

ପଂକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ପଂକ୍ତିତ୍ରମୋହନ ଶ୍ରୀମୁଦ୍ଦାବଳୀ

ବ୍ୟାସକଳା ପଂକ୍ତିତ୍ରମୋହନ

ସଥିତ ଶତ

ପଞ୍ଜାର୍ମେଘୁନ ଗୁରୁବଳୀ

କ୍ଲାସିକିଆ ପଞ୍ଜାର୍ମେଘୁନ

କଟକ ସ୍କ୍ଵେଣ୍ସ ଫୋର
କାନ୍ଦିଳ ଲାଇସ୍ - କଟକ ୨

ପବଲିକ
ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର
କଟକ ସ୍କୁଲେଜ୍ ସ୍କୋଲ
ବାଲୁଗାସିରିଆ

ଦିଲ୍ଲୀ ସଂସକରଣ
୧୯୭୩

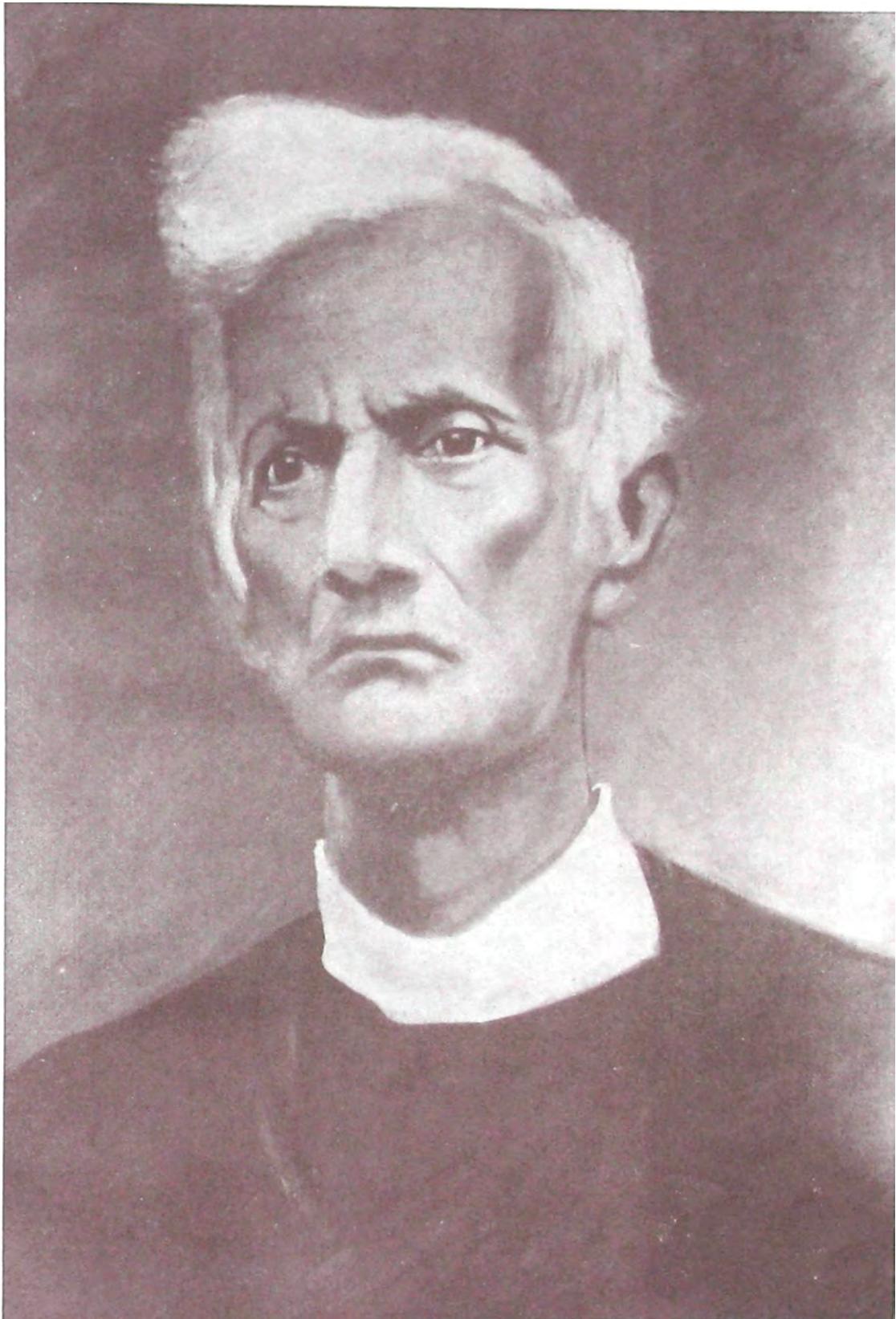
ମୁଦ୍ରାକର
ଶ୍ରୀ ରବ୍ରୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର
ପ୍ରସାଦ ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୨

ଚର୍ଚିତ ମୂଲ୍ୟ :—

ବନ୍ଦାଇ—ପରିଶ ଟଙ୍କା

ଅବନ୍ଦା—ପଞ୍ଚଚିରଶ ଟଙ୍କା

(Price Revised 15 th. January 76)

ବ୍ୟାସକବି ପାକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଜନ୍ମ—୧୮୪୩ ଜାନୁଆରୀ

ମୃଦୁ—ଜନ୍ମ ୧୦—୧୯୧୮
Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଭେତ୍ତା

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ପ୍ଲାନ ଅଦିଶୟ । ଭାବ, ଭଷା ଓ ପ୍ରକାଶରଙ୍ଗୀରେ ତାଙ୍କର ନୂତନତା ଥିଲା । ଯେଉଁ ସବୁ ସମସ୍ୟା ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜକୁ ବିଶେଷତାବରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥିଲା, ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଗଲ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସରେ ତାହା ପ୍ରତିପଳତ ହୋଇଛି । ସମାଜଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିବା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ନ ଥିଲା । ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ସମୟରୁ ବହୁକାଳ ଅଣ୍ଟାଇ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପରି ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଉନାହାନ୍ତି । ସେପରି ନିଷ୍ଠା, ସାଧନା, ଦେଶ ଓ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଚେତନା ଓ ସରଳ ଭାଷାରେ ନିଜର ଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଶକ୍ତି ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ସୁଖର ବିଷୟ କଟକ ଶ୍ରୀଭେଣ୍ୟ ଶ୍ରୋର ଫଳାରମୋହନଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ଫଳକଳନ କରି ସାଧାରଣରେ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୁଦନ, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି, ଗଜାଧର ଓ ନନ୍ଦକଣ୍ଠର କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ରଚନା ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଲେଖା ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ଅଭିବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶ୍ରୀ-ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏ ଉଦ୍ୟମ ବାସ୍ତଵିକ ପ୍ରଣଂସନ୍ମୟ ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୀ
୪ | ୨ | ୧୯୫୭

}

ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ

ଉପୋଦ୍ୟାତ

ପ୍ରଥମରୁ କହିରଖେ, ଏବେ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଛୁପାଦୋଷ ତଥା ଜୀନଦୋଷଜନିତ ଫେରଁ ସବୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ରହୁଥିଲା, ତାହା ଅଷ୍ଟମଶିଥୁ କହିଲେ ହୁଏ । ଏଥରେ କିଏ କ'ଣ ବିରୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର, ତା ସବୁ ଆଳନା କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଏହା ନିଶ୍ଚିତରେ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟପତନ ଓ ଅଧ୍ୟାଗତର ପଞ୍ଚ ସଂକେତ । କଞ୍ଚା ଓଡ଼ିଆରେ କହିଲେ କୁହାୟିବ, ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଆଜି ମା' ବାପ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଘବରେ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ମୋ ମନେ ଅଛି, ଶୁଣିଥିଲି, ସେ କାଳର ଶୁଚିମନ୍ତ ସାହିତ୍ୟକ ମୋର ବାଲ୍ମୀକି ରୁ ସ୍ଵର୍ଗରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା ଟେକିଂ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲେଟର୍ସ୍ ମହାଯାତ୍ରା ପଢାଇଲା ବେଳେ, ‘ସାତକୋଣିଆ ଗଣ୍ଡ’ ବର୍ଣନା ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିଲେ,

“କୁହେଳୀରେ ମନବର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାନଗିରି

X X X

ଶିଖାତୋଳି କଳନ୍ତି କି ଗଗନର ସୀମା ?”

ହଠାତ୍ ବସିଥିଲା ପରି ଟିକିଏ ରହିଗଲେ ଓ ପ୍ଲେଟର୍ସ୍ କହିଲେ, “ଓଡ଼ିଆରେ ହୁଏ, ‘ମୁଣ୍ଡ ଟେକ’, ‘ମୁଣ୍ଡ ତୋଳ’ ନୁହେ । ବଙ୍ଗଳାରେ ହୁଏ ‘ମାଥା ଭୁଲେ’ । ଏଠାରେ ହୁଅନ୍ତା ‘ଶିଖା ଟେକ’ ।” ଏବେ ଆଜିକାର, ସେଠାକାର, ସଠିକ୍, ହୃଦୟ, ପ୍ଲେଟର୍ସ୍, ଶିଖାତୋଳ, ନିଆଁ ଧୂଧୂ ଜଳୁଛି, ସେ ଦୁଃଖରେ ହାୟୁଷାୟ କଲା ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆରେ ଅପ୍ରାକୃତିକ ଓ ଅସଙ୍ଗତ ଆମଦାନ ବରାବର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ‘ତା’ ଭାଇ ମର୍ଯ୍ୟାବାହୁ, ତା’ଘରେ କାନ୍ଦବୋବାଳି ପଡ଼ିଲା’ ନ ଲେଖି ଆମ ଲେଖକମାନେ ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି ‘ତା ଘରେ କନ୍ଦବାଳା ଲୁଗିଲା’ । ଏ ସବୁ ଲେଖି ବସିଲେ, ସରବ ନାହିଁ । ଏପରି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ କେବଳ ସୂଚନା ମାସ । ଆମ ନାଟକ ଲେଖାରେ ଏ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ‘ଜନାନ୍ତିକେ’ ଓ ‘ସ୍ଵଗତ’ ନୁହେ, ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଆଶ୍ରାମ ଓ କରଣୀତାରୁ ଶୁଣି ଗାରେଡ଼ର ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖକ ଓ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପାଖରେ ଅନାଦୃତ ବା ହେବୁ ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଗତିଯୁଷରେ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି କରୁଛି ବୋଲି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାର ପରଂପରା ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଫିଟ୍ ନାହିଁ । ଆଲୋଚନାୟତ୍ରରେ ପୂର୍ବର ଆଲୋଚନା ଓ ମିଥିକାନ୍ତମାନଙ୍କ ଉପରେ ନୂତନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଉଚିତ । ମୁଁ ବରାବର କହେ, ପରଂପରା,

ପରିଷ୍ଠିତ ଓ ଫୁଲଦୂଷି, ଏଇ ତିମୋହି ଉପାଦାନ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ଏଇମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗାଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତିଭର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ପରିଷ୍ଠିତର ଅଲୋଚନା ଓ କଳନାରେ ଏଇ ବ୍ୟକ୍ତିଭର ହେଉଥିବା ପରମ ଅବଳମ୍ବନ । ପରାପର ପ୍ରଭାବ ନ ଥିଲେ ପରିଷ୍ଠିତର ନିର୍ମଳ ଅବବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ତା ନ ହେଲେ ପରିଷ୍ଠିତର କଳନା ବିନା ଭବିଷ୍ୟତର କଲ୍ପନା ସୁଗମ ଦୁହେ । ସେ ଦିନ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା, ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣରେ ସୁପାଠି, ବୌଢ଼ିର ପାଳ ଓ ଜୈନର ପ୍ରାକୃତ ସଙ୍ଗେ ସୁପରିଚିତ ପଣ୍ଡିତ ଆମି ମତେ କହିଲେ, “ମୁଁ ଏବେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖି ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇଛି, ବର୍ଣ୍ଣର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବରେ ଥାଇ ବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ଯୋଗରେ ଯେଉଁସବୁ ଯୁକ୍ତାଷ୍ଟର ହୁଏ, ସେ ସବୁ ‘ଅନୁସ୍ଵାର’ରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଯାଇ ପାରିବ । ଏହା ସହୃଦୀ ବ୍ୟକ୍ତରଣେଇବି ।” ମୁଁ ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟକୁ ଟିକିଏ ରୁଦ୍ଧଭାବରେ କହିପକାଇଲି, “ଏ ଦେଶର କ'ଣ ବିଦ୍ୟାର ପରାପର ପୁଣିବ ନାହିଁ ? ଆଜକୁ ୪୩ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୧୩ ଖ୍ୟାତିରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିମ ବିକାଶ ବେଳେ ଲିପିଷ୍ଠାର ଆବଧାଳନର ଘୋର ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ ଏ କଥାଟିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ସ୍ଵର୍ଗତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରିଜ, ସ୍ଵର୍ଗତ ବିଶ୍ଵନାଥ କର, ସ୍ଵର୍ଗତ ମୃତ୍ୟୁଜ୍ଞପୁ ରଥ ପ୍ରମୁଖ ସେ କାଳର ଲବ୍ଧିପ୍ରତିସ୍ଥ ନିଷ୍ପାର ସାହିତ୍ୟକମାନେ ଏ ନୂତନଭ୍ୟାବଳୀରେ ଯେପରିକି ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ଘୋର ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଏଇ ଲିପିଷ୍ଠାର କରିବାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲି ଓ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ମଧ୍ୟ ଥିଲି । ଫଳରେ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର (ଓଡ଼ିଶା, ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା) ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୱାଗ କର୍ତ୍ତ୍ତୁପକ୍ଷମାନେ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସ୍ଵାରରେ ମଧ୍ୟ ଲିପିବକି ହୋଇପାରେ) ଗ୍ରହଣ କରି ସେତେବେଳେ ବିଘ୍ନାୟ ସ୍କୁଲକଲେଜ-ମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଦେଇଥିଲେ । ଆପଣ ଆଜି ଆଉ ଥରେ ଆଲୋଚନା କରି ପୂର୍ବ ଆଲୋଚନା ଓ ମିଶାନ୍ତକୁ ସୁରଣ କରି ପୁରାତନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ନୂତନର ଆହରଣରେ ପ୍ରଯତ୍ନ କରିବାକୁ କି ?”

“ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ରେଣ୍ଟ ଯୋଗେ ବର୍ଣ୍ଣର ଦିଇ ଉଚାରଣ । ଆମ୍ବେମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଲିପିରେ ଏହା ପରିଚ୍ୟାଗ କରିବୁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ଛୁପାଖାନାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ‘ଆମ୍’ଠାରୁ ‘କମ୍’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ଯ୍ୟ’ ‘ନ୍ତ’ ପ୍ରଭୃତି ଲିପି ବରବର ବ୍ୟବହାର କରିଯାଉଛି । ଏ ଗତାନୁଗତିକତାର ପ୍ରତିକାର କ'ଣ ?”

ଏକଥା ଶୁଣି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଯେପରିକି ବିମ୍ବୟରେ କହି ଉଠିଲେ, “ତେବେ କ'ଣ ‘କମ୍’ ଲେଖିବାରେ ‘ମ’କୁ ଆପଣ ଗୋଟାଏ ‘ମ’ କରି ଲେଖିବେ ?” ମୁଁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବା ପାଣିନିଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକୁ ଧରି ବୁଝାଇ ବସିଲି; କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ‘ବର୍ଣ୍ଣ ବିରୂର’ ଓ ‘ଲିପି ବିରୂର’ ଭିତରେ ଭେଦ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ପାଖରେ ଅଉ ଜଣେ ବସିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକଙ୍କ ନାମ କରି କହିଲେ, ‘ଅମୁକ ତ ଏପରି ରେଣ୍ଟସ୍କୁଲ ଦିଇମ୍ବନ ଲେଖାକୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି କହୁବାନ୍ତି ।’ ମୁଁ ସେଠାରୁ ଆଉ କିଛି ସୁଜ୍ଞ କରିବା ଫରାତ ବୋଲି ନ ବିରୂର ଖାଲି କହିଲି, ‘ବନାରସଠାରୁ ବୋମେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦିଲିପିରେ ଛପା ହୋଇଥିବା କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ସ୍ନେହ, ପୁରାଣ, ଏପରି

କି ବେଦ ପର୍ମ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ । ସେଥିରେ ରେପ୍ସୁନ୍ତ ଲିପିରେ ଦିଲ୍ଲି ନାର କିମ୍ବା ବର୍ଗ୍ୟବର୍ଗ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଵାରର ପୁକ୍ତାଷରରେ ପ୍ରକାଶ ନାଇ ।

ଏ ପରିପୁଣିତରେ ଆଜି ଫଳରମୋଡ଼ନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କ'ଣ ଲେଖିବ ବୁଝିପାରୁ ନାଇ । ଫଳରମୋଡ଼ନଙ୍କ କାଳରେ ଫଳରମୋଡ଼ନ ସେ ଯଥାର୍ଥ କବି ଓ ଲେଖକ ଥିଲେ, ଏହା ଖୁବ୍ ସମ୍ବବ ସବବାଦେ-
ସମ୍ବନ୍ଧ । ତତ୍ତ୍ଵାଳୀନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ତାଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ବୋଲି ମୋର ମନେ-
ହୁଏ ନାଇ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ରଖିବାର ଅଛି, ଭାଷା ଓ ଲିପି ପ୍ରତି ଧାନ ଦେବା
ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ଥିଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ‘ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ’ ପୃଷ୍ଠା
ଫିଟାଇ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଲୁ । ପେଥିରେ ଅଞ୍ଜଳି ଭ୍ରାନ୍ତି ଥାଇପାରେ; ତା ଖୁବ୍ ଥିଲା । ଉଦାହରଣସ୍ଵରୂପ,
ସେ ‘କୁହାୟାଏ’, ‘କୁହାହେଲ’ ଭଲ ଓଡ଼ିଆ ସନ୍ଧରୁତ ପ୍ରଫୋଗକୁ ବରବର ‘କହାୟାଏ’, ‘କହାହେଲ’
ବୋଲି ଲେଖୁଥିଲେ ଓ ତାକୁଇ ଶୁଣ ବୋଲି ଗୁପାରେ ପ୍ରଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବଧେଲାରେ ଯେତ୍କା
ସେ ପ୍ରଫୋଗକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଚଲାଇପିବା ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ ସମ୍ବବ ନ ଥିଲା ବେଳି କହିଲେ ହୁଏ ।
ଏଥିରେ ତାଙ୍କର କର୍ମନିଷ୍ଠା ଜାଣିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । ସୁର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ
‘ଭରତ ଦର୍ଶଣ’ ଗ୍ରହିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ନିଜେ ତତ୍ତ୍ଵ ବୁଝି ପ୍ରପ୍ର
ହଶେଶାଧନ କରି ଛପଇରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ସେଇ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରୁ ପୁନମୁଦ୍ରିତ ‘ଭରତ ଦର୍ଶଣ’
ଗ୍ରହିଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ର କୌଣସି ସଂପାଦକ ଆଜି ସେଉଳି ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ
ସମ୍ର୍ଥ ହେବେ ନାଇ । ଆଜି ବରଂ କୁହାୟାଇ ପାରେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ପାଦକମାନେ ସମ୍ପାଦନା ନ କରି
ସକଳନ ହିଁ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟଗତ ପ୍ରଗତିର ପରମେଶ୍ଵର ସେ ନାଇ, ଏହା ତାହାର ପ୍ରକ୍ଷଣ
ପ୍ରମାଣ ।

ସୁର୍ଗତ ରାଧାନାଥ ରାୟ ଓ ସୁର୍ଗତ ମଧୁସୁଦନ ରାୟ ସେଇକାଳର ଲୋକ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟରେ
ସେ ଧାରା ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ସେ ଶୈଳୀ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯାଇଚନ୍ତି, ତାହା ଏବେ ବି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର
ତୁଳିମା ଆଦେଶୀ ହରାଇ ନାଇ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଦେଖାଯିବ, ତାଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସେ ଏହାର
ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ତାହା ନୁହେ । ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ସେମାନେ ନିଷ୍ଠାଯୁ ବହୁ ଦିନରୁ ଅଣ୍ଟର
ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତେ । ‘ଛ ମାଣ ଆଠୁଣ୍ଠ’ର ଫଳରମୋଡ଼ନଙ୍କ ପରି ସାହିତ୍ୟରେ ଜୀବନ ଶକ୍ତି
ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ହାକେତରେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠାର କଥା କୁହାଗଲ, ତାହାର ମଧ୍ୟ,
ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ବେଳେ ରଖିବାର କେବଳ ଅନ୍ୟତମ ନୁହେ; ବରଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ହେତୁ । ଶୁଣ ଭାଷା ବା ସାଧୁ-
ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଓ ଆଦର୍ଶ ଯାହା ହେଉ, ସେ ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ତାହାର ପ୍ରକାଶ ଓ
ପ୍ରଗ୍ରହ ପାଇଁ ଚିର ଜାଗରି ଓ ଚିରକର୍ମିତ ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଦେଖ । ତା ହେଉଛି,
ପଦ୍ଧତରେ ତାଙ୍କ ଉପଧ୍ୟେ ମିଳନ । ସେ ଦିନ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ରାତିକୁ ‘ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ’ର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ
ଯାଇ ଦେଖାଇରନ୍ତି, ସେ କିପରି ପିଲକୁ ମଧ୍ୟ ‘ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ’ ଶିଖାଇବାରେ ପଦ୍ଧତରେ ଉପଧ୍ୟେ ମିଳନ ପ୍ରତି
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ପାଠର ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ଉପଧ୍ୟେ ମିଳନଟି ପ୍ରକ୍ଷଣ ରଂଗେଜୀ ତଥା ବଜଳାର

।

ଅନୁକରଣ । ଅକାରନ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବଲିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପରି ଭାଷାରେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଦେୟର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଗ ନୁହେ । ତଥାପି ଫଳରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଗୋଦାବିଶ୍ଵାଶ, ଏପରିକ କାଳିନୀ, ମନସ୍ତିଂହକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ତାହା ଗୁଡ଼ ଦେୟ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି । ଏପରି ଜିନିସମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଗ୍ରହ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେବା କମ୍ ନିଷ୍ଠାର ପରିଚୟ ଦେଉ ନାହିଁ । ଆଜି ସେ ନିଷ୍ଠା ନାହିଁ ।

ନିଷ୍ଠାରେ ଅନୁକରଣ କଲେ, ଭୁଲ ମଧ୍ୟ ଟିକ୍ ବୋଲି ପଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଏ । ଯେପରିକି, ମଧ୍ୟ, ରାଧାନାଥଙ୍କ କାଳରେ ‘ବେ’ ‘ସୁତର୍ବ’ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନ ବୃଥାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପଣିଯାଇଛି । ‘ସନ୍ତମ’ ପରି ଅନେକ ବ୍ୟାକରଣ-ବିରୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଯଥ ତସି ଓଡ଼ିଆରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଫଳରମୋହନ ଏସବୁ କୌଣସି ଜୀତ ଅଳ୍ପକ ଅନୁକରଣ ପାଇଁ ନିଜେ ବିଶେଷ ତାପୀ ନୁହନ୍ତି । ଫଳରମୋହନ ଥିଲେ ଖାଣି ଓଡ଼ିଆ । ସରଳ ସ୍ବାଭାବିକ କୌତୁକଠାରୁ ଭାଷା, ଭାବ ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ । ମଧ୍ୟ, ରାଧାନାଥ ପ୍ରଭୃତି ତା ନୁହନ୍ତି । ତଥାପି ମଧ୍ୟ, ରାଧାନାଥ, ବିଶ୍ୱନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସେ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲେଖକ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଶେ ନିଜର ଗୌଣର ମନୋବୃତ୍ତି ଫଳରମୋହନଙ୍କର ଖୁବ୍ ଥିଲା । ଏପରିକି ଦେୟରେ ଉପଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥାସାଧ ଅନୁକରଣ କରିବାରେ ଫଳରମୋହନ ଦୁଃଖ କରିନାହାନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଗଢିଧାର ଧରି ରଖିଥିଲେ ମୁଖ୍ୟତଃ ମଧୁସୁଦନ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ବିଶ୍ୱନାଥ, ମୃଜୁଞ୍ଜୟ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସବିତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନେକେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତି ପରିଣତ ବୟସରେ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଥରୁଥିବା ହାତ ଯେତେବେଳେ ଭଲ କରି, ଘୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଶୁଣି କରି ଲେଖିବାର କୃତିତ୍ତ ହରାଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଓ ତାଙ୍କ ସମଧର୍ମୀ ସହଯୋଗୀମାନେ ବୃଦ୍ଧ କବିଙ୍କ ଲେଖାକୁ ସଂଶୋଧନ କରି ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏଇ ସଂଶୋଧନର ପ୍ରକାଶ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେଉଛି, ଫଳରମୋହନଙ୍କ ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍’ । ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍’ର ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିଲେ ଏହା ପ୍ରକାଶରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ, ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍’ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଲେଖା ନୁହେ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ବଡ଼ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ, ଖାଲି ଭାଷାର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ନୁହେ, ଭାବର ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରକାଶରେ ମଧ୍ୟ ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍’ ବରବର ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍’ରେ ‘ରୋମୀୟ ଜୁଲେଟ୍’ ପ୍ରଭୃତି ପରି ଛପୁରେପାଇୟ ବିଦ୍ୟୋଗାନ୍ତ ନାଟକର ରୂପ ଓ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିନି ଭାବରେ ଅନୁକରଣ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଏପରିକି ଗରୁମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଟାଣି ଓଟାରି ଭିନ୍ନ ରୂପ ଦେବା ଉଦ୍‌ଦୟମ କରୁଥିଲେ ବି ସଦାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ରୋମୀୟ ଜୁଲେଟ୍ର ନାମ ମଧ୍ୟ କହିବନ୍ତି ।

‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ବିଦ୍ୟୋଗାନ୍ତ ନୁହେ । ଏହି ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ଟି ମଧ୍ୟ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ଥିବା କଥା ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଜାଣେ । ଫଳରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଏହା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ମାତ୍ର ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ବିଦେଶୀ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ରେ ତାଢ଼ିଶ ନାହିଁ । ଆମ ‘ସମାଜ’ର ଚିତ୍ତ ସେଥିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌଣ । ବିଦ୍ୟୋଗାନ୍ତମାନଙ୍କ ସଂନ୍ଦେଶରେ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ର କୃଦିମତା ଅତ୍ୟେନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ତେଣୁ ମୋ

ବିରୁଦ୍ଧରେ ‘ଲାତମା’କୁ ଧର ଫଳରମୋହନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର ଉତ୍ସମ ହୃଦୟ ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ‘ଲାତମା’ର ପୃଷ୍ଠପଟରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତିଷ୍ଠାପର ଧାରଟି ରହିଛି, ତା ଠିକ ଓଡ଼ିଆ କି ନୁହେ, ତା ବାରିବା ଦୁଷ୍କର । ଓଡ଼ିଶାରେ ମରହତାଙ୍କ ଯେଉଁ ରଜତ ବେଳ, ସେଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କବିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି, ତା ମୋଗଲ ରଜତ କି ହିନ୍ଦୁ ରଜତ କହିବେବ ନାହିଁ । ପରିସ୍ଥିତିର କଲନାରେ ଓଡ଼ିଆ ଅନ୍ତରଜାଗାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା ଭଲ ସାମତ୍ରୀ ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଥିବା ପରି ଲାଗୁନାହିଁ । ଖାଲି ଅଭୂତ ଭାବରେ ବିଜ୍ଞେଦ ଓ ଆକାଂକ୍ଷିତ ମିଳନରେ ବିଷୟ ପରିସମାପ୍ତ ହେଲେ କେବଳ ନାଟକ ବା ଉପନ୍ୟାସ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ହୃଦ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧରୀ ଠିକ୍ ନୁହେ ।

ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ହେଉଛି, ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଟ’, ଦିଶ୍ଯାୟୁଷ୍ଟି ହେଉଛି ‘ମାମୁ’ । ଏଇ ଦୁଇଟିର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆମକୁ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ଷ୍ଟେଷ୍ଟ ଓ ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଟ’ ରେ ଶୋଳକଳାରେ ଅଛି, ‘ମାମୁ’ ରେ ଟିକିଏ ଉଣା । ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଟ’ରୁ ଟାଣି କରି ଶିଅ ବାହାର କଲପରି ‘ମାମୁ’ଟିର ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ମନେ କରିବାର କାରଣ ଅଛି । ପଞ୍ଜୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜଙ୍କୁ ସହରର ବେଷ୍ଟନୀ ଓ ମନୋବୁଦ୍ଧିରେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଯେପରିକି ‘ମାମୁ’ର କଳ୍ପନା ହୋଇଥିଲା । ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଣ୍ଟ’ ହେଉଛି, ପଞ୍ଜୀପରଂପରର ପ୍ରଣାଳ । ‘ମାମୁ’ ଫଳରମୋହନଙ୍କ କାଳର ସହି ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରକାଶ । ମାନବଚରିତର ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିରଙ୍କୀ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାର ଏ ଦୁଇଟିରେ ଜୀବନ୍ତ ।

ଏ ସବୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଫଳରମୋହନ ଅନୁକରଣ କରିବା ଭଲ କୌଣସି ଆଧୁନିକ ଉପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ଯେ ଆଗରେ ରଖି ନ ଥିଲେ, ତା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ନିଜେ ଫଳରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ସେ କହିଥିଲେ, ‘ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଲାରେ, ବିଶେଷରେ ବଙ୍ଗମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁ ବାହାରେ, ସେତେବେଳେ ସେଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଖିଲେ ମତେ ବଢ଼ି ଅମୃତେକ୍ ଲାଗେ—ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧ, ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ ଏପରି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ହୃଦୟାକ୍ଷରି ?’ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରେରଣା ଏଇଠାରେ । ବଙ୍ଗଲାର ସେକାଳର ଉପନ୍ୟାସମାନ ସବୁ ହେଉଛି, ମହାରାଜୀ ଭିକ୍ଷେପିଯାଙ୍କ ସମୟରେ ପିଟିଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରଧାରର ସମଧର୍ମ । କୁହାଯାଇପାରେ, ଡିକେନ୍ସ (Dickens) ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍ଗମ ଆଦିକର ଏ ଷେଷରେ ରୁହୁ । ଉଠରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରଭାବର ମୂଳ ହେଉଛନ୍ତି, ବଙ୍ଗମ । ତେଣୁ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଘଟଣା ରଖି କୌଣସି ଆଦର୍ଶ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଜନ୍ତା ହେଲା ଭଲ ଦେଖାଯାଏ । ତମା, ମଙ୍ଗରଜଙ୍କଠାରୁ ନହୁ, ବିଶାଖା, ନଟବର ଦାସ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଚରିତର ପରିଣତ ପାଠକର ଆକାଂକ୍ଷାର ସଙ୍ଗେ ଗତି କରେ । ପାଠକ ଯାହା ରୁହୁଁ ଚି, ସେମାନଙ୍କର ସେଇ ପରିଣତି ହୋଇଛି । ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ହେଲେ ପରମ କାମ୍ୟ । କର୍ମର ଏଇ ପରିଣତି ମାନବର ଅତି ବାହୁଦ୍ଵାରା ହେଲେଛେ, ପ୍ରକୃତିର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଏହା ଲଦାତିତ୍ ଘଟିଥାଏ । ଏହାର ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଦର୍ଶ ଭାବ । ଅର୍ଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟର ଯାହା ଆଦର୍ଶ, ସେଇ ଅନୁଭବେ ଉପନ୍ୟାସ କିମ୍ବା ଶମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳା-ଗଠନ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ କହିବାର ଅଛି, ମାନବ ପ୍ରକୃତରେ ଏଥରୁ ଅନ୍ୟଥା ହେବାର ପରଂପରା ନାହିଁ । ଆମର ଯେତେ ପୁରାଣ ଓ ପରଂପରା ମୁହଁରେ ଅଛି ବା ଲିପିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନମେ ତାହାର ଯୋଜନା ବରବର ସଂଗଠିତ ହୁଏ । ସେ ସବୁ ଆଦର୍ଶ-ନିବନ୍ଧ । ସେ ଆଦର୍ଶ ପୁଣି ମାନବକ ଆଦର୍ଶ । କାଳେ କାଳେ ଏଇ ଆଦର୍ଶର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ସେଥିପାଇଁ ପୁରାଣ ପରଂପରାର ଗଲ୍ପସବୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଘବେ କଳ୍ପିତ ଓ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହୁଏ । କର୍ଣ୍ଣକୁ ଦାମା କରି ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ କେଉଁଠାରେ ତାଙ୍କ ଅଛେଦ୍ୟ କବଚ ଓ ଅମୃତ କୁଣ୍ଡଳ ଲୋକେ ମାଣି ଆଣି କର୍ଣ୍ଣକ ଉଦାରତା ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟତଃ ପୁଣି ସେ ପୁଅକୁ ହାତରେ ହାଣି ମାରି ହାତରେ ରଙ୍ଗାଇ ଅତିଥିକୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ଦୁଇଟିଯାକ ଏକା ଜିନିସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ କଳ୍ପିତ ଓ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହୋଇଛି ।

ଏ ସବୁ ମାନବୀୟ ପରଂପରା । ସମାଜରେ ଯାଗସଙ୍କ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାନ କରିବା ଅନୁଷ୍ଠାନପରୁ ତିଆରି କରି ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ହୋଇଛି ଆମର ପୁରାଣାଦି । ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ଆମ ସମାଜର କୌଣସି ଦୃଢ଼ ପୀଠ ବା ନୈଷ୍ଠ୍ରିକତାର ପଣ୍ଡିତ ନ ଥାନ୍ତା । ଏ ସବୁ ବିରୂର କରି ଦେଖିଲେ ଫଳାରମୋହନ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତୁ ବା ଉଦ୍ଭାବନ କରନ୍ତୁ, ସେ ବିଷୟାଂଶମାନଙ୍କର ସେ ଯୋଜନାମାନ ତିଆରି କରିଦୁ, ତା ଅତି ସଂଗତ, ସମୀଚୀନ ଓ ସୁନ୍ଦର । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶବାଦ ଅଛି, ସମାଜରେ ତାହାର ହୋଇ ଆସିଛି ।

“ଅଧିମ୍ବନ ବିଭି
ବଢ଼େ ବଢ଼ୁତ,
ଗଲୁବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ ।”

ଏ ଯେଉଁ ପ୍ରବଚନଟି ଅଛି, ତା ସମାଜର ଅନୁଭବରେ ସ୍ଵତଃସିଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନର କଳନାରେ ଆଦର୍ଶମୂଳକ । ପୃଥିବୀର ଜନସମାଜ ବରବର ଏଇ ଆଦର୍ଶ ଦେନି ଚଲେ । ପ୍ରକୃତି ବେଳେ ବେଳେ ଏହାର ବିଶେଷଧ କରେ । ସେ ବିଶେଷ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ଵାଭାବିକ ଲାଗେ ନଇ । ତେଣୁ ତା ମାନବ ଆକାଂକ୍ଷାର ବହୁଦୂରରେ । ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଆଦର୍ଶବାଦ ବୁଝିଲାବେଳେ ଏହା ଶୁଣି ମନେ ରଖିବାର ଅଛି । ପ୍ରକୃତି ଆମ ଯୋଜନାର ବିଶେଷ କରେ—ଏହା ସତ୍ୟ । ମାତ୍ର ଏହା ଶୁଣିଯୁ କୁହେ । ଆଜି ଦୂରନ ଭାବ-ଚିତ୍ପରେ କଲମ, ପ୍ରକୃତି ସଂଗେ ଗଢ଼ କରିବାର ବାହାନା କରିପାରେ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ବାହାନା ସତ୍ୟର ଅନୁଭୂପ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସମାଜର ଗଠନ ଶୁଣାଇର ତାହାର ଶ୍ଵାନ ନାହିଁ, ଏହା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାର ଅଛି । ଫଳାରମୋହନ ଦେଉଁ ଆଦର୍ଶବାଦ ଅବଳମ୍ବନ କରିଥିଲେ, ତା ମାନବକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଚିରଗତ କର୍ମନିଷ୍ଠାର ପରଂପରାରୁ ବାହାରିଥିଲା । ପୁଣି ଯେଉଁବେଳେ ଫଳାରମୋହନ ଏହା ଲେଖିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏ ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶବାଦ ଶୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତିର ଆଦର୍ଶ ଧରି ରଖିଥିଲେ, ଫଳ କ'ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, ସମାଜ ତା କିପରି ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତା, ତା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଭାବିବାର ବୟସ ।

କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଏତିକରେ ଥାଉ । ଏତିକ ମାତ୍ର ଶୁଣିଦେଲେ, ଅନ୍ୟତଃ, ବିଶେଷତଃ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ’ ଓ ‘ମାମୁ’ରେ ଫଳାରମୋହନ ପୂର୍ବପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଆ । ‘ମାମୁ’ରେ ପରିପ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କଳୁନାର ଟିକିଏ ଉଦ୍ଧାମତା ହୁଏତ ଠାଏ ଠାଏ ଥାଇ । କିନ୍ତୁ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ’ ନିରୁତୀ ସ୍ଵାଭାବିକ ପରିପ୍ରିତର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର । ସେ ଯାହାହେଉ, ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ପଞ୍ଜୀରେ ରାମତତ୍ତ୍ଵ ମଙ୍ଗରାଜ ଓ କୌଣସି ସହରରେ ‘ମାମୁ’ ଯେ ଜୀବନ୍ତ ରୂପରେ ଥାଇପାରନ୍ତି ବା ରହିପାରନ୍ତି, ଏହା ସମ୍ବାବନାରୁ ଦୂରରେ ନୁହେ ।

ତା’ପରେ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଭାଷା । ଏହା ସରସତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏପରି ସରସ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆରେ ଥାଉ କେବେ କେହି ଲେଖିନାଇ । ଏଥରେ ଯେଉଁ ରସିକତା ଅଛି, ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟତଃ କୁଷାପି ତା ଦେଖାଯାଏ ନାଇ । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ’ ରେ ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଷ୍ଟୁଟ୍ର ବାକ୍ୟାଂଶାରୁ ପ୍ରଚୁଦ୍ଧ ବିଷୟାଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରସତ ଭାଷାର ଏହି ମୋହନ ସାବଲ୍ଲକତା ପାଠକକୁ ମୂର୍ଖ କର । ହେଲେହେଁ ଏହାର ଉଦାହରଣ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଅନ୍ୟତଃ ଖୋଜ ହେବ ନାଇ । ଫଳାରମୋହନଙ୍କର ଏ ବିଶେଷତ ଏହା ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ବିଶେଷତ । ପୁଣି ଏଥରେ ଗ୍ରାମ ତାର ଗନ୍ଧ ନାଇ । ଏ ରସିକତା ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅତି ମନୋରମ । ଉଦାହରଣ ଦେବା ନିଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟାଜନ । ପାଠକନାମେ ଯପରତ୍ତ ଏହା ଦେଖି ପାରିବେ ।

ବିଶେଷର ଏଥିପାଇଁ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଆୟୁଜ୍ଞାବିମ୍ବ ଯେ କେହି ଦେଖି ପାରନ୍ତି । କି ପୁନର ସରସତାରେ ନିଜର ଦୈନ୍ୟ ଦୁର୍ଲକ୍ଷତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫଳାରମୋହନ ଏଥରେ ପ୍ରକାଶ କରି ବେଳେ ବେଳେ ଗଭୀର ଆୟୁଜ୍ଞାନିକୁ ଯୋଗ ଆୟୁଜ୍ଞାବାରେ ପରିଣତ କରିବନ୍ତି, ଅଥବା ପ୍ରାଣର ଚଞ୍ଚଳତା ବା ନିଜକୁ ବହୁମାନ ଦେବାର ଉଦ୍ଦବେଗ ନାଇ, ଏହା ଏକା ଦେଖିବାର ଜନନ୍ୟ । ଏପରି ଆୟୁଜ୍ଞାବିମ୍ବ ଆଉ ଜାଣିବାର ସାହିତ୍ୟର ଲେଖାଯାଇଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାଇ । ଅବଶ୍ୟ ଦୁଃଖର କଥା, ଏ ଖୋର ବିଚିତ୍ରତା, ରସିକତା ଓ ସରସତାର ଚିତ୍ର ବେଳେ ବେଳେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି—ତା ପୁଣି ହୋଇଛି, ତାଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ସ୍ଵର୍ଗତ ମୋହମମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପଟ୍ଟକାରେ । ସେଥିପାଇଁ ‘ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ’ର ମୌଳିକ ଲେଖିବାରୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏଇ ଅତିରମ୍ଭୀୟ ଆତୁଜ୍ଞାବିମ୍ବରେ ସ୍ଵର୍ଗ’ର ମୋହମମୋହନଙ୍କ କାଟଗୁଣ ଦୁର୍ବ୍ଲ କାମ କରିଛି । ବରଂ କୁହାଯାଇ ପାରେ, ଏ ସବୁ କାଟଗୁଣରେ କବିଙ୍କର ରୁକ୍ଷିମା ବା ଗୌରବ ବଢ଼ାଇବାର ଲେଶ ନାଇ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଓ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠାନୀୟ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ କବିଙ୍କର ଆଦିମ କବିତାମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷତ ପର୍ବୀ ବିଷୟାଗରେ ଲିଖିଛି ‘ଉପହାର’ରେ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ସଂଶୋଧନର ଶୁଣ୍ବା ପଡ଼ିଛି । ସେଥରେ ବିଷୟ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି ମାତ୍ର; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ପାଇ ନାଇ ।

ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଖ । ଫଳାରମୋହନ ନିଜ ଲିଖିତ ଗଲୁତକ ଏକଟ କରି ନାମ ଦେଇଥିଲେ, ‘ଗଲ୍ଲ ସଲ୍ଲ’ ଅର୍ଥତ୍ତ ମେହର ଯାହା କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଗଲ୍ଲ ଅଛି, ତାହାର ସମବାୟ । ଫଳାର ମୋହନଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ତାହାର ଦିଖାୟ ସଂସରଣ କଲିବେଳେ ବୋଧ ହୁଏ ବିନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଶୋଧନ

କରି ନାମ ଦେଲେ, ‘ଗନ୍ଧ ସନ୍ତ’ । ସେ କହିଲେ ‘ସନ୍ତ’ ଗୋଟାଏ କି କଥା ? ବରଂ ଓଡ଼ିଆରେ କହନ୍ତି ‘ଗପସପ’ । ତେଣୁ ଏହାର ସଂସ୍କରଣ ରଖିବା ‘ଗନ୍ଧ ସନ୍ତ’ । ନିରୁଦ୍ଧଶ୍ୟ ସମାଲୋଚନାରେ ମଧ୍ୟ କି ସୁଦର ବିରୁଦ୍ଧ ! କିନ୍ତୁ ଏପରି ଏକବାରିଆ ବିରୁଦ୍ଧ ମୋହମମୋହନଙ୍କ ପ୍ରକୃତିଗତ ଥିଲା ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଗନ୍ଧ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନନ୍ତବୃତ୍ତ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପରିଷ୍ଠିତ ଭିତରେ ଉତ୍ସାହ ସଂଗେ ସାମାଜିକତାକୁ ମିଶାଇ ଏପରି ଗନ୍ଧ ବନ୍ଧୁନା କରିବା ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଏବେ ବି ଅନନ୍ୟମାଧାରଣା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ରହିଗଲା—ତାହା ହେଉଛି, ଫଳରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟ ଓ କବିତା । ତାଙ୍କ ପଦ୍ୟରେ ଯଥାର୍ଥ କବିତା ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପିଲା ଦିନର ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ କବିତାରେ । ସେ ସବୁ ‘ପୁଣ୍ୟମାଳା’ ଆକାରରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ହେବାପାଇଁ ସେ କାଳର ରଜାରଙ୍ଗଳୀ ଗୁନ୍ଦେପୁଣ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରିକୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କେତେ ମୂଳ୍ୟରେ, ମୂଳ୍ୟ ଥିଲା କି ନା, ଏପରି ବିଷୟରେ ଆମେ କିଛି ଜାଣୁ ନାଇ । ଏପରି ପରେ, ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦଗର୍ଭକ କାବ୍ୟ ହେଉଛି ‘ଉପହାର’ । ସେ ପୁସ୍ତକଟି କୁହାଯାଇଛି, ଦିଶାଯୁ ସଂସ୍କରଣରେ ମୋହମମୋହନ ଦ୍ୱାରା ‘ସାଧ୍ୟକୃତ’ । ସେ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ପ୍ରକଳ୍ପିତ ହୁବିପୁଗାମ୍ଭ କବିତା ଥିଲା । ତୁଳନା ପାଇଁ ପାଠକମାନେ ଖୋଜି ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ତା’ଙ୍କତା ଗୋଟିଏ କୌତୁକାବତ୍ତ କାବ୍ୟ ହେଉଛି, ‘ଉଜ୍ଜଳଭ୍ରମଣ’ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଏହାର ଆୟୁରନ ଓ ପରିସର ଅଳ୍ପରେ ଥିଲେ ହେଲେ ଏହା ବଡ଼ ହୁବିପୁଗାମ୍ଭ ସରମତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଉଦାହରଣସ୍ଵରୂପ ଜଣେ ମଠମନ୍ଦିଙ୍କୁ ନାମତଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଫଳରମୋହନ ଲେଖିଥିଲେ—

“ତଥ୍ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ହୃଦୟିକ ଦାସ,
ମହା ପାତି ସପୁତ୍ରାନ ବଡ଼ ବଦମାସ ।”

ଶ୍ରୀରାମପୁର ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କବି ଲେଖିଥିଲେ—

“ଶ୍ରୀରାମପୁରିଏ ସୁଖେ ଥାଅ ତିରଦିନ
କରୁଥାଅ ପ୍ରତିଦିନ ତାକ ଧନ୍ ଧନ୍ ।”

ନୂଆ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲେଖିଥିଲେ—

“ବାବୁମାନେ ହେଲେ ସବୁ ଇଂରେଜି ପଡ଼ୁଆ
ଓଡ଼ିଆ କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଲାଗିବ ଅନ୍ତୁଆ ।”

ଏପରି ସେ ଦିଶାଯୁ ସଂସ୍କରଣରେ ନାଇ, ସେ କଥା କୁଦେ । କିନ୍ତୁ ଦିଶାଯୁ ସଂସ୍କରଣରେ କାବ୍ୟଟିର ଲ୍ଲାକାଢ଼ି ପରିସରରେ କେବଳ ବଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇବି ନୁହେ, ଠିକ୍ ସମାଲୋଚନାରେ,

ଏପରିକି ଗାନ୍ଧିର୍ଷଣର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ପର୍ଶ ଗାଡ଼ ରସିକତା ଥିଲା, ତାହା ସବୁ ପାଣି ପାଠି ଯାଇଛି କହିଲେ ହୁଏ । ଏ କାବ୍ୟଟିରେ ଯୌବନ ଉପରେ ବାର୍ଷକ୍ୟର ସ୍ତର, କୌତୁକ ଉପରେ ବିମୃଷ୍ଣକାରିତାର ଆଜ୍ଞାଦନ ପଡ଼ିଯାଇଛି ବୋଲି ବେଶ୍ କୁହାଯିବ ।

ତା ପରେ ତାଙ୍କର ‘ବୌଢ଼ାବତାର କାବ୍ୟ’ । ୧୯୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁଆର ବେଳକୁ ଏହାର ଶେଷ ଓ ପରିଶ୍ରବ ସଂସକରଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲା । ଫଳରମୋହନ ନିଜେ ଏ କାବ୍ୟଟିକୁ ଲେଖିରୁ ଆବୁଦ କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ବିପୁଲ ମୁଖବନ୍ତ ଲେଖିରୁଛି । ହେଲେହେଁ, ଏ ମୁଖବନ୍ତଟିର ଭାଷାରେ ‘ଛମାଣ ଆଚୁରୁଣ୍ଣ’ ବା ‘ଗନ୍ଧୁବୁନ୍ତ’ ର ଫଳରମୋହନ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ବରଂ ‘ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତ୍ର’ର ଭାଷା ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏଥରେ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରକାଶରେଳୀ ଓ ଶ୍ରୀ ସୁଷ୍ଠୁ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖା; ତେଣୁ ହୁଏତ ଧର୍ମ ଘବରେ ପ୍ରଭାବିତ ପବିତ୍ର ଲେଖାର ଏହା ହୋଇର ଆଦର୍ଶ । ଏଥରେ ପୁଣି ବିଷୟଟିର ଅବତାରଣା ଅଛି ଦର୍ଶ, ପୁଣି ଜଟିଳତାରେ ଦ୍ରୁଷ୍ଟ ନୁହେ । ‘ଆମକୁ କେହି ପରିଚୁ ନାହାନ୍ତି’ ‘ଆମର ବହୁ ବିଭବ ଅଛି, କେହି ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି’—ଏ ଗୋଟିଏ ମନୋବୃତ୍ତିର ଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଦେଖାଯାଏ । ସଦୋପରି ଦେଖିବାର ଜିନିଯ ଏଥରେ ହେଉଛି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁଆନ ଜଗତର ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରାକୃତିକ ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିନିଧି । ତା ହେଉଛି, କିଶ୍ରର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁଆନମାନେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନଟି ବରବର ପରିଚି ତାହାର ନାନାପ୍ରକାର ସମାଧାନ କରି ଆସି ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଅର୍ଥ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସାଧନା ବା ଶୀଳରେ ଆମାକୁ ନିର୍ମଳକରି ନିବାଣ ଲାଭ କରିବା ଯାହଙ୍କର ଉଦେଶ୍ୟ, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଶ୍ରର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି, ଏ କୃତିମ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠି ନ ପାରେ । ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁଆନ ପ୍ରଭୃତି ଆମ ବୈଷ୍ଣଵଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଛିତଧର୍ମୀ । ସେମାନେ ଗୋଟିଏ କିଶ୍ରର ତିଆରି କରି ସିଂହାସନରେ ନ ବସାଇଲେ ତାଙ୍କ ଆୟୁ ନିବେଦନ ସାର୍ଥକ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆଦର୍ଶ ଶୁଭାନ୍ତି ନାର, ଶୁଭାନ୍ତି ନିଦେଶକ । ସେଇ ନିଦେଶକ ହେଉଛନ୍ତି କିଶ୍ରର । ଅତେବ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଜ୍ନିକ ଓ ଅସମୀରୀନ ।

ପୁଣି ବୁଦ୍ଧ ଯେ ଦୁଇଟି—ଏ କଥା ଫଳରମୋହନଙ୍କ ପରି ଭକ୍ତଙ୍କ ସପର୍କରେ ବୁଝିବା ଦୁଷ୍ଟର । ଫଳରମୋହନ କହିରୁଛି, ସିଂହଳର ବୌଡି ଧର୍ମରେ କିଶ୍ରର ଅନ୍ତିତ ମାନନ୍ତ କି ନାହିଁ କହି ହେବ ନାର—କିନ୍ତୁ ନେପାଳ, ଚୀନ, ଭୁକ୍ତାନ, ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତିର ବୌଡିଧର୍ମ ଏଥରୁ ଭିନ୍ନ । ଏଥରେ କିଶ୍ରର ନାନା ପରିଷ୍ଠିତରେ ନାନା ଘବରେ ଉପରୁତ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଠିକ, ଏଥରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ନାହିଁ । ମୌଳିକ ବୌଡିଧର୍ମକୁ ମହାଯାନମାନେ ସ୍ଥାନଯାନ ବୋଲି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧରେ ଯଥାର୍ଥ ଜଣନ୍ତି ଏଥରେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଥରେ କର୍ମର ଫଳପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଆୟୁ ଦାୟୀ । କର୍ମରେ ଫଳକୁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ କିଶ୍ରର ମଧ୍ୟ ଦରକାର ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ମୌଳିକ ବୌଡିଧର୍ମ ।

ଦିଣ୍ୟୁଟି ହେଉଛି, ମହାଯାନର ବୌଡିଧର୍ମ । ସେଥରେ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷର ମୌଳି ଶ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧ, କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧରେ ପରିଣତ ହୋଇରୁଛି । ଏଇ କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି, ପ୍ରାର୍ଥନାର କିଶ୍ରର ।

ଛିଣ୍ଠର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା କି ନାହାନ୍ତି, ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାବନା ଏଇ କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧରେ ଏକା ଲେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଏହା ଏକ ଅବ୍ୟାଚୀନ ପଛା । ମୌଳିକ ଶାକ୍ୟମନ ବୁଦ୍ଧ ଏଥରେ ନାହାନ୍ତି । ଏ ହିପାବରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ବାସୁଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କହିଲେ ଅଛୁକ୍ତ ହେବ ନାଇ । ଏ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଚନ୍ତି ଭକ୍ତର ଭଗବାନ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ପାପୀର ଆଦଶ' ନୁହନ୍ତି ।

ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଫଳରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି, 'ବୌଦ୍ଧବଚାର କାବ୍ୟ' । ସେ ଶ୍ରୀ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେ କାଳ ଇଂରେଜ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରମାନଙ୍କ ଲେଖା ଓ କେତେକ ପୁସ୍ତକର ଅବଳମ୍ବନରେ ଏଇ ଗ୍ରହିଣ୍ଟି ଚାଙ୍କର ଲେଖା ହୋଇଛି । ବିଲତର ଇଂରେଜ Edwin Arnold (ଏଡ଼ିନ୍‌ରାନ୍ ଆର୍ନଲ୍‌ଡ୍ର), Light of Asia (ଏସିଆର ଆଲୋକ) ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧ ଜୀବନ କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ବୋଲିବା ବାହୁମନ୍ୟ, ଏହା ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନ । ଏହା ବିଶେଷରେ ଅଣ୍ଟିଯୋଷଙ୍କ 'ବୁଦ୍ଧ ଚରିତ'ରୁ ରେଣ କରୁଥାଇଛି । ଏଥରେ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଚନ୍ତି ମହାଯାମ୍ବାନ ବୁଦ୍ଧ -- ହୁନ୍ତିଯାମ୍ବାନ ନୁହନ୍ତି । ସେଇ ଗ୍ରହକୁ ବଙ୍ଗକବି ନବନଚନ୍ଦ୍ର ସେନ 'ଅମିତାଭ' ବୋଲି ଏକ କାବ୍ୟରେ ମର୍ମାନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଫଳରମୋହନଙ୍କ 'ବୌଦ୍ଧବଚାର କାବ୍ୟ' ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ଏହା ସେଇ 'ଅମିତାଭ' କାବ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିଷ୍ଟର ଅନୁବାଦ । ହୁଏତ ଅନ୍ୟ ଲେଖାରୁ ଫଳରମୋହନ କଥଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିବେ । ମାତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଲେଖାଟିକୁ 'ଅମିତାଭ' ଗ୍ରହର ବିପ୍ରାରିତ ଅନୁବାଦ ବୋଲି କହିଲେ ଅତିରିକ୍ତ ହେବ ନାଇ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ, ଫଳରମୋହନଙ୍କ ମୁଖବନ୍ଧୁ ସମଚୀନ ହୋଇଛି ।

ଏ ଗଲୁ ମୋଟାମୋଟି ପ୍ରକାଶିତ ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଗ୍ରହାବଳୀ । ଏହାଛଡ଼ା ଫଳରମୋହନଙ୍କର ବହୁ ଲେଖା ରହିପାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚ୍ଚରପାଇଁ ଫଳରମୋହନଙ୍କର ସେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଥିଲୁ, ଏ ସବୁ ସେଇ ବ୍ୟାକୁଳତାର ପ୍ରଣକ । ସେ ପ୍ରଥମେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ବାଲୁଙ୍କ ରାମାୟଣର ତତ୍ତ୍ଵପୁ ଅନୁବାଦ ନ ଥିଲୁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଏ ଆଦି ଉଦ୍ୟମ । ଏ ଅନୁବାଦରେ ସାରଳା ଓ କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କ ଉତ୍ସୁକଳତା କିମ୍ବା ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଗର୍ଭର ଭବତମିଶ୍ର ଓ ଅନୁବାଦର ଉଦାରତା ନ ଥିଲୁ । ଫଳରମୋହନଙ୍କ ସେ ମହାଭାରତ ବା ରାମାୟଣ ଏବେ ମିଳୁ ନାଇ । ତଥାପି କୁହାଯାଇପାରେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେପରି ଆଉ କେହି କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜଣାଶୁଣା କଥା, ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଲିଖିତ ଭରତବର୍ଷର ଇତିହାସ । ଏହା ଦୁଇଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲୁ । ଅନ୍ତରେ ସମୟ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ଆଦଶ' କରି ତାଳଚେର ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଦେଇ ହେଉ ବା ଆଉ କାହାର ନାମ ଦେଇ ହେଉ, ଓଡ଼ିଆରେ ଯେଉଁ ଭରତ-ବର୍ତ୍ତର ଇତିହାସ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲୁ, ଏହା ସେ ଶ୍ରେଣୀର ନୁହେ । ଏଥରେ ଛବି ଛବି ଫଳରମୋହନ

ସୁରୂପରେ ଚିତ୍ୟମାନ ଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମନେ ଅଛି, ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲୁ, ବାବରଙ୍କ ମଦରିଆ ଶିଳାରେ ପାରସ୍ଯିକ ଭାଷାରେ ଯାହା ଲେଖାଥିଲୁ, ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ହେଉଛି :—

“ପ୍ରାଚୀନ ସୁର ଜହାନାତି
ଆବର ନବନା ଯୁବତୀ
ଜଗତ ସୁଖ ଏ ମଣିବ
ବାବର ଏହା ନ ଛୁଡ଼ିବ ।”

ମାମୁଦଙ୍କ ଚରିତ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲୁ, “ଦିନେ ଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ବହୁବୁଦ୍ଧରୁ ଆସି ମାମୁଦଙ୍କୁ କହିଲୁ, ‘ଦସ୍ୟମାନେ ସେ ବିଧବାର ପୁଅକୁ ମାରି ଦେଇ ସବୁ ଧନରହ ଲୁଟ୍ଟିକରି ନେଇଗଲେ ।’ ମାମୁଦ ଅଛି ଦୁଃଖର ହୋଇ ବୁଢ଼ୀ ସଙ୍ଗେ ସମବେଦନା ଜଣାଇ କହିଲେ, ‘ମା, ଏତେ ଦୂରର କଥା, ମୁଁ କ’ଣ କରିବି ? ପାଖ ହୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଶୁବ୍ର ପହଞ୍ଚରେ ଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ଦମନ କରି ପାରିଥାନ୍ତି ।’ ବୁଢ଼ୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଡ଼ିର ଦେଲୁ, ‘ତେବେ ସୁଲଭାନ ପେଣ୍ଟିକ ରଜ୍ୟ ସମ୍ବାଲ ପାରିବେ, ସେତିକି ରଜ୍ୟ ରଖନ୍ତୁ । ଏତେ ଦୂର ଦୂରତ୍ତରେ ରଜ୍ୟ ରଖି ଲାଭ କ’ଣ ?’ ମାମୁଦ ବିଶ୍ଵିତ ହେଲାପରି ଦେଖାଗଲେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଦୂର ଦେଶରେ ଦସ୍ୟଦମନ ପାଇଁ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ପଠାଇଲେ ।”

ମାମୁଦ ଓ କବି ଫେରଦୁସି, ଦୁହିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଘଟିଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା । ଫଳାର-ମୋହନଙ୍କ ଇତିହାସରୁ ମନେ ହେଉଛି, ମାମୁଦ ଜବାବ କରିଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବେ । ଫେରଦୁସି ‘ସାହାନାମା’ ମାହାକାବ୍ୟ ଲେଖି ମାମୁଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଗିଲେ । ସେଥିରେ ମନେହୁଏ ୧୦ ସହସ୍ରାଧିକ ଶ୍ଲୋକ ଥିଲୁ । ମାମୁଦ ଟିକିଏ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ କହିଲେ, ସେ ଶ୍ଲୋକ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା ପୂରିଷାର ଦେବେ । ତାହା ଶୁଣି ଫେରଦୁସି ନିବାକ ହୋଇ ରଜସଭା ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜ ଘରକୁ ରୁଳିଗଲେ । ଗଲାବେଳେ ଯାହା ଲେଖିଗଲେ, ତାହାର ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ ଫଳାର-ମୋହନ ଦେଇଥିଲେ—

“ହୋଇଥିଲେ ରାଜେଣ୍ଟର ନୃପଙ୍କ କୁମର
ମଣି ମୁକୁଟରେ ଶିର ଶୋହିଥାନ୍ତା ମୋର ।”

ଏ ଗୀତରେ ଗୋଟିଏ ଗୃହ ସଙ୍କେତ ଥିଲୁ । ତାହା ହେଉଛି, ଏଇ ରାଜେଣ୍ଟର ମାମୁଦ ନୃପଙ୍କ-କୁମର ଅର୍ଥାତ୍ ରଜାଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ନ ହେଇ, ଥିଲେ ସାବନ୍ତରୀନ ନାମକ ଆବସିନିଆ ଉପକୂଳର ଜଣେ ହୀତଦାସଙ୍କ କୁମର । ମାମୁଦ ଏଥିରେ ଅନୁତାପଦଗ୍ରହ ହୋଇ ନିଜ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଅର୍ଥତାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଓଟମାନେ ସେଇ ଅର୍ଥ ଦେନି ଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ଫେରଦୁସିଙ୍କ ଶବ କବରକୁ ପିବାପାଇଁ ଦ୍ରୁତ ବାହାରୁଥିଲୁ ।

ଏ ସବୁ ମନୋଗ୍ରାହୀ-ଲ୍ୟୋ-ସମ୍ବନ୍ଧ ଇତିହାସ ସେତେବେଳେ କିଛିକାଳ ବାଧ୍ୟ ହେବାରୁ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ କରି ହୋଇଥିଲା । ତା ପରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଗତି ବଦଳ ଗଲା । ଏପରିଜି ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହେବା ଦୂରେଥାଉ, ତାଙ୍କ ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଷ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗନ୍ଧ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରାଇଜ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମନୋମାନ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବୋଲିବା ବାହୁମାନ, ସାହିତ୍ୟରେ ରଚି ଓ ପବିତ୍ରତା ନାମରେ ଏଇ ସମୟଠାରୁ ଯେଉଁ କୃତିମ ନୂତନ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରଧାନ ଅବଳମ୍ବନ ଥିଲେ, ଶିଶ୍ଵ ବିଦ୍ୱାନ ଓ ଅଧ୍ୟୁତ୍ତନ ଶିକ୍ଷକମାନେ । ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଭଲ ମୌଳିକ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା-ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ପ୍ରିତି ଦ୍ୱାରାଇଥିଲେ । ପାଠିକି ନୁହେ; ବରଂ ଏଇମାନେ ହିମେ ଆଗନ୍ତୁକ ନୂତନତାରେ ଅନ୍ତିମ ଭବରେ ଆମ୍ବବଳ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏକଥା ଉଦାହରଣ ସହ ବହୁତ ବୁଝାଇ କୁହାଯାଇଛି । ମୋଟାମାଟି ଦେଖିଲେ, ଶ୍ରୀପୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ପ୍ରାୟଶିକ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଲେଖନଟେଲୀ ବେଶ ଅନୁଧାବନ କରାଯାଇପାରେ । ‘ଛମାଣ ଆଠରୁଷ’ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀପରର ନୁହେ । ଏହା ‘ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ବାହାରି ଯାଇଥିଲା । ସେଇପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ କାବ୍ୟ, ଗନ୍ଧ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ପାଠକମାନଙ୍କ ବିଶେଷ ଜାଣିବାପାଇଁ ୧୯୭୭ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଫଳାରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ‘ଆମ୍ବ ଜୀବନ ଚରିତ’ ଗନ୍ଧ ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ମୋହମମୋହନ ଯେଉଁ ତାଳିକାଟି ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶିତ କରିବାକୁ, ତାହା ଉଦ୍ଧାର କରି ଦିଆଗଲା—

ଗନ୍ଧରନାମ ଓ ପରିଚୟ	ଫଳରଣ୍ଣ	ଯେଉଁ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ	ଯେଉଁ ତାରିଖରେ ପ୍ରକାଶିତ
୧ । ଜୀବନ ଚରିତ (ଅନୁବାଦ)	୧ମ	ବେପ୍ରିଷ୍ଟ୍ ମିପନ ପ୍ରେସ, କଲିକତା	୧୮୭୭
୨ । ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ			
ପ୍ରଥମ ଭାଗ	୧ମ	ବାଲେଶ୍ୱର ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରେସ	୧୮୭୯
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ	୧ମ	„	୧୮୮୦
୩ । ଅଙ୍କମାଳା	୨ୟ	„	୧୮୮୦
୪ । ରାମାୟଣ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)			
ବାଳକାଣ୍ଠ	୨ୟ	ଦେଙ୍କ ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୮୮୪
ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଠ	୨ୟ	„	୧୮୮୪
ଆରଣ୍ୟକାଣ୍ଠ	୧ମ	„	୧୮୮୩
କିଷ୍କିନ୍ଧାକାଣ୍ଠ	୧ମ	„	୧୮୮୪
ସୁଦର୍ଶକାଣ୍ଠ	୧ମ	„	୧୮୮୭
ଲଙ୍ଘନାକାଣ୍ଠ	୧ମ	„	୧୮୯୦
ଉତ୍ତରକାଣ୍ଠ	୧ମ	„	୧୮୯୫

୪। ମହାଘରତ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)

ଆଦିପଦ	୧ମ	ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରିଣ୍ଟିକମ୍ପାଇଙ୍କ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୮୭
ସଭାପଦ	୧ମ	„	୧୯୮୭
ବନପଦ	୧ମ	ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୪
ବିରଟ ପଦ	୧ମ	ମର୍ଦ୍ଦଗାନ ପ୍ରେସ, ରମ୍ଭା	୧୯୦୪

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ — ଅପ୍ରକାଶିତ

୭। ଶ୍ରମଭଗବତ୍ ଗୀତା (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)

୭। ଉଜ୍ଜଳ ଭ୍ରମଣ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରିଣ୍ଟିକମ୍ପାଇଙ୍କ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୮୭
୮। ପୃଷ୍ଠମାଳା (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ଆନନ୍ଦସ୍ଵର ପ୍ରେସ, କେଉଁଝର	୧୯୯୨
୯। ଉପହାର (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିକମ୍ପାଇଙ୍କ ପ୍ରେସ	୧୯୯୪
୧୦। ଛମାଣ ଆଚ୍ଯୁତ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୨
୧୧। ଶିଳ ଦରବଂଶ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	„	୧୯୦୨
୧୨। ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	„	୧୯୦୪
୧୩। ଅବସରବାସରେ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିକମ୍ପାଇଙ୍କ ପ୍ରେସ	୧୯୦୮
୧୪। ବୌଦ୍ଧାବତୀର କାବ୍ୟ	୧ମ	ଦେଙ୍କ ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୦୯
୧୫। ପୁନମୁଷ୍ଟିକୋଣବ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୯
୧୬। ପୂଜାପୂଲ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଲିକତା ଉଜ୍ଜଳ ପ୍ରେସ	୧୯୧୨
୧୭। ପ୍ରାର୍ଥନା (ସଂଗୀତ)	୪୰୍ଥ	ସାମନ୍ତ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୧୨
୧୮। ଧୂଳ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୨
୧୯। ମାନ୍ଦୁ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୩
୨୦। ରଣ୍ଟିପୁଅ ଅନନ୍ତା	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୩
୨୧। ଲଛମା (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	”	୧୯୧୪
୨୨। କୁରୁଶାନାଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ପଦ୍ଧତି	୧ମ	ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୪
୨୩। ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ୍ର (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	”	୧୯୧୪
୨୪। ସମବାୟୁ ରଣ ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	”	୧୯୧୭
			ମାତ୍ର ୭ ତାରିଖ

୨୫ । ଛାନୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୭
		ଜୁନ୍ ୨୧ ତାରିଖ	
୨୬ । ଗଲ୍ପ ସ୍କଲ୍ପ	୧ମ	"	୧୯୧୭
		ଅକ୍ଟୋବର ୧୮ ତାରିଖ	
୨୭ । ଆୟୁ-ଜୀବନ ଚରିତ	୧ମ	ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ କୋ-ଅପରେଟିଭ୍ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୭

ତୁଳନା ପାଇଁ - ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଜନ୍ମ—ଜାନୁଆଶା, ୧୮୩; ମୃତ୍ୟୁ ଜୁନ୍, ୧୯୧୮ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମ—ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ୧୮୮; ମୃତ୍ୟୁ—ୱେଲ୍ ୧୯୦୮ । ମଧୁସୂଦନ ରାଣ୍ଡଙ୍କ ଜନ୍ମ—ଜାନୁଆଶା, ୧୮୩; ମୃତ୍ୟୁ-- ଡିସେମ୍ବର ୧୯୧୨ ।

‘ଅବସର ବାସରେ’ ହେଉଥି ଫଳରମୋହନଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଲିଖିଛି କବିତାମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ । ଏଥରେ ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ’^୧ କବିତାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ି ବେଶି ନୁହେଁ । ତଥାପି ‘ହାଟବାହୁଡ଼ା’, ବୋଲି ଯେଉଁ କବିତାଟି ଫଳରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଖେ ତଥା ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ପାଖେ ତାଙ୍କ ନିଜର ଓ ତାଙ୍କରଙ୍କ ଲେଖକମାନଙ୍କର କି ଦୁର୍ଗତି, ତାହା ବେଶ୍ ବୁଝା ପଡ଼ୁଛି । ମୋଟ କଥା, ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ସମୟରେ ମୌଳିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାଶ କାଳଗତରେ ସ୍ଵତଃପୂର୍ବ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା, ତହିଁରେ ଯୋର ବାଧା ପଡ଼ୁଥିଲା ଓ ନାନା କାରଣରୁ ତାହାର ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ କଲ୍ପିତ ଖାଲରେ ଗତି କରିଥିଲା, ଏହା ବୁଝାଇ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ “ଓଡ଼ିଆ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ” ବୋଲି କିନିକିତାରୁ ବାହାରିଥିବା ମନ୍ଦା ଉଦ୍‌ୟମ । ସେଥିରେ ଫଳରମୋହନ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି, ସେ ମର୍ମାନ୍ତିକ ପୀଡ଼ା ଚ.ଗ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ନତେ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ସମଳକ୍ଷ କରି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେ ଅନ୍ତରିକ ଉଦ୍‌ୟମରେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଏ ଉଦ୍‌ୟମ ନଥିଲା, ଫଳରେ ଫଳରମୋହନ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଟେକ୍ ଦେଖାଇବାର ସେ କୌଣସି ଉଦ୍‌ୟମରେ ଆୟୁଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ପାରମିତକ । ଏହା ସ୍ଵର୍ଚନାରେ ଟିକିଏ ଦେଖାଇଦେବା ଉଚିତ । ଏ ଆଜିର କଥା ନୁହେଁ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟ ବା ପୁଣ୍ୟଧାମ ଦେନ୍ତି ଓଡ଼ିଶା । ଭାଷା ଯାହାହେଉ, ଏହାର ସାହିତ୍ୟ ବଢ଼ି ବିପ୍ରିଣ୍ଟ ଓ ବଢ଼ି ସ୍ବାଭାବିକ । ସ୍ଵପ୍ନ ଗୀତାକାର ଏଇ ପୁଣ୍ୟଧାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଏଇ ପ୍ରାନର ଜାଣ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଯାହା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ତାହା ଅନ୍ୟସାଧାରଣ । ଆଉ କଥା ପ୍ରାନ୍ତି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ଯେ କେହି ଦେଖିପାରନ୍ତି, ୧୫ ଅଧ୍ୟୟାପୁରେ ୧୮ ଶତାବ୍ଦୀକରେ ଭଗବାନ କହିଛନ୍ତି:—

‘ଅତୋହଂ ଲୋକେ ବେଦେ ତ
ପ୍ରଥତୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ’

ଅର୍ଥାତ୍, ଅତେବବ ମୁଁ ଲୋକରେ ଓ ବେଦରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବୋଲି ବିଶ୍ୟାତ । ଲୋକରେ ଅର୍ଥ ଯାରେ ଜଗତରେ ଉପାସ୍ୟ ପୁରୁଷରୁପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କେବି ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟ ଛନ୍ଦା

ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ଲାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରସାଇ ନାହାଇ । ଏ ସାହିତ୍ୟ କେତେ ପ୍ରାଚୀନ, ତାହା କେବଳ ଅନୁମାନ ଉପରେ ଛୁଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ଏଥରେ ପୁଣି କି ପ୍ରାକୃତ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ତାହା କହିବାର ସାଧନ ନାହାଇ ସତ; କିନ୍ତୁ ଲୋକରେ ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରଭାବ ଦେନି ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯେ ଦୂଢ଼ ହୋଇଥିଲା, ଏହା କହିବାରେ ଅତିରିଜ୍ଞନର କିଣ୍ଠି ନାହାଇ । ଏଇଠାରୁ ଦୁଇଟି ବିକାଶର ଧାରା ପ୍ରମ୍ପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଥି ପୁରାଣର ରହୁ ଦ୍ୱୟମ୍ବନ । ସେ ଆସି ଶବରର ବା ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାରକ ଦେବତା ମାଳମାଧବଙ୍କୁ ବୈଦିକ ବିଷ୍ଣୁରେ ପରିଣତ କଲେ । ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧାବନର କୃଷ୍ଣ ହେବା ଦୁରେଥାଉ, କୃଷ୍ଣ ବି ନୁହନ୍ତି । ସେଇଠାରୁ ପ୍ରାକୃତରେ ବାରମ୍ବାର ସଂଖ୍ୟାତର ପ୍ରମ୍ପ ଆୟାଇ । କୌମିମାନଙ୍କର ଲେଖା ଓ ଗଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସଂଗୀତ ଓ ଗ୍ରୁଦରଗ୍ରା ଏଇଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତୋଗ୍ୟ । ଏଇମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାକୃତ ଦେବତା ଯେପରି ବୈଦିକ ଦେବତାରେ ପରିଣତ ହେଲେ, ସେଇପରି ଓଡ଼ିଆର ପରଂପରା ସ୍ମୋତ ହମେ ବୈଦିକ ଓ ଭକ୍ତି ସ୍ମୋତରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ମହାଯାନର ଶୁନ୍ୟବାଦ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉପରେ ଉଡ଼ିଡ଼ୀଯୁନ-ତନ୍ତ୍ର-ଧର୍ମର ଏ ଆନ୍ତମଣ ଶ୍ରାବ୍ଣ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବୀର ଅଦ୍ୟପୁବଜ ଓ ରହୁ ଭିକଠାରୁ ପ୍ରମ୍ପ । ଏଥରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଚି । ତାହା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀକ ପ୍ରକାଶିତ ‘ନେପାଳର ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ବୋହି’ । ଏଠାରେ ପ୍ରାକୃତ ଉପରେ ସଂଖ୍ୟାତର ଆନ୍ତମଣ ଆଭିର ପ୍ରମ୍ପ । ଏ ଗାନରୁ ଜଣାଯାଏ, ଏହା ଉଡ଼ିଡ଼ୀଯୁନ ଧର୍ମର ଧର୍ମ ଭାଷା ତଥା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାକୃତର ସହା ନାହାଇ । ଅନ୍ଧକାଂଶ ପ୍ଲାନରେ ମୂଳ ସଂଖ୍ୟାତକୁ ପ୍ରାକୃତରେ ପରିଣତ କରି ଏ ଭାଷା ଲେଖା ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଏଇଥରେ ପୁଣି ଆସିଲା, ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ । ଏଥରେ ଧର୍ମ ଭାଷା ଉଡ଼ିଡ଼ୀଯୁନ ପ୍ରାକୃତ ନ ହୋଇ ହେଲା ବଙ୍ଗଲାର ତାଙ୍କାଳୀକ ଭାଷା । ମୋଟାମୋଟି ଏହାକୁ ଚେତନ୍ୟଙ୍କ ସମସାମ୍ନ୍ୟକ ଭାଷା ବୋଲି କହିଲେ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାକୃତ ଉପରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଆନ୍ତମଣ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ବେଳେ ଓଡ଼ିଆର ଯେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ଓ ପରମର ବାହାରିଥିଲା, ଚେତନ୍ୟଙ୍କ କାଳିତାରୁ ମଧ୍ୟ, ରଧାନାଥଙ୍କ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଆନ୍ତମଣ ଆସିଲା, ସେଥରେ ସେ ପରମର ଓ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା ବୋଲି କହିଲେ ହୁଏ । ଏହାର ମଧ୍ୟରେ ହେଉଛନ୍ତି, ଫଳାରମୋହନ । ଏକ ଦିଗରେ ଗଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଦାର ପ୍ରଗ୍ରହିତ କର୍ଣ୍ଣାଟୀ ସଂଗୀତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରୂପ ଓ ସେଇ ସ୍ଥବରେ ଉଞ୍ଜୀୟ କାବ୍ୟକଳା । ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାକୃତ ନୁହେ, କି ଓଡ଼ିଶାର ଶୁଦ୍ଧ ପରମର ଏଥରେ ନାହାଇ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଉଡ଼ିଡ଼ୀଯୁନ ପରମର ଓ ଭାଷା ଉପରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ଭାଷା ଓ ପରମରର ପ୍ରତିରାତ୍ରି ପ୍ରକାଶ ପ୍ରମ୍ପ । ଏଇକମାତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତାରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରମ୍ପାସ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କଥା ସଙ୍ଗେ ମୋହିମାମୋହନଙ୍କ ଫଳକଳିତ ପୁସ୍ତକ ତାଳିକାଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ କରିଦିଆଗଲା । ପାଠକମାନେ କ୍ଷମା କରିବେ ।

କୁମାର ପୁଣୀମା

୧୯ । ୧୦ । ୧୯୫୭

ବଙ୍ଗଲିପାତ୍ର, କଟକ

}

ନୀଳକଂଠ ଦାସ

ଦୂରପଦ

ବ୍ୟାସକବି ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଗ୍ରହାବଳୀ ପ୍ରକାଶନର ଭାର ତଥା କରିବା ଏକ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା କହିଲେ ଅଞ୍ଚୁକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ତିରୋଧାନ ହେବାର ଗଣ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଇ ତାଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ଗଣ କରିଛି । ତଥାପି ସଥାସାଧ ଚେଷ୍ଟା କର ଓ ବହୁ ଶ୍ରମରେ ତାଙ୍କର ମୂଳ ଲେଖାଗୁଡ଼କୁ ସପ୍ରତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଯାଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସ୍ଵୀକାର୍ୟ ଯେ, ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟାସତ୍ତ୍ଵେ କବିଙ୍କର କେତୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନା ଆୟୁମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମର୍ତ୍ତି ଏକବର୍ଷ ଚେଷ୍ଟାକରି, କେତେକ ସାହିତ୍ୟକ ବନ୍ଦକୁ ନିକଟକୁ ପଥ ଲେଖି ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସେହି ରଚନାଗୁଡ଼କର ସୁଲଭତା ନିମନ୍ତେ ବିକ୍ଲପି ଦେଇ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସୂଚନା ସଂଗ୍ରହ କରିଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ କବିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ରାମାଯଣ, ମହାଭାରତ, ଗୀତା, ହରିବଣ ଇତ୍ୟାଦି କେତେକ ଗ୍ରହ ଏଥରେ ପ୍ଲାନ ପାଇ ନାହିଁ । ସହୃଦୟ ସୁଧୀ ପାଠକବୁଦ୍ଧ ଏ ଦିଗରେ ସାହାୟ କଲେ ଚିରୋପକୃତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ, ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବୁଁ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ ।

ଗ୍ରହାବଳୀର ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରମଣ ହିରଣ୍ୟପ୍ରଭ ସେନାପତି ସ୍ଵୀକୃତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଦିଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛୁଁ ।

ବ୍ୟାସକବିଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ବିଭିନ୍ନ ପଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ବହୁ ଶ୍ରମର ଉନ୍ନତ୍ୟର କେତେକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏହି ଗ୍ରହାବଳୀର ପରିଶିଷ୍ଟରେ ପ୍ଲାନ ଦେଇଛୁଁ ।

ଉଜ୍ଜଳର ପ୍ରବାଣ ବାଣୀସାଧକ ଉକ୍ତର ମଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କର ବହୁମନ୍ଦ ସମୟ ଦେଇ ଗ୍ରହାବଳୀର ଉପୋଦ୍ୟାତ ଲେଖିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହାର୍ଦିକ କୃତଙ୍କତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁଁ ।

ଉଜ୍ଜଳର ବିଶିଷ୍ଟ ଜନପ୍ରିୟ ନେତା ଉକ୍ତର ଧରେକୃଷ୍ଣ ମହିତାବ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟମାନ୍ ସମୟ ଦେଇ ଏହି ଗ୍ରହାବଳୀ ପ୍ରକାଶନର ଶୁଭେଚ୍ଛା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଙ୍କତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରକାଶନ ଏକ ଜଣିଳ ସମସ୍ୟା । ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ସଙ୍ଗ୍ରହିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୌରାକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା ଓ କବି ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ଯେଉଁ ପରାମର୍ଶ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିନିମନ୍ତେ ବନ୍ଦରପୁଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଙ୍କତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁ । ବ୍ୟାସକବକ ରଚିତ ମୌଳିକ ରଚନାବଳୀ ପାଇବାରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନଟବର ସାମନ୍ତରପୁଙ୍କ ଉପାଦେୟ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ନିମିତ୍ତ ଅଣେକ ଧନ୍ୟବାଦ । ଏତଦ୍ଵ୍ୟାଣତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଜାନନୀବଳୀ ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବନନାଳୀ ମିଶ୍ର, ଏତିହୟିକ ଶ୍ରୀ କେବାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରଦ୍ଧନାଥ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ରବିନାରାଧା ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର କର, ଉକ୍ତର କୁଞ୍ଜବିହାର ଦାଶ, ଶ୍ରୀ କାଳିନୀଚରଣ ପାଣିତ୍ରାପ୍ତ, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଘୋଲାନାଥ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖ ବନ୍ଦରଗଣ ରଚନାବଳୀ ସଂଗ୍ରହରେ ଯଥେତିତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛୁ ।

ପରିଶେଷରେ ଏତିକିମାତ୍ର କହିଲେ ବୋଧନ୍ତୁ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଶ୍ରୀଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷ ଅଭିବ ଦୂରାକରଣ ନିମନ୍ତେ ଏହି ପ୍ରପୂର କରଯାଇଅଛି । ଶତ ଚେଷ୍ଟାପତ୍ରେ ଏଥରେ ମୁ ଦୃଶ୍ୟତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରମାଦ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାକୁ ସାହସ କରୁନାହୁଁ । ସହୃଦୟ ସାହିତ୍ୟକ ବନ୍ଦରଗଣ ଓ ପାଠକ ପାଠିକାବୃତ୍ତ ଆମର ମହନୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଜର ସ୍ଵଭାବସ୍ଥାନରେ ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ପ୍ରମାଦାଦି ମାର୍ଜନା କରିବେ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ ।

ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ
ତା ୪ | ୨ | ୧୯୫୭

}

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ଆଉଥରେ ଦୂରପଦ

ଯୁଗସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟାସକବି ଫଳାରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ଲୁଭକରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଫଳାରମୋହନଙ୍କର କେତେକ ଲେଖା ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିବାରୁ ସେବୁଡ଼ିକ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀରେ ଛାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପରିପରିକାରୁ କେତେକ ଲେଖା ସଂଚାରିତ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସଂସ୍କରଣରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେବୁଡ଼ିକ ମିଳିଲେ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ଛାନ ପାଇବ । ଉକ୍ତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଧ୍ୟାପକ ଉକ୍ତର ନଟବର ସାମନ୍ଦରପୁ ବିହିତ ପରମର୍ଶ ଦେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ବ୍ୟାସକବି ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଆମ୍ବ-ଜୀବନ ଚରିତ ୧୯୧୮ ରୁ ୧୯୨୦ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚଳ-ସାହିତ୍ୟ ପଦିକାର ବିଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଏବଂ ୧୯୨୭ ରେ ସତ୍ୟବାଦର ଗୋଟିଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଫଳାରମୋହନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଆମ୍ବ-ଜୀବନ ଚରିତ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତି ମୋହିମାମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ୧୯୭୭ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ସଂଶୋଧିତ ଆମ୍ବ-ଜୀବନଚରିତ ଛାନ ପାଇଥିଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚଳ-ସାହିତ୍ୟ ପଦିକାରୁ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ମୂଳ ଆମ୍ବ-ଜୀବନ ଚରିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀପୁତ୍ର ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁତମରେ ସଂଚାରିତ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ଏହି ସଂସ୍କରଣରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଏତଦ୍ୱିନ୍ଦ୍ରିୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ମିଶ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଫଳାରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଛଅବ୍ଦ ପରେ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ସଂସ୍କରଣର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀକୁ ପ୍ରଥମ ଓ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ଖଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ହ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି । ଗ୍ରନ୍ହାବଳୀର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ

ଫଳିରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଆସୁ-ଜୀବନ ଚରିତ ସହ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତା ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀପୁ ଖଣ୍ଡରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଶୁଦ୍ଧଗଲ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଲେଖିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପରଣ ଓ ଦିଲ୍ଲୀପୁ ସମ୍ପରଣ ପ୍ରକାଶନ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ ମଧ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ଉପଯୋଗୀ ସମସ୍ତ ଉପକରଣର ମୂଲ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ତେଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୂଲ୍ୟ ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ବାଧ ହୋଇଛି ।

ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ସର୍ବ୍ୟତା ଓ ସମ୍ବୂଧି ସେ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଯୋଗୁ ବିକାଶ ଲୀଇ କରିଥାଏ । ଆମର ଧୂତିବେଶୀ ଭାଷା ଓ ମାହିତ୍ୟ ବିମୁଳ ଅଗ୍ରଗତି କରୁଥିବାବେଳେ ପ୍ରକାଶକ ଭାବରେ ନିଜର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିଭୂତ ନିମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ଅନୁଷ୍ଠାନ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ଫଳିରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧୯୬୦ରୁ ୧୯୬୩ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଦାବରୀଶ-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରଥମ, ଦିଲ୍ଲୀପୁ ଓ ବୃତ୍ତପୁ ଖଣ୍ଡ ଏବଂ ମଧୁସୂଦନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ମରବେଣ କରିଛି । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସହିତ କେତେକ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନର ସୁବ୍ୟତ୍ବା କରିଯାଇଛି । ଦେଶର ସାହିତ୍ୟକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ବିପୁଳ ପରିମାଣରେ ପାଇବାକୁ ଅଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ରେଖିଛି ।

ଉଚ୍ଚ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀକୁ ନିର୍ମିଳଭାବରେ ଛୁପି ଆଧୁନିକ ଭରିସମନ ଭାବରେ ସହାଜ ସ୍ଵନ୍ଦର କରିବାକୁ ବହୁ ଯହ କରିଯାଇଛି । ଏ ସବୁ ସର୍ବ କୌଣସି ସୁଟି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ପାଠକମାନେ ଉଦାର ଚିତ୍ତରେ କ୍ଷମାଦେବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

କଟକ
ଗାନ୍ଧୀଜିପୁନ୍ନୀ
୨-୧୦-୧୯୬୩

}

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ ଆମ୍ବଲାବନୀ ଚରିତ	୬
୨ ଉକ୍ତଳ ତ୍ରମଣେ	୨୦୧
୩ ପୁଷ୍ପମାଳା	୨୨୫
୪ ଉପନିଷତ୍ତ ସଂଗ୍ରହ	୨୨୯
୫ ଅବସରବାସରେ	୩୨୧
୬ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ	୪୪୯
୭ ପୂଜାପୁଲ	୪୩୪
୮ ଧଳି	୪୪୪
୯ ଶ୍ରୀଦୋଗ୍ୟଉପନିଷଦ	୪୬୭
୧୦ ବ୍ରାହ୍ମଣନାମ ସନ୍ଧ୍ୟା ପଦତି	୨୧୫
୧୧ ସମବାୟ ରଖି ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ	୨୧୯
୧୨ ପରିଶିଷ୍ଟା କବିତାବଳୀ (ବିଭିନ୍ନ ପଦପଦିକାରୁ ସର୍ବଗ୍ରହିତ) ...	୨୨୯

ବ୍ୟାସକବ ଫଳୀର ମୋହନ ସେନାପତି
ଶ୍ରୀ ମୋହନୀ ମୋହନ ସେନାପତି

ସେନାପତିଙ୍କ
ଆମ୍ବଜୀବନ ଚରିତ

ସ୍ମରନା

ଆଜକୁ ଗୁରୀ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଗତ ହେଲା, ମୋହର କେତେଜଣ
ମିଶ ଏବଂ ପୁଷ୍ପତିମ ଶିଷ୍ଟିତ ଯୁବକ ମୋହର ଆୟୁ-ଜୀବନ-କାହାଣୀ
ଲେଖିବା ସକାଶ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରି ଆୟୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ
ଅନୁରୋଧ ଅତିଥିମ କରିବା ମୋ ପନ୍ଥରେ ସହଜସାଧ ନୁହେଁ ।
ଡକ୍ଟରାଭ୍ୟାଶାରେ ଜୀବନଚରିତର ବିଶେଷ ଅଭିବ । ମାତ୍ର ମୋ ତୁଳ
ଜୀବନରେ ଜୀବନଚରିତର ଉପଯୋଗୀ ସେଇର ଗୁରୁତର ଉପାଦାନର
ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଅଭିବ । ବିଶେଷରେ ସେପରି ସଜାଇ ଲେଖିଲେ,
ପାଠକ ମହାଶୟଗଣ ଆଗର୍ତ୍ତ ସହିତ ପୃଷ୍ଠକ ପାଠରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବେ,
ସେପରି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ; ତେବେ ଏହି ଦୁଃସାହସିକ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କୌଣସିଯୁଭ ଅଛି । ଅଦୁର
ଉଚିତ୍ୟତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆୟୁଜୀବନ-ଲେଖକ ଆୟୁମାନଙ୍କର
ଏହି ପବିତ୍ର ଜନ୍ମଭୂମିରେ ବିଚରଣ କରିବେ, ଏହା ମୋହର ଧ୍ରୁବ
ବିଶ୍ୱାସ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମୁକଦ୍ଦୁଆ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛି ।

ଲେଖକ

ସୁରନା

‘ସେନାପତିଙ୍କ ଆମ୍ବୁଚିତ’ ଫଳାରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପୂର୍ବ-ପ୍ରକାଶିତ ‘ଆମ୍ବୁଜବନ ଚରିତ’ର ମୂଲ୍ୟ । ବ୍ୟାସକବିଙ୍କର ଆମ୍ବୁଜବନ ତାଙ୍କ ଦେହାବସାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ୧୯୧୮, ୧୯୯ ୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁବୟର ତିନିବର୍ଷ କାଳ ‘ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପର୍ମିକାର ହାବିଂଶ, ସଫ୍ଟ୍‌ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ ଓ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଭାଗର ମୋଟ ଚବିଶ ଗୋଟି ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ସେନାପତିଙ୍କ ଆମ୍ବୁ-ଚରିତ’ ନାମରେ ଧାରବାହିକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ନଅବର୍ଷ ପରେ ୧୯୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁବୟର କବିଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ମୋହିମାମୋହନ ସେନାପତି ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ଆମ୍ବୁଜବନ ଚରିତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ପର୍ମିକା-ପ୍ରକାଶିତ ମୂଳ ରଚନାବଳୀ ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଶୋଧତ ସଂପ୍ରତି ଓ ଚରିବର୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେ ସମୟରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଖଣ୍ଡିତ ଆମ୍ବୁଚିତକୁ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ମୂଳ ଆମ୍ବୁଚିତରୁପେ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀ ପାଠ କର ଆସିଛନ୍ତି ।

ନିମକ ମାହାଲ କରେଇରେ ଫଳାର ମୋହନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଠାରୁ କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହରେ ଧରଣୀଧର ପ୍ରମୁଖ ମେଳାମାନଙ୍କୁ ଜାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣାସମ୍ବୂଦ୍ଧ ‘ଉଜ୍ଜ୍ଵଳସାହିତ୍ୟ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁତା ଏଗୁଡ଼ିକ କାଳାନୁଷ୍ଠମରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ ‘କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ’ ସେନାପତିଙ୍କ ଆମ୍ବୁଚିତର ପ୍ରଥମ ପର୍ମିକା ପ୍ରକାଶିତ ପରିଚ୍ଛେଦ । ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହର ପର ପ୍ରକାଶିତ ପରିଚ୍ଛେଦ ‘ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିଷ’ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଜାବନର ବିବରଣୀ ଗୁଡ଼ିକ କାଳ ଅନୁମତି ଓ ଘଟଣା ପାରମ୍ପର୍ୟ ଦ୍ଵାରା ରେ ସମ୍ପାଦନା

କାଳରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଫଳତେ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବହୁମୁଖୀ ବିକାଶର ଧାର ନିର୍ମ୍ମୟ ସହଜ-ସାଧ ହେବ । ‘ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଧାରବାହିକ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ପରିଚ୍ଛେଦ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶ କାଳ ଓ ସ୍ଥାନର ସୁରନା ଅନ୍ୟତ୍ବ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଆମ୍ବୁଜବନଚରିତର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱା, ଶୈଶବର କଥା, ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସିନ୍ଧର ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରଥମ ଗୁର୍ବେଷ୍ଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ସାଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ-ପର ପରିପ୍ରକାଶ କୌମପଦ୍ଧାରେ ଦ୍ୱାରା ଥାର ଦେବାମା, କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସ ନାମକ ଶେଷ ଗୁର୍ବେଷ୍ଟ ମୋଟ ଆଠଗୋଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ମୋହିମାବାବୁଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକରୁ ଅବିକଳ ଏଥରେ ଉତ୍ତର ଦୋଇ-ଅଛି; କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକର ମୂଳରୂପ ଶୋଜି ପାଇବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟର । ଅନ୍ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ପର ଏଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶକ ସଂଶୋଧମା-ଲେଖମା ଚଳାଇ-ଥିବା ଅନୁମାନ କରିଯାଉ ଥିଲେ ସୁନ୍ଦର ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ଛଡ଼ା ମୂଳ ଅଂଶୋଦ୍ଧାରର ପିଲା ନାହିଁ । ସତ୍ୟବାଦ—୧୯୧୪ (୧୯୭) ଦିଶାପୁରୀଗ ୮୮—୧୭୩ ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଫଳାରମୋହନଙ୍କ ଆମ୍ବୁଜବନରୁ ଏକ ଅଧ୍ୟାପୁ’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶଟି ୧୮୭୫-୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୁବୟର କାଳର ଘଟଣା । ଏହି ଅଂଶଟି ପ୍ରଥମେ ‘ଫଳାରମୋହନ’ ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକରେ ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ‘ସଂକଷିତବାଣୀ’ ପରିକାରୁ ଉତ୍ତର କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ‘ଫଳାରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ ପ୍ରଥମ ସଂସକରଣରେ ‘ଆମ୍ବୁଜବନ ଚରିତ’ର ଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପରିଶିଷ୍ଟାରୁପେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ଣ୍ଣମାନ ତାହା ‘ଆମୁ-ଜୀବନ ଚରିତ’ର ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନରେ ସନ୍ଧିବେଶିତ ଏବଂ ବିଷୟବସ୍ତୁର ସୁଷ୍ଠୁତି ସୂଚନା ନିମନ୍ତେ ଏହାର ନାମ ‘ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଙ୍କଟ’ ରଖାଯାଇଛି ।

ଶଂଖିତ “ଆମୁଚରିତର” ଆକାର ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକର ଦିଗୁଣରୁ ଅଧିକ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନର ଭୂମିକା ରୁପେ ସମକାଳୀନ ବଙ୍ଗପାଦିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦର୍ଶନରେ ମ ରୁହାଣା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳତା; ବିଭିନ୍ନ ପରିଚେଦ ମଧ୍ୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବେ ରହିଥିବା ସେ କାଳର ଶିକ୍ଷା, ସଂସାର, ଚଳଣି, ଆର୍ଥିକାଙ୍ଗୁତି, ପୋଷାକ ପରିଚଦ, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଶାସନବ୍ୟବପ୍ଲାନ୍, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଭଣ୍ଡା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଏବଂ ଚିତ୍ରକର୍ତ୍ତକ ତଥ୍ୟ ମୂଳରଚନାର ଉତ୍ତର ହେଉ ପାଠକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପଲ୍ବଧ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି । ଏ ବିଗୁରରେ ‘ସମାଜର ଶାନ୍ତିମତି ପରିବର୍ତ୍ତନ’ ଏବଂ ‘ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା’ ଶୀର୍ଷକ ଦୁଇଟି ନୃତ୍ତନ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠକମାନେ ପାଠକରି ପାରନ୍ତି । ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଆମୁଜୀବନାର ‘ସେ କାଳର ନାନାକଥା’ ପରିଚେତଟି ମୂଳ ଆମୁଚରିତର ‘ମପସଲରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଚେଷ୍ଟା’ ‘ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ରକ୍ତା ଓ ଶିକ୍ଷାରସ୍ତ’, ‘ସ୍କୁଲକମିଟିର ମେମ୍ବର୍’ ଏବଂ ‘ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ’ ଏହି ରୂପେଟି ପରିଚେଦର ଏକ ବିକୃତ ସମବାୟ ଓ ବହୁ ସଂକ୍ଷେପୀକୃତ ରୂପ । ଉଣା ଅଧିକେ ବିଭିନ୍ନ ପରିଚେଦରେ ଏହି ଅପପ୍ରୟାସର

ଚିହ୍ନ ନିହିତ । ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟାନରେ ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କର ଅନୁରାଗ, ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ‘ସୋମପ୍ରକାଶ’ ପରିଚାରେ ରଚନା ପ୍ରକାଶ ରୂପୀ କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗକୁ ମଦ୍ୟପାନ ରୂପୀ ଜୀବନର ଦୁଷ୍କଳତା ସ୍ବୀକାର ପ୍ରଭୃତି ଜୀବନର ନୃତ୍ତନ ଘଟଣାର ଚିତ୍ର ପାଠକ ଏଥରେ ପାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ଦଶପଞ୍ଚା ଦେବାମୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କ ନୌୟାତ୍ମା ଅବସରରେ ନ ଉତ୍ସାମାନଙ୍କର ଜୀବନ୍ୟାତ୍ମା ପ୍ରଣାଳୀ, କର୍ମଠତା ଓ ଆହାରିତର ଟିକିନିଶି ବର୍ଣ୍ଣନା ଏକାନ୍ତ ହୃଦୟପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ମାନବ ଚରିତ ଅଧ୍ୟାନରେ ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କ ସୂଷ୍ଟୁରୁଷ୍ଟିର ପରିଚାୟକ । ଧୂଣି ଏହି ସମୟରେ ଅପରାହ୍ନକାଳରେ ଅସ୍ତ୍ରଗମନୋନ୍ତୁ ଶ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରହ ରମଣୀୟ । ଗଦ୍ୟରେ ଏ ଧରଣର କାବ୍ୟାଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ନୈପୁଣ୍ୟ ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କ ମନୋରମ ଗଦ୍ୟଶେଳୀର ପ୍ରକୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କଥନଭର୍ତ୍ତରେ ରସିକତା ସଙ୍ଗକୁ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ତଥ୍ୟମୂଳକତା ‘ଆମୁଚରିତକୁ’ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରସ କରିଅଛି ।

ଫଳାଫଳମୋହନଙ୍କ ଆମୁଚରିତ ଉନ୍ନତିଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଜୟାର୍ଦ୍ଧର ଏକ ମନୋରମ ଇତିହାସ । ଶୁଭ ପରିପର ମଧ୍ୟରେ ଏହି ରଚନାର ମନୋହାରିତାର ଆଲେଚନା ବିଭିନ୍ନତ ପ୍ରୟୋଗ ମାତ୍ର । କେବଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ କେତେକ କଥାର ସୂଚନା ହିଁ ଦିଆଗଲ । ପାଠକମାନେ ସେନାପତିଙ୍କ ଆମୁଚରିତ ଅଧ୍ୟାନ କରି ପରିଚୃପ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

ସାଧାରଣତତ୍ତ୍ଵ ଦିବସ
୧୯୩୩ } }

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରାନ୍ତିକାଶ ମିଶ୍ର
ଅଧ୍ୟାପକ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ
କଟକ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	
୧ ବ୍ୟକ୍ତିଗତି	୧	
୨ ଶେଷବର କଥା	୩	
୩ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ	୫	
୪ ଅହାଲ ସିଲାଇ	୯	
୫ କରେଇରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିକ୍ଷା	୧୦	
୬ କରେଇରେ ଭ୍ରମଣ	୧୨	
୭ ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୁନ	୧୩	
୮ ମୋର ଘୃକରି	୧୭	
୯ ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି	୧୯	
୧୦ ବାଲେଶ୍ୱର ମିଶନର ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ	୨୩	
୧୧ କଟକ ନର୍ମଳ ସ୍କୁଲରେ ପଣ୍ଡିତ କର୍ମ	୨୮	
୧୨ ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ	୨୯	
୧୩ ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ	୩୩	
୧୪ ଠାକୁରମା'ଙ୍କ ପରଲୋକଯାସା	୩୫	
୧୫ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରେସ କୋମାନି ପ୍ଲାପନ (୧)	୪୦	
ପ୍ରେସ କୋମାନି ପ୍ଲାପନ (୨)	୪୭	
୧୬ ମଫଲିଲରେ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାପନ ଚେଷ୍ଟା	୪୯	
୧୭ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ସଙ୍କଟ	୫୩	
୧୮ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉକଶିକ୍ଷା	...	୫୭
୧୯ ସ୍କୁଲ କମିଟିର ମେମ୍ବର	୫୭	
୨୦ ସମାଜର ଶାତ ମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ	୫୯	
୨୧ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ	୬୨	
୨୨ ଦିଣାପୁ ବିବାହ	୬୬	
୨୩ ମାଳଚିରରେ ଦେବାମା ଘୃକରି	୬୮	
୨୪ କଟକଯାସା	୭୫	

୨୫ । ତୋମପଡ଼ାର ଦେବାମୀ (୧)	୭୭
ତୋମପଡ଼ାର ଦେବାମୀ (୨)	୮୪
ତୋମପଡ଼ାର ଦେବାମୀ (୩)	୯୪
୨୬ । ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ ମ୍ୟାନେଜର୍ (୧)	୧୦୧
ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ ମ୍ୟାନେଜର୍ (୨)	୧୦୪
ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ ମ୍ୟାନେଜର୍ (୩)	୧୧୨
ତେଜନାଳରେ ଅସିଷ୍ଟାଣ ମ୍ୟାନେଜର୍ (୪)	୧୧୭
୨୭ । ଦଶପଞ୍ଚାରେ ଦେବାମୀ (୧)	୧୨୩
ଦଶପଞ୍ଚାରେ ଦେବାମୀ (୨)	୧୨୯
ଦଶପଞ୍ଚାରେ ଦେବାମୀ (୩)	୧୪୦
୨୮ । ପାଲଲହଡାରେ ଦେବାମୀ	୧୪୮
୨୯ । କେଉଁଝରରେ ମ୍ୟାନେଜର୍	୧୪୯
୩୦ । କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୟାହ	୧୪୭
କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୟାହ (ଶେଷାଂଶ)	୧୫୩
୩୧ । ବିଦ୍ୟୋହ ପର ପରିସ୍ଥିତି	୧୮୦
୩୨ । ତୋମପଡ଼ାରେ ବିଜ୍ଞାପୁଥର ଦେବାମୀ	୧୮୮
୩୩ । କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ	୧୯୦
୩୪ । ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସ	୧୯୭
	...

ଆମ୍ବଚରିତ ସୂଚିତ
ପକୀରମୋହନଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାକାଳ

ଜନ୍ମ—୧୯୩ ଜାନୁଆରୀ ମାସ ମକରଷନ୍ତାନ୍ତି ଦିବସ

ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ—୧୯୫୨

ପ୍ରଥମ ବିବାହ—୧୯୫୭

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଓ ଶିକ୍ଷକ କର୍ମ—୧୯୭୨—୧୯୭୪

ବାଲେଶ୍ୱର ମିଷନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ—୧୯୭୪—୧୯୭୫

ଇଂରିଜୀ ଶିଖିବାର ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ—୧୯୭୫—୧୯୭୭

ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ (ନଅକ) —୧୯୭୭

ଠାକୁର ମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ—୧୯୭୭

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରେସ୍ ସ୍କ୍ଵାପନ—୧୯୭୮

ବିଜ୍ଞାପନ ବିବାହ—୧୯୭୯

ମାଳଗିରରେ ଦେବାମୀ—୧୯୭୧—୧୯୭୪

ଡେମପଡ଼ାରେ ଦେବାମୀ—୧୯୭୨—୧୯୭୬

ଡେକାନାଳରେ ଆସିଥାଏ ମଧ୍ୟାନେଜରୀ—୧୯୭୭—୧୯୮୦

ଡଶପଲ୍ଲୀ ଦେବାମୀ—୧୯୮୦—୧୯୮୭

ପାଲଲହଡାରେ ଦେବାମୀ—୧୯୮୭—୧୯୮୭

କେଉଁଝରରେ ମଧ୍ୟାନେଜରୀ—୧୯୮୭—୧୯୯୨

କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୟୋହ—୧୯୯୧—୧୯୯୨

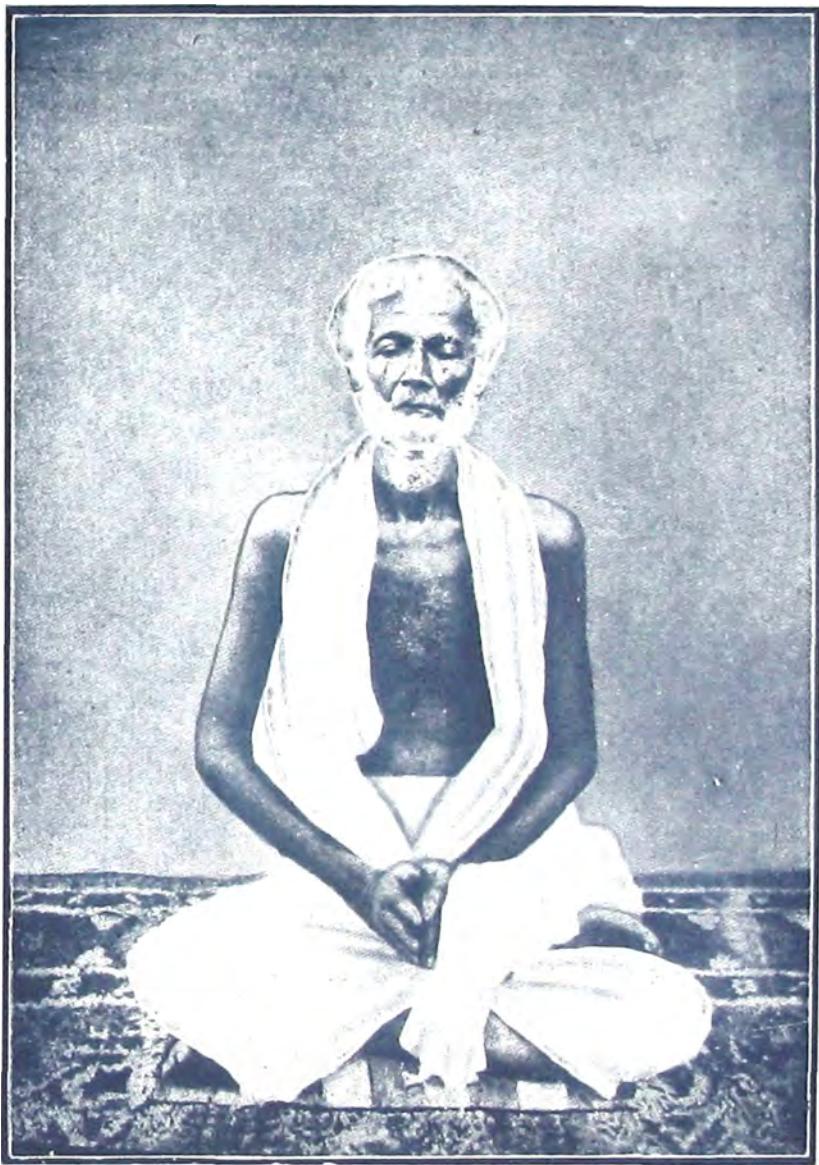
ଡେମପଡ଼ାରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବାମୀ—୧୯୯୪—୧୯୯୭

କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ—୧୯୯୭—୧୯୦୪

ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସ—୧୯୯୪—୧୯୯୮

ମୃତ୍ୟୁ—୧୯୯୮ ଜୁନ ୧୪ ତାରିଖ ।

—————

ପାତ୍ରମୁଦ୍ରାକର୍ତ୍ତା

ସେନାପତିଙ୍କ ଆମ୍ବ-ଜୀବନ ଚରିତ

୧

ବଂଶଲତା

କଟକଙ୍କା ସଦ୍ଵିଜ୍ଞନ କେନ୍ଦ୍ରପତ୍ର ଅନୁଗ୍ରତା କୁଣ୍ଡଳାନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଖଣ୍ଡାଏତବଣଶ ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ ଚୌପାତ୍ରୀ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ପୂର୍ବତନ ସ୍ଵାଧୀନ ମହାରଜାଙ୍କ ଦରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭୂଷମତି ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡାଯୁତବଣଶ ପୁର୍ବେକାଳ ଯାବର୍ତ୍ତ ଭୋଗ କରି ଆସୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ମହାରଷ୍ଟ୍ର ଅଧିକାର ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସମତି ଛନ୍ଦନବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିବାର କଥୁତ ହୁଏ ।

ମହାରଷ୍ଟ୍ର ଅଧିକାର ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ବଂଶଧର ହନୁମଙ୍କ ନାମକ ଜଣେ ଯୁବକ ମହାରଷ୍ଟ୍ର ସେନାପତି ଅଧୀନରେ ପାଇକପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିଥିଲେ । ପଠାଣ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଆଗୁଳି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଫଳବାର ଦାଟଠାରେ ଜଗୁଆଳ ହୋଇ ରହିବା ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟର ବୈତନ ସ୍ଵରୂପ ପଇଁଗୁଲଣ ବାଟୀ ଭୂମି ନିଷ୍ଠର ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରାତି ହୋଇଥିଲେ । ଦଳପତି ହନୁମଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଅନେକ ପାଇକ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରପେ ପାପୁକାଳୀ ନିଷ୍ଠର ଭୂମି ଖଞ୍ଚା ଥିଲା । ଗତ ୧୯୪୦ ସାଲ ପ୍ରଥମ ବିଦେଶୀ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇକ-ବଂଶଧରମାନେ ନିର୍ବିବାଦରେ ଉକ୍ତ ଜମିମାନ ଭୋଗ ଦଖଲ କରି ଆସୁଥିଲେ । ବିଦେଶୀ ସମୟକୁ ଥୋକ ପାଇକ ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସନନ୍ଦ ଦେଖାଇ ପାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଜମି ବାହାଲ ରହିଲା । ସନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇକମାନଙ୍କ ଦଳି ଜମି ନିଷ୍ଠିବାଜେଯାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ହନୁମଙ୍କ ମରହଙ୍କା ଦତ୍ତ ପଦବୀ ଥିଲା ସେନାପତି । ତାଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧରମାନେ ଆପଣା ବଂଶ ସଙ୍ଗୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭୂମିଶୂନ୍ୟ, ସେନାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେନାପତି ପଦବୀ ଭୋଗ କରି ଆସୁଛନ୍ତି; କେବଳ ପିତୃଶ୍ରାବ କିମ୍ବା ତାତୁଶ କୌଣସି ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ମଙ୍ଗଳଙ୍କା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାନ୍ତି ମାତ୍ର ।

ଏହି ବଂଶରୁ ମରହଙ୍କା ଦତ୍ତ-ଜାୟଗିର ଜମି ବିଚ୍ଛନ୍ନ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ଅଟେ । ମହାମାନ୍ୟ ରକ୍ଷଣାଶ୍ରିଆ କୋମ୍ପାମଙ୍କ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଧିକାର ସମୟରେ (ସନ ୧ ୦୩ ଖ୍ରୀ. ଅ.) ଲେଖକର ପିତାମହ କୁଚିଲା ଦେଖି ସୁବନ୍ଧା-ବିଧବୀ

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

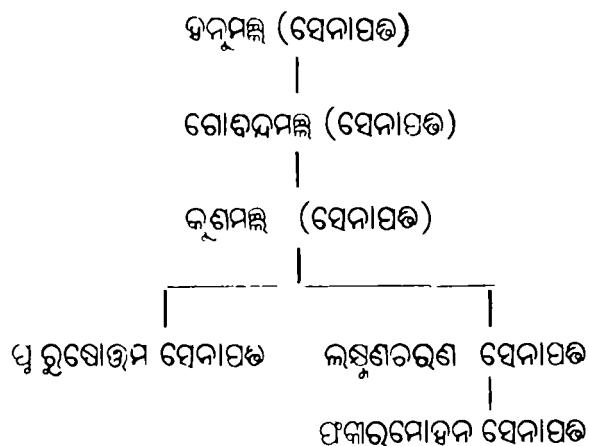
ଥିଲେ । କୋଳରେ ରୁରିବର୍ଷ ଓ ଦୁଇବର୍ଷ ବୟସ
ଦୁଇଗୋଟି ଶିଶୁସନ୍ତାନ ।

ଠାକୁର ମା ଗଲ୍ପ କରୁଥାନ୍ତି, କୋମ୍ପାମୀ ଫୌଜ
ଦକ୍ଷଣ ଏବଂ ପୂର୍ବ ଦୁଇ ଦିଗରୁ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ
ଆସିଥିଲେ । ଫୌଜଗଣ ବାଲେଶ୍ୱର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ନଦୀ
ମୁହଁଶାଖ ବଳରାମ ଗଢ଼ ନାମକ ପ୍ଲାନରେ ଉପପୁଣି ସମ୍ବନ୍ଧ
ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ପ୍ରାଣଭୟରେ ଦରର
ସମସ୍ତ ଦୁଇୟ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ
ଦେନି ବଣ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ଅନ୍ତରୁଦ୍ଧନ
ମଧ୍ୟରେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ଲାପିତ ହେଲା । କୋମ୍ପାମୀ
ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅଭୟ ଦୋଷଣା ଶୁଣି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ
ଆପଣା ଆପଣା ଗୃହକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ । ଅନେକ
ଲୋକ ଏପରି ସମ୍ପ୍ରଦୟ ଘବରେ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ,
ଆପଣା ଦରର କପାଟଟି ମଧ୍ୟ ଆଉଜି ନେବାକୁ ସମୟ
ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଲୋକେ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି
ଦେଖିଲେ, ଆପଣା ଆପଣା ବାଡ଼ିରେ ଫଳମାନ ପାଇ
ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରାଣରକ୍ଷରେ
ବ୍ୟପ୍ତ, ଦୁଇୟ ଗୈରି କରିବାକୁ ଗୈର କାହାନ୍ତି ?

ଲୋକ ବାଲ୍ମୀକିରେ ଗ୍ରାମବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠଦର୍ଶୀ
ଅତି ବୃଦ୍ଧ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ମରହଙ୍କା-
ମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଅବସାନ ସମୟରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ
ଏପରି ଅରାଜକତା ଉପପୁଣି ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଗୈର,
ଉକାଏତ, ନାଗା ସନ୍ଦ୍ରାସୀମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବରେ
ସୁନା, ରୂପା ଆଉ କଂସା ପିତ୍ତଳଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ
ଆପଣା ଆପଣା ଘରେ ପ୍ରକାଶରେ ରଖିବାକୁ ସାହସ
କରୁ ନ ଥିଲେ । ଲୋକସାଧାରଣ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ଓ
ଉପ୍ରାର୍ଥି ଥିଲେ । ସେ ସମୟ ତୁଳନାରେ ବଞ୍ଚିମାନ
ଆମ୍ବମାନେ ସ୍ଵର୍ଗରଜ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥାନ୍ତି ।

ଇଷ୍ଟାଇଣ୍ଟିଆ କୋମ୍ପାମୀଙ୍କ ସୁଶାସନ ଓଡ଼ିଶା ବା
ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପ୍ଲାପିତ ହେବାର କେତେକ ମାସ
ଉଦ୍‌ଧରେ, ସରକାର ବାହାଦୁର ଦେଶମଧ୍ୟରେ ଯୋଷଣା
କରିଦେଲେ ଯେ, ‘ମରହଙ୍କା ଅଧିକାର ସମୟରେ ଯାହାର
ଯେପରି ବୃତ୍ତିବିଧାନ ଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହିପରି ରଖାଯିବ,
କାହାର ସମ୍ଭିତରେ ହିସ୍ତିଷେପ କରାଯିବ ନାହିଁ ।
ବୃତ୍ତିବିଧାନମାନେ ନିରୁପିତ ତାରିଖରେ ଆପଣା ଆପଣା
ସନନ୍ଦ ସହିତ କରେଶ୍ୱରେ ହାଜର ହୋଇ, କଲେକ୍ଟର
ସାହେବଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଇଯିବେ ।’
ବାଜନମୟ ଦୋଷଣାର ମର୍ମ ବୁଝି ନ ପାରି ଅଥବା
ଆଶଙ୍କା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ବୃତ୍ତିବିଧାନରେ ହାଜର
ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ହାଜର
କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ପରବାନା ଧରି କରେଶ୍ୱରରୁ ପାଇକ-
ମାନେ ବାହାରିଲେ । ଗୋଟିଏ ପାଇକ ପରବାନା ଧରି
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଫରୀରେ ଉପପୁଣି ହେଲା । ସେ
ସମୟରେ ଠାକୁର ମା ଅନ୍ତବୟସା ବିଧବା । ସରକାର
ପାଇକକୁ ଉପପୁଣି ଦେଖି ଠାକୁର ମା ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ
ଶରଣାପନ୍ଥ ହେଲେ । ନିରୋଧ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମତରେ
ହିସ୍ତି ହେଲା—ମରହଙ୍କାତରପର ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିପକାଇବା
ପାଇଁ କୋମ୍ପାମୀ ଡାକିଛନ୍ତି । ଠାକୁରମା ସମ୍ପ୍ରଦାବରେ
ପିଲାଯୋଡ଼ିଙ୍କୁ ଦର କୋଶରେ ଶୁଆଇ, ସେମାନଙ୍କୁ
ମସିଶାରେ ଦୋଡ଼ାଇ ପକାଇ କବାଟ ପାଇକରେ ଜବାବ
ଦେଲେ, “ଏ ଘରେ ଅଣ୍ଟିର ପିଲା କେହି ନାହିଁ—
ଆସିର ଜମିର ଦରକାର ନାହିଁ ।” ଉପପୁଣି
ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଠାକୁରମା ଉକ୍ତିକୁ ସମର୍ଥନ କରିବାରୁ,
ପାଇକ ବାହୁଡ଼ିଗଲ ଏବଂ ଆୟ ବଣରୁ ଜାପୁଣିର
ଜମି ବିଲୁପ୍ତ ହେଲା ।

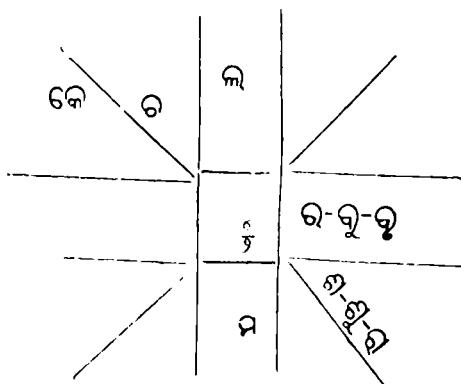
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ହନୁମଙ୍ଗଳ ସହିତ ମୋହନ ସମ୍ବନ୍ଧ
ନିନ୍ଦାଶୀଳ ବଣଲତାରୁ ଅନୁମିତ ହେବ ।

୨

ଶେଷକର କଥା

୧୯୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜାନୁଆରି ମାସରେ ଅଥବା ସନ ୧୯୫୦ ସାଲ ମକର ହଞ୍ଚାନ୍ତି ଶୁନ୍ଦିବାର ଦିନ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ମଳୀ କାଶପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ମୋହର ଜନ୍ମ । ମାତାଙ୍କର ନାମ ତୁଳସୀ ଦେଖ, ପିତାଙ୍କର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଚରଣ ସେନାପତି । ଜ୍ୟୋତିଷଗଣ ଏହିପରି ମୋହର ଜନ୍ମକୋଣ୍ଠେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶୁଣିଛୁ ଜନ୍ମମାସ ମୋ' ଡେବର କାନ ଉପର ପୁଡ଼ା ପୁଡ଼ାଇ ଗୋଟିଏ ସୁନା ପାଣିଆ ପିଲାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମୋହର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଭାଇ ଥିଲେ, ନାମ ଚେତନ୍ୟଚରଣ । ମୋ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବେ ସେ ପରଲେକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କର ସଂସାର ଥିଲା, ବଡ଼ ପୁଅ ମରିଥିଲେ, ତାହାର ତଳ ପୁଅ ଜନ୍ମମାସ, ସେହି ପୁଷ୍ପର କାନ ପୋଡ଼ାଇ ଦେଲେ, ଯମ ତା'କୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଦେନ୍ଦ୍ୟାଏ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ମୁଁ ଏ ପ୍ରକାର ଶତ ଶତ କାନ ପୁଡ଼ା ଦେଖିଛୁ ।

ମୋହର ଏକବର୍ଷ ପାଞ୍ଚମାସ ବୟସ ସମୟରେ ପିତୃଦେବ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରଥ୍ୟାସା ଦର୍ଶନ ସକାଶେ ପୁଷ୍ପ ଯାତା କରିଥିଲେ, ବାହୁଡ଼ା ସମୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଓଲଉଡ଼ା ରୋଗରେ ଲୋକାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସଙ୍ଗୀ ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ ଗ୍ରାମପ୍ଲେ କେତେଜଣ ଲୋକ ଓ ତାହାଙ୍କର ଜନମା (ମୋ ଠାକୁରମା) । ଠାକୁରମାଙ୍କ ପାଖରୁ ଶୁଣିଛୁ ଯେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସମୀପପ୍ଲେ ବିନୁସାଗର ପୁଷ୍ପରଣୀର ପଥର ଘାଟ ଉପରେ ବାବା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ପରଲେକ ଗମନ-ଫବାଦ ଶୁଣି, ଗ୍ରାମପ୍ଲେ ଲୋକେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାପାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୋଷାକୁକୁର ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ରଡ଼ି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲୋକମାନେ ତୁନିଛେଲେ, ମାତ୍ର ସେ ନିବୃତ୍ତ ହେଲା-ନାହିଁ । ବାପା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ଲାନକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ବସୁଥିଲେ, ସେହି ପ୍ଲାନକୁ ବାରମ୍ବାର ଯାଇ ଶୁଦ୍ଧ ଆସେ, ଆଠଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାହାରରେ ରହି ମରିଗଲା ।

ବାବାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି, ମାଆ ଯେଉଁ ଶ୍ୟାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେଥିରୁ ଆଉ ସେ ଉଠିନାହାନ୍ତି । ତତ୍ତବ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାରୀରିକ ଏବଂ ମାନସିକ ଯୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦ୍ରୋଘନାର ସନ ୧୯୫୧ ସାଲ ଭାଦ୍ରିବ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ଦିବସରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ମୁଁ ସେହିଦିନଠାରୁ ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟ ହେଲି । ମୋର ସମବ୍ୟସ୍ତ, ସହାୟସମନ୍ଦି, ବହୁ ପରିମାଣରେ ସୁଷ୍ଟି ଶଶର, ବିକ୍ଷି ଓ ଯୌଧିଗ୍ୟବାନ ଅନେକ ପୁରୁଷ ପୃଥିବୀ ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି; ଅଥବା ମାତ୍ର ପିତୃଜୀବନ, ଚିରରୋଗୀ ମୁଁ ଜୀବନକାଳରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଭୟକର ବିପଦ-ସଙ୍କୁଳ-ଅବସ୍ଥା ଅତିକ୍ରମ କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜରାଜାର୍ପି ଦୁର୍ବଳ ହସ୍ତରେ ମୋହର ଅର୍ଧଜୀବନର ଅସାର ଚରିତ ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛି । ଏହା କାହାର ଆଦେଶ, କାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ଓ ସହାୟତା ? ଗୋଟିଏ କ୍ଷତ୍ରଜମ ଦୂର୍ବାଦକର ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ । କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ଭଗବାନ୍ ମୋତେ ଏତେକାଳ ଜୀବିତ ରଖାଇ ଅଛନ୍ତି ?

ପିତାମାତାଙ୍କ ବିପ୍ରୋଗ ଉତ୍ସରେ, ଯେମନ୍ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ, ପିତାମହୀ କୁତିଳା ଦେଖି ମୋତେ କୋଳକୁ ଉଠାଇ ନେଲେ । ଦେଶରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—‘ପାଲେ ତ ବାପର ମା, ପାଲେ ତ ମାଆର ମା ।’ ମୋ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଠାକୁରମା ଯେତେ ଯହ, ଯେତେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘୋଗ କରିଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଛୁପୁରୁଷେ ସେ ସବୁ କଥା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଲେ ପ୍ରଣ ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠେ । ହାୟ ! ସେ ଉପଳାରର ମୁଁ କିଛିହିଁ ପ୍ରତିଦାନ କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଜନମଙ୍କ ପରଲେକ ଗମନ ଉତ୍ସରେ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ୍ରଫଣୀ, ଅର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୁତ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ରୋଗରେ ଶୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଠାକୁରମା ଦିବାନିଶି ମୋ ଶୟାପାଖରେ ଜରି ବସିଥାନ୍ତି । ମାସକ ଉତ୍ସରେ ମାସ, ବର୍ଷକ ଉତ୍ସରେ ବର୍ଷ—କେତେ କାଳ ଏହି ଭାବରେ ବହି ଯାଇଛି । ଅନ୍ଧା, ଅନାହାରରେ ଠାକୁରମା ସେ ସମୟରେ କେତେ ଦିବାନିଶି କାଟିଛନ୍ତି; ଯେମନ୍ ମୃତ୍ୟୁ ମୋହର ଗୋଟାଏ ହାତ ଏବୁ

ଠାକୁରମା ଅନ୍ୟ ହାତ ଧରି ଟାଣୁଆନ୍ତି । ଶେଷରେ ଠାକୁରମା ଜୟୀ ହେଲେ ଏବୁ ମୁଁ ନିରାମୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମୋହର ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ଠାକୁରମା ଶୟାରେ ବସି କରିଯୋଡ଼ି ଜଗତର ଯାବଣୀଯୁ ଦେବ ଦେବଙ୍କ-ଠାରେ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଭକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଦୁଇ ପୀରଙ୍କୁ ଧରି ବସିଲେ । ଶେଷରେ ଠାକୁରମା ସେହି ଦୁଇ ପୀରଙ୍କୁ ଧରି ବସିଲେ । ସେମାନଙ୍କଠାରେ ସେ ମାନତା କଲେ, “ମୋ ପିଲୁ ବ୍ରଜ ଭଲ ହୋଇଗଲେ, ମୁଁ ତାହାକୁ ତୁମମାନଙ୍କର ଫଳର ବା ଗୋଲାମ କରିଦେବ ।” ପ୍ରଥମେ ମୋହର ନାମ ରଖାଯାଇଥିଲା—ବ୍ରଜମୋହନ । ଠାକୁରମା ମୋନାମ ରଖିଲେ—ଫଳର । ପୀରମାନଙ୍କ ମନୋରୁଷ୍ଣି ସକାଶେ ଠାକୁରମା ଏହି ପଠାଣିଆ ନାମ ରଖିଥିଲେ ।

ରେଗ ଗୁଡ଼ିଗଲ—ମୁଁ ବଞ୍ଚିଗଲ । ମାତ୍ର ଠାକୁରମା ସମୟ ତ୍ୟାଗ କରି ମୋତେ ପୀରମାନଙ୍କୁ ଦେଇ-ପାରିଲେ ନାହିଁ, କେବଳ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମହରମ ସମୟରେ ଆଠଦିନ ସକାଶେ ମୋତେ ଫଳର କରି ଦେଉଥିଲେ । ଯେହି କେତେଦିନ ମୁଁ ଫଳର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ରହିଥାଏ—ଆଣୁଯାଏଁ ଗୋଟିଏ ଜନିଆ, ଦେହରେ ନାନା ରଙ୍ଗକନାରେ ତିଆରି ଗୋଟିଏ ଚପକନ୍, ମୁଣ୍ଡରେ ଫଳା ଟେପି, କାନ୍ଦରେ ନାନାରଙ୍ଗ ମିଣ୍ଡିତ ଗୋଟାଏ ଝୁଲୁ ଏବୁ ହାତରେ ଜନମଢ଼ା ଲାଲରଙ୍ଗର ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ି । ସେହି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି, ମୁହଁରେ ପୁଲ-ଖଡ଼ି କୋଳିହୋଇ ସକାଳେ, ଉପରେଲି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଘରେ ଘରେ ଭକ ମାଗି ବୁଲେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ରୂପର ବିର୍ଦ୍ଦୀ କରି ଯେତେ ପଇସା ମିଳ ପୀରମାନଙ୍କ ସିନ୍ଧି ସକାଶେ ସେ ସବୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ ।

୩

କିଦ୍ୟାରମ୍ଭ

ଗୁଠଶାଳୀରେ ପଡ଼ାରମ୍ଭ ସମୟକୁ ମୋହର ପ୍ରାୟ ୫ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ସହର ମଧ୍ୟପୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ଗ୍ରାମରେ, ଗ୍ରାମ ସାନ ଥିଲେ, ଦୁଇ ତିନିଟା ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଠଶାଳୀ ଥିଲା । ସଜ୍ଜଳ ଲେକମାନଙ୍କ ଘରେ ସୁତନ୍ତରପେ ଜଣେ ଜଣେ ଅବଧାନ ଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ବାଉସା, କଣ୍ଠର, ଅୟଶ୍ୟ ଜାତିର ପିଲମାନେ ମଧ୍ୟ ଉଚକଜାଣ୍ୟ ପିଲମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ବସି ଗୁହାଳୀରେ ପାଠ ପଡ଼ୁଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା, ବିଶେଷତଃ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଝକଢ଼ ପ୍ରଗଣାରୁ ଅବଧାନମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଆୟୁଥିଲେ । ରେତ ମାସଟା ଅବଧାନ ଆମଦାନିର ସମୟ । ବେଶଭୂଷାରୁ ଅବଧାନ କର୍ମପ୍ରାର୍ଥୀ ବୋଲି ଚିହ୍ନା ପଡ଼ନ୍ତି । ଆଶ୍ରୁଲୁଗୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଖାଳକରିଆ, ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ମଳିଆ ଗାମୁଗୁ, କାନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଯାଉଳ, ଯାଉଳ ଏକ ପାଖରେ ଅଧସେର ଗୁଡ଼ଳ ପୁଟିବା ଭଳ ଖଣ୍ଡେ ପିଉଳ, ସାନ ଉଣ୍ଠାସ ଗୋଟିଏ ଲେଟା, ଆର ପାଖରେ ଯୋଡ଼ିଏ ତିନିଟା ପୋଥୁର ଖେଦା ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଠ କ ନ'ହାଣ ପିନା—ଏହା ହେଲା କର୍ମପ୍ରାର୍ଥୀ ଅବଧାନର ଚିହ୍ନ । ଫରୁଣ ଅଧାଅଧିତାରୁ ରେତ ଶେଷାଶେଷ ଯାଏ ଅବଧାନମାନେ ଗୋହିର ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।

ଅବଧାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ କରଣଜାତି, ଅଳ୍ପମୁଖ୍ୟକ ମାତ୍ର ମାଟିବଣ ଓହ୍ନା । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଅବଧାନ ଗୁଡ଼ିକ ଜାତିରେ ଜ୍ୟୋତିଷ । ଅବଧାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଟିବଣ ଓହ୍ନାମାନେ ଖଣ୍ଡପାଠରେ ଖୁବ୍ ଟାଣ

ବୋଲି ଦେଶରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଲାବଣ୍ଡ ସ୍ଵର୍ଗ ଜଣାବୋଲି ଲେକଙ୍କର କିଣ୍ଟାସ । ପାଠ ବଳରେ ଓହ୍ନାମାନେ ଗନ୍ଧର ପତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍ତରାପତ୍ରୀର ପର ଗଣିପାରନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ପିଲଦିନ୍ଦୁ ଶୁଣି ଆୟୁଅଛି ।

ଅବଧାନମାନେ କେବଳ ଯେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୁହାଳୀ ବସାଇ ଗୁଠମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ାଉଥିଲେ, ତାହା ଦୁଇହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱର ପାଖିଆ ଗଡ଼ିଜାତ ଏବଂ ମେଦିମାପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଦାନୁଷ, ପଟାଶୁର, ମହିପାଦଳ, କାନ୍ଦୁ, ହରପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର କର୍ମଷେଷ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ।

ମେଦିମାପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୫ ହଜାର ଦୁଇଶତ ମାଇଲ; ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଜିଲ୍ଲାର ଦର୍ଶିଣୀଞ୍ଚଳ ପ୍ରାୟ ୨୨ ଶତ ମାଇଲ ନିରେଲା ଓଡ଼ିଆଘରିମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ । ସେମାନଙ୍କ ଦେବ ବାହାରର କଥାଭାଷା, ଦରେଇ ଚିଠି, ହିସାବ ପତ୍ର, ମହାଜନ ସିରପ୍ତା, ଦଳିଲ ଦଷ୍ଟାବିଜ କେବଳ ଓଡ଼ିଆଘରାଟର ଲେଖାପଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ପୂର୍ବେ ମେଦିମାପୁର ଜିଲ୍ଲାର କରେଶ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଆଂଶିକ ଓଡ଼ିଆ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସଦର କରେଶରୁ ଅମଲମାନେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ପ୍ଲାନକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଏସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକାଂଶରେ ରହିଛି ହୋଇଯାଇଛି ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଲେକମାନଙ୍କ ଗୁହରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ, ଶରଳା ମହାଭାରତ, ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ପଠିତ ହେଉଅଛି । ପଟାଶୁର ଜମିଦାର ଗୁହର ଜଣେ ରମଣୀ ସମ୍ମୁଦ୍ର ଭାଗବତ ପଦ୍ମାନ୍ବବାଦ କରାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଉକ୍ତ ଭାଗବତ ପାଠ ହେଉଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ଏବଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଶତଶତ ପୋଥୁପଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣ

ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ପୋଥ ବସାଇ ଜାବିକା ନିଦାତ କରୁ-
ଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ମହାଜନ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦରେ
ପୋଥିଦା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖଣ୍ଡା ଅଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ଏହି
ଅଞ୍ଚଳର ରଂଗଜା ପଡ଼ୁଆ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ
କହିବାକୁ ଅଡ଼ିଆ ଲାଗୁଛି । ତେବେ କୁଳକୁଷ୍ଠୀମାନଙ୍କ
ଯୋଗେ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରୁ ଜାଣିଯୁ ଭଣା ତଡ଼ିବାକୁ
ସହଜରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ମେଦିମାୟୁର ଦଶିଶାଞ୍ଚଳରୁ ଗୁହାଳୀ ଏକାବେଳକେ
ଉଠିଯିବା ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟମୟ, ଦାରୁଣ, ଶୋତମାୟ
ବିଷୟ ଅଟେ । ୧୯୪୪-୧୯୭୦ ଖ୍ରୀ ଅଂରେ ମେଦିମା-
ପୁର ଜିଙ୍ଗା ଦଶିଶାଞ୍ଚଳରେ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାପନ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ସବ୍ରନ୍ସପେକ୍ଟର ପଦରେ
ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ବଙ୍ଗଳା ସ୍କୁଲ
ବସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ, ମାସ ଲୋକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ
ବଙ୍ଗଳା ପଡ଼ାଇବାକୁ ଅସ୍ଵୀକୃତ ହେଲେ; ଅନେକ
ଚେଷ୍ଟାକର ମଧ୍ୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ସେ କେବଳ ଦଶିଶାଞ୍ଚଳରେ ସ୍କୁଲ ବସାଇବାକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର
ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥିନ୍ତି; ସ୍କୁଲ ବସାଇ
ନ ପାରିଲେ ତାହାଙ୍କର ଗୁକର ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ।
ଉପରିଷ୍ଟ କର୍ମରୂପଙ୍କୁ ଆପଣାର ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା
ଜଣାଇ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଗୁକର ଖଣ୍ଡ କ'ଣ ହବାଇବେ ?

କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟକିଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶେ । ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ
ରଞ୍ଜଳ ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧି ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟାଏ
ଗୋଟାଏ ଥାନାରେ ବସି, ସେହି ଥାନା ଇଲକାରେ
ଗୁହାଳିଆ ଅବଧାନ ଯେତେ ଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଦିନ
ଧାର୍ଯ୍ୟକରି, ଥାନା ଦାଗେଗା ଦାଗ ସେହି ଅବଧାନଙ୍କୁ
ଏକା ସଙ୍ଗରେ ଡକାଇ ଆଣିଲେ । ରଂଗଜଳିଙ୍ଗା
ମୋହର ମରି ଖଣ୍ଡିଏ କୃଷ୍ଣମ ରରବାନା ଅବଧାନ-
ମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ, ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଏହି ଦେଖ,

ମେଦିମା-ପୁର ଜିଙ୍ଗାର କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ।
ଏହି ଥାନା ଇଲକାରେ ଯେତେ ଗୁହାଳୀ ଅଛି ସମସ୍ତ
ଉତ୍ତାର ଦିଆଯିବ ଏବଂ ଏହି ଥାନା ଇଲକାରେ ଯେତେ
ଅବଧାନ ଅଛନ୍ତି ଏହି ପରବାନା ଶୁଣିବା ତାରିଖଠାରୁ
ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ଆପଣା ଦେଶକୁ ଗୁଲିପିବେ ।
ନିରୂପିତ ଦିବସର ପରଦିନ ଯେଉଁ ଅବଧାନକୁ
ମେଦିମାପୁର ଇଲକାରେ ଦେଖାଯିବ, ସେ ଓ୍ୟାରଣ୍ଟରେ
ଧରାଯାଇ ସଦର କରେଣାକୁ ପିବ ଏବଂ ତାହାକୁ
ଜରିମାନା ଓ ଜେଲ ଦୁଇପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।”
ସବ୍ରନ୍ସପେକ୍ଟର ବାବୁ ଥାନା ଥାନା ବୁଲ ଅବଧାନ-
ମାନଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଷୁଦ୍ରପ୍ରାଣୀ
ବିରୂପ ଅବଧାନଙ୍କର ପିତ୍ର କେତେ ? ଜିଙ୍ଗା କଲେକ୍-
ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ, ପୁଣି ଥାନାରୁ ବାହାରିଲୁ ।
ସେ ଯେତେ ତଞ୍ଚଳ ପାରିଲା ଚିରକାଳ ସକାଶେ
ଗୁହାଳୀ ଗୁଡ଼ ଦେଶମୁହଁ ପଳାଇ ଆସିଲା ।

ସବ୍ରନ୍ସପେକ୍ଟର ବାବୁ ଏଣିକି ସହଜେ
ବଙ୍ଗଳା ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଥିଲେ, ଏକଥା ଲେଖିବା
ବାହୁନ୍ୟ ଅଟେ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ସବ୍ରନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାତା ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁଳରେ ହେଉଥାପାରିବ
ଥିଲେ । ହେଉଥାପାରିବଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବିଶେଷ
ଆସ୍ତିପୁରା ଥିଲା । ସେ ନିଜ ଭ୍ରାତାର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ
କର୍ମଠାତା ଜଣାଇବା ସକାଶେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଘଟଣାଟି
ମୋ’ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ।

ମେଦିମାୟୁର ଦଶିଶ ଅଞ୍ଚଳୟ ଲୋକଙ୍କର
ପାଠ୍ୟଶାଖା ବଙ୍ଗଳା ହେଲେହେଁ ଗାହ୍ର୍ସ୍ୟ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ।
ମାତୃଭାଷା କ'ଣ ସହଜରେ ଗୁଡ଼ ହୁଏ ? ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାସଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାବରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ
ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳା ଅଷ୍ଟରେ ଗୁପା କରାଇ ଦରେ
ସରେ ପଠିତ ହେଉଥିଲୁ ।

ଗୁଟଶାଳୀରେ ବେ-ଆଇନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ନିଯୁମାବନ୍ଦି । କାର୍ଯ୍ୟବିଧି ଲଙ୍ଘନ-କାଶ ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଅନବାର୍ଯ୍ୟ । ଅବଧାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବିନା କୌଣସି ଗୁଟର ଉଠ ବସ ରହିବାର ଆୟୁତ ନ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ବସି ବସି ଗୋଡ଼ ଲାଗିଗଲେ, ସେହିଠାରେ ବସି ହାତଯେଉଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ହୁଏ; “ଅବଧାନେ ଏକ” ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସାଦ କରିବାକୁ ଯିବି—“ଅବଧାନେ ଦୂର” ଅର୍ଥାତ୍ ଖାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବି—“ଅବଧାନେ, ପାଞ୍ଚ” ଅର୍ଥାତ୍ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଯିବି ।

ଗୁହାଳୀ ଦଣ୍ଡ-ବିଧିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେ ରୂପ ଦଣ୍ଡର ବିଧାନ ଥିଲା ।

୧ମ — ବେଷ୍ଟାଘାତ ।

୨ୟ — ଏକ ଗୋଡ଼ିଆ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ।

୩ୟ — ନାକ ବାଳ, ଗୋଟିଏ ହାତରେ ନାକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ମୁଣ୍ଡବାଳ ଧରି ଛିଡ଼ା ହେବା ।

୪ୟ — ଆଣ୍ଟୁ ଗୋପାଳ । ଆଣ୍ଟୁ ମାଡ଼, ବାଁ ହାତ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ, ଡାହାଣ ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳ ଥୋଇ ସେହି ହାତ ଆଗକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ ବସିବା ।

୫ମ ମତ୍ତୁଆ ଶାଙ୍କୁଳ । ତାଳପତ୍ର ମତ୍ତୁଆରେ ଦେଡ଼ିହାତ ପ୍ରାୟ ଲମ୍ବ ଗୋଟାଏ ଦରଢ଼ି ତପ୍ତାର ହୁଏ । ସେହି ଦରଢ଼ି ଅପରାଧ ବେଳରେ ପକାଇ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଫାଶ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଗୁହାଳୀ ଛୁଟିବେଳେ ଗୁଟମାନଙ୍କ ହାତରେ ‘ଶୂନ୍ୟଗୁଟି’ ଦିଆଯାଏ । କେଉଁ ରୁଟ କେତେବେଳେ ଗୁହାଳୀକୁ ଅସିଥିଲା, ତାହା ଆପେ

ଅବଧାନେ ଏବଂ ବଡ଼ ରୁଟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ରୁଟ ସମସ୍ତକଠାରୁ ବେଶି ପଡ଼ିଥାଏ, ମନରେ ରଖିଥାଆନ୍ତି । ଗୁହାଳୀ ଶ୍ରୀଜିବାବେଳେ ଗୁଟମାନେ ଦୂର ହାତ ପାପୁଳ ପୁକ୍ତ ଶବରେ ମେଲାଇ ରଖି ଅବଧାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ, ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି; ଯେଉଁ ରୁଟ ସମସ୍ତକ ଆଗେ ଗୁହାଳୀକୁ ଆସିଥାଏ, ତାହା ହାତ ପାପୁଳରେ ଅବଧାନେ ବେତର ଅଗ ଛୁଆଇଁ ଦିଆନ୍ତି—ସେଠା ହେଲା ଶୁନ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଦୂର, ତିନି କର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଏକ ଫଣ୍ଡା ବଢ଼ି ଉନ୍ନ ଭାନ୍ଧ ଗୁଟଙ୍କ ହାତରେ ବେତର ପାହାର ପଡ଼ୁଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟରେ ଯେ ଦୃଷ୍ଟିପୁ ତାହା ହାତରେ ଦୁଇଥର, ଯେ ଦୃଷ୍ଟିପୁ ତାହା ହାତରେ ତିନିଥର, ଯେ ଚର୍ବି ତାହା ହାତରେ ରୁରି-ଥର ବେତର ପାହାର ପଡ଼େ । ଏହି ବେତର ପାହାରର ବଳ ସବୁ ସମୟରେ ସମାନ ନୁହେଁ — ଟାଣ ଓ ଉଣ୍ଡାସ ଥାଏ । ଶୁନ ଶୁଟି ଦେଲାବେଳେ ଅବଧାନେ ଗୁଟ ମସ଼ୁଁକୁ ଅନାନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଜବାବଦିଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ବାଦନା ଥାଏ ସେଠାରେ ବେତର ଆଖଟା କିଛି କୋହଳ ହୋଇଯାଏ; ଅନ୍ୟ ଗୁଟଙ୍କ ହାତରେ ବେତର ଶବଦ ପଟାପଟ ଶୁଭେ ।

କୌଣସି ଗୁଟ ଯଦି ବେଶି ବେଳାଏ ଶୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ବିଛାରୁ ଉଠି ମହି ବାହାରେ ଗୁଲ ଉପରେ ଖର ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖେ, ତେବେ ସେ ଶୁନ-ଗୁଟି ଉରରେ ଗୁହାଳୀକୁ ନ ଯାଇ; ନିରପଦ ସ୍ଥାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ହାତିଶାଳରେ ପଣି ହାଣ୍ଡି ଫନଟା ଧରି ବସି ପଡ଼େ, ହେଲେ ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସ୍ଵଜାଣ୍ପ ଗୋଡ଼ାଏ ଝାଏ ପିଲ ଲଙ୍କା ହୋଇଦି, ହାତିଶାଳେ ପଣି ଅପରାଧୀକୁ ଧରିଅଣି ଶୁନେୟ ଶୁନେୟ ଟେକ ଗୁହାଳୀକୁ ଧରି ଦେନ ଯାଆନ୍ତି । ଗୁହାଳୀରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଧ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ଅବଧାନ ତାହା ପିଠିରେ କେତୋଟା ପାହାର ବସାଇ ଦିଆନ୍ତି ।

ମୁଁ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ରୂହାଳୀରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ସେଠାରେ ସକାଳେ ଖଣ୍ଡପାଠ ହୁଏ ଏବଂ ଉପରଞ୍ଜିତ ପୋଥୁ ପଡ଼ା ହୁଏ । ପଡ଼ା ସରଳେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୁଚିମାନେ ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋତେ ରୂହାଳୀରେ ରହି ଅବଧାନଙ୍କର ସେବା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗେଣେଇରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଅବଧାନଙ୍କ ନାମ—ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି—ନିବାସ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ।

ମୋର ବଡ଼ବାପା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସେନାପତି ମୋ ପ୍ରତି ବଡ଼ ନିଯ୍ୟର ଥିଲେ । ମାସ ଶେଷରେ ଅବଧାନ ଦରମା ମାଚିବାକୁ ଗଲେ ବଡ଼ ବାପା କହନ୍ତି, “ତୁମେ ତ ଫଳରକୁ ପାଠ ପଡ଼ାଉ ନାହିଁ, ଦରମା ମାଗୁଛ କ’ଣ ?” ଅବଧାନେ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, “ମୁଁ ତ ଦିନ ରାତି ତାହାକୁ ପାଖରେ ବସାଇଛୁ, ଦଣ୍ଡେ ଦେଲେ ଖେଳିବାକୁ, ବୁଲିବାକୁ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ।” ବଡ଼ ବାପା କହନ୍ତି, “କାହିଁ ତା’ପିଠିରେ ତ ଚନ୍ଦ ନାହିଁ ।” ଅବଧାନେ ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ମନକଥା ଭଲକର ବୁଝିଥିଲେ । ରୂହାଳୀରେ ମୁଁ ବସିଥିଲି, ଅକାରଣ ବେଚଟା ଧରି ମୋ ପିଠିରେ ଦଶ ବାର ପାହାର ବାଡ଼େଇ ଗଲେ । ମାନ୍ଦର ଶବ୍ଦ ଓ ମାନ୍ଦର ଚକ୍ରାର ଶୁଣି ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ମା ଭାଇ ଖୁସି; କିନ୍ତୁ ଠାକୁର ମା ଦଉଡ଼ି ଆସି କହନ୍ତି, “ଅବଧାନେ ତୁମର କି ପୁଅହିଅ କେହି ନାହିଁ ? ଅଜାରଣ ପିଲାଟାକୁ ବାଡ଼ୋଛଇ ।” ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ଅବଧାନଙ୍କ ଦରମା ଦେବାବେଳେ ଏହିପରି ଅଭିନୟ ହୋଇଥାଏ ।

କିନ୍ତୁଜାଳପରେ ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ରୁଲିଗଲେ । ଆମ୍ବ ଗ୍ରାମରେ ନଣ୍ଣା ଗୋପାଇଁ ମଠରେ ଗୋଟାଏ ରୂହାଳୀ ଥିଲା । ମୁଁ ସେହି ରୂହାଳୀରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲି । ସେଠାରେ ପ୍ରତିପଦ, ଅଷ୍ଟମୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଅମାକାସ୍ୟା ଏହି ତଥ୍ୟମାନଙ୍କରେ ରୂହାଳୀପଡ଼ା

ବନ । ଏହି ବିଥୁ ମାନଙ୍କରେ ଉପରଞ୍ଜିତ କେତେଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ରୁଚିପିଲା ମିଳ ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଧୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଗୀତ ଗାଉଁ । ସେମାନେ ରୁଚିଭିଷା ରୁତଳ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ରୁତଳରେ ଅବଧାନଙ୍କର ଅନ୍ତି ବାଡ଼ଟା ଚଳି ଯାଏ । କେବେ କେବେ ରୁତଳ ବଳ ପଡ଼ିଲେ, ଅବଧାନେ ବିକା ପଇସା ସଞ୍ଚିତ । ରୁଚିଭିଷା ରୁତି ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ତେର ରୁତଳ ଅବଧାନେ ପାଉଥିଲେ । କେହି ରୁଚି ନୂଆ ଗୋଟାଏ କିନ୍ତୁ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କଲେ ରୂହାଳୀକୁ ଗୋଟାଏ ‘ମଧ୍ୟା’ ଆଣେ । ସିଧାର ସରଜ୍ଞାମ-ସେରେ ରୁତଳ, ଗୋଟିଏ ଗୁଆ, କିନ୍ତୁ ରୁତି, ଉଗୁଡ଼ା ଓ କେତେହା ଫୁଲ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଗୋଟାଏ ପାଣି ଅଂବିତନିକ ସ୍କୁଲ ଥିଲା । ରୂହାଳୀପାଠ ଶେଷକରି ମୁଁ ଆପେ ଯାଇ ସେ ରୁତଳରେ ନାମ ଲେଖାଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ସ୍କୁଲରେ ତିନିଜଣ ଆଖୁନ୍ତିଆ ଓ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ନିୟକୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ ବନମାଳୀ ବାଚପୁତ୍ର । ବାପ, ଭାଇ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ କିପରି ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ, କରେଶ୍ଵରରେ ଦରଖାସ୍ତ କିପରି ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ—ପଣ୍ଡିତେ ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଏତିକି ମାସ ଶିଖାନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶ୍ରପାଦୁସ୍ତକ ନ ଥିଲା । କଟକ ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶ୍ରପାଶାନା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପାଦ୍ମୀ ସାହେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ଥିଲା । ସେଥିରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ପଡ଼ା ହେଉ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ପାଦ୍ମୀ ସାହେବଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ଶ୍ରୀପା ପୋଥୁ ପଡ଼ିଲେ, ‘ଜାତିବି’—ଏହି ଭର୍ତ୍ତାରେ କେହି ହିନ୍ଦୁପିଲା ସେ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ ।

୪

ଅଖାଲ ସିଲାଇ

ମୋର ବାଲ୍ମୀକିକରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜାହାଜାତି କାର୍ଯ୍ୟର ବଡ଼ କାରବାର ଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ଛଅଶତ ଜାହାଜ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଗତାପ୍ରାତ କରୁଥିଲେ; ବାରପଣି ଜାହାଜ ଲୁଣବୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ରେଙ୍ଗୁନ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କଳମ୍ବୋ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଦ୍ଵୀପମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ବହନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶ୍ରୀମାରର ନାମ ଶୁଣା ନ ଥିଲା ।

ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଅଖାଲ ଭାରତର ଜାହାଜ ଚଳେ । ଜାହାଜର ଆକାର ଅନୁସାରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ସକାଶ ନାନା ଆକାରର, ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ମାପର, ଛଅଶତାବ୍ଦୀ ବାରଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଖାଲ ଲୋଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ଅଖାଲର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମଥିଲା; ଯଥା କରଜୁ, ସବର, ଟଭର, କଳମି, ଜଭି, ଦରିଆ, ପେଲା ଇତ୍ୟାଦି । ଗୋରାପ ଅଥାତ ବଡ଼ବଡ଼ ଦୁଇ ଠୁଳିଆ ଜାହାଜର ଦୁହର ଶଢ଼ି ଲୋଡ଼ା ହୁଏ । ସେହି ସମସ୍ତ ଅଖାଲ କେହି ଚତୁର୍ବେଶ, କେହି ସିକୋଣ, କେହି ବିଷମ ବାହୁ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଥାଏ । ଜାହାଜର ଆକାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମାପସର ଅଖାଲ ଦରକାର । ଅଖାଲ ମାପରୁ ବଡ଼ ହେଲେ, ଟାଣ ପବନରେ ଜାହାଜ ଓଳଟି ଯାଇପାରେ, ସାନ ହେଲେ ଜାହାଜ ଲୋକ ନାହିଁ । ଅଜଣା ଲୋକ ଅଖାଲର ମାପ ଟିକ୍ ରଖି ପାରେ ନାହିଁ ।

ମୋ ବାପା ଏବଂ ବଡ଼ବାପା ଅଧିକାଂଶ ଜାହାଜର ଠିକାଦାର ଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ଜାହାଜ ମହାଜନ ଫରମାସ ଦେଇ ଅଖାଲ ପ୍ରୟୁତ କରଇ ନେଉଥିଲେ ।

ଅଖାଲ ପ୍ରୟୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶତ ଶତ ଦରି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଘରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲୁଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ କାରବାର ହିସାବ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସେରେସ୍ତା ଥିଲା । ଗୋମାସ୍ତା ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବା ସକାଶେ ବଡ଼ବାପା ମୋତେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲେ । ଗୋମାସ୍ତା ମେଟ୍ (Mate) ରୂପେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲୁଗିଲି; ଦୁଇଓଳି ନିଷକୁଳରେ ବୁଲି ବୁଲି, କେଉଁ ଜାହାଜରେ କେଉଁ ଅଖାଲ ତପ୍ତାର ହେଉଥାଇଁ ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁ ଦରକାମାନଙ୍କ ଜମାରେ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବୁଝି ଆସି ଗୋମାସ୍ତାକୁ ଲେଖାଇ ଦିଏଁ । ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି, ମୋର ତେର ସମୟ ଥାଏ । ସେହି ସମୟଟାରେ ଅଖାଲ ସିଲାଇ କରିବା ସକାଶେ ବଡ଼ବାପା ମୋତେ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜାହାଜାତି କାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକତାବୁ ଚେଷ୍ଟମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍ରଥିଲା । ଦରିଣୀ ପବନ ଟାଣ ହେଲେ, ଜାହାଜପବୁ ନିଷମହାଶ୍ରୀ ବାହାର ପାରୁ ନ ଥିଲେ; କାର୍ତ୍ତିକମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଜିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ି ଥ ଆନ୍ତି । ଏଥକୁ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ; ତଥାପି ମହାଜନ ଠାରୁ ବଙ୍କଶାଳ ଇଲକାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାରିଗର, ଠିକାଦାର, ମାଟ୍ର, ଖଲସୀ ଏବଂ କର୍ମଗୁଣ କର୍ମ ଚକ୍ରଥିବା ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ରେଜଗାର କରି ଥାଅନ୍ତି, ସେଥିରେ ଘରେ ବସି ମଧ୍ୟ ଆଉ ଛଅ ମାସ ତଳାର ନିଅନ୍ତି । ବର୍ଷାକାଳରେ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧ ହେବାରୁ ସରକାରୀ ଇଲକା ଓ ପୋକ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କର୍ମଗୁଣ ଦରେ ବସି ରହନ୍ତି ।

୫

କରେଇରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିଖା

ଜାହାଜାତ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ବଡ଼ବାପା ଆୟୁମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭୁବନ୍ଦାଇ ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ନିମକ ମାହାଲର ସିରପ୍ତାଦାର ବାବୁ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କ ନିକଟରେ ମତେ ରୁଦ୍ଧ ଆସିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସିରପ୍ତାଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ କରେଇର ନିମକ୍ ମାହାଲ ସିରପ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବ ବୁ ବିଶ୍ଵନାଥ ତାପ ଜଣେ ସୁନାମଧନ୍ୟ ପୁ ରୁଷ । ସେ ଗୋଟିଏ ଦରଦ୍ରା ବିଧବାର ପୁନଃ, ଅନ୍ୟ ଘରେ ଧାନ କୁଟୁଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମାତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ବିଶ୍ଵନାଥବାବୁ ଅବଧାନଙ୍କ ରୂପାଳୀରୁ ଉଠି ଜଣେ ମୁସଲମାନ ରୁଟିବାଲୁ ଦୋକାନରେ ମାସିକ ଆଠଅଣ ଦରମାରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରୁଟିବାଲୁ ଦିନମାନରେ ଯେଉଁ ଲାଗୁଆ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ଯେତେଟା ପାଇଁରୁଟି ପତାଇଥାଏ, ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାହା ଖାତାରେ ଲେଖି ଦେଇ ଆସନ୍ତି, ମାସଶେଷରେ ସାହେବଙ୍କ ହିସାବ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଆଣନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଵତ ଧରି ବାବୁ ସାହେବମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲେ । ରାତିରେ କେବଳ ଦୁଇଦଶ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଦିନମାନରେ କରେଇକୁ ଯାଇ ନିମକ ମାହାଲରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖା କରୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ମୋହରିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ସିରପ୍ତାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଉନିଚି ହୋଇଥିଲେ । ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଉପାକ୍ଷିନୀ କରି ଯାଇଥିଲେ । ସମ୍ପୁତ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତରଧିକାରୀମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

କରେଇର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାଠାରୁ ନିମକ ମାହାଲ ମହକୁମାଠା ବଡ଼ ଜରି ଥିଲା । ସେଥିରେ ଅନେକ ଅମଲ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । କରେଇର ନିମକ

ମାହାଲ ସିରପ୍ତା ଦୁଇଦଶରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ସିରପ୍ତା ବିଭାଗ ଏବଂ ଦେବାନ ବିଭାଗ । ସିରପ୍ତା ବିଭାଗରେ ମପ୍ରସଳ ହିସ ବ ପରୁଥାଏ । ସଦର ହିସାବପଦ୍ଧ ସବୁ ଦେବାନ ବିଭାଗରେ ରହୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଯାହାକିଛି ଗୌରବ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ଉନିଚି ଲାଭ କରିଥିଲା, ତାହା ନିମକ ମାହାଲ ସକାଶେ । ବାଲେଶ୍ୱରର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ସମୁଦ୍ର କୁଳବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ତର ସ୍ଵର୍ଗରେଖା ମୁହାଠୋରୁ ଦଷ୍ଟଣ ଧାମର ମୁହାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ପଞ୍ଚାଳବଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରାକ୍ ଲୁଣଛୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଖର୍ବାଦ ଯାଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାଂଶ କଲିକତା ସମୀପ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ପଣ୍ଡିମ କୁଳବର୍ତ୍ତୀ ସାଲିକା ଗୋଲକୁ ଜାହାଜ ହାର ଚଲାଣ ଯାଏ । ସେ ପ୍ଲାନରୁ ବଙ୍ଗଲାର ମପ୍ରସଳ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ବିନ୍ଦୁ ପାଇଁ ପଠାଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଲେକ ବାଲେଶ୍ୱର ପଞ୍ଚାଳୁଣ କାରବାର କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ନିମକ ମାହାଲ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ନିବାସୀ ମାନଙ୍କର ଖାତିକା ଅଜନର ପ୍ରାୟ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିଲା । ମହାଜନ, କାରିଗର ଓ ଅମଲମାନଙ୍କୁ ରୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ କୁଣଳରେ ଯାତାଯୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସହରର ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୁରୀ ଏବଂ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ପକାଶେ ଶତଶତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁପାରରେ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ କରେଇ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଖାଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ପୁଜା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ପୂଜାର ସମସ୍ତ ଖର୍ବ ସରକାରୀ ଖରଣାଶ ନାରୁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ସମସ୍ତପକାର କର୍ମବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରାୟ ହିନ୍ଦୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ନିମକ ମାହାଲ ସିରପ୍ତାରେ ବସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ

ଲାଗିଲା । କରେଇରେ ଚଳିଛ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ଵଥିଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅକୁଆଁ ବାଦ ନାମକ ଗ୍ରମରେ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସାଦ ନାୟକ । ସେ ଜେଳଖାନା ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମେଣ୍ଟ ସହକାରୀ ଥିଲେ । ଆପଣା ପୁଅ-ମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ପଡ଼ାଇବା ସକାଶେ ସେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବସାଘର ଅନ୍ୟ ପ୍ଲାନରେ ଥିଲା, ସେ କେବଳ ରାଷ୍ଟର ଦୁଇଦ୍ୱାରା ସକାଶେ ଆସି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ । କେତେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଁ ବଙ୍ଗଳା ଶିକ୍ଷାକଳି । ଛୁପା ପୋଥୁ ମାତ୍ର ପଢ଼ି ପାରୁଥିଲା, ଭଲରୁପେ ଲେଖି ପାରୁ ନ ଥିଲା । କରେଇର ନିମକ ମାହାଲ ଓଡ଼ିଆ ସିରପ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖୁଥାଏ, ବେଳ ପାଇଲେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ ଗୋଟାଇ ଆଣି ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷର ଲେଖିବାକୁ ଶିଖୁଥାଏଁ । ମୋ ମାଉସୀ-ପୁଅ ଭାଇ ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚଉଧୂରୀ ମଧ୍ୟରେ ରୁଷି ଶୋକାରେ ଫେରାଇ ଥିଲେ । ସେ ଦିନେ ସଦର କରେଇକୁ ଆସି ସିରପ୍ତାଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ସିରପ୍ତାରେ ବସି ଲେଖିଥାଏଁ, କଥାକଥାକେ ମୋ କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ସିରପ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବ କି ନାହିଁ, ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା । ମୋ ବଙ୍ଗଳା ହପ୍ତାଷର ରାଜକିଶୋରବାବୁ ଏବଂ ସିରପ୍ତାର ଦୁହେଁ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ କଲେ । ସିରପ୍ତାଦାର ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ କହିଲେ, ‘ହଁ ଏକପ୍ରକାର ଚଳି ଯାଇପାରେ ।’ ସେହି ଦିନଠାରୁ ବଙ୍ଗଳା ସିରପ୍ତାରେ ବସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଶେଷତଃ ବାଲେଶ୍ୱରର ଦୁଇର୍ଗ୍ୟର ବିଷୟ, ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସରେ ନିମକ ମାହାଲ ଉଠିଯିବା ବିଷୟ ସଦରରୁ ଛକ୍କୁମ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଉଚ୍ଛଳର ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟୀ ଲିଭରେୟଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ଳାନକୁ ବୁଲିଗଲେ । ନିମକ ମାହାଲ କରେଇରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଣ ଅମଲ ବଙ୍ଗାର୍ଲାଥିଲେ । ସେମାନେ ସାଲିକା

ଗୋଲରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ନିମକ ମାହାଲ ଉଠିଯିବାରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସୁଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିପଡ଼ି ଶିଖିଥିଲେ, ସେମାନେ କରେଇର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ କରେଇର ମହକୁମା ବିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଚକ୍ରଥିଲା, ମାତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଚଳିଛ ଭାଷା ଥିଲା ପାର୍ଶ୍ଵ । ସନ ୧୩୭ ସାଲରେ କରେଇରେ କେବଳ ଦେଶୀଭାଷା ଚଳିଛ ହେବ ବୋଲି ଗବର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟ ଏ ପ୍ରକାର ପଣ୍ଡିତ ହୁକୁମ ଜାରି କଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷା ଅମଲମାନେ ପାର୍ଶ୍ଵର ମାୟାଛୁଡ଼ି ନ ପାରି ସାଇତି ରଖିଥିଲେ । କରେଇରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କିବମାଖାନାଥିଲା । ସଦରକୁ ଯିବାଭଳ ସମସ୍ତ ମହକୁମାର କାଗଜ ମାନ ସେହିତାରେ ତର୍ଜିମା ହେଉଥିଲା । ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରାତି ସମସ୍ତ କିବମା ଫିରିଜି (ବାଲେଶ୍ୱର ବାସୀ କହୁଥିଲେ ମାଟିଆ ପୁରୁଷ) ଥିଲେ । ସବ୍ରପ୍ତମେ ସାମୁଏଲ୍, ଏଣ୍ଟ୍ରିଜ୍, ଏବଂ ଆଣନ୍ଦ ଡିସୋ କଲିକତାରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆସିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେହିମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ କିବମାଖାନାକୁ ଏକହାତିଆକରି ରଖିଥିଲେ । ଦେଶୀ କିବମା ମଧ୍ୟରେ ମୋ ଶଶ୍ରୀ ୩ ଶିବ-ପ୍ରସାଦ ଚଉଧୂରୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସବଜଜ୍, ବାବୁ ଗଗନ-ବିହାରୀ ଚଉଧୂରୀଙ୍କ ପିତା ୩ ଗଙ୍ଗାପ୍ରସାଦ ଚଉଧୂରୀ । ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ରଙ୍ଗଜୀ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାପିତ ହୋଇଥିଲା । ୩ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚଉଧୂରୀ; ୩ ଗଙ୍ଗାପ୍ରସାଦ ଚଉଧୂରୀ, କଣ୍ଠବିଶିଆ ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ୩ ବିଚିହନନ୍ଦ ଦାସ, ବୁରୁଡ଼ା ନିବାସୀ ୩ ଅଟଳବିହାରୀ ପାଳ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗାଳ ପିଲ୍ ଏହିପରି ୪ ଜଣ ମାତ୍ର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ଜାତିପାତି ଭୟରେ ଅନ୍ୟକେହି ଦେଶୀପିଲ୍ ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲକୁ ନ ଆସିବାରୁ ସ୍କୁଲ ଉଠିଗଲା । ସବ୍ରପ୍ତମେ ରଙ୍ଗଜୀ ଶିକ୍ଷା, ବାଳକାଶିକ୍ଷା; ଜନାନା ଶିକ୍ଷା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖକ ମଲିବଣ ମଧ୍ୟରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ କରେଇରେ ପୁଲିସ୍ ମହକୁମା ନ ଥିଲା । ଆପେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେ ସାହେବ ପୁଲିସ୍ ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ସୁରୂପ ଥିଲେ । ଖୁବ୍ ଦେଇ ସୁଯୋଧ୍ୟାଦୟ ପୃଷ୍ଠେ ପୁରୁଣା ପୋଲିସ୍ ଦାରେଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇ ସଲମ୍ କରି ଜଣାନ୍ତି—

“ହଜୁର ! ଦୁନିଆକା ହାଲଗୁଲି ଆଜା ହେ ।
ବାଲେଶ୍ୱର ସହରକା ହାଲଗୁଲି ଆଜା ହେ ।”

ଏତିକି କଥା କହି ପାରି ସାହେବଙ୍କୁ ସଲମ୍ କରି ଆପଣା ଜାଗାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାନ୍ତି । କନାଚିତ୍ତ ବା ସହର ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଦଙ୍ଗ ଫିର୍ଦାସ ହୋଇଥିଲେ ଦାରେଗା ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଦିନକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେ ସାହେବଙ୍କ ପୋଲିସ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଶୃଣାଣିରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରଧାନ ପ୍ଲାନ ବୋଲି କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେ, ଉତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ଲାଭ କରିଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଓଲିଯାଇ, ଦିନାମାର, ଫରସୀ, ରଂରେଜ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତରେପୀୟ ବଣିକ ଦଳ ଏହି ପ୍ଲାନରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଚିରକାଳ କାହାର ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଉତ୍ତରାନ ପତନ ଜଗତର ନିଯମ । ସୁରୁଣାଣାତ୍ମକ କାଳ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ବାଲେଶ୍ୱରର ନିରାକୁଳ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଯୋଗେ କୋଳାହଳମୟ ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ସେ ଯୁନ ମାରବ, ନିଜନ, ଅରଣ୍ୟମୟ, ଶୃଣାନ ତୁଳି ନିଷ୍ଠବ୍ଧ । ନିର୍ମାଟା ମଧ୍ୟ ପୋତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଜାହାଙ୍ଗ, ଧନୀ ଓ ବଣିକମାନେ କଳନ୍ତି ହୋଇଯିବାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବାସୀଙ୍କ ହାତରୁ ଦେଶର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ଏବଂ ବୈଦେଶୀକ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ ବିଦେଶୀଙ୍କ ଦସ୍ତଗତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

(ଉ. ସା. ୨୨ ଭଗ ମେ ସଂଖ୍ୟା)

ଶ କରେଇରେ ଭ୍ରମଣ

ନିମକ ମାହାଲ ଉଠି ଯାଇଥିଲା । ମାନ ମୋର କରେଇକୁ ଯିବା ଆସିବା ବନ୍ଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ୧୦ ଟା ସମୟରେ କରେଇକୁ ଯାଏଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ବେକାରୁ ନିଷ୍ଠାରୀ ଉମେଦବାର ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବୁଲୁଥାଏଁ । ଗୁରିଟା ବାଜିଗଲେ ଘରକୁ ଫେର ଆସେ । ସେ ସମୟରେ ଠିକ୍ ଚାରିଟା ବେଳେ କରେଶା ଭାଗୁଥିଲା । ସାହେବ ୧୨ ଟା ଉତ୍ତରେ ଯୋଡ଼ାକ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କରେଇକୁ ଆସି ଗୁରିଟା ବାଜିଗଲେ କୋଠିକୁ ରୁଳିଯାନ୍ତି, କରେଶା ଭାଗୁଯାଏ । ସାହେବ ହାକିମମାନେ କରେଇକୁ ଆସି ଉପରିସ୍ଥି ହାକିମମାନଙ୍କୁ କିମ୍ବା ବିଲାତକୁ ଚିଠି ଲେଖୁଥାନ୍ତି, ଚିଠି ଲେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ବସି ବସି ଖବରକାଗକ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା ପାର୍ଶ୍ଵ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭାଷା ଜଣା ନ ଥିବାରୁ କରେଶା ସିରପ୍ତାର ଅବସ୍ଥା କିଛି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ବାରେ ପ୍ରତିବାଦଙ୍କ ଜବାବ, ଗୁହା ଜବାନ୍ଦିଦି, ରାଏ ଲେଖା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅମଲମାନେ କରୁଥିଲେ । ଗୁରିଟା ବାଜିଗଲେ ହାକିମ ପେହି ସମସ୍ତ କାଗଜରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇ କୋଠିକୁ ରୁଳିଯାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ କରେଇର ଅମଲମାନଙ୍କ ଦରମା ୧୦୯ ଟା ଥିଲା । କେବଳ ପେଶାର ମାସକୁ ୧୪୯ ଏବଂ ସିରପ୍ତାଦାର କିଛି ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥିଲେ । ଅଦାଳତ କରେଇର ଅମଲ ମାନଙ୍କ ଦରମା ଆହୁରି ଉଣା ଥିଲା । ମୋହଶର ଠାରୁ ସିରପ୍ତା ଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥ ଅନୁସାରେ ମାସିକ ଦରମା ୩୨୫ ଟାରୁ ୩୧୦୯ ମଧ୍ୟରେ । ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ଅନେକ ଅମଲ ସବାର କିମ୍ବା ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି କରେଇକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଅନେକ ଅମଲ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନମିତାରୀ କଣି ରଖି ଯାଇଥିଲା । ଏଥରୁ ବୁଝନ୍ତି, ଅମଲମାନଙ୍କ ଆୟ ସେ ସମୟରେ କିପରି ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ କପଡ଼ା

ଛତା ଚଳି ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଅମଲ ତାଳପଦ୍ମ ଛତା ଧରି କରେଇବିଲୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ଷା କାଳରେ କରେଇ ବାରନା ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳପଦ୍ମ ଛତା ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଥିଆ ହୋଇଥାଏ । ଅମଲ ଓ ମାମଲତକାରମାନଙ୍କ ଛତାରଙ୍ଗା ଶ୍ଲାନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଛତାର ବିଦ୍ରାର ଏବଂ ବିବିଧ ରଙ୍ଗର ଚିତ୍ର ବେଚିଷ୍ଟ ଦେଖିଲେ ଛନ୍ଦାଧିକାରିଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲା । ଅନେକ ଅମଲ ଆପି ଛତା ଧରି କରେଇବିଲୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । କରେଇବିଲୁ ଯିବାବବଳେ ଗେରୁଆ କନାରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବିଦ୍ରାନ ପିଠିରେ ବାନ ଆଉ ତାଳପଦ୍ମ ଛତାଟାଏ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଧରି ପନ୍ଥ ପଛେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡାରି ଧାଇଁଥାଏ । କରେଇର ଅମଲ ମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ନଥ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାଗଜ କରେଇରେ ରଖି ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବିଦ୍ରାନରେ ବାନ ଉରକୁ ଦେଖି ଆସୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅମଲର ଯେତେ ଉପୁର ରୋଜଗାର, କରେଇ ଅମଲଶ୍ରେଣୀ କିମ୍ବା ସମାଜରେ ତାହାର ତେତେ ସମ୍ମାନ । କିରମ ରୂପିର ଅର୍ଥ ଆଶ୍ରୁକୁଡ଼ା ରୂପିର, ଅର୍ଥାତ୍ ଦରମା ଛଡ଼ା ଆଉ ରୋଜଗାର ସେମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଦୁଃଖ ଦେବା ଅଧର୍ମର ବିଷୟ ବୋଲି ସେ ସମୟରେ କାହାର ଜନ ନ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରୁ ବ୍ୟବହର, ସୁରାପାନ ବାରପଣି କମି ଯାଇଥିଛି । ଉଛୋତ ତ୍ରହଣ ଥିଲା, ଅଛି, ଚିରକାଳ ଥିବ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଫଳସୋତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଛି ।

(ଭ ସା. ୨୨ ଶର୍ମିଷ୍ଠମ ଫଖ୍ୟା)

୩

ବାରବାଟୀ ଝୁଲୁରେ ଅଧୟୁନ

ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଝୁଲୁର ସେକଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ଘୋମ ସେହି ସମୟରେ ସହରର

ପୂର୍ବୋତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତ ବାରବାଟୀ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଶୋଟିଏ ସାହାଯ୍ୟକୁତ୍ତ ସ୍କୁଲ ଶ୍ଲାପନ କଲେ । ସ୍କୁଲରେ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଭାଷା ପଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ସ୍କୁଲର ନାମ ବାରବାଟୀ ବଙ୍ଗାକୁଳ ବିଦ୍ୟାଳୟ । ସ୍କୁଲର ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ନ ଥିଲା । ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ବସା ଗୃହରେ ପ୍ରଥମେ କାର୍ଯ୍ୟାବଳ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ବାବୁଙ୍କ ବସାର ପଛପଟକୁ ରୋଷେଇ ଦର ଲଗଲାଗି ଶୋଟିଏ ମେଲାପର ଥିଲା । ମେଲାଟିର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଥର ହାତ, ଓସାର ପ୍ରାୟ ଦଶହାତ । ପ୍ରଥମେ ଝୁଲୁର ଶ୍ଲାପ ସଂଖ୍ୟା ତରିଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରଂଗଜା ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ଲାପ ସଂଖ୍ୟା ତରିଶ ଗୃନ୍ଧରୁ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ସାନ ସାନ ପିଲାମାନ ପିଲାମାନ କମି ପାଇଁ ରୂପିଣ୍ଡା ବେଶ ପଡ଼ିଥିଲା । ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବଣୋଳୀ, ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ୁଛି ଥିଲେ । ଦେହ ଲଗଲାଗି ଦୁଇଜଣଙ୍କ କୁର୍ବାର ମାଷ୍ଟର ଦୁଇଜଣଙ୍କ ବଦ୍ୟରେ ।

ଅକାରଣ କରେଶ୍ୱରେ ବୁଲିବାଟା ମୋତେ ଭଲ ଲଗୁ ନ ଥିଲା । କାହାରିକୁ ନ ପରି ଆପେ ଯାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲା । ମାତ୍ର ବିଷମ ଅୟୁଷିତ—ଏକକାନ୍ଦିଆ ଝୁଲକୁ ଯିବାର ନିୟମ ନ ଥିଲା । କାନ୍ଦିଆ ଶଣ୍ଡିଏ ରହିର ଧୋତ ଏବଂ କାନ୍ଦିଆ ପକାଇ ଯିବା ସକାଶେ ଶଣ୍ଡିଏ ତଦର ସାଗର କରି ଦେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମୋ ଘାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଭଲ ଯେଉଁ ପିନ୍ଧ ଦେହରେ ମଧ୍ୟମଳ କିମ୍ବା ମୁଲ୍ୟବାନ ସାହିନ୍

ଅଜ୍ଞା ଲଗାଇ ଏବଂ ଶୀତ ଦିନେ ଶାଲ ଛୁମାଳଦୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । କେତେକ ମାସ ଉତ୍ସରେ ଠାକୁର ମା ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁବେଦ କରିବାରୁ ବଢ଼ିବାପା ମତେ ଗୋଟିଏ ଯଥାଳୁଗା କଣ୍ଠି ଦେଇଥିଲେ । ସ୍କୁଲର ଛୁଟଦତ୍ତ ବେତନ ମାସକୁ ଅନାକତାରୁ ରୁରିଥାଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ମୁଁ ହିଥିମ ଛେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିଲା, ମୋର ଦେଖୁ ବେତନ ମାସକୁ ରୁରିଥାଣା ଥିଲା । ମାସ ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତେ ବେତନ ମାରିଲା । ସେ ସମୟରେ ଠିକ୍ ମାସ ଶେଷରେ ବେତନ ଦେବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା—ତିନି ରୁରି ମାସ ଉତ୍ସରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇଲାଚଲେ । ମାସ ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତେ ଥରେ ଦରମା ମାଗନ୍ତି । ଆଜି କାଳି ବୋଲି ଟାଳମଟାଳ କରି ମାସ କଟାଇ ଦିଏଁ । କାରଣ ଠିକ୍ ମାସ ଶେଷରେ ବେତନ ଗଣିଦେବା ଠାକୁର ମା ପକ୍ଷରେ ସୁରିଧାଜନକ ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ପରିସା ସପ୍ରଦ୍ଵିତୀୟ ରେ ଠାକୁର ମା ନିତାନ୍ତ ଉଦାସୀନା ଥିଲେ—କଦାଚିତ୍ ଟଙ୍କାଟାଏ; ପଇସାଟାଏ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ହେଲେ ସେ ରୂଳରେ ଖୋସି ଦେଇଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ତର ପଛପଟ ଓଳିତଳେ ପୋଡ଼ି ପକାଇଥାନ୍ତି । କେହି ମାଗିଲେ କିମ୍ବା କିଛି ପ୍ରଫୋଜନ ହେଲେ ତକ୍ଷଣାର୍ଥ ବାହାର କରି ଦିଅନ୍ତି । ସରେ ହେଉ ବା ଜ୍ଞାନ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ହେଉ—ଲୋକସେବାରେ ଲାଗି ରହିଥାନ୍ତି । ସେହି ଲୋକସେବାହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସାରକୁ ତ ଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଡକ୍ଟରାରେ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧକ, ମାନ୍ଦିକଥା ତନିଭାଗ ଏବଂ ହିତୋପଦେଶ ଏହି କେତେକଣ୍ଠ ମାସ ପୁସ୍ତକ ଛୁପା ହୋଇଥିଲା । ତଳତ୍ରେଣୀଠାରୁ ଉଧର ତ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି କେତେକଣ୍ଠ ମାସ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିର୍ମିତ ଥିଲା । ଆମୁମାନକ ସ୍କୁଲର ଡକ୍ଟରା ପଣ୍ଡିତେ ସେହି କେତେ

ଶଣ୍ଟ ପୁସ୍ତକ, ପେଡ଼ି ମିଶା, ଅଙ୍କ ଗୁଣା, ନଅ ଭିଆଣ, କୁଟା କଷ୍ଟ ବିକ୍ଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍କ ପାଠମାନ ପଡ଼ାଉ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ ହରେକୁଷ୍ଟ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ, ନିବାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଲେଶ୍ୱର ରେଳଣ୍ଡେସନ ନିକଟ ପଣ୍ଣିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଶୋଭାରମପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ । ସେ ସ୍କୁଲର ଛୁଟମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ପଡ଼ାଉ ଥିଲେ—

ଛୁଟମାନେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପୁସ୍ତକରୁ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟଟି ଥରେ ଥରେ ପଢ଼ିଯାଇ ବସିଲ ଧରିରେ ପଣ୍ଡିତେ ଆପେ ଥରେ ପଢ଼ିନ୍ତି । ସଥା—କୌଣସି ଦିନରେ ଗୋଟିଏ କାକ ଶଣ୍ଟିଏ ମାଂସ ମୁଖରେ ଧରି ଗୋଟାଏ ବୃକ୍ଷତାଳରେ ବସିଥିଲା । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଶୃଗାଳ ସେହି ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ମାଂସ ଶଣ୍ଟ ଖାଇବା ଆଶାରେ କହିଲା, “ହେ କାକ, ତୁମେ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର—”

ପଣ୍ଡିତେ ପଢ଼ିପାରି ଏହିପରି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି—“କୌଣସି ଦିନରେ—କି କେହି ଅହରେ, ଗୋଟିଏ କାକ—କି ଏକଗୋଟି ବାୟସ, ଶଣ୍ଟିଏ ମାଂସ—କି ଶଣ୍ଟିଏ ପିଶିତ ପଳ, ମୁଖରେ ଧର—କି ବଦନରେ ଧାରଣ କରି, ଗୋଟାଏ ବୃକ୍ଷ—କି ଏକ ଗୋଟା ମଧ୍ୟରୁହ; ତାଳରେ—କି ଶାଖାରେ, ବସିଥିଲା—କି ଉପବେଶନ କରିଥିଲା, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ—କି ଏ ପ୍ରକାର କାଳରେ, ଗୋଟାଏ ଶୃଗାଳ—କି ଏକଗୋଟା ଜମୁକ, ସେହି—କି ଉକ୍ତ, ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ—କି ତରୁ ତଳରେ, ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ—କି ପଢ଼ିଥିପାଇ, ମାଂସ ଶଣ୍ଟ—କି ପିଶିତ ପଳ ଶଣ୍ଟ, ଖାଇବା—କି ଘେଜନ କରିବା, ଲୋଭରେ—କି ଲଳସାରେ, କହିଲ—କି ବଚନ ବୋଇଲା, ହେ—କି ସମ୍ମୋଧନ, କାକ—କି ବାୟସ, ତୁମେ—କି ଯୁଷ୍ମଦ, ଦେଖିବାକୁ—କି ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ, ବଡ଼—କି ବୃହତ୍, ସୁନ୍ଦର—କି ଶୋଭାବନ୍ତ, ଇତ୍ତାଦି ।”

ପଣ୍ଡିତ ହରେକୁଷ୍ଟ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ ସଦଦା ଶୁଷ୍ଟିମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କପରି ପଣ୍ଡିତ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ କେହି ନାହିଁ । ସେ ଅଭିଧାନ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ିଥିଲେ ବୋଲି କହୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ଅବଧାନଙ୍କ ଶୁଷ୍ଟିଶାଳୀରେ ମାଟିବଣ ଓହାମାନଙ୍କୁ ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଜଣା ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଜାଣିବା ଲୋକେ କେଉଁ ଗଛରେ କେତେ ପରି ଏବଂ ଉତ୍ତର୍ପୂମାନ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବୋଲି ପାରନ୍ତି । ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଶିଖିବାକୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତି ଏବଂ ବିନୟୁ ସହିତ ଉପାସନା କରିବାରେ ପଣ୍ଡିତ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ ମୋରେ ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଶିଖାଇ ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ଗଲେ ମୋରେ ଶିଖାଇ ଦେବେ, ଏହିପରି କଥା ପୁର ହେଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଘରଠାକୁ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ଶୋଘରମପୁର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଟେ ଦୁଇ । ଖରଦିନିଆ ସଖାଳ ସ୍କୁଲ—ସ୍କୁଲ ବାହୁଡ଼ା ଦରେ ଭାତ ଖାଇ ସେହି ଖରଦିନ ଖରଦିନ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରଠାକୁ ଯିବାସକାଶେ ବାହାର ପଡ଼େ । ଗୋଡ଼ରେ ଜୋଡ଼ା କି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛତା ନାହିଁ । ସେଥିପ୍ରତି ଦୂଷ୍ଠ ନ ଥାଏ, କି ପ୍ରକାରେ ଲୁଳାବଣ୍ଟାସୃଷ୍ଟଟା ପଡ଼ି ପକାଇବି, ଏତିକି ମାସ ଇଚ୍ଛା । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ବାନିଯାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ଦର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ବସି ରହିଥାଏଁ । ତାଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ତିନିଟା ବା ଚାରିଟା ବାନି ଯାଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି କିଛି ପଖାଳ ଖାଇ ତାଳପରି ଛତାଟାଏ କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ବାଉଁଟା ତେଜାଟାଏ ହାତରେ ଧରି ବିଲରେ ମୁଲିଆମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବାହାର ପଡ଼ନ୍ତି । ବିଲ ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ପ୍ରାୟ ଅଧମାଇଲା ବାଟ । ବିଲରେ ମୁଲିଆମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଦାରଖ କରି ସାରିବାକୁ ପ୍ରାୟ

ଅଧୟତ୍ମାଏ କାଳ ବିତ୍ତିଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଗୋଟାଏ ହିତ ଉପରେ ବସି ମୋରେ ଅନାଇ କହନ୍ତି—ହଁ ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଶିଖିବ ପରି ? ଲେଖ - ଲେଖ । ମୁଁ ତ ରକ ନିଧ ପାଇଲପରି ତାଙ୍କ ଆଗ ହିତ ମଳରେ ବସିଯାଏଁ । ଲକ୍ଷାବଧୁ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକ ଦେଇ ଏହି ଅଙ୍କଟାକୁ ସେହିପରି ଲମ୍ବ ଗୋଟାଏ ଥାଙ୍କ ଡାକ ଦେଇ କହନ୍ତି, ଏହି ଅଙ୍କରେ ଶୁଣ; ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକଦେଇ କହନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଫେଡ଼ିଦିଅ; ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକ ଦେଇ କହନ୍ତି, ଏଇଟା ସେଥିରେ ମିଶାଇ ଦିଅ । ଅଙ୍କଟା କିମୁଁ କିମୁଁ ସଞ୍ଜ ଅନକାର ହୋଇଯାଏ, ସେବନ ଦରକୁ ଚାଲି ଆସେଁ । ଏହିପରି ଶୁଣନ, ଫେଡ଼ାଣ ପ୍ରାୟ ମାସେ ଯାଏ ଚଳିଲା । କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ତଥାପି ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ଖରବେଳେ ଧାର୍ଯ୍ୟାଏଁ । ମନରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ଏଥୁ ମଧ୍ୟରେ ମୁଲିଅଙ୍କ ପ୍ରକଳ୍ପ ଘବରେ ରହିଅଛି, ମୋହର ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ହେଉଥିବୁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପରାଇଲେ ସେ କହନ୍ତି, ଏହିପରି ଅଙ୍କ କଷିଯାଆ, ପଛନେ ସୃଷ୍ଟି ବାହାର ପଡ଼ିବ । ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରତିଦିନ ଅଙ୍କ ଦେଇ ଦେଇ ଅପେ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କିଛି କଥା ପରାଇଲେ ବିରଳ ଦୁଅନ୍ତି, ଦିନେ ଦିନେ ଅଙ୍କ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ପରାଇଲେ ନ ଶୁଣିଲ ପରି ହୋଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ମୁଁ କ୍ଲାନ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି, ମନ ମଧ୍ୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅବଶ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଉ ଗଲି ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟନାର ଅନେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ ହିନ୍ଦୀରେ ଗ୍ରୂପ ଶ୍ରୀଏ ଲୁଳାବଣ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଅଣାଇ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ଦିମ୍ବଟା ପଡ଼ିଲି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗଣନା ନ କରି ଗଛପତର ସଂଖ୍ୟା ପୁର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୋହର ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ବିଷୟ ପୁରଣକରି ହସିଲି ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଜଳା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା ସମ୍ବାଦସାର, ପିଆର୍ ସାହେବଙ୍କ ଭୁଗୋଳ, କିଥ୍ ସାହେବଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅଙ୍କ । ସେ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଜଳିମାନେ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଜାଣିନଥିଲେ । ସରକାର ପାରିତୋଷକ ଦୋଷଣା କରିବାରୁ ମନୋରଞ୍ଜନ ଉଚିତାସ, ହସ୍ତ ବିଷୟକ ଉଚିତାସ, ଉଷ୍ଟୁ ବିଷୟକ ଉଚିତାସ ଏହି କେତେଣ୍ଟି ଅଛି କୁଟୁମ୍ବ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ବା ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବଜଳାଳୀ ପଣ୍ଡିତ ବଜଳା ପୁସ୍ତକସବୁ ପଢାଉଥିଲେ । ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପଶାଷା ହେଲା । ଶ୍ରୀମାନେ ଭୁଲ୍ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୁଲ୍ ସମାନ ରୂପ ହେବାରୁ ପଶାଷକମାନେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ବିଷୟ ସହଜରେ ଜାଣି ପାରିଲେ । ପଶାଷା ଶେଷରେ ଅନ୍ତଦିନ ଉତ୍ତରରେ ବଜଳା ପଣ୍ଡିତ ସ୍କୁଲରୁ ଅଢ଼ିଶ୍ୟ ହୋଇଯିବାରୁ ହୃଦୟକ ନର୍ତ୍ତଳ ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତରୀଣ୍ଟ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବଜଳା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚିତ ଏବଂ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଶ୍ରୀଷା ଶେଷରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ଲିର ହେଲା—କାଦମ୍ବି, ମାର୍ଗମାନ୍ ବଜଳା ଉଚିତାସ, ଭୁଗୋଳ ଓ ଗଣିତ ସାର । ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ହିତୋପଦେଶ ।

ଏହିଠାରେ ମୋହର ସ୍କୁଲରେ ପଢା ଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା । କାରଣ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁ ସମୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନିର୍ମିତ ହେଲା, ସେଥିମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟ କଣ୍ଠିବାର ମୋହର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ପଡ଼ିପାରିବ ନାହିଁ, ଏହି କଥା ନିଶ୍ଚିପ୍ରଦାନ କାଣି ଘରେ ଯାଇ ଦୁନି ହୋଇ ବସିଲି, ସ୍କୁଲକୁ ଗଲି ନାହିଁ;

କିନ୍ତୁ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ମୋ ସମୟରେ ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବିଧାନ କଲେ । ମୁଁ ଗତ ପଶାଷାରେ ଉତ୍ତରୀଣ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ପ୍ରାପ୍ତ ପୁରସ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମୋହର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ ଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପଶାଷା, ପାସ୍ତ୍ରପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ଏ ସମସ୍ତ ଜାବନରେ ନୂତନ କଥା ଶୁଣି ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ନୂତନ ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ । ତାଙ୍କ ପଡ଼ାଇବା ଶୁଣି ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଉଥାଏ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସମୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଶିଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ମୋହର ବୟସ ତଡ଼ିବ ପନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ।

ସେହି ବାରବାଟୀ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ତେଲଙ୍ଗା ଜମିଦାର ଥିଲେ । ନାମ ଇଙ୍କାଇଲୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଭୁପ୍ରୀ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟ ରଧୁନାଥ ମୋର ସମପାଠୀ । ରଧୁନାଥ ବାବୁ ସ୍କୁଲରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଘରେ ନିୟମିତ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅମରକେଷ ଅଭିଧାନ ଏବଂ ମୁଗ୍ଧବେବାଧ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବୂଧ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ସକାଳୁ ସନ୍ଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢାରେ ଲାଗିଥାଏଁ । ରାତରେ ପଡ଼ିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଆଲୁଆ ଜାଳି ବସି ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ମୋତେ ପାଖରେ ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତନ୍ତ ଆଲୁଆ ଜାଳି ପଡ଼ିଲେ ବଡ଼ମା ଖପା ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହି ଭାବରେ ଛାମାସ ମାତ୍ର ପାଠ୍ୟଲିଟ୍, ଦାରୁଣ ଦୁଷ୍ଟଗ୍ୟର କାରଣ ଉପପ୍ରିତ ହେଲା । ମୋ ଉପରେ ରୂପିପାଞ୍ଚମାସର ଶୁଷ୍କଦତ୍ତ ବେତନ ସ୍କୁଲର ପାଉଣା ହୋଇଗଲାଣି । ମାସକୁ ରୂପିଅଣା ପଇସା କାହିଁ ପାଇବି ? ଠାକୁର ମା ତ ଏକପ୍ରକାର ସନ୍ଧ୍ୟାଧିନୀ, ଉଦାସୀନା । ତାଙ୍କୁ ବେତନ ସମ୍ବରରେ

କିଛି କଥା କହିବାକୁ ରଙ୍ଗା ବଳିଲୁ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା—“ପାଠ କଣ ହେବ ରେ - ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚି ପଡ଼ିଥା, କେତେ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରି ଆଣିବୁ ।” ମନରେ କଲି, ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ା ମୋର ଏହି ଶେଷ ।

(ଉଚ୍ଚ ସାଃ— ଦ୍ୱାବିଂଶ ଭାଗ—୫ମ ସଂଖ୍ୟା)

ମୋର ଚାକିରି

ସ୍କୁଲରେ ଆଉ ପଡ଼ି ପାରିବି ନାହିଁ, ଏହି କଥା ମନ ମନ୍ଦରେ ପ୍ରିୟ କରି ଭୁନି ହୋଇ ଘରେ ବସିଥିଲି ; ମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିନ ସେ ଭାବରେ ରହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେହି ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ସୋମ ମୋତେ ଡକାଇ ନେଇ ସ୍କୁଲର ତୃଣପୁ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ମାସିକ ବେଳନ ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କା । ଠାକୁର ମା ମୋହର ଚାକିରି କଥା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ତିର । ଦରଭିତର ବରନାରେ ଏଣେ ତେଣେ ଧାର୍ଯ୍ୟବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆନନ୍ଦର ବେଗ କିଛି ଉଣା ପଡ଼ିବାରୁ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଯା ତୁ ରୋଜଗାର କରି ପାଇଲୁଣି, ଏବେ ରଷା ପାଇପିବୁ ଯେ । ମାସକୁ ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କା ଦରମା, କଣ କହୁଛୁରେ—ଆରେ ଭୁ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ଆହୁରି ତେର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରି ପାରିବୁ ଯେ ।” ଠାକୁରମାଙ୍କ ଆଣିବାଦ ବାଣୀ ମୋ ଜୀବନରେ ଶୀଘ୍ର ସଫଳ ହୋଇଥିଲା—ଦୁଇମାସ ମାତ୍ର ମାସିକ ଦରମା ଅଢ଼େଇଟଙ୍କା ହିସାବରେ ପାଇଥିଲା । ତୃଣପୁ ମାସକୁ ରୁଚିଟଙ୍କା ହିସାବରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ସମୟରେ ମାସିକ ରୁଚିଟଙ୍କା ଦରମାର ରୁକିରି ବି ରୁକିରି ବୋଲି ଗଣନା ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଦେବାମୀ ଅଧାଳତରେ ଅମଲ ମାନଙ୍କ ଦରମା ମାସିକ ତିନିଟଙ୍କା । ଠାକୁର ଦଶଟଙ୍କା ଯାଏ ଥିଲା । କେବଳ ସିରପ୍ତାଦାରଙ୍କ ଦରମା

ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ତେତିକି ମାତ୍ର ଦରମାରେ ଲୋକେ ବେଶ୍ ସୁଖ ସ୍ବାଚ୍ଛଦ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଥିଲେ । କେବଳ ତଳପିବା କଥା ନୁହେଁ, ଉତ୍ତରଧିକାରିମାନଙ୍କ ସକାଶେ କୋଠାବାଡ଼ି ରଖି ଯାଇଥିଲୁନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ହାକିମମାନେ କରେଇ ଭିତରେ ସିରପ୍ତାର କଥା କିଛି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ସବୁ-କାର୍ଯ୍ୟ ଅମଲ ମାନଙ୍କ କିମା ଥିଲା । ଏଥକୁ ଉପର ରୋଜଗାର ବାଟ ବେଶ ପରିଷ୍କାର ଥିଲା । ଏଣେ ସାମାରିକ ବ୍ୟପ୍କ ଖୁବ ଅଳ୍ପ । ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଖୁବ ସୁଲଭ ଥିଲା । ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟର ଦ୍ୱବ୍ୟାଦିର ଦର ଦାମ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ରଙ୍ଗା କରେଁ ।

ସେ ସମୟରେ ରୁଅଳ ଟଙ୍କାକୁ ଦେଡ଼ି ମହିଳା

ବିର ମହିଳା ଟୁୟ

ମୁଗ , , ଟୁୟ/

ହରଦ୍ଵି , , ଟୁୟ/

ତେଲ ଟଙ୍କାକୁ ସାତସେର

ଦିଅ , , ତିନିସେର

ମାଛ ଓଜନରେ ବିନି ହେଉ ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଅନୁମାନ, ପଇସାକୁ ସେରେଠାରୁ ଦୁଇସେର । ପନି ପଇବା ଖୁବ ଶପ୍ତା, ଦୁଃଖ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କୁ କିଣିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା; ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା ବାଡ଼ିରୁ ପାଉଥିଲେ । ଦେଶୀ ଲୁଗା ଖୁବ ଶପ୍ତା, ପୁଣି କାଟ ଛୁଟ ଲୁଗାର ବହୁତ ଲକନ ନ ଥିଲା । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଲୁଗାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟାଉଥିଲା । କେବଳ ଅମଲ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦରବାରୀ ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା ଏବଂ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଚପକନ ଦରକାର ହେଉଥିଲା । ବୋତାମର ନାମ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଅଙ୍ଗା ବା ଚପକନରେ ରୁରି ରୁରି ଶଣ୍ଡ ବନ୍ଦମା ଦଉଡ଼ି ଏବଂ ବେଳ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଭୁଣ୍ଡ

ଲାଗିଥାଏ । ଅମଲ ଆଉ ବଡ଼ ଲେକ ବାଲେଶ୍ଵର ପାତଳ ଲୁଗା ପିଲୁଥିଲେ । ଆଉ ଲେକେ, ବିଶେଷରେ ମପସଲବାସୀ ସମସ୍ତ ରୂପୀ ଲେକେ ଅରଟ କଟା ସୃତାରେ ବୁଣା ଲୁଗା ପିଲୁଥିଲେ । ବଜାରରେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଲୁଗା ଦୋକାନ ଥିଲା । ସୃତା କାଟିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଘରେ ମାଇପେ ନ ଥାନ୍ତି, ସେହିମାନେ କେବଳ ବଜାରରୁ ଲୁଗା କିଣୁ ଥିଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବାଲୁବିସି ପ୍ରଗନ୍ଧାରୁ ଲୁଗା ବିନ୍ଦୁ ନିମନ୍ତେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆୟୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ସକାଶେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଲୁବିସି ପ୍ରଗନ୍ଧା ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ଥିଲା । ମପସଲବାସୀ ଲେକ ପ୍ରାୟ ଲୁଗା କିଣୁ ନ ଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର କପା ରୂପଥାଏ । କପା ବିଳରୁ ତୋଳା ହୋଇ ଆସିଲେ ବଣର ଲେକ ଲିହାଜରେ ଦରର କର୍ତ୍ତା ମାଇକନିଆ ମାନଙ୍କୁ ତୁଳା ବାଣ୍ଡି ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ଯେକ ମାଇକନିଆଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅରଟ ଥାଏ । ସୃତା କଟା ହୋଇଗଲେ ତତ୍ତ୍ଵୀ ବାଣ ନେଇ ସେହି ସୃତାରେ ଲୁଗା ବୁଣି ଦିଏ । ବାଣ ସତ୍ୱରର ହାତକୁ ପଇସାଏ ଲେଖାଏ ଥିଲା । ସହରବାସୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେକେ ଶୀତକାଳରେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା ଦେହରେ ଲଗାଉଥିଲେ । ଆଉ ପବୁଦ୍ଧିନେ ସାନତାରୁ ବଡ଼ଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ ଫୁଙ୍ଗା ଥାଏ ।

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପୁରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯୋତା ତିଆର ହେଉଥିଲା—ଜେରପାଇ ଆଉ ମରହଙ୍ଗୀ । ଜେରପାଇ ଦାନ ଜୋଡ଼ାକୁ ଛିଅଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମରହଙ୍ଗୀ ଜୋଡ଼ା ଟଙ୍କାଏ । ଅନନ୍ତ ଆଉ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଲେକେ କେବଳ ଗୋଡ଼ରେ ଯୋତା ଲଗାଉଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ କରେଇ ଦରବାର କିମ୍ବା ବିଶେଷ ଝାନକୁ ପିବା ସମୟରେ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ବାହାର ପାଖରୁ ଜୋତା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ବାହାର ପାଖରୁ ଜୋତା ଗୋଡ଼ରୁ କାଢି ରୁଳରେ ଗୋସି ଦିଅନ୍ତି କିମ୍ବା ହାତରେ ଯେତି ଯାଇ କୋଳଙ୍ଗାରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ୭୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଯୋଧ୍ୟାନିବାସୀ ତିନିଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରରେ ବିଲାପି କପଡ଼ା ଦୋକାନ ପ୍ରଥମ ପିଟାଇଥିଲେ । ମଳମଳ, ମାର୍କିନ୍, ଫରସି ଛାଟ, ବନାତ ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚ ସାତ ରକମ ଲୁଗା ସେମାନଙ୍କ ଦୋକାନରେ ଥାଏ । ଦାମ ଘର ବେଣି, ମାର୍କିନ୍ ଗଜକୁ ବାରଅଣା, ରୌଦ ଅଣା, ମଳମଳ ଟଙ୍କାଏ ପାଞ୍ଚସୁକା । କେହି ଜଣେ ବଡ଼ ଲେକ ମାର୍କିନ ରୁଦର କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ସହର ମଧ୍ୟରେ ରୁଲ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଦୁଇ ପାଖ ଲେକେ ରୁହିଁ ରହିଥାଆନ୍ତି, ବୋଲାବୋଲି ହୁଆନ୍ତି, ଦେଖ ଦେଖ, କେମନ୍ତ ଚିକକଣ ସହନ ରୁଦର । ସେହି କପଡ଼ିଆ ମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ କପଡ଼ା ଛତା ଆଣିଥିଲେ । ସେ ଛତା ଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ—ବେତର ସିକ, କାଠର ବେଣ ଉପରେ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ କଳା ରଙ୍ଗର କନା ମଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଅମଲ ଆଉ ଧନବନ୍ତ ଲେକ କିଣନ୍ତି । ଧନବନ୍ତ ଲେକେ ସେ ଛତା ଉଡ଼ାଇ ରୁଲିଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଲେକେ ରୁହିଁ ରହିଥାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସେପରି ଛତାକୁ ରୁର ପାଞ୍ଚ ଅଣାରେ ମଧ୍ୟ କେହି କଣିବେ ନାହିଁ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ସେ ସମୟରେ ଲେକେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଥିଲେ । ଅନ୍ତ ବସ୍ତି ପାଇଁ କାହାର ଶିନ୍ନା ନ ଥିଲା । ଆନନ୍ଦମନରେ ଲେକେ ଦିନ କାଟି ଦେଉଥିଲେ । ପଢ଼ ପଦାଣି ସମୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଏକଷ ହୋଇ ଆମୋଦ ଆହୁଦରେ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକକୁ ଆରେକର ଖୁବ୍ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ସାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଠାରୁ ରାତ୍ରି ରୁହିଆୟାଏ କେହି କାହାରିକୁ ନାମଧର ଡାକୁ ନ ଥିଲେ । ଗ୍ରାମ ସମ୍ରକ୍ଷରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ହେଲେ ଲେଖାଥାଏ—ଦାଦି, ମଉସା, ପିତ୍ରସା, ମାନ୍ୟ, ଅଜା ଏହିପରି କିଛି ଗୋଟାଏ ଲେଖାଧରି

ଉକାଉକି ଦେଉଥିଲେ । କାହାର ଉଠରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଗାଁ ଯାକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ତାକୁ ଉଠାଇ ନେବାକୁ ଦେଖା କରୁଥିଲେ । କାହାର ଘରେ ବିବାହ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ହାମ ଲୋକେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟତୁଳ୍ୟ ମଣି କର୍ମୀ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁଲଇ ନେଉଥିଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ମାଳମାମଳ ନ ଥିଲା । କାହାର କୌଣସି ମାଳମାମଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଗ୍ରାମଲୋକେ ମିଳ ଘଜି ଦେଉଥିଲେ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଆଜିକାଳିକା ଲୋକରୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ସ୍ଵାର୍ଥପର, କେହି କାହାର କଥା ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ବଳେ ସ୍ଵାର୍ଥପର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ବିଷୟରେ ଅଭିବ । ସମସ୍ତେ ସଂସାର ଚିନ୍ତାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି, ପରକଥା ବୁଝିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ।

“ନିଜ ରକ୍ଷଣ ଅସମ୍ଭବ,
ସେ କାହୁଁ ଆନକୁ ରଖିବ ।”
(ଇଃ ସା:—୨୨ଶ ଭାଗ—୧୯ ସଂଖ୍ୟା)

୫

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି

ସୁଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୁଳିତ ହେବାରୁ ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ ଦିନକୁ ଦିନ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରୁଥାଏ, ଛୁଟ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଣେ ବଜାଳୀ ଶିକ୍ଷକ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଚଳିବାରୁ ଜଣେ ଦିଶାପୁ ଶିକ୍ଷକ ମେଦିମାପୁରୁତ୍ବ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ମୋର ବେତନ ମଧ୍ୟ ମାସିକ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ଓ ଦିଶାପୁ ଶ୍ରେଣୀର ଭୁଗୋଳ ପଢ଼ାଇବାର ଭାର ମୋ ଉପରେ ରହିଲା । ସ୍କୁଲର ବଡ଼ ମଧ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ସମାଦକ ଶିବରନ୍ତୁ ଘୋମ ମହାଶୟୁକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଅନୁସାରେ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ମେଣ୍ଟ

ରଂଘାନ ସ୍କୁଲରୁ ବଡ଼ ମଧ୍ୟାପ୍ ଆଣି ପଢ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ସେହି ମଧ୍ୟାପ୍ ଫେରସ୍ତ ଦେବାର କଥା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦିନ ଉତ୍ତାରେ ମୁଁ ଆମେଶିକାର ଶତ୍ରୁଏ ମଧ୍ୟାପ୍ ଆପଣା ହାତରେ ଅଙ୍କିତ କଲା । ସ୍କୁଲ ସମାଦକ, ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ପ୍ରୈକ୍ଟର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟାପ୍ ଦେଖି ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ମଧ୍ୟାପ୍ ପଇରେ କନା ମଡ଼ିଲ ଏବଂ ଉପରେ ତଳେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରୁଲ୍ ଲଗାଇ କାହାରେ ଝୁଲୁଇ ଦିଆଗଲା । ସେହି ମଧ୍ୟାପ୍ ଦେଖି ଛୁଟମାନେ ଭୁଗୋଳ ଦଢ଼ନ୍ତି । ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲରୁ ଆମେଶିକା ମଧ୍ୟାପ୍ ଅଣାଇବାର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟାପ୍ ଅଙ୍କିତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଥିଲା; ମାତ୍ର ଉପସୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଅଭିବରୁ ପାରିଲିନାହିଁ । ତୁମ୍ଭୁ ବର୍ଷଠାରୁ ଅଙ୍କ ପଢ଼ାଇବାର ଭାର ମଧ୍ୟ ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସମୟରେ ସ୍କୁଲରେ ଶେଷତତ୍ତ୍ଵର ଏକ ଅନ୍ତର୍ମାତ୍ର, ଭଗ୍ନାଂଶ, ଦଶମିକ, ଉନ୍ନମ୍ବଳ ଓ ବର୍ଗମ୍ବଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିତ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟରୁପେ ନିରୁପିତ ଥିଲା । ମୁଁ ଅନ୍ୟର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ପାଠୀଗଣିତ, ଶେଷତତ୍ତ୍ଵ ଓ ବାଜଗଣିତ ପଡ଼ି ପକାଇଲା । କାରଣ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍କ ଶିଖାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଉପସୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନ ଥିଲେ ।

ସ୍କୁଲର ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ପ୍ରୈକ୍ଟର ମାସ ଫେରେ ଥରେ ଆସି ଛୁଟମାନଙ୍କର ପାଠ ପଣ୍ଡା କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଉକ୍ତଳରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ପ୍ରୈକ୍ଟର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ସେ ବର୍ଷକୁ ଦୁଇ ଥର ମାତ୍ର କଟକ ଓ ପୁଣ୍ୟାଳୟ ଉପରେ କିମ୍ବା ନିମନ୍ତେ ଦେଖି ଆୟୁ ଥିଲେ । ଶୁଣିଥିଲୁଁ, ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସମସ୍ତ ଉକ୍ତଳରେ ସାତ କି ଆଠାଶ୍ଚାତି ମାତ୍ର ସ୍କୁଲ ଥିଲା ।

ମଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଧାନ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ପଡ଼ୁଥିଲି; ମାତ୍ର ମୁଗ୍ଧବୋଧର ସୃଜନଙ୍କର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ମେ ସାମାନ୍ୟ ବୁଢ଼ିର ଅଗମ୍ୟ ଥିଲା । ତତ୍ପର ମହାମା ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ କୌମୁଣ୍ଡ ଗୁରୁଭଗ ଏବଂ ରଜ୍ଯ ପାଠ ତନଭଗ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ମୋର ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ ହୋଇଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପରିଣମ କରି ରଦ୍ଦୁବଣ୍ଣ, କୁମାର ସମ୍ବର କେତେକ ସର୍ଗ, ମେଘଦୂତ, ହଂସଦୂତ, ପଦାଙ୍କ ଦୂତ, ଶକୁନ୍ତଳା, ମୃଜକଟିକ, ମୁଦ୍ରାବରସପ, ଉତ୍ତରରମପତରତ, ମାଳବିକାର୍ତ୍ତମିଶ ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟ ନାଟକମାନ ପଢ଼ି ପକାଇଲା । ଶେଷରେ ଉପସୁକ୍ତ ଶିଷ୍ଟକ ଅଭିବର୍ତ୍ତ କାବ୍ୟପାଠ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ପୁରାଣ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ କାବ୍ୟ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ଉପସୁକ୍ତ ଶିଷ୍ଟକ ନ ପାଇ ଟୀକା ଧରି ପଡ଼ୁଆଏଁ । ନିତାନ୍ତ ଅବୋଧ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ର ଦେଇ ରଖିଥାଏଁ; କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ ହେଲେ ବୁଝିନିଏଁ ।

ଏହିସମୟରେ କରେରିରେ ଦିନେ ରାସ୍ତରେଲୁ ଯେ, ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁ ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ କରି ବାଲେଶ୍ୱର ରଙ୍ଗଜୀ ଦ୍ଵାରା ଥାର୍ତ୍ତ ମାଷ୍ଟର ହୋଇ ଆସିଥାଏନ୍ତି । ଏଥପୂର୍ବେ “ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ” ଶବ୍ଦଟା ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ହେଉ ମାଷ୍ଟର ସେକେତୁ ମାଷ୍ଟରମାନେ ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ କରି ନ ଥିଲେ । ସୁରଣ ହେଉଥାଏଁ, ଯେମନ୍ତ ତତ୍ପର ବର୍ଷଠାରୁ ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ ପ୍ରଥା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କରେର ଅମଲମାନେ ମନରେ କଲେ—ଯେଉଁ ଲୋକ ରଙ୍ଗଜୀର ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପାସ କରି ପାରନ୍ତି, ସେ ଲୋକ ନ ଜାଣି କେତେ ବଢ଼ି ମହାଚୁରୁଷ ହୋଇଥିବେ । କରେର ବନ୍ଦ ହେବା ମାସକେ ସମସ୍ତ ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର, ମାମଲତକାର, ପିରପ୍ରଦାର, ପେଂଖାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅମଲମାନେ

କେହି ପାଲକରେ, କେହି ଘୋଡ଼ାରେ, ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରସ୍ତରଙ୍କରେ ରାଜିଆସି ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ବସାଦର ଦୁଆର ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଉପପ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି । ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ବସାଦର ରଙ୍ଗଜୀ ସ୍କୁଲ ନିକଟ ଦାମୋଦରପୁର ଗ୍ରାମସ୍ଥ ସତ୍ତକ ଧାରରେ । ବସାଦରଟି ସାତ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଘର—ସେହି ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଣ ପଟକୁ ଅଧାକାର୍ତ୍ତ ଦିଆଯାଇ ରେଷେଇ ଘର ହୋଇଥାଏଁ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର, ଆଗକୁ ହାତେ ଚୌଡ଼ାର ପିଣ୍ଡା । ଘରଟିକୁ ଘର ବା ପଲ ଯାହାଇଛା ନାମ ଦେଇପାର । ମାସ୍ଟର ଭଡ଼ା ବୋଧକରୁଁ ଆଠଅଣା ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବ । ମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସା ଓକିଠାରୁ ସତ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯିବାରୁ ମାଷ୍ଟରବାବୁ ହଇଶରେ ପଡ଼ିଲେ । ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ବସିବାକୁ ବୋଲିବେ, ଆସନ ତ ପଛ କଥା, ଜାଗା କାହିଁ ? ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମାଷ୍ଟରବାବୁଙ୍କ ମନରେ ବୋଧ କରୁଁ କିଛି ଗବ୍ଦ ଜାତ ହେଲାଣି । ଦର ମଳିଆ ଖଣ୍ଡ ଛିଟ କୁରୁତା ଦେହରେ ଦେଇ ଆଉ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଖଣ୍ଡ ଥାନପଡ଼ା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗମୀର ଭାବରେ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଟହଳ ହେଉଥାନ୍ତି । ଦର୍ଶକମାନେ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କଲାପରି ଏକ ଧାନରେ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରୁଥାନ୍ତି । ମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବୟସ ଡିଶେଇଶ କୋଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟରେ । ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ରୁତିର ପଞ୍ଚଶତାତ୍ତ୍ଵ ଶଶି ହେଉଥାଏ । ରୂପ କିଞ୍ଚିତ ଅସୁନ୍ଦର, ହେଲେ କଣ ହେବ ଗୁଣ କେତେ ? ମରୁଷ୍ୟ ତ ରୂପରେ ବିକାଏ ନାହିଁ, ଗୁଣରେ ବିକାଏ । ତିନି ରୂପଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଦୁଆରେ ଉଡ଼ି ହୋଇଥିଲା, ତେଣିକ ଫମଣ ଉଣା ହୋଇଗଲା ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରଙ୍ଗଜୀ ସ୍କୁଲରୁ ଜଣେ ଶୁଷ୍ଟ ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପରାମର୍ଶା ଦେବା ସକାଶେ କଳିକତାକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ରାଧାନାଥ ରାୟ । କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ସମ୍ପଦ ପ୍ରଥମ ଏକ୍ଷ୍ଵାନ୍ସ ପରାମର୍ଶାତୀର୍ଣ୍ଣ ଶୁଷ୍ଟ । ରାଧାନାଥ

ବାବୁଙ୍କ ପାଶ ସମାଦ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦିନ
କରେଇରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା ।
ଅମ୍ବମାନେ ଗୋଟାଏ ପ୍ଲାନରେ ବସି ବୋଲିବୋଲି
ହେଲେ—ଜଣା ଯାଉଅଛି, ଏଷ୍ଟାନ୍ସ ପାଶଟା ଖୁବ୍
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କଥା ନୁହଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସୁନ୍ଦର
ବାବୁଙ୍କ ସାନ ସନ୍ତୁଆ ପିଲାଟା ପାଶ କରି ପକାଇଲା ।
ଏଇଟା ଆଉ ଜଣ ବଡ଼ କଥା ହୋଇପାରେ ?
ରାଧାନାଥବାବୁଙ୍କ ପିତା ସୁନ୍ଦର ନାରୂଣ ରାପୁ
କରେଇରେ ଜଣେ ଅମଲ ଥିଲେ । ଏହ୍ୟ. ଏ. ପଢ଼ିବା
ସକାଶେ ରାଧାନାଥବାବୁ କଲିକତାକୁ ପଠାଗଲେ ।
ତାଙ୍କର ସାନ ଦାଦି ଜାହାଣବାବୁ ରଷକ ସ୍ଵରୂପ
ଗଲେ । ସେ ସମୟରେ କଲିକତା ଯିବାକୁ ବଡ଼ ବଡ଼
ରଥମାନେ ଶକ୍ତି ଯାଉଥିଲେ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ସଙ୍ଗେ
ନ ହେଲେ ଏକୁଟିଆ ଯିବାକୁ କାହାର ଭରସା ପାଉ
ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵରଠାରୁ କଲିକତାକୁ ଚଳନ୍ତିରେ
ଛି ଦିନର ବାଟ । ସେ ବାଟ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ ।
ବର୍ଷାଦିନରେ ଯେମନ୍ତ ଆଶ୍ରୁଆଣି କାଦୁଆ, ଶୀତ
ଦିନରେ ସେହିପରି ରେକଟିଆ, ଶରଦିନେ ଆଶ୍ରୁଏ
ଧୂଳ । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ସରେଇ ଘରେ ବୈଷେଷି,
ନିଃ ପାରି ସମୟରେ ଠିକାଦାର ନାଉରିମାନଙ୍କ
ଅତ୍ୟାଗ୍ରର ବଳ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତାହା ଉପରେ ଦୁଣି
ଗୈର ଡକାଏତଙ୍କ କଥା ଉପରାନ୍ତ ଅଛି । କଲିକତା-
ଠାରୁ ଭଦ୍ରଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୈର ଡକାଏତଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗ୍ରର
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ରାହାଜାନି ପ୍ରତିଦିନ ଲାଗି
ରହିଥାଏ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଦଳବତି ଡକାଏତ
ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସରଦାର ଗଦେଇ
କଣ୍ଠର ଦଳ ବାଲେଶ୍ଵର ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶ୍ୱାତ
ଥିଲା । ତାହା ଅଧୀନରେ ପ୍ରାୟ ଶାଠିଏ ସବୁର ଜଣ
ଡକାଏତ ଥିଲେ । ଡକାଏତମାନେ ରାଣୀଗଞ୍ଜ,
କଲିକତାଠାରୁ କଟକ ଯାଏ ବୁଲି ବୁଲି ଧନବନ୍ତ
ବାଟୋଇ ଏବଂ ମହାଜନ ମାନଙ୍କ ସନ୍ନାନ
ଦେଉଥାନ୍ତ । ସନ୍ନାନ ପାଇ ସରଦାର ଗଦେଇ

ଆପଣା ଅଧୀନପ୍ଲ ଦଳକୁ ଡକାଏତ କରିବା
ସକାଶେ ପଠାଇଦିଏ । ଶେଷରେ ଜନଶ ମହାଜନଠାରୁ
ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲୁଟି ଦେଇ ଡକାଏତ
ଗୁଡ଼ ଦେଇଥିଲା । ଶେଷମାନରେ ଭାଗବତ ପୁରାଣ
ଶବଶ, ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ ଭକ୍ତି, ଉପୟୁକ୍ତ ପାଷରେ
ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧୁଲୋକ
ପରି ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲା । ଗଦେଇ ଦଳ ଛଡ଼ା
ସାନ ସାନ ଦଳ ମଧ୍ୟ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଥିଲେ । ସେମାନକୁ
ଗୁଡ଼ ଅନେକ ଗ୍ରାମପାଞ୍ଜିଆ ଛୁଟ୍କୁରିଆ ଗୈରମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା
ଉତ୍ତରେ ସଡ଼କ ପାଖିଆ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଉହାଡ଼
ଜାଗରେ ଲୁଚି ବସିଥାନ୍ତ । ଶଗଡ଼ଚଢ଼ା ଯାସିଙ୍କଠାରୁ
ଗୈର କରିବା ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ । ଶଗଡ଼ ଆଗ୍ରା
ଦଶ୍ଵାରେ ଶଗଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଗୋଡ଼ ଝୁଲଇ
ଦେଇ ତୋଳାଇ ତୋଳାଇ ବଳଦ ଅଡ଼ାଇଥାଏ ।
ଯାମୀ ଶଗଡ଼ ଭତରେ କୁଟା ପାରି ତାହା ଉପରେ
ବିଛଣା ପକାଇ ସୁନ୍ଦରରୁପେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତ ।
ଇତ୍ୟବସରରେ ଗୈର ଶଗଡ଼ ପଛ ତାଟି କାଟି ଦେଇ
ହାତରେ ଯାହାପଡ଼େ ତାହା ଦେନିଯାଏ । ଚଳନ୍ତି
ଶଗଡ଼ର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଶକ ଷେତ୍ରରୁ ତାଟିକଟା
ଶତଶତ ଶକ ଶୁଭେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯାମୀ ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ମନରେ ଶୋଇଥାନ୍ତ, କିଛିମାତ୍ର କଥା ଜାଣି ପାରନ୍ତ
ନାହିଁ । ରତ୍ନ ପାହିଲେ ଜଣା ପଡ଼େ । ଏହା ନିତ୍ୟ-
ନୈମିତ୍ତିକ ଦଟନା ଥିଲା ।

ଶଗଡ଼କଥାର ଚଟିର ଅନେକ ଦୋକାନ ମଧ୍ୟ
ଡକାଏତ ବା ଡକାଏତମାନଙ୍କ ସହକାରୀ ଥିଲେ ।
ସେହି ଦୋକାନମାନେ ଚଟିବାସିନୀ ଲେକ ରୁହନ୍ତୁ ।
ସେମାନଙ୍କ ଘର ଚଟିଠାରୁ କୋଶ ବା ଦେଉକୋଶ
ଦୁରରେ । ସଙ୍ଗାନ୍ତ ରତ୍ନ ପହରେ ଯାଏ ଦୋକାନରେ
ରହି ଯାମିନଙ୍କୁ ବୁଡ଼ା, ରୁଡ଼ଳ, ହାଣ୍ଡି, କାଠପ୍ରଭୁତି
ବୈଷେଷିର ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ବିନ୍ଦି କରି ଦରକୁ

ରୁଲିଯାନ୍ତି । ତରକାରିରେ ପକାଇବା ସକାଶେ ଦୋକାନିମାନେ ଫେର୍ଦ୍ଦ ହଳଦିଗୁଡ଼ା ବିକନ୍ତି, ସେଥୁରେ ଏକପ୍ରକାର ବିଷ ମିଶିଥାଏ । ସେହି ବିଷମିଶା ତରକାରି ଯାହିମାନେ ଖାଇ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ ଅଧରାତି ବେଳେ ଉକାଏତମାନେ ଆସି ସେମାନଙ୍କର ସଦୟ ଲୁହି ଦେନିଯାନ୍ତି । ଅଛି ପୂର୍ବକାଳରୁ ଉଜ୍ଜଳକର ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ରୁକ୍ଷର କରିବା ଆଶାରେ କଳିକତାକୁ ଯାନ୍ତି । ବଞ୍ଚ ଦେଶରେ ଦୂର ତିନି ବର୍ଷ ରହି ରୋଜଗାର ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ିକ ଦେନ ଦରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବାଟରେ ଉକାଏତି ହେଉଥିଲେ । ଏଥୁପାଇଁ ସେମାନେ ପତଶ ତିରଣ ଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ୁ ଥିଲେ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ସମୟ ସମୟରେ ଉକାଏତି ହେଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ବାକ୍ୟ ପ୍ରତକିତ ଥିଲା—

“ହଳଦି ମଣା ମଣି,
ନାରଣଗଡ଼ ପାରି ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି ।”

ସେ ସମୟରେ ନାରଣଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳଟା ଉକାଏତ ମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ ଜାଗା ଥିଲା ।

ପୂର୍ବେ କି ମହାଜନାଟଙ୍କା, କି ରୁକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଦରମା ଟଙ୍କା ସବୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୁଝା ଯାଉଥିଲେ । ବିଦେଶୀ ରୁକ୍ଷରିଆ ମାନଙ୍କ ଦରମା ଟଙ୍କା ନବା ଆଶିବା ପାଇଁ ଉଜ୍ଜଳର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଜଣେ ଜଣେ ଲୋକ ନିୟକ୍ତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ହୃଦ୍ରିଆ । ସେମାନେ ବିଦେଶୀ ରୁକ୍ଷରିଆ ମାନଙ୍କ ରୁକ୍ଷର ଜାଗାରୁ ଟଙ୍କାଆଶି ସେମାନଙ୍କ ଦରଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଟଙ୍କା ଅନୁଯାରେ କିଛି କିଛି ଉଡ଼ା ପାଇଁ ? ସେଇଟା ସେମାନଙ୍କ ଦରମା । ହୃଦ୍ରିଆମାନେ ପ୍ରାୟ ଉକାଏତ ହାତରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଉକାଏତ

ମାନଙ୍କ ଗୋଟେନାମାନେ ରୁକ୍ଷର ସାଜି ହୃଦ୍ରିଆ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଉକାଏତ ହିମାଳୟ ମୂଳଠାରୁ ରାମେଶ୍ଵର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭରତରେ ସନ୍ଦେଶ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲି ଉକାଏତ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ୩୮ । ସେମାନଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନ ପଣ୍ଡିମାଞ୍ଚଳରେ । ଆଶିନିତାରୁ ଆଶାଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ସମୟ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଆଶ୍ୟନ୍ୟଜନକ ଏବଂ ନିଷ୍ଠୁରତାମୟ ଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଲୋକକୁ ମାରି ପକାଇବାକୁ ସେମାନେ ପଛଦ୍ୱାରା ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ କୌଣସି ଏବଂ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ । ପରୁଣ ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ହେଲା ସେହି ୩୮ ବଞ୍ଚ ଏକାବେଳକେ ନିମ୍ନୁଳ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଗୋଟାଏ ୩୮କୁ ବନୀ ଅବସ୍ଥାରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଦେଖିଥିଲି । ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ହଜାର ହଜାର ୩୮ ବନୀଥିଲେ । କେତେ ଦୀପାନ୍ତର ଓ ପାଣି ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । କେବେଳ ୩୮ମାନେ ଯେ ବନୀଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ; କେହି ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର ଉକାଏତ ମାଲ କଣି ମଧ୍ୟ ଯାବନାବନ ବନୀ ହେଉଥିଲେ । ୩୮ମାନଙ୍କ ମୂଳ ଉପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ବୋଧକରୁଁ ଏପରି କଢ଼ା ନିୟମ ଜାରି ହୋଇ ଥିଲେ । କଳିକତା ଯିବା ଆସିବା ବାଟ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଆଡ଼େ ପଣିଲିଖି ।

ଏଣ୍ଟାନ୍ସ ପାୟ କରିବାବେଳକୁ ରାଧାନାଥଙ୍କ ବୟସ ପନ୍ଦର କି ଷୋହଳ ହୋଇଥିଲୁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅଛି ଷୀଣ ଓ ଦୁର୍ଲଭଶଶାର ଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଦଶ ବାର ବର୍ଷିଆ ଟୋକା ଦର ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଖୁଡ଼ିତା ଜାହାଜ ବାବୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କଳିକତାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଗୋଟାଏ ବସା ଧରି ରହିଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ବିଜଣାରୁ ଉଠି ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ଲୋଟା ଧରି ଖାଡ଼ା ଫେରି ଯିବା ରଙ୍ଗାରେ

ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଆ ଜାଗା ସନ୍ଧାନରେ ବାହାରିଲେ । ଅନେକ ବେଳ ଯାଏ ଗୁରିଆଡ଼େ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଟାଏ ହଶଣବାଢ଼ି ନ ପାଇବାରୁ କଲିକତା ଉପରେ ଘର ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ଏଠା ଘର ବେଳାଏ ସହର !

ସୁଦର ନାରୂପଣ ବାବୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଅମଳ ଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ଆୟ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପଥିଲ । କଲିକତା ଶକ୍ତିଯୋଗାଇ ନ ପାଇବାରୁ ରଧାନାଥବାବୁ କେତେକ ମାସ ମାତ୍ର କଲିକତାରେ ରହି ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଛଲେ । ଦରେ ପଡ଼ି ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ କରିଥିଲେ ।

(ଭା. ସଃ—୨୬ ଶଶି—୧୦ ମ ଫଲ୍ଗୁଣୀ)

— — —

୧୦

ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ

ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଖାଲି ହେଲା । ମାସିକ ବେତନ ଦଶଟଙ୍କା । ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ରେଉରେଣ୍ଡ ଏ. ମିଲର ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଦିଲ୍ଲୀଯୁ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ମଧ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା । ସେଥିରେ ମୋର ପରମବର୍ତ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷନାୟକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ମାସିକ ସାତଟଙ୍କା ବେତନ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ମାସିକ ଦଶଟଙ୍କା ବେତନର ପଦ ସମ୍ବାନ୍ଧ ବିଷୟ ଥିଲା । କରେରିର ସମସ୍ତ ମହିମାମାରେ ସିରପ୍ତାଦାର ଓ ପ୍ରେମାରଙ୍ଗୁ ହୁଡ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତ ଅମଳଙ୍କ ବେତନ ଦଶଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ।

ନୂତନ ରୂପର କଥା ଶୁଣି ଠାକୁର ମା ତ ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ତିର; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ମା କି

ମନକୁ ତାହା ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । କାରଣ, ସେମାନଙ୍କ ପୁଅମାନେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘେଜଗାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଇଟା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହମାୟ କଥା ନ ଥିଲା । ଠାକୁରମା ଭୁକ୍ତାଟାରେ ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ତିର, ମୋ ଦରମାରୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦୁଇକା ଛୁଇଁ ନାହାନ୍ତି । ମାସ ଶେଷରେ ଦରମା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ମା ଗଣି ନିଅନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତିର ସହିତ । କୌଣସି ମାସରେ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇଟଙ୍କାର କୁରୁତା ବା ଗୁଦରଟାଏ କଣିଲେ ବଡ଼ମା ଦୋଧରେ ଅସ୍ତିର ହୋଇ କହନ୍ତି, “ଦରମା ଟଙ୍କାରେ ତ ଲୁଗା କଣିଲୁ, ଖାଇବୁ କ’ଣ ?” ମୋ ଦରମା ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କ ପୁଅମାନଙ୍କ ଲୁଗା କିଶା ବା ଆଉ ଆଉ ଖରଚରେ ଲାଗିଯାଏ । ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ସ୍କୁଲର ସେଫେଟେର ରେଉରେଣ୍ଡ ଏ ମିଲର ସାହେବ ଦର୍ଶକାର, ସୁନ୍ଦର, ସୁଗଠିତଶଶର ପୁରୁଷ ଏବଂ କିଞ୍ଚିତ୍ ପୁଲକାୟ ଥିଲେ । ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଭୟକ୍ଷର କୋପନ ସ୍ଵଭାବ । ପୁଣି କିଛି କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ, ଯାହା ମନକୁ ଆସେ, ତାହା କରି ପକାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଶ୍ରାବ୍ନାନ ଶିକ୍ଷକ ଅଭିବରୁ ସ୍କୁଲରେ ଆମ୍ବ ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆବୋଦୀ ବିଶ୍ୱାସ ନ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ମତରେ ଦେବ ପୂଜକ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସମ୍ବାନ୍ଧ ରୂପାନ୍ତର । ଏହା ତାଙ୍କର ଧୂଳ ଧାରଣା ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ପୂଜକ, ମିଥ୍ୟାକାଳ, ଅବଶ୍ୟାସୀ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ । ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ସୁତରଂ ଦୁଷ୍ଟ ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭଲ ରୂପେ ଶିଖି ନ ଥିଲେ, ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଶାନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ତଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ସ୍କୁଲ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ସେ ଅକାରଣରେ ଭୟକ୍ଷର ରୂପେ ରାଗି ଯାଇ ବିପରୀତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଟାଏ ହକ୍କୁମ ଦେଇ ବସନ୍ତ । ସେ ହେଉ ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ସୁତରଂ ଦୁଷ୍ଟ ଲେକ । ଏଥକୁ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦନ କରିବା ଧାର୍ମିକ ଶ୍ରାବ୍ନାନଙ୍କର

ଉଚ୍ଛିତ ଦୂରେ । ତାଙ୍କର ଅକାରଣ ଦୋଧ ଜାତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ ଭୟ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ବରଞ୍ଚ ତାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶ୍ରୀବନ୍ଦନକରି ଏବଂ ବିଚିତ୍ର ରୂପ ହସ୍ତପଦ ସଞ୍ଚାଳନ ଦେଖି ମନେ ମନେ ହସେଁ । ମୁଁ ତୁମ ହୋଇ ସେ ପ୍ଲାନରୁ ରୂଲିଯାଏଁ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ମିଥନ ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ । ଏସେ ଯେପରି ଶିଷ୍ଟିତ, ସେହିପରି ବିଚିତ୍ର କର୍ମା । ଓଡ଼ିଆ ଓ ସଙ୍କ୍ରିତ ଭାଷାରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ କବି; ସଙ୍ଗୀତ, ସୂରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କେତେକ କଳା ବିଦ୍ୟାରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଲୋକଟି ବିଶେଷ ଆମୋଦପ୍ରିୟ । ମୋ ସହିତ ତାଙ୍କର ବେଶ୍ ପ୍ରଣୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉପର୍ଦ୍ଧିତ କବିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମିଥନ ସ୍କୁଲ ଓ ବାଲିକା ସ୍କୁଲ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଙ୍ଗଳା ଦର ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ମଧ୍ୟରେ ପଟେ କାନ୍ଦୁ ବ୍ୟବଧାନ । ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେବଳ ଶ୍ରାଣ୍ଟାନ ଗୁପ୍ତିମାନେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଜାତିପାତ ଆଣଙ୍କାରେ ବାଲିକାମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇବା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ ନିତାନ୍ତ ଭୟର କାରଣ ଥିଲା ।

ବାଲିକା ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗୁପ୍ତ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହାର ନାମ ଶାରଦା । କୌଣସି ପ୍ରଯୋଜନ ହେତୁରୁ ଶାରଦାକୁ ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବା ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ ସାନ କାଗଜରେ ଲେଖି ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସମୀପକୁ ପଠାଇ ଦେଲି । ଶତପଥୀଏ ସେହି ସାନ ତିଥି ଖଣ୍ଡିକର ପଛପଟରେ ଲେଖି ପଠାଇଲେ, “ଲଙ୍କାବତ୍ରା ନେଛନ୍ତି ତତ୍ତ୍ଵ ଗନ୍ଧନ୍ ।” ମୁଁ ସେହି କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ଧରି ବାରଦାକୁ ଉଠି ଯାଇ ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଡାକିଲା । ସେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାରୁ କହିଲା, “ଶୀଘ୍ର ଏହି କଥା କବିତାଟିର ପାଦ ପୂରଣ କର । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର

ତରଣ ଲେଖି କବିତା ଜଣାଇବ ପରା ?” ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତ ସେହି ପ୍ଲାନରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତତ୍କଷଣାତ୍ ମୁହଁ ମୁହଁ କହିଲେ,

“ଉଡ଼ୁଙ୍ଗ ବକ୍ଷାହି ନିତମ୍ ଗୁପ୍ତୀ
ନିଷାନ ଧାରାଧର ରୂପୁ କେଶା ।
ସଦୈବ ହାସ୍ୟାମୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତ୍ରା
ଲଙ୍କାବତ୍ରା ନେଛନ୍ତି ତତ୍ତ୍ଵ ଗନ୍ଧନ୍ ।”

ଦିନେ ପଣ୍ଡିତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପର୍ଦ୍ଧିତ ଥିଲେ । ଦେବାରୁ ସେବନ ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ ମହରମ ପବି ଥିଲା । ତହିଁ ଆରଦିନ ସେଫେଟରି ମିଲର ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇ ନେଇ ପରୁରିଲେ, “ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତ, ତୁମେ କି ସକାଶ ନ ଆସିଲ ଗଲା କାଳା ।”

ବିଶ୍ୱନାଥ—ଗଲ କାଳ ମୋହର ବେମାର ହୋଇଥିଲା, ସେଥି ସକାଶେ ମୁଁ ଆସି ପାରିଲ ନାହିଁ ।

ମିଲର ସାହେବ—ଓ ତୁମେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଅଛ, କାଳ ମହରମ ପୂଜା କରିବାକୁ ଗଲ । ତୁମପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା ରଖାଗଲା ।

ବିଶ୍ୱନାଥ—ସାହେବ, ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୁସଲମାନ ମହରମ ପୂଜା କଲି କିପରି ?

ମିଲର—ଓ ତୁମେ ସମସ୍ତ ଦେବପୂଜକ ସମାନ ଅଛ ।

ସାହେବ ଏକଟଙ୍କା ଜରିମାନା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗତା ଦେଖି ଆନ୍ଦୋମାନେ ଖୁବ୍ ହସିଲୁଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନେ ମଧ୍ୟ ମାସେ ଯାଏ ଏହି କଥା ଘେନି ଖୁବ୍ ହାସ୍ୟ କୌରୁକ କଲେ ।

ପ୍ରଭୁ ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟଙ୍କ ଧର୍ମକାହାଣୀ ହାଟ ଏବଂ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଗୃହ କରିବା
ସକାଶେ ସାହେବ ପ୍ରଗୃହକ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ
ସେଇ ମଧ୍ୟସଲର ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ଯାନ୍ତି ।
ସେମାନେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ତାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଫୌଜିବାରିରେ ମାମଲ ଦାଏର
ହୋଇଯାଏ ।

ମାମଲର ବିବରଣୀ—ପ୍ରଗୃହକ ଭାଇମାନଙ୍କ
ସହିତ ସାହେବ ହାଟର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଛିଡ଼ା
ହୋଇ ରଂଘଜୀ ରଗିଣୀରେ ଉଚକଣ୍ଠରେ ପ୍ରଥମେ
ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଇଲେ ହାଟର ଲୋକେ ସେହି ଅନ୍ତର୍ଭୂତ
ସ୍ଵରର ର୍ତ୍ତ ଶୁଣିବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଗୀତର
ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ହାଟୁଆ ବାଟୁଆଙ୍କ କଥା ତେଣିକି ଥାଉ,
କୌଣସି ଶିଖିତ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ସେ ଗୀତର ଅର୍ଥ
ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତ ସମାପ୍ତ ହେବା
ଉତ୍ତରେ ସାହେବ ସ୍ଵପ୍ନ ବକ୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି—ଏ
ବାଇମାନେ, ତୁମ୍ଭ ମାନଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ କାଷ୍ଟ ଅଛି,
ପାଷାଣ ଅଛି, ସେ କିଛି ନୁହେ । ତାକୁ ବକିଲେ ଅନନ୍ତ
ନରକରେ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରବୁ ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ସାଶକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ।
ତାକୁ ବକିଲେ ଆଳୁଆ ପାଇବ, ସ୍ଵର୍ଗ ରଜ୍ୟରେ
ଅଧିକାରୀ ହେବ ।

କେବି ନିଷ୍ଠାଧ ଲୋକ ଯେବେ କହି ପକ୍ଷୀ,
'ନାହିଁ ନାହିଁ ସାହେବ, ଆମ୍ବ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଲ, ତୁମ୍ଭ
ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ଭଲ ନୁହେ ।' ଏହେବ ତ ହୋଧରେ
ଅଗ୍ରର । 'ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦେବପୂଜକ ହିନ୍ଦୁ, ପ୍ରବୁ
ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟଙ୍କୁ ନିନା କଲୁ ।' ହାତରେ ଘୋଡ଼ାଗୁରୁକ
ଥାଏ, ଦେ ପ୍ରହାର ! କେବଳ ଖାଷ୍ଟ ନିନ୍ଦକୁ ନୁହେ,
ଯେ ଆଗରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରହାର । ଶେଷରେ
ଫୌଜିବାରୀ ଅଦାଳତରେ ମାମଲ ଦାଏର ହୁଏ ।

ଉଲରୁପେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ସାହେବ-
କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲ । କେତେକ ଦିନ ପରିଶ୍ରମ
କର ଖଣ୍ଡିଏ କୁଦୁ ରଂଘଜୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆରେ
ଅନୁବାଦ କର ପକାଇଲେ । ଅନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ
ହେଲ ଉତ୍ତର କଥା ହେଲ ଯେ, ମୁଁ ସେହି ଅନୁବାଦ
ପଡ଼ି ଭୁଲ୍ ଫଣୋଧନ କରି ଦେବା ଉତ୍ତରରେ
ସବ୍ବପ୍ରଧାନ ପ୍ରଗୃହକ ଭିକାଶାଶ୍ଵର ମଳରୁ ଶେଷପାଏ
ପଡ଼ିପିବେ । ଠିକ ଥିଲେ ଛୁପାଖାନାକୁ ପଠାପିବ । ମୁଁ
ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇ ଫଣୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
କରିଦେଲି । ମୋର ଦୃଶ୍ୟ ଅଛି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ
ଅଂଶଟା ଏହିପରି ଥିଲ—“ଅଛନ୍ତି ଏପରି ତେର
ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ
କଲେ ନାହିଁ ଅଛନ୍ତି ପରମେଶ୍ୱର ଜଗତରେ ।” ମୁଁ
ଉପର ଲିଖିଛି ଅଂଶଟା ଫଣୋଧନ କରି ଲେଖିଥିଲି,
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରର ଅନୁକାର କରନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର
ଲୋକ ପୃଥିବୀର ଅନେକ ଅଛନ୍ତି ।”

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ଫଣୋଧନ କରିପାରି ଭିକାଶ
ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେଲିଗଲ । ଏସ ହାତଲେଖା ପଡ଼ି
ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ପଡ଼ି ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲ ।
ଭିକାଶ ଭାଇ ତ ପ୍ରଥମ ଧାର୍ତ୍ତା ମାତ୍ର ଶୁଣି ହୋଧରେ
ଅଗ୍ରିର, ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “କ’ଣ ? କ’ଣ ?
କ’ଣ ଲେଖିଛ ପାଣ୍ଡିତେ ? ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ହାତ୍ର ?
ପରମେଶ୍ୱର ଦେବ ପୂଜକ ମୂର୍ତ୍ତିପରି କାଷ୍ଟ ପାଷାଣରେ
ତିଥାର ଯେ ତାଙ୍କର ହାତ୍ର ଥିବ ?” ମୁଁ କିଛି କଥା
ବୁଝି ନ ପାର ଭକ୍ତା ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଗୁହଁ
ରହିଥାଏଁ । ଭିକାଶ ଭାଇ ମୋତେ ବୁଝାଇବାକୁ
ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି ଯେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ
ହାତ୍ର ନାହିଁ । ମୁଁ କୋମଳ ବିମାନ ଭାବରେ ପରାଇଲି,
“ଭିକାଶ ଭାଇ, ମୁଁ ହାତ୍ର କଥା କେଉଁତାରେ
ଲେଖିଛି ?” ଭିକାଶ ଭାଇ କହିଲେ, “ଏହି ଯେ
ଲେଖିଛ ଅଗ୍ରି । ହାତ୍ରକୁ ଅଗ୍ରି କହନ୍ତି, ଏ କଥା କ’ଣ

ଆମଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ ?” ମୋତେ ଏତିକି ମାତ୍ରକଥା କହି ସାହେବଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପରୁଁତ ହୋଇ ହୋଧରେ ଚିଛାର କରି କହିଲେ, “ସାହେବ ଭାଇ, ପଣ୍ଡିତ ତୁମ୍ହା ପୁସ୍ତକରେ ଅପବିଷ କଥା ଲେଖିଦେଇ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇଲେଣି ।”

ସାହେବଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଭିକାଶ ଭାଇ ଜଣେ ବିଦ୍ବାନ୍ ଲୋକ । ଯେ ହେଉ ସେ କୁଛେଇ କୁଛେଇ ଜନ୍, ଲୁକ୍, ମାଥୁର ଗ୍ରହା ବାଇବେଳ ପଡ଼ି ପାରନ୍ତି, ପୁଣି ଗ୍ରାଣ୍ଡ୍, ସୁତରାଂ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ; ତାଙ୍କ କଥା ନିଶ୍ଚପୁ ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଜଣେ ଦେବପୂଜକ ଦୁଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୁ; ସୁତରାଂ ବିଶ୍ୱାସର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସାହେବ ମୋତେ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ ପରି ହୋଧରେ ଗର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ସହିତ ଭଲଭୁପେ କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକର ପରିଶାମ ଫଳ କଣ ହେଲା, ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ ।

ମୁଁ ଯେଉଁ ସମୟର କଥା କହିଅଛି, ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶ୍ରାଵ୍ଣାନମାନଙ୍କର ସାନ ସାନ ପାଞ୍ଚୋଟି ମାତ୍ର ପଲାଦର ଥିଲା । ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ତିନିଟା ଗ୍ରାମ ବସିଗଲାଣି । ପ୍ରତି ରହିବାର ଦିନ ଶତ ଶତ ଉପାସକମଣ୍ଡଳୀରେ ଉଜନାଳିପୁ ପୃଷ୍ଠ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମ୍ମାନୀ, ପଦସ୍ଥ, ବିଦ୍ବାନ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ । ଏ ସମସ୍ତ ଶ୍ରାଵ୍ଣାନ କାହିଁ ଆସିଲେ ? ପ୍ରକଳନ ଘବରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଯେ ପ୍ରକାର ଧ୍ୟାପମାର୍ଗରେ ଧାବିତ ହେଉଅଛି କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ତରେ ଏ ସମାଜର ଚିନ୍ତମାନ ରହିବ ନାହିଁ, ଏହା ନିଶ୍ଚପୁ ଜାଣିବେ । ଚବ୍ଦୀରୁଁ ଏଥୁର ପ୍ରତିକାର ଲେଡ଼ିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ । ପୃଥିବୀର ସମ୍ବନ୍ଧମ ଧର୍ମଗ୍ରହ ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାନ୍ୟ

ଗୀତାଶ୍ରୀ ଯେଉଁ ଜାତିର ମୂଳ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅବଲମ୍ବନ, ସେ ଜାତିର ଦୁର୍ଦଶୀ ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ମନରେ ଜାତ ହୁଏ ।

ରେଉରେଣ୍ଡ ମିଲର ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ଫୌଜିଦାରୀ ମାମଲ ଦାଏର ହେବାରୁ ଆମେରିକା ମିପନ ସୋସାଇଟି ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିନ ତାଙ୍କୁ ଅନର୍ଥକ କୋଠିରେ ବସି ରହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ତାତ୍କାଳୀକ କଲେକ୍ଟର ମିଶ୍ରର ବିଗନ୍ନକୁ ସାହେବ ଗର୍ଜ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ଡେପୁଟି ପଦ ପ୍ରାପ୍ତିର ତେତେକ ମାସ, ଉତ୍ସରେ ସେ ପରିଲୋକ ଯାଏବା କଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଏକଟିଂ କଲେକ୍ଟର ଆର. ଏଇଟି., ପଣି ସାହେବ ଏବଂ ଜଏଣ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମେର୍ଯ୍ୟ ସାହେବ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଏକକୋଠିରେ ଥାଏନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ପଡ଼ାଉଥିଲା । ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ଆଶାକରି ମୋତେ ସରକାରୀ କୌଣସି କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଜଣାଇବାରୁ କଲେକ୍ଟର ପଣି ମହୋଦୟ ମୋତେ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ସିରପ୍ରାରେ ମୁନିସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲେ । ମାତ୍ର ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଲେ ଲେଖାପଡ଼ା ଶିଖିବାର ସମୟ ମିଳେ ନାହିଁ, ପୁଣି ସେହି ସମୟରେ ରେଉରେଣ୍ଡ ଇ. ସି. ବି. ହାଲମ୍ ବାଲେଶ୍ୱର ମିପନ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ମୋର ପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ରେଉରେଣ୍ଡ ହାଲମ୍ ସାହେବ ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ, ସେହିପରି ବିଦ୍ବାନ୍ ଏବଂ ଗୁଣବାନ୍ ଥିଲେ । ଅତି ମଧ୍ୟରୁଭାଗୀ ଏବଂ ସୁଭାବ ସୁନ୍ଦର ଓ କୋମଳ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଶେଷ ପାରଦଶୀତା

ଲାବ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଉକାରଣ ଏବଂ ସୁର ପ୍ରକୃତ ଉକ୍ଳଳବାସିଙ୍କ ସୁର ପରି ଥିଲ । କଥା କହୁଥିବା ସମୟରେ ଠିକ୍ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ କଥା କହୁଥିବା ପରି ଶୁଣାଯାଏ । ଉକ୍ଳଳରେ ଗ୍ରାମୀନ ଧର୍ମ ପ୍ରଗ୍ରହ ଠାରୁ ଜ୍ଞାନ ଓ ସୁମତି ପ୍ରଗ୍ରହ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି ସେ ଜ୍ଞାନ କରିଥିଲେ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଥିଲ ।

ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ସାହେବ ଖଣ୍ଡେ ଓଡ଼ିଆ ଇଂରାଜୀ ବ୍ୟାକରଣ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକଟନ ସମୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କିଞ୍ଚିତ ସହାୟ କରିଥିଲି । କୃତଙ୍କ ହାଲମ୍ ସାହେବ ସେଥିସକାଶେ ମୋ ନାମ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଥିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମତ ସହିତ ମୋ ମତର ପାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ମତାନ୍ତର ଦିନ୍ତଥିଲ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସମ୍ବ୍ରଦାନ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସୁତ୍ତନ୍ତ କାରକ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । କର୍ମ ଏବଂ ସମ୍ବ୍ରଦାନ ଉଭୟ କାରକର ବିଭିନ୍ନ ‘କୁ’; ଏ ହୁଲରେ ସମ୍ବ୍ରଦାନ ନାମ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୁପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ କ’ଣ ? ପ୍ରକୃତରେ ସେ ତଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣରୁ ସମ୍ବ୍ରଦାନ କାରକର ନାମ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଛନ୍ତି ।

ଏହି ସମୟରେ ଉକ୍ଳଳରେ ସାହାୟକୁତ୍ତ ବଜୋକୁଳ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶେଷ ପଶ୍ଚାତୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୂପ୍‌ମାନଙ୍କୁ ମାସିକ ରୂପିତଙ୍କା ବୃତ୍ତି ଦିଆଯାଇ ରୂପିବର୍ଷ ସକାଶେ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବାର ନିୟମ ପ୍ରତଳିତ ହେଲ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ରୂପିଜଣ ଛୁଟ ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଉନିଜଣ ମାସିକ ରୂପିତଙ୍କା ହିସାବରେ ବୃତ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋହର ବଡ଼ ଜାମାତା ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ

ପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଉକ୍ଳଳ ମଧ୍ୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ସ୍କୁଲ ସବ୍ରେଷ୍ଟ ଛୁନ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଗୁଣଗାସ୍ତ ସମାଦିକ ରହିରେଣ୍ଟ ହାଲମ୍ ସାହେବ ମୋର ବେତନ ପରିଶ ଟଙ୍କା କରି ଦେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଜନ୍ ବାମସ ସାହେବ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡତ ବୋଲି ତଜାଳୀନ ସିଦ୍ଧିଲାନ୍ ମଣ୍ଡଳୀ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ବିଶେଷରୁପେ ଖ୍ୟାତ ଲୋକ କରିଥିଲେ । ଏଗାରଟା ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ପାରଦର୍ଶିତା-ଥିଲ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସେ ତାଙ୍କର ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସମନ୍ବଳୀୟ ବ୍ୟାକରଣ (Grammar) ଲେଖିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ରେଉରେଣ୍ଟ ହାଲମ୍ ଜଣେ ସୁବିଧ୍ୟାତ ସାହିତ୍ୟର୍କାରୀକାଣ୍ଠ ଥିଲ । ଏଥକୁ ଉଭୟ ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷରୁପେ ସମ୍ମୀତି ଜାତ ହୋଇଥିଲ । ଜନ୍ ବାମସ ସାହେବଙ୍କ ପଞ୍ଚଭାଷିକ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖା ସମୟରେ ସମ୍ଭାବ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଏହି ତିନି ଭାଷାରେ ଜାନଥିବା ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲ । ମୋର ପରମ ହିତେଷୀ ରେଉରେଣ୍ଟ ର. ସି. ବି. ହାଲମ୍ ସାହେବ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଯେନିଯାଇ ଜନ୍ ବାମସ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଲେ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ୍ ଉତ୍ତରେ ଜନ୍ ବାମସ ମହେଦୟ ସମ୍ଭାବ ଉତ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ତରିତ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଓ ଅବ୍ୟୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ସମରରେ ମୋତେ କେତୋଗୋଟି କଥା ପରିଚିତ ବସିଲେ । ଦେବାତ ସେବୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ସାହେବଙ୍କର ମନୋମତ ହେବାରୁ ମିମାର ସେହି ଉତ୍ତର ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ରଚିତ ସେହି ପଞ୍ଚଭାଷିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବ୍ୟାକରଣରେ ଯୋଗକରି ଦେଲେ । ସାହେବମାନଙ୍କ ମହଲରେ ମୁଁ ବିଶେଷରୁପେ ପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । “ନିର୍ଦ୍ରିଷ୍ଟ ପାଦପେ ଦେଶେ ଏରଣ୍ୟାଧି ଦ୍ରୁମାୟାତେ ।”

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶିଷ୍ଟିତ ସମାଜର ସଂକଳ୍ପରେ ହେତୁରୁ ସାହେବମାନଙ୍କ ମତରେ ମୁଁ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସମ୍ବ୍ରାହରେ ଅନ୍ୟତଃ ଥରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସକାଶେ ସାହେବ ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କଦାଚିତ୍ ଦିନେ ବା ଦୁଇଦିନ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପରୁରନ୍ତି—‘ବାବୁ, ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ କି ସକାଶେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ କଲ ?’ ସାକ୍ଷାତରେ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାୟୁଷି ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚର୍ଚା ହୋଇଥାଏ । କେଉଁଦିନ ସଂକ୍ଷିତ ଶ୍ରୋକ, କେବେ ବା ବଜଳା ପଦ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ରସକଳୋଳ, ସାପମନ୍ତ୍ର, ଡାଆଣି ମନ୍ତ୍ର ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ କଥୋପକଥନ ହୋଇଥାଏ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବଜଳା ଆଉ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଚକ୍ରଥିଲା । ସାହେବମାନେ ମୋର ସପକ୍ଷ ଥୁବାରୁ ବଜଳା ହାକିମ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ କିରାମା ଅମଲମାନେ ମୋ ପାଖରେ ଶଙ୍କି ରହିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ହାକିମ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ବଜଳା ଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୁର ଏବଂ ଉକ୍ତଙ୍କ ଭାଷାର ରକ୍ଷା ଓ ପୁଣ୍ୟଧାନ ବିଷୟରେ ମୁଁ କଳେକ୍ଟର ଜନ ସମ୍ୟ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି । ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋତେ ଅନେକଥର ଅନେକ ପ୍ରକାର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ମାନ କଥା କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ, ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋର ପରମ ସହାୟ ଓ ହିତେଷୀ ଥିଲେ । ମୋର ସାପାରିକ ସଙ୍ଗପ୍ରକାର ଉନ୍ନତିର ଏକମାନ ମୁଲାଧାର ମହାମ୍ବା ଜନ ସମସ୍ତ । ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହଁର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର

ପବିତ୍ର ନାମ ସୁରଣ କରିବି । ତାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗତ ସଦ୍ଗତ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୁଇଥର ଉପାସନା ସମୟରେ ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାଏଁ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଲେଖିଅଛି, ମୁଁ ଜଣେ ଦେଶ ହିତେଷୀ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସାହେବ ମହୋଦୟ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ କହୁଥିଲେ ।

(ଉ. ସ. ୧୧ଶ ଭାଗ—୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା)

— — —

୧୧

କଟକ ନମୀଲ ସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ କମ୍ପ୍

ବଜଳା ଦଶି ପଣ୍ଡିମ ବିଭାଗର ସ୍କୁଲ-କନ୍ସ୍ପ୍ରେକ୍ଟର ଆର. ଏଲ. ମାଟ୍ଟିନ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ମେଦିନୀପୁରରେ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ କଟକ ଅସିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ କଟକ ନମୀଲ ସ୍କୁଲର ଦିଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଶୁଣ୍ୟ ଥିଲା । ମାସିକ ବେତନ ତରିଶ ଟଙ୍କା । ମୁଁ ସେହି ପଦ ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥୀ କି ନାହିଁ, ସାହେବ ଚିଠିରେ ମୋତେ ପରୁରିଲେ । ସେହି ଚିଠି ତଳେ ଏହି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଥିଲା ଯେ, ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲେ ନିଶ୍ଚିଯ ମୋତେ କଟକ ଯିବାକୁ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲୁ ଉତ୍ସରେ ମୁଁ ସେହି ପଦ ରୁହେଁ ନାହିଁ ବୋଲି ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମିଷନ୍ ସ୍କୁଲର ସମ୍ବନ୍ଧକ ରେଉରେଣ୍ଟ ଇ. ସି. ବି. ହାଲମ୍ ସାହେବ ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଜଳେଶ୍ୱର ଇଲାକାରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଏ ବିଷୟରେ ପରମର୍ଶ କରିବା ସକାଶେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି । ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋହର ବେତନ

ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଲାଗିଦେଇ କଟକ ଯିବା ସକାଶେ ନିଷେଧ କଲେ । ସୁତରଂ ମୋହର କଟକ ଯିବାର ହେଲନାହିଁ । ଜଳେଶ୍ଵର ବାଡ଼ା ବାଲେଶ୍ଵର ସହରଠାରୁ ଆଠକୋଶ ଉତ୍ତର ବସ୍ତା ନାମକ ଚଟିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମୋତେ ଭୟକର ରୂପେ ଜ୍ଞର ଆମଣା କଲା । ସଖାଳ ସରକ ଦେହଯାକ ପାଣି ବସନ୍ତ ପୁଣି ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରୁ ଖଣ୍ଡ ପାଲିକ ଭଡ଼ା କର ବାଲେଶ୍ଵର ଟୁଳି ଆସିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଘରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମୋ ଶୋଇବା ପର ଦୁଆର ବନ୍ଦ ଉପରେ ବସି ଶାଶାରକ ଅଛେନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉଥିବା କାନ୍ଦୁଥାଏଁ । ଠାକୁର ମା ମୋ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୋତେ ପରିଚିଲେ, “ତୁ କଟକ ନ ପିବୁ ନାହିଁ, ସାହେବ ତତେ କଣ୍ଠ ମାରିଲା କହ ।” ମୁଁ ବାରମ୍ବାର କହିଅଛି, ସାହେବ ମୋତେ ମାର ନାହାନ୍ତି, ମୋତେ ଜ୍ଞର ହୋଇଛି, ବସନ୍ତ ହୋଇଛି, ବସି ପାରୁନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ବିଜଣା କରିଦିଅ, ମୁଁ ଶୋଇବି, ବସି ପାରୁନାହିଁ । ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପରିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ତତେ ସାହେବ କି ସକାଶେ ମାରିଲା କହ । ଅବଶେଷରେ ମୋତେ ନେଇ ବିଜଣାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । ଦେହଯାକ ବସନ୍ତ ପୁଣି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ଗରମ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ତୁନ ହେଲେ । ମୁଁ ଶୋଇଥାଏଁ, ଠାକୁର ମା ମୋ ପାଖରେ ବସି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପରିଚିଲ, “ଠାକୁର ମା ! ସାହେବ ମୋତେ ମାରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି କି ସକାଶେ ଥରକୁ ଥର ପରିଚାରିଥିଲ ?” ଠାକୁର ମା କହିଲେ, କଥା କଣ କି, ସାହେବ ତତେ ମାରିଛି ବୋଲି ଗତକାଳି ରାତିରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲା । ତୋ ଦେହ ଯେପରି ଫୁଲ ଯାଇଛି, ଠିକ୍ ସଞ୍ଜବେଳେ ତୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ ଉପରେ ବସି ଯେପରି କାନ୍ଦୁଥିଲୁ, ଅବିକଳ ସବୁକଥା ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିଥିଲା ।

ସୁର୍ଜା ଠାକୁର ମା ! ମୋହର ଶେଷବ କାଳରୁ ପରମେଶ୍ୱର ମୋହର ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣକରି ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭୁ ମୋ ଜୀବନପାଳକା ରଷ୍ଟ୍ୟୁଷୀ ଦ୍ୱାରା ନିୟମିତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଣର ଦରଦ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପାଇଥିଲା । ହା କୃତତ୍ୱ ମୁଁ । ଦିନେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ମାତ୍ର ସେବା ଶୁଭ୍ରାଷ୍ଟା କରିନାହିଁ, ଦିନେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ଉପକାର କରିନାହିଁ । ବଢ଼ିମାନ ଅନୁତ୍ତପ ବିନା ମୋହର ଆଉ ଉପାୟ କଣ ?

(ଉ. ସା. ୨୬ ପାତା—୧୦ ମ ସନ୍ଧ୍ୟା)

୧୨

ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ

ଦଶିଶ-ପର୍ଶ୍ଵମ ବିଭାଗର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସିପେକ୍ସନ ଆର. ଏଲ. ମାଟ୍ଟନ ସାହେବ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସି ବାଲେଶ୍ଵର ସକଳ ବଜଳାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସାନ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବଜଳାରେ ଉପାଇଁଛି ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ସାହେବ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଥିଲେ । ଅପେକ୍ଷା କର ବାରଦାରେ ଥାଏଁ । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁପ୍ଲାମୀ ଦରବାନ୍ ଉପାଇଁଛି ହୋଇ ମୋ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ମୁଁ ଜଣେ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲର ମାସ୍ଟର, ସେହି ପାବର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ କଲି ନାହିଁ । ଏଥପାଇଁ ଲାଜିତ ହେଲା—ଶ୍ଵିରକଳ, ସମସ୍ତ ପଡ଼ା ଛାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ସେ ସମୟରେ ମୋର ବପୁଷ ବାଇଶ ତେଇଶ ମଧ୍ୟରେ । ଅବସର କାଳରେ ସମ୍ଭୂତ କାବ୍ୟ ନାଟକ ଏବଂ ବଜଳା ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନୃତ୍ୟ ପୁଷ୍ଟନମାନ ପଡ଼ିଥିଥାଏ ।

ବାଲଶୂର ମୋଟିଗଞ୍ଜ ବଗାରର ଦଶିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀ । ପୋଖରୀଟି ମଧ୍ୟଭାଲ୍ଲ, ସୁନ୍ଦର ଜଳ, ସହରବାଗୀ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ପେଣ୍ଠି । ତୋଠରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପକ୍କା ଘାଟ ବନ୍ଧା । ଗଡ଼ିଗଡ଼ିଆ ପୁଷ୍ପରଣୀ ବଟେଶ୍ଵର ମୌଜାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବିଦେଶୀ ଅଧିକାଂଶ ଅମଲ, କିରମା, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବସାଇଥିର । କଦାଚିତ୍ତ କେହି ଡେବୁଟି, ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ବସା କରି ରହିଯାନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଅପରାହ୍ନ ସମୟରେ ଯୁବକ କିରମା, ଅମଲ ଓ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର ପୁଷ୍ପରଣୀର ପକ୍କାଘାଟରେ ପରିପର କଥେପକଥନ ଓ ବାୟୁ-ସେବନ ନିମନ୍ତେ ମିକିତ ଦୁଆନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସେ ପ୍ଲାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏଁ । ଗଡ଼ିଗଡ଼ିଆ ପୂର୍ବଦିଗ କିଛି ଦୂରରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ବସା । ପଣ୍ଡିନ ଦିଶକୁ କିଛି ଅଧିକ ଦୂରରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଘର । ରାଧାନାଥ ପିତାଙ୍କ ଭୟରେ ଦିବାଘରରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଆସି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସହିତ ବସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ସଜ୍ଜା ଉତ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ବାବୁ ମଧ୍ୟସୂରନ ଦାସ * ସେ ସମୟରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ଥାର୍ଟ ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବସା ମଧ୍ୟ ଗଡ଼ିଗଡ଼ିଆ ପମୀପର ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆସି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶ୍ରଥିଲେ । ଆଜି ଅନ୍ତର ଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଅଣ୍ଟିତ ପ୍ରାୟ । ତଥାପି ମୋର ବେଶ ମନେ ଅଛି, ସେହି ତରୁଣ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଦ୍ୱବର କଥା ଓ ଉଚ୍ଚକାଉଁଷା ବିଷୟ ଶୁଣି ଆମ୍ବମାନେ ପ୍ରମାତି ହୋଇ ଯାଉଥିଲୁ; ଆଉ ଉଚ୍ଚ ଧରଣରେ ବ୍ୟୟ ହେବୁରୁ ସ୍ଵଳ୍ପ ବେତନ ତାଙ୍କୁ ‘ସଙ୍କୁଳାନ’ ହେଉ ନ ଥିଲ । ସେଥିପାଇଁ ସେ କର୍ମଜୀବି କରି କଳିକତା ଶୁଣି ଯାଇଥିଲେ ।

ମୋର ଇଂରାଜ ଶିଖିବାକୁ ଛାଇ ହେଲ । ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଷାନ୍ତବୁକ୍ ସଂଗ୍ରହ କରି ଗଡ଼ିଗଡ଼ିଆ ଘାଟରେ

ଉପସ୍ଥିତ ବନ୍ଦମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ସଂକୁତ କାବ୍ୟ, ନାଟକ ପ୍ରତ୍ଯତି ପାଠ ପରିଚ୍ଛାଗ କରି କେବଳ ଇଂରାଜ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପଡ଼ିବା ସକାଶେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ମିଳେ । କୌଣସି ଇଂରାଜ ଶିଖକ ମୋର ଚନ୍ଦ୍ରି ନ ଥିଲେ । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଦୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ସେକେଣ୍ଟ ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ସେ କେବଳ ମୋତେ କେତେକ ଦିନ ପଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ନିଜେ ଉକ୍ତସିନାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଆରବିଆନ୍ ନାଇଟ୍, ରବିନସନ୍ ଫ୍ଲୋରୋ, ହିଷ୍ପ୍‌ର ଅଫ୍‌ବେଙ୍କଲ; ରେଭରେଣ୍ଟ ଲଲବିହାରିଙ୍କ ଗୋବିନ୍ଦ ସାମନ୍ତ, ବାଇବେଳ, ମେର ଲମ୍ବଙ୍କ ସେକ୍ୟପିଆର ଟେଲ୍ ପ୍ରତ୍ଯତି କେତେକ ଶଣ୍ଟ ମାତ୍ର ଇଂରାଜ ବହି ଢିଥୁଳି । ସେହି ତେତିକ ଇଂରାଜ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ସମୟ ଧମୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟତା କରିଥିଲା । କେତେଥର ବଡ଼ ବଡ଼ ହାକିମଙ୍କ ସହିତ ମାଲିମକଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥେପକଥନ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେହି ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଇଂରାଜ ଜାଣି ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ଦିନଥାନ୍ତା । ସେପରି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଏକନାର ବିଷୟ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ । କେଉଁଥର ଆଉ ରୁକ୍ଷବସା ମଧ୍ୟରେ ସୀମାନ୍ତ ଭୂମିର ସ୍ଥାନିରୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁବର୍ଷଯାଏ ଗୋଟିଏ ମାମଲ ଦାଏର ଥିଲା । ଚିପ୍‌କମିଶନର, ଡେପୁଟୀ କମିଶନର, ଚିପ୍‌ସର୍ଭେର୍ପୁର ଓ କେଉଁଥର ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ମାମଲ ନିଷ୍ଠି କରାଯିବା ବିଷୟ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ତାକିବ ଆସିଲା ।

ନାଗପୁର ଚିପ୍‌କମିଶନର ମାମଲ ନିଷ୍ଠି ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ତାରିଖ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ରୁକ୍ଷବସା କରେଶାରେ କେଉଁଥର ତରଫରୁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହାକିର କରଇବା ନିମନ୍ତେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଜରୁଣ୍ଣ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ।

* ଅନରେବଳ ଏମ୍. ଏସ୍. ଦାସ, ଏମ୍. ବି. ଏଲ୍. ସି. ଆଇ. ଜ

ମୁଁ ସେ ସମୟରେ କିଳାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ । ମୋରକର୍ମ ଷେଷ ଆନନ୍ଦପୂର, ଏହା କିଳାମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ, ନିଜ ଗଡ଼ଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୫୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ । ମୁହଁ ଝିମାନ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ନିଜଗଡ଼କୁ ରମାନା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସଦର କରେଶାରୁ ତିଠି ପାଇ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସୀମାନ୍ତ ମାମଲ (Boundary Dispute Case) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନଥ ମହିତ ଚିପ୍-କରିଶନରଙ୍କ ତିଠି ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ମୋ ଜିମା କରିଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଶୀଘ୍ର ରମାନା ଦେବା ସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସଦର କରେଶାର ଅସିଷ୍ଟାଣ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଶିଷ୍ଟାନନ୍ଦ ଦାସ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ସାଙ୍ଗରେ ବାହାରିଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଯୋଡ଼ାଏ ହାତୀରେ ଚଢ଼ି ଦୁଇ ଦିନ ଉତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁ । ବିବାଧ୍ୟ ଭୂମିଟା ପ୍ରାୟ ଛ ମାଇଲ ଲମ୍ବ ଓ ଏକ ମାଇଲ ଓସାର । ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ବୁନି ସର୍ଭେ ମ୍ୟାପ ଏବଂ ନଥର କାଗଜପତ୍ର ସହିତ ଭୂମିର ଅବସ୍ଥା ମିଳାଇ ନେଇ ଚାଲିବସା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲୁ । ଦୈତରଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୁଳଠାରୁ ଚାଲିବସା ଇଲକା ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ ଏବଂ ଦଶିଣ କୁଳଠାରୁ କେଉଁଝର ସୀମା ଆରମ୍ଭ । ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ଠାରୁ ଚାଲିବସା ଯିବା ସକାଶେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କୁଳାନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କକା ସଡ଼କ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ଠାରୁ ଚାଲିବସା ତିନି ମୁକାମର ବାଟ । ସଡ଼କ ପାଖରେ ତିନି ପ୍ଲାନରେ ତିନିଗୋଟି ଡାକବଙ୍କଳା ଅଛି । ସଡ଼କ ଦୁଇ ପାଖ କୋଶେ ଅଧିକୋଶ ଦୂରରେ ବିଳ ମହିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୋହ୍ଲୁ ସାର । ସାନ ସାନ ଗ୍ରାମର ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଗୁଡ଼ିଏ ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍କଳା ଲଗାଲି ତିପ୍ପାର ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ଦିଶୁଆଏ । ଗ୍ରାମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ କେବଳ ସଜନା ବରିଗୁରେ ବେଶ୍ଟିତ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଫଳବାନ୍ ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ । ସବୁ ଗ୍ରାମର ବାହାର ଦ୍ଵିତୀୟ ସମାନ । ଏହି ଦୁଇ ତିନି

ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଆମ ପଣସ ବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଫଳବାନ୍ ବୃକ୍ଷ ଅଥବା ବଂବହାର୍ଯ୍ୟ ଲତା ଦେଖିନାହିଁ । ଶଢ଼କ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟାପୀ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣିଆ ପଦା । କଦାଚିତ୍ ବିଳ ମହିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ନିରତ କୋହ୍ଲୁ ଦମ୍ପତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତି । ଉତ୍ତରୟେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ବା କୋହ୍ଲୁ ହଳ କରୁଥାଏ, କୋହ୍ଲୁଣୀ ହିଡ଼ରେ ବସି ସ୍ଵାମିର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନାଇ ରହିଥାଏ । କୋହ୍ଲୁଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଗୌରବଞ୍ଚୀ, ସୁଗଠନା । ମସ୍ତକରେ ଗୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଦର୍ଶ କେଶରୁଙ୍କ ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବତୀ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପରିଧେୟ ବସୁଖେଣ୍ଟ ଲମ୍ବ ରୂପିତା, ଓସାର ଦେଡ଼ହାତ । ନାଉଠାରୁ ଆଶ୍ରୁ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବୃତ ଥାଏ ।

ଦିନ ବାରଟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ଡାକ ବଙ୍ଗଳାରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ । ଏହିଠାରେ ଦିନଯାକ ରହିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ହାତ ମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଚରି ସର୍ଗତ ଏବଂ ଦାନା ଖୁଆଇବା ସକାଶେ ଉପର ଓଳଟା ଆବଶ୍ୟକ । ବଙ୍ଗଳା ଗୌକିଦାର ଜଣାଙ୍ଗଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ହାଟ ବସିଥିଲୁ, ରୁକ୍ଷଳ ପରିବା ପ୍ରଭୃତି ଯଦି ଦରକାର ଥାଏ, ତେବେ ପଇସା ଦିଅ, କଣି ଆଣି ଦିଏଁ, ହାଟ ଭାଙ୍ଗଗଲେ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ପୂଜାହାରୀ କହିଲା, ସାଙ୍ଗରେ ରୁକ୍ଷଳ ଡାଳ ପ୍ରଭୃତି ଯେ ସମସ୍ତ ରୋଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି, ସେଥିରେ ଏହି ଓଳଟା ଚଳି ପାରେ, ଉପର ଓଳଟା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତିନାହିଁ । ମୁଁ ପଇସା ଦେଲା, ଗୌକିଦାର ହାଟକୁ ରୁକ୍ଷଳଗଲ । ବୋଧକରେଁ ହାଟଟା କୋଶେ ଦୁଇକୋଶ ଦୂରରେ । କାରଣ କୌଣସି ହାଟଥାଏ ବାଟୋଇର ପା ଅସର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା ।

ଗୋଟାଏଓଳ ଭୁଲ୍ଲା ବସି ବସି ବେଳ କଟୁ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଅଛି ସାନ

କୋହୁସାଇ । ଦେଖିବାପାଇଁ ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲି । ଗୋଟିଏ ଦର ଆଗରେ ତିନି ରୂପ ଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ପିଲ ବୁଲୁଥିଲେ । ମୁଁ ଦର ଉଚର ଦେଖିବା ସକାଶେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେମାନେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଆଦର ସହିତ ଡାକି ନେଇ ଦର ଅଗଣାରେ ବସାଇଲେ । ତିନି ପାଖରେ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧ ପାନ ସାନ ଦର, ଗୋଟାଏ ପଟ ମେଲ । ସେ ପରିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବାର ଜଣ, ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । କୋଶେ ଦୁଇକୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମ ନ ଥିଲା । ଉପର ଓଳି କାହିଁ ବା ଯିବେ ? ମୁଁ ବସି ବସି ସେମାନଙ୍କ କାମ ପାଇଛି କଥା, ଶିଆପିଆ କଥା, ବୁଜାବୁଜି (ଠାକୁର ଦେବତା) କଥା ପ୍ରଭୃତି ତେର କଥା ପରିବଳି । ସେମାନେ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଆଠ ଦଶ ହାତ ଦୂରରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ହୀ ଲୋକ ଠିଆ ହେଇଥିଲେ । ସେମାନେ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ହସି ହସି ଅସ୍ତିର । ସମୟ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ହସ ସମ୍ବାଦ ପାରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ମୋ ବସିବା ଜାଗା ନିକଟ ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ଚାଲିଥିଲା । ମୁଁ ପରିବଳି, ଏ ଚାଲିଟା ବାହାରେ ଅଛି କାହିଁକି ? ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ହସି ହସି କହିଲା, ଏ ଚାଲିରେ ମାସ ରନ୍ଧାଯାଏ । ଗୋଟାଏ କୋଶରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସାନ ଘେଷେ ଘରକୁ ହାତ ବଢାଇ କହିଲା, ସେ ଦରେ ମାସ ରନ୍ଧ ନାହିଁ କି ସକାଶେ ? ମାଇକନିଆ ଗୁଡ଼ାକ ତ ହସି ହସି ଅସ୍ତିର, କେଜାଣି କରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ବୋଧ କରେ, ସେମାନେ ସ୍ତିର କର ସାରିଲେଣି, ଏ ଲୋକଟା ନିଦା ମୁଖ୍ୟ ନା ବାପ୍ଯା, ଦ୍ଵାରରନା ଘରେ ମାସ ରନ୍ଧବା କଥା କହୁଅଛି !

ଦରର ଉତ୍ତର ପଟ ଅନାଜ ଶହେ ହାତ ଦୂରରେ ମୁଣ୍ଡିଏ ଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଉଚ ଅଲଗା

ଅଲଗା ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ପଥର ହୁମ୍ବ ପରି ପୋତା ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ପରିବଳ, ଏ ଗୁଡ଼କ କ’ଣ ?

ଉତ୍ତର—ପିତୃଲୋକେ ରାତରେ ଏ ପଥର ଉପରେ ବସି ଗ୍ରାମକୁ ଅନାଇବେ ।

ମୁଁ ପରିବଳ—ପଥର କେବେ ପୋତାଯାଏ ?

ଉତ୍ତର—ଶ୍ରାବ ଦିନ ପୋତାଯାଏ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଶ୍ରାବ କେବେ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ୍ୟୁର କେତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ହୁଏ ?

ଉତ୍ତର—ଯେବେ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ହାତକୁ ପଇସା ପୌଠ ହେଲେ ହୁଏ । ବର୍ଷେ ଯାଉ ବା ଦୁଇବର୍ଷ ଯାଉ, ପଇସା ମିଳିଲେ ଶ୍ରାବ ହୁଏ ।

ମୁଁ ଗ୍ରାମରୁ ବଜଳାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲି । ଗୌକିଦାର ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା ଗୁଡ଼ିଏ ରୂପିଳ ଆଉ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ିବଳା ଗୋଟିଏ ପାରହୁଆ ମୋ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲା । କପୋତ ଶିଶୁଟି ପରଶ୍ରନ୍ତ, ଶୁଦ୍ଧ, ଡେଣାଦ୍ୱୟ ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ମାଟିରେ ବାଡ଼ିଅଥାଏ । ମୁଁ ପରିବଳ, ‘ଏଇଟା କଣରେ ?’

ଉକିଦାର—ବାବୁ ତରକାରି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ତରକାରି କ’ଣ ରେ ?

ଉତ୍ତର—ଆଜ୍ଞା, ତରକାରି ।

ଅନେକ ସମୟ ପରେ ବୁଝିଲି, ଏ ଦେଶରେ ଧନବନ୍ତ ବାବୁ ଭଲିଆ ଲୋକେ ପାରହୁଆକୁ ପୋଡ଼ି ଅଥବା ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଚଢ଼ି ଆସିଅଛି, ଗହଣରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗୁକର—ଅବଶ୍ୟ ଜଣେ ବାବୁ—ସୁତରାଂ ପାରହୁଆ ତରକାରି ଶାଇବି, ଗୌକିଦାର ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଭାବରେ ଏ କଥା ସ୍ତିର

କରି ମୋ ସେଜନ ସକାଶେ ଏହି ପାବହୁଆଟି କଣି ଆଣିଥିବୁ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପନିପରିବାର ଅଭାବ । ଇତର ସାଧାରଣଲୋକଙ୍କୁ ସଜନାଗଛ ପରିବାର ଅଭାବ ଜାଣିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ ।

ଗୌକିବାରକୁ ସେହି ପାବ ଛୁଆଟି ଏବଂ ତାହାର ଖାଇବା ପାଇଁ ଧାନ କଣିବାକୁ ଦୁଇଅଣା ପଇସା ଦେଲି ଏବଂ ସେହି ଛୁଆଟିକୁ ବଧ ନ କରି ପୋଷିବା ସକାଶେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଅନୁରୋଧ କଲି ।

ବେଳ ବାରଟା କି ଗୋଟାକ ସମୟରେ ଘୁର୍ରିବସା କରେଇରେ ଆସିଥାଏ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଶିଷ୍ଟନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲି । ଶିଫ୍ଟ୍ କମିଶନର, ଡେପ୍ୟୁଟି କମିଶନର, ସର୍କାର ବିଶ୍ଵାଗର ଜଣେ ଉକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ତିନିଜଣ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବସିବା ସକାଶେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଗୌକ ମିଳିଲା । ପ୍ରଥମେ ମାମୁଳି କେତେ କଥା ଉତ୍ସରେ କେଉଁଝର ଜଙ୍ଗଳ ସମ୍ବଲରେ କେତେ କଥା ହେଲା । (ଅବଶ୍ୟ ଇଂରୀଜରେ ସମସ୍ତ କଥୋପକଥନ ହେଉଥାଏ ।) ଶେଷରେ ସାହେବ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—
Do you Know every thing about the case ?

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି—Yes your honour, all the Records with me. I can explain all the matter, but I fear your honour will not understand my broken English. So I Pray, Please allow me to call a Pleader.

ମୋ କଥା ସମାପ୍ତ ନ ହେଉଣୁ ଜଣେ ସାହେବ କହିଲେ —Oh no Babu, don't fear, go on, you can speak English well.

ମାମ୍ବାଟି କିଞ୍ଚିତ ଜହିଲ । ବୁଝାଇବାର ଅନେକ ବିଷୟ ଥିଲା । ସାହେବମାନଙ୍କ ସାମାଜିକରେ ବିବାହ ପ୍ଲାନର ମ୍ୟାପ୍ ଏବଂ ମାମ୍ବାର କାଗଜପତ୍ର ଥେବା ଦେଇ ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାମ୍ବା ବିଷୟ ଧରେ ଧାରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ପ୍ରଥେ ଅନେକଥର ମାମ୍ବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନକ୍ସା ତପ୍ତାର ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବୁଝାଉଥିବା ବେଳେ ସାହେବମାନେ ଏକ ଏକ ପ୍ରସ୍ତ୍ର ନକ୍ସା ଆଗରେ ପକାଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ମୋ ଇଂରୀଜା କଥା ତେର ପ୍ଲାନରେ ଭୁଲ୍ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ମୋ ଇଂରୀଜା ଶୁଣି ସାହେବମାନେ ହସିଲେ କି ନାହିଁ ଦେଖିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମହିଳା ମୁଁ ଅନାଉଥାଏଁ । ମାତ୍ର ଧନ୍ୟ ସେମାନେ ! ମୋ ଭୁଲ୍ ଇଂରୀଜା କଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ମୋ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ମ୍ୟାପ୍ ସହିତ ମିଳିଥାଏ କି ନାହିଁ, ସେହି ମାବଳ ପଥର ପରି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ବିଶାଳ ଗମ୍ଭୀର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବଲ ପଥର ମୃତ୍ୟୁ ପରି ଅଳ୍ପ ଭାବରେ ବସି କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି ଯାଉଥାନ୍ତି ।

କେଉଁଝର ପକ୍ଷରୁ ବହୁକାଳରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜମି ଖାସମାହାଳ ସହିତ ମିଶି ପାଇଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ଫେରସ୍ତ ଆସିଲା । ମାମ୍ବା ଉତ୍ସ କରି ଆଣିବାରୁ ମହାରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ ।

(ଉଠିଥାଏ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ)

ସହିତ ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏଁ । ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଉଦ୍‌ଧରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଚର୍ଚା ହୁଏ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ମହାଦ୍ୱାରା ମୋ ସହିତ ପରମାନ୍ତର ପରି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତିକାମୀ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେବତାଭୂମି ଭକ୍ତି କରୁଥିଲି । ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଧର୍ମାବଳମ୍ବୀ ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ । ଏହି ବୃଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟତମ ଅଥବା ବିଶେଷ କାରଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ଭୂଷଣ ଦୁର୍ଲିପ୍ତ । ନଅଙ୍କରେ (ମନ ୧୦ ୬୭ ମସିହା) ଏହି ଲୋମହର୍ଷଣ ବ୍ୟାପାର ଦିନଥିଲ । ସେହି ଭୂଷଣ କାଣ୍ଡ ଆଜିଯାଏ ଲୋକେ ଭୁଲି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୩୦ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପ୍ରାଣ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଛପଣ ଲୋକଙ୍କ ଦଶ ଉତ୍ସମ୍ମହାର ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଅନେକ ମୃତ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଇତ୍ତପ୍ରତଃ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ।

ସେ ସମୟକୁ ମୋହର ବ୍ୟୁପଦ ୨୦ ବର୍ଷ । ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲି । ଆଜିକୁ ୫୦ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଥାଏ; ମାତ୍ର ସେ ସମୟର ଯଠନାଗୁଡ଼ିକ ଯେମନ୍ତ ମୋ ହୃଦୟରେ ସୁମ୍ପୁରୁଷେ ଅଙ୍ଗନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଭାଦ୍ରମାସ ରୂପିଦିନ ଖୁବ୍ ଟାଣ ଅସ୍ରାଏ ପାଣି ବର୍ଷି ମୁଢିଗଲ; ଭାବୁ ଉତ୍ସରେ ଅଣିଶ ପ୍ରଥମରୁ ଲୋକେ ଜଳ ସକାଶେ କାତର ଭାବରେ ଆକାଶକୁ ରୁଦ୍ଧିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାହାର ମୁଖରୁ ଆଉ କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, କେବଳ ଜଳ ଜଳ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଆଚନ୍ତରୁ ଲୋକେ ନିତାନ୍ତ ନିରାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଜଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ରଷା ନାହିଁ । ଧାନଗର୍ଜ ମରିବାକୁ ଲାଗିଲାଏ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଜ୍ଞାସାରେ ଏକମାତ୍ର ଫେରି ଧାନ, ସେହି ଗୋଟିକ ମାତ୍ର ଫେରି ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ନିର୍ଭର କରେ । ମୋ ଘରଠାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଲ ଦଶିଶକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ଲୋକବସତି ଶେଷ । ସେହିଠାରୁ ଦିଗ୍ବିଳୟ ସୀମା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରବଜିନ୍ ଧାନ୍ୟଷେଷ । ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱୀପସୁରୁଷ ଗୋଟିଏ ପୃଥିକ ଦୃଥିକ ଗାନ୍ଧି । ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରତିଦିନ ପୂର୍ବାହ୍ନ ଏ ଦଶା ସମୟରେ ସ୍ଥାନ କରି ଖଣ୍ଡିଏ କମଳାସନ କାଶରେ ଯାକ ଏକାକୀ ଧାନ ବିଳକୁ ପାଏଁ, ବିଳ ମଧ୍ୟରେ ଆସନ ପାରି ବସି ଶିଶୁରଙ୍କଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ରଷା ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ଧାନଗର୍ଜଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି କୁଟୀ ପରି ହୋଇଗଲାଣି । କେତେକ ଧାନ ଥାଥାଥା ବାହାର, କେତେ ବା ସମ୍ମୂର୍ଖରୁପେ ବାହାର ସାନ ସାନ ଧଳା ଧଳା ଅଣଖୁଆ ଚଅର ପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ଦୋହଲୁ ଥାଏ । ଲୋକେ ଗୋରୁ ଗାଇ ବିଳ ମଧ୍ୟରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ଧାନଗର୍ଜ ସବୁ ଥରେ ଥରେ ଶୁଣି ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡିଯାନ୍ତି, ଗଛ ଗାନ୍ଧି ନାହିଁ ।

ଦିନ ମଜୁରିଆ ମୁଲିଆଗୁଡ଼ାକ କଂସା ପିତ୍ତଳ ଯାହା ଶଣ୍ଡେ ଶଣ୍ଡେ ଥିଲ ବିକଦେଇ ଯେତେ ଦିନ ଚଳିଲା ଚଳିଲେ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶେଷ ସରକ ପାହାକୁ ଯେଉଁ ବାଟ ଦିଶିଲା ଦ୍ରୁତ ବାହାର ରୂପିଗଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ, ବାପ ପୁଅ କାହାର ସହିତ କାହାର ଭେଟ ନାହିଁ । ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି ବୁଲି ଭିକ ମାତ୍ରାନ୍ତି । କାହା-ଘରେ ରୂପିଲ ଅଛି ଯେ ଭିକ ଦେବ । ରୂପବନ ଲୋକେ ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ପ୍ରଥମେ କଂସା ପିତ୍ତଳ, ଗୋରୁ ଗାଇ, ସୁନା ରୂପା ଯାହା ଦରେ ଯାହା ଥିଲ ବିକବାକ ମାତ୍ର ଫଗୁଣ ଯାଏ ଦାନ କାମୁଡ଼ ଘରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବଳଦ ଗୋଟାକର ଦାମ ଧାନ ଗୋଣିକ ଠାରୁ ରୂପ ପାଞ୍ଚ ଗୋଣି, ଗାଇଟାର ଦାମ ଧାନ ଗୋଣିଏ ଦୁଇଗୋଣି । ସୁନା ରୂପା ରୂପା ଓଜନ କରିବାକୁ ନିକ୍ତ ତୌଳନ ନାହିଁ, ପୁଣି ନିକ୍ତ ଖୋଜିବାକୁ ତର ସହିନାହିଁ । ଦରଦାମ ବୁଝୁଛି କିଏ ? ଯେତେ ଗୋଣି ଧାନ ବା ରୂପିଲ ଦେବୁ ଦେ । ଅନେକ ମଧ୍ୟଭାବ ଲୋକେ ଟଙ୍କା ଅଣାରେ ଖୋସି ଗୀଁ ଗୀଁ କରି

ଧାନ ରୁଦ୍ରଳ ଶୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଧାନ ତ ନାହିଁ, ଯାହାର ଯାହାର ବା ଥିଲ ଲୁଗୁର ଦେଲେଣି । ଫରୁଣ ସରିକ ରୁଷବନ୍ତି ଲୋକ ଅଧିକାଂଶ, କାରିଗର ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ କୁଆଡ଼େ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ବୁଣି ପଡ଼ିଲେଣି । ଦାସମତ୍ତ ଯେ ଯାହା ପାଇଲୁ ଗୈବାଉଥାଏ । ତେବୁଳିଙ୍ଗ ଗଛରେ କଞ୍ଚିକିଆ ପରି ବାହାରିବାରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ଚଢ଼ି ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ପରି ସବୁ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ ଖାଉଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ଅନାଆ, ହାଡ଼ ଆଉ ଚମ, ଆଖି ବିତରକୁ ପଣିଗଲାଣି । ଅନେକ ଭାବି ଭଲ ଘର ଯୁବତୀ ବୋହୁଦୁଃଖ ଦୁଇ ଦିନ ହାତ ଲମ୍ବ ଶତ୍ରେ ଗଣ୍ଠିକା କନା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଟାରେ ଭଢ଼ି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମାତ୍ରିତିହୁ ଚର୍ମ ଦୁଇଶଣ୍ଟ ଶୁଭିରେ ଝାଲୁଥାଏ । କାହାର କାହାରି କୋଳରେ ଅଣ୍ଟି ଚର୍ମମୟ ପିଲ ସେହି ଚର୍ମମୟ ପ୍ରନଟି ମୁହଁରେ ଦେଇ ଝାଲୁ ଉଡ଼ିଥାଏ । ଶିଶୁଟା ମୃତ କି ଜୀବିତ ଚହି ହେଉ ନ ଥାଏ । ମା'ଟା ପ୍ରାଣପଣରେ କୁଆଟାକୁ ଯାବନ୍ତି ଧରିଥାଏ । ଚେଷ୍ଟାରୁ ହମଣି ମୃତ୍ୟୁଷଣ୍ୟ ବଢ଼ିବାରୁ ଲାଗିଲା । ଦାଣ୍ଡରେ, ଦାଟରେ, ବଣରେ, ପୋଖରୀ ଭୁଟରେ ଯହିଁ ଦେଖିବ ମନ୍ତ୍ରା ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ପରମବକ୍ର ପରମ-ସହାୟ ରେତେନସା ସାହେବ ବୋଧକରେ ନୂତନ କମିଶନର ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେପ୍ଟେମ୍ବର କି ଅକ୍ଷୋବର ମାସରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ କମିଶନରଙ୍କ ପାଖକୁ ତିର୍ଯ୍ୟାନି—‘ଅନାବୁଣ୍ଟି ହେଉରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିଷ ଉପଲ୍ଲିତ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମାବନା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରୁଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ କି ନା ? ଯଦି ପ୍ରୟୋଗନ ହୁଏ, କି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରୁଯାଇପାରେ ?’ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ

ଚିର ଉତ୍ତର ଦେବା ସକାଶେ କମିଶନର ସାହେବ କରେଇର ସମସ୍ତ ଅମଲଙ୍କୁ ବସାଇ ପରମଣ୍ଡ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସିରପ୍ରାଦାର ଦୁଇଜଣ କହିଲେ, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିଷ ପଡ଼ି, କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦା ନାହିଁ । ମହେଲର ଜମିଦାର ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ ସେଥିଷ୍ଟ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ଚଳ ଯାଇ ପାରେ । ସିରପ୍ରାଦାର ମାନେ ଯେ ଶୁଳରେ ଏକଥା କହି ମାରିଲେଣି, ସେମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ପରମାର ମାନଙ୍କର ତ କିନ୍ତୁ ବଢ଼ାଇ କହିବା ଉଚିତ । କମିଶନରୀ ପେଞ୍ଚାର କହିଲେ, ଗୋପାଳପୁର ମୌଜାର ଜମିଦାର ଘରେ ଦଶଟା ମରେଇର ପରିଶ ହଜାର ଛେଲେ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ତାହାରୁ ହଜାର ହଜାର ଛେଲେ ଧାନ ଶଣ ପଡ଼ିଛି । ଶ୍ରମପୂର ଶାମ ସାହୁ ଦୁଇ ନିର୍ମିତିର ଗୁଲିଶ ହଜାର ଛେଲେ ଧାନ ବାହାରିବ । ଏହା ଛଢା ଫି ଶାଁରେ ହୁଟକୁରିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ ଧାନ ତ ପୂରି ରହିଛି । କେବଳ ଏମାନେ ମରେଇ ମିଟାଇ ଦେଲେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦୁଇମାସ ସମ୍ବାଦ ନେବେ ।’ ପଳଟିକେଲ ଇଲକା ପେଞ୍ଚାର ବାବୁ ପରିଶ ହଜାର ଛେଲୁରୁ ଉଠି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲେଖାନଙ୍କ ତରେ ଥୁବାର ହିସାବ ଦେଲେ । ଆଉ ତଳ ଅମଲ-ମାନେ ଯେଉଁ ହିସାବ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସୀମ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରେ ।

କମିଶନର ସାହେବ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିଷ ପଡ଼ିପାରେ; ମାତ୍ର ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ଚଳ ଯାଇ ପାରିବ ।’ କମିଶନର ସାହେବ ବଡ଼ ଭୁଲ କଲେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତ ଏତେ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି କି ନାହିଁ, କଟାଟା ଭଲରୁପେ ତଦାରକା କରିବା ପୁଣି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଘରେ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସାଧାରଣ ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ସେହି ଧାନ ବିନ୍ଦୁ

ବା ବିତରଣ କରିବେ କି ନାହିଁ, କଥାଟା ଭଲଭୁପେ
ତଦନ୍ତ କରି ଗବ୍ର୍ରମେଶ୍‌କୁ ଜଣାଇବା ଉଚିତ ଥିଲା ।
ମାତ୍ର ଉଛଳରୁ ୩୦ ଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାପ୍ରାଣୀ ବିନାଶ
ସିବା ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଲଞ୍ଛନରୁ ହେବାର ଯେମନ୍ତ ବିଧାର
ବିଧାନ । ଏ ପ୍ଲଙ୍କରେ କମିଶନରକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଆସିବ
କାହିଁ ?

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରମ୍ଭତାରୁ ଲୋକେ ମରିବାର ଆରମ୍ଭ
ହେଲା । ମୃଜୁଫୁଣ୍ଡ୍‌ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ବାଟ ଘାଟ ତୋଠ ପଡ଼ିଆ ଅରଣ୍ୟ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଆ,
ଧେଠରେ ମନ୍ତ୍ରା ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିବ । ହମଣିଶ ମୃତ
ଶଶରରେ ଦେଶଟା ଯେମନ୍ତ ଶ୍ଵର ହୋଇଗଲା ।
ଶୁଭଳର ଦର ହୋଇ ଗଲା ଟଙ୍କାକୁ ୧୦ ସେର ।
କେବଳ ଶାଶ ଦିନ ସକାଶେ ଟଙ୍କାକୁ ୩ ସେର
ହୋଇଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ସହର ମଧ୍ୟରେ ମିଳିଲା
ନାହିଁ । ଶାଶ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଶୁଭଳ
ଆସିବାରୁ ଯେଉଁ ଦଶକୁ ସେହି ଦଶସେର ହୋଇଗଲା ।
ସହର ମଧ୍ୟରେ କଣିବାକୁ କଷ୍ଟରେ ଯାହା କିଛି କିଛି
ମିଳିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟବଳରେ ଏକାବେଳକେ
ଦୁଷ୍ଟିପ୍ରୟେ । ମଧ୍ୟବଳରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ
ଧାନ ଶୁଭଳ ଥିଲା, ସେମାନେ ଲୁଗୁଇ ଦେଲେ;
ଅଧୁକାଂଶ ଲୋକେ ଦର ମଧ୍ୟରେ ଗାତ ଖୋଲ ପୋତି
ପକାଇଲେ । ଯେଉଁବୁ ଲୋକେ ଶତ୍ରୀ ପାଇ ପଳକୁ
ପଳ ଗାନ୍ଧିଗୋନ୍ତୁ କଣିଥିଲେ, ନିତାନ୍ତ ଆଶ୍ରୟମ୍ଭିର
ବିଷୟ, ସେହିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ କଣା ଗୋରୁ
ତ ମଳେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ
ନିଜର ଯେଉଁ ଗୋରୁ ଗାନ୍ଧିଥିଲେ, ସେ ଶୁଭାକ
ମଧ୍ୟ ମରିଗଲେ । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେ ବିଷୟ,
ଅଭିଶ୍ଵାସର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଯେଉଁବୁ
ଧାନୁଆ ମହାଜନ ଧାନ ବିକି ଘରେ ଟଙ୍କା
ପୋତି ପକାଇଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ସୁନା
କାହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗଲା । ଦୁର୍ଭିଷ ପୂର୍ବ ବର୍ଷ

ଧାନ ଟଙ୍କାକୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଓଜନରେ ପ୍ରାୟ
ଦେତ୍ରଣ ସେର ଏବଂ ଶୁଭଳ ଟଙ୍କାକୁ ଦେତ
ମହଣ ଥିଲା । ସେହି ଶୁଭଳ ଦୁର୍ଭିଷ ବର୍ଷ ଟଙ୍କାକୁ
ଦଶସେର ହିସାବରେ ବିଦ୍ଵି ହେବାରୁ ଏପରି
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟିଥିଲା । କେବଳ ତାହା ନୁହେଁ—ଗତ
ପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷଠାରୁ ଶୁଭଳ ବାଲେଶ୍ଵର ୧୦
ସେର ହିସାବରେ ବିଦ୍ଵି ହୋଇ ଆୟୁଅଛି । ତେବେ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟୁ ନାହିଁ କି ସକାଶେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ
ପୂର୍ବଠାରୁ ଟଙ୍କା ଶୁଭ ସୁଲଭ । ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ
ଟଙ୍କା, ଶୁଭଳ ସବ୍ୟତ ସୁପ୍ରାପ୍ୟ । ଟଙ୍କା ଦେଲେ
ଯେତେବେଳେ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଧାନ ଶୁଭଳ ପାଇ
ପାଇବ । ସେ ସମୟରେ ଶୁଭଳ ଓ ଟଙ୍କା ଉଭୟ
ଦୁର୍ଲଭ ଥିଲା । ସହସା ବିଦେଶରୁ ଅଣାଇବାର ଉପାୟ
ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ମାର୍କ ବା ଏପ୍ରେଲ ସରକି କମିଶନର
ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାର ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇ
ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଧାନ ଶୁଭଳ ପଠାଇ ଦେବା
ସକାଶେ ଗବ୍ର୍ରମେଶ୍‌କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଗବ୍ର୍ରମେଶ
ବୋଧ କରୁଁ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ପୂର୍ବ ଚିଠି ସୁରଣ
କରି ଟେଲିଗ୍ରାମ କଲେ, ‘ତୁମେ ଶୁଭଳ ପଠାଇବା
ସକାଶେ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରିଅଛ । ମାତ୍ର ଟେଲିଗ୍ରାମରେ
ଶୁଭଳ ପଠା ଯାଇ ନ ପାଇର, ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତା-
ଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ଟ୍ରଙ୍କ ରେଡ଼ି ବା
ବଢ଼ିଦାଣ ଦେଖିଅଛ ସେ ସମୟରେ ସେଥିର ଚିନ୍ମୟ
ମାତ୍ର ଗୋହିରସ୍ତୁରପ ଥିଲା । ତାହା ପୁଣି ଅରଣ୍ୟମୟ
ଏବଂ ରେଇ ଉକାଏତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସୁତ୍ରରୁ ଉପର
ଦାଣରେ ଧାନଶୁଭଳ ଆସିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।
ନିମକ୍ତ ମାହାଲ ଉଠି ଯାଇଥିବାରୁ ବାଲେଶ୍ଵର
ସାମୁଦ୍ରିକ ଜାହାଜର ବଣ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।
ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ କଲଜାହାଜ ନାମକ ଗୋଟାଏ
ପରାର୍ଥ ଅଛି ବୋଲି ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଣିଥିଲେ । ତଥାପି
ଗବ୍ର୍ରମେଶ୍ କଲିକତାଠାରୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ମନୋହର
ଜାହାଜ ଉଡ଼ା କରି ରେଙ୍ଗୁନ ଓ ବଜ ଦେଶରୁ ଶୁଭଳ

ପଠାଇବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅନ୍ଧରୁ ସରକାର ତରଫରୁ ଫଟା ଗଲା । ଅନ୍ଧରୁ ନାମ ମଣ୍ଡଳରେ ପୂରିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଅନ୍ଧକିଷ୍ଟ କାଙ୍ଗାଳିମାନେ ସହରକୁ ଧାର୍ଜିଲେ । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ଧ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଭେଟ ନାହିଁ, କଞ୍ଚିଲ ପତ ଓ ଅଶାଦ୍ୟ ଫଳମୂଳ ଖାଇ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ । ଅନ୍ଧାଶାରେ ସହରକୁ ଧାର୍ଜିଲେ, ମାତ୍ର ଏତେ ଦୂରକୁ ଆସି ପାରିବେ କିପରି ? ଦଶ ବାର ପଣ୍ଡିତ ତ ବାଟରେ ମଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ଧରୁ ଯାଏଁ ଆସି ପାରିଲେ, ସେମାନେ କେବଳ ବଖରେ ବଖରେ ଅନ୍ଧ ଖାଇ କେନ୍ତି ଝାଡ଼ାବାନ୍ତିରେ କେନ୍ତି ଆମାଶୟରେ ମଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପେଟ ତ ଶୁଣି ରହିଥିଲେ, ଏଣେ ଅନ୍ଧ ପାଇଁ ଚକଣା ଦ୍ୱାରାଇଥିଲେ, ଭାବୁ ଦେଖି ଯେ ଯେତେ ପାଇଲା ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ ପକାଇଲା । ହଜମ ଶକ୍ତି ବିଲୁପ୍ତ, ଏତେ ଘର କଣ ପେଟ ସମ୍ବାଳ ପାରିବ ? ପରଦିନ ରାତି ନ ପାହଣ୍ୟ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ ବେମାରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦିନେ ଦୂରଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମରି ଶୋଇଲେ । ଶୁଷ୍କପେଟ କଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କ ଚକଣା ସକାଶେ ଡାକ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ । ସରକାର ବସ୍ତା ବସ୍ତା ସାଗୁଦାନା କଲିନିତାରୁ ଅଣାଇ ଅନ୍ଧରୁ ଗୋଦାମରେ ଜମା କରି ରଖିଲେ । କଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ କେତେଦିନ ଯାଏ ସାଗୁଦାନା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା; ମାତ୍ର କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ, ପ୍ରାପ୍ତ ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ମଲେ । ଅନ୍ଧରୁ ଚକ୍ରଦିନରେ ଏବେ ସହରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନ—ଦାଣ୍ଡରେ ଘାଟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲେକ ମରି ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି, ସଳକ୍ଷେତ୍ର ମେହେନ୍ତରମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଶଗଡ଼ରେ ପୂରାଇ ନଦୀକୁ ଫୋଗାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ମାସେ କି ଦେତମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେହେନ୍ତରମାନେ ତିନି ରୂପ ଶଣ୍ଟ ମଡ଼ା ବୋଖାଇ ଶଗଡ଼ ନଦୀ ଆଡ଼କୁ ଦେନି ଯାଉ ଥିବାର ଲେଖକ ପ୍ରକଳ୍ପ ଦେଖିଅଛି । ସରକାର ଯେଉଁ ରୂପକ ଦେଶରୁ ଅଣାଇଥିଲେ, ଅନ୍ଧରୁ ଖରଚ

ବାଦ ଟଙ୍କାକୁ ୧୦ ସେବ ଦରରେ ସାଧାରଣରେ ବିଦୟୁତ କରିବାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାକୁ କିମ୍ବା ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେତେ ବିଦୟୁତ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା । ଲିପ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ ମେମ୍ରିମାନେ ଲେକ ଦେଖି ସେରେଠାରୁ ଟଙ୍କାକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୂପକ ଦେବାର ଟିକଟ ଦେଲେ । ସେହି ଟିକଟ ଦେଖାଇ ଲେକେ ଗୋଦାମରୁ ରୂପକ ନେଉଥିଲେ ।

ପୃଥିବୀରେ କିଛି ଚିରଶ୍ଵାସୀ ନୁହେ । ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟ ତ ରୂପକାଳ । ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟର ପରବର୍ଷ କେତେବୁଡ଼ାଏ ବାଲକ ବାଲକା ଏବେ ମନୁଷ୍ୟ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଛପଣିଆ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁସମାଜ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଦେଲା । ମାତ୍ର ମିଶନସ୍ମାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦର ପୂର୍ବକ କୋଳକୁ ଟେକି ନେଇ ପୁଷ୍ଟ ପରି ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଏବେ ଶିକ୍ଷିତ ଉପସୁକ୍ତ କରାଇବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ଏହିଠାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ଗ୍ରାହ୍କାନ ଧର୍ମର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାଜପ୍ରକାଶ ସ୍ଵଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଲେକବୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟଲେକ ହସ୍ତରୁ ଅନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଆମ୍ବମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୂର ଦୂର କରି ପାଇରୁ ତତ୍ତ୍ଵ ଦେଲୁଁ, ମାତ୍ର ଦୂରଦେଶୀୟ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଲେକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦର ପୂର୍ବକ କୋଳକରି ନେଇ ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଓ ଉପସୁକ୍ତ କରାଇଲେ । ଏଥକୁ ଆମ୍ବମାନେ ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—ଗ୍ରାହ୍କାନ ଧର୍ମ ଓ ଜାତି ପଢ଼ିବ ପାବନ । ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଯେ ସେ ସମୟରେ ସେ ଛପଣିଆ ମାନଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ତତ୍ତ୍ଵ ଦେଇଥିଲୁଁ, ଏଥାରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଦାୟୀ ନୁହେ, ଅବିବେଳା ସମାଜର ଦୋଷ ଅଛେ । ଦୂରବଶାରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅତି ମାତ୍ର ଅପ୍ରକଟିତ ଜାତିପ୍ରକଟିତ ଅନ୍ଧଗ୍ରହଣ କରିବା ଦୂରଶୀୟ ନୁହେ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁ

ପୁରାଣ ଶାତ୍ର ମାନଙ୍କରେ ସୁପଞ୍ଚ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅଛି । ପୂନଦାର ମହିଷ ମଧ୍ୟକୁରେ ପ୍ଲାନ ଲାଭ କରିବା
ବାଜାର ବିଶ୍ୱାସିତ ଏକଦା ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଚଣ୍ଡାଳ ବିଷୟ ମହାଘରତରେ ସୁପଞ୍ଚ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅଛି ।
ଦାରୁ ପାକ ହୋଇଥିବା କୁଳୁର ମାଂସ ଉଷ୍ଣତକରି

(ଉ: ସା: ୧୯ ଭାଗ ତୃତୀୟ ପତ୍ର)

* The rain-fall of 1865 in Orissa was scanty and ceased prematurely, so that the out-turn of the great crop of winter rice on which the country mainly depends, was reckoned at less than a third of the average crop. Food-stocks were low, both because export had been unusually brisk of late and because the people had not been taught by precarious seasons to protect themselves by retaining sufficient stores at home. When the harvest failed, so totally new to them was the situation that no one realised its meaning and its probable results. The local Government and officials not taking alarm and misconceiving the gravity of the occasion abstained from making special enquiries, price along remained so moderate that they offered no temptation to importers, and forced no reduction in consumption on the inhabitants, till suddenly the province was found to be almost bare of food. It was only in May 1866 that it was discovered that the markets were so empty that the jail-prisoners and the government establishments could not be supplied. But the southern monsoon soon had now begun and importation by sea or land became impossible. Orissa was at that time almost isolated from the rest of India, the only road leading to Calcutta across a country intersected by large rivers and liable to inundation, was unmetalled and unbridged and there was very little communication by sea, for what trade there was had hitherto been a purely export trade, carried on in the months of fine weather. No relief could be obtained from the south where lay the district of Ganjam, itself severely distressed. By great exertions and at enormous cost, the Government threw in about ten thousand tons of food-grain by the end of November, and this was given away gratuitously, or sold at low rates or distributed in wages to the starving population saving, no doubt, many thousands of lives. But meanwhile, the mortality among those whom this relief did not reach, or reached too late, had been very great and it was estimated that about a third of the population or nearly 1,000,000 persons had died. [Report of the Famine Commission of 1878 quoted in Buck's "Bengal under the Lieutenant Governors"—P. 329.]

୧୪

ଠାକୁରମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା

ଠାକୁରମାଙ୍କ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା ମୋ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟନାର ଦିବସ । ସନ ୧୯୭୭ ମସିହା ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ । ଦିନେ ଅପରାହ୍ନ ପାଞ୍ଚବଶିଶୁ ସମୟରେ ମୋହର ଜୀବନଦାୟିମୀ ପ୍ରତିପାଳିକାଠାକୁରମା କୋଚିଳା ଦେଇ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଚଉସ୍ତର ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ମୋହର ଜୀବନରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଚରେମେଶ୍ଵର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀରେ ରଖିଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତୁରକା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ସୁତରଂ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଅଧିକ କାଳ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା ନାହିଁ ।

ମୋହର ଜୀବନରକ୍ଷା ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଜ୍ଞାନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବହନ ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଠାକୁର ବାବା କୁଣ ସେନାପତି ମୁଣ୍ଡବାବାଦ ନବାବ ସରକାରରେ ଦରୁଆନ କି ଜମାଦାର ଏହିପରି ଗୋଟାଏ କିଛି ସାମାନ୍ୟ କର୍ମରେ ନୟୁକ୍ତ ଥିଲେ, ସେହି ବିଦେଶ ଭୂମିରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ସେ ସମୟରେ ଠାକୁରମା ଅସହାୟ—ଦୁଇଗୋଟି ଅପ୍ରାୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଷ୍ପମୟାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲେ ।

ଠାକୁରମା ମଧ୍ୟମାତ୍ର, ଗୌରବଣ୍ଣୀ, ସୁଗଠିତା, ନିରାମୟ-କର୍ମତ ଶଶିର ଥିଲେ । ଚଉସ୍ତର ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଦନ୍ତପାତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ମୟୁରରେ ପ୍ରାୟ ଅର୍କେକ କେଶ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ସେ ଧୀର ପ୍ରକୃତି ଓ ସରଳ୍ୟବାଦ ଥିଲେ । ସୁଶ୍ରବ ସମାନ, କଥାଭାଷା ମଧ୍ୟ କୋମଳ ଏବଂ ଧୀର ଥିଲା । ଶିଳ୍ପାର

କରି କଥା କହିବାର କେବେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ଗ୍ରାମରେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ କଳପତ୍ରିପ୍ରା ବିଧବା ଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଠାକୁରମା ଆପଣା ଘରର କବାଟ କିଳି ଦିଅନ୍ତି । ମୋହର ବଡ଼ମା ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଣବଧୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଗର୍ବିତା ଓ କର୍କଣ୍ଠପଣ୍ଡିତୀ ଥିଲେ । କୌଣସି କାରଣରୁ ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି ଗାଳିଦେଲେ ଠାକୁର ମା ସେ ପ୍ଲାନରୁ ପଳାଇ ଯାଏ, ଅଧିକ କଷ୍ଟବୋଧ ହେଲେ ଦର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର କୋଣରେ ଲୁଚିବମି କାନ୍ଦନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଛବାସ୍ୟ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସବ୍ଦବା ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଦୋର ବିଷାଦ-କାଳିମାର ଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଆଜନ୍ତା କରି ରଖିଥାଏ । ସେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠାବଣ ଏବଂ ଧର୍ମ ପରାମ୍ପରା ଥିଲେ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାରବୁଢ଼ ତାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠେଷ୍ଟ ଥିଲା—ବର୍ଷର ଅଧିକାଂଶ ମାସ ଉପବାସ ଏବଂ ହରିଷ୍ଚାନ୍ଦରେ ଅତିବାହିତ ହେଉଥାଏ । ଗୋରୁମାତା କାନ୍ଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁ-ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିବା ପାପ, ସେଥିପାଇଁ ଚାଲି ଚାଲି ଅନେକ ଶାର୍ଥପ୍ରାନ୍ତ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତନି ରୁରିମାସ ଅନ୍ତର ଥରେ ଥରେ ବାତଜୁର ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୀଡ଼ାରେ ଶୟାଗତ ଥିବାର ମୁଁ କୁଣ୍ଡ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହଁର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଶୟା ତ୍ୟାଗ କରି ଅର୍ତ୍ତରୁଚି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆର୍କ କର୍ମରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି; ପ୍ରପ୍ରେମିଜନ ବ୍ୟଙ୍ଗତ କାହାରିକୁ ଅନାଇ କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ମଧ୍ୟମ ସମୟରେ ଧ୍ୟାନାଳେ ପୂଜାସେବା, ସନ୍ଧାନ ସମୟରେ ମାଳା ଭଜନ ଏବଂ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପୁରୁଷକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଅର୍ତ୍ତରୁଚି ସମୟରେ ଏହିପରି ଅହାର ଓ ଶଯ୍ତନ ଉତ୍ସବର ଭେଜନ କରି ଶଦୂନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ସମୟ ତିନି ରୂପ ଦଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଥିଲା; ତାହା

ମଧ୍ୟ ଏତେ ଲଦୁ ଯେ, ତର ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଶବ୍ଦ ହେଲେ କିମ୍ବା କେହି ଥରେ ଡାକିଦେଲେ ଉଠି ବସନ୍ତ ।

ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ତିନିଗୋଟା ବାଉଁଶ ପଡ଼ି ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁ ଦ୍ର ଫେଡ଼ ନାନାପ୍ରକାର ମଳମୂଳିକା ଓ ନାନା ପ୍ରକାର ଆଶଧରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦିଶ୍ୟଟି ବଚିର ନାନାପ୍ରକାର ସାମୟିକ ଫେଲ ମଞ୍ଜ । ତୃଷ୍ଣୟଟି ଅତି ବୃଦ୍ଧ—ଘରର ଯାହା କିଛି ଭଗାତଙ୍ଗ ଜନସ ସେଥିରେ ପଡ଼େ, କୌଣସି ଦ୍ୱବ୍ୟ ଫୋପାଛି ଦିଆଯା ଏ ନାହିଁ । ତରେ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପିଲ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ ଆପି ତିକଣା କରିବାକୁ ବଦିଯାନ୍ତି—ତାଙ୍କ କଥା ପିଲଙ୍କ ବେମାର କଥା କବିରାଜେ ବୁଝିବେ କଣ ? ସେ ସମୟରେ ଡାକିର ନାମ ଗ୍ରାମବାସୀ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଦରର ଫଶାଦଭଗରେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁ ଦ୍ର ତୋଟା । ଗୃହକର୍ମରୁ ଅବକାଶ ପାଇଲେ ଗୋଟିଏ ମାନକୁ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି । ସାମୟିକ ଫଳମୂଳରେ ବଚିର ସବଦା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ, ବଜାରରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପନ ପରିବା କଣ୍ଠିବାର ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଠାକୁରମା ଗୁଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ବଚିର ରେ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେଖିତ ଆମ୍ବକାନନ ଦିଦ୍ୟମାନ ।

ଦର ସମସ୍ତଙ୍କ ସେବା ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ଘେଗ କରିବା ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଥିଲା । ତାଙ୍କର କଷ୍ଟର ବିଶେଷ କାରଣ ଥିଲା, ମୋ ପିତାଙ୍କ ମୃଦ୍ଦୁ । ମୋ ଜୀବନରଣାପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ କଷ୍ଟଘେଗ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରକ୍ଷା କଲେ ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତ ହୁଏ । ମୋ ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ଦିନ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦିନ, ମାସ ଉତ୍ସର୍ଗ ମାସ କେତେ ରାତି କେତେଦିନ ଅନାହାର ଅନିଦ୍ରାରେ ତାଙ୍କର ସମୟ

ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି ! ଗାନ୍ଧି ପଡ଼ିଆରେ ଚରୁଥିବା ସମୟରେ ଆପଣା ବାହୁଦ୍ରାଷ୍ଟ ପ୍ରତି ଯେମନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥାଏ, ସେହିପରି ଠାକୁର ମା ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ପଛକେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥାଏ । ପ୍ରଥମ କଲିକତା ଯାଦା ସମୟରେ ମୋହର ବ୍ୟସ କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶ ମଧ୍ୟରେ । କଲିକତାରୁ ବାହୁଦ୍ରାଷ୍ଟ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବାର ସମୟ ସରଣ୍ୟା । ଠାକୁରମା ମୋତେ ଅନାଇଦେଇ ପାଗଳମା ପ୍ରାୟ ଘରେ—ପିଣ୍ଡାରେ—ଅଗଣାରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅର୍ଦ୍ଧଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍ଗନ ଭାବରେ—ଧାଳୁ ବୁଲିଲେ । ହା ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ! ଅସହାୟ ଶିଶୁସନ୍ତାନଙ୍କ ଜୀବନରକ୍ଷା ସକାଶେ କୋମଳ ସ୍ଵଭାବା ନାଶ ହୃଦୟରେ କି ମାତ୍ରା—ମମତା—ସ୍ଵେହର ଖଜ ବପନ କରି ଦେଇଅଛ । ଫଳଟଃ ମୋହର ଅସହାୟ ଜୀବନରକ୍ଷାର କାରଣ ଠାକୁରମାଙ୍କ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଆୟୁବକିଦାନ, ଆଉ ମୋହର ଯାହା କିଛି ଉନ୍ନତି ଠାକୁର ମାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରବାହର ପ୍ରତିଫଳ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

(ଦିଃ ସାଃ, ଶ ଭାଗ ୨ୟ ପଖ୍ୟ)

୧୫

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନି ପ୍ଲାପନ (୧)

ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗ ଲ ସନ ୧୯୪୭ ସାଲ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ଉତ୍ସର୍ଗ ବଜାରାଶାର ଉନ୍ନତି ଓ ବିସ୍ତୃତ ଆରମ୍ଭ । ମହିମା କିଶ୍ରରତ୍ନ ବିଦ୍ୟାସାଗର, ପୁଜ୍ୟପାଦ ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ, ବିଜ୍ଞବର ଅଷ୍ଟପୁକୁମାର ଦଉ ମହୋଦୟ ମାନଙ୍କ ରଚିତ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ

ଯୋଗେ ବଜ୍ର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍କୁଲ ସମୁହର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଅଭାବ ଦୂର ହୋଇଥିଲା । ବିଜ୍ୟାଚନାମା ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ସମ୍ବାଧକାରୀ, ବାବୁ ତାରିଣୀ ଚରଣ ଚଙ୍ଗୋପାଖୀଯ ଏବଂ ପଣ୍ଡତ ଲେହାରାମ ପ୍ରଭୃତି ମହାମୂଳମାନେ ପାଠୀଗଣିତ, ବଜଗଣିତ, ଭୂଗୋଳ, ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷରେ ବିଜେଷ ସହାୟତା କରିଥିଲା । ତତ୍ପରେ ସ୍କୁଲ ସମୁହରେ ଯେଉଁବୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିର୍ମିତ ଥିଲା, ସେ ସବୁର ଭାଷା ଯେପରି କଦର୍ମ୍ୟ, ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅନୁପ୍ରକାଶିତ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଉକ୍ତଳ ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦାଗ ମାତ୍ରିକଥା ଓ ହିତୋପଦେଶ ସ୍କୁଲ ଆରମ୍ଭର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୁପେ ନିର୍ମିତ ଥିଲା, ତାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହିପରି ରହିଅଛି । ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ବାହାରିବାକୁ ନାହିଁ । ଉକ୍ତଳ ଭାଷା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲିଖ ସମୟରେ ବଜାନି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଜାନି ବାବୁମାନେ ଯେପରି ତୁଳି ତାଙ୍କଳ୍ୟ ଭାବରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ପ୍ରକୃତରେ ଆପଣାର ମାତାକୁ ଅପମାନ କଲାପରି ନିନାକାରିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଷମ ଫୋଧ ଏବଂ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆୟାତ ଲାଗେ । ସେ ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ଜାତି ହୋଇଗଲା ଯେ, ପ୍ରକୃତରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ନ ହେଲେ ଚିରକାଳ ଉନ୍ନଦେଶୀୟ ଲେକମାନଙ୍କଠାରେ ଅବଜ୍ଞାତ ହୋଇ ରହିଥିବୁଁ ଏବଂ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଜାଣିଯୁ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଲଭ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ ହେବ । ଭାଷା ଉନ୍ନତର ଉପାୟ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିବାନିଶି ଭାବନା ଏବଂ ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ପ୍ରାଣପାତ କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ସମୟରେ ମୋର ବୟସ ୧୯୨୦ ମଧ୍ୟରେ, ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ, ଶକ୍ତିଲ୍ଲବ୍ଧ ଓ ଦରିଦ୍ର ।

ସେ ସମୟରେ ବଜାନାରେ ପ୍ରତି ମାସରେ ନାନା ବିଷୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃଦ୍ଧତା ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ବାହାରୁଥାଏ । ମୁଁ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ନିଜ ବ୍ୟସରେ କଣି, କେତେକ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରଷ୍ଟ ସୁନହାଟ ଗ୍ରାମନିବାସୀ ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଳପୁରୁ ଆଣି ପଡ଼େ । ଦାମୋଦର ବାବୁ ନିଜେ ପଡ଼ିଲୁ ବା ନ ପଡ଼ିଲୁ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁନ ସକାଶେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଦୟକର ରଖିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ପଡ଼ୁଥାଇଲା, ସେ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶର ଭାଷା କଦର୍ମ୍ୟ ଏବଂ ବିଷୟ ମାତ୍ରିକାନ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅପାଠ୍ୟ ଥିଲା । ସୁଖର ବିଷୟ, ସେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ନାମ ଏକାବେଳକେ ବିଳପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଉତ୍ସମ ପୁସ୍ତକ ଥିଲା, ତାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଅଛି ଏବଂ ବଜାନାରେ ସମ୍ଭାବରେ ରହି ସ୍ଵରୂପ ଚିରକାଳ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବ ।

ଖଣ୍ଡିଏ ବଜାନା ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ମୁଁ ଅନେକବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ହସ୍ତରେ ଧରି ଓଳଟ ପାଳଟ କରି ଚାଲୁଦୀର୍ଘ ଦେଖ ଏବଂ ମନରେ କରେ କେବେ ଉକ୍ତଳ ଭାଷାରେ ଏପରି ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବାହାରିବ । ଅଙ୍ଗୀତସାରରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧନିଶ୍ଚାସ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ବଜାନାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ମାସିକ ପର୍ଦିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ନାମ ବିବିଧାର୍ଥ ଫର୍କଦ । ମୋ ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ତାହାର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାର ପର୍ଦିକା ପଡ଼ିବାକୁ ପାଏଁ ଏବଂ ଖାଲି ଥର କରି ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ବଜାନାରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ ପର୍ଦିକା ବାହାରୁଥିଲା; ନାମ ‘ସୋମପ୍ରକାଶ’ ଏବଂ ‘ଏତୁକେଶନ ଗେଜେଟ’ । ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର ସୋମ ପ୍ରକାଶର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ଏତୁକେଶନ ଗେଜେଟ ଜିଲ୍ଲାୟୁଲକୁ ଆସେ । ବହୁକଷ୍ଟରେ ବଢ଼ି ଯାଏ ।

ଓ ଅନୁସରଣରେ କଦାଚିତ୍ ବେଳେବେଳେ ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ବିଶେଷ ବ୍ୟାକୁଳତା ସହିତ ମନରେ ସମୟ ସମୟରେ ଏହି ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଆରେ କଣ ଏପରି ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ବାହାରବ ନାହିଁ ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୈରାଶ୍ୟ ଜଡ଼ିଛି ଉତ୍ତର ମନମଧ୍ୟରୁ ମିଳେ—ଅସମ୍ବବ, ଅସମ୍ବବ ! ସେହି ସମୟରେ କଳିକତାରେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁବାଦକ ସମିତି ଗେତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ କୌଣସି କୌଣସି ବିଦ୍ୟାନ୍ ଲୋକ ରଂଗନ୍ତିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ କରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଉଥିବାର ଶୁଣୁଥାଏଁ । ଅନୁବାଦ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ଅଣାଇ ପଡ଼େଁ, ଇର୍ଶାନଳରେ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଦର୍ଘ ହୋଇଯାଏ । ମନରେ କରେଁ, ସରକାର କି ସକାଶେ ଉଚ୍ଛଳରେ ଅନୁବାଦ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ଦିବାନିଶି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବନା—ଦେଶସ୍ଥିତି ବଢ଼ି ଲୋକମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି କେବେ ଅନୁଭାଗ ଜାତ ହେବ ? ସେ ସମୟରେ ଦେଶସ୍ଥିତି ରଂଗଜୀବୀ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ଵ ପଢ଼ିଆ ବାବୁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ କରିବା କିମ୍ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ରୂପେ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଅପମାନ ବା କଥିଞ୍ଚିତ ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଅମଲମାନଙ୍କ କଥା ଅଧା ପାର୍ଶ୍ଵ ଅଧା ଓଡ଼ିଆ, ଲେଖା ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ର କଥାପକଥନ ବୁଝି ଥିଲା । ଆପଣା ଆପଣା ଘରର ଖର୍ଚ୍ଚ ଲଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାର୍ଶ୍ଵ । ପୂର୍ବେ କରେଇର ଭାଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ଶ୍ଵଥିଲା । ସନ ୧୯୩୭ ସାଲରେ ସରକାର ବାହାଦୁର ତାହା ରହିଛି କରି ଦେଶୀୟ ଭାଷା ପ୍ରତଳନର ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଅମଲ ବାବୁମାନେ ବହୁ ଯହି ଓ ପରିଶ୍ରମରେ ପାର୍ଶ୍ଵ ଶିଖିଥିବା, ସେହି ଭାଷା ଲେଖା ଓ କଥାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା

ସମାଜରେ ଗୌରବ ବିଷୟଥିବା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିବାରେ ଅନେକ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁ ବାହାରର ଦରଖାସ୍ତ ପ୍ରଭୁତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିଛି ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରେଇ ଭିତର ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେର ବହି ପ୍ରଭୁତି ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଲିଖିଛି ହେଉଥିଲା ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ ଏବଂ ମିସନ ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପିଲମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ସରକାରରୁ ହକ୍କୁମ ଅସିଥିଲା ସତ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଶୁଷ୍ମମାନଙ୍କ ହାତରେ କେବେ ସୁନ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଶୁଷ୍ମମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କଣିବା ସକାଶେ ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କୁ ପରସା ମାରିଲେ ଉତ୍ତର ପାନ୍ତି ଯେ, ‘ତୁ ତ ଅବଧାନ ପାଖରେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ି ସାରିଛୁ, ଆଉ ଓଡ଼ିଆ ବହି କଣ ହେବ ରେ ? ଯା ରଂଗଜୀବୀ ପଡ଼ୁଥା ।’ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ସମ୍ଭୂତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ାଇବା ସକାଶେ ଘୋରେନିବାସୀ ଆର୍ତ୍ତବାଣ ନନ୍ଦ ପଣ୍ଡିତ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ସମ୍ଭୂତ ପଢ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ିବାକୁ ଏ ପଡ଼ାଇବାକୁ ଦ୍ୱାରା କରୁଥିଲେ । ଆପେ ଓଡ଼ିଆ ହାତଲେଖା ପଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ନେଖି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଦେଶରେ ଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଘରକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଲେଖାଇ ନିଅନ୍ତି । ଶୁଷ୍ମମାନେ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କିମ୍ବା ନ ଆଣିଲେ ତେବେ ଭଲ କଥା । ପଣ୍ଡିତେ ଶୁଷ୍ମମାନଙ୍କୁ କେବଳ ବିଦ୍ୟାସାଗରକୁ ଉପର୍ଦମନିକା ଖଣ୍ଡିକ ପଢ଼ାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଥାନ୍ତି । ଏଣେ ପୁଣି ସ୍କୁଲର ସବୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗାଳୀ । ଶୁଷ୍ମମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଲେ କି ନାହିଁ, ଏହା ତଦନ୍ତ କରିବାର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତିକାର କଥା ? ବରଞ୍ଚ ଓଡ଼ିଆଟା ଯଦି ସ୍କୁଲରୁ ଉଠିଯାଏ, ସେଇଟା ତ ଉତ୍ତମ କଥା । ରଂଗଜୀବୀ ସ୍କୁଲର ଶୁଷ୍ମମାନେ ରଂଗଜୀବୀ ମିଶା ବଙ୍ଗଳା କଥା ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଅପମାନର ବିଷୟ ବୋଲି

ଜୀବନ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ହ୍ୟୁଦୟଶର୍ମ ଯୋଗରେ ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟା ରଂଗଜା ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରୁ ଏକା-ବେଳକେ ବିଭାଗିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ, ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର-ଭଣୀ, କବିବର ଅଧିମନ୍ୟ ଓ ଫନ୍ଦକୁଷ୍ଟ ଦାସଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗରେ ପବିଷାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭକ୍ତପୂର୍ବକ ବାରମ୍ବାର ନମସ୍କାର କରୁଥିଛି । ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ମହାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ରକ୍ଷାକାରୀ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ଉଦ୍ଦଳ ଭାଷାର ମୂଳ-ଦୁଆ ଅଟେ । ଯାବରୁ ଉଦ୍ଦଳ ଭାଷା ଥିବ, ତାବରୁ ଏହି ମନ୍ଦାମ୍ବମାନଙ୍କ ମହିମାନ୍ତ୍ର ନାମ ଉଦ୍ଦଳରେ ବିରାଜିତ ରହିଥିବ ।

ଉଦ୍ଦଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଭାଗବତ ପଠିତ ହୁଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପ୍ଲାୟ୍ୟ ଭାଗବତ ଗାୟ ବିରାଜିତ ଓ ପୂଜିତ ହେଉଥିଛି । ପୂର୍ବେ ରୂପଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତ ଭାଗବତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିମାନଙ୍କ ଛୁନ୍ମମାନ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୁପେ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ମଧ୍ୟପଲବାସୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସଭା ଏବଂ ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ଚୌପାଢ଼ିରେ ଗ୍ରୁନ୍ଡପୁସ୍ତକ ମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା ତତ୍ତ୍ଵ ବିନୋଦନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଥିଲା । ଉଦ୍ଦଳର ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନିତ ଗୀରାର୍ଥୀ ଦଳ ଥିଲେ । ଗଡ଼ିଜାତ ମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରି ରାଜମାନଙ୍କୁ ଗୀରାର୍ଥ ଶୁଣାଇବା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଅରଜକତା ତଥା ବାଷ୍ପବିପୁର ସମୟରେ ଉଦ୍ଦଳ ସାହିତ୍ୟଭଣ୍ଡରୁ ବହୁବିଧ ପୁସ୍ତକ ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଇଥିଛି । ଲୋକେ ଅରଣ୍ୟମା ଓ ପଦଚମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଆୟୁଗୋପନ କରି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟଗ୍ରହ ସମ୍ବାଦବାକୁ ଅବକାଶ କାହିଁ ? ତଥାପି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରହ ହୃଦୟର ନିର୍ଭକ

ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରକଳନ ଘବରେ ଲୁଗୁର ରଖିଥିଲେ । ସେ ସବୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିରାଜିତ ଅଛି ଏବଂ ବିରକାଳ ରହିଥିବ ।

ସେ ସମୟରେ ଉଦ୍ଦଳ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କେବଳ ସେହି ବିଷୟ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏଁ । ବଞ୍ଚ ଭାଷାରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଯେପରି ନୂତନ ନୂତନ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଛି, କି ଉପାୟରେ ଉଦ୍ଦଳ ଭାଷାରେ ସେହିପରି ପୁସ୍ତକ ବାହାରିବ, ଏହାହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ଲେଖକ କାହାକୁ ? ମୁଁ କଣ ଲେଖିପାରିବ ନାହିଁ ? ସମୟ ସମୟରେ ବଞ୍ଚିଲା ଯୋମ ପ୍ରକାଶରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲି । ମୋ ପ୍ରେରିତ ପରିମାତ୍ରକ ସମାଦକ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ଲେଖିବାରୁ ସାହସ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ଜାତ ହେଲା । ଆୟୁଗମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଯାତ୍ରାଦଳ ଥିଲା । ଗୁଡ଼ିଏ ଚୌପାଢ଼ି ରଚନା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଗାଇବାକୁ ଦେଲି । ପିଲମାନେ ଯାତ୍ରାରେ ଗାଇବାରୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ସମୟ ପାଇଲେ କିଛିହେଲେ ଗୋଟିଏ ରଚନା କରି ପକାଏଁ । ସେମୁଡ଼ାକ ଭୂତ କି ପ୍ରେତ କଣ ହେଉଥାଏ ମନରେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଲେଖୁଁ ଲେଖୁଁ ରଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିପକାଇଲି—ତାହାର ନାମ ଦେଲି ‘ରଜପୁଷ ଇତିହାସ’ । ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି । ସେମାନେ ପଢ଼ି ଆନନ୍ଦତ ହେଲେ । ସବୁ ତ ହେଲା, ଏବେ ତାହା କିପରି ଗ୍ରୁପା ହେବ, ଏହାହିଁ ଘବନା । ଉଦ୍ଦଳରେ ଏକମାତ୍ର ପତିତପାବନ କଟକ ମିସନ ପ୍ରେସ । ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରୁପାର ଖର୍ଚ ବିଷୟ ପରି ଉତ୍ତର ପାଇଲି, ପର୍ମାକୁ ତିରିଶ ଟଙ୍କା । ହିସାବ କରି ଦେଖିଲି, ମୋ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ଛପାଇବାକୁ ତିନିଶତ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା । ହରିବୋଲ ହର ! ଟଙ୍କା କାହିଁ, ମୁଁ କାହିଁ ! ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶହେଟଙ୍କା ଏକଷଙ୍ଗରେ

ହାତରେ ଧରିନାହିଁ । ଦରମା ମାସକୁ ଯାହା କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲି, ସେହିଦନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ମାଙ୍କ ଜିମା କରିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । କିଛି ବିଳମ୍ବ ହେଲେ କେପିଯୁଭି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ପୁସ୍ତକ ଛୁପା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକାବେଳକେ ନିରାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ମୋର ଉଦ୍‌ଧୀନତା ଓ ଅଯନ୍ତର ଦେଖି ରଜପୁଷ୍ଟ ରତ୍ନହାସ ମଧ୍ୟ କାହିଁ ଉଭେଇ ଗଲା । ମାତ୍ର ଲେଖାରୁ ବିରତ ହେଲିନାହିଁ । ମୋର ଆଶାଥାଏ, ମୋର ଲେଖା ଦେଖିଲେ ଆଉ କେହି ଲେଖିବାକୁ ଏବଂ ଛପା ପୁସ୍ତକ ବାହାର କରିବାକୁ ଯନ୍ତ୍ର କରିବେ । ବଜାଳି ବାବୁମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୱୁତ ଏଣିକ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ପ୍ରିରହୋଇ ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ପ୍ରକ୍ୟପାଦ ଛିଶୁରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ମହୋଦୟଙ୍କ ଆଦେଶରେ ତାହାଙ୍କ ରିତ ବଙ୍ଗଳା ଜୀବନଚରିତ ଖଣ୍ଡିକ ଉକ୍ଳଳ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି କଲିକତା ବାପ୍ଟିଷ୍ଟ ମିସନ ପ୍ରେସ୍ରୁ ଛପାଇ ଆଣିଲା । ଗୁପ୍ତବୃତ୍ତି ପରିଷାରେ ହିତୋପଦେଶ ରହିତ ହେଉ ଜୀବନଚରିତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିର୍ମିତ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଦ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲା । ସେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ାହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମୋର ସହପାଠୀ ରକାଇଲୁ ରଦ୍ଦନାଥପ୍ରସାଦ ଭୁମ୍ଭୁ ଶ୍ରେଣୀପାଠ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତବୃତ୍ତି ପରିଷାର ନିମ୍ନ-ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିର୍ମାଣିତ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ଏଥରେ ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ବିବେଚନା କଲି, କେବଳ ସ୍କୁଲର ଛୁଟମାନେ ଓଡ଼ିଆ କିତାପ ପଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ବାହାରର ସବସାଧାରଣ ଲେକେ କିତାପ ପଡ଼ିଲେ ସିନା ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ । ବିଶେଷତଃ ସେ ସମୟରେ ବାହାରର ଲେକେ ଗଦ୍ୟ ପଡ଼ି ଜାଣୁ ନଥୁଲେ । ମାତ୍ରକଥା ବା ହିତୋପଦେଶ ସେମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ

ଉଚ୍ଚ ରାଶିରେ ଧରି ଛୁନ ଗୀତ ପରି ପଡ଼ି ବସନ୍ତ । ମାତ୍ର ନାନାରୂପ ରାଶିରେ ବସାଇ ଯେତେରୁପେ ପଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମଧ୍ୟ ପଦ ମିଳେନାହିଁ । ଶେଷରେ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ପୋପାଡ଼ ଦେଇ ଖପାଟାଏ ହୋଇଯାଇ ବୋଲନ୍ତି—ପଦ ମିଳିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଇଟା କଣ ଛୁପା ବିଜମ ? ଆମୁମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଲେକେ ଘରେଘରେ ବସି କିତାପ ପଡ଼ିଲୁ । ହେଲେ—ଦେଖାଗଲଣି, ପଦ୍ୟ ଛୁନବନ୍ଦ ପୁସ୍ତକ ନ ହେଲେ ସେମାନେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ପଡ଼ିବା ଭଲ ଛୁନବନ୍ଦ ପଦ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଶକ୍ତି ବା କାହିଁ ? ବିରୁଦ୍ଧ ବସିଲେ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରେ—କେତେବିନୟାଏ ଭାବୁଭାବୁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲ । ଯେଉଁଥିରୁ ପୁରୁଣ ପଦ୍ୟ କାବ୍ୟତ୍ରି ଅଛି, ତାହାକୁ ଛୁପା କରଇ ଦେଲେ ତେର ପୁସ୍ତକ ବାହାର ପଡ଼ିବ । ଲେକେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ କଣି ପଡ଼ିବେ, ଏଣେ ପୁସ୍ତକ ବିଦ୍ୱୁତ ତେର ଟଙ୍କା ଲାଭ ମିଳିଯିବ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଆଉ ତେର ପୁସ୍ତକ ଛୁପା ହୋଇପାରେ । ଶିଳ୍ପରେ କଥାଗଡ଼ାକ ସ୍ଵୀର ଚିତ୍ର ହୋଇଗଲ ସଞ୍ଚ, ମାତ୍ର ମୂଳ ପଦାର୍ଥ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? କାହା ବଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଯିବ ? ସେହି ସମୟରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଟଙ୍କାବଳ, ବୁଦ୍ଧିବଳ ପରି ଲେକବଳ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଉପାୟ ଉଭାବନ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ସବ୍ର ସ୍ଥାପନ କରାଗଲ । ସେଥିରେ ସଭ୍ୟ ହେଲେ— ବାବୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ବାବୁ ଭୋଲାନାଥ ସାମନ୍ତରାୟ, ବାବୁ ଦାମୋଦରପ୍ରସାଦ ଦାସ, ବାବୁ ରଧାନାଥ ରାୟ, ଫକରମୋହନ ସେନାପତି । ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସ ସଭର ସମ୍ପାଦକ ଏବଂ କୋଷାଧିକ ହେଲେ ।

ବାବୁ ରଧାନାଥ ରାୟ ସଭର ସଭ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁଲ ହେଲେ ସଭ୍ୟ, ମାତ୍ର ପ୍ରିର ହେଲ ଯେ, କୌଣସି କାଗଜ ପମ୍ପରେ ତାଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖ କରିଯିବ ନାହିଁ । ସେ ସବ୍ଦା ଗୋପନୀୟ ଭାବରେ ଆମୁମାନଙ୍କ

ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । କାରଣ କୌଣସି ସଜ୍ଜ ସମିତିରେ ଯୋଗଦେବା କିମ୍ବା କାହାର ସହିତ ମିଳିମିଶି ବୁଲିବାକୁ ତାହାଙ୍କ ପିତା ବାବୁ ପୁନ୍ଧର ନାରୂପଣେଷୟ କର ଦୃଢ଼ିରୁପେ ମନ୍ଦା ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ରାତରେ ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରାମରେ ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ବୈଠକ ଖାନାରେ ସଜ୍ଜ ବସେ । ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ବିଜ୍ଞାନ ବକାରାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ସମପ୍ରେସ ସମାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷା । ରାଧାନାଥ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଫ୍-୧. ପାଶ କରି ନ ଥିଲେ, ତରେ ବସି ପଡ଼ିଥିଲେ ମାତ୍ର । ଅନେକ ଦିବସ ତର୍କ ବିତରି ଉତ୍ସରେ ମହାରେ ସ୍ତର ହୋଇଗଲା—ଉଜ୍ଜଳର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ ଗ୍ରୂପା କରୁଥାଉ । ପ୍ରଥମେ ରସକଳୋଳଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରୁଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ବିଷୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରୂପା କରୁଥିବ । ରସକଳୋଳର ଗ୍ରୂପା ଶର୍ତ୍ତସର୍ବହୁ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ କୋମାନ ପ୍ଲାପିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ଏକ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଟଙ୍କା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ତିନି ରୂପ ମାସ ଯହ କରି ଅତେଇ ଶତଟଙ୍କା ମୂଲଧନ ସର୍ବହୁ କରାଗଲା । ଏହି ସଂଗ୍ରହର ଅର୍ଥ କୋଣାଖଣ ଦାମୋଦରବାବୁଙ୍କ ନିମାରେ ରହିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରୂପା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ବମାନେ ସଭାର ସର୍ବ୍ୟ ମଲିନାଥ କେତେଜଣ ରସକଳୋଳ ଉପରେ ଟୀକା କରିବାକୁ ବସିଗଲୁ । ପ୍ରଥମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରୁ ରୂପିଣ୍ଡା ପୁସ୍ତକ ଅଣାଗଲା । ସେ ସମସ୍ତର ପାଠ ମିଳାଇ ବିଶୁଦ୍ଧରୁପେ ଶର୍ତ୍ତୀଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖାଗଲା । ଅମରକୋଷ ଏବଂ ଆଉ ତିନି ରୂପିଣ୍ଡା ଅଭିଧାନ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶର୍ତ୍ତାର୍ଥ ନିରୂପଣ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତର ବାଦାନ୍ତବାଦ ଚକ୍ରଥାଏ, ସେ ସମସ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠକମାନଙ୍କ ହାସ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତେଜିତ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୱାତି ଜାତ ହେଉ

ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ରାତ ଟାରୁ ଝଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟୀକା ଲେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଲେ । ଗୁରୁମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଗତି ଯହ ଏବଂ ପରିଶ୍ରମରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧାର୍ଥ ସରକାର ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ମନରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭାବର ଉଦୟ ହେଲା । ସଦି ରସକଳୋଳ ଶର୍ତ୍ତୀକ ମାସ ଗ୍ରୂପା କରାର୍ଥୀ, ଆପାତତଃ ଶର୍ତ୍ତୀଏ କାବ୍ୟ ଗ୍ରୂପା ହୋଇପିବ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଛପାଇବାକୁ ତତ୍ତର ବିଳମ୍ବ ହେବ । ସଦି ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ କୋମାନ ପ୍ଲାପନ କରୁଁ, ତେବେ ଏକାବେଳକେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ସହଜରେ ଛପାଇ ପାରିବୁଁ । ଏହାର ରୂପ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କଟକରେ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂକୋପାନ ପ୍ଲାପିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ଆଦର୍ଶରେ ଗୋଟିଏ କୋମାନ ଗଠନ କରୁଥିବା କଥା ହିର ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ପ୍ରେସ କି ପଦାର୍ଥ, ସେଇଟା ମାଟିରେ କି କାଠରେ ତିଆରି, ସେଥିପାଇଁ କି କି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଏବଂ ପ୍ରେସ ପ୍ଲାପନ କରିବାକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ଜଣକର ନ ଥିଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରେସ କିମ୍ବା ପ୍ରେସ ମାମ୍ବିପୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଅଥବା ପ୍ରେସ ପ୍ଲାପନ କରିବା ହିର ହୋଇଗଲା । ରସକଳୋଳର ଟୀକା କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ରହିବ ହୋଇଗଲା । କୋମାନର ମୂଳ ପୁଞ୍ଜି ଧନାଧିକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵବିଲରେ କାହିଁ ଉତ୍ତେଜ ଗଲା । ଦେଖିଲି, ସେ ଟଙ୍କା ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମ୍ବବିଜ୍ଞାନ ଦିକ୍ଷିବ, ସୁତରାଂ ପ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏହି ସମସ୍ତ ବିବେଚନା କରି ଭୁବି ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେଲା ।

(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ୧୧, ଭାଗ ୧୯ ଫଲ୍ଗୁନୀ)

ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଲାପନ (୨)

ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଲାପନ କରିବା ବିଷୟ ସବୁରେ ଛିର ହୋଇଗଲା । ତାହାର ନାମ ହେଲା ପି. ଏମ୍. ସେନାପତି ଏଣ୍ କୋ. ଉଦ୍‌ଧଳ ପ୍ରେସ୍ । କୋମ୍ପାନିର ଏକ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା । ସବୁରେ ତ ସବୁ କଥା ଛିର ହୋଇଗଲା ।

“ଆଉ ସବୁ କଥା କର ଠୁଳ ।
ଟଙ୍କାଟି ଅଟେ ସବୁର ମୂଳ ।”

ପୃଷ୍ଠେ କହିଅଛି—ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଧନବନ୍ତି ଟିକ୍କିଯାଇଥିବା ଏବଂ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବସାୟରୁ ମୋର ମାସିକ କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପୁହୁଏ । ବଡ଼ମା ପ୍ରତି ମାସରେ ମୋର ଦରମା ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼କ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗଣି ନିଅନ୍ତି । ବାଜେ ଆୟୁ ଟଙ୍କାରୁ ପ୍ରତି ମାସ ଶେଷ ହେବା ମାସକେ ପନ୍ଦରଟି ଟଙ୍କା କଳିକତାର ଫକାରମୋହନ ସାହାଣୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ନ ଦେଲେ ନ ଚଲେ । ଆଉ କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଦରବୁ ପିଲଙ୍କ ସୁଲ ଦରମା ବହି କଣା କଣିରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଖରଚରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଏତିକାରେ ଥାଉ ।

ସମ୍ଭବ ରୂପିକଣ ସତ୍ୟ କୋମ୍ପାନିର ମୂଳଧନ ସଂଗ୍ରହ ସକାଶେ ପଦାକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲୁଁ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଜମିଦାର, ମହାଜନ, ଅମଲ ପ୍ରଭୃତି ଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାରକୁ ଫ୍ରମାଗତ ରୁର ପାଞ୍ଚମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ହେଲା । କୌଣସି କୌଣସି ବାବୁଙ୍କ ଦାରକୁ ଆଚି ଦଶ ଠାରୁ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାତାରୁ ରାତି ଦଶ ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରେସ୍

କି ପଦାର୍ଥ ଓ ତଢ଼ାର କେତେ ଲଭ ହେବ, ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଜ୍ଞାନ । ଥୋକେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେସର ନାମ ସୁରା ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ତେବେ ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଲା ପାଞ୍ଜି, ଚେତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ ଓ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ା ଯାଉଥିବା ଶୁପା ବହି ସମସ୍ତ ଦେଖୁ-ଥିବାରୁ ପ୍ରେସର ପୋଥେ ଶୁପା ହୋଇ ପାରିବା ବିଷୟରେ କାହାରକୁ ଅଧିକ ବୁଝାଇବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରେସର ଉପକାରିତା ସମନ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସାନ୍ତୋଷରେ ତିନି ରୁର ଦିଶାକରି ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ବିଷୟଟା ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର କରି ବୁଝାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ କହି କହି ବକ୍ତୃତାଟା ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । କୌଣସି ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ ବକ୍ତୃତାଟା ସହଜରେ ବାହାର ପଡ଼େ । ବକ୍ତୃତାର ସାର ମର୍ମ—“ଯେଉଁ-ମାନେ କୋମ୍ପାନିର ଅଂଶ କଣିବେ, ସେମାନେ ତେର ଟଙ୍କା ଲଭ ପାଇବେ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଶୁପା ହେଲେ ଖୁବ୍ ଶପ୍ତାରେ ବିନ୍ଦି ହେବ । ସମସ୍ତେ ଆପେ ଆପେ ପଡ଼ି ପାରିବେ, ପୋଥେ ପଡ଼ିଆକୁ ଆଉ ଡାକିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ମିଳମାନେ ଘରେ ପୋଥେ ପଡ଼ି ଜୀମ ହୋଇଯିବେ । କୌଣସି ବିଦେଶୀ ଲୋକ ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ମେଣ୍ଟ ବୋଲି ଗାଲ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।” କେହି ପ୍ରେସର ଉପକାରିତା ବୁଝି, କେହି ଲଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ, କେହିବା ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନିର ଅଂଶ କଣିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହେଲେ । ରୁର ପାଞ୍ଚମାସ ଆବଶ୍ୟକ ପରିଶ୍ରମରେ ବାରଶତ ଟଙ୍କା ସର୍ବଧ୍ୱାନ ହୋଇ କୋଷାଧିକରଣ ସମୀପରେ ଗଛିତ ହେଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ କିତାପ ଶୁପିବାକୁ ମିଷ୍ଟି ବା କାରିଗର କାହିଁ ? (ସେ ସମୟରେ କମ୍ପୋକିଟର,

ପ୍ରେସ୍‌ମେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ କାହାରକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।) ସନ୍ଧାନରେ ଜଣାଗଲା, ଉଛଳରେ କାରିଗରର ଅଗ୍ରବ, କଳିକତାରୁ କମ୍ପୋଜିଟର, ପ୍ରିଂଟର, ପ୍ରେସ୍‌ମେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଧ୍ୟାସ ଲେକଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ ପୁଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷହୋଇଯିବ । ପ୍ରେସ ସରଞ୍ଜାମ କଣିବାକୁ ଅର୍ଥ ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ । କିତାପ ବିଷୟ ଶିଖି ଆସିବା ସକାଶେ ମୋର ମାତ୍ରାକୁ ପୂର୍ବ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ କଳିକତା ପଠାଇଲି । ଛୁପାଖାନା ସକାଶେ କି କି ଜିନିଷ କଣିବାକୁ ହେବ ଓ ସେ ସମସ୍ତର ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ଏ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଲେଖି ପଠାଇବା ସକାଶେ ତାକୁ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା । କଳିକତାରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଗଲେ ଖାଇଖରତ ଇତ୍ୟାଦି ସଙ୍କଟେ ମାସକୁ ପଦର ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ଟଙ୍କା କାହଁ ଆସିବ ? କୋମ୍ପାନ୍ ପୁଞ୍ଜିରୁ ଟଙ୍କା ଦେଲେ କଳ ଇତ୍ୟାଦି କଣିବାକୁ ପଛକେ ନଅଣ୍ଟ ହୋଇପାରେ । କଣ କରିବି, ହାତରୁ ଦେବାକୁ ପଢିଲା । ବର୍ଷକାଳ ତାକୁ ମାସିକ ପଦର ଟଙ୍କା କରି ଖରତ ଦେଇଥିଲି ।

ଛୁପାଖାନା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବସ୍ତୁ ସକଳର ନାମ ଏବେ କେଉଁ ବସ୍ତୁ କେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ଓ ସେ ସବୁର ମୂଲ୍ୟର ପରିମାଣ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ କଳିକତାରୁ ପଦ ପ୍ରାସ୍ତ ହେଲା । ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ, ଅଷ୍ଟର ଅର୍ଥାତ୍ ଟାଇପ୍ ନାମକ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଅଷ୍ଟର କଳିକତାରେ ମିଳେ ନାହିଁ । କଳିକତାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ରମେଶ୍ କର୍ମକାର ନାମକ ଜଣେ ଲେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଷ୍ଟର ତୟାର କରୁଥିବାର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ତାନା ନିକଟକୁ ଗଲା । ସେ ଲେକଟା ଓଡ଼ିଆ ଅଷ୍ଟର ଦେଖି ଅଷ୍ଟର ଗଢ଼ି ଦିଏ । ଅଷ୍ଟର ଗୁଡ଼ାକ କଦମ୍ବ । ଯାହାହେଉଁ

ମିଳିଗଲା, ଏହାହିଁ ସୌଭାଗ୍ୟ । ଅଷ୍ଟର ତିଆର ସକାଶେ ବଇନା ଦେଇ ଆସିଲି । ସେ ପରେ ଅଷ୍ଟର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପଠାଇଦେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଷ୍ଟର ଏବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମମାନଙ୍କ ଦାମ ମୋଟ କରି ଦେଖାଇଲା, ସବ୍ୟବୁଦ୍ଧା ଆଠଶ ଟଙ୍କା ହେବ ହେବ । ବାକି ଗୁରିଷତ ଟଙ୍କା ହାତରେ ବଳକା ରହୁଅଛି । କଳିକତାରେ କୋମ୍ପାନ୍ ମାନଙ୍କୁ ପଦ ଲେଖି ଏବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ଲାନରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜଣାଗଲା ଯେ, ସାତ ଆଠଶ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣାରେ ଭଲ ପ୍ରେସ୍ ଗୋଟାଏ ମିଳି ନ ପାରେ । ତେବେ କଣ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ, ଏତେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ବୃଥା ଯିବ ? ମେଦିମାପୁରରେ ମିଷନଙ୍କ ମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଛୁପାଖାନା ଥିଲା । ସେଠାରେ ଅନ୍ତରୁ ମୂଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଛୁପାଖାନା ମିଳିପାରେ କି ନାହିଁ ଜାଣିବାକୁ ପଦ ଲେଖିଲି । ପଦର ଉଡ଼ିର ଆସିବା ପୂର୍ବେ ରୂପ ପାଞ୍ଚଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଶଗଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ଛୁପାକଳ ଅସି ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେ କଳଟିର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ଦୁଇପୁଟ, ଓସାର ଦୁଇପୁଟ, ଉଚତା ଦେଉପୁଟ ହେବ—ଗୋଟିଏ ସମଚତୁଷ୍କୋଣ ବାକ୍ସ ପର । ଉପରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଫଂମା ଲୁହାର ରୁଲ ଗଢ଼ିଯାଏ । ମୂଲ୍ୟ ଠକ୍ ମନରେ ପଡ଼ିନାହିଁ, ବୋଧକରେ ଦେଉଣି ଟଙ୍କା ହେବ । କଳଟି ଦେଖି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ବୋଧକରୁଁ ଆଜିକାଳ ଶଣ୍ଟିଏ ବିଶାଳ ଜମିଦାରୀ ହତାତ୍ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ସେପରି ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଛୁପାଖାନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସରଞ୍ଜାମମାନ ବାଲେଶ୍ଵର ଜାହାଜରେ ଫମେ ଫମେ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜାହାଜ କଳିକତାରୁ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିବାକୁ ପବନର ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗୁଥିଲା । ସବଶେଷରେ ଟାଇପ୍ ସବୁ ଧରି ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚ ଗଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର

ବିଶ୍ୱାସ ସେ, ଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀପାଖାନା ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖି ଅସିଥିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରଇ ଦେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇପିବ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠାଡ଼ର ଥିଲା । ସେ ସରଟି ଭଡ଼ା ଦିଆଯାଏ । ବଡ଼ବାପାଙ୍କଠାରୁ ସେ ଦରଟି ଭଡ଼ା ନେଲୁଁ, ତହିଁରେ ଶ୍ରୀପାଖାନା କରାଯିବାର ଛିର ହେଲା । ପ୍ରିଣ୍ଟର ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗନ୍ନାଥବାବୁ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ସେ ଦରେ ସଜାଇ ରଖିଲେ । ଶ୍ରୀପାଖାନା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାବା ନିମନ୍ତେ ଆଉ ଛ ଜଣ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରିଣ୍ଟର ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖାଇ ଦେବେ । ଅଷ୍ଟର ସବୁ ଯୋଡ଼ା ଯାଇ ପ୍ରେସ ଭତରେ ଥୁଆଗଲା । ଅଷ୍ଟର ଉପରେ କାଳ ଲଗାଇବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ କାଠ ରୁଲରେ ଲୁହାର ହତା ଲଗାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଇ ରଖିଥିଲେ । ସେହି କାଠ ରୁଲରେ କାଳ ଲଗାଇ ଟାଇପ୍ ଉପରେ ଗଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ରୁଲଟା ଘଡ଼ି ଘଡ଼ି କରି ଗଡ଼ି ଗଲା । ତାହା ଉପରେ କାଗଜ ଦିଆଲେ । ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ କରି ଶତ ଶତ ଲୋକ ରୁହି ଅଛନ୍ତି । ଏବେ ପ୍ରେସ ଭତରୁ ଶ୍ରୀପା ବାହାରିବ । ଏ ଜଣରେ ବାବୁ ! ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଅଷ୍ଟର ଶ୍ରୀପାନାହିଁ, କାଗଜରେ ଶ୍ରୀନେ ଶ୍ରୀନେ ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା କାଳ ଲାଗି ଆସିଥିଛି । ପ୍ରିଣ୍ଟର ତ ଶୁଣିଲ ମୁହଁରେ କାଠ ପିତୁଳୀଟି ପରି ଛାଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ପୃଥିବୀଟା ଅନକାରମୟ ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଲଜ୍ଜା ଓ ମନଃ କଷ୍ଟର ମୁଖରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଆଜି ଶ୍ରୀପା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ବୋଲି ଆନନ୍ଦରେ ଯୋଗଣା କରାଯାଇଥିଲା । ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ଅଧାଅଧ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ । ସହରର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀପା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀପାଖାନା ଆଗ ସଢ଼କରେ ମଧ୍ୟ ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଗମନାଗମନ ବନ୍ଦ ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ତ ବିଷମ ଶୋଚମୟ ଅବସ୍ଥା । ତହିଁ ଉତ୍ତର ପୁଣି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶତ ଶତ ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ୁଥିଲା—ଶ୍ରୀପା କାହିଁ ? ଅତି କଷ୍ଟରେ ଉତ୍ତର ଦେଲୁ—‘ଆଜି କାଗଜରେ କେବଳ କାଳ ଦିଆଗଲା । ଏ ଉତ୍ତର ଏହିପରି କାଳ ଅଷ୍ଟର ପାଲଟି ଯିବ ।’ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପରି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକେ ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ତୁଳ ଆମ୍ବ ସମ୍ବାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତାରଣା ଅବଳମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡାତ୍ପଦ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ! ଧକ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନକୁ ଧକକାର ଦେଲେ କ’ଣ ହେବ ?

ଜଗନ୍ନାଥ କଳକଟା ଶ୍ରୀପାଖାନା ମାନଙ୍କରେ ଦେଖି ଆସିଥିଲା, କାଠ ରୁଲରେ ଟାଇପ ଉପରେ କାଳ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର ସେ ରୁଲ୍ ଟା କିଧର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ, ତାହା ତାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ମନରେ କଳୁଁ, ରୁଲଟା ଠିକ୍ ସମାନ ଭାବରେ ତୟାର ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଅଷ୍ଟରରେ ସମାନରୂପେ କାଳ ଲଗୁନାହିଁ । ବଡ଼େଇ ଉକର ହେଲା, ରନ୍ଧା ପ୍ରସ୍ତୋଗ ଓ ଶିରଷ କାଗଜ ଘଣା ଯୋଗୁଁ ରୁଲ ଚିକକଣ କରାଗଲା । ମାତ୍ର ଫଳରେ “ଯଥା ପୂର୍ବଂ ତଥା ପରଂ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିବାରାତ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଶୁନାହିଁ, ରୁଲ ଖଣ୍ଡ ଆଗରେ ପଡ଼ି ଦୃଷ୍ଟି ରେଖାକୁ ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କି ରଖିଥିଲା । ନାନା ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ ଓ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରଶ୍ରମରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହୋଇ ରୁର ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଉତ୍ତରରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ମନରେ ଉଦ୍ଧିତ ହେଲା, ରୁଲ ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ମୋଟା କୋମଳ ଚମଡ଼ା ଗୁଡ଼ାର ଦେଲେ କାଳ ସମାନ ରୁପେ ଲାଗିପାରେ । ଶିରା ଉଦୟ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ—ମୋତି ଆସିଲା, ରୁଲ ଉପରେ ଚମଡ଼ା ଗୁଡ଼ାର ଦିଆଗଲା । ଫଳରେ ଯାହା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପାଠକ ମହାଶୟ୍ୟ

ବୁଝି ନେଉଠୁରୁ, ଲେଖିବାର ନୋଡ଼ାନାହିଁ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଗାଢ଼ ଚିନ୍ତା, ପରିଣମ ଓ ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହୋଇ କଲିକତାକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲୁଁ । ଉତ୍ତର ଆସିଲ, ଶିରଷ ରାନ୍ଧି ରୁଲ ଉପରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ । ଶିରଷ ରନ୍ନାଗଲ, ଖଣ୍ଡ କାଠିରେ ଗରମ ଗରମ ତରଳ ଅବସ୍ଥାରେ ରୁଲ, ଉପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ଭଲ କରି ବୋଲି ଦିଆଗଲ । ସେଥିରୁ ଫଳଲଭ ?

କଲିକତାକୁ ପଦ ଲେଖିଲି । ରୁଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମ୍ଭାବରେ ବିଶ୍ଵାରିତ ରୁପେ ଉପଦେଶ ଲିଖିଛି ହୋଇ ଆସିଲ । ଭାଗ ହିସାବ ଅବସାରେ ଗୁଡ଼ ଏବଂ ଶିରଷ ମିଶ୍ରିତ କରି ରନ୍ନାହେବ; ଏଣେ ମୋଲତ୍ତ ଭିତରେ ଠିକ୍ ମଧ୍ୟପୁଲରେ କାଠ ରୁଲଟାକୁ ରଖି ଗରମ ତରଳ ଶିରଷକୁ ମୋଲତ୍ତ ଭିତରେ ଢାଳ ଦିଆଯିବ; ଦଶ ବାର ଡଙ୍ଗୁ ଉତ୍ତରେ ମୋଲତ୍ତ ଭିତରେ ରହି ଶିରଷ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲେ ରୁଲ, କର୍ମର ଉପଯୋଗୀ ହେବ । ବେଶ୍ କଥା, ଚିଠିର ଅର୍ଥାତ ପରିଷାର ରୁପେ ବୁଝାଗଲ । ମାତ୍ର ମୋଲତ୍ତ ଭିତରେ ରୁଲ, ରଖି ଶିରଷ ଢାଳିଯିବ, Mould ଏଟା ତ ରଂଗାଜା କଥା, ତାହାର ଅର୍ଥ, ଗୁଞ୍ଜ । ସେ ଗୁଞ୍ଜର ଆକାର କପର, କେଉଁ ପଦାର୍ଥରେ ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, କିଛି ଜଣାଗଲା ନାହିଁ । କାହାକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପରି ବାଲେଶ୍ଵରବାସିଙ୍କ ଉତ୍ତରତନ ବହୁଧ ରୁଷଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେସ୍ ରୁଲର ଅସ୍ତିତ୍ବ ବୁଝନ୍ତି ଅଗୋଚର । ପୁଣି କଲିକତାକୁ ପଦଲେଖି ଉତ୍ତର ଆଣିବାକୁ ତର କାହିଁ ? ଘରୁ ବାହାରିଲେ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜପାଏ ହାଟ ବାଟ କରେଇରେ ବଡ଼ ସାନ ସବ୍ବ ଶ୍ରେଣୀର ଲେକମାନଙ୍କତାରୁ କେବଳ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣାଯାଏ—କେବେ ଗୁପ୍ତା ବାହାରିବ ? ଲଜ୍ଜାରେ ଭିତରର ଦୁର୍ଦଶା କଥା ଫେର କହି ହେଉ ନାହିଁ । ହସି ହସି ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯାଉଥିବୁ, ହଁ, ଗୁପ୍ତା ବାହାରିଲ ପର । ଦରେ ବାହାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲେକ

ମାନଙ୍କତାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣାଯାଏ । କିପରି କାହିଁରେ କି ଭାବରେ ମୋଲତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ; ଦିବାନିଶି କେବଳ ଏହି ଚିନ୍ତା । କଲୁନାରେ କେତେ ପ୍ରକାର ମୋଲତ୍ତ ତିଯ୍ୟାର ହୋଇ ଭାଙ୍ଗଗଲ । ତିନି ରୂପିତ ଚିନ୍ତା କଲା ଉତ୍ତରେ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଞ୍ଜ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଲା । ତ୍ରାମ ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ଭରତକର ସାହି । କଂସା ପିତ୍ରଳ ପ୍ରଭୃତି ଢାଳ ବାସନ ଗଢ଼ିବା ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ । ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଲତ୍ତର ଆକାର ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ ଦେଲା । ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଗୋଟାଏ ପିତ୍ରଳର ମୋଲତ୍ତ ଢାଳଦେଲେ । ସେଥିରେ ଅଠର ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ରୁଲ, ଉପଯୁକ୍ତ ରୁପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଗୁପ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ହାୟ, ହାୟ, ! ଏ କ'ଣ ହେଲା ! ଗୁପ୍ତା ଅଧାର୍ଥ ଅକ୍ଷର ଉଠ ନାହିଁ, ତାହାଣ ପାଖ ଉଠିଲେ ବାଁ ପାଖ ଉଠୁ ନାହିଁ, ବାଁ ପାଖ ଉଠିଲେ ତାହାଣ ପାଖ ଉଠୁନାହିଁ । ନିରବକ୍ଷିନ୍ଦ୍ରିୟ ଭାବରେ ପନ୍ଦର ଦିନର ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଣମ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ସେ ପ୍ରେସଟା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ମେନ୍ଦିମପୁର ମିସନ୍ ପ୍ରେସ ତାକୁ ଫୋପାଦି ଦେଇଥିଲେ, ଏ କଥା ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏ ପ୍ରେସରେ ଗୁପ୍ତା ହୋଇ ପାଇଁ ବାହାରିବାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । କଲିକତାରୁ ଗୋଟିଏ ନୃତ୍ୟ କଳ ଅଣାଯିବା ପ୍ରପୋଜନ । ନୋହିଲେ ବର୍ଣ୍ଣବ୍ୟାପୀ ଅମୁହ୍ତାନ ଓ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତ ।

ଆ-ଠ ଶ-ଟ-ଙ୍କା ? କାହିଁ ଆସିବ ? ଯଦି ଭେଦା ରୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ଯାଉଁ, ତେବେ ଟଙ୍କା ତ ମିଳିବ ନାହିଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଉତ୍ସାର ବିଦୁପ ପ୍ରାପ୍ତି ଅପରିହାର୍ୟ । ହୁଏ ତ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଗନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ କିଏ କି ଭରସାରେ ମୋତେ ଏତେବୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବ ? ବିପଦ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିପଦକୁ ଟାଣି

ଆଣେ । ଜ୍ୟସୁ ମାସିଆ ସମୟ, ପ୍ରତଣ୍ଡ ଖର, ଦିବା ରାତ ଧାଁ ଦଉଡ଼, ଦୁର୍ଲାଭନା, ଅନୟମିତ ଆହାର ଓ ନିର୍ବ୍ରା ହେତୁରୁ ଦିନକୁ ଆଚ ଦଶ ଥର କରି ରକ୍ତଖାତା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନେ କଳ ସଜାତିବା ପାଇଁ ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଶ୍ରମରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ଖାଲରେ ସମସ୍ତ ଲୁଗା ଭିଜି ଲାଗିଛି, ପଶ୍ଚାତ୍ତାଗରେ ରକ୍ତସ୍ତାବ ଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ତିକ୍ତି ରକ୍ତ ଭୂର୍ବଳେ ବହିଗଲା । ଦରକୁ ଆସି ଅଚେତ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ସମୟରେ ଅନେକ ଦିନ ରତ୍ନ ନଟା ବେଳେ ପ୍ରେସ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାଧ୍ୟମକେ ତେବେ ବୁଝିଯାଏ । ଆପଣାର ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ବିଷୟ କାହାରିକୁ ଜଣା ଏନାହିଁ ? ସାହସଧର ହସିହସି ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରେସ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥାଭାଷା କରେ । ଆଖି କରି ମଙ୍ଗ ମାଡ଼ ବସିଛି । ଏ ଦୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗରେ ପଡ଼ି ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି, ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ, ନଚେତ୍ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ ।

କୌଣସି ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଃୟାର୍ଥ ଭାବରେ ପ୍ରାଣପଣେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ଦୟାମୟ ପ୍ରତି ସହାୟ ହୁଅନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ୱରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ଏବଂ ମହାଜନ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବାବୁ କିଶୋରମୋହନ ଦାସ ମୋର ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଦୁ ଏବଂ ସହାୟ ଥିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ମାଧ୍ୟମକ ଶିନ୍ନା ଲେଖାପଣ୍ଡିତରେ ମୋତେ ଆଠଶତ ଟଙ୍କା ଧାର ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ସୁମରୁ ରେଲ କଲମ୍ ଆନ ପ୍ରେସ କଲିକତାରୁ ଅଣାଇଲା । ସେ ସମୟରେ ବର୍ଷାକାଳ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜର ଗତାୟୁତ ବନ୍ଦ, ତେଣୁ ପ୍ରେସଟି କଲିକତାରୁ ଶଗଡ଼ରେ ଆସିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗେଜୁଟି କରିବା ପଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ ସନ୍ତକ (ଟ୍ରଙ୍କ ରେଡ଼ି) ଏବେ ପକ୍କା କରା ଯାଇଅଛି; ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ କେବଳ ମାଟିର ସଡ଼କ ଥିଲା । ବର୍ଷାକାଳରେ ତାହା

ନିତାନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୋଇଲ ଶଗଡ଼ କାହୁଆରେ ଲାଗିଯାଏ । ପାଶ୍ଚବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ମୂଳିଆ ଆଣି ଟଣା ଓଟର କରି ଶଗଡ଼ ଉଠାଇବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରେସ ଶଗଡ଼ ଦାନ୍ତନ ବଜାର ମାଣ୍ଡିବାଣ୍ଡ କାହୁଆରେ ଲାଗିଗଲା । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କୁଳ ଲାଗି ବଜାର ଦାଣ୍ଡଟା ପାରି କରି ଦେବାକୁ ଆଠ ଦିନ ଲାଗିଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ପ୍ରେସ କଲିକତାରୁ ବାହାର ବାଇଶ ଦିନରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଭାବ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଚତ ହୋଇଅଛି । ନବନିୟମକୁ ଲୋକେ କର୍ମ ଶିଖି ଗଲେଣି । ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଉର୍ବାଜୀ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଶୁପା ହେଉଅଛି । ଦିନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ବିଗ୍ନୋଲ୍ଡ ସାହେବ ମୋତେ ଡିକାଇ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଲେ ଏବଂ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ନର୍ଦିନ ନିମନ୍ତେ କରେଇରୁ ଅନେକ ବୁଝିଏ ଫାରମ ଛପାଇବାକୁ ଦେଲେ । ସେହି ସମସ୍ତ ଫାରମ ଛପାଇ ପ୍ରଥମ ଉତ୍ସମରେ ତେର ଟଙ୍କା ଲଭ ମିଳିଥିଲା । ରଥଦେଶୀ ଯାବାକାଳ ପରି ପ୍ରେସ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଦୁଇ ତିନି ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂର ଦୂରନ୍ତରୁ ଲୋକେ ଧାଡ଼ ଛୁଟିଥିଲେ । ମଫପଲରୁ ଜମିଦାରମାନେ ସବାର ଚଢ଼ି ଶୁପା ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏ କଥା ବୋଇଲେ ପାଠକେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ? ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ଏହା ଯଥାର୍ଥ ଘଟନା । ଶୁପାକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଛ ମାସ ଉତ୍ସରେ ବିଗ୍ନୋଲ୍ଡ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କଲେକ୍ଟର ଜନ ବାମ୍ପେ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଉଚ୍ଛଳର ପରମ ହିତେଣୀ ଟି. ରେରେନ୍ସା ସାହେବ ଦିନେ ପ୍ରାତିକାଳରେ ଶୁପାଖାନାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରେସ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ । ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନର ସମ୍ପତ୍ତି ବିବରଣ ଶୁଣି ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦଶଟଙ୍କା ପାରି-ତୋଷିକ ସ୍ଵର୍ଗ ଦେଇଗଲେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ବମାନେ

ସେହି ଟଙ୍କା ଆପଣା ସକାଶେ ନ ନେଇ ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ନାମରେ କୋମ୍ପାନିର ଦୁଇଗୋଟି ସେୟାର ସୁରୂପ ଜମା କରି ଦେଲୁଁ । କୋମ୍ପାନି ଭାଙ୍ଗିଗଲୁ ଉତ୍ସରେ ଲୁଭ ସହିତ ତାହାଙ୍କୁ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲୁଁ ।

ଗ୍ରୂପାଖାନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ଦିନଠାରୁ ଅନେକ ମାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ବଳବତ୍ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଆଜି ଗ୍ରୂପାର ବହୁଳ ପ୍ରଗ୍ରହ ଦିନରେ ଲୋକେ ଏ କଥାକୁ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଣି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମନ ସହରରେ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରୂପାଖାନା ପ୍ଲାପିତ ହେବା ଦିନ ସ୍ଵପୁଂ ବ୍ରିଟେନର ମହାମାନ୍ୟ ଅଧୀଶ୍ୱର ମହାମାନ୍ୟ କୁଇନଙ୍କ ସହିତ ଗ୍ରୂପାରୂପ ଅଭ୍ୟୁତ ଘଟନା ଦେଖିବା ସକାଶେ ଗ୍ରୂପାଖାନାକୁ ଶୁଭ୍ରଗମନ କରିଥିଲେ । ତାହାପୁଣି ଅତି କବର୍ଯ୍ୟ କାଠ ନିର୍ମିତ କଳ ଥିଲା ।

ପାଦଶ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟୀ ମହାଜନ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଦେତାକୁ ସହରଷ୍ଟ ଅନେକ ସମ୍ମାନ ଲୋକ ନିମନ୍ତିତ ହୋଇଥିଲେ । ବାବୁ ରାଧାନାଥରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପରୁତ ଥିଲୁଁ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ରାଧାନାଥବାବୁ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆପଣ ଯେଉଁବାବର ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନି ପ୍ଲାପନ କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଇତିହାସରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟରରେ ଲିଖିତ ରହିବା ଉଚିତ ।” ହା ରାଧାନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ମହାଯାତ୍ରା କରି କାଳ ଅଷ୍ଟରରେ ଗ୍ରୂପାଖାନା ଉପର୍ଦ୍ଵିର ସମ୍ପଦ ବିବରଣ ଲେଖି ରଖିବା ସକାଶେ ମୋତେ ଶୁଭ ଯାଇଥାଇ !

ଗ୍ରୂପାଖାନାର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । କରେରିର ପାରମ ପ୍ରଭୃତି ଛପାଇ କାର୍ଯ୍ୟରୁ

ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଲାଭ ହେଉଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ଖଣ୍ଡି ଏ ପୁଷ୍ଟକ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୂପା ହେଉଥାଏ । ରଞ୍ଜପୂର୍ବ କଟକ ପ୍ରିସିଂ କୋମ୍ପାନି ଉଚିଳ ଦ୍ୱାରା ନାମୀ ସାପ୍ତାହିକ ପର୍ମିକା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରେସରୁ ଖଣ୍ଡି ଏ ପାଣ୍ଡିକ ପର୍ମିକା ବାହାର କରାଯିବା ସକାଶେ କୋମ୍ପାନିର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହିକା ସମିତି ପ୍ରସ୍ତାବ ଏବଂ ପ୍ଲାର କଲେ । ତଦନୁସାରେ ‘ବୋଧଦାୟିମୀ’ ଏବଂ ‘ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା’ ନାମରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ପର୍ମିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବୋଧଦାୟିମୀ ଅଂଶ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ଏବଂ ବଳେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା ଅଂଶ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଗ୍ରହ ବିଷୟକ । ପର୍ମିକା ବାହାରିଲା, ମାତ୍ର ଲେଖକର ଅଭିବ । ମୁଁ ଦିନଯାକ ଦ୍ୱାଳ ଓ ପ୍ରେସକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଥକ ପଡ଼େ । ରତ୍ନରେ ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବଳ ଅଣେ ନାହିଁ । ସୁତରଂ ପର୍ମିକା ଖଣ୍ଡିକ ଅନିୟମିତ ରୂପେ ବାହାରେ । ପ୍ରାୟ ରୂପିତ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣ ପର୍ମିକାର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ଆଠ ଦଶ ଜଣଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ଆଦାୟ ହେଉଥିଲା । ଅନୁମାନ କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଜଣ ମାତ୍ର ତାହା ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ କି ନାହିଁ ସଦେହ । ଯାହାହେଉ ଗ୍ରୂପାକାର୍ଯ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ରହିଥାଏ ।

(ଉଦ୍‌ଦୃଶ୍ୟ ପାଇଁ ପରିଶ କରିବାର ପରିମାଣ)

୧୭

ମଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସମାଜରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା,

ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ପ୍ଲାପନ କରାଯିବା ଉଚିତ । ପ୍ଲାର ହେଲା, ମଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ମୁଁ ପ୍ଲାପନ

ସକାଶେ ଚେଷ୍ଟା କରିଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କିଞ୍ଚିତ ହାସ୍ୟା-ଦ୍ରେକ ହେଉଅଛି । ପ୍ରୟାବକାଶ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଧନସ୍ତନ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ଭକ୍ତାରୂପ୍ୟ । କି ସାହସରେ ଏପରି ଅର୍ଥସାଧ ଦୁଇନ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ମନ ବଳାଇଥିଲୁଁ । ଯାହାହେଉ ପ୍ରଥମ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରକଳ୍ପ ହେଲ ରେମଣା ଗ୍ରାମ । ରେମଣା ବାଲେଶ୍ୱର ସହରଠାରୁ ପର୍ବ୍ରମରେ ପ୍ରାପ୍ତ ତିନି କୋରି ଦୂର । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ ବଜା ଏବଂ ଉକ୍ତକ ଦେଶରେ ସୁବିଜ୍ଞାତ । ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ମନ୍ଦିର ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବିରାଜିତ । ଚେତନ୍ୟଦେବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ବାସ କରି ଯାଇଥିଲେ । ଅତି ପୂର୍ବେ ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଆଜ୍ଞାଦିତ ଥିଲ—ସେହି ଧାମର ମହିମା ପ୍ରଗ୍ରହର କାରଣ ଚେତନ୍ୟଦେବ ଅଟନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍ଗ ବିଗ୍ରହ ପ୍ଲାପିତ ହେବା ଉତ୍ସରେ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଦନା ସକାଶେ କି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକ ବୈଷ୍ଣବ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲ । ମାଧବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋସାଳୀ ରେମଣାକୁ ଅସି ଗୋପୀନାଥ ଜୀବଙ୍କ ପୂଜା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଗଲେ, ତଦନୁସାରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ପୂଜା ଅର୍ଦ୍ଦନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବେ ନିମକନପାକ୍ରାନ ସମୟରେ ସହରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କାପୁଷ୍ଟ ଅମଲଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନ ଥିଲ ରେମଣା । କଳିକତା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସାଳକାଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ଗୋଲ କତେରିରୁ ଅମଲ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ପୃଣି ବାଲେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଚାଟିଏ ବିଜ୍ଞାତ ବାଣିଜ୍ୟ-ପ୍ଲାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହା ଅନେକ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନ ଅଟେ ।

ଆମ୍ବେମାନେ ପ୍ରାପ୍ତ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାପନ ସକାଶେ ରେମଣା ଯାତ୍ରା କଲୁଁ, ଆଉ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲେ ସ୍କୁଲ ଡେବୁଟି ରନ୍ପ୍ରେକ୍ଟର ବାବୁ ଶିବଦାସ ଭକ୍ତାରୂପ୍ୟ । ରେମଣା କାପୁଷ୍ଟ ପଲ୍ଲୀ ନିକଟରେ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାପିତ ହେଲ । ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ସହପାଠୀ ବାବୁ ନନ୍ଦମାର ଭକ୍ତାରୂପ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲ । ସେଦିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ହିସାବ କରି ଦେଖାଗଲ, ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ, ଜଣେ ଗୁକର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାହାର ଖରତ ସମସ୍ତରେ ମାସିକ ବ୍ୟପ୍ତ ପରିମ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ହରି ବୋଲ ହରି ! ମାସକୁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଆସିବ ? ଅପରିଣାମଦର୍ଶିକ ପକ୍ଷରେ ଶେଷ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ଦରେ, ଆମ୍ବେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି ଶୋଚନାପୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ସଭାରେ ବସି ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ଶେଷରେ ଭେଦା ସାଗର କଥା ପ୍ରିର ହେଲ । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର (ସେ ସମୟରେ ବାବୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ) କହିଲେ, ଭେଦା ସାଗରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବ୍ୟପ୍ତ ସେ ଏକାଙ୍କ ବହନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ ଏକ ବର୍ଷର ଖରତ ନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରିମ ୩୦୦ ଟଙ୍କା ମୋ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତାନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେମଣା ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ ବେଶ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଚଢ଼ିଅଛି । ରେମଣାବାସୀ ବୈକୁଣ୍ଠଗତ ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ଚିରକାଳ ସୁରଣ କରିବେ ।

(ଉ: ସା: 'ଶ ଭଗ 'ୟ ସଂଖ୍ୟା)

୧୭ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂକଟ

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଜ୍ଞାର ସେଇ ଗ୍ରାମନିବାସୀ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ନନ୍ଦ ବାଲେଶ୍ୱର ଗର୍ବମେଣ୍ଡ ଦ୍ଵାଳୁଲେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଅଉ ସମ୍ବୃତ ପଡ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ନନ୍ଦ ଆପଣେ ପେନସନ୍ ନେବାରୁ ତାହାଙ୍କ ପଦରେ ବଙ୍ଗଦେଶବାସୀ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତାରୂପୀୟ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ବୋଧକରୁ ସେ ମନରେ କରି ଆସିଥିଲେ, ଓଡ଼ିଆଟା ପଡ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହଜ ହେବ ନାହିଁ । ଉକ୍ତାରୂପୀୟ ରୁରି ଛ'ମାସ ପରିଶ୍ରମ କରି ଦ୍ଵାଳୁର ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରୂପା ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ି ପକାଇଲେ । ହେଲେ କଣ ମୂଳ କଥାଟାରେ ରହିଲା ବଖନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ କଥା ତ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଆଉ “ଣ” ଏବଂ “ଲ” ଉକାରଣ କରିବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଉକ୍ତାରୂପୀୟଙ୍କ ବୟସ ସେ ସମୟରେ “ଫ୍ଲେଶଟାର ବନ୍ ବ୍ରଜେତ୍” ପ୍ରାୟ । ବୃଦ୍ଧ କାଠୁଆ ଜିଭରେ ଅନ୍ତର୍ୟସ୍ତ ଅଷ୍ଟର ଉକାରଣ କରିବା କଣ ସହଜ କଥା ? ‘ଲ’ କୁ ଉକାରଣ କରନ୍ତି ‘ଡ’, ‘ଣ’ କୁ ଉକାରଣ କରନ୍ତି ‘ନୋ’ । ଯଥା “ହେ ବାଡ଼ିକ ଗନୋ” — ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶ୍ରେଣୀଯାକ ଶ୍ରୁତି ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ପକାନ୍ତି । ଏପରି ଅପମାନ ଏତେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତଟାଙ୍କ ଦେହ କେତେକେ ସହେ ? କାମ ଅଟକିଲେ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରେ । ଦିନେ ଉକ୍ତାରୂପୀୟ ଦ୍ଵାଳୁକୁ ଆସି ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପକାଇଲେ—

“ଆରେ ଓଡ଼ିଆ ତ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନିୟୁକ୍ତ । ବାଙ୍ଗଲାର ବିକୃତ ମାସ । ଉତ୍ତେ ପଡ଼ାଇ ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ ।”

‘ସତ୍ୟବାଦୀ—୩୧, ୪ ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗ—ମ—’ଶ ଘଣ୍ୟାରେ “ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ପକାରମୋହନଙ୍କ ଆକୁଳବନ୍ଦୀ ଏକ ଅଧ୍ୟୟା” ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଧ୍ୟୟାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଚ୍ଛ୍ଵେଦ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କାଳୀନ ଆମୋଳନର ଚନ୍ଦ୍ର ଧବାରୁ ପରିଚ୍ଛେଦିତ ଉପରସ୍ତୁତି ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲା । —ସମାଦକ

ଆବଶ୍ୟକ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେନାହିଁ, ବୋଧକରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଥିବେ—, “ପଣ୍ଡିତ ମର୍ତ୍ତିଷ୍ଠା ହୋଇ ଏହିଠାରେ ନିଷ୍ଠିତରେ ବହିଥାଅ ।” କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ସେ ସମୟ ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ହରବରର କଥା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ପରି ସେ ସମୟରେ Second Language ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ାଇବା ବିଷୟରେ କିଛି ଧର ପଗଡ଼ ନ ଥିଲା । ଯାହାର ଇଚ୍ଛାହେଲ ପଡ଼ୁକେହି ନ ପଡ଼ିଲା ତ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ପଡ଼ୁଆ ପିଲାମାନଙ୍କର ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଏଣେ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ମାଣ୍ଡିର । ଓଡ଼ିଆ ପଟ ଟାଣି କଥା ପଦେ ବୋଲିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ତ ପଢ଼ିଗଲା ପୋ’ ବାର ।

“ଉଡ଼ିଆ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନିୟୁକ୍ତ” ଭୁକ୍ତା ମୁହଁରେ କହିଲେ ତ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣ କରଇବାକୁ ହେବ । ପଣ୍ଡିତ ଶଣ୍ଟିଏ ବୁଦ୍ଧ ରଚନା କରିବାକୁ ବଦିଗଲେ । ନାମ ହେଲା—“ଉଡ଼ିଆ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନିୟୁକ୍ତ ।” ଶ୍ରୁପାବହି ବାହାରିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ହେଡ଼ିମାଣ୍ଡର ଶଣ୍ଟିଏ ପୁସ୍ତକ ସହିତ ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷର ସାହେବଙ୍କଠାକୁ ଶଣ୍ଟିଏ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇଲେ । ସେ ସମୟ ଦ୍ଵାଳୁ ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷର-ଆର. ଏଲ. ମାର୍ଟିନ୍ । ତାଙ୍କ ହେଡ଼ ଅଣିଏ ଥିଲା ମେଦିନୀଯୁଗରେ । ଅପେକ୍ଷା ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ବଙ୍ଗାଳୀ । ବାଲେଶ୍ୱରଜିଜ୍ଞାର ବଙ୍ଗାଳୀ ତେପୁଠୀ ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷର ଅନୁକୂଳ ରିପୋର୍ଟ ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷର ଅପେକ୍ଷା ଉପରସ୍ତୁତ ହେଲା ।

ସେ ପ୍ଲାନରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଦ୍ଵାଳୁ ବାହାର ବାଲେଶ୍ୱର ହେଡ଼ିମାଣ୍ଡରଙ୍କଠାରେ ଉପରସ୍ତୁତ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ-

“ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍�ନ୍ସ ସ୍କୁଲରେ କେବଳ ସମ୍ମତ ଆଉ ବଜଳା ପଡ଼ା ହେବ ।”

ସେ ସମୟ କେବଳ ସ୍କୁଲ ବୋଲି ଦୁଇଁ, ସରକାରୀ ସମସ୍ତ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚପଠ୍ଟ ଥୁଳେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବଜଳାଙ୍କର ଏକମତ । ସମସ୍ତେ ସମାନ ଓଡ଼ିଆ-ବିଦେଶୀ ଆଉ ବିଦ୍ୱୁତକାରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହର ଚହଳ ପଡ଼ୁଥାଏ । କାନ୍ତି ରକ୍ଷାରୂପ୍ୟଙ୍କର ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ମନରେ କରୁଛନ୍ତି, “ଉଦ୍ଦିଶ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ତପୁ କାହିଁ ପ୍ଲାପନ କରିଗଲେ ।”

କେବଳ ଇଂରେଜ ସ୍କୁଲରେ ଦୁଇଁ, ଆଉ ଆଉ (ଏତେବେଳେ) ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଉତ୍ସାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ଚକିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଜଳା ଜମିଦାର ମଣ୍ଡଳ ବାବୁ ତାଙ୍କ ମଫାଲ ଜମିଦାରୀରେ ଗୋଟାଏ ନିରୋଳ ବଜଳା ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଦେଲେ ।

କେବଳ ବାଲେଶ୍ୱର ବୋଲି ଦୁଇଁ, ଉଚ୍ଚଲ ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତ ବଜଳା ଶୁଣିକର୍ମ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକମତ, ଏକ ପରମର୍ଶ ଉଚ୍ଚଲ ଭାଷା ଉଠାଇଦେବା ସମସ୍ତଙ୍କର ମତ ଏବଂ ଯନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚଲରେ ବଜଳା ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟର ଉତ୍ସକର ଦଳାଦଳ ଚଢ଼ିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକପଥ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ, ଅନ୍ତର୍ଭାବ ସମ୍ପର୍କ ରୁହି ନାରବ ଏବଂ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ।

ସମ୍ବଦ୍ଧ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଗରୁ ସହସ୍ର ବଞ୍ଚିପାତ ପରି ଜଣାଗଲା । ଶର୍ମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ, ବିଦ୍ୱୁତ ବାଣୀ ହୃଦୟରେ ଜୀବ ପରି ବିନ୍ଦ ଯାଉଥାଏ । “ଏ, ଏକଣ ହେଲା ?” ଆନ୍ତମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା କ'ଣ

ଆଉ ପଢ଼ି ହେବନାହାଁ ? ଆନ୍ତମାନଙ୍କର ସେହି ଷ୍ଟ୍ରେବୁ ଦୁଇଲ କମିଟି ବସିଗଲା । ଦିବାରାତି ଚିନ୍ତା—ରଷ୍ଟାର ଉପାୟ କ'ଣ ? ସଞ୍ଜତାରୁ ରାତ ଛ'ପଡ଼ି ଯାଏଁ ସହରବାସୀ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର ହାର ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । କରେଶାରେ ଅମଲମାନଙ୍କୁ ଏକମ କରି ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ଉପାୟ ନିର୍ଭାରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ସମସ୍ତେ ଏକ ବାନ୍ୟରେ ଜବାବ ଦେଲେ—

“ଆରେ ବାବୁ ! ଏଟା ହେଲା ସରକାରୀ ମାମଲ । ପରକାର ସ୍କୁଲରେ ଯାହା ପଡ଼ାଇବେ, ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ତାହା ପଡ଼ିବେ । ସରକାରୀ ଦ୍ୱାରା ଉପରେ କଥା କହି କଣ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବୁଁ ?”

ଅମଲମାନଙ୍କ ମତ ଶୁଣି ସହରବାସୀ ଜମିଦାର ମହାଜନଗଣ ଆନ୍ତମାନଙ୍କ କଥା ପଦେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ଥୋକେ ସାଧାରଣ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଅମଲମାନେ ଯେ କଥାରେ ଭରସୁ ନାହାନ୍ତି, ଆନ୍ତମାନେ ସେଥିରେ ପଣି କଣ ଜମାନା ଦେବୁଁ ?”

ବାବୁ ଗୌରେଶ୍ୱର ରାପୁଙ୍କ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଶତ-ସହସ୍ର ପ୍ରଣିପାତ କରୁଥାଏଁ । ସେ ଉଚ୍ଚଲଦ୍ୱାରାରେ ଉଚ୍ଚଲ ଭାଷା ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିସପ୍ତାହ ଯୁକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହର କରୁଥାନ୍ତି । ଆନ୍ତମାନେ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚଲରୁ କେବଳ ତାହାଙ୍କର ଅମୃତମୟ ବାଣୀ ଶୁଣୁଥାଏଁ । ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ନବପ୍ରକାଶିତ “ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା”ରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥାଏଁ ।

ଏଣେ ଆନ୍ତମାନେ ନିବୃତ୍ତ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ, ପ୍ରତିଷଣ ଉପାୟ ଅନେକଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏଁ । ଦିନେ କରିଶାବନରେ ସମସ୍ତ ଅମଲଙ୍କୁ ଏକମ କରି ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁତା କଲୁଁ । ସେଥିରୁ ସାରମନ୍ତ ଏହି—

“ହେ ମହାଶୟଗଣ ! ଏହି ସେ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଠିଯାଇ ବଜଳା ପଡ଼ା ହେଉଛି, ଏହା ସରକାରଙ୍କ ଡ୍ରିକୁମ ଦୂରେ—ବଜଳୀମାନେ ଚନ୍ଦାନ୍ତ କରି ରନ୍ଧ୍ରେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କୁ ଭୁଲଇ ଏପରି କରିଛନ୍ତି । ଅନୁଦିନ ଉତ୍ତରେ କରେଶରୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେବେ, ସେଥିର କାରଣ କି ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି ? ଏଡ଼େବଡ଼ ଅଧିକ ଦରମାର ରୁକର ଏବଂ କିଶ୍ତାଗିରି ସବୁ ବଜଳୀମାନେ ମାଡ଼ ବସିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ପାଣ୍ଡିରେ ଏଡ଼େ ଲାଏକ—ମଉଳଙ୍ଗ ପରି । ସେହି ପାଣ୍ଡି ଉଠାଇ ଦେଇ ବଜଳୀମାନେ କିଶ୍ତା ହୋଇଗଲେ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଏତେ ବିଦ୍ୟା ସବୁ ମାଟି ହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠିଗଲେ ଏହି ବଜଳୀମାନଙ୍କ ପୁଅ, ଘର, ଜାତି, କୁଟ୍ଟମାନେ ଅମଲ ହୋଇଯିବେ । ଆପଣମାନେ ତ ନିଶ୍ଚଯ ବରଖାସ୍ତ ହେବେ—ଏଣିକି ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ନାତିମାନେ ଆଉ ସରକାରୀ ଗୁକଣ୍ଠା ପାଇବେ ନାହିଁ ।”

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଏହି ପଦକ କଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ର ସଭାରେ ଭାବି ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତେ ପାଟିକରି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ନାହିଁ—ନାହିଁ—ତାହା କେବେ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ିବେ ।”

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସମସ୍ତେ ଧରି ବସିଲେ—“ଉପାୟ କର—ଉପାୟ କର !”

ଆମ୍ବମାନେ ଉତ୍ତର ଦେଲୁ, “ସହଜ ଉପାୟ, ସରକାରଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଲେ, ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ାହେବ । ସୁତରାଂ କେହି ବଜଳୀ ଅମଲ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ଏଣିକି ଆଉ ତର ସହ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଶୀଘ୍ର ଧରି ବସିଲେ, “ଶୀଘ୍ର ଦରଖାସ୍ତ ତପ୍ତାର କର ।”

ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଠ କରିବା ଅନୁରିତ । ଦିନଶାତ ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଦରଖାସ୍ତ ତପ୍ତାର ହେଲା । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଶତ ଲେକ ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ କଲେ ।

ନାନା କାରଣରୁ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର-ବାସୀ ସମସ୍ତ ରଂଗଜ ହାକିମ ଏବଂ ମିସନାର୍ଜୁମାନେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସମସ୍ତେ ସପଣତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରର କଲେକ୍ଟର, ଜନ ବିମୟ ସାହେବ ଜଣେ ଭାଗାବତ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ମେଣ୍ଟରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ତାଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ ହେବାରୁ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସମୀପକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଅଛି ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା । ଏହି ଭାଷା ଦେଶରେ ବହୁଲାପରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯିବା ଉଚିତ । ଏହି ମର୍ମରେ ଶଣ୍ଠିଏ ରଂଗଜ ପୁଷ୍ଟକ ମଧ୍ୟ ଲେଖି ସରକାରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପରମବନ୍ଧୁ, ଟି. ରେବେନ୍ସା ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର କମିଶନର । କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଦରଖାସ୍ତରେ ଆପଣାର ବିଶିଷ୍ଟରୁପେ ଅନୁକୂଳ ମତ ଲେଖି ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ମେଣ୍ଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସରକାରରୁ ଡ୍ରିକୁମ ଅସିଲା—

“ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲରୁ ବଜଳାଶା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଉ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ବହୁଲ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ଲାନେ ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାଟିଟ ହେଉ ।”

କଲେକ୍ଟର ମହାମା ଜନ୍ ବାମସ୍ ଏବଂ କମିଶନର ମହାମା ଟି. ରେବେନ୍ସାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଚିରକାଳ ଉତ୍କଳବାସୀ ସ୍ଵରଣ କରିବେ ।

(ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ । ମୁହଁ ପଞ୍ଚମୀଶ ସଲ)

୧୮

ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଛବିଷୟ

ସନ ୧୯୭୮ ସାଲରେ କେମେଲ ସାହେବ ବଜା ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଲେପ୍ରେସନେଷ୍ଣ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରି ଅସାଧାରଣ କର୍ମସର ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେପ୍ରେସନେଷ୍ଣ ଗବର୍ଣ୍ଣର କେବେ ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସରକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ପ୍ରତିକିତ ପୁରୁତ୍ଵ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସେ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧାନ ହ୍ଲାପନକରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହିମାର ମଫଲ ହାକିମମାନେ ଅଛିର ଭାବରେ ଡାକକୁ ରୁହଁ ବମିଛନ୍ତି—କିଛି ନୂତନ ବିଧାନ ଆସିବ ପର ! ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରତିଦିନ ନୂତନ ନୂତନ ବିଧାନ ପ୍ରତଳନ ସମାଦ ପ୍ରତି ମହିମାକୁ ଆସୁଥିଲା । କରେଇରେ ହାକିମ ଏବଂ ଅମ୍ବଲମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା, କି ଆଶ୍ରୟ ! ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏତେ ଅନୁସରନ ଓ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ! ସବ୍ରତେପୁଣି ଏବଂ କାନଗୋଇ ପଦ କାମେଲ ସାହେବଙ୍କ ଦାରୀ ସୃଷ୍ଟି । ତେପୁଣି ଏବଂ ସବ୍ରତେପୁଣିମାନେ ଯୋଡ଼ା ଚଢା ଏବଂ ସର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ବାଧ ; ଏ ବିଧାନ କାମେଲ ସାହେବଙ୍କ ସମୟରୁ ପ୍ରତଳନ ।

ଲେପ୍ରେସନେଷ୍ଣ ଗବର୍ଣ୍ଣର କାମେଲ ସାହେବ ପ୍ରଭୁର କଲେ ଯେ, ଦେଶପ୍ରତ୍ୟେ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ଚରଣରୁ ବିଧାନ ପ୍ରତଳନ ଏବଂ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥକ୍ୟପୁ କରିବା ଉଚିତ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବ୍ସପଧାରଣଙ୍କ ମତ ପରିବ ପଠାଇଲେ । ଲେପ୍ରେସନେଷ୍ଣ ଗବର୍ଣ୍ଣର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଭୁର ଉତ୍ତର ଦେବା ସକାଶେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ମହିଳା ସଭା ଆହୁତି ହେଲା । ରଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେବ ଦେବମନ୍ଦିର

ଦୋମହିଲା ବାରଦାରେ ସର୍ବ୍ୟା ସାତ ଦଶାରେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରବଧ ହେଲା । ସଭାରେ ତେପୁଣି, ମୁନସପଂ, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ ମାସ୍ଟ୍ରର, ବଡ଼ ବଡ଼ କିରାନି ପ୍ରଭୃତି ତରିଶ ରୁଳିଶ ଜଣ ବଜାଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାତ ଆଜଣ ଉପରୁତ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରବାସୀ ମହାଜନ ଓ ସମ୍ବାନ୍ଧ ଲୋକମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ସଭା ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପସନ କରୁନଥିଲେ । ସଭା ସମିତିର ନାମ ଶୁଣିଲେ ସେମାନଙ୍କର ବେବାମ ବାହାରିପଡ଼େ କିମା ଭାରି ଜରୁରି କାମ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଘରଗୁଡ଼ ଅନ୍ୟମାନକୁ ରୁଳିଯାନ୍ତି । ସଭାସମିତ ଅର୍ଥ ସାଧାରଣ ରୁପେ ବୁଝି ରଖିଥିଲେ ଯେ, ଭେଦାରେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଦେନି ବଜାଳୀ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଦଳାଦଳ ଚକ୍ରଥିଲା । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷ୍ଟ ସ୍କୁଲର ପାତ୍ରିତ ଶ୍ରୀ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତାଗୁର୍ଯ୍ୟ ବଜାଳୀ ଦଳର ନେତା ଥିଲେ ।

ଜଣେ ବଜାଳୀ ଇଞ୍ଜିନିୟର ପ୍ରଥମେ ଠିଆହୋଇ ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଟାରିତ ରୁପେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଆଜି ଜଣେ ବଜବାସୀ ଏବଂ ପାତ୍ରିତ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ବିଷ୍ଟାରିତ ବକ୍ତ୍ବା ଯେ ଗେ ପ୍ରଥମ ବକ୍ତ୍ବାଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅନୁମୋଦନ ଏବଂ ସମର୍ଥନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତ୍ବାଙ୍କ ଦାରୀ ସଭାପୁ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ବୁଝିଗଲେ ଯେ, ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷ୍ଟ ହାଇ ଏତ୍ତିକେଶନ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚ ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷାର ସ୍କୁଲମାନ ସହରରୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ମଫଲରେ ଦେଶୀୟ ଭାଷାର ସ୍କୁଲମାନ ବସାଇ ସବସାଧାରଣ ଉଚିତ ଲୋକଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଛାତ୍ର କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥୁଯୋଗେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଯୋର ଅନିଷ୍ଟ ଜାତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏଥିକୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ

ବିପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ସମ୍ପର୍କରୁପେ ଆମ୍ବାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ।

ଦେଶସ୍ଥ ସବସାଧାରଣା ଓ ଅସମର୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦରର ପିଲାମାନଙ୍କୁ କୌଣସିରୁପେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆପିବା ଉଚିତ । ସେ ସମୟରେ ମୋ ମନରେ ଏହି ବିଷୟ ଷୀଘରବିର ଉଦ୍‌ଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥପାଇଁ ଆମ୍ବାନଙ୍କ ଗ୍ରାଁ ଓ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହକରି ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ାଉଥିଲା । ବନ୍ଦି କର୍ଣ୍ଣବାକୁ କିମ୍ବା ସ୍କୁଲ ଦରମା ଦେବାକୁ ଅଧିମର୍ଥ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଫାତରୁ ପରିସା ଦେଉଥିଲା । ମିଥନାରୀ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନଙ୍କ ଦେଯୁ ବେତନ ମାସକୁ ଅଣାଏ ଦୁଇଅଣା ଥିଲା । ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ପିଲାମାନେ ବିନା ବେତନରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ ।

ଗର୍ଭମେଣ ଗରିବ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇବା ସକାଶ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଅଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଳି, ସରକାର ଯଦି ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ଉଠାଇ ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପିଲାମାନେ କୌଣସି ରୁପେ ପାଠ ପଡ଼ି ପାରିବେ, ମାତ୍ର ମଫଲରେ ସ୍କୁଲ ବସିଲେ ଅନେକ ଦରବୁ ପିଲା ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ । ତାହାହେଲେ ଦେଶରୁ ଅନେକ ପାଠୁଆ ବାହାରିବେ ।

ପଣ୍ଡିତ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭକ୍ତାରୁପୀଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ସମାପ୍ତ ହେବାରୁ ମୁଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ଉପକାରିତା ବିଦ୍ୟାରିତିରୁପେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ବକ୍ତୃବ୍ୟ ଶେଷ କରି ମୁଁ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ମାପକେ ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ପରି କାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଭାବରେ ଭୟକର ତିକାର କରି ବକ୍ତୃତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ସମାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ପୁଣି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କ ପୁକ୍ତିମାନ ଖଣ୍ଡନ କରି

ମୋ ମତ ସପକ୍ଷରେ କେତେବୁଡ଼ିଏ କଥା କହିଲା । ସେ ଭୟକର ତିକାର ଶବଦରେ ଦୋମହଲ ଦରଟା କମ୍ପି ପାଉଥାଏ । ଥରେ ଦୁଇଥର ମୁହଁ, ଆଠ ଦଶଥର ବାଦନ୍ତବାଦ ରୁକ୍ଷିଲା । ଗୋଟିଏ ସୁରେଇରେ ଥଣ୍ଡା ଜଳ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ବକ୍ତୃମାନେ ସମୟ ସମୟରେ ଗ୍ଲାସେ ଗ୍ଲାସେ ପାଣି ପିଉଥାଆନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ମୋ ପ୍ରତି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କେବଳ ବଗଳାନର ନାମକ ଜଣେ ବଙ୍ଗବାସୀ ତେପୁଣି ବାବୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ କେତେକ କଥା କହିଥୁଲେ । ଅବଶେଷରେ ଧୂର୍ଗ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଶ୍ଵର ଉଚରେ ତିକାର କରି କହିଲେ, “ହେ ସମସ୍ତ ମହାଦୟଗଣ, ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଗର୍ଭମେଣ ହାଇ ଏଡ଼ୁକେଶନ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଆପଣମାନେ କଣ ମାସକୁ ପରିଶ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପିଲକୁ ପଡ଼ାଇ ପାଇବେ ? ତେବେ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହସ୍ତୋତ୍ତମନ କରନ୍ତୁ ।”

ସମସ୍ତେ ହାତ ଉଠାଇଲେ । ହରି ! ହରି ! ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ସବ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ହାତ ଉଠାଇ ଦେଲେଣି । ତରକଣାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରଇ ନିଆଗଲା । କାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ତିକାରାଏ କରି କହିଲେ, ‘ଫକାରମୋହନ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରାଇବେ ନାହିଁ !’ ମୁଁ ମନେ ମନେ କହିଲା, ‘ତଥାପି ?’

(ଇ. ସ. ୨୩ ଭାଗ—୧୩ ପଣ୍ଡ୍ୟ)

୧୯

ସ୍କୁଲ କମିଟିର ମେମ୍ପାରୀ

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସବସ ସରକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାକୁମାରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ପ୍ରଧାନ କମ୍ପର୍ସି

ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଚଳାଇବା ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକମତ । ଆପଣା ଆପଣା ମହିମାରେ ସାଧାନୁସାରେ ବଙ୍ଗଳା ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ସମସ୍ତେ ସରେଷ୍ଟ । ସରକାରୀ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଖାଲି ହେଲେ ଆପଣା ପଣ୍ଡର ଲୋକଙ୍କୁ ନିପୁଞ୍ଜ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା । ପବ୍ଲିକ୍ ଓଆର୍କ୍ସ ଏବଂ ଡାକ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ନ ଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବାବୁ ବୃଦ୍ଧାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ନିବାସ ରୁକ୍ତି ତା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଦୃତ ଜମିଦାର । ଲୋକଟି ଖୁବ୍ ପାହିସୀ, ବୃଦ୍ଧିମାନ, ଦାନଶିଳ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସଙ୍କର ମରୁଆଳ ଓ ଶୋଧୀ । ଦିବାରସ ମଦବୋତଳ ପାଖରେ ଥାଏ, ମଦବୋତଳ ଓ ଗ୍ରାସ ଚିଛଣାରେ ଥୁଆ ନ ଗଲେ ନିଦ ମାଡ଼େ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱରର ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀ ତାଙ୍କୁ ମୁରବ୍ବ କରି ଧରିଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାତାରୁ ରାତି ନଅଟା ମର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ମଣ୍ଡଳ ବାବୁଙ୍କ କରେଇଶ ଘରେ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁଙ୍କ ବୈଠକ ହୁଏ । ଆଜିକାଳି ବୈଠକରେ ପ୍ରଧାନ ବିରୁଦ୍ଧ୍ୟ ବିଷୟ—କି ଉପାୟରେ ସରକାରୀ ଅଫିସମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଠାଇ ଦିଇବ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ପ୍ରତଳନ କରାଯାଇ ପାରେ । ସବୁ ସମିତିରେ ବକ୍ତ୍ବା, କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାବୁଝି, ସମ୍ବାଦବାହିକାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଲେଖା ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ର ଜୀବନବରେ ତର୍କବିତରକ କରିବା ଯୋଗୁ ମୁଁ ବଙ୍ଗାଳୀ ସମାଜର ପରମ ଶହୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନେ ଆଜିନ୍ତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଯୋଗୁ ମୋ ନାମ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ ନାମ ଦେଇଥିଲେ—‘ବେଟା ରଂ ଲିତର ।’

ବାବୁ ବୃଦ୍ଧାବନଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦୋର ମଧ୍ୟମଳ ତ୍ରାମରେ ଗେଟିଏ ବଙ୍ଗଳା ସ୍କୁଲ ବସାଇଲେ ।

ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ସ୍କୁଲ ପରି ନୁହେ, କେବଳ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେଇଟା ଲୋକଦେଖାଣ ମାତ୍ର । ସେ ସମୟରେ ବାହାରିବାରୁ ବୃଦ୍ଧାବନବାବୁ ମୋ ପ୍ରତି ଅଗ୍ନିଶର୍ମୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସୁଯୋଗ ଧାର ବଙ୍ଗାଳିମାନେ ତାଙ୍କୁ ଉପସାଧ ଥାନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ସାତ ଜଣ ମେମର । ଛ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ, ମୁଁ ଏକା ଜଣେ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ । ଦିନ କମିଟି ଆହୁତ ହେଲ । ଦେବାର ମୁଁ ସେବନ ଅନୁମତି ଥିଲା । ବୃଦ୍ଧାବନ ବାବୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରସାବ କଲେ—ପକାର ମୋହନକୁ କମିଟିରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଉ, ନଚେତ୍ ମତେ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଉ । କମିଟି ଭୟଙ୍କର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ । କାରଣ ସ୍କୁଲଟି ଗୁଡ଼ା ଫାର ଚଳେ । ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଦୂରାଦାତା ସମାନ ସମାନ । ଫକୀରମୋହନକୁ ଛୁଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସ୍କୁଲ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରିବେ, ବୃଦ୍ଧାବନ ବାବୁଙ୍କ ଛୁଡ଼ିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଦଳରୁ ରାନ୍ଧା ଆଦୟ ହେବ ନାହିଁ । କମିଟି କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁଢ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ନାନା ତର୍କ ବିତର୍କ ଉତ୍ତରେ ବୃଦ୍ଧାବନ ବାବୁ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ତେବା ପାଇଁ ସ୍ଵିକୃତ ହେବାରୁ ମୋତେ କମିଟିରୁ ବାହାର କରି ଦେବା ପିର ହୋଇଗଲ । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ଫାୟ ! ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଚିରପ୍ଲାୟୀ ନୁହେଁ । “ମାତ୍ରେଗେଛତ୍ତୁୟପରି ତ ଦଶ ! ତନ୍ତେମି ତନ୍ତେମି ।” ସୁଖ ଦୁଃଖ ପରିବର୍ତ୍ତନଶିଳ । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦୋଳିଷ ଦର୍ଢକାଳ ପ୍ଲାୟୀ ହୋଇ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଉପର୍ଯ୍ୟ ଘଟନାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟାହର ଗବର୍ନ୍ମେଣ୍ଟ ଗେଜେଟରେ ବାହାରିଲ, “Babu Phakir Mohan Senapati is appointed

as a member of Balasore Zilla school committee.”” ଗେଜେଟ ପଢି ବାବୁମାନେ ଏକାବେଳକେ ମରବ । ବାବୁ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦଉ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାଅଧୁଲର ହେଉମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ସେ ଭବ୍ର, ସଦାଶୟ, ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ପ୍ରକୃତାବାଦ । ସେ ବଜାଳୀ ଦଳରେ ମିଶି ରହିଥିଲେ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ବିବାଦ ବିସମାଦକୁ ଭଲ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ କମିଟିରୁ ମୋତେ ବାହାର କରି ଦେବା ସମୟରେ ସେ ମୋ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆପଣି ଉଚ୍ଚାପନ କରିଥିଲେ । ସେ କଣେ ଉକ୍ତ କମିଟିର ମେମର । ଗେଜେଟ ବାହାରବା ଉତ୍ସରେ ଦିନେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସାନ୍ତ୍ବନା ହେବାରୁ ସେ ମୋତେ ହସି ହସି କହିଲେ, “ମହାଶୟ, କିଛୁଠେଇ ଆପନାକେ ଆଶତେ ପାରଗେଲ ନା ।”

ବାବୁମନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରାତିକର କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ସମୟରେ ସନ୍ଦର୍ଭ ହେଲ । ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ ଲେଖିଥିଲି । ସେହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଉଚ୍ଚଲର ଶୁଷ୍ଟବୃତ୍ତି ପରାଷାରେ ତାହା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସ୍କୁଲ ଇନ୍ଦ୍ରପିଲିର ସାତଶତ ଟଙ୍କା ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା କମିଶନର ରେଭେନସା ସାହେବ ତିନିଶତ ଟଙ୍କା ମୋତେ ପୂରକ୍ଷାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ମିଉନିସିପାଲିଟି ନ ଥିଲା, ଟାଉନ ମଧ୍ୟରେ ଗୌକିଦାଶ ଟେକ୍ସ ଥିଲା । କମିଶନରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏବଂ ବାବୁ ବୃଦ୍ଧାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ଜଣ ଥିଲୁଁ । କମିଟିରେ ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବ୍ଦା ମତଭେଦ ହେଉଥିଲା । ସେ କଥା ଏତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲକମିଟିରୁ ମୋତେ ବାହାର କରି ଦେବା ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଗୁଡା ବହିରୁ ନାମ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ବାବୁ ବୃଦ୍ଧାବନଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ କେତେକ ମାସ ମାତ୍ର ସ୍କୁଲ ବ୍ୟୟ କଳାଇ ପରେ ତାହା ବନ କରି ଦେବାରୁ ସ୍କୁଲ ଉଠିଗଲା ।

(ଉ. ସା. ଶାଶ ଭାଗ-୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା)

୨୦

ସମାଜର ରୀତ ନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଇଂରାଜି ଶିକ୍ଷା ତଥା ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ସଂରକ୍ଷଣ ହେଉଥିବା ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଉଚ୍ଚଲୀୟ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଭୟକ୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତନର ସମୟ ଉପରୁତ୍ତ ହେଲାଣି । ବେଶଭୂଷା, ଆହାର ବିହାର, ଶାତ ମାତି, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତ୍ରତି ସବୁ ବିଷୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆଚ୍ୟନ୍ତି । ଆଗେ ବାଲକଠାରୁ ବୃଦ୍ଧିଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରେଣ୍ଟାବାଳ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରେଣ୍ଟାବାଳ ଉଚ୍ଚେଦନ ପ୍ରଥା ପ୍ରଥମେ ସ୍କୁଲ ପଡ଼ୁଆଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ସହରବାସୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନବ ଯୁବକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକରୁ ପ୍ରେଣ୍ଟାବାଳ ହମରଣ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେବଳ ଥୋକେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଅଭିଶବକଙ୍କ ଉପ୍ରାର୍ଥରେ ଅଛି ସୁଷ୍ଠୁକାର କେବାଏ ମାତି ବାଳ ଚାକି ନାମ ଧାରଣପୂର୍ବକ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ କେତେକ ବର୍ଷ ଯାଏ ଥୋକେ ଯୁବକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକ ଉପରେ ବିରାଜିତ ଥିଲା । କାରଣ କୁଣ୍ଡ ବେଣ୍ଟିରେ ଗଣ୍ଡିନ ପଡ଼ିଲେ ପିତୃଲୋକ ଜଳଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ପରେ ଅର୍ଦ୍ଧକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପରାମର୍ଶ ମହାମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକରେ ଚାକିର ଅପ୍ରିକ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ଦେଖା ଯାଉଥାରୁ ଯେ, ସ୍କୁଲ

ପିଲମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଚୁକ୍ତି ବା ପେଣ୍ଟାବାଳ ଶବ୍ଦ ଉଚାରଣ କଲେ କେଜାଣି ବା ସେମାନେ ସେଥିର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଅଭିଧାନର ପୂନ୍ତା ଅଣ୍ଟାଳ ବସିବେ । ପୁରୋ ଥୋକେ ମାତ୍ର କରେଇ ଅମଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧନେ ଯୋଡା, ଅଙ୍ଗା, ଚପକନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଯୋଡା ଦାଣ୍ଡବୁଆର ଟପି ଉଚରକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଗୋରୁ ଚମ ଗୋଡ଼ରେ ଲାଗି ଥିବାରୁ ଯୋଡାମଞ୍ଜା ବାରୁମାନେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଘର ଉଚରକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଫନଶ ହାଟ ବାଟରେ କୁର୍ତ୍ତା ଦେଖା ଗଲାଣି । ଆଉ ଯୋଡା ଫନଶ ଦର ଉଚର ଅଗଣା ଓ ପିଣ୍ଡରେ ସଞ୍ଚାର କରୁଥିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂଳଚଳନ, ଆହାର ବିହାର ପ୍ରକରଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଛି । ହିନ୍ଦୁ ତଥା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ସେ ସମସ୍ତ ଶୁଭ କି ଅଶୁଭର ତିହାଁ, ସେ ବିଷୟର ବିଷୟ ଉପସ୍ଥିତ ଶେଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଅଟେ ।

ସହରବାସୀ ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପୁନ ଓ ସ୍ଵର୍ଗ ପଢ଼ି ଆ ଯୁବକମାନେ ନିମଣ୍ଯ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ହୋଇ ପଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଅଭିଭବକମାନଙ୍କ ନିର୍ବୋଧତା ବା ଶାସନାଭବର ଫଳ ବୋଲିଯାଇପାରେ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷାରୁ ପୁଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅବଧାନ ଜିମା କରିଦେବା, ତର୍ହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ସ୍ଵର୍ଗ ବା ମକ୍ତୁବକୁ ପଠାଇ ଦେବା ପିତା ବା ଅଭିଭବକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଶରନା ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଥିଲା । ବଡ଼ଲୋକ ଦରର ପିଲମାନଙ୍କର ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗୀ ମାତରେଣୀର ମୃକର, ଗଉଡ଼, ଭଣ୍ଟାରା ଓ ଗୌବନସଙ୍ଗୀ ରଞ୍ଜିତପ୍ରକଳ୍ପ ସମବ୍ୟୁଦ୍ଧ ଚରଳମନ୍ତି ଯୁବକବୃଦ୍ଧି । ପିତା ପୁନ ମଧ୍ୟରେ କଦାଚିତ୍ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ । ପିତା ସମ୍ମାନରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ରୂଳିବା ବା ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ପିତା ମହିତ କଥା କହିବା ପୁନ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ନିନ୍ଦମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ

ବୋଲି ଶଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ଧୀର ହୋଇ ରୂଳିବା ଓ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହିବା ସୁଶୀଳତାର ତିହାଁ । ଧାର୍ଯ୍ୟ ରୂଳିବା, ପାଣିରେ ପଦ୍ମରିବା ଓ ଶେଳ ରୂଳିବା ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବୁନ୍ଧାର ତିହାଁ ଅଟେ । ତେବେ ଶିକ୍ଷା ବିଷ୍ଟାର ସହିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଭାବ ବିପୃତ ଲାଭ କରିଥିଛି, ଏ କଥା ନିଃସନ୍ଦେହ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ପୁରୋ ମିଥ୍ୟାଭାବଣ ବା ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟବରୂପଟା ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଶଣ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବଡ଼ଲୋକ, ବିଶେଷତଃ କରଣ ଖଣ୍ଡା ଏତମାନଙ୍କ ଗୃହ ପିଶାଚୀ ଉପପହିମାନଙ୍କର ଆରମ୍ଭପ୍ରଦ ବାସ ପ୍ଲାନ ଥିଲା । ଥୋକେ ଲଜ୍ଜା ସମ୍ପର୍କ ଶୀନ୍ ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ବିପଣୀବାସିମା ବାରବିଳାସିମାକୁ ବସନ ଭୂଷଣରେ ମଣ୍ଡିତ କରିବା କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ କୋଠାଦର ବନାଇ ଦେବାକୁ ଗୌରବର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ତ୍ରୈଶଟା ଦୋଷାବହ ବୋଲି ଶଣ୍ୟ ନ ହୋଇ ବରଞ୍ଚ ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ବୋଲି ଥୋକେ ଭବୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅମଳର ଯେତେ ଉପର ଲାଭ, ସମାଜରେ ତାହାର ତେତିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ପ୍ରବାଦ ଥିଲା—“ମିଛ ବଣିଜ, ରୂକର ରୈର ।” ମିଥ୍ୟା, ବ୍ୟବରୂପ, ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ଥିଲା, ଅଛି ଓ ଚିରକାଳ ଥିବ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଧ୍ୱାନ । ଅସତ୍ୟବାସୀ ସମ୍ମାନ ଲୋକ ସାଧାରଣର ଉପହାସ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟବରୂପର ସାଧୁ ସମାଜରେ ପ୍ଲାନାଭାବ । ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ଲୋକନେଷର ଅନ୍ତରଳରେ ଫଳଗୁ ସ୍ମୋତସମ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ତୁଳ୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରବାହିତ ।

ଆଉ ଧର୍ମରକ୍ଷା— ଦର ମଧ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମର ବିଭାଗ ଥିଲା । ଧର୍ମରକ୍ଷାନ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟଟା ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ—

ଦିଶେଷରେ ବୁଡ଼ୀଙ୍କ ଜିମା । ମୂଳାନ୍ତ କୋଥଳୀ ମେଲାଇ ସେ ସେବା ପୂଜାରେ ବସନ୍ତ । କୋଥଳୀ ମଧ୍ୟର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶୁଣିଲ ଅନ ମହାପ୍ରସାଦ ଏବଂ ଖଣ୍ଡ ଦଉଡ଼ରେ ମାଳ ଗୁର୍ବା-ହେଲାପରି ଗୁର୍ବାଜୋଇଥିବା କେତେବୁଡ଼ିଏ ସାନ ସାନ ବଢ଼ୁଆରେ ଶ୍ରଦ୍ଧେସ, ବୃନ୍ଦାବନ, ମଥୁରା, ପ୍ରୟାଗ ପ୍ରଭୁତି ପୁଣ୍ୟ ଶେଷମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟରେଣୁ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ । ତଳକ ଲଗାଇପାରି ମହାରଦ ଓ ପବିତ୍ର ରେଣୁରୁ କଣ୍ଠିକାଏ କଣ୍ଠିକାଏ ସେବାକରି ତହିଁଉତ୍ତରୁ ଫେରାଏ ମାଳ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ ପୂଜା ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତଳ ଲୋକଙ୍କ ପରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ବିରାଜିତଥାନ୍ତି । ବେଳ ପହରକ ସରକ ଗୁହସ୍ତମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା ଏବଂ ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ନିମନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ଆସି ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ବଜାଇ ଦେଇ ସହସ୍ର ନାମ ପାଠକର ରକ୍ଷିତାନ୍ତି । ପୁରୋହିତଙ୍କ ପାଶରେ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରିଦେବା ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ । ସନ୍ଧା ସମୟରେ ପୁରୁଣପାଠକ ଆସି ପୁରାଣ ପାଠ କରନ୍ତି । ଭଜନମାଳ ହସ୍ତରେ ଶିଆଇଁ ବା ତୋଳାଇ ତୋଳାଇ ପୁରାଣଗ୍ରବଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଧର୍ମନୂଷ୍ଠାନର ଅଳବିଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାରବୃତ ପାଳନ ଓ ଉପବାସ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଗୁହର କଣ୍ଠୀ ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପି, ଗୁହଣୀ ତ ଦର ଆବୋଦ ବସିଥାନ୍ତି, ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ପାଠପଢ଼ାରେ ନିୟମିତ, ଧର୍ମନୂଷ୍ଠାନ କରିବକୁ ସେମାନଙ୍କର ସମୟ କାହିଁ ? ମୁଁ ବାଲୁ, ପୌବନ ଓ ବର୍ଜିମାନ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟରଣ ଦେଖି ଆସୁଥିଲା, ଏହି ପୌରୋହିତ୍ୟ ପୂଜାପାଠ ନମଶ୍ଶ ଦଶ ବାରପଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଗଲାଣି ! ଇଂରାଜି ଶିକ୍ଷା ଆଂଶିକ ଭ୍ରବରେ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ଅସୁଛଳତା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଏହାର କାରଣ ଅଟେ । ଜାହାଜ କାରବାର ସମୟରେ ପୁରୋହିତ-ମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଲାଭ ଏବଂ ସମ୍ବାନ ଥିଲା । ଜାହାଜ

ସମ୍ବଦକୁ ପାଶକଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଜନ ସରେ ଚଣ୍ଡୀପାଠ, ଶିବଙ୍କଠାରେ ସହସ୍ର କୁମ୍ବ, ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମ ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ଥୀ, ସମ୍ବନ୍ଧାଶ୍ୱାସ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ତିନିରୁର ଜଣ ପୁରୋହିତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଏତେ ପୂଜକ କାହାନ୍ତି ? କଟକ ଏବଂ ଧୂର୍ବା ଜିଙ୍ଗାର ଅନେକ ପୂଜକ ବ୍ୟାହରଙ୍କ ଯଜମାନୀ ଏବଂ ଦାର୍ଶିଙ୍କ ନିରୁପିତ ଥିଲା । ଶିତକାଳ ଜାହାଜ କାରବାର ସମୟ । ସେହି ପୁରୋହିତମାନେ ଏ ସମୟରେ ଆସି ପୂଜ ପାଠ ସମ୍ବନ୍ଧନ ଉପରେ ନିରୁପିତ ଅର୍ଥ ଦେଖି ଗୁଲି ଯାଉଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା ଥିଲା, ଜାହାଜ ଧର୍ମତଙ୍ଗା । ଧର୍ମନୂଷ୍ଠାନ ନ କଲେ ଡଙ୍ଗା ବୁଝିପିବ । ନାହୁ ! ହାପୁ ! ବାଲେଶ୍ୱରରେ କେଉଁ ମହାପାପ ଯୋଗୁ ସେହି ଧର୍ମତଙ୍ଗାରୁଡ଼ିକ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଡୁଇ ଯାଇଅଛି !

ଆମ୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରବସିମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ବଦକୁ ଆସି ସର୍ବତା, ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର, ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୁତି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ଏକଥା ଆମ୍ବେମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ । ମାତ୍ର ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗୁଣର ହେଉଥିବୁରୁତ ମଦ୍ୟପାନଟା ଯେ ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଅଛୁଁ, ଏ କଥା ସାହସ ପୂଜକ ବୋଲିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମୁଁ ଯେଉଁ ସର୍ବତା ବା ଚିଥାନଥୁତ ଜ୍ଞାନ ସଞ୍ଚାରର କଥା କହୁଅଛି, ମଦ୍ୟପାନ ସେ ସର୍ବତାର ଅଳବିଶେଷ ବୋଲି ସେ ସମୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସାନବଡ଼ ଯେତେବୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମରୂପ ଥିଲେ, ସମୟ ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟ ମଦ୍ୟପ । କେବେଳ ତିନି ରୁର ଜଣ ମଦିରାବିଦେଶୀ ଦ୍ୱାରା ମାନ୍ଦିରଙ୍କ ନାମ ଅଦ୍ୟାବଧୁ ମୋ ମନରେ ରହିଅଛି । ସେ ସମୟରେ ମଦ୍ୟପାନରେ ଅନଭ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ତଥାକଥୁତ ସଭ୍ୟପାନକରେ

ଅବଜ୍ଞର ପାଦ ଥିଲା । ମଦ୍ୟତ୍ୟାଗୀ କୌଣସି କୌଣସି ଶିଷ୍ଟି ସୁବକ ଆପଣାର ମାନ ସମ୍ମୁଖ ରଷା ନିମନ୍ତେ କିଞ୍ଚିତ ମଦି କଣିଆଣି ଗୋଟିଏ ସାନ କାର କୁଷିରେ ଘରେ ରଖିଥାଏ । ଉଥାକଥିତ କୌଣସି ଭଦ୍ରସମାଜକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଆପଣା ନିଶରେ କିଞ୍ଚିତ ମଦ୍ୟ ବୋଲ ଦେଇ ନିଶା ହୋଇଥିବାର ବାହାନା କରେ ।

ପ୍ରଥମରେ ମୁଁ ମଦ୍ୟକୁ ବିଷତୁଳ୍ୟ ଦୂଷା କରୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ସୁବକସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଫିଝୁ ବା ଭୋଜି ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚିଉ ବିନୋଦର ବିଷୟ ଥିଲା । ସୁବକ ମାନେ ପାନ କରି ଭୋଜି ଦେଉଥିଲେ । ଭୋଜି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୂଳ ପଦାର୍ଥ ମାଂସ ତରକାଶ; ମିଷ୍ଠାଳ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଆନ୍ଦୁସଙ୍ଗିକ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ଭୋଜିରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାର କଥା, ସେ ପ୍ଲାନରେ ଗୋପନରେ ମଦ୍ୟ ଚଲେ । କେଜାଣି କି ସକାଶେ ସୁବକଦଳ ମୋତେ କିଞ୍ଚିତ ସମ୍ବନ୍ଧାନ ଏବଂ ଭୟ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ମଦ ନ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ କେହି କିଛି ଭରସି କହି ପାରୁ ନ ଥିଲୋ ।

ବାଲେଶ୍ୱରର ସହପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟୀ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବାବୁ କିଶୋର ମୋହନ ଦାସଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବରିଗୁ ଥିଲା । ଉଦ୍ୟାନଟି ବାଲେଶ୍ୱର ମୋତିରଙ୍ଗ ବଜାରର ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ପ୍ଲାନରେ । ପ୍ରତି ଶନିବାର ସନ୍ଧାତାରୁ ରତ୍ନ ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କରୁ ସମିତି କଷେ । ସମିତିରେ ତାସ, ଶତରଙ୍ଗ, ମଦ୍ୟ, ଚରସ, ମଦତ, କାରନାର ଇତ୍ୟାଦି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆମୋଦର ଅଭିବ ନ ଥାଏ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ସମସ୍ତ ବ୍ୟଧି ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ପୁରୁଷ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ଦେଉଥିଲେ । ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସହିତ ମୋର ବିଶେଷ ବନ୍ଦୁତ ଥିଲା । ଦିନେ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ସେ ମତେ ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ନିମନ୍ତଣ କଲେ ।

ପ୍ରଥମେ ତାସ ଖେଳ ହେଲ, ତିଥିରେ ଗୋଟିଏ ମେଜ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସଜିତ ହେଲ । ମେଜ ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସୁଜ ବୋଲରେ ସୁରାଦେଖ ବା ପିଶାଚୀ ପ୍ଲାଟିତା । କେଜଣି କି ସକାଶ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତି ମୋର ଯେ ଏତେ ବିଦେଶ ଦେଇ ଦ୍ୱାରା ଥିଲା, ତାହା ଏକାବେଳକେ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇଗଲ ମୁଁ ଅର୍ଥପ୍ରତି ଲୋକପରି ସହଜ ମନରେ ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ ପାନ ପୋଜନ କଲି । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରତି ଶନିବାର କିଶୋରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ବରିଗୁରୁ ନିମନ୍ତଣ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ମଦ୍ୟ ପାନରେ ଅର୍ଥପ୍ରତି ନ ଥିଲା । କେବଳ ମୌଜ ସଭାରେ ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସମୟ ସମୟରେ ପାନ କରୁଥାଏଁ । ସେହି ସାମୟକ ପାନ ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟ, ସମ୍ମୁଖ ଓ ଆଣିଂକ ସମ୍ପତ୍ତି ବିନାଶର କାରଣ ହୋଇଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ସେହି ମନ୍ଦିରପାନ ବିଷବତ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ ମୋହର କଳକିତ ଅତି ତୁଳି ଜାବନରିତ ଲେଖ ନିର୍ମିଜ ଭାବରେ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ସକାଶେ ଆଜିଯାଏ ମୋର ସର୍ବ ପୃଥିବୀରେ ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥାନ୍ତା ।

(ଉ. ଶା. ୨୩ ପ୍ଲାଟ—୧ମ ପଣ୍ଡ)

— — —

ବାହ୍ୟଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ

ବାହ୍ୟକାଳରେ ମୋର ଦେବ ଦେବାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଭୟ ଓ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ଆନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଗୁହାତାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ପୁରୁଷ ବଦ୍ରଲ ଗଛ ମୂଳରେ ପ୍ରାମ ଦେବତା ଠାକୁରଣୀ ବିରଜିତା । ଗୋଟିଏ ମାତିଆ ମୁହଁ ଉପରେ ପୋଡ଼ା ମାଟିର

ମହୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପରି ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ଥୁଆ ହୋଇଅଛି, ତାଙ୍କ ନାମ ବଉଳ ମଙ୍ଗଳା । ତାଙ୍କ ସମ୍ମନ୍ଦରେ ପାଏ ଓଜନ ଠାରୁ ସେଇ ଦୂରସେଇ ଓଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟା ଆଠ ଦଶ ମାଙ୍କଡ଼ା ଅକର୍ମଣିଲା ଅନାମିକା ଠାକୁରଣୀଗୁଡ଼ିଏ ବିରାଜିତା । ପୁଜକ ମାଳୀଦର ଠାକୁରଣୀ ବେଢା ଲଗାଓରୁ । ଠାକୁରଣୀମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଏତେ ସିନ୍ଧୁର ବୋଲା ହୋଇଅଛି ଯେ, ରୁଷ୍ମୀ ପକାଇଲେ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ସିନ୍ଧୁର ବାହାର ପଡ଼ିବ । ଠାକୁରଣୀ ପାଖରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମାଟିରେ ତିଆରି ଭଜା ଦଢ଼ି ବିଚିତ୍ର ଆକାରର ଯୋଡ଼ା ହାତ ଜମା ହୋଇଥାଏ । ଏନୁଡ଼ିକ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ବାହନ । ଠାକୁରଣୀ ଏ ସବୁ ବାହନ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଥିବାର କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପୂଜାବେଳେ କାଳିଶି ଆସି ସେହି ବାହନରୁ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ନାଟିବାର ଦେଖି ଅନ୍ତିମ । ବସନ୍ତ ବା ବାଢ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଗାଁ ଭେଦା ପଇସାରେ ଠାକୁରଣୀ ମାଜଶା ହୁଏ । ମାନସିକ ପୂଜା ବି ତେର ହୁଏ । ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ବିଭା ବନ୍ଦାପନାରେ ଆଗେ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜିବା ବିଧି । ପୂଜାବେଳେ କାଳିଶି ଆସି ଗାଁର ଭଲ ମନ କଥା କହନ୍ତି । ମୁଁ ପଦଦା ସେହି ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ଜୁମାର ହୋଇ ଆସେ । କିଛି ବେମାର ହେଲେ ବା କିଛି ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁର ମାନନ । ପରେ ସିନ୍ଧୁର ପଇସାକର ଦେଲେ ମାଳୀ ଦେଉଃ (ପୂଜକ) ଠାକୁରଣୀ ଦେହରେ ଲେଖି ଦିଏ, ପଇସାଟିଏ ଦଷ୍ଟଶା ନିଏ ।

ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ଘରଠାରୁ କିଛି ଦୁରରେ ନଣ୍ଟା ଗୋସାର୍କେ ମଠ । ମନ୍ଦିର ସିଂହାସନରେ ଚେତନ୍ୟ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ମୁଣ୍ଡି (କାଠର ଫେବ) ଏବଂ ପାଶାଣ ଓ ପିତ୍ତଳର ଆଉ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି ବିରାଜିତ । ସେହି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମନ୍ଦରେ ବଉଳ ଗଛ ମୁଳରେ ଅବଧାନକ ରୁଟଶାଳୀ ଥିଲ । ମୁଁ ସେହି

ରୁଟଶାଳୀରେ ପଡ଼ିଥିଲ । ପଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଠାକୁରମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରେ, ଜୁହାର ହୋଇ ଆସେ । ସେହି ସମୟରେ ମନରେ କଳ, ବଉଳ ମଙ୍ଗଳା ଠାରୁ ଚେତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ବଡ଼ । ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଉ ଭକ୍ତ ରହିଲ ନାହିଁ । ଠାକୁରମା ସ୍ଥାନ ସାରି ପୂଜା କରନ୍ତି, ସନ୍ଧାବେଳେ ମାଳା ଜପନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ସମୟରେ ‘ପାପୋହଦ୍ବଂ’ ରତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ଗାଧୋଇ ଆସେ । ଗାଧୋଇ ଥାରି ଉମା କାତ୍ଯାମୁଖୀ ଗୌରୀ ରତ୍ୟାଦି ଦୁର୍ଗା ଏବଂ ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ ଯାହା ଅଭିଧାନରେ ପଡ଼ିଥିଲ, ସେହି ଦେବତାମାନଙ୍କ ନାମ ପଡ଼େ । ଠାକୁରମାଙ୍କ ମାଳ ଜପିବାର ଦେଖି ମୋର ମଧ୍ୟ ମାଳ ଜପିବାକୁ ମନ ବଳିଲ । ଭୁଲସୀ ମାଳଟିଏ କାହିଁ ପାଇବି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଜୁଥାଏ । ଦିନେ ଉପରେଲ ହେବ, ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରରୁ ଘରରୁ ଆସୁଥିଲୁ, ମୋ ସମ୍ମନ୍ଦରେ ପଡ଼ିବାର ଦେଖିଲ—ସେ ମାଳଟି ଯେମନ୍ତ କି ମୋ ପାଇଁ କିଏ ଥୋଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାଳ ଖୋଜୁଅଛି, ନିଶ୍ଚିପ୍ରଦା ଏକଥା କାହାରିକୁ କହି ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଏ ମାଳ ଦେଲେ, ଏହା ମନରେ କରି ଦେନ ଆସିଲ ।

“ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।
ହରେ ରାମ ହରେ ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ ।”

ଠାକୁରମା ଏହି ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ମାଳା ଜପନ୍ତି । ମୁଁ ବି ସନ୍ଧା ସମୟରେ ମାଳ ଜପିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ଆମ ଘରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଲା ଥିଲେ । ପୁରୋହିତ ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜା କର ସହସ୍ର ନାମ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଚଣ୍ଡିପାଠ ହୁଏ । ମୋ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଶୁଣିଲେ କେହି କେହି ହସନ୍ତି ।

ଆମ ଘରଠାକୁ ଅଧ କୋଣ ଦୂର ନୂଆବଜାର ପାଖରେ ଝାଡ଼ିଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କମନ୍ଦିର । ମୋ ବଡ଼ମା ସେହି ମହାଦେବଙ୍କର ବଡ଼ ଭକ୍ତ । ବଚିରୁର ପାଚଲୁ କଳୀ ଆଉ ଦୁଧ ଦହି ଗୁଡ଼ ଏହିପରୁ ଦୁକ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମୃତ ହୁଏ । ଏହି ପଞ୍ଚମୃତ ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରେ ଘୋଗ ଲାଗେ । ବଡ଼ମା ଘରଠାରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ପଞ୍ଚମୃତ ତିଆର କରଇ ମହାଦେବଙ୍କ ଘୋଗ ସକାଶେ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ମହାଦେବଙ୍କ ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଦେବଙ୍କର ଅନେକ ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରେ । ସେ କହେ, ‘ମହାଦେବଙ୍କୁ ଘୋଗ ଦେଇ ଯେ ଯାହା ବର ମାରିବ, ସେ ସେହି ବର ପାଇବ ।’ ପିଲୁଦିନେ ଦେଖି-ଅଛି, ମହାଦେବଙ୍କର ବଡ଼ ମହିମା ପ୍ରକାଶ ଥିଲା । ବେମାର ଭଲ ହେବାପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ଧାରଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ । କରେଇ ନିକଟରେ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ଅନେକ ମାମଲରେ ମୁଦେଇ ମୁଦାଳ ଦୂର ପଣ୍ଡ ମାମଲରେ ଜୟୀ ହେବା ପାଇଁ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଘୋଗ ମନାସନ୍ତି । ଆଗେ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ମାମଳତକାର୍କର ଅନେକ ମିଠେଇ ଘୋଗ ଲାଗୁଥିଲା । ଏଣିକ ତେର ଡିନା ପଡ଼ି ଗଲାଣି । ଇଷ୍ଟ-ଟ୍ରେନ୍-କୋମ୍ପାନୀ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ପୂର୍ବ ଝାଡ଼ିଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା ଦେଉଥିଲେ । ପୂଜାହାରୀ ପଣ୍ଡ ଆମ ଘରଠାରେ କହେ, ‘ଝାଡ଼ିଶ୍ଵର ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଦେବତା; ଡାକିଲେ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ପାଣି ଦୁଧ ମିଶାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତାଳିଲେ ପାଣି ବହିଯାଏ, ସେ ଦୁଧ ପିଇ ଦିଅନ୍ତି ।’

ଝାଡ଼ିଶ୍ଵରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲି । ବୋମ୍ ବୋମ୍ ବାବା ବାବା ଡାକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଦୁଖମିଶା ପାଣି ତାଳିଦେଲେ ମହାଦେବ ମୁଣ୍ଡରୁ କିଷ୍ଟ ଭୁଲ୍‌ ଭୁଲ୍‌ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ । ପାଣି ଭୁଲ୍‌କିମି ଦିଏ, ଏହା ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତ ଜାତ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱାସ କଳି, ସତକଥା—ଡାକିଲେ ମହାଦେବ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି । ଦର୍ଶନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରତି ସୋମବାର, କଦାଚିତ୍ ଅନ୍ୟ ବାରରେ ଯାଏଁ । ପୂଜାହାରୀ ପାଦୋଦାଦନ; ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ତାଳା ପାଣି ବେଳପତ୍ର ଆଣି ଦିଏ । ମୁଁ ଭକ୍ତ ପୂର୍ବକ ପାନ କରେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲକରି ଦେଖିଲି, ଦୁଧ ଆଉ ପାଣି ମିଶାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତାଳ ଦେଲେ ଠିକ୍ ସେହି ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ବହିଯାଏ । ମହାଦେବ ଦୁଧ ଛୁକ୍ ପିଅନ୍ତି, ତୁଳାପାଣି ବହିଯାଏ, ସେ କଥା କାହିଁ ? ମୋ ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ—ପୂଣି ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଭକ୍ତ ତତୋଧୂକ ଦୁର୍ଲଭ । ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ଭକ୍ତ ଉଣା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ବାଇବେଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଷ୍ଟକ ପାଠ ଏବଂ ପାତ୍ର ସାହେବମାନଙ୍କ ସହି କଥୋପକଥନ ଦ୍ୱାରା ଜାଣିଲି, ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ୱର ଜଗତର ସୂଷ୍ମିକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ଯିଶ୍ୱାସ ଆହାର ଶାଶକାର୍ଣ୍ଣ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ନାମରେ ‘ତୁମ୍ଭତ’ ନ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ସରେ ଅନନ୍ତ ନରକରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ସେହି ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଧାରଣା ଜାତ ହେଲା—ଶିଶୁର ତ ପୃଥିବୀରେ ଆମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଉପାସନା କଲେ ଉତ୍ସାର କରିବେ, ଏ ସବୁ ଠାକୁର ଠାକୁରଣୀ କିଏ ? ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମଦେବତା, ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ କେତେ ଦେବତା—ଏତେବୁନ୍ଦାଏ ଦେବତାଙ୍କୁ କପର ପୂଜା କରିବି ? ଏମାନେ ତ ପାଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ପୂଜା କଲେ ବା କ'ଣ ହେବ ? (କବି) ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଏ ସବୁ କଥା କହିଲି; ଏ ବିଷୟରେ କଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦୁଇଜଣ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ବିରୁଦ୍ଧ କଲୁଁ । ଶେଷରେ ଦୁଇଜଣ-ଯାକ ଏକାଦିନରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସ୍ଥିର କଲୁଁ । ଶେଷରେ ଦିନେ ରାଧାନାଥବାବୁ

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି
ପ୍ରଶ୍ନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏକୁଟିଆ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ହେବାକୁ
ମୋର ସାହସ ଅଣ୍ଟିଲ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେବଦେଶୀ ପ୍ରତି ଆଉ ଆସ୍ତାନାହିଁ ।
ମନ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁର ଶିଶୁ କରୁଥାଏଁ, ମାତ୍ର ଶିଶୁରଙ୍କୁ
କି ପ୍ରକାରେ ପୂଜା କରିବାକୁ ହୁଏ ଜଣେ
ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ କଲିକତାରୁ ଜଣେ
ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ପ୍ରଗରକ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିଲେ—ନାମ
ଶିଶୁନ ଚନ୍ଦ୍ର ବସୁ । ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା ।
ତାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧର୍ମ
ସମୟରେ କଥୋପକଥନ ହୁଏ । ଠିକ୍ ସେହି
ସମୟରେ ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କ ଦୁର୍ଗଣ ନନ୍ଦନ ଉପନ୍ୟାସ
ପ୍ରଥମ ବାହାରିଥିଲା—ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସି ନ ଥିଲା ।
ଶିଶୁନବାବୁ କଲିକତାରେ ସେହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ
ପଢ଼ି ଆସିଥିଲେ । ସେହି ପୁସ୍ତକଗତ ଭାଷା ଏବଂ ବିଷୟ
ସମୟରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରମାଣ
କରିବାକୁ ରୁହିଁଲେ, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ବଡ଼ ଭଲ,
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟା ଭଲ ନୁହେ । ଥରେ ଦୁଇଥର ବୋଲି
ନୁହେ, ଶେଷରେ ତିନି ଚାରିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଧର୍ମର୍ଚନ୍ଦ୍ରା
ପୁଣି କେବଳ ଭାଷାର୍ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋ
ମନରେ ବଡ଼ ରାଗ ହେଲା, ଆଉ ତାଙ୍କ ସହିତ
ସାକ୍ଷାତ୍ କଲି ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟନାର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ବାଲେଶ୍ଵର
ନିମକ୍ତ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଣେ କରାମା ବଞ୍ଚଦେଶରୁ ଆସିଲେ
ନାମ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ରୁହୁଯୀଣା । ଶୁଣିଲି, ସେ ଲୋକଟି
ବ୍ରାହ୍ମ । ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରି ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ସମୟରେ
କଥୋପକଥନ କଲି । ପ୍ରସନ୍ନବାବୁଙ୍କ ବସା ଝାଡ଼େଶ୍ଵର
ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପଣ୍ଡାଭାଗରେ । ବାବୁଙ୍କ ବସା
ଓ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ସରୁ ଗଲ ବାଟ ମାତ୍ର
ବ୍ୟବଧାନ । ପ୍ରତି ରବିବାର ରାତରେ ପ୍ରସନ୍ନବାବୁଙ୍କ

ବସାରେ ବ୍ରାହ୍ମପାସନା ହୁଏ । ଉପାସନା ଉତ୍ସରେ
ଉପାସକମାନେ ବସି ମଦ ଖାଇଁ । ସେ ସମୟରେ
ଥୋକେ ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଦ୍ୟପାନଟା ଉପାସନାର
ଅଙ୍ଗିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶର ରୁଷିଭୁଲି
ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ରାହ୍ମ ମହାମାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟପାନରୁ
ବିରତ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ସେହି
ମହାମାନନ୍ଦ ବିଷବ୍ରତ ମଧ୍ୟ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।
ସେହି ମହାମାନଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବଙ୍ଗ
ୟୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମଧ୍ୟପାନ
ନିବାରିତ ହୋଇଥିଲା ।

କେତେକ ମାସ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପେ ଗୋଟିଏ
ସୁତ୍ତନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ପ୍ଲାପନ କରାଯିବାର ପିଲି କରାଗଲା ।
ଉପାସକ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସେହି ସଭାର ସଭ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍
ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ଗୋଦିନ ପ୍ରସାଦ ଦାସ,
ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ଶ୍ରେଳାନାଥ ବାବୁ । ଏମାନଙ୍କୁ ଶୁଣି
ସମୟସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ସଙ୍ଗୀ ମଧ୍ୟ
ଉପାସନାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିଗଞ୍ଜ
ବଜାର ପଣ୍ଡିମପ୍ରାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟରୁଙ୍କ ମହାରାଜାଙ୍କର
ଗୋଟିଏ କୋଠା ବସାଦର ଥିଲା । ସହର ମଧ୍ୟରେ
ସେହି କୋଠାର ଡାକନାମ ରଜାକୋଠା । (ବର୍ତ୍ତମାନ
ସେ କୋଠାରେ ମଧ୍ୟରୁଙ୍କ ଅଧିକାର ନାହିଁ ।
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ମହାମାନ ଶ୍ରୀ ଶମଚନ୍ଦ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେବ
ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜକୁ ଦାନ କରିବାରୁ ରଜାଙ୍କ ପୁରୁତନ
କୋଠା ଭଗାୟାର ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ଉପାସନା ମନ୍ଦିର
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଛି ।) ଉକ୍ତ ରଜାକୋଠାରେ ସନ
୧୯୭୭ କି ୩୮ ସାଲରେ ସନ୍ତ୍ରବତ୍ତଃ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ
ଉପାସନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉକ୍ତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ନାମ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ ।
ସମାଜପ୍ଲାପନର ନାମ ଶୁଣି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନେ
ଚମକୁଚ ହେଲେ । ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ କ'ଣ ?
କେତେରିରେ ସଭା ବସିଗଲା । ଅନେକ ଆନ୍ଦୋଳନ

ଉତ୍ତରେ ଜ୍ଞାନ ବହୁଦର୍ଶୀୟ ମହାମାନେ ଅର୍ଥକଲେ— ‘ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅର୍ଥ କଣ କି—ଠାକୁରୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଷ୍ଟିବ ମାନିବେ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କର ଜାତି ନାହିଁ; ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ଅର୍ଥ-ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପତ୍ରରେ ଭାତ ଜମାହେବ, ତା ଉପରେ ମଦ ଛିଞ୍ଚାଯିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଣ ପଠାଣ ଛିପିବ ଜାତି ଏକାସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇବେ ।’ କରେଣରେ ହୃଦୟରେ ପଡ଼ିଗଲା । ପ୍ଲିର ହେଲା— ଏହା ସେହି ଚୂପୁ ସରତାନର କାର୍ଯ୍ୟ । କୁଳ ମହିତ୍ର ସବୁ ସାରିଥିଲା, ଏବେ ଜାତି ସାରିବାକୁ ବସିଥାଇଲା । ମାତ୍ର କଥାଟା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା, ଆଖିରେ ଦେଖିବା ଦରକାର । ପ୍ରତି ରବିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ରଜା କୋଠାରେ ଉପାସନା ହୁଏ । ରଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପିତା ସୁନ୍ଦର ନାରୀଯୁଣ ବାବୁ ଏବଂ କେତେଜଣ ଅମଲ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ଉପାସନା ସମୟରେ ବାହାର ପଟରେ ଥାଇ ଖିଢ଼ିକ ଫାଙ୍କବାଟେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ । ଦୁଇ ତିନିଥର ଏହିପରି ଦେଖିଯାଇ କରେଣରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ— ‘ନାହିଁ ନାହିଁ, ଭାତ ପାତ କଥା ନୁହେଁ, ଗୁରିପାଞ୍ଚ ଜଣ ବସି ପ୍ରଥମେ ଗୀତ ଗାଇଲେ, ତା ବାଦ କିତାପ ପଡ଼ିଲେ, ତା ବାଦ ଆଖି ବୁଝି ବସିଲେ, ଶେଷରେ ଗୀତ ଗାଇ ଉଠି ରାଜିଗଲେ ।’ ଗୋକମାଳ ଶେଷ ହେଲା, ଘୋଡ଼ା ବୋତଳ କକ୍କ ଫଟିକରି ଉଠି ପଡ଼ିଗଲା ।’

ପ୍ରାୟ ଚାର ଛ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଭେଦା ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ସମାଜ ରୁହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଇଥିଲା । ସେ କଣା ଘର ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାଇ । ବାଲେଣରରେ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ରାହ୍ମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାକୁ ଗୁରୁଗୋଟି ସୁତନ୍ତ ସମାଜ ମଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଇ ।

ଏହି ସମୟରେ ନାରୀଜାତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ବାଦ ବାହିକାରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରବଳ

ଲେଖିଥିଲି । ଶୀତ ନିବାରଣ ଏବଂ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନାରୀଜାତିର ପରିଧେଷ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ — ସେହି ପ୍ରବଳର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ଥିଲା । ସେଥିରେ ଲିଖିତ ଥିଲା—ଶାତ୍ରୀ ତଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଟା ଲୁଗା ଦେଲେ ବରଅ ସେମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏବଂ ସମ୍ବାନରକ୍ଷା ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ସେମିଜ୍ ପିନ୍ଧୁ ଅଛନ୍ତି । ଲେଖକ ସେହିପରି ପୋଷାକ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେମିଜ୍ ନିର୍ମାଣ କୌଣସି ତାହା ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପ୍ରବଳଟି ପଢ଼ି ସାହେବମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଲେଖକକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପାତୁକ ଲେଖା ପଢ଼ି ଅମଲମାନେ ଖୁବ ହସିଲେ । ପ୍ରାମାନେ ଅଙ୍ଗ ପିନ୍ଧିବେ, ଏ ପ୍ରକାର ଅସଂତ ଅଭ୍ୟୁତ୍ସାହ ଦେଖିବାର କାରଣ । କଥାଟା ହସରେ ହସରେ ଉଠିଗଲା । ଏ ପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟୁତ୍ସାହ ଅସଂତ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିବା ଯୋଗୁ ଲେଖକକୁ କେହି ଆନ୍ଦମଣି କଲେ ନାହିଁ ।

(ଉଃ ସା: ଶଶ ଭାଗ, ଚର୍ଚାପଣ୍ଡିତା)

୨୨

ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହ

ଠାକୁରମାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରୁ ଗୃହବାସ ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । “ମାତା ଯସ୍ୟ ଗୃହେ ନାହିଁ ଭାର୍ଯ୍ୟାଗ୍ରହିତ୍ୟ ବାହିମି” ସେ ଗୁହରୁ ସୁଖଶାନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ବିଭିନ୍ନମନା ମାତ୍ର । ବଡ଼ମା ମାସକୁ ଥରେ ଦରମା ଟଙ୍କାଟା ଗଣି ନିଆନ୍ତି, ନିଜପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟପୁ କଲେ ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ସେହି ଦିନକ ସକାଶେ ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ । ମୋ ଦରମା ଟଙ୍କାରୁ

ଅଧିକାଂଶ ତାଙ୍କ କଲଣ୍ଠ ପୁଷ୍ଟକ ପୋଷାକ ଓ ଅଳକାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଏବଂ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବ୍ୟୟୁ ହୁଏ । ମୋ ଘେଜନ ବିଷୟରେ କାହାର ଯତ୍ନ ନ ଥାଏ । ଉପର ଓଳି ତାଙ୍କ ପୁନମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଜଳଣିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମୋ ଜଳଣିଆ ମୁଁ ବଜାରରୁ କଣି ଆଣେ । ତାହାମଧ କେବେ କେବେ କୌଣସି ବାହାନା କରି ତାଙ୍କ ପୁନମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଦେନିଯାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ମୋର ଉପବାସ । ମୁଁ ସକାଳ ଓଳଟା ମାତ୍ର ଦରୁ ଖାଇ ବାହାରିଯାଏ । ଦିନଯାକ ବାହାର ଲମ୍ବିରେ ଲିପ୍ତଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୟ କଟିଯାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଛୁପାଖାନାର ଜଣେ ରୁକର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗହମ ରୁଟି ସେକି ଦିବ; କେବଳ ସେହି ଶୁଣିଲ ରୁଟି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଖାଇ ଦେଇ ଘରକୁ ଆସେ । ଆତ୍ମନ୍ତକ ପରିଶ୍ରମ ହେଉ ଶଶର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଅନ୍ୟମିତ ଆହାର ଓ ଆଞ୍ଚଳିକ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଅଞ୍ଚଳ ଦୁଃଖ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ସମ୍ଭାଦବାହିକା ପରିରୂଳନା ଭିନ୍ନ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲେଖାପଡ଼ା କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲ । ସଫ୍ରାହର ଛାନ୍ତା ଦିନ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ଶନିବାର ରୁଟିଟା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଉପଭୋଗ ସକାଶେ ନିରୁପିତଥିଲ । ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାତାରୁ ରତ୍ନ ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବାବୁ କିଶୋରମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସହିତ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଅର୍ଥ ତାସ ସତରଙ୍ଗ ଖେଳ, ନାନାପ୍ରକାର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଘେଜନ, ମଦ୍ୟପାନ, କେବେ କେବେ ବାଇନାର । ସମୟ ସମୟରେ ଅତିରିକ୍ତ ମଦ୍ୟପାନ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି କୌଣସି ବାବୁ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପଡ଼ିନ୍ତି । ମଦୁଆ-ମାନଙ୍କର ସ୍ଵଭବ ଯେ, ସେମାନେ ଧନ୍ୟ ଲୋକକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପାନ କରିବା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ସରେତଥାଏ । ନିଶା ହେବା ଭୟରେ ଅଛି ମାସାରେ

ମଦ୍ୟପାନ କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶଶରର ଦୁଃଖକାହେତୁ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ପାନ ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ରୁରିଦଶ ମାତ୍ର ଆମୋଦ ଘେଜନ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ରୁରିଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମଦ୍ୟପାନ ବାସିଦିନଠାରୁ ଯେଉଁ ଅବସାଦ ଆସେ, ତାହା ମେଘବାକୁ ରୁରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗେ; ମାତ୍ର ଅନେକ ବାବୁ ମୋଠାରୁ ରୁରି ପାଞ୍ଚଗୁଣ ମଦ୍ୟପାନ, ତାହାବାଦ ଅପରମ ଗୁଲି ସେବାକରି ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ସୁଷ୍ଠୁ ଶଶରରେ ଥାନ୍ତି । ସେହି ଶିଥିଲ ରରିବ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳନ ଏବଂ ଶନିବାସରାପୁ ନେଶ ଦୋଷାଗ୍ରିତ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ସେ ସମୟରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଏକମାତ୍ର ବିନୋଦନ ବିଷୟ ଥିଲ । ଗାର୍ଦ୍ଦ୍ରୟ ସମ୍ପର୍କକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି ।

ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟାଧଗ୍ରହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ହମଣି ବ୍ୟାଧ ବୃଦ୍ଧିହୋଇ ବର୍ଷକ ପରେ ଜଣାଗଲ ପୀଡ଼ା ଦୁଷ୍ଟକିଷ୍ଟ୍ୟ ଏବଂ ମାରାମାର । ରୁଗ୍ଣାର ଉତ୍ସମ ଚକିତ୍ତ୍ସା ଏବଂ ସେବା ଶୁଣ୍ଟୁଷା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପିତାମାତା ସେମାନଙ୍କ ଦରକୁ ନେଇଗଲେ । ସେହି ପିତାମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନାବସାନ ହେଲ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ପୁରୀ ଷେଷରେ ବାସ କରୁଥିଲି ।

ଦିଣ୍ୟ ଦାର ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ମୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ ବିଲୁପ୍ତ ହେବ; ପୁଣି ପିତୃଲୋକେ ପିଣ୍ଡପାତ୍ରିରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୋର ଜଣେ ହିତେଷିଣୀ ଆୟୀୟା ମୋତେ ବୁଝାଇ କରିଗଲ, ନାମ କୃଷ୍ଣକୁମାର ଦେଇ । ନିବାସ ମୋତରଙ୍ଗ ବଜାର ସମୀପରତ୍ତୀ ପାଟଣାଜାତ ଗ୍ରାମ । ମୋର ବିବାହ ହୋଇଗଲ । ତାହାଲୀକ ବାଲେଶ୍ଵରପୁ ଅଭିଜାତ ଏବଂ ଶଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବଂଶ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ମୋର

ଶୁଣୁର ବଣ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲା । ଅଣୀ ନବେବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାମଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଟନ ରହୁଥିଲେ । ମୋର ଗୋପେଇଁ ଶୁଣୁର ଚୌଧୁରୀ ବଳରାମ ମଙ୍ଗ ସେହି ପଲ୍ଟନର ଗୁମାତ୍ରା ଥିଲେ । ମୋ ଶୁଣୁର ଶିବପ୍ରସାଦ ମଙ୍ଗ ଚୌଧୁରୀ ବାଲେଶ୍ୱର ଫୌଜିତାଶ ହେଉଁକୁର୍କ ଥିଲେ । ଶିବପ୍ରସାଦ ବାବୁଙ୍କ ପୁନ ପ୍ରସନ୍ନକୁମାର ମଙ୍ଗ ଚୌଧୁରୀ କଷ୍ଟମ୍ ହେଉଁକୁର୍କ ଥିଲେ । ପ୍ରସନ୍ନ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ସେ ବଣର ପତନର ସୂଚପାତ ହେଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ମଦ୍ୟପ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ଓ ଅତ୍ୟାରୁଶ ଲୋକଙ୍କ ଅପବିଷ ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବକ୍ତ୍ତା ନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ମାଦକ ସେବନ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟରିଷତା ହେଉଁରୁ ସେ ବଣ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କୁଳର ନାମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ବଣରେ ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଘୃହବାୟୁ ପ୍ରଶ୍ନ୍ତ ଶିଶୁକାଳୟ ସୁନ୍ଦର ଆସ୍ତିକାନନ ଯୁକ୍ତ ପଢିବ ଉଦ୍ୟାନ ଭୂମି ପରହସ୍ତଗତ ।

ପାଦାରିକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶା ମୋତନ ଓ ଘୋରାଗ୍ୟ ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ବର୍କନ ନିମନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଦେଖିଲୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ଵରୂପେ ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ପତି ପରମ୍ପରାତା, ଧାର୍ମିକତା ସମସ୍ତପ୍ରକାର ସଦ୍ଗୁଣ ତାଙ୍କଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଧ୍ୱନି ଧାରଣା ଥିଲା—ମୋର ସେବା ଶୁଣ୍ଟିଶା କରିବା, ସଙ୍କପ୍ରକାରରେ ସଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ମୋର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିନୀ ହୋଇ ରହିବା ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ପରମ ଧର୍ମ । ସେ ମୋର କିପରି ସେବକାରିଣୀ ଥିଲେ, ଶତ ସହ୍ର ଦଟନା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଘଟନା ଏ ଛାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମୋର ବିବାହର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସର୍ଗ (ସେ ସମୟରେ ମୋର ହୀଙ୍କର ବ୍ୟସ ତେରବର୍ଷ ମାତ୍ର) ମୁଁ ଜୀବ ରୋଗରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମୋ ହୀ ଗୋଟି

ପାଖରେ ବସି ଦେଉରେ ହାତ ବୁଲାଉଥାନ୍ତି । ପାଖରେ ମୋତେ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ; ଦେଖେ, ରତ୍ନଯାକ ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ କହେ, ତୁମେ ଶୋଇପଡ଼ । ‘ହୁଁ ଶୋଇବି’ କହି ଶୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ କିଞ୍ଚିତ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଲଟ୍ଟ କରି ଗୋଡ଼ରିଲେ ଶୋଇପଡ଼ ମୋତେ ରହିଛି ରହିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଆଖି ବୁଜିଲେ ଉଠି ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆରାମ ପାଏଁ । ଠିକ୍ ତିନିଦିନ ତିନିରାତି ଉତ୍ସର୍ଗ ଗ୍ରାମ-ବାସିମା ଗୋଟିଏ ଆସ୍ତିଯୁ ସ୍ଥାନ ଆସି ଗାଲ ଦେଇ କହିଲା, “ବୋହୁ, ତୁ ତିନିଦିନ ହେଲୁ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବସିଛୁ, ଉଠିନାହୁଁ, ଦାନ୍ତ ବି ଦସି ନାହୁଁ, ମନ୍ତ୍ରଯିବୁ ଯେ ।” ମୋର କଥା କହିବାର ତାଢ଼ିଶ ଶକ୍ତି ନ ଥାଏ । ରହିଛି ଦେଖିଲି, ସେ ଏତେ ଦୂର ଶୀତି ହୋଇଥିଲୁ ଯେ ଚିହ୍ନ ପାରିଲି ନାହିଁ । ବିରକ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ରହିବାରୁ ସେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ମୁଁ ଏଇଲାଗେ ଗାଧୋଇ ଯାଉଛି, ତୁମେ ବିରକ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ, ବେରାମ ବଢ଼ି ପଡ଼ିବ ।”

ଥରେ ଦୁଇଥର ମୁହଁ, ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେମାର ସମୟରେ ଏହିପରି ସେବା ପାଇଥିଲା । ମୁଁ ରୋଗଶୟା ଗୁଡ଼ି ନ ଉଠିଲେ ସେ ଉଠିଲୁ ନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀରୁ ମୋର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରାପ୍ତି ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଜୀବନ ଶୁନ୍ୟ ।

(ଉ. ସା. ୨୩ ଭାଗ ୪୮ ସଂଖ୍ୟା)

—○—

୨୩

ନୀଳଗିରିରେ ଦେବାନି ରୂପିରି

ନୀଳଗିରି କିଳାର ଦେବାନ ପଦ ଶୁନ୍ୟ ହେଲା । ବାଲେଶ୍ୱର କିଳାର କଲେକ୍ଟର ଜନ ଶମୟ ପାହେବଙ୍କ

ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଗଡ଼ିଜାତ ମାହାଲର ସୁପରି-
ଷେଣ୍ଟ୍ରେଙ୍କ ସାହେବ ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ
କରି ପଠାଇଲେ । ମାଳଗିରିର ରାଜୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ମର୍ଦରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ ମୋତେ ଆଦର୍ ପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ
କଲେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଭାର ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟୟ
ହେଲା । ରାଜାପାହେବ କିନ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି
କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର
ଅପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୁଁ ପିଟାଇ ମୋତେ
କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଚକ୍ରଲଜ୍ଜା ଥିଲା । ମୋ ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ସେ ଏପରି ପ୍ରେମରେ ଓ ହାସ୍ୟ କୌତୁକରେ କଥୋପ-
କଥନ କରୁଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ମାନସିକ ଭାବ ବୁଝିବା
ମୋ ଦଶରେ ସହଜ ନ ଥିଲା ।

ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଗଲି ।
ମାଳଗିରି ଗଡ଼ିତାରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ପ୍ରାୟ ଏଗାର ମାଇଲ
ଦୂର । ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଯାତାପୁତ ପାଇଁ ଦୁଇଗୋଟି
ବାଟ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବାଟ କିନ୍ତୁ ତାର ଟିକ୍ ପୂର୍ବ
ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ରୁର ମାଇଲ ଆସି ଶେରଗଡ଼ ଚଟିରେ
ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ପ୍ଲାନରୁ ବଡ଼ ସତ୍ତକରେ
ବାଲେଶ୍ଵର ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହଜ । ଆଉ ଗୋଟିଏ
କିଞ୍ଚିତ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଗ୍ରାମ ଗୋଟାର ଆଉ
ବିଲବାଟ । ମୁଁ ପ୍ରତି ଶନିବାର ଆପଣା ଘୃହକୁ
ଆସେ । ବର୍ଷାଦିନରେ ବିଲ ବାଟ ଓ ଖାଲ ନାଲରେ
ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଯୋଡ଼ା କିମ୍ବା ପାଲକ
ସହଜରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ମୁଁ ହାତରେ ଯିବା ଆସିବା
କରେ । ମାଳଗିରି ଗଡ଼ିତାରୁ ଶେରଗଡ଼ ନିକଟ ବଡ଼
ସତ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ରୁର ମାଇଲ ଦୂର, ବର୍ଷା-
କାଳରେ ହିନ୍ଦି ଆଉ ବୁଲଣିଆ ସର୍ପଗଣ ପରି ବନ୍ଦ
ଥିବାରୁ ତାହା ପ୍ରାୟ ଛ ମାଇଲ ହୋଇପଡ଼େ । ମନରେ
ବିରୁଦ୍ଧ କଲି, ନିଜଗଡ଼ିତାରୁ ଟିକ୍ ପୂର୍ବଦିଗକୁ
ସଳଖରେ ସତ୍ତକ ପ୍ରସୁତ କରି ବଡ଼ ସତ୍ତକରେ

ମିଶାଇଦେଲେ ଯାତାପୁତ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦିଧା
ହେବ । ସତ୍ତକର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ।
ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଶିରନାଳ
ପଡ଼ିଲା । ବର୍ଷା ସମୟରେ ଗଡ଼ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସୁନଗେଟ
ପଦକ ଉପରୁ ପାଣି ବହି ଆସି ସମୟ ସମୟରେ
ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ ।
କଦାଚିତ ତିନିରୁ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭିରରେ
ପାଣି ଚାଲିଲେ । ସେହି ନାଲ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନଟା ନିବିନ୍ଦ
କଣା ବାଉଁଶ ବଶରେ ଆତମ ଥିଲା । ପଦକ ବନ
ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଭାଲୁମାନଙ୍କର ଏପରି ଉପଦ୍ରବ
ଥିଲା ଯେ, ସନ୍ଧା ଉତ୍ତରେ ବାଟ ପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା ।
ବାଟୋଇମାନେ ଯା ଆସ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟାଷ୍ଟ ଉତ୍ତରେ ଗ୍ରାମ ପାଶରେ ଚରିବାପାଇଁ ଭାଲୁପଲ
ଓ ବାରହା ପଲ ପଦକରୁ ଗଡ଼ ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେ
ଠିକସୂର୍ଯ୍ୟାଷ୍ଟ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଭାଲୁ ପଦକରୁ ଗଡ଼
ଆସୁଥିବାର ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖିଥିଲି । ବାଉଁଶବଣ ସବୁ
କଟାଇ ସେହି ନାଲ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଥରର
ପୋଲ ବନ୍ଧାଇ ଦେଲି । ଗଡ଼ିତାରୁ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ
ତିନିମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ତକ ପ୍ରସୁତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି ।
ଭୂମିଟା ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରିଆ ଓ ଉଚିମାତ ଥିବାରୁ
ଶାଳଗଛର ମୂଳ ଖୋଲାଇ ସତ୍ତକ ପ୍ରସୁତ କରିବା
ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ ହୋଇଥିଲା ।

ମାଳଗିରିରେ ହାଟ ବଜାର କିଛି ନ ଥିଲା ।
ଖାଦ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜିନିଷ ଦରକାର ହେଲେ
ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାର କିମ୍ବା ଉତ୍ତରରେ
ଛଅ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରେମୁଣାକୁ ଲୋକ ପଠାଇବାକୁ
ହେଉଥିଲା । ରେମୁଣା ସାହାଜ ହାଟରୁ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ
ବିଧବା ପନ୍ଦିପରିବା ନେଇ ସତ୍ତାହରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର
ଗଡ଼ରେ ବିଷୟକରନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ କେହି ଗଡ଼ରେ ମୁଦ
ଦୋକାନ ଖୋଲି ବସେ । ଅମଲ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ପାଶ
ଲୋକେ କାଳରେ ସତ୍ତକା ନେଇ ମୂଳ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦୋକମା ପୁଣିପଟା ହରଇ ଛୁଡ଼ି ପଳାଏ । ସମସ୍ତେ ହଇଶରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ଅଶବ୍ଦ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଡ଼ ସମ୍ବଲପ୍ର ଶଙ୍କରଖୁଣ୍ଡା ନାମକ ପୋଖଣ୍ଡା ପୂର୍ବ କୁଳସ୍ତ୍ର ଆମ୍ବଟୋଟାରେ ଗୋଟିଏ ହାଟ ବସାଇ ଦେଲି । ନୀଆ ରଣୀ ମଣିମାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସେହି ହାଟର ନାମ ନିର୍ମିଳାହାଟ ହେଲା । ସଧ୍ୟାହରେ ମଙ୍ଗଲବାର ଓ ଶନିବରରେ ଦୁଇଥର ହାଟ ବସେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ରୂପ ପାଞ୍ଚ କୋଣ ଦୂରରୁ ଲୋକେ ଆସି କଣାବିକା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରାୟ ରୂପିଣୀ ପରିଶ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ଷମାନ ମଧ୍ୟ ମାଳଗିର ହାଟ କାବେଶା ଜାଗା ବୋଲି ବାଲେଶୀର, ମାଳଗିର ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଖ୍ୟାତ ।

ସେ ସମୟରେ ମାଳଗିରରେ ଲେଖାପଢ଼ାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚର୍ଚା ନ ଥିଲା । ରଜା ସାହେବଙ୍କର ୧୯-୧୪ ବର୍ଷର ଦିନୋଟି ପୁସ * ଏବଂ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କର ୧୪ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପୁସ ଏହି ତିନୋଟି ପିଲ ଗୁଡ଼ାଏ ବଜାସା ପିଲଙ୍କ ସହିତ ଦିନରାତି ଖେଳ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଗୋବର ଚଢ଼ିଇ ପୋଡ଼ିବା ସେମାନଙ୍କର ଘର ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦଜନକ ବିଷୟ ଥିଲା । ସେହି ପିଲ ତିନୋଟିଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବାଲେଶୀରରୁ ଗୋଟିଏ ମାଷ୍ଟର ଆଣି ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲି । ମାଷ୍ଟର ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଇଂରଜୀ ପଡ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମାଳଗିରର ପୂର୍ବତନ ମହାବଜାମାନେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ଦେଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଉରଣ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ଉପୟୁକ୍ତ ରୂପେ ନିଷ୍ଠର ଭୂମି ଖଣ୍ଡା ଥିବାରୁ ଶାସନବାସୀ ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚାର ନାମ ଚଇ ନ ଥିଲା । ସମତ କିମ୍ବା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମତଙ୍ଗ ପଣ୍ଡିତ ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ସରକାଶ ବ୍ୟୟରେ ନିଜଗଡ଼ ମୁକାମରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ବୂତ ଟୋଲ

* ରଜା ଅରୁଦ୍ଧିକ ଥିଲେ । ସମ୍ବଲପ୍ର ପୁରୁଷ ପୁତ୍ର ଦୁଇଟିକୁ ଲେଖକ ୧୯-୧୪ ବର୍ଷର ପୁସ ବୋଲି ଲେଖୁଣ୍ଡନ୍ତି—ପ୍ରକାଶକ

ବସାଇଲି । ଗଡ଼ିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲମାନେ ଟୋଲରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଡ଼ିରେ ରହି ସମ୍ବୂତ ଟୋଲରେ ପଡ଼ିବା ମଧ୍ୟରେ ଶାସନ ପିଲମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ହିସାବ କରି ଦେଖିଲି, ଯେତେ ନିଷ୍ଠର ବ୍ରାହ୍ମାତର ଭୂମି ଅଛି, ମାଣ ପ୍ରତି ବାର୍ଷିକ ଦୁଇପଇସା କରି ରେଦା ଦେଲେ ମଧ୍ୟସଲମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟୋଲ ବସିପାରେ । ମଧ୍ୟସଲର ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲି । ଶିଷ୍ଟର ଉପକାରିତା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବୂତ ଶିକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ବୁଝାଇଲି । ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ତ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ; ଅଧିକାର୍ତ୍ତ ମନରେ କଲେ—ନିଷ୍ଠର ଭୂମି ଉପରେ କର ବସାଇବାର ଏହା ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଅଟେ । ରେଦା ରୂପେ, ଏହା ଖଜଣା । ଆଜି ମାଣ ପ୍ରତି ଦୁଇ ପଇସା କଲେ, ପରେ ଟଙ୍କାଏ ଖଜଣା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ନାନାପ୍ରକାର ଯତ୍ନ ଓ କୌଣସିରେ ବ୍ୟର୍ତ୍ତକାମ ହୋଇ ତେତେବେଳେ ମନରେ ବିରୂର କଲି—ଯୋର ମୁଖ୍ୟମେକଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାର ଉପକାରିତା ବୁଝାଇବା ବିଭିନ୍ନମା ମାତ୍ର । କିଞ୍ଚିତ କ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କରି ରେଦା ଅସୁଲ କରିବା ଉଚିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ନେତା ଉପରେ ରେଦା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାହାର ଗୋଟିଏ ତଟୁଗୋଡ଼ା ନିଲମ କରଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କଲି ।

ଆମକୃତ ଦୁଷ୍ଟିର ପ୍ରତିପଳ ଘେଗ ସମୟରେ ଅଭିବେଳା ଲୋକମାନେ କପାଳ ପ୍ରତି ଦୋଷାବୋପ କରିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଆପଣାର ଅଙ୍ଗତା ଜନିତ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ଘେଗ ସମ୍ବଲରେ ସହଜରେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି । ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ

ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ
ଯେ ନିତାନ୍ତ ଅବିବେଚନାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା,
ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କୌଣସିରୁପେ ଟୋଲ ତ
ବସିଲା ନାହିଁ, ଅଧିକରୁ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାହଣ ଏକମନ
ହୋଇ ମୋର ସଂନାଶ ସାଧନ ବିଷୟରେ ସଚେଷ୍ଟ
ହୋଇ ରହିଲେ ।

ମୁଁ ଯେ ନମଶ୍ଶ ରଜା ସାହେବଙ୍କର ବିରାଗ-
ଭାଜନ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା, ଏ କଥା ବୁଝି ପାରି ନ
ଥିଲା । ମୋ ପ୍ରତି ରଜା ସାହେବଙ୍କର ସମାନ ମୌଖିକ
ଅନୁଗ୍ରହ ଦ୍ରବ୍ୟର ସେଥିର କାରଣ ଅଟେ । ରଜା-
ସାହେବଙ୍କର ମୋପ୍ରତି ବିରକ୍ତିର କାରଣ—
ରଜାସାହବ ଅପୁଷ୍ଟିକ ଥିଲେ । ବାବୁ ସାହେବ
ହରିହର ଭ୍ରମରବଳ ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟ ଜାତ ହେବା
ସମୟରେ ସେହି ପୁଷ୍ଟକୁ ପୋଷ୍ୟପୁଷ୍ଟ ରୁପେ ଗ୍ରହଣ
କରିବା ସକାଶେ ମନସ୍ତ କରିଥିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କର
ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ସେହି ପୁତ୍ରରୁ ତ୍ୟାଗ କରି
ଗୋଟିଏ ପୁଲବାହି ପୁଷ୍ଟକୁ ପୋଷ୍ୟପୁଷ୍ଟ ରୁପେ ଗ୍ରହଣ
କରିବାକୁ ମନସ୍ତ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରଜାଭ୍ରାତା
ହରିହର ଭ୍ରମରବର ରାତ୍ରି ସହିତ ରଜାଙ୍କର
ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟିଲା । ନମଶ୍ଶ ବିବାଦ ଭୟଙ୍କର
ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ରଜାସାହେବ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ
ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରଜାଙ୍କ ଉପରେ
ଗୁରୁମାନେ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ ।
ରଜା ସାହେବ ବାବୁ ସାମେବଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର
ଆୟ ବନ୍ଦ କରି ଦେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ବସ୍ତି ବିଷୟରେ
ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଘେଗ କରିବାକୁ ହେଲା । ବାବୁ ସାହେବ
ଗଢ଼ିଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଶେଷେଣ ମହାମା
ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ନାଲିସ
କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାହେବ ମହୋଦୟ ଦୁଇ
ଘରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପ୍ରେତ ଶ୍ଵାପନ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ
ଚେଷ୍ଟାକର ଅକ୍ଷତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ ରଜାସାହେବଙ୍କ

ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାହେବ
ମହୋଦୟଙ୍କ ବିଶେଷ ତଦନ୍ତରେ ଦେବାନ ଦାମୋଦର
ମହାପାତ୍ର ସମସ୍ତ ବିବାଦର ମୂଳକାରଣ ରୁପେ ପ୍ରଣୟ-
ମାନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପଦର୍ଥ କରି ମୋତେ
ଦେବାନ ପଦରେ ନିୟମିତ କରି ପଠାଇଥିଲେ ।

ରଜମ୍ପସାର ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତ ଶ୍ଵାପନ ମୋର
ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଭ୍ରାତୃବିବାଦ
ଯୋଗୁଁ ମୋର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେବାନ ପଦର୍ଥ କରିଥିଲେ । ଶାନ୍ତଶ୍ଵାପନ ଦାରୀ ହାକିମମାଳଙ୍କ
ସମ୍ମିତ ସାଧନ କରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ
ରଜଭ୍ରାତା ହରିହର ଭ୍ରମରବର ରାତ୍ରି ସହିତ ମୋର
ମଳଗିର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଥିଲା । ଏହି
ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ଅବସର ସମୟରେ ମୁଁ ସଂଦା
ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ଉଆସକୁ ଯାତାଯୁତ କରେଁ ।
ରଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆସି
ବିପନ୍ନ । ଉତ୍ତରପୁ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପ୍ରେତ ଜାତ
ହେବାର ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲା । ମାତ୍ର
ଅନ୍ତର୍ଭାବରୁ ଯେ ପ୍ରକଳନଭାବରେ ରହିଥିଲା, ବୁଦ୍ଧିର
ଅଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ତାହା ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବିବାଦର
ମୂଳକାରଣ ପୋଷ୍ୟପୁଷ୍ଟ । ପୁଲବାହି ପୁଷ୍ଟକୁ ଗନ୍ଧନସିନ୍
କରିବା ରଜାସାହେବଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା । କଥାଟା
ମନ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ଵାର କରି ରଖି ଅନ୍ତର୍ଭାବ
ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ବାସନା ମୋ ନିକଟରେ ପର୍ଯ୍ୟକାଳ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ;
କିନ୍ତୁ ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ଶ୍ଵାର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ

ମୁଁ ସଂଦା ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ଉଆସକୁ ଯାଏଁ ।
ବାବୁ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ ସଂଦା
ମୋ ପାଖିକୁ ଆସନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ରଜାସାହେବ
ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ବାସନା ମୋ ନିକଟରେ ପର୍ଯ୍ୟକାଳ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ;
କିନ୍ତୁ ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ଶ୍ଵାର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ

ନାହିଁ । ଦିନେ ମୋତେ ନିରେଳାକୁ ଡାକି ନେଇ କହିଲେ, ଯେ ପ୍ରକାରେ ହେଉ ଉମାକାନ୍ତକୁ ଉତ୍ତରଧିକାରୀ କରିବାକୁ ହେବ, ତୁମେ ଏ ବିଷୟରେ ବିଚେଷ ଯହ କର । (ରଜାସାହେବଙ୍କ ପୁଲବାନ୍ତି ପୂର୍ବର ନାମ ଉମାକାନ୍ତ ।) ମୁଁ ବିବେଚନା କଲି, ଏ ବିଷୟରେ ବୃଥା ଯହ କରିବାକୁ ଗଲେ ଉତ୍ତରଧିକାରୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ବିବାଦାଗିଁ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ହେବ । ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟର ସଫଳତା ଲାଭ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ରଜାସାହେବଙ୍କୁ ଅନ୍ତକାରରେ ପକାଇ ରଖିବା ଭଲ ହୁହେଁ । ତାଙ୍କ ମନରୁ ଏ ବୃଥା ଆଶା ଦୂରକରିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ପରିଷାରରୁପେ ଜବାବ ଦେଲି, ‘ହଜୁର, ଏପରି ଜେତା ପରିଣ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ଗଡ଼ଜାତର ଆଇନ ପଞ୍ଚଶ ସବାଲ ଅନୁସାରେ ଭାତୃଷ୍ଟ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପୁଲବାନ୍ତି ପୂର୍ବ ଉତ୍ତରଧିକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରେ ।’ ସେ ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତର ରଜାମାନେ ଆଇନ କାନୁନ କିଛି ବୁଝେ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ଥିଲା—ସେମାନେ ରାଜ୍ୟଶୁର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରି ପାରନ୍ତି, ସରକାର ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ କିଏ ? ରଜାସାହେବ ମନରେ କଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁଷକ । ମୁଁ ମାଳଗିରିର ଦେବାନ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ବାସନା ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ବର୍ଜମାନ ସମ୍ମୂର୍ଖରୁପେ ଶବ୍ଦପକ୍ଷ । ମୋ ପ୍ରତି ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଷେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟୁକ୍ତ । ମୋତେ କିଛି କହିବା ତାଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥିଲା ।

ମୋ ଦେବାନିର ତୃଷ୍ଣୟ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ମାଳଗିରିରେ ଗୋଟାଏ ଉପୁଙ୍କର ପ୍ରଜାମେଳି ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲା ।

ମାଳଗିରି ପଦତ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପଦତର ନାମ ବିଷ୍ଟପୁର ପାହାଡ଼ । ଏହି ପଦତ

ଶୂଙ୍ଗଟି ମାଳଗିରି ଗଡ଼ର ଦର୍ଶଣ ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଣ ଦୂର । ଏହି ପଦତର ଶିଖରରେ ମୁଗୁଡ଼ ପଥରର ଦୁଇଗୋଟି ଖଣି ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଖଣିର ନାମ ବିଷ୍ଟପୁର, ଅନ୍ୟଟିର ନାମ ତାଳସକିଆ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପଥୁରିଆ । ପଥୁରିଆମାନେ ଖଣିରୁ ପଥର କାଟି ଆଣି ସେଥିରେ ଥାଳି, ତାଟିଆ, ଗିଲୁସ, ଗିନା ଇତ୍ୟାଦି ବାସନ ତୟାର କରନ୍ତି । ଏହି ବାସନ ବଙ୍ଗଦେଶ ବାହିମାନଙ୍କର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ । ବାର୍ଷିକ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ହଜାର ଟଙ୍କାର ବାସନ ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ପଥୁରିଆମାନେ ନିହାଣ ମୁଗୁରରେ ପଥର କାଟନ୍ତି । ରଜାଙ୍କର ମୁଗୁର ପିଣ୍ଡ ଖଜଣା ଟଙ୍ଗ୍ୟ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରି ଦାଖଲ କରେ, ତାହାର ଉପାଧ ମାହାଲ ଦାର । ମାହାଲଦାର ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିଲମ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ଯେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ରୁହେଁ, ସେ ମାହାଲଦାର ପାଏ ।

ମୋର ଦେବାନା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ କହେଇ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ବାର୍ଷିକ ରୁହି ହଜାର ଟଙ୍କା ଜମାରେ ପଥର ଖଣି କବୁଳିଯୁତ କରିବା ସକାଶେ ଦରଖାସ୍ତ କଲା । ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ବାର୍ଷିକ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ବେଣି ଅସୁଲ ହେଉ ନ ଥିଲା । ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଖଜଣା ବୁଝି ନ କରି କି ଉପାୟରେ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିବ, ଏ ବିଷୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—ଅନେକ ଲୋକ କବୁଳିଯୁତ ନ ଦେଇ ରୈର ଭବରେ ପଥର କାଟି ନାହିଁ । ସେହିମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ଦାଖଲ କରିବ । ରଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧିକ ଲାଭର ପ୍ରଲୋଭନରେ ଉକ୍ତ ମିଶ୍ରଠାରୁ କବୁଳିଯୁତ ନିଆସାଇ ମାହାଲଦାର ସନନ୍ଦ ଦିଆଗଲ ।

ପଦତ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ପଥର ଗୁଡ଼ାକ ଅବ୍ୟବହାର୍ୟ । ଗଣ୍ଠର ଖଣି ଖୋଲ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ

ବାସନ ଦେବା ଯୋଗ୍ୟ ପଥର ଖୋଲାଯାଏ । ସେହି ଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ବିଘାଗ ଅନୁସାରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସ୍ଥାନ ଥାଏ । ଯେ ଯାହା ଖଣ୍ଡିରୁ ପଥର କାଟେ । ଜଣକ ନାମରେ ପଞ୍ଚା ଥାଏ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ପଞ୍ଚାଦାରର ପୁଅ ଭାଇ ମିଶି ପାଞ୍ଜଳଣ ପଥର କାଟନ୍ତି । ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମାହାଲଦାର ମାନଙ୍କ ଘର ପଥର ମାହାଲରେ । ପଡ଼ା ପଞ୍ଚୋଣୀଙ୍କ ଚଷ୍ଟଳଙ୍କା ହେତୁରୁ ସେ ଏଥର ପ୍ରତିବାଦ କରେ ନାହିଁ; ଅଥବା କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଦିଏ ।

କହେଇ ମିଶ୍ର ଦର ପଥର ମାହାଲରେ । ତାକୁ ଖଣ୍ଡିର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ ଜଣା । ସେ ମାହାଲଦାରୀ ପାଇ ଯାହା ନାମରେ କବୁଳିଯୁତ୍, ତାହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଥର କାଟିବା ସକାଶେ ନିଶ୍ଚେଷ କରି ଦେଲା । ପଥୁରିଆ ଜଣେ ସରକାରରୁ ପଞ୍ଚା ନିଏ, ତାହା ଦରର ପୁଅ ଭାଇ ଯେତେ ଜଣ ଥାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ପଥର କାଟନ୍ତି । ଏହିପରି ଚିରକାଳ ଭୋଗ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ଉପ୍ରକରଣ କରି, ସହଜରେ କି ସ୍ଥିରାର କରିବେ ? ଉପ୍ରକରଣ ଗୋଲମାଳ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ଏକମେଳ ହୋଇ ପଥର କଟା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । କହେଇ ମିଶ୍ରଟା କିଛି ସାହୁରୀ ଏବଂ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଲେକ ଥିଲା । ସେ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । ମାଲଚିରିର ସମସ୍ତ ଇଲକାର ପ୍ରଜାମାନେ ନିତାନ୍ତ ସରଳ ଏବଂ ନିଶ୍ଚାହ ନୋକ; ମାତ୍ର ପଥର ମାହାଲର ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ବଦମାସ୍ ଏବଂ ପ୍ରତାରକ । ଖଣ୍ଡିଗ୍ୟୁର ମାହାଲରେ ତିନି ଗୁରିଟା ହାଟ । ସେହି ହାଟ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଦିନ ଅନେକ ଟଙ୍କାର ପଥର ବାସନ କଣା ବିକା ହୁଏ । ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆସି ପଥର ବାସନ କଣିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଂସ୍କରଣ ହେତୁରୁ ପଥୁରିଆ ମାନେ ଚଲନ୍ତି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କର

ପଥେଷ୍ଟ ଆୟୁ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଅପବ୍ୟୁକ୍ତି । ସୁତରାଂ ସମସ୍ତେ ଦରିବୁ ଓ ରଣଗର୍ଭ । ପଥର କାରବାରୀ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ପଥର ଦେବା କରାଗରେ ଟଙ୍କା ବୟନା ନେଇ ପ୍ରାୟ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣେ ଜଣେ ପଥୁରିଆ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ମହାଜନଙ୍କ ଠାରେ ରଣୀ । ଗୋଟାଏ ପଢ଼ିଲ ଥିଲା—“ପଥୁରିଆ ଜାତ, ଉଧାରି ପାଇଲେ କିନ୍ତୁ ହାଣ୍ଟା ।”

କହେଇ ମିଶ୍ରର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତାହାକୁ ମାହାଲଦାରାରୁ ବରଖାସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ସମସ୍ତେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମିଶ୍ରକୁ ମାହାଲଦାରାରୁ ବରଖାସ୍ତ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଲମାଳ ଦ୍ଵିତୀୟ ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲି, କହେଇ ମିଶ୍ରକୁ ମାହାଲଦାରାରୁ ବରଖାସ୍ତ କଲେ ବୃଦ୍ଧିଜମା ଅସୁଲ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ରାଜ ସରକାର ଯାହାକୁ ନିମ୍ନଲିଖି କରିଥାନ୍ତି, ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ତାହାକୁ ବରଖାସ୍ତ କଲେ ସରକାରର ସମ୍ମନ ନଷ୍ଟ ହୋଇପିବ । ଏହି କାରଣ୍ଟୁ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜାମାନେ ରଜୟରକାରକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁକୁମ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରୂପେ ଗୋଟାଏ ମେଳି ସୃଷ୍ଟି କଲେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାହୁଣମାନେ ଏବଂ ସଦର କରେଶାର ଥାକେ ଅମଲ ପ୍ରକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଯୋଗ ଦେବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସାହସ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଗଲା । ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଵାସ (ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ୟ କଥା), ମୁଁ ସପକ୍ଷତା କରିବାରୁ କହେଇ ମିଶ୍ର ବରଖାସ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ମୁଁ ଏବଂ କହେଇ ମିଶ୍ର ଦୁଇଜଣ ସେମାନଙ୍କ ଶଶ୍ବତ୍ତୁ ।

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରେଦା ସଂତ୍ରହ ହେଲା । କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଜଣ ପ୍ରଜା ଖର୍ଦ୍ଦା ଟଙ୍କା ଧରି

ଦୁଃଖରେଣ୍ଟେଣ୍ଟସାଂହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ନାଲିସ କରିବାକୁ କଟକ ଗଲେ । ଦେବାନ ଏବଂ ମାହାଲଦାର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଅଞ୍ଚାରୁର ହେତୁରୁ ପ୍ରଜାଗାନେ ଅସ୍ତ୍ରର ହୋଇ ଦର ଛୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ନାନା ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ଅଞ୍ଚାରୁର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ କରିବାରୁ ଖୋଦ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେ ରେବେନ୍‌ସା ସାହେବ ମାମଲା ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ସରଜନିନ ମାଲଗିର କିଙ୍କାକୁ ଆସିଲେ । ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ସୂମ୍ନ ତଦନ୍ତରେ ଦରଖାସ୍ତ ଲାଗିଛି ଅଞ୍ଚାରୁର ବିଷୟମାନ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଲା । ସାହେବଙ୍କ ତଦନ୍ତରେ ପ୍ରିର ହେଲା ଯେ, ପଥର ଖଣିର ଜଣଶା ବୃଦ୍ଧି ମେଲିର କାରଣ ଅଟେ । ବେଆଇନ ଜନତା କରିଥିବାରୁ କେତେ ଜଣ ସରଦାର ମେଲିଆ ଦୁଇ ତିନି ମାସ ଲେଖାଏଁ ଜେଲ ଗଲେ । ମାହାଲଦାର କହେଇ ମିଶ୍ର କିମ୍ବକ ଜଣ ପଥ୍ରିଆଙ୍କ ଉପରେ ଅଞ୍ଚାରୁର କରିଥିବା ହେତୁ ମାହାଲଦାରାରୁ ବରଖାସ୍ତ ହେଲା । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ରଖି ପାରିନାହିଁ, କହେଇ ମିଶ୍ରର ଅଞ୍ଚାରୁର ଦମନ କରି ପାରିନାହିଁ, ଉତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସାହେବ ମୋତେ ତିରଥାର କଲେ । ରାଜା ସାହେବ ପୂର୍ବରୁ ମୋ ଉପରେ ଅନ୍ତରୁଷ୍ଟ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜା ମେଲି ହେତୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣକର ପଥର ଖଣିର ଜଣଶା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, ଉତ୍ୟାଦି କାରଣରୁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ଜାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ସ୍ଵାପ୍ନବିକ ବଶୁଳିଙ୍କା ହେତୁରୁ ଯେ ମୋ ସହିତ ପୂର୍ବବତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତହାର କରୁଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ମାନସିକ ଭାବ କଥା କଥାକେ ପ୍ରକାଶ ଦାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋର ଆନୁଷ୍ଠମ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ମାଲଗିରିରୁ ରିଲିଅରିଲି ।

ମାଲଗିର କିଲ୍ଲାରେ ଶିକ୍ଷା ବିପ୍ରାର, କୃତି ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି, ଯାତାଯ୍ୟାତ ନିମନ୍ତେ ରାତ୍ରା ନିର୍ମାଣ

ପ୍ରତିତ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହୃଦୟରେ ମାତ୍ର କରିଥିଲା । ମାଲଗିର ଗଡ଼ଠାରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଭାବରେ ଦେଉଁ ସଡ଼କ ତଥାର ଆରମ୍ଭ କରଇଥିଲା, ତାହା କେବଳ ତିନି ମାଇଲ ଓ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପଥର ଶଙ୍କ ମାତ୍ର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମାଲଗିର ନିଜ ଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମୃତ ଟୋଲ ବିନ୍ଦୁଥିଲା । ପରିଶ ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର-ବାସୀ କୋବି, ମଟର ପ୍ରଭୃତିର ରୂପ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ବିଲକ୍ଷ ଆକ୍ତ ଗରୁର ଫଳ ବା ମୂଳ, ତାହା କହାରିବା ଜଣା ନ ଥିଲା । ମାଲଗିର ଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପାଦ୍ୟାନ ଓ କୋବି ପ୍ରଭୃତିର ରୂପ ଆରମ୍ଭ କରଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ତୁତ ବଚିରୁ କରି ରେଣମ ରୂପ ଆରମ୍ଭ କରଇଥିଲା । ମୋର ମାଲଗିର ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ରେଣମ ଲୁଗା ବୁଣା ହୋଇଥିଲା ।

ମାଲଗିରରେ ରୁ ଉପନ୍ନ ହୋଇପାରେ କି ନାହିଁ ପରାଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏବଂ ଆସାମ ରୁ ବଚିରୁ ବିଷୟ ଅବଗତ ଥିବା କେତେକ ସାହେବଙ୍କୁ ପରୁର ଗୋଟିଏ ପଦତ ଖୋଲରେ ବଚିରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ମୋର ମାଲଗିର ତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ରୁ ଗଛ ଆଠ ଦଶ ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା । ଫଳତଃ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସାଫଳ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଦଢ଼ି ନ ଥିଲା । କେବଳ ନାରିକେଳ ଗଛ ରେପଣ କରିଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଗଛ ପ୍ରତ୍ଯେ ପରିଚୁର ପରମାଣରେ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବାର ଶୁଣିବାକୁ ପାଏଁ ।

(ଉ. ସା. ଶଶ ଭାଗ—୫ମ ସଂଖ୍ୟା)

— — —

୨୪

କଟକ ଯାତ୍ରା

ମଳଗିରିରୁ ରୂଲିଆସି ଏକାବେଳକେ ନିଃସ୍ଵର୍ଗରେ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଘରେ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ମୋର ସହାୟ କିମ୍ବା ସମଦରତା ନ ଥିଲେ । ବରଷ ମୋ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖି କେହି କେହି ଆନନ୍ଦରେ । ଜେବଳ ପନ୍ଥର ବର୍ଷ ବୟସୀ ବାଳକା ସ୍ତ୍ରୀଟି ଦୁଃଖରେ ସୁଖରେ ସବୁ ସମୟରେ ଛୁପାପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଥାଏ । ମନଦୁଃଖରେ କାତରହୋଇ ନପଡ଼େ, ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଢୁଣ୍ଣି ଥାଏ । ସେ ଦିନେ ମୋତେ କହିଲେ, “କି ସକାଶେ ଏପରି ବ୍ୟପ୍ତହୋଇ ପଡ଼ୁଛ ? ମୋର ଯେତେ ସୁନା ଅଳକାର ଅଛି, ସବୁ ଦିକି ପକାଅ । ସୁଇନରେ ଦୁଇ ତିନିବର୍ଷ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଯିବ । ଏ ଉତ୍ସରେ ଭଗବାନ୍ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଦେବେ ଯେ ।”

ଅବଶେଷରେ ଚିନ୍ତାକରି ଦେଖିଲି, ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଉପାର୍ଜନର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କଟକ ରୂଲିଯିବା ସକାଶେ ପ୍ରିୟ କଲି । ସେ ସମୟରେ ମୋର ପରମ ସହାୟ ମହାମ୍ବା ଜନ୍ମ ବାମ୍ପ ସାହେବ କଟକର କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାମ୍ବା ମୋ ସକାଶେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରିଦେବେ ବୋଲି ଢୁଢ଼ି ଦିଶ୍ୟାସ ଥିଲା । କଟକ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବାଟଖର୍ତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ବାକ୍ସ ଖାତ୍ରିହୁତି ଚଉଁଟି ଟଙ୍କା, କେତେଅଣା ପଇସା ଓ କୋଟିଏ ଜୟପୁରୀ ମୋହର ବାହାର କରିଦେଲେ । ମୋହରଟି ବନ୍ଦକ ସ୍ଵରୂପ ରଖି କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଆଣିବା ସକାଶେ ଜଣେ ଖୁବ୍ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ପଲ୍ଲେକ ନିକଟକୁ ଗଲି । ବନ୍ଦୁ ଧନବାନ ଓ ଉପାର୍ଜନଶୀଳ; ମୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ଵର । ଏଥୁସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘେନ୍ଦର ପ୍ରୀତି ଉଣାଇ

ପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଅଥବା ବୁଦ୍ଧିର ନିଃନତା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ତାହା ବୁଦ୍ଧିପାର ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଟଙ୍କା ବିଷୟ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, ମୋ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ଦେଖି-ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଧାର୍ଲ ଆସୁଅଛନ୍ତି ? ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବେ ବୋଲି ଦୀକ୍ଠାରେ ଉତ୍ସମ୍ଭବ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ତରଥା-ପନ କଲିନାହିଁ । ନିକଟ ପ୍ରତିବାସୀ ଗବର୍ଣ୍ଣ-ମଣ୍ଡଳ ପୂର୍ବର ଭୂର୍ବୂ ଅବଦୂସ ଶୋଘନ ଖାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋହରଟି ରଖି କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣିଲା । ଆଶ୍ରୂର୍ପାଂଚ ବିଷୟ, ତିନିବର୍ଷ ଉତ୍ସରେ ମୋର ସେହି ଅପମାନକାଶ ବନ୍ଦୁ ଗୋଟାଏ ବୁଝିତର ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଜେଲ ଗଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲେ । ଘଟନା ସମୟରେ ମଦ୍ୟପାନ କରି ଗୋଟିଏ ଦୁଶ୍ମରିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ବାସ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଦୁଷ୍ଟଶ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଦିଶିଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଜେଲରୁ ଉକ୍ତାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଦୁଇମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଶ୍ରମ ଏବଂ ହାତରୁ ପ୍ରାୟ ଛଣତ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ପରଲୋକଗତ ଆସା ପ୍ରତି ସଦ୍ବନ୍ଧ ବିଧାନ କରିଲୁ ।

କଟକ ଯିବି, ସେ ପ୍ଲାନର ସମସ୍ତେ ଅପରିଚିତ । (ରାଷ୍ଟ୍ର ବାହାଦୁର) ବାବୁ ଗୋପନୀଙ୍କର ରାଷ୍ଟ୍ର, ନର୍ମଳ ସ୍କୁଲ ସ୍ଵପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ବାବୁ ଦାରକାନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସହିତ କେବଳ ପତ୍ରଯୋଗେ ପରିଚୟ । (ରାଷ୍ଟ୍ର ବାହାଦୁର) ବାବୁ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜେଣ୍ଯବ୍ରାତା (ରାଷ୍ଟ୍ର ବାହାଦୁର) ବାବୁ ନାରାଯଣଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଟାଉନର ପରେ ନାୟକରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପରିଚୟ ପଥ ସୁଦାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଲେଖାଇ କଟକ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତର ହେଲି ।

ଅର୍ଦ୍ଧରୁଷ, ପୃଥିବୀ ଅନ୍ତକାରମୟ ମୋ ମନ ଓ ହୃଦୟ ସେହିପରି ଚିମିଗଛନ୍ତି । ଦରେ ସମସ୍ତ ପରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିତ । କେବଳ ମୋ ଧୀ ଜାଗତା । ପୂର୍ବେ ମୋ ପଦୟ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦେଶୀଯାତ୍ମା ସମୟରେ ମୋରେ ମେଲଣି ଦେବା ସକାଶେ କେତେ ଲୋକ ଉପର୍ଦ୍ଧି ଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କାହାନ୍ତି ?

“ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତିଖତେ ରାଜନ୍
ନ ଶଶରଂ ଶଶରିଣା ।”

ଘରୁ ବାହାରି ପଛକୁ ଅନାଙ୍ଗି, ଗୋଟିଏ ବିଶାଦ-ମୟୀ ବାଳକମୁଣ୍ଡି ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟରେ କବାଟକୁ ଧରି ଜଡ଼ ମୁଣ୍ଡିବର୍ତ୍ତ ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ପରଷ୍ପର ସମ୍ପ୍ରତି ଓ ସହାନୁଭୂତି ହିଁ ବିପଦ୍ରଗସ୍ତ ନିରାଶ ହୃଦୟ ମାନବର ସାନ୍ତୁନା ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟଲଭର ପ୍ରକଷ୍ଟ ଅବଳମ୍ବନ । ପୂର୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଅନୁସାରେ ଡାକ ପାଲିକି ଦୁଆର ଆଗରେ ଉପର୍ଦ୍ଧି ଥିଲା । କଟକ ଯାଏକିଲା । ମୋର ପ୍ରଥମ ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ବାବୁ ରୟନ୍ତାଥ ପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ ସେ ସମୟରେ କଟକ କଲେଜରେ ଏଫ୍. ଏ. ପଡ଼ୁଥିଲେ । ରୂପିନ୍ଦ୍ରିକରେ ତାଙ୍କର ବସା । ମୁଁ ସେହି ବସାରେ ରହିଲି ।

କଟକ ନାବାଲକ ଜମିଦାରୀ ମାହାଲର ଅନ୍ତିଟରୀ ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା । ମାସିକ ବେତନ ସତ୍ତର ଟଙ୍କା । କଲେକ୍ଟର ମହାନ୍ତା ଜନ୍ ବାନ୍ସ ସାହେବ ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଆଦେଶ କଲେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ହାର ବୁଝିଲି, କଟକ ଜିଲ୍ଲାଯାକ ସାନ ସାନ ନାବାଲକ ଜମିଦାର ମାନଙ୍କ ମାହାଲ ରୁହିକ ବୁଝି ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ସମସ୍ତ ମାହାଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ମଫଲ ତଥାଲର ଆୟ ବ୍ୟୟ ପଶାକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଶକ୍ତିଏ ପାଲକ ସକାଶେ ଆଠ ଜଣ ଆପଟ ଏବଂ ଜଣେ ଶାନ୍ତିଆ

ରୁକ୍ତର ରଣିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନଙ୍କ ଦରମା ଏବଂ ଖୋରକ ସକାଶେ ମାସିକ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥକୁ ସତ୍ତର ଟଙ୍କା ବେତନରେ ଚଳିବା ଜଣେ ଭାବୁଳକ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବବପର ମୁହଁଁ । ସାହେବ ମହୋଦୟକୁ ଏ ବିଷୟ ଜଣାଇବାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ସ୍ଵାକ୍ଷର କଲେ । ମାସିକ ସତ୍ତର ଟଙ୍କା ପ୍ଲଟରେ ପଞ୍ଚାନବେ ଟଙ୍କା ପ୍ଲିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୋର୍ଡର୍କୁ ରିପୋର୍ଟ କଲେ । ଆଦେଶ ପ୍ରକାଶାରେ ମତେ ବସି ରହିବାକୁ ହେଲା ।

(ଉ: ସା: ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଗ—ମେଘଭୟ)

୨୫

ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାଳୀ (୧)

କଟକ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ବାବୁ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ମୋର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦୁ, ସହାୟ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିଲେ । କରେଇ ବାହୁଡ଼ା ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି, ନ ହେଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏଁ । ଦୁଇଜଣ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକଟ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ । ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବେଠକ ବସେ । ତାପ ସରରଞ୍ଜ ଖେଳ, ମଦ୍ୟପାନ ଓ ଭୋକି ହୋଇଥାଏ । ସେ ସମୟରେ କି ବଜାଳୀ, କି ଓଡ଼ିଆ, ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ବାବୁ ସୁରପେଶ ଥିଲେ । କଟକରେ ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ ଓକିଲ ପରଶ୍ରମ ଲାଲ, ଶ୍ରାବମ ବୋଷ ଓ ଶିଶାନଚନ୍ଦ୍ର ବାନୁପ୍ରୟ୍ୟା । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଜଣ ବିଲୁପ୍ତ, ରାଜାନ ବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ବାବୁ କାଳୀପଦ ବାନୁପ୍ରୟ୍ୟା ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ, ଉତ୍ତାତ୍ମା ଓ ଆମୋଦପ୍ରିୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ସର୍ବାଦ୍ୟନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ବେଠକ ଶାନାରେ ଅନେକ ବାବୁ ସମ୍ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ଓ ନାରାୟଣ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇଁ ଉପର୍ଦ୍ଧି ହେଉଁ । ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାପ

ପଶା ଖେଳ, ଗଲୁ, ପାନାହାର ଓ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କଟନେ । ତାଙ୍କ ଘୋଜି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ । ନ ରାୟଣ ବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବାରୁ ସମୟଟା ବେଶ୍ ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କଟାଏ । ହେଲେ ବୋଡ଼ି ହୁମକୁ ରୁହିଁ ବମ୍ବାଏଁ । ଆଜି କାଳିପରି ପ୍ରାୟ ଦେଉମାସ କାଳ ବିଶିଳଣି । ହାତରେ ଯେତୋଟି ଟଙ୍କା ଥିଲା ସରିଗଲଣି । ଦିନେ ସଖଙ୍କେ ରାନ୍ଧିଆ କହିଲା, ବସାରେ ରାତକୁ ବୈଶେଷ ସରଞ୍ଜାମ କିଛି ନାହିଁ । କଣ କରିବ, ଉପାୟ କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ । ମୋର ଯାହା ହେଉ, ବସାରେ ପିଲାଟା ଯେ ଉପବାସରେ ରହିଯିବ । ବସାରେ ମନ ଲାଗିଲା ନାହିଁ, ରୁଗିଟା ଉତ୍ତରେ କଲେକ୍ଟରୀ କରେଇର ପୂର୍ବ ତରଫ କାଠଯୋଡ଼ି ଲୁଳ ପଥର ବନ୍ଦ ଉପରେ ଯାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସି ଉଦାଷ ଭାବରେ ନଈ ଭିତରକୁ ରୁହିଁ ରହିଥାଏଁ । ପଛରୁ ଜଣେ ବାବୁ ଡାକିଲେ, “ଓ ହେ ଫଙ୍କାରମୋହନ, ଏଠାରେ ଏକୁଟିଆ ବସି କ'ଣ କରୁଛ ?” ପଛକୁ ରୁହିଁ ଦେଖିଲି, ନର୍ମାଳ ସ୍କୁଲ ସୁପରିଶେଣେଣ୍ଟ ବାବୁ ହାରକାନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଣୀ । ହାଶବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଖୁଣ୍ଡୁତା ପରି ସମ୍ବାନ୍ଦ କରୁଥିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପୁଷ୍ପର ପ୍ଲେଟ କରୁଥିଲେ । ହାଶବାବୁ କହିଲେ, “ଆସ ଫଙ୍କାରମୋହନ ଆଜି ତୁମର ହିସାବ ନିକାଶ କରିଯିବ ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ ଭାବନା ଉପରୁତ୍ତ, ହିସାବ ପଥ କଥା ଭଲ ଲାଗିବ କଣ୍ଠୀ ? ମୁଁ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇ ପାରିବନାହିଁ ।” ହାଶବାବୁ କହିଲେ, “ହଁ ଯିବ, ଅବଶ୍ୟ ଯିବ ।” ମୁଁ ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ମାତ୍ର ହାଶବାବୁ ମୋ ବାହୁକୁ ଆଖରେ ଧରି ତାଙ୍କ ବସା ନର୍ମାଳ ସ୍କୁଲକୁ ଭିଡ଼ ନେଇଗଲେ । ସ୍କୁଲ ବାରନାରେ ଗୋଟାଏ ଚୌକିର ବସିଲି । ହାଶବାବୁ ଦର ଭିତରୁ ଅଠେଇଶି ଟଙ୍କାକେତେ ଅଣା (ୱିକ ମନରେ ନାହିଁ) ମୋ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲେ, “ତୁମର ମୋ ଉପରେ ଅଠୁଳିଶ ଟଙ୍କା ଥିଲା,

ତୁମେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦୁକ ନେଇଅଛୁ, ତାହାର ଦାମ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା କାଟି ନେଲି, ବାକି ଅଠେଇଶି ଟଙ୍କା କେତେ ଅଣା ନିଅ ।” ରୁଗିରଷ୍ଟ ପୂର୍ବେ ହାଶବାବୁ ମୋ ପାଖରୁ କେନେକଣ୍ଠ ଘରତବର୍ଷର ଇନ୍ଦିହାସ କଣି ନେଇଥିଲେ । ସେ ବାବଦକୁ ଅଠୁଳିଶ ଟଙ୍କା ଯେ ବାକି ପାଉଣା ତାଙ୍କ ଉଠରେ ଥିଲା, ସେ କଥା ମୋ ମନରେ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା କେତେଟା ମୋ ହାତରେ ଉପବାବୁ ବେଶ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଦିନ କଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉପରୁତ୍ତ ଅବପ୍ଲା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିରଣ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ କିଛି ଅଧିକ ଦିନ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ମୁଁ ଚରକାଳ ଅପରିଶାମ ଦର୍ଶୀ, ଅର୍ଥ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ସାବଧାନତା ଅବଳମ୍ବନ ମୋ ଲାଗୁଟ ଲାଗିରେ ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରୁତ୍ତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଧନବନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟ ଅଛି, ଧାର ମାରିବିଲ ଟଙ୍କା ପାଇ ପାଇର, ମାତ୍ର ଧାର ମାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ । ଅଭିବ କଥା ବନ୍ଦୁ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟ କହିଲି ନାହିଁ, ମନରେ କଲି, ସେ ମୋ ଅଭିବ କଥା ଶୁଣିଲେ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ବଳେ ବଳେ ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଯିବେ । ମାତ୍ର ପରିଶେଷ କରିବାର ଉପାୟ ସେ ନାହିଁ । ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ଥାତ୍ମକ ଟଙ୍କା ନ ଥାଏ; ସବୁଦିନେ ଭାର ଉଚ୍ଚ ମନ, ବନ୍ଦିଲୋକା ରୁଲ ଚଳନ, ନବାବ ଖରଚ । ସବଦା ଆମୋଦରେ ଆହୁଦରେ ଉନ୍ନତି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପେଗୁ ତଟୁ ଥିଲା; ମୋର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାଠିଆବାତ୍ର ଯୋଡ଼ା ଥିଲା । ପଛେ ଅର୍ଥାଗମ ହେବାରୁ ମୁଁ ଯୋଡ଼ାଇକୁ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ କଟକକୁ ଅଣାଇଥିଲି । ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଓ ଉପରଞ୍ଚିଲ ଭୁମଣ କରୁ । ଫଳତେ ସେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ମହାୟା ଜନ୍ମ ବାମ୍ୟ ସାହେବ ଆମ ଦୁଇ ବନ୍ଦୁଙ୍କର ଓ କବିବର ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତିର ମୂଳ କାରଣ ଥିଲେ । ଏକମାତ୍ର ଭରପା ଅବଳମ୍ବନ

କଲେଜର ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାଧାରୁ କଲି । ସାନ୍ତାର ଦେବା ମାସକେ ସାହେବ ମଧ୍ୟୋଦୟ କହିଲେ, “ସେହି-କଥା ତ ଆମେ ଭାବୁଛୁଁ, ଆପଣ କାହାଁରକ ବୋର୍ଡ ଚିଠିକୁ ଅନାଇ ଅନର୍ଥକ ବସିରହିବେ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ହଁ ହଜୁର, ଅନର୍ଥକ ବସି ରହିବାକୁ ମୁଁ କଷ୍ଟକର ବୋଧ କରୁଅଛି ।” ସାହେବ କହିଲେ, “ତିକ ସତ କଥା, ସବୁ ବେମାଟିବୁ ନିଷ୍ଠା ହୋଇ ବସିବା ଭୟକର କଷ୍ଟକର ।” ମୋତେ ଏହି କଥା କହି କେତେକ ମେନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଭାବରେ ଉପରକୁ ଅନାଇ ବସିଲେ ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆପାତତଃ ଆପଣଙ୍କ ଡୋମପଡ଼ା କିନ୍ତୁ ରେ ଦେବାନି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛୁ, ଆପଣ ଯିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେବେ କି ?” (ମନ ମଧ୍ୟରେ ହସିଲି, ମୋର ଗୋଟାଏ ସମ୍ମତ—ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ବରୁ ବରପ୍ରାପ୍ତି—ବାୟୁରେ ଭାତ ଖାଇବୁ ? ହାତ ଧୋଇବି କେଉଁଠି ?) ତରୁଷଣାରୁ କହିଲି, “ହଁ ହଜୁର, ଯେଉଁଠାକୁ ପଠାଇବେ ଯିବାକୁ ସମ୍ମତ ଅଛି ।” ସାହେବ କହିଲେ, “ତେବେ ଯାଉନ୍ତୁ, ଆପାତତଃ ସେଠାରେ ତନିମାସ ତୁମି ହୋଇ ବସିବେ, କିଛି କାମ କରିବେ ନାହିଁ—କରି ବି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୟକର ଗୋଲମାଳ ରାଜିଅଛି । ନାନା ପ୍ରକାର ମାମଲାର ଖବର ଆୟୁଅଛି । ଆପଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବେ, ଯେମନ୍ତ ଗୋଲଯୋଗ ବେଶି ବଢ଼ି ନ ପଡ଼େ, ଆପାତତଃ ଆପଣଙ୍କର ଏତିକିମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ତମ୍ଭେ ଚିଠି ଆସିଅଛି, ଯେପରି ହେଉ ଏହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଲଯୋଗ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା—ରଜାଟା ବାୟୁ, କେ ଜାଣେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦରମା ଦେବାକୁ ହରକାତ କରିବ । କାଳି କରେରିରୁ ତିବି ଲେଖି ରଜା ନିକଟରୁ ଅଗ୍ରୀମ ତନି ମାସର ଦରମା ଅଣାଇ ଦେବି । ସେହି ଟଙ୍କା ପାଇଲେ ଡୋମପଡ଼ା ରମାନା ହେବେ । ଜଗମୋହନ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଦେବୁଁ, ସେ ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଟଙ୍କା ଅଣାଇ ଆପଣଙ୍କୁ

ଦେବେ ।” ସେ ସମୟରେ ବାବୁ ଜଗମୋହନ ସବୁ କଟକ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଡେଵୁଟି କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ । ଡୋମପଡ଼ା କିନ୍ତୁ ସମୟରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗୋଲମାଳର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏ ପ୍ଲାନରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ ।

ଡୋମପଡ଼ାର ପୂର୍ବ ରଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାନସିଦ୍ଧ ଭ୍ରମରବରରୟ ନିଷ୍ପନ୍ନାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକ ଯାଏ କରିବାରୁ ତାଙ୍କର ଜୀବି ଭାବୁଷ୍ଟ ସିରା ରଘୁନାଥ ମନସ୍ତିତି ଭ୍ରମରବର ସବୁ ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗକାରୀ ବୋଲି ମହାମାନ୍ୟ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରିର କଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ରଜା ନିତିନ୍ଦ୍ର ନାବାଲକ, ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ବାଳକଙ୍କୁ ଶିଖିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ କଳିକତା ଦେନିଗଲେ । ସେ ସମୟରେ ନାବାଲକ ରଜପୁଷ୍ପମାନଙ୍କ ସ୍ତୁଲ କଳିକତାରେ ଥିଲା । ସୁବିଶ୍ୟାତ ରଜେନ୍ଦ୍ରଲଲ ମିଶ ତାହାର ତତ୍ତ୍ଵାବଧାରକ ଥିଲେ ।

ରଜା ସାହେବ ସାବାଲକ ହୋଇ କିନ୍ତୁ ଭାର ପ୍ରାସ୍ତୁତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲେ । କୋର୍ଟ ଅବ ଉଆର୍ତ୍ତ ସମୟର ମେନେନେର କୋହଳ ଜମାରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କର ଯାଇଥିଲୁ ଏବଂ ଅନେକ ବର୍ତ୍ତର ଆବାସ ଜମି ପ୍ରଜାମାନେ ବିନା କରରେ ଦେଇ କରି ଆୟୁଅଛନ୍ତି । ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ସମସ୍ତ କିନ୍ତୁ ଜରିବ କରି ତୌରେ ନିରଣ ଅନୁସାରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ; ମାସ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଯେ, ସାବକ ଦର ଉପରେ ପରିସାଏ ମଧ୍ୟ ବେଶି ଖଳଣା ଦେବେ ନାହିଁ । ଏହି ସୃଷ୍ଟିରେ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଆଇନ୍ ହେଲା । ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏକଗୋଟ ହୋଇ ମେଲି ବାନ୍ଧିଗଲେ । ରଜାଙ୍କ ସାବକ

ଦେବାନ ନିଧ ପଞ୍ଜନାୟକ ମେଲିର ସରଦାର ହେଲେ । ପଞ୍ଜନାୟକେ ବଡ଼ ସାଧାସିଧା ଲୋକ, ବିଦ୍ୟାରେ ବୁଦ୍ଧିରେ ରାମରତ୍ନଦୂତଙ୍କ ବ୍ୟଶର ବିଶେଷ ।

ମେଲ ଦରବାରରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ହୃଦୟ ଜାରି ହେଲା ଯେ, ରାଜାଙ୍କୁ କେହି ଖଣ୍ଡା ଦେବେନାହିଁ, ରାଜାଙ୍କ ନଅରକୁ କେହି ଯିବେନାହିଁ, କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ରୂପର କରିବେ ନାହିଁ, ଧୋବା ଭଣ୍ଡାର ବନ । ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନେ ମେଲରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ଯୋଗୁଁ ମେଲଆ ସରଦାରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଘରର ସବ୍ୟ ଲୁଟ୍ଟିରାଜ କରି ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟରୁପେ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରୂପରମାନେ ଉଆସ ହୁଏ ପଳାଇଗଲେ । ଉଆସ ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଇଲା ଲୁଗା କଟକରେ କରୁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜାଙ୍କ ନଅରତାରୁ କଟକ ସହର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ । କିଲ୍ଲାରୁ ନାନାପ୍ରକାର ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସ ହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ—‘ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ନିଆନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ଖଣ୍ଡାର ଯେଉଁ ନିରଖ କହୁଅଛନ୍ତି, ଆପାତତଃ ସେଥିରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପଶ୍ଚାତ ବେଶି ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ।’ ରାଜା ସାହେବ ସେଥିରେ ସମ୍ଭବ ନ ହେବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଖପା ହୋଇଗଲେ । ରାଜା ଏବଂ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ଅପ୍ରତ୍ୟେ ଜାତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ଇତ୍ୟବସରରେ ଦେବାନ ନିଧ ପଞ୍ଜନାୟକେ ବାରମ୍ବାର କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ, ‘ରାଜା ସାହେବ ବାପ୍ତା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବିମନ୍ଦିତ ଶୋଚମାୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା, ଖଣ୍ଡା ଏକ

ପଇସା ଅସୁଳ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।’ ଏଣେ ମହା ଭଣ୍ଡନାତ ହେଲଣି, କାଳେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବ କୌଣସି ମାମଲର ସୂର୍ଯ୍ୟର ତାଙ୍କୁ ଜେଲ ଦେବା ମାମଲର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରବ ନ ଥିଲା । କଲିକତା, କଟକ ଏହି ଦୁଇ ହୁାନରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ନିଜର ଖରଚ ଓ ମାମଲର ଖରଚ ଯୋଗୁଁ ଦିମଣି କରଇ ବଡ଼ୁଅଛି । ଏଣେ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥା ତତୋଧିକ ଶୋଚମାୟ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟ ବାହ୍ୟକଗତ ସହ ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଥିଲା ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟବ କଷ୍ଟ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ରାଜମାତା ଓ ରାଜଭ୍ରାତା ଖୋରାକ ପୋଷାକ ସକାଶେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରରରେ ନାଲିପ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଲାଗିଲେ, “ଧତ ତ, ରାଜା କେବଳ ବାପ୍ତା ଲୁହେ, ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର ।” ରୂପର ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଦାକକତା, ମାତା ଓ ତ୍ରୁତାଙ୍କ ନାଲିପ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଦେଶା ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ରାଜା ସାହେବ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଜଗତ ସଂସାର ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟକ, କାଳେ କେହି ଭାବରେ ବିଷଦେଇ ମାରିପକାରବ । ଏହି ଭୟରୁ ଅନାହାର ତ୍ୟାଗକରି ଲିଆ ଆଉ ଦୁଗ୍ଧ ଖାଇ ଜୀବନରଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

କଟକରେ ମୋ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମୟରେ ଦେଖିଲି, ଅଣ୍ଟି ଚମ୍ପ ସାର ମାତ୍ର, ନିଯୁତ ଦୁଇବିନାରେ ଶଶାର ଓ ମନ ପୋଡ଼ି ଜଳ ଗଲଣି । କଟକ ରୂପନି-ତୌକପୁ ତାଙ୍କ ଦୋମନଲ ଉଚିରେ ତାଙ୍କ ବୈଠକ-ଶାନାରେ ଦୁଇକଣ ଯୋଡ଼ାଏ ତୌକରେ ବିଦ୍ୟାନ୍ତି । ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମେଜ ବ୍ୟବଧାନ ଥାଏ । ରାଜା ସାହେବ ଶାକ୍ଷଣ ଢୁଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଅନାଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । (ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟବହାରୁ ବୁଝିଲି) ସେତେବେଳେ ସେ ମନେକରୁଥିଲେ, ଏ ଗୋଟାଏ ବିପଦ ପୁଣି କାହିଁ ଅଇଲା ? ଏଇଟା ନିଷ୍ଠୟ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗୁପ୍ତର, ନିଷ୍ଠୟ ଅମୁକ୍ତ ଧରାଇ ହେବାକୁ ଆସିଥିଲା । ଏଣେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର

ଶୋତନୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଳି, ଏହି ବିପଦ୍ଗ୍ରହ୍ୟ ରାଜାଟିର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପକାର ଯଦି କରିପାରେ, ତେବେ ଆମନ ସଫଳ ହେବ ।

ରାଜାସାହେବ ମୋର ତିନି ମାସର ଦରମା ଅଗ୍ରାମ ଦାଶଳ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଜଗମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ଟଙ୍କା ଶଣି ନେଲି । ରାଜାସାହେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସାନ ସା'ନ ମୋତେ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଜୁଲାଇ କି ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମାସ, କାଠଯୋଡ଼ିରେ ବଢ଼ିପାଣି ଏକୁଳ ସେକୁଳ ଖାଉଅଛି । ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ପାକିକରେ ବସି ଗଡ଼କୁ ରମାନା ହେଲୁଁ । ସନ୍ଧା ସମୟରେ ଗଡ଼ରେ ଉପର୍ତ୍ତି ହେଲୁଁ । ରାଜାଙ୍କ ନଅର କାହିଁ ? ତତ୍ତ୍ଵିଗରେ ପଚର ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାଙ୍ଗା ଦଦର କୋଠା, ଭଗ୍ନ ରତ୍ନାର୍ଥ ବିଶ୍ଵିଷ ଗୁଡ଼ିଏ କକା ଦର ।

ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ରାଜାଙ୍କ ନଅରରୁ ଉପୟୁକ୍ତ ସଞ୍ଚା ଅସେ । ବସାଘର ସମ୍ମନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୋଟାଏ ବୃଦ୍ଧତା ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ମାଞ୍ଚଅଟାଏ ପକାଇ ତୁମ ହୋଇ ବନ୍ଧିଥାଏଁ । ନିଧି ପଞ୍ଚନାୟକ ଦ୍ରଭୁତି ସମୟ ପୁରୁଣା ଅମଲ ଏବଂ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ପଧାନମାନଙ୍କୁ (ବର୍ତ୍ତମାନ ସରଦାର ମେଲିଆ) ଡକାଇ କିନ୍ତାର ଅବସ୍ଥା ବୁଝୁ-ଥାଏଁ । ଗନ୍ଧରେ ମୋର ଉପର୍ତ୍ତି ଦିବସଠାରୁ କିନ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତେତେ ଉପ୍ରାତ ନାହିଁ । ମୁଁ ସରକାର ତରଫରୁ ପ୍ରେରିତ ବୋଲି ସରଦାରମାନେ କିଞ୍ଚିତ ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା କିନ୍ତିରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଖଜଣା ତରକାରି କଳି, ପଧାନମାନେ କେବଳ ବର୍ଷକର ଖଜଣା ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଆଉ ମତେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଦେବାନ ବାବୁ,

ତୁମର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଁଳ ଶାଖ ଅଛି, ତାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦୁଇଁବ ନାହିଁ, ତାହାପରେ ଦିନେ ଦୁଇଁବାକୁ ଯିବ । ଦିନକର ଦୁଇ ପାଇବ, କି ପାଞ୍ଚ ଦିନର ଦୁଇ ପାଇବ ?” ତିନି ତିନି ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପଧାନକୁ ଯେଉଁ କଥା ପର୍ବରେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଉତ୍ତର ।

ମୋ କାର୍ଯ୍ୟଷେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍କଟ ସଙ୍କୁଳ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବାକୁ ଭରଷା ପାଉ ନାହିଁ । ରାଜା ପ୍ରଜା ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟାସ । ଏଣେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କର କିନ୍ତାକୁ କରି ରହିବା ସକାଶେ କଳକୁର ସାହେବଙ୍କର ଆଦେଶ । ସମୟ ସମୟରେ କଟକ ଯାଇ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ କରେଁ । ଅନେକ ବିଷୟ ପ୍ରସାଦ କରେଁ, ହକ୍କମ ମାଗେଁ । କେବଳ ହଁ - ନା ଯୋଡ଼କ ଅଷ୍ଟରୁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣେଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ସହଜଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ । ରାଜା ସାହେବ ଅନେକ ଭାବ ଚିନ୍ତା ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ମୋ ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟାସ ।

ତିସେମର ମାସ ଶେଷଆଡ଼କୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ କଟକରୁ ତୋମପଡ଼ା ଗପ୍ତକୁ ବାହାରିଲେ । ପ୍ରଥମ ତେବେ ପଡ଼ିଲା କଟକ ବାଆଁର ଦୋମମାଳ ବାଆଁର ନାମକ ମୌଜାରେ । ସାହେବଙ୍କ ହମରାଏ ଥିଲେ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କନ୍ଦ୍ରେବଳ ସହିତ ତିଷ୍ଠିକୁ ସୁପରିଶ୍ରେଷ୍ଟେ ସାହେବ, ଆଉ ଜଣେ ଏ. ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବ, ପେସାର, ମୁନ୍ସି, ଅନଲ, ରପରସି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ଲୋକ । ପୂର୍ବରୁ ପରୁଅନା ପାଇ ମୁଁ ସମୟ ବିଷୟ ଠିକ୍ କର ରଖାଇଥିଲା । ତୋମପଡ଼ାରେ କିଛି କଣିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସରକାର ପକ୍ଷ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟର କିଛି ମାତ୍ର ଅଭାବ ନ ଘଟୁ ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିଲା ।

“ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବା ଫଳେ,
କବା ଅସାଧ ମହୁତଳେ ।”

ରାଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ବାଆଁ ରା ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ;
କିନ୍ତୁ କିଛି ଶୁଣେ ନାହିଁ, କି କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ;
ସେମନ୍ତ ତାଙ୍କର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ, କି କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ନାହିଁ; ସବୁ ମୋହରି । ସାହେବଙ୍କ କୁକୁରମାନଙ୍କ ଠାରୁ
ସିରପ୍ତାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ରୋଷେଇବାସ କଥା
ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏଣେ ମୂଳକଥା ମାମଲାର ଚିନ୍ତା ।
ଦିବା ନିଶି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସହାୟ କେବି ନାହିଁ ।
ହାକିମମାନଙ୍କ ଗତିବିଧି ଦେଖି ମୋର ହୃଦିକଷ୍ଟ
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି । ଗବର୍ନ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ ବିଶେଷ ତାକର୍ତ୍ତା,
ସେ କୌଣସିରୁପେ ହେଉ ତୋମପଡ଼ା କିନ୍ତୁ ରୋଗିମାଳ
ନିଷ୍ଟାର୍ଥି କର୍ଯ୍ୟିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍କଟ
ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ । ହୃଦତ କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କ
ହାତରେ ରହିବ, ନଚେତ ରାଜାଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟତା
ଉପଲକ୍ଷ କରି ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ଦଖଲକୁ ଆସିବ ।
କିନ୍ତୁ ଖାସ୍ ହେବା ଖୁବ୍ ସମ୍ବବପର ହୋଇ ଗଲାଣି ।
କାରଣ ରାଜା ସାହେବ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କଥା ନ ଶୁଣିଲେ
ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରିପୋଟ ହେବା ଏକାବେଳକେ
ନିଷ୍ଟାର୍ଥି କଥା । ଆମ୍ବପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କ
ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ନାହିଁ । ଏଣେ ମୋ
ପ୍ରତି ଦୋର ସନ୍ଦେହ । ରାଜାସାହେବ ଦାରୁଭୂତୋ
ମୁରାର ପରିଗୋଟିଏ ପ୍ରଜାର କ୍ଷୁଦ୍ର ମେଲ ଘରେ ତୁନି
ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ନାନା ପୁକ୍ତ
ଓ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ବୁଝାଇଲି, ବିନ୍ଦୁପୁରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି, ଭୟ ଦେଖାଇଲି, ଶେଷକୁ ଅସତ୍ୟ
ଦେବାରୁ ତରଷାର କଲି । ତଥାପି ସେହି ଏକ କଥା
“ଜମା ବୁଝିରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ହେବାକୁ ହେବ ।”
ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ରୁପେ କହିଲି, “ଆପଣ ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ
କଲେ ରାଜ୍ୟ ଖାସ ହୋଇଯିବ ।” ରାଜାସାହେବ
ଅବିଚଳିତ କଣ୍ଠରେ ଦୃଢ଼ରୁପେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—

‘ଯାଉ ଖାସ ହୋଇ’ । ରାଜାଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ିକ ନିତାନ୍ତ
ସଂଷିଦ୍ଧ, ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତ । ରାଜା ଟିନୋଟି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ତାରଣ
କରି ଯେପରି ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ମୋତେ ରୁହି ରହିଲେ,
ମୁଁ ବୁଝିଗଲି, ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ସେ ରାଜ୍ୟରେ
ମୋ କଥା ନ ରହିଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ପରାଜୟ
ପାଇଲି, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଫ୍ଲୋଜନ କଣ ? ଦୁଇଜଣ
ଦୁଇଙ୍କ ମୁହଁକୁ ପରମ୍ପର ପ୍ଲିର ଦୃଷ୍ଟିରେ କେତେକ
ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାଇ ବମିଥାନ୍ତି । ମୁହଁର୍ଭିକ ପାଇଁ
ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା କଲି—ଷଷ୍ଠିଷ୍ଠ ଏକା । ପର
ମୁହଁର୍ଭିରେ ବିରକ୍ତ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଲି,
ଏଇଟା କିନ୍ତୁ ଅନର୍ଥକ ସାହସ । ତହିଁ ଉତ୍ତର
ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ ରାଜାଙ୍କ
ଅନୁରୋଧ କଲି । ରାଜା ସାହେବ କିଞ୍ଚିତ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ
କହିଲେ, --‘ନା’ । ମୁଁ ‘ନା’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବେଶ୍
ବୁଝିଲି । ମାମଲ ଚକ୍ରି ମୋର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ
ପାଇବା ପାଇଁ, ଖୋସାମଦ କରିବାକୁ ଯିବି କାହିଁକି ?

ପୁଷ୍ଟ ମାସିଆ ଦିନ । ସାହେବମାନେ ବାଆଁ ରା
ମୌଜାରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟତାରୁ ଅଧିନ ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଳ ପବନ ଅବିରାମ ରୂପିତାରୁ । ସମସ୍ତେ
ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ଲାନ ଧରି ବସି ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏକା
କାଦୁଅ ପାଣି ଚକଟି ଦିନରୁ ଏଣେ ଚେଣେ ଧାଇଁଛି ।
ଅପରାହନ ସମୟରେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କରେତେବୁକୁ
ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ତରରେ
ତୋମପଡ଼ା ମେଳ ସମୟରେ କଥା ଉଠିଲା । ସେ
ସମୟରେ ସାହେବ ମହୋଦୟକୁ ଯାହା ଜଣାଇଲି,
ସେଥିର ସଂଷିଦ୍ଧ ବିବରଣ ଏହି—“ମୁଁ ଆଜିକୁ ପ୍ରାପ୍ୟ
ଗୁଣମାସ ଦେଲା ତୋମପଡ଼ା ଚନ୍ଦ୍ରରେ ରହି
ଆର୍ଯ୍ୟରିକ ବିଷୟ ତନ ତନ କରି ବୁଝିଲା ।
କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କିନ୍ତୁ ରୋଗି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।
ଏ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପଢ଼ିତ ଜମି ଆବାଦ ହୋଇ
ଗଲାଣି । ପୂର୍ବେ ଖୁବ୍ କୋହଳ ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

ହୋଇ ଅଛି । ରଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନୂତନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିବେ । ଜମିର ଜମା ଅଇନ ଅନୁସାରେ ତୌହଦି—ନିରଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଡ଼ଜାତ ତରିରିଆ, ଖାସ ମାହାଲ ବାଙ୍କି, ଶୋରଧା ଏବଂ ମୋଗଲବନୀ ନରଜ ପ୍ରଭୃତି ନିରଖ ଅନୁସାରେ ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ମାତ୍ର ରଜାସାହେବ ଏକାବେଳକେ ପୂର୍ବ ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରନ୍ତି ନାହିଁ; ମାଣ ପ୍ରତି କେବଳ ଦୁଇପରସା ଅଧିକ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ହଜୁରଙ୍କ ହୃକୁମ ଅନୁସାରେ ରଜାସାହେବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ପଧାନମାନେ ଜମି ଜରିବ କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଗୋଲଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଦୁଇଁ; କେବଳ ପଧାନ ଓ ପୁରୁଣା ଅମଲମାନେ ଗୋଲଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ କରିଅଛନ୍ତି । ହାଲ ଆବାଦୀ ଜମି ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଜାମାନେ ନିଷ୍ଠର ଘାବେ ଭୋଗ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ପଧାନ ଓ ଅମଲମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଣଣା ଅସୁଲ କରି ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ଗୋଲମାଳରେ ରଜା ପ୍ରଜା ଦୁଇପର୍ଶରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ରଜା ସାହେବ ନିତାନ୍ତ ସଦାଶୟ, ଅତି ନିର୍ବିରୋଧୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲ ପ୍ରଜାମାନେ ଖଣଣା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ରଜାସାହେବ କରଇ କରି ପେସକ୍ୟ ତାଙ୍କର କରୁଅଛନ୍ତି । ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଏତେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ, କେବଳ ରଜକର ମୁହଁ, ରଜମାତା, ରଜଭ୍ରାତା ଓ ଉଆସର ଦାସ ଦାସୀ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର ବସ୍ତୁ ସକାଶେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ହଜୁର କେବଳ ମାଣ ପ୍ରତି ଦୁଇ ପଇସା ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିବାକୁ ହୃକୁମ ଦେଲେ ସହଜରେ ସମସ୍ତ ଗୋଲଯୋଗ ନିଷ୍ଠି ହୋଇଯିବ । ପ୍ରଜାମାନେ ସହଜରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରଇ ଦିବବେ ।”

ସାହେବ ମହୋଦୟ ପ୍ରିର ଘାବରେ ବସି ମୋର ସମସ୍ତ କଥା ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଶୁଣିଲେ । ଶେଷରେ କହିଲେ ବାବୁ, “ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ କଥାସବୁ କହିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଠିକ୍ କଥା । ଯେ କୌଣସିରୁପେ ହୃଦୟ ଏ ବର୍ଷ ଜମି ଜମାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରାଯିବ । ମାତ୍ର ଜମା ବୃଦ୍ଧି ହେବ ନାହିଁ । ଆମେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ହୃକୁମ ଦେଇ ସାରିଅଛୁଁ—ଜମାବୁଦ୍ଧି ହେବ ନାହିଁ ।”

ମହାମ୍ବା ଜନ ଶାମୟ ସାହେବ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବିଦ୍ବାନ୍, ପ୍ରଜାହିତେଷୀ, ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନତି କାମୀ, ଗରିବର ମା-ବାପ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ—ଉଲ ହେଉ ବା ମନ ହେଉ, ଯାହା ଥରେ ହୃକୁମ ଦେବେ, ସେଥିର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଉ ଅଧିକ କୌଣସି କଥା ନ ବଳାଇ ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କର ଚାଲି ଆସିଲି । ସାତିରେ ପୁନବାର ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲି । ରଜାସାହେବ କହିଲେ, “ଦେବାନ ବାବୁ, ମୁଁ ଯାହା କହିଅଛି, ସେଥିର ଅନ୍ୟଥା ହେବନାହିଁ । ଆପଣ ଦୁଇ ପଇସା ବୃଦ୍ଧି ଜମାରେ କିମ୍ବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରି ଦେଉନ୍ତୁ । ମଫ୍ଯଲରେ ଆମ୍ବର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଖଣଣା ବାକି ପଡ଼ିଅଛି । ସମସ୍ତ ଅସୁଲ କରି ନେଉନ୍ତୁ, ସେଥିରୁ ଆମେ ପଇସାଏ ସୁନ୍ଦର ନେବୁଁ ନାହିଁ ।”

ସେ ସମୟରେ ରଜାଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଅଞ୍ଚଳ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲ । ନିତାନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଭରି ଗୁହର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ରଜା ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ମାଟି ବଇଠାରେ ଗୋଟାଏ ବଳିତା ମିଞ୍ଚିମିଞ୍ଚି ହୋଇ ଜନ୍ମିଅଛି । ରଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ଚାକର । ହାୟ ! ହାୟ ! କିମ୍ବାଟା କଣ ଶାୟ ହୋଇଯିବ ? ରଜାସାହେବ କଣ ବିପଦ୍ରୁ ଉତ୍ତାର ପାଇବେ ନାହିଁ ?

ବାଆଁ ର ଗ୍ରାମର ଦଷ୍ଟିଶ ଦିଗରେ ଗ୍ରାମକୁ ଲାଗି କଟକ ବାକି ସଡ଼କ । ସଡ଼କର ଦଷ୍ଟିଶକୁ ଗୋଟିଏ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ମନ୍ଦିରଟି ସାନ ଛପର ଦର । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ସାପ ଥିବାର ଶୁଣିଥିଲି । କଟକ ଯାତାଯୁତ ସମୟରେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ କେତେଥର ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସାପ ଭୟରେ ମନ୍ଦିର ଆଡ଼କୁ ରାତିରେ ଯାଏ ନାହିଁ, ଆଉ କେହି ମଧ୍ୟ ରାତିରେ ସେ ମନ୍ଦିରରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟର ଖାନାଭବରୁ ଆଜି ସେହି ମନ୍ଦିର ମୋର ଆଶ୍ରମ୍ଭାସ୍ତଳ । ଦିନମାନର ସମସ୍ତ କାହିଁ୍ୟ ସମାପ୍ତକରି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମର୍ମସ ମେଲା ଦରେ ଶିବବାହନ ପାଶାଶମୟ ଦୃଷ୍ଟଭକ୍ତ ନିକଟରେ ଲଗାଲାଗି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଆଜି ସାପର ଭୟ ଏକାବେଳକେ ମନ୍ଦିର ପୁଣି ଯାଇଥାଏ । ରାତିଯାକ ବାହାରେ ତୋପାନ ଓ ବର୍ଷା । ଏଣେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ଚିନ୍ତାର ତୋପାନ । ଏଥରେ କି ନିଦ ମାଡ଼େ ! ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏଁ । ଉପାୟର ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞୀତି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚହଟି ଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ମୌଜାର ପଧାନମାନଙ୍କ ନାମରେ ସରକାର ତରଫରୁ ପରୁଆନା ଜାରି ହୋଇଯାଇଅଛି । ଆଜି ଉପର୍ତ୍ତଳ ଗୁରିଟା ସମୟରେ ସମସ୍ତ ପଧାନ ଓ ପ୍ରଜା କରେଶରେ ଉପାୟିତ ହେବେ । ଆଜି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଗୋଲଯୋଗ ଶେଷ ହେବ ଏବଂ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ପରସ୍ତା ହେବ ।

ବାଆଁ ସନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭାଗୀପୁର ଓ ଶଅଳବାଙ୍ଗ ଏହି କେତେଟା ମୌଜାରେ ପ୍ରଜା ରାଜାଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଥିଲେ । ଭୋର ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେହି ସମସ୍ତ ମୌଜାକୁ ପାଇକ ପଠାଇ ପଧାନ ଏବଂ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିଲି । ବହୁତ ଆଶ୍ରାସନା ବାକ୍ୟରେ କୋମଳ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା, “ତୁମେମାନେ ଚିରଦିନ ରାଜତକ୍ତ । ରାଜାସାହେବ

ତୁମମାନଙ୍କର ତେର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ବର୍ଷମାନ ତୁମେମାନେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସକାଶେ ଆଜି କରେଇରେ ହାକିମଙ୍କୁ ଯଦି ପଦେ କଥା କହିବ, ତେବେ ରାଜାସାହେବ ତୁମମାନଙ୍କ କଥା ଚିରଦିନ ମନରେ ରଖିବେ, ଆଉ ପ୍ରତି ଜଣକୁ ଦଶ ଦଶ ମାଣ ଭଲ ଜମି ଜାଗିରି ଦେବେ । ସେଥି ସକାଶେ ତୁମ-ମାନଙ୍କୁ ପଇସାଏ ମଧ୍ୟ କର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏକାବେଳକେ ଗୋଲମାଳ କରି କହି ପକାଇଲେ, “ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତୁ ଦେବାନ ବାବୁ, ଆପଣ ଯାହା କହିବେ, ଆମେମାନେ ତାହା କରିବୁ ।”

ମୁଁ କହିଲା, କରେଇବେଳେ ତୁମେମାନେ ହାକିମଙ୍କୁ ଏତିକ କହିବ—“ହଜୁର, ଆମ ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗୋଲମାଳ ଲାଗିଛି, ହଜୁର ଯେଉଁ ଦେବାନଙ୍କୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଆମେମାନେ ମଧ୍ୟ ମାନିଲୁଁ । ହଜୁର ହକୁମ କରନ୍ତୁ, ସେ ସମସ୍ତ ଗୋଲମାଳ ରହା କରିଦେବେ ।” ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଡ଼ାଇଲା ପରି ଓଳଟାଯାକ ଲାଗି ଉପାୟିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏହି କେତୋଟି କଥା ଶିଖାଇଲା । ପ୍ରତି ଜଣ ଦୁଇ ତିନି ଥର କରି ପାଠ ସଇଦେଲେ । ସେମାନେ ସାହେବଙ୍କୁ କିପରି ସଲମ କରିବେ, କିପରି ଧାଢ଼ି ବାନ୍ଧି ଛିଡ଼ା ହେବେ, ପରେଡ଼ ଶିଖାଇଲା ପରି ତାହା ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇ ଦିଲା । ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ, ଏମାନେ ଭିତ୍ତାରିତି ଧଢ଼ିବାନ୍ତି ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେଲେ, ଆଉ ପ୍ରଜାମାନେ ଆଗେଇ କଥା କହିବାକୁ ସ୍ଵୀପୋଗ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଆଜି ଦିନଯାକ ବୁଝି ଓ ପବନର ବିରାମ ନାହିଁ, ନିବନ୍ଧରୁପେ ମେଘ ଘୋଡ଼ାଇଅଛି, ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହରରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାପରି ଅନକାର ।

ଉପର୍ତ୍ତଳ ପ୍ରାୟ ଗୁରିଟା ସମୟ, ଦୃଷ୍ଟି ଅଳ୍ପ ଉଣା ପଡ଼ିଅଛି, ତଥାପି କୁଣ୍ଡାର୍ଥୀ ପାଣି ସହିତ ପବନ

ପ୍ରବଳରୁଟେ ବହୁଅଛୁଟି । ହାକିମଙ୍କ ତେର ନିକଟ କରେଇ ତେବରେ ମୁଁ, ରଜାସାହେବ, କରେଇର ତିନି ରୂପିଣି ଅମଳ ଏ ଚପରସି ଉପସିତ । ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ତେର ଦିଚରକୁ ଯାଇ ଜଣାଇଲା— “ପ୍ରଜାମାନେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ମାରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ହଜୁର ମଞ୍ଜୁର ଦେଲେ ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିବାଦ ଚକ୍ରଅଛୁଟି; ତାହା ବୁଝି ନିଷ୍ଠା କରିଦେବି ।” ସାହେବ ମୋ କଥା ଶୁଣି ଭାବ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ବେଶ କଥା ବାବୁ, ବେଶ କଥା, ଆପଣ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିଦେଲେ ଆମେ ଅଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦତ ହେବୁଁ । ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲ ବାରମ୍ବାର ଏହିକଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛୁଁ ।”

ବେଳ ପ୍ରାୟ ରୂପିଣି ଗଡ଼ି ଗଲାଣି, ହାକିମଙ୍କ ତେର ସମ୍ମନରେ ଜଣେ ଚପରସି ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି ତୁହାର ତୁହାର ଡାକବାକୁ ଲାଗିଲା “ତୋମପଡ଼ାକା ପଧାନ ଲୋକ, ପ୍ରଜାନିଲକ ହାଜର ହେ, ତୋମପଡ଼ାକା ପଧାନ ଲୋକ ପ୍ରଜା ଲୋକ ହାଜର ହେ ।” ତୋଟା ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରୁ, ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କ ଓଳ ତଳରୁ, ପିଣ୍ଡାରୁ, ଦର ଦିତରୁ, ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା ଲୋକ ବାହାର ଅସିଲେ । ଥୋକେ ପହଞ୍ଚ ପାରି ନ ଥିଲେ, ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ତେର ସାଷାତରେ ଧାଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ହେବେ । ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ଖୋଜି ବୁଲୁଅଛୁଟି, ମୋ ଲୋକେ କାହାନ୍ତି, ସକାଳ ଓଳ ଗୋଟାକ ଲାଗି ପଡ଼ି ଯାହାକୁ ଶିଖାଇ ବୁଝାଇ ଟିକ୍କରି ରଖିଥୁଲା, ସେମାନେ କାହାନ୍ତି ? ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ଷିମାନ ଦିତ୍ୟମାନ ଅନ୍ଧାରମୟ ; ହୃଦୟ ଦିତରଟା ତପ୍ତି ପ୍ରତିମିରାଜନ ହୋଇ ଚଢ଼ିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଉପାୟ ପ୍ରିର କରି ପାରୁନାହିଁ । ସାହେବ ମୋତେ ପରିଚିଲେ କଣ ଜବାବ ଦେବ ? ତୋମପଡ଼ା ରଜବଣି ରକ୍ଷାର ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ ! ସାଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଦିତ ମୁଁ ରଜାଙ୍କର

ଦେବାନ, ମୁହଁ—ପଦିତ ରଜାସାହେବ ମତେ ହାକିମଙ୍କ ଗୋଟିଥା ଜ୍ଞାନକରି ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ରକ୍ଷଣରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି; ଥଥାପି ତାଙ୍କର ଏବଂ ରଜବଣି ଦୁର୍ବଳା ଦେଖି ମୁଁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦରୁଣ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏଁ । ସେମାନଙ୍କ ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିଥାଏଁ । ରଜାସାହେବ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକରି ମତେ ଅନେକଥର କହିଲେଣି, ବୁଝି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିଦେଲେ ମଧ୍ୟପଲର ବାକି ଖଜଣା ସବୁ ଅସୁଲ କରି ନେବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଛୁଡ଼ି ଦେବେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ ସେ କଥା ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କରେ ନାହିଁ । ରଜାସାହେବଙ୍କର ଉପକାର କରିବା ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ।

ହାକିମ ମୁଣ୍ଡତାରୁ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବିଲାଣ କମ୍ବଳ ତାଙ୍କ ହୋଇ ଭିତରୁ ବାହାର ରାଉଟି ବାରଦାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସାହେବଙ୍କର କେବଳ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଆଉ ମୁହଁଟି ଦିଶୁଥାଏ । ମୁଁ ଆଉ ପେଣ୍ଟାର ସାହେବଙ୍କ ସାମନାରେ ଏକପାଣିଆ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏଁ । ହାକିମ ହିନ୍ଦୀଭ୍ରଷ୍ଟରେ କହିଲେ, “ଉଏଲ୍ ପ୍ରଜାମାନେ, ତୁମେମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ରଜାଙ୍କ ସହିତ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବିବାଦ ଚକ୍ରଅଛୁଟି, ଦେବାନ ଫଳୀରମୋହନ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ସେ ଗୋଲମାଳ ନିଷ୍ଠା କରିଦେବେ ?” ରୂପ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସରଦାର ପଧାନ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ପାଟିକରି କହିଲେ, “ଦେବାନ ବାବୁ ଯଦି ଗୋଲମାଳ ନିଷ୍ଠା କରିଦେବେ, ତେବେ ଆପଣ କି ସକାଶେ ଏତେ ବର୍ଷା ତୋପାନରେ କଟକରୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ?” ସାହେବ ସେମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନପାରି ମୋତେ ଅନାଇ ପରୁଗଲେ, “ଏମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?” ମୁଁ ତର୍କଷଣାତ୍ ଜବାବ ଦେଲି—“ଏମାନେ କହୁଛନ୍ତି କି, ଦେବାନବାବୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ

ମାମଲ ନିକାଶ କରିଦେବେ, ଆପଣ ଏ ବର୍ଷା
ତୋପାନରେ କଟକରୁ ଆସି କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?”

ସାହେବ କହିଲେ, “ବହୁତ ଆଜ୍ଞା, ବହୁତ ଆଜ୍ଞା,
ଦେବାନ ବାବୁ ସବୁ କଥା ନିଷ୍ଠାତି କରିଦେବେ । ସେ
ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ଲେଜ, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ ।
ସଲମ, ସଲମ, ପ୍ରଜାମାନେ, ବିଦାୟ ବିଦାୟ ।” ଏତିକି
କଥା କହି ଚଞ୍ଚଳ ଡେର ଭିତରକୁ ପଣିଯାଇ ପର୍ଦ୍ଦା
ପକାଇଦେଲେ । ପଧାନମାନେ ପରମ୍ପର ମୁଁ ଶୁଣ୍ଟି
ରୁହିଁ ହେଉଥିଲା । ଏ କଣ ହେଲା ? ହାକିମଟା କଣ
ବୁଝିଗଲ ? ଅମଲମାନେ ମୋର ବଳୁ, ଚପରସିମାନନ
ଅନୁଗତ । ତତ୍କଷଣାତ୍ ରତ୍ନଟି ପାଖରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ
ତଡ଼ି ଦେଲେ ।

ସେ ଦିବସର ଘଟନା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟରୁପେ
ବୁଝାଇଦେଇ କି ବିଶ୍ୱାସତାତକତା କରିଅଛି ! କେବଳ
ଏତିକି ନୁହେ, ଅନେକ ଥର ମିଥ୍ୟା କଥା
କହିଅଛି, ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି । ରାଜା
ଓ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ
ସେ ସମୟରେ ମୋର ପାପପୁଣ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା ।

(ଉଃ ସଃ : ଶଶ ଶଶ—ଷ୍ଷ ଫଣ୍ଟା)

ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାନୀ (୨)

ଦିନ୍ଦୁ ଦିନ ବାଆଁର ଠାରୁ ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଦୁଇ
ପାଥପୁର ମୁକାମରେ ହାକିମମାନଙ୍କ କରେଇ ଡେର
ପଡ଼ିଲା । ଆଜି ମାଲିମକଦମ୍ବା ସବୁ ବନ୍ଦ, ବୁଝି ପବନ
ପୁରୁଦିବସ ପର ଗୁଲିଅଛି । ସରକାରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ
ରସଦ ଦେବା ସକାଶେ ମହିନେ ଦିଅ ଓ ରୁରି ପାଞ୍ଚ
ମହିନା ଦୁଧ ଦିଲା ଦାଶିଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଡ଼ିତ୍ତି

ବେହେର ମାନଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା କରିଥିଲି
ରାଜ ନଅରର ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତ ଏବଂ ଦରଳାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ
ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ଦେଲେ ଗଡ଼ିମାନେ ବେଠିରେ ଦୁଧ ଦିଲା
ଯୋଗାଇ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ସମୟ ଗଡ଼ିଜାତରେ
ଚିରକାଳରୁ ଏହି ନିୟମ ପ୍ରକଳିତ ଅଛି । ରୁଆଲ ଓ
ମହିଷାଳମାନଙ୍କ ଗୋରୁ ମର୍ମଣି ରାଜାଙ୍କ ଜଙ୍ଗଳରେ
ଚରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ବେଠି ଦେବାକୁ
ପଡ଼େ । ଡୋମପଡ଼ାରେ ପ୍ରଜା ମେଳ ଯୋଗୁ ଗଡ଼ିତ୍ତି-
ମାନେ ଏପରି ବେଠିରେ ଦୁଧ ଦିଲା ଦେବା ବନ୍ଦ
କରିଥିଲେ । ସକାଳ ଦିନ ଦିନ ସତ୍ତିକ ସମୟରେ ମୁଁ
ଗୋଟାଏ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥାଏଁ । ଅମଲ ପାଇକମାନେ
ମୋତେ ବେଢ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ଇପିରି ଇପିରି ବୁଝି
ହେଉଛି । ଡୋମପଡ଼ା ଜଳକାର ଷିଠ ବେହେର
ଗୋଟାଏ ଟେକରେ ସେଇ ଦୁଇ ଭଲ ଦୁଧ, ଆଉ
ଗୋଟାଏ ସାନ ଟେକରେ ଅଧସେର ଭଲ ଦିଅ ଧରି
ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ତାକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ମୋର
ଭୟକର ରାଗ ଜାତ ହେଲାଣି । ମୋ ସମ୍ମଣ ଗୋହିଶା-
ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଶାଳ ପତନ କାଠ ପଡ଼ିଥିଲା, ବୁଝି
ଯୋଗୁଁ ଦାଣ୍ଡଟା ଭୟକର କାଦୁଆ ହୋଇଅଛି ।
ଯୋଗ୍ନାଏ ପାଇକଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଦେଲି—ଏହି ଟିଠାକୁ
କାଦୁଆରେ ଶୁଆଇ ଦେଇ କାଠ ସଙ୍ଗରେ ଭଡ଼ି
ବାନ୍ଧିଥିଅ । ଆଉ ଜଣେ ବେତ ଧର ତା ପିଠିରେ ବାଡ଼ିତ୍-
ଥାଉ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହୁକୁମଟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
ହୋଇଗଲା । ଷିଠ ପିଠିରେ ଦୁଇ ରୁରି ପାହାର ବେତ
ପଡ଼ିଅଛି, ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଗଡ଼ିତ୍ତ ବେହେର ଧାଇଁ
ଅଇଲେ । ଗୋଡ଼ିତଳେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଯାଇ ରହି
କରୁଥାନ୍ତି । “ଧର୍ମବତାର ! ଟିଠକୁ ପିଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ,
ଏହିଲାଗେ ବେଠି ଦୁଧ ଦିଲା ହାଜର କରି ଦେଉଛୁ ।”
ପତକୁ ସତ ଅଧ ଘଣାକ ମଧ୍ୟର ଭାରକୁ ଭାର ଦୁଧ
ଦିଅ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଆଉ ଦିନା ତଳବରେ ମାଛଭାର
ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଲା । କର୍ଣ୍ଣବ୍ୟ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲରୁପେ

ଜଣା । ତେବେ ପ୍ରଜାମେଳି ହୋଇଅଛି, ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଯେବେ କିନ୍ତୁ ଦେବାକୁ ନ ପଡ଼େ, ସେଇଟା ବେହେରୁମାନଙ୍କ ଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ଯିବ ।

ରାଜ୍ୟଶାସନର ରୂପିଗୋଟି ଉପାୟ—ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଦେବ । ଯଥେତିତି ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଗୋଟିରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ଦୁଇ ଗୋଟିର ଆଶ୍ୟର ରାଜମନ୍ତ୍ରିଗଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ରୂପିଗୋଟି ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ଅତି ଶୁଦ୍ଧତମ ଉମପଡ଼ା ରାଜ୍ୟର ଶୁଦ୍ଧାଦୀ ଶୁଦ୍ଧତମ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ କଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାଜନ ମାନଙ୍କ ପଢାକୁ ଅବଳମ୍ବନ ନ କରି ଚଳି ପାରନ୍ତି ? ଦୁଇ ରୂପି ଜଣ ମେଳିଆ ସରଦାରଙ୍କୁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଲୋଭନ ଏବଂ ଭୟ ଦେଖାଇ ରାଜପକ୍ଷକୁ ଟାଣି ଆଣିଲିଣି ।

ସନ୍ଧା ସମୟରେ ସମ୍ଭାବ ପାଇଲି, ଶିମିଲିପୁର ମୌଜାରେ ମେଳିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କର ପ୍ରାର ଗୋଟାଏ ସଭା ବସିଥିଲା । ସେହି ସଭାରେ ଶ୍ରୀ ହୋଇଅଛି—କାଲି କରେଇରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ହାକିମଙ୍କୁ ବୁଝାଇବେ, ‘ଦେବାନ ରାଜପକ୍ଷୀୟ ଲୋକ, ସେ କଦାଚ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନ୍ୟାୟ ଦିଗ୍ବିର କରିବେ ନାହିଁ । ହାକିମ ସ୍ଵୀପୁଂ ସେମାନଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି ।’

ପରଦିନ ସଖାକେ ରାଉଠିକୁ ଯାଇ ହାକିମଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲା । ଦେଖିଲି, ସାହେବ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଗତ ରାତିରେ ବୃଷ୍ଟିଜଳ ଡେରା ଭିତରେ ପଣି ଜିନିଷ ପତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ତିନ୍ତାଇ ଦେଇଅଛି । ସାହେବ ଆପେ ସେଗୁଡ଼ାକ ଟଣାଟଣି କରି ଏ କୋଣ ସେ କୋଣରେ ସଜଡ଼ାସଜଡ଼ି କରି ରଖୁଅଛନ୍ତି । ମତେ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଗତ ରାତିର ହିରରାଶ କଥାଗୁଡ଼ାକ କହିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଶ୍ରୀ ହୋଇ ବସି ମତେ ପରୁଣିଲେ—“ବାବୁ, ଖବରକ'ଣ ?”

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ଗତ ପରଦିନ ଉପର୍ତ୍ତିକ ଦୁଇ ହଜାର ପ୍ରଜା ହଜୁରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ମତେ ମଧ୍ୟ ମାନଥିଲେ, ତାହା ତ ହଜୁର ଜାଣନ୍ତି ?

ସାହେବ—ହଁ ହଁ, ପ୍ରଜାମାନେ ତ ସେ କଥା ଆମ୍ବ ସାକ୍ଷାତରେ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପୁଣି କଣ ହେଲା ?

ମୁଁ କହିଲି—ଗତ କାଲ ଉପର୍ତ୍ତିକ ପଧାନମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦିନର କଥା ଅମାନ୍ୟ କରି ପୁନର୍ବାର ଗୋଲଯୋଗ ଆରମ୍ଭ କରିବେ ।

ସାହେବ—କି ସକାଶେ ପ୍ରଜାମାନେ ସେହି ମନ ଲୋକମାନଙ୍କ କଥାରେ ରୂପୁଅଛନ୍ତି ?

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ଗରିବ ପ୍ରଜାମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ନିଶ୍ଚାହ ଲୋକ । ସମସ୍ତ ଉପସାର ମୂଳ କାରଣ ପଧାନମାନେ । କୌଣସି ପ୍ରଜା ପଧାନମାନଙ୍କ କଥାରେ ନ ଘୁଲିଲେ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଲୁଠ-ତରଜ କରି ନେଇ ଘର ପାଞ୍ଚ ପକାଉ ଅଛନ୍ତି, ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟରୁପେ ପ୍ରହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥପାଇଁ ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶ ଓ ପ୍ରହାରର ହେବା ଭୟରେ ସେମାନେ ପଧାନମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବେହ ହୋଇ ରହି-ଅଛନ୍ତି ।

ସାହେବ କହିଲେ—ଏପରି ଅତ୍ୟାଗୁର କେଉଁ କେଉଁ ପ୍ରଜା ଉପରେ ହୋଇଅଛି ?

ମୁଁ କହିଲି—ପୁବେ ତ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଆପାତତଃ ରୂପିଦିନ ପୂର୍ବେ ଗୋଟାଏ ଧୋବା ରାଜଙ୍କ ନଅରର ପରିଜନ-

ମାନଙ୍କ ଲୁଗା କାରିଥିଲା ବୋଲି ତାହା ଦରର ସମେତି
ସବୁ ଲୁଠିବାକ କରିନେଇ ତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟୁତିପେ
ପ୍ରହାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାହେବ—ଆଜ୍ଞା, କେବଳ ଏହି ମାମଲାଟା
ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତୁ ।

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ପଧାନମାନଙ୍କ ଉଦୟରେ
କୌଣସି ପ୍ରଜା ସାକ୍ଷ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ସାହେବ—ଆଜ୍ଞା ଯାଉନ୍ତୁ, ତେଣ୍ଠା କରନ୍ତୁ ।

ମୁଁ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କର ଉଠି
ଆସିଲି । ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ବସାକୁ
ଆସୁଥାଏ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଶିନା ଉପସ୍ଥିତ ।
କଣ କରିବ ? ରାଜାଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ
ପାଇବାର ତ ଆଶା ନାହିଁ । କଥାଟା ସତ୍ୟ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ମୋ ବୋଲରେ କିଏ ସାକ୍ଷ ଦେବ ? ଏହା ଭାବ
ଆୟୁଁ ଆୟୁଁ ମୋ କାନରେ ଗୋଟାଏ ଶଇ ପଡ଼ିଲା ।
“କି ହେ ଦେବାନ, ସାହେବଙ୍କ ତେବାଆଡ଼ ଏପରି
ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆୟୁଇ କାହିଁକି ?”

ଗୁହଁ ଦେଖିଲି, ନିଧି ପକ୍ଷନାୟକେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର
ପିଣ୍ଡରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ହଠାତ୍ କହିପକାଇଲି—
“କଣ କହିବି ପକ୍ଷନାୟକ ଆପଣେ, ସରିଗଲା, ସବୁ
କଥା ସରିଗଲା । ଆଜିଠାରୁ କରଣକୁଳରେ କାଳି
ଲାଗିଗଲା ।” ପକ୍ଷନାୟକେ ପିଣ୍ଡରିପରୁ ଚଞ୍ଚଳ ତେଇଁମନ୍ତି
ମତେ ଆଖିକରି କୁଣ୍ଠେଲ ପକାଇ ପରୁରିଲେ—“କଣ
କଣ, କଥା କଣ ଦେବାନ !” ମୁଁ କହିଲି, “ନାହିଁ
ନାହିଁ ପକ୍ଷନାୟକ ଆପଣେ, ମତେ ଛୁଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ
ଯାଏଁ । ହେଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ମୂଳକରେ କିଏ ନ ଜାଣେ ?
କଟକ ଜିଜ୍ଞାସାକ ନିଧି ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ନାମ ଡାକ ।

ବେଶ୍ଟରୁ ଜଣେ ବେଢ଼ି ପିନ୍ଧ ହାତୁ ହାତରୁ ଭାବ ଖାଇଲେ
କାହାରି ଜାଣି ପଢ଼ି ରହିବ, ନା କେହି ଛୁଲୁବ ?
ଗଲ ଗଲ, ସରିଲ ସରିଲ ! ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଖୁବୁ
ଭାବ ଅଛି ସତ; ମାତ୍ର ସରକାରୀ ପୁସ୍ତିଦା କଥା ମୁଁ
କହିପାରିବି ନାହିଁ । ମତେ ଛୁଡ଼ିଦେଉନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଏଁ ।”

ମୁଁ ଗୁହଁ ଦେଖିଲି, ଲୋକଟା ଭପୁରେ କଳାକାଠ
ହୋଇଗଲଣି ।

ନିଧି ପକ୍ଷନାୟକେ ଖୁବ୍ ଆଖି କରି ଧରି କହିଲେ,
“ନାହିଁ ନାହିଁ ବାବୁ, ମୁଁ କେବେଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଦେବି
ନାହିଁ । ମତେ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।”

ମୁଁ କହିଲି, “କଣ କରିବି ପକ୍ଷନାୟକେ, ଆପଣଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ଏଡ଼େ ଭାବ, ଆପଣ ପଛନ୍ତେ କହିବେ, ଏହି
ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ମୁଁ ପଦେ କଥା କହିଲି
ନାହିଁ । ଗୁରିଆଡ଼କୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ଅନାଇ
ଟିକିଏ ଅନ୍ତର ନିରୋଳା ଜାଗାକୁ ଯାଇ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ
କାନରେ ତୁମ ତୁମ କହିଲି—ଗୁରିଦିନ ତଳେ ପଧାନ-
ମାନେ ନିଷ୍ଠିପୁରର ଅମୁକ ଶେଠୀ ଦ୍ଵାରା ମାଳମତି ସବୁ
ଲୁଠିବାକ କରି ତାକୁ ମାଡ଼ ମାରିଥିବାର ଆପଣ ତା
ଜାଣନ୍ତୁ ? ତୋମପଡ଼ା କିଜ୍ଞାରେ ପିଲାଠାରୁ ବୁଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କିଏ ବା ନ ଜାଣେ ? କେତେଜଣ ମନ୍ଦଲେକ ସାହେବଙ୍କ
ଆଗରେ କହି ଗଲେଣ୍ଠ—ଜଗୁ ଗୁଡ଼ାଏ ମଣିଷ ଆଣି
ଏହି ସବୁ କାଣ୍ଟ କରିଅଛି । ହୁଁ ହେ ପକ୍ଷନାୟକେ,
ଏକଥା କଣ ସତ ? ମୁଁ ତ ଜଗୁ ନାମ ଶୁଣି ନାହିଁ ।
ଶିମିଳିପୁର ଜଗୁନ ସୁରୁଦି ଆଉ କେତେଜଣ ଥିଲେ,
ମୁଁ ଜାଣେ । ଦେଖି ଆସିଲି, ସାହେବ ହୁକୁମ ଦେଲେ
— ଗୋଲିସ ହାତକଢ଼ି ଗୋଡ଼କଢ଼ି ଦେଇ ଦେନ୍ତିବ ।
ଦରବାରରେ ପଣି ଜଗୁକୁ ଧରି ବେଢ଼ି ଲଗାଇବ,
ଗାଁ ମହିଦାଣ୍ଟରେ ଯୋଷାରି ଯୋଷାରି କରେଣକୁ ଦେନି
ଆସିବ । ହାୟୁ ! ହାୟୁ ! କଣ ହେଲା ! ଯାଆନ୍ତୁ

ପାଉନ୍ତୁ, ବେଗି ବେଗି ଏଥର ଉପାୟ କରନ୍ତୁ, ଦଣ୍ଡେ
ଡେଇ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।”

ନିଧୁ ପକ୍ଷନାୟକ ମୋତେ ଆଶକରି କୁଣ୍ଡେର ଧରି
କହିଲେ, “ବାବୁ, ଜଗୁକୁ ରଣ୍ଟା କରିବାର କଣ ଉପାୟ
ଅଛି କହନ୍ତୁ ଏବଂ ଆପଣ ଏଥରେ ଉପାୟ କରନ୍ତୁ ।”
ମୁଁ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାର ବାହାନା କରି ଦଣ୍ଡେ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଖିବୁଳି ଛାଡ଼ାଫେର କହିଲି - “ଶୁଣନ୍ତୁ
ପକ୍ଷନାୟକେ ହାକିମଙ୍କର ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବି
ବିଶ୍ୱାସ । ଆପଣ ଯାହା କହିବେ, ହାକିମ ତାହା
ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ । ମାସ ଗୋଟାଏ ମିଛ ମିଶାଇଲେ
କିମ୍ବା ଜାଣିଶୁଣି କିଛି କଥା ଲୁଗୁଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।
ଏ କି କଥା ? ଜଣେ ଦୋଷ କରିବ, ଆଉ ଜଣେ ଦଣ୍ଡ
ପାଇବ ? ଏହା ତ କେବେହେଁ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆପଣ
କାହିଁକି ଜାଣିଶୁଣି ମିଛ କହି ଆପଣାର ମାନ ମହଞ୍ଚ
ସବୁ ଡୁଇବାଇବେ । ଆପଣ ହାକିମଙ୍କୁ ଏତିକି କହିବେ—
ଜଗୁ ନିଷ୍ଠିପୁର ଶେଠୀ ଧୋବା ଦର ଲୁଠରାଜ
କରିନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଜଗୁ ଏକାବେଳକେ ଖଲସ
ହୋଇଯିବ । ଆଉ କାହାର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ନ କରି
ସଳଖେ ସଳଖେ ହାକିମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତୁ ।
ସାବଧାନ, ଆଉ ବେଳ ନାହିଁଟି ।”

ନିଧୁ ପକ୍ଷନାୟକେ ମୋ ହାତ ଧରି ଓଟାରି
ଓଟାରି ହାକିମଙ୍କ ଡେଇ ଆଡ଼କୁ ରାଖିଲେ । ମତେ
କହିଲେ, “ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ, ଆପଣ ମୋ ସଙ୍ଗରେ
ନଗଲେ ହେବନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ଆପଣ ବି ଦିପଦ
କହିବେ ।”

ମୁଁ କହିଲି, “କଣ କରିବ, ଆପଣ ଏତେକରି
ଡାକୁଅଛନ୍ତି, ନଯିବି କିପରି ? ଦିପଦ କାହିଁକି, ଆପଣଙ୍କ
ସକାଶେ ଅବଶ୍ୟ ତେର ପଦ କହିବି । ଶୁଣିବେ
ରୁଳନ୍ତୁ ।”

ନିଧୁ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କୁ ଡେଇ ଆଗରେ ଛାଡ଼ା କରଇ
ଭିତରକୁ ଯାଇଁ ହାକିମକୁ କହିଲି, “ହଜୁର ନିଷ୍ଠିପୁର
ମୌଜାର ଶେଠୀ ଧୋବାଦର ଲୁଠରାଜ କଥା
ନିଧୁ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କୁ ସବୁ ଜଣା । ହଜୁର ତାଙ୍କୁ ପରୁରିଲେ
ସେ ସବୁ କଥା କହିବେ । ଆଉ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଜମାନବତ୍ର ନିଆୟାଉ, ନଚେର ସେ
ପରେ ପଧାନମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଲେ ସତ୍ୟ କଥା
କହିବେ ନାହିଁ ।”

ସାହେବ ତାଙ୍କ କରେଇ ମେଜ ପାଖରେ ବସି ନିଧୁ
ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କୁ ଡିକାଇଲେ । ନିଧୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
ମାଧ୍ୟମକେ ଚଞ୍ଚଳ କହିପକାଇଲେ, “ସାହେବ, ସାହେବ,
ଧୋବାଦର ଲୁଠରାଜ ବେଳେ ଜଗୁ ସେଠାରେ ନ ଥିଲା
ମୁଁ ଜାଣେଁ ।”

ହାକିମ ସାଷ୍ଟୀ ପାରମ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ନିଧୁ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ
କଥିତ ବିଷୟ ଲେଖିନେଲା ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନକଲି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆଜ୍ଞା ପକ୍ଷନାୟକେ, ଯେଉଁ ଧୋବାଦର
ଲୁଠରାଜ ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଘର କେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ?
ତାହାର ନାମ କଣ ?

ଉତ୍ତର—ତାହା ଘର ନିଷ୍ଠିପୁର, ନାମ—
(ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ମନରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।)

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ପଧାନ ଲୁଠରାଜ
ବେଳେ ଥିଲେ ?

ଉତ୍ତର—ଜଗୁନି ସୁବୁଦି ଆଉ ଅମୁକ ଅମୁକ
ତିଜଣ । (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେକର ନାମ କହିଲେ ।)

ପ୍ରଶ୍ନ—ଜଗବରୁ ପକ୍ଷନାୟକ ଆପଣଙ୍କର କିଏ ?

ଉତ୍ତର—ନିଯନ୍ତର ପୁତ୍ର ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଏକ ଘରେ, ଏକ ଅନ୍ଧରେ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ?

ଉଦ୍‌ଧର—ହଁ, ଏକ ଘରେ ଏକ ଅନ୍ଧରେ ଅଛୁଁ ।

ହାକିମ ଆସାମିମାନଙ୍କ ଗ୍ରେଡ଼ାର ସକାଶେ ପୋଲିସ ନାମରେ ଉଆରଣ୍ଣ ଦେଇ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ନିଧି ପଞ୍ଜନାୟକ ବାଟରେ ମୋତେ ପରୁଣିଳେ, ବାବୁ ଜଗୁର କଣ ହେବ ? ମୁଁ କହିଲି, ଆପଣ ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକୁ କରି ଦେଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସାରେ ବସି ରହନ୍ତି ।

ଆଜି ସକାଳ ଶୟା ତ୍ୟାଗତାରୁ ଦଶଟାବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛି, ଯେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରତାରଣା ଏବଂ ନିସ୍ତ୍ରୁତତାମୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମଜୀବରେ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଲେଖି ଭବୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରକାଶ କଲି । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ ମତେ ଯନ୍ମ ମିଥ୍ୟାବାଦ ପ୍ରତାରକ ପ୍ରିରକରି ମୋ କଳକ୍ଷିତ ନାମରେ ଦୋଷାବୋପ ନିରାବାଦ କରନ୍ତି, ତେବେ ପେମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଆମ୍ବପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ମୋ ପକ୍ଷରୁ ସୁକୃତ୍ୟ ଭାଷାର ଅଭାବ । ତେବେ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ଜଗତରେ ସମୟ ସମୟରେ କାହିଁକାରଣ ସମ୍ଭାବ ପରମର ସ୍ଵଭାବର ଏପରି ଅନେକ ଘଟନା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ମୋ ସଦୃଶ ଦୁର୍ଲଭରେତା ସ୍ଫଳମେଧା-ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ ଅବଶଳିତ ଭାବରେ ପ୍ରିର ରହିବା ସାଧାରଣ ହୋଇପଡ଼େ । ଆଉ ମୋ ଆମ୍ବସାନ୍ତନା ନିମନ୍ତେ ଏହି କଥା ସୁରଣ କରୁଅଛି

କି, ପ୍ରକୃତ ମୂଳସତ୍ୟ ସାବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ବିଶ୍ଵରର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟାୟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲି । ଅତ୍ୟାବୁରିତ ଲୋକ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଶ୍ଵର, ଅତ୍ୟାବୁରିତ ଦଶ୍ତବିଧାନ ଏବଂ ଉବିଷ୍ୟତରେ ଗରିବ ନିରୂପାୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକାଶର ଅତ୍ୟାବୁରିତ ନିରୋଧ, ବିଶେଷତଃ ବିପଦ୍ରଗ୍ରସ୍ତ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାୟତା କରିବା ସେ ସମୟରେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଥୋକେ ବାରୁଆ ଗୋଲାପ ଗଛ ମୂଳରେ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗରମୟ ପରମାତ୍ମା ଓ ପିତୃଆ ଦେଇ ବୃକ୍ଷକୁ ପଲାପିତ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ସୁଗନ୍ଧମୟ ଗୋଲାପ ଫୁଲ ଉପାଦନ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଦିନ ବାରଟା ସମୟରେ ମହାନଦୀ କୁଳପୁର ଓ କରବର ମୌଜାଦିଗରୁ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ପଧାନ ଆଗେ ଆଗେ, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହଜାର ଜଣ ପ୍ରକା ପାଥପୁର ଆଡ଼କୁ ଭାର ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ରୁକ୍ଷ ଅଛନ୍ତି । ପଧାନମାନେ ପ୍ରକାମାନଙ୍କୁ ଖର୍ବ ଭରଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି ଯେ, ଆଜି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମାମନ୍ତ ତିନୀ ହେବ । ପଇସାଏ ବି ବେଶି କର ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, କି ଜମି ଜଣକ ହେବ ନାହିଁ । ପଧାନଦଳ ରଣନୀୟ ଦଶିଶକୁଳ ଅତଡ଼ାରୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ନିରାଶର ବାଲକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ କନଷ୍ଟବଲ ଭୁତ୍ତାଏ ଗାଁ ଛୁଟିଆଙ୍କ ଧରି ରଣନୀୟ ଉତ୍ତିର କୁଳ ଅତଡ଼ାରୁ ନଈ ବାଲକ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲେ । ନଈର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ପୁକ୍ଳରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷର ଭେଟ ହେଲା । ଜଣ କନଷ୍ଟବଲ ଡାକି ଦେଲା—“ଜଗୁନୀ ସୁନ୍ଦର କିଏ ?” ନାମ କହିବା ମାତ୍ର ହାତକଢ଼ି ପଡ଼ିଗଲା । “ଜଗବର ପଞ୍ଜନାୟକ କିଏ ?” “ଲଗା ଯା ହାତକଢ଼ି ।” ଆଉ ଅମୁଳ ପଧାନ—ଅମୁଳ ସଧାନ ଏହିପରି ତତ୍ତ୍ଵଶାର ହାତକଢ଼ି ପଡ଼ିଗଲା ପଛର ଯେଉଁ ହଜାର ଜଣ ପ୍ରଜା ରୁକ୍ଷଥିଲେ,

ସେମାନେ ପଢିବୁ ବୁଲିପଡ଼ି ଦଉଡ଼ିଲେ—ମଧ୍ୟାନତ୍ରେ
କୁଳ ଅତିଥୀ ଧରି, ରୁଦ୍ରାଏ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ି ଧାଇଁ
ଅଛନ୍ତି । କେତେକ ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ଉଆରଣ୍ୟ ଆସାମୀ
କନଷ୍ଟ୍ରେବଳ ଓ ଛୁଟିଆକୁ ଛୁଟି ଆଉ ଜନପ୍ରାଣୀର ଭେଟ
ନାହିଁ ।

ଉପରଭାଗ ହାକିମଙ୍କ କରେଇରେ ନିଷ୍ଠିପୂର
ଶେଠେ ଧୋବାର ମାମଲ ହେଲା । ପଧାନମାନେ
ଗ୍ରେଡ଼ାର ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରଜା ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ
ସାକ୍ଷୀ ସାଷ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ମାମଲ
ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯିବାରୁ ଆସାମିମାନଙ୍କର ଛ ମାସ
ଲେଖାଏଁ ମିଆଦ ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ ନିଧ ପଞ୍ଜାପୁକଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ଅସଦ୍
ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲି, ଡୋମପଡ଼ା ପରିଚ୍ୟାଗ ପୁରୋ
ସେଥିର କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରି ଆସିଅଛି । ରାଜୟ
ଆଦାୟ ନ କରିବାରୁ ପଞ୍ଜାପୁକେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ
ରୂପ ଜମିରୁ ବେଦଖଲ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ
ତାଙ୍କର ଚିହ୍ନପରି ଦୁରବସ୍ଥ ସେଥିରେ ରାଜୟ ଆଦାୟ
କରି ଜମି ଦଖଲ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି
ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଦ୍ରଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦେଇ ବକେଯା
ଖଜଣା ଛିପାନବେ ଟଙ୍କା ନିଜ ହାତରୁ ଆଦାୟ କରି
ଦେଇ ଚିରମ୍ବାୟୀରୁପେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବନ୍ତ
କରି ଦେଇ ଆସିଅଛି ।

କଟକ ମୁକାମରେ ମାନ୍ଦ୍ରଷ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ
କରେଇରେ ଡୋମପଡ଼ାନିବାସୀ ତନିଜଶ ପ୍ରଜା ମୋ
ନାମରେ ନାଲିସ ଦାଏର କରିଥିଲେ । ପଧାନମାନଙ୍କ
ମଜଦମା ଶେଷ ହେବା ପରେ ସେଇ ମାମଲ ଡାକରା
ହେଲା । ମାମଲର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଏହି—ବର୍ତ୍ତମାନ
ମାମଲର ମୁଦେଇ ତନିଜଶ ରଜାଙ୍କ ଉଆସର
ପଶ୍ଚାତ୍ତାଗରେ ଥିବା ସରକାର ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା

ବରିଗୁରୁ ଆଖୁପେଡ଼ା ଘଣାର ଗଣ୍ଠ ସକାଶେ ଗୋଟାଏ
ତେବୁଳିଗଛ କାଟୁଥିଲେ । ମୋ ପାଖରେ ସମ୍ବାଦ
ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମୁଁ ସେହି ବୃକ୍ଷକ୍ଷେତ୍ରନାକାରୀ ତନିଜଶଙ୍କୁ
ଧରଇ ଆଣି ଗୋଟାଏ ଘରେ ଅବରୋଧ
କରି ରଖିଥିଲି । ପୋଲିସକୁ ରୂପଣ ଦେବାକୁ ମୋର
ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ରଜାଙ୍କ ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ । ସେ
ସମୟରେ ରଜାସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଘୋର
ଅବଶ୍ୟକ, ଘୋର ସଯେହି । (ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ)
ମୁଁ ସେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇଦା । କେଜାଣି
ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିପଦରେ ପକାଇବା ସକାଶେ
ମୁଁ ଏହି ମାମଲ ରଚନା କରିଅଛି । ରଜାସାହେବଙ୍କ
ଠାରେ ମାମଲର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଚ୍ଚାପନ କରିବା ମାହକେ
ସେ ତିକାର କରି କହିଲେ, “ନା ନା ଆମ୍ବେ କିଛି ଜାଣୁ
ନାହିଁ ।” ମତେ ଏତିକି କଥା କହି ଆଉ ଗୋଟାଏ
ଘରକୁ ରୂପିତ କବାଟ ଆଉଜାଇ ଦେଲେ; ମୁତ୍ତରଂ
ମତେ ଗଛକଟାଳମାନଙ୍କୁ ଛୁଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

କଟକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେରେ ମୋ ନାମରେ ଦରଖାସ୍ତ
ଦାଖଲ ହେବାରୁ ମୁଁ ମାମଲ ସମରୀୟ ସମସ୍ତ ସଠିକ
ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମାନ୍ଦ୍ରଷ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଜଣାଇଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ
ପଧାନମାନଙ୍କ ମାମଲ ଶେଷ ହେବା ଉତ୍ତରେ ମୋ
ବିପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟାୟ ଅବରୋଧ ଯୋଗୁ ପୌଜିଦାରୀ
ମାମଲ ଡାକରା ହେଲା । ମୁଦେଇମାନଙ୍କ ଇନାହାର
ଉତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ତିନି ରୂପ ଜଣ ସାକ୍ଷିଙ୍କ
ଜବାନବନ୍ଦ ଗ୍ରହଣ କରଗଲା । ମୁଦେଇମାନେ ପ୍ରାୟ
ସମସ୍ତ ସତ୍ୟକଥା କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସାକ୍ଷୀମାନେ
ଗଠି—ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ଘଟନା ସମୟରେ
ସରଜମିନରେ ଉପରୁତ ନ ଥିଲେ । ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ
ବର୍ଣ୍ଣନାର ସାର ମର୍ମ—“ଦେବାନ ବାବୁ ଫଳାରମୋହନ
ସେନାପତି ମୁଦେଇ ତନିଜଶଙ୍କୁ ଚିରଧାରୀ ଠାକୁର
ମନ୍ଦର ବେତା ଉତ୍ତର ଗୋଟାଏ ପକ୍କା କୋଠରରେ
କଏବି କରି ରଖିବାର ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଦେଖି

ଅଛନ୍ତି । ଘଟଣା ସମୟରେ ସେମାନେ ବେଡ଼ା ବାହାରରେ ଥିବା ଗୋଟାଏ ତେନୁଳିଗଛ ମୂଳରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ।” ସରଜମିନ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ସକାଶେ ସେଦିନ ମାମଲା ପୁଣିତ ରହିଲା ।

ପରଦିନ ଉପରଠିଲ ପାଥ୍ୟରହୁ ହାକିମଙ୍କ ଡେର ଘାଙ୍ଗ ତାଳବସ୍ତ୍ର ମୁକାମକୁ ରମାନା ହେଲା । ରଜାଙ୍କ ନଅର ସମ୍ମାନକୁ ଲାଗି ତାଳବସ୍ତ୍ର ଯିବାକୁ ବାଟ । ଦିନ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ସମୟରେ ହାକିମ ତିନିଜଙ୍କ ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ରଜାଙ୍କ ନଅର ଦାରରେ ଉପରୁତ୍ତ ହେଲେ । ହାକିମମାନେ ଭଲରୂପେ ଦେଖିଲେ, ଯେଉଁ ଦରେ ମୁଦେଇମାନେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଥିବାର ଏବଂ ଯେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ସାଷିମାନେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ଘଟନା ଦେଖି ଥିବାର ନଥୁରେ ଲିଖିତ ଅଛି, ସେ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦରର କାହା ଏବଂ ଗୋଟାଏ ଇଟାର ଉଚ୍ଚ କାହା ଓ ପ୍ରାଚୀର ବ୍ୟବଧାନ । ଦରର ଦାର ପୂର୍ବମୁହଁ, ସାଷିମାନେ ପଣ୍ଡିମ ଦିଗରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ; ସୁତରଂ, ଦର ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଷିମାନେ ଦେଖିବା ନିତାକ ଅସମ୍ଭବ । ମାମଲା ଆସିଷ୍ଟାଣ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋଟରେ ଥିଲା । ହାକିମ ମାମଲା ଉପମିସ୍ତ କରିଦେଲେ ।

ଡୋମପଡ଼ା କିଲା ମଧ୍ୟରେ ତାଳବସ୍ତ୍ର ବୃଦ୍ଧତମ ଏବଂ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରାମ । ଗ୍ରାମର ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଜଙ୍ଗଲ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଆମ, ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ହାକିମମାନଙ୍କ ଡେର ପଡ଼ିଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ତେଲୁ ମହାଜନଙ୍କ ଦରେ ମୋ ବସା । ଅମଲ ଓ ସରକାର ଆଉ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ରହିବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଦର ଖାଲି କରି ଯାଇଥିଲା ।

ମୁଁ ପ୍ରାତିକାଳରେ ମହାଜନ ଦର ଦାଣ୍ଡପାଣିଆ ଉଚ୍ଚପିଣ୍ଡରେ କରେଇ ଜାରି କରି ବସିଲି । ପିଣ୍ଡରିଲେ

ଦଶବାର ଜଣ ଭେଣ୍ଟିଆ ପଠାଣ ପାଇକ ହୁକୁମକୁ ରୁହିଁ ଛାଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରାମ ପଧାନକୁ ଖକଣା ତଳବ କଲି, ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ । ମେଳ ଦରବାରରେ ରଜକର ଦେବା କଥା ପ୍ଲିର ହୋଇ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ଅଭ୍ୟାସଟା ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ସହଜରେ କର ଦେବେ ? ଅଧିମାଇଲ ଭଳ ଲମ୍ବ ଗ୍ରାମଟାରେ କୁଅ ବୋଲି ଗୋଟିଏ । ଘେରଟା ପୁଣି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟମର୍ମି ଗୋହିଶା-ଦାଣ୍ଡ ଉପରେ । ସେ କୁଅଟା ସରକାର । ଆମ ଦରବାରର ନ୍ୟାୟ ବିଶ୍ଵରରେ ପ୍ଲିର ହେଲା, ପ୍ରଜାମାନେ ଯେବେ ରଜୟ ଆଦାୟ ନ କରିବେ, ତେବେ ରଜାଙ୍କ କିଅରୁ ଜଳ ନେବାର ସେମାନଙ୍କର କି ଅଧିକାର ଅଛି ? କୁଅ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ପାଇକ ପହର ବସିଗଲେ । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଶତ ଦର, ସମସ୍ତଙ୍କର ରେଷେଇ ବନ । ଅମଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାର ଲୋକଙ୍କୁ ରସଦ ଦିଅୟିବା ସକାଶେ କଟକରୁ ପନିପରିବା ଆସିଥିଲା । ସବୁ ଶେଷ ହୋଇଥିବାର ରସଦ ଦର କରଣ ଜଣାଇଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ କରେଇର ହୁକୁମ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟର ଗତି ନ୍ୟାୟମାର୍ଗ ଛୁଡ଼ି ତେର ଦୂରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଆରେ ରସଦ ଦରେ ପରିବା ନାହିଁ, ଗାଁବାଲୁମାନଙ୍କ ବାଢ଼ରେ ଅଛି ତ ? ହୁକୁମ ପାଇବା ମାଫକେ ସରକାର କନଷ୍ଟେବଲ ସହିତ ଚପରଣି ପ୍ରଭୃତି ଲୋକେ ରଜସରକାରର ପାଇକମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଗ୍ରାମପୁରୀମାନଙ୍କରୁ ବାଇଗଣ, କଦଳୀ, କାର୍ତ୍ତାରୁ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ସମସ୍ତ ଲୁଟି ଆଁଲେ । ପ୍ରକୃତରେ କେବଳ ଡୋମପଡ଼ା ବୋଲି ନୁହେଁ, ମୁଁ ଜାଣେ, ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତରେ ଆଗରୁକ ହାକିମମାନଙ୍କୁ ରସଦର ସମସ୍ତ ସରଜାମ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦେବାର ନିଯୁମ ଚିରକାଳରୁ ଧାରବାହିକରୂପେ ତଳ ଆସୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଳ ଯୋଗୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ତାଳବସ୍ତ୍ରର ସମସ୍ତ ମେଲିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କ ନାମ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁଲା । ତାଳବସ୍ତ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ଦୁଲଣାୟର ମୌଜାର ସରକାରୀ ଧାନସର ଖମାଶ ମୋ ପାଖରେ ବସି ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଡାକ ଦେଉଥାଏ, ଜଣେ ଜଣେ ସରଦାରକୁ ଡାକିବାପାଇଁ ବୁଝି ବୁଝି ଜଣ ପାଇକ ଧାଇଁଥାନ୍ତି । ଆଜି କରେଇରେ ନ୍ୟାୟର ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେଖି ରେଣ୍ଡାଆ ଅଣିଷ୍ଟିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଠାଣ ପାଇକମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅଣ୍ୟୋଗୀଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପୁଣି ବୃଦ୍ଧିନାରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହାତରେ ସେମାନେ ଲାଞ୍ଛିତ ହୋଇ ଆୟୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଥିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାର ପାଇଁ ପଡ଼ିଅଛି । ଜଣେ ସରଦାରକୁ ତଳବ କଲେ ତାହାର ଦୁଆ, ଭାଇ, ମଉଳା, ଶଳା ସମସ୍ତେ ବନା ହୋଇ ଆୟୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ତାଟି କବାଟ କିଳା - ପାଇକମାନେ ଡାକିଲେ ଭିତରୁ କବାଟ କେଣ୍ଟେ ଶୀଘ୍ରରେ ଜବାବ ଆୟୁଅଛି—“ପୁରୁଷ କେହି ଘରେ ନାହାନ୍ତି ।” କୌଣସି ଧୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଅସମ୍ଭାନ କରିବା କିମ୍ବା କୌଣସି ବାଳକ ବାନିକାର ଦେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଦୃଢ଼ିରୁପେ ନିଷେଧ କରସାଇଥିଲା । ନଚତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରାଣି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ଦରର କବାଟ ଡଙ୍ଗା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ବେଳ ପ୍ରାୟ ପହରେ ହେବ, ଏହି ସମୟରେ ମୋ କରେଇ ସମ୍ମୁଖ ଗୋହିଶ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସମ୍ମାନ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ଵାତ୍ରାଶ ଚଞ୍ଚଳ ରୂପିଯାଉଥିବାର ଦିଶାଗଲ । ବିପ୍ରବରଙ୍ଗ ବୟସ କଳିପତା ଅନ୍ତିମ କରି ଯାଇଅଛି । ପାତଳ ଶଶାର, ଦନ୍ତବିନ୍ଦନ, ଗୌରବଣ୍ଣ, ପରିଧାନ ଗୋଟିଏ ପାଠ ଯଥା । ଧାନ ଦର ଖମାଶ ତାଙ୍କ ଆଢ଼ିକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ମୋତେ କହିଲେ, “ଓ ହୋ ! ଏହି ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋସାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଏ ଜଣେ ଟାଣୁଆ ସରଦାର, ମେଲିଆଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ମହିରେ ବସନ୍ତ ।”

ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦୁଇବାହୁ ଧରି ଗୋହିଶ ଦାଣ୍ଡ ମହିରେ ତନିଥର ଦଉଡ଼ାଇବା ସକାଶେ କରେଇରୁ ହୁକୁମ ଜାରି ହେଲା । ହୁକୁମ ପାଇବା ମାସକେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ପାଇକ ହୁକୁମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପେ ତାଳିମ କରି ଦେଲେ ।

ବେଳ ବାରଟା ପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାଜି ଗଲଣି, ଗ୍ରାମ୍ୟାକର ଚୁଲି ଲାଗି ନାହିଁ । କଷ୍ଟବେଧ ହେଲା, ହୁକୁମ ହେଲା କି ସରକାଶ, କି ରଜସରକାର ତରଫର ପାଇକ ବା କୌଣସି ପୁରୁଷ ଗୋହିଶକୁ ବାହାରିବେ ନାହିଁ, ଧୀ ଲୋକମାନେ ଆସି ପାଣି ଦେନ ଯାଉଛନ୍ତି । ହୁକୁମ ପାଇଲ ମାସକେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରୁ ବୋହୁ ଇଥ, ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇ ତନି ଜଣ ଲେଖାଏଁ ମାଠିଆ, ଗର, ତାଳ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । କୁଆ ମୁଲେ ଭୟକ୍ଷର ଭଡ଼—ସେ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ତୃଣ୍ୟ ।

ଉପରଓଳି ବେଳ ଗୁରୁଟା ସମୟରେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବଙ୍କ କରେଇ ବସିବାର ହୁକୁମ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଷଣା କରଗଲ ।

ନିର୍ଭାରିତ ସମୟରେ ରଜପକ୍ଷର ଲୋକେ ଏବେ ପ୍ରଜାମାନେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ଜଣ ଲୋକ କରେଇରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରଥମ ନାଲିସ—“ଦେବାନ ବାବୁ ପକାର-ମୋହନ ସେନାପତି ସାନ ପଦିକାରେ ଜମି ଜରିବ କରଇଅଛନ୍ତି ।” ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଖଣ୍ଡ ପଦିକା ଥିଲା, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠର ପଦିକା, ମାପ ଚବିଶ ଦସ୍ତି ହିସାବରେ ୧୦ ପୁଟ + ଇଞ୍ଚ ୨ ଯବ । ସେହି ପଦିକା ଖଣ୍ଡିକ କଲେକ୍ଟର ସଦର କରେଇରୁ ଆସିଥିଲା । ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜର ଟିକଟଳଗା, ସ୍ଵପ୍ନ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଥିଲା ।

ଦେଖାଗଲୁ ସେହି ମାପରେ ସମସ୍ତ ପଦିକା ତିଆରି । ଏଥକୁ ହୁକୁମ ହେଲା କି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦାଖି ଉପମିୟ ।

ଦିଶ୍ୟନମ୍ବର—ତାଳବସ୍ତ୍ର ନିବାସୀ ଜଣେ ପ୍ରଜା ନାଲିସ ଉପସ୍ଥିତ କଲା । ସେଥିର ମର୍ମ—ଦେବାନଙ୍କ ହୁକୁମରେ ତାହାର କୁଟାଗଦା ଲୋକେ ଲୁଠିରାଜ କରି ନେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ହାକିମ ମୋ ମୁହଁକୁ ଘର୍ଷିଲେ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି—ସରକାର ତରଫ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ରସଦ ଦରକାର ଥିଲା । ତୋମପଡ଼ା ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଯାଚିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ରସଦ ସରଞ୍ଜାମ ଦେଲେ ନାହିଁ । କଟକରୁ ସବୁ ଅଣାଇଲା; ମାତ୍ର କୁଟା ଅଣାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଗତ ରାତିରେ ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଦଜୁରଙ୍କ ଦୋଡ଼ା କାବୁଅରେ ଛାଡ଼ି ହୋଇଥିଲା । ତା ବିଛଣା ପାଇଁ ଏହି ଲୋକର କୁଟା ଗଦାରୁ କେତେକ କୁଟା ଅଣା ଯାଇଅଛି । ଦାମ ଦେବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସୁନ ଅଛି, ନେଉ ପକେଟରୁ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ଦେଖାଇଲା । ମୁଦେଇର ଦାଖ ଯେ ଉପମିୟ, ଏ କଥା ଲେଖିବା ନିଷ୍ଠିପ୍ରୋଜନ ।

ଟିକ୍ ଏହି ମୁହଁର୍ଭାରେ ସକଳର ସେହି ପଣ୍ଡିତ ସାହେବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । କରେଇ ଡେବତାରୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘର ପ୍ରାୟ ଅଧ କୋଣ ବାଟ । ବୋଧ କରେଁ, ଧାର୍ମଧାର୍ମ ଆସିଅଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ଲୋକ, ନିଃଶ୍ୱାସ ବଳ ପଡ଼ୁଅଛି । କୋଧରେ ଆପାଦମନ୍ତ୍ରକ କମ୍ପମାନ, ଦୁଇକାନର ଯୋଡ଼ାଏ ସୁନାର ମକର କୁଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ଗାଲରେ ତପ ତପ ହୋଇ ବାଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ତହିଁଉଥରେ ପୁଣ ପାକୁଆ ପାଟି, ସମସ୍ତ ଦୁହୀଗ ଏକଟିଭୁତ । ସାଧାନୁସାରେ ଉଚ୍ଚେ ସ୍ଵରରେ ତାଙ୍କ ନାଲିସ ବୁଝନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ

ଲାଗିଲେ । ପାଟି ଖାନ ବାନ୍ଧି କେବଳ ହାଉହାଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଥାଏ । ସାହେବଙ୍କର ସାଧ କାହିଁ ଯେ, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ହେଲେ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ବୁଝିବେ । ମୁଁ କଷ୍ଟରେ ତାଙ୍କ ନାଲିସର ମର୍ମାର୍ଥ ଏହି କେତେଟା କଥା ପାଇବା କଲି—ସେ ସୁନାର ମକରକୁଣ୍ଡଳ ଆଉ ପାଟକୋଷୀ ପଦ ପାଇଅଛନ୍ତି । ଆଠଗଢ଼ି, ତାଳରେ ଓ ତେଜାନାଳ ରଜାଙ୍କ ଦରବାରରେ ବସନ୍ତ । ଆଜି ସକାଳେ ଦେବାନ ପଠାଣ ପାଇକ ହାତରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଉଡ଼ାଇ ଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।”

ପାଟକୋଷୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ତିତା ଏବଂ କାନ୍ତ ଉପରେ ଲମ୍ବାନ ମଇତା ଦେଖି ସାହେବ ପୁର କଲେଣି, ଏ ଲୋକଟା ପୁରେହିତ ହେବ । ତାଙ୍କର ଖାନ୍ଦି କଟାଷପାତରୁ ମୁଁ ଏ କଥା ମନ ମଧ୍ୟର ଅନୁମାନ କରି ନେଲି । ସାହେବଙ୍କ ମନରେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ଧାରଣାଥିଲା, ପୁରେହିତମାନେ ଭଣ୍ଡ ଓ ଅଳସୁଆ; ସେମାନଙ୍କ କୌଣସି କର୍ମ କରନ୍ତି ନାହିଁ, କେବଳ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ଟଙ୍କା ଦେଇଗର କରନ୍ତି ।

ସାହେବ ମୋତେ ପରୁରିଲେ ଏ ଲୋକଟା କଣ କହୁଛି ? ମୁଁ ତତ୍କଷଣାତ ଜବାବ ଦେଲି—“ଏ ଲୋକଟି ପଧାନମାନଙ୍କ ପୁରେହିତ, ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା କରେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି—ହଜୁର ତା ଜଜମାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ମାମଲ ଉଚ୍ଚା କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।” ସାହେବ ମୋ କଥା ଶୁଣିବା ମାସକେ ଗୟର ଭବରେ ତାକିଲେ ‘କୋଇ ହେ ଏ ଏ ।’ ହତଯୋଡ଼ ଦୁଇଜଣ ପଠାଣ ଚପରସି ଆଗରେ ଛାଡ଼ା ହେଉଗଲେ । ହୁକୁମ ହେଲା—“ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣଟାକୁ ତଡ଼ିଦିଅ ।” ହୁକୁମ ପାଇଲାଶଣି ପଠାଣ ଚପରସିଦ୍ଧ୍ୟ ପାଟଯୋଷିଙ୍କ ଦୁଇବାହୁ ଆଖିକରି ଧରି ସେମାନଙ୍କର ଯେତେ ବଳ ସାହେବଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟିର ବାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଉଡ଼ାଇ ଦେନଗଲେ । ପାଟଯୋଷିଙ୍କ ଦୁର୍ଗତି ଦେଖି

ପଧାନ ଓ ପ୍ରଜାବଳ ଛିନ୍ଦିନ ହୋଇ ଉଚ୍ଚଶ୍ଵାସରେ
ପଡ଼ିଅଛି ପଳାୟନ କଲେ ।

ସାହେବ ମୋତେ କହିଲେ—“ଆମେ ଯେତେବୁର
ବୁଝି ଦେଖିଲୁଁ, ରଜାଙ୍କ ତରଫରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର
ଜୁଲମ ନାହିଁ, ତେବେ କି ସକାଶେ ପ୍ରଜାମାନେ ଏପରି
ଗୋଲମାଳ କରୁ ଅଛନ୍ତି ?” ମୁଁ କହିଲି “ପ୍ରକୃତରେ
ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ଗୋଲମାଳ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ବୁଝିଏ
ସ୍ଵାର୍ଥପର ଦୁଷ୍ଟ ପଧାନ ଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ସମସ୍ତ
ପ୍ରକାର ଉପାରର ମୂଳକାରଣ ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ
ଗୋଲମାଳଟା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲଣି । ସରକାରରେ ମାମଲା କରି ନିଷ୍ପରରେ
ଜମିପରୁ ଦଖଲ କରଇଦେବେ ଏହି ପ୍ରକାର
ପ୍ରଲେଭନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ
ଟଙ୍କା ଭେଦା କରି ନେଉଅଛନ୍ତି । ବୁଝିଏ ସରଦାର
କଟକରେ ଥାନ୍ତି, ବୁଝିଏ ମଞ୍ଚପଲରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ
କରନ୍ତି, ଅସୁଲ ଟଙ୍କା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଡି ନିଅନ୍ତି ।
କୌଣସି ପ୍ରଜା ଭେଦା ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ତାହା ଘର
ଲୁଠତରାଜ କରି ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ
ହେଲା ରଜାଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପଧାନ
ସରଦାରମାନେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି
ନେଲେଣି । ଆଉ ଯେଉଁ ପଧାନ ସରଦାରମାନେ
ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପୁନରାର ଗୋଲମାଳ ଲଗାଇବେ
ବୋଲି ମୁଁ ଭୟ କରେ । ହଜୁର ତ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠରେ
ଦେଖିଲେ, ଅକାଶରେ ବୁଝାଏ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଠୁଳକରି
ମାମଲ କରିବାକୁ ଅସିଥିଲେ ।”

ସାହେବ - ଆଉ ଯେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ପଧାନମାନେ ରହି
ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ମେଲିର ସରଦାର ପଧାନମାନଙ୍କ ନାମ କହିଲା,
ହାକିମ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖିନାଲେ । ବର୍ଷକ

ସକାଶେ ସତରିଷ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଜାମିନ ଦେବା
ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା ବାହାରିଲା ।

(ଉ. ସ. 'ଶ ଭାଗ—୭ମ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା)

ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦେବାନୀ (୩)

ପରଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ବସାରୁ ବାହାର କରେଇ
ପିଣ୍ଡ ଉପରେ ବସିବା ମାତ୍ରକେ ଦଶ ବାରଜଣ ପଧାନ
ଏବଂ ବୁଝିଏ ପଧାନ ପ୍ରଜା ପିଣ୍ଡାତଳେ ଗୋହିଶ ଦାଣ୍ଡ
କାଦୁଆରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଗଲା । ଧର୍ମବତାର,
ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ, ହଜୁର ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ମା-ବାପ,
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆଜକୁ ବୁଝିମାଧ ହେଲା ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କୁ
କେତେ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇଅଛି, କେତେ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତ
ଦେଖାଇ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ମିଳନ ସକାଶେ କେତେ
ସହକର ବ୍ୟର୍ତ୍ତ କାମ ହୋଇଅଛି; ଏହି ଲୋକଙ୍କୁ
ପାଞ୍ଚଥର ତାକିଲେ ଶୁଣୁ ନ ଥିଲେ, ବରଞ୍ଚ ମୋ ସହିତ
ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ କଥା କହୁଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇଦିନ
ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଧର୍ମବତାର ପାଲଟି ଗଲଣି, ପୁଣି
ଏମାନଙ୍କର ମା, ବାପ, ଆଉ ରକ୍ଷାକାଶ ହୋଇ
ଗଲଣି । ଏଥର କାରଣ ଆଜିକ ତନିଦିନହେଲା ମୋର
ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ଜନ ନାହିଁ, ଅଞ୍ଚୋଗୁର କରିବାକୁ ମୁଁ
କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ରୁହେଁ, ମିଥ୍ୟାକଥା କହିବାକୁ ମୋର
କିଛିମାତ୍ର ଭୟ ଜାତ ହେଉନାହିଁ, ସୁତରାଂ ମୁଁ ଗୋଟିଏ
ଧର୍ମବତାର । କେବଳ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ଧର୍ମବତାର
ନୁହେ, ଲେଡ଼ି ବସିଲେ ସମ୍ପାରରେ ମୋ ଭଳିଆ
ଧର୍ମବତାର ତେବେ ପାଇବେ । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ
ସବ୍ବଦା ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କର ପକ୍ଷପାଣ୍ଡ, ସେନ୍ଦରମାନେ

ଲୋକସମାଜର ମେରୁଦଣ୍ଡ, ସେମାନଙ୍କ ଶୁଭଶୁଭରେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ଓ ଅବନତି ନିର୍ଭର କରେ । ଆଉ ପ୍ରଜାଶକ୍ତି ବାଜାଶକ୍ତି ରୂପ ବୃଷ୍ଟର ତେର ସୁରୂପ । ତେର ହିଁ ବୃଷ୍ଟର ଜୀବନୋପାୟର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ଏବଂ ସହାୟ । ବାଜାଶକ୍ତିର ଉପାସକମାନେ ପ୍ରଜାଶକ୍ତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ରଜା ଓ ପ୍ରଜା ଉଭୟ ପକ୍ଷର ପରମ ଶହୁ ହୁଅନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁହଁଦେ, କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିଶ୍ଵାପନ ଓ ଅକାରଣ ଅଭ୍ୟାଗ୍ରର ପୀଡ଼ିକ ରାଜ ସଂସାରର ଦୁର୍ଦଶା ମୋତନ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାର୍ଥପର ଅତ୍ୟାଗୁରୁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ମୁଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡାତ୍ମପଦ ମୁହଁଁ । ମେଳିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଉଚ୍ଚୟରରେ ରଢ଼ି କରୁଅଛନ୍ତି—“ଧର୍ମବିତାର ! ଆୟମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର ।” ହୃଦ୍ୟମ ହେଲା—ତୁମେମାନେ ଯେବେ ଆୟ କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର, ତେବେ ରକ୍ଷା ପାଇପାର । ସମସ୍ତ ପଧାନ ଏକାବେଳକେ କହି ପକାଇଲେ—“ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ।” ଆୟର ପ୍ରଥମ କଥା—“ତୁମେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଜମି ଜରିବ କରାଇ ଦେବ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋକମାଳ କରିବ ନାହିଁ ।”

ପଧାନମାନେ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ।

ଦିଶ୍ଚାୟ ଆଦେଶ—କିଞ୍ଚିତ ବୃଦ୍ଧି ଜମାରେ ଜମିର ଜମା ଉଥାଗ ହେବ ।

ପଧାନେ—ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ।

ତୃତୀୟ ଆଦେଶ—ଗତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଶଜଣା କଳନ୍ତର ସହିତ ଆଜି ସ୍ମୃତ୍ୟାତ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ହମସ୍ତ ମୌଜାର ପଧାନମାନେ ଦାଖଲ କରିବେ ।

ଏହି ବିଷୟ ଦେନି ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଅନେକ କଥା ରଦକଦ ଉପରେ ପ୍ରିରହେଲା ଶଜଣା ଟଙ୍କା ଉପରେ କଳନ୍ତର ଧରାପିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନି-ବର୍ଷର ଶଜଣା ଦେବେ, ଆଧନ୍ତା ବର୍ଷ ଫେବ୍ରୁଆରୀ ଅମଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାକି ଦୁଇବର୍ଷର ଶଜଣା ତଳବି ମହିନ୍ଦୁର ରହିବ ।

କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଆପଣା ଆପଣା ଦେୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଶଜଣା ଦରେ ବାନ୍ଧ ରଖିଥିଲେ । ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—ରଜକର କେବେହେ ବୁଡ଼େ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ହେଲେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାସ ମାମଲା ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶେ ପଧାନମାନେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷର ଶଜଣା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅସୁଲ କରି ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁତରଂ, ସମସ୍ତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ବକେପୂର୍ବ ଶଜଣା ଏକା-ବେଳକେ ଆଦାୟ କରିବା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ ଧାରାତ ହୋଇ ଦେଇଅଛି ।

ହାକିମଙ୍କ କରେଇଠାରୁ ତୋମପଡ଼ା ଇନକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଟପା ବସିଥାଇ । ହାକିମଙ୍କ କରେଇରୁ କୌଣସି ହୃଦ୍ୟମ ବାହାରିବା ମାତ୍ରକେ କିଲ୍ଲାଯାକ ସେହି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହେଉଅଛି । ରଜଦରବାରରେ ଶଜଣା ଆଦାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥା ପ୍ରିର ହୋଇଯିବାରୁ ସମସ୍ତ ପଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ଶଜଣା ଆଣିବା ସକାଶେ ଆପଣା ଆପଣା ଗ୍ରାମକୁ ଧାଇଁଲେ ।

ତାଳବସ୍ତୁ ଗ୍ରାମରେ ରାଜାଙ୍କ ବସା ଏବଂ ମୋ ବସା ବା ରାଜକରେ ଥିଲୁ ଦୂର । ଖଜଣା ଆଦାୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେ ପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ହେଲା, ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣେଇବା ପକାଶେ ମୁଁ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ରାଜାସାହେବ ଉଦ୍‌ଦୀପୀନ ଭାବରେ ମୋହର ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ, “ଆମେ ବକେଦ୍ଵା ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଖଜଣା ନେବୁ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ତୁମେ ନିଅ, ଆମ୍ବର କିମ୍ବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଏବଂ ମାଣ ପ୍ରତି ଦୁଇପଇସା ବୃଦ୍ଧି ଜମାରେ ଜମିର ଦ୍ଵିଆଣ ଲୋଡ଼ା ।” ରାଜାସାହେବଙ୍କ ହକ୍କୁମ ଶୁଣିବାମାପକେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଆତଙ୍କ ଉପର୍ଦ୍ଧି ହେଲା । ବକେଦ୍ଵା ଖଜଣା ଅସୁଲ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ କଥା ଶୁଣିଲେ କେଜାଣି ବା ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ଗୋକମାଳ କରିବେ—“ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ତାହା ହିଁ ହେବ, ଆପଣ ତୁମ ହୋଇ ବସନ୍ତ, ମୋ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁରେ ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ ।” ରାଜାସାହେବ କହିଲେ—“ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆମ୍ବର କୌଣସି କଥାରେ ପାଠି ପିଟାଇବୁନାହିଁ ।”

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ବୁଝିଲି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଉପରୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ । ରାଜାସାହେବଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—ମୁଁ ଜଣେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦା, କୌଣସି ସୁଧ୍ୟାଗରେ ତାହାଙ୍କୁ ଧରି ନେଇ ଜେଲ କରାଇଦେବି । ଏ ବିଶ୍ୱାସଟା ତାଙ୍କ ମନରେ ବନ୍ଦମୂଳ ରହିଅଛି । ଦିବା ରିଶି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଏକପ୍ରକାର ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜାସାହେବଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କାମନାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟାଛି; ମାସ ରାଜାସାହେବ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ସେହିଦିନ ଦିବା ବାରଦିଗ୍ନାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶେଷ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଠର ହଜାର ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହୋଇଗଲା । ଏଥୁଦ୍ଵାରୁ ନିଜଗଢ଼ି

କରେଶ୍ଵରେ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେବାର ଆବେଦନ କରି ଅସୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରାଇଦେଲା ।

ସତରିମତାର ଜାମିନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପଧାନମାନଙ୍କ ନାମରେ ପଚୁଆନା ବାହାରିଥିଲା ହାକିମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ତାହା ରହିତ କରାଇ ଦେଲା । ହାକିମମାନେ ତାଳବସ୍ତୁ ଚଟି ଶୁଣି ଖୋରଧା ତରପ ଗ୍ରହିତୁ ବାହାରିଗଲେ ।

ମୋହର ତାଳବସ୍ତୁ ପରିତ୍ୟାଗ ପବେ ଉଚ୍ଚ ପାହଜୋଣୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଉକାଇଲା । ପାଖରେ ବସାଇ ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାଳାପରେ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତଗୁଡ଼ିକ ପିତ୍ତଳ ତଳ ପରି, ଯେତେ ଜଳଦି ରାଗନ୍ତି, ତେତେ ଜଳଦି ଅଣ୍ଟା ହୋଇଯାନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତେ ମୋ ଉପରେ ଖ୍ର୍ଯୁ ଖ୍ର୍ଯୁ ହୋଇଗଲେ । ମୋ ପରି ଟାଣୁଆ ହାକିମଟା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ହାତଯୋଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ସହିତ କଥା କହିଅଛି, ବାରମ୍ବାର ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଅଛି, ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର କାରଣ ଥିଲା । ଏହି କେତେଟା ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତୋମପଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଟାଣୁଆ ହାକିମ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଲୋକମାନଙ୍କର କଥା—“ତିନି ତିନିଟା ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପକାଉଥିଲା, ଜେଲ କରାଇ ଦେଉଥିଲା, ଏଇଟା ନିଷ୍ଠାୟ ଗୋଟାଏ ଭାବ ଟାଣୁଆ ହାକିମ ।”

ତାଳବସ୍ତୁ କରେଶ୍ଵର ଶୁଣି ନିଜଗଡ଼କୁ ରୂପି-ଆସିଲା । ରାଜାସାହେବ ରାଜନାର ପଛପଟ ଉଦ୍ୟାନପୁ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ନିର୍ମିତ ଟକ୍କା କୋଠାରେ ଥିଲେ । ଉଥାପ ଭିତରକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଉଥାପର କାହାରି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ପାରିପାଣ୍ଟିକ ଘଟଣାବଳୀ ମନ୍ଦୁଷ୍ୟ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଛୁପ ମାରିଦିବା ।

ସେଇଟା ଛୁଡ଼ିଯିବା ସହଜ ନୁହଁବେ । ରାଜାସାହେବ କୋଠା ବାରଣ୍ଗାରେ ଗୋଟାଏ ମାଞ୍ଚଆ ଉପରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ଅସୁଲ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଧରି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ଦେଲି । ଟଙ୍କା ତୋଡ଼ା ଦେଖି ରାଜାସାହେବ କହିଲେ, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆମ୍ବେ ଏ ଟଙ୍କା ନେବୁଁ ନାହିଁ । ତୁମେ ଅସୁଲ କରି ଆଣିଛୁ, ତୁମେ ନିଅ । ଆମ୍ବେ କେବଳ କିଣ୍ଣାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଗୁଡ଼ୁଁ ।” ଏତିକା କଥା କହି ଉତ୍ତରକୁ ଉଠିଗଲେ । ପାଖ ଲେକ କବାଟ ଆଉଜାର ଦେଲ । କିଣ୍ଟି କଥା ଜଣାଇବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇଲି ନାହିଁ ରଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ରାଣୀମାତାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲି । ଉଆସ ଉତ୍ତରିଆ ପଡ଼ିଆଏ ଆସି ସମ୍ମାଦ ଦେଲ, ‘ରାଜାସାହେବ ଯେ ପୁଲରେ ଟଙ୍କା ରଖିଲେ ନାହିଁ, ରାଣୀମାତା କିପରି ରଖିବେ ?’

ଟଙ୍କା ରଖିବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଦୁକ ବା ପେଟର ମାଣି ମଧ୍ୟ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ପଇସା ମିଶି ଗୁଡ଼ାଏ କରେଣ୍ଣ ବାରଣ୍ଗାରେ ଜମା ହୋଇଥାଏ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଥନିରେ ଉପସୁକ୍ତ ରୂପେ ରଖାଯାଇନାହିଁ । ଛିଣ୍ଡା ଅଖା ଓ ଛିଣ୍ଡା କନାରେ ପୋଟଳା ପୋଟଳା କରି ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ରାଜାସାହେବ ତ ପୁଷ୍ଟ ଜବାବ ଦେଲେ, ଟଙ୍କା ସେ ନେବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହୋଇଥାଏ ଓ ହେବ, ସେପରୁ ମୁଁ ନେବି । ମୁଁ ମନରେ ଚିନ୍ତା କଲି—ମୁଁ ଏପରି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ଯେ, ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେନ୍ତିଯିବି ? ତିନି-ମାସର ଆଗତୁର ଦରମା ପାଇଥାଏ । ପୁଣି ଖାଇଖରର ରାଜାସାହେବ ସବୁ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏହାପରେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କି ସକାଶେ ଦେନ ଯିବି ? ପ୍ରକୃତର ସେ ସମୟରେ ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲୋକ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ହାକିମ ଓ ଅନେକ ଭାବୁଳେକ ମଧ୍ୟରେ କରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଲମାଳ ଭାଙ୍ଗି କିଣ୍ଣା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । କଟକ

ଓକଳିକରାର କେତେଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓକଳ ବୃଦ୍ଧି-ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ଦେବାର ବିଶ୍ୱାସ ଦେଇ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ସାରିଲେଣି । ରାଜାସାହେବ କରଇ ଓକଳ-ମାନଙ୍କୁ ଏହି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯଦିତ ରାଜାସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ଆଜକୁ ରୂପ ପାଞ୍ଚ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ସହିତ ଭଲକରି ମନ ଖୋଲି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ମୁଁ ମନପ୍ରାଣ ସହିତ ଦିବା ରାତି ଲୁଗିପଡ଼ିଥାଏଁ । ଏମନ୍ତ କି, ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଘରର ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାପୋରି ପକାଇଥିଲି ।

ସେ ସମୟକୁ ରାଜାସାହେବଙ୍କର କଟକପୁ ଦିଓଷି ଶୁଣି ମହାଜନଙ୍କଠାରେ ପରୁଣ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶା ଥିଲା । ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ କିଣ୍ଟି ନ ଜଣାଇ ସେହି ଅସୁଲ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଭାବୁଆ ଯୋଗେ କଟକ ଦେନି ଆସିଲି । ବାଲୁବଜାର ନିବାସୀ ଜଣେ ଶୁଣି ମହାଜନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଦେଇ ରେଜେନ୍ସ୍‌ର ତମସୁକ ପିଠିରେ ଅସୁଲ ଲେଖିଦେଲି ।

ଅନେକବୁଡ଼ିଏ ଅମିନ ନିଯୁକ୍ତ କରି କିଣ୍ଣାର ସମସ୍ତ ମୌଜାର ଜରିବ ଏକାବେଳକେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମୋହର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କାଠିଆବାଡ଼ ଯୋଡ଼ା ଥାଏ । ସେହି କୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ସମୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଆୟୁଥାଏଁ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସରଦାର ପଧାନ ଜେଲ ଯାଇଥାଏ, ସେମାନେ ଖଲସ ହୋଇ ଆସି ଜରିବରେ ବାଧାଦେଇ ପାରନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା ନିନରେ ଜାଗାଇ ଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ମଧ୍ୟରେ ଜରିବ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହୋଇ ପାରେ, ତେତେ ଶ୍ରୀଗ୍ରୁ ତାହା

ନିକାଶ କରଇବା ପାଇଁ ଯହ କରୁଥାଏଁ । ମଫଲର ଜତିବ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜାସାହେବ କଟକ କଳିକତାରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ମୋ ପ୍ରତି ଦୋର ସନ୍ଦେହ, କେଜାଣେ ମୁଁ ଜଣେ କମିସନର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇନା, କୌଣସି ମାମଲରେ ତାହାଙ୍କୁ ପକାଇ ଜେଲ୍ କରଇ ଦେବି । ରାଜାସାହେବ ଗରନ୍ୟ'ନ ହେବା ଦିନଠାରୁ ହମାରତ ଛଅବର୍ଷ କାଳ ନାନାପ୍ରକାର ମାମଲରେ ପଡ଼ି ଅତ୍ୟାବୁର ଭୋଗକର ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ମାତା, ଭ୍ରାତା, ସମସ୍ତ ରୂପର ଓ ସ୍ଥିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । କେବୁ କାଳେ ଭାତରେ ବିଷ ଦେବ, ଏଥିପାଇଁ ରୂପ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ଅନ୍ତର ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଜଣେ ଅଳ୍ପକୁଳଣୀଙ୍କ ଆଗରୁକ ଲୋକ ? ପୁଣି ତାଙ୍କର ପରମ ଶତ୍ରୁ କମିସନର ସାହେବଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଲୋକ । ମୋ ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟକ ଜାତ ହେବା ସ୍ଥାପନିକ କଥା । ନିରାଜ ପ୍ରସ୍ତୁତିନ ନ ହେଲେ ରାଜାସାହେବ କାହାର ସହିତ ସାନ୍ତୋଦ୍ଧାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜନ କୋଠାଏରେ ବସି ନିଜେ ନିଜେ ବର ବର କରି କଣ କହୁଥାନ୍ତି । ଡାକ୍ତାର ହାତ ବିପାକୁଳିରେ କଣ ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ଏହା ତାହାଙ୍କର ନିଜ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ପରମଣ କରିବାର ତିହା ।

ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର, ନଅର ଶ୍ରିତରେ ରଜମାତା, ରାଣୀ ଆଉ ଆଉ ପରିଜନ-ମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ ବିଷୟ ଦେଖି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ମୋହର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ଭବନା ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ-କି ଉପାୟରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ରାଜ-ସମ୍ବାଦଟି ଶାନ୍ତି ଏବଂ ସୁଖ ଲାଭ କରିବ । ରାଜାସାହେବ ଅତ୍ୟାବୁର ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପଷ ଅବଳମ୍ବନ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ରାଜ ନଅର ପ୍ରାଚୀର ମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବା ଜଙ୍ଗଲ ମାଡ଼ ଅସିଥିଲା । ରଜାଙ୍କ ନଅରକୁ ଯିବାକୁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ବାଟ ନାହିଁ;

ଲୋକେ ଜଙ୍ଗଲ ଆଡ଼ିଇ ବାହାରକୁ ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ । ଆଜକୁ ଛ ବର୍ଷ ହେଲା ଦାଶ୍ତର ଗୋଟାଏ ଦୁଇ ଓପାଡ଼ିବାକୁ ଲୋକ ନ ଥିଲେ । ସରଦାରମାନଙ୍କ ପଷରୁ ଜଗୁଆଳ ବସିଥାଏ, ନଅରକୁ କୌଣସି ପ୍ରଜା ବା ନିଯୋଗ ରୂପର ଯା ଆସ କଲେ ତାହାର ଘର ଲୁଠିବାଜ ହୁଏ, ଲୋକଟି ଉପକରରୁପେ ପ୍ରହାରିତ ହୁଏ । ମୋହର ବସା ବା କରେର ଘର ନଅରକୁ ଲାଗିଥାଏ । ମୁଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସକାଳୁ ଦରୁ ବାହାର ଦେଖେ ଯେ, ପଲକୁ ପଲ ଜଙ୍ଗଲ କୁକୁଡ଼ା ଦୁଆରେ ଚାହୁଥାନ୍ତି । ନଅର ସିଂହଦାର ସମ୍ମନରେ ଗରିଧାରୀ ଠାକୁରଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ବେଡ଼ା । ମୁଁ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ସେହି ବେଡ଼ା ମଧ୍ୟ ପକ୍କା ମେଲରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ବୁଲେ । ଦିନେ ସକାଳେ ମନ୍ଦିର ବେଡ଼ା ସମ୍ମନ୍ଦୀପ୍ରକାଶ ପାଠକ ବାହାରେ ଗୋଟାଏ ଆଠ ଦଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଅହିବାଜ ସାପ ଗୋଟାଏ ତିନୁଳି ଗଛ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ନେପାଳୀ ମୁଣ୍ଡାକୁ ଧରି ଶାଉଥିବାର ଦେଖି ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଭୟ ଜାତ ହେଲା । ବଣୁଆ ସବର-ମାନଙ୍କ ହାତରେ ନଅର ପ୍ରାଚୀର ମୂଳଠାରୁ ଶବ୍ଦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ କଟାଇ ସଫା କରଇ ଦେଲି । ନଅରର ପଛପଟ ଜଙ୍ଗଲ କାଟିଲେ ନଅରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବାହାର ଯିବ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ ହାତ ନ ଦେବା ପାଇଁ ନଅର ଭିତରୁ ଆଦେଶ ଆସିବାରୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଆଶ୍ରୟରେ ରହି ଜଙ୍ଗଲଟି ରଷା ପାଇଗଲା ।

ଗନ୍ଧିଜାତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଦୋହରି ବନ୍ଧୁକ ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଶିକାଶ ପାଇକ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ମୁଁ ସକାଳୁ ଦରୁ ବାହାରିବା ମାତ୍ରକେ ଶିକ ଶା ଦୁଇ ତିନିଟା ବଣ କୁକୁଡ଼ା ଶିକାର କରି ଆଣି ଦେଖାଏ ।

ରୂପ ପାଞ୍ଚ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ମୌଜାରୁ ଜରିବ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଅମିନମାନେ ସଦର

କରେଇଲୁ ଆସି ଉଆରିଜା କରି ପକାଇଲେ । ପ୍ରଜା ମୁକାବିଲ ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଜମା ଉଆଣ କରସିବାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରସିବ । ସୁତରଂ ରଜାସାହେବଙ୍କ ଉପଶ୍ରିତ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ରଜାସାହେବ ସେ ସମୟରେ କଳିକତାରେ ଥିଲେ । ମୋ ପରି ପାଇ ଗଡ଼କୁ ଅଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରଜାସାହେବଙ୍କର ମନର ଭାବ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଦେଖି ଆନନ୍ଦର ହେଲି । ମୋ ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟାସର ଭାବ ନାହିଁ । ହସି ହସି କଥା କହନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଦୁଇଜଣ ନିରୋଳାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ମାଞ୍ଚଆରେ ବସି ନାନାପ୍ରକାର କଥୋପକଥନ କରୁଁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତିରେ ବିଅର ମତ୍ୟ ପାନ କରିବା ସକାଶେ ବଗିରୁଛି ନିମନ୍ତଣ ଆସେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିର ଉଆଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପଶ୍ରିତ । ରଜାସାହେବ ମାଣପ୍ରତି ରୂପିତା ଅଧିକ ଜମାରେ ଜମି ଉଆଣ କରିବା ସକାଶେ ମତେ ହୁକୁମ ଦେଇ ବସିଲେ । ସବନାଶ ! ହୁକୁମ ଶୁଣି ମୋର ବୁଦ୍ଧି ଲୋପ ପ୍ରାୟ ହେଲଣି । କଣ କରିବି କିଛି ହୁଇ କରି ପାରୁନାହିଁ । ରଜାସାହେବଙ୍କ ଅନେକ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଇ ବୁଝାଇଲି, ଭୟ ଦେଖାଇଲି, “ଆପଣ ଦୁଇ ପଇସା ବୁଦ୍ଧି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିବାକୁ ଯାଇ ପଞ୍ଚଶିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା କରିଜ କରି ସାରିଲେଣି । କେତେ ହାକମ, କେତେ ଭଲଲୋକ ଥକିଗଲେ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବିତିଗଲା, କିଛି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ରୂପିତା ବୁଦ୍ଧିଜମା କେତେବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହୋଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ତ ଏହା ପାରିବି ନାହିଁ; କଟକ ରୂପିତା ଯାଉଅଛି ।” ରୂପିତା ଗୁଡ଼ ଦେଇ କଟକ ରୂପିତା ଆସିବା ସକାଶେ ଭୟ ଦେଖାଇଲି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ମୋତେ ତତ୍ତ୍ଵଦେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଏତେ ଦୁରକୁ ଆସି ଶେଷରେ କଣ ଗୁଡ଼ ଧିଅନ୍ତି ? ଥରେ ନୁହେ, ଦୁଇଥର ନୁହେ, ଅନେକ ଥର ରଜାସାହେବଙ୍କ

ନିକଟରୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ନିତ ଆସେ । ପୁନର୍ବାର ଯାଇ ବୁଝା ଏଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ରଜାସାହେବ ଧୀର କୋମଳ ଭାବରେ ହସି ହସି କହନ୍ତି, “ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ ଏଇଟା କରାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।” ‘ମୋ ଦ୍ୱାରା ଏହା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ’, ମୁଁ ଏତିକି କହି ନାହିଁ ଉଠି ଆସେ । ଏଣେ କେତେ ଜଣ ଚିଧାନ ଓ ବଢ଼ ବଢ଼ ରଜତକୁ ମଣାଉ ଥାଏଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ରଜାସାହେବଙ୍କୁ କହି ଆସେ, ମୋ ଯୋଗେ ଏହା ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ରଜାଙ୍କର ସେହି ଗୋଟିଏ କଥା—“ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ କରି ଦେବାକୁ ହେବ ।” ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ରଦକଦରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ଦିନ ବିତିଗଲା । ଏଣେ ମଧ୍ୟ ପଧାନ ଓ ବଢ଼ ବଢ଼ ରଜତକୁ ବୁଝାଇ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ସମ୍ମତ କରି ପକାଇଲି । ମାଣ ପ୍ରତି ରୂପିତା ବୃଦ୍ଧି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ହେବାର କଥା ହୁଏଇ ହୋଇଗଲା ।

ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚଉପଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ଏହି ସମୟରେ ତେଜାନାଳ କିଲ୍ଲା କୋଟି ଅପ ଉଆର୍ତ୍ତରେ ଆସିଥାଏ ମେନେଜର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ପଚ କମିଶନରଙ୍କ ଅପିସରୁ ପ୍ରାୟ ହେଲି; କିନ୍ତୁ ରଜାସାହେବ ମୋତେ କୌଣସିରୁପେ ଗୁଡ଼ ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ମୋତେ କହିଲେ, “ମାସିକ ଅଡ଼ାଇଶତ ଟଙ୍କା ଦରମା ଦେବେ । ଆଉ ବିତିଶ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ ଶ୍ଵାମ୍ପ କାଗଜରେ ଏହିପରି ସର୍ବ ଲେଖିଦେବେ ଯେ, ସେ କୌଣସି ଅପରାଧରେ ମୋତେ ପଦଚୁତ କଲେ ମୋହର ଯାଦ୍ୱିବନ ମାସିକ ସେହି ଅଡ଼ାଇ ଶତ ଟଙ୍କା ପେନସନ୍ ଦେବେ ।”

ରଜାସାହେବ ଏବଂ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଏକପଣ୍ଠରେ କଟକ ଆସି କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲୁଁ । ରଜାସାହେବ ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ଜଣାଇବାରୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ ହୃଦୟ ଦେଲେ ଯେ,
“ନାହିଁ ନାହିଁ ପକୀରମୋହନ ବାବୁଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଦେବାକୁ
ହେବ । ତାଙ୍କ ସମ୍ମରେ ଗବଞ୍ଜମେଷଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ
କରାଇଅଛି । ସେଥିର ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ ।”

ସାହେବ ମହୋଦୟ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମୋତେ
ଡକାଇ କହିଲେ, “ଏ ରଜାଠା ବାୟା, ଏହାର କଥା
ଠିକ ନାହିଁ । ଏହାର କଥା ଶୁଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
ଆମେ ସରକାର ଉପରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ
ଉଚ୍ଚ ପଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତେଜାନାଳକୁ
ଅଣାଇଅଛୁଁ ।”

ମୋହର ଡୋମପଡ଼ା ତ୍ୟାଗକର ତେଜାନାଳ
ଆସିବା କଥା ପ୍ରିର ହୋଇଗଲା । ଡୋମପଡ଼ା କିନ୍ତୁ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବାକି ଥିଲା, ତେଜାନାଳରେ
ରହି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିକାଶ କରି ଦେବି ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ
ହେଲି ।

ମୁଁ କଟକରେ ଗୋଟିଏ ବସାଦର ତୟାଗକର
ଇଚ୍ଛାରେ ଖଣ୍ଡେ ଜାଗା ଅନ୍ୟକଣ କରୁଥିଲି ।
ରଜା ସାହେବ ସେ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ । ମୋହର
ଡୋମପଡ଼ା ଛୁଡ଼ିବାର କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବ ଦିନେ
ବରିଗୁ କୋଠା ବାରନାରେ ବସି ଦୁଇଜଣ କଥୋପ-
କଥନ କରୁଥିଲୁଁ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରଜାପାହେବ
ମୋତେ ପରୁଣିଲେ, “ଆପଣଙ୍କର କଟକରେ ବସାଦର
ତୟାଗ କଥା କଣ ହେଲା ?” ମୁଁ କହିଲି, “ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଜାଗା ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ, ମିଳିଲେ ଘର ତୟାଗ
କରିବି ।”

ରଜାପାହେବ—କିପରି ଘର ତୟାଗ କରିବେ ?
ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ?

ମୁଁ କହିଲି,—ଏଇ ଗୋଟାଏ ମୁଁଦୁ ମାନ୍ଦିର
ତୟାର କରିବି, ଅନୁମାନ ଅତେଜଣ କି ତିନିଶ ଟଙ୍କା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖରଚ ହେବ ।

ରଜାପାହେବ—ଆପଣଙ୍କ ମନମାପିକେ ଗୋଟେ
କୋଠାର ତୟାର କରିବାକୁ ହେଲେ କେତେ
ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇପାରେ ?

ମୁଁ କହିଲି—ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟାଏ
ଭଲ ଘର ତୟାର ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଏତେ
ଟଙ୍କା କାହିଁ ପାଇବି ଯେ କୋଠାର ତୟାର
କରିବି ?

ରଜାପାହେବ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଚ
ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେନି ଯାଉନ୍ତି, ଗୋଟିଏ କୋଠା ଘର
ତୟାର କରିବେ ।” ଏହି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଛୁଡ଼ି
ଗୋଟିଏ ନେପାଳୀ ଭୋଜାଲୀ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ମେଜ
ଉପର ଦୁଆଚଟି ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ରଜା
ପାହେବଙ୍କ ଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ପାଇବି, ଏ ଆଶା ସ୍ଵପ୍ନରେ
ସୁନ୍ଦର ମୋ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ରଜା-
ପାହେବ ମଧ୍ୟମଳ ବକେଯା ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା
ଅସୁଲ କର ନେବା ସକାଶେ ମୋତେ ପୁନଃ ପୁନଃ
କରୁଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଅବଙ୍ଗ ଭାବରେ ସେ କଥା
ଶୁଣୁଥାଏ । ମନରେ କରେ, ଉପୟୁକ୍ତ ଦିରମା ପାଉଅଛି;
ପୁଣି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଖୋରାକ ଖର୍ଚ୍ଚ
ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ମଧ୍ୟମଳର ଟଙ୍କା
ଗୁଡ଼ାଏ ଅସୁଲ କର ନେବି କି ସକାଶେ ।

ରଜା ପାହେବ ମୋତେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା,
ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥିଲେ, କେତେଟା ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ସମସ୍ତ ଖରଚ କରି ପକାଇଅଛି; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ନିଜ
ଦ୍ୱାରରୁ ଯେଉଁ ବଡ଼ କାତ ଦୁଆଚଟି ଦେଇଥିଲେ,

ସେହି ଦୁଆତଟି ମୋ ସଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗେ ଅଛି, ଶେଷ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବ । ବର୍ଣ୍ଣମାନ ସେହି ଦୁଆତରେ ଲେଖିଥିଲୁ । ମୋହର ସମସ୍ତ କହିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଏହି ଦୁଆତ କାଳରେ ଲେଖା । ଦୂଆ > ପାଖରେ ବସିଲେ ସେହି ରାଜା ରୟନାଥ ମାନସିଂହ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ଗମୀର ମୁଣ୍ଡି ମନରେ ପଡ଼େ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଡକ୍ଟର ବୋଲି ଯେତୋଟି କଥା ଲେଖିଥିଲି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନେ ପଡ଼େ— ଯେମନ୍ତ ରାଜାସାହେବ ମୋତେ କହୁଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଲେଖି ପାଉଅଛି ।

ରାଜାସାହେବ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ, ନୃତନ ନୃତନ ପ୍ରକାର ଲାଭବାନ୍ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଦାର କିଳାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବା ସକାଶେ ତାଙ୍କର ନିତାନ୍ ଜଙ୍ଗା ଥିଲା । ବିବିଧ ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀୟ ଫଳ ପୁଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ କଲିକତାରୁ ଅଣାଇ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନ ପ୍ରୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ରଙ୍ଗାନୁସାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ରାଜଭୂରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ହାତାକାରରେ କଟାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ତାହାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗପ୍ଲାନ୍ ଆମ୍ବାକୁ ଶାନ୍ତିଦାନ କରନ୍ତି ।

(ଶ୍ରୀ ସା. ୨୩ଶ ଭାଗ-୧ମ | ୧୦ମ ପଣ୍ଡା)

୨୭

ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ ମଧ୍ୟାନେଜରୀ (୧)

ତେଜାନାଳର ମଧ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ବନମାଳୀ ସିଂହ । ସେ ଜଣେ ସୁଶିଷ୍ଟିତ ନ୍ୟାୟପୂର୍ବତୀ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ପରିମିତବ୍ୟୀ ଏବଂ ଧ୍ୟତବାନ୍ ଲୋକ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁ ପ୍ରୟାଣ-ମୋହନ ସେନ ରାଜଶିଷ୍ଟ, ବାବୁ ବିଜୟକୁମାର

ତଥବର୍ତ୍ତୀ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ ସର୍ଜନ । ନାବାଳକ ରାଜା ସ୍ଵର୍ଗ'ୟ ଧାନବରୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜା ସ୍ଵର୍ଗ'ୟ ଭରୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ଅସୁକି ଥିବାରୁ ବୌଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ତୃଣୟ ପୁଷ୍ଟ ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରତିଶ କରିଥିଲେ । ଅନେବରୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର କି ରୂପରେ, କି ଗୁଣରେ, ସବ୍ବବିଷୟରେ ମହାମ୍ବା ଭରୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁରଙ୍କର ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ଉତ୍ସରଧକାରୀ ଥିଲେ । ଯେପରି ଲବଣ୍ୟମୀ ମୃତୀ, ସେହିପରି ପ୍ରଶ୍ନ ଚିତ୍ତ । ସମସ୍ତ ଲେକଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ସମତୃଷ୍ଟି ଓ ଦୟା ଥିଲା । ସେ ନାବାଳକ ଥିବା ସମୟରେ ରଙ୍ଗାନୁସାରେ ବ୍ୟୁତ କରିବା ସକାଶେ ସରକାରୀ ତତ୍ତ୍ଵବିଲାରୁ ମାସିକ ପରିମିତ କେତେଟଙ୍କା ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ ନିର୍ଭାବିତ ଥିଲା; ମାତ୍ର ସେ ନିତାନ୍ ଦାନଶୀଳ ଥିବାରୁ ତେତିକି ମାତ୍ର ଟଙ୍କା ସଙ୍କୁଳନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋପନରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ମାସରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରୁ ଟଙ୍କା କରି କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷ ପରିଚାର ବିଷୟ, ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ କାଳ ଉତ୍ସରେ ପାଥିବ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ପରିଖାଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ଵର୍ଗଯାସା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ମାସେ ମାତ୍ର କର୍ମ କଲା ଉତ୍ସରେ ପୂଜାବନ ସମୟ ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ହେଲା । ଏହି ଅବସରରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଅସି ବାଳକା ସ୍ଥିତିକୁ ତେଜାନାଳ ଦେନିଗଲି । ମୋହର ପ୍ରଥମ ସ୍ଥିର ବାଳକା କନ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ ମଧ୍ୟାନେଜର ରାଜିବା ସକାଶେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦର ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଯାଇଁ ତାକବଜାଳାରେ ରହିଲି । ପରେ ସୁପରିଷେଣ୍ଟେ ସାହେବ ଚାହିଁ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ଛୁଅ ଶତ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁର କଲେ । ଗଡ଼ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଉତ୍ସର ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଦୋର ନିବିନ୍ଦ୍ର ବାଉଁଶ ବଣ ଥିଲା । ବୋଧ କରେଁ, ବହୁପୂର୍ବେ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କର ଏ ପ୍ଲାନଟା ଗଡ଼ ଥିଲା । ତତ୍ତ୍ଵଦିଗରେ ଗଡ଼ଶାର ବୈଶ୍ଵିତ ଏବଂ ଭର୍ଗୁକାନ୍ତୀ, ମଧ୍ୟାନେଜର ସମତଳ ଭୂମି ।

ବାଉଁଶବଣ କଟାଇ ଆପଣାର କଲୁନା ଅନୁସାରେ ନିଜ ଉତ୍ସବାନରେ ଗୋଟିଏ ଦର ପ୍ରସୁତ କରଇଲା, କଳ ସକାଶେ ଉଚରେ ବାହାରେ ଯୋଡ଼ିଏ କୃପ ଖୋଲାଇଲା । କର୍ମଟି ସମ୍ମୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଘୋଲଟତ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମରେ ମଞ୍ଜୁଶ୍ଵା ଛଅଟିତ ଟଙ୍କା ଉପରେ ବ୍ୟୟ ଛଜାରେ ଟଙ୍କା ଆପଣା ହାତରୁ ଦେଇଥିଲା । ଆସିଥାଏ ସୁପରିଷେଣ୍ଟ ରାୟ ନନ୍ଦକଣ୍ଠଶେର ଦାସ ବାହାରୁ ମହାଶୟ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ସୁପରିଷେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସରକାରୀ ତହବିଲରୁ ସେ ଟଙ୍କା ମୋତେ ଦିଆଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଚିହ୍ନିତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁ ବିଜ୍ଞନ ପଞ୍ଜନାୟକ ଜଣଣ ଅନ୍ୟତମ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁରର ଦ୍ୱୀପ ଡେବ୍ଲିପ ରନ୍ସ-ପେକଟଣ । ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସବେ ଅନୁଗୁଳର ତହମିଳଦାରୀ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମୋହର ତେଙ୍କାନାଳ ଅବସ୍ଥାନର ତିନି ରୁରି ମାସ ଉତ୍ସବେ ବିଜ୍ଞନବାବୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ସେ ଛୁଟି ନେଇ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବେ । ଅନୁଗୁଳ ୩୦ରୁ ତାଳରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ସେଠାରୁ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ନୌକାଯୋଗେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାର ସୁବିଧା । ବିଜ୍ଞନବାବୁଙ୍କ ଅଭ୍ୟଥିନା ନିମନ୍ତେ ଗଡ଼ଠାରୁ ତିନିକୋଣ ଉତ୍ସବ ନାମକୁଳସ୍ଥ ବଉଳପୁର ନାମକ ତ୍ରାମ ନିକଟବର୍ଷୀ ଆମ୍ବ ତୋଟା ତଳ ପରିଷ୍କାର କରାଯାଇ କେତେଟା ଗ୍ରୁନ୍ଡିଆ ସର ପ୍ରସୁତ ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଫଳମୂଳକ ଥିଲା । ଦେଇ ବନମାଳୀବାବୁ, ବିଜ୍ଞପୁ ବାବୁ, ପ୍ର୍ୟାଣବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ ରୁକ୍ଷଣ ଯୋଡ଼ାଏ ହାତରେ ତଢ଼ି ସଙ୍ଗଳ ବେଳ ଅନୁମାନ ୯ ଘଣା ସମୟରେ ବଉଳପୁର ତୋଟାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ଅନ୍ତରେ ସମୟ ଉତ୍ସବର ବିଜ୍ଞନ ବାବୁଙ୍କ ନୌକା ମଧ୍ୟ ଛୁଟରେ ଉଡ଼ିଲା । ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଜଳରେ ସ୍ନାନ ପାରି ଆସିଲୁଁ, ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସବେ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଆରମ୍ଭ । ବିଜ୍ଞନବାବୁ

ନମ୍ବର ଉଆନ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ବୋତଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଡ଼ିରୁ ବାହାର କରି ବୋତଳ ମୁହଁରୁ ଠିପି କାଢ଼ି ପକାଇଲେ । ବିଜ୍ଞନବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁ । ବହୁଦିନ ଉତ୍ସବେ ଆଜି ଭେଟ । ସହଜରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଉପରେ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ-ମୟୀର ଆବର୍ତ୍ତବ ! ମଦର ଗୋଟାଏ ଗୁଣ ବା ଭୟକ୍ରମ ଦୋଷ, ଥରେ ମାସ ପିଇବଳ ପୁନଃ ପୁନଃ ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ; ଯେତେ ପିଇଥିବ, ତେତେ ଅଧିକ ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହେବ । ଅନେକ ନିରବ୍ରାଦ ଅସାବଧାନ ଲୋକ ମଦ ପିଉଁ ପିଉଁ ମର ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବନମାଳୀବାବୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ, ପରମିତ ପରମାଣରେ ପାନ କରି ଦୁଷ୍ଟିଗଲେ । ବାବୁ ପ୍ର୍ୟାଣମୋହନ ସେନ ସଦଦା ମତ୍ତୁଆଳମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ରହିଥାନ୍ତି, (ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଉତ୍ସବେକ ମାସକେ ମଦ୍ୟପ ଥିଲେ) ମାସ ଆପେ କେବେଁ ମଦ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣକରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବିଜ୍ଞପୁବାବୁ ଏବଂ ବିଜ୍ଞନ ବାବୁଙ୍କର ଦିବାନିଶି ମଦ୍ୟପାନ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ବୋଲି ପଢ଼ିଦା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଦ୍ୟ ଥାଏ । ପରିତାପର ବିଷୟ, ଏହି ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଗ୍ୟଲୋକ କେବଳ ମଦ୍ୟପାନ ହେତୁରୁ ଅସମ୍ପରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରି ଶୂଳିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ମୋହର ମଦ୍ୟପାନ କରିବା ଶୁଣିମତ ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିଲା ପତ୍ୟ, ମାସ ବରୁ ସମାଜରେ ମିଶିବାବେଳ ପାନ କରେଁ, ତେବେ ସଦଦା ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ଥାଏଁ, ନିଶାରେ ଅତେତ ହେବାଉଳି କେବେଁ ପାନ କରେ ନାହିଁ । ଉଦୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ମଦ୍ୟ କିମ୍ବା ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସବାର୍ଥୀ ମଦ୍ୟ କେବେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ନାହିଁ । ମଦ୍ୟରେ ଅନେକ ପରିମାଣ ଜଳ ମିଶିତ କରି ବ୍ୟବହାର କରେଁ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଲୋପ ! ଆମ୍ବ ତିନିକଣ ମିଶି ସେହି ଶାଶ୍ଵତବାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୋତଳଟା ଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଇଲୁଁ । ମଦ୍ୟପାନ ସମୟରେ ଜିହ୍ଵାଗ୍ର ଠାରୁ ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ନିପୂର୍ଣ୍ଣବତ୍ର ଜଳଯାଉଥାଏ, ତଥାପି ତାନ୍ତ୍ରିକ ନାହିଁ, “ପିଇ ପିଇ ପୁନଃ ପିଇ ଯାବତ୍ର ପତତ ଭୁତଳେ ।”

ବେଳ ପ୍ରାୟ ତିନିଟା ସମୟରେ ଆମ୍ବେମାନେ
ବଉଳପୁର ଗୁଡ଼ି ନାଆରେ ତିନିକୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଳକୁ
ଆମି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ନିକଟ ନଦୀ କୁଳରେ
ରହିଲୁଁ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଦୁର୍ବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ପାନାହାର କଲେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଡିଟି
ପାରିଲି ନାହିଁ । ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ବିଜ୍ଞଦବାବୁ
ନାଆରେ ବସି ଆମଣା ଗ୍ରାମ ଦିଗକୁ ଘୂଲିଗଲେ ।
ଆମ୍ବେମାନେ ଗଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲୁଁ । ଦୁଇଦିନ
ଉଦ୍‌ବ୍ରତରେ ମୁଁ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଟ୍ଵ ହେଲି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଶଶରଟା
ଏପରି ବିଷାକ୍ତ ଏବଂ ରୋଗାଷାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ଯେ,
ଅନେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଅଳମିଣ୍ଣ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥିଲା । ଶିରଃପୀଡ଼ା, ଅଙ୍ଗର୍ଷ୍ଣ, ଅନିଦ୍ରା, ଅର୍ଣ୍ଣରେଗ
ଜନିତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ତସ୍ଥାବ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ରେଗ
ଏକାବେଳକେ ଶଶରକୁ ଆନ୍ଦମଣ କରି ବସିଥିଲେ ।
ମଧ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ କେଜାଣି ବା
ସ୍ଵାପ୍ନାଧର କରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କ୍ଷଣିକ ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟ ଲଭ ନିମରନ୍ତେ
ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଦୁଇତୋଳା ଓଜନର
ଦେଶୀ ମଧ୍ୟ ପାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ସମୟରେ
ମାତ୍ର ଜାତ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ
ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟପ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟଟା
ଯେମନ୍ତ ସାଧାରଣ ଫେରୁ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।
ବାବୁମାନଙ୍କ ରୁକର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବଜାରରୁ
ଆନ୍ଦ୍ୟାନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ପିତା ପୁଣି ଭ୍ରାତା
ଘରର ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍
କାତ କୁମିରେ ମଧ୍ୟ କଣି ଆଣେ । ଧୂଣି
ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରଷି ଦଶଘଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣ୍ଟି ଦୋକାନରେ
ଉଦ୍‌ବ୍ରତେଜମାନଙ୍କର ବୈଠକ ବସିଯାଏ । ତେଜାନାଳର
ଜଣେ ଶୁଣ୍ଟି କେତେଥର ମୋ ପାଖରେ କହିଛି—
“ଆଜ୍ଞା, ବାବୁମାନଙ୍କ ସକାଶେ ମୁଁ ରାତିରେ ତିଆଶ ଖାଇ
ପାରିଲି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଡାଳି ଯାହା କାହିଁ ରାନ୍ଧି ରଖେଁ,
ବାବୁମାନେ ରୋଷେଇ ଘରେ ପଣି ହାଣିରୁ ସମସ୍ତ
ପର୍ଦାର୍ଥ ଖାଇଯାନ୍ତି ।”

ପ୍ରଶ୍ନ—“କେଉଁ ବାବୁ ରେ ?”

“ଆଜ୍ଞା, କାହା ନାମ କହିବି, ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ
ସମସ୍ତେ ।” ମଧ୍ୟପ ଯେ କେତେବୁର ମାତ୍ର, କେତେବୁର
ଜୟନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ, ସେଥିର ଏହା ଅନ୍ୟତମ
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କେବେଳ ମଧ୍ୟ ନୁହେ, ସେ ସମୟରେ
ତେଜାନାଳରେ ଆୟୁ ଓ ମଦତର ମଧ୍ୟ ବହୁଳ
ପ୍ରଗର ଥିଲା । ଲୋକ ସାଧାରଣ ମାଦକସେବା ଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ବ୍ରତେଜି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଷ୍ଟମିଶାଳୀ
ଲୋକ ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲେ ।

ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ସଭ୍ୟତା
ପ୍ରଗର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତେଜାନାଳ ସଦ୍ବ୍ୟଥମ । ଜ୍ଞାନ
ଏବଂ ଭାଷାର ପ୍ରଗର, ଉଂବା ସ୍କୁଲ, ଟୋଲ,
ଦାତବ୍ୟ ଉଷ୍ଣଧାଳୟ, ରାଜଦାନ୍ତ, ନିର୍ମାଣ ସମସ୍ତ
ବିଷୟରେ ଭୁତପ୍ରକାର ମହାବାଜା ପ୍ରାତଃ ସୁରଣୀପୁ;
ମହାବଜନ ଭାଗୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ପ୍ରଥମ
ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ନିଜେ ଜଣେ ଫାନ୍ଦୁ ଏବଂ ଉଚ୍ଚକଳ
ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ଏବଂ ନୟାନ୍ତିକ ଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ
ବାନ୍ଦି ଦଶଘଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେଶୀଯ
ସମାପ୍ତ କରି ପଣ୍ଡିତ ସଭା କରି ବସନ୍ତ । ଦିନେ
ଉଜ୍ଜଳଭାଷା ଓ ଦିନେ ସନ୍ଧୁର କାବ୍ୟପ୍ରକାଶର ଚର୍ଚା
ହୁଏ । ନୟାପୁଶାୟ ଚର୍ଚାକୁ ସେ ଅଧିକ ସୁଖକର
ମଣ୍ୟ ଥିଲେ । କାଶୀ, ନବଦ୍ଵାରା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶୀଯ
ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଟଳୀ ସଦବା ତାହାଙ୍କ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ
ଥାନ୍ତି । ଆଖେଟକ ତାହାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ବିନୋଦର
ବିଷୟ ଥିଲା । ହତ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗୋଟାଏ
ରେଜଣ୍ଟସ ଖାତା ଥିଲା, ସେଥିର ସନ୍ଧ୍ୟା ତିନିକିଅଣ୍ଟି
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁଁ । ବ୍ୟାଘ୍ର ପେଣ୍ଟର ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ମଧ୍ୟରେ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସେ ପୁଷ୍ଟବତ୍ର ପାଳନ
କରୁଥିଲେ । ନିଜଗଡ଼ରେ ବୃଦ୍ଧତମ ଭାଗୀରଥୀ
ସରେବର ତାହାଙ୍କର ଅକ୍ଷୟ କାଢି । ମହାବାଜାଙ୍କ ପରି

ଉନ୍ନତ ସ୍କୁଲଶାର ମନ୍ତ୍ର୍ୟ ମୁଁ ଜୀବନରେ ଦେଖିନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ବସିବା ଚୌକୀ ସୃତରୁ ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ; ଦୁଇଶତ ମନ୍ତ୍ର୍ୟ ସହଜରେ ସେଥିରେ ବସି ପାରନ୍ତି । କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିକୋପ୍ରାଣୀ ଯଦ୍ରାଳପୁରୁ ସେ ସମୟ ସମୟରେ ଆଗମନ କରୁଥିଲେ । ସେଥିସକାଣେ ତାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଇଗୋଟି ଚୌକୀ ଦିଳକ ଉପରେ ସବଦା ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରହିଅଛି । କମିଶନର ସେରେପ୍ରାଦାର ବାବୁ ବିଚିହ୍ନାନର ଦାସଙ୍କ ତୁଳସୀପୁରସ୍ତ ଉଦ୍ୟାନରେ ସନସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତ ରଜା, ଦେବାନ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ରଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଦେନି ଗୋଟାଏ ସବୁ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସବୁ କେଷରେ ମୁଁ ମହାରଜାଙ୍କ-ଠାରେ ପ୍ରଥମ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ—ପ୍ରଥମ ସାଷାତ୍ ଏବଂ କଥୋପକଥନ ଦିନଠାରୁ ସେ ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ସ୍ନେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ସମୟରେ ସାଷାତ୍ ହେଲେ ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ମୈତ୍ରୀ ଭାବରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ କଟକ ବକ୍ସିବଜାର ମନ୍ତ୍ରର ହତାର ସାଷାତ୍ ହୋଇଗଲା । ନାଳଟିର ରାଜପରିବାର ସକାଣେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମନୋହର କିନିସ କିଣି ଦୁଇହାତରେ କୁଣ୍ଡାଳ ଧରିଥାଏଁ । ଦୁଇର ମହାରଜାଙ୍କର ବିଶାଳ ଗୋଡ଼ ଗାଡ଼ ଦେଖି ଦୋକାନ ମନ୍ତ୍ରରେ ଲୁଚିଗଲି । ତାଙ୍କର କିନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲା । ତୋକାନ ଆଗରେ ଗାଡ଼ ଛିଡ଼ାକରଇ ଗାଡ଼ରୁ ଓହାଇ ପଡ଼ିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ! ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ! ଡାକ ଡାକ ମୋ ଆଢ଼ିକୁ ଗୁଣ୍ଠାଳ ଅସିଲେ । ମୁଁ ଅନାୟିତ ଭାବରେ ଲୁଚିବା ହାନରୁ ବାହାରିପଡ଼ି ତାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଧାର୍ଦ୍ଦିଅସିଲି । ଯୋଡ଼ାକ ହାତ ବନ୍ଦ; ମନ୍ତ୍ରକ ବୁଆର୍ଦି ଅନ୍ତବାଦନ କଲି । ମହାରଜା ବାହାଦୁର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ତକ ଧାରରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ମୋ ସହିତ କଥୋପକଥନ କଲେ । ମହାରଜାଙ୍କ

ନିରହଙ୍କାର ସ୍ଵଭାବ ଓ ସଦାଶୟତାର ପରିଚୟ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଅତି ତୁଳ ବିଷୟଟି ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କଲି । ମହାରଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁଣଗ୍ରହ ଥିଲେ, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ବିଶେଷ ଯହି ଥିଲା ।

ଆସିଥୁଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ବାବୁ ବିଜୟକୁମାର ଚନ୍ଦବର୍ତ୍ତୀ ତେଜାନାଳରେ ସହୀକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପେପର ରୂପବଣୀ, ପେହିପର ପତିପରାୟଣା ଥିଲେ । ବଜଳା ଓ ସାମାନ୍ୟରୂପେ ଲଂବାଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ଡାକ୍ତରବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ବିଦେଶୀମା, ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦିବାନ୍ଦିବ ନିକଟରେ କେହି ନାହିଁ, ସୁତରଂ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପରେ ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ସବଦା ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ବସାକୁ ଗତାୟତ କରୁଥିଲେ । ଏଣିକି ହମଣି ତେଜାନାଳ ଅବସ୍ଥାନ କାଳଟା ମୋ ପରିଶରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସବଦା ପୀଡ଼ିତ, ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଶୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏଁ । ନ କଲେ ନ ହୁଏ; କଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟିରେ କରେଇକୁ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟଟା ତଳାଇଦେଇ ଆସେ । ବିନଦ ଏକାଙ୍ଗ ଆସେ ନାହିଁ, ବିପଦ ପଛକୁ ବିପଦ ଲାଗିଦ୍ବାଇ ଆସେ । ଉଦ୍ବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତି ଆଶାରେ ମାସିକ ଅତ୍ୟେଇଶତ ଟଙ୍କା ବେତନ, ବିଶେଷରେ ଚିରପ୍ଲାମୀ ବେତନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅର୍ଥିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରପା ନିର୍ମୂଳ ପ୍ରାୟ । ଏଥର କାରଣ ମେଲିବାକୁ ହେଲେ ତତ୍କାଳୀନ ତତ୍ତ୍ଵପରିକୀୟ ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଉଦ୍ଧଳର ପ୍ଲାୟ କମିଶନର ଉଦ୍ଧଳବନ୍ଦୁ ରେନ୍଱େନ୍ସା ସାହେବ ତିନିମାସ ସକାଣେ ରେନ୍଱େନ୍ସା ବୋର୍ଡର ମେମ୍ବର ହୋଇ ଯିବାରୁ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ଜନ୍ମ ବାନ୍ସ ସାହେବ କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ରେନ୍଱େନ୍ସା ଏବଂ ବାନ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବରୁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ତଳି ଅସୁଥିଲା ।

ବୋର୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ସମୟରେ ଉତ୍ତରର ରେଭେନସା ସାହେବ ଅନ୍ୟତଃ କମିଶନର ପଦରେ ନିୟମିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଜନ୍ ବାମ୍ସ ପ୍ଲାୟ୍‌ରୁପେ ଉଚ୍ଚକରେ ରହି ଯାଇଥାନ୍ତେ ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ରେଭେନସା ସାହେବଙ୍କର ଅନ୍ୟତଃ ଯିବାର ନିରାକ୍ରମିତ ସମ୍ବାଦନା ଥିଲା । ମାତ୍ର ବାମ୍ସ ସାହେବଙ୍କର ଉଚ୍ଚକର କମିଶନର ପଦରେ ନିୟମିତ ରେଭେନସା ସାହେବଙ୍କର ବାଞ୍ଛିମାୟ ହୁଅଛେ । ଆମ୍ବେ ଉଚ୍ଚକରବାସୀମାନେ ବିଷୟଟାକୁ ଉଚ୍ଚକର ଦୁର୍ଗଣ୍ୟ ବିଷୟ ବୋଲି ମଣ୍ଡିଥିଲୁଁ । ଯେହେତୁ ବାମ୍ସ ସାହେବ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକର ପରମ ହିତେଖୀ ଥିଲେ । ଉଚ୍ଚକରବାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ଉଚ୍ଚକର ବିହିତ ବଂଶଗୁଡ଼ିକ ମାଲିମାମଳରେ ପଢି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛି, ସାହେବ ମହୋଦୟ ଏ ବିଷୟଟାକୁ କଷ୍ଟକର ମଣ୍ଡିଥିଲେ । ଏପରି ଘଟନାରେ ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଘରୋଇ ଭାବରେ ମାଲିମାମଳ ମୀମାଂସା କରଇ ଦେଉଥିଲେ । କୌଣସି ଭର୍ତ୍ତାପନ୍ତାନ ଦୈବାତ୍ମି କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିପଦରେ ପଡ଼ିପାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଧରି ବସିଲେ ସାଧାନୁସାରେ ତାହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଜମିଦାରମାନେ ତାହାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । ଉଚ୍ଚକର ପରମ ଦୁର୍ଗଣ୍ୟ, ମହାମ୍ବା ରେଭେନସା ଏବଂ ବାମ୍ସଙ୍କ ପରି ଜଣେ କମିଶନର ମଧ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକର ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଶାସନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ହାକିମମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚକ ସୁରୂପ । ରେଭେନସା ସାହେବ ଅନ୍ତର୍ଦେଶୀୟ ଉଚ୍ଚକର ପେରି ଆସିଲେ । ଜନ୍ ବାମ୍ସ ଆପଣାର ପୂର୍ବପଦ କଲେକ୍ଶନ୍‌କୁ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । ପୂର୍ବେ ଏହି ଦ୍ୱାରା ହାକିମଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ-ମାନନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳତର ରୂପେ ବିବାଦ ଚଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଲେଫ୍ଟେନେଞ୍ଚ ଗବର୍ଣ୍ମର ଓଡ଼ିଶା ଗସ୍ତକୁ ଆସିଥିଲେ । ହାକିମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର

୧୪

ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଉଚ୍ଚକରା ଶୁଣି କହିଲେ, “Orissa wants new blood” । ରେଭେନସା ବର୍କମାନର କମିଶନର ପଦରେ, ଜନ୍ ବାମ୍ସ ଶ୍ରାବନ୍ତର ଜଜ୍ ଏବଂ କମିଶନର ପଦରେ ନିୟମିତ ହୋଇ ଗୁଲିଗଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ପଦରେ ନିୟମିତ ହୋଇ ଆସିଲେ ମିଷ୍ଟର ସ୍ଥିଥ୍ । ସ୍ଥିଥ୍ ଏବଂ ରେଭେନସା ଉତ୍ତରପୁର ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ସୁତରଂ ଜନ୍ ବାମ୍ସଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ଥିଥ୍ ସାହେବଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ନ ରହିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଲେକମାନେ ଜନ୍ ବାମ୍ସଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହିତ ଏବଂ ନିୟମିତ ଲେକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିପର୍ଦ୍ଧାତର ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦିନ ଉତ୍ତରର ବାମ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ନିୟମିତ କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ପଦରୂପ ହେବାରୁ ଲେକଙ୍କ ଅନୁମାନ ବିଶ୍ଵାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଉଚ୍ଚକ ସାହୁତ୍ୟ ଶତାବ୍ଦୀ—୧୯ ଶତାବ୍ଦୀ)

ତେଜାନାଳରେ ଆସିଥାଣ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୨)

ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ଟ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଗଣନା କରି କୋଷ୍ଟୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ରାତି ବାରଟା ସମୟରେ ଜନ୍, ସୁତରଂ ସିଂହଲଗ୍; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନର ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ସନ୍ତ୍ରନ୍ତର ସୃଜିକାଗାରରେ ମୃଞ୍ଜ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ । ଜାତ ସନ୍ତ୍ରାନ ଯେ ପ୍ଲାନରେ ଜନ୍ମିତ ଅଛି, ସେ ପ୍ଲାନରେ ସିଂହ ଲଗ୍ନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସମୟ ଠିକ୍ କରିବାରେ ଭୁଲ ହୋଇଥିଲା । ରାତି ବାରଟା ଉପରେ ଗୋଟାକ ସମୟରେ କନ୍ୟା ଲଗ୍ନ, ଅବଶ୍ୟ ସେହି ସମୟରେ ଶିଶୁ ଜନ୍ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାବରେ ପରି ପାଇଲା । ଠିକ୍ ରାତି ବାରଟା ସମୟରେ ଯେ ଶିଶୁ ଜନ୍ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା, ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତ ଅଟେ । ଶିଶୁ ଜାତ ହେବା ସମୟରେ ତେଜାନାଳ ବାଜକରେଶ୍ୱରରେ ବାରଟା ବାଜିବାର ମୁଁ ନିଜେ ଶୁଣିଥିଲା । ଏକ ଦୁଇ କରି ଦଖା ଗଣିଥିଲା । ସ୍ଵାର୍ଥହାନି

ଉପୁରେ ମାନବ ଜାଣିଶୁଣି ଆପଣାକୁ ଆପେ
ଭୁଲଇଥାଏ । ମନେ କଳି, ଏ କି କଥା ବାରଟା
ବେଳେ ଜାତ ହେଲେ ଶିଶୁଙ୍କ ମରିପିବ ନାହିଁ, ମୋର
ନିଶ୍ଚିଧ ଭୁଲ । ସେ ସମୟରେ ବାରଟା ବାଜି ନ ଥିବ,
ନିଶ୍ଚିଧ ଗୋଟାଏ ସମୟ, ମୁଁ ଭୁଲ, ଶୁଣିଅଛି ।
ପୁଅ ଜାତ ହୋଇଅଛି, ପୁଣି ପ୍ରଥମ ପୁଅ, ମନର
ଆନନ୍ଦରେ ସେ ସମୟରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଥିଲ,
ଗରିବ ଦୁଃଖିମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରି ପକାଇଲି ।

ଶିଶୁଙ୍କ ଛ ମାସ ମାତ୍ର ବଞ୍ଚି ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ
ରୋଗରେ ମରିଗଲ । ପୁଅଟି ପରମ ସୁନ୍ଦର ଥିଲ ।
ତାହାର ନାମ ମନୋମୋହନ ଦେଇଥିଲ । ସୁଗଠିତ
ମୁଖଟି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟରେ ଯେମନ୍ତ ଚିତ୍ତ
ରହିଅଛି; ଅନନ୍ତ କୌଣ୍ଠିର ପରମେଶ୍ୱର ପ୍ରାଣି-
ସମାଜର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଜନକ ଜନମା
ଦ୍ୱଦୟରେ କି ପ୍ରବଳ ଅପରାଧସେନ ହ୍ରାପନ କରି-
ଅଛନ୍ତି ! ପୁଅଟି ମରିଯିବାରୁ ଜଗତ୍ ସପାରଟା ମୋତେ
ଅରକାରମୟ ଜଣାଗଲ । ସର୍ବ୍ୟକରଣ ଯେମନ୍ତ
ଆଲୋକଶୂନ୍ୟ, ଗୋଡ଼ତଳେ ପୃଥିବୀଟା ଯେମନ୍ତ ବୁଲି
ଯାଉଥାଏ । ମୋ ସୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅଧିକରିର
ଶୋଚମୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲ, ସବ୍ଦା ଶୟାଗତ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମୁଁ କାନ୍ଦବ ବୋଲି ସେ କାନ୍ଦନ୍ତ ନାହିଁ ।

ରାମାୟଣ ବାଳକାଣ୍ଠର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ (୧୮୮୦) । ଏହା ଜନ୍ମ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ସାହେବଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ।
ତହିଁରେ ନିମ୍ନ ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ ଥିଲ ।

To

John Beames Esquire B. C. S.

Honoured Sir.

I beg most respectfully to dedicate this work to you as a token of the affectionate gratitude which Orissa has always felt towards you for the intelligent and heart-felt interest you have evinced in the improvement of the Oriya language and in the welfare of her people.

Dhenkanal

1880

}

I am
Honoured Sir,
Your most obedient servant,
Phakir Mohan Senapati

ସେ କାନ୍ଦବ ବୋଲି ମୁଁ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଉଭୟେ
ପରପର ଅଗୋଚରରେ କାନ୍ଦୁ । ମୋ ସୀଙ୍କ ମନରେ
ସାନ୍ତୁନା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବଳରାମ ଦାସ ରାମାୟଣ
ବସାଇଲା । ତେଜାନାଳରେ ଜଣେ ପୁବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଥିଲେ । ଦାଣ୍ଡି ପୋଥ ଭଲ ଗାଇ ପାନ୍ତି ବୋଲି
ତାଙ୍କର ନାମ ଜାକ ଥିଲା । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଦିରେ
ପୋଥ ପଡ଼ନ୍ତି, ପୋଥ ପଡ଼ାଟା ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ
ଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ଅସି ରାମାୟଣ
ପାରାପୁଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଖୁବ୍ ଚିନ୍ତାର କରି
ଲମ୍ବାଳ ରାତିଶୀରେ ଗାଇ ଯାଉଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ
ପାଠ-ସମୟରେ ମୋ ଧୀ ଭକ୍ତିକ କରି ମୋ ମୁହଁକୁ
ରୁହି ରହିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ବିଷୟ ବୁଝି ପାରନ୍ତି
ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବୁଝିବା ତ ଥାଉ, ପାଠର ସମସ୍ତ
ବିଷୟ ବୁଝିବା ମୋ ପଣ୍ଡରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ ଥିଲା ।
ପୁଷ୍ଟକ ପାଠ ବନ୍ଦ କରଇ ଦେଲି । ତେଜାନାଳ
ମନାରାଙ୍କ ପୁଷ୍ଟକାଳପୂର୍ବ ସମ୍ବୂଦ୍ଧ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ
ଆଣି ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଦିନବେଳେ
ଅନୁବାଦ କରେଁ । ସନ୍ଧା ସମୟରେ ସୀଙ୍କ ଶୁଣାଏଁ ।
ପ୍ରାୟ ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ
ପଡ଼ିଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ବୁଝି ଯାଉଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ
ସେ ନିମଣି ପୁଷ୍ଟଶୋକ ପାପୋରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଳ
ବା ଆଦିକାଣ୍ଠ ରଚନା ଓ ଗ୍ରଂଥ ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ବାଲକାଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ବିନାମୂଳରେ ସବସାଧାରଣରେ ବିତରଣ କରିଦେଲା । ସମଶଳ ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଅନୁବାଦ ଏବଂ ପାଠ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ହାତଯୋଡ଼ି ପ୍ଲିରଭବରେ ମୋ ସମ୍ମନ୍ଦୁଖରେ ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ବସି ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବାହ୍ୟଜ୍ଞନ ନ ଥାଏ । ରାମ ବନବାସ ଅରମ୍ଭିତାରୁ ତାଙ୍କ ନେଷ୍ଟରୁ ଲୋତକଧାର ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଠ ସମାପ୍ତି ଉତ୍ତରେ ଦେଖି, ଲୋତକ ପାତରେ ସମ୍ମନ୍ଦୁଖ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ତିକ୍ତ ଯାଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ରଷ୍ମୀ ଶ୍ରାଵମତନ୍ତ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ବିଷୟରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସୀତାଦେବୀଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ ହେଲା; ସେହି ଅଂଶଟା ଶ୍ରବଣ ମାସକେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଫୋଧରେ ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ, “ଦୃଷ୍ଟା ରଷ୍ମୀ—ଦୁଷ୍ଟରିଷା ନିର୍ମଳା, ତୁ ମରିଯା, ମରିଯା ।”

ପ୍ରତିଦିନ ରାମାୟଣ ପାଠ ସମୟକୁ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ସମୟ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ କର୍ମ ତ୍ୟାଗକରି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଆସନ ପକାଇ ବସିଥାନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣ ପାଠ ଛୁଟ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କର୍ମ ନ କରି କେବଳ ରାମାୟଣ ଲେଖି, ସେ ଦିନଯାକ ଅନ୍ୟ ସବ୍ଲପ୍ରକାର କର୍ମ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ପାଠ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିବେ । ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଅନୁବାଦ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, ‘ଅନ୍ତେମାନେ ପୁଷ୍ଟ ସକାଶେ କିମ୍ବାଇଁ କାନ୍ଦିବା ? ପୁଷ୍ଟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନାମ ରଷା କରିବ, ଏଥିପାଇଁ ସିନା ? ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡକ ହାତରେ ଧରି କହିଲେ, ଏହି ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ, ଚିରକାଳ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନାମ ରଷା କରିବ ।’ ଏହି ସମୟରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦିନ୍ଦ୍ୟ ପୁଷ୍ଟ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ପୁସ୍ତକ ପାଠ ସମାପ୍ତ ଉତ୍ତରେ ମୋତେ ଅନାଇ କହନ୍ତି, “ଭୁମେ କିପରି ଏ ପ୍ରକାର ରୁକ୍ଷ ମିଳାଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପଦ୍ୟ

ରଚନା କରିଯାଅ ? ଦିବାରସୀ ସୀତାଦେବୀ ଏବଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୃଦ୍ଧକ କଥେପକଥନ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଇଚ୍ଛା, ମାତ୍ର ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ କେହି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଦାମ ଥିଲା, ତାକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ବୃଦ୍ଧନ୍ତ କହନ୍ତି । ମାତ୍ର ପେଇଟା ଭକ୍ତିକରି କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ରହିଥାଏ, କଥା କହି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଦିନେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଦିନେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏଁ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ବିତ ଭାବରେ ଭାବ ଆନନ୍ଦରେ ସେହି ଦାସୀଙ୍କୁ କହୁଥିଲେ, “ଆମ ବାବୁ ତ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିପାରନ୍ତି, ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଲେଖିଯାନ୍ତି ।” ଦାସୀ କହିଲା, “ହଁ ହଁ, ଆମ ଗାଁର ତ ତେର ଲୋକ ପୋଥୁ ପଡ଼ନ୍ତି, ଗୀତ ଗାନ୍ତି ।” ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଣିଗଲା । ସେ ଆଶା କରିଥିଲେ, ଦାସୀଟା ତାଙ୍କ ସ୍ଥାମୀଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରିବ; କଣ କହୁଛି ନା, ତା ଗାଁରେ ତେର ଲୋକ ପୋଥୁ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାସନା ପ୍ଲାନରେ ଖୁବ୍ ଯହିରେ ଖଣ୍ଡଏ ରାମାୟଣ ପୁସ୍ତକ ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଉପାସନା ଉତ୍ତରେ ଅଧ୍ୟାଯେ ବା ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ କରି ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ କୌଣସି ଦିନ ସେ କୌଣସି ସମୟରେ ହେଉ ‘ସୀତାଦେବୀ’ ଏହି ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ ମାସକେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହାତଯୋଡ଼ି ନମସ୍କାର କରନ୍ତି । ତତ୍କଷଣାତ୍ ତାଙ୍କ ନେଷ୍ଟରୁ ଲୋତକ ଧାର ବହିଥାଏ । ସେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁ ପରମ୍ପରା ଓ ସତ୍ୟବିଶ୍ଵା ଥିଲେ, ଧାନ ଧାରଣାରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିଲା ।

ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଷ୍ଟର ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁର ଦଶ ବାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମାତ୍ରଭାଷାର ଆଲୋଚନା ପ୍ରାୟ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିଥିଲା । ନାନା କାରଣରୁ ସ୍ଵଲ୍ପ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ତାଳିକାରୁ ମୋହର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଉଠିଯାଇ

ଥିଲା । ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ ଚଳିବାର ଆଶା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି କେଣେଯି ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ ଛୁପିବାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବାବୁମାନେ ଅବଜ୍ଞା ନେବରେ ଉଚ୍ଛଳ ପୁସ୍ତକକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ମାତ୍ର କେମନ୍ତ ଗୋଟା ସ୍ଵଭାବ, କିଛି ନ ଲେଖିଲେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସମୟ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ର ଏବଂ ସାହୁତ୍ତିକ ପତ୍ରକାରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲା । ଉଚ୍ଛଳର ଅଚ୍ୟାଭୂତ ହାକିମ, ଉଚ୍ଚକାରଗ୍ରାହୀ ପ୍ରଧାନ ଅମଲ, ପ୍ରଜାପୀତ୍ତକ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବିଦ୍ୱୁତ୍ପାନ୍ତକ ପଦ୍ୟ ବେନାମୀରେ ଲେଖେ ସମୟ ସମୟରେ ସେହି ପଦ୍ୟ ବିଷୟ ଦେଇ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଲେ । ରାମାୟଣ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବାନ୍ତର ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ବଙ୍ଗଳା ଲେଖି ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ କବି ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ, ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଅଭାବ ବା କଣ ଅଛି ? କେହି ପଡ଼ିନ୍ତି ବା ନ ପଡ଼ିନ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ନ ପଡ଼ିନ୍ତି, ଉଚ୍ଚଶ୍ୟତରେ କେହି ହେଲେ ପଡ଼ିବେ । ମୋ ମାତୃଭୂଷାରେ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ିବ ତ । ବଙ୍ଗଳା ଲେଖା ଏକାବେଳକେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରି ଓଡ଼ିଆରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ବିଶେଷରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ ପ୍ରତିକାରୀ ଏବଂ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଶୁଣୁଥିବାରୁ ସମୟ ପାଇଲେ ରାମାୟଣ ଲେଖିବାକୁ ବସିଯାଏ । ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ତେଜାନାଳରେ ମୋ ପୀଡ଼ା ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ଦିନଶତ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଅଧିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖିବାକୁ ବେଳ ଅଣେ ନାହିଁ ।

ତେଜାନାଳରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ରଞ୍ଜିନିଯୁର ଓ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଉତ୍ତରସିଯୁର ଥିଲେ; ଏ ଦୁଇଜଣା-ଯାକ ମହାମ୍ବା ବାନ୍ସଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅନୁଗୁଷ୍ଠାତ

ଲେବ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦିରି କରିବାରୁ ଉଭୟେ ବରଖାସ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପଦବ୍ୟୁତ ବିଷୟରେ ଲେକେ ଆଶଙ୍କା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମେ ସମୟରେ ସାଧାରଣ କର୍ମଭୂମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ ମହାମ୍ବା ବାନ୍ସଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଭୂମା ମାତ୍ରକେ କମିଶନରଙ୍କ ଅପ୍ରିୟପାତ୍ର ।

ସେ ସମୟରେ ତେଜାନାଳ ରାଜସାର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁବକ କର୍ମଭୂମି ଥିଲା । ତାହାର ପଦବୀ ଖାନ୍ସମା । ସେ ଆପଣାକୁ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁନ୍ଦିରି ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଏ ଏବଂ ରାଜପୁର ପରି ଲୋକଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଆଚରଣ ଦେଖାଏ । ଲୋକଟା ଏପରି ସ୍ଵର୍ଗପର ଯେ, ଏକୁଟିଆ ସୁଖରେ ରହିବ ବୋଲି ଆପଣା ପିତାମାରୁ ପୃଥିକ୍ ରହିଥିଲା । ଥରେ କୌଣସି ମନ୍ଦିମାରେ ତାହାର ବାପ ନାମରେ ଉତ୍ଥାରଣ ବାହାର କରିବା ସକାଶେ ମୋ ଅଦାଳତରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ତାହା ନାମଙ୍କୁ ରକିଥିଲା ।

ମହାରାଜା ଭର୍ଗୀରଥୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁରଙ୍କ ପରଲୋକର ଶମନ ଉତ୍ତରେ ରାଜସରକାରର କର୍ମଭୂମି ବନ୍ଦବୋସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ କମିଶନର ସାହେବ ତେଜାନାଳ ଯାଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବିଭାଗର କର୍ମଭୂମି ବନ୍ଦୋବନ୍ତ ଉତ୍ତରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିଯୋଗ ଶତଣୀ ରୂପର ବନ୍ଦୋବନ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ବିଭାଗରେ ରୂପର କାଳି ପିଲା ରାଜା ପାଖରେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ରୂପର ରହି ଗୋଲମାଳ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କମାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାଟିଲାଗି ରୂପର ରୂପର କାଟି ଆଶେ । ଜଣେ ସେ ଡାଳକୁ କାଟି ଉପଯୁକ୍ତ ମାପରେ ଦାନ୍ତକାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଜଣେ ବାହାର ପାଖରୁ

ସେ ଦାନ୍ତକାଠି ଘେନ୍ଦିଯାଇ ମଣିମାଙ୍କ କାଠିଲି
ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇ ଦିଏ । ଚତୁର୍ଥ ରୂପରେ ଶାଶ୍ଵମୁକ୍ତ
ଶ୍ରାହପ୍ରକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ । ସହେବ ତିନିଜଣ ରୂପରକୁ
ବାହାର କରି ଜଣେ ମାତ୍ର ରଖିଥିଲେ ।

ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନରୁ ମଧ୍ୟ ରୂପର
କମାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଖନାଏର ସୁଆର (ପାଚକ)
ବ୍ରାହ୍ମିନଥିଲେ ଛ ଜଣ ଦୁଇ ଜଣ ରଖି ରୂପରକୁ
ବାହାର କରିଦେଲେ । ପଦବୁଢ଼ ସୁଆରମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ କଟକନିଜ୍ଞବାସୀ ଲୋକ ଥିଲା ।
ଅନେକ ଦିନ ରହିବା ହେଉଥିଲେ ସେ ତେଜାନାଳ
ଗଡ଼ରେ ଦୋହରା ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଇ ଏକପ୍ରକାର
ତେଜାନାଳବାସୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତା ପଷଟରେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୃଦ୍ଧ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ରୂପର ଶଣ୍ଡି
ରକ୍ଷାପାଇଁ ମୋତେ ଧରି ପଡ଼ିଲା । ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ
ଦେନି ଯାଇ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା । ଏହି ପାଚକଟି
ନ ରହିଲେ ରଜାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏହି
ପାଚକଟି ରଜାଙ୍କ ସକାଶେ ମିଶ୍ରାନ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ,
ପାଉଁରୁଟି ତପ୍ତାର କରି ଜାଣେ । ସାହେବ ହକୁମ
କଲେ, ଏପରି ପାଚକ ଜଣେ ରହିବା ନିଚାନ୍
ଆବଶ୍ୟକ । କେତେ ଦରମା ପାଏ ? ସାତ ଟଙ୍କା ।
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏପରି ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକର ବେତନ
ମାସିକ ତିରଣ ଟଙ୍କା ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସେହି
ବେତନରେ ରହିଗଲା । ସେ ଲୋକଟିର ମୋ ପ୍ରତି
ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତ । ସମୟ ସମୟରେ ମୋ ବସାକୁ
ଯାଏ । ପ୍ରଫ୍ଲୋଜନ ହେଲେ ମୋ ବସାରେ ଲଢ଼ି
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଇ ଆସେ । ସେ ଲୋକଟି ଭଲ
କହିପୋଛି ପାରେ, ଓଡ଼ିଆ ଲେଖି ପଡ଼ି ଜାଣିଥିଲା ।
ତେଜାନାଳ ରଜକରେଇରେ ସେ ସମୟରେ ଓକଲ
ମୁକ୍ତାର ନ ଥିଲେ । ସେ ଲୋକଟି ଆୟବୁଦ୍ଧ
କାମନାରେ ଅଦାଳତରେ ତାହାକୁ ମୁକ୍ତାର ପଦରେ
ନିୟମିତ କରିଦେଲା ।

ମୁକ୍ତାରରେ ସେ ଲୋକଟିର ମାସିକ ଶତାବ୍ଦୀ
ଟଙ୍କା ଆୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋ ପ୍ରଥମ ପୁଅ
ମୃଜ୍ଜୁର ଅଲ୍ଲ ଦିବନ ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ସମୟରେ
ପୌତ୍ରବସ୍ତ୍ରରେ ଶୟାଗତ ପ୍ରାୟ, ଠିକ୍ ସେହି
ସମୟରେ ଉଚ୍ଚ ମୁକ୍ତାରର ଜଣେ ମହକିଲର
ଗୋଟାଏ ମକଦମା ଉସ୍ମିସ୍ କରିଦେଲା । ସେହି
ଦିନଠାରୁ ମୁକ୍ତାରବାବୁ ମୋ ବିପକ୍ଷରେ ଘୋର
ଶମ୍ଭୁତାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତେଜାନାଳ
କରେଇର ଜମାଦାର ଜଣେ ଘୋର ଗଞ୍ଜୋଡ଼, କଞ୍ଚି
କର୍ମ କରେ ନାହିଁ, ସବଦା ଗଞ୍ଜେଇ ଖାର ବୁଲୁଥାଏ ।
ସମୟ ସମୟରେ ନିଶାତୁଙ୍କରେ ମୋ ଅଦାଳତରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭୟକ୍ଷର ଗେଲମାଳ କରେ ।
ବାରମ୍ବାର ନିବାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ନାହିଁ ।
ଦିନେ କରେଇ ସମୟରେ ମୁଁ ସାକ୍ଷୀ ଜବାନ-
ବନ୍ଦ ନେଉଥିବା ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ
ଭୟକ୍ଷର ଗେଲମାଳ କରିବାରୁ ତାକୁ ଅଦାଳତର
ଅବମାନନା ହେଉଁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଜରିମାନା କଲି । ସେ
ହେଲୁ ମୋହର ଶତ୍ରୁ ନମ୍ବର ତିନି । କରେଇର
ମହାପିଧ ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ମୋ ସହିତ
ଶମ୍ଭୁତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗାଏ ଶତ୍ରୁ ଫଶ୍ଯା ହେଲେ
ରୁରି ଜଣ । ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ପୌତ୍ର, ପ୍ରାୟ
ଶୟାଗତ, ଅତି କଷ୍ଟରେ କେତେ ଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କରେଇର ବସି ଦେନିକ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶେଷ କରି
ବସାକୁ ରୁଲି ଆସେ । ସେରପ୍ରାର ଆଉୟନ୍ତରିକ
କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବା ସକାଶେ ମୋହର ସାମର୍ଥ୍ୟ
ନ ଥାଏ । ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ ବା ସୁଯୋଗଟା ବିପୁଳ
ଧନାଗମ ସମ୍ଭାବରେ କରେଇର ପେଣ୍ଟାର ବାବୁଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ
ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଏବଂ ନଥୁରେ ମୋ ଲିଖିତ ରାତ୍ରି
ସବୁ କାଟି ତିନ୍ତି ପ୍ଲଟରେ ଉସ୍ମିସ୍, ବା ଉସ୍ମିସ୍
ପ୍ଲଟରେ ତିନ୍ତି, ଆଉ ଦେବାନି ମାମନ ନଥୁରେ ଶବ୍ଦ
ଟଙ୍କା ତିନ୍ତି ପ୍ଲଟରେ ଦଶଟଙ୍କା, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ପ୍ଲଟରେ

ପରୁଣ ଟଙ୍କା ଲେଖି ଦେଇ ଲେକମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଟଙ୍କା ସାତାହି ବିଷୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଆସିଥାଏ ସୁପରିଶେଣ୍ଡେଜ୍ ରାପୁ ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଦାସ ବାହାଦୁର କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଉଆଡ଼ିର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରତାଳୀ ତଦନ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ତେଜକାନାଳକୁ ଆସିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପରିଦର୍ଶନ ଉପରେ ମୋ ସେବା ତତ୍ତ୍ଵର ସମୟ ଉପର୍ତ୍ତ ହେଲା ।

ପେକ୍ଷାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅମଲମନେ ଆପଣା ଆପଣା ଇନକାର ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହି ଧରି ହାକିମଙ୍କ ମିସଲରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାକିମ ଖଣ୍ଡ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହି ଧରି ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପୁନ୍ତା ଓଲଟାଇ ଅଛନ୍ତି, କେତେଟା ନମ୍ବର କାଟକୁଟ ଦେଖାଗଲା । ହାକିମ ମୋତେ ଅନାଇ ପରୁଣିଲେ, “ଏତେ କାଟକୁଟ କି ସକାଶେ ?” ଗୋଟାଏ ପୁନ୍ତା ଏପରି ଅପଙ୍ଗତ କାଟକୁଟ ଦେଖି ମୁଁ ତ ଅପ୍ରିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ବହି ଦେଖେ ବୋଲି କହି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହିଟା ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଟାଣି ନେଲି; ଓଲଟାଇ ଦେଖେଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁନ୍ତାରେ କାଟକୁଟ । ମୋତେ ଯେମନ୍ତ ଆଉ କିଛି ପଦାର୍ଥ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଉଥାଇଁ । ହାକିମଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି; “ମୋ ସେବା ତଦାରକି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ବନ୍ଦ ଥାଉ, କାଳି ତଦାରକ କରିବେ ।” ଦୟାମୟ ପ୍ରତ୍ଯେ ଆବାଲରୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରି ଆୟୁ ଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସହାୟ ହେଲେ । ହାକିମ ମୋହର ପରମ ହିତେଷୀ ବନ୍ଦ, ନଚେତ୍ର ସେହି ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ବସାକୁ ଆସି ସବୁ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲି, ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ବୁଝିଛି, ଶତ ଶତ ନମ୍ବର କାଟକୁଟ ! ମୋ ପଣ୍ଡରେ ଯେ କଣ ସଟନା ହେବ, ସେ ତିନ୍ତା ମୋ ମନ ମଧ୍ୟରେ ମୁହଁର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଉଦୟ

ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହି ଅମଲଟା ଯେ ସେସନ ସମ୍ପୋଦନ ହେବ, ଏହା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ କଥା; କି ଉପାୟରେ ଏହି ଲେକଟା ରକ୍ଷା ପାଇବ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଅପ୍ରିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ପେକ୍ଷାର ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲ, ତାହା ମନରେ ଯେମନ୍ତ ଭୟ ବା ଚିନ୍ତାମାତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନାହିଁ । ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପ୍ରପୁଙ୍କ ମନରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥାଏ । ସେହି ପେକ୍ଷାର ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ପରିବାର, ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭାଇ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ମତ୍ତୁଆଳ, ବଦମାସ, ଦିନ୍ବିକ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣିଲ, ହାକିମ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ହକୁମ ଅନୁସାରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କାଟକୁଟ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ତଦାରକି ହାକିମ ଆସିଥାଏ ସୁପରିଶେଣ୍ଡେଜ୍ କୁ ଜଣାଇବେ ବୋଲି ସବୁ ଭାଇ ଏକଟ ବସି ପ୍ରିସ୍ ର କରିଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଦେଖି ପୁରୁଣା ସମସ୍ତ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହି ତିରି ପକାଇ ରାତି ଯାକ ଅନିତ୍ରାର ବସି ନୂତନ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହି ଏକପ୍ରତ୍ୟ ପ୍ରମୁତ୍ତ କରି ପକାଇଲ । ତିନିଜଣ ଅମଲ ସାରାବତୀ ବସି ନୂତନ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହି ପ୍ରମୁତ୍ତ ହୋଇଗଲା, ମାତ୍ର ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ଶତ ନଥ୍ ସଂଶୋଧନ କରିବା ସଫଳ କଥା ନୁହେଁ, ଏକାବେଳକେ ସାଧ୍ୟାଜାତ । ପରଦିନ କରେଶାରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ବହିରୁ ତଦାରକ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର କାଟକୁଟ ନଥ୍ସବୁ ଧରି ପଡ଼ିଗଲା । ମୋହର ପରମ ହିତେଷୀ ଆସିଥାଏ ସୁପରିଶେଣ୍ଡେଜ୍ ଆପଣା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେକ୍ଷନ ରିପୋର୍ଟରେ କେବଳ ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ଆସିଥାଏ ମ୍ୟାନେଜରଙ୍କ ସେବାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନଥ୍ ନଶ୍ଚ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଗଲା ।” ହାକିମ କେବଳ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ କାଟକୁଟ କିମ୍ବା ଜାଲ ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ନାହିଁ । ସୁପରିଶେଣ୍ଡେଜ୍ ସିଥ୍ ସାହେବ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେକ୍ଷନ ରିପୋର୍ଟ ପାଠକରି

ତେଜାନାଳ ସେରୁପ୍ତା ତଦନ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ତାରିଖ ନିରୂପଣ କରି ରୁଆନା କଲେ । ମୋ ପ୍ରତି ସାହେବଙ୍କ ଅଦିପ୍ରାୟ ବିଷୟ ମାତ୍ରେ ଭଲ ଜଣା ଥିଲା । ଏ ଯାହା ମୋହର ଯେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଭଲରୁପେ ବୁଝି ପାରିଲା । ତଥାପି ମୋ ଆମ୍ବରକ୍ଷା ସକାଶେ ଓ କିଛିମାତ୍ର ହେଲେ ଭାବନା ମନରେ ଉଦୟ ହେଉ ନାହିଁ; ଯାହା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଥିବା, କିପରି ଏହି ଅମଲଟା ଜେଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବ, ଏହିକି ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା । ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ମୋ ସ୍ଥିର୍କୁ କିଛି ଜଣାଇଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ବସି ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାର ଦେଖି ମୁଁ ମୃତ ପୁଷ ବିଷୟ ଭାବନା କରୁଥିବାକୁ ମନରେ କରି ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ କହି ତୁମ ହୋଇ ପାଖରେ ବସନ୍ତ । ପେଣ୍ଠାରକୁ ଜେଳରୁ ବଞ୍ଚାଇବା ସକାଶେ ମୁଁ ବ୍ୟସ୍ତ, ଇତ୍ୟବସରରେ ସତ୍ତାତା ଗେହିର ବାବୁ ମୋ ମୁଁ ଶ୍ରୀରେ ସମସ୍ତ ଅପରାଧ ନଦି ଦେଇ ଆପେ ଖଲାସ ହୋଇଯିବାର ଉପାୟ ଅନେକଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । କି ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରିବି, ଏ ବିଷୟରେ ପରମର୍ଶ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ ତେଜାନାଳରେ କେହି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେତ ପରମ ଶତ୍ରୁ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ହୋମିଓ ପ୍ୟାଥିକର ମୂଳମନ୍ତ୍ର “Similia Similibus.” “ସମେ ସମ” ଉପାୟଟି ଅବଳମ୍ବନ କରିବାକୁ ଅଗର୍ଥ୍ୟ ବାଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟାୟକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟାୟରେ ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ପାଇବାକୁ ପାଇବାକୁ ।

ମୋ ଅପ୍ସ ମହାପିସଖାନା ଅର୍ଥାତ୍ ନଥ୍ ପ୍ରଭୃତି କାଗଜପତ୍ର ରଖିବାର ଘରଟି ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ରୂପରେ, ପୁଣି ପୁଣିରୁଣା । ସେହି ଦର ଉପର ରୁଳିଆରୁ କୁଟା ଓଲିର ପକାଇ ଖାନେ ଖାନେ ଫାଙ୍କ କରଇ ଦିଆଗଲା । ନଥ୍ସବୁ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ କମାକରି ତାହା ଉପରେ ପାଣି ଢାଳି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରଇ

ଦିଆଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ମୋ ପରମର୍ଶ ଅନୁସରେ ପେଣ୍ଠାର ବାବୁ ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହସ୍ତ କମ୍ପ୍ଟର ଦେଇଥିଲୁ, ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ସହଜରେ ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାଇଥିଲା ।

ଗଡ଼ନାତ ସୁପରିଶେଷେଣ ମିଶ୍ରର ସ୍ଥିଥ ସେରେପ୍ତା ପରିଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ତେଜାନାଳକୁ ଆସିଲେ । ଉଚ୍ଚ, ଶ୍ଵରୁଳ ଶ୍ରୀରାମ ମୁଣ୍ଡିଟି ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ମହାପିସଖାନା ବୃଦ୍ଧ ମଧ୍ୟବଳରେ ଉପା ହୋଇ ଉର୍ଧ୍ଵ ନିମ୍ନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ନିଶ୍ଚଳଣ କରି ଦେଖିଲେ । ଉପର ପାଣି ପଡ଼ି ଭିଜା ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ରଣ୍ଗ କୃତ ଜମା ହୋଇଥିବା ନଥ୍ରୁତିକୁ ଅନାଇ ମୋତେ ଶାଶ୍ଵତବରେ କହିଲେ, “ବାବୁ, ତୁମେ ବଡ଼ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲ; ମାତ୍ର ମେଗଲ ବଦୀ ହୋଇଥିଲେ କେବେ ରକ୍ଷା ପାଇ ନ ଥାନ୍ତ ।” ମୁଁ ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ମନେ କଲି, ଯାହାହେଉ ପେଣ୍ଠାରଟା ବଞ୍ଚଗଲା । ହାକିମ ତାକୁ କେବଳ ତିନି ମାସ ସକାଶେ ପଦ୍ଧତିରେ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ତ୍ରାତାମାନଙ୍କର ଭୟକ୍ରମ ଦୋଷ ଜାତ ହେଲା । ମୋତେ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସବ୍ସ କହି ବୁଲିଲେ, ସେରୁପ୍ତାର ଦେଖ ସକାଶେ ହାକିମ ତାମ୍ବୀ, ପେଣ୍ଠାର ସମ୍ପଦ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ । ଆଶ୍ରୟର ବିଷୟ, ଶିଶୁରଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ ସେମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ବିଶାଳ ଝଣଟା ଉଚ୍ଚନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଉପସ୍ଥିତ ଘୋର ବିପଦ୍ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲ, କିନ୍ତୁ ଶଶର ଦିନକୁ ଦିନ ଅବସ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଅନ୍ତରେ

ସମୟ ସକାଶେ କରେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଦିନୟାକ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହୁଏ ।

(ଉ: ସା: ୧୩ଶ ଭାଗ—୧, ସଖ୍ୟା)

ତେଜ୍ଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୩)

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଚାହୁ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କୁନ୍ତୁ ଗ୍ରାମରେ । ଏହାର ଚତୁର୍ବୀଶ୍ୱର ବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସାନ ସାନ । ପୂର୍ବେ ଏହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମରେ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଜାହାଜୀ ମହାଜନ ଓ କୁନ୍ତୁ କୁନ୍ତୁ ଜମିଦାର ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଏ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମର ବେଶ୍ ଗୌରବ ଥିଲୁ, ସବଦା ଆନନ୍ଦୋଧିବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ମହାଜନ ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ପୁଣ ସ୍ଵାକ୍ଷର୍ଯ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ସହର ତଳିଆ ରୂପକାର୍ଯ୍ୟକୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ, ଜାହାଜ ତିଆର କାର୍ଯ୍ୟ ଚକ୍ରଥିବା ସମୟରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର କାରିଗର୍କୁ ଦରୁ ବାହାରିଲେ ପରେସା ମିଳ ଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ କି ସକାଶେ ବିଲବ୍ଦିରେ କାହୁଅ ଚକଟିବାକୁ ଯିବେ ? ନିମକ ମହାଲ ଉଠିଯିବାରୁ କେବଳ ତହାଜାତ ମହାଜନ କୁହଁ, ସବ୍ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ରଶ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସଲଗ୍ନ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧକ ତନ୍ତ୍ରସାହୀ । ବାଲେଶ୍ୱରକୁ କଳଳୁଗା ଆମଦାନି ହେବା ପୂର୍ବେ ଅର୍ଥାତ୍ ପରିଶ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ତନ୍ତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଦୁଇଶତ ନମ୍ବର ସୂଚରେ ଅଛି ପାତଳା ଦଶବାର ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଧୋଣି ବୁଣା

ହେଉଥିଲା । ସତର ଶତ ଶ୍ରୀରାଜରେ ଓଲଦାଜ, ଦିନମାର, ପରସ୍ପୀ ସଉଦାଗରମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଲୁଗା ବିଲାକୁ ବିଲାଶ ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସମସ୍ତ ତନ୍ତ୍ରବଣ ଉଚ୍ଚନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ଅପ୍ରାସଗିକ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ଦରଦ୍ରମାନଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନୀ ଅଟେ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାକ୍ଷୟ ପ୍ଲାପିତ ହେବା ପୂର୍ବେ ପୀତିତାବପ୍ଲାରେ ଅର୍ଥବ୍ୟ କର କବିରଜ ଡାକ୍ତର ଡାକିବା କିମ୍ବା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅଷ୍ଟଧ ନୟ କରିବା ଦିନ୍ଦୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଉପକାର ସକାଶେ କଷ୍ଟର ମଜରଧୂକ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅଷ୍ଟଧ ଫର୍ଗର କରି ରଖିଥାଏଁ । ସାଧାରଣ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ ଆସୁବେଦୀଯୁ ନିଦାନ, ଚରକ, ଶୁଣ୍ଟୁତ, ବଗ୍ରତ ଏବଂ ରିସେଫ୍ସାର ଫର୍ଗର ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧୟବୁନ କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତେଜ୍ଜାନାଳରେ ସମୟ ଯାପନ ଏବଂ ଅଣ୍ଟୁ ପୀତିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ତେଲପାକ, ଧାତୁ ଜାରଣ ମାରଣ, ବଟିକା ପ୍ରଯୁକ୍ତ କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଗଲା । ସମୟ ସମୟରେ ତେଲ ଭସ୍ତୁ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ କଟକ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଜଳିରୁ ଲୋକ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ ।

କଥିଥିତ ଆନଦରେ ସମୟ ଯାପନ ନିମନ୍ତେ ପଶାଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଉପରେଣୀ ବସାରେ ପଶାଖେଳର ଆଡ଼ା ବସେ । କେତେଜଣ ନର୍ଦ୍ଦିନ କରଣ ବ୍ୟାହଣ ଜୁଟିଗଲେ । ଏହି ବ୍ୟାହ ଆମୋଦରେ ବୃଥା ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିଲା ।

ଦୁର୍ଗାଣ୍ୟ ସମୟରେ ଦୁର୍ବୁନ୍ଧି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଆୟୁଷେଦରେ ଏକପ୍ରକାର ସୁରାର ନାମୋଲେଖ ଅଛି, ତାହାର ନାମ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁର । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ, ଦେବାସ୍ତ୍ର ସମର ସମୟରେ ସୁରମାନେ ଏହି ସୁର ପିଇ ଭାରି ଲଢାଇ କରିବାରୁ ଅସୁରଗୁଡ଼ାକ ହାରିଯାଇ ପଳାପୂନ କଲେ । ଆଉ ହାରୁଆ ଅସୁରଙ୍କ ପରି ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ବ୍ୟାଧ ମଧ୍ୟ ଦେହରୁ ଝୁଡ଼ି ପଳାଇ-ସାନ୍ତ୍ବି । ମନରେ କଳି, ମଦ୍ୟପାନ ଜନିତ ଆନନ୍ଦ, ପୁଣି ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲ୍ଲାଭ ଏପରି ଉପାୟ ଅପରିହାୟେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଶ୍ଵୀ କରଣୀୟ । ଶୁଣି କୁ ଡକାଇ ଶୀଘ୍ର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସତ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଡାବ ଉଠାଇ ଦେଲି । ହାକିମର ହୃଦୟ, ଏଣି ପୁଣି ଗୋଟାଏ ନୃତନ ବ୍ୟକସ୍ଯ ଶିକ୍ଷା । ଶୁଣି ଦିନ ବସି ଲାଗି କେତେଟା ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ବାହାର କରି ପକାଇଲା । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଅଛି; ସେ ସମୟରେ ତେଜାନାଳରେ ବିଲାଇ ପିଲାତାରୁ ମହାଦେବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ସୁରଦେବର ଉପାସକ ଥିଲେ । ନୃତନ ଆବିଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସୁର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ କେତେ ଲୋକ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ସରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜିଛଟାଙ୍କି ମାସାରେ ପାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମାତ୍ର ହାୟ ହାୟ ! ଏ କଣ ହେଲା ! ରୋଗମୁକ୍ତ କଥା ତେଣିକ ଆଉ, ଅର୍ଣ୍ଣ, ଅତିସାର, ଦୌଦ୍ରିଯ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଗୁଡ଼ାକ ଅଧିକ ମାସାରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ପରିଦ୍ୟାଗ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କ୍ଷଣିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅବସାନ ନିମନ୍ତେ ପାନ କରୁଥାଏଁ । ପୁଣି ମଦ୍ୟର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଅଛି, ଥରେ ମାତ୍ର ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ନିରୂପିତ ସମୟରେ ମଦ୍ୟଟା ଯେମନ୍ତ ମଦ୍ୟପକୁ ଅଳକ୍ୟ ସୁଷରେ ଆପଣା ନିକଟକୁ ଟାଣିନିଏ ।

ଏହି ସମୟରେ ଅମଙ୍ଗଳ ଏବଂ ବିପଦ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ମୋତେ ବେଢ଼ି ଆୟୁଥାନ୍ତ୍ରି । ଦିନେ

ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ସରେ ମୁଁ ବଜଳା ଉଚ୍ଚରୁ ସଦର ବଜଳକୁ ଆସୁଥିଲି, ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ସାନ କୋଠଣ ଘର ଭିତରେ ବାଟ । ମୁଁ ଯେମନ୍ତ କୋଠଣ ଘର ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ତାହାଣ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ କଣ ଶ୍ଵେଶ୍ଵର ଶବ୍ଦ ଜଣାଗଲା । ଶବ୍ଦ ବାରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛିଡ଼ା-ହୋଇ ରହିଲା । ଆଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧିଲା ନାହିଁ, ଗୁଲିଗଲା । ଦୁଇ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ହାତ ଲମ୍ବ ଶୂନ୍ମୁଖ ମୋଟା ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠେ ସାପ ଠିକ୍ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଦରର ଜଣେ ଲୋକ ମାରି ପକାଇଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ମୋହର ଶଠିଏ ବର୍ଷ ବପୁସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଆୟ ବ୍ୟପ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝି ନ ଥିଲା । ବାକ୍ସର କଞ୍ଚକାଟି ରୁକ୍ତିମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥାଏ । ଜମା ଖରଚର ହିସାବ ମଧ୍ୟ ରଖିବାକୁ ବିରକ୍ତ ବୋଧହୁଏ । ରୁକ୍ତିମାନେ ଦରମା ଟଙ୍କା ଉଦ୍‌ଦିଲାରୁ ଆଣି ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ଯତ ଆୟ ତତ୍ତ୍ଵ ବ୍ୟପ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅପରିଶାମଦର୍ଶୀ । ମନେକରେଁ, ଏହିପରି ଆୟ ବିରକାଳ ହେଉଥିବ । ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଥ କୃତ୍ତିରାରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଚେତନା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ତେଜାନାଳରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଦରମା ଟଙ୍କାଟା ହାତରେ ରଖିଥିଲେ । ଉପ୍‌ସୁନ୍ଦରିରେ ଖରଚ କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବାକ୍ସରେ ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପୁଷ୍ଟିର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ସେହି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଭୋଲି ଏବଂ ଦାନରେ ବ୍ୟପ୍ତ କରି ପକାଇ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବସିଥିଲି । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ପରିମିତବ୍ୟପ୍ତି ଥିଲେ । ବୃଥା ଅର୍ଥବ୍ୟପ୍ତ କରିବା ସମୟରେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ—“ତୁମ୍ହୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗକୁ ପଛକୁ କେବି ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ମଧ୍ୟ କହିବାରୁ ପାଇବାର ଆଶା ରଖ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ

ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ପଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଆପଣା ପାର୍ଚ ଉପୟୁକ୍ତ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା, ଅସହାୟ ପ୍ରତିବାସୀ କିମ୍ବା ଉପୟୁକ୍ତ ଦର୍ଶମାନଙ୍କୁ ଦାନ କଲା ଉତ୍ତରେ ବଳକା ଟଙ୍କା ସାଇତି ରଖିବା ଉଚିତ । ନଚେତ୍ ଶିଶୁର ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ । ଆପଣା ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବାରେ କୃପଣତା କରି କିମ୍ବା ଦରତ୍ତ ଲେକକୁ ସାହାୟ ନ କରି ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୟ କରିବା କଦାଚି ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ନୁହେଁ ।’ ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ଅର୍ଥ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ମୋହର ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଏହି କଥା ସେ କହୁଥିଲେ ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସ୍ଥିକ ସମାଧୁପନ୍ଥ ଶରେ ବସି ଏହି କଥାରୁଡ଼ିକ ଲେଖୁଅଛି । ତାଙ୍କ କଥୁତ ଉକ୍ତ ଉପଦେଶ ରୁଡ଼ିକ ଯେମନ୍ତ ସମାଧୁ ଭିତରୁ ବାହାର ଆସୁଅଛି; ମୁଁ ସେହି କଥାରୁଡ଼ିକ ଲେଖି ଯାଉଅଛି । ଶୋଧ ବୟସରେ ବିଶ୍ୱାସଦାତକ ରୂପରାଗୁଡ଼ାକ ମୋତେ ରଣତ୍ରପ୍ରତି କରିପକାଇବାରୁ ପାଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥିକ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଆୟୁ ବ୍ୟୟର ସମସ୍ତ ହିସାବ ସ୍ଵହପ୍ତରେ ରଖିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ମୋ ସ୍ଥିକର ଅଳକାର ବିଷୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମରେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଯେଉଁ ସମ୍ପଦି ଗୁଡ଼ିଏ କରି ପକାଇଥିଲି, ସେଥିରୁ ସାମାନ୍ୟ ଆୟୁ ମୋହର ଶେଷ ଦୁଃଖ ଅସହାୟ ଜୀବନ ରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଅବଳମ୍ବନ ।

ମୋହର ପ୍ରକଳ୍ପ ଶଶୁ ଶାନ୍ତମା ତଥାକଥୁତ ସଜାଙ୍କ ବ୍ୟାହରଣ ପୃଷ୍ଠ ଏବଂ କରେଇର ମହାପିଷ୍ଠର ନାମ ପୃଷ୍ଠେ ଉଲ୍ଲିଖ କରିଅଛି । ଶାନ୍ତମାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁଭୁଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନ କହୁଥିଲା । ଅନେକଥର ମୋ ଦରକୁ ନିମନ୍ତଣକରେ, ସେ ମଧ୍ୟ ପଶା ଖେଳିବା ନିମନ୍ତେ ମୋ ନିକଟକୁ ସମୟ ସମୟରେ ଆସୁଥିଲେ । ପୂର୍ବ କମିଶନରଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଡେଙ୍କାନାଳ ରାଜାଙ୍କର ଇଞ୍ଜିନ୍ୟୁର ମିଶ୍ରର

ମେଜ୍ ଏବଂ ଓଡ଼ରପିଆର ପଦବ୍ୟତ ହୋଇଯିବାରୁ ମୋତେ ବିପଦରେ ପକାଇ ତାମସା ଦେଖିବା ସକାଶେ ଶାନ୍ତମା ଏବଂ ମହାପିଷ୍ଠ ଦୁଇଜଣ ମୋ ନାମରେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ବେନାମିରେ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦରଖାସ୍ତର ମର୍ମ, ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଉଚ୍ଛୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏଁ ।

ବେନାମି ଦରଖାସ୍ତ ହାକିମମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମୋ ନାମ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ଦରଖାସ୍ତ ଲିଖିତ ବିଷୟ ତଦନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଆ: ସ୍ବ. ରାଧୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର ଅସିଲେ । ଅପଣ-ପାତରେ ତଦନ୍ତ କରିବାରୁ ପଣ୍ଡ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲା; ଦରଖାସ୍ତ ଲିଖିତ ବିଷୟ ସବେବ ମିଥ୍ୟା ଅଟେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଏବଂ ମ୍ୟାନେଜର ବନମାଳୀ ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ଏକଷ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ କହିଲେ, “*Phakir Mohan Baboo is a very honest man*”—(‘ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ସାଧୁ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ’) ମାତ୍ର ସାହେବ କହିଲେ, ‘*I have no faith in the man*’—(‘ସେହି ଲୋକ ପ୍ରତି ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।’) କାରଣ ମୁଁ ମହାମ୍ବା ଜନ୍ମ ବାମ୍ପକ ନିଯୁକ୍ତ ଲୋକ । ବେନାମି ଦରଖାସ୍ତ-ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟୟ ହୋଇଯିବାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁନାମି ଜୀବନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ଵୟଂ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, ମୁଁ ତାହାଠାରୁ କେତେକ ଶତଟଙ୍କା ଉଚ୍ଛୋଚ ନେଇଥିବାର ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ କଲା । ସାହେବ ସ୍ଵୟଂ ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ନିଧ୍ୟାୟ ରୂପେ ତାହାର ମକଳମା ଗୁଡ଼ିକ ଉସମିସ୍ କରି ଦେଇଥିବାରୁ ଲୋକଟା ନୋଧିପରିବଶ ଦୋଇ ମୋ ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମାମଲ ଆଣିଥିବାର ତଦନ୍ତରେ ସୁଚିନ୍ତାରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଇଂରେଜ ହାକିମ

ସହଜରେ ନ୍ୟାୟ ବିଗୁରୁ ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ଦଣ୍ଡବିଧ ଆଇନର ୨୧୯ ଦପ୍ତାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟ ମାମଲା କରିଥିବା ବିଷୟରେ ଅଭ୍ୟକ୍ତ ହେଲା । ମ୍ୟାନେଜର ବନମାଳୀ ବାବୁ ପାଇଁତ ଥିବାରୁ ଛ ମାସ ସକାଶେ ଛୁଟି ନେଲେ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବାବୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତିମାନ ସରକାର ଅନ୍ତିଷ୍ଠରେ ଚକ୍ରଥିବା ଆଭ୍ୟନ୍ତରିଣ ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା ଥିଲା; ପୁଣି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ ପ୍ରୟାୟୀ ଥିଲେ । ସେ ଭଲରୂପେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ, ଜନ୍ ଜମ୍ବୁକ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦୋଷ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ତାଙ୍କ କର୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ; ଦୁଇରାଂ ପଦୋନ୍ନତର ସମ୍ଭାବନା । ଏଠର ସ୍ଵୀଯୋଗ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସହଜରେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିବାର କଥା ନୁହେଁ । ସେ ମୋ ଦୋଷ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ସଦ୍ବାଦୀ ମୋ ବସାକୁ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ ଏକମ ଆହାରିଦି ହୁଏ । ସେ ଯେ ଅକାରଣ ମୋହର ବିପରୀତା କରିବେ, କୌଣସିରୁପେ ମୋ ମନରେ ଉଦୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ମୋହର ବୁଝିବା ଉଚିତ ଥିଲା, ସ୍ଵାର୍ଥର ଶକ୍ତି ଭୟକ୍ରର ବଳବାନ । ବନ୍ଧୁତା ବା ନ୍ୟାୟପରତା ତାହାର ମାର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ରାଧାନାଥ ରୟ ସେ ସମୟରେ ଉଜ୍ଜଳର ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ଜୟନ୍ତ ଜନ୍ମପେକ୍ଷର । ଗଢ଼ଜାତ ଗଢ଼କୁ ବାହାରିଲେ ଯିବା ଆସିବା ସମୟରେ ମୋ ବସାରେ କେତେକଦିନ ରହିଯାନ୍ତି । ସେ ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁଙ୍କ ମନର ଭାବ କୌଣସି ପୂର୍ବରେ ଜାଣି ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନରୁ ମୁଁ ସେଥିର କଞ୍ଚକୁ ଆଭାସ ପାଇଥିଲା । ଠକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଶିକାର କିପରି କରିବାକୁ ହୁଏ, ଦେଖାଇବା

ସକାଶେ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେନି ଜଙ୍ଗଳକୁ ଗଲା ।

ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଳ ଦେବତା କରିଗଲା । କେତେକ ଜଣ ସଙ୍ଗୀ ଶିକାରୀ ଶ୍ଵାନେ ଶ୍ଵାନେ ଘାଟ ଜଗି ବସିଗଲେ । ବାବ କିମ୍ବା ଭଲୁ ଶିକାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଗଛ ଉପରେ କିମ୍ବା ଭାଡି ବନ୍ଧ ଉଚ୍ଚପ୍ରାନ୍ତରେ କିମ୍ବା ପାହାଡ଼ା ଜାଗାରେ ଶିକାଶକୁ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ । ଦୈବଗତ୍ୟା ମୋତେ ସେଦିନ ବସିବାପାଇଁ ଉପୟୁକ୍ତ ଶ୍ଵାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଗୋଟାଏ ଶୁଦ୍ଧ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଭୂମିରେ ବସି ରହିଲୁ । କାହାକୁଆ (ବଣଅଉଡ଼ାମାନେ) ସମ୍ମଣସ୍ତ ଜଙ୍ଗଳର ଏକ ମାରିଲ ଦୂରରୁ ଜଙ୍ଗଳ ବାଢ଼େଇ ଆସିଲେ । ଗୋଟାଏ ଭାପୁଙ୍କର ଅତି ବୃଦ୍ଧତା ଭାଲୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସମ୍ମଣ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଦୂରରେ ହତାତ ବାହାର ପଡ଼ିଲ । ଆମ୍ବେମାନେ ଯେଉଁଶ୍ଵାନରେ ବସିଥିଲୁ, ଠିକ୍ ସେହି ବାଟେ ପଳାଇବା ସେହି ଶ୍ଵାଷଣ ପଣ୍ଡର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଅର୍ତ୍ତମିନିଟ ବା ତହିଁରୁ ଅନ୍ତର ସମୟ ବାକି । ଭଲୁର ଶବ୍ଦ ପାଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଦୂରକୁ, ଏତେ ନିକଟରେ ଭଲୁ ଅଛି ବୋଲି ଜଣା ନ ଥିଲା । ଭଲୁକୁ ଦେଖି ବନ୍ଧୁକ ଉଠାଇଅଛି, ଭଲୁ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଉତ୍ଥାତକୁ ପଳାଇଗଲା । ସେ ସମୟରେ ଯେପରି ଅବସ୍ଥା, ଭଲୁର ଆଷମଣ ଆଉ ମୋହର ବନ୍ଧୁକ ରୂପନା ଏକ ସଙ୍ଗରେ କିମ୍ବା ଦୁଇରୁ ସେକେଣ୍ଟ ଆଗ ପଛ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଉଜ୍ଜଳରେ ରାଧାନାଥ ଗଛାବଳୀ ବାହାରିବାର କଥା, ତୁଳ୍ବ ଭଲୁଟା କି ବାଧା ଦେଇପାରେ ? ରାଧାନାଥଙ୍କ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ଏହି ତୁଳ୍ବ ଲେଖକଟା ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷାପାଇଗଲା ।

ଅସାମୟକ, ଅଗ୍ରାସିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶ୍ଵାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନର ଘଟଣା ଲେଖିବି ।

ପାଠକ ଆପଣଶ ଏହି ପୁସ୍ତକର ଅନେକ ଶ୍ଲାନରେ ଅସାମୟୁକ୍ତ ଓ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ବିବରଣ ପାଇବେ ।

ରେଳ ଚଳିବା ପୂର୍ବେ ଲୋକେ କେନାଳ ଇଷ୍ଟିମର ଯୋଗେ କଟକ—ବାଲେଶ୍ୱର ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଦଶପଞ୍ଜୀଆ ଦେବାନ, ଛୁଟୀରେ ଘରକୁ ଆସିଥିଲା । ରାଧାନାଥବାବୁ ମଫଲ ଗସ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶାନ କଟକ ବାହୁଡ଼ି ଯିବାର କଥା; ମୋହର ମଧ୍ୟ ଅବକାଶ ସମୟ ସମାପ୍ତ, କର୍ମଶାନକୁ ଯିବି । ଦେବାତ୍ମ ବାଲେଶ୍ୱର ନନ୍ଦ ଇଷ୍ଟିମର ଘାଟରେ ଉତ୍ତର୍ପକ୍ଷର ପରମର ସାନ୍ତ୍ଵାତ ହେଲା । ପୃଷ୍ଠାହୁଁ ପ୍ରାୟ ଦଶ ଦଶ ସମୟରେ ଇଷ୍ଟିମରରେ ବସି କଟକ ଯାଏକଲୁଁ । ରଦ୍ଦ ପ୍ରାୟ ପହରେ, ଇଷ୍ଟିମର ମତାଇ ନନ୍ଦ ପାର ହୋଇ ଯେମନ୍ତ ଧାମର ନନ୍ଦରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି, ଯୋର ବୃଷ୍ଟି ସହିତ ତୋପାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦଢ଼ିଆମାଳ ନନ୍ଦର ଉତ୍ତରିକ-ତରଜାପାତରେ ଷୁଦ୍ଧ କେନାଳ ଇଷ୍ଟିମର ଖଣ୍ଡିକ ଅଗ୍ରିର ବିଶୁଦ୍ଧଳ ଘବରେ ଇତ୍ତପ୍ରତିକାଳ ବୃଦ୍ଧିକରି ହେଉଥାଏ । ଏହି ବୁଦ୍ଧିଲୁ, ଏହି ବୁଦ୍ଧିଲୁ ! ଆରୋଶାମାନେ ରଯୁରେ କାତର ହୋଇଗଲେଣି, ଦଢ଼ିଆମାଳ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନନ୍ଦ ନୁହେଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଦେତରଣୀ, ସାଳନୀ, ମତାଇର ସମ୍ବ୍ରଦ ମୁହାଶ ସହିତ ଏକଷ ଯୋଗଶାନର ନାମ ଦଢ଼ିଆମାଳ । ନାଉରମାନେ ଏ ଶ୍ଲାନକୁ ବଡ଼ ଭୟ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଚଳିତ କଥା ଅଛି, “ସେବେ ପାର ହେବୁ ଦଢ଼ିଆମାଳ, ଆଉ ସବୁ ନହିଁ × × × ” । ପୁଣି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ କୁମ୍ଭୀରଙ୍କର ଏଇଟା ଯେମନ୍ତ ଖଣ୍ଡ ଶାନ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, “ମତାଇ ନହିଁକୁ ପରତେ ନାହିଁରେ ପାଟରୁ କୁମ୍ଭୀରଙ୍ଗାଏ ।” ଏଇଁ । ହେଲା ମତାଇର ମୁହାଶ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ ପାଇସଞ୍ଚର କେବିନ ଭିତରେ, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ତ ଏକାବେଳକେ ଜାବନ ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବସିଲେଣି । ସେ ସମୟର ତାଙ୍କର ସ୍ଵରୂପଟି ସୁପ୍ରକଳ୍ପିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ

ହୃଦୟରେ ଚିନ୍ତିତ ରହିଅଛି । ଶୀତ ଲଗୁଥିବାରୁ ପିନ୍ଧିଲ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ କୁମ୍ଭ ପିଟାଇ ଦୋଡ଼ି ହୋଇ ଅଛି । ଗୁଡ଼ାଏ ଆୟ ତଞ୍ଚଳ ଲୁଗା କାନିରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ସତର ଅଠର ବର୍ଷ ବପୁସ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଯଷ୍ଟାବେଗ ଆହମଣ କରିଥିଲା । ଯାବଜୀବନ ନିଧିମିତ ରୂପେ ଆୟସେବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଡାକ୍ତର କବିରଜମାନେ ତାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ରାଧାନାଥବାବୁ ଯେମନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜୀବନାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ଇଷ୍ଟିମର ବୁଦ୍ଧିବା ସମୟକୁ ଅପେକ୍ଷାକରି ନିର୍ଜୀବ ଭବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ଇଷ୍ଟିମରର କୌଣସି ଦିଗରୁ କିନ୍ତୁ ଶକ ଅସିଲେ ତମିକି ପଡ଼ି ସେହି ଦିଗକୁ ରହାନ୍ତି । ସେହି ଦିଗରୁ ଇଷ୍ଟିମର ବୁଦ୍ଧିଲ ପର ! ସମୟ ସମୟରେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଘବରେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଲୁଗା ଯୋଡ଼େଇ ହେବା, ଆପୁ ଲୁଗା ଗଣ୍ଠିରେ ବାନ୍ଧିବା ଦେଖି ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଟିକିଏ ହସ ମାତ୍ରିଥିଲା । ଆମେମାନେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଣିରେ ବୁଦ୍ଧିବୁ, ଲୁଗା ଯୋଡ଼େଇ ହେଲେ କ’ଣ ହେବ । ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ମହାଯାତ୍ରା ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବାକି ଥିଲ, ସୁତରଂ ତାହାଙ୍କର ମହାପାତ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ସେ ଯାତା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି । ଏକଥ ଲେଖି ପାଠକ ମହାଶୂନ୍ୟ ଜଣାଇବା ନିଷ୍ଠ୍ୟେଜନ ।

କେବଳ ଏହି ଥରକ ନୁହେଁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମୁଁ ଅନେକଥର ମୁଣ୍ଡୁ ଯାତାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ସେଥିର ତାଳିକା ଏହି— ତିନିଥର ଗୋଟିର ସାପ ମୁଖରୁ, ଥରେ ଭଲୁ ମୁଖରୁ, ଥରେ ଆରଣ୍ୟ ମତ୍ତଦୁଷ୍ଟିରୁ, ଦୁଇ ଥର ଭଲୁକ ଆହମଣରୁ, ଥରେ ବନଗମୁଳ ପଳରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତପୁଣ୍ୟ ତରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତପୁଣ୍ୟ ଶତ୍ରୁଗରୁ, ଥରେ ବିଷ ପାନରୁ, ଦୁଇଥର ଜାହାଜ ତୁବିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି ।

(ଦିନ: ସାପ୍ତିଶାହ ଭାଗ-୧ମ ସଂଖ୍ୟା)

ତେଜାନାଳରେ ଆସିଥାଣ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୪)

ଇହେବସରରେ ଅନ୍ୟ ଥର ଜାହାଜ ଡୁର ଆଉ ବିଷପାନ କଥାଟା ଲେଖି ପକାଏଁ । ଅସାମ୍ୟିକ ଓ ଅଗ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଏହି ଉକଟ ଦୋଷ ଯୋଡ଼ାକ ପାଠକ ଆପଣେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ଭେଟିବେ । ପୁରୋ ଏ ବିଷପୁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଅଛି ।

ପ୍ରାଁ ୧୯୭୭ କି ଏହି ସାଲରେ କଳିକତା ଯିବାର ପ୍ରଥମଥର । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଇଷ୍ଟମର ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଣିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ନଦୀକୁ ଇଷ୍ଟମର ପ୍ରତି କର ନ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କଳିକତାକୁ ବଡ଼ ସଡ଼କ ଦାଣ୍ଡରେ ଯା-ଆସ କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରତାରୁ କଳିକତା ଛ' ଦିନର ବାଟ । ମୁଁ ଆଉ ଗ୍ରାମବାସୀ ଅନ୍ୟ ତିନିଜଣ ଏପରି ରୂପିଜଣ ମିଶି କଳିକତା ଯାଉଥିଲୁଁ । ଯିବା ସମୟରେ ଶଗଡ଼ରେ କଚଡ଼ାକରି ଆଉ ଚଟୀଦରେ ରୋଷାଇ କରି ଶିଅପିଆନର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ବାହୁଡ଼ବା ସମୟରେ ସଡ଼କ ଦାଣ୍ଡରେ ନ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ସହରବାସୀ ଜଣେ ମହାଜନଙ୍କର ଖଣ୍ଡ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ସେହି ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ବାହାରିଲୁଁ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଅତିକମ କରି ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ତିନିଦିନ ଗତ ହେଲା । ତତ୍ତ୍ଵ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାପାର ବଣ୍ଟାର ସଳଖା ସଳଖ ଜାହାଜ ନଙ୍ଗର କରି ରହିଲା । ରତ ଅଧାଅଧ ସମୟରେ ଭୟକର ବୃଦ୍ଧି ସହିତ ତୋପାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦଶ ବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ ସମୁଦ୍ରରୁ ତେଉଗୁଡ଼ାକ ଆସି ଜାହାଜଟାକୁ ଖଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ସୋଲ ପରି ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଥାଏ, ଯୋଡ଼ାଏ ନଙ୍ଗର ଜାହାଜଟାକୁ ଧରି ରଖି ପାରୁ ନ ଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ତେଉ ଉପରକୁ

ଜାହଜଣ୍ଠି ଉଠ ପୁଣି ଦଶହାତ ଗହର ଜଳରେ ପଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ଥରକୁ ଥର ଜାହାଜ ଉପରକୁ ପାଣି ଛାଇ ଯାଉଥାଏ । ତଳେ ପଡ଼ି ଯିବା-ବେଳେ ଜଣାଯାଏ, ଏହି ଥର ଜାହାଜ ରସାଳକୁ ଗଲା, ଆଉ ଉଠିବ ନାହିଁ; ପର ଦୁହରିରେ ତାଳଗଛ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରମାଣ ଜଳ ଉପରକୁ ଦ୍ୱୟ ଉଠେ । ସେହି ସମୟରେ ମାଝୀ, ଖଲୁସୀ, ତଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭୃତି ଜାହାଜର କର୍ମଶାସନରେ ଜାହାଜରକାଣ ବିଷୟରେ ନିରଣ ହୋଇ କେବଳ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଚିକାର କରୁଥାନ୍ତି । ମାଝାଡ଼େଶ୍ୱର, ବାବା କଦମ୍ବରସୁଲ, ହେ ଦରିଆ ପୀର, ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର, ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଅ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ତେର ଦେବାଦେବୀ ନମ ଧରି ରତ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି । କୋଧ କରେଁ, ସେମାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ, ସବୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ତାକଳେ କେହି ହେଲେ ରକ୍ଷା କରିବେ । ମୁଁ ଜାହାଜ ଭୁଦ୍ରପ ଉପରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଜାହାଜର ଗତ ଏବଂ ମାଝୀ ଖଲୁସିମାନଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଥାଏଁ, ମନରେ କରୁଥାଏଁ, ମରିଗଲେ କୁଆଡ଼େ କିପରି ଯିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯିବି ।

ଆମୁମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ ଗୋଟିଏ ପିଲା ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ମୋ ସମ୍ମୁଖ ବାଟେ ସେ ଗୁଳିଗଲା । ସେ ପିଲାଟାକୁ ଦେଖି ଅସ୍ତିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପିଲାଟା ତାହାର ମାତାର ଏକମାତ୍ର ପୁରୀ, କଳିକତା ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ତାହାର ମାତା କାନ୍ଦି ତାହାର ପୁରୀର ହାତ ଧରି ମୋ ହାତରେ ସମୟ ଦେଇଥିଲା । ପିଲାଟିକୁ ବିଦେଶରେ ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ବାରମ୍ବାର ଅଣୀକାର କରିଥିଲା । ସେ କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ମନରେ କଳି, ହାତୁ ହାତୁ ! ପିଲାଟା ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିପିବ, ତାହାର ମାଶୁଣିଲେ କେତେ କାନ୍ଦିବ ! ପ୍ରଭୃତି କୃପାରୁ ହଠାତ୍ ତୋପାନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତୋପାନ ଆଉ ପାଣି ଦଣ୍ଡାଏ ମାତ୍ର ପ୍ଲାୟ୍ ହୋଇଥିଲେ ଜାହାଜ ରକ୍ଷା ପାଇବାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିଲା ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ ୧୯୯୯ ସାଲର ଜୀବନ କି ଜୁଲାଇ ମାସ । ଦିନେ ସଖାକେ ମୋର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଖାଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ମୋହର ଗୁମାସ୍ତା ପୂର୍ବରେ ଶୁଣିଥିଲେ, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ୱାବକ ଖାଇଲେ ଶରୀର ସୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଆମୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତିବାସୀ ସରକାରୀ ଓକିଲ ଏବଂ ଜମିଦାର ଭୁପ୍ରାଁ ଅବଦୁଲ ଯୋଗ୍ବନ ଖାଙ୍କ ଦରେ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ୱାବକ ଥାଏ । ସେ ହୀନରୁ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକେ ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାନ ଜନିତ ଖାଡ଼ା ବେମାରିରେ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ୱାବକ ସେବନ କଲେ ଶରୀର ସୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର କେତେ ମାସାରେ କିପରି ଭାବରେ ସେବନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ ଅଜଣା । ମୋହର ଗୋଟିଏ ପ୍ରିୟତମ ନାତି ଏବଂ ଗୁମାସ୍ତା ଦୁଇଜଣ ଭୁପ୍ରାଁଙ୍କ ଦ୍ରୁ ଛଟାଙ୍କିଏ ଅନାଜ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ୱାବକ ଦେନି ଅସିଲେ । ମୁଁ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ ପଡ଼ୁଥିଲି, ଗୁମାସ୍ତା ଉପରୁ ହୋଇ କହିଲେ, ଆପଣ ଆଖି ବୁଝି ଏହି ଅନ୍ତର ସମସ୍ତଟା ଟପ୍ କରି ପିଇ ଦେଉନ୍ତୁ, ସାବଧାନ ଥିବେ, ଯେମନ୍ତ ଦାନ୍ତରେ ନ ଲାଗେ ।

ସେ ସମୟକୁ ପ୍ରାୟ ରୂପିଣି ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏଲୋପ୍ୟାଥ୍ରକ ଅନ୍ତର ପରିଚ୍ୟାଗ କରିଥିଲି । ବର୍ଷମାନ ଗୁମାସ୍ତାଦତ୍ତ ଅନ୍ତରହଟା ଦେଶୀ କି ବିଲାପି, କେଉଁଠାରୁ ଆସିଲ, କିଏ ଦେଲା, କିଛି ପରିଚିଲ ନାହିଁ । ପୁସ୍ତକ ପାଠରେ ମନ ଲାଗିଥାଏ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅନ୍ତରହଟା ପିଇଦେଲେ ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଦି, ଏହି ଛକ୍କା । ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ନ ଅନାଇ ଡାହାଣ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଅନ୍ତର କପ୍ଟା ହାତକୁ ନେଲି—ଉଠି ବସି ଏକ ତୋଳା ଅନାଜ ପିଇ ଦେଇଅଛି, ବୋଧ ହେଲ, ଯେମନ୍ତ କି ଅଗ୍ରିମୟ ତରଳ ଧାତୁସ୍ତୋତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳକେତୁରେ କଳିଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ଢିଗଲା ।

ସବାଙ୍ଗ ଜୁଲାଇ ଅଣ୍ଟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ହେଉଥିବା ପରି ଜଣାଗଲ । ଚିକାର କରି ପଲଙ୍କ ଉପରୁ ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲି । ଭୁଲ୍ଲେରେ ପଡ଼ି ଗନ୍ଧୁଆଁଏଁ, କେତେଥର ମାସ ଚିକାର କରିଅଛି, ସ୍ଵର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲ, ଅଚେତ ଭାବରେ ପଡ଼ିଗଲି । ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ଘଟନା—ମୁଁ ଯେଉଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲି, ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୋଠାଶ ଘର ବ୍ୟବଧାନ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କୋଠାଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କରେ ମୋ ପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ ଅର୍ଦ୍ଧନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇଥିଲେ, ସେ ଠକ୍ ସେହି ସମୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଆନ୍ତି—ମୁଁ ବିଷ ଖାଇଅଛି, ସେ (ପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ) ମୋ ପୁଷ୍ପକୁ ଏ କଥା ଟେଲିଗ୍ରାମ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୋ ପୁଷ୍ପ ସେ ସମୟରେ ବିହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଆସିଥାଏ ସେଟଳମେଣ୍ଟ ଅଣିସର ଥିଲେ । ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ବଧୁ ମୋ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ମୋହର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କୁ ଡାକ ଆଣିବା ସକାଶେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ଲୋକ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ଯେଉଁ ଡାକ୍ତର ଯେଉଁ ହୀନରେ ଯେପରି ଭାବରେ ବସିଥିବେ, ସେ ହୀନରୁ ଅନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ଡାକ ଆଣିବା ସକାଶେ ପ୍ରେତି ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଥିଲ । ଅନ୍ତ ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରର ସମସ୍ତ ଡାକ୍ତର ଉପରୁତ୍ତ କେବଳ ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀ ଆସିଥାଏ ସର୍ଜନ ଚକିତ୍ରାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତ ଡାକ୍ତର ପେମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଟଙ୍କା ଦେନି ରୂପିଗଲେ ।

ମୁଁ ବିଛଣାରେ ଅଚେତ ଭାବରେ ପାଟି ବୁଝି ପଡ଼ି ରହିଥାଏଁ । ଆଁ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ବୋଧହୁଏ । ଜିହା ଅଗ୍ରଭାଗଠାରୁ କଳିଜାର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ଦା ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଡାକ୍ତର ପଶକା କରି କହିଲେ । ସମୟ ସମୟରେ ପେଟ ଭିତରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ମାଂସ ପାଟିବାଟ ଦେଇ ବାହାର ପଡ଼ୁଆଁଏ । କଣ୍ଠ ଭିତରେ ଦା—ଅଳ୍ପ ପରିସରର ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ମାସ ଥାଏ । ଡାକ୍ତରଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଦୁଇଓଳି

ଗୋଡ଼ାଏ କୁକୁଡ଼ା ଅଣ୍ଟାର ହରଦ୍ଵାବଣ୍ଣର କୁସୁମ
ମୋହର ଆହାର ଥିଲା । ପନ୍ଦର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି
କୁସୁମ ମାତ୍ର ଥିଲା ପଥ୍ୟ ଏବଂ ଉଷ୍ଣଧ । ସେହି କୁସୁମ
ଟିକିକ ପିଇଦେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ଥିଲା । ପିଇବା
ବେଳେ ତ କଷ୍ଟବୋଧ ହୁଏ, ପୁଣି ପିଇ ସାରିବା
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଣ୍ଠ ଏବଂ କଳିଜା
ଜ୍ଞାନା କରେ । ବହୁ ଅନେକ ସାଧ ସାଧନାରେ
ଅଣ୍ଟା କୁସୁମ ତେତକ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି । ତାହାରଙ୍ଗା
ଆଉ କେହି ପିଆଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

କୌଣସି ଦିନ ନିତାନ୍ତ ସାଧ ସାଧନାରେ ମୁଁ ନ
ପିଇଲେ ବଧୁମାତା ମୋତେ ଧମକାଇ କହନ୍ତି—“ଆପଣ
ଉଷ୍ଣଧ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏକଣ ଡାକ୍ତରବାବୁଙ୍କୁ
ଚିଠି ଲେଖିବି ।” ଡାକ୍ତରବାବୁ ଆସି ମୋ କାନ କଟି
ପଳାଇବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ନ ପିଇଲେ
ଏଇଟା ବସି ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ବିରକ୍ତ କରିବ, କାନ
ପାଖରେ ବ୍ରକ୍ରମ କରି ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିବ, ଛାଁଝୁ
ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଲୋକ ଅତି
ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଅତି ଧୀରେ ମୋତେ ଉଠାଇ ବସାନ୍ତି,
ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟରେ କୁସୁମ ଟିକିକ ପିଇଦିଏଁ । ଏହି
ସମୟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉପସର୍ଗ ଉପସ୍ଥିତି ।
ଗନ୍ଧିଜ ଦ୍ରାବକ ପିଇବାବେଳେ ବୋଧ କରେ
ଟୋପାଏ ଦ୍ରାବକ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଡାହାଣ ହାତ
ପାପୁଳିରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ପାପୁଲିରେ ଅର୍ଦ୍ଧରୁ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ କଣା ହୋଇଗଲା । ସେଥିରୁ ପୂଜ
ବାହାରୁଥାଏ । ଦୁଇତମିନି ଆମିଷ୍ଟାଣ୍ଜ ସର୍ଜନ ଆସି ତା
ପରିଷାର କରି ପଢ଼ି କାନ୍ଧ ଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି ।

ଜନମ କ୍ଷୁଦ୍ରିଶ୍ଵକୁ ଲକନ ପାଳନ କଲାପରି
ବଧୁମାତା ସେ ସମୟରେ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।
ମୋହର ମୁଖ ବନ୍ଦ—ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ—ପ୍ରସାବ
କରିବାକୁ ହେଲେ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଲୋକ ଅତି

ସାବଧାନରେ ଉଠାଇ ବସାନ୍ତି । ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଘୁକର
ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ବିଶ୍ଵାସାନ୍ତି । ମୁହଁର୍ଭୁଲ୍ଲି
ମାତ୍ର ପଣ୍ଡା ବନ୍ଦ ହେଲେ ସଫାଙ୍ଗ ଜଳଦିତେ । ଦୁଇ
ପ୍ଲାନେଟୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରୁ କେତେକ ଜଣ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବ
ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ
ଅଭ୍ୟର୍ତ୍ତନା ସକାଶେ ଦରେ ଅନ୍ୟ କେହି ଆମ୍ବୀପୁ
ପରିଜନ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ରାତି ଦଶଦଶ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଧୁମାତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଚର୍ଚା ବୁଝିବାକୁ
ପଡ଼େ । ଇତ୍ୟବସରରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଆସି ମୋ
ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଯାଉଥାନ୍ତି । ରାତି ଦଶଟା ପରେ ସମସ୍ତେ
ଶପୁନ କଲା ଉତ୍ସରେ ପଣ୍ଡା କରୁଥିବା ରୁକରମାନେ
ମଧ୍ୟ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ବଧୁମାତା ଅନେକ ରାତିରେ
ନିଜେ ପଣ୍ଡାଟି ଧରି ଭେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ବିଶ୍ଵବାରେ
ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଶେଷ ରାତିରେ ମୋତେ ବିଶ୍ଵ ବିଶ୍ଵ
ନିଦରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଭୁଲ୍ଲିରେ ଲାଗି ଯାଉଥାଏ ।
ତାଙ୍କର ତଜାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ
କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ବିଶ୍ଵା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିବା
ସକାଶେ ମୋହର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ହାତରେ ସଙ୍କେତ
କରି କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ହାତ ଅବଶ । କେବଳ କାପୁକ
ବୋଲି ନୁହେଁ—ଉଜିଟ୍ ବୋଲି କେବଳ ଡାକ୍ତର-
ମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଷୁଦ୍ଧ ବାକ୍ସରୁ ଶତାବଧୀ ଟଙ୍କା କାଢି
ଦେଇଥିଲେ । ଫଳତଃ ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ସ୍ଥାପି,
ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଅର୍ଥ, ସବ୍ରି ବିଷୟରେ ନିଃସମ୍ମଳ ହୋଇ-
ଥିଲା । ଷୁଦ୍ଧ ଶିଶୁ ପରି ଅଚେତନ ଭବରେ ଶବ୍ଦାରେ
ପଡ଼ିଥାଏଁ । ଦର୍ଶଣ ହାତ ପୋଡ଼ିଯାଇ ଥିବାରୁ ଧୀରେ
ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନରେ କିଞ୍ଚିତ କିଞ୍ଚିତ ଦୁଧ ପିଆଇ
ଦେଇଥିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଣ୍ଠନାଲୀ
ଦୁବ୍ଲି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ପାନ କରିବାର ଶକ୍ତି
ନ ଥିଲା । କେବଳ ମୋ ପାଇଁ ଏପରି କରିଥିଲେ
ତାହା ନୁହେଁ, ତାମ ପ୍ରତିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁ
ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ଏବଂ ଦରତ୍ତ ଅସହାୟ ଲୋକମାନଙ୍କର
ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ସେ ବିନା ଆମ୍ବାନରେ ଉପସ୍ଥିତ

ହୋଇ ପାଡ଼ିତର ସେବା ଶୁଣୁଣାର ଘର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ରୋଗରେ ଅଷ୍ଟଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କିପରି ସହାନୁଭୂତି ଥାଏ, ସେଥି ସମ୍ବଲରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦରେ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତା ଦାସୀ ଥିଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଦରତାରୁ କିନ୍ତୁ ଦୁରଗର ସେ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ କୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦରିଦ୍ରା ଏବଂ ଅସହାୟା । ତାହାର ସମୟ ସମୟରେ ବାଜକୁର ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ତାହାର ଚେତନା ଥାଏ ନାହିଁ, ବିଜ୍ଞାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଏବଂ ବାନ୍ଧ କରଇ । ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ତାକୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବଧୁମାତା ମୋ ଅନୁମତି ଦେନି ତାହା ଦୁଆରକୁ ଯାନ୍ତି । ଦିନବେଳେ ଗ୍ରାମ ଦାଣ୍ଡରେ ଲୋକ ଚଳାଚଳ ହେଉଥିବାରୁ ତାହା ଦୁଆରକୁ ଯିବାକୁ ଆୟୁତ ନ ଥାଏ । ରସି ନଅଦଣ୍ଡା ଉତ୍ତରେ ଗ୍ରାମ ମାର୍ଗ ନିର୍ଜନ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନି ତାହା ଦୁଆରେ ଉପପ୍ରତି ହୁଅନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନକାରରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଲଣ୍ଠନ ଆଲୁଆରେ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୁଣ୍ଡିଯିବାକୁ ଲଜ ମାନ୍ଦେ । ରୋଗୀ ନିକଟରେ ଉପପ୍ରତି ହୋଇ ସୁହସ୍ତରେ ବାନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତାବ ଡିଜା ଲୁଗାନୁଭାବ କାଢିପକାଇ ଭଲ ଲୁଗା ପିନାଇ ଦେବା—ଦରେ ପରିଷାର କରି ହୁାନେ ହୁାନେ ଲିପିଦେବା, ଭଲ ଲୁଗାରେ ବିଜ୍ଞା ପାଇଦେବା—ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁହସ୍ତରେ କରନ୍ତି । ଦୃଶ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ଦାସୀକୁ ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଣିମ, ରୁ, ସାବୁ ପ୍ରଭୁତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସାଙ୍ଗରେ ଦେନି ଯାଇଥାନ୍ତି । ରୋଗିଣୀ ଆସମରେ ଶୋଇଲେ ଅଷ୍ଟଧ ପଥ୍ୟ ତାକୁ ଖୁଆଇ ତା ଦେହରେ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବହୁତ ଆଶ୍ରାସ ବାକ୍ୟ କହି ଦରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଦଣ୍ଡ ସମୟ ଗତ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ସେହି ଦରିଦ୍ରା ବିଧବା ନୁହେଁ,

ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅସହାୟା ବିଧବା ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ସାହାୟ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ସାଧାରଣରେ ଆପଣା ପୁସ୍ତକଧୂର ଗୁଣ ଗାୟନ କରିବା ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଶୋଭମାୟ ବିଷୟ ନୁହେ; ମାତ୍ର ସେହି ସମ୍ମାନ ଉଚ୍ଛବଶଜାତା କନ୍ୟାଟି ଗୁଣରେ ଏତେଦୁର ବାଧ ଯେ, ତାହା ସମ୍ବଲରେ ଦୁଇ ଗୁର କଥା ନ ବୋଲି ପ୍ରିର ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ସେପରି ବିଦ୍ୟାବଜ୍ଞା ନୁହନ୍ତି । କଲିକତା ବେଥୁନ ସ୍କୁଲର ଏଣ୍ଟାନ୍ସ ପାସ, ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ମୂତ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷିତା, ମୋ ଦରକୁ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟା ମଧ୍ୟ ଶିଖ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତରେ, ହରମୋନିଯୁମ ବାଦ୍ୟରେ, ସୂରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ନିପୁଣା । ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରୁବ୍ୟ, ବିଶେଷରେ ମିଶ୍ରାନ୍-ପାକରେ ସିନ୍ଧହସ୍ତା । ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିପୁଣତା ହେଉ ଅନେକ ପ୍ରଦର୍ଶନରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଏବଂ ରୌପ୍ୟ ପଦକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଗୁଣରେ ବଧୁଗଣ ଆଦରଣୀୟା ବଂଶଶୋଭନା ହୁଅନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣର କିଛିମାତ୍ର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ, ଦାସଦାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୟାତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉଠି ଘର ଅଗଣା ପରିଷାର ପ୍ରଭୁତି ବାସିପାଇଟି ସାରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ କ୍ରାନ୍ତ ମୁହଁର୍ଭୁରେ ଶୟାତ୍ୟାଗ କରିବା ମୋହର ଅଭିନାସ ଥିଲା । ମାତ୍ର ମୋ ଉଠିବା ପୂର୍ବେ ବଧୁମାତା ଶୟାତ୍ୟାଗ କରି ବାସିପାଇଟି ନ ସାରିଥିବାର କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଶୟାତ୍ୟାଗଠାରୁ ରସି ଦଶଶଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରଳସ ଭବରେ ନାନା କର୍ମରେ ଲଗି ରହିଥିବାର ତାଙ୍କର ଅଭିନାସ । ସବଦା ପାରକ ଏବଂ ଦାସଦାସୀ ଉପପ୍ରତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରୁବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଷୟରେ ତ୍ର୍ଯାବଧାନ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁଇପ୍ରତିର ସମୟଟା ସିଲାର କଳ ଗୁଲନା ଏବଂ ସିଲାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ

ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ସନ୍ଧା ଉତ୍ତରେ ଉପାସନା, ନାନା ପୁସ୍ତକ ପାଠ, ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚାର ସମୟ ।

ଗ୍ରାମର ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଘରର ସ୍ଥିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ କୋମଳ ଭାବରେ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନାମ ଛୁଲୁ ଚରିଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ହିରଣ୍ୟପ୍ରଭାମୟ । ତାଙ୍କର ପିତା ଜଣେ ନିସ୍ତାପର ବ୍ରାହ୍ମ ଏବଂ ପୂର୍ବ-ବଙ୍ଗରେ ରଷିତୁମ୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଥିଲେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ସନ୍ଧା ଦୁଇଅଞ୍ଚଳ ଆସିଥାଏ ରେଗର ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଯାନ୍ତି, ପ୍ରତିଥର ଦର୍ଶନୀ ଟଙ୍କା ବଧୁମାତାଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାକ୍ସରୁ ବାହାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଡାକ୍ତର ରେଗ ପଶାକ୍ଷା କରିବା ସମୟରେ ଉପପ୍ରିତ ଆମ୍ବୀପୁ ଲେକେ ତାଙ୍କ ମୁଖକୁ ରୁହିଁ ରହିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ଡାକ୍ତରଙ୍କ ନୈରାଶ୍ୟଭବ ଓ ଶୁଷ୍କ ମୁଖ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ପର୍ଯୁବନା ସକାଶେ କେହି ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ନିଜ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରେଁ । ସାତ ଆଠଦିନ ଉତ୍ତରେ ମୋହର ଯେ ମୃତ୍ୟୁ, ଏ ଯାଦା ଅବଧାରିତ, ଏ କଥା ବୁଝି ପାରିଲି । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ଉପରାଞ୍ଚଳ ବାଲେଶ୍ୱରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ବାବୁ ଉଗବାନଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏବଂ ଆହୁର କେତେ ଜଣ ବନ୍ଦୁ ବାନ୍ଦବ ଏବଂ ଆମ୍ବୀପୁ ଲେକେ ମୋତେ ବେଢ଼ି ବସିଥିଲେ । ମୋ ମନରେ ଛେଲୁ, ମୋ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରେ ପୋଲିସ ଆସି, ଯେଉଁମାନେ ବିଷ ଆଣି ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ହରିରାଶ କରିବେ । ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାବ ଅବସ୍ଥା କଲୁନା କରି ମୋ ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହେଲା । ମୋ ବିଜ୍ଞାନ ପାଖରେ କାଗଜ ପେନ୍-ସିଲ ରଖା ହୋଇଥାଏ; ମୋହର କିଛି କଥା ଲୋକଙ୍କ ଜଣେଇବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେଥିରେ ଲେଖିଦିଏଁ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଷ୍ଟର ଲେଖିବାକୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୧୭

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପପ୍ରିତ ଉଗବାନ ବାବୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ଆମ୍ବୀପୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖି ତାହା ତଳେ ବଡ଼ବଡ଼ ଅଷ୍ଟରରେ ଲେଖିଦେଲି—“ମୋ ମୃତ୍ୟୁ ସକାଶେ କେହି ଦାସୀ ନୁହେଁ; ଦୈବାତ୍ ଘଟନା”—ଏହି କେତୋଟି କଥା ଲେଖିଦେଇ କିଞ୍ଚିତ ଶାନ୍ତିଲାଭ କଲି, ମନରେ କଲି, ମୁମ୍ଭୁ ଲୋକର ଲେଖା ଅଦାଳତରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବ । ମୃତ୍ୟୁ ସକାଶେ ପ୍ରମୁଚ୍ଛ ଥିଲି; ମାତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣାଟା ସମୟରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ—

“ମାତ୍ରା ପର୍ଣ୍ଣାପୁ କୌନ୍ତେଯ
ଶୀତୋଷ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୁଃଖଦାଃ ।
ଆଗମା ପାୟିନୋ ନିଷ୍ଠା
ତାନ୍ତିତିଷ୍ଠୟ ଭାରତ ।”

ଗୀତାର ଏହି ଶ୍ଲୋକଟି ପୁନଃ ପୁନଃ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପାଠକର ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳମୟନ କରେଁ । ମନରେ ଭାବ ଉଦୟ ହୁଏ, ଏହି ରେଗ ଆସିଥାନ୍ତି, ରୂପିତିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳମୟନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପଦରଦିନ ଉତ୍ତରେ ଦିନେ ଡାକ୍ତର ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ କହିଲେ—“ଏବେ ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତାନାହିଁ, ମୋହର ଆଉ ଆସିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।” ଡାକ୍ତର ଗୁଡ଼ିଗଲେ ମଧ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଗୁଡ଼ିବାକୁ ମୋତେ ଦୁଇମାସ ଲାଗିଥିଲା । ଡାକ୍ତର ଗୁଡ଼ିଗଲେ; ମାତ୍ର ବହୁ ଗୁଡ଼ ନାହାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଶୁମରେ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଦୁଧ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି—କେତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ରୁଟି ମିଶ୍ରିତ ଦୁର୍ଘ, ମାସକ ଉତ୍ତର ଅଳ୍ପ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି ।

ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବିପଦ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଦୁର୍ଘଟନା ଗୁଡ଼ିକ ଏକଷ କହିବା ସକାଶେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଘଟନା ପୂର୍ବେ ଲେଖିଗଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ

ଜୀବନର ସେ ସମୟରେ କଥା ଲେଖୁଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ
ଅନେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟନା ଅଛେ ।

ଦେଙ୍କାନାଳରେ ମୋର ଦିଶୀୟ ପୁଷ୍ଟି
ଜାତହେଲ । ଶାମାୟଣ ଲେଖା ପୂର୍ବବତ୍ର ରୁଳିଥାଏ ।
ରେଗ ଫମଶ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲ । ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନରେ
ପଡ଼ିଥାଏ । ଦେହର ଛୁପ୍ତାପର ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ସବଦା
ବିଜ୍ଞାନର ବସି ଦେହରେ ହାତ ଦୁଲାଞ୍ଜ ଥାନ୍ତି ।
କେବଳ କଷ୍ଟମଣ୍ଡରେ ଅଳ୍ପସମୟ ସକାଶେ ଉଠି
କରେଇବୁ ଯାଏ । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କରେଇ କାମ
ସମାପ୍ତ କରି ଘରକୁ ରୁଳିଆସେ । ଏହି ସମୟରେ
ମେନେଜର ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର ମାଲିମାମଲ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅକାରଣ ବିରକ୍ତିକର ଠିକ୍ ଲେଖା
ଚକିବାକୁ ଲାଗିଲ । ମେନେଜର ବାବୁ ପୂର୍ବ ବନ୍ଧୁତା
ପାପୋର ପକାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବ ଧାରଣ କରି
ବସିଲେଖି । ମୋତେ କୌଣସିରୁପେ କଳକିତ କରଇ
ଆପଣାର ପଦୋନ୍ତି କରଇ ନେବେ, ଏହାହିଁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମୁଁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜନିତ
ଘଟନା ପରମର ଉପରେ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି
ଦେଖିଲି, ମାନବ ମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିଜ କେହି
କାହାର ଶବ୍ଦ ବା ମିଷ ନୁହେଁ । ସ୍ଵର୍ଗ ତଥା ଅବସ୍ଥା
ପ୍ରଭ୍ରବରେ ମାନବ ରୁପାନ୍ତର ଧାରଣ କରେ । ଏହା
ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକିଭୁତ ବିଷୟ ଯେ, ଏକ ଅଳକ୍ୟ ଅମୋଦ
ହସ୍ତଦାର ମାନବର ଭାବେରୁ ରୁଳିଛି, ମାନବ
ପୌରଷ ତାହା ନିକଟରେ ଦରସନ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ
ଗୋଟିଏ କଥା—ଦୂରସ୍ତ ଜ୍ଞାନୁମି ବିଶେଷ, ମାନବ
ସେଥିରେ ଅଭିନେତା । ସୁଧାର ନେପଥ୍ୟରେ ଥାଇ
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାନବଦାର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରରେ
ଅଭିନ୍ୟ କରଇ ନେଉଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବିଷୟ
ତିନ୍ତାକରି ମୁଁ ସ୍ତର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପରୀତ ହୋଇଅଛି—

ଶବ୍ଦବୋଲି କାହାରିକୁ ଦୃଶ୍ୟ କରିବା ବା ତାହାପ୍ରତି
ପ୍ରତିହିଂସା ସାଧନ କରିବା ଆୟମାନଙ୍କ ପରିଷରେ
ସୁକୃପୁନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ସବ୍ୟ ସବ୍ୟ ସମୟରେ
ନ୍ୟାୟ ଉପାୟରେ ଆୟରଣ୍ଟା ହିଁ ମାନବ ପରିଷରେ
ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ପୀଡ଼ା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲ । ମୁଁ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ଛ ମାସର ଛୁଟି
ନେଇ ବାଲେଶ୍ୱର ରୁଳିଆସିଲ । ମୋହର ଏହି
ଦୁର୍ଗର୍ଯ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମେନେଜର ବାବୁ ମୋ
ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ମୋ ଅନୁପପ୍ରିତ
ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ମୁୟୋଗ ପାଇଗଲେ । ମୋହର
ଗୋଟିଏ ଭୟକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ପୂର୍ବକଥୃତ ବନ୍ଦଳପୁର ମୌଜାପ୍ରିତ ଗୋଟାଏ ପାଣି-
ନାଳ ଉପରେ ବନ୍ଦର ସ୍ଵର୍ଗାସ୍ତ୍ର ଦାଗ ମାମଲ ନିଷ୍ଠାତି
କରିଥିଲା । ସେହି ମାମଲର ଅପିଲ ହେଲ । ଉପର
ଅବାଳତକୁ ନଥ୍ ପଠାଇବା ସମୟରେ ରାତ୍ରି ପର୍ଦ୍ଦଟା
ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ଚଞ୍ଚଳ ଲେଖିବା ହେତୁ ମୁଁ ନିଜେ
ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ କାଟକୁଟ କରିଥିବାରୁ ଅନେକ
ପ୍ଲାନରେ ଅଷ୍ଟର ଅମ୍ବଷ୍ଟରୁପେ ଲିଖିତ ଥିବାରୁ ସେହି
ରାତ୍ରି ପର୍ଦ୍ଦଟା ତରି ପକାଇ ପରିଷାରରୁପେ ଆଉ
ଗୋଟାଏ ରାତ୍ରି ଲେଖିଦେଲା । ଅବଶ୍ୟ ଲେଖାଟା
କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଅଦଳବଦଳ କରିନାହିଁ । ଯାହା
ଲେଖାଥିଲ, ଠିକ୍ ସେହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ନକଳ କରି
ଦେଇଥିଲି ମାତ୍ର ।

‘ମୁଁ ମନ୍ଦିରମା ନିଷ୍ଠାତିର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ
ରାତ୍ରି ଲେଖେ ଏବ୍ ସରଜମିନକୁ ନ ପାଇ ସରଜମିନ
ତଦନ୍ତ କରିଅଛୁ ବୋଲି ରାତ୍ରିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରେଁ,
ଏହି ଦୂରଗୋଟି ମହାତ୍ମା ଦୋଷ ଉଲ୍ଲେଖକରି ମେନେଜର
ସୁପରିଶ୍ୟେଷ୍ଟେ ସାହେବଙ୍କ ଅପିମଳ ରିପୋର୍ଟ କଲେ

ଏବଂ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ସକାଶେ ଉଚ୍ଚ ମାମଲାର ନଥ
ପଠାଇଦେଲେ ।

୨୭

ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନ୍ତ (୧)

ସୁପରିଷେଷ୍ଟେଣ ସାହେବଙ୍କ ଅପିସରୁ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ
ତଳବ ଚିଠି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଉପଲ୍ଲିତ ହେଲା । ସେ
ସମୟରେ ମୁଁ ଶଯ୍ୟାଗତ । ମୋହର ପରମ ହିତେବୀ
ବନ୍ଧୁରାଷ୍ଟ୍ର ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁରଙ୍କ ଗୁପ୍ତ-
ଶିତିର ପରମର୍ଶ ଅନୁମାରେ ରୂପରେ ଉପସା ଦେଲା ।

ପୀଡ଼ି ଏବଂ ବିପଦ ଯେମନ୍ତ ବାଲୁକାଲୁ ମୋ
ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାର ଅଛନ୍ତି । ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର
ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନାହିଁ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଅର୍ଥ ସ୍ଵାକ୍ଷର, ସୁଖ୍ୟାତି,
ଅଖ୍ୟାତି, ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ, ବ୍ୟାଧ ଯେମନ୍ତ ପାଳିକରି ମୋ ଉପରେ
ପଡ଼ୁଥିଛନ୍ତି । ରୂପର ହେବା—ଯିବା ମୋ ଜୀବନର
ନିଜ ଘଟନା । ରୂପର ବେତନ, ରାଜାମାନଙ୍କାରୁ
ପ୍ରାସ୍ତ୍ର ପୁରସ୍କାର, ନାନା ପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟରୁ ଲଭିବାର
ସମୟ ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ହସ୍ତଗତ
ହୋଇପାଏ । ପୁଣି ସମୟ ସମୟରେ ଏକାବେଳକେ
ଅର୍ଥଶର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡ଼େ । ଆମେରିକାବାସୀ ଜଣେ
ମହାପଣ୍ଡିତ କହିଥିଲୁ—“ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବା
ହାଟକୁ ଯିବାପରି ସହଜ କଥା; ମାତ୍ର ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ
ସମ୍ବାଦ ରଖିବା କଠିନ ବିଷୟ ଅଟେ ।” ସତ୍ୟକଥା,
ଅତି ସତ୍ୟକଥା । ଅବଶ୍ୟ କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋହର
ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ଅନ୍ୟପ୍ରତି ଅତିରିକ୍ତ
ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ଲାପନ, ପର ହସ୍ତରେ ଅର୍ଥ ଗଛିତ ରଖିବା
ମୋହର ସାମୟିକ ଅଭିବର ମୂଳକାରଣ ଅଟେ ।
ଫଳତଃ ଜୀବନକାଳରେ ଏତେ ଉତ୍ଥାନ
ଏତେ ପତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟକମେ ଏତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ
ଘଟିବା ସରବରର ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

(ଉ. ସା: ୧୪ଶ ଭଗ—୨ୟ, ୩ୟ ଅଖ୍ୟା)

ତେଜାନାଳୁ ରୂପିଅସି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ବ୍ୟର୍ଥ
ବସି ରହିଥାଏଁ । ପୀଡ଼ାବୁଡ଼ିକ ସମାନ ଭାବରେ ଦେହରେ
ଦିଦ୍ୟା କରୁଥାନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଜେଡ଼ିତାପୁଅ ଭାଇ
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତିଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟି ବିବାହ
ସମୟ ଉପଲ୍ଲିତ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତି ସେ
ସମୟରେ ଉତ୍ସ ନାମକ ମାହାଲର ସେରସ୍ତାଦାର;
ସୁତରଂ ତାଙ୍କର ଅର୍ଥାଭବ ନ ଥାଏ । ଆମେରାନେ
ଏକାନ୍ତବୁଦ୍ଧ ରୈବାର ଥିଲୁଁ । ପୁତ୍ରର ବିବାହରେ
ମୋହର ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ; ମାତ୍ର
ଅର୍ଥାଭବ । ମୋ ସୀକୁ କହିଲା, ସେ ଛ ଶତ ଟଙ୍କାର
କେତେଣ୍ଟ ନୋଟ ରଖିଥିଲେ, ମୁଁ କହିବା ମାତ୍ରକେ
ତତ୍ତ୍ଵଶାର୍ତ୍ତ ବାହାର କରି ଦେଲେ । ହା ସ୍ଵର୍ଗଗତା-
ଦେବି ! ଯେତେ କଷ୍ଟକର ହେଉପଛକେ ମୋ
କଥାରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି—ମୋହର ଆଦେଶ
ପାଳନକୁ ବ୍ରତ କରି ବସିଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟକର
ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ରୋଗର ପ୍ରାବିଲ୍ ହେଉରୁ ଶାଶ୍ଵରିକ
ଯନ୍ତ୍ରଣା, ପାରିବାରିକ ଘଟନା ବିଶେଷରୁ ଆଣ୍ଟିନ୍ତିକ
ମାନସିକ କଷ୍ଟ, ତଥା ଅର୍ଥାଭବ; ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର
ଦୁର୍ବୋଗ ଏକମ ଉପଲ୍ଲିତ । କେବଳ ନିତ୍ୟାର୍ଥ-
ପରାପୁଣ୍ୟ ମୋ ସୀକୁ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ସେବା ଓ ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ
ସାନ୍ତ୍ଵନା ହେଉରୁ ଜୀବନମାତ୍ର ଧାରଣ କରି ରହିଥିଲା ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ସମୟରେ ମୋହର ସାମାନ୍ୟ ପୀଡ଼ା
ଉପଲ୍ଲିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଆସି
ବେଢ଼ି ବିପୁଥିଲେ । ମଧ୍ୟମୟ ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ପୁଷ୍ଟି
ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ମୋହର ସୁଖ ଦୁଃଖ,

ସମ୍ପଦ ବିପଦ ସକଳ ସମୟରେ ସହାୟ ଏକମାତ୍ର ନିଃସ୍ଵାର୍ଥବନ୍ଧୁ ବାଲେଶ୍ଵର ନାମିଲ ଦ୍ୱାରା ହେଉଥିଲା ମାଣ୍ଡରାବାଦୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପତ୍ରନାୟକ । ତାଙ୍କ ଅବସର ସମୟରେ ମୋ ପାଖରେ ବସି ସାନ୍ତୁନା ବାକ୍ୟଦାର ମୋ ମନୋରଞ୍ଜନ କରଇଥାନ୍ତି ।

ମାନବର, ବିଶେଷରେ ମୋହର କୌଣସି ଅବସ୍ଥା ଚିରପ୍ଲାୟୀ ନୁହେଁ । ନମଶ୍ଶ ରୋଗର ପ୍ରାବଳ୍ୟ ହ୍ରାସ ହେବାକୁ ଲାଗିଲ — ଉଠି ଚାଲିବୁଲ ହୋଇ ପାରିଲଣି । ରାମାୟଣ ସାତକାଣ୍ଟ ଲେଖିପାରି ମହାରାଜ (ସେ ସମୟରେ କୁମାର) ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମହାଭାରତ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲା । ଦିନମାନରେ ତିନି ରୂପ ଦଙ୍ଗା ବସି ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରେଁ, ସେହି ସମୟଟା ପରମ ସୁଖରେ ଅନ୍ତବାହିତ ହୁଏ । ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ସମୟରେ ପାର୍ଥିବ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦଶା ମନରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ରାମାୟଣ କେତେକ କାଣ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁପା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା; ଅବଶିଷ୍ଟ କାଣ୍ଟମାନ ଛୁପା ସକାଶେ ଅର୍ଥାତ୍ବ । କୁମାର ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୁପେ ସାତକାଣ୍ଟ ରାମାୟଣ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ଧୀକୃତ ହେଲେ । ପ୍ରକାଶକରୁପେ ରାଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କ ନାମରେ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେବା କଥା ହିଁର ହେଲା । ରାଜା ବାହାଦୁର ପୁରସ୍କାରସ୍ଵରୂପ ମୋତେ ସାତେ ସାତ ଶତ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ପୂର୍ବରୁ କିଛି ଦେଶା ଥିଲା, ସେହି ଟଙ୍କାରେ ସମସ୍ତ ଦେଶା ପରିଶୋଧ କରି ପକାଇଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ବ, ଦିବାନଶି ଉପାର୍ଜନର ଉପାୟ ଅନ୍ୟୋଧ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏଁ । ଏହି ସମୟରେ ଦିନେ

ସଖାଳ ଓଳି ତାକରୁ ତିନିଟି ତିତି ପାଇଲି; ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ତିତି ପିଟାଇ ପଡ଼ିଲି, ତୃତୀୟ ତିତିଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବାକୁ କେଜଣି କି ସକାଶେ ସେ ସମୟରେ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ମୋ ଶୋଇବା ପଲକ ଶିରନା ପାଖରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ତିତି ପଢ଼ୁଥିଲି—ଅପଠିତ ତିତି ଖଣ୍ଡିକ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପଡ଼ିବ ମନେ କରି ମାଣ୍ଡି ଖୋଲ ଭିତରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲି । ସେ ତିତିଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବାକୁ ଆଉ ମନରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ କଳିକତାରେ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବସିଥିଲା * । ତହିଁ ପରଦିନ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଦେଖିବାସକାଶେ କଳିକତା ଚାଲିଗଲି । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଫେରିଆସି ଧୋବା ଦରକୁ ଦେବା ସକାଶେ ବିଛଣା ଲୁଗା ସମସ୍ତ ବାହାର କଲି; ମାଣ୍ଡିଖୋଲ ମଧ୍ୟରୁ ତିତିଖଣ୍ଡ ବାହାର ପଡ଼ିଲା—ପିଟାଇ ପଡ଼ିଲି, କେଉଁଝର ମହାରାଜା ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ମାସିକ ଦେଉଣତ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ କିଳାରେ ମାନେ-ଜଶରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ରଙ୍ଗା; ମୁଁ ସମ୍ମତ ଅଛି କି ନାହିଁ ଶୀଘ୍ର ଉତ୍ସର ଦେବା ସକାଶେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣିଲା, ମୋତାରୁ ଉତ୍ସର ନ ପାଇବାରୁ ଦଶପଞ୍ଚାର ମାନେଜର ବାଲେଶ୍ଵର-ନିବାସୀ ବାବୁ କୁଞ୍ଜବିହାର ଦେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଯଦିତ ରୋଗଗୁଡ଼ାକ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଶରୀର କଥଞ୍ଚିତ ପ୍ରକାରେ କର୍ମକ୍ଷମ ହେଲଣି—ବିଶେଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନର ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ନ ଚଲେ । ଗଢ଼ଜାତର ସୁପରିଟେଣ୍ଡର ମିଷ୍ଟର ସ୍ଥିଥ୍ ସାହେବ ବଦଳ ହୋଇ

* ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲ — ୧୮୮୩-୮୪

In the year 1883-84 an international exhibition was held in Calcutta. It was the first undertaking of its kind in India. (Buckland's Bengal P. 799)

ଅନ୍ୟତଃ ଶୁଣିଗଲେଣି; ସୁତରାଂ ଗଡ଼ିଜାତର କୌଣସି କିଳାରେ କର୍ମ ପାଇବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଜାଣି କଟକ ଶୁଣିଗଲା । ମୋହର ପରମବନ୍ଦ ଏବଂ ସହାୟ ରୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ ଅନେକଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହଠାତ୍ ଦଶପଞ୍ଚା ଏବଂ ନରସିଂହପୁର ଦୁଇ କିଳାର ଦେବାନ୍ତ ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦଶପଞ୍ଚାରେ ମୁଁ ଏବଂ ନରସିଂହପୁରରେ କେଉଁରର ଭୂତପୂର୍ବ ଦେବାନ ବାବୁ ଜମେହନ ଦାସ ଦୁଇଜଣ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲୁଁ । ଏହି ଦୁଇ କିଳାର ରଜାମାନେ ଗନ୍ଧନସୀନ ହେବା ଦିନଠାରୁ ସରକାର ନିୟୁକ୍ତ ଦେବାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କିଳାର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି ଆୟୁଥିଲା । ଉଚ୍ଚ ଦୁଇ କିଳାର ରଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ରୁ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ପଇସା ବୋହିଆଣି ରଜକୟ ଗନ୍ଧାଦରେ ନିରାପଦରେ ରଖାଇବା ରଜ୍ୟପାଳନର ବିଧ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସୁରୁପ ଦଶପଞ୍ଚା ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୌଜିଦାଶ ମାମଲର କାର୍ଯ୍ୟବିଧାନର ଯୋଡ଼ିଏ ମାସ ଦପା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ପାଇଁ ଆପଣେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ପରିଚିର କଥିଷ୍ଠିତ ଆସ୍ରାସ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ।

ରାମା ମାହି ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ପଦତଳେ ପଡ଼ି ଶୁହାରି କଲା—“ଆଜ୍ଞା, ଭାମା ମାହିର ଗୋଟାଏ ବଳଦ ମୋ ଧାନ ବିଲରୁ ଖାଉଥିଲା, ମୁଁ ସେ ବଳଦକୁ ଅନ୍ତାର ଦେବା ଲାଗି ପାହାରେ ମାରିବାରୁ ଭାମା ମୋତେ ସେହି ବାଢ଼ରେ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲା । ମୋ ଶୁହାର ବୁଝିବାକୁ ମଣିମାଙ୍କ ଛାନ୍ତରୁ ସିଲ ହେଉ ।”

ଶୁହାର ଶ୍ରୀବା ମାସକେ ଶ୍ରୀମୁଁ ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ଏ—କଣ—କଣ—ଭାମା ତୋତେ ବାଡ଼େଇଲା ? ଯାଆ—ରୁହିଜଣ ପାଖ ଲୋକ ଭାମାରୁ ଭଲକରି ବାନ୍ଧବ—ତାହା ଘରଠାରୁ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ଆମ୍ବ ଶ୍ରୀମୁଁକୁ ଭିଡ଼ ଆଣିବ । ଆଉ ତାହାର ବଳଦକୁ ବାନ୍ଧ ଆଣିବ ।”

ଭାମା ଆଉ ବଳଦ ବନ୍ଧାହୋଇ ଆସିଲେ—ଭାମା ଅପେ ମାମଲର କଥା ଜାଣେ କିମ୍ବା ଲେକେ ତାକୁ ଶିଖାଇ ଦେଇଥିଲେ—ସେ ଶ୍ରୀମୁଁ ସାଷାତରେ କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଥୋଇଦେଇ ଚୋଡ଼ିବିଲେ ପଡ଼ି କହିଲ—“ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ରମାକୁ ବାଡ଼େଇ ନାହିଁ, ସେ ମୋ ନାମରେ ଭୁଲା ମିଛଟାରେ ଶୁହାର କରିଛି ।”

ଭାମା ତତ୍ତ କପ୍ତର ତନନ ଲାଗି ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ହେବାକଣି ଶ୍ରୀମୁଁ ବୁଝିଗଲେ—ଭାମା କଥା ସମ୍ମୂଳ୍ୟ ସତ୍ୟ—ରମା ମିଛରେ ଶୁହାର କରିଛି । ଆଜ୍ଞା ହେଲା—

“ଆରେ—ରମା ଆମ୍ବ ଶ୍ରୀମୁଁରେ ମିଛ ଶୁହାର କରିଛି, ତାକୁ ବାନ୍ଧ ବାଡ଼ାଅ ।”

ରମା ବନ୍ଧାହୋଇ ବାନ୍ଧିଆ ଖାଇଲା ପରେ ଦୁଇ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ଶ୍ରୀମୁଁରେ ଦାଖଲ କରିବାରୁ ମାମଲ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ମୋହର ଦଶପଞ୍ଚାର ଦେବାନ କାର୍ଯ୍ୟବିର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇ ତିନିମାସ ଉତ୍ତରେ ଦଶପଞ୍ଚା ଜୋରମୋ ଇଲକାର ଜଣେ ପଧାନ ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ପଧାନଟି ଜାତରେ କରଣ, ପୁଲ ଶଶର, ଗୋଟିଏ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଲେଖି ପଡ଼ି ଶିଖିଥିଲେ—କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତତ୍ତ୍ଵପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣ ରଜ-ସରକାର ତରଫରୁ ତାଙ୍କ ବିପଣରେ ଗୋଟିଏ ମାମଲ ଉପାୟ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ । ତାଙ୍କ କଥାର ସଂଖ୍ୟା ବିବରଣ ଏହି—

କୌଣସି ଜଣେ ଖଚୁଆ ଲୋକ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଁରେ ସମାଦ ଦେଲା, ଜୋରମୋ ପଧାନ ଆପଣା ଦର ଦାଣ ଦୁଆରେ କାହାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଦ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ

ଚିତ୍ତ କରିଅଛି । ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ନଅର କାହୁରେ
ସିନା ପଦ୍ମପୂର୍ବ ଚିଟ ହେବ, ପଧାନ ବାଘୁଡ଼ା କାହୁରେ
ପଦ୍ମପୂର୍ବ ଚିତ୍ତ କଲାଣି ! ଭାରି ବହପ !

ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀଆଜ୍ଞାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଖ
ଲୋକ ଯାଇ ପଧାନକୁ ଧର ଆଣି ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମରେ ଉପଷ୍ଠିତ
କରଇ ଦେଲେ । ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମ ସେ ସମୟକୁ ପଦ୍ମପୂର୍ବ
ଚିତ୍ତ କଥା ପାପୋତ୍ତ ପକାଇଲେଣି । ପଧାନ ଉପରେ
ଶ୍ରୀ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତ୍ରକେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ—“ହୋଇ
ରେ ପଧାନ, ତୁ ଏତେ ମୋଟ ହୋଇଛୁ, ରେଜିନା
କେତେ ଦିଅ ଖାଉ, କହ !”

ପଧାନ ଭୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲୁ—
ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପଇସା କାହିଁ ପାଇବି ଯେ ଦିଅ
ଖାଇବି ?

ଶ୍ରୀମଣିମା ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଆମ ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆଜ୍ଞା କଲୁଁ, ଏଇଟା ଅମ ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରି
ମିଛ କହିଲୁ । ଦିଅ ଅବଣ୍ୟ ଖାଏ, ମୋହଲେ ଏତେ
ମୋଟ ହେଲା କିପରି ? ହୋଇରେ ପାଖ ଲୋକେ, ଏ
ପଧାନ ଦିଅ ଖାଏ କି ନାହିଁ ?

ପାଖ ଲୋକେ—ଆଜ୍ଞା ମା ପରଭୁ, ମଣିମା, ଗ୍ରୂମ,
ଶ୍ରୀଆଜ୍ଞା କି ମିଛ ?

ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଝିର ହୋଇଗଲା,
ଏହି ପଧାନ ମୂଳକରୁ ଟଙ୍କା ଲୁଟକରି ଦିଅ ଖାଇ
ମୋଟ ହୋଇଅଛି । ପାଖ ଲୋକେ ତାହା ଘରେ ପଣି
ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ଆଣିବେ ।

ପୂର୍ବ ରଜାଙ୍କ ସମୟକୁ ରଜାଙ୍କ ନଅରରେ
ଜଣେ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜିଆ ଥିଲେ । ସେ ପାଞ୍ଜିଆଟି

ନୂଆ ରଜାଙ୍କ ନାଡ଼ି ନଷ୍ଟ ଚିହ୍ନିଲେଣି । ପୁଣି ସେ
ପଧାନର ଆମ୍ବୁଧ ଲୋକ । ପାଞ୍ଜିଆ ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମରେ
ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ,—“ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ ! ଏହି
ପଧାନ ଘରୁ ଟଙ୍କା ଅଣିବା ଯେ, କେତେ ଟଙ୍କା
ଅଣାଯିବ, ତାହା କାଗଜପତ୍ର ବୁଝିଲେ ଠିକ୍ ହିସାବ
ଧର ପଡ଼ିଯିବ; ତେଣିକ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଟଙ୍କା ଦେନି
ଆସିଲେ କମିଶନ ସାହେବ ଧର ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ଶ୍ରୀମଣିମା ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଠିକ୍, ଠିକ୍, ଆମ
ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମ ସେହି ଆଜ୍ଞା କରୁଛୁ ।

ପଧାନ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଅଣାଇ
ପାଞ୍ଜି ତପ୍ତାର କଲ । ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ଭଳି
ହୀନରେ ବସି ଚରଚର କରି ଦିନଯାକ ଲେଖାଏ ।
ହିସାବ ଠିକ୍ କରିବାକୁ ମାସେ କାଳ ଲାଗିଲ ।

ଦିନେ ସକାଳେ ନଅର ପାଞ୍ଜିଆ ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମଙ୍କ
ଅବସର ବୁଝି ପଧାନକୁ ହିସାବ ତଳବ କରିବାରୁ
ସେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାଞ୍ଜ ସାତ ବିଡ଼ା ପାଞ୍ଜି ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମ
ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲ । ଶ୍ରୀଗ୍ରୂମଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ
ପାଞ୍ଜିଆ ହିସାବ ବୁଝିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜି
ବିଡ଼ା ପିଟାଇ ମନେ ମନେ ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର
ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଗଲେ । ସମସ୍ତ ତାଳ ପତ୍ରରେ
କେବଳ ଲେଖା ଅଛି—“ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର—
ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ହସି
ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ଥୋଇଦେଲେ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—କି ହେ
ପାଞ୍ଜିଆ, କଣ ବୁଝିଲ ?

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା, ଯେତିକିକୁ ତେତିକ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା—କଣ—କଣ ?

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା ମଣିମା କଣ କି ? ପଧାନ ରଇତ ଠାରୁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କଲା, ସବୁ ଟଙ୍କା ଗନ୍ଧାଦରେ ପୋଠ କଲା; ଆପେ ଖାର ଯିବାକୁ ବାଟ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା—ଏ—ଆମ ଶ୍ରୀମୁ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ାକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ବୁଝି ଆଜ୍ଞା କଲୁଁ—ଯେତିକିକୁ ତେତିକି, ପଧାନ ଟଙ୍କା ଖାର ନାହିଁ । ହୋଇ ଦେ ପାଞ୍ଜିଆ, ନୂଆଗଡ଼ି, ଆଠଗଡ଼ି ଏତେ ଯେ ରଜା ଅଛନ୍ତି, ଆମ ଶ୍ରୀମୁ ପରି ସେମାନେ କଣ ବୁଦ୍ଧିଆ ? ନାହିଁରେ ବାପ ନାହିଁ ।

ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପରି ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ, ଧନବନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ଉଚ୍ଚ ଦୁଇ କିଲାରୁ ଅତ୍ୟାରୁଚିତ ଶତ ଶତ ପ୍ରଜା ପୁପରିଶେଷେଣ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଗୁହାରି କରିବାରୁ ରଜାମାନଙ୍କୁ ସତ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଏବଂ କିଲାରେ ଶାନ୍ତ ପ୍ଲାପନ ନିମନ୍ତେ ସରକାର ଉପରୁ ଦେବାନ ନିୟୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ନଗମୋହନବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଠିକ୍ ଏକ ତାରିଖ ଏକ ସମୟରେ ଦେବାନରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର କଥା ।

ଘେରୁଆ ମାସିଆ ଦିନ—ଯୋର ବୃଷ୍ଟି କାଳ, ମହାନଦୀର ବଢ଼ିପାଣି ଦୁଇ କୁଳ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଅଛି । କଠକଠାରୁ ଦଶପଞ୍ଜା ଯିବାକୁ ମହାନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ କୁଳେ କୁଳେ ସଞ୍ଚିକ ବଢ଼ି ପାଣିରେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ବୁଦ୍ଧି ଯାଇଅଛି । କାହିଁ କାହିଁ ଆଣ୍ଟିଏ, ପେଟେ, ଶୁଣିଏ ପାଣି; ପୁଣି ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ପଦକଠର ନାଲ, ବୃଷ୍ଟି

ସମୟରେ ପ୍ରଗର ସ୍ତୋତ, ପଢ଼ିବ ଜଳ—ଉଜ୍ଜା ନ ହେଲେ ପାର ହେବାର ଆୟୁତ ନାହିଁ; ବୃଷ୍ଟି ବନ ହେବା ମାନ୍ଦିକେ ନାଲ ଶୁଣିଲ ପଡ଼ିଯାଏ । ଶଗଡ଼ ବା ମୁଆରିରେ ଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକ ମିଳ ଖଣ୍ଡ ମହାଜନା ଉଠାଣି ନାଆ ଭଡ଼ା କଲୁଁ । ଗଡ଼ଜାତ ଭିତରୁ ସରକ (ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ) ବୋଖାର ନାଆ କଟକରେ ମାଲ ଓଜାଡ଼ ଦେଇ ଖାଲ ବାହୁଡ଼ ଯାଏ । ନଦୀ ସ୍ତୋତ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଉଠାଣି ନାଆ । ଗଡ଼ଜାତ କାରବାରିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଏହି ନାଆରୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ପାଠକ ଆପଣେ କଟକ ସହର ବାରବାଟୀ କିଲା ନିକଟ ମହାନଦୀ କୁଳରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ମହାଦେବ ତୋଠାରୁ ଉପରକୁ ଅନେକ ଦୁଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି କାଳରେ ଏହିପରି ଶତ ଶତ ନାଆ ଖଟା ହୋଇଥିବାର ଦେଖିପାରିବେ । ସମ୍ବଲପୁର ରେଳନାଇନ ପିଟିବା ଦିନଠାରୁ ଏହି ନାଆ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଉଣା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ନାଆରୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବରେ ଷୋଳ ଗୋଡ଼ିଆଠାରୁ ପରିଶ ଗୋଡ଼ିଆ (ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଳ ହାତଠାରୁ ପରିଶ ହାତ); ଓସାର ଲମ୍ବ ଅନୁପାତରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ; ଉଷ୍ରଗ ତିନି ଶୁଣ ହାତ ନିଧର । ଜଳମାର୍ଗର ଅବଶ୍ଵା ବୃଷ୍ଟିର ନାଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ନାଆ ଓସାର ବେଶି ହେଲେ ସ୍ତୋତ ଉପରକୁ ଉଠିବା କିମା ଭ୍ରମ୍ବ ବାଟରେ ସର୍ପ ପରି କୁଟୀଳ ଗତରେ ସ୍ତୋତ ତଳକୁ ଆସିବା ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସୁବିଧା ହୋଇପଡ଼ିନା । ସେହିପରି ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ ପଡ଼ିରହିଥିବା ବୃଦ୍ଧଦାକାର ପାଶାଣ ଖଣ୍ଡ ନିଧରେ ଆସିବା ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ପବନ ଜୋରରେ ନାଆ ପଥର ଉପରେ ପଡ଼ିଯିବାର ସମ୍ବାଦନା । ସେଥିପାଇଁ ଉଜଳା ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ଉଣା ।

ନାଆର ଠିକ୍ ମନ୍ତ୍ରଗର ଦୁଇପାଇଁ ମଙ୍ଗ ସୂର୍ଯ୍ୟାତରେ ରୁରିଟା କିମା ପାଞ୍ଚଟା ଖୁମ୍ବ ପୋତା

ଥାଏ—ଶୁମ୍ଖ ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବାଳମ୍ବି ମଥାନ । ତହିଁ ଉପରେ ଦୁଇପାଖକୁ ଗଡ଼ାଣିଆ ରୂଳ । ସେହି ରୂଳ ପ୍ରଥମେ ବତା ଉପରେ ଚଉକେ ବହଳରେ ଛଣ ଛୁଇଣି । ସେହି ଛୁଇଣି ଉପରେ ବତାର ପେଟ ପାରି ଅନ୍ତିଟା ରୂପୀପକାଇ କେବଳ ପିଠି ପାର ଶଙ୍କ ପାଇଳ ଘାଘଟାରେ ଲଗାଲି ଶଙ୍କରୁପେ ବୁଣ୍ଟ ଛୁଇଣି । ସେହି ଗଡ଼ାଣିଆ ରୂଳ ଉପରେ ନାଉରିମାନେ ଧାଁଦଉଡ଼ି କରି ନାଆ ବାହାନ୍ତି । ଭିତରଟା ଖୁମ୍ବ ହିସାବରେ ବତାର ରୂପୀର କାହା ସ୍ଵରୂପ କରି ଖୋପକୁ ଖୋପ କୋଠରୁପେ ବିଭକ୍ତ କରାହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖୋପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସରକ ଲଦନ ହୁଏ । ସରକ ଲଦନ ଉତ୍ତରେ ଉପର ରୂଳଟା ନାଆ ଫନ୍ଦରେ ଶଙ୍କରୁପେ ବାନ୍ଧ ଦିଆଯାଏ । ନାଆରେ ସରକ ପୂର୍ବପୂର୍ବ ଲଦନ—ଚଉକେ ମାତ୍ର ଫନ୍ଦ ଉପରକୁ ଦିଶୁଥାଏ । ନନ୍ଦ ଭିତରେ ନାଆ ଚଳିବା ସମୟରେ ପବନ ଟିକିଏ ଟାଣ ହେଲେ—ଲହରୀ ହେଲେ ଟେଣ୍ଟା ଜଳ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ତଳକୁ ଖସିପଡ଼େ । ନାଆ ଖୋପ ଭିତରକୁ ଜଳ ପଣି ସରକ ଭିଜାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ବୋଞ୍ଚାଇ ନାଆର ଦୁଇ ମଙ୍ଗ ଆଉ ରୂଳ ମାତ୍ର ଦିଶୁଥାଏ ।

ମହାନରେ ଗଡ଼ାଣିଆ ମହାଦେବ ତୁଠରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଭଡ଼ା ନାଆ ଖଟା ଥିଲା । ସଖାଳଞ୍ଜି ଦିନ ପହରକ ପ୍ରାୟ ସମୟ—ମାହି ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସାମାନ ସହିତ ଆମ ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକୁ ନାଆର ମରି ଖୋପରେ ପୂରଇ ଦେଇ ଉପର ରୂଳଟା ନାଆ ଫନ୍ଦରେ ଆସକରି ବାନ୍ଧିଦେଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ରୂରିମାନେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଖୋପ ବା ବିଳରେ ପଣିଦେଲା । ଖୋପ ଭିତରେ ଆମ୍ବମାନେ ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକ ବିନ୍ଦଶା ପାର ବସିଲୁଁ ବା ଶୋଇଲୁଁ । କାରଣ ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ରୂଳ ବାଜେ,

ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଶୋଇବାକୁ ଜାଗା ନାହିଁ; ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉକି ପଡ଼ିଥାଉଁ । ଶୋଇବା ସମୟରେ ତେଲୁଣି ପୋକ ପରି ଚକାହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉଁ ।

‘ଜେ-ଜେ-ଗଙ୍ଗା ମାତା’ କହି ନାଉରିମାନେ ନାଆ ମେଳିଦେଲେ । ନାଆ ସ୍ଥୋତ ଉଜାଣିକୁ ଉଠିବ, ସୁତରଂ କାତରେ ପେଲି ନେବା ଦରକାର, ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନାଆରେ ପାଞ୍ଜଣ କାତୁଆ ଏବଂ ଜଣେ ଆଗମଙ୍ଗୁଆ । କାତଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ପାକଳ ବାଉଁଶ, ପ୍ରାଧୁ ପାଞ୍ଜ ଛ ହାତ ଲମ୍ବ । ଆଗମଙ୍ଗୁଆ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡ କାତ—ପାର୍ଥିକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମଙ୍ଗୁଆ କାତ ମୁଣ୍ଡରେ ଛଣି ସୂତାରେ ଶୁର୍ବ ଶଙ୍କରୁପେ ଆଙ୍କୁଣି ବନା । ନାଆ ଚକ୍ରଥିବାବେଳେ ଆଗମଙ୍ଗୁଆ ଦରକାର ମାଟିକେ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ କାତ ପକାଇ ନାଆ ମଙ୍ଗାଉଥାଏ । ନାଆ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଯିବା ସମୟରେ ଆଙ୍କୁଣିରେ ଗଛ ଡାଳ ଧରି ନାଆ ମଙ୍ଗାଏ । ବାହାଣ ନାଉରିମାନେ ଆଗମଙ୍ଗ ନିକଟ ଛୁଟ ଉପରେ ଧାଡ଼ିବାନ୍ତି ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପାଣିରେ କାତ ପକାନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କାତ ମୁଣ୍ଡଟା କାନ ଉପରେ ଥୋଇ ଦୁଇହାତ ମୁଠାରେ ଶୁର୍ବ ଶଙ୍କରୁପେ କାତ ଧରି, ଦେହର ସମସ୍ତ ବଳ କାତ ଉପରେ ପକାଇ ପଛ ମଙ୍ଗ ଯାଏ ପେଲି ଫେନିଯାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ବାହାଣିଆ ମାନଙ୍କର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପଞ୍ଜରହାଡ଼ ରୁଡ଼ିକ ମୋଡ଼ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଟିକିଏମାତ୍ର ସମୟ ପାଇଲେ ନାଆଟା ସ୍ଥୋତ ବଳରେ ପଛକୁ ଦୁଷ୍ଟ ଆସିବ ବୋଲି ପଛମଙ୍ଗ ପାଖ ପାଣିରୁ କାତ ଉଠାଇବା ମାତ୍ରକେ ପାଞ୍ଜଣୟାକ ଆଗମଙ୍ଗ ଯାଏ ଧାଁଁୟାର୍ଜ ଚଞ୍ଚଳ କାତ ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଇ ନାଆଟାକୁ ଅଟକାଇ ଧରନ୍ତି । ନାଆ ଉପର କଳଟା ଯେପରି ଗଡ଼ାଣିଆ, ଅନ୍ତର୍ଯସ୍ତ ଲୋକ ଚଞ୍ଚଳରେ ଧାଁଁୟିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତଳକୁ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯିବାର କଥା, ସମୟ ସମୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ନାଉର ମଧ୍ୟ ନଦୀସ୍ଥୋତରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ।

ଆଶ୍ରୟପ୍ରେସର କଥା--ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା ସକାଶେ ସାହାୟ୍ୟ କରିବା ଥାଉ—କାହିଁକି ପଡ଼ିଗଲୁ କହି, ସମସ୍ତେ ଖପା ହୋଇ ଯାଇ ତାକୁ ବାଡ଼ାନ୍ତି । ଆହୁର ଆଶ୍ରୟପ୍ରେସର କଥା—ଆଉ ଗୋଟାଏ ନାଉରି ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲେ, ଆଉ ଆଉ ନାଉରିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ମାଡ଼ିଶିଆ ନାଉରିଟା ମଧ୍ୟ ପାଣିପଡ଼ା ନାଉରିଟାକୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ବେଳ ଦଶ କି ଏଗାରଟା ସମୟ—ଆମୁମାନ କୋଶ ଦେଢ଼ ମାତ୍ର ବାଟ ଉପରକୁ ଉଠି କୁଣ୍ଠଲେଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କ ପଠାରେ ନାଆ ଲାଗିଲା । ମାଝି କୂଳପାଖ ବାଲରେ ଗୋଟାଏ କାତ ପୋତ ନାଆକୁ ଖଟାଇ ଦେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ନାଆ ଫନ୍ଦରୁ ଘଳ ବନ୍ଧନ ଫଟାଇ ଆମୁମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେଲା । ଗୁରୁତ୍ୱମାନେ ରୋଷେଇରେ ଲାଗିଗଲେ । ସ୍ଥାନ ଘେଜନାଥ ଅନ୍ତେ ମାଝି ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଅନକୂପ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ନାଆ ପେଲା ଦେଲା ।

(ଉ. ସା: ୧୯ ଭାଗ—୪୩' ହାଜା)

—

ଦଶପଲ୍ଲୀର ଦେବାନୀ (୨)

ନାଉରିମାନଙ୍କର ଦିନବେଳେ ରୋଷେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ନାଆ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଉଠାଇଲା ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ହାଣି ଥାଏ । ରାତିବେଳେ ନାଆ ଉପରେ ରୋଷେଇ ହୁଏ । ରାତ ଓଳିଟା ତତନ ଭାତ ଖାଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ସାତ ସେଇ ଅନାଜ ଭାତ ରାନ୍ଧି ତହିଁରେ ଦୁଇ ତିନି ମଠିଆ ପାଣି ପୂରାଇ ରଖି ଦେଇଥାଏ । ହାଣି ପାଖରେ ଖଣ୍ଡ କଂସା ଥିଆ ହୋଇଥାଏ । ଦିନ ଦଢ଼ିକଠାରୁ ନାଉରିମାନଙ୍କ ପଶାଳ ଶିଆ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଜଣେ ଜଣେ ବାହାଣରୁ

୭୭

ପିଟି ଅମି ଚଞ୍ଚଳ ଅଧ କଂସାଏ ଭାତ ଅଧ କଂସାଏ ତୋରଣି ବାଢ଼ି ପକାଇ ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ପିଇ ଦେଇ କାତ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ସଶାକ୍ତ ସନ୍ଧାୟାଏ କଂସା ଖଣ୍ଡକର ବିଶ୍ରାମ ଥାଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ଜଣେ ନାଉରି କେଜାଣି ଦଶ ପନ୍ଦର ଥର ଲେଖାଏଁ ତୋରଣି ପିଇଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ତିଆଣ ସହିତ ସମ୍ରକ୍ଷ ନ ଥାଏ । ତିଆଣ ଖାଇବାକୁ ତର କାହିଁ ? କଦାଚିତ୍ର କାହାରି କପାଳରେ ଶୋଷାଏ ଦୁଇ ଶୋଷା ପିଆଜ ବା ଟିକିଏ ଆମୁଲ ଘଟିଯାଏ, ନୋହିଲେ ଲୁଣ ଟିକକ ମୂଳ ।

ନଈ ଭିତରେ ଅକାତ ପାଣି—ପୁଣି ସୁଅ ତୋଡ଼ ନାଆ ସମ୍ବାଲ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୂଳଠାରୁ ରୁର ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂର ବା କୂଳ ଲଗାଲଗି ତିନିରୁର ହାତ ଦୂରରେ ନାଆ ଉପରକୁ ଉଠୁଥ ଏ । କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ବଢ଼ ଦୂରଯାଏ ପରଚୁ ବାଲି ଆଡ଼ିଆ କୂଳ ମିଳଗଲେ ନାଆରେ ସେ ତିରଶ କି ଗୁଲିଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡ ଦଢ଼ି ଥାଏ, ସେହି ଦଢ଼ି ଖଣ୍ଡ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧ ଦେଇ ବାହାଣିଆ ନାଉରିମାନେ କାତ ଥୋଇ ଦେଇ ସେହି ଦଢ଼ି ମୁଣ୍ଡ ଧରି କୂଳ ବାଲି ଉପରେ ରୁଲି ରୁଲି ନାଆକୁ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼ ନିଅନ୍ତି । ତେର ପ୍ଲାନରେ ବଢ଼ି ପାଣି କୂଳ ବୁଡ଼ାଇ ଉପରକୁ କୋଶେ ଦେଢ଼ିକୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ ଯାଇଥାନ୍ତି—ନମା ବା ନମା କୂଳର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ —ସବୁ ଏକାକାର; କିନ୍ତୁ ନାଆକୁ କୂଳ ଭିଡ଼ ରୁଲିବାକୁ ହେବ । କେବେ ଗମ୍ଭୀର ବିଲ ଭିତରେ—ଗ୍ରାମ ଗୋପ୍ତାର ଭିତରେ ନାଆ ରୁଲେ । ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ବଣ ଭିତର ବାଟେ ନାଆକୁ ନେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ଆଗ ମଙ୍ଗିଆ ଗଛ ଡାଳରେ ଆଙ୍ଗୁଣିଟା ଲଗାଇ ଲଗାଇ ନାଆକୁ ମଙ୍ଗାଏ । କଦାଚିତ୍ର କେତେଜଣ ବାହାଣିଆ ମଧ୍ୟ ଗଛଡାଳ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼ ଗଛ ଡାଳ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ନାଆକୁ ଉଠାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ର ଅପରାହ୍ନ ସମୟରେ

ଅଛି ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ପ୍ଲାନରେ ନାଆ ଭିଡ଼େ । କୁଟୀ ବହୁତ ବିଶ୍ଵାସ ଉଚ୍ଚ ନୀଳ ସିକରା ସ୍ତୁପମୟ; ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡିମ ଦଶିଣ ତିନି ଦିଗରେ ବିଶାଳ ପ୍ରାଚୀର ପରି ଚିରିଛେଣୀ ଦଶାୟମାନ, ପଣ୍ଡିମ ପଦତ ଶୃଙ୍ଗରେ ଜୁଲକ୍ଷଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଣ୍ଡବତ୍ତ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତ୍ରଗମନୋନ୍ତିଙ୍ଗ; ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆକାଶରେ ଦଳବତ୍ତ ନାନାଜାଣୟ ପକ୍ଷୀ କଳରବ କରି ପଣ୍ଡିମ ପଦତ ଦିଗକୁ ଉତ୍ତି ଯାଉଥାନ୍ତି । ବୋଧହୃଦୟ ପଣ୍ଡିମ ଦିଗୟ ପଦତ ପ୍ରାଚୀର ମୂଳରେ ଯେମନ୍ତ ମହାନଦୀ ସ୍ନେହ ଶେଷ ହୋଇଅଛି— ନିର୍ଜନ, ନିସ୍ତବ୍ଧ ତ୍ରାମ୍ୟ ସମୟ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣି-ମାନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପର୍କ ଶୂନ୍ୟ । ସେହିପରି ପ୍ଲାନରେ ଠିକ୍ ସର୍ବ୍ୟ ସମୟରେ ସିକରାସ୍ତ ପ ଉପରେ ବସି ପଣ୍ଡିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇଲେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକାର ଗୋଟିଏ ଅନାବିଳ ଗନ୍ଧିର ପଦିଷ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାଟନ୍ତି । ସେହି ମହାନ୍ତି ଭାବ ଦଶକଳ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ନଟବର ଗତରେ ଅଷ୍ଟମଦିନ ପ୍ରାପ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ସମୟକୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ନାଆ ନରସିଂହପୁର କିଞ୍ଚା ଇଲକା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ତୋଠରେ ଭିଡ଼ିଲା । ଏ ପ୍ଲାନରେ ମହାନଦୀ ଉତ୍ତର ଦଶିଣ ଦୁଇକୁଳ ନରସିଂହପୁର ଏବଂ ଦଶପଞ୍ଜୀ କିଞ୍ଚା ଇଲକାର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ଲାନ । ମହାନଦୀ କୁଳରୁ ନରସିଂହପୁର ଗଡ଼ କୋଣେ ବାଟ ମାତ ଦୂର । ଦଶିଣ ଦିଗକୁ ନନ୍ଦକୁଳଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ସାତକୋଣ ଦୂରରେ ଦଶପଞ୍ଜୀ ଇଲକାର ବେଳପଡ଼ା ଗ୍ରାମ । ଏହି ଗ୍ରାମର ଦଶିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସରକାର ଡାକବଜଳା ଅଛି । ସମ୍ବଲପୁରଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ମହାନଦୀ କୁଳେ କୁଳେ ବେଳପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଓଳିତଳ ସ୍ଵର୍ଗକରି ପୁଣ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଅଛି । ମଧ୍ୟ-ଭାରତବର୍ଷ ଏବଂ ଉତ୍ତରର ପଣ୍ଡିମ ଗଡ଼ଜାତରୁ ଖର୍ମଯାହିମାନେ ଏହି ବାଟରେ ପୁଣ୍ୟ ଧାମକୁ ଯାତ୍ରାୟତ କରନ୍ତି । ବେଳପଡ଼ା

ଗ୍ରାମର ପଣ୍ଡିମ ଦିଗକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଆଠକେଣ ଦୁରରେ ସୁବିଶ୍ୟାତ ବରମୂଳ ଦାଟି । ମହାନଦୀ ଉତ୍ତର ଦଶିଣ ଦୁଇ କୁଳରେ ନନ୍ଦ ସ୍ନେହ ଉତ୍ତର ଉଠି ବିଶାଳ ପଦତ ପ୍ରାଚୀର ଦଶାୟମାନ । ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଗର୍ବର ଅପ୍ରଗମ୍ଭ ମହାନଦୀ ସ୍ନେହ ପ୍ରବାହିତ । ଏହା ଗେ ଟିଏ ଅପ୍ରବୁଦ୍ଧ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ।

ନାଆ ନରସିଂହପୁର କିଞ୍ଚା ଇଲକା ଗ୍ରାମ ତୋଠରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଦେବାନ ବାବୁଙ୍କ ସାମାନ ଘେନ୍ଦିବା ସକାଣେ ଗଡ଼ରୁ ବେଠିଆ ଏବଂ କର୍ମରୂପ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ବାବୁ ଜଗମୋହନ ଦାସ ଆପଣେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନାଆରୁ ଓହାଇ ଗଲେ । ବର୍ଷମାନ ମନରେ ଭାବ ଆନନ୍ଦ—ଆଲୋକ ପବନ ବାହ୍ୟ ଜଗତର ସବ୍ସପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ନାଆଖୋପ ଅଥବା ଅନକୁପ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିରହି ସକାଳୁ ସର୍ବ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରପଣ୍ଡାର୍ଧାବମାନ ପାଞ୍ଚଶେଷ ବାହାଣିଆଙ୍କ ଦଶଗାଟି ଦୃଢ଼ ପଦଶେପର ଏକ ପ୍ରକାର କର୍ମଣ ବିରକ୍ତକର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ରାତିନଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ତଥେବତ । ପ୍ରାଣଧାରଣ ବା ଶୁଧା ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆହାର ପତିତପାବନ ଡାଳ ମାତ୍ର ସହାୟ, ଆଉ କଟକରୁ ସର୍ବପ୍ରାପ୍ତ ମାର୍ଗସମ୍ବଳ ବାସି ମିଶ୍ରାନ ।

ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାଆ ଖୋପ ମଧ୍ୟରୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରବୃକ୍ଷ ଚିରବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରି ବାହାରକୁ ବାହାର ଅସିଲ । କଟକଠାରୁ କର୍ମଶେଷରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ସକାଣେ ସେ ସମୟରେ ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ନାଆ ଖୋପଠାରେ କୁଟଙ୍ଗତା ସୀକାର କରିବା ତ ଦୂର କଥା, ଥର ପଛ ଫେର ଅନାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଜଙ୍ଗା ବଳିଲ ନାହିଁ । ଏହି କୃତନ୍ତ ମାନଙ୍କର ଦଶିଷେଗ ଅବଶ୍ୟମାନ—ସେଥିରେ ପ୍ରମାଣ ପାଠକ ଆପଣେ ଶୀଘ୍ରପାପ୍ତ ହେବେ ।

ଭେଦୁଆ ଶେଷିଆ ମୁଣ୍ଡପଟା ଖର—ଛାଟିଏ ମୁଣ୍ଡେଇ ନାଆ ମଥାନ ଉପରେ ବସିଲ, ରେଷେଯୁ

ପିଲଟା ଆସି ପାଖରେ ବସିଲା । ଖୁବ୍ ମନସ୍ତଖରେ ତାକୁ ବୁଝଇବାକୁ ଲାଗିଲା—ଏହି ଦେଖ, ଦଶପଲ ରଜକା ବେଳପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଦିଶୁଛି—ନଟଟା ପାରି ଦେବାକୁ ରୁହି ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଠା ଲାଗିବ—ସନ୍ଧ୍ୟା ସରକି ଆମେମାନେ ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିବା । ପଥାନ ସଞ୍ଚା ଦେବ—ନାନାପ୍ରକାର ପନି ପରିବା ମାଛ ସଞ୍ଚାରେ ଥିବ - ଭଲକରି ଚେର ରଜମ ରନ୍ଧରୁ, ମାତ୍ର ହାତ ଚଞ୍ଚଳ କରିବୁ । ଆଜି ଭଲକରି ଖାଇ, ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ, ଭଲକରି ଶେଇବାକୁ ଦେବ, ପୁଡ଼ାଏ କଟମା ମିଷ୍ଟାନ୍ ପଚରେ—ଥିଲୁ, ଆଉ ପ୍ରଫୋଜନ କ'ଣ—ଦେ ନାଉରିମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଣ ଦେ ।

ନାଉରିମାନେ ନାଆ ମେଲି ଦେଇ ଆଡ଼ିଲ ଧରିଲେ । ନିଃଶବ୍ଦ ଗର୍ଭଟାରେ ଅକାତ ପାଣି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆହୁଲୀ ଯୋଡ଼ାଏ ବାହାଣିଆ ଧରି ଏକ ପାଖରେ ବାହାନ୍ତି । ମଙ୍ଗଧର ମଙ୍ଗଟା ବାହି ନାଆ ସଳଖାଏ ।

ନାଆ ମେଲିବାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ନାଆଟା ନିଃଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟମହିରେ ଗୁରୁଅଛି, ବାହାଣିଆମନେ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହରେ ଆହୁଲୀ ବାହୁ ଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଥା ମାହି ଖୁବ୍ ରହିଟାଏ କରି ଡାକିଲା—ଚଞ୍ଚଳ ବାହା, ଚଞ୍ଚଳ ବାହା—ମଣିଭାବୁ ପଦକ ଶିଖରେ ମେଘ ଚରିଲଣି ଏକିଲାଗେ ଖଡ଼ି ବର୍ଷାହେବ । ମୁଁ ତମକି ପଡ଼ି ରୁରିଆଡ଼ିକୁ ରୁହିଁ ଦେଖିଲି—ରୁରିଆଡ଼ି ଖର ପଡ଼ିଛୁ—ମେଘ କାହିଁ । ଅଛୁ ଦୁରରେ ମହାନିଃଶବ୍ଦ ଗର୍ଭରେ ବାଲିର ଗୋଟାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଠା ଥିଲୁ; ନାଉରିମାନେ ଚଞ୍ଚଳ ବାହି ନେଇ ସେହି ବାଲି ପଠା ଧାରରେ ନାଆଟାକୁ ଖଟାଇ ପକାଇଲେ । ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଦଷ୍ଟିଶ ପଣ୍ଡିମ କୋଣାପଦତ ଶିଖରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ କ୍ଷୁଦ୍ର ମେଘ ମାତ୍ର ଗୋଡ଼ାଇ ରଖିଥିଲେ । ପଦକ ବିଶେଷର ଶିଖରେ ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ ମେଘର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ନାଉରିମାନେ ଶୀଘ୍ର ରୁଷ୍ଣି ଓ ପବନ ଆଗମ ବିଷୟ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ସତକୁ ସତ ସେବନ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ

ମଧ୍ୟରେ ଭୟକର ତୋପାନ ସହିତ ବୃଷ୍ଟି ଉପର୍ଦ୍ଵିତ । ମାହି ମୋ ରୁକର ସହିତ ମୋତେ ପରିଚ୍ୟକ୍ତ ଅନକୁପ ମଧ୍ୟରେ ପୁନର୍ବାର ପକାଇ ରୁକିଆ ଆଖି କରି ବାନ୍ଧ ଦେଲା । ସାମାନ ସବୁ ବାନ୍ଧ ରଖି ଦେଇଥିଲୁଁ, ପୁନର୍ବାର ଫିଟାଇ ବିଛଣା କରିବାକୁ ହେଲା । ଦୁଃଖ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ସଙ୍ଗୀ ଦୁଃଖକୁ କୁଆଡ଼ୁ ଟାଣି ଆଣେ । ଜଗମୋହନ ବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ଦୁଇଜଣ ମୁହଁ ରୁହିଁ ରୁହିଁ ହୋଇ ନାନାପ୍ରକାର କଥାଭାଷା କରି ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକୁ ଆଗରୁ ଆଡ଼େଇ ଦେଉଥିଲୁଁ—ଆଜି ଏକାଙ୍କା । ସେ ସମୟରେ ହାରିକାନ ଲଣ୍ଠନର ଆରିର୍ବା ହୋଇ ନ ଥିଲୁ, ଖୋପ ଭିତରେ ଦେଖ ଆଲୁଆ ଜାଳିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ—ଅନକୁପ ଅନି ତମସାବୃତ ତହିଁ ନପରେ ଦୁଃଖ — ଉପବାସ ଜନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଦିନବେଳେ ପ୍ରାୟ ଅର୍କ ଭୋଜନ ହୋଇଥିଲା । ରମ୍ଭିରେ ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନ ଦେବ, ଏହି ଆଶାରେ ବାଲିରେ ବସି ଅର୍କପିତ୍ର ପ୍ରାୟ ମୁଗଡ଼ାଲି ସହାୟତାରେ ଭୋଜନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ କଷ୍ଟର ଅବସାନ, ଏହିକଥା ସୁରଣକରି ମନ ଉଦର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କଟକ ବାସି ମିଷ୍ଟାନ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଥିଲୁ, ଦିନବେଳେ ନାଉରିମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଣ ଦେଇଥିଲୁ—ଭୟକର ଭୋକ । ରାତିଯାକ ଅବିଜ୍ଞାଦ ଭୟକର ପବନ ସହିତ ବୃଷ୍ଟି—ବାହାରକୁ ସାଇଁ ସାଇଁ ରୁମ୍ ରୁମ୍ ଗୁମ୍ ଶାଷଣ ଶବ ଶୁଭ୍ରଥାଏ । ଭାକୁତରେ (୧) (ହାତିବରା ଖୁମ୍) ବରା ମତି ବାପୁ ହାତାପରି ନାଆଟା ଏପାଖ ସେପାଖ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଖୋପ ଭିତରେ ଛାଇ ହୋଇ ଶୋଇବାର ମଧ୍ୟ ଆୟୁତ ନାହିଁ—ଗଢ଼ ବୁଲୁ ଥାଉଁ । ନାଆ ପାଗଡ଼ (୨) (ନାଆବନା ଦଉଡ଼ି) ଛୁଡ଼ାଇଲେ ଶଶାରୁ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯିବା ଏକାବେଳକେ ଅବଧାରିତ । ପ୍ରବଳ ପ୍ରୋତ ପାଣି ଭରିବାରେ ପଡ଼ି ନାଆଖଣ୍ଡ ବୁଢ଼ିଯିବା କିମ୍ବା ପଢ଼ିବ ନାସିରେ ବାଜି ଚାଷ୍ଟେ ବିରୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଯିବା ଉପ୍ରାତ ନିବାରଣର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଥି

୧ । ଶକୁତ—ହାତିବରା ଖୁମ୍ । ୨ । ପାଗଡ଼—ନାଆବନା ଦଉଡ଼ି ।

ସକାଶେ ସମୟ ସମୟରେ ଜୀବନ ନାଶର ଆଶଙ୍କା ପ୍ରାଣକୁ ଅସ୍ତିର କରି ପକାଉଥାଏ । ଭୋକର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଶୟରର ଅସ୍ତିରତା—ଜୀବନନାଶର ଆଶଙ୍କା— ଦୁଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାସରେ ଜୀବନକୁ ବେଢ଼ି ବନ୍ଦ ଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ନାପ ନାଶିମ ସନ୍ତୋଷ- ଦୟମା ନିଦ୍ରାଦେଖଙ୍କର ପାଖ ପଣିବାକୁ ଆୟୁତ କାହିଁ ? ସେ ସମୟରେ ମନର ପଡ଼ିଥିଲା କି ନାହିଁ ସୁରଣ ହେଉ ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ଲୋକଟି ଲେଖୁଅଛି ।

“ପରିନ୍ତରମ୍ ତଦିହ ଦୁରଚିରଂ ପ୍ରୟାତ
ସକେତଣା ନଗଣିତଂ ତଦିହୋପପୋତି ।”

ଏଥୁ ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଟିକିଏ ଅଧିକ ଅତୁଷ୍ଟବାଦ; ବିଶେଷରେ ମୁଁ ଜୀବନ କାଳରେ ଶତ ସହସ୍ର ଉଠଣା ଦେଖି—ଶୃଣି—ଭୋଗ ଘୋର ଅତୁଷ୍ଟବାଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।

ସୁଖରେ ହେଉ ବା ଦୁଃଖରେ ହେଉ, ରାତି ପାହେ—ରାତି ପାହିଲ । ବୃଷ୍ଟି ଏବଂ ପବନର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି— କେବଳ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟିଟା ହେଉଥାଏ । ଭୋଗ ହେବା ମାତ୍ରକେ ନାଉଚିମାନେ ନାଆଟା ମେଲି ଦେଲେ । ଦିନ ପହରକ ସରକି ନାଆ ବେଳପଡ଼ା ତୋଠରେ ଭାଙ୍ଗିଲ । ନୂଆ ଦେବାନଙ୍କୁ ସଞ୍ଚାଳ ନେବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମର ପଧାନ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧରି ତୋଠ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ପ୍ରାୟ—ଲୋକ ସାହାୟ ବିନା ନାଆ ଉପରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ପ୍ରାୟ ଶକ୍ତିହୀନ; ମାତ୍ର ମୁଁ ଯେ କିନ୍ତୁ ଦେବାନ ହାକିମ—ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ମୁଁ ଦୁର୍ଲକ୍ଷ ହୁହେଁ, ମନରେ ଦେହରେ ଖୁବ୍ ତେଜ ଅଛି, ଏଇଟା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ

ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକ ସାହାୟରେ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ଲୋକେ କହିବେ ଏ ହାକିମଟା ବର ପୁରୁଷ ହୁହେଁ । ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନାଆ ଉପରୁ ତେଣୁ ପଡ଼ିଲି, କାଦୁଆ ମାଟି—ଗୋଡ଼ ଖସିର ଗଲ—ରେତିକିବେଳେ ‘ପପାତ ଧରଣୀ ତଳେ—’ ବାରଇ ଜଣା ପଡ଼ିଗଲ । ପାଠକ ଆପଣେ ମୋହର ଏହି କପଟାଗୁର କଥା ପଡ଼ି ହସିବେ, ମୋତେ ଧ୍ୱନିକାର କରିବେ, ମୋହର ଗତ ଜୀବନର ଅନେକ କପଟ ବ୍ୟବହାର କଥା ମନେ କରି ମୁଁ ନିଜେ ହସେ— ଅନୁଭାପ କରେ—ଆପଣଙ୍କର ଅପରାଧ କ’ଣ ? କଥା କ’ଣ ଜାଣନ୍ତି ଆପଣେ । ସଂସାରଟା ହେଲ ନାଟ୍ୟ ଭୂମି—ମାନବ ଶ୍ରେଣୀ ଅଭିନେତା, ଯେଉଁ ଲୋକ ଖୁବ୍ ନାର କୁଦ ପାରେ—ଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗି କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ପାରେ, ତାହାର ଜିତା ପଟ ।

ମୋତେ ଗଢ଼କୁ ଦେନିପିବା ସକାଶେ ଜଣେ ରଜକର୍ମଗୁଣ ପାଲିଙ୍କି ଧର ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲ । ବେଳପଡ଼ାରେ ଆହାରତ ସାର ଉପରେଣି ପାଶା କଲୁଁ । ବେଳପଡ଼ାରୁ ଗଢ଼ ପ୍ରାୟ ସାତ କୋଶ ଦୂର—ଗଢ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସେ ଓଳ ଅଣିଲ ନାହିଁ । ଗଢ଼ାରୁ ଦୁଇକୋଶ ଦୂର ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ରାଜବାସର ବ୍ୟବହାର ସରବରାକାର କରି ରଖିଥିଲ । ଦଶପଲ କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ । ଏ ପ୍ଲାନରେ ରଜସରକାରଙ୍କ ଖମାର ଏବଂ କରେଣ ଦର ଅଛି । କୁମାରିକା ଉପନୟଟି ଏହି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟଭାଗ ବାଟେ ବହି ଆସି ମହାନଦୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛି । ଏଥୁ- ସକାଶେ ଏହି ଗ୍ରାମର ଜଳ ଏବଂ ପାଳ ଜମି ଖୁବ୍ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ।

ପର ଦିବସ ସଖାଳ ଦିନ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ନିଜଗଡ଼ିପାଇଁ ନିରୂପିତ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସରଦୟରୁ ସଞ୍ଚାର ଆସି ଗୋଟାଏ ଦର

ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲା । ପୂର୍ବେ ପ୍ରତିକ ଗଡ଼କାଳ ରାଜା-ମାନଙ୍କ ସରସରୁ ଏହିଯେଇ ସଞ୍ଚା ବାହାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କୌଣସି ଭବୁ ଅନ୍ତିଥି ଗଡ଼ରେ ଉପର୍ତ୍ତି ହେଲେ ତାଙ୍କ ଦିନମାନ ଖୋରାକ ସକାଶେ ଯେଉଁ ସଞ୍ଚା ଆସେ, ସେଥିରେ ମାସକ ସକାଶେ ଖୋରାକ ସହଜରେ ଚଳିପାରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସରସରିଆ ଏପରି ବଦୋବପ୍ରତିରେ ସଞ୍ଚା ସଜାତ୍ତି କରି ଦେଇଥାଏ ଯେ, ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦାନ୍ତଖୁଣ୍ଡା ଦାନ୍ତକାଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଥିରେ ଥାଏ ।

ଦିନ ଦଶ କି ଏଗାରଟା ସମୟରେ ରାଜା-ସାହେବଙ୍କ ଛୁମୁକୁ ସାକ୍ଷାତ ସକାଶେ ଗଲୁଁ । ରାଜାସାହେବ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡକୁ ଆଉଜି ଖରଡ଼ଟା ଉପରେ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ଛୁମୁକରଣ, ଗନ୍ଧୀୟରିଆ, ଧାନସରିଆ, ପାଞ୍ଜିଆ ପ୍ରଭୃତି ରାଜକର୍ମରୁମାନେ ଶ୍ରାବ୍ମମୁଙ୍କ ସମ୍ମନିତ୍ୱରୁ ପାଞ୍ଜ ଭାଗ ପାଞ୍ଜ ସାତ ହାତ ଦୂରରେ ବସିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଭୂମ୍ୟାସନ । ପଣ୍ଡାତ୍ ଭାଗରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ନିଯୋଗ ଖଚିତିଆ ଉତ୍ତର ହୋଇଥାନ୍ତି । ନୃଥୀ ଦେବାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ମଫସଲରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ପଧାନ ପାଞ୍ଜିଆ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପର୍ତ୍ତି । ଶ୍ରାବ୍ମମୁଙ୍କ ସମ୍ମନିତ୍ୱ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ତିନି ରୁରି ହାତ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖରଡ଼ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଦେବାନଙ୍କ ଆସନ ।

ରାଜାସାହେବ ଝର୍ଦାକାର, ମପାଣସହି ପୁଲ, ଆବଶ ବିସ୍ତୃତ ଶୁଣ୍ଟ । ବାନ୍ଧୁବିକ ଶରୀରଟି ରାଜ ଶରୀରର ଉପରୁକ୍ତ । ଦର୍ଶନ ମାସକେ ସମ୍ମାନ ସହିତ ଅଭିବାଦନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଲେ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଶରୀରର ପୁଲତାଠାରୁ ବୁଢ଼ିର ପୁଲତା ଖୁବ୍ ଦେଖି ପରିମାଣରେ ବଳିପଡ଼ିଥିଲା ।

(୧) ଉରିଆ—ରାଜକ ମଣୋହି ଅନ୍ତ ।

ମୁଁ ଆସନ ପ୍ରହଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଶ୍ରାବ୍ମମୁମୁ ମୋ ପଦାଙ୍ଗକ ନଖତାରୁ ମସ୍ତକ କେଶାଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ୍ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପୁନଃ ପୁନଃ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ପ୍ରକାର ସର୍ବାତା ବିରୁଦ୍ଧ ରୁହାଣି ଦେଖି ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ୍ୟ ବୋଧହେଲା । ମୋ ଶରୀର ଉପରେ ଶ୍ରୀମୁକ ଦୂଷ୍ଟ ଆବଶ ଥାଏ— ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ମୁଣ୍ଡିବନ୍ଦ ଦକ୍ଷଣ ହସ୍ତଟା ପଣ୍ଡାଦ୍ସଗକୁ ନେଇ ବୁଢ଼ାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ବେଗରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପୁନଃ ହଜାର, ପାଞ୍ଜିଆ, ପାଖ ଲୋକ, ପଧାନମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପୁନଃ ଅନାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଯେପରି ଅନ୍ୟମନସ୍ତ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ମୋର ଦୂଷ୍ଟ ଅଛି, ଏପରି ବାହାନା କରି ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଅଭୂତ ଦିପ୍ୟାକଳାପ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ଦେଖୁଥାଏ । ମୋ ଶାଶ୍ଵତକ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟ ପାର୍ଦ୍ଧକାଳ ବ୍ୟାପୀ ପଣ୍ଡା ସମାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରାବ୍ମମୁହୁ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—

“ଆହେ ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆପଣ ରେକି କେତେ ଦିଅ ଭାତରେ ଖାଅ ?”

ମୁଁ କହିଲି—‘ଆଜ୍ଞା, ଭାତରେ ଆଉ କେତେ ଦିଅ ଖାଇବି—ଏହି ତୋଳାଏ ଅନାଜ ।’

ଶ୍ରାବ୍ମମୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ତାଙ୍କିରୁ ଭାବରେ ମୁହଁ ମୋଡ଼ି ଆଜ୍ଞା କଲେ—‘ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାହା ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଭାତରେ ଅଧିଷେର ଦିଅ ଖାଅ ତ, ଦେଖିବ, କିପରି ହେବ । ଆମ ଶ୍ରାବ୍ମମୁ ଉରିଆରେ (୧) ଦୁଇଓଳ ଦୁଇ ସେଇ ଦିଅ ମଣୋହି କରୁଁ । ଆରେ ସରସରିଆ ! ଦେବାନ ବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇଷେର ଦିଅ ପଠାଇବୁ ।’ ସତକୁ ସତ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସାକୁ ପ୍ରତି-ଦିନ ଦୁଇଷେର ଦିଅ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏତେବୁଡ଼ାଏ ଦିଅ କ’ଣ ହେବ, ପ୍ରତିଦିନ ମନା କରେଁ, ଶୁଣୁଛି

କିଏ ? ପରେ କରେଇ ପେଣ୍ଠାର ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଲୁ, ଯିଅ ଯଦି ପ୍ରଫୋଜନ ନ ଥାଏ, ତେବେ ସେ କଥା ରଜାଙ୍କୁ କହି କହିବେ ନାହିଁ, ବର ହୋଇ-ଯିବ । ପ୍ରକୃତରେ ତାହାହିଁ ହେଲା । ଦଶପଲୁ କରେଇ ପେଣ୍ଠାର ବୁଝ ଯାଇପୁର । ଅନେକ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପେଣ୍ଠାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଅଛି, ରଜା ସାହେବଙ୍କ ମତିଗତି ବୃଦ୍ଧତ ତାକୁ ଭଲରୁଗେ ଜଣା । ପ୍ରଥମେ ରଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରି ବସାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ପେଣ୍ଠାର ବାବୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ବସାକୁ ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ରଜା ସାହେବଙ୍କର ମୋ ସହିତ ବ୍ୟବହାର ବୃଦ୍ଧତ—ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଗୋଡ଼ିଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏ ପୁନଃ ପୁନଃ ଅନାଇବା—ମୁଣ୍ଡବର୍ଷ ହସ୍ତ ପାଶ୍ଵାଦ ଭାଗକୁ ରଖି ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗସ୍ତି ହଲଇବା—ଅନ୍ୟ କିଛି ପ୍ରସଙ୍ଗ ସମୟରେ କଥୋପକଥନ ନ କରି ହଠାତ୍ ଯିଅ ଖାଇବା କଥା ପରୁରିବା ଉଚ୍ଚାର ବିଷୟର ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ପାରି ସେଥିର ବୃଦ୍ଧତ ପେଣ୍ଠାର ବାବୁଙ୍କ ପରୁରିବାରେ ସେ ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ ।

ରଜାପାହେବ ପୁନଃ ପୁନଃ ମୋ ଶଶିରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ମୁଁ ପାତଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଳକାୟ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହଁ । ସୁତରଂ ଅସୁନ୍ଦର—ସୁତରଂ ଜ୍ଞାନପୂନ । ଏଥରୁ ସେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଯେ, ‘ଏହି ନୃଥା ଦେବାନଟା ଅସୁନ୍ଦର ଏବଂ ମୁର୍ଖ । ତେବେ ଲୋକଟାକୁ ସୁପର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାହେବ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଜ୍ଞାନବାନ୍ କରାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ।’ ସେଥିପାଇଁ ସେରେ ପରିମାଣରେ ଯିଅ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ରଜାପାହେବଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧ୍ୱନି ଧାରଣା ଥିଲା, ଲୋକ ଯିଅ ଖାଇଲେ ପୁନ୍ଦର ଏବଂ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ହୋଇଯାଏ ।

ମୁଁ ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ ଅଇଲା ଉତ୍ତରେ ରଜାପାହେବ ପାଖ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋହର ଶାଶ୍ଵରିକ ପୌନ୍ୟ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ତାହା ପରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା । ପେଣ୍ଠାରଙ୍କ ଉକ୍ତ ସହିତ ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମଞ୍ଜ୍ସ୍ୟ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵର୍ଗର ଜଣେ ରଜପୁରୁଷଙ୍କ ଅଶୋଭମାୟ ଆଚରଣ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କଥାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମରୁ ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟନାବଳୀ ସହିତ ସେଥିର ସାମଞ୍ଜ୍ସ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ; ସୁତରଂ ସକ୍ଷେପରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବାଧ ହୋଇ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି ।

ରଜାପାହେବଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନି ଧାରଣା ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପରି ରୂପବାନ୍, ଜ୍ଞାନବାନ୍, ବିଦ୍ୟାବାନ୍, ଧନିନ୍ ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ଦ୍ଵିଷୟ କେହି ନାହିଁ । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଦେନେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଶ୍ରାବ୍ୟମୁକ୍ତ ଭିତରିଆ ବେହରଣ କରେଇରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ । ପାଶଲୋକେ ଏବଂ ଭିତରିଆ ପାଞ୍ଜିଆ କରଣମାନେ ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ କହି ଶ୍ରାବ୍ୟମୁକ୍ତ ଉକ୍ତର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ସମୟରେ ସାକ୍ଷ ଦେଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ତାହାକର ଶଶିରଟି କାବୁଲଦେଶୀୟ ବାର୍ଷିକୁ ରୂପ ପରି ଦର୍ଶି ଏବଂ ବଳଷ୍ଟତା ବ୍ୟଞ୍ଜକ; ଦର୍ଶକ ମନରେ ସହିତ ଭବୁତକ୍ତ ଜନ୍ମାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । ରଜାପାହେବଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପିତୃଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ଅବଧାନ ନିୟୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ଅବଧାନ ଆପଣଙ୍କ ଯୁଗାନ୍ତବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଗାଢ଼ ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ଫଳସୁରୂପ ଶା ମଣିମାଙ୍କ ପ୍ଲାନ୍ ଲେଖିବାକୁ ଶିଖିଥିଲେ । —‘ଶ୍ରାବେତିତନ୍ୟ ଦେଓ ଉଞ୍ଜ ରଜା—କିମ୍ବେ ଦଶପଲୀ

ଏବଂ ଯୋଗମୋ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଠା ‘ତ’ କେଉଁଠା ‘ଦ’ କେଉଁଠା ‘ନ’ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ରୁପେ ଅଷ୍ଟର ବାଛି ଦେଇ ନ ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଶାକକାଳ ଯାବତ୍ ଅଭ୍ୟାସ ହେଉଥିବା ଶୁଣୁ ଚଞ୍ଚଳ ଲେଖି ପାରୁ ଥିଲେ ।

ଦଶପଲାର ଯୋଡ଼ିଏ କରେଇ । ଉତ୍ତରିଆ ବେହରଣ କରେଇ – ସେଇଠା ରଜାଙ୍କ ନିଜସ୍ଵ (ଶାସ୍ କାମର), ବାହାରେ ଦେବାମୀ କରେଇ । ବାହାର କରେଇରେ କୌଣସି ଦିବସ ଅନେକ ବିର୍ଗର ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରଜାପାଟକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା କଥା ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶାକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ଵ ଗୋଚରକୁ ଆସିବା ମାସକେ ଚଞ୍ଚଳ ଗନ୍ଧାଳୀଗି ହୋଇ କରେଇକୁ ବିଜେ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ତତ୍କରେ ବିଜେ ହୋଇ ଦୁଇବାହୁ ଟେକି ଶୁଣୁ ଉଚରରେ କହି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି—“ତୁମି ହୃଦୟ ତୁମି ହୃଦୟ ଆମ ଶାଗ୍ରମ୍ଭ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଦପ୍ତର ଦୁଆତ ମୁହଁ ଯାଏ କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଯୋଡ଼ାଏ ଧଳା କାଗଜ ଓ କଳମଟିଏ ଶାଗ୍ରମ୍ଭକ ଶାକରପୋତ ପ୍ଲାନରେ ଥୋଇଦିଏ । ଶା ଗ୍ରମ୍ଭ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି—“ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ଦେଓ ଭଞ୍ଜ, ରଜା କିଲେ ଦଶପଲା ଏବଂ ଯେ ରମୋ ।” ଅବଶ୍ୟ ଶାକର ରୂପିତ ପ୍ଲାନରେ ଉପରକୁ ଟେକିଧରି ଅଗ୍ର ପଶୁାତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ଉପସ୍ଥିତ ଲେକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ପରୁର ଆଜ୍ଞା ହୃଦୟରେ—“ଦେଖ, ସମସ୍ତେ ଦେଖ— ଦେଖ, ଆମ ଗ୍ରମ୍ଭ କେମନ୍ତ ଲେଖି ଆଜ୍ଞାକଲୁଁ । ଆମ ଦଦେଇ (ପିତାରଜା) ଏପରି କଣ ଲେଖି ପାରୁଥିଲେ ? ସତ କଥାଟି କହିବ—ନା ?” ଲେକଙ୍କର ବାଢ଼ିଆ ଶାଜବାର, ଜୋରିମାନା ଦେବାର

କମ୍ବ ଜେଲ ଯିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୟ । ଉପସ୍ଥିତ ଲେକଣ ଏକ ବାନ୍ୟରେ ଶୁଣୁ ଉଚ ସ୍ଵରରେ ଉତ୍ତରଣ କରନ୍ତି,—“ଆଜ୍ଞା, ନା ମହାପଦ୍ମ ! ଶାଗ୍ରମ୍ଭକ ପରି ଲେଖି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।” “ନୁଆଗନ୍ତ ରଜା— ଶାକପଡ଼ାର ରଜା—ଆଉ ଆଉ ରଜାମାନେ କଣ ଏପରି ଲେଖି ପାରନ୍ତି ?” ଲେକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉତ୍ତର ଶୁଣିବା ପୁଣ୍ୟ ଶାଗ୍ରମ୍ଭ ଆଗେ ମୁଣ୍ଡିବର ହସ୍ତ ଉପରକୁ ଟେକି ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗସ୍ତି ପ୍ଲାନର ପିଲାଇ କହି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି—“ନାହିଁରେ ବାପା, ନାହିଁ ।” ମୁଁ ନିକଟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚୌକିରେ ତୁମି ହୋଇ ବସି ଶାଗ୍ରମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖୁଥାଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଖାଲ ବାହାନାରେ ହସଟା ରୁମାଲ ଶାକରେ ପୋଛୁ ପକାଇବା ପ୍ରମୟାଜନ ହୁଏ ।

ଶାଗ୍ରମ୍ଭ କରେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ—ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଭଲକର ଥରେ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି; ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତରୁ ରୁହି ଆଖିତାରରେ ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେଥିର ଅଭିପ୍ରାୟ—ଏ ଲେକଟାକୁ ଦେଖ, କିପରି ପାତଳା ଶରୀର—ଅର୍ଥାତ୍ ନିଷ୍ଠ ରିଆ । ଥରେ ଦୁଇଥର ମୁହଁ, ପ୍ରତି ମାସରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର କରେଇରେ ଏହିପରି ଅଭିନୟ ହୁଏ ।

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶା ଗ୍ରମ୍ଭ ବିଦ୍ୟାପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର କଥା ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଚିତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ।

ଗଢ଼ିଜାତ ସୁପରିଶେଷେଖ ଶାୟକ ରେତେନ୍ଦ୍ରୟା ସାହେବ ଗଢ଼ିଜାତ ଗ୍ରୁ ସମୟରେ ଦଶପଲା ଯାଇଥିଲେ । ରଜା ସାହେବଙ୍କ ଅନ୍ୟାୟ ବିଶ୍ଵର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ନାଳିସ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ କହିଲେ, “ରଜା ସାହେବ,

ତୁମେ ତ ମୂରଁ—କିନ୍ତୁ କାହିଁୟ ଚଳାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସରକାର ତରଫରୁ ଆମେ ଜଣେ ଦେବାନ ପଠାଇବୁ ।” ଶ୍ରୀମୁଖ ଉଞ୍ଚଲ ଉଡ଼ିର ବଲେ—“କଣ କଣ—କଣ କହିଲ ସାହିବ ! ଆମ ଶ୍ରୀମୁଖ !—ଆଶ କାଗଜ—ଆଶ କାଗଜ—ଏହି ଲାଗେ ଆମ ଶ୍ରୀମୁଖ ନାମ ଆଉ କିନ୍ତୁ ଦଶପଲ୍ଲ ଯୋରମୋ ସବୁ କଥା ଲେଖିବୁ । ଆମ ଦଦେଇ ରାଜା ଯେ ଥିଲେ, ସେ ମୂରଁ ଥିଲେ ।” ଦୁଃଖର ବିଷୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ବିଦ୍ୟାବିହାର ପରିଚୟ ଦେବା ସକାଶେ ସାହେବ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ ।

ଥର ଶ୍ରୀମୁଖ କଟକ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ; ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—କଟକରେ ଗୋଟାଏ କଲେଜ ଦର ଅଛି, ସେଠାରେ ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଡ଼ନ୍ତି; ସେଇଟା କିପରି ଜିନିଷ ଦେଖି ଯିବାର ତ ଉଚିତ । ଶ୍ରୀମୁଖ ସ୍ଵପ୍ନ କଲେଜରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରଫେସରମାନେ ଖୁବ୍ ଆଦର ଯହି କରି ନେଇ କଲେଜର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖାଇଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଲାଜବ୍ରେଶ ଘରେ ବସାଇ ଉଚିଟର ବହି ଏବୁ ଦୁଆତ କଲନ ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଥୋଇ ଦେବାରୁ ଶ୍ରୀ ମଣିମା ପରୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—“ଏଇଟା କଣ, ଏଇଟା କଣ ?” ଉଡ଼ିର—“ଆଜ୍ଞା ଏଇଟା ଉଚିଟର ବହି—ଆପଣ କଲେଜରେ କଣ ଦେଖିଲେ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଏଥୁରେ ଲେଖି ଦେବେ ।” ରାଜା ସାହେବ କହିଲେ—“ହଁ, ହଁ, ଆମ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବୁ—ବୋଲ, ବୋଲ, କେଉଁଠାରେ ଲେଖିବୁ ।” ଜଣେ ପ୍ରଫେସର ଉଚିଟର ପୁସ୍ତକ ଶୋଳି ସମ୍ମନରେ ଥୋଇ ଦେବାରୁ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଦେଓ ରାଜା କଲେ ଦଶପଲ୍ଲ ଏବୁ ଯୋରମୋ ।” ଲେଖା ରୁଳିଛି ତ ରୁଳିଛି ବିଶ୍ଵାମ ନାହିଁ । ତିନି ରୁରି ପୁଡ଼ା ଲେଖା ହୋଇ ଲେଖି ବହି ଏବୁ ମେଜର ଅଧାଅଧ କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗଲାଣି । କଲମ ଥୋଇ

ଦେଇ ଶ୍ରୀମୁଖ ବିଜେ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ବଜାଳ ପ୍ରଫେସର ମେଜ ରୁରି ପାଖରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିଥିଲେ । ଶ୍ରୀମୁଖ ଶ୍ରୀହପ୍ତର ଉଞ୍ଚଲତା ଦେଖି ମନେ କରୁଥିଲେ, କେତେ ଅବା କଣ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଗଲେ । ଡାକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ—ପଣ୍ଡିତେ ଦୁଇପୁଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହସି ଅସ୍ତିର କହିବେ କ'ଣ ? ପ୍ରଫେସରମାନେ ଭାବ ଗୋଟି ଏ ହସ ହସିଲେ । ଉଚିଟର ବହି ରୁରିପୁଡ଼ା କାଳମପ୍ର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଦେଖିଲି, ଦଶପଲ୍ଲରେ ମାଳ ମାମଲ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ—ଖୁବ୍ ସହଜ । ମଧ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କନ୍ଧ ଏବୁ ଖରର । ସେମାନେ ସେ ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ସରଳ ଏବୁ ନିଷାହ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଳ ମାମଲରେ ବାଧା, ପ୍ରତିବାଧା, ସାକ୍ଷି ସମସ୍ତେ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହି ଯାନ୍ତି । କାହାର କଥା ସହିତ କାହାର ଅମେଳ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଧଜାଣୟ ଲୋକ ଅଧିକାଂଶ । ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଜମିଦାର ବୋଲନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କୁ କିଛି ମାତ୍ର କର ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଏକବର୍ଷ କମିଶନର ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ କନ୍ଧଜାଣୟ ପରଗଣା ଅର୍ଥାତ୍ ପଧାନମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲେ “ତୁମ୍ଭେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅଛ । କିଛି କିଛି କର ନ ଦେବାଟା ଭଲନୁହେଁ—କିଛି କିଛି କର ଦିଅ । ଫି ହଳ ପିଲ୍ଲ କଟକ ସେରେ ହିସାବରେ ଧାନ ଦିଅ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜା ଯେତେ ହଳର ଗୁଣ କରିବ ସେ ସେତେସେଇ ଧାନ ଦେବ ।”

ସମସ୍ତ ପରଗଣା ଏକଥ ବସି ମୁହଁରକଲେ—ସାହେବଟା କହୁଛି, କର ଦେବା । କଟକ ସେରେ ଲେଖାଏ କର ଧାନ ଦେଇପାରିବା ନାହିଁ । ସେମାନେ ବୁଝିଲେ, କଟକ ସେରେ ଧାନ ଶଗଡ଼ କି ଦି ଶଗଡ଼

କେଳେ ହେବ, କିଏ ଜାଣେ । ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, “ଆମ୍ବମାନେ ହଳଠିଗ୍ରୁ ତାମ୍ବି ଧାନ ଦେବା, କଟକ ସେରେ ଧାନ ଦେଇପାରିବା ନାହିଁ ।” ତାମ୍ବିକ ଧାନ କଟକ ତିନି କି ବୁଝିପେର ହେବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ସୁରଣ ହେଉନାହିଁ । ସାହେବ ତାମ୍ବିକ ଧାନର ପରିମାଣ ବୁଝି ସେଥିରେ ସମ୍ଭବ ହେଲେ ।

ଦୁମୁସର ଏବଂ ଦଶଅଞ୍ଚା ଦୋଷମାଳ ଗୋଟାଏ ମାମଲା ଉଦନ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ କର ଗ୍ରାମମାନ ଏବଂ ଗ୍ରାମସ୍ତୁ ଦେବତା ସ୍ଥାନମାନ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଅଛି । କରମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ରୂପ ହଳଦୀ, ସେହି ହଳଦୀର ରଙ୍ଗ ବଡ଼ାଇବା ପାଇଁ କରମାନେ ଦେବତା ଜାଗାରେ ମେରିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ନରବଳ ଦେଉଥିଲେ । ୧୯୩୭ ସାଲରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେହି ନରବଳ ରହିଛି କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ସାଲରେ ସରକାରଙ୍କ ପଲଟଣ ଯାଇଁ ବଳଦାନ ସକାଶେ ରକ୍ଷିତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମାନବଶିଶୁ କର ମାହାଲ ମଧ୍ୟରୁ ସାଗର କରି ଆଣିଥିଲେ । ମିପନ୍ଦମାନଙ୍କ ତୃତୀବଧାନରେ ଥାଇ ଶିକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ସେପରି ବୁଡ଼ିଏ ଶିଶୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେଖିଅଛି । ମୁଁ ଜାଣେ, ସେହି ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପରିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାନା ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ— ଧନ୍ୟ ମିପନ୍ଦମାନଙ୍କ ନରପେବା । ଆମ୍ବମାନେ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିନ୍ଦୁଜାତି ବୋଲି ଅହଙ୍କାର କରିଥାଉଁ । ପବିତ୍ର ଭାରତ ଭୂମିରେ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାବତ୍ ଏହି ଶାଶଣ ନୃଶାମ୍ବ ପ୍ରଥା ଚଳି ଆସୁଥିଲା; ଆମ୍ବମାନେ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ରରେ ଦେଖି ଆସୁଥିଲୁ ।

ଅତି ସହଜରେ, ଅତି ସୁରଧାରେ ରାଜକୀୟ ଚକ୍ରଥିଲା । କେବଳ ମୋ ପଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଅଶାନ୍ତିକର ବିଷୟ ଥିଲା । ରାଜାସାହେବ ବୁଝିଥିଲେ, ମୋ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧାଦେବା ତାହାଙ୍କ

ଆଧୁପତ୍ର ଏବଂ ମହିମା ବିପ୍ରାରର ଉପାୟ ଅଟେ । ସବଦା ଟର୍କା ସହିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି—“ଆମ ଗୁମ୍ବ ରଜା, ଆମ୍ବ କଣ ଦେବାନ କଥା ଶୁଣିବୁଁ ?” ଏହି ପ୍ରକାର ନିବ୍ରାଧତା ହେଉଥିବା ସମୟ ସମୟରେ ବିପଦରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭାକୁ ସ୍ଵରୂପ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରୁଅଛୁ ।

ଦିନେ ସକାଳେ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସାନ୍ତାତ ସମୟରେ ରଜା କହିଲେ—“ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆଜି ଆମ ଗୁମ୍ବକୁ ବନ୍ଦ ଶର୍କି ହୋଇଛି ।” ମୁଁ କହିଲି—“ଶର୍କି ହୋଇଥିଲେ ଆଜି ସ୍ଥାନ ନ କରନ୍ତି ।” ରାଜାସାହେବ—“କଣ କହିଲ, କଣ କହିଲ ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆଜି ଆମ ଗୁମ୍ବର ମାଜଣା ବଢ଼ିବ ନାହିଁ ।” ମୁଁ କହିଲି—“ସେପରି କଲେ ଭଲ ହେବ ।” ରାଜାସାହେବ—“କିଏ ପାଖ ଲେକ ଅଛିରେ, ଜଳଦି ପାଣିଆକୁ ଆପଟକୁ ଧରିଆଣ, ଆଜି ଜଳଦି ଆମ ଗୁମ୍ବରୁ ଦେହପାଣି ବଢ଼ିବ ।” ପ୍ରକୃତରେ ସେବନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିନଠାରୁ ଜଳଦି ସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ସୁତରଂ କ୍ଷର ହୁଏ ।

ରାଜ ବୈଦ୍ୟ କେତେଥର ଆସି ମୋ ପାଖରେ କଷିନ୍ତି ତାଙ୍କଟା ରାଜାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ତିକିତ୍ରା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ କାରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କହିଲେ, ବୈଦ୍ୟ ଯାହା କହିବ ରାଜା ତାହାର ବିପାକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ କରିବେ । ସେଥିରୁ ଯେଉଁଦିନ ଲିଙ୍ଗନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ସେବନ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଖଟା ଦହି ସହିତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଘୋଜନ କରିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ । ରାଜା ଆଜା କରନ୍ତି, “ଆମ ଗୁମ୍ବ ରଜା, ଆମେ କ'ଣ ବୈଦ୍ୟ କଥା ଶୁଣିବୁ ? ଆଜି କିଛି ତାଆ ହେବନାହିଁ ।” ପ୍ରକୃତରେ ସେବନ କିଛି ନ ଶାଇ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି ।

କି ଖାଦ୍ୟ, କି ପରିଧେଯ, କି ଆମୋଡ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ କିଛି କିଛି ବିଶେଷର ଥିଲା । ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟଜନକ ।

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ତୌଗୋଳିକ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଚମକାର ଥିଲା—ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ପାଞ୍ଜଣ ସାହେବ, ଯୋଡ଼ାଏ ବିବୁ; ଏହି ସାହେବ ବିବୁ ମାନଙ୍କୁ କେଉଁଠାରେ କି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଥିଲେ, ବିଶେଷତ୍ର ପେବ୍ୟାଖ୍ୟାକରି କହିଥାନ୍ତି, ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ସାହେବ ବିବୁ ଥିଲେ ଶ୍ରୀମୁ ଅବଶ୍ୟ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ, ସୁତରାଂ ଆଉ ସାହେବ ବିବୁ ଥିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୟୂରଭାଙ୍ଗ, କେଉଁଠର, ନୟାଗଡ଼ ପ୍ରଭୁତି ଏହି କେତେଜଣ ରାଜାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମୁ ତିନି ରୂପିତର କଟକ ବିଜେ ହୋଇ ଦେଖି ଆସିଲେଣି । ଆଉ ରାଜା ନାହାନ୍ତି, ଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ କଟକ ଆସିଥାନ୍ତେ, ଶ୍ରୀମୁ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ । ସବୁ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ଧନ ନ୍ୟାୟ ସବୁ ବିଷୟରେ ଦଶପଣ୍ଡା ଶ୍ରୀ ମଣିମା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ବଡ଼ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଏହି ନିଟା ସହର । ଏଥର ପ୍ରତିବାଦକାରୀ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ହେଲେ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ମନା । ଦଶପଣ୍ଡବାସୀ ପକ୍ଷରେ ଜୋରିମାନା ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ଅବଧାରିତ ।

ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶୀତକାଳ ଗ୍ରୁଣରେ ଗଡ଼ିଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଶ୍ରେଣ୍ଟେଣ୍ଟ କିମ୍ବା ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ିଜାତର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ପଣ୍ଡା କରିବା ସକାଶେ ବାହାର ଥାନ୍ତି । ମୋହର ଦଶପଣ୍ଡ ଦେବାନର ପ୍ରଥମବର୍ଷ ସୁପରିଶ୍ରେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ମେଟକାପ ସାହେବ ଦଶପଣ୍ଡ ଗ୍ରୁଣକୁ ଆୟୁ ଥିବାର ପରୁଆନା ପାଇ ମୁଁ ଓ ରାଜାସାହେବ ଦୁଇଜଣ ହାକିମଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେଳି ଆଣିବା ସକାଶ ବେଳପଡ଼ା ମୁକାମକୁ ଯାଇଥିଲୁଁ ।

ଗଡ଼ ତରଫକୁ ଆଗମନ ସମୟରେ ସାହେବଙ୍କ ହାତୀ ଆଗରେ, ମଧ୍ୟରେ ରାଜାଙ୍କ ହାତୀ, ପଣ୍ଠାତରେ ମୋ ହାତୀ । ଗୋଟାଏ ଗମ୍ଭୀର ବିଲ ମଧ୍ୟରେ ସାହେବ ପଣ୍ଠାତକୁ ମୁହଁ ଫେରଇ କହିଲେ—“ରାଜାଦାହେବ, ଶୁଣଗପୁରଠାରୁ ବିଲାସପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଲବାଟ ପିଟିବାର ଗବଣ୍ଟିମେଣ୍ଟରୁ ହକୁମ ବାହାରିଗଲା ।”

ରାଜାସାହେବ—କଣ-କଣ-ରେଲଗାଡ଼ ତଳିବ ? ଆଜ୍ଞା ସାହେବ, ସେ ଶଗଡ଼ ତ ଏପରି ବିଲ ବାଟରେ ତଳ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ସାହେବ—ନାହିଁ-ନାହିଁ, ରାଜାସାହେବ ! ତାହାପାଇଁ ସତ୍ତକ ତପ୍ତାର ହେବ ।

ରାଜାସାହେବ—ଆଜ୍ଞା ସାହିବ-ଆଜ୍ଞା ସାହିବ, ବାଟ ବନାଇଲେ ତ ତେର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇପିବ ? ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇ ଯାଇପାରେ ।

ସାହେବ—ହୋ-ହୋ-ରାଜାସାହେବ ! ବହୁତ ରୁପେୟା ଖୁବ୍ ବହୁତ ରୁପେୟା ।

ରାଜାସାହେବ—ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇପିବ ?

ଇତ୍ୟବସରରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପଛରୁ ହାତଠାର ସାହେବଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ବିଷୟ କିଛି ନ ପରିଚିବା

ପାଇଁ ନିଷେଧ କରୁଥାଏଁ । ଶାଜାସାହେବ ମୋ ନିଷେଧ ଶୁଣିବେ କିଆଁ ? ପୁନଃ ପୁନଃ ପରୁର ଶାଜାସାହେବ ରେଲ ନିର୍ମାଣ ଖକ୍କା କୋଡ଼ିଏ ଦଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଲେ । ଆଉ ଅଧିକ ଉପରକୁ ପିବା ସକାଶେ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । କଣ ମନରେ ପାଞ୍ଚ ବିରକ୍ତ ଘବରେ ଭୁଲି ହୋଇ ରହିଲେ । ପୂଥୁଗାରେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ଯେ ଖରଚ ହେବ । ସବୁ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶନ୍ତାଦରେ—ଆଉ ଟଙ୍କା କେଉଁଠି ଅଛି ?

ସୁପରିଷେଷ୍ଟେ ସାହେବ ସମସ୍ତ ସେରାତ୍ର ତଥାରଣ କର ଗୁଲିଗଲେ ।

ସେଥିର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସରେ ଅକୟାଉ ଗୋଟିଏ ଭପୁଙ୍କର ବିପତ୍ରପାତ ହେଲା । ପ୍ରତିଦିନ ରତ୍ନ ଦଶଟା ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଆହାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଶଯ୍ନ କରିବାକୁ ଯାଏଁ । ସେ ଦିନ ରତ୍ନରେ ଦଶପଲା ଡାକ ମୁନସିଙ୍କୁ ମୋ ବସାକୁ ନିମନ୍ତଣ କରିଥିଲା । ଆହାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାକୁ ଏଗାରଟା ବାଜିଗଲା । ମୁନସି ବସାକୁ ଗୁଲିଗଲେ; ମୁଁ ଶଯ୍ନ କରିବାକୁ ଗଲା । ମୋହର ଶଯ୍ନ ଉତ୍ସରେ ଗୁକର ଭଣ୍ଟାର ସର ଭିତରୁ ଶିକୁଳୀ ଲଗାଇ ଦେଇ ମୋ ବିଜଣାଠାରୁ କିଛି ଦୁରରେ ଶଯ୍ନ କରେ । ସେ ଦିନ ଅକାରଣ ଅନେକବର୍ତ୍ତ ଯାଏ ଶୋଇବାକୁ ନ ଯାଇ ବାହାରେ ବସି ରହିଲା । ସେ ଶଯ୍ନ କରିବାକୁ ଭିତରକୁ ଯାଇ ଯେମିତି ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଅଛି, ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ସାପ ଗୁଳରୁ ମୋ ଶୋଇବା ଖଟ ମୁଣ୍ଡ ତରଫ କିଛି ଦୁରରେ ଯେଉଁଠାରେ ଭଣ୍ଟାର ଶ୍ଵେତ, ଠିକ୍ ସେହି ଶ୍ଵାନରେ ଦୁଲ୍ କରି ଖସି ପଡ଼ିଲା । ସାପଟା ଘର ବଢ଼ି ଏବଂ ଲମ୍ବା, ଏତେ ବଢ଼ି ଗୋଷ୍ଠୀ ସାପ ମୁଁ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ମୁଁ ଶୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବାରକ ସମ୍ପ୍ର ଭାବରେ ମୋ ଉପରେ ହାତ ପକାଇ ‘ଉଠିବା ହେଉ’ କହି ଯେମିତି ଡାକ ଦେଲା, ମୁଁ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ ବୁଝି

କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଉସ୍ତରେ ଉଠି ପଡ଼ି ମୋ ବିଜଣା ପାଖରେ ଥିବା ପୁସ୍ତକ ଲମ୍ବ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିରେ ସଜ୍ଜିତ ଗୋଟାଏ ବଢ଼ି ଗୋଲକାର ମେଜ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । ମୁଁ ଯେପରି ମେଜ ପନ୍ଦରେ ଗୋଟି ପକାଇ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଯିବି, ମେଜଟା (ଏକ ପାଦିଆ) ମୋ ଉପରକୁ ଓଲଟି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା—ମେଜ ଉପର ପଦାର୍ଥ ସବୁ ମୋ ଉପରେ ଓଜାନ୍ତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଉଠିପଡ଼ି ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଅସିଲି; ଦେଖିଲି ପିନା ଖଦଖଣ୍ଡ ରକ୍ତମୟ । ହୃଦ୍ୟରେ ଆହାର ଲାଗି ଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ରକ୍ତସ୍ତୋତ ପ୍ରସ୍ତାବ ବାଟେ ବହି ଲୁଗା ଗୋଟାକ ଭିକି ଯାଇଥିଲା । ଅଚେତ ପ୍ରାୟ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ ଆଉ ଗୁକରମାନେ ଯାଏ ସାପଟାକୁ ମାର ପକାଇଲେ । ସେ ରତ୍ନରେ ଗୁକର ଭଣ୍ଟାର ଦେବାତ୍ମ ଶୋଇବା ସକାଶେ ବିଳମ୍ବ କରି ନ ଥିଲେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ସର୍ପାଗାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଧାରିତ ଥିଲା ।

ପ୍ରାୟ ଅଚେତ ଭାବରେ ବିଜଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ଅନେକ ବେଳୟାଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେଗ ଉତ୍ସରେ କେତେ ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୁଏ । ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ଗୁକର ଯୋଡ଼ାଏ ପଣ୍ଡା ଧରି ବିଞ୍ଚୁଥିନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେଗର ଗୁରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଉତ୍ସରେ ଠିକ୍ ଚବିଶ ଦଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତାବ ସବୁ ବନ୍ଦ । ଜୀବନର ଆଶା ପରିଷ୍ଠାଗ କରି ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏଁ । ରତ୍ନ୍ୟବସରରେ ତର୍କ ପ୍ଲାମ୍ସ ଆମ୍ବେୟ ଲୋକେ ଏବଂ ଗୁକରମାନେ ମୋତେ ଭୁତ ମାତ୍ର ବସିଥିବାରୁ ଖାଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତାବ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଶ୍ଵର କରି ନେଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଟାଣ୍ଗୁଆ ଟାଣ୍ଗୁଆ ରୁଣିଆ ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଉପରୁତ ହୋଇ ପୁକା ଝୁଲ୍କରେ ଏବଂ ଦରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ଭୁତ ବାଟ ବନ୍ଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦା ବାର ବୁଣା ଏବଂ ଲୁହାକଣ୍ଠା ପ୍ରୋତ୍ତିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଦେଖୁଆଏଁ, ପାଟି ପିଟାଇ କିଛି କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦଶିଶ ଜଞ୍ଚ ମୂଳରେ ଏକ ପ୍ଲାନ ହତାତ୍ ପାଟି ଯାଇ ସେରେ ଅନାଜ ପୁନଃ ରକ୍ତ ବାହାରିଗଲା । ସେହି କ୍ଷତି ପ୍ଲାନ ବାଟେ ପୂଜରକ୍ତ ସହିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ବାହାରୁ ଥାଏ । ଆଠ ଦିନ ଉତ୍ସରେ ସହଜ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, କମଣଃ କ୍ଷତି ପ୍ଲାନ ଶୁଣିଗଲା । ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ କେବଳ ପ୍ରଭକ୍ରମ ମହାକରୁଣା ପ୍ରସବରୁ ଏ ଯାମା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା ।

(ଉ: ସଃ ୧୪ଶ ଭଗ—୫ମ, ଗୁଣ୍ଡ ସଖ୍ୟା)

ପଶୁଦଳ ପିଟିବା ମାତ୍ରକେ ଅନୁଗୁଳର ରଖଣି ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ି ପାଉଣ୍ଡ ହାଉସକୁ ଚଲଣ ଯାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ସରକାରୀ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ପାଇକମାନେ ନିଶ୍ଚତ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆଦାୟ କରିବା ଲାଲସାରେ ଅକାରଣ ପଡ଼ିଆରୁ ପଶୁପଳ ଅଡ଼ାଇ ଘେନିଯାନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ପାଉଣ୍ଡ ହାଉସରେ ଜୋରିମାନା ଗଣି ଗଣି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପୁନଃ ପୁନଃ ଦଶପଳାର ବାଜ ଦରବାରରେ ଗୁହ୍ନାରି କରି ଆୟୁ ଅଛନ୍ତି, କେବେ ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।

ଦଶପଳାର ଦେବାନୀ (୩)

ଯୋରମୋ ଦଶପଳା କିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଂଶ, ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଅବସ୍ଥାତ । ଏହି ଅଂଶ ସକାଶେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ—ମାତ୍ର ନଗଦ ଟଙ୍କା ଗବର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ପେଥୁ ବଦଳରେ ପୁରୁଷ ଶ୍ରା ଜିନ୍ଦକୁ ଗୁଡ଼ିଗୁ ରଥ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କାଠ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଉତ୍କଳର ସ୍ବାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ସମୟରୁ ଏହିପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଅଛି ।

ଯୋରମୋ ଉତ୍ତରାଂଶର ଅନୁଗୁଳ । ଅନୁଗୁଳର ସରକାରୀ ବନରଖା କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅନୁଗୁଳ ଦଶିଶ ସୀମାନ୍ତ ବନ ବିଭାଗ କମଣଃ ବଢ଼ାଇ ଆଣି ଯୋରମୋ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଓଳିତଳେ ପହଞ୍ଚାଇଲେଣି । ଯୋରମୋର ଦଶିଶାଂଶ ମହାନଦୀ କୁଳପ୍ରିୟ ଭୂମି ଶାସ୍ୟ ଷେଷ । ଷେଷର ଉତ୍ତର ଓ ପଶୁମ ଅଂଶରେ ଗ୍ରାମମାଳା । ଗ୍ରାମର ଓଳିତଳ ଲଗାଲଗି ଅନୁଗୁଳର ରଖଣି ବଣ । ସୁତରାଂ ଗ୍ରାମ୍ କୃଷକମାନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ପଶୁଦଳ ତରିବାକୁ ପ୍ଲାନାଭାବ । ଗ୍ରାମ୍

ଯୋରମୋର କେତେଜଣ ପଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଜା ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟର କାରଣ ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରତିକାର ଲଭ ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଦୃଢ଼ରୁପେ ଧରିଲେ । ଅନୁଗୁଳର ସରକାରୀ ପରେଷ୍ଟର ହାଜିମ ଯୋରମୋର ଉତ୍ତରାଂଶର ଅନେକ ଜଙ୍ଗଲ ଅନୁଗୁଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଶାଇ ଦେଇଥିବା ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଢ଼ିଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଷେଣ୍ଟେଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରକୁ ରିପୋର୍ଟକରିବାରୁ ଅନୁଗୁଳର ଉତ୍ସର୍ଗିଲଦାର, ପରେଷ୍ଟର ଏବଂ ଦଶପଳାର ଦେବାନ ଏକଷ ସରଜମିନ ଉତ୍ତରନ୍ତକରି ରିପୋର୍ଟ କରିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଆସିଲା । ପୁନଃ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଅନୁସାରେ ନିର୍ମାଣରେ ମୁଁ ଯାଇଁ ଯୋରମୋ କାମରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲି । କଟକରେ ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ମୋହର ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ପରମବନ୍ଧୁ ରାଷ୍ଟ୍ର ନାୟକ ବାହାଦୁର ସେ ସମୟରେ ଅନୁଗୁଳର ଉତ୍ସର୍ଗିଲଦାର । ପରେଷ୍ଟର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସରଜମିନରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ । ଯୋରମୋ ପ୍ରଜାଗଣ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସଂଲଗ୍ନ ବୋଲି ଦାବି କରି ଯେଉଁ ବନାଂଶ ଦେଖାଇଲେ ସେଥିର ପରମାଣ ଫଳ ପ୍ରାୟ ୨୦୧୫ ମାର୍ଚ୍ଚିଲୁରୁ ଉଣା ଦୁଇଁ । ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ରେ

ମ୍ୟାପ୍ ଦୃଷ୍ଟିର ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ହୃଦୟମନ୍ଦିର ହୁଏ । ମାତ୍ର ସୀମାନ୍ତରେଖା କେଉଁଠା ? ଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ଜୀ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷର ହାକିମ ଏବେ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ତେବେ ଲଗାଲି ପ୍ରାୟ ଟଣା ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଦୁ ମିଳନ, ଏକଷ ପାଦ ଭୋଜନ, ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣ, ପାରିଧି, ଶୁଭ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କେତୋଟି ଦିନ କଟିଲା । ଠିକ୍ ସେହିସମୟରେ ଗଡ଼ିଜାତ ମାହାଲର ଉତ୍ସିକ୍ତ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଟ୍ ସାହେବ ପହଞ୍ଚିପାରୁ, ପ୍ରବଳତର ରୂପେ ପାରିଧି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସାହେବଟି ଏକ ନେତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—ମାତ୍ର ସୁଣିକାଶ । ଦିନେ ସଫାଳଓଳ ସମସ୍ତେ ମିଶି ପାରିଧି କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲୁଁ । ସେହି କଣା ସାହେବ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ସମର ମାଇଲେ; ଆମ୍ବମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଭ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଗ୍ୟାଲ ପଲ ପଲ ପଲାଇଗଲେ, ପଥର ଉଦ୍ଧାର ଥିବାରୁ ମାରି ପାଇଲୁଁ ନାହିଁ ।

ସୀମାନ୍ତ ରେଖା ପ୍ରିୟ କରିବା ସକାଶେ ଅନୁଗୁଳ ତହସିଲଦାର ମୋତେ ସରଜମିନରେ ରଖି ଅନୁଗୁଳ ସଦର କରିବିଲୁ ଗୁଲି ଗଲେ । ମୁଁ ମ୍ୟାପ୍ ଖଣ୍ଡ ହାତରେ ଧରି ବଣ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାନ୍ତ ରେଖା ଖୋଜି ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଯୋରମୋ ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡିମ କୋଣଟ୍ଟିତ ଗୋଟାଏ ପଢ଼ିତ ଶିଖରର ଏକ ପ୍ଲାନରେ ଗୋଟାଏ ସର୍ବେ ଷ୍ଟେସନର ଚିହ୍ନ ମିଳିଗଲା । ମ୍ୟାପ୍ ସହିତ ଡାର୍ଜୀ ମିଳାଇ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ସରଳରେଖା ଫମେ ଗୋଟାଏ ଡୁଇର କାଟିଗଲା । ଯୋରମୋ ଇଶାଣ କୋଣ ସେହି ଡୁଇରର ଶେଷସୀମାଟା ଅନୁଗୁଳ-ନରସିଂହପୁର-ଯୋରମୋ ତେସମାଳି ପ୍ଲାନ । ନରସିଂହପୁର ଦେବାନ ଦଳବଳ ସହିତ ଧାଇଁ ଆସି ନରସିଂହପୁର କିଙ୍କି ଇଲକାରୁ କେତେକ ଜଙ୍ଗଳ ଯୋରମୋ ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଦେଉଛି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖକରି ଉପୁକର

ବାଦାନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କର୍ମଷେଷରେ ଆମ୍ବଉତ୍ତରପୁକ ମଧ୍ୟରେ ବାଦାନୁବାଦ ଶୁଣି କେହି ଲୋକ ଅନୁମାନ କରେ ନାହିଁ ଯେ, ଆମ୍ବ ଉଦୟେ ପୂର୍ବରୁ ପରମାତ୍ମା ମିନତା ସଂତୋଷ ଆବଶ୍ୟକ କିମ୍ବା ପରିଚିତ ଲୋକ । ଯୋରମୋ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ, ନରସିଂହପୁର ଆଉ ଯୋରମୋ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ଆରଣ୍ୟ କୁଦ୍ରନା ଥିବାରୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦଟା ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଟ ମେଟକାପ୍ ସାହେବ ଅନୁଗୁଳ ସଦର କରେଇ ମୁକ୍ତାମରେ ନିରୂପିତ ମାସ ତାରିଖରେ ସୀମାବିବାଦ ମାମଲ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟକରି ସ୍ଵେଚ୍ଛା ହେଲା ଅଛି ଏବେ ସୁଧା ନନ୍ଦକଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁରଙ୍କ ସହିତ ସଦର ମୁକ୍ତାମରେ ଉପର୍ଦ୍ଵାରା ହେଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସରକାର ଚିଠି ପାଇ ନିରୂପିତ ତାରିଖର ତିନି ଗୁରୁତବ ପୂର୍ବେ ଉକ୍ତ ପ୍ଲାନରେ ଉପର୍ଦ୍ଵାରା ହେଲି । ସେ ସମୟରେ ତେଙ୍କାନାଳ ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ (ପରେ ରାଜ୍ୟ ବାହାଦୁର) ଆପଣେ ହାତେବଙ୍କ ଗହଣରେ ସେ ପ୍ଲାନକୁ ଆସିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବ ଏକଷିତ, ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପାନାହାର, ଗଲୁ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଅର୍ଥ ରାଷ୍ଟିକାଳ ଅଭିବାହିତ ହୁଏ । ପ୍ରଭାତଠାରୁ ଅପରାହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଉଁ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଟ୍ ସାହେବ ସୀମାନ୍ତ ମକଦମା ଉଦୟକୁ କଲେ । ମକଦମାର ଅବସ୍ଥା ସବୁ ଶୁଣିଗଲେ, ମାତ୍ର ଶେଷ ହୃଦ୍ୟମ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦଶପଞ୍ଚଶିଲ୍ପୀ ଗୁଲି ଆସିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଟ୍ ସାହେବ ମକଦମାର ଶେଷ ଉଦୟକୁ କଲେ । ମୁଁ ଯେଉଁ ଲଇନ କାଟି ଦେଇ ଆସିଥିଲା, ତାହା ପ୍ରିୟ ରଖି ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଦେଇ ପାଇଅଛନ୍ତି ।

ଅନୁବୂଲରୁ ଯୋରମୋକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲି । ଯୋରମୋ ମହାନଦୀ କୁଳେ କୁଳେ ଅନେକବୃଦ୍ଧିଏ ଆମ୍ବତୋଟା ଅଛି । ମହାନଦୀର ପ୍ରବଳ ବଢ଼ିରେ ନାହିଁ ଗର୍ଭରୁ ବାଲ ଉଠି ଅନେକବୃଦ୍ଧିଏ ତୋଟାର ଗର୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧାଥ୍ୟ ପାତି ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମୁଁ ଯେଉଁ ବର୍ଷ କଥା କହୁଅଛି, ସେ ବର୍ଷ ଗର୍ଭମାନଙ୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆମ୍ବ ଫଳଥିଲା । ଫେହାକୁ ପେହା ଆମ୍ବ ବାଲରେ ପଡ଼ି ଲୋଟୁଆଏ । ତୋଟା ଗଛ ମୂଳତାରୁ ମହାନଦୀ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ପାରରେ ଥିବା ଶିରମାଳା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଦ୍ୱାରିମ ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ବରମୂଳ ଦାଟିର ସ୍ଵାଭାବିକ ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ ମନୋହର । ସେହି ପ୍ରକୃତିର ସାଧୁହାଙ୍କ ମନୋମୋହନ ଦୃଶ୍ୟରେ ଆକୃଷଣ ହୋଇ ପକ୍ଷାଧିକ କାଳ ଆମ୍ବତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିଲା । ମୁଁ ଯେଉଁ ଆମ୍ବତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲି, ସେଥିର ପର୍ଶିମ ଦିଗକୁ କିଛି ଦୂର ଅନ୍ତର ମହାନଦୀର କୁଳ ଘର୍ଜି ଗୋଟିଏ ଦାଇ ହୋଇଯାଇଅଛି । ନାହିଁ ବଡ଼ ସମୟରେ ସେହି ଦାଇ ବାଟେ ମହାନଦୀରୁ ପାଣି ପଣି ଯୋରମୋ ଇଲାକା ଶୟକ୍ଷେତ୍ର ସବୁ ଭସାଇ ଦେନିଯିବାରୁ କୃତକମାନଙ୍କୁ ଭୟକ୍ରିଯ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରଜାମାନେ ମୋତେ ସେହି ଦାଇ ଦେଖାଇ ତାହାର ଶାଷଣ ଅନିଷ୍ଟକାରିତା ବିଷୟ ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ଦାଇର ଉତ୍ତର ଦିଗପୁ ଭୂମି ଦିଗକୁ ଅନ୍ତର ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଅଛି । ମୋହର ଯେମନ୍ତ ସ୍ଥାନ ହେଉଅଛି, ଏହି ଅନଧିକ ଉଚ୍ଚ ପଦବିଟି ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଶିରମାଳାର ନାୟି ଦିଶେ । ଯୋରମୋ ଇଲାକାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଡିକାଇ ଦାଇରେ ବର ପକାଇବା ସଜାଶେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି । ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ସନ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ । କଥା ହୁଇର ହେଲା—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଆୟି ସଖାକୁ ସନ୍ଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ଏହି ବିଷୟ ଅବସ୍ଥା ନିତାକୁ ଶୋଚନୀୟ । ଉକ୍ତ ଦୂର ଉତ୍ତରାମ୍ଭ ବନ୍ଦିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ବିଷୟ ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରିବ ବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଶା କରିଯାଇପାରେ ।

ପ୍ରାସ୍ତ ହେବେ । ମୋ ହାତରୁ ସେହି ପଇସା ଦେବା ସକାଶେ ସ୍ଵୀକୃତ ହେଲି । ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରୁ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପବ୍ଲତରୁ ଜଣକିଆ, ଦୁଇଜଣିଆ, ନିନିଜଣିଆ ପଥର ଟଣ୍ଡ ବହି ଆଣି ବନ୍ଧରେ ପକାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା ।

ବନ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ନିବାଡ଼ ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଭେଜି ଦେଲି । କେତେଜଣ ବାଣୁଆ ଯାଇ ବଣ ମଧ୍ୟରୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟା ସମ୍ବର ମୃଗ ମାରି ଆଣିଲେ—ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଖନା ହେଲା । ଡାଳ, ଭାତ, କାକର ପିଠା, ମାଂସ ତରକାଶରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଭେଜି ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏଁ, ସେହି ବନ୍ଧ ଏବଂ ସୀମାନ୍ତ ଉତ୍କୁରସଙ୍ଗରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ନାମର ସମ୍ପକ ରହିଅଛି । କଟକ କଲେଜିଏଟ ଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃଜୁଝୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣେ ଜଣେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରହତିହୁନ୍ଦୁପନ୍ଥ ଲୋକ । ସେ ଆପଣେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅବସରପାତ୍ର ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଭ୍ରମଣ କରି ପ୍ରହତିହୁନ୍ଦୁ ସର୍ବତ୍ର କରିଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଅନୁସରାନର କେତେଗେ ଟି ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଗଲଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ବାରୁ ଦିନ୍ୟାମଣି ଆର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣଙ୍କୁ ବିଜହାପିକ ତଥ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରହତିହୁନ୍ଦୁ ବିଷୟ ଅନୁସରାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ଏହି ବିଷୟ ଅବସ୍ଥା ନିତାକୁ ଶୋଚନୀୟ । ଉକ୍ତ ଦୂର ଉତ୍ତରାମ୍ଭ ବନ୍ଦିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ବିଷୟ ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରିବ ବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଶା କରିଯାଇପାରେ ।

ମୃଖୁଞ୍ଜୀୟ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣେ ତାହାଙ୍କ ଦଶପଞ୍ଜୀ
ଭ୍ରମଣ ବିବରଣ ୧୩୨୦ ସାଲର ମୁକୁର ଅଷ୍ଟମଭାଗ
ମାତ୍ର ଫାଳିଗୁନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲାନ୍ତି,
ସେଥିର ଶେଷ ପରିଚ୍ଛେଦର ଏକ ଅଂଶ ଏହି—

“ସୁଖର କଥା ଏହି ଯେ, ଯୋରମୋ ଅଞ୍ଚଳରେ
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଭକ୍ତିଭୂଜନ ବୃଦ୍ଧ କବି ଫଳାରମୋହନ
ପେନାପଢିଙ୍କ ନାମ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଏବଂ ଗୋଟିଏ
ବନ୍ଧରେ ଚିରସ୍ଵରଣୀୟ ହୋଇ ନହିଅଛି । ଦଶପଞ୍ଜୀରେ
ଦେବାନ ଥିବା ସମୟରେ ଏହି ଯୋରମୋ ଯେତି
ଅନୁଗୁଳ ସହିତ ଏକ ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କରି
ଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ଅନୁଗୁଳ ନତ ବଳରେ ଏହା ନିରୁପଦ୍ରବ
ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଗୋଟିଏ ସୀମାନ୍ତ ଶେଳକୁ
ସେହିଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାପି ଫଳାରମୋହନ ଡୁଙ୍ଗୁର
ବୋଲି କହି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ମହାନାନ୍ଦର ବନ୍ଧ୍ୟା ଯେଉଁ ନୁଆଣିଆ ଅଂଶରେ
ଆସି ଏହି ଅଂଶକୁ ଜଳପ୍ଲାବିତ କରି ପକାଉଥିଲା,
ସେହି ଅଂଶରେ କର୍ମବାର ଫଳାରମୋହନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ
ମିଳାଇ ଗୋଟିଏ ପଥରବନ ନିର୍ମଣ କରଇବା ଦ୍ୱାରା
ବଢ଼ିପାଣି ଉପଦ୍ରବରୁ ଏହାକୁ ରକ୍ଷା କରଇଥିବାରୁ
ସ୍ଥାମୟ ଲୋକେ ତାହାକୁ ‘ଫଳାରମୋହନ ବନ୍ଦ’ ବୋଲି
କହିଥାନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ରଦ୍ଧରେ ଏହି ସହଜ ସୁନ୍ଦର
ସୁତ୍ରରକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବ ସର୍ବ୍ୟ ସମାଜର ଶିକ୍ଷଣୀୟ
ନୁହେ କି ?”

ଦଶପଞ୍ଜୀ ମଧ୍ୟବନ ନିଜ ଗଡ଼ଠାରୁ ବେଳପଡ଼ା
ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଇବା
ସକାଶେ ମନସ୍ତ କରିଥିଲା, ମାତ୍ର ବାଟ ତ ଚିରକାଳ
ଅଛି, ସବୁଦିନେ ଲୋକ ଯା -ଆସ କରିଅଛନ୍ତି—
ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ସନ୍ତକଟାଏ ତପ୍ତାର କଣ ?
ତଥାମି ମୁଁ ନିର୍ବୃତ୍ତ ହେଲି ନାହିଁ । ଜେଳଖାନାର

କଏଦିମାନଙ୍କ ଦାରୀ ସନ୍ତକ ତପ୍ତାର ଆରମ୍ଭ କରାଇ
ହେଲା । ବନ୍ଦମାନଙ୍କଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦାୟ କରି ନେବା
ସନ୍ତକ କଥା କୁହଁ, ବିଶେଷରେ ପାଣ ବନ୍ଦୀ । ଦଶପଞ୍ଜୀ
ପଣ୍ଡିମ ଗଡ଼ଜାତ ଜେଲଖାନାରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀ
ପାଣ । ସେ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୁଣା ଆଉ ଓଡ଼ିଆ
ଦୁଇଜାତ ପାଣ ଅଛନ୍ତି । ରୈର କରିବା ଓଡ଼ିଆ
ପାଣମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଜୀବିକା । ବୁଣା ପାଣମାନେ
ପ୍ରାୟ ରୈର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଲୁଗାବୁଣା ଏମାନଙ୍କର
ବ୍ୟବସାୟ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବେଳ ୯ ଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କଏଦିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ସନ୍ତକ ତପ୍ତାରରେ
ଲାଗି ପଡ଼ିଥାଏଁ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧମାରଳ ଦୁଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସନ୍ତକ ତପ୍ତାର ହୋଇଅଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ
ଶକ୍ତାପାଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପ ଜାତ ହେବାରୁ
ବନ୍ଦମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଦରକୁ
ଗୁଲିଗଲେ, ସୁତ୍ରବଂ ସନ୍ତକ ତପ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ
ହୋଇଗଲା ।

ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ
ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେ ଅନ୍ଧାନ୍ୟ ବିଶ୍ଵାସ ପରି
ଜେଲ ବିଶ୍ଵାସର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଶିଥିଲ
ଏବଂ ଶିଶୁଙ୍କଳ ଥିଲା । ବନ୍ଦମାନଙ୍କ ହିଅ ପୁଅ ବିଶ୍ଵ
କିମ୍ବା କିଛି ଜାଣିଅଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ହୁଟି ନେଇ
ଦରକୁ ଯାନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ପରେ ଆପେ
ଆସି ଜେଲରେ ଉପପ୍ରିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପୁଣି
ଜେଲ ରକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୁଡ଼ିଏ ଚିହ୍ନିତ ବନ୍ଦୀ ଥାନ୍ତି;
ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ସରେ ଜେଲ ରକ୍ଷକ ସେହି କଏଦିମାନଙ୍କୁ
ଗୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ପରଦିନ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ
ଆପଣା ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।
କଏଦିମାନଙ୍କ ରକ୍ଷି ଉପାର୍ଜିତ ରୈର ଦ୍ୱାରା
ଜେଲରକ୍ଷକ ଏବଂ ରୈରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ
ଭାବରେ ବାଣ ହୁଏ ।

ଆହାର ପରିଧେସୁ କଥେ ପକଥନ ଆମେ ଦୁଇମୋତ୍ତମ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଆଚରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୱତ ଏବଂ ଅମାନୁଷିକ ଥିଲା । ରାଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ସବ୍ୟବା କହନ୍ତି, ‘ଆମ ଶ୍ରୀମୁଖ କଣ ଆଉ ମଣିଷ ପରି ଗୋଟିଏ ? ଆମ ଶ୍ରୀମୁଖ ରାଜା—ମାନୁଷୁର, ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରିବୁଁ ସେହି କଥା ଠିକ୍ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଗନ୍ଧା ଖଦି ଓସାର ରୂପିତାତ, ଲମ୍ବ ପନ୍ଦର ଷେଳ ଦାତ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ପଦମ୍ଭ୍ର ବିଜ୍ଞ ବେଳେ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡାର କୁଞ୍ଚ ଧରି ପଛରେ ଗୁଲେ । ଗଞ୍ଜାମ ବୃଦ୍ଧପୁରରେ ବିନାଣୀ ରହି ନାମରେ ଜଣନ ତେର ଥିଲା, ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ଲଗି ଲୁଗା ଆଣି ଦିବ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ଚପକନ ତପ୍ତାରରେ ଫେରି ଓସାର ହେଉ ପଛକେ ଦଶ ବାରଗଜ କପଡ଼ା ଲାଗେ । ସେ ବିଚିତ୍ର ଚପକନର ଆକାର ବର୍ଣ୍ଣନାଶାତ । ଦଜ୍ଜ କିଞ୍ଚିତ ଡିଜର କଲେ ଆଜ୍ଞା ହୁଏ,—“ଆରେ କଟକ ବାବୁଗୁଡ଼ାକ କଙ୍କାଳ, ଲୁଗା କିଣିବାକୁ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । ଦେଖିଛୁ—ଦେଖିଛୁ—ଶୁଣିରେ କେମନ୍ତ କପଡ଼ା ଟାଣି ହୋଇ ଭିଡ଼ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଦେ—ଦେ—ଆଉ ରୂପିଗଜ କପଡ଼ା ଦେଇ ପିଠି ଶୁଣି ତିଲ କରି ଦେ ।”

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ମଣୋହର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ କେତେ ପଢ଼ା ଆମୁଲ ସହିତ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନର ପରୁ ଦହି ଆଉ ଆଞ୍ଜୁଳାଏ ଧାରୁଆ ଲଙ୍କା ମରିତର ଏକପାକ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲଙ୍କା ମରିତର ରଗ ନ ଥାଏ । ପନ୍ଦର ଦିନର ପରୁ ପୋକପଡ଼ା ଶୁଣୁଆ କିମ୍ବା ମାଂସ ପାକ । ଖନୀଯରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟ ପାକ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଉପରକୁ ଦୁଇଗୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ମଣୋହ ସକାଶେ ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟ । ସବୁଥରେ କିନ୍ତୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଦିଅ ଦିଆଯିବା ଦରକାର । କୋବି ମଟର ସାଲଗମ ଏବଂ ମୁଲା ପ୍ରଭୃତି ପରିବାର ନାମ ଦଶପଞ୍ଜାରେ କେହି ଶୁଣି

ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ସେହି କିନ୍ତୁ ଇଲକାରେ ଏହି ରୂପ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ଅନୁବେଧ କରି ମଧ୍ୟ ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୁଆଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଥରେ କି ଦୁଇଥର ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଖନାରେ ରଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଥରେ ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମୁଖରେ ପରିଷା ଆଜ୍ଞା କରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କୋବି ରୂପ କରିଥିଲା । ପ୍ରଜା ଏବଂ ପଧାନମାନେ କୋବିର ଆୟୁଦନ ପାଇଲେ ସେମାନେ ସେହି ପଦାର୍ଥର ରୂପ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବେ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାଚି ଯାଚି ବଡ଼ ବଡ଼ ବନ୍ଧା କୋବି ଦିଏଁ । ପର୍ବତେ—‘କୋବି କିପରି ଲାଗିଲ ?’ ‘ଉତ୍ତର ପାଇଁ—’ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା—ଆଁ ; ମାତ୍ର ସେମାନେ ଅନିଜ୍ଞାରେ କୋବି ନେଉଥିବାର ଦେଖେଁ । ଦିନେ ଦଶପଞ୍ଜା ଇଲକା ଶଣ୍ଟପଡ଼ା ନାମକ ଗ୍ରାମର ପଧାନ ସଭ୍ୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ସାହସ ପୂର୍ବକ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ଆମୁମାନଙ୍କୁ ଏ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ାକ ଦେବା ହେବେ ନାହିଁ । ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ରଫଲୁଁ, ଭଲ ଲାଗିଲ ନାହିଁ । କାଳ ଖୁବ୍ ଆମୁଲ ପକାଇ ରଙ୍ଗାଳି, ତେବେ ବି ତାହାର ହାଁ—ରୁଁ—ପୁଁ ଗର ମଲ ନାହିଁ ।” ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କୋବି କରିଥିଲା, ଅଧିକାଂଶ ଗୋରୁ ଖାଇଲେ ।

ରମନବମୀ କି ଦୋଳ ମୋ ମନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ପଦ ଉପଲକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ସମାବେହ ଉପପ୍ରିତ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ପଧାନ ଓ ଅନେକ ପ୍ରଜା ଏକମିତି । ଗଞ୍ଜାମ, ବୃଦ୍ଧପୁର, କଟକ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼କାତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବାକି, ଗୋଟିପୁଅ, ରମଲାଳା, ପାଲ ଗାଆଣ ପ୍ରଭୃତି ଦଶ ପନ୍ଦର ଦଳ ଉପପ୍ରିତ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ସେମାନଙ୍କର ଆସିବାର ମାମୁଲ ଥିଲା । ସର୍ବ୍ୟା ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମୁଖ ନଥର ବାହାରେ ଦୋଳ ମଣ୍ଟପକୁ ବିଜେ ହେଲେ । ମଣ୍ଟପ ଉପରେ ଶରତ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡପତ୍ର ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମୁଙ୍କ ବିଜେ ସକାଶେ ସିଂହାସନ ପ୍ରଧୂତ ହୋଇଥିଲା ।

ସିଂହାସନରେ ବିଜେ ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରମସ୍ତକରେ ପାଗ ଲାଟି,
ଶ୍ରାଅଙ୍ଗରେ ଅଳକାର ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।
ନାନା ରଙ୍ଗର ରହ ଜଡ଼ାଉ ଖୁବ୍ ଭାରି ସୁନା ଅଳକାର
ବୋଝେ ଲାଗି ହେବାକୁ ଅଧୟାତ୍ମାଏ କାଳ ବିତଗଲା ।
ସେହି ସମୟରେ ଦିତାଳିଆ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଠଗୋଟା
ମଶାଲ ଜନ୍ମଥାଏ । ବାରିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର
ଆଜ୍ଞା ହେଉଥିଲା—“ଆରେ ମଶାଲରେ ତେଲ
ପକାଇ ଦେ, ଭଲ ଅଲୁଆ ହେଉ । ଆମ୍ବ
ପ୍ରମୁଖ ଶ୍ରାଅଙ୍ଗ ଲାଗି ଅଳକାର ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତୁ ।”
ଉତ୍ତରିଗୁଡ଼ାକ ଖୁବ୍ ପାଖେଇ ମଶାଲ ଧରିଥାନ୍ତି,
ତଥାପି ପୁନଃ ପୁନଃ ଆଜ୍ଞା—ମଶାଲ ପାଖେଇ ଧର,
ପାଖେଇ ଧର । ଏଣେ ମଶାଲଚିମାନେ ତରି ମରୁଅଛନ୍ତି,
କାଳେ କୁଳନ୍ତି ମଶାଲ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଶ୍ରମଶରେ
ଲାଗିଯିବ । ଅଳକାର ଲାଗି ଉତ୍ତରେ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପରିବାର—“ଆମ ଛାନ୍ତି ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର
ଦିଶୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ?” ପ୍ରକୃତ କଥା, ରାଜା ସେ
ସମୟରେ ପୁରାଣ ବନ୍ଧୁତ ସିଂହାସନସ୍ଥ ରାଜା ପରି
ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ବିଶାଳ
ଶୈର—ବ୍ୟୋରଷ—ବୃଷସ୍ତର—ଶାଳପ୍ରାଂଶୁ—
ମହାଭୂଜ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆର୍ଯ୍ୟ—ସେତେ
ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗୀତକାର ଉପମ୍ପିତ ଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ
ବାୟୁକ ଅର୍ଥାତ୍ ସାରଙ୍ଗ, ବାୟୁଁ, ମୃଦଙ୍ଗ, ପଖାଡ଼ଙ୍ଗ,
ବେହେଲୁ, ମନ୍ଦିର, କରତାଳ ପ୍ରତ୍ୱକ୍ଷି ବାଦ୍ୟସନ୍ତି
ଧାରିମାନେ ବୃତ୍ତକାରରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାହାର
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଏକ ସମୟରେ ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ଗୋଟିଏଥାରୁ, ଲୂଳା ପିଲା, ନାରୀକୀ, ପାଲବାଲୁମାନେ ଧାନ
ବେଙ୍ଗଳା ବଳଦମାନଙ୍କ ପରି ବୁଲି ବୁଲି ନାଚି ନାଚି
ଗାୟନ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଯେ କି ପ୍ରକାର ଅରନ୍ୟ,
ଦେଉଁମାନେ ଦେଖିଅନ୍ତରୁ, ସେହିମାନେ ଏକା ସଙ୍ଗୀତ
ରମ୍ୟାୟଦ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି—ଅନ୍ୟ ଲେକକୁ
ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅଷ୍ଟମ ।

ସମୟ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ନର୍ତ୍ତକିଦଳ ଆପଣା
ଆପଣା ଶିକ୍ଷା ନୌପୁଣ୍ୟ ଦେଖାଇ ଆର୍ଥୀପାର୍କିନ
ଆଶାରେ ଦଶପଞ୍ଚ ଶ୍ରମଣିମାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଆସନ୍ତି ।
ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଶା—ସାଲକଙ୍ଗାସ—ଅବଶ୍ୟ ଆପଣା
ଆପଣା ବ୍ୟବସାୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସଙ୍ଗୀତ କରିବାରେ
ଶିନ୍ତିତା; ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଗୁଣ
ବୃଥା ହୋଇଥାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେଗୁଡ଼ିକ ମୋଟା କୁହନ୍ତି,
ଦୁଇଶା ଅସୁନ୍ଦର, ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ- ଅନିପୁଣ୍ୟ;
ସେମାନଙ୍କ ସର୍ବମା ଦାସୀଟା କାଳୀ କୁହିତା ବୁଢ଼ି
ହେଉ, ନାଚି ଗାଇ ନ ଜାଣୁ ପରିବେ, ଯଦି ମୋଟି
ହୋଇଥାଏ, ସେହିଟା ଶ୍ରମଣିମାଙ୍କ ଦରିବାରରେ
ଉଠାଁ ତେଣୁ କରି ତୁଳାଟାରେ ପାଟି କଲେ ମଧ୍ୟ
ପୂରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତିର ଯୋଗୁଁ ହୁଏ ।

ମୋହର ଦଶପଞ୍ଚ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ
ଦେବାନ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଜାଙ୍କର
ଅପଢ଼ ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତି ବଦଳ କରି-
ଯାଇଥିଲା । ଦଶପଞ୍ଚ ଯିବା ସମୟରେ ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର
ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି, “ସେହି ଦେବାନ ବାବୁମାନଙ୍କ ସହିତ
ରାଜାଙ୍କର ମନ ମିଳିଲ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ
ପଟାଇ ଦେବି ।” ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁଙ୍କୁ ଲୋକଚରିଷ
ଉଲ ଜଣା । ସେ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଭଲ
କଥା, ଆଗେ ଦଶପଞ୍ଚକୁ ଯାଅ ତ ?” ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର
ବାବୁ ଯେପରି ଭାବରେ ହସି ହସି କଥା କହିଲେ,
ସେଥିରୁ ମୁଁ ଜାଣିଲି, ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ମୁଁ ପାରିବି
ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ହସି ହସି ମନେ କଲି, ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କୁ
ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ଏଣିକି ସତରଚର ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ
ମତାନ୍ତର ଘଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜାସାହେବଙ୍କର
ବିଶ୍ୱାସ, ମୋ ମତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କବା
ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ଦେବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ଅଗେରିବର ବିଷୟ । ସବୁବେଳେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି—“ଦେଖ, ଆମ ଛୁମୁ ରଜା—ଦେବାନର କିଛି କଥା କେବେଁ ଶୁଣିବୁ ନାହିଁ ।”

ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ସମଶ୍ଵର ମତାନ୍ତର ଓ ମନ୍ତର ଉଚ୍ଚିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏପରି କେବେଳାଟି ଘଟନାର ସମସ୍ତ ବିବରଣ ଏହି—

ରଜାସାହେବଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ, ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ହେଉ ବିଦେଶୀ ଭବୁନିକ ରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ରଜାସାହେବ ଖୁବ୍ ପାଠିକରି କହନ୍ତି—“ଆରେ ଗନ୍ଧାଘରିଆ, ଏହି ବାବୁଙ୍କୁ ଆମ ଛୁମୁ ଗନ୍ଧାଘର ଦେଖାଇ ଆଶ ।” ଗନ୍ଧାଘରିଆ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେନିଯାଇ ଗନ୍ଧାଘରରେ ଥିବା ପାଠଲୁଗା, ସୁନା, ରୂପା ସମସ୍ତ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେଖାଇ ଆଶେ । ରଜାସାହେବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—“ହୋଇଛେ ବାବୁ ! ଏତେ ପାଠ ଯଥା, ଏତେ ସୁନାରୂପା ଆଉ କାହାରି ଦରେ ଅଛିକ ? ନାହିଁ ଲେ ବାପା ନାହିଁ । ଆମ ଛୁମୁ ରଜା—ଆମ ଦରେ ସିନା ଥିବ, ଆଉ କାହାରିରେ ଥିବ ?” ରଜାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା—ଆଗନ୍ତୁକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅସିଥାଏ । ରଜାଙ୍କ କଥା ଅସ୍ତିକାର କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ତ ପାଇବ ନାହିଁ, ଅଧୁକଙ୍କୁ ବାଡ଼ିଆ ଖାଇ ତଡ଼ାପିବ । ଆଗନ୍ତୁକ ବୋଲେ—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ଶ୍ରାବ୍ନ ରଜା—ଶ୍ରାବ୍ନଙ୍କ ଗନ୍ଧାଘରେ ସିନା ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିବ, ଆଉ କାହାରିରେ ଏତେ ରହିବ ?”

ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଦେଖି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଲଜ୍ଜା ଏବଂ କୁଣ୍ଡଳ ବେଧତ୍ତାଏ । ଖୁବ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୟାନ ଦ୍ଵାରା ରଜାଙ୍କୁ କହେଁ—“ଆଜ୍ଞା ! ବିଦେଶୀ ଲୋକ ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଗନ୍ଧାଘର ଦେଖାଇବେ ନାହିଁ । ସହର ଜାଗା ମାନଙ୍କରେ ଅନିନକ ମୁଦି, ବିଧବା ଆଉ ସାଧାରଣ

ଲୋକମାନଙ୍କ ଦରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ଗନ୍ଧାଘର ଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ତେର ତେର ପରିମାଣରେ ସୁନା, ରୂପା ଓ ଲୁଗା ଅଛି । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲୋକମାନେ ଆପଣଙ୍କ ଗନ୍ଧାଘରେ ଅଳ୍ପ ଜିନିଷ ଦେଖି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପଛରେ ହସିବେ, ଥକା କରିବେ ।”

ମୋ କଥା ଶୁଣି ରଜାସାହେବ ରଗରେ ଗମ୍ଭୀର ଘବରେ ବସି ରହନ୍ତି, ମୁଁ ବାହାରି ଅସିଲେ ପାଖଲୋକମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି—“ଶୁଣିଲ ତ, ଶୁଣିଲ ତ— ଦେବାନ ଆମ ଛୁମୁକୁ କେମନ୍ତ ଥପମାନ କରିଗଲ ।” ଏ ଦେବାନ ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ବ ଛୁମୁକର ପଟିବ ନାହିଁ । ଅମଲ ପାଞ୍ଜିଆମାନେ କଥା ବୁଝନ୍ତି, ମାତ୍ର ଭାବୁରେ କହନ୍ତି—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ଶ୍ରାବ୍ନରୁ ଯେଉଁ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି, ତାହା ସତ ନୁହେଁ ତ କଣ ? ଦେବାନ ବାବୁଟା ଭଲ ଲୋକ ନୁହେଁ ।”

ଦିନେ ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ମନା-ନ୍ତରର ଭାବି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ । ପ୍ରବେ ଅନେକ ଭ୍ରମଣକାରୀ ନାଗା ସ ଧୂ ଜମାତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଦେବପୂଜା ବାହାନାରେ ମଧ୍ୟବଳ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଅର୍ଥ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ଏମାନ-ଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେହି ଜମାତ ମାନଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟନ୍ତରକ ବିଷୟ ମୁଁ ବୁଝିଅଛି । ଅନେକ ଗ୍ରେଟ ଜାତି ଲୋକ, ଗୈର, ଉକାଇତ ମଧ୍ୟ ପାଇଁଶ ବୋଲିହୋଇ ସାଧୁସାଧି ଯେହି ଜମାତ ଦଳରେ ମିଶିଥାନ୍ତି । ମଧ୍ୟବଳ ଗ୍ରାମବାସୀ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଠାକୁର ପୂଜା ସାଧୁସେବା ସକାଶେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦରର ଖୁଣ୍ଡ କବାଟ ଓପାଡ଼ି ଆଣି ଧୂନିରେ ଜାଳ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦିଗପଞ୍ଜୀର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟବଳ ଗ୍ରାମରେ ଜମାତ ସାଧୁଦଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ଗ୍ରାମରେ

ଗୋଟିଏ ଧନବନ୍ତ ଗଉଡ଼ ଥିଲା । ସେ ସାଧୁସେବା ସକାଶେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଦେବାରୁ ଦୁଇ ଜଣ ସାଧୁ ତା ଘର ଉଚ୍ଚରେ ପଶି ଖୁବ୍ ଏବଂ କବାଟ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଉଡ଼ ସେହି ସାଧ ଯୋଡ଼ାକୁ ଧରି ଖୁବ୍ ବାଡ଼ିବାରୁ ସେମାନେ ଅସି ରାଜା ସାହେବଙ୍କଠାରେ ନାଲିସ କଲେ । ସେହି ଗଉଡ଼ର ଗୋରୁ ମର୍ମିଷି ପଳ ଏବଂ ନାହାଇରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଥିବା ବିଷୟ ପାଖ ଲୋକମାନେ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ଶୀଘ୍ରମୁହଁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା—“ଏ—ଏ କ’ଣ କ’ଣ ? ଗଉଡ଼ ବାପୁଡ଼ା ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼ିଲା ? ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ପ୍ରତି ହକ୍କୁମ ହେଲା—ଯାଥ, ଗଉଡ଼ର, ଗୋରୁ, ମର୍ମିଷି, ତାହାରୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବହି ଆଣା ।” ସେହିପରି ଜଣେ ଫେଲିସ ଦାରୋଗା ସେ ସମୟରେ ବଜାଙ୍କ କରେଇରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲା । ତାହା ପକ୍ଷରେ ଏଇଟା ହେଲା ଲଭର ମୁକାମ । ଘର କୋରଖରେ ତାହାର ପକେଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ସେ ପାଇକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମୟରେ ଗଉଡ଼ ଧାନ୍ ଅସି ବିକଳରେ ମୋ ପାଖରେ ଭୁର୍କିରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ କରେଇରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମାଲ କୋରଖ ହକ୍କୁମ ବନ୍ଦ କରଇ ଦେଲା । ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ମୋ ସାନ୍ତାତରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦୁଖାଇଲା—ଏପରି ଅପମାନ ପାଇଲେ ସାଧ ଜମାତ ଲେ ଏ କିଙ୍କାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ; ରାଜ୍ୟରୁ ଧର୍ମ ଛୁଟିଯିବା ମୁଁ ଧମକାଇ ତାହାକୁ ଭୁନି କରଇଲା । ମାଡ଼ ଶାଇଥିବା ଗୁହାରିଆ ସାଧୁ ଯୋଡ଼ାକ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା, “ଏହିତଣି କିଙ୍କାରୁ ବାହାର ଅନ୍ୟତଃ ଚାଲି ନ ଗଲେ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଜେଲ ଦେବି ।” ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ ତତ୍କଷାରୁ ପଳାଇ ଗଲେ । ଏହିପରି ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମନାନ୍ତର ଦିନଶତ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମହେଲ ଗୁଡ଼ କନ୍ଦମାହାଲ ମୁକାମ ଅର୍ପିଥିଲା ତିଟି ପାଇ ତାହାଙ୍କୁ ପାଗ୍ରେଟି ଆଶିବା ସକାଶେ ଦଶତଙ୍କା ଧୀମାନ୍ତ କୁଲୁରକୁମ୍ବା ନାମକ ଗ୍ରାମ ମର୍ମିନ୍ତ ଗଲା । ଏକା ସଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ ମୁକାମକୁ ଆସିଲୁଁ । ଗଡ଼ ମୁକାମରେ ସାହେବ ମହୋଦୟ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ଵାଶ ତଦାରଖ କଲେ । ଶେଷ ଦିନରେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଏ ଦେବାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ବର ପଟିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ବକୁ ଆଉ ଜଣେ ଦେବାନ ଦେଉଛୁ ।” ମୁଁ ସାହେବଙ୍କୁ ପରିଚିଲା, “ଆଶି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ କି ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ?” ସାହେବ କହିଲେ—“ଆମ୍ବ ତ କିଛି ଦେଖି ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କୁ ପରିଚିଲୁଁ, ସେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଦୋଷ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଯେତେବେଳେ ମନାନ୍ତର, ସେଥିରେ ତୁମେ ଏଠାରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ?” ସାହେବ ମହୋଦୟ ମତେ ମୟୂରରଞ୍ଜ ଲଲକା ବାମୁଶ ଯାଟି ସବ୍ରତିଜନରେ ନିୟୁକ୍ତ କରି, କମିସନର କରେଇର ଜଣେ କରଣୀକୁ ଦଶପଳ ଦେବାନ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ।

ମୁଁ ନୃତ୍ୟ ଦେବାନ ହାତରେ ଗୁର୍ଜ ଦେଇ କଟକ ରୂପ ଅସିଲା । ବାଲେଶ୍ଵର ଠାକୁ ଅନ୍ତରଣାକୃତ ନିକଟବର୍ଷୀୟ ସ୍ଥାନରେ ଗୁକିଶା ହେଲା—ମନ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ, ମାତ୍ର କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଆୟୁ ନିରକଶେର ବାବୁ ମୋତ କହିଲେ, “ଶୋଦ ଗବଞ୍ଜମେଣ୍ଟ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେଣ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଗ୍ରେଟର୍ ରାଧା ବାବୁଙ୍କ ବାମୁଶ ପାଟିରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେଣି ।” ସୁତରାଂ କର୍ମଶୀଳନ୍ୟ ହୋଇ ମୋ ତ କଟକରେ ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

(ଉ. ସ. ୧୪୩ ଭଗ—୭ମ ସଙ୍ଖ୍ୟା)

ସୁପରିଶ୍ରେଣ୍ୟ ମେଟ୍କାପ ସାହେବ ଦଶପଳା କିଙ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରିବାକୁ ଆସିବେ ।

୨୮

ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଦେବାଳୀ

କିଛିଦିନ ପୁରେ ପାଲଲହଡ଼ାର ପ୍ରଜାମାନେ ଉପର୍ଯ୍ୟ ସାଜା ସାହେବଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ମେଳି କରି ଥିବାରୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ମେଳିଆମାନେ ଧରିଯାଇ ଦଣ୍ଡପ୍ରାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ଆଉ କେହି କେହି ମେଳିଆ ସର୍ଦ୍ଦାର ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ପୁନଃବାର କେହି ମେଳି ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ବିରୂର ପୂର୍ବକ ଦଣ୍ଡଦେବା ସକାଶେ ସୁପରିଶେଷେଣ ସାହେବ ମୋତେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ମାଲିଷ୍ଟେଟ ଶମତା ଦେଇ ପାଲଲହଡ଼ା ପଠାଇଦେଲେ । ମୁଁ ପାଇ ଦେଖିଲି, ସର୍ଦ୍ଦାର ମେଳିଆମାନେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମେଳିଆମାନେ ଛୁନ୍ଦିନ ହୋଇ ନିରିତ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଗଲେଣି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣ ପ୍ରବ୍ରଦ୍ଧବରେ ରହିଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ମାଲିମାମଳ ନାହିଁ - ରଜ କରେଇ ଶିନ୍ୟ । ମୋ ହାତରେ କିଛିମାତି କାହିଁନାହିଁ । ସଖାଳ ଓଳିଟା ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦରେ ଯାଏ । ଉପର ଓଳ ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଜଣେ ବିରଦର ବାବୁ, ପୁରୋହିତ ମହାଥାପେ ଏବଂ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୌପଟ ଖେଳ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ କେହି ଦ୍ରୁତ ବାହାରେ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ପାଲଲହଡ଼ାଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗମପୁ ଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ବାବ ଘଲୁ ଗୁଁ ଗୋହିର ମଧ୍ୟରେ ବୁଲନ୍ତି ।

ଅପରାହ୍ନ ସମୟରେ ଦିନେ ଦିନେ ମୁଁ ରଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ୍ କରିବାକୁ ଯାଏଁ । ରଜାସାହୁର ଅତି ଭର୍ତ୍ତା, ବୃତ୍ତିମାନ, ମିଶ୍ରଭାଗୀ; ମାସ ଅସଙ୍ଗତ ଦାଢ଼ା । ଏ ଦାତୃତ ହେତୁରୁ ନିତାନ୍ତ ରଣକୁପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପରମର ଶୁଣି ପାଇଲି,

ରଣୀସାହେବ ଓ ରଜରଚିନ୍ମଣ ଯେପରି ପୁଣ୍ୟବଣ୍ଟ, ସେହିପରି ଦାନଶୀଳା ଥିଲେ ।

ରଜାସାହେବ କି ପ୍ରକାର ଅସଙ୍ଗତ ଦାତୃତ ପଣ ହେତୁରୁ ରଣଗ୍ରହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ସେ ସମ୍ମରରେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲି । ଏ ପ୍ଲାନରେ ଦୃଷ୍ଟିନ୍ଦ୍ରିୟରୁପ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । କଟକରେ ଗୋଟାଏ ଦରିଦ୍ର ବାବୁଳି ବୁଲୁଥିଲା । ମୁଜାଫ୍ଫିସୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରି ଖାଏ । ପାଲଲହଡ଼ା ରଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ବ୍ୟବସାୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବୁଳିମାନେ ତାହାକୁ ପରମଶିର୍ମର୍ମ ଦେଲେ; ମାତ୍ର କଥା ଉଠିଲା—ତୁହା ହାତଟାରେ କିପରି ଯିବ ? କଟକରେ ସମସ୍ତ କାବୁଳି ତିନି କି ରୂପ ଟଙ୍କା ଭେଦା! କରି ଖଣ୍ଡିଏ ବିଲତି କମଳ କଣି ଦେଲେ । ସେହି ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଯେତି ସତ୍ରଦାଗର ସାହେବ ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସତ୍ରଦାଗରମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଅନୁସାରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସତ୍ରଦାଗର କମ୍ବଲଖଣ୍ଡି ରଜାସାହେବଙ୍କ ଛୁମୁରେ ଥୋଇ ସଲମ ଦେଇ ବାହାର ଆସିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିକିତ ପ୍ରଥାନ୍ତରୀୟରେ ଗନ୍ଧାରର ପାଞ୍ଜିଆ ସୌଦାଗରକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଏକ ଟଙ୍କା କରି ଖୋରକ ଦେଉଥାଏ; ମାତ୍ର ସତ୍ରଦାଗର ସରଦ୍ଦରୁ ଡାଳି ରୂପିଳ ମାରି ଆଣି ଖାଏ । ଟଙ୍କାଟି ବାନ୍ଧି ରଖେ । କମ୍ବଲ ଖଣ୍ଡି ଦରଦାମକରି କଣିବା ସକାଶେ ରଜାଙ୍କର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ରଜା ସାହେବ ବୁଢ଼ିମାନ, କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ ଦୟାଶୀଳ । ସତ୍ରଦାଗର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବୁଝିଲେଣି, ଲୋକଟା ନିତାନ୍ତ କଙ୍ଗାଳୀ, କିଛି ମାଣିବାକୁ ଆସିଅଛି । ତିନି ମାସ କାଳ ଗତ—ରତ୍ନ୍ୟବସରରେ ନବେଟି ଟଙ୍କା ସତ୍ରଦାଗର ସାହେବଙ୍କ ଅଗ୍ରାହରେ ଆପାଏ କରି ବନ୍ଦା । ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ପରି ପୋଗାକଟା ପିନ୍ଧି କଟକରୁ ବାହାରିଥିଲେ, ତାହା ପରି ଛୁଟି ଡୋର ହୋଇ ଗଲଣି । ଅଣାରୁ

ଟଙ୍କା କାଢି ପୋଷାକ କଣିଲେ ସୌଦାଗର କହିବେ
କାହିଁରେ ?

ଶୀତକାଳ, ଖୁବ୍ ଘେର, ପାଲକହଢ଼ା ପାଦତ୍ୟ
ଜଙ୍ଗଲ ଜ ଗାରେ ଖୁବ୍ ଶୀତ । ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼
ଧୂନ ଜାଳ ଅର୍କ ଉଲଜୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସଉଦାଗର
ସାହେବ ପାଉଁଶ ଗଦା ଉପରେ ବସି ନିଆଁ ପୋହୁ
ଅଛନ୍ତି; ରାନ୍ଧାସାହେବ ସଖାକୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଲି
ବାହାରିଥିଲେ, ହଠାତ୍ ସଉଦାଗରଠାରେ ଦୃଷ୍ଟି
ପଡ଼ିଗଲ । ତାହା କୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସାଇ ରଖିଗାରୁ ସେ
ବିତର କଣ୍ଠ ପାଉଁଥିଲୁ ମନରେ କରି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ ।
ତାହାଠାରୁ କଣା କମଳ ଶଣ୍ଡିକ ତାହାକୁ ଘୋଡ଼େଇ
ହେବା ପାଇଁ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗନ୍ଧାଘରଆ ପ୍ରତି ଆଜ୍ଞା
ହେଲା । ସେହି ମୁହଁଠୀରେ କମଳ ଶଣ୍ଡିକର ମୂଳ
ଦଶଟଙ୍କା ଆଉ ବାଟଖର୍ତ୍ତ ଦେଇ ବିଦାୟ କରଗଲ ।
ମୟୁରଭଞ୍ଜ କିନ୍ତୁ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ମହାମ୍ବା
ଯଦୁନାଥ ଭଞ୍ଜ ଏହିପରି ଦାତା ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର
ବାଲେଶ୍ୱର ବିଜେ ସମୟରେ ଏହିପରି ଦାନପୁଣ୍ୟ
କରୁଥିବାର ଲେଖନ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କରିଅଛି ।

ସରକାରୀ ଗନ୍ଧାଘର ପ୍ରତିଦିନ ସଖାକେ ମାଂସ
ସହିତ ସଖା ଆସେ । ମାଛ ଯୋଗାଣ ଦେବା ସକାଶେ
ଜଣେ (ବେଧ କରେ ତିଆର ଜାତି) ଖଞ୍ଜି ଥିଲା ।
ସେହି ତିଆର ଦିନେ ଦିନେ ମାଛ ଦିଏ ନାହିଁ । କାରଣ
ପରୁରିଲେ, ‘ସୁନା ଧରିବାକୁ ଯାଇଥିବାର ପ୍ରକାଶ
କରେ ।’ ଗୋଟିଏ ଟିରିନାମ ରାଜାଙ୍କ ନଅର ଦଶଶ
ପଠ କାନ୍ତକୁ ଲଗାଲାଗି ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ।
କୌଣସି କୌଣସି ବର୍ଷ ପ୍ରବଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ନନ୍ଦର
ବଢ଼ିପାଣି ନଅର ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅନେକ
ସମ୍ପର୍କ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଏ । ସେହି ନନ୍ଦ ବାଲିରେ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରେଣୁ ମିଶ୍ରିତ ଅଛି । ମାଛ ଯୋଗାଣିଆ ତିଆର

ଦିନେ ଦିନେ ମାଛଧରା ଗୁଡ଼ ଧୂନା ଧନ୍ଦବାକୁ ଯାଏ ।
ମୁଁ ଦରୁର ବୁଝିଅଛି, ସେ ଦିନସାକ ବାଲା ଦାଣ୍ଡ ଦାଣ୍ଡ
ଦୁଇ ତିନି ଅଣାରୁ ବେଣି ସୁନା ପାଏ ନାହିଁ । ମାଛ
ଧରି ମଧ୍ୟ ଦିନକୁ ସେତିକି ମାତ୍ର ପଇସା ଅର୍ଜନ କରେ ।
ତୁମେ ମାଛ ଧର ଅବା ସୁନା ଧର—ତୁମର ପୂର୍ବ
ଜନ୍ମାଜିତ ଯେତିକି ସମ୍ପର୍କ ବିଧାତାଙ୍କ କୋଠ
ଭଣ୍ଟାରରେ ଜମା ଦେଇ ଆସିଅଛି, ହିସାବ ଅନୁସ ରେ
ପ୍ରତିଦିନ ସେଥିରୁ ତେତିକି ହିସାବରେ ପାଇବ ।
ଅବିବେଳୀ ନିର୍ବାଧ ଲୋକ ମାହାଲିଆଟାରେ ପର
ବେକ କାଟି ଟଙ୍କା ଅର୍ଜିବାକୁ ଧାଆନ୍ତି - ହେଲେ
ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଥେବେ ସଠାବଟା କରି କାହାର
ବିଭିନ୍ନରେ ପୂର୍ବିନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସମୟରେ ଗନ୍ଧାଘର
ପାଞ୍ଜ ଆ ହିସାବ ଧରି ପାଇକ ପଠାଇ ଅନ୍ତାପୁ ଧନ
ମୂଳ କଳନ୍ତର ସହିତ କାଢି ଦେଇଯାଏ । ତହିଁ ଉପରେ
ବେଢ଼ି, କୋରଢ଼ା, ଅପମାନ ଆଉ ମନସ୍ତାପ ।

ପାଲକହଢ଼ାରେ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ
କିଛି ଅସୁଦିଧାଜନକ ଥିଲା । ମୋହର ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ପାନ
ରୈବାଇବା ଗୋଟିଏ ବଦ୍ଧ ଅଭ୍ୟାସ । ପ୍ରତିଦିନ ପଞ୍ଚାଶ
ପାଠିଏ ବିଭିନ୍ନ ଚେତାଓ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ
ପାଲକହଢ଼ାର ପାନ ଦୋକାନ ନ ଥିଲା । ପାଲକହଢ଼ା
ଗଢ଼ଠାରୁ ଅଠର କୋଶ ଦୁର ତାଳରେ ଗଢ଼ରେ
ପାନ ଦୋକାନ । ରାଜା ସାହେବ, ରାଣୀ ସାହେବ,
ଉତ୍ତିମ ମଣିମା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ପୃଥିକ୍ ପୃଥିକ୍ ରୁପେ
ପାନ କଣିବାପାଳାଶେ ସାହୁଙ୍କୁ ଥରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକ
ତାଳରେ ଯାଏ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତି ସାତବିନ୍ଦିଆ ପାଳରେ
ସେହି ଲୋକକୁ ଯୋଡ଼ିଏ କରି ଟଙ୍କା ଦିଏଁ । ଟଙ୍କାଏ
ତାହାର ମଜୁସ୍ତୁ, ଆଉ ଟଙ୍କାକର ପାନ କଣି ଆଶେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଏତେ ପାନ ମୋହର ଲୋଡ଼ା ନ ଥାଏ,
ଅଧାରିତ ପାନ ପତିଯାଏ । ଦିନେ ସକାଳେ ମୋ
ବସାରେ ପାନ ନ ଥିଲା । ଭାବ ଖାଇଯାଇ ରାଜା ସାହେବ,
ରାଣୀ ସାହେବ, ଉତ୍ତିମ ମଣିମା ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପାନ

ସକାଶେ ଲୋକ ପଠାଇଲି । କାହାର ଉଆସରେ ପାନ ନାହିଁ । ପୁନଙ୍କାର ଲୋକ ଠଠାଇଲି, ଆଜା କିଛି ପାନ ଶୁଣୁଆ ? ଦେଉନ୍ତୁ । ମାତ୍ର ‘ନାସତେ ବିଦିଃତେ ଭାବଃ’ ଅଭବ ବେଳେ ସବୁ ଅଭବ । ଉଆସର କାହାରଠାରୁ ପାନ ଶୁଣୁଆ ଗୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଖୁବ୍ ଟାଙ୍ଗ ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ଟକାଇ ଖୁବ୍ ପାଠି କରି କହିଲି, “ହେ ଶିଶୁର ! ମୋତେ ଆଜି ପାନ ଖାଇବାକୁ ଦେଲ ନାହିଁ ।”

ଏହିକି କଥା କହି ଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପିଠିରେ ବୋକଗୁ ବାନ ନାହିଁ ନାହିଁ ଧୀରଧୀରେ ଯାଉଅଛି । ମୁଁ ପରୁଲି, ତୁମେ କିଏ ହୋ ! ଉତ୍ତର, “କଟକ ପୋଲିଶର ବାବୁ କେଉଁର ବଶରେ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଦରଠାରୁ ଜିନିଷ ଯେନି ଯାଉଛି ।” ଦେଖେ ଦେଖେ - ଆସ ଆସ—ମୋ ପାଖକୁ ଆସ କହି ପାଖକୁ ଡାକିଲି । ଅବଶ୍ୟ ପାନ ପାଇବି, ଏ ଆଶା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ହେଇ ନ ଥିଲା, କେବଳ କଟକ କଥା ପରୁଦ୍ଵି ବୋଲି ଯେ ଲୋକଟିକୁ ପାଖକୁ ଡାକିଥିଲା । ବୋକଚୁଟା ପିଠାଇବା ମାତ୍ରକେ ଦୁଇ ତିନିଶ ପାନ ବନ୍ନା ଗୋଟାଏ ବିଡ଼ା ତପ କରି ମୋ ଆଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୁଁ ଚଞ୍ଚଳ ତିନି ଗୁରିଟା ପାନ ଘେବାଇ ପକାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଦ୍‌ଦଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାତ କଲି । ଶୀଶ ବିଶ୍ୱାସୀ ଅଙ୍କନାନ୍ତ ଲୋକେ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅପ୍ତିତ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହସ୍ତ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନ ଥିଲା । ମନୋଜ୍ଞାନ ସମର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ଝାଗରଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦରି କର—ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସରଳ ମନରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ସୁଖ—ଶାନ୍ତି—ସାନ୍ତୁଦୀ—ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । * ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହଁ ର୍ତ୍ତି

* ପାନ ଶୁଣୁଆ—ପରୁ ପାନ, ପାନଶିର ଶୁଣାଇ ଗୁଣ୍ଡ କରି ରଖା ହୋଇଥାଏ । ପାନ ନ ଥିଲବେଳେ ଶୁଆ ଚାନ୍ଦ ଖେର ମିଶାଇ ସେ ଗୁଣ୍ଡ ଖାଇଯାଏ ।

* ‘ହାତ ମାର, ପୁନ୍ରପାଇ କବାଟ ପିଟିଯିବ ।’—ବାଇବେଳ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତ ଦେଖିବାକୁପାଏ । ମୁଁ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରୁ ପିତା, ମାତା, ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ ସମସ୍ତ ସହାୟକାନ୍ତିର ମୋହର ରକ୍ଷାକାରୀ । ମୋହର ନିଜସ୍ତ ବୋଲି କହିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଦତ୍ତ । ସମ୍ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ମୋହର ଏହି କର୍ଦ୍ୟ ଜ୍ଞାନଚରିତ ଲୋକଙ୍କ ଶୁଣାଇବାକୁ ବସିଥାଏ । ଆଜି କେବଳ ପାନ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲି, ତାହା ନୁହେଁ, ଆଉ ୧୮, ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ୟତା ପାନ ପାଇଥିଲି । କେବଳ ପାନ ନୁହେଁ, ଶତ ଶତ ଥର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାମୟ ପ୍ରସାରିତ ହସ୍ତ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ ।

ପାଲିପ୍ରତ୍ନାରେ ସେ ସମୟରେ ମୋହର କିଛି ଅଭବ ନ ଥିଲା । ମହାଘରତ ଲେଖା ଆଉ ଚୌପଟ ଖେଳରେ ସୁନ୍ଦର ଦିନ କଟୁଥାଏ । ତଥାପି ସେ ଶ୍ଵରରେ ଅଧିକ ଦିନ ରହିବାକୁ ଜାତା ବଳିଲା ନାହିଁ । ମୁଲ କାରଣ, ହାତରେ କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ଦିନା ତୁନି ହୋଇ ବସିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷ୍ୟରେ ନିର୍ଭାବ କଷ୍ଟକର । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବ କହିଥିଲୁ—

‘ନ ହି କଣ୍ଠୀତ କଣମପି
ଜାତୁ ତିଷ୍ଠୁତ୍ୟ କର୍ମକୁତ୍ ।’

ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ ମୋ ବସାକୁ ମାଛ ବିକ ଅସିଥିଲା—ମୋ ଗୁକର ତାହାକୁ କହିଲା, “ନାହିଁ ଲେ ବୁଢ଼ୀ, ଆମର ମାଛ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।” ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, “କି ହୋ, ତୁମେ ରଜାଙ୍କର ସର ଦରୁ ପଡ଼ି ଖାଅ ପରା ।” ମୁଁ ନିକଟରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି

ବୁଢ଼ୀ କଥା ଶୁଣି ବଡ଼ ଅପମାନ ବୋଧ କଲି । ମନେ କଳି, ସତ କଥା, କିଛି ମାତ୍ର କର୍ମ ନ କରି ମାହାଳିଆ-ଟାରେ ବସି ବରମା ନେବି, ପଡ଼ି ଖାଇବି, ଏ କି କଥା ? ଗୁରୁର ଶୁଣି ଦେଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ଏ ଜ୍ଞାନ ରହିଲା ନାହିଁ । କର୍ମଜ୍ଞାଗ କରିବାର ଜଜ୍ଞା ରଜାସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ସୁପରଷେଣ୍ଟ୍ରେଣ୍ଟ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଲି । ଅନ୍ତର ଦିନ ଉତ୍ସରେ ମୋହର କର୍ମଜ୍ଞାଗ ପ୍ରାର୍ଥନାର ମଞ୍ଜୁର ହୃଦୂମ କଟକରୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମୋହର ଦରମା ଟଙ୍କା ସମସ୍ତ ରଜାସାହେବ ହିସାବ କରି ଦେଲେ । ଦରମା ଶୁଣି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା, ସାଲ, ପାଠ୍ୟଥା ଏବଂ ରାଶି ସାହେବ, ଉଚିତ ମଣିମାମାନେ ବାଟଖର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଲୁଗାଇଥା ଦେଲେ । ରଜ କର୍ମରୂପ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ରଜ ସଂସାରର ବିଧ । ଏହି ମେଲଣି ଟଙ୍କା ଓ ଜଥା ନ ନେଲେ ରଜା ସାହେବ ଆପଣାକୁ ଅପମାନିତ ବୋଧ କରିବେ । ସଙ୍କୋଚ ଅଥବା ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ସେହି ସମସ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରି ବାଲେଶ୍ୱର ରୁଲି ଆସିଲି ।

(ଉ. ସା. ୧୪ ଭଗ—୧ମ ପତ୍ର)

୨୯

କେଉଁଝରରେ ମାନେଜରୀ *

ମୋହର ବାଲେଶ୍ୱର ଗୁଲିଆସିବା ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଜନିତ କ୍ଷେତ୍ର ଅନୁଦବ କରିବାକୁ

* ‘କେଉଁଝରରେ ମାନେଜରୀ’ ଶିର୍ଷକ ସ୍ଥତ୍ରେ ପରିଚ୍ଛେଦ ‘ଉକ୍କଳ ସାହୁତ୍ୟ’ରେ ନାହିଁ । ପାଲନହତୀରେ ଦେବାନୀ ପରିଚ୍ଛେଦ ଏହା ଅନୁଭୂତି । ପ୍ରକାଶିତ ଆହୁନାନ ଚରିତ ପୁନ୍ଦରକର ଅନୁସରଣରେ ଏହି ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ନାମ ‘କେଉଁଝରରେ ମାନେଜରୀ’ ରଖାଯାଇଛି ।

ଲାଗିଲା । ଗଢ଼ିଜାତ ମାହାଳର ସାନ୍ତ୍ରାଳ ନାଁ ପାଖ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପହଳ ଶୁଣିଥିଲା—

“ପାତଳ ଧାନ ବାଜିଲୁ ରଙ୍ଗୁ

ଗାଲର ଉପରେ ଗାଲ ।

ହେଲୁ ଚଇତ ସରିଲୁ ଧାନ

ପେଉଁଠି ଖାଲ ସେଇଠିକ ରଳ ।”

ପୌଷ ମାସରେ ଧାନ ପାତଳେ ସାନ୍ତ୍ରାଳମାନେ ଦୁଇ ଡଳ ଘର ଖାଲ କାହାର ନାହିଁ । ବଳକା ଧାନରେ ହାଣ୍ଡିଆ (ଏକପ୍ରକାର ମତ) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖାଇ ରଙ୍ଗୁ ବଜାଇ ରତ୍ନପାକ ନାରନ୍ତି । ଚଇତ ମାସରେ ଧାନ ସରିଯାଏ । ଶୁଭ ଓ ହାଣ୍ଡିଆ ଖାଇ ଗାଲ ପୁଲିଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହମୋଟା ହେଉଥାଏ । ତେତି ମାସରେ ଧାନ ସରିଗଲେ ଦେହ ଶୁଣିଯାଏ । ତେଣିକି ଆଠମାସ କାଳ ଆହାର ଟୁଙ୍ଗା, କନ୍ଦବା, ମସିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଳି ଆନ୍ତି ଆଉ ମହୁଳ, ଆମ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ପଳ ମୂଳ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆହାର ପାରିଥରୁ ଆଣିଥିବା ମାସ । ଏଣିକି ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ତେର ଉନ୍ନତ ହେଲାଣି । ମୁଁ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଅପରିଶାମଦର୍ଶୀ ସାନ୍ତ୍ରାଳ ସ୍ଵଭାବର ଲୋକ । ଅର୍ଥୀପାର୍ଜନ ସମୟରେ ମୋହର ଉବସ୍ୟତ୍ତ ଭବନା କିଛି ମାତ୍ର ନ ଥାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଜନିତ ମୋର ଅସ୍ତ୍ରିରତା ଦେଖି ମୋହର ଏକମାତ୍ର ଦୁଦ୍ୟବନ୍ଧୁ ସୁରେ ଦୁଃଖରେ ପରମ ସହାୟ ବାଲେଶ୍ୱର ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲର ହେଉମାଣ୍ଡର ବାବୁ ଗେବିନାନ୍ଦନ ପଙ୍କନାପୁକ ପୁନ୍ଦର ପୁନ୍ଦର ଉପଦେଶ ଦେଉଥାନ୍ତି—‘ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର ଦରକାର ନାହିଁ, ପ୍ରଭୁ କାହୁଁ ହେଲେ ଦେବେ । ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।’ ଗୋବିନ୍ଦ ସେପରି ନିଷ୍କଳକ ଚରିତ, ସେହିପରି ଜିଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସୀ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନାଶୀଳ ଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ କେଉଁଠର କିଲ୍ଲାର ମାନେଜର ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେବାରୁ ସେହି ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଦରଖାସ୍ତ କଲି । ମୋହର ଯୋଗ୍ୟତା ଏବଂ ଚରଣ ସମୟରେ ମହାରଜ ବାହାଦୁର ଆଁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ନନ୍ଦିଶୋର ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ପରୁରିଲେ । ଏକ ସମୟରେ ମହାରଜଙ୍କଠାରୁ ନିଯୁକ୍ତ ପଦ ଏବଂ ନନ୍ଦିଶୋର ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର କେଉଁଠର କିଲ୍ଲାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ କେଉଁଠର ରୁଳିଗଲି । ସେ ସମୟରେ କେଉଁଠର ନିଜଗଡ଼ଠା ନିରାକାର ଅସ୍ତ୍ରୀୟକର ଥିଲା । ଆଷାଡ଼ ଆରମ୍ଭଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷାକାଳଠାରେ କି ସ୍ଵଦେଶୀ କି ଦିଦେଶୀ ସମସ୍ତକର ଜୁର ହୁଏ । ଶୀତ ଢ଼ିଲେ ଗୁଡ଼ିଯାଏ । ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମହାରଜଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପଦ ପାଇଲା । ପଦର ବିଷୟ—ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମତିଙ୍କର ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଶୁଭ୍ରମନ କରିବାର କଥା ଅଛି । ନିଜଗଡ଼କୁ ରମାନା ନ ହୋଇ ଶ୍ରୀମତିଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଅଫେଷା କରିବା ସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଥିଲା । ମୋହର ଆମନ୍ଦପୁରରେ ପଛଞ୍ଚିବାର ରୁରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଉତ୍ତରରେ ଦଳବଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ମହାରଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୂରରୁ ହାତୀ ଉପରୁ “ଓନ୍ଦ୍ରାଜବା ପୂର୍ବରୁ ମାନେଜର ବାବୁ, ମାନେଜର ବାବୁ ବୋଲି ଚିହ୍ନାର କରି ଡାକିଲେ”, ତିର ପରିଚିତ ପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ମହାରଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଙ୍ଗି ସବ୍ରିଷ୍ଟୁରେ ବିଚନ୍ଦନ ଲୋକ । ସମସ୍ତ କେଉଁଠର କିଲ୍ଲା ପ୍ରାୟ ତିନି ହଜାର ରଗମାରିଲ । ସମସ୍ତଠାରୁ ଯେମନ୍ତ ନନ୍ଦିର୍ଦ୍ଦଶ ସୁନ୍ଦର କରି ରଖିଥିଲେ । କିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଦେଉଁ ଲୋକର ସ୍ଵଭାବ କିପରି, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ‘ବାକ୍ତିପଟ୍ଟ, କର୍ମବାର, ହୃଦୟ,

ଶୀର୍ଷଶର, ମାତ ପ୍ରାତକାଳରୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲୁଗି ରହିଥାନ୍ତି । ରାଜ୍ୟାସନ ସମ୍ମର୍ମୟ ପତ୍ରେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵରକ୍ଷରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଜଙ୍ଗା ଥିଲ, ମାତ ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମରୂପ ଅଭାବରୁ ବିଶେଷ କିନ୍ତୁ କରି ଯାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆନନ୍ଦପୁରଠାରୁ ଛ ମାଲଳ ଦଶିଶକୁ ଦେର୍ଗା ନାମକ ଗ୍ରାମରେ କୁଟଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ବିରାଜିତ । ଏହି ମନ୍ଦିର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଉତ୍କଳର ପୂର୍ବତନ ସ୍ବାଧୀନ ମହାରଜା ଯମାତିକେଶଶାକ ଦ୍ୱାରା ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ । ମନ୍ଦିର ଅନୁରବତ୍ରୀ ଦଶିଶ ଦଶରେ କୁଣ୍ଡରଦ୍ଵାରା ନମ୍ରା ପ୍ରବାହିତା । ଏହି ନିର୍ମିତ ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଶାଖା ବିଶେଷ । ଏହାର ପ୍ରବଳ ସ୍ଥୋତ୍ରରେ ଉତ୍ସର କୁଳ ମାଟି ଅତିଥା ଖାଇ ଖାଇ ଯାଇ ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରଟିକୁ ଗର୍ଭପାତ୍ର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ଏହି ଉତ୍ସରରୁ ମନ୍ଦରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାରଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଙ୍ଗି ମହୋଦୟ ନମ୍ରର ଉତ୍ତର କୁଳରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ପଥର ବନ୍ଦ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବହୁଦର୍ଶୀ ଶ୍ରଦ୍ଧିର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ ମହାରଜାଙ୍କ ନିଜ କଳ୍ପନା ଓ ତ୍ରୈବଧାନରେ ସାଧାରଣ ପଥୁରିଆ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ୱାରା ଏହି ବନ୍ଦରେ ନିର୍ମିତ । ଏହା ମହାରଜାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ ଶିଳ୍ପକଳା ଜୀନର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ନିକଟରେ ପଥର ରକ୍ଷି ସ୍ଵପ୍�ନ୍ଧ, କାର୍ଯ୍ୟର ଏବଂ କୁଳ ମୂଳିଆ ମଜୁରି ଶତ୍ରୁ, ତଥାପି ଏହାର ନିର୍ମାଣର ରଜଭଣ୍ଟାରରୁ ଦେତିଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ବ୍ୟପୁ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳରେ କଟକ ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ କାଠଯୋଡ଼ କୁଳରୁତ ମର୍ମତିକେଶଶାକ ନିର୍ମିତ ପଥର ବନ୍ଦ ସତ୍ରଗ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାରଜାଙ୍କ ନାମ ଘୋଷଣା କରୁଥିବ ।

ବେତରଣୀ ନାମର ଉପରି ପ୍ଲାନ ଗୋନାଏକା ନାମକ ନିଜତି ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ଓ କେଉଁର ନିଜଗତି ବିରାଜିତ ବଳଦେବ ଜିତିଙ୍କ ବିଶାଳ ଗୁଡ଼ିଗୁ ମନ୍ଦିର ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଅଟେ ।

କେଉଁର ରାସ୍ତା ସମୀପ ବୁଢ଼ାପଥର ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ଲାନରେ ମାଳକଣ୍ଠେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ବିରାଜିତ । ଉକ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ସକାଶେ ରାସ୍ତା ନ ଥିଲା । ମୃଜକ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଦର୍ଶକଗଣ ଲୁହା ଶିକୁଳ ଅବଳମ୍ବନରେ ପଥର ଉପରୁ ଉଠୁଥିଲେ । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜି ଉକ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ୨୫୦ହାତ ଉଚ୍ଚ ପଥର ଶିଥି ନିର୍ମାଣ କରଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଭୁବାଁପୀଡ଼ି ନିକଟ ପାଟଶାଶତାରେ ବିରାଜିତ ପାଟେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ମହାରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ନିର୍ମିତ ଅଟେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ନାଟିକଳାପ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଵପୁଂ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ କରିଅଛି ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପରିର ଛତିହାସ ଏବଂ ବାୟୁର ହିସାବ ତାଙ୍କାଳୀକ ସଦର କରେଇର ପେଣ୍ଟାର ବର୍ଷମାନ ଆସିଷ୍ଟାଣ ମାନେଜର ବାବୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦାସ ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରମୁଖାତ୍ମି ଶୁଣିଅଛି । ରାଜସରକାରରେ ନିୟୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କର୍ମ-ବୁଦ୍ଧିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈକୁଣ୍ଠବାବୁ ଜଣେ ଶିଶ୍ୱାସୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ, କର୍ମଠ, ରଜଭକ୍ତ ଏବଂ ଧର୍ମଭାବୁ ଥିଲେ । ମହାରାଜଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତ କର୍ମଶୀଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ବିଶାସ କରୁଥିଲା । ତଙ୍କାଳୀନ ନିୟୁକ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଶୀଳ-ମାନଙ୍କ ଦୁଶ୍ଶରିତ, ଅତ୍ୟାରର ଏବଂ ସ୍ଵର୍ଥପରତା ଯୋଗୁ ମହାରାଜ ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜିବୁ ଅନେକ

କର୍ମ ଭେଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । 'ଭୁତ୍ୟାପରାଧେ ସ୍ଵାମିନଃ ଦଣ୍ଡଂ ହୋଇଥିଲା ।'

ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି, ମହାରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଜଙ୍ଗା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ କର୍ମଶୀଳ ଅଭିବରୁ ଅଧିକ କିଛି କରି ପାର ପାର ନାହାନ୍ତି । ମହାରାଜା ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟବନଶୀଳ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗବାସୀ, ସଞ୍ଜୀବିମା, ଦ୍ୱିପିକା ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବାଦ ପରିକାରୁଡ଼ିକ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପାଠ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଠ ସକାଶେ ତଙ୍କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗାଳ ଏବଂ ଉକ୍ତଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଥିଲା ।

ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ ସାତ ଆଠ ଦିନ ମାତ୍ର ଥିଲେ । ଗଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ ସମୟରେ ମୋତେ ତାକ ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ଦେଖ ମାନେଜର ବାବୁ, ବୃକ୍ଷକାଳ ଆଗେ ପ୍ରାୟ, ଗଡ଼ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଜ୍ଞାନ ହେବ । ତୁମେ ନିଜଗତକୁ ଗଲେ ନିସ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ହେବାର କଥା । ଅପାତତଃ ତୁମେ ଏହି ଆନନ୍ଦ-ପୁରରେ ନେଇଯାଅ, ଏ ଦେଶର ଜଳକାୟ ସହ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ଆସନ୍ତା ଶିତ କାଳରେ ଗଡ଼କୁ ପିବ ।” ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେହିଦର ଜଙ୍ଗା ଥିଲା । ଝଣ୍ଟର ବାସନା ସଫଳ କଲେ । ମହାରାଜା ନିଜଗତକୁ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କଲେ । ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ରହିଗଲି । ଆନନ୍ଦପୁରଠାକୁ ନିଜଗତ ପ୍ରାୟ ବାବନ ମାରିଲା ଦୂର ।

ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇସର ବେତରଣୀ ଉପରି କୁଳରେ । ପ୍ଲାନଟି ମନୋହର । କରେଇ ଦରର ପ୍ରତି ଏବଂ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଆନନ୍ଦପୁର ହାମ, କିନ୍ତୁ ବେତରଣୀ କୁଳରେ ନିଜି କଣ୍ଠବାଉଁଶ ବଣ । ପର୍ଶିମପଟ କରେଇ ଓଳିତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିତ୍ତ ଜଙ୍ଗଳ ।

ସମୟ ସମୟରେ ରଷ୍ଟିରେ କରେଇଥର ଓଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲୁ ଚରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । କରେଇ ଦରାରୁ ବୈଚରଣୀକୁ ସ୍ଥାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଛତା ଉଡ଼ାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ନ ଥିଲା; ଶ୍ଵାନେଶ୍ଵାନେ ଖାଲ ଯିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବାହିଙ୍ଗ କଣ୍ଠରେ ଦେହଲୁଗା ଛନ୍ଦ ହୋଇପାଏ । ମୋହର କର୍ମଭାର ତ୍ରୁଟିଶ କରିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସରେ ନନ୍ଦକୁଳସ୍ଥିତ ସମସ୍ତବଣ କଟାଇ ଗୋଟି ପରିଷ୍ଠାର କରାଇଲା । ପଣ୍ଡିମ ପଢ଼ କରେଇଥର ଓଳିତଳିତାରୁ ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗଳ କଟାଇ, ମୁକ୍ତ ତଡ଼ାଇ ବଚିରୁ ଫୁଲୁଛ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ଜଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ମରଗଲେ । ଦିନେ ସଖାଳି-ଓଳ କେତେଜଣ ମୁକ୍ତିଆ ଜଙ୍ଗଳ କାଟୁଥିବା ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଅହିରଜ ସାପ ଗୋଟାଏ ଠେକୁଆକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଣିଲା । ଠେକୁଆଟା ବଣ ମଧ୍ୟରୁ ପଳାଇ ଆସି ଜଗଳକଟାଳ ମୁକ୍ତିଆମାନଙ୍କ ପାଶରେ ପହଞ୍ଚଗଲା । ପଛରେ ସାପ ଆଗରେ ମୁକ୍ତିଆ, ଠେକୁଆଟା ଦାବରେଇ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯିବା ମାତ୍ର ଅହିରଜ ସାପଟା ତାକୁ କାମୁଡ଼ି ବଣକୁ ଦେନି ଗଲା । ଜଗଳ ପଣ୍ଠାର ଉତ୍ସରେ କଲିକତାରୁ ନାନାପ୍ରକାର କଲମୀ ଆମ, କୁରୁ, ଜାମରୋଳ, ପିକ୍କୁଳ ଓ ପଣସ ଅଣାଇ ଗୋଟିର କରନିଲା । ବଟିରୁର ଏକ ଅଂଶରେ ଗୋଲପ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଣ୍ଯ ପୁଷ୍ପର କଳମ ରୂପ ଅଣାଇ ସୁତନ୍ତରୁପେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପାଦ୍ୟାନ ପ୍ରୟୁତ କରିଲା । କୋବି, ମଟର, ଆକୁ, ପୋଟଳ, କଦଳୀ, ମଳା ପଢ଼ିଛି ଶାକ ସବଜିରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ।

ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇ ଘରଟି ପକ୍କା ଦୋମହଳ—ନନ୍ଦ କୁଳତାରୁ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ଘରଟା ଦରବନା ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ପୁରୁଣା କାନ୍ଦାଡ଼ା ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ସଦର କରେ ରୁ ଆଦେଶ ଅଣାଇ

ନିର୍ମିଶ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରଇ ଦେଲି । କରେଇଥର ସମ୍ମୁଖ ବାରନା ଭୂମିତାରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ପୁଟ ଡଳ, ଆଗରେ ଆବରଣ ନ ଥିଲା । ରଷ୍ଟିରେ କିମ୍ବା ଅସାବଧାନତାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଉପରୁ ତଳକୁ ପଡ଼ିଗଲେ ଗୋଡ଼ହାତ ଭଙ୍ଗି ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା । ଶୁଣିଲି ଥରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପଡ଼ିଯାଇ ଜଣମ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କଲିକତାରୁ ତଳା ଲୁହାର ରେଳିଂ ଅଣାଇ ବାରନା ଧ ରରେ ବସାଇ ଦେଲି ।

କରେଇ ପିରପ୍ତା ନିତାନ୍ତ ବିଶୁଙ୍ଗଳ ଥିଲା । ଶତମତ ରେଜେସ୍ଟ୍ରେସନ୍ ବହି ନ ଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ନୃତ୍ୟରୁପେ ଗଠନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସମନ, ଉଆରିଂ ପ୍ରତ୍ୱାତ ନାନାପ୍ରକାର ମାରମ ବାଲେଶ୍ଵରୁ ଛପାଇ ନେଇ ଚଳାଇଲା । ବର୍ଷକଦ୍ରିଶ୍ୟରେ ମହାରଜାଙ୍କ-ଠାରୁ ଅନୁମତି ପ୍ରତିଶ କରି ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ ପ୍ରାପନ କଲି । ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇ ଏବଂ ସଦର କରେଇ ସକାଶେ ସମନ, ଏତଳନାମା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିପତ ଏବଂ ଷୁଦ୍ଧିତ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରାପନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ସ୍କୁଲ ବୃଦ୍ଧ ନିର୍ମାଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲା । ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ଅମନ ମୁକ୍ତାରମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସହ ନୁଭୁତି ଥିଲା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ କେତେକ ଟଙ୍କା ରୂପା ମଧ୍ୟ ଉଠିଥିଲା, ମାତ୍ର ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁର ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲି ଆସିଲା ।

ମୋହର ମାନେଜରୀ ପଦର ନିୟକ୍ତିର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବରେ ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲାକାରେ ଗୋଟିଏ ପୌଜିଦାସ ମାମଲ ଉପରୁତ ହୋଇଥିଲା । ବାପୀ କେଉଁଠରେ କଙ୍କା ଇଲାକାବାପୀ । ମୁଦାଳମାନଙ୍କ ଚାଲି ସୁକିନା କିଣ୍ଣା ଇଲାକାରେ । ସୁକିନା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କା କିଣ୍ଣା-

ଜାଇ, ସୁତରାଂ ମୋଗଲବନ୍ଦ ସାମିଲ । ଆନନ୍ଦପୁର ଉଲକାର ଘରପ୍ରାଣ୍ତ କର୍ମଗୁଣ ଆସାମିମାନଙ୍କୁ କିଛିଦିନ ହାଜରେ ରଖିବା ଉତ୍ସରେ ମହାରାଜ ବାହାଦୁର ଆସାମିମାନଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନ ମୋଗଲବନ୍ଦ ଉଲକାରେ ଥିବା ହେଉଥିରୁ ସେହି ମାମଲ ବିବୁର ନିମନ୍ତେ ଯାଜପୁର ସବ୍ରତିଭଜନର ଭରପ୍ରାଣ୍ତ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ସମସ୍ତ ନଥ୍ ସହି ଆସାମିମାନଙ୍କୁ ୩୦'ର ଦେଲେ । ରତ୍ୟବସରରେ ମୁଁ ଯାଇ ଆନନ୍ଦପୁରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମାମଲର ଉକୁ ପ୍ଲାନ ଗଡ଼ିଜାତରେ ଥିବା ପ୍ଲାନରେ ସେ ମାମଲ ଅନନ୍ଦପୁର ଅଦାଳତରେ ବିଶ୍ୱାସ ବିଷୟ ଥିଲ । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ଆପେ ଆପଣର ଭ୍ରମ ବିଷୟ ବୁଝିପାରି ପଶ୍ଚାତ ଅନୁତ୍ପତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନର ଉପାୟ ନ ଥିଲ । ଯାଜପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ସେହି ମାମଲ ଚଳାଇବା ସକାଶେ କେଉଁଥିର ସଦର କରେଇବୁ ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ଵାକ୍ଷରିତ ଆଦେଶ ପରି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଜପୁର ଚାଲିଗଲି । କଟକରୁ ଦୁଇଜଣ ଓକିଲ ଅଣାଇ ମାମଲ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ଯାଜପୁର ଅଦାଳତର ବିବୁରରେ ଆସାମିମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦପୁର କର୍ମଗୁଣ ମୋଗଲବନ୍ଦ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟ ରୂପେ ଅବରେଖ କରି ରଖିଥିବା ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ମାମଲ ଫମଣି ତଳ ଅଦାଳତରୁ ଉଠି ହାଇକୋର୍ଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ କଳିକତାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଚାରିଜଣ ଓକିଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାମଲ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷଙ୍କ ତରଫରୁ ଜଣେ ଇଂରେଜ ବାରିଷ୍ଟର ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

କେଉଁଥିର ଦିନ ଯାଏ ହାଇକୋର୍ଟରେ ମାମଲ ଚଳିଲ ଉତ୍ସରେ କେଉଁଥିର ସପକ୍ଷରେ ଉତ୍ସି ରାୟ ପ୍ରରୁତିତ ହେଲା । ହାଇକୋର୍ଟ ପୁଷ୍ପକୁ ଡ୍ରାଙ୍କେ ଆପଣା ରାୟରେ ଉତ୍ସିତ କଲେ କି, ‘ବୁଝିଶ ଅଦାଳତରେ ପ୍ରତଳିତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଇନ କରଦ ମାହାଲରେ

ପ୍ରତଳିତ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହଁ ।’ ମାମଲର ରାୟ ଶୁଣି ମହାରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦତ ହେଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ମୋ ବେତନ ଉପରେ ମୟିକ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦୁଷ୍ଟି ହେଲ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଗଡ଼ିଜାତର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଠାରୁ ଧନ୍ୟବାଦ ସମ୍ବଲିତ ଅନୁତ୍ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲ । କରଦ ରାଜାମାନଙ୍କ ପଣରେ ବୁଝିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷଙ୍କ ଅଦାଳତରେ ପ୍ରତଳିତ କେଉଁ କେଉଁ ଅଇନ କଲିତେଦୂର ମାନ୍ୟ, ଏ ତିବ୍ୟରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଧାନ କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ଉତ୍ସିତ ନ ଥିବାରୁ ରାଜାମାନେ ଅନ୍ଧକାରରେ ଧନ ହେଉଥିଲେ । ସମ୍ବନ୍ଧି ମେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା କମତାର ସୀମା ପୁଷ୍ପକୁ ରୂପେ ବୁଝିବାକୁ କମ ହେଲେ । ସତର ଦିନ ନାମକ ବିଧାନରେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଆବେଶ ଅଛି କି, ‘ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଳତରେ ପ୍ରତଳିତ ଅଇନ କାନ୍ତିନ ପ୍ରତ୍ୱତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କରଦ ରାଜାଗଣ ଆପଣା ଆପଣା ରାଜୀଶାଖାର ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବେ’ ; ମାତ୍ର ଏଥର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥ ଅନେକ ରାଜା ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ କରଦ ମାହାଲର ରାଜାମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅପରାଧମାନଙ୍କୁ ଚରମ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଦେବାର କମତା ଅପରି ଥିଲା । ନରିୟିଙ୍କ ପୁରର ପୂର୍ବତନ କୌଣସି ଜଣେ ରାଜା କୌଣସି ଜଣେ ଅପରାଧୀକୁ ତେଜିରେ କୁଟୀଇ ପ୍ରାଣବଧ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ନ୍ୟାୟପର ବୁଝିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷ ସେହି ଦ୍ୱାରା କମତା ରହିଛି କରାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପଣ୍ଡମାଞ୍ଚଲରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଏବଂ ମୁଖ୍ୟମିତ୍ର ରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସେହି କମତା ରହିଅଛି ।

କେଉଁଥିର ଏବଂ ଗ୍ରେଟନାଗଧୁର ସୀମାନ୍ତ ପମ୍ବଳର ବହୁ କାଳ ପୂର୍ବରୁ ବିବାଦ ଚାଲା ଆୟୁଧରେ । ମୋହର କେଉଁଥିର ମାନେନାର ଦିଣପୁ ବର୍ଷରେ ସେହି ବିବାଦ ନିଷ୍ଠି କରାଇବା ପାଇଁ କେଉଁଥିର ମହାରାଜା ଏବଂ ନାଗଧୁରର ବିପ୍ଳ କମିଶନରଙ୍କ

ତାକିତ ହୃଦୟ ଆସିବ ରୁ ସେହି ମାମନ୍ ଚଳାଇବା
ସକାଶେ ମହାରଜା ମୋ ପ୍ରତି ଭାରପଣ କରିଥିଲେ ।
କେଉଁଝରର କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଅପଦ୍ଧତି କମି ଉଛାର
କରଇ ଆଣିବାରୁ ମହାରଜା ମୋ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ
ସନ୍ଦେଖ ପ୍ରଜାଶ କରିଥିଲେ ।

(ଉଚ୍ଚ ସାଂଶ ଭାଗ—୯୯-୧୦ ମ ସଂଖ୍ୟା)

୩୦

କେଉଁଝର ପ୍ରକାଶିଦ୍ରୋହ

ମୋହର କେଉଁଝର ମାନେଜରର ତୃଣୟ
ବର୍ଷରେ କେଉଁଝର ଭୟକ୍ଷର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ ଆରମ୍ଭ
ହେଲା । ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେଉଁଝର
ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗ,
ପଣ୍ଡିମାଂଶ ନିଜଗଢ଼ ବିଭାଗ । ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗଟା
କେଉଁଝର ଭୂଷଣ ସ୍ଵରୂପ ଯାବନ୍ତ ସ୍ଵକଳ କୃତକ
ବ୍ୟବସାୟୀ ମହାଜନମାନଙ୍କର ନିବାସ । ମଧ୍ୟଭାଗରେ
ବୈଚରଣୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବାରୁ ଭୂମି ଉଦ୍ଦର ।
ଏହି ଅଂଶରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବନ ପଦ୍ଧତ ବିରଳ ।
ପଣ୍ଡିମାଞ୍ଚଳରେ ଯାବନ୍ତ ଭୂମ୍ବା— ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ
ସଂଖ୍ୟକ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀଯ ଲୋକଙ୍କ ନିବାସ ।

ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁର ଜଳକାର ଘରପାତ୍ର କର୍ମଚାରୀ
ଥିଲା । ଆଉ ଜଣେ ଆସିଥାଏ ମାନେଜର ମଧ୍ୟ
ଥିଲେ । ସବୁ ବିଷୟରେ ରାଜ୍ୟର ଆଦ୍ୟ ବେଶି ।
ସନ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ ଉପରୁ
ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବିଦ୍ୱାହ ସହିତ ଆନନ୍ଦପୁର
ପ୍ରଜାଗଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟପଳ ଗଢ଼କୁ
ଯାଇ ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇତାରୁ ପାପ ପାଞ୍ଚମାଳି

ଦୂର ବୈତରଣୀ କୁଳବର୍ଣ୍ଣୀ, ନୂଆଗନ୍ତ ଗ୍ରାମ ନିକଟପାଇଁ
ଗୋଟିଏ ଆମ୍ ତୋଟାରେ ଡେଇ ପକାଇ ରହିଥିଲା ।
ପାପ ରାତ ଏଗାରଟା ସମୟରେ ଆହାରନ ସାର
ତମ୍ଭୁ ବାରନାରେ ଗୋଟିଏ ଆଶମ ଗୌକରେ ବସି
ନଥର ଶୀତଳ ବାୟୁ ସେବନ କରୁଥାଏଁ, ଏମନ୍ତ
ସମୟରେ କେଉଁଝର ଗଡ଼ରୁ ଦୁଇଜଣ ଦୌଡ଼ି ପାଇକ
ମହାରଜାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଗୋପନୀୟପତ୍ର ଧର ମୋ
ନିକଟର ଉପମାତ ହେଲେ । କେଉଁଝର ପ୍ରଜା-
ବିଦ୍ୱାହ ବିବରଣ ସଂଶେଷତଃ ସେହି ପତ୍ରରେ
ଦିଲ୍ଲିଶ ଥିଲା । ସେହିଷଣି ଡେଇ ଭାଙ୍ଗାଇ ମୁଁ
ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ରାନ୍ଧି ଅସିଲା ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତେକାଳଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଦୌଡ଼ି
ପାଇକ ଯୋଗେ ମହାରଜାଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇ ତିନିଟଣ୍ଟ
ପତ ପାଉଥାଏଁ । ପତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସହିତ
ଆନନ୍ଦପୁର ଜଳକାରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାଇକ
ନିଜଗଡ଼କୁ ପଠାଇବାର ଆଦେଶ ଥାଏ । ପ୍ରତି
ମୁହଁର୍ଭିରେ ନିଜଗଡ଼ରୁ ସମ୍ବାଦ ନେବା ଓ ଆନନ୍ଦପୁର
ଜଳକାରୁ ପାଇକ ସଗରକରି ନିଜଗଡ଼କୁ ପଠାଇବା
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର କାର୍ଯ୍ୟ । ନିଜଗଡ଼ ସଦର
କରେଇତାରୁ ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକ
ଚଳାଇଲ ବନ; ମେଲିଆମାନେ ଦିନକର ତାକ
ଚିପ୍ରଣ୍ଣ ଥଳୀ ଲୁଟିକରି ନେଲେଣି; ବାଟରେ ପ୍ଲାନେ
ପ୍ଲାନେ ମେଲିଆମାନଙ୍କର ଜରୁଆଳ ଦାଟି ବସି ଯାଇଛି;
ବଣ ବାଟରେ ଗୋପନ ଭାବରେ ପାଇକମାନଙ୍କ
ଦାର ଚିଠି ଯାତାଯାତ ହେଉଥାଏ ।

ତୃଣୟ ଦିବସ ରାତ ଏ ଦିନୀ ସମୟରେ ମୋହର
ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଆହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ
ଯିବାକୁ ଦ୍ୱୟାକ—ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଶ୍ରୀପୁରି
ମହାରଜା, ଆସିଥାଏ ମେନେଜର ବିଚିତ୍ରନନ୍ଦ ଦାସ ଓ
କେତେଜଣ ବିଶ୍ୱାସୀ ପାଖଲୋକ ସହିତ ତିନିଗୋଟା

ହାତରେ ଆନନ୍ଦପୁର କରେଇବାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାତାଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ଭୋରରୁ ନିଜଗଡ଼ରୁ ବାହାର ଅନେକ ଛଳରେ ଅବାଟରେ ବଣେ ବଣେ ରୂପ ରୂପ ଜଣ ଆବେଶାଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟପରି ଧାରଣକରି ଯଥାଶକ୍ତି ଦୃଢ଼-ଗଣ୍ଠରେ ବାବନ ମାଇଲ ପଥ ଅତିଷ୍ମମକରି ଅସିଅଛନ୍ତି । ପଶୁଗୁଡ଼ିକ ମୁମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟ । ଆବେଶମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ତତ୍ତ୍ଵାଧ୍ୟକ ଶୋରମ୍ଭୟ । ପ୍ରୀଷ୍ଟାକାଳ, ଦିନ ଯାକ ବିଦ୍ୟୁମାତ୍ର ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପ୍ରତର୍ଣ୍ଣ ଖର, ହାତାଗଲ ଝକ୍କରେ ଦେହ ଗୋଟାକ ଶଙ୍ଖା ଜାଗା ଯେମନ୍ତ ଶିଥୁଳ ଖୋଇଗଲଣି । ମହାରଜା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆବେଶା ହାତାରୁ ଡ୍ରାଇ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱ ସାମ୍ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ଦୟାକରୁ ଅଧିକ ସମୟ ପ୍ରଦୟାଜନ ହେଲା । ମୋ ବସାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟନ୍ୟ ଅମଲମାନଙ୍କ ବସାରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ପ୍ରଧୂତ ଥିଲା । ମହାରଜାଙ୍କ ଗଣତରେ ଅସିଥିବା ଲେକମାନେ ଘୋଜନ କଲେ । ମହାରଜାଙ୍କ ଖନା ସକାଶ ଚଞ୍ଚଳ ବନୋବସ୍ତୁ କରଇ ଦିଆପାଲ ।

ମହାରଜା, ମୁଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଦିନ ଜଣ ଲେକ ବସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆନିଲାଗନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ପୁର ଛେଲ, ମହାରଜା ଆନନ୍ଦ-ପୁରରେ ରହିବେ, ମୁଁ କଟକ ଯାଇ ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ପ୍ରଜାମେଲ ବିଷୟ ଜଣାଇ ସର୍ବାର ମେଲିଆ ମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ସକାଶେ ପୋଲିସ ସାହାଯ୍ୟ ଅଣିବ । ପରଦିନ ସକାଳେ ହାତରେ ଚଢ଼ି କନ୍ତକ ଯାଦି ସକାଶେ ବାହାରିଲି । ସେହିଦିନ ସମ୍ବିରେ କେଉଁଝର ଜମିଦାରୀ କଣ୍ଠେ କରେଇଦରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଇପୁର ଦୁଇପୁର କରେଇଦରେ ହାତାକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଛଣ୍ଡମାରରେ ଚଢ଼ି ଛଣ୍ଡମାର ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳ ଏ ଦାନା ସମୟରେ କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଅସିଥୁାଣ ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ରାତ୍ରି ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଦାସ

ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ଜଣାଇ ଦୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ଟମୁନଙ୍କ ସାହେବଙ୍କ ସହି ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଗଲା ।

ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ସାହେବ ମୋହର ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ମୋଧରେ ଅଛିର ମୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଏତେ ବଡ଼ ପଦପୁ ଲେକ ଅସମ୍ଭାଳ ଭାବରେ ଚୌକିରୁ ଉଠି ପଡ଼ି କାମର ଏଣେ ଚେଣେ ଦୌଡ଼ି ବୁଲି ବୁଲି କହୁଥାନ୍ତି— “ଆଜ୍ଞା ହେଲ, ଭଲ ହେଲ, ରଜା ପେପର ଅତ୍ୟାରେ, ଗବର୍ନ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ ହୃଦ୍ୟ ଅମାନ୍ୟକାଣ୍ଠ, ସେହିପରି ଦଣ୍ଡଭେଗ କରନ୍ତୁ, ଆମେ କିଛି ମାତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁ ନାହିଁ ।” ମୁଁ ପଶ୍ଚାତୁପେ ବୁଝିଲି, ମୋ ଉପରୁ ତ ପୂର୍ବରୁ ସାହେବ ପ୍ରଜାମେଲ ଦଟ୍ଟି ସମସ୍ତ ବିବରଣ ଶୁଣିଥିଲା । ଏଥର ସଟୀକ ବୃଦ୍ଧତ ପରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିଗ କରିବ । ସେ ପ୍ଲଟରେ ସେ ଚୌକିରୁ ଉଠିପଡ଼ି ଦର ଉତ୍ତରେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି, ମୋହର ଚୌକିରେ ବସି ରହିବାର ଆୟୁତ କାହିଁ ? ପାହେବ ଟିକିଏ ନିଦ୍ରା ହେବାରୁ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଧୀର ଭାବରେ ଖୁବ୍ ବିନ୍ଦୁ ସହକାରେ ଜଣାଇଲି, “ହଜୁର ! କେଉଁଝର ମହାରଜା ଚିରକାଳ ଗବର୍ନ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଆନଦଶ ପାଲନ-କାଣ୍ଠ, ଏ ବିଷୟ ସରକାଣ୍ଠ କାଗଜପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି, ହଜୁର ଅନୁଗ୍ରହ କରି କାଗଜ ପତ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ସହଜରେ ମୋ କଥାର ସର୍ବ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇବେ; ଆଉ ହଜୁର ଆଜ୍ଞା କରୁଅଛନ୍ତି, ରଜା ଅତ୍ୟାରେ—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଦୃଢ଼ରୁପେ କହିଗାରେ, ମହାରଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି କେଉଁଝର ପ୍ରଜା କି ନିସମକୀୟ ବାହାରର ଲେକ, କେହି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାବିଦ୍ୟୋତି ଉପସ୍ଥିତ, ଏଥରେ ଜଳାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, କେବଳ ଭୁଲ୍ଲା ଜାପାୟ ପ୍ରଜାମାନେ ଗୋଲଯୋଗ ଆଗ୍ରହ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରକୃତିର ଲେକ, ସମୟ ସମୟରେ ମେଲି କରିବା ସେମାନଙ୍କର ସୁଭାବ,

ମହାରଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଯୋଗୁ ପ୍ରଜାମେଳ ହୋଇଥିଲେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏକଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରଜା ସଂଖ୍ୟା ଅନୁମାନ, ମହାରଜା ଅତି ସହଜରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ମାତ୍ର ମହାରଜା ହଜୁରଙ୍କୁ ମୁରବି ସ୍ଵରୂପ ଜାଣି— ହଜୁରଙ୍କ ଉପଦେଶ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ପେ କିଛି କର୍ମ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ସେଥି ସକାଶେ ମତେ ହଜୁରଙ୍କଠାକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି, ବିଶେଷରେ ଭୂପୁଁ । ଜାତି ନିତାନ୍ତ ବଣ୍ଣିଆ ମୁଖୀ ଏବଂ ହାଣ୍ଡିଆଣ୍ଡିଆ— ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ମଧ୍ୟ କାଣ୍ଡ ରେବାର ଲୋଇଥାନ୍ତି; କ୍ରପାତ ହେଉ, ଏହା ମହାରଜାଙ୍କର ଛାକ୍କା ନୁହେ । ଏଥୁ ସକାଶେ ମହାରଜାଙ୍କର ଛାକ୍କା, ହଜୁର ଟହେ ଜଣ କନ୍ଦିବଳ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ ବଣ୍ଣିଆ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟରେ ପଳାଇଯିବେ, ସହଜରେ ବିଦ୍ରୋହର ଶାନ୍ତି ହୋଇପାର ।’

ସୁପରିଷେଷ୍ଟେ ଟ୍ୟୁନିଷ ସାହେବ କିଛିଶଣ ଶାନ୍ତିଭବରେ ଚୌକରେ ବସି କଣ ଭାବିଲେ, ତମ୍ଭେ ଜନ୍ମରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ବାବୁ, ଆଜିମ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ପୁଲାସ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେ ଗାୟସ ସାହେବଙ୍କୁ ଲେଖିବୁ, ସେ ଶହେ ଜଣ କନ୍ଦିବଳ ଧର ତୁମଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ସକାଶ କେଉଁଥିର ଯିବେ, ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରୋକ୍ଷୋତ୍ତ ହୋଇପାର ।”

ମୁଁ ଖୁବ୍ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ଖୁଲ୍ଲାଇ ସଲ୍ଲମ କରି ବିଦ୍ରୋହ ପରିଷକାର କଲି ।

ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଯାହା କିଛି କଥୋପକଥନ ଏବଂ ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ ହେଲା, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇ ସେହି ମୁହଁର୍ରୁରେ କଟକ ପରିତ୍ୟାଗ

କଲି । ପରଦିନ ସନ୍ଧି ସମୟରେ କଟକରୁ ଅସି ମୁଁ ଟାଙ୍କି ମୁକାମରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ଠିକ୍ ପେହି ସମୟରେ ମହାରଜା ମଧ୍ୟ କେତେକଣ ମାତ୍ର ରୁକର ପଗରେ ଦେଇ ଆନନ୍ଦପୂରତୀରୁ ଅସି ପେହି ଟାଙ୍କିରେ ଉପାସିତ । କଟକ ସମ୍ବାଦ ମୋତାରୁ ସମସ୍ତ ଶ୍ରବଣ କଲେ । କଥା ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ଏତେଦୂର ଅସିଥିନ୍ତି, ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ କରି ଯିବା ଉଚିତ ।

ପରଦିନ କଟକରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଦରତାରେ ଉପାସିତ ହେଲୁଁ । ଉପାସିତ ଘଟଣା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ଉତ୍ସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯୁଗ୍ର ହେଲା—ଲେଣ୍ଟନେଷ୍ଣ ଗର୍ଭରେ ଏବଂ ଚିପ୍ ସମ୍ବେଦନ କଟନ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିବରଣ ଦେଖିଗ୍ରାହ ଦାର ଜଣାଇ ଅସୁଧାଶ୍ରମ ପୁଲିସ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରଗଲା । ପେହି ଟେଲିଗ୍ରାଫରେ ଉଲ୍ଲିଖ କରଗଲା—‘ବିଦ୍ରୋହ ସାମାନ୍ୟ, ଠକବଳ ରକ୍ତପାତ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ସେନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରଯାଉଛି ।’ ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ସୁପରିଷେଷ୍ଟେ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ କରିବାର କଥା । ମହାରଜା କେବଳ ଖଣ୍ଡ ଧୋତ ଓ ଗୋଟିଏ କୁହୁତା ପିନ୍ଧ କଟକ ଯାଇଥିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଆଉ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ମହାରଜା କହିଲେ, “ଆମେ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯାଇ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ କରିବୁଁ, ସାହେବ ଦେଖନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଆମଙ୍କୁ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିଅଛନ୍ତି ।” ମୁଁ କହିଲି, ଆସ ! ଏ କଣ ଆଜ୍ଞା କହୁଅଛନ୍ତି ? ସାହେବ ଯେ ହଜୁରଙ୍କୁ ଭାବୁ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଉପର ପଳାଇ ଅସିଲୁ ବୋଲି କହିବେ । ଖୁବ୍ ସାହସ ସହିତ କଥା କହିବେ, ଏହି ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଏହିପରି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ମହାରଜା ଏବଂ ମୁଁ ଏହି ତିନିଜଣ ନିର୍ଜନରେ ବସି କଥୋପକଥନ

କହୁଥିଲୁଁ, ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁ ମୋ କଥାଶୁଣି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୁରୁକି ହସୁଥାନ୍ତି । ମହାରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାଷାତ କରିବାକୁ ଯିବେ, ଉପରୁ ପାଣାକ ଦରକାର । ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧକୁ ପଠାଇ ସେହି ଛାନକୁ ଜଣେ ଦରଜ ଅଣାଇଲେ, ମହାରାଜାଙ୍କ ଦେହର ମାପ ନେଲୁ—ସେବନ ସନ୍ଧ୍ୟାସରକି ପୋଖାକ ତିଆର କରଇଦେବ ବୋଲି କରାର କରିଗଲା ।

ଦରଜ ବାହାରି ଲେ ଉତ୍ତରେ ଆମ୍ବେମାନେ ତିନିଜଣ ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁଙ୍କ ଦୟରଖାନା କୋଠାରେ ବସି କଥୋପକଥନ କହୁଥାଉଁ, ଠିକ ସେହି ସମୟରେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ମାନମଧ୍ୟ ମଧୁସୁଦନ ଦାସ ପଡ଼ିଥିଲେ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଦୁରହୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତୁନି ତୁନି କହିଲା, “ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପରମର୍ଶ ଉଚିତରକୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ଆଣିଲେ ଭଲ ହେବ । ଏ ଉତ୍ତରେ ଏଥୁ ସମ୍ଭାବରେ କଟକରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ—ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଓଳାଳ ସ୍ଵରୂପ ସେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ବିଶେଷରେ ମାଲି ମକଦମା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଦୟରମର୍ଶ ମିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ହେବ ।” ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁ ମହାରାଜାଙ୍କ କହିଲେ—“ହଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଅପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ଫଳରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଉଁ ।”

ମାନମଧ୍ୟ ମଧୁସୁଦନ ବାବୁ କେଉଁଥିର ତରଫ୍ରୁ ଓଳାଳତିରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ—ବିଦ୍ରୋହର ସମସ୍ତ ବିବରଣ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ କହିଲା ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତକାଳରେ ମୁଁ ଏବଂ ମହାରାଜା କମିଶନର ଟ୍ସ୍କନାମ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ଗଲୁଁ । ସାହେବଙ୍କ ଖାସ ଦୟରଖାନାକୁ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ତଳବ ହେଲୁ । ଅମ୍ବେମାନେ ସଲମ କରି ଟାହେବଙ୍କ

ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଗୌକରେ ବନ୍ଦିବା ପାପକେ ସାହେବ ଯେମନ୍ତ ଖୁବ୍ ହୋଇଥାକୁ ସମାଳ ନେଇ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି କହିଲେ—

“ରାଜାସାହେବ, ଗଢ଼ରେ ରାଣୀପାତ୍ରବ ଆଉ ପିଲା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିରାଶ୍ୟ ଘବରେ ବିଦ୍ରୋହମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆପଣ ଭୟରେ କଟକ ପଳାଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି, ଏ କପର କଥା ?”

ମହାରାଜା ସାହେବଙ୍କ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବା ପୃଷ୍ଠାରୁ ମୁଁ ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲ—“ନାହିଁ ହଜୁର, ଗଢ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରହଶ ଅଛନ୍ତି । ବିଚଣ୍ଣରେ ଗଢ଼ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରକାମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ, ବିଦ୍ରୋହମାନେ ଗଢ଼କୁ ଅନାଇ ମଧ୍ୟ ପାରିବେ ନାହିଁ ।” ସାହେବ ହୁକ୍କ ନେବରେ ମୋତେ ଅନାଇ ରହିଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ଭାବରେ କଥୋପକଥନ ହେଲା । ଉତ୍ସବରରେ ଗର୍ଭମେଣ ଶିପ ସେଫେଟରଙ୍କଠାରୁ ଟେଲିଟ୍ରୋପ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ । ଅବଶେଷରେ ଟିର ହେଲା—କେଉଁଝର ପିବା ସଜାଶେ ବାଲେଶ୍ୱର କିଙ୍କାର ପୋକିସ ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ ଗାଇସ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଚଢ଼ି ଅବଶ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ରହିଛି କରାଯିବ । ଦୁଇଶତ ମିଲଟାରୀ ପୋକିସ ସହିତ ଜାତ୍ୟନ୍ ସାହେବ ଗୁର୍ବିଦ୍ୟା ବାଟରେ ଗଢ଼ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ଆସିବେ ।

କଟକରୁ ବିଦ୍ସା ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ଆଉ ମହାରାଜା ଦୁଇଜଣ ଆସି ଆନନ୍ଦପୂରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ଆନନ୍ଦପୂର ଜଳକାରୁ ପାଇକ ଫାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଏ ଦିନ ଗଲା । ଶର୍ମିବାର ପ୍ରାତକାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରବେଳା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଶତ ପାଇକ ଧରି

ମହାରଜା କେଉଁଥିର ନିଜଗତ ଅଭିମୁଖରେ ଯାଏବା
କଲେ । ଆନନ୍ଦପୂର ଠାକୁ ପ୍ରାୟ ରୂପରେ କୁର
କେଉଁଥିର ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଶିରିନଦୀ ବା ଜୋର—
ଜେ ର ଦୂର କୁଳ ଜଙ୍ଗଳପୂର୍ଣ୍ଣ—ସେ ପ୍ଲାନେଟ ଅନୁ-
ଦୂରରେ ଗ୍ରାମ । ପୂର୍ବ ଆଦେଶ ଅନୁସରେ କୋର
ପୂର୍ବକୁଳ ଏକ ପ୍ଲାନରେ ଜଙ୍ଗଳ କଟ ହୋଇ ପରିଷ୍କାର
କରିପାଇ ଯୋଡ଼ାଏ ଡାଳ ପ୍ଲାନଟିଆ ଦର ପ୍ରଦୂତଥିଲା ।
ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନମାନେ ରସଦ ସରଞ୍ଜାମ
ପ୍ରଦୂତ କରିଥିଲେ । ସେହି ପ୍ଲାନରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ପ୍ରଦୀପିକ ନାତି ବଢ଼ିଲା । ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଗହଣ ଲୋକ
ମଧ୍ୟ ସ୍ଵନାହ ର ସାରିଲୁଁ ।

ବାରଟା ଉପର ଯୋଡ଼ାକ ସମୟରେ
ମହାରଜାଙ୍କ ଦରବାର ବୟିଲ୍—ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ
ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଜା ଏବଂ
ମପ୍ରସଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଉପର୍ଦ୍ଵିତୀ । ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ
ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କ ତେବେଥ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସମାଦ
ସଗ୍ରହ କରଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ମହାରଜା ଆଜ୍ଞା
କଲେ—ଦିନ ଧାଉଁଥାଉଁ ପାଇକେ ଆଉ ଆଉ
ଗହଣ ଲୋକେ ହେବେଇ କର ଭ୍ରମନ କରିନ୍ତା,
ସନ୍ଧା ଅରମ୍ଭ ମାରକେ ନିଜଗତ ଦିଗନ୍ତ ଯାଏବା ଆରମ୍ଭ
କରିପିବ ।

ମୁଁ ଜଣାଇଲା—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜି ରାତିରେ ଯାଏବା
ଆରମ୍ଭ କରିବା ଉଚିତ ହୁଏ । ଶୁଣାଯାଉଛି
ବିଦ୍ୱାନ୍ତ ଭୂମ୍ୟାମାନେ ତର ତରବାରୀ ଧରି ପଞ୍ଚାକୁ
ପଞ୍ଚା କଣ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ଧକାରରେ
ରୋମନଙ୍କ ଭିତର ବାଟରେ ଯିବା ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ
ବୋଲି ବୋଧ କରୁନାହିଁ । ରାତି ଯାଏ ରହିଛି
କରିଥାଉ, କାଳ ସଣାକୁ ଯାଏ ଆରମ୍ଭ କରିବା ।”
ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ରାତି ଛୁଟି ଅସିଅଛନ୍ତି, ନଥର
ଭିତର ଅବସ୍ଥା କିନ୍ତୁ ଜଣାଲେ ନାହିଁ, ଏଥିକୁ ଖୁବ

ଶୀଘ୍ର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ରଙ୍ଗା—ମୋ ପ୍ରସାବ
ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା । ମୁଁ ବିଶ୍ଵାସ କଣାଇଲା—“ତେବେ
ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ପାଇକ ଧରି ମୁଁ ଅଗରେ ଯାଏଁ,
ବାଟର ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ପାଇକଦ୍ୱାରା ଜଣାଇଥିବି, ଦୁଇ
ତିନି କୋଣ ପଛରେ ରହି ମହାରଜଙ୍କ ଗହଣ
ବୁଝୁଥିବେ ।” ଏ ପ୍ରସାବ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା ।

ସନ୍ଧା ଯେତା ଜଳଭାବୀ ମାହକେ ଅନୁମାନଙ୍କ
ଯେତା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସଦାଗ୍ରେ ମହାରଜଙ୍କ ହାତ,
ତଙ୍କ ପଛରେ ମୋ ହାତ, ମୋ ପଛରେ କେତେକ
ଜଣ ଅମଲଙ୍କ ହାତ, ହାତାମାନଙ୍କ ପଛରେ ପ୍ରାୟ
ତିନିଶତ ଶ୍ରେଣୀବେଳ ପାଇକ ।

ଅନ୍ଧକାର ରାତି—ବାଟ ଅନେକ ପ୍ଲାନରେ
ଏକପଦିଆ ଆବଦ୍ଧାଆବଦ୍ଧା—ଉତ୍ତର ଖାଲ; ପୁଣି ତେର
ଜାଗାରେ ଦୁଇପାଶ ଡାଳ ଖୁବି ପଢ଼ିଥିବାରୁ ବାଟ
କିଣିମ୍ବ ହେଲେ ଦିଶୁନାହିଁ । ଏପରି ବାଟରେ ଦିନ
ବେଳେ ମଧ୍ୟ ବାଟକୁ ରାତି ନ ପାରିଲେ ଖୁବି—
ହାବୁଡ଼ ଅଣ୍ଣୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବା ସହଜ କଥା ।

ପାଇକକୁଡ଼ିକ ବୁଡ଼ା ନିର୍ମାତା, କେଜାଣି ଅଧାର୍ଥ
ଅନ୍ଧାରକଣା । ସହଜରେ ତ ରାଜାଙ୍କର ବେଠିକୁ
ଭେଣ୍ଟିଆ ପାରିଲା ଲୋକ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ । ବୁଡ଼ା
ଗୋଟା ଯେଉଁଠା ଘରକାମ ପାଇଟିକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ,
ସେଇଟା ରାଜାଙ୍କ ଦର ବେଠିକୁ ଯାଏ । ଆଜି ଦୁଣି
ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱୋଷ ଉପର୍ଦ୍ଵିତୀ, ବନ୍ଦୁକ ତରବାର ଧରି ଯିବା
ସକାଶେ ସରକାରୁ ହୁକୁମ ଅସିଅଛି—ହାତୋଟ
ହେବାର କଥା—ଦରର ଭେଣ୍ଟିଆ ଯୋଗା ଦାଇଟିଆ
ପୁଣିଟା କଣ ହାତୋଟ ଜାରାକୁ ଯିବ ? ବୁଡ଼ାଟା
ଯାଉ । ବୁଡ଼ା ପାଇକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୋହରି ତିର
ଖଦି ଖଣ୍ଡ ବା ଗାନ୍ଧୁଶଣ୍ଡ ବୁଢ଼ିଆ—କାନ୍ଦ ଉପରେ
ଦଶ ସେଣ୍ଟିଆ ସାତେ ଦେଖାଇ ଲମ୍ବ ତୋଡ଼ାଦାର

ବରୁନ— ଅଣ୍ଟାରେ ତରବାର ଖୁଲୁଛି—ହାତରେ ଖଣ୍ଡ ଠେଣା—ପିଠିରେ ଦଶଦର ଦିନ ସକାଶେ ଖାଇବା ଭଳ ଦଶଦର ସେଇ ଗୁଡ଼ିଳ ଭତରେ ଖଣ୍ଡ ଟିକିଲ ସହିତ ଟୁକୁଣାଟିଏ ମିଶି ବୋକରୁଟିଏ ଆଗରି ଭିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା—ଏହି ବେଶରେ ଖର ପାଇକେ ସେହି ଅନ୍ତାରିଆ ବାଟରେ ବାଡ଼ିଗୁବ ମାରି ବାଟ ଠିକର ଗୁଲିଅଛନ୍ତି । ମହିରେ ଗୋଟିଏ ପାଇକ ହାବୁଡ଼ି ମୁହଁମାଡ଼ି ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ତି, ପଛ ପାଇକ-ଶ୍ରେଣୀ ତାହା ଉଠିବା ଯାଏ ପଞ୍ଚମିନିଟ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ—ହାତମାନେ ଦୁଇଶ ହାତ ଆଗକୁ ବାହାର ଗଲେଣି ତି, ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ଶଏହାତ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ହାତମାନେ ଆଗେଇ ଯାଇ ପାଇବେ ନାହିଁ, ହାତ ଉପରୁ ଡାକ ପଡ଼ିଲ, ଅରେ କନ୍ଧବଳମାନେ, ହେଲଗୁଲ—ପାଇକପଲକୁ ଅଡ଼ାଇ ନେବା ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ କନ୍ଧବଳ ନିୟକ ଥିଲେ । କୋଶେବାଟ ମଧ୍ୟରେ ହାତ ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଲିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଜାଗା ଛିଡ଼ା ହେଲେଣି । ଏପରିଶବରେ ଗୁଲିଲେ କଣ ବାଟ ଛୁଡ଼ିବ ? ପରମର୍ତ୍ତ ହେଲ, ସବୁ ହାତ ପଛରେ ରହିବେ, ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ଆଗରେ ଗୁଲିବେ । ସେହିପରି ହେଲ—ବୋକରୁ ପିଠିଆ ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ନାହିଁ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଗରେ ବାଟ ବନ କରି ଗୁଲିଅଛନ୍ତି, ହାତମାନଙ୍କୁ ସହଜେ ଗୁଲିବା ସକାଶେ ବାଟ କାହିଁ ? ପଛ ପାଇକକୁ ତଡ଼ା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଲିବାକୁ ଆୟୁତ କାହିଁ ? ଏକପଦିଆ ବାଟ—ଆଗ ପାଇଲେ ଯେ ବାଟ ବନ କରି ଗୁଲିଅଛନ୍ତି । ପଛ ପାଇକଙ୍କୁ ଟିକିଏ ତଡ଼ା ଦେବାପାଇଁ ହାତମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ପିଠି ଲଗାଲାଟି ଟିକିଏ ପାଖକୁ ଚଳାଇ ଦେଲେ ସେମାନେ ସପ୍ତ ହୋଇ ଧାଇଁଯାଇ ଆଗ ପାଇକମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଇକ ଦୁଲଦାଳ ହୋଇ ଭୁଲୁଁରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ଗୁଲିବା ସକାଶେ ଏ ନିୟମଟା ବି ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ

ପିଠିର କରଗଲ, ମହାରଜାଙ୍କ ସବାର ହାତ, ଆଉ କର୍ମଗୁଣମାନଙ୍କ ହାତ ଏ ଦୁଇ ହାତ ଆଗରେ ଗୁଲିବେ—ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ମେନେଜରଙ୍କ ହାତ ରହିବ । ହଜୁରଙ୍କ ହାତ ପିଗ୍ଲିଗି ଗୁଲିବା ସକାଶେ ଆଗ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷରୂପେ ଆଦେଶ କରଗଲ । ପଛ ପାଇକମାନଙ୍କ ତଥି ନେବାପାଇଁ ପରାରେ ମେନେଜରଙ୍କ ହାତ ଗୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଇଟା ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ବତାରୁ ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା । ଯାହାହେଉ ଏହାଛିଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏହିପରି ନବରଙ୍ଗ ଗୁଲିରେ ଅର୍ଦ୍ଧରୁଷି ସରକ ଦାଣ୍ଡପାଖ ଗୋଟିଏ ବଣୁଆ ଜାତି ଶାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ପଢ଼ିଥିଲୁଁ । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ପ୍ରସଦଲ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଦରମା ପରି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ବାଟ ଗୁଲିବାକୁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଅଷ୍ଟମ । ସେମାନଙ୍କର ଅପରାଧ କ'ଣ ? ବୁଢ଼ା ବିଚରଗୁଡ଼ିକ ଦିନଦାକ ପାଞ୍ଚ ଛ' କୋଶ ଗୁଲିଥିଲେ, ମୁଣ୍ଡି ସଞ୍ଜିବେଳେ ପେଟେ ପେଟେ ଭାତ ଖାଇ ପିଠିରେ ଭାଶ ବୋକରୁଟିଏ ବାନ୍ଧ ଅନ୍ତାର ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବାଟରେ ଗୁଲିଅଛନ୍ତି, ପଥର ଖୁଣ୍ଡି ଖୁଣ୍ଡି ତେର ଲୋକଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଙ୍ଗୁଳ ଛୁଣ୍ଡିଯାଇ ପେଥରୁ ରକ୍ତ ଦିଲୁଣି । ମହାରଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ସକାଶେ ଅଧିକାଂଶ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସମୟ ଦିଆଗଲ । ହୃଦ୍ୟମ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସେହି ଜାଗାରେ ଲାଦ କରି ଭୁଲୁଁରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲେ—ପିଠିରେ ବୋକରୁ ସେହିପରି ଅଛି, କାନ୍ଦ ବନ୍ଧୁକଟାମାନଙ୍କୁ ପାଠରେ ଶୁଆଇଦେଲେ, ତଳେ କଣ୍ଠ କି କାକରଭିଜା ଦାସବଣ, ସେଥିକି କାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା—ବଡ଼ ନିଦ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ୁଆଏ । ହାତ ଉପରୁ ଓଡ଼ାଇ ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ କାକରଭିଜା ଆବଡ଼ାଖାବଡ଼ା ପଥର ଉପରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ସେହି ପଥର ଉପରୁ ଗେବ ପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପିଠିରେ ବେକରେ ଗୋଡ଼ିରେ ବାକି କାଟୁଆଏ । ରାମ ! ରାମ ! ସେପରି ପଥର

ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ କଣ ନିଦ ମାଡ଼େ । ଏକଢ଼ି ସେଇତିଥିର ପଡ଼େଇ ହୋଇ ଉଠିବସିଲ । ଅନ୍ଧକାରରେ ଦିଶୁ ନ ଥାଏ; ମାତ୍ର ନିଶ୍ଚାସ ବାରି ଜାଣିଲି, ତେର ଲୋକ ଏମ୍ବନ୍ଦରେ ନିଦେଇ ଗଲେଣି । ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ମହାରାଜା ଅଧୟତ୍ତମା ସକାଶେ ବିଶ୍ଵାମ ପାଇଁ ସମୟ ଦେଇଥିଲେ ସତ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଜଙ୍ଗ ନୁହଁ—ବୁଲ—ବୁଲ—ବୁଲ, କୌଣସି ରୂପେ ଗଢ଼ରେ ଚଞ୍ଚଳ ପହଞ୍ଚ ଯାଉଁ । ଅଧୟତ୍ତମା ଉତ୍ସରେ ମହାରାଜାଙ୍କର ହୃଦ୍ୟ ହେଲ, ଉୠ—ବୁଲ । ଆଗ ବଦୋବସ୍ତୁ ପରି ହାତୁମନେ ଆଗିଲ ପିଛିଲାର ରହି ରୁଲିଲେ, ମଧ୍ୟରେ ପାଇକଣ୍ଠେଣି । ସବୁଦିନ ପରି ଆଜି ବି ରତ୍ନ ପାହିଗଲ—ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ବୋଧହେଲ, ଯେମନ୍ତ କେଡ଼େ ଅନ୍ଧକାରମୟ, କେଡ଼େ କଷ୍ଟକର, କେଡ଼େ ଅସରକ୍ତିଆ ରସି ଭତ୍ତରୁ ବାହାରି ହତାତ ଗୋଟିଏ ସୁଖମୟ ରଜ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲୁଁ । ଗତକାଳି ସନ୍ଧ୍ୟାଯାସା ସମୟଠାରୁ କେହି କାହାର ମୁଖ ଦେଖି ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା କାହାର ମୁହଁରୁ କଥା ପଦେ ବାହାରି ନ ଥିଲ । ପରମ୍ପର ମୁହଁ ରୁହଁରୁହଁ ହୋଇ କଥା ବୋଲିବୋଲି ହେବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଭରସା ଜାତ ହେଲା ।

୧୯୧ ମସିହା ମଇମାସ ୧୩ ତାରିଖ ରବିବାର ପୂର୍ବାହ୍ନ ଥାତ୍ୟତ୍ତମା ସମୟରେ ଆମ୍ବମାନେ ଘଟଗ୍ରାମ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲୁଁ । କେଉଁର ବାଟରେ ଏହା ଗୋଟାଏ ମୁକ୍ଳାମ ଜାଗା । ପାଖ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାରାଜା ସରକାରୀ ଦରେ ରହିଲେ । ମାନେଜର ରହିବା ସକାଶେ ସୁତନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଦର ପ୍ରୟୁତ ଥିଲ । ପାଇକମାନେ ଦାଣିପାଖ ଆମ୍ବତୋଟାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପୂର୍ବ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପାଖ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପଧାନମାନେ ରସବ ସରଞ୍ଜାମ ହାଣି କାଠ ଧରି ପ୍ରୟୁତ ଥିଲେ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଶ୍ଵାମ ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶୈଶବବାସ କର୍ମ୍ୟ ଆରମ୍ଭ

ହୋଇଗଲ । ମହାରାଜାଙ୍କର ଜଙ୍ଗ—ଯେତେ ରତ୍ନ ହେଉ ଯେପରି ହେଉ, ଅଜ ଗଢ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।

ଦିନ ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ସମୟ, ଝୟାଘରେ ମହାରାଜା ଠାକୁରଙ୍କ ଠାଁ ସକାଶେ ଉରିଆ ବଢ଼ା ହେଲଣି, ମହାରାଜା ଅଉ ଗୋଟିଏ ଗମ୍ଭୀରତରୁ ଦେବାର୍ତ୍ତନ ବଢ଼ାଇ ଫନ୍ଦାଦରକୁ ବିଜେ ହେବା ସକାଶେ ବାହାର ଅସିଲେ, ମୁଁ ବାଟରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲ, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାଭାଷା ରୂପିତ୍ତ, ଠିକ୍ ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାଉଡ଼ି ପାଇକ ଅବାଟରେ ବଣ ପବତ ମଧ୍ୟରେ ରତ୍ନଯାକ ବୁଲି ବୁଲି ନିଜଗଢ଼ ମୁକାମରୁ ଖଣ୍ଡେ ଭାଗ ଆଣି ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରମୁଖରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ । ପାଇକମାନଙ୍କ ହାତରୁ ମୁଁ ଭାଷାଖଣ୍ଡ ନେଇ ପଡ଼ି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲା । ଭାଷାର ମନୀର୍ଥ ହେ—

“ମର ମାସ ୧୨ ତାରିଖ ଶନିବାର ସନ ୧ ୧୯ ନିଜଗଢ଼—ଆଜି ସକାଳୁଟିକ ବେଳ ଛ ଘଡ଼ି ସମୟ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶତ ଭୁପୁଁ ଆସି ଗଢ଼ ଦେଇଥିଲେ, ଗଢ଼ ଭିତରକୁ ପଣିବା ସକାଶେ ଉଦେୟାଗ କରିବାରୁ ଆମ୍ବମାନେ ଗଢ଼ ପାଇଶ ଉପରେ ଥାଇ ବର୍ଷିକ ଫରେ କଲୁଁ । ଭୁପୁଁମାନେ ଭୟରେ ପଳାଇଯାଇ ରତ୍ନସୁଅଁ ମୁକାମରେ ଅଡ଼ା ବାନ୍ଧ ରହିଅଛନ୍ତି ।”

ମହାରାଜା ପଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ର ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ପାକିଦେଲେ—“ମାହୁନ, ହାତୀ କଷ - ହାତୀ କଷ ।”

ମହାରାଜା ଖନ୍ଦାଘରକୁ ନ ଯାଇ ପୋଷାକ ଲାଗି ସକାଶେ ଭିତରକୁ ବାହାରିଗଲେ । ମୁଁ ଠାଁ ଜାଗାରେ ପ୍ରିରହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥାଏଁ । ମହାରାଜା ପୋଷାକ ଲାଗି ହୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ବାହାର ଆସି ମୋ

ମୁଁକୁ କେବେ ଭାବରେ ଅନାଇଲେ । ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ କଳି, ମହାରାଜା ପରୁ ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ କୁଣା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଏତ ଠିକୁ କରୁଥାଇ କିଆଁ ? ମୁଁ ହାତପୋଡ଼ି ବିନ୍ଦୁ ସହକାରେ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା, ଅନ୍ତେମାନେ ତ ପଳାଇପିବା, ଗଢ଼ରେ ରାଶୀସାହେବା, ଜେମାମଣିମା, ଶିଶୁ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ମାନ ଉଚ୍ଛବି ଓ ପ୍ରାଣରଷା କରିବାକୁ କିଏ ରହିଲା ? ହଜୁର ଅନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଛି, ମୁଁ ତେବେ ଯାଇଅଛି ।” ମହାରାଜା ଶେଳ ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ତେବେ ଗଡ଼କୁ ଯାଆ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା ତିଟି ତ ଶୁଣିଲେ, ଭୁବ୍ନେଶ୍ୱରେ ଗଡ଼ ଦେଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କଣ ସହଜରେ ମୋତେ ବାଟ ଖୁଡ଼ି ଦେବେ ? ମୋତେ ଅଜ୍ଞା ହେଉ, ସେମାନେ ଯଦି ମୋତେ ମାରିବାକୁ ଆସିବେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି ହତ୍ୟା କରିପାରିବ ।”

ଲିଖିତ ଆଦେଶ ପ୍ରପୋଜନ; ମାତ୍ର ଦୁଆତ କଳମ କାଗଜ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡନ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖି ଦେଲେ, ସେଥିର ସମ୍ପତ୍ତି ବିବରଣ ଏହି—

“ଭୁବ୍ନେଶ୍ୱରେ ତୁମସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଲେ ତୁମେ ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ପାରିବ ।”

ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ସେହି ଅନାହାର ଅବସ୍ଥାରେ ହାତା ତେବେ ଚଞ୍ଚଳ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଧରି ମୁଁ ଥେହି ଘଟଗ୍ରାମରେ ରହିଗଲି । ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାରୁଣ ସଙ୍କଟ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଏହି ମହାରାଜାଙ୍କ ଗଦନସିନ ହେବା ସମୟରେ ଭୁବ୍ନେଶ୍ୱରେ ମେଲିକର କେଉଁରେର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଦେବାନ୍ତରେ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁରେ କିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ । ମୋତେ ହାତରେ ପାଇଲେ ଯେ ହତ୍ୟା କରିବେ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ହେଉ, ମୋହର ପାଇକ ଅଛନ୍ତି, ମରିବି ତ ଯୁଦ୍ଧକରି

ମରିବ । ଦେଇ ସଂସାରର ଅବସ୍ଥାନିକୁ ଅନ୍ତର୍ବିଦ୍ୟା ନିଶ୍ଚିପ୍ତା ଥିଲା, ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ, ବିପତ୍ତମଧ୍ୟକୁ ବେଶ୍ଟିତ ହେଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପାଳକ ରକ୍ଷାକାରୀର ଅଭାବ, ସେ ବିପ୍ରୀ ସମୟରେ ତନ୍ମାମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ମନରେ ଦ୍ୱାନ ପାଉନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ— ସେପରି ହେଉ, ରାଜପରିବାରକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଯୁଦ୍ଧ ଉପସ୍ଥିତ, ପାଇକମାନଙ୍କୁ ସମୟୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଏବଂ ଅସୁର୍ଯ୍ୟ ପରିଷା କରିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀବନ କରି ଛିଡ଼ା କରଇ ଦେଖିଲି, ପାଇକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ତିନିଶତ; ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ବିଦ୍ୟା ଦେଖିଲି । ହା ଅନ୍ତର୍ବିଦ୍ୟା ! ଏ କ'ଣ ରେ ! ତିନିଶ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ବନ୍ଦୁକ ଫଟା ଦଦର ଭଙ୍ଗା—କେଉଁଠାର ଅଧାର୍ଥୀ, କେଉଁଠାର ପା ଭାଗ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲଣି । ବାକି ନଳିଗୁଡ଼ାକର ଭିତରେ ବାହାରେ ଅଧ ଆଜ୍ଞାକୁ ଭଲ ମରିବୁ ବସିଥାଇ, ତେର ନଳିର ମରିଗୁ ବସି ରଞ୍ଜକ ବିନ ବୁଜି ଗଲଣି । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ଗୁଲି ବାରୁଦ—ବାରୁଦ ଦାନି; ଅର୍ଥାତ୍ ବାରୁଦ ରଖା ନଦିଆ କୁରୁଙ୍କ ଅଣାରେ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଝୁଲୁଅଛି । କୁରୁଙ୍କରେ ରୈଟେ ଦୁଇ ରୈଟ, ଅନ୍ତ ଅଧିକ ବୁରି ରୈଟରୁ ବଳି ବାରୁଦ ନାହିଁ । ଅଣିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଶା ଅତିବକି କାହା କାହା ଅଣିରେ ବା ପାନ-ବଟୁଆରେ ସୀପା ଗୁଲି ରହିଅଛି । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ବନ୍ଦୁକ କୁନ୍ଦାରେ ରଞ୍ଜକ ବଳିଟା ମଧ୍ୟ ଝୁଲୁ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭରବାର ମରିଗୁଧର ଦଦର । ପାଇକମାନେ ଜଦାବ ଦେଲେ—ଆଜ୍ଞା, ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଲି ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେବାରୁ ଦାରୁ ପେଣି ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ, ଗୁଲି ବଳିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳ ନ ଥିଲା । ଏଣେ କାହା ପଣ ଗୋପେଣ୍ଟ ବାପ ଆଉ ଅଣିଜେଜ ବାପ ଏହି ଦକ୍ଷକ ଧରି ମରହଙ୍ଗା ସାଙ୍ଗରେ ଲୁଚେଇ କରିଥିଲେ, ପଠାଣ ଲତେଇ ଜିଣିଥିଲେ, ଏକଥା ମନରେ ଅଛି,

ଗଦଠା ବି ଥିଲୁ । ରକ୍ତର ଗୁଣା ଗୁଣ ଅନେକ ଅଧ୍ୟତ୍ତନ ପୁରୁଷ ଯେଣ୍ଟି ନିଜ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଗୁଡ଼ାଏ ସାହସୀ ପାଇକ ଆଶୁଆ ବାହାରି ପଡ଼ି କହିଲେ— “ଆପଣ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ହୁଡ଼ା ହୋଇଥିବେ, ଦେଖି ଆଜିହେବେ, ଏହି ଭଙ୍ଗା ଚରବାରିରେ, ବନ୍ଦୁକ କୁନ୍ଦାରେ ହାଣି ବାଡ଼େଇ ଭୁମ୍ବାଙ୍କୁ ଗଦା କରିଦେବୁ ।”

ସତକୁ ସତ ସେହିମଧ୍ୟରେ ସାହସୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ପାଇକ ଥିଲେ, ଉପୟୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ତ୍ର ପାଇଲେ ଯୁଦ୍ଧ-ଶୈଖରେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । ପାଇକମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୋହର କଞ୍ଚକ ସାହସ ହେଲା, ହସ ବି ମାଡ଼ିଲା । ଯାହାହେଉ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ; ମାତ୍ର ଉପଶ୍ଚିତ ପାଇକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କର ନିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ଗଢ଼ରେ ଅନେକ ପାଇକ ଜମା ଅଛନ୍ତି, ଥୋକେ ପାଇକ ଗଡ଼ରୁ ବାହାରି ବାଟରେ ମୋତେ ସାହାୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସମୟରେ ଗଢ଼ର ଭାରପାତ୍ର ସେରପ୍ରାଦାରଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ସେହି ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ରୂପିଜଣ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ଚିଠି ଧରି ବାଟଗୁଡ଼ି ବଣେ ବଣେ ଗଢ଼କୁ ରମାନା ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁମ୍ବାମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଚେଷ୍ଟା ଓ ଗତିବିଧିର ସମ୍ବାଦ ନେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସନ୍ନାନ ଦ୍ଵାରା ଜାଣିଲା, ଭୁମ୍ବାମାନେ ରଙ୍ଗସୁଆଁ ଗ୍ରାମ ଆଡ଼କୁ ରୂପି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ଏହି ଉପେନ୍ଦ୍ରିୟବଳ—ପୁଣି ପରମଣ୍ଠ କରିବାକୁ ସଙ୍ଗରେ କେହି ଲେକ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ରୂପ୍ରଚରରୁପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲା, ସେମାନିନ ପ୍ରଜନଭାବରେ ଭୁମ୍ବା-ମାନଙ୍କ ହିତେଣୀ । ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିଲା ।

ଦଟ୍ଟଗ୍ରାମରୁ ଯାମାକରି ଦିବାକରାନ ସମୟରେ ବସନ୍ତପୁର ମୁକାମରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବସନ୍ତପୁର ଆଉ ନିଜଗଢ଼ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମତ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଘାଟି, ସେହି

ସ୍ଥାନଟାକୁ ମୋହର ବଡ଼ ଭୟ ଥିଲା । ଘାଟି ଦୁଇପାଇଁ ପଦ୍ମତ ଉପରେ ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ଅଢ଼ିଶ୍ୟ ଘାବରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇ ଶହେ ଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ପାରିବେ । ସେହିପାଇଁ ମୋହର ବନ୍ଦୁକ କରିବାର ଆଶ୍ରମ ପାଇଥିଲା, ସେ ସ୍ଥାନର ସନ୍ନାନ ନ ନେଇ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ମୋହର ସାହସ ଅଗ୍ରିଲ ନାହିଁ । ବସନ୍ତପୁର ମୌଜାର ମଞ୍ଜିଲୁ ଫୌଜଦାରଙ୍କୁ ଡକାଇ ଘାଟି ଅବସ୍ଥା ସନ୍ନାନ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଲା । ଫୌଜଦାର ସରକାରୀ ଗୁନ୍କର, ସେ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭୁମ୍ବାଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଅଛି, ସେ ସମୟରେ ମୋତେ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଦୁଇ ଦେଖା ଉତ୍ତରରେ ଫୌଜଦାର ଘାଟି ଦେଖି ଆସି ମୋତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା—ବାଟ ପରିଷାର, ଏ ତରଫରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଭୁମ୍ବା ନାହିଁ ।

ଘାଟି ହୋଇଗଲଣି, ଅନଳାରରେ ଘାଟିବାଟରେ ରୂଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ, ପାଇକମାନେ ମଧ୍ୟ ଥକି ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗଢ଼ରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ଗଢ଼ ପାଇକେ ମୋତେ ସାହାଯା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞା ହେଉ, ବାଟ ତ ପରିଷାର ଅଛି, ଏଠାକୁ ଗଢ଼ ପାଞ୍ଚଦୋଶ ମାତ୍ର ଦୂର, କାଳି ସକାଳେ ଯିବା । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ରୂପି ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ପ୍ରଗ୍ରହ କଲି । ବସନ୍ତପୁର ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମପଟ କାଣିଲୋର ନାଳଧାର ଆମ୍ବତୋଟାରେ ପାଇକମାନେ ବୋକରୁ ଛେଲ୍ଲାଇ ରୋତିଲ ଆସ୍ତୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ମୋହର ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ପାଇଁ ରେଖା ହେଲା ।

ଏହି ସ୍ଥାନରେ ମୋର ବଡ଼ ଭୁଲ୍ ହୋଇଗଲା, ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ହେଉଛି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେର କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଘାଟିରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଜଗୁଆଳ ଭୁମ୍ବା ଥିଲା । ମୁଁ ସେହି ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ରୂପି ଯାଇଥିଲେ ଅର୍ପ ରୂପି ସରକି

ନିରାପଦରେ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚାନ୍ତି; ମାତ୍ର ବିପଦବେଳେ ବିପଶାତ ବୁଦ୍ଧି ! ମୁଁ ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧ ଜୀବନ କାଳରେ ନାନା ଘଟଣା ହେଠି ଗୋଟି ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ତ୍ରଷ୍ଟବାବୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଗି ।

ସମ୍ମୁଖୀଣାଟି ବାଟ ରତ୍ନାର ଅଛି କି ନାହିଁ, ସନ୍ଧାନ ବୁଝି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ବସନ୍ତପୁର ପୌଜାର ପୌଜିବାରକୁ ସେ ତରରୁଷି ପଠାଇଥିଲି, ସେ ଯାଇଁ ଭୂପୁଁଙ୍କ ତରପର ଦାଟି ଜଗୁଆଳକୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ପାଇକର ଫଖ୍ୟା, ସେମାନଙ୍କର ଅସୁଶ୍ରଦ୍ଧର ବିବରଣ, କେତେବେଳେ ଗଡ଼କୁ ଯାଏ କରିବି ଉତ୍ସାହ ବିଷୟ ସମ୍ବାଦ ଦେବାରୁ ସେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ରାଜସୁଆଁ ମୁକାମରେ ଧରଣୀ ଭୂପୁଁକୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ରାଜସୁଆଁ ମୁକାମରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁଠାରେ ଯେତେ ଭୂପୁଁ । ଥିଲେ, ସମସ୍ତକୁ ସତ୍ତବ କରି ବସାତର ଦାଟି ମୁକାମକୁ ମୋତେ ଧରିବା ସକାଶେ ପଠାଇ ଦେଲା । ସେମାନେ ବନ୍ଧୁକ ତରବାରି ଧରୁ ଢର ଧର ପବତ ମୂଳଠାରୁ ଶିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଦାଟି ଦୁଇ ପାଖରେ ଗୁଡ଼ ଭାବରେ ଜଗି ରହିଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ସେ ହ୍ଲାନକୁ ମୁଁ ବଡ଼ ଭୟ କରୁଥିଲି । କାରଣ ଶବ୍ଦପକ୍ଷ ଗରିମୁଳରେ ପଥର ଉହାଡ଼ରେ ଲୁଚି ରହି ବାଟଚଲ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ କରିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଦାଟି ବାଟଟା ଏତେ ସଙ୍କିଷ୍ଟ ଯେ, ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଏକାବେଳେକେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ସମ୍ବାବନା ନ ଥିଲା ।

ଖୁବ୍ ଘେର ଦାଟିର ସନ୍ଧାନ ବୁଝି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ପୁନଃବାର ବସନ୍ତପୁରର ସେହି ପୌଜିବାରକୁ ପଠାଇ ଦେଲା । ଯାହା ସକାଶେ ପ୍ରଧୂତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ କଲି । ଏତେ ଲୋକ ପ୍ରଧୂତ

ହେବାକୁ ପୁଣି ହାତୀ କଣାକଣିରେ ପ୍ରାୟ ଦଶାଏ କାଳ ବିତଗଲ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇ ପବତ ଖର ପଡ଼ିଗଲଣି, ଆମ୍ବେମାନେ କାଣିଜୋର ପାରି ହୋଇ ଅନ୍ତରୁ ଦୂର ଯାଇଥିଛି, ବସନ୍ତପୁର ପୌଜିବାର ବସାତର ଦାଟି ତରଫରୁ ବ'ହୁତ ଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, ଦାଟିଠାରେ କେହି ନାହିଁ, ମୁକ୍ଳନରେ ରୂପ ଯାଉଛି । ଏତିକ କଥା ବୋଲି ଦେଇ ପୌଜିବାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ହୋଇଗଲ, ପଣ୍ଡାର ତଳୟ କରି ତାହାର ରେଟ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ସହଜ ଅନ୍ୟମନମ୍ବ ଭାବରେ ରକ୍ତବାକୁ ଲାଗିଲୁ । କାଣିଜୋର ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧତାଶ ଯାଇ ପବତ ମୂଳରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେବାମାଟକେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ରୁଦ୍ଧରେ ତିନି ଦିଗର ସମସ୍ତ ପବତ କେତେ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲ । ମୋ ସବାହା ହାତୀ ସମସ୍ତ ପାଇକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଥିଲା, ହାତୀଟା ମଧ୍ୟ ଚମକ ପଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲ । ମୋ ସମ୍ମୁଖ ଆଉ ଦୁଇ ପାଖରେ ପବତଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବହୁମଣ୍ୟକ ଲୋକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାର ମୋତେ ବୋଧ ହେଲ । ପରେ ବୁଝିଲି, ଯେତେ ଲୋକ ଥିବାର ଓ ଯେତେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ହୋଇଥିବାର ଅମୁମାନ କରିଥିଲି, ପ୍ରକୃତରେ ତେବେ ନ ଥିଲେ । ପୂର୍ବତ ଗହୁର ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚଥିତ ପ୍ରତିଧ୍ୟନ ମୋହର ଭ୍ରମ ଜାତ କରଇ ଦେଇଥିଲା । ସେ ହ୍ଲାନରେ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ କଲେ ଦଶଗୋଟା ବନ୍ଧୁକର ଆବାଜ ପରି ଶୁଣାଯାଏ ।

ମୁହଁର୍ଭିକ ପାଇଁ ହାତା ଉପରେ ବସି ତିନାକିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ସେ ହ୍ଲାନରେ ଛିଡ଼ା କରଇ ଦୁଇପାଖରେ କିଛି ଦୂର ହାତୀ ଦଉଡ଼ାଇ ଗୋଟାଏ ଉପଦୁକ୍ତ ହ୍ଲାନ ଅନ୍ଦେଶଣ କଲି । ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷବହଳ ହ୍ଲାନ ପାଇଲେ ସେ ହ୍ଲାନରେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ରଖି ଆବରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେବାବେଳେ କୌଣସି

ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଏବଟ ନାହିଁ । ସେ ଶ୍ଵାନଟା ପଢିଲା ଜଗଳମୟ, ଶମ୍ପୁଣର ଦୃଷ୍ଟିଗୋତର ଶ୍ଵାନ । ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ନାହିଁ, ସମ୍ମୁଖୀନଙ୍କେ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ଶତାବ୍ଦୀ ବନ୍ଦକ ଗୁଳ ବାରୁଦରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଥିଲ, କାଳେ ମୁଁ କାହାର ପ୍ରତି ବନ୍ଦକ ଚଳାଇବାର ହୃଦ୍ୟମ ଦେଇ ପକାଇବି— ପରାଜୟ ନିଶ୍ଚଯ, ଗୋଟାଏ ଅକାରଣ ରକ୍ତପାତ କାଣ୍ଡ କ୍ୟା ହେବ ? ସମସ୍ତ ବନ୍ଦକ ଲେମ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ କଲି । ସେହି ଶତ ବନ୍ଦକ ଆବାଜ ସହ୍ୟ ବନ୍ଦକ ଶକ ପରି ଶୁଣାଗଲ । ତେବେବେଳେ ମୋ ଭ୍ରମ ଦୂରିପାଇଲି, ତେବେ ତ ଭୂପୁଁଙ୍କ ନିକଟରେ ଏତେ ବନ୍ଦକ ନାହିଁ, ତୁଙ୍କାଟାରେ ପ୍ରତିଧ୍ୟନି ଶୁଣି ଏତେ ଭୟ କଲି । କୁଥା ଚିନ୍ତା, ସବୁ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ମୁଁ ହାତୀ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ସ୍ଵକ୍ଷମରେ ଆନନ୍ଦ-ପୁରକୁ ପଳାଇ ଅସିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଶମ୍ଭ ହାତରେ ପକାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଅସିବାକୁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଲ । ପଛକୁ ଦୁଷ୍ଟ ଅସି ବସନ୍ତପୁର ସେହି ଆମ୍ବତୋଟାରେ ଉପପ୍ରିତ ହେଲି । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଛେଣୀବନ୍ଦ କର ଆମ୍ବରକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରୁଅଛି, ଇତ୍ୟବସରରେ ଭୂପୁଁମାନେ ଅସି ଅନ୍ତମାନଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଗଲେ । ବେଷ୍ଟନକାଶ ଭୂପୁଁମଣ୍ୟା ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଥିଲ, ସ୍ଵକ୍ଷମରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରି ତଡ଼ି ଦେଇ ପାଇଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ବହୁମଣ୍ୟକ ଭୂପୁଁ ଉପପ୍ରିତ ଥିବାରୁ ଭରଷା ପାଇଲା ନାହିଁ ।

(ଉ. ସା. ୨'ଶ ଭଗ—୪୫' ସଖ୍ୟ)

—୦—

କେଉଁଥର ପ୍ରକାବିଦ୍ୱୋହ (ଶେଷାଂଶ)

ଭୂପୁଁମାନେ ମୋହ ନିକଟରେ ଉପପ୍ରିତ ହୋଇ କହିଲେ, ଧରଣୀଧର ବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ପିବାକୁ

ହେବ । ମୁଁ ଦିରୁକୁ ମାତ୍ର ନ କର ହାତୀରେ ଚଢ଼ି ଦଳବଳ ସମସ୍ତକୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେତି ବାହାରିଲି । ବସନ୍ତପୁର ପର୍ମିମଦିଗ୍ନ୍ତ ସେହି ବରାଶି ପବତ ମୂଳ ବସାଦର ଦାଟିଠାରେ ଭୂପୁଁମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ ଖଟିଜାଗା । ଧରଣୀଧରର ବଡ଼ଭାଇ ଗୋପାଳିଆ ସେହି ବସାଦର ଦାଟିର ରଷକ, ପୁଣି ସେ ଭୂପୁଁଙ୍କ ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ସେନାପତି । ଏହାର ଛମାସ ପୂର୍ବେ ତାହାକୁ ନିଜଗଡ଼ ଜେଲ-ଖାନାରେ ଦେଖିଥିଲା, ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଲୁହାର ବେଢ଼ି ପିନ ହରିକାଠରେ ବନା ଥିଲ । ଗୋପାଳିଆ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ, ବିଶାଳ ଶରୀର, ଶ୍ଵାଳ ଏବଂ ଭୟକର ବୃଦ୍ଧ୍ୟ ଦେହର ମାଂସପେଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ କାଷ୍ଟ ନିର୍ମିତ, ଗୌଡ଼ା ଗ୍ରୁଟ, ମୁଖଟା ପେଟ୍ଟା, ବିଶାଳ ଏବଂ ବିକୃତାକାର, ଭୟକର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚଷ୍ଟ, ଗୋଟାଏ ପୋଡ଼ି ପରି ବଳବାନ୍; ଲୋକଟା ଯେପରି ମୂର୍ଖ, ସେହିପରି ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଅତ୍ୟାଗୁଣ୍ୟ; ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ଲଜ୍ଜା ତରବାର ଓ କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶ ଦୁଇ ପାଖରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପଥର ଉପରେ ବସିଥିଲ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭୂପୁଁ କାଣ୍ଡ, ବାଉଁଶ, ଟାଙ୍କାଆ, ଲଜ୍ଜା, ଏରବାର ଧରି ଗୋପାଳର ହୃଦ୍ୟମ ଅପେକ୍ଷାରେ ତାହାକୁ ବେଢ଼ି ଛାଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଉପପ୍ରିତ ହେବାମାପକେ ରକ୍ତବର୍ଷ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚଷ୍ଟରେ କର୍କଣ ଘବରେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ବେଳୟାଏ ଗୁହଁଲ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବନୀ ଭବରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଛାଡ଼ାହୋଇ ତାହାର ଭୁଷଣ ଆକୃତି, ମୁଖର ଭବ ରୁହିଁ ରୁହିଁ ଦେଖୁଥାଏ । ଦଣ୍ଡକ ବାବେ ମୋ ପ୍ରତି ହୃଦ୍ୟମ ହେଲ— ‘ରୁଲ ରାଜୁଆ ଧରଣୀ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ।’ ମୁଁ ହାତୀରେ ବସିଲି, ଦୁଇହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଲଜ୍ଜା ତରବାର ଧରି ସେ ମୋ ପାଖରେ ବସି ମୋତେ ପରାଇଲା— ‘ତୋ ହାତରେ ପିଣ୍ଡର ଅଛିକରେ ?’ ମୁଁ କହିଲି— ‘ନା ।’ ସେ କହିଲା— “ଆଜା ଶୁଣ, ତୁ ଯେବେ ଗଡ଼କୁ ପଳାଇବାକୁ ବହାରିବୁ, ତେବେ ତୋତେ ହାଣି ପକାଇବି, ଜଣିଥା ।”

କମରରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଓ ତରବାର ବାନ୍ଧ, ଗୁଣଠା କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶ ହାତରେ ଧର ପୂଳିଶ ପଞ୍ଚାଶ କଣ ପ୍ରହରି ମୋତେ ବେଢି ରାଜସୁଆଁ ତରଫଳ ବାହାରିଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଯାଏ ସମୟରେ ପଞ୍ଚାଳୁ ପଞ୍ଚା ଲୋକ ରାଜସୁଆଁ ତରଫଳ ବସାଦର ଘାଟି ତରଫଳ ଆସୁଥାନ୍ତି । ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେହି ଲୋକ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରହରି ଡାକ ଦିଏ । “ହୃମିଆର”, ଆଗନ୍ତୁକ ଯେବେ ଜବାବ ଦିଏ—“ହୃସିଆର”, ତେବେ ତ କିନ୍ତୁ କଥା ନାହିଁ; ଯେବେ କିନ୍ତୁ ଜବାବ ନ ଦିଏ, ତେବେ ତାହାପ୍ରତି ହୃକୁମ ହୃଏ—ତପାତ୍ର, ତପାର, ତପାର । ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍କେତ ଥିଲ; “ହୃମିଆର” ବୋଲି ଡାକ ଦେଲେ ଯେ “ହୃସିଆର” ବୋଲି ଜବାବ ଦେବ, ସେ ଆମ୍ବପଣୀୟ ଲୋକ, ଜବାବ ନ ଦେଲେ ସେଇଟା ପରଲୋକ ।

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଯାଏର ପ୍ରାୟ ଅଧାଅୟ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଭ୍ରମଣ ଲୋକ ଧନୁରୁଣରେ କାଣ୍ଡ ବସାଇ ମୋତେ ଡାକ ଦେଲ—ବିରମାନନ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜ୍ୟାଏ ମୋତେ ଓପାସରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ କାମ କରଇଥିଲ ପର ? ଆଜି ତୋତେ ନିଶ୍ଚଯ ମାରିବ । ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ଶୁଣ ଭଡ଼ିଲ । ଆଉ ପାଏ ସେକେଣ୍ଡ ମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ, ସେହି ସମୟରେ ଶ୍ଵର କଲ, ମୃଶୁ ନିଶ୍ଚଯ, ଲତ୍ୟବସରରେ ପଛରୁ ଜଣେ ଲୋକ ଧାଇଁଅସି ସେହି ଧନୁରଧାରିର ଶୁଣ ମୁଠା ଧରିନେଲ ।

ବେଳ ଅନ୍ଦାଜ ତନିଟା ସମୟ, ଆମ୍ବମାନେ ରାଜସୁଆଁରେ ପନ୍ଥରୁଁ । ହାତରୁ ଓନ୍ଦାଇବା ମାତ୍ର ଧରଣୀ ଭୁବ୍ନୀ ମୋ ପାଖକୁ ଧାଇଁଅସି କହିଲ—“ମୋ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼, ମୋ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ ।” ମୁଁ ଶ୍ଵର ଭାବରେ ଛିନ୍ଦା ହୋଇଥାଏଁ, ମନରେ କଲ—

କଣ, କାଳ ଏହି ଲୋକଟା ମୋ ଅଧୀନରେ ସର୍ବେ କାମ କରୁଥିଲ, ଆଜି ଏହି ଟୋକାଟା ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିବ ? ମୋ ପୂଜାହାରୀ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ କାନ୍ଦିକାନ୍ଦ ପଛରୁ ଧାଇଁଅସି ମୋତେ କୁଣ୍ଡଳ ପକାଇ କହିଲ—“ଆପଣ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଲୁ ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ ତନ୍ଦାକଳି, ଧରଣୀ ହୃକୁମ ଦେଲେ ଗୋପାଳିଆ ମୋତେ ଏହିଲଗେ ହାଣି ପକାଇବ; ତନ୍ଦାନାହିଁ—ମାତ୍ର ମୋ ଲୋକ-ଶୁଣାଙ୍କୁ ଯେ କଷ୍ଟଦେବ । ମୁଁ ଗୋଡ଼ିତଳେ ନ ପଡ଼ି ଅବନତ ମସ୍ତକରେ ନମଦ୍ଵାର କରିବାରୁ ଧରଣୀ ମୋ ହାତ ଧର ଦେନ୍ଦର ତାହାର ବିଛଣା ପାଖରେ ବସାଇଲ ।

ଦିବା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ, ସ୍ଥାନାହାର କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଲ । ଧରଣୀର ଦରବାର ଘରର ଅନ୍ତରେ ମୋ ରାଷ୍ଟ୍ରବାସ ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଶ୍ଵମୁଦ୍ରିଆ ଘର ଦିଆଗଲ । ଶ୍ଵମୁଦ୍ରିଆ ଉତ୍ତରଟା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦର୍ଶ ପ୍ରତି । କେତେଟା ପଦ ଲଗା ଶାଳଗଜାରେ ବୃରିପାଖ ବାଡ଼—ସେହିପରି କେତେଟା ଶାଳଗଜାରେ ଉପର ନ୍ତଳ, ଉତ୍ତରେ ବସି ଆକାଶର ନଷ୍ଟତ ଗଣି ହୃଏ । କେତେଦିନ ପୂର୍ବେ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଥିଲ, ଭୁଲ୍ଲ ତଳଟା ଓଡ଼ିବା । ମୋ ଶ୍ଵମୁଦ୍ରିଆ ଦୁଆର ଆଗରେ ଲାଙ୍ଘା ରେବାର ଧର ପଞ୍ଚାଏ ଭୁବ୍ନୀ ମୋତେ ଜଗି ବସିଲ । ଶ୍ଵମୁଦ୍ରିଆ ପଛପଟରେ ମଧ୍ୟ ଜଗୁଆଳ ରହିଲେ । ମୁଁ ନିତାନ ଥଳ ପଡ଼ିଥିଲ । ଶୁକର ସେହି ଓଡ଼ା ମାଟି ଉପରେ ବିଛଣା ପାରିଦେଲ । ସନ୍ଧିଆ ଉତ୍ତରେ ଆସାର କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲ । ଶୋଇ ପଡ଼ିବାର ଅନ୍ତରଣ ଉତ୍ତରେ ପଣକୁପଣ ଜନା ମୋ ଉପରକୁ ଉଠି କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶ୍ଵମୁଦ୍ରିଆ ଉତ୍ତରେ ଓଦାମାଟି ଉପରେ ଜନାଖାଡ଼ ଶୁଳୁଥୁଲେ, ମୋତେ ଆଗରୁ ଜଣା ନ ଥିଲ । ଶୋଇବ କଣ ? ଦେହଯାକ ନିଧାଁ ଲାଗିଲ ପରି ଜଳୁଥାଏ । ଦେହ

ଆଉଁବାରେ ବିରଣୀ ଉପରୁ ଜନ୍ମା ତଢ଼ିବାରେ ରାତ୍ରିଟା ବିତିଗଲା । ସଶାଳେ ଧରଣୀଧରର ଦରବାର ବସିଲା । ରହିଆଥିବୁ ଭୂମ୍ବାମାନେ ଆସି ହୁଣ୍ଡ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆଜି ଭୂମ୍ବାପୀତି ଗୋଟାଯାକର ଭାର ଆନନ୍ଦ, ମେନେଜର ଧରା ପଡ଼ିଛି । ପାଠକମାନଙ୍କ ବୁଝିବା ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଧରଣୀର ସନ୍ତିତ୍ର ବୃଦ୍ଧନ୍ତ ଏବାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଧରଣୀଧର ଗୋଟାଏ ଭୂମ୍ବା ପିଲା । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରୂତା ଭଞ୍ଜି ତାହାକୁ କଟକ ପଠାଇ ସର୍ବେ ପଡ଼ିଇଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଖରଚରେ କଂକଣ କେଉଁଥିର ବସାରେ ରହି ସର୍ବେ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସ୍କୁଲରୁ ପାସ କରି ଆସି କେଉଁଥିର ରାଜସରକାରରେ କେତେକ ମାସ ସର୍ବେପୂର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉପରେ ପ୍ରଭୁର କରିଦେଲୁ—ମହାରାଜ ପ୍ରକାପୀତିକ,

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ । ସେ (ଧରଣୀ) କଟକରୁ ମହାରାଜୀଙ୍କ ଧର୍ମପୂର୍ବ ହୋଇ ଆସିଛି; ରାଜ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟ ବିରୂର କରିବ । ଭୂମ୍ବା ପ୍ରକାଶନ ନାନା କାରଣରୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଧରଣୀ ଏହି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାସକେ ସମସ୍ତେ ତାହାର ବଣ୍ୟତା ସ୍ଥିକାର କରି ରାଜଶକ୍ତିକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧରଣୀର ଆଦେଶ ଲୁଧନକାଶ ଅନ୍ୟ ଜାଣିଯୁ ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କର ଏବେ ରାଜାଙ୍କ ଖମାରିର ଲୁଟତିରାଜ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେଜଣ ପୋଳିସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଧରି ଦେନିଯାଇ କଏଦ କରି ରଖିଥିଲେ । ସିଂହଭୂମି ତରଫର ମହାପାତ୍ର ନାମକ ଗୋଟାଏ ଭୂମ୍ବା ଆସି ଧରଣୀ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲା । ଏ ଲୋକଟ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ମାଳମକଦମାର ଅବସ୍ଥା ବୁଝେ । ମେଲିର ପ୍ରାବିଲ୍ ଦେଖି ମହାରାଜା ନିଜଗତ ପରିଣ୍ୟାପଦ୍ଧତିକ ଆନନ୍ଦ-ପୁରକୁ ଘରି ଯାଇଥିଲେ ।

* ପରିଲେକ ଗତ ମୁଖ୍ୟମ୍ବୁଦ୍ଧ ରଥ “ଦୁଇଲ ସାହିତ୍ୟ”ର ୧୧ ଭାଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟାରେ ମେଲିର ଯେଉଁ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।—“ଏ ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, କେଉଁଥିରର ଭୂତପୂର୍ବ ମହାରାଜା ଧନୁର୍ଜୟ ନାରୂତା ଭଞ୍ଜିଦେବ ବଢ଼ି ପ୍ରକାପୀତିକ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସରରେ ପ୍ରକାମନେ ବିଶେଷତଃ ଭୂମ୍ବାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତରିତ ହେଲାକିମିତ ହେଲାକି ମେଲି ବାନ୍ଧିଥିଲେ । ଧରଣୀଧର ନାୟକ ନମକ ଜଣେ ଭୂମ୍ବା ଯୁଦ୍ଧକ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ଦଳପତି ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହର ସ୍ଵତ୍ରପାତ୍ର ହେବୁପେ ହୋଇଥିଲା । ଧରଣୀଧର ରାଜଦତ୍ତ ବୃଦ୍ଧିରେ କଟକ ସର୍ବେ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷା କରି, ପଶ୍ଚାତ୍ ରହିଥିଲେ ରାଜରେ ବିନା ବେତନରେ କେଉଁଥିରର ସର୍ବେପୂର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଏହି ଦମୟରେ କେଉଁଥିର ସିଂହଭୂମିର ସ୍ଥାନ ବିବାଦ ଉପରୁ ତୁମ୍ଭେ ଧରଣୀଧର ବିବାଦପୁଲକୁ ପ୍ରେରତ ହୋଇଥିଲା । ଯେତେକୁ ଯାଇ ଯେ ଶୁଣିଲେ ଯେ ବିନାଦୋପରେ ତାହାର ଭାଇ ଏବଂ କେତେଜଣ ଭୂମ୍ବା ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କାରାରୁକ ହୋଇଥିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଫେରିଲେ ଏହି ଦୁର୍ଦଶା ଘୋରକରିବ । ଧରଣୀ ଏହା ଶୁଣିଲାଗଣି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ତାହାର ଶ୍ୟାଳକ ନିରେତ୍ର ମହାପଦ କୁହୁରେ ଆସି ଦେଲା ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବରଣ ନିବରଣ-ବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ଭୂମ୍ବାମାନଙ୍କୁ ମତାଇ ଦେବା ସମ୍ଭବ କଲା । ୧୯୯ ମସିହାର ଜନ୍ମବାତ୍ର ମସରେ ସେମାନେ କମିଶନର ସହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏକ ବିବରଣ ପତ୍ର ଏବଂ ତାହାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଲିପି ମୟୁରଭରସ ମେନେଜରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କିନ୍ତୁ ଫଳ ନ ଦେବାର ଦେଖି, ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବରଣ ନିମିତ୍ତ ଧରଣୀଧର ଭୂମ୍ବାମାନଙ୍କର “ନୟକ,” ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ପୂରିଆତ୍ମକ ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଲା । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚଶିତ ଭୂମ୍ବା ତାହା ନିକଟରେ ହୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଗୁମ୍ରୁ ବୃତ୍ତ ଲୋକ ଶାନ୍ତିର ଅଭ୍ୟାସରକାହାଣୀ ତାହା ନିକଟରେ ଦ୍ୱିପତ୍ର ହୋଇଥିଲା । ଧରଣୀଧର ନିଜ ଦଳବଳ ଯେତି ପେମନଙ୍କର ଆହୁତ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତି ନିବାହ ନିମିତ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କ ଖମାରି ଲୁଣ୍ଠନ କରିଯାଇଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ତିନିଗୋଟି ତୋପ ଓ ଆର କେତେବୁନ୍ତିଏ ଅହି ଶ୍ୟାମ ସମ୍ବାଦ ହୋଇଥିଲା । ମହାରାଜା ଏପରୁ ଦେଖି ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ି କଟକ ପଳାଇ ଆପିଲେ ।”—ପ୍ରକାଶକ ।

ସଖାଳିଙ୍କ ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟ ଧରଣୀଧର ବାବୁ ଦରବାର କରି ବସିଥିଲୁଛନ୍ତି, କେଉଁଝର ଭୁବ୍ନୀପୀଡ଼ିର ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଭୁବ୍ନୀ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ମୋତେ ତଳବ ହେଲା । ଧରଣୀ ମୋତେ ପାଖରେ ବସାଇ ପରିଚିଲ—“ଫଳରମୋହନ ବାବୁ, ଭୁବ୍ନର ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କହିବାର ଅଛି ?” ମୁଁ ତତ୍କଷଣାତ୍ ଜବାବ ଦେଲା—“ମୋହର ଆଉ କଥା କଣ ? ମୁଁ କିଛି ଏ ଦେଶ ଲୋକ ଦୁଷ୍ଟ, ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଗୁକରି କରିବାକୁ ଆସିଛି । ମହାରାଜା ମୋତେ ମେନେଜରରେ ରଖିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା ରୂପିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଅଧିପତି । ପ୍ରକୃତରେ ଏଇଠା ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ । ମୋତେ ମେନେଜରରେ ରଖିବେ ତ ରହିବ, ନୋହିଲେ ଦେଶକୁ ରୂପିବି । ମୋହର ଆଉ କହିବାର ବୋଲିବାର କଣ ଅଛି ?” ଧରଣୀ କହିଲା, “ସତ କହିଲା, ବାବୁଟା ସତ କହିଲା । ଆମ୍ବ ଭୁବ୍ନକୁ ମେନେଜରରେ ରଖିବୁଁ ।” ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ଧରଣୀ ପରିଚିଲ, “ଭୁବ୍ନୀମାନେ କଣ କହୁଛ ?” ସମସ୍ତ ଭୁବ୍ନୀ ଏକବାକ୍ୟରେ ଚକାର କରି କହିଲେ, “ନାହିଁ - ନାହିଁ, ଏ ଲୋକକୁ ମେନେଜରରେ ରଖାଯିବ ନାହିଁ । ଏ ହେଲା ମହାରାଜା ତରଫର ଲୋକ ।” ଧରଣୀ କହିଲା—“ମହାରାଜା କଣ ହେ ! ଆମ୍ବ ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟ, ଆମ୍ବ ମହାରାଜା, ଏତ ଆମ୍ବର ମେନେଜର ।” ମୁଁ ଯେ କହିଥିଲା—ଏ ରାଜ୍ୟଟା ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କର, ଏ କଥାଟା ଶୁଣି ତେର ଭୁବ୍ନୀ ମୋ ଉପରେ ଖୁସି ହୋଇଗଲେଣି । ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅଲବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ପ୍ରକୃତ କେଉଁଝର ରାଜ୍ୟଟା ସେମାନଙ୍କର; ଇଚ୍ଛାକଲେ ପୁରୁଣା ରାଜାଙ୍କୁ ଦାହାର କରିଦେଇ ନୁଆରାଜା ନିଯୁକ୍ତ କରିବ ର ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛି । ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ନିରାକ୍ରମ ମୂର୍ଖ ଧାରଣା ହେଉଥିଲେ ଏଥିପୁରେ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ମେଲି କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରକାର ମାରମ୍ବକ ବିଶ୍ୱାସର ବିତହାସିକ କାରଣ—

ଦ୍ୱାଦ୍ସମ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧୁରଭଞ୍ଜ ଏବଂ କେଉଁଝର ଗୋଟାଏ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ମଧୁରଭଞ୍ଜ ରାଜଧାନୀକୁ ଯାଇ ହାରିଗୁହାର କରିବା ଅତି ଦୂରବର୍ଜୀ କେଉଁଝର ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସୁରଧାଜନକ । ଏଥି ସକାଶେ ଭୁବ୍ନୀମାନେ ଏ ମଧୁରଭଞ୍ଜ ରାଜଟଙ୍କରୁ ଗୋଟିଏ ପିଲ ରୈର କର ଆଣି କେଉଁଝର ରାଜଗାନ୍ଧରେ ବସାଇଥିଲେ । ନୃତ୍ନ ଗାନ୍ଧରେ ବସିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ନ ଥିଲା । ଯୋଡ଼ା ଏ ଭୁବ୍ନୀ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ି ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ହେଲେ । ମଧୁରଭଞ୍ଜରୁ ଅପଢୁତ ଶିଶୁରାଜା ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ି ରାଜସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ଗଲେ । ରାଜା ଗନ୍ଧନସିନ ହେଲା ଉତ୍ସରେ ଗୋଟାଏ କାନ୍ତି ଅପରାଧୀ ଭୁବ୍ନୀ ସିଂହାସନ ଆଗରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ପଡ଼ିଗଲା । ରାଜସାହେବ ଗାନ୍ଧରେ ବନ୍ଦ ତାହା ବେକରେ ଗୋଟାଏ ଲଦ୍ଧ ତରବାର ଝୁଲୁଇ ଦେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ—ଅପରାଧୀ ଭୁବ୍ନୀକୁ ହାତୀ ପକାଇବାର ଅଧିକାର ରାଜାଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ କେଉଁଝର ନତନ ରାଜା ଗନ୍ଧନସିନ ହେବା ସମୟରେ ସେହି ପରି ଅଭିନୟ ହୋଇଥାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାଦ୍ସମ କାରଣ—ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜୋର । ନିଜଗଢ଼ର ଦେଇର କୋଣପ୍ରିତ ଗୋଟିଏ ଅରୁତ ପଦ୍ମତଣ୍ଟେ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜୋର ପ୍ରବାହିତ । ସେହି ଜୋର ଜଳ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ବହିଯାଇ ବୈଚିରଣୀ ନଦୀରେ ପଡ଼େ । ନିଜଗଢ଼ ମୁକାମରୁ ପାଦତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବା ସକାଶେ ଯେଉଁ ବାଟ ପଡ଼ିଅଛି, ପଦ୍ମତ ମୂଳରୁ ଉଠି ଅନ୍ତରୁ ଦୂରକୁ ଗଲେ ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜୋର ପଡ଼େ । କେଉଁଝର ନିଜଗଢ଼ ଗ୍ରାମଟା ପଦ୍ମତ ଉପର୍ଯ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବାଟପାଖ ପଦ୍ମତ ଶୃଙ୍ଗର ଅତି ଅନ୍ତରୁ ଅଂଶ ମାତ୍ର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ଗୋଟିଏ ମାହାର ଶୋଳଦେଲେ ଜୋର ଜଳଟା ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ନ ଯାଇ

ପୂର୍ବ ଦିଗ୍ନ୍ୟ ନିଜଗଢ଼ର ସମସ୍ତ ବିଲରେ ମାଡ଼ିପାଣ୍ଠା । ଜୋର ଖୋଲା କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ସେହି ମାଛକାନ୍ଦଣା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ଜୋର ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ଅନୁମାନ କଲି, ଏହି ଜୋରଟି ନିଜଗଢ଼ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଆପୁକର ଏବଂ ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟପ୍ରଦ ଅଟେ; ମାତ୍ର ଯେ ପ୍ରକାର କନ୍ତୁଣୀ ଶ୍ରୀର କରିଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଯାଇଥିଲା, ସେଥିରୁ ସେପରି ଉପକାର ଲାଭର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ଅନୁମାନ କଲି, ଜୋର ଦୁଇ ପାଖରେ ଉଚ୍ଚ ପଦତ ଶିଖ, ଉଚ୍ଚର ପଟରେ ଜୋର ପ୍ରୋତ୍ତନଳ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବନ୍ଦ ବାନ୍ଦଦେଲେ ଗୋଟିଏ ହୃଦ ପରି ପାଣି ଜମା ହୋଇଯିବ । ପୂର୍ବ ଦିଗ୍ନ୍ୟ ମାହାର ଖୋଲିଦେଇ କବାଟ ଲଗାଇଦେଲେ ଇଚ୍ଛାନ୍ତୁସାରେ ସମୟରେ ତ୍ରାମ ମଧ୍ୟକୁ ଜଳ ନେଇ ହେବ । ଏଥରେ ଯେତେ ଅନାବୁଦ୍ଧି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଫଳୀ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି କୁହେ, ପଦତ ମୂଳରୁ ପୂର୍ବ ଦିଗ୍ନ୍ୟ ନିଜଗଢ଼ ତ୍ରାମକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ କରି କେନାଳ ପରି ଗୋଟାଏ ନାଳ ଅଛି । ବୃଦ୍ଧି କାଳରେ ମାତ୍ର ଜଳ ଥାଏ, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଶୁଣ । ସେଥିରେ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଲେ ଗଡ଼ିବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ଥାନ, ପାନ ଏବଂ ବାହୁର ଫଳୀର ଆବାଦ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଉପକାର ହୁଅନ୍ତା । ଗଡ଼ିବାସୀ ଯେ ହବଦା କୁଟ ଭେଗ କରୁଅଛନ୍ତି, ହଳ ଜଳ ବ୍ୟକ୍ତିବାର କଲେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା ହୁଅନ୍ତା, ଆଉ କୁଟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ଜୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ଆନୁମାନିକ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟଯ ଆବଶ୍ୟକ । ଗଡ଼ିର ଅସିଷ୍ଟାନ୍ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନ୍ତ ଦାସ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ । ମୋ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା ।

ଜୋର ଦେଖି ବାହୁଦ୍ଧିବା ଉତ୍ତରେ ମହାରାଜା ବିଚିତ୍ରାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କୁ ପରିଚିଲେ—“ଜୋର ଦେଖି

ମେନେଜର ବାବୁ କ’ଣ କହିଲେ ?” ବିଚିତ୍ରାନ୍ତରବାବୁ କେବଳ ଏତିକି କଥା କହିଲେ ଯେ, “ମାହାର ଖୋଲାଇଲେ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ଟରଚ ହେବ ।” ମହାରାଜା ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ମେନେଜର ବାବୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରିବାକୁ ରୁହାନ୍ତି ।” ମହାରାଜା ମୋତେ ସେ ସମ୍ବଲରେ କିଛି କଥା ପରିଚିଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ମୁଁ କଟକରୁ ଖୁବ୍ ମୋଟା ବିତାଏ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚର ଲୁହା ସାବଳ ଅଣାଇ ଦେଲା । ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜଳ ନିଜଗଢ଼ ମୌଜା ବିଲକୁ ଅଣାଯିବା ସକାଶେ ଦବତ ଶୁଙ୍ଗ ଭାଙ୍ଗି ମାହାର ଖୋଲା ଲାଗିଲା । ସେଥିରେ ଉଞ୍ଜି ନିପୁର ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ ନିଜଗଢ଼ କରେଇର ଆସିଷ୍ଟାନ୍ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନ୍ତ ଦାସ । ଦୁଇଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବେଠିରେ ଧରଇ ଆଶି କାମରେ ଲଗାଇ ଦିଆଗଲା ।

ଆସିଷ୍ଟାନ୍ ମେନେଜର ବାବୁ ଆନନ୍ଦପୂର ଅପିସରେ ପେଦାର ଥିଲେ । ଲୋକଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମୀ—ସ୍ଥାନାହାର ନ କର ସଖାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କର୍ମିଠାରୁ ଗୁଣ ଦେଖି ମହାରାଜା ନିଜଗଢ଼ ଇଲକାରେ ତାଙ୍କୁ ଆସିଷ୍ଟାନ୍ ମେନେଜରରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବିଚିତ୍ରାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କର ଇଙ୍କା—ସେ ଯେପରି ପରିଶ୍ରମୀ ବେଠିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପରିଶ୍ରମୀ ହୁଅନ୍ତା । ଦୁଇଁ ବେଠିଆମାନେ ମାହାର ଖୋଲାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଦଶ ପନ୍ଦର ସେଇ ଓଜନ ସାବଳରେ ସଖାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥର ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ହେବ, ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ମଧ୍ୟରେ ବାରଟା ସମୟରେ ଖାଇବା ସକାଶେ ଦୁଇଦଶା ହୁଟି । କାମରେ କିଞ୍ଚିତ ତିଲ କଲେ ବେଠିଆ ବାହୁଦ୍ଧିଆ ଖାଏ । ଯେଉଁ ବେଠିଆଟା ଦୁଇ ଗୁଡ଼ଳ ବାହୁ ଆଶିଥାନ୍ତି, ସେ ରୋଷେଇ କରି ଖାଉ, ଯେଉଁ କଙ୍ଗାନଟାର ଘରେ କିଛି ନ ଥିଲା, ରୁଦ୍ଧଳ

ଆଗି ପାଇ ନାହିଁ, ସେଲାଟା ଓପାସରେ ଶୋଉ; ବେଠେଆକୁ ପୁଣି ରୁଅଳ ଦିଆ ଯିବ କ'ଣ ?

ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟ ପାଇ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଭୁଲ୍‌ ଏକଯୋଟରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦିହାଇଗଲେ । ଇଚ୍ଛା, ଅୟିଷ୍ଟାଙ୍କ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିନ୍ତାନନ୍ଦ ଦାସକୁ ହାଣି ପକାଇ ରଜାଙ୍କୁ ବାହାର କାହିଁ ଦେବେ । ବିଚିନ୍ତାନନ୍ଦ ବାବୁ ହାତରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ନିଯୁପ୍ତ ହାଣ ଖାଇଥାନ୍ତେ । ପକାଇ ଯାଇ ରଷା ପାଇଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଧରଣୀଧର ଭୁଲ୍‌ କଟକରୁ ଆସି ଆପଣାଙ୍କ ମହାରାଣୀ ପୁନ ବୋଲ ପରିଚୟ ଦେବାରୁ ତାକୁ ମହାରାଜା ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଯାଇଥିଲା । ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ - ରଜାଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେବାର ଏବଂ ନୂତନ ରଜା ନିୟୁକ୍ତ କରିବାର ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ହେଲା । ଏସଙ୍କରମରେ ଦୂରବଞ୍ଚୀ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିଗଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ବିଷୟ ଆରମ୍ଭ କରିଯାଉ !

ସେ ଦିବସ ମୋହର ମେନେଜର ନିୟମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚଢ଼ାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ଉତ୍ସବର ଦରବାର ଭାଙ୍ଗ ହେଲା । ସେବନ ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଛୁମୁକ୍ତିଆ ଭିତରେ ଜନାଙ୍କ ଉପ୍ରାତ, ନିଦ୍ରାର ଅଭାବ । ବିଶ୍ୱାସ ଦିନର ଦରବାର ଆରମ୍ଭରେ ମୋତେ ମେନେଜରର ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଯିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠିଲା । ଅଧିକାଂଶ ସରଦାର ମୋତେ ମେନେଜରର ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଯିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ କରିବାରୁ ମହାରାଣୀ ପୁନ ଧରଣୀଧର କହିଲେ, “ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଯୋଗ୍ୟ ଲେକ ମୋ ପାଖରେ ନ ରହିଲେ ଏତେବେଳେ ରଜ୍ୟଟା କିପରି ଚଳାଇ ପାରିବ ? ଅଛା, ଭୁଲ୍ୟେମାନେ ତ ଏତେ ଲେକ ଅଛ, ଏହି

ବାବୁଙ୍କୁ ଛିଡ଼ା କରଇ ଦେଲ—ଏହି ବୃଦ୍ଧବେନ, ଶୁଣବନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଲେକ ବାହାର କଲ, ତାକୁ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବି, ପକାଇମୋହନ ବାବୁଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେବି ।” ସେ ସମୟରେ ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଲେକ ଧରଣୀଧର ଦେବାବତାର ବୋଲ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଗଲି ।

ଭୁଲ୍‌ମାନେ ନିତାନ୍ତ ଆରଣ୍ୟ ଲେକ । ନିଜ ଦେଶ ବନ ପରିତ ଛୁଟି ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯିବା ଇଚ୍ଛା କରିଛି ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ, ସୁକ୍ରବଂ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଅସ୍ତିତ୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କର ଏକାଦେଶକେ ନ ଥିଲା । ଭୁଲ୍‌ମାନେ ଜାଣିଥିଲେ, ଜିଣେ ମହାରାଣୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ରଜାଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିଶ୍ଵର । ତାହାଙ୍କ ରଜଧାନୀ କଟକରେ । ଧରଣୀଧର କଟକ ଯାଇଥିଲେ । କେଉଁଝର ମହାରାଜା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିରାଗ କରିବାରୁ ମହାରାଣୀ ଧରଣୀଧର ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୂର୍ବ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ କେଉଁଝର ମହାରାଜା ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥକୁ ସେହି ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟ ଧରଣୀଧର ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରିବା କାହାର କିନ୍ତୁ ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବକାଳର ମହାପାତର ଭୁଲ୍‌ ସମସ୍ତ ସରଦାର ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପୁଣ୍ଡ ଭାବରେ ବୁଝାଇଥାଏ, ଫଳରମୋହନ ମହାରାଜା ତରଫର ଲେକ, ସେ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ ଭୁଲ୍‌ମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ କରିବ । ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ; ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ମୋ ବିଦିତରେ କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ଧରଣୀଧରର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛିମାତ୍ର କଥା ବୋଲିବାକୁ ତାହାର ସାହସ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ସରଦାରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହାରାଣୀ ପୁଣ୍ଡ ଧରଣୀଧର ଭୁଲ୍‌ ମୋତେ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ନିୟୁକ୍ତ ପଦ ଉପରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ—“ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟ ଧରଣୀଧର

ଭୁବ୍ରୁଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୀଗରେ ଏହିପରି ଦସ୍ତଖତ ରୁଳିଥାଏ ।”

ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ କିମ୍ବାକୁ ହୋଇ ଦରମା ବିଷୟ ଉଚ୍ଛଵାପନ କଲି । ମହାରାଣୀ ପୁନି ଆଜ୍ଞା କଲେ—
କେହି କର୍ମଶା କିମ୍ବାମ ଦରମା ପାଇବେ ନାହିଁ ।
ଆସେ କେଉଁର ରଜ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟ ବିରୂର କରିବ କୁ ଅସିଛୁଁ । କେହି ପ୍ରଜା ଶକ୍ତିରେ ଦେବେ ନାହିଁ । ମୁଁ
ନିତାନ୍ତ ଓଜର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା—ବାଲେଶ୍ଵରରେ
ମୋହର ତେର କୁଟୁମ୍ବ ଅଛନ୍ତି । ଦରମା ନ ପାଇଲେ
ସେମାନେ ରଣା ପାଇବେ କିପରି ? ଅନେକବେଳ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ମୁଁ ଦୃଢ଼ତ୍ରୁପେ କହିଲା, ‘ଦରମା ନ ପାଇଲେ ମୁଁ
ଗୁକର କରି ପାଇବ ନାହିଁ । ମୋହର ଗୁକର କରିବାକୁ
ନିତାନ୍ତ ରଙ୍ଗା, ଏ ବିଷୟ ଭୁବ୍ରୁଁ ମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବା
ଏବଂ ଧରଣୀ ଓ ଭୁବ୍ରୁଁ ସରଦାରମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନ୍ୟ
କରଇ ସମୟ କାଟିବା ମୋହର ଉଦେଶ୍ୟ । ଏହି
ଉଦେଶ୍ୟରେ ସମୟ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ
ଭୁକ୍ତା ବିଷୟ ଦେନେ ଏ ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ଲାଗଇ
ଦିଏ ଯେ, ଯେଥିପାଇଁ ବାଦାନ୍ତବାଦର ଅନେକ
ସମୟ କଟିଯାଏ, ମହାରାଜା କିମ୍ବା ରଜପରିବାର
ବିପକ୍ଷରେ କୌଣସି ଦ୍ୱାୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ
ସମୟ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ବାଦାନ୍ତବାଦ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବେତନ ସୁରୁପ ସାତମାଶ ଜମି ନିର୍ମାଣରେ
ଭୋଗ କରିବାର ଛିର ହୋଇଗଲା ।

ରାଜସୁଆଁକୁ ଅନ୍ତିବାର ଆଜି ତୃଷ୍ଣୟ ରହି
ଉପସ୍ଥିତ । ଗତ ଦୁଇ ଶମ୍ଭିରେ ଶୋଇବାକୁ ପାଇନାହିଁ ।
ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ରାଜସୁଆଁ ମୌଜାର
ପଧାନ ମେତେ ଝଣ୍ଡେ ଝଣ୍ଡା ପୁରୁଣା ବୁବେଇ
ଦଉଡ଼ିବୁଣା ଖଟିଆ ଆଣି ଦେଲା । ଗୁକର ତାହା
ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଶେଯ ପାରି

ଦେଇଥିଲା । ଆହାରନ ସମାପ୍ତ କରି ଖଟିଆ ଉପରେ
ସାଇ ବସିଲା । ମନରେ ଭାର ଆନନ୍ଦ, ଏହି ଦଦର
ଖଟିଆ ଖଣ୍ଡିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦ୍ୱିତୀଯବି-
ନିର୍ମିତ ପର୍ଯ୍ୟକ ବିଶେଷ । ଗତ ଦୁଇ ରହି ଶୋଇ
ପାରିନାହିଁ, ଆଜି ଭଲକରି ଶୋଇବି । ଗୁକରକୁ
ତାକଦେଲି—ତିଲମରେ ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଖୁଁ, ତେର
ରତ୍ନମାର୍ଫ ପୂରଇ ଆଣି ଦେ । ଜଙ୍ଗା, ଭଲ କରି
ଗୁଡ଼ାଖୁଁ ଖାଇ ଶୋଇବି । ଗୁକର ଗୁଡ଼ାଖୁଁ ସାଜି ଆଣି
ମୋ ଆଗରେ ତିଲମ ନିଆଁ ଭଲକରି ପୁର୍ବିଲା । ରତ୍ନ
ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ଦପ୍ ଦପ୍ କରି ଜଳ ଉଠୁଆଏ ।
ଗୁକର ମୋ ହାତକୁ ହୁକା ବଡ଼ାଇ ଦେଲା । ହା
ଅଢ଼ସ୍ତ୍ର, ଏ କଣରେ ! ମୁଁ ଖାଇବା ହାତରେ ଧରି
ହୁକା ବିନଟାରେ ଯେମନ୍ତ ମୁଁ ଲଗାଇଛି, କିପରି
କେଜାଣି ହୁକା ନାଳିରୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ତିଲମଟା ଖସି
ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଅଜାତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ହାଁ ହାଁ,
ହାଡ଼ୀ, ହାଡ଼ୀ, —ହାଡ଼ୀ ହାଡ଼ୀ ରତ୍ନ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ
ମୋ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ିବାଏ, ବିଲଣ ଗୋଟିକରେ
ପଡ଼ି ମେଲିଗଲା । ହାଡ଼ୀ ହାଡ଼ୀ ହୋଇ ଖଟିଆ ଉପରେ
ବସିଲା । ହାତ ବୁଲଇ ଦେଖିଲା, ଦେହରେ ପାନ ବଡ଼
ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ଫୋଟକା ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି ।
କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଫୋଟକା ବାହାର ନାହିଁ, ଭୁକ୍ତାଟାରେ
ଜଳୁଅଛି । ସେହି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ
ବଡ଼ ହସ ମାଟ୍ଟିଲା । ମନରେ କଳି, ବିପଦ ଏହିପରି
ଅକମ୍ପାତ୍ର ଆବସି ।

ମୁଁ ମହାରାଣୀଙ୍କ ପୁନି ଧରଣୀଧରଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ, ଏ
କଥା ଭୁବ୍ରୁଁ ପୀଡ଼ିରେ ପ୍ରଗ୍ରହ ଦୋଇଗଲାଣି । ଧରଣୀ-
ଧରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୋ ପ୍ରତି ଭାର ଦିଶ୍ୟାଏ, ରଜକାର୍ଯ୍ୟ
ନିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋ ପରମଣ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରନ୍ତି
ନାହିଁ । ଧରଣୀଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ
ଦେବତାତୁଳ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ । ପ୍ରତିଦିନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମ-
ମାନଙ୍କରୁ ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା ତିରିଲ ଶଙ୍କ ବଜାଇ

ହଳଦୂଳ ଦେଇ ଧରଣୀକୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଧରଣୀଧର ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ, ତରିମାନେ ହଳଦୀ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ବେଇ ତହିଁ ବାଦ ପୂଲ ଦେଇ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଧରଣୀର ପୂଜା ସମାପ୍ତ ହୋଇ ଗଲେ ମୋ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ କିନା, ସେଥିପାଇଁ ମୋହର ପୂଜା ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି କହେଁ — “ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ମା, ମୋ ଗୋଡ଼ ଛୁଅଁନା । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ରୂପର, ମୋର ପୁଣି ପୂଜା କ'ଣ ?” ଧରଣୀ ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତି, ମୋ ଗୁମୁତ୍ତିଆକୁ ଆସି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ପାନ ଖାନ୍ତି । ଏ କଥା ଗୋପାଳିଆ ଆଉ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ଗୋପାଳିଆ ପୂର୍ବେ ଅପରାଧ କରିଥିବାରୁ କେଉଁର ଜେଲଖାନାରେ ହରିକାଠରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମହାରାଜଙ୍କ ଉପରେ, ମୁଁ ମହାରାଜଙ୍କର ମେନେଜର, ସୁତରଂ ମୋ ଉପରେ ତାହାର ବଡ଼ ରଗ; ମୋତେ ହାଣି ପକାଇବାକୁ ତାହାର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା । ଅନେକ ଥର ମୋତେ କଟମଟ କରି ରୁହିଁ ରହେ — ତୁଁ । ଏଇଟାର ବେଳେ ଯିମିତିକା ଲମ୍ବା ହେଲାଛି, ହାଣି ଦିଅନ୍ତ ପର । ମୋତେ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଭୁମ୍ବା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବନୀ କରି ରଖିବାକୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା; ମାନ ଧରଣୀ ଭାବୁରେ ସେମାନେ କିଛି କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ଧରଣୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ମୋତେ ଧରି ନେଇ ବଣକୁ ପଳାଇବା ପାଇଁ ମହାପାତ୍ର ଆଉ କେତେଜଣ ଭୁମ୍ବା ଗୋପନରେ ପରମର୍ଶ ଲାଇ କଲେ । ସତକୁ ସତ, ଦିନନ ମୋତେ ଦେନ୍ଦ୍ରିୟବା ପାଇଁ ବେଢ଼ିଗଲେ । ଧରଣୀ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଧାଇଁଆସି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ମୋତେ ଛାଡ଼ାଇ ନେଲା ।

ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ; ମାତ୍ର ମୋ ଗୁମୁତ୍ତିଆ ରୂପ ପାଖରେ ଟାଙ୍ଗିଆ—କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶଧାରା ପାଇକ ପହର ବସିଥାଏ ।

ମୁଁ ରାତିରେ ଅନେକଥର ବାହାରକୁ ଉଠେଁ । ପ୍ରଦୟ ପାଇକେ ବସି ତୋଳାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଖୁବ୍ ଚେଜରେ ସେମାନଙ୍କୁ କହେଁ — “ଆର, ତୁମ୍ଭେମାନେ ପହରରେ ତିଲ କରୁଛ ? ଏଠି ଜଣେ ଠିଆ ଦୃଅ; ସେଠି ଜଣେ ଠିଆ ହୋଇ ପହର ଦିଅ ।” ଏତର ଚେଜ କରି କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ— ମୁଁ ହାକମ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ବନୀ ନୁହେଁ; ପାଇକମାନେ ହାକମ ଦୁଆରେ ପହର ଦେଉଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମନରେ ତର ବିଥାଏ, ଏମାନେ ଖାଣା ହୋଇ ମୋତେ ହାଣି ପକାଇଲେ କଣ କରିବ ? ମାତ୍ର ପାଇକମାନେ ମୋ ତେଜ କଥା ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, କହି ଉଚରରେ ପହରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ରାଜାଙ୍କ ନଅରରେ ଅନେକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଜମା ଅଛି । ସେହି ଟଙ୍କା ସବୁ ବହି ଦେନ୍ଦ୍ରିୟବା, ଆଉ ବାଜପରିବାର ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିବା ଭୁମ୍ବାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମୋତେ ବନୀ କରିବା, ମୋତେ ମନ୍ତ୍ରିପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ବିଷୟରେ ଲାଗି ରହିଥିବାରୁ ରାଜାଙ୍କ ଲୁହ ତରଜ ବିଷୟରେ ମନ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ରାଜରାଣୀ, ରାଜକନ୍ୟା, ଆଉ ଆଉ ପରିଜନମାନଙ୍କ ରହିବା ସକାଶେ ଦଷ୍ଟ ମୂଲରେ ଧାଡ଼କୁ ଧାଡ଼ ଗୁମୁତ୍ତିଆ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଗରୁ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ ସେମାନେ ଧରିହୋଇ ଆସି ରହିବେ କେଉଁଠାରେ ? ଏତେ ଦିନଯାଏ ଏତେ କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳମ୍ବନ କରି ରହିଥିଲା । ରାଣୀ, ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଭୁମ୍ବାଗୁହାକ ଧରି ଆଣିବେ, ଏ କଥା ଶୁଣିଲ ବେଳଠାରୁ ମୋହର ବୁଦ୍ଧି ହଜି ଗଲାଣି । କିଛି ଉପାୟ ଶୁଣି କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଆଜ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦରବାର ବସିଥାଏ । ଭୁମ୍ବାପୀଡ଼ର ସମସ୍ତ ପରବରକାର, ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ

ଭୁଲ୍ଲୀ—ନିଜେ ମହାପାତ୍ର ପାଇକ ଦଳପତି ଗୋପାଳିଆ ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ । ଦରବାରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲ—ଟାଙ୍କିଆ ତରବାର ଅମାରେ ବାନ୍ଧ, ହାତରେ କାଣ୍ଡବାଉଁଶଧର ଚାରି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ପାଇକ ବାଣୁଆ (ବନ୍ଦୁଧାରୀ) ଅମୁକ ଦିନ ସକାଳେ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । ସମସ୍ତ ଏକାବେଳକେ ରାଜାଙ୍କ ନଅର ବେଢ଼ିଯିବେ । ପାରେଶ ପ୍ରୋତ୍ତି ଦେଇ ଘୁମି ପକାଇ ଭିତରେ ପଶିଯାଇ ନଅର ପରିଜନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିବେ ।

ମୁଁ ଗୁମୁତିଆ ଭିତରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏଁ । ସବୁ କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲ ଉତ୍ସରେ ମହାରାଣୀଙ୍କ ଧୂଷ ଧରଣୀଧର ଭୁଲ୍ଲୀ କହିଲେ, “ଆଜା, ସବୁ ତ ଯୀର ହୋଇଗଲ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଚାର୍ଯ୍ୟାଉ, ସେ କଣ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ।” ମୁଁ ଦରବାର ମହିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟଙ୍କ ନିକଟରେ ବସିଲି । ସବୁ ଭୁଲ୍ଲୀ ଏକ ଧାନରେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛନ୍ତି । ଧରଣୀ ମୋତେ ସବୁ କଥା କହି ପରାଇଲେ—“ତୁମେ କଣ କହୁଛ ? ଏ ବିଷ୍ଟୁରେ କଣ କରାଯିବ ?”

ମୁଁ କେତେକ ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଣିବୁକି ଗମୀର ଘରରେ ବସିଲି । ଏଇଟା ହେଲ ଗୋଟାଏ କୌଶଳ-ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖାଉଥାଏଁ, ଯେମନ୍ତ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବୁଦ୍ଧି ଠିକ କରୁଅଛି । ଶେଷରେ ଖୁବ ତେଜରେ ପାଠିକରି କହିଲି—“ଶୁଣନ୍ତୁ, ରାଜାଙ୍କ ଗନ୍ଧାଘରେ ତେର ଟଙ୍କା ଅଛି । ସେ ସମସ୍ତ ବେଳୀ ଆଣିବାକୁ ହେବ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ନ ଆଣିଲେ ଏ ଜାଗାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚଳିବ ?” ଏତିକି କଥାଶୁଣି ସମସ୍ତ ଏକାବେଳକେ ପାଠିକରି କହିଲେ—“ସତ କହିଲା, ସତ କହିଲା, ସତ କହିଲା ।” ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ମୁଁ କହିଲି—“ଶୁଣନ୍ତୁ, ବାଦକୁଆ ଧରି ଆଣିବାକୁ ହେବ, ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ହୁଆ ଧରିବାକୁ ଯିବେ, ତାଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ ବାସ ନ କାମୁଡ଼େ ।

ଯଦି ବାସ ଧରି ବେଳ ମୋଡ଼ି ଦେବ, ଭୁଆ ତ ଧରି-ପାରିବ ନାହିଁ । ଧରି ଆଣିବା କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଏ କଥା କାହିଁକି କହିଲ ଜାଣ ? ଗଡ଼ ଭିତରେ ପାରେଶ ମୂଳରେ ଦୁଇ ତିନିଶ ପାଇକ ବନ୍ଦୁକ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯଦି ଥରେ ବନ୍ଦୁକ ପୁଟାଇ ଦେବବ, ତେବେ ବାହ୍ୟ ଯାଉଥିବା ତିନିଶ ଲୋକ ଏକାବେଳକେ ଉଡ଼ିଯିବେ । ଆଉ ଗଡ଼ ଦୁଆରେ ଯେଉଁ ତୋପ ବସିଅଛି, ସେଇଟା ଥରେ ପୁଟିଲେ ଏକାବେଳକେ ପାଞ୍ଚଶ ଲୋକ ଉଡ଼ାଇ ଦେବ । ତେବେ କଣ ହେବ ବୋଲ ତ ? ଏହି ଯେ ସରଦାରମାନେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଗଡ଼ ଆନନ୍ଦ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ସେମାନେ ସବା ଆଗରେ ରହିବେ ତ ? କାରଣ ସେମାନେ ଆଗରେ ନ ରୁଳିଲେ ଆଉ ଲୋକ ପଛରେ ରୁଳିବ ନାହିଁ । ଗଡ଼ ଭିତରୁ ବନ୍ଦୁକ ପୁଟିଲେ ଏହିମାନେ ତ ଆଗେ ମାର ପଡ଼ିବେ । ଏହିମାନେ ତ ଦେଶର ମୁଣ୍ଡ, ଏହିମାନେ ତ ଭୁଲ୍ଲୀ-ପୀତିର ରକ୍ଷାକାରୀ । ଏମାନେ ରୁଳିଗଲେ ଆଉ କାହାକୁ ଦେନ ରଜ୍ୟ କରିବା ? ଏମାନେ ରୁଳିଗଲେ ଗଡ଼ରୁ ତ ଟଙ୍କା ଆଣି ପାରିବା ନାହିଁ । ଆଣିଲେ ବି ସେ ଟଙ୍କାରେ କଣ ହେବ ? ଏମାନେ ବଡ଼, ନା ଟଙ୍କା ବଡ଼ ?” ବୁଦ୍ଧିଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ଉପଦେଶ ଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳକେ ତାଳ ପକାଇଲେ । ଭୁଲ୍ଲୀ ସରଦାର-ମାନେ ଭୁନି ହୋଇ ବସି ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ତେବେ କଣ କରାଯିବ ?” ମନ୍ତ୍ରୀ ଆପଣେ ଦଶ୍ତ୍ରୟାଏ ଗୁମ୍ଫେ ହୋଇ ବସି ପେଟରୁ ବୁଦ୍ଧିଟାଏ କାଢ଼ିଲେ । ଗୋଟାଏ ଭଲ ଉପାୟାବୁଦ୍ଧି । ଗଡ଼ ଗନ୍ଧାଦ୍ଵାରା ସବୁଟଙ୍କା ବୋହି ଆଣିବା, ଅଥତ ଆମ ପକ୍ଷର ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଉପରେ ଟେକାଟା ବି ବାଜିବ ନାହିଁ । ତେବେ ଭୁରି ଛ ଦିନ ମଠ ହେବ ।

ଭୁଲ୍ଲୀମାନେ—ହେଉ ମଠ—ହେଉ ମଠ—ଉପାୟ କ'ଣ ?

ମନ୍ଦୀ—ଉପାୟ କଣ କି ?—ବୋମା ଉନାମାଇଟ
ଅଣ୍ଟିବ ।

ଭୁଲୁଁମାନନ—ବୋମା ଉନାମାଟି କ'ଣ ?

ମନ୍ଦୀ—“ବୋମା ଉନାମାଇଟ କଣ କି—ଗଡ଼
ପଛପଟ ପଦତ ଉପରେ ଆମ୍ବମାନେ ଲୁଚ ବସି
ଗଡ଼ ଉପରକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବୋମା,
ଉନାମାଇଟ ପୋଢାନ୍ତି ଦେବା, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ
ବୋମାରେ ଗଡ଼ ପାରଶ୍ଵର ପଟେ ପଟେ କାହୁ ଧୂଳିପରି
ଉଡ଼ିଯିବ । ପାତିଶ ମୁଳରେ ଯେଉଁ ପାଇକେ
ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଧରି ବସିଥିବେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଯିବେ ।
ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ପଙ୍କ ସାହେବଙ୍କ ଦରର ସବୁ କଥା
ଜଣା । ସତ କି ମିଛ ତାଙ୍କୁ ପରୁର । ସେ ସବୁ ଜନିଷ
ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ, କଲିନଠା ଦୋକାନରେ ମିଳେ ।
କୋଡ଼ିଏଟା ବୋମା ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଦରକାର,
ଲୋକଯାଇ ଶତ୍ରୁଷ୍ଟି କଣି ଆଶ୍ରୁ । ମାଟି ପାତିଶ
କଣ, ଶତ୍ରୁ ବୋମା ହେଲେ ଏହି ପଦତଟା ଉଡ଼ିଯିବ ।
ପରୁ ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ପଙ୍କୁ, ସାହେବମାନେ ବୋମାରେ
ପାହାଡ଼ ପଦତ ଭାଙ୍ଗି କି ନାହିଁ ।” ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା,
କଲିକତାକୁ ଲୋକ ଯାଇ ଶତ୍ରୁ ବୋମା କଣି ଆଣିବ ।
ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଦରକାର । ସାଧନୁସାରେ ଟଙ୍କା
ଦାଶଳ କରିବାକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଜାଙ୍କ ନାମରେ
ପରୁଆନା କର । ଯୋଡ଼ାଏ ଅମଲ ପରୁଆନା
ଲେଖିବାକୁ ବସିଗଲେ । ହଜାର ହଜାର ପରୁଆନା
ଉପରେ “ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ପ ଧରଣ୍ଠର ଭୂପୁ”
ଦସ୍ତଖତ ହେବ । ଏଇଟା କଣ ସହଜ ଦିନ
ଅଧିକର କଥା ? ଦିନରୁତ ଲାଗିପଡ଼ି ଅମଲମନେ ବସି
ପରୁଆନା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀଏ ବସି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ
ତଥାରଙ୍ଗ କରୁଥାନ୍ତି ।

କେଉଁଝର ଗଡ଼ ରଷା ନିନ୍ତେ ସୈନ୍ୟ ଆସିବାର
କଥା, ଗବଞ୍ଜମେଣ୍ଟରୁ ହୁକୁମ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ—କେତେବିନ ଭୂପୁଙ୍କୁ
ଅଟକାଇ ରଖିବି ? ଦିନ ଯଦି ଏଗୁଡ଼ାକ ଗଡ଼
ଉତ୍ତରେ ପଣିଯିବେ, ତତେବେ ରାଜବିଶ୍ଵର ସମସ୍ତ
ସମବିତ୍ତି, ସମସ୍ତ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଏକାବେଳକେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।
ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନର ଅବଶ୍ୟା ଖବର ଦେବାକୁ ହେବ;
ମାତ୍ର ମହାରାଜା କେଉଁଠାରେ କିପରି ଜାଣିବି, କିପରି
ଖବର ଦେବି ? ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲ ।
ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସୀ ବାବୁ ଶ୍ରେଳାନାଥ ଦେ
ଆନନ୍ଦଘୁର ଅଫିସରେ ସର୍ବେପୁର—ତାଙ୍କୁ
ଖବର ଦେଲେ ମହାରାଜା ଯେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତରୁ, ସେ
ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସମାଦି ଦେବିବ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଅଛି,
ଧରଣୀ ପାନ ଖାଇବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ସବଦା
ଆସି ମୋ ବସାରେ ପାନ ଖାଏ । ମୁଁ ଯାଇ ତାକୁ
ଜଣାଇଲି—“ଆଜ୍ଞା, ଯେତେ ପାନ ଆଣିଥିଲା, ସବୁ
ସରିଗଲଣି । ଏ ହାନରେ ତ ପାନ ମିଳିବ ନାହିଁ ।
ଭଦରଖରେ ମୋ ଗୁପ୍ତହର ଖମାରିଆ ଶ୍ରେଳାନାଥକୁ
ଚିଠି ଲେଖିଲେ ସେ ଶୀଘ୍ର ପାନ ଗୁଆ ପଠାଇ ଦେବ ।
ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ତାକୁ ଚିଠି ଲେଖିବି ।” ଆଜ୍ଞା ହେଲି—
“ଶୀଘ୍ର ଲେଖ, ଏହିଲାଗେ ଲେଖ । ଚିଠିରେ ପାନକଥା
ଲେଖିଯାଇ ଜଣାଇଲି—“ଆଜ୍ଞା ଭଦରଖରେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡ
ଆଖୁରୂପ କରିଥିଲି । ମୁଁ ତ ଗୁଲି ଆସିଲି, ପାଣି ନ
ପାଇ ଆଖୁ ଗୁଡ଼ାକ ମର ଯାଉଥିବ । ଆଜ୍ଞା ହେଲେ
ସେଥିରେ ପାଣି ଦେବାସକାରଣ ଖମାରିଆକୁ ଲେଖିବି ।”
ଆଜ୍ଞା ହେଲି—“ହଁ ଲେଖ, ହଁ ଲେଖ । ଦେଉଁ ଚିଠି
ଲେଖିଥିଲି ସେଥିର ଅବିକଳ ନକଳ—

ମରମାସ ୧୭ ତାରିଖ ସୁ ୧-୯୧ ।

ମୁକାମ ରାଜପୁଅଁ ।

ଶ୍ରେଳାନାଥ ଖମାରିଆ ଜାଣିବୁ—

ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ପଙ୍କ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର,
ଅତିଶୀଘ୍ର ଶତ୍ରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାନ, ଦୁଇଶ ଗୁଆ

ପଠାଇବୁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କରୁ * ମାହାର କର ଆଖୁବାଡ଼ିକୁ ଶିଶୁ ପାଣି ବୁଝାଇବୁ, ନୋହଲେ ଆଖୁବାଡ଼ି ବିନାଶ ପିବ ବୋଲି ଜାଣିବୁ । ଇତି ।

ପକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।

ମହାରାଣୀ ପୁଣ୍ଡିତଙ୍କରେ ଚିଠି ପଡ଼ାଗଲା । ଛୁଡ଼ିପତରେ ମହାରାଣୀ ପୁଷ ଦସ୍ତଖତ କଲେ । କେଉଁଥିର ନିଜଗଡ଼ିତାରୁ ଆନନ୍ଦପୁର ଦାଣ୍ଡରେ ତିନି ରୂପି ଜାଗା ଘାଟି ବସିଥାଏ । ମହାରାଣୀ ପୁଣ୍ଡିତ ଦସ୍ତଖତ ଛୁଡ଼ିପତ ନ ନେଲେ କେବଳ ଲୋକ ଯା-ଆସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଘାଟିତାରେ ପୁଣି ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଖାଡ଼ ତଦାରକ କରୁଥାଏ-ଥିଲା । ରୂପିଜଣ ବଳବାନ୍ ପାଇକ ହାତରେ ଚିଠି ଦେଲି, ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ପଇତାରେ ସୋଡ଼ା ବୋତଳ ତାର ସାନ ସାନ ତିନିଶତ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲି । ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକୁମରେ ଭୋଲାନାଥବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଚିଠି ଆଉ ସେହି ତାର ତିନିଶତ ଦେବା ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଲି । ପାଇକମାନେ ବନ୍ଦୀଥିଲେ, ଘରକୁ ଯିବେ, ଦିନରୁ ନ ମାନି ଆନନ୍ଦପୁର ମୁହଁ ଧାର୍ଜିଲେ । ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ପାଇକମାନେ ତାର ତିନିଶତ ମହାରାଜାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରଯଣ ଭଞ୍ଜ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ଚିଠି ପଡ଼ି, ତାର ତିନିଶତ ଦେଖି ତୃଷ୍ଣାତ୍ର ସମ୍ପଦଙ୍କ ସାଷାତରେ ଅର୍ଥକଲେ—ଏହି ତାର ତିନିଶତର ଅର୍ଥ— ଗବର୍ଣ୍�ମେନ୍ଟଙ୍କୁ, କଟକ ସୁପରିଶ୍ନାତ୍ମକ ସାହେବଙ୍କୁ, ଆଉ ଜଣେ କାହାକୁ—ନନ୍ଦନଶୋର ବାବୁ କି ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ତାର ଖରର କରିବା ସକାଶେ ମାରନେଇର ସଙ୍କେତ କରିଅଛନ୍ତି । ପାନ ଅର୍ଥ ସିପାହୀ, ଗୁଆ ଅର୍ଥ ବନ୍ଦୁକଧାରୀ ସିପାହୀ;

ଆଖୁବାଡ଼ି ଅର୍ଥ ଗଡ଼ । ସମୁଦାୟ କଥାର ଅର୍ଥ— ଶହେଜଣ ହେଲେ ବନ୍ଦୁକଧାରୀ ସିପାହୀ ପଣ୍ଡିତ ଦିଗରୁ ଯାଇ ନ ପହଞ୍ଚିଲେ ଗଡ଼ ଲୁଟ୍ଟିପାଠ ଓ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ମାତ୍ର ସିପାହୀମାନେ ଉତ୍ତରଦିଗ ରୂପୀବୟା ବାଟେ ଯିବାର କଥା, ସେ ପଣ୍ଡିତ ଦିଗ କି ସକାଶେ ଲେଖି-ଅଛନ୍ତି ?

ଏଣ ମୁଁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବାଟ ରୂପୀ ଦିନ କାଟୁଥାଏଁ । ମହାରାଣୀ ପୁଷ ଧରଣୀ ମୋ ଦସ୍ତଖତ— ଅନେକ ଭୁଯା ସରଦାର ମଧ୍ୟ ଆସୁଛି ଅସିଗଲେଣି । ସେମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଦସ୍ତିହସି ରଜନ୍ତିକଥା, ଦରକରଣା କଥା, ଦୂଖ ଦୁଃଖ କଥା କହେଁ, କେବଳ ମହାପାତକ ପାରୁନାହିଁ । ସେ ସଦଦା ମୋ ଗତିବିଦ୍ୟ କଥାବାର୍ତ୍ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାଏ । ମାତ୍ର ମୋହନ ତାହାପ୍ରତି ସମେହ, ମୁଁ ଏ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେନାହିଁ । ମନମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଥାଏଁ—ମନ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧି ଭୁଯା ବର୍ତ୍ତିମାନ କଣାକଷେ—ଜଣାପଠ କାହାର ହେବ, ଦେଖାଯିବ । ଗୋପାଳିଆ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ରଗରେ ଦାନ୍ତ କଢ଼ିମଢ଼ି କରେ । ମୋ ଲମ୍ବା ବେକ ହୁଣି ପକାଇବାକୁ ତାହାର ଭାବ ଇଚ୍ଛା ।

ଭୁଯାଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚର ରୂପିଆଡ଼େ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ମୋ ବନନର ଅନ୍ତରୁ ମଧ୍ୟମ ଦିନ ସଖାଲେ ସରକାରୀ ଫୌଜ ଜପୁନୀଗଡ଼ିତାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଗୁପ୍ତଚର ଆସି ସମାଦ ଦେଲା । ଉପରେକ ଫୌଜର ତାଳାଳୀର କାପ୍ରାନ ଡାଇସ୍ ସାହେବଙ୍କ ଚିଠି ଦେନେ ଜଣେ ସିଂହଭୁମି ନିବାସୀ ସମ୍ବାନ୍ଧ ଲୋକ ମହାରାଣୀ ପୁଷ ଧରଣୀଧର ଭୁଯାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଅତି ବୁଦ୍ଧିଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେହି ଚିଠି ପଡ଼ି ମହାରାଣୀ ପୁଷଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଦେଲେ । ଧରଣୀ-ଧର ଭୁଯାର ଉଚିତ କି, ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ଯାଇ ସାହେବଙ୍କ

* ଉତ୍ତର ପଟରେ ରୁଣ୍ଡିଷେ, ମୁଁ ଭଳିରେ ପଣ୍ଡିତ ଲେଖିବାରୁ ଅର୍ଥ ଭୁଷିବକୁ ମହାରାଜାଙ୍କ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ।

ସହିତ ସାଷାତ କରୁ । ମହାରାଣୀ ପୁଅ ସେଇ ଶିତ୍ତକୁ ଚରବାର ଅଗମୁନୀର ତରି ଶତ୍ରୁଶାଟି କରି ତାଙ୍କୁ ଭାବରେ ପକାଇଦେଲେ । ମନୀ ଆପଣେ ମଧ୍ୟ ଖେଳେ ଗୋଟାଏ ହସିଦେଇ କହିଲେ — “ପାହେବଟା କି ମୁଖ୍ୟ, ସେ ସିନା ଆସି ଆପଣଙ୍କୁ ସଲମ କରିବ; ଲେଖିଛି କଣ ନା, ଆପଣ ଯାଇ ତାହା ସହିତ ସାଷାତ କରିବେ ।” ପଦବାହକ ଭବୁଲୋକକୁ ପାଖରେ ବିପାର ସରକାରୀ ଫୌଜିସଂଖ୍ୟା, କୋଟ୍ଟାନ ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ, ରାଜସୁଆଁ ତରଫକୁ ଆଗମନର ସମୟ ଛାଇ ବିଷୟ ବୁଝିନେଲି ଏବଂ ସଂଶେଷରେ ରାଜସୁଆଁର ଅବସ୍ଥା ସାହେବଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲି । ଏହି ଘଟଣାର କେତେକ ଦଶ ଉତ୍ସରେ ଆନନ୍ଦପୂର ରାସ୍ତାଧାରର ଘଟଗୀଁ ମୁକାନ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ୍ ସୁପରିଶେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ମହାରାଣୀ ପୁଷ୍ଟଙ୍କ ନିକଟରେ ଖଣ୍ଡ ପଦ ପହଞ୍ଚିଲ; ସେ ପଦରେ ନିଧ ହାଜର ହୋଇଯିବାର କଥା । ସେ ପଦକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭାବରେ ଚିରଗଲ । ଡାଇସ୍ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗନର ଶହେଜଣ ସଶୟ ସିପାହୀ ଏବଂ ସ୍ଵପୁଂ ମହାରାଜା ଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନ ଆଣିବା ପାଇଁ ଗୁପ୍ତପ୍ରକାଶରେ ଡାଇସ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲି । ବିପାର ଦାଟୀ ନିକଟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଭୁବ୍ନୀ ଅନ୍ଧଶୟ ଧରି ଜଣି ରହିଥିଲେ । ସେହିଟା ଭୁବ୍ନୀ ମାନଙ୍କର ପ୍ରଥାନ ଦାଟ, ଗୋପାଳିଆ ସେ ଜାଗାରେ ସେନାପତି, କାଳେ କେହି ଗୋଟାଏ ଭୁବ୍ନୀ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ରହି ମହାରାଜାଙ୍କ ଉପରକୁ କଣ୍ଠଟାଏ ବିନ୍ଦଦେବ, ଏ ବିଷୟରେ ମୋହର ଆଶକ୍ତା ଥିଲା ।

ନବମ ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ରୂପିଜଣ ସାହେବ ଯୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ବନ୍ଧୁକଥାରୀ ସିପାହୀ ସହିତ ରାଜସୁଆଁ ତରଫୁ ଆସୁଥିବାର ଧାଉଡ଼ିଆ ଚର ଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ମହାରାଣୀଙ୍କ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କ ମନୀଙ୍କୁ ଡାକାଇ ପରୁରିଲେ, “କଣ କଥା, କଣ

କବାନ୍ତିବ ।” ମନୀ ଆପଣେ କହିଲେ “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ଭଲ ହେଲା—ଆପଣ ହେଲେ ମହାରାଣୀଙ୍କ ପୁନି, ଯେଉଁ ସାହେବମାନେ ଆସୁଥିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମହାରାଣୀଙ୍କ ରୁକର । ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ସଲମ ବଜାଇବାକୁ ଆସୁଥିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ, ମହାରାଣୀଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଜେ ପାଗ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍କଳ ଅଣନ୍ତି ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ଭୟ, ଧରଣୀ ଆଉ ମହାପାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ପକାଇ ଯାଇ ସଦି ବଣରେ ଲୁଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ବାହାର କବାଇବା ବଢ଼ି ମୁଦ୍ଦିଲ ହେବ । ଏଥକୁ ମୁଁ କାଗ୍ରତ ଥାଇ ମହାପାତ୍ର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଭୁବ୍ନୀଙ୍କୁ ଧରଣୀ ସହିତ ପରମର୍ଶ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥାଏଁ ।

ମହାରାଣୀ ପୁଅ ସାହେବମାନଙ୍କୁ ପାଗ୍ରେଷ୍ଟି ଆଣିବାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଗୋଟାଏ ଲଲକ କସ୍ତା ଧୋତି ପରିଧାନ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ମୁଖ୍ୟବାନ ସକା ଜରିର କାମକର ଟୋଟି । ଏହି ଦାମିକା ଟୋପିଟା ଗୋଟାଏ ପଣ୍ଡିମାଞ୍ଚଳବାସୀ ସୌଦାଗରର ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୁଣ୍ଣନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ । ହାତରେ ଲାଙ୍ଘ ତରବାରି, ଗହଣରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଆଉ ଧନୁକ ଧର ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଭୁବ୍ନୀ । ବୁଦ୍ଧିଆ ମନୀ କହିଲେ, “ହୁଁ, ହୁଁ, ଏପରି ହେବ କି ? ସାହେବମାନେ ବସିଥିଥିବେ ଯୋଡ଼ା ଉପରେ, ଆପଣ ଥିବେ ତଳେ, ଏଇଟା ଯେ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କଥା ହେବ ।” ଆଶ ଯୋଡ଼ା—ରାଜସୁଆଁ ଗ୍ରାମ ପଧାନର ଗୋଟାଏ ବୁଡ଼ା, ହାଡ଼ୁଆ, ରେଗା ଯୋଡ଼ା ପଡ଼ିଆରେ ଦରୁଥିଲ, ଧର ହୋଇ ଆସିଲ । ଗୋଟାଏ କମ୍ଳ ତରତା ହୋଇ ତାହା ଉମରେ ଖୁବି ତାରିପ ରୁହେ ପଡ଼ିଲା । ଖଣ୍ଡ ଛଣ୍ଡ ଦଉଡ଼ିରେ ପେଟି କଟା । ଛଣ୍ଡ ଦଉଡ଼ି ଛିଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡିଲାଆ ଲଗାମ ଯୋଡ଼ା ମୁହଁରେ ଦିଆଗଲ । ମହାରାଣୀ ପୁଅ ଲଙ୍ଘା

ତରବାର କାଳରେ ପକାଇ ସବାର ଦେଲେ । କିପରି ତରବାର ଟେକି ସାହେବମାନଙ୍କୁ ସଲମ କରିବାକୁ ହୁଏ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାପିତ୍ର ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶିଖାଇ ଦେଲେ ।

ହାୟ ହାୟ ! ମହାପାତକୁ ଅଟକାଇ ରଖି-
ପାଇଲି ନାହିଁ । ସେଇଟା ଥିଲା କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଏବଂ
ଅତ୍ୟାରୁଣ୍ୟ । ତାହା ଉପରେ ମୋର ବଡ଼ ରଗ ଥିଲା ।
ଧରଣୀ ମୋ ହସ୍ତଗତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ
ନେବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇ ଏକାକୀ ବଣ ମଧ୍ୟକୁ
ପଳାଇଗଲା ।

ମୁଁ ଜୟନ୍ତୀଗଢ଼ ବାଟରେ ଦୂରକୁ ଅନାଇ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଥାଏଁ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରଣୀ ମୋ ସହିତ
ଦୁଇଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇକ ବନ୍ଦୀ କର ରଖିଥିଲା ।
ସେମାନଙ୍କୁ ଗଡ଼କୁ ଯିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ
ଆଦେଶ ଦେଲି । ଦୟାକ ଉତ୍ସରେ ଧରଣୀକୁ ପାଞ୍ଚ
ଛ' ଜଣ ବର୍କଧାରୀ ସିପାହୀ ବେଢ଼ିଅଛନ୍ତି; ହାତରେ
ତରବାର ନାହିଁ, ଦୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଆଗ ପଛରେ
ରୁଚିଜଣ ଅଣ୍ଟାରୋହି ମିଳିଟାରୀ ବେଶଧାରୀ ସାହେବ ।
ପଣ୍ଡାଦ ଭାଗରେ ଟେର୍ଣ୍ଣିବର ସେନ୍ୟଟ୍ରେଣୀ ଦୂରରୁ
ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ବାରପୁଆଁ ତୋଟାରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାହେବମାନେ ଧରଣୀର ସମସ୍ତ
ଛୁମୁଡ଼ିଆ ଦରେ ନିଆଁ ଲାଗାଇ ଦେଲେ । ହାତ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଥିଲା— ସାହେବମାନେ ବନ୍ଦୀ ଧର ସେନ୍ୟଟ୍ରେଣୀ
ସହିତ ଗଡ଼କୁ ରୁଳିଆଯିଲୁଁ । ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେବାର ଦୟାକ ଉତ୍ସରେ ବସାନ୍ତର ପାଠି ତରଫରୁ
ବର୍କର ଆବାଜ ଶୁଭିଲ । ଭୂମ୍ବାମାନେ ଡାଇସ
ସାହେବଙ୍କୁ ବାଟ ଓଗାଳିବାରୁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, କେତେ-
ଜଣ ଭୂଯାଁ ମରିଲ, ଥୋକେ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ପଳାଇ
ଗଲେ । ଡାଇସ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମହାରାଜା ଗଡ଼ରେ
ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଧୂତ ଆସାମିମାନଙ୍କ ଅପରାଧ ବିଶୁରଣୀ ସକାଶେ
ଗଡ଼କାତ ମାହାଲର ସୁଦରଶେଷେଖ ଟ୍ୟୁନିଶ
ସାହେବ କଟକରୁ ଜଣ୍ମିମାର ଯୋଗେ ରୂପବାଲ ବାଟେ
କଲିକତା । ସେ ପ୍ଲାନରୁ ରେଲ ଯୋଗେ ଚନ୍ଦରପୁର,
ସେ ପ୍ଲାନରୁ ହାତରେ କେଉଁଝର ଗଡ଼ର ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲେ, ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶାନସମା ।

ଧରଣୀ ସହିତ ଆଉ ରୁଚିଜଣ ସରଦାର ଧୂତ
ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁଇଗୋଟି ଅଭିଯୋଗ
ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ— ଗର୍ଭମେଣଙ୍କ ମିତରଜ୍ୟ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ— କେଉଁଝର ରାଜ୍ୟର ସବ ପ୍ରଧାନ
କର୍ମସଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟ ପୃବ୍ଲକ ଅବରୋଧ ।

ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଅମଲ କିରଣୀ କେବି ଆସି
ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ହେଲି ସାହେବଙ୍କ ପେସାର, ପୁଣି
ଏଣେ କେଉଁଝର ତରଫରୁ ରାଜକୟ ଅଭିଯୋକା ।
ମକଦମାରେ ଜବାବ ସୁଆଳ, ଗୁହାମାନଙ୍କୁ ଜେରା
କରିବି, ପୁଣି ଲେଖିବି ।

କି ସକାଶେ କାହାଯୋଗେ ମେଳି ଆରମ୍ଭ ହେଲା,
ଏଥର ଲିଖିତ ଜବାବ ସାହେବ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତଳବ
କଲେ । କରେରିର ସିରପ୍ରାଦାର ଖବର ଆଗ୍ରହ ସହିତ
ସେହି ଜବାବ ଲେଖିବା ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି
ଅନୁମତି ପାଇଲେ । ମୁଁ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦତ ହେଲି—
କାରଣ ସଖାଙ୍କ ପେଣ୍ଟଲୁନ୍ ରେଗା ଚପକନ୍ ଭିଡ଼-
ଦେଇ ସେ ବସାରୁ ବାହାରେ, ରାତି ଦଶ ଦଶା, କେବେ
ଏଗାର ବାର ଦଶା ସରକ କରେଇ ପୋଷାକ
ଛୁଟିବାକୁ ହୁଏ । ସଖାଙ୍କ ଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାକିମ,

ଆମ୍ବ-କୀବନ ଚରିତ

ପିଲଟନ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକମାନଙ୍କ ରସତ ବିଷୟ ବୁଝାବୁଝି । ସେ ସମୟରେ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ଯୋଗର କେଉଁଥିର ଗଢ଼ ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶିଥିର ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମିଶ ରାଜ୍ୟ ତେଜାନାଳ, ବାମଡ଼ା, ସିଂହଭୂମ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ହାତ୍ତ, ପାଇଳ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଥିଲେ । ଦିବା ଦଶଶାତାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ସାହେବଙ୍କ କରେଣରେ ପେଞ୍ଚାଶ, ସନ୍ଧ୍ୟାତାରୁ ରାତି ଦଶନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଦରବାରରେ ମାନେଜରୀ—ଏ ଉତ୍ତରେ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦୋଷ ଉଚିତରେ ଲକ୍ଷିତାବିନ୍ଧୀ । ବାଜେ କାମ ଯେତେ କମ ପଡ଼େ, ଆନନ୍ଦର କଥା ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳରେ ସିରପ୍ତାଦାରବାବୁ ବିଡାଏ ଲେଖା କାଗଜ ମହାରାଜ'ଙ୍କ ସମ୍ମନରେ ରଖିଦେଇ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଖୁବ୍ ଗଢ଼ ଭାବରେ ହସି ହସି ମୋତେ କହିଲେ, “ମାନେଜର ବାବୁ, କାଳି ରାତିରେ ମୁଁ ଖାଇ ନାହିଁ, କି ଶୋଇନାହିଁ, ରାତିଯାକ ବସି ଲେଖିଛୁ ।” ମୁଁ ଦେଖିଲି, ତାଙ୍କ କଥା ଠିକ୍—ରାତିଯାକ ବସି ନ ଲେଖିଲେ ଛ ପାତ ତକ୍ତା କାଗଜ ରୂପ ପିଠି ଲେଖି ହେବ ନାହିଁ । ମହାରାଜଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ମୁଁ ସେହି ଲେଖା ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଅଧାଅଧ ପଡ଼ିଗଲଣି ଆଉ ପାଇଲ ନାହିଁ—ହା କପାଳ ! ଏ କ'ଣ ରେ ? ଏଥରେ ରୁଣକ୍ୟ, ଭାଗବତ, ବାମାପୁଣ୍ୟ ତେର ତେର ଦାଇକା ଅଛି । ଭୁଗୋଳ ଜତିହାସରୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅସବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମହାରାଜଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ କହିଲି—“ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏକଟା ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଲେଖିଦିଏଁ ।” ମହାରାଜା ତଞ୍ଚଳପବରେ କହିଲେ, “ହିଁ ହିଁ, ତୁମେ ଗୋଟାଏ ଲେଖିଦିଆ ।” ମୁଁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି ସିରପ୍ତା ଦାର ବାବୁଙ୍କ ଆଖି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ଫୋଧରେ ଥରୁ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ, ୧୮ ବାଜିଗଲଣି, ୧୦ ଟା ବେଳେ

ରିପୋଟ ଧରି ମୋତେ କରେଇରେ ହାଜିର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି ଖେଣ୍ଟେ ରିପୋଟ ଲେଖିଦେଲି । ଧରଣୀର ବାତୁଳତା ଓ ଭୂମ୍ବାମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ବଶରେ ମେମାନେ ଅକାରଣ ମେଳି ଘଟାଇ-ଅଛନ୍ତି, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରପୋଗ କରାଯାଇଥିଲା । ମହାରାଜା ରିପୋଟ ଶୁଣି ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଲେ । ଲେଖାରେ କିଛି କାଟକୁଟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇଟା ନକଳ କରିବାକୁ ସମୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ରିପୋଟର ଲେଖକ ମହାରାଜଙ୍କ ମାନେଜର—କରେଇରେ ପଡ଼ିବେ ସାହେବଙ୍କ ପେଞ୍ଚାର; ସୁତରଂ ନକଳ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏଣେ ସିରପ୍ତାଦାର ଆପଣେ ମୋହର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହୋଇ ବସିଲେଣି ।

କରେଇରେ ଉପର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ରକେ ରିପୋଟ ତଳବ ହେଲା । ହାକମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ରିପୋଟ ପଡ଼ିବାମାତ୍ରକେ ସାହେବ ଫୋଧରେ କମ୍ପିଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭୂକର ପାଟିକରି ମୋତେ କହିଲେ, “ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ରିପୋଟ ଲେଖିଛୁ, ଏଇଟା ତୁମର ଫିକର । ମୁଁ ତୁମଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ କେଳ ଦେବ ।” କଣ କରିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋହର ଫୋଧ କରିବା କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାକୁ ଆୟୁତ ନାହିଁ; ଭୁନ ହୋଇ ସବୁ ସହିଗଲ । [ମୋତେ ବୋଧନ୍ତୁ ଏ ଟ୍ୟୁନିଶ୍ଚ ସାହେବଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ—ଉପର୍ଯ୍ୟ ମେଳିରେ ମହାରାଜଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟତା ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରଇ ତାଙ୍କର ସାହେବଙ୍କର ବନ୍ଦୁ ଉଥାଳ ସାହେବଙ୍କୁ କେଉଁଥିର ଇଲାକାରେ ମେନେଜର ପଦରେ ରଖାଇ ଦେବେ ।] * ମୁଁ ମହାରାଜଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ସକାଶ ଯହି କରିବାରୁ ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ରାଗ । ଯାହାହେଉ ଧରଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସାମିମାନଙ୍କ ମାମଲା ତଦନ୍ତ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ସାକ୍ଷି ଭୂମ୍ବାମାନଙ୍କ

* ବନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟ ଅଂଶ ମୂଳ ‘ଉତ୍ସନ୍ତ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁତତ ଆମ୍ବନୀବନ ଚରିତ

ଅପରାଧରୁ ମେଳ ହୋଇଥିବା ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଗଲେ । ସାହେବ ମନ୍ଦୋଦରୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ ବିଷୟର ଆଗାତଣେ କୌଣସି ଉଠାଯୁ ଦେଖାଇଲା ନାହିଁ ।

ସୁମରଣେଣ୍ଟ୍ ମାହେବ ନିଜଗତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସାମିନାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି କଟକ ଅଭିମୁଖୀରେ ଯାଏବା କଲେ । ଆନନ୍ଦୀର ମୁକାମରେ ଦିନକ ସକାଶେ ରହି ଧରଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସାମିନାନଙ୍କ ମାମଲ ଶେଷ ବିଚାର କରି ରାସ ଦେଲେ । ଧରଣୀର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମିଆଦ ହେଲା; ଆଉ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆସାମିନାନଙ୍କୁ ଦୂର ତିନି ବର୍ଷ ହିସାବରେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଭୋଗ କରିବାର ଆଦେଶ ହେଲା ।

(ଇଃ ସା: ୨୬ ଶତ—୫ମ ସଂଖ୍ୟା)

୩୧

ବିଦ୍ରୋହ ପର ପରିସ୍ଥିତି

ଟ୍ୟୁନିବ ସାହେବ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଫେନେ ଭଦ୍ରକମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଆଗମନର ତୃତୀୟ ଦିବସରେ ଦାର୍ଜିଲିରୁ ଲାଟ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ପହଞ୍ଚିଲା । ଉଥାଳ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ମୟୁରଭାଙ୍ଗରୁ ଆସି ଭଦ୍ରକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଉଥାଳ ସାହେବଙ୍କ ସାଷାତରେ ଟ୍ୟୁନିବ ସାହେବ ମୋତେ ହୁକୁମ କଲେ,— “ଆମ ପକ୍ଷରୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତିଟି ଲେଖ, ପରି ପ୍ରାଣିମାତ୍ରେ ସେ କିନ୍ତୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରାଜ୍ୟ ଆସିବେ, ଯଦି ନ ଆସନ୍ତି ପୋଲିସ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଦେନି ଆସିବ ।” ମୁଁ ତିଟି ଲେଖିଲି, ଟେନିବ ସାହେବ ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ତେଣା ପ୍ରତି ହୁକୁମଟେଲା—“ଉଥାଳ ସାହେବ

ମୟୁରଭାଙ୍ଗ ଫେର ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ଶ୍ଵାନରୁ କେଉଁଝର ମଧ୍ୟରେ ବିଲମ୍ବିତ ଭାବରେ ହେବ । ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯମ୍ପୁ କିନ୍ତୁ ଭାର ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲା ।” ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ର ସ୍ଵୀକୃତ ହେଲା । ମହାରାଜା ଶିଶୁ ତଥାରୁ ବାହାର ନ ଆସିଲେ ପୋଲିସ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଦେନା ଆସିବ; ଏପରି ଅପାନସୂର୍ଯ୍ୟକ ତିଟି ମୋ ଭାତରେ ଲେଖା ହେବା ଯୋଗୁଁ ମହାରାଜା ମୋ ପ୍ରତି ଅମ୍ବଲୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଭାବୁଲେକଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ତିଟି ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ ସେ ତିଟି ଶିଷ୍ଟ ଶିଷ୍ଟ ସେହେଟେଣ୍ଟା କଟନ ସାହେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ । ମଦାରାଜାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ମୋର କିନ୍ତୁ ଭାର ନେବା ମହାରାଜାଙ୍କର ବଡ଼ ଅପ୍ରାତିକର ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମର ସ୍ଵୀକୃତ ଦେବା ସମୟରେ ଏ ସବୁ ବିଷୟ ଭାବ ନ ଥିଲା । ପରଦିନ ଟ୍ୟୁନିବ ସାହେବ କଟକ, ଉଥାଳ ସାହେବ ବାରିପଦା ରାଜିଗଲେ । ମୁଁ କେଉଁଝର ଗଡ଼କୁ ରାଜିଗଲି ।

ଏହି ସମୟରେ କେଉଁଝରରେ ରଥଯାତ୍ରା ମହାସମାରୋହରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ରଥଯାତ୍ରା ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାରାଜା କେଉଁଝରରେ ରହି ପାରିବେ ଏପରି ଆଦେଶ ମୁଁ ଟ୍ୟୁନିବ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ତୋଷ କରିଥିଲା । ରଥଯାତ୍ରା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଭୁବ୍ନୀ ଭୁବ୍ନୀଶୀମାନେ, ଆଉ ଆଉ ଗ୍ରାମବାଧୀମାନେ ଯାଏ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଭୁବ୍ନୀଟାଙ୍କାମାନେ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବିଶ୍ଵାସ-ଗୁଡ଼ି ଲିଚା-କାନ୍ଦରେ ପୂରାଇ ଆଣିଥାନ୍ତି; ଦେଖିଆ ଭୁବ୍ନୀମାନଙ୍କ ଉପରକୁ ସେହି ରୁକ୍ଷ ସବୁ ପିଙ୍ଗନ୍ତି । ଭୁବ୍ନୀମାନେ ବିଶ୍ଵାସ ପନ୍ଥରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ଦେହରେ ତେଳ ମାତ୍ର ଆସିଥାନ୍ତି । ଏହା ହେଲା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାର ଗୋଟାଏ ଆମାଦର ବିଷୟ ।

ରଥୟାଶା ସମାପ୍ତ ହେଲା, ବାହୁଡ଼ା ଯାତା ବିଗଲ । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ମୋତେ ସମୟେପରେଯାଗୀ କେତେବୁନ୍ଦିଏ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ କଟକ ଯାତା କରିଗଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ କଟକଯାତାର ପ୍ରାୟ ପଦର ଦିନ ପରେ ଉଆଳ ସାହେବ ବାରିପଦାରୁ ଆସି କେଉଁଝରଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଗଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଏବଂ ଖରଣ-ଖାନା ବୁଝାଇ ଦେଇ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଗୁଣ ଆସିଲା ।

ଉଜ୍ଜଳର ସବ୍ବପ୍ରଧାନ ଓକିଲ ବାବୁ ମଧ୍ୟସୂଦନ ଦାସ କେଉଁଝର ମହାରାଜାଙ୍କ ଉପରେ କଲିକଟାରୁ ଯାଇ ଲେଫ୍ଟ୍‌ନେଣ୍ଟ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ରଙ୍କ ଦରବାରରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଟ୍ୟୁନିବ୍ ସାରିହବଙ୍କ ଦାରୁ ଆମାତ ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୋଷମାନ ଖଣ୍ଡନ କରି ମହାରାଜାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ପ୍ରମାଣ କଲେ । ସ୍ଵୟଂ ଲେଫ୍ଟ୍‌ନେଣ୍ଟ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ର ସରଜମିନ କେଉଁଝରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବିଚାର ତଦନ୍ତ କରିବାର ଆଦେଶ ପ୍ରର୍ତ୍ତି ଦେଲା; କିନ୍ତୁ ସେ କେଉଁଝର ନ ଯାଇ କଟକ ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କେଉଁଝର ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମୋକଦମା ନିଷ୍ଠତି କରି ଆପଣା ରାଜଧାନୀଙ୍କୁ ଫେରି ଯିବା ସକାଶେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ସେ ସମୟର ଲେଫ୍ଟ୍‌ନେଣ୍ଟ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ର ଥିଲେ Sir Charles Alfred Elliot K. C. S. I.

ଲେଫ୍ଟ୍‌ନେଣ୍ଟ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ରଙ୍କ ସହିତ ଭର୍ତ୍ତକ ମୁକାମରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ କଟକ ମୁକାମରୁ ସୁପରିଣ୍ଟ୍‌ଏଞ୍ଜିନିୟାଙ୍କୁ ପତି ପାଇଲା । ଭର୍ତ୍ତକ ଡାକ-ବିଜଳାରେ ମୁଁ ଲେଫ୍ଟ୍‌ନେଣ୍ଟ ଗବର୍ନ୍ମ୍‌ରଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଲାମ କରିବା ମାତ୍ରେ “ତୁମେ କେତେବେଳେ ଆସିଲି ? ଭଲ ଅଛି ?” ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ମିନିଟିଏ ମାତ୍ର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଜେଲ ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ପାଣ୍ଡାତ୍ତଭାଗରେ

ଚିପ୍ ସେଫେଟେଶ୍ବ କଟନ୍ ସାହେବ (Sir Henry Cotton) ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କେବଳ କେଉଁଝର କଥା, ଭୂଷ୍ଠାନ୍ତିକ କଥା, ମୋତେ ବନ୍ଦୀ କରିବା କଥା ଇତ୍ତାଦି ନାନା ବିଷୟରେ ମୋ ସହିତ ପାଞ୍ଚ ଛ' ମିନିଟ ପାର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପକଥନ କରି ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ସାହେବମାନେ ଭର୍ତ୍ତକର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଘୂଲିଗଲେ । ଉଆଳ ସାହେବ ତାହାଙ୍କର ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବହି ନେବା ନିମରେ କେଉଁଝରଗଡ଼ାରୁ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟା ହାତ ଦେନି ଯାଇଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ମୋ କିମା କରିଦେଇ ମୟୁରଭଞ୍ଜ ଘୂଲିଗଲେ ।

ଭର୍ତ୍ତକରୁ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ା ଆମୁଥାଏଁ । ସେ ସମୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତାରେ ମୋ ମନ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଥାଏ । ହତାର୍ ମୋ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲା, ବର୍ଜମାନ ଉଜ୍ଜଳରେ ଯେତେ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ରହିବା ଉଚିତ । ପରେ ମନେକଳି, କେବଳ ନାମମାଳା ଗୁରୁ ରଖିଲେ ଲୋକେ ପଢିବାକୁ ସୁଖ ପାଇବେ ନାହିଁ । ନାମ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ଲିଖିବକି କରିବା ପାଇଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ହାତ ଉପରେ ବସିଥାଏଁ । ପକେଟରୁ ପକେଟ-ବହି ଓ ପେନ୍-ସିଲ ବାହାର କରି ପଦ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଆନନ୍ଦପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟରେ ଅଧାର୍ଥ ଲେଖା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ ହାତରୁ ଓର୍କାଇବା ମାତ୍ରେ କମ୍ପୋଜିଟରକୁ ଡାକି କମ୍ପୋଜ କରିବାକୁ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ କମ୍ପୋଜ କରି ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଯିବା ମାତ୍ରେ ଅଷ୍ଟର ଯୋଜନା ନିମନ୍ତେ କମ୍ପୋଜଟର ତାହା ଦେନି

ଯାଉଥାଏ । ରାତି ନଅ ଦଶ ଘଣା ସରକି ଲେଖା ସମାପ୍ତ ହେଲା । ମହାରଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ ଆନନ୍ଦପୁରେ ଉପଶ୍ରୀତି କିମ୍ବା ମୋହର ଆନନ୍ଦପୁର ପରିଚ୍ୟାଗ— ପୋଡ଼ିଏ ଦିନ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟେବଧାନ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକ ଛୁଟା ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । କମ୍ପୋକିଟର ଏହା ଜାଣେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପଛରେ ଲାଗିପଡ଼ିଥାଏଁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ସର୍ବ୍ୟା ସରକି ପୁସ୍ତକ ଛୁଟା ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏହାହିଁ ମୋର “ଉତ୍କଳ-ଭ୍ରମଣ”ର ପ୍ରଥମ ସଂସକରଣ ।

ମହାରଜାଙ୍କ ପହତ ମୋହର ମନାନ୍ତର ଏବଂ ମୋର ଆନନ୍ଦପୁର ପରିଚ୍ୟାରେ କାରଣ ଏଠାରେ ସଂକେତରେ ଲିଖିବଢ଼ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ରାଜ୍ୟର୍ଥ୍ୟତ ହେବାପରେ ମୁଁ ଯେ ଉଆଳ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହି କର୍ମ କରୁଥିଲା ଏଠା ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଅପ୍ରିତିକର ହୋଇଥିଲା । ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗରେ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ—ମୁଁ ଓ ଜଣେ ଏସିଷ୍ଟେନ୍ ମେନେଜର । ଏହି ଏସିଷ୍ଟେନ୍ ମେନେଜର ପ୍ଲାନ୍‌ପ୍ରୋଫୈଲ୍ ନିବାସୀ ପୂର୍ବତନ ଦେବାନଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ । ପୂର୍ବତନ ଦେବାନ ନନ୍ଦ ଧଳ ମହାରଜାଙ୍କ ଗନ୍ଧନସିନ ହେବା ସମୟରେ ବିଦ୍ୱାସ୍ତା ଦ୍ୱୟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରେ ଭୋଲୁଥିଲେ । ଏଥୁପାଇଁ ଏହି ଧଳକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ମହାରଜାଙ୍କର ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏସିଷ୍ଟେନ୍ ମେନେଜର ମହାରଜାଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ଆମେମାନେ ଦୁଇଜଣ କର୍ମଚାରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେନେଜର ଉଆଳ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥାଇ ଆନନ୍ଦପୁରରେ କର୍ମ କରୁଥିଲୁ । ଉଆଳ ସାହେବଙ୍କ ଆଗମନର ଦୁଇମାସ ଉତ୍ସରେ ସେ ନାନା କାରଣରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ହୋଇ ଏସିଷ୍ଟେନ୍ ମେନେଜରଙ୍କୁ ପଦର୍ଥୀତ କରିବାରୁ ସେ ମୋର ନିତାଙ୍କ ବିପକ୍ଷ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏହି ପଦର୍ଥୀତରେ ମୋର କୌଣସି ଗୁଡ଼ପତ୍ର ଥିବାର ତାଙ୍କ ମନରେ

ଗୋଟିଏ ତ୍ରାଣ ଧାରଣା ଜାତ ହେଲା । ମହାରଜା କଟକରେ ଥାଇ ଏ ପଦର୍ଥୀତ-ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ମୁଁ ଯେ ଏହି ପଦର୍ଥୀତର ମୁଲକାରଣ, ମୋହର ପରମ ବିପକ୍ଷ ସେରେସ୍ତାଦାର ମହାରଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲା । ମୋ ପ୍ରତି ମହାରଜାଙ୍କର ପୂର୍ବ ସେହି ଶିଥିନ ହୋଇଗଲା । ଗୁରୁତର ବାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଶ୍ରୀତ ଦେଲେ ସେ ମୋହର ପରମର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ‘ସ ହି ନୋ ଦିବସା ଜତା ।’ ବିପକ୍ଷତାତ ସମୟରେ ମିତ ଶବ୍ଦ, ଶବ୍ଦ ମିତ ବୋଲି ପ୍ରଣୟମାନ ହୁଏ । ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ପୁନଃ ପୁନଃ ଜ୍ଞାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା; ଗୋଟିଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରିୟ କୁକୁର ମରିଗଲା । ମୋହର ଶିଶୁପୁଷ୍ପ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଜ୍ଞାନ-ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ଟିତ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଧୃତହୋଇ ବନୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଭୁର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋତେ ଭୁପୁମାନେ ହାଣି ପକାଇଥିବା ମିଥ୍ୟା ସମାଦି ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଏବଂ ଉଜ୍ଜଳର ସବସ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋହର କାଳୁନିକ ମୃତ୍ୟୁ ସବାଦ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ମୋହର ସ୍ତ୍ରୀ ପାନାହାର ପରିଚ୍ୟା କରିଥିଲେ ।

ମହାରଜାଙ୍କ ସହିତ ମନାନ୍ତର ତୃଣପୁରୀ କାରଣ—ଏହି ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକା ଆନନ୍ଦପୁର ଡାକ ଯୋଗେ ମହାରଜାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦରଖାସ୍ତ ଲେପ୍ଟନେଟ୍ ଗବର୍ନ୍ମ୍ବର ଏବଂ ସୁପରିଷେଣ୍ଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟ ଦରଖାସ୍ତ ସହିତ ମୋହର ଗୁଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ମହାରଜା ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲଭୂପେ କୁହି ପାଇଲିଣି, ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଆଉ ରୂପିର ରହିବାର ଆଶା ନାହିଁ । ମହାରଜା ପଦର୍ଥୀତ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୋହର ରହିବା ମଙ୍ଗଳକର ବା ନିରାପଦର ବିଷୟ କୁହେଁ । ସୁତରଂ,

ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାଟି ରୂପରୁ ରଷ୍ଟାପା ଦେଇ ବାଲେଶ୍ୱର ରୂପିଯିବା ସକାଣେ ରୁପୁତ ହେଉଥାଏଁ । ପରେ ମୋ କର୍ମରେ ମହାରାଜା ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରି କଟକରୁ ଆଶ୍ଵଥବାର ଶୁଣି ପାଇଲା ।

ଲେପ୍ଟନେଷ ଗବର୍ନ୍ମର ରାଷ୍ଟ୍ର ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ଦାସ ବାହାଦୁରଙ୍କୁ କେଉଁଝରର ପଳଟିକେଳ ଏଜେଣ୍ଟ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ମଧ୍ୟସନ୍ଦର ଦାସ ଓ ପଳଟିକେଳ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସହିତରେ କଟକରୁ ଆସି ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଗମନ ପରଦିବସ ୧୯୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ ପଳଟିକେଳ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଅଫ୍ସିସ ଏବଂ ଶଳଣାଶାନ୍ଦା ତହବିଲ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ହସ୍ତରେ ଭାରପଣ କରି ଦେଇ ଆନନ୍ଦପୁରରୁ ଅର୍ଥ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମୟରେ ବାହାରି ଆସିଲା । *

ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗରେ ସବ୍ଦଶେଷ ଲୋକେ ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ମୋତେ ମେଲଣି ଦେବା ସକାଣେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାଟି ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଡଳକୁ ଦକ ଲୋକ ରସାଧାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ସେହି

ଅନ୍ଧକାର ନିଶ୍ଚିଥ ସମୟରେ ମୋ ଅପେକ୍ଷାରେ ଲୃତ ବସିଥିଲେ । ମୋ ହାତ ଉପସ୍ଥିତ ମାନେ ବଣ ଦୂଇ ପାଖରୁ ଲୋକମାନେ ବଣରୁ ବାହାରି ମୋତେ ନମସ୍କାର କଲେ, କିଛିମାତି କଥା କହିଲେ ନାହିଁ, ଏହି ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ଏକଢୁଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଅନାଇ ରହିଥାଆନ୍ତି । ସେହି ସମୟର ଦିନଶାତି ମୋ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିହ୍ନିତ ରହିଥାଣ୍ଟି । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଓ ସହାନ୍ତରୁ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହଁର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ଦଶପଞ୍ଚାରୁ ଆସିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ଧକାରରେ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଅନେକଦୂର ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଥିଲେ । ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାରେ ଦରଦ୍ର ବିଧବାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚାଙ୍ଗୀକର ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବିରକ୍ତିକର କର ଛାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଯହରେ ମୁଁ ସେହି କର ରହିବ କରଇ ଦେଇଥିଲା । ଏଥି ସକାଣେ ସେମାନେ ମୋତେ ପିତା ପର ସମ୍ବନ୍ଧ କରୁଥିଲେ, ସମୟ ସମୟରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସି ମୋତେ ଜୁହାର ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ଶେଷରହିରେ କେଉଁଝର ଶେଷ ସୀମା-ସଳଗ୍ନ ବସନ୍ତିଆ ମୌଜାରେ ମୋତେ ଓହାଇ ଦେଇ ମହାରାଜାଙ୍କ ହାତୀ ବାହୁଡ଼ ଗଲା । ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢୁଅଇ ଦେବା ସକାଣେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ଥିଲା । ବସନ୍ତିଆ ମୌଜାର ସବ୍ଦଶାକାର

* In May 1891 there took place an insurrection of the Bhuiyans of Keonjhar against their Maharaja, resulting in his flight to Cuttack and final restoration accompanied by Rai Nanda Kishore Das Bahadur as Government Agent. The Oppressions and exactions of the Maharaja were the immediate cause of the disturbances, which were promptly suppressed by the local officers with the aid of the Government Police. A detachment of troops from Calcutta was also ordered under arms, but it was only held in reserve and not called into action. (C. E. Buckland—Bengal under the, Lieutenant Governors P. 911)

ଗୌଣ ମଇକାଟ ମୋ ପାଇଁ ପାଲକର ବିନାବସ୍ତ କରି ରଖିଥିଲେ । ଏହା ମଇକାଟ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସାହସର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । କେଉଁଠିର ଇଲାକାରେ ତାହାଙ୍କର ସଂରକାଶ ଏବଂ ଅବକାଶ ପକ୍ଷା ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନିଷ୍ଟପାତର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା; ମାତ୍ର ସଦାଶୟ ମହାରଜା ତାହାଙ୍କର କିଛି ମାତ୍ର ଅନିଷ୍ଟ କଲେ ନାହିଁ ।

ଆନନ୍ଦପୁର ପରିଚ୍ୟାଗ ସମୟରେ କେବଳ ଦୁଇ-ଗୋଟି ବିଷୟରେ ମୋ ମନରେ କଣ୍ଠ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଦେଇରଣୀ ନଦୀରୁ ଦୁଇବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମନଙ୍କରେ ଶର୍ଵଦିନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳକଣ୍ଠ ହୁଏ । ଶୀତକାଳରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟଲିଙ୍ଗରୁ ଯାଇ ପ୍ରଜାମନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁରୁଣୀ ପୁଷ୍ଟିରଣୀମାନଙ୍କରୁ ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରଇଥିଲା । ଫ୍ରମେ ଫ୍ରମେ ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ଟିରଣୀରୁ ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ସେ ବାସନା ସଫଳ ହେଲନାହିଁ । ଦିନପୁରଃ, ଆନନ୍ଦପୁର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ହେଲା ଥିଲା । ତୁମ୍ଭାଏ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ସବୁଷାତ ହୋଇଥିଲା । ତାହା ଅସମନ୍ତ ଅବଶ୍ୟାରେ ରହିଗଲା ।

ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋର ଜେତୁ ତାପୁଅ ଘର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତି ସମ୍ମିକ୍ଷାଟିନକୁ ଯାଇ ଅଯୋଗୀ ଦୂର୍ଗଦାରରେ ଶରୀର ରକ୍ଷାକଲେ । ତାଙ୍କର ବିଧବା ଶ୍ରୀ ଦରକୁ ଫେର ଆହିଲେ । ଏକଅନ୍ତରେ ନ ରହି ପୃଥକ୍ ଘବରେ ରହିବାକୁ ତାହାଙ୍କର ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତର୍ଭୀ ଯୁଦ୍ଧପରିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନିଗୋଟି ସୁତ୍ତନ୍ତ ପରିବାରରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା । ମୋହର ଜେତୁ ତାପୁଅ ଘର ରାଶମୋହନ ସେନାପତି ଏବଂ ମୋହର ଭାତୁଷ୍ଟ ଲକମୋହନ ସେନାପତି ମୋତାରୁ ସୁତ୍ତନ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଶରୀ

ହୋଇଗଲା । ଅନ୍ତମାନଙ୍କ ବାସଗୁଡ଼ ତିନି ସମାନ ଘରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା ।

୩୭

ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ଦେବାନୀ

୧୯୪୪ ମସିହାର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଦରେ ଡୋମପଡ଼ାର ବଜାସାହେବ ବଜେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମାନସିଂହ ଭ୍ରମରବର ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ପାଇ, ରଷ୍ଣମା ଯୋଗେ ରୂପବାଲ ବାଟେ କଟକ ରୂପଗଲା । ବଜାସାହେବ ତାଙ୍କ କିଲ୍ଲାରେ ୧୧୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ମୋତେ ଦେବାନ-ପଦରେ ନିଯକ୍ତ କଲେ । ସେ ଜାଂରା ଓ ସମ୍ବୃତ ଶରୀ ଜାଣି ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗବିନସୀନ ହେବା ଦିନତାରୁ ଲେଖାପଡ଼ା ରଚା ପ୍ରାପ୍ତିଦିନ କେବଳ ତାକ୍ତରି-ଚର୍କା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରଳ, ଚରତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ତାଙ୍କର ସ୍ବାଧୀନ ମତ ନ ଥିଲା । ସବଦା ସେ ପର କଥାରେ ଚକ୍ରଥିଲେ । ସେ ଏତେ ଅଳ୍ପ ଯେ କିନ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସି କଥା ବୁଝିନ ଥିଲେ । ନିଜଗଡ଼ରେ ରହିବାକୁ ଅନିଜକ, ସେ ସବଦା କଟକରେ ରହିବାକୁ ସ୍ଵର୍ଗ ନିଶ୍ଚିଥିଲେ । ସେଥିଗାର୍ଥି ଅନେକ ଅର୍ଥବ୍ୟା ହୋଇଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପିତୃଦେବ ନିର୍ବାକ ଦାୟାରେ ପଡ଼ି, ପ୍ରାୟ ଶାଠିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ରଣ କରିଥିଲେ ସବ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଜୀବନ-କାଳରେ ଅଧିକାଂଶ ରଣ ପରିଶୋଧ କରିଯାଇ ଥିଲେ, ଅଲ୍ଲ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡୋମପଡ଼ା ଯାଇଥିଲି, ଦେଖିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାସାହେବଙ୍କ ଯୋଗେ ପୈତୃକ ସଙ୍ଗ୍ରେ ରଣ ପୁରୀର ପରିଶାର ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପହଞ୍ଚିଛି ।

ମୋହର ଡୋମତ୍ତା ଆଗମନର କେତେ ମାସ ଉତ୍ତର ରାଜୀପାତ୍ରରେ ବିଧବା ମାତା ପରଲେକ ଗମନ କଲେ । ରାଜୀ ମାତ୍ରର ଶ୍ଵର ଆଉମର ସହିତ ବିଧବା ମାତାଙ୍କର ଅନ୍ତେୟସ୍ଥି-ଦିପ୍ତା ସମ୍ମାଦନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ବିପ୍ରୋଗର ଅନ୍ତ ଦିବସ ଉତ୍ତର ରାଜୀପାତ୍ରର ମଧ୍ୟ ପରଲେକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ରାଜମତୀଙ୍କ ବିପ୍ରୋଗର କେତେକମାସ ଉତ୍ତର ରେ ତାହାଙ୍କର ଜନମ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜୀପାତ୍ରରେ ମାତାମଣ୍ଣ ଟୀକ୍କାଳୀ ଅଧିଶ୍ୱର ରାଧିକା ପାଠମହାଦେଶଙ୍କ ପରଲେକ ଗମନ-ସମ୍ବାଦ ଡୋମପଡ଼ାରେ ପଢ଼ୁଥିଲା । ରାଧିକା ପାଠମହାଦେଶ ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ କନ୍ୟା ସହିତ ପୁରୁଷମକୁ ଆସି ସେହିଠାରେ ଦେହ ରଖା କରିଥିଲେ । ସ୍ଵର୍ଗତା ରାଧିକା ପାଠମହାଦେଶଙ୍କ ଅନ୍ତେୟସ୍ଥି-ଦିପ୍ତା ଉପଳକ୍ଷେର ଡୋମପଡ଼ାପକ୍ଷର ମୁଁ ଟୀକ୍କାଳୀ ଯାଇ, ସେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାୟ ଛ ମାସକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲା । ସେହି ଛ ମାସକାଳ ମୋ ହାତରେ ଅନ୍ୟ କୌମି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ, ମୁଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରି ତେଲଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲା ।

ରାଜୀପାତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଶଶୀର ସତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଥିଲା । ରାଜୀପାତ୍ରର ଅନ୍ୟତାଙ୍କୁ ଥିଲେ । ଉପମୁକ୍ତ ସମୟରେ ଗର୍ଭବେଦନା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏହି ଗର୍ଭରୁ ପୁରୁ କି କନ୍ୟା ଜାତ ହେବ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିବା ଏବଂ ସନ୍ତ୍ରାନ ଜାତ ହେଲେ, ତାହାର କୋଷ୍ଟୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଖୋରଧା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଶଙ୍କ ଡକାଇଲା । ଜ୍ୟୋତିଶ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ନିଯୁଣ ବୋଲି ଡୋମପଡ଼ା ଏବଂ ପାଶ୍ଚବିଜ୍ଞାନରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ଜ୍ୟୋତିଶ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ, ରାଜୀପାତ୍ରଙ୍କର ଏହି ଚର୍ଚରୁ ମୁଦ୍ର କି କନ୍ୟା ଜାତ ହେବ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି । ଜ୍ୟୋତିଶ

ମୋ ସମ୍ମୁଦ୍ରରେ ବସି, ରାଜୀପାତ୍ରଙ୍କ କୋଷ୍ଟୀଧର, ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମିରେ ଅଙ୍କପାତ କରି, ଶଣାଶୀ କଲେ । ମୁଁ ସମ୍ମୁଦ୍ରରେ ବସି ଦେଖୁଥାଏଁ । ତୃଣୟ ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନ ଥିଲେ । ଶଣାଶୀ ସମାପ୍ତ କରି ଶଢ଼ି ଗୋଟାଳ ତଳେ ଥୋଇଦେଇ ଜ୍ୟୋତିଶେ ବିରସ ବଦନରେ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆହା ! ରାଜୀ ତ ମରିବିବେ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ରାଜୀଙ୍କର କୌମି ଟକାର ବେଦନା ନାହିଁ-ସ୍ଵାଭାବିକ ଗର୍ଭବେଦନା ମାତ୍ର ।” ଜ୍ୟୋତିଶେ କହିଲେ—“ହେଲେ, କ’ଣ ହେଲୁ ? ଆଠ ଗୋଟା ତ୍ରୁଟି ମାରକରୁଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ତ୍ରୁଟି କ’ଣ ତାଙ୍କ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ?” ଜ୍ୟୋତିଶେ ମେଲଣି ଦେଇ ବସାକୁ ଗଲେ । ରାତି ନଅଟା କି ଦଶଟା ସମୟରେ ମୁଁ ଦୁଣି ଜ୍ୟୋତିଶଙ୍କ ପରିଚିଲି, “ସମ୍ବାଦ କ’ଣ ?” ସେ କହିଲେ, “ଆଜି ଶେଷରସିଦ୍ୟନ୍ତ ମାରକ-ତ୍ରୁଟି ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଅଛି । ରାତି ଯଦି ପାହିଯାଏ, ରାଜୀ ରକ୍ଷା ପାଇପିବେ, ମାତ୍ର ସତ ପାହିବ ନାହିଁ ।” ସେବନ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଶବସନ୍ତଶା ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖିଲି । ପ୍ରାତିକାଳଠାରୁ ଗୋଟାଏ ବିଲୁଆ ବଣରୁ ବାହାର ଆସି ଉଥାପି ସିଂହଦାର ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଉପରକୁ ମୁହଁକର ରକ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସିଂହଦାରଠାରୁ ଉପରେଲେ, ଗୋଟା ଦୁଆରେ ସେହିପରି କରେ । ପୋରୁ ଉପରେ ଦେଇଲେ, ସିଂହଦାରକୁ ଆସେ । “ଉତ୍ୟାକ ସାଗର” ନାମକ ପୁଷ୍ଟକନ୍ତର ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପସ୍ଥିତ ଅନଙ୍ଗଳର ସୂରନା ବୋଲି ଉଚିତ୍ୟାଗଅଛି । ଶେଷରସି—ବନ୍ୟ କୁକୁଟ ରହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଉପସ୍ଥିତ ହନ୍ତର କୋଳାହଳ ଶୁଣି, ମୁଁ ଉଥାପି ଆତମ୍ଭ ଧାରିଲା । ଅନୁଭୂତିଶଙ୍କ ଦାରବନ୍ଧ ବାହାରେ ଛିନ୍ଦା ବିହାଇ, ଉଚରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ଗମ୍ଭୀର ଉଚରଟା ରକ୍ତମୟ । ରାଜୀଙ୍କର ଶେଷଦଶା ଉପସ୍ଥିତ । ସଦ୍ୟପ୍ରସ୍ତରା କନ୍ୟାଟି ଜନିତା ଥିଲା । ଦଶପଦର ସନ ଉତ୍ୟାକ ସେ ତାହାର ମାତାର

ପଶାଦଗାମିନୀ ହେଲା । ଧାନ୍ତା ନାଭିଛେଦନ କରି ଜାଣିଲା ନାହିଁ । ନାହିଁ ପୁଳା ଦା' ହେବାରୁ ମୃଜ୍ଜୁ ଘଟିଲା ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଘଟଣାର କେତେକ ମାସ ପରେ ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶୋଚମୟ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଗଣନା କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ମୋ ସନ୍ଧାମଣୀ କୃଷ୍ଣକୁମାର ଦେଖଙ୍କ କୋଷ୍ଟିରେ ନିଧନାଧ୍ୟପତି ବଳବତ୍ତର ଭାବରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭୋଇ-ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପରମାୟୀ ଶର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷମାତ୍ର । ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କର ଶର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ଅଳ୍ପର୍ଫ୍ଫେରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କୌଣସି ଉପରରେ ଉପଶମ ହେଲା ନାହିଁ । ଯେତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆହାର କଲେ ମଧ୍ୟ ପରିପାକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହେଲେ । ୧୯୯୪ ମସିହା ଜାନ୍ମାତ୍ରୀ ୧୯୯୭ ଶତାବ୍ଦୀ ଶୁଭ୍ରଦିଶମୀ ଅପରାହ୍ନ ଶିରିଟା ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ମୋହର ଟେଶବାବପ୍ଲାରେ ମାତା ପିତା ରୂଲିଆଇ-ଥିଲେ । ମୋର ଜୀବନଧାରଣୀ ରକ୍ଷାକାରଣୀ ଠାକୁର ମା ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପରିଚାର କରି ରୂଲିଆଇଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି କିଣ୍ଠିମାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିଲା । ମୋ'ର ଦ୍ଵିତୀୟ ବିବାହ ସମୟରେ ମୋର ବୟସ ଉନ୍ନିଶ ବେଳେ କୃଷ୍ଣକୁମାରଙ୍କର ବୟସ ବାରବର୍ଷ ମାତ୍ର । ସେହି ଅନ୍ତର୍ଭୟ ବୟସରୁ ସେ ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଇ, ମୋର ମଙ୍ଗଳକାମନା ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ-ସାଧନା କରି ଆନୁଷ୍ଠାନିକ । ତାଙ୍କର ପୁଅୟୁକ୍ତ ମୁଁ ଅଭ୍ୟାବଧି ହୃଦୟରେ ପୋଡ଼ିଗ କରି ରଖିଅଛି । ମୋ'ର ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟୋଗ ଅଞ୍ଚିତ୍କୁ ପ୍ରାୟ ତବିଶ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଇଛି, ମୋର ହୃଦୟ ଶୂନ୍ୟମୟ । ମୋ' ମନୋବିଦନା ଜଣାଇବାକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ମୋ ହୃଦୟରେ କେବେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ

ହେଲେ, ଉତ୍ସାହମ୍ବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ସମାଧି ନିକଟରେ ବସି ମୁଁ ସାନ୍ତୁନା ଲାଭକରେ ।

ମୁଁ ଯେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଶିଖିଲୁ, ସେଥିରେ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ମୋ' ହୀ । ସେ ମୋ' କବିତା ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାରେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କର ମୃଜ୍ଜୁପରେ ମୋ ମନର ବଧାକୁଳତା ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖେ । ମୋର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଦାଢ଼ିଶ ପୀଡ଼ା, ବିପଦ ଓ ମନର ଅଗ୍ରିରତା ସମୟରେ ଲେଖା । ପ୍ରତିବନ ସ୍ଥାନରେ କୃଷ୍ଣକୁମାର ମୋହର ଛୁଟା ମହାଘରର ଆଦିପଦ୍ମ ଓ ରାମାୟଣରୁ କେତେକ ଅଂଶ ପାଠ କରୁଥିଲେ ।

ମୋ' ହୀର ମୃଜ୍ଜୁ ସମୟରେ ମୋ' ପୁଷ୍ପର ବୟସ ତେରବର୍ଷ ଓ କନ୍ୟାଟିର ବୟସ ଏଗାର ବର୍ଷ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଚିପକ ଜ୍ଞାନକୁ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଡିଯିବାକୁ ମୋହର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ମୋହର କର୍ମସ୍ଥଳ ଢୋମପଡ଼ାକୁ ନେଇଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ଅସୁରିଧା ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କଟକରେ ରଖିବାକୁ ମନ୍ତ୍ର କରି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରୂପବାଲି ଶ୍ରୀମର ଯୋଗେ କଟକ ରୂପଗଲି । ମୋହର ପରମବର୍ତ୍ତ ପରମଧାରୀ ମଧ୍ୟରୂପ ରାତ୍ରି ପିଲା ପେଡ଼ିକୁ ଆପଣା ଘରେ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ମଧୁବାବୁ କଟକ ନର୍ମାଳ୍ ସ୍କୁଲର ସୁପରିଶେଣ୍ଟ୍ । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ତାଙ୍କର ବସା । ପିଲାମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଖରଚ ବାବଦ ମାର୍କିଟ ଟଙ୍କେଶ୍‌ଵିହାରରେ ତିନିମାପରେ ଖରଚ ସକାରେ ଏକଶତ ଟଙ୍କା । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ, ମୁଁ ଢୋମପଡ଼ା ରୂପଗଲି । ପିଲାମାନେ ଏକବର୍ଷ ପିୟନ୍ତ୍ର ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଥିଲେ । ପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କୋଠା ଭଡ଼ା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ରଖାଇଲି ।

ଡୋମପଡ଼ାର ରାଣୀଯାଦେବକ ଅନ୍ତେୟସ୍ଥିତୀର ଅଳ୍ପବିନ ଉତ୍ସର ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ-ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେନ ନାନା ପ୍ଲାନରୁ ଓକିଲ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଵର୍ଗଗତା ରାଣୀ ପାଇବୁଦ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା । ତାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅନୃତା କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ସକାଶେ ରାଜା-ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ଏବଂ ମୋ ନାମରେ ପାଇବୁଦ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ପଛ ଧରି ଓକିଲ ଆସି ଉପର୍ତ୍ତ ହେଲେ । ଅଳ୍ପବିନ ଉତ୍ସର ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜାଙ୍କ ଓକିଲ ମଧ୍ୟ ଉପର୍ତ୍ତ ତ ହେଲେ । ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ଅବିବାହିତା ଥିଲେ । ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗାଶୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଇ ପୁଅ-ମାନଙ୍କର ଏଠାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ କରଇବାର ନିତାନ୍ତ ରଙ୍ଗା । କାରଣ ଜାତୀୟରେ, କୁଳ-ମୟୀଧାରେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ହେସ୍ତ ଅଟନ୍ତି । “ବାରବାଈ କୁଳ ମିଳନ୍ତି ।” ମୁଁ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଯାଇ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକପ୍ରକାର ପ୍ଲାନ କରି ଆସିଲି । ମୁଁ କଟକ ବସାରେ ଥାଏଁ । ଫିନେ ସକାଳେ କନିକା ମେନେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ରାଜାସାହେବ ନୃତ୍ୟନାଶ୍ୟାମ ଭଞ୍ଜଦେଉଳୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନ ମୋ’ ବସାରେ ଉପର୍ତ୍ତ ତ ହେଲେ । ଏହି ଦଟଣାର ଦୁଇଦିନ ଉତ୍ସରେ ମେନେଜର ବାବୁ ମେତେ କଟକପ୍ଲାନ କନିକା ରାଜବାଟିକୁ ଡାକ ଦେନିଗଲେ । କନିକାର ପୁନଃଶୟା ବୁଢା ରାଣୀ ମୋତେ କହିଲେ, ତାହାଙ୍କ କନ୍ୟାସହିତ ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ କରଇ ଦେଲେ, ସେ ମୋତେ ଶ୍ରୀ କରଇ ଦେବେ । ମୁଁ କହିଲି, “ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି କରଇ ପାଇଲେ, ମୁଁ ଖୁମିହେବି ।” ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମେନେଜର ବାବୁ ମୋତେ କହିଲେ; — ରାଜାଙ୍କର ପଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଶ ଅଛି, କନିକା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲେ, ବୁଢା ରାଣୀସାହେବା ସମସ୍ତ ଦେଶ ପରିଶୋଧ କରି ଦେବେ । କନିକା ଦଟଣା ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଉତ୍ସର ପାଇଲି, “ଆପଣ ଦେଇଁ ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କରିବେ, ମୋହର ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।”

କନିକା-ସମ୍ବନ୍ଧ-ସମାପ୍ତ ଶୁଣି ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗାଶୟ ଲେବେଳ ଲିପୁଙ୍କର ଉତ୍ସେତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇଥିଲେ ସିଏ କନିକା ବନ୍ୟା ରାଜବଂଶଜାତା କୁଦନ୍ତ—ପୁରୁଷିକ୍ଷାପ୍ରତିଷ୍ଠାନ କୌଣସି ଅଚିହ୍ନିତ ଶଣ୍ଟାଏତ ଦଶଜା ଏବଂ ମାନମଧ୍ୟ କନିକାରଣୀଙ୍କ ଦାର ପ୍ରତିପାଳିତା । ଡେମପଡ଼ା ରାଜା ଶତିଷ୍ଠି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡାୟୁତ ସହିତ ଶଦିପୂର ବିବାହ ଦାର ସେମାନେ ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ଜାତିପାତ ଅଶଙ୍କା କଲେ । ମୁଁ ସମସ୍ତ ଆପତ୍ତି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି କନିକା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ଲାନ କରିଲା ।

ବିବାହର ପୂର୍ବଦିନ ସକାଳେ ରାଜାସାହେବ ଡୋମପଡ଼ାଙ୍କରେ ନାନୀମୁଖ ସାର ଭାର୍ଯ୍ୟଧୂର ତୋଟାରେ ରହିଲେ । ବିବାହ ଦିନ ଉପର୍ତ୍ତଓକି କଟକଠାରୁ ଦୁଇ କୋଣ ଦୁଇ ଗେଡ଼ିଯାହିତାରେ ଯେପରି ପଦ୍ମଶିଖନ୍ତି, ତୋପାନ ସହିତ ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ-ହେଲା । କାଠ୍ୟୋଡ଼ି ବାଲରେ ପଦ୍ମଶିଖବାବେଳକୁ ପ୍ରବଳ ବୁଝି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାଜା, ରୋଷନାର ସମସ୍ତ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ରାଜା ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରଦୋଳରେ ବିଜ ହେଇଥିଲେ, ତୋପାନ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଦୋଳକୁ ଶୋଡ଼ି ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ରାଜାସାହେବ ଟାଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପାଳିଙ୍କରେ ବିଜେ ହୋଇ ଆସିଲେ । କାଠ୍ୟୋଡ଼ି ଉଡ଼ିର କୁଳରେ ପଦ୍ମଶିଖ ମାଦେ ତୋପାନ ବର୍ଷା ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ରାଜବର କୌଣସି-ରୂପେ କନିକା-ନନ୍ଦରରେ ବିଜେହେଲେ । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାପରେ, କନିକାର ମେନେଜର ରାଜାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦେଶ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ । ମୁଁ ଡୋମପଡ଼ାରୁ

ରୁଲ ଆସିବା ପରେ, ତୋମପଡ଼ାର କର୍ମଗ୍ରା-
ମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲ ଯେ, ମେନେଜର ବାବୁ ତାଙ୍କର
ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ରଖା କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ମହାନମାନକୁ ଅଛି
ଅନ୍ତରୁ ମସି ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ଦନ୍ତିଶ ବାହୁମଳରେ
ଗୋଟିଏ ବଥ ବାହାରିଲା । ଗୋଟିଏ ଅନାଢି ତାଙ୍କର
ତାହା ଅସ୍ତ୍ର କଲା । ଯାଆର ଯଦୃଣାରେ ଜୁର ହେଲା ।
ମୁଁ ଯେଥାଗତ ହେଲା । ଅସାଧାର ଦା ସମ୍ପଣ୍ଡ ମାର୍ଗନ୍ତକ
ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ଦା'ର ମୁହଁଟା ପ୍ରୋଟ; କିନ୍ତୁ
ନାକିଶା ବାହୁ ଭିତରେ ଚରିଯାଇ କହୁଣୀ ପାଖ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିଥିଲା । ଆପ୍ରୁଦ୍ଧେଷ୍ୟ, ହୋମିଓପାଥ
ଏଲେପାଥ୍ ସବ୍ରପ୍ରକାର ଚକିତ୍ତ୍ଵା ବ୍ୟେର୍ଷ ହୋଇଗଲା ।
ଡାକ୍ତରସାହେବ ମୋତେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିଯିବା ପରଦିନ
ତୋମପଡ଼ାର ରାଜକୁଟୁମ୍ବୀ ଜଣେ ବାବୁ ମୋତେ
ଦେଖିବା ସକାଶେ ତୋମପଡ଼ାରୁ ଅସି ମୋ' ନିଜଟରେ
ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପରମର୍ଶର ପଦ୍ଧତିଶରୀର
ପରରେ ଟିକିଏ ଯିଅ ମାଖିଦେଇ ତାହା ସେକି
ଦା'ଉପରେ ବାନ୍ଧଦେଲା । ଏହିପରି ଛଅ ଦିନ କଲା
ପରେ ଦେଖିଲା ତାଆ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାପେ ଶୁଣି ଯାଇଅଛି ।
ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିତମ ବିତଦରୁ ରଖା ପାଇଲା ।

ମୋହର ବ୍ୟଧ ସମୟରେ କନିକା ମେନେଜରଙ୍କ
ପରମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଏବଂ କନିକା କନ୍ୟା ତୋମପଡ଼ା
ରାଣୀପାହେବାଙ୍କ ଅନୁରାଧମନ୍ତର ତୋମପଡ଼ା
ରାଜା ମୋତେ ଦଦତ୍ୟତ କଲେ । ମୁଁ ପିବେ
କହିଅଛି, ରାଜାପାହେବ ଅତିଥି ଦୁଦଳ-ମନା ।
ଲୋକେ ଯେଉଁବେଳେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ଯେ,
ମୋ' ଦୋଷରୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦେଶା ହୋଇଅଛି,
ସେତେବେଳେ ଯେ ମୋତେ କର୍ମ୍ୟତ କଲେ;
କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ମୋ'ର ଦୁଷ୍ଟିହଁ । ଦୋଷ ରାଜାଙ୍କର ।
ରାଜାପାହେବଙ୍କ କନିକା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବା ପୂର୍ବ

ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ଖରଚ ପୁଣି ନୈମିତ୍ତିକ
ଖରଚ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜମାତାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥି ଦିପ୍ତାରେ	ଟ ୧୫୦୦୯
ରାଣୀ ପାହେବାଙ୍କ ,	ଟ ୩୪୦୦୯
ରାଜକ ନଥର ତିଆରିରେ	ଟ ୫୦୦୦୯.
ବନୋବସ୍ତ୍ର ଶକ୍ତରେ	ଟ ୩୦୦୦୯
ରାଜମାତାଙ୍କ ସଧକା ପାଠମହାବେଶିଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥିଦିପ୍ତା ସମୟରେ	ଟ ୫୦୯

ମୋ ଟ ୨୧,୫୦୯

ଏହି ଏକୋଇଶ ହଜାର ପାଞ୍ଚଶଟଙ୍କା ଖରଚ ସକାଶେ
ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଟଙ୍କା କରଜ କରିଯାଇ ନ ଥିଲା ।
ପାହାହେଉ, ମୁଁ ଯେ ସମସ୍ତ ବାଧା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କର,
କନିକା-କନ୍ୟା ସହିତ ସମୟ ସ୍ଥିର କରିଥିଲା, ମୁଁ
ତାହାର ଉଠିଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ପାଇଲା, ମୋତେ ନିଜର
କର୍ମଫଳ ଘେଗ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ପୂର୍ବ ରାଜକ ଅମଳରେ ମୁଁ ଏତ ମହିନାର ଯେଉଁ
ବନୋବସ୍ତ୍ର କରିଥିଲା, ସେହି ବନୋବସ୍ତ୍ରଠାରୁ
ଅଦ୍ୟାବଧ୍ୟ କେତେକ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପଢ଼ିତ ଜମି ଆବଦ ହୋଇଥିଲା;
କିନ୍ତୁ ସେହି ହାଲ ଆବାଦ ଜମିପାଇଁ ରାଜସରକାରର
କିଛିମାତ୍ର ଆୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ସେ ସମସ୍ତ
ଜମି ଜରିବ ବନୋବସ୍ତ୍ର ପାଇଁ କର୍ମଗ୍ରା ନିୟମିତ
କରିଥିଲା । ମୋ'ର ଏହି ଦିନ । ବନୋବସ୍ତ୍ର ଦାର
ତୋମପଡ଼ା ଭୂମିକର ବାଟିକ ତିନିହଜାର ଟଙ୍କା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧିତାଇଥିଲା । ତୋମପଡ଼ାରେ ବିଦେଶୀପୁ
ଭାବୁ ଅଭ୍ୟାଗତ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବାସ
ନିମନ୍ତେ ଉପସୁକ୍ତ ଘର କିମ୍ବା ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ
ନିକଟରେ ଜଳର ସୁଦିଧା ନ ଥିଲା । ଏହି
ଅଭ୍ୟବ ଦୁଷ୍ଟକରଣ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚିଲା ଏବଂ

ଗୋଟିଏ ପଥର କୁଅ ଉଆସ ସିଂହଦାର ସମ୍ମରେ
ନିର୍ମାଣ କରଇ ଦେଇଥିଲି । ଲୋକେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି
ବଙ୍ଗଳାକୁ ‘ଫଳରମୋହନ ବଙ୍ଗଳା’ କହେନ୍ତି । ଉଆସ
ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଣା ଭରସବୁ ଭଙ୍ଗାଇ ଏକପ୍ରସ୍ତ ନୂଆ
ପକ୍କାଯର, ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗଳା ନିର୍ମାଣ କରଇ
ଦେଇଥିଲି । ନିଜଗଢ଼ି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୃପ ବା ଦୁଷ୍ଟରଣୀ
ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରୀବ୍ରାତାଳରେ ଲୋକ ରଣନଦିକୁ ଜଳ
ଆଣିବା ସକାଶେ ଯାଉଥିଲେ । ଦୂରପଥ ଭ୍ରମଣ ହେବୁ
ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ମୋହର
ପରଲୋକଗତା ସ୍ଥିର ସ୍ଥିତିରକ୍ଷା ସକାଶେ ଶାସନ-
ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କୃପ ଶୋଳାଇ ଦେଲା । ସେହି
କୃପର ଉପର-ପଥର ଖଣ୍ଡକରେ ଲେଖାଅଛି—
“ଶ୍ରାମଣୀ କୁଷ୍ଟକୁମାଣୀ ଦେବୀ, ବାଲେଶ୍ଵର ।” ଏହି
କୃପଟି ନିଜ ବ୍ୟଧରେ ନିର୍ମାଣ କରଇଅଛି । ନିଜଗଢ଼ି-
ଠାରୁ ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ପାଥପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାଙ୍କି
ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ସଡ଼କ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ
ପାଥପୁରଠାରୁ କୁଣ୍ଡଳୀ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବଢ଼ି କଣ୍ଠା
ବାଢ଼ିବଣିଆ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ନିଜଗଢ଼ି
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଟବିଲ ଗର୍ଭର ମଧ୍ୟରେ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ ।
ଆଶାଢ଼ିବାରୁ ପ୍ରାୟ କାଞ୍ଚିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାନନ୍ଦ ବଢ଼ି
ଜଳରେ ବିଲ ବୁଡ଼ି ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଗମ୍ୟ
ହୋଇ ପଡ଼େ । ତୋମପଡ଼ାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ-ବାସିଗଣ
ଜଗଳ ମଧ୍ୟରେ ବୁନି ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଚଢ଼ି ପାଥପୁର
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ । ସ୍ଵପ୍ନ ରଜାସାହେବ
କିମ୍ବା ପ୍ରଧାନ କର୍ମଶାସନେ ହାଣରେ ଯା’ଆସ
କରୁଥିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଗଣ୍ଠର ବିଲରେ ଜଳ ସମୟ
ସମୟରେ ହାଣର ଗଦିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରୁଥିଲା ।
ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ମୁଁ ନିଜଗଢ଼ିଠାରୁ
ପାଥପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ସଡ଼କ ନିର୍ମାଣ କରଇବାକୁ
ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
ହୋଇନାହିଁ । ତୋମପଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ଵୁଲଗୁହ୍ବ
ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ୧୯୭ ମସିହାରେ

ମୋର କଣ୍ଠା ପରିତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ସେଥିର କାନ୍ଦ
ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ।

ମୋର ବ୍ୟାଧ ସମୟରେ ଯେବେବଳେ ମୁଁ
ତୋମପଡ଼ା ରଜାକଠାରୁ ପଦଚ୍ଛେତ ପଥ ପାଇଲା,
ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପାଲକ ଚଢ଼ି ଅତି କଷ୍ଟରେ
ତୋମପଡ଼ା ରଜାକ ନିକଟକୁଗଲା; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସହିତ
ସାଷକ ହେଲନାହିଁ । କନିକା ନଥରକୁ ଗଲି ।
ସୁବିକ ରଜା ନୃତ୍ୟରେ ନାରୟୁଣ ଭଞ୍ଜି ସହିତ ସାକ୍ଷାତ
ହେଲା । ସେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତ କରମର୍ଦନ (Shack-hand)
କରି ପାଖରେ ବସାଇଲେ ।

ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତ ପ୍ରେମାଳାପ, ଦସି ହସି କଥା ।
ରଜକୁମାରଙ୍କ ସେ ସମୟର ମୋହମ୍ମି ମୁହିଟି
ମୋ’ ହୃଦୟରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶବ୍ଦର ରହିଅଛି ।
ବିରୁଦ୍ଧ ନାବାଳକ—କିଛିମାତି ଶମତା ହାତକୁ ଆସି
ନାହିଁ । ମୁଁ ଓପ୍ପିତ ବିଷପୁ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ କିଛି
କଥା ନ କହି, ମେଲଣି ହେଲି, ବସାକୁ ଆସିଲ ।
ସେଇଟା ଥିଲ ତାଙ୍କଠାରୁ ଚରବିଦାୟ । ଏହି ଘଟଣାର
ଅଞ୍ଚଳ କି ଶବ୍ଦ ଦିନ ପ୍ରାତିକାଳ ଦିବା ପ୍ରାୟ ଏ ଶେଷ
ସମୟରେ ମୁଁ ଡନ୍ଦାବଣ୍ଟାରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ହଠାତ୍
ଶୁଭ ବଳରେ ଉଠିବସି ଚିକାର କହି କହିଲ,
“ହାୟ ହାୟ ! କନିକାରଜା ମରିଗଲେ ।” ମୋ’ର
ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ବପୁଞ୍ଚା କନିଶ୍ଚା କନ୍ୟାଟି ପାଖରେ
ବପିଥିଲା । ସେ ମୋତେ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ପର୍ବତିଲ,
“ବାବା, ବାବା, କେଉଁ ରଜା ମରିଗଲେ ?” ମୁଁ
ପ୍ରକୃତିଶ୍ଵର ହୋଇ କହିଲ, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏହିନା
ମୋର ପ୍ରଳାପ ।” ଉଠିପ୍ପିତ ଘଟଣାର ଦୁଇଦୟା
ଉଦ୍ଧରେ କନିକା ରଜାଙ୍କର ପରଲୋକ-ୟାତ୍ରା ସମାପ୍ତ
ଶୁଣିଲ । ଦ୍ୱାଦଶ କରି ଦେଖିଲ, ମୋ’ର ପ୍ରଳାପ
ସମୟରେ କନିକା ରଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣ-ବାୟୁ ନିର୍ଗତ
ହୋଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଅରେଗ୍ୟ ଲୁହ କଳି; କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପଚାର । ତୋମପଡ଼ା ରଜାସାହେବ ଦିନ ମୋତେ ତାଙ୍କ ବଳ୍ମିବଜ୍ଞାର ବଜ୍ଞଳାକୁ ଡିକାଇ ମାସିକ ହେବେ ଟଙ୍କା ସାହାର୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛିମାତ୍ର କର୍ମ ନ କରି, ଏତେ ଟଙ୍କା ନେବାକୁ ମୁଁ ଅଗ୍ରିକାର ବରିବାରୁ; ମୋତେ ମାସିକ ରୂଳିଶ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ କଟକରେ ଏକରମ୍ଭୁରୁପ ନିୟମକ୍ତ କଲେ । ରଜାସାହେବଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଯୋଡ଼ା ମେ' କଟକ ଦରେ ଥାଏ ଏବେ ମୁଁ ସେହିର ତୁର୍ରାବଧାନ କରେଁ । ମୋର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ରଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଗଲୁ କରେଁ । କେତେକ ମାସ ପରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲି ।

ମୋର ତୋମପଡ଼ା ସହିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଛିଲୁ, ହେବାପରେ ଶୁଣିଲ, ରଜାସାହେବଙ୍କ ଦେଶା ବଢ଼ିବଢ଼ି ସତ୍ତ୍ଵର ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପହଞ୍ଚ ଅଛି । କନିକା ସହିତ ବା ନଅର ସହିତ ତାଙ୍କର ଆଉ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ସେ କନିକା-ନାମ ଶୁଣିଲେ ବିରକ୍ତ ହୃଦୟକୁ ଦେଶା ସକାଶେ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ମହାଜନମାନେ ନାଲିୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକଳ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ରଜାଙ୍କୁ ମହାଜନ କୁଳମୟ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ କେଉଁହିର ମହାରଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅଳ୍ପ ସୁଧର ଟଙ୍କା ଅଣାଇ ସମସ୍ତ ଦେଶା ପରିଶୋଧ କରଇ ଦେଲେ ।

ଦେଶା ଉପ୍ରାଚୀନ୍ତ୍ର ମୁକ୍ତି; କିନ୍ତୁ ରଜାଙ୍କର ବଞ୍ଚିମାନ ଗୋଟାଏ ମାନସିକ ବିକାର ଉପଚାର ହେଲା । ସବୁଦା ଚିନ୍ତାପ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଲଙ୍କରେ ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଉଆସ ସବୁତ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରି, ନାନା ଶ୍ଵାନରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ଦୁର୍ଗତି ସୁନ୍ଦର ଶରାର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଧୂଳି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ନାନା ଶ୍ଵାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଶେଷକୁ

କଳିକଠା ଗଳେ । ସେହି ମହାନଗରର ପତିତପାବନୀ ଜାହାନ କୁଳରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

୩୩

କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ

ମେ'ର କଟକରେ ବାସ ସକାଶେ ବହୁଦିନରୁ ଅଭିଲାଷ ଥିଲ । ଗେଟିଏ ଦର ପ୍ରସୁତ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ଲାନ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏଁ । ଦେବାରୁ ମିଳିଯିବାରୁ ବଳ୍ମିବଜ୍ଞାର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବଜ୍ଞଳା-ଦର କଣି ପକାଇଥିଲି । ପରେ ଦେଖିଲ ମୋ ପର ସାମାନ୍ୟ ଆୟୁର୍ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକପକ୍ଷରେ ସେପରି ଦରେ ବାସ କରି ଚଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ବୃଦ୍ଧତା ବଜଳା ଭିତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଘର । ତରୁଦୀର୍ଘରେ ଉଦ୍‌ଧାନ, ପୁଷ୍ପରିଣୀ ସହିତ ପକକା-ପ୍ରାଚୀର ବେଶ୍ଟିତ ବୃଦ୍ଧତ ପଡ଼ିଆ ହତା—ସାହେବମାନଙ୍କ ରହିବାର ଉପଯୋଗୀ ।

ଅୟୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ଦେଶୀ ଦ୍ୱୀପ ପ୍ରତି-ବାସୀଙ୍କର ଅସବ; ଖୁଲ, କରେର, ପରିଚିତ ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦବଙ୍କ ଦର ଅନେକ ଦୂରେ । ବଞ୍ଚିମାନ ଦରକୁ ଦେନି କିଛି ହରବରରେ ପଡ଼ିଗଲି । ମୁଁ ତ ରହିବ ବିଦେଶରେ, ଦରକୁ ଭଡ଼ା ଲାଗିବା, ମରମତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି କିଏ ? ଦରର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବିଦୟୁ କରିଦେଇ ଜଣା ସଙ୍ଗୀ ସୁଟାଇଲି । ଘରଟାରୁ ମସିକ ପୂର୍ବିଶ ଟଙ୍କା ଭଡ଼ା ଉଠୁଥିଲ । କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରଟାକୁ ହାତରେ ରଖିଥିଲି । ପରେ ମୋର ଟଙ୍କାର ଅସବ ହେବାରୁ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ମହୋଦୟକୁ ମୋହର ସ୍ଵର୍ଗ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବିଦୟୁ କରିଦେଲି ।

ସ୍କୁଲ, କଟେର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସାଦ ଅନ୍ତରେ କରୁଥାଏଁ । ଦିନେ ସନ୍ଧା ସମୟରେ ବାଖରବାଦ ଧୂଆଁ ପଢ଼ିବା ସାଇରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାଗା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ପନ୍ଦର ଶେଳ ଶୁଣୁ ପକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀର ବେଶ୍ମିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାଗା ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଛି । ଶୁଣିଲି ଉକ୍ତଳପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର ଭଗବାନ ଶବ୍ଦପରିଷିଳିର ସେଠାରେ ବସା ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପତନାଚାପ୍ରା—ବିକ ଦେବେ । ଜାଗାଟି ନିଷ୍ଠି ବାଜ୍ୟାଟି । ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ଖଜଣା ଥିଲା ବାହିକ ଦେଡ଼ିଟଙ୍କା । ଜାଗାଖଣ୍ଡିକ ଖୁବ୍ ଶଶ୍ରା ମୁଲୁରେ କଣି ନେଲି । ସେଠାରେ ଦର ତୟାର କରି, ୧୯୯୭ ମସିହାରେ ବାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଏହି ସମୟରେ ମୋର ଅର୍ଥାତ୍ ହେବାରୁ, କାଠ କଣା ବିକା ଓ କପାଟ, ଚଉକାଠ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଇ, ତାହାର ବିଷୟଦାର ଅର୍ଥୋପାର୍କନ କରୁଥିଲି ।

ସନ ୧୯୯୮ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ବଢ଼ିଦିନ ହୁଟି ସମୟରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହରରେ ଭାରତବର୍ଷୀୟ କଂଗ୍ରେସ ୯୯ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଏକେଶ୍ଵରବାଦଙ୍କ ନିହାସଭା ବସିବାର କଥା ଖାଲି ହେଲା । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦମୋହନ ବୋଷ କଂଗ୍ରେସର ସମ୍ବନ୍ଧିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ଵର ନେସନେଲ ଯୋସାଇଟି ମୋତେ କଂଗ୍ରେସର ଡେଲିକେଟ୍ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ଵର କ୍ରାନ୍ତିମାନ ମୋତେ ଏକେଶ୍ଵରବାଦଙ୍କ ସଭା ଡେଲିକେଟ୍ ପଦରେ ମନୋମାତ୍ର କରି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ପଥ ଲେଖିଲେ । ମୁଁ ବାରଙ୍ଗଠାରୁ ରେଲ୍‌ଯୋଗେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଲି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରଥମ ଏବଂ ଶେଷ କଂଗ୍ରେସ ଦର୍ଶନ । ସଭାରେ ଅଧିକାଂଶ ଆନନ୍ଦେ ବିଷୟ ବଜାନେତକ ଥିଲା । ଯଦିତ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବଜାନେତକ ଆକାଶ-ଶାରୁତିକ ସଫଳ ହେବାର କୌଣସି ନିକଟ ସମ୍ବାଦନା ନାହିଁ, ତଥାପି

ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ତୁମିହୋଇ ରହିବା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପଷ୍ଟରେ ଉଚିତ ହେବନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ, ହୃଦୟିତ, ସ୍ଵଦଶବରସ୍ତଳ, ମାତୃଭୂମିର ଦୁର୍ଦଶା ମୋତନକାମୀ ଦୂମନ୍ଦାନମାନଙ୍କୁ ଏକତାପୂର୍ବରେ ଗ୍ରହିତ କରୁଥାଇଛି । ଏକତାର ମାନତାହିଁ ଭାରତ ଚନ୍ଦର କାରଣ ।

ମୁଁ ଦିନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ-ସାଦୁଦୂର ଦେଖିବାକୁ ଯାଉ ଯାଉ ରଷ୍ଟାଧାରରେ ମହାନ୍ମା ବାଳଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକଙ୍କୁ କେତେକ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଆଳାପ ଦରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ନମ୍ବାର କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ସେ ମୋର ହାତଧର କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ମୋ’ ସହିତ ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।” ଦିନେ ମୁଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବର (ପୋତାଶ୍ରୟ) ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । ଜାହାଜଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଉ ଉପ୍ରାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଏହି ପୋତାଶ୍ରୟ କରଇ ଅଛନ୍ତି । ଦୁଇଗୋଟି ପଥର ବନ କୂଳରୁ ବାହାର, ସମ ସୂନ୍ଦର ଘବରେ ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦ ଭିତରକୁ ରାନ୍ତିର ଯାଇଥାଇ । ଦୁଇ ବନର ଅଗ୍ରଭାଗ ପରମର୍ଦ୍ଦ ଫ୍ରେଶ୍‌ମୁଦ୍ରା ନ ହୋଇ ପୁଅକ୍‌ଥାଇ । ସେହି ମୁହାଶ ବା ଫାଂକ ବାଟରେ ଜାହାଜ ସବୁ ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦ ଭିତରରୁ ଆୟି ପୋତାଶ୍ରୟ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦ ଭିତରିତା-ଭିରିତାମାଳା ବନ ଉପରେ ପଡ଼ି ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ; ପୋତାଶ୍ରୟ ଭିତରକୁ ଆୟିପାରେ ନାହିଁ । ପୋତାଶ୍ରୟ କୂଳରେ ସୁନ୍ଦର ଜେଟି ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଇ । ସେହି ଜେଟି ଉପରେ ତାହାର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୈଦିରେଲ ବିରୁ ହୋଇଥାଇ । ରେଲଗାଡ଼ି ଜେଟି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ଵିତୀୟାବ୍ଦୀ ଉତ୍ତର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଭିତରୁ ମାଲ ଉଠାଇଆଣି, ରେଲଗାଡ଼ି

ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଲେ, ଗାଡ଼ି ସେହି ମାଳ ସବୁ ସହର ଭତରକୁ ଯେନାଥେ । ମାନ୍ତ୍ରାଜର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ବିଷୟ ଥିଲା ‘ପେରୁପା କଲେଜ’ । ମହାନ୍ତା ପେରୁପା ଜଣେ ସୁନାମଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ । ସନ ୧୯୫୪ ସାଲରେ ସେ କାଞ୍ଚପୁରରେ ଜନ୍ମଗଭଣ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମର କେତେକ ମାସ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କର ପିତା ବିଶ୍ୱନାଥ ମୁଦାଳିପୁର ପରଲେକ ଗମନ କରିବାରୁ, ତାହାଙ୍କର ମାତା ଆମୁରଣୀ ନିମନ୍ତେ ମାନ୍ତ୍ରାଜକୁ ପଳାଇଆସି ନାରୟୁଣ ପିଲେ ନାମକ ଜଣେ ଧନୀଲେକର ଆଶ୍ରମ୍ଭ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦୟାକୁଛୁଦୟ ପିଲେ ପେରୁପାଙ୍କୁ ଝରେଜା ଭାଗରେ ଶିଖିତ କରିବାକି ବିବିଧ ବିଷୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇଦେଲେ । ଅବଶେଷରେ ଛେତ୍ର, ଉତ୍ତିଆ କମ୍ମାମଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହାଇ ସେ ବିଦ୍ୱାଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି ପାଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପୁଷ୍ଟ ସନ୍ଧାନ ନ ଥିଲା । ସେ ଯେଉଁ ଚରମପତି କରି ଯାଇଥିଲେ, ତଦିନୁପାରି ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସାଧାରଣଙ୍କ ହିତକାର୍ଯ୍ୟର ଦିଆ ହୋଇଅଛି । ‘ପେରୁପା କଲେଜ’ ତାହାଙ୍କ ପରିଚ୍ୟକ ସମ୍ପର୍କିବଳରେ ସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ପଣ୍ଡବିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ସହର ପ୍ରାନ୍ତରୀୟ ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ ମହାରାଣୀ ଭିରୋଟିଆଙ୍କ ମାର୍ବଲ, ପଥର ପାଶାନମୟୀ ମୁଣ୍ଡି ଦେଖିଲା ।

ମୁଁ ଫେରୁବନ ରମେଶ୍ୱର ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଞ୍ଚପୁରମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇଥିଲା । କାଞ୍ଚପୁରମ୍ ଷ୍ଟେମନରେ ଓହାର ସୋଇର ଶିବକାଞ୍ଚ ଏବଂ ବିଷ୍ଟୁ, କାଞ୍ଚ ଶାର୍ଥ ଦେଖିଲା । ଏ ସ୍ଥାନର ପ୍ରକୃତ ନାମ କାଞ୍ଚପୁରମ୍ । ଝଙ୍ଗଜନନେ ଏହାକୁ କାଞ୍ଚପୁରମ୍ କହନ୍ତି । ଷେଠେ ଫେରୁବନ ରମେଶ୍ୱର ସାତ ଆଠ ଦିନର ବାଟ; କିନ୍ତୁ ମୋର ସଜୀ ଘୁକର ଆଉ ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାକୁ ମଜ୍ଜିଲା ନାହିଁ, ମୁଁ ଫେରିଲା । କଞ୍ଚପୁରମ୍ତରୁ ବେଳ୍ପୁରୀଙ୍କାରୀ ଲମ୍ବା ଟିକିଟ୍ କିଲା ।

ବେଳ୍ପୁରୀଙ୍କାରୀ ଷ୍ଟେମନର ଓହାର କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦରେ ସ୍ଥାନ କିଲା । କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦ ଉପରେ ଯେଉଁ ଲୌହମୟ ଟଙ୍କେ ଅଛି ତାହାପରି ସୁନ୍ଦର ଟଙ୍କେ ଆଉ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲା । ମାର୍ଗରେ ଇଲେର ଷ୍ଟେମନରେ ଓହାର ଥିଲା । ତା’ ପରେ କଟକ ।

ସନ ୧ ୯୯ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜମିଦାର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରମ୍ଭଣ ଜଗଦେବକଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଟେଲିଟାପ୍ଲାଟ ଶିମାର, ଯୋଗେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ରୁକ୍ଷିଗଲା । ମୁଁ ଅବୋବର ୨୭ ତାରିଖ ଶୁଭବାର ରତ୍ନ ଦିନାବେଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲ । ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ଓ ଗୌଣଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ସହୋଦର ଘର ଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ନିନ୍ଦନିଷିତ ଲତା ଅନୁଯାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାରମାନେ ଜାତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର | ଗୌଣଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର |

ଜଗନ୍ନାଥ ଭ୍ରମରବର ରଷ୍ଟ | ରମଗୋବିନ୍ଦ ଜଗଦେବ |

ବଳବାମ ଭ୍ରମରବର ରଷ୍ଟ | ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରମ୍ଭଣ ଜଗଦେବ
ଶ୍ୟାମମୁଦର ନରେନ୍ଦ୍ର |

ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମର୍ଦବଜନ

ବୃନ୍ଦାବନରତ୍ନ ହରିଚନ୍ଦନ

ଚୋଲୁଳରତ୍ନ ଶ୍ରଦ୍ଧନ

(ପାଞ୍ଚଭାଇ)

ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲା, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ଜମିଦାର-ମାନ୍ଦନ ନାୟିକାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଣସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ । ଅଧ୍ୟକ ନେବ ଓ ଅତିଥି ସେବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଏ ଭାଗ୍ୟ-ପିପର୍ଯ୍ୟୁ ଦିଅନ୍ତିରୁ ।

ଦେବସେବା ବିଷୟରେ ଦୁଇ ଜମିଦାର ଦଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଘରୁଥିଲା । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣମା

ଯାଥା ଉପସ୍ଥିତ । ଜଣେ ଲୋକ ଆସି ସାଆନ୍ତକୁ ସମ୍ମାଦ ଦେଲା, “ବଡ଼ବାବୁ ଆଜି ହୁକୁମ କଲେ, ଦୋଳଯାସକୁ ପାଞ୍ଚପଞ୍ଚ ଗୋଟିପୋ’ ଆସିବ । ବୟସନା ଟଙ୍କା ଧରି ଲୋକ ବାହାରିଗଲା ।” ଉତ୍ତର ହେଲା, “ଏ’କଣ ଆମର ସାତପଞ୍ଚ ଗୋଟିପୋ’ ଆସିବ ।” ସେ ଲୋକ କହିଲା, ତାଙ୍କ ଲୋକ ଭଲ ଭଲ ପଞ୍ଚ ହାତେଇ ନେବେ । ବୟସନା ଦିଆଯାଉ । ମୁଁ ଏହି ବାଟେ ବାଟେ ଆଗେ ଧାଇଁଯାଇ ବୟସନା କରି ଆସିବ । ସେମନେ ଭଲ ଗୋଟିପୋ’ ପାଇବେ ନାହିଁ ।” ଏହା କହି ସେହି ଲୋକ କିଛି ଟଙ୍କା ଧରି ବାହାରିଲା । କ’ଣ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଲା—ବୁଝୁଛୁ କିଏ ?

ଦିନେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରଜବାସୀ ସାଧୁ ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲା । ସାଧୁ ଦର୍ଶନ ମାସେ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ଭୂମିଷ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରଶନ୍ତ ହେବାରୁ ଆଉ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଭକ୍ତି ଏବଂ ନିପ୍ରମରେ ତଙ୍କ ପଦତଳେ ଲୁଟିଗଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟାଶରେ କାର୍ତ୍ତିନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କାର୍ତ୍ତିନ ଶେଷରେ ସାଧୁ କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, କାର୍ତ୍ତିନ ଶୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖ କେମନ୍ତ ଉକ୍ତଳ ଦିଶୁଛି ।” ସମସ୍ତ ଭକ୍ତି କହିଲେ, “ହଁ, ହଁ, ଭାରି ଉକ୍ତଳ ଦିଶୁଛି ।” ନିକଟରେ ମୋର ବସା । ମୁଁ ସମ୍ମାଦ ପାଇ ଗଲି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତି ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସାଧୁ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ବୃଦ୍ଧବନ-ଧାମରେ ଗୋରୁରଣ ସମୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରମୁଖରୁ ଏହି ପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତି ବାହାରୁଥିଲା ।” ପ୍ରିର ହେଲା, ଅସନ୍ତା କାଳି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୋରୁରଣ ଲୁଲା-ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ହେବ । ପରଦିବସ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ମାଟିର ଗାଢା, ବାହୁଦ୍ଵା, ଦାମୁଡ଼ି ପରୁତି ଆସିଲେ । ଗୋଟିଏ ମାଟିର କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ପାଞ୍ଚଶ ହସ୍ତରେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଗୋପାଳ ବାଳକ ଅଶାଗଲା । ଏହି ଉତ୍ସବରେ ସାମନ୍ତକର ଶାଠିଏ ସତ୍ତବା ଟଙ୍କା ଖରତ ହେଲା । ତହବିଲ ତ ଶୂନ୍ୟ । ଅତି ଚନ୍ଦ୍ରକଳନ୍ତର କରାରରେ ଟଙ୍କା କରଇ ଆଣିଲେ । ଏହିପରି ସବୁ ମାମଲା ।

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶୟୁଗଳର ବିପଦର ପ୍ରଧାନ କାରଣ—ତର୍ତ୍ତମାସଧାରେ ସାଧୁପୁଲ ପାଳନ । ଏ ବିଷୟ ସମସ୍ତ ଭାରତରେ ବିଶ୍ୱାତ ଥିବାରୁ ଭାରତର ଯାବନ୍ତ ଭଣ୍ଡ, ଶଠ, ଅଳସୁଆ ଅସାଧୁ—ସାଧୁ ପାଲଟି ଯାଇ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମଠରେ ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ସାଧୁ ପାଲଟିବା ସେପରି କିଛି କଠିନ ବିଷୟ ନୁହେଁ । ବରଅଠା ବୋଲି ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଜଟା ତପ୍ତାର କରି, ଦେହରେ କାଦୁଆ ପାଉଶଗୁଡ଼ାଏ ବୋଲି-ଦେଲେ ହେଲା । ସେଉଳି ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କନା ଖଣ୍ଡେ କୌପୀନ ମାରିଦେବା କିଛି କଠିନ କଥା ନୁହେଁ । ‘ଆଶାତ୍ମସ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବସ’ଠାରୁ ପୁଣ୍ୟ ମାସ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଦର୍ଶନ ସାଧୁଗଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାମ ସମୟ । ସେମାନଙ୍କ ସେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ୍ର ପୁଣି କିପରି ? ଭାତ, ଡାଳ, ତରକାରୀ ଓ ରୁଟି ଅଦେଶ ମାତ୍ରକେ ଉପସ୍ଥିତ । ତାହା ଗୁଡ଼ି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୁଣା, ମାଳପା ଓ ଲଭୁର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ୍ର । ଆଉ ଗଞ୍ଜେଇ, ଘଙ୍ଗା, ଗୁଡ଼ାଖୁଣ୍ଡ, ଧୂଆଁପତ୍ର - ସମସ୍ତ ସାଧୁମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସେବ୍ୟ । ପୁଣି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଉଠାଣି ସାଧୁ ମହିନାମାନେ ଶର୍ତ୍ତ ଦର୍ଶନକୁ ବାହାର ଯିବେ । ସେଥିପାଇଁ ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଟଙ୍କା ଲୁଗା ଓ କମ୍ବଲ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ସାଧୁସେବାଦାର କେହି କେହି ସାଧୁ ମହାଜନ ପାଲଟି ଯାଉଥିଲେ । ସାମନ୍ତକ ଦିନରୁ ରୂପାଳ, ଡାଳ, ମଇଦା, ଚନ୍ଦ, ଦିଅ ଶାଇବାକୁ ମିଳେ । ରୂପାଳ, ଡାଳରେ ପେଟ ପୁଣିପାଏ । ଦିଅ, ମଇଦା, ଚନ୍ଦମୁଡ଼ିକ ବଜାରରେ ବିକା ଟଙ୍କା ମୁଠୀ କରନ୍ତି । ଏହି ଉପାୟଦାର କେହି ସାଧୁ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଜମାଉ ଥିଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାରୁ ପୁଣି ଜମିଦାରଙ୍କୁ କିଛି କରଇ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଏହି ରୂପ ଦୁଇଜଣ ସାଧୁ ମହାଜନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାମନ୍ତକୁ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା କରକ

ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁଦଳ ସହିତ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି । ସେହି ଦଳ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମୂଳ ଓ କଳନ୍ତର ଦେଇଦେଲେ, ସେମାନେ ଗୁଲିଯିବେ । ଯଦି ଦେବାକୁ ଦିନେ ଓଳିଏ ତେର ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କ କଟକସ୍ଥ ଜମାପୁର କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଗୁଲି ଆସିବେ । ଜମାଏତ ଦଳରେ ଶାଠିଏ ମୁଣ୍ଡି ସାଧୁ, ତପସ୍ତି ଓ ଓ କେବେକ ହାତୀ, ଓଟ, ଗୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାବିପଦ ଉପର୍ମୁକ୍ତ । ସେହି ସ ଧୂଦଳ ଯଦି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଆସିଯାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ଦୈନିକ ଅନୁରଥ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ । ତହବିଲ ତ ଶୂନ୍ୟ । ଅନେକ କଷ୍ଟରେ ଧାର କରଇ କରି କଳନ୍ତର ବାନ୍ଧଟା ଛୁଟାଇ ଦେଇ, ମୂଳ ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ ନୃତନ ତମୟୁକ କରଇ ଦିଆଗଲା । ଶୁଣିଲା ଏ ମହାଜନ ଯୋଡ଼ାକ ଏଥୁପୁର୍ବେ ଲାଗୁ ଲାଗୁ ଦଶ ବାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସାମନ୍ଦରଙ୍କ ମଠରେ ‘ଚର୍ଚାର୍ମସ୍ୟା ସାଧୁ’ ଥିଲେ । ଏହି ମଠରୁ ଉପାର୍ଜିତ ଟଙ୍କାରେ ଏବେ ମହାଜନ ପାଲଟି ପାଇଛନ୍ତି । ତନିବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସରକାର ରିପୋର୍ଟରେ ପଡ଼ିଥିଲା; ଭାରତରେ ପାଧୁସମ୍ବାଦ ଅଣଗୁଣିତ ଲକ୍ଷ ।

ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ଉପର୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଜମିଦାରର ଆୟ ବ୍ୟବୁ ଏବଂ ଦେଶା ବିତ୍ତରେ ତଦନ୍ତ କରି ଦେଖିଲା, ଜମିଦାରର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟରୁ ମହାଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୂଳଟଙ୍କାର କଳନ୍ତର ଆଦାୟ କରି, ଅନ୍ତମାବ ଟଙ୍କା ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ । ଜମିଦାର ବିତ୍ତ୍ୟ ନ କଲେ ମୂଳଟା ପରିଶୋଧର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଣେ ପୁଣି ଲକ୍ଷାବଧ୍ୟ ଟଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଜାର ମାମଲ ଅଦାଳତରେ ଝଲୁଆଏ । ମୁଁ ବିବେଚନା କଲି, ମହାଜନମାନଙ୍କ କଳନ୍ତରବାଦ୍ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କାରେ ଜମିଦାର ଯଦି ମସାର କଳାଇବାକୁ ହୀକୁତ ହୁଅନ୍ତି, ଜମିଦାରର କେତେକ

ଅଂଶ ବିନ୍ଦୁ କରିଦେଇ, ତଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରିଦେବୁଁ; ଆଉ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାର କଳନ୍ତର କୌଣସି ମହାଜନ ନିକଟରେ ବରକ ରଖି, ଅନ୍ତ କଳନ୍ତରରେ ଟଙ୍କା କରଇ ଅଣିବୁଁ । ଅରେପର ଧୀରେ ଧରେ ମହାଜନ ଦେଶା ପରିଶୋଧ କରାଯିବ । ମୁଁ ଭଲରୁପେ ହିସାବ କରି ଦେଖିଥିଲି ଯେ ଏହି ଉପାୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଜମିଦାର ରକ୍ଷା ପାଇପାରେ; ମାସ ମୋ’ କଳିତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି, ଜମିଦାର ପୁନ୍ବର୍ତ୍ତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋତେ ପରିଷାରରୁପେ ଜବାବ୍ ଦେଲେ ଯେ, ଦେବସେବାର ଖର୍ତ୍ତ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜମାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ୯ ମାସ ମାସ ଥିଲା । ଜମିଦାର ରକ୍ଷାର କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଦେଖି, କାର୍ଯ୍ୟତ୍ୟାଗ କରି, କଟକ ଗୁଲିଆସିଲି ।

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଆସିଲାବେଳେ, ମୋ’ ବୟୁଃନ୍ଦ୍ରମ ୫୭ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ମୁଁ ଆଉ କାହାର ଅଧୀନରେ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ’ର କଟକ ବାଖରାଗାଦ ଦରେ ରହିଲି । ବହୁ ଦିବସ ଅନେଷଣ, ବହୁଯତ୍ଵରେ ବାଖରାଗାଦରେ ସେହି ଘରତଳି ଜମି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଅଛି । ଅନେକ କଷ୍ଟସ୍ଥିକାର କରି ଘର ଖଣ୍ଡିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛି । ଗୁଡ଼ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବେଶ୍ଟିତ ଥିବାରୁ, ସେଗୁଡ଼ିକ କୁଞ୍ଜବନ ଭୁଲ୍ଲ ପ୍ରଣୟମାନ ହେଉଥିଲା । ସେହି କୁଞ୍ଜବନ ଯୋଗେ ଶବ୍ଦ ଅଙ୍କାଳିକାଟି ମନୋହର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏହି ଘରେ ମୋ’ର ଶେଷଜୀବନର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କରିତା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । କେଉଁଦିନ ରଜମିଗଲା, କେଉଁଦିନ ବା ଗୋଲାପଗୁରୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା । ସେହି ବିଷଟ୍ଟରେ ମୁଁ କରିତା ଲେଖା ଆରମ୍ଭକଲା । ଅନେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ ଦେଇ ଦେଖିଛି, ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ଠିକ୍ ୫ ଟା ସମୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ହଳଦି-ବସନ୍ତ

ଆସି, ପୁଷ୍ପାଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ନୀଡ଼ାରେ ରତ ଥାନ୍ତି । ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିଲି । ଯୋଡ଼ିଏ କପାତ ଆନାଶରେ କିପରି ଲଗାଲଣି ଭାବରେ ଉଡ଼ିଗଲା, ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କବିତା; ସଙ୍କଳ ସମୟରେ କାଠେଯାଡ଼ିକୁଳ ପଥରବନ ଉପରେ ବସିଛି, ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବ ଉଦୟ ହେଲା, ତାହା ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ଲାପିବବ କଲା । ମୁଁ ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସାରହ କରି, ‘ଅବସର ବାସରେ’ ପୁଷ୍ଟିକ ଶଣ୍ଡି ପ୍ରକାଶ କଲା ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶିଷ୍ଟକତା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୋର କବିତା ଲେଖିବାର ପ୍ରଚୃତି ଥିଲା । ପେତାକାର ପ୍ରେସ୍ରୁ ଶଣ୍ଡି ଏ ମାସିକ ପର୍ମିକା ବାହାରୁ ଥିଲା । ମୁଁ ସେଥିରେ ଆମୋଦଜନକ କବିତା ଲେଖୁଥିଲା । ସେହି ବୋଧଦାୟୀମା ପର୍ମିକାରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗଲୁ ଲେଖିଥିଲା, ତାହାର ନାମ ‘ଲାକ୍ଷମନିଆ’ । ବୋଧକରେ ଉକ୍ତକରେ ତାହାରେ ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରିତ ଗଲୁ । ଲୋକେ ତାହା ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ କେତେଜଣ ? ମୁଁ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ରୂପିଥାସି, ଯେତେବେଳେ ଗଡ଼ିଜାତ ମାନଙ୍କରେ କର୍ମ କରିବ କୁ ଗଲି; ସେତେବେଳେ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ଲେଖା ବନ ହୋଇଗଲ; ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ଲେଖା ଛୁଡ଼ିଦେଲି । ତେଙ୍କାନାଳରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋ’ର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଷ୍ଟି ମରି ଯିବାରୁ, ମୋର ସୀକୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେବା ପାଇଁ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲା । ମୋ’ର ଦିଶାଯୁ ପୁଷ୍ଟ ଜନ୍ମ ବର୍ଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ମୁଁ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କରେଁ । ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ସେ ଯେବେ ବି. ଏ. ପାଣ୍ଡିକାଳ, ମୋ’ର ସେହି ବର୍ଷ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପଦ୍ମ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରିବାରେ ଦିଶୁପୁଥର କର୍ମ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୋର ସୀ କୃଷ୍ଣକମାରୀ

ପରଲେକ ଗମନ କଲେ । ମୋ’ର ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ହୋଇଥିଲ, ତାହା ହିଁ ମୁଁ “ପୁଷ୍ପମାଳା” ଏବଂ “ଉପହାର”—ଏହି ଦୁଇଶତ୍ର ପୁଷ୍ଟିକରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲୁ । ମୋର କଟକ ବାସ ସମୟରେ ମୁଁ ଉନ୍ଦିଷ୍ଟଦ ପଡ଼ୁଥିଲା ଏବଂ ତଥିର ଓଡ଼ିଆ ପଢନ୍ତାବାଦ କରୁଥିଲା । ଗୋଡ଼ ବିନା ବେମାର ମୋ’ ଜୀବନର ବିରମହତର । ବାଲେଶ୍ୱରର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାରଙ୍କର ପୁନ ପୁର୍ଣ୍ଣରତ୍ନ ଦାସ ସେ ସମୟରେ ମୋ’ ପାଖରେ ହେଲା କଟକ କଲେଜରେ ଏବଂ ଏ ପଡ଼ୁଥିଲା । ମୋ’ର ଗୋଡ଼ବିନା ବେମାର ସମୟରେ ସେ ମୋ’ର ଅନେକ ସେବା କରିଥିଲୁ । ଉପନିଷଦ ଅନୁବାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୋର ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲୁ । ମୁଁ ରୋଗନ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ଅନୁବାଦ କରୁଥାଏ ଏବଂ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଡାକ ଦେଉଥାଏ—ସେ ସେବାକୁ ଲେଖୁଥାଏ । ସେ ସମୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରତ୍ନ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନ ଥିଲେ, ଉପନିଷଦ ଅନୁବାଦ ବାହାରିବାର କୌଣସି ସମ୍ବାଦନା ନ ଥିଲା ।

କଟକ ବାସ ସମୟରେ ମୋର ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ରେବଣୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଲୁ ଲେଖିଲି । “ଉକ୍ତକ-ସାହିତ୍ୟ”ରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ତାହା ସମ୍ବାଦକଙ୍କୁ ଦେଲି । ମୁଁ ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗଲୁ ଓ ଉପନ୍ୟାସମାନ ଲେଖୁଥିଲା, ତାହା ମୋହ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ‘ଧୂଙ୍କଟି’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା । ଏ ନାମଟି ବାହିଥିଲେ ମୋର ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟସୁଦନ ରାଞ୍ଜି । ତପ୍ରରେ “ଛମଣ ଆଠରୁଣ୍ଟ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗଲୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତାହା ସମ୍ବଣ୍ଧେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଗୋଟିଏ ବଢ଼ି ଉପନ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହା ପରେ “ଅପୂର୍ବମିଳନ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଏବଂ ଏହି ନାମରେ ତାହା

ଉଜ୍ଜଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦେଖିବାରେ ଯେତେବେଳେ ଛୁପା ହେଲା, ତାହାର ନାମ ଦେଲି ‘ଲଚମା’ । ମୋର ଏହି ଗଲ୍ଲ ଓ ଉପନ୍ୟାସମାନ ପଡ଼ି ପାଠକମାନେ ବିଶେଷ ପ୍ରିତହୋଇ ଥିଲେ । ‘ଛମାଣ ଅଠରୁଣ୍ଟକୁ’ ସେମାନେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଲିଖିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜର ମକଦମାର ବିବରଣୀ ଯେତେବେଳେ ଉଜ୍ଜଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟସଲରୁ କେତେକ ଅଞ୍ଜ ଲୋକ ମକଦମା ବିଶୁର ଦେଖିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଥିଲେ ।

ସନ ୧୯୦୪ ମସିହାରେ ମୋହର ପୁଷ୍ଟ ସବ୍ଦେଶୁଟି କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱର ରାଜିଗଲା । ମୁଁ ସେହି ସମୟରେ କଟକ ଘର ଛୁଡ଼ି ବାଲେଶ୍ୱର ଗଲି ।

ବାର୍ଷିକ୍ୟରେ ସୁତା ସନ୍ତାନଠୋରୁ ବିକ୍ରିନ୍ଦି ହୋଇ ନିର୍ଜନବାସ କରୁଥିଲା । ଏକାଙ୍ଗ ଥିବାରୁ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ପାଏ । ମୁଁ ଚିରଦିନ ରେଣ୍ଟି ଥିବାରୁ କର୍ମପତ୍ର ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ବ୍ୟାଧି, ବିପଦ ସମୟରେ ମୋହର ଲେଖା ଟିକିଏ ଭଲ ହେବ । ମୋହର ଉଦ୍‌ୟାନ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣାକୁମାର ସମାଧିମନ୍ଦିର ଏବଂ ଗୃହ ନିକଟପ୍ରାଯ୍ୟ “ଶାନ୍ତିକାନନ” ନାମକ ଉଦ୍‌ୟାନ ମୋତେ ଏହି ଦର୍ଶକ ନିର୍ଜନବାସକାଳରେ ଶାନ୍ତି ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଶାନ୍ତି ଏବଂ ନିର୍ଜନତାର ଫୋଡ଼ରେ ବ୍ୟାପି ମୁଁ ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ଗ୍ରହମାଳା ରଚନା କରିଅଛି । “ମାମୁଁ”, “ପ୍ରାୟୁଷ୍ମିତ”, “ବୌଦ୍ଧବାରାର କାବ୍ୟ” ଏବଂ ମୋହର ଏହି “ଆନ୍ତର-ଜୀବନ ଚରିତ” ଏହିଠାରେ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।

୩୪

ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସ

ମୁଁ ୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିଲା । ଆଜିକୁ ୧୩ ବର୍ଷ ହେଲା ଏହିଠାରେ ବାସ କରୁଥିଲା । ମୋହର ସୀ କୃଷ୍ଣକୁମାର ଅନେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଛୁଡ଼ି ରାଜ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୋହର ପୁଷ୍ଟ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାପଳକ୍ଷରେ ପ୍ଲାନାକ୍ତରରେ ଥାଏ । ମୋହର ପୁଷ୍ଟବନ୍ଧୁ ମୋହର ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସର ଅଧିକାରୀ କାଳ ବିଦେଶରେ ଥାଇ । ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କ-ଠାରୁ ବିକ୍ରି ହୋଇ ମୁଁ ଏହି ଦ୍ୟାର୍ଯ୍ୟ ୧୩ ବର୍ଷ କାଳ ପ୍ରାୟ ଏକାଙ୍ଗ ରହିଅଛି । ଚିରଦିନ ଏକାଙ୍ଗ ରହିବା ମୋ ଭାଗ୍ୟପିରେ ଲେଖାଅଛି । ବାଲୁ-କାଳରେ ପିତୃମାତୃମାନ ଥିଲା, ଯୌବନରେ ପହିବିରହିତ ହୋଇ ଦୂରଦେଶରେ ଥିଲା । ଏବେ

ମୁଁ ଏକାଙ୍ଗ ଥିବା ସମୟରେ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଦୁଇଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଦର ଅଗଣୀରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଆରମ୍ଭ କୁରୁତି ପକାଇ ସନ୍ଧାତାରୁ ରାତି ୯-୧୦ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲ୍ଲ କରୁଁ । ଗଲ୍ଲର ଅଧିକାଂଶ ଉଜ୍ଜଳପାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ । ଆମ୍ରେମାନେ ଏକସଙ୍ଗରେ ଥିବା ସମୟରେ ଅନେକ ଗଲ୍ଲ ଓ କବିତା ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । କିଛିକାଳ ମୋ ସହିତ ରହି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଅନ୍ୟତଃ ରାଜିଗଲା । ସେ ପ୍ରକାର ପବିତ୍ର ଓ ସୁଖମୟ ନୈଶ-ମିଳନ ମୋ ଅତୃଷ୍ଟୁରେ ଆଉ ଦୃଷ୍ଟିବ ନାହିଁ । ଉଭୟେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚରେ ଲାଗି ରହିଥାଏଁ । ଉଭୟର କାମନା ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି । ପୁଣି ଉଭୟେ “ମଧ୍ୟେକର ଯଶପ୍ରାର୍ଥୀ” । ମୋ କଷରେ ସେହି ଯୌବନ୍ୟର ସମୟ ଏକାବେଳକେ ଅବସାନ ହୋଇଅଛି ।

ସନ ୧୯୦୯ ମେନା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଦିନେ ମୁଁ ଭେଦ ବେମାରି ଦାର ଆନ୍ଦାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ମୋହର ଗୋମାୟା ଶ୍ରାକୟ ପକ୍ଷନାୟକ ଅଷ୍ଟଖ ବିଶ୍ୱାସରେ ମୋତେ ଜଳ ସହିତ ଅମିଶ୍ରିତ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ରାବକ (Undiluted Sulphuric acid) ପାନ କରିବା ପାଇଁ ଆଣି ଦେଲୁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜୀବନଯାଞ୍ଚ ଅଗ୍ନିମୟ ପରାର୍ଥ । ଜଳ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଲେ ଏହା ଡିଫର କାର୍ଯ୍ୟ କରଇ; କିନ୍ତୁ ନଳର ରଙ୍ଗ ଓ ଏହି ଦ୍ରାବକର ରଙ୍ଗ ସମାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦ୍ରାବକ ଚେତେର ଦେଖି କେହି ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ଯେ ଏହା ଜଳ ସହିତ ମିଶିତ ଅଥବା ବିଶ୍ୱର ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ମୁଁ ସେହି ବିଷପାନ କରିବାବେଳେ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ତାହା ପାନ କରିବା ମାତ୍ରେ ମୋହର କିନ୍ତୁଠାରୁ ଉଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ପୋଡ଼ି ଜଳଇଲା । ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ ସର୍ଜନ ମୋ ଜୀବନର ଆଣା ତ୍ୟାଗକରି ବସିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୋହର ତେତିନା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଜୀବନାଶ ତ୍ୟାଗକରି ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ହିର ଘରରେ ପଡ଼ିରହି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥାଏ । ଯାହାହେଉ ମୋହର ପୁଷ୍ପବଧୂର ସେବାଶୁଣ୍ଡୁଷା ବଳରେ ଏ ଯାମାରୁ ରଖା ପାଇଗଲି ।

ଏହି ଘଟଣାର ଠିକ୍ ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ମୋହର ପୃଷ୍ଠବୃଣ ପୀଡ଼ା ଜାଇ ହେଲା । ପୃଷ୍ଠବୃଣ ଅନ୍ତି ଲୁଷଣ ବ୍ୟାଧ; କିନ୍ତୁ ପୀଡ଼ାର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଜଣାଯିବାମାତ୍ରେ ଚିକିତ୍ସା ଆରମ୍ଭ କରିବା ଯୋଗୁଁ ପୀଡ଼ାଟା ତେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦୟକ ଓ ନାରାମକ ରୁପ ଧାରଣ କରି ପାଇଲା ନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସା କରୁଥାଏ । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ସକାଳେ ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପରିଧରି ମେ ନିକଟରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହୋଇ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଫଳାରମୋହନବାବୁ,

ଏହା ଗୁହାଳିଆ ପତ । ମୁଁ କହୁଛି, ଆପଣ ଏହି ପତ ବ୍ରାଣ ଉପରେ ଲଗାନ୍ତି, ନିଷ୍ଠାପୁ ଭଲ ହୋଇଯିବେ ।’ ସେହି ପତ ବ୍ୟକ୍ତହାର କଣିବାକୁ ପ୍ରୀତିତ ହେଲା । ମହାରାଜା ମୋ ସହିତ କେତେକ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପକଥନ କରି ମେଲଣି ଯେନିବା ସମୟରେ କହିଲେ, “ଫଳାରମୋହନ ବାବୁ, ମୁଁ କାଳି କଳିକତା ପଢ଼ିଛି, ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ ଦେଖାଇବା ।” ହାୟ ! ବାଲେଶ୍ୱର ପକ୍ଷର କି ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟ ବିଷୟ ! ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଆଉ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଓଳତୀଠ ରେଗରେ କଳିକତାରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ମୁଁ ରୋଗ ଶୟାରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ମାଦ ଶୁଣିଲି । ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି ପରୋପକାଶ ଲେନ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦେଖିଛି । ମୋ ପ୍ରତି କୌଣସି ଉପରୁପାତ ବା ପୀଡ଼ା ସମ୍ମାଦ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିଲେ । କେବଳ ମୋ କଥା ବୋଲି ନୁହେଁ, ସହର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ପୀଡ଼ା ସମ୍ମାଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ, ତାହା ପାଖକୁ ଧାଇଁଯାଇ, ତାହାର ଉପକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶିକ୍ଷାଦୟାର, ଉଚ୍ଚଳ ଭାଷାର ଉନ୍ନତସାଧନ ଏବଂ ସାଧାରଣ ହିତନନକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମହାରାଜା ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତର ପରଦିନ ‘ପ୍ରବାର୍ତ୍ତା’ ନାମକ ବଙ୍ଗଲା ମାସିକ ପକ୍ଷରେ ଆୟୁବେଜ୍ଞୟ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ସାରଗର୍ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଦେଖିଲି । ସେଥିରେ ଏକଷ୍ଵାନରେ ଲେଖାଥିଲ ଯେ, ‘ଗୁହାଳିଆ’ ନାମକ ଲତାର ପଦବୀର ପୃଷ୍ଠବୃଣ ଯେ ଉପଶମ ହୁଏ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟ ମହିମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା । ମୁଁ ଗୁହାଳିଆ ଲତା ଅନେକଣ ନିର୍ମଳେ ଲେକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛି, ଏହି ସମୟରେ ମେଦିମାଯୁରନବାସୀ ଜଣେ ଜମିଦାର, ନାମ ଦ୍ଵାରକାନାଥ ମାଇତି -- ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ

ଆସିଥିଲେ । ସେ କହିଲେ ଯେ ପାଣିଶିତ୍ତକ ପଦଦ୍ଵାରା ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତିମାର ପୃଷ୍ଠାବ୍ରତ ଭଲ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ପୁରୁଷୀରେ ମାଣିଶିତ୍ତକ ପତ୍ର ଥିଲା । ତାହା ଅଖାଯାଇ ମୋ ଠିରେ ବାଟି ବାନ୍ଧ ଚିଅଗଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ କ୍ଷତି ପୁଣରେ କେତେବୁଝିକ ଛିଦ୍ର ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ଛିଦ୍ରବାଟି ଦେଇ ପୃଥିବୀ ବାହାର ଆସୁଥିଲା । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ କିଣ୍ଠିଦିନ ପରେ ଆଗେଗ୍ୟ ଲାଭ କଲା ।

ନିରବକ୍ଷିନୀ ସ୍ଥାପନ୍ୟ ଓ ସୁଖଭେଗ କରିବା ମୋ' ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ । ପୃଷ୍ଠାବ୍ରତ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାର ଦଶ କି ଏଗାର ମାସ ଉତ୍ସରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ଉତ୍ସର୍ପନ ରୋଗରେ ଆଖାନ୍ତ ହେଲା । ମୋର ବାମଜନ୍ମର କେତେବେଳେ ଅଂଶ ପାଇ ତହିଁରୁ ପୂର୍ବ ବାହାରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନେକ ଦିନ ମୁଁ ଶଯ୍ୟାଗତ ଥିଲା । ମୋର ସେହି ବ୍ୟାଧ ସମୟରେ ମୁଁ ଅନେକକଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଅଛି । ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେବୀଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ପନକାରୀ କୁମାର ନନ୍ଦାଥନାଥ ଦେ ମୋହର ତତ୍ତ୍ଵ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ମୋ' ନିକଟକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ମୋ' ପାଇଁ ଡାକ୍ତରଶାନାରୁ ଔଷଧ ଦେନେ ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେ ମୌଳିଙ୍କ ଅସରପ୍ତ ଅଳି କାବ୍ୟରୁ ମୋ ପାଇଁ କଳିକତାରୁ ଅନେକ ଦେଖିଲା । ଆଣି ମୋ ପାଖରେ ଉପପ୍ରିତ ହେଲେ । ମୁଁ ପୂର୍ବ ଯେବେ ବିଷପାନ କରି ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇଥିଲା, ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଏବଂ ମୋହର ଯୁବକ ବନ୍ଧୁ ମୃତ୍ୟୁ କାବ୍ୟଶାର୍ଥ ବାଣୀଭୂତଣ ମୋତେ ଦେଖିବା ପାଇଁ କଟକରୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ଏହି ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାଧ ହପ୍ତର ରକ୍ଷା ପାଇଲା ।

ସନ ୧୯୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବର ଶେଷ ଭାଗରେ ନିଃୟାର୍ଥ ଉତ୍କଳହିତେଣୀ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପରେ ସେବକ ବେହାର-ଉତ୍କଳ କାନ୍ଦନ୍ୟିଲର ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ମହୋଦୟ କଳିକତା ପ୍ରେରନ୍ତା

ମୋ' ଗୃହରେ ଦୁଇଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସକାଳେ ମେଲଣି ଘେନିବା ସମୟରେ ଦେଖିଲା, ସେ ପ୍ରିତିଭାବରେ ଛିନ୍ଦାହୋଇ, ମୋତେ ଏକ ଧୀମରେ ରହିଥାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରପୁଗଳରୁ ଅବିଜ୍ଞାନ ଅଶ୍ରୁଧାରା ବହିର୍ଗତ ହେଉଥାଏ । କିଣ୍ଠିଷ୍ଠନ ପରେ ପ୍ରକୃତିପ୍ଲଟହୋଇ, ଧୀରେ ଧୀରେ ମୋତେ କହିଲେ, “ମୁଁ ଦୁଇଦିନ ଏଠାରେ ରହି, ଆପଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲି; ଆପଣ ନିତାନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟକ, ନିଃସହାୟ ଓ ଏକାଙ୍କା ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରୂପମାନଙ୍କ ସେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦୁଇଁ । ଆପଣଙ୍କ ସେବା ଓ ସାହାୟ ସକାଶେ ଆନ୍ତିମ ଲୋକଙ୍କର ପାଶରେ ଥିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।” ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରକାର ସହାନୁଭୂତ ମୋହର ଶେଷଭାବନର ସାନ୍ତୁନା ।

ମୋର ଅନ୍ତିମକାଳରେ ଦେଶବାସୀମାନେ ମୋହର ଅକିଞ୍ଚିତକର ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଓ ଦେଶସେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ୧୯୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ ମୁଁ ବାମଣାରୁ ‘ସରସ୍ଵତୀ’ ଉପାୟ ପାଇଅଛି । ସୁରତରଙ୍ଗିଣୀ ସାରସ୍ଵତ ସମିତି ମୋତେ ଏହି ଉପାୟରେ ଉତ୍ସର୍ପି କରିଛନ୍ତି । ରାଜା ସତିଦାନନ୍ଦ ଉତ୍ସବନ ଦେବ ଏହି ସଭାର ସଭାପତି ଥିଲେ । ୧୯୧୭ ମସିହାର ଶେଷଭାବରେ କଟକରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଦ୍ୱାରାଦ୍ୱାରା ମାନଙ୍କର ପେଣ୍ଠି ସମ୍ମନି ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମୋ' ପରି ଅଧିମ ଲୋକକୁ ସଭାପତି ପଦରେ ବରଣ କରି, ଦେଶବାସୀମାନେ ମୋତେ ଯତ୍ପରେନାୟି ଅନୁଗ୍ରହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରତି ହୋଇ ମୁଁ ମୋ'ର ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କଠାରୁ ଏବଂ ମୋର ହିତେଷୀ ସମସ୍ତ ଦେଶବାସୀଙ୍କଠାରୁ ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କଲା ।

ଲେଖକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ—୧୯୧୮ ମସିହା ଜୁନ ମାସ

୧୪ ତାରିଖ ।

ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକଟିତ ‘ଯେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ’ର ସୂଚନା

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ
ଦ୍ୱାବିଂଶ ଭାଗ

ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା—କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ ।
ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା—କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ୱାହ (ଶେଷାଂଶ) ।
ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଲିଷ୍ଟ ।
ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା (୧) କରେଇରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିକ୍ଷା ।
(୨) କରେଇରେ ଭ୍ରମଣ ।
ନବମ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାରବାଟୀ ଦ୍ୱାଳରେ ଅଧ୍ୟୁନ ।
(୨) ମୋର ରୂପିତା ।
ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାରବାଟୀ ଦ୍ୱାଳର ଉନ୍ନତି ।
(୨) ବାଲେଶ୍ୱର ମିଥନର ଦ୍ୱାଳର କର୍ମ ।
(୩) କଟକ ନାରୀଲ ଦ୍ୱାଳର ପଣ୍ଡିତ କର୍ମ ।
ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ବାଲେଶ୍ୱରର ପ୍ରେସ କୋମାନ ପ୍ଲାପନ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାଲେଶ୍ୱରର ପ୍ରେସ କୋମାନ ପ୍ଲାପନ ।
(୨) ସାଧାରଣ ଶିଖା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ।

ଦ୍ୱୟାବିଂଶ ଭାଗ

ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ସମାଜର ଶାନ୍ତିମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ଠାକୁର ମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା ।
(୨) ମଫମଳରେ ଦ୍ୱାଳ ପ୍ଲାପନ ଚେଷ୍ଟା ।
ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ।

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କଖ୍ୟା—(୧) ଦୁଇ ଲକ୍ଷିଟିର ମେମ୍ବର ।

(୨) କିଣିପୁ ବିବାହ ।

(୩) ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ ।

ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା - (୧) ମାଳଗିରିରେ ଦେବାନି ରୂପକରି ।

(୨) କଟକ ପାତା ।

ପ୍ରକାଶକୀ

ସତ୍ୟମ/ଅଶ୍ୱମ ପଣ୍ଡ୍ୟା

ନବୀନ/ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା

ଏକାଦଶ ସ୍ତର୍ଣ୍ଣ୍ୟା

ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ତଗ ।

ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା

ବିଜ୍ଞାପ୍ତି / ରୁକ୍ଷାଦ

ତ୍ରୈର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା

ପଞ୍ଜିଆ/ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା

ସମ୍ବନ୍ଧ/ଅନୁମ ପଣ୍ଡ୍ୟ

ନବମ/ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—ପାଳକଲହତାରେ ଦେବାନ୍ତି ।

କେଉଁହିରରେ ମାନେଜରୀ ।

ମର୍ତ୍ତିକାଟୀ

୬୩୬୪—ଦୁଇପୁ ଭାଗ ‘ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚରମୋହନଙ୍କ ଆମ୍ବଜୀବନାର

ମେ—୧୯୩ ହାତ୍ୟା ଏକ ଅଧ୍ୟାପ' ।

‘ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଙ୍କଟ’ ଏହି

ନେତର ନାମରେ ପରିଚେତଟି ନାମିତ ହେ ଛବି ।

ଉକୁଳ ଭ୍ରମଣ

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୂମଣ୍ଡଳ

ଶାରଳା ବନ୍ଦନା

ବନ୍ଦନ ଶାରଳା ମା ଗୋ ଝଙ୍କତ୍ତିବାସିନୀ,
ଖଣାବଜାଇନ ଦେଖ ଅକଳଦାୟିନି ।
ବିଦ୍ୟାର ଉତ୍ସାର ଅଟେ ତୁମ ପୀଠ ସ୍ଥାନ,
ବାହାରନ୍ତି ପଲ ପଲ ତଢ଼ୁ ଅବଧାନ ।
ଦୟା କର ବସ ମାତ୍ର ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଳେ,
ଲେଖିବ କବିତାମାଳା, ଗାଇବେ ଉଜ୍ଜଳେ ।
ତୁମର ଅଭ୍ୟାସ କବି-କଣ୍ଠେ ବସିବାର,
ମୋ ପ୍ରତି ସେପରି କର ନାହିଁ ଅଭ୍ୟାସର ।
କଣ୍ଠରେ ବସିଲେ ହୋଇଯିବ ଯେ ହାଉଡ଼ା,
କିପରି ଲେଖିବ ଆଉ ଗ୍ରହ ଦୂର ଦୂରା ?
ଉତ୍ସାପେ ବସିବ ମାତ୍ର ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଧୀରେ,
ଝଙ୍କି ନ ଦିବ ମୁଣ୍ଡ ଯେମନ୍ତ ଭାରିରେ ।
ମୋ ପେଟରେ ବିଦ୍ୟା କିଛି ନାହିଁ ମୋ ଶାରଳେ,
ଅଙ୍ଗ ଭାରି ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଇପାରେ ତଳେ ।
ତେବେବେଳେ ତୁମ ଗୋଡ଼ ହାତ ଗଲେ ଭାଙ୍ଗି,
ମୋର ଦୋଷ ନ ଧରିବ କଞ୍ଚଳ-ଧରାଙ୍ଗ ।
ଏ କଥାରୁ ବୁଝିନିଆ କେଡ଼େ ମୋର ଜ୍ଞାନ,
ତେଣୁ ଆଗୁ କର ଦେଉଅଛୁ ସାବଧାନ ।
ଲେଖଣେ ମୁଁ କବିତା ମାତ୍ର ଦୟା କର ବେଳେ,
ଟଣାଟଣି କର ବହି ପଡ଼ିବେ ସକଳେ ।
କେ ହସିବ, କେ ଗରିବ ବହି ପଡ଼ିପାରି,
କେହି ଦେବ ଗାଳ କର ମନ ଉତ୍ତା ଦୂରି ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପବିତ୍ର ଭୂମି ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ,
କରନ୍ତି ଏଥରେ ବାସ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନରେ ।
ଅଷ୍ଟମ ଅଷ୍ଟମ ଯାତ୍ରୀ ଆସୁଛନ୍ତି ଧାର୍ମ,
ଏହି ମହା ପୁଣ୍ୟଷେଷ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
ଭାରତର ସର୍ବ ଦେଶେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ,
ପବିତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୂମି ଅଟେ ଧୂର୍ଗଦାର ।
ପ୍ରକୃତ ଯେମନ୍ତ ଶୋଘ୍ର ଏଠାରେ ମେଲିଛୁ,
ଏମନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୁ ଭାରତେ କାହିଁଛି ?
ପବିତ୍ରପଳିଳା ନାମ ବନ ଉପବନ,
ସ୍ଥାନେ ପ୍ଲାନେ ଶୋଘ୍ରପାଏ ନନ୍ଦନକାନନ ।
ଯେ ଲୋକ ନ ଜାଣେ ଓଡ଼ିଶାର କାରିଗିରି,
ଦେଖୁ ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଖୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ।
କେତେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଲେପ କରିପାରି ନାହିଁ କାଳ,
ଜଣାଯାଏ ପାଣି ମାପ ଦେଖି ପଢ଼ୁନାଳ ।
ଅଇଲେ ଶିବାଜୀ ଥରେ ଦେଖିବେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ,
ଅଛି କି ନା ଏହା ପ୍ରଦ୍ବୁ ପରି ଅବିକଳ । *
ମାତ୍ର ଅହା ଏହି ଦେଶ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ମିରଣ ।
ଦଶଶଠା କମାମାନେ ବସିଛନ୍ତି ମାଡ଼,
ଉତ୍ତରଶଠା ଗଲାଣି ତ ବଜାଲୀଙ୍କ ବାଡ଼ ।
ପଣ୍ଡିମଦିଗର କଥା ବୋଇଲେ ନ ସରେ,
ପଡ଼ିଲାଣି ମରହଙ୍ଗା ପଣ୍ଡିମା ଭାଗରେ ।
ଯାହା କରିଗଲେ ଉତ୍ତରରନ ସାହେବ,
ରକ୍ତ ଅଷ୍ଟରରେ ଇତିହାସେ ଲେଖା ହେବ ।

* ଶିବାଜୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ କହୁଥିଲେ, ଏ ଦେଶ ଦେବତା ନାନକ୍ରର ବାସ୍ୟୋଗ୍ୟ, ମନ୍ଦୁଷ୍ୟ ସକାଶେ ନୁହେଁ ।

ସେ ଦିନ ସାହେବ କହିଗଲେ କଟକରେ,
କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ନାମରେ ।
ମାସ ମୁହିଁ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠି ଗାଇବି ନିତାନ୍ତ,
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ହାଣି ଦେଇଛନ୍ତି ହାତ ।
ଗରିବ ଓଡ଼ିଆ କହି ନ ଜାଣନ୍ତି କଥା,
ତୁନିହୋଇ ରହିଗଲେ ପୋତ ତଳେ ମଥା ।
ଶୂରଆଡ଼ ତାଙ୍କ ପଶ ହେଉଛି ବିକାଶ;
ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ କଲେ ସବ୍ବନାଶ ।
କେତେ କାମ କରିଗଲେ ବଙ୍ଗଳାଦେଶରେ,
ସମସ୍ତେ ତାଳକୁ ଚେଳ ତେଳିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ।
Backward ମୁସଲମାନ ପାଇବେ ଶୁକର,
ହାଥ ହାଥ । ଓଡ଼ିଆମାନେ forward ଭରି ।
ବାକି ତିନିଗୋଟା ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଶା ଗୌରବ,
ତହିଁ ମଧ୍ୟ ସବୁ ସରିଯାଇଛି ବିଭବ ।
ମାରୁଆଡ଼ କାପୋଡ଼ିଆ ଘେନପୁରୀ ମୁଦି,
ବାଣିଜ୍ୟ ବେପାର ଦାର ରଖିଛନ୍ତି ମୁଦି ।
ଓଡ଼ିଆ କାଟିବେ ଧାନ ଚତି ଚତି ମାଟି,
ମାସକ ଖାଇବେ ରସ ତହୁଁ ଗୁଜରାଟି ।
ହାକିମ ଓକିଲ ସବୁ ଅଟନ୍ତି ବିଦେଶୀ,
ଡାକଘର କିରୁଣୀଟି ନୂହେ ମଧ୍ୟ ଦେଶୀ ।
ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଚକ୍ରଥଲ ହାତ,
ଆସୁଅଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ ସରିବିବ ଭାତ ।
ଆସିଏଛି ରେଳଗାଡ଼ି ଚଢ଼ି ଦେଇ ଭଡ଼ା,
ରୁକିରବାକରି ପାଶେ ହୃଅ ନାହିଁ ଛୁଡ଼ା ।
କି କହିବୁଁ କାହାତାରେ, କିଏ ନେବ ଝଙ୍କି,
ତୁନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବୁଁ କପାଳକୁ ଠୁକି ।
ଆଉ ସେ କଥାରେ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଦେଖେ ଏଥୁ ଛନ୍ତି କେଉଁ କେଉଁ ମହାଜନ ।

କୋଟି ତାର ମଧ୍ୟ ଫ୍ରେଞ୍ଚ ଶୋଭାପାଏ ଚନ୍ଦ,
ଓଡ଼ିଶାମଣିକେ ମହାରାଜ ରାମତନ୍ତ ।

ଧନେ ମାନେ ଜାତିକୁଳେ ରୂପେ କ୍ଷମତାରେ,
ଏତେ ଶୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ଅଛି ଏକାଧାରେ ?
ନିଷନ୍ତ ବୟସ ଏଣେ ଅଭୁଲ ସମ୍ପତ୍ତି,
ନାଟ ଶେଳ ଯେନି କାଟୁଥାନ୍ତ ଦିନ ରତ୍ନ ।
ସେ ସକଳ କଥା କିଛି ନ ପକାଇ ମନେ;
ଦିନ ରତ୍ନ ଲାଗିଅଛି ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୁନେ ।
ଏତେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ବାପା ବସି ରତ୍ନସାର,
କୋମଳ ଅଙ୍ଗକୁ ଆହା ବାଧ୍ୟିବ ପରା ।
ମନ ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ିରୂପେ ବାନ୍ଧଥିଲି ଆଶା,
ଦୁଆରବ ତୁମେ ମାତୃଭୂଷାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ଆଏଣ ତ ହେଲେ ଏବେ ଇଂରେଜୀ ପଡ଼ୁଆ,
ମାତୃଭୂଷା କହିବାକୁ ଲାଗିବ ଅଡ଼ୁଆ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ମହାରାଜ ! ଭଲ ହେଉ ନାହିଁ,
କିଛି ହେଲେ କର ମାତୃଭୂଷା ରକ୍ଷାପାଇଁ ।
ଶତ ଶତ ଦେଇଥିଲ ଆଗେ ଟଙ୍କା ଥୋକେ,
ଟପକର ଶିଳଦେଲେ ପାଖଥିବା ଲୋକେ ।
ତେର ଦିନୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପିଟା ଅଛି ଢୋଳ,
ବାଲେଖରେ ପିଟାଇଛ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଟୋଳ ।
ଆହୁରୀ ପୁଞ୍ଜୀ କି ଛ'ଟା ଅଛି ଦରକାର,
କିମେ କିମେ କରିଯିବ ବାପା ଖବରୁଦାର ।
ଆଶା ଅଛି ଓଡ଼ିଆକୁ ଅନାଇବ ବାରେ,
ଅବଶେ ଜୀବିତବାନା ଉଡ଼ିବ ସମ୍ବାରେ ।
ରହୁ ତୁମ୍ଭ ତିର ଭଗବାନଙ୍କ ରରଣେ,
ପୁଷନିବ୍ରିଶେଷେ ପ୍ରତିପାଳ ପ୍ରଜାଗଣେ ।
ପର୍ବତୀଙ୍କ ହୃଅ ବାପା କରୁଛି କାମନା,
କରନ୍ତୁ ଶିଶୁର ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳସାଧନା ।

ଆହେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ରାଜା ବାହାଦୁର ।
ସତେ ସତେ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଅଟ ବାହାଦୁର ।
କରିବାକୁ ଦେଶ ଉପକାର ବରପଣେ,
ନ ଥୁଲ ନ ହେବ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜଣେ ।

ତୁମର ଅଷ୍ଟପୁ କହି ରାଜା ବାହାଦୁର,
ବାଲେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ ଶୋଳନେଉଳା ଢୁର ।
ହେବ ଏହା ଉପକାଶ ଘୌନ୍ଦୟେର ଶୈ,
ମୋତିଗଞ୍ଜ ହୃଦୟରେ କଉସୁରମଣି ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ନାମ ପ୍ରତି ଟାଣ,
ଦର୍ଶକାଶ ହୃଥ ରଜା କହୁଛି କଲ୍ପାଶ ।
ତୁମର ମହତକାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ବୈକୁଣ୍ଠ,
ରଖିବ ଜଗନ୍ନାଥ କହି, ଲଭିବ ବୈକୁଣ୍ଠ ।

ଧାଡ଼ ଧାଡ଼ ଯାଉଛନ୍ତି ଯାଏଁ ଦଳ ବହି,
ସଦାବର୍ତ୍ତ କେତେବୁଝେ କଥା କହି କହି ।
ଦୁଃଖ ତ ଏ ଶର୍ତ୍ତଶ୍ଵାନ ସୁନସଟ ଗ୍ରାମ,
କିପ୍ଳା ତୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି ଲେକ ଗୁରିଧାମ ?
କେହି କହେ ଦାଳୁ ଆଉର ଦୁଃଖ ଦେଓ ଭାଇ,
ରାମଜାକେ ଆଶ୍ରେସେ ବାଳ ଘେଗ ରୂପ ।
ଅତିଥିମାନଙ୍କପାଇଁ ଅବାରିତ ହାର,
ଦିନ ରତ୍ନ ଲାଗି ରହିଥିଲୁ କାରବାର ।
ସଦାବର୍ତ୍ତ ମେଲି ବସିଛନ୍ତି ଦୁଇଜଣ,
ଦୁଇଭାଇ ରାଜାରମ ରଙ୍ଗାନାରାମପୁଣ ।
ଧନ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଇ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନ;
ପ୍ରକୃତ ପାଳିଛ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସନାତନ ।

ଭାଇ ଭଗବାନ ଦାସେ କରେ ନମସ୍କାର,
କର କର ସଞ୍ଚାରମ୍ ମହିମା ପ୍ରଗୁର ।
ଲାଗି ପଡ଼ିଥାଅ ଭାଇ ନ ହୁଅ ନିରଶ,
ଦିନେ ହେଲେ ହେବ ସତ୍ୟ ମହିମା ପ୍ରକାଶ ।

ଚେତନ୍ୟ ଚରଣ ଦେ ପଡ଼ିଲ ତ ବଳ,
ଦୁଇ ଶଣ କହୁଥିଲ ଗୋଟାଏ କଦଳୀ ।
ଲୋକେ ବୋଲୁଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ ନିତାନ୍ତ କୃପଣ,
ପୋଖରୀ ଖୋଲାଇ କିନ୍ତୁ ଗଲ ପଣ ପଣ ।

ହଶୁଶ ସନ୍ଧାର ଦେବି ଧନ୍ୟବାଦ ଥରେ,
ଧାଇଁ ବୁଲେ ଦିନ ରାତି ପବ୍ଲକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଦେଉ ବା ନ ହେଉ ପଛେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ଲାଗି ପଡ଼ି କରୁଥାଅ ଦୁନିଆର କାମ ।

ଭଗବାନ ଦେବିର କରେ ଫଳକୁ *
ପାଇବ ଯେ ବାଲେଶ୍ଵର ଗୋଟିଏ ଲୋକକୁ ।
'ପୁଷ୍ଟ ଯଶସ୍ଵି ତୋପ୍ରେ ତ' ଯାହା ଶାମ୍ଭକଥା,
ଜଣାଗଲୁ ଗଙ୍ଗାନାରାମପୁଣ ଧାର୍ମିକତା ।
ହେବ ଫଳକାରୁ ଜଣେ ଦେଶର ଦ୍ଵିତୀୟୀ,
ମହକ ଉଠଇ ଦୁଇ ପବ୍ଲରୁ ତୁଳସୀ ।
ଭୁଲ ନାହିଁ ବାପା ତୁମ୍ଭେ କାହା ପୁଅ ନାତି,
ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବଳ ପଦ୍ମ ତୁମ୍ଭ ଖ୍ୟାତି ।
ବାପ୍କା ଲାତ୍କା ପୁଣି ସିପାହିକା ଯୋଡ଼ା,
ଅବଶ୍ୟ ନିଶାଣି ରହିଥାଏ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା ।
ମାତ୍ରକ ଏପରି ଅଛୁ ଚଳାଚଳ କଥା,
ସୁନାମ-ପୁରୁଷ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ସାର୍ଥକତା ।

ହେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଞ୍ଜାପୁକ ସାଆନ୍ତେ
କେତେଥର ବସି ମୁହିଁ ଘଲଇ ଏକାନ୍ତେ ।
ପଚିଶ ବରଷ କାଳ ଲେଖୁଅଛ ବସି,
ଶିଳ ଶିଳପୁଆ ହେଲେ ଯାଆନ୍ତାଣି ଦସି ।
ପାଚିଲଣି ନିଶ ସରି ଆସୁଛି ଜାବିକା,
ଏ ଉତ୍ତରେ କେ ଲେଖିବ ସମ୍ବାଦବାହିକା ?

କିପ୍ଳା ରେଟ ନାହିଁ ଶିବନାରଣ ନାୟକ,
ଥୁଲେ ଜଣେ ନାମଜାଦା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ।
ତୁମ୍ଭର କିତାପମାନ ସବୁ ଉତ୍ସୁଲରେ
ଚକ୍ରଥିଲ ସବୁ କ୍ଲାସ ସବୁ ବିଭାଗରେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ବସିଲଣି ଲେଖାଲେଖିର ସମ୍ବନ୍ଧ,
ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ତୁଳା ଦେଖୁଛି ପ୍ରବନ୍ଧ ।

* ଶ୍ରୀପୁନ୍ତ ବାହୁ ରଧାଚରଣ ଦାସଙ୍କର ଡାକନାମ 'ଫଳ ବାହୁ' ।

ଏହା ନୁହେ କିଛି ତୁମ ଉପୟୁକ୍ତ କର୍ମ,
ପୁନଶ୍ଚ ଆରମ୍ଭ କର ମାତୃପୂଜା ଧର୍ମ ।
ତୁମ ଶରନିଧ ଅଭିଧାନ ଗଲା କାହିଁ,
ସେକେଣ୍ଟ ଏଡ଼ିଷନ ଗ୍ରୂପା ନ ହୁଏ କିପାଇଁ ?

ଆହେ ତନ୍ଦ୍ର ମହାରଣେ ହେଉ ହେଉ ହେଉ,
ମେଲି ଦିଅ ଆଉ ଥରେ କବିତାର ତେଉ ।
ଛପାଇବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚିନ୍ତା କି ହେ ଆଉ,
ନେବ ମାରି ଟଙ୍କା ମୁଠେ ଠୁକ୍କି ଦେବ ବାହୁ ।

ଦ୍ଵିଦାସେ ଉପବାସେ ନାହିଁ ତୁମେ କିଛି,
ତେବେ କିପ୍ତା କଥା ନାହିଁ, ମୁହଁଟା ଶୁଣିଛି !
ବପାଳରେ ନାହିଁ ତୁମ ସେକେଣ୍ଟ ମାଷ୍ଟାରୀ,
କି ହେବ ପାଡ଼ିଲେ ଡକା ମୁଣ୍ଡକୋଡ଼ି ମର ?
ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦିନେ ପାଇପାର ବଡ଼ ପଦ,
ଓଡ଼ିଆ ଇଂରେଜ ମିଶା ଧାଡ଼ ଦୁଇପଦ ।

ଆହେ ଘୋର ଗ୍ରାମ କରେଁ ତୁମରୁ ସମ୍ବାନ,
ଆର୍ତ୍ତିଷାଣ ସଦାଶିବ ନନ୍ଦ ଜନ୍ମାନ ।
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ରଧାନାଥ ଯୋଗ୍ୟ ପୃଷ୍ଠମଣି,
ଅଟେ କି ଏ ଗ୍ରାମ ଗୋଟା ମରକରଣଣି ?

ପଞ୍ଚ ମିଆଁ କବରକୁ କିନ୍ତୁ ସଲାମ,
ଯାଇଛ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖ ଧର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରମ ।
ଆହେ ମିଆଁ ତୁମର ତ ହେଲା ଇନ୍ଦ୍ରିକାଳ,
କେ ବୁଝିବ ମୁସାଫେର ଦରବେଶ ହାଲ ?

ଆହେ ଗଣପତି ମୋତେ ଦେଖାଇଛ ଆଶା,
ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ ତୁମେ ମାତୃଭାଷା ।
ପଢ଼ିଅଛ ଇଂରେଜରେ ଲକ୍ଷିକ୍ ସାଏନସ୍,
ତୁମ ଲେଖାଗୁଡ଼ା ତେଣୁ ମୋତେ ଲାଗେ ବେଶ ।

ଥିଲା ଜଣେ ପ୍ରେକ୍ଷାନାଥ ପାରୁଥିଲା ଲେଖି,
ମନ ଖୁବି ହେଉଥିଲା ତାହା ଲେଖା ଦେଖି ।

ବଜଳାରେ ବୁଲି ବୁଲି ପଡ଼ିଲଣି ଥକି,
ଘର ଆଉ ଦୁଇ ବୃତ୍ତ ଧାଡ଼ ଲେଖିବ କି ?

ଯାଏଁ ରାଜବୁର ବାଟେ, ସେ ତ ପୀଠସ୍ଥାନ,
ଅବଶ୍ୟ କରିବ କେହି ମୋତେ ସନମାନ ।
ରାମ ରାମ ରାମ ରାମ ପଡ଼ିଲଣି ଥକି,
ଦାଟିଆ ବାମୁଣ୍ଡଗଣ ସଙ୍ଗେ ବକି ବକି !
ଆଉ ଘର ଶୁଣିବାରେ ନାହିଁ ମୋର କାମ,
ଚୌଦର୍ଶନ ଉପନ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଧାମ ।
ନିଅ ନନା ଟଙ୍କଟିଏ କର ନାହିଁ ହୁରି,
ଆପଣା ପୋଥରେ ଦୟା କର ଦିଅ ତୋରି ।
ଦଶ୍ରବତ ଦଶ୍ରବତ ଦଶ୍ରବତ ଦଶ୍ରବତ,
କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇବି କହିଦିଅ ବାଟ ।

ମନେ ପଡ଼ିଗଲ ଫେର ଆୟୁଁ ଅଧିଦୂରେ,
ପାଦଙ୍ଗ ମା ଥିଲା ପର ଏହି ଯାଜପୁରେ ।
ପାନ ଗୁଡ଼ି କର ଯାଇଅଛି ଆଶ୍ରମାର,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହିମା ତାହାର ।
କାହାକୁ ଉପମା ନେବ ତାକୁ ଜ୍ଞାନପଣେ,
ହେବ ନିର୍ବିନ, ଶାଳିଲାଓ ପର ଜଣେ ।
ଜଗତ ଦୁର୍ଲଭ ପାନ, ତହିଁ ଗୁଡ଼ି ପୁଣି,
ଅମୃତ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବବେ ଦେବତାଏ ଶୁଣି ।

ଜୁହାରୁଛି ଆହେ କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ବାରେ ବାରେ,
ରଧାଶ୍ୟମ ନରେନ୍ଦ୍ର କି ଥିଲା ଏହିଠାରେ ?
ଧନ୍ୟ ଧର୍ମପରାଯୁଣ ଅତିଥିବରସଳ,
ତୁମ କରି ପୂରିଅଛୁ ଶ୍ରୀଶାମଣ୍ଡଳ ।
ତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇଅଛ ଅନିତ୍ୟ ଶଶାର,
ମାତ୍ର ତୁମ ଯଶଶାର ରହିଥିବ ଚର ।
ତାହାଙ୍କ ଆନିଥ୍ୟ ବିଧ ଥିଲା ତମକାର,
ଶୋଇ ଶୋଇ ବାଟୁଆଙ୍କ କର କି ସଜାର ।

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ଏହି ତ ଜଟକ,
ବହୁତ ଅଛନ୍ତି ଏଥୁ ଧନୀ ମାମା ଲୋକ ।
ଦେଖେ କାହା କାହା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପବିତ୍ର,
ସାଧୁ ନାମ ଧରି ହେଉ ଶରୀର ପବିତ୍ର ।

ହେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସବ୍ ଗୁଣରେ ନିପୁଣ,
ଗାଇବାକୁ ତୁମ୍ହ ପଶ ନାହିଁ ମୋର ଗୁଣ ।
ଗଢ଼ିଜାତ ରାଜାଙ୍କର ରଣିବାକୁ ମାନ,
କରିବି ମୁଁ କାହା ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ସମାନ ?
ଅନୁଗତ ଲୋକ ରଷା କରିବା କାରଣେ,
ନ ଦେଖିଲା ଆଜିଯାଏ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଜଣେ ।
ନ ମରିବ ସାପ ପୁଣି ନ ଭାଙ୍ଗିବ ବାଡ଼ି,
ଏପରି କୌଣ୍ଠଳ କେବା ଜାଣେ ତୁମ୍ହ ଛୁଡ଼ି ?
ସିରୁଳ ସରବେଶ ଏଣ୍ଟ ପଳଟି ଏଜେନ୍ସ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଓଡ଼ିଶାର monument !
ଅକାଳରେ ଦେଖି ଛୁଡ଼ି ରୂପିଗଲ ଭାଙ୍ଗ,
ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଦ ଅନୁଗତ ଲୋକଙ୍କୁ କନ୍ଦାଇ !

ଧନ୍ୟ ରାଧାନାଥ ତୁମ୍ହ ଜନମ ସଫଳ,
ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି ନାହିଁ ଓଡ଼ିଶାମଣଳ ।
କେତେ ତ ଅଛନ୍ତି ରଜା କେତେ ଧନବନ୍ତ,
କେଉଁ ଲୋକ ଅଛି ତୁମ୍ହ ପରି କାହିଁମନ୍ତ ?
ବୁଲି ଆସ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଗ୍ରାମ୍ୟାକ,
କାହିଁ ପଢ଼ି ନାହିଁ ରାଧାନାଥ ନାମ ଡାକ ?
ମାତ୍ର ବସିଅଛି ତୁମ୍ହେ ଶିକ୍ଷା ଶର୍ଷଷ୍ଠୀନ,
ଏହା କି ଓଡ଼ିଶା ପରେ ଅଳପ ସମ୍ମାନ ?
ସେ ଯା କହୁ ମାତ୍ର ମୁହିଁ କହେ ବରବର,
ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟ ଗୁଣେ ହେବ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରକଟର ।
ଜନମର ଯେବ୍ୟପୁଷ୍ଟ ଅଟ ତୁମ୍ହେ ଭାଇ,
ଦେଇଅଛ ଭଲ ମାଲେ ଗୋଟିଏ ପିନାଇ ।
ଧନ ମାନ ପଦ ସବୁ କାଳର ଅଧିକ,
'ପାହଣ୍ଡା', 'କେଦାରଗୋପ' ଥିବ ଚିରଦିନ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଟି ରେଭେନ୍ସା !
ଚିରକାଳ ତୁମ୍ହ କରି ଗାଇବ ଓଡ଼ିଶା ।
କେତେ କମିସନ ଆମିଥୁଲେ ଓଡ଼ିଶାକୁ,
ମାତ୍ର କେତେଜଣ ଲୋକ ଚିହ୍ନାନ୍ତି କାହାକୁ ?
ଯାଉନ୍ତୁ ସାହେବମାନେ ସଲମ୍ ସଲମ୍ !
ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ତିଟି ଲେଖି ନେଇ ଲେକନାମ ।
ହେ ସାହେବମାନେ କିପ୍ତା ବିନାଇବ ମଥା,
ଓଡ଼ିଆୟାଙ୍କ ପାଇଁ କହି ଗୁରୁକଥା ?
ହେ ରେଭେନ୍ସା ପୁଣାଶ୍ରୋକ ଧର୍ମପରାପୁଣ,
ଧନ୍ୟ ମୁହିଁ ତୁମ୍ହ ନାମ କଳି ଉଚାରଣ ।
ଓଡ଼ିଶା ମା ବାପ କାହିଁ ତୁମ୍ହ ପରି ଜଣେ ?
ଓଡ଼ିଶା ସକାଶେ ଲୁଗିଥୁଲ ପ୍ରାଣପଣେ ?
ପରପାଇଁ କରିବାର ଆମ୍ବଦ୍ୟର୍ଜନ,
ଦେଖାଇ ଯାଇଛ ତୁମେ ସେଥୁ ନିରଣ୍ଣନ ।
ବାଲିକା ସ୍କୁଲ, ଜେମେରେଲ ହପ୍ପି ଟାଲ,
ଗୁରବାଲ ବନ୍ଦର, ହାଇ ଲେବେଲ କେନାଲ;
ନର୍ମାଲ ଇଷ୍ଟୁଲ, ସର୍ଟେ ଇଷ୍ଟୁଲ ଇତ୍ୟାଦି
ତୁମ୍ହର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସନମତ ସବାଦା ?
ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ନାହିଁ ସବୁଦିନେ ଥିବ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜୟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ।

ଥିଲ ଜଣେ ବମ୍ବ ଆଶା ଥିଲ ତାହାଠାରେ,
ମାତ୍ରକ ପାରିଲ ନାହିଁ ରହି ଓଡ଼ିଶାରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସେ କରିଛନ୍ତି କିଛି କିଛି କାମ,
ତେର ତେର ଲୋକେ ଶାନ୍ତିଥିବେ ତାଙ୍କ ନାମ ।

ହେ ଗୌରାଶଙ୍କର ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ହର ସାହସ,
ପାପିକା ଲେଖନ୍ତ ବସି ତିରିଶ ବରଷ ।
ନ ମାନ ବିପଦ ବାଧା ନ ଘୁହିଁ ଦେହକୁ,
ମନ ପ୍ରାଣ ସମରପି ପାଳିଲ ବୃତ୍ତକୁ ।
ଦେଖି ଦେଖି ତେର ଦିନ ଜାଣିଛୁ ବିଶେଷ,
ଅଟ ତୁମ୍ହେ ଜଣେ man of business.

ହେ ରାମଶଙ୍କର ମୋର ମାନୁଷ ମନକୁ,
ହୋଇପାର ଘାଇ ତୁମେ ଗନ୍ଧିଶ୍ଵର ପଛକୁ ।
ପ୍ରତିଆ ନାଟକ ଆଉ ନବେଲର ଲେଖା,
ପ୍ରଥମରେ ତୁମୁଠାରେ ଗଲୁ ସିନା ଦେଖା ।
ଏତେ ଯେ ଲେଖିଲ ତାହା କେ ଯାଉଛି ଦେଖି,
ହେଉ ହେଉ ଆଖି ବୁଜି ଯାଉଥାଅ ଲେଖି ।
ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଦିଏ ତଳେ କଥା ଦେଖି ଘର,
ନ ଦେଖିଲ କେହି ଥର ଅଣ୍ଟିର କି ମାଝ !

ହେ ମଧ୍ୟସୂଦନ ରୁଷିଚରିଷ ମନୁଷ୍ୟ,
ବଞ୍ଚିଥାଅ ଘର ନେଇ ମୋହର ଆୟୁଷ ।
ଆଦର୍ଶ ମନୁଷ୍ୟ ଯେବେ ଦେଖିବାକୁ ରୁଅ,
ଧାର୍ମୀୟାଇ ଥରେ ଦେଖି ଆସ ମଧୁ ରାତ୍ରି ।
ନିର୍ମଳ ପବିଷ ମନ ନିର୍ମଳ ସ୍ବପ୍ନବ,
ମୁଣ୍ଡିମନ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛୁ ଯେତୁ ଧର୍ମସବ ।
ସୁଶୀଳତା ପବିଷତା ଶାନ୍ତି ଏକାଧାରେ,
ଯାଅ ଯାଅ ଦେଶ ମଧୁ ରାତ୍ରି ପରିବାରେ ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାପନ୍ତୀ ଶାନ୍ତି ପାରଦ ମାଧୁଶୁ,
ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି ମଧୁ ରାତ୍ରି ଦରେ ପୂରି ।
ଜପୁନ୍ତ ସମାନେ ପୁର ଶୁଭପୂରମନା,
ଦେଖି ଦେଖି ଦିଏ ସିନା ମନକୁ ସାନ୍ତୁନା ।
ବହେ ରାତ୍ରି ଦରେ ବୃଦ୍ଧୀଙ୍ଗୀତ-ଘରଣ,
ପବିଷଦୟା ଯଥା ରେବା ସରସ୍ଵତୀ ।
ମାତ୍ରକ କଥାଏ ମନେ ପଡ଼େ ବେଳେ ବେଳେ,
କେତେ ଥର ମନେ କଳ ପରୁଚିବ ବେଳେ ।
ଓଜନରେ ହେବ ମଧୁ ଅଢାଇ ପଶୁର,
କିପରି ରଖିଛି ଏତେ ଗୁଣ ପେଟେ ପୂରି ।

ଆସ Mr. M. S. କରେଁ Shake hand,
ଉତ୍କଳ ହୋଇଛି ତୁମ୍ଭ ଯେତେ ମହାତ୍ମା Motherland.
ଉଳ ବେଳେ କରିଅଛ ଓକିଲତି ପାସ୍,
ସାବାସ୍ ସାବାସ୍ ଘର, ସାବାସ୍ ସାବାସ୍ !

କେତେଥର ଘାଇ ଶୁଣିଅଛି ତୁମ୍ଭ plead,
କର ପାର ବଡ଼ ବଡ଼ Barrister defeat.
ଆହେ ଘାଇ M. S. ରଖି ଯାଅ ଯଶ,
ଦୂର ରୁର ଓଡ଼ିଆକୁ କର ଯା ମଣିଷ ।
ତୁମେ ତ ଆଲୁଥ ପ୍ରାସ୍ ମୁହିଁ ଅନ୍ଧାରୀ;
କିନ୍ତୁ ଘାଇ ଦୁଇଜଣ ଜାତିରେ ଓଡ଼ିଆ ।
ଦେଖିଲ ଗୋଟାଏ କଥା, ବିଲୁତରେ ଦୁଲି,
ଆପଣା ଦେଶର କଥା ଯାଇନାହିଁ ଭୁଲି ।
ସେବନ ପିଆଇ ମୋତେ ଏକ କପ୍ ରୁ,
ଦେଖାଇଲ କେତେ ତିଜ ସାବାସ୍ ଘର ବାଟି !
ମନ ମାନିଗଲ ପର ଦେଖି ସେ ଓଡ଼ାତି,
କଟକରେ କାରିଗିର ଦୁବ୍ୟ ନାନା ଜାତି,
ରୂପା ତାରକପି କାମ, ଶିଙ୍ଗର ପାନିଆ,
ଅବଶ୍ୟ କହିବ ଏହା ସବୁ ନୂଆ ନୂଆ ।
ମାତ୍ର Co-operative ଯେବେ ରଖି ଯିବ,
ସୁଗେ ସୁଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥିବ ।

ନିରନ୍ତର ବସି ଘରୁଥାଅ ମହାମତି,
କି ଉପାଦ୍ୟ ହେବ ନନ୍ଦଭୂମିର ଉନ୍ନତି ।
ହାତ ଗଣନ୍ତରେ ସୁଗେ କାଳ ଗଲା ବହି,
ବୁଝିଲଣି ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ କଥାବାଞ୍ଚିଆ କହି;
ଦେହ-ଧନ-ମନ-ଧ୍ୱାଣ ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ
ମାତୃଭୂମି କଲ୍ପନରେ କରିଅଛ ନ୍ୟସ୍ତ ।
ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ତୁମେ କଳ ଉପାର୍ଜନ,
ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତ ଗୋଟେ ଘର ମହାଜନ ।
ରାଜ୍ୟଟାଏ କଣିବାର ତୁମୁଠାରେ ଘର,
ଏକା ଲୟ କାହିଁ ହେବ ଦେଶ ଉପକାର ।
ଉତ୍କଳର ସମ୍ମନିତି ବାଞ୍ଚିକଲୁତରୁ,
ବାହାରିଛି ଏହା ମଞ୍ଜି ତୁମ୍ଭର ମୁଖରୁ ।
ସବୁବେଳେ ଦେଖେ ତୁମେ ଘରୁଥାଅ ବସି,
ମନେ ଦେଶଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ହେ ଯୋଗୀ ତପସ୍ତି !

ବୋଲ ତାକୁ କେହି ପାଶେ ଗଲେ ଉଲଲେକ,
ଦେଶ କଥା ଘାଲ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ମାସକ ।
ପାଞ୍ଚଜଣ ମଧ୍ୟେ କିମ୍ବା ବାଜଦରବାରେ
ଲାଗିଥାଅ ମାତ୍ରଭୁମି ଉନ୍ନତ କଥାରେ ।
ଉନ୍ନତ ବାଟରେ ତୁମେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦେଶକୁ
ପରୁଣ ବରଷ ପେଲି ଦେଇଛ ଆଗକୁ ।
ପଢ଼ିବ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦେଶ ଉତ୍ତାର କାରଣ
ଅବତାରରୂପେ ଜନ୍ମିଅଛ ନାଶ୍ଵରଣ ।

ଆହେ ଶତି ବାବୁ କଲ ଦଷ୍ଟିଣ ଭ୍ରମଣ,
ମାସକ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ବୋଲ କେତେଜଣ ।
ନ ପଡ଼ିଲୁ କେହି କିନ୍ତୁ ଯାହା ଗଲ ରଖି,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କାହିଁ ତୁଳନା ହେବ କି ?

ତେର ଦିନ ଘାବି ଘାବି ବୁଝିଲୁ ମନରେ,
ଲୋକ ପରି ଲୋକଟାଏ ବିଶ୍ଵାନାଥ କରେ ।
ସବ୍ୟମିତିରେ ଯେବେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି,
ବକ୍ଷୁତାଟା ବଢ଼ିପାଣି ପରି ଯିବ ମାଡ଼ ।
ବାଟୁଳ ବାଜିବ ନାହିଁ କଥା ଗଲେ କହି,
ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧା ମାଠିଆ ମୁହଁ ପାଣି ପରି ବହି ।
ମାସିକ ପରିକା ହେଲୁ ଦେଶର ଗୌରବ,
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦେଶରେ ଥିଲ ତା ନାମ ମରବ ।
ମାସିକ ପରିକା ତେର ସୁରୁପ ଦେଶର
ପାଣିର ଫୁଟୁକା ଗଲେ ପାଣିରେ ଉତ୍ତାର ।
କୋଡ଼ିଏ ବରଷ କାଳ ପାଖ ଲାଗି ଲାଗି,
ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଗ୍ରହ ପାଇଁ ପଡ଼ିଅଛ ଲାଗି ।
ଧନ ନାହିଁ, ସାହା ନାହିଁ, ତୁଙ୍କା ସାହସରେ
ଦିନ ରାତି ଲାଗି ପଡ଼ିଅଛ ସାହିତ୍ୟରେ ।
ଦେଶେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ କେତେ କବି ଜ୍ଞାନ,
ସାହିତ୍ୟ ଆଖିଲ ତାଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଟାଣି ।
ଛୁଡ଼ିଲ ପେଡ଼ୁକ ବିତ ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଳୀ,
ଛୁଡ଼ି କଥା, ଧର୍ମ ଧର୍ମ ମୁଁ ତ ବୁଝେଁ ନାହିଁ ।

ଦେଶ ଉପକାର ଅର୍ଥ ସତାଂ ହି ଜୀବନ,
ବିଶ୍ଵାନାଥ ଦେଶରଲେ ସପା ନିଦର୍ଶନ ।

ହରି ହରି ହରି ରାମ ରାମ ରାମ,
ହି ହି ମନେ ପଡ଼ିଗଲ ଆଜି କାହା ନାମ ।
ପାଇ ଗଲ ରକ୍ଷା ଭାତ ଖାଇଲୁ ସକାଳେ,
ନୋହିଲେ ଉପାସ ଥିଲ ନିଶ୍ଚୟ କପାଳେ ।
ସତିର ବିଧାତା ଗେବେ ନ କାଟିବ ପଡ଼ି,
କେଉଁରୂପେ ହେଲେ କାଟି ଦେବ ଶୋଇପଡ଼ି ।
ଜମା କରି ବସିଥାଇଁ ଦର ଦର ଟଙ୍କା,
ପଇସାଟି ଦେବାବେଳେ ମୁହଁ କରେ ବଙ୍କା ।
ଆହୁର ଶୁଣିଲୁ ପଡ଼େ ଖବରକାଗଜ,
ମାସ ଦାମ ଦେବା କଥା ବଡ଼ ଅସହଜ ।
ଜଣେ ଏଡ଼ିଟର କହିଥାଇଁ ଗୁଡ଼ତରେ,
ପଇସାଏ ପାଇ ନାହିଁ ବାର ବରତରେ ।

ପଡ଼ିଲୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥ କେଉଁ କୋଣେ,
ପଡ଼େ ସେ ସମ୍ମତ ଶ୍ରୋକ କିଏ ଅବା ଶୁଣେ ?
ନ ଶୁଣୁ ଦରକେ କେହି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଦକା,
ଶୁଣିଲେ ବାମତ୍ତା ରଜା ପାଂଜିଦେବେ ଟଙ୍କା ।
ଦହି ରୁଡ଼ା ଶାଇ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ଯୋଡ଼ାଏ,
ରଜା ଦେବେ ଟଙ୍କା ଏକାବେଳକେ ଗୁଡ଼ାଏ ।
ଗାଉଥାଅ ଗାଉଥାଅ ତୁନି ହୁଅ ନାହିଁ,
ଲେଖିଗଲେ ତାଳପଦ ଗୁଡ଼ା ପିବ କାହିଁ ?

ଧନ୍ୟ ହେ ବିହାରୀଲ କଲ ଭଲ କାମ,
ଗୀତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଉଥିବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ସେ ବିଶବ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଡ଼ି ପରାରେ ମନକୁ,
ପରିମ କି ଆଉ କିନ୍ତୁ ରହିଲୁ ପଛକୁ ?

ଆହେ ରାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ତୁମ୍ଭ ତେଜିପାତ୍ର
ଯେତେବେଳେ ଦେଖେ ମନ ଶୁଣି ହୃଦ ଭାର ।
ସାନ ବଡ଼ ଦୁଇ କାମି ଦେଇବ ଛପାଇ,
ଏତିକି ହେଲୁ କି ଆଉ ଦେଶରବ ଭାର ?

ଶୁଣିଥିଲି ଗତ ହେଲା ସାତ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟ,
କଟକରେ ଅଛି ଜଣେ ଯୋଗେଣ୍ଟର ରାୟ ।
ବୋଟାନ ଓ କେମିସ୍ଟ୍ରି ରେ ଭାରି ତାର

Knowledge.

କାମ କରେ ପ୍ରଫେସର କଟକ କଲେଜ ।
ଜୋତିଷ ପାଠରେ ପୂଣି ଭାରି ସେ ପ୍ରବାଣ,
ହାତରୁ ପକାଏ ନାହିଁ ନମିଷେ ଦୁର୍ବିଶ ।
ଗୋଟାଏ କଲ ସେ କାମ ଓଡ଼ିଶା ସକାଶେ,
ସେଥିପାଇଁ ତାହା କଥା ମୋ ମନକୁ ଆସେ ।
ବଣର ନାଳଖ ପରି ପଠାଣି ସାଆନ୍ତେ,
କାହିଁ ପଡ଼ିଥୁଲେ ବଣ ଦ୍ଵିତରେ ଏକାନ୍ତେ ।
କେବେ କେହି ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ନ ପରୁରେ ଥରେ,
ଯୋଗେଶ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ ଭାରତ ମଙ୍ଗରେ ।
ଆମ୍ବମାନଙ୍କର କଲ ଭାରି ଉପକାର,
ହେ ଯୋଗେଶତନ୍ତ୍ର ରାୟ ଜୁହାର ଜୁହାର ।

ହେ ବୈଦ୍ୟନାର ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାହାଦୁର,
ତହଟି ଉଠୁଣ୍ଡି ନାମଟା ତ ବହୁଦୂର ।
ବେଳେ ବେଳେ ଭାଲ ଭାଲ ହୋଇଯାଏଁ ବଣା,
ନାମ ଅନନ୍ତମ କାମ ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା ।
କାମ ଯୋଜନ ନ ମ ମିନା ହୁଏ ଚିରହାୟୀ,
ଟଙ୍କା ସୁନା ଯାଏ ନାହିଁ ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ାଇ ।

ହେ ପ୍ରଧାନ ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟନ ଭାଇ ପାଇୟାଏ ଛୁଟି
ଗେ ଟି ଗୋଟି ମନେ କରି ତୁମ ତେ ଖ୍ୟାତି ।
ଝାନ୍ତାକଳ ଚିରଗେ ଟାର୍ଟ ପଡ଼ିଛି ହତାଶେ,
କେ ଯିବ ଡିପ୍ଟ୍ୟୁ ଯେନି ଆଉ ତାହା ପାଶେ ?
ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଲେଖିଥିଲା ପ୍ରଧାନ,
ଏମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ନ ଦେବନ୍ତେ କାହାର ।
କେତେଜଣ ଭଲଲୋକ ଖତ କଥା କହି,
ଢକିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ଉଷ୍ଟୁଲିରେ ବହି ।

ଛି ଛି ଭଲଲୋକ ଯେବେ ବୋଲିବ ତାହାଙ୍କୁ,
କନିଆ ଖକୁଆ ଆଉ ବୋଲିବ କାହାକୁ !
ଗରିବର ପୁଅ ପ୍ରଧାନ ଯାହା ଅଛି କରି,
ଲକ୍ଷପତି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବ ଅପସର ।
ମରନ୍ତ ତ ଦିନେ, ନୋହେ ମରିଛ ଅକାଳେ,
ପ୍ରଧାନ ‘ଏକାଡେମି’ ନାମ ଥିବ କାଳେ ।

ଧନ୍ୟତେ ସୁଦାମତନ୍ତ୍ର ବିଜ୍ୟାତ ଉଜ୍ଜଳେ,
ପୁରୁଷମୀଂହଟା ବୋଲ ଡାକନ୍ତି ସକଳେ ।
ରଜ ଦରବାରେ ଭଲ ଅଛି ନାମ ଡାକ,
କର କିଛି କାମ ବିଶ୍ଵଯାଉ ଦେଶଯାକ ।
ଜଣା ଅଛି ଜଣେ ତୁମେ କବିତା-ଚିନର,
ଗୁହଁ ଦେଇ ବୋଲ ଏଟା କାର, ଏଟା ସାର ।
ଦରଦ୍ର କବିଙ୍କୁ କିଛି କିଛି କର ଦାନ,
ତୁମି ତୁମି କେହି ଯେହେ ନ ପାଏ ସନାନ ।
କଥାଶୋଜା ଲୋକ ଥୋକେ ଛନ୍ତି ଜଗତରେ,
ସୁଜି ସୁଜି ଲୁଗୁ କଥା ଶୁଣନ୍ତି କାନରେ ।

ଉଜ୍ଜଳର ଯୋଗ୍ୟ ପୁଷ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦନଶୋର,
ରୂପେ ଗୁଣେ ଯୋଗନାର ଶ୍ରାନ୍ଦନଶୋର ।
ତୁମ୍ଭର କବିତାମାଳା ଦିଏ ଲୋକେ କହି,
ଚିନ୍ମା ବିନା କଳମରୁ ପଡ଼ିଛି ବା ବହି ।
ଉଜନେ କିତାପ ଲେଖିଅଛି ସାନ ସାନ—
ମୋ ବିରୁରେ ପରିଚୟ କବିତା ମହାନ ।
ସ୍ଵାଭାବିକ କବି ବୋଲ ଥିଲ ଲୋକେ ଜଣା,
ସରକାଶ କ ପ୍ରେୟ ଚିହ୍ନାଗଲ ଗୁଣପଣା ।
କି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ପଞ୍ଜିବାକିକା ଚରିତ୍ର,
ସରଳ ତରଳ ପୂତ ସୁନ୍ଦର ପବିତ୍ର,
ପଡ଼ିଗଲ ବେଳେ ପଞ୍ଜି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବାରତା,
କେହି କବି କହି ନାହିଁ ଏ ପ୍ରକାର କଥା ।
ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାନ ଲଭିଅଛି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ,
ଉଚ୍ଚ କାନ୍ତି ରଖିଯାଅ ଉଚ୍ଚଳ ଦେଶରେ ।

କରନ୍ତୁ କୁମରୁ ମହାପ୍ରଭୁ ଚିରଜଗା,
କରିବି କଲ୍ପନା ଯେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିଥିବ ।

ମୃଦୁଙ୍ଗୟ କାବ୍ୟଶର୍ମ ଶ୍ରାବଣୀଭୂଷଣ,
ଧୀର ଶାନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ମିଷ୍ଟ ବାଣୀରେ ଭୂଷଣ ।
ଜଣାଗଲ ତୁମେ ଏକା ଗୋଟାଏ ପଣ୍ଡିତ,
ଲେଖି ପାର ପ୍ରହତ୍ତ୍ରେ ଜୀବନ ଚରିତ ।
ଅମୂଳ ସମ୍ବୂନ ଭାଷା ରତନଭଣ୍ଠାର,
ଉତ୍କଳର ଅନୁବାଦ କରୁଛ ପ୍ରଭୁ ।
ଯେତେକ ନାଟକ କରିଛନ୍ତି ଅନୁବାଦ,
ପାଠ ମାତ୍ର ଦୂର ଦୂର ମନ୍ତ୍ର ବିଷାଦ ।
ଦୃଢ଼ରୁଦ୍ଧପ ବୋଲି ପାରେ, ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ,
ଏଥୁଁ ବଳ ଭଲ କେବେ ହେବାକୁ ନ ପାରେ ।

ହେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ବାବୁ ବି. ଏ. ପାସ କର
ଆଜ୍ଞା କଥା ତୁମେ ଯାହା ନ କଲ ନୌକର ।
ଥୁଆ ଅଛି ଜମିଦାରୀ ଜଣଣା ସଲମ୍ବୀ,
କିନ୍ତୁ ବା କରିବ ଯାର୍ତ୍ତ ପରର ଗୋଲମ୍ବୀ !
କରି ନିତ୍ୟ ମାତୃଭାଷା ନିନ୍ଦିତ କାମନା,
ମୁକୁର ପ୍ରେସକୁ ଦେଖି ଥାବୁ ଭଲ ଜଣା ।
ଜଣା ମଧ୍ୟ, ଧାର୍ମ ବୁଲ ସ୍ଵଦେଶ କଲ୍ପନା,
ତେରଦିନୁ ଭଲ ଜାଣିଅଛୁଁ ଆମେମାନେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଏହି କାମଟା ଅସଲ,
ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ ହେବ ଭାର ଭଲ ।
କାମ ପଡ଼ିଗଲ ବେଳେ କର ଯେବେ ମୀ,
ଜାଣିଥିବ ଭଲରୁଦ୍ଧପ ତଳେ ନାହିଁ ମୀ ।

କବି ଉକାଶଙ୍କ ତେର ପଡ଼ିଛି କବିତା,
ନିର୍ବଳାରେ ବସି ବସି କରେ ମନେ ଚିନ୍ତା ।
ଆଜ୍ଞା ଅଛି ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବଳ,
କବିବେ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ମାତୃଭାଷାକୁ ଉନ୍ନିଲ ।
'କବଣ ପାଆନ୍ତକର ତମ' ଗୀର ଗାଇ,
ଆଖିରେ ଆଜୁଳ ବୁଝି ଦେଇବ ଦେଖାଇ ।

ଏଥୁରେ ତାହାଙ୍କ ଯେବେ ନ ହେବ ତେବେ,
ହେଉନ୍ତୁ କଙ୍କାଳୀ ମୁଢ଼େ, କିଆଁ କର ମନା !

ଇଙ୍ଗାରୁରିଏ ସୁନ୍ଦର ଥାଅ ଚରିତ,
ସବୁବେଳେ କର ଧନ୍ ତାକ୍ ତାକ୍ ଧନ୍ !
ଫେଣ୍ଟି ଚୌପଣ ଆଉ ଗୋଟିପୋ' ତାଧିଆ,
ଶୁଣି ଶୁଣି କାନ ନୋଇ ଗଲୁଣି ବଧୁଆ ।
ଗାଅ କିଛି ନୂଆ ଗୀର ଖୁସି ହେଉ ମନ,
ଶ୍ରୀଶାର ଲେକେ ବୋଲୁଥୁବେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଦେଖାଯାଉ କାଢ଼ ଏକ ନୂଆ ପାପାଦଳ,
କେ ଶୁଣିବ ତୁଙ୍କାଟାରେ ପିଟିଲେ ମାଦଳ ।
ଅଛି କି ମେନ୍ତ କିଛି ନୂତନ ରାଣିଆ,
ମୂଳଠାରୁ ବଢ଼ି କଳନ୍ତର ପିବ ଜଣି ?
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛ ଏକା ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ,
ଇତିହାସେ ସ୍ମୃତିଶରେ ରହିବ ଲିଖିତ ।

ଡେପୋଟି ଇନସିପେକ୍ଟର ପ୍ୟାମ୍ ସେନେ,
ପ୍ରିପାଶନାତାକୁ ଆଉ ଆୟୁ ନାହିଁ କେନେ ?
ଖଣ୍ଡ ଚଟି ବଲ ଲେଖି ପଡ଼ିଲ କି ଥକ,
ଏଡେ ଅଳସୁଆ ହେଲେ କାମ ତଳବ କି !
ତୁମ୍ଭ ସର ଦେଖି ନାହିଁ ଖାଣି ନେକ ଜଣେ,
ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ସଦାନୟ ସାଧୁ ଭବୁନଶେ ।
ଦୁଇ ଗୁର ଖଣ୍ଡ ପୋଥୁ ଲେଖିପକା ଭାଇ,
ଯାଅ ଯାଅ My friend, good bye
good bye !

ଆହେ ଦାମୋଦର କାହିଁ ଲୁଗୁରଇ ମଥା,
ଯାଅ ଶୁଣେ କପିଲାସ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର କଥା ।
ଆସ ଲେଖ ଗାଅ ଆଉ ଦୁଇ ଗୁର ଗୁର,
ମାଟି ହୋଇ ପାଉଅଛୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସୀତାନାଥ ଭଲ ଅଛ ମନେରେ ବିଗୁର,
ଲେଖ ବସି ପୋଥୁ ଆଉ ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ଗୁର ।

ଶ୍ରୀ ଦାମ କରି ଗୁରିଆଡ଼ି ଦିଅ ବୁଣି,
ଗରଖ ଆସନ୍ତୁ ଧାଇଁ ଦୂର ଦେଶୁ ଶୁଣି ।

ବନରୀ ବନରୀ ଭାଇ ଜଗମୋହନ ଲଳ,
ଆଉ ତ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ହରମିଟ ହାଲ ।
ବନିଅଛ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଖାଇ ପେନସନ,
ଦେଶପାଇଁ କର କିଛି, ଏହି ନିବେଦନ ।

ଡୋମପଡ଼ା ପିଲ ରଜା ଶୁଣ ମେର ବାପ,
ପଡ଼ାଇଅଛନ୍ତି ବାପା ବହୁତ କିତାପ ।
ପାଞ୍ଚଟା ଆଗରେ ଯେବେ ହେବ ନାହିଁ ଖାଡ଼ା,
ତେବେ ତ ବୋଲିବେ ଲୋକେ ଏଷା ଡୋମପଡ଼ା ।

ଉଲ କରିଛନ୍ତି ରଥେ ବାନୁଣପଣିଆ,
ପୁଷ୍ଟକ ଛୁପାଇ ଦେଇ ଅଣେ ଦିଅଣିଆ ।
ଆଜା ହେଲ, ଉଲ ହେଲ, ପେଟ ଚକ୍ରଥାଉ,
ଶ୍ରୀକାଳେ ପୋଥ ମଧ୍ୟ ଛୁପା ହୋଇଯାଉ ।

ଆଗେ ଆଗେ ଆସିଥିଲେ ଯେତେ ମିମନାରି,
ସେହି ସବୁ ସାହେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରେଁ ଭାରି ।
ପ୍ରଥମରେ ପଡ଼ାଇଲେ ଉତ୍ସୁକିଆ ପାଠ,
ପ୍ରଥମରେ ଦେଖାଇଲେ ରୂପାଖାନା ବାଟ ।
ଦ୍ୱାପାଦୋଥ ଆଶି ଦେଖାଇଲେ ପ୍ରଥମରେ,
ତ୍ରୁପ୍ତ ବାଣୀଲେ ପ୍ରଥମରେ ଘରେ ଘରେ ।

ସାଧୁ ସାଧୁ ସାଧୁ ରୟ କଳ ସାଧୁ କର୍ମ,
ଛୁଟିଅଛ କୁଳ ପାଳିବାକୁ ବ୍ୟାହ ଧର୍ମ ।
ଗୁରୁ ପାଠିଯାଏ-ଘର ସେ କଥା ସକଳ,
ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲ ତୁମ୍ଭ ଜବନେ ସଫଳ ।

ଓଙ୍କଳ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ନରିନ୍ଦ୍ର ସର୍କାର,
ଧରିବ ତାଙ୍କୁ ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଦର୍କାର ।
କେବଳ ନୁହେ ତ ସେହି ଓଙ୍କଳରେ best,
ଦେଖିଲୁ ବହୁତ ଥର, ଭାରି ସେ honest,

ଗଦେଇ ତିହାଡ଼ି ନନା ଓଳଟି ଓଳଟି,
ଡାକୁ ବା ନ ଡାକୁ କେହି ଦେଖି ବୁଲ ରେଗୀ ।
ପୂଜା ନ ପାଇବେ କଳିକାଳରେ ବ୍ୟାହଣ,
ସେହିପର ଦୃଢ଼ ତୈଳ ବଟିକା ପାଞ୍ଚଣ ।
ଦେଶୀ ଚିକିତ୍ସାରେ ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ଆଦର,
କରିବେ ସମସ୍ତେ ପୂଜା ରଂଘାଜି ଡାକ୍ତର ।
ଦିନେ ବାବୁମାନଙ୍କର ଫିଟି ପାରେ ଜିନ,
ସେ ଦିନ ପାଇବି ପୂଜା ଚରକ ନିଦାନ ।
ଆପଣା କାମରେ ହେଲା କର ନାହିଁ ଭାଇ,
ବୁଲି ବୁଲୁଥାଏ ମୂଳମୂଳିକା ହୃଣ୍ଣାଇ ।

Educated ବାବୁମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର
ଦେଖି ଦେଖି ହେଲଣି ମୁଁ ନିହାତ ନାଗୁର ।
Old fool *prejudice* ପକାଇଛ କାଟି,
କଥାବେଳେ ମେଲିଯାଏ ଦେଢ଼ପୁଟ ପାଟି ।
Science, logic ସବୁ ପକାଇଛ ଖୁଣ୍ଟି,
ବାଟ ରଳି ଜାଣୁ ନାହିଁ ପଡ଼ୁଅଛ ଖୁଣ୍ଟି ।
କୋଅଁ ଟ୍ ସିଙ୍ଗାନ୍ତ ଗେତିବାରେ ଦେଇ ମନ,
ଫିଟାଇ ଦେଖିଲ ନାହିଁ ଗୌତମ ଦର୍ଶନ ।
ରଂରେଜୀ ନାଟକ କାବ୍ୟ ଦେନେ ଅଛ ମାତି,
ଫିଜିଦେଇ ଭକ୍ତି କାଳିଦାସ ଭବତୁତି ।

କହିବି କାହାକୁ ଦୁଃଖ ନ ବୁଝିଲ ବେଳେ,
ସେ ସବୁ ଯେ ଦରଧନ ନୁହେ କେତେବେଳେ
ଆଗେ ଥିଲ ଦେଶେ ଗୋଲଟ୍ଟାନ ବେଷ୍ଟାନ,
ଏତେବେଳେ ତିହା ନାହିଁ ଆଖୁନଣ ଅସ୍ତାନ ।
ରଂରେଜ ରଂରେଜୀ ବିଦ୍ୟା ରଖିଯିବେ ନାହିଁ,
ତେତେବେଳେ ରହିଥିବ ଜଳଜଳ ରୁହିଁ ।
ଯେଉଁ ପାଠ ପଢ଼ିବାରେ ଦେଇଅଛ ମନ;
ନ ବିରୁଦ୍ଧ ସେ ତ ନୁହେ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣିଧନ ।
ପଡ଼ି ରଙ୍ଗରେଜ କେହି ମନା କରୁ ନାହିଁ,
କିନ୍ତୁ ବାପା କାମ କର ଜାତିକୁଳ ରୁହିଁ ।

ଦୃଶ୍ୟା କରୁଅଛ ମାତୃଭୂଷା ପଡ଼ିବାକୁ,
ହାୟ ହାୟ ଲଜ କଥା କହିବ କାହାକୁ ।
ବୋଲିବ କଙ୍ଗାଳ ତୁମ୍ଭ ଦରେ ପାଠ ନାହିଁ,
ଆପେ ଲେଖ, ଆପେ ପଡ଼ି, ରଖ ପୁଅ ପାଇଁ ।
'ତିନିଶ ବରଷ ଆଗେ କି ଥିଲ ରଂରେଜ,
ଦେଖ ତ ବଜଳା ଭାଷା କି ରହିଲଣି ଆଜ ।
ସହେ ହେଲା ଅବା ଆପେ ହୋଇଛି ଏପର,
ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭୂଷା କିପ୍ପା ନ ହେବ ସେସର ?
କେତେ ବାବୁମାନଙ୍କର ଦେଖିଛି ଦୁର୍ଦଶା,
ଲଜ ମାଡ଼େ କହିବାକୁ ନିଜ ମାତୃଭୂଷା ।
ନାରୂର ହାଲତେ ଯେବେ ହୃଦ କହିବାକୁ,
ବଡ଼ ହସ ମାଡ଼େ କିନ୍ତୁ ତାହା ଶୁଣିବାକୁ ।
ଓଡ଼ିଆ ଏଗାରପଣି ବାକି ରଙ୍ଗରେଜ,
ଅଭୁତ ଖେରୁଡ଼ ଏକ ହୃଦ ମିଶି ସାଜି ।

ଉଲ ଗୋଟେ ମାତୃଭୂଷା କଷ ହେବ ଭାଇ,
ଚଳି ଯାଉଅଛି କାମ ରୁଣ୍ଡାଇ ଧୁଣ୍ଡାଇ ।
କୁକୁର କିପ୍ପାର ଗୋଟେ ବନାଇବ ଦର,
ଗୁଟିବୁଲେ ବାରମିଶା ଅଇଶ୍ୱରପତର ।
ସମ୍ବାଲ ପାଇଲ ନାହିଁ କହିଲ ଦି' କଥା,
ବାବୁମାନେ ଭାଙ୍ଗ ନାହିଁ ଠେଙ୍ଗାରେ ମୋ ମଥା ।

Learned ବାବୁ ଦେଖି ବିଶ୍ୱରେଁ ମନରେ;
ଦାରୁଜନ ଅସିଥିଲେ ଏ ଦେଶକୁ ଥରେ !
ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବୋଲିଛନ୍ତି ଅନୁମାନେ,
ମାଙ୍କଡ଼ ବଂଶରୁ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ !
ରଂରେଜାକୁ ହେଉଥାଅ ଦିନ ରାତି ଘେଷି,
ନ ଛୁଅଁ ପଛକେ ପାଣି ପଦାଆନ୍ତି ବସି ।
ନିର୍ଧୂମ ଖରରେ ପିନ୍ ବନାତର କୋଟ,
ପିଙ୍ଗଦେଇ ଛେନାବଡ଼ା ଖାଅ ବିସ୍କୋଟ ।

ପିନ୍ �waist-coat କଥା କୁନ ରଂରେଜର,
ଖାଅ ଦରସିଜା ମାଂସ ଦୁର୍ଗର ପନିର,
ଠିଆ ହୋଇ ମୁତ, ଅବା ଦେବ ନାହିଁ ବାନ୍,
ରଂରେଜ ନ ହେବ, ଥିବ ଓଡ଼ିଆ ନିତାନ୍ !
ମୟୁର ଲଞ୍ଜକୁ ଗୁଞ୍ଜି ବୁଲ ନାହିଁ ଆଉ,
ନ ହେବ ମୟୁର, ଥିବ ଯେ ଚାଉ ମେ କାଉ ।
Nature ଯାହାକୁ ଯାହା ଦେଇଅଛି ବାଣ୍,
ନ ପାରିବ change କରି ତାହା ସୁମ୍ଭ ଦାଣ୍,
ଯାହା କିନ୍ତୁ ବିରତିର ସବୁ କଥା ଭୁଲ,
ହୋଇ ନ ପାରିବ କେତେବେଳେ successful.
କର ନିଜ ଦେଶ ପୁଣି ଭାଷାର ଉନ୍ନତି,
ଲଗିପଡ଼ି, ଦୁଷ୍ଟ୍ୟାଉ ଜାତିର ଦୁର୍ଗଣ୍ ।
ଆହେ ବାବୁମାନେ କରେ request excess,
ମୋ ନାମରେ ନ ଅଣିବ defamation case.
ନିତାନ୍ ରାଗରେ ଯେବେ ହେବ ରାଗର,
Withdraw କରିନେବି ଲେଖାଟା ମୋହର ।

ଇଚ୍ଛା ଥିଲ ଦେଖିଯିବ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଗଡ଼,
କଣିଲେ ପାଶରୁ ଆଉ ନ ଚଳିଲ ଚୋଡ଼ ।
ନିର୍ଧୂମ ଦେଉଛି ମାଡ଼ କଂସାଶଟା କଂସା,
ଦେଖି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧିଯାଏ ହଂସା ।
ପଇସା କରୁଛି ସବୁ ଗନ୍ଧାସରେ ଅଣ୍ଟା,
ଦେବା ନେବା ବେଳେ ବାଜେ $0^{\circ} 0^{\circ}$ ଦଶା ।
କିବା ବୁଢ଼ି ବାହିବଳା ପିବ ହାର ମାନ,
ଲେକରେ ଜଣାଏ କିନ୍ତୁ ମୁହିଁ ମହାଜନା ।
ଉଦ୍ଦିବ ନାହିଁଟି ବନା କହିବାକୁ ହକ୍,
ମୂଳତାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ସବୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ।

ବନ୍ଦର ପଠାଣି ସାନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରାବରଣ,
ଶଣ୍ଟପଡ଼ା ମଣ୍ଡଳରେ ଅନୁଲ୍ୟ ରତନ ।
କୁଷ ତୁମ୍ଭେ ସିଂହାସନେ ଲଗ୍ନ ଝୁଟା ମୋତି,
ଜନ-ସିଂହାସନେ ସଦା ଛିର ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତି ।

ଯେ କାହିଁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା ଭରତ ମଧ୍ୟରେ,
ରଜାମାନେ ନ ଦେଖିବେ ସୁନ୍ଦରେ ଥରେ ।

ଯାଉଅଛୁ ପଣ୍ଡିମକୁ ଲକ୍ଷଣ ସଳଖେ,
ଦଶପଞ୍ଚା ରଜଧାନୀ ରଖିଗଲି ପାଖେ;
ଅବଶୋଷ ରହିଗଲା ମନରେ ମୋହର,
ଦେଖି ନ ପାରିଲା ବେଳେ ଛାମୁ ‘ଗନ୍ଧାଘର’ ।
ବ୍ରହ୍ମପୁରୀ ପାଠ ଯଥା ଛାତ ବଜାଡ଼ା,
ସାତେ ଶୋଳହାଣ ପିନା ନ’ ହାତ ପକୁଡ଼ା,
ଖାଣ୍ଡ ସୁନା ବରବରୀ ଜଡ଼ାଉ ପଦକ,
ଶୁଣି ନ ପାଇଲି ମଧ୍ୟ ସେ ଆଜ୍ଞା ପଦକ ।

ମନେ କରିଥୁଲି ହିବ ଆଠଗଢ଼ ବାଟେ,
ଉଠ ମାଡ଼ୁ ଅଛୁ ପୁଣି କପାଳ ବା ପାଟେ ।
କାହିଁକି ଉତ୍ତର ଏତେ ଏଡ଼ା କି ଗରଜ,
ଖାଇ ନାହିଁ ଛାନ୍ତ ଗନ୍ଧାଘରୁ ମୁଁ କରଜ ।
ଯେବେ କେହି ଲୋକ ମୋତେ ଧରିବ ନିଠାଇ,
ଦୁଇ ରୂପ ଦମ ଟାଣି ପଡ଼ିବ ତୁଳାଇ ।

ସାର୍ଥକ ମୋହର ଜନ୍ମ ୧ ଶିଲ ଟିପେ ନାମ,
ମହାରଜ ଭଗୀରଥ ସବ୍ ଶୁଣଧାନ ।
ତାଙ୍କ ପରି ଆଉ କେହି ରଜା ହେବ ଜଣେ,
ପାଳିବ ସନ୍ତାନ ପରି ନିଜ ପ୍ରଜାଗଣି ?
ତାଙ୍କ ଗଲାଦିନୁଁ ମୁହିଁ ଛାଡ଼ିଅଛୁ ଅଶା,
ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଘଟପଟ ଉଚ୍ଛବି ମୀମାଂସା ।

ଆହେ ବନମାଳ କେତେ ଅରଜିଲ ବିତ୍ତ,
ସେଥିରୁ କି ଦେଶପାଇଁ ନ ଦେବ କିଞ୍ଚିତ ?
ତୁମ୍ହ ପରି ଶାନ୍ତିଶାଲ କଷମାବନ୍ତ ଜଣେ,
ଦେଖିବାର ନାହିଁ ପୁଣି ନ୍ୟାୟବନ୍ଦପଣେ ।
ଭଗୀରଥ କେଲା ତୁମେ ଭୁଲ ନାହିଁ ଘଜ,
କର କିଛି କାମ ତାଙ୍କ ରୁଣ ଅନୁଯାୟୀ ।

ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଲୋକ କହିନାହିଁ କଥା,
ନ ଜାଣେ ସେ କି ପଦାର୍ଥ ଅଟେ ସୁଣିଲତା ।

ହାୟ ରେ ନିୟୁର କାଳ କି କଲୁ କି କଲୁ,
ଧନବନ୍ତ ମହେତୁକୁ ଅକାଳେ ହରିଲୁ !
ଉଛୁ ଆସୁଥୁଲ ତନ୍ତ୍ର ଉଡ଼ିଶା ଗରନେ,
ଦେନିଗଲୁ ତାକୁ, ଦୁଃଖ ନ ହେଲା କି ମନେ ।
କିଏ ଅଛି ଦୟାଶିଳ ଦାତା ତାହା ପରି,
ହାୟ ହାୟ ଧବୁଜଥା ଯାଇଅଛି ସର ।

ମାଟେ ସୁଲକ୍ଷଣା ଦେବ, ଯୋଡ଼ି ଦେନି କର,
ଦଣ୍ଡବତ କରୁଅଛି ରଣେ ତୁମ୍ହର ।
ତେଙ୍କାନାଳେ ଥୁଲ ହାୟ ଅଡ଼ାଇ ବରଷ,
ତେତେବେଳେ ମୋତେ ଜଣା ଥୁଲ ନାହିଁ ଯଣ ।
ଜଣା ଥୁଲେ ଆଠଙ୍କେ ଏଡ଼େ ଧାର୍ମିକତା,
ପାଶେ ବସି ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଦୁଇ ରୂପ କଥା ।
କେଉଁ ରୂପେ କି ତପସ୍ୟା କର ବୋଲ ସଙ୍ଗ,
ଉଚ୍ଛବ ଲଳନାକୁଳେ ହେଲ ରୁଣବଣ୍ଟା ।

ଶମତନ୍ତ୍ର ଶରବର ତାଳେରପତି,
ହାୟ ହାୟ କି କଲୁ ରେ ନିୟୁର ନିୟତ !
ନିଶାନ ବୟସେ ତାଙ୍କୁ ଦେନିଗଲୁ କାହିଁ,
ବାଲିକା ଶାରୀକି ଦୁଃଖସାରେ ଭସାଇ ।
ପାସୋର ତ ହିବ ନାହିଁ ତାହା କଥା ମନ୍ତ୍ର,
ପଢ଼ି ଗଛ ଘଗବତ ପରାଶର ମନ୍ତ୍ର ।

ଆହେ ମୁନିପାଳ ଥୁଲ ସାନ ରଜା ଜଣେ;
ମାତ୍ର କେତେ ରଜାଠାରୁ ବଡ଼ ଦାନପଣେ ।
ରଖି ଯାଇ ନାହିଁ ସତ ଗନ୍ଧାଘରେ କିଛି,
ସୁନା ରୂପା ଗୁଡ଼ା ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଛି ।

ଶ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ରଦେବ ମୋର ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,
କଟକରେ ଦେଖିଥୁଲ ଆପଣକୁ ଥରିର ।

ତେର ନେକନାମ ଅଛି ତୁମ୍ହ ସରକାରେ,
ନ ଜାଣେ କପିର ଅଛ ଦ୍ରଜାଗଣଠାରେ ।

ଦୁର୍ବିଷକାଳରେ କିନ୍ତୁ ଥିଲ ହାତ୍ଯଟା,
ଏ କଥାଟା ରୂପିଆଡ଼େ ଅଛି ତୋଳପିଟା ।
ଦେଖାଅ ଆମଙ୍କୁ ଦୁଇ ଘୃରିଟା ନମୁନା,
ବୁଝିବୁଁ ଚିଲିଟି ନିର୍ମିଶାଯେ ସଇ ସୁନା ।
ଘର ଖୁସି ହେଲା ପଡ଼ି ପଣ୍ଡତସବସ୍ତୁ,
ଆଶା ଅଛି ଆଉ କିନ୍ତୁ ପାଇବି ଅବଶ୍ୟ ।

ହେ ସୁତଳ ମହାରାଜ କରେ ନମସ୍କାର,
ହିତେଷ୍ଟଣୀ ତୁମ୍ହ ଯଶ କରୁଛି ପ୍ରଭାର ।
ମୁଗଳବନୀ ଛତିଶ୍ଵର ବହୁତ ଅନ୍ତର,
ଦୁଇଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦେଇଅଛ ପରମର ।
ବାମଢା ରଜ୍ୟରେ କରୁଅଛ ରଜପଣ;
ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନରେଇୟ ଅଟ ନୃପତି ଆପଣ ।
ହେ ରଜନୀ ମାତ୍ରଭାଷା ଉନ୍ନତିକାରେଣେ,
ଉତ୍ତାଧିତ କରୁଅଛ ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାଗଣେ ।
କେତେ ଥିଲେ କେତେ ଛନ୍ତି ଗଡ଼ିଜାତେ ରଜା,
ଉଡ଼ାଇଛି କିଏ ତୁମ୍ହ ପରି କିର୍ତ୍ତିଧ୍ୟାଜା ?
ବୁଲେଁ ସବୁଠାରେ ଶୁଣୁଣା ଗାଇ ଗାଇ,
ମହାରାଜ ବାହାଦୁର K. C. S. I.
ଓଡ଼ିଶା ବିଷମାଦିତ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟରେ
ଇତ୍ତହାସେ ଲେଖା ରହିଥିବ ଜଗତରେ ।
ସାମାନ୍ୟ ମନ୍ଦ୍ୟ ମୁହିଁ କି ଶୁଣ ଚାଇବି,
ମହାରାଜ ବାହାଦୁର ହୁଅ ଚିରମଣା ।

ମୋହର ବିନନ୍ଦ ଶୁଣ ମଳମଣି ନନା,
ହିତେଷ୍ଟଣୀ ଲେଖିବାକୁ ନ କରିବ ମନା ।
ଏକକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଲାଭ ପାଇବ ସକଳ,
ଯଶ ଅର୍ଥ ବିଦ୍ୟା ନାମ ଚତୁଃବର୍ଷ ପଳ ।
ତୁମ୍ହ କଥା ତେର ଥର ପକାଏ ମୁଁ ମନେ,
ଅଟ ଏକା self-made man ତୁମ୍ହେ ଜଣେ ।

ଜାଗାଶିରେ ଧରି ଏକା ପଡ଼ିଥିଲୁ ନନା,
ପରଶମଣିକୁ ଛନ୍ତି କୁହା ହୁଏ ସୁନା ।

ଶ୍ରମାନ ସହିଦାନନ୍ଦ ଅନନ୍ତ-ପ୍ରତିମା,
ଚହଟି ଆସୁଛି ତୁମ୍ହ ଗୌରବ ମହିମା ।
ବୋଲିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱଶର୍ମୀ ଶାହେ ଅଛି ଶୁଣି,
ପଦବରଗ ଆକରରୁ ବାହାରେ ମଣି ।
ଚଣ୍ଡ୍ମ ଆକାଶ ଉଚ୍ଚା ଅସୁଅଛ ଚାନ୍ଦ,
ଦେର୍ଜିଙ୍ଗସା ହୁଅ ବାପା କରେ ଆଣିବାଦ ।

ପାଇଁଲି ଯୋଡ଼ିଏ କବି ବାମଢାବଣରୁ,
ଅବଶ୍ୟ ମଳଯୈ ଜାତ ଚନ୍ଦନର ତରୁ ।
ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟ ଦୁଇଶତ୍ରୀ କବିତା ଧୂପ୍ରିନା,
ନୋହୁ ବଡ଼ ଶିଳ୍ପତା, ହୃଦକକଣିନା ।
ଏହି ତ କବିତାଗ୍ରହ ପ୍ରଥମ ନମୁନା,
କାଞ୍ଚନ ଖଣିରୁ ଜାତ ହିମଶରେ ସୁନା ।
ଉତ୍କଳର ଉତ୍କଳୀନ ଜଣା ସବ୍ଲେକେ,
ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବ ନବ ନବ ବିବିଧ ପୁସ୍ତକେ ।

ହୋଇ ହୋଇ, ମନେ ପଡ଼ିଗଲ ଆଉ ଥରେ,
ସେ ଯେ ହରିଦାସ ବାବୁ ଥିଲେ ବାଲେଣ୍ଟରେ ।
ସେକଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର୍ ପାଙ୍କିନିଦର ଗଲେ ପାଇ,
ବୁଲ ଏବେ ବାହୁ ତୁଳି ଶୁଣିକି ପୁଲଇ ।
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ହେବ ତୁମ୍ହେ ହେଡ଼ ମାପଟର,
କହିଦେବି ଅଛି ଏକ ଶୁପତ ମନ୍ତର ।
ଶୁଣିକାତେ ବଇ ଲେଖିଯାଅ ନୂଆ ନୂଆ,
ନ ହେଲେ ମାଷ୍ଟର ମୋତେ ବୋଲିବ ମିଲୁଆ ।

ନମସ୍କାର ଶରକନ୍ଦ୍ର ବାନ୍ଦୁୟୀ ୧ ପଦରେ,
ଉଲ ତ ଗାଇଲ ଗୀତ ଶାଳାକୁଳରେ ।
ଶୁଣାଗଲ ତୁମ୍ହ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତିତରଜଣୀ,
ପଡ଼ିଅଛି ଜୟଦେବ ଗୁଜରା ରାଶିନୀ ।

କିଏ ସାନ କିଏ ବଡ଼ ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା,
କେତେ ଥର ତୁଳିବାକୁ ଯାଇ ହୁଏ ବଣା ।
ପଲଣି Battle ଦେଖି ଚିରୁରେ ମନରେ,
Native କି ଲେଖିପାରେ ର୍ରେଜା ପଦ୍ୟରେ ।

ହେ କିଶୋର, କରିଅଛୁ ତୁମଙ୍କୁ ଉରପା,
ଗାଅ ଗାଅ ଶୁଣି ସା ର ଗା ମା ପା ଧା ନ ସା ।
ବାବୁଏ ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ ଓଡ଼ିଶା ରାଣୀ,
ଦେଖାଅ ତ ବଜଳାକୁ ଯିବ କିନା କଣି !
ସୁରକ୍ଷିତ କରିଦିଅ ପାଉ ବାଟ ଫିଟି,
ଦେଖନ୍ତୁ ସେମାନେ ଅଛୁ originality.
ସତ କଥା ଓଡ଼ିଆକୁ କେ ଯିବ ଆଦର,
ଗୋଟିପୋମାନେ ଯେ ଦେଇଛନ୍ତି ଶ୍ରାନ୍ତ କର ।
ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କର କିଶୋରମୋହନ,
ଦେଖାଅ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ଅଛୁ ଗୁର୍ହନ ।

ମଳାଚଳେ ମଳଚଳ କରିଥାନ୍ତି ବିଜେ,
ସେ ଦେଶକୁ ମୁଁ ତ ଡରେ ଗଲି ନାହିଁ ନିଜେ ।
ଖୁମ୍ବି ଶାକଥାନ୍ତେ ମୋତେ ପଢଣ୍ଟ ହୋଇ ଠୁଳ,
ଶେରିଲକୁ ମାଡ଼ ବସେ ଯେମନ୍ତ ପୋଡ଼ଳ ।
କେ ରଖନ୍ତା ଧାଇଁ ଆସି ଦେଖି ମୋର ଦୁଃଖ,
ଦେଶ ଉପକାରପାଇଁ ଲୋକେ ତ ବିମୁଖ ।
ଜଣନ ବନ୍ଧୁଲୁଙ୍କ ମୋର ଅଛନ୍ତି ସେଠାରେ,
କେତେ କଥା ମୋତେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଘଷାରେ ।
ଦେଖାଇବି ବିଶ୍ୱାସରେ ପାଠକ ତୁମଙ୍କୁ,
ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଅ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଏ କଥାକୁ ।

ପୁତ୍ରପତ୍ନୀ

ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଗୋପାଇଁ,
ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ପୋଷ୍ଟାପ୍ରିସ କୁଣ୍ଡବେଶ ସାଇ ।
ମନ୍ଦିର ସତର ଦିନ ବେଳ ଆଠ ଦିନ,
ନମ୍ବାର ନିବେଦନ କରେ କର ଯୋଡ଼ି ।

କୁଶଳେ ସମସ୍ତେ ଛନ୍ତି ପିଲାପିଲି ଘରେ,
ତୁମ୍ଭ ଘରକଥା ଲେଖ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ।
ଏ ସ୍ଥାନର କଥା କେତେ ପରିଚିତ ମୋତେ,
ଯାହା ଅନ୍ତି ଜଣା ଅଛି ଲେଖୁଛି ବୁପତେ ।
ଏ ସ୍ଥାନରେ ମିଠାକଥା ଚିଟା ଗୁଡ଼ ବଳ,
ପାଚଳ ସାଲମା କିମ୍ବା ଶଙ୍କର କଦଳୀ ।
ସେବକମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୟା କହିଲେ ନ ସରେ,
ସିରି ରୂପ ଆ ଆ ସବୁ ଆଖିତା ଘରରେ ।
ବହୁତ କରନ୍ତି ଦୟା ପଣ୍ଡାଏ ଯାମୀଙ୍କୁ,
ଗୋଟିଏ ଆଟିକା ଦେଲେ ପଠାନ୍ତି ସ୍ଵରଗୁ ।
କେତେ ଥର ଶୁଣିଅଛୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କଥା,
ଲମ୍ପନ୍ତି ଲମ୍ପନ୍ତି ଶୀଘ୍ର ଯଥା ସ୍ୟାତ୍ ତଥା ।
ନ ବୁଝିଲ ନେଯାଦୁକମାନଙ୍କ ମରଜି,
କେବଳ ଦେଖିଲୁ ମରୁଥାଆନ୍ତି ଗରଜି ।
ଏ ସ୍ଥାନର ବଡ଼ଲେକ ଅଟନ୍ତି ମହନ୍ତ,
ଧର୍ମବାର କର୍ମବାର ଯେହେ ହତୁମନ୍ତ ।
ପରୁରିଛ ଏ ସ୍ଥାନର କଥା ତପସିଲ,
ସବୁ କଥା ଲେଖିବା ତ ବଡ଼ ମୁସକଳ ।
ମାତ୍ର ନ ଲେଖିଲେ କର ପାର ମୁହଁ ଘର,
ସେଥିପାଇଁ ଲେଖୁଅଛି କଥା ଦୁଇ ରୂପ ।
ପ୍ରଥମରେ ଶୁଣିଯାଅ ମନ୍ଦରର ହାଲ,
ସିଂହଦାରଠାରେ ବଡ଼ ଦେଖିଲ ବେଗୁଳ ।
ଦେଇ ଯେନି ବସିଛନ୍ତି ଦାଶ ସିଂହଦାରେ,
ତାଙ୍କ ବରପଣ ଯେତେ ଦୁଃଖୀ ପାଶଠାରେ ।
ନ ପାଇଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଣ୍ଟାଇସା,
ମନକବ ଦେଖି କରମାନଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟା ।
ବାରଶାବଦିକୁ ପୁଣି ରୁଲିଗଲେ ଭୁଦେ,
ଯାମୀମାନେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ସେବକ ହାବୁଡ଼େ ।
କରଣ୍ଟିକୁ ଥଣ୍ଡେ ଆଖେ ଧରେ ଯେହେ ବକ,
ଧରନ୍ତି ଯାମୀଙ୍କୁ ଆସି ତେବେନେ ସେବକ ।
ପରତାରେ ବାନ୍ଧ ହାତ ଲଗାନ୍ତି ପେଟରେ,
କାହିଁ ଯିବ ପାମୀ ଧର ପଡ଼ିଛି ଆଖରେ ।

ପକାନ୍ତି ମୁଣ୍ଡରେ ତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଢାଳ,
ନ ପାଇଲେ କିଛି, ଚୌଦ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଗାନ୍ତି ।
ସିଆଶା ମୋକଟା ମୁହଁ ଗଲି କାଟି ବାଟ,
ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାପାଇଁ ପଡ଼ିଛି କବାଟ ।
ଦେଖିଲି ଯୋଡ଼ା କବାଟ ଅଳ୍ପ ଅଛି ମେଲ,
ବେଳ ଦେନ ଦ୍ଵାରେ ଛୁଡ଼ା କଳିଯୁଗ ଚେଲ ।
ପଇସେ ପାଇଲେ ବାଟ ଦେଉଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି,
ନିର୍ଜନ ଯାଏଁ ଏ ଖାଉଛନ୍ତି ବେତବାଡ଼ି ।
ଉତ୍ତରେ ପଣିଲି କେହିରୂପେ ଠକଠାକ,
ଧୃକିଆ ପଣ୍ଠାଏ ତହିଁ ବସିରନ୍ତି ଟାକି ।
ମାଳ କର, ଘୋଗ କର, ଡାକୁଛନ୍ତି ପଣ୍ଠେ,
ଦେଖିଲି ସେ କାରବାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦଣ୍ଡେ ।

ଅଳପରେ ତୁମ୍ଭ ନୁହେଁ ଏମାନଙ୍କ ମନ,
ଧରନ୍ତି ଆଶରେ ଚପି ଯାଏଁଙ୍କ ଜୀବନ ।
କାରବାର ଦେଖି ଏଥୁ ପଇସା କଡ଼ି,
ମୋ ମନରୁ ଭକ୍ତିଭବ ଗଲ କାହିଁ ଉଡ଼ି ।
ମନେ କଳ ରୂପୁଡ଼ାଏ ଦେବିଟି ପଣ୍ଠାକୁ,
କି କହିବ ଶର୍ପିପ୍ପାନେ ନ ହିଁ ରାଗିବାକୁ ।
ହାତ୍ୟ ହାତ୍ୟ ସତେ ବାଟ ଅମିଥିଲ ଧାଇଁ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରି ମୁକ୍ତିନୀରପାଇଁ ।
ସେବକ ହାତରେ ହେଉଥିଲି ହରବର,
ଆଗରେ ପଇସା, ପରେ ଦର୍ଶନ ଖବର ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରି ହୁଅନ୍ତି କୃତାର୍ଥ,
ସେବକ ହାତରେ ଦଢ଼ ସବୁ ହେଲ ବ୍ୟର୍ଥ ।
କେବଳ ନୁହନ୍ତି ପଣ୍ଠେ ଅଛନ୍ତି ଆହୁର
ଲମ୍ପିଟତା ଜୁଆର୍ଯ୍ୟା ଚଣ୍ଡିକଟା ରୈସା !

ଲଜ ମାଡ଼ୁଅନ୍ତି ସବୁ କଥାଲେଖିବାକୁ,
ନ ବୁଝି ପାରିବ କିଛି ନ ଆସି ଏଠାକୁ ।
ଚମୁକରେ ବୁଝ ଏ ସ୍ଥାନରୁକାରବାର,
ଶାର୍ପିପ୍ପାନ ହୋଇଥିଲି ନରକ ଗୁଲିଜାର !

ଦେଖି ଦେଖି କଥା ସବୁ କମ୍ପୁଅଛି କାପ୍ତା,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଧନ୍ୟ ଭୁନ୍ମ ମାୟା !
ଆନ ଆଡ଼େ ଦେଖ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କର ମେଲି,
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପବତ ଭାବେ କରୁଛନ୍ତି କେଳି ।
ପତୁଛନ୍ତି ନେଷ ବୁଜି ଆନ ବିପ୍ରବରେ,
ବିଷ୍ଟୁଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ଗତ୍ତଦେଶିତରେ ।
ଗାଏ କେହି ଜୟଦେବ ମନ କର ପ୍ରିର,
ପ୍ରଳୟ-ପଦ୍ମାଧ-ଜଳେ ମୀନର ଶଶର ।
ସବାଙ୍କ ପୁଲକପୂର୍ଣ୍ଣ, ନେଷୁ ବହେ ଧାର,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶାମୁଖ ମନ୍ତ୍ର ବେନି ନେଷତାର ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶାଅଙ୍କ ଦଣ୍ଡେ କର ନିଶାକଣ,
ବାହାରିଲି କରିବାକୁ ବେଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶଣ ।
ଜୁହାରିଣ କାକଚତୁର୍ବୁଜ କଳ୍ପବଟେ,
ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ନିକଟେ ।
ଦେଖିଲ ପେଠାରେ ଲାଗିଥିଲି ଗଣ୍ଠଗୋଳ,
ପାଠ ଛୁଡ଼ି ଅଖାଖୋଷା ହୋଇଥିଲି ମୂଳ ।
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗାନ୍ଧି ବୋଲି ଲଗାନ୍ତି ଯେ ମଥା,
ତାଙ୍କ ଚୁଟି ଧରି କହୁଥାନ୍ତି ନାନା କଥା ।
ଅଧିନାର ପାହନାର ଯାହା କିଛି ଦିଅ,
ବୁଣିବ ସହସ୍ର ନାମ ପାଦରେ ନିଅ ।
ହାତ୍ୟ ରେ ଏହି କି ପେହି ମୁକତିମଣ୍ଡପ,
କରୁଥିଲେ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦେ ଯାହା ନାମ ଜପ !

ଦେଉଁଠାରେ ହେଉଥିଲ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମେଲା,
ଏବେ ଦେଖ ସେ ପ୍ଲାନରେ ଠକ ଭେଲା ଭେଲା ।
ବିଦେଶୀ ପଣ୍ଡିତ ଯହିଁ ହେଉଥିଲେ ରୁଣ୍ଡ,
ଠକ ଜୁଆରେ ତହିଁ ମେଲିଛନ୍ତି ରୁଣ୍ଡ ।
କାହିଁ ଗଲ ବେଦପ ଠକାହିଁ ଶାହାକାପ,
ଏବେ ତହିଁ ଶିରଜିତ ମୁତ୍ତିମନ୍ତ୍ର ପାପ ।
ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଗାନ୍ଧି ଶାଳି ଅଛି ପଡ଼ି,
ଯାବନ୍ତି ଶାସନଖିଟା ପାଦୁଛନ୍ତି ରତ୍ନ ।

ଦେଉଥିଲେ ଯାହା ମୁକୁମଣ୍ଡପ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ହେଉ ନ ଥିଲା ଅନ୍ୟଥା ।
ହାୟ ହାୟ ! ସେ ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ,
ମୁକୁମଣ୍ଡପ କୁଳେ ବଣ୍ଣ ଦେବାପାର୍ଶ୍ଵ ।
ଆହା ରୂପ ରଜରୁରୁ, ହା ବିଶ୍ୱ ପାତ୍ରୁଷୀ,
ପୁନା ସଭା ଜଣିଥିଲ ଓଡ଼ିଶାନବାସୀ ।
ହା ହା ଲୋଜନାଥ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମା ଅବତାର,
କୁମ୍ଭେ ଗଲ କେ କରିବ ପଞ୍ଚଶୟ ବିରୂର ।
ହା ହା ମୃଖୁଙ୍ଗୟ ମିଶ୍ର ପୌରଣିକବର,
କୁଣ୍ଡଳମଣ୍ଡିତ ସଭାମଣ୍ଡନ ସୁନ୍ଦର ।
ଗୋପୀନାଥ ବାମଦେବ ଯାଇଛନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗ,
ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନେ ବସିଛନ୍ତି ଠକ ବିପ୍ରବର୍ଗ ।

କଗବନ୍ତୁ ମାହାପାପ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ,
କେ କହିବ ତୁଣ୍ଡେ ଭାଗବତ ଟୀକାମାନ ।
ଧନବନ୍ତୁ ମିଶ୍ର କରିବନ୍ତିରେମଣି,
ହଜି ଯାଇଛନ୍ତି ମୁକୁମଣ୍ଡପର ମଣି ।
ମୃଖୁଙ୍ଗୟ ତର୍ଜନ୍ମାନନ ଗଲ କାହିଁ,
ନଥ୍ୟଶାହ ସବୁକ ତ ଆହ ଜଣେ ନାହିଁ ।
ରତ୍ନ ମିଶ୍ର ନିନାୟକ ମିଶ୍ର କଷ୍ଟ ରଥ,
ଯଶ ରଖି ବୁଲ ଯାଇଅର ଦୁର୍ଗପଥ ।
ମୁକୁମଣ୍ଡନକୁ ନୁହାରୁଣ ନାତ ଯୋଡ଼,
କିପୂର ଯର୍ତ୍ତି କନାଟଣ ଅଛି ଦଢ଼ ।

ଦଦାଶ୍ରିବ କାଦ୍ୟକଟେ । ରଖିବେ ମନରେ,
ଆପଣା ନାହାନ୍ତି ଏହି ପଣ୍ଡିତ ଡାକରେ ।
ଭ୍ରଷ୍ଟକୁ ବୁଝିବାରେ କାଟୁଛନ୍ତି କାଳ
କାହିଁକି କହିବେ ମୁକୁମଣ୍ଡପ ଜଣାଳ ?
ଓଳଗି ଓଳଗି ନନା ଦିଅ ବାଟ ଗୁଡ଼,
ଦେଖନ୍ତୁ ପଛରୁ ପଟ୍ଟେ ଆଶୁନ୍ତି ମାଡ଼ ।

ଦର୍ଶନ ସକାଶେ ଗଲି ବିମଳା ମନରେ,
ବହି ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ସେବକ ଫନ୍ଦରେ ।

ଦେଖିଲି, ବସିଲି ଦୃଢ଼ମପ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି,
ଦିଅରେ ହେଲଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେବକଙ୍କ ଦଢ଼ି ।
ମୋ ଅଶ୍ଵରେ ଥିଲ ଯେତେ ପଇସା କଉଡ଼ି,
ମହାମାୟା ମାୟାବଳେ ଗଲ ତାହା ଦଢ଼ି !
ହେ ସେବକେ, ଲଗ ନାହିଁ ଆଉ ମୋ ପଇସରେ,
ନ ହେଉ ଦର୍ଶନ ପହେ ଯାଉଅଛି ଘରେ !

ଅରୁଣ ଖମ୍ବରେ ମୋର ପତିଲ ନଜର,
ମୂଳଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପାଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ।
କାହାର ଏ ଦର୍ଶି ମୁହିଁ ବୁଝିଲି ପରୁର,
କଣାରକୁ ଅଣିଥିଲେ ବାବା ବ୍ରହ୍ମରାଶ ।
ବାକୁମାନେ ଦେଖ ଦେଖ ଥରେ ଆଖି ମଳ,
ଆଗରା ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ କେମନ୍ତ ବୌଣଳୀ ।

ମଙ୍ଗୁମଠ ଦେଖିଲ ଯେ ଭଙ୍ଗାରୁଜା ଘର,
ଚେଲ ଚେଲ ବିବାଦରେ ହେଲ ପୁରଖାର ।
ଦେଖିଲ ଏମାର ମଠେ ଭାର ଧନ୍ଦାମ,
ଟଙ୍କା ସୁନା ଗଦା ଗଦା ଯେହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧାମ ।
ସୁଦର୍ଶନ ଦାସେ ଥିଲେ ଏ ମଠେ ମହନ୍ତ,
ତାଙ୍କ ପରି ଥିଲ ନାହିଁ ଦାତା ଦପ୍ତାବନ୍ତ ।
ମହନ୍ତ ମୋହନଦାସ ଉତ୍ତରଧିକାରୀ,
ବଟିରୁ ତୋଟାରେ ଥିଲ ଟଙ୍କ ମନ ଭାର ।
ପଣେ କଦଳୀ ଅମ କଣ୍ଠାରୁ ନ ଦିଆ,
ବଟିରୁରେ ଜମି ଗୁଡ଼େ ନ ଥିଲ ପଡ଼ିଆ ।
ବଗିରୁର ଫଳ ହୁଏ ରୁରିଆଡ଼େ ବଖ୍ଯା,
ପରଷିବା ଲୋକଙ୍କର ଦୋଳ ହୁଏ ଅଣା ।
ଏବେ ସେ ମଠରେ ରଦ୍ଦନଦନ ମହନ୍ତ,
ବ୍ୟବହାର ବୁଝିବାକୁ ଦଢ଼ ବୁଝିମନ୍ତ ।

ଆପଣା କଥାଟି ବୁଝିବାରେ ଦୁହେ ଦେର,
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭଣ୍ଡାର ପରି ଟଙ୍କା ସୁନା ତେର ।
ଆପଣା ପେଟଟି ଭଲ ଚିହ୍ନନ୍ତ ମହନ୍ତ,
ପାଦ ମିଳ ମଧ୍ୟ ମିଳ ଶୁଭନ୍ତ ତେନି ।

ମନ୍ଦର ଦଷ୍ଟିଶ ପାଶେ, ଅଛି ଭଲ ମଂ,
ଗାଲବ ରଷିଙ୍କ ଗାଦି ସିଦ୍ଧ ମହାପୀଠ ।
ଏ ମଂ ମହନ୍ତ ଥିଲେ ରାମବାସ ଯତ,
ମରହଟା ତାଙ୍କୁ କରିଥିଲେ ସେନାପତି ।
ଜବରଦସ୍ତ ଲୋକଟା ସେ ଖୁବ୍ ଥିଲା ବଳ,
ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶା ମଣ୍ଡଳ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହାସନେ ଭୈରବ ମୂରତି
ପୂଜା କରିଥିଲେ ମିଳି ଶେବ ଶାକୁ ଯତ ।
ଶ୍ରୀରାମ ମହନ୍ତ ସେହି ବିଗ୍ରହକୁ ଭାଙ୍ଗି
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଦେଇଲେ ଫିଙ୍କି ।
ଏ ମଠର ଆୟୁ ବରେଷକୁ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା,
କାହାକୁ ନ ଥାଏ ତେଣୁ ମହନ୍ତଙ୍କ ଶଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀରାମ ଉଦ୍‌ଘରେ ହେଲେ ଯେ ସବୁ ମହନ୍ତ,
ସମସ୍ତେ ଧାର୍ମିକ ଶୁଦ୍ଧମତି ଶୁଣିବନ୍ତ ।
ସେଥି ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ହୃଦୟର ଦାସ,
ଭରି ପାଞ୍ଚ ସପ୍ତବାନ ବଡ଼ ବଦମାସ ।
ଏବେ ସେ ମଠରେ ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି ପୂରି,
ଜବରଦସ୍ତ ମୋଟା ମୋଟା ଲୋକ ଭୋଜଯୁଗୀ ।
ଚର୍ବୁଜ ଏବେ ମାଡ଼ି ବସିରନ୍ତ ଗାଦି,
ଉଗବାନ ଦାସେ ହୋଇଅଛନ୍ତି ବିବାହ ।
ମହନ୍ତ ଉତ୍ତରପାଇଣ୍ଡୀ ଛନ୍ତି ତଳେ ତଳେ,
ମଠ ସବୁ ଟଙ୍କା ଉଡ଼ି ଯାଉଛି କବିଶଳେ ।
ଚର୍ବୁଜ ମହନ୍ତ ଯେ ଭୋଜଯୁଗୀ ଲୋକ,
ତାଙ୍କ ଦିନୁଁ ମଠେ ଭୋଜଯୁଗୀଆଙ୍କ ଟେକ ।
ପୁଣ୍ୟ କୁଠାର ଥାନା ପତି ସରଦୀ,
ସିପାହୀ ପିଆଦା ଆଦି ସବୁ ଭୋଜଯୁଗୀ ।
କି କହିବ ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଶୁଣିପଣା,
'ତେଲ ତୋକର କି ମୋକର' ଅଛି ଜଣା !

ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଠକୋଣୀ ନିଯୋଗନାୟକ,
ଛତିଶାନ୍ତିଯୋଗ ମଧ୍ୟ ଭାରି ବଡ଼ଲୋକ ।

ଆଜ୍ଞା ବାବୁଗିର ଚକ୍ରଅଛି ଖୁବ୍ ଟାଣେ,
ବାପ ଅରକିଲୁ ଜମି ବିକି ମାଣେ ମାଣେ !

ନିକଟେ ବଳିଆ ଗୁରୁ କୋଠାଯର ରୁହଁ
ମନେ କଳ, ଆହା ଦାତାପଣ୍ଡ ଗଲା କାହିଁ !
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜୟ ତୋଟା ଗୋପୀନାଥ,
ମହାପ୍ରଭୁ ଓଳଗୁଛି ଯୋଡ଼ି ବେନି ହାତ ।
ଆହେ ଗୋପୀନାଥେ କହି ପାରିବ ସନ୍ଧାନ,
ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ଏଥୁ ପର ହେଲେ ଅନୁର୍ଧାନ ?
ନିଶାଶ ଉଡ଼ୁଛି ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦରେ,
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆତ୍ମ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ପୃଥ୍ବୀରେ ।

ଶ୍ରୀବଦାସଙ୍କ ମଠେ ଲାଗିଛି ମାମଲା,
ମଠ କାମେ ମହାପିତି ଦେଉଛନ୍ତି ସଲ ।
ଖାଇଲେଖି ଟଙ୍କା ସବୁ ଓଳି ମୁକ୍ତାର,
ବିଲୁଆ ଶାରୁଗୀ ଯେତେବେଳେ ଶାଆନ୍ତି ମୁର୍ଦ୍ଦାର ।
ନାରୀପୁଣ ଦାସେ ଥିଲେ ହୁବ୍ ମଜବୁତ,
ଶେଷକାଳେ କାମ କିନ୍ତୁ କଲେ ଅଦରୁତ ।
ହେଲେ ସର୍ବ ଭବ୍ୟ ଛୁଡ଼ି ମହନ୍ତ ଶବର,
ଅନାହାଶ ମେଜେଷ୍ଟର କମିଟି ମେମର ।
କିଛି କରିଗଲେ ନାହିଁ ମଠ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ,
ତାଙ୍କ ଅବେ କାମ ବିଶିଥିଲା ଦୂରବସ୍ତ ।
ଶ୍ରୀମଧ୍ୟବନ ଭାଗବତ ଦୁଇ ତେଲ,
ମାମଲ କରନ୍ତେ ମଠ ଛୁରଖାର ହେଲ ।
ଟଙ୍କାବଳେ ଭାଗବତ ପାଇଲେ ସମ୍ପଦ,
ତୁନି ହେଲେ ମଧୁ ଆଶ୍ରେ କରି କାଳୀପଦ ।
ମଳେ ଭାଗବତ ରଖି ନାବାଳକ ତେଲ,
ମଠକାମ ସବୁ ମହାପିତି ହାତେ ହେଲ ।
ପ୍ରତିଆ ମଠରେ କାମ ଚକ୍ରଅଛି ଭଲ,
ଓଡ଼ିଶା ରଜାଙ୍କ ଏହା ପ୍ରାଳଣ ଦରଲ ।
ଆଉ କେହି ଲୋକ ନାହିଁ ମହନ୍ତ ମଠରେ,
ମାମଲ ଯେତେକ ଅଛି ରଜାଙ୍କ ହାତରେ ।

ବାରକେଶଶଙ୍କ ମାତା ବସାଇ ଏହାକୁ,
ଜମିବାଡ଼ି ଖଞ୍ଜିଛନ୍ତି କାମ ଚଳବାକୁ ।
ବର୍ଣ୍ଣମାନ ମହାର୍ପିସ ବୁଝୁଛନ୍ତି ମଠ,
ଚକ୍ରଅଛି କାମ, କିଛି ନାହିଁ ଖଟ ଖଟ ।

ଶଙ୍କରାଧ୍ୟକ୍ଷ ମଠ ନିହାତ ପୁରୁଣୀ,
ଦେଶ ଚକ୍ରଅଛି କାମ କିଛି ନାହିଁ ଉଷା ।
ଶ୍ରାନ୍ତର ଦାମୋଦର ଶର୍ତ୍ତ୍ୟାମୀ, ଦଣ୍ଡୀ;
ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧ ସରଳତା ଗୁଣେ ଛନ୍ତି ମଣି ।
ନ ବୁଝ ଏହାକୁ ତୋଳପେଟୁଆ ମହନ୍ତ,
ଅଳ୍ପ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପରି ଛନ୍ତି ଗୁଣବନ୍ତ ।
କାହିଁଗଲ ହେ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ଗୁଣମଣି,
କେତେ ଖୋଲ ଯାଇଅଛୁ କୃପ ପୁଷ୍ଟରଣୀ ।
ଶିବାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀ ଗଲ ଯମାଳୟ,
ବାହି ଗାଉଛନ୍ତି ପୁଷ୍ଟରଣୀ ଦେବାଳୟ ।

ହେ ମାନ ଖଣ୍ଡିଆ କାହିଁ ରଖିଅଛ ତିର,
ଖୋଲାଇ ତଡ଼ାଗ କୃପ ନିର୍ମାଇ ମନିର ।
ଶ୍ରୀଗାପାଳ ପ୍ରତିହାସ କଥା କର ଏତେ,
ଖୋଲାଇପକାଅ ଆଉ କୃପ ଗୋଟାକେତେ ।

ସତାଶିବ ମିଶ୍ର ମହା ମହାପାହାୟ,
ସତ ଏକା ଲୋକଟାଏ ସଦାଶିବ ପ୍ରାୟ ।
ଆହ କାବ୍ୟକଣ୍ଠେ, ଭଲ ବୁଦ୍ଧି, ଅପଣେ
ମୁକ୍ତମଣ୍ଡପକୁ ଏକା ଶୋଘ୍ର ପାଅ ଜଣେ !
ଶୁଣାଶୁଣି କଥା—ଲେଖୁଛନ୍ତି ସୁତିଶାସ୍ତ୍ର,
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣ ତ ଯୋଗ୍ୟାସ ।
‘ନଷ୍ଟେ ଗତେ ପ୍ରବୁଜିତେ’ ପରାଶର ବାଣୀ—
ସତ୍ୟ ଧର୍ମଶାୟ ବାକ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଥବ ଜାଣି ।
ଗଲଣି ଶଗଡ଼, ଏବେ ଚଢ଼ ରେଳବାର,
ଲେଖ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଶ କାଳ ପାପ ଅନୁପାୟୀ ।
ବୁଝି ଶୁଣି ନ ଲେଖିଲେ, ରଖିବେ ମନରେ,
ଆପଣଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ଗୁଞ୍ଜା ରହିବ ରୂପରେ ।

ମାରୁଣି ମିଶ୍ରକୁ କେହି ନ ପରୁର ଥରେ,
ଏକୁଟିଆ କାହିଁ ପଡ଼ି ରହିଛି କୋଣରେ ।
ମୂଳ ମୁଟିକା କି ଗଣା ହେବ ଓଷଧରେ,
ଗୋଟାଏ ଲେବଲ ଅଷା ଶିଶି ନାହିଁ ଘରେ !
ମିଶ୍ର ଶିଶିଥୁଲେ ବାଇକାଦୋନ ପଟାସ,
ଆଗେ ମୁଁ ବୋଲନ୍ତି ଆଛା ଡାକ୍ତର ସାବାସ !
ଯେ ରୋଗୀକୁ ଡାକ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ଜବାବ,
ସେହିରେ ମିଶ୍ରକର ଦେଖିଛି ପ୍ରଭାବ ।
ଯେତେ ହେଉ ସେଠା ହେଲୁ ନେଟିଭ୍ ଟ୍ରିଟମେଣ୍ଟ—
ନ ଡାକ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ହେଉପଛକେ ଅବୁଜେଣ୍ଟ ।
ଆଛା କବିରାଜ ବୋଲି ଅଛି ନାମଡାକ,
କାହିଁ ତ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ବୁଲି ଦେଶଯାକ ।

ଶିଶବାକୁ ରଙ୍ଗା ଥିଲ ଚଳନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ,
ସାହିତ୍ୟରେ ଭେଟିଗଲି ଗୋପାଳପୁରିଆ’ !
କିପାଇଁ ମରିବ ବୁଲି ବୁଲି ଗାଏଁ ଗାଏଁ ?
ଭାଗବତଟୁଙ୍ଗୀଠାରୁ ନନା ପାଞ୍ଜି ଯାଏ—
ଦର କଥା ଦର ଭ୍ରଷ୍ଟ ଠିକ ଠିକ ଲେଖା,
ଓକିଲଙ୍କ ଠକପଣ ଲେଖା ନାହିଁ ଏକା ।
ସତ—ଦୂର ରୂପ ପଦ ଯାଇଛନ୍ତି ଗାର,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ବଞ୍ଚାଇ ।
ପାଇଲି ଥିଲ ଚିଜ—ହେଉ ତାହା ଛଡ଼ା
ନିରେଲ ଓଡ଼ିଆ କଥା ଥିଲା ମୋର ଲୋଡ଼ା ।
ପଢ଼ିଲି ସାହିତ୍ୟ ବସି ପହରେକ—ଆଜ,
ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଗାର ଯାଇଛନ୍ତି ପହରାଜ ।

ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ମିଶ୍ରର ତି. ଏନ୍. ମିଶ୍ର ଗୁଡ଼ବାଇ ଗୁଡ଼ବାଇ,
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଆଦଶଟା ଏକା ଦେଲ ତ ଦେଖାଇ ।
ଯାହିଁ-ତଣ୍ଡି ଚିପା ପଣ୍ଡା ଯିବ ବିଲତକୁ,
ସ୍ଵପ୍ନରେ କେ ଆଣିଥିଲା ଏ କଥା ମନକୁ ?
ଶୁଣାଶୁଣି—ତୁମେ କର ପୁଣ୍ଡ ହାଇକୋଟେ,
ହେବ ବାରିଶ୍ଶର ପରି ବାରିଶ୍ଶର ଗୋଟେ ।

ଯେତେକ ମାମଲ ଦେଇଥିଲେ ଅପିଲେଖ,
ଗେଇନ କରଦେଲ କେସ ଏଇଟି ଠର ସେଷ ।
ବିଶ୍ଵା ମୁଁ କରୁଅଛୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏତେକ,
ହାଇକୋଟରେ ରଖିଦେବ ଏ ଜାତିର ଟେକ ।
ଆଇସେ ମିଷ୍ଟର ମିଶ୍ରା ଏଇରନ୍ ମୁଢିବାଇ,
ଦୁଃଖୀଙ୍କ ଜନମଭୂମି ନ ଭୁଲିବ ଭାଇ ।

ଶିହେ କେ ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ରେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣେ,
ଚିନବା କେ ଅଛୁ ବୋଲି ଉତ୍କଳରେ ଜଣେ !
ବଡ଼ନାଟ ବାହାଦୁର ଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି,
ପାର୍ଚମେଣ୍ଟ ସାଟିପ୍ରିକେଟ ଦେଇଛନ୍ତି ଲେଖି ।
ଆସିଥିଲେ କୃପା କରି ଭାରତେ ସମ୍ବାଟ,
ତେତେବେଳେ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଗୁଣ କାଟ ।
ମିଶ୍ରେ ମନ ଦେଇ ମୂର୍ତ୍ତିଷାଏ ଦେଲେ ଗଢ଼ି,
ବିନ୍ଦର କିତେ ମୂର୍ତ୍ତି ଯିବ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ।
ତୁଳା ହାତେ ମିଶ୍ରେ ମନ ସାହସ ବଳରେ
ଛଅ ବର୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲେ ଆର୍ଟ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓରେ ।
ଉତ୍କଳରେ କେହି ତାଙ୍କୁ ନ ବୋଲେ ସାବାସ,
ମିଶ୍ରଙ୍କର ଘରେ ଅଧେଦିନ ଉପବାସ ।

ସଦାଶିବ ମାଲକଣ୍ଟ ସନ୍ତତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବ୍ରଜବାସୀ,
ଗୋଦାବିଶ ଉପକୁଳ ନିଯୁତ ଉବ୍ଦର,
କୃପାମୟ କୃପାସିନ୍ଦୁ ଜନହିତକର—
କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ଅବଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଧରଧାମେ,
ସମବେତ ସେମାନେ ତ ସଞ୍ଚିବାଦୀ ଗ୍ରାମେ ।
ଜ୍ଞାନରଣୀ ପଦିଷତା ଉଭୟ ତ ଠୁଳ,
ଉଦ୍ଧାରିବେ ଭାଗୀରଥ ସମାନରେ କୁଳ ।
ବହୁ ଯୁଗୟାନ୍ତର ତପସ୍ୟାର ଫଳେ,
ଜନ୍ମଲେ ନିଃୟାର୍ଥ ଯୋଗ୍ୟପୁଷ୍ଟ ଏ ଉତ୍କଳେ ।
ସମବେତ ସମବେତ ଚର୍ଚାମୂର୍ତ୍ତ
ତତ୍ତ୍ଵବେବେ କୁଣ୍ଡଳାର ଦୁର୍ମାତ୍ର ଦୁର୍ଗତି ।

ସତ୍ୟବାଣୀ ଗ୍ରାମେ ଦେଖି ବାଣୀର ମନ୍ଦିର,
ଭାବ ଭାବ ମନ ମନ୍ଦିର ବୁଦ୍ଧିଲିଙ୍ଗ ପ୍ରିର ।
ରତ୍ନାସ୍ତୁ ଶ୍ରାନ୍ତନ ନାଳନା ବିହାରେ,
ସତ୍ୟବାଣୀ ଗ୍ରାମେ ଆସିବ ତ ଦେଖି ବାରେ ।

ପାରିକୁଦ କଥା କିଛି ନ ପାରିଲା ଲେଖି,
ତୁମ୍ଭେ ଆପେ ନିଜେ ଆସି ବେଳେ ଯାଥ ଦେଖି ।
ତର ନାହିଁ ଭାଇ ବାଟ ଖରତ ସକାଶେ,
ପାଇସିବ ସବୁ ପହଞ୍ଚିଲେ ଗଜା ପାଶେ ।
ଅଧିକା ପାଇବ ବ୍ରାହ୍ମପୁରୀ ପାଠୟଥା,
ଦେଖିବ ଆଖିରେ ରାଜା ଦାତାପଣ କଥା ।
କାଇଲ ପଡ଼ିବ ଯେବେ ବାଟ ରୂପିବାରୁ,
ଭିଷଧ ପାଇବ ତତକଣେ ରାଜାଠାରୁ ।
ରାଜା ଆପେ ଜଣେ ବୈଦ୍ୟ, ଗରିବ ସକାଶେ
ଦିବିଧ ଉଷଧ ଅଣି ରଖିଆନ୍ତି ପାଶେ ।
ବାଣ୍ଡୁ ଉଷଧ ନେଇ ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ,
ଏହେ ମଜା କଥା ଦେଖିଛ କି କେଉଁଠାରେ ?
ଦାତା ରତ୍ନପକାଶ ସୁଶୀଳ ପଣ୍ଡିତ,
ମିଷ୍ଟାଭାଷୀ ଧୀର ନାନା ଗୁଣରେ ମଣ୍ଡିତ ।
ଓଡ଼ିଶା ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା
ଏହିପରି ରାଜା ଅଛୁ ଧୂଙ୍ଗା ଦୁଇ ଲେଡ଼ା ।
ଅଳମତି ବିସ୍ତରେଣ ନିତାନ୍ତ ଅଧୀନ,
ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳରୁତ୍ତାମଣୀ ରେଖପଞ୍ଚାନନ୍ଦ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାଦେଶ କାଞ୍ଚନମଙ୍ଗଣୀ,
ଶଳିକୋଟ ଆଠଗଢ଼ି ରାଜବାନେଶ୍ଵରୀ ।
ଉତ୍କଳ ଲଳନାକୁଳେ ରଖିଲ କରିଛି,
ଦେଉନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରସ୍ପରା ।
ବାଜୁଥିବ ଶଳିକୋଟ ନାମରେ ନାଗର,
କଲେଜ ସକାଶେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ପରା ।
ମାତୃଭାଷାପାଇଁ ପୁଣି ଅଛୁ ତୁମ୍ଭ ଟାଣ,
ତରକାଳ ଏହି କାନ୍ତି ରହିଗଲ ଜାଣ ।

ଦିପ୍ତ ଉଚବଣ୍ଣ ଚଞ୍ଚୋପାଧା ଦୁଇ ଘାଇ
ବସିଛନ୍ତି ଗଞ୍ଜାମରେ ଅସନ ଜମାଇ ।
ଆଜ୍ଞା ନାମ କରିଗଲା ତେଳଙ୍ଗା ଦେଶରେ,
ବେଙ୍ଗାଳି ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଶୁଣା ଦରେ ଦରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗାଳ ଆଉ ତେଳଙ୍ଗା ଫରସଟି,
ବୁରୁ ଜାତି ଏହିଠାରେ କରିଛନ୍ତି ଖଣ୍ଡି ।
କେତେ ଆସୁଛନ୍ତି ବାବୁ କେତେ ପାଂଚୁଟୁ ଚାରୁ,
କେହି ପିଇଯାଏ କାପି, କେହି ପିଏ ରୁରୁ ।
ସବୁଦିନେ ଅତିଥିଙ୍କ ଲାଗିଥାଏ ଠେଲ,
ଜଣାଯାଏ ଏଠା ହେବ ପଦ୍ମିକ ହୋଟେଲ ।

Chattarjee brorthers ଅତ୍ର କିଛି
ଦରକାର,

କରିବ କି ଏହି ଦେଶପାଇଁ ଉପକାର ?
ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ନାହିଁ କିଛି ଉଣା,
ଓଡ଼ିଆ ଦେଶକୁ କେତେ ନ କରିବ ଦୂଣା ।

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ତ କଲେ ଏକପହିବୁତ,
ଜଣାଗଲ ବାହାରିବ କିଛି ଭାଗାତତ୍ତ୍ଵ ।
ଆନ୍ତର୍ଗ୍ରହା ଯେଠବ ଦୋଷିହେବ ଚରକାଳ,
କେ ବୁଝିବ ବୋଲ ଭଲ ଉଜ୍ଜଳ ଜଞ୍ଜାଳ ?
ଆହେ ନନା, ନ ଲେଖିବ କିଛି କିଛି ଯଦି,
କିପରି ହେବେଟି ବୋଲ ଓଡ଼ିଆ ମାହୁଦି ?

ଲୌରାଶଣ୍ଟ ନଦୀକୁଳେ ମାଧବଡ଼ାଗ୍ରାମ,
ସେଠାରେ ଶୁଣିଲ ମିନା ସମର ଇନ୍ଦ୍ର ନାମ ।
କେମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରଲିଟାଏ ଦେଇଛ ବସାଇ,
କେତେ ଦେଶୀ ଲୋକ ଯିବେ ଦାନପାଣି ଖାଇ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଆସି ଗଞ୍ଜାମର ଜମିଦାର,
କାହିଁ ଲୋକ ଆସି କଲ କାହିଁ ଉପକାର ।

ଧରକୋଟ ରଜା ଜଣେ ଘର Learned,
କରନ୍ତି ସେ ବରଷକୁ ତନିଶ ଟଙ୍କା Paid.

ଦିଅନ୍ତି ଦୁଲପିଲ କଲେଜ ଦରମା,
ସେଥିରୁ ଯାଆନ୍ତି ଖାଇ ଅଧେ ପୁଣି କମା ।
ଏତିକି ହେଲା କି ରଜା ତୋନେଶନ୍ୟାକ,
ଏ ତ କୁମ୍ବ ବଡ଼ ଗୋଟେ ରାତିର ଶୋଭାକ ।

ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣେ ପରପରେ,
ଜାତିଟାଣ ଅଛି କିଛି ତାହାଙ୍କ ଦେହରେ ।
ମାତ୍ର ଦେଶାଗଲ ନାହିଁ କିଛି ତ କାମରେ
ହେଉ ହେଉ ରହିଛନ୍ତି ତ ଗ୍ରମୁଙ୍କ ଚିଉରେ ।

ଗଞ୍ଜାମନିଲରେ ତେରଛନ୍ତି ଜମିଦାର,
ଗୁରୁପାଣିଶିଆ ହାତେ ସବୁ କାରବାର ।
ବେଳେହେଲେ ନ କରନ୍ତି ବିରୁର ମନରେ,
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ରହିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ କୁଳରେ ।

ହେ ଚିକଟୀ ଅଧୀଶ୍ୱର କରେଁ ନମସ୍କାର,
ନାଟକରେ ତୁମ୍ବ ବୁଦ୍ଧି ଖେଳେ ଚମକାର ।
ସୁରଙ୍ଗ ରୁ ଶୁଣାଗଲ ତାଳ ମାନ ମୂଲ୍ୟ,
ଆପଣ ରଣିଣୀ କେତେ କରିଦେଲେ ଠଳ ।
ଲେଖିଯାନ୍ତି କେତେଣଣ୍ଟ ନୃତ୍ୟ ନାଟକ,
ମୋହିତ ହେବେଟି ଶୁଣି ଉଜ୍ଜଳର ଲୋକ ।
ଗ୍ରମୁଙ୍କ ନାଟକମନ ଯିବ ଦେଶେ ମାଡ଼ି,
ଦୁର୍ଗର ଯାତରା ଦଳ ପଳାଇବେ ଗୁଡ଼ି ।
ସତ କଥା ଉଜ୍ଜଳରେ କବିତାନ୍ତି ତେର,
ଆଗେ ଲେଖ ନାମ ଚିନ୍ତାମଣି ଓ ମେହେର ।
ଖୁବ୍ ଆଜ୍ଞା କର ସେବେ କରିବ କଳଣା—
କେ ଅଧିକ କିଏ ଉଣା ଯିବ ନାହିଁ ଜଣା ।
କିପ୍ପା ବର୍ଷାବର୍ଷି ଏତେ କେ ଉଣା ଅଧିକ,
ପଢ଼ି ଦେଖ କାବ୍ୟ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ।
ଖାଇବ ଚିତ୍ତ କିପ୍ପା ବିନ ଗଣାଗଣି,
ମୁଁ ତ ବାପା ଏହି କଥା ସାର ଅଛି ମଣି ।

ଓଡ଼ିଆ ଦର୍ଶଣ ସୀମା ପାରଳାଶିମଡ଼ି,
ଧନେ ମାନେ କିଏ ଅଉ ଅଛି ତ କୁ ବଢ଼ି ?
କବିତ୍ର ଗୌରବ ହ୍ଲାନ ନ ଦେଖନଁ ସେପରି,
ଗାଉଥିଲେ ନସି ଗୀତ ଯହିଁ ଗୌରହର ।
ଧନ୍ୟ ହେ ସେବକଙ୍କପ୍ରିନ୍ସ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ବନ୍ଦଶ ଅନୁରୂପ ଏକା କରିଅଛୁ କାମ ।

କେତେ ଜୋଙ୍କର ଅଛି ଇରେଜ୍ �knowledge,
ନ ହୁରୁଁବେ very dirty ଓଡ଼ିଆ language.
ସତ କଥା ହେଲେ ଏବେ English—

educated
Consequently ଓଡ଼ିଆ study sadly
neglected.

ମୁଁ ତ କହୁ ନାହିଁ dirty Oriya ପଡ଼ିବାକୁ,
କିମ୍ପା ଯିବେ ଏହେ ମହାପାପ କରିବାକୁ ।
ମାତ୍ର ରଜଧର୍ମ ହୁମ୍ବୁ ନ ଯାଅ ପାଦୋର,
ଦେଶୀ ଲୋକ ଦେଶୀ ଭାଷା ଶିଖିବେ କିପରି ?

ଭରମି ବୋଲିବି ଯେବେ ତାକୁ ଦୁଇ କଥା,
ଖପା ହୋଇ ପିଟିଦେବେ ଠେଙ୍କାରେ ମୋ ମଥା ।
କାହିଁପାଇଁ ମିଛଟାରେ ହେବି ହରବର,
ଅଦାର ବେପାର କରି ଜାହାଜ ଖବର ।
ଆପଣ ବୁଝନ୍ତି କଥା, ସିନା ସେଥିପାଇଁ,
ବୋଲିଲି ରୁଚିଟା କଥା ଶୁଣ ଅବା ନାହିଁ ।
ଦର୍ଶଣ ରଜ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷା ରଖାପାଇଁ,
ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି ଏକା ତୁମଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ଆମ୍ବେମାନେ ଷେଳପଣି କରିଅଛୁ ଆଶା,
ଉନ୍ନତି ଲଭିବ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ।

କେତେ ହାତ କେତେ ଘୋଡ଼ା ଯାଉଅଛି କିଣା,
ବାନ୍ଧ ନେଉଅଛି ଥଳ କେ ବଜାଇ କଣା ।
ଦେଶ ଭାଷା ଉନ୍ନତରେ ଯାହା କରିଯିବ,
ଯୁଗ ସୁଗାନ୍ତରେ କାହିଁ ବାନ୍ଧ ଉଡ଼ୁଥିବ ।

ଟେଲର ତ ଦେଇଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଉଡ଼ାଇ,
ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେଲେ ଯେ ରଖାଇ ।

ମହାରାଜ ଆପଣଙ୍କ ଏ କଥା ପଦକ,
କରିଥିବ ସବୁଦିନେ ହୃଦରେ ପଦକ ।
ପଣ୍ଡିତରେ ପେଟି ସ୍ଵର୍ଗ, ଦଶିଶେ ନିତସ,
ଉତ୍ତରେ ଏ ପରୁ କଥା ମୂଳରୁ ରିପ୍ୟୁସନ୍ ।
ହେପରି ଜଣେ ଯେବେ ଥାଆନ୍ତେ ଉତ୍ତରେ,
ବୁଲୁଥାନ୍ତି ମୁହିଁ ହାତ ପକାଇ ନିଶରେ ।

ମେଲଡ୍ରୋନାଲ୍ ସାହେବ ଆଉ ଲତ୍ତ କନିମର,
ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣ ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣ ପରା ।
ଉଡ଼ାଇଛ ଯେଉଁ ବାନା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ,
ରେତିହାସେ ଲେଖା ହେବ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟରେ ।
ଓଡ଼ିଆ ମା ବାପା ଥିଲେ ସେ ଦୁଇ ସାହେବ,
ରୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ଭାଲିଲେ କି ହେବ ।
ଗଞ୍ଜାମକୁ ଆହିଥିଲେ ଦେବଦୂତ ପ୍ରାୟ,
ବୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ହାୟ ହାୟ ହାୟ ।

ଧନ୍ୟ ହେ ବିନ୍ଦମ ଦେଓ ପଣ୍ଡିତରଚନ,
ମହାରାଜ ଜୟପୁର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୂଷଣ ।
ତୁମ୍ଭର କବିତ୍ର ରାଧାମାଧବ ନାଟକ,
ପଢ଼ି ଜାନ କରେଁ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
ବିଶାଖାପଞ୍ଚନ ମଧ୍ୟେ ତେଲିଙ୍ଗ ଦେଶରେ,
ଛନ୍ତି ଦେଶୀ ଲୋକ କେହି ନ ହାନ୍ତି ପାଇରେ ।
ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ସମପିଛ ପ୍ରାଣ,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଟାଣ ।
ସମ୍ବୂତ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଆନ୍ତି କରିଶ ଆୟୁ ସ
ତିନି ଭାଷା ଭଲରୁପେ କରିଛ ଅଭ୍ୟାସ ।
ଆପଣ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣି ଅଛି ପରମାର,
ଆନ୍ତରୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କାବ୍ୟ ଅଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

ତେର ଥର ବସି ବସି ବିରୁରେଁ ମନରେ,
ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଧାଇଁ ଯିବ ଆଉ ଥରେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କ କୋଠାରେ ଯାଇ ପକାଇବି ଦେବ,
ଅତିଥି ସକାଶେ ଅଧିଅଧି ଦର ଦେବ ।
ଶୁକ୍ର ଭୋର ଶୀତ—ଶୀତ ଲିପଟନ ଟିସ୍,
ନାନାଜାତି ମିଠା ଲଡ଼ୁ ପୂର୍ବପୂର ଉସ୍,
ରୁଷେବ୍ା ବାମୁଣ୍ଡ ସବୁଦେଲେ ପାଶେ ଠିଆ,
ଅଧରୁତ ଯାଏଁ ଲାଗିଥିଲୁ ଶିଆପିଆ ।
ପଡ଼ିଗଲେ ମନେ ହୃଦ ପ୍ରାଣଟା ଆକୁଳ,
ଅଜର୍ଣ୍ଣି ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପେଟଚର୍ଚା ଏକା ମୂଳ ।
ମିଶ୍ର ଦରେ ପିଲାଗୁଡ଼ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରତିମା,
ମୁଖୁଁ ହରେ ଦପ୍ତା, ପ୍ରୀତି, ସ୍ନେହ ମଧୁରମା ।
ଶୁଣୁଁ ସ୍ଵର୍ଗେରୁତ୍ତି ଦେବକୁମାର କୁମାର
ଯାଏ ଜଣା ଏ ଗୁଡ଼ିକ ନକଳ ତାହାରି ।

ଦେଖିଲି ଧରଣୀଧର ବାନପ୍ରସ୍ତାଣମ,
ଧନ୍ୟ ଅଧ୍ୟବନ ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପମ ।
ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଧର୍ମପୁଷ୍ପକ ପ୍ରଗ୍ରହେ,
ପରବ୍ରହ୍ମ ଚିଉ, ଦେହ ରହିଛି ସପାରେ ।

ବରପାଳୀ ଦେଶେ ଅଛି ଗଣାଧର ମେହେର,
ତାହାର କବିତା ପଡ଼ିଲିଣି ତେର ତେର ।
କବିତାରୁଦ୍ଧିକ ପଡ଼ି ମନ ମାନ ଯାଏ,
ଆଉ ସେ ଲେଖିବ କିଛି ବାନ ରୁହୁଥାଏ ।

ବିଜୟ ମଜୁମଜାର ଶୁଣ ମେର ବାପା,
ପଡ଼ିଆରେ କିଛି କିଛି କର ଯାଅ ଛୁପା !
କେତେବେଳେ ତୁହି ଯେବେ ବଙ୍ଗଲାକୁ ଫେରୁ,
ପୁଅ ଝିଅମାନେ କିନ୍ତୁ ହୋଇଥିବେ କେବୁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦେଓ କେବ ଅଧୀଶ୍ଵର,
ମନ ମାନ ଗଲ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟଟା ତୁମ୍ଭର ।
ପ୍ରସନ୍ନ ବୟସେ ଯାହା ଲାଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି,
କିପ୍ରକାରେ ହେବ ୯ ତୁଷ୍ଟାଧାର ଉନ୍ନତି ।
କବିଟାଏ ବେଳି ଲେକେ କରନ୍ତି ସମ୍ବାନ,
ସମ୍ବିଲମା ମଣ୍ଡରେ ପାଇଲ ପ୍ରମାଣ ।
କଥାପ୍ରାଣ ରୂପିତାରୁ ଗଲ ଜାଣି,
ସରଳପ୍ରକୃତି ଦିଷ୍ଟାପ୍ରାଣୀ ଭଲ ଜମା ।

ବାଲଆବେଢ଼ାରେ ତେର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବସା,
ମିଳିଯିବ ଅଣାଶୋଷା ବହୁତ ଭରସା ।
ବଙ୍ଗଲୀ କଙ୍ଗାଳୀ କେତେ ଫଳର ଫୁକୁରା,
ରୂପିଗଲେ ଖାଇବାକୁ ପାନ୍ତି ପେଟପୂର ।
କେହିରୁପେ ମିଳିଗଲେ କିଛି ବାଟଖର୍ଚ୍ଚା,
ଆସନ୍ତି ମୁଁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ସବ୍ରା ଶାସ୍ତରଚର୍ଚା ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଘୁ ବାହାଦୁରଙ୍କ ଯୋଗରେ
ଉଦ୍ଧଳ ଜାତିର ଟେକ ରହିଛି ଉଡ଼ରେ ।

ଆହୁରି ବର୍ଷତ ଲେକେ ଥିବେ ଓଡ଼ିଶାରେ
ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖା ନ ଗଲ ଏଠାରେ ।
ଖପା ହୃଥ ନାହିଁ, ନାମ ହେଲ ନାହିଁ ଛୁପା,
ଦରୁ ଖାଇ ପର କାମ କିଏ କରେ ବାପା ।
ହରି ହରି ହରି ବୋଲ ସରଳ ମୋ ଗୀତ,
ଭଲ କୁହ ମନ କୁହ ଯାହା ତୁମ୍ଭ ଚିଉ ।

ଉତ୍ତର ପଦ

ମୋ କୁଟୀରବଣୀ କୃଷ୍ଣକୁମାର ସୁନ୍ଦର,
ଜୀବନବଳିଗ୍ରା ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ସହଚର୍ଷ,
ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛ ମୋର ନୟନପ୍ରତିମା,
ମିଶାଇ ହୃଦୟରକ୍ତେ ସେ ଗୁଣଗାରିମା ।
ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ ଦେଖି ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟବଣ୍ଠ,
ତୁମ୍ଭପର ଦେଖି ନାହିଁ ପତକୁତା ସଞ୍ଚ ।
ଉପାସନାବେଳେ ହୋଇ ଭକ୍ତିରେ ବିହୁଳ,
ବେଳି ନେତ୍ରୁଁ ବହି ଯାଉଥାଏ ଅଣ୍ଣୁଜଳ ।
ଦେଖୁଛି ସବ୍ଦା ମାଳ ଆକାଶରେ ଇନ୍ଦ୍ର,
ଫୁଟିଲ ଗୋଲପ ପଦ୍ମ ଶିଶିରର ବିନ୍ଦୁ;
କମଳପୁ ଏ ସମସ୍ତ ନୂହେ ସେ ପ୍ରକାର,
ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭ ନେତ୍ର ଅଣ୍ଣୁଧାର ।
ସେ ପଣାନ୍ତମୁଣ୍ଡି ସେହି ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ,
ଜଣାଯାଏ ମୋତେ ବ୍ୟାପି ରହିଛି ଗଗନ ।
ହୃଦୟବେଦନା କହ ପ୍ରଭୁ ନାମ ଧରି,
ମାତାଠାରେ ପିଲାମାନେ ଅଳି କଲ ପର ।
ବହୁତ ଦେଖିଛି ସାଧୁ ଧର୍ମପରାୟଣେ,
ତୁମ୍ଭପର ଭକ୍ତିମଣ୍ଡ ଦେଖି ନାହିଁ ଜଣେ ।
ରାତିବେଳେ ବସିଥାଉଁ ଦୁହେଁ ନିର୍ଜନରେ,
ଛୁଟର ଉପରେ କିମ୍ବା ଉଦ୍‌ୟାନ ମଧ୍ୟରେ;
ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଯାଉଥାନ୍ତି ଘସି,
ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଢାଳ ଦେଇ ସୁଧାରଣି ।
ମଣ୍ଡିଥାଳ ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରଗଣ,
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଛୁଁ ଆମେ ଦୁଇଜଣ ।
ମହାପ୍ରଭୁ ବସିଛନ୍ତି ମହାୟିଂଦ୍ରାସନେ,
ଆଉ କିଛି କଥା ଦିଶୁ ନ ଥିଲ ନୟନେ ।
ଦୁହେଁ କରୁଥିଲୁଁ ପ୍ରଭୁ ମହିମା କାର୍ତ୍ତିନ,
ଏବେ ମଣ୍ଡିଥାନ୍ତି ସଙ୍ଗ ନିଶିର ସୁପନ ।
ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ପେହି ତାର ଅଛନ୍ତି ଆକାଶେ,
ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ରହିଅଛ ଏବେ କେଉଁ ବାସେ ?
ସେହି ଭକ୍ତ ନିଷ୍ଠା ବିକାର୍ତ୍ତକ ଉପାସନା,
ମୋ ଜୀବନେ ସବୁ ଏବେ ହେଲ ବିଦ୍ରମନା ।

ଗଲଣି ତ ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଚିରକାଳ ଯାଉ,
ରକ୍ତ ପ୍ରତିବନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟେ ଗ୍ରୁଯା ଭାସୁଥାଉ ।
ଘୋଷିବାର ପାଠ ନୂହେ ଯିବି ସେ ପାଷୋର,
ଜୀବନେ ଜୀବନ ଥିଲୁଁ ପରପର ଧର ।
ଗାଉଥିବ ବସି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଚିରକାଳ,
ଗୁଛୁଥିବ ନିଷଳକ ପ୍ରୀତି ପୁଣ୍ୟମାଳ ।
ଫୁଲମାଳ ରିଥିଆନ୍ କେତେ ଯତନରେ,
ବାଣି ନେଉଥିଲୁଁ ଦୁହେଁ ଉପାସନା ଦରେ ।
କେତେ ଲଜ ପାଇ ଯାଆ ଦେଲେ ଫୁଲ ହାରେ;
'ନାହିଁ ନାହିଁ' କର ବାନ୍ଧିଆ ମୋ ଗଲାରେ ।
ମନେ ପଡ଼େ ଲଜମିଶା ସେ ହାସ୍ୟମାଧୁଶ୍ଵ,
ଏତେ ଜାଣିଥିଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ନେତ୍ର ପୂରି ।
ମଲିକା ଗୋଲପ ବୃକ୍ଷ କେତେ ଯତନରେ,
ରେଆଇଛ ବଶିବୁର ସତ୍ତକ ପାଶରେ ।
ବିଶୋଭ ଗୋଲପ ଯଦି ପୁଟେ ସେ ଗଛରେ,
ତାକି ନେଇ ଦେଖାଆ ଯେ କେତେ ଯତନରେ ।
ସେହି ବୃକ୍ଷ ପାଶ ହେଲ ତୁମ୍ଭର ସମାଧ,
ସେହି ଫୁଲ ତୋଳ ଦେଇଥିବ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ।
ମୋତେ ଗୁଡ଼ ଯାଇଅଛ ମାରୁ ନାହିଁ ମନ,
ପୃଥ୍ବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭ ଗ୍ରୁଯା ଦେଖୁଛି ନୟନ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ଗାଉଥିବ ପ୍ରିୟ ଚିରକାଳ,
ଗୁଛୁଥିବ ନିତ ନିତ ପ୍ରୀତି ପୁଣ୍ୟମାଳ ।
ଏହା କି ଗୋ ତୁମ୍ଭ କେଣ୍ଟି ଗାଉଥାନ୍ ଯାହା,
ଛୁଟି ଛୁଟି କେରେଁ ନୂହେ କେରେଁ ନୂହେ ତାହା ।
କୁମୁଦ ଗୋଲପ କାର୍ଯ୍ୟ ମଲୀ ନିରୂପମା,
ତା ସଙ୍ଗେ ବାସଙ୍ଗ ଫୁଲ ହେବ କି ଉପମା ।
ବନ୍ଦ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ଶୁଣୁଥିଲ ମୋ କବିତା,
ବାଲମୀକି ରାମାୟଣ ଉଗବତଗୀତା ।
ଶୁଣନ୍ତ ଗୋ ଦେବ ବସି ମନର ଉଜ୍ଜ୍ଵାପେ,
ପଢ଼ନ୍ତ କବିତାଗୁଡ଼ି ବସି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ।
ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବଧାନ କୋଟି କୋଟି ପାରବାର,
କପର ମୁଁ ଦେବ "ପୁଣ୍ୟମାଳା" ଉପହାର ।

ପୁଷ୍ଟିମାଳା

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ ପ୍ରାର୍ଥନା	...	୨୮ ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖର ଛାନ୍ଦି...	୨୫୭
୨ କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି	୨୬୭	୨୯ ଶ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ	୨୫୭
୩ ଜହାନ ମାମୁ	...	୩୦ କାସୀ ପୁଲ	୨୫୭
୪ ନିଦାଯ ନିଶୀଥ ସ୍ଵପ୍ନ	୨୬୮	୩୧ ସମାଧିଷ୍ଟେଷ	୨୫୭
୫ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଦେଶୀର ଶିକ୍ଷା...	୨୬୯	୩୨ ପାଦୋରିବା	୨୫୮
୬ କୋଇଲି ନାମୀ	...	୩୩ ଲବଣ୍ୟମୟୀ	୨୫୮
୭ ବେଙ୍ଗ ଭାଇ	୨୩୧	୩୪ ମହାଧାମରେ	୨୫୯
୮ ଡାଆଣୀ ଆଳୁଆ	୨୩୨	୩୫ ଅପନିବାଣି	୨୫୯
୯ ମରୁଭୂମି	୨୩୩	୩୬ ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେଁ ସୁଖ ଛାନ୍ଦି	୨୫୯
୧୦ ପିଞ୍ଜର ପଣୀ	୨୩୪	୩୭ ମୋ ଶ୍ରୀ ବ୍ରତାରୀ	୨୬୦
୧୧ ବିଶ୍ଵାସ ରଣିଶୀ	୨୩୫	୩୮ ଜୀବନ ମରଣ	୨୬୧
୧୨ ପାପୀ ଏବଂ ଧର୍ମିକ	୨୩୬	୩୯ ନିଶୀଥ ସଙ୍ଗୀତ	୨୬୧
୧୩ କବି	୨୩୭	୪୦ ଜୀବନ-ନନ୍ଦ	୨୬୧
୧୪ ସଖାର ପ୍ରେମ	୨୩୮	୪୧ କବିତା	୨୬୨
୧୫ ଚାତକ ପଣୀ	୨୩୯	୪୨ ସାହାନ୍ତାଗରର ଜନନ	୨୬୨
୧୬ ଜୀବନ ନନ୍ଦ	୨୪୦	୪୩ ସ୍ମୃତି	୨୬୩
୧୭ ବେଣୀ ସଂହାର	୨୪୧	୪୪ ମୋ ମା ଗଲେ କାହିଁ	୨୬୪
୧୮ ମରବ ପ୍ରେମ	୨୪୨	୪୫ ଭର୍ଗୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ଦେବା ...	୨୬୪
୧୯ ଯୋଷେଫାଇନ	୨୪୩	୪୬ ମାତୃଭୂମି ଦୁଇଗୋଟି ଶୁଦ୍ଧିଶୁ...	୨୬୬
୨୦ ତାରବାନ୍ଧ	୨୪୪	୪୭ ଦାୟୀକ	୨୬୭
୨୧ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ	୨୪୮	୪୮ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଲିବି	୨୬୭
୨୨ ପୂଣିକ ଦେଖିବି ସେହି ସହାୟ ବବନ ?	୨୪୯	୪୯ ଏ କି ଲିଳା ?	୨୬୯
୨୩ ଚକୁଆ ଚକୋଇ କଥା	୨୫୧	୫୦ ନାଶ୍ଵର	୨୬୦
୨୪ ଦୁସ୍ତି ଦୁସ୍ତି ଗଲ ମୋତେ କନାଇ କନାଇ	୨୫୨	୫୧ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି	୨୬୦
୨୫ ଭାଇ ଭାଉଣୀ	...	୫୨ ଆଶା	୨୬୧
୨୬ ଶାକ୍ୟମିତ୍ତ-ବୈଶିଶ୍ୟ	୨୫୩	୫୩ ନିଦ ଗଲ ଭାଙ୍ଗି	୨୬୨
୨୭ ନନ୍ଦ ସ୍ନେହ ଏବଂ କାଳ ସ୍ନେହ ...	୨୫୪	୫୪ ମାତୃପ୍ରେତି	୨୬୨

— — —

ପୁଷ୍ଟମାଳା

ପ୍ରାର୍ଥନା

ଫନ ପ୍ରତି ଦୟା କର, ଆହେ ଦୟାମୟ,
ତୁମ୍ଭ ଶାତରଣେ ଯେହେ ଥାଏ ମୋର ଲୟ ।
ଆହେ ପ୍ରସ୍ତ୍ରେ, ଥିଲେ ମୁହଁ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ,
ଛାଇ ହୋଇ ରହିଥିବ ଚିତ୍ତ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
ଉପର୍ତ୍ତି ହେଉ ପଛେ କ୍ଲେଶ ପୀଡ଼ା ସବୁ,
ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ ରଖ ମହାପ୍ରଭୁ !
ସଙ୍କଟ ବା ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ,
ପିତଃ ପିତଃ ଜ୍ଞାନ ଯେହେ ପଢ଼ିବି ଚରଣେ ।
ଯାଉ ପଛେ ମୋର ଖ୍ୟାତ ସମ୍ପତ୍ତି ସକଳ,
ହେଉ ମୋ ଜୀବନେ ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ସପଳ ।
ସତ୍ୟର ମହିମା କେବେ ନ ଯିବି ପାପୋର,
ଥିବ ଦିବାନଶି ତୁମ୍ଭ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ଏହି ଆଜ୍ଞା କର ଆହେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ମନେ ନ ରହିବ ଶପୂର୍ତ୍ତ ଅପମାନ ।
ନ ଭୁଲିବ କେବେହି ଉପକାଶ ଉପକାର,
ନ କରିବ ଶପୁର୍ତ୍ତଶ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାରୂର ।
ନ କରିବ ଦୃଢ଼ା ଯେହେ ରୋଗୀ ରୋଗ ଦେଖି,
ହିତ କଥା ରଖିଥିବ ହୃଦୟରେ ଲେଖି ।
ନିରାଶ କରିବ ନାହିଁ ଉକ୍ଷାକାରିଗଣେ,
ଅତିଥୁଳ୍କ ପଦଧୂଳି ପଡ଼ୁ ମୋ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ତେଣ ନିଜ ଯିବି ପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ,
ନ କହିବ କେଉଁ କଟୁବଚନ କାହାକୁ ।
କରିବ ଯେମନ୍ତ ରୁହନିକୁ ସମ୍ମାନ,
ଭିଷକୁଗଣକୁ ସାଧ ଅନୁସାରେ ଦାନ ।
ଅଞ୍ଚଳା କରିବ ନାହିଁ ଦାସ ଦାସୀଗଣେ,
ହୃଦୟା ନ କରିବ ଅନ୍ୟ ମନ ଆଚରଣେ ।

ନ ଦେଖି ପାରିବ ପ୍ରତିବେଶୀ ଉପବାସ,
ନ କରିବ ତୁଳ୍ଳ ଲୋକଗଣେ ଉପହାସ ।
ନୋହୁ ଜୀବ ଯେହେ ମନ ମଧ୍ୟ ଅହଙ୍କାର,
କରିବ ସମସ୍ତ ପ୍ରତି ସରଳ ବେଦାର ।
ନ କରୁ ପରଶ ମୋର ଅସତ୍ୟ ରସନା,
ପରଧନେ କେତେବେଳେ ନ ବନ୍ଧୁ ବାସନା ।
ପାହିଯାଉ ରାତି ରୋଗୀ ରୋଗଶୟ ପାଶେ,
ପରପ୍ରାଣ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେବ ଅନାୟାସେ ।
କେତେବେଳେ ପାପଧନ ନ ପଶୁ ମୋ ଘରେ,
ରଶ ଲରି ନ ରହିବ ଯେହେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ।
ତର ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ନ ହେବ କୁଣ୍ଡିତ,
ନ କରିବ ଦାସ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ଏହି ବର ଦିଅ ଆହେ ବାଣୀକଳୁକ୍ରେ,
ଅଶାନ୍ତ ପିଶାଚୀ ଦୂର ହେଉ ମୋହ ଦରୁ ।
ଦୋଢ଼ାଅ ମୋହର ଦର କରୁଣା ପୁଣ୍ୟାରେ,
ଦର୍ଘ ନୋହୁ ମନ ପାପ ବିଦ୍ୱତ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ।
ଶିଶୁ ପୁନି କନ୍ୟାଗଣେ କର ଆଣୀବାଦ,
ଶିଶୁ ପ୍ରଶ୍ନ୍ୟ ପ୍ରାତି ଚେଜନ୍ତୁ ବିବାଦ ।
ନ ପରଶୁ ପାପନ୍ତ କୋମଳ ମନରେ,
ରହୁ ସେମାନଙ୍କ ମନ ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ।
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଗୀତ କରିଲୁ ଗାୟନ,
ସାଧୁ ଶିଶ୍ଵାରୁ ଭକ୍ତିଗ୍ରହ ଅଧୟନ ।
ଆକାଶ କରିଛି ଯେହେ ତେବେ ତେବେ ଉତ୍ସମା ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ,
ମୋ ହୃଦୟ କରୁ ତୁମ୍ଭ ମହିମା ନିର୍ମଳ ।
ଯେଉଁ ଦୟା ଯେଉଁ କ୍ଷମା ମନ୍ଦର ତୁମ୍ଭକୁ,
କାତର ନ ହେବ ତାହା ଦେବାକୁ ଅନ୍ୟକୁ ।
ତୁମ୍ଭ ବାୟୁ ଅନ୍ତ ଜଳେ ଅଛି ଦେବ ଧର,
ଏହା ଯେହେ କେତେବେଳେ ନ ଯିବି ପାପୋର ।

ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି ଆଜେ ଜାତ ହୁଏ ବୈଷ,
ସେହି ଦୋଷ ମୋତେ ଯେହେ ନ କୁଣ୍ଡ ପରଶ ।
ଅଥବା ନ ଦିଅ କିଛି ପ୍ରଭୁ ଦୟାବାନ,
କୁନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ତାହା କର ମୋତେ ଦାନ ।

କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ?

ନ ଦେଖି ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମୋର ମନର ଆକୁଳେ,
ଏଣେ ତେଣେ ଶୋଇ ଶୋଇ ଗଲି ନମ୍ବାକୁଳେ ।
ବିରୂଚିଲ ବହି ଆସୁଅଛି ବହୁଦୂର,
ବୋଲି ପାରେ ନନ୍ଦିକଥା, ହୋଇପାରେ ଗୁରୁ ।
ବୁଲୁଛି ବହୁତ ଦେଶ,
ଧରିଛି ବହୁତ ଦେଶ,
ନ କହିଲ କିଛି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଲ ବହି,
କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୧ ।
ଯାଉପରେ ବହି ନଦୀ ନ ଧରିବ ନାମ,
ନନ୍ଦିଲେକ ସେବ କାହିଁ ପର୍ମ୍ପର୍ମ ମନସ୍ଥାମ ?
ନନ୍ଦମାନେ ଯାଇ ଯହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ—
ମହାମତି ଯାଦଃପତି ଅସୀମ ଅକୁଳ,
ରେହମୂର୍ତ୍ତି ବାରିନିଧ,
ଜଗତ ଜୀବନ ଫିଧ*—
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣେ ଅଛି ବହି,
କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର ସେହି ପାରେ କହି । ୨ ।
ତପନ କି ଥିଲେ ବୁଦ୍ଧ ସାଗର ଜୀବନେ ?
କେମନ୍ତ କେମନ୍ତ ତେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ଗଗନେ ।
ତେବେ ତ ସେ ଲୋକ କୁହେ ସାମାନ୍ୟ ନିତାନ,
ନବାନ ତପନ ଯହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ଜାତ ।
ଜଗତ ଜୀବନ ପୁଣି ରତନଆକର,
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଗନ୍ଜନ କରୁଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର
ଏକ ଶବ ଏକତାନେ;
ନ କଲ ମୋ କଥା କାନେ,
ନ ଦେଲ ଉତ୍ତର ବେଳେ ମାତ୍ର ମୋ କଥାରେ,
କିଏ ଦେବ କହି ମୋର ବନ କେଉଁଠାରେ ? ୩ ।

* ଜଗତ ଜୀବନର ବିଧାତା ।

ମୋ ପାଶକୁ ଉମ୍ମି ଧାର୍ତ୍ତ ଆସେ ଥର ଥର;
ମନେକଳ ଏଥର ସେ ଦେବ ବା ଉତ୍ତର;
ମାତ୍ର ସେ ପାଶକୁ ଆସି ପଡ଼ିଲି ହାବୁଡ଼,
ନ କହିପାରିଲେ ଯେହେ ତୁଣ୍ଡ ଯାଏ ହୁଣ୍ଡ ।
ନ କହୁ ପଛକେ କିଛି ବୁଝିଲି ଇଣିତ,
ପାଇ ନାହିଁ ମୋ ବନ୍ଧୁର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ;

କେବଳ ତାହାଙ୍କ ନାତି,
ଦୋଷୁଅଛି ନିତି ନିତି,
ଯୋ-ଯୋ-ଯୋ-ଯୋ-ଯୋ ହୋଇ,
କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୪ ।
ଆହେ ଗିରି ହିମାଳୟ ପଦତ ରଜନ,
ପରଶ କରିଲି ତୁନ ମସ୍ତକ ରଜନ,
ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ଦେହ ହିମ ଆଜ୍ଞାଦିତ,
ଦେହଯାକ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବରଣେ ଚିତି,
କେଉଁଠାରେ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ କହିଦିଅ ମୋତେ,—
ମହତଳେକକୁ ସିନା ଚିହ୍ନାନ୍ତ ମହତେ ।

ନ ଶୁଣ କି ଦୁଃଖୀ କଥା,
ନ ଫେଡ଼ କି ମତବ୍ୟଥା,
ତୁଙ୍କାଟାରେ ଏହେ ଦେହ ଅଛ କିପାଁ ବହି ?
କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୫ ।
ଆହେ ସ୍ମୂର୍ତ୍ତି ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ର ଜଗତ-ଲୋତନ,
ଦିବାନଶି ଆକାଶରେ କରୁଛ ଗମନ;
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ ଅଗୋଚର,
ଦୃଷ୍ଟ ରଣଅଛ ସବସ୍ଥାନେ ନିରନ୍ତର;
ଜଗତ ପ୍ରାଣୀର ଅଟ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ,
କି କଥା ଅଜଣା ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅଛି ବାକ
ନ ଦେଇ ଉତ୍ତର କାହିଁ
ସାଉଅଛ ନ ଅନାର ?
ନ ଜାଣିଲ ଲେକ ପରି ଯାଅ ତୁନି ହୋଇ ।
କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୬ ।
ହେ ନଷ୍ଟମାଳ ଆହେ ଗଗନଭୂଷଣ,
ତୁମ୍ଭେମାନେ ସବ କରୁଅଛ ନରକଣ,—

ଜଣେ ନ ଜାଣିଲେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କୁ ପରୁରି,—
ଅଷ୍ଟଙ୍ଗୀ ଅଷ୍ଟଙ୍ଗୀ ତୁମେମାନେ ବେୟାମରୁବୁ ।
ଏଥପାଇଁ ପରୁରୁଛି ଜଣ ଜଣ କରି,
କେହି ଜଣେ ଦେଖିଛ କି ବନ୍ଧୁକୁ ମୋହରି ?
    ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଲେ ଦେଇ
        ରହିଲ ଯେ କାଳ ହୋଇ,
    କିମ୍ବା ନ ଜାଣ କି ତୁମେମାନେ ଜଣେ କେହି ?
    କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? । ୭ ।
    ଏଥର ପାଇଁଛି ଭେଟ ମହତ ଜଣକୁ,
    ମହତଜନରେ ଭିକ୍ଷା ନ ଭଜେ ବ୍ୟର୍ତ୍ତକୁ ।
    ବୋଲ ହେ ଆକାଶ ତୁମେ ବୋଲ ହେ ସ୍ଵରୂପ
    କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର ଅଟନ୍ତି କିରୁପ ?
    ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ସ୍ଥାନ,
    କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ କରିପାର ଅନୁମାନ ।
    ଧୂକ ଧୂକ ମିଛ କଥା,—
        ପର କି ବୁଝିବ ବଥା,
    ଏଣେ ତେଣେ ଲୋଡ଼ ଲୋଡ଼ ଦିନ ଗଲା ବହି ।
    କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୮ ।

ଜହମାମୁ

ଆ—ଆ—ଜହମାମୁ ଆ—ଆ—ଆୟ,
ବଢ଼ି ଭଲ ପାଏଁ ତୋତେ ପ୍ରାଣଧନ ପ୍ରାଯୁ ।
ମୋ ବାପର ଥିଲୁ ମାମୁ ପୁଣି ମାମୁ ମୋର,
କେତେ ଲେଖାଯୋଖା ଅଛି ତୋହର ମୋହର ।
ଆ—ଆ—ଜହମାମୁ ମୋ ପାଖକୁ ଥରେ,
ଦୁଇ ରୂପ କଥା ପରିବି ଗୁପତରେ ।
ବହୁତ ଉପରେ ମାମୁ ବୁଲୁଛୁ ଗଗନେ,
ପୃଥିବୀର ଭଲମନ ଦେଖୁଛୁ ନଘୁନେ,
ଜଗତର କିଛି ନାହିଁ ତୋତେ ଅଗୋରର,
ଫେରିପାରୁ ସହଜରେ ସନ୍ଦେହ ମୋହର ।
ଏ କି କଥା ମାମୁଁ ଡାକୁଅଛି ବାରେ ବାରେ,
ବେଳେ କାନ ଡେହୁ ନାହିଁ କିପ୍ପା ମୋ କଥାରେ ।

ବୁଝିଲ ବୁଝିଲ ମାମୁ ତୋହ ମନ କଥା,
ବଡ଼ଲେକେ ନ ବୁଝନ୍ତି ଦୁଃଖିଲେକ ବଥା ।
ନ ଆ—ପଛକେ ଦେବୁ କଥାରେ ଉତ୍ତର,
କିପ୍ପା ତୋର ହେଉଥାଛି ଏତେ ରୂପାନ୍ତର ?
ଦୁଃଖୀରେ ଅଧିକ୍ଷେତ୍ର ମଞ୍ଜିପୁଲ ମାଳ
ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପୃଷ୍ଠମୀରେ ହେଲୁ ରୂପାଥାଳ;
ଯହୁଁ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦ,
ତୁହିଲ ସମ୍ବନ୍ଧ ତୋର ଘଟିଲ ବିପଦ !
ତଥ ତଥ ଯାଇ ଅମାବାସ୍ୟା ହେଲ ଆସି,
କାହିଁ ତୋ ଗୌରବ କାହିଁ ଗଲ ରୂପବଶି ?
ତେବେ ମାମୁ ତୁଳାହାରେ କିପ୍ପା ଗର୍ବ ଏଡ଼େ ?
ବୁଝିଲେ ମୋଠାରୁ ଆଉ ତୁହି ବଡ଼ କେଡ଼େ ?
ତାରାପତି ବୋଲି ଲୋକ କହୁଥାନ୍ତି ତୋତେ,
ତୁ ନ ଥିଲେ ତାରମାନେ କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତି କେତେ ?
କୁମୁଦ ବାନବ ପର ? ଉଥାଁ ସ ଦିନରେ
କେତୋଟା କୁମୁଦ ବୁଢ଼ି ମରନ୍ତି ଜଳରେ ?
ସବୁ ମିଛକଥା ମାମୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ସାଥ;
ବିପଦ କାଳରେ କେହି ପାଶରେ ନ ଥାନ୍ତି ।
କହିପାରେଁ ମାମୁ ମୁହିଁ ପକାଇ ତୋ ରଣ
ବହୁତ ବିଦ୍ରହି ବନ୍ଧୁ ବାନବଙ୍କ ଟାଣ ।
ମୋହର ଦୁଃଖୀ ଥିଲ ପୃଷ୍ଠମୀ ହୋଇଛି,
କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ହେଲ, ଅମାବାସ୍ୟା ବାକି ଅଛି ।
ଆସିଲେ ସେଦିନ ମୋର ତାର କଙ୍କିମାନେ
କେ କେ ଯିବେ ସଙ୍ଗେ ବୁଝିଅଛି ଅନୁମାନେ ।
ତୁ ଅଟୁ କଳଙ୍କୀ ମାମୁ ମୁଁ କଳଙ୍କମୟ,
ତୋହପର ମୋର ପୁଣି ଅଛି ବୃତ୍ତି ଷଷ୍ଠୀ ।
ରହୁ ଗରସିଲେ ହୁଏ ତୋହ ତେଜ ହୁଏ;
କେତେ ଥର କରିଅଛି ମୋତେ ରହୁ ଗ୍ରାସ ।
କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ମନରେ ସଂଶୟ;
ମୋହରଣ ତୋତେ ମାମୁ ସତ କରି କହ;—
ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ହୁଏ ତୋର ଅମାବାସ୍ୟା ପରେ;
ମଲେ କି ମୁଁ ବାହୁଡ଼ିବ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ?

ନିଦାଘ ନିଶୀଥ ସ୍ଵପ୍ନ

ବହୁତ ଗୀଷମ ବହେ ହୋପି ଟୋପି ଖାଲ
ସହି ହେଉ ନାହିଁ ପୁଣି ମଶାଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ;
ଆସି ଦୁଇ ମାଡ଼ିପଡ଼ି ଆସୁଛି ନିଦରେ,
ବଡ଼କଷ୍ଟ ମେଲ ରହି ନ ପାରିଲି ଦରେ ।
ନିଦ ଅଳସରେ ପୁଣି ଉଠୁଅଛି ହାର,
ବସିଲି ଯେ ଅଗଣାରେ ବିହଣା ବିରୁଦ୍ଧ ।
ଜଣାଯା ଏ ଅଧରାତି ଯାଉଅଛି ଗଡ଼,
ଶୁଭିଲ ବିଲୁଆ ଦର୍ଶା ଢୁକେ ଢୁକେ ରତ୍ନ ।
ଆକାଶ ମହିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେଣି ଯେ ଆସି,
ତୁମ ହୋଇ ତାଳ ଦେଉଛନ୍ତି ସୁଧାରଣି ।
ମଲ୍ଲିପୁଲ ପରି ବୁଣି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ତର,
ଆକାଶରେ ସବ୍ବ କରି ବସିଛନ୍ତି ପରା ।
ମେଘମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଉତ୍ତିରକୁ ଧାଇଁ,
ଖଣ୍ଡକ ପଛରେ ଖଣ୍ଡ ସରବାକୁ ନାହିଁ,
ଏକଧାନେ ଅନାଜଲେ ଶିଥରେ ଦଣ୍ଡ,
ଦିଶେ ଦ୍ଵାରୀ ଯାଉଅଛି ରୂପାଥାଳ ଖଣ୍ଡ,
ବେଳେ ବେଳେ କଳାମେଦ୍ୟ ଯାଉଅଛି ଲୁଚ,
ତାରଗଣ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛି କି ଲୁଚ ପୁଣି ?
ହିର ହିର ବହୁଅଛି ଦଣ୍ଡଟା ପବନ,
ଅଜାଣତେ ବୁଜିଗଲ ମୋ ବେନି ନୟନ ।
ଭାନୁଥିବ ଦେଖିଥିବ ଯାହାକୁ ମନରେ
ପ୍ରାୟ ସେହିକଥା ଦେଖାଯାଏ ସୁପନରେ ।
ଏହିପରି ଜଣା ମୋତେ ଗଲ ସ୍ଵପନରେ
ବସିଅଛି ବଡ଼ ଏକ ପଦତ ଶିଖରେ;
ଯେଉଁଥାତେ ଦେଖୁଅଛି ଫେରଇ ନୟନ
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ପୁଣି ଅନନ୍ତ ଗଗନ ।
କେତେ କଣ ଭାଲ ଭାଲ ଜାଣିଲ ଆଭାସେ,
କେବଳ ଦୁଇଟା ଦିଗ ଅଛି ଏ ଆକାଶେ ।
ତହିଁ ପୁଣି ମୋତେ ହୋଇଗଲ ଦିଗ ବଣା,
ଉତ୍ତର ପଛକୁ ପୃଷ୍ଠାପର ଗଲ ଜଣା ।

ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ପୁଣି କି କି ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଅଛି
ଏକାବେଳେ ମୋତେ ଜଣାଗଲ ନାହିଁ କିଛି ।
ଦେଖିଲ ଅନାଇ ପୂର୍ବ ଦିଗେ ଏକ ଧାନେ—
ଅହଣ୍ୟ ଅହଣ୍ୟ ଧାଉଁଛନ୍ତି ତାରମାନେ;
କେହି ଉର୍କୁଅଛି, କେହି ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ,
ଥୋକେ ବୁଢ଼ ଯାଉଛନ୍ତି ଦିଗବଳୟରେ ।
ସମାନ ଗତରେ ସବ୍ବତାର ଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ଦିଶାମ ମୁହଁତ୍ତିମାତ୍ର କାହାର ଯେ ନାହିଁ ।
ଉର୍କୁବା ପ୍ଲାନରେ କେତେ ତାର ବୁଢ଼ଯାଏ
ମୁହଁତ୍ତ ମାତ୍ରକ ରହି ଜଳବିମ ପାଏ ।
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କଳାମେଦ୍ୟ ଆସୁଅଛି ଉଡ଼;
ତହିଁ ମଧ୍ୟ କେତେ ତାର ଯାଉଛନ୍ତି ବୁଢ଼ ।
ବହୁତ ଆକାଶେ ବୁଢ଼ିଛନ୍ତି ଏହିପ୍ରାୟେ;
ସବୁ ନ ଆସନ୍ତ କିଛି ଦିଗବଳୟ ଯାଏଁ ।
କେତେ ତାର ବୁଢ଼ଗଲେ ଉର୍କୁବା ମାତ୍ରକେ;
ଆକାଶ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ବୁଢ଼ଗଲେ ଥୋକେ ।
ଧାଇଁ ଏକ ଏକ ଲଞ୍ଜାତାର ମହାବଳୀ
ପକାଉଅଛନ୍ତି ପାଶ ତାରଗଣେ ଦଳ ।
ମାତ୍ର ମୁହଁ ଭଲରୂପେ ଦେଖିଲ ଅନାଇଁ
କେହି ତାର ଆକାଶରେ ରହିପାରୁ ନାହିଁ;
ଉର୍କୁ ଥିବା ତାରମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର,
ସେତେକ ଉର୍କୁବେ ପୁଣି ବୁଢ଼ବେ ସମସ୍ତ ।
ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ତାର ଯାଉଛନ୍ତି ବୁଢ଼
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଅଛି ଆକାଶରେ ପଡ଼ି ।
ଆରେକ ଅଭୁତ କଥା ଦେଖିଲ ଆକାଶେ
ସବ୍ବପ୍ଲାନେ ଦିନନାଥ କିରଣ ପ୍ରକାଶେ;
ମାତ୍ର କେଉଁଠାରେ ବିବନ୍ଧିତ ଦିବାକର
ହେଲେ ନାହିଁ ଭଲରୂପେ ନୟନ ଗୋରର ।
ନିସ୍ତେଜ ଅଟନ୍ତି ଆକାଶର ତାରମାନ;
ଦିନନାଥ ତେଜେ ହୋଇଛନ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ।
ଏକପ୍ଲାନ୍ଟ ଆନପ୍ରାନ୍ତେ ଯାଉଅଛି ଦେଖା
ମହାରିକା ପରି ଶାଏ କୋଡ଼ିଏଟା ରେଖା ।

ନ ରୁହି ପାରିଲ କିଛି ଆଜାଶର କଥା
ଘାଲ ଘାଲ ପାଟି ଯେହେତୁ ଗଲା ମୋର ମଥା ।
ତଦ୍ଧିନୁ ପୁରୁଷ ଏକ ଅଇଲେ ବାହାରି;
ମଣିଲ ଶୁଣିବେ ଏହି ମୋହର ଗୁହାରି;
ପରୁରିବ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଘାଲିଛି ମନର,
ବୋଇଲେ ପୁରୁଷ ମୋତେ କୋମଳ ବାକ୍ୟରେ,
“ଶୃଷ୍ଟ ରେ ମନୁଷ୍ୟ ! ଅଟେ ମୋ ନାମ ବିବେକ,
ଫେଡ଼ିପାରେ ତୋ ମନର ସନ୍ଦେହ ଯେତେକ ।
ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ତୁହି କରିଛୁ ବିଶ୍ୱାସ
ଅଟେ ଏହା ନାମ କାଳ ନୁହଇ ଆକାଶ ।
ଅନନ୍ତ ଏହାର ପୂର୍ବ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ତିର
ସବୁ ନୁହେ କିଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ଗୋଚର ।
ଯେତେ ଅଂଶ ଆସିଥିଲୁ ମାନବ ଗୋଚରେ
ବଣ୍ଣା ହୋଇଥାଏ ଶଏ କୋଡ଼ିଏ ଭାଗରେ ।
ବୁଝିଆଅ ଭଲଭୁପେ ରୁହିଁ ଅନୁମାନେ,
ଉଦୟାପ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ତହିଁ ତାରାମାନେ ।
ଏକ ଏକ ଭାଗ ନାମ ବର୍ଣ୍ଣ ଏକ,
ଏଥୁ କରୁଛନ୍ତି ଗତି ମାନବ ଯେତେକ ।
ନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସବୁଲୋକ କିଛି ବିଶାଶୀ,
ଦୁଇ ପାଞ୍ଚ ଆଠ କେହି ଅଣୀ ନବେ ଶଏ ।
କଳାମୟ ଯାହା କରୁଅଛ ନିରାଶା,
ଅଟଇ ଯେ ଏହା ନାମ ଅକାଳମରଣ ।”
ପୁଜ୍ଞାକଳ ବିବେକଙ୍କୁ ବିନୟୁ ବରନେ,
“ବହୁତ ଧୂଳିଆ ମେଘ ଦିଶୁଛି ଗଗନେ,
ବେଳେ ବେଳେ ତାରାଗଣେ ବସୁଛନ୍ତି ମାଡ଼ି,
ନ ବୁଡ଼ାଇ କିଛିଷଣେ ଯାଉଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ।”
ବୋଇଲେ ବିବେକ ତହିଁ ହସି ଗଦଗଦ,
“ଏହି ସବୁ ମେଘ ନାମ ଆପଦ ବିପଦ ।
ପୁଣି କେତେ ଖଣ୍ଡ ପୀଡ଼ାରୂପୀ ମେଘଗଣ
କରନ୍ତି ଯେ ବେଳେ ବେଳେ ଲୋକେ ଆମଣ ।
ଦେଖୁଛ ତ କେତେ ତାର ନାହାନ୍ତି ଆକାଶେ,
ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରତିଭା ବିକାଶେ ।

ଏମାନେ ଧାର୍ମିକ ଧୀର ଥୁଲେ ଜୀବନରେ;
ମଲେଣି ମାତ୍ରକ ପଶ ରହିଛି ମନ୍ଦରେ ।
ଧନ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ;
ମର ଯାଇଛନ୍ତି କର ଉଚ୍ଚାଳ ଭୁବନ ।
ମହାରେ ଯାହାର ନାହିଁ ଦୁଃଖ ପ୍ରଗ୍ରହ
ମରବା ନିମନ୍ତେ ପୁଥିଶକୁ ଆସିବାର ।
ଧୂମକେତୁ ବୁଝିଅଛ ଯାହା ଅନୁମାନେ
ଦାନ୍ତିକ ପାଷଣ ଦୁଷ୍ଟ ସେହି ଲୋକମାନେ,
ଆନ ସୁଖ ଦୁଃଖେ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖନ୍ତି ବାରେ
ଲଙ୍ଘକୁ ମେଲାଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଅହକାର ।
ଯେଉଁ ପ୍ରଭାକର ଜ୍ୟୋତି ଦେଖିଲ ଆକାଶେ
ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରଦ୍ଧ ମହାଜ୍ୟୋତି ଜଗତେ ବିକାଶେ ।
ଯେ ନୁହନ୍ତି ପୂର୍ତ୍ତମନା ସୁଶୀଳ ବିବେକ
କେତେବେଳେ ସେହି ଜ୍ୟୋତି ନ ପାରନ୍ତି ଦେଖି ।
ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିରେ ଲୋକମାନେ ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଵାନ,
ମାସ ନ ପାରନ୍ତି କର ତାଙ୍କୁ ଅନୁମାନ ।
ସବୁପଟେ ବିବନ୍ଧିତ ତାହାଙ୍କ କିରଣ,
ଖୋଜି ନ ପାଆନ୍ତି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଲୋକଗଣ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ନିଜ ଆମ୍ବା ଦେଖି ଜ୍ଞାନବଳେ
ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେ ସଦ୍ଦ୍ୱାଳେ ।”
ଗାଇଲେଣି ଆକାଶରେ ପଶୀଏ ପ୍ରଭାଶ,
ଭାଜଗଲ ନିଦ ମୋର, ପାହିଗଲ ରାତି ।
କାହିଁ ମୁହିଁ କାହିଁ ମୋର ପ୍ରିୟ ପରିଜନ ?
କରୁଛି ଆନନ୍ଦପୁରେ ଜୀବନ ଯାପନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଦେଶୀର ଚିନ୍ମୟ

ଦିନ ନାହିଁ ଆଉ, ସୁର୍ଯ୍ୟ ଯାଏ ବୁଢ଼ିବୁଢ଼,
କା—କା କରି କାଉ ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି,
ତାଳଗଛେ ବରଗଛେ ପଡ଼ିଥାଏ ଶର,
ପୁଥିଶର ମାୟା ଛୁଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ ପର !

ପାଣି ଦେନ ବୋହୁମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଏରେ,
କଣେହଁ କଣେହଁ ଗୁଡ଼ୁଛନ୍ତି ଥରେ ଥରେ ।
ବିଲରୁ ବାହୁଡ଼ ଖରେ ଯାଏ ରଷା ପୁଆ,
ଅଳପ ଅଳପ ଅଛି ଆକାଶେ ଆଲୁଆ ।
ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ ଆସୁଅଛି ଧୀରେ ଧୀରେ,
ବାୟା ବୋବାଉଛି ବସି ତାଳଗଛ ଶିରେ ।
ଡେଣା ଝାହୁଅଛି ଫେରୁ ମନର ଉଚ୍ଛାସେ,
ପଳ ପଳ ଉଦ୍‌ଘାନ୍ତି ବାଦୁଡ଼ ଆକାଶେ ।
ଏଣେ ତେଣେ ଗୋଟି ଗୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି,
ବଣା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି କିବା ବାଟ ହୁଡ଼ି ।

ଆହା ! ଆହା କିବା ଶେ ଘୁ ଗୋବା ହୁଡ଼ି * ମୁଣ୍ଡେ !
ଲୂଚି ଯାଉଅଛି କିବା ସୁନାଆଳ ଖଣ୍ଡେ !
ପଣ୍ଡିମ ଆକାଶ ଦିଶେ କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର !
ତୁଳି ଦେଲି ଶିଷ୍ଟଅଛି ଯେହେ ଚିଷକର !
ଲଳି, କଳା, ମଳ, ଧଳା, ହରିତ, ପାଠଳ,
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଶୋଭୁଛନ୍ତି ବାରିଦ ପଢଳ ।
ଧଳାଗଛ, କଳାହାଣ୍ଡ, ଲଜା ନାନା ଜାତି,
ନାନା ରଙ୍ଗ ମିଶିମିଶି ରନ୍ଧୁଧରୁ ଭାତି ।
ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଗଲ କାହିଁ ରୁଲି,
ରୁଚିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାର ଅନ୍ଧକାର ଖାଲି ।
ଏକାଳେ ବିଦେଶୀ ଜଣେ ବୈତରଣୀ କୁଳେ
ତୁନି ହୋଇ ବସିଅଛି ମନର ଆକୁଳେ,
ଦିନଯାକ କାମ କରି ପଡ଼ିଅଛି ଥକ;
କି କି କଥା ମନେ ଶ୍ରାନ୍ତ ପଡ଼ୁଛି ତମକି;

ଅନାଇ ଦେଖିଲ ଥରେ ପଣ୍ଡିମ ଆକାଶ;
ଆପେ ଆପେ କଥା କହେ ପକାଇ ନିଃଶ୍ଵାସ ।—
ଏହି ତ ପୃଥ୍ବୀ ଗଢ଼ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦଶ;
ଧକ ଧକ କାହାକୁ ମୁଁ କରିଛି ଭରପା !

ଉର୍ଲିଲେ ଆକାଶେ ରବି ବିଶୁ, ଆଲୋକିତ,
ମୋ ଜନମକାଳେ ଜ୍ଞାନିଜନେ ପୁଲନିତ ।
ମିଠା ମିଠା ଖର, ନାହିଁ ଗ୍ରୀଷମ ଜଞ୍ଜାଳ,
ନାତ କୁଦ ଆନନ୍ଦରେ ଗଲ ପିଲକାଳ;
ପ୍ରତଣ୍ଡ ମାର୍ଗିଣ୍ଡ ତେଜ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ,
କେତେ ଅନ୍ୟାରୁର କଳ ଯୁଗା ବୟସରେ ।
ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ଦିବାକର ତେଜ ନାହିଁ କିଛି,
ବୁଟା ହେଲ ବଳ ସାର୍ଥ୍ୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯଚ୍ଛି ।
ଅସ୍ତ୍ର ଦିବାକର ଚିତ୍ତ ଅଛି ଆକାଶରେ;
ମଲେ ଭଲ ମନ କଥା ରହିବ ଲୋକରେ ।
ଆଉ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅନ୍ଧକାର ଭିନ୍ନ;
ଯିବି ମୁହିଁ ଯିବ ନାମ ନ ରହିବ ଚିନ୍ତା ।

ବୁଦ୍ଧିଗଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦେ ହେବେ ପୁନଦାର;
କିଏ ବା ଦେଖିଛି ମନ ଲୋକ ଫେରିବାର ।
ଥୁଲି ନାହିଁ ପୃଷ୍ଠେ ପରେ ନ ରହିବ କିଛି;
କେବଳ କେତେଟା ଦିନ ପୃଥ୍ବୀରେ ରହିଛି ।
ଏହି କଥା ମନେ ବେଳେ ନ କରି ବିରୁର,
ସ୍ଵାର୍ଥପାଇଁ କେତେ କରିଅଛି ଅନ୍ୟାରୁର ।
ସୁଖ ଲୋଡ଼ି ଲୋଡ଼ି ସାର ଜୀବନଟା ଗଲ,
ସୁଖ ପାଇ ବେଳେ ତୃପ୍ତ ଲଭିଥାନ୍ତି ଭଲ ।
କେବଳ କିଞ୍ଚିତ ସୁଖ ଜୀବି ପରିବାରେ,
ଥାଏ ଯେବେ ପରିଷତା ସେମାନଙ୍କଠାରେ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଅଟେ ସ୍ଵର୍ଗଠାରୁ ଗଣ୍ୟପୁସ୍ତୀ,
ତହଁ ବଳ ପୁରି, ସାର୍ଥ୍ୟ ପରାଣପ୍ରପୁସ୍ତୀ ।
ସାର ଜୀବନଟା ଗଲ ବିଦେଶରେ ବୁଲି,
ଆଖି ବୁନି ପଡ଼ିଅଛି ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲ ।
ନୟନ-ପ୍ରତିମା ମୋର ରହିଛନ୍ତି ଦରେ;
ସୁଖ ପାଇଁ ଦୁଃଖ ପାଇଅଛି ନିଦେଶରେ ।

* ଅନନ୍ଦପୁର ପର୍ବତ ଦିଗଭାଗ ପରିଷତ । ଲେଖକ ଅନନ୍ଦପୁରରେ ଥିଲା ସମୟରେ ଏହି କବିତା ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।

କୋରଲୀନାନୀ

ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ ଡାକ ଲେ କୋରଲୁ;
କବିଏ ବୋଲନ୍ତି ତୋତେ ବସନ୍ତ ପୋରଲୁ ।
ନିବୋଧ ସେ ଲୋକମାନେ ବୋଲନ୍ତି ନ ଜଣି;
ମୁହଁ ଜାଣେ ଅଟୁ ବସନ୍ତର ପାଠରଣୀ ।
ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ,
ପରଶ ଉଦାସ ହେଉଥିଲୁ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ।
କିପ୍ପା ଲୁଚିଅଛୁ ଆସପରି ଭିତରେ ?
ଆ-ମୋ ଆଗକୁ ତୋତେ ଦେଖିବ ମୁଁ ଥରେ ।
ଅସୁନ୍ଦର ବୋଲି ତୋତେ ମାଡ଼ୁଛି କି ଲଜ ?
ମାତ୍ର ଯେବେ ଶୁଣ ଅଛି ରୂପରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?
ଶୁଣର ଗାରିମା ଚଣିଆନ୍ତି ଜ୍ଞାନମର;
ନାଶ୍ଵର କରନ୍ତି ସିନା ରୂପର ଆଦର ।
ଶ୍ରାମନ ବସନ୍ତକାଳ, ପୁଟିଛି ବଉଳ,
ଗୁଣ୍ଠ ଗୁଣ୍ଠ ଭଙ୍ଗ ରବ, ବିରତ୍ତ ଆକୁଳ ।
ଭ୍ରମୁଛି ପଙ୍କଜ ଜଳେ, ଘୁଲପଦୁ ବନେ,
ପୁଲକତ ପ୍ରାଣିଗଣ ଶୀତଳ ପବନେ ।
ପୁଟିଲ ଫଳରୁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ୁଅଛି ଝର,
ତାଳି ଦେବୁ ଅଉଥରେ ପଞ୍ଚମ ଲହରୀ ।
ନ ଶୁଣନ୍ତି ଲୋକ ପଛେ, ନାହିଁ କିଛି ହାନି,
ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ ଶୁଣିବ ମୁଁ ନାନି !
ମୋ କଥାରେ ଦେବୁ, ନାମା, ଉତ୍ତର ତୁ ବାରେ ।
ବରଷାକାଳରେ ତୁହି ଥାଉ କେଉଁଠାରେ ?
ଜଣାଗଲ ସୁଖରବଳେ ଧରୁ ନାମା, ଘର,
ଅଳଲେ ସଙ୍କଟକାଳ କାହା ଭେଟ ପାଇ ?

ବେଙ୍ଗଭାଇ

ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ଆରେ ମୋର ବେଙ୍ଗଭାଇ,
କେତେ ପୁଲ ଯାଉ ନୁଆପାଣି ମୁନ୍ଦେ ପାଇ ?

ସାରୁଗରମୁଳେ ବସିଅଛୁ ରଜା ପରି;
ଧରିଛୁ ବେଙ୍ଗଲାଶୀ ରୋ ଗୀତ ଦୁହାରି,
କେଁ—କେଁ—କେଁ ନେହି କୁଆଁ କୁଆଁ କୁଆଁ,
ପୈବତ, ନିଷାଦ ବାରିବାକୁ ଲଗେ ଭୁଆଁ ।
ପ୍ରେମିକ ଉତ୍ସନ୍ତ ତୋହ ଡାକ ଶୁଣିବାରେ,
ରୂରିଆଢେ ଝମ ଝମ ବରଷା ଅନାରେ ।
ନୁହନ୍ତ ପ୍ରେମିକ ଲୋକ କିଛି ପୃଥ୍ବୀଯାକ,
ସାର ରତ୍ନ ବସି ଶୁଣୁଥିବେ ତୋହ ଡାକ ।
ହେଉ ପଛେ ଯେତେ ସୁମଧୁର ଡାକ ତୋର,
ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଏକରଳି ସ୍ଵର ।
ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ତୁହି ଏବେ ବେଙ୍ଗଭାଇ !
ରତ୍ନ ଗୋଟା ତୁ କି ଶୋଇବାକୁ ଦେବୁ ନାହିଁ ?
କାହିଁ ତୁ ଶିଖିଲୁ କହ ଏପରି ଦେବର —
ଆମ୍ବୁଧାରେ ରତ ପରକଥା ଭୁଲିବାର ?
ଜଣାଗଲ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ତୋତେ,
ବଡ଼ ଲୋକ ଆଚରଣ ଶିଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ;—
ଘରେ ଭେଜିବାକି, ଗୀତ, ନାଚ ରତ୍ନିଯାକ,
ବେଳେ ନ ଶୁଣନ୍ତି କାନେ ପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଡାକ ।
କାଟୁଛନ୍ତି ରତ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ପଣା-ତାସେ,
କେ ଦେଖୁଛି ପଡ଼ିଶା ଯେ ଶୋଇଛୁ ଉପାସେ ?
ସଜାସଜି ଅକାଳକା ଆଲୁଅ-ମାଳାରେ,
ଶୋଇଛି ପଡ଼ିଶା ଭଙ୍ଗା ଦଦର ଗୁଳରେ ।
କାକରା ଆରିସା କେତେ ଦେଉଛନ୍ତି ପିଙ୍କି,
ପଡ଼ିଶାର ଘରେ ଧାନ ଦେଖୁ ନାହିଁ ତିଙ୍କି ।
ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ଆରେ ଶୁଣ ମୋର ବାଣି,
ନ ରହିବ ସବୁ ଦିନେ କିଛି ନୁଆ ପାଣି ।
ଆସିବ ହେମନ୍ତ କାଳ, ପାଣି ପିବ ଶୁଣି,
ତେତେବେଳେ କାହିଁ ପିବ ତୋର ମକମକ ?
ଗରବରେ ଭୁଲି ଘୁଷି କହୁଅଛୁ କୁଣ୍ଡ,
ନ ଜାଣୁ କି ପାଣି ମଧ୍ୟ ଅଣ୍ଟ ସନ୍ଦା ଧଣ୍ଡ ?

ଡାଆଣୀ ଆଲୁଆ

ବୃଦ୍ଧ ଦିନର କଥା ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,—
ଘେଦ କି ଅଶିଶ ମାସ ବରଷାକାଳରେ ।
ରତ ତେବେଳେ ଦୁଇ ଅବା ତିନି ଦଢ଼ି,
ଆକାଶରେ ନାହିଁ ମେଘ ନାହିଁ ଦଢ଼ିଯଦି ।
ମାସକ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଦଶୁନାହିଁ କିଣି,
ଛୁଅନ୍ତରୁକ୍କା ଅନାରରେ ଆକାଶ ତାଙ୍କି ।
ସଞ୍ଜବେଳେ ମେଘ ଥିଲ, ଯାଇଅଛି ଘୁଡ଼,
କେବଳ ଅନାରଗୋଟା ଆସିଅଛି ମାଡ଼ି ।
ଉଠାଁସ ବା ପ୍ରତିପଦ ହେବ ଆଜି ପର,
ଆକାଶର ନାହିଁ ରୂପ ନାହିଁ କିଣି ତର ।
ମୁହଁ ଆଉ ମୋର ବଡ଼ ଘର ଦୁଇ ଜଣ,
ବସିଅଛୁଁ ଯାଇ ଘର ଖାଇବା କାରଣ ।
ମାତ୍ର ଘର ହୋଇନାହିଁ, ଅଛି କିଣି ଦେର,
କୁଳାଇ ପଡ଼ିଲ ଯାଇ ମୁହଁ କାନ୍ଦ ଡେର ।
କେଜିମା କହିଲେ ମୋତେ, “ଶୁଅ ନା ରେ ନାଥ,
ଶୋଇଲେ ତ ନ ଉଠିବୁ ଖାଇବାକୁ ଘର ।”
ଧାଇଁ ଆସି ପର ପିସି କିଣିଲ ମୋତାରେ,
“ଡାଆଣୀ ଜାକୁଛି ଆଲେ ବାଜିଲ *ପଦାରେ ।”
ଉଠି ପଡ଼ି ଧାଇଁ ଗଲି କେଜିମା ପାଶକୁ;
ଉଚରର ଧରିଲ ଟଣି ତାର ପଣ୍ଡକୁ ।
କାମୋଡେ କି ଗିଲ ଦିଏ କିଣି ଜାଗେ ନାହିଁ,
ନ ଜାଣି ନ ଶୁଣି ଏଡେ ଉଚୁଛି କିପାଇଁ ?
ତହୁରୁ, ତଥାପି ମନ ଦେଖିବାକୁ ଅଛି,
ଡାଆଣୀ କେମନ୍ତ ଅଲୋ ପଦାରେ ଜାକୁଛି ।
ମାସକ ଅନ୍ତରେ ଧର ଅଛୁ ପଣ୍ଡକୁ;
କେ ଜାଣେ ଡାଆଣୀ ଧାଇଁ ଆସିବ ପାଶକୁ !
ବେଳେ ହେଲି, ଜ୍ଞାନ ହେଲା, ତର ଗଲ ଛୁଡ଼ି;
ଅରଲେ ଡାଆଣୀ ଏବେ ଉପାଇବ ବାଡ଼ି ।

ଗାଆଁର ପଣ୍ଡମ ଦିଗେ ବାଙ୍ଗରାମପଦା,
ଗାଆଁ ଗୋରୁମାନେ ତହିଁ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ସଦା ।
ପଦା ମୁଣ୍ଡ କିଆବାଡ଼ ପାଶେ ହଡ଼ାପଦା,
ଗାଆଁ ମଲଗୋରୁ ଯାକ ତହିଁ ହୁଏ ଗଦା ।
ପଦା ତିନି ପାଶ ଦେର ଅଛି କିଆବାଡ଼,
କେତେ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛି ତହିଁ ଗୋରୁହାଡ଼ ।
ଦେଖିଅଛି ପଦାଟାକୁ ଦିନବେଳେ ଭଲ,—
ବିଲୁଆ ଶାଗୁଣୀ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଲଳପଲ ।
ଗୋରୁମୁଣ୍ଡ ଗୋରୁହାଡ଼ ପଡ଼ିଅଛି ବୁଣି,
ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଲୁ ଗୋରୁ, ମରିଲୁ ଉଛୁଣି ।

*   *

ଦେଖିଲ ଡାଆଣୀ ଆଲେ ଜୁଳେ ଧକ ଧକ,
ଜଳୁଛି କି ବଡ଼ ଗୋଟେ ଜୁଳୁଳୁଳା ପୋକ ।
ଧପ କର ଜଳ ଉଠେ, ମୁଣି ନିଭୟାଏ,
ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲ ବୁଲେ ବାଟବଣା ପ୍ରାୟେ ।
ଦିହାତ ଆଗକୁ ଯାଏ, ଦିହାତ ପଛକୁ;
କେରେ ଉଠି ପଡ଼େ ରୂପହାତ ଉପରକୁ ।
ପିଲକାଳ କେତେ କଥା ଯାଇଲୁ ପାସୋର,
ମାତ୍ର ପଦା ଛବି ମନେ ରହିଲୁ କିପରି ?
କଳୁନା ନେସରେ ମୁହଁ ଦେଖୁଣ୍ଡ ଅନାଇ,—
ଚରୁଥିଲେ ସରକତା, ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି ଗାଇ ।
ମରିଲୁଣ୍ଡ ଗାଇ ହିଂସା, କ୍ଷୋଧ ବସନ୍ତରେ;
ଡାଆଣୀ ଜାକୁଛି ଆଲେ ହୃଦୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
ସୁଖ-ଆଶା, ସ୍ଵାର୍ଥ-ଚିନ୍ତା ଆଲେ ଧପ ଧପ
ହୃଦ ପଦା ମାଡ଼ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଚପ ଚପ ।
ଲଳସା—ଡାଆଣୀପଦା ବସିଅଛି, ମାଡ଼;
ଅରଲ ବିଷୟ-ବୁଦ୍ଧି, ଗଲ ତର ଛୁଡ଼ି ।
ପୁଣି କି ସରଳ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ପିଲ ପର ?
ଡାଆଣୀ ଆଲୁଆ ଦେଖୁଥିବ ଉତ୍ତି ଉତ୍ତି ।

*ବାଲେଶ୍ୱର ଟାଇନ ଅନୁରଗତ ମର୍ମିକାଣପୁର ଗ୍ରାମର ପଣ୍ଡମ ଦିଗ୍ବୟ ପଢ଼ିଥା ।

ମରୁଭୂମି

ଦେଖିନାହିଁ ମରୁଭୂମି, ଶୁଣିଅଛୁ ନାମ
ଉତ୍ତର ବାଲୁକାରୁଣୀ ଅଗ୍ନିମୟ ଧାମ !
ବିଷ୍ଣୁର ବସିଛି ତହିଁ ଜାଳ ବିଶ୍ଵଷିକା—
ଜୀବନୟାତିନା ମାୟାବିନା ମରୁଭୂମି ।

ପିପାସାରେ ଛଟପଟ ହେଉଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ;
ମାତ୍ର ପିଇବାକୁ ମିଳେନାହିଁ ଚୋପେ ପାଣି ।

ସନ ସନ ବହୁ ଆସେ ତତନ୍ତ୍ର ପବନ
ଉତ୍ତାର ନେବାକୁ ଯେହେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ।

ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ, ଗୁରୁ ନାହିଁ, ଗୁରୁଆଡ଼େ ପଦା;
ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଜମା ଅଛୁ ବାଲ ଗଦା ଗଦା ।

ବେଳେ ବେଳେ ବାଲରୁ ଆୟୁଥାଏ ଉଡ଼ି,
ଧାଇଁ ଆୟୁଅଛୁ କିବା ଗୋଟା ଗୋଟା ହୁଡ଼ି ।

ସେ ଦେଶ ବଣିକମାନେ ଅର୍ଥଲୋକେ ତଡ଼ି,
ବେପାର କରିବାପାଇଁ ଯାନ୍ତି ଉଠ ତଡ଼ି ।

କିଞ୍ଚିତରେ ଯେଉଁ ଦେଶେ ନାହିଁ ଛୁପା ବାରି,
ଉଠିବିନା ସେ ପ୍ଲାନକୁ ହେବ କିଏ ପାରି ?

ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଶୁ ଦିନ ସାତ ଆଠ,
ନ ମଣି କିଞ୍ଚିତ କ୍ଲେଶ ଗୁଲିପାଏ ବାଟ ।

ତନ ଗୁରିକୋଣ ଦୂରେ ଥାଏ ଯେବେ ପାଣି,
କିପରି ଯେ ସେହି ପଶୁ ପାରେ ତାହା ଜାଣି !

ଉଠିବିନା କେଉଁ ଲୋକ ଗୁଲିବ ସେ ବାଟେ,
ଗୁଲିବାର ଥାଉ ଅନାଇଲେ ଗୁରୁ ଫାଟେ ।

ଦେଖିବାକୁ ଯେବେ କେହି ଲୋଡ଼େ ସେହି ମରୁ,
ମୁଁ ତାକୁ ବୋଲୁଛି ଦେଖୁ କଠିନ ମନରୁ ।

ମାରସ ହୃଦୟ ଅଟେ ମରୁମୟ ଦେଶ,
ତୁଳନାରେ ନାହିଁ କିଛି ଇତର ବିଶେଷ ।

କାମ କ୍ଷୋଧ ତୁପୁବାଳ, ଗର୍ବ ରବିକର,
ଲୋଭ ତୁପୁବାୟୁ ବଦୁଅଛୁ ନିରନ୍ତର ।

ନିତ୍ୟ ଦିଦ୍ୟମାନ ଦେଶ ହଂସା ବିଶ୍ଵଷିକା;
ଭୁଲୁଏ ବିବେକା ମନ ଆଶା ମରୁଭୂମି;

ନାହିଁ ପ୍ରେମ ବୃକ୍ଷ ପୁଣି ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ଜଳ;
ମୋହ ବାଲିଗଦା ଧାଉଁଅଛୁ ଅବରଳ ।

ରେମାର୍ଥ ଧନ ପାଇଁ ହେ ଜ୍ଞାନ-ବେପାର,
ଦେଇଁ ଉଠେ ତେବେ ମରୁଭୂମି ହୁଅ ପାର ।

ପିଞ୍ଜର ପଣୀ

ପୋଛିଛୁ ଟେଟିଏ ପଣୀ ବଡ଼ ଦତନରେ,
ତିମ୍ବଟି କାଳରୁ ଧର ଆଣିଅଛୁ ଘରେ ।

ଶାଇବାକୁ ଦେଲ ପୋକଥୋକ ଦୁଧ ରୁଡ଼ା,
ଉଠିଲ ଘେ ଗଜାପର ଦେଲ ଖଣ୍ଡ ଉଡ଼ା ।

ପର ହେଲ ବଡ଼, ଏବେ ପାରେ ଉଡ଼ିବାକୁ
ଶୁବ ମଜବୁତ ପେଟେ ପେଟେ ଶାଇବାକୁ ।

ଦେଖିଲେ ପାଚଲ ଫଳ ଆସେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ;
ଟପଳର ଦେନିଯାଏ ହାତରୁ ହଡ଼ାଇ ।

ମାତ୍ର ଶାଇଲ “ପଡ଼ ବାବା ଆହାରମ !”

ନ ଶୁଣେ ମଣ୍ୟା ଦୁଷ୍ଟ ନିମକହାରମ ।

ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ତାହା ମନରେ କି ଅଛି,
ଉଠିପଟ ସବୁବେଳେ କିପାଇ ହେଉଛି ?

କେହିଁଠାରୁ ଆସିଅଛୁ ସେ ତ ଜାଣେ ନାହିଁ,
ତେବେ ଛିର ହୋଇ ରହୁ ନାହିଁ ସେ କିମାଇ ?

ମଣ୍ୟ ପେ ହିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ସଙ୍କଟ,
ଥରେ ଥରେ ବାହାରକୁ ଲୋଡ଼ିଛି ଥଣ୍ଡ ।

ଦେଲେ ହାତ ବାହାରକୁ ଆଣିବାର ପାଇଁ,
ପଢ଼ ପଢ଼ ଉଡ଼ ବୁଲେ ଧରଦିଏ ନାହିଁ ।

ଆସିବାକୁ ଲେଡ଼ୁ ଅଛି, ନ ଆସେ ବାହାରେ,
ଜାଣିବ ତା ମନକଥା ମୁହିଁ କି ପ୍ରକାରେ ।

ସାବଧାନ, ଆରେ ପଣୀ, ଜଣିଛି ବିରଦ୍ଧ;
କିଞ୍ଚିତ ପାଇଁ ତିଲ ବସିବଟି ମାଡ଼ ।

କୁଳୁ କୁଳୁ ରୁହିଁ ଅଛୁ ବାଡ଼ମୁଳ ଛପି;
ସେଠାରୁ ପଡ଼ିବ ଖାପି ବେକ ଦେବ ବିପି !

ଥରେ ଥରେ ପଡ଼ୁଅଛି ବିଶୁଦ୍ଧର ଶୁର,
ତେଣିକି ନ ଗୁହଁ ଦିଏ ମନକୁ ଭୁଲଇ ।
ବାଉଁଶ ପଞ୍ଜି ମଧ୍ୟେ ରଖିଛି ପକୀର
ବନାଇଛି ଭଲ କାରିଗର ପଞ୍ଜିକୁ ।
ନ ଲୁଗିବ ଖର ଶାର, ନ ଲୁଗିବ ପାଣି;
ଏଥପାଇଁ ଟାଙ୍କ ରଖେ ଭଲ ପ୍ଲାନ ଜାଣି ।
ତାଙ୍କ ରଖେ ଦେଇ ଭଲ ଭଲ ଲୁଗାପଟା,
ଧୂଳ ନ ଲୁଗିବ ଯେହେ, ନ ବସିବ ଘଟା ।
ଏ କି କଥା ଏ କେମନ୍ତ ଦଶିଲ ପିଞ୍ଜର !
ସୁଣ ଲୁଗି ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଯେ ଦଦର ।
ଭଲ ପ୍ଲାନ ଦେଖି ସିନା ରଖିଅଛି ଟାଙ୍କ,
ଆହା ଆହା ପିଞ୍ଜରାଟା ଯିବପରା ଘଙ୍କି ।
ତେତେବେଳେ ଉଡ଼ି ଯିବ ମୋର ପ୍ରିୟ ପକ୍ଷୀ,
କି କି କର ଆଉ ତାକୁ ନ ପାରିବ ରଖି ।
ଭାଙ୍ଗିଯିବ କେଉଁ ଦିନ ଏ ଦେହ ପଞ୍ଜି,
ଉଚ୍ଚିଯିବ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ନ ରଖିବ ଧରି ।
ରଖିଛି ପଞ୍ଜି ଗୋଟି ବଡ଼ ସାବଧାନେ;
ମାତ୍ର ନ ରହିବ ବୁଝିଅଛି ଅନୁମାନେ ।
ଖାଉଅଛି ମିଠା ମିଠା ରସୁଆ ସୁଫଳ;
ତଥାପି ତାହାର ମନ ସବଦା ବିକଳ ।
ଦେଖୁଛୁ ସନ୍ତୋଷ ନାହିଁ କାହିଁ ପକ୍ଷି ମନ,
ସବଦା ତାହାର ମନ ଯେହେ ଉଚାଟନ !
ଆସିଛି ସେ କାହିଁ ପୂଣି ଯିବ କେଉଁଠାକୁ,
ନ ଜାଣେ, ତଥାପି ଯେହେ ଖୋଜୁଛି କାହାକୁ ।
ମନ କରୁଅଛି କେଉଁଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ;
ମାତ୍ରକ ପଞ୍ଜି ମାତ୍ରା ରୁହିପାରୁ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ତାହାର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି ବାମ;
ମୋହେ ପଡ଼ି ଭୁଲି ଯାଉଅଛି ଆମାରମ ।
ନ ରହ ରେ ପକ୍ଷି କ୍ଷଣେ ନାମଧନ ଗୁଡ଼,
ଜଣିଅଛି ତୋତେ କାଳ ସୁରୁପ ବିଶୁଦ୍ଧ ।

ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ

କେ ଗାଇଲ ଆହା ! ଆହା ! ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ନିଶାଅବସାନ କାଳେ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅନ୍ତର୍ଭାବେ,
ସୁର୍ଗୀଯୁ ମଧ୍ୟ ଦେବଭେଦେ ସୁଧା ଜଣି
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ଶୀତଳପବନ ବହୁଅଛି ବାରମ୍ବାର,
ଗଛରୁ କାକର ପଡ଼ୁଅଛି ଖରଖର;
ଉଦେ ହେଲେ ଶୁକରାର, ସଦକର ଗତିସାର
ଧୀରେ ଧୀରେ ଅସ୍ତ୍ର ଯାଉଛନ୍ତି ନିଶାମଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ଅଛୁ ତନ୍ଦ୍ରା, ନିଦ ଧାନ ନାହିଁ ଭଲକର,
ଉଠିବାକୁ ମନ ଦେହ ହେଉଅଛି ଧାର ।
ମନେ ପଡ଼େ କେତେକଥା, ଅନ୍ଧକାରେ ଡଙ୍କା ଯଥା,
ସୁପନ କି ସତ କଥା ଠାର ନାହିଁ ଜାଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ଅନ୍ଧାର ଆଳୁଅ ଦୁହେଁ ଛନ୍ତି ନିଶାମଣି;
ଆୟୁଅଛି ଦିନ, ପାହି ଯାଉଅଛି ନିଶି ।
ତନ୍ଦ୍ରା ଓ ତେତନା ପୁଣି ସଂଶୟ ମୀମାଂସା ଦେନି,
ବୁଜିଛି ନପୁନ ଦେନି, ଅଛି ବୁଦ୍ଧି ମଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ପଞ୍ଚମ ଦୟମ ନିଶାମଣି ଦର ସ୍ଵର,
ସହଜେ ଆୟୁଛି ବହୁ ନିର୍ମଳ ନିର୍ଭର,
ନିଶବଦ ଆକାଶରେ ତେଉ ଆସେ ଥରଥରେ;
ପଡ଼ୁଛି ଉଛୁଳି ପାଟି ପୀଯୁଷର ଶଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?
ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନ୍ତରାଳେ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟମୟ,
ନିଷାନ ବୟସକାଳ ପ୍ରୀତିର ସମୟ;
ଉଦାସ ଉଚାଟ ମନେ, ପ୍ରୀତି ପ୍ରେମ ଅନିଜନେ,
ପ୍ରେମରସେ ତଳତଳ ସୁହାଗି ରମଣୀ ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵାସ ରଗଣୀ ?

ନିଶିଶେଷ ମାଳାକାଶେ ଉନ୍ନତି ଅମ୍ବସନ୍ଧ,
ଅଳସ ଅବଶ ଅଙ୍ଗ, ଉନ୍ନତି କବଶ;
ନିଶିର ଶିଶିରେ ଦେହ ଭଜିଛି; ବାହୁତେ ଗେହ,
ପାଟିପତେ ଦେହକାନ୍ତି ଶୁକତାର ଜଣି ।
କେ ଗାଇଲୁ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵଷ ରଣିଣୀ ?

ଜାବନ ଯାମିନୀ ଆସୁଆଛି ପାହି ପାହି,
ଚେତନା ବସିଛି ମୋହନିଦ୍ଵାରା ଭାଜିଯାଇ;
ଆହା କେ ଏମନ୍ତ କାଳେ, ବ୍ରହ୍ମନାମ ସୁଧା ତାଳେ
ଅଷ୍ଟମ ଅବ୍ୟୟ ସୁଖ ନେବାପାଇଁ କଣି ।
କେ ଗାଇଲୁ ଆହା ଆହା ବିଶ୍ଵଷ ରଣିଣୀ ?

ପାପୀ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ

ଦୁଃଖ ପ୍ରହର ଗତ ହୋଇଛି ଯାମିନୀ;
ସୁତୀର୍ଥ୍ୟ ଅନ୍ତକାରେ ତାଙ୍କିଛି ମେଦମ;
ଜଳେ ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ସବେ ଅଚେତନ;
ସାମାଜ୍ୟ ପତଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ କରିଛି ଶୟନ;
ଦୁଇ ଜଣ ଗୁହଁ ବସି ଅଛନ୍ତି କେବଳ—
ପରମ ଧାର୍ମିକ, ପାପୀ ଦୁରଗୁଣ ଖଳ ।
ପଦ୍ମତ ସମାନ ପୁରୀ ଦୁହିଙ୍କର ତମ୍ଭୁ,
ଅଶ୍ରୁଧୂର ବହୁଅଛି ଦୁହିଙ୍କ ନୟନ ।
ପାପିଲେକ ଗତ ପାପ ଚିନ୍ତା କରି କରି—
ଅଶ୍ରୁଧୂର ବହୁଅଛି ହୃଦୟ ବିଦାର ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାପ ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ,
ବାଜୁଛି ହିଆରେ ଶଷ୍ଠି ବରଣ୍ଣ ଯେସନେ ।
ଆଉ କି ମାଡ଼ିବ ନିଦ ଗଲେ ଶୋଇବାକୁ ?
ଅନୁତାପାନଳ ପୋଡ଼ି ଦେଉଛି ହୃଦକୁ ।
ଧାର୍ମିକ ପାଇଛି ବେଳ କରିବାକୁ ଧାନ;
ନାହିଁ କୋଳାହଳ ସବ ପ୍ରାଣୀ ମିଥୁମାନ,

ବିଶ୍ଵପତି କୃପାଜାନ୍ତି ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,
ଭୁମିରେ ପଡ଼ୁଛି ପ୍ରେମଅଶ୍ରୁ ଦୂରଦୂର ।
ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ହୃଅଇ ଯେବେ ମୃଥୀ-କୋଳାହଳ
ଦୃଢ଼ୀୟ ନାରକ ଭାବ ଦିଶଇ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ।

କବି

କଲ୍ପନା ରଜ୍ୟରେ କବି ତୁମେ ଅଧୀଶ୍ୱର,
ବସିଛ ବିଷ୍ଣ୍ଵାରକର ଅସୀମ ରଜତ;
ସମ୍ମାନ ନିଜୀବ ସବୁ ତୁମର ଆୟୁତ,
ଯାହା ରଜ୍ଞା କରିବାର ତୁମେ ଏକେଶ୍ୱର ।

ଆହେ କବି, ତୁମେ ଗୁରୁଜନ ସମାଜରେ,—
ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ବଜନାତି ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ।
ପଦ୍ମତ ସମାଜ ମାତି ସୁମାତି ବିଶେଷ;
ଅଥର ଆପଣେ ଥାଥ ବହୁତ ଅନ୍ତରେ ।

ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜେ ଏକମାତି ବିଚୁରକ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଭଲ ମନ କରୁଛ ବିଚୁର;
ଦୋଷ ଶୁଣ ଜାଣି ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାର ।
କାହା ସାଧ ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା ଅତିଷ୍ମମ କରେ ?

ଆଶ୍ରୁପ୍ରେ ତୁମର ଚିତ୍ତ ଆହେ ଚିତ୍ତକର !
ବିନୁମାତ କାଳୀ ଯେନ ଚିତ୍ତ କେତେ ରଙ୍ଗ,
ପଟେ ତାଳଦିଅ କିବା ଶୋଘର ଚରଙ୍ଗ;
ଏକରୁପ କରିପାର କେତେ ରୂପାନ୍ତର !

ଦେଖାଉଛ କେତେ ରଙ୍ଗ ଆହେ ନଟକବି !
ନରୁତୁଳ ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, ଯୁବକ, ଯୁବଣ;
ନାଟ୍ୟଶାଳା କାର୍ଯ୍ୟସବୁ ତୁମର ତ କାନ୍ତି;
ତୁମର ତୁଳିରୁ ଜାତ ରଙ୍ଗଭୂମି ଛବି ।

ଆହେ କବି, ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରଧାନ;
ଆପେ ପ୍ରେମେ ଜଳଜଳ, ଜଳାଥ ଅନକୁ,
ତୁମ୍ଭେ ତ ଚହାଇଦିଆ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମକୁ ।
ଆଉ କେ ପ୍ରେମିକ ଅଛୁ ହୁନ୍ତିର ସମାନ ?

ଶାନ୍ତିଦାତା ତୁମ୍ଭେ କବି ଅଣାନ ଉଚେ ।
ବିଦର୍ଘ ହେଉଛି ପ୍ରାଣ ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ,
ରୋଗ ଶୋକ ଭୟ କିମ୍ବା ବିଜ୍ଞେଦର କାଳେ;
ଦୂର ହେବ ତିନ୍ତା, କର କବିକୁ ଉଚେ ।

ସତୀର ପ୍ରେମ

ଜଗତ ସ୍ମୃତି କରି କମଳିଆସନ,
ବସିଛନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗପୁରେ ସାରି ଆତମନ ।
ଏହି କାଳେ ଦୟାବତୀ ଏନ ଦେବକନ୍ୟା
ଆସି କଲେ ତତ୍ତ୍ଵମୁଖ ଉରଣ-ବନ୍ଦନା;
ପୁକ୍ଷାକଲେ, “ଆହେ ଦେବ ଥିଲ ଆଜି କାହିଁ ?”
ଦିନଯାକ ବୈକୁଞ୍ଜରେ କିପୀ ଭେଟ ନାହିଁ ?”
ବୋଇଲେ ବିଧାତା ଶୁଣି, “ଆଗୋ ଦୟାବତୀ,
ସାଇଥିଲୁ କଣବାକୁ ମାନବ ବସନ୍ତ,
ନରକର ଅଛି ଉଦ୍‌ଧର୍ମ ସ୍ଵର୍ଗରଜ୍ୟ-ତଳେ;
କରିବେ ଏଥରେ ବାସ ମାନବ ସକଳେ ।
ପୃଥିବୀ ତାହାର ନାମ, ପ୍ଲାନ ମାହାମ୍ବୟରେ
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନାରକଗୁଣ-ଧର୍ମ ହେବେ ନରେ ।”
ପୁକ୍ଷା କଲେ ଦେବକନ୍ୟା, “ବୋଲୁଣ୍ଟ ଗୋସାଇଁ,
କି କି ବିଧ କରିଛନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ?”
ବୋଇଲେ କମଳାସନ କରି ଏକ ଏକ,
କରିଥିଲେ ପୃଥିବୀରେ ବିଧାନ ଯେତେକ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ଦେବକନ୍ୟା ବିଧ ମୁଖ ରୁହିଁ,
“ନିମ୍ନଲିଙ୍ଗୀୟ ମୁଖ ଏଥରେ ତ ନାହିଁ !
ଦେଖିଛୁ ତ ଆପଣଙ୍କ ବିଧ ଯେତେ କିଛି
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନାରକ ବେନି ଜଡ଼ିବ ହୋଇଛି ।

ନିବେଦନ କରୁଅଛୁଁ, ଅହେ ତତ୍ତ୍ଵମୁଖ,
ମନୁଷ୍ୟ ଭାଗ୍ୟର ଲେଖ ଏକ ସ୍ଵର୍ଗସୁଖ,—
ସମ୍ଭାବ ପବିତ୍ର ପ୍ରେମ-ଜାତ ଅନାଶିଳ
ସ୍ଵର୍ଗ-ସୁଖ ଭୁଞ୍ଗ ଥିବେ ମାନବ ସକଳ ।”
ବୋଇଲେ ବିଧାତା ଶୁଣି ଦେଖାଙ୍କ ବଚନ,
“ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନୂହେ ଏହା ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ;
ତଥାପି ଦେଉଛୁଁ ଲେଖି ମନୁଷ୍ୟ ଭାଗ୍ୟରେ,
ପବିତ୍ର ନ ହେବେ କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସବୁ ନରେ,
ସମ୍ଭାବ ପବିତ୍ର ପ୍ରେମ ନ ପାରିବେ ଜାଣି;
ପୃଥିବୀରେ ହେବେ ସେହି ଲେକେ ଦୁଃଖି ପ୍ରାଣୀ ।”

ରୂପକ ପଣ୍ଡିତ

ତୃତୀୟ ରୂପକ ପଣ୍ଡିତ ଶୁଦ୍ଧକଳେବର,
ମି—ଇ—ତ ମି—ଇ—ତ ଡାକୁଅଛୁଁ ନିରନ୍ତର ।
ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ଖର ଶୀତ,
ଅବିରାମ ଡାକୁ ଅଛୁଁ ମି—ଇ—ତ ମି—ଇ—ତ
ଆକାଶକୁ ରୁହିଁ ରାବ କରେ ଘନ ଘନ,
କାହିଁକି ରଡ଼ିଛି କେ ଜାଣିବ ତାହା ମନ ?
ଶୁଣିଛୁଁ ସେ ରାବ କରେ ଆକାଶକୁ ରୁହିଁ,
ବାରିଦରୁ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପାଇବାର ପାଇଁ ।
ଅନନ୍ତ ଆକାଶବ୍ୟାପୀ କାହିଁ ଜଳଧର,
କାହିଁ ବା ରୂପକ ଶୁଦ୍ଧାଦପି ଶୁଦ୍ଧତର !
ରୂପକ କି ବାରିଦକୁ ଡାକେ ମିତ ମିତ ?
ଏ କଥା ମନରେ ଭାଲ ହେଉଛି ତକିତ ।
ରୂପକ ସହିତ ଜଳଧର ବନ୍ଧୁଭାବ
ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ, ଅଛି ଅସମ୍ଭବ !
ଅସମ୍ଭବ ସତ ମାତ୍ର ଦେଖାରେ ଆସୁଛି,
ମିତ ମିତ କରି ପଣ୍ଡିତ ଜାବନ ଧରୁଛି ।
ଅଧିକ କି ଜଳ ଦିଏ ବାରିଦ ତାହାକୁ,
ଦେଖିବାରେ ଜାଣିବାରେ ନାହିଁ ତ କାହାକୁ !

ଗୋଡ଼ା ଏ ସେ ପାଏ ନାହିଁ ବାରଦ୍ଵା ବାର;
ବହୁତ ଡାକିଲେ ପାଏ ଟୋପା ଦୁଇଗୁରି ।
ଉଥାପି ସବ୍ଦା ଥାଏ ଜଳଦକୁ ରୂପି,
ତାହାବିନା ଆନତାର ମନ ତୃପ୍ତ ନାହିଁ ।
ସାଗର ତଡ଼ାଗ କୃପ ଅଛନ୍ତି ବହୁତ;
ଗୁରୁତକ ଜୀବନ କିନ୍ତୁ କାହିଁ ନୁହେ ତୃପ୍ତ ।
ବାରଦ୍ଵା ବାର ବିନା ନ ରହେ ଜୀବନ,
ସେଥିପାଇଁ ମିତ ମିତ ଡାକେ ଘନ ଘନ ।
ମୋ ପ୍ରାଣନୃତକ ଦେଖୁଅଛି ସେହିପର,
ଆକାଶକୁ ରୂପି ଡାକେ ଦିବସ ଶବସା ।
ନ ଜାଣେ ସନ୍ଧାନ କିଛି, ଡାକୁଛି କାହାକୁ;
ଉଥାପି ନିର୍ବୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ।
ଦୃଥିବନ୍ଦରେ ସୁଖ ନାହିଁ କିଛି ଉଣା;
ରୂପେ ରସେ ଗନେ ଗୁରିଆଡ଼େ ଅଛି ବୁଣା ।
ମୋ ପ୍ରାଣ-ଗୁରୁତକ ନୁହେ କାହିଁରେ ଚୂପଇ;
ପ୍ରାଣମିତ ପ୍ରାଣବନ୍ଦୁ ଡାକେ ଅବରତ ।
କେବେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲି ଆନେ ଧରେ ସୁଖନଗି,
ଦୁଇ ଗୁରିଦିନେ କିନ୍ତୁ ଯାଏ ମନ ଭାଙ୍ଗ ।
ଅକ୍ଷୟ ନିର୍ମଳ ସୁଖ ପାଏ ନାହିଁ କାହିଁ,
ମହାମର୍ତ୍ତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵରେ ଡାକେ ସେଥିପାଇଁ ।
ନିତାନ୍ତ ଅଧିମ ଷୁଦ୍ଧ ଅଟେ ମୋ ଜୀବନ,
ଅନନ୍ତ ଅତୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଜଗତଜୀବନ ।
ତାଙ୍କ କାର୍ତ୍ତି କୁରୁଶାର ନାହିଁ କିଛି ସୀମା,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
ତାହାଙ୍କ ସହିତ ମୋର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ?
ତାଙ୍କବିନା ଆଉ କିଛି ଭଲ ନ ଲାଗୁଛି ।
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଲେ ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ରର ଜୀବନ,
ମହାପ୍ରଭୁ ନାମ ମନେ ପଡ଼େ ଘନଘନ ।
ଆହେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ କୃପାର ସାଗର,
ଶାନ୍ତି-ଜଳେ ଶାନ୍ତ କର ଜୀବନ ମୋହର ।

ଜୀବନ-ନଦୀ

ଆସିଅଛି କାହିଁ ପୁଣି ଯିବ କାହିଁ ସର,
ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ ଆନ ଜାଣିବ କିମ୍ବର ?
ଜନମିବା ଦିନୁ ନାହିଁ ତିଳେକ ବିରମ;
କାଳ-ସାରରକୁ ଧାଉଅଛି ଅବିରମ ।

କେମନ୍ତ କୁଠୀଳ ଗନ୍ଧ, କେମନ୍ତ ଆକାର,
ବେଳେ ଭଲ ଦେଖିଥାନ୍ତି ସରଳ ବେଶର !
ମନର ଗରବେ ବୁଲୁଅଛି ଦିଶି ଦିଶି;
ଅନନ୍ତ ସାଗରେ କିନ୍ତୁ ଯିବ ଦିନେ ମିଶି ।

ଆପଣା ପୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆପେ ହେଉଛି ମୋହିତ;
ପଡ଼ିଲେ ସାଗରେ ତିହା ନ ଥିବ କିମ୍ବିତ ।
ଉତ୍ତପତ୍ତି ପ୍ଲାନେ ଥଲ ପ୍ଲଟିକ ନିର୍ମଳ,
ସହଜେ ବାଳକମତି ସ୍ମରବ ସରଳ,—

ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଥାଏ ଏହାକାଳେ ତାହାକୋଳୁଁ
ମଧ୍ୟର ଅଟୁଟ କଥା କହି କୁଳକୁଳ ।
କିମେ ସେ ଗୁଲିଆ ହେଲା; ସନ୍ଧର ଯୋଗରେ,
ଦୋଷ ଶୁଣି ଲଭି ଥାନ୍ତି ଯାବଣ୍ଟିପୁ ନରେ ।

ଜନ୍ମପ୍ଲାନ୍ତି ବହି ଆସି ଅଛି କିଛି ଦୂର,—
ବାପ କଲେ ତହିଁ ସାପ କୁମୀର ପ୍ରଚୂର ।
ଗଲ ପିଲାକାଳ, ହେଲ ବୟସ ତରୁଣ,
ଛୁଇଁଲ ମନକୁ ହିଂସା ବିଦେଶ ଦାରୁଣ ।

କିଞ୍ଚିତ ଦୂରକୁ ବହି ଆସିବା-ମାସକେ
ଭାସେ ତା ପାଖରେ ପଣି ନ ପାରିଲେ ଲେନେ ।
ଆଶାଢ଼େ ଯୌବନ-ଭର ଉତ୍ସଳ ତରଙ୍ଗ
ଗରବେ ଗମନ କରେ କରି କେତେ ରଙ୍ଗ ।

ଅନୁରୂପ ସଙ୍ଗୀ କେତେ ଭେଟିଲେ ବାଟରେ,
ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସାହ ଯଉବନ-ଗରବରେ ।

—————

ଯେତେକ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁଥିଲେ କୁଳେ
ଅସ୍ତିର, ଚଞ୍ଚଳ, ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନ-ଆକୁଳେ ।
କେତୋରେ କେତେରୁପେ ଭସିଯାଏ କୁଳ,
ବିଟପୀ ହୋଇଲେ କେତେ ପତତ ନିର୍ମଳ !
ମାତ୍ରକ ଯୌବନ କାହା ହେଉ କାହାଣ୍ତି ବିର,
ଛୁଡ଼ିଗଲ ବଢ଼ି ପାଣି, ସ୍ଥୋତ ହେଲ ପୁର ।
ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧ ଚରୁବରମାନେ ଥିଲେ ଖରେ
ବର୍ଷମାନ ପାଦଧୌତ କଲେକ ଭକ୍ତିରେ ।
ଯୌବନକାଳରେ କୁଳ ଘର୍ଜିବାରେ ପଟ୍ଟ;
ମାସ କେହି କେହି ତାଳିଦେଇଯାଏ ପଟ୍ଟ;
କେହି ବା ଅନଷ୍ଟ କରେ ତାଳିଦେଇ ବାର;
ନ କର କେ ଭଲ-ମନ ଗୁଲିଯାଏ ଖାଲି ।
କୁଳକୁ ସମ୍ମାଳ ଧୀରେ କରେ କେ ଗମନ;
ପାଶେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଆନନ୍ଦତ ମନ ।

ଯେମାନେ ପାଶକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ ଉପୁରେ
ଜୀବନ ଶୀତଳ କରୁଛନ୍ତି ପରଶରେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଆଉ ନଦ୍ୟସ୍ତୋତ ବେନି,
ଧାଉଁଛନ୍ତି ଅବରତ ତୁମ୍ଭୁରୁଷ ଦେନି ।

ବେଣୀସଂହାର

(ଶରିଣୀ - କେତାର କାମୋଦ)

କୌରବ ବରଗଣ ସଭମଧ୍ୟରେ,
ବସିଥିଛନ୍ତି ପୁଣି ପଣ୍ଡିତୁମରେ ।
ଏମନ୍ତ କାଳେ ଦୁଃଖାସନ ପାମର
ଦ୍ରୋପଦ୍ମ କେଶ ଧରି ପ୍ରବେଶ ଖର ।

ଶିଶୁ-ସୁକୁମାର ପଞ୍ଚାଳ-ଜେମା
ନାଶ-ଲନ୍ତମ-ଠାଣି ସୁନା-ସୁଷମା,-
ଚହୁଟି ଦିଶୁଅଛି ସେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଭା;
ଚମକ ଯାଉଅଛି ଚଞ୍ଚଳା ଅବା !

ଦିଶର ମୁଖ, ପିଟିବାରୁ କବଣ୍ଣ,
ମାଳ ଜଳରେ ପଢ଼ ଭସିଲ ପର ।
ଧରିଛୁ ଆଖେ ବେଣୀ ସେ ଦୁଃଖାସନ,
କଣ୍ଣ-କରରେ ପଢ଼ିନାଳ ଯେସନ ।

କଳା ମେଦରେ ମୂନ ପ୍ରସତ ତାର ।
ବିଧୁ କୌମୁଦୀ ରହ ଗ୍ରାମିଲ ପର !
କୃଷ୍ଣା ଲବଣ୍ୟ ତେହେ ଦିଶେ ମଳନ;
ଶଶରେ ଶୀଘ୍ରକାନ୍ତି ସତେ ନଳନ !

ବିକଳେ ତିକେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପାଞ୍ଚାଳୀ
ଡାକନ୍ତି, “କାହିଁଅଛ ହେ ବନମାଳ ?
ଦେଖା ଦିଅ ହେ ପ୍ରସେ, ଦୁଃଖର କାଳେ,
ପଡ଼ିଛୁ ମୁଁ କି ଘୋର ବିପଦ-ଜଳେ ।

ଅଗତିଗତି ଆହେ ଗୋଲୋକପତି,
ଉ କଲେ ପରା ତୁମ୍ଭେ ହର ଦୁର୍ଗତି ?
ତେବେ କିପାଇଁ ହରୁ ନାହିଁ ମୋ ଦୁଃଖ ?
କି ଦୋଷ ଦେନି ହେଉଅଛ ବିମୁଖ ?

ପାଣ୍ଡବେ ଚିରକାଳ ତୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରିତ,
କିପାଇଁ ଏବେ କରୁଅଛ ବଞ୍ଚି ?
ଲଲାଟ ଲେଖା ବୋଲି ବୋଲିବ ଅବା !
ତେବେ କିପାଇଁ କଲେ ତୁମ୍ଭକୁ ସେବା ?

ଉକ୍ତବସ୍ତଳ ପ୍ରଭୁ ହେ ଭବଗ୍ରାହି,
ଭସି ପାଉଛନ୍ତି ଦୁଃଖେ, କରନ୍ତୁ ସାହି,
ଉରସା ତୁମ୍ଭ ବିନା ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତ,
ରେଟ ନ ଦିଅ ପଛେ ରଖ ମହତ ।”

ନପୁରୁ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ତହିଁ ପାଞ୍ଚାଳୀ
ଦେଖିଲେ ସଭା ମଧ୍ୟ ନପୁନ ମେଲି;

ବସି ଅଛନ୍ତି ତହିଁ ପଣ୍ଡନନ୍ଦନେ
ମସ୍ତକ ପୋତି ଅଗ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ନପୁନେ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଟ, ବିଦୁର, ଦ୍ରୋଣ, କୌରବଙ୍କରେ
ବସି ଅଛନ୍ତି ତହିଁ ମାରବେ ଧୀରେ ।
ଶତ ଭାଇ ସହିତେ ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନ,
ବ୍ରାହ୍ମେପୁ, ଅଶ୍ଵତ୍ଥାମା ହରଷ ମନ ।

ଓଳଚି ହୋଇ ଗୁରୁଜନ ପପୁରେ,
ପରୁଶିଲେ ଦ୍ରୋପଦୀ କରୁଣସ୍ଵରେ,
“ହେ କୁତ୍ର ଗୁରୁମାନେ, ବୋଲନ୍ତ ମୋତେ
ଧନ୍ତ୍ଵବୋଲି ପଦ କି ଅଛି ଜଗତେ ?

ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଣ ଜଗତେ ଖ୍ୟାତ;
ସେ ବଞ୍ଚି ତୁମେମାନେ ହୋଇଛ ଜାତ;
ଦୟାସେ ଜ୍ୟୋତି ପୁଣି ଗୁଣେ ଗରିଷ୍ଠ
ଲୋକରେ ବୋଲନ୍ତଛ ପୁଣି ଧନ୍ତ୍ଵିଷ୍ଠ ।

ଧାନ୍ତିକ ଜଣେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତ ସବସ;
ପୁଣି ସମସ୍ତେ ହୋଇଅଛ ଏକତ୍ର ।
କହିବ କି ଅଧିକ ମୁଁ ଅବା ନାଶ ?
କହନ୍ତୁ ଭଲ ମୋତେ ହୃଦେ ବିରୂରି ।

ପୂର୍ବେ ଏ କଥା ମୋର ଥିଲ ବିଶାସ—
ଅନ୍ୟାପ୍ୟେ କାହା ପ୍ରତି ବଳ-ପ୍ରକାଶ
କରନ୍ତି ନାହିଁ କେବେ କ୍ଷମିଷ୍ଠଗଣ;
ଏବେ ଦେଖୁଛି ବିପରୀତ ଘଟନ ।

ନୁହଇ ମୁହିଁ କିଛି ସାମାନ୍ୟ ନାଶ !
ନୃପତି କୁଳବଢୁ, ନୃପକୁମାର,
ବର ଜନମା, ବିଧୁବନ୍ଦର ରାଣୀ,—
ଏ କଥା ତୁମେମାନେ ନାହିଁ କି ଜାଣି ?

ତୁମେମାନେ ଶୁଶ୍ରୂର ପିତା ସମାନ !
କରନ୍ତ ରକ୍ଷା ସିନା ମୋ ସନମାନ !
ରକ୍ଷକ ହୋଇ ଯେବେ ହେଲ ରକ୍ଷକ,
ରକ୍ଷା କରିବ ଆଉ କେବଣ ଲୋକ ?

କଳ ହୋଇଛି ସିନା ଭାଇ ଭାଇରେ !
ମୋହର କି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ତହିଁରେ ?
ତେବେ ହେଉଛି କିମ୍ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ଶ୍ରନ ?
ନୁହିଁ କି ମୁହିଁ କୁ ରୁ-ବଧୁ ସମାନ ?

କପଦୁଁ ପାଣକାଶ କ୍ଷମିଷ୍ଠ ନାମ
ବର୍ଯ୍ୟ ହେଲ ମୋତାରେ, କପାଳ ବାମ !
ରକ୍ଷା କରିବା ଆଉ ପରିଷ ପରକୁ
ରଖି ତ ନ ପାରିଲ ନିଜ ଦରକୁ !

ଆଉ କ୍ଷମିଷ୍ଠ କଥା, ମାତ ଜନରେ
କରନ୍ତ ରକ୍ଷା ନାଶ ପ୍ରାଣପଣରେ ।
ପଶୁ ପଶୀରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଶୁର,
ତହିଁ ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ଦେଖେ ବେଶର !

ହି ହି ବୋଲୁଛି ଏତେ କାହା ପାଶରେ ?
କେ ଅଛି ଏମନ୍ତ ଯେ ଶୁଣିବ ଥିର ?
ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନ ଅନ୍ତରେ ସଫେ ପାଳିତ;
ବୋଲନେ ସତ୍ୟ ଅନ୍ତୁ ହେବେ ବଞ୍ଚିତ ।

ଅଥବା ଯାଉ ପଛେ ମୋର ଜୀବନ,—
ମାନ ଗଲେ ସେଥିରେ କି ହୁଯେଜନ ?
ବଞ୍ଚ ଥାଉନ୍ତ ଗୁରୁଜନେ ମୋର,
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଯାହାଙ୍କ ହୋଇବାକୁ ଉଦର ।

ବୋଲିବ ଅବା ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନ ପଣରେ
ଜଣି ଆଣିଛି ମୋ ତ ଦାସୀପଣରେ;
ତେଣୁ କରିବ ଯଥା ଇଚ୍ଛା ବେଶର,
ମାସ ବୋଲନ୍ତ ମନେ କର ବିରୂରି ।

କପଟପାଶା ଖେଳେ ଧନ୍ତଙ୍କ ସୁତେ,
ଆଗେ ହାରିଲେ ଅବା ହାରିଲେ ମୋତେ ?
ଆଗେ ଆପଣେ ଯେବେ ଥାଆନ୍ତି ହାରି,
ତେବେ ହାରିଲେ ମୋତେ ଆଉ କିପରି ?

ସେ ହାର କଣା କୁହେ ସୁକ୍ଷିପଜତ,
ଏଥକୁ ହୋଇପାରେ ମୁହିଁ ମୁକତ ।
ନ ହୃଦ ହେଲ ଦାସୀ କୁରୁକୁଳରେ,
ବିଧ କ ଅପମାନ ସତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ?

ଶିଶୁର ଧୃତରସ୍ତୁ ଆପେ ବଇରି !
ସରଗଲଣି ସ୍ଵାମୀମାନଙ୍କ ଶିରା !
ଆନେ ଖାଆନ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନର ଅନ୍ତ,
କାହାଗେ ବୃଥା କରୁଅଛୁ ରୋଦନ ?

ହେ ପୁରୁଷିର, ପରା ପାଳୁଛ ଧନ୍ତ' ?
କଣା ଗଲଣି ତୁମ୍ହ ଧନ୍ତ'ର କର୍ମ ।
କରୁଥାଉଛୁ ସତ୍ୟ ଧନ୍ତ'-ବେଶର;
ତୁମ୍ହ ଧନ୍ତ'କୁ ଯୋର ଶତେ ଜୁହାର ।"

ବୋଇଲେ କୃଷ୍ଣା ପୁଣି ମହାନ୍ଦୋଧରେ,
ମୁକୁଳା କେଣ-ଚୁକ୍କ ଧର ହସ୍ତରେ,
“ଶୁଣୁ ସ୍ଵର୍ଗିତ ଦେବତାଗଣ,
ଷଷ୍ଠୀ ସମାଜରେ କରୁଛୁ ପଣ—

ଦୁଃଶାସନକୁ ବିଧ ମୋ ସ୍ଵାମିର
ଦେନ ଆସିବ ପେବେ ତାର ରୁଧର,
ସେ ରଙ୍ଗେ କଣ୍ଠି ମୁଁ ବେଣୀ ସଫତ ।
ନନ୍ଦୁବା ରହିଲୁ ମୋ ବେଣୀ ମୁକତ ।"

ନୀରବ ପ୍ରେମ

(କେଦାର କାମୋଡ଼)

ଫୁଟିଛି ବନେ ବନ-ମାଳଣ୍ଠା ଯେତେ,
ମାଧ୍ୟମ, କୁରୁବେଳା, ମଲିକା କେତେ,
ଗଣଶିଉଳୀ, ଗନ୍ଧବଜ, ପାଟଳ,
ଜଳେ ଜଳଜ, କୁମୁଦିମା, ଶିଉଳ ।

କାହା ମୁଖକୁ ରୁହିଁ କାହା ପ୍ରେମରେ
ମୋହିତ କରି ବନ ସୌରଭ ଭରେ,
ଗରବେ ପୁଣି ଦୋକୁଛନ୍ତି ପବନେ
ମରବ ପ୍ରେମଭରେ ଆପଣା ମନେ ।

ମରବେ ଅସ୍ତ୍ର ଯାଏ ମରୁଚିମାଳୀ;
ମରବେ ମାଡ଼େ ଲୀନ ବିହଗ ଆଳ;
ମରବେ ମାଡ଼ ଆସୁଅଛି ଅନାର;
ନିଶି ମରବେ ଆଜ୍ଞା ପାଲେ କାହାର ?

କରନ୍ତି ଝଲମଳ ତାରକା ନରେ ;
ବିଧୁକରଣେ ରକା ରଜନ ଶୋଭେ ;
ବିଦ୍ରାର ଘୋନ୍ଧୟକୁ ନଳ ଆକାଶ
ମରବ ପ୍ରେମେ କରେ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ।

ଟେକିଛି ଅଭ୍ରଭେଦ ମସିକ ଶିର,
ମଣିତ ଲତା ବୃଷ୍ଟ ଅପୂର୍ବ ଶିଶ୍ର,
ଲମ୍ବିଛି ଶଶରରେ ନିର୍ଝର-ହାର
ମରବେ ପ୍ରେମ ଆଜ୍ଞା ପାଳି କାହି'ର !

ବୋଲ ଗୋ ଉଷେ ମୋତେ ବୋଲ ସ୍ଵରୂପ,
କାହିଁ ପାଇଲ ଏହି ଅରୁପ ରୂପ ଗୋ ?
ମଣିଛ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ
ମରବେ ପ୍ରେମେ ରୁହିଁ କାହା ମୁଖକୁ ଗୋ ?

— — —

ଅତୁଣ୍ୟ ପ୍ରାଣଦାୟୀ ଯଥା ସମୀର
ମାରବେ ବହେ ପ୍ରେମ ସାଗର-ମାର ଯେ ।
ମାରବେ ଶୁଣେୟ ଗ୍ରହଗଣ-ପ୍ରକାଶ !
ମାରବେ ସୃଷ୍ଟି ହିତ ମାରବେ ନାଶ ଯେ ।

ଯୋଷେପାଇନ

ନେପୋଲିୟୁନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ବାରେନ୍ କେଣ୍ଣ,
ରୁଷିଆ, ଇଟାଲି, ଫ୍ରେନ,
ପର୍ଫାଲ, ଜମ୍ମେନ—
ଇପୁରୋପ ସବ ଦେଶ ଛନ୍ତି ଜୟ କର ।
ନେପୋଲିୟୁନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ବାରେନ୍, କେଣ୍ଣ ।

ଇପୁରୋପେ ବାର କେହି ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ବଳ;
କର ଯୋଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ;
ଧନ, ମାନ, ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ
ମାନବ ବାଞ୍ଚି ତ ନିତ୍ୟ
ଆପଣାର ବାହୁବଳେ ଛନ୍ତି ଠୁଳକର
ନେପୋଲିୟୁନ ବୋନାପାର୍ଟ ବାରେନ୍ କେଣ୍ଣ ।

କି ଥିଲେ କି ହୋଇଛନ୍ତି ନିଜ ବାହୁବଳେ
ସାମାନ୍ୟ ସେନିକ, ମାନ୍ୟ ଅବମାନଣ୍ୟକେ !
କଣ୍ଠକା ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା,—
ଆଜି ସେହି ମହାରାଜା
ବସିଛନ୍ତି ସିଂହାସନେ ରାଜଛବି ଧରି;
ନେପୋଲିୟୁନ ବୋନାପାର୍ଟ ବାରେନ୍ କେଣ୍଱ରୀ ।

ମାନବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କାହିଁ ହୋଇଛି ତୃପତ ?
ଲଭ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଲାଷ ବୁଝି ଅବରତ
ସେନ୍ୟବଳ, ସିଂହାସନ
କାହିଁ ତୃପ୍ତ ନାହିଁ ମନ;
ଭାକ୍ତିଛନ୍ତି ମନମଧ୍ୟ ଦିବସ ଶବ୍ଦା
ନେପୋଲିୟୁନ ବୋନାପାର୍ଟ ବାରେନ୍ କେଣ୍ଣ ।

‘ନାହିଁ ମୋର ରାଜବଂଶ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁପଣ,
କପର ଗଣିବେ ମୋତେ ରାଜବଂଶୀଗଣ ?’
ଉପାୟ ରଜାର ଦାସ,
ଦେବ ସେ କାହିଁ ନିରାଶ
ଉଦ୍‌ଦେୟାଗକୁ ସଫଳତା ଥାଏ ଅନୁସର ।
ମହୋଦେଖାଗୀ ନେପୋଲିୟୁନ ବାରେନ୍ କେଣ୍ଣ ।

ସହଜେ ମାନବ ଜାତି ଆୟୁଷୁଖେ ରତ
ଲେଉନ୍ତ ଗୌରବ ଧନ ମାନ ଅବରତ;
ଅଭିଲାଷୀ ସ୍ଵର୍ଗପର—
ନ ବୁଝେ ସେ ଆୟୁପର
ପ୍ରଣୟ ମିଥିତା ତ୍ୟକେ ଭୁଲ ବୟସପର;
ସାକ୍ଷୀ ଯଥା ନେପୋଲିୟୁନ ବାରେନ୍ କେଣ୍ଣ ।

ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେପିନା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ,
ନେପୋଲିୟୁନ ଅଙ୍ଗଳକ୍ଷ୍ମୀ ରାଜରାଜେଣ୍ଣୀ,—
ପତି ଗତି, ପତି ମୁକ୍ତି,
ସବସ୍ତୁ ଦେବବା ପତି,—
ସେବିଥାନ୍ତ ପତିପଦ ଯେତାନେ କିଙ୍କରୀ ।
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେପିନା ରାଜରାଜେଣ୍ଣୀ ।

ଧନରହ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ରଣ୍ଟାରେ;
ମାନମାୟା ବରଣୀୟା ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ;
ଫରସୀର ପାଟରଣୀ
ପୁଜମୟା ଠାକୁରଣୀ,
ଧରଣୀରେ କେ ରମଣୀ ଅଛି ତାଙ୍କସର ?
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେପିନା ରାଜରାଜେଣ୍ଣୀ ।

ଚିରକାଳ ସମାନରେ ଯାଇଛି କାହାର ?
ଆଜି ମହାରାଜା, କାଳ ଦାଣ୍ଡର ଭିକ୍ଷାରୀ ।
ସାକ୍ଷୀ ତହିଁ ଯୋଷେପିନା,
କାହିଁ ରାଣୀ କାହିଁ ମନା;
କେବା ସୁଖୀ କେବା ଦୁଖୀ ଅଛି ତାଙ୍କ ସର ?
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେପିନା ରାଜରାଜେଣ୍ଣୀ ।

ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗତର ଦୂରେ ଅନକାର,
ପଢି ରମଣୀର ସଦ୍ସୁଖ-ମୁକାଧାର
ସେହି ତତ୍ତ୍ଵରେ ପ୍ରେମଦିନା
ନାଶ-ପ୍ରାଣ ବିଡିମନା,
ଦେଶୁନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ଅନକାର ପର
ପଢିବୁତା ଯୋଷେପିନା ରଜରାଜେଶ୍ଵର ।

ବୋଇଲୁ ବାରତା ଆସି ଦୂର ଗୁପତରେ,—
ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଆଉ ନାହିଁ ତାଙ୍କଠାରେ,
ଅଧ୍ୱରୀ ପ୍ରାଣ ରଜନକନ୍ୟା,
ହେବେ ପରସୀରେ ଧନ୍ୟା ।

ଶୁଣିଲେ ଦାରୁଶବାର୍ତ୍ତା ବଜୁନାଦ ପର
ପଢିବୁତା ଯୋଷେପିନା ରଜରାଜେଶ୍ଵର ।

ଆଗଷ୍ଟା ମେରିଆ ହେବେ ପରସୀରେ ରଣୀ
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖୀ ଶୁଣାଯାଏ ଏହି ବାଣୀ;
ଆପଣାର ସଦନାଶ
ଲୋକ ନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ;
କେଜାଣି କେଜାଣି ଏଠା ହେବ ଉଡ଼ା କଥା,—
ଘରୁଛନ୍ତି ଯୋଷେପିନା ବସି ପୋତି ମଥା ।

ନିଶ୍ଚିପ୍ନ୍ନ ନିଶ୍ଚିପ୍ନ୍ନ ଏଠା ଅସତ୍ୟ ବଚନ,
ଜୀବନସଦ୍ୟ ମୋତେ କରିବେ ବର୍ଜନ !

ସଲିକୁଁ ଅନଳ ଜାତ;
ଦିନା ମେଘେ ବଜ୍ରାଦାତ,
ଦିବସରେ ଦିବାକର ଅସ୍ତ୍ରପିବ ସତେ,
ନ କରନ୍ତି ଯୋଷେପିନା ମନରେ ପରତେ ।

ନେପୋଳିଯୁନ୍ ମୁଖ ଦେଖି ଭୁଲନ୍ତ ଜଗତ,
ମଣନ୍ତ୍ର ସୁର୍ଗୀୟସୁଖ କବା ହସ୍ତଗତ ।

ମଧୁର ମଧୁର ହସ
ପଢିମୁଖ ତାମରସ
ସତେ କି ସେ ମୁଖରନ୍ତ ହେବ ସ୍ଵପ୍ନପର—
ଘରୁଛନ୍ତି ପଢିବୁତା ରଜରାଜେଶ୍ଵର ।

କଳୁନା ପଟରେ ସୁଖ ତିଥି ଥାନ୍ତି ନରେ,
ନ ଘଳନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଥରେ;
ତୁମେ ଘଳ ବା ନ ଘଳ,
ଯିବ ନାହିଁ ତରକାଳ
ସମାନରେ ନିଶ୍ଚେ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିବ ନିକର;
ଅବଶ୍ୟ ଦଢ଼ିବ ଯାହା ଥିବ ଦଢ଼ିବାର ।

ମନରୁ ହୋଇଛି ଦୂର ସକଳ ସନ୍ଦେହ,
ଆଗଷ୍ଟା ମେରାକୁ ସ୍ଵାମୀ କରିବେ ବିବାହ ।

ଶୋକରେ ବ୍ୟାକୁଳ ମନ,
ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ଵିନୟୁନ;
କେତେବେଳେ ଭାଲ ଭାଲ ଗାଲେ ହାତ ଦେଇ
ପଢ଼ଗଲେ ଭୂମିତଳେ ପାଠ ମହାଦେଶ ।

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଣି ଆଲ୍ମାରିରୁ କାଢି
ମନ ଭୁଲଇବାପାଇଁ ପଢ଼ିଲେ ଦିଧାଡ଼ି ।

ପୁଷ୍ଟବେଳେ ସବୁ ସୁଖ,
ଦୋର ଦୁଃଖେ କି ପୁସ୍ତକ ?
ନ ଦୁଃଖ ମନୁ ତିଳେ ଯୋର ଅନକାର,
ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ରଖିଦେଲେ ପୁନଦ୍ଵାର ।

ଆଠ, ନଅ, ଦଶ, ଏଗାରଟା ଗଲୁ ବାଜି,
କିପାଇଁ ବିଳମ୍ବ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ କଲେ ଆଜି ?

ବସିଛନ୍ତି ବାଟ ରୁହିଁ
ସ୍ଵାମୀକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ,
କିଞ୍ଚିତ ଶବଦ ମାତ୍ର ହେଲେ କାହୁଁ ବାଡ଼େ,
ଚକିତ ନପୁନେ ଦେଖା ରୁହାନ୍ତି ସେ ଆଡ଼େ ।

ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ପାଶେ ଉତ୍ତର ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର,
ହୃଦୟରୁ ହେଲ ସଦ୍ବୀପ ସନ୍ନାପ ଅନ୍ତର ।

ସେହି ହସ ସେହି କଥା,
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ମନେ ବ୍ୟଥା;

ବସାଇଲେ ପଲକରେ ସ୍ଵାମୀ ହାତ ଧରି
ପତିବୃତା ଯୋଷେପିନା ରଜରାଜେଶ୍ଵର ।

ଦୁହନ୍ତି ଯେ ପତିବୃତା ସ୍ଵାର୍ଥପରମ୍ପରା,
କିପାଇଁ ମଣିବେ ସ୍ଵାମୀମୁଖରେ ଯଦ୍ରଣା ?
ପଡ଼େ ପଛେ ମୁହଁ ଦୁଃଖେ,
ସ୍ଵାମୀ ତ ରହିବେ ସୁଖେ,
ସ୍ଵାମୀ ପାଇଁ କରିପାରେ ପ୍ରାଣ ବିସଜନ,
କିପାଇଁ ହେବି ସ୍ଵାମୀମୁଖେ ବ୍ୟାକୁଳିତ ମନ ।

ମାତ୍ର ନେପୋଲିଯୁନ୍ ଏହା ନ ପାରିଲେ ସହ;
ଜ୍ଞଳନ୍ତ ଅନଳ ହୃଦ ପକାଉଛି ଦହ ।
ଶତ ଶତ ତୋପ ନାଦେ
ବୁଲୁଥାନ୍ତ ଅସ୍ତମାଦେ,
ଆଜି ସନ୍ତାପରେ ଘାଣି ହେଉଅଛି ମନ;
ପିଲ୍ ପର ଉକାପାଡ଼ି କଲେ ଯେ ଗୋଦନ ।

ମୁଖ ପୋଛିଦେଇ ରାଣୀ ବୋଇଲେ କୋମଳେ,
“କିପାଇଁ କିପାଇଁ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ କାନ୍ଦୁଛ ବିକଳେ ?
କାନ୍ଦ ନାହିଁ ମୋହ ପାଇଁ,
ମୋର ମନେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ,
ତୁମ୍ ସୁଖେ ମୁହଁ ସୁଖୀ ଜାଣିବ ନିକର;
ମୋହ ପାଇଁ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ନ ହୁଅ କାତର ।”

ବୋଇଲେ ଯେ ନେପୋଲିଯୁନ୍ ପାଇଶ ସାହସ,
“ପ୍ରିୟେ ! ଦେବି ! ଯୋଷି । ମୁହଁ ଅଧିମ ରକ୍ଷଷ,
ମାତ୍ର, ମୁଢ଼, ସ୍ଵାର୍ଥପର,
ଦସ୍ୟ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ବନ୍ଦର;
ତୁମ୍ ପ୍ରୀତି ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି କଲି ନାହିଁ ଚିନ୍ତା;
ଏଥୁଁ ବଳ ଅଧିକ କି ଅଛି ଟି ମରତା ?”

ବୋଇଲେ ଯେ ଯୋଷେପିନା, “ମୁଁ ତ କାନ୍ଦୁନାହିଁ,
ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ତୁମ୍ହେ କିପାଇଁ କାନ୍ଦ ମୋହ ପାଇଁ
ଅସନ୍ତ ଆଗସ୍ତ୍ୟମେର
କିପାଇଁ କରୁଛନ୍ତି ଦେର ?
ରୁପୀ ଦେବି ତାଙ୍କ ହାତେ ରଜ୍ୟ ପ୍ରାଣପତି,
କରନ୍ତୁ ସୁଖରେ ଘର ସେହି ଭଗ୍ୟବନ୍ତା ।”

“ନା ନା ସଂତ୍ତା, ତୁମ୍ହେ ଦେବ, ମୁଁ ଅଟେ ବବର,
ନ କାନ୍ଦବ ତୁମ୍ହେ, କାନ୍ଦବ, ମୁଁ ନିରନ୍ତର;
ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହା ମନ,
ସେ କି କରିବ ଗୋଦନ ?
ହରାଇ ଅନନ୍ତ୍ୟ ସୁଖ, ହେବ କି ଦୁଃଖିତ ?
ହୁଅନ୍ତି ଯେ ସ୍ଵାର୍ଥପରେ ସଦା ବ୍ୟାକୁଳିତ ।”

ପାହିଗଲୁ ରାତି, ଉଦେ ମାର୍ତ୍ତିଣ୍ଡି ଗଗନେ;
ବଢ଼ିଲୁ ଅନାର କିନ୍ତୁ ନେପୋଲିଯୁନ୍ ମନେ ।
ନମ୍ବନ ପିତୁଳୀ ଶୁଦ୍ଧ
ଯାଉଛନ୍ତି ନାବେ ଚଢ଼ି;
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ପ୍ରାଣଧକା ସହରଣ
ଯାଉଛନ୍ତି ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧିକର ।

ସ୍ଵାମୀ ପାଇଁ ସ୍ଵାମୀ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଯୋଷେପିନା,
ତେଜିଲେ ସମ୍ପଦି ସବୁ ବିଲାସ ବାସନା ।
ବୋଇତ ସାଗରେ ଭସି
ଗଲୁ ଦେନ ରୂପ ରାଣି;
ଫରୁଣୀ ଗଗନ ତାର ହେଲ ଅସ୍ତମିତ;
ଇତିହାସେ ସଂଖ କଥା ରହିଲ ଚିଷତ ।

ତାରା ବାଣୀ

ବିଶ୍ୟାତ କମଳମୀର ଦୁର୍ଗ ସମୀପରେ
ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଏକ ଶୋଭେ ମନୋହରେ ।
କେତେବେଳେ ତର ଦୂଷେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ
ବାଟୋଇମାନଙ୍କୁ ଏହା ଦେଇଛି ପ୍ରମାଣ ।
ଶୁଭ୍ରଅଛୁ ଦିନରରୁ ଯେହେ ଭୁତବାଣୀ,
ସଞ୍ଜର-ବରଜ-କଣ୍ଠି ଅପୂର୍ବ କାହାଣୀ ।
ପ୍ରେମିକ ଦମ୍ପତ୍ତି କଣ୍ଠି-କଳାପ ବିଶେଷ,
ପୃଥ୍ବୀରଜ-ତାରବାହି-ଭସ୍ତୁ-ଅବଶେଷ ।
ହେଲଣି ତିନିଶ ବର୍ଷ ଆଜକୁ ଅଣ୍ଟଇ,
ତଥାପି ପଥ୍କ ଗଣେ କରୁଛି ତକିତ ।
ଦେହ ତେଜି ଯାନ୍ତି ସତ୍ୟ କଣ୍ଠିମନ୍ତ୍ର ନରେ,
ମାତ୍ର ନାମ ଲେଖାଥାଏ ଉଚ୍ଚାଳ ଅଷ୍ଟରେ ।
ଶୋଲକିଙ୍କଣ୍ଠରୁ ଜାତ ରାଧି ସୁରତନ,
ଧର୍ମବାର କର୍ମବାର ବେଦୋର ରାଜନ ।
ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ପ୍ଲାନେ ସଫ୍ଯୋଦଶ ଶତାବୀରେ
ବଜର ସପ୍ତାପି ଥିଲେ ପୂର୍ବ ଦଶ ଶାରେ;
ଅସୀମ ସମ୍ମନ ପୁଣି ପ୍ରକାଶି ବୀରଭ,
ରୂପଶ ବରଷ କଲେ ସେଠାରେ ବଜର ।
ତରକାଳ ଯାଏ ନାହିଁ ସମାନେ କାହାରି;
ଯିବେ କି ଶୋଲଙ୍କ ଦଶ ତହିଁରୁ ବାହାରି ?
ଜିରୀଷୁ ଆପ୍ରାନ୍ତେ ଆସି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ ପଡ଼ି,
ସୁରତନ ନୃପତିଙ୍କୁ ତହିଁ ଦେଲେ ତଢ଼ି ।
ନ ଥିଲେ ଅଷ୍ଟମ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସରବର,
ଦୁଇ ପକ୍ଷୁ ଦଟିଥିଲ ବିଷମ ସମର ।
ମିଛ କଥା ପୌରୁଷର କାହିଁ କିଛି ଫଳ ?
ଜୟୀ ହେଲେ ଆପ୍ରାନ୍ତ ପାଇ ଦେବ ବଳ ।
ପଳାଇଲେ ପ୍ରାଣ ଦେନ ରାଧି ସୁରତନ,
ତ୍ୟାଗକର ପିତୃରଜ୍ୟ ପିତୃସିଂହାସନ ।
ଆରବଜ୍ଞା ଗିରି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ନରପତି
ବେଦୋର ନାମକ ପ୍ଲାନେ କଲେ ଯେ ବସନ୍ତ ।

ରଜବଣ ସରେବରେ କମଳକଳିକା —
ଜନମିଲେ ତାରବାହି ନୃପତିବାନିକା ।
ଶୈଶବରେ ଦେବ ତ୍ୟାଗ କରନେ ଜନମ,
ଜନକ କୋଳରେ ଥାର ବଢ଼ିଲେ ନନ୍ଦମା ।
ସୁଭବରେ ପିଲମନ ବଞ୍ଚି କୁତୁହଳୀ;
ଏହା ତାହା ଜାଣିବାକୁ କରୁଥାନ୍ତି ଅଳି ।
ପିତାମୁଖ ଶୁଣି ତାର କଥା ସମୁଦାୟ,
ଦ୍ୱାମେ ତନ୍ମାଣୀଳ ହେଲ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟ ।
ଶୁଣି ଦ୍ଵାରା ପୂର୍ବ ଗତ-ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ-ମହିମା
ତାର ମୁଖେ ଶୋଭପାଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତମା ।
ପରୁରନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ କନ୍ୟା ଅଉମାନେ
ପରାସ୍ତ ନ ହେଲେ କେଉଁ ଯୋଗେ ଆପ୍ରାନ୍ତାନେ ?
ଶୁଣି ପିତା ମୁଖୁ ସବୁ କଥା ପୂର୍ବାପର
ତାରବାହି ହେଲେ ମନ ମନ୍ତ୍ରରେ କାତର;
ବିଶୁରିଲେ, “ହୋଇଥାନ୍ତି ଯଦି ମୁଁ କୁମର
ପଶକା କରନ୍ତି ବେଳେ ଶକ୍ତି ପଠାଣର ।
ନ ହେଲେ ସକ୍ଷମ କଣ୍ଠଗୌରବ ରଷଣେ;
ଧକ ମୋ ଅବଳି କନ୍ୟା ଜନମ ରହଣେ ।”
ବଢ଼ିଲା ବୟସ ତାଙ୍କ, ଘଲଲେ କୁମାଶ,
ଉଦ୍ଧାରିବେ କଣ୍ଠକଣ୍ଠି ବଧ ପିତୃବୈଶା ।
କରନ୍ତି ସବଦା ଗୃହ ମଧ୍ୟେ ବିଚରଣ
ପୁରୁଷ ବେଶକୁ ତାର କରଣ ଧାରଣ ।
ପିତାଙ୍କର ହୃଦ ଦେଖି ସନ୍ନୋଷ ବିଶେଷ
କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା-କନ୍ୟା ବାଳକର ବେଶ ।
କେବଳ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବେଶକୁ ଧାରଣ,
କରନ୍ତି ବ୍ୟାପ୍ତାମ ପୁଣି ଅଣ୍ୟ ଆଗେହଣ ।
ବଢ଼ିଲେ ଦିନକୁ ଦିନ ଯେହେ କମଳମା
ଅଲୋକିକ ଦେହ-କାନ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିମା ।
ଅହ ରୁଳନାରେ ଅଣ୍ଟାଗେହଣେ ନିପୁଣ,—
ତାରଠାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲ ସବ୍ରାନ୍ତ
ବ୍ୟାପ୍ତାମରକ୍ତାରେ ହେଲ ଅଙ୍ଗ ସୁଗଠି;
କୌଣ୍ଠଳେ ଯେସନେ ଚିତ୍ପଟରେ ଚିତ୍ତି ।

କଟି ଚରବାଘ, ପୃଷ୍ଠ ଭୁଣୀରେ ଶୋଉଛି ।
 ସମସ୍ତ ଉଷ୍ଣୀଷେ ମୁକ୍ତା-ଲାରକ-ଖଚିତ ।
 ଚଉଦ ବର୍ଷୀଦ୍ୱା ବାଳା ସୈନିକ ବେଶରେ
 ଅଣ୍ଟ ଆରୋହଣ କରି ଭୁମନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଭାଲନ୍ତ,
 ବିଶାଳ ବାହିମା ମଧ୍ୟେ ହେବେ ସେନାପତି ।
 ଘଜା ରାୟସୁରତନ ବେଦୋର ପ୍ରାସାଦେ ।
 ବାସ କରୁଥିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
 ତଥାପି କ୍ଷଣକପାଇଁ ନ ଥିଲେ ପାସୋର
 ଜନ୍ମଭୂମି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗଭୂମି ସର ।
 ମନ ମଧ୍ୟେ କରୁଥାନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ଶଷ୍ଟୁରକ୍ତେ କରିବାକୁ ପିତୃ-ତରପଣ ।
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦିନେ ମନେ ରାୟ ସୁରତନ
 କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ବୈର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ।
 ତେତେବେଳେ ତାରବାହି ଶୋଡ଼ଣୀ ନିଶାନା,
 ଅସି ରୂଳନରେ ରଣକାର୍ଯ୍ୟ ସୁପ୍ରକଳା ।
 ସାଜିଲେ ବାହିମା, ହେଲା ସ୍ଵର ଆୟୋଜନ,
 ହେଲେ ଆପେ ସେନାପତି ରାୟସୁରତନ;
 କଟିଛଟେ ବାନ୍ଧ ପୁଣ୍ୟମୟ ଚରବାଘ,
 ବାହାରିଲେ ଜଣ୍ମଦେବ ଚରଣେ ଜୁହାରି;
 ଶଷ୍ଟୁ ସୈନ୍ୟଠାରୁ ନିଜ ସୈନ୍ୟ ଅଳ୍ପତର,
 ମାତ୍ର ଯାତା କଲେ କରି ସାହସେ ନିର୍ଭର;
 ବକ୍ରମୁଣ୍ଡି କରି ହାତେ ଧର ଚରବାଘ,
 ବୋଇଲେ ସୈନ୍ୟକୁ ରୁହିଁ ଗମ୍ଭୀରେ ହୁକାରି,
 “ଶୁଣ ବେଦୋରର ବାଜାଣ୍ଟି ସୈନ୍ୟଗଣ,
 ଶୁଣ୍ଠ ବିଶ୍ଵାସୀ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ବରଗଣ;
 ଆସନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଆସ ସାକ୍ଷାତକୁ
 ସାକ୍ଷୀ କରି ଆରବଜ୍ଜି ତିରି ଶିଖରକୁ ।
 ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ରୁହିଁ ସୁମାଳ ଗଗନ
 ଉଦ୍ଧାରୁବୁଁ ଦେଶ କିମ୍ବା ତେଜିବୁଁ ଜୀବନ ।”
 ମହାରପୁକର ଶବେ କମ୍ପିଲ ମେଦିମା
 “ପାଳିବୁଁ ରାଜାଙ୍କ ସଦେ” ବୋଇଲେ ବାହିମା ।

ଏହିକାଳେ ଦେଖି ସଦେ ହେଲେ ଆଚମ୍ପିତ,—
 ଯୁବା ଏକ ହୋଇ ରଣସଜ୍ଜରେ ସଜ୍ଜିତ,
 ଚତିଛନ୍ତି ନୃତ୍ୟକାଣ୍ଡ ରଣ ଅଣ୍ଟପରେ,
 ସୈନ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ ଆସୁଛନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ।
 ଲବଣ୍ୟ ଦଶୁତ୍ର ଯେହେ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତିମା,
 ବଦନେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁତମା,
 ଅପାମାନ୍ୟ ତେଜିସ୍ତା ଯେହେ ବିଶ୍ଵାନିତ,
 ନିଯନ୍ତ୍ରନ ପୁଗନ୍ତ ଅଗ୍ନି, ଚାଲୁକ୍ତା ଚାଲୁତି ।
 ସହସା ବୋଇଲେ ଉକେ ସକଳ ବାହିମା,
 “ଜୟ ଜୟ ତାରବାହି ନୃତ୍ୟନନ୍ଦମା ।”
 ସୁରତନ ନ ଜାଣନ୍ତ ତାର ଅଭିପ୍ରାୟ,
 ସହସା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ହେଲେ ଜଡ଼ ପ୍ରାୟ;
 ତଥାପି ପୁତ୍ରନିକା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଉପର
 ନିର୍ମିମେଷ ନେବେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ତାର ଶୋଘ୍ର ।
 ଜଣାଇଲେ ତାରବାହି ପିତାଙ୍କ ପଯୁରେ
 ଉକେରେ ଅଥର ଶାଶ୍ଵତ ବିନନ୍ଦିତ ସ୍ଵରେ ।
 “ହେ ପିତଃ, ଶୁଣିବା ହେଉ ମୋର ନିବେଦନ,
 ଦିନେମାତ୍ର ଯେ ଖାଇଛୁ ବେଦୋର ରଜାନ୍ତ,
 ଆଜି ସେ ବାହାରିଥୁବୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନେ;
 ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସ୍ଵାଧୀନତା ଲଭିବା କାରଣେ ।
 ଚିରକାଳ ଯାହା ବାରମାନଙ୍କ ବାଞ୍ଚୁତ୍
 ରାଜାର କୁମାର ତହୁଁ ହେବ କି ବଞ୍ଚିତ ?
 କେଉଁ ଦୋଷେ କେଉଁ ତାପେ ରଜାର କୁମାର
 ରଣେ ହେବ ନାହିଁ ପିତୃ-ଦେବ-ସହକାରୀ ?
 ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛୁ ସଜ୍ଜିତ
 ସେଥିରୁ କି ହେବ ରାଜତନୟା ବଞ୍ଚିତ ?
 ହେ ପିତଃ, କରନ୍ତୁ ଆଜା ଥିବ ପାଶେ ପାଶେ
 ଜନ୍ମଭୂମି କୁଳମାନ ରଖିବା ସକାଶେ ।
 କେତେ ଯହ କରି ମୋତେ ଦେଇଛନ୍ତି ଶିକ୍ଷା !
 ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ରଣେ ଦେବ ସେଥିର ପରିଷକ୍ଷା ।”
 ବିସୁୟରେ ଶୁଣୁଥିଲେ ରାୟ ସୁରତନ
 ନିଯନ୍ତ୍ରନପିରୁଳୀ ତାର ଅମୃତ ବଚନ ।

ଦିପଦ ଆଶଙ୍କା କର ବିରୁଦ୍ଧଲେ ମନେ
ଉପୁକ୍ଷର ସୁନ୍ଦର ଯିବ ବାଳକା କେସନେ ?
କିପରି ସଙ୍କଟ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ —
ନ ଜାଣେ କୁମାରୀ କିଛି ସେଥୁ ପରିଶାମ ।
ମାତ୍ରକ ଦେଖିଲେ ତାର-ରୂପ ନରମଣି;
ଉଦ୍‌ବ୍ଲାକ୍ଷଣ୍ଟ ପେହେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରାଜୁପିଣୀ !
ଉଦ୍‌ବ୍ଲାକ୍ଷ ଆନନ୍ଦ ପେହେ ଅଛି ମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡ;
ଅପରାପ ଶୋଘାପାଏ ନଯୁନର ଜ୍ୟୋତି ।
ତାର ମୁଖ ରହିଁ ରଘୁ କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର;
ସେନ୍ୟମଧ୍ୟେ ଶଙ୍କ ହେଲା ଜୟ ଜୟକାର ।
ବାହାରିଲେ ରଣବାଜୀ ବଜାଇ ବାହିମା;
ପଦ୍ମଚରୁ ବହିଯାଏ ଯଥା ନିର୍ଝରଣୀ ।

* * * *

ଏଥର ନ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ରଘୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ;
ପ୍ରାକ୍ତନ ଲେଖନ କଥା ଅଟେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।
ବେଦୋରବାହିମା ଥୁଲେ ନାହିଁ ଅନିଧୂଣ;
ମାତ୍ରକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆପଗାନ ଦଶଗୁଣ ।
ପାରକ୍ଷ୍ମ ଦଶଟା ଜନା ସାପ ଏକ ମାର
ପଛଦୁଆ ଦେଲେ ସୁରତନ ପୁନ୍ଦର ଦ୍ଵାର ।
ରଣଜୟୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆପଗାନମାନେ
ପୁର ରହି ନ ପାରିଲେ ତୋଡ଼ାଟକ ପ୍ଲାନେ ।
ବିଷମ ସାହସୀ ଯୋଦ୍ଧା ହିନ୍ଦୁ ସେନ୍ୟଗଣ;
ଜଣେ ଜଣେ ମାରିଗଲେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
ଆସିବେ ତଜାରେ ସେନା ଯେବେ କେହି ଦିନ,
ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ ନ ରଖିବେ ଆପଗାନ ଚିନ୍ତା ।
ବୋଲେ ସେନାପତି, “ଆଜ୍ଞା କ୍ୟା ହୁଆ ହାମାର ?
ଏକଠୋ ହୈକରା ବଡ଼ା ଲଗାଯୁା ଦବର ।”
ରଘୁ ସୁରତନ ଯୁଦ୍ଧଯାସା ସମୟରେ
ଦୃଢ଼ରୁପେ କରିଥୁଲେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମନରେ,
ଉଦ୍ଭାରିବେ ମାତ୍ରଭୂମି ସଂହାର ଯବନ
ଅଥବା ସମରଷେଷେ ତେଜିବେ ଜୀବନ;

ମାତ୍ର ଦେଖି ତାରବାଜୁ ସମରକୋଣିଳ,
ବିରୁଦ୍ଧଲେ ଦିନ ହେବ ବାସନା ସଫଳ;
ତେଣୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ସେନ୍ୟ ଦେଇ ସହିତରେ,
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବେଦୋରନଗରେ ।
ଲଳନା-ଲଳନ ତାରବାଜୁ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ,
ଅଲୋକିକ ସାର୍ଯ୍ୟବଜ୍ଞ, ସୁର୍ଗୀପୁ ଘୋଦ୍ୟୟ
ସହସା ବିପ୍ରାର ହେଲ ମୀବାର ମଧ୍ୟରେ;
ଫୁଟିଲ ମାଳଙ୍ଗରଙ୍ଗ ଯଥା ଅରଣ୍ୟରେ ।
ଅଇଲେ ବହୁତ ରଜଯୁଷ ବେଦୋରକୁ
ଗୁଣବଜ୍ଞ ତାରବାଜୁ ଲଭ କରିବାକୁ ।
ମାତ୍ର ରଜଯୁଷୀଙ୍କର ଥିଲ ଏହି ପଣ,
ଯେଉଁ ରଜଯୁଷ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ କର ରଣ,
ଦୁରଗୁରୀ ଆପଗାନେ କରିବେ ସହାର,
ଆନନ୍ଦରେ ଦେବେ ତାହା କଣ୍ଠେ ପୁଣ୍ଡହାର ।
ଏ କି କଥା ? ଏହା ପୁଣି କେଉଁ ରୂପ ପଣ ?
କନ୍ୟା ଏକପାଇଁ କରିବାକୁ ହେବ ରଣ ?
କେ ଜାଣେ ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରାଣ ହୋଇପାରେ ହତ,
କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଏଥୁ ହେବ ସନମତ ?
ଏପରି ଯେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ୍ର ରଜପୁଷ୍ପଗଣ,
ବାହୁଡ଼ିଲେ ତାର ଆଶା ହୈଦି ଜଣନଶ ।
ମାତ୍ରକ ସାହସପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର ହୃଦୟ,
ସେ ଲୋକ କି କରିପାରେ ସଂଗ୍ରାମକୁ ଭୟ ?
କନ୍ୟା ଲଭ ହେବ, ହେବ ସମରେ ବଜୟୀ,
ଲଭିବ ଅଷ୍ଟପୁଜୀତି ଯଶଃ ପୁଣ୍ୟମୟୀ;
ବଢ଼ିବ କ୍ଷମିତ୍ୟକୁଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ମାନ,
ଏଥୁକ ବିମୁଖ ହେବ କ୍ଷମିତ୍ୟମନାନ ?
ଉଦ୍ବନ-ବିଶ୍ୱାତ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଗରିବର,
ରଣା ରଘୁମଲିଙ୍କର ମଧ୍ୟମ କୁମାର,
ଉଦ୍ଧାରୀ, ଦୟାକୁ, ଶର, ପର-ଉପକାଶ,
ନ ଥିଲ ତାହାଙ୍କ ତୁଲେ କେହି ଧର୍ମର୍ଧାରୀ ।
ଗଲେ ଲଭ କରିବାକୁ ଲବଣ୍ୟପ୍ରତିମା,
ସମରେ ପ୍ରକାଶ କର କ୍ଷମିତ୍ୟମନା ।

କରବେଶେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଣ ବେଦୋରେ,
ଅଉପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲେ ରାୟ ସମୀପରେ ।
ତାରବାଙ୍ଗ ଶୁଣି ପୃଥ୍ବୀରଜ ସମାଶୁର,
ଉଛୁଳି ଉଠନ ତାଙ୍କ ହୃଦ ପାରବାର ।
ବୟସ-ବନ୍ଧ ଗୁଣ ବୁଝିପାରେ ବ୍ୟୁତିବଣ୍ଟ,
ପ୍ରଣୟେ ଆବନ୍ଧ ହେଲେ ସୁବନ ସୁବଣ୍ଟ ।
ରାୟ ସୁରତନ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦମନରେ,
ସମର୍ପିଲେ କୁମାରକୁ ପୃଥ୍ବୀରଜ କରେ ।
ମନରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ରାୟ ସୁରତନ,
ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କିମ୍ବା ଶଶର ପତନ ।
ତଷଣେ ପ୍ରରତ ହେଲା ନୃତ୍ୟ ଆଦେଶ;
ବାହାରିଲେ ସୈନ୍ୟଗଣ ଧରି ସୁନ୍ଦରବେଶ ।
ସୈନ୍ୟ ପୁରୋତ୍ତରରେ ପୃଥ୍ବୀରଜ ସେନାପତି,
ମତ୍ତହସ୍ତୀ¹ ଦଳମଧ୍ୟେ ସଥା ସୁଥପତି ।
ନିଷେଧ ନ ମାନି ତାର ବାହାରିଲେ ରଣେ,
ସୁର୍ଗସମ ମାତୃ-ଭୂମି ଉଭାର କାରଣେ ।
ଲୌହବର୍ମେ ଆଜ୍ଞାଦନେ କୋମଳ ଶଶର,
କଳାମେଦେ ବିଦ୍ୟୁପରି ଦିଶିଲେ ସୁନ୍ଦର ।
ଉପସ୍ଥିତ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ନଗର ପ୍ରାନ୍ତରେ;
ଅଛନ୍ତି ପନ୍ଦର ଶତ ସେନା ସହିତରେ ।
ଏଣେ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ ଶମ୍ଭୁସେନା ଅଗଣନ;
ଦୁର୍ବଳ ନୁହନ୍ତି ସବେ ମହା ବଳବାନ,
ନୁହନ୍ତି ମାତ୍ରକ ହିନ୍ଦୁସେନା ସଙ୍ଗେ ସର;
ବାଜପଣୀ ସମ୍ମନୁଷ୍ଟରେ ପାରବତ ପର ।
ଆଜି ମହରମ ପଦ, ଆନନ୍ଦମନରେ
ମାତ୍ରଛନ୍ତି ଆପନାନେ ତାକିଆ ପୂଜାରେ ।
ସହସା ନଗର ମଧ୍ୟେ ପଡ଼ିଲୁ ଚମକ,
ହିନ୍ଦୁ ସେନାମାନେ ବେଢିଛନ୍ତି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ।
ବାହାରିଲେ ଆପନାନେ ଅସ୍ତ୍ର ଶୁଣୁ ଧର,
ଉରହୁଙ୍କା ବିଳ ମଧ୍ୟୁ ଝଞ୍ଚିପୋକ ପର ।
ଏଣେ ପୃଥ୍ବୀରଜ ଧରି ସହାର ମୁରତ,
ସୁନ୍ଦରପାଇଁ ସୈନ୍ୟଗଣେ ଦେଲେ ଅନୁମତି ।

ଦଟିଲା ଭୁମୁଳ ରଣ ଉତ୍ତପୁ ମଧ୍ୟରେ,
ହଣାହଣି କଟାକଟି ହେଲେ ପରଷ୍ଠରେ ।
ଚମକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ତାର ହାତେ ଧରି ଖଣ୍ଡା,
ଦେଖେ ସୁନ୍ଦର ଉପୁଙ୍କର ଯେବେନେ ରୂପଣ୍ଡା ।
ଏକ ଏକ କରି ହେଲେ ଆପନାନେ ହତ
ମୁରତ ସହିତ ପୁରି ଯେହେ ପାରବତ ।
ଜୟ ଜୟ ନାଦ କଲେ ବେଦୋରବାହିନୀ
ବ୍ୟୁତିବଣ୍ଟ ସରନାରୀ ସରତ୍ର କାହାଣୀ,
ହୋଇଲା ବେଗରେ ରଜପୁନରେ ପ୍ରଗୁର;
ହେଲା ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ଲୁପ୍ତ ଗୌରବ ଉତ୍ତର ।
'ଜୟ ମାତାଜୀଙ୍କ ଜୟ' ବୋଲି ହୃଦୟମନେ
ବର୍ଷିଲେ ଯେ ସୁରତନ ପିତୃଶିଂହାସନେ ।

* * *

ଏ ଉତ୍ତରେ ପୃଥ୍ବୀରଜ ଶୁଶ୍ରାର ଆଦେଶେ
ସାମା କଲେ ତାରବାଙ୍ଗ ସହିତ ସୁଦେଶେ ।
ଜଗତ ନିଯମ ଏହି, ମହତ ଜୀବନ
ବିପଦରେ ନିପତ୍ତି ହୃଦ ଦନ ଦନ ।
ତାରବାଙ୍ଗ ସୁଖ-ସୁଯ୍ୟ ନୋହଣୁ ଉଦିତ
ବିପଦକାଳିମା-ମେଦେ ହେଲା ଆଜ୍ଞାଦିତ ।
ପୁଟି ଆସୁଥିବା ଯଶ ଅତି ଅଳାଳରେ
ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ ଶୟ କାଳ କବଳରେ ।
ପୃଥ୍ବୀରଜକର ପ୍ରିୟତମା ସହୋଦର
ସ୍ଵାମୀ ଅତ୍ୟାରୁରେ ହୋଇ ଦୁଃଖରେ କାତର,
ଜଣାଇଲେ ସହୋଦରେ ଆସୁ ନିବେଦନ,—
“ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ଵାମୀ କରି ମାଦକୁ ସେବନ;
କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କପ୍ରତି ନାନା ଅତ୍ୟାରୁ,
କେବେ କେବେ ଅଳାରଣ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର ।
ରଙ୍ଗ ଯେବେ ହୃଦ ମୋର ପ୍ରାଣ ରଖିବାକୁ
ମୁଦ ପାଠମାତ୍ର ବେଳେ ଆସିବ ଏଠାକୁ ।”

ତିଟି ପଡ଼ି ପୃଥ୍ବୀରଜ ମହା ଦେଖଇରେ
ଉପଶ୍ରିତ ହେଲେ ପ୍ରଭୁ ରାସୁ * ଭବନରେ ।
ଦେଖଇରେ ଭଣୋଇଲୁ ବୋଇଲେ ବନ୍ଧନ,
“ତୋହର ଜୀବନେ ଯେବେ ଥାଏ ପ୍ରୟୋଜନ,
ପାପ ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରିତ କର ମୋହ ସାକ୍ଷାତରେ,
ନୋହଲେ ତୋହର ମୁଣ୍ଡ କାଟିବି ଖଞ୍ଚଗରେ ।
ମୋ ଭଗୀ ପାଦୁକା କର ମସ୍ତକେ ଧାରଣ ।”
ପ୍ରଭୁ ରାସୁ ଆସୁଇଥା କରିବା କାରଣ
ନିରୂପାୟ ହୋଇ କଲେ ପାପ ପ୍ରାୟସ୍ତ୍ରିତ;
ମାତ୍ର ଅପନାନେ ଦର୍ଶ ହେଲୁ ତାଙ୍କ ତିତ ।
ମନ କଥା ମନେ ରଖି କପଟ ପ୍ରେମରେ
ରଖାଇଲେ ପୃଥ୍ବୀରଜେ ନିଜ ଭବନରେ ।
କପଟ ପ୍ରେମରେ ହସି ହସି କଥି କହି,
ଭୁଲଇଲେ ମନ ସଦା ପାଶେ ପାଶେ ରହି ।
ଦିନକରେ ପ୍ରଭୁରାସୁ କରଣ କୌଣ୍ଠଳ
ମିଶାଇଣ ଦେଲେ ଖାଦ୍ୟସହିତ ଗରଳ ।
ପୃଥ୍ବୀରଜ ନ ଜାଣନ୍ତି ଏତେ ଛାନ କିଣ୍ଠି,
ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସହିତରେ ଗରଳ ମିଶିଛି ।
ବିଷ-ପାନ କରିଥିଲେ ମେଲଣି କାଳରେ,
ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଘାରିଲ ମାର୍ଗରେ;
ଦୁଦୟୁର ଗଛି ଫମେ ହେଲୁ ଅବସନ୍ନ;
ଚଢ଼ିଲେ ଅଣ୍ଟୁପୃଷ୍ଠୁ ହୋଇ ଅଚେତନ ।
ଜଣ୍ମ ଦେଖା ମାତା ଦେଖା ମନ୍ଦର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଶୁଆଇଲେ ଦେନିଯାଇ ସଙ୍ଗୀ ଭ୍ରତ୍ୟମାନେ ।
ମୃଜୁକାଳେ କ୍ଷଣସ୍ଵରେ ବୋଇଲେ ସାମନ୍ତେ,
ପ୍ରିୟତମା ତାରମୁଖ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ।
ମାତ୍ର ଭେଟ ହେଲୁ ନାହିଁ ସଣ ସହିତକେ;
ପ୍ରାଣଧ୍ୟାଗ କଲେ ତାର ଅସିବା ପୃଷ୍ଠରେ ।
ଦେଖିଲେ ଯେ ଆସି ପଢ଼ିପରାସୁଣ ସଣ,
ଜୀବନବଜ୍ଞନ ପ୍ରାଣ ତେଜି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏହା ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଦେଖା ନ ହେଲେ କାତର;
ସଣ ଶେଷ-କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ବ ହେଲେ ତତପର ।
ଭ୍ରତ୍ୟମାନେ ତତଷଣେ ସଜାଇଲେ ତିତା;
ପ୍ରତିପ୍ରାଣ ପଢ଼ିପାଶେ ହେଲେ ଯେ ଶାୟିତା ।
ପ୍ରକୁଳିତ ହୋଇ ତିତା ଭ୍ରମ ରବରେ;
ମିଶାଇଲୁ ଧୂମରଣ ମାଳ ଆକାଶରେ ।
ପଦିଷ ଯୁଗଳ ଦେହ ହେଲୁ ଭସୁ ସାର;
ମହିମା ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ଜଗତେ ପ୍ରଗୁର ।

ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ

ନିଶିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ସବମୁଳାଧାର,
ପଢ଼ିପାବନ ପ୍ରଭୁ ସାରତସାର;
ଅକଞ୍ଚନ ନିବେଦନ କରେ ଚରଣରେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୧ ।

ଅସୀମ ଜଗତ ତବ ମହିମା ପ୍ରକାଶେ,
ରବି ଶଣୀ ତାରବକି ସୁମାଳ ଆକାଶେ ।
ଶିମାଳ ଉର୍ମିରଣି ଅକୂଳସାଗରେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୨ ।

ନିରକାର ସାରତସାର ପୁଣ୍ୟର ଆଧାର,
ଚିରକଳକିତ ଜନେ କୃପାରେ ଉଦ୍ଧାର;
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଭରସା କେ ଅଛି ଜଗତରେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୩ ।

ନ ହେଲୁ ଦୁଦୟୁ ମୋର ପୁଣ୍ୟର ସଞ୍ଚାର,
ଦର୍ଶ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିର ପାପାନଳେ ବାରମ୍ବାର;
ଶୀତଳ କରନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ କରୁଣା-ଜଳରେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୪ ।

* ପୃଥ୍ବୀରଜଙ୍କ ରଗୀପତି ।

ଉଚାର୍ପଦ ପାର ହେଉ କୁମେ ହିଁ କାଣ୍ଡାଶ,
ଦୁର୍ଗମ-ସନ୍ଧାନ-ପାପ-ତାପ-ଭୟ-ହାଶ;
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ପ୍ରାଣ ସମପିଲ କରେ;
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ । ୫ ।

ଜୟ ଜୟ ବିଶ୍ଵପତି ମହିମା ମହାନ,
ଅଚିନ୍ୟ ଅନନ୍ତ ବିଭୁ କରୁଣାନିଧାନ;
ଦେଶନ୍ତି ଭୁମଙ୍କୁ ସବେ ଚକିତ ନୟନେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ନମେ ଶ୍ରାଚରଣେ । ୬ ।

— — —

ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ?

ଅମାନଶି ଦୁଃଖ-ରୁଦ୍ଧି ଘୋର ଅନକାର
ନୈରାଶ୍ୟ ତୋପାନ ବହୁଆର୍ଦ୍ଦୁ ବାରମାର;
ଦିଶୁନାହିଁ ପ୍ଲାନ ଲେଶ
ଦିଶୁମର କୁଳଦେଶ
ନାଦିକର ଧ୍ୱନିବାର ହେଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୭ ।

କେତେ ଯହେ କେତେ ମେହେ ରଖିଥିଲି ଧରି,
ଜୀବନ-ନିର୍ଭବ ପ୍ଲାନେ ଜପମାଳା କରି;
କାଟି ଦେଇ ସବୁ ମାପା
ଲୁଣରଲା କାହିଁ କାପା,

ନେତ୍ର ଅନ୍ତରଳେ କାହିଁ ହେଲା ଅଦର୍ଶନ,
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୮ ।

କର୍ମବଶେ ଦୂରଦେଶେ ଥାଏଁ ଯେ ସମୟେ,
ସେ ଲବଣ୍ୟମୁଣ୍ଡି ଥାଏ ଚିତ୍ତର ହୃଦୟେ,
ଦିଗ୍ଦର୍ଶନଯନ୍ତ୍ର ପର
ଥିଲା ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି;
ଉଦ୍ଧାରୀ ହତାଶ ଏବେ ବିଚଳିତ ମନ,
ନ ଦେଖି ଅମୃତମୟ ସେ ହାସ୍ୟ-ବଦନ ! । ୯ ।

୩୭

ନ-ବନ୍ଧୁ ବାରବପ୍ଲାନ ଦେଶ ଦେଶନ୍ତରେ,
କେତେକାଳ ଭ୍ରମଥିଲି ନିରାଶ ଅନ୍ତରେ
ଥାଏଁ ସଦା ମନେ ଧାପୀ
ଦେଖିବି ମୁଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇ,
ସାହାର ପ୍ରାନ୍ତର-କୁପ ପଥକ-ଜୀବନ,
କାହିଁ ଲୁଚିଗଲ ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୧ ।

ପୁଣା ପର ପାଶେ ପାଶେ ଥିଲା ଅନୁସର,
ନିମେଶ ବିଜେଦ ମଶୁଥିଲ ପୁରସତି;
କର୍ମବଶେ ବିଦେଶକୁ
ଗଲେ ବୁଝାଏଁ ମନକୁ
ବାହୁଡ଼ିବି ଦେଶେ ପୁଣି ହେବ ସମ୍ମିଳନ,
ଘରେ ଯାଇ ଦେଖିବି ଯେ ସେ ହାସ୍ୟ-ବଦନ । ୨ ।

କେତେ ସୁଖ ମଶୁଥିଲ ତାହା ମୁଖ ଦେଖି
ଅନୁଭବେ କେତେ ସୁଖ ତାକୁ ଭାଷା ଲେଖି;
ତାକ ସୁମଧୁର ନାମ
ଭାଲ ତାହା ଗୁଣଗ୍ରାମ
ଶୁଣି ତା ମଧୁର ବାକ୍ୟ ଚିତ୍ତ ବିମୋହନ,
ଏବେ ଧାନ ଢୁଣ୍ୟ ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ । ୩ ।

କେତେ ବା ପୌତର୍ଯ୍ୟମୟୀ ନାଟାନ୍ତ୍ର ଜଗତେ,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ଭୁଲିବାକୁ ଦିଶୁନାହିଁ ମୋତେ;
ସେହି ମୋ ଲବଣ୍ୟନିଧି
ଚପସ୍ୟାର ପଳସିବି

ହୃଦୟ-ଆଲୋକେ ମୋର ନୟନ ରଞ୍ଜନ,
ଅନନ୍ତ ତମିରେ ଲାନ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୪ ।

ଅଶାନ୍ତିକାଳର ଶାନ୍ତ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିମା,
ଚପଦରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦୁଃଖ ଚିତ୍ତନୋଦିମା
ପ୍ରିୟଶିର୍ଯ୍ୟା ଲାଲାବତୀ
ପବିତ୍ର ଧାମିକା ସତ୍ତା,
ନୟନ ଅଞ୍ଜନ ନିଧ ଦରଦ ରତନ,
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୮ ।

ନିତ ନିତ ଦେଖୁଥିଲି ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ,
ନିତ ଦିଶୁଥିଲା ମୋତେ ନୃତ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ।
ନୋହଣୁ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଆହା ହୋଇଗଲା ଚର୍ଷି
ହୃଦୟର ମର୍ମ ଗ୍ରହି ଜୀବନ-ବଦନ,
ଆଉ କି ଦେଖିବି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ? ୯ ।

ଚକୁଆ ଚକୋଇ ପରି ଥିଲୁଁ ଦୁଇ ଜଣ,
ଏକକୁ ଆରେକ କରି ଆନ୍ତ୍ରସମର୍ପଣ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ହୋଇ ସାହା
ସୁର୍ଗ ସୁଖ ମଣି ଆହା
କୋଡ଼ିଏ ବରଷ କାଳ ଗଲା କାଳ ପରି,
ଦିନକ ବିଛେଦ ମଣେଁ ପୁର ପୁର ସର । ୧୦ ।

ନିଷ୍ଠଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ହୃଦେ ଥିଲ ଉଚ୍ଚି,
କଞ୍ଚକ-କାଳିମା ତାକୁ ଥିଲ ନାହିଁ ଛୁଇ ।
ପାହିଗଲ ସୁଖ ନିଶି
ଅନ୍ତରଳେ ଗଲ ମିଶି
ଯାଆ ଯାଆ ହୃଦରୂପ ମେଇ ଉପଷାର,
ନୈରଣ୍ୟ-କନ୍ଦନଧୂନି ନେଷ-ଅଗ୍ରଧାର । ୧୧ ।

କେତେ ଥର ହୁଅ ଯାଇଥିଲି ବିଦେଶକୁ,
ସେ ଜାଣି ଏଥର ହୁଅ ଯାଇଛି ଦୂରକୁ;
ତେବେ କିପ୍ତି ବ୍ୟାକୁଳିତ
ଧୈର୍ୟ ଧରୁ ନାହିଁ ଚିତ,
ବୁଝିଲ ହୋଇଛି ଆଶା-ବନ୍ଧନ ଛେଦନ,
ଯେଣୁ ଆଉ ନ ଦେଖିବି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୨ ।
ସଞ୍ଜିବମା ମନ୍ତ୍ର ଯିବି କିପରି ପାସୋର ?
ସହଜେ କି ଛୁଟେ ମେହି-ବନ୍ଧନର ତୋର ?
ନ ଥିଲ ସେ ଜଳଗୁପ୍ତ
ଦର୍ଶନ ପ୍ରତିକାୟା,
ମାସ ଛୁପାଚିଷ-ଯନ୍ତ୍ର ସୁରୁପ ଅଙ୍କନ;
'ହୃଦୟେ ଅଙ୍ଗିତ ଅଛି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୩ ।

ପଡ଼ିଛି କୁଦୁମ ହୃଦି ରହିଛି ଘୋରର,
ଅପ୍ରମିତ ଚନ୍ଦ୍ର, ରହିଯାଇଛି ଗୌରବ;
ନିଶବ୍ଦ ସେ ସଙ୍ଗୀତ
ତାନ ଲପ୍ତ ମଧ୍ୟର,
ପଡ଼ିଛି ହୃଦୟେ ଛୁପା, ମୁଣ୍ଡି ବିସର୍ଜନ,
ଧାନେ ଅନୁଭବ ଏବେ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୪ ।
ହରି ହରି ସବୁ କଥା ଯାଇଥିଲି ସର,
ସ୍ଵରପ୍ରରେ ଦେଇଅଛି ଭସୁଧାର କରି;
ପ୍ରାଣର ଅଧିକ ଧନ
କରିଛି ତ ବିସର୍ଜନ
କାହା ପାଇଁ କି ଆଶାରେ ଧରିବ ଜୀବନ,
ଆଉ ନ ଦେଖିବି ଯେବେ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ? ୧୫ ।

ଧୂମାକାର ହୋଇ ଉଢି ଯାଇ ଦିଶି ଦିଶି,
ପଞ୍ଚଭୂତେ ପଞ୍ଚଭୂତ ଯାଇଛି ତ ମିଶି;
ମୋ ଦେହ ତ ଭୂତମଧ୍ୟ
ପରିଣାମେ ତହିଁ ଲପ୍ତ,
ପଞ୍ଚଭୂତେ ପଞ୍ଚଭୂତ ଅବଶ୍ୟ ମିଳନ,
ତେବେ ବୃଥା ଏତେ କିପ୍ତି କରୁଛି ରୋଦନ ? ୧୬ ।

ନପୁନପ୍ରତିମା ମୋର ଅଛି ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ସେ ଦେଶକୁ ଅବଶ୍ୟ ତ ଯିବି ଅବଶେଷ;
ଯେବେ ଯିବି ସେ ଦେଶକୁ
ଲେଉଥି ପାଇବି ତାହାକୁ;
ମାସ ଯେତେବେଳେ ହେବ ପୁନଶ୍ଚ ମିଳନ,
ଚିହ୍ନ କି ପାରିବି ସେହି ମୁଣ୍ଡି ବିମୋହନ ? ୧୭ ।
ହେଉ ପଛେ ମୃତ୍ୟ ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ ଭୟକର,
ମାସକ ମୋହର ଜ୍ଞାନ କୁଟ୍ଟମ୍ ଘୋଦର
ଦେନିଯିବେ ତାହା ପାଶେ
ରହିଅଛି ଯାହା ଆଶେ,
ଲେଉଥି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଯାକୁ ମୋହ ପ୍ରାଣ ମନ,
ଦେଖାଇବ ମନୋହର ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୮ ।

ମୋଠାରେ ଯାଇଛି ରଖି ଦୁଇଟି ସମେତି,
ପୌଗଣ୍ଡ କିଶୋର ଦୁଇ ସନ୍ଦାନ ସନ୍ଦତି;
ରଖିବ ତାହାଙ୍କୁ ପାଳି
ରହିବ ତାହାକୁ ଘଲ,
ଗଛିତ ସମେତି ପ୍ରତି କରିବ ଯତନ,
ଦେଖିବ ତ ଆଶା ଅଛି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୯ ।

ଆହା ବୋଲିବାକୁ ମୋତେ ସାହା କେହି ନାହିଁ
ଆଉ ମୁଁ ରହିବ ବଞ୍ଚି କାହା ମୁଖ ରୁହିଁ ?

ଆହେ ପ୍ରଭୁ ଏ ଜଗତେ
ବୋଲୁକି ରଖିଛ ମୋତେ ?

ନିର୍ବୋଧ ସାମାନ୍ୟ ନର ମୁହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ,
ଅପାର ମହିମା ଲାଲା କି ପାରିବି ଜାଣି ? ୨୦ ।

ଆହେ ପ୍ରଭୁ ବସି ତୁମେ ମହାସିଂହାସନେ,
କେତେ ଲାଲା ଲଗାଇଛ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭୁବନେ,
ମୋ ଜୀବନେ ଘଟୁ ତାହା
ତୁମ୍ଭର ବିଧାନ ଯାହା,
ହେଉ ତାପ ହେଉ କଷ୍ଟ ନ ହେବି ବିକଳ,
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ହେଉ ଜୀବନେ ସଫଳ । ୨୧ ।

ଚକୁଆ ଚକୋଇ କଥା

ପ୍ରଶନ୍ତ ଜଳାଶୟ ପାଠବିଳରେ
ଥିଲ ଚକୁଆ ଏକ ପୂର୍ବକାଳରେ;
ଆନ ଚକୁଆ ପଳ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ,
କାଟଇ ଦିନ ଚର ବୁଲିଣ ଖାଇ । ୧ ।

କେ ତାର ପିତା ମାତା ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ,
ପିଲାକାଳରୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି କାହିଁ;
ଥିଲ ଏକ ଚକୋଇ ବୁଡ଼ୀ ସେଠାରେ,
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲ ତାଙ୍କ ଡେଣାରେ । ୨ ।

କେତେ ଦିନରେ ବୁଡ଼ୀ ଚକୋଇ ମଲ,
ପିଲ ଚକୁଆ ଆଶା ଭରସା ଗଲ;
ଏକାକୀ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଏକାକୀ ଚରେ,
ନ ଥିଲ ଦୁଃଖୀ କେହି ତାହା ଦୁଃଖରେ । ୩ ।

କେତେ କାଳରେ ଦିନେ ଦଇବବଶେ,
କାହିଁ ଚକୋଇ ଏକ ମିଳିଲ ପାଶେ;
ମହା-ଆନନ୍ଦ ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ପାଇ,
କୀର ମର ପରସ୍ମେ ଅଭେଦ ଥାଇ । ୪ ।

ବାନ୍ଧଲେ ବସା ଦୁହେଁ ଯତନ କରି,
ମଣି ତାହାକୁ ସ୍ଵର୍ଗଭୁବନ ସର,
ଦୁହେଁ ଆନନ୍ଦେ ତହିଁ କରନ୍ତି ବାସ,
ନ ଥାଏ ମନେ ଚିନ୍ତା ସଦା ଉଜ୍ଜ୍ଵାସ । ୫ ।

ପ୍ରଭୁରେ ବିଭୁ ନାମ କରି ଶାପୁନ,
ନିତ୍ୟ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିଅନ୍ତି ମନ;
ସାବଧାନରେ ଦୁହେଁ ଥାଆନ୍ତି ଜରି,
ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରିବା ଲାଗି । ୬ ।

କେବେ କେବେ ସେମାନେ ବସାକୁ ଛୁଡ଼ି,
ଦୂର ପାଠବିଳକୁ ଯାଆନ୍ତି ଉଡ଼ି;
ବିଦେଶେ ଥାନ୍ତି ଦୁହେଁ ମନ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଦେ,
ଜ୍ଞାନ ଚକୁଆ କେହି ନ ଥାଏ ପାଶେ । ୭ ।

ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗରେ ଉଡ଼ି ଯାନ୍ତି ଆକାଶେ,
ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗରେ ଶୋଇ ରହନ୍ତି ବାସେ;
ଚର ବୁଲନ୍ତି ଦୁହେଁ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ,
ବସିବା କାଳେ ଏକ, ଆନ ପାଶରେ । ୮ ।

ଗ୍ରୀଷମକାଳେ କେତେ ଜହାରତରେ,
ନ ଶେଇ ବସିଥାନ୍ତି ଏକପାଥରେ;
ରତ୍ନୟାକ କେଂ-କଟ୍ଟ ଶବଦ କରି,
ବଣାତାନ ତ ନୁହେ ତହିଁକି ସର । ୯ ।

କେଂ କଟୁ ଶବେ ଅର୍ଥ ଥିବ ବା କେତେ,
ମାସ ତହିଁରୁ ସୁଖ ଲାଭନ୍ତି ଯେତେ;
ନୋହିଲେ ତହିଁ କିପା ଏତେ ଉଜ୍ଜ୍ଵାପ,
ଦିନେ ଦି'ଦିନ ନୁହେ, ମାସକୁ ମାସ । ୧୦ ।

ଏହୁପେ ତହିଁ କିଛି କାଳ କଟିଲ,
ନିଷ୍ଠାର ବ୍ୟାଧ ଏକ କାହୁଁ ଅଛିଲ;
କଲୁ ସେ ଚକୋଶିର ନାଶ ଜୀବନ,
ଚକୁଆ ବ୍ୟାକୁଳରେ କରେ ରେଦନ । ୧୧ ।

ଶୂନ୍ୟଜୀବନେ ହୋଇ କାତର ଦନ,
ଉଡ଼ି ବୁଲିଲ ଦଶ ପଦର ଦନ;
ନିଜ ମନକୁ ଆପେ ଆପେ ବୁଝାଇ,
ରହିଲ ତୁନିହୋଇ ସାନ୍ତୁନା ପାଇ । ୧୨ ।

ଦେଖିଲୁ ଯାଇ ରୂପୀ ବସା କୋଣରେ,
ଶାବକ ଦୁଇଗୋଟି ଶୁଷ୍କମୁଖରେ
ବସିଥିଲୁ ତହିଁ ହୋଇଣ ତୁନି,
ଜନମା ପାଇଁ କେତେ ଦିନ ବାହୁନି । ୧୩ ।

ପିଲୁଏ ଦେଉଥିଲେ ଯେ ଖର୍ଜିତଡ଼ା,
ଡଢ଼ଣାରେ ଯେନି ତାଙ୍କୁ ଚକୁଆ ବୁଡ଼ା;
ନିରାଶ ମନେ ତେଜି ନିଜ ବାସକୁ,
ଆକାଶେ ଉଡ଼ିଗଲ ପରିଦେଶକୁ । ୧୪ ।

ଆଉ ବସାରେ ନାହିଁ ଶବଦ କିଛି,
ନିର୍ଜନ ବନ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ି ରହିଛି;
ବାଟୋଇ ଦେଖାଇବେ ହାତକୁ ଟେକି,
ଏଠାରେ ଥିଲେ ଦୁଇ ଚକୁଆପକ୍ଷୀ । ୧୫ ।

ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ

କୁମୁମକଳିକା ଥିଲ ସୌରଭର ଖଣି,
ମଧୁମୟୀ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ପ୍ରେମଲତାମଣି;
ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ମାୟା ମମତା ଲଗାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୧ ।

ଲାଲା କରୁଥିଲ ମଳବାରିଦେ ଚପଳା,
ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ହେଉଥିଲ ମୋହ ନେଷତୋଳା;
ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ ଗଲ ସହସା ଉତ୍ସାହ;
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୨ ।

ତାଳ ଦେଉଥିଲ ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର,
ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ହେଉଥିଲ ମୋ ଚତ୍ର-ଚକୋର,
ଅଷ୍ଟାଳ ଶିରେ ନିଜ ଦେହକୁ ଲୁଗୁଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୩ ।

ସନ୍ତାପରେ କରୁଥିଲ ସେହି-ବାରି ଦାନ,
ମୋ ଚତ୍ର-ଶୁକ୍ଳ ତାହା କରୁଥିଲ ପାନ;
ଦୋଟିଗଲ ବାୟୁ ସେହି ବାରିଦେ ଉଡ଼ାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୪ ।

ପୋଷିଥିଲି ଶାଶ୍ଵତ କରି ବହୁତ ଯତନ,
ରାବ ଶୁଣି ହେଉଥିଲ ଆନନ୍ଦିତ ମନ;
ଉଡ଼ିଗଲ କାହିଁ ପ୍ରେମ-ଶିକୁଳ ଛିଣ୍ଡାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୫ ।

ଅନାର ଆଳୁଆ ମୋର ଶରଦ-ଚନ୍ଦ୍ରକା,
ନନ୍ଦନର ପାରଜାତ ବାସନ୍ତୀ ମଞ୍ଜିକା;
ମୋ ବାଜେଣୀ ଶାଶ୍ଵତ ପରନେ ମିଶାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୬ ।

ମୋ ଦର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଥିଲା ଲବଙ୍ଗର ଲତା,
ପାଟି ପଡ଼ୁଥିଲା ରୂପ କାନ୍ତି କୋମଳତା;
ଆହା ଆହା କିଏ ଦେଲା ତାହାରୁ ଶୁଣାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୭ ।

ହୃଦୟ-ସାଗରେ ଘସୁଥିଲା ପ୍ରେମ-ତଣ୍ଠ,
ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲା ମେଲି ଆନନ୍ଦ-ଲହସ୍ତ;
କାହିଁ ଘେନଗଲ ବାୟୁ ତରଙ୍ଗେ ଭସାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୮ ।

ଜୀବନ-ପ୍ରଭାତେ ମୋର ବିଷଷ ରାତିଣୀ,
ଦାରୁଣ ନିଦାନେ ପୁଣ୍ୟ-ତୋୟା ତରଙ୍ଗିଣୀ,
ଦରତ୍ର-ପରଶମଣି କେ ନେଲା ଛଡ଼ାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୯ ।

ହୃଦୟ-କଷଣିକେ କାଞ୍ଚନର ରେଖ,
ମାଳାକାଶେ ଉନ୍ନଧନୁ ଚିଷମଧୁ ଲେଖ;
ବେଦରୁ ଗାୟୁଶୀମନ୍ତ କେ ଦେଲା ନିଷାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୧୦ ।

— — —

ଭାଇଭାଇ

ପାହିଲଣି ନିଶି ପୂର୍ଣ୍ୟ ଉଦୟ ଗଗନେ,
ନିଦ୍ରା ତେଜି ପ୍ରାଣିଗଣ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ
ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସବେ ଦେଇଛନ୍ତ ମନ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଅଛୁ ଶୀତଳ ପବନ । ୧ ।

ଭାଇ ଭାଗୀ ଦୁଇଗୋଟି ଏମନ୍ତ କାଳରେ,
ଶୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ ଯାଇ ଏଇତଜଳରେ;
ଉଜାଟିରେ ବସି ନନ୍ଦପ୍ରେସରେ ଭସାଇ,
ଆନନ୍ଦରେ ଯାଉଥିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହି । ୨ ।

ଦିନଯାକ ଶୀଡ଼ା କରି କାଟୁଥିଲେ କାଳ,
ନ ଥିଲା ତ କିଛି ଶିନା କିଛି ହିଁ ଜଞ୍ଜାଳ;
ମରଳ ଶାବକ ପରି ଘସୁଥିଲେ ଜଳେ,
ନାନାରୂପ କଥାବାର୍ତ୍ତା କହି କୁତୁହଳେ । ୩ ।

ସହସା ଆସିଲ ଉଲ୍ଲେ ମେଘ ଆରମ୍ଭିତେ
ପିଲମାନେ ଆକାଶକୁ ଦେଖିଲେ ଚକିତେ;
ତତୁଦୀର୍ଘ ତାଙ୍କି ହେଲା ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,
ଚମକେ ବିଜୁଳ ଚକମକ ବାରମ୍ବାର । ୪ ।

ମହାଭୟକର ଶବ୍ଦ, କରଣ ଗର୍ଜନ
ଦଢ଼ ଦଢ଼ ଶବ୍ଦେ ବଜୁ ପଡ଼େ ଘନ ଦନେ,
ବୁଜି ହୁଏ ଆଖି ପ୍ରାଣ ଉଠଇ ଚମକ,
ଜଣାୟାଏ ମସ୍ତକରେ ଅବା ପଡ଼ିଲ କି ? ୫ ।

ବହିଲ ପ୍ରବଳେ ବାୟୁ ମହାଭୟକରେ,
ଉଡ଼ି ନ ପାରିଲେ ପରିଗଣ ଆକାଶରେ,
ତୁହାର ତୁହାର ପଡ଼ୁଅଛି ଜଳଧାର,
ଭ୍ରକିପକାଇଲ ବୃକ୍ଷ ଡାଳ ଦର ଦାର । ୬ ।

ପ୍ରବଳ ପବନ ବହେ ତୁହାର ତୁହାର,
ଉଜା ଦେନ ଗଲ ସ୍ତୋତ ଜଳରେ ଭସାଇ,
ଆହା କି ହେଲା ରେ ଉଜା ଯାଉଅଛି ଉଡ଼ି,
ଭାଇ ଭାଗୀ ଦୁଇଗୋଟି ଯିବେ ଅବା ବୁଡ଼ି । ୭ ।

ଦୁଇଗୋଟି ପିଲ ପଡ଼ି ଘୋର ବିପଦରେ,
ହତାଶ ଆକୁଳ ମନେ କାନ୍ଦିଲେ ଉଚରେ,
ଆନନ୍ଦରେ ନାଚ କୁଦି କାଟୁଥିଲେ କାଳ,
ଜଣା ନ ଥିଲା ତ କିଛି ବିପଦ ଜଞ୍ଜାଳ । ୮ ।

କୟୁପରେ ଭାଇ ବଡ଼ ଭଉଣିଟି ସାନ,
ଭାଗୀଠାରୁ ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ବୁରିମାନ,
କାନ୍ଦ ନା କାନ୍ଦ ନା ସର ବୋଲଲ ଯେ ଭାଇ,
ଆଖି କରି ଧର ମଙ୍ଗ ଉଜା ଯିବା ବାହି । ୯ ।

ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବାତୁ ମାରୁଛି ମଙ୍ଗରେ,
ଚଳେ ଚଳେ ହୋଇ ପାଣି ପଶୁଛି ନାବରେ,
ଉଦ୍‌ବିବା ଉଦ୍‌ବିବା ପର ଉଙ୍ଗା ଯାଏ ଜଣା,
ଅନ୍ଧକାରେ ସୁଣି ହେଉଥିଲି ବାଟବଣା । ୧୦ ।

ଦେଲୁଷଣି ମାରି ଭାଇ ଆଉଲକୁ ଧରି,
ବାହି ଯାଉଥିଲି ଆଖେ କୁଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି;
ଉଡ଼ଣୀ ଧରିଲୁ ମଙ୍ଗ ଆଉଲଟି ଭାଇ,
ହରି ହରି ବୋଲି ଉଙ୍ଗା ଯାଉଛନ୍ତି ବାହି । ୧୧ ।

ବାହି ଯା ବାହି ଯା ଭାଇ ଉକିଲ ଉଡ଼ଣୀ,
ଆଉ ଦୂର ନାହିଁ କୁଳ ପାଇବା ଉଛୁଣି;
ମଙ୍ଗ ଆରଖ ଧରି ସର ବୋଇଲ ଯେ ଭାଇ
ଉର ନାହିଁ ଉର ନାହିଁ ଯାଉଥିଲି ବାହି । ୧୨ ।

କୁଳରେ ଲଚିଲ ଉଙ୍ଗା ଆଉ ଉର କ'ଣ,
ଉଦ୍ବାର ପାଇଲେ ଭାଇ ଉଡ଼ଣୀ ଦି'ଜଣ;
ସାହସ ଆଉଲ ଧରି ମଙ୍ଗ ଥିଲେ ଧରି,
ବିପଦ-କରଙ୍ଗ ଯିବ ସହଜରେ ତରି । ୧୩ ।

ଶାକ୍ୟମ୍ବିହ-ବୈରାଗ୍ୟ

ନିବୃତ୍ତ ନିଶୀଥ ହୋଇ ଆଜନ୍ତ ତମିରେ,
କିଛିମାସ ବୋଲାହଳ ନାହିଁ ପୃଥିବୀରେ ।
କଦାଚିତ ଉଠେ ରବ କପିଳବାତୁରେ,
ପ୍ରତରମାନଙ୍କ ଡାକ ହୋଇ ହୋଇ ଦୂରେ ।
ଉତ୍କୁଳ ଜ୍ଞାନ୍ୟବୁନ୍ଦୁଙ୍ଗ ମାଳିମା ଆକାଶେ,
ନବପ୍ରେନ୍ୟବୁନ୍ଦୁଙ୍ଗ କବା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଭାସେ !
ନିଦ୍ରିତ ମନୁଷ୍ୟଗଣ ନାହିଁ କୋଳାହଳ
ହିଁ ହିଁ ହିଁ ହିଁ ହିଁରବ ଶୁଣୁଛି କେବଳ ।
ରଜଅନ୍ଧପୁରେ ସଦେ ନିଦ୍ରା-ଅଚେତନ,
କେବଳ ସିରାର୍ଥ ଛନ୍ଦ୍ର ଧାନରେ ମଗନ ।

ଦିନଯାକ ଆଜି ତାଙ୍କ ମନେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ
ଶୟନ ନ କରି ତେଣୁ ବସିଲନ୍ତି ରୁହିଁ ।
କୁହୁକିବା ଅଗ୍ନିଶିଖା ଉଠିଅଛି ଜଳ,
ସହଜରେ ଆଉ ତାହା ହେବ କି ସମାନ ?
ସବଦା କରନ୍ତି ଯହ ରାଜା ଶୁନ୍ଦୋଦନ,
ଭୋଗରେ ଆସକ୍ତ ଯେହେ ଥାଏ ପୁଷ ମନ ।
ଜ୍ୟୋତିଷେ ଗଣନା କରି କହି ଯାଇଛନ୍ତି,
ହେବ ପୁଷ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଅବା ତତ୍ତବତ୍ତୀ ।
ତେଣୁ ରାଜା ଶୁନ୍ଦୋଦନ ହୋଇ ଯହବାନ,
ନଗତରେ ଯେତେ କିଛି ସୁଖ ଉପାଦାନ,
ଆଶି ରଶିଥିଲେ ଲେଡ଼ି ଲେଡ଼ି ସ୍ଵଭବନେ,
ଭୁଲଇ ରଖିବାପାଇଁ ପୁଷକୁ ଯତନେ ।
ବଳବାନ ଜଳସ୍ତୋତ ବନ୍ଦେ ଚୁବି ଥାଇ,
ସହଜେ ପକାଏ ଭାଙ୍ଗି ଅନ୍ତି ଛିଦ୍ର ପାଇ ।
ଶୁନ୍ଦୋଦନ ଯହ କରିବାକୁ ବିଜ୍ଞମନା,
ସହସା ଘଟିଲ ଏକ ବିଶେଷ ଘଟନା ।
ଦିନବେଳେ କେତେ ଜଣ ବୟସ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ,
ଶାକ୍ୟମ୍ବିହ ଭ୍ରମୁଥିଲେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ।
ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ ହଂସମାଳା,
ଗଗନନିତମ୍ଭେ ଯଥା ରଜତମେଳା ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପକ୍ଷୀଏ ମନେ ନାହିଁ ହଂସାଭାବ,
ଶରର ଯେମନ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ତେମନ୍ତ ସ୍ଵଭବ ।
ପଡ଼ିଲ ହଂସେକ ଶୟି ଗୌତମ ଆଗରେ,
କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟଲେକ ତାକୁ ବିନାଥାରୁ ଶରେ,
ଡେଣାମୂଳ ପାଇଅଛି ଶରବିଷ ହୋଇ,
ଅବରଳ ରକ୍ତଧାର ପଡ଼ୁଅଛି ବହି ।
ଶରଦାତେ ହେଉଥିଲି ପକ୍ଷୀଟି ବିକଳ,
ଧାଇଁପାଇ ଶାକ୍ୟମ୍ବିହ କଲେ ତାକୁ କୋଳ ।
ବହୁତ ଯତନେ ସେହି ପକ୍ଷୀକୁ ବଞ୍ଚାଇ,
ବୋଇଲେ ବିଳାପ କରି ନିଃଶ୍ଵାସ ପକାଇ ।
“ଆହା ଆହା, ଏ କି ଲେକମାନଙ୍କ ବେଶ୍ଵର,
ହୃଦୟେ କି ହୃଦ ନାହିଁ ଦୟାର ସଞ୍ଚାର ?

ସବୁ ରକ୍ତ ମାଂସେ ଅଛି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ,
କପର ଘଲନ୍ତୁ ନାହିଁ ଏ କଥା ମାନବ ।
ପାଉଛି କପର କଷ୍ଟ ଏହି ଷ୍ଟୁଦୁପ୍ରାଣୀ,
ବିନ୍ଧବା ଲୋକ କି ଏହା ନ ପାରିଲା ଜାଣି ?
ଗନ୍ଧାଘରେ ଅଛି କେତେ ଖଞ୍ଚିତ ତରବାଣୀ,
ରଜା ହେଲେ ମୁଁ ତ ହେବି ତହିଁ ଅଧିକାଶ ।
ଆମୋଦରେ ଅବା ରଖିବାକୁ ରଜ୍ୟଭାର,
କରିବି ତ ସେହି ଅସୁମାନ ବ୍ୟବହାର ।
ଏତେକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଖୁଆଛି ଷ୍ଟୁଦୁଗରେ,
ନ ଜାଣେ କି କଷ୍ଟ ଅଛି ଭଲ ଖଞ୍ଚିତରେ ।
ଧର ସେ ରଜରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ,
ଏଡ଼େ ମହାପାପ କିପ୍ପା ଦୁଇଦନ ପାଇଁ ?
ଅନ୍ଧାଂସା ପରମଧର୍ମ ସବ୍ ଧରିମାର,
ଏ କଥା ଜଗତ ମଧ୍ୟେ କରିବି ପ୍ରଗୃହ ।
ପ୍ରଗୃହ କରିବି ଯାଇ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ,
ଯେପରି ନିବାଶମୁକ୍ତ ଲଭିବେ ଏ ନରେ ।
ଦିନ ଦିନ ହୋଇ ସର ଯାଉଛି ଜାବନ,
କେଉଁଦିନ ହେବ ଆଉ ଅଶ୍ଵାଷ୍ଟ ସାଧନ ?
ବୃଥା ଦିନ କାଟି ଦେଇଅଛି ଦରେ ରହି,
ବୋଇଲେ କି ହେବ ଯାହା ଯାଇଅଛି ବହି ?
ଏତେବେଳେ ଯେବେ ମୁହିଁ ନ ହେବି ଜାଗତ,
କିପରି ପାଳିବି କେଉଁ ଦିନ ସତ୍ୟବ୍ରତ ?
ଅସାର ସୁଖରେ ପଡ଼ି କାଟିଦେଲେ ଦିନ,
ମାୟା-ମୋହ-ପାଶ କେତେ ନ ହେବ ବିଜ୍ଞନ ।
କି ସୁଖରେ କେଉଁ ଆଶେ ରହିବି ମୁଁ ଯରେ,
ଯାହା ସବୁ ଲୋପ ହେବ କିନ୍ତୁ ଦିନାନ୍ତରେ ?
କରାଳ କାଳର ଚନ୍ଦ ଦ୍ଵୀ ରୁହି ସତତ,
ଜଗତର ପ୍ରାଣୀଶର ଏହାର ଆୟୁତ ।
କଳା କଳା ହୋଇ କ୍ଷୟ ହେଉଅଛି ଆୟୁ,
କେଉଁଦିନ ଦେହୁଁ ଉତ୍ସମିତି ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ।
ସୁବାସିତ ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ କୁମୁମର କଢ଼ି,
କାଳି ସେ ମଳନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ଯେ ଝଢ଼ି ।

ନ ରହିବ ରୂପ କାନ୍ତି ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ,
କାଳ ରତ୍ନ ପେଣି ସବୁ କରିଦେବ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ନାହିଁ ତ ଦେହରେ ସୁଖ, ଦୁଃଖର ଆଳୟ,
ସାହାର ବାର୍ଷିକ୍ୟ ପୀଡ଼ା ମରଣ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ କାଳ ନେଉଅଛି ହରି,
ରୂପିବାକୁ ହେବ ଠକୁଠକୁ ବାଢ଼ି ଧରି ।
କିମେ କିମେ ପଡ଼ିଯିବ ଦଶନ ସକଳ,
ହେବ ମସ୍ତକର କେଶ ତୁଷର ଧବଳ ।
ଗଲତ ପଳିତ ମାଂସ, ରତ୍ନୀପ ବିକଳ,
ଏହି ଦେହ ହେବ ଦୁଃଖ-ଆଧାର କେବଳ ।
ଏହି ଯେ ଶୋଇଛି ମୋର ଜାବନ ସ୍ଵରୂପା,
ଶୈତପଦ୍ମ କାନ୍ତିମୟୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା ଗୋପା,
ଏହି କାନ୍ତି ନ ରହିବ କିନ୍ତୁ ଚିରଦିନ,
ବାର୍ଷିକ୍ୟ ଯୋଗରେ ହେବ ଅବଶ୍ୟ ମଳନ ।
ତେବେ କିପ୍ପା ଆକର୍ଷଣ କରୁଆଛି ମନ ?
ସହଜରେ ଛିନ୍ନ ନୁହେ ପ୍ରେମର ବନନ ।
ପ୍ରଣୟ ମମତା ଯେହି ସୁଖ-ଆଶା ମାୟା,
ଏହି ସବୁ ଜାବନର ଚିରପ୍ଲାପ୍ଯୀ ଛାପ୍ଯା ।
ଶୋଇଥାଅ ଶୋଇଥାଅ ପ୍ରିୟେ ଯଶୋଧରେ,
କାଲିତାରୁ ମୋରେ ଆଉ ନ ଦେଖିବ ଦରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ତ ଦିନେ ଦୁହେଁ ହୁଅନ୍ତି ବିଜ୍ଞନ,
ମନେ ଭାଲ ଆଜି ଆସି ଦଟିଲା ସେ ଦିନ ।
ମନରେ ବହିବ ନାହିଁ ରୋଷ ଠାକୁରଣି,
ପ୍ରିୟତମେ କୁମୁଦାରୁ ଦେନିଲି ମେଲଣି ।”
ପାଶେ ଶୋଇଥିବା ନାଶ ଏକ ଟେକି ମଥା,
ବୋଇଲୁ ପ୍ରଳାପ କରି କେତେବୁଡ଼ା କଥା ।
ଏହା ଶୁଣି ଶାକ୍ୟଦିଂହ ପଡ଼ିଲେ ଚମକି,
ତାଙ୍କ ମନୋଗରତ କଥା କିଏ ଜାଣିଲା କି ?
ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ଦରେ ଶତ ଶତ ନାଶ,
ନିଦେ ଶୋଇରନ୍ତି ନାହିଁ ଚେତନା କାହାର ।
କାହାର ମୁଖ୍ୟ ବହି ଯାଉଅଛି ଗରଳ,
କାହାର ବା ପାଣି ବିଷ ପଡ଼ିଛି କୁତ୍ରଳ ।

ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି କେହି ଦାନ୍ତ କରେ କିଡ଼ିମିଡ଼ି,
କାହା କଣ୍ଠ ପୁଣ୍ୟମାଳ ଯାଇଅଛି ଛିଡ଼ି ।
ବସ୍ତ ନାହିଁ କାହା କାହା ମସ୍ତକ ବଷତିର,
କାହା ମାତି ପଞ୍ଚଅଛି ବାରତ ଘବରେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଦଶା ଦେଖି ଭାଜଲେ ଗୌତମ,
ଏହି ତ ଅଟଇ ଜୀବନର ପରିଣାମ ।
କି ପ୍ରଭେଦ ନିଦ୍ରା ଆଉ ମରଣ ମଧ୍ୟରେ,
ପ୍ରଭେଦ ଏତିକ ମଲେ ନ ଫେରିବ ଥରେ ।
ଏହି ନାଶଗଣ ଯଶୋଧାର ସହଚର୍ଣ୍ଣ,
ରୂପ ରୂପବଣ ଯେହେ ଅପ୍ସର କିନ୍ମଣ୍ଣ,
ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ସବେ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରବାଣା,
ସମସ୍ତକ କଣ୍ଠସ୍ଵର କିବା ବାଣିଶା ।
କରୁଥୁଲେ କେତେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗି କରି ନୃତ୍ୟ,
ଏବେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ହୋଇ ପ୍ରାୟ ମୃତ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ସବେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ନିଦ୍ରାରେ,
ଅଇଲେ ସେ ମହାନିଦ୍ରା ନ ଉଠିବେ ଥରେ ।
ଆଉ ଏ ଯତିକ ସୁଖେ ନାହିଁ ପ୍ରପୋଜନ,
କରିବ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଦ୍ବିନ୍ଦୁ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ।
ଏହି ସବ୍ବ କଥା ମନ ମଧ୍ୟେ କରି ଛାଇ,
ବାହାରିଲେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ଧର୍ମବର ।
ଅଚେତନ ସବେ କେଉଁ ନିଦ୍ରା ଆକର୍ଷଣ,
ଯିବାବେଳେ କେହି ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲ ଜଣେ ।

ନଦୀ ସୋତ ଏବ୍ କାଳ ସୋତ *

କାଳ ପୁଣି ନଦ୍ୟସୋତ ସମାନ ଘବରେ,
ନିଶ୍ଚିବଦେ ବହି ଯାଉଅଛି ନିରନ୍ତରେ ।
ଯେତେ କର ଧନ ଦାନ ଅଥବା ତିନତି,
ରହିଛି ନ ହେବ ତିଳେ ସେମାନଙ୍କ ଗତି ।

* ଗେଟିଏ ଇଂରୀଜୀ ଲାତିତ ରୁ ଅନବାଦ ।

ଡାକିଲେ ଫେରିବେ ନାହିଁ ବହିଗଲେ ଥରେ,
ମିଶିଯିବେ ଦୁହେଁ ପୁଣି ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।
ସବ ବିଷୟରେ ଦୁହେଁ ଥିଲେହେଁ ଥରେଦ,
ମାତକ ଘାବୁକ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତ ପ୍ରଭେଦ ।
ସେ ସ୍ଥାନରେ ନମ୍ବେତ୍ରୋତ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
ଢାରଭୂମି କରେ ଫଳପୁଣ୍ୟ ସୁଶୋଭିତ ।
ଯହ କଲେ ଜୀମ ମନ କାଳ କରେ ଉଚ୍ଚ,
ଅସମ୍ଭବରେ ସେହି ପୁଣି କରିଦିଏ ତୁଳ ।

ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂଣ୍ୟ ସୁଖର ସ୍ଥାନ

ମାନବଗଣ କିପାଁ ଆଶାର ଦାସ ?
ପୂଣ୍ୟ ହେବାର ନୁହେଁ ସେ ଅଭିଳାଷ ।
କିପାଇଁ ପ୍ରେମ କରୁ ପ୍ରିୟଜନକ;
ଯାହା ବିଜ୍ଞେଦ କଷ୍ଟ ଦିଏ ମନକୁ ?
ମିଳନ କିପାଁ ହେଲ ତାହା ସଙ୍ଗରେ,
ବିଜ୍ଞେତ ହେବ ଯେବେ ଅବଶ୍ୟ ଥରେ ?
କିପାଇଁ ସୁଖ ଆଶା ଜନ୍ମଇ ମନେ ?
ତୃପ୍ତ ତ ହେଲନାହିଁ କେବେ ଜୀବନେ ।
ନ ଥିଲ ନାହିଁ ମହୁଭୂମିରେ ଜଳ,
କିପାଇଁ ମନ୍ଦିରକା କରଇ ଛଳ ।
ପୁଣି ଚହଟେ କିପାଁ ଲୁସୁମ କଢ଼ି,
ଦୁଇ ଦିନରେ ଯେବେ ପଡ଼ିବ ହୁଏ ?
ଯାହାକୁ କରିଥିଲି ଜୀବନ ଆଶ,
ଛାଡ଼ିଯିବାରୁ ମୋତେ କରି ନିରାଶ ।
ଏତେବେଳେ ମୋହର ଜନ୍ମିଲ ଜୀନ,
ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂଣ୍ୟ ସୁଖର ସ୍ଥାନ ।

୩ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ

[ଜନ୍ମ ସନ ୧୯୫୨ ସାଲ ଜେୟଷ୍ଠ,
ସୁରପ୍ରାତି ସନ ୧୩୦୧ ସାଲ ଚେତ୍ତ]

ଜନମ କେବା ଚରକାଳ ବଞ୍ଚି ?
ମର ବାହୁଡ଼ କେଉଁ ଲୋକ ଆସିଛି ?
ତେବେ ବିଜ୍ଞେଦ ହେଲେ ଜୀବ ସୁଜନ,
କାହିଁକି ଏତେ କିପ୍ପା କରୁ ଗେବନ ? ୧ ।

ପାଣିଫୋଟକା ଯିବ ମିଶି ପାଣିର,
କିଛି ତ ହାନି ଲାଗୁ ନାହିଁ ଏଥୁରେ;
ହୃଦୟ ଏଥୁ ଲୋକେ କିପ୍ପା କାତର,
କେ ଲୋକ ଦେବ ମୋହ ପ୍ରଗ୍ନ ଉତ୍ତର ? ୨ ।

ବୁଝିଛି ଅଛି ଏଥୁ ବିଶେଷ କଥା,
ଜଗତେ ଏତେ କିପ୍ପା ମାୟା ମମତା;
ଲୋତ୍ତରୁ ନିଜ ସ୍ଵାର୍ଥ ଲୋକ ସକଳ,
ସୁଜନ ବିଜ୍ଞେଦରେ ତେଣୁ ବିକଳ । ୩ ।

ସୁଦେଶବନ୍ଧୁ ଥିଲା ନନ୍ଦକିଶୋର,
ତାହା ବିଜ୍ଞେଦେ ଲୋକେ ତେଣୁ କାତର;
ଉରସା ରଖିଥିଲେ ଲୋକେ ତା'ଠାରେ;
ଆଶା ଉରସା କରି ନାନା ପ୍ରକାରେ । ୪ ।

ପଦ୍ମ ବନ ମଧ୍ୟେ ଶୀତ କାଳରେ,
ବୁଲିଛି କେତେଥର ତାହା ସଙ୍ଗରେ,
ନିର୍ଜନ ଅଳାପରେ ବିଦ୍ରହ୍ମ ମନ;
ଥିଲ ସେ ଓଡ଼ିଶାର କୁଳନନ୍ଦନ । ୫ ।

ଆର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସେ ଯେ ଥିଲ ସମଳ,
ନଦାଦେଶ ଶୁଣିଗଲୁ ସହସା ଜଳ;
ପୁଣତିମନ୍ତ୍ର ଥିଲ ହେ ନନ୍ଦ ଘର,
ଯାଇଛ ହସି ହସି ଲୋକେ କନାଇ । ୬ ।

ବାସୀପୁଲ

ପାଦମୁକୁ ଟମଣି ବଜ୍ରା ଶୋଭନ,
କାମିଳା କାମନାପୂର୍ଣ୍ଣକାଶ ହେ ସୁମନ ।
ତୁମ୍ଭର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ଵର ନନ୍ଦନ-କାନନେ,
ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭା ବଳ କେ ଭବ-ଭବନେ ?
ତୁମ୍ଭେ ରସେ ଗନେ ସବ୍ରଗୁଣା ଗୁଣକର,
ପ୍ରକୃତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ତ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ।
ସୁଧାର ଆଧାର ତୁମ୍ଭେ ନପୂନ ରଞ୍ଜନ,
ହୃଦୟବିନୋଦକାଶ ଚନ୍ଦିବିମୋହନ ।
କବିଙ୍କ ସବ୍ରପ୍ରତିନ ଉଦ୍‌ୟାନବିଭୂତ,
ଦାସ ପରି ଶଟି ଭ୍ରଙ୍ଗେ କରୁଥାନ୍ତି ପୁଣି ।
ଆହା ଆହା ଏ କି ଦଶା ଯଟିଲ ତୁମ୍ଭର,
କିପ୍ପା ହେଉଥାଇ ପଡ଼ି ଧୂଳରେ ଧୂପର ?
ଶୋଭା ପାଉଥିଲ କାଳ ଦେବମନ୍ତ୍ରକରେ,
ଦଳ ହେଉଥାଇ ଆଜି ମନୁଷ୍ୟପଦରେ ।
ତୁମ୍ଭ ଦଶା ଦେଖି ଜାତ ଆତକ ହୃଦୟେ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏହି ଦଶା ଅନ୍ତମ ସମୟେ ।

ସମାଧିଷେତ୍ର

ଜଗତର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
ପ୍ରେମାଲାପ ହିଂସା ଦେଖ ବୈଶ୍ୟମ୍ୟ ବିଭବ ।
ଉତ୍ସାହ କୌତୁକ ମାୟା ମାନ ଅପମାନ,
ଏହଠାରେ ସବ୍ର ଶେଷ ଏହି ଶାନ୍ତି-ଶ୍ଵାନ ।
ଅନନ୍ତ ଜୀବନକାଳ ସୀମା ନାହିଁ ଶେଷ,
ଜଣନ୍ତର ପରିମାଣ ଭୟ ଅବଶେଷ ।
ଭୁତର ସମ୍ପତ୍ତି ଦେହ ଭୁତରେ ବିଲପୁ,
ଅଭିନାଶୀ ଜୀବନର ସୁତନ୍ତ ଆଳପୁ ।
ଜୀବନ ବିହଙ୍ଗ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଚାରିଆଡ଼େ,
କିଛି କିଛି ଦିନ ବାସ କରିଯାଏ ମାଡ଼େ ।

ଯାଇଛୁ ବିଦ୍ଵାନ ଉତ୍ତ ପଡ଼ିଅଛି ବସା,
ଜଣ୍ଠ ଶିର୍ଷ ରସ୍ତୀଭୁତ ଶେଷ ଏହି ଦଶା ।
କିଛିକାଳ ଜୀବିଣ ଆସି ଏ ପ୍ଲାନକୁ,
ନେବେଜଳେ ଲେପୁଥିଲେ ମୃତ୍ତିକାସ୍ତ୍ରପକୁ ।
ରୁକ୍ଷ ଯାଇଛନ୍ତି ଜୀତ କୁଟୁମ୍ବ ସକଳେ,
ଏତେବେଳେ ତିନୁଛି ତ ବରଣାର ଜଳେ ।
ଅଥବା ଆମ୍ବୀୟ କେହି ଦୁରରୁ ଅନାଇ,
ବାଟ ଘର୍ଜି ବୁଲିଗଲେ ନିଃଶ୍ଵାସ ପକାଇ ।

— — —

ପାସୋରିବା

ପାସୋରିବା ପାଇଁ ଯେତେ କଲେହେଁ ସତନ,
ଦିବାନଶି ମନେପଡ଼େ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ।
ଏକ ଆମ୍ବା ଭିନ୍ନ ଦେହ ଥିଲୁଁ ଦୁଇଜଣ,
ତୁଳ୍ନ ହୋଇ ନ ଥିଲୁଁ ତ ପ୍ରୀତିର ବନ୍ଧନ ।
ଭିନ୍ନ ଦେହ ଭିନ୍ନ ହେଲା ମାତ୍ର ଦୁଇ ମନ
ଭିନ୍ନ ତ ହେବାର ନୁହେ ଯାବତ ଜୀବନ ।
ଭିନ୍ନ ହୃଦୟ ଯାହା ଯାଉଥାଏ ଦ୍ୱାସି,
ଚାହିଁ କି ପାରିବ ଯାହା ଯାଇଅଛି ମିଶି ?
ଯଦି କେତେବେଳେ ଯିବି ତାହାକୁ ପାସୋର,
ଅଧିଖଣ୍ଡେ ଜୀବନ ମୋ ରହିବ କିଧରି ?

— — —

ଲୁବଣ୍ୟମୟୀ

ସେ ଲୁବଣ୍ୟମୟୀ ପ୍ରତିମା
ଆଉ ନାହିଁ ପୃଥ୍ବୀରେ,
ଫୁଲଶେଷ ରସ୍ତୀ ମୁଠାଏ
ମିଶିଅଛି ମାଟିରେ ।

ଜୀତ ବନ୍ଧୁଗଣ କାନ୍ଦିବେ
ତାହା ଗୁଣ ସୁମରି,
ଅଞ୍ଚିତ ନେବ ଶୁଣିବ
ଯିବେ ତାକୁ ପାସୋର ।
ଥୋକେ ଦିନ ଯାଏ ତା ନାମ
ପକାଇବେ କଥାରେ,
ତେଣିକି ସେ ନାମ ଲୁଚିବ
ବିସ୍ମୃତିର ଅନାରେ ।

ସେ ରୂପମାଧୁରା ଆଉ ତ
ନ ଦଶିବ କାହାକୁ,
ମୃତ୍ୟୁ ଅନକାର ପଢ଼ରେ
ଭେଟିବି କି ତାହାକୁ ?

ଚିରକାଳ ପାଇଁ ପୃଥ୍ବୀରୁ
ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତର,
ଆଉ ତ ନ ହେବ ତା ଶୋଷ
କେତେଁ ନେବଗୋଚର ।

ମାସକ ଏ କଥା ମୋହର
ହେଉ ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ,
ସେ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗୁଣ କି
ହୋଇଗଲା ବିନାଶ ।

ଛୁଟି ପାରୁ ନାହିଁ କପାଇ
ତେବେ ତାହାର ମାୟା,
ନେବ ଅନ୍ତରକେ ସନ୍ତତ
ଦ୍ୱାସି ବୁଲେ ତା ଗୁପ୍ତା ।

ବୁଝିଛି ବୁଝିଛି ବିକାଶେ
ସେହି ପରିଷଧାମେ,
ହେଉଥିଲା ସେହି ଜୀବନେ
ପୁଲକତ ଯେ ନାମେ ।

— — —

ମହାଧାମରେ

ହେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱପତି ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶରେ,
ଭ୍ରମିଲି ଜୀବନକାଳ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
ସପାର ଭ୍ରମଣମାର୍ଗ ନୁହଇ ସରଳ,
ଜଟିଳ ପଞ୍ଜିଳ ଦୁଃଖସଙ୍କୁଳ କେବଳ ।

ଭୂଲିଲି ତୁମଙ୍କୁ ମାର୍ଗେ ଭେଟି ସଙ୍ଗେଶେ,
ଅତୃପ୍ତ ଲାଲସାୟୁଗ ବିଷୟ ଭଷଣେ ।
କେତେ ମରୁ ମସାଚିକା ଭେଟିଲି ମାର୍ଗରେ,
ତଥାପି ସୁରିଲି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥରେ ।

ଅମୃତ ଭ୍ରମରେ କେତେ ଭକ୍ଷିତ୍ତ ଗରଳ,
ଦଗ୍ଧ କରୁଥାଇ ଏବେ ସେହି ହଳାହଳ ।
ବେଳେ ବେଳେ ହୋଇଥିଲ ଉଦୟ ହୃଦୟେ,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ କିମ୍ବା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସମୟେ ।

କି ବୋଲିବି ତୁମଠାରେ କିବା ଅଗୋରର,
ଜାଣି ଶୁଣି ମହାପାପ କଲ କେତେଥର ।
ମୋର ମହାପାପ ନୁହେ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ,
ବହୁତ କରିଛି ତୁମ୍ଭ ନିପୁମ ଅମାନ୍ୟ ।

ତୁମ୍ଭ ପୁଷ୍ପ କନ୍ୟାଗଣେ ଦେଇଛୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କେତେକର ସତ୍ୟନ୍ତ କେତେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ।
ଧନ ମାନ ବିଦ୍ୟା ସେବା କଲି ପ୍ରାଣପଣେ,
ରଖି ତ ପାରିଲେ ନାହିଁ କେହି ମୋତେ ଷଣେ ।

ନିଜ ଦେହ ତେଜି ଅଛି ଆଜି କଥା ଥାଉ,
ତୁମ୍ଭ ବିନା କାହାକୁ ତ ଦେଖୁନାହିଁ ଆଉ ?
ତୁମଠାରୁ ଯିବାବେଳେ ଥିଲି ମୁଁ ପବିତ୍ର,
ବାହୁଡ଼ ଆସିଛି ହୋଇ କଳକ ଚରିତ ।

ତୁମ୍ଭ ବିନା ଏଠାରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ତାହା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଗୋସାଇଁ ।
ତୁମ୍ଭ ପଦେ ସମର୍ପିଲି କଳକିତ ପ୍ରାଣ,
ଇଚ୍ଛାରୂପ ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ଅବା ପରିସାଶ ।

ଦୀପନିବାଣ

ନିପୁଣ ଚଞ୍ଚଳ ପବନେ
ଶେଷ ଦୀପନିବାଣ,
ଦାଣି ହେଉଥାଇ ଏଣିକ
ଅନକାରେ ପରାଣ ।

ପଦେ ପଦେ ହୃଦୀ ପଢ଼ିବି
ଅନ ଗୁଲିଲ ପର,
ସାବଧାନ ହୋଇ ନ ଗଲେ
ଧୈର୍ୟ ତିତକ୍ଷା ଧର ।

ଦୁର୍ବିବାର କାଳସ୍ତୋତରେ
ସବୁ ଯାଇଛି ଭସି,
ଜୀବନର ମୋର ସଦୟ
ସୁଖ ସମ୍ପଦିଗଣି ।

କେବେ ଭସି ଭସି ମୁଁ ଯିବି
ବନ୍ଦୁ ଅଛି ଯେଠାରେ,
ଜୀବନ ଚରମଷ୍ଟାନକୁ
ଶେଷ ଘୋର ଅଭାରେ ?

ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେ ସୁଖ ସ୍ଥାନ

ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେ ସୁଖ ସ୍ଥାନ,
ଏ କେବଳ ସୁଖର ଶୁଣାନ ।
ରନ୍ଧ୍ରଧନୁ ସୁନ୍ଦର ଆକାଶେ,
ଦୁଇ ରୂପ ମୁହଁର୍ଭୁର୍ଭୁ ସକ ଶେ ।

ଶିଶୁ କବା ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା;
କେତେବିନ ରହେ ମାଧୁରିମା ?
ଉଷାର ମାଧୁରୀ ମନୋହର,
ଆହା ଆହା ଷଣିକ ମାତର ।
କମଳେ ଶିଶିର-ମୁକ୍ତାବଳୀ,
ଗୃହଁ ଗୃହଁ ତଳେ ପଡ଼େ ଉଳି ।
ହୃଦୟଉଜ୍ଜ୍ଵାଲୀ ରକାନିଶି,
ଉଆଁସ ଅନ୍ନାରେ ଯାଏ ମିଶି ।
ପୁଷ୍ପ ଶୋଘ ଦୃଷ୍ଟ ଲତା ଶିରେ,
ଶୂନ୍ଗ ସତ ଝଢେ ପୃଥ୍ବୀରେ ।
ପ୍ରିତିଠାରୁ ବଳ ସୁଖ ନାହିଁ,
ଅବଶେଷ କନ୍ଦାରବାହାରୀ ।
ସୁଧାମୟ ଦମ୍ପତ୍ତି ମିଳନ,
ପରିଶାମ ବିଛେଦ ଫନ୍ଦନ ।
ପ୍ରଭ୍ରତେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରସି,
କେବଳ ସେ ମୁହଁର୍ତ୍ତିକ ଛବି ।
ମୁନ୍ଦର ସୁରଦ୍ର ପଦ୍ମବନ,
ହେମନ୍ତର ପୁର୍ବ ଆଗମନ ।
ନନ୍ଦବଢ଼ି ତୌବନ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ,
କେବଳ ତ ଦୁଇ ରୂପମାସ ।
ସୁଖମୟ ବାସନ୍ତୀ ସମୀର,
ଗ୍ରାସେ ତାକୁ ନିଦାନ ମିହିର ।
ଆକାଶରୁ ବାରିବନ୍ଦୁ ପରି,
ଦୁଇ ଟୋପା ସୁଖ ପଡ଼େ ଝରି;
ସୁର୍ଗସୁଖ ଗନ୍ଧାର୍ମୁ ବଳ,
ପୃଥ୍ବୀକୁ ପଡ଼ଇ ଉଚ୍ଛ୍ଵକି;
ଶୁଣିଯାଏ ପଡ଼ିବା ମାମକେ,
ହତାଶ ପର୍ବତୀ ଦୁଃଖ ଶୋକେ ।
ଲୋଡ଼ ଯେବେ ସୁଖ ତରପ୍ରାୟୀ,
କର ଭାଇ କର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ ।

ମୋ ଶୁଦ୍ଧତାର

ଗୋଟିଏ ମୋ ତାର ଥିଲ ବିଶାଳଗଗନେ,
ଆହା ପୁଣି ଦେଖିବ କି ତାହାକୁ ନପୁନେ ?
କେଉଁ କଳାମେଦ ଦେଲୁ କାହିଁରେ ଘୋଡ଼ାଇ ?
ହୃଦ ପାଟି ଯାଉଥିଲୁ ତାହାକୁ ନ ପାଇ ।
ନ ଥିଲ ତ ଜ୍ୟୋତିମ୍ବୟୀ ଅପୂର୍ବପୁନ୍ଦରୀ,
ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ଧରିଥିଲି ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ଗଗନ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣକୋଣେ ନିଭୁତ ସ୍ଥାନରେ,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ତାରଟି ଥିଲ ଲୋକ ଅଗୋଚରେ ।
ନ ଥିଲ ପ୍ରକର ଜ୍ୟୋତି ବିପ୍ତାର ଗଗନେ,
କେ କିପ୍ତ ଦେଖନ୍ତା ତାକୁ ଚକିତ ନପୁନେ ?
ମାତ୍ରକ ସେ ଶୁଦ୍ଧତାର ଜ୍ୟୋତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି,
ଦୁଃଖ ସୁଖେ ସବୁବେଳେ ଥିଲି ପ୍ରାଣ ଧରି ।
ହୃଦୟ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଲକାଶ ତାହାର କରଣ,
ରୂହିଁ କରୁଥିଲ ଗୁରିଆନ୍ତେ ବିଚରଣ ।
ଉରସା ସମଳ ଥିଲ ଅନ୍ନାର ଫସାରେ;
ବାଟ ଗୁଲୁଥିଲି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ତାହାଠାରେ ।
ବାଟ ହେଲି ବଣୀ ଯେଣୁ ହଜିଗଲ ତାର,
ଅନ ପରି ଦୂର ହେବି ଜୀବନଟା ସାର ।
କୁଠୀର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ବସିଥିଲି ତାକୁ ରୂହିଁ,
ତୃପ୍ତ ନୋହୁଥିଲ ପ୍ରାଣ ଅନାରୀ ଅନାରୀ ।
ତାରହାଟ ତାରନାଟ ବସିଛି ଗଗନେ,
ସେପରି ତାର ତ ଆଉ ନ ଦେଖେ ନପୁନେ ।
ଆଉନ୍ତୁ ପଛକେ ତାର କୋଟିଏ କୋଟିଏ
ମାତ୍ର ମୋର ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ ତ ଗୋଟିଏ ।
ଦିନନ୍ତର ଅନ୍ତେ ଗଲେ ପାଇବି କି ତାକୁ ?
ଅଣା ବାନ୍ଧ ସଜ ହେଲି ଯିବାକୁ ସେଠାକୁ ।

ଜୀବନ ମରଣ

ଅନାରେ ବାଜୁଛି   ମଧୁର ମୁରଲୀ
 ଶୁଣାଇ ମଧୁର ଘଣା,
 ଏଣେ ହାତ ଧରି   ଟାଣି ରଖିଅଛି
 ଦେଖାଇ ମଧୁର ଆଶା ।
 ଯିବି ଯିବି ବୋଲି   କରୁଅଛି ମନ
 ପଦ ନ ଚଳଇ ଆଉ,
 ପଛରୁ ମୋ କାନେ   କାନେ କେ କହୁଛି
 ଗୁଡ଼ ଦେ ସେ କଥା ଯାଉ ।
 ପ୍ରତ୍ଣ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଟ   ତେଜରେ ସେ ଏଣେ
 ତାତ ଯାଉଛି ନୟନ,
 ତେଣେ ଅନକାର   ବିଶ୍ଵାମ-ଆଗାର
 ଶାନ୍ତି ସୁଖ ନିକେତନ ।
 ଏଣେ ଚିନ୍ତାନଳେ   ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ହୋଇ
 ପ୍ରାଣ ହେଉଛି-ଅଛିର,
 ଆଗରେ ତ ବାଟ   ଓଗାଳି ବସିଛି
 ମୃତ୍ୟୁସୁରୁପ ପ୍ରାଚୀର ।
 ବେନ ପ୍ରଭୁ ଦାସ   ଦଶା ଉଠିଅଛି
 କେଣିକି ନ ପାରେ ଯାଇ,
 ଏଣେ କ୍ଷଣେ ସୁଖ   ଲଭି ପାରୁ ନାହିଁ
 ଆପଣା ପ୍ଲାନରେ ଥାଇ ।
 ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରେ ରହି   ପୂର ବୁଲୁଅଛି
 ଦୁଇଦିଗ ଆକର୍ଷଣ,
 କେ ବୁଝାଇ ଦେବ ମୋପକ୍ଷେ କେ ଭଲ ?
 ଜାବନ ଅବା ମରଣ ?

ନିଶୀଥ ସଙ୍ଗୀତ

ନିଶୀଥ ଗଗନ ବାୟୁ କଷାଇ କଷାଇ,
 କେ ଯାଇଛି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ?
 ଶ୍ଵର ରହିଯାଅ ଥରେ
 ପରୁରବି କି ଗାଉଛ ବିଶାଦ ଅନ୍ତରେ । ୧ ।

କ ଗୀତ ଗାଉଛ ଅର୍ଥ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ଜଣା,
 ଭେଦୁଛି ହୃଦୟ ଶୋଣିରେ ପ୍ରତିକଣା;
 ବାଜି ପବନ ଲହସା,
 ଶିର ଉପଶିର ତନ୍ଦ ଉଠୁଛି ହଙ୍କାର । ୨ ।

ଏ କି ଗୀତ ଏ କି ସ୍ଵର ବିଚିତ୍ର ମହିମା,
 ପୁର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛି ହୃଦୟର ଶେଷସୀମା,
 ଯଥା ଭୁଜଙ୍ଗ ନିଦ୍ରିତ,
 ତଥା ବିଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ଜାଗରିତ । ୩ ।
 ପରଶ କରିବା ମାସ ସଙ୍ଗୀତ ଲହସା,
 ବିଶାଦଲହସା ଉଠେ ହୃଦୟ ବିଦାରି
 ଦୁଇ ଘାତ ପ୍ରତିଯାତେ,
 ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ ମନ ପ୍ରାଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାସ୍ଫୟାତେ । ୪ ।

କି ଥିଲ କି ଯାଉଅଛି କି ଲେଡ଼ୁଛି ମନ;
 ବାରି ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଗରଣ ବା ସ୍ଵପନ;
 ଏତେ କିପାର୍କ ଚିନ୍ତା ?
 ଉଦାସୀ ହତଶ ମନ ଆମୃପ୍ରତାରିତ । ୫ ।

ଜୀବନ-ନଦୀ

ନନ୍ଦରୂପେ ମୋ ଜୀବନ ଯାଉଅଛି ବହି,
 ହସି କାନ୍ଦ କୁକୁ କୁକୁ କଥା କହି କହି ।
 କେତେରୂପେ ବସିଅଛି ହୃଦରେ ତରଙ୍ଗ,
 ପ୍ରଲୋଭନ ଉଦ୍‌ଦୀପନ ବିବଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
 ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରେମ ମୋହ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିଚପୁ,
 ପେନପୁଞ୍ଜ ଉଠି ଭାସି ପାଉଛନ୍ତି ଲପୁ ।
 କାମ ମୋଧ ଲେଇ ମୋହ କୁମ୍ହିର ଭୁଜଙ୍ଗ,
 ଯତନେ ଲୁଗୁରାହନ୍ତି ନିଜ ନିଜ ଅଙ୍ଗ ।
 ବେଳେ ବେଳେ ଦୂରେ ସ୍ତୋତ ଜଞ୍ଜାଳ-ଦୂରୁଣି,
 ଥୋକେ ଦୂର ଯାଇ ଗୁଡ଼ ଯାଉଛନ୍ତି ପୁଣି ।

ରୂଲୁଛି ନିଷ୍ପତ ସେଁତ ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି,
କେଉଁ ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ନେଉଅଛୁ ଟାଣି ।
ମିଶିଯିବ ଦିନ ଯାଇ ଅନନ୍ତଯାଗରେ,
ହେ ମାନବ, ତହୁ କିପ୍ପା ନ ଚନ୍ଦ ମନରେ ।

କବିତା

ଶାଶାପାଣି ଶାଶାନଦିନ
ସୁର-ନର ବାଞ୍ଚିତ,
ଶାଶାପାଣି ବରପୁଷ୍ପରେ
ତୁମ୍ହ ପଦ ସେବିତ ।
ଦେଖାଅ ଚଉଦ ଭୁବନ
ପ୍ଲାନ ବିଚିତ କରି,
ଅଛାତ କାଳର ଦଟନା
ନଶଦର୍ପଣ ପର ।
ଲଭନ୍ତି ଅମରପଦଶ
ଭକ୍ତ ସେବକଜନେ,
କି ଗୁଣ ଦେନି ମୁଁ ଧାଇଁଛି
ତୁମ୍ହ ପଦ ସେବନେ ।
ଜଗତ ଦୁର୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ
ତୁମ୍ହ ପୂଜାସମ୍ଭାର,
ଯୋଗ୍ୟ ତୁମ୍ହ ସିଂହାସନକୁ
ହିନା ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଟାର ।
ତୃନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଜନମ
କରୁଛି ମୁଁ ଆହାନ,
କି ଅଛି କରିବ ଚରଣେ
ଉପହାର ପ୍ରଦାନ ।
ଶେଦାନଳେ ଦଗଧ ହେଉଛି
ମୋର ହୃଦୟ-ବନ,
ନିରଶ ଦୁଶ୍ମନା ଉଦ୍‌ବେଗ
ବହେ ଝଞ୍ଜାପବନ ।

ବିଜ୍ଞଦୟନ୍ତରା ଗରଳେ
ହୋଇ ପ୍ରାଣେ କାତର,
ଦୁଃଖପାରବାରେ ଦେଖୁଛି
ତୁମ୍ହ ସାହା ମାତର ।
ଆସ ଆସ ମାତା ମୋଠାକୁ
ଆର୍ତ୍ତିଜନ ଶରଣ,
ନେତ୍ର-ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଧୋଇବି
ତୁମ୍ହ ପଦ୍ମରରଣ ।
କରିବ ଭକ୍ତରେ ବ୍ୟକନ
ଦୟା ଉଷ୍ଟୁ ନିଃଶ୍ଵାସେ,
ଅତୁପ୍ତ ବାସନା ସୁମନ
ଦୁଃଖ ଧୂପ ସୁବାସେ ।
ନିରଶ ନୁହନ୍ତି ଚରଣ—
ସେବି ଭକ୍ତଲୋକ,
ଆଉ ବା ନ ଥାଉ ସମ୍ପତ୍ତି
ମୁଁ ତ ତୁମ୍ହ ସେବକ ।

ସାହାତ୍ମା ଗଛର ଦ୍ରଦନ

ନାହିଁ କିଛି ରୂପ କାନ୍ତ ନାହିଁ ପୃଷ୍ଠ ଫଳ,
ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ମୁହିଁ ବୃକ୍ଷଟି କେବଳ ।
ନ ରହିଣ ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ସମାଜରେ
ପଡ଼ିଥାଏଁ ବନମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ କୋଣରେ ।
ଲଜକୁଳୀ ଲତାଟିଏ ଥୁଲ ମୋର ପାଶେ,
କାଟୁ ଥାଉଁ ଦୁହେଁ ଦିନ ମନର ଉଲ୍ଲାସେ ।
ମଧୁର ମାଧ୍ୟା ଲତା କାନନ କୁମାରୀ,
ରସିକା ଝୁମୁକା କୁଞ୍ଜ ନିକୁଞ୍ଜସୁନ୍ଦରୀ,
ବିଦେଶୀ ଆଇଦି ରାଣୀ, ବସନ୍ତମାଲିଙ୍ଗ,
“ଲକିତ ଲବଙ୍ଗ ଲତା”, ଯନ୍ତ୍ର ଗରବଣୀ,
ପୁଷ୍ପବଣୀ ଲତାମାନେ ଘୋବନଗନ୍ଧରେ,
ଲଦି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଉପରେ,

ପୁଟାଇ କୁସୁମକଳୀ ଗଲା ଚହଟାଇ,
ପବନେ ଦୋହଳୁଆନ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ୟ ଦେଖାଇ ।
ଲଜକୁଳୀ ପଡ଼ିଥାଏ ମୋର ଗୋଡ଼ ତଳେ,
ଗୋଲ ଗୋଲ ଦୁଇଙ୍ଗାଟି ଫୁଲ ଧରି କୋଳେ;
ସବୁବେଳେ ମୋତେ ଗୁହଁଥାଏ ଶିର ତୋଳ,
ପାଶକୁ ଅଛଳେ କେହି ପଡ଼ଇ ଝାଉଁଳି;
ସାନ ସାନ ଦୁଇ ଗୋଟି ଫୁଲ ଧରି କୋଳେ,
ସଧୀରେ ଦୋହଳୁଆଏ ପବନହିଲୋଳେ ।
ଚିଉଡ଼ନ୍ଦାଦକ ଗୁଣ ନ ଥିଲ ତାହାର,
ସରଳ ତାହାର ରୂପ ସରଳ ବେଶର ।
ତାହାର ମୋହର କେବେଁ ନ ଥିଲ ତ ଭେଦ,
ମୋହ ମୁଖ ଗୁହଁ ପଡ଼ିଥାଏ ଅବିଜ୍ଞଦ ।
ନ କରି ସେ ଆଶା ମେୟିହ ପ୍ରିତି ବିନମୟ,
ନିସ୍ଵାର୍ଥେ ସମପିଲ ମୋତେ ତା ହୃଦୟ
ପଡ଼ିଲେ ଟୋପାଏ ମୋହ ଡାଳରୁ ଶିଶିର,
ଆନନ୍ଦେ ଗ୍ରହଣ କରେ ବଡ଼ାଇ ତା ଶିର ।
ନ ଲୋଟେଁ ମାଳଙ୍ଗ, ଯୁଧୀ, ମାଧ୍ୟା ଟଗର,
ସେହି ମୋର ଥିଲ ପ୍ରିତି-ପ୍ରସ୍ତରବଣ-ଧର ।
ରାତି ବେଳେ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେଲେ ଉପବନ,
କେତେ ରୂପ ପୋହାଗ ସେ କରେ ଫେଡ଼ି ମନ ।
ପ୍ରବଳ ପବନ ବେଗେ ଗଲା କାହିଁ ଉଡ଼ି,
ସାନ ସାନ ଫୁଲ ଦୁଇ ଛନ୍ତି ତଳେ ପଡ଼ି ।
ରୂପିଗଲା ନ କହିଲା ମୋତେ ପଦେ କଥା,
ଆହା ମୋର କାହିଁ ଗଲା ଲଜକୁଳୀଲତା ।

ସ୍ତ୍ରୀତି

ସାଥ ଦେବ ମନମଧୁଁ ଦେଲି ବିଷନ୍ନନ,
ତୁମଠାରେ ଆଉ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ।
ରାଜ୍ଞୀ କରେଁ ତେଜିବାକୁ ଲଗଇ ଭାବନା,
ନିର୍ମନରେ କରେଁ ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ବନନା ।

ଗଲଣିତ ଗଲା କଥା ଶିରକାର ଯାଉ,
ଉଲ ହେଉ ମନ ହେଉ ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ଅଉ ।
ତୁମର କି କିନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଓ ଦୂରଣ୍ଣି ?
ଦେଖାଉଛ ସେହି ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଆଣି ।

ସାଥ ଯାଥ ମୋ ଦାଖରୁ ନ ଦେଖାଅ ବିପ,
କଳକଜଢ଼ିତ ତେଜାବନଚରିଷ ।
କେତେ କେତେ ମହାପାପ କରିଛି ନିର୍ମନେ,
ଗୁପତରେ ଧୂଳଦେଇ ମାନବ ନୟନେ ।

କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ବିଶୁର ମନରେ,
ମାଧୁପୁରୁଷଟି ପରି ଥିଲ ନିର୍ଣ୍ଣନରେ ।
ଆଗେ କିପ୍ତି ସବୁ କଥା ନ ଦେଲ ତେଜାର ?
ଆଣି ଧରିଆଇ ପରି ଏବେ ଦେଲ ପାଇ ।

ଆଗେ ଥିଲା ମନେ ଆଖି, ଯାଉଥିଲି ଫୁଲ,
ଭଲକଥାଗୁଡ଼ା କହୁଥିଲ ତାହି ବୋଲି ।
ଅହଙ୍କାର ପାଶେ ଥିବା ଲୋକମାନେ ଯଥା,
ସବୁବେଳେ କହିଥାନ୍ତି ମନରେଶା କଥା ।

ଉଲଟି ପଡ଼ିନ୍ତି ଫୁଣି ସେହି ଲୋକମାନେ,
ଗୋରବ ପମ୍ପତି ଦେହବଳ ଅବସାନେ ।
ଭାଙ୍ଗିଛି ଶଶର ମନ ହୃଦୟ ଦୁର୍ବଳ,
ଦେଖାଉଛ ସେହିପାଇଁ ପରା ଏତେ ବଳ ?

କନ୍ଦାଇବା ହସାଇବା ଅଟେ ତୁମ ଶାନ୍ତି,
ଏବେ କିପ୍ତି ତୁଙ୍କା ଦେଖାଉଛ ମହାଶ୍ରଦ୍ଧି ?
ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖାଉଛ ସୁଖର ଆଲୋକ,
ଆନାରଗନ୍ତରେ ଯଥା ଜୁକୁଜୁଲାପୋକ ।

ସାଥ ଯାଥ ଶୁଦ୍ଧ ଦେବ କରେଁ ନିବେଦନ,
ଦିନାକେତେ ଭଲ ହୋଇ ରହେଁ ଶୂନ୍ୟମନ ।
ପୃଥିବୀରେ କିନ୍ତି କର୍ମ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି,
ନ ଶୁଦ୍ଧିଲେ ତୁମେ ମୋତେ ନ ପାରିବ ବନ୍ଧ ।

ବହୁଦିନୁ ଯେଉଁ ସବୁ କଥା ଅଛି ଯାଇ,
ଆସିରେ ଆଜୁଳ ଦେଇ ନ ଦିଅ ଦେଖାଇ ।
ଯାଆ ଯାଆ ଦେବ ପବେ କହୁଛି ଜୁହାର,
ବଳପଣା ହୋଇ ଆସ ନା ଗୋ ବାରମ୍ବାର ।

ତୁମ୍ଭୁ କି ଡାକୁଅଛି ଗୋଡ଼ହାତ ଧରି ?
ତେବେ କିପ୍ପା ଗୋଡ଼ାଇଛ ଦିବସ ଶବ୍ଦରୀ ?
ନାହିଁ କି ଗୋ ପ୍ଲାନ ଦେବ ବିଶାଳ ଭବନେ ?
ଗୋଡ଼ ହାତ ମେଲି ବସି ରହିଛ ମୋ ମନେ ।

ଆହା ଆହା ତୁମ୍ଭର କି କାଳକ୍ଷମ ନାହିଁ ?
ଦିନ ନାହିଁ ରାତି ନାହିଁ ଆସୁଅଛ ଧାଇଁ ।
ଆସ ନା ମୋଠାକୁ ପୁଣି କହୁଛି ଜୁହାର,
ପିଟାଇ ଦେବାକୁ ଦୂରଭରଣାରର ଦ୍ୱାର ।

ଆଦର ଯେ କରେ ଦେବ ଯାଆ ତାହାଠାକୁ
ନ ଆସ ଦେବାକୁ କଷ୍ଟ ଦର୍ଶପ୍ରାଣ୍ଟାକୁ ।
ନା ନା ଦେବ ଦିଅ ଆଣି ଯେ ଯାହା ଅଞ୍ଚିତ୍ତ,
ଦେଉ ନାହିଁ ଆଣି ଆଉ କେଉଁଠାରୁ କିଛି ।

ମାନବଜାତର ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସମ୍ପତ୍ତି,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଜତେର ହକଳ ଉନ୍ନତି ।
କରନ୍ତି ପ୍ରଶଂସା ହାତଯୋଡ଼ ସବୁ ଜ୍ଞାନ,
ମୁହିଁ ନିନ୍ଦା କଲେ ହେବ ତୁମ୍ଭର କି ହାନି ?

“ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?”

—୧—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ଶୋକିଲିଗି ସବୁଠାରେ
ଦେ ମଧ୍ୟେ ବଟିଗୁରେ
ଯାହାକୁ ପରୁରେଁ କେହି କିଛି କହ ନାହିଁ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଲେଲେ କାହିଁ ?

9

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ଆସିଲେ ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼
ଦେଇ ଦେହୁଁ ଧୂଳି ଧାଢ଼
ପରୁରନ୍ତି କେତେ କଥା ମୋହ ମଙ୍ଗ ରହି
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୩—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ନିଦ ମାନ୍ଦିଲାଣି ବାବା,
ଡାକ ମା ଆସିବେ ଅବା
ଶୋଇବି ମୁଁ ଦେବେ କାନ ପଣନ ବିପୁଲ
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୪—

ବାବା ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କୋଳେ ରଖିଣ ମୋ ମଥ
କହିବେ କାହାଣୀ କଥା
ମୋ ମୁଣ୍ଡ ମୁହଁରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୫—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ବସି ଭାତ ଖାଇବାରେ
ବିଶ୍ଵାସୁଲେ ବିଶ୍ଵାସେ
କାହିଁ କାଳିଠାରୁ ଆଉ ବସିଲେ ତ ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୬—

ବାବା ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କାହିଁ ତ ଯାଅନ୍ତି ନାହିଁ
ତରୁ ଦିନକର ପାଇଁ
ଦୁଇଦିନ ହେଲା କିପ୍ପା ତାଙ୍କ ଦେଶା ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୭—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ଯାଇ ଥାଏ ଖେଳିବାକୁ
ଯାଏ ଲୋକ ଡାକିବାକୁ
ଦ'ଶ୍ରୀଦାରତାରେ ମୋତେ ଥାନ୍ତି ବାଟ ରୁହିଁ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୮—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ତାଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା ଜୁର
ଆସୁଥିଲ ଡାକତର
ଆଜି କାହିଁ ଡାକତର ଆସିଲ ତ ନାହିଁ ?

—୯—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କଲେ ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ ଅଳ
ହେଉ ଥାନ୍ତି ମିଛେ ଚଳି
ଆଜି ମୁଁ କାନ୍ଦୁଛି ସେ ତ ତୁମ କଲେ ନାହିଁ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୦—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜ ବେଳେ
ବସି ଆସନେ ନିରୋଳେ
କରୁଥିଲେ ଉପାସନା ହରିଗୁଣ ଗାଇ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୧—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ନ ଲଗୁଣୁ ଦେକ, ହାତ-
ଧରି ସେ ଖୁଆନ୍ତି ଘର
ଆଜିତ ଲଗୁଣ୍ଠି ଦେକ କେହି ଡାକୁ ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୨—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ରୋଜି ତୁମେ ଆନନ୍ଦରେ
ବସି ଲେଖୁଥିଲ ଘରେ
ଆଜି କିପା ବସିଥାଇ ଜଳ ଜଳ ରୁହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୩—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ସେ ଦିନ ପଡ଼ିଲି ଜୁରେ
ମୋହ ବିଛଣା ପାଖରେ
ରତ୍ନପାକ ବସିଥିଲେ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୪—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କାନ୍ଦଲେ କରୁଛ ତୁମି
ଆପେ କାନ୍ଦୁଛ ବାହୁନି
କହୁ ନାହିଁ ପ୍ରେଡ଼, ମାଆ ଆସିବେ କି ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୫—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ମୋ ମା କି ଆସିବେ ନାହିଁ ?
ନା ନା ଏହା କହ ନାହିଁ
କ ନୂଥିଲେ ମୋ ପାଖକୁ କେ ଆସିବ ଧାର୍କ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୬—

ଉର୍ଗୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ଦେବୀ

ତେଜିଅଛି ଘର ଦାର ଝାତ ପରିଜନ,
ବିଦେଶରେ ବୁଲି ବୁଲି କାଟିବି ଜୀବନ ।
ବାହୁଡ଼ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳ ନାହିଁ ଥରେ,
ତୁହି ବାରମ୍ବାର କିପା ପକ୍ଷୁ ହୁ ମନରେ ?

ନ ଜାଣେ କିପ୍ପାଇ କିଏ କରେ ଆକର୍ଷଣ,
ଥରେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସେ ତୋର ଶ୍ରାଚରଣ ।
କେବେ ତୁ କି ଥାଉ ନାମ ମୋର ନାମ ଧରି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ସବୁ କଥା ପକା ତୁ ପାସୋର ।
ବିଧାତା ଯାହାକୁ ବାମ ସେ ଲୋକଟା ଯାଉ;
ତାହାପାଇଁ ମନେ କଷ୍ଟ କିପ୍ପା ଦେବୁ ଆଉ ?
ଦେଖି ନାହିଁ ସ୍ନେହମୟୀ ଜନମ ଚରଣ,
ତୋତେ ଦେଖି କିପ୍ପା କରେ ତାହାକୁ ସୂରଣ ?
ବିରୁର କରଇଁ ମନେ ତୋହ ଦୟା ସୁର,
ମାଆ ଥିଲେ କରିଥାନ୍ତେ ସ୍ନେହ ଏହିପରି ।
ଦେଖି ନାହିଁ କାହିଁ ତୋହପର ଦୟାବଣୀ,
ଦେଖି ନାହିଁ ତୋହପର ପୁଣ୍ୟବଣୀ ସଖା ।
କୋଧ ହିଂସା ଛୁଡ଼ି ଯାଇଥାରୁ ତୋହ ମରୁ,
ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ବହେ ଅଗ୍ରି ତୋ ନପୁରୁ ।
ଏତେ କି ଦେଇଛୁ ବିଧ ତୋ ଆଷିରେ ଜଳ ?
ସରିଲ ତ ନାହିଁ ବହି ବହି ଅବିରଳ ।
ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋ ହୃଦୟ ସମ୍ପଦରୁ ବଳ,
ପର ଦୁଃଖ ଦେଖି ନେତ୍ର ପଡ଼ଇ ଉଛୁଳି ।

* * * *

ଶେଷବେଳ କଥା ତୋର ଅଛି କି ମନରେ ?
କେତେ ଷମା ମାଗିଗଲୁ ସେ ତ ବିନୟୁରେ ।
କାନ୍ଦୁଥିଲ ବସି ତୋତେ ଦୁଶ୍ମିତ୍ର କି ନାହିଁ,
ନ ହୃଦୟ ମାରୁଛି ଷମା ମୁହିଁ ତାହା ପାଇଁ ।
ସବି କରିଥାଏ ଦୋଷ ନ ଧର ମନରେ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ସୁଖେ ରହୁ ସେ ସ୍ଵର୍ଗରେ ।
ଦେଖିଛୁ ତ ବସି ମୃଦୁଶବ୍ୟ ସନିଧାନେ,
କିପରି ତେଜନ୍ତୁ ଦେହ ସଖା ନାଶମାନେ ।
ବର୍ଷିମାନ ଅଛୁ ପେହି ଦେଖି ଯେଉଁ ବାବେ
ଅହ୍ୟରଣୀ ହୋଇ ନାମ ଯାଅ ତାହା ପାଶେ ।

କରିଛୁ ତ ଯେତେବୁପ ପରଦିପକାର,
ପାଇବୁ ସେ ଲ୍ଲାନେ ଉପୟୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ।
ଦେଖିବି କି ନାହିଁ ତୋ ଚରଣ ପୁନବାର,
ହାତ ଯୋଡ଼ି ତେଣୁ କରୁଅଛି ନମସ୍କାର ।

ମାତୃହୀନ ଦୁଇଗୋଟି ଶ୍ରୁଦ୍ଧ ଶିଶୁ

—୧—

ଘର ବପୁସେଠି ବଡ଼ ଭଉଣୀଟି ସାନ,
ଭଉଣୀଟାରୁ ଘର କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ ।
କାଳିତାରୁ ମାଆ କାହିଁ ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି,
ଥକିଲେଣି ଦୁଇ ପିଲା ଡକା ପାଡ଼ି ପାଡ଼ି ।
ଦିନରୁତ ଦୁଇ ଜଣ ବାହୁନ ବାହୁନ,
ମନକୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ଘର ହୋଇ ତୁନି ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଭଉଣୀକୁ କଲା ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।
କାନ୍ଦବାକୁ ବାବା ପରା କରିଛନ୍ତି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୨—

ଆଗେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ମାଆ ଆସୁଥିଲେ ଧାଇଁ,
ଏବେ ତ କାନ୍ଦଲେ କେହି ପରୁରବେ ନାହିଁ ।
କିଏ ଦେବ ଆସି ଆମୁମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦବାକୁ ବାବା ପରା କରିଛନ୍ତି ମନା
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୩—

ଯାଇଛୁ ତ ସର ସବୁ, ଗଲା କଥା ଯାଉ,
ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ହେଲେ ମାଆ ଆସିବେ କି ଆଉ ?
ବାବା ତ ଅଛନ୍ତି ଦରେ ଆଉ କି ଘବନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦବାକୁ ବାବା ପରା କରିଛନ୍ତି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୪—

ମଆ ଆଉ କେତେବଳେ ନ ଆସିବେ ଫେର
ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ଆ'ୟା କର ନାହିଁ, ଦେରି ।
ସଞ୍ଜ ହେଲେ ଯିବା କରିବାକୁ ଉପାସନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦବାକୁ ବାବା ପରା କରିଛନ୍ତି ମନା
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୫—

ଦେଶ ବାବା କେତେ କାନ୍ଦିଛନ୍ତି ମଆ ପାଇଁ,
ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଦୁଃଖ ଦେବା ନାହିଁ ।
ତୁ କାନ୍ଦଲେ ହେବ ତାଙ୍କ ମନରେ ବେଦନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।
କାନ୍ଦବାକୁ ବାବା ପରା କରିଛନ୍ତି ମନା
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

— — —

ଦାନ୍ତିକ

ଅନନ୍ତ ସମୟ—ଜାବନର ଅବସାନ,
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵରେ ଷୁଦ୍ଧତମ ବାସପ୍ଲାନ !
ଅନନ୍ତ ଘୌଣ୍ଡେୟ ପାଶେ ତବ ଦେହ-କାନ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ସହ ସଞ୍ଚର ସମ୍ପତ୍ତି !
ସମ୍ମୁଖେ ବିଶ୍ଵତ ଜ୍ଞାନ ରହାକର ମେଲା—
ପାରିଛ କି, ପାରିବ କି, ଅତିହମି ବେଳା ?
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯାହା ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟେ—
ତାହାସଙ୍ଗେ ବୋଲ ହୋଇପାର ସମକଷ ?,
ଷୁଦ୍ଧାଦରି ଷୁଦ୍ଧ ଦେହ କ୍ଷଣକାଳ-ପ୍ଲିତ,
ବୁଥ ଅହଙ୍କାରେ କିପୀ ହରଇଚ ମତ ?
କରିଛ ବ୍ୟବସା ହିଂସା ଗଢ଼ କୋଳାହଳ,
ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ସୁଧା ତେଜି ଉଷ୍ଣିଷ ଗଲେ ।
ହେ ଦାନ୍ତିକ, ତନ୍ତ୍ର ବେଳେ ପ୍ରାଣପରିଣତ,
ଲେଖ ଯେବେ ମୋଷମାର୍ଗ ଭଳ ବିଶ୍ଵପତି ।

— — —

ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲିନି

ଅନନ୍ତ ସମୟସ୍ତୋତରେ ସବୁ ଯାଉଛି ଭସି,
ଦିବସ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଆଲେ ଅନାରାଶି ।
କେଉଁ ବିଥୁ କେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ବସି କେଉଁ ପ୍ରକାର,
ଗଢ଼ିଛି ଅନନ୍ତ ଦିବସ ନିଶି ଆଲେ ଅନାର ?
ନ ଜାଣୁଁ କେବଳ ଶ୍ରନ୍ଦ୍ୟରେ ଏହି ଦିବସ ନିଶି
ଜାବର ଅନନ୍ତ ବାସନା ହଙ୍ଗେ ଯାଇଛି ମିଶି ।
ସେ ବିଶ୍ଵାମ ସୁଖ ପ୍ଲାନଟି କେଉଁ ପ୍ଲାନରେ ଅଛି,
ଯେଠାରେ ଜାବର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅବସାନ ହେଉଛି ?
ଅସୀମ ଅସୀମ ହେବ ସେ ଅନନ୍ତରୁ ଅନନ୍ତ,
ନୋହିଲେ ଅସୀମ ପଦାର୍ଥ ତହିଁ ଧରେ କେମନ୍ତ ?
ଅନନ୍ତ ଶୟାରେ ଅସୀମ ଶୋଇ ରହେ କିପରି ?
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ଵପନେ ନ ପାରେ ତାହା କଳ୍ପନା କରି ।
ସେ ଅସୀମ ମହାରଜ୍ୟରେ ମୁହଁ କରେ ସଞ୍ଚାର,
ଷୁଦ୍ଧ ଷୁଦ୍ଧତର ଅଟଇ ପରମାଣୁ ପ୍ରକାର ।
ନ ଜାଣେ କିପରି କିପାଇ କରେ ମହାବାସନା,
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ଵପନେ ନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣେ ଉତ୍କାମନା ।

କାହିଁ ପରମାଣୁ ଷୁଦ୍ଧ ମୁଁ
ମୋହର ଅନନ୍ତ କାମନା
ପ୍ରତି ପରମାଣୁ ପାଶରେ
ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେଷନରେ
ପ୍ରତି ପରମାଣୁ ନିମନ୍ତେ
କି ପରମ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସେ
ଲୋଡ଼ ଲୋଡ଼ ତାହା ନ ପାଇ
ଯେଣିକି ରୂପୁଣ୍ଡ ଅନନ୍ତ
ଅନନ୍ତରୁ ଅନନ୍ତ,
ଯାଇ ନ ପାରନ୍ତି ତେଣିକି
ଶୁଭ ହୋଇ ରହି ନ ପାରେ
ଅନନ୍ତ ଉଛୁଏ-ଉର୍ମିରେ
ଅନନ୍ତକୁ ରୁହିଁ ରୁହିଁ ସେ
ରୁହିଁ ତହିଁରେ ଲାନ,
ଜଭୁନ୍ତ ଶ୍ରବଣ ହେଲଣି
ଶବ୍ଦଜ୍ଞନ ବିଦ୍ୱାନ ।

ଶର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭବ ବିଗତ
ନିଜକୁ ହସଇ ବସିଛି
ଆଲୁଅ ପଛରେ ଅନାର
କେଉଁ ବନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ।

ଦାତ ପ୍ରତିଦାତରେ,
ଅନକାର ସାଗରେ ।

ତହିଁ ପଛେ କି ଅଛି,
ଅନୁଭବେ ତାହା ନ ଜାଣି
ତୁମ ହୋଇ ବସିଛି ।

କିଛି ନାହିଁ ଆଉ ମନରେ
କାହିଁରେ ଅଛନ୍ତି ମୋହର
ଜାବନର ସମ୍ବଳ ।

ଅଜାଣରେ ରବି ଉଦୟ
ପ୍ରଭତ କୁସ୍ମମ ପରାୟେ
ସେହି ଭାବ ଉଦୟ ।

ଆଲୁଅ ପଛରେ ଅନାର
ମାଡ଼ ଆସଇ କାହିଁ ?

ଅନନ୍ତରେ ମିଶି ଯାଉଛି
ଆଷ ମେଳି ନ ରୁହିଁ ।

ଏହିପରି ଆସି ଯାଇ ସେ
ମୋତେ କଲଣି କ୍ଲାନ୍
ଛୁଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ତଥାପି
ଧରିଅଛି ନିତାନ ।

ଅନନ୍ତ ପୀପାସା ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଆଉ ନ ପାରେଁ ସହି,
ଅତୃପ୍ତବାସନା ଯେଣୁ ଯେ
ଅଛି ହୃଦୟେ ବହି ।

ପ୍ରତି ଦାରେ ଦାରେ ବୁଲୁଛି
କରି ମହାକାମନା
କେଉଁ ଅନ୍ତରରେ ନ ଜାଣେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ବାସନା ।

ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ଅଥବା

ଧାଉଁଥିବ ଏପରି

ଯେତେକାଳ ଯାଏ ନ ପାରେଁ

ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଧରି ।

ଦିଶାମ ନ କରି ମୁହଁରେଁ

ଯିବି ସେଠାକୁ ଧାଇଁ,

ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲିବି

ତାଙ୍କୁ ପାଇବା ପାଇଁ ।

୬ କି ଲୀଳା

ଏ କି ଲୀଳା ମହାପ୍ରଭୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ,
ମନୁଷ୍ୟକୁ ସନାତନ ଏତେ କାହିଁ ପାଇଁ ?
ତୁମେ ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ଜଗତ ଶିଶୁ,
ମାନବଜୀବନ ପରମାଣୁ ଷ୍ଟୁତର ।
ତୁମ୍ହୁ ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ହୁ ଜଗତ ନିବାସୀ,
ଆଉ କେଉଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୁ ନାହାନ୍ତି ତ ଆସି ।
ଦେବାକୁ ମାନବେ କଷ୍ଟ କରୁଛ କୌଣସି,
ବୋଲି ବୋଲି ପ୍ରଭୁ ଏଥୁଁ ପାଥ କେଉଁ ଫଳ ?
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଅନ୍ତ ଯେବେ ନ ଥିଲ ତ କଥା,
ସବୁ ସହିଯାନ୍ତି ତୁମି ହୋଇ ପୋଡ଼ି ମଥା ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଣାସାଗରେ,
ତେବେ କିପ୍ପା ପକ୍ଷପାତ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ?
କରୁଣାସାଗର ପରା ଯିବି ବୋଲି ସର,
ସାବଧାନେ ବାଣ୍ଣୁ ଅଛ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ?
ନିଅଣ୍ଟ ଯେ ହେବ ଏହା ପୂର୍ବ ଥିଲ ଜାଣି,
ତେବେ କିପ୍ପା ପୋଷି ରଖିଅଛ ଏତେ ପ୍ରାଣୀ ?
ବଣ୍ଣାବଣ୍ଣି ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଦେଖେଁ ପକ୍ଷପାତ,
କେହି ପାଏ ଇଚ୍ଛା ବଳ କେହି ତୁଳାହାତ ।
କାହାକୁ କରୁଛ ଆଜି ଦଣ୍ଡିଷଧାରୀ,
କାହାକୁ କରୁଛ କାଳି ଦାଣ୍ଡର ଭିକାଶ ।

ବୋଲିବ ବା ବାଣି ଦେଇଅଛ କର୍ମପଳ,
ମାତ୍ର ଏହି କଥା ପିଲ ଭଣ୍ଣାଣ କେବଳ ।
ନ ଦେଇଥାଆନ୍ତ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧ ମୋତେ ଯେବେ,
ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କି ମୁହଁ କରିଥାନ୍ତ କେଉଁ ?
ଜଣା ନାହିଁ ମୋତେ କର୍ମପଳ ଭବିତ୍ୟତ,
ତୁମଙ୍କୁ ସକଳ ଜଣାଅଛି ଅବଶ୍ୟ ତ ।
ପ୍ରଥମରେ ତେଣି ମୋର ମନ୍ଦ ଆଗରଣ,
ବୋଲ ବୋଲ କଲ ନାହିଁ କିପ୍ପା ନିବାରଣ ?
କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞନରେ ଯାହା କରିଅଛି ଯାଇ,
କେଉଁ ସ୍ଵକ୍ଷିବଳେ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ?
କେଉଁ କର୍ମଦୋଷେ ଦେଉଅଛ କେଉଁ ଦଣ୍ଡ—
ଜଣାର ନ ଦେଇ କରୁଅଛ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।
ବାନ୍ଧ ତ ଦେଉଛ ଅନ୍ତପଟଳୀ ନପୁନେ,
ଉଲ ବାଟ ଚିହ୍ନ ଗୁଲି ଜାଣିବ କେସନେ ?
ଅଥବା କଢ଼ିଷେ ହେଲେ ଆୟ କଢ଼ିଷିତ,
ବିପଦ-ଅନଳଦାହେ କର ଫ୍ରଣ୍ଗୋଧୂତ ?
ସୁନାକୁ ସୁନାଶ ପୋଡ଼ି ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ,
ରଣାଣି ଉଚ୍ଛଳ ଯଥା କରେ ପୁଟ ଦେଇ ।
ତୁମେ କି ସୁନାଶ ଦେବ ପୋଡ଼ୁଛ ଆୟାକୁ,
କଳକଜଡ଼ିତ ପାପଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ?
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଦେବଦେବ କି କଥା ନ ଜାଣ,
ସବୁ କି ପାରିବ ଏଡ଼େ ପୋଡ଼ା କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ ?
ତେଣୁ ତ କହୁଛି ଏତେ କଥା କିପ୍ପା ହେଲୁ,
ନ ଦେଇ ତେତାର ଆଗେ ପୋଡ଼ାଯାଏ ଗଲ ?
ପୁରସ୍କାର ମଧ୍ୟ ଦିଅ ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣି,
ଦେଇ କିପ୍ପା ପଛେ ପଛେ ନିଅ ହାତୁଁ ଟାଣି ?
ଅଳ କଳ ସତ ଏହା ଦିଅ ତାହା ଦିଅ,
ଦେଇ ସାର କିପ୍ପା ପୁଣି ବାହୁଡ଼ାଇ ନିଅ ?
ସତ ଅଟେ ଜାତ ମନେ ଅନନ୍ତ ବାସନା,
କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ ନାହିଁ ଦିନେ ତ କାମନା ?
ନ କରିବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ଥିଲ ମନେ,
କିପ୍ପା ପୋଡ଼ୁଅଛ ପ୍ରାଣ କାମନା-ଦହନେ ?

ଆନ କଥା ଛୁଡ଼ି ଆଗେ ମୋହ କଥା କହ,
ଭଞ୍ଜିବ ଦେଇଛ ମୋର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ।
ଅମୂଳ ମଣିକଟିଏ ଦେଇଥିଲ ମୋତେ,
ଦେନ ବସିଥିଲ କର ମନରେ ପରତେ ।
ଏହି ନୋ ଜୀବନସଙ୍ଗୀ ଗୁର୍ବି ଜ୍ଞାନ ବଳ,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ହେବ ଜୀବନସମ୍ବଳ ।
ଆହା ଆହା ବଳେ ନେଲ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇ,
ଉଣ୍ଡାର କି ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲ ତାକୁ ଯେନ ଯାଇ ?
ସୁର୍ଗ କି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲ ନାବଣ୍ୟମାଧୂରୀ ?
ମୋ ଉଣ୍ଡରେ ଶୁର ଦେଇ ନେଲ କରି ଘେର ।
ତୁମ୍ଭକୁ କି ତାହା ପାଇଁ କରିଥିଲ ଅଳି ?
ହାତେ ଗୁର୍ଜି ଦେଇଥିଲ ସିନା ବଳ ବଳ ।
ଆଉ ମୁଁ ପାଇବ ନାହିଁ ଏତେ କଥା ଘଲ,
ଆଉ ମୁଁ ପାଇବ ନାହିଁ ଏତେ ଦେଇ ଗାଳ ।
ଯେଣିକ ଅନାଈଁ ଦେଖେଁ ସମସ୍ତ ଅନନ୍ତ,
ଥକ ପଡ଼େ ମନ ଟପି ନ ପାରି ଦିଗନ୍ତ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଟ୍ୟଶାଳା ନେପଥ୍ୟ ଅନ୍ତରେ,
ବୁଦ୍ଧର କି ସାଧ ସେ ପ୍ଲାନକୁ ଯାଇପାରେ ?
ନ ଭାଲିବ କିଛି କଥା ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
ଏତିକି ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମେ ଜୀବନକଣ୍ଠର ।
ତୁମ୍ଭକୁ ଯଦ୍ୟପି କରେ କେବେଁ ଅପତ୍ୟୟ,
ନିଶିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମୋତେ ଦିଶେ ଶୁନ୍ୟମୟ ।
ଉଡ଼ି ବୁଲେଁ ଶୂନ୍ୟ ତୁମେ ନ ଥିଲେ ମୋ ମନେ,
ଲକ୍ଷ୍ୟମୂଳ ଆଶାମୂଳ ବ୍ୟାକୁଳଜନବନେ ।

ନାରୀ

ବିଧାତା ବିତ୍ତ ବିଷ ରମଣୀ-ଶରୀର,
ତହୁଁ ବଳ କବା ଅଛି ଜଗତେ ହୁତିର ।
ସ୍ଵପାର କଣ୍କବଚନ କୁସୁମିତା ଲତା,
ମୁଦ୍ରିମଣ୍ଡା କବା ପ୍ରଭ୍ରାଣି ପବିଷତା ।

ତୃଷ୍ଣା ଦୁର କରେ ପୂତ ମନାକମା ଜଳ,
ଦୃଷ୍ଟିମାତେ ନାଶରୁପ ଜୀବନ ଶୀତଳ ।
ସ୍ଵର୍ଗ ପାଇଜାତ ଜଣି ବଦନ କମଳ,
ଅମୃତଳହରୀ ଶଣ୍ଡଦେଶେ ତଳତଳ ।
ମଳ ମାରଦର ତଳେ ଭସିଯା ଏ ରନ୍ଧୁ,
ପ୍ରେମରସ ଦମାକୁତ କବା ସୁଧାସିରୁ ।
ତପଳ ଶୁଦ୍ଧାଶି ତଳେ ନୟନର ପ୍ରାନ୍ତେ,
ବିକତ କମଳ ଯେହେ ତରଙ୍ଗ ଆଦାତେ ।
ରମଣୀ ହୃଦୟ ପଦ୍ମ କଳିକା ଆକାର,
ଦୟା ମାୟା ସେହି ଉନ୍ନି କବା ପ୍ରାପାକାର ।
ନିର୍ମଳ ଚରିଷ ପୂତମନା ଯେ ମାନବ,
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ସେଥି କରେ ଅନୁଭବ ।
ବାଳକ-ଜୀବନଦାୟୀ ଅମୃତଉଣ୍ଡାର,
କଦର୍ମ୍ୟ ନେଷରେ ତାହା ଦେଶେ ଦୂରଗୁର ।
ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତିତାରୁ ଏହି ଜଗତ ଉପର୍ତ୍ତି,
ଜଗତର ସାରଭୂତା ରମଣୀସମ୍ପତ୍ତି ।
ନଳମା ନୟନା ନାଶ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରତିମା,
ଶୁଦ୍ଧାଶି ବୁଦ୍ଧର ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସୁଧାମଧୂରମା ।
ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ — ଦେବତା — ଶିଶୁ ପାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନମା,
ନାଶ ଯୋଗେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବରେ ଅବଶା ।
ଯହିଁ ନାଶ ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତହିଁ ସୁର୍ଗଧାମ,
ଶୁନ୍ଦର ସେ ବୁଦ୍ଧ ଯହିଁ ନାହିଁ ନାଶ ନାମ ।
ଏପରି ନାଶକୁ ଯେବା କରେ ଅନାଦର,
ନିର୍ବୋଧ ରକ୍ଷସ ସେହି ପାଷଣ୍ଡ ପାମର ।

ଦିନ ଯାଉଥିଲୁ ବହି

କାମନା ଯାତନା ହୃଦେ ଚନ୍ଦ୍ର-ବୋଲ୍ହ ଶିରେ,
ପଦ ପଦ କରି ରୁଳୁଅଛି ଧୀରେ ଧୀରେ,
ମୁଦ୍ରିତ ମାପକ କାହିଁ ପାରୁ ନାହିଁ ରହି,
ଅଦିଶମେ ରୁଲିଯା ଏ ବିଦେଶୀ ବାଟୋଇ;
ଆଉ ଦିନ ଯାଉଥିଲୁ ବହି । ୧ ।

ଅଇଲ ସେ କାହିଁ ପୁଣି ଯିବ କେଉଁଠାକୁ,
ନ ଜାଣି ଗୁଲୁଛି ପାରୁ ନାହିଁ ରହିବାକୁ,
ସନ୍ତାପ ଯଦ୍ରଣା ବୋଝୁ ପାରୁ ନାହିଁ ଥୋଇ;
ଅବିରମେ ରୂଳିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୨ ।

ପ୍ରାଣଧନ ପ୍ରିୟୁତମ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁଗଣ;
ସାଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ ଗୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଜଣ ଜଣ;
ବିଳାପ ଫନ୍ଦନ କରି ଶୂନ୍ୟମନା ହୋଇ,
ଅବିରମେ ରୂଳିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୩ ।

ନିବଢ଼ି ଅନ୍ଧାରମାର୍ଗେ କରୁଛି ଗମନ,
ପଛକୁ ଯାଉଛି ଜଣ ନିଶାର ସ୍ଵପନ;
ଆଶାର ଆଲୋକ ଦେଖି ବିମୋହିତ ହୋଇ,
ଅବିରମେ ରୂଳିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୪ ।

ବିପଦ-କଣ୍ଠକ କେତେ ଭୁଲୁଛି ପଦରେ,
କଳ୍ପନା ଉଚ୍ଚଳ ସୁଖ ଦେଖେ ସମ୍ମୁଖରେ;
କେବେ ହାସ୍ୟ କେବେ ଅଶ୍ରୁ ନେହୁ ଯାଏ ବହି,
ଅବିରମେ ରୂଳିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୫ ।

ଆଶା

ରୂଳିଯାଆ ରୂଳିଯାଆ, କିଛି ଲେଡ଼ାନାହିଁ,
ଯାଆ ତାହା ପାଶେ ଯେବା କାନ୍ଦେ ତୋହପାଇଁ ।
ସେ ଦିନ ଯାଇଛି ମୋର ତୋ କଥାରେ ଭୁଲି,
କରୁଥିଲ ଛୁଟ କୁଣ୍ଡେ ଯାଉଥିଲ ପୁଲି ।
ଦେଖ ଦେଖ ରୂହିଁ ଏତେବେଳେ ମୋ ହୃଦୟ,
ନାହିଁ ମାୟା ନାହିଁ ସେହି ଶୂନ୍ୟ ମରୁମୟ ।
ଜାଳ ଦେ ଅନଳ କିମ୍ବା ପୁଠା ପଦ୍ମପୁଲ,
ନ ହେବି କାତର ଅବା ନ ହେବି ପ୍ରପୁଲ ।

ସଟାବଢ଼ା କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଚରକାଳ,
ପଡ଼ିଲଣି ଦାନ୍ତ ପାତିଲଣି ମୁଣ୍ଡବାଳ ।
ଆଉ ଯେବେ ଥରେ ଯିବି ଭୁଲ ତୋ କଥାରେ,
ଧୂଳ ମୋତେ ଶତ ଧୂଳ ହଜାରେ ହଜାରେ ।
ତୋତେ ପୋଷିବାକୁ ନାହିଁ ହୃଦୟରେ ପ୍ଲାନ,
ଦେଖ ଦେଖ ପୋଡ଼ି ଜଳ ହୋଇଛି ଶୁଶାନ ।
ଶାନ୍ତି ମହାଦେବୀ ଆସି ଦାରେ ଛନ୍ତି ବସି,
ଦେଖାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ରେ ପେଲି ପୂଜିବ ରଷ୍ଟରୀ ?
ଦେଖା ପା ସ୍ଵପନ ତାରୁ ଯେବା ତୋତେ ଲୋଡ଼େ ।
ବଢ଼ା ନା ବଢ଼ା ନା ଗୋଡ଼ ମୋ ଆଗକୁ ଭୁଡ଼େ ।
କାଟିଛି ଜୀବନ ତୋରପାଇଁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି,
ପିଲ ଭଣ୍ଟଣିଆ କଥା ରଖିଦେ ତୁ ବାନ୍ଧ ।
ଶାନ୍ତିଜଳେ ଭୂବିବାର ଯେ କଳ ଜୀବିକା,
କି କରିବ ଆଶା-ମାୟାବିମା-ମରୁଚିକା ?
ତୋ ମୋହିମାମନେ ଭୁଲ ଯାଇ କେତେଥର,
ପଡ଼ିଛି ଅନଳେ ତେଇଁ ଗିନ୍ଦିଛି ପଥର ।
ତୋହପର ଦଗାଦାର ନାହିଁ ସିଭୁବନେ,
କେତେ କଷ୍ଟ ଦେଇପାରୁ ମନୁଷ୍ୟମାବନେ ।
ଆଉ ତୁ ମଣ ନାମୋତେ ଲୋକ ପିଲଭଳ,
ତୋ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଦେହ ଉଠୁଅଛି ଜଳ ।
ଭୁଲ ଯା ତାହାକୁ ଯେ ନ ଜାଣେ ତୋ କୌଣ୍ଠଳ,
ଭାଙ୍ଗ ଶାରଅଛି ତେର ମହାକାଳଫଳ ।
ଆଜ୍ଞା ! ତୋହ କଥା ଶୁଣିପାରେ କାନ ତେର,
ଯାଇଅଛି ରୂଲ ଯାଇଅଛି କୋହିନୂର,
ଭ୍ରାନ୍ତି ଭସ୍ତୁ ହୋଇ ଯାଇଅଛି କୋହିନୂର,
କୋଟିଏ ମାଣିକ୍ୟ ନୁହେ ତହିଁକି ପ୍ରଚୁର ।
ଆଉ ଭୁଲଇବୁ ମୋତେ କି ଦ୍ରୁଷ୍ୟ ଦେଖାଇ ?
ତେବେ କି କରିବୁ ଆଉ ପାଶେ ବସିଥାଇ ?
ଯାଆ ଯାଆ ମୋ ପାଶୁରୁ, ଜୁହାର, ଜୁହାର,
ଅଉ ତୁ ଆସିବୁ ନାହିଁ ବୁଝି ଖବରଦାର ।

ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ।
 ମରବେ ଅନାର ଦରେ
 ଶୋଇଥୁଳ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦରେ
 କୋମଳ ସୁପାତି ସୁଖବସ୍ଥ ହୋଇ ଲାଗି,
 ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି । ୧ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ।
 ନ ଥିଲ ତ କୋଳାହଳ
 ଝଞ୍ଜାବାୟୁ ବୃଷ୍ଟିଜଳ,
 ସତସା ଆସିଲ ମେଘ ବଜ୍ର ଶବ ଲାଗି,
 ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି । ୨ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ।
 ବହୁଥିଲ ସୁପବନ,
 ଦେଖୁଥିଲ ସୁରପନ;
 ଅଳସ ଅବଶ ଅଙ୍ଗ ହେଉଥିଲ ଭାଙ୍ଗି,
 ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି । ୩ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ।
 ଭାଙ୍ଗ ଗଲ ସେ ସୁପନ,
 ଭାଙ୍ଗ ଯାଉ ଏ ଜୀବନ;
 ଆଉ କିପ୍ପା ବଞ୍ଚଥିବ ଆଉ କାହା ଲାଗି ?
 ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି । ୪ ।

ମାତ୍ରା ପୃଥିବୀ

ସରଳଶି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବେ ହାତ ଧୋଇ,
 ଜୀବନର ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ଦେଉଥିଲ ଥୋଇ;
 ବୃଥା ଧରିବା ଜୀବନ,
 ଜଗତେ ଜଞ୍ଜାଳ ମାତ୍ର ଅଜାଗଳପ୍ରତିନିଧି । ୧ ।

ତୋ ଉପରେ କରିଅଛୁ କେତେ ଅଣ୍ଟାଗୁର,
 ଗଣି ହେବ ନାହିଁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଦେଲେ ଗାର;
 କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧୁବାଳୁ,
 ଧରି ରଖିଅଛୁ ଆଉ ଏହି ଦେହଟାକୁ ? ୨ ।

କାଢି ନେ ମା ତୋହ ଅଂଶ ଯା ଅଛୁ ଶଶରେ,
 ସଲଳ ସଲଳେ ମିଶୁ ସମୀର ସମୀରେ,
 ତେଜେ ତେଜ ମିଶିଯାଉ,
 ନିଜ ନିଜ ଅଂଶ କିପ୍ପା ରଖିଅଛ ଆଉ ? ୩ ।

ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଂଶ ନେଇ କାଢି,
 ଉଦ୍‌ଦ୍ୟାଏଁ ସେ ଦେଶକୁ ଦିଅ ମୋତେ ଛୁଡ଼ି;
 ଯେଉଁଠାକୁ ଧାଏଁ ମନ,
 ଏଠାରେ ତ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରଫୋକନ । ୪ ।

ଦେହ ଜଡ଼ ମନ ଜଡ଼; ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ
 ହସ୍ତ ପଦ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଅହଳୀ ପାଷାଣ;
 ବିଷ୍ଟାରିତ ମୂଳ ଡାଳ
 ପୁଷ୍ପଶାନ ଶୁଦ୍ଧିତରୁ ଉଦ୍ୟାନ ଜଞ୍ଜାଳ । ୫ ।

ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରଙ୍ଗା ଥିଲ ରହିବାକୁ;
 ଦୟାମୟ ଛନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖିବାକୁ;
 କବା ଅଛୁ ମୋହଠାରେ ?
 ଜଗତ ଚକ୍ରି ତାଙ୍କ ମହିମା କୃପାରେ । ୬ ।

ମାତ୍ରା ସ୍ତୋତ୍ର

ଜୟ ଦେବ ପରପରାଧ କୌବନ୍ଧ ଯୁମା,
 ଜଗତଜନମା ଗତମୁଳ୍କିବଧାୟିମା;
 ତୋତେ ଆଶ୍ରେ କରି ଦେବ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ,
 ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ୍ର ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୧ ।

ପ୍ରାଣରୂପେ ଦେବୀ ସବ୍ରୂତେ ବିଶକିତା,
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରରୂପେ ଭକ୍ତଜନରେ ପୁନିତା;
ଚକରନୟନେ ତୋତେ ଦେଖନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୨ ।

ଚେତନାରୂପରେ ଭୂତେ କର ବିଚରଣ,
ଭୁମେ ସିଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ନିଦ୍ରା ଜାଗରଣ;
ଶୁଧାରୂପେ ବିଶକିତ ଅଛ ସବ୍ରୂତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୩ ।

ମହାଦେବୀ ଭୁମେ ଭୁତମଣ୍ଡଳର ଶୁଦ୍ଧା,
ଭୁମେ ତୃଷ୍ଣା, ଭୁମେ ଶାନ୍ତି, ଭୁମେ ଶାନ୍ତି ମାୟା;
ଶ୍ରଦ୍ଧା ମେଧା ଲଜ୍ଜାରୂପେ ବ୍ୟାପିତ ଜଗତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୪ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ଭୁମେ ଭୂତେ ଅବସ୍ଥିତ,
ଭୁମେ ଭୁଷ୍ଣ ଭୁମେ ପୁଷ୍ପ ଭୁମେ ସୃତ ଚୃତ;

ଦୟାରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଛ ପ୍ରତି ଭୂତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୫ ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁରର ଭୁମେ ଦେବୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମୀ,
ନିଶିଳଜନମା ଜୀବ ଅନୁପାନଦାତୀ;
ଅନନ୍ତ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଆଶ୍ରେ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୬ ।

କଳା କାଷ୍ଟା ଆଦି ରୂପେ ଭୁମେ ଗୋ ଜନମା,
ଅନନ୍ତକାଳର ପରିଣାମ ପ୍ରଦାୟିମା;
ଅତିଷ୍ଠମ କର ନ ପାରଇ କାଳ ତୋତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୭ ।

ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରିତି ବିନାଶିମା ଭୁମେ ମୂଳାଧାର,
ବ୍ରହ୍ମମୟୀ ସନାତମା ଦେବୀ ପରପୂର;
ଗୁଣାଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣମୟେ ଭକ୍ତ ଆଶ୍ରେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୮ ।

ଉପନିଷତ୍ ସଂଗ୍ରହ

ଉପନିଷତ୍ସଂଗ୍ରହ

ଶୁକ୍ଳ ଯଜ୍ଞୁବେଦୀମ୍ବା ଶିଖୋପନିଷତ୍

ମନରେ ଭାବ ଏମନ୍ତ, ଜଗତ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
 ପରମ ଆମ୍ବା ଆଜ୍ଞାଦନ, କର ରଖିଛି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ତେଜିବ ବିଷୟ ଆସକ୍ତ, ନିଲେଭେ ପରର ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ସାଧୁ କର୍ମରେ ଦେଇ ମନ, ଧାରଣ କରିବ ଜୀବନ ।
 ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଶତ ବର୍ଷ, ସତନ କରିବ ଅବଶ୍ୟ ।
 ଆହେ ମାନବ କର ଜ୍ଞାନ, ଅନ୍ୟଷ ନାହିଁ ପରିଷାଣ ।
 ଯେ ଆମ୍ବାଦା ଦୁରଗୁର, କରଇ ଆମ୍ବା ଅସ୍ତିକାର ।
 ସବଦା ଅବିଦ୍ୟା ବଣରେ, ଭ୍ରମନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ହେଲେକ ଦେହାନ୍ତ, ଅସୁର ଦେହ ହେବେ ପ୍ରାପ୍ତ
 ହେଲେହେଁ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅଳଳ, ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ସବସ୍ତଳ ।
 ସେହି ଯେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ, ମନରୁ ମଧ୍ୟ ବେଗବାନ ।
 ଜନ୍ମପୁମାନେ ସହଜରେ, ପ୍ରାପ୍ତ ନୁହନ୍ତି ସେ ଶିଶୁରେ ।
 ଉତ୍ସୁପ୍ତେ ନ ପାରନ୍ତ ଜାଣି, ଯେଶୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଗ୍ରଗାମୀ ।
 ସ୍ଵିର ହେଲେହେଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କରନ୍ତି ସଦ୍ବ ଅତିଫମ ।
 ବ୍ରହ୍ମରେ ଥାଇ ଅଧିଷ୍ଠତ, ବାମ୍ବୁ ହେଉଛି ପ୍ରବାହିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମକ ଆଜ୍ଞାରେ ପବନ, ଦିଅର ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଜୀବନ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିରନ୍ତରେ, ଅଛନ୍ତି ଦୂରେ ସମୀପରେ ।
 ବାହାରେ ପୁଣି ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ପ୍ଲାନରେ ।
 ଆମ୍ବାରେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ସକଳ, ଦେଖନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣିମଣ୍ଡଳ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣି ମଧ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କର ପାରନ୍ତ ହୃଦଗମ ।
 କାହାକୁ ସେହି ଜ୍ଞାନବାନ, କରନ୍ତି ନାହିଁ ଭୁଲ୍ଲଜ୍ଞାନ,
 ଆମ୍ବା ଯେ ସଦ୍ବ ବ୍ୟୁତୁପୀ, ଏ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବ ଯଦ୍ୟପି ।

ଏକଇଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନଗଣ, ନୁହନ୍ତି ମୋହେ ଅଚେତନ ।
 ସେ ପରମାମ୍ବା ସବବ୍ୟାପୀ, ପାପ ନ ପୁର୍ଣ୍ଣର କଦାପି ।
 ସେ ଜ୍ୟୋତିମ୍ବୟ ଅଶ୍ଵାଶ, ତାହାଙ୍କଠାରେ ସବଶିଶ୍ଵ ।
 ସ୍ଵପ୍ନମ୍ବ ମନର ନିପୁନା, ସକଳଦର୍ଶୀ ସଦ୍ବ କର୍ତ୍ତା ।
 ପ୍ରଜାଙ୍କ ହୃତେ ଭଗବାନ, କରନ୍ତି କଲ୍ପାଣ ବିଧାନ ।
 କେବଳ କର୍ମେ ଅନୁରତ, ଥାଅନ୍ତ ଲୋକ ଯେ ସମସ୍ତ ।
 ଅଥବା ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ, ମନ୍ତ୍ର ଥାଆନ୍ତ ଦେବ ଜ୍ଞାନେ ।
 ଏପର ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ, ନ ପାନ୍ତ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ।
 ଦେବତା ଜ୍ଞାନ କର୍ମପଳ, ପୃଥକ ଜାଣିବ କେବଳ ।
 ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦର୍ଶନେ, ବୋଲନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଗଣେ ।
 ଦେବତା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଦୁଇ, ପୁରୁଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟଇ ।
 କର୍ମେ ମୃଷ୍ଟୁରୁ ହୃଦ ମୁକ୍ତ, ଜ୍ଞାନରେ ଲଭନ୍ତ ଦେବତ ।
 ଅବିଦ୍ୟାରୂପିଣୀ ପ୍ରକୃତି, ସେବା କରଇ ଯେ କୁମତି ।
 ସେ ଲୋକ ମିଳେ ଦେହାନ୍ତରେ, ଅଜ୍ଞାନରୂପ ଅନ୍ତକାରେ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମେ, ଆସକ୍ତ ଥାନ୍ତ ଯେ ଅଧମେ ।
 ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅବଶେଷ, ମିଳନ୍ତ ଅନ୍ତକାର ଦେଶେ ।
 ଜ୍ଞାନେ ଏହା ବୋଲିଛନ୍ତି, କାର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ଯେ ପ୍ରକୃତି,
 ପୃଥକ ଉପାସନା ପଳ, ଲଭନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ ସକଳ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଯେ ପ୍ରକୃତି, ଉତ୍ସୁପ୍ତ ପୂଜନ ଯେ ମୁମତି ।
 ପୂଜ ସେ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭକୁ, କିମ୍ବିପାରଇ ମରଣକୁ ।
 କର ପ୍ରକୃତି ଉପାସନା, ଅମୃତ ଲଭେ ମହାମନା ।
 ଜଗତପୋଷକ ହେ ସ୍ମୟେ ! ଅନନ୍ତ ତୁମର ଝଣ୍ଟିଯ୍ୟ ।
 ତୁମର ଜ୍ୟୋତିମ୍ବୟ ପାଷେ, ବ୍ୟାପି ରକ୍ଷିତୁ ବିଶ୍ଵଗାସେ ।
 ଆମ୍ବାକୁ ଦେବାକୁ ଦର୍ଶନ, ମୋଚନ କର ଆବରଣ ।

ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ପୋଷକ ! ତୁମେ ହିଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଲକ ।
 ଏକାଙ୍କ କରଣ ଗମନ, ସମୟ କର ପ୍ରାଣୀଗଣ ।
 ହେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ତନୟ ! ଅଟ ଆପଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
 ରଶି କୁ କରନ୍ତୁ ସ୍ଵଯତ୍ତ, ତେଜକୁ କରନ୍ତୁ ଆୟୁତ ।
 ତୁମ୍ଭର ଆକୃତି ଶୋଭନ, କରିବ ବେଳେ ଦରଶନ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଯେ ପୁରୁଷ, ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛି ରୂପଣ ।
 ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କୃପା କର ଆଉ, ମୋହର ଏହି ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
 ବାୟୁ ସ୍ଵରୂପ ଅନ୍ତରେ, ମିଳିଛ ହେଉ ସହଜରେ ।
 ଶସର ହେଉ ଭସିପାଇ, ଆଦେଶ କର ଦିନନାଥ ।
 ଆପଣା କୃତକାର୍ଯ୍ୟମାନ, ବାରେକ କରନ୍ତୁ ସ୍ଫୁରଣ ।
 ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ ହେ ଅନଳ, ଭୂଞ୍ଜିବା ପାଇଁ କର୍ମପଳ ।
 ରହିଣ ତୁମେ ପୁରୋଘରେ, ନେଉନ୍ତୁ ଆମକୁ ସୁମାରେ ।
 ମୋ ମନ୍ତ୍ର ଆହେ ବୈଶ୍ଵାନର, କୁଟିଳ ପାପ ଦୂର କର ।
 ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ବାରମାର, କରୁଛି ଦେବ ନମସ୍କାର ।

୩ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହରି ୩
 ଉତ୍ତି ଶୁଳ୍କୟଜୁଗେପାୟୀ
 ବାନ୍ଧିପନେୟ ସହିତୋପନିଷତ୍ତ
 ବା
 ଶିଶୋପନିଷତ୍ତ

ଅଥବାବେଦୀୟା ପ୍ରଶ୍ନାପନିଷତ୍ତ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୁକେଶା ଭାରଦାତ ନାମ, ଶିବଙ୍କ ପୁନ ସତ୍ୟକାମ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁନ ନାମ ଗାର୍ଯ୍ୟ, କବନ୍ତୀ କାଢିୟ ତ୍ରିମହାଭଗ ।
 ଅଶ୍ଵଲ ପୁନ ଯେ କୌଶଳ, ସମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନରେ କୁଣ୍ଠଳ ।
 ଏ ବିପ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମପରାପୁଣ, କରନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ଆରରଣ ।
 ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶେ, ଚଳିଲେ ଏ ସବ୍ବ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
 ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ବିଶାରଦ, ଥିଲେ ମହାପିଲାଦ୍ୟ ।

ସମିତ ହସ୍ତେ ବିପ୍ରଗଣେ, ମିଳିଲେ ରଷିଙ୍କ ଚରଣେ ।
 ସମପ୍ତେ ହୋଇ ଏକମତା, ପୁନିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କଥା ।
 ସେ ମହାରଷି ପିଲାଦ୍ୟ, ବୋଲିଲେ କରଣ ଆହ୍ଵାଦ ।
 ଯାଆ ହେ ତୁମ୍ଭେ ରଷିଗଣେ, ବସିବ ଶାନ୍ତିରେ ନିର୍ଜନେ ।
 ତପସ୍ୟା, ପ୍ରଜା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ; କରିବ ବର୍ଷେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ତବନେ ଆସି ପୁନବାର, ପୁନିବ ଏହି ସମାଗ୍ରର ।
 ଅମ୍ବଳୁ ତାହା ଥିଲେ ଜଣା, ବୋଲିବୁଁ କରିବିବେଚନା ।
 ଏ ଅନ୍ତେ କର ତିର ଶୁଣି, କାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନନ୍ଦନ କବନ୍ତୀ ।
 ପୁନିଲେ ମହାରଷିଙ୍କୁ ଯାଇ, “ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ ଗୋସାଇଁ ।
 କିପରି ଜନମ ଗ୍ରହଣ, କଲେ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀଗଣ ?
 କାହିଁରୁ ପୁଣି ହେଲେ ଜାତ ? ବୋଲନ୍ତୁ ଏ ସବ୍ବବୁନ୍ଦର ।”
 ବୋଲିଲେ ରଷି ମହାମତି, ପ୍ରଥମେ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
 “ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉତ୍ସତି ବିଷପ୍ତେ, ଇଚ୍ଛାକୁ ହୋଇଣ ଦୁଦୟେ ।
 ତେଜିଣ ସକଳ ଭରସା, ବହୁତ କଲେକ ତପସ୍ୟା ।
 ପ୍ରଥମେ ରଷି ପୁଣି ପ୍ରାଣ, ଏ ଦୁଇ କଲେକ ନିର୍ମଣ ।
 ରଷି ଯେ ସବ୍ବ ଆବିଭୂତ, ପ୍ରାଣ ଯେ ଚେତନ୍ୟ ଉଦ୍ଭବ ।
 ଏହି ମିଥୁନ ଉତ୍ସପାଦନ, କଲେକ କମଳ ଆସନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ଅଟନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରମା, ରଷି ଯେ ଅଟନ୍ତି ଅର୍ଯ୍ୟମା ।
 ମୂର୍ଖ ଅମୂର୍ଖ ଯାହା କିଛି, ସମସ୍ତ ରଷିରୁ ଜନିଛି ।
 ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଯେ ଆଦିତ୍ୟ, ପ୍ରଭାତେ ଦୃଅନ୍ତ ଉଦିତ ।
 ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ଗ୍ରହଣ, କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶି କରଣ ।
 ଦର୍ଶିଣ ଦର୍ଶିମ ଉତ୍ତରେ, ଉର୍ବ୍ଲବ ବା ଅଧୋ ବା ମଧ୍ୟରେ ।
 ପ୍ରକାଶି ସବ୍ଦତ କରଣ, ପ୍ରାଣକୁ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ।
 ଅଗ୍ନି ସ୍ଵରୂପ ବିଶ୍ୱ ଜାଣ, ଅଟନ୍ତି ବିଶ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଣ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦେ ଯେ ରୂପ କଥାତ, ପଣ୍ଡାତେ ହେବ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ସେ ବିଶ୍ୱ ରୂପ ବୈଶ୍ୱାନର, ଅଟନ୍ତି ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
 ବିଶ୍ୱ, ସ୍ଵରୂପ ରଷି ମନ, ରେମ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ ।
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମ ତାପତିଷ୍ଯାକାରୀ, ସହସ୍ର ରଷି ରୂପଧାରୀ ।
 ଜାଣନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦଗଣ, ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ।
 ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଅଟନ୍ତି, ସମ୍ଭବସରର ପ୍ରଜାପତି ।

ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତର ଦଶିଣ, ଅଟଇ ବୁଝଟି ଅୟନ ।
 ସେ କରେ ପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ, ଲଭେ ସେ ବୃଦ୍ଧଲୋକେଷ୍ଟାନ
 ସନ୍ତ ନକାମୀ ରୁଚିଗଣ, କରନ୍ତି ଏହି ଆଚରଣ ।
 ରୟ ଅଟଇ ପିତୃ ପାନ, ପିତୃଲୋକଙ୍କ ମାର୍ଗ ଜାଣ ।
 ମାତ୍ରକ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞବରେ, ଗମନ୍ତ ଉତ୍ତର ମାର୍ଗରେ ।
 ବୃଦ୍ଧଚର୍ଯ୍ୟ ବା ଟୁକ୍କା ଜାନେ, ଥାଆନ୍ତ ଆହାର ସନ୍ଧାନେ ।
 ଆଚରି ଏ, ମହାଭାବ, କରନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟକୁ ଲଭ ।
 ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟରଳକ ବୃଦ୍ଧମୟ, ସକଳ ପ୍ରାଣର ଆଶ୍ୟ ।
 ରଗ୍ବେଦ ମନ୍ତ୍ରେ ବୋଲିଛୁନ୍ତି, ଏହା ହିଁ ପ୍ରାଣଶେଷ ଗତି ।
 ଏପରି କାଳବିଦଗଣ, ବୋଲି ଅଛନ୍ତି ବିବରଣ ।
 ଆଦିତ୍ୟ ସମ୍ବରେ ସମ୍ବାଦ, ଦ୍ୱାଦଶାକୃତ ପଞ୍ଚ ପାଦ,
 ଅନନ୍ତମୟ ତେଜୋଧାରୀ ଦ୍ୱ୍ୟଲୋକେ ଜଳବୃଷ୍ଟିକାରୀ ।
 ବୋଲନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ, ଆଦିତ୍ୟ ସମ୍ବରେ ଏମନ୍ତ;
 ସପତ ବନ୍ଧ ଷଟ୍ ଅରରେ, ପ୍ଲାପିତ ଆଦ୍ୟ ସେ ରଥରେ ।
 ହେମନ୍ତ, ଶିଶିର, ଗ୍ରୀଷ୍ମାଦି; ଏ ପଞ୍ଚ ରତ୍ନ ପଞ୍ଚପତ୍ର ।
 ଦ୍ୱାଦଶାକୃତ ଯେ ଆଖ୍ୟାନ, ଦ୍ୱାଦଶାକୃତ ତାକୁ ଜାଣ ।
 ଶୁଣିବା ହେଉ ମହାମଣ୍ଡଳ, ମାସ ଅଟନ୍ତ ପ୍ରଜାପତି ।
 କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷକୁ ରୟ ଜାଣ, ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷ ସେ ତହିଁ ପ୍ରାଣ ।
 ଥୋକାଏ ରୂପ ମହାଭାଗ, କରନ୍ତି ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ଯାଗ ।
 ଅନ୍ୟ ବା ଅପର ପକ୍ଷରେ, ଯାଗ କରନ୍ତି ସମାନରେ ।
 ଅଫୋରାପ ଯେ ପ୍ରଜାପତି, ଦିବସ ପ୍ରାଣ, ରୟ ରୂପ ।
 ଦିବସେ କଲେକ ରମଣ, ପ୍ରାଣକୁ କରଇ ଶୋଷଣ ।
 ରାତିରେ ରତ୍ନଫିର୍ପୁ କଲେ, ବୃଦ୍ଧଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଲଭେ ଭଲେ ।
 ଜାଣିବ ପ୍ରଜାପତି ଅନ୍ତ, ତହିଁରୁ ରେତ ସେ ଉତ୍ସନ୍ନ ।
 ସେ ରେତୁଁ ଜନ୍ମ ସବ ପ୍ରାଣୀ, ଏ କଥା ଅଛ ତୁମେ ଜାଣି
 ଯେମାନେ ପ୍ରଜାପତି ବୃତ, କରୁଣ ଅଛନ୍ତି ସନ୍ତତ ।
 ରତ୍ନକାଳରେ ଯେଉଁ ଜନ୍ମ, ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ କରନ୍ତି ଗମନ ।
 ତହିଁରୁ ଜନ୍ମିଲେ ସନ୍ତାନ, କରନ୍ତି ବୃତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ସେହି ସାଧୁଙ୍କ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ, ଅଟେ ତପସ୍ୟା ବୃଦ୍ଧଚର୍ଯ୍ୟ ।
 ସେମାନେ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଲଭିବେ ସଦ୍ଗତ ନିଷ୍ଠିତ ।
 ନୁହେ ସେ କପଟ ଆରୂପ, ବୃଦ୍ଧଲୋକେ ସେ ଅଧିକାରୀ ।
 ମାୟା ବା କୌଟିଲ୍ ଅସତ୍ୟ, ତେଜିବ ଏ ସବ ମାତ୍ର ।”

ଇତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ

ଭଗୁଙ୍କ ନନ୍ଦନ କୈଦର୍ଦ୍ଦୀ, ପୁନ୍ତିଲେ ପିପଳାଦ୍ୟେ ସେବି ?
 “ବୋଲନ୍ତ କେତେ ଦ୍ରଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ? ଦେହକୁ ଧରିବ ଅଛନ୍ତି ।
 କେବଣ ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ? ବୋଲନ୍ତ ସେଥି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।”
 ଭଗୁନନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି, ବୋଲିଲେ ପିପଳାଦ୍ୟ ମୁନି ।
 “ଶୁଣନ୍ତ ଶକ୍ତି ବିବରଣ; ଆକାଶ, ଅନଳ, ପବନ ।
 ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ବାକ୍ୟ, ମନ; ବେଦ ନୟନ, ବେଦ କର୍ତ୍ତ୍ଵ ।
 ଏମାନେ ଏକପ୍ଲାନେ ଆସି, ବୋଲିଲେ ମହିମା ପ୍ରକାଶି ।
 ସମସ୍ତେ ବୋଲିଲେ ଏମନ୍ତ, ଆସେ ସେ ସବେ ବଳବନ୍ତ ।
 ଆସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାବର, ରକ୍ଷା କରିଛୁଁ ଏ ଶରର ।
 ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲିଲେ ସେ ପ୍ରାଣ, ନ କର ମିଥ୍ୟା ଅଭିମାନ
 ନିଜକୁ ପଞ୍ଚଧା ବିଭକ୍ତ, କରିବ ଧରିଛୁଁ ସମସ୍ତ ।
 ଆୟର ସେ ପଞ୍ଚପବନ, ଶରାର କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
 ଶୁଣିବା ଏମନ୍ତ ବିଷୟ, ସେମାନେ ନ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେ ।
 ଏଥକୁ ଅଭିମାନେ ପ୍ରାଣ, ଉଠିଲେ ତେଜି ଦେହ ପ୍ଲାନ ।
 ପ୍ରାଣ ସେ ତେଜନେ ଶରାର, ସକଳେ ହେଲେକ ଅପ୍ଲାର ।
 ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟ ଜାଣ, ଗୋଟିଏ ଥାଏ ସେ ପ୍ରଧାନ ।
 ଆନ ମନ୍ତ୍ରିକା ଚିରଦିନ, ହୋଇଣ ଥାନ୍ତି ତା ଅଧୀନ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରୀ ମଧ୍ୟର ପ୍ରଧାନ, ସେପରି ସଙ୍କଳେଷ ପ୍ରାଣ ।
 ତ ଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ରୀ ସେ ସବ, ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରାଣେ କଲେ ପ୍ରତିବନ୍ଦି ।
 ପ୍ରାଣକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁପେ ଜାଣ, କରନ୍ତି ଉତ୍ସପ ପ୍ରଦାନ ।
 ପ୍ରାଣ ସେ ଅଟନ୍ତ ଅନଳ; ପ୍ରାଣ, ପବନ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଜଳ ।
 ସତ, ଅସତ ସବ ପ୍ରାଣ; ଅମୃତରୁପେ ପ୍ରାଣେ ଜାଣ ।
 ରଥ ରନ୍ଧର ନାଭିଦେଶେ, ଅର ସେ ସମୁଦ୍ର ବିଶେଷେ ।
 ନାଭିଦେଶର ଅର ପରି; ଇନ୍ଦ୍ରୀରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ଧରି ।
 ରକ୍ତ, ଯଜ୍ଞ, ସାମ ସମନ୍ତତ; ସମସ୍ତେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 କରିବ ଶରାର ଧାରଣ, କରୁଛ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚିତ ।
 ପିତା ମାତାର ପ୍ରତିରୂପ, ଜନ୍ମିଷ ସନ୍ତାନ ସ୍ଵରୂପ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରୀ ସକଳେ; ତଳାଇଅଛ ତୁମେ ବଳେ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମେ ହେତୁ କିନ୍ତୁ ! ଶରାର ଭୁକ୍ତେ ଘୋର୍ଯ୍ୟବୟ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମେ ହୀଁ ଉତ୍ସମ, ଦେବତା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ।

ସତ୍ୟ ସୁରୂପ ଆଚରଣ, କରନ୍ତି ମହାରଷିଗଣ ।
 ଯେତେକ ଅଙ୍ଗିରସ ରଷ୍ଟ, ଥାଆନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ମନ ତୋଷ ।
 ଉତ୍ସୁକ ସୁରୂପ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ, ଅଟ ଯେ ବଳରେ ପ୍ରଧାନ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖ ଶ୍ଵେତ, ରଷ୍ଟକରୁପେ ତୁମ୍ଭେ ରୁଦ୍ଧ ।
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମନ୍ତିକେ ପ୍ରଧାନ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୁରୂପ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ।
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରୁପେ ତୁମ୍ଭେ ଧ୍ୱାନ, କରଣ ଥାଅ ଜଳଦାନ ।
 ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦେବାପାଇଁ ଅନ୍ତ, କର ଯେ ବାର ବରଷଣ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସଞ୍ଚାର, ସକଳ ଦେବ ନମସ୍ତୃତ ।
 ସକଳ ଦ୍ରୁବ୍ୟର ରଷ୍ଟକ, ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଗୃହକ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ସାରାତ୍ମାର ! ସକଳ ଶରୀର ଆଧାର ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ନ ହୁଅ ଉତ୍ସାନ୍ତ ! ଏହି ତନୁକୁ କର ଶାନ୍ତ ।
 ଯେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସୁର୍ଗେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର ଜଡ଼ିତ ।
 ଜନମ ଯେମନ୍ତ ସନ୍ତାନେ, ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ଆମ୍ବକୁ ତେସନେ, ରଖିବା ହେଉନ୍ତୁ ଯତନେ ।
 କରୁଣା କରି ଆମ୍ବକୁ ପ୍ରାଣ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ପ୍ରଦାନ ।”

ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

କୌଣ୍ଠଳ ଅଶ୍ଵଳ ନନ୍ଦନ, ପୁନର୍ଷୁ ପୁଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଶନ ।
 “ବୋଲିବାହେଉ ଭଗବାନ ! କାହିଁରୁ ଜାତ ହେଲୁ ପ୍ରାଣ ?
 କିପରି ଜନ୍ମିଲୁ ଶରୀର ? କିପରି ରହିଅଛୁ ପ୍ରିର ?
 ଆଧୁଦେବିକ ଆଧୁଭୂତ ? ଆଧାର୍ତ୍ତ ଯେ ଏ ସମସ୍ତ ?
 କିପରି କରିଛୁ ଧାରଣ ? ବୋଲିବା ହେଉ ବିବରଣ ।”
 ଶୁଣିଣ ଏତେକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଲିଲେ ତାଙ୍କୁ ପିପଳାଦ୍ୟ ।
 “ଶୁଣନ୍ତୁ ଅଶ୍ଵର ନନ୍ଦନ, ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପରାପୂଣ,
 ପୁଞ୍ଜ କର୍ତ୍ତଣ ପ୍ରଶନ, ବୋଲିବୁଁ ଏହି ବିବରଣ ।
 ପରମାତ୍ମାରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ, ମାନବ ଛୁପ୍ରାର ସମାନ ।
 ସେ ପ୍ରାଣ ଆମ୍ବାର ଆଶ୍ରିତ; ତହିଁରୁ ହୁଏଟି ବର୍କିତ ।
 ମନର ସଙ୍କଳ୍ପ ବଶରେ, ବାସ କରଇ ସେ ଦେହରେ ।
 ଦାସକୁ ଯେମନ୍ତ ନରେଣ, ଏମନ୍ତ କରନ୍ତି ଆଦେଶ ।

ଏ ଗ୍ରାମ କରିବ ଶାସନ, ଆମ୍ବାର ଆଦେଶ ତେସନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ଆନ ଆନ ପ୍ରାଣ, ଆପିଅଛନ୍ତି ଦେହ ପ୍ଲାନେ
 ଜନନେନ୍ଦ୍ରୟ ମଳଦାରେ; ଅପାନ ବାୟୁ ବାସ କରେ ।
 ମୁଖ ନାସିକା ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରାଣ ରହିଛି ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।
 ସମାନ ଥୁଲେ ମଧ୍ୟପୁଲେ, ଉଦୟ ଜଠର ଅନଳେ ।
 ଏ ବାୟୁରୁକୁ ପାଇଁ ଅନ୍ତ, ଶରୀର କରନ୍ତି ବହନ ।
 ବ୍ୟାପିଣ ହୃଦୟର ପ୍ଲାନ, ବାସ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାନ ।
 ହୃଦୟେ ଏକୋତ୍ତରଣତ, ନାନ୍ଦ ବିରଜନ ଅବରତ ।
 ପ୍ରତି ନାନ୍ଦରେ ଶାଖାନାଡ଼ି, ଶତେକ ରହିଅଛି ମାନ୍ଦ ।
 ଶାଖାନାଡ଼ି ଯେ ପୁନର୍ବାର, ରହିଛି ବାପ୍ରତି ହଜାର ।
 ପ୍ରତି ନାନ୍ଦରେ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାନ, କରୁଅଛନ୍ତି ବିଚରଣ ।
 ସେ ନାନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନା, ଉର୍ବ୍ରାଗାମିନା ଯେ ମୁଣ୍ଡନା,
 ସେ ନାନ୍ଦ ଯୋଗେ ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରଣ ।
 ପୁଣ୍ୟ କର୍ମରେ ପୁଣ୍ୟଲୋକ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସବଲୋକ ।
 ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପାପ ପ୍ଲାନେ, ଯାତା କରନ୍ତି ଲୋକମାନେ ।
 କଲେକ ପାପ ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ, ନରଲୋକରେ ଲଭେ ଜନ୍ମ ।
 ସୁର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ବାହ୍ୟ ପ୍ରାଣ, ନେତ୍ରରେ ଆଲୋକ ପ୍ରଦାନ
 କରଣ ଏ ଦେବ ଆଦିତ୍ୟ, ପୃଷ୍ଠରେ ହୁଅନ୍ତି ଉଦୟ ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ପୃଥିବୀରେ, ଅଛନ୍ତି ମାନବ ଶରୀର ।
 ବିଅନ୍ତି ଲୋକେ ଅଧୋସାନ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଯେ ଅପାନ ।
 ଯେବଣ ଦେବତା ଆକାଶ, ସମାନ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ।
 ବ୍ୟାପ୍ତି ବିଷୟେ ଯେ ପ୍ରଧାନ; ସେହି ଦେବତା ନାମ ବ୍ୟାନ
 ତେଜ ବିଷୟେ ଯେ ପ୍ରଧାନ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଯେ ଉଦାନ ।
 ଏ ଜୀବ ମରଣ କାଳରେ, ତା ଚିତ୍ତ ଥାଏ ଯେ ରୂପରେ,
 ସେ ରୂପ ତତ୍ତ୍ଵର ସହିତ, ପ୍ରାଣରେ ହୁଅନ୍ତି ମିଳିତ ।
 ସେ ଜୀବ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପାଳେ; ଗମନ କରେ ଯଥାପ୍ଲାନେ ।
 ଅଞ୍ଜମାଲେକ ଅନୁମାନେ, ପ୍ରାଣକୁ ଏପକାର ଜାଣେ ।
 ସେ ଲୋକ ପାଏନାହିଁ କଷ୍ଟ, ସନ୍ତ୍ରାନ ହୁଏ ନାହିଁ ନଷ୍ଟ ।
 ନିଜ ସୁକୃତେ ସେହି ନର, ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ହୁଏ ଅମର !
 ପ୍ରାଣ ଉପର୍ତ୍ତି ଆଗମନ; ପ୍ରିତି, କର୍ତ୍ତ୍ଵର ଯେ ଗମନ,
 ଏ ପଞ୍ଚ ହେଲେ ଅବତେ, ନିଶ୍ଚେ ସେ ଲଭେ ଅମରଇ ।”

ଇତି ତୃତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ବତୁର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ମହାଭାଗ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ଗାର୍ଜ୍ୟ ।
 “ପୁଞ୍ଜିଲେ ଆହେ ଉଗବାନ ! ବୋଲନ୍ତୁ ଏହି କଥାମାନ ।
 କେବଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ନିଦ୍ରାରେ, ଥାଏ ଯେ ମାନବ ଦେହରେ ?
 କେବଣ ଦେବତା ସନ୍ତୃତ, ଥାଆନ୍ତି ଦେହରେ ଜାଗରତ ?
 ତକ ଶକ୍ତ ଦେଖେ ସ୍ଵପ୍ନ ସବ୍ଦ ? କେ ସୁଖ କରେ ଅନୁଭବ ?
 ହୋଇଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ମିଳିତ, କାହିଁରେ ଥାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ?
 ଶୁଣିଶ ଏତେକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଇଲେ ରୁଷି ପିପ୍ଳକାଦ୍ୟ ।
 “ଶୁଣନ୍ତୁ ହେ ଗାର୍ଜ୍ୟ ! ଚରିତ; ହେଲେକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରମିତ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମସ୍ତ କରଣ, ତା ସଙ୍ଗେ କରଇ ଗମନ ।
 ପୁନଶ୍ଚ ହେଲେକ ଉଦ୍ଧତ, ହୃଦ କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ତେସନେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବିଷପୁ, ମନରେ ଥାଆନ୍ତି ବିଲପୁ ।
 ଆୟୁଷ, ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ; ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ, ଗ୍ରହଣ, ଆସ୍ଵାଦନ ।
 ଗୁମନ, ଧାବନ, ମନନ; ଏ ସବ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି ମନ ।
 ନ ଥିଲେ ଏହି ସବ୍ଦ କଥା, ତାହାକୁ ବୋଲି ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା ।
 ଶରୀରସ୍ଵରୂପ ଚାହରେ, ପ୍ରାଣାଗି, ମାତ୍ର ଯେ କାଳରେ ।
 କେବଳ ଥାଆନ୍ତି ଜାଗରତ; ଚାହରେ ଅଗ୍ନିବତ ।
 ପ୍ରାଣାଦି ଯେ ପଞ୍ଚ ପବନ, କରନ୍ତି ଦେହେ ବିଚରଣ ।
 ଅପାନ ଅଗ୍ନି ଗାର୍ହ୍ୟପତ୍ୟ, ବ୍ୟାନ ଯେ ଦକ୍ଷିଣାଗ୍ନି ବତ ।
 ଆହ୍ବବମାୟ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାଣ, ହୋତାଗ୍ନି ଅଟନ୍ତି ସମାନ ।
 ଶ୍ରୋଷାଦି ହେଲେ ଅଚେତନ, ମନ ଯେ ଦେଖଇ ସ୍ଵପନ-
 ଦୃଷ୍ଟି ଅଦୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୁତା ଶ୍ରୁତ-ଅନ୍ତରୁ ଭୁତ ଅନ୍ତରୁଭୁତ,
 ପୁଣି ବିବଧ ବିବରଣ, ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖୁଥାଇ ମନ ।
 ନ ହେଲେ ସ୍ଵପ୍ନ ଅନ୍ତରୁଭୁତ, ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତୁ ସ୍ଵଷ୍ଟପ୍ତି ।
 ହେସୌମ୍ୟ ଏଥର ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଦେବ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
 ଯେପରି ପଣ୍ଡୀ ନାନା ଜାତି, ବୃଷ ଆଶ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି ।
 ତେସନେ ବିଷପୁ ମିଳିତ, ପରମାତ୍ମାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଦର୍ଶନ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣନ, ମନନ; ଘୋଜନ, ଗମନ, ଧାବନ ।
 ଯେ ଏହା କରନ୍ତି ସନ୍ନୋଧେ, ସେ ଥାନ୍ତି ଅଷ୍ଟପୁ ପୁରୁଷେ ।
 ତମୋବର୍ଜିତ ଦେହାଣ୍ତ, ସକଳ ଗୁଣରୁ ରହିତ,

ଏହା ଯେ ଜାଣଇ ଗୋରରେ, ପାଏ ସେ ପୁରୁଷ ଅଷ୍ଟରେ ।
 ଅଷ୍ଟର ପୁରୁଷେ ଯେ ଜାଣେ, ଚରମେ ଯାଏ ସେହି ପ୍ଲାନେ ।

ଇତି ବତୁର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନ

ଶିବିଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ସତ୍ୟକାମ, କେବି ଯେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ନାମ ।
 ପୁଞ୍ଜିଲେ ଏହି କଥାମାନ, ବୋଲିବା ହେଉ ଉଗବାନ !
 “ଯେ ସବ୍ଦ ଲୋକ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ, ମରଣ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
 ଓଁକାର କରୁଥାନ୍ତି ଧ୍ୟାନ, ସେ ସବେ ପାନ୍ତି କେଉଁ ପ୍ଲାନ ?”
 ସତ୍ୟକାମର ବାକ୍ୟଶୁଣି, ବୋଇଲେ ପିପ୍ଳକାଦ୍ୟ ମୁନି ।
 ଶୁଣିବା ହେଉ ସତ୍ୟକାମ ! ଓଁକାର ପରାପର ବୃଦ୍ଧ,
 ଉପାୟ ଯୋଗେ ଏହା ଜାଣି, ଉଭୟ ଏକ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣୀ,
 ଅକାର ମାତ୍ର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ, ତାହାକୁ କେହି କଲେ ଧ୍ୟାନ,
 ପୃଥ୍ବୀରେ ଜନମ ଗ୍ରହଣ, ପୁନଶ୍ଚ କରେ ସେହି ଜନ ।
 ରକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଆକର୍ଷିତ, ହୃଦ ଲୋକରେ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ତପସ୍ୟା ବୃଦ୍ଧଚର୍ଯ୍ୟ ଭକ୍ତି, ତହିଁରେ ଥାଏ ତାହା ମତି ।
 ଦିଶ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଉକାର, ସେ ଧ୍ୟାନ କରେ ବାରମ୍ବାର
 ପ୍ରାଣାନ୍ତ ହେଲେ ସେହି ଜନ, ଆକାଶେ କରଇ ଗମନ ।
 ଯଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେହି ଲୋକ, ପ୍ରାତ୍ର ହୃଦୟଟି ସୋମଲୋକ ।
 ମହିମା ପ୍ରକାଶି ସେଥିରେ, ପୁନଶ୍ଚ ମିଳେ ପୁରୁଷବୀରେ ।
 ସମାପନୀୟ ଯେ ଓଁକାର, ସେ ଧ୍ୟାନ କରେ ବାରମ୍ବାର,
 ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକରେ ଉପମାତ, ସେ ଲୋକ ହୃଦୟଟି ନିଷ୍ଠିତ ।
 ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ସେହି ଲୋକ, ସର୍ପ ଯେମନ୍ତେ ତେଜେ ଭୁକ ।
 ସାମ ମନ୍ତ୍ରରେ ବୃଦ୍ଧଲୋକେ, ମିଳନ୍ତୁ ଯାଇ ସେହି ଲୋକେ ।
 ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗ ସବ୍ଦ ଜୀବାଧାର, ହରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଜାଣ ସାର ।
 ଆପଣା ପୁଣ୍ୟବଳେ ଜନ, ତାହାଙ୍କୁ କରେଟି ଦର୍ଶନ ।
 ଓଁକାର ସିବର୍ଣ୍ଣ ସପୁତ୍ର, ସୁଷ୍ଣୁପ୍ତି ସ୍ଵପ୍ନ ବା ଜାଗରତ ।
 ଏ ତିନି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେବ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାତ ହେବ ।
 ବୃଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥେ ଯେ ନ ଜାଣେ, କିପରି ପିବ ବୃଦ୍ଧପ୍ଲାନେ ।

ଓଁକାର ବର୍ଣ୍ଣ ଅଧିଦତ, ନୁହେ ସେ କେବେ ବିଚଳିତ,
ରହୁଛେ ପ୍ରାୟ ସେହି ଲେକ, ଯଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅନ୍ତଶାସ୍ତ
ସାମ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେହି ପ୍ଲାନ, ପାହା ଲଭନ୍ତ ଜ୍ଞାନଗଣ ।
ଓଁକାର ସାଧନ ବଳରେ, ଲଭନ୍ତ ମୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ନରେ ।”
ଇତି ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନ ।

— — —

ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୁକେଶା ଭରଦାଜ ସୁତ, ପୁରୀଲେ ହୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାୟୁତ ।
ଏକଦା, ଆହେ ମହାଶ୍ଵବ ! କୋଶଳବାସୀ ଦୂରଶାନ-
ନାମରେ ରାଜାଙ୍କ ନନ୍ଦନ, ଆସିଣ କଲେକ ପ୍ରଶନ—
“ହେ ଭରଦାଜଙ୍କ କୁମର, ଦେଉନ୍ତୁ କଥାରେ ଉତ୍ତର—
ଶୋଭଣ କଳା ପୁରୁଷଙ୍କୁ, ଜାଣ ତ ବୋଲିବା ଆମକୁ ।
ବୋଲିଲି ସେ ରଜନନ୍ଦନେ, ଏପରି ପୁରୁଷେ ନ ଜାଣେ ।
ଜାଣିଲେ ସେହି ପୁରୁଷଙ୍କୁ, ଅବଶ୍ୟ ବୋଲକୁ ତୁମଙ୍କୁ
ତେ ରଜପୁର ସେଥିମାନ୍ତିର୍ମୁଖୀ, ଜାଣ ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ନାହିଁ ।
ମିଥ୍ୟାବାଙ୍ମ ଯେ ପାଏ ଦୁଃଖ, ସମୁଲେ ପୁଣି ହୁଏ ଶୁଷ୍କ ।
ତା ଶୁଣି ସେ ରଜନନ୍ଦନ, ଚାହକୁ କଲେକ ଗମନ ।
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତି ଗୋପାର୍ଥୀ, ସେହି ପୁରୁଷ ଛନ୍ତି କାହିଁ ।”
ଶୁଣିଣ ଏତକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଲିଲେ ତହୁଁ ପିପ୍ଳକାଦ୍ୟ,
“ହେ ସୌମ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ, ଶୋଭଣ କଳା ଯହୁଁ ଜାତ ।
ସେ ମହାୟୁଦ୍ଧରୁ ଜାଣ, ହୃଦୟେ ଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସେହି ପୁରୁଷ କଲେ ତିନ୍ତା, କେ ହେବ ଦେହର ନିଯୁନ୍ତା
ମନରେ ଭାବିଣ ଏବନ, ପ୍ରାଣକୁ କଲେକ ସୃଜନ ।
ପ୍ରାର୍ଥୁ ଜନ୍ମିଲା ଗଗନ, ପୃଥ୍ବୀ ସନ୍ଦିଲ ପବନ;
ଜନ୍ମୀୟ, ଜ୍ୟୋତି, ଅନ୍ତ, ମନ; ଏ ସବୁହେଲେ ଉତ୍ତପନ ।
ଅନ୍ତରୁ ବର୍ଣ୍ଣି ହେଲ ଜାତ, ତପସ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରାଦି ସମସ୍ତ ।
ସେପରି ହୁଏ ଆତ ଯାତ, ସେଥିର ଦେଖନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ସେପରେ ନଶ ପ୍ରବାହିତ, ସାଗରେ ହେଲେକ ମିଳିତ ।
ହେଲେହେଁ ନଦୀ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ, ନ ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ବିହୁ ।
ସାଗରରୁପେ ପରିଣତ, ହୃଅନ୍ତି ସେ ନଦୀ ସମସ୍ତ ।
ସେପରି ପ୍ରାଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ, ପରମବ୍ରହ୍ମ ହୁଏ ଲୀନ ।
ପୁରୁଷ ଚିନ୍ତା ଥାଏ ନାହିଁ, ବ୍ରହ୍ମରୁପରେ ମିଳେ ଯାଇ ।
ପୁରୁଷ କଳା ଛନ୍ତି ଧରି, ଚନ୍ଦ ନାଭିରେ ଅର ପର ।
ସେହି ପୁରୁଷେ ଅବଗତ, ହେଲେକ ଜାଣିବ ସମସ୍ତ ।
ଜାଣିଲେ ଏହି ସବୁ କଥା, ମୃତ୍ୟୁ ନ ଦେଇପାରେ ବ୍ୟଥା
ପିପ୍ଳକାଦ୍ୟଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧରଣେ, ଓଳଗି ହୋଇ ରଷିଗଣେ—
ବୋଲିଲେ ତାଙ୍କୁ ବାରେ ବାରେ, ନେଇଅବିଦ୍ୟାପରପାରେ
ରଷିମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର, ରଷିମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।”

ଇତି ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ
୭ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶନ୍ତିଃ ହରିଃ ୭ ।

— — —

କୃଷ୍ଣ ଯକୁର୍ବେଦୀୟା କଠୋପନିଷତ୍ ପ୍ରଥମା ବଲୀ

ବାଜଶ୍ରୁବା ଯେ ଯଜ୍ଞଫଳ-ପ୍ରାୟିରେ ହୋଇ କୌତୁକ ।
କରି ଯଜ୍ଞେକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ସମ୍ବୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ଦାନ ।
ତାହାଙ୍କ ପୁର ନାଚିକେତା, ଅଟନ୍ତି ସବୁ ଗୁଣବେଶ ।
ହେଲେହେଁ ବୟସେ ବାଲକ, ପ୍ରବାଣ ବିବେକା ମାତ୍ରକ
ପିତା ଗୋଦାନ ସମୟରେ, ଦେଖିଲେ ବସିଣ ପାଶରେ ।
ଦେଖିଣ ଦାନର ବେଶର, ମନରେ କଲେ ସେ ତିର୍ଯ୍ୟର ।
ସେ ଗାସ୍ତି ହୋଇଅଛି ବୃତ୍ତା, ଭର୍ତ୍ତି ନ ପାରେ ତୃଣ ସୁଦ୍ରା
କରି ନ ପାରେ ଜଳପାନ, ଅଥବାକେତ୍ର ଦୁଗ୍ଧଦାନ ।
ପ୍ରସର କରିବାର ଶକ୍ତି, ହୋଇଛି ଗତ ଯେ ଦୂର୍ମେତି ।
ଏମନ୍ତ ଗାସ୍ତି କରେ ଦାନ, ପାଏ ସେ ଅନନ୍ତରେ *ପ୍ଲାନ

* ଅନନ୍ତରେ—ନିରନ୍ତରମୟ ପ୍ଲାନ ।

ସେ ପୁଣ ପୁରୁଷେ ପିତାକୁ, ମୋତେ ଯେ ଦେବଟି କାହାକୁ
ପୂଜନେ ମଧ୍ୟ ଥର ଥର, ପିତା ଯେନ ଦଦଳ ଉଡ଼ଇ ।
ତୃତୀୟ ଥର ନାଚିକେତା, ପୂଜନେ ରୁଷ୍ଣ ହୋଇ ପିତା ।
ବୋଇଲେ ଉଚରେ ପୁମକୁ, “ତୁମକୁ ଦେବୁ ଯେ ଯମକୁ”
ସେ ନାଚିକେତା ଏହା ଶୁଣି; ବିଶୁର କଲେ ମନେ ଗୁଣ
ମୁଁ ନୃତ୍ୟ ଅଖମ ସନ୍ତାନ, ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅଛି ଗୁଣବାନ ।
ନୃତ୍ୟ ମୁଁ ଦୂର୍ମତି ନିବୋଧ, କିପ୍ତାକ ପିତା କଲେ ଦୋଧ ?
କିପାଇଁ ଯମର ଭବନେ, ପେଣିଲେ ମୋତେ ଦୋଧମନେ ?
ଆବା କି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଧୁବାକୁ, ପେଣିଲେ ମୋତେ ଯମତାକୁ ?
ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ ନାଚିକେତା, ଭାଙ୍ଗିଲେ ଧରି ମନେତେତା ।
ଯମଙ୍କ ଅଛି କିବା କାର୍ଯ୍ୟ, ପାଧୁବେ ମୋହ ଯୋଗେ ଆଜ ।
‘ଏଥକୁ ପିତା ବର୍ତ୍ତମାନ, ପଠାଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସ୍ନାନ ।
ସେ ନାଚିକେତା ଅନନ୍ତରେ, ବୋଇଲେ ଯାଇ ବିନୟୁରେ
“ହେ ପିତା ! ପଢ଼ି ମହାଜନ, କରିଅଛନ୍ତି ଆଚରଣ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ବିଜ୍ଞ ଲୋକମାନେ, ନିୟୁକ୍ତ ସାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
ସେ ସଦ୍ଵ କରି ଆନ୍ଦୋଳନା, ନ ହୁଅ ଆପଣ ବିମନା ।
ବିଶୁର ଏହି ସଦ୍ଵ ତତ୍ତ୍ଵ, ପାଳନ୍ତୁ ଆପଣାର ସତ୍ୟ !
ମନ୍ତ୍ର ଅଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ, ନିୟୁକ୍ତ ଶୟର ସମାନେ ।
ମରି ଜନ୍ମନ୍ତ୍ର ପୁନବାର, ଏହି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାର;
କରଣ ମିଥ୍ୟା ଆଚରଣ, ଜଣି କି ପାରିବ ମରଣ ?
ଏଥକୁ ତୁମେ କି କାରଣ, କରିବ ମିଥ୍ୟା ଆଚରଣ ?
ମୋତେ ପଠାଇ ଯମାଳୟେ, ସଞ୍ଚପାଳନ୍ତୁ ଏ ସମୟେ ।”
ପିତା ଶୁଣିଣ ଏ ବିଷୟ, ପୁଷ୍ଟ ପେଣିଲେ ଯମାଳୟେ ।
ସେ ନାଚିକେତା ଯେ କାଳରେ, ମିଳିଲେ ଯମଙ୍କ ନଗରେ
ଯମ ଯେ ସେହି ସମୟୁରେ, ନ ଥିଲେ ଆପଣା ଗୃହରେ ।
ତିନି ଦିବସ ତିନି ରାତି, ସେ ନାଚିକେତା ତହିଁ ଥାନ୍ତି ।
ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ ଯମରଙ୍କ, ଅଇଲେ ତୃତୀୟ ସାର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଯମ ଆୟୁର୍ଵେଦଶିଳ୍ପୀ ଯାଇ, ବୋଇଲେ ଯମକୁ ବୁଝାଇ—
“ଜଣେକ ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରିଅଛନ୍ତି ଆଗମନ ।
ସେ ବିପ୍ର ଅନଳ ସମାନେ, ଦେଖନ୍ତୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟମାନେ ।

ପାଦାର୍ଥ୍ୟ ଦେଇ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ପୂଜନ୍ତ ଯାଇ ଏହିଷଣେ
ଅତିଥି ବିପ୍ର ଯାହା ବାସେ, ଆମି ରହନ୍ତି ଉପବାସେ ।
ସେ ଲୋକ ଆକ୍ରମା ପ୍ରତ୍ୟାଶା, ଯାଗୟଙ୍ଗର ଫଳସାକ ।
ବାମ୍ପୀ, କୃପାଦି ସାଧାରଣ; ହିତକାରକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ।
ଏଥରୁ ଜାତ ହେଉଁ ପୁଣ୍ୟ, ବଣ ମଧ୍ୟାଦା ସଙ୍ଗ ଗୁଣ,
ପଶୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବଣ, ଏ ସଙ୍ଗ ହୋଇଯାଏ ଧୂଂସ ।”
ସେ ନାଚିକେତା ବିପ୍ରେ ଚାହିଁ, ବୋଇଲେ ତହିଁ ଜନ୍ମସାଇଁ ।
“ହେ ବିପ୍ରବର ବାରମ୍ବାର, କରେ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର ।
ଦେବତା ସମାନେ ଅତିଥି, ମୋହ ଗୁହକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।
ଏଥକୁ ଅଟନ୍ତି ନମସ୍କ୍ୟ, ପୂଜିବ ତୁମକୁ ଅବଶ୍ୟ ।
ତିନି ରଜନୀ ଅନାହାରେ, ଥୁଲେ ଆପଣ ମୋହ ଘରେ ।
ଏଥୁ ସକାଶେ ବିପ୍ରବର, ଦେବି ମୁଁ ତିନି ଗୋଟି ବର ।
କରୁଣା କରି ମହାମନା, କରନ୍ତୁ ଏ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା ।”
ସେ ନାଚିକେତା ଶୁଣି ଏତେ, “ବୋଇଲେ ଆହେଜନ୍ମପତେ
ଦେଉନ୍ତୁ ଏ ବର ପ୍ରଥମ, ମୋର ଏ ଜନକ ଗୌତମ ।
ମୋ ପାଇଁ ନ ହୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ଗୃହର କୁଶଳ ।
ସୁଷ୍ଠିର ଦେଉ ତାଙ୍କ ମନ, ମୋ ପ୍ରତି ଦେଉନ୍ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ବାହୁଡ଼ ଯାଇ ଗୃହଠାକୁ, କୁଶଳେ ଦେଖିବ ପିତାକୁ ।
ସେବରେ ଯେମନ ପିମ୍ପର, ନିରବ ମାରବେ ମୋତେ ସମାଦର ।”
ବୋଇଲେ ଯମ ଏହା ଶୁଣି, “ତୁମର ଜନକ ଆରୁଣି—
ତୁମକୁ ପେରୁପ ପୂର୍ବରେ, ଦେଖନ୍ତ ଥିଲେ ଯେ ସେହରେ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ଆମର ଆଜ୍ଞାର, ଶୋଭ ରଖିବ ତୁମଠାରେ ।
ବର ପ୍ରଭାବେ ମହାମୁନି, ତୁମକୁ ପାରବେ ଯେ ତହିଁ ।
ନିର୍ମଳ ଦେବ ତାଙ୍କ ମନ, ସୁଖର କରିବେ ଶପୁନ ।
ଦୋଧ ନ ଥିବ ତୁମ ପ୍ରତି, ନିର୍ମଳ ରୁହ ମହାମତି ।”
ବୋଇଲେ ଆରୁଣି ତନୟ ଥିଲେ ପ୍ରବେଶ ନ ପାର ଭପୁରେ
ଶୁଧା ବା ତୃତୀୟ ଏ ଉକ୍ତପ୍ରାଣ, ଜରା ବା ବ୍ୟାଧ ହେଉ ଭପୁରେ
କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ସେ ଶ୍ଵାନରେ, ଯମଷ୍ଟେ ଥାନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ।

* ଆରୁଣିତନୟ—ନାଚିନେତ ।

ଶୁଣିବା ହେଉନ୍ତି ଶମନ, ସେ ସ୍ଵର୍ଗ ପାପ୍ତିର ସାଧନ ।
 ଅଗ୍ନି କେବଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ତାହାକୁ ଅର୍ଥନା କଲେକ ।
 ଲଭନ୍ତ ସ୍ଵର୍ଗ ଅମୃତର, ତୁମେ ତ ଥୁବ ଅବଗତ ।
 କର ଦିଶ୍ୟ ବର ଦାନ, ମୁଁ ଯେହେ ହୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ ।
 ଫଞ୍ଜୀୟ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା, କରିବ ଏତକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।”
 ବୋଇଲେ ଯମ ଏହା ଶୁଣି, “ଶୁଣନ୍ତି ନାଚିକେତା ମୁନି ।
 ଅଗ୍ନିର ସ୍ଵରୂପ ମହାମୂଁ, ବିଶେଷ ଅଛୁଁ ଅବଗତ ।
 ସେହି ଅଗ୍ନିର ବିବରଣ, ବୋଲିବୁଁ କରନ୍ତି ବଣ ।
 ଅନନ୍ତ ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହେତୁ, ଅଟନ୍ତ ସେହି ଅଗ୍ନି ସେତୁ ।
 ଜଗତ ଲୋକର ଆଶ୍ୟ, ଅଟନ୍ତ ଅଗ୍ନି, ତେଜୋମୟ ।
 କର୍ମଠ ବୁଦ୍ଧିର ସହିତ, ଅଛନ୍ତ ସେ ଅଗ୍ନି ନିହିତ ।
 ଏ ରୂପ ଅଗ୍ନିର ବିଷୟ, ବୋଇଲେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣୀୟଙ୍କ ତନୟ ।
 ଯେହୁପେ ଅଗ୍ନିକୁ ତୟନ, ବୋଇଲେ ସେହି ବିବରଣ ।
 ନାଚିକେତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର, ଦେଖିବ ଯମ ପୁନଦାର ।
 ବୋଇଲେ ଅହେ ବିପ୍ରବର, ଦେଉଛୁ ଆଉ ଏକ ବର ।
 ତୁମ ନାମରେ ଅଗ୍ନି ଦେବେ, ଜଗତେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବେ
 ଏ ରହମାଳା ଶବ୍ଦବଣ୍ଣ, ଦେଉଛୁଁ ପାଶେ ରଖ ଯତି ।
 ଜନକ ଜନନୀ ଆଶ୍ୟ—ଆଜ୍ଞାକୁ କରି ଶିରେଧାୟ୍ୟ ।
 ସୁଶୀଳ ଧୀର ସାଧୁଜନ, କରିବେ ଅଗ୍ନିକୁ ତୟନ ।
 ତୟନ କରି ତନି ବାର, କରିବେ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବେଶର ।
 ଯନ୍ତ୍ର ସେ ଅଧ୍ୟନ ଦାନ, ଏ ତନି କରି ସମାଧାନ ।
 ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଣ ସବ କର୍ମ, କରନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତରମ ।
 ଯେତେକ ବୟୁ ଜଗତରେ, ବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଛି ଚରତରେ ।
 ସଜଳ ବ୍ୟାହର ଉପନି, ଏହା ଯେ ଜାଣେ ବିଜ୍ଞଜନ,
 ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ, ପରମ ଶାନ୍ତ ଲାଭ କରେ ।
 ସାଧୁ ସୁଶୀଳ ଶୁଦ୍ଧାର୍ଥ, ତନିଟି ଅଗ୍ନି ତୟନ ।
 ଜାଣି ତୟନ ବିବରଣ, କଲେକ ଅଗ୍ନିକୁ ତୟନ ।
 ହୋଇ ସେ ସବ ଗୁଣ୍ୟୁତ, ମୃତ୍ୟୁ ବନ୍ଧନ୍ତୁ ହୁଏ ମୁକ୍ତ ।
 ଅଧିମ୍ବ ବିଦ୍ରୋହ ଅଜ୍ଞନ, ନ ଥାଏ ତାର ଏହିମାନ ।
 ହୋଇଣ ସେହି ଶୋକାଣ୍ତି, ହୁଅନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗ ଆନନ୍ଦିତ ।
 ହେ ବାଜଣବାଙ୍କ କୁମର, ପାଇଲ ଦୁଇ ଗୋଟି ବର ।
 ଶୁଣି ଯେ ଆମ୍ବେ ଆନନ୍ଦରେ, ବରେକ ଦେଲୁଁ ଅଧିକରେ ।

ତୃଣୟ ବର ବର୍ତ୍ତମାନ, ପ୍ରାର୍ଥନା କର ଜ୍ଞାନବାନ ।”
 ବୋଇଲେ ପୁଣି ନାଚିକେତା, “ବୋଲନ୍ତ ଆହେସବବେଶ ।
 ମୃତ ମାନବ ସମୟରେ, କଥୁତ ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପରେ ।
 କେବୋଲେ ପରକାଳନାହିଁ, କେବୋଲେ ଅଛି ସେଥିପାଇଁ
 କିଛିହିଁ ନ ପାଇ ନଶ୍ୟ, ଅନେକେ କରନ୍ତ ସଶ୍ୟ ।
 ଏ କଥା ବିପ୍ରାର ବିଶେଷ, ଦେଉନ୍ତ ମୋତେ ଉପଦେଶ ।
 ତୃଣୟ ବର ଜନ୍ମବଣ, କରିବାହେଉ ମୋତେ ଦାନ ।”
 ବୋଇଲେ ଏତେ ଶୁଣି ଯମ, “ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାର୍ଥନା ବିଷମ ।
 ଦେବତାମାନେ ଏ ବିଷୟେ, ଅଛନ୍ତ ବିଷମ ସଶ୍ୟ ।
 ଏ ପରକାଳର ସଠଣା, ଲୋକମାନଙ୍କ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ମୁଁ କର ନ ପାରେ ପ୍ରକାଶ, ତେଜନ୍ତ ଏହି ଅଭିନାଶ ।
 ହେ ବାଜଣବାଙ୍କ କୁମର, ମାଗିବା ହେଉ ଆନ ବର ।”
 ବୋଇଲେ ପୁଣି ନାଚିକେତା, “ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଆହେ ଧର୍ମବେଶ
 ବୋଲନ୍ତ ତୁମେ ଏ ବିଷୟ, ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଶ୍ୟ ।
 ଆଉ କେ ତୁମ୍ଭର ସମାନେ, ଏ ଗୁଡ଼ ତନ୍ତ୍ର କଥା ଜାଣେ ?
 ବୋଲନ୍ତ ଏହି ବିବରଣ, ଆନ ବରରେ ପ୍ରଯୋଜନ ।
 ନାହିଁ ମୋ ଜାଣିବ ନଶ୍ୟ, ବୋଲନ୍ତ ଏ ତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ।”
 ବୋଇଲେ ଏତେ ଶୁଣି ଯମ, “ହେ ବିପ୍ର ଆହେ ବିଜ୍ଞତମ ।
 ଶରକ ବର୍ଷ ହେବ ଆୟୁ, ଏପରି ପୁନରଣ ଆଉ ।
 ଅଶ୍ୱ ମାତଙ୍ଗ ପଶୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ, ବିଶ୍ୱାସ ଦାସ ବାସିଗଣ ।
 ପୁଣି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ରଜ, ମାଗନ୍ତ ବର ଦେବ ଆଜ ।
 ତୁମ୍ଭର ସେତେ ବର୍ଷ ଆୟୁ, ମାଗିଲେ ବର ଦେବି ଆଉ ।
 ଯା କିଛି କରିବ କାମନା, ଦେବ ମୁଁ ବର ନାହିଁ ମନା ।
 ହେ ବିପ୍ର କାମ୍ୟ ବୟୁ ସଦ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଯା କିଛି ଦୁର୍ଲଭ
 ସେ ସଦ କଲେକ କାମନା, ଦେବ ମୁଁ ବର ମହାମନା ।
 ସଜୀତନିପୁଣା କାମିନା, ଦୋଳା ବାରଣେ ବିହାରିଣୀ ।
 ଲବଣ୍ୟମୟୀ ନାରୀ ସଦେ, କଦାଚ ନ ପାନ୍ତି ମାନବେ ।
 ଦେବ ମୁଁ ବର ଏହି ନାରୀ, ନିର୍ବିତ ହୁଅ ବ୍ରହ୍ମର୍ଗୀ ।
 ମରଣ ବିଷୟେ ପ୍ରତିନି, ନ କର ହେ ବିପ୍ରନନ୍ଦନ ।”
 ମୁହଁର୍ଭି କାଳ ହୋଇ ରୁଦ୍ଧ, ବୋଇଲେ ନାଚିକେତା ଶୁଣି
 “ହେ ମୃତ୍ୟୁ ନାମାବ୍ୟୁତ୍ସୋଗ୍ୟ, ଦେବାକୁ କରୁଛ ଉଦେଖାଗ
 ତହିଁରେ ପ୍ରଯୋଜନ ନାହିଁ, ତାହା ତ ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ।

କହେବ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପାଇ, ଜୀବନ ଅନୁକାଳସ୍ଥାପୀ ।
ମାନବମାନଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରୀ, ସମଶ ହେଉଥାଏ ଷୟ ।
ବଳନଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରୀରେ, କି ହେବ ସେ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ
ଯାଉନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଅଶ୍ରୁ, ହସ୍ତୀ, ତହିଁ କି ଆମ୍ବ ନାହିଁ ମତ ।
ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ବିତ୍ତ, ତୁଷ୍ଟ ନ ହୃଦ ନର ଚିତ୍ତ ।
ସେ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର, ଦେଉନ୍ତ ମୁଢେୟ ସେହିବର
ସ୍ଵର୍ଗ ସେ ଅଟେ ଉଚ୍ଛବୀନ, ପୃଥିବୀ ଦୂହେ ତା ସମାନ ।
ହୋଇଣ ଜର ମୃତ୍ୟୁ ଦାସ, ପୃଥିବୀରେ ଲୋକ କରେ ବାସ
ପୃଥିବୀବାସୀ ସବ୍ ନର, ନୁହନ୍ତି ଅଜର ଅମର ।
ଆସ୍ତାର ଯାହା ପ୍ରଫୋଜନ, ଲଭନ୍ତ ତାହା ସ୍ଵର୍ଗେ ଜନ ।
କି ଫଳ ଦଶ ପୃଥିବୀରେ ? କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ସମ୍ପତ୍ତିରେ ?
ଅପ୍ରିର ସମ୍ପତ୍ତି ଜୀବନେ, କିପ୍ଳାଇ ଲେଡ୍ରୁଥାନ୍ତି ଜନେ ।
ଏଥୁ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ, ବୃଥା କରନ୍ତି ଲୋକ ସବ୍ ।
ସେ ପରଲୋକର ବିଷୟ, କରନ୍ତ ମାନବ ସଂଶୟ ।
ମହାନ ପରଲୋକ ତତ୍ତ୍ଵ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ହେବି ଅବଗତ ।
ଏତିକ ମୋତେ କୃପାକର, ନଲୋଡ଼େ ମୁହିଁ ଅନ୍ୟ ବର ॥”

ଇତି ପ୍ରଥମ ବଲୀ ସମାପ୍ତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟା ବଲୀ

ମଙ୍ଗଳକର ଅଟେ ଶ୍ରେୟ, ସୁଖେକୁ ଦାନ କରେ ପ୍ରେୟ ।
ବିଭନ୍ନ ଭାବେ ଲୋକଗା, ଆବଦ ଛନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଶ୍ରେୟ ଲେଡ୍ରୁନ୍ତ ସେ ସକଳ, ତାହାଙ୍କ ହୃଦିଷ ମଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରେୟ ଲୋଭରେ ସେ ପ୍ରେୟ, ପରମାର୍ଥରୁ ହୃଦ ଚାତ ।
ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ଏ ଉଭୟ, କରନ୍ତ ମାନବେ ଆପ୍ରେୟ ।
ସେ ସବ୍ ଲୋକ ଶୁଭମନା, କରନ୍ତ ଏହା ବିବେଚନା ।
ବିଶେଷ ବୁଝି ଜ୍ଞାନଗା, ଶ୍ରେୟକୁ କରନ୍ତ ଗ୍ରହଣ ।
ଖୁନବୁଦ୍ଧି ସହଜରେ, ପ୍ରେୟକୁ ଲେଡ୍ରୁନ୍ତ ଆଦରେ ।
ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ଲଭ ପାଇଁ, ପାପ୍ତ ବସ୍ତୁର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ଅଜ୍ଞମା କରି ଅଭିଳାଷ, ସବ୍ଦା କରନ୍ତ ପ୍ରେୟ ।

ହେ ନାଶକେତା ! ସାବଧାନେ, ବୁଝିବ ଏହା ଅନୁମାନେ
ସେ କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଲେଡ୍ରୁମୟ, ଆପାତ ପୁଣି ରମଣୀୟ ।
ତାହା ଅନିତ୍ୟ ଅସାରତ, ଚିନ୍ତା କେନ୍ଦ୍ର ସମସ୍ତ ।
ଏହି ସେ ବିଭିନ୍ନ ପଥ, ନ ବୁଝି ଏହା ଅସାରତ ।
ମନ୍ତ୍ର ଅନୁନ୍ତ ଲୋକମାନେ, ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅଛ ସାବଧାନେ ।
ଏହି ସେ ବିଦ୍ୟା ଓ ଅବିଦ୍ୟା, ଉଭୟେ ଲୋକରେ ପ୍ରମିଳା
ଅବିଦ୍ୟା ପ୍ରେୟପ୍ରଦାତ୍ମିନୀ, ବିଦ୍ୟା ସେ ଶ୍ରେୟସମାଧିନୀ ।
ହେ ନାଶକେତା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ଶ୍ରେୟ ପ୍ରେୟର ଗୁଣମାନ
ତୁମ୍ଭର ମନ ସଦା ଶୁଭ, ପ୍ରେୟରେ ତେଣୁ ନାହିଁ ତୁଚ୍ଛ ।
ପେତେବେଳେ ଶ୍ରେୟ ବସ୍ତୁ, ଲେଡ଼ିଲ ନାହିଁ
ତୁମ୍ଭେ କିନ୍ତୁ ।

ଜାନ ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭ ସାଥ, ନ ହେଲେ ଅବିଦ୍ୟାର ପ୍ରାର୍ଥୀ ।
ବହୁତ ଅନୁନ୍ତ ଅଜ୍ଞନ, ମନେନ୍ତ ଆପେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ।
ସବଦା କୁଟିଲ ମାର୍ଗରେ, ଗମନ୍ତ ସୁଖ ଲାଲପାରେ ।
ଅନ୍ତକୁ ଅନ ନେଲୁ ପର, ଯାନ୍ତ କୁମାର ଅନୁସର ।
ସୁରିନ୍ଧାନ ଯେଉଁ ଜନ, ଧନ ମୋହରେ ସଦାଇନ୍ଦ୍ରିଯ ।
ଏପରି ଯେଉଁ ଅବିବେଳା, ନ ପାରେ ସୁମାର୍ଗକୁ ଦେଖି ।
ପରଲୋକରେ ପ୍ରଫୋଜନ, ଉପାୟ ନ ଜାଣେ ସେ ଜନ ।
ବ୍ୟଷ୍ଟ ସେ ଇହଲୋକ ପାଇଁ, ତା ଜାନେ ପରଲୋକ ନାହିଁ ।
ଏପରି ବିନ୍ଦୁ ସେହି ଦିନ, ହୃଦ ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ।
ବହୁତ ଅନୁନ୍ତ ଅଜ୍ଞମା, ତାହାଙ୍କୁ ନ ପାରନ୍ତ ଜାଣି ।
କେହି ବା କରଣ ଶ୍ରବଣ, ତହିଁରେ ନ ଦିଅନ୍ତ ମନ ।
କେହି ବା ପାଇ ଉପଦେଶ, ନ ବୁଝେ ସେ ତହିଁ ବିଶେଷ ।
ନିତାନ୍ତ ମୁଖ ଶିଷ୍ୟ ସବ୍, ନିପୁଣ ଆଶ୍ରୟୀୟ ଦୂର୍ଲଭ ।
କେହି ବା ପାଇ ସୁଆର୍ଥୀୟ, ନାଣି ନ ପାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ନିଗୁଢ଼ ଅଟେ ଆମୁତହିଁ, ଜଗତ ମାନବ ସମସ୍ତ ।
ତାଦାଙ୍କୁ ବିବିଧ ରୂପରେ, ବଳନ୍ତ ଆପଣା ମନରେ ।
ଆସ୍ତାରୁପ ତାର ଜ୍ଞାନ, ଅଶ୍ରୁ ସୁଷ୍ଠୁ ପରିମାଣ ।
ବୁଝନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ୟ ସେ ତର୍କରେ, କେବଳ ବୁଝିବ ଜନରେ ।
ସେ ଜ୍ଞାନ ପରିବ ବିଶେଷ, ତାଠାରୁ ଖନବ ଉପଦେଶ ।
ସେ ଲୋକ ମୁଖ ଅଭିମାନ, ପାରିବ ତହିଁ କାହିଁ ଜାଣି ?
ନ ଯିବ ମୁଖ ଗୁରୁତାକୁ, ନ ପୁକ୍ଷ ତହିଁର ତାକୁ ।

ହେବାରୁ ଆମ୍ବତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନ, ପାରିଛ ତତ୍ତ୍ଵ କଥା ଜାଣି ।
 ହେଲେହେଁ ତୁମ୍ଭ ବସୁ ଅଳ୍ପ, ମାଦକ ପ୍ରିୟ ଯେ ସକଳୁ ।
 ତତ୍ତ୍ଵଜିଜ୍ଞାସୁ ତୁମ୍ଭ ମର, ପାଇବୁଁ ଯେହେତୁ ଶୋନ କର ।
 ହେ ବିପ୍ର ଏହା ଜାଣ ସତ୍ୟ, ପଣ୍ଡାଦି ଧର୍ମତି ଅନିଷ୍ଟ ।
 ହେ ବିପ୍ର ଆମ୍ବତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନେ, ଏହା ମୁଁ ଭଲଭୂପେ ଜାଣେ ।
 ଅଧିକ ପଦାର୍ଥରେ କିନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହୁଏ ଧ୍ରୁବ ବସୁ ।
 କେବା ଅନିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥରେ, ପରମାମ୍ବାକୁ ଲଭ କରେ ?
 ଜାଣି ଥୁବାରୁ ଆମ୍ବତତ୍ତ୍ଵ, ଲଭ ମୁଁ କରିଛି ଜନନ୍ତି ।
 ହେ ନାଶକେତା ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ, ଜାଣିଛ ତତ୍ତ୍ଵ ବିବରଣୀ ।
 ଦୂର କରନ୍ତେ ସବ୍ ତ୍ରାନ୍ତି, ହୋଇଛି କାମନା ସମାପ୍ତି ।
 ଅଭୟପ୍ରଦ ପ୍ଲାନ ଜାଣି, ପାରିଛ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜ୍ଞାନ ।
 ଆମ୍ବାର ବିଶ୍ଵାମୀ ଯେ ପ୍ଲାନ, ଜାଣି ପାରିଛ ଯେ ସକଳ ।
 ହେବାରୁ ତୁମ୍ଭେ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଲଭ କରିଛ ତ୍ରୈଜୀନ ।
 ଅନିଷ୍ଟ ସଂସାରର ସୁଖ, ତହିଁରୁ ହୋଇଛ ବିମୁଖ ।
 ନୁହନ୍ତି ପ୍ରାପ୍ୟ ସହଜରେ, ନିଷିଦ୍ଧ ହୃଦୟ ଗୁରୁରେ ।
 ନୁହନ୍ତି ଯେ ବା ପରିମିତ, ଦୂର୍ଗମ ରହୁସୁ ଅଣତ ।
 ସେହି ଦେବତା ପୁରାତନ, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ।
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗେ ମହାଜ୍ଞାନ, ପାରନ୍ତି ସେ ଦେବଙ୍କୁ ଜାଣି ।
 ଯେ ପାଏ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ, ନ ଥାଏତାର ହର୍ଷ ଶୋକ ।
 ଜ୍ଞାନର ବିଷୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା, କରଣ ମହାଜ୍ଞାନଗତ ।
 ଦେହରୁ କରଣ ପୃଥିକ, ବୁଦ୍ଧିନ୍ତି ଶେଷେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
 ବିଶେଷରୂପେ ହୋଇ ଜ୍ଞାନ, ହୃଦୟ ସୂଷ୍ଠୁ ବସୁ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଏପରି କରେ ଅନୁମାନ, ଲଭିଛ ତୁମ୍ଭେ ଦିବଂଜୀନ ।
 ବ୍ରହ୍ମଭବନ ଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛ ଅନୁଭବେ ।”
 ଯମରାଜାଙ୍କ ବାକୀମ ଶୁଣି, ପୁନ୍ତଳେ ନାଶକେତା ଦୁଃ୍ଖ—
 “ବୋଲିବା ହେଉ ଜନ୍ମପଢି, ଧର୍ମ ଯେ ପୃଥକ ଅଟନ୍ତି ।
 ଅଧର୍ମ ପୁଣି ଅପୃଥକ, ବୋଲି ତା କଥା ବିଷୟକ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ କାରେଣ ଶୁଣିଲାରେ, ଜଗତ ବନ୍ଦ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଏଥୁଁ ପୃଥକ ଯେଉଁ ଦେବ, ତା କଥା ବୋଲିବାକୁ ହେବ
 ଭୂତ ଭବଷ୍ୟ ଯେ ପୃଥକ, ବୋଲନ୍ତି ତାଙ୍କ କଥାଯାକ ।”
 “ବୋଲିଲେ ଯମ ଶୁଣି ଏବି, ବେଦଯେ ପୂଜନୀୟ ଦେବେ
 ସବଦା କରନ୍ତି ଜାର୍ତ୍ତନ, ସେ ପରଂବ୍ରତ ସନାତନ ।

ସମସ୍ତ ଚପସ୍ୟା ଯାହାଙ୍କୁ, ସବ କରଇ ଲଭିବାକୁ ।
 ବ୍ରହ୍ମଗୁଣାଦ ନିରନ୍ତରେ, ଯାହାଙ୍କୁ ବିନ୍ଦନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ।
 ଫଶେପେ ବୋଲୁଁ ତା ଆକାର, ଅଟନ୍ତି ସେ ପରି ଓଁକାର
 ଓଁକାର ଅଷ୍ଟରହିଁ ବ୍ରହ୍ମ, ଅଟନ୍ତି ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ।
 ଏହି ଅଷ୍ଟର ହେ'ଇ ଜ୍ଞାନ, ହୃଦୟ ପରଂବ୍ରତ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରତ ପ୍ରାପ୍ତ ପାଇଁ ଏଥରୁ ବଳ ମାର୍ଗ ନାହିଁ ।
 ବିଶେଷ ଜାଣନ୍ତି ସାଧକ, ନାହିଁଟି ସୁମାର୍ ପୃଥକ ।
 ପୁଜ୍ଞାନ ଆମ୍ବା ଯେଉଁ ଜନ, ନାହିଁ ତା ଜନମ ମରଣ ।
 ନୁହନ୍ତି କାହିଁରୁ ଉତ୍ତପନ ସ୍ଵପୁମୁ ପ୍ରଭୁ ସନାତନ ।
 ଶାଶ୍ଵତ ଅଜ ପୁଣି ନିଜି, ଅଟନ୍ତି ଜ୍ଞାନର ଅଣତ ।
 ଦେହ ସେ କାଳେ ହୁଏ ଭ୍ରମ୍ଭ, ନୁହନ୍ତି ତା ସଙ୍ଗେ ବିନଷ୍ଟୁ ।
 ହନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି କରେ ମନ, ଆମ୍ବାକୁ କରିବ ହନନ ।
 ହତ ଯେ ବିଶୁରେ ଏମନ୍ତ, ଅନ୍ୟରେ ହୋଇଅଛି ହତ ।
 ନ ଜାଣି ଆମ୍ବାର ଲକ୍ଷଣ, ଉତ୍ତପ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି ଏସନ ।
 ଆମ୍ବା ଯେ ନ କରେ ହନନ, ହତ ନୁହଇ କଦାଚନ ।
 ଅଟନ୍ତି ସୂଷ୍ମରୁ ସେ ସୂଷ୍ମ, ମହତ୍ତ୍ଵ ପୁଣି ମହତ୍ତମ ।
 ସେ ଆମ୍ବା ସକଳ ସମପ୍ରେ, ଥାଆନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟେ ।
 ନିଷାମ ଅଟେ ଯେଉଁ ଲୋକ, ଗତ ହେଲାଇଛି ଦୁଃଖଶୋକ ।
 ଆମ୍ବାର ମହିମା ଦର୍ଶନ, କରଣ ପାରେ ସେହି ଜନ ।
 ସେ ଆମ୍ବା ହେଲେହେଁ ଅଚଳ, ଗମନ ତାଙ୍କ ସବ ପ୍ଲାନ ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖରୁ ଯେ ଅଣତ, କେ ତାଙ୍କୁ ହେବଟି ବିଦିତ ।
 ମୋ ବିନା ଅଛି କେଉଁ ପ୍ରାଣୀ, ତାହାଙ୍କୁ ପାରିବଟି ଜାଣି ।
 ପାଇଲେ ଆମ୍ବାର ଆଲୋକ, ଜ୍ଞାନ ନ କରନ୍ତି ଶୋକ ।
 କରନ୍ତୁ ବେଦ ଅଧ୍ୟପୁନ, ଅଥବା ଶାସ୍ତ୍ର ଆଳାପନ ।
 ନ ଜାଣିଥୁଲେ ଆମ୍ବାବ, କେ କରିପାରେ ତାଙ୍କୁ ଲଭ ?
 ଏ ପରମାମ୍ବା ଯାହା ପ୍ରତି, ବିଶେଷ କୃପା କରିବନ୍ତି ।
 ହେ ନାଶକେତା ସେହିଲୋକ; ପାଏ ଯେ ଆମ୍ବାର ଆଲୋକ
 ଯେ ଲୋକ ଅଟେ ଦୁଶ୍ଶରୀସ, ଅଣନ୍ତି ବା ଅସମାହିତ ।
 ହେଲେହେଁ ସେହି ମହାଜ୍ଞାନ, ନ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ଜାଣି
 ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷମିତ୍ୟ ଯା ଅନ୍ତ, ମରଣ ଯା ଉପକରଣ ।
 ସେ ଆମ୍ବା ଥାନ୍ତିକେଉଁପ୍ଲାନେ, କେ ଅନୁଭବିବ ତା ମନେ ।

ଇତି ଦିଶ୍ଵାମୀ ବଜ୍ରୀ ।

ତୃତୀୟ ବଲ୍ଲୀ

ଯା ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ନିବାସ, ତା ନାମ ବ୍ରୁଦୟ ଆକାଶ ।
ସେ ଗୁପ୍ତ ବ୍ରୁଦୟ ଗହରେ, ଦୁଇ ପଦାର୍ଥ ବାସ କରେ ।
ଜାବ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ବେଦି, ବାସ କରନ୍ତି ସଙ୍ଗ ଦେନେ ।
ଅବଶ୍ୟମ୍ବାବୀ କର୍ମପଳ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ରହଣ କେବଳ ।
ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମବାଣମାନେ, ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରମାତପ ଜାନେ ।
ଅଗ୍ନିଚପୁନ ତନିଥର, କରନ୍ତି ଯେଉଁ ସବ୍ ନର ।
ପଞ୍ଚାତ୍ମି ବ୍ରୁଦ୍ଧବାସୀ ନରେ, ବୋଲନ୍ତି ପୁଣି ଏ ରୂପରେ ।
ସେହି ଯେ ଅଗ୍ନି ନାଚିକରୁ, ଅଟନ୍ତି ଯୟମାନ ସେତୁ
ବାଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପରମ, ମାର୍ଗହଁ ଯେ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ।
ଏ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ଜାନେ, ସକ୍ଷମ ହେବୁଁ ଆମ୍ବେମାନେ ।
ଏ ଆୟା ଅଟନ୍ତି ସାରଥ୍, ଶଶର ରଥେ ବସିଛନ୍ତି ।
ଲଗାମ ସୁରୁପ ଯେ ମନ, ବୋଲନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନଗଣ ।
ରହ୍ମୁଗଣେ ବୁଝ ଅଣ୍ଟ, ମାର୍ଗ ଗୁଣାତ ରୂପ ରସ ।
ମନ ସେଥିରେ ହୋଇ ରଥୀ, ଶଶର ମଧ୍ୟେ ବସିଛନ୍ତି ।
ଅସମାହିତମନାଗଣେ, ପୁଣି ଯେ ଅବିବେଳା ଜାନେ ।
ରହ୍ମୁ ତାହାଙ୍କ ଯେ ବଶ, ଯେମନ୍ତ ଜାଣ ଦୁଷ୍ଟ ଅଣ୍ଟ ।
ଯେ ଲୋକ ସମାହିତମନ, ବିବେଳା ଧର୍ମପରଯଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ ବଶ ତା ପାଶରେ, ସୁଜୀଳ ଅଣ୍ଟ ସମାନରେ ।
ଅଣୁତ ଯେବା ଅବିବେଳା, ନ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଦେଖି ।
ଯାହାର ନାହିଁ ଶୁଦ୍ଧଭାବ, ସମସାରଗତି କରେ ଲଭ ।
ନିରତ ଶୁଚି ଯାହା ମନ, କରଇ ଧର୍ମ ଆଚରଣ ।
ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାସ୍ତ, ହୃଦ ସେ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
ଜଗତେ ପୁନଃ ସେହି ଜନ, ନ କରେ ଜନମ ଗ୍ରହଣ ।
ବିଜ୍ଞାନ ଯାହାର ସାରଥ୍, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ ଅଣ୍ଟ ମନ ରଥୀ ।
ସେ ଯାଇ ସଂସାର ମାର୍ଗରେ, ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭ କରେ ।
ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ ବିଷୟ ।
ବିଷୟ ଅଟେ ମନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବୁଦ୍ଧି ଅଟଇ ତାହା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ।
ଅଛନ୍ତି ଯେ ଆୟା ମହାନ, ସକଳୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ।
ଜଗତ ବାଜ ଯେ ମହତ, ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତହିଁ ଜାଣ, ତା ତହିଁ ନାହିଁଟି ପ୍ରଧାନ ।

ସକଳ ଭୂତରେ ପ୍ରଜନ, ଅଛନ୍ତି ଆୟା ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ସୃଷ୍ଟିଦର୍ଶୀଏ ବିଜ୍ଞାନରେ, ଦେଖନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନବନ୍ଦ ନରେ, ବାକ୍ୟକୁ ସଫ୍ଯତ ମନରେ ।
ମନକୁ ଆୟାରେ ସଫ୍ଯତ, କରନ୍ତି ବିଜ୍ଞାତା ସମସ୍ତ ।
ସବ୍ ବିଜ୍ଞାଗନ୍ତୁୟ ଜାଣ, ପରମ ଆୟା ଯେ ମହାନ ।
ସେ ପରମାୟାରେ ସନ୍ତଳ, କରିବ ମନକୁ ସଫ୍ଯତ ।
ଅଜ୍ଞାନ ନିଦ୍ରା ପରିହରି, ହେ ଜ୍ଞାନବ ଉଠ ତେତା ଧରି ।
ଆର୍ଦ୍ରୟେ ନୁଆଇଣ ମଥା, ଜାଣିବ ପରମାୟା କଥା ।
ଯେମନ୍ତ କୁରଧାର ଭାଗ, ତେସନେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନମର୍ଗ ।
ଅରୂପ ଅଶବ୍ଦ ଅଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ, ଅବ୍ୟୟ ଅନାଦି ଅରସ ।
ଅସୀମ ନିତ୍ୟ ଯେ ଅନନ୍ତ, ଯା ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ ।
ଏ ପରବ୍ରହ୍ମେ କରି ଜ୍ଞାନ, ମୃତ୍ୟୁ ପାଥ ପରିଷାଣ ।
ନାଚିକେତାଙ୍କୁ ଏରୁପରେ, ମୃତ୍ୟୁ ବୋଇଲେ ବିଶେଷରେ ।
ଏ ସନାତନ ଉପାଶ୍ୟାନ, ଶୁଣିଲେ ଜାବ ପାଏ ବାଣ ।
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନକରେ ମହାପ୍ରାନ୍ତ, ହୃଦୟ ଯାଇ ଜ୍ଞାନବାନ ।
ଯେ ଶୁଭ ଚିତ୍ତ ଜ୍ଞାନବାନ, ଶୁଣେ ଏ ଗୁହ୍ୟ ଉପାଶ୍ୟାନ ।
ଏ କଥା କେବଳ୍ୟଦାୟୁକ, ଅନନ୍ତ ଫଳ ଉପ୍ରାଦକ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବଲ୍ଲୀ

ଚତୁର୍ଥ ବଲ୍ଲୀ

ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ ଦାରମାନ, ସ୍ଵପ୍ନମୁ କଲେକ ନିର୍ମାଣ ।
ସମ୍ମନ୍ଦ ସକଳ ପଦାର୍ଥ, ଦେଖିଶ ପାରୁଛନ୍ତି ମାତ ।
ଅନ୍ତର ଆୟାକୁ ଦର୍ଶନ, କରି ନ ପାରେ କଦାଚନ ।
ଅନ୍ତର ଆୟାକୁ ଜ୍ଞାନରେ, ଦେଖନ୍ତି ଯେତେ ଜ୍ଞାନ ନରେ
ବାହାର ଯେତେ କାମ୍ୟବ୍ୟୁତ, ନିଦ୍ରୋଧେ ଲୋକିଥାନ୍ତିକନ୍ତ ।
ଏଥକୁ ସେ ସବ୍ ନିଦ୍ରୋଧ, ହୃଅନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ପାଶେ ବନ୍ଦ ।
ମାତକ ଛନ୍ତି ଯେତେ ଜ୍ଞାନ, ବିଶେଷେ ଅନୂଚର ଜାଣି ।
ଅନିତ୍ୟ ବ୍ୟୁତ କାମନା, ତେଜିଶ ଥାନ୍ତି ମହାମନା ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେ ଯୋଗେ କର ବୋଧ, ମେଥୁନ ରୂପ ରସ ଗର ।
ଯାହାକୁ କର ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ, କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନ ।

ତା ନାମ ଆମ୍ବ ଯେ ସୁରୁଷ, ବୁଦ୍ଧ ଲୋକରେ ଘୃଷ୍ଣ ।
 ଦେଖନ୍ତି ବୟୁ ଲୋକରଣେ, ସ୍ଵପ୍ନ ଅଥବା ଜାଗରଣେ ।
 ସେ ସଙ୍କରାପୀ ଆମ୍ବା ଜାଣି, କରୁନ୍ତି ନାହିଁ ଶୋକ ଜ୍ଞାନ
 ଯେ ସବ କର୍ମପଳ ଘୋକ୍ତା, ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେ ନିଯୁକ୍ତା
 ଦେହେ କରନ୍ତି ଅବସ୍ଥାନ, ଜୀବାମ୍ବା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜାଣ
 ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ୟାରୁ ଜାତ, ଅଛନ୍ତି ସବ ବୟୁ ଜାତ ।
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟ ଆକାଶେ, ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଯା ପ୍ରକାଶେ ।
 ଜଳରୁ ପୂର୍ବେ ହେଲେ ଜନ୍ମ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣ ଆମ୍ବବୁଦ୍ଧ ।
 ଯେ ଦେବ ସବ ବେଦାମ୍ବିକା, ଅଦିତ ପ୍ରାଣପ୍ରକାଶିକା ।
 ଦୁରଶ୍ୟର୍ଗ୍ରୁ ସୁରୁପରେ, ପଞ୍ଚଭୂତଙ୍କ ସହିତରେ ।
 ହୃଦୟକାଶେ ଅବସ୍ଥିତ, ଆମ୍ବା ସେ ହେଉନ୍ତି ବିଦିତ ।
 ଯେ ରୂପ ଅରଣୀ କାଷ୍ଟରେ, ଗର୍ଭିଣୀ ଗର୍ଭ ସୁରୁପରେ ।
 ଯାଜ୍ଞିକେ କରନ୍ତି ସମ୍ମାନ, ସେ ଅଗ୍ନି ଆମ୍ବା ବୋଲି ଜାଣା ।
 ପହିଁରୁ ତପନ ଉଦିତ, ହୃଅନ୍ତ ଯହିଁ ଅସ୍ତ୍ରମିତ ।
 ସବ ଦେବତା ଯହିଁ ପ୍ରିତ, ସେ ଆମ୍ବା—ହେଉନ୍ତି ବିଦିତ
 ଯେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ଏହ୍ଲାନେ, ସେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ସେହ୍ଲାନେ ।
 ଯେ ତାଙ୍କୁ ବିବିଧ ରୂପରେ, ଦେଖଇ ଅଜ୍ଞନପଣ୍ଡରେ ।
 ଜାଣ ସେ ଲୋକ ଚିରଦିନ, ହେବ ଯେ ମୃଦ୍ଗୁର ଅଧୀନ ।
 ମନର ଯୋଗେ ସେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଭାବ ।
 ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେ ନାନାରୂପେ, ପଡ଼େନ୍ତିତୁରେବୁଦ୍ଧରୂପେ
 ଜାଣ ଅଗୁଷ୍ଟ ପରିମାଣ, ଶଶରେ ଛନ୍ତି ଅବସ୍ଥାନ ।
 ଭୂତ ଉବିଷ୍ୟ ଯେ ନିଯୁକ୍ତା, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମବେଶ ।
 ସେ ଆମ୍ବନ୍ତରେ ଜ୍ଞାନଗଣ, ଜାଣି ନ କରନ୍ତି ଗୋପନ ।
 ଅଜୁଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପୁରୁଷ, ହୃଅନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ଅଦ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ଥିବେ କଲ୍ୟ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ କେବଳ ।
 ନୁହନ୍ତି ଚର୍ମନେଷେ ଦୃଶ୍ୟ, ଜାଣିବ ସେ ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ।
 ନିର୍ମଳ ଜଳ ବେନି ପାପେ, ଥାଇଣ ମିଶିଲେ ଏକପେ ।
 ସେ ଦୁଇ ଜଳ ଏକପେରେ, ମିଳ ଯାଅନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ।
 ପଦିଷ ଜୀବ ସେହିରୂପେ, ମିଳେ ପଦିଷ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥୀ ବଲୀ ।

ପଞ୍ଚମା ବଲୀ

ନଗର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ, ତାହାର ଦାର ଏକାଦଶ ।
 ସେହି ନଗରେ ଯେବା ସ୍ଥାମୀ, ଜନ୍ମରହିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ, ସାଧକ କରେ ତାଙ୍କୁ ଧାନ ।
 ଜଳିଲେ ପରମାମ୍ବା ଭାବ, ସଂସାର କରେ ମୁକ୍ତ ଲଭ ।
 ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁରୁପେ ସେ ପ୍ରକାଶ, କରନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ବାସ ।
 ପବନ ରୂପେ ଆକାଶରେ, ଭ୍ରମିତ ନିରନ୍ତରେ ।
 କଳସବାସୀ ପୋମ ରମ୍ପ, ସମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ।
 ବେଦନବାସୀ ଅଗ୍ନି ପର, ଜଗତେ ଥାଆନ୍ତ ସଞ୍ଚର ।
 ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା ଆକାଶେ, ତାହାଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରକାଶେ ।
 ଶୁକ୍ଳ ମକର ରୂପ ଧରି, ଥାଆନ୍ତ ଜଳରେ ସଞ୍ଚର ।
 ବ୍ରୀହି ଯବାଦ ଶୈସ୍ୟକାରେ, ଉତ୍ତରନ୍ତି ହୃଅନ୍ତ ସଂସାରେ
 ନଦ୍ୟାଦ ରୂପେ ପବନରେ, ଜାତ ହୃଅନ୍ତ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ, ଅଟନ୍ତି ସେ ସତ୍ୟ ମହାନ ।
 ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ଉତ୍ତର୍ଗାମୀ, କରନ୍ତି ଆମ୍ବା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ଅପାନ ବାୟୁ ନିମ୍ନ ଦେଶେ, ଯାଏ ସେ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ
 ଯେତେ ଦେବତା ମହାମନା, କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଉପାସନା ।
 ଶଶରେ ଆମ୍ବା କରି ବାସ, କରନ୍ତି ରତ୍ନୀପୁ ପ୍ରକାଶ ।
 ଦେହରୁ ଆମ୍ବା ହେଲେ ଭ୍ରମ୍ଭ, ନ ଥାଏ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ।
 ଶଶରେ ସେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପ୍ରଧାନ, ତାହାଙ୍କୁ ଆମ୍ବା ବୋଲି ଜାଣ
 ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ପବନରେ; ଜୀବ କି ପ୍ରାଣ ଧରିପାରେ ?
 ପବନ ଯାହାର ଆଶ୍ରିତ; ଆମ୍ବା ନାମରେ ସେ ବିଦିତ ।
 ସେ ଆମ୍ବା ମୃଦ୍ଗୁର ଉତ୍ସରେ, ଥାଏ ଯେ କିପର ଆକାରେ
 ଶୁଣନ୍ତି ହେ ବିପ୍ରନନ୍ଦନ, ବୋଲିବ ସେହି ବିବରଣ ।
 ଆପଣା କୃତକର୍ମ ଫଳେ, ଅବା ଅନ୍ତିତ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
 ଯୋନିରେ କରଇ ପ୍ରବେଶ, ଧରେ ସ୍ଥାବର କେବା ବେଶ
 ଯେ କାଳେ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ, ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଥାନ୍ତ ଥିବ ଜାଣି ।
 ସେକାଳେ ଥାର ଯେ ଜାଗରିତ, ବିଧାନ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
 କମ୍ପ ବୟୁର ପରମାଣୁ, ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି ବିଶ୍ୱଧର ।
 ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଉତ୍ସନ୍ତ ଅମୃତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ।
 କେହି ତାହାଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ, କରି ନ ପାରେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ।

ଯେମନ୍ ଏକ ଅଗ୍ନି ମାଟ, ଯେତେକ ଅଛି ଦାହ୍ୟପାତ୍ର ।
ସେ ସବ୍ ଦହନ କାଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ବିବିଧ ରୂପରେ ।
ଅନ୍ତରୀମା ଯେ ବୟସ୍ତ ଭୋବେ, ଦିଶନ୍ତ ନାନା ରୂପ ମଧ୍ୟ ।
ସକଳ ପଦାର୍ଥ ବାହାରେ, ଆମ୍ବା ଆସନ୍ତି ଦେଖିବାରେ ।
ଯେମନ୍ ଏକହିଁ ପବନ, ବ୍ୟାପିଶ ସକଳ ଭୁବନ ।
ଦିଶନ୍ତ ବିବିଧ ରୂପରେ, ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ସେ ରୂପରେ ।
ସବ୍ ଭୂତରେ ବାସ କରି, ଦିଶନ୍ତ ସେ ପଦାର୍ଥ ପରି ।
ଦିଶନ୍ତମଣ୍ଡଳ ସବ୍ ପ୍ଲାନ୍, ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ଆମ୍ବା ଜାଣ ।
ସ୍ମୃତ୍ୟ କିରଣ ଯେ ରୂପରେ, ପଡ଼ି ଅଶ୍ଵର ପଦାର୍ଥରେ ।
ଅଶ୍ଵର ନ ହୁଅନ୍ତି ଆପେ, ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ସେହିରୂପେ ।
ସବ୍ ଦୁଃଖରେ ଥାଇଁ ଯୋଗ, ଆମ୍ବା ନ କରେ ସୁଖ ଘୋଗ
ଯେ ସବ୍ ଭୂତ ନିଯନ୍ତା, ସକଳ ଭୂତ ଅନ୍ତରୀମା ।
ହେଲେହେଁ ସେହି ନିରାକାର, ହୁଅନ୍ତି ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
ଜଗତେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନିଗଣ, ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
ପାନ୍ତି ସେମାନେ ନିଷ୍ଠ ଶାନ୍ତି, ଅଜ୍ଞାନମେଳକେ କଷ୍ଟ ପାନ୍ତି ।
ନିଷ୍ଠ ଯେ ଅନିଷ୍ଠ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ, ତେତନାଚେତନ ମଧ୍ୟରେ ।
ସମସ୍ତ କାମବୟୁ ଜାଣ, ଏକାକୀ କରନ୍ତି ବିଧାନ ।
ହୃଦୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନିଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
ଲଭନ୍ତ ସେହି ଶାନ୍ତ ସୁଖ, ଅନ୍ୟର ନ ହୁଅଇ ଦୁଃଖ ।
ଏହୁପେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନିଗଣ, ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠେ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
ପରମ ସୁଖ ଅନୁଭବ, କରନ୍ତି ସେହି ଜ୍ଞାନ ସବ୍ ।
ତାହାଙ୍କ ସେହି ବିଶ୍ୱରୂପ, ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିବ କି ରୂପ ?
ପ୍ରକାଶ ଆପଣା ଜ୍ୟୋତିରେ, ପ୍ରତ୍ୟୁ କରନ୍ତି ଯେ ଧୀରେ
ଯାହାଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ତପନ, ତନ୍ତ୍ର ତାରକା ଗ୍ରହଗଣ ।
ବିଦ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି ସହଜରେ ଅକ୍ଷମ ଅଟେ ପ୍ରକାଶରେ ।
ଅନଳ କିରୁପେ ତାହାଙ୍କୁ, ପାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ?
ଜଗତେ ଯେତେ ବୟସ୍ତ ଛନ୍ତି, ପ୍ରକାଶେ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି

ଇତି ପଞ୍ଚମା ବଜ୍ରୀ ସମାପ୍ତ

— — —

ଶଷ୍ଟୀ ବଜ୍ରୀ

ସଂପାର ବୃଷ ଉତ୍ତର୍ ମୂଳ, ନିମ୍ନକୁ ଅଟେ ତାହା ଡାଳ ।
ସଂପାର ବୃଷର ସେ ମୂଳ, ଅଟନ୍ତି ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ତର୍ ।
ସକଳେ ଯାହାଙ୍କ ଅଶ୍ଵିତ, ଅନ୍ତର ରୂପେ ସେ କଥାତ ।
ଅଟନ୍ତି ସେହି ପରାବ୍ରହ୍ମ କେହି ନ କରେ ଅଭିଷମ ।
ବ୍ରହ୍ମର ଉତ୍ତରପତ୍ର ଜଗତ, ବ୍ରହ୍ମରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଉଦିତ ବଜ୍ର ସମାନରେ, ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ଭୟକୁରେ ।
ତାଙ୍କୁ ଯେ ଜାଣେ ବିଜ୍ଞବର, ନିଶ୍ଚେ ସେ ହୁଏଟି ଅମର ।

ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ଅଗ୍ନି ହୃଦ ପ୍ରଜ୍ଞାତ,
ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ସ୍ମୃତ୍ୟ ହେଉଛି ଉଦିତ ।
ପ୍ରବାହିତ ହୃଦ ବାୟୁ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ,
ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ଜନ୍ମ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି କରେ ।
ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ,
ଏହାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବ୍ୟାପି ବିଶ୍ଵ ଚରାଚରେ ।

ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ, ନ ପାରେ ପରାବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି
ମରିଥି ସେହି ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି ମାବନ ଧାରଣ ।
ଦର୍ଶଣେ ଯେହେ ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି ଗ୍ରୁପ୍ଲାନ୍ ଦର୍ଶନ ।
ଆପଣା ହୃଦୟେ ତେସନ, କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦର୍ଶନ ।
ସ୍ଵପ୍ନ ସମାନେ ପିତୃଲୋକ, ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖିଥ ନ୍ତି ଲୋକେ
ଗ୍ରୁପ୍ଲା ସେମନ୍ ସକଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ଗନ୍ଧବ ଲୋକରେ ।
ବ୍ରହ୍ମନେକରେ ଲୋକଗଣ, କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଦର୍ଶନ ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଭ୍ରାବ କଥା, ଜାଗ୍ରତ ପୁଣି ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା ।
ବିଶେଷେ ଜ୍ଞାତ ହୋଇଲୋକ, କେବେହେଁ ନକରନ୍ତି ଶୋକ
ଇନ୍ଦ୍ରପୂଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ, ମନରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଜନ ।
ଜ୍ଞାନରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆମ୍ବାତଥ୍ର, ଆମ୍ବାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଅଶ୍ଵର, ଅବ୍ୟକ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ପାଇର ।
ଜ୍ଞାନଏ ଜାଣି ତାଙ୍କ ତଥା, ଲଭ କରନ୍ତି ଅମୃତର ।
ଯାହାଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ନପୁନ, କରିଣ ନ ପାରେ ଦର୍ଶନ ।
ସଂଶୂରହିତ ଯେ ମନ, ତାହାଙ୍କୁ କରଇ ଦର୍ଶନ ।
ଯେ ଜାଣିଅଛି ଆମ୍ବାତଥ୍ର, ନାର ସେ କରେ ଅନ୍ତରକ୍ଷ ।

ଯେ କାଳେ ପଞ୍ଚ ଜନେନ୍ଦ୍ରୟ, ମନରେ ହୋଇ ମନମୟ
ଘଲଇ ଆସୁଛି କଥା, ପରମ ଗତି ସେ ଅବସ୍ଥା ।
ରନ୍ଧ୍ରୟ ମନରେସଂଗୋଗ, ହେଲେକ ତାକୁ ବୋଲି ଯୋଗ
ନ ହେଲେ ବିଷୟରେଣ୍ଟାଗୀ, ଲୋକେବୋଲନ୍ତାକୁ ଯୋଗୀ
ଯୋଗିଏ ହେଲେ ଅପ୍ରମତ୍ତି, ଲୁର କରନ୍ତି ଅନ୍ତର ।
ରନ୍ଧ୍ରୟ ଯୋଗେ ଅବା ମନେ, ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ଜ୍ଞାନଗଣେ
କେବଳ ବିଶ୍ୱାସ ବଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ।
ନାହିଁ କି ତାଙ୍କୁ କି ପ୍ରକାରେ, ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରେ ?
ଶିଶୁରେ ଚିନ୍ମୟ ଭାବରେ, ଭାବିବ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ଅଟନ୍ତି ବୁଝ ବିଶ୍ୱାଧାର, ଭାବିବ ହୃଦୟେ ବାରମ୍ବାର ।
ଯେଉଁ କାମନା ମନେ ମନେ, ଭାଲନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜାବଣେ ।
ହେଲେ ସେ କାମନା ସମାପ୍ତ, ଲୋକେ ହୃଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପାତ୍ର
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରୁ ହୋଇ ଭିନ୍ନ, ହୃଦୟଗ୍ରହ ହେଲେ ତ୍ରିନ ।
ଲୁର କରନ୍ତି ପରମେଶ, ଏହାହିଁ ଜାଣ ଉପଦେଶ ।
ହୃଦୟନାତି ଏକଶତ ସୁଷ୍ଠୁମ୍ବା ହୋଇଛି ନିର୍ଗତ ।
ସେ ନାହିଁ ଧରି ଜ୍ଞବଗଣ, ଶେଷରେ କରନ୍ତି ଗମନ ।
ମସାର ପ୍ରାୟିର କାରଣ, ହୃଅନ୍ତ ଆନ ନାଡ଼ିଗଣ ।
ସେ ଅନ୍ତରମ୍ବା ଯେ ହୃଦୟେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।
ନିତାନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରମ୍ବା, କେ ଜାଣେ ତାହାଙ୍କ ମହିମା ?
ତାହାଙ୍କ ନ ଜାଣେଯେ ଲୋକ, ତାହାଙ୍କ ଜାଣିବ ନାହିଁ
ସରୁଣ ନିର୍ମାଣ ଭାବରେ, ସେ ଆମ୍ବା ଛନ୍ତି ହୃଦୟରେ ।
ସେ ଜାଣେ ତାଙ୍କ ତୁଳନ୍ତର, ସେ କରିପାରେ ତାଙ୍କ ଲୁର
ମୃତ୍ୟୁ କଥୁତ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା, ସକଳ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରସିଦ୍ଧା
ନାଚିକେତା ଯେ ହୋଇ ହୁଏ, ଲୁର କଲେକ ଅମରତ୍ତ ।

ଇତି ଶଶୀ ବନ୍ଧୀ

ଇତି କଠୋପନ୍ଦର୍ମ୍ଭୟାପ୍ତ
ଶ୍ରୀ ଶନ୍ତିଃ ଶନ୍ତିଃ ଶନ୍ତିଃ ଶନ୍ତିଃ

କୃଷ୍ଣପକୁବେଦୀଯ୍ଵା ଶୈତାଶ୍ଵରେପନିଷତ୍

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦଗଣ, ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି କି କାରଣ ?
କାହିଁ ଅସିଛୁ ଆଶ୍ରମାନେ, ପ୍ରଳୟେ ଯାଉଁ କେଉଁପ୍ରାଣେ ?
କିପରି ଜାବନ ଧାରଣ, କରୁଅଛନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣ ?
ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ ଏ ଉଭୟେ, ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ ଏ ବିଷୟେ ?
ନିଯୁତି ସୁଭାବ କାଳିକ, ଯେତେ ଘଟନା ଆକସ୍ମୀକ ?
ଭୁତ ସମୟେ ବା ପୁ ରୁଷେ, କିପାଇ ତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରେ ?
ଜାବ ଯେ ସୁଖଦୁଃଖାଧୀନ, ହୋଇଅଛନ୍ତି ତିରଦିନ ।
ଜାବ ଭୁଞ୍ଗନେ ଏ ସମସ୍ତ, ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସମର୍ଥ ।
କାଳ ଓ ଆମ୍ବା ସମ୍ବଲିତ, ପ୍ରାଣେ ଯେ ଦେବ ଅଭସ୍ତିତ ।
ସେ ଦେବ ସକଳ ପ୍ରଧାନ, କର ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ଧ୍ୟାନ ।
ଧ୍ୟାନ ତପସ୍ୟା ପରମ୍ପରା, ବିବେକା ମହାରାଣିଗଣ,
ପ୍ରଜନ୍ମ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି, ବିଜନ-ନେତ୍ରରେ ଦେଖନ୍ତି ।
କାଳ ଓ ଆମ୍ବା ସମ୍ବଲିତ, କାରଣଦୟେ ନିୟମିତ ।
ଦେଇଣ ଚନ୍ଦର ଉପମା, ବୋଲିବ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହିମା ।
ସେ ଚନ୍ଦ ଏକନେମିସୁକ୍ତ, ବେଷ୍ଟିତ ଗୁଣମୟ ବୃତ୍ତ ।
ଅର ତହିଁରେ ପଞ୍ଚାଶତ, ଶୋତ୍ରଣ ଅଟେ ତହିଁ ଅନ୍ତ ।
ବିଂଶତି ଅଟେ ପ୍ରତି ଅର, ଅଷ୍ଟକ ଶତ ଯେ ତହିଁର ।
ବିବଧ ଏକ ପାଶାନ୍ତର, ମିମାଗେ ହୃଦୟ ସେ ଗୁଲିତ ।
ନମିତ୍ରଦୟ ତହିଁ ଜାତ, ଏକହିଁ ମୋହର ସନ୍ଦାତ ।
ଏପରି ସୁଜ ଗୁଣମନ, ସେ ବ୍ରହ୍ମତନେ କରେଁ ଧ୍ୟାନ ।
ନମେସୁରୁପ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମେ, ବର୍ଣ୍ଣନା କହୁଛି ପ୍ରଥମେ ।
ଏ ନଦୀ ବହୁକୁ ଏମନ୍ତ, ପାଞ୍ଚଟି ଉତ୍ସବ ପାଞ୍ଚ ସ୍ତୋତ ।
ପାଞ୍ଚଟି ଉତ୍ସବ ମଣ୍ଡିତ, ପଞ୍ଚ ଆବତ୍ରି ସମନ୍ତର ।
ଶାଶ୍ଵା ଏହାର ପଞ୍ଚାଶତ, ସୋପାନ ପଞ୍ଚଧା ବିଭକ୍ତ ।

*ବ୍ରହ୍ମଚରଣ—ଏକନେମି—କାରଣ ଅବସ୍ଥାଭୂପ ଏକଚକନାର । ବ୍ରହ୍ମତ୍ସବ = ସତ୍ତ୍ଵ, ରଜଃ, ତମଃ ଏହି ତଥା ବୃତ୍ତ । ଶୋତ୍ରଣ ଅନ୍ତ—ତ୍ରିତୀ, ଅପ୍ତ, ମରୁତ, ତେଜ, ବେୟମ ଦ୍ୱୟ ପଞ୍ଚ ମହିମାତ୍ରରେ ଏକାଶରେ—ଦେଶ ଚନ୍ଦ୍ରୟ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟ
ଏପରି ବିଶ୍ଵାଶ । ତତ ଅଷ୍ଟକ = ଭୂମ୍ୟଦି ପ୍ରକୃତି ଅଷ୍ଟକ; ୧—ତୃତୀ ଧତୁ ଅଷ୍ଟକ; ୨—ଶତିମାତ୍ର ଶତିମାତ୍ର ଅଷ୍ଟକ; ୩—ଧର୍ମାଦି ଧର୍ମାଦି ଅଷ୍ଟକ; ୪—ଶତିମାତ୍ର ଶତିମାତ୍ର ଅଷ୍ଟକ; ୫—ଶତିମାତ୍ର ଶତିମାତ୍ର ଅଷ୍ଟକ । ଏକପାଞ୍ଚ—କାମନା । ସିମାର୍ଗ = ୧ମ୍ବ, ଅଧମ୍ବ, ଜ୍ଞାନ । ନମିତ୍ର
ଦୟ—ପାପଯୁଦ୍ଧ ।

ପଞ୍ଚ ପୁକଳ ବିଦ୍ୟମାନ, ଏହି ନାଶକୁ କରଇଁ ଧ୍ୟାନ ।
ଆପଣା ନିଯୁନାକୁ ଲେକ, ମନରେ ଭାଲନ୍ତି ପୃଥକ ।
ବ୍ରହ୍ମଚରିତରେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ, ଏଥକୁ ହେଉଥାନ୍ତି ଜାଣ ।
ଶେଷେ ଶିଶ୍ୱରେ ହୋଇ ଜ୍ଞାତ, ଜୀବ ତାହାକୁ ହୃଦ ପାପ୍ର
ସେ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଚରିତ, ବେଦାନ୍ତେ ହୋଇଛି କଥୁତ ।
ନିଯୁନା, ଦେବକ୍ଷା, ଦ୍ଵେଷ୍ୟ ତନି; ଭାବକୁ ଯେବା ଛନ୍ତି ଶଳି
ଜଗତ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅଣ୍ଟଇ, ତାହାକୁ ହୃଦ ଯେ ଦିଦିତ ।
ଜନ୍ମାନ୍ତରରୁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମବ୍ରହ୍ମେ ହୃଦ ସୁକ୍ତ ।
ବ୍ୟକ୍ତ ଅବାକ୍ତ କ୍ଷରଷର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଧାରକ ଶିଶ୍ୱର ।
ହୋଇଣ ସୁଖଦୁଃଖାଧୀନ, ଜୀବ ଯେ ଥାଏ ଚିରଦିନ ।
ଆଇଣ ଅବିଦ୍ୟାବନନେ, ଶିଶ୍ୱର ନ ଦେଖେ ନୟନେ ।
ଶିଶ୍ୱର ନାମେ ହେଲେ ସୁକ୍ତ; ବନନୁଁ ହୃଦ ସେ ବିମୁକ୍ତ ।
ଶିଶ୍ୱର, ଜୀବ, ଅଜ୍ଞ, ଜୀମା; ଏ ରୂପ ଛନ୍ତି ଥିବ ଜାଣି ।
ଜୀବ ଯେ ସ୍ଵରୂପ ଅଂଶରେ, ସମାନ ଶିଶ୍ୱର ସଙ୍ଗରେ ।
ଜୀବର ନାହିଁ ଜନ୍ମ, ନାଶ, ଏ କେଥା କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଦ୍ଵେଷ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରଦାନିମା, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରକୃତିନାମିମା ।
ଶିଶ୍ୱରଙ୍କର ଏକ ଶକ୍ତି, ଅଛଇ ଜାଣ ହେ ସୁମତି ।
ଶିଶ୍ୱର ସଙ୍ଗେ କରେ ବାସ, ନାହିଁ ତା ଜନମ ବିନାଶ ।
ବିଶ୍ୱାସରୂପ ପରମାମ୍ବା, ପ୍ରକାଶ ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
କର୍ତ୍ତର ଆଦି ଜୀବପାଳି, ସମାରଭବ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ସେ ଆମ୍ବା ସୁତନ୍ତ ସୁଧୀନ, ଅଟନ୍ତି ବାସନାରୁ ଭିନ୍ନ ।
ଜୀବ ପ୍ରକୃତ ପରମାମ୍ବା, ଜାଣେ ଯେ ଏଥୁର ମହିମା ।
ସେହି ସାଧକ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମେ ହୃଦ ସୁକ୍ତ ।
ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ, ଅନିଦ୍ୟା କରନ୍ତି ହରଣ ।
ନୁହନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମିତ, କରନ୍ତି ଜୀବେ ନିଯୁମିତ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଯେବା ପାଏ, ତାହାର ମୋହ ନାଶ ଯାଏ ।

ହେଲେ ସେ ଶିଶ୍ୱର ଅଧୀନ, ସବ୍ଦ ବରନ ହୃଦ ଛିନ ।
ସେ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନହେତୁ, ନିରୁତ ହୃଦ ଜନ୍ମ ମୁଖ୍ୟ ।
ତର ରଶଲେ ତାଙ୍କଠାରେ, ଶିଶ୍ୱର ପତନ ଉତ୍ତରେ ।
ମିଳ ଶିଶ୍ୱର ସମୀପରେ, ସବ୍ଦ ଶିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରେ ।
ପ୍ରେରକ, ଦ୍ଵେଷ, ପୁଣି ଗ୍ରେକ୍ତା; ଯେ ଜାଣେ ଏ ତିନି ଏକତା
ଉବବନନ୍ତ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମେଶ୍ୱରେ ହୃଦ ସୁକ୍ତ ।
ଜ୍ଞାନ କାଷ୍ଟରେ ଅନଳ, ପ୍ରକଳ୍ପ ଥାଏ ସେ କେବଳ ।
ସେ କାଷ୍ଟ କଲେକ ଦର୍ଶଣ, ଅନଳ ହୃଦ ଉତ୍ତପନ ।
କାଷ୍ଟକୁ କରିଣ ବିନାଶ, ଅନଳ ହୃଦ ଅପ୍ରକାଶ ।
ବିନାଶ ନୁହେଁ ସେ ଅନଳ, ଅଢୁଣ୍ୟ ହୃଅର କେବଳ ।
ଅନ୍ୟ କାଷ୍ଟରେ ସେ ମିଳିତ, ପୁନର୍ଷ୍ଵ ହୃଦ ପ୍ରକାଶିତ ।
ତେବେନେ ଆମ୍ବା ଏ ଦେହରେ, ଦେହାନ୍ତ ଧରଣ ସଞ୍ଚରେ ।
କାଷ୍ଟକୁ କଲେକ ଦର୍ଶଣ, ଅନଳ ହୃଦ ଉତ୍ତପନ ।
ଓଁ କାର ଶବ୍ଦ କଲେ ଧ୍ୟାନ, ଜନ୍ମର ଚିତ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଏ ଦେହ ଅଟଇ ଅରଣୀ, ଓଁ କାର ଉତ୍ତର ଅରଣୀ ।
ଧ୍ୟାନ ସ୍ଵରୂପ ସେ ଦର୍ଶଣ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୃଦ ଉତ୍ତପନ ।
ନଦେଶର୍ତ୍ତରେ ଥାଏ ଜଳ, ତଳମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ତେଳ ।
ଦଧ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ଦୃଢ଼, ଅରଣୀ ମଧ୍ୟ ଅରଣୀ ଜାତ ।
ତେବେନେ ସତ୍ୟ ଉତ୍ତପରେ, ସନ୍ଧାନ କରିବ ଶିଶ୍ୱରେ ।
ଏ ଆମ୍ବା ଆମ୍ବାରେ ଗୃହାତ, ହେବଟି ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
ସବ୍ଦ ଅଂଶରେ ହୋଇ ପୂତ, ଦଧ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ଦୃଢ଼ ।
ତେବେନେ ସତ୍ୟ ଉତ୍ତପରେ, ବ୍ରହ୍ମ ସେ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ !
ଏ ବିଦ୍ୟ ଉତ୍ସୁକ ଯେବା ଜାଣେ, ସେ ଅଧିକାଶ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ଅନ୍ଧାପୁ ।

* ପଞ୍ଚ ଉତ୍ସ = ପଞ୍ଚଭୂତ । ପଞ୍ଚଗ୍ରେତ = କ୍ଷେତ୍ର ପଞ୍ଚଭୂତ୍ସୁ । ପଞ୍ଚରମ୍ = ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ସମାନ, ଇଦାନ, ବ୍ୟନ,
ପଞ୍ଚଅବର୍ତ୍ତ—ରୂପାଦ ପଞ୍ଚ ବିତ୍ତ୍ୟ । ପଞ୍ଚଶିର ୨ ଶାଖା = ଲିଙ୍ଗ, ଘୃଣା, ପ୍ରଭୃତି । ସେପନ ପଞ୍ଚଶିର = ଅବିଦ୍ୟା, ଅନ୍ତଃସବ,
ଶର, ଦ୍ଵେଷ, ଅରୁଦିନେଶ । ପଞ୍ଚପୁଲିନ = ଗର୍ଭ, ଜନ୍ମ, ଜର୍ବ, ବ୍ୟାଧି, ମରଣ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆହେ ସବିତା କୃପା କର, ଜନମୁ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ମୋର ।
 ପରମାମାରେ ନେଇ ମୋତେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ ସନ୍ତୋଷ ।
 ଅଗ୍ନିର କ୍ୟାତି ମୋ ଉପରେ, ଶ୍ଲାପନ କର କୃପାଭରେ ।
 ଅଗ୍ନି ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣେ, ମୋ ପ୍ରତି କରୁଣାନୟନେ,
 ସକଳ ବ୍ୟୁତ୍ପ ପ୍ରକାଶକ, ହେଉନ୍ତୁ ସାମର୍ଥ୍ୟଦାୟକ ।
 ପୁଣି ସକଳ ବଳ ସାର, କରନ୍ତୁ ସବିତା ସଞ୍ଚାର ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞାଧୀନ, ହୋଇ ରହିବୁଁ ଚିରଦିନ ।
 ହେବ ମୋ ପରମାର୍ଥ ଗତି, ଯନ୍ମ କରିବୁ ଯଥାଗତି ।
 ପରାବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅଭିମୁଖ, ଆହେ ସବିତା ଯିବୁଁ ସୁଖେ ।
 ପରମବ୍ରତ ଜ୍ୟାତିମୟ, ଏହା ମୋ ହେଉ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ।
 ସବିତା କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ, କରେଁ ମୁଁ ଆମାରେ ପ୍ରବେଶ ।
 ସେ ବିପ୍ରେ ମନ ଓ ଛନ୍ଦପୁଁ, କରି ପାରନ୍ତୁ ଆମମୟ ।
 ସବିତାଦେବେ ସେହିମାନେ, ପୁଣି କରନ୍ତୁ ସାବଧାନେ ।
 ସମସ୍ତ କିମ୍ବାର ବିଧାନ, କରନ୍ତୁ ସେ ସବିତା ଜାଣ ।
 ଛନ୍ଦପୁଁ ଦୁଃ୍ଖ ଦେବଗଣ, ଅଟନ୍ତି ତାଙ୍କ ଯେ କାରଣ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ, ଆମେ ତାହାକୁ କରୁଁ ଧାନ ।
 ସେ ଦେବ ପରିଷ ମାର୍ଗରେ, ଆସନ୍ତୁ ମୋହ ହୃଦୟରେ
 ଆହେ ଅମୃତପୁନଗଣ, ଏ କଥା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
 ଯେତେକ ଦିବ୍ୟଧାମବାସୀ, ଶୁଣନ୍ତୁ ହୋଇ ଅଭିଜାପୀ ।
 ଯେଠାରେ କୁଣ୍ଡେ ଅଗ୍ନିଜଳେ, ଯେଶ୍ଵାନେ ପ୍ରାଣୀଯାମବଳେ
 ଶଶର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ, ଆବର ରହେ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
 ଯେଠାରେ କୁରେ ଘୋମରସ, ଉତ୍ତଳ ଉଠେ ନିନଶ ।
 ଯେଠାରେ ଯଜ୍ଞ ବିଷୟରେ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ ସହଜରେ ।
 ସବିତା ପ୍ରସାଦେ ସାଧକ, ହେଉନ୍ତୁ ବ୍ରଦ୍ଧିତପାସକ ।
 କଳେକ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆଶ୍ରୟ, ତୁମର ଚିତ୍ତ ହେବ ଥିପୁଁ ।
 ତୁମ୍ଭ ରହୁଥିଲୁ ପୁଣି ମନ, ନ ହେବ ବନ୍ନନକାରଣ ।
 ଗ୍ରୀବା ମସ୍ତକ ବନ୍ଧପୁଳ, ଉନ୍ନତ ଚଣ୍ଡିଶ କେବଳ ।
 ଆପଣା ମନରେ ରହୁଥେ, ଶ୍ଲାପନ କରିବ ହୃଦୟେ ।
 ପରମବ୍ରତ ଚିତ୍ରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତିବ୍ରତପ ତେଳା ଧରି ।
 ବିଷମ ସମାରସାଗର, ଉତ୍ତରୀର୍ଷ ହେବେ ଜ୍ଞାନ ନର ।
 ଏଥୁରେ ଏହାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସ୍ମୃତିର ସାଧକ ମାନବ ।

ପ୍ରାଣବାପୁକୁ କୌଣସିଲରେ, ସମ୍ପଦ କରିବେ ଯହରେ ।
 ନାସିକା ଯୋଗରେ ହମଣି, ତେଜିବେ ନିଶ୍ଚାସ ପ୍ରଶ୍ନାସ ।
 ଜ୍ଞାନିବ ହୋଇ ଅପ୍ରମତ୍ତ, ଯେହେ ଦୁଷ୍ଟାଶ୍ୟପୁକ ରଥ ।
 ଏସନେ କରଣ ଯତନ, ମନକୁ କରିବେ ଧାରଣ ।
 ସେ ଶ୍ଲାନ ଅଟଇ ପରିଷ, ଅଗ୍ନି ବାଳୁକା ବିବର୍ଜିତ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୱର ଯହିଁ ନାହିଁ, ସେ ଶ୍ଲାନ ଯୋଗ୍ୟ ଧାନ ପାଇଁ ।
 ପରିଷ ଯାହା ନିରନ୍ତର, ଦୁହର ନେଷପୀଡ଼ାକର ।
 ଦୁହର ବ୍ୟୁତ ବଳବାନ, ଏମନ୍ତ ତିରଗୁହା ଶ୍ଲାନ ।
 ନିର୍ମାଣ କରଣ କୁଟୀର, ମନ ଜନ୍ମୟ କରି ଶ୍ଲାର ।
 ତିତକୁ କରି ସମାଧାନ, କରିବ ବସି ବ୍ରହ୍ମଧାନ ।
 ଯୋଗ କରିବା ପରିଷରେ, ଦେଖିବ ଯଦ୍ୟପି ନେଷରେ ।
 ମନ୍ଦାର, ଧୂମ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାପୁ; ଖାଦ୍ୟାଳ, ଅଗ୍ନି, ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ, ପ୍ରଥମେ ହୃଦୟ ଅନୁମିତ ।
 ମୃତ୍ତିକା, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ବାପୁ; ଉଠିଲେ ଆକାଶରୁ ଆଉ ।
 ଯୋଗାଗିୟୁକ୍ତ ଏଦେହରେ, ରୋଗାଦି ପ୍ରବେଶ ନକରେ ।
 ଆଗେଗ୍ୟ ଦ୍ଵର୍ଷୀ ଉଚ୍ଛ୍ଵଲତା, ମଳ ମୂଷର ଯେ ଅଳ୍ପତା ।
 ସୁଗର ସୁରର ମାଧ୍ୟମ୍ୟ, ଲୋଭଶୂନ୍ୟତା ତିତି ଧୈର୍ୟ ।
 ଲଦ୍ଧର, ଆଦି ଏ ସକଳ, ଅଟେ ପ୍ରଥମ ଯୋଗପଳ ।
 ମଳନ ଧାରୁ ନେଇ ବାରେ, ଦର୍ଶଣ କଲେ ମୃତ୍ତିକାରେ ।
 ଉଚ୍ଛ୍ଵଲ ଦିଶିଲ ଯେମନ୍ତ, ତେସନେ ଜାଣି ଆମୃତତ୍ତ୍ଵ ।
 ଦେଖି କୃତାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ, ଦେହାନ୍ତେ ସୁର୍ଗପଦ ପାଏ ।
 ଯୋଗୀନ୍ତ୍ର ସାଧକ ସମସ୍ତ, ଯପ ଶ୍ଲାନୟ ଆମୃତତ୍ତ୍ଵ ।
 ତିହିଁରେ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମଚିତ୍ତ, ହୃଥକ୍ ମୃତ୍ୟୁଶୋକାଣ୍ଟ ।
 ଜଣ୍ମରେ ଜାଣି ଯୋଗୀଜନ, ବନ୍ନନ କରନ୍ତୁ ଛେଦନ ।
 ଏହି ଦେବ ଯେ ସବ ଦିଗ, ଅଗ୍ନି ଯେ ଅବାନ୍ତର ଦିଗ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ସ୍ଵରୂପରେ, ଜନ ହୃଥକ୍ ପ୍ରଥମରେ ।
 ଜରାପୁ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଥାଆନ୍ତି ସେହି ଦେବ ଜାଣ ।
 ଜନିବେ ଜନିଛନ୍ତି ପୁଣି, ପଣ୍ଡାତେ ଥାନ୍ତି ଅଛୁଁ ଶୁଣି ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ଅନଳରେ, ଯେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ଜଳରେ
 ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ସବସ୍ତାନ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ବନ୍ଦପତ୍ରରେ ଯେ ଦେବତା, ପ୍ରକାଶିର୍ବନ୍ଦୁ ନିଜ ସତ୍ତା,
 ସେହି ଦେବଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର, କରୁଅଛୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର ।
 ଇତି ଦିଶ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବରଣୀୟ, ଯେଉଁ ମାୟାରେ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ।
ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନିଯୁମିତ, କରନ୍ତି ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ।
ଜଗତ ସ୍ଥିତ ଉଦ୍ଦରକ, ବିନାଶ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସବ୍ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ନିଶ୍ଚେ ସେ ହୃଥଳ ଅମର ।
ରୁଦ୍ର ଅଟନ୍ତି ଏକମାତ୍ର, ବିରାଜି ଅଛନ୍ତି ସବସି ।
ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ଲୋକଗଣେ, ରଖାନ୍ତୁ ନିଯୁମ ପାଳନେ ।
ଏଥକୁ ବ୍ରହ୍ମବାଗଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ସୁରଣ ।
ଦିଶାୟ ରୁଦ୍ର ଅସ୍ତ୍ରୀକାର, କରନ୍ତି ସବେ ବାରମାର ।
ସବ ପଣ୍ଡାତେ ଭଗବାନ, ରହିଅଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଜଗତ କରଣ ସୃଜନ, ପୁଣି ସେ କରନ୍ତି ପାଳନ ।
ଅନ୍ତକାଳରେ ପୂନବାର, କରନ୍ତି ସକଳ ହାତାର ।
ସବତ ତାହାଙ୍କ ନଯୁନ, ସବତ ତାହାଙ୍କ ବଦନ ।
ସବତ ତାହାଙ୍କର ବାହୁ, ସବତ ପଦ ଅଛି ଆଉ ।
ସେହି ଯେ ଏକମାତ୍ରଦେବ, ତାଠାରୁ ସବ ତାତ ହେବ ।
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ସୃଜନ, କଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ମାନବ ସୃଜିଲେ ପ୍ରକାଶ, ପଣ୍ଡିଗଣକୁ ଦେଲେ ପକ୍ଷ ।
ସୃଜନ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ, ମଣ୍ଡିଲେ ତାଙ୍କୁ ଶକ୍ତିବଳେ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଉତ୍ସାଦନ, କଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ଆମଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ, କରନ୍ତୁ ସୁବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଦାନ ।
ହେ ରୁଦ୍ର ଆହେ ବିଶ୍ଵମର, ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ କୃପା କର ।
ରୁମର ଅଭ୍ୟାସ ବରଦା, ଯେ ତନୁ ଅଟେ ବରଦ୍ରଦା,
ସେ ସୁଖତମା ତନୁ ଯୋଗେ, ଆମଙ୍କୁ ରଖନ୍ତୁ ମୁଠୋଗେ ।
ହେ ଦେବ ହେ ଶିରିରଷକ, ହେଉନ୍ତୁ କଞ୍ଚାଣଦାୟକ ।
ଯେ ବଜୁ ବିନାଶ କାରଣ, ହସ୍ତରେ କରିଛ ଧାରଣ ।
ତାହାକୁ କର ସମରଣ, ତହିଁ ନ ନାଶ ଲୋକଗଣ ।
ଏହି ଜଗତଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭରୁ ଗରିଷ୍ଠ ।
ସେହି ଯେ ପରମାନ୍ମା ଜାଗା, ଶରୀରେ ଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସକଳ ଭୂତର ପାଳକ, ଏ ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର୍ୟାପକ,
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ଅବଶ୍ୟ ହୁଏ ସେ ଅମର ।
ଆଦିତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵପ୍ନକାଶ, କରନ୍ତି ଅଙ୍ଗନତା ନାଶ ।

ବ୍ୟାପ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସବଭାବେ, ବିଶେଷ ଜାଣୁ ତାଙ୍କୁ ଆଲୋ
ତାହାଙ୍କ ଚାରିଶ ସାଧକ, କରନ୍ତି ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
ପାଇବା ପାଇଁ ଅମୃତର, ନାହିଁଟି ଜାଣ ଅନ୍ୟ ପଥ ।
ତାହାଙ୍କ ବଳ କହି ନାହିଁ, ଶ୍ରେୟ ଅର୍ଦ୍ଧେୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପାଇଁ
ଯା କହି କୁଣ୍ଡ ବା ବୃଦ୍ଧତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆୟୁତ ।
ସେହି ଦେବତା ନିରନ୍ତରେ, ବ୍ୟାପ୍ତ ଅଛନ୍ତି ଆକାଶରେ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷେ ଜଗତ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ସମସ୍ତ ।
ସେହି ଦେବତା ଅଦ୍ଵିତୀୟ, ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ଅପ୍ରମେୟ ।
ସେ ଦେବ ଜଗତ ଅଣ୍ଡତ, ଅରୁପ ପୁଣି ଦୁଃଖାଣ୍ଡତ ।
ଯେ ଜାଣେ ତାଙ୍କୁ ଲଭେ ଶାନ୍ତ, ଅନ୍ୟ ହୃଅନ୍ତ ଦୁଃଖପାପି
ସମସ୍ତ ମୁଖ, ଗ୍ରୀବା, କର; ଅଟେ ଯେ ସେହିପ୍ରଭୁଙ୍କର ।
ସକଳ ଭୂତର ହୃଦୟେ, ଆଜ୍ଞାନ ସକଳ ସମୟେ ।
ତାଙ୍କ ଅଣ୍ଟିତ ସଦ ଜୀବ, ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସଦାଗତ ଶିବ ।
ସକଳ ଭୂତର ଘୂଲକ, ଅନ୍ତଃକରଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।
ପରମ ପଦ ସୁନୀର୍ମଳ, ପାପ୍ରିର ହେତୁ ସେ କେବଳ ।
ସେ ପରଃବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ନିଯୁନା ଅତଳ ଅବ୍ୟୟ ।
ହୃଦୟ ଛିରୁ ପରମାଣେ, ବଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ସବ ପ୍ରାଣେ ।
ହୃଦୟ ମନେ ପ୍ରକାଶିତ, ହୃଅନ୍ତ ଜଗତ ଅଣ୍ଡତ ।
ଏପରି କରେ ଯେ ବିଶ୍ଵାସ, ମୃତ୍ୟୁ ନ ଯାଏ ତାହା ପାଶା ।
ତାହାଙ୍କ ସହସ୍ର ବଦନ, ସହସ୍ର ନୟୁନ ଚରଣ ।
ପୃଥିବୀ କରଣ ବେଶ୍ଟନ, ରହିଅଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରମାଣ, ଉପରେ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ଯେ ଆକାର, ଅଟଇ ଅନନ୍ତ ଅପାର ।
ନାଭି ଉପରେ ଯେ ହୃଦୟ, ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ଅନୁମେୟ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସେହି ପ୍ରାଣେ, ଅଛନ୍ତି ଜାଣ ଅନୁମାନେ ।
ଯାହା ହୋଇଛି ଯାହା ହେବ, ସକଳ ମୂଳ ସେହି ଦେବ
ଦିଅନ୍ତି ସେହି ଅମରତ, ଏ କଥା ହେବ ଅବଗତ ।
ଅନ୍ତରେ ଯା ହୁଏ ବର୍ତ୍ତି, ସେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଆଣ୍ଟିତ ।
ସବତ ଯାହାଙ୍କ ବଦନ, ସବତ ଯାହାଙ୍କ ନୟୁନ ।
କର ଚରଣ କର୍ତ୍ତା ଆଦି, ସବତ ରହିଛି ଆଜ୍ଞାଦି ।
ଅଟନ୍ତି ସକଳ ବ୍ୟାପକ, ଏ ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୁଲକ ।
ଇହୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶକ, ସକଳ ଆଲୋକ ଆଲୋକ ।

ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରପୁର୍ବଜୀତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ।
 ଜଗତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
 ଶ୍ଲାବର ଜନମ ସମସ୍ତ, ଅଟନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଆୟୁତ ।
 କରନ୍ତି ଅକ୍ଷିଦ୍ୟାକୁ ଧୂଂସ, ଏଥକୁ ତାଙ୍କ ନାମ ହୁଃସ ।
 ଏହି ଯେ ନବ ଦ୍ୱାର ପୁରୀ, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ତି ପୂର ।
 ପୁରୀ ଅଟଇ ଏହି ଦେହ, ଯୁଗଳ ନେଷ କର୍ଣ୍ଣ ଦୟ ।
 ନାସା ଚରଣ ହସ୍ତ ପାୟୁ, ଉପସ୍ଥି, ମୁଖ ଅଟେ ଆଉ ।
 ଏହି ଅଟଇ ନବ ଦ୍ୱାର, ଶରୀର ରୂପ ଅଟେ ଦର ।
 ଏହି ଦେହରେ ହୋଇ ଦେଖା, କରନ୍ତି ନାନା ଘୋଗ ରହି
 ସେ ପରମାମ୍ବା ବେଗବାନ, ନାହିଁଟି ହସ୍ତ ପାଦମାନ ।
 ନାହିଁଟି ତାହାଙ୍କ ନପୁନ, ସମସ୍ତ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 ନୋହି ସେ ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣବନ୍ତ, ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
 ଜ୍ଞେଯୁ ବିଷୟ ଜଣା ତାଙ୍କୁ. ମାତ୍ର ନ ଜାଣେ କେହି ତାଙ୍କୁ
 ସକଳ ଦଟେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଏ କଥା ଜାଣେ ଜ୍ଞାନବାନ ।
 ଏପରି ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ, ପାଳନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ।
 ସେ ଆୟୁ ସ୍ଵର୍ଗ ସୂର୍ଯ୍ୟର, ମହତତୀୟ ମହତର ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୂଦୟେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।
 ସାଧକେ ଶିଶୁର ପ୍ରସାଦେ, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରମାଦେ ।
 ତାହାଙ୍କ ମହିମା ଦର୍ଶନ, କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ ।
 ଅଜର, ପୁରାଣ, ଅନନ୍ତ; ସବାୟ ପୁଣି ସବୁ ଗତ ।
 ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ସବ ପ୍ରାନେ, ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ସମାନେ ।
 ଜନକୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ, ବୋଲନ୍ତି ସକଳ କାରଣ ।
 ଏଥକୁ ଜନକୁ ସେମାନେ, ଭକ୍ତ କରନ୍ତି ସାବଧାନେ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆୟୁଶକ୍ତିରେ ଇଚ୍ଛାମୟ, ସୃଜନେ ସକଳ ବିଷୟ ।
 ଅନ୍ତି କାଳରେ ଏ ସମସ୍ତ, ହେବ ତା'ଠାରେ ଉପଗତ ।
 ହୋଇ ସେ ଦେବ କୃପାବାନ, କରନ୍ତୁ ଶୁଭ ବୁଦ୍ଧିଦାନ ।

ସେ ଦେବ ଅଗ୍ନି, ସେ ଆଦିତ୍ୟ; ବାୟୁ, ବନ୍ଦୁମା ପ୍ରତିମନ
 ନଷ୍ଟମାବଳୀ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ, ସେ ପ୍ରଜାପତି ପରମାମ୍ବା ।
 ତୁମେ ପୁରୁଷ, ତୁମେ ନାଶ, ତୁମେହିଁ କୁମାର କୁମାଶ ।
 ତୁମେହିଁ ହୋଇ ଜଗତସ୍ତ, କଳ ଯେ ହୋଇ ଦଶ୍ତସ୍ତ ।
 ବିଶ୍ୱମୁଖ ସନାତନ, କର ଯେ ଜନମ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାଳ ପତଙ୍ଗ ଅଟ ତୁମେ, ବ୍ୟାପୀ ରହିଛ ବିଶ୍ୱାବେ ।
 ତୁମେହିଁ ମେଘ, ରତ୍ନ, ସିନ୍ଧୁ; ବିଶ୍ୱଜନଙ୍କ ଅଟ ବନ୍ଧୁ ।
 ଅନାଦି ସ୍ଵରୂପରେ ତୁମେ, ବ୍ୟାପୀ ରହିଛ ବିଶ୍ୱାବେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆଜିରେ ଭ୍ରବନ, ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ଉପନିଷାଦ ।
 ଲୋହିତ ଶୁନ୍କ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ, ଅନଳ ଜଳ ଅବା ଅନ୍ଧ ।
 ସିରୁଣ ରଜ ତମ ସତ୍ତ୍ଵ; ଯହିଁ ଅଛଇ ଏ ସମସ୍ତ ।
 ବହୁ ପ୍ରଜାର ଉତ୍ସପାଦିକା, ଅଜା ନାମରେ ପ୍ରକାଶିକା ।
 ତାହାର ନାମ ଯେ ପ୍ରକୃତି, ଅଜ ଯେ ଆୟୋର ଆକୃତି ।
 ଅଜ ଯେ ସେବକଭାବରେ; ଅଜାକୁ ନିତ୍ୟ ସେବାକରେ ।
 ଆରେକ ଆୟୁ ମହାଭାଗ, ଅଜାକୁ ନିତ୍ୟ କରେ ତ୍ରାଗ ।
 ଦୁଇଟି ପଣୀ ଏକ ବୃକ୍ଷେ, ବରିଣ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ।
 ଗୋଟିଏ ପଣୀ ଭୂଜେପଳ, ଆରେକ ଦେଖଇ କେବଳ ।
 ପୁରୁଷ ଜୀବ ଏ ଦେହରେ, ନିମ୍ନ ଥାଏ ଯେ ଶୋକରେ ।
 ସାଧକମାନଙ୍କ ଶିଶୁରେ, ଦେଖିଲେ ରହେ ଆନନ୍ଦରେ ।
 ଆକାଶକର୍ତ୍ତ୍ଵ ଶୈଶ୍ଵରିକମ, ଅଛନ୍ତି ପୁରୁଷ ପରମ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେବତାନିକରେ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ୍ପରେ ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ଲୋକ ନ ଜାଣେ, କି କାର୍ଯ୍ୟରକମନ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନେ ।
 ଜାଣେଯେ ତାହାଙ୍କ ବୃତ୍ତନ୍ତ, ସେ ଲୋକ ହେବ ଯେ କୃତାର୍ଥ
 ଦୃତାଦିଘୋଗରେ ସମାଦ୍ୟ, ହୁଏଟି ବେଦୟଙ୍କ ଆଦ୍ୟ ।
 ବୃତ୍ତର ଯାଗ ସୋମରପେ, ହୁଏ ଏକଥା ବେଦେ ଘୋଷେ ।
 ଯାହା ହେଉଛି ଯାହା ହେବ, ତାହାର ନାମ ବୃତ୍ତଦେବ ।
 ଆବନ୍ଧ ଜୀବ ଯେ ମାୟାରେ, ଏ ସବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ।
 ମାୟାକୁ ଜାଣିବ ପ୍ରକୃତି, ମାୟୀ ଅଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି ।
 ସେହି ଯେ ମାୟାଙ୍କ ଆୟୁତ, ହୋଇଛି ସମସ୍ତ ଜଗତ ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ଅଦିଶୟ, ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବରଣୀୟ ।
 ତା ତହିଁ ଜନିଛି ଭୂବନ, ପ୍ରଳୟେ କରିବ ଗମନ ।
 ନିଷ୍ଠା ସେହି ବରପ୍ରଦ, ସାଧକ ଜାଣି ଲଭ ମୋଦ ।

ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ପାରପେଇ, ଦେବତା ଜନ୍ମଶକ୍ତି ହେତୁ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ରୁଦ୍ରମୁଣ୍ଡି, ଜାଣି ତାହାଙ୍କୁ ଲଭ ମୁକ୍ତି ।
ଆମ୍ବା ନାମରେ ଦେବବ ଉଚ୍ଛ୍ଵ, କରନ୍ତୁ ଶୁଣ ବୁଦ୍ଧି ମୁକ୍ତି ।
ଦେବତାଗଣ ଅଧ୍ୟପତି, ଯାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ନିପୁଣି ।
ସକଳେ ଯାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ, ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବନ୍ଧିତ ।
ପ୍ରାଣୀ ଦିପଦ ଚତୁର୍ଷଦ; ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣଦ ।
'କ' ନାମେ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ, ସକଳେ କର ତାଙ୍କୁ ଧାନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ସେହି ସୃଷ୍ଟତର, ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟର ଆକର ।
ଅନେକ ରୂପ ବିଶ୍ୱସ୍ଥା, ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତି ପ୍ଲାନ ଦ୍ଵାସ୍ଥା ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିଣ ଗୋଚରେ, ସାଧକ ଶାନ୍ତି ଲଭ କରେ ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ଭୂବନରକ୍ଷକ, ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପାଳକ ।
ଅଟନ୍ତି ସବ୍ଦଭୂତ ପ୍ରାଣ, ଗୁରୁ ରୁପରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
ବ୍ରହ୍ମଶିର ଦେବତା ସକଳେ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କୃପାବଳେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ଜ୍ଞାନ ଜନ, ଛେଦନ୍ତ ମରଣବନନ ।
ଦୂର ଉପରେ ମଣ୍ଡ ପର, ଅଛନ୍ତି ସୃଷ୍ଟରୂପ ଧର ।
ସବ୍ ଭୂତରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଅଛନ୍ତି ପରବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ ।
ମଙ୍ଗଳସୁରୁପ ଶରୀର, ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ଚରଚର ।
ତାହାକୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଭକ୍ତ, ମୃତ୍ୟୁ ବନ୍ଧନୁ ହୁଏ ମୁକ୍ତ ।
ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଦେବ ଦେବ, ହେବେ ହୃଦଯେ ଆବିଭାବ ।
ହୃଦୟ ସଶୟରହିତ, ହେଲେ ସେ ହେବେ ପ୍ରକାଶିତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ସେ ଅମର ।
ହେଲେ ସେ ଜୀନର ପ୍ରକାଶ, ଦିବା ରଜନୀ ପାଏ ନାଶ ।
ନ ଥାଏ ସତ ବା ଅସତ, କେବଳ ଥାନ୍ତି ସେ ଜାଗତ ।
ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରକାଶ ପୁରାତମା, ପ୍ରକାଶ ଏହା ଥିବ ନଣି ।
ଉଦ୍ଧ୍ଵ ବା ନିମ୍ନ ବା ମଧ୍ୟରେ, ନ ପାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସହଜରେ ।
ଅସୀମ ତାହାଙ୍କ ମହିମା, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁଟି ପ୍ରତିମା ।
ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ, ଦେଖନ୍ତ ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ନରେ ।
ନ ଥାଏ ଆକାର ସାଦୃଶ୍ୟ, ନେଷରେ ନ ହୁଅନ୍ତି ଦୂଶା ।
କେବଳ ହୃଦୟ ମନରେ, ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ହେ ପରବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱତାତ, ତୁମେହିଁ ଅଟ ଯେ ଅଜୀବ ।
ସଂସାର ଭାବ ଲୋକଗଣ, ନିନ୍ଦନ୍ତ ତୁମ୍ଭରେ ଶରଣ ।
ଆନନ୍ଦଜନକ ଚିନ୍ମୟ; ତୁମ୍ଭ ସୁରୁପ ଦୟାମୟ ।

ସେବପେ ଆହେ ବିଶ୍ୱମୁର, ସବଦା ମୋତେ ରଷା କର ।
ମୋର ଜୀବନ, ପୁଷ୍ଟ ନାତି; ଅଣ୍ଟାଦି ଗୋଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଆବର ଯେତେ ଦାସୀ ଦାସ, ତାହାଙ୍କୁ ନ କର ବିନାଶ ।
ହୋମର ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟମାନ, ଦେନେଣ କରୁଛି ଆହ୍ରାନ ।
ଇତି ଚରୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାପ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଷ୍ଟପୁ ଅନନ୍ତ, ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟାଦ ଯାବନ୍ତ ।
ତହିଁରେ ରହିଛି ନିହିତ, ଏ କଥା ହେବ ଯେ ବିଦିତ ।
ଅବିଦ୍ୟା ସୁରୁପକୁ ମଣ, ସଂସାର ଗତିର କାରଣ ।
ବିଦ୍ୟା ଅଟଇ ମୋଷ ହେତୁ, ସଂସାରସୀନ୍ଦ୍ରିୟ ପାରିପେଇ ।
ଯେ ପରମାମ୍ବା ସନାତନ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂତର କାରଣ ।
ସମସ୍ତ ବାଜ ଅଧ୍ୟାତ୍ମା, ଅତ୍ରେ ପ୍ରସୃତ ସବ୍ଦଜୀବା ।
ସେ ଦେବ ଜାଲକୁ ବିଦ୍ୟାର, କରନ୍ତୁ ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
ମଣର ଆଦି ଲୋକପାଳେ, ସୃଜନ କଲେ ପୃଷ୍ଠକାଳେ ।
ଯେମନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣ, ବ୍ୟାପଇ ସମସ୍ତ ଭୂବନ ।
ଉଦ୍ଧ୍ଵ ବା ଅଧ ବା ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରକାଶ ପାଏ କିରଣରେ;
ତେସନେ ସେ ପରମାମ୍ବାନ, ସବସ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
କାରଣ ସ୍ଵର୍ଗବ ସହିତ, କରନ୍ତୁ ସବ ନିଯୁମିତ ।
ସେ ଦେବ ବିଶ୍ୱର କାରଣ, ସବ କରନ୍ତୁ ନିଷ୍ଠାଦନ ।
ପର୍ବତାପ୍ରାଣି ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟ, କରନ୍ତୁ ପରିପାଳ ସବ ।
ଏକାଶ ସମସ୍ତ ଭୂବନ, କରନ୍ତୁ ନିଯୁତ ପାଳନ ।
ସବୁ ରଜାଦି ଗୁଣଗାମେ, କରନ୍ତୁ ପୁନ୍ତ ନିଜ କରେ ।
ଯେ ବିଦ୍ୟା ବେଦର ଅଣାତ, ଉପନିଷଦରେ କଥୁତ ।
ସେ ବିଦ୍ୟା ବେଦର ଆକାର, ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣନ୍ତ ସମାରୂପ ।
ରୁଦ୍ର ପ୍ରଭୁତ ଦେବଗଣ, କାମଦେବାଦି ତପୋଧନ ।
ଜାଣି ସେ ପରମାମ୍ବା ତଙ୍କୁ, ଲଭଅଛନ୍ତି ଅମରତ ।
ସବୁ ରଜାଦି ଗୁଣପ୍ରସ୍ତୁତ, ସମ୍ପଦ ବିପଦ ନିରପ୍ତ ।
କରଣ ସବ ନିଯୁମିତ, କଲେ ଜଗତେ ସଞ୍ଚାରିତ ।

ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ ତନ୍ଦି; ସିମାଗ' ମନେ ଥୁବ ଦେନେ ।
 ନିଜ କର୍ମରେ ଜୀବଶଶ, କରୁଅଛନ୍ତି ସଞ୍ଚରଣ ।
 ସୁରୁଣ ଆସ୍ତା ଜ୍ୟୋତିମନ୍ତ୍ର, ହୃଦର କରଣ ଯେମନ୍ତ ।
 ସକଳୁ ବୁଦ୍ଧି ଅହଙ୍କାର, ତା ତହଁ ସକଳ ପ୍ରଗୁର ।
 ଯେତେକ ଶାଶ୍ଵରିକ ଗୁଣ, ତା ତହଁ ଜନିଅଛି ପୁଣ,
 କେଶାର ଶତତମ ଘର, ସମାନେ ସୂଷ୍ଠୁ ଜୀବବର୍ଗ ।
 ଅଥବା ପ୍ରକାଶେ ମହିମା, ତା ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ ସୀମା ।
 ଜୀବାସ୍ତା ଦୁହନ୍ତି ଯେ ନାଶ, ପୁରୁଷ, ନିର୍ବୁଂ ଏକଧାରୀ,
 କରଇ ଯେ ଦେହ ଧାରଣ, କରଇ ସେ ନାମ ଗ୍ରହଣ ।
 ଜୀବାସ୍ତା ବାସ କରି ଦେହେ, ସକଳୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂଷ୍ଟିମୟେ ।
 ହମଣଙ୍କ ଯତ୍ନେ ପାଏ ବୁଦ୍ଧି, ଜଗତେ ଲଭଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
 ଆପଣା କର୍ମ ଅନୁସାରେ, ଭ୍ରମଣ କରେ ଏ ସଂସାରେ ।
 ଅନ୍ତର କଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ହୃଦ ବିଶେଷେ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ଦେହ୍ୟ ଯେ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ, ପ୍ରାକ୍ତନ ଜନମ ସମ୍ଭାରେ ।
 ଶୂଳ ଓ ସୂଷ୍ଠୁ ନାନାରୂପେ, ଜଗତେ ବ୍ୟାମିଲ୍ଲ ସ୍ଵରୂପେ ।
 ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଅଶରର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ରହିଅଛି ଛିର,
 ଏ ସୂଷ୍ଠୁ ଲଘୁର କାର ଓ ମଙ୍ଗଳରୂପ ସନାତନ ।
 ପ୍ରାଣାଦି ଦେହର ସମତା, ଅଟନ୍ତି ସବ୍ ସୂଷ୍ଠୁକର୍ତ୍ତା ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଲୋକ, ବିଗତ ହୃଦ ତାର ଶୋକ ।

ରତ୍ନ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

— — —

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଥୋକେ ବିଦାନ ହୋଇ ଭ୍ରାନ୍ତ, ବୋଲନ୍ତି ସ୍ଵଭାବ ଯାବନ୍ତ
 ଅଥବା କାଳ ସନାତନ, ଅଟଇ ବିଶ୍ୱର କାରଣ ।
 ମାସକ ପରମ ଶିଶ୍ୱର, ଅଟନ୍ତି ସକଳ ଆକର ।
 ତାଙ୍କ ମହିମା ବିଦ୍ୟମାନ, ଅଛଇ ସବସ୍ତାନେ ଜାଣ ।
 ସେହି ମହିମା ବଳେ ବିଶ୍ୱ, ଭ୍ରମଣ କରୁଛି ହମଣ ।
 କାଳର କର୍ତ୍ତା ସେ ଶିଶ୍ୱର, ସକଳ ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଚର ।
 ସେ ପ୍ରଭୁ ପୁଣି ସବ୍ ବିଦ, ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵପ୍ନଂଦିଶ ।

ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ତେଜ, ବାୟୁ; ଆକାଶ ପଞ୍ଚଭୂତ ଆଉ ।
 ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ନିଯୁମରେ, ନିୟକ୍ରମନ୍ତ ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟରେ ।
 ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ଅଶ୍ରୁ, ବାୟୁ; ଆକାଶ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି ଆଉ,
 ଏ ସପ୍ତ ପୁଣି ଅହଙ୍କାର, ଏ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଆକାର ।
 ପ୍ରକୃତିଗଣେ ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ, ନିୟକ୍ରମ କଲେ ବିଶ୍ୱରାଜ୍ୟ ।
 ସୁଜନ କରି ପ୍ରାଣିଗଣେ, ସୁତ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ଆପଣେ ।
 ହେଲେ ପ୍ରକୃତି କର୍ମ କ୍ଷୟ, ସମସ୍ତ ହୃଦଟି ବିଲପୁ ।
 ସମସ୍ତ ଆଦି ସନାତନ, ସମସ୍ତ କାରଣକାରଣ ।
 ପୁଣି ସେ ସିକାଳଅଣ୍ଟତ, ସମସ୍ତ କଳାବିରହିତ ।
 ତାହାଙ୍କୁ କରି ଉପାସନା, ମୁକ୍ତ ଲଭନ୍ତ ମହାମନା ।
 ଯେ ପ୍ରଭୁ ଦେଶକାଳାଣ୍ଟତ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରହିତ ।
 ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବିଶ୍ୱମାନ, ନିତ୍ୟ ହେଉଛି ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ।
 ସେହି ଧର୍ମର ଅଧିପତି, ଦିଅନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସମ୍ପଦି ।
 ଅମୃତସ୍ଵରୂପ ଶିଶ୍ୱରେ, ତାହାଙ୍କୁ ଶଳ ହୃଦପୂରେ ।
 ଯେତେ ବିଜ୍ଞାନପାସକ, ହୋଇଣ ଥାନ୍ତି ଗତଶୋକ ।
 ସେହି ଅଛନ୍ତି ଶିଶ୍ୱର, ସେହି ପରମ ମହେଶ୍ୱର ।
 ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଦେବତା, ତହଁରେ ପରମଦେବତା ।
 ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁ, ହରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଭୂତି ।
 ଭୁବନେଶ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନେ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣୁ ଆମେମାନେ ।
 ବିଶିଷ୍ଟନ୍ତ ସବ୍ଦାର୍ଥୀ, ଦେହ ଜନ୍ମୟ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
 ସମାନ କେହି ତାହାଙ୍କର, ଅବା ତାତାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର,
 ଏ ବିଶ୍ୱ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ, ନାହିଁଟି ଜାଣିବ ମନରେ ।
 ତାଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ପରଶକ୍ତି, ବେଦରୁ ହେବ ଅବଗତି ।
 ଜଗତେ ପଢି ବା ନିଯୁନା, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁଟି ଜଣନ୍ତା ।
 ପ୍ରତିମା ତାଙ୍କ ସମାନରେ, କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଜଗତରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ଜନ୍ମୟତା, ସ୍ଵାମୀ ବା ଅନ୍ୟରୂପ ପିତା ।
 ଜନ୍ମୟେ ଯେ ଦେବେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ସେହି ଅଧିପତି ।
 ଉତ୍ସନାଭର ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରାୟେ, ବିଶ୍ୱ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମୁଦାୟେ ।
 କରିଅଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞାଦିତ, ତାହାଙ୍କୁ ହେଉନ୍ତ ବିଦିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମରେ ପ୍ରବେଶ ବିଧାନ, କରନ୍ତୁ ସେହି ଭଗବାନ ।
 ସବ୍ ଭୂତରେ ଗୁଡ଼ରୂପେ, ଅଛନ୍ତି ଆସ୍ତାର ସ୍ଵରୂପେ ।
 ଅଟନ୍ତି ସବକର୍ମଣ୍ୟ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ।

ସେ ଦେବ ସବ୍ବଭୁତସ୍ତିତି, ସହାଦି ଗୁଣର ଅଣ୍ଟଇ ।
ସକଳ ସାକ୍ଷୀ ଚେତ୍ୟିତା, ସକଳ ଭୂତଜନଯିତା ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ଏକ ବିଜ ସାର, କରନ୍ତି ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
ତାହାକୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ, ପାରେ ସେ ଆମ୍ବସୁଖ ଜାଣି ।
ନିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ସତ୍ୟ ।
ଚେତନ ମଧ୍ୟେ ଯେ ଚେତନ, ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଜୀବନ ।
ଏକାକୀ ସେହି ଭଗବାନ, କରନ୍ତି ସକଳ ବିଧାନ ।
କାରଣରୂପୀ ସେ ଦେବତା, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଶୁଭଚେତା ।
ହାଖ୍ୟୋଗରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବ, ଏହୁପି ତାଙ୍କୁ ଜାତ ହେବ ।
ତାହାକୁ ଜାଣି ଜ୍ଞାନଗଣ, କରନ୍ତି ବନ୍ଧନ ଛେଦନ ।
ବ୍ୟୁତହୁର ଯେ ବିରୂର, ଜାଣିବ ତାହା ଫାଶ୍ୟ ସାର,
ସାଧନ ଚିତ୍ତ ସମାଧାନ, ତାହାକୁ କର ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ ।
ସୁର୍ୟ୍ୟ ଆପଣା କିରଣରେ, ସେ ବୃଦ୍ଧେ ପ୍ରକାଶ ନ କରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ବା ତାରକା ସମସ୍ତ, ପ୍ରକାଶେ ତାଙ୍କ ଅସମର୍ଥ ।
ଏପରି ଅଗ୍ନି ଅତ୍ର କାହିଁ, ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶିବା ପାଇଁ ?
ଯେତେକ ପ୍ରତିମନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାର୍ୟ, ତାକହୁଁ ପ୍ରକାଶିତ ସବ ।
କରନ୍ତେ ଅବିଦ୍ୟାକୁ ଧ୍ୟାସ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ହ୍ୟାସ ।
ସାଧକ ଜାଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କରନ୍ତି ମୃଜୁ ଅତିଷ୍ଠମ ।
ଲଭିବା ପାଇଁ ଅମୃତର, ନାହିଁଟି ଜାଣ ଅନ୍ୟପଥ ।
ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ଵକୃତ, ସ୍ଵପ୍ନ ପୁଣି ବିଶ୍ଵଭୂତ,
ସକଳ ଗୁଣର ନିଯୁତ୍ତା, ଶଶରଙ୍ଗତା କାଳକର୍ତ୍ତା,
କାଳର କର୍ତ୍ତା ସବ୍ବବିତ, ପେତଙ୍ଗ ପୁଣି ସବ୍ବକିତ ।
ସକଳ ଗୁଣର ନିଦୃତା, ଶଶରଙ୍ଗତା କାଳକର୍ତ୍ତା ।
ସମସ୍ତ ପ୍ରିତି ସେ ବନ୍ଧନ, ସମସ୍ତ ମୋଷର କାରଣ,
ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତପ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତ, ଅମୃତମୂର୍ତ୍ତ ଜ୍ଞ୍ୟାତିର୍ମୂର୍ତ୍ତ,
ସବ୍ବଭୁବନ-ପାଳ୍ୟିତା, ବିଶ୍ୱରେ ଏକମାତ୍ର ପିତା,
ଜଗତ କରନ୍ତି ଶାସନ, ତା ବିନା ନାହିଁଟି କାରଣ ।
ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମକୁ ପୃତିଲେ ପ୍ରଥମ ।
ବେଦସମୁହ ତାଙ୍କୁ ଦାନ, କଲେ ସେ ହୋଇ କୃପାବାନ
ସେ ଆମ୍ବଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶକେ, ଶରଣ ନେଉନ୍ତୁ ସେବକେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଶାନ୍ତ ସନାତନ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବ୍ରହ୍ମ ନିରଞ୍ଜନ,
ସେ ପ୍ରଭୁ ଅମୃତର ସେତୁ, ଶରଣ ନିଆ ପାର ହେତୁ ।

ନ ହେଲେ ପର ବ୍ରହ୍ମଜୀନ, ନ ହେବ ଦୁଃଖ ଅବସାନ ।
ଶୈତାଣୀତର ମହାଜୀନ, ତପସ୍ୟ ବଳେ ଜାଣି ।
ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମକର ତତ୍ତ୍ଵ, ହେବାକୁ ଲେକେ ଅବଗତ;
ତେଣୁ ଆଶ୍ରମବାସୀଗଣେ, ବୋଇଲେ ଏକଥା କାର୍ତ୍ତିନେ ।
ପୂର୍ବ କଲ୍ପରେ ପ୍ରକାଶିତ, ବେଦାନ୍ତେ ସେ ପ୍ରତିପାଦିତ,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା କଦାଚନେ, ଶିକ୍ଷା ନ ଦେବ ମୂଢ଼ିଜନେ
ଅସୋର୍ୟ ପୁନଃ, ମୁଖ୍ୟିଷ୍ୟ; ତାକୁ ନ ଦେବ ଉପଦେଶ ।
ଇଶ୍ୱରେ ଯାର ପରାତ୍ମା, ସେ ଲଭି ପାରିବ ମୁନ୍ତର ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ତତ୍ତ୍ଵ ସାର, ଶ୍ରବ୍ୟ କର ବାରମ୍ବାର ।

ଇତି ଷଷ୍ଠୀ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ

ରଗବେଦୀଯୁ ଶାନ୍ତିରେଯୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୂର୍ବରେ ଆମ୍ବା ଏକମାତ୍ର, ଥିଲେ ସେ ଜଗତେ ସବ୍ବତି ।
ନିମେଷସୁକ୍ତ ନିଯ୍ୟା କିଛି, ନ ଥିଲ ଏହା ଜଣା ଅଛି ।
ସେ ଆମ୍ବା ଭାବିଲେ ମନରେ, ସ୍ଵର୍ଗିତ ଲେକ ଜଗତରେ ।
ଏ ରୂପ କରି ଆଲୋଚନା, କଲେ ହେ ଲେକର ମୁଜନା
ମଣତ, ମର, ଅପ, ଅମ୍ବ; ସ୍ଵର୍ଗନ କବଳ ଏହି ସବ୍ବ ।
ମଣତ ଅର୍ଥ ଅନ୍ତରାଷ୍ଟ, ଅମ୍ବ ସେ ଦ୍ୟଲେକ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ।
ଅପର ଅର୍ଥ ରଘାତଳ, ମର ସେ ପୃଥିବୀ ମଣ୍ଠଳ ।
ଭାବିଲେ ଆମ୍ବା ପୁଣି ମନେ, ଲେକକ ରକ୍ଷାର କାରଣେ ।
ସୃଷ୍ଟି କରିବି ଲେକପାଳ, ଏମନ୍ତେ କରଣ କୌଶଳ ।
ଜଳରୁ ନେଇ ଉପାଦାନ, ପୁରୁଷେ କଲେକ ନିର୍ମାଣ ।
ସେଥିରେ କରନ୍ତେ ବିରୂର, ମୁଖ୍ୟ ହେଲ ହେ ବାହାର
ମୁଖ୍ୟ ଜାତ ହେଲ ବାକ୍ୟ, ଯୋମନ୍ତ ଉମ୍ଭରୁ ଶାବକ ।
ବାକ୍ୟରୁ ଜାତ ହେଲ ଅଗି, ପୁଣି ସେ ନାମା ରକ୍ତବେନୀ
ନାମା ରକ୍ତରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ, ପ୍ରାଣରୁ ଜାତ ବାୟୁ ଜାଣ ।

ପୁଣି ଜନ୍ମିଲା ନେଷଦୟ, ତହିଁରୁ ଆଦିତ୍ୟ ଉଦୟ ।
 ପୁଣି ଜନ୍ମିଲା କର୍ଷଦୟ, ଯା ଅଟେ ଶ୍ଵବଣ ଉଦୟ ।
 କର୍ଷରୁ ଜାତ ହେଲା ଦିନ, ତଦନେ ଜନମିଲା ଭକ ।
 ଭକରୁ ଲେମ ଜନିଛନ୍ତି, ତହିଁ ଅଷ୍ଟ ବନପୁତ୍ର ।
 ତଦନେ ଜନ୍ମିଲା ହୃଦୟ, ହୃଦୟ ମନର ଉଦୟ ।
 ହୃଦୟ ଜାତ ହେଲା ମନ, ତହିଁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉତ୍ତପନ ।
 ତଦନେ ନାରୀ ଯେ ସଜାତ, ଅପାନ ବାପୁ ତହିଁ ଜାତ ।
 ନାଭିରେ ଅଛି ଯେ ଅପାନ, ତହିଁରୁ ମୃଖ୍ୟ ଜାତ ଜାଣ ।
 ଜନନେହୟ ହେଲା ଜାତ, ତହିଁରୁ ଜନମିଲା ରେତ ।
 ରେତରୁ ଜନମିଲା ଜଳ, ଏ ରୂପେ ଜନ୍ମିଲେ ସକଳ ।

ରତ୍ନ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

ଯେତେକ ଥିଲେ ଦିଗ ଦେଶ, କର୍ଣ୍ଣରେ କଲେକ ପ୍ରବେଶ
 ଅଷ୍ଟ ବନପୁତ୍ରମାନେ, ରହିଲେ ଯାଇ ଭକସାନେ ।
 ତହିଁ ଯେ ମନ ସୁରୂପରେ, ରହିଲେ ହୃଦୟେ ମଧ୍ୟରେ ।
 ମୃଖ୍ୟ ଯେ ହୋଇଣ ଅପାନ, ଆଶ୍ରୟ କଲେ ନାଭିପାନ ।
 ଜନନେହୟ ମଧ୍ୟେ ବାରି, ରହିଲେ ରେତରୂପ ଧର ।
 ତଦନେ ଆସି ଷ୍ଠା ତୃଷ୍ଣା, ସୁଷ୍ଠାକୁ କରିଣ ଭରଥ ।
 ବୋଇଲେ ଆହେ ଭଗବାନ, ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦିଅ ପ୍ଲାନ ।
 ସୁଷ୍ଠା ତା ଶୁଣି ହୃଷ୍ଟମନେ, ବୋଇଲେ ଷ୍ଠାତୃଷ୍ଣାଗଣେ ।
 ଏ ସବ୍ଦ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ଲାନେ, ରହିବ ଯାଇ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
 ଯେ ହରି ଦେବତାଙ୍କ ଲାଗି ହେବ ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭାଗି
 ଇତି ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଦେବେ ଜନ୍ମିଣ ଏହୁପରେ, ପଡ଼ିଲେ ସମାର ସାଗରେ ।
 ଷ୍ଠା, ପିପାସା ହୋଇ ଜାତ, ପୁରୁଷେ ପୀଢ଼ିଲେ ନିତାନ୍ତ
 ଏ ଅନ୍ତେ ଆସି ଦେବତାଏ, ଓଳଗି ସୁଷ୍ଠାକର ପାପ୍ୟ ।
 ବୋଇଲେ ଆଶ୍ରୟର ପ୍ଲାନ, ଦେବା ହେଉନ୍ତ ଭଗବାନ ।
 ଲଭିଲେ ଆଶ୍ରୟର ପ୍ଲାନ; କରିବୁ ଅନ୍ତ ଜଳ ପାନ ।
 ସୁଷ୍ଠା ଶୁଣିଣ ସମାରୁଚ, ଆଶିଲେ ପିଣ୍ଡ ଗବାକାର,
 ଦେବେଯେ ଦେଖି ମନୀକଷ୍ଟ, ବୋଇଲେ ଏନ୍ଦୁହେଁ ଯଥେଷ୍ଟ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ପିଣ୍ଡ ଅଶ୍ଵାକୃତି, ଆଶିଲେ ସୁଷ୍ଠା ବିଶ୍ଵପତି,
 ବୋଇଲେ ଦେବତା ସମସ୍ତ, ଏ ରୂପ ନୁହେ ଉପସୁକ୍ତ ।
 ଏଥନ୍ତେ ସୁଷ୍ଠା ଲଭ ହୋଇ, ଆଶିଲେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ।
 ପୁରୁଷ ନରକୃତି ପ୍ରାପ୍ୟ, ତାହାକୁ ଦେଖି ଦେବତାଏ ।
 ବୋଇଲେ ଏହୁପ ମୂଳର, ଦୋଗ୍ୟଟି ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
 ବୋଇଲେ ସୁଷ୍ଠା ଦେବମାନେ, ରହ ସକଳେ ସଥାପ୍ନାମୋ
 ଖୋଜିଣ ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ସକଳେ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
 ତହିଁ ଯେ ଅଶ୍ଵି ହୋଇ ବାକ୍ୟ, ଆଶ୍ରୟ କଲେ ଯାଇ ମୁଖ
 ସୁର୍ଯ୍ୟ ଯେ ରକ୍ଷାପ ଦେଇ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ନେଷଦେଇ ।

ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଭାକିଲେ ସୁଷ୍ଠା ମନେ ମନେ, ଏ ଲୋକପାଳଙ୍କ କାରଣେ ।
 କରିବୁ ଆମେ ଅନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି, ତହିଁରୁ ଲଭିବେ ଯେ ସୁଷ୍ଠା ।
 କରନ୍ତେ ଏହା ଆଲୋଚନା, ଜଳରୁ ହେଲା ସମାବନା ।
 ମୁଣ୍ଡିଏ ତହିଁରୁ ଉତ୍ତପନ, ତାହାର ନାମ ଆଦିଅନ୍ତ ।
 ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଣ ସେହି ଅନ୍ତ, ଉତ୍ତପ୍ତେ କଲେ ପଳାପୁନ,
 ପ୍ରଥମ ଜାତ ଯେ ପୁରୁଷ, ଅନ୍ତକୁ କରିଣ ରକ୍ଷଣ୍ଟ;
 ଭାକିଲେ ମନେ ସେହି ଅନ୍ତ, ବାକ୍ୟରେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାତ୍ରକ ବାକ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ, କରିଣ ନ ହେଲା ସେ ଅନ୍ତ;
 ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଅଦ୍ୟର, ଅନ୍ତକୁ ଯଦ୍ୟପି ବାକ୍ୟରେ ।
 କରିଣ ଥାଆନ୍ତେ ଗ୍ରହଣ, ତେବେ ଜଗତବାସୀଜନ ।
 ସବଦା ଅନ୍ତକୁ ବାକ୍ୟରେ, ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ସୁଖରେ ।
 ନାସାରେ ପୁଣି ସେହି ଅନ୍ତ, ଲୋକିଲେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାତ୍ରକ ନାସାରେ ସେ ଅନ୍ତ, କରିଣ ନ ହେଲା ଗ୍ରହଣ ।
 ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ନାସାରେ, ଅନ୍ତ ଭାଷିଲେ ପ୍ରଥମରେ,
 ତେବେ ତ ଜଗତର ଜନ. କରନ୍ତେ ନାସାରେ ଭୋଜନ
 ସେହି ପୁରୁଷ ଅନନ୍ତରେ, ଭାକିଲେ ଆପଣା ମନରେ ।

ସେହି ସେ ଆଦି ଜାତ ଅନ୍ତ, ନେଷରେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
ମାତ୍ରକ ନେଷରେ ସେ ଅନ୍ତ, କରଣ ନ ହେଲା ଗ୍ରହଣ ।
ଏଥକୁ ଏ ଲୋକ ସମସ୍ତ, କୁହନ୍ତି ଅନ୍ତ ଦେଖି ତୃପ୍ତ ।
ସେହି ଅନ୍ତକୁ ଅନ୍ତରେ, ଗ୍ରହଣ କରିବେ କର୍ଷ୍ଣରେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାକ ସେ ପୁରୁଷ, ଏମନ୍ତ କଲେକ ଆୟୁଷ,
ମାତ୍ରକ ନ ହେଲେ ସମର୍ଥ, ସେ ଅନ୍ତ ଗ୍ରହଣ ନମିତ ।
ତା ହେଲେ ସବ୍ ଲୋକ ଅନ୍ତ, କରନ୍ତେ କର୍ଷ୍ଣରେ ଗ୍ରହଣ ।
ଉକରେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ, ଏପରି ବିଶୁରିଲେ ମନ ।
ମାତ୍ରକ ଉକରେ ସେ ଅନ୍ତ, କରଣ ନ ହେଲା ଗ୍ରହଣ ।
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସେ ଅନ୍ତ, ଉକରେ କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।
ସମସ୍ତ ଲୋକ ସେହିପରେ, ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ଉକରେ ।
ଭାଲିଲେ ପୁରୁଷ ହୃଦୟେ, ସେ ଅନ୍ତ ଜନନଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ।
ଗ୍ରହଣ କରିବେ ସୁଖରେ, ସମର୍ଥ ନ ହେଲେ ସେଥିରେ ।
ତେବେ ତ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତ, କରୁଣ ଥାଆନ୍ତେ ତେମନ୍ତ ।
ବିପଳ ହୃଅନ୍ତେ ଆୟୁଷ, ତଦନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ।
ମୁଖ ଛିଦ୍ରର ସେହି ଅନ୍ତ, ସୁଖରେ କଲେକ ଗ୍ରହଣ;
ମୁଖ ଛିଦ୍ରର ନିମ୍ନ ଦେଶେ, ଯେବଣ ପବନ ପ୍ରବେଶେ,
ସେ ବାୟୁ ନାମ ଯେ ଅପାନ, ଅନ୍ତଗ୍ରାହକ ତାକୁ ଜାଣ ।
ଅନ୍ତାୟୁ ଅନ୍ତର ଜବନ, ଅଟଇ ତା ନାମ ପବନ ।
ସେ ସ୍ରସ୍ତା ଏଥୁଅନ୍ତରେ, ବିଶୁର କଲେକ ମନରେ ।
ମୋହର ବିନା ଏ ଶଶାର, କିପରି ହୋଇବଟି ହୀର ?
ଏତେକ ଭାଲ ସେ ପୁରୁଷ, ଶଶାରେ କଲେକ ପ୍ରବେଶ ।
ପୁରୁଷ ଶଶାରେ ପ୍ରବବଶି, ଦେଖିଲେ ଗୁହଁ ସେ କିଶେଷ,
ସମସ୍ତ ଭୂତକୁ ଦର୍ଶନ, ବ୍ୟାହିଛି ଯେମନ୍ତ ପବନ ।
ପୁରୁଷ ବୋଇଲେ ଏରୁପ, ଦେଖିଲ ମୁଁ ଆମ୍ବୁପୁରୁଷ ।

ଇତି ପ୍ରଥମୋଧାୟ

ମନର ଥୁବଟି ବିଶୁର, ସେ ଆୟୁ ଅଟନ୍ତ ସପାଶ,
ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ଦେହରେ, ଥିଲେ ଯେ ବାଜ ସୁରୁପରେ ।
ଅଙ୍ଗର ତେଜ ସଂଘର୍ଷତ, ଏହି ସେ ଦେଖୁଆଛ ରେତ ।

୩୮

ଆପଣା ଶଶାର ଧାରଣ, କରଣଥାନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଆପଣା ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ ସିଞ୍ଚନ, କଲେକ ଜନ୍ମର ସନ୍ତାନ ।
ସେ ରେତ ପଡ଼ି ନାଶଦେହେ; ପ୍ରଥମେ ରହେ ଗର୍ଭଶୟେ ।
ଜନ୍ମାଏ ଦେହର ଏକତା, ନାଶକୁ ନ ଦିଅଇ ବ୍ୟଥା ।
ଆପଣା ଦେହର ସମାନ, ନାଶକୁ ରେତକୁ କରେ ଜ୍ଞାନ ।
ଦେହରେ ଥାର ସେଥୁପାଇଁ, ନାଶକୁ ବ୍ୟଥା ଦିଏ ନାହିଁ ।
ସେ ନାଶ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ, ସ୍ଵାମୀର ଆମ୍ବାକୁ ପୋଷଣ ।
ପୋଷଣକର୍ତ୍ତୀ ସେହି ଜାୟୀ, ଅଟନ୍ତ ସ୍ଵାମୀ ପୋଷଣୀୟୀ ।
ଗର୍ଭରେ କରଣ ଧାରଣ, ସନ୍ତାନେ କରନ୍ତୁ ପୋଷଣ ।
ଭୂମିଷ୍ଟ ହେଲେକ ନନ୍ଦନ, ପିତା ଯେ କରନ୍ତୁ ପୋଷଣ ।
ଜନ୍ମର ପୂର୍ବେ ଦୂରୀ ପରେ, ପିତା ଯେ ପୋଷନ୍ତ କୁମରେ ।
ଦିଧାତା ନିପୂମକୁ ଧରି, ପିତା ଏରୁପ ଥାନ୍ତ କର ।
ଏରୁପ ମାନବ ପ୍ରବାହ, କରନ୍ତୁ ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ନିଦାହ ।
ପିତାଙ୍କ ଆମ୍ବା ସୁରୁପରେ, ଜନମ ଲଭନ୍ତ କୁମରେ ।
ପିତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ସମାଦନ, କରଣ ଥାଆନ୍ତ ନନ୍ଦନ ।
ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱପେ, ଜନମ ହୃଏ ପୁରୁଷପେ ।
ଜନମ କରଣ ସାର୍ଥକ, ପିତା ଗମନ୍ତ ପରଲୋକ ।
ଜନ୍ମ ଲଭନ୍ତ ପୁନଦାର, ତୃଣାୟୁ ଜନମ ତାକର ।
ପୂର୍ବରେ ଏକ ତପୋଧନ, ବୋଇଲେ ଏରୁପ ବରନ ।
ପୂର୍ବରେ ଥାର ମୁହଁ ଗର୍ଭ, ଜାଣେ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ଆକୃତି ।
ଦୁର୍ଭର୍ଦ୍ଧ ଶଶାର ମଧ୍ୟରେ, ରହି ମୁଁ ଥିଲ ଏକାନ୍ତରେ ।
ମାତ୍ର ମୁଁ ଶେନ ପକ୍ଷୀ ପର, ବଳରେ ଅରଳି ବାହାର ।
ମହାର ବାମଦେବ ପୂର୍ବେ, ବୋଇଲେ ଏହା ଥାଇଗର୍ଭେ ।
ଜାଣନ୍ତେ ଏହା ସେ ମହାର୍ଷି, ସୁର୍ଗରେ ଏବେ ଛନ୍ତ ବସି ।

ଇତି ଦିଣାୟୁ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯାହାଙ୍କୁ ଆମ୍ବା ବୋଲି କହି, କାହିଁଅଛନ୍ତ କିଏ ସେହି ?
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ଯୋଗେ ଲୋକଗଣ, କରନ୍ତୁ ସୁରୁପ ଦର୍ଶନ;
ଶ୍ରୀବଣ ତ୍ରାଣ ଆୟୁଦନ, ପୁଣୀ ସେ ବାକ୍ୟ ଉକାରଣ,

ଆମ୍ବାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏ ସବୁ, କରି ନ ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
 ବିଜ୍ଞାନ, ମେଧା, ପୃଷ୍ଠି, ଧୃତି; ପ୍ରଜ୍ଞାନ, ମତ, ଜ୍ଞାନ, ସ୍ମୃତି,
 ଅଧିକରଣାୟ, ଅଭିଜାଗ; ଏ ସବୁ ହୃଦୟେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଏ ସବୁ ପ୍ରଜ୍ଞାନ ବିକାର, ସଙ୍କଳ୍ପ ବିବିଧ ଏହାର ।
 ଏହି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ଵପତି, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ପ୍ରଜାପତି ।
 ଆକାଶ ଜ୍ୟୋତି ବାୟୁ ଜଳ, ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମଣ୍ଡଳ ।
 ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରାଣୀ, ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଥବ ଜାଣି ।
 ସକଳ ସାଜ ଜଗପୂଜ; ଜଙ୍ଗମ, ଉତ୍ତିଦ, ଅଣ୍ଣଜ,
 ଅଣ୍ଣ, ଗୋ, ମାନବ, ଖେତର; ଜଙ୍ଗମ, ମାରଙ୍ଗ, ପ୍ଲାବର ।
 ସକଳ ବ୍ରହ୍ମର ଉଦ୍‌ଦିତ, ପୁଣି ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ଆଶ୍ରିତ ।
 ସେ ବାମଦେବ ଯେ ମହାତ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ନାମ ଥିଲେ ଘେଷି
 ବ୍ରହ୍ମ କୃପାରେ ସ୍ଵର୍ଗଶ୍ଳଳେ, ରହିଲେ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ ।
 ଇତି ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଁ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହରି ୭୦ ।

ମୁକ୍ତିକୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏକଦା ଅଗୋଧା ନଗରେ, ଜାନଙ୍କଦେଶ ସହିତରେ,
 ରତନ ମଣ୍ଡପେ ଶ୍ରାବମ, ସୁଖରେ କରନ୍ତି ବିଶାମ ।
 ଭରତ ଶତ୍ରୁଷୁଳକ୍ଷେତ୍ର, ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ମୁନିଗଣ ।
 ବସିଥିଛନ୍ତି କରଯୋଡ଼, ହରୁ ଏ କାଳେ ପଦେ ପଡ଼ି ।
 “ବୋଲିଲେ ଆହେ ମହାପ୍ରଭୁ, ତୁମର ଲାଳା ବିଶ, ସବୁ ।
 ତୁମେହିଁ ଅଟ ଭବସେତୁ, ପୁଞ୍ଚ କରଇଁ ମୁକ୍ତି ହେତୁ ।
 କିନ୍ତୁ ତୁମ ତ୍ରିଜ୍ଞାନ, ଲଭିବ ବୋଲ ଭଗବାନ ।
 ଯେ ତହୁ ହେଲେ ଅବଗତ, ହେବ ମୁଁ ସପାରୁ ମୁକ୍ତ
 ଦୁଷ୍ଟବ ଏ ଭବବିନନ, ବୋଲନ୍ତି ରାଜବଲୋଚନ ।”
 ପୁଞ୍ଚନ୍ତେ ଏତେ ହନ୍ତୁମାନ, ବୋଲିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
 “ଧନ୍ୟ ହେ ପବନନନ୍ଦନ, ଉତ୍ତମ କରିଛ ପ୍ରଶନ ।
 ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଏ ତହୁ, ହୃଅନ୍ତି ଲୋକେ ଅବଗତ ।

ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ମହାଭଗ, ଅଟଇ ଏହା ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ।
 ବେଦାନ୍ତଶ ସ୍ଵର ଆଶ୍ରିୟ, କର ହେ ଅଞ୍ଜନାତନ୍ତ୍ର ।”
 ବୋଲନ୍ତ ଶ୍ରାବମ ଏମନ୍ତ, ପୁଞ୍ଚଲେ ପୁଣି ହନ୍ତୁମନ୍ତ—
 “ବୋଲନ୍ତ ଆହେ ସୀତାକାନ୍ତ, କିବୟ ଅଟଇ ବେଦାନ୍ତ ।”

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶିଶୁରୁ ଅଞ୍ଜନାନନ୍ଦନ, ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିବରଣ ।
 ବିଷ୍ଣୁ କି ନିଶ୍ଚାସରୁ ଜାତ, ହୋଇଛି ଜାଣିବ ବେଦାନ୍ତ ।
 କାଳ ଆଦିରେ ବେଦ ସବୁ, ସ୍ଵତେଜେ ହେଲେକ ଉଭବ ।
 ବେଦରେ ବେଦାନ୍ତର କଥା, ତିଳ ମଧ୍ୟରେ ତୈଳ ଯଥା ।
 ପୁଞ୍ଚଲେ ପୁଣି ହନ୍ତୁମାନ, ବୋଲିବା ହେଉ ଭଗବାନ ।
 “ବିଶ୍ୟାତ ଅଟେ ରୂପ ବେଦ, ବହୁତ ଶାଖା ତହିଁ ଭେଦ ।
 ଆକାଶ, ବସ୍ତୁ, ବିଦ୍ୟ, ଜାଣ; ଶାଖର ଅଟେ ପରିମାଣ ।
 ବେଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖାରେ, ଉପନିଷଦ ଯେ ସଞ୍ଚାରେ ।
 ସେଥିରୁ ଏକ ରକ ଭକ୍ତ, ହୁଏଟି ଯେବେ ଅବଗତ ।
 ଜାଣିବ ସେହି ସହଜରେ, ଆମ ସାଧୁଜ୍ୟ ଲାଭ କରେ ।
 ପୁଣରେ ଯେମନ୍ତ ତ୍ରମର, ତ୍ରମଣ କରେ ନିରନ୍ତର ।
 କେବଳ ମଧୁ ଲାଭ ପାଇଁ, ଏକାନ୍ତ ମନେ ତ୍ରମଥାଇ ।
 ତେଷମେ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ, କରନ୍ତି ମୋର ଭକ୍ତଗଣ ।
 ହେବାର ପାଇଁ ଅବଗତ, ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ ତହୁ ।
 ପୁଞ୍ଚଲେ ପୁଣି ହନ୍ତୁମନ୍ତ, ବୋଲିବା ହେଉ ପ୍ରଭୁ ତହୁ ।”
 ବୋଲନ୍ତ ନାନା କଥା ମୁନି, “କେତେ ପ୍ରକାର ଅଛି ଶୁଣି ।
 ଦେଖାଇ ନାନାରୂପ ଯୁକ୍ତ, କେ ବୋଲେ ଏକମାତ୍ର ମୁକ୍ତି ।
 କେ ବୋଲେ ଭଜି ତୁମ୍ଭ ନାମ, ଲୋକେ ଲଭନ୍ତ ସ୍ଵର୍ଗଧାମ ।
 କେହି ବା ବୋଲେ ହାଖ୍ୟଯୋଗେ, କେହି ବା ବୋଲେ
 ଭକ୍ତିଯୋଗେ ।
 କେହି ବା ବେଦାନ୍ତ ବିଶ୍ଵରେ, ମାନବ ମୁକ୍ତ ଲଭିପାରେ ।
 ମାତ୍ରକ କେବଣ ପ୍ରକାର, ମୁକ୍ତି ଲଭିବ ସଂସାର ?
 ବୋଲିବା ହେଉ ରଦ୍ୟୁପତି, କରୁଣା କର ଦାସପ୍ରତି ।”
 ଶୁଣିଣ ଏତେକ ବଚନ, ଶ୍ରାବମ ରାଜବଲୋଚନ ।
 “ବୋଲିଲେ ଆହେ ହନ୍ତୁମାନ, ଏ ସବୁ ସତ୍ୟ ଅନ୍ତୁମାନ ।
 ସାଲୋକ୍ୟ, ସାଧୁଜ୍ୟ, ସାରୁପ୍ୟ; ସାମୀପ୍ୟ ଏହି ରୂପ ।

ଏହି ଯେ ରୂପ ମୁକ୍ତିପଥ, ବେଦୁଁ ଜାଣିବ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ ।
 ମାପକ କରିବ ବରୁଚ, କୌବଳ୍ମ ମୁକ୍ତି ଅଟେ ସାର ।
 ପାଳିଲେ ଆମ ଉପଦେଶ, ଶନ୍ତିବ ସନ୍ତୁରୁପ କେଳଣ ।
 ନାସ୍ତିକ, ଦୁଷ୍ଟ, ଦୁରଗୁଣ; ଶାସ୍ତାର୍ଥ କିଛି ନ ଦିଗ୍ବର ।
 କରୁଣଥାନ୍ତି କୃତ ତକ, ନ ରଖି ଭକ୍ତିର ସମ୍ରକ୍ତ ।
 ତେଜନେ ସୁମାର୍ଗ ଉଚିତ, ଉଠଇ ହିତେ ବିପଶ୍ଚତ ।
 ସୁଣୀଳ, ଧର୍ମିକ, କୁଳୀନ; ମେଧାବୀ, କୁଷସରଗଣା ।
 ଏମନ୍ତ ଶିଷ୍ୟକୁ ନିଜନେ, ବୋଲିବ ନିଧୂର ବଚନେ ।
 ଶିଷ୍ୟର ମୁକ୍ତି ଅଭିଳାଷ, ଯେ କାଳେ ପାଇବ ପ୍ରକାଶ ।
 ଏକାନ୍ତେ ପ୍ଲିର କରି ମନ, କଲେକ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।
 ସେକାଳେ ହେଲେ ତତ୍ତ୍ଵଶୁଦ୍ଧି, ନିଷ୍ଠା ଅନିଷ୍ଟେ ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ।
 ହେଲେକ ସେହି ମହାମନା, ତେଜିବେ ସଙ୍କଳ କାମନା ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ସଦ୍ବନ୍ଧଶୂନ୍ୟ ଜାତ, ସଙ୍କଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଥିବ ଜାତ ।
 ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନବନ୍ଧ ଗୁରୁ, ସପ୍ରତି କରିଣ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ, ।
 ଶତ ହଣ୍ଡ୍ୟକ ଅଷ୍ଟାଧିକ, ଯେ ଉପଦେଶ ପ୍ରାମାଣିକ ।
 ଉପନିଷଦ ଶାସ୍ତ୍ର ସାର, ସମସ୍ତ କରିବ ପ୍ରବୁର ।
 ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରବଣ, କରିବ ଶାସ୍ତାର୍ଥ ବଚନ ।
 ସାଙ୍ଗ୍ୟାଦି ଦର୍ଶନ ବୃଦ୍ଧତା, ଚନ୍ଦ୍ରବେ ବଦିଣ ଏକାନ୍ତ ।
 ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଏକନଷ୍ଟ, ତିତକୁ କରିବେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ।
 ଏ ଶ୍ଵରୁ ସୁଷ୍ଠୁ ଅଧସ୍ତାନ, ସଂ ଜନ୍ମୟ ମନ ପ୍ରାଣ,
 ସମସ୍ତ କରିଣ ବିନାଶ, ଲଭିବେ ମୋଷପ୍ଲାନେ ବାସ ।
 ଏ ଦେହ ନାଶ ଅନନ୍ତରେ, ମୁକ୍ତି ଲଭଇ ସହଜରେ ।
 ଏପରି ଲୋକ ଶୁଦ୍ଧିମତ୍ତ, ଲଭନ୍ତ କୌବଳ୍ୟ ମୁକ୍ତି ।
 ଯେମନ୍ତ ଦଟ ଗଲେ ନାଶ, ମିଳଇ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ।
 ଦଟପୁ ଆକାଶ ସମାନ୍ୟ, ହୃଦୟଟ ଅନନ୍ତ ସମାନ ।
 ଜ୍ଞାନର ଉଦୟେ ସୁମତ୍ତ, ଲଭନ୍ତ କୌବଳ୍ୟ ମୁକ୍ତି ।
 ସାଙ୍ଗ୍ୟଯୋଗ ଯେ ସାର ଧର୍ମ, କେବଳ ପଦ୍ମ ଅଟେ କର୍ମ
 ନିଷ୍ପଳ କର୍ମ ସାଙ୍ଗ୍ୟଯୋଗ, କେବଳ ଜାଣ କର୍ମଶ୍ରେଣୀ ।
 ଭକ୍ତି ଭବରେ ମହାରଥା, ବୁଝିବ ଏହି ସାର କଥା ।
 ଇତି ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ।

— — —

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ

ଏଥେନ୍ତ ଅଞ୍ଜନାନନ୍ଦନ, ପୁନଶ୍ଚ କଲେକ ପ୍ରଶନ ।
 ବୋଲିବା ହେଉ ରଘୁନାଥ, ମୁକ୍ତି ଅଟଇ କି ପଦାର୍ଥ ।
 କି ଅବା ସେଥିରେ ଲକ୍ଷଣ ? ସେଥିକ କିବା ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନ ।
 କି ଅବା ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ? ବୋଲିବା ହେଉ ଭଗବାନ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁଁ ଅଟେ କର୍ତ୍ତା ମୁହିଁ ସୁଖୀ; ମୁଁ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠା, ମୁହିଁ ଦୁଃଖୀ ।
 ଦାରୁ ନନ୍ଦନ ଧନ ଷେଷ, ମୁଁ ଅଟେ ସ୍ବାମୀ ଯେ ସଦସ୍ତ ।
 ଏ ମହା ଭ୍ରମ ଅଟେ କ୍ଲେଶ, ଏଥିରେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ଲେଶ ।
 ଘୁଞ୍ଚିଲେ ଏହି ମହା ଭ୍ରମ, ଜାବ ଲଭଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ।
 ସେକାଳେ ଜାବ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମପ୍ରତ୍ତେ ହୃଦ ସୁକ୍ତ ।
 ଶ୍ରୀଲାଭ ସିଦେହ ବିନାଶେ, କର୍ମ ଯେ କ୍ଷୟ ଅନାୟାସେ ।
 ଯେ କାଳେ ହୃଦ କର୍ମ କ୍ଷୟ, ଲଭ ହୃଦୟ ନିତ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ବିଦେହ ମୁକ୍ତ ହୃଦ ଜାଣ, ବେଦାନ୍ତ ଏଥର ପ୍ରମାଣ ।
 କର୍ମ କ୍ଷୟରେ ଦୁଃଖ ନାଶ, ତା ମଧ୍ୟ ଦେହାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଆନନ୍ଦ ହେବା ଉତ୍ତପନ, ଜାବର ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତାଜନ ।
 ପୁଜିଲେ ହନ୍ତ ପୁନବାର, ବୋଲନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ସାର ।
 ସିଦ୍ଧିଧ କର୍ମ ଏ ଦେହରେ, ବାସ କି କରେ ନିରନ୍ତରେ ?

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏ ଦେହ କର୍ମର ସହିତ, ସୁମରେ ରହିଛି ଗ୍ରହତ ।
 ହେ ହନ୍ତ ଜାଣ ସବ କର୍ମ, ଦେହର ସ୍ଵାଭାବିକ ଧର୍ମ ।

ହନ୍ତ —

କାହିଁରେ ହୃଦ କର୍ମ ନାଶ ? ଏକଥା କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବାସନା କର୍ମର ନିଳକ୍ଷ୍ୟ, ବାସନା କ୍ଷେତ୍ର କର୍ମ କ୍ଷୟ ।

ହନ୍ତ —

ବାସନା ଅଟେ କାହା ନାମ ? କିବା ତାହାର ପରିଣାମ ?
 କରୁପେ ତାହା ହୃଦ ନାଶ ? ଏକଥା କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଶ୍ରୀ ଉଗବାନୁବାଚ

ନ ବୁଝି କଥା ପୂଣ୍ଡାପର, ଏକାନ୍ତ ମନେ ନିରନ୍ତର ।
 ନିମର୍ଗ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାରେ, ନ ବୁଝି ପରିଣାମ ବାରେ ।
 ଅଳୀକ ସୁଖରେ ଆକାଶ୍ରା, ବାସନାଅଟେ ତାହା ଆଖ୍ୟା ।
 ବିଷୟେ ଲିପ୍ତ ଥାଏ ମନ, ଏହାହିଁ ବାସନା ଲକ୍ଷଣ ।
 ଯତ୍ତରେ କଲେକ ପ୍ରପୂର୍ବ, ସେହି ବାସନା ଯାଏ ନାଶ ।
 ସେ ଯତ୍ତ ଯେ ପୁରୁଷକାର, ତା ପୁଣି ଅଟେ ଦିପ୍ରକାର ।
 ସଂପତ୍ତ ପୁଣି ଉତ୍ସୁଳଳ, ପୁରୁଷକାରର ସମ୍ବଳ ।
 ଉତ୍ସୁଳଳ ଯେ ଯେଉଁ ଯତ୍ତ, ବିନାଶ କରେ ଜ୍ଞାନରହ ।
 କଲେକ ବାସନାର ଭାବ, ଜୀବ ଯେ କରେ ମୁକ୍ତି ଲଭ ।
 ହେ ବାର ବାସନା ଆକାର, ଶୁଭ ଅଶୁଭ ଦିପ୍ରକାର ।
 ଶୁଭକୁ କରିବ ପାଳନ, ଅଶୁଭ କରିବ ବର୍ଜନ ।
 ଅଶୁଭ ହେଲେକ ପ୍ରବଳ, ଦମନ କରିବ କେବଳ ।
 ଯତ୍ତରେ ଅଶୁଭ ବାସନା, ବିନୟୁ ହୁଏ ଅଛି ଜଣା ।
 ପୌରୁଷବଳେ ଜୀବ ଶେଷ, ଅଶୁଭ ବାସନା ବିନାଶେ ।
 ଶୁଭ ଅଶୁଭ ଦିପ୍ରକାର, ବାସନା ମନୁ ହେଲେ ଦୂର ।
 ସେ କାଳେ ଜୀବ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରଂପ୍ରହୃଦୟ ହୁଏ ପୁକ୍ତ ।
 ବିଶେଷ କରିବ ଯତନ, ବାସନା ବିଜ୍ଞାନ ଯେ ମନ ।
 ଏ ତିନି କଲେକ ଆୟୁତ, ସହଜେ ହେବ ବିମୁକତ ।
 କଲେହେଁ ବହୁତ ଆୟୁଷ, ବାସନା ନ ହେଲେ ବିନାଶ;
 ଜୀବର ନାହିଁ କେବେ ମୁକ୍ତ, ହେ ବାର ଜାଣ ସାର ଯୁକ୍ତ
 ବାସନା ମନ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ, ଏ ତିନି ଜୀବ ଗ୍ରହୀ ଜାଣ ।
 ଜୀବର ଏହି ପରିପାତୀ, ହୁନ୍ତ କରିବ ଏହି ଗ୍ରହୀ ।
 ଏ ତିନି ହେଲେକ ବିନୟୁ, ଜୀବର ଥାଏ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
 ଅଳୀକ ସଂପାର ବାସନା, ସତ୍ୟରେ କରିଛ ଧାରଣା ।
 ଏପରି ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ, ନିମର୍ଗ ରହିଛ ମୋହରେ ।
 ସୁଦୃଢ଼ ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟଙ୍ଗତ, ବାସନା ନ ହେବ ଅଶ୍ଵାତ ।
 ଅଭ୍ୟାସ କଲେକ ସନ୍ତୁତ, ହୃଦରେ ପ୍ରକାଶିବ ସତ୍ୟ ।
 ଏଥକୁ ହେ ବାୟୁତନ୍ତର୍ମୁଖ, କରିବ ବିବେକ ଆଶ୍ୟ ।
 ଦ୍ରୋଗ ବାସନା ଆମ୍ବ ମନେ, ଆଶ୍ୟ ନ ଦେବ ଯତନେ ।
 ଶଣ୍ଠିଲେ ବାସନା ଦୁର୍ଯ୍ୟାଗ, କରିବ ମୋଷପଦ ଦ୍ରୋଗ ।

ବିଷୟ ବାସନା ଜାଲରେ, ଜୀବ ଯେ ବନ୍ଦ ନିରନ୍ତରେ ।
 ବାସନା କଲେକ ବର୍ଜନ, ଲଭିବ ପଦ ସନାତନ ।

ହରୁ—

କାହିଁରେହେବସିରକାର୍ଯ୍ୟ? ବୋଲିବାହେଉ ମୋତେ ଆର୍ଯ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ଉଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣିବା ହେଉ ମହାଭାଗ, ସେଥିର ଏକମାତ୍ର ମାର୍ଗ ।
 ବୟସ ସ୍ଵରୂପ ଚିନ୍ତନ; କରୁଣ ଥୁବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ଲାଲସା ପାଥିବ ବୟସରେ, ଜନ୍ମିବ ଯେ କାଳେ ପ୍ରତୁରେ ।
 ସେ କାଳେ ତୁମେ ବାରମ୍ବାର, ମନରେ କରିବ ବିରୁର
 ଯେ ବସି ଲଭ ପାଇଁ ଚିତ୍ତ, ନିପୁଣ ହେଉଛି ଧାରିତ ।
 ଭାବ ଦେଖିବ ପୁଣ ପୁଣ, କି ଅବା ଅଟେ ବୟସଗୁଣ ।
 କାହିଁରେ ଏ ବୟସ ଗଠିତ, ଜୀବର ହିତ କି ଅହିତ ।
 ଏହା କି ଅଟେ ଚିରପ୍ଲାପୀ, ଅଥବା ଷଣକାଳପାଇଁ,
 କିବା ଏହାର ପରିଣାମ, ଏହା କି ଅଟେ ସୁଖଧାମ ।
 ଏ ଭାବ କରି ବିଶେଷଣ, ଭାବି ପ୍ରିଯ କରି ମନ ।
 ପଦାର୍ଥ, ଶକ୍ତି, ରୂପ, ଭାବ; ଏ ସବ୍ବ କଲେ ଅନୁଭବ ।
 ବାସନା ବେଗ ଦିମଶରେ, ଦ୍ରୁତ ହେବଟି ସହଜରେ ।
 ସେ କାଳେ ଜାଣ ଆହେ ବୀର, ଗଞ୍ଜଳ ମନ ହେବ ଛାଇ ।
 ନ ହେଲେ ଉଦେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ବୃଥା ସେ କାର୍ଯ୍ୟଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ସମାଧ ଭଜନ ସାଧନ, ସମସ୍ତ ଜାଣ ଅକାରଣ ।
 ପରମବ୍ରହ୍ମ ଯେବା ଭଜେ, ସୁଜ୍ଞନ ଲଭଇ ସହଜେ ।
 ଜନ୍ମିଲେ ଚିତ୍ତର ସମାଧ, ନ ଥାଏ ଜୀବର ଉପାଧ ।
 ସକାମ ଅଥବା ନିଷ୍ଠାମ, ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଣାମ ।
 ଏକବା ପାଏଟି ବିନାଶ, ଏକଥା କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ।

ହରୁ—

କିରୁପେ ସ୍ଵରୂପର ଚିନ୍ତା, ହୁଏଟି ବୋଲ ଜଗନ୍ତିତା ।

ଶ୍ରୀ ଉଗବାନୁବାଚ

ହେ ବାର ସକଳ ରହୁପୁ, କଲେକ ମୌନକୁ ଆଶ୍ୟ ।
 ପଦାର୍ଥ ସ୍ଵରୂପର ତତ୍ତ୍ଵ, ହେବ ସେ କାଳେ ଅବଗତ ।
 ରହୁପୁ ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ, ଭ୍ରମଣ କରେ ନିରନ୍ତରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରୟ ବାସନା ଆଦେଶ, ପାଳନ କରେ ଅହନିଶ ।
 ଅଟେ ଯା ପ୍ରାଣର ପ୍ରଦାନ, ତା ଅଟେ ବାସନା କାରଣ ।
 କଲେକ ପ୍ରଦାନ ନିରୋଧ, ଉଦୟ ହୁଏ ଆସୁବୋଧ ।
 ବାସନା ଇନ୍ଦ୍ରୟ କିଙ୍କର, ବାସନା ବାସ ଇନ୍ଦ୍ରୟର ।
 ବୃକ୍ଷରୁ ଜାଗ ହୁଏ ଜାତ, ବୀଜରୁ ପୁଣି ବୃକ୍ଷଜାତ ।
 ଏପରି ଉଭ ପରମର, ଅଟକ୍ତ ଉତ୍ତପ୍ତି ଆକର ।
 ବାସନାଇନ୍ଦ୍ରୟ ସେପରି, ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ହେତୁ ଧର ।
 ପଦ୍ମପତରେ ଯଥା ଜଳ, ନିରତେ ଥାଏ ଯେ ଚଞ୍ଚଳ ।
 ତେସନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟ, ନ କରେ ନିତାନ୍ତ ଆଶ୍ରୟ ।
 ଅଭ୍ୟାସ କରଣ ଆଶ୍ରୟ, ଜୀବ ବରନ କର କ୍ଷୟ ।
 ହେ ବୀର ଶୂନ୍ୟ ଭକ୍ତିଭରେ, ମୁକ୍ତି ଲଭିଥାନ୍ତ ନରେ ।
 ସଂସାର ବୃକ୍ଷ ମୂଳ ମନ, ସଙ୍କଳ୍ପ ସେଥିର ବନ୍ଧନ ।
 ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେକ ଛେଦନ, ବନ୍ଧନ ହୁଏ ବିମୋଚନ ।
 ମୂଳ ଛେଦନେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି, ଲଭିବ ଏଥୁ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ।
 ଅଙ୍ଗର ଶୃଙ୍ଖଳ ଯେସନ, ଯା ଅଟେ ଭବର ବନ୍ଧନ ।
 ମନ ବନ୍ଧନ ହେଲେ କ୍ଷୟ, ସହଜେଲୁବ ହୁଏ ଜୟ ।
 ସେ ମନ ନ ହେଲେ ଆୟୁତ, ଚିନ୍ତା କରିବ ସାର ତଡ଼ି
 ଏଥକୁ ଚିତ୍ତ ଅହକାର, କରଣ ପାରିବ ସଂହାର ।
 ମତହୃତୀକୁ ଯେ ପ୍ରକାର, ଅଙ୍କୁଶ କରଇ ପ୍ରହାର ।
 ତେସନେ ଅନାୟୁତ ମନେ, ସାଖୁକ ବେଦାନ୍ତ ବଚନେ ।
 ସାଧୁ ସଙ୍ଗମେ କରି ବାସ, କରିବ କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ନାଶ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରୟନିଗ୍ରହ, ବେଦାଙ୍ଗ; ବାସନାତ୍ୟାଗ, ସାଧୁସଙ୍ଗ ।
 ଏ ରୂପ ଉପାୟରେ ଜାଣ, ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତ ପରିଷାଣ ।
 ଏ ମନ ନ ହେଲେ ଆୟୁତ, ଚିନ୍ତା କରିବ ସାରତତ୍ତ୍ଵ ।
 ମୃଣାଳସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଯେସନ, ନ ହୁଏ ମାତଙ୍ଗ ବନ୍ଧନ ।
 ତେସନେ ସାଧନା ହମଶତ, ବିନାରେ ମନ କୁତ୍ତ ବଶ ।
 ହେଲେକ ଉପାୟବିହୀନ, ହୁଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପଦେ ଲାନ ।
 ଉତ୍ତର୍ବ ବା ଅଧ ମଧ୍ୟାନେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲୁ ଉଗବାନେ ।
 ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ବ୍ରହ୍ମମୟ, ଏ କଥା ନାଶିବ ନଶ୍ୟ ।
 ସମାଧ ହେଲେ ପରିଣତ, ଲଭ ହୁଅନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି ।

ହରୁ—

ଶାସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଅବଧ, ହୁହେ କି ଏ ସବ ବିଶେଷି ?

ଶ୍ରୀ ଉଗବାନୁବାଚ

ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର, ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ସେଥି ସାର ।
 ବେଦାନ୍ତ କଲେ ଅଧ୍ୟନ, ଅନ୍ୟରେ ନାହିଁ ପ୍ରେସ୍‌ରୁଜନ ।
 ନାନା ବ୍ୟକ୍ତିନ କର ପାନ, ତା ରସ ନ ଜାଣେ ପାରକ ।
 ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ସେ ପ୍ରକାର, ପଢ଼ିବ ପଛେ ବାରମାର ।
 ନ ଲଭ ଯେବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞନ, ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ ବୁଥା ଜାଣ ।
 ଜୀବ ଆବଶ୍ଯକ ବାସନାରେ, ତା ନାଶେ ମୁକ୍ତି ଲଭ ପାରେ ।
 ଯଦ୍ୟପି ମୁକ୍ତି ଅଭିଲାଷ, କରିବ ବାସନା ବିନାଶ ।
 ଇଚ୍ଛା ଯେ ବହୁ ପଞ୍ଚବିତ, ସବାତେ କରିବ ବଜ୍ଜିତ ।
 ଏପରି ତେଜିଣ ବାସନା, ମୁକ୍ତି କରିବ କାମନା ।
 ବାସନା ହୃଦୟେ ବିକାଶେ, ଜଳଦ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶେ ।
 ନିର୍ମଳ ଆକାଶେ ଯେମନ୍ତ, ଦିଶେ ଚନ୍ଦ୍ମା ପ୍ରଭାବନ୍ତ ।
 ବାସନାଶ୍ୟ ହୃଦୟରେ, ତତ୍ତ୍ଵ ଉଦୟ ସେରୁପରେ ।
 ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ତ୍ୟାଗ ଘୋର, ଯେତେକ ହୃଦୟ ଦୁଯୋଗ
 ହୃଦୟ କଲେ ଜ୍ଞାନସମ, ହୁଏଟି ନିର୍ମଳ ନିର୍ମମ ।
 ହେ ବାର ଚିନ୍ତା କେବଳ, କରିବ ଜୀବନ ସମ୍ବଳ ।
 ବାସନା ହେଲେ ତିରେହତ, ହେବ ଯେ ବ୍ରହ୍ମରେ ମିଳିତ
 ଜୀବ ବିହୀନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୁନ, ରୂପ ରସ ଯେ ଗନ୍ଧମୁନ ।
 ଅରୂପ ଗୋବ ଯେ ଅନାମ, କୁଟୀଷ୍ଠ ପ୍ରାଚୀନ ଅଧାମ ।
 ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଅତିନ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଯେ ଅଶ୍ଵତ୍ର ।
 ସତକ ବ୍ୟକ୍ତ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ, ସକଳ ସହ ସବଗତ ।
 ଯେ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମ ଏ ପ୍ରକାର, ସେ ପାଏ ମୁକ୍ତି ଅଧିକାର ।
 ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଯେ ଇତତ୍ତ୍ଵତ୍, ଅମୁର୍ତ୍ତି ମୁର୍ତ୍ତି ସେ ଅନ୍ତର ।
 ଏପରି କଲେକ ବିଶ୍ୱାସ, କରିବ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବାସ ।
 ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ହେ ହରାଶ, ଅନନ୍ତ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଶ ।
 ତଦ୍ବିଷ୍ଟୋ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣେ, ସଦା ପଶ୍ୟନ୍ତ ସୁଧୀଗଣେ ।
 ବିନଷ୍ଟେ କରେ ବାରମାର, ରଷମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
 ଇତି ମୁକ୍ତିକୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଶ ଶାନ୍ତିଶ ଶାନ୍ତିଶ ହରିଃ ଓଁ

— — —

ସାମବେଦୀଯା ତଲବକାରୋପନିଷତ୍
ବା
କେନୋପନିଷତ୍

କେବଣ ପୁରୁଷ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ମନ,
ଆପଣା ବିଷୟ ପ୍ରତି କରଇ ଗମନ ?
ଶଶର ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଧାନ,
କାହା ଆଜ୍ଞାବହୁ ହୋଇଥାନ୍ତି ସେହି ପ୍ରାଣ ?
କାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଜଗତର ଲୋକଗଣ
କରିଣ ଥାଆନ୍ତି ନିଜ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ?
କେବଣ ଦେବତା ବୋଲି ଏହି ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣେ,
ନିୟମକୁ କରିଣାନ୍ତି ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ?
ଯେ ଦେବ କର୍ଣ୍ଣର କର୍ଣ୍ଣ; ମନର ଯେ ମନ,
ବାକ୍ୟର ଯେ ବାକ୍ୟ ସର୍ବ ଶକ୍ତିର କାରଣ ।
ଅଟନ୍ତି ସେ ଦେବ ମନ ଆଦି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ,
ପ୍ରାଣର ସେ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ନେତ୍ରର ଅନ୍ତେକ ।
ମୁହିଁ କର୍ତ୍ତା, ଏହି ଜ୍ଞାନ ତେଜି ଜ୍ଞାନ ନର,
ଇତ୍ତନେକ ତ୍ୟାଗ କର ହୃଅନ୍ତି ଅମର ।
ନେତ୍ରର ନୃତ୍ୟ ଗମ୍ୟ ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ,
ବାକ୍ୟ ପୁଣି ମନର ଯେ ଅଟନ୍ତି ଅଗମ୍ୟ ।
ଆମ୍ବମାନେ ତାଙ୍କ କଥା ନ ଜାଣୁ ବିଶେଷ,
କିନ୍ତୁ ବା ସେ ବିଷୟେ ଦେବୁଁ ଉପଦେଶ ।
ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ ଅଛି ଜ୍ଞାତ ବା ଅଜ୍ଞାତ,
ସମସ୍ତକଠାରୁ ସେହି ବିଭିନ୍ନ ନିତାନ୍ତ ।
ଶୁଣିଅଛୁଁ ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ଆଗ୍ରହ୍ୟ ସମସ୍ତ,
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି ଏହିପରି ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ।
ନ ହୃଅନ୍ତି ବାକ୍ୟଦାରୀ ଯେବା ପ୍ରକାଶିତ,
ଯାହାକ ଆଜ୍ଞାରେ ହୃଏ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରିତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ତୁମ୍ଭେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ; କିନ୍ତୁ
ଜାଣିବ ନୃତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସିତ ବୟସ ।
ମନ କରି ନ ପାରଇ ଯାହାଙ୍କୁ ମନନ,
ପୁଣି ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛି ମନ ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦେ ବୋଲିଛନ୍ତି ସେହି ବ୍ରହ୍ମ କିନ୍ତୁ,
ନୃତ୍ୟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ଉପାସିତ ବୟସ ।
ଆଜ୍ଞାନାମ ଜଡ଼ବୟସ କରିଣ କଲ୍ପନା,
କରିଥାନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମରୁପେ ଉପାସନା ।
ମାତ୍ରକ ନୃତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ଜଡ଼ବୟସ ଜାଣ,
ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଜାନକୁ ଯେ ଦେଇଛନ୍ତି ଜାନ ।
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବୟସ ଦେଖଇ ନୟନ,
ନୟନ ନ କରିପାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କର ହୃଦଙ୍ଗମ,
ଉପାସିତ ବୟସ କେବେ ନୃତ୍ୟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ।
ଯାହାଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ଶୁଣି ନ ପାରଇ କର୍ଣ୍ଣ,
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ କର୍ଣ୍ଣ କରଇ ଶ୍ରବଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ତୁମ୍ଭେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କିନ୍ତୁ
ନୃତ୍ୟ ସେ ପରମିତ ଉପାସିତ ବୟସ ।
ନାସିକା ଯାହାଙ୍କୁ କର ନ ପାରଇ ପ୍ରାଣ,
ନାସା ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପାଏ ଜାଣ ।
ଆହେ ବିଜ୍ଞ ! ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣ,
ନୃତ୍ୟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସିତ ବୟସମାନ ।
ଏ ପ୍ରକାର ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ମନରେ ବିରୂର,
ଆମ୍ବରେ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ କର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆକାର ।
ତେବେ ତ ତୁମ୍ଭର ହୋଇଅଛି ଜ୍ଞାନୋଦୟ,
ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ଵରୂପ ଅଳ୍ପ ଜାଣିଛ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ।
ଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ,
ଏଥକୁ ତୁମ୍ଭର ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟ ବିରୂପ୍ୟ ।
ଶିଷ୍ୟ ଆସି ବୋଇଲେ ଯେ ଗୁରୁ ସମୀପକୁ,
ମୁହିଁ କିଛି ଜାଣିଅଛି ବ୍ରହ୍ମ ସରୂପକୁ ।
ମାତ୍ରକ ମୋହର ନାହିଁ ଏରୁପ ବିଶ୍ଵାସ,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଵରୂପକୁ ଜାଣିଛି ବିଶେଷ,
ଏ କଥା ନ ବୋଲିପାରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣେ,
କିପରି ବୋଲିବ ତାଙ୍କୁ ବୁଝି ନାହିଁ ଜ୍ଞାନେ ?
ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଏହା ବୋଲିବ କିପରି ?
ନ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଅଛି ଆମୁଜ୍ଜାନେ ଧରି ।

ବିଶେଷ ଏ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥ ଯେଉଁ ଲୋକ ଜାଣେ,
ସେହି ଲୋକ ବୁଝିଅଛି ପରଂବୃତ୍ତେ ଜାନେ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ବୋଲେ ମୁହଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ବୃତ୍ତ,
ସେହି ଲୋକ କରିଅଛି କିଛି ହୃଦଙ୍ଗମ ।
ଯେ ଲୋକ ବୋଲଇ ମୁହଁ ପରଂବୃତ୍ତେ ଜାଣେ,
ନିଶ୍ଚେ ସେହି ବୁଝି ନାହିଁ ପରଂବୃତ୍ତେ ଜାନେ ।
ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନୀଏ ବୋଲିଥାଆନ୍ତି ଏରୂପ,
ଆମେମାନେ ଜାଣୁନାହିଁ ବୃତ୍ତଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ।
ମାତ୍ରକ ଏପରି ବୋଲି ଥାଆନ୍ତି ଅଧିମେ ?
ଆମେମାନେ ବିଶେଷରେ ଜାଣୁ ପରଂବୃତ୍ତେ ।
ବୃତ୍ତୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ସବ୍ବାନେ,
ଏ ପ୍ରତ୍ୟେ ଯାର ସେହି ପରଂବୃତ୍ତେ ଜାଣେ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ବୁଝିଅଛି ହୃଦେ ଏହି ତଡ଼ି,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଲୋଭ କରିପାରେ ଅମୃତର ।
ଆମୁସରୂପର ଜାନେ ଲୋଭ ହୁଏ ଶାନ୍ତି,
ଆମୁବିଷ୍ପାକ ଜାନେ ଅମରତ୍ର ଗତି ।
ପରଂବୃତ୍ତେ ଜାଣିଛନ୍ତି ଯେ ଲୋକ ସକଳ,
ସେମାନଙ୍କ ହୋଇଅଛି ଜନମ ସଫଳ,
ପରଂବୃତ୍ତେ ନାହିଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ,
ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ସେହି ଲୋକ ମହାନ ବିନାଶ ।
ଜନ୍ମ, ଜର୍ବ, ବ୍ୟାଧ, ମୃଷ୍ଟ ପୁନଃ ପୁନଃ ଦ୍ଵେଶ,
ଲଭିବେ ସେ ଅଜ୍ଞଲୋକେ ମହାନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ।
ଅତିବ୍ୟବ ଜ୍ଞାନଗଣ ସବ୍ବ ପଦାର୍ଥରେ,
ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି ବୃତ୍ତ ନିରନ୍ତରେ ।
ରହିଲୋକେ ଏ ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ଅବଗତ,
କରନ୍ତି ଯେ ଦେହ ତେଜ ଲୋଭ ଅମୃତର ।
ବୃତ୍ତୁ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇଣ ସଦୟ,
ଦାନବଗଣଙ୍କ ରଣେ କଲେ ପରାଜୟ ।
ମାତ୍ରକ ଦେବତାଗଣେ କଲେକ ବିଶୁର,
ଆମେମାନେ ଦାନବଙ୍କ କରିଛୁ ସହାର ।
ପରଂବୃତ୍ତ ବିଜୟ ଦେବତା ସକଳେ ,
ମହିମା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।

ଦେବତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହୋଇଣ ବିଦିତ,
ପରଂବୃତ୍ତ ଆନ୍ତରିକଥା କଲେ ପ୍ରକାଶିତ ।
ଏପରି ସେ ଦେବଗଣେ ଅଟନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନୀ,
ପରଂବୃତ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ କିଛି ନ ପାରିଲେ ଜାଣି ।
କେଉଁ ଲୋକ ପୂଜ୍ୟତମ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ,
ନ ଜାଣିଲେ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ ଦେବତା ସକଳେ ।
ଦେବଗଣେ ପୁଜ୍ଞା କଲେ ଯାଇଁ ଅଗ୍ନି ପାଶେ,
କେ ଅଟନ୍ତି ପୂଜ୍ୟ ଜାଣିବା ସକାଶେ ।
ଆହେ ଜାତବେଦ ! ତୁମେ ଅଟ ଯେ ସବ୍ବଜ୍ଞ,
ତୁମେ ଯାଇଁ ଜାତ ହୃଦ କେବା ପରଂବୃତ୍ତ ।
ବୋଲନ୍ତେ ଅନଳେ ଏତେ କଥା ଦେବଗଣ,
ଅନଳ ବୃତ୍ତଙ୍କ ପାଶେ କଲେକ ଗମନ ।
ପୁଜ୍ଞା କଲେ ପରଂବୃତ୍ତ, କେ ତୁମେ ହେ ଜ୍ଞାନ ?
ବୋଇଲେ ଅନଳ ଆମ୍ବେ ଜାତବେଦ ଅଗ୍ନି ।
ଏହା ଶୁଣି ପରଂବୃତ୍ତ ପୁଜ୍ଞା କଲେ ପୁଣି ,
ବୋଲେ ଆହେ ଅଗ୍ନି ! ଅଛି ଭୁମରକ ଗୁଣ ?
ବୋଇଲେ ଅନଳ ଶୁଣି ହୋଇ ସାବଧାନ,
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଯେ ପଦାର୍ଥମାନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରା ମାତ୍ର ତାହା ସବୁ ଦେବୁଁ ଦଗ୍ଧ କର,
ଆହେ ଦେବ ! ଆମ୍ବେ ଅଛୁ ଏହି ଶୁଣ ଧର ।
ବୋଇଲେ ଏତେକ ଶୁଣି ପରଂବୃତ୍ତ ପୁଣି,
ଅନଳ ହସ୍ତରେ ଦେଇ କେବାଏକ ତୃଣ ।
ଆହେ ଅଗ୍ନି ! ଏ ତୃଣକୁ ତୁମେ ଦଗ୍ଧ କର,
ବଳ ପ୍ରକାଶିଲେ ଏହା ଶୁଣି ବୈଶ୍ଵାନର ।
ଯେତେବୁପ ଯହି ସେହି କଲେ ପୁଣି ପୁଣି,
ଦଗ୍ଧ କର ନ ପାରିଲେ ସେହି ଗୁଚ୍ଛ ତୃଣ ।
ସେ କାଳରେ ଉଦ୍‌ଦେ ହେଲ ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞନ,
ନ ଜାଣେ ମୁଁ କାହା ବଳେ ଅଟେ ବଳୀପୂନ ।
ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ଏକସଙ୍ଗେ ଦେବଗଣେ,
ବୋଇଲେ ବିନିଯୁ କର ଯାଇଣ ପବନେ ।
ଆହେ ବାପ୍ଦୋ ! ତୁମେ ଯାଇ ଜାଣି ଆସ ଥରେ,
କେ ଅଟନ୍ତି ପୂଜ୍ୟ ଜ୍ଞାନୀ ବୃତ୍ତାଣ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ।

ହେବ ବୋଲି ଅଜୀକାର କରଣ ପବନ,
ପରମବ୍ରଦ୍ଧକ ପାଶେ କଲେକ ଗମନ ।
ପୁଞ୍ଚା କଲେ ବୃଦ୍ଧ, ତୁମେ କେ ଅଜଳ ଆଉ ?
ବୋଇଲେ ପବନ, ଆମ୍ବ ନାମ ଅଟେ ବାୟୁ ।
ଆହେ ଦେବ ! ଆମ୍ବ ନାମ ଅଟେ ମାତରିଣ,
ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ତେଜୁ ନିଶ୍ଚାସ ପ୍ରକାଶ ।
ବାୟୁକୁ ପୁଞ୍ଚିଲେ ବୃଦ୍ଧ, ଆହେ ମହାମତି !
ବୋଲନ୍ତୁ ଆମଙ୍କୁ ଅଛି ତୁମର କି ଶକ୍ତି ?
ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ବୋଇଲେ ପବନ,
ଜଗତ ସମସ୍ତ ଦ୍ଵାବ୍ୟ କରୁଁ ଯେ ଗ୍ରହଣ ।
ପବନକୁ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ବୋଇଲେ ଯେ ଶୁଣ,
ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଇ ଏକ ଶୁଷ୍କ ତୃଣ ।
ହେ ପବନ ! ଏହି ତୃଣ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ,
ଏହା ଶୁଣି ତୃଣ ପାରଣ ଯାଇଣ ପବନ ।
ବହୁତ ପ୍ରକାର ଯେହି କଲେହେଁ ଯତନ,
ମାସ କରି ନ ପାରିଲେ ତୃଣକୁ ଗ୍ରହଣ ।
ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଏ ଏହି ତୃଣ ଦେଲା ଆଣି,
ଅଟନ୍ତି କେ ପୁଜନୀୟ ନ ପାରିଲି ଜାଣି ।
ଏଥୁଅନ୍ତରେ ଏକଟିତ ହୋଇ ଦେବଗଣ,
ବୋଇଲେ ଉନ୍ନତି ଯାଇ, ଆହେ ମସବାନ ।
କେ ଅଟନ୍ତି ପୁଜନୀୟ ମେ ମହାୟ ରୂପ,
ତୁମେ ଯାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ତର୍ହୁ ଜାଣି ଆସ ।
ସନମତ ହୋଇ ଉନ୍ନତ ଗଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ,
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ତର୍ହୁ ଜାଣିବା ସକାଶେ ।
କଲେହେଁ ବାସବ ବହୁ ଯହୁ ଯଥେତି;
ମାସ ବୃଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ପାଶୁଁ ଦେଲେ ଡିରେହିତ ।
ଆକାଶେ ଦେଖିଲେ ଉନ୍ନତ ନାଶ ସୁରୁତିଣୀ,
ହେମବଣ୍ଣ ଉମାଦେବୀ ଘୋର୍ଯ୍ୟଶାଳିମା ।
ଉନ୍ନତ ଯାଇ ପୁଞ୍ଚା କଲେ ହେମବଣ୍ଣ ପାଶେ,
ପୁଜନୀୟ ବୃଦ୍ଧତର୍ହୁ ଜାଣିବା ସକାଶେ ।

ବୋଇଲେ ଉନ୍ନତ ମୁଖ ରୂପୀ ହେମବଣ୍ଣ,
ଏହି ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ସେ ବୃଦ୍ଧପ୍ରଦତ୍ତ ଜିଜୟରେ ଦେବଗଣେ—
ମହିମାଭୂଷିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସିଭୁବନେ ।
ଉମାଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ଉନ୍ନତ, ଜାଣିଲେ ବୃଦ୍ଧକ,
ବିଶ୍ଵ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରର ବଜ ସେ ବୃଦ୍ଧପଦାର୍ଥ ।
ପୁରାକାଳେ ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଉନ୍ନତ ତିନିଜଣ,
କିଞ୍ଚିତରେ ଜାଣିଥିଲେ ବୃଦ୍ଧ ବିବରଣ;
ଏମାନଙ୍କ ଥିବା ଯୋଗୁ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ,
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାଠାରୁ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଧାନ ।
ସେହି ବୃଦ୍ଧ ଏହିରୂପେ ହୃଥନ୍ତ ପ୍ରକାଶ,
ତାହାଙ୍କ ଆଙ୍ଗରେ ହୃଦ ବିଦ୍ୟୁତ ବିକାଶ ।
ନୟନ ନିମିଷପରି ଦେବତାଙ୍କଠାରେ
ବିକ୍ଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧ ବାରେ ବାରେ ।
ଏହା ଅଟେ ଆୟୁରିଷ୍ଟ୍ୟକ ଉପଦେଶ,
ମନ ଯେହେତେ ତାଙ୍କ କଥା ଜାଣିବ ବିଶେଷ ।
ଲଭିବାକୁ ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ଅଧିକ ବା ଅଲ୍ପ,
ନିରାଳ୍ପର କରୁଥିବ ସାଧକ ସଙ୍କଳ୍ପ ।
ସମ୍ବରେ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ କରିବ କରୁନା,
ସମ୍ବରେ କରିବ ଯେ ତାଙ୍କ ଉପାସନା ।
ପରଂବ୍ରଦ୍ଧେ ଏହିରୂପେ ଜାଣଇ ଯେ ଜ୍ଞାନ,
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତୁ ପୂଜା ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।
ବୋଇଲେ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ ତର୍ହୁ ଶିଷ୍ୟମୁଖ ରୂପୀ,
ଲେଡ଼ିଥିଲ ବୃଦ୍ଧତର୍ହୁ ଜ୍ଞାନଲୋଭ ପାଇଁ ।
ଏ ଉପନିଷଦ ଅଟେ ବୃଦ୍ଧବିଷୟିଣୀ,
ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର କେବଳଦ୍ୟାମୀ ।
ତପସ୍ୟା ତିରିର ଶୈର୍ଯ୍ୟ କର୍ମ ବା ବେଦାଙ୍ଗ,
ଉପନିଷଦ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବୃଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଅଙ୍ଗ ।
ସତ୍ୟ ଅଟେ ଏହି ଉପନିଷଦ ଆଶ୍ରୟ,
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବା ବୃଦ୍ଧପାଦ ଲୁଭର ଉପାୟ ।

ଏହି ବ୍ରହ୍ମକିଦ୍ୟା ଯେବା ହୁଏ ଅବଗତ,
ନିଶ୍ଚିର ସେ ସବ୍ ପାପୁଁ ହୁଏ ବିମୁକତ ।
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ହୋଇ ସେ ଲୋକ ପୂଜିତ,
ସବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁର୍ଗଳକେ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଇତି କେନୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

୪୦ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହରିଃ ୪୦ ।

କୃଷ୍ଣ ଯଜୁବେଦୟା

ତେତିରୀଯୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମାବଳୀ

ମିଥ—ପ୍ରାଣବୃତ୍ତି ବିଦ୍ୟାଅଭିମାନୀ ଦେବ !
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ପାଣିକାଶ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
ବରୁଣ—ଅପାନବୃତ୍ତି ରୁଷ୍ମିଅଭିମାନୀ—
ଦେବତା ! କଲ୍ପାଣିକାଶୀ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
ନେଷ ବା ଆଦିତ୍ୟ ଅଭିମାନୀ ଯେ ଦେବତା,
ହେ ଅର୍ଯ୍ୟମା - ଆମ୍ବପ୍ରତି କରନ୍ତୁ କଲ୍ପାଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ବଳ ଅଭିମାନୀ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ପାଣିକାଶ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
ଦେବ ବୃଦ୍ଧିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଅଭିମାନୀ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ପାଣିକାଶ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
ବିଷ୍ଣୁ ଦେବ—ସୁବିଷ୍ଟୀର୍ଣ୍ଣ ପାଦଷେପକାଶ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ପାଣିକାଶ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ।
ହେ ବାଯୋ ! ତୁମର ପଦେ କରୁଁ ନମସ୍କାର ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଦେବେ—ଆମ୍ବ କରୁଁ ନମସ୍କାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରୁପୁରୋତ୍ତର ବ୍ରହ୍ମ ତୁମେ ହୁଁ ପବନ ।
ବାପୁବ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁରୁତ କରିବ ଦୋଷରୀ ।
କରିବ ଯୋତଣ ସତ୍ୟ ଜଗତ ମଣ୍ଡଳେ ।
ହେ ବ୍ରହ୍ମ କରୁଣା କରି ରଷାକର ମୋତେ ।

କରନ୍ତୁ ଆର୍ଦ୍ଦେଖ୍ୟ ରଷା ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ବକ୍ତାକୁ ଆମ୍ବକୁ ରଷା କର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଆଧ୍ୟ ମୁକ—ଆତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟ,
ଆଧ୍ୟରୌତିକ ଯେ—ଭୁତ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବିପତ୍ତି ।
ଆଧ୍ୟଦେବିକ ଯେ—ଦେବକୃତ ବିଦ୍ୟମାନ,
ତିନିରୂପ ବିଦ୍ୟ ଶାନ୍ତ ସକାଶେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ବୋଲୁଅଛୁଁ ତିନି ଥର ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

୪୦ ଶିଷା ବର୍ଣ୍ଣାଦି ବିଧ୍ୟ ଉଚାରଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା
କରିବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତେ ! କରନ୍ତୁ କରୁଣା ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ— ଅକାଶଦ ସମସ୍ତ ଅଷର,
ଉଦାତ ପ୍ରତ୍ୱତ କଣ୍ଠଧୂନ ନାମ ସ୍ଵର ।
ହୁସ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧ, ପୂର୍ବ, ଏହି ତିନିନାମ ମାତ୍ର ।
ଶବ୍ଦ ରଚନାର ଯହୁ ତାହା ନାମ ବଳ ।
ମଧ୍ୟମବୃତ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣ, ଉଚାରଣ ସାମ ।
ସନ୍ତାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣର ସମୋଗ ।
ଶିଷା ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ଦେର୍ଦ୍ଦନକାର ଯେ ଛନ୍ଦ,
ତାହାର ଯେ ଅନୁରୋଧ ଶିଷାଧ୍ୟ ଇତି ।

ଇତି ବିଷ୍ଣୁ ବେଦାଂଶ ।

ଶିଷ୍ୟ, ଆର୍ଦ୍ଦେଖ୍ୟକ ଶେ ପ୍ରକାଶୁ ଜଗନ୍ତେ,
ଉତ୍ତପୁଙ୍କ ଦେହେ ଜାତ ମେଉ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ସହିତାର ମଯୋଗର ଜ୍ଞାନ,
କରିବ ମୁଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଞ୍ଚବିଷୟବିଦ୍ୟିତ ।
ଲୋକଶା ଅଭିମାନୀ ଦେବତା ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ଜ୍ଞାନିଷ୍ଠମନ୍ତ୍ରକୀ ଦେବନାନଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
ସମସ୍ତ ଦେବତା ଧ୍ୟାନ କରିବୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ପ୍ରଥମରେ ଜାଣ ବିଦ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁ ଦର୍ଶନ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟର ସଙ୍ଗେ ଆର୍ଦ୍ଦେଖ୍ୟକ ଧନ ।
ସନ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅଟେ ଦିନ୍ଦୟ ଦର୍ଶନ ।

ସନ୍ତାନ କରିବେ ପିତୃପୁରୁଷେଙ୍କୁ ଧାନ ।
 ଦେହ ସମ୍ମଳୀୟ ଅଟେ ବୃଦ୍ଧିଯୁ ଦର୍ଶନ ।
 ଦେହପ୍ରଧାନେହୁୟ ଜନ୍ମାଦିର ଧାନ,
 ବୋଲନ୍ତ ଜ୍ଞାନେ ମହା ସଂହତା ନାମରେ ।
 ଶୁଣିବା ହେଉନ୍ତି ଲୋକ ସମ୍ମଳୀ ଦର୍ଶନ,
 ପୃଥିବୀର ପୂର୍ବରୂପ କରିବି ଦର୍ଶନ,
 ଆକାଶ ଅଟଇ ଜାଣ ସଂଯୋଗର ହ୍ଵାନ,
 ତହିଁରେ ସଂଯୋଗ କର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ପବେ,
 ହେ ସୁଧୀର ! ଏହା ଲୋକ ସମ୍ମଳୀୟ ଧାନ ।
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀ ଧାନ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ,
 ଅଗ୍ନିଦେବ ପୂର୍ବରୂପ ଆଦିତ୍ୟ ଉତ୍ତର;
 ବିଦ୍ୟୁତ ସଂଯୋଗ କର୍ତ୍ତା, ଜଳ ଯୋଗଣାନ,
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମ ସମ୍ମଳୀ ଧାନ ବେଦରେ ବନ୍ଧୀତ ।
 ବିଦ୍ୟା ସମ୍ମଳୀୟ ଧାନ ଶୁଣ ବୋଲୁଁ ଏବେ—
 ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଯେ ପୂର୍ବରୂପ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ଉତ୍ତର,
 ବିଦ୍ୟା ଜାଣ ତହିଁ ଅଟେ ସଂଯୋଗର ହ୍ଵାନ ।
 ସଂଯୋଗ କାରଣ ଅଟେ ବେଦ ଅଧ୍ୟନ ।
 ସନ୍ତାନସମ୍ମଳୀ ଧାନ—ମାତା ପୂର୍ବରୂପ,
 ଜନକ ଉତ୍ତରଣାନ, ସନ୍ତାନ ସଂଯୋଗ ।
 ସନ୍ତାନ କରିବି ଜାତ, ସଂଯୋଗର ହ୍ଵାନ;
 ସନ୍ତାନ ସମ୍ମଳୀ ଧାନ, ହେଲକ କଥୁତ ।
 ଦେହ ସମ୍ମଳୀୟ ଧାନ—ଶୁଣ ବୋଲୁ ଏବେ,
 ନିମ୍ନ ହରୁ ପୂର୍ବରୂପେ, ଉପର ଉତ୍ତର,
 ବାକ୍ୟ ସଂଯୋଗର ହ୍ଵାନ, ଜିନ୍ମା ଯେ କାରଣ,
 ଦେହସମ୍ମଳୀୟ ଧାନ ହେଲକ କଥୁତ ।
 ବିଖ୍ୟାତ ଏ ବିଦ୍ୟା ମହାସଂହତା ନାମରେ ।
 ଏ ମହାସଂହତା କଥା, ଉକ୍ତିରେ ଯେ ଲୋକ,
 ଅବଗତ ହୋଇ କରେ ନିରନ୍ତରେ ଧାନ,
 ବହୁତ ସନ୍ତାନ, ପଶୁ, ବୃଦ୍ଧ ଚେଜୋ ଆଦି ।
 ପୁଣି ସୁର୍ଗଲୋକେ ଯାଇ ହୁଏ ସେ ସମ୍ପଦ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ବିଶ୍ଵରୂପୀ ବେଦ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଧାନା ଓଁକାର,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟାସ ରଗର,
 ଅମୃତର ହେଉ ଦୂର, ବେଦରୁ ଉପନି,
 କରନ୍ତି ହୃଦୟମନ, ଅହେ ସୁଧୀଜନ,
 ହେ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ରତ୍ନ ! ହୋଇ କୃପାବାନ,
 ପ୍ରଜ୍ଞରୂପେ ଦେବ ମୋତେ କର ବଳ ଦାନ;
 ଆହେ ଦେବ, ଏ କରୁଣା କର ମୋର ପ୍ରତି,
 ଅମୃତର ହେଉଦୂର ଜନ୍ମ ବୃଦ୍ଧିଜାନ;
 ହେଉ ମୋ ଶଶର ଦେବ, ଯୋଗ୍ୟ ସବ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ;
 ହେବ ଯେହେ ଜିନ୍ମା ମୋର ମଧୁରଭବିଷ୍ୟ ।
 ବୃଦ୍ଧକୋଷ, ଯାହା ଅଟେ ବୃଦ୍ଧର ଉତ୍ତିମା,
 ନୁହନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାଶିତ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞରେ,
 ସବ ସୁଖପ୍ରଦାୟିମା ଶାଦେଶ ସେ ପ୍ରଜ୍ଞ;
 ରଣା କର ମୋର ଯେଉଁ ଉପାର୍ଜିତ ଜାନ ।
 ମୋର ସବ ଅନ୍ତ ବସ୍ତ କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ ।
 ଅନ୍ତବସ୍ତପ୍ରଦା ଦେଶ, କର ଦୟା—ସ୍ଵାହା ।
 ବୃଦ୍ଧର୍ଯ୍ୟକ୍ରତିଧାରୀ, ବୃଦ୍ଧବାପାଗଣ,
 ଆସନ୍ତ ମୋ ପାଶେ ଦେବ, କର ଦୟା—ସ୍ଵାହା ।
 ଆସନ୍ତ ମୋ ପାଶେ ଶୀଘ୍ର ବୃଦ୍ଧରୂପାଗଣ,
 କର ଦେବ, ମୋହପ୍ରତି କୃପା ଏତେ— ସ୍ଵାହା ।
 ସକଳ ଦିଗରୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧରୂପାଗଣ,
 ଆସନ୍ତ ମୋ ପାଶେ ଦେବ, କୃପାକର—ସ୍ଵାହା ।
 କରନ୍ତି ସେ ବୃଦ୍ଧ ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରପୂନିତହ,
 କୃପା କର ମୋହପ୍ରତି ଦେବ ଏତେ— ସ୍ଵାହା ।
 ମନ ମୋର ହେଉ ସ୍ତିର; ହୁଏ ମୁଁ ଯଶ୍ଶୀ,
 ହେଉନ୍ତ ଏରୂପ ସବ ବୃଦ୍ଧରୂପ—ସ୍ଵାହା ।
 ଧନବନ୍ତାରୁ ଯେହେ ହେବ ମୁଁ ଯଶ୍ଶୀ,
 ହେ ବୃଦ୍ଧ କରନ୍ତି ମୋହପ୍ରତି କୃପା—ସ୍ଵାହା ।
 ବୃଦ୍ଧକୋଷ ମଧେ ମୁହଁ କରିବି ପ୍ରବେଶ,
 ହେ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କୃପା କର ଆସ ପାଶେ—ସ୍ଵାହା ।
 ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସହସ୍ର—ସହା ତହିଁରେ ପବିତ,
 ହେବ ମୁଁ ସବଦା ଦେବ, କୃପାକର—ସ୍ଵାହା ।

ଜଳ ନିମ୍ନ ପ୍ଲାନେ ଯାଏ, ମାସ ସମ୍ବଦସରେ,
ଆସନ୍ତ ସକଳ ବୃଦ୍ଧଗୁଣ ମୋହ ପାଶେ
ହେ ଦେବ କରିବା ହେଉ ମୋତେ ଅଧିକାରୀ,
ତୁମେ ମୋ ଆଶ୍ରୟ—କର ମୋତେ ଆଲୋକିତ ।

ସ୍ଵାହା ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ଓଁ, ଭୁଃ, ଭୁବଃ, ସୁବଃ, ତନି, ଯେ ସଂଶିଖ ମନ,
ମହାଚମସ୍ୟଙ୍କ ପୁଷ ବୋଲିଛନ୍ତି ମହଃ ।
ଅଟନ୍ତି ଏ ମହଃ ମନ୍ତ୍ର, ବୃଦ୍ଧ ଅବା ଆତ୍ମ;
ଅପର ସକଳ ଦେବ ତାହାକର ଅଙ୍ଗ ।
ଭୁଃ ମହାର୍ଥ ଇହଲୋକ ଭୁବଃ ଅନୁଶାସ ।
ସୁବଃ ଯେ ଦୁଃଖଲୋକ ମହଃ ଅଟନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟ;
କରନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟ ଦେବ ଲୋକଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
ଭୁବଃ—ଅର୍ଥବାୟୁ, ସୁବଃ—ଆଦିତ୍ୟ, ଭୁଃ—ଅଗ୍ନି,
ମହଃ ଯେ ତନ୍ମା (ପ୍ରଭୁ ଜ୍ୟୋତିଷମଣ୍ଡଳୀ) ।
ଭୁଃ—ରକ୍ତମନ୍ତ୍ର, ଭୁବଃ—ସାମ, ସୁବଃ—ସଜ୍ଜ,
ମହଃ—ବୃଦ୍ଧ (ସଙ୍କ ଦେବ ଯହିଁରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ)
ସୁବଃ—ବ୍ୟାନ, ପୁଣି ଭୁବଃ ଅପାନ, ଭୁଃ ପ୍ରାଣ;
ମହଃ ଅନ୍ତି (ଯହିଁ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଅନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ) ।
ଏହି ରୂପ ରୂପ ମନ୍ତ୍ର ହେଲା ଯେ କଥିତ ।
ଏହାକୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ଜାଣେ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ।
ଦୁଅନ୍ତ ସକଳ ଦେବେ ତାକୁ ଉପହାର ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ଦୁଦୟୁଷ ଆକାଶରେ ଛନ୍ତି ଯେ ପୁରୁଷ,
ଅଟନ୍ତି ଅମୃତ ମନୋମୟ, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ତାକୁଦୟ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରନ ତୁଳ୍ୟ ଲମ୍ବନାନ,

ଆହେ ସୁଧୀବର ! ତାହା ଅଟି ତନ୍ଦ୍ରଯୋନି ।
ଯେ ପ୍ଲାନେ କେଶନ୍ତ ଭଗହୋଇଛି ଶତ୍ରୁତ,
ମନୋମୟ, ଆମୃତଶୀ, ବିଦ୍ଵାନ ପୁରୁଷ,
ସେ ପ୍ଲାନ ବିଶ୍ଵେ କର ଦୁଅନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣତ,
କରନ୍ତି ସେ ଭୁଃ ସ୍ଵରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ,
ଭୁବଃ ରୂପ ପବନରେ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
ମହଃ ରୂପ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
ଏହିରୂପେ ସେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଭୂତ,
ଲଭନ୍ତ ସେ ଆଧ୍ୟପତ୍ୟ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ ।
ମନର ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପୁଣି କରନ୍ତି ସେ ଲଭ,
ଦୁଅନ୍ତ ବାକ୍ପତ ନେତ୍ରପତ ଶ୍ରୋତପତ,
ତହିଁରୁ ଅଧିକତର ଦୁଅନ୍ତ ସେ ପୁଣି;
ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଧର ସେହି ଆକାଶ ଶଶର ।
ପ୍ରାଣୀୟାମ ପରବ୍ରଦ୍ଧ ଦୁଅନ୍ତ ଯେ ପ୍ରାୟ,
ହେ ପ୍ରାଚୀନ ତୁଳ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ! ଏହି ଉତ୍ସମରେ
ସତ୍ୟ ରୂପ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ କର ଉପାସନା ।

ଇତି ଷଷ୍ଠ ବେଦାଂଶ ।

ପୃଥବ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚ ରୂପବ୍ରଦ୍ଧ ଉପାସନା,
ବିଷୟ ବୋଲିବୁ—ସୁଧୀ ! ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ଅନୁଶାସ, ସ୍ଵରଗଲୋକ, ପୃଥବୀ, ଦିନ ସଙ୍କ,
ଅବାନ୍ତରଦିଗ, ଏହି ପଞ୍ଚଲୋକ ଜାଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ, ତନ୍ମା, ଅଗ୍ନି, ବାତ୍ମା, ନଷ୍ଟପାଳ,
ଏ ପଞ୍ଚ ଦେବତା ପୂଜ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣମଣ୍ଡଳେ ।
ଆକାଶ, ଓଷଧ, ଆମ୍ବା, ଜଳ, ବନସ୍ପତ,
ଏହି ପଞ୍ଚଭୂତ ଜାଣ ଆହେ ସୁଧୀବର ।
ଭୂତସମନ୍ତ୍ରୀୟ କଥା ବୋଇଲୁ ବିପ୍ରାରି,
ଆମ୍ବାସମନ୍ତ୍ରୀୟ କଥା ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାନ, ଉଦାନ, ସମାନ ।
ଆନନ୍ଦ ସୁଧୀବର ଏହି ପଞ୍ଚ ବାତ୍ମା ଜାଣ ।

ବାକ୍, ଛକ୍, ଶୋଷ, ତନସ, ମନ ଏ ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ।
ମେଂ, ମାସ, ସ୍ଥାବୁ, ଅଣ୍ଣି; ମଜ୍ଜା, ପଞ୍ଚଧାରୁ ।
ବୋଲିଛନ୍ତି କେହି କେହି ଦୁଇଶ ମହିଷୀ ।
ଉପାସକେ ଏ ସମସ୍ତ ଜାତିରେ ଧ୍ୟାନରେ ।
ଇତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଦାଂଶ ।

ସବ୍ ଉପାସନା ଅଙ୍ଗଭୂତ ଯେ ଓଁକାର ।
ହେ ବୁଝୁ ଶୁଣନ୍ତି ବୋଲୁଁ ସେଥିର ବିଧାନ ।
ଓଁକାର ପରମବ୍ରହ୍ମ, ଓଁକାର ସକଳ ।
ଓଁକାର ଆଦେଶ, ପୁଣି ଓଁକାର ଯେ ବଳ ।
ଓଁକାର ଉକାରି ବେଦବିଦ ବିପ୍ରଗଣ,
କରିଥାନ୍ତି ଉକ୍ତିପୂର୍ବ ସାମବେଦ ଗାନ ।
ଓଁ, ଶ୍ରୋଂ ପଦ ଉକାରଣ କର ବିପ୍ରଗଣେ
ଗୀତଶୂନ୍ୟ ରକମନ୍ତ ପଡ଼ନ୍ତି ସବଦା ।
ଓଁକାର ଉକ୍ତିର ପଡ଼ି ଉତ୍ସକ ସକଳେ ।
କରିଥାନ୍ତି ଯଜ୍ଞପୁରେ ଅନୁଜୀ ପ୍ରଦାନ ।
ଯଜମାନ ପ୍ରଥମରେ ଓଁକାର ଉକାର,
ଅଣ୍ଣିହୋଷ ସମାଦନେ କରନ୍ତି ଆଦେଶ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସକଳେ ବେଦପାଠ ପ୍ରଥମରେ,
ବୋଲନ୍ତି ଓଁକାର ଶର କର ଉକାରଣ,
ଆମ୍ବେ ଯେହେ ହେବୁଁ ପରବ୍ରହ୍ମ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ।
ଇତି ଅସ୍ମିମ ବେଦାଂଶ ।

ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
ନ୍ୟାୟ ଅନୁଗତ କାର୍ଯ୍ୟ, ମତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ।
ଅଧ୍ୟବ୍ନ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ, କରିବ ଯହରେ ।
ମାନବ ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ଅଟଇ ତପସ୍ୟା ।
ଦମ ଶକ ଅର୍ଥ—ବାହେୟନ୍ତି ଉପମ,
ଅନ୍ତର ଉନ୍ନିୟ ଉପମେ ଅର୍ଥ-ମେ ।
ପଞ୍ଚାଣ୍ଣିରେ କରୁଥିବ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ ।
ପୁରେୟକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆହେ ଧୀର ! ଦେଇ ମନ,

କରୁଥିବ ନିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟବ୍ନ, ଅଧ୍ୟାପନ ।
କରୁଥିବ ଅଣ୍ଣି ହୋଷ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଅବହେଳା ନ କରିବ ଅତିଥ ସେବାର ।
ପାତ୍ରଥିବ ଉତ୍ତନରେ ଲୌକିକ ବେଶରେ ।
ବିଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ପୁଷ୍ଟ ଉପାଦନ ।
ଭାର୍ଯ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମିଳନ ମାବନ୍ଦୁଷ୍ଟର ।
ପୁଷ୍ଟେ ନିଯୋଜିବ ପୁଣି ଗୋଷ ଉପାଦନେ ।
କରିବ ସବଦା ଅଧ୍ୟବ୍ନ ଅଧ୍ୟାପନ ।
ବିନା ଅଧ୍ୟବ୍ନେ ଦୃସ ନାହିଁ ଅର୍ଥଜ୍ଞାନ ।
ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅଧ୍ୟବ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୋଜନ,
ବୋଲିଛନ୍ତି ସତ୍ୟବାଦୀ ରାଶିତର ରଷ୍ଟ,
କେବଳ କରିବ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ମହାରଷି ପୌରୁଷୀଷ୍ଟି କରନ୍ତି ବିଧାନ,
କେବଳ ତପସ୍ୟା ଅଟେ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ମହିଷି ମୌଦ୍ରଗଳ ବିଧ ଦିଅନ୍ତ ଏପରି—
ଅଧ୍ୟବ୍ନ ଅଧ୍ୟାପନ ନିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ।
ଅଧ୍ୟବ୍ନ ଅଧ୍ୟାପନ କେବଳ ତପସ୍ୟା ।
ଇତି ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ବୃଦ୍ଧୁ, ଆୟ୍ଵା ଏ ଉତ୍ସବୁ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଏକ,
ବିଶେଷ ଜାଣନ୍ତି ଏହା ସିଶଙ୍କୁ ମହିଷି ।
ବୃଦ୍ଧୁଯୋଗ ଯୋଗେ ଆୟ୍ଵ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ
ସକାଶେ, ଏସନ କରୁଥିଲେ ଉକାରଣ ।
ସପାର ସ୍ଵରୂପ ବୃକ୍ଷ ଆୟ୍ଵେ ପ୍ରେରଯୁତା;
ଗିରିଶଙ୍କ ସମ ଆୟ୍ଵ କାଣ୍ଟି ଉତ୍ତରମ,
ଉନ୍ନତ ପବିତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଜ୍ୟୋତିତ୍ୟକୁ ଆୟ୍ଵେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ମାନ ପୁଣି ଅମୃତ ସମାନ,
ଆୟ୍ଵେ ପାପ୍ରିମନ୍ତ, ଧନ, ଶୋଭନ, ମେଧାଶ,
ଅମୃତ, ଅବ୍ୟୟ, ଆୟ୍ଵେ ଜଗତ ଶୋଭନ;
ସିଶଙ୍କ ମହିଷିଙ୍କର ବେଦାନ୍ତ କଥନ ।

ଇତି ଦଶମ ବେଦାଂଶ ।

ବେଦ ଅଧ୍ୟନ ଯେବେ ହେଲ ସମାପତ,
ଆଗ୍ରହୀ ଶିଷ୍ୟକୁ ଦେଲେ ଏହ ଉଚ୍ଚଦେଶ—
ଆହେ ଶିଷ୍ୟ ହେବ ତୁମେ ଦଶା ସତ୍ୟଶାଶ୍ଵି,
ସବଦା କରିବ ଘୋମ୍ୟ, ଧର୍ମ ଆଚରଣ;
ଅବଦେଳା ନ କରିବ ବେଦ ଅଧ୍ୟନେ ।
ଆଗ୍ରହୀୟଙ୍କୁ କରିବ ଯେ ଦଶିଶା ପ୍ରଦାନ ।
ଶୃହଷ୍ଟାଶ୍ରମରେ ଯେବେ କରିବ ପ୍ରବେଶ
ସନ୍ତ୍ଵାନ ଜାତରେ ତୁମେ କରିବ ଯତନ ।
କେତେବେଳେ ହେବ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ବିଜଳିତ ।
ଉଦାସୀନ ହେବ ନାହିଁ ମହାତ୍ମ ଲଭତେ ।
ବେଦ ଅଧ୍ୟନ କିମ୍ବା ଅଧ୍ୟାପନା କାର୍ଯ୍ୟ,
ଉଦାସୀ ହେବାର ଜାଣ ଅଧର୍ମ ବିଷୟ ।
ଉଦାସୀ ନ ହେବ ଦେବ ଅବା ପିତୃ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମାତାଙ୍କୁ କରିବ ପୂଜା ଦେବତା ସମାନ ।
ପିତାଙ୍କୁ କରିବ ସେବା ଦେବତା ରୂପରେ ।
ପୂଜିବ ଦେବତା ତୁମ୍ଭ ଆଗ୍ରହୀୟ ଦେବଙ୍କୁ ।
ଅତିଥିକୁ ଦେବ ତୁମ୍ଭ କରିବ ଅର୍ଜନା ।
ନିନ୍ଦମାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କେତେ ଦେବ ନାହିଁ ମନ ।
କେବଳ ସଜ୍ଜାର୍ଥୀମାନ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁମ୍ଭତାରୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ରୂପେ ଶଶ୍ୟ,
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମେ ଆସନ ପ୍ରଦାନ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ଦାନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଅଶ୍ରୁକା ସହିତ ଦାନ ଅଟେ ନିନ୍ଦମାୟ ।
ସୁବୁଦ୍ଧ ସହିତ ଦାନ କରିବେ ଶୃହଷ୍ଟ ।
ଲଜ୍ଜା ବା ବିନୟେ ଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।
ମିଷତା ସହିତ ଦାନ ପ୍ରଶଂସା ବିଷୟ ।
ଧର୍ମ ଉପ୍ରସାଦ ସହିତରେ କରିବ ଯେ ଦାନ ।
ସଂଶୟ ହେଲେକ ଜାତ କର୍ମ ବା ଆଗ୍ରହେ—
କରିବ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଲୋକ ତୁମ୍ଭ ଆଚରଣ ।
ଜ୍ଞାନିଏ କରନ୍ତି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ପ୍ରକାର,
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ ଯତନେ ।
ଏହାହିଁ ଆଦେଶ ଜାଣ ଏହା ଉପଦେଶ ।

ବେଦର ରହସ୍ୟ ଏହା ଦେବିବ ମନରେ ।
ଏହାହିଁ ଅଟଇ ଅନୁଶାସନ ହେ ଘୋମ୍ୟ ।
ଏହିପରି ଆଚରଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ପାଳନ କରିବ ଏହି ଆଦେଶ ସକଳ ।
ଇତି ଏକାଦଶ ବେଦାଂଶ ।

ହେ ମିତ ! ବରୁଣ ଦେବ ! ଇନ୍ଦ୍ର ! ବୃଦ୍ଧପତି !
ହେତନ୍ତ କଲ୍ପନାକାଶ ଆୟମାନଙ୍କର !
ଆମେମାନେ ବୃଦ୍ଧ ଦେବେ କରୁଁ ନମସ୍କାର
ତୁମେହିଁ ପ୍ରକଳ୍ପ ଦେବ ହେ ବାପ୍ରେ ଦେବତା !
ତୁମଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବ ବୋଲୁଁ ଆମେମାନେ !
ରୁତ, ସତ୍ୟ ଆମେମାନେ କରିଛୁଁ ଘୋଷଣା ।

ବୃଦ୍ଧାନନ୍ଦ କଲ୍ପୀ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟାବଳୀ

ଆଗ୍ରହୀୟ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ରଷା କର ପରଂବୃଦ୍ଧ !
ଆୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେବ କରନ୍ତ ସମେଗ ।
କରିବୁଁ ସାର୍ଥ୍ୟ ଲଭ ଯେମନ୍ତ ଉଭୟେ ।
ଆୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
କଳହ କରିବୁଁ ନାହିଁ ଯେମନ୍ତ ଉଭୟେ ।
ହେ ବୃଦ୍ଧ ! କରନ୍ତ କୃପା, ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ କରନ୍ତ ଲଭ ବୃଦ୍ଧବିଦଗଣେ ।
ଏ ରକ କଥା ହୁଏ ସେଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ।
ସତ୍ୟରୂପ, ଜ୍ଞାନରୂପ, ଅନନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ,
ହୃଦୟ ଆକାଶ, ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଵରୂପ ଗୁହାରେ ।
ବିରକ୍ତି ଛନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣନ୍ତ ପୁଜ୍ଞନା ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ସେ କାମ୍ୟବୟୁ ବୃଦ୍ଧ ସହିତରେ,
ଆୟା ରୁ ହୋଇଛି ଜାଣ ଆକାଶ ସମ୍ବୂତ;
ଆକାଶରୁ ବାୟୁ, ପୁଣି ବାୟୁରୁ ଅନଳ,
ଅଗ୍ନିରୁ ଜନ୍ମିତି ଜଳ, ଜଳରୁ ମୃଥିକା;

ପୃଥିବୀରୁ ଜନ୍ମିଅଛି ସକଳ ଆଶ୍ରୟ ।
 ଉତ୍ତରଧରୁ ଅନ୍ତର ଜାତ, ଅନ୍ତରୁ ଯେ ରେତ,
 ସେ ରେତରୁ ଜାତ ହେଲେ ମାନବ ସକଳ,
 ମାନବେ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ତ ରସର ବିକାର,
 ଏ ବିକାର ଅଟଇ ଯେ ତାହାର ମସକ,
 ଅଟଇ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ, ପୁଣି ବାମ ବାହୁ,
 ନାଉ, ଅଧ୍ୟୁତ ଅଙ୍ଗ, ଦେହ ମଧ୍ୟ ଭାଗ,
 ପ୍ରକାଶିତ ପୁଣି ପୁଛ—ପଣ୍ଡାତର୍ଗରେ ।
 ଏହାହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ଲଟ ହେତୁ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏହି ଶ୍ଲୋକ ଉଚ୍ଚ ହେଲୁ ଏଥୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 ଏହି ସୌମ୍ୟ ଜାଣିବ ଏହା ବିଶେଷଭବରେ ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

— — —

ସକଳ ପ୍ରଶ୍ନୀର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅନ୍ତ,
 ସେ ଅନ୍ତରୁ ହୋଇଛନ୍ତି ସବପ୍ରାଣୀ ଜାତ,
 ସକଳେ ହୃଅନ୍ତ ପୁଣି ଅନ୍ତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ,
 ଅନ୍ତକୁ ଘେଜନ କରିଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣିରଣ,
 ସେ ଅନ୍ତ କରନ୍ତି ପୁଣି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଭରଣ,
 ଏଥୁ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅଟଇ ଯେ ଅନ୍ତ,
 ଏ ଅନ୍ତ କୋଷରୁ ଭିନ୍ନ ଅଛି କୋଷାନ୍ତର,
 ପ୍ରାଣମୟ କୋଷ ନାମେ ହୃଏଷି କଥୁତ ।
 ପ୍ରାଣମୟ କୋଷ—ଅନ୍ତମୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ପ୍ରାଣହିଁ ଅଟଇ ଏହି କୋଷର ମସକ,
 ବ୍ୟାନ ଯେ ଦକ୍ଷିଣବାହୁ—ଅପାନ ଯେ ବାମ,
 ଏହା ମଧ୍ୟଭାଗ ଅଟେ ଆକାଶ ବା ଆମ୍ବା,
 ପୃଥିବୀ ଅଟଇ ଏହା ପୁଛ ବା ପ୍ରତିପ୍ତା,
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଲୋକ ହେଲକ କଥୁତ ।

ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

— — —

ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ସହାୟରେ ଦେବତା ସକଳେ
 କରନ୍ତି ପ୍ରାଣନ କର୍ମ—କଥୁତ ବେଦରେ ।

ମାନବ, ପଶୁଏ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିରେ
 କରନ୍ତି ପ୍ରାଣନ କାର୍ଯ୍ୟ—ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚଯ ।
 ପ୍ରାଣହିଁ ଅଟଇ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଆୟୁ ।
 ଏଥକୁ ପ୍ରାଣକୁ ଆୟୁ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
 ଯେମାନେ ପ୍ରାଣକୁ ବୁଝୁ ବୋଲି ଉତ୍ତାସନା
 କରନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟୁ ।
 ଅନ୍ତମୟ, ପ୍ରାଣମୟ, ଏ ଯେ ବେନି କୋଷ,
 ଆମ୍ବାରୁପେ ଶଶରରେ ଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ପ୍ରାଣମୟ ଆମ୍ବା ଭିନ୍ନ ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଏକ,
 ମନୋମୟ କୋଷ ନାମେ ହୃଅନ୍ତ କଥୁତ ।
 ମନୋମୟ କୋଷେ, ପ୍ରାଣମୟ କୋଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ମନୋମୟ କୋଷ ମଧ୍ୟ, ମାନବ ଆକାର;
 ମସକ ଏହାର ଯଜ୍ଞ, ରକ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ବ'ହୁ,
 ସାମ—ବାମ ବାହୁ ପୁଣି, ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟଭାଗ ।
 ଅର୍ଥଦାତିରସ ଅଟେ ଏହା ପୃଷ୍ଠ ଦେଶ ।
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଲୋକ ହେଲକ କଥୁତ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ମନର ସହିତ ବାକ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ନ ପାଇ,
 ବାହୁଡ଼ି—ସେ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମେ ଯେବା ଜାଣେ
 କାହାଠାରୁ ସେହି ଲେକ ପାଏ ନାହିଁ ଭୟ ।
 ଶଶରପୁ ଆତ୍ମା ଜାଣ ମନ ପ୍ରାଣମୟ,
 ମନୋମୟ, ପ୍ରାଣମୟ, ବେନି କୋଷ ବିନା
 ଅଛନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନମୟ ନାମେ ଏକ କୋଷ ।
 ଏ ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋମୟ ।
 ଏ ବିଜ୍ଞାନ କୋଷ ମଧ୍ୟ, ମାନବ ଆକାର ।
 ଶ୍ରୀହିଁ ଅଟଇ ଏହି କୋଷର ମସକ ।
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ, ସତ୍ୟ ବାମ ବାହୁ,
 ଯୋଗ ଯେ ଅଟଇ ଆମ୍ବା, ମହୀ, ପୁଛଦେଶ ।
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଲୋକ ହେଲକ କଥୁତ ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ବିଜ୍ଞାନ କରଇ ଯଜ୍ଞ—କର୍ମ ମଧ୍ୟ କରେ,
ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ପୃତ୍ତିଥାନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନେ—ଦେବତା,
ଯେବେ କେହି ବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣେ,
ସେ ବିଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମ—ଯେବେ ନ ହୁଏ ବିଚୁତ
ସମୁଦ୍ରାୟ କାମ୍ୟବୟୁ ହୁଏ ସେହି ପ୍ରାପ୍ତ ।
ଶରୀରଗୁଡ଼ ଆତ୍ମା ଅଟେ ମନୋମୟ କୋଷ,
ଅଟନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମା ।
ଏ ବିଜ୍ଞାନ, ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଏକ—
ଅଟଇ ତାହାର ନାମ ଯେ ଆନନ୍ଦମୟ,
ଏ ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷ ମାନବ ଆକାର—
ପ୍ରୀତି, ଦୁଃ୍ଖ ଅଟେ ଏହି କୋଷର ମସ୍ତକ ।
ସୁଖ ଯେ ଦଶିଣ କାହା, ପ୍ରମୋଦ ଯେ ବାମ,
ଆନନ୍ଦ ଏହାର ଆତ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମ ପୁଙ୍କ ଦେଶ,
ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏହି ଶ୍ରୋକ ହେଲକ କଥତ ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଯେବେ କେହି ମଣଇ ଅସତ;
ସେ ଲୋକ ଅସତ ଜାଣ ହେବଟି ନିଶ୍ଚଯ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମ ଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ,
ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ସେହି ସତ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ବିଜ୍ଞାନ, ଆନନ୍ଦମୟ ଯେଉଁ ବେନି କୋଷ
ଶରୀରଗୁଡ଼ ଆତ୍ମା ତଥି ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ପୁଙ୍କା କଲେ ଶିଷ୍ୟ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟିକ ପାଶେ—
ଅଜ୍ଞାନ କି ଦେହ ତେଜି ପାଏ ସତ୍ୟଲୋକ ?
ଜ୍ଞାନ କି ଲଭନ୍ତି ସତ ଲୋକ ବେଦାନ୍ତରେ ?
ଶିଷ୍ୟ ବାକେୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଉତ୍ତର;
ସେହି ପରମାତ୍ମା ପୂର୍ବେ କଲେ ଅଭିଳାଷ,
କରିବୁଁ ଯେ ଆମ୍ବେ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜନ,
ଅଥନ୍ତେ କରି ସେହି ମନରେ କଲୁନା
ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଏହି ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସମସ୍ତ

ମୂର୍ଚ୍ଛ ବା ଅମୂର୍ଚ୍ଛ ଯାହା ଚେତନାତେତନ
ସତ୍ୟ ବା ଅସତ୍ୟ ଯାହା ଅଛି ଜଗତରେ;
ସବ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଏଥକୁ ବ୍ରହ୍ମକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
ଇତି ଷୟ ବେଦାଂଶ ।

ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲା ଏହି ଜଗତ ଅସତ;
ସେହି ଅସତରୁ ପୁଣି ଜାତ ହେଲା ସତ ।
ନିଜେ ପରେ ବ୍ରହ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ଆପଣାକୁ,
ସ୍ଵୟମ୍ଭୁ ନାମରେ ତେଣୁ ଖ୍ୟାତ ଜଗତରେ ।
ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ, ରସ ସ୍ଵରୂପ ସ୍ଵକୃତ,
ସେ ରସକୁ ଲାଭ କରି ସୁଖୀ ହୁଏ ଜୀବ;
ନ ଥିଲେ ହୃଦୟପ୍ରାକାଶ ଆନନ୍ଦ ସ୍ଵରୂପେ
କରନ୍ତା ପ୍ରାଣନ କାର୍ଯ୍ୟ କେବା ଜଗତରେ ?
ନିଶ୍ଚାସ ପ୍ରଣାସ ଯୋଗେ ଜୀବନ ଧାରଣ,
କରୁଛନ୍ତି ଜୀବେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ ।
ନିବଶେଷେ ଅନାଧାର ଅଦୃଶ୍ୟ ସେ ବ୍ରହ୍ମେ,
ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ସେହି ଥାଏ ନିର୍ଭୟରେ ।
ସେ ଲୋକର ଭେଦ ବୁଦ୍ଧ ଥାଏ କିଛି ମାତ୍ର,
ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ମନେ ଜାତ ହୁଏ ଭପୁ ।
ବ୍ରହ୍ମ ସହିତରେ ଅଛି ଆତ୍ମାର ଏକତ
ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ ତାକୁ ମଣିବ ବିଦ୍ୟାନ ।

ଇତି ସପ୍ତମ ବେଦାଂଶ ।

ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ବାୟୁ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
ଉଦ୍‌ବତ ହୃଦୟ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ,
ଅଗ୍ନି, ଚନ୍ଦ୍ର, ମୃତ୍ୟୁ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ
କରୁଛନ୍ତି, ସବେ ଜାଣ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦ କଥା କରନ୍ତି ବିରୂର,

ଘରକୁ ମନରେ ଛନ୍ତି ଏପରି ଜନେକ ।
 ଶିପ୍ରକର୍ମା ବେଦବିଦ ବଳସ୍ତ ଯୁବକ
 ତାହାଙ୍କର ଶତ ପୃଷ୍ଠେ ସମସ୍ତ ଘୃଣା,
 କରନ୍ତି ଯୁବକ ପୃଷ୍ଠେ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ମୋଗ,
 ଯୁବକ ଆନନ୍ଦ, ଶତ ଗୁଣ ଅଧିକରେ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଗନ୍ଧବଗଣ କରନ୍ତି ସମ୍ମୋଗ ।
 ମାନବ ବିଶେଷ ଗୁଣ ହେଉ ଗନ୍ଧବର
 ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ବୋଲି ତାକୁ ମାନବ ଗନ୍ଧବ
 କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ବେଦଙ୍କ ପୁରୁଷ
 ଗନ୍ଧ ଅନଳ ଶତ ଗୁଣେ କରେ ଭୋଗ;
 କଥୁତ ସେ ଲୋକ ଦେବ ଗନ୍ଧବ ନାମରେ ।
 ଦେବ ଗନ୍ଧବର ଆନନ୍ଦର ଶତ ଗୁଣେ
 ଚିରଲୋକବାସୀ ପିତୃ କରନ୍ତି ମନୋଗ,
 ସେମାନଙ୍କ ବାସପ୍ଲାନ ଚିକାଳ ପ୍ଲାଯ୍‌ ।
 ଚିରଲୋକବାସୀମାନଙ୍କର ଯେ ଆନନ୍ଦ,
 ତହିଁ ଶତ ଗୁଣେ ଅଜାନନ୍ଦ ଦେବତାୟେ
 ଭୋଗ କରି ଥାନ୍ତି ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚଯ ।
 ଅଜାନନ୍ଦ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରୁ ଶତ ଗୁଣେ,
 ଆନନ୍ଦ କରନ୍ତି ଭୋଗ କର୍ମଦେବତାଏ ।
 କର୍ମଦେବତାଙ୍କ ଆନନ୍ଦରୁ ଶତ ଗୁଣେ,
 କରନ୍ତି ସମ୍ମୋଗ ଦେବତାଏ ସୁରଗ୍ଦୁରେ ।
 ଅଷ୍ଟବୟୁ, ପ୍ରଜାପତି, ରୂପ୍ତ ଏକାଦଶ,
 ତେଷଣ ଦେବତା ପୁଣି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଦିତ୍ୟ ।
 କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଶୋଷିପୁ ପୁରୁଷେ,
 ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି ଭେଦ ସମାନ ଆନନ୍ଦ ।
 ଦେବତାମାନଙ୍କ ଅନନ୍ଦର ଶତ ଗୁଣେ ।
 ଅଧିକରେ ହୃଦ୍ଦିଷ୍ଟାନ୍ତି ଏ ସର ଦେବତା
 ଏଥୁ ଶତ ଗୁଣ ଅଧିକରେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ।
 ଉନ୍ନତ ଭୋଗ କରି ଥାନ୍ତି ଦେବତାମନ୍ତଳେ ।
 ଉନ୍ନତାରୁ ଶତ ଗୁଣ ଦେବ ବୃଦ୍ଧତି,
 ବୃଦ୍ଧତିତାରୁ ଶତ ଗୁଣ ପ୍ରଜାପତି ।
 କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଭୋଗ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚଯ,

କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଇ ଛନ୍ତି ସେ ପୁରୁଷେ ।
 କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଭୋଗ ସବସମାନରେ,
 ଜଗତକୁ ତ୍ୟାଗ କର ସେ ସର ପୁରୁଷେ ।
 ଅନୟମୟ, ପ୍ରାଣୟମୟ, ପୁଣି ମନୋମୟ,
 ଆନନ୍ଦମୟ ଆତ୍ମାକୁ ଲଭନ୍ତି ସହଜେ ।
 ବିଜ୍ଞନମୟ ଆତ୍ମାକୁ ହୃଦୟ ପ୍ରାପତ ।
 ରତ ଅଷ୍ଟମ ବେଦାଂଶ ।

ମନ ସହିତର ବାକ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ନ ପାଇ
 ବାହୁଡ଼ର ସେହି ବ୍ରଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦ ଯେ ଜାଣେ
 କାହାଠାରୁ ହୃଦ ନାହିଁ ସେହି ଭୟ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ପାପ କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ କରିନାହିଁ
 ଏହା ଦେବା ଜାଣେ ସେହି କରେ ମୁକ୍ତ ଲଭ ।
 ରତ ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ଲୁଗୁବଳୀ ନାମ ତୃତୀୟବଳୀ

ବରୁଣ ପୁତ୍ର ଭୁଗୁ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ
 ବୋଇଲେ, ‘ହେ ପିତଃ, ଦିଅ ବ୍ରଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା’;
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତହିଁ; ଶୁଣ ଆରେ ପୁତ୍ର
 ଅନ, ପ୍ରାଣ, ନେତ୍ର, ଶ୍ରୋତ୍ର, ମନ, ବାକ୍ୟ, ଭିକ,
 ଏ ସମସ୍ତ ଅଟେ ବ୍ରଦ୍ଧ ଉପଲବ୍ଧ ଦ୍ୱାର;
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଶୁଣରେ ନନ୍ଦନ,
 ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ସର କିନ୍ତି ଯାହାଠାରୁ,
 କରନ୍ତି ଯାହାଙ୍କ ବଳେ ଜୀବନ ଧାରଣ,
 ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ପୁଣି ସେହି ସର ପ୍ରାଣୀ;
 ପ୍ରବେଶ କରିବେ ଯାର୍ହ, ଯାହାଙ୍କ ପାଶରେ,
 ତାହାଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ କରିବ ଯତନ;
 ଏହା ଶୁଣି ଭୁଗୁ ଯାଇ କଲେକ ତପସ୍ୟା ।
 ରତ ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

ଜାଣିଲେ ସେ ଭାଗୁ ଅନ୍ତିମ ଅଟକ୍ତି ଯେ ବୃଦ୍ଧ,
ଯେଶୁକ ଅନ୍ତରୁ ଜାତ ହେଲେ ସବ୍ ପ୍ରାଣୀ,
ଅନ୍ତରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ
ଶେଷରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଅନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ ।
ଏହା ଜାଣି ଭାଗୁ ପିତା ବରୁଣଙ୍କ ପାଶେ,
ଉନ୍ତିପୂର୍ବ ବିନୟୁରେ କଲେ ନିବେଦନ ।
ହେ ପିତାଙ୍କ ଦେଉନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ।
ବରୁଣ ଏ କଥା ଶୁଣି ବୋଇଲେ ପୁଷ୍ଟି,
କର ଯା ତପସ୍ୟା ପୁଷ୍ଟ ଜାଣିବୁ ବୃଦ୍ଧକୁ ।
କେବଳ ତପସ୍ୟା ବୃଦ୍ଧଜୀବର ସାଧନ
ଏତେ ଶୁଣି କଲେ ଭାଗୁ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ
ତପସ୍ୟା ବଳରେ ତାଙ୍କ ଜନମିଲୁ ଜୀନ ।

ଇତି ବୃଦ୍ଧିଷୟ ବେଦାଂଶ ।

ଜାଣିଲେ ସେ ଭାଗୁ, ପ୍ରାଣ ଅଟକ୍ତି ଯେ ବୃଦ୍ଧ
ଯେଶୁକ ପ୍ରାଣରୁ ହେଲେ ପ୍ରାଣୀ ସବ୍ ଜାତ,
ପ୍ରାଣରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ
ପ୍ରବେଶନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣ ପ୍ରାଣେ ଅବଶେଷେ ।
ଏ ବୃଦ୍ଧନ୍ତି ଶୁଣି ଭାଗୁ ଯାଇ ପୁନବାର
ଜନକ ବରୁଣ ପାଶେ, କଲେ ନିବେଦନ !
ହେ ପିତାଙ୍କ କରୁଣା କରି ଦିଅ ବୃଦ୍ଧଜୀନ ।
ବୋଇଲେ ବରୁଣ ଶୁଣି ରେ ମୋର ନନ୍ଦନ !
ତପସ୍ୟା ବଳରେ କର ବୃଦ୍ଧଜୀନ ଲଭ !
ଯେଶୁକ ତପସ୍ୟା ଅଟେ ବୃଦ୍ଧର ସାଧନ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ଅବଗତ ହେଲେ ଭାଗୁ ତପସ୍ୟା ବଳରେ,
ମନହିଁ ଅଟଇ ପରାବୃଦ୍ଧର ସୁରୂପ,
ଯେଶୁକ ମନରୁ ଜାତ ଏ ପ୍ରାଣିତମୁହଁ ।
ମନରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।

ଅବଶେଷେ କରନ୍ତି ଯେ ମନରେ ପ୍ରବେଶ,
ଏ ବୃଦ୍ଧନ୍ତି ଶୁଣି ଭାଗୁ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ ।
ବୋଇଲେ ହେ ପିତାଙ୍କ ମୋତେ ଦିଅ ବୃଦ୍ଧଜୀନ ।
ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତଢ଼ୁଁ ଶୁଣା ରେ ନନ୍ଦନ ।
ତପସ୍ୟାବଳରେ ଲଭ କର ବୃଦ୍ଧଜୀନ,
ଏହା ଶୁଣି ଭାଗୁ କଲେ ଆରମ୍ଭ ତପସ୍ୟା ।

ଇତି ତ୍ରୈର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ତପସ୍ୟାବଳର ଭାଗୁ ହେଲେ ଅବଗତ—
ବିଜ୍ଞାନ ଅଟକ୍ତି ବୃଦ୍ଧ, ତେଣୁ ବିଜ୍ଞାନରୁ
ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ସବ୍ ହୋଇଛନ୍ତି ଜାତ ।
କରନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
ଅବଶେଷେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଯାଇ ବିଜ୍ଞାନରେ—
ଏତେ କଥା ଜାଣି ଭାଗୁ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ—
ଦେଇଲେ ହେ ପିତାଙ୍କ ଦିଅ ମୋତେ ବୃଦ୍ଧଜୀନ !
ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତଢ଼ୁଁ ଶୁଣା ରେ ନନ୍ଦନ !
କର ଭୁ ତପସ୍ୟା ବୃଦ୍ଧ ହେବୁ ଅବଗତ ।
ତପସ୍ୟା ଅଟଇ ବୃଦ୍ଧଜୀନର ସାଧନ ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶେ ଭାଗୁ ଯାଇ ପୁନବାର
ଜାଣିଲେ ଆନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧ— ତପସ୍ୟା ବଳରେ
ଜନନ୍ତି ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଯେଣୁ ଆନନ୍ଦରେ ।
କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
ଅବଶେଷେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଯାଇ ଆନନ୍ଦରେ;
ବରୁଣଙ୍କ ପୁଷ୍ଟ ଭାଗୁ ତପସ୍ୟାବଳରେ ।
ଏହି ମହା ତତ୍ତ୍ଵ ହୋଇଥାଲେ ଅବଗତ ।
ଏହା ଉଚ୍ଚତମ ବିଦ୍ୟା ଯେଉଁ ଲୋକ ଜାଣେ,
ଅଧିକାର ଜନେ ତାର ବୃଦ୍ଧତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନେ,

ଅନୁଦାନ ଅନୁଭ୍ବକ୍ତା ହୁଏ ସେହି ଲୋକ,
ହୁଏ ସୁଶ୍ରଦ୍ଧାଯା ତାର ଥାଏ ନାହିଁ ଶୋକ ।
ପୃଷ୍ଠାଦି, ସୁଜାତା, ବ୍ରହ୍ମଚେନ, ପଶୁମାନ,
କଗତରେ ଲଭ କରେ ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ଇତି ଷୟ ବେଦାଂଶ ।

ଅନୁକୁ ନ କର ନିଧା ଅନୁ ଅଟେ ବ୍ରତ,
ପ୍ରାଣ ଅନୁ, ଏ ଶଶର ଅଟେ ଅନୁଭ୍ବକ ।
ଏ ଶଶର ରହିଅଛି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛି ଶଶରରେ ।
ଏହି ଅନୁ ରହିଅଛି ଅନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଅନୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନେ, ଏକଥା ଯେ ଜାଣେ ।
ସେହି ଲୋକ ହୋଇ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଅନୁବାନ ଅନୁଭ୍ବକ୍ତା ହୁଏ ସେ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ।
ବ୍ରହ୍ମଚେନ କଞ୍ଚି ପଶୁ ପୁତ୍ର ଲଭ କରେ ।
ସକଳ ବିଷୟେ ସେହି ହୁଏହି ମହାନ ।

ଇତି ସପ୍ତମ ବେଦାଂଶ ।

ଅନୁକୁ ନ କର ତ୍ୟାଗ ଅନୁ ଅଟେ ବ୍ରତ,
ଜଳ ଅନୁ, ଜ୍ୟୋତି ଅନୁ ଭୋକ୍ତା ବୋଲି ଜାଣ;
ହେ ବିକ୍ରି ଜଳରେ ଅଛି ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ସେହିପରି ଜ୍ୟୋତି ମଧ୍ୟ ଜଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଅନୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁ ଅଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜାଣ,
ଏକଥା ଯେ ଜାଣେ ତାର ଅଛି ବ୍ରହ୍ମଜୀନ ।
ଅନୁବାନ ଅନୁଭ୍ବକ୍ତା ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ
ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଚେନ ପୁଣି ପଶୁ, ପୁତ୍ର, ଧନ ।
ଇତି ଅଷ୍ଟମ ବେଦାଂଶ ।

ଅର୍ଜନ କରିବ ଅନୁ, ଅଟେ ଏହା ବ୍ରତ,
ଆକାଶ ଯେ ଅନୁଭ୍ବକ୍ତା, ପୃଥ୍ବୀ ଅଟେ ଅନୁ ।
ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ସେହିପରି ଅନୁ ଜାଣ ଅନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଅନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁ ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ,
ସେହି ଲୋକ ଅଧିକାରୀ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମଜୀନେ ।
ଅନୁବାନ ଅନୁଭ୍ବକ୍ତା ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ,
ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଚେନ, ବଳ, ପଶୁ, ପୁତ୍ର, ଧନ ।
ଇତି ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ବୃହତ୍ତ ଅତିଥ ଦେବ ନାହିଁ ବାହୁଡ଼ାର,
ଅତିଥକୁ ଦେବା ଅନୁ ଅଟେ ମହାବ୍ରତ,
ଧାର୍ମିକ ବୃହତ୍ତେ ପୁଜିଥାନ୍ତ ଅଭ୍ୟାଗତେ;
ସମ୍ମୂର୍ଖରୂପରେ ତାଙ୍କୁ କର ଅନୁବାନ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପରୂରେ କଲେ ଅନୁ ନିବେଦନ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠରୂପେ ହୁଏ ଅନୁ ଆସି ଉପଗତ ।
ମଧ୍ୟମରୂପରେ ଅନୁ ଯେବା ଦାନ କରେ,
ତାହାକୁ ମିଳଇ ଅନୁ ମଧ୍ୟମ ରୂପରେ ।
ଅବଜ୍ଞା ସହିତ ଅନୁ କଲେ ନିବେଦନ,
ତାହାକୁ ପ୍ରାପତ ହୁଏ ଅନୁ ମାରଗବେ ।
ଯେଉଁ ଜାନା ଲୋକ ଏହା ଅଛି ଅବଗତ,
ଏହିରୂପେ କରେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା;
ଉପାସ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବାକ୍ୟ କ୍ଷମ ରୂପେ ।
ପ୍ରାଣ ଅପାନରେ ଯୋଗ କ୍ଷମେ ଉପାସିତ
ହସ୍ତଦୟ କର୍ମରୂପେ, ପଦେ ଗତରୂପେ,
ଉପାସ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବିବିଧ ରୂପରେ ।
ବେଦସମନ୍ତ୍ରୀଷ୍ଵର ଜାନ ହେଉଛି କଥତ,
ତୃପ୍ତି ରୂପେ ଜଳେ, ବଳରୂପେ ଆକାଶରେ,
ପଶୁଗଣ ମଧ୍ୟ, ଯଶ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ;
ଜ୍ୟୋତି ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳେ ।
ସନ୍ତ୍ରାନ ଉପ୍ତି ହ୍ଲାନ ଜନନ-ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ,

ପ୍ରକାଶିତ ଛନ୍ତି ତହିଁ ଆନନ୍ଦ ରୂପରେ ।
ସେ ଲୋକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାବନ୍ତ ହୃଦୟ ନିଶ୍ଚିତ ।
ମହାତ୍ମା ରୂପରେ ଯେବା କରେ ଉପାସନା,
ଅବଶ୍ୟ ସେ ଲୋକ ହୃଦ ଶେଷରେ ମହାନ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ଉପାସନାବିଧି ।
ମନନ ରୂପରେ ଯେବା କରେ ଉପାସନା,
ମନନ କରଣେ ଧସି ହୃଦ ସମରଥ ।
ଦମନ ରୂପରେ କରେ ଯେବା ଉପାସନା',
ଦ୍ରୋଜ୍ୟ ବୟସ ସବ୍ବ ତାହାଠାରେ ହୃଦ ନତ ।
ବ୍ରଦ୍ଧୁ ରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ଯେ କରେ ଉପାସନା,
ଅବଶ୍ୟ ସେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ବ୍ରଦ୍ଧୁ ବାନ ।
ଆକାଶ ରୂପରେ ଉପାସନାକାରିଗଣ,
ଦେବକାଶ ଶମୁତାରୁ ଲଭନ୍ତ ମୁକତି ।
ମାନବ ସକଳ ପୁଣି ଯେ ଆମ୍ବା ଆଦିତ୍ୟ,
ଉଦ୍‌ଭୂତ ଅଟନ୍ତି ଏକ - ଯେ ଜାଣେ ଏକଭି,
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ସେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୃଦ, ଆମ୍ବା ଅନୁମୟ ।
ପ୍ରାମେୟ, ମନୋମୟ ଆମ୍ବାକୁ ସେ ପାଏ,
ଆନନ୍ଦ, ବିଜ୍ଞାନମୟ ଆତ୍ମା ହୃଦ ପ୍ରାପ୍ତ ।
ରଜ୍ଜାରୂପ ସେହି ଲୋକ ହୃଦ ଅନୁବାନ ।
ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଲୋକ କରି ଘର ଘୋଗ,
ଏହିରୂପ କରିଥାନ୍ତ ସାମବେଦ ଗାନ ।
ଅରହା ! ଅରହୋ ! ଆମ୍ବେ ଅନ୍ତ, ଆମ୍ବେ ଅନ୍ତ ଅନ୍ତ,
ଆମ୍ବେ ଅନୁଭୋକ୍ତ ପୁଣି ଆମ୍ବେ ଅନୁଭୋକ୍ତା ।
ଆମ୍ବେ ଶ୍ଲୋକରତ୍ନିତା, ଶ୍ଲୋକରତ୍ନିତା !
ଆମ୍ବେହିଁ ବିରଣ୍ୟଗର୍ତ୍ତ ଅଟୁଁ ପ୍ରଥମଜ !
ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂର୍ବେ ହୋଇଅଛୁଁ ଜାତ !
ନ ଦେଇ ଭିଷ୍ମକେ ଅନ୍ତ, ଯେ କରେ ଘୋଜନ
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ଆମ୍ବେ କରୁଁ ଯେ ଘୋଜନ ।
ଆଦିତ୍ୟ ସମାନ ଅଟୁଁ ଆମ୍ବେ ଜ୍ୟୋତିମୟ,

ସକଳ ଭୁବନ ଆମ୍ବେ କରୁଁ ଯେ ବିନାଶ,
ଏ କଥା ଯେ ପାରେ ଜାଣି ପାଏ ପୁଣ୍ୟପଳ ।
ଇତି ଦଶମ ବେଦାଂଶ ।
ଇତି ଭୁଗୁବଳୀ ନାମ ତୃଣପୂ ବଳୀ ।
ତୈତିରିଯୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ

ଅଥବେଦିଯ୍ମା ମାଣ୍ଡୁକେୟାପନିଷତ୍

ପଦିଷ ଓଁକାର ଅଷ୍ଟର, ବ୍ୟାପିତ୍ତି ବିଶ୍ଵ ଚରାଚର ।
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ସମସ୍ତ ଓଁକାରରୁ ଜାଣ ।
ଯେ କିଛି ସିକାଳ ଅଣ୍ଟାଟ, ସମସ୍ତ ଓଁକାର ଜଣ୍ଟା ।
ଏ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରଦ୍ଧୁାଣ୍ଟ ଯେ ବ୍ରଦ୍ଧୁ, ଅଟନ୍ତ ମାନବାମ୍ବା ବ୍ରଦ୍ଧୁ ।
ସେହି ଯେ ଆତ୍ମା ଚତୁର୍ବିଦ୍ଧ, ଶୁଣନ୍ତ ସେଥିର ସମ୍ମାଦ ।
ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରଥମ, ହୃଦୟ ଯାହା ବହିପ୍ରକ୍ଷଣ ।
ଅଟର ତାହାଙ୍କ ସପ୍ରାଙ୍ଗ, ଶୁଣନ୍ତ ସେଥିର ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ପବନ, ଯୁଗଳ ନପୁନ ତପନ ।
ମନ୍ତ୍ରକ ଅଟର ଯେ ସ୍ଵର୍ଗ, ଆକାଶ ତାଙ୍କ ନିଧିଭାଗ ।
ଉଦ୍ଦର ତାଙ୍କ ଅନ୍ତ ଜଳ, ଚରଣ ମେଦମମଣ୍ଡଳ ।
ଏକୋନବିଂଶତି ବଦନ, କିନ୍ତୁହକାର, ବୁଦ୍ଧି, ମନ ।
ଜନ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ, କର୍ମେନ୍ଦ୍ରପୁ, ଦଶ ଫଖ୍ୟାରେ ଗଣନ୍ତ ପୁ ।
ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ଦାନ ବ୍ୟାନ; ସମାନ, ପାଞ୍ଚ ବାୟୁ ଜାଣ ।
ଏହିପ ଯେଉଁ ଉଣ୍ଟାଇଶ, ଅଟର ତାହାଙ୍କର ଶରୀର୍ଷ ।
ଶୁଣ ଦିଶିପୁ ପାଦ କଥା, ଅଟର ତାହା ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥା ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁମାନେ ଏକାଳରେ, ଥାନ୍ତ ଯେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତାଭାବରେ ।
ବାସନାମୟୀ ପ୍ରଜା ବଳେ, ସଞ୍ଚାର କରେ ଦେହପୁଳେ ।
ତୃଣପ୍ତ ପାଦ ଯେ ସୁଷ୍ଣତ୍ତ, ନ ଥାଏ କିଛି ଅନୁଭୂତି ।
ପ୍ରାଣ ପବନ ସେ କାଳରେ, କେବଳ ଦେହରେ ସଞ୍ଚରେ
ସେହି ଯେ ପ୍ରାଣ ସଦେଶ୍ୱର, ସକଳ ତାହାଙ୍କୁ ଗୋରର ।
ସମସ୍ତ ଭୂତର ଜୀବନ, ଉତ୍ସବୀ ପ୍ରକଳପୁ କାରଣ ।
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅନିବର୍ତ୍ତମାଯୁ, ଦେହ ମନ୍ତ୍ରରେ ପୂଜନ୍ୟ ।
ଅଦେତ ମଙ୍ଗଳସୁରୂପ, ଅବର୍ଣ୍ଣମୟ ତାଙ୍କ ରୂପ ।

ଇହୁପୁ ବିଷୟ ଅଣନ୍ତ, ଅଗମ୍ୟ ଅଗ୍ରୀମ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ।
 ଅଜ୍ଞତ ଯାହାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ, ଅଟନ୍ତ ସେ ଚର୍ଚୁର୍ଥ ପାଦ ।
 ଅକାର ଉକାର ମକାର; ଏଥୁରୁ ଉପ୍ରତି ଓଁ କାର ।
 ଓଁ କାର ଏହି ମହାଷର, ଅଟନ୍ତ ଆମାର ଆକାର ।
 ବିଶୁ ସୁରୂପ ଯା ଆକାର, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣ ବୈଶ୍ୱାନର ।
 ଜାଗରତାବିଶ୍ୱା ବୈଶ୍ୱାନର, ପ୍ରଥମ ମାତ୍ରା ସେ ଆକାର ।
 ଅକାର ସକଳ ବାକ୍ୟରେ, ବ୍ୟାକ୍ୟ ଥାଆନ୍ତୁ ଯେ ରୂପରେ ।
 ସେ ବୈଶ୍ୱାନର ଯେ ତେମନ୍ତ, ବ୍ୟାପିଣ ଅଛନ୍ତି ଜଗତ ।
 ଅକାର ସବ୍ କଣ୍ଠ ଆଦି, ବୈଶୁ ନର ଯେ ପାଦ ଆଦି ।
 ଅକାର ବୈଶ୍ୱାନର ତ୍ରୁଟି, ଯେ ଜନ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ଅବଗତ ।
 ମହତ ମଧ୍ୟର ଉତ୍ତିମ, ଅଟନ୍ତ ସେହି ବିଜ୍ଞାନ ।
 ସ୍ଵପ୍ନର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦେବ, ଉକାରେ କର ଅନୁଭବ ।
 ନ ଆଏ ରହୁପୁ ବିକାର, ଅଥବା ଦେହର ସଞ୍ଚାର,
 କେବଳ ବାସନା ମାର୍ଗରେ, ମନ ମାତ୍ରକ ଗତି କରେ ।
 ଯେ ଏହା ଅନୁଭବେ ଜ୍ଞାନେ, ସେ ଲୋକ ପରବ୍ରହ୍ମଜାଣେ ।
 ସୁଷୁଦ୍ଧି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦେବ, ମକାରେ କରେ ଅନୁଭବ ।
 ଅକାର, ଉକାର, ମକାର; ମିଳନ ଉପ୍ରତି ଓଁ କାର ।
 ଜାଗର ସ୍ଵପ୍ନ ଯେ ସୁତୁପ୍ରି, ଏ ଜିନି ଜୀବନର ଗତି ।
 ଓଁ କାରମୟ ଅଟେ ପ୍ରାଣ, ସମୟ ତେଜି କର ଜ୍ଞାନ ।
 ଓଁ କାରମୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କର ବିଶେଷ ହୃଦକମ ।
 ଜଗତେ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ, ରଶନ୍ତି ଏ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବାଦ ।
 ତାହାଙ୍କ ବଣେ କେହି ଲୋକ, ହୃଦୟ ମୁଖ ଅବିବେକ ।
 ଉକାର ପାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଜନେ, ନାବରେ ଅଞ୍ଚଳ ସମାନେ ।
 ଉତ୍ତ ମାଣ୍ଡୁ କ୍ୟାପନିଷତ୍ତ ସମାପ୍ତ ।

ଅର୍ଥବେଦୀଯ୍ବା ମୁଣ୍ଡକୋପନିଷତ୍ ପ୍ରଥମ ମୁଣ୍ଡକ

ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମ । ପ୍ରଜାପତି, ଯା ତ୍ରୁଟି ଜଗତ ଉପ୍ରତି ।
 ଅଥବ ତାକ ଜେଣ୍ଟ ଧୂତ, ଅଟନ୍ତ ସବ୍ ଗୁରୁପୁତ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାମାନ, ପୁଣିକୁ ଦେଲେ ଶିକ୍ଷା ଦାନ

ଅଥବ ସେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାକୁ, ଶିକ୍ଷା ଯେ ଦେଲେ ଅଜ୍ଞବକୁ ।
 ଅଜ୍ଞବ ପୁଣି ଉରଦାଜେ, ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଏହୁପେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସାର, ବ୍ରହ୍ମଶ୍ରୀ ହେଲକ ପ୍ରବୁର ।
 ଶୌନକ ମହାର୍ଷି ପ୍ରଧାନ, ଶିଖଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାମାନ ।
 ଅଜ୍ଞବତାରୁ ସେ ଶୌନକ, ଶିଖଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାପାକ ।
 ଯେହୁପେ ଏ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରବୁର, ଶୁଣନ୍ତୁ ସେହି ସମାବୁର ।

— — —
 ଏକଦା ଶୌନକ ମହାର୍ଷି, ଅଜ୍ଞବ ମୁଦି ପାଶେ ବସି ।
 ବିନୟେ ନୁଆଇଣ ମଥା, ପୁଜ୍ଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କଥା ।
 ହେ ମୁନିବର ବୋଲି ମୋତେ, ବିଜ୍ଞେପୁ କିବା ଏ ଜଗତେ
 ଯେବଣ କଥା ହେଲେ ଜୀତ, ଜାଣିବ ସକଳ ବୃତ୍ତି !
 ଅଜ୍ଞବ ଏତେ କଥା ଶୁଣି, ବୋଇଲେ ଆହେ ମହାମୁଦି ?
 ଦୁଇଟି ବିଦ୍ୟା ଅଟେ ସାର, ଯହିଁରେ ଚକ୍ରି ସମ୍ପାର ।
 ପରା, ଅପରା ଦୁଇ ବିଦ୍ୟା; ବ୍ରହ୍ମଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।
 ଦିନକୁଟି, ଶିକ୍ଷା, ଚତୁର୍ଦେଶ; ଜ୍ୟୋତିଷ, କନ୍ତୁ, ଛନ୍ଦରେତ ।
 ଶବଦିପୂମ ବ୍ୟାକରଣ, ଅପରା ବିଦ୍ୟାରେ କଥନ ।
 ପରା ବିଦ୍ୟାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣ, ତହିଁରୁ ଜାତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞନ ।
 ଜନ ରହୁପୁ, କର୍ମେହୁପୁ; ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବିଷଧୁ ।
 ଦୁହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ସୁମ୍ଭୁ ଶୁଳ; ପୁଣି ଅଟନ୍ତ ସବ୍ ମୂଳ ।
 ରୂପବିହାନ ଜ୍ଞାନମୟ, ସକଳ ବିଶୁର ଆଶ୍ରୟ ।
 ଯହିଁରୁ ଜାତ ଏହି ଜ୍ଞାନ, ପର ବିଦ୍ୟା ଯେ ତାକୁ ଜାଣ ।
 ଦେହରୁ ଜାତ ଯେହେ ଲୋମ, ପୁଥୀରେ ବୃଷ ଲତା ଗୁଳୁ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେବନେ ଉତ୍ତର୍ଣ୍ଣନାତି, ସହଜେ ଥାଏଟି ପ୍ରସବ ।
 ଅଷ୍ଟରୁ ଏହି ବିଶୁ ସବ୍, ତେସନେ ହୋଇଛି ଉଭବ ।
 ଅଷ୍ଟରୁ ବାଜ ହେଲା ଜାତ, ବାଜରୁ ଜନିଲେ ସମସ୍ତ ।
 ବାଜରୁ ହେଲା ପ୍ରାଣ ମନ, ତହିଁରୁ ଜାତ ଲୋକଗଣ ।
 ଶେଷରେ କର୍ମ, କର୍ମପଳ; ସମଶ ଜନିଲେ ସକଳ ।
 ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସବ୍ରଙ୍ଗଜନମୟ, ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନରୁ ଉଦୟ ।
 ପ୍ରପଞ୍ଚ ହୋଇଅଛି ଜାତ, ଏକଥା ତୁମ୍ଭେ ହେଲେ ଜୀତ ।
 ଜାଣି ପାରିବ ସବ୍ ତତ୍ତ୍ଵ, ନ ଭାଲ ଏଥୁ ଅନ୍ୟ ମତ ।
 ଆହେ ଶୌନକ ଏହା ଜାଣି, ପାଇବେ ମୁକ୍ତ ସବ୍ ପ୍ରାଣୀ ।

ଦୃଢ଼ୀୟ ମୁଣ୍ଡକ

ଶେତା ଯୁଗରେ ଯଜ୍ଞ ଯାଗ, କଲେକ କେତେ ମହାଭଗ ।
ଲଭିବା ପାଇଁ କର୍ମପଳକ, କରଣ ଥିଲେ ଏ ସକଳ ।
କର୍ମପଳକର ଏ ବିଧାନ, ଲଭନ୍ତି ଲୋକେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଅଗ୍ନିହୋଷାଦି ଦିପ୍ୟାମାନ, ସୁର୍ଗଲଭର ମାର୍ଗ ଜାଣ ।
ଅନଳଳ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ, କରଣ ଥାନ୍ତି ପଜମାନ ।
ଯିବାର୍ଜ ପାଇଁ ଜନ୍ମନେକେ, ଏଗର କରିଆନ୍ତି ଥୋକେ ।
ଜାଣିବ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ, ଅଟଇ ଷଣିକ କେବଳ ।
ଘୋଗାନ୍ତେ ମାନବ ସକଳେ, ଆସନ୍ତି ପୁଣି ଧରାଇଲେ ।
ନରଯୋନ ବା ମାତ୍ରଯୋନି, ଲଭଇ ଲୋକ ଆସି ପୁଣି
ହେ ମୁନିବର ତେଣୁ ସୁର୍ଗ, ଦୃଥା ଲୋଡ଼ନ୍ତ ଲୋକବର୍ଗ ।
ଉଦୟ ବିନା ଜ୍ଞାନ ଭାବ, କେ କରିଅଛି ମୁ କୃତିତ୍ଵ ।
ଅଗ୍ନିହୋଷାଦି ଦିପ୍ୟାମାନ, ସମେର୍କ ନାହିଁ ଚତୁର୍ଜନ ।
ବୟସ ନ ଚିହ୍ନ ମୁଢି ଜନ, କରନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନ ।
ହେଲେକ ଜ୍ଞାନର ସଞ୍ଚାର, ବିବାଗ ଜନ୍ମିବ ସଂସାର ।
ସନ୍ଦାୟାସ ଅବା ବାନପ୍ରସ୍ତ୍ର, ଉଷ୍ଣକ ଅଥବା ଗୃହସ୍ତ୍ର ।
ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମେ ଥାଉ ଲୋକ, ଲଭଇ ଯେବେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
କରଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଦମନ, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଧାନେ ମନ୍ତ୍ର ।
ହୋଇ ଲଭନ୍ତ ଜ୍ଞାନଶେ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନେ ।
ହେଲେକ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଲଭ, ନ ଥାଏ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଭାବ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଷ୍ଟର ଅବ୍ୟକ୍ତ, ତହିଁରେ ତତ୍ତ କର ଲୟ ।
ନିଶିଳ ସଂସାର କର୍ମରେ, ବିବାଗ ଥିବ ନିରନ୍ତରେ ।
କର୍ମରୁ ବିନ୍ୟ ଉତ୍ତପ୍ତି, ଏହାହିଁ ଜାଣିବ ନିପୁଣି ।
ବିନାଶ ଜନ୍ମ ଲଭ କରି, ଜଗତେ ଜ୍ଞାନକୁର ପରି ।
ନ ବୁଝି ଯେବେ ସାର ତତ୍ତ୍ଵ, ବହୁତ ଉପୁଜେ ଅନର୍ଥ ।
ନିଶିଳ ବିଶ୍ୱ ଷଣ୍ମାୟୀ, ହୃଦରେ ଏହା ଥିବ ଧାୟୀ ।
ଷଣଭଙ୍ଗୁର ବିଶ୍ୱ ସବ୍ବ, କରିବ ଏହା ଅନୁଭବ ।
ବୁଝିଲେ କର୍ମର ବିଳ୍ପି, ଲଭିବ ଆପଣା ପ୍ରକୃତି ।
ତ୍ୟାଗ କରଣ ସବ୍ବ କର୍ମ, ଲଭିବ ବିଜାଗ୍ୟ ଧର୍ମ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖର ଏ ସଂସାର, ଜାଣିବ ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ।
ଦୁଇରେ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ନ କର ପ୍ରିର କରି ଜ୍ଞାନ ।

କର୍ମପଳ ଯେ ରିପ୍ଲାୟୀ, ବୁଦ୍ଧେଷ୍ଟି ଏହା ଥିବ ଧାୟୀ ।
ଆୟସବହୁଳ କର୍ମରେ, କିପ୍ତ ନିୟମ ନିରନ୍ତରେ ।
ଯେ କର୍ମ ଅଟେ ଶିବମୟ, ନେବଟି ସେଥିର ଆଶ୍ୟ ।
ସବଦା ହୋଇ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ, ସୁଜ୍ଞାନେ ହେବ ବ୍ରହ୍ମନିୟ ।
ସୁଗୁରୁ ହୋଇ ଯହିବାନ୍ତ, ଶିଷ୍ୟକୁ ଦେବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଶିଷ୍ୟ ସେ ଜ୍ଞାନ କର ଲାଭ, ଜାଣିବେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଭାବ ।

ଦୃଢ଼ୀୟ ମୁଣ୍ଡକ

ଅନିତ୍ୟ ଜଗତ ସଂସାର, କେବଳ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟୁତ ସାର ।
ଏହି ଯେ କର୍ମ, କର୍ମପଳ; ଅନିତ୍ୟ ଜାଣିବ ସକଳ ।
ହେଲେ ଅନିତ୍ୟ ସବ୍ବ କର୍ମ, ସତ୍ୟବୋଲିଣ ହୃଦ ଭୂମ ।
ଅଗ୍ନିରୁ ଅଗ୍ନି କଣା ଜାତ, ଅଗ୍ନିସ୍ଵରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ।
ଅଷ୍ଟର ପୁରୁଷରୁ ବିଶ୍ୱ, ବାହାର ହୋଇଛି ନିମଣ ।
ଏ ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ଶେଷରେ, ମିଳଇ ବ୍ରହ୍ମ, ପୁରୁଷରେ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ଏ ସଂସାର, ଦେହରୁ ଲୋମ ଯେ ପ୍ରକାର ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଦେବ ଜ୍ୟୋତିମ୍ୟ, ଅଷ୍ଟର ଅମୃତ ଅବ୍ୟୁ ।
ନିଷ୍ଠିପୁ ପୁଣି ନିରୂପାତ୍ମ, ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତ ଆଶ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଆକାଶ ପବନ ।
ପୃଥିବୀ ସଲିଲ ଯେ ଜ୍ୟୋତି, ପ୍ରକାଶ ତହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଦିବାଟପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶ—, ଛନ୍ତ ଅନନ୍ତ ରୂପରକ୍ଷି ।
ଦୁଃଖନେକ ତାହାଙ୍କର ରିତି, ନିଷ୍ଠନ ବେନି ଶଣୀ ରବି ।
ଦଶଦିଶ ଯେ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ, ଜୀବନସ୍ଵରୂପ ପବନ ।
ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ବେଦମୟ, ଅନନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ହୃଦଯ ।
ତରଣୁ ପୃଥ୍ବୀ ହେଲା ଜାତ, ଶରୀର ତାଙ୍କ ସବୁଭୁତ ।
ଅନଳ ସୁପ୍ରେସ ସୋମ ଜଳ, ଓଷଧ ପୃଥିବୀମଣ୍ଡଳ ।
ନାଶ ପୁରୁଷ ଜୀବମାନ, ତାହାଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱମାନ ।
ରକ୍ତ ପଜୁ ସାମ ବେଦ ତନ, ଉଦ୍ଭବ ତାଙ୍କ ତେଜ ଦେନି
ସଜ୍ଜ ଦଶିଶା କର୍ମମାନ, ଏ ସବ୍ବ ତାହାଙ୍କ ଭିଆଶ ।

ମାସ ବସ୍ତର କର୍ମପଳ, ପ୍ରକାଶ ମହିମା କେବଳ ।
 ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ କଟ, ଗ୍ରୀଷମ ଶରଦ ପ୍ରାଚୃତ ।
 ସାଗର ଶିର ଜଳାଶ୍ୟ, ଓଷଧ ଧାନ୍ୟ ଶୟତମ୍ବ ।
 ପ୍ରାଣ ଅପାନ ଦାନ ବ୍ୟାନ, ଏ ସବ୍ ବ୍ରହ୍ମକ ଭିଆଣ ।
 ରୟରୁ ଜାତ ଭୂଲ ଦେହ, ସେ ପୁଣି ଲିଙ୍ଗଦେହରେ ।
 ଅଟନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସାର, ସକଳ ଜ୍ଞାନର ଆଧାର ।
 ହେଲେକ ଅବିଦ୍ୟା ବିଜାଶ, ହୃଦେଖ ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ।
 ଆସ୍ଵବୋଧରୁ ବ୍ରହ୍ମବୋଧ, ହେଲେକ ପାଇବ ପ୍ରବୋଧ ।
 ଶିଖି ଏ ସବ୍ ବିବରଣ, ଶୌନକ ପ୍ରିର କର ମନ ।

ତୁମ୍ଭ ମୁଣ୍ଡକ

ପ୍ରଶ୍ନ

କରୁଣା କରି ଭଗବାନ, ଅରୁପ ପରଂବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
 ହେବ ମୁଁ ପ୍ରାପ୍ତ କି ପ୍ରକାର, ବୋଲିନ୍ତି ସେହି କଥା ସାର ।

ଉଦ୍‌ଦେଶ

ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟାପକ ଚରଚରେ, ଧାରଣା କରିବ ମନରେ ।
 ବାହ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରପୂର କଦାଚନ, ନ ପାନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ, ଦୃଦୟକରରେ, ଅଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନିବ ମନରେ ।
 ଶବ୍ଦ ସକଳ ଶୁଣେ କର୍ଷ୍ଣ, ବର୍ଷ୍ଣ ଯେ ଦେଖଇ ନପୁନ ।
 ଜିହ୍ଵା ଗ୍ରହଣ କରି ରିସ, ଜାଣଇ ଭୁକ ଯେ ପରଶ ।
 ସେପରି ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ଭାବ, ମନେ କରିବ ଅନୁଭବ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ପରାତ୍ମର, ଅନ୍ତରୁ ମଧ୍ୟ ସୁମୂଳର ।
 ମନକୁ କରି ସ୍ମୃତିମ, ଅନୁଭବର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
 ଉତ୍ତମିଷଦ ଧନ୍ତୁ ଜାଣ, ଧାନନିମୟ ମନ ବାଣ ।
 ଉତ୍ତମମାନ ନିର୍ବିନ, ତାହାକୁ ଜାଣ ଆକର୍ଷଣ ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି, ଯେ ଖିବ ମନ ବାର ପରି ।
 ହେଲେକ ଏକାଗ୍ର ତନ୍ମୟ, ବିନନ୍ଦିବ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଅଥବା ଧନ୍ତୁ ଯେ ଓଁ କାର, ବିଶୁଦ୍ଧ ଆସ୍ତା ଅଟେ ଶର ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ, ବିନନ୍ଦିଲେ ଭେଟିବ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ।
 ଶର ଯେମନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବାଜେ, ସାଧକ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ରାଜେ

ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଉଭୟ ପରେଷ, ଇହଲେକ ଯେ ପରଲେକ ।
 ଜନ୍ମପୂର୍ବ ପ୍ରାଣ ମନ, ଜ୍ଞାନବ ବସି ଅନୁଷ୍ଠଣ ।
 ପ୍ରତ୍ୟ ଆମ୍ବରୂପ ଜାଗ, ମୁକ୍ତିବୁରୂପ ଆମ୍ବଜ୍ଞାନ ।
 ସଂସାରସିନ୍ଧୁ ପାର ହେବୁ, ଏକହିଁ ବ୍ରହ୍ମନାମ ସେବୁ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମନୋମୟ, ବ୍ୟାପିଶ ଅନ୍ତରୁ ହୃଦୟ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଜୀବନସାରଭୂତ, ଜାଣିଲେ ହେବ ଯେ ଅମୃତ ।
 ଜାବ ଚେତନ୍ୟ ଅହଙ୍କାର, ବ୍ରହ୍ମରେ ହେବଟି ପ୍ରାପର ।
 ଜନ୍ମିବ ତେବେ ଭୂମି ଜନ, କାହିଁ ବା ବ୍ରହ୍ମ କାହିଁ ପ୍ରାଣ ।
 କାହିଁ ବା ଭୂମେ କାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ, ଏହି ଉଭୟ ଏକ ଆସ୍ତା ।
 କାହିଁ ବା ଜ୍ଞାତା କାହିଁ ଜ୍ଞେଯ, କିଅବା ଧ୍ୟାନ କିବାଧ୍ୟେ ।
 କରମ ବାସନା ବିବେକ, ସକଳ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଏକ ।
 କାହିଁ ବା ରୂପ କାହିଁ ଗୁଣ, ମାୟା ମୋହାଦି ବସ୍ତୁ ପୁଣ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଗ୍ରହ, ଆକାଶ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡନିବହ ।
 ବ୍ରହ୍ମକ ମହିମା ପ୍ରକାଶ, ବିଷୟେ ଅଟନ୍ତି ଉଦାସ ।
 ହେ ବିଷ ଭୂମେ ଜନନେଷେ, ଦେଖିବ ତାହାଙ୍କ ସବ୍ ପେ ।
 କାଳରେ ଏ ବିଷ ସମସ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ବିଲୁପ୍ତ ।
 ମାସକ ଶୌନକ ସୁଧୀର, ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁ ପ୍ରିର ।

ପଞ୍ଚମ ମୁଣ୍ଡକ

ଦୁଇଟି ପକ୍ଷୀ ଏକ ବୃକ୍ଷ, ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠେ ।
 ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ଭୁଞ୍ଜେ ଫଳ, ଆନନ୍ଦି ଦେଖଇ କେବଳ ।
 ଲିଙ୍ଗଦେହ ଯେ ଶରାରରେ, ବସିଣ ଫଳ ଘୋଗକରେ ।
 ମୁକ୍ତାମାସୁରୂପ ଯେ ପକ୍ଷୀ, ଦେହରେ ବସିଥାନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ
 ଜୀବାତ୍ମା କରନ୍ତି ଘୋଜନ, ମୁକ୍ତାତ୍ମା କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 କାମନା କର୍ମ କର୍ମପଳ, ଜୀବାତ୍ମା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କେବଳ ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା ସ୍ମୃତ୍ୟ ରୋଗ, ଜୀବାମ୍ବା କରେ ଏହା ଘୋଗ ।
 ପରମାତ୍ମା ଯେ ଏ ଦେହରେ, ଥାଆନ୍ତ ସର୍ବ ସୁରୂପରେ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଦେଖନ୍ତ ସାକ୍ଷୀସ୍ଵରୂପରେ ।
 ନାନା ଯୋନିରେ ଜୀବଗଣ, ଭ୍ରମନ୍ତ ଘୋଗର କାରଣ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ଘୋଗ ଅବସାନେ, ଗମଇ ପୁଣି ନିଜ ପ୍ରାଣେ ।

ବୃତ୍ତ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ, ସୁଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରେ ।
 ଗୁରୁ ଯେ ଦେଲେ ଶିକ୍ଷାଦାନ, ଉଦୟ ହୁଏ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।
 ଅହିଂସା ସତ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଶମ, ଏ ସବ୍ କର ହୃଦଙ୍ଗମ ।
 ହୋଇଶ ବୃତ୍ତ ଜ୍ଞାନପୁରୀ, ଜୀବାତ୍ମା ହୋଇପାରେ ମୁକ୍ତ ।
 ସେକାଳେ ଦେହ ମୃତ୍ୟୁ ଜରା, ଦୁଃଖ ସମ୍ବଦ ପରମରା ।
 ଏ ସବ୍ ଘୂର୍ଣ୍ଣ ଯିବ ରୂପେ, ଦେଖିବ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ବୃଦ୍ଧଙ୍କେ ।
 ସେ କାଳେ ହୋଇ ଅଚେଳ, ଜୀବାତ୍ମା ଭୁଞ୍ଜିବେ ନିସ୍ତଳ
 ସାମାନ୍ୟ ଜୀବ ସେ କାଳରେ, ମିଳଇ ଅନନ୍ତ ଦେହରେ ।
 ହେବ ସେକାଳେ ଜ୍ଞାନୋଦୟ, ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅଟେ ବୃଦ୍ଧମପ୍ଯ ।
 ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ମୋ ଆଧାର, ଜନ୍ମିବ ଜ୍ଞାନ ଏପକାର ।
 କେବଳ ବୃଦ୍ଧେ ସମାଧାନ, ନ ଥିବ ଅନ୍ୟରୂପ ଜ୍ଞାନ ।

ପ୍ରଶ୍ନ

ସେହି ଯେ ନିରଞ୍ଜନ ଭାବ, କାହିଁ ମୁଁ କରିପାରେଁ ଲଭ ।

ଉତ୍ତର

ନେଲେକ ସତ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ, ହେବ ଏହିପ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ।
 ନ ଥିବ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଦି, ଜନ୍ମିବ ନିସ୍ତଳ ଉପାଧ ।
 ଆତ୍ମବିରତ୍ୟ ରିପୁତ୍ୟ, ସହଜେ ହୋଇଯିବେ ଷୟ ।
 କାମନା, କର୍ମ, କର୍ମପଳ; ଅନ୍ତର ହେବ ଏ ସକଳ ।
 ନିର୍ମଳ ଭାବ ଧରି ମନ, ଅନୁଭୂତିବେ ନିରଞ୍ଜନ ।
 ଯେ ଲୋକ ଅଟେ ଅବିବେଳା, ନପାରେ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧେ ଦେଖି
 ବିବେଳା ବୈରଗୀ ଅନ୍ତରେ, ବୃଦ୍ଧ, ବିରାଜେ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଜୀବ ଦେହରେ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟ, ବାସ କରନ୍ତି ନିଷ୍ଠ କିନ୍ତୁ ।
 ସେ ବୃଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଅଣ୍ଟାଇ, ବିଶ୍ୱାସେ ଲଭିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ନିର୍ମଳ ଅଟେ ଯାହା ମନ, ସେ କରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
 ସାଧକ ନିତ୍ୟ ସାଧନରେ, ବୃଦ୍ଧ ଦଶନ କରିପାରେ ।
 ଜୀବମାନଙ୍କ ସବ୍ ତିତ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଅଛି ଆଜ୍ଞାଦିତ ।
 ସଦା ସେ ଜୀବ ମାୟାମୋହେ, ଆଜନ ରହିଛି ବିଷୟେ ।
 ଯେ ଜ୍ଞାନବନ୍ଧ ମହାଭାଗ, ମୋହକୁ କରିପାରେ ଥାଗ ।
 ସେ କରିପାରେ ହୃଦଙ୍ଗମ, ବୃଦ୍ଧାନ୍ତପତି ପରଂବ୍ରଦ୍ଧୁ ।
 ସେ ଆମ୍ବିନ୍ଦା କରିପାରେ, ସେ ଜାଣିପାରେ ସାରତସାରେ

ଷଷ୍ଠ ମୁଣ୍ଡକ

ସବ୍ ଭୂତରେ ଛନ୍ତି ବୃଦ୍ଧ, ଏ କଥା କର ହୃଦଙ୍ଗମ ।
 ଜାଣେ ଯେ ଏ ବୃତ୍ତନ୍ତ ସାର, ଜନ୍ମ ନ ଲଭେ ପୁନଦାର ।
 ମାନବ କାମନାର ଫଳେ, ଜନ୍ମ ଲଭଇ ଧରାଇଲେ ।
 ସେହି କାମନା ହେଲେ ନସ୍ତି, ମାନବ ପାଏ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
 କାରଣ ନାଶ କାର୍ଯ୍ୟ ନାଶ, ଏ କଥା କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ।
 କଲେକ ବେଦ ଅଧ୍ୟପୂନ, ଅଥବା ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ ସ୍ଵରଣ ।
 ବୃତ୍ତ ଗନ୍ଧ ପଢ଼ି କିନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହେବ ବୃତ୍ତବ୍ୟ ।
 ଯେ ବୃଦ୍ଧିପାରେ ଆମ୍ବାବ, ସେ କରେ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧୁ ଲଭ ।
 ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରମା ଗଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ବୃଦ୍ଧର ଆମ୍ବାତ୍ମଦଶୀ ।
 ଭୋଗ ବାସନା ରଙ୍ଗା ତେଜି, ଥିବ ଯେ ଆମ୍ବାତ୍ମଦଶୀ ହେଜି ।
 ଏ ବ୍ୟୁତ ଅଟଇ ମୋହର, ଏ ଭାବ ନ ହେଲେ ଅନ୍ତର ।
 ମାୟାରେ ମଗ୍ନ ଥିବ କିନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହେବେ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟ ।
 ଭୋଗେଜ୍ଞାତେଜେସେକୋଣଳେ, ବଳୀସେଅଟେଆମ୍ବାବଳେ
 ଯେ ଜିଣିପାରେ ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟକୁ, ମହାତ୍ମ ଜାଣିବ ତାହାକୁ ।
 ଯେ ରଖେ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧେ ଭକ୍ତି, ଲଭେ ସେ ନିରୂପାତ୍ମ ମୁକ୍ତି
 ଏ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟନିରାପ୍ତ, ସମସ୍ତ ଜାଣ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧୁ ।
 କଳାଦି ଆମ୍ବା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ, ସମସ୍ତ ଜାଣ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧୁ ।
 ଯେତେ ବିଭିନ୍ନ ନଦ ନଦୀ, ସମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧର ।
 ହେଲେହେଁ ନଦୀ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ, ନ ଥାଏ ସେକାଳରେ ଚିତ୍ତ
 ସ୍ଵଧର୍ମ ତେଜନ୍ତି ସକଳେ, ମିଶିଲେ ଯାଇ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
 ତେସନେ ତେଜି ରୂପନାମେ, ମିଳନ୍ତି ସଦେ ବୃଦ୍ଧଧାମେ ।
 ଜୀବ ସେକାଳେ ହୁଏ ବୃଦ୍ଧ, ସକଳ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟ ସମ ।
 ଯେ ବୃଦ୍ଧନିଷ୍ଠ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ, ସେ ଲଭ କରେ ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞନ ।
 ଅଙ୍ଗିର ଏ କଥା ପୂର୍ବରେ, ବୋଇଲେ ଶୈନିକ ପାଶରେ
 ସେଦିନୁ ଗୁରୁ ପରମରା, ବ୍ୟାପିଲ ବୃଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଧରା ।
 ବିଧ ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ଲୋକ, ନ ଲଭେ ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞନାଲୋକ ।
 ଏ ଶାସ୍ତ୍ରକଥା ଆଲୋଚନା, ତା ପକ୍ଷେ ଅଟେ ବିଦ୍ରମ୍ଭନା ।
 ଭକ୍ତପୂର୍ବକ ବାରମ୍ବାର, ରଷିଙ୍କୁ କରେଁ ନମଶ୍କାର ।

ଇତି ମୁଣ୍ଡକୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ।

କେବଲ୍ୟାପନିଷତ୍

ଆଶ୍ଵଲୟନ ପିତାମହେ, ପୁକ୍ତିଲେ ଯାଇ ସବିନୟେ ।
 ଶୁଣିବ ପ୍ରଭେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା, ଯାହାକ ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।
 ଯେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ଲୋକ, ତେଜନ୍ତ ସର୍ବପାପ ଶୋକ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅନ୍ତମରେ, ଲୀନ ହେବ ମୁଁ ସହଜରେ ।
 ଏ କଥା ଶୁଣି ପିତାମହ, ବୋଇଲେ ହୋଇଣ ସଦୟ ।
 ହେ ଆଶ୍ଵଲୟନ ଯେ କଥା, ପୁକ୍ତିଲେ ଶୁଣି ସେ ବାରତା ।
 ଯେ ବିଦ୍ୟା କଲେକ ଶ୍ରବଣ, ହୃଦୟ ବନ୍ଧନ ମୋତନ ।
 ପ୍ରକୃତ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ, ଅନ୍ତର ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ମୁଣ୍ଡିବିରହତ, ନିଶ୍ଚଯ ବାଞ୍ଚମନ-ଅଣତ ।
 ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର କାରଣ; ପ୍ରାଚୀନ, ନିତ୍ୟ ସନାତନ ।
 ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱମୟ, ପୁଣି ସେ ଚିଦାନନ୍ଦମୟ ।
 ଜାଣିଲେ ହୃଦ କେନ୍ଦ୍ରିଯିଲେ, ଅବିଦ୍ୟା ନାଶ ଯାଏ ବଳେ ।
 ସର୍ବଭୂତରେ ଆଶ୍ଵବୋଧ, କରିବ ଥାଇ ନିର୍ବିରୋଧ ।
 ଏ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହେଲେ ତବ, କରିବ ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭବ ।
 ଏ ଜ୍ଞାନ ବିନା ଆଶ୍ଵମୁକ୍ତି, ନାହିଁ ଜାଣିବ ସାରଯୁକ୍ତି ।
 ଦର୍ଶଣ ସମିଧ୍ୟୁଗଳ, ତହିଁରୁ ଜନମେ ଅନଳ ।
 ଆଶ୍ଵା ପ୍ରକାବ ଦର୍ଶଣରେ, ଜ୍ଞାନାଶ୍ଚ ଜନ୍ମ ସହଜରେ ।
 ଜ୍ଞାନାଶ୍ଚ କରଇ ଦହନ, ମନର ପାପ ଆକର୍ଷନ ।
 ଦେହୀ ଯେସନେ ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟୋତ୍ସବ, ବିବିଧ ମୁଖ ଦୁଃଖଭ୍ରାଗେ
 ତେସନେ ଆଶ୍ଵମାଧ୍ୟାବଶେ, ଭ୍ରମିଣ ସଂସାରେ ବିଶେଷେ ।
 ଅନିତ୍ୟ କଥା ନିତ୍ୟ ଜାଣି, ଭୁଞ୍ଜଇ କର୍ମଫଳ ପ୍ରାଣୀ ।
 ନିତ୍ର ବହ୍ଲାରେ ଦେଖାରଣ, ଥାଆନ୍ତି ଯେହେ ଅଚେତନ ।

ତେସନେ ଭୋଗ ଅବସାନେ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣୀମାନେ
 ଧରଣ ମୁଳ ସ୍ମୃତି ଜାନ, ବିହରେ ବିଶ୍ଵ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ।
 ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ଭ୍ରମ ପର, ଏ ଜୀବ ସଂସାରେ ସଞ୍ଚର ।
 ସେ ମହାପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ଵମୟ, ମଣି ତା ସଂସାର ବିଷୟ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ଯାବଣ୍ୟ, ଜୀବନ ମନସ ଉନ୍ନୟ ।
 ବିଶ୍ୱର ଆଧାର ମହାନ, ସ୍ମୃତି ସୂଷ୍ଠ ସର୍ବ ପ୍ରାଣ ।
 ସେ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସର୍ବଭୂତ, ତହିଁରୁ ସକଳ ଉତ୍ସବ ।
 ସ୍ଵପ୍ନ ବା ସୁଷ୍ଟୁତି ଜାଗର, ନାହିଁ ତହିଁରେ ଏ ସମସ୍ତ ।
 ସେହି ସେ ନିତ୍ୟ ଭଗବାନ, ଆଶ୍ଵସରୁପେ କର ଜାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆଶ୍ଵରୁପ ଜାଣି, ବନ୍ଧୁ ମୁକ୍ତ ହୃଦ ପ୍ରାଣୀ ।
 ତିତ୍ରବ ଭୋକା ଭୋଗ୍ୟ ଭୋଗ, କେବଳ ଜୀବର ସଂଯୋଗ
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଏ ସର୍ବ ପ୍ରେରକ; କେବଳ ତିନମାର୍ଗ ଦର୍ଶକ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ସକଳ ଉଦିତ, ବ୍ରହ୍ମରେ ସର୍ବ ନିପତ୍ତି ।
 ବ୍ରହ୍ମରେ ସର୍ବ ହେବ ଲୟ, ଏ କଥା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚଯ ।
 ଅଶୁରୁ ସୂଷ୍ଠ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ, ବୃଦ୍ଧତୁଁ ପୁଣି ବୃଦ୍ଧତମ ।
 ମଙ୍ଗଳସୁରୁପ ଶିଶୁର, ବ୍ରହ୍ମହିଁ ବିଶ୍ଵ ଚରାର ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିରାକାର, ସକଳ ଜୀବର ଆଧାର ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଚିନ୍ତ୍ୟଶକ୍ତି, ତା ତହିଁ ସକଳ ଉପସିଦ୍ଧି ।
 ମୁହିଁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଏହା ଜାଣି, ବନ୍ଧୁ ମୁକ୍ତ ହୃଦ ପ୍ରାଣୀ ।
 ନ ଯିବ ତେବେ ପାପେ ମତି, ଲଭିବ କେବଳ ମୁକତି ।

ଇତି କେବଲ୍ୟାପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

ଓ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ।

ଅବସର ବାସରେ

ଭୂମିକା

(“ଅବସରବାସରେ” ୧ମ ସଂସ୍କରଣ)

ଗୁର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଥରେ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଦଶ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ନିଜାନ୍ତ ପୀଡ଼ିତ ଓ ଶୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଉତ୍ଥାନ ଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବିପଦଜାଲ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଅବସନ୍ନ କରି ପକାଇଥିଲା । ସେହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ମୋ ଶୀଘ୍ର ଜୀବନ ରଖା ନିମନ୍ତେ କୃପା କରି ଦୁଇଗୋଟି ଉପାୟ ବିଧାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ—ବାଲେଶ୍ୱରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମିଳ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭଗବାନ ତତ୍ତ୍ଵ ଦାସଙ୍କ ଯୁବକ ପୁଣି ଶ୍ରମାନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ଦାସର ସେବା ଶୁଣୁଛା; ଦିଣ୍ୟ—କବିତା ଲେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ।

ପୀଡ଼ାଜନିତ ଦନ୍ତଶା ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବିପଦପାତ ହେଉଛୁ ତିରୁ ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଦିଲେ ଶାନ୍ତି ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲଭ ନିମନ୍ତେ କବିତା ରଚନା ବା ଗ୍ରହପାଠରେ ମନୋନିବେଶ କରେ । ଯାହା କିଛି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରରେ ଆସେ ବା ଯେଉଁ ଭାବ ମନରେ ଉଦୟ ହେବ, କବିତାକାରରେ ତିଥି କରି ପକାଏଁ । ତାତ୍ତ୍ଵ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ବା ବିଶ୍ରାମକାଳୀନ କବିତା ଆଲୋଚନା ତିରୁରେ ପ୍ରସନ୍ନତା ଲଭର ଗୋଟିଏ ସୁମର୍ଦ୍ଧ ଉପାୟ ବୋଲି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା । ପୃଷ୍ଠକଗତ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ସେହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ଲାଗିଥିଲା । ଏଥୁ ମଧ୍ୟ କେତେବୁଦ୍ଧି କବିତା ନାନା ସାମୟିକ ପରିକାରେ ଏଥିପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଥରେ ଦାର୍ଶନିକ, ଐତିହାସିକ, ପୌରଣୀକ, ଜୀବନଚରିତ, ମନସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପ୍ରସଙ୍ଗର କେତେବୁଦ୍ଧି କବିତା ସଂଗ୍ରହିତ ଅଛି । ଅଳ୍ପବ୍ୟବସ୍ଥ ବାଲକବାନିକାମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରବିନୋଦନ ଅଥବ ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କେତେବୁଦ୍ଧି କବିତା ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧିବେଶ କରିବାକୁ ସୁହୃଦୀ କରି ନାହିଁ । ଏଥକୁ କି ଧର୍ମପାତ୍ର ପରିଣତବ୍ୟବ ଲେକ, କି କାବ୍ୟାମୋଦ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ, କି ତରଳମତି ଆମୋଦପ୍ରିୟ ବାଲକ ବାଲକା, ସଂତ୍ରେଣୀ ଲେକ ସ୍ଵୀୟ ସ୍ଵୀୟ ପାଠୋପଯୋଗୀ କିଛି କିଛି କବିତା ଏଥରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ସେବେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶାକରିବାରେ । ଏଥରେ ଧର୍ମନିତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେବୁଦ୍ଧି କବିତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ସଂବାଧ-ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ; ଏଥକୁ କି ହିନ୍ଦୁ, କି ମୁସଲମାନ, କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟମାନ କାହାର ପକ୍ଷରେ ପାଠ ବିଷୟରେ ଆପଣି ଥିବାର କାରଣାଭାବ ।

ଶଶର ଓ ମନ ଦୌର୍ଲଭ ସମୟରେ ପ୍ରମିଳ ଗ୍ରହପାଠ ସକାଶେ ସାଧାରଣଲେକର ବିଶେଷ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତହେତୁ ନାହିଁ; ସୁତରଂ ସମୟୋପଯୋଗୀ ସୁକୁମାର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଯୋଜନ । ଉନ୍ନତ ଭାଷାମାନ-ଙ୍କରେ ତାତ୍ତ୍ଵ ଗ୍ରହ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ପ୍ରରୂପିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ନିଜାନ୍ତ

ବିରଳ । ମାନବ ଆଶାର ଦାସ । ମୋହର ସହୃଦୟ ସୁଜାଣୀପୁ ଭ୍ରାତା ଭଗ୍ନୀଗଣ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକୁ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରିବେ, ମାତୃଶ ଦୁଷ୍କଳମନା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଆଶା କରିବା ସ୍ଥାବିକ ।

ଧରାକୋଟ ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀପୁନ୍ତ ମଦନମୋହନ ସିଂହ ମହୋଦୟ ସ୍ଵେଚ୍ଛାପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇ ଏହି ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରଣ ସକାଶେ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିବାରୁ ଚିରଜୀବନ କୃତଙ୍କତାପାଣରେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆବଶ୍ୟକ ରହିଲି ।

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ଲାନରେ ମୁଦ୍ରଣନିବର୍ତ୍ତ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରୁଣ ଦେଖିବା ସୁଯୋଗାସ୍ଵବହେତୁ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ କେତେବୁନ୍ଦିଏ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଣି ରହି ଯାଇଅଛି । ଆଶା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ପାଠକଗମ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ତା ୧ । ୨ । ୧୯୦୮ ଫ୍ରେଡ୍ରିପ୍ଲାଟ
ମଲିକାଶ୍ରୀର,
ବାଲେଶ୍ଵର ।

}

ଶ୍ରୀ ଫଳରମୋହନ ସେନାପତି

ରୂପିକା

(“ଅବସରବାସରେ” ଦେଖାଯୁ ସଂସକରଣ)

ଠକ ଡ ବର୍ଷ ପରେ ‘ଅବସରବାସରେ’ର ଦେଖାଯୁ ସଂସକରଣ ହେଲା । ଏହି ସଂସକରଣରେ କେତୋଟି ନୂତନ କବିତା ସନ୍ତିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ।

୧୯୩୦ ୧୯୧୪

ଶ୍ରୀ ଫଳରମୋହନ ସେନାପତି

ସୁରୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ପ୍ରଥମ ଅନ୍ଧାୟ—ଉଚ୍ଚବାନ	...	୬୮ ସୁତିର ଛୁପ୍ତା	୩୩୭
୧ ମାତୃପ୍ରତିବ	୩୨୧	୭୯ ହତାଶ ପାହୁ ଓ ରଷି ପୁଷ୍ଟି	୩୩୭
୨ ଶରଣ	୩୨୨	୮୦ ଦୟାବଣ୍ଣ	୩୩୮
୩ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା	୩୨୩	୮୧ ରୂଲିଗଲ	୩୩୯
୪ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି	୩୨୪	୮୨ କରପାତ ସଙ୍ଗୀତ	୩୩୯
୫ ପ୍ରାଣେଣ	୩୨୫	୮୩ ପ୍ରଣତା ବଧୁ	୩୩୯
୬ ସବ୍ବବାଦେସମ୍ବନ୍ଧ ନାମ	୩୨୬	୮୪ ଅଭ୍ୟବ	୩୪୦
୭ ଉସୁମୁଷ୍ଟି	୩୨୭	୮୫ ପିତାମହୀ	୩୪୧
୮ ମୋ ଶ୍ରୁତିଶକ୍ତି	୩୨୮	୮୬ କଳାପାହାଡ଼	୩୪୧
୯ ମାନବ ଅବଶ୍ୱା	୩୨୯	୮୭ ତୁମେ ଆମ୍ବେ	୩୪୨
୧୦ ହରିସବସ୍ତ୍ର	୩୨୩	୮୮ ଯୀଶୁନ୍ଦଶ	୩୪୨
୧୧ କାହିଁ ଯିବି ?	୩୨୭	୮୯ ଜଗାଇ ମାଧାଇ	୩୪୩
୧୨ ସାଧୁଯୁଦର ଦାସଙ୍କ ଅଦେତବାଦ ତୌପଣ ଛୁନ୍ଦ	୮୦	୯୦ ଦୂରେ	୩୪୪
୧୩ ପ୍ରେମ	୩୨୯	୯୧ ଶେଷ ମିଳନ	୩୪୫
୧୪ ଦିଅ ଦରଶନ	୩୨୩	୯୨ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ	୩୪୫
୧୫ କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ	୩୨୪	୯୩ ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣ ସିଂହ	୩୪୬
୧୬ କୃପାନିଧାନ	୩୨୫	୯୪ ସୁବକ ଶରତନ୍ତ୍ର	୩୪୭
୧୭ ମାତୃତ ବୋଲନ୍ତୁ	୩୨୦	୯୫ ମଧୁସୁଦନ ରାଞ୍ଜ	୩୪୭
୧୮ ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା	୩୨୦	୯୬ ମୃତ୍ୟୁର କରଳ ମୁଖୀ	୩୪୭
୧୯ ଜ୍ୟୋତିଷ ସ୍ଵରୂପ	୩୨୧	୯୭ ପଦ୍ମଲଭ ନାରାୟଣ	୩୪୮
୨୦ ଭୁମଙ୍କୁ ଅନାଇ	୩୨୧	୯୮ ମଧୁସୁଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ. ...	୩୪୮
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅନ୍ଧାୟ—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ		୯୯ ଘେହମପ୍ତୀ ମାତା	୩୪୯
୨୧ ସୁରୁ କୁସୁମ	୩୩୧	୧୦୦ ତୁକାରାମ	୩୪୯
୨୨ ମେଲଣି	୩୩୨	୧୦୧ କଷତ୍ରଷ୍ଣ ତାରକା	୩୪୦
୨୩ କବିର ସାନ୍ତୁନା	୩୩୨	୧୦୨ ପୁନମୀଳନ	୩୪୦
୨୪ ଗଲ	୩୩୩	୧୦୩ ଜବନେ ବିତ୍ତମୁନା	୩୪୧
୨୫ କିଣ୍ଡପେଟ୍ରୁ	୩୩୩	୧୦୪ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ପଙ୍କନାୟକ	୩୪୧
୨୬ ମୃତ ଶିଶୁପୁରୁ ମନୋମୋହନ ...	୩୩୪	୧୦୫ ହଜିଲ ଧନ	୩୪୧
୨୭ ଅବସାଦ	୩୩୪	୧୦୬ ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍କର୍ତ୍ତନ	୩୪୨
	୩୩୫	୧୦୭ କାହିଁ ସେ	୩୪୨

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୫୮ ମନ୍ଦିର କବି ଯଣି ପ୍ରାର୍ଥୀ	୩୫୨	ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟୁ—ମାନବ ଜୀବନ	୩୮୧
୫୯ କବି ଅନ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣୀ	୩୫୩	୫୮ ଜାପାନ ଛୁଷ	୩୮୧
୬୦ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଦେଖା	୩୫୪	୫୯ ମଁ	୩୮୨
୬୧ ସେହି ନାମ	୩୫୫	୬୦ କ୍ଷଣିକ	୩୮୩
୬୨ ଅନୁଭୂତି	୩୫୬	୬୧ ମନ ଉଚ୍ଛାଟନ	୩୮୩
୬୩ ନବବିଧୁ ଆହ୍ୱାନ	୩୫୭	୬୨ ଭଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ	୩୮୪
୬୪ ମନୁମଣି ବିଦ୍ୟାରହ୍ମ	୩୫୮	୬୩ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖା	୩୮
୬୫ ସଙ୍ଗ ଲୁହେସିଯା	୩୫୯	୬୪ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ	୩୮୫
୬୬ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଙ୍ଗ ସ୍ଵପ୍ନ ଦର୍ଶନ	୩୬୦	୬୫ ପାନ୍ତି	୩୮୬
୬୭ ତୈକୁଣ୍ୟନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ...	୩୬୧	୬୬ ମନ୍ଦନ	୩୮୭
ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟୁ—ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ		୬୭ ଆଦିମ ନରଦମ୍ପତ୍ର ଧର୍ମଜ୍ଞନ ...	୩୮୭
୬୮ କଟକ	୩୬୨	୬୮ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମା	୩୮୯
୬୯ ନିଦାନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାଠପୋଡ଼ି କୁଳ ପଥର ବନ୍ଦ	୩୬୩	୬୯ କୃତ୍ସନ୍ଧ୍ୟ	୩୯୦
୭୦ ମୋ ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗୀକାଶ୍ୟବ୍ଦ	୩୬୪	୭୦ କବି ଏବଂ ଚିତ୍ପକର	୩୯୦
୭୧ ଭୁବନେଶ୍ୱର	୩୬୫	୭୧ କଥାଣ କଳି	୩୯୧
୭୨ ଉତ୍କଳ ଭୂମି	୩୬୬	୭୨ ନେଇଶ୍ୟ	୩୯୧
୭୩ ଜନ୍ମ ଭୂମି	୩୬୭	୭୩ ଆଶାର ମେଲଣି	୩୯୨
୭୪ ଭର୍ତ୍ତା ଶିବ ମନ୍ଦିର	୩୬୮	୭୪ ଅନନ୍ତ ମିଳନ	୩୯୩
ତ୍ୱର୍ତ୍ତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟୁ—ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ		୭୫ ଅନନ୍ତ ସାଗର	୩୯୩
୭୫ କପୋତ କପୋତ	୩୬୯	୭୬ ପଶାଖେଳ	୩୯୩
୭୬ ବୃକ୍ଷ ବାଟିକା	୩୭୦	୭୭ ହିନ୍ଦୁବିଧବା	୩୯୪
୭୭ ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ	୩୭୧	୭୮ ଦରବାହୁଡ଼ା ବାଟୋଇ	୩୯୫
୭୮ ଗଙ୍ଗା ଶିମଳୀ	୩୭୨	୭୯ ନିର୍ଜନେ	୩୯୬
୭୯ ଶିତନାୟା	୩୭୩	୮୦ ନବ ଜୀବନ	୩୯୭
୮୦ ବିରମ୍ମ ହଳଦିବସନ୍ଧାନ	୩୭୪	୮୧ ଦୁଃଖ ସମୟ	୩୯୯
୮୧ ରଜମାଗନ୍ଧା	୩୭୫	୮୨ ମହାଦେବଙ୍କ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ	୩୯୯
୮୨ ଗର୍ଭର ସୂର୍ଯ୍ୟବୁଦ୍ଧି	୩୭୬	୮୩ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଶାର	୪୦୦
୮୩ ଶୁଦ୍ଧମଣିର ଅଙ୍ଗା	୩୭୭	୮୪ ବିପନ୍ନ ନାବିକ	୪୦୦
୮୪ ନନ୍ଦ	୩୭୮	୮୫ ଉତ୍କଳ ବର୍ଣ୍ଣନା	୪୦୧
୮୫ ଶଙ୍କୀ ବିରତ ଓ ବଣି ପଣ୍ଡିତୀ	୩୭୯	୮୬ ସୁଖ କାହିଁ	୪୦୨
୮୬ ଭୁଆବିରତ ଓ କାଳିଆ କୁକୁର	୩୮୦	୮୭ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ	୪୦୨
୮୭ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୮୧	୮୮ ସଙ୍ଗ ଦୋଷ	୪୦୩
		୮୯ ଜୀବନ ତର୍ପଣ	୪୦୪

(୨୮)

ବିଷୟ

୧୨୦ ଜୀବନର ଚାତି	
୧୨୧ ସେ ସଙ୍ଗୀତ	
୧୨୨ ସାଖୁ ସପର୍ଗ	
୧୨୩ ଆମ୍ବୁ-ସମର୍ପଣ	
୧୨୪ ଯୋଗୀନାଥ	
୧୨୫ ଆଶା	
୧୨୬ ମାନବର ମନ	
୧୨୭ ଉଜ୍ଜଳ କୃଷକ	
୧୨୮ ପାତ୍ରଆ-ପାତ୍ରି	
୧୨୯ ଦୁଃଖୀ ମାନବ	
୧୩୦ ଅଙ୍ଗେୟ ଜୀବନଗତି	
୧୩୧ ଲାଗ ଲାଗ	
୧୩୨ ମୁଁ ହାଠବାହୁଡ଼ା	
୧୩୩ ସଞ୍ଚାରୀ	
୧୩୪ ଯାତାନ	
୧୩୫ ଉଜ୍ଜଳ ଯୁବକ	
୧୩୬ ଧାରଥ କଥା	...
୧୩୭ ଚନ୍ଦ୍ରପୂର୍ବର ନିର୍ଜଳା ଏକାଦଶୀ...	
୧୩୮ ବାରବିଳାସିମା	
୧୩୯ ଆଶା	
୧୪୦ ସେ କି ଥିଲା	

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ—କର ଓ ମୃତ୍ୟୁ

୧୪୧ ମୋ ମୋହନ ବଣୀ	...
୧୪୨ ସାବଧାନ	
୧୪୩ ବୁଢ଼ା ପଳାଶ	
୧୪୪ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ	
୧୪୫ ମୃତ୍ୟୁ ଶୟାରେ	
୧୪୬ ମୁଁ ବୈଶରୀ	
୧୪୭ ମୃତ୍ୟୁର ନିମନ୍ତଣ	
୧୪୮ ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା	
୧୪୯ ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା	
୧୫୦ ଚରମ ଚିନ୍ମୟ	

ବିଷୟ

୪୦୪	୧୪୧ ମହାନିମନ୍ତ୍ରଣ	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୦୫	୧୪୨ ଜୀବନତଥା		ଚଙ୍ଗଳ
୪୦୬	୧୪୩ ନିତ୍ୟଧାମ ଆଗେ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୦୭	୧୪୪ କାହାକୁ ଭରସା		ଚଙ୍ଗଳ
୪୦୮	୧୪୫ ପ୍ରେତ ନିମନ୍ତଣ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୦୯	୧୪୬ ଜୀବନର ପରିଣାମ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୧	୧୪୭ ମୌଳି	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୨	୧୪୮ ବଞ୍ଚି ମୁଁ ରହିବ ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ? ଚଙ୍ଗଳ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୩	୧୪୯ ସୁଖ ଦୁଷ୍ଟର ପରିଣାମ	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୪	୧୫୦ ପିତୃ-ତର୍ପଣ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୫	୧୫୧ ସତ୍ରଷ୍ଟି		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୬	୧୫୨ ପରେପକାର		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୭	୧୫୩ କବିର ସମ୍ପତ୍ତି		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୮	୧୫୪ ଭବିଷ୍ୟତ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୧୯	୧୫୫ ରଜା ତ ଫଳାର		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୦	୧୫୬ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୧	୧୫୭ କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୨	୧୫୮ କାହାକୁ ?	...	ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୩	୧୫୯ ତୁଙ୍କ କଣ ?	...	ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୪	୧୬୦ କାଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୫	୧୬୧ ଲୋକ ଚିହ୍ନା		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୬	୧୬୨ ଜୀବ ବୃଦ୍ଧି		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୭	୧୬୩ ବିହଙ୍ଗ ଯୁଗଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୮	୧୬୪ ଜଗତ ମଙ୍ଗଳମୟ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୯	୧୬୫ ଆମ୍ବା ଅଭିନାଶୀ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୧	୧୬୬ ମିଶ୍ରକଥା		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୨	୧୬୭ ସୋହାହ୍		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୩	୧୬୮ ଅନନ୍ତ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୪	୧୬୯ କର୍ମପଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୫	୧୭୦ ଧର୍ମ ଚତୁର୍ବିଦ୍ଧି		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୬	୧୭୧ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତି		ଚଚ୍ଚଳ

ବିଷୟ

୪୨୭	୧୪୧ ମହାନିମନ୍ତ୍ରଣ	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୮	୧୪୨ ଜୀବନତଥା		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୯	୧୪୩ ନିତ୍ୟଧାମ ଆଗେ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୧	୧୪୪ କାହାକୁ ଭରସା		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୨	୧୪୫ ପ୍ରେତ ନିମନ୍ତଣ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୩	୧୪୬ ଜୀବନର ପରିଣାମ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୪	୧୪୭ ମୌଳି	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୫	୧୪୮ ବଞ୍ଚି ମୁଁ ରହିବ ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ? ଚଙ୍ଗଳ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୬	୧୪୯ ସୁଖ ଦୁଷ୍ଟର ପରିଣାମ	...	ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୭	୧୫୦ ପିତୃ-ତର୍ପଣ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୮	୧୫୧ ସତ୍ରଷ୍ଟି		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୯	୧୫୨ ପରେପକାର		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୧	୧୫୩ କବିର ସମ୍ପତ୍ତି		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୨	୧୫୪ ଭବିଷ୍ୟତ		ଚଙ୍ଗଳ
୪୨୩	୧୫୫ ରଜା ତ ଫଳାର		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୪	୧୫୬ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୫	୧୫୭ କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୬	୧୫୮ କାହାକୁ ?	...	ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୭	୧୫୯ ତୁଙ୍କ କଣ ?	...	ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୮	୧୬୦ କାଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୯	୧୬୧ ଲୋକ ଚିହ୍ନା		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୧	୧୬୨ ଜୀବ ବୃଦ୍ଧି		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୨	୧୬୩ ବିହଙ୍ଗ ଯୁଗଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୩	୧୬୪ ଜଗତ ମଙ୍ଗଳମୟ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୪	୧୬୫ ଆମ୍ବା ଅଭିନାଶୀ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୫	୧୬୬ ମିଶ୍ରକଥା		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୬	୧୬୭ ସୋହାହ୍		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୭	୧୬୮ ଅନନ୍ତ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୮	୧୬୯ କର୍ମପଳ		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୯	୧୭୦ ଧର୍ମ ଚତୁର୍ବିଦ୍ଧି		ଚଚ୍ଚଳ
୪୨୧	୧୭୧ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତି		ଚଚ୍ଚଳ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୮୨ । ପାଶାଶ ପ୍ରତିମା	୪୪୦	୧୯୦ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ	୪୪୩
୧୮୩ । କେଉଁ ଜାତି ବର୍ବର ?	୪୪୧	୧୯୧ । ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ	୪୪୪
୧୮୪ । ଜନମା ଉତ୍ତଳ ଭାଷା	୪୪୨	୧୯୨ । କବିର କଳିତ୍ତଥୀ ସୀ	୪୪୪
୧୮୫ । ଦେଖା ପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ	୪୪୩	୧୯୩ । ଶାଶାନ	୪୪୫
୧୮୬ । ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ	୪୪୪	୧୯୪ । ମୋ ଗୀତର ଭଣିତା	୪୪୬
୧୮୭ । ମୋହର ଶତ	...	୧୯୫ । ନେଷ୍ଟ ପ୍ରତିମା	୪୪୭
୧୮୮ । ଉତ୍ତଥାନ ସଙ୍ଗୀତ	୪୪୮	୧୯୬ । ଆଦେଶ	୪୪୮
୧୮୯ । କବିତା ବିହରା			

ଅବସର ବାସରେ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଉଗବାନ

ମାତୃଷ୍ଟକ

(ମଙ୍ଗଳ)

କୈବଲ୍ୟଦାୟିନୀ ମାତଃ ! ସିଭୁବନେଶ୍ୱର !
ମୋ ହୃଦୟେ ବିଶାଳତା ହୃଥ କୃପା କରି ।
ସୁଖଦେ ! ବରଦେ ! ସବେଶ୍ୱର ! ଉଗବତି !
ରଚିବ କବିତା, କୃପା କର ମୋହ ପ୍ରତି ।
ତବ କୃପା ବିନା ମାତଃ ! କେ ଅଛୁ ଏମନ୍ତ,
ମାନବଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ଲାଭ କରିବ କବିତ ?
ତସ୍ଵର ବାଲ୍ମୀକି କବି ମାତଃ ! ତବ ବରେ ।
ଆଦି ଶ୍ରେସ୍ତ କବି ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଭୁବନରେ ।
ଦେଉନ୍ତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ମାତଃ ! କଳ୍ପିତ ଜ୍ଞାନେ,
ରଚିବ କବିତାମାଳା, ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରାଣେ ।
ମହାଶକ୍ତି ମହାପ୍ରାଣ କର ମା ! ଏ ଦାସେ,
ସରଳ ଭାଷାରେ ଗୀତ ଗାଏ ଅନାପ୍ୟାସେ ।
ସତ୍ୟ ମାତଃ ! ନାହିଁ ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ସଞ୍ଚୟ,
ସହା ବଳେ ଦେବ କବିନାମେ ପରିତ୍ୟ ।
ଦେଇଛ ତ ମାତଃ ! ମୋର ହୃଦୟେ ଉତ୍ତେଜନା,
ତେଣୁ ଇଚ୍ଛା କରିବାକୁ କବିତା ରଚନା ।
ଜ୍ଞାନାବଧ ନିରବଧ କହୁଛି ସାଧନା,
କୃପାମୟ ! କର କୃପା, ନ କର ବଞ୍ଚନା ।
ବିଶୁମ୍ଭର ! ବିଶୁଶ୍ଵର ! ଭୁନ୍ମର ଆଜ୍ଞାରେ,
ଅକଞ୍ଚନ ଅଜ୍ଞ ଦେଲି ତତ୍ତ୍ଵ ରଚନାରେ ।

ବସି ମୋ ହୃଦୟେ ଦେଉଅଛ ଜ୍ଞାନେ ବଳ,
ରଚନା ସକାଶେ ତତ୍ତ୍ଵ ନିପୁତ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଭୟ ବା ଉତ୍ସାହ ନ ହିଁ ନିନା ପୁତ ପ୍ରତି,
ରଚିବ କବିତା, ମାତଃ ! ଦିଅ ଅନୁମତି ।
ନବ ନବ ଭାବରୁଷି କରିବ ପ୍ରକାଶ !
ଏହେ ଉଚ ଆଶା ମଧ୍ୟ କରେ ନାହିଁ ଦାସ ।
ଗାଇବ ମହିମା ତବ, ନିତାଳ ପ୍ରତ୍ୟାଶା,
କୃପାମୟ ! କୃପା କର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଆଶା ।
ଗାଇବ ପାଇବ ଶାନ୍ତ ଆକୁଳ ଜୀବନେ,
ଦୁରଶା ମନରେ ପୋଷି ଭରସା ରଚଣେ ।
ଯେ କବିତା ରଚିବ ମୁଁ ତବ ପ୍ରସାଦରେ,
ଗାଇବେ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ସର୍ବେ ନାଶ ନରେ ।
କଣା ମାତି କରୁଣାରେ ସନ୍ତୋଷ ମୋ ମନ,
ମଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡଳ ଜଳେ କରେ ବିଚରଣ ।
କାହା କରୁଣାରେ ମୋର ଏତେ ଅହଙ୍କାର ?
ସବ ବିଷୟରେ ସବମୟ ! ମୂଳାଧାର ।
ନାହିଁ ମା, ଯିବାର ଆଶା କାହିଁର ମନ୍ଦର,
ସେବିବ ମୋ ମାତୃଭାଷା କରିଅଛୁ ହିର ।
ଜନନୀ ଗୋ ! ତୁମ୍ହ ପଦେ କରୁଛ ମୁଁ ଅଳ
କୃପୁତ ନଞ୍ଜାଳ ଶୁଣି ହୃଥ ନାହିଁ ଚଳ !
ରୁଦ୍ର ତାଳ ରୁଦ୍ର ରସ ମୋର ସାଧାଶତ,
ଗାଇବ ପବିତ ଶାନ୍ତ କରୁଣା ସଙ୍ଗୀତ ।
ଦାରିଦ୍ୟଭଜନ ! ସର୍ବ ଦୁଃଖ ନିବାରଣି !
ଜ୍ଞାନାଧାରେ ବିଶ୍ୱାଧାରେ କାରଣକାରଣି !

ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣେ ଦିଅ ମାତ୍ର ! ମନ୍ତ୍ର ସଞ୍ଜୀବିମା,
କଳୁଷକଣ୍ଠରେ କରେ ବେଦବ୍ୟାଖ୍ୟା ଧୂନି ।
ଆଦି କବି ମହାଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ରତନା
ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିତ୍ୟ କରୁଛି ଦୋଷଣା ।
ପଞ୍ଚ ପାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିତ୍ର, ମୁକ ଗାୟ ଶୀତ,
ପାଏ ଯେବେ ମାତ୍ର ! ତବ କରୁଣା କଞ୍ଚକ ।
ପୃଥିବୀ, ଆକାଶେ କିମ୍ବା ଶୟନେ, ସ୍ଵପନେ,
ପ୍ରାଣମୟ ! ପ୍ରାଣରୂପେ ଦେଖୁଛି ନୟନେ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା ତିଳମାତ୍ର ଦେଖୁ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ,
ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେ ମର ସ୍ଥାନେ ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
କଳା କାଷ୍ଟା ରୂପେ ପରିଣାମ ପ୍ରଦୟମା,
ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତି ଗତି ବିଧ୍ୟମା ।
ଜନମା ସ୍ଵରୂପେ କର ସନ୍ତ୍ରାନ ପାଳନ,
ଜନ୍ୟାରୂପେ କର ଲୋକ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଶିକ୍ଷୟିଷ୍ଟୀରୂପେ ଲୋକେ ଦିଅ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା,
ରୁହୁ ସ୍ଵରୂପିଣୀ ମାତ୍ର ! ଦିଅ ଧର୍ମ ଦେଶ ।
ବିଦାରୂପା ! ବିରାଜିତା ମାନବ ହୃଦୟେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ସର୍ବେଶ୍ୱର ସର୍ବମୟେ !
ସର୍ବଭୂତ ବିରାଜିତା ପ୍ରାୟ ସ୍ଵରୂପରେ,
ଜ୍ଞାନରୂପେ ବିରାଜିତା ମାନବ ଅନ୍ତରେ ।
ଚେତନାରୂପିଣୀ ମାତ୍ର ! ଚେତନାଦାୟିନୀ !
ପ୍ରାଣରୂପେ ଅବସ୍ଥିତା, ପ୍ରାୟସ୍ଵରୂପିଣୀ !
ପ୍ରତି ଅଶ୍ଵ ପରମାଶ୍ଵ ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତେ !
ସର୍ବମୟୀ ସର୍ବେଶ୍ୱର ଜଗତ ପୂଜିତେ !
ପ୍ରାଣ, ମନ ସମର୍ପଣ କରୁଅଛି ତୋତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ୍ର ! ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ଶରଣ

(ଆହାର)

ପଠାଇଛୁ ମୋତେ ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତେ,
ଏ କଥା ଥାଉ ମୋ ମନରେ,
ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ପାଳିବ ବିଶେଷ,
ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ଏତକି ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା
ଘଟୁ ବା ଅନଷ୍ଟୁ, ପାଏ ନାନା କଷ୍ଟ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ ହେବ ବିମନା ।

ମାୟା ଆକର୍ଷଣ ନିତାନ୍ତ ସ୍ମରଣ,
ଧନ ମାନେ ଚିତ୍ର ଚଞ୍ଚଳ,
ଜଗତ ସମସାର ସକଳ ଅସାର,
ମୂଳାଧାର ତୁମ୍ଭେ କେବଳ
ପ୍ରଭୁ ହେ !
କୃପା କରି ଦିଅ ସୁମତି,
ନ ଲଭୁ ମୋ ମନ, ଜୀବର ଜୀବନ !
ଲୋଭ ଜଗତର ସମ୍ପଦି ।

ଗତ ଧନ ମାନେ ବୃଥା ଅଭିମାନେ
ଚିତ୍ର ମୋ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚଞ୍ଚଳ,
ନ ଜାଣିଲ ପ୍ରଭୋ ! ଏ ପଦାର୍ଥ ସବୁ
କ୍ଷଣିକ ମାମକ କେବଳ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ଏତକି ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଯାଇଛି ଯା ଯାଉ, ତାହା ପାଇଁ ଆଉ
ନ କରେଁ ଯେମନ୍ତ ଶୋଚନା ।

ବୈଗେ, ଭୋଗେ, ଯୋଗେ, ରାଗେ ବା ଘୋହାଗେ
ସାଗରେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନ୍ଦାରେ;
ପ୍ରଣୟ ଆସରେ, ଦଣ୍ଡ କାରାଗାରେ,
ସକଳ ସମୟେ ସରାଗେ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !

ତୁମଙ୍କୁ କରିବି ସୁରଣ,
ରଖିବି ମନରେ ସବ୍ ସମୟରେ,
ତୁମେ ଏକ ମାତ୍ର ଶରଣ ।

ଆଉଁ ମୋ ଚେତନା ଏତକି ପ୍ରାର୍ଥନା
ପ୍ରଭୁ ହେ ତୁମ୍ ଶ୍ରାଚରଣେ,
ଯେବେ ନାହିଁ କୀଣ ଜନ ଶକ୍ତି ହାନ
ହେବ ସେ କାଳରେ ଆପଣେ
ପ୍ରଭୁ ହେ !

ଦେବ କୃପା କର ଦର୍ଶନ ।
ତୁମ୍ କୃପା ଦେଖି ଶଶାର ଉପେଷ
ପ୍ରଧାଣ କରିବ ଜାବନ ।

ସୁଖେ, ଦୁଃଖେ, ଶୋକେ, ଅନାରେ, ଆଲୋକେ,
ଉତ୍ସବେ ଅଥବା ବିପଦେ,
ସୁଦେଶେ, ବିଦେଶେ, ନିରାଶେ, ଉଞ୍ଛାସେ,
ବିଶାଦେ ଅଥବା ସମ୍ପଦେ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ଏତକି ମୋର ନିବେଦନ,
ଜାବନ ବିକଳେ ତୁମ୍ ପଦତଳେ
ପଶିବ ଯେମନ୍ ଶରଣ ।

ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ମଙ୍ଗଳ)

ମହାପ୍ରଭୋ ! ବେଳେ ମାତ୍ର ଦେଉଛୁ ଦର୍ଶନ,
ଅନକାରେ ହେଉଛୁ ତ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ମନ ।

ଯେ ରୂପ ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୋ ! ଲଭିବ ସାନ୍ତ୍ଵନା,
ଦେଖାଅ ସେ ରୂପ ମୋତେ, ନ କର ବଞ୍ଚନା ।
ନ ପାଇ ତୁମଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ଵ ହେଉଛୁ ତଥଳ,
ଜାଣ ତ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ।
ତୁମର ମହିମା ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ୁ ମୋ ହୃଦୟପ୍ରେ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ନିରେଖିବ ସକଳ ସମୟେ ।
ଦର୍ଶନ କରିବି ବେଳେ ହେ ଜଗତସାଇଁ !
ଦୀଖ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଆଉ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ।
ଲଭେଁ ସ୍ଵର୍ଗବାସ ଅବା ଭ୍ରମଣ ଦୁର୍ଗତି,
ସାହା ଜଜ୍ଞା ଦିଅ ପ୍ରଭୋ ! ନାହିଁ ମୋ ଆପତ୍ତି ।
ଏତକି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଅହେ ଭଗବାନ !
ଆପଣା ସାକ୍ଷାତେ ତାହା କରିବେ ବିଧାନ ।

ଶାନ୍ତିୟ ଶାନ୍ତିୟ ଶାନ୍ତିୟ

(ଆଶାବଦ୍ଧା)

ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଜଗତାଶ ! ପ୍ରଭୁ ! ଭଗବାନ !
ହୋଇଛୁ ମୋ ଜୀବନର ଦିବା ଅବସାନ ।
ମୋ ଜୀବନ ସୁଖ-ସୁଧାୟ ଯାଉଛୁ ତ ବୁଦ୍ଧ,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁଁ ଘୋଟି ଆସେ ତମିର-କୁହୁଡ଼ି ।
ନିରାଳ୍ପିତ, ନିରିଯାଉ, ସୁଖର ଆଲୋକ,
ଜଳ ଉଠୁ ହୃଦେ ଅନ-ଚେତନ୍ୟ-ପାବକ ।
ସାଥାର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଖ ହୋଇଛୁ ଅଣ୍ଟାଇ,
ଗାଁ କେତେ ଦିନ ବସି ବିଷାଦର ଗୀତ ।
ମହାପ୍ରଭୁ ! ମହାପ୍ରଭୁ ! ଆସ ମୋ ହୃଦୟେ,
ଆସକ୍ତ ନ ହେଉ ମନ ସଂସାର ବିଷୟେ ।
ଛୁଡ଼ିଯାଉ ହୃଦୟରୁ ମାପ୍ତାର ବନ୍ଧନ,
ରହନ୍ତି ଦୂରରେ ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ ।
ପ୍ରଭୋ ! ମୋର ଭକ୍ତି ଥିଲେ ତୁମ୍ ଶ୍ରାଚରଣେ,
ରଖନ୍ତି କୁଶଳେ ସେହି ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ ।

ମହାପ୍ରେସ୍ ! ତୁମ୍ ପାଦେ ଥାଉ ତାଙ୍କ ମତ,
ହେଉନ୍ତି ଧାର୍ମିକ ସାଧୁ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ସମ୍ମତି ।
ଅକୃତଙ୍କ, ସାନବୁରି ମୁହିଁଟି ନିଶ୍ଚପୁ,
କେବେ କେବେ କରେଁ ତୁମ୍ ସତ୍ରରେ ସଂଶୟ ।
ଦେଖିଛି ଜୀବନେ ବହୁ ଥର ତୁମ୍ ହସ୍ତ,
ନିବୋଧ ! ନିବୋଧ ! ଭୁଲିଯାଏଁ ସେ ସମସ୍ତ ।
ରଖିଛ ଜୀବନ, ରଷା କରିବ ନିଶ୍ଚପୁ,
ବିଶ୍ଵପତି ରଷାକାଶ, କାହାକୁ ମୋ ଭୟ ?
ରଖିଛନ୍ତି ପିତା ମୋତେ ଜଗନ୍ତ ସଂପାରେ ।
ପରକାଳେ ମିଳିବି ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କଠାରେ ।
ଅଛି ଦୂରେ, ଯିବି ପାଶେ, ସୌଭାଗ୍ୟ ମହାନ,
ଯିବି ଯେତେବେଳେ ପିତା କରିବେ ଆହ୍ଵାନ ।
ରହିବାକୁ କ୍ଷଣେ ମୋର ନ ଥୁବ ଆୟୁତ,
ରହିବାକୁ ବା ଯିବାକୁ କିପ୍ପା ହେବ ବ୍ୟସ୍ତ ?
ପାପ ପଙ୍କେ କଳକିତ ମୋହର ଜୀବନ,
ଅନୁତାପାନକେ ହେଉ ତାହା ସଂଶୋଧନ ।
ଦାରଦ୍ର୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରା ଦୁଃଖ ଆୟୁ, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,
ପ୍ରସୁତ ରହିଛି ସବ୍ର ସହିବାର ପାଇଁ ।
ସୁଖ ଆଶେ ବା ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ ଭୁଲ୍ ନାହିଁ ନନ,
ନିରନ୍ତର ଦେଖୁଛି ତ ସ୍ଵର୍ଗ ର ସ୍ଵପନ ।
ସେହି ସୁର୍ଗରଜ୍ୟ ମୋର ଶାନ୍ତି ନିକେତନ,
ଯାଇଛନ୍ତି, ତହିଁ ହନ୍ତି, ମୋର ପ୍ରିୟଜନ ।
ସୁର୍ଗ ! ସୁର୍ଗ ! ସେ ଯେ ଅଟେ ଦେବତା ନିବାସ,
କି ସାହସେ ଲୋଡ଼େ ତହିଁ କରିବାକୁ ବାସ ?
ସତ୍ୟ, କର ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ ସେପର,
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଯିବି ପ୍ରଭୁ ନାମ ଧରି ।
ଯେତେ ଦିନ୍ତୁଁ କରିଅଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭରସା,
ଦୁଷ୍ଟ ଯେ ଯାଉଛି ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ।
ହତାଶ ଯନ୍ତ୍ରା ଜୁଲା ସହି ନିରନ୍ତରେ,
ଶରଣ ନେଇଛି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ।
ସୁର୍ଗର ସ୍ଵପନେ ଅଛି ସଦା ଉନମତ,
ପରକାଳ ପରିଶାମ ଜାଣୁଛି ସନ୍ତତ ।

ହେ ପ୍ରେସ୍ ! ମୋହର କେହି ନାହିଁ ଜଗତରେ,
ତୁମ୍ହେ ମୋର ମୁଁ ତୁମ୍ହର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ।
ଆୟୁ ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ବିଷାଦ ବିଷୟ,
ବିଚଳିତ ହେବି ନାହିଁ ନିଶ୍ଚପୁ ନିଶ୍ଚପୁ ।
ଦୂର ହେଉ ମନୁ ମାୟା ମୋହ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତ,
ମହାପ୍ରେସ୍ ! ମହାପ୍ରେସ୍ ! ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ।

ପ୍ରାଣେଶ

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଦାର)

ଘସି ଯାଉଅଛି ମୁଁ ନିତାନ୍ତ,
ଆସ ଆସ ଆହେ ପ୍ରାଣନାଥ !
ନ ଅଇଲେ ପ୍ରଭୁ, ସରଲା ତ ସବୁ
ନିଷ୍ଟେ ହେଲି ନିରେଖ ନିତାନ୍ତ ହେ
ପ୍ରାଣେଶ !

ଦିଅ ଦିଅ ପ୍ରେସ୍ ! ପ୍ରେମସୁଧା,
ମେଣ୍ଟୁ ମୋ ହୃଦୟ ଦର୍ଶ ଷ୍ଟୁଧା,
ଅରୁପ ମାଧୁସ୍ନା ଦେଖାଅ ହେ ହରି !
ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପ୍ରାଣଲୁବ୍ଧା ହେ
ପ୍ରାଣେଶ !

ମଣି ହରି ଗଲ ଫଣୀ ପର
ପ୍ରାଣ ଆକୁଳରେ ଭ୍ରମେ ହରି !
ଜାବ ମୃତବତ ମଣୁଛି ସନ୍ତତ,
ତୁମ୍ ବିନା ବଞ୍ଚି କିପରି ହେ
ପ୍ରାଣେଶ !

ପ୍ରାଣନାଥ ଦିଅ ଦରଶନ,
ତୁମ୍ହାରୀ ଧୂତୁଳି ନୟନ,
ହେ ଜୀବନ ତାରଣକାଣ
ଦିଅ ଦିଅ ତୁମ୍ହ ଶ୍ରାବରଣ ହେ
ପ୍ରାଣଶ !

ସବ୍ରବାଦୀସମ୍ମତ ନାମ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ବୋଲ ତୁମ୍ହର କି ନାମ ?
ସେହି ନାମେ ଡାକି ପୃଷ୍ଠେ କରେ ମନସାମ ।
କେହି ବା ଜିହୋବା ବୋଲେ, କେହି ବୋଲେ
ଯୋବ,
ଶେବ ବୋଲେ ଶିବ—ବିଷ୍ଣୁ, ବୋଲନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବ ।
ଆଜ୍ଞାତାଜ୍ଞା କେହି ବୋଲେ—ଶାକ୍ତ ବୋଲେ ଶକ୍ତ,
ଗ୍ରାହ୍କ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମ—ଶାଶ୍ଵତ୍ୟ ଶାଶ୍ଵତ ।
କେହି ବା ବୋଲନ୍ତ ତୁମ୍ହ ନାମ ଲର୍ତ୍ତ ଶର୍ତ୍ତ,
ଅସର୍ୟ ଭାଷରେ ତୁମ୍ହ ନାମ ବୋଜା ବଡ଼ ।
ପ୍ରକୃତ ବୋଲିବା ହେଉ ମେତେ ଆହେ ହରି ?
ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଡାକିବ ମୁହଁ କେଉଁ ନାମ ଧରି ?
ମାସକ ବୋଲନ୍ତ ଏହିପରି ସବ୍ରବାଦ,
ଆଦ୍ୟନ୍ତରହିତ ତୁମ୍ହେ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି ।
ଅନ୍ୟୋମୀ ସବ୍ରମୟ ତୁମ୍ହେ ସବେଶର,
ରହିଛ ତ ନରନ୍ତର ବାପ୍ତ ଚରବର ।
ଶୁଣାଣତ, କାଳାଣତ, ତୁମ୍ହେ ସବାଣତ,
ସତ୍ୟ, ନିତ୍ୟ, ଶିବ, ସବ୍ରତ ଆଜ୍ଞାଦିତ ।
ପୂଜ୍ନମୟ, ଅଦିଶ୍ଵର, ସକଳ ଜନକ,
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରିତ-ଧାରକ ।
ସଂଖ୍ୟାଣତ ସଂଖ୍ୟାଣତ ତୁମ୍ହ ନାମମାନ,
କେ କରି ପାରିବ ଶ୍ରୀ କରି ପରିମାଣ ?

କ ନାମେ ଉଜିବ ପାରୁ ନାହିଁ ପ୍ରିର କର,
ଏହିକି ଜାଣୁଛି ମୋର ସବ୍ରମୟ ହର ।
ସକଳ ନାମର ମହାପ୍ରଭୋ ସୃଷ୍ଟିକାଶ,
ଆପଣେ ସେ ହେବେ ବୋଲ କେଉଁ ନାମଧାରୀ ?

ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି

(ରଗ—ରୈଣ)

ହେ ପ୍ରଭୋ ! ନ ବୁଝି ତତ୍ତ୍ଵ ହେଲଣି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧିହତ
କାହିଁ ଆସି କାହିଁ ଯାନ୍ତି ଲେକ ସମସ୍ତ,
ଅଟେ ସେହି କେମନ୍ତ ପ୍ରଳ,
ଯାଇ ଯହିଁ ସମବେତ ପ୍ରାଣୀ ସକଳ । ୧ ।

ସେ କାହିଁ ସାଧନ୍ତ ଜନ, କାହାର ବା ପ୍ରଯୋଜନ
ତଥାପି ନିରତ କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ ନ ଜାଣି,
ନ ଦେଖେ ଏପରି ଜଗତେ,
କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ରହିପାରେ ଲେକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ । ୨ ।

ଅରେତନ ପ୍ରହଗଣେ ନଷ୍ଟପୁଞ୍ଜ ଗଗନେ
ଉଦୟପୂର୍ବ ହେଉଛନ୍ତି କାହା ଆଦେଶେ ?
ମାସ ବର୍ଷ ଦିବସ ନିଶି
କାହିଁ ଆସି କାହିଁ ଅବା ଯାଆନ୍ତି ମିଶି ? ୩ ।

ପ୍ରାଣିପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ପ୍ରବାହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ନ ଜାଣିଲ କାହା ଅଜ୍ଞା କରେ ପାଳନ,
ନିପୁମରେ ଆକାଶୁଁ ବୃଷ୍ଟି
ହୋଇ ପାଳନ କରଇ କାହାର ସୃଷ୍ଟି ? ୪ ।

ଏହି ଯେ ମୋର ଶରାର ଦିଶେ କେମନ୍ତ ରୁଚିର,
କି କୌଶଳେ କେ କୌଶଳୀ କଲେକ ପ୍ରିର ?
ଏହି ପଞ୍ଚଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧ
ପରିଣତ ହେବ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧାବକ ମୁଷ୍ଟି । ୫ ।

ମୋ ଷ୍ଟୁ ଦ୍ରଶ୍ୟ

(ଭଗବତ ଚତୁର୍ଥ)

ହେ ବୃଦ୍ଧ ମଙ୍ଗଳ-ଆକର ! ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଥାଉ ଭକ୍ତି, ଏହି ମୋହର ସୁଦୃଶଳି ।
ତୋ ବରେ ହେଉ ବଳଶାଳୀ, ଭାଷା ସେବାରେ ଦେବି
ତାଳ ।

ମୃତ୍ତକଣା ଯେନି ଉଇମାନେ, ନିୟୁକ୍ତ ବଲ୍ଲୁକ ନିର୍ମାଣେ ।
ଦେଖି ମୁଁ ଏହି ନିରଣ୍ଣନ, ମାତୃଭାବରେ ଦେଲି ମନ ।
କାହିଁ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବଳ, ତୁମ୍ଭର କୃପାରେ କେବଳ ।
ପୋତିଛୁ ହୃଦୟରେ ଆଶା, ସେବା କରିବି ମାତୃଭାବ ।
କାହିଁ ମୋ ଶକ୍ତି ଷ୍ଟୁ ଗ୍ରାକାର, କାହିଁ ବା ଦେଶ ଉପକାର ।
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭ କରୁଣାରୁ, ହେବାକୁ ପାରେ ଦୂର
ଦାରୁ ।

ତୁମ୍ଭ କରୁଣା ପୋଷି ମନେ, ଧାଳୁଛି ଅସାଧ ସାଧନେ ।
ତୁମ୍ଭର ନାମକୁ ସମ୍ବଳ, ହେ ପ୍ରଭୋ, କରିଛି କେବଳ ।
ସମ୍ପତ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପରେ ପ୍ରାଣ, କରିଛୁ ମୋତେ ପରିଷାଣ ।
ଦେଇ ମୁଁ ସମସ୍ତ ଜାବନ, କରିବି ଆଦେଶ ପାଳନ ।
ପଡ଼ିଲେ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧକାରେ, ଆଶା ନରସା ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
ରଖି ମୁଁ ଲଭଇ ସାନ୍ତୁନା, ପାଚନା ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଲୁହ ମୋର ପ୍ରାଣ, ହୋଇ ପଡ଼ଇ ମୁହ୍ୟମାନ ।
ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଦିଅ ପ୍ଲାନ ।

ମାନବ ଅବସ୍ଥା

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ସୁଧାଧର କାହିଁ ଅଛ ଅନ୍ତରଳେ ?
ଲଗ ଇଛ କେତେ ଲୁଳା ପୃଥ୍ବୀ-ନାଟ୍ୟଶାଳେ ।
ଯେଉଁ ବେଶେ ଦେଉଥାଇ ଯାହାକୁ ସଜାଇ,
ସେ ତ ସେହି ବେଶେ ଅଭିନୟ କରେ ଯାଇ ।

ଯାହା ବେଶ ଥିଲ କାଳ ଶ୍ରାବମ ସମାନ,
ଆଜି ସେ ନାଚୁଛି ବେଶ ଧର ହରୁମାନ ।
ଆହେ ସୁଧାଧର । ମୋତେ ଦେବ ଯେଉଁ ବେଶ,
ସେହି ବେଶେ ନାଚିବି ମୁଁ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଲେଶ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ସେନାପତି ହେବେ ରଣେ,
କିଏ ହେବ ସେନା ଏହା ନ ଭଲନ୍ତି ମନେ ।
କରିଥିଲ ବଡ଼ଲେକ ଦେଇଥିଲ ମାନ,
ସକଳ ଛଢାଇ ଯେବେ ନେବ ବର୍ତ୍ତମାନ,
କର ପ୍ରଭୋ ! ଯାହା ଇଚ୍ଛା କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,
ପାଳିବ ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ମସ୍ତକ ନୁଆଇଁ ।

ହରି ସବସ୍ତ୍ର

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତା, ମାତା,
ତୁମ୍ଭେ ଜାତି, ପରିଜନ, ସବସୁଖଦାତା ।
ଜାବନ, ମରଣ ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତିର ସଦନ,
ସାଧନାର ଧନ ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଶରୀର ।
ତିତ୍ରୁବନ ସବ ପ୍ଲାନେ ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ହର ।
ପାଳନ କରୁଛ ପ୍ରାଣୀ ସବ ସୁଷ୍ଟୁ କର ।
ଆଜ୍ଞା କର ମହାପ୍ରଭୋ ! ମୋହର ରସନା,
ନିରନ୍ତର କରୁ ତବ ମହିମା ଘୋଷଣା ।
ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା ନାହିଁ—ବିନାଶ, ମଙ୍ଗଳ,
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ତୁମ୍ଭ କରୁଣା କେବଳ ।
ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ଧାର୍ଯ୍ୟ ତବ ଶ୍ରାବରଣ,
ତନ୍ତ୍ର, ମନ, ପ୍ରାଣ ସବ କଲ ସମର୍ପଣ ।
ରକ୍ଷା କର ପ୍ରଭୋ ! ତବ ବିନା ଗତି ନାହିଁ,
ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିଛି ତ ତବ ମୁଖ ରୁହିଁ ।

କାହିଁ ଯିବି ?
(ରାଗ ଚନ୍ଦକେଳ)

ଦିବସ ରଜମା ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ,
ସଜନେ ରଜନେ, ଘରେ ବାହାରେ;
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ଵପନେ, ଫୀଡ଼ା କୌତୁକେ,
ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦେ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଶୋକେ,
ଜୀବନେ ମରଣେ ସବ୍ଦକାଳରେ,
ରହିଛି ତ ପ୍ରସ୍ତେ ! ତୁମ୍ହ ପାଶରେ ।
ଦିଗ ଦିଗନ୍ତରେ ଅନନ୍ତାକାଶେ,
ମହାପ୍ରସ୍ତେ ! ତୁମ୍ହ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶେ ।
ଲୋକ ଲୋକାନ୍ତରେ ଅଛ ନିୟୁତ,
ତୁମ୍ହ ଅଧିକାର ବିଶ୍ୱ ଅନନ୍ତ ।
ଜର୍ବୁ ଶୟାରେ, ଅବା ଶିଶାନେ,
ରହିଥିବି ପ୍ରସ୍ତେ ! ତବ ନିଧାନେ ।
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ,
ତୁମ୍ହ ନିକଟରେ ସବ୍ଦ ସମାନ ।
ଆଅ ସାଧୁଗଣ ହୃଦୟ-ପୁରେ,
ଅସାଧୁ ଦେଖନ୍ତି ତୁମଙ୍କୁ ଦୂରେ ।
ରହିଛ ତ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାତ୍ର,
ଯିବି କାହିଁ ଆଉ ତୁମଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ?

**ସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ଅଦ୍ଦେତବାଦ
ବୈପଦୀ ଛାନ୍ଦ**

(ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରୁ ଅନୁବାଦ; ପାଠକ ଯତ ଚିହ୍ନ
ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପାଠ କରିବେ ।)

ଶୁଣ ହୋ ଅଦ୍ଦେତ	ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ,
ନାହିଁ ନର୍ତ୍ତ	ନା ଜନ୍ମ ବାସ ।
ନାହିଁ ତ ପ୍ରପଞ୍ଚ	ନାହିଁ ତ ପ୍ରସାର,
ନାହିଁ ତହିଁ ସୃଷ୍ଟି	ସୃଜନସଂଘାର ।

ନାହିଁ ତ ପ୍ରକୃତି	ପୁରୁଷ ନ ଇଚ୍ଛା
ନାହିଁ ତହିଁ କାଳ	କର୍ମ ନାହିଁ ବାଞ୍ଛିବା ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଶ୍ରୁତି	ଶ୍ରବଣ ନା ମୂଳ
ନାହିଁ ତହିଁ ସୂଷ୍ମ୍ରତି	ନାହିଁ ତହିଁ ଶୂଳ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ତତ୍ତ୍ଵ	ଅତିରି ବିଚରିତ
ନାହିଁ ତହିଁ ବନ୍ଦୁ	ପୁରୁଷ ବା ବେଦ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ	ବିବର୍ଣ୍ଣ ବିଧାନ
ନାହିଁ ତହିଁ ରୂପ	ଅରୂପର ଶ୍ଵାନ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଯାପକ	ବ୍ୟାପକ ଦେଖା
ନାହିଁ ତହିଁ ରୂପ	ଅରୂପ ବା ରେଖା ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଜ୍ୟୋତି	ଅଜ୍ୟୋତି ବିଷୟ
ନାହିଁ ତହିଁ ଏକ	ନାହିଁ ତହିଁ ଦୁଇ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଅଧି	ନ ମଧ୍ୟ ନ ଅନ୍ତ
ନାହିଁ ତହିଁ ପାଳକ	ନାହିଁ ହନ୍ତା ହନ୍ତ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଶକ୍ତି	ନାହିଁ ତହିଁ ଶିବ
ନାହିଁ ତହିଁ ଜନ୍ମ	ନାହିଁ ତହିଁ ଜୀବ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଲେଖ	ନାହିଁ ତ ଲେଖକ
ନାହିଁ ତହିଁ କର୍ଣ୍ଣା	ନାହିଁ ତ କାରକ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ସୁର୍ଗ	ନରକ ନିବାସ
ନାହିଁ ତ ଆସନ୍ତି	ନାହିଁ ତହିଁ ଆଶ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ପାପ	ନମୁନ୍ୟ ଧରତା
ନାହିଁ ତହିଁ ଧର୍ମ	ଅଧର୍ମ କରତା ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଜ୍ଞାନ	ଅଜ୍ଞାନ ବା ମୂର୍ଖ
ନାହିଁ ତହିଁ ବାଦ	ବିବାଦ ବା ତର୍କ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ହୋମ	ନ ଯଜ୍ଞ ବିଧାନ
ନାହିଁ ତହିଁ ଭେଦ	ନାହିଁ ତ ସମାନ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଶାଖା
ନାହିଁ ତହିଁ ଦେବ
ନାହିଁ ତହିଁ ଇଷ୍ଟ
ନାହିଁ ତ ସରୁଣ

ଛେଦ ସର୍ଗ ସବ୍ବ
ମାନବ ଶାନ୍ତିବର୍ବ ।
ଅନିଷ୍ଟ ବା ଶାନ୍ତ
ନିର୍ଗଣ ବୃଦ୍ଧତ ।

ନାହିଁ ତ ସେବକ
ନାହିଁ ତହିଁ ପ୍ରେମ
ନାହିଁ ତହିଁ ଭାବ
ନାହିଁ ତହିଁ ମୋଷ

ସେବ୍ୟ ନ ସେବା
ନାହିଁ ତନି ଲେବା * ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଭକ୍ତି
ନାହିଁ ତହିଁ ମୁକ୍ତି ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଯାପ୍ୟ
ନାହିଁ ତହିଁ ମନ୍ତ୍ର
ନାହିଁ ତ ସାଧକ
ନାହିଁ ତହିଁ ପୋଗ

ନାହିଁ ତହିଁ ଯାପ୍ୟ
ନାହିଁ ଲଘୁ ଥାପି ।
ସର୍ବ ନ ସମାଧ
ନାହିଁ ରୋଗବ୍ୟାଧ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ମଦ୍ରା
ନାହିଁ ତହିଁ କୁଣ୍ଡି-
ନାହିଁ ତହିଁ ଚନ୍ଦ
ନାହିଁ ତହିଁ ବେଧ

ବନନ ବିଧ
ଲିନା ନାହିଁ ସିରି ।
ନା ନାତ୍ର ପ୍ରସାର
ବେଧ ନ ହାର ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଲିଙ୍ଗ
ନାହିଁ ତହିଁ ମନ
ନାହିଁ ତହିଁ ସତ୍ତ୍ଵ
ନାହିଁ ତ ଇନ୍ଦ୍ରୟ

ଅଳଙ୍କ ପ୍ରଧାନ
ବୁଦ୍ଧ ଚଉଧାନ ।
ରଜ ତମ ଗୁଣ
ଦାରମାନ ପୁଣ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ସ୍ଵପ୍ନ
ନାହିଁ ତମ ତୁର୍ଯ୍ୟ

ଜାଗ୍ରତ ସ୍ଵପ୍ନୁ
ମନ୍ଦିର ନ ଦୂରୁ ।

ପ୍ରେମ

(ରଗ—କେଦାର ଚନ୍ଦକେଳ)

ତୁମ୍ହ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶେ ଶିତ୍ତବନ
ପ୍ରେମେ ଧାବିତ ଚନ୍ଦ୍ରମା, ତପନ ।
ତୁମ୍ହ ପ୍ରେମଭରେ ହୋଇ ଉନ୍ନତି,
ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୃଦ ସନ୍ତତ ।
ପ୍ରେମେ ବୃଷଳତା ପୁଷ୍ପ ପ୍ରକାଶେ,
ପ୍ରେମେ ଧାବିତ ତ୍ରୁମର ତା ପାଶେ ।
ପ୍ରେମେ ପାଳନ୍ତି ଶିଶୁକୁ ଜନମା,
ପ୍ରେମଭୋରେ ବନ୍ଧ ଭାଇ ଉଚିମା ।
ସତ୍ତା ପତିପ୍ରେମେ ଥାଏ ବିହୁଳା,
ପ୍ରେମେ ଖେଳେ ମେଘକୋଳେ ଚପଳା ।
ସିନ୍ଧୁ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେମର ଆଧାର,
ପ୍ରେମେ ବ୍ୟାପିଛି ଏ ବିଶ୍ୱାସାର ।
ବିଶ୍ୱାସରେ ଜନମିଛି ଆଶା,
ପ୍ରାଣ ବଢ଼ୁଛି ପ୍ରେମର ପିପାସା ।
ମୋର ଜୀବନ ସମସ୍ତ ଘଟଣା,
ତୁମ୍ହ ପ୍ରେମ ତ କରୁଛି ଘୋଷଣା ।
ତୁଙ୍କ କାଟ ସଙ୍ଗେ ମୁହଁ ସମାନ,
କର ମୋହ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ବିଧାନ ।
କେବେ ପ୍ରେମ ଦେଇଛ ମୋ ଅନ୍ତରେ,
ଜୀବ, ଭଜିବ ତୁମଙ୍କୁ ମନରେ ।
ଜୀବନରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ,
ରହିଛି ତ ତହିଁ ପ୍ରେମ ଅନନ୍ତ ।
ଧାର୍ଯ୍ୟ ସାଗରକୁ ନଦୀ ଯେସନେ,
ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣ ମୋର ତୁମ୍ହ ସଦନେ ।
ବନ୍ଦ ଆଶା ପୋଷିଛି ତ ମନରେ,
ଉଦ୍‌ବିବି ମୁଁ ଦିନେ ପ୍ରେମ-ସାଗରେ ।

* ଅନୁବାଦକ ଲେଖା ଅର୍ଥ ନ ତୁମ୍ହ ମୁକ୍ତ ଯେପରି ଥିଲୁ ଅଭିକଳ ତାହି ରଖିଅଛୁ ।

ପ୍ରେସାଗର ହେ ବିଶ୍ୱପାଳକ,
ଦେଖିବ କି ମୁଁ ସେ ପ୍ରେସ ଅଲୋକ ?
ପ୍ରାଣନାଥ ପ୍ରାଣବାମ ହେ ପ୍ରାଣ,
କରନ୍ତୁ କୃପା ହେ ପ୍ରାଣନିଧାନ !
ହେଉ ପ୍ରେସ ନାମ କଣ୍ଠଭୂଷଣ,
ପ୍ରେସେ ହେଉ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାପଜୀବନ ।
କରେଁ ବସି ପ୍ରେସ ନାମ ମୁଁ ଗାନ,
ପ୍ରେସଭର କରୁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରପୂରଣ ।

ଦିଅ ଦରଶନ

(ରଗ ପରଜ ଝୁଲ)

ଦିଅ ବେଳେ ଦରଶନ—ହେ (ମହାପ୍ରେସ)
ଜଗତ ଫ୍ରସାର ଦିଶ ଅନକାର
ତୁମ୍ଭ ବିନା ମୋ ଜୀବନ । ଘୋଷା ।

ଦିଶେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଦୁଦପୁ-ଗଗନେ
ତୁମ୍ଭ ରୂପ ବିମୋହନ,
ନିବିଡ଼ ତମିରେ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ଵରୂପରେ
ଦନେ ଚପଳା ଯେସନ ।
ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି, କିପ୍ତା ପେହି ଜ୍ୟୋତି
ପୁର ନୁହେଁ ମୋର ମନେ ?
ଦୁଅନ୍ତା ପରିଦ ସାର୍ଥକ ମୋ ନେତ୍ର
ପେହି ଜ୍ୟୋତି ଦରଶନେ ।
ଦୁର୍ବଳ ଚଞ୍ଚଳ ଦୁଦପୁ କେବଳ,
କଳ୍ପନା ଉପରେ ମଳନ,
ବୋଲିବ କିପରି ଦୟାମୟ ହର,
ଏହା ତୁମ୍ଭ ସିଂହାସନ ?
ନାହିଁ ମୋ ଭରସା, ତୁମ୍ଭେ ମାସ ଆଶା,
ଘସି ଯାଉଛି ସାଗରେ,

କରନ୍ତୁ ଉତ୍ତାର, ଆହେ କର୍ଣ୍ଣଧାର,
ଦେଉ ତରଣୀ ତରଣ ।

କରନ୍ତୁ କଳ୍ପାଣୀ

(ରଗ — ପରଜ ଝୁଲ)

କରନ୍ତୁ ମୋତେ କଳ୍ପାଣୀ,
ହେ ମହାପ୍ରେସ ।
ବସି ଦିବାନିଶି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଘୋଷି
ଶେଷ ହେଉ ମୋର ପ୍ରାଣ । ଘୋଷା ।

ଆହେ ବିଶ୍ୱପାଇଁ ଭାଲବ କିପାଇଁ
ଜବନ ରଶା କାରଣ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଉପେଷି ପାରିବ କି ରଖି
ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ ।
ଜନମ-ଜଠର ତମିର ଆକରେ
କରିଛ ମୋତେ ପାଲନ,
ମୋର ଅନ୍ତ ଜଳ ସୃଜନ ସକଳ,
ଯାହା ଯାହା ପ୍ରପୋଜନ ।
ସବୁ ଜାଣି ଶୁଣି ଭୁମେ ପଡ଼େଁ ପୁଣି
ହୋଇ ମୋହେ ଅଗେତନ,
କରେ ଆକର୍ଷଣ ଜଗତ-ବନନ
ଦେଖିଛୁ ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଘଲେଁ ଯାହା ଲାଗି, ଦିଅ ସବୁ ଘଜି
ହେଉ ମୋ ଦୁଦପୁ ଶୂନ୍ୟ,
ଯାଉ ଗୁଡ଼ ଆଶା, ଜଗତ ଭରସା,
କରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧାନ ।

କୃପା ନିଧାନ

(ଆଶାବଶ—ତାଳ ପତ୍ର)

କୃପାନିଧାନ ହେ ! କର କରୁଣା ମୋ ପ୍ରତି,
ଦେଇ ମନ ପ୍ରାଣ କରେଁ ତୁମ୍ହ ଧାନ
ଛିର ହେଉ ମୋର ମତି ।
ତୁମ୍ହେ କି ଜନମ ଭ୍ରାତା କି ଭରିମା,
ବନ୍ଦୁ, ସୋଦର, ପିଅର,
ସକଳ ଭାବରେ ଅଛ ମୋ ପାରେ,
ଚିଶ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପତି ।
ଭୂଲିବ ଜଗତ,
ପାରେ କି ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଭୂଲି ?
ମୋ ଆମ୍ବା ସତତ ଅଛି ଆଲୋକିତ
ବିକାଶି ତୁମର ଜ୍ୟୋତି ।
ହୃଦୟର କଥା,
ଜାଗ୍ନୁଳ ତ ତୁମ୍ହେ ନାଥ !
ପାପଭାବନାକ
ଫେଡ଼ିଲୁ ମୋର ଦୁର୍ଗତି ।
ଗ୍ରହ, ଶଶ, ଭାବ,
ତୁମ୍ହ ନୟନଗୋଚର,
ଆହେ ଦୟାମୟ !
ଲଭିବାକୁ ଆନ ଗତି ।

ମାତ୍ରା ବୋଲନ୍ତୁ

(ଆଶାବଶ—ଯତ୍ର)

ମାତ୍ରା ବୋଲନ୍ତୁ ଗୋ ! କିମ୍ପା ଅବସାଦ ମନେ !
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵାମ ମୋ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାମ
ଲେଖେ ଦେଖେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପତ
ଧୋଇ ବସିଲେ ନିର୍ଜନେ,
ଭାଲେଁ ମୁଁ ମନରେ କାନ୍ଦା ଆଦେଶରେ
କଲି ଏହା କି କାରଣେ ।
ଧନ ଉପାର୍ଜନେ ନ ଭାଲେଁ ମୁଁ ମନେ
ତୁମ୍ହେ ମୋ ପରମ ଧନ,
ପରମ ରତନେ ହରାଇ ଯତନେ
ଥିଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଉପାର୍ଜନେ ।
ଦେଖୁଛି ତ ରୁହଁ,
ଥିବ ସବୁ ପଡ଼ି,
କାଟିଛି ବହୁ କଷ୍ଟରେ,
ଥିବ ସବୁ ପଡ଼ି,
ଯାଉଛି ତ ଗୁଡ଼ି
ଏକା ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
— — —
ପାକଟ ସମୟେ ଆସ ମୋ ହୃଦୟେ,
ଦେଖାଅ ସେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
ଜନ୍ମ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,
ତବ ଶାନ୍ତି ନିକେତନେ ।

ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା

(ଆଲୋପ୍ତା ଜୟଜୟନ୍ତୀ—ଝମତାଳ)

ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧାଧାର ଦିଅ ତାଳ ଦୟାମୟ !
ପାନ କର ମନ୍ତ୍ର ହେଉ ମୋର ମାରସ ହୃଦୟ । (ଘୋ)
ଲାଗି ସେ ପରଶମଣି ହେଉ ପାପାଶ କାଞ୍ଚନ,
ପରଶ ହୃଦୟ ମୋର, ଲାଗେ ନୃତନ ଜୀବନ ।
ନ ଲେଖେ ମୁଁ ଧନ, ମାନ, ଦିଅ ପ୍ରସ୍ତେ, ଏହି ବର,
ତୁମ୍ହର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍ଗେ ଗମିବ ମୁଁ ନିରନ୍ତର ।
ଦେବ ଯାହା ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ନେବ ମସ୍ତକେ ମୁଣ୍ଡାଇ,
ସହିବ ସକଳ କଷ୍ଟ, ପ୍ରସ୍ତେ ! ତୁମ୍ହ ମୁଖ ରୁହଁ ।
ତୁମ୍ହେ ତ ବିଧାତା ମୋର, କର ଏ କଥା ପରତେ,
ତେବେ ଆପଣାର ପାଇଁ, କିମ୍ପା ବ୍ୟାବୁଳ ସନ୍ତେ !

କ୍ଷେତ୍ରପୁରୁଷ

(ଆଶାବଧୀ-ସତ୍ର)

କ୍ଷେତ୍ରପୁରୁଷ ! ହେ ! ବିଲ୍ଲ ବଶବନମାୟ ।
ଧୂବ, ଶିବ, ସତ୍ୟ, ନିତ୍ୟ, ନିରଞ୍ଜନ,
ଏକମେବ, ଅଦ୍ଵିତୀୟ । ଘୋଷା ।
କୋଟି କୋଟି ଶିଶୁ, ଦନ୍ତାଣ୍ଡ ବିରଜେ
ତବ ପ୍ରତି ଲୋମକୁପେ,
କ୍ଷେତ୍ର ଚରଚର ଅଛ ନିରନ୍ତର
ପଞ୍ଚଭୂତେ ଆତ୍ମଭୂପେ ।
ଦେଲ ନେବେ କ୍ଷେତ୍ର ଦରଶନ ଶକ୍ତି,
ନ ଦେଖେ ତୋତ ନୟନ,
ଶୋଣିତ ଆଧାର ତୋ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରେ
ଅଚେତନେ ସରେତନ ।
ଜୀବନବଳିଭ ସାଧନଦୂର୍ଲଭ
ପାତା, ଧାତା, ପ୍ରାଣବାମ,
ଅରୁପ ନିବାସେ ସୁରୁପ ବିକାଶେ
ପ୍ରତିରୂପ ଅବିରାମ ।
ଜତେ ଜୀବନ ମଣ୍ଡନ ଶୋଭନ
ଚରଚର ମୂଳଧାର,
ପ୍ରଭୋ ଜଗତ୍ତାତ, ଯୋଡ଼ି କରି ହାତ
ତବ ପଦେ ନମସ୍କାର ।

ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଅନାଇ

ଦେଖି ନାହିଁ ଶୁଣି ନାହିଁ ତୁମ୍ହେ ଅଛ କାହିଁ,
ନିଯୁତ ନୋ ତିରୁ ତୁମ୍ହ ପାଶେ ଅଛୁ ଧାଇଁ ।
ଘରେ ଯେବେ ଏକାନ୍ତରେ ତୁମ୍ହେ କି ପ୍ରକାର ?
ଅନନ୍ତ ଅଳାରେ ଦେଖେ ଅନନ୍ତ ଆକାର ।

ଆଉ ତ ଦେଖିବା କଥା, ନ ଶୁଣେ ଶ୍ରବଣେ,
କେବେଁ ତ ପାରିଲ ନାହିଁ ଧରି ବାକେୟ ମନେ ।
କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗେ ନ ପାରିଲ ଜଣି,
ଜନକ, ଜନମା, ବନ୍ଧୁ, ଜଡ଼ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣୀ ?

ପଡ଼ି ଦୟାଶରେ ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆସେ କ୍ଲାନ୍ତି,
ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ସୁରଣ କରି ଲାଭେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ।
ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ପାପାର ଯେବେ ଧାଏଁ ଦୂରେ ଦୂରେ,
ଅପ୍ରିଯ ଜୀବନ ହୃଦ ଆକୁଳେ ଆତୁରେ ।
ହେ ହୃଦୟ, ଯେ ହ୍ଲାନେ ଥାଅ, କିଛି ନ୍ତା ନାହିଁ,
କାଟିବି ଜୀବନକାଳ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଅନାଇ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ

ସୁମ୍ଭୁ କୁସୁମ

(ମଗଳ)

ଏ ସମୀର ମହାରଣେ ନିକୁଞ୍ଜେ ନିଭୃତେ,
ପୁଣିଥିଲେ ଦୁଇଗୋଟି ପୁଷ୍ପ ଏକ ଚାନ୍ଦେ ।
ଦିଧ ବିଭିନ୍ନନା କିମ୍ବା ଦୁର୍ବାଗ୍ୟର ଫଳେ,
ଗୋଟିଏ କୁସୁମ ଖସି ପଡ଼ିଗଲ ରଳେ ।
ରହିଛି ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ମଳନ,
ହେଉଛି ସେ ଦିନୁ ଦିନୁ ଶୁଷ୍କ ଶୋଭାହୀନ ।
ଦୁଇଟି କୁସୁମ ଯେବେ ଝଲୁଖିଲେ ଡାଳେ,
କେତେ ବା ସୌଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ତାହାଙ୍କ କପାଳେ ।
ନ ଥିଲା କଦାଚ ହୃଦେ କାଳମା ବିଷାଦ,
ସଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ମନ ସର୍ବଦା ଆହ୍ଲାଦ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହେ ଦେବେ ଶୀତଳ ପବନ,
ଦୋହଳ ଦୋହଳ ନାରୁଥାନ୍ତି ବୈନି ଜନ ।
ପବନ ପ୍ରତାପ କେତେ ନିଦାନ ଉତ୍ସାପ,
ଜନମାର ପାରେ ନାହିଁ ମନରେ ସନ୍ତାପ ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସାହା ଦୁହେଁ ହୋଇ ପରିଚାରେ,
ଜାବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ଆନନ୍ଦରେ ।
ସୁଶୀତଳ ପ୍ରାତିକାଳ ମଳୟ ସମୀରେ,
ଦୁହେଁ ତାଳେ ତାଳେ ନାଚୁଥିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ଅଳଳ ଦୂରତ କାଳଙ୍କଟ ବୃନ୍ଦ ଭେଦ,
ଗୋଟିଏ କୁସୁମ ରହୁଁ ପକାଇଲ ଛେଦ ।
ଗୋଟିଏ ପଡ଼ିଲ ତଳେ ଆନଗୋଟି ଡାଳେ,
କଳେ କି ବିଧାତା ତାଙ୍କ ବିଧାନ କପାଳେ !
ପୃଥିବୀ ତ କୁହେ ସୁର୍ଗ, ସୁଖମୟ ସ୍ନାନ !
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିମିତ୍ରିତ ବିଧର ବିଧାନ !
ରହିଲ ଯେ ପୁଷ୍ପଗୋଟି—ଯାବତ ଜାବନ,
ଭୂ-ପତିତ ପୁଷ୍ପପାଇଁ କରିବ ରେଦନ !
ଯେ କାଳେ ସେ ପୁଷ୍ପ ହେବ ଭୂତଳେ ପଢିତ,
ଦୁଇଟି କୁସୁମ ପୁଣି ହେବେ ସମ୍ମିଳିତ ।

ମେଲଣି

(ମଞ୍ଜଳ)

ଦେବ ! ପ୍ରିୟ ! ଯାଆ ଯାଆ ଦେଉଛୁ ମେଲଣି ।
ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନା ମୋର ଗୃହଠାକୁରଣୀ ।
ଅନିତ୍ୟ ଉଚ୍ଚର ଦେହ ଅଟେ ଦୁହିଙ୍କର,
ମାତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର ଆମ୍ବା ଅଷ୍ଟୟ, ଅମର,
ଅନିତ୍ୟ ପାର୍ଥିବ ମାୟା କରଇ ମୋରନ,
ଶିଥିଲ ହେବାର ନୁହେ ଆମ୍ବାର ବନ୍ଧନ ।
ତେଜିଛ ପାର୍ଥିବ ଦେହ, ଅଛି ମୁଁ ପୃଥ୍ବୀରେ,
ପୁନର୍ମୁ ମିଳନ ହେବ ତରେ ବା ଅଗରେ ।
ଇହ, ପର ଦୂର କାଳେ ଅଛୁଁ ବେନି ଜନେ,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ହ ପ୍ରତିରୂପ ଘୟୁଣ୍ଣ ନୟନେ ।
ତୁମ୍ହେ ନିତ୍ୟ, ମୁହଁ ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ଅଭିନାଶୀ,
ଅନନ୍ତ ସ୍ମୋରରେ ଯାଉଥୁଁ ଭସି ଭସି ।

ଜ୍ୟୋତିମ୍ବୂରୂପୀ ଆମ୍ବା ମହାନ ମିଳନ,
କେ ଭାଙ୍ଗିବ କେ କରିବ ଅଛେଦ୍ୟ ଛେଦନ ?
କଳୁନା ଅଣ୍ଟିତ କାଳ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଉଚ୍ଚକ ନଷ୍ଟପରୁପେ ଥରୁ ଦୁଇଜଣେ ।
କେବେ ଦୂରେ, କେବେ ପାଖେ, ବିଜ୍ଞିନୀ ମିଳିତ,
ବେନି କଷେ ବେନି ଗ୍ରହ ପଥା ବିଦୃଷ୍ଟିତ ।
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ କାଳ ଯାଇଥୁଁ ବହି,
କାଳାଶାତ କାଳଯାଏଁ ଥରୁଁ ପୁଣି ରହି ।
ଆମ୍ବାରେ ଜନ୍ମିତ ଆମ୍ବା, ମନେ ଲଗୁ ମନ,
ହୃଦୟେ ହୃଦୟ ମେଳ ଦୁଶ୍ମିଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ ।
ଦିନଷ୍ଟୁ ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯାଇଛ ଆଗରେ,
ମହାକାଳସ୍ତୋତ ଭେଦ ତମିର ମାର୍ଗରେ ।
ଯାଉଛୁ ପଛରେ ପ୍ରିୟ ! କରନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା,
ସେ ଅମୃତମୟ ଧାମେ ପୁଣି ହେବ ଦେଖା ।
ଦିବା ନିଶି ବ୍ୟାକୁଲିତ ହୁଏଁ ତୁମ୍ହ ପାଇଁ,
ତୁମ୍ହେ କି ରହିଛ ପ୍ରିୟେ, ମତେ ବାଟ ରୁହିଁ ?

କବିର ସାନ୍ତୁଷ୍ଟିନା

(ଆଶାବଦ୍ଧ)

ସତ୍ୟକଥା, ଘରେ ମୋର ଧନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ,
ଆଶକ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରଯୋଜନ ସାଧବାର ପାଇଁ ।
ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ନ କରନ୍ତୁ ସେପରି ସମ୍ମାନ
କେ କରେ ବିଦ୍ୱୁତ କେ ବା କରେ ଅପମାନ ।
ନ ଥାଉ ମୋହର କିଛି ପାର୍ଥିବ ସମତି,
ସୁର୍ଗୀୟ ପଦାର୍ଥ ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି ।
କଳୁନା ରାଜ୍ୟରେ କରେଁ ଯେବେ ମୁଁ ତ୍ରମଣ,
ଅନୁଭବେଁ ଜଗତର ସବ୍ବ ତୁଳଧନ ।
ଯେତେକ ପ୍ରକାର ଅଛି ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ତୁଳ ବୟୁ ପରି ସବୁ ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।

ଘୟି ଘୟି ଯାଇଥାଏଁ ଆନନ୍ଦ-ସ୍ନେହରେ,
ପାଠିବ ସମ୍ପତ୍ତି ପୁଣ ରୁହେଁ ନାହିଁ ଥରେ ।
ସେବା କରୁଅଛି ବସି ମୁହଁ ମାତୃଭୂଷା,
ସାନ୍ତୁନା ଲଭଇ ମନେ ପୋଷି ହେ ଆଶା ।
ନ ହେବ କୃତ୍ୟ ମୁହଁ ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି,
ଦେଇଛ ତ ଯାଚି ମୋତେ ଅଭୁଲ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଜନ୍ମି କେ ବା ଛନ୍ତି କୋଟି ଭାତୀ ମଧ୍ୟେ ଜଣେ,
କେବେହେଲେ କେହି ମୋତେ ପକାଇବେ ମନେ ।
ରତ୍ନ କବିତାଗୁଡ଼ି କନ୍ୟାସ୍ଵରୂପିଣୀ,
ଅନୁସରିଥାନ୍ତି ପଢେ ଚିତ୍ରବିନୋଦିନା ।
ଉଜ୍ଜଳ ଜଗତେ ମୁହଁ ଚେକିବ ଜୀବନ,
କରିବେ ଏ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ି ପିତୃତରପଣ ।

ଗଲୀ

ଛୁଡ଼ିଗଲୀ ବଣା ତାର,
କେତେ ମନୋହରେ,   କେତେ ଆବେଗରେ,
ଦେଉଥିଲୁ ସେ ଝଙ୍କାର,
ଛୁଡ଼ିଗଲୀ ବଣା-ତାର । ୧ ।

କୁସୁମ ପଡ଼ିଛି ଝଡ଼,
କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟରେ,   କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟରେ,
ଝୁଲୁଥିଲୁ ତାହା କଢ଼ି,
କୁସୁମ ପଡ଼ିଛି ଝଡ଼ । ୨ ।

ପାହିଯାଇଛି ତ ରତ୍ନ,
ମଳ ଆକାଶରେ,   କେଡ଼େ ବିମଳରେ,
ଲିପୁର ରୁଦ୍ଧମା ରତ୍ନ,
ପାହିଯାଇଛି ତ ରତ୍ନ । ୩ ।

ନରବ ମୋହନ ବଣୀ,
କେମନ୍ତ ସୁସ୍ଥନ,   ମନ ଉକାଟନ,
ଶୁଶୁଖିଲ ମୁହଁ ବସି,
ନରବ ମୋହନ ବଣୀ । ୪ ।

ଲିଭିଗଲୁ ଫପାବଳୀ,
ପଳାଇ ଅନାରେ   ଯୈନ ଆଶାରେ
ଥିଲା ଜୀବନସଙ୍ଗାଳ,
ଲିଭିଗଲୁ ଫପାବଳୀ । ୫ ।

ସାଇଛି ବସନ୍ତ ବାୟୁ,
ଶୀତଳ ହିଙ୍କୋଳ   ଜୀବନ ଶୀତଳ
କରିବ କି ଆସି ଆଉ ?
ସାଇଛି ବସନ୍ତ ବାୟୁ । ୬ ।

କୁଣ୍ଡପେଟ

ଆପେରିକା ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତେ ବିଶ୍ୟାତ ନଗର,
ଲୋହିତସାଗର କୁଳେ ବିରଜନ ମିଶର ।
ଅଶ୍ୱୀର୍ଯ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ବର୍ଯ୍ୟ, ଜୀନଗୌରବରେ
ସମସ୍ତ ଜଗତେ ଖ୍ୟାତ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ମାଳାର ସଳଳ ମାଳ * ବକ୍ଷେ ପ୍ରବାହିତ ।
ଦିଏ ତାଳ ଦେଶେ ଶୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅମିତ ।
ପ୍ରତ୍ଯେ ଅନଳକ୍ଷେତ୍ର ବିଶ୍ୟାତ ସାହାର,
ତହିଁ ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରବାହିତ ମାଳଧାର ।
ଚନ୍ଦ୍ରଗିର ଚନ୍ଦ୍ରମାର୍ଗେ ଅଛି କିବା ଉତ୍ତର !
ମାଳକାନ୍ତ ମୁକୁଟ କି ଶିରେ ପାଏ ଶୋଘ୍ର !
ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲାଲା ଆପେରିକା ଖଣ୍ଡ,
ଅଗ୍ନିକ୍ଷେତ୍ର ଶହ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଶୋଭେ ବେନି ଗଣ୍ଡ ।

* ମାଳ ନାମକ ନଦୀ (The Nile)

ଏକ ପାଶେ ଲତା ବୃକ୍ଷ ସମ୍ପଦ ମହାନ,
ଅନ୍ୟ ପାଶେ ଶୁଷ୍ଠ-ଚପ୍ର-ପ୍ରକୃତ ହିଣାନ ।
ଅନ୍ତର ପ୍ରକୃତ ଲୀଳା ଦେଖ ନିଦର୍ଶନ,
ସାହାର ମିଶର ଏକ ଶିଳ୍ପୀର ସୂଜନ ।
ପୁଣ୍ୟସେଷ ଇରାଗେପ ବିରାଜେ ଉତ୍ତରେ,
ଅବତାର ଲୀଳାଭୂମି ପ୍ରାଚୀ ବିଶ୍ଵଗରେ ।
ଇଉଦୟେପ ପଦତଳେ ଦୁଃଖିନା ଆପ୍ରିକା,
ହୃଦୟେ ବହିଛୁ ମରୁଭୂମି ବିଶ୍ଵିକା ।
ଜ୍ଞାନଗୌରବରେ ନ୍ୟନ ପଡ଼ିଛୁ ପଦରେ,
ଶ୍ରୀନାନନ୍ଦେ ଦର୍ଶିଭୂତା ମରୁହୃଦୟରେ ।
ଦୁଃଖିନା କଷ୍ଟରେ ଦୟାମୟ ଭଗବାନ,
ସାନ୍ତୁନା ସକାଶେ କଲେ ମିଶରକୁ ଦାନ ।
ଅପୂର୍ବ ମିଶର ସୃଷ୍ଟି ନଯନରଙ୍ଗନ,
ଅଶ୍ରୟେଁ, ମହିମା ଖ୍ୟାତ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
ଟଳେମି ଅନ୍ଧପୁ ଜାଗ୍ରୀ ପିରମିଡ଼ିପ୍ରମ୍ବ
ଆକାଶ ପ୍ରଦାପ, ଦୁଇ ଆପ୍ରିକା ଗୌରବ ।
ଆରଜାତ୍ରେୟ, ଆଧୁପତ୍ରେୟ, ଶୋର୍ଯ୍ୟ, ବର୍ଷ୍ୟେୟ, ବଳେ,
ମିଶର-ଅଧୁତ ଖ୍ୟାତ ଜଗତ-ମଣ୍ଡଳେ ।
ଅତ୍ୟାଶ୍ରୟେଁ ପରିବର୍ତ୍ତ କାଳଚନ୍ଦନେମି,
ମିଶରର ଅଧିପତି ଅଯୋଗ୍ୟ ଟଳେମି ।
କାହିଁ ରାଜଦଶ୍ମି, ଛଦ୍ମ, କାହିଁ ଖଞ୍ଚିତ କରେ ?
ଖଞ୍ଚିତଧାରୀ ଝଣ୍ଟଧାରୀ ପ୍ରମୋଦ ବନରେ । (୧)
ନିଷ୍ଠୁରସ୍ଵଭବା ଜେଣ୍ଟା ରାଜାର ନନ୍ଦମା,
ବିଳାସିମା, ରାଜ୍ୟପ୍ରିୟା, ପତିବାତିମା । (୨)
ଟଳେମିଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର୍ଯୁତ କରି ପ୍ରଜାଗଣ,
ଜେଣ୍ଟା କନ୍ୟା ହତ୍ତେ କଲେ ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପଣ ।

ଟଳେମି ରୋମର ସୈନ୍ୟବଳେ ଘୋର ରଣେ, (୩)
ରାଜ୍ୟଲୋରେ ବଧ କଲେ କନ୍ୟାକୁ ଜୀବନେ ।
ବସିଥିଲ ସିଂହାସନେ ପତିହନ୍ତୀ ନାଶ ।
ଏବେ ରାଜ୍ୟ ଅଧିଶ୍ଵର କନ୍ୟାହତ୍ୟାକାରୀ ।
ଘଟିଲ ଟଳେମି ଭାଗେୟ,—ସତେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ,
ଗଲେ ଲୋକାନ୍ତରେ କନ୍ୟାହତ୍ୟେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ।
ସେ ଅଭିଭବକ ଥିଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ନଯନ,
ଆମିଷ ଭଣ୍ଟାରେ ଯଥା ମାର୍ଜାର ରଷ୍ଟକ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟଶ୍ଵର କଲୁ ଆପୂର୍ବ ସର୍ମୀ,
ହେଲେ ତେଣୁ କିଣ୍ଠିପେଟ୍ରା ଅରଣ୍ୟବାସିମା । (୪)
ରୋମର ସହାୟେ ପିତୃଦେବ ନିଦର୍ଶନେ
ବସିଲେ ରାଜାର ପୁଷ୍ପ ରାଜ୍ୟିଂହାସନେ ।
ପଳାଇଲ ଦୁରାଗୁରୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ନଯନ,
ପାପାକି'ତ ଧନ ସୁଖେ ଭୁକ୍ତେ କେଉଁ ଲେକ ?
ରାଜ୍ୟଶ୍ଵର କିଣ୍ଠିପେଟ୍ରା ଟଳେମି-ନନ୍ଦମା,
ଲକନ୍ମା-ଲାଲମଭୂତା, ବିଶ୍ଵବିମୋହନମା;
ସୁବନ୍ଧୀ, ଲବଣ୍ୟମୟୀ, ରାଜଗଜେଣ୍ଟା,
ସବାନର୍ଥମୂଳିଭୂତା ମହାଭୂଜନୀ ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟେଁ, ବର୍ଯ୍ୟେଁ ଖ୍ୟାତ ରୋମ ଅବମାନଣ୍ଟଳେ,
ଛୁରଖାର ଭସୁସାର ନାଶାରୁପାନଳେ ।
ଇତିହାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ଶରଙ୍କ ମହିମା,
ରମଣୀ ଘୋରପ୍ରେୟ ନଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଗର୍ଭମା ।
ରୂପାନଳେ ଭସୁସାର ଟାର୍କୁରନ ବଂଶ,
ସଙ୍କଶରେ ଧ୍ୟାସପ୍ରାପ୍ତ ରବଣ ରଷ୍ଟକ ।
ସୁଦ ଉପସୁଦ କଥା ପୁରଣେ କଥତ,
ହେଉଛୁ ଜଗତେ ପ୍ରତିଦିନ ଅଭିନାତ ।

(୧) ମିଶର (Egypt) ର ଶେଷ ଅଧିପତି ଟଳେମି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ୍ଦଯୋଗ ନ କରି ବଣୀବାଦନ ପୂର୍ବକ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ପ୍ରକାମାନେ ଟାଙ୍କ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ।

(୨) ଟଳେମିଙ୍କ ଜେଣ୍ଟା କନ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟା ଓ ପତିଦାତିମା ଥିଲେ ।

(୩) ରୋମୀୟ ସୈନ୍ୟ ସାହ୍ରାଯ୍ୟରେ କନ୍ୟାକୁ ବଧ କରି ସିଂହାସନ ଆଶାର କଥିଥିଲେ ।

(୪) ଟଳେମିଙ୍କ ମୁହୂୟ ସମୟରେ ଭାହାଙ୍କ କନ୍ୟା କିଣ୍ଠିପେଟ୍ରା ଯୁଦ୍ଧା, ମାତ୍ର—ଜଣେ ନଯନ,
ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଭିଭବକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ରାଜକନ୍ୟା କୁଞ୍ଚିତ୍ପତ୍ର କିରୁପ ସୁନ୍ଦରୀ ?
 ଉତ୍ତର — “ବିଶାଳ ବୈମ ଦେଲ ଧଂସ କର ।”
 ଉତ୍ତରାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ବରକ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
 ହେଲେ ଶେଷେ ନାଶ-ରୂପାନଳରେ ପଢଙ୍ଗ ।
 ବିଶ୍ୟାତ ଯୁଗଳ ଗର ଏଣ୍ଠି ସିଜାର,
 ବାରତ ମନ୍ତ୍ରମା ବଖାପ୍ତ ସମସ୍ତ ସପାର ।
 ରଣଷ୍ଟେଷେ ପ୍ରକାଶିତ ମହିମା ଅଭୂତ,
 ସ ମାନ୍ୟ ପଢଙ୍ଗ ସମ ହେଲେ ଭସ୍ତୁଭୂତ ।
 ରଣଷ୍ଟେଷେ କମାଣର ଆଶ୍ଵୀଧୂ ଗୋଲକ
 ଭୁକ୍ତ ମଣି ପ୍ରିର ଘବେ ଉତ୍ତର ସେ ଯୁବକ ।
 ରମଣୀ-ଅପାଙ୍ଗଲାଳା-ବିଲେଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ଭୁକ୍ତ ତୁଳା ପରି ଉଡ଼ିଗଲେ ମହାଶରେ ।
 ବିନାଶର ହେତୁଭୂତ ରମଣୀ ଲବଣ୍ୟ,
 ଦୟାମୟ ବିଧ, କଳ କିପାଇଁ ସୃଜନ ?
 ଯେଉଁ ଅପଣିଖା ପୃଥ୍ବୀ-ଅନ୍ଧକାର ଫୁରେ,
 ଲୋକୁପ ନିଷ୍ଠୋଧ କାଟବଣ ଦଗ୍ଧ କରେ ।

ମୃତ ଶିଶୁପୁନ୍ତ ମନୋମୋହନ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆସିଥିଲ ଦେବଦୂତ ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଝେଲ,
 ପଳାଇଲ ଛୁଡ଼ି ପୃଥିବୀର ଗନ୍ଧ ପାଇ ।
 ଅନାର ମାଣିକ ଆରେ ନୟନର ଜ୍ୟୋତି !
 ଜନମର ସାର ଧନ ହୃଦୟ ସମ୍ପତ୍ତି !
 କେତେ ଆଶା କରିଥିଲ ଆରେ ବାପଧନ,
 ହୃଅନ୍ତ ଶୁଭିର କାଳେ ଶେଷାବଳମନ ।
 ପୁଣିଥିଲ ହୃଦୟରେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁମନ,
 ଅକାଳରେ କାଳକାଟ କରିଛି ଦଂଶନ ।
 ଅନ୍ଧର ଲତ୍ତି ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗାଳ,
 ଜୀବନଟା ସାର ଯିବ ତୋର ନାମ ଭାଙ୍ଗ ।

ରବିଶ ବରଷ କାଳ ଅଛି ବହି ଯାଇ,
 ନିରନ୍ତରେ କାନ୍ଦଥୁବ ତୋର ନାମ ଗାଇ ।
 ଆଶା ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଯହାଁ ସପାର ବନ୍ଧନ,
 ଦେନ ଯାଇଛୁ ତ ସବ ରେ ମନୋମୋହନ !
 ଯାଇଥିଲେ ବାପ ଆରେ, ତେଜି ମୁଁ ଜୀବନ,
 କରନ୍ତ ପବିଷ୍ଟାବେ ମୋ ନାମେ ତର୍ପଣ ।
 ରୂପିଗଲୁ ବାପଧନ, ମୋ-ହୃଦୟ ଜନ୍ମ,
 ଶୁଣି ତ ଯାଇଛି ମୋ ଦେହ ରକ୍ତବନ୍ଦୁ ।
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଷ୍ପ ଥିଲୁ ମୋର ପିଣ୍ଡ ଅଧିକାଶ,
 ଆଶା ଥିଲ ତୋ ହସ୍ତରୁ ତର୍ପଣର ବାରି ।
 ନାହାନ୍ତି ତୋ ସତ୍ତା ସାଧୁଁ ମାତା ଧରାତଳେ,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛୁ କି ରେ ସ୍ଵର୍ଗେ ତାଙ୍କ କୋଳେ ?
 ବିକଳରେ ତୋହ ପାଇଁ ରେ ମନୋମୋହନ,
 ପ୍ରାରଣାର ହୋଇଯାଇଥିଲ ତାଙ୍କ ମନ ।
 କଷ୍ଟ ପାଇ ଦେବେ ଧ୍ୟାପୀ ପାଇଥିଲେ କୋଳେ,
 ଭସାଇ ତାହାଙ୍କ ରୂପିଗଲୁ ନେଷଜଳେ ।
 ତପସ୍ୟା ର କରି ନାହିଁ ପାଇବାକୁ ତୋତେ,
 ପୁନବାର ରେଟିବ କି ନିତ୍ୟଧାମେ ସତେ ?
 କେତେ ପ୍ରେମେ ଡାକୁଥିଲ, ରେ ମନୋମୋହନ !
 ଥିଲୁ ରେ ନାବଣ୍ୟନିଧି ହୃଦୟରଞ୍ଜନ !
 ବାପଧନ ତୁହି ଯେବେ ଥାନ୍ତ ମେର ପାଶେ,
 ଶୁଭିର ବୟସେ ମୁଁ କି ମରନ୍ତ ହତାଶେ !
 ବ୍ୟାଧିଗ୍ରହ ଶୀଶ ହସ୍ତ ଶୃଙ୍ଗର ଦୁଦଳ,
 କାହାକୁ କହିବ ବାପ ଜୀବନ ସମଳ ?
 ଅନାୟାସେ ପଢ଼ିଥିଲେ ମୁଁ ସେଗଣ୍ୟାରେ,
 ସାନ୍ତୁନୀ ଦିଅନ୍ତ ବାପ ବସି ମୋହତାରେ !
 ବୁଲାଇଲେ ମୋହ ଦେହେ ହସ୍ତ ବାରବାର
 ଶଶରେରେ ହୋଇଥାନ୍ତା ଅମିଷ ସଞ୍ଚାର ।
 ଆମାରୁପେ ଜାତ ହୋଇଥିଲୁ ରେ ନନ୍ଦନ !
 ରୂପ ଯାଇଛୁ ତ କରି ଆମାକୁ ଛେଦନ ।
 ଶୁଭିର ଶଶର ଭୁଙ୍ଗେ ବିତମ ଯନ୍ତରା,
 ପର କି ପାରିବ ବୁଝି ପରର ବେଦନା ?

ନିଦାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଲୋକେ ସମୟକୁ କଳ
ଦିଅନ୍ତି ନିଷ୍ଠାର ଘବେ ପଦେ ହୃଦ ଦଳ ।
କି ତପସ୍ୟା କରିଅଛି, କେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଫଳେ
ଚିରଦିନ ବାପ ତୁହି ରହିଥିବୁ କୋଳେ ?
ଛିତ୍ତ ଯାଇଛି ତ ମୋର ହୃଦୟର ଗ୍ରହି,
ଆସନ୍ତୁ ଦେଉନ୍ତୁ କଷ୍ଟ ମୋତେ ପରିପାତୀ ।
ବ୍ୟାଧଗ୍ରହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ନିର୍ଜନରେ,
ସେବା କରୁଥାନ୍ତୁ ବସି ମୋ ଶୟାପାଶରେ ।
ଯାଇଛି ସବସ୍ଵ ମୋର ଜୀବନସମ୍ବଳ,
ହୁଁ ରୁଥିବି, ହୁଁ ରୁଥିବ ନଯୂନରୁ ଜଳ ।
ଆସିଥିଲୁ ପୁଅ ମୋର ଅନ୍ତିଥ ବେଶରେ,
ଯାଇଛୁ ତ ରୂପ ଜଗନ୍ନାତା ଆହାନରେ ।
ବିଧାତାଙ୍କ ଗନ୍ଧାରରେ କିବା ରହ ନାହିଁ,
ମୋ ଶ୍ରୁଦ୍ଧ ରହୁଟି ନେଲେ ଛନ୍ଦାଇ କିପାଇଁ ?
ଗୋଟିଏ ନିଷତ ଉଣା ଥିଲ କି ଆକାଶେ,
ମୋ ଜୀବନତାର ଦେନେ ଗଲେ ସେ ସକାଶେ ?
ଅବା କେଉଁ ଦେଶେ ଥିଲ ଅଗ୍ରବ ସୁମନ,
ଦେନିଗଲେ ସେ ପ୍ଲାନକୁ ମୋ ମନୋମୋହନ !
ଯାଆ ବାପା, ରହ ଯାଇ ସୁଖେ ମାତା ପାଶେ,
ପଡ଼ିଥାଏଁ ପଛେ ମୁଣ୍ଡି ପୃଥ୍ବୀରେ ନିରାଶେ ।
ଏବେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ବର୍ଷ ସବ ଅନକାର,
ଯିବ ମୋ ଜୀବନ ରୂପି କରି ହାହାଜାର ।
ଶୂନ୍ୟମୟ ବର୍ଷମାନ ମୋହର ହୃଦୟ ।
ଶୂନ୍ୟମୟ ! ଶୂନ୍ୟମୟ ! ସର୍ବ ଶୂନ୍ୟମୟ ।

ଅବସାଦ

(ରାଗ—ବରାକାଶ୍ରା)

ନ ଲେଡ଼ି ତାହାକୁ ପୁଣି ଦେଖିବାକୁ
ସେ କି ଥିବ ଚିରଦିନ ?
ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ ସକଳ ପଦାର୍ଥ
ହେଉଛନ୍ତି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।

ଜନ୍ମିଲେ ମରଣ ବିଧର ବିଧାନ
କାହାକୁ ନ ଅଛି ଜଣା ?
ଯାଇଛି ଯା ଗୁଡ଼ ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼
ବୃଥା କିପାଇଁ ଶୋଚନା ?

କେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ନ ମାନ ବାରଣ
ମନେ ପଡ଼େ ନିରନ୍ତରେ ?
ଚୁମ୍ବକ ଶଳାକା ଉଭୟ ଦିଗକୁ
ଧାଏଁ ପ୍ରକୃତି ବଶରେ ।

ଦେଲେ ମୁଁ ଜୀବନ ଆଉ ସେହି ଧନ
କେବେ ବାହୁଡ଼ବ ନାହିଁ,
ଏହା ଜାଣି ଶୁଣି ଅଜ୍ଞନରେ ପୁଣି
ଶୋକ କରିବ କିପାଇଁ ?

ମୋହତାରୁ ତାର ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ
ଦୂର ଅଛି ବ୍ୟବଧାନ;
ସେ କି ଜାଣୁଅଛି ? ନ ପାର ମୁହଁଛି
ବସି କରୁଅଛି ଧାନ ।

କି ହେବ ଚିନ୍ତାରେ ଶୁଶାନ ଚିତାରେ
ଆକ ଶେ ଯାଇଛି ଉଡ଼,
ପ୍ରକୃତର ଲାକା କର ଅବହେଳା
ଆସିବ କି ସେ ବାହୁଡ଼ ?

କ୍ଷଣକ ଭଙ୍ଗର ପ୍ରଣୟ-ଅଙ୍ଗର
ଭଙ୍ଗିଗଲେ ତଳେ ପଡ଼,
କାହାର ବଳରେ ଆଉ ସେ ମୂଳରେ
ହୋଇ କି ପାରିବ ପୋଡ଼ି ?

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ତୃପ୍ତା ପ୍ରଣୟ-ପିପାସା
ତୃପ୍ତ ହୋଇଅଛି କାହିଁ ?
ସଫଳ କାମନା ସର୍ବପୁରୁଷ ବାସନା
ଜଗତେ ମିଳଇ ନାହିଁ ।

କାଣିଲି ଜଗତ
ମାନବ ସମସ୍ତ
ମୋହ-ମଦିରରେ ମଡ଼,
ସେ ନ ରୁହଁ ଥରେ ତାକୁ ତ ପ୍ରେମରେ
ଘରୁ ଥାଆନ୍ତି ସନ୍ତତ ।

ପବିଷ ଭାବରେ ଆପଣା ମନରେ
ବସି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣୀଯାମେ,
ଚିନ୍ତା କଲେ ଥରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଶରେ
ଭେଟିବ ଅନନ୍ତ ଧାମେ ।

— — —

ସୁତିର ଛାୟା

(ରାଗ—ଆଶାବନ୍ଧା)

ଦିବା ନିଶି ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧା ସକଳ ସମୟେ—
ସେହି ସୁତି ଛାୟା ଅଛି ଶିଥିତ ହୃଦୟେ ଯେ ।
ନିରେଣ୍ଠି ନିରେଣ୍ଠି ମୁଣ୍ଡି ମାନସନୟନେ,
ପ୍ରବୋଧ ସାନ୍ତୁନା କେତେ ଲାଭ କରେ ମନେ ଯେ ।
କେତେ ଥର ଭାଲେ ମନେ ମଣିତକା ଆଶା,
ବଢ଼ାଇବ ସିନା ବଳବତ୍ତର ପିପାସା ସେ ।
ଦିଲ୍ଲୁତିର ଆବରଣ ଛାଙ୍କିଲେ ଯତନେ,
ତୁମ୍ଭ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼େ ମ ନ ସେ ।
ପ୍ରିର ଜଳେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଥାଏ ସମୁଜ୍ଜୁଲ,
ଲହରୀ ଆଶାତେ ହୃଦ ଧଥା ସେ ଚଞ୍ଚଳ ଯେ ।
ଭୁଲିବା ସକାଶେ ଯହ ସାଧନ କେବଳ,
ସଦ୍ବ ଚେଷ୍ଟା ସଦ୍ବ ଯହ ହୋଇଛି ଉପଳ ସେ ।
ତୁମ୍ଭ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛୁ ମୋ ହୃଦୟ,
ତଥାପି ଦେଖୁନ୍ତି ସେହି ମୁଣ୍ଡି ଛାୟାମୟ ଯେ ।

— — —

ହତାଶ ପାନ୍ତ ଓ ରଷିପୁରୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

କିଏ ତୁ ମା ! ତୋହ ଘର ବୋଲ କେଉଁ ଦେଶେ ?
ମୋ ପାଶେ କିପାଇଁ ଆସିଥିବୁ ଦେଖାବେଶେ ?
ହାତ ଧୋଇ ବସିଥିଲି ସବ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି,
ଶୁଭ୍ୟାସା ଅନୁକୂଳେ ପାନ୍ତ ବେଶଧାରୀ ।
ଏଡେ ପୃଥ୍ବୀଟାରେ ଛୁନ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି,
ଏପରି ତ ଲୋକ ଛନ୍ତି ଦେଉଥିଲେ ପେଲି ।
ବ୍ୟାଧିର ଜଞ୍ଜାନେ ପ୍ରାଣେ ଆଣା ଥିଲ ନାହିଁ,
ସଜ ହେଉଥିଲି ନିଜ ଧାମେ ଯିବାପାଇଁ ।
କି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଇଲୁ ମା ରଷିର ନନ୍ଦନ !
ତୁ କି ରେ ପଢ଼ିଛୁ ମସି ମୃତ-ସଞ୍ଜୀବନା ?
ତୋହ କର ପରଶରେ ଦେହୁଁ ବ୍ୟାଧିଗଣେ,
ଛୁନ୍ତି ପଳାଇଲେ ରହି ନ ପାରିଲେ କ୍ଷଣେ ।
କିବା ସ୍ଵାର୍ଥ ଅଛୁ ତୋର ବୋଲ ମା ମା ଶାରୀ ।
କିପାଇଁ ପଢ଼ିରୁ ମୋତେ ଧରିଛୁ ତୁ ଟାଣି ?

ଦୟାବତୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ନ ବୋଲ ନ ବୋଲ, ଥିଲ ନାହିଁ ତା କରୁଣା,
ଦିନେ ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି ଉଣା ।
କଷକରୁ ରକ୍ଷାପାଇଁ ମୋର ପଦତଳ,
ସହଜେ ବିଷ୍ଟାର କରି ଦିଏ ବକ୍ଷସଳ ।
କୁଣ୍ଡଳ ରଜିବାପାଇଁ ମୋ ଶାଶ୍ଵର ମନ,
ଏକାବେଳେ ଥିଲ କର ଆମ୍ବଦିର୍ଜନ ।
ଥିଲ ନାହିଁ ତାର ଲୋକଦେଖାଣି ପ୍ରକଳ୍ପ,
ଆମ୍ବସୁଖେ ଥିଲ ନାହିଁ ତାହାର ପ୍ରତିର୍ଦ୍ଦିଶ ।

ଜଣା ଥିଲ ନାହିଁ ତାକୁ ମନ୍ତି ସାର ମର୍ମ,
ମୋ କୁଶକେ ପ୍ରାଣ ଦେବା ମଣିଥିଲ ଧର୍ମ ।
କରିଥିଲ ସେବା ଦ୍ରୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଷ୍ଟମ,
ସରଳତା ପବିତ୍ରତା ହୃଦୟଭୂଷଣ ।
ତେବେ କିପ୍ତା ଗଲ ଦେଇ ଦୁଃଖରେ ଭସାଇ ?
ବିଧର ବିଧାନ ଯାହା କେ ପାରେ ଖଣ୍ଡାଇ ?

ଗୁଲିଗଲ

ସତେ ସତେ ପାଇଛି କି ଗୁଲି
ହୃଦୟ ଉଣ୍ଡାର କରି ଖାଲି ?
ତାହାର ମୁଁ କଲ କେଉଁ ଦୋଷ ?
ବୋଲ ବୋଲ କିପ୍ତା ଏତେ ରେଷ ?
ତା ପାଶେ ତ ଥାର ନିତି ନିତ
ମୁଁ କି ଗାଇ ନାହିଁ ପ୍ରେମଗୀତି ?
ବୋଲ ବୋଲ ବେନ ଯେ ହୃଦୟ
କରି କି ନ ଥିଲୁଁ ବିନିମୟ ?
କଥା କି ନ ବୋଲୁ ପାଶେ ବସି ?
ନ ଯାଏଁ କି ପାଶେ ହସି ହସି ?
କିପ୍ତା ତାର ଏଡ଼େ ମନ ଉଣା ?
କିପ୍ତା ତାର ଏଡ଼େ ଅକରୁଣା ?
ମୁଁ କି ତାକୁ ବହି କଟୁ କଥା
ହୃଦୟେ କି ଦେଇଅଛି ବ୍ୟଥା ?
ମଣି କି ନ ଥିଲ ତାକୁ ଧନ
କରି ସଦା ଆନ୍ଦିଷ୍ଠନ ?
ମୁଁ କି ଯାଇଥିଲ ତାକୁ ଆଣି ?
ବଳେ ଅସିଥିଲ ତାକୁରଣୀ ।
ତାହାର ସନ୍ତ୍ରେ ରୂପରଣି
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ଦେନ ଗଲ ଭସି ।
ନ କହି କି ଦୁରେ ଗୁଲି ଯାଇ
ତାକୁ କି ରେ ଥିଲି ମୁଁ କନାଇ ?

ନାହିଁ ନାହିଁ ଥିଲ ଦୟାବଣ୍ଣ,
ଶୁଣ୍ଡା ପରି ଶୁଣେ ନାହିଁ ସମା ।
ମୋ ପାଶରେ ଥାଏ ମୁଖ ରୂପି,
ଡାକିବା ମାସକେ ଆସେ ଧାଇଁ ।
ନ ପାରେ ସେ ମୋର କଷ୍ଟ ଦେଖି,
ଆଜି କିପ୍ତା ଗଲ ସେ ଉପେକ୍ଷି ?
ଉଚ୍ଛିରେ ସେ ନେଇ ପଦଧଳ,
ଦେହେ ହେଉଥିଲ ସୁଖେ ବୋଲ ।
ମୋ ନେଷରେ ଦେଖେ ଯେବେ ଜଳ,
ନଦୀନ ତା କରେ ଛଳ ଛଳ ।
ନିରତେ ଯେ କରୁଥିଲ ଧାନ,
ଏବେ ହେଲ ପାଶାଣୀ ସମାନ ।
କେବେ କରି ନାହିଁ ଅବହେଳା,
ବୁଡ଼ାଇଣ ଗଲ ମୋର ଭେଳା ।
କହି ବୋଲ ଅଛି ଗୁଲ ପାଇ,
କିପରି ଆଣିବ ବାହୁଡ଼ାଇ ?
ଯାଇ ସେ ରହିଛି ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଯିବି ତା ଉଦେଶ୍ୟ ।

କପୋତ ସତୀତ

(ରାଗ—କଳହଂସ କେଦାର)

ମଞ୍ଚ ନିର୍ମାଇ ଏକ ବୃକ୍ଷ-ଫୋଟରେ
କପୋତ ଦିନତ ଯେ ଥାନ୍ତି ସୁଖରେ,
ଏମନ୍ତେ କଟିଗଲ ବହୁତ କାଳ
ନ ଥିଲ ସୁଗଳରେ କିଛି ଜଞ୍ଜାଳ । ୧ ।
କପୋତ ଉଡ଼ିଯାଏ ଶାଦ୍ୟ ସକାଶେ
କପୋଣ ଜରି ବସିଥାଏ ଆବାସେ
ଶାବକ ଦୁଇଗୋଟି ଜନମ ସଙ୍ଗେ
କରନ୍ତି ଫୀଡ଼ା ମାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରଙ୍ଗେ । ୨ ।

ମାଳ ଆକାଶେ ଦୂରଦେଶରୁ ଉଡ଼ି
ଶାଦ୍ୟ ଯେନି କପୋତ ଆସେ ବାହୁଡ଼,
କପୋତ ପରିବାର ହୋଇ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଷ
ସନଙ୍ଗ କରନ୍ତି ସୁଖେ ସେ ଶାଦ୍ୟ ଗ୍ରାସ । ୩ ।

ଦୁଃଖ ସୁଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱ ସମ୍ପାର
ଚିରକାଳ ସମାନ ଗଲା କାହାର ?
କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗ କାହିଁ ଆସି ସେ ଶ୍ଵାନ,
ଶ୍ଵାର କଲା ସେହି କପୋତ ପ୍ରାଣ । ୪ ।

ବୃଦ୍ଧ କପୋତ ତହିଁ ବିକଳ ମନେ
ପାଳେ ଶାବକ ବେଳ ପ୍ରାଣେ ଯତନେ,
ଥୋକେ ଦିନାନ୍ତି ବେଳ ଶାବକ ବଢ଼ି
ନ ରଖି ମାୟା ଗଲେ ଦୂରକୁ ଉଡ଼ି । ୫ ।

ଆସ କପୋତ ଏକା ପଡ଼ି ମଞ୍ଚରେ
ବିକଳେ କାଟେ ଦିନ ଶୁନ୍ୟ ମନରେ,
କାହାକୁ ଘରୁଥାଏ ଜାଣେ ତା ମନ
ନିରତେ ଡାଳେ ବସି କରେ ନନ୍ଦନ । ୬ ।

ରହି ଗୁଡ଼ିର ସେହି ହୋଇ ଦୁଃଖର
ଏହାକୁ ଯେବେ ଭୁମେ ବୋଲି ସରୀର,
ନିରାଶାବେ ପାଇ ମନରେ ବ୍ୟଥା
ଜଣାଏ ପ୍ରତ୍ୱଠାରେ ମନର କଥା । ୭ ।

ନାହିଁ ସଂଗୀତ ଆଦି ନାହିଁ ତା ଅନ୍ତ
ଗାଇବ ବସି ସେ ଜୀବନ ଯାବନ,
କି ସୁଖ ପାଏ ଧେହି ସରୀତ ଗାନେ
ତା ଦିନା ମନକଥା ଆଉ କେ ଜାଣେ ? ୮ ।

ଏ ତ ସଙ୍ଗୀର ବୁଝେ, ତା ମମ୍ବିବ୍ୟଥା
ପ୍ରକାଶ କରୁଥାଏ ମନର କଥା,
ଅଥବା ମରୁଚିକା ପ୍ରତି ସେ ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ଜୀବନ ପିପାସା କି ମେଷ୍ଟିବା ପାଏ । ୯ ।

ନନ୍ଦନ କରିଅଛି ପ୍ରାଣେ ସମ୍ବଳ
ତାଳିବ ନିତ୍ୟ ବସି ନୟନଜଳ,
ବଳପଡ଼ଇ ଯେବେ ମମ୍ବ-ବେଦନା
ସଙ୍ଗୀତ କରି କି ସେ ପାଏ ସାନ୍ତୁନା । ୧୦ ।

ଗାଇବ ଗୀତ ଯେବେ ବସି ସେ ଗାଉ
ନିବାରଣ କେ କପୀ କରିବ ଅଉ,
ପବନେ ମିଶିଯାଉ ତା ଗୀତହୁର
ନାହିଁ ତ ଷତ ବୃଦ୍ଧ କିଛି ମାତର । ୧୧ ।

ଦେଖୁଛୁ ଯେ ପ୍ରକାର କପୋତ ଶାନ୍ତ
ଗାଇବ ବସି ତେଜି ମନରୁ ଭୁନ୍ତ,
ଗୀତ ଗାଇ ସେ ଯେବେ ପାଏ ସାନ୍ତୁନା
କେ ଲେକ କପୀ ତାକୁ କରିବ ମନା ? ୧୨ ।

ନାହିଁ ରଗ ରଗଣୀ ନାହିଁ ତା ତାନ
କପୀ ବୋଲିବେ ଲେକ ଏହାକୁ ଗାନ ?
ଚିତ୍କାର କରେ ନିତ୍ୟ ଏକଦ୍ୱରରେ
ଜଣାଏ ମନୋଭବ ପ୍ରଭୁ ପାଣରେ । ୧୩ ।

ବସନ୍ତ ସମୀରଣ ଗୀଧୁ ନିଶିରେ
ପ୍ରାବୃତ୍ତ ପନାଗମେ ଶୀତ ଶିଶିରେ,
ନାହିଁ ତା କାଳାକାଳ କିଛି ହିଁ ଜ୍ଞାନ
ଦିବା ରଜନୀ ବସି କରୁଛି ଗାନ । ୧୪ ।

କି ଅବା ଆଶା ସେହି ପୋଷିଛି ମନେ
କେବେ ବା ଅସି କେହି ଦୟାଳୁ ଜନେ,
ଦେଖାଇବେ ତା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୁତି
ଏଥୁପାଇଁ କି କରେ ସବ୍ଦା ପୁଣି ? ୧୫ ।

ପ୍ରଣତା ବଧୁ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଉଠ ରେ ଉଠ ରେ ମୋର ଆନନ୍ଦପୁତ୍ରିଳ !
ତୁ କି ରେ ନନ୍ଦନ ବନ ପାରିଜାତ କଳ ?
କାହାର ନନ୍ଦନ ତୁ ରେ କୁଞ୍ଚିତକୁଞ୍ଚିଲା ?
ଶୁନ୍ୟମୟ ଗୃହେ ମୋର ଶୋଭନା କମଳା ?
ଅନ୍ଧକାର ଗୃହେ ମୋର ମାଣିକ ଦ୍ଵାପ ରେ,
ଆମୋଦିତ କରୁ ପାରିଜାତ ସୌରଭରେ ।

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଆସ ରେ ଆନନ୍ଦମୟୁ ! ଆସ ରେ କଳ୍ପାଣୀ !
ମୂର୍ତ୍ତିମୟୀ ଦୟା, ମାୟା ଆଶୀର୍ବାଦ ବାଣୀ ।
ଉଚ୍ଛ୍ଵରେ ନେଉଛୁ ପୋଛୁ ମୋର ପଦଧୂଳି,
କଳ୍ପାଣୀର କଣା ପରି ହେଉଛୁ ତୁ ବୋଲି ।
କାହିଁ ତୁ ଟିଲୁ ଗୁରୁଭକ୍ତି ରେ କଳ୍ପାଣୀ ?
ଅହ୍ୟ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୋଇ ରହ ରେ ମୋ ରଣୀ !
ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ବନ୍ଦେ, ହେବୁ ସାଧୀ ସଂଶ,
ଗାର୍ଜୀ ଅନୟୟା ପରି ହେବୁ ପୁଣ୍ୟବଞ୍ଚ,
ସାରଷୀ ସମାନେ ହେବୁ ପତିପରାପୂଶା,
ମୈଥୁଳୀ ସମାନେ ହେବୁ ରମଣୀଭୂଷଣା ।
ଉଚ୍ଛ୍ଵ ଦୟା ପ୍ରୀତି ହେଉ ତୋ ଅଜଭୁଷଣ,
ଅକାରରେ ପରିଜନ କରିବୁ ପାଳନ,
ମଣିବୁ ତୁ ପିତା ପୁଷ୍ଟ ପରି ସଦ୍ବ ଲୋକେ,
ବିଭୂର କରୁଣାଧାରୀ ପଡ଼ୁ ତୋ ମସ୍ତକେ ।
ସଦ୍ୟ ମୃଗନନ୍ଦ ପରି ବିକାଶୁ ତୋ ଯଶ..
କଳଙ୍କ କାଳିମା ତୋତେ ନ କରୁ ପରଣ ।
ତୋହ ଯୋଗେ ହେଉ ବନ୍ଦେ, ମୋ କୁଳ ଉତ୍ତିଳ,
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ପୁଷ୍ଟ ! ତୋତେ କରିବ ସମ୍ମଳ ।
ମଣ୍ଡିତା ହେବୁ ରେ ମାତା ଧର୍ମ-ଅଳକାରେ,
ମନ ଦେବୁ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁ ଅତିଥୁ ସେବାରେ ।
ଧନେ ପୁଷ୍ଟେ, ଦୁଧେ ଘରେ, ଦେହର କୁଣ୍ଡଳେ
କର ବାସ ରଖି ଚିତ୍ତ ପ୍ରଭୁ ପଦତଳେ ।

ଅଭ୍ୟବ

(ରଗ—ବଙ୍ଗକାଣ୍ଡା)

କେତେ ଯତନରେ କେତେ ପ୍ରେମଭରେ
ଗୁରୁ ରଖେ ପୁଲମାଳ,
କେବେ ଚତୁର୍ବେଳେ ଲମ୍ବାଏ ତା ଗଲେ
କେବେ ଦିଏ ପ୍ରୀତି-ଗାଳି ।

ଗଲେ ମୁଁ ବାହାରେ ଉତ୍ତା ଥାଏ ଦାରେ
ଆସିବା ବାଟକୁ ରୁହିଁ,
ବାହୁଡ଼ି ମୁଁ ଆସି କଥା କହେଁ ହସି,
କେବେ ଯାଏଁ ନ ଅନାଇ ।

କେବେ ହସି ହସି ମୋ ପାଖରେ ବସି
କହେ କେତେ ମିଶ୍ରକଥା,
ଉତ୍ତର କଥାରେ ଦିଏଁ ପ୍ରେମଭରେ,
କେବେ ବସେଁ ପୋତ ମଥା ।

କେତେ ଗୁରୁରାତି ବିରୁଦ୍ଧ ସୁପାତି
ବସିଥାଏ ଅଗଣାରେ,
କେବେ ପ୍ରେମଭରେ ବସେଁ ତା ପାଶରେ,
କେବେ ବସେଁ ଅନ୍ୟଠାରେ ।

ଥିଲେ ମୁଁ ବିଦେଶେ ମୋହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
କେତେ ପ୍ରେମଳିପି ଲେଖେ,
ଦିଏଁ ବା ଯନ୍ମରେ ଉତ୍ତର ପରରେ
କେତେ ଲିପି ବା ନ ଦେଖେଁ ।

ଏବେ ଦେଖେଁ ମନେ ଏହିପରି ଦିନେ
ଥୁଲାପରି ଯାଏ ଜଣା,
ସୁତ ଅନୁତମ ଅବା ମନ୍ତ୍ରଭୂମ
ଆବା ଅଳସ କଲ୍ପନା ?

ଚୃଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟମୟୁ ଉଗନ ହୃଦୟ,
ଏବେ ନିରାଶ ମନରେ,
ଜୀବନ ଯାପନ କରିବା କାରଣ
ଯିବି ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।

ପିତାମହୀ

ଦୟାବତି ! ସତି ! ସାଧୁ ! ଆଗୋ ପିତାମହୀ !
 ନରଧମ, ପାରବ କି ତୁମ୍ଭ କଥା କହି ?
 ମୋ ଜୀବନ ରଷାପାଇଁ ଠାକୁମା କୁଚିଲା !
 ସ୍ଵର୍ଗ କି ଗୋ ଆସିଥିଲୁ, ଦେବି ! ପୁଣ୍ୟଶୀଳା !
 ହରଇଛୁ ପିତା, ମତା ନିତାନ୍ତ ଶୈଶବେ,
 ଦେଖନ୍ତ ବିଦେଶନେତେ ପରିଜନ ସବେ ।
 କେତେ କଷ୍ଟେ, କେତେ ଯତନ କରିଛ ପାଳନ,
 ତୁମ୍ଭ କହୁଣାରୁ ରଷା ପାଇଛୁ ଜୀବନ ।
 ହୃଦୟର ରକ୍ତ ଦେଇ ପାଲିଛ ଶୈଶବେ,
 ଏ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଉପକାର କାହିଁଛି ବା ଭବ ?
 ଅନୁମତ ସ୍ନେହ ତବ ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ଶୁଣି ପାର ନାହିଁ ଦେବି ! କଞ୍ଚିତମାତର ।
 କାଟିଛୁ ମୁଁ ବାଲକାଳ ରେଗ ଭୋଗି ଭୋଗି,
 ଅନାହାରେ ଅନିଦ୍ରାରେ ବସିଥାଅ ଜଗି ।
 ରେଗୟନ୍ତଶାରେ ଯେବେ ହୁଏ ମୁଁ ଅପ୍ରିର,
 ବହି ଯାଉଥାଏ ତୁମ୍ଭ ନେମୁଁ ଅଣ୍ଟୁ ମର ।
 ହିଂସା, କ୍ଷୋଧ, ପାପଚିନ୍ତା, ବାଦ, ବିସମ୍ବାଦ,
 ତୁମଙ୍କୁ ନ ଥିଲ ଜଣା ଏଥର ସମ୍ବାଦ ।
 ଶିଶୁକିଷାରେ ପୁଣି ଉଦ୍ୟାନପାଳନେ,
 ଦେଖି ନାହିଁ କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପର ନାଶ ଜଣେ ।
 ଦିବାନିଶି ଥାଅ ତୁମ୍ଭେ ଗୁହକାଯେଁ ବ୍ୟସ୍ତ,
 ନିପୁମରେ ସାଧୁଥିଲ କର୍ତ୍ତିବ୍ୟ ସମସ୍ତ ।
 କରୁଥିଲ ଦଶ ଦଣ୍ଡ ମାସକ ଶଘୁନ,
 ସେହିକାଳେ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଅ ସରେଚନ ।
 ଡାକିବା ମାସକେ ଦିଅ କଥାର ଉତ୍ତର,
 ଏପରି ନିଦ୍ରା ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କର !
 ତୁମ୍ଭର ରେଖିତ ଫଳବନ୍ତ ତୃଷ୍ଣରକି,
 କାର୍ଯ୍ୟକୁଣ୍ଠନତା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛି ଆଜି ।
 କାର୍ଯ୍ୟବଶେ, ଧନଆଶେ ଗଲେ ପରବାସେ,
 ଠାକୁରମା, ରହି ବସିଥାଅ ମୋହ ଆଶେ ।

ଶିଷ୍ପୁତ୍ର ବର୍ଷ ଥିଲ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ,
 ଦିନେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ କର ଅଷ୍ଟଧ ସେବନ ।
 ପାଳନ କରିଛ ନିପୁମିତ ବାରବ୍ରତ,
 କେବେ ହୋଇ ନାହିଁ ଧର୍ମମାର୍ଗୁଁ ବିଚଳିତ ।
 ଜୀବନଟାଯାକ ଭୁଞ୍ଜି ଥିଲ ନାନା ଦୁଃଖ,
 ବିଶେଷରେ ଭୋଗିଥିଲ କଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟଶାକ !
 ଦିନେ ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସେବା କର ନାହିଁ,
 କରିବ ବିଲାପ ଆଜବନ ସେମୁପାଇଁ ।
 ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ଆହେ ବିଦ୍ୟପତି !
 ଆପଣ କି ଠାକୁମାକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତ ?
 ଶୁଦ୍ଧ ମୁହିଁ, ତୁଳ ମୁହିଁ, କି କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତେ
 ସାଧୁବି, ହେ ବିଶ୍ଵାପତି ! ଆଜ୍ଞା କର ମୋତେ ।
 ଠାକୁମାର ଦୟା ଦେଖି ଭାଙ୍ଗିଛ ତ ମନେ,
 ତୁମ୍ଭେ ଏହିପରି ଦୟା କର ପ୍ରାଣିଗଣେ ।
 ଆମ୍ବରଷା ପାଇଁ ଯେବେ ହେଲି ମୁଁ ସମର୍ଥ,
 ନ ରହି ପୃଥ୍ବୀରେ ଦେବି ! ହେଲ ସ୍ଵର୍ଗଗତ ।
 ତୁମ୍ଭ ଶେଷ ଦିନ କଥା ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,
 ଶୁଣାନଚିତାର ଚିତ୍ତ ଲାଗିଛି ନେତରେ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ ସାର ସେ ପ୍ଲାନକୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଯିବି,
 ଏହି ଚିତ୍ତ ଏହି ନେତ ଯିବ ତହିଁ ନିର ।
 ଆହେ ମହାପ୍ରସ୍ତେ ! ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କୌଣ୍ଠଳେ,
 ପ୍ରତି ଜଣେ ପାନ୍ତିଛ ତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।
 କାହିଁ ଅଛ ଆଗୋ ଦେବି ! ପୁଣ୍ୟମୟ ଦେଶେ ?
 ଜୁହାର କରୁଛି ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

କଳାପାହାଡ଼
 (କାଳୀ)

ଦୁର୍ଜନ ରତ୍ନ	କଳାପାହାଡ଼
ଅରଳ ଯେମ୍ବେ ସାଜି,	ଭାଷଣ ବଳେ
ପଣି ଉଚ୍ଚଳେ	ଦେଲ ଦେଶଟା ଭାଙ୍ଗି ।

ଯବନ ଶର ଦେବମନ୍ତର
କଳେକ ଲଣ୍ଠିବଣ୍ଠ,
ଦେବତାଗଣେ ମିଳ ଯବନେ
କଳେକ ଶଣ୍ଠ ଶଣ୍ଠ ।

ସେବକବୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବ ସମ୍ବାଦ
ପାଇଣ ସାବଧାନେ,
କରିଣ ଯୁକ୍ତି ଦେନ ଶ୍ରମୁକୀ
ଚିନ୍ତା ସନ୍ଧାନେ ।

ତୁମେ ଆମେ

(ରୀଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

ତୁମଙ୍କୁ ନିପୁଣ କରେଁ ମୁଁ ଧାନ,
 ତୁମପାଇଁ ସଦା ଝୁରଇ ପ୍ରାଣ ।
 ମୋହର ତ ନେତ୍ର ବହେ ଲୋତକ,
 ହୃଦୟ ବିଦାର ଉଠେ ତ ଶୋକ ।
 ଆଶାମାରେ ଥାଏଁ ତୁମଙ୍କୁ ଗୁହଁ,
 କରେଁ କେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁମରିପାଇଁ ।
 ତୁମପାଇଁ ଥାଏଁ ସଦା ସଜ୍ଜ ତ,
 ତୁମ ନାମେ ଗାଏଁ ପ୍ରେମସଞ୍ଜୀତ ।
 ତୁମ୍ଭେ କି ଗୋ ଥରେ ଭାଲ ମନରେ ?
 ଆସି କି ଗୋ ଦେବି ବୁଝାଇ ଥର
 ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ କିବା ସମ୍ଭବ ?
 ଅଥବା ଏହା କି ବିଧନିଦ୍ଵାର ?
 ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି କିଛି ସମ୍ପର୍କ,
 ନାହିଁଟି ଏଥରେ ତର୍କ ବିତରକ ।

୧୮

(ବଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ରାଜଅନୁଚରେ ଯିଶୁଙ୍କୁ ଧରି
 ଦେନ ପାଉଛନ୍ତି ତଥର ପରି ।
 କେ ପକାଏ ଛେପ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ,
 କଣ୍ଠାଗୁଡ଼ କେହି ମାରେ ପୃଷ୍ଠରେ ।
 ଗାଳ ଦେଉଥାନ୍ତି ପାରୁଣି ଥୋକେ,
 କଣ୍ଠାର ମୁକୁଟ ବାନ୍ଧ ମସ୍ତକେ ।
 ରାଜପୁଷ୍ଟ ବୋଲି କେ ଉପହାସ,
 କେ ପକାଏ ଧଳ ଆସିବ ପାଶ ।

ତଡ଼ାଇଲେ ଦୁଶ୍ମନ ନିଷ୍ଠୁର ରୂପେ,
ହାତ ଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧ ଲୋହାର ସ୍କୃପେ ।
ଅନର୍ଜଳ ଦେଖୁଁ ବହେ ଶୋଣିଛ,
ବୋଲୁଛନ୍ତି ଯିଶୁ “ହେ ପ୍ରଭୁ ପିତଃ !
ଜୟ ! ଜୟ ! ତୁମ୍ହି ମହିମା ଜୟ !
ହେ ପିତଃ ! ହେ ପିତଃ ! ହୁଆ ସଦୟ !
ହେଉ ପଛେ ମୋର କଷ୍ଟ ପ୍ରବଳ,
ତୁମ୍ହର ଆଦେଶ ହେଉ ସଫଳ ।
ସେମାନେ ବଧନ୍ତି ମୋହର ପ୍ରାଣ,
ସେମାନେ ତ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ହି ସନ୍ନାନ ।
ପାପେ ଉଦ୍‌ବିଛନ୍ତି ଏ ସବ୍ ପ୍ରାଣୀ,
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଜାଣି ।
କିପରି ପାଇବେ ଏମାନେ ସାଶ,
ଏହା ଭାଲି ମୋର କାନ୍ଦୁଛି ପ୍ରାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଦୋଷ ତାଙ୍କର
କ୍ଷମା କର, ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ।
ନିଜ ରକ୍ତ ଦେଇ ଏ ପାପୀଗଣେ
ଉଦ୍ବାର କରିବ ବାସନା ମନେ ।
କରିବାକୁ ତୁମ୍ହି ପ୍ରେମ ପ୍ରଗ୍ରହ
କରିଛୁ ତ ଯହି କେତେ ପ୍ରକାର ।
ବିଦ୍ୟଲେ ଯେମାନେ ମୋହର ପ୍ରାଣ,
ହେ ପ୍ରଭୋ ! କରନ୍ତୁ ତାହାକୁ ସାଶ ।
ହେ ପିତଃ ! ହେ ପିତଃ ! ଦୋଷ ତାଙ୍କର
କର କ୍ଷମା, ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ।
କରନ୍ତେ ପ୍ରଭୁର ତୁମ୍ହି ମହିମା,
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ନାହିଁ ମୋ କଷ୍ଟର ସୀମା ।
ହେଉ କଷ୍ଟ ପଛେ ନାହିଁ ଆପତ୍ତି,
ଦୁଷ୍ମାଉନ୍ତ ଲୋକଗଣ ଦୁର୍ଗତି ।
ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ହେ ବିଶ୍ୱପତି !
ନର ନାଶ ସର୍ବ ତୁମ୍ହି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ।
ହୁଆ ପିତଃ ! ମୋର ଶିଖୀଙ୍କ ସଖା,
ଉଡ଼ୁ ଜଗତରେ ପ୍ରେମ ପତାକା ।

ପୁଣ୍ୟ ଶାର୍ଥ ହେଉ ଏ ଧରାତଳ,
ହେଉନ୍ତୁ ପବିତ୍ର ଲୋକସକଳ ।
ମୋହ ରକ୍ତସ୍ତୋତ୍ରେ ହେ ବିଶ୍ୱପତି !
ଧୋଇଧାର ଯାଉ ଲୋକ ଦୁର୍ଗତି ।
ହେଉନ୍ତୁ ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ସମସ୍ତେ,
ହେଉ ତୁମ୍ହି ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତେ ।
ତୁମ୍ହି ପ୍ରେମସନ୍ଧାନେ ପ୍ରାଣ ଆହୁତି
ଦେଲି, ଲୋକଗଣେ ପାଉନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ।
ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରା ବାଧୁଛି ପ୍ରାଣେ,
କର ରକ୍ଷା ପିତଃ ! ତୁମ୍ହି ସନ୍ନାନେ ।
ତୁମ୍ହି ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ପାଇବି କଷ୍ଟ,
ହେଉ ସନ୍ଧାନେରେ ମୋ ପ୍ରାଣ ନଷ୍ଟି ।”
ନିବେଦନ କର ଏ କଥା ସବ୍,
ଅନାଇ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ହେଲେ ମାରବ ।

ଜଗାଇ ମାଧାର

(ରାଗ—କଳସା)

ଜଗାଇ ମାଧାର ଦୁଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ନାନ,
ନନ୍ଦପ୍ରାଣ-ନିବାସୀ ଦୁଷ୍ଟ ପାଷଣ୍ଟ ଅଜ୍ଞାନ ।
ମଦ୍ୟପ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ନଷ୍ଟ, ଭ୍ରମ୍ଭ, ଦୁରାଗୁର,
କରନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ନାନା ଅତ୍ୟାବୁର ।
ନନ୍ଦପ୍ରାଣ-ନିବାସୀଗଣ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ସୁ
ଗୃହ ବାସ କରିଥାନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।
ସାଧୁ ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରେମିକ ବୈଶାଖୀ,
ଉଦ୍ବାରିବାପାଇଁ ପାପୀ ସଦା ଅନୁବାଗୀ ।
ଦିନକରେ ଦ୍ଵାତଃକାଳେ ସାରି ଗଙ୍ଗାୟାନ
ଆୟୁଷନ୍ତି କର ମହାପ୍ରୟ ନାମ ଶାନ ।
ଦେଖିଲେ ସେ ରୁହି—ଦୁରେ ଲୋକ ଦୁଇ ଜଣ
କରୁଛନ୍ତି ଫୋଧଭରେ ତର୍କନ ଗର୍ଜନ ।

ପୁରାପାନ ହେଉ ହୋଇ ନିଶାରେ ଉନ୍ନତି,
କରଣ ଚିକାର ଧାଉଁଛନ୍ତି ଇତ୍ତୁତ ।
ମରମର ଧରଖର ହେଉଛନ୍ତି ବଳେ,
ମତୁଆଲୁ ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ତଳେ ।
ଅକାରଣେ ଲୋକଗଣେ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର,
କରୁଛନ୍ତି କଦାଚିତ ବିକଟ ଚିକାର ।
ଗଙ୍ଗାକୁଳେ ଥିଲେ ଯେତେ ଲୋକ ଭୟ ପାଇ
ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଲେ ଦୂରକୁ ପଳାଇ ।
ଶାର୍ଦୁଲେ ଦେଖିଣ ଯେହେ ପଳାନ୍ତି କୁରଜ,
ପଳାଇଲେ ତେହେ ମଣି ମନରେ ଆତଙ୍ଗ ।
ପୁଞ୍ଜା କଲେ ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଲୋକଗଣେ,
ବୋଲି ବୋଲ କେ ଅଟନ୍ତି ଏହି ବେନିଜନେ ?
ପଶୁର ଅଧିମ ବେନି—ମାନବ ସନ୍ତାନ,
ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋର ବାଧୁଅଛି ପ୍ରାଣ ।
ବୋଇଲେ ସରଳେ ଏହି ଜଗାର ମାଧାର,
ଅଟନ୍ତି କୁହୁଣ୍ଡି ଦୁଷ୍ଟ ଦୂର ଘଇ ।
ପାଷଣ, ଦୁର୍ଜନ ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରଗୁରେ,
ତାଙ୍କ ତୁମ୍ଭ ପାପୀ ନାହିଁ ଜଗତ ସ୍ରସାରେ !
ଅସାଧୁ ତାହାଙ୍କ ପାପ କଗଚରେ ନାହିଁ,
ସଣକିତ ନବଦ୍ଵୀପବାସୀ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ।
ଦୁହଙ୍କ ବେବସା ଅଟେ ରୈର ଉକାଇତି,
ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ନିତି ନିତି ।
ବାଟୋଇ ବାଡ଼େଇ—କର ସବୁ ହରଣ,
ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଖାଇ ନିତ୍ୟ କାଟନ୍ତି ଜୀବନ ।
ଏମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାରୂପେ କୁଳନାଶମାନେ
ନିର୍ଭୟରେ ନ ପାରନ୍ତି ଆସି ଗଞ୍ଜାସ୍ନାନେ ।
ଏହିପରି ଶୁଣି ପାପୀମାନଙ୍କ ବୃଦ୍ଧି,
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମନେ କଷ୍ଟ ପାଇଲେ ନିତାନ୍ତ ।
ଦିରୁଣିଲେ କୃଧାପାପ ଏହି ବେନି ଜଣ,
ଦୟାମୟ ହରିନାମ କରନ୍ତି ଶ୍ରବଣ ।
ତଳିଲେ ଏତେକ ଭାଲୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଶେ,
ହରିନାମ ମହାମୟ ବୋଲିବା ସକାଶେ ।

ବୋଇଲେ ସମସ୍ତେ ଡାକି, “ବାହୁଡ଼ ଗୋସାର୍କି,
ସମଦୂତ ଦୁହଙ୍କର ପାଶେ ଯାଅ ନାହିଁ ।”
ପାପୀ ଉଦ୍ଧାରିବା ଅଟେ ଯାହାଙ୍କର ବ୍ରତ,
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଖି ସେ କି ହୋଇ ପାରିବେ ନିଶ୍ଚନ୍ତ ?
“ବୋଲ ହରି ବୋଲ” ବୋଲି ମନର ଆନନ୍ଦେ
ଗଲେ ପାପୀଗଣ ପାଶେ ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦେ ।
ଦୂର ବାହୁ ଟେକ ହରିଗୁଣ ଗାଇ ଗାଇ,
ବୋଇଲେ ରେ ମୋର ପାଶେ ଆସ ଦୂର ଘଇ ।
କି କଥା ମନରେ ଶୁଣ ମନେ ଦୂର ଘଇ,
ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପାଶୁଁ ଗଲେକ ପଳାଇ ।
ମହିଷ ସମାନେ କର ଆରକ୍ତ ଲୋତନ,
ମହାବେଗେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଦୂରଟା ଦୁର୍ଜନ ।
ମାତ୍ର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପଣ କରିଛନ୍ତି ମନେ,
ଉଦ୍ଧାର କଣେବେ ସେହି ପାପୀ ବେନି ଜନେ ।
ଯାଉଛନ୍ତି ଯହିଁ ସେହି ଜଗାର ମାଧାର,
ପଛେ ପଛେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଅଛନ୍ତି ଗୋଡ଼ାର ।
ନିତାନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପାପୀ ଦୂର ଜଣ,
ଅଇଲେ ବାହୁଡ଼ କର ଉର୍ଜନ ଗର୍ଜନ ।
ମାଠିଆ ଖପର ଖଣ୍ଡେ ଧର ଦୁହେଁ କରେ,
ପ୍ରହାର କଲେକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମସ୍ତକରେ ।
ନିତାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ପଣି କଳସୀ ଖପର,
ସବାଙ୍ଗରେ ବହି ଯାଉଅଛି ରକ୍ତଧାର ।
ନ ରଖି ସେ ରକ୍ତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ,
ଧରିଲେ ଦୁହଙ୍କୁ କୋଳେ ହେଇ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ।
ବୋଇଲେ, “ଆସ ରେ ମୋର ଜଗାର ମାଧାର !
ନାଚିବୁଁ ଉନିହେଁ ମିଳ ହରିଗୁଣ ଗାଇ ।
ମାଟିଲ ମାରିଲ ପଛେ ଖପର ମୋ ମୁଣ୍ଡେ,
ସୁଧାମୟ ହରି ନାମ ଧର ଘଇ ଭୁଣ୍ଡେ ।”
ଏତେ ବୋଲି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଧରି ତାଙ୍କୁ କୋଳେ,
ନାଚିଲେ ସେ ହରି ହରି ବୋଲି ପ୍ରେମଭୋଲେ ।
ସାଧୁ ଅଙ୍ଗ ପରଶରେ ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜନେ,
ହୁରି ହୋଇ ମୁହଁ ଝେକ କି ଭାଲିଲେ ମନେ ।

ସାଧୁ ପରଶରେ ଅଙ୍ଗୁ ଗଲ ପାପ ଛାଡ଼ି,
ଅନୁଭାପେ କାନ୍ଦିଲେ ଯେ ଦୁହଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପାଦପଦ୍ମ ଦେନ୍ଦ୍ର ଦୁହଁ ଧୂଳି,
ଉଚ୍ଚିପ୍ରେମରରେ ହେଲେ ସଙ୍ଗଜରେ ବୋଲି ।
ତ୍ୟାଗ କଲେ ଆପଣାର ମନ କାର୍ଯ୍ୟ ସବ୍ବ,
ସେହି ଦିନୁ ହେଲେ ଦୁହଁ ମହାମ୍ବା ବୈଷ୍ଣବ ।

ଦୃରେ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

ଦୂରକୁ ପଦକ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,
ଗଲେ ତ ପାଶକୁ ବନ ପଥର ।
ବସନ୍ତର ଯେତେ ମଧୁ ମାଧୁଶ୍ଵର,
ଛୁଡ଼ିଗଲେ ହେଉଁ ତା ପାଇଁ ଝୁରି ।
ଦୂରର ବରିଚୀ ମନୋହାରିଣୀ,
ଦିଗନ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ ମନୋମୋହିନୀ ।
ଦୂରୁଁ ମନୋହର ଦିଶେ ସାଗର,
ପାଶେ ଲବଣ୍ୟାକ୍ତ ଜଳ ମାତର ।
ସମ୍ମୁଖେ ଘଟୁଛି କେତେ ଘଟନା,
ଦୂର କଥାପାଇଁ କରୁଁ ଭାବନା ।
ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁ ଥିଲ ମୋ ପାଶେ,
କଥା କହି ନାହିଁ ମନ ଉଜ୍ଜ୍ଵାପେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଧୁ ଯାଇଛି ଛାଡ଼ି,
ତା ପାଇଁ କାନ୍ଦିଲୁ ମୁଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।

ଶେଷ ମିଳନ

ସୁଗ ସୁଗାନ୍ତର କାଳ ଯାଇଛି ତ ଭାସି
କି ମାୟା ବନ୍ଧନେ ଛୁପ୍ତା ଦେଖାଦିଏ ଆସି ?

* କବିତାଟି ‘ଧୂନ ବିଶ୍ୱାସ’ ନ.ମରେ ଅବସରବାସରେ ପୁଷ୍ଟିକରେ ଓ ତରୁ ଦଳୀର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ
ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ମୂଳ କବିତାର କେତେକ ଅଂଶର ଦରିବତୀନ କରୁଥିବା ଦୃଷ୍ଟି ମୂଳ କବିତାର ଦିକ୍ବାର ହେଲା ।

ଏକମନ ଏକଆୟା ଦେହ ରୂପାନ୍ତର,
ଭିନ୍ନ କି ଉଭୟ ହୋଇପାରେ ପରଷ୍ପର ?
ଅଳକ୍ଷ୍ୟର ଅନ୍ତରଳେ ରୁହଁ ବାରେ ବାରେ,
ତୁମେ କି ଆସୁଛ ଛୁପ୍ତାରୁପେ ସେ ପ୍ରକାରେ ?
ଆପିଥିଲ ଯେ ସମ୍ବାର ଶାନ୍ତିନିକେତନ,
ଦେଖିଯାଅ ଘଟିଅଛୁ କି ପରିବତୀନ !
ସେହି ପ୍ରୀତି ଆଲାଦନ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ—
ଛୁନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ରୂପାନ୍ତର ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ଅଛି ମାତ୍ର ଧେର୍ଯ୍ୟ ଧରି ବିଧୁବିଧାନରେ,
ହେବୁଁ ଏକାଭୂତ ଅବଶେଷେ ପରଷ୍ପରେ ।
ଦୂର ଦୂରଗତରେ ଅଛୁଁ ବିଧୁର ବିଧାନେ,
ଯିବି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ କମ୍ପଳ ଅବସାନେ ।

ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ *

‘କି ନିଦ୍ରାଧ ଅବାଚୀନ ଭାଲ ବସି ପ୍ରତିଦିନ—
ଯାହାକୁ ଦେଇଛ ଜାଳ ଶୁଶାନ ତିତାରେ,
ଝୁରି ଝୁରି କାଟୁ କାଳ କିପ୍ତି ତା ତିନ୍ତାରେ ?’ ୧ ।

ଦେଖୁଛ ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠରେ ଲେକ ପ୍ରତିଦିନ ମରେ,
କାହିଁ କେବେ ମୃତ ଲେକ ଆସେ କି ବାହୁଡ଼ି ?
ବ୍ୟର୍ଥ କିପ୍ତି ତିନ୍ତା କର ଦୃଷ୍ଟି ମାର୍ଗ ହୃଦି ?’ ୨ ।

ପ୍ରଥମରେ ବନ୍ଧୁଗଣେ ମମ ସାନ୍ତ୍ୟାନା କାରଣେ
ବୋଲୁଥିଲେ, “ଏ ତୁମ୍ଭର ବେଶର କିପରି,
ନ ପାପୋର କଷ୍ଟ ଘୋଗ ତାହା ନାମ ସୁରି ।” ୩ ।

ପାଇଛୁ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦିନ,
ଭୁଲିବାକୁ କଲେ ମନ
ଦାଣି ହୁଏ ମନପ୍ରାଣ ଆତଙ୍ଗେ ଆକୁଳେ,
ମନଟା ଯେମନ୍ତ ବୋଲ ମାନେ ନାହିଁ ଠୁଳେ । ୪ ।

ଥୁଲେ ଯେ ନୟନତାରା   ବ୍ୟାପ୍ତ ମନପ୍ରାଣ ସାରା
ଚିତ୍ତର ରହିଛି ଶୁଦ୍ଧା ହୃଦୟ-ପଟରେ,
ପାରିବ କି ରହି ଚିନ୍ତା ବିନା ନିଷ୍ଠନ୍ତରେ । ୫ ।

ବ୍ୟର୍ଥ କି ଚିନ୍ତା ମୋହର ? ହୋଇ କି ଯାଇଛି ପର ?
ନାହିଁ—ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯାହା ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଦନ
କେ କରିବ ନିବାରଣ ପୁନଶ୍ଚ ମିଳନ ? ୬ ।

ଚିତ୍ତରେ କାପ୍ତା ପରି   ସବୁ ତ ଯାଇଛି ସରି
କେ ବୋଲେ ନିରୋଧ ଶୁଣାନ୍ତରେ ଯେ ତ ନାହିଁ,
ମିଳନର ପାଇଁ ବୃଥା ଅଛି ବାଟ ଗୁହଁ ? ୭ ।

ବିଶ୍ଵ ଅଶ୍ଵ ପରମାଣୁ   ଅଭିନାଶ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଜାଣୁ
କାଳଚନ୍ଦେ ହୋଇଥାନ୍ତି ରୂପାନ୍ତରଧାରୀ,
ପରିବର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର, ନାହିଁ ବିନାଶ କାହାର । ୮ ।

ରସାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ   କଢ଼ି ପ୍ରାଣ କନ୍ତିବାରେ
ଜନ୍ମନାଶେ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରିବା ଧାରଣା ।
ପରକାଳ ବୋଲ ଯାହା ମାନବ କନ୍ତୁନା । ୯ ।

ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ   ଜୀବନର ଧର୍ମ ଜାଣ
ନ ବୁଝି ପାର କି କିଛି ଏଥର ପ୍ରମାଣ
ଜଡ଼ ଚେତନର ଭବ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାଣ । ୧୦ ।

ଅନୁତ ସନ୍ନାନ ସେ ତ   ସର୍ବଗୁଣେଷମୋପେତ,
ହେବାକୁ କି ପାରେ କେବେ ତାହାର ଅଭିବ,
ବିଶ୍ଵଜନନୀର ହେବାକୁ ସନ୍ନାନର ଠାବ ? ୧୧ ।

ବର୍ତ୍ତ ବଶୁଆ ଜାତି   ମହା ଜୀମାଗଣ ଜାତି
ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ ପରକାଳେ ପରିଜନେ,
ସ୍ଵଭାବେ ହୃଦୟେ ଭବ ଉଦେ କି କାରଣେ ? ୧୨ ।

“ନାହିଁ ପର ବିଦ୍ୟମାନ,   ରହ ସର୍ବ ଯଦି ଜ୍ଞାନ
ଜଗତର ସର୍ବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦିଅ ପୋଡ଼ି,
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ଦେହ ଗ୍ରହମାନ ପଡ଼ି ।” ୧୩ ।

କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ମନୋଘବ   ସ୍ଵଭାବରେ ଆବର୍ତ୍ତାବ,
ସେହିପରି ପରକାଳ ଚିନ୍ତା ହୃଦେ ଜାଣ;
ଏହାହିଁ ଯେ ପରକାଳ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ । ୧୪ ।

ଧାବିତ ଜଗତ ନିତ୍ୟ   ଗୁଣଧାରୀ ବିପରୀତ
ବିଶ୍ଵ ବିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ବିଧର ନିଯୁମ,
ତଥା ଜାଣ ମାନବର ମରଣ ଜନମ । ୧୫ ।

ଦୁଷ୍ଟେ ଭିନ୍ନ ଭବ ଚିତ୍ର   ଅଭିନାଶୀ ଆୟା କିନ୍ତୁ
ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ହୃଦ ଉତ୍ସବ
ହେବାକୁ ନ ପାରେ କେବେ ସମସ୍ତ ଅଭିବ । ୧୬ ।

ଜଡ଼ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣ ଭିନ୍ନ   ଦେଖୁଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଚିହ୍ନ
ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଜଗତରେ ଘଟେ ରୂପାନ୍ତର
ପରିଣାମେ ସ୍ଵୟଧର୍ମେ ମେଳ ପରମ୍ପର । ୧୭ ।

ଯାଇଛି ସେ ତଳ ଆଗେ   ନବଭାବ ଅଭୁବାଗେ
ନିଷ୍ଠପୁ ମିଳିବ ଯାଇ ମୁହିଁ ତାହା ପାଶେ,
ରହିଛି ଧର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଏ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ୧୮ ।

ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣପିଂହ

ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣପିଂହ ଧରାକୋଟପତି,
ଶାପାଣି ବରପୁଷ୍ଟ ଯଶସ୍ୱୀ ସୁମତି ।
ଅବହେଳେ ତ୍ୟାଗ କରି ଗଜପିଂହାସନ
ସାହୁତ୍ୟ ଚର୍କାରେ ମଉ ଥିଲ ଆଜାବନ ।
ଶାପାଣି ସେବା ଅଟେ ଯାହାକର କାର୍ଯ୍ୟ,
ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆୟୁତ କି କରିପାରେ ଭାବ୍ୟ ?

ମନୋରାଜ୍ୟ ଅଧିପତି ନିଶିଳ ଉକ୍ଳଳେ,
ଧରିବ କି ଧରାକୋଟ ତାଙ୍କ ମନ ବଳେ ?
ଶୁଣାଇଲ ଉକ୍ଳଳକୁ ଭାରତ ସଙ୍ଗୀତ,
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ନାମ ଥିବ ବିରାଜିତ ।
ଉକ୍ଳଳ ମାତାକୁ ପିନାଇଛି ରହସ୍ୟାର,
ଯାଇଛ ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ସାହିତ୍ୟ-ଉତ୍ସାର ।
ଉକ୍ଳଳରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଦେଶବାସିଗାନ
ଚିରକାଳ ତୁମ୍ଭ ନାମ କରିବେ ଗାୟନ ।

ଯୁବକ ଶରତନ୍ତ୍ର

ଦେବତାର ପୁଷ୍ଟ ତୁ କି ଆସି ଧରାତଳେ
ଥିଲୁ ଛଦ୍ମବିଶ ଧରି ଶୁଣରେ ବିରଳେ ?
ଲାଗିବ ହୃଦୟେ ତୋର ପାର୍ଥିବ କଳକ,
ଜାତ କି ରେ ହେଲୁ ତୋର ହୃଦୟେ ଆତକ ?
ପିତା ମାତା ପରିଜନ କୁଟୁମ୍ବେ କନାଇ
ଧରାତଳ ତ୍ୟାଗ କର ଗଲୁ କି ପଳାଇ ?
ପ୍ରଭୁକର ଧାନେ ମଗ୍ନ ଥାଉ ତୁ ସନ୍ତତ,
ପିତା ମାତା ପରିଷେବା ଥିଲୁ ତୋର ବ୍ରତ ।
ପୁଣ୍ଡିବ ସୁର୍ଗୀୟ ପୁଷ୍ଟ ଗୃହର ପାଞ୍ଜଣେ,
ଆଶା ଭରସାରେ ଥିଲେ ଜ୍ଞାତ ପରିଜନେ ।
ସହଜେ ମାନବ ଆଶା ହୁଏ ବିଡିମ୍ବନା,
ତୋହ ଜୀବନରେ ଏ ତ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଘଟନା ।
ଅସମୟେ ତ୍ୟାଗ କର ଗଲୁ ଧରାତଳ,
ବିଧାତାର ରଙ୍ଗ ହେଲୁ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ମଧୁସୂଦନ ରାଞ୍ଜ

(ରାଗିଶୀ—କଳସା)

ହେ ମଧୁସୂଦନ; ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ
ତୁମ୍ଭପର କେତେ ଜଣ ଛନ୍ତି ସାଧୁ ଲେକ ?
ସେହି, ପ୍ରୀତି, ପିତୃଭକ୍ତି, ସନ୍ତାନବାସନ୍ନ,
ଏକାଧାରେ ତୁମ୍ଭ ଗୃହେ ପୂରିଛି ସକଳ ।

ପବିଷତା ସରଳତା ପର ଉପକାର,
ଦୟା ମାୟା ଧର୍ମ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭରେ ଆଧାର ।
ଅନାଥ ବାଳକ ବିଦ୍ୟାଶିଳୀ ପାଇଁ ରଣୀ
ଲେକ ହୋଇପାରେ କି ଏ ଅଛି କାହିଁ ଶୁଣି ?
ତୁମ୍ଭର ଯେ କେତେ ହୃଦୟ ଅତ୍ୟଥିବାରେ,
ସେ ଜାଣେ ଯେ ତୁମ୍ଭଠାକୁ ଯାଇଅଛି ବାରେ ।
ପର ଉପକାରେ ଦିବାନିଶି ଥାଅ ବ୍ୟସ୍ତ,
ତେବେ ପାର ସେଥିଥାଇଁ ସମ୍ମତି ସମସ୍ତ ।
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମମଣ୍ଡଳୀରେ,
ଉକ୍ଳଳମଣ୍ଡଳେ ଖ୍ୟାତ କବିତ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ ।

ମୃତ୍ୟୁର କରଳ ମୃତ୍ତି

(ପିଲୁ ପତ୍ର)

ମୃତ୍ୟୁର କରଳ ମୃତ୍ତି ମାନସ-ନୟନେ
ବାରମ୍ବାର ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଅଛି ଅଚେତନେ ।
ଗଗନ ଅନନ୍ତ ଭାଗ ଦେଖିଛି ତ ରହିଁ,
ଲେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯାହାକୁ ନିତ୍ୟ ସେ ନଷ୍ଟ କାହିଁ ?
କେତେ ପଣ୍ଡି ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଗଗନବିହାରୀ,
କାହିଁ ଛୁଟି ଉଦ୍‌ଗଲୁ ମୋର ପୋଷା ଶାଶ୍ଵା ?
ପୁଣ୍ଡିଲୁ ବହୁତ ପୁଷ୍ଟ ଏ କି ଅସମ୍ଭବ,
କାହିଁ ତ ପାଇଲି ନାହିଁ ସେ ପୁଷ୍ଟ-ସୌରତ !
ମାଣିକ୍ୟ ବୈଦୁଯ୍ୟ କେତେ କରେ ଝକମକ,
କାହିଁ ମୁଁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ ସେ ରହ ଝଟକ !
ବାଜୁଛି ବହୁତ ବାଣୀ ନାମା ଭାନମାନେ,
ସେ ସୁର ଝକାର ମାତ୍ର ନ ଶୁଣିଲ କାନେ ।
ଜାଣିଲ ପଢିଲା ଲୁଚିଗଲୁ ବାରିଦରେ,
ତା ଝଟକ ଜ୍ୟୋତି ଲୁଗିଅଛି ମୋ ନେସରେ ।

ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେବ ମହାମତି !
 ତୁମ୍ହା ଆସା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ କୁହୁଛି ପ୍ରଣତି ।
 ଗଜପତି ଉଚବଂଶେ ଜନମ ତୁମ୍ଭର,
 ସୁଣୀଳ ବିଦ୍ଵାନ ସାଧୁ ସବ୍ରାଣଧର ।
 କରି ଯାଉଅଛୁ ଯେଉଁ ନାଟକ ରଚନା,
 କବିତା, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଦଶ କରିବ ଦୋଷଣା ।
 ଯୌବନ, ପ୍ରତ୍ୱର, ଧନ ଅନର୍ଥ-ଆଧାର,
 ଜନ୍ମାର ନ ଥିଲ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତରେ ବିକାର ।
 ଆପ୍ୟାଦୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଅଭ୍ୟାଗଚଗଣ
 ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ ପବନପୁ ମିଶ୍ର ସମ୍ବାନ୍ଧଣା ।
 ଥିଲ କବି, କରୁଥିଲ, କବିଙ୍କୁ ସମ୍ବାନ୍ଧ,
 ଅପ୍ରଦ୍ଵୀପ ସୁଦୃଢ଼୍ୟ ତୁମ୍ଭ ନାଟକ ଆଖ୍ୟାନ ।
 କାହାକୁ ମୁଁ ଦେବ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଉପମା ?
 ଉଜ୍ଜଳ-ଆକାଶୀଁ ଖସି ପଡ଼ଇ ଚନ୍ଦମା ।

— — —

ମଧୁସୁଦନ ଦାସ, ସି. ଆଚ. ର.

(ରଗ—ଚନ୍ଦକେଳି)

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ	ମଧୁସୁଦନ
ଉଜ୍ଜଳ ମାତାର	ଯୋଧ୍ୟ ନନ୍ଦନ !
ଦେଲ ଉଜ୍ଜଳକୁ	ନବ ଜୀବନ,
ଶିଖାଇଲ ଲୋକେ	ଜାତି-ବନ୍ଦନ ।
ଜାପ୍ତୟ ଜୀବନ	ବୋଲେ କାହାକୁ,
ଶିଖାଇଲ ଦେଶ—	ବାସି ଭ୍ରାତାକୁ ।
କଥା କୁହେ ଏହା	ଦେଖେଁ ପ୍ରମାଣ,
ଦେଶହିତ ବ୍ରତେ	ସିଂହିଛ ପ୍ରାଣ ।
କୋଟି ପରିମାଣ	ଉଜ୍ଜଳ ଲୋକ,
ସମସ୍ତଙ୍କ କାହିଁ	ଦୂଷିବ ଦୂଷଣ ?

ଗୋଟା ଦେଶପାଇଁ	ଘରୁଛି ଜଣେ,
ଏ କଥା ଯେକାଳେ	ପଡ଼େ ମୋ ମନେ,
ତୁଦୟରେ ମୋର	ହୃଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
ଦୈବ ଶକ୍ତି ଏହା	ଅଟେ ନିଶ୍ଚାୟ ।
କେତେ କର୍ଷ୍ଣ ପଡ଼ି	ଅଞ୍ଜିଲ ଧନ,
ପୋପାତ୍ମ ଦେଇଛି	ଦେଶ କାରଣ ।
ଶିଲ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ବିଶା	ସହସ୍ର ଟଙ୍କା,
ଦେଲ ତାଳ ଦେଖି	ଲୁଗେ ତାଟକା ।
ଆହାର ନିଦ୍ରାରେ	ନ ଥାଏ ଜ୍ଞାନ,
କରୁଥାଅ ବସି	ନିର୍ଜନେ ଧାନ ।
କି ଉପାୟେ ହେବ	ଦେଶ ମଙ୍ଗଳ,
ନପୁଅଛ ବାଜ —	ମନ୍ତ୍ର କେବଳ ।
ଜାତିର ଗୌରବ	ଜାତିର ଧନ
ବୃଦ୍ଧିରେ ଦେଇଛି	ଧନ ଜୀବନ ।
ମତ ପାନ କରି	କ ସୋମରପ,
ଅକାଶରେ ପିଙ୍ଗି	ଦେଲ ସବ୍ୟ ?
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ	ଜୀବନ ବ୍ରତ !
ଦେଶା ଥାଉ, ଶୁଣା	ନାହିଁ ଏମନ୍ତ !
ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ	ତୁମ୍ଭ କଲ୍ପନା,
ପୃଥ୍ବୀ ଇତିହାସେ	ନାହିଁ ତୁଳନା,
ଦେଶାୟାଏ ଦେଶ —	ହିତ କାରଣ
କେ କରେ ବକ୍ତ୍ଵାତା,	କେ ଦିଏ ଧନ ।
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବ	ଧନ ଜୀବନ,
ଶକ୍ତି, ସାମରଥ,	କଲ୍ପନା ମନ,
ସବୁ ତାଳ ଦେଇ	ନ ହୋଇ ତୁନି,
ଦିବା ନଶି ବସି	ଭାକୁଛ ପୁଣି ।
ମୋ ଜାତିର ହେଉ	ସମ୍ବାନ୍ଧ ବୃଦ୍ଧି,
କେ ଲୋକର ହେବ	ଏପରି ବୁଦ୍ଧି ?
ତୁମ୍ଭର ଚରିତ	ଓ ଇତିହାସ,
ପାଉ ନାହିଁ ଭର୍ତ୍ତା	କରେଁ ପ୍ରକାଶ ।

ଯେତେକାଳ ଥୁବେ
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ରର୍କ
ଉପମା ଦେବାକୁ
ଶୋଜିଲ ତ ସବ୍ବ
ଜଗତରେ ଲୋକ
ତୁମ୍ଭର ଉପମା
କେତେ କୋଟିପତି
ଗଲେ, ଧନ ରଖି
ତୁମ୍ଭେ ରୂଲିଗଲେ
ବାଣିଜୁଣୀ ନେବେ
ତୁମ୍ଭ ଧନବାଣେ
ପ୍ରତି ଜଣ ଭାଗେ
ଯାଉଥିଲ ଗୋଟା
ରକ୍ଷା କରିଅଛ
ଉଜ୍ଜଳ ଜାତିର
ପଞ୍ଚାଶ ବରଷ

ଉଜ୍ଜଳ¹ ଜାତି,
ରକ୍ଷିବ ଖ୍ୟାତି ।
ତୁମ ସଙ୍ଗରେ
ଇତିହାସରେ ।
ନ ଯାଏ ଦେଖା,
ଭୁମ୍ଭେ ହଁ ଏକା ।
କେତେ ଭୂପତି
ଯାଇଅଛନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭର ଧନ
କୋଟିଏ ଜନ ।
ରାତି ଦେଖିଲୁ,
ପଡ଼ିବ କିଛି ।
ଜାତିଟା ଭାବି,
ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଆସି ।
ଆଗୁଆ ହୋଇ,
ଦେଲୁ ଆଗେଇ ।

ଅନିଦ୍ରାରେ ଅନାହାରେ ଥାଅ ଗୋ ମା ମୋ ସେବାରେ,
ଆଅ ବସି ମୋ ପାଶରେ ଦିବସ ରଜନୀ ।
ମୋ ପାଇଁ ଦେବ ଜାବନ, କେ ଅଛୁ ମା ଗୋ ଏସନ
ମୋର ଆୟୁ-ବିତ୍ତ-ସଣ-କନ୍ଦାଶ-କାମିନୀ ।

ତୁକାରାମ

ମହାବାସ୍ତୁ ଦେଶର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଏବଂ ସାଧୁ
ତୁକାରାମଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ସକାଳେ ଛୁପପତି ଶିବାଜି
ନିମନ୍ତଣ କରିବାରୁ ଭକ୍ତପ୍ରଧାନ ତୁକାରାମ ଗୋଟିଏ
ଅଭଜ ଅର୍ଥାତ୍ କବିତାଦ୍ଵାରା ଯେଉଁ ଉତ୍ତିର ଦେଇ-
ଥିଲେ, ସେଥିର ସାରମର୍ମ ଏହି —

ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଆହେ ଛୁପପତି !
ତୁମ୍ଭ ମତ ଭକ୍ତ, ଥାଉ ବିଠୋବାଙ୍କ ପ୍ରତି । *
ଲେଖିଅଛ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଯିବାପାଇଁ,
ମାସକ ଯିବାର କିଛି ହେତୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।
କାନନନିବାସୀ ମୁହଁ ଉଦାସୀନ ବେଶେ,
ବାସନାବିହୀନ ଶିତ୍ରେ ଭୁମେଁ ଦେଶେ ଦେଶେ ।
କଦାକାର ଧୂଳିମୟ ବସନବିହୀନ,
ଫଳମୂଳହାରୀ ତରୁ ଅଟେ ଜୀଞ୍ଜ ଶୀଞ୍ଜ ।
ଆହାର ବିହାର ମୋର ଯେ ପ୍ରକାର ରାତି,
ଦେଖି ମୋତେ କେଉଁ ଜାତ ହେବ ନାହିଁ ପ୍ରୀତି ।
ବନ୍ଧୁଭାବେ ଏହି କଥା କରେ ନିବେଦନ,
ମୋତେ ଦେଖିବାର କଥା ଭୁଲନ୍ତୁ ରଜନ !
ଆଉ ଏକ କଥା ଜାଣ, ବିଠୋବାସେବକେ
ଉପାସକା ନ କରନ୍ତି ଯାଇ ଆମ ଲେକେ ।
ରକ୍ଷକ ପୋଷାକ ମୋର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ଏକମାସ ତାଙ୍କୁ ସଦା କରିଥାଏଁ ଧ୍ୟାନ ।

ସେହମୟୀ ମାତା

(ରାଗ ମୁଖାଶ—ତାଳ ଆଦି)

ସେହମୟୀ ମାତା ମୋର କରୁଣାରୁପିଣି !
କି ମଧୁର ତବ ନାମ ଆଶମଦାୟନ !
ଆଏଁ ଯେବେ ପରବାସେ, ରେଗେ କଷ୍ଟେ ହା ହୃତାଶେ
ପାଏଁ ମୁଁ ସାତ୍ତ୍ଵନା, ଡାକ ତୋ ନାମ ଜନନ !
ଦେଇ ତୋ ଦେହ ରୁଧର ବଢ଼ାଇଛୁ ମୋ ଶରୀର,
ତୁଳନା ନ ପାଏ ଶୋଜ ସମସ୍ତ ମେଦିନୀ ।

* ତୁକାରାମଙ୍କର ଉପ ସା ଏବଂ ମହାବାସ୍ତୁ ଦେଶର ସଂକଳନ ପୂଜନୀୟ ବିଠୋବା ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦର ପଥରପୁରରେ
ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଜଗତରେ ନାହିଁ ମୋର କିଛି ଅଭିଲାଷ,
କାହିଁପାଇଁ ଯିବି ବୋଲ ଆଉ ତୁମ୍ଭ ପାଶ ?
ତେବେଳୁ ବିଷୟ ତୃପା ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ,
ବିଠୋବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାତ୍ର ମୋର ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ପାଷାଣଶୟାରେ କରଥାଏଁ ମୁଁ ଶପୂନ,
ଗଗନମଣ୍ଡଳ ମୋର ଅଙ୍ଗ ଆବରଣ ।
ଆହାର ସକାଶେ ଅଛୁ ଅରଣ୍ୟରେ ଫଳ,
ପାନପାଇଁ ନଦୀ ତଡ଼ାଗରେ ପୃଷ୍ଠେ ନଳ ।
ମାରିବ ଅନ୍ୟର ଅନୁଗ୍ରହ କି ସକାଶେ ?
ଆୟୁଁ ମାତ୍ର ହୁଏ କ୍ଷୟ ବାସନାରିଳାଷେ ।
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଥାଏ ଅର୍ଥ ଅଭିଲାଷ
ସେହି ଲୋକମାନେ ସିନା ଯାନ୍ତି ରଜା ପାଶ ।
ସେଥରେ କି ହୁଏ ତାଙ୍କ ବାସନା ସଫଳ ?
ସ୍ଵାନତା ଲାଞ୍ଛନା ଲଭ ହୁଏଟି କେବଳ ।
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଭନ୍ତି ରଜା ପାଶେ ଧନବାଦ,
ଅର୍ଥ ଦ୍ରାନ ଲୋକ ତହିଁ ପାଏ ଅପମାନ ।
ଆପଣଙ୍କ ଦରଶନେ ନାହିଁ ଫଳୋଦୟ,
କିପାଇଁ କରିବ ବୋଲ ବୃଥା କାଳ କ୍ଷୟ ?
ଗରାୟତ ପଣ୍ଡଶମ ହୋଇବ ମୋହର,
ଏଥରେ ମୋହର ନାହିଁ କିଛି ଉପକାର ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଇଛୁ ତ ପ୍ରାଣ ମନ,
ଭ୍ରମ ହେଉ ପଛେ ତାହା କରିବ ପାଳନ ।
ମହାପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ହାତେ ଦେଇଛନ୍ତି ରଜ୍ୟ,
ପ୍ରଜାକୁ ପାଳିବା ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ନିଷ୍ଠେକାର୍ଯ୍ୟ ।
କରିବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ରଖି ଧରେ ମନ୍ତ୍ର,
ନିରନ୍ତରେ ପାଞ୍ଚ ଥୁବ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉନ୍ନତି ।

କଷଭ୍ରଷ୍ଟ ତାରକା

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଲେଖିବାକୁ ହୁଦେ ଉପୁଜେ ଭାବ,
ଶୁକ୍ଳା ଭାବୁପଦ ଦଶମୀ ଥିଥୁ ।

ତାଙ୍କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜଳଦ ଛୁପ୍ଯା,
ବିଷାଦ ଯେସନେ ସୁନ୍ଦର କାୟା ।
ଗଗନ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଫପ ସଦୃଶ
ଥିଲ ତାରଟିଏ ହେଲା ଅଦୃଶ୍ୟ ।
ଆଜଙ୍ଗେ ଆଶାରେ ରହିଛି ରୁହିଁ,
କଷଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଲ ସେ କାହିଁ ?
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଶାଳ ବିଷେ
ଡ଼ିବ ଲୁଚିଗଲ କାହିଁ ଅଳକେୟ ?
ମାନବ ହୃଦୟେ ଆଶା ସମାନ,
ବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି ହେଲ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଶା ଭରସା ସବ
ସପରି ହରଇଥାନ୍ତି ମାନବ ।

ପୁନର୍ମିଳନ

ସେ କି ବାସ କରେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଶେ ?
ଅବା ସହିଁ କୋଟି ସ୍ଥିର୍ୟ କରଣ ପ୍ରକାଶେ ?
ଅଥବା ପାର୍ଥିବ ଏହି ଅନ୍ଧାର, ଆଲୋକ,
ସେ ଅଙ୍ଗତ ଦେଶେ ନାହିଁ କିଛିହିଁ ସମ୍ପର୍କ !
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦେଶେ ଥିବ ଭିନ୍ନ ଶାତ ମାତ୍ର,
ସୁଚନ୍ଦ ପ୍ରକାର ତହିଁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ବା ଭ୍ରମିତି ।
ପଞ୍ଚଭୂତାଳାତ ଆମ୍ବା ଥାଏ ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ତଥ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବସ୍ତୁ ଥିବ ତ ବିଶେଷେ ।
ଆମ୍ବୁ-ଆଧାର ରୂପ ଆମ୍ବା ଓ ଶରାର,
ଶରାର-ବିନାଶେ ସେ କି ଛନ୍ତି ନିରାକାର ?
ଦେହ ବିନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଛନ୍ତି ସେ ଯେମନ୍ତ,
ସେହିରୂପେ ଦିନେ ମୁଁ ତ ହେବ ପରିଣତ !
ଛନ୍ତି ରହିଛନ୍ତି ସେହି ଅଙ୍ଗତ ବାସରେ,
ଆମ୍ବା ସିନା ତାଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ିଅଛି ନିରନ୍ତରେ !
ଯେ ରୂପରେ ଯେ ଶ୍ଵାନରେ ଥାନ୍ତି ସେ ଯେସନେ,
ଭେଟାଭେଟି ହେବ ଆମ୍ବା ଆମ୍ବା ଆକର୍ଷଣେ ।

କୀବନେ ବିଡ଼ମ୍ବନା

ବାରମ୍ବାର ସେହି ଏକ କଥା କହି କହି
 ପୁଗ ପୁଗାନ୍ତର କେତେ କାଳ ଗଲୁ ବହି ।
 ଅବସାଦ, ବିଷଞ୍ଚତା ଦୁଃଖ ଆଶେ ମନେ
 ତଥାପି ସେ କଥା ବାରମ୍ବାର ପଡ଼େ ମନେ ।
 ଜଳେ ପୁଲେ, ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ, ଜାଗ୍ରତେ, ସ୍ଵପନେ,
 ସେହି ଏକମାତ୍ର ଚିତ୍ତ ଘସୁଛି ନପୁନେ !
 ମନେ ପ୍ରାଣେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ପୁଣ୍ୟ ଗଲ ଯଥା
 ହେବାକୁ କି ପାରେ ସେହି ପାସୋରିବା କଥା ?
 ପଟରେ ଆଲେଖ୍ୟ ଚିତ୍ତ ଯାଏ ଦେଲେ ପୋଛି,
 ଶଶାଙ୍କ-ଲାଞ୍ଛିତ ଚିତ୍ତ, ଯିବ କି ସେ ଲୁଚି !
 ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଘବନାରେ ହୁଏ ସୁନ୍ଦରିଦୟ,
 ବରଷ ସେ ଶାନ୍ତିମୟ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ।
 ଯେ ଦିନ ମନ୍ଦୁ ଦୂର ହେବ ସେ ଘବନା,
 ଜାଣିବି ଦଢ଼ିଲ ଜାବନରେ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ପଞ୍ଜନାୟକ

ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରେ ତବ ବିକାଶେ ଗୌରବ,
 କାଞ୍ଚନ ଆକାରେ କାତ ଜାତ ଅସମ୍ଭବ ।
 ଲଭିଲେ କବିତ କାର୍ତ୍ତି ଉତ୍କଳ ରମଣୀ,
 ବନ୍ଦମଧ୍ୟ ସୁଲେଚନା ଭୁମର ଜନମା ।
 ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହେଉଥିଲ ଉଳଳ ସଙ୍ଗୀତ
 ବାହୁ ବାହୁ ସାଧାରଣେ କଲ ପ୍ରକାଶିତ ।
 କବି କରେ କବିତର ଗୁଣ ଅନୁଭବ,
 ଗୁଣୀ ବୁଝିପାରେ ଗୁଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଗୌରବ ।
 ଜନମର ଯୋଗ୍ୟପୁଷ୍ଟ ଆହେ ଦାମୋଦର,
 ପ୍ରାଣପଣେ କର ମାତୃଭାବର ଆଦର ।
 ଭୁମର କବିତା ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତି-ଗଠିତ,
 ପାଠକାଳେ ହୁଏ କିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିହ୍ନିତ ।

କାଳସ୍ତ୍ରୋତ୍ତମ ଦିନେ ତୁମେ ଯାଇପାର ହସି,
 ଥିବ ସେ କବିତାମାଳା ଜଗତେ ବିକାଶି ।

ହଜିଲ୍ଲା ଧନ

କି ଧନ ସେ ଥିଲ	ଯାଇଛି ହଜି,
ଦିବାନିଶି ହୁଏଁ	ଯା ନାମ ଉଜି ।
ଶପୁନେ ସ୍ଵପନେ	ପଡ଼େ ମନରେ,
ଭୁଲି ନ ପାଇଲି	ତାହାକୁ ଥରେ ।
କେତେ ପଡ଼ା ପାଠ	ଗଲି ପାସୋରି,
ଗାଉଥୁବି ଗାତ	ତା ନାମ ଧରି ।
ବସନ୍ତ ପବନ,	ଶାରଦ ରତ୍ନ,
ପୁଲ୍ଲ କମଳିମା,	କୌମୁଦୀ ଭାତି,—
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ,	ସଙ୍ଗୀତ ତାନେ,
ନ ଦେଖେ ମାଧୁଶ୍ରୀ	ତାହା ସମାନେ ।
ସରି ତ ଯାଇଛି	ଆଶା ଭରସା,
ନ ବୁଝିଲ ମନ	କି ହେବ ଦଶା ?
ହୃଦୟେ ବିଭୁତି	ବେଦନା ଯେତେ,
ଲୋକଦେଖା ହସ	ହସିବ କେତେ !
କାହାକୁ କହିବି	ହୃଦୟ କଥା !
କେ ବୁଝିବ ମୋର	ମରମ ବ୍ୟଥା !
ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣ	ଶାନ୍ତି ସକଳ
ଯାଇଛି ତ ସରି,	କଷ୍ଟ କେବଳ !
କି ଧନ ପାଇଲେ	ତାକୁ ଭୁଲିବି
ଖୋଜି ନ ପାଇଲି	ଗୋଟା ପୁଅମା ।
ଯେତେଦିନ ଥିବ	ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ,
ଧରଥୁବି ଦୁଃଖ	ସଙ୍ଗୀତ ତାନ !

ଶ୍ରୀଚେତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସଂକାର୍ତ୍ତନ

ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟଦେବ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଗାଇ,
ନନ୍ଦପୂରାଧାର୍ଣ୍ଣରେ ଡାକୁଛନ୍ତି—ଆସ ଭାଇ !
ମିଳ ମିଶି କରୁ ପ୍ରଭୁନାମ ହଙ୍କାର୍ତ୍ତନ,
ଆସ ଆସ ଅଛ ଯହିଁ ସାଧୁ ଭକ୍ତଗଣ !
ତେଜ ମରୁ ଅହଙ୍କାର—ରେଦାରେଦ ଜ୍ଞାନ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପିତା ଭଗବାନ ।
ଚଣ୍ଡାଳ, ପବନ, ବିଷ ସବେ ମୋର ଭାଇ,
ଆସ ମିଳ ମିଶି ନାହିଁ ହରିଗୁଣ ଗାଇ ।
ଜାତରେଦ, ଧର୍ମରେଦ, କିପ୍ତା ଶ୍ରେଣୀରେ ?
ଭାଇ ଭାଇ ମିଳ ନାହିଁ, ହରି ହରି ବୋଲ ।
ଦେଖନ୍ତ କୋରନ ଫେର, ବାଇବେଳ, ବେଦ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ—ନାହିଁ ରେଦାରେଦ ।
ରତ୍ନ ସକଳ ଶାଖ୍ୟ ଏକ ଉପାଦାନେ,
ପଢ଼ିତ ସାଗରଗର୍ଭେ ଯଥା ନନ୍ଦମାନେ ।
ଭେଦବୁଦ୍ଧି, ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା ନରକନିଦାନ,
ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ, ସମଜାନ ଦ୍ୱର୍ଗର ସୋଧନ ।
ସବୁଟେ ଶ୍ଵିତ ଚିଦାନନ୍ଦ ଭଗବାନ,
ଗୀତା, ଶାରବତ ଶାଖ୍ୟ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ଧର୍ମ ମାର୍ଗ ମାତ୍ର ଜୀବେ ଦୟା, ନାମେ ଭକ୍ତି,
ଦେହ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ଯୋଗସିଦ୍ଧି ଅନାସକ୍ତି ।
ବାହ୍ୟ ଆତ୍ମମର ଜାଣ ସବ୍ବ ମିଥ୍ୟାରୂପ,
ଅଭ୍ୟନ୍ତରଗତ ସର୍ପ ବଲୁକେ ପ୍ରହାର ।
ବିକଣେ ମନକ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରାନ୍ତ ମହିମା,
ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗରିମା ।
ଅଶ୍ଵ ପରମାଣୁ କିମା ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ
ଏକମାତ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ମହିମା ବିକାଶେ ।
ଦିଶ୍ୟାପେ ପାଇବ ହରି—ତାଙ୍କ ବିଦ୍ରମନା,
ପ୍ରଭ୍ଲାଦ ଲଭିଲେ ହରି ପ୍ରମେହ ଅଛି କଣା ।
ବୃଥା କୋଳାହଳେ ଭାଇ, ବଡ଼ିବ ଅଶାନ୍ତ,
ଆୟ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭ ମିଥ୍ୟା—ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।

ହର ହର ବୋଲ ଭାଇ ନାମ ମାତ୍ର ସାର,
ଉବସିନ୍ନ ଲଭି ବାକୁ ନାମ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।

କାହିଁ ସେ ?

କାହିଁ ଅଛି—କାହିଁ ଗଲେ ଦେଖିବ ସେ ମୁଖ ?
ଶାରଦ ଶବ୍ଦ ସେ କି ଶଶଙ୍କ ମୟୁଖ ?
ପ୍ରତ୍ୟେ ସାହାର ମରୁ ସିକତା ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଅଛି କି ଗଭୀର କୃପେ ସୁଧା ସୁରୂପରେ ?
ସାଧନାର ସିରି କିବା ତପସ୍ୟାର ଫଳେ
ଅଛି କି ଲହରୀ ଲାଳା ମାଳାମ୍ବ ହିଜ୍ଜୋଳେ ?
ତୁଷାର ଧବଳ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ,
ମନାରମେହତ ମନ୍ତ୍ର ରବିକରଣରେ,
ନିଦାଯ ନିଶୀଥ, ସିଙ୍ଗ କୁସୁମ ଘୋରରେ,
କିମା ସାର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ରୁବତାରୀ ରୂପେ ମଳନରେ,
କ୍ଲାନ୍ ଶାନ୍ତ ଦେହେ ଗୋର ନଦ୍ରା ସମୟରେ
ସଞ୍ଚରେ କି ପ୍ରେମମୟ ସୁଖଦ ସୁଧରେ
ନାହିଁ ନାହିଁ, କୁହେ ସେ ତ ଉପୟୁକ୍ତ ପ୍ଲାନ,—
ଅକଳଙ୍କ ପ୍ରୟେମୟ ପରିଷ ମହାନ ।
ପରିଷତା ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭା ଯହିଁ ସମବେତ,
ବୁଝେଁ ଅନୁମାନେ ତହିଁ ରହିଥିବ ସେ ତ ।

“ମନ୍ଦଃ କବି ଯଶୋପ୍ରାର୍ଥୀ”

(ବଗ - ମଙ୍ଗଳ)

‘ମନ୍ଦଃ କବିଯଶୋପ୍ରାର୍ଥୀ’ ଏହି ପରଚପ୍ର
ମୋ କବିତା ପାଠ କରି ପାଇବ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ।
ନାହିଁ ମୋ ପ୍ରତିଭା ନାହିଁ ଗ୍ରହ ଅଧ୍ୟମନ,
କି ଗୁଣେ କରିବ କବିଯଶ ଉପର୍ଜନ ?
ତଥାପି ଚଞ୍ଚଳ ମନ ସଦା ଅଛି ଧାଇଁ,
ସାଧାରଣେ କବିଯଶ ଲଭିବାର ପାଇଁ ।

ଜନ-ସମାଜରେ-କବି ଜୀବନ ଦୂର୍ଲଭ
ଲଭିବାକୁ ସେ ବୀଶ୍ୟାର୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳ ମାନବ ।
ଆଉ ବା ନ ଆଉ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଶକ୍ତି,
ହେବି କବି ଅକିଞ୍ଚନ, ତହିଁ ମନ୍ତ୍ର ଗତି ।
କେ କାହିଁ ହୋଇଛୁ କବି ଆପଣା ଯହରେ ?
ଏ କଥା ତ ମୁହଁ ବେଳେ ନ ଭାବିଲ ଥରେ ।
ମାତ୍ର ଦୃଢ଼ରୁପେ ମନ ମଧ୍ୟେ ଅଛୁ ଜାଣି,
କାଳିଦାସ ମହାକବି ସେବି ଶାଶ୍ଵାପାଣି ।
ପାଏ କି ସେ ମହାବର ଲୋକ ସହଜରେ ?
ହେବି ବା ସାରଳାଦାସ ସାରଳାଙ୍କ ବରେ ।
ଲଭୁଛୁ ସାନ୍ତୁନା ମନେ ପୋଷି ଏହି ଆଶା,
କରୁଛୁ ସାର୍ଥକ ପ୍ରାଣ ସେବି ମାତୃଭୂଷା ।

କବି ଅନୁପୃଷ୍ଠା

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅନୁଶୂନ୍ୟା ଅନୁପୃଷ୍ଠା ମହାକାମଣ୍ଡନା,
କବି ନାମେ ମୁହଁ ତୋତ କରିଛି ଗଣନା ।
ସାମାନ୍ୟ ବୁଝଣ ତୁହି ନୋହୁ ଧନବଣ୍ଣ,
ମାତ୍ର ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ତୁହି ମହାଭାଗ୍ୟବଣ୍ଣ ।
ଧର୍ମନିଷ୍ଠା, ପତିଭକ୍ତି କରୁଛୁ ସମଳ,
କୁଳବଣ୍ଣ ପକ୍ଷେ ଯାହା ସମ୍ମତି କେବଳ ।
ଦାରତ୍ର୍ୟର ବେଦାବାତେ ନୋହି ବିଚଳିତ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ରଖିଅଛୁ ପ୍ରଭୁପଦେ ତିତ୍ର ।
ଗେଗେ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଘର କରି ମନ,
ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ କଲୁ ତିତ୍ର ସମର୍ପଣ ।
ଜଗତର ସୁଖ ଦୁଃଖ କୁହେ ତିରପ୍ଲାପୀ,
ଭୁଞ୍ଜି ମାନବଗଣ ଭାଗ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ।
ଆୟୁ ବା ବୀଶ୍ୟାର୍ଥ୍ୟ କିମ୍ବା ବିପଦ ଭାଷଣ,
ଧୈର୍ୟ ଧରି କରିବୁ ତା ମନ୍ତ୍ରକେ ଧାରଣ ।

ବିଚଳିତ ହେବୁ ନାହିଁ ସମ୍ମଦେ ବିପଦେ,
ଦୃଢ଼ରୁପେ ରଖିଥିବୁ ତିତ୍ର ପ୍ରଭୁପଦେ ।
ଯେ ଜାତି ରଖିଲୁ, ମା, ତୁ ଉଜ୍ଜଳ-ମଣ୍ଡଳେ,
ଗାଇବେ ତା ଭବିଷ୍ୟତ ମାନବ ସକଳେ ।
ଆଗୀବାଦ କରୁଥିବୁ ଆଗୋ ସାଧୁ ସତି !
ମହାପ୍ରଭୁ ପାଦପଦେ ଥାଉ ତୋର ମନ୍ତ୍ର ।
ମୋର ଏହି ଅଭିଳାଷ, ଶୁଣ ରେ ନଦିନି,—
ପାଳିବୁ ଜୀବନ ବୃତ୍ତ ହୋଇ ତପସ୍ତିମୀ,
ମଣିବୁ ତୋ ଜଗତରେ ଶବ୍ଦମିତ ନାହିଁ,
ନିରନ୍ତରେ ରହିଥିବୁ ପ୍ରଭୁପଦ ଗୁହଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧ୍ୟମି ଦେବୀ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପରମବୈଷ୍ଣବ ମାଳାଚଳ-ନିବାସିମୀ,
ଶମଣୀ ମାଧ୍ୟମି ଦେବୀ ବୃଦ୍ଧା ତପସ୍ତିମୀ ।
ଶିଖୀ ମହାନ୍ତର ଭଗ୍ନୀ କରଣ ଅଙ୍ଗନା,
ଉଜ୍ଜଳର ଏକନାଟ ରମଣୀମଣ୍ଡନା ।
ତୁମ୍ଭର କବିତା ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀ,
ହରାଇ ଚେତନା ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ପ୍ରେମେ ତଳ ।
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ବୁଝୁ ଦୁରପ୍ରସାରି,
ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳେ ପୂଜନୀୟା ତପସ୍ତିମୀ ।
ଆଗେ ମହାଦେବି ! ଥିଲ ତୁମ୍ଭ ହପ୍ତାଷର,
ମୁକ୍ତାମାଳା ସମାନରେ ପରମ ସୂନ୍ଦର ।
ଶ୍ରୀରେତନନ୍ଦଦେବ ହୋଇ ପ୍ରେମେ ବିମୋହିତ,
ଶୁଣେ ଅନନ୍ତମନେ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗୀତ ।
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପରୁତ୍ତ ଉଜ୍ଜଳର ମହାରାଜ,
ଆଶ୍ୟାର୍ଥ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ଦେବି ! ଦେଖି ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମହାମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତାପରୁତ୍ତ ରଜରାଜେଶ୍ୱର,
ତତ୍ତ୍ୱବ୍ୟାନି ! ତୁମ୍ଭଠାରେ ଯୋଡ଼ିଥିଲେ କର ।

ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରାଚେତନ୍ୟ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲୟନ,
କରିଥିଲେ ମାଧସଙ୍କ ଶ୍ରାମୁଖ ଦର୍ଶନ ।
ଶତାବୀ ଶତାବୀ ଗତ ହେଲ ଉଜ୍ଜଳରେ,
ନ ଜନ୍ମିଲେ ନାଶ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ ।
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପରୂପୁ କିମ୍ବା ମହାମ୍ବା ଚେତନ୍ୟ,
କରୁଥିଲେ ମାଧସଙ୍କୁ ଦେଖା ତୁମ୍ଭ ମାନ୍ୟ ।
ପାତ୍ରିତ୍ୟ, କବିତ୍ୱ, ବ୍ରତେ, ତପ ଆରଣେ,
ମାଧସ ସମାନେ ଜନ୍ମି ନାହିଁ ନାଶଜଣେ ।
ପୁରାଣେ ଶୁଣିଛୁ କେତେ ତପସ୍ତିମୀ କଥା,
ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ତପସ୍ତିନି ! ପରମ ଦେବତା ।
ଗୋସ୍ଵାମୀ ଗୋଦିନ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ,
ବୈଷ୍ଣବୀଯ ଗ୍ରହ କରିଥିଲୁ ପ୍ରକାଶ ।
କରଣ ମହିଳା ତୁମ୍ଭେ, ଓଡ଼ିଆଣୀ ଜାତି,
ଲଭ ଯାଇଅଛ ବଳେ କବିକୁଳ ଖ୍ୟାତି ।
ଦ୍ଵାଶା, ଦ୍ଵାବ, ଭଙ୍ଗୀ, ପୁଣି ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ—
ସରଳତା ମଧ୍ୟରୁତା ଦେଇଅଛ ତାଳ ।
ପଦର ବିନ୍ୟାସ ଦେଖି ରଚନାର ଠାଣି
କେ ବୋଲିବ ଲେଖିଅଛୁ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆଣୀ ?
ଯେତେକ ଗୋସ୍ଵାମୀ ପଦାବଳୀ ରଚୟିତା,
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥିଲ ପରମ ପୁଜିତା ।
ଯେ ପ୍ରକାର ଲେଖିଅଛ ଚେତନ୍ୟରିତ,
ପାଠ କରି ହୋଇଯାଏଁ ମୋହିତ ଚକିତ ।
ଜଗନ୍ନାଥ, ଚଣ୍ଡୀଦାସ ଗୀତ ଅଛି ଶୁଣା,
ତୁମ୍ଭ ଗୀତ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୁହେ କିଛି ଉଣା ।
ତୁମ୍ଭ ଗୀତ ଯେତେବେଳେ ଗାଏଁ ଠାକୁରଣି,
କାହା ଗୀତ ଗାଉଅଛୁ ନ ପାରଇ ଜଣି ।
ଏମନ୍ତ ଯେ ଦେଖା ଜନ୍ମିଥିଲ ଉଜ୍ଜଳରେ,
ଦେଶବାସୀ ଲେକେ ମୁଖେ ନ ଧରନ୍ତ ଥରେ ।
ଅଯହ କରିବା ଯୋଗୁ ସୁଦେଶନବାସୀ
ତୁମ୍ଭର କବିତା କେତେ ଯାଇଅଛି ଭସି ।
ବିଲୁପ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ କେତେ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିଲୁବରେ,
ବହୁତ ବିଲୁପ୍ତ ଦେଶବାସୀ ଅଯହରେ ।

ଚିହ୍ନଟ ଅମ୍ବୁଲ ଧନ ଗୁଣଗାସା ଜନେ,
କେତେକ ସଙ୍ଗୀତ ରଖିଅଛନ୍ତି ଯତନେ ।
ତୁମ୍ଭର କବିତା ଭକ୍ତ ସାଧୁ ହୃଦୟରେ
ଚିପିତ ରହିଛି, ଥିବ ସୁଗ ସୁଗାନ୍ତରେ ।
ସାହସରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିପାଇଁ ମୁହିଁ,
ଯଶ ଧ୍ୟକାଶ କାଳ ନ ପାରିବ ହୁଇଁ ।
ନରଧମ, ଅକିଞ୍ଚନ ଫଳରମୋହନ,
ମହାଦେବ ! ଭକ୍ତଭାବେ ବନ୍ଦେ ଶ୍ରାଚରଣ ।

ସେହି ନାମ

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

କେତେ ଥର ବସି	ବସି ନିର୍ଜନେ
ବିରୁର କରିଛି,	ଆପଣା ମନେ,
ସ୍ଵପନ ସମାନ	ସମାର ରଜ୍ୟ,
ଅସିବା ଯିବା ତ	ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଉପାର ଯାଇଛି	ମୋତେ ଯେ ଦୁଃଖେ,
ନ ଧରିବ ଆଉ	ସେ ନାମ ମୁଖେ ।
ପାସୋର ପାରିବି	କାହିଁ ମୁଁ ତାକୁ,
ଧରିଛି ଆଖରେ	ପ୍ରାଣ ଆସାକୁ ।
ପୁଣ୍ୟ କାମ୍ପା ପରି	ଯାହା ସମ୍ଭର,—
କୁସୁମରେ ଥିବ	କୁସୁମ ଗନ୍ଧ,—
ମୁଁ ତାକୁ ପୁଣ୍ୟିଛି,	ସେ କାହିଁ ଗୁଡ଼େ ?
ଜବନ ଥିଲେ କି	ନିଦ ନ ମାଡ଼େ ?
ଆପଣେ ଆସିଲେ	ଆସୁ ମନକୁ,
ଭଜ ହେବ କିପାଁ	ସେହି ନାମକୁ ?

ଅନୁଭୂତି

ରଗ - ଭୂପାଳ

ଦେଖୁଣ୍ଡ କି ଆଜି	ଜାଗ୍ରତ ସ୍ଵପନ ?
କି ଦେଖି କିପାଇଁ	ବିମୋହିତ ମନ ?
ଗୁପତ ମରମେ	ସୁପତ ବାସନା
ସଫଳ ସମାନେ	କିପା ଯାଏ ଜଣା ?
ସହସା କିପାଇ	ଅଗୀତ ରାଗିଣୀ ।
ଅନୁଭବ କରେଁ	ଚିତ୍ତ ବିମୋହିମା ?
ତମିର ଆକୁରୁ	ଅମ୍ବୁଲ୍ ରତନ,
ନବ ଯଉବନ	ବିଳାସ ଜୀବନ,
ଅଞ୍ଚତ ବସନ୍ତ	କୋକିଳକାଳୀ,—
ନିବାଶ ପ୍ରଦୟପ	ଉଠିଲ୍ କି ଜଳ ?
ଶତ ସ୍ଵର୍ଗବାସ	ସୁରଗର ଜ୍ୟୋତି,
ହୃଦୟ ମନ୍ଦର	ମଞ୍ଜନ ଆରତି,
କିପା ଦେଖେ ଆଜି	ମାନସ-ନେଷରେ ?
ଆଶାର ଛଳନା	ଭେଟିଦି ସ୍ଵର୍ଗରେ ?

ନବବଧୂ ଆହ୍ନାନ

(ରଗ - ବଜଳାଶା)

ଆସ ରେ ଆସ ରେ   ନୟନପ୍ରତିମା !
 ନେବି ମୁଁ ତୋତେ ବନାଇ,
 ଆହା ! ଆହା ! ଆହା !   ଦୁଃଖିମା ମାତାକୁ
     ଆସିଥିବୁ ତୁ କନ୍ଦାଇ ।
 କେଉଁ ଦେବତାର   କନ୍ଦା ତୁ ହିଅ ରେ,
     କେଉଁ ତାରକାର ଜ୍ୟୋତି,
 କେଉଁ ରୂପିମାର   ବିମଳ କୌମୁଦୀ
     ହୋଇଥିବୁ ମୁହିଁମଣା ?

ଦୟା ମାୟା, ସେହି,   ଲବଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ,
 ତୁହି କି ରେ ରୂପାନ୍ତର ?
 ଅଭିଶାପତ୍ରୀ   ଆରେ ମୋ ସଙ୍ଗାଳ,
     ତୁ କି ସିଦିବ ଅପସର ?
 ତୁ କି ରେ ମୋହର   ପ୍ରଦୋଷ-ଗଗନ-
     ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ସୁଖ-ତାର ?
 ହେବୁ କି ମୋହର   ଅନର ଲଦ୍ଧି,
     ସମସ୍ତ ସନ୍ଧାପହର ?
 ହିରଣ୍ୟର ପ୍ରଭ୍ର,   ସୁମନର ଶୋଘ୍ର
     ତୁ କି ମାଣିକ୍ୟର ଦ୍ୱ୍ୟତି ?
 ତୁ କି ପଦ୍ମାମନା   ଗୋଲେକବାସିନୀ
     ଶୀର୍ବନ୍ଧ ତନୟା ମୁହିଁ ?
 ବସନ୍ତ ମାଳଣୀ,   ପୁନି କୁମୁଦିମା,
     ତୁ କି ଶାରଦି ମଞ୍ଜିକା ?
 କେଉଁ ତପୋବଳେ ପାଇଛୁ ରେ ତୋତେ ?
     କୁଳବଧୁ ପ୍ରାଣଧିକା !
 ଆଶୀର୍ବାଦ କରେଁ,   ଆରେ ମୋ କନ୍ଦାଶି !
     ସୁଖେ ରହ ମୋହ ଘରେ,
 କରୁଛି କାମନା,   ତୋହପର ବଧୁ
     ପାଏଁ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ।

ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରହୁ

(ରଗ - ମଙ୍ଗଳ)

ସାମାନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଷ୍ଟ ଆହେ ମାଳମଣି,
 ଉଜ୍ଜଳର ପ୍ରିୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷେ ମଣି ।
 ଭାଷା ରାଜ୍ୟ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥିଲା ଏ ଉଜ୍ଜଳ,
 ବାନ୍ଧଳ ଏକତା ସୃଦ୍ଧେ ତୁହେ ହିଁ କେବଳ ।
 ଉଜ୍ଜଳ ବିଧବାପାଇଁ ଆକୁଳ ଜୀବନେ,
 କାନ୍ଦିଅଛ, କନ୍ଦାଇଣ ଦେଶବାସିଗଣେ ।

କଳୁଳତା ସମ୍ମିଳନୀ ଉଛଳ ଦେଶରେ—
ପ୍ରଥମରେ ଉପ୍ର ବଜ ତୁମ ହୃଦୟରେ ।
ଦେଶହତ ବୁଝେ ସମପଣ କର ଚିତ୍ତ
ଶୁଣାଇଲ ଉଛଳକୁ ଜାଣ୍ଯ ସଜୀତ ।
ତୁମର ପଦିକା ଲବିଅଛି ଉକ ପ୍ଲାନ,
ତୁମେ ଏକା କର ଜାଣ କବିଙ୍କ ସମାନ ।
ମାତୃଭୂଷା ଉନ୍ନତିରେ ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଯହ,
ଚିରଜୀବ ହୁଅ ମଳମଣି ବିଦ୍ୟାରହ ।

— — —

ସତୀ ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା

[ସମ୍ବ୍ରାନ୍ତକୁଳଜାତା ସଞ୍ଚା ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା । ଇଟାଲିର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରଣଶର କୋଲେଟିନଙ୍କ ଧର୍ମପାତ୍ରୀ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଖୁବୁ ଚିପୁସ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ ।

ସଞ୍ଚା ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା ସବୁଶାରୁଷିତା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ଇଟାଲିରେ ସୁବିଶ୍ୱାସାତା । ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ ଏବଂ ପିତା ଦୁଇଜଣ ଯୁଦ୍ଧ ବିଶେଷରେ ବ୍ୟାପ୍ତତ ଥିବା ସମୟରେ ଶୂନ୍ୟଚାହୁ ଦେଖି ଇଟାଲି ଦେଶର ନୃପତି ଟାକୁ'ଇନବ୍ରଣ୍ଜ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେକ୍ସଟ୍ସ୍ ବଳ-ପୂର୍ବକ ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯାଙ୍କ ସଞ୍ଚାର ହରଣ କରିବାରୁ, ସଞ୍ଚା ପତ୍ର ଦ୍ଵାରା ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସମୟ ବୃଦ୍ଧତ ଜଣାଇ ଆସ୍ତାନିକା ହୋଇଥିଲେ । ଏସକ୍ସଟ୍ସ୍ ଯହିତ କୋଲେଟିନଙ୍କର ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ବିଶ୍ୱାସଯାତ୍ରା ହୋଇ ଛିଦ୍ରଣ ମହାପାପରେ ଲିପ୍ତ ହେବାରୁ ରାଜବନ୍ଦଶକୁ କିପରି ପ୍ରତିପଳ ଘେଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବାହୁଦ୍ୟ ମାତ୍ର । କେବଳ ସେ ରାଜବନ୍ଦଶ ଯେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଉତ୍ସନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ଏହିକି ନୁହେଁ, ଅସଂଖ୍ୟ ନର-ଶୋଣିତରେ ରୋମହୃଦୟବାନ୍ଦିମା ଟାଇବାର ନିମର ସ୍ନେହ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା

ଉପଲବ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ମୃତି ପଦ୍ୟଟି ଲିଖିତ ହେଲା ।
ଏହାକୁ ଇଟାଲି ଦେଶର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରାମାୟଣ ବୋଲିବାକୁ
ହେବ] ।

ସମରବିଜୟୀ ସ୍ଵାମୀ, ନିଜର ସଂଶୋଧୀ,—
ସଞ୍ଚା ସାଧ୍ୟୀ ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା ଅତୁଳ ରୂପସୀ ।
ଧନେ ମାନେ କୁଳ ଶୀଳେ ପଦ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ
ପରାସ୍ତ ଇଟାଲିବାସୀ କୋଲେଟିନତାରେ ।
ଜଗତ ସୁନ୍ଦରୀ ନାଶ ଇଟାଲିବାସୀମା,
ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା ଗୁଣବଜ୍ଞ ନାଶ ସୀମନ୍ତମା ।
ଛନ୍ତି ପିତା ସ୍ଵାମୀ ଦୁହେଁ ସମରକ୍ଷେଷରେ,
ଚିନ୍ମା କରୁଛନ୍ତି ସଞ୍ଚା ବସି ଅଳନରେ ।
ଫଣୟ ଉଦ୍ଦେଶ ଭୟ ଆଶା ଯୁଗପତ
କରୁଅଛି ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା ହୃଦ ଇତ୍ତପ୍ରତଃ ।
ଉକ୍ତିଭାବେ ପ୍ରଭୁପଦେ ପଦିବୀ ଲକନୀ,
ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କରୁଅଛନ୍ତି କାମନା,—
ଦେବଦେବ ଜପିଟର * ତବ କୃପାବଳେ
ଆସନ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ି ସ୍ଵାମୀ ପିଅର କୁଶଳେ ।
ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଲୁଦ୍ଧେସ୍ଥିଯା ଛନ୍ତି ବାଟ ବୁଝି,
ସମର କୁଶଳ ବାର୍ଢିଆ ପାଇବାର ପାଇଁ ।
ତମକ ପଡ଼ିଲେ ଅପରୁପ ଦେଖି ସଞ୍ଚା,
ସମ୍ମଣ୍ୟରେ ଉତ୍ସନ୍ନ ଆସି ଇଟାଲି ନୃପତି ।
ନ ଜାଣନ୍ତି ସଞ୍ଚା ଦୁଷ୍ଟ ମନ ଅଭିଲାଷ,
ବହୁତ ସମାନ କରି ବସାଇଲେ ପାଶ ।
ପୁକ୍ଷିଲେ ବିନଦ୍ୟେ, “ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ରାଜନ !
କିପ୍ପାଇ ଅଧୀନା ବୁଝେ ହେଲା ଆଗମନ ?”
କାନ୍ତିକ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଯାହା ଆମା କଳୁଷତ,
ଧର୍ମଧର୍ମ ଲଜ ଭୟ ନ ଥାଏ କିଷ୍ଟତ ।
ବହୁତ ବିନଦ୍ୟେ ଦୁଷ୍ଟ ବୁଝୁବାକେୟ ସେହି,
ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୋଇଲା ବୁଝାଇ—

* ଇଟାଲି ଦେଶର ବଜୁଧ ଶା ରହୁଦେବତା

“ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶ୍ନୟପ୍ରାର୍ଥୀ ଆଜ୍ଞା ସୁଲୋଚନା !
ମୋହ ପ୍ରତି ବେଳେ ମାତ୍ର କରନ୍ତୁ କରୁଣା !
ଦେବ ଅର୍ଣ୍ଣ ରଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ ଅଭୂଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ବେଳେ ମାତ୍ର ପାଏଁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଜାଣ ତ ମୁଁ ଚନ୍ଦବର୍ତ୍ତୀ ଇଟାଲୀ ରଜ୍ୟରେ,
କଣା ଦାସ ପରି ହବି ତୁମ୍ଭ ଶାପପୁରେ ।”
ଲୁଫେସିଯୁ ଶୁଣି ସେକ୍ସଟ୍ସ କଥାମାନ
ରହିଲେ ପ୍ରମୁଖ ହୋଇ ପ୍ରତିମା ସମାନ ।
ଦୃଶ୍ୟା ଲଜ୍ଜା ଉପ୍ରେ କିଛି ନ ଦେଲେ ଉତ୍ତର,
ନ ଦିଶିଲ ବୁଦ୍ଧି ତାଙ୍କୁ କିଞ୍ଚିତ ମାତର ।
ଧୈର୍ୟ ଧରି କ୍ଷଣ ପରେ ବୋଇଲେ ଦୋଧରେ—
“କିପରି ଆଣିଲ ରଜ୍ଞୀ ଏ କଥା ମୁଖରେ ?
ଆସିଥାଇ କେଉଁ କୁଳେ ଦେବାପାଇଁ କାଳ,
ବିରୁଦ୍ଧ ନ କଳ ମନେ ଥରେ ମାତ୍ର ଭାଲ ?
ଟାକୁରୁ ରନ ବଣେ କନ୍ତୁ ଅଛୁ କୁଳାଙ୍ଗାର !
ଲମ୍ପଟ ବଢ଼ଇ ଲଜ୍ଜାହାନ ଦୁରଗୁର !
ଅଛି ପରି ସ୍ଵାମୀ ସଙ୍ଗେ ତୋର ମିଷପଣ ?
ରେ ପାପିଷ୍ଠ ! ଏହି କରେ ସେଥି ନିର୍ଦର୍ଶନ ?
ରୋମର ପଦିଷ କୁଳେ ମୋହର ଜନମ,
ଭୁଲିଗଲୁ ଏକାବେଳେ ଆରେ ନରଧମ !
ରୋମଦେଶ କନ୍ୟା ମୁହଁ ରୋମୀୟ ମୋ ସ୍ଵାମୀ,
କରିବେ ଅବଶ୍ୟ ରକ୍ଷା ମୋତେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
ସ୍ଵାମୀ ଦୂରଦେଶେ, କିବା ବୋଲିବି ଅଧିକ,
ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ଥରେ କେତେ ତୁ ରସିକ !
କାପୁରୁଷ ଦୁରଗୁର ଆରେ ଅବ୍ରାଗୀନ,
ହୋଇ କି ପାରନ୍ତି ଲୋକ ଏଡ଼େ ଲଜ୍ଜାହାନ !
ଧକ ଧକ ହୋଇଥାଇ ଶୃଗାଳ ପ୍ରପୁରୀ
ଲଭିବାକୁ ପଢ଼ିବୁତା କେଶରୀ-ପ୍ରେପୁରୀ ।
ବୋଲୁଅଛୁ, ଦେବୁ ରଜ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସମ୍ପତ୍ତି,
ସଞ୍ଚାର ମୂଲ୍ୟ କାହିଁ ଜାଣିବୁ ଦୁମ୍ଭତ ?
ସଞ୍ଚାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ବନ୍ଦୁ, ହେବ କରେ ତୁଲ
କରୁ ଯେବେ ପୃଥିବୀର ସବ୍ ଧନ ଠୁଳ ?”

କର୍କଣ୍ଠରେ ଏତେ କଥା ବୋଲି ସେକ୍ସଟ୍ସକୁ
ଦୋଧରେ ଗୁଲିଗଲେ ଗମ୍ଭୀର ମଧ୍ୟକୁ ।
ଦାର କଳ ଦେଇ ସଞ୍ଚା ବସି ନିର୍ଜନରେ
ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧତା ଫେଡ଼ି ଲେଖିଲେ ପଥରେ ।
ଜଣାଇବେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସେ ସବୁ ସମାନ୍ତର,
ଏହି କଥା ସଞ୍ଚା କରି ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ କଲେ ଶୟାରେ ଶୟାନ ।
ମାସକ କଲେହେଁ ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଯତନ,
ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତାରେ ରତ୍ନ ଗୋଟା ନିଦ ହେଲ ନାହିଁ,
ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ରତ୍ନ ଗଲ ପାହି ।
ଏଣେ ଦୁଷ୍ଟ ସେକ୍ସଟ୍ସ ପାଇ ଅପମାନ,
ବାହୁଡ଼ ଅଇଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ନିଜ ଶୁନ ।
ନିର୍ଜନରେ ବସି କଳ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ,
ଦେଖିବ ସେ ରମଣୀର କେତେ ଅଛକାର ।
ବାରେକ ନିରାଶ ହୋଇ ପାଇବାର ଲଜ,
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଏହା କାପୁରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ।
କେତେ ଥର କେତେ ଶ୍ଵାନେ ପାଇଛି ପ୍ରମାଣ,
ପ୍ରଥମେ କରନ୍ତୁ ନାଶମାନେ ମୁହଁଟାଣ ।
ଥରେ ଯେବେ ତାକୁ କରି ପାରିବ ଆୟୁତ,
ଚିରକାଳ ପଦେ ଖଣ୍ଡିଥିବ ଦାସୀବତ ।
ସୁବରଜ ବୋଲି ଆପେ ଏହି କଥାମାନ,
କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ତୁମି ହୋଇ ବସି କଳ ଧାନ ।
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପୁଣି ବୋଇଲା ଉକରେ,
ଉଳ କଥାଟାଏ ପଡ଼ିଗଲ ତ ମନରେ ।
ତାହାର ସଙ୍ଗରୁ ନାଶ କରିବ ବଳରେ,
ଭାଙ୍ଗିଯିବ ତାହା ଗବ ତେବେ ସହଜରେ ।
ନ ପାରିବ କାହାକୁ ସେ କହି ଲୋକଲଜେ,
ମୋହର ଆୟୁତ ହୋଇ ରହିବ ସହଜେ ।
ଏତେ କଥା ଭାଲ ସେହି ଦୁରମା ମନରେ,
ବିଚରଣ କଳ ପୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦରେ ।
ଏଣେ ଲୁଫେସିଯୁ ବସିଥାଇ ଆଶାରେ,
ଅଣ୍ଣିର ସନ୍ଦର ମନ ନାନା ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତାରେ ।

ଏହିକାଳେ ଦୂର ଏକ ଆସି ଗଲୁ କହି,
ବାହୁଡ଼ିବେ ସ୍ଵାମୀ ହୋଇ ସମରବିଜୟ ।
ଏପ୍ରକାର ଦୂର ମୁଖୁଁ ପାଇ ସମାଗ୍ରର,
ହୃଦେ ତାଙ୍କ ଜାତ ହେଲା ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
ବହୁତ ଆନନ୍ଦ ଆଶା ପଢ଼ୁଛି ଉଚ୍ଛଳ,
ବାଟ ରୁହିଁ ବସିଛନ୍ତି କାଞ୍ଚନପିତୁଳୀ ।
ପିତା ସ୍ଵାମୀ ଦୂର ଜଣ କାଳି ପ୍ରସାଦରେ
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟବାନା ମିଳିବେ ରୋମରେ ।
ଆହେ ଦେବ ଜୁପିଟର, ହେଉଛୁ ସଦୟ,
ଆସନ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ି ସ୍ଵାମୀ କରି ରଣଜୟ ।
ଦଶାୟନ୍ତ୍ର ବାରମ୍ବାର ଦେଖନ୍ତୁ ଲକନା,
ଆଜି ରାତି ଅତି ଦର୍ଶ ପରି ଗଲା ଜଣା ।
କିପରି କରିବେ ପିତା ଚରଣ ବନ୍ଦନ,
ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ କରିବେ କେତେ ପ୍ରେମେ ଆଳିଙ୍ଗନ ।
କେଉଁ ବସୁ ପିନ୍ଧିବେ ସେ କାଳି ପ୍ରସାଦରେ,
ସଜାତି ରଖିଲେ ଆଜି ରାତିରେ ଯହିରେ ।
ନିତ୍ୟ କର୍ମ ସାରି ରାତି ପ୍ରହରେକ ଅନ୍ତେ,
ଶପୂନ କଲେକ ଯାଇ ଶେଯରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ଶପୂନ ପୁଷ୍ଟରେ ସତ୍ତା ହେଇ ସାବଧାନ
କିନି ଦେଇଛନ୍ତି ଶୟାଗୃହ ଦ୍ଵାରମାନ ।
କେତେବୁପ ଆଶା କରି ମନରେ ପୋଷଣ
କରୁଛନ୍ତି ଲୁହେସିଯା ସୁଖରେ ଶପୂନ ।
କେତେ କଥା ହୃଦେ କରୁଛନ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ,
କେତେ ରୂପ ଦେଖୁଛନ୍ତି ସୁଖର ସୁପନ ।
ସବୁ ଦୁଃଖ ହେବ ଦୂର ପାହିଲେ ରଜମୀ,
ବାହୁଡ଼ି ଅସିବେ ରଣଜୟ ଗୁଣମଣି ।
ଅନ୍ତି ଜବ ଭବିଷ୍ୟତ ଜାଣି ସେ ନ ପାରେ,
କି ଦଶା ଦଢ଼ିବ ଆସି ମୁହଁର୍ଭୁଁ ଉତ୍ସରେ ।
ସେ ଲୋକ ବସିଛି ହୋଇ ରଜ୍ୟ-ଅଧୁକାଶ,
ମୁହଁର୍ଭୁଁକେ ହୋଇପାରେ ଦାଣ୍ଡର ଦିଶାଶ ।
କାଳାନ୍ତକ ଯମ ଆସି ରହିଛି ଆଶ୍ରମି,
ନ ଜାଣନ୍ତି ଦୁଃଖରେ ଏ କଥା ରୂପସୀ ।

ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ଗତ ପ୍ରାୟ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ରଜମୀ,
ଶଶେ ଶଶେ ଶୁଭୁଅଛି ପେଚକର ଧ୍ୱନି ।
ମଦ୍ୟପ, ଶ୍ଵେତ, ରଜପ୍ରହରିନିକରେ
ଅନ୍ତାରେ ଭମନ୍ତ ରୋମନଗଣ ମାର୍ଗରେ ।
ନଗରବାସୀଙ୍କ ଆଉ ଗତିବିଧ ନାହିଁ,
ଅନ୍ତକାର ହିଂସ୍ର ପ୍ରାଣୀ ତଥରଙ୍କ ପାଇଁ ।
ବାହାରିଲୁ ଟେକ୍ସଟେ ଅର୍ଦ୍ଧ ରଜମୀରେ
ଲୁହେସିଯା ଶୟା ତଳ୍ଳ ଧୀରେ ଅଣି ଧୀରେ ।
ସାବଧାନେ ଦେଖିଲୁ ସେ ରୁରିଆଡ଼େ ରୁହିଁ,
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଭବନରେ ଶବ ମାସ ନାହିଁ ।
ଦେଖିଲୁ ସେ ଏକଧାନେ ରୁହିଁ ଦୁଷ୍ଟମତି,
ପ୍ରିରଭାବେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଲୁହେସିଯା ସତ୍ତା ।
ଶୋଇଛନ୍ତି ସତ୍ତା ସାଧୀ କୋମଳ ଶେଯରେ,
ଶୈତପଦାସନା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶୀରେଦ-ସାଗରେ !
ଧୀରେ ଧୀରେ ହୋଇ ଘୂଲିଯାଏ ସତ୍ତା ପାଶେ,
ପୁଣି କି ବିରୁର ପଛଦୁଷ୍ଟା ଦେଇ ଆସେ ।
ପୁଣି ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନେ
ମିଳିଲୁ ପାମର ସତ୍ତା ଶୟା ସନ୍ଧିଧାନେ ।
ଧୀରେ ଧୀରେ କଲା ସତ୍ତା ହସ୍ତକୁ ଧାରଣ,
ଶାର୍ଦୁଳ କି କଲା ସୁପ୍ତ ମୃଗୀ ଆନ୍ଦମଣ !
ସେହି ପାମରର କଳ୍ପିତ ହାତ ବାଜି
ଚମକି ପଡ଼ିଲେ ସତ୍ତା, ନିଦ ଗଲା ଦ୍ଵାର୍ଜି ।
ଉୟୁକ୍ତର କାଣ୍ଡ ଦେଖି ମଣିଲେ ବିସୁୟ,
ସୁପନ କି ସତ କର ନ ପାରିଲେ ଥୟ ।
ନିମେଷମାତ୍ରକେ ସବୁ କଥା ଗଲା ଜଣା,
ଫଶୟ କି ଥାଏ ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟେ ଦଟଣା ?
ଦୃଣା ଲଜ୍ଜା ଉପ୍ର ଅପମାନ ଦ୍ଵେଷଭରେ
ରହିଗଲେ କିଛିକାଳ ମୃତ ସମାନରେ ।
ହୃଦୟ ଯାଉଛି ପାଟି, ନେତ୍ର ବହେ ଜଳ,
ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ହାତ ଦେହେ ନାହିଁ ବଳ ।
ବୋଇଲେ ଦ୍ଵେଷରେ କର ଶ୍ରାବଣ ଗର୍ଜନ,
“ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼ ହାତ, ଛୁଡ଼ ପାପିଷ୍ଠ ଦୂରନନ !

କି ସାହସେ ଆସି ତୁହି ଧଇଲୁ ମୋ ହାତ,
ନ ଜାଣୁ ଏ ପାପେ ହେବୁ ସବଂଶେ ନିପାତ ।
ହେ ରାଜନ ! ତୁମେ ପର ଧର୍ମ ରକ୍ଷାକାରୀ ?
କେଡ଼େ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛ କିଛି ନ ବିରୁଦ୍ଧ ?
ଘୁମ୍ଭଦିଅ ସୁବରଜ, ଧରୁଛି ଚରଣ,
ଆପଣାର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ଦିଅ ମନ ।
ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ ହୃଦୟ ନାହିଁ, ବୋଲେ ବାରମ୍ବାର,
ଏହି ପାପେ କେତେ ଦେଶ ହେବ ଘୁରଣାର ।
ଘନିଛ ମନରେ ପର କେହି ଦେଖୁ ନାହିଁ,
ଆକାଶରେ ରହିଛନ୍ତି ଜୁପିଟର ଗୁହ୍ନୀ ।
ପୁନର୍ବାର, ହେ ରାଜନ, ଧରୁଛି ଚରଣ,
ନାଶ କର ନାହିଁ ମୋର ପତ୍ରକୁତା ଧନ ।
ସୁର୍ଗୀୟ ସଞ୍ଚାର ଧନ ପୃଥିବୀଲୋକରେ,
ବାହୁଦ୍ଵାରା ନ ଆସେ ଯେବେ ହଜିଯାଏ ଥରେ ।
ଆହେ ଦେବ ଜୁପିଟର ଜଗତର ନାହା !
ସଙ୍କଟକାଳରେ ବେଳେ ହେଲ ନାହିଁ ସାହା ?”
ଏହି କଥା ବୋଲୁ ବୋଲୁ ଚେତା ଗଲୁ ଦକ୍ଷ,
ଶଶାର ଅବଶ, ଆଶି ପକାଇଲେ ବୁନି ।
ଯେ ପାଷଣ ଦୁରଗୁର କାମରେ ମୋହତ,
ତାର କାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମଧର୍ମ ହିତାହିତ !
ଲକନାକୁ ଦୁରଗୁର ଦେଲୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା,
କହି ଅବା ଲେଖି ହେବ ନାହିଁ ସେହି କଥା ।
କେତେକଣ ପରେ ସଞ୍ଚ ପାଇଲେ ଚେତନା,
ଜଗତ ଫ୍ରସାର ଶିଳ୍ୟ ପର ଗଲୁ ଜଣା ।
କଳଙ୍କିତ ଦେହ ମନ, ଗୃହ କଳଙ୍କିତ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୋଇଛି କଳଙ୍କରେ ଅଙ୍ଗାଦିତ ।
କିପରି ଛୁଇଁବେ ସ୍ଵାମୀ ପଦିଷ ଶଶାର,
ଆମ୍ବଦାଣ ହେବାପାଇଁ ମନେ କଲେ ପୁର ।
ଲେଖିଲେ ସମସ୍ତ କଥା ପଦେ ସବସ୍ତାର,
ଯାହା ଯାହା କରି ଯାଇଅଛି ଦୁରଗୁର ।

ଅବଶେଷ କରି ସ୍ଵାମୀ ଚରଣ ଦର୍ଶନ,
ସ୍ଵାମୀ ସାକ୍ଷାତରେ ର୍ୟାଗ କରିବେ ଜୀବନ ।
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ ଅସ୍ତ୍ର ଗଢ଼େ ନିଶାକର,
ପାହିଲ ରଜନୀ ଉଚ୍ଚଦ ହେଲେ ଦିବାକର ।
ହେବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ଧର୍ମଧର୍ମସାକ୍ଷୀ
ଦେଖୁଛନ୍ତି ଦିବାକର ଅବା ମେଲି ଆଶି ।
ତୁରିପୁଷ୍ପ କୋଲେଟିନ ପ୍ରଭାତ କାଳରେ
ବଜାଇ ବିଜପୁ ବାଜା ମିଳିଲେ ରୋମରେ ।
ଆଶ୍ୟମ୍ୟ ମଣିଲେ ଦେଖି, ସଞ୍ଚ ଲୁହେସିପୁ ।
ନାହାନ୍ତି ଯେ ଆନନ୍ଦରେ ଦାରଦେଶେ ଠିଆ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରବେଶ ଗୃହେ ଲୁହେସିପୁ କାର୍ଯ୍ୟ,
ବରମାନେ ହେଲେ ପୁଣି ଆହୁରି ଆଶ୍ୟମ୍ୟ ।
ଶିକଳ ମନରେ ବସିଛନ୍ତି ମହାଦେଶି,
ପ୍ରିରଭାବେ ଜଡ଼ପ୍ରାୟେ ଗାଲେ ହାତ ଦେଇ ।
ନ ଗୁହ୍ନୀ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିମଳ ମନରେ,
ଦେଲେ ପୂର୍ବଲେଖା ଲାପି ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ।
ଫେନ୍ଡନେ ସେ ଲାପିଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିବା ସକାଶେ,
ସଞ୍ଚ ସାଧୀ ଲୁହେସିପୁ ଏହି ଅବକାଶେ
ଶକ୍ତିଧାର ଛୁଟା ଖଣ୍ଡ ହସ୍ତେ ଧରି ବଳେ
ବିଶ କରିଦେଲେ ଆପଣାର ବଷପୁଲେ ।
ଆହା ଆହା ! ଏ କି, ଏ କି ! ବୋଲି ବାରମ୍ବାର
କୋଲେଟିନ କଲେ ମହାଭାଷଣ ଚିହ୍ନାର ।
ଆଉ କିବା ହେବ ଯାଇ ସଞ୍ଚ ହାତ ଧରି,
ତେତେବେଳେ ଯାଇଥିଲୁ ସବୁ କଥା ସରି !
ସେହି ଭୟାନକ ଦୃଶ୍ୟ ମୁହଁ ବର୍ଣ୍ଣିବାର,
କେବଳ ସମସ୍ତେ କରୁଛନ୍ତି ହାହକାର !
ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯହୁ କଲେ କିବା ହେବ ଆଉ,
ତେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ଯାଇଥିଲୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ
ପଡ଼ି ଲୋଟୁଅଛି ତଳେ ସୁଗର୍ଣ୍ଣ ଶଶାର,
ଦେହୁ ଅନର୍ତ୍ତ ବହି ଯାଉଛି ରୁଧର ।
ଶିକଳ ମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ତୁରିପୁଷ୍ପେ,*
ଆହା ବିଧ, କଷ୍ଟ ଦେଲୁ ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ !

* ଲୁହେସିପୁଙ୍କ ପିତା

ବିକଳମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କୋଲେଟିନ,
ଷଣେ ଷଣେ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ସଙ୍କଷନ ।
ଅବଶେଷେ ପରିଷାରୀ ଦେନି ବେନି ଜନେ
ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତ କଥା ବିଶାଦିତ ମନେ ।
କାନ୍ଦିଲ ଉଚିତର ପୁଣି ପୁଣି ଯୁଧ୍ୟ
ହୃଦୟ ତାଙ୍କର ଦେଲ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଛି ।
ବୃଦ୍ଧବୂପରେ କନ୍ୟା-ବିରହ-ସମାଜ
ବିଜ୍ଞାଗାତଠାରୁ ଅଧିକରେ ଯାଏ ଜଣା ।
ମହାନ୍ମା ବ୍ରୁଟେସ ଠା ପାଇ ଏହି ସମାଜର
ପହଞ୍ଚିଲେ ପାଇ ତହିଁ କର ହାହାକାର ।
କୋଲେଟିନ ପୁଣି ଯୁଧ୍ୟସେ ଦେଇ ଆଖ୍ୟାସନା
ବୋଇଲେ ବିଳାପ କରିବାର ବିଢିମନା ।
ଆସ ଉଠ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋଡୁଁ ପ୍ରତିକାର,
ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ସାର ।
ସେ ବ୍ରୁଟେସ ସତ୍ତା ଶବ ଧରିଣ କୋଲରେ
ପ୍ରବେଶିଲେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଧୁତାଗୁହରେ ।
ଇଟାଲୀ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲ ଶଣ୍ଡଗୋଳ,
ନଗରବାସୀଏ ଆସି ତହିଁ ହେଲେ ଠୁଳ ।
ଉଦ୍‌ଭ୍ରାତା ହୋଇ ସେ ବ୍ରୁଟେସ ବୋଇଲେ ଉଚିତରେ,
“ଶୁଣ ଭାଇ ଭାଗୀ ରୋମବାସୀ ନାହା ନରେ—
ଆହେ ଭ୍ରାତମାନେ ! ସବେ ଦେଖନ୍ତୁ ଅନାଇ,
ସତ୍ତା ସାଧୁଁ ଲୁହେସିଯା ପୃଥ୍ଵେର ନାହିଁ ।
ନରପତି ରକ୍ଷାକାରୀ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ଭରମା,
ତାହା ଯୋଗେ ଘଟିଅଛି ଏପରି ଦୁର୍ଜଣ ।
ଶୁଣିଛ କି କେବେ ଏହୁକାର ଅଧ୍ୟାର ?
କରିବ କି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିକାର
ପବିତ୍ରଚରିତା ସତ୍ତା ଇଟାଲିଲନା,
ସନ୍ତି ନ ପାରନ୍ତି କେବେ କଳକଣାଙ୍କନା,

* ଏହି ମହାନ୍ମା ମାନ୍ୟ ଜର୍ମନ୍ୟଙ୍କ ପୁଣି, ଜ୍ଞାନ୍ୟସଙ୍କୁ ଟାର୍କୁଇନ ହତ୍ୟା କରନ୍ତେ ବ୍ରୁଟେସ ବାତୁଳ ଧ୍ୟ
ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରୁଟେସଙ୍କ ଝେଲୁନୀ ବହୁତାରେ ଉତ୍ୱେଜିତ ହୋଇ ରୋମୀୟମନେ ଟାର୍କୁଇନ ନଂଶକୁ ଦୂର କରି
ଦେଇଥିଲେ ।

* ରୋମଦେଶର ନୃପତି ସବ୍ୟସ ଟାଲ୍ସ୍ସ ହୋଇ ପିତା । ଏହି ପାପିୟୁସୀ ରାଜ୍ୟଲୋଭରେ ଆପଣାର ପ୍ରଥମ
ଶ୍ରମୀ ଏବଂ ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଧ କରି ଏହୁଯନରେ ଦେଇଥିଲୁ ।

ତେଜନ୍ତି କଳକରିପ୍ରେ ଆପଣା ଜୀବନ,
ସତ୍ତା ସାଧୁଁ ଲୁହେସିଯା ତହିଁ ନିରଣ ।
ସ୍ଵାଧୀନତା ପରାମର୍ଶ ନ୍ୟାୟ ବୁଦ୍ଧିବଳେ
ପବିତ୍ର ଇଟାଲୀ ଖ୍ୟାତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।
ଦୁରଗୁର ସେକ୍ସଟେ କଳକର କାଳି
ଦେଇଅଛି ସେ ଇଟାଲୀ ଦେଶମୁଖ ତାଳି ।
ବୋଲିବେ କି ନାହିଁ ଉତ୍ୱେପ ନୃପତୁଳ,
ଇଟାଲୀରାଜ୍ୟରେ ନାହିଁ ସତ୍ତାର ମୂଲ ?
ତୁମ୍ଭର ତ ଛନ୍ତି ମାତା ଭଗ୍ନୀ ନିର୍ଣ୍ଣାନେ,
କି କରନ୍ତ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ଅପମାନେ ?
ଆଜି ଅଧ୍ୟାରୁ ଟହଲୁ କୋଲେଟିନ ପରେ,
ରହିବେ କି ତୁମ୍ଭ ମାତା ଭଗ୍ନୀ ନିର୍ଣ୍ଣାନେ ?
ଆପଣା ମନରେ ଭାଲିଅଛି ପାପମନା,
ତାହା ଘୋଗପାଇଁ ସବ୍ଦ ଇଟାଲିଲନା !
ପାପିୟୁସ ଟଳ୍ଟୁଯା * କଥା ଜାଣ ଭାଇ ସବେ,
କି ଦାରୁଣ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ ପତି ଧନ ଲୋଭେ !
ପିତା ରକ୍ତେ ପାଦ ଧୋଇ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ
ବସିଅଛି ସ୍ଵାମୀ ସଙ୍ଗେ ରାଜ୍ୟିଂହାସନେ ।
ଦୁରଗୁର ଟାର୍କୁଇନ ତାହାର ଜନକ,
ପାପର ସେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସାକ୍ଷାତ ନରକ ।
ପାପିୟୁସ ଟଳ୍ଟୁଯା ଭ୍ରମ୍ଭା ତାହାର ଜନମ
ନରକୁଲେ ଜନ୍ମିଅଛି କାଳ ଭୁଜିମା ।

ଜନ୍ମିଛୁ ପାପିଷ୍ଠା ଗରୁଁ ପାପିଷ୍ଠ ସନ୍ନାଦ,
ବଜା ବୋଲି ତାକୁ କି ହେ କରିବ ସମ୍ମାନ ?
ଧାର୍ମିକ ବିବେଳା ଜ୍ଞାନ ରୋମବାସୀଗଣେ,
କୁଆଁର ବିର କି ହେ ପାପିଷ୍ଠ ଚରଣେ ?
ଏ ବଂଶରେ ଜନ୍ମିଅଛି ଯେଉଁ କୁଳାଙ୍ଗାର,
କି ବିଶେ କରିବ ସେ ମହା ଅତ୍ୟାଗୁର !
ରୋମବାସୀ-ଘ୍ରଗ୍ୟତନ୍ତ ହେବ ସେ ଗୁଲକ,
ସେହି ହେବ ପର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପାଳକ ?
ବୁଝ ନାହିଁ ସରିଗଲ ସବୁ ଏତିକରେ
ଆଉ କି ଦକ୍ଷିବ ତାହା ନ ଆସେ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ଯାହା ଦେହେ ଅଛି କିଛିମାତ ପୁରୁଷର,
ଯେବେ କିଛି ଜଣା ଥାଏ ସଂତ୍ରୟ ମହିନ୍ଦ୍ର,
ଲେଣମାତ ଯାହାଠାରେ ଅଛି ଧର୍ମଜ୍ଞନ,
ଯେବେ କିଛି ବୋଧ ଥା ଏମାନ ଅପମାନ,
ଦେଉଅଛି ମାତା ଭଗୀ କନ୍ୟାଙ୍କ ଦୋହାଇ,
ଆସ ଉଠ ଧର ଶନ୍ତିଗ ମିଳ ସବୁ ଘର ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ଶୁଣ ଶୁଣ ରଜେନୋଗଣ,
ଜାଣ କି ହେ ଖାତିଅଛ କାହାର ବର୍ତ୍ତନ ?
ବଜା ଯେ ବର୍ତ୍ତନ ଟଙ୍କା ଦେଉନ୍ତ ଆଣି,
ଅରଜିତନ୍ତ କି ତାହା ହାତେ କୋଡ଼ି ହାଣି ?
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦିଆ ଅର୍ଥ କର ଠୁଳ,
ରଜାମାନେ ଗନ୍ଧାରର ପୂରୁଷ୍ଟ କେବଳ ।
ଦେଖ ଏତେ ଦିନ ଖାତିଅଛ ଯାହା ଲୁଣ,
ଦାଟିବେଳ ପଡ଼ିଅଛି ଗାଅ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ।
ଭାଇମାନେ ! ମିଳ ଅସ୍ତ୍ର ଶୟ ଧର ଅସି
ପବିତ୍ର ରୋମରୁ ଭୁଟ୍ଟି ଦିଅ ପାପରଣି ।
ବୋଲ “ଜୟ ଜୟ ଜୟ ରୋମାନର ଜୟ !
ଜୟ ରୋମାନର, ଯତୋଧର୍ମସ୍ତତୋଜୟ !”
ଓଲର ଖାପରୁ ଖଣ୍ଡା ବନ୍ଦମୁଣ୍ଡ ଧର,
ବୋଇଲେ ସେ ସଭାବଦେ ସମ୍ମୋଧନ କର,
“ଏହି ଶନ୍ତିଗେ ବିନାଶିବ କେଳେଟିନ ନଶ,
ଇଟାଲାର ରଜ୍ୟର କରିଦେବ ଧ୍ୟାପ ।

ଶୁଣ ଭାଇମାନେ, ବୋଲିଅଛୁଁ ବାରମ୍ବାର—
ପ୍ରତିହିଁଥା ପ୍ରତିହିଁଥା ପ୍ରତିହିଁଥା ସାର ।
ମାରିବ ସେ ପାପିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଶୁଣ ଭ୍ରାତାଗଣ,
ନ ରଖିବ ଟାକୁଁରନ ବଣେ ଏକଜଣ ।
ମାରିବ ତାହାର ବନ୍ଦୁ ଭାଇ ପୁଅ ନାତ,
ନ ରହିବ କୁଳେ ଜଣେ ଦେବାପାଇଁ ବଣେ ।
ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାତନ୍ତ କରିବ ପ୍ଲାପନ,
ପ୍ରଭୁ ଜୀବିଟର ସାକ୍ଷୀ, ମୋର ଏହି ପଣ ।”
ବୁଟ୍ସଙ୍କ ବାଜ୍ୟ ଶୁଣି ରୋମବାସୀଗଣ
ଉଠିଲେ ସକଳେ କର ଭ୍ରାତଣ ଗର୍ଜନ ।
ଦିଦ୍ୟତ ବେଗରେ ହେଲା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଗୃହ,
କେବଳ ଶୁଭ୍ରାତ୍ମା ଶବ୍ଦ ମାର ମାର ମାର !
‘ମାର ମାର’ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ ଆନ କଥା ନାହିଁ,
ରଜ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସବେ ରହନ୍ତି ଧାଇଁ ।
ମଧୁରତ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ମଧୁମର୍ଦ୍ଦିଗଣ,
ଶବୁକୁ କରନ୍ତି ଯେହେ ଧାଇଁ ଆନମଣ,
ତେସନେ ସକଳେ ମିଳ ଶନ୍ତି ଧରି କରେ,
ପ୍ରବେଶିଲେ ସବେ ଯାଇ ରଜାଙ୍କ ନଅରେ ।
ଧାଇଁ ଯାଇ ଜଣେ ପୁରୁତନ ବୃଦ୍ଧ ଦାସ
ଜଣାଇଲୁ ସବୁ କଥା ନୂପତିଙ୍କ ପାଶ ।
ଜଳାବାଟ ଦେଇ ଟାକୁଁଇନ ଦେଲେ ରୁହିଁ,
ପଙ୍କପାଳ ପରି ଲୋକମାନେ ଛନ୍ତି ଧାଇଁ ।
‘ଧର ଧର ମାର ମାର’ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର,
କରୁଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ ଭ୍ରାତଣ ହୁକ୍କାର ।
ଶାଣିତ ଭ୍ରାତଣ ଶନ୍ତି ହପେ ଭୟାନକ,
ସୂର୍ଯ୍ୟରେଜ ଲାଗି ଦିଶୁଅଛି ଜଳ ଜଳ ।
‘ଜୟ ରୋମାନର ଜୟ ବିଜୟ ରୋମାନ,’
ଏହି ଶବ୍ଦେ ହେଉଥିଲୁ ମୁଥୀ କମ୍ପମାନ
ସେଇସଟେସ ଦେଖି ଏହି ସବୁକଥା,
ଦଜିଗଲ ଜ୍ଞାନ ଦୂରିଗଲ ମଥା ।
ଭାଇଲୁ ନିବୋଧ ଆପଣା ମନରେ,
‘ମାରିବ ଶବୁଙ୍କୁ ଅସି ଧରି କରେ ।

ସମ୍ମଣ୍ଯ ପ୍ରଗାମେ ବଧ ଶମ୍ଭଗ
କଳଙ୍କିତ ପ୍ରାଣ ଦେବ ବିଷଞ୍ଜନ ।’
ମାତ୍ରକ ଯାହାର କୁକର୍ମରେ ମତ,
ସେ ଲୋକର କାହିଁ ସାହସ ବା ଶକ୍ତି ?
ଯେମାନଙ୍କ ଆୟ୍ଵା ପାପନିର ମଳନ,
ସହଜେ ସେ ସବ୍ବ ଲୋକ ଶକ୍ତିଲୁନ ।
ପୁଣି ସେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲା ମନେ ମନେ,
“ସହସ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମୁହିଁ ସିନା ଜଣେ ।
ଦେଖୁଛି ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରହସ ଯେତେକ,
ମଲେଣି ତ ଶମ୍ଭୁ ହଣ୍ଡେ ଏକ ଏକ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ନାହିଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ,
ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ପୁଣି ମିଳିପାରେ ରାଜ୍ୟ ।”
ଏତେକ ବିରୁଦ୍ଧ ଅସି ଧରି କରେ
ପଳାଇଲା ପ୍ରାତେଷେ ଗୁପତରେ ।
ପବନହୁଁ ବେଗେ ଯାଉଥିଲା ଧାଇଁ,
ନିଶ୍ଚାସ ନ ନେଇ ପଛକୁ ନ ରହିଁ ।
ଇଟୁରିଯା* ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଉଛି ପଳାଇ,
ବିରୁଦ୍ଧ ଶମ୍ଭୁମାନେ ଅଛନ୍ତି ଗୋଡ଼ାଇ ।
ମାର୍ଜାର ଭୟରେ ଯଥା ପଳାଏ ମୁଷ୍କ,
ପଳାଉଛି ସେହିପରି ଦୁଷ୍ଟ ଅଧାରିକ ।
ନଗରନିବାସୀ ଲୋକେ ହୋଇ ଉନମତି,
ଶୋକିଲେ ସେ ରାଜୟରେ ହୋଇ ରତ୍ନପ୍ରତିରଥ ।
ଗୃହ ପ୍ରତି ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନେ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
ଦୁରଗୁର ପେକ୍ସଟିମ କେଉଁଠାରେ ନାହିଁ ।
‘ଜୟ ରୋମାନର ଜୟ’ ବୋଲି ବାରମାର,
ବାରମାନେ କଲେ ପୁଣି ଆନନ୍ଦେ ଚିକାର ।
କମ୍ପିଲ ଇଟାଲୀ ଦେଶ କମ୍ପିଲ ଗଗନ,
ପୂରିଲ ଭାଷଣ ରତ୍ନବ ନୃପତିଭବନ ।
ଇଟାଲିର ବାରମାନେ ଦେଇ କରିତାଳି,
ନୃପତିଭବନ ଆନନ୍ଦରେ ଦେଲେ ଜାଳି ।

ତିନି ଦିନ ତିନି ରାତି ଜଳିଲ ପାବକ,
ଭୟ ହେଲା ଏକାବେଳେ ରୋମର କଳଙ୍କ ।
ପରିଧାବେଳେ ଆସି ଏକ ପୁରାତନ ଦାମ,
ଦେଖିଲୁ ଯେ ରାଜବୃଦ୍ଧ ପକାଇ ନିଶ୍ଚାସ ।
ଜଳୁଅଛି ରାଜାଙ୍କର ଶପୁନଭବନ,
କୁସୁମିତଳିତାବୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ ଉପବନ ।
ପୋଡୁଅଛି ଗନାୟର ସମସ୍ତ ନଅର,
ଶନାଶଳ ଦେହପାଶିପର ସରଦର ।
ଉଠୁଅଛି ଭାଷଣ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧୂମରଣ,
ସବ୍ବ ସ୍ଥାନ ଦେଖିଲାନର ପକାଉଛି ଗ୍ରାସ ।
ପାଢୁଅଛି କେ ଘର ଭୟକୁର ଶବ୍ଦ କରି,
ପ୍ରତିହିଂସା ଶବ୍ଦେ ଯେହେ ପୂରିଛି ନଗର ।
ଜଳୁଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭାଷଣ ଅନଳ;
ସଂଶୋଦ ଅପମାନେ ଏହି ପ୍ରତିଫଳ ।
ପୋଡୁଅଛି ରାଜମଞ୍ଚ ରାଜସିଂହାସନ,
ଉଡ଼ାଉଛି ଧୂମରଣ ପ୍ରବଳ ପବନ ।
ଏହିପରି ରାଜପୁରୀ ହୋଇଗଲ ଧୂଃସ,
ଚିରକାଳପାଇଁ ଗଲେ ଟାର୍କୁ ଇନ ବଣ ।
* ମେଧିସ ଅଥବା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଫଳ,
ଜାଳି ଦେଇଛନ୍ତି ରାଜବୃଦ୍ଧରେ ଅନଳ ।
ଭାଲିଲୁ ସେ ବୁଦ୍ଧ ଦାସ ହୋଇଣ ଦୁଃଖିତ,
ଏହିପରି ହୁଏ ମହାପାପେ ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟିତି ।
ଭାଲିନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ ମୂର୍ଖ ମାନବ ସକଳ,
ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ଧର୍ମଧର୍ମ ପ୍ରତିଫଳ ।
ଟାର୍କୁ ଇନ ଅପକାରୀ ରଟିଲ ମହାରେ,
ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ହେଲା ଇଟାଲିରେ ।
ସୀତାକୁ ରେଗାଇ ମନ ଲିଙ୍କାର ରବଣ,
ସଂଶୋଦ ବିନାଶ ମଳେ ଟାର୍କୁ ଇନଗଣ ।
ସଂଶୋଦ ଯେ ଅପମାନ କରେ ଦୁରଶ୍ୟ,
ତାହାର ଏପରି ଦଶା ଦଟଇ ନିଶ୍ଚୟ ।

* ଇଟାଲୀର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ।

* ମେଧିସ—ଇଟାଲିର ପ୍ରତିହିଂସା ଦେବତା

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନ ଦର୍ଶନ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ନିଶିଥ ସମପ୍ନ୍ୟ ସ୍ଵପ୍ନ ଯୋଗେ ବଣାପାଣି
ବୋଇଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜେ “ଶୁଣ ବସ୍ତା ! ବାଣୀ ।
ଦେନ ବାପା, କୃତ୍ତା କର ଦେଉଛୁଁ ଏ ବର
ଉଜ୍ଜଳମଣ୍ଡଳେ ହେବୁ ଯଶ୍ୟ ଅମର ।
ତ୍ୟାଗ କର ଆରେ ବସ୍ତା ! ରାଜସିଂହାସନ,
ସେହି ଭୁଲ୍କ ଧନେ ତୋର କିବା ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ?
ପରିଚାଗ କର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ବିଷୟ,
ଦେଉଛି, ଗ୍ରହଣ କର ଫଳ ସୁଧାମୟ ।
ଏ ରଜତ, ଏ ବିଭବ ଯିବ କାହିଁ ଘସି,
ଅଷ୍ଟପୁ ସୁଖ୍ୟାତି ଥିବ ଜଗତେ ବିକଶି ।
ଅସମ୍ଭ୍ୟ ଅସମ୍ଭ୍ୟ ଥିଲେ ଛନ୍ତି ନରମଣି,
କରୁଥିଲେ କରୁଛନ୍ତି ଶାସନ ଅବମା ।
ନାହିଁ ତ ନ ଥିବ ଜଗତରେ କାହା ନାମ,
ମାତ୍ରକ ବିକାଶୁଥିବ ତୋହ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ନ ବୁଝ ରଜତ-ସୁଖ ଯୌନଗ୍ୟର ନେତ୍ର,
ନ ହେଲେ ସତର୍କ ହେବ ଯମହାର-ସେତୁ ।
ସନାତନ ରାଜଧାମ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ,
ଏବେ ତାହା ଗନ୍ଧାଦରେ ଅର୍ଥ ସଙ୍କଳନ ।
କିପାଇଁ ହେବୁ ରେ ବାପା, ଅଧିମୀର ଭାଗି ?
କର ଯହ ଧର୍ମ ଯଶ ଉପାର୍ଜନ ଲାଗି ।
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସେହି ରାଜସିଂହାସନେ,
ଧାନମଣ୍ଡି ହୋଇ ବସ ବିରଳେ ବିଜନେ ।
କର ଦେଶେ ରମତନ୍ତ୍ର ମହିମା ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଉଜ୍ଜର ଆପଣେ, କର ଦେଶକୁ ଉତ୍ତାର ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଲୋକମାନେ ତୋ ପ୍ରେମସଙ୍ଗୀତ
ଗାଉନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦମନେ ହୋଇ ବିମୋହିତ ।
ରୁଦ୍ଧି ଦେଖ କି ହୋଇଛି ତୋର ମାତୃଭାଷା
କେବଳ କରିଛି, ପୁଣି, ତୋତେ ମୁହିଁ ଆଶା ।

ନାନା ଛନ୍ଦାବନ୍ଦେ ଗୀତ କରିବୁ ରତନା,
ତୋହ ଯେ ଗେ ହେଉ ମାତୃଭାଷା ବିଭୂଷଣା ।
ଯୋଷିବ ଅଷ୍ଟପୁ କାହିଁ ସୁଗ୍ୟମୁଗ୍ନତର,
ଗାଇବେ ଉଜ୍ଜଳଦେଶବାସୀ ନାରୀ ନର ।”
ଏତେ ବୋଲି ଉଗବଣ୍ଠି ବହିଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ;
ତେତା ପାଇ ଭକ୍ତ କବି ଆରମ୍ଭିଲେ ଗାନ ।

— — —

ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର

ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଧର୍ମଧୀନ ମାନବ ସକଳେ,
ଜନମି କେ ଚିରଦିନ ଥୁବ ଧର ତଳେ ।
ପଶୁ, ପଣୀ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ମାନବ ସମସ୍ତେ,
ଅବିରତେ ଭାସି ଯାଉଛନ୍ତି କାଳସ୍ତୋତ୍ରେ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ମାନବକୁଳେ ଯାହା ପଶରଜି;
ଲୋକହିତ ବ୍ରୁତେ ଥାଏ ଜଗତେ ବିରଜି ।
ମଲେ ଯାହା ନାମ ଥାଏ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ,
ଅମର ଦେବତା ସେହି ମାନବ କୁଳରେ ।
ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନିପୁତ ଲୋକେ ଉଦର ପୋଷଣ,
ପରହିତେ ସାଧୁ କରେ ଆମ୍ବ ସମର୍ପଣ ।
ହେ ରଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ତୁମେ ହିଁ କେବଳ,
ଜନ୍ମିତ ଉଜ୍ଜଳେ ସାଧୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସ୍ଥଳ ।
ଦେଶବାସୀ ନରନାଶ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ,
ଧନ ମାନ ପ୍ରାଣ ସବ କରିଛ ଅର୍ପଣ ।
ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶର ହେବ ଯେପରି ଉନ୍ନତି,
ଆଜାବନ ସେଥିପାଇଁ ହୋଇଅଛ ବ୍ରୁତ୍ତା ।
ବିଜ୍ଞନ ଉଜ୍ଜଳ ଶଣ୍ଡ ହେବା ସମ୍ମ ଲନ,
ନିଶ୍ଚପୁ ଏଥର ତୁମେ ଆଦିମ କାରଣ ।
କରିବାକୁ ଉଜ୍ଜଳର ଭାଷାର ଉନ୍ନତି,
ଅକାତମର ଦେଇଅଛ ବହୁତ ସମେତି ।

(ଅବସରବାସରେ ପୁସ୍ତକର ୧୯ ସଂସ୍କରଣ ପୃଷ୍ଠା ୭୭)

ସେ ନାମ ଅଙ୍କିତ ଜଳ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ,
ଗାଇବେ ଉତ୍ତଳବାସୀ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ଆୟ ପର କିଛି ମାତ୍ର ନ କର ବିରୁଦ୍ଧ ।
ଅବିଶ୍ଵାସ କରୁଅଛ ପର ଉପକାର ।
କାଳସ୍ତୋତ୍ର ଭୟିଗଲେ କେତେ ନରପତି,
ଥିଲା ତ ତାହାଙ୍କ ଦିନେ ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି !
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ ଅବା ସେ ସମ୍ପତ୍ତି କାହିଁ ?
ଉତ୍କଳରେ ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ —ସ୍ଥାନବିଶେଷ କଟକ (ମଙ୍ଗଳ)

ଉତ୍କଳର ରାଜଧାନୀ କଟକ ସହର;
ବିରକିତ, ପ୍ରକାଶିତ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ।
ମହାନନ୍ଦ କାଠଯୋଡ଼ି ଛନ୍ତି ଦୁଇପାଶେ,
କଟକନିବୟିଗଣେ ଜଳ ଦେବା ଆଶେ ।
ଛଟିକନ୍ଦିମୂଳ ଜଳ ରେଗନିବାରକ,
ସ୍ଥାନ ପାନେ ମୁଣ୍ଡଦେହେ ରହିଛନ୍ତି ଲୋକ ।
ମର୍କତକେଣରୀ ଧନ୍ୟ ! କୌଣ୍ଠେ ପ୍ରକାଶି
ବାନ୍ଧିଛି ପଥରବନ କାହିଁ ଅବିନାଶୀ ।
ପ୍ରାଚୃତ କାଳରେ ନନ୍ଦ ହୋଇ ଭୟକଣ୍ଠ
ନ ପାରନ୍ତୁ ନଗନ୍ଧକୁ ଅତିହମ କରି ।
ମହାମୂର୍ତ୍ତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପ୍ରତିମନ ଜୀବ,
କଟକ ସହର ଥିଲା ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ।
ଧନ ଆଶେ, ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସେ, ନାହିଁ କାମନାରେ
କେତେ ଦେଖୁଁ ରୁଣ୍ଡି ଲୋକ ଏ କଟକଠାରେ ।
ନଦୀକୁଳ ଅକ୍ଷାଳିକା ବିତସ ଗଠନ,
ରାଜକମ୍ରିଗୁରାଙ୍କର ବିଚୂରନ୍ତବନ ।
ସବୁପ ବିଦ୍ୟା ଉପର୍ଜନର ଏ ସ୍ଥଳ,
ନାନା ଦେଶୁଁ ସମାଗତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ସକଳ ।

ଧନ, ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜନେ ପ୍ରଣୟେ ଏ ଷେଷ,
ସଞ୍ଚିତ ବିଦ୍ୟାମାଳା ତୃତୀ କରେ ନେତ୍ର ।
ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲେ ଏଥୁ କେତେ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦ,
କେତେ ଧନୀ, କେତେ ମାନୀ, ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମହନ୍ତି ।
କେତେ ରାଜା, ମହାରାଜା, ମଧ୍ୟବନ୍ଦ ଲୋକ,
କେତେ ରାଜା-କର୍ମଗୁଣ, ଧର୍ମପ୍ରରକ !
ଗୁଣ ପାଇଛନ୍ତି ସଦ୍ବେ ତେଣ ଭବଲ୍ଲକା,
ତଥାମି ରହିଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ପାନ୍ଦିଶାଳା ।
ଗତାୟୁତ ପ୍ରାଣିପ୍ରୋତ୍ସହ ଜଗତର ଶାତି,
କେବଳ ତ ଯାଏ ରହି କାହିଁ ଅପନାତି ।
ଦୁରାରୂପ ମରହଣ୍ଠା ପାଇଛନ୍ତି କାହିଁ,
ଅଛି ବାରବାଟୀ କିନ୍ତୁ ସାଷ୍ଟ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ।
ଏତିକି ବିତସ ମୁହିଁ ଦେଖେ ଜଗତରେ,
ନ ବିରୁଦ୍ଧ କେହି ନିଜ ପରିଣାମ ଥରେ ।

ନିଦାନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାଠଯୋଡ଼ିକୁଳ ପଥରବନ (ମଙ୍ଗଳ)

ନିରହିତ ଆଲୋକରଣ ଦିବାକର ଅସ୍ତ୍ର,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରି ଦିବସ ସମସ୍ତ ।
ନିର୍ଜନରେ ବସି ବସି ମନର ଆକୁଳେ,
ଯନ୍ତ୍ରରେ ରୁକ୍ଷିତ ପରି ଗଲି ନନ୍ଦକୁଳେ ।
ପଣ୍ଡିମ ଆକାଶ ଦିଶେ ଲୋହିତ ବରଣ,
ଦିଗ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଧାର୍ଢିନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷୀଗଣ ।
ସେ ଘର ଉଦୟ ଦେଖି ପଣ୍ଡିମ ଆକାଶ,
ମନର ସେ କଥା କରି ନ ପାରେ ପ୍ରକାଶ ।
ଏତିକି ଜାଣିଲି ଏହା ଥିବ ଚିରଦିନ,
ନ ରହିବ କିଛି ଦିନ ଅନ୍ତେ ମୋର ଚିହ୍ନ ।
ସଙ୍ଗେ ସାଥୀ ଥିଲେ ମୋର ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁଗଣେ,
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି ତ ଜଣେ ।

କେଣ୍ଟା ଅଷ୍ଟମ ନାଟ୍ରି ଏ ପ୍ରସ୍ତରବନ,
କଟକ ସହିତ ଅଛି କେମନ୍ତ ସମ୍ଭବ ।
ଉଜ୍ଜଳର ରାଜଧାନୀ କଟକ ନଗରୀ,
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ବନ୍ଦ ଅଛି ରକ୍ଷା କର ।
ଆସଂଖ୍ୟ କଟକବାସୀ ମନର ଉଜ୍ଜଳୀସେ,
ଆସୁଛନ୍ତି ବରେ ବାୟୁସେବନ ସକାଶେ ।
ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ବାନ୍ଧ ଧନୀ ତହିଁ ଅଧିକାଂଶ,
ଦରିଦ୍ରେ ଆସିବେ କାହିଁ ମନରେ ଉଜ୍ଜଳୀସ ?
ସର୍ବତ୍ର କରଇ ଯେବା ବହୁ କଷ୍ଟେ ଅନ୍ତ,
ଆସିବ କି କରିବାକୁ ପବନ ଭରଣ ?
କେତେ ଲୋକ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ହୋଇ ଦଳ ଦଳ,
ଭ୍ରମୁଛି ମନ୍ତ୍ରନେ କେହି ଏକାଙ୍ଗ କେବଳ ।
ନଥାକୁଳେ ପ୍ରବାହିତ ସଜଳ ପବନ,
ସେ ପବନ ଲୋଭେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଲୋକଗଣ ।
ବନ୍ଧର ଉପରେ ବସି ବିଦ୍ୟାଳୟପୁରୁଷ,
ଶାଆନ୍ତି ଉଜ୍ଜଳୀସେ ବ୍ରହ୍ମପୁରୀର ଯେ ରବେ ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ରୂଲି ମୁହିଁ ଶୂନ୍ୟମନେ,
ସେ ବନ୍ଧର ଏକ ହ୍ଲାନେ ବସିଲି ନିର୍ଜନେ ।
ପାଶ ଦେଇ ଗଲେ ରୂଲି ଲୋକ ଅଗଣିତ,
ବହୁତ ଅଜଣା, କେତେ ଅବା ପରିଚିତ ।
କେତେ ହସି ହସି ମୋହି ସଙ୍ଗେ କହି କଥା,
କେତେ ଗଲେ ରୂଲି ଭୁବି ହୋଇ ପୋତ ମଥା ।
ବହୁତ କାଳରୁ ଦେଖୁଛି ତ ଏ ରୂପରେ,
କେତେ ତ ଗଲେଣି ରୂଲି ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
ଦେଖ ଆକାଶରେ ଦିଶେ, ତାରକା ଆଲୋକ,
ମାଳ ଜଳେ ପ୍ରତିଦିନ ଦିଶେ ଝକ ଝକ ।
ବନ୍ଧରୁ ଓହ୍ଲାଇ କେତେ ଲୋକ ଦଳେ ଦଳେ,
ପ୍ରବେଶୁଅଛନ୍ତି କାଠଯୋଡ଼ି ନନ୍ଦଜଳେ ।
ଘର ଘର ଜଳ ନେଉଛନ୍ତି ଭାଷାମାନେ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଥୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ସ୍ନାନେ ।
କାଠଯୋଡ଼ି ଦେଖି କଲି ମନରେ ବିରୁର,
ମାନବ ଜାତିର ଭାଗ୍ୟ ସିନା ଏ ପ୍ରକାର ।

ଦିନେ ଏହି ନଦୀ ବେଗେ ଆସୁଥିଲା ଧାଇଁ,
କଟକ ସହର ଗୋଟା ନେବାକୁ ଭସାଇ,
ଏବେ ଶୀଶ ବଳନ୍ତର ସୁନ୍ମର୍ମଳ ଜଳେ,
ପଡ଼ି ରହିଅଛି କଟକର ପଦତଳେ ।
ବୃକ୍ଷା ପରି ଶୋଇଅଛି ବାଲୁକା-ଶୟାରେ,
ମାତ୍ର ଭୟକରୁ ଥିଲା ଦିନେ ଅହଙ୍କାରେ ।
ଏହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କଲି ଅନୁମାନ,
ଦେଇ ଯାଉଛି ତ ଲୋକଗଣେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ।
ସାଗରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯାଉଅଛି ବହି,
ସିବେ ସବେ ଏହିପରି କଥା କହି କହି ।
କାହିଁ ମୋର ଜନ୍ମପ୍ଲାନ, କେଉଁ ଶୁଭଦିନେ
ମିଳିଥିଲା କାଠଯୋଡ଼ି ପବିତ୍ର ପୁଲନେ ।
କୃପାମୟ ! କୃପା ରଖିଥିବ ମୋ ଉପରେ,
ମୋହି ଦେହ ଭୟରଣୀ ଧରିବ କୋଳରେ,
ସାକ୍ଷି ଥାନ୍ତି ସନ୍ଧ୍ୟା ତାର ଦିଗପାଳଗଣ,
ଭୁମତାରେ ଏହି କଥା କଲି ନିବେଦନ ।
ତୋହ କୁଳେ ଆନନ୍ଦରେ କରୁଥିଲା ଗାନ,
ସେ ଉତ୍ସବଦିନ ହୋଇଅଛି ଅବସାନ ।
ଏବେ ତୋହ କୁଳେ ଆସୁଛି ତ ବାରେ ବାରେ,
ଚିରନ୍ଦ୍ରା ହେବ ଦିନେ ବାଲୁକା-ଶୟାରେ ।
ନିର୍ଜନେ, ଶରତେ, ଶୀତେ, ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ତେ, ବସନ୍ତେ,
ତୋ ଉତ୍ତରକୁଳେ ପଡ଼ି ରହିବ ନିଶ୍ଚନ୍ତେ ।
କାଠଯୋଡ଼ି, ତୋହ ପ୍ରତି ଜନମିଛି ମାପ୍ତା,
ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଦେବୁ ପଦତଳେ ଛୁଟୁ ।
ଆସୁଥିବ ଯାଉଥିବ ନିତ ତୁନି ତୁନି,
ଅବଶେଷେ ଥିବ ତୋହ କୁଳେ ହୋଇ ମୌଳ ।
ଶେଷେ ବନ୍ଧୁଗଣେ ସିବେ ତୋହ କୁଳେ ଛୁଟି,
ଭସୁ ଅବଶେଷେ ବାଲୁକାରେ ଥିବ ପଡ଼ି ।
କରିବୁ କି କୃପାମୟ ! କୃପା ମୋ ଉପରେ ?
ସେହି ଭୟରଣୀ ନେବୁ ଭସାଇ ସାଗରେ,
ସିବ ରୂଲି ଆହା ମୋର ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,
ପଡ଼ିବ ଦେହର ଭସୁ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।

ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଗୋଟିଗଲଣି ତମିର,
ହୁମି ହୁମି ହୋଇ ପଡ଼ି ଆସୁଛି ଶିଶିର ।
ଲେକେ ଯାଉଛନ୍ତି ଚାହେ ଚଞ୍ଚଳେ ବାହୁଡ଼ି,
ବରତାଳେ ଝୁଲି ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ।
ଆକାଶଯାକରେ ମେଳଗଲେଣି ତାରକା,
ଶୁଭ୍ରଲଣି ଆର କୁଳେ ବିଲୁଆଙ୍କ ଡକା ।
ସହି ହେଉ ନାହିଁ ଏବେ ଶୀତଳ ପବନ,
ହମେ ହମେ ନଦୀକୂଳ ହେଉଛି ନିର୍ଜନ ।
ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ମନେ ତତ୍ତ୍ଵ କଣ୍ଠରଙ୍ଗୁ
ଅଇଲା ବାହୁଡ଼ି ଶୂନ୍ୟମନରେ ଚାହୁର ।

ମୋ ଗ୍ରାମ-ମନ୍ତ୍ରୀକାଶପୂର

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅକ୍ଷାଳିକାମାଳାପୃଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦର ନଗର,
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ତରଙ୍ଗମାଳା ମନିମା ସାଗର ।
କେତେ ନଦ କେତେ ନଦୀ ତିର ଅରଣ୍ୟମା,
ହାଟ ଗ୍ରାମ ଲେକ ପରିପୃଷ୍ଠ ରଜଧାନୀ ।
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଦେଖିଲ ଜୀବନେ,
ସେ ଗ୍ରାମ ଚିତ୍ତି ମାତ୍ର ଭାପୁଛି ନପୁନେ ।
ଯାଏଁ ଯହିଁ ଥାଏଁ ଯହିଁ ପଡ଼େ ସେ ମନରେ
ବଳେ ମନ, ଧାଇଁ ଯାଇ ଦେଖିଆସେ ଥରେ ।
ସତକଥା ନାହିଁ ତହିଁ ବିଶେଷ ସମ୍ପତ୍ତି,
ମାତ୍ର ଅଛି ତହିଁ ଚିତ୍ତବିମାହିମା କିନ୍ତୁ ।
ଧନସାନ ଶୋଭାପାନ ସୌରଯ୍ୟବିପାନ,
ତଥାପି ସେ ଗ୍ରାମ ମନେ ପଡ଼େ ପ୍ରତିଦିନ ।
ସର୍ବଧାରେ ବଜାନ୍ତି ଶଙ୍କ ଗ୍ରାମନାମ୍ରମାନେ,
ଦେବାଳୟେ ଦୟା ବାଜୁଆଏ ତାନେ ତାନେ ।
କାହିଁତ ଦେଖିଲ ନାହିଁ ସେ ମାଧୁର ସନ୍ଧ୍ୟା,
ନ ପୁଟେ ପେପର ଚମା ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଷ୍ଟ୍ରଗନ୍ଧା ।

ଗ୍ରାମ ପୋଖଣ୍ଡର ପୁଟେ ଯେଉଁ କରୁଥୁଲ,
ନ ଦେଖିଲ କାହିଁ ସେହି ପୁଲ ସମତୁଳ ।
ନିଶିମୁଖେ ପଳପଳ ଉଡ଼ନ୍ତ ବାହୁଡ଼ି,
ମାଳମାଳ ଗେଣ୍ଟାକିଆ ଯାଉଥାନ୍ତ ଉଡ଼ି ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଆଏ ଶୀତଳପବନ,
ବାହାର ମେଲରେ କରିଥାଏଁ ମୁଁ ଶୟନ ।
ସେ ରୂପିନୀ ନିଶି ପୁଣି ସେ ଶୀତଳ ବାଧୁ,
ଦେଶେ ଦେଶେ ବୁଲି କାହିଁ ନ ଦେଖିଲ ଆଉ ।
ସେ ଗ୍ରାମର ଦାଣ୍ଡେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାଲଧୂଲ,
ପିଲାଖେଳବେଳେ ହେଉଥିଲ ଦେବତା ବୋଲି ।
ସେହି ଧୂଲ ସେହି ବାଲ ପଡ଼ୁ ମୋ ଦେହରେ,
ଏହିପରି କେତେଥର ଭାବେ ମୁଁ ମନରେ ।
ସେହି ସେ ବାସଙ୍ଗ, ଗେଣ୍ଟୁ ପୁଟେ ଶୀତକାଳେ,
ପେହୁା ପେହୁା କଷି ଆୟ ଝୁଲୁଆଏ ଡାଳେ ।
ସେ ପୁଲ ସୌରଭ କଷି ଆମ୍ବର ମାଧୁରୀ,
ନ ପାଇଲି କାହିଁ ସାର ଭାବତଟା ଦୂର ।
ସେ ଗ୍ରାମର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ରହିଛନ୍ତି ଯେତେ,
ବିରୁରେ ମନରେ ଅବା ଖୋଜୁଛନ୍ତି ମୋତେ ।
ସେ ଗ୍ରାମ ବରଷା, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ସେ ଗ୍ରାମର ଶୀତ,
ନ ପାଇଲି କାହିଁ ତାହା ମାଧୁରୀ କିଞ୍ଚିତ ।
କରନ୍ତୁ ପଛକେ ସେହି ଗ୍ରାମଲୋକେ କଳ,
ନ ପାଇଲି ସଙ୍ଗ ସୁଖ ତାହାଠାରୁ ବଳ ।
ସାଇଛି ସେ ଗ୍ରାମେ ଦୟି ମୋ ହୃଦୟଧନ,
ତଥାପି ସେ ସ୍ଥାନେ ଯିବାପାଇଁ ଧାଏଁ ମନ ।
ମୋ କାନକୁ ଶୁଭେ ତାହା ନାମ ସୁମଧୁର,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମର ନାମ ମନ୍ତ୍ରୀକାଶପୂର ।
ବିଧବଶେ ମୁଁ ବିଦେଶ କରୁଛି ଭ୍ରମଣ
ନିଭବ କି ସେ ଗ୍ରାମରେ ଅନ୍ତିମ ଜୀବନ ?
ଅଭିଲାଷ ଯହିଁ ତହିଁ ଯାଏଁ ନିତ୍ୟଧାମେ,
ଶେଷ ଅଛୁଁ ଶତ୍ରୁ ହେବ ସମାଧ ସେ ଗ୍ରାମେ !

ଭୁବନେଶ୍ୱର

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ହେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ! ତୁମ କାହିଁ ଭୁବନରେ,
ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି, ଥିବ ସୁଗୟୁଗାନ୍ତରେ ।
ଶିଳ୍ପକାରୀ ପରାକାଷ୍ଠା ତୁମ୍ଭର ଦେଉଳ,
ନ ଦେଖେ ମନ୍ଦିର କାହିଁ ତାହା ସମତୁଳ ।
କେତେ କାଳ କେତେ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଗଲେ ଭସି,
ଯିବେ କେତେ, ଥିବ ତୁମ୍ଭ ଦେଉଳ ବିକାଶି ।
ଆଶୋକା ମହଣ୍ଡା କାହିଁ ବିଜାଶ କାରଣେ,
ତୁମ୍ଭେ କି ବିରାଜିଅଛ ଏକାମ୍ରକାନନେ ?
ଅନ୍ଧଖ୍ୟ ଦେଉଳ ବିଦ୍ୟାରିଛ ଇଚ୍ଛତଃ,
ରହିଛି ତ ଶଣ୍ଟିରି ଗୌରବ ସମସ୍ତ ।
ହେଉ ପଢେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅଧ୍ୟକାର ଲୋପ,
ମାତ୍ର ଗୁହା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଥିବ ସମରୂପ ।
ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଦୁଇ ଶିଳ୍ପ ସମାନ ସମାନ,
କାହାକୁ ବୋଲିବୁଁ ବଡ଼, କାହାକୁ ବା ସାନ ?
ଶୈବ ବୌଦ୍ଧ ଉଦ୍‌ଧରି କାହିଁ ପାଷାଣ-ଅଙ୍କିତ,
କରି ପାର ନାହିଁ କାଳ ବ୍ୟତ୍ୟପୁ କିଞ୍ଚିତ ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ କାଳ ଯୀବ ବହି,
ଦୁଇ ମହାପୁଣ୍ୟ ଧାମ ଥିବ ଚିର ରହି ।
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଲେକ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ,
ଧାର୍ମିକୁ ଦୁଇ କାଳ ସୁଖଲଭ ଅଶେ ।
ମୋହ ପିତା ଶ୍ରାଲସ୍ତ୍ରନାଥ ତୁମ୍ଭତାକୁ
ଭକ୍ତିଭରେ ଆସିଥିଲେ ପୁଣ୍ୟ ଲଭିବାକୁ ।
ମହାପ୍ରଭୋ ! ଦେଖି ତାଙ୍କ କିବା ଅପରାଧ,
ଅସମୟେ କଲ କିାହିଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବଧ ?
ପୁଣ୍ୟମୟ ଶାର୍ଣ୍ଣ ଦିନସାଗରର କୁଳେ
ବିସ୍ମୟକା ରେଗେ ପିତା ପ୍ରାଣଜ୍ଞାଗ କଳେ ।
ଥିଲେ ସେ କାଳର ତାଙ୍କ ଜନମ, ସଜିମ,
ବିକଳେ ବାହୁଡ଼ି ଗୁହେ ଗଲେ ଅଭ୍ୟନୀମା ।

ମୋ ମାତା ତୁଳସୀଦେବୀ ବିକଳେ ହତାଶେ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ତିନି ମାସେ ।
ମୋହ ପିତା ପ୍ରତି କରିଅଛ ଅତ୍ୟାମୃତ,
ତୁମ୍ଭ କୃପା ପାଇବାକୁ ମୋର ଅଧ୍ୟକାର ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳଭୂମି

(ରଗ—ବଙ୍ଗକାଶ୍ରା)

ହେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ମାତା !   ହେଉଛି ପ୍ରଣତ
ମୋ ପ୍ରତି କରୁଣା,
ମୋର ଏ ଜୀବନେ   ନ ହେବ ଯେସନେ
ତୋର ପ୍ରତି କର ଭକ୍ତି ଉଣା ।
ହୁଏ ପଢେ ମାତ !   ଅଭାଗ ନିତାନ୍ତ,
ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋର ଜନମା ।
ତୋହ ଅପମାନେ   ଶ୍ରଦ୍ଧା ପରାଣେ
ପଡ଼ୁଯାଏ କି ଅଶନ !
କୃପା-ଅକୃପାର   ଶୋଘର ଆଧାର
କର ନିରମିଲେ ତୋତେ,
ଅଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ନାନେ   କଲେ ସ୍ଥାନମାନେ
ଶୁଣାନ ତୁଳ୍ୟ ପରତେ ।
ତୋ ଠାରେ କି ନାହିଁ,   କେଉଁ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପାଇଁ
ସ୍ଥାନମାନ ତୋ ନନ୍ଦନେ ?
ଦେଉଛୁ ବଡ଼'ଇ,   ନ ଜାଣନ୍ତି ଖାଇ
ତୋହର ସନ୍ନାନ ଜାଣ ।
ପର ପାଠ ପଡ଼ି,   କି ଲଭରେ ପଡ଼ି,
ଲେଖିଦେଇ ଦମ୍ପତ୍ତ,
ଅନ୍ତି ବସେ ପୁଣି   ଦୋଇ ଟାଣିଟୁଣି,
ବୋଲନ୍ତ ଯେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ପୋଷି କେତେ ଆଶା   ପଡ଼ି ରାଜଭ୍ରାତା
କାଟିଲେ ଜୀବନ ଅଧେ
ଶେଷରେ ସମ୍ମଳ   ଗୋଲମି କେବଳ
ବୁଲିଶ ଟଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ।

ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସା,   ଶୁକ୍ଳି ଭରଷା,
 କିନ୍ତୁ ତ ଉପାୟ ନାହିଁ,
 ବିଦେଶୀୟ ଭାଇ   ନେଲେଣି ଛଡ଼ାଇ,
 ଆସ ଲଗୁଁ ସେଥିପାଇଁ ।
 ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧି,   ଅଛି ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧି,
 କଥା ଜାଣ ପରମର,
 ଅଳସ ପଣରେ   ବସି ରହି ଘରେ
 ପେଟଟି ପୋଷିବ ପରା ?
 ଆହେ ଜମିଦାରେ   ପୂର ଗନ୍ଧାଘରେ
 ରୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ଟଙ୍କା,
 ଦେଶ ଭସି ଯାଉ   ସେଥିପାଇଁ ଆଉ
 ତୁମର କି ଅଛି ଟଙ୍କା ?
 ଆସ ଭାଇମାନେ !   ବସି ଏକ ସ୍ଥାନେ
 କରିବା ମିଳି ବିରୂର,
 ଅନ୍ତି ବସି ପାଇଁ   କଷ୍ଟ ଦେବ ନାହିଁ,
 ପାଇବୁଁ ଦୁଃଖୁଁ ଉତ୍ତାର ।
 . ଅଳପ କଥାରେ   ଅଳପ ଟଙ୍କାରେ
 ଚଳି ଯାଉଥିଲା ଆଗ,
 ଅଛି ସବୁ ତହିଁ,   ଖାଇଲଣି ଭାଇ
 ପୁରୁଣା କଥାକୁ ବାଦ ।
 ଓଳିତଳେ ଲୁଣା   କୋଟିଏ ମହାଣ
 ଥାଉଁ ମୋହ କଥା ଶୁଣ,
 ବୋଇଲେ କି ଦେବ   ଖାଇବାକୁ ଦେବ
 ଲିଭରପୁଲରୁ ଲୁଣା ।
 ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ତନୀ   ଲୁଗା ବୁଣୁଛନ୍ତି
 ତୁମିମାନଙ୍କ ସକାଶେ,
 ବୁଡ଼ି ତନୀ ବଣ,   ହେଉ ସବନାଶ
 ଯାଉନ୍ତୁ ସେ ବନବାସେ ।
 ସ୍ଵଦେଶର ଶିଳ୍ପ   ସବୁ ଅନ୍ତ ଅନ୍ତ
 ଦେଖୁଛ ଯାଉଛି ବୁଡ଼ି,
 ଦେଖୁ ନାହିଁ ଭାଲି,   ସବୁଛି ସଙ୍ଗାଳି,
 ଶୋଇଛ ମାଠଟି ଯୋଢି ।

କମ୍ବୁମି

ତେବେ କିପ୍ଳା ମାତ ! ତୋ ପୁଷେ ନିତାନ୍ତ
ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ଵାନମାନ ?

ଜାଣିଲି ନିକର କେବଳ ତାଙ୍କର
ନାହିଁ ଜାତି ଅଭିମାନ ।

ମାତାକୁ ସମ୍ମାନ ନ କଂରେ ଯେ ଜାଣ,
ସେହି ତ ଅଧିମ ସୁତ,
ସେହି ସବ୍ ପ୍ଲାନେ ଥାଏ ଅପମାନେ
ସମାଜରେ ଅନାଦୃତ ।

ଯେ କରେ ଜନମ ସେବା, ସେହି ଧନୀ
ହୁଏ ସକଳ ଧନରେ,
ତାହାର ଗୌରବ ଦେଶବାସୀ ସବ୍
ରଟନ୍ତି ସଦା ମୁଖରେ ।

ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଯେବେ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ
ପୋଷନ୍ତି ସବେ ଉଦର,
ତୁମେ ସେ ପ୍ରକାର ହେଲେ ସ୍ଵାର୍ଥପର
କି ଭେଦ ହେଲୁ ତୁମ୍ଭର ?

ଗୁଡ଼ି ଦେଶପ୍ରତି, ଭାଷାର ଭନ୍ଦତି
ଲେଡ଼ ଜାଣାୟ ଗୌରବ,
ଦେଶବାସୀଗଣ ଜାଣନ୍ତୁ ଆପଣ
ସର୍ଥାର୍ଥ ଜଣେ ମାନବ ।

ଭାଗ୍ୟ ଶିବମନ୍ଦିର

(ରାଗିଣୀ— ରସକୁଳ୍ୟା)
 ବୋଲ ଶିବାଳପୁ ବୋଲ ସୁରୁପ,
 କେ କଲୁ ଏପରି କୁହୁତ ରୂପ ?
 ବିଜନେ ବିରଳେ ରହିଛ ଦୂଘ,
 ନାହିଁ ତ ଗୌରବ ବିଭବ ଶୋଘ !
 ପୂଜାପାଇଁ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଯେ
 କେବେ କେହି ଭକ୍ତ ସେବା-ଅନୁଭକ୍ତ
 ଆସୁଥୁଲେ ଏ ପ୍ଲାନକୁ ହେ !

ଶିବଚତ୍ରଦୂର୍ଦ୍ଧା ନଶିରେ ବସି
 ପାପାବଳୀ ଜାଳ ଗ୍ରାମରୂପସୀ
 ହୁଳହୁଳ ଦେଇ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ
 ବସିଥାନ୍ତି ଉଜାଗରରେ ଥାଇ ।
 କରୁଥୁଲେ କଣା ବିକା ହେ
 ତଣା ଭଜା ଚୁଡ଼ା ମିଠାଇ ଉଠୁଡ଼ା
 ଦୋକାନ କରି ଜୀବିକା ହେ ।

ଦାଟ ନାଉରିଏ ତୋତେ ଅନାଇ
 ଆସନ୍ତି ପଥାର ନାଆକୁ ବାହି,
 ଏବେ ସେମନଙ୍କୁ ମାଡ଼ୁଛି ଉର,
 ନାଏ ବାଜିବ ବା ଭଜା ପଥର ।
 ଜଗତରେ ଏହି ଶତ ହେ,
 ଭରଷା ଆଲେକ ଥୁଲ ଯେଉଁ ଲେକ,
 ମଲେ ହୁଏ ଭୁତ ଶତ ହେ !

“ଅଷ୍ଟ କୁଳାଚଳ ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର
 ବ୍ରହ୍ମ ପୁରନ୍ଦର ମାର୍ଗଣ୍ଡ ରୁଦ୍ର”
 ତୁମେ ଆମ୍ବେ କେହି ରହିବା ନାହିଁ,
 ଏତେ ହିଂସା ଦେଖ ତେବେ କିପାଇଁ ?
 ଦେଖ ତହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ହେ,
 କାହିଁ ଶିବାଳୟ ପବିତ୍ର ଆଳୟ
 କାହିଁ ଗଲେ ଲଜ୍ଜମନ ହେ * ।

*କଟକ ସମ୍ପଦ କେଂଘାଁ ନଦୀ ପତ୍ରମୁଖ ଘାଟ ଶିପଶାତ କୁଳରେ ଲକ୍ଷମନ ହାଜର ମୁକାମଶୁଣୋରେ ଦେଖିବିମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ନଦୀବଢ଼ିରେ ତାହା ଘାଜି ବୁଢ଼ି ଯାଇଥିଛି ।

ଚତୁଥ ଅଞ୍ଚାୟ—ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ
କପୋତ କପୋତ

(ମଙ୍ଗଳ)

ନିବଢ଼ ପଲିବୟୁକ୍ତ ଚାତବୃଷ ଡାଳେ,
କପୋତ କପୋତ ବସିଛନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ।
କୁହୁଡ଼-କୁହୁଡ଼ ସବୁଛନ୍ତି ବାରେ ବାରେ,
ପାଳି କର ଦୁହେଁ ଗୋଟି ଗୋଟିକ ଉତ୍ତରେ ।
ନିଶ୍ଚାହ ସୁଗଳ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ପରଷ୍ପରେ
ସାହା ହୋଇ ଦିନ କାଠୁଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ।
ନାହିଁ ଦ୍ରୋଷ ହିଂସା ଦ୍ରୋଷ ଭାବ ଆନ ପ୍ରତି,
ଆମୁକ ଯେଁ ରତ ସଦା ନିଶ୍ଚାହ ଦମ୍ପତ୍ତି ।
କ୍ଷଣେ କାହାଠାରୁ କେହି ଦୁହନ୍ତି ଅନ୍ତର,
ଆହାର ବିହାରେ ସହା ସାହା ପରଷ୍ପର ।
ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ଦୁହିଙ୍କର ଏହି ଶାତ,
ଦେଖାଉଛି ନିର୍ଦଶନ ବିହଜ ଦମ୍ପତ୍ତି ।
ଦିବା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାନ୍ତି ବୁଦ୍ଧ,
ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ପକ୍ଷତ ଯାଉଛନ୍ତି ଉତ୍ତି ।
ଅସ୍ତ୍ରଗତ ଦିନମଣି ସୁବର୍ଣ୍ଣ କରଣେ,
ବିରତ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ବାରିଦ ଗଗନେ ।
ତରଳ ଆଲୋକ ବିଦ୍ରାରିଛି ଶୋଘରଣି,
ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଯାଉଛନ୍ତି ଭୟଭସି ।
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା, ନାହିଁ ଦୁଃଖ, ଦିଷାଦ ଭାବନା,
କି ସୁଖରେ ଛନ୍ତି, କର ନ ପାରେଁ କଳୁନା ।
ସାପ୍ତାହି ସଜଳାନିଳ ଶୈଖ୍ୟ ଗୁଣ ତାଳେ,
ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ପକ୍ଷୀ ଡେଶା ବିଶ୍ଵ ତାଳେ ତାଳେ ।
ଉଡ଼ାଉଡ଼ି ଦୁହେଁ ପକ୍ଷ କର ଲଗାଲଗି,
ରୁହୁଁଛନ୍ତି ପରଷ୍ପରେ କର ହୀବାଭାଙ୍ଗୀ ।

ବୃଷବାଟିକା

(ନଳମରୌଡ଼ା)

ଅକ୍ଷାଳିକା ପାଶେ ବୃଷବାଟିକା ସୁନ୍ଦର,
ନିବଢ଼ ନିକୁଞ୍ଜବନ ନେଷଟୁଟ୍ଟିକର ।
ନାନାଜାତ ବୃଷଲତା ଶାଖା ଛନ୍ଦାଛଦି,
ପଡ଼େ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ଭେଦ ସନ୍ଧି ।
କେ ବୃଷ ବିପୁଳଶାଖା କେହି ବା ଉନ୍ନତ,
ଫଳଶୂନ୍ୟ କେହି ଫଳଭାରେ ଅବନତ ।
ପବନରେ ଆଦୋଳିତ ହୋଇ ବାରେ ବାରେ,
ନାନା ଜାତ ପରଷ୍ପର ସୁଗଳ ବିଦ୍ୟାରେ ।
ବୃଷ ମୁଳେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଅଛୁ ଶୀତଳ ପବନ ।
ସୁମଧୁର ପୁଷ୍ଟିକର ଫଳ ନାନା ଜାତ,
ସ୍ଵଦେଶୀୟ ବିଦେଶୀୟ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ।
ଆହେ ବୃଷ, ତୁମ୍ହା ପରି ଦାତା କେବା ଜଣେ ?
ଯାର ଦେଉଅଛୁ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
ଆପଣାର କିଛିମାତ୍ର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ପର ଉପକାରେ ଭାର କରୁଛ ବହନ ।
ଶିଖାଉଛି ନିତ ମୋତେ ଆହେ ବୃଷଗଣ,
ପର ଉପକାର ପାଇଁ ସାଧୁଙ୍କ ଜୀବନ ।
ଯେତେବେଳେ ଆଶେ ପକ୍ଷପଳ ବୃଷ୍ଟି ତୋଳି,
କି ଆନନ୍ଦ ହୁଏ ଜାତ ପାରେ ନାହିଁ କଳି ।
ବର୍ଷ ବାନବଙ୍କୁ ତାହା ଦେଲେ ଉପହାର,
ତହୁଁ ଜାତ ହୁଏ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
ତୁମ୍ହ ଫଳ ପୁଷ୍ପମାନ ନାନା ଗୁଣଧାରୀ,
ସୁନ୍ଦର, ସୁଗଳ, ତୃତ୍ତିକର, ପୁଷ୍ଟିକାଣ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପାଳିବାକୁ ତୁମ୍ହେ ଅବା
ଶୀତାତପ ବୃଷ୍ଟି ସହ ହୋଇଅଛ ଉତ୍ତି ।
ଉଡ଼ି ଆସି ବସୁଛନ୍ତି ବିହଜ ସକଳ
ଉଷଣ କରିବାପାଇଁ ତୁମ୍ହ ମିଶ୍ର-ଫଳ ।

— — —

କରୁଣ୍ଠି କଳରବ ବସି କେହି ଡାଳେ,
କେହି ବା କରୁଣ୍ଠି ଜଳପାନ ଆଳବାଳେ ।
ଶିଷ୍ଟକାଳେ ଆକାଶରୁ ଅସି ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି
ବୃକ୍ଷ ଡାଳେ ଡାଳେ ଝୁଲିପଡ଼ନ୍ତି ବାଦୁଡ଼ି ।
ଶିଖାର କି ଦେବ ମୋତେ ହେ ବୃକ୍ଷ ସମସ୍ତ,
କାହିଁ ଶିକ୍ଷା କଲ ପରଉପକାର ବ୍ରତ ?
ପ୍ରାତଃକାଳେ ଦୁଇଗୋଟି ଦୁଳଙ୍ଗବସନ୍ତ
ଆସନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ କରି ସମୟ ଯେମନ୍ତ ।
ଡାଳେ ଡାଳେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତ କରି କଳରବ,
ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତ ଷଣେ ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ ।
କବା ମନୋହର ଦୁଇଗୋଟି ଷଦ୍ଵପ୍ରାଣୀ,
ସୁତ୍ର ପକ୍ଷୀମଣ୍ଡଳୀରେ କି ବା ରଜା ରଣୀ ?
ରୈପିଥିଲ ବୃକ୍ଷବାଟୀ କେଡ଼େ ସପତନେ,
ଆଜି ତା ଆନନ୍ଦ ସ୍ନେଗ କରୁଣ୍ଠି ତ ମନେ ।
କଦାଚିତ ବିଚଳିତ ସେଲେ ମୋର ମନ,
କରେ ଅସି ଏହି ବୃକ୍ଷବାଟୀରେ ଭ୍ରମଣ ।
ଆହେ ବୃକ୍ଷ ! ତୁମ୍ଭ ମୁଳେ ଦିଅ ମୋତେ ପ୍ଲାନ,
ଛିରଚିତ୍ରେ ବସି କରେ ପ୍ରଭୂପଦ ଧ୍ୟାନ ।

ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ

(ରଗ—ରମକେଶ୍ବର)

ଫୁଟିଛି ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ
ଶୋଘ୍ର ମେଲି ଉଦ୍‌ୟାନେ,
ପ୍ରପୁନ୍ତି କୁସୁମମଣ୍ଡଳେ
ପାଠରଣୀ ସମାନେ ।
ଛୁଅଁ ନା ଛୁଅଁ ନା ତୋହାକୁ
ବଡ଼ କୋମଳଦେଖା;
ତା ଅଙ୍ଗେ କଳଙ୍କ ଲାଗିବ
ଫୁଫେବେ ଛୁଲ୍ଲିବ କେହି ।

ହରିତ ପଞ୍ଜିବ ବିଶ୍ଵାସ
ଶୋଇଛି ତ ସୁନ୍ଦରୀ,
ସୁନ୍ଦରୀ କଣ୍ଜକମଣ୍ଡଳୀ
ରହିଛନ୍ତି ପ୍ରହରୀ ।
ସେ ତ ବଡ଼ ଅଭିମାନିମା
ଆଏ ଲଜ ସରମେ,
ପରଶ କଲେକ ତାହାକୁ
ମରିଯାଏ ମରମେ ।
ଗୁଣବତ୍ତା ତାହା ସମାନେ
କେ ବା ଅଛି ସୁମନା,
ନ ଦେଖେ ତା ସଙ୍ଗେ କାହାକୁ
ଦେବାପାଇଁ ତୁଳନା ।
ତାହାର ସୁଯଶ ପ୍ରଗୁର
କରିବାରୁ ପବନ,
ଧାର୍ଢିଛନ୍ତି ତାହା ପାଶକୁ
ଲୋଭେ ମଧୁପରଣ ।
ବଡ଼ ଦୟାବତୀ ଗୋଲପ
ମନେ ନାହିଁ ତା ଲୋଭ,
ଭିଷ୍ମକ ମଧୁପରଣକୁ
ବାଣିଦିଏ ସୌରଭ ।
ତଳ ତଳ ନାରୁଥାଏ ସେ
ଧୀର ମନ ପବନେ,
କିଞ୍ଚିତ କଳ୍ପନା କାମନା
ଜାତ ନାହିଁ ତା ମନେ ।
ବିଧରେ ବିଧାତା ବିଧାନ
କଲେ ପଦାର୍ଥଦୟ,
ସୁନ୍ଦର ଗୋଲପ ସୁମନ
ସାଧୁନ ହୃଦୟ ।
ପର ଉପକାର କାମନା
ଦୁହିଙ୍କର ହୃଦୟେ,
ଉଦାସ ପ୍ରପୂର୍ବ ସାଧନା
ସଦା ପ୍ଲାନ ବିଶ୍ଵେ ।

ଶୁଣ ! ସ୍ଵାର୍ଥର ମାନବେ
ବୋଲି କେଉଁ ପ୍ରାଣରେ
ସୁର୍ଗର ସୁଷମା ପ୍ରାଣଟି
ଦଳଦେଲ ହସ୍ତରେ ?
ତୋହର କଳ୍ପ ହସ୍ତଟା
ଦେଲୁ ତାହା ଅଙ୍ଗରେ,
ସଙ୍କୋଚ ଜାତ କି ନ ହେଲା
କେବେ ତୋହ ମନରେ ?
ମାନବ କଳ୍ପ-ନିଶ୍ଚାସ
ସହେ ବୋଲି କିପରି,
ବିଚିତ୍ର ପବିତ୍ର ତା ଅଙ୍ଗ
ଆଏ ସୁରମୁଦରୀ ।
ମାଜଣା ବଡ଼ାଏ ନିଯୁମେ
ସ୍ଵର୍ଗୁଁ ପଡ଼ି ଶିଶିର,
ତାଳେ ତାଳେ ତାକୁ ନଶୀଏ
ବହି ଧୀର ସମୀର ।
ଧୂକ ରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ମାନବ
ତୋର ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ !
ନଷ୍ଟ କଲୁ ବୋଲି କିପାଇଁ
ଉଦ୍‌ୟାନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ !
ବୋଲୁଛୁ ଦେବତା ସେବାରେ
ଦେବୁ ଏହି କୁସୁମ ?
ନିଦ୍ରାଧ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ ରେ
ତୁହି ଆପଣା ଭ୍ରମ !
ଯେ ମହାଦେବତା ପୁଷ୍ଟି
ରଖିଥିଲେ ଏ ପ୍ଲାନେ,
ତାଙ୍କ ମହିମା କି ବୁଝନ୍ତି
ତୋହ ପର ଅଜ୍ଞାନେ ?
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବିପ୍ରାରେ
ତାହାକୁ ପକିବୁ କୁସୁମେ
ଆରେ ଅନ୍ତି ମାନବ !

ପବିତ୍ରତା-ଜଳେ ଧଉଛି
କରି ଭକ୍ତି-ସୁମନ,
ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ପୂଜ ରେ
ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣ ।

— — —

ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ

(ରଗ—ରାମକେଶ)

ଶୋଭମୟୀ ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ
ନିଶିଥମା-ଶୋଭନା,
ଆହା ! ଆହା ! କେଡ଼େ ସୌରଭ
ପାରିଜାତ ତୁଳନା ।
ଶଶକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ
ପଦ୍ମଛୁଟି କି ବୃକ୍ଷରେ ?
ଟିକି ଟିକି ଲାଗି ଯାଇଛୁ
ସୁନାକାଠ ବୃକ୍ଷରେ ।
ରଜମରେ ଉପବନରେ
ମେଲି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ହାଟ
ଅଙ୍ଗ ତାଳ ତାଳ କରୁଛି
ବୃକ୍ଷ ଶିଖରେ ନାଟ ।
ଆହା ! ଆହା ! ନିଶୀ ଶେଷରେ
ବୃକ୍ଷୁଁ ପଡ଼ିବ ଝଡ଼,
ଧୂଳ ଧୂଷରତ ହେବ ସେ
ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ି ।
ଏ ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ ସମାନେ
କେତେ ରଜକୁମାରୀ,
ରୂପ ଲାବଣ୍ୟରେ ଗୁଣରେ
ଥିଲେ ଯଶ ବିପ୍ରାରି ।

ନାହାନ୍ତି ସେ ରଜକୁମାରୀ
ନାହିଁ ଗଣଶିମଳୀ,
ସଂଗ୍ରାସୀ କାଳ ହସ୍ତରେ
ଯାଇଛନ୍ତି ତ ଦଳ ।

ପୁଣି କେତେ ରଜନନ୍ଦିନୀ
କେତେ ଗଣଶିମଳୀ,
ଆସି ଭାସି ଭାସି ଯିବେ ସେ
କାଳ-ସିନ୍ଧୁକୁ ଚଳି ।

ଗିରିନଦୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରୋତ ଗିରିବଷ୍ଟୁ ନିର୍ଝରଣୀ,
କଳ କଳ କଳ ନାଦେ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ଦର୍ଶକ ନୟନେ ଯେବେ ଦିଅ ଆସି ଦେଖା,
କଠିନ ହୃଦୟେ କିବା କରୁଣାର ରେଖା ।
ବାଟ ଡିଗାଲିଲେ ତୋତେ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଦୁଗଣେ,
ଏଡ଼ ଉପରୋଧ ଘୂଲ ଥକି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
ଗିରିରାଜ କୋଳେ ଧରିଥିଲେ ସାବଧାନେ,
ଛୁଡ଼ି ଅସିଥାଇ ବୋଲ କିବା ଅଭିମାନେ ?
କଳ କଳ ନାଦ କର ଦିବସ ରଜନୀ,
ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗିତ ଅବା ହନ୍ଦନର ଧୂନି ?
ରୁଲିଛ ଉଙ୍ଗାସ କିମ୍ବା ଆକୁଳ ପରାଣେ,
କରୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଛ ଦେଖୁଛି ତ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ।
କାହିଁ କଳୁଣିତା, କାହିଁ ଶରୀର ପବନି,
ତୁମ୍ଭେ କି ଗୋ ଦେବି ! କବିକଳନାର ଚିତ୍ତ ।

ଶିରହୀ ହଲଦୀବସନ୍ତ

କଳଦିନସକେଦାର
(ସତ୍ୟ ଦେଖନା)

ମହାନଦୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ନିର୍ଜନ ପ୍ଲାନ,
ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଟବୃକ୍ଷ ସୁଗଳ,
ଉତ୍ତର ଅଛନ୍ତି ସହୋଦର ସମରେ,
ଲଗାଳଗି ନ ହୋଇ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେ । ୧ ।

ହଲଦିନସନ୍ତି ବସିଛି ଡାଳେ,
ମାରବେ ବସି କିବା ମନକୁ ଭାଲେ ।
ବେଳେ ବେଳେ ଆସଇ ଡାଳରୁ ଖସି,
ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଭୂମିରେ ରାତବ ସେ ବସି । ୨ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତହିଁ ରାତି ବିକଳ ସ୍ଵନେ,
ଆନ ବୃକ୍ଷକୁ ଉଡ଼ିଯାଏ ବହନେ,
ପୁଣି ବାହୁଡ଼ି ଆସି ମୁହୂର୍ତ୍ତପରେ
ଭୂମି ପରଶି ବସେ ପୂର୍ବ ବୃକ୍ଷରେ । ୩ ।

ଅଦୁରେ ନଦୀପ୍ରୋତେ ନାନା ବିହଙ୍ଗ
ମନ ଉଙ୍ଗାସେ କେତେ କରନ୍ତି ରଙ୍ଗ !
ପହିଁରେ କେବା ବୁଡ଼େ କେ ଲୋଡ଼େ ଉଷ୍ଣ୍ୟ,
ହଲଦିନସନ୍ତି ନ କରେ ଲୟ୍ୟ । ୪ ।

ବୃକ୍ଷର ତଳେ, ତହିଁ ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷରେ,
ତହିଁ ବାହୁଡ଼େ ପୂର୍ବବୃକ୍ଷକୁ ଥରେ,
କି କହେ ତଳେ ବସି ସେହି ତା ଜାଣେ,
ମାସ ତା ଗୀତି ପ୍ରାଣେ ବିଷାଦ ଆଣେ । ୫

ଲୋଡ଼ିବାକୁ ନ ଯାଇ ନିଜ ଆହାର,
ଦିନଯାକ କରେ ସେ ଏହି ବେଶର,
ତିନିଦିନ ଦିହଗ ରୁର ଏପଚି,
ଉପବାସେ ସେଠାରେ ଗଲ ସେ ମର । ୬

ଦେଖିଲେ ବନ୍ଧୁ ମୋର ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ, *

ହଲଦିନସନ୍ତିର କେତୋଟି ପକ୍ଷ ।

ଅଛି ସେ ବେନି ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି,
ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମର ଯାଇଛି ସଡ଼ । ୭

*ଲୋକର ବାଲ୍ୟବିନ୍ଦୁ କବିବର ରାତ୍ରି ରାତ୍ରି ରାତ୍ରି ବାହାରୁ ଏହି ଘଟନାଟି ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସେ ସତ୍ତା ପଣୀ ପଡ଼ି ଥୁଲକ ଯହି,
ଝୁର ଝୁର ହଳଦାବସନ୍ତ ତାହିଁ
ଦୁସତ୍ତ କାନ୍ଦାଶେକେ ତେଜିଲ ପ୍ରାଣ,
ମାନବେ ଦେଇଗଲ କି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞନ । ୮
ଷ୍ଟୁତ୍ତ ସେ ବିହଙ୍ଗମ ଖୟାତ ଜାତି,
କାହିଁ ଶିଖିଲା ଜାୟାପ୍ରେମ ଏ ମାତି ?
ପଚ୍ଛାନୀ ସକାଶେ ଦେଲୁ ନିଜ ଜୀବନ,
ଦାଙ୍ଗତ୍ୟ ପ୍ରଣୟକୁ ବୋଲଇ ଧନ୍ୟ । ୯

— — —

ରଜନୀଗନ୍ଧା

(ରମକେଳ)

ଗୋ ରଜନୀଗନ୍ଧେ ! ବୋଲ କିପାଇଁ
ଦିବସେ ତୋ ଗୁଣ ବିକାଶେ ନାହିଁ ?
ନ ବୋଲ ପଛକେ ବୁଝିଲି କଥା,
କୁଳ ଭୁଆୟୁଣୀ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ତାଙ୍କିତୁଙ୍କ ହୋଇଥାନ୍ତି କେବଳ,
ଗୁଣରେ କରନ୍ତି କୁଳ ଉଚ୍ଚିଲ ।
ଯାଏ ଯାଏ ଘରେ ଥାଆନ୍ତି ଗୁଞ୍ଜି,
ତୁମେ ପୁଣି ଥାଅ ପୁଞ୍ଜି କି ପୁଞ୍ଜି ।
ଉଥେଁ ର ତୋ ପାଶେ ନ ଆସେ ତୋଷେ,
ସଂଖ୍ୟକୁ କି ଛୁଏଁ ପରପୁରୁଷେ ?
ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିପ୍ରାର କର ସୌରଭ
ଆମୋଦିତ କର ଉଦ୍ୟାନ ସବ୍ଦ ।
ନ କରନ୍ତି କବି ତୋତେ ଆଦର
ଆସ୍ଥ୍ୟ ନ ମଣି କିଛି ମାତର ।
ଏପରି ଅଛନ୍ତି ବହୁତ ଲୋକ,
ଭୁଲିଯାନ୍ତି ଦେଖି ବାହ୍ୟ ଛଟକ ।
ତୋହର ତ ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ୟ ନାହିଁ,
ଭୁଲିବେ କବି ବୋଲ କିପାଇଁ ?

ନ ଥାଇ ତୋହର ରୂପ ଲବଣ୍ୟ,
ମାତକ ତୁ ମୋର ହୃଦୟଧନ ।
ମନରେ ରଖିବୁ ରଜନୀଗନ୍ଧା,
ତୋହ ପୀରତିରେ ମୋ ମନ ବନା ।
କୁସୁମକଳପେ ଆଗେ ସଜନି !
ଭୁବି ସିନା ଏକା ମୋ ପ୍ରଣୟିମା ।
ସର୍ବାକାଳେ ବସି ମୁହିଁ ନିର୍ଜନେ,
ତନ୍ତା କରୁଥାଏଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନେ ।
ସୌରଭ ବିପ୍ରାର ହୋଇ ଫୁଟିତ,
ଦେଉ କର ମୋର ମନ ମୋହିତ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଭୁବି ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଠି,
ବିରୂର ମନରେ ଲଦୁଇ ପ୍ରୀତି
ଆଜୁ କହି ବୋଲ ଯାଉଛି ତୋତେ,
ଶୁଣାନକୁ ଯିବୁ ମୋହ ସହିତେ ।

— — —

ଗର୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧି

ଗୋଟାଏ ଗର୍ଭର	ଗୋଟାଏ କୁକୁର
ଥିଲେ ଏକ ଧୋବା ଘରେ,	
ପ୍ରତିଦିନ ଗଧ	ଗାଆଁ ଲୁଗାୟାକ
	ରେଲୁ ବହି ବହି ମରେ ।
ଭୁତ୍ତ ବାହୁଡ଼ି	ଧୋବା ଗଧଟାକୁ
	ଖୁଣ୍ଟରେ ପକାଏ ବାନ୍ଧ,
ଏଣେ ଥକାମକା	ତେଣେ ପେଟେ ଭୋକ
	ଶୋଇପଡ଼େ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ।
ତା'ଠାକୁ ଫୋପାଡ଼ି	ଦିଏ ଦିନେ ଦିନେ
	ଧୋବଣୀ ମୁଠାଏ ଦାସ,
ଦେଲେ ତାହା କିଛି	ସବୁ ଦିନେ ନୁହେ,
	ଅଧିନେ ଉପବାସ ।

ରତ୍ନ ପରେ ରତ୍ନ ପ୍ରଦରେକ ଯାଏଁ
 କଲୁ ଚିତ୍ତକାର ଉତ୍ତକଟ,
 କ କରିବ ଧୋବା, ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲ
 ଦଣ୍ଡେ ଦେଲୁ ଛଟପଟ ।
 ଭାଙ୍ଗିଲ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ ଗଧକୁ
 ହେଲଣି ଉତ୍ତକଟ ପୀଡ଼ା,
 ଆଣି ମଳି ମଳି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି
 ଗଧ ପାଶେ ହେଲୁ ଛିଡ଼ା ।
 କୁକୁର ସମାନେ ଆଗ ଦୁଇ ଗୋଡ଼
 ଟେକି ଗଧ ଆନନ୍ଦରେ,
 ଲଞ୍ଜକୁ ହଲଇ ହଲଇ ପିଟିଲ
 ଧୋବା ଗୁଣରେ ମୁଣ୍ଡରେ ।
 ବୋପା ଲୋ ! ମଳ ଲୋ । ରତ୍ନ ଗୁଡ଼ ଧୋବା
 ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟା ଆଣି,
 ଦୁମ୍ ଦୁମାଦୁମ୍ ଗର୍ଦଭ ପିଠିରେ
 ମୁଣ୍ଡରେ ପିଟିଲ ଟାଣି ।
 ପଡ଼ିଗଲୁ ଗଧ ଜିଭଟାକୁ କାଡ଼ି
 ଭାଙ୍ଗିଲ ପଞ୍ଚର ହାଡ଼ି,
 ଅକଞ୍ଚିବ୍ୟ କାମ କଲେ ପିଲମାନେ
 ଖାଇବ ଏପରି ମାଡ଼ି ।
 ଯାହାର ସେ କାମ ନିରୂପିତ ଅଛି,
 ତାହାକୁ ସେ କାମ ସାଜେ,
 ନ ଜାଣିଲୁ ଲୋକ ତହିଁ ହାତ ଦେଲେ
 ପିଠିରେ ପାଞ୍ଚଣ ବାଜେ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଅଙ୍ଗା

ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲା   ତୋ ଦେହ ମାପରେ
ଅଙ୍ଗା ଆଣିବି କପର ?
ନିତି ନିତି ତୁହି   ପଦାକୁ ବାହାରୁ
ନାନାଚିଧ ରୂପ ଧରି ।
ଦିଶାଯୁ ଦିନର   ତୋହର ଆକାର
ନ ଥାଏ ଚିଶାଯୁ ଦିନେ
ଚର୍ଚୀୟୀ ପଞ୍ଚମୀ   ଷଷ୍ଠୀରେ ତୋ ରୂପ
ହୋଇଯାଏ ଭିନେ ଭିନେ ।
ଉଥୀସ ଦିନରେ   ଏକାବେଳକେ ତୁ
ପଦାକୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ,
ତୁଛାରେ ପଇସା   ଖରଚ କରି ମୁଁ
ଅଙ୍ଗା କଣିବି କପାଇଁ ?
ଶଶର ସମାନେ   ଆହେ ପିଲାମାନେ !
ନ ଥିଲେ ମନ-ପ୍ରିରତା—
ତୁମ୍ହପାଇଁ ଦ୍ରବ୍ୟ   କଣିବା ବେଳକୁ
ହେବ ରୁଦ୍ଧମଣି କଥା ।

ନଭ

ହେ ଅନନ୍ତ ମହାଦେବ ! କରେଁ ନମସ୍କାର,
ନ ଜାଣେ କେ ତୁମ୍ହେ ! ତୁମ୍ହ କିରୁପ ଆକାର !
ଅନନ୍ତ ନଷ୍ଟତ ଗ୍ରହ ତୁମ୍ହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
ବିଶକତ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ଵରୂପରେ ।
ମମ ଅଧ୍ୟସ୍ତାନଭୂତା ବିଶାଳ ମେଦିମା
ଅନନ୍ତ ଜୀବନ-ବନ-ପବତ-ଧାରଣୀ,
କଳ୍ପନାରେ କରି ଏହା ସୀମା ନିରୁଣଣ,
ପ୍ରୟୁକ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୃଦ ଚିତ୍ତ ଅବସନ୍ନ ।
ଅନନ୍ତ ବିଶାଳ ଗ୍ରହେ ବ୍ୟାପ୍ତ ତୁମ୍ହ ଗାସ,
ଭୁଲନାରେ ଏ ମେଦିମା ଅଟେ କଣା ମାସ ।
ଆଜନ୍ମୁ ଦେଖୁଛି ତବ ରୂପ ନୟନରେ,
ବିଭନ୍ନ ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ନମିଷରେ ।
ଅନନ୍ତ ବିଶାଳ ଗ୍ରହ ନଷ୍ଟତ ଆଧାର—
ହେ ନଭ ! ବୋଲନ୍ତୁ—ତୁମ୍ହେ ଆଧେୟ କାହାର ?

ଶଙ୍କୀ କିରାତ୍ର ଓ କଣି ପଣ୍ଡିଣୀ

ଗର ଡାଳ ଗ୍ରହି   ବଣି ପଣ୍ଡିଣୀଟି
ଚିଲ ଛ୍ରାଣ ଜ୍ଞାଳାରେ
ପଣ୍ଡିତର ବାନ୍ଧି   ଉମ୍ବ ପାଢ଼ିଥିଲ
କୋଠା କାନିଶ ନଳାରେ ।

ଶଙ୍କୀ ବିରାତ୍ରିଟା   ଦିନେ କାହିଁ ଆସି
ତରଟି ରୂପାନ୍ତେ ବସା,
ବିରାତ୍ରିକୁ ଦେଖି   ତମକ ପଡ଼ିଲ
ବଣିର ଉଦ୍ଧିଲ ହଂସା ।

ଦଶବିଗ ତାକୁ   ଅନାର ଦଶିଲ—
ଘରିଲ ଘରେସ ଯା' ଥିବ,
ଭରସି ବୋଲନ୍ତ,
ଆସନ୍ତୁ ମେମ୍ ସାହେବ ।

ଶୁଣିଛୁ ବିରାତି   ବାଜ୍ୟରେ ଆପଣ
ଲାଟ ସାହେବଙ୍କ ବିଶା,
ନ ହେବ କିପ୍ପାଇ   ସୁନ୍ଦର, ଏପର
ଆଉ କାହିଁ ନ ଦେଖିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମା ସମାନେ   ଆପଣଙ୍କ ମୁଖ,
ସୁନ୍ଦର କୋମଳ ନିଃଶ
ନାକଟି ସୁନ୍ଦର,
ଲାଞ୍ଛଟି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ।

ନେଷରେ କିଞ୍ଚିତ   ପାଦୁଶ୍ୟ ଥିବାରୁ
ବିଶାଏ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,
ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କ   ଚିଲାଥାଶି ସଙ୍ଗେ
ହେବେ କେଉଁଗୁଣେ ପର !

ଧଳା ମନେଲ   ପରାଏ ଚିକକଣ
ତଦେହଟି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,

ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ି କେଡ଼େ

ନିମ୍ନଲିଙ୍ଗ ଦିଶୁଛି

ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ

ବିରାତ ଆପଣେ

ଗଜମୋତି ପଟାନ୍ତର ।

ବିରାମ ମନେ ଘାଲି—

ଆପଣଙ୍କ ପରି

ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ

ଦେଖି ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,

କି ଯୋଗରେ ଆଜି

ରତ୍ନ ପାହିଥିଲା,

ଦେଖିଲି ଯାହା ନେସରେ ।

ବଡ଼ ଶୁସି ହୋଇ

ବିରାତ ଆପଣେ

କେତେଦିନୁ ମନେ-

ମନେ ଭାକୁଥାଏଁ

ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ,

ହୁନ କପାଳକୁ

ଠାକୁରଣୀ ଭେଟ

ସହଜେ ମିଳିବ କାହିଁ ?

ହେଉ ହେଉ, ବଣି

ଏଠାରେ ଅଛି ତ,

ଏହି ପିଲା ଦୁଇ ଗୋଟା,

ରୂପ ଛଅ ଦିନ

ଗଲେ ବଡ଼ ହେବେ,

ଲୁଣିବ ମାଉଁସ ମିଠା ।

କାଜାକୁଣୀ ବୁଢ଼ୀ

ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଲେ

ଦାନ୍ତଦୁଆରରେ କାଣି,

ଅଳସୀ କପାଳେ

ଗଙ୍ଗା ଦିଜେ କଲେ

ବାନ୍ଧଦୁଆରକୁ ଆସି ।

ମନକଥା ମନ

ମଧ୍ୟରେ ରଖିଲ,

ବୋଇଲା ବଣିକୁ ଫସି,

“ଆଲେ ବଣି ତୋର

କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,

ମଜା କରି ଥାଅ ବସି ।”

ପଣୀଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ

ନିଜ ଆପଣଙ୍କ

ଶୁଣୁଛି କେତେ ପ୍ରଶଂସା,

କେବଳ ଦେଖଙ୍କ

ରେଣ ପ୍ରସାଦୁ

ବାନ୍ଧିଛି ଏଠାରେ ବସା ।

ରତ୍ନ ନ ପାହୁଣୁ

ନିତ ନିତ ଆସି

ବଣିକୁ ବୋଲେ ବିରାତ,

“ଆଲେ ଆଲେ ବଣି ! ଦେଖିବ ବେଳେ ମୁଁ
ପିଲକୁ ଆଶ ଭୁ କାଢି ।”

ଆପଣଙ୍କ ପାଦ

କଞ୍ଚାଶରୁ ମୁହିଁ

ପାଇଛି ପିଲା ଦୁଇଟି,

ଦେଖଙ୍କ ଦର୍ଶନ

କରିବା ସକାଶେ

ରୂହଁଛନ୍ତି ମିଟି ମିଟି ।

ବଣି ବୋଲେ—“ଆଜି

ଆଜି ସେହି କଥା

ମୁହିଁ ତ ଥିଲା ବିରାତ,

ପିଲା ଦୁଇଟିକୁ ଦେନ ଆପଣଙ୍କ
ପଦରେ ଦେବି ଜୁହାରି ।

କଞ୍ଚାଶ କରନ୍ତୁ

ଅଜର ଅମର,

ହୋଇଥାନୁ ପିଲାମାନେ,

ବଡ଼ ହେଲେ ପଦେ

ଖଟି ରହିଥିବେ

କଣା କିକର ସମାନେ ।”

ଏହିପରି ବଣି

ପ୍ରଶଂସାଗୁଡ଼ାକ

ଦିଅନ୍ତେ ମୁଣ୍ଡରେ ତାଳି,

ମାସ ହାଡ଼ ତିକି-

ଚିକ ପିଲା ଦୁଇ

ବଳ ନାହିଁ ଉଠିବାକୁ,

ଆଉ ରୂପିଦିନେ ମୋଟାମୋଟି ହେବେ,
ଧାଇଁବେ ଛୁମୁଙ୍କ ଠାକୁ ।”

ପିଲା ମୋଟା କଥା

ଶୁଣି ବିରାତର

ମୁହିଁ ସଡ଼ସଡ଼ ଲାଲେ,

ଘାଲିଲ ମନରେ, ଯେ ରୂପରେ ହେଉ
ଶାରବ କାଳ ସକାଳେ ।

ଏତେ ଭାଲ ଧୀରେ
ହଲଇ ହଲଇ ମଥା,
ତରକଳା ବଣି
ଦିଗ୍ନଦି ମନର କଥା ।

ଭାଲିଲା ବସାରେ
ଆଉ ରଖିଦେବ ନାହିଁ,
ଦିଗ୍ନଦିଟା ଦଣ୍ଡେ
କଟ ମଟ ଥିଲ ରହି ।

ଖଣ୍ଡିତଙ୍ଗା ଦେଉ-
ଉଠିଥିଲ ଗଜାପରୁ;
ବଣି ତାଙ୍କୁ ଧରି
ଡାଳେ ବଡ଼ ସକାଳରୁ ।

ବଡ଼ ଉଷତରେ
ଦୁଇ କଳ ରୂପି ରୂପି,
ବେଳେ ବେଳେ
ହାଇ ମାରି ହେଉଥାଏ,
ମେଲିଯାଉଥାଏ ପାଟି ।

ବସା ପାଶେ ଆସି
“ଆଲୋ ବଣି, ଗଲୁ କାହିଁ ?
ଦେନ ଆସ ତୋର
ଆସିଛୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ।”

ବଣି ପିଲା ଦୁଇ
ବୋଇଲ ଉଚରେ ଘୋଡ଼ାଇ
“ଡାଆଣି, ପିଶାଚି,
ପାଶକୁ ଆସ ତ ଆଗେ !

ପୋଡ଼ାମୁହିଁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଗୁଡ଼ି,
ଦୂର ମର ରାତି,
ବୋପା ଲେ ମୋ ମନ
ଗୁଞ୍ଜୁଣି ମୁଣ୍ଡିରେ
ମୁଣ୍ଡଟା ଦିଅନ୍ତି କାଣ୍ଡି ।

ଧୀରେ ଗୁଲିଗଲା
ତୁଳିପଣି ! ବାରବୁଲା !
ପଳା ପଳା ନ'ନେ
ଦେବିଟି ଦୁଇ ଗୋଇଠା ।

ପୋଡ଼ା ଟୁଣ୍ଡା ପରି
ଦୁର୍ଗନ୍ଧି ! ଦୁର୍ଗନ୍ଧି ଦାନ୍ତ,
ମୁହଁଟା ଦିଶୁଣି
ବାହାର ପଡ଼ୁଣି ଭାତ ।

ଡାଆଣି ! ତରକି
ମୋ ପିଲା ଦୁଇକୁ ତୁ ତ !
ଯାଆ ଯାଆ, ଖାଆ,
ମୋ ପିଲଙ୍କ ଗୁହ ମୁତ ।”

ଦେଖିଲ ବିରାତ
ହାତରୁ ଗଲୁଣି ଖସି,
ଅପମାନ କରି
ବଣିଟା ଡାଳରେ ବସି ।

ଏକେ ତ ନିରାଶ
ଲାଙ୍କୁଡ଼ ପୁଲର
ବସା ପକାଇଲା ଘୁଣି ।

ବଣି ବିରାତର
ବଳବନ୍ତ ଶତ୍ରୁ
ପାବନ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ
ହାତରୁ ଉକାର
ପାଆନ୍ତ ଲେକ କୌଣ୍ଟେ ।

ଭୁଆ ବିରାତି ଓ କାଳିଆ କୁକୁର

ବାତି ଦୁଆରରେ

ପାଉଶ ଗଦା ପାଶରେ,

ଚମ ଧୂଡୁ ଧୂଡୁ

ପଢ଼ିଛି ଏକ ଧାନରେ ।

ଦୁଆରକୁ ରୁହିଁ

ଓଡା କିରଟାକୁ କାଢି,

କେତେବେଳେ କେହି

ଅରଣ୍ୟା ପତର

ଦେବ ତା ପାଶେ ଫୋପାଡ଼ି ।

ଏହି ସମୟରେ

ଅଜଳ ଦରୁ ବାହାରି,

ମନ ଫୁଲଣାରେ

ତାକି ଥର ଦୁଇ ରୁରି ।

ଖାଇ ପିଇ ଆଜା

ଦେହଟି ନିମ୍ନଳ ଦିଶେ,

ଚିକ୍କଣ ରୁକଣ

ଦିଶୁଛି ଜାଉଳି ନିଶେ ।

କୁକୁର ଉପରେ

ବୋଇଲ ତାକୁ ଅନାଇ,

‘କାଳିଆ କୁକୁର

ଅଳ୍ପିତା ମୁଠାକ ପାଇଁ ?

ରତ୍ନଯାକ ଭୁକି

ଶୋଇବାକୁ କାହିଁ ତର,

ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଦରେ

କାଳେ ପଣିବିବ
ଆସି ଡକାଇତ ଗୈର !

କେମନ ସୁନ୍ଦର

ଅନାଇ ଦେଖ କୁ ଥରେ,

ଫଳୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

କାମ ଧନା ନାହିଁ

ବୁଲୁଥାଏଁ ଅନନ୍ଦରେ ।

ବାବୁପରି ମୁହିଁ

ଦୁଧ ଘର ମାତ୍ର

ଚୁଲ୍ଲମୁଣ୍ଡେ ଥାଏଁ ଶୋଇ,

ଜାତିରେ କୁକୁର,

ହୋଇପାରିବୁ କି ତୁହି ?”

ପରେ ପରେ ଖାଇ

ରହିଲ ହୋଇଣ ତୁମି,

ଅବଶ୍ୟ ମନକୁ

ବାଧଥିବ ପର

କଠିଣ ବଚନ ଶୁଣି ।

ଦିନେ ସାଆନ୍ତାଣୀ

ବୁକରକୁ ଡାକି

ନିତ ନିତ ଆସି

ଭୁଆ ବିରାତିଟା

କଳା ତ ଭରି ଜଞ୍ଜାଳ !

ତାହା ଡରେ ଘରେ

ଆଉ ରଖି ହେଲ ନାହିଁ !

ହାଣି କୁଣ୍ଠାଇ ତ

ଗଡ଼ାଇ ଶାଇଲ

ଆଏ ଗୋଡ଼କୁ ଅନାଇ ।

ଅଟିକାରେ ପୂରି

ଦୁଧ ଦହି ଖଜା ମିଠା,

ଚିଲ ମାର ହାଣି

ଗଡ଼ାଇ ଶାଇଲ

ନାହିଁ ଲଗା ବିରାତି ।

ସେଦିନ ତାହାକୁ

ଅଖାରେ ପୂରାଇ

ହାଟେ ଆସିଥିଲୁ ଗୁଡ଼ି,

ତହିଁ ଆରଦିନ

ପଳାଇ ଆସିଲ

ବାଟ ଉଣ୍ଡି ସେ ବିରାତି ।

ଆଜିରେ ତୁ ନେଇ   ଯେ ରୂପରେ ହେଉ,
ଦେଇ ତାହାକୁ ଦଉଡ଼ି, ।”

ଗୋଟାଳିଆ ଶୁଣି   ଶାରି ଖଣ୍ଡା ହେଲା,
ଆଣି ପନାଣି ଦଉଡ଼ି,

ବାନ୍ଧଲ ଭୁଆକୁ   ଅଣ୍ଟାରେ ବେକରେ,
ଘୋଷାଡ଼ି ନେଲା ଦାଣ୍ଡରେ,
ଗାଆଁ ପିଲାଯାକ   ଧାଇଁଆସି ପୁଣି
ପିଟୁଆନ୍ତି ପାଞ୍ଚଣରେ ।

ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ତାକୁ   ଘୋଷାଡ଼ି ଘୋଷାଡ଼ି
କରୁଥାନ୍ତି କୁଆରୁଆ,
ଦାନ୍ତକୁ ନିପିଡ଼ି   ଦରମଳ ହୋଇ
ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଭୁଆ ।

କୁକୁରଟି ଆସି   ବୋଲେ ହସି ହସି,
“କିଏ ରେ ବିରାଢ଼ି ଭାଇ !
ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରେ   ମଜା ଲୁଟୁଥିଲୁ
ଦୁଧ ଭାଇ ମାଛ ଖାଇ ।

ରୈରା ଚପାଟିରେ   ଆଜା ସୁଖ ଅଛି,
ରାତିକେ ହୃଅନ୍ତ ରଜା,
ରୈର ଦରେ ନିତ   ଆଲୁଆ ନ ଥାଏ,
ଶେଷକୁ ବାହାରେ ମଜା ।

ରୈରା ମାଳ ଭାଇ   ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ,
ପଛକୁ ହୃଏ ସେ ଶଳ,
ଗତର ଖଟାଇ   ଅଛିଠା ପତର
ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ଭଲ ।”

ଚନ୍ଦ୍ର ବଣ୍ଠିନା

କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶୀତଳ କରଣ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଚନ୍ଦ୍ରେ ଜ୍ୟୋତି ଦିଏ ତ ତପନ ।
କବି ବୋଲେ—ନାଶ ମୁଖ ଉପମାର ସ୍ତଳ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଶୁଷ୍କ ଭୁମି ମରସ କେବଳ ।
କବି ବୋଲେ—ଜହମାମୁଁ, ମୋ ମାତା କମଳା ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ମାମ୍ବର କି ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି କଳା ?
କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶଶକ-ଲଞ୍ଛିତ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ପଦତ ବେଷ୍ଟିତ ।
କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସୁଧା ସିନ୍ଧୁ ଜାତ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ଉପଗ୍ରହ ମାସ ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ରେ ପିତୃଲେକର ବସନ୍ତ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଜଳବାୟୁ ନାହିଁ ଏକ ରତ୍ନ ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପ କେନ୍ଦ୍ରେ ମନୋହର ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ଭ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁର ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାସ କରିଥାଏ ରାତ୍ରି ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଗ୍ରହଣଟା ପୃଥ୍ବୀଗ୍ରୂପ୍ତା ଆଉ ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ଥାଏ ଶିବ ମସ୍ତକରେ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମୁଆଏ ଆକାଶରେ ।
କବି ବୋଲେ—ତାରଗଣେ ବିଭବିଲେ ରନ୍ଧୁ ।
ଜ୍ୟୋତିବିଦ—ସେଠା ଜଡ଼, ଜୀନ ନାହିଁ ବିନ୍ଦୁ ।
କବି ଜ୍ୟୋତିବିଦ କଳି କରନ୍ତେ ଏମନ୍ତ,
ଭାଙ୍ଗି ଦେଲି କଳି, ଦୁହିଙ୍କର କଥା ସତ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଣ୍ଟାୟୁ—ମାନବ ଜୀବନ

କାପାନ ରୁଷ

ଅହଂକା ପରମ ଧର୍ମ ସନ୍ଦ ଧର୍ମସାର,
ଏହି ତହିଁ କରିଥିଲେ ଗୌତମ ପ୍ରଭୁର ।

ଦିଶେଷ କରିବ ଦୟା ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି,
ପ୍ରଭୁ ଶାକ୍ୟପିଂହଙ୍କର ଏହି ଅନୁମତି ।

ଆନୁପ୍ରାଣ ଦେଇ ରଷା କର ପରପ୍ରାଣ,
ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦୟାର୍ଥର ବିଧାନ ।
ମେଶାୟୁଷ ଯିଶ୍ଵାସ୍ତ୍ର ବୋଲିଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ,
ପ୍ରେମ କର, ପ୍ରେମ କର ମନୁଷ୍ୟ ପୂର୍ବକୁ ।

ବାମ ଗଣ୍ଠ କେହି ଯେବେ ରୂପୁଡ଼ାଏ ମାରେ,
ଦେଖାଅ ଦକ୍ଷିଣ ଗଣ୍ଠ ତାକୁ ପୁନର୍ବାରେ ।
ଶ୍ରାଷ୍ଟା ପୃଣି ବୁଦ୍ଧ-ଶିଷ୍ୟ ରୂପ ଓ ଜାପାନ,
ଉଲ୍ଲ ଦେଖାଇଲେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣ !

ଦୁଇ ଦେଶ ନରଚନ୍ତି ସାମାନ୍ୟ କାରଣେ
ମଞ୍ଚଭାବେ ମାତ୍ରକୁନ୍ତେ ଭୟକୁ ରଣେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ସେନା କସାକ ଜାପାନ,
ଏକକୁ ଆରକେ ବଧୁଛନ୍ତି ମହାପ୍ରାଣୀ ।

ହେ ରୂପ ! ଜାପାନ ! ଭୁଲିଯାଇ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର
ଧାରିତ ଫୋଧରେ ହସ୍ତେ ଧରି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ।
ଅର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ତୁଙ୍କ ଧନ ମାନ
ଭୁଲିଗଲ ଏକାବେଳେ ସୁର୍ଗୀୟ ବିଧାନ ?
ଦେଉଛ ପ୍ରମାଣ ଦୁହେଁ—ପାର୍ଥିବ ବିଷୟ
ସହଜରେ କରେ ଧର୍ମବିଧ ପରଜୟ ।
ରୂପ ତୁମେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତରେ ଏଥୁପାଇଁ ଦାୟୀ !
ସମର ସୂଚନା କଲ କୋରିଯାକୁ ପାଇ
କେତେ ଯେ ରମଣୀ ହେଉଥିଲୁ ଅନାଥା !
ହରାଉଥିଲୁ କେତେ ପୂର୍ବ ପିତା ମାତା !
କେତେ ପୂର୍ବ କନ୍ୟା ହେଉଥିଲୁ ଛେଉଣ୍ଡ !
ବିକଳ ମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ମେଲି ତୁଣି !
ବୋଲିଲେ କି ହେବ ଏହି ବୃଦ୍ଧତ ସକଳ,
ମହାପ୍ରଭୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ ଅବଶ୍ୟ ସପଳ ।

— — —

ମୁଁ

(ବଙ୍ଗଲାଙ୍ଗା)

ପଦୁପଦ ଜଳ ସମ ଢଳ ଢଳ
ମୋ ଜାବନ ନିରନ୍ତରେ,
ଅମର ଭବନ ମୋର ନିକେତନ
ଜ'ଣିଛି ତ ମୁଁ ମନରେ ।

ତେବେହେଁ ସନ୍ତତ ଅସ୍ତ୍ରର ଜଗତ-
ମାୟାରେ ମୋହିତ ମତ,
ସକଳ ଅନର୍ଥ ମୂଳୀଭୂତ ଅର୍ଥ
ଲୋଡ଼େ ଜଗତ ସମ୍ପତ୍ତି ।

କଲେହେଁ ଯତନ ପ୍ରିର ଦୁହେଁ ମନ
ସବଦା ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ,
ତୁଙ୍କ ଧନପାଇଁ ମନ ଅଛି ଧାଇଁ
ପାର୍ଥିବ ସୁଖେ ମୋହିତ ।

ଜନମିଛି ଜ୍ଞାନ, ପାଇଛି ପ୍ରମାଣ,
ମୁଁ କାହାର କେ ବା ମୋର,
ସଇଛି ଯେ ଉଡ଼ି, ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼ି
କିପ୍ପା ବିରହେ କାତର !

ସମାର ପଥକ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଧନ
ବସି ମୁଁ ପାହୁଶାଳାରେ,
ନିଜ ନିକେତନ ନ କରେଁ ସୁରଣ
ଭ୍ରମେ ହେଲେ ମୁଁ ତ ବାରେ ।

ବନ୍ଧୁ ପରଜନ କ୍ଷଣିକ ମିଳନ—
ସୁଗଳ କାଷ୍ଟ ସାଗରେ,
ନିକଟକୁ ଆସି ଯାଏ ପୁଣି ବସି
ମିଳନ ନ ହୁଏ ଥରେ ।

ମିଳନ କାଳରେ ଭୁଲି ମନରେ
ନ ହେବ ଆଉ ବିଜେଦ,
ରହିଅଛି ଗୁହଁ,
ଗଲ ରୂପ କାହିଁ
ଜନମାଇ ଚିତ୍ରେ ଖେଦ ।

ପରହିତ ବ୍ରତ   କିପ୍ଳାଇ ସନ୍ତତ
ପାଳିଲୁ ନାହିଁ ଯତନେ ?
ସେଥିରୁ କେବଳ   ସୁଖ ନିରମଳ
ଭୁଞ୍ଜି ଥାନ୍ତୁ ଏ ଜୀବନେ ।

କୁଟୁମ୍ବ ଗଞ୍ଜଣା   ଦିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ସହି ତୁହି ବାର ବାର,
ଧର୍ମକୁ ଅନାଇ   ସେଥିକି ନ ବୁଝି
କର ତାଙ୍କ ଉପକାର ।

ପ୍ରାଣପାଇଁ ଚିନ୍ତା   କିପ୍ଳା କରେ ବୁଥା ?
ନ ଭାଲିଲି ମୁହିଁ ବାରେ
କାହା ଦଉ ଅନ୍ତିମ   ଭୁଞ୍ଜି ମୁଁ ଜୀବନ
ଧର ରହିଛି ଧରରେ ।

କେତେ ନିଦାବାଦ,   କେତେ ଅବସାଦ
କଳଙ୍କର ବୋଝ ଶିରେ,
କେତେ ରୂପ ପାପ,   କେତେ ମନସ୍ତାପ
ଭୁଞ୍ଜିଲି ଆସି ପୃଥ୍ଵୀରେ ।

ପାଇବାକୁ ସୁଖ   ସହିଲି ମୁଁ ଦୁଃଖ,
ସବୁ ହେଲା ବିନ୍ଦମନା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ   ମେଲେ ମୁଁ ଶରଣ
ଲଭିବି ସୁଧା ସାନ୍ତୁନା ।

କ୍ଷଣିକ

ହର୍ଷ, ଆଶା, କ୍ଷଣିକର ପାଇଁ
ଆସି ଚିତ୍ତେ, ରୂଲିଯାଏ କାହିଁ ?
ପ୍ରେମ ଆଶେ ମାଧୁସ୍ନା ଜୀବନେ
ରୂଲିଯାଏ ମଧ୍ୟ ପରକଣେ ।

ଶିଥିଲ ତ ମାନବର ଜ୍ଞାନ,
ଚରଦିନ ନ ଥାଏ ସମାନ,
ହାସ୍ୟ ପଛେ ରହିଛି କନ୍ଦନ,
ଆସି ରୂଲିଯାନ୍ତି ବନ୍ଧୁଣେ ।
ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ ଲୋକ ଦେଖା ପାଇଁ
ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ତହିଁ କାହିଁ ?
ଦେଷ, ହିଂସା, ଗର୍ବ, ଅହଙ୍କାର,
ଶୁଣାନର ତତ୍ତ୍ଵ ଉପସାର ।
ନିଶାର ସ୍ଵପନ ପରି ସର୍ବ,
ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସବ !
ସୁର୍ଗର ଦେବତା ନୁହେ ଲୋକ
ପୃଥ୍ଵୀରେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ।

ମନ ଉଚ୍ଚାଟନ

(ଭୈରବ ଝୁଲ)

କିପ୍ଳାଇ ହେଉଛି ମନ ଉଚ୍ଚାଟନ ଅନ୍ତଶୟ
କିବା ନାହିଁ ? କି ଯାଇଛି ? ଶୁନ୍ୟ କର ଏ
ହୃଦୟ ?
ଦେଖୁଛି ମୁଁ ରୁଦ୍ଧି ଏବେ ହୃଦୟର ଅନ୍ତଶୟକ,
ଅବସାଦ, ନିରାଶାସ ତାଙ୍କ ରହିଛି କେବଳ !
ଶାନ୍ତି, ସୁଖ, ସ୍ମେହ, ପ୍ରୀତି ବିଗତ ହୋଇଛି ମନୁ,
କୁଦୁଳ ହେଉଛି ମନ, ଶୁଷ୍କ ଲୋତକ ନୟନ୍ତି !
ଆହା ବୋଲିବାକୁ ପାହା କେହି ତ ମୋହର ନାହିଁ
ଧେର୍ଯ୍ୟ ଧର ରହିବ ମୁଁ ଆଉ କାହା ମୁଖ ରୁହିଁ ?
କଠିନୁ କଠିନ ବେ ହେଉଛି ମୋହର ପ୍ରାଣ !
ହେଉଛି ତ ଦିନୁ ଦିନୁ ମୋହ ହୃଦୟ ପାଷାଣ !
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ମିମ ଭାବେ ତାଙ୍କିଦେଇ ଦୁଃଖରଣି
ଅନନ୍ତ ସାଗରେ କବା ଯାଇଅଛି ଭାସି ଭାସି ।
ବିଷାଦ ବିଳାପ-ଗୀତ ଗାଇବି ବିରଳେ ବସି,
ବିଗତ ଜୀବନ ଲୁଳା ହେଉଥିବ ନିତ୍ୟ ଘୋଷି ।

ସାନ୍ତୁନା, ପୌତ୍ରଗ୍ୟ, ସୁଖ ନ ଲେଡ଼ିଁ ତ ଏହା କିଛି
ଯାଉ ଚରକାଳ ପାଇଁ, ଯାଉ ଯାହା ତ ଯାଇଛି !

— — —

ଉଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ

ଧକ ! ଧକ ! ଜଗତରେ ବହୁତ ଜଞ୍ଜାଳ,
ଦିନେ ତ ପାଇଲି ନାହିଁ ସୁଖେ କାଟି କାଳ ।
ଆଉ ତ ପାରିବ ନାହିଁ ଏତେ କୋଡ଼ି ହାଣି,
ପେଟ ତ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ ଦୂଷଣର କାହାଣୀ ।
କି ଉପାୟେ ସହଜରେ ପାଇବ ଆହାର,
ପରକାଳ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟ ହେବ ପରିଷ୍କାର,
ପାଇଛି ଥିର ତତ୍ତ୍ଵ ଶୁଣ ଗୃହବାସି !
କାଟିଲ ସପାର ମାୟା, ହେଲି ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ
କଣ୍ଠର ଗଞ୍ଜାଇ ସେବା—ଚାମୁଟା ଧାରଣ,
ମୃଗଚର୍ମ ଖଣ୍ଡ ବନ୍ଧେ, ବିଭୂତି ଭୁଷଣ,
ଲମ୍ବାଇ ମୟୁକେ ଜଟା, ପିନ୍ଧବ କୌପୀନ,
ଏ ସବ ଭୁଷଣ ଅଟେ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀର ଚିହ୍ନ ।
ହସ୍ତେ ଥବ କମଣ୍ଡକୁ କନେ ଦାତ ଝୁଲି,
ମାତିରି ସୁଖରେ ଡାଙ୍ଗା ଦ୍ଵାରେ ଦାରେ ବୁଲି ।
ବର୍ଜିମାନ କେହି ଜଣେ ନ ପର୍ବତରେ ମୋତେ,
ସାଧୁ ଦେଖି ଦଣ୍ଡବତ କରିବେ ସମସ୍ତେ ।
ସହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ସାତ୍ତର ଗଞ୍ଜଶା,
ଜମିଦାର ଗୋମାୟା କି ମାରିବ ଖଜଣା ?
ବୃଷମୁଳେ ଧୂଳି ଥାଏ ଥୁବ ମୁଢି ବସି,
ଦର୍ଶନ କରିବେ ଲୋକମାନେ ମୋତେ ଆସି ।
କେହି ଭକ୍ତ ଆସି ଯେତେବେ ଦେଇ ଦୁଇ ଅଣା
ଉକ୍ତିଭରେ କରିବ ମୋ ଦେଖି ବନ୍ଦନା,
ଦେବି ତାକୁ ଆଖି ବୁଝି ଦେବୁଁ ଧୂଳି ଖାଡ଼,
ତା ଦେହରୁ ବ୍ୟାଧପାତ ମଳାଇବ ଛୁଡ଼ି ।
ସହଜେ ସରିବ ଦିନ କଲେ ଏହିରୁଦ୍ଧ,
ମାତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୱାନ କବାଳ କରିବେ କି କୋପ !

ଲୋକ ଉଣ୍ଡାଇବି ସତ—ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଣ୍ଡାଇ
ବସିବ କି ଜହ ପର ବେନି କୁଳ ଖାଇ ?
ଯାଉ ସବୁ ସେ କଥାରେ ଦେବ ନାହିଁ ମନ,
ପ୍ରାଣ ଦେଇଛନ୍ତି, ଦେବେ ନାହିଁ କି ସେ ଅନ୍ତ !

ସ୍ଵପ୍ନଦେବୀ

(ଭୂପାଳ)

ଦିବସର କାର୍ଯ୍ୟ	କରି ସମାପତ୍ତି
ବିହ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ	ହେଲି ଶୟାଗତ ।
ନିଦ୍ରାଦେଶ ସବ—	ସନ୍ନାପନାଶିମା,
କୃପା କଲେ ମୋତେ	ନିରାମଦାୟିମା ।
ଶାନ୍ତିମୟ ଅଙ୍ଗେ	ହୃଥନେ ଶୟାନ,
ବିଷାଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା	ହେଲା ଅବସାନ ।
ବ୍ୟାଧ ଉପସର୍ଗ	ମାନସିକ କଷ୍ଟ,
ନିଦ୍ରାଦେଶ ବରେ	ହୃଏ ସବୁ ନଷ୍ଟ !
ନ ଶୁଭେ ଜଗତ—	ଧ୍ୟାନ-ଗଜନ,
ତିରେହ ଦେଶା	ହୃଥନେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ସୁଖ, ଦୁଃଖ ସବ	ମାନ, ଅପମାନ,
ଦେଶକ ପ୍ରସାଦେ	ସକଳ ସମାନ ।
ଏହି ସାମ୍ୟମାତ୍ର	ପାଇବାର ପାଇଁ,
ରହିଥାଏଁ ଦେଶା—	କୃପାକୁ ଅନାଇ ।
କଲେ କୃପା ଦେଶ,	ହେଲି ଅଚେତନ,
ଏମନ୍ତ ସମୟେ	ଆସିଲେ ସ୍ଵପନ ।
ନ ଜାଣେ କରୁପ	ଅବସର ପାର
ସ୍ଵପ୍ନଦେଶ ସବୁ	ଅରଲେ ଓହାଇ ।
ନିବିଡ଼ ତମିର	ଭେଦ ଧୀରେ ଧୀରେ
ବିଶ୍ଵାମ କଲେକ	ଆସି ମୋହ ଶିରେ ।
ପେଟିକା ପିଟାଇ	ସେହି ସ୍ଵପ୍ନଦେଶା
ଦେଖାଇଲେ ମୋତେ	କେତେରୁପ ଛବି ।

ଚିତ୍ପଟ ନେଇ
ହେଲ ତାହା ସତ୍ୟ
କେତେ ପରିଚିତ
ଅଗର୍ଥିବ କେତେ
ଜୀବନ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳୀ
କେତେ ବା ଦିଶଇ
କେତେ ଚିତ୍ର ଦେଖି
କେତେ ବା ଦିଶିଲୁ
ଏ କି ଚମକାର
ପାପୋର ଯାଇଛି
ସେ ତ ସାକ୍ଷାତରେ
ଧରିବାକୁ ତାକୁ
ଉଠ ବସିବାରୁ
ଦେଖା ଚିତ୍ପଟ
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟ
ସ୍ଵପ୍ନଦେଖଙ୍କର

ଦେଖାଇଲେ ମୋତେ,
ସମାନ ପରତେ ।
ଥିଲ ମୋତେ ଜଣା
ଜ୍ଞାନ କରେ ବଣା,
କେତେ ମନୋହର,
ମହାଭାଗିର ।
ଜାତ କୁତୁହଳ
ତହିଁ ବିଶ୍ଵାଳ ।
ଦେଖୁଛି ନୟନେ,
ଯାହାକୁ ଜୀବନେ,
ଆସି ଉପଗ୍ରହ,
ହେଲି ମୁଁ ଧାବିତ ।
ମୁହିଁ ଚେତା ପାଇ
ନେଲେକ ଗୋଟାଇ ।
କଲି ମନେ ଧାୟୀ,
ଏହି ସବ୍ କାୟୀ ।

କୁହୁକନନ୍ଦ ! ସ୍ଵପ୍ନ—
ଲଗାଇଛ ଲୁକା
ନିଦ୍ରା ଅବସ୍ଥାରେ
ତୁମ୍ଭେ ସମାନେ
ଚେତା ପାଇଲେ ମୁଁ
ତତ୍ତ୍ଵମାନଙ୍କ
ଏଥକୁ ବିଶ୍ଵର
ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ମାତକ ଗୋ ଦେବି !
ଉପକାର କଲ
ବହୁଜାଳ ଯାକୁ
ଦେଖାଇଲ ଆଶି
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ
ହଜିଥିଲ ନିଧି

ଦେବି ! ବୋଲ ମୋତେ,
କିପ୍ପାଇ ଜଗତେ ?
ଥିଲେ ଅତେଚନେ,
ଆସ ଗୋ ଗୋପନେ ।
ଯାଉଛ ପଳାଇ,
ସୁଭାବଟି ଏହି ।
କରେ ମୁଁ ଏମନ୍ତ,
ନିଶ୍ଚପୁ ଅସତ ।
ବାରେକ ସକାଶେ
ଆସି ମୋହ ପାଶେ ।
ଯାଇଛ ପାପୋର,
ତା ରୂପ-ମାଧୁରୀ ।
ହେଲ ଗୋ ପରତେ,
ପାଇଲି କି ସତେ ?

ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତ
ମାନନ୍ତ ତୁମ୍ଭର
ଯାହାହେଉ ଥରେ
ମେଲଣି ଦେଉଛି,
ହତ୍ତବ୍ରଗ୍ୟ ମୁହିଁ
ସୁଷ୍ଟିର କୋଳୁଁ
ନିଦ୍ରାଦେଖ କନ୍ୟା
ନ ଆସ ମୋ ପାଶେ
ବୋଲୁଛି, ଏତେକ
ନିଦ୍ରାଦେଖ କୋଳେ
ଯେବେ ବାର ବାର,
ବଡ଼ ଉପକାର ।
ଦେଖାଇଛ ଆଶି,
ଯାଅ ଠାକୁରଣି !
ପ୍ରାଣ ବଢ଼ିମିତ,
ନ କର ବସ୍ତେ ।
ନିଶା-ସହଚର !
କର ଯୋଡ଼ି କରି
କୃପା କର ମୋତେ,
ରହେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ

(କଳତ୍ତା କେଦାର)

ସପାର ସୁଖେ ନୁହେ ଯେ ଅଭିଲାଷୀ,
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସକ ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ଜଗତେ ତାର କିନ୍ତୁ ନାହିଁ କାମନା,
କେବଳ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ଭବନା । ୧ ।
ତାହାର କେହି ନାହିଁ ବିଶ୍ଵ ପ୍ରସାରେ,
ସବ ସମେତି ସୁଖ ତୁଳ ତାଠାରେ,
ଶୁଭ୍ରେ ଶୁଭ୍ର ନୁହେ ତାହାର ପ୍ରାଣ,
ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରେ ଆପଣା ଜ୍ଞାନ । ୨ ।
ନାହିଁ ବାସନା ବାସ ଦିବ୍ୟ ଭବନ,
ସୁଖରେ କରେ ମୃଥୀ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ,
ଦିଶେଷ ନାହିଁ ତାର ବନ୍ଧୁ ବାନବ,
ଜ୍ଞାନ, କୁଟୁମ୍ବ, ବନ୍ଧୁ, ସବ୍ ମାନବ । ୩ ।
ତାହାର ନାହିଁ ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ,
ସମ୍ବଦ ବିପଦକୁ ମରେ ସମାନ,
ତା ପ୍ରତି ଯାହା କିଛି ହୁଏ ଘଟଣା,
ପ୍ରତ୍ୱକ୍ଷ ଦିଇ ବେଳି କରେ କଳ୍ପନା । ୪ ।

ନ ଲୋଡ଼େ ସେହି ମୃଜୁ ଅବା ଜାବନ,
କେବଳ ବିଭୁ ଆଙ୍ଗା କରେ ପାଳନ,
ଉଦର ଉରଣରେ ନାହିଁ ଭବନା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶକୁ କରେ କାମନା । ୫ ।

ସେ ଜାଣେ ତା ଜନକ ଜଗତପତି,
ନିଯୁତ ରଖେ ତାଙ୍କ ଚରଣେ ମତି,
ସା' ଅନ୍ଧାରା ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ଵର,
ତିନ୍ଦା କି ତାର ପୋଷିବାକୁ ଉଦର ?

ବିଶ୍ୱାସ ବିଭୁ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ଵର,
କିପ୍ତା କରିବ ଭବେ କାହାକୁ ଭୟ ?
ବିଶେଷ ବୁଝିଅଛି ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ,
ତା ବିଭୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସକଳ ପ୍ଲାନେ । ୬ ।

ଜଗତେ ସବ ଦ୍ଵୁବ୍ୟ ତୁଳ ତାଠାରେ,
ସଂପତ୍ତି ମନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ସେବାରେ,
ହୃଦୟେ ବୁଝିଅଛି ତଥା ଯଥାର୍ଥ,
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସାର ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ । ୭ ।

ସରତେ ସଲଳ ତ ଅଛି ସମ୍ମତ,
କେ କରିପାରେ ତାକୁ ତହଁ ବଞ୍ଚିତ ?
ଶୀତଳ ଅନିଳ ଯେ ତାହା ସକାଶେ,
ଦିଅନ୍ତି ଜ୍ୟୋତି ତନ୍ଦ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶେ । ୯ ।

ଅନନ୍ତ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଲୋକୀ ଅନ,
ରକ୍ଷା କି ନ ପାଇବ ତାହା ଜାବନ ?
କରନ୍ତି ନାହିଁ ପଣ୍ଡ ପଣ୍ଡୀଏ ରୂପ,
କାହିଁ କି ରହିଅଛି କେ ଉପବାସ ? ୧୦ ।

ଶଶର ରକ୍ଷାପାଇଁ ନାହିଁ ଯତନ,
ଯା ପାଏ ଆନନ୍ଦରେ କରେ ଘୋଜନ,
ଆପଣା ମନ ମଧ୍ୟେ କରିଛି ଛିର,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅଟେ ଏହି ଶଶର । ୧୧ ।

ନ ଜାଣେ କ୍ଷଣପ୍ରାୟୀ ପ୍ରୀତି ମାଧୁରୀ
ବିଶ୍ୱ ଦ୍ରେମରେ ଅଛି ତା ପ୍ରାଣ ପୂରି ।
ବନ୍ଧୁବିଜ୍ଞେତ କଷ୍ଟ ସେ ତ ନ ଜାଣେ,
ମନେ ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ସେ ଭଗବାନେ । ୧୨ ।

ପାନ୍ଦୁ

(ଚନ୍ଦକେଳ)

ଉଠ ଉଠ ପାନ୍ଦୁ !
ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶିଛି
ନିର୍ବା ଯିବା ଆଉ
ଉତ୍କଳ ବରଣେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ
ରୂଲି ଯାଉଛନ୍ତି
ହେ ପଥକ ! ହୋଇ
ଶୋଇ ରହିବାକୁ
ବୋଲି ନ ପାରିବ
ଉଠି ରୂଲିବାକୁ
ଉଠ ଉଠ ଭାଇ,
ହେବଟି ଯିବାକୁ
ଅଛି ଅର୍ଦ୍ଧ ମାର୍ଗ
ନେଇ ନ ପାରିବ
ରୂଲିବାକୁ ହେବ
ବାହି ରଖିଛ ତ
ସେ ବୁଝେ ରହିଛ
ଦଢ଼ିଥୁବ ତୁମେ
ଅଛ ତ ଏ ବୁଝେ
ଏ କଥା କି ତୁମ୍ହ
ଦୁଃଖ ତ ତୁମ୍ହର
ଅଛ ସିନା ଧରି
ଯିବ କେଉଁ ଦେଶେ
ନ ପାରୁଛ କରି
ମାତ୍ରକ ଯିବାକୁ
ନ ଭୁଲ ନ ଭୁଲ
ସେତେ ଆସୁଛନ୍ତି
ଯାଉଛନ୍ତି ରୂଲି

ପାହିଛି ରତ୍ନ,
ଅରୁଣ କାନ୍ତି ।
ନାହିଁ ସମୟ,
ଅରୁଣୋଦୟ ।
ପଥକ ନରେ,
ଦେଖ ମାର୍ଗରେ ।
ନିଦାରେ ରତ,
ନାହିଁ ଆୟୁତ ।
ହୋଇଛି କ୍ଲାନ୍ତି,
ହେବ ହେ ପାନ୍ଦୁ ।
ପଥକ ବେଶେ,
ଅଜଣା ଦେଶେ ।
ହେବ ଯିବାକୁ,
ସଙ୍ଗେ କାହାକୁ ।
ଏକା କେବଳ,
ମାର୍ଗ ସମ୍ବଳ ?
ସୁଖେ ଶପ୍ତାନ,
କଲେ ପ୍ରୟାଣ ।
ରତ୍ନିକ ପାଇଁ,
ମନରେ ନାହିଁ ?
ଆପଣା ଦେଶ,
ପଥକ ବେଶ ।
ନାହିଁ ତ ଜଣା,
ମନେ କଲୁନା ।
ହେବ ନିଶ୍ଚପୁ,
ଏହି ବିଷପୁ ।
ଏ ପାନ୍ଦୁଶାଳେ,
ଉଠି ସକାଳେ,

ଆସିଥିଲୁ କାହିଁ	ଯିବଟି କାହିଁ,	ପାଠ ପଢା ବେଳେ	ଗୃଷ୍ମଶାକୀରେ,
ଏ କଥା କିପାଇଁ	ବିରୂର ନାହିଁ ?	କାନ୍ଦିଛି ମୁଁ କେତେ	ମାଡ଼ ଗାଳିରେ ।
ରତ୍ନକ ସକାଶେ	ଥିଲ ଏ ସ୍ଥାନେ,	ବିଷ ବେଳେ ମୋର	ପ୍ରାଣ୍ପ୍ରେୟସୀ,
ବୁଝୁ ନାହିଁ ବେଳେ	ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ ।	ବାପଦରେ କେତେ	କାନ୍ଦିଲ ବନ୍ଦି ।
ବୁଲିବାକୁ ହେବ	ଦୁର୍ଗମ ମାର୍ଗ,	ଚଳାଇ ନ ପାରି	ବୁଦ୍ଧ ସଂସାର,
ଆହେ ଭାଇ ପାଛୁ;	ବେଳହିଁ ଜାଗ ।	କରିଥିଲା ପ୍ରାଣେ	କାନ୍ଦଣା ସାର ।
ଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକ	ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗରେ,	ପୋଷିଲୁଣି ପକ୍ଷୀ	ଯତନେ କେତେ,
ଯିବେ ତ ସମସ୍ତେ	ଆଗ ପଛରେ ।	କଦାଇ କଦାଇ	ଗଲୁ ସେ ମୋତେ ।
ରହିବାକୁ ନାହିଁ	କାହା ଆୟୁତ୍ତି,	ଯାହାକୁ ମଣିଛି	ପ୍ରେମେ ଆପଣା,
ଅଗ ପଛୁ ହୋଇ	ଯିବେ ସମସ୍ତ ।	ଶେଷେ ହୋଇଅଛି	ସାର କାନ୍ଦଣା ।
ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗୀ ବୋଲି	ମଣ ଯାହାକୁ,	ପାପ କରି କେତେ	ଅନୁଭାପନେ,
ମାର୍ଗରେ ଭେଟିବ	ନାହିଁ କାହାକୁ ।	କାନ୍ଦିଛି ତ ବସି	ମନୋଦୁଃଖରେ ।
ଏ ପାହୁଶାଳାଟି	ସୁନ୍ଦର ବୋଲି	କିଅସରେ ଲାଭ	କରି ଚେତନ,
ଆପଣାର ଜ୍ଞାନେ	ନ ଯାଅ ଭୁଲି ।	ଭକ୍ତିରେ କେତେ	କଲି ହନ୍ଦନ ।
ଏ ପାହୁଶାଳାର	ଯେତେକ ଲୋକ,	ପ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନେ ଗଳିଲ	ମୋ ପାଶୁଁ ଛୁଡ଼ି,
କାହା ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ହ	ନାହିଁ ସମ୍ପର୍କ ।	କାନ୍ଦିଛି ବହୁତ	ମୁଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।
ଯାହାକୁ ଧରିଛି	ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ,	ଜାବନଟାଯାକ	କଲି ହନ୍ଦନ,
କାହିଁ ଛୁଡ଼ି ଗୁଲି	ଯିବେ ସେମାନେ ।	କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପୁଣି	ଯିବ ଜାବନ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି	ରତ୍ନକ ପାଇଁ,	ଜଗତେ ଆସିଛି	କାନ୍ଦିବାପାଇଁ,
ଏତେ ମାୟା ଏତେ	ମୋହ କିପାଇ ?	ନ ସାର ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ	ଯିବ କିପାଇ ?
ଯେତେ କ୍ଷଣ ଅଛି	ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ,		— — —
ପ୍ରେମେ କାଟ କାଳ	ମନ ସୁଖରେ ।		

ଦ୍ଵିତୀୟ

(ରହିବାକୁ)

ପ୍ରଥମରେ କରି	ଜନ୍ମ ପ୍ରହଣ,
କେ ଜାଣେ କିପାଁ ମୁଁ	କଳି ହନ୍ଦନ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୃଷ୍ଣା ଯେବେ	ଲଗଇ ମୋତେ
କଥା ଆସେ ନାହିଁ	କାନ୍ଦିଲ କେତେ ।

ଆଦିମ ନରଦମ୍ପତ୍ରର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ

(ନଳିମାତ୍ରାଗୀଡ଼ା)

ଅନନ୍ତ ନଷ୍ଟର ଗ୍ରହ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଜାଣନ୍ତି ସେ ପ୍ରବୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ କି ସକାଶେ ।
ପୂର୍ବବାନେ ଗୋଟିଏ ସେହି ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳରେ,
ଉଗବାନ ଏହା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପ୍ରଥମରେ ।
ସାଗର, ସରତ, ଦ୍ଵୀପ, ବନ-ଉପବନ,
ବୃକ୍ଷ, ଲତା ଆଦି ଯାହା ଯାହା ପ୍ରସ୍ତୁତନ,

ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ ପୃଥ୍ବୀ ମଣ୍ଡାଇ,
ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପଣ୍ଡ, ପଣ୍ଡି, କୃମି ଯାଇ ।
ପୃଥ୍ବୀରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଯେ ସମସ୍ତ,
ସବ୍ ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୁ କଲେ ସମାପତ ।
ଘନଲେ ସେ ମହାପ୍ରଭୁ ଆପଣ ମନରେ,
ସୃଜିବେ ବିଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
କରିବ ସେ ପ୍ରାଣୀ ଏହି ପୃଥ୍ବୀ ଶାସନ,
କରିବ ସେ ପୂଣି ତାଙ୍କ ମହିମା କାର୍ତ୍ତନ ।
ଏତେକ ବିରୁଦ୍ଧ ମହାପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ଵପତି,
ସୃଜନ କଲେକ ଏକ ମାନବ ମେତି ।
ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଚନ୍ଦ୍ରମୂଳ ପ୍ରାଣୀ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହଁ ଛେଦ୍ଧ ସାର ଅଂଶ ଅଣି ।
କରିଥିଲେ ପ୍ରଭୁ ନରଦମ୍ପତି ସୃଜନ,
ପୂଣି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ଦେବା ହେଲା ପ୍ରପୋଜନ ।
ସେ କାଳରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଘନଲେ ମନରେ,
ଯେତେ ରୂପ ପ୍ରାଣୀ ଥିଲେ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ—
ସିଂହ, ବଖାତ୍ର, ସର୍ପ, ହୃଦ, ଭଙ୍ଗୁଳ, ମର୍କଟ,
ଶୃଗାଳ, ଛୁଗଳ, ମେଓ, ଭଲୁଳ, କର୍କଟ ।
ଗର୍ଭତ, ଗଣ୍ଠାର, ଶେନ, ଶାଶ୍ଵତ, ଚନ୍ଦବାକ,
କୁରୁର, ବିରାତ, ମୁଣ୍ଡ, ଛୁଟୁ, ଚିଲ, କାକ ।
ଇତ୍ୟାଦି ପେତେକ ଥିଲେ ପଶୁ ପଣ୍ଡକୁଳ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରକାଶକୁ ଆଣି କଲେ ଠଳ ।
ମିଶ୍ରିତ ଫୁକୁତି ଆଣି ନର ଦ୍ଵୀପଯୁରେ,
ନିହତ କଲେକ ଧର୍ମଜ୍ଞନ ସହିତରେ ।
ପର ପ୍ରତି ଦୟାମାୟୀ, ଯୁଦ୍ଧ, ପ୍ରିତି, ଭକ୍ତି,
ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ଵର୍ଗ ଆଣି ଦେଲେ ବିଶ୍ଵପତି ।
ପାଇଲେ ମାନବ ସବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରବ,
ବିଶେଷ ବିବେକ, ଅନୁକର ଧର୍ମ ଭବ ।
ଏହିରୂପେ ମୃଷ୍ଟି କରି ମାନବଦମ୍ପତି,
ଆପିଲେ ପୃଥ୍ବୀ ମନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ଵପତି ।
ଫଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ,
ସେ ନରଦମ୍ପତି ଉପର୍ଯ୍ୟତ ପ୍ରଥମରେ ।

ଦେଖିଲେ ସେ ବେନିଜନ ଜଗତକୁ ରୂପୀଁ,
ସେମାନଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ ଲୋକ କେହି ନାହିଁ ।
ଦେଖିଲେ ଚକିତ ନେତେ ରୂପୀଁ ଉତ୍ସୁତଃ,
ମନୋହର ଜଗତର ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
ସ୍ଵଭାବଟେ ହେଲା ଜାତ କ୍ଷୁଧା, ତୃଷ୍ଣା, କାନ୍ତି,
ଫଳଟାଇ ଜଳ ପିଇ କଲେ ଲଭ ଶାନ୍ତି ।
କିପ୍ତା କାହିଁ ଅଧିକର୍ଷନ୍ତୁ ନାହିଁ କିଛି ଜ୍ଞାନ,
ନ ଜାଣନ୍ତି ଆମ୍ବକାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଧାନ ।
ଉଦ୍ବିଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡ ଦୋର ଅନ୍ଧକାର,
ବିଧାତା ବିଧାନ କରିଛନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ।
ନ ଥିଲା ପ୍ରଥମେ ମନେ ଲଜ୍ଜା, ଭୟ, କୋଣ,
ନ ଥିଲା ସେ କାଳେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ହିଂସା, ଦେଷ ।
ମାପକ ନିହତ ଥିଲା ମନେ ସବ ଭାବ,
ମନେ ବିକଶିତ ହେଲା ସେଥିର ପ୍ରଭାବ ।
ଅନ୍ତର ଯେମନ୍ତ ହୁଏ ବାଜରୁ ଉତ୍ସୁତି,
ଲଭିଲେ ସମସ୍ତ ଭାବ ସେ ନରଦମ୍ପତି ।
ଦୁହିଙ୍କର ମୁଖ ଦୁହେଁ ରୂପୀଁ ଉପରେ,
ତ୍ରୁମ୍ଭାନ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ମନେ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
ତ୍ରୁମଣ କରନ୍ତି ଦୁହେଁ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଦେହରେ,
ଲଜ୍ଜା ବା ବିକାର ମନେ ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତରେ ।
ଦିବା ଅବସାନ, ଦିବାକର ଗଲେ ଅସ୍ତ୍ର,
ଏହା ଦେଖି ବେନିଜନ ହେଲେ ମହାବ୍ୟଷ୍ଟ ।
ଦ୍ୱିମଶ ଆସନ୍ତ ଦୋଟି ଦୋର ଅନ୍ଧକାର,
ସେମାନଙ୍କ ମନେ ହେଲା ଭୟର ସଞ୍ଚାର ।
କୁଣ୍ଡ ଜନ୍ମିଥିଲା କରି ବିବସେ ତ୍ରୁମଣ,
ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ହେଲେ ଅଚେତନ ।
ରତ୍ନ ଗଲେ ପାହି ରାତ କଲେ ପଣ୍ଡିଗଣ,
ବସିଲେ ସେ ଉଠି ଚେତା ପାଇ ବେନିଜନ ।
ହୋଇଛନ୍ତି ପୂର୍ବଦିଗେ ତପନ ଉଦ୍ଦିତ,
ସେ ଆମୋକ ଦେଖି ହେଲେ ଉଭୟେ ଚକିତ ।
ଏହିରୂପେ ଦେଖି ନିତ୍ୟ ତପନ ଉଦୟ,
ଉତ୍ସେକିତ ହେଲା ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି, ଭଦ୍ର ।

ସୁଧ୍ୟ ଉଦୟାସ୍ତ ଦେଖି ଜନମିଲ ଜ୍ଞାନ,
ଏହି ଦେବ ଜଗତର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏହି ମହାପ୍ରଭୁ ଦିବାକର,
ଅଟନ୍ତୁ ଜଗତକର୍ତ୍ତା ପରମହଶ୍ୱର ।
ଚକିତ ନେଥରେ ଥାନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଅନାଇ,
କରଣ ପ୍ରଭୁବେ କିନ୍ତୁ ନ ପାରିଲେ ରୁଦ୍ଧି ।
ସେ ନରଦମ୍ପତ୍ତି ଭକ୍ତିଭବେ ବାରମ୍ବାର,
କରିଯାଉ କଲେ ନରଶିରେ ନମସ୍କାର ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଉଦୟ ହେଲା ବାରିଦ ଆକାଶେ,
ବିଦ୍ୟୁତ ବଜୁ ଦେଖି ହରଜ୍ଞାନ ହେଲେ ସାଥେ ।
ମାତ୍ରକ ଜାଣିଲେ ହେବା ଯୋଗୁ ଜଳ ବୃଦ୍ଧି,
ଏହା ଯୋଗେ ପାଇଅଛି ନଷ୍ଟା ସବୁ ସୁନ୍ଦର ।
ସେ କାଳରେ ହେଲା ନରଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କ ଜ୍ଞାନ,
ସୃଷ୍ଟିରଣାକାରୀ ରହୁ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ ।
ସେ ନରଦମ୍ପତ୍ତି ପୁଣି ଭୟ ଭକ୍ତିଭରେ,
ଓଳଗି ହେଲେକ ରହୁ ଦେବତା ପଯୁରେ ।
ଦେଖିଲେ ଅରଣ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଜଳ ଅଜୟାତ,
ମୁହଁର୍ଭୁ ମଧ୍ୟରେ କଲା ବନ ଭସ୍ତୁଶାତ ।
ଚମକ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖି ଅଗ୍ନିର ଉଷ୍ଣତା,
ବିରୁଦ୍ଧିଲେ ଏହି ଦେବ ଜଗତ ଦେବତା ।
ଚତୁର ମହୋ ଚନ୍ଦ୍ରାକରି ଏହି ସବୁ କଥା,
ଭକ୍ତିଭରେ ବେନିଜନେ ନୃଆଁ ରଲେ ମଥା !
ସେ ନରଦମ୍ପତ୍ତି ପୁଣି କଲେ ନିରାଶା,
ପ୍ରବାହୀତ ପବମାନ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ବିମାତ ବଚନେ ପୁଣି ସେ ନରଦମ୍ପତ୍ତି,
ସୁତ ପଢ଼ି ବାପୁଦେବେ କଲେକ ପ୍ରଣତି ।
ଜନମିଲ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କ ଯାନ୍ତେ କିନ୍ତୁ ଦିନ,
ଯାବନ୍ତୁ ଜଗତ ଜଗାଶଙ୍କ ଅଧୀନ ।
ଦୂର ହେଲା ସେ କାଳରେ ମନ୍ତ୍ର ସବ୍ଦତ୍ରାନ୍ତି,
ଘରଲେ ସୁତରୁ ରହୁ ଦେବ ଅଧ୍ୟସ୍ତାଦୀ ।
ଭକ୍ତିରେ ସେ ନରନାରୀ କଲେ ଉଜ୍ଜାରଣ;
ଏକମାସ ଜଗନ୍ନାଶ ଜଗତଜୀବନ ।

ଏକ ଏକ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଦେବ ବିଶ୍ୱପତ୍ରେ ।
ସର୍ବତ୍ରମାନ ଦେବ ! ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ

(ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷା)

କିଏ ମା ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ କଷାୟବସନା ?
ଜଗତରେ ତୋର କିଛି ନାହିଁକ ବାସନା ?
ଜଳାଞ୍ଜଳ ଦେଇଅଛୁ ତୁ କି ଆନ୍ତମୁଖେ ?
ନିପୁଣ ତ ବସିଥାଉ ଦେଖେ ମ୍ଲାନମୁଖେ ।
କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ ତୋର ହାସ୍ୟ ବା ନୟନ,
ନିର୍ଜନରେ ଥାଉ କରି ଗନ୍ଧୀର ବଦନ ।
ଯହୁ ଦେଖେ ନାହିଁ କେତେ ଆହାରେ ବିହାରେ,
ଆୟବଳ ଦେଉ ସଦା ପର ଉପକାରେ ।
କେଡ଼େ ଧୀରେ କହୁ କଥା କେଡ଼େ ସୁମଧୁର,
ଯେ ଖାଦ୍ୟ ମିଳଇ ତୋତେ ମଣ୍ଡୁ ତା ପ୍ରତୁର ।
ପ୍ରତୁର ତୁ ସହବାକୁ ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସମଜ୍ଞାନ ତୋ ପାଶରେ ପ୍ରଶଂସା ଗଞ୍ଜଣା ।
ଆୟପର କିଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ତୋହ ପାଶେ,
ନ କରୁ ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ସୁଖ ଅଭିଳାଷେ ।
ଆକାଶ୍ୟା, ଭରସା, ଆଶା ନାହିଁ ତୋର କିଛି,
ଜଗତ ବନ୍ଧନ ସବୁ ଛାଡ଼ି ତ ଯାଇଛି ।
ରୂପ ଯାଉଥାଉ ଦେଖେ ପଦନଶ ରୁଦ୍ଧି,
ଏତେ ଯେ ପଦାର୍ଥ ଅଛି କିଛି ନ ଅନାଇ ।
ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ ତୋର ଜଗତ ଅଶ୍ୟୟେ,
ବିଶେଷ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ କରିବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ବିଶ୍ୱ ପଦିଅଛି ପୃଷ୍ଠେ ଜଟାୟୁକ୍ତ କେଶ,
ଦେଖେ ତୋତେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଉଦ୍‌ବୀନବେଶ ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସରୁ ଉତ୍ସରୁ ଦୂରେ ଦୂରେ,
ତପୋମରା ତପସ୍ତିମୀ ଅହଣ୍ଟା କି ତୁ ରେ ?

ନୟନ ମୁହଁତ କର ବସିଥାଉ ଧାନେ,
ଜଡ଼ପିଣ୍ଡ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଅନୁମାନେ ।
ସେ କାଳରେ ଦେଖେ ନେତ୍ର ବହି ଅଶ୍ରୁଜଳ
ସିନ୍ତର କରୁଥାଏ ଅବରଳ ବଷଷଳ ।
ଦେଖେ ତୋତେ କେହି ଯେବେ କରେ ଅପମାନ,
ରୂଳ ଯଉ ନ ଶୁଣି ତା କର ତୁଳ ଜ୍ଞାନ ।
କାହାକୁ ତୁ ବସି ଧାନ କରୁ ନିଜ ନରେ ?
ମନ ପ୍ରାଣ ସମ୍ପିଳୁ କି ତାହାଙ୍କ ପଥୁରେ ?

କୃତିତ୍ତି

(ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷାଁ)

ଦେଖୁଣ୍ଡ ତ ଧରିଅଛୁ ମାନବ ଆକାର,
ମାତ୍ର ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ଆସୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାର ।
ପଶୁଏ ପାରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ତିହି ଶବ୍ଦ ମିତି,
ମାତ୍ର ତୋର ବ୍ୟବହାର ଦେଖେ ମୁଁ ଫିତି ।
ଯେଉଁ ଲୋକ କରେ ତୋର ମଙ୍ଗଳକାମନା,
କେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବଳେ ଦେଉ ତାହାକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ?
ନୟତ ପାଇଛୁ ଯାହାଠାରୁ ଉପକାର,
ଧୂକ ଧୂକ ! ତାହା ପ୍ରତି କରୁ ଅତ୍ୟାଗୁର !
ପିଶାଚପ୍ରକୃତି ଧ୍ୱନବୁଦ୍ଧି ତୁହି ବୋଲି,
ଉପକାଶ ଉପକାରମାନ ଯାଉ ଭୁଲି ।
କରିବାର ଧାଉ ତୋର ପ୍ରତିଉପକାର,
ବୃଥା କେଉଁ ଜ୍ଞାନେ ବୋଲ କରୁ ଅତ୍ୟାଗୁର ?
ତୋ ଉପରେ ଦିଏ ଯେ ବା ସ୍ଵେଚ୍ଛା ପ୍ରୀତି ତାଳ,
କଟୁକଥା କହି ତୁହି ଦେଉ ତାକୁ ଗାଳ ।
ଏହି କି ରେ ଦୁରଗୁର ତୋର ମନୁଷ୍ୟର ?
ପଶୁ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ନ ପାରେ ଏମନ୍ତ ।
ଦେଖିଛୁ ମୁଁ ହିସ୍ତପଶୁ ମଧ୍ୟ ପୋଷା ମାନେ,
ସ୍ଵେଚ୍ଛା ପ୍ରୀତି ଯେବେ ତାକୁ କର ସାବଧାନେ ।

ପଶୁର ଅଧମ ତୁହି ନିତାନ୍ତ ନିବୋଧ,
କରିବାକୁ ଯାଉ ଉପକାଶ ପ୍ରାଣବଧ ।
ପାଇଲ ପ୍ରାଣରେ କଷ୍ଟ ତୋର ଉପକାଶ,
ନିର୍ଜ ନିଷ୍ଟର ପଶୁ ନ ଦେଖୁ ବିରୁର ।
ଉପକାଶ ବନ୍ଧ ତତ୍ତ୍ଵଲେ ବିପଦରେ,
ବେଳ ପାଇ ଅନିଷ୍ଟ ତୁ କରୁ ସହଜରେ ।
ଲୋକ ପ୍ରତି କଷ୍ଟ ଦିଏ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଗୁର,
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ନୁହେ କି ସେ ନରହତ୍ୟାକାଶ ?
ତୋର ଯେ ମଙ୍ଗଳ ପାଞ୍ଚେ କର ପ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ,
କେଉଁ ସୁନ୍ଦର ବଳେ ତାର କରୁ ଅପମାନ ?
ବୃଥା ନ ଦିଅନ୍ତି ପଶୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ କଷ୍ଟ,
ପଶୁର ଅଧମ ତୁହି ଦୁରଗୁର ନଷ୍ଟ ।
ଯେ ଲୋକ ଜୀବନ ଦେଇପାରେ ତୋହପାଇଁ,
ତାହା ମନେ ଦେଉ ଦୁଃଖ, ଲଜ ମାଡ଼େ ନାହିଁ ?
ଉପକାଶ ବୋଲି ବେଳେ ନ କରୁ ସମ୍ମାନ !
ପଶୁ ! ପଶୁ ! ଧୂକ ! ଧୂକ ତୋହ ଜ୍ଞାନ !
ଧୂକ ତୋତେ ! ଧୂକ ତୋତେ ! ଧୂକ ତୋହଜାନେ
ନ ଦେଖେ ମୁଁ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ତୋହର ସମାନେ ।

କବି ଏବଂ ଚିତ୍ରକର

(ଚନ୍ଦକେଳି)

କବି ଚିତ୍ରକର	ଦୁଇଟି ଘର,
ନାନା ଚିତ୍ର ଆଖି	ଦେବେ ଦେଖାଇ ।
କେ ବଡ଼ କେ ସାନ	ନାହିଁ ଟି ଜଣା
ମାତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର	ଅସ୍ତ୍ର କଲ୍ପନା !
କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ	ଦେଖି ଜଗତେ,
କବି ବଡ଼ ବୋଲି	ହୁଏ ପରତେ ।
ଜଣକ ହାତରେ	ରହିଛି ତୁଲି,
ଆନ ଜନ ହାତେ	ଲେଖମାକାଳି ।

ଦେଖାଏ ଯେ ଜଣେ	ବାହାର ଛବି,
ଅନ୍ୟ ଗନ୍ୟ ଚିତ୍ତ	ଦେଖାଏ କବି ।
ଜଗତରେ ଯେବେ	ନ ଥାନେ କବି,
ପାଆନ୍ତେ କି ଲୋକ	ଉତ୍ତ ପଦବୀ ?
ଅଛି ମାତ୍ର ଜାତି	ପଶୁର ବଂଶ,
ବଞ୍ଚିମାନ ଯାର	ଅଟେ ସବସ୍ତୁ ।
ଏମାନେ ଜାଣନ୍ତି	ଭୂତ ଘଟନା,
ଏହା ତ କେବଳ	କବି କଲ୍ପନା ।
କେତେ ମହାବାର	କେତେ ଧାର୍ମିକ,
କେତେ ମହାରାଜ	ଖ୍ୟାତ ବଣିକ
ଘସି ଯାଉଛନ୍ତି	କାଳ ସ୍ମୋତରେ,
ମାତ୍ର ଦେଖୁଅଛୁଁ	କବି ଚିତ୍ତରେ ।
ସାବିତ୍ରୀ ଆରଣ୍ୟ	ସତା ଚିରତ,
ଏହା ତ କେବଳ	କବି ସଙ୍ଗୀତ ।
ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରାଵମ	ସୀତା କାହାଣୀ,
ବାଲ୍ମୀକି ପ୍ରସାଦେ	ପାରୁଛୁଁ ଜାଣି ।
କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ	ଯୁଦ୍ଧ ଘଟଣା,
ଜଗତେ ଯା ସଙ୍ଗେ	ନାହିଁ ତୁଳନା,
ବହୁ କାଳ ଗତ	ହୋଇଛି ଯାଇ,
ଭୂତ ଅନ୍ଧକାର	ଦେଲା ଦୋଡ଼ାଇ,
କୃଷ୍ଣ ଦୈପାୟନ	ଲେଖମା ଧରି
ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରି ।
ପ୍ରକୃତିର କେତେ	ମୁଦର ତ୍ରୁବ୍ୟ,
ବିଗତ ଆମ୍ବୀପୁ	କେତେ ମାନବ,
ଯାଇଛନ୍ତି ମିଶି	ପଞ୍ଚଭୂତରେ,
ଦେଖୁଅଛୁଁ ଚିତ୍ତ—	କରଙ୍କ ବରେ ।
କବି ଚିତ୍ତକର	ଏ ବେନି ଜନ
ଦିଅନ୍ତି ଜଗତ	ହିତେ ଜୀବନ ।
କବି ଚିତ୍ତକର	ମାନବେ ତୋଷି
ପଦବୀ ଲଭନ୍ତି	ଜଗତେ ରୁଷି ।

କଥଣ କଲୀ

ନେତ୍ରଶ୍ୟ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଜୀବନର ସୁଖସୂର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ତ ଅସ୍ତ୍ର—
ନିଦାନ ଆନନ୍ଦ, ଚଢ଼ି, ଉତ୍ସବ ସମସ୍ତ ।
ମାଡ଼ି ଆସେ ଚତୁରବୁଁ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,
ହାହାକାର ! ହାହାକାର ! ହାହାକାର ସାର !
ସମସ୍ତ ତାରକାଜେୟାତି, ଚନ୍ଦ୍ରମା କିରଣ
ତିରେହିତ ! ଶୁନ୍ୟମୟ ହୃଦୟଗଳନ ।
ନେଇଶ୍ୟପବନ ବହେ ମହାଉୟଙ୍କରେ,
ବିପଦ ବାରିଦ ଥାକ୍ରାଦିତ ଗଗନରେ ।
ପୂର୍ବେ ବା ଶ୍ଵରିମେ ଘୁହେଁ, ଦଷ୍ଟିଶେ, ଉଡ଼ିରେ,
କାହାକୁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ—ନିମ୍ନ ବା ଉଚ୍ଚିରେ ।
ମସିକ ଗୁଞ୍ଜି ବାପାଇଁ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଛାନ,
ଜଣାୟାଏ ଭୟଙ୍କର ଦୃଥି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଉଚାଟନ, ଉଦାସୀନ, ଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଟା ହେଉଥିଲା ଯେହେ ଟଳମଳ ।

ମୁହଁର୍ଦ୍ଧ ଶୁଭେ ଭୟକର ବଜ୍ରାସାତ,
ଆସେ କର ଦେବାପାଇଁ ମୋତେ ଧୂଳସାତ ।
ଆଶାବିଦ୍ୟୁତ ଷଣେ ଷଣେ ପ୍ରକାଶି କେବଳ
ଖଲସାଇ ଦେଉଅଛି ନପୁନ ପୁଗଳ ।
ବିଦ୍ୟୁତର ପ୍ରସା ଯେତବେଳେ ଯାଏ ଛୁଡ଼ି,
ଶତରୁଣ ଅନକାର ଆସେ ପୁଣି ମାଡ଼ ।
ପ୍ରାଣ ପିଣ୍ଡ ଏବେ ହୋଇ ଯିବ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
ସମସ୍ତ ଶଶର ହୋଇଯିବ ଲୁଣରଣ୍ଡ ।
ପ୍ରକପୁର ରୁଦ୍ରମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ମୋର ମନ ପ୍ରାଣ ଗ୍ରାସ କରିବାର ପାଇଁ ।
କ୍ରମଣ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଆସେ ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,
ପୃଥ୍ବୀ ଯିବ ରସାତଳେ ହୃଦ ଅନୁମାନ ।
ସହସ୍ରକ ବଜ୍ର ଆସି ପଡ଼ିବ କି ଶିରେ,
ଧୂଳସାର ହୋଇଯିବ ଏବେ ପୃଥ୍ବୀରେ ।
ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଚକ୍ରଦିଗ ଦେଖୁଛି ଅନାଇ,
ସହାୟ, ଭରସା, ଆଶା, କହୁମାତ୍ର ନାହିଁ ।
ଛିନ୍ଦ ଭିନ୍ଦ, ତହ ଜୀବ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ,
ପଡ଼ିବେ କି ଘର୍ଜି ଆସି ମୋହ ମସ୍ତକରେ ?
ଜଗତ କି ହୋଇ ଯାଇଅଛି ଛିନ୍ଦ ଭିନ୍ଦ ?
ଆଶା ମାହ ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆଶ୍ରୟର ଚିହ୍ନ ।
ଆହା ମୋର ଭାଗ୍ୟର କି ଏହେ ବିଭିନ୍ନମା !
ଦୂଷାଷରେ ପୂର୍ବ ମୋତେ ଥିଲା ନାହିଁ ଜଣା ।
ସହସ୍ର ପିଶାଚ ଭୟକର ହୃଦ ଧର
ଦଳ ଦେଉଛନ୍ତି ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧ କଟ ପର !
ସାଉ ସବୁ, ରହିଲା ମୁଁ ଏବେ ନିଷ୍ଠିତରେ,
ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ପ୍ରଭୁ କରେ ।

ଆଶାର ମେଲଣି (ପ୍ରଗବତ ବୃତ୍ତ)

ସାଇଛି କେତେକାଳ ବହି, କି ହେବ ଦୂରକଥା କହି ?
ଦୂରଯୁ ମୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନଳେ, ପୋଡ଼ି ତ ଯାଉଛି ବିକଳେ ।

ରହିଛି ଭସ୍ତୁ ଅବଶେଷ, ନାହିଁ ତ ସୁଶାଲେକ ଲେଶ ।
ବିଳାପ କଷ୍ଟ ହାହାକାର, ଜୀବନେ କରିଛି ମୁଁ ସାର ।
ସାଇଛି ସୁଶ ଶାନ୍ତି, ଯାଉ; ବାହୁଡ଼ ନ ଲେଉଇ ଆଉ ।
ସାଇଛି ସୁଖଭୋକ ସତି, ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ମାତ ଅଛି ଦତ୍ତ ।
ଆଉ ସେ ମହାକାଳ ଫଳ, ଜୀବନ ନ କରୁ ଚଞ୍ଚଳ ।
କିପାଇଁ ଆଶା ଭୟେ ଭୟେ, ପ୍ରବେଶ କରୁ ମୋ ହୃଦଯେ ?
ଆସିଛୁ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ନୂତନ, ମୋହିତ କରିବୁ ଜୀବନ ?
ଦେଇଛି ତୋତେ ତ ମେଲଣି, କିପାଁ ଆସିଛୁ ଠାକୁରଣି ।
ନାହିଁ ତୋ ପ୍ରତ ଅନୁରଗ, ଦେଇ କଲି ପଣ୍ଡାଗ ।
ନୂତନ କିଛି ଉପକାର, ଅବା ନୂତନ ସମାରର,
ଆସିଛୁ ଯେନ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଯାହା ମୁଁ କରିବି ସମାନ ?
ତୋତେ ମୁଁ ଭଲରୁପେ ଜାଣେ, ମେଲଣି ଦେଲି ପୁର୍ଣ୍ଣପାଶେ
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ମଣି ମୁହଁ ଦେଖା, ତର ଜୀବନ ଥିଲି ସେବ ।
ଜାଣିଲି ଭଲରୁପେ ପର, ପିଶାଚୀ ଦେଖା ରୂପାନ୍ତର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଭଜୁ ବା ନ ଭଜୁ, କୌଣ୍ଠଳେ ବାନ୍ଧ ମାୟାରଜ୍ଜୁ
କରିବ ମାନବେ ବନନ, ଜଗତେ କରୁଛ ଭ୍ରମଣ ।
ପଢ଼ିଶ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧନେ, ଭ୍ରମନ୍ତ ଲେକେ ଅଚେତନେ ।
ରଖିଛ ମାନବଙ୍କ ଟାଣି, ଜଗତେ ତୁମ୍ଭେ ଠାକୁରଣି ।
ଦେଉଛ ସୁଖର ଆଶ୍ଵାସ, ମାତ ମୁଁ ନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ତୁମେ ତ ବିଶ୍ୱାସାତିମା, ଜଗତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିମା ।
ମରେ ମୁଁ ପଢେ କଷ୍ଟ ପାଇ, କିପାଁଇ ରଖିଛ ତୁମର ?
କପଟ ବରୁ ପ୍ରତାରଣା, ଯମକୁ ବଳ ଯେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ଜୀବନଯାକ କଷ୍ଟ ବିତ୍ତ, ବୁଝିଛି ଦେଖା ତୁମ୍ଭ ଶାତ ।
ତୁମ୍ଭ କୌଣ୍ଠଳେ ଅଛି ଜଣା, ନ କର ଆଉ ପ୍ରତାରଣା ।
ଦେଇ ସକଳ ଜଳାଞ୍ଜଳି, ରହିଛି ପରକାଳ କଳ ।
ମୋଠାରେ ତୁମ୍ଭର କୌଣ୍ଠଳେ, ଜାଣିବ ଅନର୍ଥ କେବଳ ।
ଦେଖିଦିଲ ତ ସୁଖପୁର୍ବୀ, ନାହିଁ ମୋ ତହିଁପ୍ରତି ମାୟା
ତୁମ୍ଭଠୁଁ ହେଲେ ମୁଁ ବିନୁଶ, ଲଭିବ ପ୍ରୀତି ଶାନ୍ତି ସୁଶ ।
ଇଚ୍ଛାରେ ଦେଉଛି ମେଲଣି, ଅନ୍ୟତ ଯାଥ ଠାକୁରଣି !
ନ ଆସ ପାଶେ ପୁନବାର, ଯାଆନ୍ତ ଦେବ ! ନମସ୍କାର ।

ଅନନ୍ତ ମିଳନ

(ଆଶାଡ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ)

ଶଶିର ଅନନ୍ତ,
ଗରନ ଅନନ୍ତ,
ମାର୍ଗଣ ଅନନ୍ତ,
ସପାର ସାନ୍ତ,
ତୁମେ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ମୋହନିଦ୍ଵାରେ ଅଛ ଅଚେତନ । ୧ ।

ଆସିଛ ଅନନ୍ତ,
ଗୁଲିବାକୁ ହେବ
ମୁହଁର୍ଗ ମିଳନ
ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ତାକୁ
ନ ଥାଏ ଚେତନା,
ଦିଲ୍ଲେଦେ ଦିନେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଯାତନା । ୨ ।

ମାର୍ଗେ ଯା ସଙ୍ଗେ
ବିଦ୍ରହ କି ହେ
ଜାଣିବ ସେ ତ
ନ ରହିବ କେବେ
ଯିବ ଗୁଲି କାହିଁ,
ବାହୁଡ଼ି ପଛକୁ ବେଳେ ନ ଗୁହଁ । ୩ ।

ଅନନ୍ତ ରଜ୍ୟ
ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ
ଅନନ୍ତ ଦବେୟ
ଯାଇ ସକଳେ
ତହିଁ ସନ୍ଦର୍ଭନ,
ଜାଣିବ ତାହା ଅନନ୍ତ ମିଳନ । ୪ ।

— —

ଅନନ୍ତସାଗର

(ଶର — ରୂପାଳ)

ଦିବା ନିଶି ପଡ଼
ଦଣ୍ଡେ ବସି ଘନି —
କଳୁନାର ଦର
ନୈରାଶ୍ୟରେ ଆଶା
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ
ଅନୁଭାପ ଅଣ୍ଟୁ
ବିଶାକ୍ତ ବାଣରେ
କେବେ ଅନୁଭବେ
ଆଗ ଅନକାରେ
ମାସକ ନ ପାଏଁ
ପଛେ ଯା ରହିଲ
ବିଷ୍ଟ ଅନାର
ଆଗ ପଛେ କରି
ଧାଉଁଛନ୍ତ ସଙ୍ଗ
ଏହିପରି ଧାଇଁ
ମଣିଯିବି ପଡ଼

ଉଠିଛୁ ତ ଧାଇଁ,
ବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ?
ବନାଏଁ ମାର୍ଗରେ,
ବାନେଁ ଥରେ ଥରେ ।
କରୁଛି ମାର୍ଗରେ,
ଧରେ ନସୁନରେ ।
ଜନ୍ମିଛି ହୃଦୟ,
ସୁଖ ଶାନ୍ତିମୟ ।
ବଢାଉଛି ହାତ,
କିଛି ହିଁ ସାକ୍ଷାତ ।
ପଡ଼ିଲ ପଛରେ
ଗୋଡ଼ାଏ ସମରେ ।
ବହୁତ ମାନବ
କରେଁ ଅନୁଭବ ।
ଧାଇଁ ସମଶରେ
ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।

ପଣ୍ଡାଖେଳ

(କେଦାର ଚନ୍ଦକେଳ ବାଣୀ)

ଆଶା ଉଜ୍ଜ୍ଵାସରେ
ଜଣି ଯିବ ବାଜି
ସାର ବାହୁ ନେଲି
ପାଟି କରି ଦେଲି
ଇଚ୍ଛା ଥିଲ ପଡ଼ୁ
ମାର ପଡ଼ିଗଲ

ଖେଳି ପଣା,
କରି ଭରସା ।
ହଳମ କାଳ,
କାଠିକୁ ତାଳ ।
ଖେଳ ସତର,
ଦାନ ଥିର ।

କି କରିବ, ସେହି	ଦାନକୁ ରୁହଁ,	ଏଥରେ କିପରି	ସୁଗ ବାନ୍ଧବ ?
ସୁଗ ଥିଲ ନେଲ	ସାରକୁ ବାହି ।	ଜାଣିଲ ଏଥର	ନିଷ୍ଟେ ହାରିବି ।
ବରାଥିଲ ସାର	ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼,	ଆଜି ଆଉଠାଏ	ନ ପାରେ କାଟି
ଦାନ ଗଲା ପୁଅ	ବାଆର ପଡ଼ି ।	ଏଣିକ ବୋଲ ଯେ	ନ ମାନେ କାଠି ।
ବାହିନେଲ ସାର	ମନ ଆନନ୍ଦେ,	ସମସ୍ତେ ସଂସାରେ	ଶେକନ୍ତ ଢଣା,
ନ ମାରିବ କେହି	ଥିଲ ଧୁଇଦେ ।	ଜଣିବାକୁ କରି	ମନେ ଭରସା ।
ଯୋଡ଼ି ସାରେ ଥାଏ	ବହୁତ ବଳ,	କେହି ବା ଜିରେ	କେହି ବା ହାରେ,
ବିପକ୍ଷ ନ ମାରେ	କର କୌଣ୍ଠଳ ।	ଲୁଗିଛି ଏ ଭଳି	ଶେଳ ସଂସାରେ
ତିନି ଦର ସାର	ଅଇଲ ବୁଲି,	ଶେଳ ଶେଳ କେହି	ପାଇଛି ଜ୍ଞାନ,
ସାଉଛୁ ଦରକୁ	ପାରିବ ବୋଲ ।	ସତର ଅଠର	ପଡ଼ଇ ଦାନ ।
ଡାକିଥିଲ ଦାନ	ବାଆର ପୁଅ	ସାର ବାହିବାର	ଜାଣେ କୌଣ୍ଠଳ,
ମାସକ ପଡ଼ିଲ	ଛ ତିନି ନଅ !	ଜଣା ପଟ ତାର	ଜାଣ କେବଳ ।
ଗୋଟିକୁ ଯେ ଗଲି	ଦରକୁ ନେଇ,	କେତେଜଣ ଛନ୍ତି	ଏପରି ଲେଳ,
ବିପକ୍ଷ ଆରଟା	ଦେଲା ବାଡ଼େଇ ।	ଜଣୁଆରେ ବସି	ଜୀବନୟାକ ।
ଆଉ ଥରେ କରି	ଉନରେ ପାଟି	ଅଛନ୍ତି ତ ଥୋକେ	ଶେଳରେ ଟାଣ,
କରେବାର ବୋଲି	ଡାକିଲ କାଠି ।	କପାଳ ଦୋଷରେ	ନ ପଡ଼େ ଦାନ ।
ମାସ କାଠିମୋର	କଥା ନ ମାନି	ଜଗିଜାଗି ସାର	ନିଅନ୍ତ ଟାଣି,
ପଡ଼ିଗଲ ଦାନ	କେବଳ ତିନି ।	ଦୁଇ ଏକ ବାଜି	ପାରେ ଜଣି ।
ଚେତିକ ଦାନରେ	ବାହିଲି ସାର,	ଡାକିଲେ ପଡ଼ୁଛି	କାହାର ଦାନ,
ପୁଣି ଡାକିଦେଲି	କରେ ବାଆର ।	ମାସ ନାହିଁ ତାର	ଶେଳରେ ଜ୍ଞାନ ।
କାଠି ତ କାହାରି	କଥା ନ ଶୁଣେ,	କିପରି ବାହିଲେ	ପାରିବ ସାର,
ପଡ଼େ ବଡ଼ ଦାନ	କପାଳ ରୁଣେ ।	ଏ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନ	ନାହିଁ ତାହାର ।
ସମସ୍ତେ ତ ଉକେ	କରନ୍ତି ପାଟି,	ବିପକ୍ଷ ଖେଳୁଆ	ସୁଯୋଗ ପାଇ,
ସବୁର ବୋଲି କି	ମାନଇ କାଠି ?	ବାଟରେ ତା ସାର	ଦିଏ ବାଡ଼େଇ ।
ଆର ଜଣ ଦେଖେ	ନ ଜାଣେ ଶେଳି,	ଥୋକେ ତ ନ ଧରି	ଜାଣନ୍ତି କାଠି,
ସତର ଅଠର	ଦେଉଛି ତାଳି ।	ସତର ଅଠର	କରନ୍ତି ପାଟି ।
ଶେଳ ଶେଳ ମୁଁ ତ	ଶେଳୁଆ ଟାଣ,	ସାର ବାହିବାରେ	ମୂର୍ଖ ନିପଟ
ଆଜ ରେ କିପାଇଁ	ନ ପଡ଼େ ଦାନ ?	ସବଦା ତାହାଙ୍କ	ହାରିବା ପଟ ।
କାଠିଟା ଯାଉଛି	ଦୂରକୁ ଗଡ଼ି,	ବାହି ଜାଣେ ସାର	ପଡ଼ଇ ଦାନ,
ପାଞ୍ଚ ତିନି ଅଠର	ଯାଉଛି ପଡ଼ି ।	ଜଣା ପଟ ତାର	ସେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ଛକ୍ରୁକ କରି	ଧରୁଛି କାଠି	କେବେ କେବେ ମଧ୍ୟ	କପାଳ ଦୋଷେ
ମାସକ ନ ଚଢି	ପଡ଼େ ଓଳଟି ।	ବିପକ୍ଷ ହାତରେ	ସେ ହାରି ବସେ ।

ପାଚିଲ ସାରକୁ	ଆଶେ ଉଠାଇ
ଦିପଷ ସାରକୁ	ମାରିବା ପାଇଁ ।
ସଞ୍ଚଥିବା ଧନ	ଉଜ୍ଜଳେ ଦେଇ
ଦିପଷ ମାମଲ	ହେବାକୁ ଜୟୀ,
ଏପରି ଅଛନ୍ତି	ଥୋକାଏ ଲୋକେ
ହାର ଜଣା ଦୁଇ	ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ।
ଦେଖୁଛି ସଂସାର	ଲୋକ ସମସ୍ତ
ପଣାଖେଳ ପାଇଁ	ନିଷ୍ଠତ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ନ ଖେଳ କେ ହୋଇ	ପାରିବ ଥୟୁ ?
ଜଣୁ ହାରୁ ପଛେ	ଖେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଜାବନଟାଯାକ	ଖେଳିଲି ପଣା,
ଜଣିବ ସବଦା	ଥିଲୁ ଭରସା ।
ହାରି ଜଣି ଗଲ	ସମସ୍ତ ଦିନ,
ହାରିବା ଜଣିବା	ଦୈବ ଅଧୀନ ।
ଖେଳିବାକୁ ଆଉ	ସାର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ,
ଯାଉଛି ଘରକୁ	ଶୋଇବା ପାଇଁ ।

ହିନ୍ଦୁ ଶିଧବା

(ରାଗ—ଆଶାବରା)

କେ ଗୋ ମା ! ତୁ ବସିଅଛୁ ମଳିନବଦନା !
ଶୟନେ ସୁପନେ ସାର କାଗତେ ଭାବନା !
ଜଗତ ସଂସାର ଦେଖୁଛୁ ତୁ ଶୂନ୍ୟମୟ,
ଛିନ୍ଦି ଭିନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ତୋ ହୃଦୟ !

ଅନାୟତେ କେବେ ପଡ଼ି ଯାଉଛୁ ଭୁତିଳ,
କେବେ ଉଚେ କାନ୍ଦୁଛୁ ତୁ ଜୀବନ ବିକଳେ !
କିଛି ମାତ୍ର ଆସ୍ତା ରଖି ନାହିଁ ତୁ ଜୀବନେ,
ଅବିରଳ ଅଗ୍ରି ଧାର ଝୁଲୁଣି ନିଷ୍ଠନେ !

ଭୁଲ ନା ଭୁଲ ନା, ମା, ତୁ ହିନ୍ଦୁ ର ଲକନା,
ଉଠ ମା ଯହରେ କର କର୍ଜିବ୍ୟ ସାଧନା ।
ଦେବ ତୁମ୍ଭ ସେବୁଥିଲୁ ପତି ଶ୍ରାଚରଣ,
ଏବେ ସେହି ବ୍ରତ ହୋଇଅଛି ଉଦ୍‌ୟାପନ ।

ସକଳ କର ତୁ ଏବେ ପରସେବା ବ୍ରତ,
ତାଳ ଦେ ମା ! ମନ, ଧାନ, ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ ।
ଥିଲୁ ନାଶ ହେବୁ ଦେବ, କି ଅଛି ଭାବନା ?
ତେଜ ତୁ ଉତ୍ସ୍ରୁତୁସ୍ତୁଖଲକସା, ବାସନା !

କାଢି ପକା ଜନମା ! ତୋ ଦେହ ଅଳକାର,
ମଣ ଏବେ ସେହି ସବ ଅଟେ ଦେହଭାର !
ଲଲଟ ସିନ୍ଧୁରବିନ୍ଦୁ ପକା ମା ତୁ ପୋଛି,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଆଜିତାରୁ ଯାଉ ଲୁଚି !

ଜନମା ! ତୋ ହେବ ଯହିଁ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ,
ପରିଧାନ କର ସେହି ମାତ୍ରକ ବସନ ।
ସୁଖଭେଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟେ ତୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଆଜିତାରୁ ହବିଷ୍ୟାନ କର ତୁ ଗ୍ରହଣ ।

ପାର୍ଥିବ ଅନିତ୍ୟ ସୁଖ ଯାଇଅଛି ସରି,
କାଟ ମା ତୁ କାଳ ନିଷ୍ଠମିତ ବ୍ରତ ଧରି ।
ଆଜି ଦିନଠାରୁ ମା ତୁ ହେଲୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପିମା,
ଜପ ହରି ନାମ ମନ୍ତ୍ର ଦିବସ ଯାମିମା ।

ଫ୍ରେଛ ଦେ ମା ଯହବକ ମସ୍ତକର ବେଣୀ,
ଲୁଠୁ ବୁଣିପତ୍ର ଧୃଷ୍ଟଦେଶେ ଜଟାଶ୍ରେଣୀ ।
ପାର୍ଥିବ କଳଙ୍କ ତୋରେ ନ କରୁ ପରଣ,
ପରିଷ ସନ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଧର୍ମ ମଣ ତୁ ସଦସ୍ତ ।

ସନ୍ତତ୍ତ୍ଵ ପରମ ଧନ ଯହେ ରକ୍ଷା କର,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ ତୋହର ।
ପିତୃକୁଳ ଶଶ୍ରକୁଳ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ
ମନ ଦେ ଗୋ ନିଷ୍ଠମିତ ବ୍ରତ ଆଚରଣେ ।

ଆପଣେ ଉଦ୍‌ଧର କର କୁଳକୁ ଉଛାର,
ଜୀବନରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ କର ସାର ।
ଅସାବଧାନ ତୁ ହେଲେ ଜନ୍ମୟ ପ୍ରବଳେ,
ପିତୃ ଶୃଷ୍ଟି ବେନ କୁଳ ଯିବେ ରସାତଳେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋହ ପାଶେ ଆସି ଲୋଜମାନେ
ଉଦ୍‌ଧର ପୂଜିବେ ଦେଖା ଜନମା ସମାନେ ।
ହାର କର ଜନମା ଗୋ ! ପର ସେବା ବ୍ରତ,
ମଣ ଲୋକଗଣେ ତୋର ପିତା, ପୁଷ୍ପବତ ।

ପ୍ରବଳ ହେଲେକ ଦେହସ୍ତର ରିଘୁଗଣି,
ବିକଳରେ ପ୍ରଭୁ ପଦେ ପଣିବୁ ଶରଣ ।
ଆଜିଠାରୁ ହେଲୁ ମା ତୁ ଦେବୀ ସନ୍ଧ୍ୟାପିମା,
ଜନସମାଜରେ ହେବୁ ଆନନ୍ଦଦାୟିମା ।

ତୋର ସ୍ଵାମୀ ଏବି ରହିଛନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗବାସେ,
ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବୁ ତୁହି ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ତୋହର ସମ୍ପ୍ରତି କେହି ନାହିଁ ଆମ୍ବପର,
ସମସାର ସମସ୍ତ ଲୋକ ଆମ୍ବୀଯୁ ତୋହର ।

ସାର କର ଜୀବନରେ ପରସେବା ବ୍ରତ,
ବିସର୍ଜନ ଦେ ଗୋ ସୁଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସମସ୍ତ ।
ସ୍ଵାମୀ ଛିନ୍ନ କରିଛନ୍ତି ପାଥିବ ବନ୍ଦନ,
ମାସ ଛିନ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ ଆମ୍ବାର ମିଳନ ।

— — —

ଘରବାହୁଡ଼ା ବାଟୋଇ

(ରଗ—କଳହଂସ କେଦାର)

ପକ୍ଷିଏ ଆକାଶରୁ ଗଲେଣି ଉଡ଼ି,
ଅସ୍ତ୍ରାଚଳରେ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟ ଗଲେଣି ବୁଡ଼ି,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶରୁ ହେଠି ଆସେ ତମିର,
ବାହୁଡ଼ିଛି କୃଷକ କ୍ଳାନ୍ତ ଶରାର । ୧

ଗୋରଗାୟ ଢୁଣ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଗଲେଣି ବିଶ୍ଵାମିଳୁ ବାହୁଡ଼ି ଦରେ,
ଗୋଷ୍ଠେ ବଣା କାହିଁ ଗୋଟାଏ ଗାସ୍ତ
ଟେକଣ ପୁଞ୍ଜ ଗୃହେ ଧାର୍କିଛି ରବ । ୨
ମାର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟରେ କାହିଁ ରବେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ,
ମଣିତ ଡାଳ ପତ୍ର ଖଦେୟାତ ପୋକ,
ବିଲୁଆ ବିଲ ମଧ୍ୟ ଧାୟଁ ଚଷ୍ପଳେ
ଆହାର ଲୋଡ଼ିବାକୁ ଘେକ ବିକଳେ । ୩
ଆଜାଶେ ଦୁଇ ରୂପ ପୁଣିଛି ତର,
ଅଳ୍ପେ ଆଶ ମେଳ ରହିଛି ପର
ମାତ୍ର ଆସେ ଅନ୍ନାର ପ୍ରବଳ ହୋଇ,
ନିର୍ଜନ ମାର୍ଗେ ଚଲେ ଏକ ବାଟୋଇ । ୪
ଥକ ଗଲଣି ରୂପ ଦିବସ ଯାକ,
କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣାରେ ମୁଖୁ ନ ପୁରେ ବାକ୍ୟ,
ସବାଙ୍ଗ ହୋଇଛି ତା ଧଳିଧୂପର,
ପୋଷି ରୂପିଛି ମନେ ଆଶା ମାତର । ୫
ଗ୍ରାମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛି ସେ ଧାଇଁ,
ଆନ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି କିଞ୍ଚିତ ନାହିଁ,
ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛି ମାସ ଗ୍ରାମ ପ୍ରତି ସେ,
ରୂପେ ଅନ୍ନାର ମଧ୍ୟ, ଗ୍ରାମ କି ଦିଶେ ? ୬
ଅପାର ଦିନୁ ରହିଥିଲା ବିଦେଶ,
କାହିଁଛି କାଳ ତହିଁ କାପ୍ତାର କ୍ଳେଶ,
ପୋଷିଛି ଆଶା ମନେ ମିଳିବ ଘର,
ପୁଷ କଳସେ ଦେଖିବ ସେ ନେଷରେ । ୭
ଗ୍ରାମର ଛୁପା ଦୂର ଦିଶିଲ ନେଷେ
ନିବିଡ଼ ମରଦ କି ଉଦୟ ଷେଷେ,
ଦିଶିଲ ତହିଁ ଏକ ଶୀଶ ଆଲୋକ,
ଶୁଭିଲ ଅନ୍ତର ଗ୍ରାମ ମନ୍ଦର ଶଙ୍କ । ୮
ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିଲୁଆ ଥୋକେ,
ମିଳି ରହି ପ୍ରାନ୍ତରୁ ହୋକେ ହୋ ହୋକେ,
ଶିହା ବିଲୁଆ ପର ହେଲା ପରତେ,
ଚଳିଲ ପୁଣି ବେଗେ ନନ ଉଷ୍ଟରେ । ୯

ଗ୍ରାମରେ ମିଳ ନିଜ ଦାର ପାଶରେ
କପାଟେ ହାତ ମାରି ଡାକେ ଉଚରେ,
ମାଟ ର ଦେଉନାହିଁ ଉଡ଼ଇ କେହି,
ଅଥବା ଦେଉନାହିଁ କପାଟ ଫେର । ୧୦
କିଛିଷଣ ଉତ୍ତରେ ଭୁଣ୍କୁ ବାରି
ଅଇଲ ଦାର ଫେର ଘରୁ ବାହାରି,
ମନନବେଶା ଏକ ଛୁନ୍ଦିବସନା
ଶିଶୁ ଯୁଗଳ କୋଳେ ଏକ ଲଳନା । ୧୧
ସେ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରେମଗଦିଗରେ
ପଡ଼ିଲେ ଯାଇ ସେହି ବାଟେ ଇ ପଦେ,
ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ମୁଖକୁ ରୁହିଁ,
କବି ଅଷ୍ଟମ ତାହା ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ । ୧୨
ଜଗତ ସବ ସୁଖ ପ୍ରେମ ମାଧୁରୀ
ସେହି ମିଳନେ ଅଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂରି,
ଏତକ ସିନା ଜଗତର ବିନନ,
ଆବନ୍ତି ଛନ୍ତି ତହିଁ ସକଳ ଜନ । ୧୩

— —

ନିର୍ଜନେ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପୃଥିବୀ ବିବିଧ ସୁଖ କରିଛି ସମ୍ବୋଗ,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ତ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, କଷ୍ଟକର ରେଗ ।
ବିଢ଼ିଛି ଜୀବନେ ସୁଖ ଧନ ଉପାର୍ଜନେ,
ସମ୍ବାଦପତ୍ରିକା ପାଠ, ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୁନେ ।
ବହୁରୂପ ସାକିଅଛି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲଇ,
ବକ୍ତୃତା କରିଛି କେତେ ସଭାପୁଣ୍ୟକେ ଯାଇ ।
ସ୍ଵଦେଶହିତେଷୀ ବୋଲି ଜଣାଇଛି ଲୋକେ,
ମୋ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ଠକ ଯାଇଛନ୍ତି ଥୋକେ ।
. ହେଉ ବା ନ ହେଉ କାର୍ଯ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ ମାତର,
ଉଣା ଥିଲ କାହିଁ ବକ୍ତୃତାର ଆଡ଼ମର ?

ପର ଉପକାର କିମ୍ବା ପରର ଅନିଷ୍ଟ,
ଜୀବନ କାଳରେ କରି ଯାଇଛି ସଥେଷ୍ଟ ।
କରିଛି ମୁଁ କେତେ ଲୋକ କେତେ ଅପମାନ,
ସୁଟି କରି ନାହିଁ ପୁଣି ଦେବାକୁ ସମ୍ବାନ ।
ନାଚି କୁଦି ହସି ଖେଳ ବିଷାଦେ ଫଳନେ,
ନାନାରୂପ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିଢ଼ିଛି ଜୀବନେ ।
ଆଉ ଏବେ ସବୁ ଗୁଡ଼ ପାଇଁ ସମ୍ବଲନ,
ଆଉ ନାଟ୍ୟଶାଳା ଗୀତ ରେଲ ଇଷ୍ଟେସନ ।
ଆଉ ସେ ବଜାର ହାଟ ଲୋକ କୋଳାହଳ,
ଏବେ ତହିଁ ଦେଖୁଛି ତ ଅଶାନ୍ତ କେବଳ ।
ଲୁଳାମୟ ରଙ୍ଗାଳସେ ଧରୁ ନାହିଁ ମନ,
କରିଛି ନବୁତ୍ରି ସ୍ମୋତେ ଆୟୁଦିବର୍ଜନ ।
ସାପ ଶିଖା ତେଜିଅଛି ଜୀବନ-ପତଙ୍ଗ,
ନିର୍ବିଷ ନିଷ୍ଟେଜ କାଳସୁରୂପ ଭୁଜଙ୍ଗ ।
ନିଃଶବ୍ଦ ବାହିତ ଜୀବସ୍ୟୋତ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ନିଃଶବ୍ଦ ମିଳିବ ଯାଇ କାଳସିନ୍ଧୁ ମରେ ।
ନିତାନ୍ତ ବିଚିତ୍ର ମୋର ଜୀବନସମସ୍ୟା,
ହରି ହରି ବୋଲି, ମୋର ହେଲାଟି “ଶ୍ରୀମସ୍ୟା-”*
ଆଉ ଏବେ ସବୁ କଥା ଅନ୍ତାର ନିର୍ଜନେ,
କରିବି ବିଭୁକୁ ଚିନ୍ତା ଏହି ବାଞ୍ଚୀ ମନେ ।

ନବଜୀବନ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଦୁଃଖ ତାପ, ହାହାକାର କରି ତରଦିନ,
ପବିତ୍ର ଆୟୁଦାକୁ ପ୍ରସ୍ତେ ! କରିଛି ମନନ ।
. ଦିବାନିଶି ଆପଣାକୁ କରି ଅବଶ୍ୟାସ,
ପୋଛିଛି ନପୁନଅଶ୍ରୁ, ହତାଶ ନିଶ୍ଚାସ !

* ଶ୍ରୀମସ୍ୟାପି ରଣେଶରଙ୍ଗ ମୁନେରପି ମତିଭୁମଃ

ପତକର ପ୍ରଲେଭନେ ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି,
ଦେଇଛି ଆମାକୁ ପଥୋଚିତ ଅଧୋଗତି !
ତିତ୍ର ବିନୋଦନ, ବ୍ୟର୍ଥ ବାଣ୍ୟ ଲେଉରେ,
ଭୁଲ୍ଲଠାରୁ କେତେଥର ରହିଛି ଦୂରରେ !
ବିଗତ ଉଠଣା କଥା ଭାଲ ବାରମ୍ବାର,
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ହୃଦୟ ହେଉଛି ତ ଛୁରଖାର !
ସେ ଉଠଣାମନ ବିନ୍ଦୁ କର ରକ୍ଷଣ୍ୟ
ଜଣାପାଉଛି ତ ମୋର ଅନ୍ତକାରବତି ।
ଆମ୍ବକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚିନ୍ତା ବ୍ୟର୍ଥରେ ଜୀବନ,
ହୋଇପଡ଼ିଛି ତ ଅନ୍ତର୍ମସେ ଆଜନ୍ତ ।
କେତେ ଅଭିଲାଷ ଦୂର୍ୟ ଅଛି ପୃଥିବୀରେ,
ପାଇବାକୁ ଲେଉଛି ତ କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧିରେ,
ଅସତ ଚିନ୍ତାରେ କଲି ଆମା କଳ୍ପଣ,
ବାସନା ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ନୋହିଲ କିଞ୍ଚିତ !
ବରଷ କ୍ଷମଣ ହୋଇ ବାସନା ପ୍ରବଳ,
ଆମ୍ବାରେ କଳକ ଦାଗ ଲାଗିଛି କେବଳ !
ହରଇ ପରଶମଣି, କଦାଚ ଅଙ୍ଗନେ,
କିଛି ଧନ ପାଇ ରଖିଥିଲି ସାବଧାନେ;
ଯାଇଛି ସେ ଦୂର୍ୟ, ହୃଦୟ ରହିଛି କେବଳ
ଅସତ ବେଶ୍ଵର ପାପ କାଳିମାର ମଳ ।
ଗତ ପାପାଳ୍ ପ୍ରଗ୍ରେ ! କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,
ସାବଧାନ ହେବ ଯେବେ ରବିତ୍ୟତ ପାଇଁ ।
ସେ କୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି କର ହୋଇ ମାୟାମୁଗ୍ଧ,
ଅନୁତାପାନକେ ଆମା ହୋଇଯିବ ଦର୍ଶ ।
ମହାପ୍ରଗ୍ରେ ! ତୁମ୍ଭର ତ ଅନ୍ତ କରୁଣା,
ମୋ ଦୁଷ୍ଟି ତହୁଁ କୋଟି କୋଟି ଗୁଣେ ଉଣା ।
କଳ୍ପଣତ ଷୁଦ୍ଧ ଦ୍ରୁ-ସ୍ନୋତ ଅନ୍ତ ସାରେ
ପଣି ମଣିପିବ, ଚିନ୍ତା ନ ରହିବ ଥରେ ।
ଅମୃତରୁ ଅଛି ଆସି, ଯିବ ଅମୃତକୁ,
ଏହା ଭାଲ ଦେଉଛି ତ ସାନ୍ତୁନା ମନକୁ ।
ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର କର ସମାପତ,
ସେ ଅମୃତଧାମେ ପୂଣି ହେବ ଉପଗତ ।

ତେବେ କିପ୍ତି ପୃଥିବୀକୁ ମଣିବ କଞ୍ଜାଳ ?
ହସି ଶେଳ ଆନନ୍ଦରେ କାଟି ଦେବ କାଳ ।
କରିବ ଆନନ୍ଦମନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ,
ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ପ୍ରଭୁ ! କରିବ ପାଳନ ।
ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ନାହିଁ ବୋଲି ପୃଥିବୀରେ,
କିପାଇଁ କରିବ ହାହାକାର ଦୂର୍ଭୁକ୍ତିରେ ?
ଜାଣୁ ଛି ବ୍ୟାକୁଳ ମୋର ଆମା ଯାହାପାଇଁ,
ସେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଦେବାକୁ ଜଗତର ଶକ୍ତି କାହିଁ !
ମୁହିଁ ନ ପାଇଲି ବୋଲି କିପାଇ ଭାବନା ?
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏହ ଭାବ ଯାଉଅଛି ଜଣା ।
ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଜଗତର ଲେକେ,
ସୁଖ ଲୋକିବାକୁ ଯାଇ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ।
ପବିତ୍ର ସୁଖ ତ ଅଛି ପବିତ୍ର ଧାମରେ,
କିପା ଲେକେ ଧାର୍ମିକାନ୍ତ କନ୍ତୁଷ ମାର୍ଗରେ ?
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଜାଣିଲି ଯହିଁ ଅଛି ଶାନ୍ତିସୁଖ,
ସେ ମାଗେ ଯିବାକୁ କେବେ ନ ହେବ ବିମୁଖ ।
ଦେଖୁଛି ତ ମୋ ଜୀବନେ ଯେତେକ କମ୍ପାଣ,
ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ବସି କରୁଛନ୍ତି ତ ବିଧାନ ।
ମେ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କିପା ହେବ ମୁଁ ହତାଶ ?
ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ପ୍ରାଣ ଅଭିଲାଷ ।
ପାପୀ ବୋଲି ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କରିଥୁଲେ ଘୁଣା,
ତାହାଙ୍କ କରୁଣା ନିଶ୍ଚେ ହୋଇଥାନ୍ତା ଉଣା ।
ଘଟୁଛି ମୋ ପ୍ରାଣେ ଯେଉଁ ଉଠଣା ସମସ୍ତ,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଦେଖେଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ହସ୍ତ ।
ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ପାଏଁ ବିପଦୁଁ ଉଦ୍ଧାର,
ତେବେ କିପା ଏତେ ଗ୍ରାନି ଏତେ ହାହାକାର ?
ଦୃଢ଼ରୁପେ ଧରେଁ ଯେବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ରତଣ,
ନିଶ୍ଚପୁ ପାଇବ ରଷା ମୋହର ଜୀବନ ।
ବିପଦେ, କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି କଲେ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଦିନିଛି ତ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଯାଏ ଜଣା ।
ବିକଳର ତାକ ତାକ ଯିବି ପ୍ରଭୁ ପାଶେ,
ନିଶ୍ଚପୁ ମୋ ପିତା ଘ୍ରାନ ଦେବେ ମୋ ସକାଶେ ।

ଦୃଢ଼ିରୁପେ ପ୍ରଭୁ ପଦେ ରଖିଥିଲେ ମତି,
ବିଚଳିତ ନ କରିବ ସଂସାର ସମ୍ପଦି ।
ଦିଭୁବନ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପରଶରତନ,
ଅତି ତୁଳି ଅଟେ ଜଗତର ସଦ୍ବ ଧନ ।
ତୁଳ ଧନପାଇଁ ସେହି ପରଶରତନ
ହରଇବ ନାହିଁ ଏହା ପ୍ରିର ମୋର ପଣ ।
ମନ, ପ୍ରାଣ ସମ୍ପଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ
ସାଧୁବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବେ ନବସାହସରେ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଦେଉଛୁ ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ଶାରରଣ,
କେବଳ କରିବ ମୁହଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ।
ଅହଂଭାବ ମନୁ ମୋର ଦିଅ ଦୂର କରି,
ଏହି ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହେଉ ଦୟାମୟ ହରି !
ମୋ ହୃଦୟ, ମୋର ପ୍ରାଣ, ମୋର ଏ ଶଶର,
ବିଶ୍ଵଦେବ ! ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିର ।
ଯେ ଆଜ୍ଞା କରିବ ବସି ମୋହର ହୃଦୟେ,
ଆକାଶରେ ପାଳିବ ତା ସକଳ ସମୟେ ।
ଆଜିଠାରୁ ଲଭିଲି ମୁଁ ନୃତ୍ନ ଜୀବନ,
କରିବ ତୁମଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ।

ଦୂଷଣ ସମୟ
(ଭଙ୍ଗ ଆଶାତିଶ୍ୱାସବାଣୀ)

ବସିଛୁ ନିର୍ଜନେ ବ୍ୟାକୁଳ ମନେ,
ଲୋତକଧାର ବହୁଛି ନପୁନେ,
କାହିଁ ଗଲେ ମୋର ସୁହୃଦ ଜନେ,
ପାଶରେ କାହାକୁ
ନ ଦେଖେଁ ଚିତ୍ରେ ସାନ୍ତୁନା ଦେବାକୁ ।
ସୁଖ ସମୟରେ ସକଳ ସାଥ,
ଦିବା ଆଲୋକରେ ଜାଳନ୍ତି ବତି,
ସରିଯାଏ ଯେବେ ସୁଖ ସମ୍ପଦି,
ସକଳେ ଅନ୍ତର,
ଡାକଳେ କେ ଅଛି ଦେବ ଉତ୍ତିର ?

ବସନ୍ତରେ ବହେ ଶୀତଳ ବାୟୁ,
କୁସୁମଘୋରଭ ମେଳିଛି ଆଉ,
ତାଳେ କୋକଳ କରେ କୁହୁ କୁହୁ,
ମଧୁ ଗଲେ ରକି,
କାହିଁ ବା କୋକଳ କାହିଁ କାକଳ ।

ସୁଖରେ ସବୁ ସୁଖ ଯାଏ ଜଣା,
ବ୍ୟାଧରେ ଦେହେ ସବସ ବେଦନା,
ଏକୁ ଆରେକ ପାଶେ ଯିବା ମନା,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି
ଥାନ୍ତି ମୁଚ୍ଛେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ଭବ ଦେନି ।

ମହାଦେବଙ୍କ ତାଣ୍ଟ୍ରବନ୍ଧୁତ୍ୟ

(ରଗ—କଳଣାବାଣୀ)

ମହାଦେବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଗଞ୍ଜି କାଧୁମରେ
ଦିବାନିଶି ମତି ଛନ୍ତି ତାଣ୍ଟ୍ରବ ନୃତ୍ୟରେ ।
ଗରଳପୂରିତ କଣ୍ଠ ଭୁଜଗଭୂଷଣ,
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଚଉପାଶେ ଭୁତପ୍ରେତଗଣ ।
କରୁଳବଦନା କାଳୀ, ଦେଇଥିଫାରଣୀ,
ନାରୁଛନ୍ତି ବଶିଷ୍ଟଙ୍କେ ନୃମୁଖମାଳିନୀ ।
ଶୁଣାନଭୂମିରେ ରହି କାଟନ୍ତି ସମୟ,
ତଥାପି ତାହାଙ୍କ ନାମ ଦେବ ମୃତ୍ୟୁଙ୍ଗ୍ୟ ।
ଶିଖିଛୁ ଶିବଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ତାଣ୍ଟ୍ରବ ନୃତ୍ୟ ।
ମୋହ ପାଶରେ ଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ନଦୀ ଭୁଙ୍ଗୀ ଭୁତ୍ୟ
ଦିବାନିଶି ଅଛି ମୋହ-ଗଞ୍ଜି କାରେ ଭ୍ରେଳ,
କଣ୍ଠରେ ରହିଛି ପୂରି କୁକଥା ଗରଳ ।
କରିଛି କୁକାର୍ଯ୍ୟ-ସର୍ପ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ,
ଅନ୍ୟାୟ ଅୟଶ ଭୟ ଅଙ୍ଗ ବିଲେପନ ।

କୁଚିନାସୁରୁପା କାଳୀ ନାଚନ୍ତି ହୃଦୟେ,
ତଥାପି ମୁଁ ମୃଜୁଞ୍ଜୁ ରହିଛି ପ୍ରକଟେୟ ।
କେତେ ଭୂତ କେତେ ପ୍ରେତ ଘେନଣ ସଙ୍ଗରେ
କରିଛି ତାଣ୍ଟବ ନୃତ୍ୟ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।

ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ବୀର

(ରଚିତୀ କଲଶ)

ମହାବର ନାମେ ଦିଅ ଆମ୍ବ ପରିଚୟ,
ଏହି କି ହେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭ ବରତ୍ ଉଷ୍ଣୟ—ହେ !
ବିଶାଳ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟେ ମାନବବସତି,
ଭୂମିଶାନ୍ତି ବାହି ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି—ହେ ।
ଯେ ଭୂମିଶାନ୍ତିରେ ହେଲା ଜନମ ଯାହାର,
କରୁ ସେହି ଭୂମି ସେହି ଲୋକ ଅଧିକାର—ହେ !
ବୁଦ୍ଧିବଳେ, ବରତ୍ତୁରେ, ସମରକୌଣ୍ଡଳେ
କରିଛି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲଭ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ—ହେ ।
ତାହି ବୋଲି ଶଣିଚକ୍ର ଦୁର୍ବଳ ସନ୍ଧାନେ
ବିନାଶ କରିବ ଲୋଭେ ପଢ଼ି ଧନେ ପ୍ରାଣେ—ହେ !
ସରଳ, ଅବୋଧ, ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କ କୁମରେ
ଭ୍ରମନ୍ତ ଉନ୍ନତୁ କୁ ବନେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ—ହେ ।
ଲେଖନାନ୍ତ କର ପାତ ମାନବର ରକ୍ତ,
ଏହି କି ହେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭ ବରତ୍, ମହାତ୍ମା—ହେ !
ଜାମ୍ବୁ ନାହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତ ତ ଭ୍ରମ ଅନିକାରେ,
ଧର୍ମର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ନ ଦେଖିଲ ବରେ—ହେ ।
ନ କର ମୁଢ଼ିତାବଶେ ଲୋଭ ସମରଶ,
ପରଧନ, ପରପ୍ରାଣ କରୁଛି ହରଣ—ହେ !
ଦମନ ନ କର ଦ୍ରୋଗବିଳାସଲମ୍ବନୀ,
ଲେଭ, ହଂସା, ନଷ୍ଟୁ ରତା, କରିଛି ବ୍ୟବସା—ହେ ।
ନ ଭୁଲ, ନ ଭୁଲ ସବୁଦର୍ଶୀ ବିଶ୍ୱପତି
ତୁମ୍ଭୁର ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖିଛନ୍ତି—ହେ ।

ମୁଖେ ବୋଲ ଧର୍ମ, ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁରୂପ,
କରୁ ନାହିଁ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମକୁ ବିଦ୍ରୂପ—ହେ ।
ଦେଇଛନ୍ତି ଶକ୍ତି କି ରେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
ନାଶିବାକୁ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗପୁଷ୍ଟ ଧନ ପ୍ରାଣ—ହେ ?
ମାନବ ଶୋଣିଛ ବିଦା ଆରେ ଦୂରଶୟ !
ପ୍ରେଷ ପୋଷିବାକୁ ଆଉ ନାହିଁକି ଉପାୟ—ରେ ।
କେତେଦିନପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ଅଛ ପୃଥିବୀରେ,
ବୁଦ୍ଧିଲ ତ ନାହିଁ କଥା ମେହାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ—ହେ ।
ଲୋଭର ପ୍ରକାଶ—ପୃଥ୍ବୀଯାକ କଲେ ହୀସ
ତଥାପି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ ଅଭିଳାଷ—ହେ ।
କାହିଁ ନେପୋଲ୍ୟନ ? କାହିଁ ଆଲେକଜେଣ୍ଟର ?
କାହିଁ ବା ସେ ମିରମିଷ ? ମାମୁଦ ? ବାବର ହେ ।
ମାନବ ଶୋଣିଛେ ଥିଲେ ପୃଥିବୀ ଭସାଇ,
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ କାହିଁ ତାଙ୍କ ରଜ୍ୟଭାଇ—ହେ ?
ଧାର୍ମିକ, ପାପିଷ୍ଠ ସବେ ଯିବେ ଏକସ୍ଥାନେ,
ଏଥର ବିରାଗ ହେବ ପ୍ରଭୁ ସନ୍ଧାନେ—ହେ ।

ବିପନ୍ନ ନାବିକ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଜ୍ଜରା)

ସାମାନ୍ୟ କୁଟୀର ମଧ୍ୟେ ନନ୍ଦ କୁଳରେ
ନାନ୍ଦିତ କୁଟୁମ୍ବ ଦେନି ଥାଏ ସୁଖରେ ।
ଉଜ୍ଜାଟିଏ ଥାଏ ବାନ୍ଧ ନନ୍ଦତୁଠରେ,
ସବୁବେଳେ ଜରି ବସିଥାଏ ପାଶରେ ।
ହାନ୍ତୁଆ ବାଟୁଆ ଗ୍ରାମ ଲୋକ ପରୋଷ,
ପେଷା କରିଥିଲ ତାଙ୍କୁ କରିବା ପାରି ।
ପାଏ ବରତନ ଯାହା, କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷେ,
ନ ଜାଣେ ଅଭାବ, ଥାଏ ମନ ସନ୍ତୋଷେ ।
ନଦୀଜଳ, ନଦୀମାଛ ତାର ଭରସା,
କାଟୁଆ ଏ କାଳ କରି ଏହି ବେବସା ।

ଶୀତ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା ଏହି ବାରଟା ମାସ
ସୁଖେ କରୁଥାଏ ନଦୀକୁଳରେ ବାସ ।
ପିଲଟି କାଳରୁ ଥିଲୁ ପସର କର,
ବୁଡ଼ାକାଳସାଏଁ ନଦୀ ତୁଠ ଆବୋର ।
ନଦୀ ଆଶ୍ରୟରେ ଦକା ନ ଥିଲୁ ମନେ,
ନିର୍ଭୟରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୁଟୁମ୍ବଶେ ।
ଆଜଳ ବରଣା, କାଳ ଆସେ ଯେପରି,
ବରଣିଲୁ ପାଣି ଆଠ ଦିବସ ଧର ।
ଏଗାର ଅଙ୍କର ବଢ଼ି ସବିକୁ ଜଣା,
ବୁଦ୍ଧିଥିଲୁ ବହୁଲୋକ ଘରକରଣା ।
ମୁଷଳ ଧାରରେ ପାଣି ଥିଲୁ ବରଣ୍ଣ,
ବାହାର ନାହାନ୍ତି ଦ୍ରୁତ ଲୋକେ ଉରସି ।
ପଡ଼ିଲୁ ଉପରମଡ଼ା ପାଣି ପ୍ରବଳେ,
ଘାଟ ବାଟ ବିଲ ପାଟ ପୂରିଲୁ ଜଳେ ।
ବହୁଥାଏ ସ୍ତୋତ ଦୁଇ କୂଳକୁ ଗ୍ରାସି,
କେତେ ଲତା, ବୃକ୍ଷ, ପଣ୍ଡ ଯାଇଛି ଭାସି ।
ତହିଁ କିଛି ନାହିଁ ଭାସ ନାବିକ ମନେ,
ଦେଖି ଆସିଥିଲୁ କେତେ ବଢ଼ି ଜୀବନେ ।
କୁଟୁମ୍ବକୁ ଧରି ଖୋରଥିଲୁ କୁଟୀରେ,
ପଲରେ ପଣିଲୁ ପାଣି ଅଧ ରାତରେ ।
ତରତର ହୋଇ ବୁଡ଼ା ବାହାର ଆସି
ଖୋଜିଲୁ ଉଗାଟି—ମାତ୍ର ଯାଇଛି ଭାସି ।
ପଡ଼ିଲୁ ଅତଢା ଭଙ୍ଗି ନଦୀ ଗର୍ଭରେ,
ନାଉଡ଼ି କୁଟୁମ୍ବ ଭାସି ଗଲେ ଘୋତରେ ।
ଯେଉଁ ନଦୀ ହୋଇଥିଲୁ ଅଶ୍ରୟ ତାର,
କାଳେ ପୁଣି କଲ ତାର ପ୍ରାଣ ସହାର ।
ଜଗତେ ଘଟଣା ଏହା ଦୁଷ୍ଟେ ନୂତନ,
ହେବାର ଅଶ୍ରୟଦାତା ନାଶକରଣ ।

ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣନା

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମହାନାମ ପ୍ରଭୁର କାରଣେ
ଜନ୍ମଥୁଲେ ଜଗତରେ ସାଧୁ ମହାଜନେ ।
କର ହରନାମ ମନ୍ତ୍ର ସଂସାରେ ପ୍ରଭୁର,
ଆପଣେ ଉତ୍ତର କଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ।
କାର୍ଯ୍ୟ, ଉପଦେଶ ସେହି ସବ୍ ମହାଭାଗ
ଦେଖାଇଣ ଛନ୍ତି ଲୋକଗଣେ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ।
ଜୟ ଜୟ ମହାଜନ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞମିଗଣେ !
କରଯୋଡ଼ି ନମେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣେ ।
ବାଲୁକି, ବଣିଷ୍ଟ, ବ୍ୟାସ, ବୁଦ୍ଧ ଧର୍ମବାର,
ଶିଶୀ, ମୁଶା, ମହମଦ, ନାନକ, କବାର,
ଶ୍ରାବେତନ୍ୟ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, ରୂପସନାତନେ,
କରଯୋଡ଼ି, ନମେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଯହିଁ ଯେତେ ଥିଲେ, ଛନ୍ତି, ବୈଷ୍ଣବ ଶୋଧାଇଁ,
କରେ ନମସ୍କାର ପ୍ରଭୋ ! ମସ୍ତକ ନୁଆଇଁ ।
ଅଭିଜ ଗାୟକ ତୁକାରାମ ମହାମତି,
ଯାହାଙ୍କ ସେବକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଛମପତି ।
ଶ୍ରମଣୀ ମାଧ୍ୟମ, ଅତିବଢ଼ି ଜଗନ୍ମାଥ !
ହେଉଛି ଓଳଗି ଭକ୍ତିଭରେ ଯୋଡ଼ି ହାତ ।
ମହାମ୍ଭୂ ହୋସେନ, ରଜା ଶ୍ରୀମନ୍ମୋହନ,
ଭକ୍ତିରେ ବନ୍ଦରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣ ।
ସାମ୍ୟଧର୍ମବାଦୀ ପ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମ ଭାତୁଗଣେ,
ନମସ୍କାର କରେଁ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରାବଣେ ।
ଆହେ ଭକ୍ତିରୁମେ ଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ସନ୍ଧିଧାନେ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଦୁଖେ ଥାନ୍ତୁ ଲୋକମାନେ ।
ଅଶାନ୍ତ ଯତ୍ନଶା କଷ୍ଟ ହେଉ ସବ୍ କ୍ଷୟ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପରିଷ ରାଜ୍ୟ ହେଉ ସୁଧାମୟ ।

ସୁଖ କାହିଁ ?

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଆହା ! ଆହା ! ଦେଖୁଛି ତ ସୁଖଲକସାରେ
ଜୀବନଟାଯାକ ହେଲି ଅଣ୍ଟାଳି ଅଭାରେ ।
ସୁଖ ମଣି ଧରେଁ ଯାହା ସେ ତ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତି,
ଲଭି ତ ପାରିଲି ନାହିଁ ତହୁଁ ମନେ ଶାନ୍ତି ।
ସୁଖଲୋଭେ ମଞ୍ଚ ସଦା ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ,
ଅରଜୁଛନ୍ତି ତ ମାତ୍ର କଷ୍ଟ ପରିଣାମେ ।
ଜୀବନେ ଲଭିବି ଶାନ୍ତି କାହିଁ ପେହି ସୁଖ ?
ସୁଖ ଲୋଡ଼ି ହେଉଛି ତ କେବଳ ବିମୁଖ ।
ଲଭୁଛୁଁ ଷୁଧାରେ ଅନ୍ତି, ପିପାସାରେ ଜଳ,
ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ପାଉଛୁଁ ସକଳ ।
ଜୀବନଟାଯାକ ଘାରି ହେଲୁଁ ଯାହା ପାଇଁ,
ପେହି ସାର ସୁଖ-ରହ; ପାଇବୁଁ କି ନାହିଁ ?
ମାତ୍ର ସେ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ଜଗତ ସଂପାରେ,
ସଞ୍ଚତ ରହିଛି ଦୃଥିରର ପର ପାରେ ।
ପଦିଷତରିତତିରି ସାଧୁ ଉଚ୍ଚମାନେ
ଲଭିବେ ସେ ସୁଧାଫଳ ପ୍ରଭୁ ସନ୍ନିଧାନେ ।

ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ

(ରଗ—ଭୂପାଳ)

କେତେକାଳ ଆଉ ବହି ଦେହ ଭାର
କରିବ ବିଳାପ ସନ୍ଧାପେ ତିକାର ?
ଭାଙ୍ଗିଛି ତ ଏବେ ସମସ୍ତ ଜୀବନ,
କଳି କିବା ଜୀନସମାଜ କାରଣ ?
ଭାଙ୍ଗିଛି ତିକାର କେତେ ଧନ୍ୟର,
ସେ ତ ଶିଶ୍ରୀନୀଧା କୌତୁକ ମାତର ।

ଆମୋଦ, ପ୍ରମୋଦ, ଶୟନ, ଆହାର—
ଏ ସବୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୁହେଁ ମାନବର ।
ରଣୀ ଅଛି ଜୀନସମାଜ ପାଶରେ,
ଶୁଭେବାକୁ ହେବ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଳରେ ।
ଯେବେ ସେଥିପାଇଁ ନ କରେଁ ଯତନ,
ବୃଥା ଗଲ ଜାଣ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ।
ନ ବୁଝିଲ ହରି ! ଜୀବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ମାୟାମୁଗ୍ଧ ଜାବ କଳ ଅବଶେଷ ।
ଦେବଦତ୍ତ ପ୍ରାଣ ଦେବତା କାର୍ଯ୍ୟରେ
ନ ଦେଇ ଯାପିଲ ବୃଥା ବିଷପୂରେ ।
ଜୀନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହେଲ କିପୀ ଭ୍ରାନ୍ତ,
ଭାଲ ହେଉଛି ତ ବ୍ୟାକୁଳ ନିଚାନ୍ତ !
କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କାହିଁ କରୁଛ ଗମନ,
ଆଜିଯାଏ ମଧ୍ୟ ନ ହେଲ ତେତନ !
ଆସିଛି ବା କାହିଁ ଯାଉଛି ବା କାହିଁ,
ସାର ତରୁଜୀନ ଜନମିଲ ନାହିଁ ।
ଅବା ବୃଥା ଭାଲ ହେଉଛି ଅମ୍ବିର,
ଯାହା ଦଉ ପ୍ରାଣ ତାହାଙ୍କ ଶରାର ।
ପେହି ତ କରନ୍ତି କର୍ମରେ ନିଷ୍ଠୋଗ ,
ବୃଥା ସିନା ମୋର ଏହି ଅନୁଯୋଗ ।
ଯେ ଦେବତା ଛନ୍ତି ହୃଦୟମନ୍ଦରେ,
ଲଗାଇବେ ଯଦ୍ଵି ଲଗିବ ସେଥିରେ ।
କରିବାକୁ ହେବ ଯାହାକୁ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
ମହାପ୍ରଭୁ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ମୋପାଇଁ କରିବ ମୁଁ କିପୀ ଭାବନା,
ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ତା ଜଣା ।
ସ୍ଥାପିଲ ଜୀବନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ସାଧୁବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାନାଙ୍କ ଆଦେଶେ ।

ସଙ୍ଗଦୋଷ

(ରଗ—ବଜଳାଶା)

କେତେ ସାବଧାନେ	ଆମୁତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନେ
ହେଉଥିଲି ଅଗସର,	
ମନ ଅନୁରାଗେ	ପୃତ ଧର୍ମମାର୍ଗେ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ମୁଁ ରଖି ମାତର,	
ଧର୍ମବଳେ ବଳୀ	ହୋଇ, ପଦେ ଦଳ
ଦେଇ ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ,	
ଏକ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ	ଥିଲୁ ମୋ ପ୍ରତ୍ୟେଷ
ସେହି ପବିତ୍ର ଭୂବନ ।	
ଚତୁର ଅହଙ୍କାରେ	ନ ଭାଲେଣେ ମୁଁ ବାରେ
ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ ଶାତି	
ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ	ଭ୍ରମେ ନିରନ୍ତରେ,
ନ ଥାଏ ମନର ଶୁଣି ।	
ନ ଥିଲୁ ମୋ ମନେ	କେତେ ରିପୁଗଣେ
ପ୍ରବଳ ରୂପରେ ଆସି,	
କିଞ୍ଚତ ମାତରେ	ଅସାବଧାନରେ
ପକାଇବେ ମୋତେ ଗ୍ରାସି ।	
ଦୈବର ଘଟନ	ବନ୍ଧୁ ଏକ ଜଣ
ଆସି ମିଳିଲେ ସଙ୍ଗରେ,	
ସମାନ ବୟସ	ଉତ୍ତାହ ସାହସ
ବିଦ୍ୟା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପଦରେ ।	
ସମାନ ସମାନ	ଥୁଲେ ଧନ ମାନ,
ସହଜରେ ବନ୍ଧୁପଣ	
ହୁଏ ସ୍ଵଦୟତନ,	କରେ ଦୁଇ ମନ
ପରମ୍ପରେ ଆକର୍ଷଣ ।	
ଅଭେଦ ପୀରତି	ଶୀର ମର ଶାତି
ଘଟିଲୁ ବେନି ମନ୍ତ୍ରରେ,	
ତଳେକ ବିଜ୍ଞେଦେ	ବିଷମ ବିଷାଦେ
କାହୁ କାଳ ପରମ୍ପରେ ।	

ସକଳ ବିଷୟେ	ହେଲେହେଁ ଉଭଚପ୍ରୀ
	ସମାନ, ମାତକ ଭିନ୍ନ
ଚରିତ ବିଷୟେ,	ଅଳପ ସମୟେ
ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଚିହ୍ନ ।	
ବନ୍ଧୁ ଆଚରଣ	ଦେଖି ମୋର ମନ
ହେଉଥାଏ ବିଚଳିତ,	
ନେଷଳଜ୍ଞାବଶେ	ଭରସି ସାହସେ
	ବୋଲି ନ ପାରେ କିଞ୍ଚିତ ।
ଦେଖି ବନ୍ଧୁକାର୍ଯ୍ୟ	କଲି ଚିତ୍ରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ସେ ଯାହା କରୁଛି କରୁ,	
ମୁହଁ ସାବଧାନେ	ଥବି ଆମୁଜ୍ଜାନିନ
	ଦୂରେ ଥବି ଅଧର୍ମର୍ଦ୍ଦୁ ।
ଲୋକେ ନାହିଁ ଜଣା	ଆମୁପ୍ରତାରଣା
କଲେଜ ଘଟେ ଜଞ୍ଜାଳ,	
ନ ଜାଣନ୍ତି ପୃଣି	ଦେଖି ଜାଣି ଶୁଣି
	ଧର୍ମମାର୍ଗ ପେ ପିଛିଲ ।
ଅତି ସର୍କରରେ	ଜ୍ଞାନୟଷ୍ଟିତରେ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଅନୁମାନେ,	
ସୁଷ୍ଠୁ ଧର୍ମ ମାର୍ଗେ	ସରାଗେ ସଜାଗେ
	ଚକ୍ରଥୁବେ ସାବଧାନେ ।
ଲୋକେ ପ୍ରାଣପଣେ	ସତନେ ସାଧନେ
	ଉଠନ୍ତି ପଦତ ଚାଲେ,
ଟଳିଗଲେ ପାଦ	ଦଟଇ ପ୍ରମାଦ,
	ପଢ଼ିଯାନ୍ତି ଗିରମୁଳେ ।
କେତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟେଷ୍ଟ	ବନ୍ଧୁତ ସମୟେ
	ନିର୍ମାଣ କର ଆଗାର,
କଣିକା ଅନଳେ	ପବନ ପ୍ରବଳେ
	ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଭସୁଷାର ।
ଦେଖୁଁ ନିରନ୍ତରେ	ସ୍ଵର୍ଗଦୋଷରେ
	ଘଟେ ଗୁଣ ଦୋଷମାନ,
ଲୋକେ ଜାଣି ଶୁଣି	
	ଅଙ୍ଗନରେ ପୁଣି
ନ ହୁଅନ୍ତି ସାବଧାନ ।	

କୀବନ ତରୀ

ସମୟ-ସାଗରେ ଘାସେ ଜୀବନ-ତରଣୀ,
ନେଉଁଛି କଢ଼ାଇ ମାଗ' ସୁକାର୍ଯ୍ୟ-ଷେପଣୀ ।
ସୁଭବରେ ସମାକୁଳ ସଳିଳ ଲହସ୍ନ,
ତେଣୁ ନିତ୍ୟ ନୃତ୍ୟଶୀଳା ମୋ ଜୀବନ-ତରଣୀ ।
ରୋଗ ଶୋକ ପାପ ତାପ କେତେ ଝଞ୍ଜାବାୟୁ,
କଞ୍ଚକତ୍ତବସର' ମଗ୍ନ ଶିଳାମାଳା ଆଉ,
ଜୀବନ-ତରଣୀ ଯାହା ଯୋଗେ ବିଚଳିତ,
ମଗ୍ନ ଲଞ୍ଜଭଣ୍ଡ ପରି ହୁଏ ଅନୁମିତ ।
ଯିବ ଭସି ଭସି ମୁକ୍ତସୁରୁପ ବନ୍ଧରେ,
ଜାଗରିତ ଥାଏ ଯେବେ ବାସନା ମନରେ ।
ସୁବିବେକ କର୍ଣ୍ଣଧାର ଆଶ୍ରୟେ ପ୍ରତ୍ୟେଷ,
ବ୍ରଦ୍ଧପଦ ଧୂ ବତାର ପ୍ରତି ରଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରକଳ୍ପ ଶେଳ ପବନ ପ୍ରତ୍ୟେଷ,
କରିବ ନିଶ୍ଚଯୁ ତରଣ ମଗ୍ନ ଲଞ୍ଜ ଭଣ୍ଡ ।

ଜୀବନର ଗତି

ଦୁର୍ବ୍ୟ-ଶୁଣ କର୍ମ ସମବାୟୁରେ ଶଷ୍ଟର,
 ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତଣୀଳ ନୂହେ ମଧ୍ୟ ଚିର ।
 କାହା ଉତ୍ତପ୍ରେଷଣ କିମ୍ବା କେଉଁ ଆକର୍ଷଣେ
 ଚିରନ୍ତନ ଗତି ଅନୁଭବେ ମୁଁ ଜୀବନେ ?
 ପ୍ରକୃତି ସହିତ କିବା କର୍ମର ସମର,
 ଉଭୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବ ଯଥା ନିତ୍ୟ ବନ୍ଧ,
 ଅବିରାମ ଆକର୍ଷଣ ଉତ୍କଳନ ଗତି,
 ନିମ୍ନରୁ ଉତ୍ତଥତ ମଧ୍ୟ ନିଯୁମ ନିଯୁତି ।
 ଆରମ୍ଭ ଏହାର କାହିଁ ? କାହିଁ ଅବା ଶେଷ ?
 ସନ୍ତ ତ ନ ଜାଣେ ଯନ୍ତ୍ରୀ କୌଣ୍ସିଲବିଶେଷ ।

ପ୍ରତ୍ୟଷ ରହିଛି ମାସ ସାଷ୍ଟ୍ୟ ଚିରଦିନ,
ମାନବ ଜୀବନ ନିତ୍ୟ ନିପୁଣ୍ଠା ଅଧୀନ ।
ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନେ ଯେବେ ଏହା ଅଳୀକ ପିତାଙ୍କ,
ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ନିତାଙ୍କ ।

ସେ ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗିଣୀ — ଭଜ କାନ୍ତା)

ଦିବସ ଯାମିନୀ କି ଶୀତ ରାଗିଣୀ
ପ୍ରବେଶେ ଆବେଶେ ହୃଦୟେ
ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସକଳ ସମୟ,
କିବା ସେହି ସ୍ଵର ବ୍ୟାକୁଲ ଅନ୍ତର
କରେ ଜୀବନ ତନ୍ମୟ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ବିରଳେ ବିଜନେ ଗହନ କାନନେ
ପ୍ରାନ୍ତରେ କାନ୍ତାରେ ଆଶାରେ
ସବ୍ଦ ପ୍ଲାନେ ସମାନ ସୁସ୍ଵରେ
ଶ୍ରୀଷ୍ଟମ ବସନ୍ତେ ଅବା ଶୀତ ଅନ୍ତେ
ଲାଗେ ପ୍ରାଣେ ନିରନ୍ତରେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସେହି ଏକ ଗାନ ସେହି ଏକ ତାନ
ସୂରଗାମ ତାର ସମାନ
ଲୁଚି ଉନମତି କଲେ ସେ ପ୍ରାଣ,
ପବନେ ନିସ୍ବନେ ଆସି ଅନୁଷ୍ଠଣେ
ଭାଙ୍ଗିଦିଏ କି ଧର୍ଯ୍ୟ ଧାନ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସଙ୍ଗୀତ ନିଧ୍ୟନ ହୃଦୟ ଘନ
କରିଦିଏ ସେ ନିରନ୍ତରେ
କିବା ଆସି ନିଶ୍ଚାସ ପବନରେ,
ହେଲେ ମୁଁ ନିଦିତ୍ତ ହୋଇ ଜାଗରିଛି
ଆଏ କି ଶଯ୍ୟା ପାଶରେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।

ଏ ପ୍ରକୃତିରଣୀ ସହସ୍ର ରାଗିଣୀ
ଧରିଛି ବିଭିନ୍ନ ତାନେ,
କିବା ଉନମତ ମୁଁ ସେହି ଗାନେ,
ଅବୁଧା ହୃଦୟ ନ ବୁଝେ ବିଷୟ
କିପା ମିଶାଇଛି ଆୟୁପ୍ରାଣେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସାଧୁ ସଂସର୍ଗ

(ଭାଗବତ ବୃତ୍ତ)

ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନଦୀକୁଳେ, ପ୍ରାଚୀନ ବଟବୃକ୍ଷମୂଳେ,
ପୁନୁର ନନ୍ଦନ ସନ୍ଧ୍ୟାଧୀଁ, ଫ୍ରମ୍ବାର ତିନ୍ତାରେ ଉଦ୍‌ବୀପୀ,
କୁଠୀର କରୁଇ ନିର୍ମାଣ, ବସି ସେ କରୁଧାନ୍ତ ଧାନ ।
କିନ୍ତୁ ହିଁ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ ବାସ, ଶୀତ ବରଷା ବାର ମାସ ।
କଷ୍ଟ ନ ମଣି କିଛିମାସ, ଆନନ୍ଦ ଥାନ୍ତ ଦିବା ରାତ ।
କୁଠୀର ପାଶେ ଥାପି ଧୂନି, ଜପରେ ବସିଥାନ୍ତ ମୁନି ।
ଦର୍ଶନପାଇଁ ଯାନ୍ତ ଲୋକେ, ସେ ଯାହା ଦିବ ଖାନ୍ତ ସୁଖେ ।
କିଛିହିଁ ନ କରନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷା, ଦିଅନ୍ତୁ ଲୋକେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ।
ସେ ଗ୍ରାମ ମଠର ମହନ୍ତ, ଥୁଲ ସେ ନିତାନ୍ତ ଦୁରଳ୍ପତ୍ତି ।
ତେଲ, ପୁଣ୍ୟ ସଂହିତରେ, ବିରୁଦ୍ଧ କଳ ନିଜନରେ ।
ଏ ଭଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟାଧୀଁ ନିଶ୍ଚୟ, ନେବା ଏହାର ପରିଚୟ,
କେମନ୍ତ ଦିବ ଧର୍ମ ଦାଶା, କରିବୁଁ ସେଥର ପରାଶା ।
ସାଧୁ କୁଁ ଭଣ୍ଡିବା ସକାଶେ, ଡାକିଲୁ ଏକ ବେଶ୍ୟା
ପାଶେ ।

ସେ ବେଶ୍ୟା ଯୁବଜ୍ଞ ସୁନ୍ଦରୀ, ତାହାର ନାମଟି ଅପ୍ରସରୀ,
ନୃତ୍ୟ ଶୀତରେ ସେ ନିପୁଣା, ଠକଣରେ ନୁହେ ଉଣା,
ସେହି ମହନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇ, ଧନ ଲୋଭରେ ହୋଇ ବାଇ,
ଚଳ ସେ ଗଲ ଧୀରେ ଧୀରେ, ମିଳିଲ ସାଧୁଙ୍କ
କୁଠୀରେ ।

ସେ ବେଶ୍ୟା ସାଧୁ ପାଶେ ବସି, କଥା କହିଲ ହସି ହସି,
କରିଣ ବହୁତ କୌଣସି, ଦେଖାଉଥାଏ ବନ୍ଦପୁଲ ।

ଫେରଣ ବୋଇଲା ସାଧୁଙ୍କୁ, “ଆସୁ ମୋହର ବୃଦ୍ଧକୁ ।
ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ମିଳି ମିଶି, ବାସ କରିବା ଦିବା ନିଶି ।
ବଢ଼ୁଛ ଧନ ମୋଡ଼ ଘରେ, ଅଛି ଆସୁ ପ୍ରେମଭରେ
ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜି ବା ବେନି ଜନ, କରିବ ନର୍ତ୍ତନ ଗାୟନ ।”
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ସବ୍ବକଥା ଶୁଣି, ବୋଇଲେ କ୍ଷଣେ ହେ'ଇ ତୁନି,
ଆଗୋ ମା ! କରୁଛି କଳ୍ପାଣା, ବାହୁଡ଼ ଯଥ ବର୍ଷମାନ ।
“ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ଅଠାର, କେ ଜାଣେ ଅବା ପୁନବାର
ମିଳନ ହେବ ତୋ ସଙ୍ଗରେ, ବୋଲିବୁଁ କଥା ସେ
କାଳରେ,
ବେଳ ମୋ କଥା କହିବାକୁ, ନାହିଁଟି ଯାଉଛି ପୂଜାକୁ ।”
ସେ ବେଶ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ନିରଣେ, ବାହୁଡ଼ ଗଲା ନିଜ
ବାସେ ।
ତିରିଷ ବିଧାତାଙ୍କ ଲୁଳା, ସେ ବେଶ୍ୟା ବାଧକା ପଡ଼ିଲା ।
କୁର୍ବିତ ଦାଆ ସବାଙ୍ଗରେ, ପୁଣି ପଡ଼ିଲ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ।
କେହି ନ ଯାଏ ତାହାପାଶେ, ଏକା ସେ ପଡ଼ି ଥାଏ
ବାସେ ।
ସେ ଧନ ଥିଲ ତାହା ଘରେ, ନେଇଲେ ତା ବୈଦ୍ୟ
ଡାକତରେ ।
କେ ଅଛି ମଉଳା, ମଉସା; କରିବ ତା ସେବା ଶୁଣ୍ଟୁଷା ?
ଭିକ୍ଷା ମାତିଶା ଅବଶେଷେ, ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟେ ପେଟ
ପୋଷେ ।
ପଡ଼ିଲ ପଢ଼ି ଘାଆ କଳି, ସେ ବେଶ୍ୟା ନ ପାରିଲା ତଳି ।
ଘାଏ ଆସିବ ପଣ ପଣ, ମାଛି ଉଡ଼ନ୍ତ ଭଣ ଭଣ ।
ବୁଲି ନ ପାରି ମହାକଷ୍ଟେ; ପଡ଼ିଣ ଥାଏ ନନ୍ଦାତଟେ ।
ଦୈବ ଯୋଗରେ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ମିଳିଲେ ତାହା
ପାଶ ଆସି ।
ଦେଖିଣ ବେଶ୍ୟାର ବିକଳ, ସେ ସାଧୁ ନେତ୍ର ବହେ
ଜଳ ।
‘ଆହା ମା !’ ବୋଲି ଧୀରେ ଧୀରେ, ଦେଲେ ଯେ ହସ୍ତ
ତା ଶଶରେ ।
ଯହରେ ବୁଝାଇ ତାହାକୁ, ଧେନିଣ ଗଲେ କୁଡ଼ିଆକୁ ।

ଘାଆକୁ ଦେଇ ଧୋଇଦେଇ, ଡିଷ୍ଟି ଦେଲେକ
ଲେପାଇ ।
ପନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଯହେ ଦୈବବଳେ, ସେ ବେଶ୍ୟ ରହିଲ
କୁଶଳେ ।
ହମେ ସେ ଲଭନ୍ତେ ଆରେଗ୍ୟ, ତାମନେ ଜନ୍ମିଲ
ବୈଶାଗ୍ୟ
ଏ ଅନ୍ତେ ବାରବିଳାସିମା, ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ତପସୁମା ॥
ସାଧୁ ପ୍ରସରେ ପାପୀପୂର୍ବୀ, ଲଭିଲ ଗତି ମହ୍ମାପୂର୍ବୀ ।

ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ

(ରଗ - ମଙ୍ଗଳ)

ବିଶାଳ ବୁଦ୍ଧାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟେ ଭ୍ରମିଛି ଏକାଳ,
କେ ମୋହର ପାପ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ ପାଷା ?
ନ ପାରିଲି ନ ପାରିବ ମୋତେ ମୁହିଁ ଜାଣି,
ନ ବୁଝିଲି ନ ବୁଝିବ କିଏ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣି ?
କାହିଁ ଆସି କାହିଁ ଯିବି, ଥବି କେତେ ଦିନ,
ବୁଝି ନ ପାରିଲି ମୋର ରୂପ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଚିହ୍ନ ।
ମିଥ୍ୟା ସଙ୍ଗ, ବାସ୍ତମୟ ଜଗତ ସଂସାର,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମ କରିବ କି ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରିକାର ?
ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଦିବା, ନିଶି, ଆଲୋକ, ଅନାର,
ପ୍ରକ୍ରିୟରେ ଦେଖୁଛି ତ ସୁରୁପ ଏହାର ।
ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଭେଦାଭେଦ ଯାଏ ସବୁ ଜଣା,
କପରି କରିବ ବୋଲ ଆସୁପ୍ରତାରଣା ?
ଜାଣୁଛି ମୋହର ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଆସୁଛି,
ଯନ୍ତ୍ରପୁତ୍ରିଳକା ପର ଭ୍ରମୁଛି ନିଯୁତ ।
ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛି ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମ ପ୍ରବଳ,
ଭୁଞ୍ଜୁ ଅଛି ଆମକୁତ ଧର୍ମଧର୍ମ ପଳ ।
କେହି ନୁହେ, ରହିଛି ତ ଅନ୍ୟର ଆୟୁତେ,
ସ୍ଵକୃତ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଭୁଞ୍ଜୁଛି କେମନ୍ତେ ?

ଛନ୍ତି ଜଣେ ଜାଣେ ଶୁଭଶୁଭ ପ୍ରେରପୁଠା,
ଅଟନ୍ତ ସେ ପୁଣି ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍ବାରଦାତା ।
ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱାସାରପାଳକ,
ହେବେ କି ସେ ପାପ ପୁଣି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରେରକ ?
ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ସେହି ଦେବେ କି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ?
ଏଥରେ ତାହାଙ୍କ କିବା ହେବ କ୍ଷତି ଦୂର୍ଦ୍ଧ ?
ଆପଣା ରାଜ୍ୟରେ ନିଜକୃତ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ,
ସମ୍ରାଟା ତାହାକୁ ଦେବେ ବିଶେଷରେ ଜାଣି ?
ତେବେ କି ନୁହନ୍ତ ମହାପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ?
ଅଥବା ଘଟଇ ସୃଷ୍ଟି ଶୃଙ୍ଗଳା ବ୍ୟତ୍ୟୟ ?
ଦୟାଧାର ଜ୍ଞାନଧାର ସଦ୍ଵିଜ୍ଞାନମାନ,
କରିବ ସଶ୍ୟ ତାକୁ କେ ଅଛି ଅଜ୍ଞାନ ?
ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶାନ୍ତ,
ଭାଲ ଭାଲ ମନେ ଜାତ ହୁଏ ମହାଭୂତ ।
ଉଦ୍ଦିଷ୍ୟର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯୋର ଅନିକାର,
ନ ବୁଝିଲ ଏ ଜଗତ ଲେଖେ କି ପ୍ରକାର ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ତୁଳ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ହୋଇ,
ଏ ବିଶ୍ୱ, ରହସ୍ୟ କଥା ଭାଙ୍ଗିଅଛି ମୁହିଁ ।
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚକ୍ରଅଛି ନିୟମରେ,
ହେବାକୁ କି ପାରେ ବ୍ୟତିତମ ମୋ ପକ୍ଷରେ ?
ଜାଣିବାକୁ ଲୋଡ଼ିଅଛି ଅନନ୍ତ ନିୟମ,
ନିଷ୍ଟପ୍ତ ନିଷ୍ଟପ୍ତ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟତିତମ !
ଆପଣାକୁ ଜାଣିବାର କ୍ଷତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ,
ଧାର୍ଯ୍ୟଅଛି ବିଶ୍ୱ, ବିଧ୍ୟ ଜାଣିବାର ପାଇଁ !
ଅନନ୍ତ ଭାବନା ମନେ ହେଉଛି ଉଦୟ,
ଶ୍ଵର ନୋହି କାହିଁ ପ୍ରାୟ ହେଉଛି ବିଳଦ୍ୟ ।
ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ଉଠେ ଅନନ୍ତ ଲହରୀ,
ସିନ୍ଧୁବନ୍ଧ ସେ ସବୁତ ନ ପାରଇ ଧରି !
କାହିଁ ଉଠି କାହିଁ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଅନ୍ତ,
ଗତାୟାତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧ୍ୟ ଲାଗିଛି ସନ୍ତ ।
ବିଶାଳ ସାଗରେ ଯାହା ଦଢ଼ିବାକୁ ପାରେ,
ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ ତାହା ଘଟେ କି ପ୍ରକାରେ ?

ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ମୋର ପ୍ରାଣ ମନ,
ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ମାର୍ଗେ କରେ ବିଚରଣ ।
ସହସ୍ର ଯୋଜନ ତ୍ରୁମେ ନିମେଷ ମନ୍ତ୍ରରେ,
ଶୁର ନୋହି ଇତ୍ସୁତଃ ଗତି ନିରନ୍ତରେ ।
କି ପ୍ରକାର କେଉଁଠାରୁ ଏହି ମହାଶକ୍ତି,
ପାଇଛି ? ଚରମେ ଲଭ କରିବ କି ଗତି ?
ଅନନ୍ତ ସାଗର ଉତ୍ତି ଆସି ବାଷ୍ପକଣା,
ଯିବ ତହିଁ ପୁଣି ଏହା କରେ କି କଳ୍ପନା ?
ବାଷ୍ପକଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଗର ବିକାର,
ମୋ ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନ କି ହେ ଅଟେ ସେ ପ୍ରକାର ?
ହେବ ମୋ ଜୀବନ ସେହି ମହାଶକ୍ତିକଣା,
ଅନନ୍ତ ତାହାର ଗତି ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।
କେତେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସମ୍ବାଲିଛି ଆପଣାର ବୋଲି,
କାହା ସଙ୍ଗେ କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାଇଛି ତ ଭୁଲି ।
ନିତାନ୍ତ ମୋହର ବୋଲି ଧରିଛି କାମୁଡ଼ି,
ନ ଜାଣିଲି ଶଶରଟା ଯିବ ଦିନେ ପୋଡ଼ି ।
କାହିଁ ବା ରହିବ ଧନ, ଯିବ କାହିଁ ଗୁଲି,
ତ୍ରୁମେ ମଧ୍ୟ ଦିନେମାତ୍ର ନ ଦେଖିଲି ଭାଲ ।
ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପାରୁଅଛି ଜାଣି,
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ମୁହିଁ ଏକ ତୁଳ ପ୍ରାଣୀ ।
ଦେଷ, ହିଂସା, କ୍ଷୋଧ, ସ୍ଵାର୍ଥପରତା, କଳହ,
ମର, ତୁଳ ଭାବ ହୁବେ ବହି ଅହରହ ।
ଅଳୀକ, ଅନନ୍ତ ଆଶା, ଅନନ୍ତ ଲାଳସା,
କରିଛି କ୍ଷଣିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ ବ୍ୟବସା ।
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଭାଲ ପୁଣି ହୁଏଁ ବିମୋହିତ,
କେତେ ମହାଶ୍ଵର ହୁବେ ରହିଛୁ ନିହତ ।
ଦୟା, ମାୟା, ଭକ୍ତି, ପ୍ଲେଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ,
ବିଭୂଷିତ ରହିଅଛି ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଭାବରେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ ମହାଶ୍ଵର କରେ ଅନୁଭବ,
ବିଶ୍ୱ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଗତି କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସବୁ ।

ନରକର ନାଟ ମୁଁ କି ସ୍ଵର୍ଗର ଦେବତା,
ଘନ ଘନ ମନେ କିଛି ନ ହେଲା ପ୍ରିରତା ।
ପ୍ରତି ମୁହଁରେ ପ୍ରାଣ ଚଳେ ମୃତ୍ୟୁ ପାଶେ,
ସେ କଥା ପାଷାର ମୁଁ ତ ରହିଛି ଉଜ୍ଜ୍ଵାପେ ।
ଘଲେ ପୁଣି ଯେ କାଳରେ ଜୀବନର ଗତି,
ଅରକାର ଦେଖି ହୃଦ ବିଚଳିତ ମତି ।
ନିର୍ଭୂତ ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ,
ଜାଣି ଶୁଣି ବୃଥା ଆଉ ଭାବିବ କିପାର୍ଦ୍ଦି ?
ଆମୁସମର୍ପଣ କଲେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ,
ଦେଖୁଛି ତ ମନ ପ୍ରାଣ ଥାଏ ନଶ୍ତିରେ ।
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ମହାପ୍ରଭୁ ଉଗବାନ,
ତବ ପଦେ ସମର୍ପଣ କଲି ମନ ପ୍ରାଣ ।

ଯୋଗୀନାଥ

(ରଗ—ମଞ୍ଜଳ)

ଷାଠିଏ ବରଷ ବୁଡ଼ା ଜାତି ଯୋଗୀ ନାଥ,
ଉକ ମାରି ପୋଡ଼େ ପ୍ରେଟ ଦରିଦ୍ର ନିତାନ୍ତ ।
ଦୁର୍ଗୋଟି ପୁଅର୍ଥିଅ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତରେ,
କେହିରୁପେ ଚଳେ ଦର ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ।
ନାନା ଛୁନେ ଶାଏ ଗାଁତ ହରି ହରି ବୋଲି,
ଦିନଯାକ ମାଗେ ଉକ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ।
ଦୁଃଖ ରିଷ୍ଟା ଶାନ୍ତି ସୁଖେ ମିଳି ରୁଚିଗଣ,
ଦରେ କସି କରେ ନାଥ ହରି ସର୍ଜାର୍ତ୍ତନ ।
ଦିନକରେ ଯୋଗୀନାଥ ବିଶୁରିଲ ମନେ,
ପଡ଼ିଥୁବି କେତେ କାଳ ମାୟାର ବନ୍ଧନେ ।
ପୁଷ କନ୍ୟା ଭାର୍ଯ୍ୟା କେହି ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ନାହିଁ,
ପଡ଼ିଥୁବେ ସବେ ମୁହଁ ରୁଲିଯିବ କାହିଁ ।
ଦର ଛୁଡ଼ି କରିବ ମୁଁ ଶର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
କରିବ ଆୟାର ମୁକ୍ତ ମାର୍ଗ ଅନେଷଣ ।

ଏହିରୁପେ ନାଥେ କେତେ କଥା ଘନ ମନେ,
ପରିବାର ତେଜି ଗଲେ ଶର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତନେ ।
ମାତ୍ର ନାଥ ଭୁମିଲେହେଁ ବିଶିଷ୍ଟ ଜାର୍ତ୍ତରେ,
ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦରକଥା ପଡ଼ଇ ମନରେ ।
ଦିନେ ତାକୁ ନ ମିଳିଲା ମାର୍ଗରେ ଆହାର,
କଷ୍ଟ ପାଇ ଉପୁକିଲା ତେତନା ତାହାର ।
ପଡ଼ିଛନ୍ତି ମୋହ ପୁଷ କନ୍ୟା ଭାର୍ଯ୍ୟା ଘରେ,
ଏହିପରି କଷ୍ଟେ ସିନା ଥୁବେ ଉପାସରେ ?
ପୁଣି ସେ ଦେଖିଲା ଯାଇ ଏକ ଶାର୍ତ୍ତ ପ୍ଲାନେ,
ଦେବତାକୁ ଦେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଭକ୍ତମାନେ ।
ବିଶୁରିଲ ନାଥ ଦେବତାକୁ ଦେଇ ଦେଇ,
ପରକାଳେ ଲୋକମାନେ ଲଭନ୍ତି କି ସ୍ଵର୍ଗ ?
ଦେବତା ତ ଦେଇଗୁଡ଼ି ଶାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ନାହିଁ,
ଦେଉଛନ୍ତି ସିନା ମନ ବୁଝିବାର ପାଇଁ ।
ଦେବତାକୁ ଦେଇ ଲୋକେ କାଳୁନିକ ଦେଇ,
ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ଲଭ କରିବାକୁ ସ୍ଵର୍ଗ ।
ତିନିଗୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଘରେ,
ଅନାହାରେ ଦିନ କାଟୁଥୁବେ ବିକଳରେ ।
ପ୍ରଭୁଦତ ଆୟା ତିନିଗୋଟି ଉପବାସେ,
ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଧର୍ମପାଇଁ ଭ୍ରମୁଛି ପ୍ରବାସେ ।
ପ୍ରଭୁ କରିଥିଲେ ମୋହ ହସ୍ତେ ସମର୍ପଣ,
ଅବଶ୍ୟ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ ।
ତାଙ୍କୁ ରଖି ଉପବାସେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେଇ,
ଦେଲେ ମୁଁ କି କେତେବେଳେ ଲଭିପାରେ ସ୍ଵର୍ଗ ?
ଛିଣ୍ଟାଇ ଆସିଛି ମୁଁ କି ମାୟାର ବନ୍ଧନ ?
ମାୟାବନ୍ଦି ହୋଇ ମୁଁ ତ କରୁଛି ଭ୍ରମଣ ।
ବିଧାତା ଯାହାଙ୍କୁ ସମ୍ପିଳନ୍ତି ମୋ ହସ୍ତରେ,
ତାଙ୍କୁ ଦେଇ କଷ୍ଟ ମୁଁ ତ ଭ୍ରମୁଛି ସ୍ଵର୍ଥରେ ।
ସେହି ତିନି ପ୍ରାଣୀ କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର,
ଲେନ୍ତୁଛି ମୁଁ ଲଭିବାକୁ ଆପଣା ଉଦ୍ଧାର ।

ଶର୍ତ୍ତ ଭ୍ରମ ଦେବ ସେବ ମୁକ୍ତି ଲଭି ପାରେ,
ଏ ତ ମାୟା ଦିନା ଆଉ କିବା ହୋଇପାରେ ?
ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ମୁହିଁ ମୁକ୍ତି,
ଲଭି, ଏହା କି କେବେ ହୋଇପାରେ ସ୍ଵକ୍ଷି ?
ପରିବାର ବନ୍ଧନକୁ ଯେବେ ବୋଲି ମାୟା,
ତେବେ ତ ସଂସାରେ ତାଙ୍କିଅଛି ମାୟା ଛାପା ।
ସଞ୍ଚେମୟ ବିଧାତାଙ୍କୁ ଜଗତ ସଂସାର,
ମାୟାରୁପେ ଦେଖ ତାକୁ ଚିତ୍ତର ବିକାର ।
ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଛିର କଳ ସୁକ୍ଷମ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳିଲେ ଲୋକ ଲଭିପାରେ ମୁକ୍ତି ।
ଏତେ କଥା କିମ୍ବା ନାଥ ଆପଣା ମନରେ,
ବାହୁଡ଼ି ମିଳିଲା ପରିବାର ସହିତରେ ।
ସେ ଜାଣେ ଯେରୁପ ହେଲା ରେଟ ପରମପରେ,
ବିଚାର ଉତ୍ସରେ ଯାହା ଘଟେ ମିଳନରେ ।
ଦିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଅନ୍ତ ସେବି ଦୁଃଖୀ ପରିବାର
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ବାଣୀ କରନ୍ତି ଆହାର ।
ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଦିନ କାଟୁଥାନ୍ତି ଗୁରି ଜଣ,
ଭକ୍ତିଭରେ କରୁଥାନ୍ତି ହରି ସନ୍ତୋଷିନ ।

ଆଶା

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅମର ବିଦ୍ଵାରୀ ସେ କି ? ବିଚିତ୍ର ବରଣ,
କେଉଁ ମହାଗଗନରେ କରେ ବିଚରଣ ?
ଆର୍କଣି କରେ ମନ ଆଶ୍ୱାସେ ବିଶ୍ୱାସେ,
ତାହା ପଛେ ଗଗନରେ ଭ୍ରମିବା ସକାଶେ ।
କି ଆନନ୍ଦ ସୁଖମୟ ଦେଶେ ଯିବାପାଇଁ,
ଦିବା ନିଶି ପ୍ରାଣ ତାହା ପଛେ ଥାଏ ଧାଇଁ ।
ଉଦାର ଆହ୍ରାନେ ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ ପ୍ରାଣ,
ଲଞ୍ଜିଯାଏ କେତେ ବାଧା ବିଦ୍ୱା ବ୍ୟବଧାନ ।

ସମ୍ମେରଥେ ଯେନ୍ଦ୍ରୟାଏ ଅନ୍ତକାର ଦେଶେ,
ସକର୍ଷିତା ଭୁଲି ମନ ଧାଏଁ ମହାବେଶେ ।
ନ ବୁଝେ ସେ ମାୟାରୁପୀ ମରୁ ମଣିକା,
. ଭ୍ରମ ଚନ୍ଦେ ଭୁଲିଯାଏ ରୂପ ବିଶ୍ଵାସିକା ।
ମାସକ ନ ଥିଲେ ଆଶା-ରକ୍ତର ବନ୍ଧନ,
ଭସୁଥାନ୍ତା ତମୋମୟ ଗଗନେ ଜୀବନ ।

ମାନବର ମନ

ଉଚତାରୁ ଉଚତମ କିବା ? ମଳନଭି ।
ଗର୍ଭରୁ ଗର୍ଭରତମ ? ମହାସିନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଭ ।
ଅତି ଦ୍ରୁତତମ ଗତି କାହାର ? ପବନ ।
ପାରେ କେ ସମସ୍ତ ଜିଣି ? ମାନବର ମନ ।

ଉଚଳ କୃଷକ

ଦେଖିଛ କି ଭାଇ ! କେତେ ଉଚଳିଲ କୃଷକ ?
କଙ୍କାଳ କଙ୍କାଳସାର ଦେଖ ଏହି ଲୋକ !
ମଳନ ବସନ ଖଣ୍ଡେ, ଆଶ୍ୱୁ ଲୁଚୁ ନାହିଁ,
ଧନ କାହିଁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ କଣେ ପିଲାପାଇଁ ?
ଧୂଳରେ ଧୂସର ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ଉଲଙ୍ଘ,
କି କଥା ବୋଲିବ ଅବା ଦରଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଅନ୍ତରେ ଦେଇଛି ପିନା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଆଶ୍ୱ,
କାଦୁଅ ପଣିରେ ଦିନଯାକ ଦ୍ଵାର ଯାଣି ।
ବିଲ ବାଲୁବାକୁ ଦେଖ ଆଶ୍ୱୋର ପଡ଼ିଛୁ,
ପିଠିରୁ ରକର ଶୋଷି ଶାନ୍ତି ମଣା ମାରୁ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ମୁଣ୍ଡପଟା ଖର ତାହାପାଇଁ,
ମାତ୍ର ଧରିଥାଏ ଛୁଟ ତଳକୁ ଅନାଇ ।
ବଳଦ ହଳକ ସହା, ଜ୍ଞାନ, ବନ୍ଧୁ, ଆଶା,
ସବୁବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା ଭାଇ ।

ବାରମ୍ବାର ଆକାଶକୁ ରୁହଁ ଥାଏ ଚଷା,
କେବଳ ତାହାର ଛନ୍ଦବେବତା ଭରସା ।
ଦେବତା କୃପାରେ ଯେବେ କାଟେ ଗୁଣିଛେଲ,
କି ହେବ ସେଥିରେ, ପରପାଳି ରେ ମେଲ ।

ଖଳାମୁଣ୍ଡେ ଆସି ଜରି ବସିଥାଏ ସାହୁ,
ଦେନିଯାଏ ଅଧେ, ମୂଳ କଳନ୍ତର ଆଉ ।
ପାଞ୍ଚପରୁଁ ଅଧିକରେ ଯାଏ ରାଜ କରେ,
ବଳକା ମୃଠାକ ମାତ୍ର ପଣେ ଆସି ଦରେ ।

ଲୁଗାପଟା ତେଲ ଲୁଣ ଗଲ ଦୁଇପଣି,
ଫରୁଣ ପାହାନ୍ତି ପଡ଼ିଗଲ ଟଣାଟଣି ।
ଆହା ରେ ! କି ପାପ କରିଥିଲୁ ଜଣାନାହିଁ,
ଚଷାକୁଳେ ଜନ୍ମ ଦେଲା ବିଧାତା କିପାଇଁ ?

ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ତୋତେ କିଛି ନାହିଁ ଜଣା,
ସମାଜର ନିମ୍ନଶ୍ରଣୀ ମଧ୍ୟ ତୋ ଗଣନା ।
ଜଗତକୁ ଦେଉ ଅନ୍ତି ଆପେ ଉପବାସୀ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଳେ କେହି ନ ପରୁରେ ଆସି ।

ରାଜା ବୋଲ, ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲ, ଅମଲ, କରଣ,
ତୋହ କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ !

ହାକିମ, ଓକିଲ, ମହାଜନ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦିଏ ଏହି କୃଷକ ଆହାର ।

ଯାହା କୃପାବଳେ କର ଜୀବନ ଧାରଣ,
ଯାହା କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ ।

ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାଶ ଯେ ଲୋକର,
ଧକ ! ଧକ ! କର ତାକୁ ଏହେ ହତାଦର !

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣେ ଅନ୍ତ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୟ !
ଆହାରେ ସମାଜ ! କେତେ କଟିନ ନିର୍ଦ୍ଦୟ !

ଆଜିକାଳି ବାବୁମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ଦଶ ଦିନେ କରିଦେବେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି !

କେହି ଭାଲେ ଶିଳ୍ପକଥା, କେହି ବା ସୁଦେଶୀ,
ମାତୃଭୂଷା ଉନ୍ନତିଟା କେହି ଭାଲେ ଦେଶୀ ।

କୃଷକ ଆଡ଼କୁ କେହି ନ ଅନାଏ ବାରେ,
ଭାତ କଣ ମିଳ ନାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ର ସେ କଥାରେ ?
କୃଷକ ତ କରେ ନାହିଁ ବକ୍ଷୁତା ରଚନ ?
କେ କରିବ ତାହା କଥା କିପାଇ ଭାବନା ?

ବାହାରେ ମଳନ ବେଶ, ଅନ୍ତରେ ସରଳ,
ମୁଣ୍ଡଖାଲ ପୋଖୁ ଶସ୍ୟମୁଠାକ ସମଳ ।

ଦୁଃଖେ ରାମ ! ସୁଖେ ରାମ ! ଯାଉଥିଲ ଚଳ,
ଏଣିକ ଚଷାର ଦଶା ପଡ଼ିଲଣି ବଳ !

ଜମି ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଖାଉଥିଲ ଚଷିମସି,
ପିଲପିଲ ମୁହଁ ଦେଖୁଥିଲ ଦରେ ବସି ।

ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଜମିଦାରକୁ ବୁଝାଇ
ଖାଉଥିଲ, କିଏ ଜମି ନିଅନ୍ତା ଛଢାଇ ?

ପାଞ୍ଚ ପୁରୁଷର ଜମି ଖଣ୍ଡ ଥିଲ ପୁଞ୍ଜି,
ତେତିକ ବଳରେ ପଡ଼ିଥିଲ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି ।

ସରକାର ବାହାଦୁର କଲେ ଦୟା ଭାରି,
ପ୍ରଜାସ୍ଵରୂ ଆଇନଟା କରିଦେଲେ ଜାରି ।

କୃଷକର ବଢ଼ିଗଲ ଗୋଟାଏ ଜୀବିକା,
ରେଜେଣ୍ଟସ ଅଫିସରେ ଜମି କଣା ବିକା ।

ସବୁ ଦିନେ ଟାଣଟୁଣ ଦରେ ନାହିଁ ଭାତ,
ଜମିଖଣ୍ଡ ବିକବାକୁ ବଢ଼ାଇଲ ହାତ ।

ଗଲ ଅଙ୍କ ପୁଆବାହା ବିକଥିଲ ମାଣେ,
ବାପ ଶୁଦ୍ଧ ବେଳେ କେତେ ବିକଲ କେ ଜାଣେ ?

ବାକୀ ଖଣ୍ଡକରେ ହେଲା ଭାରି ଟାଣଟୁଣ,
ମାୟ ଫରୁଣରେ ଘରେ ନାହିଁ ଲେମୁ ଲୁଣା ।

ଭାଗରେ ଲଗାଇ ଦେଲା ଜମା ଦେଡ଼ିମାଣ,
ହଡ଼ା ହଳକର ହାଲ ଏଥୁଁ ସବୁ ଜାଣ !

ବାହାରିଲ ଦରଗୁଡ଼ ଲାଗିବାକୁ ମୂଳ,
ଜୟ ! ଜୟ ! ପ୍ରଜାସ୍ଵରୂ ହରି ହରି ବୋଲ !

ପାତୁଆ - ପାତୁଛି

ନିବିଡ଼ ବିଜନ ବନେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ପାତୁଆ ପାତୁଛ ବୁଦ୍ଧେ ଭମନ୍ତ ସୁଖରେ !
ଶ୍ଵାପଦ ଆପଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ଭପୁ,
ଆନୁଶକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଅଭ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟୁ !
ପଢ଼ ପରୀ ଭନ୍ଦେଷ୍ମା ଏକ ମନପ୍ରାଣ,
ଉଦର ପୋଷଣ ବିନା ନାହିଁ ଆନ ଜନ ।
କପୋତ ମିଥୁନ ସମ ପାତୁଆ ଦମ୍ପତ୍ତି,
ଶନିଷ, ଟୋକାଇ, ଧନୁ, ଟାଙ୍ଗିଆ ସମ୍ପତ୍ତି ।
କେତେଗୋଟା ଶୁଷ୍କ ଶାଖା ତୃଣ କେତେ ବିଡ଼ା
ନିର୍ମିତ କୁଠୀର ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଅଛି ଛିଡ଼ା ।
ଦିନଯାକ ଥାଏ ନାହିଁ କୁଠୀର ସମ୍ପର୍କ,
ରାତରେ କେବଳ ଶୋଇଥାନ୍ତ ଦୁଇଲୋକ ।
ପ୍ରଭାତେ ପାତୁଆ ଯୁବା ଗୁଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ହାତେ ଧନୁଭାଣ ଖଣ୍ଡ ଟାଙ୍ଗିଆ ଅଞ୍ଜରେ ।
ଦିଗମ୍ବର ଶ୍ୟାମାଞ୍ଜମା ପାତୁଛ ଯୁବଣ,
କାଖରେ ଟୋକାଇ ଗୋଟି ହାତରେ ଖଣଣ ।
କଟୀ ନିମ୍ନେ ଆଗେ ପଛେ ପଲିବ ଗୁଜ୍ଜରେ
ପାତୁଛ ସୁଦୟା ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରେ । *
 କୌପିନ ମାସକ ପାତୁଆର ପରିଧାନ,
ନାହିଁ ଭାବ ଚିନ୍ତା, ମାନ, ଅପମାନ ଜନ ।
ମସିଆ, କଡ଼ିବା, ଟୁଙ୍ଗା, ବନଆଳ୍ପ ପିତା
ପାତୁଛ ଆଖଇ ଶୋଳ, ଆହାରେ କି ଚିନ୍ତା ?
ପ୍ରକୃତର ଗନ୍ଧାୟର ଯା'ଠାରେ ଉନ୍ନତି
ରହିବ କି କଦାଚିତ ସେ ଲୋକ ଅଭ୍ୟକ୍ତ ?
ନେଉଳ, ଠେକୁଆ, ଶାଖା, ଶୁଆ, ବଣି, ଗୋଧ,
ଦେନ ଆସେ ବନୁ କର ପାତୁଆ ପାରିଥି ।

ମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡା ସରଳତା ପାତୁଆକାମିମା,
ଖଣ୍ଡିଥାଏ ସ୍ଵାମୀପଦେ ଦିବସ ଯାମିମା ।
ଦୟାନେ, ଘୋଜନେ, ଉପବେସନେ, ଗମନେ
ଥାଏ ସଦା ସ୍ଵାମୀ ସଙ୍ଗେ ସଜନେ ବଜନେ ।
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା, ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ନିଯୁତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନ ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ନତି ।
କାନନ କୁସୁମ ଗୁରୁ ପାତୁଆ ହସ୍ତରେ
ମଣ୍ଡା ଏ ପାତୁଛ ଦେଖ ପରମ ଧ୍ୟାନରେ ।
ପାତୁଆ ଭୁମିରେ ଗଛମୂଳେ ଥାଏ ଶୋଇ,
ଜଗି ବସିଥାଏ ତାହା ପାଶରେ ପାତୁଛ ।
ନାହିଁ ଧର୍ମଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ପ୍ରକୃତରୁଳତ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
ସର୍ବତା, ମୌର୍ଯ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ବିଳାସ, ବାସନା,
ସ୍ଵଭାବର ଶିଶୁଗଣେ ନାହିଁ କିଛି ଜଣା ।
ବନଃ ମଧ୍ୟ, ପୁଲ, ମୂଳ, ବନ୍ୟପଶ୍ଚ, ପଣ୍ଡି,
ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତ୍ଵାନଗଣ ପାଇଁ ଛନ୍ଦ ରଖି ।
ବିଳାସ ବାସନା, ଅନ୍ତ ପାଇଁ ହାତାକାର,
ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ପ୍ରତାରଣା, ଅଳୀକ ବେଘର,
ସ୍ଵାର୍ଥ ଆଶେ ପରାର୍ଥକୁ ଦେବା ବଳଦାନ,
ନିତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ ଲଭିବାକୁ ଗୌରବ ସମ୍ମାନ !
ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ସେ ସର୍ବତା, କି ହେବ ସେ ଜାନେ ?
ଦେବାକୁ ଯଦ୍ୟପି ହେବ କଷ୍ଟ ପରପ୍ରାଣେ !
ସେ ବିଦ୍ୟା ସର୍ବତା କ୍ଷଣଭାଗୁର ଜାବନ
କନ୍ତୁଷିତ କରେ, କିବା ତହିଁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଜାନ ?
ସାଧୁବାକୁ ପାର ଯେବେ ସ୍ଵଦେଶ କଲ୍ପାଣ,
କର ଯେବେ ପ୍ରଭୁପଦ ଭକ୍ତିଭାବେ ଧ୍ୟାନ,
ହୃଦୟ ସର୍ବ ଭବ୍ୟ, କର ବିଦ୍ୟା ଆଲୋଚନା,
ଅନ୍ୟଥା ଜୀବନେ ଜାଣ ସବ ବିଭିନ୍ନନା !

* ଶୁଣି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପାତୁଆ ଜାତ ସପୁଣ୍ଡ ଉଲକ୍ଷାରେ ପାରିଥିୟ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଭୁମଣ କରୁଥିଲେ ।
ତେଜାନାଳରେ ପ୍ରାତଃଶୁରଣୀୟ ମହାବାଜା ଭାଗୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାରୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ଦେମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତୁ ପରିଧାନ
କରୁଥିଲେ । ତଦବିଧ ସେମାନଙ୍କ ଅବଶ୍ୟା ହମଣଃ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ
ଅଛନ୍ତି ।

ବରଷ ପାତୁଆ ବେଶେ ଭ୍ରମିବା ବନରେ
ଉଚିତ, କନ୍ତୁ ପ୍ରାଣେ ସର୍ବ୍ୟ ସମାଜରେ
ଅନୁଚିତ ବାସ— ଯାହା ନରକ ଆକର !
ପାତୁଆ ଜୀବନ ବହୁରୂପେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

ଦୁଃଖୀ ମାନବ

ଧନ ଅଗ୍ରବେ ଦୁଃଖୀ କେହି,
କେହି ବା ଦୁଃଖୀ ପୀଡ଼ାଦେହୀ,
କେ ଦୁଃଖୀ ଜୀବ ପରିଜନେ,
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖୀ ନାହିଁ ଜଣେ ।

ଅଞ୍ଜେୟ ଜୀବନ ଗତି

ଅଞ୍ଜେୟ ଜୀବନ ଗତି - ଅସୀମ ଅନନ୍ତ,
ସଙ୍କାର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ଜୀନ ପାଇବ କି ତତ୍ତ୍ଵ ?
ଜୀବନର ଭାବ ହୋଇ ତମିର ଆଜନ୍ତ,
ସାଧ କି—ପ୍ରବେଶେ ଛୁଟୁ ସାମାନ୍ୟ ବିଜୀନ ?
ନିହିତ କି ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଅଛି ସାଗର ଗର୍ଭରେ—
କଳିବାକୁ ଲୋକିବାର ହସ୍ତନିଷେପରେ !
ମାନବ ସ୍ଵାଧୀନ ? କିମ୍ବା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ
ବୁଲିଛ ? ନ ଯାଏ ଜଣା ସାମନ୍ୟ ବୁଢ଼ିରେ ।
ପାପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଳି ମାର୍ଗ ଜୀବନର ଗତି,
କେ ତଳେ ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗ—ଧର୍ମୀ କାହା ମତି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ଏହି ଶାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ,
କେ ବୁଝାଇ ଦେବ ବୋଲି ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଧାନ ?
ବୁନ୍ଦିତ ହେଲେହେଁ ଦେବୀ ମାୟା ପ୍ରଭାବରେ,
ଆନ୍ତକୃତ ଫଳ ଦ୍ଵାଞ୍ଜୀ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଧର୍ମାଧର୍ମ ପରିଣାମ,
ଅଧର୍ମେ ଧାରତ ଚିତ୍ତ, ଏ କି ବୁଦ୍ଧି ବାମ !

କେ ବୋଲେ ସହଜସାଧ ପାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ?
କରେ ତାହା ଲୋକ ହୋଇ କେତେ ସାବଧାନ ।
ଆୟୁ ସୁଖ, ପରିଶେଷ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସହଜ ଜୀନରେ ପାପ ପରିଣାମ ଜଣା ।
ଅନଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତି ନ ଜାଣେ ପତଙ୍ଗ,
ମାନବ ସନ୍ତ୍ରାନ ଜାଣେ ଅଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଯେ ଦେଶ ରେ ତନ୍ୟ, ଯୀଶୁ, ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ,
ସେ ଦେଶ ସିଜାରେ, ମରେ ନରତ୍ୱାକାରୀ ।
ଦେବତା ପିଶାଚ ନରକୁଳେ ସମ୍ମିଳନ,
ଏହାର କାରଣ କିନ୍ତୁ ଅଟଇ ପ୍ରକଳନ ।
ଶିକ୍ଷା ସହବାସେ ଦୟିଥାଏ ଏ ପ୍ରକାର,
ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପ ।
ସ୍ଵଭାବ ଅଭ୍ୟାସ ଉଭେ ହେଲେହେଁ ସମାନ,
ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖୁଁ ସ୍ଵଭାବ ପ୍ରଧାନ ।
କାହା ପ୍ରେରଣାରେ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ?
ସ୍ଵଭାବର ଶକ୍ତି ଶାନ୍ତି ଅସୀମ ଅଭୂତ ।
ମାନବ ସ୍ଵାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କେ କରେ ସ୍ଵୀକାର ?
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ନିଯୁମେ ତଳେ ଜଗତ ସଂସାର ।
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନେତା ପ୍ରକୃତି ନିଯୁମ,
ସାଧ କି ସ୍ଵାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କରେ ଅନ୍ତର୍ମମ ।
ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଭେଦେ ବିବେକ ପରାସ୍ତ,
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶାନ୍ତି ପ୍ରକଳନ ନିତାନ୍ତ ।
ମାନବ ଜୀବନ ଘରୀ ଯାବନ୍ତ ଧର୍ଷଣା,
ଭୁତଭବିଷ୍ୟତଦର୍ଶୀ ଇଶ୍ଵରଙ୍କୁ ଜଣା;
ଜାଣନ୍ତ ଇଶ୍ଵର ଯାହା—ଅଭୂତ ସମସ୍ତ,
କାହା ସାଧ ଅଶୁମାତ କରେ ଇତ୍ସୁତଃ ?
ଜନମି ଜଗତେ ଲୋକ କରିବ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
ଅଞ୍ଜେୟ ଆଦେଶ ପୂର୍ବୁଁ କରଇନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ରଙ୍ଗାଳୟ ଯେ କରିବ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ,
ପୂର୍ବୁଁ ସୁନ୍ଦର କଣାନ୍ତରୁ ନିଶ୍ଚୟ ।

ସୀମା ଲଦ୍ଦିବାର ଅଭିନେତା ଶକ୍ତି କାହିଁ ?
 ସ୍ଵାଧୀନ ମାନବ କର ଚିହ୍ନାର କିପାଇଁ ?
 ଜୀବନର ଗତି ତତ୍ତ୍ଵ କଲେ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ,
 ଅନନ୍ତ ତମିର ମନ ମଗ୍ନ ଅବସନ୍ନ ।
 ବିଜ୍ଞାନର ଜଡ଼ବାଦ, ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ଵ,
 ନାନା ମୁଦିଙ୍କର ଅଛି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ।
 ଥିଲେ ଏକା ଜଣେ ମହାଜ୍ଞାନ ନିର୍ଭଟନ,
 ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଜାନ କରଇ ଭୁବନ, ।
 “ଜ୍ଞାନସିନ୍ଧୁ ଖାରେ ବସି” ବୋଲିଛନ୍ତି ସେହି,
 “କେତେଠା ଉପଳ ମାସ ଗୋଟାଇଛି ମୁହିଁ ।”
 ବିନ୍ଦୁ କି ସିନ୍ଧୁର ତତ୍ତ୍ଵ କଥା ପାରେ ଜାଣି ?
 ନ ଭୂଲ ଏ ବିଶ୍ୱ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଭୁଲ ପ୍ରାଣୀ ।
 ଲେଡ଼ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ବନ୍ଧନ,
 ପତଙ୍ଗ କି ଲଦ୍ଦି ପାରେ ଅନନ୍ତ ଗଗନ ?
 ଯେତିକି ଜାଣିବା ମାସ ଅଛି ପ୍ରସ୍ଫୋଜନ,
 ସେହି ମାସ ତତ୍ତ୍ଵ ମାର୍ଗ କର ଅନେଷ୍ଟଣ ।
 ନ ଜାଣେ ମାନବ ଜାତି ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ,
 ନ ଜାଣେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତତ୍ତ୍ଵ ।
 ଭ୍ରମଣ ପ୍ରବାହ ନିଏ ଭସାଇ ଜୀବନେ,
 ସାଧ କି ତୁମ୍ଭର ପ୍ଲିର ରହିପାର କ୍ଷଣେ ?
 ଏତିକ ମାତକ ଜଣା ଅନନ୍ତ ଜୀବନ,
 ନିଯୁତି ଉନ୍ନତି ମାର୍ଗ କରେ ଅନେଷ୍ଟଣ ।
 ରଖି ଉଚତମ ସ୍ଥାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆହେ ଭାଇ !
 ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହେ ଦିଅ ଜୀବନ ଭସାଇ ।
 ଥୁଲ, ଥୁବ, ଅଛ—ଏହି କଥା ରଖି ମନେ,
 ଅନୁଗତ ରହ ବିଶ୍ୱ ବିଧାତା ଚରଣେ ।
 ସ୍ଵାଧୀନ ମାନବ—ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା କେବଳ,
 ହେବ ବିଧାତାର ବିଧ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ଲୁଗ ଲୁଗ

(ରଗ—ବଙ୍ଗକାଣ୍ଡା)

ଲୁଗ ଲୁଗ ଲୁଗ	ଉଠ ଉଠ ଜାଗ
	ହେ ଭାଇ ଉଛଳବାସି !
ଦେଖ ହେ କିପରି	କି କରୁଅଛନ୍ତି
	ତୁମ୍ଭ ସବ୍ ପ୍ରତିବାସୀ ।
ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗବାସୀ	ପଞ୍ଜାବ ପାରବୀ
	ମରହଟା ନିରନ୍ତରେ,
ଦୃଢ଼ କର ବ୍ରତ	ଧାବିତ ସନ୍ତର
	ଆମୁତନ୍ତି ମାର୍ଗରେ ।
ଦେଖ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ	ଜୀବନ ସାଗ୍ରାମ
	ଲଗିଅଛି ସବ୍ ସ୍ଥଳେ,
ଯେହି ମହାଭାବ	କେବଳ ଅଭାବ
	ଦେଖୁଛି ମୁଁ ତ ଉଛଳେ ।
ଆହେ ଭାଇମାନେ !	ଶୁଣ ସାବଧାନେ
	ଏହି ଉନ୍ନତି ପୁରରେ,
ମୃତବତ ହୋଇ	ପଡ଼ିବ କି ଶୋଇ
	ଅଧମ ଜଡ଼ ରୂପରେ ?
ହେ ଉଛଳଭେଣ୍ଟା !	ନୁହ ତ ହେ ମେଣ୍ଟା,
	ହୋଇ ଶାକ୍ରୁଲସନ୍ନାନ,
ଅଧମ ବେଘରେ	ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରେ
	ହେଉଅଛ ହୃନମାନ ।
ହେବା ସ୍ଥାନମାନ	ମରଣ ସମାନ
	ଜାନ କି ନ କର ଭାଇ ?
ଜୀନ ସାହସରେ	କି ହୋଇ ନ ପାରେ
	ଜାପାନକୁ ଦେଖ ଦାଇ ।
ଦିନ ଦିନ ହୋଇ	ଯାଏ କାଳ ବହି,
	ରହିଛ କାହାକୁ ରୂହିଁ ?
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟମାନ	ନ କଲେ ସାଧନ
	କେ କରିବ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ?

— — —

ବଜାରାୟୀମାନେ	ବିଲୁତ ଜାପାନେ
ଆପଣା ଉନ୍ନତି ପାଇଁ,	
ଆଖେ ଅଷ୍ଟା ଭଡ଼ି	ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି
କେମନ୍ତ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ !	
ସ୍ଵରଣ ସାଗର	କିଞ୍ଚିତ ମାତର
ତଳେ ନାହିଁ ଚିତ୍ରେ ଭାବି,	
କଥା କଥାକରେ	ଅତି ସହଜରେ
ପାଏ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କଣ୍ଠି ।	
ଅଳସପଣରେ	ଅମନୋଯୋଗରେ
ଏ ସୁଯୋଗ ଦେଲେ ଛୁଟି,	
ଉନ୍ନତି ଆସନେ	ବିଦେଶୀୟମାନେ
ଆଗରେ ବସିବେ ମାଡ଼ି ।	
ଉନ୍ନତିର ପଥ	ବିଘ୍ନ ଶତ ଶତ
ବେଢ଼ିଅଛି ପୁଲେ ପୁଲେ,	
ହୋଇ ମହାବଳୀ	ରୂଲ ପଦେ ଦଳ
ଉତ୍ସାହ ସାହସ ବଳେ ।	
ବର୍ତ୍ତାଳୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ	ଦେଖି କି ହେ ଲଜ
ମାତ୍ରୁ ନାହିଁ ଆହେ ଘୁର ?	
କେଡ଼େ ବଡ଼ଲେକ	ହେଉଛନ୍ତି ଦେଖ
ବିଲୁତେ, ଜାପାନେ ଯାଇ ।	
ଉନ୍ନତି-ପିପାସା	ତେଜ କୋଣପଣା
ହୋଇ ବସିଥାଅ ଘରେ,	
କପର କୁମର	ପୂରିବ ଉଦର
ଏ କଥା ନ ଭାଲ ଥରେ ।	
କୁଣ୍ଡିତ ବେଶର	କେତେ ଦେଶଗୁର
ଦେନେ ବସିଅଛ ମୁଣ୍ଡେ,	
ଦୁଃଖ କଷ୍ଟଚପ୍ଯ	ଫେଡ଼ିବା ବିଶୟ
ବେଳେ ନ ଧରିଲ ତୁଣ୍ଡେ ।	
କୁଅ-ବେଙ୍ଗ ପରି	ଅଛ ଜନ କରି
ତୁମେ ସବୁ କଥା ଜାଣି;	
ଅନ୍ତି ବହୁ ପୁଣି	ହୋଇ ଟାଣିଟୁଣି
ଛୁଟ ନାହିଁ ମୁହଁଟାଣି ।	

ଦୁଇ ରୂପ ଜଣିଲା
ସମାଜ-ସମ୍ବାଦ ପାଇଁ,
କଳହ କିପାଇଁ
ଉଦ୍‌ଭୁତ୍ତା ପଡ଼ି ହେ ଘର ?

ବିଧବା ସକାଶେ
ବୋଲିବାକୁ ଦୁଇ କଥା,
ତୁମେ ଠେଙ୍ଗା ଧରି
ବାଢ଼େଇ ଦେବାକୁ ମଥା !

ତୁମ୍ଭର କି କଷ୍ଟ
ପାଇ ମରନ୍ତି ଚାହରେ ?

ଅବା ଭୂତତ୍ତ୍ଵା
କାଳ ଦେଉନ୍ତୁ କୁଳରେ ?

ବିଧବା କଷ୍ଟରେ
କେହି ସାଧୁଲେକ କାନ୍ଦେ,
କରି କଞ୍ଚକଳ
ତାକୁ ପକାଇବ ପାଦେ ।

ଯେବେ କେହି ଘର
କରେ ପର ଉପକାର,
ତୁମେ ଧାଇଁପାଇ
ତା ଉପରେ ଅତ୍ୟାରର ?

ଅନାଥା-ନିଶ୍ଚାସ
କରିବ ନିଶ୍ଚପୁ ଜାଣ,
ଜାଣିଥୁବ ବାରେ
ଘରିଯିବ ତୁମ୍ଭ ଟାଣ !

ପତିଷ୍ଠନା ବାଲା
କୁଳେ ଦେଉଛନ୍ତି କାଳ,
ଆଅ ଆଖି ବୁନି
ବେଳେ ନ ବିରୁଦ୍ଧ ଘଲି ।

ବରଷକୁ ଥରେ
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସମ୍ମିଳନା,
ଉଦ୍ଭବରେ ଯେତେ
ଯେତେ ଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଧନା,

କରିଛନ୍ତି ପଣ
କୁଅନ୍ତ ଯାଇ
କେହି ଯେବେ ଆସେ
ଅସିବ ବାହାରି

ଗଜା ମହାରଜା	ବଣିକ ପରଜା
ସବୁ କରିବେ ସେ ଶ୍ଵାନେ ।	
କହି ସବୁ କଥା	ତହିଁରୁ ବ୍ୟବଶ୍ଵା
ଆସି ନିଅ ଭୁଲୋମାନେ ।	
ଅପଣାକୁ ଜ୍ଞାନ	ଅଛେ ପରା ଜାଣି
ସେ ଦିନ ଯାଇଛି ଗୁଲି,	
ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ	ଭୁଲାଟାରେ ଭାଇ
ଗରଜି ନ ମର ଖାଲି ।	

ମୁଁ ହାଟକାହୁଡ଼ା

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

ଦେଖିଲ ସପାରେ ବସିଛୁ ହାଟ,
ଲୋକଗହଳରେ ନ ମିଳେ ବାଟ ।
ଦୋକାନ ପସର ଧାଡ଼ିକ ଧାଇଁ,
ବାଟ ଦୁଇ ପାଶ ବସିଛୁ ମାଡ଼ ।
ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଗହକ ମନ
ହାଟୁଆଙ୍କ ଦେଖ କେଡ଼େ ଯତନ ।
ହାଟୁଆ ବାଟୁଆ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ ।
ହାନେ କଣା ବିକା କରିବା ପାଇଁ ।
ହାଟ କରିବାକୁ ବଳିଲ ମନ,
ମାସକ ନାହିଁ ତ ହାତରେ ଧନ ।
ବାହାରିଲ ହାଟ ଦେଖିବା ପାଇଁ,
ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲ ଗୁହଁ ।
ପାଟି କରୁଛନ୍ତି ଦୋକାନମାନେ
ଆସ ଗହକଏ ମୋହ ଦୋକାନେ ।
ଓଳପ ଲୁଭରେ ଶୁଭ୍ରୁଛି ମାଲ,
ଉଣ୍ଡାଉଣ୍ଡା ନାହିଁ ଚିନ ଅସଲ ।
ବୁଲିବୁଲି ହାଟେ ମୁଁ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ,
ଗୋଟାଏ ଦୋକାନେ ଗଲି ପ୍ରଥମେ ।
ଏହି ଦୋକାନଟା ଭାଗ ଗହଳ,
ଧାଇଁଛନ୍ତି ଲୋକ ଦଳକୁ ଦଳ ।

ହାତେ ବିଶାକାଠି ଦୋକାନା ଧରି,
ବସିଛନ୍ତି ଯମରଜାଙ୍କ ପର ।
ଦୋକାନରେ ମାଲ ନ୍ୟାୟ ବିଶୁର,
କଣେ ସେ କପାଳ ପାଟେ ଯାହାର ।
ଦୋକାନା ବହୁତ ନ କହେ କଥା,
ବସିଅଛୁ ପୋତ ତଳକୁ ମଥା ।
ଯୋଡ଼ାଏ ଗହକ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ଦୋକାନଙ୍କଠାକୁ ସଉଦା ପାଇଁ ।
ଦୁଇ ଦଣ୍ଡିଦାର ଟୁଡ଼ା ଆଗରେ,
ଡକା ପାଢୁଛନ୍ତି ଘର ଉଜରେ ।
ସଉଦା ଯେ ନେବ ରହିଣ ତୁମି,
ଦଣ୍ଡିଦାର କଥା ଯାଉଛି ଶୁଣି ।
ଦୋକାନା ପ୍ରଭୁ ତ ନିଜ ବୁଝିରେ,
ତତ୍ତ୍ଵଲେ ମାଲ ଲଅ ନଜରେ ।
ତତ୍ତ୍ଵକରେ ବସି କଲେ ପ୍ରଶୁର,
ଏହି ନିଅ ମାଲ ନ୍ୟାୟ ବିଶୁର ।
ଜଣେ ଦେଇ ଶେ ଟଙ୍କା କୋଟିପ୍ରେସ,
କଣିଲ ବିଶୁର ତହିଁ ଉସ୍‌ମିସ ।
ଜଣେ କର ଦରଦାର ବିକରି,
ମାଲ କଣି ଦରେ ନେଲ ଉକରି ।
ଦଣ୍ଡିଦାର ଥାଏ ପଛରେ ଧାଇଁ,
ବକସିସ ପ୍ରେସ ନେବାର ପାଇଁ ।

ଦେଖିଲ ଗୋଟାଏ ଗୁଲି ଦୋକାନ,
ଦୋକାନର ନାମ ଯେ ଅବଧାନ ।
ଦେଶୀ ସଡ଼ା ମାଲ ବିକର ସେହି,
ପିଲାଏ କିଣନ୍ତି ପଇସା ଦେଇ ।
ଦେଶୀ ମାଲ ନାହିଁ ତା ଗୁଣ କିଣ୍ଟି,
ଦୋକାନା ବାପୁଡ଼ା ଯାର ଦେଉଛି ।
ସଉଦା ସହିତ ଲୁଭ ଦୋକାନ,
ଦୁଇ ରୂରି ବେତ ଦିଅର ଟାଣି ।

ପାଶେ ଅଛି ଆଉ ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
ପିନ୍ଧିଲୁ ଦୋକାନ କୋଟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁନ ।
ମାସ୍ତୁର ପର ସେ ଦୋକାନ ନାମ,
ପାଠବିକା ଅଟେ ତାହାର କାମ ।
ବିଲଞ୍ଛ ମାଲ ଯେ ବିକଳ ସେହି,
କିଶୁରକ୍ଷେତ୍ର ପିଲ ପଇସା ଦେଇ ।
ଏହି ମାଲ ଦାମ ବହୁତ ଚଢ଼ା,
ତଟକା ସେ, ମୁହଁର ପଚର ସଢ଼ା ।
ନଗଦାନଗଦ ଦେଇ କଉଡ଼ି,
କଣ୍ଠୁକ୍ଷେତ୍ର ପିଲ ଉତ୍ସୁଦ୍ଧା ପଡ଼ି ।
ଦେଖିଲି ବୁଝିଲି, ଏହି ଦୋକାନ
କେବଳ ନୋହେଟି ପିଲଭଣ୍ଡାଣ ।
ସୁନ୍ଦର ପାତଳ ଫଳ ବହୁତ,
ଦୋକାନ ଭିତରେ ଅଛି ମଜୂତ ।
ବାଇରଣ ପୋପ ସେକ୍ସପ୍ପୁର,
ବାଢ଼ସାର୍ଥ ମିଳଟନ ହୋମର ।
ହିଷ୍ଟର ପିଲସତି ବୋଟାନ,
ବିଲକୁ ହୋଇଛି ଏ ଆମଦାନ ।
ପିଲୁଏ ଖାଆନ୍ତି ଏ ସବୁ ଫଳ,
ବାପ ଟଙ୍କା ଗଣୀ ଦିଏ କେବଳ ।
ଏ ସବୁ ଫଳର ଗୁଣ ଓଲଟା,
ହୃଦ ଦେହ ସରୁ ବୁନ୍ଦିଟା ମୋଟା ।
ମାସକ ହଜମ ଯେ କରି ଜାଣେ,
ଜଗତ ଜଣେ ସେ ଆପଣା ଜୀବେ ।
ଅଳପ ଖାଇଲେ ହଟେ ଜଞ୍ଜାଳ,
ବହୁତ ଖାଇଲେ ପିଟେ କପାଳ ।

ତାହା ପାଶେ ବସି ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
ହାତରେ ଧରିଛି ସେ ନାସଦାନ ।
ଆଶ୍ରୁ ଲୁହ ସାନ ଲୁଗା ଯେ ପିନ୍ଧେ,
ପୁରୁଣା ଗାନ୍ଧୁମ୍ବ ପଢ଼ିଲି କାନେ !

ଦେଖିଲି ଦୋକାନେ ମାଲ ସକଳ,
ନିହାତି ପୁରୁଣା ଶୁଣିଲ ଫଳ ।
ଶୁଣିଲ ନଥିଆ କଲ ବିଶ୍ୱାସ,
ଉପରଟା କତା ଭିତରେ ରସ ।
ମାସକ ଦୋକାନ କରିଛି ଫଳ,
ସଜାଡ଼ି ରଖିଛି ଶବଦ ସନ୍ଧି ।
କାଳଦାସ ଭବଭୂତ ଶାହର୍ଷ,
ତାହା ଗୋଦାମର ମାଲ ସବସ୍ତୁ ।
ଘଟଇ ପଟଇ ବେଦାନ୍ତ ବହି,
ଦେଖି ନ ପରାରେ ଗରାନ କେହି ।
ଡୋର ଦେଇ ରଖିଅଛି ଗମ୍ଭୀରେ,
ପୋତି ପଡ଼ିଲଣି ମୁଣ୍ଡାମାଟିରେ ।
ଦେବାପାଇଁ ସେଇ ଗୋଦାମ ଖାଡ଼ି,
ଭୁଲ୍କାଟାରେ ମାଲ ଦେଉଛି ଛୁଡ଼ି ।
ପୁରୁଣା ମାଲରେ ଶରଧା ନାହିଁ,
କିଏ ଦେନେ ଯିବ ତାହା କିପାଇଁ ?
ମାସକ ଦେଖିଣ ଫଳ ପାତଳ,
ଦେନିଲେ ଥୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ ।

ପଇସା ପାଇବେ କରି ରିରସା,
ଖରର କାଗଜ ଲେଖା ବେବସା ।
କରି ବସିଛନ୍ତି କେତେ ଦୋକାନ,
ଦେଖିଲି ସେଗୁଡ଼ା ଘର ଅଙ୍ଗମା ।
ଯାତି ଯାତି ମାଲ ଦିଅନ୍ତି କାଳ,
ଟଙ୍କା ମାରି ଯାଇ ଖାଆନ୍ତି ଗାଳ ।
ଏପରି ଗହକ ଥୋକେ ଅଛନ୍ତି,
ଆଗ ମୁଲ ଦେଇ ମାଲ ନିଅନ୍ତି ।
ଆହୁରି ଦେଖିଲି ସବୁ କଥାରେ,
ଡରି ମରି ଥ ନ୍ତି ଲେକଙ୍କଠାରେ ।

ମାସକ ଯେ ବିକେ ବିଲଞ୍ଛ ମାଲ,
ଖାଇ ପିର ତାର ଫୁଲିଛି ଗାଲ ।

ତାକୁ ଡର ଥାନ୍ତି ବହୁତ ଲୋକେ,
କାଳେ ବୋଲିଦେବ କଥାପଦକେ ।
ଦେଖି ଲୁଗିଲଣି ତାଟଙ୍କା ମୋଡେ,
ଦେଶୀ ବିଲୁଣରେ ପ୍ରଭେଦ ଏତେ ।

ଦୋକାନ ଦୁଆରେ କେହି ରୂପୀ,
ଆପଣା ସଉଦା ବିକୁଳ୍ଳ କରି ।
ହସି ହସି ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ,
ଗହନିମାନଙ୍କୁ ନିଷ ଭୁଲଇ ।
କୁରୁଧିତ ବ୍ୟାଧ, ନିନା, ଅଧର୍ମ,
ମାଲ ବିକିବାର ତାହାର କର୍ମ ।
ବାପ ଅରଜିଲ ବିତକୁ ଦେଇ,
କିଶୁର୍ର ସେ ମାଲ ଭେଣ୍ଟିଆ କେହି ।

ଦେଖିଲ ହାଟରେ କେତେ ମୋଟିଆ,
କେହି ବସିଅଛି, କେହି ବା ଠିଆ
କେହି ଲୋକ ଯେବେ ତାକିବ କଣେ,
ଦରଖାସ୍ତ ଧରି ଧାର୍ଚିବେ ପଣେ ।
ମୋଟିଆଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ଅମଲ,,
ସତେ ସତେ ତାଙ୍କ ଝଣ ଅମଲ !

ଆଉ ଏକଭଳିନ୍ତୁ ଦୋକାନ,
ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅଟେ କିଶୋଣୀ ।
ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି ଲେଖୁଥାଆନ୍ତି ବସି,
ବେଳ କାହିଁ କଥା କହିବେ ହସି ।
ଯାହା ସେ ପାଆନ୍ତି ଅଳପ ମୂଲ,
ଦର ଖରଚକୁ ମୁହର ଭୁଲ ।
ପନ୍ଦର ଦିନରେ ସରଇ ଭାତ,
କରଇ ସକାଶେ ବଡ଼ାନ୍ତି ଫାତ ।
ପାଆନ୍ତି ସେ କିନ୍ତୁ ଉପରି ବଢା—
ହେଠକିରାଣୀଙ୍କ ଦାନ୍ତନିକଟା ।

କେତେ ଜଣ କରିଛନ୍ତି ଜୀବିକା,
ତାହାଙ୍କ ବେବସା ଯେ କଥାବିକା ।
ପରସା ପାଇଲେ ବିକନ୍ତ କଥା,
ବର୍ଷବର୍ଷ ନାହିଁ ସତ ବା ମିଥ୍ୟା ।
କାଣେ ପାକିଛନ୍ତି ଲଥ ନନ୍ଦର,
ଡାକିବା ମାତ୍ରକେ ହେବେ ହାଜର ।
ବଡ଼ ହସିଆର ସେହି ଦୋକାନ,
ଆଜ୍ଞା ଦିପରସା ନିଅଇ ଟାଣି ।

ଦୋକାନ ମେଲିଛୁ ଗୋଟାଏ ଲୋକ,
ପୁରେହତ ସେହି ଧର୍ମୀୟାଜକ ।
ଦହିରୁଡ଼ା ଭୋକି କିଛି ଦକ୍ଷିଣା,
ମୂଲ ଦେଲେ ହୁଏ ତା ମାଲ କଣା ।
ତା ଦୋକାନ ମାଲ ନ କଣି ଯଦି,
ସବୁ ଅଟକିବ ବାହା ପୂଜାଦି ।
ଆହୁର ତା ମାଲ ଯେ ପିଣ୍ଡ ବଡ଼ା,
ପିତୃଲୋକ ପାଇଁ ବହୁତ ଲେଡ଼ା ।
ଦେଖିଲ ତା ପାଶେ ହୋଇଣ ଠିଆ,
ଦିନୁ ଦିନୁ ହୁଏ ମାଲ ପଡ଼ିଆ ।

ଦେଖିଲ ବସିଛି ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
ଅନୁମାନ କଲି ହେବ ସେ ଜ୍ଞାନ ।
ବୁଡ଼ାଟା ହେଉଛି ସେ ଥୁରୁ ଥୁରୁ,
ପରୁର ଜାଣିଲ ତା ନାମ ଗୁରୁ ।
ଶାସ୍ତ କଥା ବିକା ତାହାର କାମ,
ପୁଣି ସେ ବିକଇ ଶ୍ରୀହର ନାମ ।
ମାଲ ଛୁଟି ଦିଏ ଅଳ୍ପ ମୂଲରେ
ଗହକ ଅଳପ ତାହା ପାଶେର ।
ହାଟେ ବୁଲି ବୁଲି ଜନ୍ମିଲ ଜ୍ଞାନ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମେଲିଲ ଗୋଟେ ଦୋକାନ ।
ଅରଜୁନ୍ତର୍କନ୍ତୁ ଲୋକେ ପରସା,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଇଦି କଲି ଉରସା ।

ହାଉଁରୁ ଦେଇ ଦୋକାନ ଘୂଲ,
 ଗୋଦାମେ ଉଚିଲ ସାହିତ୍ୟ ମାଳ ।
 ବିଲଞ୍ଜ ମାଳକୁ ନାହିଁ ତ ପୁଞ୍ଜି,
 ଦେଶୀମାଳ ଦେଲି ଗୋଦାମେରୁଞ୍ଜି ।
 ଛୁପାଖାନାଠାରୁ ଆଣିଲ କାଳ,
 ଲଭ ହେଲେ ଶୁଣି ଦେବ ମୁଁ ଭାଲ ।
 କାଢ଼ିଆ ମାଳରେ ବହୁତ ଦୋଷ,
 କଳନ୍ତର ବଢ଼ି ବୁଡ଼େ ସବସ୍ତୁ ।
 ଭୁଲଇବାପାଇଁ ଗହକ ମନ,
 ଟାଙ୍କି ଦେଲି କାହୁଁ ମୁଁ ବିଜ୍ଞାପନ ।
 ପାଷି କରି ଦାରେ ଡାକିଲ ବସି
 ଭଲ ମାଳ ଭାଇ ନିଅ ହେ ଆସି ।
 ଅଇଲେ ଗହକ ଶୁଣି ମୋ ଡାକ,
 ପରୁରିଲେ ତୁମେ କି ଫଳ ବିକ ?
 ବୋଇଲି ମୁଁ ଅନୁବାଦ ପୁରାଣ,
 ଆଜା ମିଠାଫଳ ଏହାକୁ ଜାଣ ।
 ବୋଇଲା ମୋ କଥା ଶୁଣି ଗରଖ,
 ବିରକ୍ତିରେ କରି ଅଳପ ରଗ,
 “ଏଗୁଡ଼ା ସବୁ ତ ପରୁ ପୁରୁଣା,
 ଏ ସବୁର ମୂଳ ନିହାତି ଡଃା ।
 ଯେବେ ଦେବ ତୁମେ ବିନା ମୁଲୁରେ,
 କୃପା କରି ନେଇ ରୁଣିବୁ ଥରେ ।”
 ଦେଖାଇଲି ତାକୁ ନେଇ ନଭେଲ,
 ବୋଇଲା ସେ କଞ୍ଚା ପଚାର ବେଳ ।
 ପୁଣି ଦେଖାଇଲି ତାକୁ କବିତା,
 ବୋଇଲା ଏଗୁଡ଼ା ନିହାତି ପିତା ।
 ଗରଖ ମୁଠରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି,
 ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ ହେଲି ମୁଁ ତୁନି ।
 ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋହର ସରଲ ପାଠ,
 ଆଉ କରିବ ମୁଁ କଞ୍ଚା ଫାଟ ।
 ବେଶର ଦେଖୁଣ୍ଟ ଯେ ଲେକଙ୍କର,
 ଦେଶୀ କିନିସରେ ନାହିଁ ଆଦର ।

କେତେ ଲୋକ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ
 ଯାଆନ୍ତି ବିଲଞ୍ଜ କିନିସ ନେଇ ।
 ଆହୁରି ଶୁଣନ୍ତି ଗୋଟାଏ ମଜା,
 ମାଳ କାଳ ନେଲେ ଯୋଡ଼ାଏ ରାଜା ।
 ଯେଉଁମାନେ ନେଲେ ମାଳ କାଢ଼ିଆ,
 ଜାତିରେ ଯେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆ ।
 ତୁନିତାନି ହୋଇ ରହିଲେ ଦରେ,
 ଚିଠିର ଉତ୍ତର ନ ଦେଲେ ଥରେ ।
 ଏଡ଼େ ହାଟଟାରେ ଦେଖିଲ ଜଣେ,
 ଗରଖ ବୋଲି ମୁଁ ତାହାକୁ ଗଣେ ।
 ଜାଣିଲ ପରା ମୁଁ ସେହି ଚିହ୍ନର,
 ଚିହ୍ନନ୍ତି କେ କାର, କେଉଁଠା ମୁଖର ।
 ବାହି ବାହି ନେଲେ ଗୋଟାଏ ଫଳ,
 ବହମା କଳି ମୁଁ ଏହା କେବଳ ।
 ଲେକେ ତ ଶୁଣନ୍ତି ଏହି ବାରତା,
 ଲଭ ଲେକସାନ କଠାଳ କଥା ।
 ଛୁପାଖାନା ଉରେ ଲଭ ନ ଲେଡ଼ି,
 ମୂଳେ ମୂଳେ ଦେଲି ମାଳ ମୁଁ ଛୁଡ଼ି ।
 ହେଲେ ହେଉ ପଛେ ବହୁତ ତୁଟି,
 ଛୁପାଖାନା ଏଣେ ଧର୍ମିଣ୍ଟି ତୋଟି ।
 ତୁଟି ସହି ମାଳ ବିକଲେ ବଳେ,
 ଏଥରେ କି ଭାଇ ବଣିଜ ଚଳେ ?
 ଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବଣିଜ କଲ,
 ଜାଣିଥୁବ ସେହି ଲେକଟା ମଲ ।
 ଲଭ କଥା ଭାଇ ଥାଉ ପଛକୁ,
 ବୁଡ଼ାଇ ବସିବ ନିଜ ମୂଳକୁ ।
 ଭାଙ୍ଗିଲା ହାଟରେ ଥୁବି କିପାଇଁ ?
 ଦେଲି ବେଳେ ରୁଣିଆଡ଼କୁ ରୁହିଁ ।
 ଗୋଟାଇ ପରାର, ବୋଇ ମୁଣ୍ଡାଇ,
 ଦରମୁହିଁ ହୋଇ ଲେଇ ପଳାଇ ।
 ହାଉଁରୁ ଦେଇ ମାଳ ରଙ୍ଗିଲ ଦରେ,
 ପରୁରିବ ଦିନେ କେହି ବା ଥରେ ।

ଏଣେ ତ ବୁଡ଼ିଲ ସବୁ ଭରସା,
ଆହୁରି କପାଳେ ଅଛି ଦୁଇଁଶା ।
କାଳ ଦୁଆରକୁ ଆସି ପ୍ରିଣ୍ଟର,
କରିବ ବଢ଼ିତ ସେ ହରବର ।
ତାହାଠାରୁ ମାଲ ଆଣିଛି କାଳ,
ନ ପାଇଲେ ଟଙ୍କା ଦେବ ସେ ଗାଳ ।
ଛୁପାଖାନା ଲୋକ ନିହାତି ମନ,
ପଇସା ସକାଶେ ଲାଗାନ୍ତି ଦ୍ଵାର ।
ଲେଖିବ କବିତା, ଦେବୁ ଛପାଇ,
ପଇସା କିପ୍ଚାଇ ନେବୁ ରେ ଭାଇ ?
ନିହାତି ଭୁ ଯଦି ଛୁଡ଼ିବୁ ନାହିଁ,
ରହି ବସି ଦେବି, କଳ କିପ୍ଚାଇ ?
ଲାଗିଛି ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ହାଟ,
ମାପକ ମୋହର ପଡ଼ିଲ ବାଟ ।
ନାହିଁ ଦେବହ ବଳ, ହେଲଣି ବୁଡ଼ା,
ମୋହ ନାମ ଭାଇ ହାଟବାହୁଡ଼ା ।

ସତୀ ତୀର୍ଥ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଗୋଲକ ବୈକୁଣ୍ଠ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ବୁଲୋକ ପାଶେ,
ଶତ ସୁର୍ଯ୍ୟ ବିରଜିତ ସଞ୍ଚର ଆବାସେ ।
ମାର୍ଗିଣ୍ଟମଧ୍ୟମାଳ-ଜୃଳା-ବିଷାରଣୀ,
ଅଟଇ ସେ ପ୍ଲାନ ପୁଣି ଆନନ୍ଦଦାୟିମା,
ତରୁଣ ଅରୁଣ ଜ୍ୟୋତି ଶୀତଳ କିରଣ,
ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ପାରିଜାତ, ନନ୍ଦନ କାନନ,
ନାହିଁ ଦିବା ନାହିଁ ନିଶ୍ଚି, ସବଦା ଆଲୋକ,
ନାହିଁ ଦ୍ରୋଷ, ହିଂସା, ଫୋଧ, ନାହିଁ ଦୁଃଖ, ଶୋକ,
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ବିଳାପ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ହାହାକାର,
ବ୍ୟାଧ ବା ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଅନ୍ଧକାର ।

ଯେତେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,
ସବ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କେନ୍ତେ ଭୂତ ସେ ସଞ୍ଚ-ଶାର୍ଥରେ ।
ନାହିଁ କ୍ଲେଶ ଲେଶ, ଦେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମୋହନ
ତନ୍ଦ୍ରାପଟେ ସୁଖୟୁପ୍ତ ଚିପିତ ଯେସନ ।
ଶାନ୍ତି, ପ୍ରେମ, ମେଷ୍ଟି, ପ୍ରୀତି, ସେହି ଓ ଉଲ୍ଲାସ
ଶରନ୍ତନ ହୋଇ ତହିଁ କରୁଥାଏ ବାସ ।
ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଧାପଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଉଦ୍ୟାନ
ସଞ୍ଚ ନାଶମାନଙ୍କର ଅଟେ ବାସ୍ତବାନ ।
ଅପ୍ସର ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରୁତ ହୃଦ ତାନେ ତାନେ,
ଦେବକନ୍ୟମାନେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ ।
ବିରଜିତ ଉଦ୍ୟାନରେ ରହ ସିହାସନ,
ସଞ୍ଚ ନାଶମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆସନ ।
ପୃଥବୀ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ଦେବଦୂତମାନେ
ଏକ ସଞ୍ଚ ଆମ୍ବା ଦେନ ଗଲେ ସେହି ପ୍ଲାନେ ।
ଉପଶିତ ହେବାମାତ୍ରେ ତହିଁ ସଞ୍ଚ ନାଶ,
ବାଟ ଓଗାଳିଲ ଆସି ଉଦ୍ୟାନର ଦ୍ୱାରୀ ।
ପୁକ୍କାକଲ ପଢ଼ିଆଶ ବଢ଼ିତ ସନ୍ଧାନେ,
“କେଉଁ ଗୁଣେ ଆଗୋ ସତ ! ଅସିଛ ଏ ପ୍ଲାନେ ?
ଗେହୁଆ ବସନ ପିନ୍ଧ ଜଟାଘର ଶରେ,
ତପସ୍ୟା କ କରିଥିଲ ଅରଣ୍ୟ କୁଟୀରେ ?
କରିଛ କି ନିୟମରେ କ୍ରୂତ ଉପବାସ ?
ଅବା ଶର୍ତ୍ତପ୍ଲାନେ ଯାଇ କରିଥିଲ ବାସ ?
କର ହବିଷ୍ୟାନ ଜପମାଳା ଧରି କରେ
ହର ନାମ ଜପିଛ କି ବସି ନିର୍ଜନରେ ?
ପ୍ରଥମରେ ଦେଇ ମୋତେ ଆନୁପରିଚୟ
ପ୍ରବେଶ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ, ନାହିଁ କିଛି ଭୟ ।”
ସଞ୍ଚ ଶୁଣି ଏହିପରି ପଢ଼ିଆଶ କଥା,
ବୋଇଲେ ବିନୟୁବାକ୍ୟ ନୁଆଁରଣ ମଥା—
“ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଆହେ ଦେବଦାର !
ହୁଲି ମୁଣ୍ଡ ପୃଥବୀରେ ଏକ ତୁଳ ନାଶ ।
ଯେତେ ରୂପ ଗୁଣ କଥା ବୋଇଲେ ଆପଣ,
କର ନାହିଁ ସେହି ସବ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଚରଣ ।

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ତାବଳୀ

ସ୍ଵାମୀ ପୁଷ୍ଟ କନ୍ୟା ଦେଇ ଥିଲି ମୁଁ ସପାରେ
 ନିତ୍ୟ ଚିତ୍ତ ସମର୍ପଣ କରି ପ୍ରଭୃତାରେ ।
 ଅମଜଳ ବାକ୍ୟ କରେଁ ନାହିଁ ଉଚ୍ଚରଣ
 ଅପ୍ରମତ୍ତ ଭାବେ ସେବେଁ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ରଣ ।
 ଗୁରୁଜନେ ପୂଜୁଥିଲ ଦେବତା ସମାନେ,
 ଅତିଥମାନଙ୍କୁ ସେବା କରେଁ ସାବଧାନେ !
 ଅକାରଣେ ଛୁଡ଼ା ହୁଏଁ ନାହିଁ ଦାଶ୍ତବାରେ
 ଉପହାସ କରେଁ ନାହିଁ କାହାର କଥାରେ ।
 ନ କରେଁ ଚିତ୍କାର କେବେ ଆଉ ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ,
 ଅନ୍ୟ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କରେଁ ନାହିଁ ପରିହାସ ।
 ଲୋଭ କରେଁ ନାହିଁ କେତେ ଅନ୍ୟର ସମେତି,
 ମନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭିନ୍ନରେ ବଳେ ନାହିଁ ମତ ।
 ସ୍ଵାମୀ ଯେ କାଳରେ ମୋର ଥାଆନ୍ତି ବିଦେଶେ,
 ସମସ୍ତାର ନ କରେଁ କେଣ ଥାଏ ମୁନବେଶେ ।
 କାହା ସହିତରେ କେବେ ନ କରେ କଳହ,
 ଏପରି ନ କରେଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଭୟାବହ ।
 ଭୁବନୀଏ ପଡ଼ିଥାଏ ମେହର ଉତ୍ତରା,
 ମୋର ବାକ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ ବାହାରକୁ ଶୁଣା ।
 କରଇ ଘେଜନ ମୁହିଁ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଅଗ୍ରରେ,
 ଭକ୍ତିରେ ଭୁଞ୍ଜଇ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ପାପରେ ।
 ସ୍ଵାମୀ ହୋଧ ବେଳେ ମୁହିଁ ହୋଇଥାଏଁ ତୁନି,
 ପଢ଼ିବାଦ କରେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
 ବିପଦରେ ବା ବ୍ୟଧରେ ବସି ତାଙ୍କ ପାଶେ
 ସାନ୍ତୁନା କରଇଁ ମିଶ୍ରବଚନେ ଆଶ୍ୱାସେ ।
 ନ ଶେଇଲେ ସ୍ଵାମୀ ମୁହିଁ ଶୋଏ ନାହିଁ ଆଗ,
 ତାହାଙ୍କ ଉଠିବା ପୁରୋ କରେଁ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ ।
 ନ କରନ୍ତି ସ୍ଵାମୀ ମୋର ଯେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଆହାର,
 ଏକାବେଳେ ମୁହିଁ ତାହା କରେଁ ପରିହାର ।
 ସେବରେ କରନ୍ତି ସ୍ଵାମୀ ଯେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଘେଜନ,
 ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କରି ରଖେଁ ତାହା ଆଦ୍ୟାଜନ ।
 ସାବଧାନେ କରେଁ ରକ୍ଷା ସ୍ଵାମୀଧର୍ମ, ଧନେ,
 ନିତ୍ୟ ଦିଏଁ ଧର୍ମଶତ୍ରୁ ପୁଷ୍ଟକନ୍ୟାଗଣେ ।

ସ୍ଵାମୀ ଗୁପ୍ତକଥାମାନ ନ ବୋଲେଁ କାହାକୁ,
 ସ୍ଵାମୀ ଅସାକ୍ଷାତେ ଯାଏଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟତାକୁ ।
 ମନ କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ ମୋର ବଳେ ନାହିଁ ମତ ।”
 ଦ୍ଵାରାକୁ ଏ ସବ୍ବ କଥା ବୋଲୁଛନ୍ତି ସଂଖ୍ୟ,
 ଶ୍ଵରିଲ ଏକାଳେ ଆକାଶରୁ ଦେବବାଣୀ,
 “ଆସ ଆସ ଭିତରକୁ ସଂଖ୍ୟତାକୁରଣି ।
 ଯେଉଁଠାରେ ରହୁ ଅନସ୍ପୂଦା ଅରୁନଣ,
 ତାଙ୍କ ପାଶ ସିଂହାସନେ ବସ ତୁମେ ସତି !”

ଜାପାନ

ହେ ଜାପାନ ! ତୁମେ ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ ଇଂଲଣ୍ଡ,
 ଦେଖାଇଲ ଜଗତକୁ ମହିମା ପ୍ରତଣ୍ଟ ।
 ଇପୁରେପ ସଭ୍ୟତମ ରାଜନ୍ୟ ସକଳ
 ଚିକିତ୍ସା ଦେଖି ତେଣି ତବ ବାହୁବଳ ।
 ଦେଖାଇଲ ଯେଉଁ ତିଥି ରୁଷିଯା ସମରେ,
 ଇତିହାସ ସାର୍ଥ୍ୟ ଦେବ ସୁରକ୍ଷା ଅଶରେ ।
 ଏକପୁଷ୍ପା ବୃଦ୍ଧା ମାତା ଦେଶରକ୍ଷାପାଇଁ
 ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିପାରେ, ନିରଣ୍ଣନ କାହିଁ ?
 ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଯୁବତୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅହରେ ମଣ୍ଟାଇ
 ପଠାଇ ବୋଲୁ ଛି, ଯାଅ ତେ ମାର ଯାଇ ।
 ପାର୍ଟ୍‌ର ରମଣୀ କିବା କିମ୍ବିପୁ ଅଙ୍ଗନା
 ଥିଲେ ଏହିପରି, ଇତିହାସେ ଅରୁ ଜଣା ।
 ହଳ ଧରି କୁଳବଜ୍ର କଟୁଅଛି ଗୃଷ୍ମ,
 ପଠାଏ ପୁରୁଷେ ଶତ୍ରୁ କରିବାକୁ ନାଶ ।
 ହେ ଜାପାନ ! ଦେଶପ୍ରେମ ଦିଅ ଶିକ୍ଷାଦାନ ।
 ନ ଭୁଲ ଭାରତବର୍ଷ ବୁଦ୍ଧ ଜନ୍ମପାନ ।

ଉତ୍କଳ ଯୁବକ

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

ଶୁଣ ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ ଯୁବକେ !
 କି ବୋଲୁଆଛନ୍ତି ତୁମୁଙ୍କୁ ଲୋକେ !
 ଓଡ଼ିଆ ଅଧମ ଜାତି ଭାରତେ,
 ବହୁତ ସେ ଜଣା ମାନ ମହିରେ ।
 ଓଡ଼ିଆ ଜାତର ନାହିଁ ସାହସ—
 ରଟୁ ନାହିଁ କି ହେ ଏ ଅପ୍ୟତା ?
 କିପାଇଁ ରଟିଲ ଏହି ଅଖ୍ୟାତି,
 କିପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ଏ ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି ?
 କିଛି ହେଲେ ମୂଳ ଥବ କଥାରେ,
 “ନିଆଁ ନ ଥୁଲେ କି ଧୂଆଁ ବାହାରେ ?”
 କର ପାରୁ ନାହିଁ ଜୀବନ ବ୍ରତ
 ଅରଜିବା ପାଇଁ ମାନ ମହିରୁ !
 କୋଣପଣା ହୋଇ ରହିଛ ଘରେ,
 ବିଦେଶେ ନ ଯାଏ ଜୀବନ ଡରେ ।
 ଭାରତେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲେ ଯେ ଜାତି,
 କୁହ କି ହେ ତୁମେ ତାହାଙ୍କ ନାତି ?
 କେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ସେ ବୀରମାନେ,
 ଥିଲେ ମୁକ୍ତିଶ୍ୟାତ ଔଣ୍ଟିର୍ଯ୍ୟ ମାନେ ?
 ତୁମେମାନ ସେହି ମନ୍ତ୍ର ପାପୋରି
 ରହିଥିବ ଘରେ ଅଧମ ପରି ।
 ନାହିଁ ଦିଦି ହାତେ ନାହିଁ ସହାୟ
 ନ ଥାଉ ନାହିଁ କି ବୁଦ୍ଧି ଉପାୟ ?
 ସହାୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ସାହସ
 ବିଶେଷେ ଧର୍ମକୁ ମଣ ସବ୍ଦ୍ୟ ।
 ବାହାରି ପଡ଼ି ତ ତୁଙ୍କା ହାତରେ,
 ସବୁ ମିଳିଯିବ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ।
 ସମ୍ବାର-ସମରେ ନ ହୃଥ ଧୂତ,
 ସବୁ ବାଧା ବିଦୁ ହେବ କିଞ୍ଚିତ ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଏକ ଉକ ବିଷ୍ଣୁ,
 ସାହସ ବିଦମେ ଲଗ ନିର୍ଭୟେ ।
 ହେତୁନ୍ତ ଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ତଳି,
 କୁଣ୍ଡଳ ପବେ ପକାଅ ଦଳି ।
 କର ମନ ମଧ୍ୟେ ଏପରି ପଣ,
 ଦେହପାତ ଅବା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।
 ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ହେଲେ ଯିବାକୁ,
 ଯାଆ ଗୁଲି ଡର ନାହିଁ କାହାକୁ ।
 ସକଳ ବାଟରେ ଯାନ୍ତି ସମସ୍ତେ,
 ବିଦୁ ବାଧା ମାତ୍ର ଯାନ୍ତି ମହିତେ ।
 ସାଧ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ
 ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ହୃଥ ଦେଶରେ ।
 ପାଇଛ ଦୁର୍ଲିପ୍ତ ମାନବ ଜନ,
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ନ ହୃଥ ପଶୁ ଅଧମ ।
 ଉତ୍କଳ ଜନମା ଅଛନ୍ତି ଗୁହୀ,
 କର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପାଇଁ ।
 ଶୁଣ ଶୁଣ ବାପା ମୋ ନିବେଦନ,
 ସାଧୁବ କର୍ମବ୍ୟ ଦେଇ ଜୀବନ ।
 ପଞ୍ଚଦୁଆ ଦେଲେ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନେ,
 କିବା ପ୍ରସ୍ତୁତି ସେହି ଜୀବନେ ?
 ଯାଇଛି ସେ ଦିନ ପଛକୁ ଯାଇ
 ଚିନ୍ମା କଲେ ତାହା କି ହେବ ଆଉ ?
 ବର୍ଷମାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୃଥ ତପୂର,
 ନ କର ହେ ଭବିଷ୍ୟତେ ନିର୍ଭର ।
 ମନ୍ଦିରରେ ସିଦ୍ଧି ଲଭିବ ସବୁ,
 ଜଗତେ ମହିମା ଅଟେ ଦୁର୍ଲିପ୍ତ ।
 “ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପଛା”
 ମନେ ପୋଷ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ କଥା ।
 ସେ ପଦାଙ୍କ ଚିନ୍ତି ଗମରେ ବୀରେ,
 ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବ ଯଶୋମନ୍ଦରେ !

ରାମରଥ କଥା

ସେ କହୁଛି ପର
ଦେଇଛି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନେ,
ଏକାଦଶୀ ଶୁଣି
ବାହା ହେବେ ରାଣୁମାନେ ।

କହୁଛି ପଣ୍ଡିତ
ନଷ୍ଟେ ମୃତେ ପ୍ରକ୍ରିତେ,
କ୍ଲବ ବା ପଢ଼ି
ବିଶ୍ୱ ହେବେ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।

କରସ୍ତାନ ପାଠ
ଚଳିବ ବୋଲି ଫ୍ରିପାର ?

କେ କରିବ ଏହି
ଶୁଣି ଆଉ କି
କୁଳବୁଢ଼ା କାମ
ଶୁଣି ପୁରୁଣା ବେଶର !

ଜାଣନ୍ତି ସମସ୍ତେ
ପଢ଼ିଥୁଲେ ସେହି
ଆଜି ଥିଲୁ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ,
ବ୍ୟାକରଣ ସନ୍ଧି
ଗୁର ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ ।

ସେହି ରଥେ ଥିଲେ
ଗୁର ଶୋକ ଦେଲେ ଖାତି,
ବାଟ ନ ଦିଶନ୍ତା
ସେ ପଣ୍ଡିତ ରମ୍ବା ଶୁଣି ।

ଆହେ ରତ୍ନ ରଥେ
ସେହି ବୋଲୁଥୁଲେ ତେବେ,
ସେତେ ମନ୍ଦ ହେଉ
ଶୁଣିଦେବ ନାହିଁ କେତେଁ ।

ଏଡ଼େ ପଣ୍ଡିତଠା
ତାହା କି ହେବ ଅମାନ୍ୟ ?

ରାଣୁ ବାହା କଥା
ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ସାବଧାନ ।

ଆନିକାଳୀ ନନା
ଇଲୁରେ ପାଠ ପଡ଼ି,
ବାପ ଦାଦା କାଳ
ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି ତଡ଼ି ।

ପରାଶର ମୁନି
ଶୀଳ ଶଙ୍କା ଶାତ୍ରୀ
ଶାସ୍ତ୍ରର ଲିଖିତ —
ହେଲେ ସ୍ଵାମୀ, ନାଶ
ଶୁଣିଲେ ଆଉ କି
କୁଳବୁଢ଼ା କାମ
ଥିଲେ ପାଶୁ ରଥେ,
ବ୍ୟାକରଣ ସନ୍ଧି
ଗୁର ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ ।

ରାଣୁ ବାହା ଦେଲେ
ଏକାବେଳେ ଯିବ ଉଠି,
ଆସ ସବୁ ପଡ଼ି
ଦେବା ଧରି ତାହା ଚାଟି ।

ଗୋବିନ୍ଦ'ନା, ଗଦା
କକା, ଦୁଃଖେ କାଳ
ଆସିଥିଲେ ମୋର ପାଶେ,
ବୋଲି ଯାଇଛନ୍ତି
ଶାସନ ମଧ୍ୟରେ
ସବୁ କରିବା ସକାଶେ ।

ଶାସନରେ ଯେତେ
ବ୍ୟାକରଣ ଅଛନ୍ତି
କରିବା ଗୋଟାଏ ସଜ୍ଜା,
ରାଣୁ ଝିଅ ବୋଦ୍ଦୁ
ବେଶ୍ୟା ହୋଇ ଯାଉ
ତାହାକୁ ନ ଦେବା ବିଦ୍ଧି ।

ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭାର ନିର୍ଜଳା ଏକାଦଶୀ

ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ଏକ ଶୁଣନ୍ତି ସମସ୍ତେ,
ବୋଲିଥିଣି ଶାସନରେ ଥିଲେ ବିଶ୍ୱ ରଥେ ।
ଗଲା ମାତ୍ର ମାସେ ବୁଢ଼ି ମଲ ବାଚଜ୍ଞରେ,
ଷାଠିଏ ବରଷ ରଥ ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦ ମରେ ।
ଦେତି ମାସଯାଏଁ ରଥେ ନ ଖାଇଲେ ଭାତ,
ସବୁବେଳେ ବସିଥାନ୍ତିଶିଳେ ଦେଇ ହାତ ।
ତିନି ଗୋଟା ରେଣ୍ଡା ପୁଅ ଦୁଇ ଝିଅ ଆଉ,
ଗୋଟାଏ ବାଢ଼ୁଆ ପୁଅ ଘରେ ଦୁଇ ବୋଦ୍ଦୁ ।
ରଥଙ୍କୁ ଅଳପ ଧରିବାକଣ ଗଲା ଜଣା,
ଏଥିପାଇଁ ଶାନ୍ତି ନିତ ଆସୁ ଦୁଇଅଣା ।
ବାଟିଏ ଅକର ଭୂଇଁ ଅଛି ବୁଢ଼ା ହାତେ,
ଆଜ୍ଞା ନିତ ଦର ଚଳିଯାଏ ଶାଗ ଭାତେ ।
ଯଜମାନ ଦର ପୁଣି ବହୁତ ଭରଷା,
ବାହା ପୁଣାଣିରେ ଆଜ୍ଞା ମିଳେ ଦିପଇଦା ।
ଆଟୁ ଦର ପାଶେ ଅଛି ଗୁରୁତ୍ବିଏ ଧାନ,
ଗ୍ରାମରେ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ ।

ଏହିପରି ରୂଳିଗଲ ଦୁଇ ରୂରି ମାସ,
ବୁଡ଼ାକୁ ଆସିଲ ମାଡ଼ି ପେଲ ଧର୍କାଶ ।
ଦିନେ ଦିନେ ହେଲେ ଶିଆପିଆର ବଖଡ଼,
ଘର ଖପା ହୁଏ ବୁଡ଼ା ପାଠି କରେ ବଡ଼ ।
ଦିନେ ବୁଡ଼ା ବସି କଲ ମନରେ ବିରୁର
ଏହି ପୁଅ ଝିଅ ସବୁ କିଏ ବା କାହାର ?
କେ ହୋଇ ପାରିବ ସେହି ଘରଣୀ ସମାନ ?
ମନ ଜାଣି କିଏ ଖର୍ତ୍ତୁ ଭ୍ରମିଦେବ ପାନ ?
ବିଶ୍ଵ ହେବି ନିଷ୍ଟେଁ ଏକ କନ୍ୟା କାହୁଁ ଆଣି,
ଅଚଳ ବେଳରେ ହେଲେ ପୋଷେ ଦେବ ପଣି ।
ମନ ଜାଣି ଦିନେ ହେଲେ ବାଢ଼ିଦେବ ଭାତ,
ବାଧକା ବେଳରେ ଗୋଡ଼େ ବୁଲଇବ ହାତ ।
ଏତେ କଥା ବୁଡ଼ା ଭାଙ୍ଗ ଆପଣା ମନରେ,
କନ୍ୟାଟିଏ ଖୋଜିଲ ସେ ଅଛି ରୂପତରେ ।
ବହୁତ ତଳସ କଲେ ରଥେ ସେଥିପାଇଁ,
ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ଦରେ ବଡ଼ କନ୍ୟା କାହିଁ ?
ଦୁଇ ରୂରି ଜଣ ଭଣି କହି ସଟା ବଟା,
ନେଲେ ରଥାରୁ ଟଙ୍କା ଆଚି ଦଶ ଗୋଟା ।
ଅବଶେଷେ ବିଶ୍ଵ ରଥେ ପାଇଲେ ସନ୍ଧାନ,
ଝୁବ୍ର ଆଛା କନ୍ୟାଟିଏ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାନ ।
ଶାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଦର ପାବଣ୍ଣପୁରରେ,
ଆଚି ବରଷର ଝିଅ ଅଛୁ ତାଙ୍କ ଦରେ ।
ସାଆନ୍ତ ଦ୍ଵାରା ମିଶ୍ରେ କୁଳେ ବଡ଼ ଟାଣ,
ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ କେହି ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ସମାନ ।
ମିଶ୍ରଙ୍କର ଝିଅ ନମ ଅଟେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଶ୍ନ,
ଛିର ହେଲ ବିଶ୍ଵ ରଥେ ହେବେ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ଵ ।
ଛିଣ୍ଡିଲ ଦୁଇଶ ଦଶ ଟଙ୍କା କନ୍ୟା ମୁନା,
ଦେବେ ଧୂଣି ଦିଦି ମୁଦି ଖଡ଼ୁ ନାକରୁଣା ।
ରୋକଠୋକ ଦେବେ ଟଙ୍କା, ନାହିଁ କାଳିବାସୀ,
ବିଶ୍ଵ ହେବେ ରଥେ କନ୍ୟା ବାପଦରେ ଆସି ।
ମାତ୍ର ରଥଙ୍କର ହାତେ ନାହିଁ ଏତେ ଟଙ୍କା,
ଏଥୁପାଇଁ ଜାତ ହେଲ ମନେ ଭାର ଶଙ୍କା ।

ମାଥୁର ସାହୁଙ୍କ ରଥେ ଲେଖିଦେଲେ ଗୋଳା,
ଭୂମିଯାକ ବନା ଦେଇ ଆଣିଲେ କରଜା ।
ପୁଅ ଝିଅମାନେ ଶୁଣି ଲଗାଇଲେ କଳି,
ମାତ୍ର ନ ଶୁଣିଲ ବୁଡ଼ା ଭାର ହେଲ ଚଳି ।
କନ୍ୟାବାପ କନ୍ୟାପଣ ଟଙ୍କା ନେଲେ ବାନ୍ଧ,
ସିପିଦେଲ୍ କନ୍ୟାମାତା କେତେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।
ଆଠ ବରଷର ଝିଅ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ,
ବିରୁଳିଲ ମାଆ ଏତେ କାନ୍ଦୁ କିପୀର ?
ଡୋଲିରେ ବସାଇ ରଥେ ଆଣିବାର ବେଳେ
ତେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଶ୍ନ କାନ୍ଦିଲ ବିକଳେ ।
କନ୍ୟା ଦେଖି ପୁଅ ଝିଅ ଝିଆଶ ସମସ୍ତେ,
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ବିକଳରେ କାନ୍ଦିଲେ ପରଷ୍ଟେ ।
କି କରିବେ ରୂରି ନାହିଁ, ପୁଣି ବୁଡ଼ା ଡରେ
ମହିତକୁ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ପୂରାଇଲେ ଦରେ ।
ଆହା ଆହା ! ଏ କି ହେଲ, ଏ କି ସବନାଶ !
ଦିନୁ ଦିନୁ ବଳଗଲ ରଥ ଧଇଁ କାଶ ।
ରଥେ ତ ଧଇଲେ ବରଷକେ ଯମଦାଣ୍ଡ,
ନଅ ବରଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଶ୍ନ ହେଲ ରଣ୍ଡ ।
ଆନିତାରୁ ସେ ବିଧବା କରିବ ହବିଷ୍ୟ
ନ ଶାଇବ ଭଲ ଭଲ ଦ୍ଵୀବ୍ୟ ବା ଆମିଶ ।
ନ ପିନ୍ଧିବ ଭଲ କୁଗା ନ ଶାଇବ ପାନ
ଏହିପରି ଅଛି ପରା ଶାସ୍ତରେ ବିଧାନ ।
ନିର୍ଜଳା ରହିବ ଏକାଦଶୀ ଦିବସରେ
ମୁନିମାନେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଶାସ୍ତରେ ।
ସେ ଦେଇଛି ବିଧ ବିଧବାର ବିଶ୍ଵପାଇଁ,
ସେ ରଷ୍ଟଟା ଭାର ମୁଖ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ଶାତିଏ ବରଷ ବୁଡ଼ା ବିଶ୍ଵ ହୋଇପାରେ
ବାଳକା ସକାଶେ ଶାସ୍ତର ବିଧାନ ବାହାରେ !
ହେ ସମାଜ ! କରୁଅଛ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାରୁର,
ନିଶ୍ଚପୁ ହେବଟି ପରଲୋକରେ ବିଶ୍ଵର ।
ଆକାଶେ ଅଛନ୍ତି ଧର୍ମ, ନ ଯାଅ ପାପୋର,
ଦିବା ନିଶି ଜଗିଛନ୍ତି ଧର୍ମ ଦଣ୍ଡ ଧରି ।

ସେ କଷ୍ଟଠା ଦେଉଥାର ନିର୍ଦ୍ଦାତ୍ରୀ କନ୍ୟାକୁ,
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ବାକୁ ।
ବୁଢ଼ା ବିଶ୍ଵାବଳେ ଥୁଲ ମୁଖେ କନା ଢାଙ୍ଗି,
ବଣ୍ଟ ବେଳେ ବାହାରିଲ କାଖେ ଶାସ୍ତ ଜାକି !
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହେ ସମାଜ ! ଜୁହାର ତୁମ୍ଭକୁ,
ଜୁହାରୁଛି ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ବିଧ ବିଧାନକୁ ।
ଜାଣିଥିବ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଶ୍ଚାସ,
କରି ପକାଇବ କେତେ କୁଳକୁ ବିନାଶ ।

— — —

ବାରବିଲାସିନୀ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଭାରତବାସିନି ! ତୁ କି ହିନ୍ଦୁର ରମଣୀ ?
ବିପଣୀରେ ବସିଛୁ ତ ବାରବିଲାସିନି !
ରମଣୀସୁଲଭ ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ତ କିଞ୍ଚତ ?
କେହିଁ ପାପେ କରିଛନ୍ତି ବିଧାତା ବଞ୍ଚତ ?
ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ଦୟା, ମାୟା, ଉକ୍ତ, ମଧୁରିମା,
ପରଣ ତ କରି ନାହିଁ ତୋହର ମିସୀମା ।
ପୂର୍ଣ୍ଣମାସା ଏହି ସର୍ବ କରୁ ଅଭିନୟ,
କପଟତା ! କପଟତା ! କପଟତାମୟ !
କରିବା ନିମନ୍ତେ ତୁହି ଲେକ ସବନାଶ,
କେତେ କରୁ ଅଗ୍ରଙ୍ଗୀ କେତେ ମିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ।
ସେହି ହାସ୍ୟ ତଳେ ଦେଖେଁ ଜୀବଣ ଗତୁଣ,
ଗରଳ ବିଳପ୍ତି ଜୀବଣ ଗଲାକଟା ହୁଏ ।
ଆଲେ ଲେ ଲାବଣ୍ୟମୟ ! ତତ୍ତ୍ଵମୋହନି !
ପ୍ରକୃତରେ ଅଟୁ ତୁହି କାଳଭୁଜଗିମା ।
କେତେ ରୂପ ଛନ୍ତ ନରଦାତକ ତସର,
ତୋ ତରିଷ ସମସ୍ତଜତୀରୁ ଭୟକ୍ଷର !
ପରିଶ୍ରୟ-ବନ୍ଦନ ତୁ କରିଛୁ ତ ଛିନ୍ନ,
କିଛିମାତ ନାହିଁ ତିରେ ପବିତତା ତିହା ।

ଦେଉଛୁ ଆମ୍ବାକୁ ଯଥାସାଧ ଅଧୋଗତି,
ମେଲଣି ଦେନିଛୁ ତୋହ ତିତ୍ରୁ ସୁମତି ।
ସରଳ ହୃଦୟେ ତୋର ପୂରିଛୁ ଗରଳ,
ବାସନା ବିଳାସ ଦାଗ ଲୁଗିଛୁ କେବଳ ।
ଛି-ଛି-ଛି-ଛି ! ହିନ୍ଦୁ କନ୍ୟା ହୋଇଛୁ ତସନ୍ଧ,
ସହଜରେ ଭୟକ୍ଷର ଅଟୁ ନିଶାଚନ୍ଦ୍ର ।
ଲନ୍ଧିଛି ପଦିଷ ଜୈୟ-ତିକଳଙ୍କ ତମିର,
ଦୃଶ୍ୟମୟ ! ଦୃଶ୍ୟମୟ ! ତୋହର ଶବ୍ଦର ।
ରୂପାଜାବା ରୂପହାଟ ମେଲିଅଛୁ ପରା ?
ଦୁଇ ଦିନେ ସରମିବ ବଣିଜ ପସର ।
ଯେ ଯୌବନ ଦେନ ତୋର ଏତେ କାଟିକୁଟି
ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଦିନୁ ଦିନୁ ଯାଉଛି ତ ତୁଟି !
ମୋ ବିଶ୍ଵାସ ଏକା ତୋର ନାହିଁ କିଛି ଦୋଷ,
ସମାଜ ଏଥକୁ ଦାୟୀ ଅଛନ୍ତ ଅବଶ୍ୟ ।
ସ୍ଵପନ୍ ଶିଷ୍ଟାରେ ତୁହି ହେଲୁ ଏତେ ସର,
ସମାଜ ଉପେକ୍ଷା ତତେ କଲେ ବା କିପରି ?
ପଡ଼ିଲୁ ଶେଷବେ ଯେତେବେଳେ ବେଶ୍ୟାହସ୍ତେ
ଅବଶ୍ୟ ତ ଦେଖୁଥିଲେ ସମାଜ ସମସ୍ତେ ।
ଛଡ଼ାଇ ତ ଆଣିଥିଲେ ତାହା ହସ୍ତୁ ତୋତେ,
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଥାନ୍ତ ଧରିପଥେ ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆମ୍ବାଟି ତ ପଡ଼ିଲୁ ନରକେ,
ଜଳଜଳ ରୁହିଥିଲେ ସମାଜର ଲେକେ ।

ଆଶା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅମର ବିହରୀ ସେ କି ବିଶବ ବରଣ,
କେହିଁ ମହାଗଗନର କରେ ବିତରଣ ?
ଆକର୍ଷଣ କରେ ମନ ଆଶାସେ ବିଶ୍ଵାସେ,
ମହୋଳ୍ଲାସେ ମହାକାଶେ ଭ୍ରମିବା ସକାଶେ ।

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

କି ଆଲୋକ ସୁଖମୟ ଦେଶେ ଯିବା ପାଇଁ,
ଦିବାନିଶି ମନ ତାହା ପଛେ ଥାଏ ଧାଇଁ ।
ଉଦାର ଆହ୍ଵାନେ ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ ପ୍ରାଣ,
ଲଜ୍ଜି ଯାଏ କେତେ ବାଧା ବିହୁ ବ୍ୟବଧାନ ।
ସୃଷ୍ଟିରଥେ ଯାଏ ଦେନ ଅଳକାର ଦେଶେ,
ସଂକଷ୍ଟିତା ଭୁଲ ମନ ଧାଏଁ ମହାବେଶେ ।
ନ ବୁଝେ ସେ ମୁଦ୍ରିମଣ୍ଡଳ ମରୁ ମଶଚିକା,
ଭ୍ରମଚନ୍ଦେ ଭ୍ରମଥାଏ ମାୟା ବିଶ୍ଵାସିକା ।
ମାସକ ନ ଥିଲେ ଆଶାରକୁ ଆକର୍ଷଣ,
ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତା ତମୋମୟ ଗଗନରେ ମନ ।

ସେ କି ଥିଲା !

ସେ କି ଥିଲା ମୋର	ତପସ୍ୟାର ଫଳ
ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ-ସିନ୍ଧୁ ,	
ସେ କି ଥିଲା ମୋର	ହୃଦୟ-ଆକାଶେ
ଶାରଦ ପୂଣ୍ୟମା ରନ୍ଧୁ ।	

ସେ କି ଥିଲା ମୋର	ସନ୍ତାପହାରଣୀ
ମୃତ-ସଞ୍ଜୀବନ ଗୀତ,	
ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତେ	ଥିଲା କି ମୁର୍ଛନା,
ଜୀବନ ଚରିତେ ମାତି,	

କି ଅଜଣା ଦେଶେ	କୁସୁମରୂପେ ସେ
ଥିଲା କି ଲବଣ୍ୟନିଧି,	
କିଛି ତ ନ ଜାଣେ	କେଉଁ ଉପାଦାନେ
ଗଢ଼ିଥିଲା ତାକୁ ବିଧ !	

ଆନନ୍ଦ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ	ଆସିଥିଲା ପାଶେ
ଉତ୍ସବ ସ୍ନେହରେ ଘ୍ୟାସି,	
ଜୀବନ-ଆକାଶେ	ବିଲ୍ଲନ ହେଲା ସେ
ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶି ।	

ଚିତ୍ତ ପ୍ରତିଚିନ୍ତ୍ୟ	ନୟନେ ପରାଏ
ଦିଶେ ରୂପ ଚରଚରେ,	
ତୁଳି ଧରି ଚିତ୍ତ	ଅଙ୍ଗିତ ପରାଏ
ଦିଶେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।	

ଅନନ୍ତ ଅଙ୍ଗିତ	ନେଷ-ଆତିନାନ୍ତ
ଦେଶେ ଘ୍ୟାଗଲା କାହିଁ,	
ଅଛୁ ଧୈର୍ୟ ଧରି	ଦିବସ ଶବ୍ଦଶବ୍ଦ
ତାହା ମାର୍ଗ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ।	

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଶୋକେ	ଅନାରେ ଆଲୋକେ
ଘ୍ୟେ ନେଷ ଅନ୍ତରକେ,	
ଅଛୁ ଆଶା ଧରି	ମାର୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ଭେଟିବି ଚରମ କାଳେ ।	

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁ

ମୋ ମୋହନ ବଂଶୀ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଲାଶ୍ରା)

ଅବସାନ ସବ୍ଦ	ଜୀବନ ଉତ୍ସବ
ଶୁଦ୍ଧିଯାଇଛୁ ପ୍ରେୟୁସୀ ,	
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ	ମନର ଆନନ୍ଦେ
ବଜାୟେ ମୋହନ ବଂଶୀ ।	

ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରମାଦେ	ମନର ବିଷାଦେ
ନିରୋଳେ ଏକାନ୍ତେ ବସି	
ଗାୟେ ହରିନାମ ,	ସୁରେ ଗୁଣଗ୍ରାମ ,
ବଜାୟେ ମୋହନ ବଂଶୀ ।	

ଜନମି ସ୍ଵପ୍ନାରେ   କି କଳି ମୁଁ ବାରେ
 ନ ଭାଲି ଆପଣା ମନେ,
 ଥିଲି ଉନମତି   ଭ୍ରମି ଇତସ୍ତଚି
 ଚିତ୍ତ ବିଦ୍ଧି ଉପାର୍ଜନେ ।

ଦେଖେ ମୁଁ ବିଚିତ୍ର,   ଥିଲେ ଯେତେ ମିଶ,
 ସେଥିମଧ୍ୟ କେହି ଜଣେ
 ନାହାନ୍ତି ଜଗତେ   କେଉଁ ଦୂର ପଥେ
 ଗୁଳିଗଲେ କି କାରଣେ !

ସବେ ସ୍ଵାର୍ଥପର,
ମୁଁ ତ ସୁତନ୍ତର
କୁହେ ମାନବମଣ୍ଡଳେ,
ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧିବାକୁ
ଆସିଛୁଁ ଧରକୁ,
ପାକୁଁ ନିଯୁମ ସକଳେ ।

ପୁର କରି ଚିତ୍ତ ଗାଁ କେତେ ଗାତ
 କରି ଶବ୍ଦ ଗୁଣ ଗୁଣ,
 ଦକ୍ଷାଁ ମୁଁ ବଣୀ ଏକାନ୍ତରେ ବସି,
 ଉଛା ନୁହେ କେହି ଶୁଣୁ ।

ବୋଲୁଣ୍ଡି ଉରସି,
ଅଟୁ ମୋ ଜୀବନସଙ୍ଗା,
ନ କରୁ ଅନିଷ୍ଟ,
ନାହିଁ ତୋହଠାରୁ ଦକା !
ଏକା ତୁହି ବଣୀ
ପୂରୁତ ଅଞ୍ଚଳ,

ପ୍ରାଚ୍ୟାନ

(ରଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

ବୁଡ଼ାପଳାଶ

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

ପଳାଶ ଗଛଟା	ଅଛି ତୋଟାରେ
ବୁଡ଼ା ବୋଲି ତାକୁ	କେବା ପରୁରେ ?
କେତେ କାନ୍ତ ଅଛି	ଗଛଟା ଛିଡ଼ା,
ଉଇ ଲାଗି ତାର	ମୂଳଟା ସଡ଼ା ।
ଶୁଣିଯାଇଛୁ ତ	ଡାଳ ପଢ଼ଇ,
ଶୁଣିଲ କାଠଟା	ଛିଡ଼ା ମାତର ।
ପ୍ରତିଦିନ ଆସେ	ତୋଟାକୁ ମାଳୀ,
ତାଳେ ହେଲେ ଜଳ	ନ ଦିଏ ତାଳି ।
ଗଛଟାକୁ ଦେଖି	ମରସ ଫମ୍ପା,
ତୁଙ୍କାଟାରେ ହୃଦ	ବହୁତ ଖଧା ।
ବୋଲେ ବୁଡ଼ା ବୃକ୍ଷ	ନ ମଲ କିଆଁ,
ଶୁଣିଲ କାଠରେ	ରହନ୍ତା ନିଆଁ ।
କେତେ ବଜ୍ରାୟାତ	ତୋପାନ ସହି,
ନ ମର ଅଛି ତ	ତୋଟାରେ ରହି ।
ଏହିପରି ଗଲା	ବହୁତ କାଳ,
ଏଣିକି ପିଣ୍ଡିଲ	ଗଛ କପାଳ ।
କାହିଁ ଆସି ଏକ	ମାଲୁଣୀଇଅ
ଦେଖିଲ ଗଛର	ଶୁଣିଛୁ ସିଅ ।
ବଡ଼ ଦୟାବଣି	ମାଳୀଇଅଟା,
ଝାଡ଼ିଷ୍ଟୁଡ଼ି ଦେଲା	ଗଛର ସଟା ।
କେତେ ଥର ନିଜ	ହାତ ପ୍ଲେହରେ
ବୁଲଇ ଦିଅଇ	ଗଛ ଦେହରେ ।
ଆପଣା ହାତରେ	କୁମୁରେ ପାଣି
ବୁଡ଼ା ଗଛ ମୁଳେ	ତାଳିଲ ଅଣି ।
ସେବା ପାଇ ସେହି	ମାଳୀଇଅର
ଗଜାଇଲ ପୁଣି	ଡାଳ ପଢ଼ଇ ।

ତାଳିଦେଲ ପୁଲ	ବୁଡ଼ା ପଳାଶ,
ମାସକ ତାହାର	ନାହିଁ ସୁବାସ ।
କେହି ଘେବେ ପୁଲ	ନିଏ ଛଣ୍ଡାଇ—
ପୋପାଡ଼ ଦିଏ ସେ	ଗଲ ନ ପାଇ ।

ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ

(କାମୋଦୀ)

ସସାର ଅନକାରେ   ଭ୍ରମି ମୁଁ ବାରେ ବାରେ
 ନିତାଳ ହୋଇଛୁ ତ କ୍ଲାନ୍,
 ସମ୍ମଣ୍ଣ ପଣ୍ଠାରେ   ଦମ୍ପିଶେ ବା ଉତ୍ତରେ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ପାଇ ହୃଦୀଁ ଭ୍ରାନ୍ତ,
 ମୋ ସଙ୍ଗୀ ଜନେ,
 କାହାକୁ ନ ଦେଖେଁ ତ ପାଶେ, ଥଳ ମୁଁ ଯେମାନଙ୍କ ଆଶେ
 ନେବି ବୋଲି ସଙ୍ଗରେ   ବହୁତ ସମାଦରେ
 ଧାବିତ ସଦେ ନିଜ ବାପେ । ୧ ।

ଏବେ ଲଭିଛି ଶାନ୍ତି   ମେଘିଛୁ ଭୁଲ ଭ୍ରୁନ୍ତି
 ବିଳାପ ବିଶାଦ ସନ୍ତାପ,
 ଯାଇଛି ଭଲ ମନ   ପ୍ରେମ ମିଳନ ଦ୍ୱାରା
 ଉନ୍ନାସ କ୍ଲାନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ପାପ,
 ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଲଭିଛି ସୁଧାମୟ ପ୍ଲାନ, କରେଁ ଆୟାକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ
 ଉନ୍ନାସ କ୍ଲାନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ପାପ,
 ଏବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ   ରହିବ ଏ ପ୍ଲାନରେ
 ରକ୍ଷକ ପ୍ରଭୁ ଉଗବାନ । ୨ ।

ସେ ସେ ବିଶ୍ଵମୟାର   ଆନନ୍ଦକ ଅନକାର
 ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ଏହି ପ୍ଲାନେ,
 ନପୂରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର   ବିଳାପ ହାହାକାର
 ଯାଇଛି କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାନେ,

ମୁଁ ଦେଖେ ରୁଦ୍ଧି
ପୃଥ୍ବୀ ସମ୍ରକ୍ଷ କାହିଁ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ପାହାପାଇଁ
ମାର୍ଜନା ରୋଷ ଦୃଶ୍ୟ ସନ୍ତାପ ବା ଦନ୍ତା
ନ ଦେଖେ ଚିହ୍ନ ମାସ କାହିଁ । ୩ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଲୋକ ସକଳ ଭୁଞ୍ଗି କର୍ମଫଳ
ଏଥୁ ମୁଁ କଲି ଅନୁମାନ,
ମାସ ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭାକୁଛି ହେବ ଭ୍ରମ
ଦେଖେ ତା ସକଳ ସମାନ
ମୁଁ ଏ ପ୍ଲାନରେ,
ଧର୍ମଧର୍ମର ଫଳାଫଳ ନ ଦେଖେ, ସମାନ ସକଳ
ସ୍ଵକର୍ମ ବଳାବଳେ ଅସ୍ତିତ୍ବ ରହନ୍ତଳେ
ଛନ୍ତି ତ ସବେ ନିରନ୍ତରେ । ୪ ।

ନାହିଁ ତନ୍ଦୁ ତାରକା ଆହ୍ଲାଦ ବିଶ୍ଵାସିକା
ନାହିଁ ଆକାଶ୍ୟା ଅଭିଳାଷ,
ନାହିଁ ଧୀର ପବନ ନାହିଁ ମାଳ ଗଗନ
ନାହିଁ ତ ଆଶା ମଣିଚିକା
ଯେ ଏ ପ୍ଲାନରେ,
ଏକ ମାସକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟାନ ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ସବ୍ଲାନ
ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନରେ ଦେଖୁଛି ଆନନ୍ଦରେ
ଏହି ମୋ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵାସ । ୫ ।

ମୃତ୍ୟୁଶାୟାରେ

ସମାପତ୍ତ ଶ୍ରମକୁନ୍ତି ଆଜି ମୁଁ ଲଭିଲି ଶାନ୍ତି
ଜୀବନର ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି ହେଲା ଅବଶେଷ—
ବ୍ୟାକୁଳତା ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଶୁଣାନ ଚିତାରେ ମିଶି
ଯିବ ସୁଖଦୁଃଖରାଶି ନ ରହିବ ଲେଖ ।
ପ୍ରେମ ଆଳାପନ କଥା ଜୀବନର ସବ୍ବ ବ୍ୟଥା
ସ୍ଵେଚ୍ଛ ପ୍ରୀତି ମଧୁରତା ସବ୍ବ ହେବ ଦୂର,
ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆଲୋକ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖଦାୟକ
ଚଲୁ ଯାଉ ଏବେ ସୁଖ ଲଭିବ ପ୍ରତୁର ।

ଏ କି ବନ୍ଦିକ ବେଘର ଦେଇ ପୁଣ୍ୟ ଉପହାର
ସଜାଇ ପ୍ରତିମାକାର ଆଣିଛନ୍ତି ମୋତେ,
ମୋହ ପଷ୍ଟେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ପକ୍ଷ ଚନ୍ଦନ ସମାନ
ସମ ମାନ ଅପମାନ ନ କଲେ ପରତେ ।

ବୋଲି ହରି ହରି ବାଣୀ, ଦେଖୁଛି ଏବେ ମେଲଣି
ଜନ୍ମଭୂମି ଠାକୁରାଣି ! କରେ ନମସ୍କାର,
କାଟିଛୁ ଜୀବନକାଳ କର ବହୁତ ଜଞ୍ଜାଳ
ନିଅ ଦେହ ଚିତାନଳ ଭସ୍ତୁ ଉପହାର ।

ମୁଁ ବୈରାଗୀ

(ଘରବତ ବୃତ୍ତ)

ହୋଇଛି ଜୀବନ ଅଣ୍ଟଇ, ବାର୍ତ୍ତକ୍ୟ ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ସମ୍ପାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ସବ୍ବ, କଲି ଜୀବନେ ଅନୁଭବ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଜ୍ଞାତିଶା ସଙ୍ଗେ, କାଟିଲି କାଳ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଯେ ମୋର ଥିଲ ଦେହ ପ୍ଲାନ୍ଟା, ଯାଇଛି କାଟିଦେଇ ମାପ୍ତା ।
ଜଗତ ସମ୍ଭାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଏବେ ସେ ସବ୍ବ ମଣେ ଶିଷ୍ଟା ।
ମୋହିତ ନ ହେବି ମୁଁ ଧନେ, ଇଚ୍ଛା ମୋ ନାହିଁ
ଉପାର୍ଜନେ ।

ଯେ ଦୁର୍ଯ୍ୟ ମୋର ପ୍ରଯୋଜନ, ଦେଇ ତ ଛନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ମସ୍ତକ କେଶ ହେଉ ଥାତା, ହେବ ତ ହେଉ ପଛେ ଜଟା
କୁଷିମ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପ୍ରକାର, ବହିବ ନାହିଁ ଜଟାଭାର ।
ଆଉ ପାଉଣ୍ଠ ଅବା ଧୂଳି, ଦେହରେ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି
ହେବାର ବିଭୂତି ଭୂଷଣ, କିଛି ତ ନ ଦେଖେ କାରଣ ।
ତେବେ ମୋ ଦେହରକ୍ଷାପାଇଁ, ବିଶେଷ ଯହୁ କିଛି ନାହିଁ ।
ମିଳିବ ଜୀବ୍ୟ ଯେ ପ୍ରକାର, ଆନନ୍ଦେ କରିବ ଆହାର ।
ଏ ଦେହ ପ୍ରଭୁକ ମନ୍ଦର, ଏ କଥା କରିଅଛି ଯିର ।
ଇଚ୍ଛାରେ ନ କରିବ ନଷ୍ଟ, ଘଟୁ ପଛକେ ଯେତେ କଷ୍ଟ ।
ଲେହିବ ନାହିଁ ମୋ ଜୀବନ, ଅଥବା ଅକାଳ ମରଣ ।

ବହିବ ତତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତି, ନ ହେବ କେଉ ଆମ୍ବଦାଣ ।
କେ ମୋର ପୁଷ୍ଟ କେ ବା ମିତ, ସପାର ଅଶବ ବିବିଦ ।
ବରୁ କୁଠୁମ୍ ପ୍ରଭୁ ମୋର, କେବଳ ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ।
କିପ୍ଚାଇ ଯିବି ବନବାସେ ? ପ୍ରଭୁ ତ ଛନ୍ତ ମୋହ ପାଶେ ।
ସନ୍ତତ ବସି ମୁଁ ନିର୍ଜନେ, ରୁଣିବ ପ୍ରଭୁ ନାମ ମନେ ।
କଲେକ କେହି ଅତ୍ୟାରୁ, କରିବ ମୁଁ ସାଧୁ ବେଶର ।
ମୋ ପକ୍ଷେ ସମସ୍ତ ପବିତ୍ର, ନାହାନ୍ତି ମୋର ଶ୍ଵର ମିତ ।
ଉଛଳ ମୋର ଜନ୍ମପ୍ଲାନ, ସେବା କରିବ ଦେଇ ପ୍ରାଣ ।
ବୋଲେନ୍ତ ଯେଉଁ କଥା ଯେବା, କରିବ ଜନ୍ମଭୂମି ସେବା
କରିବ ଦେଶ ପାଇଁ ପର୍ବତ, କଦାଚ ନ ହେବ କୃତନ୍ତ ।
ହରି ମୋ ଧନ ହରି ଧାନ, ଜନ୍ମ କୁଠୁମ୍ ହରି ଧନ ।
ବୋଲ ହେ ଭାଇ ସଦଜନ—ବୈରଗୀ ଫଳୀରମୋହନ ।

—

ମୃତ୍ୟୁର ନିମନ୍ତ୍ରଣ

(ରଗ - ମଞ୍ଜଳ)

ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତ ଆହେ ସୁହୃଦ ମରଣ !
କେବେ ମୋର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବେ ତ୍ରପଣ ?
ଆହେ ବରୋ ! ଆପଣଙ୍କୁ କରୁଛି ଜୁହାର,
ଆସ ଆସ ବୋଲ ମୋତେ ସୁର୍ଗ ସମାବୁର ।
ହେ ମୃତ୍ୟୁ ! ତୁମଙ୍କୁ କରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଭୟ,
ନିବୋଧ ! ନିବୋଧ ! ସେହି ନିବୋଧ ନିଶ୍ଚପୁ !
ଦେଉଁ ଲୋକ ଯେନିଯିବ ସୁଧାମୟ ପ୍ଲାନେ,
ତାହାକୁ ବୋଲିବ ଶ୍ଵର ବୋଲ କେଉଁ ପ୍ରାଣେ ?
ଉତ୍ତାର ପାଇବ ଯାହା ଯେଗେ ଯାତନାରୁ,
ଅଧିକ କେ ହିତକାରୀ ଅଛି ତାହାଠାରୁ ?
ଅନନ୍ତ ଅନ୍ତରଧାମୁଁ ମୁଁ ଅଛି ଆସି,
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ତ ପରବାସୀ;
ଅନେକ କାଳରୁ ରହିଅଛି ଜଗତରେ,
ଶ୍ରାନ୍ତ କାନ୍ତ ହେଲି, ନାହିଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେହରେ ।

ପରବାସେ ରହିବାକୁ ନାହିଁ ଆଉ ମନ,
ସୁଖାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ତତ୍ତ ଉଚାଟନ ।
ତୁମ ଶିନା କାହାକୁ ତ ଆଉ ତେଣୁ ନାହିଁ,
ଆହେ ମିତ ! ସୁଖାନକୁ ଦେନିଯିବା ପାଇଁ ।
ଏକମାତ୍ର ସାହା ତୁମେ ନେବାକୁ ସୁଖାନେ,
ଆସ ଆସ ବନ୍ଦୋ ! ଆସ ବେଙ୍ଗ ସନ୍ଧାନେ ।
ଆନନ୍ଦ, ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳା, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସ୍ଵାର୍ଥ୍ୟ, ରୋଗ,
ହସ୍ପାରର ସର୍ବ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କରିଛି ସମ୍ମୋହ ।
ବାରମ୍ବାର ଏକ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ବାର ପାଇଁ,
ଆହେ ବନ୍ଦୋ ! ଆଉ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବକ୍ତ୍ଵ ନାହିଁ ।
ଯା ଦେଖ ଏ ପ୍ଲାନେ ଆନନ୍ଦର କୋଳାହଳ,
ମନରେ ବିଡ଼ି ଛି ଏହା ମହାକାଳ ଫଳ ।
ଏହି ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ଭୁଞ୍ଜି ହେଲାଣି ଅନୁଚି,
ତୁମର ପରଶେ ହେଉ ଆମ୍ବା ମୋର ଶୁଣ ।
ହେଲାଣି ଆବାସ ଗୃହ, ବନ୍ଦୋ ! ଜରାମଣ୍ଡ,
ପୁଣି ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଏହା ନିତାନ୍ତ ସାମଣ୍ଡ ।
ଉତ୍ତିବ ଯେ ବିହଜମ ଅନନ୍ତ ଆକଶେ,
କରେ କି ସନ୍ନୋଷ ଲଭ ରହି କୁଦ୍ରାବାସେ ?
ଆସ ଆସ ବନ୍ଦୋ ! ଆସ ମିଳ ଦେନ ଜଣ
ଅନନ୍ତ ଆକାଶମାର୍ଗେ କରିବୁଁ ତ୍ରୁମଣ ।
ଅନନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ ମାର୍ଗ ମଣିବ କିପର,
ଆହେ ମିତ ! ଦେନିଯାଅ ମୋହ ହାତ ଧର ।
ରଖିଛି ଯେତେକ କର ମାର୍ଗର ସମ୍ବଳ,
ତେତେକ ମାତକ ଯେନିଯିବ ମୁଁ କେବଳ ।
ଯାହା କିଛି ଅରକିଛି ପାର୍ଥିବ ସମ୍ପତ୍ତି,
ନ ଗୁଡ଼ିବ ପୃଥ୍ବୀ ମାଘ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ।
ଆହେ ମିତ ! ତୁମେ ମୋର ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ,
ତୁମଠାରେ ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ କିଛି ବାଜା ।
କେତେ ଦେବ, କେତେ ଦେବା, ରାଷ୍ଟ୍ର, ରାଷ୍ଟ୍ରସୀ,
ହୃଦୟ-କୁଠୀର ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତ ବସି ।
ସେହି, ମାୟା, ଦୟା, ହିଂସା, କ୍ଷେତ୍ର, ଅଭିମାନ,
ପୁଣା, ତୃଷ୍ଣା, ଭୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ମାସର୍ଥ୍ୟ, ସମ୍ବାନ,

ବାସନା, ସାଧନା, ଅଶ୍ରୁ, ହାସ୍ୟ, ପରିହାସ,
ଏ ସକଳ ହୃଦମଣ୍ଡ କରିଛନ୍ତି ବାସ ।
କେତେ ବା ଆଲୋକ, ଗୁପ୍ତା, ଶୀତମୟୀ ଘଷା,
ଲୁଳସା ପ୍ରବୃତ୍ତି, କେତେ ସୀମାହାନ ଆଶା,
ଜାଗରତ ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରଭାତରେ,
ଲଗାନ୍ତ ବିଶିଥ ଲୁଳା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ସାଗରେ ଲହରା ସୀମା ପରସୀମା ନାହିଁ,
ଏକ ପଛେ ଆନ ଅବିଶ୍ଵାନ୍ତ ରହି ଧାଇଁ ।
ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀରେ ସବେ ମେଲିଛନ୍ତି ରଜ୍ୟ,
ସାଧୁଛନ୍ତି ମିଳି ସବେ ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ସେ ମୁହଁରେ ଆଗମନ କରିବେ ଆପଣ,
ନିମିଷେ ପାରିବେ ନାହିଁ ରହି ଏକ ଜଣ ।
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅଛ ଧରି ମୌନବ୍ରତ;
ବୋଲ ବୋଲ କେତେ କାଳ ରହିବ ଏମନ୍ତ ?
ଉଠିବ ସେ କାଳେ ଆହେ ବନ୍ଦୋ ! ଦେହ ଖାଡ଼ି
ଆଜଙ୍କରେ ସେ ସମସ୍ତେ ପଳାଇବେ ଛୁଡ଼ି ।
ଏହି ଦେବ ଦେବୀ ନିଶାଚରଣ ନିଶାଚରେ,
ବସା ବାନ୍ଧ ରହିଛନ୍ତି ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ବଧା ଭାଗିଦିଅ ବନ୍ଦୋ ! .ସବେ ଭୟ ପାଇ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଛୁଡ଼ି ମୋତେ ଯାଉଛନ୍ତି ପଳାଇ ।
ଜାଣ ବନ୍ଦୋ ! କିପ୍ତୀ ମୋର' ତିତ୍ତ ଉକାଟନ ?
ଜାଣ କିପ୍ତୀ ଧରୁ ନାହିଁ ପୃଥ୍ବୀରେ ମନ ?
ଶାନ୍ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଞ୍ଜରା ମଧ୍ୟରେ,
ଇଚ୍ଛା, ଉଡ଼େ ମୁକ୍ତ ବାୟୁ ମାଳ ଆକାଶରେ ।
ମୋର ସୁଖଦୂଷଣ-ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତ ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ସେ ଛାନକୁ ଯିବି ରୂପ ଛୁପୁମୟ ବେଶେ ।
ସୁଆଜ ବେଶରେ ରହି ପୃଥ୍ବୀ ରଜାଳପୈ
ଜାବନଟା ପାକ କାଟିଦେଲ ଅଭିନୟେ ।
ସମାପ୍ତ ହୋଇଛି ସ୍ଵର ମୋ ସଙ୍କୀତଗ୍ରାମ ।
ସବନିକା ଅନ୍ତରାଳେ କରିବ ବିଶ୍ରାମ ।

ଜାବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ମର୍ମର ବେଦନା,
ଆହେ ମିତ ! ତୁମଙ୍କୁ ତ ସବ ଅଛି ଜଣା ।
ସେ ଅନନ୍ତ ରଜ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଦେଖୁଅଛ ଆସି,
ଶୁଣିବ ସେ ଦେଶ କଥା ମନେ ଅଭିଲାଷୀ ।
ବୋଲିବ କି ମିତ ! ମୋତେ ସେ ଦେଶ ସମାଦ,
ବୋଲ ବୋଲ ବନ୍ଦୋ ! ମେଘୁ ତୁର ବିଷାଦ ।
ଜାଣିଥୁଲେ ଯେବା ଏକା ମୋର ମନକଥା,;
ଆଣିଛ କି ତାହାକର କୁଶଳ ବାରତା ?
ସାଇଛନ୍ତି ମୋ ହୃଦୟ କରି ଅନକାର,
ବୋଲ ବୋଲ ତାହାକର ଶୁଭ ସମାଗ୍ରର ।
ସେ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି କିପରି ?
ଶୁଣିବ ବୋଲିବା ଦେଉ ମୋତେ ଦସ୍ତା କର ।
ଆହେ ହୃଦୟର ବନ୍ଦୋ ! ମୋତେ ଦେନ ଯାଇ
କେଉଁ ଦିନ ଦେବ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟାଇ ?
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ହେଲେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ମନ,
ବନ୍ଦୋ ହେ ! ମୁଁ କରିଥାଏଁ ତୁମଙ୍କୁ ସୁରଣ ।
ବିଶାଳ ଜଗତ ମଧ୍ୟ ତୃଣ ସମାନରେ
ପଡ଼ି ରହିଛି ତ ମୁହିଁ ନିଭୃତ ପ୍ଲାନରେ ।
ରୂଳିଗଲେ କାହାର ତ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତି,
କାହାପାଇଁ କିଷପାଇଁ ଭୁଞ୍ଜି ବି ଦୁର୍ଗତି ?
ଆସ ହାତ ଧରାଧର ହୋଇ ବେନ ଜଣା;
ଅନନ୍ତର ଅନ୍ତରୁରେ କରିବୁଁ ଭ୍ରମଣ ।
କେବେ ମୋ ଜାବନବ୍ରତ ହେବ ଉଦ୍‌ୟାପନ ?
କେତେ ଦିନଯାଏ ଜଣି ବସିବେ ଆପଣ ?
ଉପ୍ୟକ୍ତ କାଳ ଜାଣି ! ଆସିବେ ଆପଣ,
ତେବେ କିପ୍ତୀ ମୋର ଅକଞ୍ଚନ ନିମନ୍ତଣ ?
ଅନନ୍ତର ଅନ୍ତରାଳେ ଅଛ ତୁମେ ବୋଲ,
ଆସିବ ମୋ ପାଶେ ଏହା ଯିବି ନାହିଁ ଭୁଲ ।
ଆସିବ ନିଶ୍ଚୟ ବନ୍ଦୋ ! ତୁମେ ବେଳ ଜାଣି,
ନ ପାଇବି ରହି ଜଗତକୁ ଧରି ଟାଣି ।

କରୁ ଦୃଶ୍ୟ, ଦେଉ କଷ୍ଟ, ରଖୁ ଅପମାନେ,
ତୁମ୍ଭ ଆସିବାର ଯାଏ ରହିବ ଏ ପ୍ଲାନେ ।
ତୁମ୍ଭ ବଣୀରବ ଶୁଣି ଆହେ ମୃତ୍ୟୁମଣି !
ପିତି ରୂପ ଛିନ୍ହ କରି ଜଗତବନ୍ଧମା ।

ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ରଗ—ନଳିମା ଗୌଡ଼ା)

ଧୈର୍ୟ ଧର, କ୍ଷମା କର, ଦେଉଛୁ ମେଲଣି,
ବିଦାୟ ଦେବୁଛୁ ଉପସୁକ୍ତ କାଳ ଜାଣି ।
ଏ ନୁହେ ବିନାଶ ବନ୍ନୋ ! ଏ ନୁହେ ବିଜେଦ,
ଏ କାଳ ସେ କାଳ ମାତ୍ର ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ ।
ଆଗ ପଛ ହୋଇ ବନ୍ନୋ ! ଯିବା ଏକ ପ୍ଲାନେ,
ଯାଉଛି ଆଗରେ, ପଞ୍ଚ ଆସ ତୁମେମାନେ ।
ଯାଉଛି ମୁଁ ବନ୍ନୋ ! ରଖି ଯାଉଛି ତ ସୁତ୍ତି,
କେବଳ ଏ ରହୁ ମାତ୍ର ସହ ଅନୁଭୂତି ।
ଜୀବନସଙ୍ଗୀତ ମୋର ଦେଉ ଅବସାନ,
ଅଭିଜାପ ଧର୍ତ୍ତ କାଳ ଧରିଥାଅ ତାନ ।
ମୋହ ସୁତ୍ତ ନାମ ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିର
ଥିବ, କିନ୍ତୁ ନିଭୟିବ ତରେ ବା ଅଗରେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଜପି ଜପି ହରିନାମ
ଦେଉ ମୋ ବୈରାଗ୍ୟମୟ ଅନନ୍ତ ବିଦ୍ୟାମ ।

ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ରଗ—ବଙ୍ଗଲାଶା)

ଫମଣ ଦୁର୍ଲକ୍ଷ ଉପସକଳ
ପ୍ରାଣ ମନ ଅବସନ୍ନ,
ହରାଇ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଞ୍ଚିଥୁବା ବ୍ୟର୍ଥ,
ଅଟେ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାରଣ ।

ବିଶୁର୍ଯ୍ୟର ଆଶା, ସୁଖର ପିପାସା,
ଦ୍ୱାମେ ହେଉଛି ତ ଷ୍ଠିଣ,
ଜୀବ ପରିବାର ଦ୍ୱାମେ ହତାଦର
କରୁଛନ୍ତି ଦିନ ଦିନ ।

ଜୀବନ ମରଣ ସନ୍ଧରେ ଏଷଣି
ହୋଇଛି ତ ଉପାୟିତ,
ଦୃଶ୍ୟନର ପ୍ଲାନ୍ଟା, ପୃଥିବୀର ମାୟା,
ଉଦୟ ହୃଦେ ବିଚିନ୍ତ ।

ପଛକୁ ନ ରହି ଆଗେ ଯିବା ପାଇଁ
ହୁଏ ଚିତ୍ତ ଉଚାଟନ,
କିପ୍ପା ଷଣେ ଷଣେ କେଉଁ ଆକର୍ଷଣେ
ବିଳକ୍ଷତ ହୁଏ ମନ ?

ଗଲା ସବୁ ଯାଉ, ସେ କଥା ତ ଆଉ
କେବେ ନ ଧରିବ ମୁଖେ,
ସଂସାର ବନ୍ଧନ କର ମୁଁ ଛେଦନ
ରହିଥିବ ମନ ସୁଖେ ।

ଆହେ ବନ୍ଧୁଗଣ ! କରେ ନିବେଦନ,
ଦୟା ରଖି ମୋହତାରେ,
ହରି ବୋଲି ଭାଇ, ମୋତେ ଯେ ଶୁଆଇ
ଦେବେ ସମାଧ ଶୟାରେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି କୋଳେ ଏକାନ୍ତେ ବିରଳେ
ରହିବ ମହାନରେ,
ରବ, ଶଣୀ, ତାର,
ଜ୍ୟୋତିଷରମ୍ଭର
ପଡ଼ୁଥୁବ ମୋ ଉପରେ ।

ଚରମ ଚିନ୍ତା

ଅଶକ୍ତ ଶୁଭିର ଦେହ ଜାଗ୍ରତ ଚେତନା,
ସମ୍ବଲ ସମ୍ପ୍ରତି ମାତ୍ର ଗତାରୁଶୋଚନା ।
ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଭ୍ରମି କ୍ଲାନ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଅବଶ ରହୁଥୁ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଅବସାନ ।
ଆଶାର ସୃଷ୍ଟନ, ମାୟା, ମୋହର ଛଳନା
ଭାଙ୍ଗିଲ, ଭାବିଲ ବୃଥା ଚିନ୍ତା ବିଢ଼ମ୍ବନା ।
ଯୌବନ ଉତ୍ସବ ଦିନ ଉନ୍ନତିଭାବରେ
ଭ୍ରମିଛି ଅଳୀକ ସୁଖେ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
ଭବୁ ନାହିଁ ମନ ମୋର ପରିଣାମ ଗତ
ଉପର୍ତ୍ତି ବିଷୟରେ ମର୍ଗ ମର୍ଗ ମର୍ଗ ।
ଜାନ୍ମଳ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସମ୍ବ ଦିଗେ ବିସ୍ତାରିତ,
ତଥାପି କଣ୍ଠିକ ସୁଖେ ଚିତ୍ତ ବିମୋହିତ ।
ଅସାର ସମ୍ବାର ସୁଖ ସମ୍ବୋଗେ ଉନ୍ନତି
ମହାସ୍ଵେତେ ଭାସମାନ ଭାବ ନାହିଁ ଚିତ୍ତ ।

ମହା ନିମନ୍ତ୍ରଣ

ହୃଦୟ କପାଟେ	ହାତ ମାରି ଡାକ
କେ ତୁମ୍ଭେ ହେ କାହା ଦୂର ?	
ମହାନିମନ୍ତ୍ରଣ	ବେଗେ ବେଗେ ହୃଅ
ମହାୟାତ୍ମାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।	
ମୁଦୂରେକ ତୁମ୍ଭେ	ନ ଦେବ କି ବେଳ
ସଜବାଜ ହେବାପାଇଁ ?	
ଜୀବନ୍ୟାକ ତ	ପାଇଥିଲ ବେଳ
ଚେତନା କି ଥିଲ ନାହିଁ ?	
ସଖାଳେ କିପ୍ପାଇ	ସମାଦ ନ ଦେଲ
ଯିବାକୁ ଯେ ହେବ ଖରେ ?	
ରୂପିଆତ୍ମ ଡାକ	କହି ଦେଇଥିଲୁଁ
ଜୀବନ ପ୍ରତି ମୃହୂର୍ତ୍ତରେ ।	

ଆୟୀପୁ ସ୍ଵଜନେ	ପ୍ରତିବାସିଗଣେ
ସମସ୍ତ ଯିବ କି ଗୁଡ଼ ?	
ନ ଜାଣ କି ଭାଇ	ତୁମ୍ଭ ପଛେ ପଛେ
	ସମସ୍ତେ ଦେବେ ଯେ ଧାର୍ତ୍ତ ?
କେତେ କଷ୍ଟ କରି	ଅରକିଳ ବିଭି
	ଶୁଦ୍ଧିଯିବ କି ରୂପରେ ?
ନ ଜାଣ କି ଭାଇ	ରହିଥିବ ସମ୍ବ
	ତୁମ୍ଭ ଦେହ ସହିତରେ ?
ତୁମ୍ଭେ ତ ବୋଲୁଛ	ଯାଦା କରିବାକୁ
	ଏକାକୀ ମୋହର ପ୍ରାଣ !
ଜଡୀପୁ ପଦାର୍ଥ	ଜଡ଼ଦେହ ସଙ୍ଗେ
	ଥବ ଏହା କି ନ ଜାଣ ?
ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରାଣେ	ଜଡ଼ଦେହ ସଙ୍ଗେ
	ରହିବାକୁ ଚିରବିନ ।
ସୁର୍ଗୀପୁ ପଦାର୍ଥ	ଯିବ ଦିବ୍ୟଧାମେ
	ନ ହେବ ଧୂଳରେ ଲୁନ ।

ଜୀବନଟାୟାକ	କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି
	ସଙ୍ଗେ କି ନ ଯିବ କିଛି ?
ସୁକୃତ ଦୁଷ୍ଟତି	ପରିଣାମ ଫଳ
	ଜାଣ ଆୟୀରେ ଲଗିଛି ।

ଜୀବନ-ତରୀ	
(ରାଗ—ମୁଖାଘ, ଆଦିତାଳ)	
ମେଲିବି ଜୀବନ ତରା	ଫେରିଛୁ ବରମା,
ଯିବି ଭାସି ଭାସି ଧର ଅନନ୍ତ ସରଣୀ । ଘୋଷା ।	
ଅନୁକୂଳ ସୁବତାସେ	ଯିବି ମୁଁ ଅଜଣା ଦେଶେ
	ଅକୁଳ ପାଥାର ସାର ତେଜିବ ଅବମା ।
ଆଶାହ୍ରନ, ଭାଷାହ୍ରନ,	ଚିହ୍ନହ୍ରନ, ମାର୍ଗହ୍ରନ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର ଧୂବତାସ ଦିବସ ରଜମା ।	

ଫଳୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଯିବି ଦିଗମ୍ବର ଦେଶେ,   ଯିବି ମଧ୍ୟ ନିରୁଦ୍ଧେଶେ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀଯିବି ଅବଶେଷେ ସୀମାନ୍ତ ବରନୀ ।
ଅନନ୍ତ ସାଗର ପ୍ରାନ୍ତେ   ମିଳିବି ଯାଇ ଏକାନ୍ତେ
ବିବକ୍ଷିତ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ମୋର ପ୍ରାଣମଣି ।

— — —

ନିତ୍ୟଧାମ ଆଗେ

ରଗ—କେଦାର

କରେ ଏକ ଅଭିଲାଷ ନିଯୁତ ହୃଦୟେ ବାସ
ନ ଦେଖେ କାହାକୁ କଷ୍ଟ ଫେରବାକୁ
ସକଳେ ସ୍ଵର୍ଥର ଦାସ ।

କେ ଶୁଣିବ ମନକଥା,   କେ ହରିବ ହୃଦୟଥା,
ସରମେ ମରମେ ହେଉଛି କୁହଳ
କୁମାର-ପୁହାଣ ଯଥା ।

ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଣି   ରଥାପି ଧରିଛି ଟାଣି,
କେଉଁ ମାୟା ମୋହେ ଆକୁଳ ହୃଦୟେ
ବିମୋହିତ ସଙ୍ଗ ପ୍ରାଣୀ ।

ଗଲଣି ଜଗତ ଜଣା   କେବଳ ତ ପ୍ରତାରଣା
ଅଛି ଏକ ଧାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍ତାମ
କରେ କିପାଇଁ ଶୋଚନା ?

ମନ ଆକୁଳ ଉଦାସ,   ମୁଖରେ କପଟ ହାସ
ଏ ଲୋକ ଛଳନା ଆମୃପ୍ରତାରଣା
କରୁଛି ତ ବାରମାସ ।

ଅବଶ୍ୟ ଜାବନ ମୋର   ଅନ୍ଧକାରେ ନିରନ୍ତର
କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ କେଉଁ ଅଭିଲାଷେ
ଭ୍ରମରେ ତତପର ।

ଗାଇ ଗାଇ ଦୁଃଖ ଗୀତ   ଜୀବନ ଗତ ଅଞ୍ଚାତ,
ତହିଁ ସୁଖ ନାହିଁ, ରଥାପି କିପାଇ
ଗାଇବାକୁ ବଳେ ଚିତ୍ତ ?

ଘୟୁଛି ଜୀବନ-ତଣ୍ଡର,   କେତେ ବାସନା ଲହର
ଆଗତ ଅନେକ ଗତ ଏକ ଏକ
ଦେଇ ଟଳମଳ କରି ।

ଜାଣୁଛି ତ ମରୁପୁଳ,   ମୃତୃଷ୍ଟା ହିଁ ସକଳ,
ରଥାପି କିପାଇ ଅଛି ପଛେ ଧାଇଁ,
ଭ୍ରାନ୍ତିକ ନୁହେ କେବଳ ?

ଶୁଦ୍ଧ କଣିକା ଅନଳ   ହୁଏ କି ଏଡ଼େ ପ୍ରବଳ ?
ଷ୍ଟୁ ଦୁ ରମାଶ୍ଵର ଏହା ଜାଣୁ ଜାଣୁ
ଜଗତ କରୁଁ ସମ୍ବଳ !

କେତେ ବା ପ୍ରାଣେ ଭରସା,   ଅସୀମ ଜଗତ ଆଶା,
ନ ବୁଝିଲ ଦିନେ ରହିବ ସେ ଭିନ୍ନେ,
ଛିନ୍ନ କରି ଏ ଲକ୍ଷା ।

ଜଗତ ଜୀବନ ମାର୍ଗେ   ଯାହାକୁ ଧର ସରଗେ,
ନ ଯିବେ ସଙ୍ଗର, ବର ଜଗତରେ,
ତୁମ୍ଭ ଶାନ୍ତିଧାମ ଆଗେ ।

କାହାକୁ ଭରସା

(ରଗିଣୀ—ପିଲ୍ଲ, ତାଳ—ଶେଷଟା)

କାହାକୁ କରିଛୁ ଭରସା ?
ଦିନ ତ ଯାଉଛି ବହି ଆସି ଏବେ ଶେଷ ଦଶା ।
ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ ରଚିଲନେ   ରୂପିଗଲେ ଜଣେ ଜଣେ,
ଯାଇଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି ଦେଖୁ ନୟନେ,
ରଥାପି ରହିଛୁ ମୋହ ମାୟା ବରନେ,
ବିଷୟ ଆବୋରି ଅଛୁ ନ ତେଜିଲୁ ଜୀବନାଶା ।

ସେତେ କଳୁ ଉପାର୍ଜନ ଗଲ ଯିବ ଅକାରଣ,
ଧନ କି ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀ କରୁ ପରତେ ?
କି ବିଶୁର କି ଅଶାରେ ଅଛୁ ନିଶ୍ଚନ୍ତେ ?
ଏବେ ହେଲେ ମନ ପ୍ରଭୁପ୍ରେମ ସରତରେ ଭସା ।

ଅଳସ ପରାଣ ତବ କଲ ନାହିଁ ଅନୁଭବ
ବିଚିନ୍ତା ଅନନ୍ତ ଲଳା ଶୋଘ ମଧୁର
ଜଳେ ମୁଳେ ଖମ୍ବଳେ ରହିଛି ପୂରି,
ନ ଦେଖିଲୁ ନ ତେଜିଲୁ ବିଶ୍ୱବିଷ ଲଳସା !
କରୁ ଅନନ୍ତ କାମନା, ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ଦେଲବାସନା,
ଦିବା ନିଶି ବ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ,
ସେ ଅର୍ଥରେ ଜୀବନରେ ହାନ୍ତୁନା କାହିଁ ?
ନ ଲୋଡ଼ୁ ସେ ଧନ ଯହିଁ ଦୁଷ୍କଳ ସଙ୍ଗ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ସେହି ନିମନ୍ତଣ

ମରଣ ! ମରଣ ! ବଡ଼ ଭୟକର କଥା,
କାଟିଦିବ ଜତେର ସମ୍ପର୍କ ମମତା ।
ଆଜନ୍ତୁ ସଞ୍ଚିତ କଣ୍ଠ-ଉପାର୍ଜନ ଧନ,
ହେବ ସବ ବ୍ୟଥା କଲେ ମୁଦ୍ରତ ନୟନ ।
ପୁଷ୍ଟ ମିଥେ ଜଗନ୍ତିଷେ ନ ଦେଖିବ ଅଉ,
ଏ ସୁନ୍ଦର ଦେହ ଛାଡ଼ି ଯିବ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
ଯହରେ ପାଳିତ ଦେହ ସୁନ୍ଦର ଆକାର
ନମିଷକେ ସେ କି ହୋଇଯିବ ଭସୁମାର ?
ବୃଥାରେ ମାନବ ବୋଲ ଅଶ୍ଵର ମରଣ,
ଦିପ୍ତାମୟୀ ଜନମଙ୍କ ସେହି ନିମନ୍ତଣ ।
ଜରବ୍ୟାଧି ଶୀତାତପ ପାତ୍ରତ ଶରୀର,
ବିପଦ ବେଶ୍ଟିତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଅଚିର ।
ଯାଉ ଏ ପାଠିବ ଦେହ, ଜ୍ୟୋତିମ୍ବୟ କାନ୍ତି
ଲଭ, ଯିବ ନିତ୍ୟଧାମେ, ନାହିଁ ଏଥୁ ଭ୍ରାନ୍ତ ।
ଜତେରେ ଥୋକେ ଦିନ ଥିଲ ପାହୁବେଶେ,
ଯିବ ଗୁଳି ନିତ୍ୟଧାମେ ଜନମା ଆଦେଶେ ।

କୀତାରତ କୁଦି ଶିଶୁ ଦେହେ ଧୂଳି ବୋଲେ,
ଦିବା ଅବସାନେ କୈଯାଏ ମାତା କୋଳେ ।
ଧୂଳିର ସମସ୍ତ ମାତ୍ର ଜଗତ ସମତି,
ଯିବ ଗୁଲି ହାତି ଧୂଳି ଧରି ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ।
ନ ହୃଅ ବ୍ୟାକୁଳ, ଦାର ପୁଷ୍ପ ପ୍ରିୟଜନେ
ସମସ୍ତେ ଏକଷ ହେବେ ସେହି ନିମନ୍ତଣେ ।
କି ଭୟ ମରଣେ ତେବେ, ଯିବ ମାତା ପାଶେ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବ ସେହି ନିମନ୍ତଣ ଆଶେ ।

ଜୀବନର ପରିଶାମ

ପଣ୍ଡାତେ ଅନନ୍ତାଣତ, ଭବିଷ୍ୟତ ସୀମାଣତ,
କ୍ଷଣପ୍ରାୟୀ ବର୍ଣ୍ଣମାନ, ପରିଶାମ ଅନିଶ୍ଚିତ ।
ଛୁନ୍ତ ହେବ ସନ୍ତଗ୍ରହୀ, ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ,
ଭସି ଭସି ମହାନନ୍ତେ କର୍ମପଳ ମାତ୍ର ଦ୍ଵେଗ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିବିଧ

ମୌଳୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ହେ ବିଶୁବିଧାତା ! ମୋତେ ବୋଲ, କି କାରଣେ
ଦେଇଛ ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ଯାଚି ପ୍ରାଣିଗଣେ ?
ସୁମାରୀ ନଶ ରଜ ଭଙ୍ଗିକ ଶାନ୍ତିଲେ,
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦଶନାବଳୀ ଭୁଜଙ୍ଗ ନକୁଳେ,
ଗଣ୍ଠାରେ ଦେଇଛ ଶତରାଗ, ମହିଷେ ବିଷାଣ,
ଆମ୍ବରଷା ପୁଣି ନାଶିବାକୁ ଶମ୍ପୁପ୍ରାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭେ ! ଦେଇଛ ମୋତେ କୋମଳ ରସନା,
ଭୟକରୁପେ ଏବେ ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।
ନ କଲ ତ ପ୍ରଭେ ! ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଗାୟନ,
ସୁମଧୁର ବାକେୟ ଜନତତ୍ତ୍ଵ ବିନୋଦନ ।

କଥାନ୍ତି ସିନା ପର ସୁଅଶ ଘୋଷଣା,
ପର ନିନା ପର ଗ୍ଲାନି କରିଛି ରଟନା ।
ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ମିମ ହୃଦେ କେତେ ଲୋକ ପ୍ରାଣେ
ଦେଇଛି ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବିଜ କରି ବାକ୍ୟବାଣେ ।
ଅସାର ଅଳୀକ ଲେତେ ବଚନ ପ୍ରକାଶି,
ଲୋକ-ସମାଜର ଶାନ୍ତି ପକାଇଛି ନାଶି ।
ବିକଟ ବିଦ୍ୱୁତ ବହୁ ଦସକ୍ତ ବରନେ
ଦେଇଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଲୋକଗଣ ମନେ ।
କୃପା କର ଏବେ ହେଲେ ହୋଇ ରହେ ତୁମ
ଅସାଧୁ କଥାରେ ହୋଇ ରହିବି ମୁଁ ମୌନା ।

ସେ ଜାଣନ୍ତି ମୁହିଁ ବଞ୍ଚି ରହିବ କିପ୍ପାଇ,
ରହିଥିବି ଧୈର୍ୟ ଧରି ତାହାକୁ ଅନାଇ । ୩ ।
ବାସନା ପାଳିବ ଦେଶ ଉପକାର ବୃତ୍ତ,
ସିଂପିବ ସେଥିକ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମସ୍ତ,
ସେତୁବନେ ସାହା ମୂଳା, ଏହା ଅଛି ଜାଣି,
ତୁହେ ତ ମୁଁ ତାହାଠାରୁ କିଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ?
ପର ଉପକାରେ ଯେବେ ପାଇବି ସୁଯୋଗ,
କରିବି ନିଷ୍ଠୁଯ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ସଯୋଗ ।
ସୁଖଦ୍ରୋଗ ପାଇଁ ତୁହେ ମାନବ ଜୀବନ,
ଅଛି ତ ତାହାର କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ । ୪ ।

ବଞ୍ଚି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ?

(ନଳିମା ଗୋଡ଼ା)

ଯାହା ମୁଖ ଦୁହିଁ ରହିଥିଲି ଧୈର୍ୟ ଧର,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ପାଶେ ଥିଲ ଶୁଦ୍ଧା ପର,
ସଙ୍କଟ କାଳରେ ଦେଉଥିଲ ଯେ ସାନ୍ତୁନା,
ଯା ସେବାରେ ଭୁଲିଥିଲି ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କାଟି ଦେଇ ମାପ୍ତ ରୂପିଗଲ ସ୍ଵର୍ଗବାସେ,
ବଞ୍ଚି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ? ୧ ।

ଉପପ୍ରିତ ଜରା, ନାହିଁ ଦେହରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ,
ସର ଯାଉଥିଲି ପ୍ରାୟ ଅରଜିଲ ଅର୍ଥ,
କରି ତ ପାଇବି ନାହିଁ ଲୋକ ଉପକାର,
କେ ଆଉ କରିବ କିମ୍ପା ମୋତେ ସମାଦର ?
କିପ୍ପାଇ ଅନ୍ତିବେ ଆଉ ଲୋକ ମୋହ ପାଶେ ?
ବଞ୍ଚି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ? ୨ ।

ଅଥବା ମୁଁ କିଏ ? ଏହା ନ ଆସେ ବୁଦ୍ଧିରେ,
ଆପଣା ଆୟୁରେ ରହିଛି କି ପୃଥିବୀରେ ?
ଦେଇଛନ୍ତି ଯେବା ଏହି ଶଶର, ଜୀବନ,
ସେ ଜାନ୍ମେ ମୋ ଜୀବନେ କିବା ପ୍ରଯୋଜନ,

ସୁଖ ଦୁଃଖର ପରିଶାମ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଉପରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଏ ଦୁଃଖ ସମୟରେ,
ସୁଖ ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ଇ ନିମ୍ନରେ ।
ସୁଖମନ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥାଏ ଜଗତ ସଂସାରେ,
ଦୁଃଖରତ୍ତ ନିରନ୍ତର ଥାଏ ପ୍ରଭୁଠାରେ ।
ବିଶ୍ୱର୍ୟ ବିଳାସେ ଯେବେ ଥାଉଁ ଉନମତି,
ଗନ୍ଧ ଅଭିମାନେ ଥାଏ ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ ।
ଜରାଶର୍ମ ଅନ୍ତାରେ ଶର୍ମ କଲେବର,
ସେ କାଳରେ ଶାକ୍ତ କାହିଁ ଅଛନ୍ତି ଶିଶୁର ।
ସବୁ ତ ଯାଇଛି ଦୃର ସମୟ ତନ୍ତ୍ରେ,
ନିରନ୍ତର ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ ସମାନରେ ।
ଉତେଜନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ଵର ଅବସାଦ,
ସେହିପରି ଅଟେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେ ବିବାଦ ।
ନିତାନ୍ତ ମାନବଗଣ ଭାଗ୍ୟର ଅଧୀନ,
ଧନ, ମାନ, ପଦ ତାଙ୍କ ଥାଏ ଥୋକେ ଦିନ ।
ଏମନ୍ତ ଆସଇ ଦିନ ଯାଏ ସବୁ ସର,
ଜଣାପାଏ ଶୁଦ୍ଧାଳୁଳା ଅବା ସୁଧା ପର ।

ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉ ଜୀନମିଲେ କ୍ଳାନ୍ତି,
ହେ ପ୍ରଭୁ ବୋଇଲେ ଯେହେ ଲାଭ ଦୁଃଖ ଶାନ୍ତି ।
ଦୁଦୟରେ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମେ କଷ୍ଟ ସଂଯୁକ୍ତରେ,
ଦିତ୍ୟ ତେଜି ଚତ୍ର ରଖୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟରେ ।
ନୁହେ କି ହେ ସୁଖଠାରୁ ଦୁଃଖ ହିତକର,
ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଲାଗି ଲାଭ ଦୁଆନ୍ତ ଜଣର ?

— — —

ପିତୃ-ତର୍ପଣ

(ରଗ-- ମଙ୍ଗଳ)

“ଆଗଛନ୍ତି ମହାଭାଗା ବିଶ୍ଵ ଦେବା ବରପ୍ରଦାତା”
ଆଗଛା ! ଆଗଛା ! ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ !
ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଇଁ କରିବ ରପଣ ।
ଯବାକୁର, ତଳପୁଷ୍ପ, ଆଚପ ତଣ୍ଡୁଲେ
କରିବ ଭକ୍ତିରେ ପୂଜା ପିତୃଦେବକୁଲେ ।
ଦେନିବେ କି ପୂଜା ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ ?
ମାତ୍ର ମୁଁ କରିବ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ସୁରଣ ।
ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ମୁହଁ ପାଇଛି ଜୀବନ,
କେତେ କଷ୍ଟ ସହ କରିଥରନ୍ତି ପାଳନ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷ ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ
ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପାଜିତ ଧନ ।
ତାଙ୍କ ଧନମାନେ ମୁହଁ ଉତ୍ସର୍ଘକାଶ
ତାହାଙ୍କ ଯହରେ ହୋଇଅଛି ରୁଣଧାଶ ।
ରୋମାଞ୍ଚତ ହେଉଛି ତ ଦୁଇ ତାଙ୍କ ଗୁଣ
ଶୁଭେଟ ହେବାର ନୁହେ ସେହି ପିତୃଗଣ ।
ସ୍ନେହ ମାୟା ଦୟା ଦେଇ ପିତୃ ଦୁଦୟରେ
ପାଳନ କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଶିଶୁ ଜଗତରେ ।
ଜନକ, ଜନମ ପଦେ ନାହିଁ ଯାର ଭକ୍ତି
ନିଦ୍ରାଧ ପାଷଣ୍ଡ ସେହି ବଙ୍ଗର ଦୁର୍ମତି ।
ସେ ପାମର ଦିଏ ପିତା ମାତାଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କି କର ନ ପାରେ ସେହି ପାପୀ ମାତମନା !

ସ୍ଵର୍ଗେ ଛନ୍ତି ପିତା ମାତା ଏବେ ଭକ୍ତିରେ
ନମସ୍କାର କରୁଛି ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରୟୁରେ ।
କେ ସୁହୃଦ ଅଛି ମାତା ପିତାଙ୍କ ସମାନ ?
ସହଜେ ଦେବାକୁ ପାରେ ଦୁଷ୍ଟାରୁ ପାଶ ?
ଯେନାହିଁ ଯେ ଯବାକୁର କୁଣ୍ଡଳ ପାପ
ଏ କେବଳ ବାହ୍ୟପୂଜା ଅପୋଜନ ମାତ୍ର ।
ଭକ୍ତିରେ କରିବ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ସ୍ଵରଣ,
ଏହି ତ ମୋହର ହେଲ ପିତୃତରପଣ !
ପ୍ରତ୍ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେ ପିତୃଦେବ ମଧ୍ୟାଭଗ !
ନଶ୍ଵର ପାର୍ଥିବ ଦେହ କରିଛନ୍ତି ତ୍ୟାଗ ।
ଅମରମ୍ବା ଦିଶ୍ୟରାଜ୍ୟ କରେ ସଞ୍ଚରଣ,
ଉତ୍ତରପୁ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଅଳକ୍ୟ ବନ୍ଧନ ।
ପିତୃଦେବକର ମୁହଁ ଥିଲା ଆମାରୁପୀ,
ସମ୍ପର୍କ ଉତ୍ତରପୁ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଅବଲୋପୀ ।
ପରିଷ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସୁଷ୍ଠରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବ ପିତୃଦେବ ଚରଣରେ ।
ଆମ୍ବା ଦେଶବାସୀ ମୋର ପିତୃଦେବଗଣେ
ବିରାଜିତ ଦେଖୁଛି ତ ମାନସ ନୟନେ ।
ଜଡ଼ିତ ତାଡ଼ିତ ଶକ୍ତି ଜଡ଼ ଜଗତରେ,
ଆମ୍ବାର ସମ୍ବନ୍ଧ ତେହେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ।
ପରଲୋକଗତ ଆମ୍ବା ମଙ୍ଗଳ କାମନା ।
କରିବ ଏ ମାତ୍ର ଆମ୍ବା ଉନ୍ନତି ସୂଚନା ।

ସପ୍ତରି

(ରଗ--ମଙ୍ଗଳ)

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାରୂପ ମହାମ୍ବା ଗୌତମ !
ଶିଖାଇ ଯାଇଛ ଜଗତକୁ ଦୟା ଧର୍ମ ।
ରାଜ, ମହାରାଜ, ପାଇ ଅଭୁଲ ସମ୍ପର୍କ,
କଳ ତ୍ୟାଗ ଭାଲ ଜବ ପରିଶାମ ଗତି ।
କିପରି ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ ମାନବେ,
ଭିଷ୍ମରୂପ ଧର ତାହା ଶିଖାଇଲ ଭବେ ।

ପ୍ରଭୁର କରିବା ପାଇଁ ଧର୍ମ ଜଗତରେ,
କରିଥିଲେ ମହମ୍ବଦ ଆରବ ଦେଶରେ ।
କରିଥିଲେ ମହାରାଜ ଜଗତେ ପ୍ରଭୁର—
ଏକମାତ୍ର ଅଦିଷ୍ଟାୟ ଛଣ ନିରକାର ।
ଧର୍ମ ନାମେ ନାନାରୂପ ମନ୍ଦ ଆରଣୀ ।
କରିଥିଲେ ପଦେ ଉତ୍ସେପବସିଗଣ ।
ମହାରାଜୀ ଦୀପିଶ୍ଵାସ୍ତ୍ର କଲେକ ପ୍ରକାଶ—
ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ କର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ ।
ଆମ୍ବ ପିତା ଏକମାତ୍ର ଜଗତର ପତି,
ତାଙ୍କ ବିନା ମାନବର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ।
ସାମାନ୍ୟ ବଣ୍ଟିକ ପୁସ୍ତ ମହାମ୍ବ ନାନକ !
ପଣ୍ଡିମ ଭାରତେ ଥିଲ ଧର୍ମପ୍ରଭୁରକ ।
ଦେଶର ପାଇଛ ନିଜ ଜୀବନେ ପ୍ରମାଣ,
ଜୀବକର ଶାଶକାରୀ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ପ୍ରଣତି ଭୁମ୍ବର ପଦେ ହେ ଶକରାର୍ଥୀ !
ଅଦିଷ୍ଟାୟ ଜଗତର ଅବେ କୁମୁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଏ ଭାରତ ଥିଲ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ପ୍ଲାବିତ,
ଆୟ୍ୟ ଧର୍ମ ପୁନବାର କଲ ଫଳ୍ପାପିତ ।
ସମସ୍ତ ଜଗତ ବ୍ୟାପ୍ତ ମହାନ କିଣ୍ଟରେ,
ଆବର କୁତ୍ତି ଷୁଦ୍ଧ ବୟୁ ବ୍ୟୁ ବା ଘ୍ରାନରେ,
ହୃଦୟର ଅନ୍ତରେଲେ ଛନ୍ଦ ବିରକତ,
ଏ ମହାବଚନ ଉପନିଷଦେ କଥୁତ ।
ଏ ବୈଦିକ ମହାମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଧରେ
ଶୁଣାଇଲେ ରଜା ରାମମୋହନ ଉତ୍ତର !
ନବଦୀପତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଶରୀକ ନନ୍ଦ
ଧର୍ମପାଇଁ କରିଥିଲେ ସବ ବିଦ୍ରଜନ ।
କରିବାକୁ ଜଗତରେ ପାତ୍ରେ ଉଦ୍ଧାର
ଆର୍ଦ୍ରାବ ଭବ ମଧ୍ୟ ଗୌରଙ୍ଗାବତାର ।

ପରୋପକାର

(ମଙ୍ଗଳ)

ପ୍ରତିଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ବିକାଶ କରଣ
ପୃଥିବୀର ଅନ୍ଧକାର କରନ୍ତି ହରଣ ।
ପ୍ରକାଶ କରଣ ତୟ ତାରକା ସକଳ
ସନ୍ତାପିତ ପୃଥିବୀକୁ କରନ୍ତି ଶୀତଳ ।
ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ସମୀରଣ
ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣଙ୍କୁ ଜୀବନ ।
କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣିଗଣ ତୃଷ୍ଣା ଦୂର
ଧାରଣ କରନ୍ତି ନାୟ ସଲିଲ ପ୍ରତୁର ।
ନ କଲେ ବାରିଦମାଳା ଜଳ ବରଣଣ,
ପାରିବ କି କରି କେହି ଜୀବନ ଧାରଣ ?
ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ ଜଗତ ସମସ୍ତ
ନିଯୁମେ ପାଳନ୍ତି ପରତ୍ତିପକାର ବ୍ରତ ।
କେତେ ସାଧୁ ଲୋକ ରକ୍ଷାପାଇଁ ପର ପ୍ରାଣ
ଦେଉଛନ୍ତି ଆପଣାର ପ୍ରାଣ ବଳଦାନ ।
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ କୋଟି ଲକ୍ଷ,
ସମସ୍ତେ ତ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟେଷ !
କାଟ ପଢିଗାଦି ପ୍ରାଣ ରଖିଛନ୍ତି ସଞ୍ଚ,
ପଣ୍ଡ ପକ୍ଷୀ ବୃକ୍ଷ ଲତା ରହିଛନ୍ତି ବଞ୍ଚ ।
ପର ଉପକାର ପଥେ ନ ହେଲେ ପଥୁକ,
କାଟ ପଢିଗାଦିତାରୁ କି ହେଲ ଅଧ୍ୟକ ?
ପର ଉପକାର ବ୍ରତେ ଧରିବା ଜୀବନ
ମାନବକାତ୍ତିର ଅଟେ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ।
ଯିଶୁ ଦେଲେ ପ୍ରାଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ,
ଗୌତମ ପାଇଲେ ନାହିଁ ରହି ଗୃହବାସେ ।
ପର ଉପକାରପାଇଁ ଯାହାର ଜୀବନ,
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ପେହି ଲୋକ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଅଷ୍ଟର ଜଗତ ମଧ୍ୟ ସକଳ ଅସାର,
ସାର ମାତ୍ର କରିବାର ପର ଉପକାର ।

କବିର ସମ୍ପତ୍ତି

(ରଗ—ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର)

ଦେଖ ହେ କବି ! ସୁଭାବ ଛବି
ମାଳ ଗରନ, କମଳବନ,
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରମା, ପୁଷ୍ପଶୁଷମା, ମଧୁପଂକ୍ତି ହେ ।
କୁମୁଦସର, ସୁଗୁ ଚକୋର,
ଶଜର ସବ, ସୁନ୍ଦର ବିଗ୍ରହ,
ବିଜ୍ଞେଦ ସନ୍ଧି, ନନ୍ଦନ ଫନ୍ଦି, ତାରକା ଦୁୟତ ହେ ।
ଜଗତର ମଣ୍ଡନ ରୂପଲବଣ୍ୟ ହେ,
ଦୋର ଅରଣ୍ୟ, ତପସ୍ୟାଶ୍ରମ, ବନ ହେ,
ଯୁବା ଯୁବଣୀ, ପର୍ଷିଦମ୍ପତ୍ତି,
ପ୍ରଭାତ ସର୍ଥୀ, ରଜମାଗନ୍ଧା,
ନବ ଯୌବନ, ପ୍ରେମମିଳନ, କ୍ଷମିଯୁରଣ ହେ ।
ମାନାଦିମାନ, ପ୍ରଣୟ ଗାନ,
ସଙ୍ଗୀ ବିରହ, କଷ୍ଟ ଦୁଃସହ,
ନୟନଜଳ, ହୃଦ ବିକଳ, ପ୍ରେମାଭସାର ହେ,
କୋନିଲଧୂନି, ଚନ୍ଦ୍ରବଦମା,
ମଳୟ ବାୟୁ, ସଙ୍ଗୀତ ଆଉ,
ହୃଦ ଯାତନା, ପ୍ରେମ ବେଦନା, ସୁଖ ସଫାର ହେ ।
ନିଶ୍ଚି ନିଦ୍ରା ସୁପନ ସଙ୍ଗୀ ସମ୍ମାଦ ହେ,
ସୁବ୍ୟବଣୀ ଉକ୍ତି, ଶ୍ରାହର ଉକ୍ତି ହେ,
କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର, ଧୂନ ବଣୀର,
ରତ୍ନ ବସନ୍ତ, ଗ୍ରୀଷମ ଅନ୍ତ,
ଦିବସ ରାତ, ଏତିକ ମାତ୍ର ଭୁନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ହେ ।

ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତ

(ରଗ—ମଣଳ)

ଆହେ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତ ଦେବ ! ବସି ସମ୍ମୁଖରେ,
ଗଠନ କରୁଛ କେତେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ହେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଉଦୟାପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ତପନ,
ପ୍ରବାହିତ ହେବେ ସମୀରଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
ପ୍ରତିଦିନ ରଜମାରେ ମୁଖଳ ଆକାଶେ,
ଅର୍ଥାତ୍ ତାରକାମାଳା କିରଣ ପ୍ରକାଶେ,
ପ୍ରାତଃ ସର୍ଥୀ ନିଘୁମରେ କରିବ ସୃଜନ,
ଧାଇଁବେ ସ୍ଵକଷେ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହଗଣ,
ଯଥାକାଳେ ନିଘୁମରେ ହେବ ଜଳବୃଷ୍ଟି,
ଅବମାମଣ୍ଡଳେ ରଷାପାଇଁ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି,
ଦିବା, ନିଶ୍ଚି, ମାସ, ରତ୍ନ, ବର୍ଷ, ନିଘୁମରେ,
କରିବ ସୃଜନ ଏହି ସବ ସୁନ୍ଦର ହେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀର ଯାହା ଯାହା ପ୍ରଯୋଜନ,
ହେ ଦେବ ! କରିବ ସବ ଆପଣେ ସୃଜନ ।
ଉତ୍ସବ ଉତ୍ସାହ କେତେ ବିଷାଦ ଚନ୍ଦନ,
ହାହାକାର ଦୀର୍ଘାସ ବିଜ୍ଞେଦ ମିଳନ,
ସୃଜନ କରିବ ଏହି ସବ ସୁନ୍ଦର ହେ ।
ଗତାୟାତ ହେଉଥିବେ ସ୍ଵପ୍ନ ସମାନରେ ।
କେତେ କାଳୟାଏ ବସି କରିବ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ,
ହେ ଦେବ ! ଏଥରେ କି ହେ ନାହିଁ ସୀମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ?
ଅବା ଅବଳମ୍ବେ କରିଦେବ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନ ରହିବ ଲେଶ ।
ତୁମ ବିନା ଏ ରହସ୍ୟ କେ ପାରିବ ଜାଣି,
କି ଜାଣିବ ମୁହଁ ଶୁଦ୍ଧାଦପି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣି !
ଆଉ ସେ ସୁଷ୍ଠର କଥା କରୁଛି ଜଣାଣ,
ମୋହପାଇଁ କରିବଟି କି ଦ୍ରୁବ୍ୟ ନିର୍ମାଣ,
କେତେ ଦୁଃଖ କେତେ ସୁଖ ସୃଜକ ଚୋସାଇଁ,
ହେ ଦେବ ! ତା ବର୍ଷମାନ ବୋଲିବ କି ନାହିଁ ?
ନ ବୋଲନ୍ତୁ ଜାଣିବାର କିବା ପ୍ରଯୋଜନ,
ମୋ ଭାର ତ ସୁନ୍ଦର ହେ ଯେନିଛ ଆପଣ ।
ସାଧୁବା ହେଉନ୍ତୁ ଦେବ ! ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ମୋ ପକ୍ଷରେ ଜାଣିବାର ନିଷ୍ଠେ ଅସମ୍ଭବ ।
ଗତ ଜୀବନର କଥା ଏହି ଭୁଲି ଯାଇ,
ଚିତ୍ତରୁପ ପଞ୍ଜିକାରେ ରଖିଛ ଲେଖାଇ,

ଲୁଣ୍ଠିର ପାରିବ ନାହିଁ ମାତ୍ର ମୋ ପାଶରେ,
କିଛି କିଛି ପାରେଁ ଜାଣି ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ବରେ ।
ନ ବୋଲ ପରିକେ ହସ୍ତେ ! ଫେଢ଼ ସେହି ସବ୍ବ,
ଜାଣିଟାରେଁ ମୋହପାଇଁ ସୃଜନ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ଜାବନରେ ଯାହା କରିଅଛି ଆଚରଣ,
ରଖିଛ ତ ସେଥି ଫଳ କରି ଆୟୋଜନ ।

—

ରେଜା ତ ଫକୀର

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଥିଲ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ତା ନାମ ଶଶାର,
ସେ ଦେଶର ରାଜା ନାମ ଅମ୍ବାରମ ଶାର ।
ରାଜାଙ୍କର ଥିଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାହା ନାମ ଜ୍ଞାନ,
ବିବେକ ନାମରେ ଜଣେ ଥିଲ ଦରୁଆନ ।
ଧର୍ମ ଧନ ରାଜା ରଖିଥିଲେ ଗନ୍ଧାରେ,
ବିବେକ ପ୍ରଦେଶ ଜରିଆଏ ନରନ୍ତରେ ।
ଧୈର୍ୟ ନାମେ ଥିଲ ରାଜାଙ୍କର ପାଖଲୋକ,
ତାହାର ଖଟଣି ଥିଲ ଶଶାର ରକ୍ଷକ ।
ରାଜାଙ୍କ ଦୁଇଟା ରାଣୀ ସୁମତି କୁମତି,
କରନ୍ତି ଯୌଭୂଣୀ ଦୁହେଁ କଳି ନିତି ନିତି ।
ରାଜା ବିରୁଦ୍ଧ ତ ନିତି ନିତି ଶୁଣି କଳ,
ସମ୍ବାଦ ନ ପାରି ଦିନେ ଦିନେ ହୁଏ ଚଳ ।
ସୁମତି ରାଣୀଙ୍କୁ ଦିନେ ଦିନେ ଭଲ ପାଏ,
କୁମତି ନଅରେ ଦିନେ ଦିନେ ଶୋଇଆଏ ।
ସୁମତି ମନ୍ତ୍ରଶା - ଧନ ରଖ ଗନ୍ଧାରେ,
କୁମତିର ମତ —ସୁଖେ ରହ ଆମୋଦରେ ।
ସୁମତି ବୋଲଇ କର ରାଜ୍ୟ ସୁଦିଗ୍ଦ,
କୁମତି ବାସନା ସୁଖେ ଆହାର ବିହାର ।
କୁମତି ରାଣୀଟା ଦିନେ ନିର୍ଜନରେ ପାଇ,
ରାଜାକୁ ମଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଦିନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍ପନାର ।

ଗୁଡ଼ଦେଲ ନାହିଁ ସେହି ସୁମତି ପାଶକୁ,
ଆପଣା ଆୟୁରେ ରଖିଆଏ ରାଜନକୁ ।
ରାଜା ଶୁଣୁଆଏ ସେହି କୁମତି ମନ୍ତ୍ରଶା,
ରାଜ୍ୟ କଥା କିଛି କରେ ନାହିଁ ବୁଝାମଣା ।
କୁମତି ରାଣୀଟା ଥିଲ ଭାରି କଳିହୁଡ଼ି,
କଳି କର ଦେଲ ମନ୍ତ୍ରୀ କଟୁଆଳେ ତଡ଼ି !
କେତେ ଦିନ୍ଦ୍ର ଲୁଚ ରହିଥିଲେ ଥୋକେ ରୈର,
ଲୁଟି କଣ ନେବାପାଇଁ ରାଜା ଗନ୍ଧାରେ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ କଟୁଆଳ ଦୁହେଁ ନାହାନ୍ତି ରାଜ୍ୟରେ,
ବେଳ ଉତ୍ତି ବାହାରିଲେ ସେହି ସବ୍ବ ତୋରେ ।
କାମ ଫେଧ ଲୋଭ ଆଦି ଛାଅଟା ତିଥିର,
ବଳେ ପଡ଼ି ଲୁଟି ନେବେଲେ ରାଜା ଗନ୍ଧାରେ ।
ଆହା ଆହା ରୂଲିଗଲ ରଜତ ଶରେ,
ଗନ୍ଧାରେ ଧନ ନାହିଁ ରାଜା ତ ଫଳାର ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଏକ ଦୁଇ କରି ଦିନ ଯାଉଛି ତ ବହି,
କାହାକୁ ଅନାଇ ବୋଲ ଅଛି ବସିରହି ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ସେ ତ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ,
ଆଳସ୍ୟ ସମପୁଣ୍ୟପ ଆମ୍ବାର ହନନ ।
ପୃଥିବୀ ଦେଇଛି ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁମପାଇଁ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ ପରିଶୋଧ କରିଛ କି ନାହିଁ ।
ଶେଷବ କାଳରେ ଥିଲ ତୁମେ ଅସମର୍ଥ,
ତୁମର ଯା ଲୋଡ଼ା ମୃଥୀ ଦେଇଛି ସମସ୍ତ,
ଯୌବନ ଅର୍ଦ୍ଧକ ପ୍ରାୟ ଯିବ ତ ନିଦ୍ରାରେ,
ପୁଣି ଅସମର୍ଥ ହେବ ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ।
ଯେତେ କାଳ ପାଇଥିଲା ସମର୍ଥ ଜୀବନ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ କରିଛ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ।
ଦିନ ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଲା ମନରେ,
ଅନାଥ ପଛକୁ ଯାଏ କେଡ଼େ ଚଞ୍ଚଳରେ ।

କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ

(ଶଗ—କଳଶ)

ସଦୁବରା-ଅବତାର ଯାଦବ ଶାକୃଷ୍ଟ,
ପୁନାଦିଶପର ନରପୁଷ ଯିଶୁ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ।
ଉଭୟ ଦେବତା କଥା କଲେ ଆମୋରନା,
ଏକ ବୃନ୍ଦେ ଦୁଇ ପୁଷ୍ଟ ପ୍ରାୟେ ଯାଏ ଜଣା ।
ଉଭୟ ପବିତ୍ର ସ୍ନେହ ସମାନ ଭାବରେ,
ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ଜଗତକ୍ଷେତ୍ରରେ ।
ଶଗବତ, ବାଇବେଳ, ସମାନ ଚରିତ,
କବି ତୁଳିକାରେ ମାତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ ।
ଉଭୟ ଲଭିଲେ ଜନ୍ମ ପଶୁପାଳଗୃହେ,
ଉଭୟ ଶୈଶବେ ସ୍ଵତ ନୃପତି ବିଦ୍ରୋହେ ।
ମେଘ ଗର୍ଭବତୀ ହେଲେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ତେଜରେ,
ବ୍ରହ୍ମତେଜ ପ୍ରବେଶିଲୁ ଦେବକୀ ଗର୍ଭରେ ।
ଗୋପପୁରେ ଗଲେ କୃଷ୍ଣ କଂସରଜା ଡରେ,
ହେବେଦ ଭାସୁରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଲୁଚିଲେ ମିଶରେ ।
ଦୁଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ବାହୁ ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ,
ଦୁହିଙ୍କର ପରିଚିତ ବରଣ ଲୋହିତ ।
ଶିଶୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା କଂସ ମୁଢିମନ୍ତ,
ବଧିଥିଲା ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ହେବେଦ ନୃପତି ।
ଗୁରୁପୁଷେ ଜୀବଦାନ ଦେଇଥିଲେ କୃଷ୍ଣ,
ବଞ୍ଚାଇଲେ କେତେ ମୃତ ଲୋକ ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟ ।
କାମ୍ୟକ ବନରେ କୃଷ୍ଣ ଶାକ କଣ୍ଠିକାରେ,
ତୃପ୍ତ କରାଇଲେ ବିପ୍ର ଦ୍ଵାଦଶ ହଜାରେ ।
ଖଣ୍ଡ ରୋହି, ଗୋଟେ ମହ୍ୟ ମେରଙ୍କ ନନ୍ଦନ,
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକେ ଦେଲେକ ଦ୍ରୋହିନୀ ।
ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ରୂପ ଯାଇଥିଲେ ସାଗର ଉପରେ,
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବେଶିଲେ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ।
ପ୍ରସ୍ତରକୁ ନବମାତ କରିଥିଲେ କୃଷ୍ଣ,
ଜଳକୁ ମଦିର ରୂପ କଲେ ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟ ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ବାରମ୍ବାର,
“ମହାପାପିଗଣେ ଆମେ କରିବୁ ଉତ୍ତାର ।”

ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ବାର ସେହି କଥା,
ବୋଲିଥିଲେ ଅଛି ବାଇବେଳରେ ବାରତା ।

କୃଷ୍ଣ ପିତା ନାମ ବସ୍ତୁ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟପିତା ଯାଶୁ,
ଉଭୟେ ତାରିଲେ ଲୋକଗଣେ ପାପବାସୁ ।

କୃଷ୍ଣ ମାତା ପିତା ଶୁଣିଥିଲେ ଦୈବବାଣୀ,
ମେଘ ସମ୍ବଲରେ ଅଛି ସେପରି କାହାଣୀ ।

ବୋଲି ଯାଇଥିଲେ ପୂର୍ବେ ଭବିଷ୍ୟତ ବକ୍ତା,
ଯେରୁଶାଲମରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମ ହେବା କଥା ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ରହିଛି ମଧ୍ୟ ବୈଦିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ,
ଲଭିବା ଶାକୃଷ୍ଟ ଜନ୍ମ ଯାଦବ ବଶରେ ।

ଶିଶ ଅର୍ଥେ ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ଧାନରେ ଲିଖିତ,
ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣ ଦୁହେ ଶିଶ ନାମରେ କଥ୍ରତ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନମିବା କାଳେ ହେବେଦ ରାଜନ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ସଙ୍ଗେ କଲେ କଥୋପକଥନ ।

କଂସ ମଧ୍ୟ ଶାକୃଷ୍ଟଙ୍କ ଜନମ ବାରତା,
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ପୁନ୍ଦିଥିଲେ କେତେ କଥା ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଖା ଥିଲେ ଗୋପାଳ ଦାଦଶ,
ବାର ଜଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଶିଷ୍ୟ ।

ବନ୍ୟମଧ୍ୟ ଶାଇଥିଲେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁଜନ,
ମଧ୍ୟପାନ କରିଥିଲେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯମୁନା, ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜଡ଼ନ,
ଦୁଇ ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ।

କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଦବନନ୍ଦନେ,
ବିଶୁରୂପ ଦେଖାଇଣ ଥିଲେ ଅରଜୁନେ ।

ଯୋନ ଓ ପିତରେ ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟ ମେଘସୁତ,
ଦେଖାଇଣ ଥିଲେ ଔଣ୍ଠାରୁପ ଅଦ୍ଭୁତ ।

ବୋଲିଥିଲେ ଅରଜୁନେ ଶାକୃଷ୍ଟ ଅନନ୍ତ,
ଆମେ ଅଟୁ ଜଗତର ଆଜି, ମଧ୍ୟ, ଅନ୍ତ ।

ଯିଶୁଶ୍ରୀଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ବୋଲିଥିଲେ ସେହି କଥା,
ଅଟନ୍ତ ପ୍ରଥମ, ଶେଷ, ଜଗତନିପୁନା ।

ବିପ୍ରକର ପାଦ ଧୌତ କଲେ ଜନାର୍ଦନ,
ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ଧୋଇଥୁଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଚରଣ ।
ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ବୋଲିଥୁଲେ ସତ୍ୟ ଆମ୍ବ ବାଣୀ,
ସେହିପରି କଥା ବୋଲିଥୁଲେ ଚନ୍ଦପାଣି ।
ତିଶୂଳ ଶରରେ ଦେହ ତେଜିଲେ ଶ୍ରାକୃଷ୍ଟ,
ତିଶୂଳ ଆକୃତି ହୁଣେ ମନେ ଯିଶୁଖ୍ରାଷ୍ଟ ।
ଶ୍ରାଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ଜଣ ଅଟନ୍ତି ସମାନ,
ଭାଗବତ, ବାଇବେଳ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ଅଟନ୍ତି ଏ ଦୁଇ ପ୍ରଭୁ ଧର୍ମ ଅବତାର,
ବେନି ଜନ୍ମନ କରୁ ଯୋଡ଼ି କରେ ନମସ୍କାର ।

— — —

କାହାନ୍ତି ?

(ରାଗ—ସଙ୍ଗମଣିଆଶ)

କାହିଁ ସେ ମଥୁରାପୁରୀ, ଶ୍ରାବୁଧାବନ,
ସମୁନାପୁଳିନ ଲ୍ଲକା କୁଞ୍ଜ କାନନ ?
ସେ ନନ୍ଦ, ଯଶୋଦା, ବପୁଦେବ, ଦେବକୀ,
କାହିଁ ଗଲେ ରୂପି, ଏହା ବୋଲି ଦେବ କି ?
କାହାନ୍ତି କୁଞ୍ଜବିହାରୀ, ସେ ବଣୀଧୂନି ?
କାହାନ୍ତି ଯାଦବ ବାରେ—ଖ୍ୟାତ ଅବମୀ ?
କାହାନ୍ତି ବାଳଗୋପାଳ, କାହିଁ ଗୋଗୋଷ୍ଠ ?
ମଥୁରା ନଗରୀ କଂସ ରସପ୍ରକାଷ ?
କାହିଁ ସେ କାଳିରୀ ହ୍ରୁଦ, କାହିଁ କାଳୀଯୁ ?
ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କ ଲ୍ଲକା—ସେ ରମଣୀଯୁ ?
ବୃଦ୍ଧଭାନୁ ରାଜକେମା ଶ୍ରୀ ଗୋପେଶ୍ୱର ?
ବୃଦ୍ଧଭାନ ବିଳାସିମା ଗୋପୀ କଶୋର ?
ଗୋଲେଜବିହାରୀ କୃଷ୍ଣ କାଳ-ସ୍ମୋତରେ,
ଗଲେ ଘସି ! ତୁମେ ଆମ୍ବ କେତେ ମାତରେ ।

— — —

ତୁଳ୍ଳ କଣ ?

(ଭାଗବତ ବୃତ୍ତି)

କି ଦ୍ରୁବ୍ୟ ତୁଳ୍ଳ ଜଗତରେ, ବୁଦ୍ଧି ତ ନ ପାରେ ମନରେ ।
ନିତାନ୍ତ ଷ୍ଟୁଦ୍ର ପରମାଣୁ, ଯୌରଜଗତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘରୁ ।
କେହି ତ ହୃଦୟ ସାମାନ୍ୟ, ସମସ୍ତେ ସୃତନ୍ତ ପ୍ରଧାନ ।
କେ ହେବ କା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା, କରିତ ନପାରେ କଲ୍ପନା ।
ସମସ୍ତ ବିବିଧ ଆକାର, ମାସକ ଅଣ୍ଣର ବିକାର ।
ଏହି ଯେ ଦେଖ ତୁଳ୍ଳ ଧୂଳି, ପଦରେ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ।
ତୁମ୍ଭର ଏ ସୁନ୍ଦର ଗାତ୍ର, ଅଟେ ସମସ୍ତି ଧୂଳି ମାତ୍ର ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଦେଖ ରୁହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ତୁଳ୍ଳ କିଛି ନାହିଁ ।
ମହାନ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ, କରନ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ମଣ ତୁଳ୍ଳ, କାର୍ଯ୍ୟବିଶେଷେ ସେହି ଉଚ୍ଚ ।
ଗୋଟିଏ ତେଜିଲେ ନ ମାନି, ହେବ ସୃଷ୍ଟିର ଅଙ୍ଗହାନି ।
ବୃଥାରେ ସୃଷ୍ଟି କିଛି ନାହିଁ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନର ପାଇଁ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଛନ୍ତି ଜାଣ, ପାଳନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିଧାନ ।

— — —

କାଳ

ଅଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କାଳ ଚିନ୍ପଟେ,
ଚିତ୍ତିତ ରହିଛି ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମସ୍ତ ।
ଉଦ୍ବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ, ରେତ ଯାହା
ମାନବ ନେତ୍ରରେ; ମାତ୍ର କାଳ ସମ୍ରାପୀ ।
ଅନନ୍ତ ନଷ୍ଟତ, ଗ୍ରହ, ଫେନବିଦୁରାଜ
ଭସୁଛନ୍ତି ସେ ପଟରେ; ମିଶିଯିବେ କାହିଁ ।
ଏ ଚିନ୍ପଟର ସୀମା କଲ୍ପନା ଅଞ୍ଚାତ ।
ଏ ଯୌରଜଗତ, ସୃଷ୍ଟି, ପ୍ରତି, ବିନାଶନ,
କୋଟି କୋଟି ଯୁଗବ୍ୟାପୀ ନର ଗଣନାରେ ।
ମାତ୍ର ମେଘମାଳା-ଉଦୟପୂର୍ବ ପରି ତାହା
ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ମାର୍ଗେ ଷଣିକ ସମାନ ।

ସେହିପରି ଗତାୟାତ ଅଲ୍ୟୁସ୍ୟ ନିଯୁମେ
ଆନନ୍ଦ ଅନନ୍ଦ ଯୌର ଜଗତମଣ୍ଡଳ ।
ଜୀବନ ଜ୍ୟୋତିରେ (ଜ୍ୟୋତିରିଜଣ ଗଗନ
ଦେଖେ ଯଥା) ଅନୁଭବେ କାଳ ସୁଦୃତିମ
ଅଂଶ ଷୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ, କରେ ତାକୁ ପୁଣି ଚିତ୍ତ
ନାନା ବର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରାତଃ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ରଜନୀ,
ବାର, ପକ୍ଷ, ମାସ, ବର୍ଷ, ବିବିଧ ରୂପରେ ।
ସେ କାଳରେ ମହା ଯୋର ପ୍ରଳୟ ପ୍ଲାବନ
ହେବ ଉପଞ୍ଚିତ, ଥୁବ ଅଜୟେ, ଅଠଳ,
ଅତୁଳ, ଏକାଙ୍ଗ ତୁମେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ।
ସୃଷ୍ଟି, ପ୍ରତି, ଲୟ ହେବ ତୁମ୍ଭର କବଳେ ।
ଥୁବ ତୁମେ, ଥୁବ ମାତ୍ର ଗଗନମଣ୍ଡଳ;
ନ ଥୁବ ତପନ, ଶାରୀ, ଜଗତର ଜ୍ୟୋତି;
ନିଜେ ଅବିନାଶୀ—ସବେ ପେଣ୍ଟ ନଶ୍ଵରେ ।
ସୁଗ ସୁଗାନ୍ତର ଲୋକ କରନ୍ତୁ ଗଣନା ।
କେତେ କୋଟି ସୁଗ ସୁଗାନ୍ତର କଣାରୁପେ
ଘସେ ତବ ଦେହେ, ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଫେନ ସମ ।
ଆହେ ଦେବ ! କେତେ ରୂପ ରୂପାନ୍ତର ଦେଖେ
ତୁମଙ୍କୁ ନେଷ୍ଟରେ, ପଡ଼ି ଘଟନା ସ୍ଥୋତରେ ।
ସରଳ, କୋମଳମତି ଶୋଣବ କାଳରେ
ବିଷୟ ବାସନା କବା ପାପ ପ୍ରଲେଭନ
ନ ଥିଲ କଳ୍ପ ମନେ, ଆନନ୍ଦ ସ୍ଵରୂପେ
ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲ ମୋ ନେଷ୍ଟରେ—ସହାସ୍ୟ ବଦନେ
ଦେଖିଛି ତୁମଙ୍କୁ, ଶୂନ୍ୟ ଭାବନାର ଭାବ ।
ତଞ୍ଚଳ ଯୌବନ ଯେବେ ଉନମତ୍ତ ବେଶେ
ଉଦ୍‌ଦିଲ ମାନସେ ମମ, ଦୁରଶାର ପ୍ରଭ୍ରାତି
ବିଷ୍ଟାରିଲ; ଭ୍ରମ ଭ୍ରମ ଲଭିଲ ନୈରାଶ୍ୟ,
ଦେଖିଲ ତୁମଙ୍କୁ ତେବେ ମାୟା ବିଶୁରୂପେ ।
ଭ୍ରମିଛି କୁମାରେ ସୁଖଲଭ ବାସନାରେ,
କଳ୍ପ କାଳିମା ଶେଷେ କରିଛି ଅର୍ଜନ;
ସୁରଣ ପଟରେ ଅଛି କଳକ ଚିତ୍ତ ।
ଅଶଳ, ବାର୍ଷିକ୍ୟ ଦେହ ଏବେ ଉପଞ୍ଚିତ ।

ଅଶଳ ତିତ୍ରୁ ଚପଳତା ସୁଖ ପୃଷ୍ଠା,
ଉତ୍ତାତ୍ତ୍ଵ, ସାହସ, ସବ ବିଳାସ ବାସନା ।
ନମେ ଦେର୍ଦ୍ଦ ଦେର୍ଦ୍ଦର ଦେର୍ଦ୍ଦମ ପର
ବିଳାପ ସନ୍ନାପ ଚନ୍ଦା କରିଛି ସମ୍ମଳ ।
ତୁମେ ନୁହ କଷ୍ଟଦାତା, ସୁଖର କାରଣ,
ତୁଳନା ଦେବାକୁ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସହତରେ,—
ଆୟରୂପୀ, ଭାଷା ବାକ୍ୟ କଲ୍ପନା ଅଶଳ ।
ତୁମ୍ଭ ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ବ୍ୟାପୀ, ଅନନ୍ଦ, ଅପାର,
ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କେ କରିବ ଏ କଥା କେସନେ ?
ସବକାଳବ୍ୟାପୀ ପରଂବ୍ରନ୍ତ ବିଶାନିତ,
ଆଧାର ଆଧ୍ୟୟ ରୂପେ ନିତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
ଆହେ ମହାକାଳ ଦେବ ! ତୁମଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ
ପାଇ ହରଇଛି, ପ୍ରଭେ ! ଅଞ୍ଜନ ପଣରେ ।
ତୁମେ ମୋ ଜୀବନ, ଧନ, ମାନ, ସୁଖ, ଯଶ ।
ସବ ଯୁ ହରଇ ଅଛି ତୁମଙ୍କୁ ହରଇ ।
ସବ ଧନ ବିନିମୟେ ସମଗ୍ର ଜୀବନେ
ନ ପାଇବି ନମିଷେକ ଯାଇଛି ଯା ବହି ।
ଥିଲ ଯେବେ ମୋ ହସ୍ତରେ କରିଥାନ୍ତି କେତେ
ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ କାରଣେ ।
ପଶ୍ଚାତେ ଅନନ୍ତ ତୁମେ, ସମ୍ମନେ ଅନନ୍ତ
ସ୍ଵରୂପରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଉଛି ମୋ ନେଷ୍ଟେ ।
ତୁମ୍ଭ କଣା ମାତ୍ର ଥିଲ ମୋର ଲଳାଭୂମି,
ମିଶିଯିବି ଦିନେ କାହିଁ ତୁମ୍ଭର ଦେହରେ ।

ଲୋକଚିତ୍ତ

(ରଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକଳି)

ସାଗର ଗର୍ଭକୁ କେ ପାରେ କଳ,
ମାନବର ମନ ତହିଁରୁ ବଳ ।
ବାକ୍ୟରେ ଆକାରେ ଯା ଯାଏ ଜଣା,
ନ କର ସେଥୁରେ ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ।

ନାସା ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ବଦନାକୃତି,
କେବଳ ଅଟେ ତା ମାଂସ ବକୃତି ।
ମାନବର ମନ ସୁତନ୍ତ ବସ୍ତୁ,
ତାହାକୁ କଲିବା କଠିନ କିନ୍ତୁ ।
ନ କର ବିଶ୍ୱାସ ଚିହ୍ନିଛ ଲୋକ,
ପାଇଛ ତ ଭେଟ ଏହି ମାତକ ।
ମଣିଛ ଯାହାକୁ ଦେବ-ଉପମ,
ହୋଇପାରେ ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ରସାଧମ ।
ମାନବ ତ ନୁହେ ନିଜ ଆୟୁତ,
ବୁଲିଛ ପ୍ରକୃତିବଶେ ସନ୍ତୁତ ।
ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟନାସ୍ତଳ,
ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାର ହେତୁ କେବଳ ।
ଲୋକ କଳିବାକୁ ଯେବେ ବାସନା,
ଦେଖିବ ତା ଜୀବନର ଘଟନା ।
ଦର୍ଶଣ, ସୋହାଗା, ଜଳନ୍ତାନଳ
ସୁନା ପିଞ୍ଜଳର ପରାଷା ସ୍ତଳ ।
ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ଵରେ,
ଭିତର ମାନବ ପଡ଼େ ବାହାରେ ।
ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ଚିହ୍ନିଛ ଜନେ,
ଏ ଧାରଣା କେତେ ନ ରଖ ମନେ ।

ଘଟନା ଚନ୍ଦରେ ମାନବ ମନ,
ବିବିଧ ସୁରୂପ କରେ ଧାରଣ ।
ଜାଣିବ ଅଛୁ ଯା ଧର୍ମର ବଳ,
ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି ଅଟଳ ।
ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଯେବେ ବାସନା,
ଧର୍ମଭବେ କଥା ପଡ଼ିବ ଜଣା ।

ଜୀବ-ବ୍ୟକ୍ତି

(ରଗ - ମଙ୍ଗଳ)

ଜୀବ-ବ୍ୟକ୍ତି ବିରାଜିତ ଶଶର ମଧ୍ୟରେ,
ବିହଗୟୁଗଳ ଯଥା ଥାଆନ୍ତ ବୃଷତରେ ।
ଜୀବନ-ବିହାନ ନିତ୍ୟ ଭୁବେଂ୍ଜେ ନାନା ଫଳ,
ବ୍ୟକ୍ତି ପଶୀ ଥାନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ସୁରୂପ କେବଳ ।
ଅକାଟ୍ୟ ସମୟର କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟରେ,
ତିଷ୍ଠ ନ ପାରଇ ଜୀବ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଭିବରେ ।
ଏକ ଦାତା ଅନ୍ୟ ଘେରା ସମ୍ମନ ଏପରି,
ତଥାପି ସେ ଜୀବ ଥାଏ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବିସୁର ।
ମାତ୍ର ଜୀବ ବ୍ୟକ୍ତି ବିନା ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟୁ,
ଯେଣୁ ସେହି ଏକମାତ୍ର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ।
ଜାଗରତ କାଳରେ ଅବା ଶପୁନେ ସ୍ଵପନେ,
ଜୀବ ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତି-ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ହେଲେ ଜୀବନ ବିକଳ,
ବ୍ୟକ୍ତି ଆଶ୍ରୟରେ ଶାନ୍ତ ଲଭଇ କେବଳ !
ଜୀବ-ପଶୀ ସୁଖ ଲୋଡ଼ ଭ୍ରମେ ନିରନ୍ତର,
ଜଗତ ସୁଖରେ କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତ ନାହିଁ ତାର ।
ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ଯେବେ ପାଏ ମିତ ସଙ୍ଗ
ଲଭଇ ପରମ ଶାନ୍ତ ଜୀବନ-ବିହଙ୍ଗ ।

ବିହଙ୍ଗ ଯୁଗଳ

ଏକ ତରୁବରେ ବାସ ଯୁଗଳ ବିହଙ୍ଗ,
ଏକକୁ ଆରେକ ସାହା ସଖା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ।
ଏକ ପଶୀ ବୃଷେ ଥାଇ ଫଳ ଘେଗକରେ,
ବିଶ୍ୱାସ ବିହଙ୍ଗ ଥାନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ସୁରୂପରେ ।
କରନ୍ତି ଛାନ୍ତା ବ୍ୟାଧ ବୃଷ ମଧ୍ୟେ ବାସ,
କରିବାକୁ ଫଳଘେଜା ପଶୀକୁ ବିନାଶ ।
ଜୀବାୟା ପରମ ଆୟା ମାନବ ଦେହରେ
କରନ୍ତି ନିଯୁତ ବାସ ପ୍ରଣୟୁତାବରେ ।

ଭୁଞ୍ଜଇ ଜୀବାମ୍ବା ସବ୍ ଶୁଷ୍ଟିଶୁଭ ଫଳ,
ପରମାମ୍ବା ଥାନ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ସୁରୂପ କେବଳ ।
କାମ, ବୋଧ, ଲୋଭ ଆଦି ରିଯୁ ଛାଅ ଜଣ,
ଜଗିଥାନ୍ତି ଜୀବାମ୍ବାର ବିନାଶ କାରଣ ।
ଥୁଲେକ ଜୀବାମ୍ବା ପରମାମ୍ବାଙ୍କ ଶରଣେ,
ନାଶ କରି ନ ପାରନ୍ତି ତାକୁ ରିପୁଗଣେ ।

ଜଗତ ମଙ୍ଗଳମୟ

ମଙ୍ଗଳନିଧାନ ହରି ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନେ
ସୃଜନ, ପାଳନ, ଲଘୁ କରନ୍ତି ସମାନେ ।
ସୁରକ୍ଷାକାରୀଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ବିଶ୍ୱ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ସକଳ
ଅନନ୍ତ ମହିମା ସହ ପ୍ରକାଶେ କେବଳ ।
ଅଟଇ ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଶ୍ୱ, ଚରଚର,
ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ସବ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ଆକର ।
କିପ୍ତୀ ହାହାକାର ରବ, ଅଶାନ୍ତି, ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ବିପରୀତ ସମାବେଶ, ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
କରୁଁ ଯାହା ଦୁଃଖ ବୋଧ—ସୁଖର ନିଦାନ,
ଆଶ୍ରୁ କଷ୍ଟକର ମାତ୍ର କଲ୍ପନାନିଧାନ ।
ଧରିଛି ଦାହିକା ଶକ୍ତି ମହାକଷ୍ଟକର
ଅଶେଷ କଲ୍ପନା ହେଉ ଭୂତ ବୈଶ୍ୱାନର ।
କାଞ୍ଚନ ଅନଳ-ଦର୍ଶ କମମାୟ କାନ୍ତି,
ପ୍ରକାଶର ହେଉଭୂତ, କଷ୍ଟ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ପର୍ୟମାନ ବାଜ ଯଥା ମୃତ୍ତିକା ଦେହରେ
ପରିଣତ ଫଳବନ୍ତ ପାଦପ ଆକାରେ,
ବିପଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ ସହ ନିର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣ
ଉପସୁକ୍ତ ହୁଏ ଲଭିବାକୁ ଉଚ୍ଛାନ ।
ମୃତ୍ତୁ ବଳ କଷ୍ଟକର ନାହିଁ ଜୀବଲୋକେ,
କିପ୍ତୀ ନାମମାତ୍ର ଶୃଣି ମୁହ୍ୟମାନ ଲୋକେ ?
ଉନ୍ନତ ନୂତନ ଭାବ ଦିଏ ଯେବା ଆଖି,
ସେ ପରିସ ନାମ କିପ୍ତୀ ମୁହ୍ୟମାନ ପ୍ରାଣୀ ?

ନ ଥୁଲେ ଏ ବିଶ୍ୱ ମହା ସଂହାରଣୀକ୍ଷେ
ଅସମ୍ବଳ ନବ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତେ ଉପୃତ୍ତି ।
ଉତ୍ତପାଦିମା, ସରକ୍ଷଣୀ, ପୂଣି ସହାରଣୀ
ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ମୂଳୀଭୂତା ଏହି ଶକ୍ତି ନି ।
ଆମ୍ବକୃତ କର୍ମଫଳ ଅଳ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବିଧାନେ
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଅବଶ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ଅନନ୍ତ ବିଧାନ ଚନ୍ଦେ ମାନବ ଜୀବନ
ଦୂଷ୍ଟିତ, ସମ୍ଭାବ ଦଟେ ଉତ୍ତାନ ପତନ ।
ବିଧ ପ୍ରେରଣାରେ ଯାହା ଘଟିବ ମହାରେ,
ଗହଣ ଉତ୍ତର ଭକ୍ତି-ଅବନନ୍ତ ଶିରେ ।
ମାନବ ଜୀବନେ ଯେତେ ଦଟୁଛୁ ଦଟନ
ବିଧାତାଙ୍କ ଶୁଭ ଇଚ୍ଛା ପେଥୁରେ ପ୍ରଜନ ।

ଆମ୍ବା ଅବିନାଶୀ

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିରାଟ ଗ୍ରହ କରି ଅଧ୍ୟୁନ
ଏତିକ ମାତ୍ରକ ଶିକ୍ଷା ଲଭିଛୁ ଜୀବନ—
ନିଷିଦ୍ଧ ଗଗନ ମାର୍ଗେ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ୟ ଗୋଲକ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହିତ ଅଛି ମୋହର ସମ୍ପକ,
ଜନ୍ମୀୟ ଶଶିର ତେଜି ଯିବ ଯଦା ପ୍ରାଣ,
ମହାନନ୍ଦ ମହାମାର୍ଗେ କରିବ ପ୍ରୟୁଶ ।
ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଏ ଜଗତ ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଅବଶ୍ୟ ମୋ ଜୀବନର ଅଛି ଏକ କଷ ।
ଅଣୁ ପରମାଣୁ ଥିବେ ଜଗତରେ ପଡ଼ି,
ଜଡ଼ାଣାତ ସୁମହାନ ଆମ୍ବା ଜୀବ ଉତ୍ତି ।
ଅବିନାଶୀ ବିଶ୍ୱ ଆମ୍ବା ନୁହଇ ନଶ୍ଵର
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ତୁ ରୂପେ ତାହା ଲଭେ ରୂପାନର ।
ଥୁବ ବିଶ୍ୱ, ଥୁବ ମୁହିଁ, ଥୁବୁଁ ଚରକାଳ,
ଦୁହିଙ୍କର ଗତ ଅଟେ ସମ-ଅନ୍ତରଳ ।
ଯେଉଁ କାଳେ ପରିତେଜି ଯିବି ରହିଲେକ,
ଓଁକାର ମାତ୍ରକ ହେବ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶକ !

ମିଷ୍ଠ କଥା

ଯେତେ ସୁଖକର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଅଛି ଜଗତରେ,
କେହି ନୁହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମିଷ୍ଠ କଥା ସମାନରେ ।
ମୋ ହୃଦୟ ନିରନ୍ତର ସୁଖଶାନ୍ତିନ୍ୟ,
ଜୀନଗରିମା ବା ଅର୍ଥେ ହେବ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା-କରଣ ଅବା କୁମୁଦ-ଘୋରନ୍ତ,
ଲୋକରେ ସୁଖ୍ୟାତି, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଗୌରବ—
ଏଥୁରେ ତ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନ ଲଭେ ଜୀବନ,
କେବଳ ମୁଁ ଲୋଡ଼େ ମିଷ୍ଠ ସରଳ ବଚନ ।
ମିଷ୍ଠ କଥା ନୁହି ପରା ପାର୍ଥବ ପଦାର୍ଥ,
ଦେବତାର ଉପଭୋଗ୍ୟ ଅନିୟ ଯଥାର୍ଥ ।
ଶୁଣୁଛି ଲୋକଙ୍କ ମୁଖୁଁ କେତେ ମିଷ୍ଠ କଥା
ସେ ନୁହେ ସରଳ, ପ୍ରବଞ୍ଚନା କପଟତା ।
ସେଥୁରେ ତ ହୃଦ ନାହିଁ ଜୀବନ ଶୀତଳ,
ପ୍ରାଣହନ୍ତାରକ ବ୍ୟାଧସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ।
ଥିଲୁ ଯେବେ ମୋର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ପତ୍ତି,
ଆସି ପାଶେ ଲୋକେ ମିଷ୍ଠ କଥା କହିଛନ୍ତି ।
ସେହି ମିଷ୍ଠ କଥା ଶୁଣି ଯାଉଥିଲି ଭୁଲି,
ନ ବୁଝିଲ ଏହା ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧନର ବୋଲି !
ମୁଁ ତ ଏବେ ସେହି ମିଷ୍ଠ କଥାର କଜାଳ,
ଆଉ ମିଷ୍ଠ—ଲୋକେ ବୃଥା ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳି ।
ସନ୍ତ୍ରେ, ଉନ୍ନତି, ଦଗ୍ଧ ହୃଦୟ ଉନ୍ନନ୍ତା,
କପଟ କଥାରେ ଲଭିପାରେ କି ସାନ୍ତ୍ବନା ?
ହତାଶ ଉଦାସ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାଳରେ
ମିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟ ଭୁଷ୍ଟ କେହି ନ କଲା ତ ଥରେ ।
ବନ୍ଧୁରୁପେ, ଜୀମୁରୁପେ ଆସି କେତେ ଜଣ
ସଜାଇ ରଞ୍ଜାଇ କେତେ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ !
ସେଥୁରେ କି ମାନେ ମନ ? ବରମ୍ବ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ବଡ଼େ, ମଣେ ଏ ତ କପଟତା ପ୍ରତାରଣା ।
କୋକଳ କାକଳ କିମ୍ବା ସୁକଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ
ଶୁଣି ତ ଶୀତଳ ହେଲୁ ନାହିଁ ଦଗ୍ଧ ତିର ?

ପ୍ରତ୍ୟତ ନିଦ୍ରାତ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ଦୁଃଖରାଶି
ଶୁଣି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ଉଠେ ଭାସି ଭାସି ।
ଯିବ କାହା ପାଇଶ ଶୁଣିବାକୁ ମିଷ୍ଠ କଥା ?
ଜଗତ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ଶତା !
ସାହାପାଇଁ ଥଳି ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସୁତ,
ତାହାଙ୍କ ବେଭାର ଦେଖ ଆଶ୍ୟାୟ ଅଭ୍ୟତ !
ହୃଦୟ ନିର୍ଭୂତ ପ୍ଲାନେ ଯାକୁ ଗଣ୍ଠିଧନ
କର ରଖିଥିଲା ଯାକୁ ଜୀବର ଜୀବନ,
ସଦସ୍ତ ଦେଇଛି ତାଳ ଯାହା ମଙ୍ଗଳରେ,
ତାକିଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କେତେ ବସି ନିର୍ଜନରେ
ମୁଖ ଅର୍ଦ୍ଧଗାସ କାଢି ଦେଇଛି ଖୁଆଇ,
ଆପଣା ପିନ୍ଧଳ ବାସ ଦେଇଛି ପିନ୍ଧାଇ ।
ନିମେଷ ବିଛେଦ ହେଲେ ଲଭେ ମୁଁ ମରଣ;
ସୁର ଅନୁଭବେ ହେଲେ ପୁନଶ୍ଚ ମିଳନ ।
ଯାହାପାଇଁ କରିଛି ମୁଁ ଅସାଧ ସାଧନା,
ଦିବା ନିଶ୍ଚି କରେ ଯାହା ଉନ୍ନତି କାମନା,
ଧକ ! ଧକ ! ସେହି ମୋତେ କହେ କଟୁ କଥା
ମୋ ଜୀବନେ ନାହିଁ ତାର ମାୟା ବା ମମତା !
ବିଧାତା ଗଢ଼ିଲ ରକ୍ତ ମାଂସରେ ହୃଦୟ
ପାଷାଣରୁ ବଳ ଦେଖେ କଠିନ ନିଷ୍ଠପୁ !
ଛନ୍ତି ଲୋକ କେତେ ପଶୁ ପିଶାଚ ସମାନ,
ସ୍ଵାର୍ଥରେ ଦିଅନ୍ତ ପର ସୁଖ ବଳଦାନ ।
ତେବେ କି ଜଗତ ସ୍ଵାର୍ଥପରତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ?
ନାହିଁ କି ସହାନୁଭୂତି, ଦେବଭାବ ଶୂନ୍ୟ ?
ପିଶାଚ ରାଷ୍ଟ୍ରପଥମୀ ହେଲେ ସଦ୍ବ ନର,
ହୃଅନ୍ତା ଯେ ଜଗତଟା ନରକ ଆକର ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ମନ ! ଉଣ୍ଠର ରାଜ୍ୟରେ
ଅଛନ୍ତି ଦେବତା ନରନାଶ ସୁରୁପରେ ।
ନ ଥିଲେ ସୁର୍ଗୀୟ ଭାବ ମାନବସମାଜ
ଲଣ୍ଡି ଉଣ୍ଠ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଆଜ ।

ଛିନ୍ଦ ହୋଇଯାନ୍ତା ଲୋକସମାଜବରମା,
ଅଶାନ୍ତି ଦୁର୍ଦଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଥକା ଅବମା ।
ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଦେବତାରୂପା ଅଟନ୍ତ ଜନମା,
କେବଳ ତାହାଙ୍କ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ସୁଧା ମଣି ।
ତାଙ୍କ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେବାକୁ ତୁଳନା
ଜଗତେ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ କରେ ବିବେଚନା ।
କେ ଅଛି ଜଗତେ ଆଉ ଜନମା ସମାନେ
ନିଷ୍ପାର୍ଥେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁଷ୍ପାଳୀ ପ୍ରାଣଦାନେ ?
ଆହୁର ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେବା ଜଗତରେ,
କଦାଚିତ ବିରାଜିତ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ସରେ ।
ନ ଥିଲେ ତପସ୍ୟ ଘୋର, ସେ ଦେବା ଦର୍ଶନ
ପାଇବାର ଅସମ୍ଭବ ମାନବ ଜୀବନ ।
ବିପଦ ପନ୍ଥଶା ବ୍ୟାଧ ସନ୍ଧାପ କାଳରେ
ଚକିତେ ଆତଙ୍ଗ ଉତ୍ସାହ ସେ ପାଶରେ—
ସେ ପରଶମଣି ଗୁଣ ଜାଣେ ଯେ ମାନବ,
ସୁରୀୟ ପୀମୁଷ କରିଅଛି ଅନୁଭବ ।

ଶୋଷନ୍

ସବୁତ ବାଜାରୁତ ବ୍ରଦ୍ର ସନାତନ,
ସେହି ପରଂବ୍ରଦ୍ର ଅଂଶ ମାନବ ଜୀବନ ।
ସିନ୍ଧୁ ଜାତ ବିନ୍ଦୁମାସ ଥାଏ ପୃଥକରେ,
ସିନ୍ଧୁ ଧର୍ମାଷାନ୍ତ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କ ହୃପରେ
ଦିଦଶା ବିନ୍ଦୁର—ଜଳ ବାଷ୍ପ ହିମ ପୁନଃ
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଆମୃତହୁ ।
ଜାଗତ ସୁଷୁପ୍ତି ସୁପ୍ତ ଦିଦଶା ଜୀବନେ
ବାଷ୍ପ ଜଳ ହିମ ଦଶା ସଳିଲେ ଯେସନେ ।
ଜାଗତ ଜଳୀୟ ଭାବ, ସୁଷୁପ୍ତି ହିମାମା,
ବାଷ୍ପାକାର ସୁଧୂଦଶା ହେଜ ମନେ ଜ୍ଞାନା ।

ତୁର୍ବୟ ଚତୁର୍ଥ ଦଶା ମାନବ ଜୀବନେ,
ସାଗର ମୁହାଣଗତ ସରତ ଯେସନେ
ପତତ ସାଗର-ଗର୍ଭ ମଣି ନାହିଁ ଜଳେ, *
 ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଆମୁରୁପ ଥିଲ ସଥା ପ୍ରଳେ ।
ଜୀବନ ସିଦଶାଖାତ ପ୍ରକୃତି-ଅଣ୍ଟର
ତୁର୍ବୟ ଚତୁର୍ଥ ଦଶା ନାମେ ଅନ୍ତହିତ ।
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ବିନ୍ଦୁ ସାଗର କେବଳ
ଜୀବ ଶେଷଦଶା ଶାନ୍ତି ଶିଙ୍ଗ ଓ ମଙ୍ଗଳ ।

ଅନନ୍ତ

ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ	ଅନନ୍ତ ବିକାଶେ
ଅନନ୍ତ ତାରକା ରାଜେ;	
ଅନନ୍ତ ଭୁବନ	ଅନନ୍ତ ଜୀବନ
	ଅନନ୍ତ କୌଶଳେ ସାଜେ ।

ଅନନ୍ତରୁ ଆସି	ଅନନ୍ତରେ ଭସି
ସାଏ ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,	
ଅନନ୍ତ ବାସନା	ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା
	ଲିପ୍ତ ଅନନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।

ଅନନ୍ତ ଦଶରେ	ଅନନ୍ତ ରୂପରେ
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ମେଳା,	
ଅନନ୍ତ ଉପତ୍ରି	ଅନନ୍ତରେଷ୍ଟିତି
	ମହା ଅନନ୍ତର ବେଳା ।

ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱର୍ଥ୍ୟ	ଅନନ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟ
ରୂପ ରସ ତଥା ଗନ୍ଧ,	
ଅନନ୍ତ ମହାନେ	ସବ ଉପାଦାନେ
	ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

* ସାଗର ଜଳରେ

ଅନନ୍ତାରେ ସାନ୍ତ ବିଷୟରେ
 ତୃପ୍ତିଲଭ ଅସମ୍ଭବ,
 ସେ ଅନନ୍ତ ଆଶେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରୟାସେ
 ସଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମାନବ ।

କର୍ମପତ୍ର

କି ଥିଲି ? କାହିଁ ଅବା ଥିଲି ? କିପ୍ତା ପୃଥିବୀରେ
ଜନ୍ମିଲି ? ନ ଯାଏ ଜଣା ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ସମସ୍ତ ମାନବ କିପ୍ତା ନୁହନ୍ତି ସମାନ ?
ସୁଖ ଦୁଃଖ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପଛା ଆନ ଆନ ?
ଅତୁଷ୍ଣି ବା କର୍ମପଳ ଜୀବନ ନିମ୍ନା,
ସଂଶାସ ଅଭିମତ—ମାତ୍ର ତୁ କଥା
ନ ପାରିଲ ଜାଣି—ଜାତ ମନରେ ସଶୟ—
କର୍ମ ଅଗ୍ରେ ? ଅବା ଫଳ ଅଗ୍ରେ ? ଏ ବିଷୟ
ପାପେ ରତ୍ନ, ଧର୍ମେ ରକ୍ତ, ଜାତ ସ୍ଵଭାବରେ—
କର୍ମପଳ କର ଯେବେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମନରେ,
ସୃଷ୍ଟି ଆଦେୟ ସଂଭ୍ରାତ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ,
ଅବଶ୍ୟ ମୋହର ଥିଲ ଆସା ଅବସ୍ଥାନ ।
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରବେଶିବା ପୃଷ୍ଠେ ମୋର ପ୍ରାଣ,
ଥିଲ ତ ଅପାପବିଦ ହୁଏ ଅନୁମାନ ।
ସଂପ୍ରଥମରେ କିପ୍ତା ଜାତ ପାପେ ରତ୍ନ ?
ଯାହା ଯୋଗେ ଭ୍ରମେ ପ୍ରାଣ ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗତି ।
ସ୍ଵଭାବେ ଜଡ଼ିପୁ ଦେହ ଯଥା ରୂପାନର,
ଅଧାର ବିଧକ ତଥା ? ନୁହେ ସୁତନ୍ତର ?
ନିହିତ ସୃଷ୍ଟିର ତଥା ନିଶିତ ତମିରେ,
କରିପାର ଅନୁମାନ ସହଜ ବୁଦ୍ଧିର,
ଭ୍ରମେ କର୍ମପଳ ଲୋକ ବିଧର ବିଧାନ
ବିଧାରୁ ବଳ କର୍ମପଳ କି ପ୍ରଧାନ ?
କର୍ମପଳ ମେଷିବାକୁ ବିଧର ଆୟୁତ୍ତ
ନାହିଁ ଯେବେ, ସ୍ଥିର କର ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠଭୁବନ ।

ଜୀବନର ସୂଖ ଦୁଃଖ ଦାତା କର୍ମପଳ,
 ବିନାଶକ, ରହାକାରୀ, ସହାୟ ସମ୍ବଲ ।
 କର୍ମପଳ ପ୍ରଭ୍ରବରେ ଜୀବନର ଗତ
 ବିଧ ହାରୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ ତାର କୈ ।
 (ନମସ୍ତ୍ର କର୍ମେଭ୍ୟ ବିଧରପି ନ ଯେଉ୍ୟ ପ୍ରଭୁବତ୍ତି ।)
 (ମରର ସ୍ଵ ଭବ, ସ୍ଵ ସଂଖ୍ୟା)

ଧର୍ମ ଚତୁଷ୍ପଦ

ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମାନବ ସନ୍ନାନ,
 ଗତ, ଆଗନ୍ତୁକ, ଯେତେ ଛନ୍ଦ ବଞ୍ଚିମାନ ।
 ଧର୍ମ ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଜୀବନ ଆଧାର,
 କରିଛି ଧାରଣ ଧର୍ମ ଜଗତ ସଂସାର ।
 ମାନବୀୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କଲେ ଆଲୋଚନା,
 ଚତୁଷ୍ପଦେ ଅବସ୍ଥିତ ଧର୍ମ ଯାଏ ଜଣା ।
 ବିଶ୍ୱାସ, ବୈଶାଖ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଚତୁଷ୍ପଦେ
 ଅବସ୍ଥିତ ଧର୍ମ ଲୋକରକ୍ଷାର ଆସ୍ତରେ ।
 ଇସ୍କମ ଧର୍ମ ଶିଖ ବିଶ୍ୱାସର ମର୍ମ,
 ବୈଶାଖ ଟୌରବ କ୍ଷେତ୍ରକାଳୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ।
 ଚେତନାଧେବଙ୍କ ଭକ୍ତି, ହାସ୍ତଧର୍ମ-ପ୍ରୀତି,
 ଏହି ଗୃହ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ଗୃହ ମନ୍ତ୍ର ।
 ନ ବୁଝନ୍ତି ଆମୁପର ବ୍ରହ୍ମଜୀବନଗଣ,
 ସଦ୍ବିଶ୍ୱାସ ସାରତତ୍ତ୍ଵ କରନ୍ତି ଗହଣ ।

ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତି

ବିଚିତ୍ର ଚିହ୍ନିତ ଏହି ଅନନ୍ତ ବୃଦ୍ଧାଣ୍ଟ,
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଅପରିଜ୍ଞେୟ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଟ !
କେ ତୁମେ, କିଏ ବା ମୁହଁ, ଆସିଥାନ୍ତୁ କାହିଁ,
ଯିବୁ କାହିଁ, ଅଛି କିପାଁ ? ତତ୍ତ୍ଵ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

କରିଛନ୍ତି ଆୟୁର୍ବେଦ ସନ୍ଧାନ ବିଷ୍ଟର,
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଶ୍ନରେ କେବା ଦେଇଛି ଉତ୍ତର ?
ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୁରୁଷା- ବିଜ୍ଞାନ,
ମୂଳତଥ୍ବ ପ୍ରକାଶରେ ଦେଖୁଣ୍ଡ ଅଜ୍ଞାନ ।
ଦର୍ଶନ ନଯୁନହୀନ, ବିଜ୍ଞାନ ନିବାକ,
ଆଉ ବା ପାଇବ କାହିଁ ଘାଣି ଗ୍ରହ୍ୟାକ !
ଅସୀମ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କେ ବା କଟାଇ ନିର୍ମାଣ,
କିପରି ଜୀବିବ ତୁଳ୍ଳ ମାନବ ଅଜ୍ଞାନ ?
ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ସୌର ସୃଷ୍ଟି ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ସୁନିଯୁମେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ?
ପ୍ରଭୁତେ କାଞ୍ଚନ କାନ୍ତି ବିକାଣି ତପନ
ଜଗତକୁ ଦେଲା କବା ନୃତନ ଜୀବନ !
ଗାଇଲେ ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ବିହଜମଦଳ,
ନବୋଦ୍ୟମେ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ମାନବ ସକଳ ।
ଆମୋଦିତ ବନପୁରୀ କୁସୁମପରାଗେ,
ଧାବିତ ମଧୁପରୁଦ ନବ ଅନୁରାଗେ,
ହେ ମାନବ, ଯେଉଁ ଦିଗ ଦେଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର
ସଦ୍ଵିଷ ପ୍ଲାନିଟ ଦେହେ ଆନନ୍ଦଲହ୍ଵରୀ ।
ଆନରେ ଆନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବ ସ୍ଥାନ,
କାହାର ପ୍ରକାଶେ କାନ୍ତି ଅନନ୍ତ ମହାନ ?
କିପୀଇ, କାହାର ପାଇଁ ଏ ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ?
କେ ମହାମହିମ ଶିଳ୍ପୀନିର୍ମିତ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ?
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ପ୍ରକାଶ ତୁ ତପନ କରଣ
ନିବାରଣ କରେ ସୁଶୀତଳ ସମୀରଣ !
ନିଯୁମେ ତପନ କର ନାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ
ପ୍ରଶ୍ନମ ଆକାଶ ପ୍ରାନ୍ତେ ହେଲେ ଅନୁର୍କାନ ।
ଦିବା କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଲାନ୍ସ ଜାବ ବିଶ୍ରାମ କାରଣେ
ଆଛାଦିତ ପୃଥ୍ବୀ ଅନ୍ତକାର ଆବରଣେ ।
ପୁଣି ଦେଖ ଏ ଜଗତ କିବା ଭୟକର !
ଯାଏ ଜଣା ଯଥା ଦୁଃଖ ଯନ୍ମନା ଆକାର !
ଯେତେ ସୁଖକର ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଜନତରେ,
ପ୍ରଜନ ରହିଛୁ ଦୁଃଖ ସର୍ବ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।

କୁସୁମରେ କିଟ, ବିଷ ଅମୃତ ମଧ୍ୟରେ,
ଜାବନରେ ଧାପ ତାପ, ପୃଷ୍ଠ ମରଣରେ,
ପରିଷ ପ୍ରଣୟ ପାଶେ ଦେଖ ଅତ୍ୟାବୁର,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଥଳମୂରେ ହାହାକାର !
ବୈଗର ଯାତନା, ସାଧୁ ଭକ୍ତର ଲାଞ୍ଛନା,
ପ୍ରବିରର ଅପମାନ, ଦୁଦଳ ଗଞ୍ଜନା,
ନିସର୍ଗ ଦଟଣା କେତେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ପୃଥ୍ବୀ ସୌନ୍ଦର୍ୟ କର ଦିଏ ଗ୍ରାହକର !
ଦିବସ ଆଲୋକ ପଣ୍ଡାତରେ ଅନ୍ତକାର,
ଆନନ୍ଦ ପଶ୍ଚାତେ କେତେ ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ଆକାର
ବସୁ ବିଦ୍ୟମାନ, ନିଷ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ,
ବିଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଛନ୍ତି ପରପରେ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁମନେ ପ୍ରମୁଖ ଯେ ବନରେ,
ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ଭୁଜଙ୍ଗ ଛନ୍ତି ଶାର୍ପିତ ବିବରେ ।
ଯେଉଁ ମଧୁକର କରେ ପୀମୁଷ ପ୍ରଦାନ,
ବହେ ପୁଣି ବିଷମଧୁ ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ବିଶାଶ !
ଜଗତ ଜୀବନ ଜଳ ଯେଉଁ ବାରଦରେ,
ପ୍ରଜନ ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ବଜ୍ର ତାହା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ରହାକର ରତ୍ନ ମଧ୍ୟେ ଭୁଜଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାର,
କମଳମୂର୍ତ୍ତି ଦେହେ ବ୍ୟାଧ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
ଦିବା ନଶି ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିଶାଦ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଵ, କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ !
ହେ ମାନବ ! ଏହି ଚକ୍ର ପାଇବ କି ଜୀବି ?
ତୁମେ ଯେ ଜଗତେ ଶୁଦ୍ଧାଦପି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ !
ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ କଲେକ ତୁଳନା,
କେତେ ଶୁଦ୍ଧ ତୁମେ ସହଜରେ ଯୀବ ଜଣା ।
ମାନବର ଶୁଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ପୀମା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ,
ତେବେ କି ଅଭ୍ୟନ୍ତ କାଣ୍ଟ, ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଦେଖ ଏହି ପୃଥ୍ବୀର ବିଷାର ପ୍ରାଚୁର୍ୟ,
ଏହାତାରୁ କେତେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରୂପ ପୂର୍ୟ !
ଗ୍ରହ ଉପକ୍ରମ ଯେତି ଯୌରପରିବାର,
ଅଭ୍ୟନ୍ତ ନିଯୁମେ କରେ ଗରନେ ସଞ୍ଚାର ।

କୋଟି କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ କରି ରଣ୍ଜି ବିକରଣ,
ଧାବିତ ପ୍ରବଳ ବେଗେ ଦେଖୁଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପରେ ସ୍ମୃତି ନିଘନିତ କଷେ,
ଦୂର୍ଗାତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବେଗେ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଅକୁଳ ସାଗର ଗର୍ବେ କେବଳ ଜଳଜଣା,
ମରୁଷ୍ଵେଷେ ରେଣୁ କରି ପାର କି ଗଣନା ?
ଗଗନେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି ଜାଣ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଉଚ୍ଚପ୍ରତଃ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ନାହିଁ ଭେଦ ପୁଲ ସୂନ୍ତ, ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର
ଶୈତାନ କୃଷ୍ଣ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସବ୍ବ ଏକାକାର ।
ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ରେଖା ପ୍ରାନ୍ତେ କଳ୍ପନାର ରଜ୍ୟ,
ତଦନ୍ତେ ଅସୀମ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ଵପତି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ପ୍ରାନ ତହିଁ କୋଟି କୋଟି ତନ୍ଦୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି
ପ୍ରିର ବିକାଶିତ ମସି ପରଂବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱ୍ୟତି ।
ଲୟୁ ଗୁରୁ ନାହିଁ ଭେଦ, ଜ୍ଞାନ ବା ଅଜ୍ଞାନ,
ଦର୍ଶଣ ଉତ୍ତର, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ସମାନ ।
ଅଛି ସବ୍ବ ବିଦ୍ୟମାନ, ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ,
ମାନବ କି କରି ପାରେ ସେ ରହସ୍ୟ ଭେଦ ?
ଏ ସମସ୍ତ ଭାବ ସ୍ତ୍ରବ୍ଧ ଶ୍ରାତ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଦେଖୁଁ ମାତ୍ର ବିଶାଙ୍କିତ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଉଦୟ ଭକ୍ତି ଚିତ୍ରେ ନମେଁ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରାଵଣେ ।
ଅଚିନ୍ତ୍ୟବ୍ୟକ୍ତରପାୟ, ଦେବ ବିଶ୍ୱାସନେ ।

ପାଷାଣ ପତ୍ରିମା

ଅସି ପ୍ରଭୁ ପାଶ
ହୋଇ ତଥାପି କାମନା—
କେ ଜାଣେ ବା କେବେ
ହଚିବେ ହଦବେଦନା ।

କେଉଁ ଜାତି ବବ୍ରାର ?

(ରଗ—ଆଶାବଣୀ)

“ସୁଲକା, ସୁଫଳା, ଶସ୍ତ୍ରଯାମଳା ପ୍ରକୃତି”
 ଲଳଟେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିନ, ସୁନ୍ଦର ଆକୃତି ।
 ସକଳ ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ଞାନ, ସକଳ ଯୌନ୍ୟ,
 ବିଭବ, ସମ୍ବଦ, ବିଦ୍ରୋହ, ସକଳ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ,
 ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଗୌରବ, ସବ ଅପରୁପ ଶିଶ୍ରୀ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ୍ଠୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
 ପ୍ରକୃତିର ଶିଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ଯେମନ୍ତ,
 ତେସନେ ରମଣୀ ଶିଶ୍ରୀ ଅଟଇ ସଖାଙ୍କ ।
 ବାଲକମାନଙ୍କ ଶିଶ୍ରୀ ଅଟେ ସରଳତା,
 ମାନବଜାତିର ବାକ୍ୟ ଶିଶ୍ରୀ ମଧୁରତା ।
 ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀ ଅଟେ ବୟସ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ ଶିଶ୍ରୀ ଭାଷା,
 ଯାହା ଦେନି ଜାତି କରେ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ।
 ଭାଷା ହିଁ ଜୀବନ ଶକ୍ତି, ଜାତିମାନଙ୍କର,
 ଯେଉଁ ଜାତି ଭାଷାତ୍ମନ ସେ ଜାତି ବବ୍ରାର ।

ଜନନୀ ଉତ୍ସଳ-ଭାଷା

(ରଗ—ଭୈରବ ଝୁଲୁ)

ମୋ ଜୀବନ ସାର ଧନ ଜନନୀ ଉତ୍ସଳ ଭାଷା ।
 ଆସ ଗୋ ମା ! କରେ ପୂଜା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପ୍ରାଣ ଆଶା ।
 ଭକ୍ତି, ଶ୍ରୀରାଧା, ସେନା, ମାୟା, ହୃଦୟ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଧନ,
 ଜନନୀ ଗୋ ! କୃପା କରି କରୁ ତୁହି ବିଚରଣ ।
 ଜ୍ଞାନ, ବିଦ୍ୟା, ସୁଖ, ଭାଗ୍ୟ ଯାହା କିଛି ମନୁଷ୍ୟର,
 ଜନନୀ ! ପ୍ରସାଦେ ତବ, ଅନୁଭବେଁ ସାରତତ୍ତ୍ଵ ।
 ବିଦ୍ୟାତ୍ମନ, ଶକ୍ତୀତ୍ମନ, ଧନତ୍ମନ, ଅନୁଷ୍ଠନ,
 ଆହା ମା ! କି ଦେଇ ମୁହିଁ ବନ୍ଦିବି ଗୋ ତୋ ଚରଣ ?
 ଆମୁଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ କରୁଛି ମା ତୋ ବନନା,
 ନ ବୁଝିଲି ପାଷଣ ମୁଁ ଏହା ଲୋକ ବିଦ୍ରମନା ।

ଦେଇ ମା ଗୋ ! ଭକ୍ତିପୁଷ୍ଟ ସେବିତ୍ବ ଚରଣ ତୋର
 ହେଉ ପଛେ ସେ ସୁମନ ଗନ୍ଧାନ ଅସୁନ୍ଦର ।
 ଏତିକ ପ୍ରାର୍ଥନା ମାତ୍ରା ! କରୁଅଛୁ ବାରେ ବାରେ,
 ଜୀବନ ଅନ୍ତିମ କାଳ ଗତ ହେଉ ତୋ ସେବାରେ ।

ଦେବୀପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

“ଗଛ ଗଛ ଗୃହଂ ଗଛ ସୁଲ୍ଲାନେ ପରମେଶ୍ୱର !”
 ସୁଖଦେ ବରଦେ ଦେବି, ଆସି ଧରାତଳେ
 ବର ଦେଇ ଯାଥ ମାତ୍ରା, ମାନବମଣ୍ଡଳେ ।
 ଭକ୍ତିପୁଷ୍ଟ ଦେଇ ମାତ୍ରା, କରୁଛି ସମ୍ବାନ,
 ଯେନ ଅନୁଭବ କର ସୁଲ୍ଲାନେ ପ୍ରଲ୍ଲାନ ।
 ଦେଇ ହୃଦୟକ ଆସ କୁଳବଧୂଗଣେ,
 ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗିଳି ଦିଅ ଦେବାଙ୍କ ଚରଣେ ।
 ଗଳ-ଲଗ୍ନ-ବାସେ କର ଦେବାଙ୍କ ପ୍ରଣତି,
 ମାଗ ବର ଧନେଶ୍ୱର୍ୟ ସନ୍ତ୍ରାନ ସନ୍ତ୍ରତି ।
 ପଞ୍ଚଶିର୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ ନବ ଦୁର୍ବାଦଳ ।
 ଦେଇ ମୁଁ ପୁଜିବ ଦେବା ଚରଣେ-କମଳ ।
 ପ୍ରଣତି ମା ଶେଳସୁତେ ଦାନବନାଶିମା ।
 ମୋ ପ୍ରତି ହେଉଛନ୍ତି ଭକ୍ତିମୁକ୍ତପ୍ରଦାୟିମା ।
 ଆଦିତ୍ୟାଦି ନବଗ୍ରହ ଦିଗପାଳଗଣେ
 ଭକ୍ତିଭରେ ହେଉଅଛି ପ୍ରଣତ ଚରଣେ ।
 ଗଣେଶାଦି ପଞ୍ଚ ଦେବତାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର
 ବେନି କର ଯୋଡ଼ି କରୁଅଛୁ ନମସ୍କାର ।
 ଶିବପ୍ରିୟେ ! ଯେନ ସବ ଦେବଦେବାଗଣ
 ଦେଉଛି ମେଲଣି, ଯାଥ କେଳାସଭବନ ।
 ବିସର୍ଜନ ଦେଲି ଏବେ ଯାଆନ୍ତ ପ୍ରତିମା,
 ଗାଉଥୁବି ବସି ଜଗନ୍ନାତାଙ୍କ ମହିମା ।

ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରହ୍ନାବଳୀ

ପ୍ରେମ-ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗ—କଳହଂସ ଲେଦାର)

ଶୁଣ ଶୁଣ ହେ ଭ୍ରାଜ ପ୍ରେମ-ସଙ୍ଗୀତ,
ଚିରକାଳ କି ତୁମେ ଥୁବ ନିଦ୍ରାତ ?
କାପାନ ଇଉରୋପ ଆମେରିକାନ
କେମନ୍ତେ ଧରିଛୁନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତତାନ ?
ଜୀବନ୍ତ ଧର୍ମବଳେ ଉଦାର ପ୍ରାଣେ
ଧାବିତ ଦିବାନିଶି ସେ ଲୋକମାନେ ।
ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଦେଶ-ଗୌରବ
ତୁମେ କି ଏ କାଳରେ ଥୁବ ମରବ ?
କୁଣ୍ଡଳ ଜାତପ୍ରଥା ପକାଅ ପାଞ୍ଜି,
ସମର୍ପ ମନ ପ୍ରାଣ ଦ୍ଵଦେଶ ଲାଗି ।
ନ ଭୁଲ ଭାଇ ତୁମେ ଆର୍ଯ୍ୟସନ୍ନାନ,
ନ ରହ ନିଷ୍ଟେଷ୍ଟରେ ପଶୁ ସମାନ ।
ପବିଷ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାନେ,
ସେ ଗୀତ ଗାଇଥୁଲେ ମହିମାନେ,
ଧର ସେ ଗୀତତାନ ହେ ଭ୍ରାତା ସବ୍ଦ,
ସେ ମହାଦ୍ୱାର ମନ୍ତ୍ର ଆଦି ପ୍ରଶବ ।
ମହେଶ ଏକ ପିତା ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ,
ସମସ୍ତେ ଆନ୍ତମାନେ ତାଙ୍କ ସନ୍ନାନ ।
ଆସନ୍ତୁ ଭାଇ ଭାଇ ମିଳି ସମସ୍ତେ
ବିସଜ୍ଜି ଭେଦବୁଦ୍ଧି ପବିଷ ଚିତ୍ରେ ।
ବସି ଜନମା ମାତୃଭୂମି କୋଳରେ
ମିଳି ସମସ୍ତ ଭାଇ ଏକ ସଙ୍ଗରେ
ପାଞ୍ଚବା ହେଉ ମାତୃଭୂମି ଜନନି,
ଖଣ୍ଡନ ହେଉ ଦେଶବାସୀ-ଦୁର୍ଗତି ।
ରହିବ କେତେ କାଳ ମନନ ବେଶେ ?
କୁମୁଦସ୍ଵାର ପୂରି ତ ଥୁବ କି ଦେଶେ ?
ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ଭାଇ ସର୍ବ ଜଗତେ
ଆସନ୍ତୁ ଅଣା ଉଡ଼ି ଲାଗୁଁ ସମସ୍ତେ ।

ହିମାଦି ପାଦଦେଶ ନୈମିଷାରଣେ
ସେ ଗୀତ ଗାଇଥୁଲେ ମହିମାନେ,
ଧର ହେ ଭ୍ରାତୃଗଣ ସେ ଗୀତତାନ,
ସତ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟେ ଲଭ ସମ୍ଭାନ ।

ମୋହର ଶତ୍ରୁ

ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ରେ ରହି ପାରିଲ ନାହିଁ —
ବଇରିଦଳ ବେଢ଼ି ଅଛନ୍ତି ଗୁହଁ ଯେ ।
କିଞ୍ଚିତ ମାତ୍ର ହେଲେ ଅସାବଧାନ,
ସହଜେ ମୋର ଆସି ବଧିବେ ପ୍ରାଣ ଯେ । ୧ ।

ଭୁଗର୍ଭ ବିଲ ମଧ୍ୟେ କୁଣ୍ଡଳୀ ଫଣୀ
ବାରିଦକୋଳେ ଲୁଚିଅଛି ଅଶନ ଯେ ।
ବ୍ୟାତ୍ର ଭଲ୍ଲକ ବନେ, କୁମ୍ଭୀର ଜଳେ,
ଧନଲୋଭେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ତମ୍ଭରଦଳେ ଯେ । ୨ ।

କେ ଲୋକ ପ୍ରତି କଲେ ମୁଁ ଅତ୍ୟାବୁର,
କରିବ ନିଷ୍ଠେ ଆସି ମୋତେ ପ୍ରହାର ଯେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ୟାଧ ଦେହେ ଛନ୍ତି ପ୍ରଳକ୍ଷ,
କରିବେ ସହଜରେ ନାଶ ଜୀବନ ଯେ । ୩ ।

ନ କରଇ ଭୟ ଏହି ସବ୍ଦ ଶମ୍ଭୁକୁ,
କରିବେ ସିନା ନାଶ ମୋର ଦେହକୁ ଯେ ।
ଦେହ ସକାଶେ ଏତେ ଚିନ୍ତା କିପାଇଁ ?
ଯାହା କି ଚିରକାଳ ରହିବ ନାହିଁ ଯେ । ୪ ।

ତଥାପି ମୁହଁ ଯେବେ କରେ ଯତନ,
ବଇରି-କରୁଁ ରକ୍ଷା ହେବ ଜୀବନ ଯେ ।
ମାତ୍ର ହୃଦୟ ମୋର ଶମ୍ଭୁଙ୍କ ବାସ,
କରିବେ ଆୟୁ ଦେହ ଉତ୍ସବ ନାଶ ଯେ । ୫ ।

ମାସ୍ତ୍ରୀୟ, କାମ ସାଧ, ଲୋକ ଓ ମୋହ,
ମଦ ପ୍ରଭୁତି ରିପୁ ପ୍ରବଳ ଛଅ ଯେ ।
କରନ୍ତୁ ନିତ୍ୟ ମୋହ ହୃଦୟେ ବାସ,
କରିବେ ଆସ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଦେହକୁ ନାଶ ଯେ । ୭ ।

ଉତ୍ତାନ ସଙ୍ଗୀତ

(ନଟବାଣୀ ବୃତ୍ତ)

ଉଠ ଭାଇମାନେ, ରୁହଁ ଆଖି ମଳ,
ଜାତିର ଦୁର୍ଦାତା ପଡ଼ିଲୁ ଯେ ବଳ ।
ଶୁଣ ହାହାକାର ପଡ଼ିଛି ଦେଶରେ,
ହା ଅନ୍ତ ! ହା ଅନ୍ତ ! ସକଳ ମୁଖରେ ।
ଗଞ୍ଜନା ଭର୍ତ୍ତନା ଅନ୍ୟ ଜାତିରେ
ପାଇ ଶୁଣି କି ହେ ନ ଭାକୁଛ ବାରେ ?
ପଡ଼ି ରଜଭାଷା ଅଛି ତହିଁ ଲଭ,
ମାତ୍ର ନ ହରାଥ ଜାଣ୍ୟ ସୁଭାବ ।
ହେବ ଭାଲ କାଳେ ସଭ୍ୟ ଭବ୍ୟ ପରା ?
ଆବୋର ନ ବସ ପରର ପସରା ।
ନ କରିଲେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି,
ଦୂଷ୍ମବ କି କେବେ ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି ?
ଉଠ ଉଠ କର ସାହସ ସମ୍ବଳ,
ସ ଧୂବ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣେ କେବଳ ।

କବିତା ବିହାରୀ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଉଗବଣ୍ଠା ବଣପାଣି ଶ୍ରାବସ୍ତ୍ର ପାଳିତା,
ଦିଭୁବନସଞ୍ଚାରଣୀ ବିହାରୀ କବିତା ।
ଆଗ୍ରମରେ ଧାନମର୍ଗ ବାଲୁକ ମହିଷୀ
ମାନସ-ମନ୍ଦିର ମାତ୍ର ନିରମିଲେ ବସି ।

ସେ ଅମସ୍ତ ବିହାରୀ କଲୁନା ଜନମା,
ପ୍ରତିଭା ମାନସଭୁଗା, ଧାରୀମୁହୁରିଣୀ,—
ସପ୍ତ ସ୍ଵର ସପ୍ତ ପକ୍ଷ, ଅଷ୍ଟର ଦେହରେ,
କୁତୁହଳେ ବିହରିଲେ ମହିଷୀ ହସ୍ତରେ ।
ଛନ ଅଳକାରେ ଅଙ୍ଗ କରି ବିମଣ୍ଡନ
ଏଥୁଅନ୍ତେ ଭୂମଣ୍ଡଳେ କଲେ ବିରଣ୍ଣ ।
ମହିଷୀ ବ୍ରଦ୍ଧିଷ୍ଟଗଣେ ସରସ୍ଵତିକୁଳେ,
ସାମବେଦ ଗାଇଥୁଲେ ଦେବୀ ଅନୁକୁଳେ ।
ସୁଧାମୟ ରତ୍ନବୁଦ୍ଧ ସୁର୍ଗ ସମାପ୍ତର,
ମାନବମଣ୍ଡଳେ କଲେ ଜଗତେ ପ୍ରଭୂର ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଏକ ଦୁଇ କର ଦିନ ଯାଉଥିଲୁ ବହି,
କିପ୍ରାଇଁ ମାରବ ହୋଇଅଛ ବସି ରହି ?
କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନ ସେ ତ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ,
ଆଳସ୍ୟ ସମୟ ଷେଷ ଆସ୍ତାର ଦହନ ।
ପୃଥିବୀ ଦେଇଛି ଯେତେ ଦୁର୍ବ୍ୟ ତୁମ୍ହ ପାଇଁ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ ପରିଶୋଧ କରିଛ କି ନାହିଁ ?
ଶେଷବକାଳରେ ଥିଲ ତୁମ୍ହେ ଅସମର୍ଥ,
ତୁମ୍ହର ଯା ଲୋଡ଼ା ପୃଥ୍ବୀ ଦେଇଛି ସମସ୍ତ ।
ଯୌବନ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପ୍ରାୟ ଯିବ ତ ନିଦ୍ରାରେ,
ପୁଣି ଅସମର୍ଥ ହେବ ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ।
ଯେତେ କାଳ ପାଇଥିଲ ସମର୍ଥ ଜୀବନ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ କରିଛ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ?
ଦିନ ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଲକ ମନରେ,
ଅନାଅ ପଛକୁ ଯାଏ କେତେ ଚଞ୍ଚଳରେ !

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

କର ହିଂସା ଦିଅ ଗାଳ ମନକୁ ଯା ଆସେ,
ମୁଁ ତ ଆଉ ଯାଉ ନାହିଁ ପ୍ରତିହିଂସା ପାଶେ ।
ଜୀବନଟାୟାକ ପ୍ରତିହିଂସା ଯେନ ପର,
କରି ବସିଥିବ ଭାଇ ବଣିଜ ପର ?
ପ୍ରତିହିଂସାନଳ ଜାଳ ମନେ ପ୍ରଥମରେ
ହାଣିବ ବିଷାକ୍ତ ବାଣ ଆଜ ହୃଦୟରେ ?
ଏଥରୁ ଯା ଜାତ ସୁଖ ଗଲଣି ତ ଜଣା,
ବିସର୍ଜନ ଦେଇଥିଲୁ ମନୁ ସେ ମନ୍ତ୍ରଶା ।
ଏକାବେଳେ ଭାଙ୍ଗିଛି ତ ମନୁ ସେ ଭ୍ରାନ୍ତ,
ବିଭୂଲଣି ଜୀବନରେ, କି ସୁଖ ଯେ ଶାନ୍ତି ।
ମିଷତା, କରୁଣା, ସ୍ମୃତି, ପ୍ରୀତି, ଶାନ୍ତିପଣ,
ଅବହେଳା କଲେ ଏହା ନାହିଁ ପରିଷାଣ ।
ଜୀବନ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କରିଥିଲୁ ଅନୁଭବ,
ଅନ୍ଧାରୀ ପରମଧର୍ମ ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ ।

କବିର କଳିତ୍ତତୀ ସ୍ଥୀ

ଦିନେ କବିନାଶ	କରି ମୁହଁ ଭାରି
ବୋଇଲୁ କବିକୁ ଅସି,	
ବୋଲେ ବାରମ୍ବର	ନ ବୁଝ ସଂସାର
ଘର ଯେ ଗଲଣି ଭସି !	
ଏ କି ପିଲ ଖେଳ	ତୁଙ୍କା ପଦମେଳ
କରି କର ରତ୍ନ ଦିନ,	
ସମକରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା	ମିଳାଅ ଉପଧା
ଖୋଜି ମର ଯତି ଚିହ୍ନ ।	

ରଗ ଭାଟିଆସ,
କେବାର, କାଳୀ, କାନଡ଼ା,
ନଳମା ଗଡ଼ଢ଼ା,
ଶୁଣି ଶୁଣି କାନଡ଼ା ।

ବିହାଗ, ପ୍ରଭାତ
ଶୁଣ କୌଣସିକ କଲ୍ୟାଣ,
କେବାର ଗଡ଼ଢ଼ା
ଶାର ପାଠି କର
ଘରେ କଲ ଅକଲ୍ୟାଣ ।

ବସିଥାଏଁ ରୂପ,
ଦିନେ ହେଲ ନାହିଁ
ଟଙ୍କା କନ୍ଦିର ଦେଖା,
ରାଣିଣୀ କବିତା
ଲାଗେ କାନେ ଯିତା
କି ଏ ପଡ଼େ ତୁମ୍ହ ଲେଖା ?

ଆର ଅନାହାଶ
କାନକୁ କି ଭଲ ଲାଗେ ?
ଯାଉ ରଗ ତୋଡ଼ି
ଦିଅ ସବୁ ପୋଡ଼ି
ଭାତ ଲୁଗା ଆଣ ଆଗେ ।

ଯେତେ ମନା କଲି,
ଲେଖ ନାହିଁ ବୋଲି
ମୋ କଥା ଶୁଣିବ କିଆଁ ?
ଏ ସବୁ ନ ଶୁଣି
ଲେଖି ବସ ପୁଣି,
କବିତା ପାଉଣ ନିଆଁ ।

କରି ସଟାବଟା
କେତେ ଲୁଗାପଟା
ଆଶୁଳ୍କନ୍ତୁ ଲୋକମାନେ,
ତୁମ୍ହ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ,
ତୁଙ୍କାରେ କିପ୍ଳାଇ
ମନ ଦେଲ ଅଭିଧାନେ ?

ଦେଖ ହେ ଓକାଲେ
ତୁମ୍ହର ମକେଲେ
ଆଶନ୍ତି ଟଙ୍କା ଅରଜି,
ସେ କଥା ମନରେ
ନ ପକାଅ ଥରେ
ପଡ଼ି କବିତା ଗରଜି ।

କଳି ପ୍ରାଣ ଶେଷ ଦେଇ ଉପଦେଶ
 କବିତା ଲେଖିବ ନାହିଁ,
 ବସ ହୋଇ ଜଡ଼ା ଭଲ କଥାଗୁଡ଼ା
 ଶୁଣିବ କାନେ କିପ୍ପାଇ ?

ଶ୍ରୀଶାନ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ମୁହଁସେ ଉପୁଙ୍କର ଏହି ଶୁଣାନ,
 ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତିର ପଦିଷ ପ୍ଲାନ ।
 ଏହି ଯେ ଜତ୍ତକୁ ଶୁଣାନେ ଚିତା,
 ଏକା ଏ ଜଗତେ ଅପରାଜିତା ।
 ଘୋର ଧୂମାୟୁତ ଶୁଣାନାନଳ,
 ସାମ୍ୟ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ ପ୍ଲାନ ।
 ରାଜା, ମହାରାଜା, ଭିଷ୍ମକ, ଜ୍ଞାନ,
 ସାହୁ ବ୍ୟବସାୟୀ, କୃପଣ, ଦାମୀ,

ବାଲ ବୃଦ୍ଧ କିମ୍ବା ସୁବା ପୁରୁଷ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଏଥୁ ସମାନ ଗତି ।
 ଶୁଣାନ ନ କରେ ବାଛ ବିରୂର,
 ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରେ ଏକ ଆକାର ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଏକା ଅନଳ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସମାନ ପୁଳ ।
 ଯେଉଁ ଉତ୍ସୁରଣି ଦେଖ ପଡ଼ିଛି,
 ପାରିବ କି କାହା ଭୟ ଏ ବାଛୁ ?
 ପୃଥକ ପୃଥକଛନ୍ତି ଯେତେକ,
 ଏ ପ୍ଲାନରେ ହେବେ ସମସ୍ତେ ଏକ ।
 ଜରା, ବ୍ୟାଧି, କଷ୍ଟ, ମାନାପମାନ,
 ସବୁ କରେ ଦୂର ଏହି ଶୁଣାନ ।
 ନବ ପଢ଼ିବନ ସୁନ୍ଦରପଣ,
 ବଡ଼ାଇବାପାଇଁ କେତେ ପଚନ ।
 ହେଉଥିଲ ଧୂଳ ଦେହରୁ ଝାଡ଼,
 ଯାଉଛନ୍ତି ଏବେ ବିଲୁଆ ମାଡ଼ ।
 ମୋ ହୃଦୟନ ନେଷପିତୁଳ,
 ପଡ଼ିଥିଲ ତାର କିଞ୍ଚିତ ଧୂଳ;
 ସେହି ଭୟ ମିଶି ଗଲଣି କାହିଁ,
 ଖୋଜିଲେ କି ହେବ, ଚିହ୍ନ ତ ନାହିଁ ।
 ମିଶିବ ତ ଦିନେ ତାହା ସଜରେ,
 ରଖିଛୁ ଏ ଆଶା ପୋଷି ମନରେ ।
 ଯେଉଁ ମହାବାର ବିନମେ ବଳେ·
 ଶର୍ବ ବଧୁଥିଲେ ସଗାମପୁଲେ,
 କରାଉଥିଲେ ଯେ ପୁଥୀ କମ୍ପିତ,
 ଦେଖ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଏବେ ନିଦ୍ରିତ ।
 ଅଧିକାର ଯାର ପୃଥିବୀ ଗୋଟା,
 ହୋଇ ପଡ଼ିବନ୍ତି ପାଉଁଶ ମୁଠା ।
 ଅଇଲେ ଅସଗ୍ୟ ଜାତି ବିଭିନ୍ନ,
 କାହାର ତ ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଚିହ୍ନ ।
 ଯେଉଁ ବାହୁଣଙ୍କ ପବନ କାପୁ,
 ମାତ୍ରଥିଲ ନାହିଁ ଚଣ୍ଡାଳ ଗ୍ରାପୁ,

ମିଶାମିଣି ଭସୁ ଏକ ଆକାର,
କିପର ହେବ ବା ବାଛ ଦିଗୁର ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ, ଧନ ଗୌରବ,
ବିଳାପ, ସନ୍ତ୍ଵାପ, ପ୍ରଭୁତ୍ତ, ସବ,
ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ୟ, ଶୌନ୍ଦର୍ୟ, ମାତ୍ରାସ୍ୟ,
କୁଷ୍ଟି, ପୀଡ଼ିତ, କାନ୍ତି, କଦର୍ୟ,
ବାରତ, ଭାରତ, ବିଦେଶ ପୁଣି,
ଦେଖ ଏ ଶ୍ଲାନରେ ସକଳେ ତୁମ ।
ପ୍ରଣୟ, ପରତି, ବିବାଦ, କଳ,
ଏ ଶ୍ଲାନରେ ସବ ସମାନ ଭଳ ।
ମିଶାମିଣି ପରମାଣୁର ରାଣି,
ମିଶିବେ ବୃଧମେ ଶୁଶାନେ ଅସି
ସାହାକୁ ଯାହାକୁ ଅଛି ହରଇ,
ପାଇବ ସେ ସବ ଶୁଶାନେ ଯାଇ ।
ଉଳଚୂପେ ଅଛି ଏ କଥା ଜଣା,
ତେବେ ତ କିପୀଇ ମୋର ଭାବନା ?

— — —

ମୋ ଗୀତର ଭଣିତା

(ରଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଗାଇଛୁ ମୁଁ କେତେ ଗୀତ ବସି ଦିନ ରାତି,
ଏତେ ଗାଇ ମଧ୍ୟ ତିତେ ଜନ୍ମୁ ନାହିଁ କ୍ଲାନ୍ତି ।
ଆପଣା ମନକୁ ଗାଏଁ, ଗାଇବା ଅଭ୍ୟାସ,
ଶୁଣୁ ବା ନ ଶୁଣୁ କେହି ନାହିଁ ତିନା ଲେଣା ।

ଯେବେ କେହି ଶୁଣି ମୋତେ କରିବ ପ୍ରଶାସା,
କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ଲଭ, ବଢ଼ିବ ଉରସା ।
ଯେତେବେଳେ ବପେ ମୁହିଁ ଗୀତ ଗଇବାକୁ,
ନ ଥାଏ ମୋ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ, ଭୁଲେଁ ଆଣନ୍ତାକୁ ।

ବସି ବସି ଗୀତ ଗାଉଥିବ ତିରକାଳ,
ଘଟୁ ଯେତେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିପଦ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଛୁ ଯାର ଗାଇବାର ଗୀତ,
ଶତ ବାଧା ବିଦ୍ରୂ ତେଜ ଗାଇବ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଗାଇବା ଯେ ଗୀତ ମହା କଠିନ ବିଷୟ,
ସାଧନା ସେଥିର ଲୋଡ଼ା ତାନ, ମାନ, ଲୟ ।
ମାତ୍ରକ ସାଧନା ସିରି ଲଭି କେତେ ଜଣ
ଲୋକସମାଜରେ ବସି କରନ୍ତି ଗାୟନ ?

ନ ଥାଉ ସାଧନା, ଶକ୍ତି ତଥାପି ଉରସା
ଗାଇ ଗୀତ ପାଇବାକୁ ଲୋକରେ ପ୍ରଶଂସା ।
ଲୋଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଏପ୍ରକାର ଲୋକ,
ଦେଖିବା ହେଉନ୍ତି ମୋତେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରତିକ୍ଷା ।

ଗାଉ ନାହିଁ ଗୀତ ମୁହିଁ ନିର୍ଜନ ପଣରେ,
କରନ୍ତି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ଅଭ୍ୟାସବଶରେ ।
ପଶୁ, ପଶୀ ଅତେଚନ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ,
ସନ୍ତତ ହୁଅନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ବ୍ୟପ୍ତ ।

ଶୁଣି ନାହିଁ ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି ବୃଷ ଲତା,
ତାନେ ମାନେ ପବନରେ କହି ମନ କଥା ?
ପ୍ରବାହିମା ପ୍ରବାହିତା ପଦାର୍ଥ କୋଳୁଁ,
ଶୁଣି ନାହିଁ ଗୀତ ଗାଇଥାଏ କୁଳୁ କୁଳୁ ?

କେ ବୋଲଇ କରୁଥାଏ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ?
ମାତ୍ର ସେ ତ କରେ ପ୍ରଭୁ ମହିମା କାହିଁନ ।
ବରଷା ଆଗମ ଦେଖି ବେଜ ଗାଏ ଗୀତ,
ଅବଶ୍ୟ ତ ଥିବ ଶୁଣି ପଶୁଙ୍କ ସଜୀତ ।

ବସନ୍ତେ କୋକିଳ ଗାଏ ଯେବେ ଧର ତାନ,
ବିମୋହିତ କରଦିଏ ଜଗତର ପ୍ରାଣ ।
କୋକିଳ, ରୂପକ ଗୀତ ଶୁଣି ଶୁଣି କାଉ
କରେ କା-କା ରାବ, ତୁମୁଁରହେ ନାହିଁ ଆଉ ।

ପଶୁ , ପଷ୍ଠୀ , ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ଗୀତ ଶୁଣି ଶୁଣି,
ଗାଇଲି ମୁଁ ଗୀତ , ହୋଇ ନ ପାରିଲି ତୁମି ।
ସମପ୍ତେ ଗାଆନ୍ତି ଗୀତ , ମୁଁ ତ ଅଛି ଗାଇ,
ଏଥରେ ତ କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ଦେଖେ ନାହିଁ ଭାଇ !

ନ ଲେଖିବ ମୋ ଗୀତରୁ ଘବର ଗାମ୍ଭୀର୍ୟେ,
ଛଇ ବନ୍ଧ, ତାନ ମାନ, ପଦର ମାଧ୍ୟେ ।
ଯେ ଶକ୍ତି ହୋଇଛି ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରେ,
ଗାଇଛି ସେ ଶକ୍ତିବଳେ ସରଳ ଘଷାରେ ।

ଏକା ବୃକ୍ଷେ ବସି କାକ କୋକିଳ ଉତ୍ତର୍ପୁ
ପକ୍ଷିଜୀବ ନାମେ ଦେଉଥାନ୍ତି ପରିଚୟ ।
କୋକିଳ ଗୀତରେ ଲୋକ ଦିଏ କର୍ଣ୍ଣ ତାଳ,
କାକକୁ ଦିଅନ୍ତି ଲୋକ ହୁଣ୍ଡି ବୋଲି ଗାଇ ।

ଭଞ୍ଜ, କରିଯୁର୍ୟେ ଯହିଁ ଗାଇଛନ୍ତି ଗୀତ,
ସେ ଦେଶେ ଗାଇବା ମୋର ଥିଲା କି ଉଚିତ ?
ସେ ମହାୟୁରୁଷେ ଥିଲେ ଯେ ଦେଶରେ କବି,
ସେ ଦେଶର ଲୋକ ଲୋଡ଼େ ସେ ଉଇ ପଦବୀ ।

ଦିବସିତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟାନ୍ ଶଶଧର ରାକା,
ତଥାପି ଆପଣା ଜ୍ୟୋତ ଦେଖାଏ ତାରକା ।
ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ଯେଉଁ ଜନ,
କେ ଲୋକ କରିବ ତାକୁ କିପ୍ପା ନିବାରଣ ?

ମୋ ବିଶ୍ୱାସ କରିବର କବି ସବ୍ବ ଲୋକ .
କେହିଁ ବା ବିଶେଷ, କେହିଁ ଅଳପ ମାତ୍ର ।
ଗୀତ ଗାଇବାର ଯାର ହୋଇଛି ଅଭ୍ୟାସ,
ଗାଇବ ସେ, କରୁ ପଛେ ଲୋକ ଉପହାସ ।

ଉଠେ ଯେବେ ମନ ଗୀତ ଗାଇବାର ପାଇଁ;
ନ ଗାଇ ମୁଁ ଗୀତ ତୁମି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।
ଯେତେ କାଳଯାଏ ମୋର ଥିବ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ,
ଇଚ୍ଛା ବସି ବସି କରୁଥିବ ଗୀତ ଗାନ ।

ଗାୟକ ପ୍ରଶଂସା ଲୋଡ଼େ ଅବଶ୍ୟ ଲୋକରେ,
ମାତ୍ର ତାହା ଦଟେ କେତେ ଲୋକ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ?
ଇଚ୍ଛା କି ମୋ ନୁହେ ଲାଭ କରିବା କବିରୁ ?
ମାତ୍ରକ ମୁଁ ଜାଣେ ଏହା ବିଦ୍ୱଦତ୍ତ ବିଜ୍ଞା ।

ଯଦ୍ୟପି ଗାଇବ ମୋତେ ଗୀତ କେହି ଲୋକ,
ମଣିଦି ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରମ ଜାବନ ସାର୍ଥକ ।
ଗାଇଛି ଅନେକ ଗୀତ ଅଭ୍ୟାସବଶରେ,
ପ୍ରଶଂସା ଅଥବା ନିନା ରଟିଲେ ଲୋକରେ,

ସେ ତ ଅଦୃଷ୍ଟର ଫଳ, ମୁହିଁ ଅନାୟତ୍ତ,
ମୁଣ୍ଡାଇ ମୁଁ ନେବି ଯାହା ଦଟିବ ସମସ୍ତ ।
ନିତାନ୍ତ ପଦ୍ୟପି କେହି ହୃଦ ହୋଧଚିତ୍ତ,
ଏନ୍ତାରେ ହୋଇଯାଉ ଭଣିତା ମୋ ଗୀତ ।

ନେତ୍ର ପ୍ରତିମା

ଆହାରେ ନେତ୍ର ପ୍ରତିମା
ସୁମରେ ଗୁଣ ଗାରିମା ରେ ।
କ ଭାବେ ପାଏ ମୋ ଦିନ   କେ ଜାଣିବ ପ୍ରଭୁ ଭିନ୍ନ
କାହିଁ ମୋ ଦୁଃଖର ସୀମା ରେ ।

କେ ଜାଣେ ମରମବ୍ୟଥ୍,   ଶୁଣିବ କେ ମନକଥା,
କା ଧଙ୍ଗେ ଦେବ ଉପମା ରେ ।
ଗଲ ଯେବେ ସବୁ ଥାତ୍   କିପ୍ପା ପ୍ରାଣ ଥାଏ ଆଉ
କିପ୍ପା ଯାଇନା ଚରମା ରେ ।

ଥିଲ ଗଲା ପୁଷ୍ପମାଳା   ମର ଭୁଞ୍ଜଇ ଜାଳା
କେ ଜାଣେ କାଳମହିମା ରେ ।

— — —

“ଆଦେଶ”

(ରାଗ—ଚଙ୍ଗଳ)

ଅୟି ବସ୍ତେ ! ଦେଖୁଛ ତ ଜଗତକୁ ଦୂହିଁ—
ତୋ ବିନା ଦିଣ୍ୟ ମୋ ସାହା କେହି ନାହିଁ ।

ଦୟାବତି ! ଗୁଣବତି ! ଉକ୍ତପରାପୂଣା,
ଏକମାତ୍ର ତୁହି ମୋର ଜୀବନ ସାନ୍ତୁନା ।

ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ପୁଣେ ରହି ଧନେ ଜନେ,
ସଦା ତୋର ଥାଉ ତିତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରାବରଣେ ।

ଦିନ ଦିନ ହେଲେ ମୋର ଜରାଜାନ୍ତ୍ର ଅଙ୍ଗ,
ଅନକାରେ ଗଲେ ଉଡ଼ି ଜୀବନ ପଚଙ୍ଗ ।

ବୋଲି ଯାଉଥିଲୁ ତୋହଠାରେ ବାରେ ବାରେ
କରିବୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହ ପାଇଁ ପ୍ରଭୁଠାରେ ।

ବନ୍ଧୁରେ ବା ବନ୍ଧୁରନ୍ତେ କେବେ ହେଲେ ଥରେ,
ସ୍ଵରଣ କରିବୁ ମୋତେ ଉକ୍ତରେ ମନରେ ।

ନିରଣ ରଖିବୁ ରେ ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନେ,
ଏ ସକେତ କଥା ବସେ ବୁଝେ ଅନୁମାନେ ।

ବୌଦ୍ଧକାରୀ କାବ୍ୟ

ମୁଖ୍ୟବନ୍ଧ

ଏଥିପୂର୍ବେ ‘ମହାର୍ତ୍ତ ଗୌତମଚରିତ’ ନାମକ ଶତ୍ରୀଏ ପଦମୟ କାବ୍ୟ ପ୍ରଶନ୍ତିନ କରିଥିଲା; ଦିଶେଷ ଦୈଶ୍ୟ ଦୁର୍ଦର୍ଶନାବନ୍ଧରୁ ବାଲେଶ୍ୱରପୁଣ୍ୟ ନିଜ ନିକେତନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କଟକ ରୂପିବି; ସମୟରେ କାବ୍ୟର ପାଞ୍ଚକ୍ରମି ଶତ୍ରୀକ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । କେତେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ସର ସ୍ଵର୍ଗକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟକ ଓ କାଗଜପତି ସହିତ) ଉକ୍ତ ଗୃହ-ଶତ୍ରୀକୁ କାଟଦଂସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଲା । ସେ ଆଜିକୁ ବାରବର୍ଷ ପୂର୍ବର କଥା ।

ଚଳିଛି ବର୍ଷ ଦୋଳୋହାବ ଓ ମହରମ ପଦ୍ମ ଏକା ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ-ସଙ୍ଗସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଆନନ୍ଦୋହନରେ ଉନ୍ନତି, ସଙ୍ଗପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକିତା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାର୍ଗ ବାଦ୍ୟଭାଣ୍ଡ ଓ ଲୋକକୋଳାହଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କବାଟ ବନ କରି ମୋ ନିର୍ଜନ ପାଠଗୃହରେ ଏକାଙ୍କା ବସି ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠୁତ ଲାଭ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମନ ଯାହା ଓ ଆଖନ୍ତାଦଳ ସେମାନଙ୍କ ବାଣୀକ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆତ୍ମା ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ । କର୍ମପଟଦବିଶାର୍ଦ୍ଦିକାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦାତତୋଳତାତ୍ତ୍ଵନା ଶକ ବିନିମୟରେ (ପ୍ରତଳିତ ଶ୍ରତ୍ୟାନୁଯାୟୀ) ମୋ ନିକଟରୁ କିଞ୍ଚିତ କିଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ନେଉଥିଲେ । ସହସା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ଝେଲ, କପିଳବାୟୁରେ ସିନା ଏହିପରି ବସନ୍ତୋହର ସମାହିତ ହେଉଥିଲା ? ସମ୍ଭୁଷଣ ମେଜ ଉପରେ ଲିଖନର ଉପକରଣ ପ୍ରୟୁତ ଥିଲା—ଦୟାମୟ ବିଶ୍ଵବିଧାତାଙ୍କ ମହାପବିଷ ନାମ ସ୍ଵରଣପୂର୍ବକ ଉପସ୍ଥିତ କାବ୍ୟ

ଶତ୍ରୀକର ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମୋ ଜୀବନ-ସନ୍ଧାନରେ ଦୟାମୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଶିଦ୍ଧାଶ ପୁଣ୍ୟମୟ କାବ୍ୟ ରଚନା ଧକାଶେ ମୋତେ ମନ୍ତ୍ର ଓ ଶତ୍ରୀ ପ୍ରତାନ କରିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ସ୍ଵରଣପୂର୍ବକ ଆପଣା ତୁଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ମଣୁଅଛି ।

ପାଲଗୁନ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତୋଦଶୀରେ ଗ୍ରହାରମ୍ଭ—ବୈଶାଖ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀରେ ଗ୍ରହ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଏହି ଦିବରୁଶିରାଶତ୍ର ଦିବସ କାଳ ଘରିବ ନିତ୍ୟ ଦୈନିକି କର୍ମ ତଥା ବାର୍ଷିକ୍ୟଜନିତ ଦୁଇକଳତାଯୋଗୁଁ ପର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ରାମ ଉତ୍ସରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ଗ୍ରହ ପ୍ରଶନ୍ତନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏଁ; ମାସ ଦିବାରୀତ ଜାଗରିତ ଥିବା ସମୟରେ ବୌଢ଼ ପବିତ୍ର ମହାଆଖ୍ୟାନରେ ଚିତ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାବିନେଶରେ ଚିତ୍ତ ଅନ୍ୟତା ଆକୃଷ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ ଯନ୍ତ୍ର ଉତ୍ସରିମୁଦ୍ରିମା ଶଳାକାପର ଉଲ୍ଲିଖିତ ପବିତ୍ର ଆଖ୍ୟାନ ପ୍ରତି ପ୍ରତିନିଧିତ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ । ଏହି କାବ୍ୟ ପ୍ରଶନ୍ତନ ସମୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଆଖାମ୍ବିକ ବିମଳାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିଥିଲା, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁଣ୍ୟକ ରଚନା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶିଷ୍ୟରୁ (ଜୀବନ-କାଳରେ) ଶିଦ୍ଧାଶ ବିଶ୍ଵବାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ ମୋ ଅଢୁଷ୍ଟରେ ଦେଇଥିବାର ସ୍ଵରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ କିପରି ଭାବରେ ଏହି କାବ୍ୟଶତ୍ରୀକ ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ତାହା ମୋହର ଅନୁମାନର ବହିଭୂତ ବିଷୟ ଅଛି । ଯଦ୍ୟପି ଗ୍ରହଗତ ବିଷୟକୁ ନିତାନ୍ତ ଶିଷ୍ୟରୀୟ ଓ ଶାନ୍ତପ୍ରଦ ଏବଂ ଜୀବାମ୍ବା ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ଓ ଆହ୍ଵାଦକର, ତଥାପି ମୋହର

ଅପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀନ ରଚନାଶକ୍ତିର ଅପାଠବଦିଶତଃ ବିଷୟ ସୁରହୁପେ ସୁପରିଷ୍ଟ୍ଟ କରିବାକୁ ଷମ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସ୍ଵୟଂ ସମ୍ପର୍କୀୟବରେ ସନୀହାନ; ମାତ୍ର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରତିବ୍ୟନ ସମୟରେ ଯେଉଁ ବିମଳାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିଅଛି, ସେଥିରେ ମୁଁ ସ୍ଵୟଂ ଅଭିନନ୍ଦରୁପେ ପୁରସ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରେଁ । ଅଧିକ କଣ, ମୁଁ ଏତିର ବିବମାନ୍ତ୍ରି ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ଯେ, ସୁଜନପରିଚ୍ଛତ, ଜର୍ଜର୍ମ୍ପି, ଦୁରଳେଖ୍ରୂପ, ବିଷୟବିରାଗୀ, ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହି ପୁସ୍ତକ ପାଠ ବା ବୌଦ୍ଧମାତ୍ର ଆଲୋଚନା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ ନ କରି ଛାଇ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ଏବଂ ଯୌବନୋନ୍ନାତ୍ମଧନ ଜନ ମାନ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଗୌରବଶାଳୀ ଛେପୁ ସୁଖାଭିନାଶୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପଞ୍ଚର ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରଶ ଗ୍ରହ ଆଲୋଚନା କରିବାର ଉପ୍ରେକ୍ଷଣ ବୋଲି ବିବେଚନା କରେଁ ।

ଉଜ୍ଜଳଶକ୍ତି ମହାମୁଦ୍ର ଗୌତମପ୍ରଭୁରିତ ମହାଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଲ୍ଲାକାଷେଷ ଥିଲା । ଶୈଳ ବନ୍ଦରେ ଖୋଦିତ ବିହାରକ୍ଷେତ୍ରମାନ କେବଳ ଭାବରେ ରୁହେ, ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲୀଲା କରିଅଛି । ସ୍ଵାର୍ଥ କାଳ ପରେ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନରନାଶ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ-କଳୁତ୍ତରୁ ଛୁପ୍ଯାରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ନିବାଶ ଢାନ୍ତି ଲୀଲା କରିଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାବଧି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାର୍ଥନା, ମହିମା, ଶ୍ରାପତ୍ୟ, ଅନୁଶାସନ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ କରିବିଲାପୀ ମହାକାଳକୁ ତୁଳି ଜୀନ କରି ଶୈଳପୁଷ୍ପରେ ବିହାରକ୍ଷେତ୍ରମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ମାତ୍ର ପାଠିତାପର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଅଧୁନାତନ ଉଜ୍ଜଳବାସୀଙ୍କ ଚିନ୍ମାର ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମାତ୍ରଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ମୁଁ ଏହି ଷ୍ଟୁଦ୍ର ଗ୍ରହ ପ୍ରଣୟନଦ୍ୱାରା ସେହି ଅଭାବ ନିଷ୍ଠାତ ପାଠମାଣରେ ଦୂର କଲି; ଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ସଜ୍ଜୁରିତ । ମାତ୍ର ତରପ୍ରକଳିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ

ପ୍ରବାଦଟିକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ସାଧୁଭାଗରେ ରୂପାନ୍ତ୍ରିତ କରି ବୋଲି ପାରେ—ମାତ୍ରଲାଭାବ ଛାନରେ ଗୋଟିଏ କାଣ-ମାତ୍ରଲ ମୋଦାର ଆହୂତ ହେଲେ ।

ଅବତାରମାନଙ୍କ ଲ୍ଲାକାଷେଷ ଜମୁଦ୍ରୀପାନ୍ତ୍ରିତ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍ତରସୀମାବର୍ଜୀ ଶିରବଜ ହିମାଳୟ ପାଦଦେଶପ୍ରିକ ଦବିତ କପିଳବାୟୁ ନଗରରେ ମହାପବିଷ ଶାକଖବଂଶରେ ନାରୟଣାବତାର ମହା-ମୁନି ଗୌତମ ଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । (ସମୟ - ଶ୍ରାଵ୍ସ୍ତ୍ରପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚଶତ ସତାବଦି ବର୍ଷ ।) ସମସ୍ତ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ଛାନ ତଥା ଆସିଥା ଖଣ୍ଡର ଉତ୍ତରସୀମାବର୍ଜୀ ସାଇବିରିଯା—ପୂର୍ବସୀମା ଆ-ଜାତାନ କାମସାଂକା—ଦଶିଶପ୍ରାନ୍ତ ଭାରତ ମହାସାଗରରତ୍ନପ୍ରିକାବଳୀ—ପଣ୍ଡିମ ପ୍ରାନ୍ତର ଉତ୍ତଳତରଙ୍ଗମାଳକୁଳ ଆଟନାନ୍ତିକ ମହାସାଗର ଅଭିନମ କରି ଦଶିଶ ଆମେରିକାଙ୍ଗ ଗୌତମ - ମେଳା (Goatimala) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ମହାୟୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଗ୍ରହିତ ଧର୍ମମତ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ! ସଂକ୍ଷେପତଃ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥାରେ ବୋଲି ପାଇପାରେ, ଏହି ସୁପରିଷ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସମାନରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମମତ ପୃଥିବୀର ଏତେ ଅଧିକ ଛାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ଭୂମଣ୍ଡଳବାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଏକତ୍ରିତ୍ୟାଂଶ ଲୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି । ଶ୍ରାଵ୍ସ୍ତ୍ରନ୍ଦ ବା ରୟଲମ୍ ଧର୍ମ ବହୁ ଛାନ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସମକଷତା ଲୀଲା କରିବାକୁ ସମର୍ଥହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ—କ ଉପାୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ଛାନନରରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା ? କିଞ୍ଚିତ୍ ଅନୁଧାବନ କଲେ ସହଜରେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଏହି ଧର୍ମ ସୁକାମ୍ପ ଶକ୍ତିବଳରେ ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପବିଷ ମତ ମାନବାମ୍ବାଦ ବିପରୀତାଙ୍ଗୀ—ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପୀ ଯେମନ୍ତ ସ୍ଵେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ

ହୋଇ ଏହି ଧର୍ମର ଦୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ବା ଇସ୍ଲମ ଧର୍ମ ବହୁ ବିସ୍ତୃତ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରି ବଦିଆରୁ ସଜ୍ଜ; ମାତ୍ର ଜୀବନାର ଖଡ଼ିଗ ବା ବାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ କେତେବୁର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବିଷମାନଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘରେ ଯଦିଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବହୁକାଳ ଯାବତ୍ ପ୍ରରୂର ବିଷୟରେ ବାଧାପ୍ରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ଵଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନ-ବାହୁନ୍ୟ ସମୟରେ ଜଗତ୍ବାସୀ ଏହାର ସାରବତ୍ର ଓ ବିଜ୍ଞାନମୂଳକରୁ ହୃଦୟକ୍ଷମ କରି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶମାନ-ଙ୍କରେ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଇଂଳକ୍ଷ, ଆୟୁର୍ଲିଙ୍ଗ, ସ୍ଫଟଲକ୍ଷ୍ମର ଅନେକ ଲୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ପର୍ଯ୍ୟତ । ଏଡ଼ନ୍ବର ଓ ଲିଭର୍ପୁଲରେ ଶାଶ୍ଵତ ସମ୍ପଦ ପ୍ରାପିତ ହୋଇଥିଲା । ମିଶ୍ରର ରାସ୍ ଠେଉଛ୍ଟେ ବୌଦ୍ଧ-ମଣ୍ଡଳୀର ସହପତି ଏବଂ ଆଭିଲ୍-ଅପ୍ ସେକସବରେ ସହକାର ସହପତି । ଜଣେ ସ୍ଫଟଲକ୍ଷ୍ମବାସୀ ସାହେବ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମଦେଶବାସୀ । ସେ ଇଂଳକ୍ଷକୁ ପାଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରରୂର କରିବା ସକାଶେ ମନୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଜର୍ମାନରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରରୂର ହେଉଥିଲା । ସୁଇଜରଲଙ୍ଗ ଓ ଇଟାଲିରେ ବୌଦ୍ଧ ହରଣ ଅନ୍ତରୁ ନୁହନ୍ତି । ଇଟାଲି ଅନ୍ତରୁ ଲୁପ୍ତାନାରେ ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧ ଉପନିବେଶ ପ୍ରାପିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କଣ ? ଏହି ବିଷୟଟି ବୁଝିଲେ ଏହାର ପ୍ରସାରଣର କାରଣ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

ବୁଦ୍ଧ, ଉପବାସ, ଜପ, ତପ, ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ହିୟାକାଳାପ ଅଥବା ଶରୀରଶାଷଣକାରୀ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହିୟାନୁଷ୍ଠାନ ଏହି ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ନୁହେ । ଦୟା, ସେନ୍ଦ୍ର, ବାହ୍ୟ, ଅହଂପା, ପ୍ରେମ, ସହାନୁଦୂତ, କ୍ଷମା ଆଦି ଯାହା ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ୍, ପୃଷ୍ଠାପା, ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପ୍ରଭୃତି ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ, ସେ ସମୟ ଏହି

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମୂଳମାତ୍ର ଅଟେ । କୁବପ୍ରୀତି, ଦୟା ଓ ପରେପକାର ଏହି କେତୋଟି ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମବାନ୍ମାନେ ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ଵୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ ସାର୍ଥ ନୂରାଶରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଯାନ୍ତି । ହିଂସାରୁ ବଳ ମହାପାତକ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମବଳମୀମାନେ କି ଏହି ପାରୁ ବିନିମ୍ୟକ ? ପ୍ରଭୁତ ପ୍ରେସ୍ବାଜନ ପ୍ଲାନରେ ଏହି ହିଂସାକୁ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗଭୂତ କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ପୃଥ୍ବୀର ପ୍ରାୟ ସମୟ ଧର୍ମବଳମୀ ସ୍ଵୀପୁ ସ୍ଵୀପୁ ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମର ଗୌରବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମର ଗ୍ରାନ୍ ପ୍ରଖ୍ୟାପନରେ ଉନ୍ନତି; ଏଥେକାଶେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଜୀବନ ସହାର ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଜୀବନପାର ଖଡ଼ିଗ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ମାନଙ୍କ ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ୍-ସୁନ୍ଦର ଶୋଣିତଳିପ୍ରେ ହୃଦୀ, ବୌଦ୍ଧବନ୍ଦାରକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଭ୍ରମପ୍ରକୃତି ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଶୈବ ସନ୍ଧ୍ୟାଧିଗଣଙ୍କର ମାନବ ରକ୍ତଲିପ୍ତ ଶର୍ତ୍ତ୍ୟାନବୁଦ୍ଧନ ଇତିହାସ ଜଗତ୍ବାସୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଇଅଛି ଓ ଦେବ । ଶିଶୁରକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୁଷ୍ପମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଶିଶୁରପ୍ରସାଦ ଲଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବାଠାରୁ ବୁଦ୍ଧର ବିଦ୍ଵମନା ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଦୟା, ପ୍ରେମ ପରେତକାରିତା ପ୍ରଭୃତ ଧର୍ମଙ୍କ ସକଳ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କର । ଧର୍ମର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଉଦାରତା ବିଷୟରେ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମ ସହିତ ତୁଳନା ଦେବାକୁ ପୃଥ୍ବୀରେ ଧର୍ମ ନିତାନ୍ ବିରଳ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରରୂକ ଭାରତ-ଚନ୍ଦ୍ରଭୂମିମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, “ଉନ୍ନ ଧର୍ମବଳମୀ-ମାନେ ସ୍ଵକଳରେ ରଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତୁ; ଯେହେତୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆହୁର ଉନ୍ନତି ଦକାଶେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଦ୍ଵର୍ଗୀୟା ରଜ-ରଜେଶ୍ଵର ଦେବୀ ଉକୋରିପ୍ରାକ ଯୋଷଟାପରିଷରେ ଏହି ମହାବାଣୀର ଅଭିକଳ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଶବାକୁ ପାଇଁ । ନରହତ୍ୟା କଥା ତେଣିକ ଥାଉ,

ନିତାନ୍ ଷ୍ଟୁଟ୍ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଯେଉଁ କରୁଣା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ଧର୍ମଭିମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଣ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଖିବାର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ଆମେମାନେ ପୃଷ୍ଠେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛୁଁ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରରୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡଗ ବା କେବଳ ବାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ତ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ସୁଳକ୍ଷ୍ମୀ ମହିମାବଳରେ ଜଗତର ବ୍ୟାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଦୁଇସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୃଷ୍ଠେ ଅସିଦ୍ୱାଶ୍ଵତ୍ର ବିରଳ ଜନବସ୍ତି ଓ ଅଗମ୍ୟ ନିବିଢ଼ି ଅର୍ଥରେ ଆଚ୍ଛାଦନ ଥିଲା । ଅଧୁନାତନ ସମୟ ପରି ଗତିବିଧି ନିମନ୍ତେ ମାର୍ଗର ଚହିମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ଦେଶାନ୍ତରବାସୀ ତାତ୍କାଳୀକ ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରାୟ ଧର୍ମମାତ୍ରଜ୍ଞନମୂଳନ ଭାଷଣପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ନିଃସହାୟ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରମଣକଣ୍ଠ କେବଳ ଉତ୍ସଫର ମୁଣିଷି କାଣରେ ଝୁଲଇ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରେ ପୀଡ଼ିତ ଅଣକ୍ତି ଲୋକର ସେବା ଏବଂ ମାନବପ୍ରାଣୀର ଆସ୍ତାର ସଂଗତି ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମ ପ୍ରରୁଦ୍ଧ କରି ବୁଲୁଥିଲେ । କି ନିଃସ୍ଵର୍ଗ ତ୍ୟାଗସ୍ଥୀକାର ! କି ଜନହିତେଷଣା ! ଶ୍ରୀଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରାୟ ନିଶତ ବର୍ଷ ପୁର୍ବେ ଗ୍ରୀକଦୁଇ ‘ମେଗାପ୍ରିନ୍ସ’ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି—‘ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରମଣ; ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍‌ସୀନମାନେ କେବଳ ଦୟା ଧର୍ମର ବର୍ଣ୍ଣି ହୋଇ ପୀଡ଼ିତମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଶ-ଦେଶାନ୍ତରରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।’

ଯେଉଁ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସ୍ଵର୍ଗ ‘ୟ ଭେଣ୍ଟ ଶବ୍ଦରେ ପୃଥ୍ବୀ ନିନାଦିତ, ତାହାର ବହୁ ଶତାବୀପରି ମଧ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତକିତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ମାନ କାଳର ଅନ୍ତକାରଗର୍ତ୍ତରେ ମାନବର ଶ୍ରୁତି ଓ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରଳରେ ନିହିତ ଥିଲା, ସେ ସମୟରେ ଧୂର୍ବଲ ଅଞ୍ଚଳାନ୍ତକାରରେ ନିଦ୍ରିତ । ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣମାନେ

ଉପଦେଶ-ଭେଣ୍ଟ ବଜାଇ ତାହାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରଇ-
ଥିଲେ । ଧରିବାକୁ ଗଲେ କି ଧର୍ମ, କି ମନ୍ତ୍ର, କି
ଶାଧିଜ୍ଞନ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ବୌଦ୍ଧ ପରିବ୍ରାଜକମାନେ
ଧୂର୍ବଲ ଆଦିଗୁରୁ ଅଟନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ଧର୍ମର
ପରମା ସମଜୀବ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ବିବେଚନା
କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟମାନ ହେବ, ଉଭୟ
ଧର୍ମ ଯେମନ୍ତ ଏକ ପରମଣ୍ଡଳର ହାତ ଧରଧରି ହୋଇ
ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମର୍ଥନ
ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
କେତୋଟିମାତ୍ର ବିଷୟ ଏ ଛ୍ଳାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ
କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ-
ପ୍ରକାଳୀ ।

- ୧ । ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ
ଦୟା ଏବଂ ଜପମାଳୀ
ବ୍ୟବହାର ।
- ୨ । ଦେବାଳୟରେ ଧୂପ,
ଅପ ଦାନ ।
- ୩ । ଧର୍ମସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ।
- ୪ । ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରକୁ
ଧର୍ମପ୍ରରୁକ୍ତ ପ୍ରେରଣ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ଧର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ-
ପ୍ରକାଳୀ । *

- ୧ । ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ
ଦୟା ଏବଂ ଜପମାଳୀ
ବ୍ୟବହାର ।
- ୨ । ଦେବାଳୟରେ ଧୂପ,
ଅପ ଦାନ ।
- ୩ । ଧର୍ମସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ।
- ୪ । ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରକୁ
ଧର୍ମପ୍ରରୁକ୍ତ ପ୍ରେରଣ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ ପ୍ରଥମେ ପଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗି ପ୍ରରୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।
ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ଧର୍ମରେ ଦଶାଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ।

ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଚିରକୌମାରବ୍ରତ ଓ ବୃତ୍ତିମାନ ଶ୍ରମଣ ଓ ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କ ବିହାରରେ ବାସ ପରି ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ଧ
ଚିରକୌମାର-ବୃତ୍ତଧାରୀ ଏବଂ ଧାରଣୀ ମଙ୍ଗ୍ଳ ଏବଂ
ନନ୍ଦମାନେ କନ୍ଦରେଣେ (ଦେବାଳୟରେ) ବାସ
କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରମଣ ଏବଂ ଶ୍ରମଣ—ମଙ୍ଗ୍ଳ ଏବଂ ନନ୍ଦ

* ଏହି ଅର୍ଜନାପରିଚିତ ରୋମାନକାଲୀକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଚଳିତ ।

ସମସ୍ତଙ୍କର ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଅଟେ ।

ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ପାପସ୍ତ୍ରୀକାର ପ୍ରଥା ବୌଦ୍ଧଠାରୁ ଶ୍ରାନ୍ତାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ସମତାରୁ ପଞ୍ଚ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗୁରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶିଷ୍ୟ । ତେବେ କିଏ ଗୁରୁ ଏବଂ କିଏ ଶିଷ୍ୟ ? ବୌଦ୍ଧ ବ୍ୟୋଜେୟଷ୍ଟ ଏବଂ ଶ୍ରାନ୍ତାନ ବ୍ୟୁତକନିଷ୍ଠ । ଏଥକୁ ବୌଦ୍ଧକୁ ଗୁରୁ ପଦରେ ବରଣକରିବା ନିଶ୍ଚାୟ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ କଥା ଅଟେ । ବିଷୟଟିର ପ୍ରାମାଣ୍ୟିତ ଅଭାନ୍ତର ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ରମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ରହୁଥ୍ୟ-ଜନକ ବିଷୟର ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ରୋମାନକାଥିଲିକ୍ ଶ୍ରାନ୍ତାନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସେଣ୍ଟଜନ୍ ବା ଯୋଷପଟ୍ଟନାମକ ମହାତ୍ମୀୟଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ବା ନରଦେବତାରୁପେ ଅର୍କନା କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଣ୍ଟଜନଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଦିଶାୟ ପୁରୁଷ ନୁହନ୍ତି, ଶାକ୍ୟମୁନି ଗୋତମଦେବଙ୍କର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଏହା ଭାରତୀୟ କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଗବେଷଣାଲବ୍ଧ ଫଳ ନୁହେଁ, ଫରସୀଦେଶୀୟ ପ୍ରହତତ୍ତଵିଦ୍ ଲବୁଲେ ଏବଂ ଜର୍ମାନଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ବର ଲି. ଏବଂ ରେଣ୍ଟ୍ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ପଣ୍ଡିତ ବିଲ୍—ଅବଶେଷରେ ବହୁବିଦ୍ୟାର ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ମୋଷମୁନର ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନଗଣ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗଦାର ଉପଗ୍ରହ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଆରବଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଯୁଦ୍ଧଦର୍ଶ ସ୍ଵରତତ କିତାପ ପିହରସ୍ତ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରଚୁରକଙ୍କ ନାମ ସୁଅସଂ ବୋଲି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିଅଛନ୍ତି । ଫରସୀଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ରିନୋ ପ୍ରମାଣ କରଇଅଛନ୍ତି, ଆରବ ସୁଅସଂ ବା ଫରସୀ ବୁଢ଼ସଂ ସହୃଦୀବୋଧସ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅପତ୍ରାଂଶ ମାତ୍ର । ଶାକ୍ୟମ୍ବିଂହ ଲକିତବ୍ସତର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୋଧସ୍ତ୍ର ନାମରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଜଗଦ୍ଭରଣ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ବୈବର

ସାହେବଙ୍କଦାର ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଯାଆର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଷେଷରେ ଶାକ୍ୟମ୍ବିଂହ ବା ବୋଧସ୍ତ୍ର ରୋମାନକାଥିଲିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଯେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଆଦିଗୁରୁ, ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ ।

ରୋମାନକାଥିଲିକ୍ ବା ପୁରୋପ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ-ପ୍ରଶାଳୀର ମୂଳ ସୂର୍ଯ୍ୟମାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ମତଟି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ପରକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଦ୍ଧ-ଦେବଙ୍କ ମତ ଅଛି ବିଶ୍ଵାର ଏବଂ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଅଟେ । ଅବିନାଶୀ ମାନବାମ୍ବା ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳଦେଶେ ସକାଶେ ସେ ଦାୟୀ । ଶ୍ରାନ୍ତାନ ବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପରି ବୁଦ୍ଧ ଅନନ୍ତ ନରକ ସ୍ଥିକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାନବ ଯେତେ କିଛି ପାପ କରୁ ପଛକେ, ଅନନ୍ତ ପାପ କରିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ, ତେଣୁ ଦଣ୍ଡୟରୂପ ତାହା ପ୍ରତି ଅନନ୍ତ ନରକ ବିଧାନ ନିତାନ୍ ନିର୍ଦ୍ଦୟତାର ବିଷୟ ଅଟେ । କେହି ମନୁଷ୍ୟ ରଜା ଏପରି ଆଇନ ଜାତୀ କଲେ ଆମ୍ରମାନେ ଅଛି ନିଷ୍ଠାର ଆଇନ ବୋଲି ଚିକାର କରନ୍ତୁ । ଦୟାସିନ୍ଦ୍ରିୟ ଶିଶ୍ୱରଙ୍କ ରଜ୍ୟରେ କି ଏପରି ବିଧାନ ତଳି ପାରେ ? ମାତ୍ର ପାପର ପ୍ରତିଫଳ ନିଷ୍ଠାପୁ ଘେଗ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଧର୍ମଜନିତ କର୍ମର ପୁରସ୍କାର-ଲଭରେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ଅଧିକାରୀ । ବୌଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ପରି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସ୍ଥିକାର କରନ୍ତି । ତାପୀ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ସରେ ଦରିଦ୍ର, ଚିରଦିତି ବା ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ତିର୍ଯ୍ୟକ ପ୍ରାଣୀରୁପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପାପର ଦଣ୍ଡ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁନଃପୁନଃ ଶଶାର ଧାରଣ କରୁଥାଏ । ଧାର୍ମିକ ଲେକ ପୁଣ୍ୟାନୁ-ସାରେ ଉତ୍ସନ୍ନ ମାନବକୁଳରେ ଅଥବା ସ୍ଵର୍ଗବଳ୍ୟରେ ଦେବତାସୁରୁପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ହମଣିଙ୍କ ଲଭ କରି ଅବଶେଷରେ ନିର୍ବାଣଲଭର ଅଧିକାର ହୁଏ ।

ବିସ୍ତ ଭୁମଣ୍ଡଳରେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଆଦିଗୁରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପଚାପର ବିଷୟ, ଏହି ମହାଧର୍ମ ମହାମୁଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମଶାନ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ମହାପରିଚ ଅଶେଷ କଲ୍ପନକର ଧର୍ମରୁ ବିଭୂତି ହୋଇ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ରଶାତ୍ମେ ହୋଇଥିଅଛି । ଉତ୍ତାପ ଭାରତରେ ସାମର୍ଭୀମ ସମ୍ବାହ ପଦରେ ମହାରାଜ କନିସ୍ତ, ମହାରାଜ ଶିଳାଦିତ୍ୟ, ମହାରାଜ ଅଶୋକ ପ୍ରଭୁତ୍ବଙ୍କ ନାମ ଘୋଷଣା କରେ । ସମସାଧାରଣରେ ସମୁନ୍ନତଭବରେ ଶିକ୍ଷାବିଷ୍ଟାର ନିମନ୍ତେ ନାଳନା (ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ) ବୌଦ୍ଧସୁଗରେ ପ୍ଲାଟିଟ ହୋଇଥିଲା । କେବଳ ପୀଡ଼ିତ ମନୁଷ୍ୟାଳ୍ମ ନୁହେ, ଉତ୍ତର ପଣ୍ଡପଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ପ୍ଲାଟିଟ ହୋଇଥିଲା, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ ସେ ସମସ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ତର୍ମଧ୍ୟ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପର ବିଷ୍ଣୁବିବରଣୀ ପ୍ରାଣୀହିତେଷୀ ଭିନ୍ନ ଯେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସୁମାତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଓ ପୀଡ଼ିତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସେବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ, ଉତ୍ତାପ ସେ ସମସ୍ତ ବିବରଣ କରୁଥିତ ଉପନ୍ୟାସପୂର୍ବ ପାଠ କରିବାକୁ ପାଇଁ ।

ହାୟ ! ହାୟ ! ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଭାରତଭୂମିରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉଚ୍ଛ୍ଵଦ ସାଧନ କରି କି ଭୟକର ଅଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କରଇଅଛ ? ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରିଦାନ୍ତା ପରେପକାଶ ମହାପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମସ୍ତକ ଭୂଲଣ୍ଟି କରିଅଛ, ବିବେଚନା କରି ଦେଖ, ସେଥି ସକାଶେ ହିନ୍ଦୁକୁ କି ଦୁର୍ଦ୍ଶା ଘେଗ କରିବାକୁ ହେଉଅଛି ! ଯଦି ଏ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ, ଭୂମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ମିଥ୍ୟ ! ପ୍ରତ୍ୟେକ ବା ପରେଷରେ ହିନ୍ଦୁର ଯେତେ କିଛି କ୍ଷତି ହେଉ—ସେ ତୀନ ଜାପାନ ତିର୍ଯ୍ୟକ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ପରିଳା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରତିବାସୀ ଭୂମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ବନ୍ଦିଅଛି । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ! ବୌଦ୍ଧ ନିଶ୍ଚର— ଏପ୍ଲାନ୍କ ଫୋରେସ୍‌ଟକର ବୌଦ୍ଧଙ୍କ ତଢିଲ-

ଅବଶ୍ୟ ଭୂମାନଙ୍କ ଉତ୍ସର ତେଷିଶ କୋଟି, ତେତେ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଣିଲ ନାହିଁ; ସତ୍ୟପୀର, ମର୍ଦଗାଣ, ବଢ଼ଗାଣ ଉତ୍ସରମାନଙ୍କୁ ଧାର ଆଣି ମୋଟରେ ଚତୁର୍ବିଶ କୋଟି କଲ । ଭୂମାନଙ୍କ ଜାତିବିଭାଗ ପଞ୍ଚବିଶ କୋଟି, ଧର୍ମମତ ଛତିଶ କୋଟି । ଏ ଜାତିକୁ ଯଦି ସର୍ବସମାଜରେ ଆସନ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ପ୍ରକୃତ ଜୀନକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭାବ କରିବାକୁ ହୁଏ । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଏବେ ହେଲେ କୁଷମ୍ବାର ଓ ସ୍ଵାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି ଜାତିଟାକୁ ରଷା କର !

ଆମେମାନେ ବୌଦ୍ଧ ସପକ୍ଷରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତେଉଁଏ କଥା କହିଗଲୁଁ । ମାତ୍ର ଏହାର ଯେ ଗୋଟିଏ ଭୟକର ଗ୍ଲାନିର ବିଷୟ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିରୁତ୍ତର ରହିଲେ ପକ୍ଷପାତିତା ଦୋଷରେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ହେବ । ପୌତ୍ରକତା ବୌଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଭୟକର ଗ୍ଲାନିର ବିଷୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ପ୍ରତିମାପୂଜା ବିଷୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ ବୁଦ୍ଧଦେବ କୌଣସି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଆମେମାନେ ଲକିତବିଷ୍ଟର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୂଳଗ୍ରହ ପାଠ କରି ସେଥିର ପ୍ରମାଣ୍ୟୋଗ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରାଣ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୂତ ଏ କଥା ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ଜାବନ କାଳରେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ପ୍ରତକିତ ନ ଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପରଲୋକଗମନ ଉତ୍ସରେ ଶିକ୍ଷ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କ ଚିତାରସ୍ତ, ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଦନ୍ତ ପ୍ରଭୁତ ତେତି ସ୍ତୁପ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ କରି ଅରନା କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରତକନ କଲେ । ସେହି ସ୍ଵତ ଅବଳମ୍ବନ କରି ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ବୋଧ କରୁଁ ପ୍ରତିମାପୂଜା ପ୍ରତକିତ ହେଲା । ବୁଦ୍ଧଗ୍ରହରେ ତାରଦେଶ ଓ ବାଗିଶ୍ରୀ ଦେଖ; ବୈଶାଳୀରେ ଝାମ ବୁଦ୍ଧ, ଅବଲୋକିତେଶ୍ଵର, ତାର, ବେ'ଧସତ୍ର, ପିଶିର, ବଜବାରମ୍ବା, ବାଗିଶ୍ରୀ, କପତା ଦେଖା ପ୍ରଭୁତ ବୌଦ୍ଧ-

ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ମାତ୍ର ଚୀନ-
ଦେଶୀୟ ଜ୍ଞାନ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଦେବତା ଆଶଧନା
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ତୁହି ନାମଧାରୀ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରଗରକ ପ୍ରଷ୍ଟ
ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଆସ୍ତାର କଲ୍ପାଣ ସାଧନ
ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ଣ୍ଣ
ଦୁଷ୍ଟଶୀୟ ବିଷୟ ଅଟେ ।

କି ଉପାୟରେ ଏହି ମହାକଳ୍ୟାଣକର ଧର୍ମ
ଘରତରୁ ଦୁଶ୍ମଭୂତ ହେଲା, ଏବେ ସେଥି ସମ୍ବଲରେ ଦୁଇ
ରୂପିଟା କଥା ଏ ଶ୍ଵାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ବୋଧ
କରୁଁ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଆବହମାନ କାଳରୁ
ଘରତଦୂମି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଧିପତ୍ୟ ବିଷ୍ଟାରର ଏକମାତ୍ର
ପ୍ରଶନ୍ତ ଶେଷ ଅଟେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ‘ଜୀବେ
ଦୟା ।’ ମାନବ ମାତ୍ରକେ ଶିଶୁରଙ୍କ ପୁରୁ ; ତେଣୁ
ଧର୍ମାର୍ଜନ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥାତ୍
ସାଗ ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ପଶୁଦ୍ରିଂଘୀ ଏବଂ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନେ ଯଜନ ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିବାହ
କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ରହିଛି
ହୋଇ ଯାଇଥିଲ । ଏଥକୁ ଧର୍ମବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନେ ଭଗ୍ନଦନ୍ତ ଭୁଜଙ୍କବତ୍ର ପଡ଼ି ରହିଥିଲ ।
ନ୍ୟାୟପୁଷ୍ଟ ଏବଂ କରୁଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ
ସତ୍ରାମ କରିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କର ସାହସ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ
ହେଉ ନ ଥିଲ । ଜଗତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଚିରଶ୍ଵାୟୀ
କିଛି ହିଁ ନୁହେ । ବହୁ କାଳ ଉତ୍ସରେ ଅସାଧାରଣ
ଧୀଶକ୍ତିମନ୍ଦିର ଅମିତପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟ ଆବିଭୂତ
ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କ କୃତ ତିକ୍ ସହାୟତାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ବିତ ଡିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।
ଏହି ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଜନ୍ମଶାନ ଭାରତର ଦେଖିବାର୍ତ୍ତୀ
ମାଳୟ ଦେଶ । ଏ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଶତ କୋଡ଼ି ଏ
ଶ୍ରାବ୍ଣାଙ୍କରେ ଜନଗତି କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ

ଧର୍ମମନ୍ତ୍ର ବେଦାନ୍ତପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଯେଉଁ
ସମସ୍ତ ବେଦାନ୍ତସ୍ତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅନୁକୂଳ, ଶଙ୍କର
ସୁପର୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ସେଥିର ସ୍ଵ କପୋଳକନ୍ତିତ
ବରଞ୍ଚ ବିଦ୍ସାତ ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦନକାଶ ଭାଷ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
କରିବାକୁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏ
ବିଷୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଚେତନ୍ୟଦେବ ସାବଭୌମ
ପ୍ରତିକାରାରେ ଅଣିଂକ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ
ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ।

ଶଙ୍କର ସମ୍ପଦାୟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ବୌଦ୍ଧ
ନାସ୍ତିକ; ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନ ଷଷ୍ଠିର ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେ ।
ଆହା ! ମହାପଦିଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟବନ୍ଦିଶ ମହାମୁନି
ଶାକ୍ୟମିଶ୍ର ଯେ କି ଶିଶୁରଙ୍କ ଅବତାରରୁପେ ସ୍ଵାକ୍ଷର,
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଗରିତ ଧର୍ମ କି ନାସ୍ତିକତା ପ୍ରତିପାଦନ-
କାଶ ? ଏଥିରେ ନାସ୍ତିକତାର ବିଷୟ କଣ ଅଛି ?
ଅବଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶିଶୁରଙ୍କ ସମ୍ବଲରେ ନିରୁତ୍ତର ।
ହେଲେ, ସେଥି ସକାଶେ ତାହାଙ୍କ ନାସ୍ତିକ ଦୋଲିଯାଇ
ନ ପାରେ । ଶିଶୁର ସମ୍ବଲରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ମତ
କ'ଣ — ନିନ୍ଦନିଶିତ ପ୍ରମଜରୁ ବୁଝେନ୍ତି ।

ଏକଦା ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—
“ପ୍ରସ୍ତେ ! ଆପଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ;
ମାତ୍ର ଶିଶୁରଙ୍କ ସମ୍ବଲରେ ତ କିଛି କଥା କହିଲେ
ନାହିଁ ? ଶିଶୁର କି ନାହାନ୍ତି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବ—“ଶିଶୁର
ନାହାନ୍ତି, କିଏ କହିଲ ?” ଶିଷ୍ୟ—“ତେବେ କି ଶିଶୁର
ଅଛନ୍ତି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବ—“ଶିଶୁର ଅଛନ୍ତି କିଏ
ଦେଖିଛି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ସାର ଉପଦେଶ—
ଅବାତ୍ମନସଗୋଚର ଶିଶୁରଙ୍କ ସମ୍ବଲରେ ତହୁ
କରିବାର ପ୍ରବୋଜନ କର ? ପଦିଷ କର୍ମକୁଷାନ
ଯୋଗେ ଆସ୍ତାକୁ ଉନ୍ନତ କର, ସହଜରେ ଉନ୍ନତ
ଶ୍ଵାନ ଲଭରେ କ୍ଷମ ହେବ । ଯେହେତୁ କର୍ମଫଳ ତୁମର

ନିଯମା ଅଟେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶିଶୁରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ସକାଶେ ନିରୁତ୍ତର, ସେଥିର ସମ୍ପତ୍ତି ବିବରଣ ଶ୍ଵାନାନ୍ତରେ ଆଲୋଚନା କରିପିବ ।

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ତିନି ଭାଗର ସାଧାରଣ ନାମ ପିଠକ । ହିନ୍ଦୁ ମୂଳ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଯେମନ୍ତ ଶିବେଦ, ବୌଦ୍ଧର ତେମନ୍ତ ଶିପିଠକ । ଏହି ଶିପିଠକର ନାମ—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିନୟ ଏବଂ ଅଭିଧର୍ମ । ଏହି ଅଭିଧର୍ମ ବୌଦ୍ଧର ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଅଭିଧର୍ମ ଶିଶୁର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦର୍ଭାନ । ଏହି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହିନ୍ଦୁ ବୌଦ୍ଧକୁ ନାୟକ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ହେଲେ ଉତ୍ସକାଳସଦ୍ୱ ରୂପାକ ପରି ବୌଦ୍ଧକୁ ନାୟକ ବୋଲି କେହି କହିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସାହସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସିଂହଳବାସୀ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଶିଶୁରସଦେଶ୍ୱର ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ନେପାଳ, ଚାନ୍ଦ, ଭୁଟାନ, ତିବତ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶବାସୀମାନେ ସୁଷ୍ଟିରୁପେ ଶିଶୁରବିଦ୍ୟାସୀ ଅଟନ୍ତି ।

ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ଅଭିଧର୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ନାୟକ ବୋଲିଯାଏ, ତେବେ ସେ ହିସାବରେ ବେଦାନ୍ତ ପାତ୍ରଙ୍କଳକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନକାର; ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଶେଷିକକାର କଣାଦ, ସାଂଖ୍ୟକାର କପିଳ, ନ୍ୟୀଯୁରତକ ଗୌତମ, ମୀମାଂସାକହିଁ ଜୈମିନି ସମସ୍ତ ଯେ ନାୟକ ପଦରେ ବାଢି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ବେଦାନ୍ତରେ ଯେମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମମୀମଂସା ମୀମାଂସାଦର୍ଶନରେ ସେହିପରି କର୍ମମୀମାଂସା । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ସ୍ଥିରସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିଶୁରଙ୍କ ଶ୍ଵାନ ଗୌଣ ଅଟେ । ନ୍ୟୀଯୁ ଓ ମୀମାଂସା ଉଭୟର ମତ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ତୁଳିରୁପ ବୋଧ ହୁଏ । ବୈଶେଷିକକାର ମହାର୍ଷି କଣାଦ; ଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ, ପାମାନ୍ୟ, ବିଶେଷ, ସମବାୟ, ଅଭିବ ଉତ୍ସାଦ ବିଷୟ ଆଲୋଚନାରେ ତୁଳି ପୃଷ୍ଠୀ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟ

ଆଲୋଚନାର ଉପକାରିତା ବିଷୟରେ ତାତ୍ତ୍ଵ ମନୋଯୋଗ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ, କେବଳ ମୂଳ ବିଷୟ ଶିଶୁରତତ୍ତ୍ଵ ତୁଳି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁବିଧ ବିଷୟରେ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନମାନଙ୍କ ମତ ସହିତ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରମାଣ କରଇବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସୁରୂପ କେତୋଟି ବିଷୟ ଆମ୍ବେମାନେ ଏ ଶ୍ଵାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ଉତ୍ସବୁ ଦର୍ଶନ ମତରେ କର୍ମପଳଭ୍ରେଗ— ଯୋଦ୍ଧିତ୍ରମଣ—ଜାତମାତ୍ରକେ ଦୁଃଖଭ୍ରେଗ—ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣରେ ଦୁଃଖରୁ ପରିଷାଣ ପାଇବାର ଉପାୟ ଉତ୍ସାଦ ବିଷୟ ତୁଳିରୁପେ ବନ୍ଧୁତ ଅଛି । ବିଶେଷରେ କି ଗ୍ରାହଣ, ମୁସଳମାନ, ହିନ୍ଦୁ କି ବୌଦ୍ଧ, — ସମସ୍ତଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟଶ୍ଵାନ ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣଲଭ, ପନ୍ଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମାତ୍ର । ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥୀ ଭାଷାରେ ବୋଲିପାରୁଁ ; “ଯେତେକ ଦେଖ ନଦୀ, ନଦୀ, ସମସ୍ତେ ମିଳିବେ ଜଳଧୀ ।”

ସାଂଖ୍ୟର ସାର ମତ ସୁଲ୍ଲିପ୍ତଦର୍ଶନବାବୁ ଶିଶୁରଙ୍କ ଅପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯିବା ବିଭିନ୍ନମାନ ମାତ୍ର । ଯେହେତୁ “ଶିଶୁରସିଦ୍ଧେଷ” । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପରି ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ରୂପରେ— ପ୍ରକୃତି, ବିକୃତି, ପ୍ରକୃତି— ବିକୃତି ଏବଂ ପୁରୁଷ । ସୁମ୍ଭୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନର ସାର ଉକ୍ତ— “ଯତୋ ବାଗେ ନିର୍ବିନ୍ଦେ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ମନସା ସହ ।”

ଶାକର ଦର୍ଶନର ସାର ଉକ୍ତ—“ସୋଃହମ୍ ।” ଶାଶ୍ଵରିକ ସୁମର ଭ୍ରତ୍ୟକାର ତଙ୍କୀକା କଳୁତ୍ତରୁରେ ସୁମ୍ଭୁରୁପେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି, “ବ୍ରହ୍ମେ ବ ବ୍ରହ୍ମନ୍ୟତ୍ ସଦ୍ବସ୍ତୁ ନାୟକ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶୁଷସାର ବ୍ରହ୍ମ ମାତ୍ର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମତ ନିତାନ୍ତ ସହଜବୋଧ ଅଟେ । ଶିଶୁର ସମ୍ବଲରେ ତର୍କ କର ନାହିଁ, “ବିଶ୍ୱାସେ ପାଇବେ କୃଷ୍ଣ, ରର୍କେ ବହୁତୁର ।”

ଦେଖନ୍ତୁ, ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା ଆବହମାନ କାଳରୁ ଯେତେ ଧର୍ମପ୍ରଗରକ ଅବଶ୍ୱି ହୋଇଅଛନ୍ତି, କେହି ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ସ୍ଵରୂପ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏତାବତ୍ ଅସୀମ ଜ୍ଞାନ ମହାମୁନି ଗୌତମ ବିରୁର କରି ଦେଖିଲେ, ମହାସିନ୍ଧୁର ଜୟନ୍ତ୍ର କରିବା ଶର୍ମଣୀ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ସ୍ଵପ୍ନାରସାଗରବିହାରୀ ମାନବଶର୍ମଣୀ ପକ୍ଷରେ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗପତଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ନିରୂପଣ କରିବା ଉତୋଧ୍ୱକ କଠିନ ବିଷୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର କି ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରଭାବରେ ମାନବାମ୍ବା ପ୍ରତିନିଷ୍ଠା ମହୋତ୍ସାନ ପ୍ରତି ପ୍ରଧାବିତ । ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ସେହି ମହୋତ୍ସାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁରଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସାଧନାଯୋଗେ ଆମାକୁ ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରିଯ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ସକାଶେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କଷ୍ଟ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛକ ବା ଅକ୍ଷମ । ଅଥବା ପ୍ରତି ନିମେଷ ଆକର୍ଷଣଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ସେହି ପ୍ରାପ୍ତ ସକାଶେ ଯହି ନ କରି ପ୍ରିର ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏଥକୁ ସେହି ସର୍ବେ ଜ୍ଞାନ (ଶିଶୁରଙ୍କୁ) ଉତ୍ସପ୍ତଗାତ୍ୟ ଜଡ଼ିଯୁ ପଦାର୍ଥରୁପେ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶାନ୍ତିଲଭ କରିବାକୁ ପଚେଷ୍ଟ । ଏହାକୁ ଆସୁପ୍ରତାରଣା ବିନା ଆଉ କଣ ବୋଲିଯାଇପାରେ ? ଶିଶୁରପ୍ରାପ୍ତ ବିଷୟରେ ଆମାକୁ ଉପଯୋଗୀ ନ କରି କଳ୍ପନାଯୋଗେ ଶିଶୁରସହକୁ ଅବନତ କରଇ ଉତ୍ସପ୍ତସେବନୋପ୍-ଯୋଗୀ କରଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା କେବଳ ନିଷ୍ଠଳ ନୁହେ; ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁର କାରଣ ଅଟେ । ପୃଥିବୀର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ନାନାବିଧ ସମ୍ପଦାଦୃର ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା କେବଳ ଭଙ୍ଗୁର ଜଡ଼ ମୁଣ୍ଡିମାନ

ସତ୍ୱରୂପ ଅବିନାଶୀ ପରମେଶ୍ୱରରୁପେ ପୂଜିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ନୁହେ, ବହୁ ପ୍ଲକରେ ଅନେକ ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ପଶୁ, ଏମନ୍ତ କି ଶ୍ଵାନ, ମାର୍ଜାର, ସର୍ପ ପ୍ରତ୍ୟ ମାନବଜାତର ଅନିଷ୍ଟକାଣ୍ଡ ନିର୍ବନ୍ଧ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଏବଂ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷ ଏବଂ ମୃତ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଶିଶୁପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ଲକାରିଷ୍ଟକ ହୋଇ ପୂଜିତ ହେଉଥିବାର ପ୍ଲଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ମହାଜନୀ ଉତ୍ସବର୍ଧନୀ¹ ମହାପାତ୍ର ଗୌତମ ଶିତ୍ତଶ ମାର୍ଗମୂଳ ବ୍ୟବହାର ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି, “ତୁମେ ଶିଶୁରଲୋକ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅ ନାହିଁ, ଆମାକୁ ଉନ୍ନତ କଲେ ସହଜରେ ନିବାଶଲୁଭରେ ସମର୍ଥ ହେବ ।” ପଣ୍ଡିତ କୋକିଳେଶ୍ୱର ଉତ୍ସବର୍ଧନୀ ଏମ. ଏ. ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ଉପନିଷଦେର ଉପଦେଶ’ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ବିଷୟ ଦୃଷ୍ଟି ଅଥବା ବିଶବ୍ରାତରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଅଛି । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏକ ପ୍ଲାନର ଅନୁବାଦ ଏହି—“ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ, ସାଧାରଣ ମାନବ ବ୍ୟବହାର ଜୀନଯୋଗେ ହିଁ ଶାସିତ ବ୍ୟବହାର ଶାସନ ଦେଇ ବ୍ୟତ୍ତ । ଯାହା ବ୍ୟବହାର ଜୀନର ଅଣ୍ଟତ ବ୍ୟବ୍ୟାପୀ ଜୀନଯୋଗରେ ଯାହାର ସ୍ଵରୂପ ବୁଦ୍ଧାଯିବ ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ କିଛି ହିଁ ବୁଦ୍ଧିବ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟବହାର ଜୀନଗୁଡ଼ିକ ମାର୍ଜନା କରୁ, ସତ୍ତ୍ଵଶିଳତାଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଆଉ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ସ୍ଵରନ୍ମୋହିନୀ ଜାତ ହେଲେ ମାନବ ଆପେ ଆପେ ତେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ ।” ଆୟୋଜନିତିର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଗଥିତ ଥିବା ସମ୍ବଲରେ ଉତ୍ସିତି ଗ୍ରହିର ଅନ୍ୟ ପ୍ଲକରେ ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଥା—“ତେବେ ଆମେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ ଯେ, ପ୍ଲକରେ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ସହିତ ସାଧ୍ୟ ଓ ବେଦାନ୍ତର କୌଣସି ବିବେଧ ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଅଟେ ଏବଂ ତହିଁରୁ ସବୁହାତ ଉପନିଷଦ ହିଁ

ଶ୍ରୀରାଧାପୁ ଦର୍ଶନଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଦୁଆ । ମୂଳପ୍ରସ୍ତବଶର୍ମ
ତନିଗୋଟି ଧାର ବହୁର୍ଗତ ହୋଇ ବିଶାଳ
ସ୍ଥୋତ୍ରମ୍ଭ ମାରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଅନେକ୍ୟ ହେବ
କିପାଇଁ ? ତେବେ ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟ ସେ ବେଦାନ୍ତଭାଷାରେ
ବୌଦ୍ଧ ମତକୁ ଆନମଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର
କାରଣ—କାଳନ୍ତରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶର
ସାରତତ୍ତ୍ଵଗୁଡ଼ିକ ଲୁହୁ ହୋଇ ଲୋକରେ ବିକୃତ ଅର୍ଥ
ପ୍ରତିକିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆନମଣ
ସେ ବିକୃତ ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି । ତେବେ କି
ଆମେମାନେ ବୋଲିରୁଁ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଗ୍ରାନ୍ଥ ଉପସ୍ଥିତ
ହେବାର ଶଙ୍କରବତାର ?”

ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହସପୁର୍ବକ ବୋଲି ଯାଇପାରେ,
ଆୟିଖ ତିର ସମସ୍ତ ଦଶ'ନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ
ମାତ୍ର । ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁକ୍ତିରୁହ ଅନ୍ଦେଶଣ,
ତେବେ ମାଗ' ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ନ୍ୟାୟର ମାଗ'
ମନୋରଜ୍ଞନ, ସାଙ୍କ୍ଷେର ମାଗ' ପ୍ରକୃତି-ବିଜ୍ଞାନ,
ବେଦାନ୍ତର ମାଗ' ବ୍ରହ୍ମବିଜ୍ଞାନ, ବୌଦ୍ଧର ଆତ୍ମବିଜ୍ଞାନ
ଅବଳମ୍ବନ୍ୟ ମାଗ' ଅଟେ । ଏଥକୁ ସମସ୍ତ ଦଶ'ନର
ଉତ୍ସବର ସମାନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିଶାମ ଫଳ
ଏକମାତ୍ର ଅଟେ । ଆପାତ ବୋଧରେ ବୌଦ୍ଧ
ବେଦାନ୍ତ, ସାଙ୍ଗ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ଦଶ'ନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରସଂଗତଃ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶ୍ଵାନରେ ମତହେତୁ ଥିବାର
ପ୍ରଣୟମାନ ହୁଏ, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତହୁରପ ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥି
ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏ ଶ୍ଵାନରେ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା
କରୁ ।

ଦୃଷ୍ଟି, ଅନୁମାନ ଓ ଆପ୍ରବତନ ଏହି ପ୍ରମାଣିତିରୁ
ମଧ୍ୟରୁ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ କେବଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଣ୍ଡାଣ,
ଅନୁମାନ ବା ଆପ୍ରବତନ ପ୍ରତି ଆସ୍ତା ପ୍ରାପନ କରିବାକୁ
ନିଚାନ୍ତ ପରାତ୍ମମୁଖ । ତାହାଙ୍କର ମତ—ଯେଉଁ

ପ୍ରମାଣରେ ଭ୍ରାନ୍ତିଷାକୁଳ୍ୟ ଅପରିହାସ୍ୟ, ସେଥିରେ
ଦିଶ୍ୟାସ ପ୍ଲାପନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦ କୁହେ ମଧ୍ୟ
ପ୍ରୟୋଜନାଭାବ । ତାହାଙ୍କର ବକ୍ତ୍ଵ୍ୟ—ଅନୁମାନ
ବା ଆପ୍ତବାକ୍ୟ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପ୍ଲାକରେ ଅଭ୍ରନ୍ତରୁପେ
ପ୍ରଣୟମନ ହୁଏ, ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖିଲେ ସେ
ସମସ୍ତ ପ୍ଲାକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣର ଗୌଣ ଫିଲ୍‌ପ୍ଲାକରୁପେ
ଅନୁମିତ ହେବ । ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣର ଲକ୍ଷଣ ବ୍ୟାପ୍ୟ
ବ୍ୟାପକଭାବ, ଏବଂ ପକ୍ଷଧର୍ମତାଙ୍କାଳିନକନ୍ୟ ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧି-
ବୃତ୍ତି, ତାହା ଅନୁମାନ । ଯଥା—“ପଦତୋ
ବହୁମାନ ଧୂମାର୍ତ୍ତ” । ଅର୍ଥତ୍ ପୂର୍ବରୁ ଧୂମ ନିର୍ଣ୍ଣତ
ହେବାର ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ
ନିଶ୍ଚପୁରୁପେ ଜଣାଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ
ବ୍ୟାପକଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଧୂମନିର୍ଗମନ
ପ୍ଲାନରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚିତ କଥା ଅଟେ ।
ଆଉ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଣାତପ୍ଲାକ ସେ ପଦତ ତାହା ପକ୍ଷଧର୍ମ-
ବଳମ୍ଭୀ । ବୌଦ୍ଧମତରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣର
ଗୌଣଫିଲ୍‌ପ୍ଲାକ ମାତ୍ର । ଅଗ୍ନି ସହିତ ଧୂମର ବ୍ୟାପ୍ୟ
ବ୍ୟାପକତା ସମ୍ବନ୍ଧ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ
ବିଷୟ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଗ୍ନି ଓ ଧୂମର
ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧତା ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ନାହିଁ, ସେ ଲୋକ
ଧୂମ ଦେଖି ପଦତରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ ବିଷୟ
ଅନୁମାନ କରିବାରୁ କଦାଚ ସମର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ ।
ନିଶ୍ଚପ୍ଲାମ୍ବକ ଆପ୍ତବାକ୍ୟ, ଯଥା—

“ଆକବର ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦସାହ ଥିଲେ”, ଇତିହାସ ପାଠରୁ ଜାଣୁଅଛୁଁ । ଆମେମାନେ ନ ଦେଖୁଁ; ମାତ୍ର କେହି ହେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ କଥା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏତର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଏ ପ୍ଲାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ ।

ବୌଦ୍ଧଦେଶ୍ଵନ ମତରେ ଜଗତ ସତ୍ତ୍ଵ, ଯେହେତୁ ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ପୁଣି ଏହାର ଉପରେ

କାରଣ ଅସବୁ । ଅସବୁ ଅର୍ଥ ଏ ଶ୍ଲାନରେ ମିଥ୍ୟ ନୁହେ, ଅଭାବ । ଯଥା—ଶାଜରୁ ଅଙ୍ଗୁରେପୃତି । ଅଙ୍ଗୁର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଳୁତ ବୟସ; ତେଣୁ ସବୁ । ମାତ୍ର ଏହା ଉପରିର ଉପାଦାନ କାରଣ ଯେ ଶାଜ, ତାହା ଅସବୁ, ଯେହେତୁ ସେ ଶାଜ ବିନୟୁ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ବେଦାନ୍ତଦର୍ଶନର ମତ—ଶାଜ ସବୁ, ଯେହେତୁ ଏହା ଅଙ୍ଗୁରେପୃତିର ମୂଳୀଭୂତ କାରଣ ଅଟେ । ଅଙ୍ଗୁର ଅସବୁ, ଯେହେତୁ ଏହା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ର । ତତ୍ତ୍ଵପୁ ଜଗତର ଉପରିକାରଣ ବ୍ରହ୍ମ-ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ସବୁ ଅଟନ୍ତି । ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ଜଗତର ଉପରି ପ୍ରିତି କେବଳ ମାୟାର ଲୀଳା ମାତ୍ର । ଅନ୍ୟଥା ନ୍ୟାୟ ଓ ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ମତରେ ସବୁ ଅସବର ଉପରି । ପରମାୟ ସବୁ ପଦାର୍ଥ, ଜଗତ ଅସବୁ । ଏଠାରେ ଅସବୁ ଅର୍ଥ ଉଚ୍ଚର ।

ଉଦ୍ଦିଶ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗାବଳୀର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଚୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ— ବେଦମତରେ ସୃଷ୍ଟିର ନିମିତ୍ତକାରଣ ପୁରୁଷ ବା ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ; ମୀମାଂସା ମତରେ—କର୍ମ; ବୈଶେଷିକ ମତରେ—କାଳ; ନ୍ୟାୟ ମତରେ—ପରମାଣୁ; ସାଂଖ୍ୟ ମତରେ—ପ୍ରକୃତି; ବେଦାନ୍ତ ମତରେ—ବ୍ରହ୍ମ । ମାତ୍ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦର୍ଶନ ସୃଷ୍ଟିର ଉପାଦାନକାରଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୟସ ନିର୍ମ୍ମିତ କଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିପକ୍ଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ସଂକ୍ଲମନକର୍ତ୍ତ ଥିବା ବିଷୟରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାର କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଜଗତର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତେ ହିଁ ନିମିତ୍ତ କାରଣ ଅଟନ୍ତି । ଯଥା—ବେଦ ବା ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ—ବାସ୍ତବରେ ବ୍ରହ୍ମ ସୃଷ୍ଟି ନ କଲେ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଅସମ୍ଭବ । ମୀମାଂସା—କର୍ମଚେଷ୍ଟା ବିନା ଜଗତର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସିର ହୋଇ ନ ପାରେ । ବୈଶେଷିକ— ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସମୟ ଆପେକ୍ଷଣୀୟ ।

ସାଂଖ୍ୟ— ତତ୍ତ୍ଵ ସମସ୍ତର ସମବାୟ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଏଥକୁ ସୃଷ୍ଟି ରଚନାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ହିଁ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ଚଳିତ କଥାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଆମ୍ବେମାନେ ଏହିପରି କରି ପାରୁଁ । ଯଥା—ଦଟନିର୍ମାଣ ପ୍ରତି ନିମିତ୍ତ କାରଣ—କୁମ୍ଭକାର । ଦିଣ୍ଡୁ ଲୋକ କହିଲେ—ନାହିଁ ନାହିଁ—ମୃତ୍ତିକା । ତୃତୀୟ ଲୋକର ଉକ୍ତି—ଚନ୍ଦ । ଚର୍ବୀର୍ଥ ଲୋକ— ଦଣ୍ଡ ଓ ଜଳକୁ କାରଣ ବୋଲି ପ୍ରିର କଲେ । ବିବେଚନା କରି ଦେଖୁନ୍ତି, କାହାର ଉକ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ ।

ଏଥକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସହଜ ଭାବରେ ବୋଲି ପାରୁଁ, ପ୍ଲାନଟଃ କି ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଗୀତାଳଥିତ ନିଷ୍ଠାମ ଯୋଗ, କି କରୁଣାବତାର ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ କର୍ମଯୋଗ, କି ପ୍ରଭୁ ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଆପାତଶ୍ରୁତିରେ କିଞ୍ଚିତ ପୃଥକ ବୋଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଦିତ୍ୟକ ଧର୍ମମତି ଏକ ଶୃଙ୍ଗକରେ ଗ୍ରହିତ । ବିଶେଷରେ ମୂଳ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଆୟାର ଅବିନଶ୍ରରୁ ପରକାଳ ଓ କର୍ମଫଳ ବିଷୟରେ କାହାର ମତଦେଇ ନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀର “ଧର୍ମସଂରକ୍ଷଣାର୍ଥୀୟ” ନିଷ୍ଠିଯ ଏହି ଅବତାରମାନଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କର ଶ୍ରମୁଖବାକ୍ୟ—

‘ଯଦା ଯଦା ହି ଧର୍ମସି ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତ ଭାରତ !
ଅଭୁତ୍ରାନମଧ୍ୟମ୍ୟ ତଦାହାନଂ ସଜାମ୍ୟହଂ ।
ପରିଶାଶାୟ ସାଧନାଂ ବିନାଶାୟ ତ ଦୁଷ୍ଟୁତା ।
ଧର୍ମସଂପ୍ରାପନାର୍ଥୀୟ ସମ୍ବବାମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।’

ବିଶ୍ୱବିପ୍ଳବକାଣ୍ଡ ସତ୍ୟଧର୍ମବେଷ୍ଟୀ ଦୁରାରୂର ଅସୁରମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗୁରରେ ପୃଥିବୀ ନିପାତିତ ।

ସେହି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ସମୟରେ ଭୁଗ୍ରହରଣାର୍ଥେ
ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତବ ।

ପବିତ୍ର ଭାରତଶୈଷରେ ବୈଦିକ ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ପବିତ୍ର
ଉପନିଷଦ ଧର୍ମ ଲୋକେ ବିସ୍ତୃତ । ଅଳୀକ ସୁଖ-
କାମନାରେ ନାନାପ୍ରକାର କାଳୁନିକ ଦେବଦେଶ
ଅର୍ଚନାରେ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବିବେକବିଦ୍ୱାନ
ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ସ୍ଵାର୍ଥପର ଯାଜକମାନଙ୍କ ପରିଗୁଳିତ ।
ନର, ଅଣ୍ଣ, ଗୋ ଶୋଣିତରେ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ।
ଲୋକେ ଧର୍ମଜ୍ଞନରେ ସୋମରସ ପାନରେ ଉନ୍ନତି ।
ଏହି ଭୟକ୍ରିୟା ଧର୍ମଗ୍ରାନ୍ତି ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥିବା
ସମୟରେ ମହାମୁଦ୍ରା ଗୌତମ ଦେବ ଅବଶ୍ୱି
ହୋଇଥିଲେ । ଯଦିତ ବୌଦ୍ଧ ଅରୂପାସନ ଲୋକେ
ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅବତାରମାନଙ୍କ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ଧର୍ମ ନାମରେ
ନୃଣାଂସ ପ୍ରାଣୀହତ୍ୟାରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିବୃତ୍ତି
ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯାଜକମାନଙ୍କ ଯୋଗେ
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକଳ୍ପକରୁ ଉପାଦିତ । ଧର୍ମରଣ୍ୟ ବିବିଧପ୍ରକାର
ମାର୍ଗମୂଳକ କଷ୍ଟକର ଆୟୁକଳ୍ପକାରୀ ଆପାତମଧ୍ୟରୁ
ଉପଧର୍ମରୂପ କଞ୍ଚକସଙ୍କୁଳ ଗୁଲ୍ମରେ ଆଜନ୍ତ ।
ଧର୍ମବ୍ୟପଦେଶରେ ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ଓ ସ୍ଵେଚ୍ଛାରୁତିରାର
ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ଵୟ । ଲୋକସାଧାରଣ ପଞ୍ଚମକାର ସେବନରେ
ଉନ୍ନତି । ଏହି ଯୋର ଦୁଃଖୀଙ୍କ ସମୟରେ ଧର୍ମ-
ସରକ୍ଷାର୍ଥ କରୁଣାମୂର୍ତ୍ତି ନାରୂପୁଣୀବତାର ଚେତନ୍ୟ-
ଦେବଙ୍କର ପୁଣ୍ୟଭୂମି ନବଦ୍ଵୀପରେ ଆବର୍ତ୍ତବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଗ୍ରାନ୍ତ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବିଶୁଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ
ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ନବ୍ୟ ଶିଷ୍ଟିତମଣ୍ଡଳୀ
କଥାନ୍ତର ଶାନ୍ତିଲୁଭ ନିମନ୍ତେ ବିଦେଶୀୟ ଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ

ପରିହାଣ କରୁଥିଲେ । ଭାରତଭୂମିର ସୌଭାଗ୍ୟ, ସନାତନ
ଉପନିଷଦୋକ୍ତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଧର୍ମ ପ୍ରଗୃହ ସକାଶେ
ମହାମ୍ବୁଦ୍ଧ ଶମମୋହନ ରାଷ୍ଟ୍ର ଅବତାରରୂପେ ଅବଶ୍ୱି
ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ଧୀକାର କରିବାକୁ
ହେବ ।

ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସାର ଉପଦେଶ—ଏକମାତ୍ର
ପରମପାତ୍ର ପରମେଶ୍ୱର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଅଟନ୍ତି ।
ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ସେହି ପରମପାତ୍ରଙ୍କର ପୁରୁଷାତ୍ମକୁ-
ନିବରନ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏକ ଜାଣପୂ ଅଟନ୍ତି । ଆୟ୍ୟ—
ଆନାୟ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁ—ମେଳି, ତ୍ରୀକ୍—ବଦ୍ର, ପୃତୁଷ୍ପ—
ଜେଣାଇଲ, ମୁସଲମାନ—କାପର, ଏ ସମସ୍ତ
ମାନବକୃତ ଜୀବିତାର୍ଥକ୍ୟ ମାତ୍ର । ଅଶିଷ୍ଟ ଓ
କ୍ଷେତ୍ରବୁଦ୍ଧି ଲୋକ ଏହାର ସମ୍ମାନକାରୀ । ମାତ୍ର—
“ଉଦ୍ବାଗରତିନାନ୍ତୁ ବସୁଦେବ କୁଠୁମ୍ବକ” ।” ପ୍ରଭୁ
ଚେତନ୍ୟଦେବ, ମହିଷ୍ମିଳି, ମହାମ୍ବୁଦ୍ଧ, ମହାମ୍ବୁଦ୍ଧ
ପ୍ରଭୁତି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି ମତ ।

ବୈଦିକ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନାଲୋଚନାର ପ୍ରଧାନ ପୀଠ,
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ବିହାର ପ୍ଲାନ, ପ୍ରଭୁ ଚେତନ୍ୟ
ଦେବଙ୍କ ଲାଲାଶେଷ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଧାମରେ
ଚିରକାଳ ଏହି ସାମ୍ୟ ମାତ୍ର ବିବାନ୍ତିତ ଥିବ । ଉତ୍କଳର
ପ୍ରଭୁତ୍ବରୁବିତ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ବିବିଧ ପୁକ୍ତ୍ୟୋଗରେ
ପ୍ରମାଣ କରଇଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶୈଷରେ
ବିବାନ୍ତି ଦାରୁମଧ୍ୟ ବ୍ରଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିଷୟ ବୁଦ୍ଧ, ସନ୍ତ ଓ
ଧର୍ମଚନ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାଧାରଣ
ଲୋକ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧବତାର ବୋଲି
ସ୍ଵିକାର କରିଥାନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ପୋଷକତା
ନିମନ୍ତେ ଏହୀନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ତରାପନ କରିବା
ଅସଜ୍ଞାତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ
ଆୟ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷ ସମବାୟରେ
ଅର୍ଚନାର ବିଧୁ ବନ୍ଧୁତି ଅଛି । ଯଥା—ରାଧା-କୃଷ୍ଣ,

ହର-ପାଦଣ ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ତ୍ରାତା ଭରିମୀ ଏକ ସୂଚରେ ପୂଜିତ ହେବାର ବିଧାନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ଲାନରେ ବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବିଶେଷରେ ଅଞ୍ଚୁନପଣ୍ଡିମୀ ବାସୁଦେବ ବ୍ରହ୍ମମୟୀରୁପେ ଜଗତ୍ପତିକ ସହିତ ପୂଜିତ ହେବାର ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରମାଣାଭବ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଆଧୁନିକ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ବନ୍ଧୁତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ବୃଦ୍ଧିକ ଏହି ଯେ, ଉକ୍ତ ପୁରାଣ ମତରେ ସୁଦର୍ଶନଚନ୍ଦ୍ରର ଅଛନ୍ତିମାନଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଅଛନ୍ତିନା ବିଷୟର ପ୍ରାୟ ଦିଣ୍ୟ ପ୍ଲାନକୁ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଆପ୍ରେ-ଜାତିର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏପରି ମହାମ୍ୟ ବନ୍ଧୁତ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆୟୁଧ ବିନା ଏହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମହାମ୍ୟ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଯେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ରର ନାମାନ୍ତର ଏକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ଇତ୍ସୁତଃ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପ୍ଲାନର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ବିଷୟର ଅବାନ୍ତରତା ହେଉ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ କାନ୍ତ ରହିଲୁଁ ।

ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ଶ୍ରାଷ୍ଟେଷଧାମ ସଙ୍କାଦୀ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମମାନଙ୍କର ବିହାରପ୍ଲାନ ଥିଲ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହା କେଇରବଷେଷରୁପେ ପରିଣତ ହେଲ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂବିଧ ଉପାସକମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ପ୍ଲାନ ହୋଇଅଛି । ଲ୍ଲକ୍ଷମ୍ୟ ଶାହର ଏ ଉତ୍ସରେ କି ଲ୍ଲକ୍ଷାଦିପ୍ତାର କରିବେ, ଏକ ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଗୋତର । ଖଣ୍ଡଗିରି ମହାମ୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଭୂବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ଜାଣ୍ଯ ସାମ୍ୟ ମାତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ସଂଜାଣ୍ୟ ଲୋକେ ଏକଷ ପ୍ରସାଦାନ୍ତ ସେବା କରିବାର ଶାତ ଅଦ୍ୟାବଧ ପ୍ରତଳିତ ଅଛି ଏବେ ବିରକାଳ ଥିବ ।

ତେଜାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ କପିଲାସଷେଷରେ ସଂଜାଣ୍ୟ ଲୋକେ ପ୍ରସାଦାନ୍ତ ଏକଷ ସେବା କରିବାରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ କେହି ପ୍ରହତତ୍ତବିଦ୍ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଲୋକ ଏହି ଶର୍ତ୍ତେଷେଷର ମୂଳ ତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଏହା ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମମାନଙ୍କ ବିହାର ଷେଷ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ବ୍ରହ୍ମମାନେ ଯେ ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିହାରଷେଷମାନଙ୍କରେ ବଳପୂର୍ବକ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦେବତା ପ୍ଲାପନ କରଇଛନ୍ତି, ଏ ପ୍ଲାନରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୋଇଥିବ । ଏ ପ୍ଲାନର ରଥ୍ୟାସ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମାଣ ଅଟେ । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାହନ ବୃଷତ, ରଥ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଏହା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ଅଟେ । କପିଲାସଷେଷରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁଦ୍ଧ ଦେଉଳାକୁତ ମୁଗୁନିପଥରରେ ପ୍ରାଚୀନ ପାଳଭାଷ୍ୟରେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଅଷ୍ଟର ଶୋଦିତ ଅଛି, ଏହା ପାଠ କରିବାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଅବକାଶ ପାଇ ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧଶାତ ଅନୁସାରେ ଅନୁଶାସନ ଶୋଦିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଓଳାଶୁଣୀ ନାମକ ଶୁଦ୍ଧତମ ପାହାଡ଼ିଟି ଲକିତ-ଗିର ଓ ଉଦୟଗିରିର ଅଂଶବିଶେଷ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଆନ୍ତର୍ଗତ ସୁମଢ଼ା ମାତକତନଗର ପ୍ରଶାର ଲକିତଗିରି ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମୁଣ୍ଡକାଳରେ ଏହା ବୌଦ୍ଧ-ଶ୍ରମମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାଧ ପ୍ଲାନ ଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବାରବିରାଗୀ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମପ୍ଲାନ ହୋଇଅଛି । ଏ ପ୍ଲାନରୁ ମାତ୍ର କଳାବିଦ୍ୟାର ସୁଷନିଦର୍ଶନସ୍ରବ୍ୟ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ବୃଦ୍ଧଦାକାର ପାଷଣମୟୀ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାଚୀର ସମୀପରେ ଦଣ୍ଡାୟ-ମାନ ଥିବାର ଆମ୍ବେମାନେ ଦେଖିଅଛି । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ବିହାର ଚିନ୍ତ ଉକ୍ତ ଓଳାଶୁଣୀ ପଢ଼ିରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ସାଧୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଦାସ ଉକ୍ତ

ଶ୍ଵାନରେ ଚପସ୍ଥାରେ ନିମନ୍ତ ଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶେଷ ଏକ ଦିବସରେ ସବଜାଣାଯୁ ଲୋକ ତ୍ରଣା ଓ ଭକ୍ତିପୂର୍ବ ଏକମ ଅନ୍ତାଦାର କରିବାର ବିଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅନ୍ୟାବିଧ୍ୟ ପ୍ରତଳିତ ଅଛି । ଏହା ବିନଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧ ସାମ୍ୟମାନିର ଏକତମ ଅଭିନୟ ମୁଦ୍ରା ।

ଆଜି ପୂର୍ବକାଳରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳଭୂମି ବୌଦ୍ଧବିହାର-ମାନଙ୍କରେ ପୃଷ୍ଠା ଥିଲା । ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତ ନରନାଶ କଥିତ ଧର୍ମ ଆଣ୍ଟପୁରେ ଥାଇ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଉପଯୁ ଓ ସମୟରେ ଏହି ମହାପବିଷ ଧର୍ମ ଦେଶ ମହ୍ୟରୁ ବିତାତିତ ହେଲା, ଉତ୍ତିଷ୍ଠାସୁର ଆମ୍ବେମାନେ ସେଥିର ବୃଦ୍ଧତ ଅବଗତ ହେଉଥିଲୁ । ସେଥିର ସମ୍ପଦ ବିବରଣ—

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିଦନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ, ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣପ୍ରଧାନ ଶ୍ଵାନ-ମାନଙ୍କରେ ଶଙ୍କରଗ୍ରୟ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତମଣ୍ଡଳୀ ସ୍ଵଗ୍ନ୍ୟ ମତ ପ୍ରଗ୍ରହ କାରଣ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣାଳ ହୋଇଥିଲେ । ଏକାମ୍ବ୍ରିକାନନର ମହିମାବିଦ୍ୟାରେ କାରଣ ଖଣ୍ଡଗିରି ଅଟେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସ୍ଵପ୍ନ ଶଙ୍କର ଶ୍ରାନ୍ତେଷଧାମରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ଶ୍ଵାପନ କରି ଦର୍ଢକାଳ ଯାବତ୍ ଅବଶ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ମଠ ଅନ୍ୟାବିଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଥାଏ । ବାଗ୍ରୀବର ଶଙ୍କରଗ୍ରୟଙ୍କ ପ୍ରଗ୍ରହ ପ୍ରସବରେ ଯଦିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ଶନୀୟ ଶନୀୟ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କର ଆସୁଥିଲା, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ପୁଣ୍ୟ ମନ୍ଦିରିନ୍ଦ୍ରିଣକାରୀ ଅନନ୍ତ-ଶ୍ରମଦେବଙ୍କ ପୁର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ସ୍ଵଧୀନରତନବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜ ମଦନମୋହନ ଦେବଙ୍କ ଦୃଢ଼ ହନ୍ତରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ତିରକାଳ ସକାଶେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଏହି ବୌଦ୍ଧବିତାତିନ ଉଠନା ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ଵାତିକାମୟ ଆଶ୍ୟାୟିତା ଅଟେ । ତତ୍ପୂର୍ବେ ମହାରାଜ ସୁଧନ୍ତାଙ୍କ ବଜସବରେ ଶଙ୍କରଗ୍ରୟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଖେ ସୁଦ୍ରକୁଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତପାଦ ଯେପ୍ରକାର ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣମାନଙ୍କ ବିଶ୍ଵାନାନ୍ତରେ

ପରସ୍ତ କରିବାରୁ ଘରଭୂମିରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିତାତିନର ସୂଚପାତ ହୋଇଥିଲା, ମହାରାଜ ମଦନ-ମୋହନ ଦେବଙ୍କ ବଜସବରେ ସେହିପରି ଉଠନାର ପୁନର୍ଭାବନୟ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ସେ ଗ୍ଲାନି ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହୋଇଥିଲା, ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଏ କଥା ବୋଲା ଯାଇପାରେ । ମହାରାଜା ମଦନମୋହନ ଯାଜକମାନଙ୍କର ନିତାନ୍ତ କରିପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ, ତେଣୁ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ପରିପ୍ଲୋ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠମହାଦେବାଙ୍କ ପ୍ରତିବନ୍ଦକତା ହେଉଥିଲୁ ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧନ ସକାଶେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପାଠ ମହାଦେବୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନିତାନ୍ତ ପକ୍ଷପାତିମା । ତାହାଙ୍କର ଧ୍ୱନି ଧାରଣା ଥିଲା - ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣମାନେ ମହାଯୋଗୀ, ପରିମାତ୍ରା ଏବଂ ସବଙ୍କ ଅଟନ୍ତି । ବଜେଦମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ମତଦୈଧ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେବାରୁ ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣ ଏବଂ ଯାଜକମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିମା ପରିଷା କରିଯାଇ ବିଷୟ ମୀମାଂସା କରିଯିବାର କଥା ହିଁର ହେଲା । ବଜସବାକୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଆହୁତ ହେଲେ । ମୃଦୁଯୁ କୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରାଷ୍ଟଣ ଭୁଜଙ୍ଗ ରଖାଯାଇ ଏଥିରେ କଣ ଅଛି ଉଭୟ ପକ୍ଷକୁ ପ୍ରକ୍ଷି କରାଗଲା । ବୌଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣଗଣ କୁମୁଦି ଭୁଜଙ୍ଗଗର୍ତ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏଥକୁ ମହାଦେବୀ ନିତାନ୍ତ ଉଚ୍ଚପୁଙ୍କା ହେବାରୁ ଯାଜକମାନଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତର ସନ୍ତ୍ରପ୍ତ କରିଯାଇ ଶେଷ ମୀମାଂସା କରିଯିବାର କଥା ହିଁର ହେଲା । ଉତ୍ସବରେ ଯାଜକମାନେ ଉତ୍ତର ଦେବୀ ସକାଶେ ଏକ ଦିବସ ଅବସର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ମହାରାଜଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ ଜଣେ କର୍ମଶିଳ୍ପ ତିମାରେ କୁମୁଦି ରକ୍ଷିତ ହେଲା । ପର ଦିବସ ପ୍ରାତିକାଳରେ କୁମୁଦି ଉଷ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । କୁମୁଦି ଉତ୍ସବରେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଉଷ୍ଣମାନ ବିହିର୍ଗତ ହେଲା । ଏଥକୁ ମହାରାଜଙ୍କ ସୁଷ୍ଠୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବାରୁ, ଏହି ମହାପରାଧର ଦ୍ଵାରାଧାନ ନିମନ୍ତେ

ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକ ଚୂପୁଁ କରିଯାଇ ବିଧସାଧନ ସକାଶେ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲା । ଶ୍ରୀମୁଖ ଅମୋଗ ଆଜ୍ଞା ଯେ ଅବଳମ୍ବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା, ଏ କଥା ବୋଲିବା ବାହୁମାନ ମାତ୍ର । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପରିଷାମ୍ବା, ଜନହିତେଷୀ, ମହାପ୍ରାଣୀ ମୃଥବାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଥୋକେମାତ୍ର ଭକ୍ଷୁ ଅରଣ୍ୟମାର୍ଗରେ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ଆମ୍ବରକ୍ଷା କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ମହାବଜ ଏହି ଦୋର ମହାପାତ୍ରକ ପରେ ଅଷ୍ଟତଦେହରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକ କ୍ଷମପୁ ରକ୍ତ-ପୂଜନୀଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମହାବଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଉଠନା ହେଉ, ତିରକାଳପାଇଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉଛଳରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଆମ୍ବେ-ମାନେ ଇତିପୁଦେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କରିଅଛୁଁ, ଧର୍ମବାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ପାଠ କଲେ କି ଯୁଗେପ, କି ଏହିପ୍ରାୟ, କି ଆପ୍ରିକା, ସବ୍ୟତ ଧର୍ମର ଅହକ୍ଷାଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଲୋକ ଅକାରଣ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଯୁଗେପବାସୀ ରତ୍ନଲ୍, ଲୁଟିମାର, ଦନମାର ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମହିଷିମାନେ ସ୍ଵକ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁଯାୟୀ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପାଳନ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନରେ ଦଗ୍ଧ କରିଯାଇଅଛି । ମହିଷି ସହେତୁଷଙ୍କୁ ହଳାହଳଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା କରିଗଲା । ପିଲିତ୍ରିନୟ ପାଦର୍ଷମାନେ ଆମେରିକାକୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ସାଧୁ ହରିଦାସଙ୍କୁ ବାବନ ବଜାରରେ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ପ୍ରହାର କରିଗଲା । ଯିଶୁ ଦୁଃଖରେ ନିହତ ! ସ୍ଵପୁଂ ମହମ୍ବଦ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଅଞ୍ଚାରୁ ଘେରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆମ୍ବେମାନେ ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛୁଁ, କି ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, କି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞନ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ଯୁଗେପର ଆଧିନ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ଉପନିଷଦ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ପୃଥିବୀ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଂଶ ଦର୍ଶନ ର ସ୍ଵପ୍ନଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ କରି

ନ ଥିଲା । ବେଦାନ୍ତ ସାଂଖ୍ୟ ଓ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ପୃଥିବୀ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନର ପିତୃଗ୍ରାମାୟ । ବୌଦ୍ଧପ୍ରଗ୍ରହକମାନେ ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ ଜ୍ୟୋତିଷ ରେ ଉତ୍ସାହିତ ଆପଣାମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନଶାୟ ଦେନ ଏସିପ୍ରାମାରନର ଓ ରୋମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରଥମେ ଧର୍ମପ୍ରଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନଶାୟଙ୍କରୁ ଯୁଗେପପ୍ରୀ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହିତ ।

ଯୁଗେପଶ୍ରେଷ୍ଠର ଆଦି ଦାର୍ଶନିକ ଅରଣ୍ୟଟଳ ଏବଂ ପିଥାଗୋରସ ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ମତ ସହିତ ଭାରତାୟ ଦର୍ଶନଶାୟର ମତର ସମତା ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟର ସଠିକତା ସହଜରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । ଅରଣ୍ୟଟଳଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ପଞ୍ଚମତାଭୂତ, ଇତ୍ତିଥୁ, ଜୀବ, କାଳ ଏବଂ ଦିକ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଯେତୁପ ଭାବରେ ବଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଭାରତାୟ ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ବୈଶେଷିକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନକଳ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । “ନା ବୟୁନା ବୟୁ ସିଦ୍ଧି ।” (ଅବସ୍ଥା ବୟୁର ଉତ୍ସାହି ହେଲାନ୍ତି) । ସାଂଖ୍ୟର ଏହି ସ୍ମୃତି ଅରଣ୍ୟଟଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଇଲିଯେଟିକ ସମ୍ପୁଦାୟର “ଶିଶୁର ଦ୍ଵୀପ ଜଗତ୍ ଏବଂ ଜଗତ୍ ଯେ ସେ ଶିଶୁର” ବେଦାନ୍ତର ଏହି ସ୍ମୃତି ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ । ପିଥାଗୋରସଙ୍କ ଆଲୋଚନ୍ୟ—ଜୀବମାନ ପରମାମାନ ଅଂଶ ମାତ୍ର । ଜୀବର ଯୋନିଭ୍ରମଣ—ସ୍ଵକୃତ କର୍ମର ପଳ ଭୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନର ଅଭିମତ ମାତ୍ର ।

ପିଥାଗୋରସ ସ୍ଵଦେଶରୁ ଯାଏବା କରି ପୂର୍ବଦେଶକୁ ଭ୍ରମଣ ସକାଶେ ଆସିଥିବା ବିଷୟରେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରକଳିତ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଆମ୍ବଗରିମାଜନିତ ପ୍ରଳାପ ବାକ୍ୟ ନୁହେ । ଜର୍ମନଦେଶୀୟ ସମ୍ବୃତଙ୍କ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଅଭିମତ ଅଛେ ।

ଯେବେହେଁ ସୁରୋପୀୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର-ସୌଧ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମୂଳଦୁଆ ଉପରେ ଛୁପିତ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ-ଦର୍ଶନର ଅନେକ ସ୍ମୃତି ବହୁକାଳ ପୁନ୍ଦର୍ତ୍ତ ତଥେଶରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଆହୁଥିଲା; ମାତ୍ର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବୌଦ୍ଧ ନାମ ଭୁଲ ପକାଇଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣମାନ ମସୀହା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରଥମଭାଗରେ ବାହୁଦ୍ୱାରା ପୁନ୍ରଜାଗରଣ ହୁଏ । ଏ ବିଷୟର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ ଏଇତି ହଡ଼ସନ୍ ପାହେବ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ମହାତ୍ମା ଜଣେ ସିରିଲ୍ ସର୍ବୀୟ କର୍ମବସ୍ତ୍ର—ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ନ୍ମ-ମେଣ୍ଡଙ୍କ ପଞ୍ଚରୁ ନେପାଳ ରାଜଦରବାରରେ ରେପିଡେଶ୍ୟୁରୁପ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୮୩୩ ସାଲଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୮୪୩ ସାଲ ଯାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହ କରି ପେନସନ୍ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ସୁଦେଶକୁ ବାହୁଦ୍ୱାରା ପାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ନେପାଳ ଅବସ୍ଥାନ ସମୟରେ ସବ୍ଦା ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମାତ୍ର ଆଲୋଚନା ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥ ସତ୍ରହରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । ବିଲୁଚିଯାପା ସମୟରେ ଗ୍ରେଟ ବିନ୍ଦା ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍ଗରେ ଦେନ ଯାଇଥିଲେ । ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ବହୁଜ୍ଞରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦା ବନ୍ଦା ଥିଲା । ବିଲୁଚିବାସୀ ବିଜ୍ଞବର୍ଗ ସେହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରାଚ୍ଯ ହୋଇ ତଦାଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ହଡ଼ସନ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି କହିମା ଡି. କୋରଖ ନାମଧେଯ ଜଣେ ହଙ୍ଗେଶ୍ୱରଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ମାଙ୍ଗାଲିଯା ଏବଂ ତିବ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ବିଷୟ ଆମ୍ବେମାନେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାଚ୍ଯ ହୋଇଥିଲୁଁ ।

ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ସମୟରେ ଭାରତର ସାହିତ୍ୟ-ସଂସାର ଅସାଧାରଣ ଉନ୍ନତି ଲଭ କରିଥିଲା । ସଙ୍କ୍ଷେପୀୟ ଅନୁଲ୍ୟ ତର୍ଫୁ ବିଧର୍ମୀ ତଥା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କହାରା ବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଅମରକୋପ ତୁଳ୍ୟ ଛନ୍ଦମାନ ମାନବସମାଜ ସହିତ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବ—

ସେ ହେତୁ ସେ ସମସ୍ତ ଲେକ-ପ୍ରଦୟପଟରେ ଲିଖିତ ରହିଥିଲା । ଲେଖକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସନ୍ତାନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିତାନ ଲଜ୍ଜା ଓ ସଙ୍କୋଚ ସହିତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଯେ, ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଦଶାର କାରଣ ଏକମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଅଟେ । ଜଗତପାବନ ବେଦ ଓ ଉପନିଷଦ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସତ୍ୟଧର୍ମ ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ଗୁରୁପ୍ରାମୟ—ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ—ମାତ୍ର ଲେଖକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯାଜକମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରଗୃହିତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି । ଏହି ଧର୍ମପ୍ରଭାବରୁ ଆମ୍ବେମାନେ (ତଥାକଥିତ ହିନ୍ଦୁଜାତି) ଛିନ୍ଦି ଭିନ୍ନ ଅବସନ୍ନ ପରମର ସହାନ୍ତରୁତିମାନ ହୋଇ ଅଙ୍ଗନାରିକାରରେ ବୁଡ଼ି ହେଥିଲୁଁ । ହିନ୍ଦୁଜାତ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପୂର୍ବାର୍ଗ୍ୟମାନେ ଅମୂଳ ଗ୍ରହମାନ ଆମୂଳମଙ୍କ ସକାଶେ ରଖିଯାଇଥିଲା । ଆମୂଳମଙ୍କର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମାତୃଭାଷା ଅଛି ଏବଂ ସେଥିର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ଜଣେ ସ୍ଵର୍ଗତ୍ୟାଗୀ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଆଦିତ୍ର୍ଯ୍ୟବ ରତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଆମୂଳମଙ୍କ ଦୟାକୁ, ଜନହିତେଷୀ ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଇଂରାଜ ରଜାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାଚ୍ଯ ହୋଇଥିଲୁଁ । ଅଧିକ ପୂର୍ବକାଳର କଥା ଥାଉ, ଭରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର କଥା ଛୁଡ଼ିଦିଅ । ଗତ ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଉଜ୍ଜଳର ଅବସ୍ଥା ତୁଳନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, କେତେଦୂର ରୂପାନ୍ତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହା କି ଇଂରାଜରଙ୍କର କୃପା ଏବଂ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ଫଳ ନୁହେ ?

ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମମାନେ ସ୍ଵର୍ଗତ୍ୟାଗୀ, ସଂସାରସୁଖବିମୁଖ, ଜନହିତେଷୀ, ପୀତ୍ତରସେବାକାରୀ ଥିଲେ—ଆଉ ଆମୂଳମଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ପୁରୋହିତମାନେ ପ୍ରାପ୍ତ ସହସ୍ର ବର୍ଷାଧକ ଅସପର ଆଧୁପତ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆମୂଳମଙ୍କ ପୁରର କି ହିତସାଧନ କରିଥିଲା ? ଶ୍ରମଶରୀର ସାଧାରଣେ ଜନପ୍ରଭୁରରେ ବୁଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଜ୍ଞାନପ୍ରଗ୍ରହ ଥାଉ, ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହାରାଜମଙ୍କ ଦୟା ବେଦ, ଉପନିଷଦ,

ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଡାରମାନ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ-
ହିତଗଣ ଲୋକମେଷର ଅନ୍ତରଳରେ ରଖିବା ସକାଶେ
ସବିଶେଷ ସଚେଷ୍ଟ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଶେତର ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ପରଂବ୍ରାହ୍ମବାଚକ ଓ କାର ଶବ୍ଦ ଉଚାରଣରେ
ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ଦେବବାଣୀ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା
କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ନିଜୟ । ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
ଇଂରେଜରଙ୍କ ! ତୁମ୍ହ ପ୍ରସାଦରୁ ଆଜି ସବସାଧାରଣ
ଏହି ଜ୍ଞାନଗର୍ଭ ଅମୂଳ୍ୟ ଭାଷା ଶିଖାରେ ଅଧିକାରୀ ।
ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ! ତୁମ୍ହ ପ୍ରସାଦରୁ ଆମ୍ବମାନେ ନିର୍ଭୟ
ତତ୍ତ୍ଵରେ ବେଦପାଠରେ ଅଧିକାରୀ ଓ ପରଂବ୍ରାହ୍ମ
ଆଶାଧନାରେ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇଥାଏ । ଦୟାମୟ ଶିଶୁର
ସେମନ୍ତେ ଭାରତର ଦୁର୍ଗଶା ମୋରନ ନିମନ୍ତେ
ଇଂରେଜରଙ୍କରୁ ପଠାଇଥାଏ ।

ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧନ୍ତରୁତିକ ସମାଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟର ଦୁର
ସମ୍ପର୍କୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରାନରେ ଅବତାରଣା କଲୁ ।
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ
ଅନୁକରଣରେ ଇଦାମନ୍ତନ ସମୟରେ ଭାରତସ୍ତୁ
ଧର୍ମତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଥୋକେ ପଣ୍ଡିତ ସାଂକ୍ଷ ତଥା
ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାରେ ମନୋନିବେଶ
କରିଅଛନ୍ତି । ସମୟ ପ୍ରଭାବରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳୀୟ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
ପ୍ରତିବାସୀ ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ମାର୍ଗାନୁସରଣ କରିବା; ସ୍ଵତରଂ
ସେହି ସୁଯୋଗରେ ବୌଦ୍ଧମହାର୍ଥ ଧର୍ମମାନଙ୍କ
ଆଲୋଚନା ଏବଂ ମାତୃଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା
ବିଷୟ ଆମ୍ବମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ ।

ଏହି ପୁଣ୍ୟକଣ୍ଠିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ
ନୁହେ । କାବ୍ୟାକାରରେ ଲିଖିତ ମହାମୁନି ଗୌତମ-
ଦେବଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜ୍ଞାନରଚିତ ଅଟେ । ସରବରର
ଦେଖାଯାଏ, ଥୋକେ ଲୋକ ଧର୍ମମାତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା
ମହାମ୍ବମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ଅବଶ୍ୟପାଠ ଗ୍ରନ୍ଥ
ପରିହାରପୁଣ୍ୟକ ଲକ୍ଷିତ ସାହିତ୍ୟ କାବ୍ୟନାଟକ ପାଠକୁ

ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ
ମଞ୍ଜି କାପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର
୧ ୨୮ ଶକାର ।

ସୁଖକର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । କଲୁଚି ନାୟକ
ନାୟିକାବୃତ୍ତରୁତିକ ବିଷୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟଠାରୁ
ମହାମ୍ବମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନରଚିତଦ୍ଵାରା କାବ୍ୟ ସହଦୟ
ପାଠକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଉତ୍ସପେଣୀ ହେବାର
ଆମ୍ବମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ । ଏଥରେ କାବ୍ୟ ଏବଂ
ଜ୍ଞାନରଚିତ ଯୁଗପର୍ଦ୍ଦ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠର
ଫଳନ୍ତର ହୁଏ ।

ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ଲକ୍ଷିତବସ୍ତ୍ରର ଏବଂ ବଜାରଭାବରେ
ପ୍ରକାଶିତ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମାସିକ ପରିକା ଏବଂ ପୁସ୍ତକ
ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହି କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକ ଲିଖିତ । ଏଥକୁ
ଆମ୍ବମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ରଣପାଶରେ ଆବଶ୍ୟକ ।

ସାବଧାନପୁଣ୍ୟକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହସ୍ତରେ ଲେଖିବାକୁ
ସଚେଷ୍ଟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମୁଖବରଣ୍ଟି ଯେମନ୍ତ କିଞ୍ଚିତ୍
ବିଦୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆମ୍ବମାନେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ
କେତେବୁଦ୍ଧ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରୁଥାଏ । ଏଥରେ
କାରଣ ଅପାରକାଳରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉତ୍ସକରୁ ବିଦୟା-
ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ କରିବାରୁ ଲୋକସାଧାରଣ ତହାକୁ ଏକପ୍ରକାର
ବିଦୃତ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ପୁଣି ବୌଦ୍ଧମତ
ସମୟରେ ଅହେତୁକ ବିଦ୍ୱୟର ମତ ପୋଷଣକାରୀ
ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅଭିବ ନାହାନ୍ତି । ଏଥକୁ ସାଧାରଣ
ଭାବରେ ବୌଦ୍ଧମତକୁ ପୁନଃ ପରିଚିତ କରାଇଦେବା
ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅନେକବୁଦ୍ଧି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉତ୍ସକ କରୁଥାଏ । ବିଜ୍ଞାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
ପାଠ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଏହି ମୁଖବରଣ୍ଟି ଯେପରି ଥିଲା,
ତାହା ଅନେକ ପ୍ରକାର ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଏ ।
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ କେତେଜଣ ବିଜ୍ଞ ହିତେଶୀ ବନ୍ଧୁ
ଅନୁବନ୍ଧରେ କେତେକ ନୂତନ ବିଷୟ ଯୋଗ-
କରୁଥାଏ ； ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶ ପରିଚ୍ୟକ୍ରମ
ହୋଇଥାଏ । ଇତି ।

ଶ୍ରୀ ଫକାରମୋହନ ସେନାପତି

ବୌଦ୍ଧକାବ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ପାପେ କଳୁଷିତ

ହେଲେ ସକଳ ମାନବ,

ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି

ସୁଗେ ସୁଗେ ସମୁଭବ ।

ଧର୍ମବିବଜୀତ

ଜଗତେ ହୃଥକ୍ତି

ପୁଣ୍ୟଅଙ୍କେ ସଥା

ପ୍ରୀତି, ପବିତ୍ରତା,

ତେସନେ ସେ ବେନି ରଣୀ,

ଶକ୍ତର ଅଙ୍କରେ

ଆନ୍ତି ଯେ ରୂପରେ

ଦେଖା ଜାହୁବା, ଉବାମା ।

ଧାର୍ମକ ରକ୍ଷଣେ

ଗୋଲେକବିହାରୀ ହରି,

ଅବତାରରୂପେ

ମାନବ ଶଶର ଧରି ।

ଦୁରିତ ଦଳନେ

ଜନମନ୍ତ୍ର ଆପେ

ଆର୍ଯ୍ୟଦଶୁ ଜାତ

ଶାକ୍ୟଦଶ ଶ୍ୟାତ

ଥିଲେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ,

ବଣ ଅନୁରୂପ

ରୂଣ ନାନାରୂପ

ଥିଲୁ ନୃପତି ଦେହରେ ।

ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ

ଦୟାମୟ ଭଗବାନ,

ଦଟନାବିଶେଷେ

କରନ୍ତି ଦୁଃଖ ନିଦାନ ।

ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ

ବାର୍ଷ୍ୟ ମହିମା

ସଦ୍ବୁଦ୍ଧିମୀମା

ହିମାଳୟ ପଦେ

କପିଳ ମୁନି ଆରାମ,

ଧନ ଧାନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ

କପିଳବୟୁ ତା ନାମ ।

ଥିଲୁ ଜନପଦେ

ପୁଷ୍ପହାନା ଲତା,

ଶତିହାନା ଯଥା

ରାଜା ଶୁଭୋଦନ

ଥିଲେ ତହିଁ ନରପତି,

ତାଙ୍କ ଦୁଇ ଜାପ୍ତା

ପୁଣ୍ୟଶୀଳା ପ୍ରଜାବନ୍ତି ।

ଧର୍ମପରାପୂଣ

କପିଳ ନଗରେ

ପ୍ରତି ସମ୍ମସରେ

ଥିଲୁ ଶତ ଚିରନ୍ତନ,

ସତ୍ତା

ମତ ମଧୁମାସେ

ଉତ୍ତବ୍ଦ ଉତ୍ତାପେ

ପୁଣ୍ୟଶୀଳା

ଆନ୍ତି ଦେଶବାସୀ ଜନ ।

ଏ ମହାଉତ୍ସବ
ଶେଷ ପୁଣ୍ଡିମା ଦିବପେ;
ଏ ଉତ୍ସବକାଳ
କାଟନ୍ତି ମହାହରଷେ ।

ନରନାଶ ସଦ୍ଧେ
ମର୍ଗ ଥିଲେ ଛଅ ଦିନ,
କେବଳ ରାଜାର,
ଶ୍ରାମୁଖ ଦିଶେ ମଳିନ ।

ସପ୍ତମ ଦିବପେ
ପୁଣ୍ଡିମା ତଥ୍ୟ ଶେଷରେ,
ଦେଶ ମହାମାୟା
ଦେଖିଲେ ସ୍ଵପ୍ନଯୋଗରେ ।

ରୂରି ଦେବଲୋକ
ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ହିମାଳପୈ,
ଦେନ ଶାଳବନେ
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆଲୋକମଧ୍ୟେ

ଥୋଇଲେ ଆସନ,
ଆସି ସମ୍ମୁଦ୍ରେ ସେ ସ୍ଥଳେ
ରଣୀକୁ ସମ୍ମାନ
ମୁଖ୍ୟମ ସରଜଳେ,

ଗଲ ପାର୍ଥିବତା,
ଯୋଗେ ମହିଷୀ ଶଶର
ମୟୁଖମାଳାରେ
ଦଶିଲ ଅତି ଚୁରିର ।

ରଜତ ଆଗାରେ
ବସିଛନ୍ତି ପାଟରଣୀ,
ଦୁର୍ଗଦେବଗଣେ
ମଣ୍ଡନ କଲେକ ଆଣି ।

ରଣୀ ସୁପଞ୍ଜିତା
ବେଢି ଦେଶ ସହଚର୍ଷ,
ତୁଷାରଧବଳ
ଶୈତପଦ ଏକ ଧର ।

ରଣୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତରେ
ପ୍ରଣମିଣ ତନିଥର,
ସବେୟତରଦେଶ
ବିଦାର ଦେଶ ଉଦର ।

କୁମୁଦକାନନ୍ଦେ
ଧୀରେ କରଇ ସଞ୍ଚାର,
ରଣୀଙ୍କ ଉଦରେ
ମାତଙ୍ଗ ସେହିପ୍ରକାର ।

ଦେଶ ମହାମାୟା
ଚେତ ସ୍ଵପନ ସହସା
ରଜା ଶୁଭୋଦନେ
ଜଣାଇଲେ ସଦ୍ବ ଦଶା ।

ରଜା ସେହିକଣେ
ସ୍ଵପନର ଫଳମାନ
ପୁନ୍ଦରେ, ସକଳେ
ଲଭିବେ ଦିବ୍ୟ ସନ୍ନାନ—

ବୋଇଲେ ସମ୍ମୁଦ୍ରେ
ଯେବେ ଗୃହାଣ୍ତମେ
ହେବେ ରଜନନ୍ଦନ,
ଏକଛପ ଏ ଭୁବନ ।

ହେଲେ ସେ ସନ୍ଧାନୀ
ମାନବ ଉତ୍ତାର ପାଇଁ,
କରିବେ ବିଧାନ
ଦିଷ୍ଟେ ସଂଶ୍ଲେଷ୍ଟ ନାହିଁ ।

ପୃଥ୍ବୀ ପାପଭାର
ରାଜ୍ୟରେ ଶୁଭବାରତା
ହୋଇଲ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଶଶ କ ଉଦୟେ ଯଥା ।

ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ଵାରିଂଶ
ମହାମାୟା ଗର୍ଭବତ୍ତ,
ଦଶିଲେ ସୁଷମା
ବିକାଶିଲ ମୁଖଜ୍ୟେତି ।

ପ୍ରୀତି ପରିଷତା
ଆନନ୍ଦ ଜନମେ ମନେ;
ଜାତ ସଂହାମିତ
ତେସନେ ପ୍ରପୁଣି ଜନେ ।

ଆନନ୍ଦଉଳାସେ
ପୃଷ୍ଠକାଳ ଗର୍ଭାଧାନ,
ପୈଷପୁଣ୍ଡିମାରେ
ଶୁଭଯୋଗ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଆନନ୍ଦେ ଲୁଦ୍ଧିମା
ଗଲେ ସହଚରଣ ମେଲେ,
ବସନ୍ତ ଯୋଗରେ
ଅମୀଯୁ ହିଙ୍କୋଳ ଖେଳେ,

ମଳୟ ଅନିଳେ
ହେଉଛନ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳିତ,
ନବ କିଶଳପ୍ରେ
ତୁରବକି କୁସୁମିତ ।

ବିମଳ ଆକାଶେ
ବିବିଧ ଲ୍ଲାଳା ବିପ୍ରାରି
କରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ
ଡାଳେ ବସି ଶୃକ ସାରୀ ।

କମଳ କଳିକା
କୁସୁମ ବିବିଧ ଜାଣି
ପୁଟି ସମୁକ୍ତୁଳ
କି ଅବା କୌମୁଦୀ ଭାଣି ।

ଭ୍ରମ ସେ କାନନେ
ଜାତ ଆନନ୍ଦ ଅପାର,
କବା ବିଶ୍ଵମତି-
ବହେ ପ୍ରସ୍ତୁବଣ ଧାର ।

ଏକ ଶାଳମୂଳେ
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁମନ
ପ୍ରସବଲେ ଶୁଭକଣେ ।

ଶୋଭିଲେ କୁମର
ମହାଦେବଙ୍କର କୋଳେ;
ପୁଟିଲ ସୁମନ
ଅବା ପାରିଜାତ ଗଲେ ।

ଶୁଭ ସମାଗୁର
ନିରେଶ ସେ ସୁରୁ
ପ୍ରେମମୟ ଅଗ୍ରୁ ଝରେ ।

ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟବାସୀ
କଲେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
ସେହି ପ୍ରତିଧୂନ
ଜଗତ ମାନବ ସବ୍ବ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଅର୍ଦ୍ଧକ
ଯାବତ ପଲଣା
ପେ ଶିଶୁକୁ କର ଧ୍ୟାନ
ଲଭିବେ ମୁକ୍ତ ନିଷାଣ ।

ଶକ୍ତି ଶୁଣୋଡନ ଜ୍ୟୋତିରିଦିଶଣ
ହକାର ବୁଝିଲେ କୋଷୀ,
ବୋଇଲେ ସକଳେ ଅବମାନଣକେ
ସୃଜିବ ଧାର୍ମିକଗୋଷୀ ।

ଆହା ଦେବବଶେ ସପ୍ତମ ଦିବସେ
ମହାମାୟା ମହାରଣୀ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଖାଲି ଗଲେ ସ୍ଵର୍ଗେ ରୂପି
ଖୁବର ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ।

ମାତା ମହାମାୟା କେଳିଛନ୍ତି କାଷ୍ଟା,
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଶରୀର,
ରହିଛି ବା କେହି ? ଯାହା ଗଲେ ଦେଇ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଥୁବ ଚିର ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟ କନ୍ତୁ ନାମ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଅସିତା ଗମନ

ଅଭ୍ୟାସେ ଶୁଭ୍ରକାଶ ଗିରି ହିମାଳୟ,
ସିନ୍ଧୁ ନିର ରହଗର୍ଭ ଦେବତାନିକୟ ।
ମୁକ୍ତିକାମୀ ଭକ୍ତିପାତ୍ରେ ଯାହାର କନ୍ଦରେ,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଧାନେ ମଗ୍ନ ଯୁଗ୍ୟପୁରୁଷାନ୍ତରେ ।
ମହାଶ୍ରୀ ଅସିତ ଶିରେ ସିତ ଜଟାରାଶି,
ପୁରୁଷ, ମାନସ ପ୍ରିର, ପୃତ ପବନାଶୀ ।
ମହାପ୍ରାଞ୍ଜ ସିକାଳଙ୍କ ଜାଣିଲେ ଧାନରେ,
ଜନ୍ମଲେ ଅଭ୍ୟାସ ସୁତ କପିଳ ନଗରେ ।
କଞ୍ଚକ କାଳିମାପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶୁ-ମସାର -
ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅବତାର ।

ଯୋଗବଳେ ଯୋଗୀବର ତେଜିଲେ ଆସନ,
ବାସନା ତତ୍ତ୍ଵରେ ନେଷ୍ଟେ ଦେଖିବେ ନନ୍ଦନ ।
ବିହାୟସମାର୍ଗେ ବିହଙ୍ଗମ ସମାନରେ,
ଅସି ଭସି ଉପମାତ କପିଳ ନଗରେ ।
ସଜତରେଛନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନେୟ ନରଦତି,
ନବୀନ ତପସ୍ତି ପ୍ରିରନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧପତ୍ର ।
ଏଥୁଥାନେ ଯୋଗବଳ କରି ସମ୍ମରଣ,
ନୃପତି ସଦନେ ପ୍ରବେଶିଲେ ବେନିଜନ ।
ମାର୍ଗକୁ ମଣୀର ଦେଇ ଗଲା ପ୍ରତିହାଶା,
ଅନ୍ତଃପୁରେ ବିରାଜିତ ଯହିଁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ପାର୍ଶ୍ଵେ ନୃପତି ଆସି ଭକ୍ତି-ବିନ୍ଦୁରେ,
ବସାଇଲେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଦେଇ ଆସନରେ ।
ଉତ୍ତରେ ସାଗତ ପ୍ରଣ୍ଟେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଉତ୍ତରେ,
ପ୍ରୀତି ରକ୍ତ ବିନିମୟ ହେଲା ପରମରେ ।
ବିନ୍ଦୁରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଇଲେ ରାଜନେ,
ତବ ନବଜାତ ସୁତେ ଦେଖିବ ନୟନେ ।
“ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଷଣେ” ବୋଇଲେ ନୃପତି,
“ଦେଖିଲେ ନନ୍ଦନ ଛନ୍ତି ନିର୍ମିତ ସମ୍ପ୍ରତି ।”
ମହାଶ୍ରୀ ବୋଇଲେ, “ଏବେ ସୁତେ ଆଶ ଯାଇ,
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିର୍ମା ନୁହେ ଧର୍ମସ୍ତ୍ରୀ ।”
ଆଶି ସୁତେ ନରପତି ମହାଶ୍ରୀ ଚରଣେ,
କୁସୁମ ସମାନ କଲେ ଅର୍ପଣ ନନ୍ଦନେ ।
ପୁରୀ ପାରଜାତ ଯଥା କାଞ୍ଚନପରମରେ,
ବିରାଜିତ ଶିଶୁସୁତ ମହାଶ୍ରୀ ପାଦରେ ।
ଅଭ୍ୟାସ ଅଭ୍ୟାସ ସୁତ ବୋଇଲେ ମହାଶ୍ରୀ,
“ଧନ୍ୟ ଶାକ୍ୟବନ ! ତୁମେ ଦମ୍ପତ ରାଜଶ୍ରୀ,”
ପ୍ରଦର୍ଶଣ ବାରଅସ୍ତ୍ର ଶିଶୁକୁ ଅସିତ,
ମହାଶ୍ରୀ ମତ୍ତନେ କଲେ ନୟନ ମୁଦ୍ରିତ ।
ବସିଛନ୍ତି ପ୍ରିରପାତ୍ରେ ଅଜନ ଆସନେ,
ବହେ ପ୍ରେମଅଶ୍ରୁ ଧାର ଯୁଗଳ ନୟନେ ।
ପୁରୀରେ ବିକଳେ ରାଜା ତିତ୍ରେ ମଣି ଭଧୁ,
“ଆହେ ମହାପ୍ରାଣ ! ମୋତେ ବୋଲନ୍ତ ବିଷୟ ।

ଦେଖିଲେ କି ପୁରୀରେ କିନ୍ତୁ ଅମଙ୍ଗଳ ?
ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତୁ କିପ୍ପା ବହେ ନେମୁ ଜଳ ?”
ବୋଇଲେ ନୟନ୍ତୁ ଅଣ୍ଟୁ ପୋଛୁ ମହାସତି,
“ଅମଙ୍ଗଳ ଅସମ୍ଭବ ! ଆହେ ନରପତି !
ପାଇବେ ମଙ୍ଗଳ ଯହୁଁ ନିଶିଳ ମାନବ,
ଅମଙ୍ଗଳ ତାହାଠାରେ କେଉଁ କି ସମ୍ବବ ?
କରିବେ ଏ ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ଜଗତେ ସ୍ଥାପନ,
କରିବେ ମାନବବୁଦ୍ଧ ସନ୍ନାପ ବାରଣ।
କରିବେ ଏ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜଗତେ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ପାପ ଯନ୍ତ୍ରାରୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁଁ ଉତ୍ଥାର ।
ମଙ୍ଗଳନିଧାନ ଶିଶୁ ଜଗତ କଲ୍ପଣେ,
ପ୍ରଗ୍ରହିବେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ନୂତନ ବିଧାନେ ।
ପାପ ତାପ ଜରୁ ବ୍ୟାଧ ପୃଷ୍ଠେ ଏ ଜଗତ,
କରିବେ ସକଳ ଦୂର ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !
ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଦିବା ନିଶି, ଆମ୍ଲକ ଅନ୍ଧାର,
ଚନ୍ଦନେମି ପରି କରେ ଜଗତେ ସଞ୍ଚାର ।
ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରାମୟ, ଜାଣ ଜଗପୃତ
ଆସିଛନ୍ତି ଜଗତକୁ—ଖଣ୍ଡିବେ ଦୁର୍ଗତି,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ନରପତି ! ତୁମ୍ଭର ସନ୍ନାନ
ଜଗତରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତ କରିବେ ବିଧାନ ।
ପାପ ତାପ ଜରୁ ବ୍ୟାଧ କଳ୍ପନା କାଳିମା
ଲଭିଛି ଜଗତେ ଯନ୍ତ୍ରାର ଶେଷସୀମା ।
କେତେ କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତରେ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ
ତୁମ୍ଭ ପୁରୁଷରେ ବୁଦ୍ଧ ଲଭିଲେ ଜନମ ।
ଦୁଃଖନିଶି ଅବସାନ ଜାଣ ନରପତି,
ପ୍ରକାଶିଲ ଜଗତରେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ।
କାଳବଶେ ଧର୍ମଗନ୍ତ ହେବେ ଉପରୁତ,
ହୃଦୟ କରୁଣାସିନ୍ହ ବୁଦ୍ଧ ସମୁଦ୍ରିତ ।
ମୋ ଜୀବନ ଅବସାନେ ଆହେ ଶୁଣୋଦନ !
ସମାଗତ ତଥାଗତ କରୁଣ୍ଣ ନନ୍ଦନ ।
ନ ଦେଖିବ ନେବ ମୋର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁରତ,
ଅନୁଭବ ନ ପାରିବ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ।

ନ ଦେଖିବ ବୁଦ୍ଧକର ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ରତ,
ନ ଶୁଣି ପାରିବ କର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତ-ସାମ୍ଯ-ଗୀତ ।
ଆହା ! ବୁଦ୍ଧ ଆବୁଧନା ନାହିଁ ମୋ ଘର୍ୟରେ,
ପୂର୍ବରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଜଗତର ନାଶନରେ ।
ପଦ୍ମତ ପାଷାଣବଶେ, ସ୍ତରେ, ଦେବାଳୟେ,
ଆଜି ବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ନାମ ମାନବହୃଦୟେ
ହେବ — ଜ୍ଞାନପୁରାଣା ଜଗତେ ସଙ୍ଗୀତ,
ନ ଶୁଣିବ ଥିବ ମହାନଦ୍ଵାରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟତ ।
ନନ୍ଦନ କରୁଣ୍ଣ ନୃପ ! ପ୍ରଭୁ ଯେ କରୁଣା
ତାଳିବେ, ଦେଖିବ ନାହିଁ ଘର୍ୟ ମୋର ଉଣା ।
ଧାନବଳେ ବେଦଶାୟୁଁ ହେଲି ଅବଗତ,
ହେବେ ଏ ତୁମ୍ଭ ସୁତ ବୁଦ୍ଧ ତଥାଗତ,
ଏହାଙ୍କର ଧର୍ମନିତି ବ୍ୟାପିବ ଜଗତେ,
ଲଭିବେ ନିର୍ମାଣ ନିଶ୍ଚୟ ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ନ ପାରିବ କରି ତୁଙ୍କ ଶାନ୍ତିର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧନ,
କରିବେ ଯୌବନେ ଦେବ ସମ୍ଭ୍ୟାସ ତ୍ରହଣ ।
କରିବେ ସେ ସତ୍ୟ-ମନ୍ତ୍ର ଜଗତେ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ପାପ ତାପୁଁ ପ୍ରାଣୀ ତହୁଁ ପାଇବେ ଉତ୍ଥାର ।
ବର୍ଦ୍ଧିଶ ଲକ୍ଷଣ ଅନୁବ୍ୟକ୍ତନା ଅଣୀତ
ବହୁନ୍ତ ଦେହରେ, ମହାଯୁଦ୍ଧରଙ୍କ ଶତ ।
ଦେଖ ହେ ନୃପତି, ତୁମ୍ଭ ଅପୂର୍ବ ନନ୍ଦନ,
ବହୁନ୍ତ ସର୍ବ ମହାଘୁରୁଷ ଲିଙ୍ଗା ।
ଏ ସର୍ବ ଲକ୍ଷଣଧାରୀ କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତରେ,
ଆସନ୍ତ ଜଗତେ ତାରିବାକୁ ନାଶ ନରେ ।
ଯେ ଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୟମାନ ନୃପତି ଦେହରେ,
ତହୁଁ ଛେଷ୍ଟ ଏ ଲକ୍ଷଣ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ।
କେତେ ରାଜା ମହାରାଜା କାଳୟେତେ ଶ୍ରୀ,
ଯିବେ, ମାତ୍ର ଥିବ ବୁଦ୍ଧ ମହିମା ପ୍ରକାଶ ।
ଧନ୍ୟ ! ଧନ୍ୟ ! ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଶୁନ୍ଦରାଦନ !
ଲଭିତ ପୁରୁଷବଳେ ଅପୂର୍ବ ନନ୍ଦନ ।
ସିଦ୍ଧମନୋରଥ ହେବେ ମାନବ କୃତାର୍ଥ,
ଥୋଇବ ଏହାଙ୍କ ନାମ ହେ ନୃପ ! ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।

ବିମାତା ଗୌଡ଼ମୀ ଦେଖି କରିବେ ପାଳନ,
ବୋଲିବେ ଗୌଡ଼ମ ମୁନି ତେଣୁ ଲୋକଗଣ ।
ଶାକ୍ୟମୁନ ନାମ ଦେବ ଶାକ୍ୟବ୍ରଦ୍ଧ ଜାତ,
ତଥାଗତ ନାମେ ପୁଣି ହେବେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ମାନବର ପାପଚାପ ମୋଚନେ ଆଗତ,
ବହିବେ ଏଥକୁ ଶିଶୁ ନାମ ତଥାଗତ ।
ମହାଜ୍ଞନ ଧାନେ ଆମୃତରୁ ତପସ୍ୟାରେ
ଲଭିବେ ଚରମସୀମା ଜଗତ ସଂସାରେ ।
ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ଅବତାର ବୁଦ୍ଧ ମହାମତି,
ହରିବେ ଜଗତ ଲୋକ ସନ୍ନାପ ଦୁର୍ଗତି ।”
ନୃତ୍ୟଙ୍କୁ ବୋଲି ଏତେ ମହିଷି ଅସିତ
ଦେନିଲେ ମେଲଣି ପୁରୁଷ ହୋଇ ପ୍ରଣମିତ ।
ଜନ୍ମକୋଷ୍ଟ ଶୁଭଶୁଭ ଗଣିବା ସକାଶେ
ଆଠଜଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ନରପତି ପାଶେ,
ମିଳ ଗ୍ରହତତ୍ତ୍ଵ ଛୁଟି କରି ନିରାଶଣ,
ବୋଇଲେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ସାତଜଣ—
“ଥିଲେ ରୂପାଣିମେ ପୁଷ ରାଜତତ୍ତ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ,
ଅଥବା ସନ୍ଧ୍ୟାପାଣିମେ ହେବେ ମହାଯତି ।”
ବୋଇଲେ ଅଶ୍ଵମ ଜଣ, “ଆହେ ଦଶ୍ତାର !
ଜରାଙ୍ଗ୍ରେ ଲୋକ, ରୂପିଣୀ, ମୃତ, ଭିତ୍ତାକାଶ,
ଯେ କାଳେ ଦେଖିବେ ପୁଷ ଏ ରୂପ ପ୍ରକାର,
ହେବେ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ ତେଜି ଗାର୍ହପ୍ତ୍ୟ ସଂସାର ।
କରିବାକୁ ଜଗତରେ ପାପ ବିମୋଚନ,
ହେବେ ବୁଦ୍ଧ ଏହି ଶିଶୁ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ରାଜନ !”
କାହିଁଲେ ବିକଳେ ନୃତ୍ୟ ଶୁଣି ସମାଗୁର,
ମାତ୍ର କଲେ ପୁରୁଷରେ ଆଦେଶ ପ୍ରରୂର—
ଏତର ପର୍ବାର୍ଥ ଶିଶୁ ନ ଦେଖି ଯେପରି,
ଦିବା ନିଶ୍ଚି ରହିଥିବେ ଜାଗତ ପ୍ରହଣ ।
ନିବୋଧ ହେ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ! ନ ଜାଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
ବାଲିବନ ସମ୍ବାଲ କି ସାଗରଭରଙ୍ଗ ?

ଜଗତନ୍ତିଷ୍ଠବ୍ରା ହରି ଆଦେଶ ମେଖଣ,
କରିବାକୁ ଜଗତରେ କେ ଜନ ଭାଜନ ?

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ଅସିତ ମହିଷି
ସମାଗମ ନାମ ଦିଶ୍ଚିପ୍ତ ସର୍ଗ ।

ଡ୍ରତୀୟ ସର୍ଗ

ହଳୋହ୍ରବ

ବିମାତା ଗୌଡ଼ମୀ ଦେବୀ ପରମ ଯତନେ,
ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ମଣି ପାଳିଲେ ନନ୍ଦନେ ।
ସବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ସୁତ ଲବଣ୍ୟ ମାଧୁଶ୍ରୀ,
ଅମାନୁଷ ଦୈବ ଭାବ ଅଛୁଟ ଅଙ୍ଗେ ପୂରି ।
ଜନମା ପରମ ଯତ୍ନେ ବଢ଼ିଲେ କୁମର,
ବିଗତ ଶେଷବ ଭାବ, ପୃଷ୍ଠ କଲେବର ।
ଶୁଭଯୋଗେ ନରପତି ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ସବ୍ଦ,
ମହୋହ୍ରବେ କରଇଲେ ପୁଷ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ।
ଗୁରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସବ ଶାହରେ ନିପୁଣ,
ସୁଭାବେ ମେଧାବୀ ଜ୍ଞାନ ଧୀର ଶିଶୁ ପୁଣ ।
ସୁଭାବେ ସରସୀରୁହ ସୌରତ ବିପ୍ରାରେ,
ହେଲେକ ନିପୁଣ ଶିଶୁ ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ ।
ଶୁଣି ଥରେ ମାତ୍ର ପାସେ ରାଜିଲ ପାଠ ପର,
ଆୟୁତ୍ତ କଲେକ ସବ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ସୁରି ।
ପ୍ରକୃତରେ ଜ୍ୟୋତିଶାଳୀ ଯେମନ୍ତ ହାରକ,
ମଣିକାର ହସ୍ତ ଲଗି କରେ ଝକଝକ ।
ସବଶାସ୍ତ ଥିଲ ଯେହେ ହୃଦୟେ ପ୍ରଜନ,
ବ୍ୟକତ ପ୍ରଶନ୍ତ ଶୁଣି ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନ ।
ସୁଭାବେ ଜ୍ଞାନଶୀଳ ହେଲେହେଁ ପାବକ,
ସମୀରଣ ସହାୟତା ହୃଦ ଆବଶ୍ୟକ ।
କାନନେ କୁସୁମ ଯଥା ବସନ୍ତେ ବିକାଶେ,
ହେଲେ ସ୍ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ମୃତ ଅନ୍ତ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସେ ।

ସତ୍ପାଠୀ ଶିଶୁ କାହିଁ ହେବେ ସମକଷ ?
 ଦୈବ ଭାବ ଯା ସୁଖବେ ରହୁଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
 ବ୍ୟାୟାମେ କୀଡ଼ାରେ ଅଣ୍ଟ ଜନ ଆଗେଥଣେ,
 ସମକଷ ପ୍ରତିଦିନୀ ଥିଲା ନାହିଁ ଜଣେ ।
 ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସିଙ୍ଗହସ୍ତ ମୃଗୟାଷେଷରେ,
 ପଡ଼ନ୍ତି ଚମକ ଭାଳ କି କଥା ମନରେ ।
 ସହଜେ ପାରନ୍ତି ବିଧ ଲକ୍ଷ ପଶୁ ପ୍ରାଣ,
 ମାତ୍ର ହସ୍ତେ ହୃଦ୍ୟ ଖସିପଡ଼େ ଧନୁଦ୍ଵାଣ ।
 ଧାରିଛ ଯୋଟକ ଘର୍ମ ଦେଖିଲେ ନୟନେ,
 ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ନ୍ତି ପଶୁ ଉପରୁ ତଷ୍ଠଣେ ।
 ଜଗତର ଦୁଃଖବାର୍ତ୍ତା ନ ଜାଣେ କୁମର,
 ତଥାପି ହୃଥକ୍ତି ପର ଦୁଃଖରେ କାତର ।
 ପୁରୋଦ୍ୟାନେ ଦିନକରେ ବିଜନ ପ୍ଲାନରେ,
 ବସି ଯୁବା ଭାଲୁଥିଲେ କି କଥା ମନରେ ।
 ମାଲାକାଶେ ହଂସାବଳୀ ବଳରବ କରି,
 ଯାଉଛନ୍ତି ଭାରୀ ଗତିଶୀଳ ତାର ପରି ।
 ପଢ଼ିଲୁ ଆକାଶୁ ଜସି ଏକ ରଜହଂସ,
 ଭେଦିଛି ସାୟକ ତାର ପକ୍ଷ ଏକ ଅଂଶ ।
 ଧୀରେ ସାବଧାନେ ଶର କୋମଳ ହସ୍ତରେ,
 କାଢ଼ିଲେ, ବିଢ଼ିଲେ ଦୁଃଖ କଥା ପ୍ରଥମରେ ।
 ସେ କରୁଣା ଅଂଶୀ ହେବେ ସବ୍ବ ନାଶ ନର,
 ଉଠିଲୁ ଉଛୁଳି ତାର ପ୍ରଥମ ନିର୍ଝର ।
 ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟଥୁତ ସୁତ ମରଳ ବ୍ୟଥାରେ,
 ପ୍ଲାବିତ ଉତ୍ସଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ନେଷ ଅଣ୍ଟିଧାରେ ।
 ମରଳେ କୋଳରେ ଧରି ଜନମା ସମାନେ
 ଆଉସରଳେ ବସି ଧୀରେ ହସ୍ତେ ସାବଧାନେ ।
 ଅବୋଧ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ, ତଥାପି କୁମର
 ଏକଧାନେ ଥାଏ ରୁହିଁ ବିନୟ କାତରେ ।
 ପ୍ରେସ୍‌ମୟୁସୀ ମାତା କୋଳେ ସନ୍ତାନ ସମାନେ
 ରୁହିଁଥାନ୍ତି ପରପର କୃତା ଆଶା ପ୍ରାଣେ ।
 ଦେବଦ୍ୱାରା ନାମେ ଯୁବା ବୋଇଲୁ କୁମର,
 “ମୋର ଏ ହଂସଟି ଦେବ ! ବିନ୍ଦୁ ମୁଁ ଶରେ ।”

ବୋଇଲେ କୁମର, “ଘର ! ଯେବେ ସଂହାରକ,
 ପାଏ ପକ୍ଷୀ, ନ ପାଏ କି ଜୀବନ ଦାୟକ ?
 ହତ ନୁହେଁ ଏହି ହଂସ, ଆହତ କେବଳ,
 ଦେଖ ଭାଇ ! ମୋ ଯହୁରେ ହେଲାଣି ସବଳ ।
 ଅସ୍ତ୍ର ଆଦାତରେ କେତେ କଷ୍ଟ ପାଏ ପ୍ରାଣୀ,
 ଦେଖି ଏ ମରଳେ ତଥ୍ୟ ନ ପାରିଲ ଜୀଣି,
 କି କଷ୍ଟ ଲିଦିବି ହଂସ, ବୁଝ ଅନୁମାନେ,
 ହୃଥକ୍ତା ସେ କଷ୍ଟ ଅସ୍ତ୍ରାବାତେ ଭୁମି ପ୍ରାଣେ ।
 ନ ଦେବି ମରଳ, ହେଲେ ନିଅ ଶାକ୍ୟ ରଜ୍ୟ,
 ହଂସା ବ୍ୟବସାୟ ଯହିଁ, ନାହିଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ।”
 ଚକିତ ବିଦ୍ୟୁତ ଏତେ ଶୁଣି ଦେବଦ୍ୱାର,
 ବୁଝିଲୁ କୁମର ଏ କି କରୁଣାର ସ୍ଥୋତ୍ର !
 ପ୍ରଥମେ ଜଗତେ ହେଲା କରୁଣା ଗୋଷଣା,
 ଶାକ୍ୟସୁତେ, ଦେବଦ୍ୱାରେ ଗଲା ଏହା ଜଣା ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେବଦ୍ୱାର, ମରଳ ଆକାଶେ,
 ଗଲା ଉତ୍ତି ରାବ କରି ପରମ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳେ ।
 ଦ୍ଵିତୀୟ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବସି ଭାଲୁଲେ ମନରେ,
 ଏତେ ବ୍ୟଥା ଜାତ ଯେବେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ ଶରେ;
 ପିତୃଗୁହେ ଧୃତି କେତେ ଅସ୍ତ୍ର ଭପୁଙ୍କର,
 ଶୁଣିଛି ଦିନ୍ଦୁ କେତେ ଧ୍ୱନି ସମର ।
 ହୃଦ କି ସେ ଅସ୍ତ୍ରାବାତ ମାନବ ଦେହରେ ?
 କି ଶ୍ରଷ୍ଟଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଦଟେ ଜଗତ ମନ୍ତ୍ରରେ !
 କେତେ ବା ନନ୍ଦନ ହାହାକାର ସେ ସମପ୍ରେ,
 ଆଚଙ୍ଗା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତ ମାନବ ହୃଦପ୍ରେ !
 ସମ ପ୍ରାଣିଗଣେ ଦେଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଧ୍ୟକ,
 ରଜ୍ୟସୁଖ ଲୋକରେ କେବ ? ଧକ ! ଧକ ! ଧକ !
 ବିଷମ ବିତ୍ରଷ୍ଟା ରଜ୍ୟ କୁମାର ମନ୍ତ୍ରରେ,
 ଲେନ୍ଦର୍ତ୍ତ ସେଦିନୁ ରହିବାକୁ ନିର୍ଜନରେ ।
 ଆହ୍ଵାଦ ଉତ୍ସବ ପୁଣ ଲୋକକୋଳାହଳ,
 ମଣନ୍ତି ମନରେ ଯୁବା ଅବା ହଳାହଳ ।
 ଯୌବନ ଆଗମେ ଯୁବା ମନେ ଚନ୍ଦାଗ୍ରୋତ୍ତ
 ଉତ୍ତର ପ୍ରାବୁଟକାଳେ ଶିରନଦେବତ ।

ବିତ୍ତଶ୍ଵା ବିଳାସେ, ସଦା କି ପିପାସା ପ୍ରାଣେ,
ବିରଳେ ବିଜନେ ବସି ମଉ ଥାନ୍ତି ଧାନେ ।
ନ ଜାଣନ୍ତି କି ଆକାଶ୍ରମ ମନରେ ଉଦୟ,
କି ଲାଭରେ, କି ଆଶାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ ।
ଶାକ୍ୟବ୍ରଜେୟ ହଳେଶ୍ଵର ପଦ ଉପରୁତ,
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହଳ ହେଲ ସୁପଞ୍ଜିତ ।
ସଜ୍ଜ ତ କରିଲବାଟୁ ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ସବେ,
ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜ ତ ଦେଶବାସୀ ଲେକ ସବେ ।
ସରସ ବସନ୍ତ କୁସୁମିତ ରୁଗଜି,
ଆନନ୍ଦେ କରିଲବାଟୁ ଭାସୁନ୍ଦି କି ଆଜି ?
କୃଷ୍ଣଙ୍କେ ନୃତ୍ୟ ବହୁ ପିନ୍ଧ ଆନନ୍ଦରେ
କୁତୁହଳେ ଅନୁକୂଳ କର୍ଣ୍ଣ ଷେଷରେ ।
କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ବଳିବର୍ଦ୍ଦ ଓଟାରନ୍ତି ହଳ,
ଦେଖି କଷ୍ଟ ଗୌଡ଼ମଙ୍କ ନେସୁ ବହେ ଜଳ ।
ପାଳଲାଗି କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଯାଉଛନ୍ତି ମର,
ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ପଣ୍ଡଗଣେ ଖାଉଛନ୍ତି ଧର ।
କୁନ୍ତ ବଳିବର୍ଦ୍ଦ, ନୃତ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣିଗଣ,
ଦେଖି ହେଲ ବ୍ୟାକୁଳିତ ଗୌଡ଼ମଙ୍କ ମନ ।
ଘରିଲେ, କି ଜବହିଂସା ଦଟେ ନିରନ୍ତରେ ।
ପ୍ରାଣରଶାପାଇଁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣହିଂସା କରେ !
ଜୀବନସର୍ଗାମେ ଲେଜ ହିଂସା କରେ ପ୍ରାଣୀ !
ସ୍ଵାର୍ଥ ଅନୁରୋଧ ତଥ୍ୟ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
ବିଳାପ ସନ୍ଧାପେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ସମାର,
ନଶୁଶ୍ରେ ମୋହରେ ଆନ ସ୍ଫନ ଚକାର ।
ତେଣ ପ୍ରାଣିଗୁଣ-ଦୁଷ୍ଟ ଗୌଡ଼ମ ବିକଳେ,
ଚଳିଲେ ନିର୍ଜନମୁଖ ନେ ତେଜି ସଞ୍ଜୀଦଳେ ।
ତେଜି ରଜପୁରୀ, ହାନ, ତେଷ ଦିମଣରେ
ମିଳିଲେ ନିରିନ୍ଦନ ଏକ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ।
ଶୁଣିଲେ ଦୂରରୁ ଉତ୍ସବର କୋଳାହଳ,
ମଣିଲେ ତତ୍ତ୍ଵରେ ପ୍ରାଣୀ ସନ୍ଧନ କେବଳ ।
ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଥା ଘର ସମାକୁଳେ
ବସିଲେ ମନ୍ଦିନେ ଏକ ଜମୁକୁଷମୁଳେ ।

ନିମୀଳିତ ବେନିନେଷ ଧାନରେ ମଗନ,
ଅଙ୍ଗାତରେ କରେ ଯଥା ତନ୍ଦ୍ରା ଆକର୍ଷଣ ।
ସେହିକାଳେ ପାଞ୍ଜଳି ମହାର୍ଷି ଗରନେ
ଯାଉଥିଲେ, ଶାକ୍ୟଧିଂହେ ଦେଖିଲେ ନପୁନେ ।
ପ୍ରିୟ ହେଲ ଯୋଗାସନ, ଆଉ ଶକ୍ତି କାହିଁ
ବୁଦେ ଅନ୍ତନମି ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ?
ଦେଖିଲେ ରଷିଏ ଯୁବା ଜମୁକୁଷ ତଳେ,
କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା କବା ଜ୍ଞାନର ଅନଳେ
ବିଦ୍ରୋହ ଲବଣ୍ୟ, ଅପ୍ରସରୀୟ ଜ୍ୟୋତିରେ
ମଣ୍ଠତ କୁମର, ରବି ଉଦେ କି ମଣ୍ଡରେ
ମୁଣ୍ଡିମାନ କୁରଣା କି ମହିମା ଆଳୟ ?
ରୂପ ଦେଖି ପଞ୍ଚରୂପ ମଣିଲେ ବିଷୟ !
ଘରିଲେ କିଏ ଏ ଯୋଗୀ ? ଯାହା ଧ୍ୟାନବଳେ
ଆୟ ସବୁ ଯୋଗାସନ ରହିଲ ଅଚଳେ ।
ଜାଣିଲେ ରଷିଏ ଧାନେ ତଥ୍ୟ ସମାଗୁର,
ଦୁରିତ ବଳନେ ନାରାପୂଣ ଅବତାର ।
ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାପ ହରଣେ ଜନମ,
ପରାବ୍ରହ୍ମ, ପ୍ରଭୁରିବେ ଧର୍ମ ତ୍ରୈଷ୍ଟମ ।
ଭକ୍ତିଭରେ ପ୍ରଦଶିଣ କରି ରଷିଗଣେ
ଗଲେ ତଳ ରଖି ତତ୍ତ୍ଵ ଗୌଡ଼ମରଣେ ।
କାହାନ୍ତି କୁମର ? ଏଣେ ପଡ଼ିଲୁ ତହଳ,
ରତ୍ନପୁତ୍ର ଶୋଜୁନ୍ତି ଅନୁତରଦଳ ।
ରଜା, ରାଣୀ, ମନ୍ତ୍ରିଗଣ; ରଜଅନୁତରେ
ଲୋଡ଼ ଲୋଡ଼ ମିଳିଲେ ଯେ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ।
ଜମୁକୁଷମୁଳେ ଯୁବା ଧ୍ୟାନ ନିମଗନ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଉଦେ କବା ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତପନ ।
ବାର୍ତ୍ତାପାର ଶୁଣେବନ ଆପେ ଗଲେ ଧାଇଁ
ଧାନେ ମର୍ଦ୍ଦ ରଜପୁଷ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
ଧାଇଁଲେ ସକଳ ଲୋକ ଶୁଣି ସମାଗୁର,
ମଣିଲେ କୁମର ରହିଁ ତେଜେ ଚମଜାର ।
ବସିଲୁ ନିଶ୍ଚାଳେ କବା କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା,
ଯାଉଛି ରହଟି ଦେହଁ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହିମା ।

ଦିଗତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ଛପ ପରି ବୃଷତ୍ପୁଷ୍ପା,
ରହିଛୁ ଆବାର କୁମାରଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାପ୍ତା ।
ପ୍ଲାପିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଣ୍ଡି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ,
ଅନୁଭୂବ କଲେ ଦେଖି ପୁରବାସୀ ଜନେ ।
ଧାନ୍ୟ ନନ୍ଦନେ ଦେଖି ଭାବିଲେ ରଜନ,
ଏ ନୁହେ ମାନବ, ନରରୂପୀ ନାସପୁଣ ।
ପ୍ରେମ ପରିଷତା ଦେହୁଁ ପଡ଼ୁଛି ଉଛୁଳି,
ଉନୀଭୂତ କାନ୍ତି ଶଣି-କୋମୁଦ୍ରୁ ବଳ ।
ମାରବେ ଦର୍ଶକେ ବେଢ଼ି ଦେଖନ୍ତି ନନ୍ଦନେ,
ଅବଶ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ତ୍ୟ ଜ୍ଞାନନେଷେ ବା ସ୍ଵପନେ ।
ଅବସାନ ଦିବା, ପୁଷ୍ଟ ନେଷ ଉନୀନିତ,
ସୁଶ୍ରବେ ମାନବେ ଯଥା ନଦ୍ରାହୁ ଉତ୍ତରଥତ ।
ପିତାପଦେ ପ୍ରଣିପାତ କରି ଉକ୍ତିଭରେ,
ରୁହଁଲେ ଚକିତେ ଜନେ କରୁଣାନେଷରେ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ହଳୋହର
ନାମ ତୃଣ୍ୟ ସଗ' ।

— — —

ତ୍ରୁଥ ସର୍ଗ

ଅଶୋକୋହର

ଶୁଣି ସବ ସମାଗୁର ମାତା ପ୍ରଜାବନ୍ଧ
ଭଳିଲେ, ପୁଷ୍ଟକୁ ମୋର କେ ଦେଲ ଏ ମତି ?
ଶିଶୁପୁର କରେ ଧାନ !
ଦୟାମୟ ଭଗବାନ !
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପୁଷ୍ଟ ରହୁ ମୋର ଘରେ
ବୋଇଲେ ଶକ୍ତିକୁ ଯାଇ ବିନ୍ଦେ କାତରେ । ୧ ।

ହେ ନାଥ ! ବ୍ୟାକୁଳ ଭାପ୍ୟେ, କାତର ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଶିଶୁପୁର ନର୍ତ୍ତନରେ ବସି କରେ ଧାନ ।

ହେଲେ ତା ବୂପ ବୃକ୍ଷି,
ହେବ ଅନ୍ୟରୂପ ବୁଦ୍ଧି
ଯିବ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାଶାନ୍ତମେ ତେଜି ଏ ସଂପାର,
ପ୍ରାଣନାଥ ! ବେଳୁ କର ଏଥୁ ପ୍ରତିକାର । ୨ ।

ମହାରଜା ! ମନେ ମୁହିଁ ବୁଝିଛି ବିଜ୍ଞାନ,
ଆସିଲେ ବା ପୁନବଧୂ ହେବ ସେ ସଂପାର,
ରଣୀ ବାକେୟ ଶୁଣୋଦନ
ବସିଲେ ସଭାର ସବେ ବ୍ୟାକୁଳମନରେ,
ଦୋଷିଛି ବିଷାଦଗ୍ରୂପା ସକଳ ମୁଖରେ । ୩ ।

ବୋଇଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ ରଜା, ହେ ସତିବରଣ !
ଦେଖୁଛି ମୋ ସିଦ୍ଧାର୍ଥର ଗୃହ ନାହିଁ ମନ,
ଗୃହସୁଖ ଅଭିନାଶୀ
ନୁହେ, ସମଶ ଉଦାସୀ
ହେଉଛି ସେ, ଛେଦିବ କି ସଂପାର ବନ୍ଧନ ?
କରନ୍ତ ଏଥର ପ୍ରତିକାର ଅନ୍ତରଣ । ୪ ।

ନୁହନ୍ତ ଅବୋଧ ନୃପ, ମାସ୍ତାର କୁହକେ
ଆଶାଲୁବଧ ଦେଖେ ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ତକାର ଲୋକେ,
ଧର୍ମେ ଯାର ମନ୍ତ୍ର ଗତ,
ତୁଳ ଅନିତ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି
ପାରେ କି ତାହାକୁ କରି ଜଗତେ ବନ୍ଧନ ?
ପାମାନ୍ୟ ଦେତଥେ ଯଥା ପ୍ରମତ୍ତ ବାରଣ । ୫ ।

ବୋଇଲେ ଅମାତ୍ୟେ, ପ୍ରଭେ ! ଯା ବୋଇଲେ ସତ,
ଥାନ୍ତ ଯୁବରାଜ ଅନ୍ୟମନରୁ ସନ୍ତତ,
ମାତ୍ରକ ବିଧାତା ଶିଧୁ
ବିଧାନେ ମାନବ ସିଦ୍ଧି
ଲଭନ୍ତ, ତଥାପି ଯାହା ମାନବ ଲଞ୍ଛିବ୍ୟ
କରିବ ଅସାଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭବିତବ୍ୟ । ୬ ।

ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସୃଷ୍ଟି ଜଗତବନ୍ନ,
ଏକକୁ ଆରେକ ଚିତ୍ତ କରେ ଆକର୍ଷଣ
ସ୍ନେହ, ପ୍ରାତିରତାର୍ଥ
ଦାମ୍ପତ୍ୟ ବନ୍ନ ମାସ
କରନ୍ତି, ଏକାଙ୍ଗ ଲୋକ ଥିଲେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର,
ସଂସାରବିରାଗୀ ହୁଏ ମାନବ ଅନ୍ତର । ୭ ।

ମହାରାଜ ! କୁମାରଙ୍କ ଯୌବନ ଉଦୟେ,
ବିଳାସ ବାସନା ସୁଖଦ୍ରୋଘର ସମୟ;
ରଜବଧୁ ଥିଲେ ପାଶେ
ଅବଶ୍ୟକୀଁ ଅନାୟାସେ
ଫେରିବ ବିରାଗୀ ମନ, ହେବେ ସେ ସଂସାର,
ରଜବଧୁ ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ଲୋଡ଼ନ୍ତୁ କୁମାର । ୮ ।

ରତ୍ନବୁଁ ନନ୍ଦନୋଦ୍ୟାନ ନଅର ମନ୍ତ୍ରରେ
ମଣ୍ଡପ କରଇ—ହୃଦୟମାନ ମନୋହରେ,
ସରସ୍ଵତ ଉପାଦାନ
ବିଳାସ ପଦାର୍ଥମାନ
ଆଶିରୁଁ ଯେତେକ ଯହଁ ଅଛି ପତନରେ,
ଜନ୍ମବ ଉନ୍ନାସ ଯେଣୁ କୁମାର ମନରେ । ୯ ।

ବିଳାସୀ ପ୍ରଶନ୍ତୀ ବେଶେ ବଧୁ ସହିତରେ
ରହିବେ କୁମାର ସଦା ମନ ଆନନ୍ଦରେ,
ରତ୍ନବୁଁ ବିମୁଗ୍ଧ କରି,
ସଦା ନିପୁଣ ପ୍ରହଶ
ଥୁବେ ଜନ୍ମି, ନ କରିବେ କୁମାର ଶିଳେକ
ଉଦାସୀନ, ଜର, ବ୍ୟାଧପତ୍ର, ମୃତ ଲୋକ । ୧୦ ।

ସଙ୍ଗୀତନିଯୁଗା ନାଶ ନାତି ଗୀତ ଗାଇ
ବିଳାସ ଉନ୍ନାସେ ପୁଷ୍ଟ ରଖିବେ ଭୁଲଇ,
ଥୁବେ ପାଶେ ନିରନ୍ତର,
ଦେବେ ନାହିଁ ଅବସର
ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ତେଜି କରିବାକୁ ଧାନ,
ଆପଣ ଏଥକୁ ମଧ୍ୟ ଥୁବେ ସାବଧାନ । ୧୧ ।

ବୋଇଲେ ଆନନ୍ଦେ ନୃପ, ହେ ସତିବଶଣ !
ମନକୁ ମାନିଲା କଥା, କର ଆୟୋଜନ,
ଅନୁଷ୍ଠାନ କର କନ୍ୟା,
ରୂପେ ଗୁଣେ ହେବ ଧନ୍ୟା,
ମାତ୍ରକ ପୁଷ୍ଟକୁ ଥରେ ପୁଞ୍ଜିବା ଉଚିତ,
କରୁପ କୁମାର ତାର ହେବ ମନୋମାତ । ୧୨ ।

ରଜ ଅନୁଭର ଏକ କୁମାରେ ପୁଞ୍ଜନେ,
ବୋଇଲେ—ଉତ୍ତର ଦେବୁଁ ସାତଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଏକାଙ୍ଗ ବସି
ଭୁଲିଲେ ସେ ଦିବାନଶି,
ଯେଉଁ ମହାପିପାସାରେ ଆକୁଳ ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଅଳ୍ପକ ବିଳାସେ ତାହା ହେବ କି ନିଷାଣ ? ୧୩ ।
କାହଁ ବା ଆସନ୍ତ ଲୋକ ଯିବେ କେଉଁଠାକୁ,
ହେବ ବା କାହାକୁ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ,
ତୁଙ୍କ ଜଗତର ସୁଖେ
ହିଂସା ହୋଧ ବଶ ଲୋକେ,
ଜଗତେ ଲାଗିଛି ନିତ୍ୟ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମ,
ମାନବ ଜୀବନ ଏ ତ ହୁଏହେ ପରିଶାମ ! ୧୪ ।

ଅନନ୍ତ ସାଗର, ନିତ୍ୟ ମାନବ ପିପାସା,
ପାଇଲେ ବିଶ୍ଵର ବିତ୍ତ ହୁଏହେ ପ୍ରତ୍ଯେ ଆଶା,
ହୁଏ ଏଥୁ ଅନୁମାନ
ଆନ କିଛି ଲୋଡ଼େ ପ୍ରାଣ,
ନୁହେ ନ ଭଜନଶୀଳ ଜଡ଼ମୟ କିନ୍ତୁ,
ମହାନ ଅଷ୍ଟପୁ, ଆମ୍ବା-ଅନୁରୂପ ବ୍ୟାପୁ । ୧୫ ।

ସମଧରୀ, ସମ୍ରପ ପଦାର୍ଥ ମିଳନ,
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ, ମହୋତ୍ସାନ, ନିତ୍ୟ ମାନବଜୀବନ,
ଆମ୍ବା ଅନୁରୂପ ଦ୍ରବ୍ୟ
ଜଗତରେ ଅସମ୍ଭବ,
ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ପରାତ୍ପର, ମହୋତ୍ସାନ, ମହାନ
ବ୍ୟାପୁ ପ୍ରାପ୍ତିପାଇଁ ଆତ୍ମା ସଦା ଧାବମାନ । ୧୬ ।

ଅନନ୍ତ ସାଗର ବାର କଣିକା ସମୀରେ
ଉଡ଼ିଆସି ବୃଷ୍ଟିରୁପେ ପଡ଼େ ପୃଥିବୀରେ,
ନାନାପ୍ଲାନ ଦେଶ ଭ୍ରମି,
ବିଦ୍ୟ ବାଧା ଅଭିନମି,
ଧାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଉତ୍ତପତ୍ତିପ୍ଲାନେ ଅବିରମ ଗତି,
ଆସ୍ତା କି ଲୋଡ଼ିର ସେହିପରି ପରିଣତ ? ୧୭ ।

ଅବଶ୍ୟ ମହାନ, ନିଜ୍ୟ ମାନବର ପ୍ରାଣ,
ଥିବ ତ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଉଚ୍ଚପ୍ଲାନ,
କଳ୍ପିତ ବ୍ୟବସାୟେ
ଯେବେ ସଦା ନିଷ୍ଠ ଥାଏ,
କଠିନ ଉନ୍ନତ ପ୍ଲାନ ହେବା ଅଧିକାରୀ,
ଦେଖିବା ଉଚିତ ଅଟେ ଏ କଥା ବିରୁଦ୍ଧ । ୧୮ ।

ଜଳେ, ପୁଲେ, ଅନ୍ତରାଷ୍ଟେ ପ୍ରାଣୀ ନିରନ୍ତରେ
କରୁଛନ୍ତି ସୁଖ ଲୋଡ଼ ହିଂସା ପରମ୍ପରେ,
ତେଜି ଭ୍ରାତୃଷ୍ଠେହ ପ୍ରୀତି
ଅକଳକ ସାମ୍ୟ ମାତି,
ସୁଖରେ ଧାବିତ ତାହା ଦୁଃଖ ରୂପାନ୍ତର,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ନୂହି ବିଳାପ ଚିତ୍କାର । ୧୯ ।

ଜଳବିମ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣ ଅଛି କଣେ ନାହିଁ,
ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟମାର୍ଗ ଲୋକ ନ ଲୋଡ଼େ କିପାର୍ଦ୍ଦ ?
ସୁଧାଭ୍ରମେ ବିଷପାନ
କରନ୍ତି ହରାଇ ଜ୍ଞାନ,
ଧନ ! ଧନ ! ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ଵମନା,
ନ ବୁଝେ ଭୁଞ୍ଜିବ ପଢେ ଗତ ରୂପୋଚନା । ୨୦ ।

ଧର୍ମମାର୍ଗ ଦେଖେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ତତୋଧନ,
ଧର୍ମନାମେ ପ୍ରାଣିହିଂସା, ଧନ ! ଧନ ! ଧନ !
ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ପବିତ୍ରତା,
ଦୟା, ମାୟା, ସରଳତା,
ଭ୍ରାତୃଷ୍ଠେହ ପରିହରି ହିଂସା ବ୍ୟବସାୟ ?
ନ ବୁଝେ ଅଙ୍ଗନ, ଏ କି ମୁକ୍ତିର ଉପାୟ ? ୨୧ ।

ସଙ୍ଗେ ପଶୁ ବଳିଦାନ ଜୀବକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଦେଇ ଜୀବ ମୁକ୍ତି ଲୋଡ଼େ, ଏ କି ବିଦ୍ଵମନା ।
ହେଲେ ବଧ କର ପ୍ରାଣୀ
ମୁକ୍ତି ଲୋଡ଼େ ସେ କି ଜ୍ଞାନ ?
ସବ ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କେବଳ ଦୟାରେ,
ନିଷ୍ଠାରୁତା ପାପ ମୂଳ ବୁଝେ ନାହିଁ ବାରେ । ୨୨ ।

ରହିଛି ପ୍ରଜନ ଧର୍ମ ମାତି ସନାତନ
ଭ୍ରାତ୍ରି କପଟତା ହିଂସା ଅଙ୍ଗତା ଆଛନ୍ତି
କରିବ କେ ଆବଶ୍ୟାର
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ସାର,
ମାନବହୃଦୟେ ହେବ ସଦା ଦୟାମାନ,
ହେଉ ଜଗତରେ ପାପ ସନାପ ନିବାଶ । ୨୩ ।

କ୍ଷମ ଯେହୁ ଛେଦିବାକୁ ଫ୍ରସାର ବରନ,
କରିପାରେ ସେହି ଧର୍ମମାତି ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ
ତେଜି ସ୍ଵାର୍ଥ ଆମୁପ୍ରାଣ
କରିପାରେ ଲୋକେ ସାଧ,
ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବିନା ରକ୍ଷାପାଏ କି ପରାର୍ଥ ?
ଏହିରୂପ ନାନାକଥା ଭାଙ୍ଗିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ୨୪ ।

ଲୋକେ କରିଥାନ୍ତି ଅନୁକରଣ ଆଦର୍ଶ,
ଲୋତ୍ତନ୍ତି ସ୍ଵର୍ଗବେ ସବେ ସାଧୁ ପରମଶ,
ମହାନ ଆଦର୍ଶ ଏକ
ଜଗତରେ ଆବଶ୍ୟକ,
ଦେଖିଛି ଏମନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ କିଛି ନାହିଁ,
କରିବାକୁ ହେବ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ପ୍ରାଣୀପାଇଁ । ୨୫ ।

କରିବ ବିବାହ ଯେତି ହେବ ମୁଁ ଫ୍ରସାର,
ପାରିବ କି ଲୋକେ ପାପସନ୍ନାୟୁଁ ଉଦ୍ଧାରି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ଯିବ ବନେ
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ
ଲଭି ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନିଧି କର ମହାଧାନ,
ସାହା ସାହାବିଲେ ଲୋକେ ଲଭିବେ ନିବାଶ । ୨୬ ।

ନିଜ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଯେବେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣ
କରିପାରେ ରକ୍ଷା, କିମ୍ପା ନ କରେ ବିଧାନ ?
    ଉତ୍ତର ଜୀବନେ ଯଦି
    ଲଭିବ ଅମୂଳ୍ଯ ନିଧି,
ବିନିମୟ ହେବ ଯେବେ କାଚରେ କାଞ୍ଚନ,
ନ କରିବ କିମ୍ପା ସେଥି ସକାଶେ ଯତନ । ୨୭ ।

କରିବାକୁ ହେବ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ବିଶୁର—
ସର୍ବେ ଯେବେ ଏହିରୁପେ ତେଜିବେ ସଂସାର
    ଧରିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସ ବୁଦ୍ଧି
    ନ ହେବ ମାନବ ବୁଦ୍ଧି.
କରିବ ବିହାର ଏବେ ହେବାକୁ ସଂସାର,
ସାଧକ ଆପଣା ରକ୍ଷା ପଛନେ ବିଶୁର । ୨୮ ।

ଅନାସଙ୍କ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଆଚରଣ,
ସହଜେ ପିତ୍ତବ ଭାବେ ଥାଇପାରେ ମନ,
    ପଙ୍କରେ ପଙ୍କଜ ଯଥା,
    ଅନଳର ପବିଷତା
ହୁତେ ନଷ୍ଟ ଅପରିଷ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପରଶର,
ଡୁର ପାରେ ନିର୍ବିକାର ବିକାରସାଗରେ । ୨୯ ।

ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହାଜନେ ଚାହାନ୍ତମେ ଥାଇ
କେତେ କେତେ ମହାକାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯାଇ,
    ଶାର୍ଦ୍ଦ୍ରୟ ଅଣ୍ଟମେ ଥାଇ
    ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅନୁଦାନୀ
କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ଲୋକଗଣ,
ଆପାଚତଃ ନ ଛେଦିବ ସଂସାର ବନ୍ଧନ । ୩୦ ।

ସିରାର୍ଥ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ମନ୍ତ୍ରଗଣ ପାଶେ
ବୋଇଲେ ଆନନ୍ଦମନେ ବିବାହ ସକାଶେ,
    ପାଇଲେ ଏହୁପ କନ୍ୟା,
    ଦୂରପ ପୁଣ୍ୟ ହେବ ଧନ୍ୟା,
ସରଳା ବିଦୁଷୀ ଦୁର୍ଜ୍ଞାନୀ ରୂପବଣ୍ଠ
ପରସ୍ପରାପରପୁଣ୍ଠ ଦୟାବଣୀ ସନ୍ତୋଷ । ୩୧ ।

ପବିଷ ବଂଶରୁ ଜାତା, ମଧୁରଭଣ୍ଟି,
ହେବ ଛୁପ୍ତା ପରି ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସଙ୍ଗମ,
    କୁରକରେ ଅନିପୁଣ୍ଠ,
    ନ ଥିବ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉଣା,
ଦାନେ, ଧନେ, ପରସ୍ପରା ବ୍ରତରେ ତ୍ରପସ,
ହେଲେହେଁ ନିପୁଣୀ ଶହେ ନ ହେବ ମୁଖର । ୩୨ ।

ସର୍ବ ଜୀବେ ଦୟାବଣୀ, କାର୍ଯ୍ୟ ଅନଳସା,
ସଂସାର ଅସାର ସୁଖେ ନ ଥିବ ଲାଳସା,
    ଜନନୀ ଭଗିନୀ ପର
    ସର୍ବ ଜୀବେ କୃପା କର
ପାଳିବ, ନ ଥିବ ଜ୍ଞାନ କେବା ଆନ୍ତୁ ପର,
ସେ ନାଶ ହେବାକୁ ପାରେ ଚାହିଁ ମୋହର । ୩୩ ।

ବିଶୁରିଲେ ମନ୍ତ୍ରଗଣେ ଦେନେ ନରସାଇଁ,
ପୁରୁଷ କିଛା ଅନୁରୂପ କନ୍ୟା ଅଛି କାହିଁ ?
    ମନ୍ତ୍ରିଏ ନିଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ
    ଘୋଷଣା ଦେଲେକ ରାଜେୟ,
ପୂରିତ ଅଶୋକ ଭଣ୍ଟ ମଣି କାଞ୍ଚନରେ
ଶାକ୍ୟ କୁମାରଙ୍କୁ ଦାନ କରିବେ କୁମରେ । ୩୪ ।

କରିଲ ବୟସରେ ହେଲୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଗୃହ,
ଜତେବାସୀଙ୍କ ହୃଦେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର,
    ଉତ୍ସବ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଦିନେ
    ସଜ ଶାକ୍ୟ କନ୍ୟାଗଣେ
ଗଲେ ରଜ ନଅରକୁ ଆନନ୍ଦେ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ,
ସୁନ୍ଦର ସୁମନ ମାଳା କିବା ଭାସି ଆସେ । ୩୫ ।

ସହଜେ ଲବଣ୍ୟମଧ୍ୟ ତରୁଣ ବପୁସୀ,
କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତିମା ସ୍ଵର୍ଗ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଶୟି,
    ବିଶ୍ଵ ବିଶ୍ଵଧ ବର୍ଣ୍ଣେ
    ବିଭୂତିତା ଆବରଣେ,
ଅମିତ୍ୟ କୌମୁଦୀ ମିଶା ଗଠିତା ପ୍ରତିମା,
ବିଧାତା ନିର୍ମାଣ ଘୋରାନ୍ତ୍ୟର ଶେଷସୀମା । ୩୬ ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ଆନନ୍ଦ ମୁଖ୍ୟ ପଡ଼ୁଛି ଉଚ୍ଛଳ,
ଚହଟି ଯାଉଛି କାନ୍ତି ଗୁଲବାରୁ ତଳି,
ଫମାର ସୌନ୍ଦର୍ୟପାରେ
ଘନଭୂତା ଏକାଧାରେ,
ଦୁଃଖ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳମୟୀ, ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ପ୍ରତିମା,
ତୁଳିଛି ତୁଳିରେ ବିଧ ମୁଣ୍ଡି ମଧୁରମା । ୩୭ ।

ଆଗୁଳପଳମ୍ବିତ ଘନ କୁଞ୍ଚିତ କୁଞ୍ଚଳ,
ମୁଖ ଯଥା ମାଳ ମେଘେ ସୁଧାଂଶୁ ବିମଳ,
ଗତିକାଳେ ସେ କବଣ
ଅବା ପମୁନା ଲହଣୀ,
ପ୍ରଷ୍ଟୁତିତ କମଳ କି ଯାଉଅଛୁ ଭସି !
କବିର କଲ୍ପନାଶ୍ରାତ ମୁଖ ଶୋଭାରଣି । ୩୮ ।

ବିଚିତ୍ର ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ କୌଣସି ବସନ,
ପରିଧାନ ନାନାବିଧ ରହ ଆଭରଣ,
ଚଳନ୍ତେ ସକଳେ ମେଲେ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧରୁ ଶୋଭା ଶେଳେ,
ସୁନ୍ଦର ସୁଠାମ ତହିଁ ବଦନ ବିରକି,
ରଞ୍ଜିତ ସାପୁତ୍ର ମେଘେ କବା ତାରାଜି ! ୩୯ ।

ଆକର୍ଷଣିବିଶ୍ଵାନ୍ତ ନେତ୍ର ତରଳ ତଞ୍ଚଳ,
ଆକର୍ଷଣିବିଶ୍ଵାନ୍ତ ମାଳ ଭ୍ରମିଲତା ଯୁଗଳ,
ବାଣାର ମୃଦୁନା ସ୍ଵରେ
ବାକ୍ୟାଳାପ ପରମରେ
ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ ବିଳାସେ ରୁଲୁଛନ୍ତି ଦେହ ତାଳ,
ଅଳ୍ପ-ଗମନା ଯଥା ମହୁର ମରଳୀ । ୪୦ ।

ପ୍ରତ୍ୟେଷ କମଳକଳି, ପ୍ରଦୋଷ ମଲିକା,
ଅର୍ଦ୍ଧାଦିତ ପୂର୍ଣ୍ଣରନ୍ଦ୍ର ବିକାଶ ତହକା,
ଚିରାଭ୍ୟତ ବାଲୁ ହୀଡ଼ା
ତରଳ ତାରୁଣ୍ୟ ବୀଡ଼ା,
ବାଲୁ ଯୌବନର ସନ୍ଧ ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ
ଗମନେ ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ଦେହେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ପୂର୍ବ । ୪୧ ।

ଅଶୋକ କୁସୁମଦାମେ ପୁଣୀ ପୁସ୍ତକ ତ,
ରତନ ବେଦାରେ ରାଜପୁଷ୍ପ ବିରାଜିତ,
ମଣ୍ଡିତ କୁସୁମଦାମେ,
ଲୋକନେଷେ ଅଭିରାମେ,
କୁସୁମ ଆସନେ କବା କୁସୁମର ସାର,
ମୁଣ୍ଡିମନ୍ତ୍ର ରାଜପୁଷ୍ପ ପ୍ରିତି ସେ ପ୍ରକାର । ୪୨ ।

କାଞ୍ଚନ ଥାଳୀରେ କବା ପାରିଜାତ ହାର,
ଶାକ୍ୟ କନ୍ୟାଗଣ ସମାଗତା ସେ ପ୍ରକାର,
ସୁନ୍ଦର କୁମାର ପାଶେ
କୁମାର ସୌନ୍ଦର୍ୟ ଭାସେ,
ହାରକର ଚଉପାଶେ ମୁକୁତାର ପନ୍ଥ,
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ସଦା ମାଧ୍ୟା ମାଳିଙ୍ଗ । ୪୩ ।

ସଞ୍ଜିତ ଅଶୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣ୍ଡ ସମ୍ମନରେ,
ରାଜପୁଷ୍ପ ପ୍ରୀତିବାକ୍ୟ, ଆନନ୍ଦମନରେ,
ଥିଲେ କୁମ ଶା ଯେତେକ
ପ୍ରତି ଜଣେ ଏକ ଏକ
ଦେଲେ ବାଣ୍ଣି ! କୁମାରୀ ଥୋଇ ମନ ପ୍ରାଣ
କୁମୁଦିରେ, ଧୀରେ କଲେ ଗୃହକୁ ଗମନ । ୪୪ ।

କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ପର ରହୁଥିଂହାସନେ
ବସିଛନ୍ତି ରାଜପୁଷ୍ପ, ପିର ନେତ୍ର ମନେ,
ଚନ୍ଦ୍ରପାଶେ ଯଥା ପୁଣ୍ୟ
ତଥା ଅପରୁମଧୂଶ୍ଵା,
ଦଣ୍ଡପାଣି କନ୍ୟା ଗୋପା ମିଳିଲେ ଶେଷରେ,
ଉତ୍ସବ-ବାସରେ ରାଜକୁମାର ପାଶରେ । ୪୫ ।

ପରମର ଶୁଭରୁଷ୍ଣି ହେଲେ ବିନିମୟ,
ବିକାଶେ କୁମୁଦକାନ୍ତି ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଦପ୍ୟ,
ବାସନ୍ତ ମଳପୁନିଲେ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁମନଦଳେ,
ଜନ୍ମାନ୍ତର ସୁନ୍ଦର ପର ପ୍ରେମର ଅଙ୍ଗୁର,
କୁମାର ହୃଦୟେ ଜାତ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଚୁର । ୪୬ ।

ସମୁନା ପୁଲିନେ ନନ୍ଦନନନ ଗୋପିନୀ
 ପ୍ରେମମୂର୍ଧ, ଏକୁ ଆନ, ପ୍ରେମ କୁମାରିନା
 ଧର୍ମେ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମେ ପ୍ରୀତି,
 ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ଶକ୍ତି,
 ପ୍ରକତି ପୁରୁଷ ପ୍ରେମ ସୁମରେ ଗ୍ରଥତ,
 ଯାହାର ପ୍ରଭାବେ ଜଡ଼ ଚଚନ ମୋହିତ । ୪୭ ।

ଅଙ୍ଗତ ଦୁଃଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତମ ହୃଦୟ,
 ସୁଗଳ କଙ୍କାଳ ପ୍ରେମସ୍ତୋତ ବିନମୟ;
 ଉତ୍ତମେ ଆପଣା ଭୁଲି
 ରୁହିଁରୁହିଁ ନେତ୍ର ମେଲି,
 ନିରେଶି, ଉଦ୍ଧିତ ଚନ୍ଦ୍ର ପୁରା କୁମାରିନା,
 ପ୍ରେମମୂର୍ଧ ଯୁବମୃଗ ଚକତା ମୃଗୁଣୀ । ୪୮ ।

ଦଶ୍ତପାଣି କନ୍ୟା ଗୋପା ମଧୁର ବଦନେ
 ବୋଇଲା କୁମରେ ରୁହିଁ ସଜଳ ନୟନେ,
 ଯୁବରଜ ! କୃପାଧାର !
 କିମ୍ବା ମୋତେ ଉପହାର
 ଦେଲେ ନାହିଁ ? ଦେଇଛନ୍ତି କୁମାର ସକଳେ,
 ନ ଜାଣେ କି ଅପରାଧ କଲି ପାଦଚଳେ ? ୪୯ ।

ନିଃଶେଷ ଅଶୋକ ଭଣ୍ଡ— ବୋଇଲେ କୁମାର,
 ହେ ସୁନ୍ଦର ! ତବଯୋଗ୍ୟ ନାହିଁ ଉପହାର;
 ନିଆ ମୋର ଅକୁର୍ଯ୍ୟ,
 ନୁହେ ସତ୍ୟ ରମଣୀୟ,
 ହେଉ ଏ ଅମୂଳ ନିଧ ପଡ଼ ତବ କରେ,
 ଆୟୁଷ କାଞ୍ଚନ, ପରମଣୀ ପରଶର । ୫୦ ।

ବୋଇଲେ ବିନୟେ ଗୋପା—ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ରହ ବିନମୟେ କିମ୍ବା ତୃଣ ଅକଞ୍ଚନ ?
 ଅଧୀନା ଚରଣଦାସୀ,
 ନୁହେ ରତନପ୍ରୟୋଗୀ,
 ଥାଉ ପ୍ରସ୍ତେ ! ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ତବ ପଢ଼କରେ,
 ତବ କୃପା ପାର୍ଶ୍ଵ ଯେତ୍ତି ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାଦରେ । ୫୧ ।

କୁମାର ଚରଣେ ମନ ପ୍ରାଣ ଥୋଇ ଗୋପା
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଯନ୍ତ୍ରରୁଡ଼ା ପ୍ରତିମାସୁରୁପା,
 ଶୁଣିଲେ ସକଳ ଲୋକେ
 ଉତ୍ଥାହେ ପ୍ରେମେ ପୁଲକେ,
 କପିଳବନ୍ଧୁରେ ଲୋକେ ପଡ଼ିଲୁ ଚହଳ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖେ ଏହି କଥାହିଁ କେବଳ । ୫୨ ।

ଇତି ଶ୍ରାବୋନ୍ନାବତାରକାବେୟ ଅଶୋକୋନ୍ନବ
 ନାମ ଚର୍ଚୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

(ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ)

ବୋଇଲେ ଦଶ୍ତପାଣି ନୃପତି ପାଶେ,
 କରନ୍ତ ଅଙ୍ଗ, ଯେବେ ମନକୁ ଆସେ,
 ଶ୍ରାମନ ଯୁବରଜ ଦେବ ପରାଷା,
 କପର ଅଛୁ ଶୟ ଶାସ୍ତରେ ଶିକ୍ଷା । ୧ ।

ଜାଣନ୍ତ ସନାତନ ନୟମ କଥା,
 ଶାକ୍ୟବ୍ରଶରେ ଅଛୁ ଏପରି ପ୍ରଥା,
 ଭାଷା-ଜାମାତା ବିଦ୍ୟା ସାମର୍ଥ୍ୟଜଳନ
 ନ ଜାଣି କନ୍ୟା କେହି ନ କରେ ଦାନ । ୨ ।

କାଞ୍ଚନ କାନ୍ତି ଫୁଲ୍ମି ବଢ଼େ ଅନଳେ,
 ରୁଣିଗାରିମା ଜଣା ପରାଷା ପୁଲେ,
 ଯୁବରଜ ମହିମା ହେଉ ପ୍ରଗ୍ରହ,
 ଅଷ୍ଟୁଷ୍ଟ ରହୁ ମଧ୍ୟ କୁଳ ଆରୂର । ୩ ।

ସପ୍ତମ ଦିନେ ଯୁବରଜ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
 ମିଳିଲେ ରଙ୍ଗପୁଲେ ମଲୀ-ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ,
 ପ୍ରତିଦନୀ ଯୁବାକୁ ଛପିତେ ଜଣି
 ସ୍ମୃତିଶ ନିପୁଣତା ନେଲେ ସେ କଣି । ୪ ।

ବ୍ୟାୟାମନିପୁଣତା ବୁଦ୍ଧି କୌଣ୍ଠଳେ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଳେ,
ନ ଥିଲ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ,
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିସୁସୁରେ ଦେଖିଲେ ନରେ । ୫ ।
କୌଣ୍ଠବେ ବିଲାସରେ ସୁଖେ ପାଲିତ,
ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତ;
କାହୁଁ ଜାଣିବେ ମଙ୍ଗପୁର କୌଣ୍ଠଳ,
ପାଇଲେ କାହୁଁ ସିଂହ ଧମାନ ବଳ ? ୬ ।
ନ ପାଇ ଶିକ୍ଷା ପୁରବାଜ ତଥାପି
ଅଶ୍ଵାଦଶ ପ୍ରକାର ଲେଖିଲେ ଲିପି;
ତିମାଦି କଳା ଚଉଷଠ୍ଠ ପ୍ରକାର
କୁମାରେ ଜଣା ସବ୍ଦ ବିଦ୍ୟାର ସାର । ୭ ।
ଲୋକେ ଶ୍ଵରିଲେ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲ କାହୁଁ,
କିପରି କିବା ଘଟେ ଜାଣୁ ତ ନାହୁଁ,
ଜୟୁଧନୁକୁ ତିଥ କେ କଲ ବୋଲ ?
କେ ଦିଏ ଶିକ୍ଷା ସିଂହେ ବଳ କୌଣ୍ଠଳ ? ୮ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଅଂଶୁ ଜନ୍ମ ଯାହାର,
ଲୋକକଷ୍ଟ ବାରଣେ ଯେ ଧବତାର,
ଲଭିବେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯାହା କୃପାରେ,
କ ଅସମ୍ବବ ବୋଲ ସେ ପ୍ରଭୁତାରେ ? ୯ ।
ଗାଇଲେ ଗୀତ ବନ୍ଦି ବିବିଧ ଛନ୍ଦେ,
ନାଶ୍ଵର ହୃଦୟକୁଳ ଦେଲେ ଆନନ୍ଦେ ।
ଉଠିଲ ଜୟ ଜୟ ଶବଦ ରାଜ୍ୟ,
ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସବେ ଶ୍ରୀଯୁବରାଜେ । ୧୦ ।
ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ରାଜନିଅରେ,
ଜ୍ଞାନ କୁଟୁମ୍ବେ ବିପ୍ରେ ଇତର ନରେ,
ଗୋପା ସହିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ
ହେବ, ଧାରିତ ମାର୍ଗେ ଲୋକପ୍ରବାହ । ୧୧ ।
ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପରିଶୟ ବ୍ୟାପାର,
ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲ, ରାଜ୍ୟ ମ-ଧ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ ନାରୀପୁଣ ମିଳନ,
ବାରିଦେ ବିଦ୍ୟ, ମୁକ୍ତାମାଳା କାଞ୍ଚନ । ୧୨ ।

କପିଳବ୍ୟୁ ରାଜ୍ୟ ପେତେକ ଲୋକ
ମାତ୍ରିଲେ ଉତ୍ସବରେ ଭଜ ପୁଲକ,
ସାତ ଦିବସ ଦିବା ନିଶି ରାଜ୍ୟରେ
ଶୁଭେ ସଙ୍ଗୀତଧୂନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ । ୧୩ ।
ଉଷ୍ଣକେ ଭିକ୍ଷା ମାତି ଯିବାକୁ ନାହିଁ,
ପାଇଲେ ଯେତେ ଧନ ରଖିବେ କାହିଁ ?
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠନର ବ୍ୟାପାର,
କରିବ କାହା ଘରେ କେବା ଆହାର ? ୧୪ ।
ନୃପତି ଗନ୍ଧାରର ଅଛି ମୁକୁଳା,
ଘେନ ଯିବାକୁ ଧନ ନାହିଁ ସକୁଳା,
ମିଶ୍ରାନ୍ତ କୁତ କୁତ ରହିଛି ପଡ଼,
ଶାଇବେ ଲୋକ କେତେ ? ଗଲୁଣି ସଡ଼ । ୧୫ ।
ଉନବିଂଶ ବ୍ୟସେ ରାଜନିଧନ,
ବିବାହଶୂଙ୍ଗରେ ହେଲେ ବନ୍ଧନ,
ଉଦ୍ଧିବେ ଯେ ବିଦଗ ଅନନ୍ତାକାଶେ,
ଆବର ହେଲେ ଆଜି ପ୍ରମୟ ପାଶେ । ୧୬ ।
ତଥାପି ନୃପ ଶିତ୍ର ସଦା ଅସ୍ତ୍ରିର,
ଉଡ଼ି ବା ଯିବ ପକ୍ଷୀ ଭାଙ୍ଗି ପିଞ୍ଜର,
ମାନବ ସାଧେ ଯାହା ହେବାକୁ ପାରେ,
କଲେକ ଆସ୍ତ୍ରୋଜନ ଯହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ । ୧୭ ।
ରୋହଣୀ ନନ୍ଦକୁଳେ ପ୍ରମୋଦୋଧ୍ୟାନ
ନନ୍ଦନ ପ୍ରତିମାରେ କଲେ ନିର୍ମାଣ,
ଶିଲ୍ପୀ ସ୍ଵପନାଟତ ପ୍ରତିକାଳପ୍ର
ନିର୍ମିଲେ ରହିବାକୁ ରଜ-ତନୟ । ୧୮ ।
ହିମାଳୟ ପାରେ ନିର୍ମିତ ବନ,
ଦେବତା ପଦେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଯେସନ;
ବହେ ରୋହଣୀ ସ୍ନେହ ତା ଗୁରିପାଶେ,
ଜାହାରୀ ସ୍ନେହ ପୁଷ୍ପ ରୂପୁଡ଼ ଭାସେ । ୧୯ ।
ମଧୁରନାଥ ନାନାଜାତି ବିଦଳ
ରାବନ୍ତ ଡାଳେ ମେଳି ସୁରତରଙ୍ଗ;
ନୃତ୍ୟଗୀତକୁଶଳା ପୁରତରଙ୍ଗ
ଭ୍ରମନ୍ତ ଦେବକନ୍ୟା ନନ୍ଦନ ବନେ । ୨୦ ।

କୁସୁମ ନାନାଜାତି ପୁଟି ବିକାଶେ;
 ପ୍ରେମ ମାଧୁୟୁଂରସେ ଦୁଷ୍ଟ କି ଭାସେ ?
 ଗୋପା ପ୍ରେମସାଗର ତୁରି ସିରାର୍ଥ
 ବୈରାଗ୍ୟ ତେଜି ଗୁରୁ ହେଲେ ଯଥାର୍ଥ । ୨୧ ।
 ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଚୋଟା ପ୍ରେମମୂଳେ,
 ଲକ୍ଷିତ କଳାବିଶ୍ଵା ଦବିଷା ସଞ୍ଚ,
 ମନ ପ୍ରାଣ ସମପି ପଢି ପଦରେ
 କାଷା ଛୁପ୍ତା ସମାନେ ଥାନ୍ତି ପାଶରେ । ୨୨ ।
 ବେଦେ ଗାୟତ୍ରୀ ଅବା ସିଦ୍ଧି ସାଧନା,
 ଗୋପାର ପ୍ରେମେ ମୁଗ୍ଧା ଗୋପଅଙ୍ଗନା,
 ଆମ୍ବ ବିସ୍ତର ଗୋପା ପଢ଼ିରଣେ
 ମିଳିତା, ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ବ ନଦୀ ଯେବନେ । ୨୩ ।
 ନାହିଁ ଭୂଷଣ ଶିରେ ଅବଗୁଣନ,
 ଧନ ବା ଲକ୍ଷାପ୍ଲାନା ନାଶ ଯେବନ ।
 ଏକଦା ସଖୀ ଏକ ଭୁତ୍ତି ହସି,
 କାନ୍ତିପ୍ଲାନ ପୁଷ୍ପ କି ଭ୍ରମରେ ବସି ? ୨୪ ।
 ବାଣୀଜିତା ବଚନେ ବୋଇଲେ ଗୋପା,
 ସୌରଭ୍ୟାନା ହେଲେ ଚମା ସୁରୂପା,
 ଆଦର କରନ୍ତା କେ ? ସୌତ୍ତର୍ଣ୍ୟନିଧି
 ବର୍ଣ୍ଣନେ ଯାଇ ବୃଥା, ବିଧାନ ବିଧ । ୨୫ ।
 ନାଶ ଲବଣ୍ୟ-ଧର୍ମ ସେ ଆଉରଣ,
 ଧର୍ମ ହିଁ ନାଶକର ଅବଗୁଣନ;
 ଧର୍ମ ବିହୁନେ ଅବଗୁଣନ ତଥା,
 ମଳିନ ଭାଣ୍ଡେ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡନ ଯଥା । ୨୬ ।
 ମନ ନିର୍ମଳ, ବାଳ୍ୟ ସଞ୍ଚ, ସରସ,
 ନିରୁଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ମି, ଉତ୍ସବ ବଶ
 ନାହିଁ ଯାହାର ଦୃଥା ଅବଗୁଣନ,
 ଶୀଳତା ନିହାପ୍ଲାନ—ବୃଥାଉରଣ । ୨୭ ।
 ପଢି ମୋ ଆଉରଣ, ଧର୍ମ-ଲବଣ୍ୟ,
 ଉତ୍ସବ ସଂସନ—ଅବଗୁଣନ;
 ସମୟ ଯାଏ ସ୍ଵାମୀ ସେବାର ପାଇଁ
 ଶଶର ମଣ୍ଡନକୁ ସମୟ କାହିଁ ? ୨୮ ।

ହୃଦୟବୁର୍ଗେ ମୋର ଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ର,
 ବିବେକ ପ୍ରହଶ ମୋ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ,
 ସାଧୁ ସାହସ ଅସ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷା ବସନ,
 ସ୍ଵାମିସେବା ମୋ ବ୍ରତ ଅବଗୁଣନ । ୨୯ ।
 ଗୋପା ସିରାର୍ଥ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବନ୍ଦନ,
 ଜାହାଶ ବ୍ରହ୍ମପୁଷ୍ପ ସ୍ନେହ ମିଳନ,
 ଭିନ୍ନ ଶଶର ଏକ ମନ ହୃଦୟ,
 ଶ୍ରୀର ମର ସମାନେ ମେଳ ଉଭୟ । ୩୦ ।
 ଜୀବନ-ଉଦ୍ୟାନରେ ରଜନନ୍ଦନ
 ସନ୍ଧକାରେ ମାଧ୍ୟା କଲ୍ପ ବେଷ୍ଟନ,
 ଥିଲେ ଏକାଙ୍ଗ ଏବେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗମ,
 ଏକ ପ୍ରୀତିଶୀଳେ କଶ କରିଣୀ । ୩୧ ।
 ଦିନେ ସିରାର୍ଥ ମନେ କଲେ ବିରୁର,
 କେବଳ କଷ୍ଟପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେ ସଂସାର,
 ଅଛି ପ୍ରେମ ମାଧୁଶା ପ୍ରୀତି ବିମ୍ବଳ,
 ନିଦାତ ମରୁ ମଧ୍ୟେ ଜଳ ସମ୍ବଳ । ୩୨ ।
 ରମଣୀ ପଢ଼ିପ୍ରାଣ ପ୍ରୀତି ମାଧୁଶା—
 ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁଧା ଅଛି ଜଗତେ ପୂର,
 ଅମା ନିଶାରେ ଦାପଶିଖା ସମାନେ,
 ଦୁଃଖସାଗରେ ତରୁ କି ଅନୁମାନେ । ୩୩ ।
 ଗୋପା ପ୍ରେମରେ ମୁର୍ଦ୍ଧ ଦେଖି ନନ୍ଦନେ
 ଗତ ବୈରାଗ୍ୟଭବ ବୁଝିଲେ ଜନନ,
 ଶୁଭୋଦନ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ମନରେ,
 ଭବିତବ୍ୟରେ ଅନ୍ତ ଏପରି ନରେ । ୩୪ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଦାତ ଶେଷେ ବୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାର,
 ବିଦୁତ ଆଶ ଅନ୍ତରେ ବଢ଼େ ଅନାର,
 ଭଞ୍ଜି ଲା ପରା ଗୋପା ରଜସୌଭାଗ୍ୟ—
 ସିରାର୍ଥମନେ ଏବେ ଜାତ ବୈରାଗ୍ୟ । ୩୫ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
 ନାମ ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ।

ଶଷ୍ଟ ସଂଗୀ

(ବୈରଗ୍ୟ ସଞ୍ଚାର)

ନାହିଁ ଉଦବେଗ ଚିନ୍ତା କାହାର ଚିତ୍ତରେ,
ରଜା, ରଣୀ, ଗୋପା ଛନ୍ତ ଆନନ୍ଦମନରେ ।
ସୁଖଦ ଭ୍ରାନ୍ତର ହେତୁ ସବେ ଅତେଚନ,
ମଣିଲେ ଫେରିଛି ଏବେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥର ମନ ।
ଗୌତମୀ କଦାଚ ମନେ ଭାଙ୍ଗି ବିଗର,
ସିଦ୍ଧ ନନ୍ଦାମ ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିଲେ ଗୁଡ଼ାରି ।
ଗୋପାର ମଧ୍ୟରପ୍ରେମେ ମୋର ଭାଗ୍ୟବଳେ
ଆବନ୍ତ ପ୍ରମତ୍ତ କରି ପ୍ରଶାୟ-ଶୁଣିଲେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନିର୍ଜନ ବସି କରେ ନାହିଁ ଧାନ,
କରନ୍ତ କରୁଣା ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମୋହାନ୍ତ ମାନବ ବର୍ତ୍ତମାନେ ବିମୋହିତ,
ନ ଜାଣେ କି ଭବିଷ୍ୟତ ପଠରେ ଲିହିତ ।
ମାନବର ଭାଗ୍ୟଲିପି ନ ଥୁଲ ପ୍ରକଳ୍ପ
ଶୋତମୟ କଷ୍ଟବହ ହୃଅନ୍ତା ଜୀବନ ।
ଆସେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଭପୁକର ରୂପ ଧରି
ସାମାନ୍ୟ ଘଟନାସୂଚ ଅବଳମ୍ବ କରି ।
ଦିଶାଳ ମହାନ ତରୁ କଣିକା ବାଜରେ
ରହିଛି ପ୍ରକଳ୍ପଭାବେ ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଏକଦା ନିଶୀଥକାଳେ ବସି କଷାନ୍ତରେ,
ବଜାଏ ରମଣୀ ଏକ ବାଣୀ ଧରି କରେ ।
ସ୍ଵର ଗ୍ରାମ ମୁର୍କନାରେ ଦିଏ ସୁଧା ତାଳ,
ପ୍ରମତ୍ତରେ ଅଛି ଆମ୍ବବିସୁତା ସେ ବାଳୀ ।
ଗାୟ ଗୀତ ଭବାବେଶ ବିମୋହିତମନେ,
ସନ୍ନିପାତରପ୍ରସ୍ତ ବୋରୀ ପ୍ରଳାପ ଯେସନେ ।
ସଙ୍ଗୀଚଳହଣ ମିଶି ମଳପୁନିକରେ
ଖେଳ ଯାଉଅଛି ପୁରୀ ମଧ୍ୟେ ହିଲ୍ଲୋକରେ ।
ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ନିଶୀଥାକାଶେ ମୁର୍କନାର ତାନ
ବୃଦ୍ଧକାରେ ଖେଳେ ବାପୁ କରି କମ୍ପମାନ ।

ବିଗର ସନ୍ତାପ ଚିନ୍ତା କି ଭାବ ଆବେଶେ
ସଞ୍ଚାର ହୁତୋତୁଥ ପରି ହୃଦୟଦେଶେ ।
ବିଶେଷ ବୈରଗ୍ୟଭାବ ହୃଦ ହୃଦଙ୍ଗମ,
ଜାଙ୍ଗଳୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବିଳପାୟୀ ଭୁଜଙ୍ଗମ ।
ଅର୍ଦ୍ଧନିଦ୍ରା ଯୁବା, ଗୋପା ଅଚେତା ନିଦ୍ରାରେ,
ସୁଗଳ କାଞ୍ଚନମୁଣ୍ଡି କୁସୁମଶୟାରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବ ବିଧାତା ଲେଖନ,
ମାନବର ସାଧ କାହିଁ କରିବ ମେଘନ ?
ଶୁନ୍ୟକୁମ୍ବ ଜଳମଗ୍ନ କଳେ ବିଦମରେ,
ଶିଥୁଲେ ଉଠେ ସେ ଭାସି ଦିଗୁଣବଳରେ ।
ମଣିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ଗୀତ ବୋଲୁଛି କର୍ଣ୍ଣରେ,
ବୃଥା ବିମୋହିତ ଅଛି—ଶୟାନ ସୁଖରେ,
ଜରା, ବ୍ୟାଧ, ଦୁଃଖ, ମୃତ୍ୟୁ ପୃଷ୍ଠେ ଏ ଭୁବନ,
ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରା ଭୁଞ୍ଜେ ଜୀବ ଅକଞ୍ଚନ ।
ଅନଳେ ପତଙ୍ଗ ସମ ବୃଥା ନଳପାରେ
ମରେ ଜୀବ ନିତ୍ୟ, ମନେ ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ ବାରେ
ନିଜ ମୁକ୍ତମାଗ୍ ! ଆହା ପୃଥ୍ବୀ ରଙ୍ଗାଳପୁ,
କରେ ନିତ୍ୟ ଜୀବ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିନୟ ।
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ନଦୀରେ ସମାନେ ଜୀବନ
ଧାବିତ ମରଣ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଦୂଷ୍ଟିତ କୁରାଳରେ ସମାନେ ମାନବ,
ପର୍ଯ୍ୟାୟୁରେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ କରେ ଅନୁଭବ ।
ଅଙ୍ଗନ ତମିରେ ଘୋର ତୃଷ୍ଣାରେ ପୀତିତ,
ନ ହେଲ ତଥାପି ଧକ ଚେତନା କଞ୍ଚକ ।
ବ୍ୟାଧଜାଲେ ବତ ମୃଗ ସମାନେ ଜୀବନ
ଜନମ ମରଣେ ବନ୍ଦ ମୋହି ଅଚେତନ ।
ସୁଖ ଲେନ୍ତ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଆପାତ ମଧ୍ୟ
କାର୍ଯ୍ୟ ଲିପ୍ତ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ତୃଷ୍ଣାଭୂର ।
ଯୌବନ ଲବଣ୍ୟ ଜରା କରିବ ହରଣ,
ପ୍ରୟୁଷିତ ତରୁଚ୍ୟତ ସୁନ୍ଦର ସୁମନ,—
ଯୌନ୍ୟ-ସାମର୍ଥ୍ୟ-ହାତ ଜରା କମଣରେ
ଦାବାଗି କୁସୁମ ବନେ ଦେହରେ ସର୍ପରେ ।

ପ୍ରାଣୁ ବଳ ପ୍ରିୟତର ଜ୍ଞାନ-ବନ୍ଧୁଗଣ
ବିଜ୍ଞନ ବିନସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ତାଳେ ଯେ ହୃଦୟେ ସ୍ଵଧ୍ୟା ପ୍ରେମର ଆଲୋକ,
ବିଶେଷେ ସେ ଲୋକ ହୃଦ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ।
ନନ୍ଦସ୍ତୋତ୍ରେ ଶୁଣ୍ଟ ତୃଣ ସମାନେ ମିଳନ,
ଜଗତରେ ତଥା ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ ।
ପ୍ରେମ ବୋଲୁ ପ୍ରୀତି ବୋଲି ଦୂର ବିନପାଇଁ,
ମୃଜ୍ଜୁ ଅନ୍ତେ ଛିନ୍ନିନ, ଆଜି ଭେଟ କାହିଁ ।
ଜନ୍ମ, ଜର୍ବ, ମୃଜ୍ଜୁ ତିନି ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣ,
ନାହିଁ କି ଉପାୟ କିଛି ଏହୁଁ ପରିପାଣ ?
ମାନବର ଶ୍ରାଗ୍ୟକାରୀ—ଅନନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଭୁଞ୍ଜି ବେ କିପରି ଏହା କରିବି କଳ୍ପନା ?
କରୁଣାନିଧାନ ହରି ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସନ୍ଧାନେ
ଦେବେ କଷ୍ଟ ? ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ ଅନୁମାନେ ।
ସ୍ଵର୍ଗବନ୍ଧୁରାଧୀନ ଭୁକ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣେ,
ମହୋତ୍ସମବ ଚଳେ ବିବେକ ଶାସନେ,
ଭ୍ରାନ୍ତ ଜୀବ ମୋହପାଶେ ହରଇ ବିବେକ
ଆୟକାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ଭୁକ୍ତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନେକ ।
ଜର୍ବ, ମୃଜ୍ଜୁ ହସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ପାଇବେ ଉଦ୍ଧାର,
କେ କରିବ ଏପ୍ରକାର ମାଗ୍ର ଆବିଷ୍ଵାର ।
ନିଶ୍ଚି ଅବସାନ ପ୍ରାୟ, ସଙ୍ଗୀତକାରିଣୀ
ଅନୁଭବେ ସୁଖନିର୍ବା ସନ୍ଦାପହାରିଣୀ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶୟାନ ଅବା ଛନ୍ତି ସତେତନ,
ନିଷ୍ଠବ୍ଧ ନିଷ୍ଠଳ ଦେହ ମୁଦ୍ରିତ ନପୁନ ।
ସ୍ଵପନ ବା ସତ୍ୟ କଥା ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି,
ଏହା କି ସଙ୍ଗୀତ ଗାଥା ଅବା ଦୈବବାଣୀ ?
ମାନବର ଶ୍ରାଗ୍ୟ ସଟେ ଏହୁପ ସଟନା
ଅଳ୍ପକ୍ଷ୍ୟଭବରେ, ତହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
ଦିଦ୍ଧାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଳେ, ଜଗତ ସଧାର
କରିବ ଉଦ୍ଧାର—ସତ୍ୟ ମାଗ୍ର ଆବିଷ୍ଵାର ।
ମାୟାବଶେ, ରଯୋଜ୍ଞାସ କାଟିଛି ସମୟ,
ସାଇଛି ଯା ଯାଉ ! ତାହା ବାହୁଡ଼ି ନିଷ୍ଠପୁ

ନ ଆସିବ ! ଏ ଦେହରେ ଲୋଡ଼ିବ ବିଧାନ,
ପାଇବେ ଜଗତବାସୀ ଲୋକେ ପରିପାଣ ।
ସୁକୁମାର ଦେହ ଶୁଷ୍କ ହେବ ତ ଅବଶ୍ୟ,
ନ ଥିବ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ହେବ ଆପଣେ ଅବଶ୍ୟ ।
ଜୀବନର ଆଦି ଅନ୍ତ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା,
ଆସେ ଯାଏ ଚନ୍ଦବତ ଭୁଞ୍ଗିଲ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ନଜ କର୍ମଦୋଷେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରେ ପ୍ରାଣ,
ଅଥବା ବିଧର ଏହା ଅଳ୍ପକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାନ ?
ଶୟା ତେଜି ଶାକ୍ୟସିଂହ ଉଠିଲେ ସଭରେ,
ପଡ଼ିଲ ସକଳ କଥା ମନେ ପର୍ଯ୍ୟାୟୁରେ ।
ଜୀବନର ଉତ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ନୃତନ ରୂପରେ ସବ୍ଦ କଲେ ଅନୁଭବ ।
ବିଳାସର ବିଷ-ବୃକ୍ଷ କରିବି ଛେଦନ,
ପୂର୍ବାପର କଥା ଭାଳ ଢୁଡ଼ି କଲେ ମନ ।
ଅବସାନ ନିଶ୍ଚି—ପାପ ମଳନ, ନିର୍ବାଣ,
ମଣିଲେ ଏ ପାପଶା ସମାନରେ ପ୍ରାଣ ।
ଜଳ ନିଭଗଲ ଧପ—ନିଭବ ଜୀବନ,
ଜଗତ ସମର୍ଥମାତ୍ର ମାୟାର ବରନ ।
ବୃଥା ଗତାୟୁତ ମାସ କରେ କି ଜୀବନ ?
ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅଛୁଟ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ।
ନ ପାରିବ କର ଯେବେ ଲୋକେ ପରିପାଣ,
ଅଳୀକ ଅଶ୍ୟାର୍ଥ୍ୟଭୋଗ, ବୃଥା ଏହି ପ୍ରାଣ !
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଜନୀ ଶେଷ—ଅରୁଣ ଉଦ୍ଧିତ
ହୋଇ ନାହିଁ, ସୁବରନ ଶ୍ରୀମାତ୍ର ଉତ୍ତଥିତ ।
ଜଗତ ନିଷ୍ଠବ୍ଧ, କଦାଚିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଷ୍ଟଳିତ, ଶକ୍ତି—ଯଥା ଶାକ୍ୟସିଂହବକ୍ଷ ।
ଅନନ୍ଦରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ସଧୀରେ,
ବିଷପ୍ରେ ନିର୍ଲିପ୍ତ ମନ ଉଦ୍ବାସବୁଦ୍ଧିରେ ।
ନନ୍ଦନ ବିଳାସେ ମୃଗ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତ ଶୁଷ୍କୋଦନ,
ଆନ ସଦେ କରୁଛନ୍ତି ସୁଖରେ ଶପୁନ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବେଣ ବୈଶାଖ୍ୟଶାର
ନାମ ଷଷ୍ଠୀ ସର୍ଗ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

(ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ)

ମଙ୍ଗଳ ସଜୀତ ରାଜତବନେ
ଶୁଭିଲ୍ଲ, ହେଳକ ଜାଗ୍ରତ ଜନେ ।
ବିଭାଷ ବରିଣୀ ସ୍ଵରଳହସ୍ୟ
ଶୁଣି ଜାଗରିତ ଗୋପା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ନ ଦେଖି ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଆପଣା ପାଶେ,
ଅରଳେ ବାହାରେ ବେଗେ ତରପେ;
ଉଦ୍‌ବେଶ ଦେଖିଲେ ରାଜନୟନ
ଉଦ୍‌ବ୍ରତୀ, ଯଥା ଧ୍ୟାନମଗନ ।
କମ୍ପିଲ୍ଲ ହୃଦୟ, ଉପ୍ରେ ଆତଙ୍କେ
ବିମର୍ଶେ ଜାଗ୍ରତେ ରହିଲେ ସଙ୍ଗେ ।
ମାତ୍ରକ ଯେମନ୍ତ ନିର୍ମିଳାକାଶେ
ଷ୍ଟୁଦୁ ଶଣ୍ଟ ଶଣ୍ଟ ବାରଦ ଭାସେ,
ପଢ଼ିବ ସହସା ଅବା କୁଳିଶ,
ଆଶଙ୍କା ଉଦ୍‌ବେଶ ଦିବସନିଶ ।
ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାନ୍ତି ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି,
ଦେଖିଲେ ବିରାଗ ସୁଖରେ ମନ୍ତି,
ବିଲୋଳ ବିଳାସ ରମଣୀରୂପେ
ଦେଖନ୍ତି କୁମାର ଯେହେତେ ବିରୁପେ ।
ସଦା ଉଦ୍ବାସୀନ ଧ୍ୟାନ ଭାବରେ,
ନାହିଁ ମନ କଞ୍ଚି ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ।
ଶୁଣିଲେ ଜନମ, ଶୁଣିଲେ ପିତା,
ବଡ଼ିଲ୍ଲ ସକଳ ହୃଦୟେ ଚିନ୍ତା ।
ଏକଦା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ
ପ୍ରମୋଦକାନନେ ଯାନେ ମାର୍ଗରେ,
ନିତାନ୍ତ ପୁରିର ଜରକାତର,
କଷ୍ଟେ ରୁଲେ ଏକ ଦେଖିଲେ ନର ।
ପୁରୁଷେ, “ସାରଥେ ! ବୋଲ ବୃତ୍ତିନ୍ତ,
କିଏ ଏ ଲୋକଟି ? ଜଣ୍ମେ ନିତାନ୍ତ,

ରକ୍ତ ମାଂସ ଶୁଷ୍କ, ଦେହ ଦୁଷ୍ଟି,
କଷ୍ଟେ କଷ୍ଟେ ରୁଲେ ନାହିଁଟି ବଳ ।
ଦନ୍ତଶାନ ମୁଖ, ବେନି ନୟନ
ଦୃଷ୍ଟିଶାନ, ଶୁଷ୍କ ହସ୍ତ ଚରଣ ।
ଆହା ! ଆହା ! ବଳ ନାହିଁ ଦେହରେ,
ଠୁକୁ ଠୁକୁ ରୁଲେ ଯଷ୍ଟିହସ୍ତରେ ।”
ବୋଲିଲେ ସାରଥ—“ବୃତ୍ତ ଏ ଲୋକ,
ନାହିଁ ଦେହେ ବଳ, ଭୁଞ୍ଗୁଣ ଦୁଃଖ ।
ହେଲଣି ସେ ବୃତ୍ତ, ଅଶକ୍ତ ଦେହ,
କେ କରିବ କିପ୍ତା ତାହାକୁ ସ୍ନେହ ?
ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନେ ନାହିଁ ତା ଶକ୍ତ,
କରିବେ ଜ୍ଞାନ କିପାଳୀଁ ଭକ୍ତ ?
ଭୟର୍ଥା ପୁର ଥିଲେ ଥିବେ ତାହାର,
ତେଜିଲେଣି ଦେଖି ଏହା ବେଶର ।
ଅନାଥ ସମାନ ଭ୍ରମେ ଦାଣ୍ଡରେ
ଅସହାୟ ହୋଇ କଷ୍ଟେ କାତରେ ।”
ପୁରୁଷେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁଣି—“ସାରଥେ !
ଫେଡ଼ ଏହା ତତ୍ତ୍ଵ ବୋଲନ୍ତ ମୋତେ ।
ଏହା କୁଳ ଧର୍ମ ଏହି ପ୍ରକାର
ଅଛି କି ଦୁଷ୍ଟି ବୃତ୍ତ ହେବାର ?
ଆହା ! ଆହା ! ମୋର ବାଧୁଣ୍ଠ ପ୍ରାଣେ,
କି କଷ୍ଟେ ଥିବ ସେ ତା ମନ ଜାଣେ !
ସତ୍ୟ ବୋଲ ମୋତେ, ଇହ ଜଗତେ
ଏପରି ବୃତ୍ତ କି ହେବେ ସମସ୍ତେ ?”
କୁମାର ପୁରୁଷେ ବୋଲେ ସାରଥ,
“ନୁହେ କୁଳଧର୍ମ ସମାର ଗତି ।”
ପୁରୁଷେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବିନୟ କର,
“ମୋ ଗୋପା କି ହେବ ବୃତ୍ତା ଏପରି ?”
“ଆହା ସୁବରଜ !” ସାରଥ ବୋଲେ,
“ଉବେ ଜରଧୀନ ଲୋକ ସକଳେ ।
ରାଜବଧୁ ବୋଲି ନ ଯିବ ପୁରୁଷ,
କାଳବଶେ ନିଷ୍ଠେ ଅସିବ ମାତ୍ର ।

ରଜା ରଣୀ ଜ୍ଞାନ ଅଙ୍ଗନ ଧନ
ଅଟନ୍ତି ସକଳେ ଜରା ଅଧୀନ ।”
ନିଶ୍ଚୟସ ପକାଇ ରଜନନ୍ଦନ
ବୋଇଲେ ବିକଳେ କରି ଫନ୍ଦନ,
“ଅବୋଧ ବାକିଶ ଲୋକ ସକଳେ,
ଦେହ ପରିଶାମ ନ ଘାଲେ ବେଳେ,
ସଦା ଉନମତ୍ତ ମଦ ଯୌବନେ ।
ବାହୁଡ଼ ସାରଥ—ନ ପିରୁଁ ବନେ;
ଯେବେ ଜରାପ୍ରସ୍ତ ହେବୁଁ ଦୁଷ୍ଟଳ,
ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲ ?”
ଆନ ଦିନକରେ ପ୍ରମୋଦ ବନେ
ଯାଉଛନ୍ତି, ଏକ ଲୋକ ନୟନେ
ଦେଖିଲେ, ସେ ପୀଡ଼ାପ୍ରସ୍ତ ଦୁଷ୍ଟଳ ।
ପୁକ୍ଳିଲେ କୁମାର, “ସାରଥେ ! ବୋଲ,
ଏ ତ ନୁହେ ଜରାପ୍ରସ୍ତ ଝୁବିର ?
କିପ୍ପା ବହେ ଏହା ନୟନୁଁ ମାର ?
ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଳେବର, ପାଏ ଯାତନା ।”
ବୋଇଲେ ସାରଥ, “ହେ ମହାମନା !
ନୁହେ ଜରାପ୍ରସ୍ତ—ପୀଡ଼ିତ ଲୋକ,
ବୃଦ୍ଧତାଁ ବଳ ଭୁକ୍ତୁତି ଦୁଃଖ ।
ନିଭି ଯିବ ଏହା ଜୀବନାପ,
ହେଲଣି ତା ମୃତ୍ୟୁକାଳ ସମୀପ ।”
ବୋଇଲେ କୁମାର ଶୁଣି ଖେଦରେ,
“ସ୍ଵାପ୍ନ ତେବେ କ୍ଷଣପ୍ରାୟୀ ଦେହରେ ?
ସ୍ଵାପ୍ନ ତେବେ ବୋଲ ସ୍ଵପନମୀତା ?
ତା ପଛେ ଜରିଛି ବାର୍ଣ୍ଣକ୍ୟ, ପୀଡ଼ା ।
ବାହୁଡ଼ ବାହୁଡ଼ ସାରଥବର !
ନାହିଁ ପ୍ରପ୍ରୋଜନ ପ୍ରମୋଦେ ମୋର !”
ଆନ ଦିନ ରଜନନ୍ଦନ ଯାନେ
ଚଢ଼ିଯାନ୍ତେ ମୋଦୋଦ୍ୟାନେ ସାଧୂହେ,
ତେବେଦାରକ ଦେଖିଲେ ଦୃଶ୍ୟ,
ନ ଥୁଲେ ସେ ଦେଖି ଏହା ସତ୍ତବା ।

ଶଟିଆ ଉପରେ ଶୋଇଛୁ ଲୋକ,
ବସନାବୃତ ତା ପାଦ ମସ୍ତକ ।
ଗୁରି ଜଣ ତାକୁ ନିଅନ୍ତି ବହି,
‘ହରି ! ହରି !’ ବୋଲ ଉତ୍ତରେ କହି ।
ବିକଳେ କଷ୍ଟରେ କରି ଫନ୍ଦନ
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଜ୍ଞାତ କୁଟୁମ୍ବ ଜନ ।
ଗଢ଼ିଯାଏ କେହି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି,
କେ ବ ଡାଏ ମୁଣ୍ଡ, କେ କରେ ରଢ଼ି ।
“ବୋଲନ୍ତୁ ସାରଥେ !”—ରଜନୁମାର
ପୁକ୍ଳିଲେ—ବିଶେଷ ତହିଁ ଏହାର ।
“ଦେଖି ନାହିଁ ଏହିପରି ଘଟନା,
ହେବ କଷ୍ଟକଥା ଯାଉଛୁ ଜଣା ।”
ବୋଇଲେ ସାରଥ—ତେଜି ନିଶ୍ଚୟ,
“ଶୋଇଛୁ କୋକରେ ମୃତ ମନୁଷ୍ୟ ।
ଜୀବଲାଳ ଶେଷ ହେଲ ତାହାର,
ଏହି ସବ ଲୋକ ତା ପରିବାର ।
ପଢ଼ି ପୁର ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଧୁ ସକଳେ
ବେଢ଼ି ତାକୁ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ବିକଳେ ।
ସରିଲ ଜୀବନ ଲୁଳା ତାହାର,
ତା ପଷେ ଜଗତ ବେ ଅଛାର ।
ତା’ଠାରୁ ବିଜ୍ଞନ ବିଭବ, ଲୋକ,
କାଟିଲ ଜଗତ ସବ ସମ୍ପକ୍ ।”
ବୋଇଲେ କୁମାର ଗମୀର ମୁଖେ,
“ଧକ ! ଧକ ! ଧକ ! ଅଳୀକ ସୁଖେ ।
ଜରାଜର୍ଜରିତ ଏହି ଯୌବନ,
ପଦୁପଦସଗତ ଜଳ ଜୀବନ ।
ଯେତେକାଳ ପୁଣି ରହିବ ବନ୍ଧୁ,
ବ୍ୟାଧ ଦେହେ ଦୂଣି ରହିଛି ସଞ୍ଚ ।
ଧକ ଏ ଯୌବନ ଧକ ଜୀବନେ ।
ଧକ ଭୋଗରତ ଅଙ୍ଗନପଶେ ।
ନ ଥାଉ ପଛକେ ଜରା, ମରଣ,
ତଥାପି ଯନ୍ତ୍ରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ।

ଏ ଉନ୍ମାଦ ମାର୍ଗ୍ ଯିବି କିପାଇଁ ?
ଦେଖେ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ?”

ସିରାର୍ଥ ଆରକ ଦିନ ମାର୍ଗ୍�ରେ
ଦେଖିଲେ ଜଣକୁ ଧୀର ଘବରେ
ରୂଲେ ଶିର ନଈଁ, ନେଷ ପ୍ରଶାନ୍,
ଜୀବନ୍ ମୁରତ ସୁଶୀଳ ଶାନ୍ ।

ଉତ୍ତାପାତ୍ର ହରସ୍ତ କରୁଣା ମୁଣ୍ଡି,
ବିକାଶେ ବଦରୁ ପବିତ୍ର ଜ୍ୟୋତି ।

କଷାୟ ବସନ ଶୋଭେ ଶଶରେ ।

ପୁଞ୍ଜନ୍—ସାରଥ ବୋଇଲେ ଧୀରେ—

“ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଏ ଲୋକ ତେଜି ସଂସାର,
ରାଗ ଦେଖ ହୋଧ ନାହିଁ ଏହାର,
ସଂସାରକାମନା କିଛି ହିଁ ନାହିଁ,
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା କିଛି ଉଦର ପାଇଁ ।

ଭିଜନ୍ତୁ ଜୀବନ କାଟନ୍ତ ସୁଖେ,
ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ନିନା ପ୍ରଶଂସା ଲୋକେ ।

ସମ୍ବନ୍ଧେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ସମାନ,
ସମ୍ବଲ ମାଠକ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧାନ ।”

ବୋଇଲେ କୁମାର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନେ,
“ହେ ସାରଥ ! ଧନ୍ୟ ଏହି ଜୀବନେ !

ମୋ ଜୀବନମର୍ଗ ପାଇଲି ଖୋଜି,
ଯିବି ରୂଲି ଏବେ ନୟନ ବୁଝି ।

ଆନୁହିତ ପୁଣି ଜଗତ ହିତ
ସାଧୁବାର ମାର୍ଗ୍ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ।

ଏହା ସୁଧାମୟ ମାର୍ଗ୍ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ,
କରିବି ପବିତ୍ର ମାର୍ଗ୍ ଆଶ୍ରୟ ।”

ଅଣ୍ଣିର ଚଞ୍ଚଳ ସିରାର୍ଥ ମନ,
ବହେ ହୃଦେ ଘୋର ଝଞ୍ଜା ପବନ ।

ପ୍ରବଳ ଝଟିକା ବେଗ ନମରେ
ବଢ଼େ ଦିନ ଦିନ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର !

ଦିନେ ପୁରୋଦାନେ ତରୁମୁଲରେ
ନିର୍ଜନେ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଛନ୍ଦ ଧାନରେ,

ପ୍ରତ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ଆରମ୍ଭ ଧାନ,
ଗତ ସାରଦିନ, ଗତ ସାପୁତ୍ର ।

ପଡ଼ିଲେଣି ତଳ ରବି ପଣ୍ଡିମେ,
କୁମାର ନିମନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଅସୀମେ ।

ସାଗର ତରଙ୍ଗ ସମ ଘବନା
ଖେଳେ ହୃଦୟରେ ନାହିଁ କଳନା ।

ଜୀବନ ପିପାସା କାହିଁ ତୃପତ
ହେବ, ଜଗତରେ ନାହିଁ ଏମନ୍ତ
ପଦାର୍ଥ ! ତେବେ ତ ତେଜି ସଂସାର
ଯିବି ଲୋକବାକୁ ମୁକତି ସାର ?

ସ୍ନେହମୟ ପିତା, ମା ସ୍ନେହମୟୀ,
ପ୍ରାଣରୂପା ଗୋପା ଜୀବନମୟୀ,
କେମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମନେ ଯାତନା
ଦେଇଯିବି ଛୁଡ଼ି ? ଏହି ଘବନା ।

ଆହା ଗୋପା ମୋର କୋମଳ ପ୍ରାଣେ
ମୋହ ସେବା ବିନା ଆନ ନ ଜାଣେ,
ମୋତେ କରିଛନ୍ତି ଜୀବନ ସାର,
କରିବ କେମନ୍ତେ ବଜୁ ପ୍ରହାର ?

ମଞ୍ଜିକା କଳକା ପଡ଼ିବ ଝଡ଼,
ପିତା ମାତା କଷ୍ଟ ତହିଁରୁ ବଢ଼ି ।

ପଢ଼ିଗତପ୍ରାଣା ଗୋପା ସୁଦଶ
ବଞ୍ଚିବେ ମୋ ବିନା ଆନେ କିପରି ?

ଏହି କି ଲଲଟ-ଲିପି ଗେପାର ?

ପଢ଼ିଯେବା ଯାର ଜୀବନେ ସାର ?

ଗୋପାର ତପସ୍ୟା ପଢ଼ି ଦେବତା,
ପଢ଼ି ଆଜ୍ଞା କରେ ନାହିଁ ଅନ୍ୟଥା ।

ମନ ପ୍ରାଣ ଗୋପା ପଢ଼ି ଚରଣେ
ସିଂହି ସେବା କରେ ମନ ବଚନେ ।

କେବେ ବୋଲି ନାହିଁ କର୍କଣ ବାଣୀ,
ସେବିଥାଏ ସଦା ମୋ ମନ ଜାଣି ।

ଜୀବନର ପ୍ରେମଧାର ବିମଳ
ତାଳେ ନିର୍ଜନିଶୀ ସାରରେ ଜଳ ।

ଜନକ, ଜନମା, ଗୋପାମନରେ
ଜାଳିବ ଅନଳ ମୁଁ କି ରୂପରେ !
ଜାବନ ବଙ୍ଗଶ୍ଵର କର ଦେବନ
ଯିବ ନିର୍ମିମରେ ନ ବଳେ ମନ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋର ସନ୍ଧ୍ୟାସ ପଥେ
ମାତା, ପିତା, ଗୋପା କଣ୍ଠକ ସତେ ।
କିବା କରୁଣାର ତିନୋଟି ମୁଣ୍ଡି,
ଯିବ ଦେଇ ଦେଲି ନ ରହେ ଧୃତି ।
କନ୍ତ୍ରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏତେ ବିରୁଦ୍ଧ,
ବହିଲ ନୟନ୍ତ୍ର ଯୁଗଳ ଧାର ।
ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନନେଷେ ଦେଖିଲେ ରୂପି,
ତାଙ୍କ ବିନା ଆନ ଉପାୟ ନାହିଁ ।
ଅନନ୍ତ ଅପାରଯ୍ୟ ଜଗତ
ନରନାଶ କଷ୍ଟେହନ୍ତି ନିରତେ ।
ତିନିଜଣ ପାଇଁ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣ
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଯନ୍ତ୍ରିତା, ନୂହେ ବିଧାନ ।
ଜରା, ବ୍ୟାଧ, ମୃଜ୍ଜୁ କରେ ସଞ୍ଚାର,
କିପରି ପାଇବେ ଲୋକେ ଉତ୍ତାର ?
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଉଦୟ ମନେ,
ଧାତ ପ୍ରତିକାତ ବ୍ୟଥା ଯେଯନେ ।
ଜଗତରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ
ନୋହଲେ ଯିବଟି ପ୍ରାଣିଏ ନାଶ ।
ଯାଗ ଯଜ୍ଞେ ପଶୁ ହିଂସା ପ୍ରବଳ,
କାହିଁ ପ୍ରାଣିମୁକ୍ତ ? କଷ୍ଟ କେବଳ ।
ପ୍ରାଣୀ ନାଶ କରି ପ୍ରଶ୍ନୀ-ଉତ୍ତାର—
କାମନାତ ସ୍ଵର୍ଥପର ବେଶ୍ଵର !
ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ନୁହେ ଧର୍ମର ରାତ,
ଧର୍ମମୂଳ—ପ୍ରେସ, ପ୍ରଣୟ, ପ୍ରାତି ।
ତେଜି ଆନ୍ତରାଶ ତେଜି ସବ୍ୟ
ଶୋକିବ ସେ ପୁଣ୍ୟମାର୍ଗ ଅବଶ୍ୟ ।
ଦିବା ପ୍ରାୟ ଶେଷ—ବସି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
ମନେ କରିଲ ଏହିପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ସମ୍ମତ ସମୟେ ରାଜପୁଣ୍ୟରେ
ବାଜିଲା ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ଗମ୍ଭୀରେ ।
ଶଙ୍ଖ ଛୁଲଛୁଲ ପଡ଼େ ତହଳ,
ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ନତି ଲୋକ ସକଳ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପାଶରୁ ଦୁଇକ ଯାଇ
ବୋଇଲା, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଦିଅ ବୋଧାଇ;
ହେଲା ତୁମ୍ଭ ନବ କୁମାର ଜାତ,
ଶାକ୍ୟବନ ଆଜି ହେଲେ କୃତାର୍ଥ ।”
ତକିତ ନୟନେ ରୂପିଲେ ଦାସେ—
ତିମ୍ପରିତିମା କି ତହିଁ ବିକାଶେ ।
ୟୁବରଜ ଭାବ ଦେଖି ସେ ଦୂତ
ମଣିଲ ଚିତ୍ତରେ କଥା ଅଭ୍ୟତ ।
ଅଣ୍ଟ ବେଳ ଦେଖୁ ପାତର୍କି ବହି,
ରୂଲିଗଲା ଦୂତ କିଛି ନ କହି ।
ମୋ ମାର୍ଗେ କଣ୍ଠକ—ଚିନ୍ମା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—
ଥିଲେ ତିନି ଜଣ, ହେଲା ତରୁଥି ।
ଦକ୍ଷନ ଉପରେ ହେଲା ବନ୍ଧନ,
ଛିନ୍ନ କରିଯିବି ବୋଲା କେସନ ?
ଯାଉ—ତ୍ୟାଗ କଲି ସବ୍ୟ ବିଷୟ,
ସାଧୁବି ସଙ୍କଳ୍ପ—ପ୍ରିଯ—ନିଷ୍ଠ୍ୟ !

ଇତି ଶ୍ରାବୋଭାବତାର କାବେଣ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟ
ନାମ ସପ୍ତମ ସର୍ଗ ।

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ

(ମହାନିଶା)

ଅସ୍ତ୍ରାଚଳଶାୟୀ ରବି, ଆସେ ବିଭାବଶ୍ଵ,
ଶାକ୍ୟବନ ସୁଖରବି ଗମନ ସ୍ଵରନା ।
କରିଲବୁଣ୍ୟରେ ଦେବାଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଙ୍ଖଧୂନି,
ମଙ୍ଗଳ ଆଜିତି ଶବଳପୁଣ୍ୟ ବିଷ୍ଟାରେ ।

ପ୍ରବେଶିଲୁ ସୁବର୍ଜ କଣ୍ଠରେ - ବଖିନେ ।
 ଚେଜି ଧାନ ଉଠି ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି ନଗରେ
 ଦେଖିଲେ ଆଲୋକମାଳା, ବାଦ୍ୟ ନିନାଦି,
 ବିଚିତ୍ର ପତାକାବଳୀ ତରଙ୍ଗ ବିକାଶେ ।
 ସୁନ୍ଦର ତୋରଣ କି ରୁକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତ ହାରେ ହାରେ, ରମ୍ଭାତରୁ ପାଶେ ।
 ବୃତ୍ତ, ଦେବଦାରୁ ଶିଶ୍ରୀ, କୁସୁମଶରତ
 ଲମ୍ବି ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ— ସବେ ଉନ୍ନତି ଉତ୍ସବ ।
 ରାଜମାର୍ଗ ବେନିପାଶେ, ଆଲୋକର ମାଳା,
 ପୁଷ୍ପ-ଶାରୀ କଣ୍ଠେ ଶୋଭେ ରତନର ହାର ।
 ଲୁଳାମୟୀ ହାସ୍ୟମୂଳୀ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା,
 କମ୍ପୁହସ୍ତା କୁଳବଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗନା ସକଳେ;
 କେ କରେ ସଜୀତ କେବା କରେ ହୃଦୟନି;
 ଲୁଳାମୟୀ ଦେବକନ୍ୟା ମିଦିବ ନଗରେ ।
 ଏହିକାଳେ ସୁବର୍ଜ ବାଜା ଆରାହତଶେ
 ଯାନ୍ତେ ରାଜମାର୍ଗ ସବେ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସେ
 ଦେଲେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଭକ୍ତିବିନମ ଭାବରେ ।
 ପଡ଼ୁଛି କୁସୁମଶରି ସୁବର୍ଜ ଶିରେ,
 ଦେହେ ଅଶ୍ଵପୁଷ୍ପେ ପଦେ ଅଜସ୍ରଧାରାରେ ।
 ନୃତ୍ୟଶାଳୀ ଭୁରଙ୍ଗମ କରି ଗ୍ରୀବାତଙ୍ଗି
 ଯାଏ ତାଳେ ତାଳେ ଗୁଲି, ଦେଲେ କରତାଳି
 ସୁନ୍ଦର ନାଗଶବ୍ଦରେ ଆନନ୍ଦମନରେ ।
 ସମ୍ମନ୍ଦରେ ପଣ୍ଡାତେ ଅଗ୍ରେ ଉତ୍ତର୍ପୁ ପାଶ୍ରରେ,
 ଉଠେ ଜୟନ୍ତ୍ୟକାର ଧୂନି ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।
 ଘରୁପୁତ୍ର ଆନନ୍ଦେ ପୁଣୀ, ମାସ ସୁବର୍ଜ
 କି ଅଙ୍ଗିତ ଚନ୍ଦ୍ରବିଶେ ଆକୁଳ ଅନ୍ତର ।
 ଏତେ ଯେ ଉତ୍ସବ କିଛି ନୁହେ ଅନୁଭବ ।
 ପ୍ରବେଶିଲେ ପୁରେ — ବେଶପ୍ରତ୍ୟ ପ୍ରତିହାରୀ
 ରୁଲେ ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ ଡାକ ଉଚ୍ଚେ ସାବଧାନେ !
 ଶ୍ରୀମାନ ମଣିମା ସୁବର୍ଜ ଶୁଭ ବିଜେ ।
 ସମ୍ମନେ ନାଶୀଏ ଉତ୍ତର ଛନ୍ତି ବେନି ପଶେ ।
 ଧରି କୋଳେ ଆନନ୍ଦରେ ମାତା ପ୍ରଜାବଣୀ

ଦେଖାଇଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ସୁବର୍ଜନେ ।
 ପଡ଼ିଲୁ କରୁଣା ଦୃଷ୍ଟି କୁମୁଦ କୋରକେ,
 ଶଶାଙ୍କ କୌମୁଦି ! ଦେଲେ ହୃଦୟକୁ ନାଶ,
 ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ନତି ମାତା, ଗୋପା, ଶୁନ୍ଦୋଦନ
 ସହଚର, ସହଚରସ, ପୁରବାସୀ ଜନେ ।
 ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦ ସ୍ତୋତ୍ର ବହେ ଅବିରତ,
 ସକଳ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ, ହୃଦୟେ ଆନନ୍ଦ,
 ସହେ ଯେହେ ଆନନ୍ଦରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ତଳି ।
 ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗେ, ଶିଶୁ କାନ୍ଦିଲ ଉଚରେ—
 ସେ ସନ୍ଦନ ମଧୁଧାର ତାଳେ ସବ କଣ୍ଠେ ।
 ଯୋଷିଲ, ଆସିଲ, ଶିଶୁ ଭାବି ଉଜ୍ଜ୍ଵାପରେ ।
 କେବଳ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଶୁଣି ସେ ସନ୍ଦନ ଧୂନି—
 କଲେକ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ତଥା ଆପଣା ମନରେ—
 ଆଜନ୍ମପରଣ କାନ୍ଦେ ମାନବ ସନ୍ତାନ
 (ସୁଖ ଅନୁଭବେ ଯାହା ଦୁଃଖର ଅଭ୍ୟବ)
 ଲେଳଦେଖା ହସ ସନ୍ଦନର ରୂପାନ୍ତର,
 ଅଥବା ନିର୍ବୋଧଗଣେ ହସନ୍ତି ନ ବୁଝି ।
 ଯୁପିପ୍ରତ୍ୟ ପାଶେ ପଶୁ ରଷେ ବିଲ୍ଲୁଦଳ ।
 ଯାହାର ଯେ ପ୍ଲାନେ ବ୍ୟଥା ମନ ସେହି ପ୍ଲାନେ—
 ନିରେଶି ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଭାବ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରମଗ୍ନୀ ।
 ଆନନ୍ଦ, ଆତଙ୍ଗ, ଭୟ ଭରପା ଉଭୟ
 ସୁଗପତ ହୃଦୟରେ ସେକାଳେ ଉଦୟ ।
 ସ୍ଵାମୀ—ଶିଶୁ—ଦୁଇ ମୁଖ କରି ନିରାକଣ,
 ଜୀବନପ୍ରତିମା ଶିଶୁ—ଜୀବନବଳିଭେ ।
 ଶିଶୁ ଜାତ ଶୁଭବାର୍ତ୍ତ ପ୍ରଭର ରାଜ୍ୟରେ,
 ଉତ୍ତରୁଳେ ସାଗର ବାର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟରେ,
 ନର୍ତ୍ତନେ, ଗାୟନେ, ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଆଳାପନେ,
 ପରମପର ଜ୍ଞାନ ବନ୍ଧୁ ଆହ୍ଵାନେ, ଘୋଜନେ,
 ବିତରଣେ ଅର୍ଥ, ନାହିଁ ଦିବା ନିଶି ଜୀନ ।
 ଏ ଦୋର ଆନନ୍ଦାତ୍ସବେ ମତ୍ତ ନର ନାଶ
 ବିରସହୃଦୟ ଗୋପା କି ଅଶୁଭ ଭାବ ।
 ତେବେମା ଚନ୍ଦ୍ରକା ବ୍ୟାପ୍ତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,

ଅଳକେ ପୁଲପୁକାଶ ମେଘଣ୍ଠ ଘରେ ।
 ବସିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯାଇ ରହସ୍ୟାସନେ,
 ସୁରଷ୍ଟ ଥାଳୀରେ କିବା କୁସୁମ ପ୍ରବକ ।
 ନର୍ତ୍ତନ କୁଣଳା ନାରୀ ସଙ୍ଗିତପ୍ରବାଣ,
 ମହାର୍ତ୍ତ ଭୂଷଣ ବସ କୁସୁମେ ମଣ୍ଡିତା,
 ବେଢି ଉପା ହେଲେ ଯୁବରଜ ଚଉପାଶେ,
 ପୁଣ୍ୟରୁ ଚଉପାଶେ ଯଥା ତାରବଳୀ ।
 ଶାବନିନିରତ କାୟରେ ନାରୀଗଣେ
 ଆରମ୍ଭିଲେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ । ପବନହିଙ୍ଗାଳେ
 ତାଳେ ପୁରବାପିକର୍ଣ୍ଣେ । ମଳାକାଶ ରେଖି
 ସେ ସ୍ଵର ମୁର୍ଛନା ଚଢ଼ି ପବନେ ବିଲୁନ ।
 ସନ୍ଧାପପାଦୋର ସେହି ସଂଗୀତଳହର
 ସୁପ୍ରଭାବ ମନେ କରି ଦିଏ ଜାଗରତ,
 ଜାଗଳୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବିଳଶପୁଁ ଭୁଜଗମ;
 ଅବା ଯଥା ପ୍ରତ୍ୟୁଷୁ ହୁଇ ସୁମନ ବସନ୍ତେ ।
 ମାତ୍ର ସୁବରଜ ସେହି ତାନ ଲପୁ ଗୀତ
 ନ ଶୁଣିଲ ପରି ବସିଛନ୍ତି କି ଉଦାସେ !
 ମଣିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ରାଶିଣୀ—
 ଜଗତର ଜରା ମୃତ୍ୟ ହାହାକାର ବାଣୀ ।
 ଦେଖିଲେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ନର୍ତ୍ତନ ବଦନେ
 ଜରା, ବ୍ୟାଧ, ଶୋକ, ମୃତ୍ୟ ରହିଛି ପ୍ରକଳ୍ପେ ।
 ମୃଦୁଙ୍ଗର ତାଳେ ତଳେ ହୁଣିଲେ ଯେମନ
 ବୋଲେ ସେହି—ଉଠ ଲେଡ଼ି ସଞ୍ଚ ତତ୍ତ୍ଵପଥ,
 ନିଶ୍ଚିଥେ ନର୍ତ୍ତନଗଣ କ୍ଲାନ୍ ନର୍ତ୍ତନରେ
 ନିଭିଲୁ ଉତ୍ସବ, ନମେ ନନ୍ଦ ପାପବଳୀ,
 ଆନନ୍ଦର ଅବସାନେ ଅବସନ୍ନ ପୁରୀ,
 ନିଦ୍ରାଗତା ନମେ ସବ ନର୍ତ୍ତନ ସୁନ୍ଦରୀ ।
 ଉନ୍ନିଦ୍ରୁ ଘରରେଛନ୍ତି କେବଳ ଗୌତମ,
 ସୁତିକାଶୁଭରେ ଶିଶୁ ପାଶେ ନିଦ୍ରାଗତା
 ସଞ୍ଚ ଗୋପା, ଯଥା କୁସୁମିତା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଲତା ।
 ସନ୍ଧ୍ୟଜାତ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
 ତ୍ରିଦ୍ଵୁ ଦେବତା ଶିଶୁ ଅପିଛି ଓହ୍ଲାଇ ।

ଅତୁପ୍ତ ନୟନେ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଗୁହଁ,
 ବସି ଭାକୁରନ୍ତି କେତେ କଥା ଯୁବରଜ ।
 ଶୋଣିତବାହିମା ଶିର ଛୁଣ୍ଡିବି କେସନେ ?
 ସହଜରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଯିବ ଉପଶିର ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ, ନୁହେ ଏହା ନୃତ୍ୟ ସ ବେଶର,
 ଅଗ୍ରରଣାପାଇଁ ଉପ ଅଙ୍ଗୁଳୀ ଛେଦନ ।
 ନିଦ୍ରାବଣୀ ଗୋପା ଦେଖିଲେ ମୁମନେ,
 ସହସା ନିର୍ମଳାକାଶେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଝଟିକା ।
 ବହେ ପ୍ରବଳରେ, ବିନା ମେଦେ ବଜ୍ରପାତ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଗଣେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଭାବରେ
 ଧାରିତ, ଆହତ ମହାବେଗେ ପ୍ରବଳରେ,
 ଏକ ଏକ ତାର ଧବେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଖସି,
 ନିଷ୍ଠ ଭ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜ୍ୟୋତି, ନିଷ୍ଠ ଭ ତପନ,
 କମ୍ପ ତା ମେଦିମା, ଶିରରଜ ଛିନ୍ଦିଭନ !
 ତାବାନଳେ ଦର୍ଶ ବନ ! ସବ ବିଶୁଦ୍ଧଳ
 ଗୋପାକଣ୍ଠ ମୁକ୍ତାନାର ଛୁଣ୍ଡପଡ଼େ ବୁଣି,
 ବିଶୁଦ୍ଧଳ କେଶପାଶ, ସବ ଅଳଙ୍କାର ।
 କଜାଳିମା ପରି ପଡ଼ି କାନ୍ଦନ୍ତି ଭୂମିରେ,
 ବାଜକାପୁ ଛଦ୍ମ ଦଣ୍ଡ କେତନ, ଶୁମର,
 ଛିନ୍ଦ ଭନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଦେହ ଅଳଙ୍କାର ।
 ଆଜ୍ଞାଦିତ ରଜପୁରା ନିବଢ଼ ତମିରେ,
 ଶାକ୍ୟଦଶ ରଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଳନବଦନା ।
 ପଡ଼ିଲେ ଚମକ ଗୋପା, ବସି ପାଶେ ଯାଇ,
 ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସ୍ଵପନ କଥା ବୋଇଲେ ବିଷ୍ଟାରି—
 ପୁନିକେ, “ହେ ନାଥ ! ବୋଲ ଏ କି ଅମଙ୍ଗଳ ?
 ଦେଖିଲ କୁଷଣେ ସ୍ଵପ୍ନ ! କି ଦଶା ମୋହର
 ଦେବ ? ନୁହେ ପିର ବୁଦ୍ଧ—ମନ ଅନାୟତ୍ର ।
 କାନ୍ଦୁଛି ପରାଣ ଉଦ୍‌ୟେ ଦେଖି କୁସୁପନ ।”
 ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, “ପ୍ରିୟେ ! ତୁମେ ଧୂଣ୍ୟବଣୀ !
 କରେ ଯେବା ଧର୍ମରକ୍ଷା, ଧର୍ମ ତା ରକ୍ଷକ ।
 ଧର୍ମବଳେ ବଳୀପୁରା ଲୋକ କଦାଚିତ
 ନ ହୁଅନ୍ତି ଜାଣପ୍ରିୟେ ! ବିପଦେ ପତିତ !”

ସ୍ଵାମିପ୍ରତ୍ୟୁଷା ଗୋପା ନ ବୁଝିଲେ ତତ୍ତ୍ଵ,
ନିର୍ଗୁଡ଼ି ରହସ୍ୟମୟ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥ କହି,
ହେବ ଛୁନ୍ତ ଉନ୍ନ ପାପରଜ୍ଯ ଏହିରୁଣ୍ଠି ।
ନିର୍ବାଚତା ଗୋପାଦେଶ— ନିଃଶଳ୍ପ ମନରେ
ଶୟା ତେଜି ଶାକ୍ୟରୀଂହ ତିର୍ତ୍ତର ଆବେଶ
ଭ୍ରମିଲେ ଅଳିନ ମଧ୍ୟ ଉଦାସ ମନରେ ।
ଶୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୟୋତି ପେଣିଶା, ସର୍ବେ ଅଚେତନ,
ଶୁଭ୍ରି କେବଳ ସୁତ୍ର ନିଶ୍ଚାୟ ପବନ,
ଗମ୍ଭୀର ରଜମା, ଜଳେ ସ୍ତରେ ପ୍ରାଣିଗଣେ
ସନ୍ତାପହାରଣୀ ନିର୍ବା ଧରିରନ୍ତି କୋଳେ ।
ନିପତ୍ତିତା ନିର୍ବାବଶେ ନର୍ତ୍ତକୀ ସଳକେ—
ପ୍ରମିତ ଆଲୋକ ଜ୍ୟୋତି ପତ୍ରତ ମୁଖରେ,
ଶୁଣିତବସନା କେହି, ବିଜ୍ଞ ନିଜବଣ,
ସ୍ଵପ୍ନାବେଶେ କରେ କେହି ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼,
କେ କରେ ପ୍ରଳାପ, କାହା ନାସିକାରଜନ
ଶ୍ରବଣେ ବିକାର ଜାତ ସହଜେ ମନରେ,
ମୁଖରୁ ଗରଳ ବହି ଯାଉଛି କାହାର,
ରୁହଁଛି ତରୁଣ୍ଠ କେହି ପିଣ୍ଡାରୀ ସମାନେ !
ଦେଖି ଏ ବିଭବ ଦୃଶ୍ୟ ମହାଦୃଶ୍ୟ ଜାତ
କୁମାର ମନରେ—ଧନ ! ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ପ୍ରତରକ ପୂର୍ବେ ସେ ତ ଅବମା ଅପ୍ସର,
କାମକଳାବଣ୍ଣ, କେତେ ନୟନରଜ୍ଞନା
ନୃତ୍ୟ ଥିଲେ ଉନମତ୍ର — ଏବେ ମୃତପ୍ରାୟ
ନିପତ୍ତିତା, ଧନ ! ଜୀବନର ପରିଶାମ !
ଉତ୍ସବର ଲାକାଭୂମି ଥିଲ ଏହି ସ୍ତାନେ,
ମୁହଁର୍ଭିକେ ପରିଣତ ଶୁଶାନ ସମାନ !
ଏହି ତ ସମାରଣାତି ? ଅଙ୍ଗ ଲୋକଗଣେ
ନ ବୁଝି ଉନ୍ନତି ସଦା ଅଳୀକ ଆମୋଦେ ।
ବରହ ସମାନ ପଢ଼ି ଗଡ଼ନ୍ତ ପଙ୍କରେ,
ପତଙ୍ଗ ସମାନେ ମରେ ବିଳାସ-ଅନଳେ !
ଘ୍ରାନଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁଣି ରୁହଁ ନାସାଗଣେ,
ନିତାନ୍ତ କରୁଣାପାତ ଅଙ୍ଗନା ସକଳେ,

ବ୍ୟାଧ ଜାଲେ ମୃଗୀସମା— ରହୁପୁଲକସା-
ପାଶ ବତ୍ରା— ପଙ୍କ ମଧ୍ୟ କରିଶୀସମାନା !
ପୌବନର ସ୍ତୋତ୍ର ବହୁଯାଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
ନ ଭାଲନ୍ତି କବା ଦଶା ହେବ ପରିଶାମେ ।
ଭ୍ରାଗ-ହଳାହଳ ପାନେ ଆପଣେ ଉନ୍ନତି,
ଶଣପୁୟୀ ରୂପାନଳେ ପୋଡ଼ନ୍ତ ଜଗତ ।
ଅସାର ସମାରସୁଖ ନିମନ୍ତ୍ତିତା ପାପେ,
କି ଶୁଷ୍ଣଣ ପରିଶାମେ ହେବେ ଉପମାତ !
ଦିବି ସତ୍ୟ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଶପାଇଁ,
ଦିନା ସାର୍ଥବନିଦାନେ ମିଳେ କି ପରାୟ ?
ଆହା ! ମୋର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ନୟନପ୍ରତିମା,
ହୃଦୟଶୋଣିତବିଦ୍ୱ, , ଜୀବନସବ୍ରଦ୍ୱ
ସମାନ ପାଳନ୍ତି ମୋତେ । କରିବ କିପରି
ବଜ୍ରାଭାତ ଆହା ! ଧନ ! ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ?
ଦିବି କି ଶୁପତେ ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜପୁରୀ ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ପାଦେ ପଡ଼ି ନେବି ମୁଁ ମେଲଣି ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ମହାନିଶା
ନାମ ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ।

ନବମ ସର୍ଗ

(ମେଲଣି)

ରାଜ୍ୟବାସୀ ଜନଗଣ ଶୁଶ୍ରୁତ ଭାର
ନ୍ୟସ୍ତ ଶିରେ— ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ସେ କରେ ବିରୁଦ୍ଧ
କିପରି ସେ ଲୋକ ହେବ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ?
ନ୍ୟାୟବାନ ନରପତି ନୟତ ତିନ୍ତୁତ !
ପୁଣି ରାଜା ଶୁଣିଲେଣି ପୁଷ ଉଦାସୀନ —
ବିରକ୍ତ ବିଷୟେ ଧାନେ ବିଜନେ ଆସୀନ ।
ମହାରାଜ ଶୁଣିବାଦନ ମହାର୍ଗ ଶଯ୍ଧାରେ
ଶଯ୍ଧାନ — ଉନ୍ନତ୍ବ ନାମାବିଷ୍ପୁ ଚିନ୍ତାରେ ।

ସୁଷୁପ୍ତିର ସୁଖ ଲୋକ କରେ ଅନୁଭବ —
 ସହଜେ ଦଶିବା ନୃପତିଷ୍ଠ ଅସମ୍ଭବ ।
 ନିଶ୍ଚିର ନିର୍ଭୁତ ପୁରବାସୀ ଜନଶଣ,
 କେବଳ ଜାଗତ ରାଜୟୁଦ୍ଧ, ଶୁନ୍ଦୋଦନ
 ଅଳକେ ସୁଧୀରପଦେ ନୃତ୍ତିକୁମର
 ବିନୟେ ବନ୍ଦଲେ ଯାଇ ଜନକପ୍ଯୁର ।
 ବିକାଶେ ଉତ୍କଳ କାନ୍ତି ଦେବପ୍ରଭାବରେ,
 ମହାର୍ତ୍ତ ମାଣିକ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ତକାରରେ ।
 ଜନକ ଚରଣ ବନ୍ଦ ବୋଇଲେ ନନ୍ଦନ—
 “ଶୁଣିବାକୁ ଆଖା ହେଉ, କରେ ନିବେଦନ ।
 ବାସନା ସାଧୁବ ଇଷ୍ଟ, ଦିଅ ଅନୁମତି,
 ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଦଟ୍ଟ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା ଦୁର୍ଗତି ।
 ଅନାୟୁଦ୍ଧ ଯିବାପାଇଁ ଗନ୍ଧବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ,
 ଆଜ୍ଞା କର ଏହି ମାମ ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରୟରେ ।
 ଅଳକ୍ଷରେ ଦଟ୍ଟ ଭବେ ବିଧାତାବିଧାନ,
 ଉପଲକ୍ଷ ଜାତ ଲୋକ ଜାନ୍ମି ପ୍ରମାଣ ।
 ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ଯାଏଁ, କର ଅନୁମତି,
 ନାହିଁ ମୁହିଁ ଆନୁବଦଶ, ନିଯୁନା ନିୟମି ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ ମୋର ଶଶ ଆଦେଶେ ତପସ୍ୟା,
 ହେ ଦେବ ! ଗୋଷିଛୁ ମନେ ବିଶ୍ୱାସ ଭରସା ।”
 ଚମକି ପଡ଼ିଲେ ନୃପ ପୁନପୁଶ ରହିଁ,
 ରହିଛନ୍ତି ଏକଦୃଷ୍ଟ ସଂଜ୍ଞା ମାପ ନାହିଁ ।
 ଜାଣି ମୁଢା ପୁରବାଣୀ ମାପକ ସମ୍ପ୍ରତି
 କୁଳଶ୍ଵର କଟେଇ ମନେ ମଣିଲୋ ନୃପତି ।
 ସାଷ୍ଟମ ଲଭିଲେ ପୁଣି ଷଣକ ଉତ୍ସରେ,
 ରହିଛନ୍ତି ବେନିନେବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ।
 ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କଷ୍ଟେ ବୋଇଲେ ରଜନ—
 “ରେ ପୁତ୍ର ! ତୋହର ଅଛୁ କିବା ପ୍ରପୋଜନ ?
 କି ଅଭ୍ୟବ ଅଛୁ ତୋର, କିପାଇଁ ସପାର
 ତେଜିବୁ ? ବୁଥାରେ ମୋତେ କର ନା ସହାର ।
 ଲକନା ଲବଣ୍ୟନୟୀ ଗୋପାସାଧ୍ୱି ସଞ୍ଚ,
 ଶାକ୍ୟକୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଧୁ ସରଳା ପୁରଜୀ ।

ଦେବପୁଷ୍ପ ପାରଜାତକୋରକ କୁମାର,
 ବିଭିନ୍ନାଳୀ ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ସଂସାର ।
 କମଳାର ନୃକ ଶ୍ଲୋକୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସବା,
 ପ୍ରକୃତିର ଚନ୍ଦ୍ରାଦର ମେଲିଅଛି ଅବା ।
 ଦୁର୍ଦଶା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ,
 ବାରପ୍ରଜାବିଦ୍ଧା ଏହା ସମାଜରେ କାହିଁ ।
 ସୁତାମ କୋମଳ କାନ୍ତି ପ୍ରପୁଙ୍କ ସୁମନ
 ସମାନ ସୁରୂପ ତବ ନବ ସତ୍ତବନ ।
 ଦିନନ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରିଦ୍ଧ କାନନ,
 କେନ୍ଦ୍ର ହବି କରିବୁ ରେ ତପସ୍ୟା କେସନ ?
 ଆରେ ମୋର ବାପଧନ ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣଧିକ,
 ଅନାର ଲଭିତ ଶାକ୍ୟକୁଳର ମାଣିକ ।
 ତୋହର ଜନମା ଶୋକ ଯାଇଛୁ ପାପୋର,
 ତୋର ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଅଛି ପ୍ରାଣ ଧର ।
 ମେରଆଜନ୍ମ ଥିଲ ମୋର ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ,
 ଉଦୟ ହୋଇଛୁ ବାପ ! ତୁହି ଦ୍ଵିଜରାଜ ।
 ହୃଦୟର ଗ୍ରହି ମୋର ଜୀବନସମ୍ବଳ,
 ଏକା ତୋହ ବିନା ବାପ ! ସକଳ ବିପଳ ।
 ପ୍ରଜାବିଦ୍ଧା ଗୋପା ବଧୁ, ଗୌତମୀ ତୋ ବିନା
 ହାହାକାର କର ପ୍ରାଣ ହରଇବେ ସିନା ?
 ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାକୁ ତୁ ନ ଯଥ ଭସାଇ,
 ନ ଯଥ ରେ ପ୍ରଜାଗଣେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ ।
 ନଯୁନପିତୁଳୀ ଆରେ ମୋର ଗଳାହାରା,
 ଆଶା-ଆକାଶରେ ଏକମାତ୍ର ଧୂବତାରା ।
 କେତେ ଆଶା ଭରିପାରେ ବାନ୍ଧିଛୁ ଜୀବନ,
 ଭସାଇ ସକଳେ ବାପ ! ଯିବୁ ତୁ କେସନ ?
 ନବଜାତ ଶିଶୁଟିକୁ ଅନା ବାପ ଥରେ,
 କି କରିବ ବଧୁଟି ମୋ ବିରୂର ମନରେ ।
 ଭସାଇ ଦେବୁ କି ତୁ ରେ ଶୁଭିର ମାତାକୁ ?
 ରହିବେ ଆଶାୟୀ ଜନେ ଅନାଇ କାହାକୁ ?
 ହେଲଣି ରେ ଜରାମଣ୍ଡି, ନାହିଁ ଦେହେ ବଳ,
 କେବଳ କରିଛୁ ତୋତେ ଜୀବନସମ୍ବଳ

ଗୁଡ଼ ଦେ ରେ କଥା ମୋର, ଶାକ୍ୟରଜ୍ୟଲୋକ—
କେ ପାଳିବ ସେମାନଙ୍କୁ, କେ ହେବ ରକ୍ଷକ ?
କବା ଲୋଡ଼ା ବୋଲ ତୋର ଦେବ ତାହା ଆଣି,
ବୋଲଫେର ମନକଥା ପାରେ ଯେବେ ଜାଣି ।
ପୁଣ ପୁଣ ବୋଲୁଛି ରେ ଭାଲ ବେଳେ ମନେ,
ପ୍ରଜା ବଜ୍ଞ ଗୋପ ବଧୁ ବଞ୍ଚିବେ କେପନେ ?
ଏହି ଶାକ୍ୟ ବଂଶ କଲ୍ପାଦପ ସମାନ,
ପୂର୍ବପୁ ରୁଷଙ୍କ ଯଶ-ପୁଷ୍ପ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଥିଲୁ ତୁ ହି ମୁଖୀମନ ଯୌରଭ ସେଥିରେ,
ତୋହି ବିନା ବୁଥା ହେବ ଭାଲ ତୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ।”
ଶୁଣିଲ ରଜାଙ୍କ କଣ୍ଠ ନ ପୁରିଲ ବାଣୀ,
ଅବିରଳ ବର୍ତ୍ତେ ବେନି ନପୁନରୁ ପାଣି ।
ନିତାନ୍ତ ସନ୍ତୃପ୍ତ ସୁବରଜ ଏହା ଦେଖି,
ଆକୁଳରେ ପିତା ମୁଖ ଅଛନ୍ତି ନିରେଖି ।
ବୋଇଲେ ଏ ଅନ୍ତେ ଧୀରେ କୋମଳବଚନେ,
“ଆହୁ ପିତା ! ମୋତେ କଲେ ଆଦେଶଏଷଣେ,
ଦେଉନ୍ତୁ ମୋହର ଲୋଡ଼ା ଗୁରୁଟି ପଦାର୍ଥ,
ଶିପ୍ରିତ ପାଇଲେ ଗୁହେ ରହିବ ଯଥାର୍ଥ ।”
ନୃପତି ଭରସା ପାଇ ବୋଇଲେ ନନ୍ଦନେ;
“ବୋଲବୋଲ ଲୋଡ଼ା ତୋର କିଦ୍ବୁଦ୍ୟ ଏଷଣେ ।”
ବୋଇଲେ ଗୌତମ, “ପିତା ! କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ,
ମୋ ଶରୀରେ ନ ବାଧିବ ଯେତ୍ତ ବାଧାକୁଣି ।
ନ ମରିବ, ନ ତୁଟିବ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୌବନ,
ଦେବା ହେଉ ମୋତେ ଏହି ଗୁରିଗୋଟି ଧନ ।”
ବୋଇଲେ ନୃପତି କଣ୍ଠେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚାସ,
“ପାଇବୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଦିତି କିପ୍ତା ଏ ବିଶ୍ଵାସ ?
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଦୁର୍ଲିପ୍ତ ପଦାର୍ଥ,
ସେ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା କିପ୍ତା ରେ ଯିକାର୍ଥ ?
ଯୋଗୀରଣ କର କଲୁ କଲ୍ପାନ୍ତ ତପସ୍ୟା,
ଯାହା ଲଭିବାକୁ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ଭରସା;
ଅପ୍ରାପ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଲଭେ କିପ୍ତା ଅଭିକାଷ ?
ପ୍ରାପ୍ୟ ଏହା କିପ୍ତା କରୁ ମନୀର ବିଶ୍ଵାସ ?”

ବୋଇଲେ ଗୌତମ ଶୁଣି, “ଆହେ ମହାମନା !
ଆନ ଏକ ବର ଏବେ କରୁଣ୍ଠ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ଗୃହ ତେଜି ଯିବ ବନେ ତପସ୍ୟାକାରଣେ,
ନ କରିବେ ଯେତ୍ତି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ମନେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପିତଃ, ବନ୍ଦୁଛୁ ଚରଣ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ ନୋହୁ ବିଚଳିତ ମନ ।”
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍ପ ବଦନ ରଜନ,
ଏ ନୁହେ ମୋ ପୁଷ୍ପ, ନରରୁପୀ ନାରପୁଣ ।
କି ସାଧ ମୋହର ତାଙ୍କୁ ରଜନି ଆୟୁତେ,
କରନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନା ଜଗତେ ।
କରନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧିର୍ଥ ଯୋଗେ ମୁକ୍ତିନୀର ନରେ,
କିପ୍ତାଇ କଶକ ହେବି ପବିତ୍ର ମାର୍ଗରେ ।
ଅବଗତ ହୋଇ ସମାଗୁର ଜ୍ଞାନବଳେ—
ତଥାପି କାନ୍ଦିଲେ ସ୍ମୃତିମୋଦରେ ବିକଳେ ।
ବାଷ୍ପରୁଦ କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠେ ବୋଇଲେ ରଜନ—
“ଯାଅ ବାପା, କର ତୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ।”
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଉକ୍ତିରେ ପିତୃଦେବ ଚରଣରେ
ଓଳଗି ହେଲେକ କାଯୁମନବଚନରେ ।
ପିତୃଦେବଙ୍କର ପଦ ସଦଶେର୍ଥ ସାର—
ଗୌତମ କଲେକ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୂର ।
ପୁଷ୍ପକର କରଦତ୍ତ ଜନକ ପଦରେ
ପିତାଙ୍କର କରପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପ ମସ୍ତକରେ,
ପିତା ପଦସ୍ଵରୁପିକ ପୁଷ୍ପନେଷମାରେ,
ପିତାଙ୍କ ନପୁନଅଶ୍ରୁ ପଡ଼େ ପୁଷ୍ପ ଶିରେ,
ଏ ମହାମହିମାମୟ ତିଷ୍ଠ ଜଗତରେ
ଚନ୍ଦ୍ର ମୁକ୍ତିକାମୀ ହେବେ ସବ୍ଦ ନାଶ ନରେ ।
ଅଭୁଲ ଜନକ ସ୍ମୃତ ମମତା ମହାନ
ଜଗତ ହିତାର୍ଥ କରିବାର ବଳିଦାନ—
ମେଲଣି ଦେନେବା ଦେବା ସମୟ ଘଟନା—
ପିତା ପୁଷ୍ପ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି କରନ୍ତୁ କଲ୍ପନା ।

ବଦନ ଫେରଇ ପୁଷ୍ଟ ଚଳିଛନ୍ତି ଧାନେ,
ନିପତ୍ତି ପିତା ବଜୁ ଅହତ ସମାନେ ।

ତତ୍ତ ଶ୍ରୀବୀଜାବତାରକାବେଦ୍ ମେଲଣି
ନାମ ନବମ ସଗ' ।

ଦଶମ ସର୍ଗ

(ନିଷ୍ଠାମଣି)

ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଅଞ୍ଚତା ପାମିନା, ତମିରେ ଆଜନ୍ତା ମେଦନୀ,
ଉତ୍ତର ଶେଷେ କ୍ଲାନ୍ତଦେହେ, ନିର୍ଦ୍ଦିତ ସବଜନ ଗେହେ ।
ନିରୁତ୍ତ ସମ ଦୋବଳୀ, ବହେ ପବନ ସୁଧା ବଳ ।
ନୀଳ ଆକାଶେ ତାରଗଣେ, ଶୋପାଳୀ ବିଷ୍ଟୁତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଶ୍ଵର ଶାନ୍ତମୟ ମୁଣ୍ଡି, ତମିର ମୁଣ୍ଡିତା ପ୍ରକୃତି ।
ଦୂରେ ଶୁଭଇ ଖିଲ୍ଲୀଧୂନି, ସନ୍ଦନ କରୁଛି ରଜନୀ ।
କଦାଚ ଉତ୍ତର ଉଲ୍ଲକ, ତମିରେ ତସର, କାମୁକ
ଭ୍ରମନ୍ତ କାହିଁ ସତର୍କରେ, ପ୍ରହସ ଜରିଛି ତସରେ ।
ଦେବତା ଦିଶାତ ସ୍ଵପ୍ନର, ମୋକଳ୍କ କାଳ ପ୍ରାଦୁର୍ବାବ
ସହଜ ମାନବ ସକଳେ, ଅରଚିତକୁନ୍ତ ନିର୍ମାକୋଳେ
ପିତାଙ୍କ ଚରଣ୍ୟ ମେଲଣି, ଯେନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଭଗ୍ୟ ଜାଣି ।
ବାହୁଡ଼ ଯାନ୍ତେ ନିଜ ବାସେ, ଦେଖିଲେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ
ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକା ଅନାଇ, ଅଛନ୍ତି ଦେଖିବାର ପାଇଁ
ମହା ନିଷ୍ଠାମଣ ସମୟ, ଅଥବା ନିଧୂତି ବିଷ୍ଟୁ ।
ଅଷ୍ଟରୂପ ତାରଗଣେ, ନିହିତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶ ଅନୁମାନ, ସେ ନୀଳ ଆକାଶ ସମାନେ
ଅନନ୍ତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହୃଦୟ, ଆଶା ପୁଜ୍ଜନ ଚନ୍ଦ୍ରଦୟ ।
ପୁଷ୍ପା ନଷ୍ଟରେ ନିଶାକରେ, ସଞ୍ଚରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଯେ ଗରେ
ଭ୍ରାନ୍ତରେ ରଜାଙ୍କ ତନୟ, ଏହି ତ ପରିଷ ସମୟ ।
ଛନ୍ଦକ ନାମେ ଭୁତ୍ୟ ଜଣେ, ଶୟାନ ଥିଲକ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ବୋଇଲେ ତାହାକୁ ଉଠାଇ, “ବେଗେ ମୋ ଅଶ୍ୱ ଆଶ
ଯାଇ ।

କଣ୍ଠକ ନାମେ ଅଶ୍ୱବରେ, ମଣ୍ଟାଇ ଆଶ ତୁ ବେଗରେ ।”
ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟ ଗମ୍ୟ ପଥ, ସିର ହୋଇଛି ମନୋରଥ !

ଛନ୍ଦକ ପଡ଼ିଲ ଚମକି, କୁଳିଶ ଶିରେ ପଡ଼ିବ କି !
ସେ ଭୁତ୍ୟ ପୁକ୍ଳିଲ ବିଦୁସ୍ତେ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ନିଶୀଥ ସମୟେ
ଯିବେ ଏକାକୀ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ? ଲୋକ କି ନାହାନ୍ତି ଏ
ରାଜ୍ୟ ?”

‘ଆହେ ଛନ୍ଦକ !’ ସୁବିଶକ ବୋଇଲେ, ‘ଆନେନାହିଁକାର୍ଯ୍ୟ
ଆଜନ୍ତୁ ପ୍ରାଣର ପିପାସା, ମେଣିବ, କରିଛୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ।
ଜରା-ମରଣ ଦୁଃଖ-ସ୍ତୋତ୍ର, ଭାସନ୍ତ୍ର ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ, ଛନ୍ଦକ ! ତେଜିବି ଭବନ ।
ଲଭିବେ ମଙ୍ଗଳ ସଂସାର, ଆମାକୁ କରିବି ଉଦ୍ଧାର ।
ଆକୁଳ ମାନବ ସମସ୍ତେ, କରୁପେ ରହିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ?”
ଛନ୍ଦକ ସୁପନ ସମାନ, ଛବଣ କଲେ କଥାମାନ;
ଏବେ ସେ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ; କଲେ, ଘଟିଲ ସମନାଶ ।
ବୋଇଲେ କରିଯୋଡ଼ ଦୁଃଖ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏହି କଥା
ମୁଖେ ।

ନ ଦେନ । ତନ୍ତ୍ରା କର ଆର୍ଯ୍ୟ ! ସର ଯେ ଗଲ ଶାକ୍ୟରଜ୍ୟ
ତପସ୍ୟ କଠୋର ସାଧନା, କୋମଳ ଅଙ୍ଗେ ସନ୍ଧିବ ନା ?
ନ ବୁଝି କଥା ଭବିତ୍ୟତ, ବାସନା କରିଛ ଏମନ୍ତ ।
ତେଜନ୍ତୁ ମନୁ ଦୁରକାତ୍ମକ୍ଷା । ଅଣ୍ଟିତଜନେ କର ରକ୍ଷା !
ମୁହିଁ ଅଣ୍ଟିତ ବାଲ୍ମିକୀଁ, ତୁମେ ତ ପରମ ଦୟାକୁ;
ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ଦାସଜନେ, ତପସ୍ୟ ସାଧୁବ କେସନେ ?”
ଛନ୍ଦକ ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, “ଯେକଥା ବୋଇଲେ ଯଥାର୍ଥ
ସେହିପ୍ରବଣ ମୋ ଜନକ, ଧାର୍ଦିକ ଦେବତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଜୀବନୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ, ପୁଷ୍ଟ ସମାନ ପ୍ରଜାମାନ,
ସାଧୀ ସୁଶୀଳା ଗୋପା ସଣ୍ଠ, ମାତା ଗୌତମୀ ପ୍ରଜାବଣ୍ଠ,
ଦୁହିଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ କରୁଣା, ମିଳତା ଜାହାଜ ଯମୁନା ।
ଏହାଙ୍କ ପାରନ୍ତ କି ତେଜି ? ମାତ୍ର ଛନ୍ଦକ ବୁଝ ହେଜ,
ଏମାନେ ପ୍ରତି ଜଣେ ଜଣେ, ପୁଣି ଜଗତବାସିଗଣେ,
ଜରା ମରଣ ଦୁଃଖ ଘୋର, ଭୁଣ୍ଣି ଜନ୍ମନ୍ତରାନ୍ତରେ ।
କିପରି ପାଇବେ ଉଦ୍ଧାର, କରିବି ସେଥୁ ପ୍ରତିକାର ।

ଆପାତ ତିଳ୍ଯ ଯେ ଉଷ୍ଣ, କରେ ସେ ସିନା ବ୍ୟାଧିରସଧ
ଜୀବ କୁଟୁମ୍ବ ପରିବାର, ତେଜିବା ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବେଶର
ହୁହେ ତ—ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ, ଯାଉଁଛି ସିନା ବନବାସେ
ବରଞ୍ଚ ରହିଲେ ମୁଁ ଘରେ, ଭାସିବେ ସକଳେ ଦୁଃଖରେ
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ଥାର କାରଣ, କରିବ ମାର୍ଗ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ ।
କଷ୍ଟରେ ଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ, ସହିବ ବୋଲ କେଉଁପ୍ରାଣେ ?
କଲେ ମୁଁ ମାୟାକୁ ଛେଦନ, ଲଭିବ ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ।
ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନ, ତେଜିଲେ ଜଗତର ଜନ
ଯଦ୍ୟପି ଲଭିବେ ମୁକତି, କରିବା ହୁହେ କି ଯୁକତି ?
ଶୁଣ ଲୋକଙ୍କ ହାହାକାର, ହେବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କି ପ୍ରକାର ?
କଣ୍ଠକେ ଆଶ ହେ ଛନ୍ଦକ ! ନ କାଟ କାଳ ଅନର୍ଥକ ।”
ଛନ୍ଦକ ବୋଲେ, “ପ୍ରସେ ! ଶୁଣ, ଆରେକ କଥା

ବୋଲ ପୁଣୀ,

ଲୋକେ ତପସ୍ୟା ଯେ ସକାଶେ, କରନ୍ତି ତାହା ଅନାୟାସେ
ପାଇଛି—ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୁଦର, ରାଜଭବନ ମନୋହର ।
ଯେତେକ ରାଜ୍ୟ ଜଗତରେ, ଅଛି କି ଏହା ସମାନରେ ?
ଅତୁଳ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରେ—ନ ଥିବ ଏତେ ପାରବାରେ ।
ଧନ ରହିରେ ପୃଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ, ଶ୍ରମନ୍ତ ମାନବ ସମାଜ ।
ଅପ୍ସର ସମ ନାଶଗଣେ, ନିପୁଣା ନର୍ତ୍ତନ ଗାୟନେ ।
ନନ୍ଦନ ଯୌବନ ତୁମର, ଭୋଗ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।
ଦେଖ ଏ ରାଜ୍ୟର ମାନବେ, ପ୍ରମତ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।
ଉତ୍ସବ ହାଟ ଅସମୟେ; ନ ଭଙ୍ଗ, ବୋଲୁଛି ବିନୟେ ।
କେବଳ ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟକରେ, ଆଲୋକ ବ୍ୟାସ୍ତ ଜଗତରେ ।
ଏ ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ ତୁମ୍ହେ ଯୋଗେ, ଅଛନ୍ତି ସବେ ସୁଖଗ୍ରେଗେ
ଦୁଃଖାନ ହେବ ରାଜଧାନୀ, ଏହା କି ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି ?
ବାର୍ଷିକ୍ୟ ସୁଖ ଘେରିଥାନେ, ସ୍ଵର୍ଗରେ ଯିବି ବାନପ୍ରସ୍ତେ ।”
ବୋଲିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—“ଛନ୍ଦକ ! ବୋଲୁଛ କଥା ଅମୂଳକ
ଅନିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୁବ ଜୀବନ, ଆବୋର ବସିଛି ମରଣ ।
ବାନିକ୍ୟ କରି ତପସ୍ୟା, ଏଥୁରେ କି ଅଛି ଭରସା ?
ଷଣୀକ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟେ, ଜୀବନରେ ନିର୍ଯ୍ୟାଏ ।
ଭାବିଲେ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ମନ, କରି ବସିବ ତତକଣେ ।
ଦୁର୍ଗାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ପ୍ରକଳ୍ପ ଥାଏ ଅନ୍ତରଙ୍ଗେ ।

ବୋଲୁଛ ସୁଖଗ୍ରେଗପାଇଁ ? ବିଶୁର ଦେଖ ସୁଖ କାହିଁ ?
ଦୁର୍ଗାର୍ଯ୍ୟ ମରଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଆସଇ କେବେ ନାହିଁ ଜଣା ।
ଦୁଃଖତମିରେ ଯେଉଁ ସୁଖ, ଷଣୀକ ଚଞ୍ଚଳା-ଆଲୋକ ।
ଯା କିଛି ସୁଖ ଜଗତରେ, ତହିଁ କି ତୃପ୍ତ ଛନ୍ତି ନରେ ?
ଜୀବନ-ମୃଗ ମାୟାବଳେ, ପୋଡ଼େ ଲଳସା-ଦାବାନଳେ
ଜଗତ କାମିନା କାଞ୍ଚନ—ଘେଗେ କି ତୃପ୍ତ ହୃଦ ମନ ?
ସୁଖ ଆଶାରେ ନିତ୍ୟ ଲୋକ, ଧାବିତ, ମାତ୍ର ଭୁଲେ ଦୁଃଖ
ମୃଗରୁଷ୍ଟିଲା ସୁଖ ଲେନ୍ତ, ତହୁଁ ପିପାସା ପାଏ ବଢ଼ି ।
ସୌନ୍ଦର୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ, ଜୀବନ; କେବଳ ମାୟାର ସ୍ଵପନ ।
ବ୍ୟାଧର ସରୀତ ଆଲୋକ, ତୃତୀ ଜୀବନ ଫଳାରକ ।
ଘେଗ ଲଳସା ଲୋକଗଣେ, ଦିନାଶ କରେ ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।
ଅତୃପ୍ତ ଜୀମନା ଅନଳେ, ବିଦଗ୍ଧ ମାନବ ସକଳେ ।
ଜଗତ ନାହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି, ଭୋଗ ଯା ବୋଲ ଶତ୍ରୁଭାନ୍ତି
ଯାହାକୁ ସୁଖ ବୋଲେ ଲୋକ, କଷ୍ଟର ଲାଭବ ମାତ୍ରକ ।
ଅଳୀକ ସୁଖ ଅଭିନାଶୀ, ହୋଇ ମାନବେ ଯିବେ ଭସି,
ମାନବ ଜୀବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ନୁହେ ତ ଭାଙ୍ଗିଛି ବିଶେଷ,
ଅଛି ଜୀବନ ଉକ ପ୍ଲାନ, ତାହାକୁ କରିବ ସନ୍ନାନ ।
ହେବାକୁ ନିବାଶ ଦୁର୍ଗାର୍ଯ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଅଛି ମୁକ୍ତ ମାର୍ଗ ।
ଯିବ ସେ ମାର୍ଗ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣେ, ବାଧା ନ ଦିଅ ଅକାରଣେ ।
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ ଛନ୍ଦକ ! ନ ହୃଦ୍ୟ ମୋ ମାର୍ଗେ କଣ୍ଠକ ।
ବେଗେ ତୁରଗ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଯିବି ଏଷଣେ—ନୁହେ ଆଜି
ବିଦଳ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ, ଉଦ୍‌ଧର ତୃଥା କି ସକାଶେ
ଦେଖାଅ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଞ୍ଚଶିର ? ହେଲେ କି ପାର ତାକୁ ଧରି ?
ଛନ୍ଦକ ବୋଲେ ଉକାପାଡ଼ି, “ସତେ କି ହୁଏ !
ଯିବ ଛୁଡ଼ି ?”

“ନିଶ୍ଚପ୍ତ, ମୋକଥା ଯଥାର୍ଥ”, ଛନ୍ଦକ
ବୋଲିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
“ସୁମେରୁ ପଦବ ସମାନ, ପ୍ଲାନ ମୋ ବଚନ ପ୍ରମାଣ ।
ସମସ୍ତ ଜତେର ଲୋକ, ହେଲେ ମୋ ମାର୍ଗରେ କଣ୍ଠକ,
ଥାଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଷ୍ଟ ଭାବୁ, ଛନ୍ଦକ, ଯିବି ମୁଁ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ।”
ମାରବେ ଛନ୍ଦକ ବିରଷେ, ଗଲୁ ସେ ଆଶିକାକୁ ଅଣେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସୁଧୀର ଚରଣେ, ମିଳିଲେ ସୁତିକାପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।

ଫଳୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ତର ମେଲଣି ନେବାପାଇଁ, ରହିଲେ ଗୋପା ମୁଖ
ରୁହଁ ।
ଅବଶେଦେହା, ମୁକ୍ତକେଶ; ଶୟାନା ବିଶୁଙ୍ଗଲବେଶା ।
ଶୀଣ ଆଲୋକେ ଦିଶେ ମୁଖ—ବାଚିଦେ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ମୁଖ ।

ସଦ୍ୟ ଶିଶୁଟି ଅଛି ବଷେ, ସୁର୍ଗୀୟ ସୁମନ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠେ,
କାଞ୍ଚନଲତାରେ କାଞ୍ଚନ, ସଦ୍ୟ ବା ପୁଟିଛି ସୁମନ ।
ଦର୍ଶଣ ଆଲୋକ ସମାନ, ଗୋପା ଲବଣ୍ୟ ପ୍ରମାନ ।
ପ୍ରପଳ ପ୍ରମିତ ଆଲୋକେ, ତେସନେ ଦେଖିଲେ
ବାଳକେ ।

ସିନ୍ଧାର୍ଥ ନ ପାରିଲେ ସବ୍ରି, ନେହିଁ ଲେତକ ପଡ଼େ ବହି ।
ସେକାଳେ କଲେ ହୃଦଙ୍ଗମ, ଅସୀମ ମାୟା ପରାଦମ ।
ବାଢ଼ରେ ଲଗାଇ ମୟ୍ୟକ, ଉତ୍ତର ସେ ହେଲେ ମୁହଁତୀକ ।
ପ୍ରିର ନପୁନେ ଚୁକ୍ଷଣାସେ, ଉତ୍ତର ସେ ଛନ୍ତି ଗୋପାପାଶେ
ସବ୍ରି ଶରୀର ବାଢ଼େ ଲଗୁ, ଘାଲିଲେ ହୋଇ ଧାନେ
ମରୁ,
ଜଗତବାସୀ ଲେକଗଣେ, ଥିବାରୁ ମାୟାର ବନ୍ଧନେ,
ଭୂଞ୍ଜନ୍ତି କଷ୍ଟ ଏ ପ୍ରକାର, ଯନ୍ତ୍ରା ମୃତ୍ୟୁହାହାକାର ।
ଏ ଗୋପା, ଶିଶୁ, ସବ୍ରନରେ, ଭୂଞ୍ଜନ୍ତି କଷ୍ଟ
ନିରନ୍ତରେ ।
ଅନ୍ତରେ ଗୋପାର କାରଣେ, ଯିବ ମୁଁ ମାର୍ଗ
ଅନ୍ତରେ ।

ମୋଷଣେ ରକ୍ତ କଳୁଷିତ, ଅସ୍ଵର ପ୍ରପୋଗ ଉଚିତ ।
ଗୋପାକୁ କର ପରହାର, ଗୋପାକୁ କରିବ ଉତ୍ତାର ।
ଆପାତ କଷ୍ଟ—ଉଚିତ୍ୟତ, ଲେଖିବ ନିବାଶ ଅନନ୍ତ ।
ଚଳିଲେ ଏତକ ବିରୁଦ୍ଧ, ଶୁଣିଲୁ ନପୁନର ବାର ।
ଛନ୍ଦକ କଷ୍ଟକ ସହିତ, ବିଷାଦ-ପ୍ରତିମା ଚିତ୍ତ,
ସମାନେ ଉତ୍ତର ସିଂହହାରେ, ପଛକୁ ନ ଅନାଇ ବାରେ ।
ବୁଲାଇ ହସ୍ତ କୋମଳରେ, ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଢ଼ିଲେ ଅଶ୍ରୁରେ ।
ଏକାଳେ ଦେବାକୁ ଉପମା, ଶୁଣୁ ମେଘରେ
ବା ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଚିତ ମାତ୍ରକ, ବକ୍ଷିମ ଶ୍ରୀବାରେ କଣ୍ଠକ
ଧୀର ପଦରେ ନୃତ୍ୟ କର, ଚଳିଲୁ ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗ ଧର ।

ରତ୍ନ ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ନିଷ୍ଠାମଣ
ନାମ ଦଶମ ସର୍ଗ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ

(ସନ୍ଧ୍ୟାପ)

ଗର୍ବର ନିଶୀଥ, କିବା କୃଷ୍ଣ ଆବରଣେ
ଯୋଡ଼ାଇ ରଖିଛି ପୁରବାସୀ ଲେକଗଣେ ।
ଉତ୍ତର ଶେଷରେ ଅବସାଦେ ନିଦ୍ଵାଗତ
ରଜପୁର, ଦୌବାରିକ, ପ୍ରହରୀ ସମସ୍ତ ।
ଥିଲୁ ଅବା କାହା ମନେ, ନିର୍ମମ ହୃଦୟେ
ରଜପୁର ପୁର ତେଜ ଯିବେ ଅସମୟେ ।
ଶିଶୁକାଳେ ଗୋପାବଧୁ, ମାତା ପ୍ରଜାବଣ୍ଣ,
ପୁରବାସୀ ନର ନାଶ ସୁଖେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।
ରଜ ଅନ୍ତଃପୁରେ ବୃଦ୍ଧ ନୃତ୍ୟ କେବଳ
ପଢ଼ିଛନ୍ତି ଝାମ ଯାଇ, ନେହିଁ ବହେ ଜଳ ।
ଏଣେ ରଜପୁର ଅଶ୍ରୁ ପାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ମାରବେ ଛନ୍ଦକ ପଢେ ଭାସେ ଅଶ୍ରୁ ମାରେ ।
ଅଶ୍ରୁପୃଷ୍ଠ ରଜପୁର—ନାହିଁ ଖେଦ, ଭପୁ,
ନାହିଁ ଦୈନ୍ୟ, ମାୟା, ମୋହ, ଦିଶଙ୍କ ହୃଦୟେ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ, ପ୍ରିର ଶାନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ,
ନୈଶାକାଶେ ବିରାଜିତ ପ୍ରିର ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟେଷ୍ଠ ।
ଦେଖିଲେ ଛନ୍ଦକ—ଯେହେ କର ଅଗ୍ରେ ତୁଷ୍ଟି
ବଜାଇ ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ କର ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
ଗୁଲିଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ଦେବଦେବୀଗଣ,
ଅଶ୍ରୁରୋତ୍ତ୍ମା ସମ୍ମନ୍ତରେ ମଣାଇ ମାର୍ଗଣ ।

ଶାକ୍ୟବିଜ୍ଞାନ ସାଙ୍ଗଲକ୍ଷ୍ମୀ ପର୍ଯୁତେ ଯେଷନେ
ଗୁଳିନନ୍ତି ଧୀରେ ଅଣ୍ଟୁପୂରିତ ନୟନେ ।
ତାହୁରୁ ସୁଧାଂଶୁ ସୁଧା, ପ୍ଲାବିତ ନଗରୀ,
ଗଳିତ ରଜତସ୍ତୋତ ପଡ଼ୁଛି କି ହରି ।
ଛନ୍ଦକ ପାରଲେ ନାହିଁ—ସହି ଆଉ ଥରେ
ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ କାନ୍ଦି ବିକଳ ମନରେ,
“ସୁବ୍ରାଜ ! ଭାଲ ବେଳେ, ଶେଷବେ ଜନମା
ଅନ୍ତକ୍, ବରେ ଧରିଥିଲେ କରି ନେଷମଣି ।
କୈଶୋର, ଯୌବନ ରୁହୁ ହୀଡ଼ାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଅନୁଗତ ହୀଡ଼ାରତ ଶାକ୍ୟ ଶିଶୁଗଣେ ।
ବୃଦ୍ଧ ପିତା, ବୃଦ୍ଧା ମାତା, ପ୍ରେମର ପ୍ରକଳ୍ପିତା ।
ସୁଶୀଳା ସୁରୁପା ଗୋପା—ପ୍ରୀତିମଧୁରିମା ।
ଭାଲ ବେଳେ ସଦ୍ୟ ଜାତ ଶିଶୁ ଭବିଷ୍ୟତ,
କି କରିବେ ପୁରବାସୀ ଆଶ୍ରିତ ସମସ୍ତ ।
ନ ଯାଆ ସକଳେ ଶୋକସାଗରେ ଭସାଇ,
ନ ଯାଆ ଆଶ୍ରିତ ଜନେ କନାଇ କନାଇ ।”
ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହାସ୍ୟ ବଦନେ—“ଛନ୍ଦକ !
ନ ବୁଝି ବିଶେଷ କଥା ବୋଲ ଅନର୍ଥକ ।
ଦେଖ ରୁହିଁ, ସୁର୍ଗେ ବସି ଦେବ ଦେବୀ ସବେ
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।
ନିର୍ମଳ ଗଗନେ ବହେ ଶୀତଳ ପବନ,
କରୁନ୍ତି ପୁଷ୍ପଚୁଷ୍ପ ଦେବଦେବ ଗଣ ।
ଦୟାସିନ୍ଦୁ ପାନବଳ୍ଲ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
ନ ହେବ ମେଣ୍ଠନ ଯାହା କରିବେ ବିଧାନ ।
ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ, ଶୁଭ ଦିନେ, ଶୁଭ ମୁହଁର୍ଭୁର୍ଭୁରେ
ଘଟୁଛି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ଆନନ୍ଦରେ ।”
ଶିଷ୍ଟତ ନନ୍ତିନଶୀଳ ଘୋଟକ କଣ୍ଠକ
ଯାଏ ଧୀରେ, ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଭେ ଠକ ଠକ,
ଅକ୍ଷାନ୍ତ, ଅତ୍ରାତ୍ରରୁପେ ଅବିରମଗତି
ଗଲ ରାଜ୍ୟସୀମା ତେନ ନ ପାହୁଶୁ ରାତି—
ଦ୍ରୋଧ୍ୟଦେଶ, ମଞ୍ଜିଦେଶ, ରଜନୀ ଶେଷରେ
ପ୍ରବେଶିଲ ବେଶୁ ବନେ ଅନାମା କୁଳରେ ।

ଅବତର ଅଣ୍ଟୁ ଯୁବରଜ ମହାମତି
ବୋଇଲେ ଛନ୍ଦକ ଧୀରେ—“ଦେଲୁଁ ଅନୁମତି,
ଏହି ଅଣ୍ଟ, ମମ ବସ୍ତ, ଅଙ୍ଗ ଆନ୍ଦରି
ଦେନେ ଶାକ୍ୟଦେଶେ କର ବାହୁଡ଼ ଗମନ ।”
ଛନ୍ଦକ ନିସ୍ତବ୍ଧ ରୁହିଁଅଛି ଏକଧାନେ,
ଦୁର୍ବଳ ଶରୀର, କଥା ଶୁଭୁ ନାହିଁ କାନେ ।
ଶଶକ ଉତ୍ସବ କାନ୍ଦି କଲ ହାମାକାର !
ବୋଇଲୁ ବିନପ୍ରେ ପଦ ଧର ପୁନବାର—
“କି ବୋଇଲ ପ୍ରସ୍ତେ ! ଯେବେ ବୃଦ୍ଧ ନରପତି
ପରୁଶବେ—ଗୋପାଦେବୀ, ମାତା ପ୍ରଜାବଣୀ,
ଅନ୍ରକାରେ ଯୁବରଜେ ଦେନ ଗଲୁ କାହିଁ ?
କି ଦେବ ଉତ୍ସବ ବୋଲ ତାଙ୍କ ମୁଖ ରୁହିଁ ?
ଦିଶାଦସାଗର ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଉତ୍ସବ—
କି ଦଶା ଦିନିବ ପୁରେ ପାରୁ ନାହିଁ କଲ ।
ବାହୁଡ଼ ନ ଯିବ ପୁଣି ସେ ମହାଶୁଣନେ,
ଆଜ୍ଞା କର ଅନୁଗତ ଥାଉ ସନ୍ଧାନେ ।
ଆଉ ଆନ କଥା—କୃପାମୟ ଭୁନ୍ତ ପରି
ପାଇବ ମୁଁ କାହୁଁ ପ୍ରଭୁ ? ଥିବ ଅନୁସର ।”
ବୋଇଲେ କୁମାର—“ଭାଇ ! ମେ ହୁ ସାଧୁମାରେ
ହେବ ବିଦ୍ଵ ? କେତେଁ ଜାଣିଥିଲା ନାହିଁ ଆଗେ ।
କେତେ ମାପ୍ତା ଲତା କର ଆସିଛୁ ଛେଦନ,
ଲେଞ୍ଜ ପୁଣି ମାପ୍ତାବୀଜ କରିବ ରୋପଣ !
ଉଚିତ କରିବା ଭୁନ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧ ମନରେ,
କେତିଛି ସେ ପିତା, ମାତା, ରମଣୀ, କୁମରେ,
ସେ କି ଭୁନ୍ତ କଥା ଶୁଣେ ? ବୃଥା ନିବେଦନ,
ବୃଥା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧ, କର ଅକଞ୍ଚନ ।
ବାହୁଡ଼ କପିଳବସ୍ତୁ ନଗରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଦେନ ଅଣ୍ଟ, ଅଳଙ୍କାର ପ୍ଲଟ କର ମତ ।
ଜନକ, ଜନମା, ଗୋପା କାନ୍ଦିଲେ ମୋ ପାଇଁ,
କରିବ ସାନ୍ତୁନା, କଥା କହିବ ବୁଝାଇ—
ଯାଉଛି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଉତ୍ସବାର୍ଗ ଅନେଷ୍ଟରେ,
ଲୁଭବେ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ଯହିଁ ଲେକଗଣେ ।”

ଭୁଜତ୍ରେଣୀକୃଷ୍ଣ ଏର୍ଥ କେଶକୁ ତଷ୍ଠା
ଛେଦ ନିଜ ଶତ୍ରୁଗେ ତେଜି କୌଣସୀ ବସନ,
ତନି ଶତ୍ରୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବୟସ ପିନ୍ଧଲେ ତଷ୍ଠାଣେ,
ରହିଛୁ ଛନ୍ଦକ ଗୁହଁ ଚକିତ ନୟନେ ।
ନବନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ରୂପ ଦେଖିଲ କଣ୍ଠକ,
କି ବୁଝିଲ ପଶୁ ରୁଦ୍ଧିଅଛି ଭକ୍ତରକ ।
ମାରବେ ବହୁତ ଅଗ୍ର ଧାର ଦ୍ଵିନୟନୁ,
ଉଘ ଚମପିତ୍ରକ କି ପୁର କର ତନୁ !
ସିରାର୍ଥ ତା ଗଣ୍ଠେ ହସ୍ତ ସ୍ଥିରରେ ବୁଲଇ
ବୋଇଲେ—“କଣ୍ଠକ ଆରେ ! ଦରେ ରହ ଯାଇ
ମେଲଣି ଦେଉଛି ବସ୍ତା ! ଫେରିଯାଅ ଦରେ,
ତୋର ଏହି ଉପକାର ରହିଲ ମନରେ ।”
ଛନ୍ଦକ କଣ୍ଠକ ଦୁହେଁ କାନ୍ଦଲେ ବିକଳେ,
ଏକଧାନେ ଥାନ୍ତି ଗୁହଁ ଅଗ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣତୋଳେ ।
ନବନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ରୂପିଥାନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ
ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନେ, ଦୂଷ୍ଟ ରହିଛି ମହାରେ ।
ଯେତେବେଳଯାଏଁ ଦିଶୁଥିଲେ ସେ ନୟନେ,
ସତୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୁହଁଥାନ୍ତି ବେନିଜନେ ।
ଅତୁଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରଭ୍ରୁ—ହୋଇଣ ନିରଶ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ବେନି ପ୍ରାଣୀ ପକାଇ ନିଶ୍ଚାସ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାସ
ନାମ ଏକାଦଶ ସର୍ଗ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ସର୍ଗ

(ବିଲାପ)

ପାହିଲ ରଜମୀ, ଉତ୍ତର ଅରୁଣ ଗଗନେ,
ଜାଗରତ କରିଲବୁବାସୀ ଜଣେ ଜଣେ ।
ତମକି ପଡ଼ିଲେ ଗୋପା ଉଠି ଧାତିକାରେ,
ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ସ୍ବାମୀ ନାହାନ୍ତି ଶୟାରେ ।

କାନ୍ଦଲେ ବିନଳେ ସଞ୍ଚ ଶିରେ ତାଢ଼ି ହାତ,
ଅଧୀନାକୁ ତେଜି କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ !
ଉଠିଲେ ଦାସୀଏ ଶୁଣି ଦେହନର ଧ୍ଵନି,
ଅକୟାତ କି ଘଟିଲ ନ ପାରିଲେ ମଣି ।
କାନ୍ଦୁକୁନ୍ତ ଗୋପା—କାହିଁ ଗଲେ ପ୍ରାଣନାଥ !
ସଖୀଗଣ ମୁଣ୍ଡେ କବା ହେଲ ବଜ୍ରାୟାତ ।
ମୁଦ୍ରିତନୟନା ଗୋପା ଉଚେ ଉକା ପାଢ଼ି,
ପ୍ରାଣନାଥ ! ପ୍ରାଣନାଥ ! ଗଲ କାହିଁ ପୁଣି ?
ଧରାଧର କର ସଖୀ ପୁଛିଲେ ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ,
ଗୋପା ବୋଲେ, କାହିଁ ଗୁଡ଼ ଗଲ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ।
ପୁନଶ୍ଚ ପୁଣିଲେ ସଖୀ, କାହାନ୍ତି ସିରାର୍ଥ ?
ଏକହି ଉତ୍ତର—କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ଏକକୁ ଆରେକ ପୁଚ୍ଛା କରେ ବାରମ୍ବାର,
ଦରେ ତ ନାହାନ୍ତି କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
କାହାନ୍ତି କୁମାର, ଏହି କଥାହିଁ କେବଳ
ପଡ଼ିଲ କରିଲବୟ ନଗରେ ଚହଳ ।
ଜନମା ଗୌତମୀ ଦେଶ, ମାତା ପ୍ରଜାବଣୀ,
ମୁକ୍ତିତା; ଚେତନାପୂନ ବୃଦ୍ଧ ନରପତି ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖେ ଏକ କଥା ବାରମ୍ବାର—
ଦରେ ତ ନାହାନ୍ତି, କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
ଧାଇଁଲେ ପଦାତି, ଅଶ୍ଵାରେଣ୍ଯ, ରଥଗଣ,
ଦରେ ଦରେ ସ୍ତାନେ ସ୍ତାନେ କଲେ ଅନ୍ଦେଶଣ ।
ଶେଷିଲେ ପଦତେ, ଚିରଗହ୍ନରେ, କାନନେ,
ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନ୍ତାରେ, ରାଜମାରେ, ଉପବନେ ।
ସ୍ଵପନ ସମାନ ତଥ୍ୟ ଜଣାଗଲ ନାହିଁ,
ରାମମଧ୍ୟେ ରାଜପୁଷ୍ପ ରୂପିଗଲେ କାହିଁ ?
ଆସିଲ ଛନ୍ଦକ, ବୋଲେ—କୁମାର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ରୂପିଗଲେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ହୋଇ ବନବାସୀ ।
ଛନ୍ଦକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ଏହି ସମାରୂର,
ନର ନାଶ ସଦ୍ବେ ଉଚେ କଲେ ହାହାକାର !
ନ ଛୁଇଁଲେ ଅନ୍ତ ଜଳ ସାତ ଦିନ ରତ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକକଥା କୁମାର କାହାନ୍ତି ?

ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତ ମାତା ପ୍ରଜାବଙ୍ଗୀ ।
ଅଞ୍ଜନା, ମୂର୍ତ୍ତିତା, ଭୁମିତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
କୌଣସି ଦେଖିଲୁ କଥା ଯାଇଅଛି ସର,
ରଜପୁର କେହି ଜଣେ ନାହିଁ ଧୈର୍ୟଧର ।
ସଙ୍କଷନା ଭୁପତିତା ଗୋପା ଅଭିଗ୍ରହ ।
ଅଞ୍ଜନେ କାଟିଲେ ସାତ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତ ବୃଦ୍ଧ ନରପତି,
ନିଶ୍ଚଳ, ମରବ, ଶ୍ଵାଶୁପରି ବସିଛନ୍ତି
ବସିଛନ୍ତି ସବେ କାହା ନେବେ ନାହିଁ ମର,
ଦିବା ନିଶ୍ଚି ଭେଦ କରି ନ ପାରନ୍ତି ଶ୍ଵିର ।
ହତକ୍କନେ ଛନ୍ତି ରଜପୁର ସବପ୍ରାଣୀ,
ନିଦ୍ରିତ ବା ଜାଗରିତ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
ସାତ ଦିନ ଅନ୍ତେ ରଜା ପାଶେ ପ୍ରଜାବଙ୍ଗୀ,
ବୋଇଲେ, “ହା ନାଥ ! କିବା ଘଟିଲା ଦୁର୍ଗାତ ?”
(ସିରାର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ବନବାସୀ, ଏହା ଶୁଣି
କାନ୍ଦଲେ ବିକଳେ ମାତା ବାହୁନ ବାହୁନ ।)
ଫନ୍ଦା କରିଥିଲୁଁ ଦୁଇଜଣ ବୃଦ୍ଧାକାଳେ,
କରୁଣ ଲଗାଇ ପୁଅ ଗଲୁ ସିନା ଗଲେ,
ମୋର ସିରାର୍ଥରେ !

ଅପା ମାୟାଦେଖ ମୋର ବଡ଼ ଶ୍ରାଗ୍ୟବଙ୍ଗୀ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସ୍ଵର୍ଗେ ବସିଛନ୍ତି ସାଧ୍ୟ ସଙ୍ଗ,
ମୋର ଭରିନି ଗୋ !

ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା ପୋଡ଼ିମଲି ଦାରୁଣ ଅନଳେ,
କାହିଁଗଲୁ ସିରାର୍ଥରେ ଝୁରଇ ସକଳେ,
ଦୁଃଖୀପଙ୍ଜାଳରେ !

ଯେ ବାଟରେ ଗଲୁ ପୁଅ, ଯିବି ସେହି ପଥେ,
ଦେଶ ଦେଶ ନରେ ଭୁମି ଭେଟିବ କି ସତେ !
ହରରତନ ରେ !

ପୁତ୍ର ହସ୍ତେ ରଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ବେନିଜନେ,
ଯିବୁଁ ବାନପ୍ରସ୍ତେ ଏହା ଭାଲିଥିଲୁଁ ମନେ,
ଅନ୍ଧଳେଭିତ୍ତି ରେ !

ନପୁନପିତୁଳ ମୋର ହୃଦୟରତନ,
ଝୁରୁଥିବୁ ବସି ଦରେ ସିନା ବେନିଜନ,
ରଙ୍ଗରତନ ରେ !

ବୃଦ୍ଧାକାଳେ ପାଇଥିଲୁଁ କେତେ ତପସ୍ୟାରେ,
ମାୟା କାଟି ଗଲୁ ଗୁଲି ନ ରହିଲୁ ବାରେ,
ଦୁଃଖୀପଙ୍ଜାଳ ରେ !

ହୃଦୟ ଶେଣିତଧାରା, ନମ୍ବନର ତାରା,
କୁଳର ଭୂଷଣ ମୋର ଗଲାକଣ୍ଠିତାରା,
କୁଳମାଣିକ ରେ !

ଶିଶୁକୁମୁମ ଦେହ ନବମାତ ବଳ,
ଗୋପା ବହୁଟିକୁ ସିନା ଦେଲୁ ପଦେ ଦଳ,
ନେପିତୁଳ ରେ !

ଧନ ଧାନ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରତନଉଣ୍ଟାର,
ଏକା ତୋହ ବିନା ସିନା ସକଳ ଅନ୍ଧାର,
କୁଳତନ୍ମାରେ !

ଗଲବେଳେ କଥା ପଦେ ନ ବୋଇଲୁ ବାପ,
ପୂର୍ବଜନେ, ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା କେତେ କଳ ପାପ,
ଶାକ୍ୟରରସା ରେ !

ଏହା କି ମୋ ଲଲଟରେ ଲିହିଥିଲେ ବିଧ,
ପଣନ୍ତ କାନିରୁ ଫିଟି ହଜ ଯିବ ନିଧ,
କୃପାବାଚିତ୍ୟ ରେ !

କାହିଁ କାଳ ନିଦ ମୋତେ ଆସିଥିଲା ମାତି,
ବେଳ ଉଣ୍ଠି ବାପ ସିନା ପନାଇଲୁ ଶୁଢି,
ଜାବମାବନରେ !

ବୋଇଲେ ଗତ୍ତଗତ ସ୍ଵରେ ଖେଦେ ନରପତି,
“ବିଳାପ କରୁଛ ବୁଥା ସିନା ଆଗୋ ସତି ।
ମାନବ କି ଖଣ୍ଡିପାରେ ବିଧାତା ନିବାନ ?
ସମ୍ବାଦ ପାରେ କି ସିନ୍ଦୁ ତେଉ ବାଳିବନ ?
ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ରାଣି ! କଲି ମୁଁ ଯତନ,
ବାସବଭାବନ ବଳ ମଣ୍ଡାଇ ଭବନ,

ଅଛୁଳ ଔଣ୍ଡୀର୍ଯ୍ୟ ଚାହେ ସୁଖର ଭଣ୍ଠାର,
ଶାକ୍ୟରଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ରଜ୍ୟ ଅଛୁ ବା କାହାର ?
ଲକନାଳିମତ୍ତୁତା ପୁଷ୍ପବଧୁ ଗୋପା,
ବେଶ୍ଟିତା ସୁନ୍ଦରୀ ନାଶ ଅପ୍ରସରୁତ୍ତମା ।
ଅପତ୍ୟର ସେହି ସାର ସମ୍ପାଦିବନନ,
ଏତେ କରି ବାନ୍ଧ ନ ପାରିଲି ଘୁମନ
ମାନବର ସାଧ ଯାହା ସାଧିତ୍ତ ସକଳ,
ମୁହଁର୍ତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ହେଲି ସକଳ ବିପଳ ।
ମାୟାଦେବ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସ୍ଵପନରୁତ୍ତମ,
ସେହିରୁ ମଣିଛି ନୁହେଁ ମୋ ପୁଷ୍ପ ମିଶାର୍ଥ ।
ଜାଣିଥୁଲି ଦେଖି ପୁଷ୍ପ ଦେହର ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ଏ ନୁହେ ମୋ ପୁଷ୍ପ, ନରରୁଗୀ ନାରପୂଣ ।
ଅସିତ ମହିର୍ମତ୍ତ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସମାବୁର,
ଜାଣିଥୁଲି ପୁଷ୍ପ ମୋର ତେଜିବ ସମ୍ପାର ।
ତରୁତଳେ ଶିଶୁଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲ ଧାନ,
ଦେଖି ସବୁ କଥା କରିଥିଲି ଅନୁମାନ ।
ବାହୁଡ଼ିଲ ପୁଷ୍ପ ଦେଖି ଜର, ବ୍ୟାଧ, ଶବ,
ସେହିନ ଜାଣିଲି ମୋର ପୁଷ୍ପ,—ଅସମ୍ଭବ ।
ପତତ ପାବନ ହରି ଏ ପତତ ଦରେ,
ଜିନ୍ଦିବନ୍ଧ ପରିବ୍ରହ୍ମ ମାନବ ତୁମରେ,
ମହାସନ୍ଧ ମହାମାୟା ଦେବଜୀ ସମାନ,
ଯଶୋଦା ଜନନୀ ତୁମେ, କରେ ଅନୁମାନ ।
ଏ କପିଳବନ୍ଧ ହେବ ନବ ବୃଦ୍ଧାବନ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସିର୍ଜାର୍ଥ ମୋର ଅଧମତାରଣ ।
ପରଦୁଖପର ଦେବ ! ସହବାକୁ ଶିରେ,
ନିଶ୍ଚଯ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜନ୍ମ ଅବନରେ ।
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା ଦୁଃଖ ନ କାନ୍ଦିଲ ପ୍ରାଣ,
ଲେଣେ ତୁଙ୍କ ପ୍ରାଣୀ କରିବାକୁ ପରମାଣ ।
ଯାହା ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିଦେଖି ପରିଚକ୍ରପାତ,
କଲ ପିତା, ମାତା, ପଦ୍ମୀ ଶିରେ ବଜୁଦାତ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ମାଗେ ଯାଇଛି କୁମାର,
ଏ ସମସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଃଖକର ପରିହାର ।

ମାନବ ଉତ୍ତାର ବୃଦ୍ଧ ଯାଇଛି ନନ୍ଦନ,
ବୃଥା ତୁମ୍ଭ ହାହାକାର, ନିଷ୍ଠଳ ହନ୍ଦନ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବ ଆମ୍ବେମାନେ ଯିବୁଁ ଦେବପାଶେ—
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ ଦୁଷ୍ଟର ସିନ୍ଧୁ ପତଙ୍ଗ ଆକାଶେ ?
ଜାଣ ପ୍ରିୟେ ! ସନ୍ଧ୍ୟାସୀଙ୍କ ପିତା ମାତା ନାହିଁ
ଧାର୍ଢ ପବନ ହସ୍ତେ ଧରିବାର ପାଇଁ ।
ଧର୍ମମାର୍ଗୁଁ ପତତ କି ଦେବ ସେ ନନ୍ଦନ,
ଦେଖ ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା ବିପଳ ହନ୍ଦନ ?”
ବୋଇଲେ ନୃପତ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜାବଣ୍ଟି—
“ରାଜୁ ଯାଉଁ ଛାତି ତୁଙ୍କ ଔଣ୍ଡୀର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଏ ଚାହ ଦ୍ୱାନ ତେଜ ଯାଉଁ ବାନପୁଷ୍ଟେ,
ନନ୍ଦନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମୋର ଗଲ ଯେଉଁ ପଥେ ।
ଯାଇଛି ନୟନମଣି ଜୀବନର ସାର,
ଶୋକାନଳେ ଦଗ୍ଧିଭୂତ ଗୃହ ପରିବାର ।
ପ୍ରାଣେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରାଣ, ହୃଦୟେ ହୃଦୟ,
ଦେହରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ, ସବ ଶୁନ୍ୟମୟ ।
ଗୃହର ଆଲୋକ ମୋର ଜୀବନ ଆଲୋକ
ନିର୍ମିଳି, ଗୃହରେ କିପାଁ ଥିବ ଅନର୍ଥକ ?”
ବୋଇଲେ ରଜନ, “— ରାଣି ! ବୋଲ କେଉଁବନେ
ଲଭିବ ଦେହରେ ବଳ, ସାନ୍ତୁନା ଜୀବନେ ?
ଏହି ଦେହ ଏହି ମନ ଏହି ଶିନ୍ତା ପ୍ରାଣ
ଦେନି କାହିଁ ଯିବ ଲଭିବାକୁ ପରିମାଣ ?
ଯାଇଛି ନନ୍ଦନ ମୋର, ପାଳିବ ନିପୁଣ,
ନିପୁଣ ପାଳିବୁଁ ଆମ୍ବେମାନେ ଆସ ସତ !
ମାନବ ଉତ୍ତାର ମାର୍ଗ କରି ଆବିଷ୍ଟାର
ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ପୁଷ୍ପ ଚାହ ପୂନବାର ।
ସେହି ଆଶାମାର୍ଗ ଚାହିଁ ପାଳୁଁ ଆସ ବୃତ,
ଏହା ବିନା ସତି, ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆନ ପଥ ।
ଯେଉଁ ସିଂହାସନେ ମୋର ବସିବ ନନ୍ଦନ—
ତୁଳନାରେ ଅଛି ତୁଙ୍କ ରଜ୍ୟିଂହାସନ ।
ଆହା ରାଣି ! ପରିଣତ ବୟ ବେନିଜନେ,
ସେହି ପୁଣ୍ୟାସନ କି ଗୋ ଦେଖିବୁଁ ନୟନେ ?

ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧଗମ -- ସେହି ପୁଣ୍ୟ ରାଜ୍ୟ
ପାଇବୁଁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବି ! ବିଳାପ କି କାଯେଁ ।
ଜନ୍ମ ଜର ବ୍ୟାଧ ମୃଷ୍ଟ ଦୟୁଁ ଲୋକଗଣେ
ପାଇଲେ ନିଷ୍ଠୁତି—ନ ପାଇବୁଁ ବେନିଜନେ ?
ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନଯୁନେ,
ମରବ ନୃପତି, ବାକ୍ୟ ନ ଚାହୁଁରେ ବଦନେ ।
ନେଷ୍ଟ ପୋଛୁ ଅଶ୍ରୁ, କଣେ ଶିନ୍ୟମରେ ରହିଁ,
ବୋଇଲେ, “ବୌତମି ଆଗୋ ! ବେଳେ ଦେଖୁଇ,
କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ଗୋପା ବଧୁ ଯହିଁ ପଡ଼ି
ଧୂଳିରେ ଯାଇଛି ଅଚେତନେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ି ।
ଅଚେତନା, ଅନା, ପଢ଼ିବିଦ୍ୟୋଗବଧୁର,
ନାହିଁ ଦିବା ନିଶି ଜ୍ଞାନ, କାନ୍ଦେ ଶୋକାତ୍ମା ।
ପୁର୍ଣ୍ଣ କର ନାହିଁ ଅନ୍ତ ଜଳ ସାତ ଦିନ,
ସର୍ବେବ ଅପ୍ରତିକାର୍ୟ, ଫଳେ ଦୈବାଧୀନ ।
ହୃଦୟକୁସୁମ ସଦ୍ୟ ଶିଶୁଟିକୁ କୋଳେ,
ଧର ଦିବା ନିଶି ଉଚେ କାନ୍ଦୁଛି ବିକଳେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପାଦୁକା ବେନି, ବସନ ଭୂଷଣ,
ଧରିଛି ହୃଦୟେ ଉତ୍ତି ମଣି ତା ଜୀବନ ।
ଛନ୍ଦକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ସବ୍ ସମାଗୁର
କରୁଛି କେବଳ ଦିବା ନିଶି ହାତାକାର ।
ବସନ ଭୂଷଣ ସବୁ ପକାଇଛି କାଢି,
ପିନ୍ଧିଛି କଷାୟ, ପିଣ୍ଡିଦେଇ ପାଠଶାତ୍ରୀ ।
ପ୍ରଳମ୍ବ କୁନ୍ତଳ କାଟି ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକା,
ଯୌବନେ ଯୋଗିମା, ନାହିଁ ଜୀବନରେ ଶଙ୍କା ।
ନୟନୁ ଲୋତକ ପୋଛୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ
ଆଗୋ ! ଦେଖା ଗୋପାପାଶେ, ବୋଲିବ ବୁଝାଇ ।”
ନୃପତି ବରନ ଶୁଣି ଗଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ଅବଶ ଶରୀର ମନେ ଭସି ଅଶ୍ରୁମରେ ।
ବୋଇଲେ ବୌତମୀ, ‘ମା ରେ ! ହେଲୁଣି ଯୋଗିମା,
ଦେଖିଲି ଏ ଦଶା ତୋର ମୁଁ ହତଭାଗିମା ।
ପୁଷ୍ଟ ତ ସନ୍ୟାସୀ ହେଲ, ତୁ ବସିଲୁ ଧାନେ,
ଏ ବିଷାଦ ଛବି ଦେଖି ବଞ୍ଚିବ କି ପ୍ରାଣେ ?

ବଧୁ ତୁହି, ପୁଷ୍ଟ ତୁହି, ଭାଲ ଏହି କଥା ।
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦୁହେଁ ପାସୋରିବୁଁ ହୃଦବ୍ୟଥା ।
ନ ରହିଁଲେ ବେଳେ ମା ରେ ! ତୁହି ମୁଖ ଟେକି,
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଗୋଟା ପ୍ରାଣେ ବଞ୍ଚିବେ କି ?
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶିଶୁଟି ସ୍ଵର୍ଗ ଅସିଛି ଓହାଇ,
କେ କରିବ ରକ୍ଷା ତାକୁ ତୁହି ହେଲେ ବାଞ୍ଚି ।’
ବୋଇଲେ ବିନଯେ ଗୋପା ଛିନ୍ନ ବାଣୀପୁରେ,
“ଓଳଗି ହେଉଛି ମାତ୍ର ! ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ।
ଅନିବାର୍ୟ ପ୍ରତିକାର୍ୟ ବିଧାନ ନୟତ,
ମେଣ୍ଟନେ ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହିଁ ମାନବ ଶକ୍ତି ?
ଶଶୁର ଶାଶୁଙ୍କ ପଦ ମୋର ଗ୍ରାୟା, କାଶୀ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଗୋପା ହେଉ ସେବାଦାସୀ ।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ପଦଗ୍ରହ୍ୟାତଳେ,
ସନ୍ତତ ଆଶ୍ରିତ ଥୁବି ଜୀବନ ଶୀତଳେ ।
ଜପିବ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଯେତେଦିନ ପ୍ରାଣେ ଥିବ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଶିଶୁ ହେଉ ଦର୍ଶନବା ।
ଗଲେ କଲୁତରୁ ରଖି ସୁମନକୋରକ,
ମୁଁ ହେଲେ ଅସ୍ତିର ତାର କେ ହେବ ରକ୍ଷକ ?
ପ୍ରାଣର ଦେବତା ଗ୍ରୁଡ଼ ଯାଇଛନ୍ତି ମୋତେ,
ଯାଉନ୍ତୁ, ଲକ୍ଷନ୍ତୁ ମୁକ୍ତ ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ଜଗତର ପ୍ରାଣିପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାବନା,
ନାହିଁ—ନାହିଁ, ହେବି ନାହିଁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପରାପୂର୍ଣ୍ଣା ।
ସାଧନ୍ତୁ ଅଶ୍ରୁଙ୍କ ପ୍ରଭୁ—ପାଳବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଚିନ୍ମା କିବା ? ସୁଶବରେ ଘଟେ ଭବିତବ୍ୟ ।
ମା ଗୋ ! ଜୀବଦୂଶେ କାନ୍ଦେ ଯାହା ପଢ଼ିପ୍ରାଣ,
ଲୋତ୍ରିବ କି ସେହି ତୁଛ ରଜ୍ୟ ଧନ ମାନ ?
ମୋ ସ୍ଵାମୀ ସନ୍ୟାସୀ, ମୁଁ ହେବି ସନ୍ୟାସିମା,
ସେବିବି ତୁମ୍ଭର ପଦ ଦିବସ ଯାମିମା ।
ମା ଗୋ ! ଗୋପା ସମା ନାଶ କେବା ଭାଗ୍ୟବତୀ ?
ଯାଉ ସବୁ, ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ଅଶ୍ରୁର୍ୟ ସମ୍ଭବି ।
ମୋ ସ୍ଵାମୀ ଦେବତା, ମାଗୋ ! ବିଷ୍ଣୁ, ନାର୍ଯ୍ୟାଶ,
ଦେବତାର ପିତା ମାତା ତୁମ୍ଭେ ବେନିଜନ ।

ନ ଥାନ୍ତୁ ଦେବତା—ସେବି ଦେବ ମାତା ପିତା,
ହେଉ ଦେବ ଦେବୀ ଦାସୀ ଜଗତେ ପୂଜିତା ।
ଦେବତା ମୋହର ସ୍ଵାମୀ ଭକ୍ତାଙ୍ଗ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ସାଧକୁ ଚପସ୍ୟା ବନେ, ମୁହଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସୀ ।
ଲେନ୍ଦରୁ ନିଷାଣ ମୁକ୍ତ ସ୍ଵାମୀ ବସି ବ ନ,
ସାଧବ ଚପସ୍ୟା ବସି ବିଳ୍‌ସଭବନେ ।
ନିଃସଙ୍ଗ ନିଷ୍ଠୁତେଥୁଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ ପ୍ରାୟ,
ସାର୍ଥ୍ୟ୍ୟ ବିଳ୍‌ସ ହେବ ନାହିଁ ଅନ୍ତରୟ ।
ଜଗତରାଶବ୍ରତେ ମୋ ସ୍ଵାମୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ପତି ପ୍ରାଣ ପତି ଧାନ, ମୁହଁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ ।
ମୁହଁ ତୁଳି ଶୁଦ୍ଧନାଶ, ନାସପୁଣ ପତି,
ମା ଗୋ ! ମୋ ସମାନେ ନାଶ କେବା ଭାଗ୍ୟବତୀ ?
ନ କାନ୍ଦିବ ଆଉ ମାତା, ନ କାନ୍ଦି ଆପଣ,
ପତି ଧାନ, ପତି ଜ୍ଞାନ, ପତି ମୋ ଜ୍ଞାବନ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତା ! ତୁତ ଉଦ୍‌ୟାପନ
କରେଁ —ପତିପଦେ ଆମ୍ବା ମନ ସମର୍ପଣ ।”

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଡାବତାର କାବ୍ୟ ବିଳାପ
ନାମ ହାଦଶ ସର୍ଗ

ଡକ୍ଟେମ୍ବାଦଶ ସର୍ଗ

(ମାର୍ଗ ଅନ୍ଦେଶଶ)

ଅନୋମା ହିମକଷ୍ପୁଷ୍ପତା, ମାଲାଶ ଘୁର୍ବ୍ୟା ଖରସୋତା ।
ମାରବେ ବଙ୍କିନ ଗଠିରେ ବାହିତା ଲତା ତରୁ ଛାରେ ।
ରଜେ । ପଡ଼ି ପୁଷ୍ପରଣୀ, ନିଷ୍ଠୁତ ହୋତେ ଯାଏ ଭସି ।
ପାଏଁ ଉଦାସେ ଅବରମେ, ସାଗରଗର୍ଭେ ନିର୍ଯ୍ୟାମେ ।
ପରମ ଯୋଗୀ ତତ୍ତ୍ଵ, ଯଥା, ପତି ସକାଶେ ପତିବ୍ରତା ।
କୁଳପାଳିକା ବଧୁ ପତି, ବାହିତା କୁଳକୁ ଆବାର ।
ଉତ୍ସୁକ କୁଳବାନୀ ଜନେ, ପବିତ୍ର ଶୀତଳ ଜାବନେ ।
ସ୍ଵୋତରେ ସନ୍ତରେ ଶରସ୍ତା, ସ୍ଵାମୀନା ଅଶ୍ରୁତା କିଙ୍କରୀ ।

ଗଣ୍ଠର କାହିଁ ସ୍ଵଲ୍ପଜଳା, ଆବଳା କାହିଁ ବା ନିମ୍ନଳା ।
ଟେବାଳଜାଳ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ, ଛଦ୍ମି କବଶ
ସମାନେ ।

ସେ ନଦୀ କୁଳେ ଚାତବନେ; ଗ୍ରାମାନ୍ତେ, ନିବିଡ଼
ନିର୍ଜନେ,

ବୃଦ୍ଧତ ଚାତ ତରୁତଳେ, ନୃତନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ନଶୁଳେ ।
ବସିଶ ଅଛନ୍ତି ଉଦାସେ, ଜନ ମାନବ ନାହିଁ ପାଶେ ।
କଦାଚ କେ.କଳ କାକଳ—ରବେ ପୂରିତ ବନପୁଳୀ ।
ସଧୀରେ ଶୀତଳ ପବନ, ବହେ ଆକାଶେ ତାରଗଣ ।
ନୟନ ମେଲି ଛନ୍ତି ରହିଁ, ଯୋଗିଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଦୟ ଦୟ ଦାସୀ ଗଣେ, ବେଳେ ଯାହାଙ୍କୁ

ଅନୁଷ୍ଠଣେ,

ଥିଲେ-ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ତାରବଳୀ, କୁସୁମେ ବେଶ୍ଟିତ ଭଙ୍ଗାଳୀ ।
ସେ ଏବେ ଏକା ନିର୍ଜନରେ, ଧାନନମଗ୍ନ ନିରନ୍ତରେ ।
ଶିଶୁରକୁସୁମ ଶଶର, ଯୌଧନ ଲାବଣ୍ୟ ରୁଚିର,
ରଜାନନ୍ଦନ ଯତନରେ, ପାଳିତ ସେବିତ ଆଦରେ,
ଅସ୍ତର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭା ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ, କର ନ ଥିଲ କଷ୍ଟସଙ୍ଗ,
ସେ ଆଜି ଅତ୍ୟକ୍ଷମନ, ଏକ ଜୀ ଶଶର ମଳନ ।
ବିପୁଳ ପୁଥିବା ମଧ୍ୟରେ, ନିର୍ଜନେ ଛନ୍ତି ଏକେଶ୍ଵରେ ।
କର୍କଣ୍ଠ କଷାୟ ମଳନ, ବସନ ପରିଧାନ ଛିଲ ।
ନିକେଶ ମୁଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡକ, ସହାୟବିଶ୍ୱନ ଏକକ,
କେମନେ ଭଙ୍ଗାଶ ବେଶରେ, ମାନିବେ ଭିକ୍ଷା

ଘରେ ଘରେ

କାହିଁ ସେ ଯିବେ ? କେଉଁ ପଥେ ? ଅରଣ୍ୟ ରହିବେ
କେମନେ ?

କୋଟି ଲୋକର ଅନୁଦାତା, ସେ ଆଜି ବିଦେଶେ
ଅନାଥା

କେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଜଳ ? ବିଶ୍ଵାନ ସହାୟ ସମ୍ବଳ ।
ସେ ଯୁବା ବସି ଚାତମୂଳ, ନିଷ୍ଠିନ୍ତେ ମନ ଅନାକୁଳେ
ଅନୋମାକୁଳେ ପ୍ରତ୍ୟେରେ, ଭାଙ୍ଗିଲେ ଆପଣା ମନରେ ।
ଥିଲ ମୁଁ ରଜାର ନନ୍ଦନ, ସୁରରେ କାଟିଛି ଜୀବନ ।
ଅଞ୍ଚଳପଟେ ଯାହା ଲେଖା, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ ଯାଏ ଦେଖା ।

କୌଣସିରେ ନୂତନ ଯୌବନେ, ଆଳପ୍ତି ପ୍ରମୋଦ-
କାନନେ,
ଭୁଞ୍ଜିଲି ଯେଉଁ ସୁଖେଶ୍ଵରି, ଯାଇଛୁ କାଳପ୍ରେସ୍‌ଟେ ଭସି ।
ଗୋପା ପ୍ରଶପୁ, ପ୍ରେମ ମୁଖ; ନନ୍ଦନ ଶଶାଙ୍କ ମୟୁଖ,
ଜନକ ଜନମ ହୃଦୟ, ପ୍ରେମ ଭଣ୍ଠାର ପୁଧାମୟ,
ସୁବକ ସହଚରଗଣେ, ଏ ସବ ଚିନ୍ତା କଲେ କ୍ଷଣେ,
କ୍ଷଣିକ ମନ ଉକାଟନ, କ୍ଷଣିକ ସଜଳ ନୟନ,
ମାସ ଭାବନେ ଭବିଷ୍ୟତ ତଣଣେ ହୃଦ୍ୟ ହେଲା ଗତ ।
ଶୀତଳ ମଧ୍ୟର ପବନେ, ପ୍ରଭାତ ଅରୁଣ କିରଣେ,
ଦେଖିଲେ ବିଘ୍ନ ଅନନ୍ତ, ଦିଶ୍ମୟମୂଳନ ଭବିଷ୍ୟତ,
ମାଳ ଗଗନ ସମାନରେ, ଅନନ୍ତ କାଳ ସମ୍ମୁଖରେ ।
ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗଶ ଅନିଶ୍ଚିତ, ଏକାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀବିରହିତ !
ଯିବାକୁ ହେବ ଲକ୍ଷ୍ୟମ୍ଭାନେ, କଲେକ ପ୍ରିର ଅନୁମାନେ ।
ଏହି ଜଗତ କୋଳାହଳ, ପ୍ରାନରେ ଅଛି ଏକପ୍ଲଳ,
ଜର ମରଣ ହାହାକାର, ନାହିଁ ସେ ମ୍ଲାନ ନିର୍ବିକାର ।
ସପାର ମରୁ ଅତିଫମି, ଯିବି ମୁଁ ସତ୍ୟ ମାର୍ଗ ଭ୍ରମି ।
ଏ ମରୁପ୍ରାନ୍ତରେ ଶନ୍ମିମୟ, ମ୍ଲାନକୁ ଲଭିବ ନିଶ୍ଚୟ !
ଉରସା ଜାତ ହେଲା ମନେ, କାନନ ତେଜିଲେ

ତଷ୍ଣେ ।
 କାରବିମୁକ୍ତ ବନୀପ୍ରାପ୍ୟ, ଶାନ୍ତି ଲଭିବା ଅଦିପ୍ରାପ୍ୟ ।
 ଚଳିଲେ ତିତର ଉଳ୍ଳାସେ, ବିହୁଗ ଆନନ୍ଦେ ଆକାଶେ ।
 ପୂର୍ବ ଦର୍ଶଣ ମୁଖେ ଗଢ଼ି, କଲେକ ସୁଖେ ମହାଯତ୍ତ ।
 କେମନ୍ତେ, କାହିଁ କେଉଁ ମାର୍ଗେ; ମେନ, ପ୍ରିର ନାହିଁ
 ଆଗେ ।

ଏତକି ଜଣା ଅନୁମାନେ, ସଂସାର ପ୍ରାନ୍ତେ ଶାନ୍ତିଷ୍ଟାନେ ।
କୋମଳ ଅନାଦୃତ ପଦେ, ପୁଷ୍ଟିରୁ ତୃଣ ପଦେ ପଦେ ।
କଠିନ କଣ୍ଠକ ବା କାହିଁ, ପୁଷ୍ଟିରୁ ତଥିଁ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।
ରବିକରଣେ ଦେହ ଦହି, ଯାଉଛି ସ୍ଵେଦଧାର ବହି ।
ଶାଙ୍କୟା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବୃଦ୍ଧିରେ, ରହିଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ ।
ନିର୍ବାଣ ଚିନ୍ତା ହୃଦୟ ଗୁଣି, ଚଳିଲେ ପୂର୍ବ ଦିଗେ ପୁଣି ।
ତ୍ରିଯାମା ସମେ ସମାଗତ, ତମିରେ ତାକିଲ ଜଗତ ।
ପଦ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନିକେତନେ, ରହିଲେ ବିଶ୍ଵମକାରକେ ।

ପର ଦିବସ ପ୍ରାତିକାଳେ; ମିଳିଲେ ସିଦ୍ଧନ୍ତମ ଆଳେ ।
ଉଷାନେ ଉଚ୍ଛିତ୍ ତୃତୀ ଲଭି, ଗଳିଲେ ତେଜି ଷଦ୍ଵାଟବୀ ।
ପ୍ରାନ୍ତର ତେଜି ହମଶରେ, ମିଳିଲେ ବୈଶାଳୀ ।

ଏମନ୍ତ ରୂପ ମନୋହର, ମାନବ ମଧ୍ୟେ ଅଗୋଚର ।
ତିନିଶ ଶିଖ୍ୟ ରସିବରେ, ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ ସେ
କାଳରେ ।

ନିୟମକ, ପରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମନେ, ଦେଖିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
ନାଯନେ ।

ମହାଶ୍ରୀ ଆଶ୍ରମ ସୁଲଭ, ଆତିଥ୍ୟ କଲେ ଅନୁଭବ ।
 ପ୍ରଣମି ରୂପିଙ୍କ ଚରଣେ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହେଲେ ଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଜଣେ ।
 ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୁନ, ସମସ୍ତ କର ସମାପନ,
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେକ ମନରେ, ନାହିଁ ସେ ତତ୍ତ୍ଵ ଦଶନରେ ।
 ଜନ୍ମ ମରଣ ଜର ବ୍ୟାଧ, ରୁକ୍ଷ ପାରିବ ମୁକ୍ତ ସାଧ ।
 ସେ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାରଗାଲ୍, ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସାଧ ନାହିଁ ।
 ତେଜି ବୈଶାଳୀ ଏଥୁ ଅନ୍ତେ, ଚନ୍ଦିଲେ ଗଜାତଟ
ମଧ୍ୟ ।

ମଗଧ ପୁଣ୍ୟ ରଜ ଗୃହ, ପୂର୍ବ ଉତ୍ତର ସମ୍ମାନିକାରୀ ।
ଶୌଦିର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ମହାଦେଶ, ମହିମା ପ୍ରକାଶ
ଜଗତକ ।

ଗନନରେତି ଚିର ପଞ୍ଚ, ଅଷ୍ଟଖ୍ୟ ଶୁଙ୍ଗ ସଞ୍ଚ ଦଞ୍ଚ ।
ରହିଛି ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ, ଭୂଷଣ ପ୍ରାଚୀର ରୂପରେ ।
ସେ ଚିର ବୃକ୍ଷପୁଷ୍ଟ ଭାଗୀ ଜରୁସନ୍ଧର ରଜନ୍ଧାମା ।
ଶୌଲନନ୍ଦନୀ ସରସ୍ଵତୀ, ଶୌଲପବରେ ସ୍ଥୋତସୁନ୍ଦରୀ ।
(ଉକ୍ତ ଯେବନେ ଦେବିତଥ୍ବ) ପ୍ରାଣଦାତ୍ରୀମା

ଜନାପଦେ |
ସ୍ଵର୍ଗସିଲିଳା ଶୁଣିରଗତି, ପବିଷ ଯଥା ପାଧୁମନ୍ତି ।
ଦେଖିଲେ ଶାକ୍ୟପିଂଚ ଦୁଇଁ, ଜରୁପଲର ପୁଣ କାହିଁ ?

ଶୁଷ୍ଣାନ ସମାନ ଉଗ୍ରାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଦ୍ୱାପର ସୁଗେ ଜରସନ, ଯା କଲା, ନାହିଁ ତା ସମ୍ଭବ ।
କ୍ଷମି ସୁ ମଧ୍ୟ ମହାବଳୀ, ଦେବାକୁ ରାଜାଗଣେ ବଳ,
ଶଙ୍କୁଳ ଦେଇ କାରାଗାରେ, ଥିଲ ତ ରଖି ଏହିଠାରେ ?
ସେ ଜରସନ ଗଲ କାହିଁ ? ଚିହ୍ନ ମାତକ ତାର ନାହିଁ ।
ମାନବ ସୃଷ୍ଟାବକୁ ଧଳ ! ମରଣ ମାର୍ଗର ପଥକ !

ରାଜତ୍ର ପଶ କାମନାରେ, ମାନବ ଜୀବନ ସଫାରେ ।
ନ ବୁଝେ ଜୀବନର ଗତି, ଅଳଂକ୍ୟ ଅଭୂଷଣ୍ୟ ନିପୁଣି ।
ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧନେ ପୀଡ଼େ ଲୋକ, ନ ଜାଣେ ତାର

ହନ୍ତାରକ ।

ରହିଛି ଜରି କେଣ ଧରି, କେ ପାରେ ଅତିଷ୍ଠମ କରି ?
ସିରାର୍ଥ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶି, ଦେଖିଲେ ନଯୁନ ନିବେଶି ।
ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଲୋକଗଣେ, ଭ୍ରମିଲେ କ୍ଷଣକେ
ଆପଣେ ।

ସୁଦେର ମାର୍ଗର ପ୍ରଶ୍ନ, କ୍ଷୟ ବିନ୍ଦପ୍ରେ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ଯୋଗୀ ଅଛି କାହିଁ,

କେ ବା ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ରହିଁ ।

ହମେ ଦିବସ ଅବସାନେ, ପପାଳୀ ଜଳେ ପ୍ରାନେ ପ୍ରାନେ
ମାରବ ନିର୍ଜନ ନଗରୀ, ପ୍ରକୃତି ଶାନ୍ତ ମୁହିଁ ଧରି,
ପ୍ରାଚୀରେ ଚନ୍ଦମା ପ୍ରକାଶି, ମାଳ ମାରଦେ ଯା ଏ ଭ୍ରମି ।
ପ୍ରକୃତି ଶ୍ୟାମଳ ବସନେ, ଆବୃତା ହେଲେକ ଯେପନେ ।
ମାରବ ଶାନ୍ତ ରାତରେ, ସଧୀରେ ପବନ ସଞ୍ଚରେ ।
ନେଶ ଅକାଶତଳେ ଶାକ୍ୟ-ସିଂହ ଏକାଳ, ମୁଖେ ବାକ୍ୟ
ନାହିଁ; ପ୍ରଣାନ୍ତ ଦୁଦୟୁରେ, ବିରଳେ ବସିଲେ ଧାନରେ ।
ସୁଭବେ ନିଶି ଅବସାନ, ଉଠିଲେ ଦେବ ତେଜି ଧାନ
ପ୍ରଭତେ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର କରେ, ସିରାର୍ଥ ପ୍ରବେଶ ନଗରେ ।
ଛୁନ୍ଦ ବସନ ନତ ଶିର, ସୁନ୍ଦର ବଦନ ରୁଚିର,
ମଣ୍ଡିତ ଦେବ ମହିମାରେ, ବିରଳ ଏ ରୂପ ସଂସାରେ ।
ନରବାସୀ ଲୋକେ ଦେଖି,

ରହିଲେ ସେ ରୂପ ନରେଶି ।
ଅପ୍ରଭ୍ୟ ନବାନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ଦେଖିଶ ମୁଗ୍ଧ ପୁରବାସୀ,
ପଥକେ ଶୈଳେ କୃଷକେ, ସେ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ

ଅଚଳେ — ଶଶୁ ପ୍ରାତି ଦିନ୍ତା, କୁଳଲକନାଶ ବ୍ରୀଡ଼ା,
ସେ ରୂପ ଦେଖିଶ ଚକିତ, ହେଲେ — ଯେସନେ
ଚିପାପିତ
ନଗରେ ପଡ଼ିଲ ଚହଳ, ଧାବନ୍ତି ମାନବ ସକଳ,
ସେଗେଙ୍କ ଆଉ ସାଧ କାହିଁ, ଜନତା, ଭେଦ
ଯିବାପାଇଁ ।

ନାଶୀଏ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ, କେ ବୋଲେ ଘଟେ
ଘର୍ୟବଳେ ।

କିପ୍ଳା ଏ ତେଜିଲ ସଂସାର, ଜନକ ଜନମା ଏହାର ।
ଥିଲେ କି ପାଷାଣ ହୁଦପ୍ତେ. ତେଜନେ ଏମନ୍ତ
ତନପ୍ରେ ?
ସୁନାର ପିତୁଳୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, କାହିଁ ଏକାକୁ ଅଛି ଆସି ?
ଆସି ପ୍ରବଶା ଏକ ନାଶ, ବୋଇଲୁ “ରେ ବାପ
ଭିଜାର !

କିପ୍ଳା ତୁ ଯିବୁ ଅନ୍ୟ ଛାନ ? ସରସ୍ବ କରୁଛି ପ୍ରଦାନ,
ସେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେବ ତୋର, ଦେବ ତୁ ଭୁବନା
ନ କର !”

ଅବରୁଣୁନେ ମୁଖ ତାଙ୍କି, ରହିଁଛି କେବଣ ମୃଗାଶୀ,
ବେନି ନଯୁନୁ ବହେ ପାଣି, ବଦନ୍ତ ନ ନ୍ତୁ ରର ବାଣୀ ।
କେ ନାଶ ବୋଲେ, “ସୁନାମଣି ! ନ ଥାଉ ତୋହର
ଜନମା,

ମୁଁ ତୋ ମା, ତୁ ମୋର ନନ୍ଦନ, ଭୁଞ୍ଜି ତୁ ମୋର ସର୍ବ
ଧନ !”

କେ ନାଶ ଟାଣେ ଧରି କରେ, ଆସ ରେ ବାପା ମୋର
ଦରେ ।

ଅଗ୍ରଗୀ କେତେ ପୁରା ପୁଅ, ଶାକ୍ତି, ଆସି ଦରେ ରହି ।
କେ ନାଶ କାନ୍ଦେ ଉକାପାଡ଼ି, “ବାପ ରେ ! ଦେବି-
ନାହିଁ ଛୁଡ଼ି !”

ନବନା ଯୁବତୀ ସକଳେ, ପଡ଼ିଲେ ଆସି ପଦତଳେ ।
ଏକାଳେ ରାଜା ବିନ୍ଦୀଶାର, ଅକ୍ଷାଳୀ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ସଞ୍ଚାର
କରୁଣ-ଥିଲେ ପ୍ରଭତରେ, ଦେଖିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମାର୍ଗରେ

ରହିଲେ ଏକ ଧାନେ ରୁହଁ, ପଳକ ମାତ୍ର ନେବେ ନାହିଁ
ସ୍ଵଳଲେ ଏ ମୁହଁ ମାନବ, ପ୍ରଜନ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ବାସବ ।
ବିର୍ଯ୍ୟାଚଳର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଦେବତା ନରଲୋକଯାତ୍ରୀ ।
ଧରିବା ଏ ରୂପ ମାନବ, ନିଶ୍ଚପୁ ଅଟେ ଅସମବ ।
ମାତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଛନ୍ଦ ଭୁନି, କାହାର ବଚନ ନ ଶୁଣି ।
ଭିକ୍ଷାନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବ ପବ୍ଲେ, ଗଲେ ବାହୁଡ଼ ରଜପଥେ ।
ନୃପତି ସାଧ୍ୟାହୁ କାଳରେ, ମିଳିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପାଶରେ
କାହାନ୍ତି ପାପ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ, ରଜଭୂଷଣ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ ।
ଦେଖିଲେ ରୁହଁ ବିମ୍ବ ସାରେ, ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଶିରଗୁହା-
ଧାରେ ।

ବିଦ୍ୟାର ସ୍ଵର୍ଗିକ ଆସନ, ନିଶ୍ଚଳେ ଧାନେ ନିମଗନ ।
ଶିଳାବେଦାରେ ବସିଛନ୍ତି, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବେଦାରେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ।
ମେଲନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ନୟନ, ନୃପତି ବନ୍ଦଲେ ରଚଣ ।
ଶୋଭିଲ ନରପତି ଶିର, ଶ୍ୟାମଳ କମଳ ରୁଚିର ।
ପୁଞ୍ଜିଲେ ଭୂପତି ବିନୟେ—“ଘେ ଯୋଗି ! କିପ୍ପା
ଅସମୟେ ।

ଆରମ୍ଭ କଠିନ ତପସ୍ୟା ? ମୀମାଂସା ବିଷମ ସମସ୍ୟା ।
ନବାନ ସୁକୁମାର ତନ୍ମୁ, ବିଳାସ ଆଶା ତ୍ୟାଗ ମନୁ;
ଦେଖି ଭୁନ୍ଦର ଏ ବେଶର, କରନ୍ତି ଲେକେ
ହାହାକାର ।

ମୁଁ ଅଟେ ମଗଧ-କିଶ୍ରର, ଅକୁଳ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମୋହର,
ନିଶ୍ଚର ଅକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାସ, ତେଜି ମୋ ରାଜପୁରେ ଆସ
ଦେଖି ଭୁନ୍ଦର କଷ୍ଟମାନ, ଆକୁଳ ହେଉଛି ପରାଣ,
ମଗଧବାସୀ ନାଶ ନରେ, କାନ୍ଦନ୍ତ ଆକୁଳେ କାତରେ ।
ତେଜି ଏ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଦୁରୋଗ, ରଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କର
ଘୋଗ ।”

ବୋଇଲେ ଶାକ୍ୟଧିଂହ—“ନୃପ ! ନକର ତସ୍ତାବ
ଏରୂପ ।

ସୁଖରେ କରନ୍ତୁ ରଜର, ଲଭ କରନ୍ତୁ ଅମରର ।
ରଜ୍ୟ ସୁଖରେ ଅଭିକାଶୀ, ମୁହଁ ମୁ, ସମ୍ପୁତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
ହୋଇଛୁ—ଶାନ୍ତି କାମନାରେ,
ମନ ନିବେଶି ତଧସ୍ୟାର ।”

ବିଦ୍ୟୁ ମଣି ବିମ୍ବ ସାର, ବୋଇଲେ, “କି ବୋଲ
କୁମାର !

ଶିଶୁଷ କୁସୁମ ଫେଲବ, ତୁମ୍ଭ ଯୌବନ ଅଭିନବ ।
ଦାରୁଣ ତପସ୍ୟା ବ୍ରତରେ, ସହବ କିପ୍ପା ଏ ଦେହରେ ?
ନିର୍ଜନେ ପ୍ରସ୍ତର ଆସନେ, ନ ଦିଅ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜୀବନେ ।
ବୃଥା ନ ହୁଅ କଷ୍ଟଭୋଗୀ, କୋମଳ ଶେଯ ଉପଯୋଗୀ
ଶରୀର କଷ୍ଟକ ବନରେ, ସହବ କଷ୍ଟ କି ରୂପରେ ?
ଲେନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି ? ମୋର ପୁରେ, ସହଜେ ଭୁଞ୍ଜି ବ
ପ୍ରଚୁରେ ।

ଏ କାମଭୋଗର ସମୟ, ବୃଥା ନ କର ଅପଚୟ ।”
ବୋଇଲେ ନବନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—“ମୁହଁ ମୁଁ କାମ
ଅଭିକାଶୀ;

କୁଣିଳ ରହନ୍ତୁ ଆପଣ, ପାଳନ୍ତୁ ସୁଖେ ପ୍ରଜାଗଣ;
ଥିଲ ମୋ ବିଦ୍ର ଯେ ସମସ୍ତ, ନ ଥିବ କାହାର ଏମନ୍ତ ।
କାମଭୋଗର ଉପଯୋଗୀ, ପଦାର୍ଥ ସବ ଅଛି ଭୋଗି ।
ମୋର ବିଭବ ଭୁଲନାରେ, ନ ଥିବ କାହାର ସମାରେ;
କପିଳବୟୁ ରଜ୍ୟ ସମ, ରଜର, ଅଭିବ ଉପମ ।
ଧାର୍ମିକା ମାତା ପୁଣ୍ୟବଣ୍ଣ, କରୁଣା-ପ୍ରେମ-ସ୍ନେହସୁଖ ।
ଧାର୍ମିକ ପିତା, ନିରୁପମା, ଧାର୍ମିକା ପଚ୍ଚୀ ଦେବସମା ।
କୋମଳ କୋରକ ସମାନ, ସଗ୍ରୀୟ ସୁଷମା ସନ୍ତ୍ଵାନ ।
ସୁଖ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ- ଗୁହ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତଥାପି ମୋ ହୃଦୟ ଶୁନ୍ୟ ।
କାମଭୋଗରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି—ଲଭ-କେବଳ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତ ।
କିପ୍ପା ମୁଁ ନୋହ ଅଭିକାଶୀ, ଭ୍ରମୁଛି ଅରଣ୍ୟେ
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ?

ହେ ନୃପ ଶାନ୍ତି ଥିଲେ ଦରେ, କିପ୍ପା ଭ୍ରମନ୍ତ-ଅରଣ୍ୟରେ ?
କାମରେ ସୁଖ ନାହିଁ ନୃପ ! ସ୍ଵପନ୍କ ଫଳର ସ୍ଵରୂପ ।
ଆପାତ ମଧ୍ୟର ରୁଚିର, ମାତକ ତାହା ମୁହଁ ରିର ।
ଦିନାନ୍ତେ ହୃଦ ପୁରୁଷିତ, ଦୁର୍ଗାର, ବିକୃତ, ଦୁଷ୍ଟି ।
କାମ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପବନ, ମରଣ ଝଟିକା ପବନ,
ଯୌବନେ ଯେଉଁ କାମଭୋଗ, ଚରମେ ଦିଟାଏ
ଦୁର୍ବୋଗ ।

ଶଶର ହୋଇ ଜରାଙ୍ଗୁଣ୍ଠେ, ମୃଜୁ କବଳେ ହୃଦ ଲୁନ ।
ଯେ କାମ ଦେଇ ଶଶାସ୍ତ୍ରୀ, ତହିଁକ ଲୋକ କିପ୍ପା

ବାଇ ?

କାମ ଯେ ଅନନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ, ଲଭି ପାରିବ କେଉଁ ଲୋକ ?
ଲଭିଲେ କାମଦ୍ଵାରେ ଶାନ୍ତି, ମାନବ ଜଗତର ନାହାନ୍ତି !
ବରଞ୍ଚ ଦେଖିଲୁ ରଜନ, କାମ ଅଶାରେ ଲୋକଗଣ
ଧାବିତ, ନୈରତ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ଆଶା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
ଅନ୍ତରେ କାମ—ପ୍ରାଣ ଦର୍ଶ, ଲଭରେ ନୁହେ ଶାନ୍ତି
ଲବ୍ଧ ।

ପାନରେ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ, ପିପାସା ବର୍ଷନ କେବଳ ।
ଦୈବେ ଲଭିଲେ କାମ ଏକ, ଧାବିତ ଲଭରେ ଅନେକ ।
ଜ୍ଞାନକୁ ଅନଳେ ଆହୁତି, ଦେଲେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଣ୍ଟି, ଜ୍ୟୋତି ।
କାମ ବିଷମ ପ୍ରତାରକ, ନୟତ ଲୋକହନ୍ତାରକ ।
ମରୁଭୂମିରେ ମରୁଚିକା, ସମ ଦେଖାଏ ବିଭାଷିକା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଏ ମରଧ ପୁରୀ, ପଢ଼ିଲୁ ଦେଖ ଭାଙ୍ଗି ଚାରି ।
ଭାଲନ୍ତ ଚିରବୁଜପୁର, ପାର ଜରାସନ ଫରେ,
କାମଲଳସା ବଶବର୍ତ୍ତୀ, ହୋଇ କି ନ କଳ ଦୁର୍ମତି !
ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ହେଲା ତା ଲଳବା ? କରମେ ରରମ ଦୁର୍ଦଶା ।
ନୁପୁତ ଶତ ଅଶ୍ଵୋର୍ଜର, ଦେବାକୁ ବଳ ସେ ପାମର
ଇଛିଲା, ଲଭିଲ କେବଳ, ପାପ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହଳାହଳ ।
କରଳ କାଳସ୍ତୋତ ସାମ୍ରୀ, ରହିଲୁ—ଦେଖ ମେଳି
ଆଖି ।

ମରଧପୁର ଧୂଂସ ଶେତ, ଏହାର ପ୍ରମାଣ ବିଶେଷ ।
ଦେଖିବା ହେଉ ଦକ୍ଷଧାରୀ ! କାମ ଦେଇରେ ନରନାଶ ।
ଲଭନ୍ତ କର ହାହାକାର, ଜରା ମରଣ ବଧାଧ ସାର ।
ଏ କଷ୍ଟ ସାଗର ଉତ୍ତାର, ପାଇବେ ଲୋକେ ଯେପ୍ରକାର,
ଥିଲେ ତା ମାର୍ଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାପିବି ଜାବନ ।
ଜାନ୍ମୁ ଆହେ ମହାରଜ ! ତେବେଣୁ ପୁଣ୍ୟ ଶକ୍ତି ରଜ୍ୟ ।
ଲଭିଲେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ସାର, ଲୋକରେ କରିବ ପ୍ରଭୁର ।”
ଶୁଣିନ୍ତେ ଏତେ ବିନ୍ଦୁ ସାର, ଜନ୍ମିଲ ତେତନା ତାହାର,
ଶିଥୁଳ ନେତ୍ର ଆକରଣ, ବୁଦ୍ଧିଲ ତତ୍ତ୍ଵ ବିବରଣ ।

ବୋଇଲୁ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏତେ
କୃପା କର,
ଲଭିଲେ ମାର୍ଗ, ବୁଦ୍ଧଦେବ । ସେ ତତ୍ତ୍ଵ ମୋତେ
ଆଜ୍ଞା ହେବ ।

ଏ ଦାସ ଧରୁଛି ଚରଣ, କରିବେ କରୁଣା ଆପଣ ।
ଦିଶ୍ୟ ଦ୍ଵାରା—ଏହି ହୀନେ, ରହିଲୁ କିଛି ଦିନମାନେ ।”
ରହିଲେ ତହିଁ ଶାକ୍ୟପତି, ମାତ୍ରକ ଦକ୍ଷିଲ ଦୁର୍ଗତି
ପଡ଼ିଲ ବୈଶାଳୀ ନଗରେ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ମତ୍ତକ ଲୋକରେ ।
ଦିନଶ ହେଲକ ପ୍ରବଳ, କାନନେ ସଥା ଦାବାନଳ ।
ମଳେ ମାନବ ଅସୁମାର, ପଡ଼ିଲ ଲୋକେ ହାହାକାର ।
କରଳ କାଳର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଦୀତା ଉପାୟେ ନିବାରଣ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁନି ରହି ଯେତେ, କଲେକ ଯାଗ ଯଜ୍ଞ କେତେ ।
ମାତ୍ରକ ଶ୍ରମ ଦାବାନଳ, ଦିନଶ ହେଲକ ପ୍ରବଳ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ବୈଶାଳୀନିବାସୀ, ଲେଡିଲେ ନିଷାନ

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।

ପାଣ୍ଡବ ପଦରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ ଦେଶବାସୀ ।
ତାହାଙ୍କ ପଦତଳେ ପଡ଼ି, ବୋଇଲେ ସବେ କରିଯୋଡ଼ି
“ହେ ପ୍ରଭୁ ! କରୁଣାସାଗର ! ଘୋର ବିପଦୁଁ ରକ୍ଷା
କର !”

କରୁଣାହୃଦୟ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ବୋଇଲେ, “ଆହେ ପୁରବାସୀ !
ମେଣ୍ଟିବ ଦୁର୍ଦଶା ସକଳ, ପଡ଼ିଲ ଅନଳରେ ଜଳ ।”
ଶାନ୍ତି ଲଭିଲେ ଲୋକଗଣେ, ପଡ଼ିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀରବଣେ ।
ନିଷାନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଏ ଅନ୍ତେ, ବାହୁଡ଼ି ପାଣ୍ଡବ ପଦରେ—
ସାତ ଶ ଶିଷ୍ୟେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିଁ, ରୁଦ୍ଧକ ମହିଷ ପୂଜିତ ।
ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଶାକ୍ୟ ମୁନି, ଲଭିଲେ ସମାଧ ଯେ ବେନି
ଗୋଟିଏ ଯେ ନୈବମଜ୍ଞନ, ଅନ୍ୟଟି ଅଷ୍ଟଙ୍କପୁତନ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଭାଜିଲେ ଏମନ୍ତ, ଏ ନୁହେ ନିଷାନର ପଥ ।
ପାଞ୍ଚଟି ଶିଷ୍ୟ ସହିତରେ, ଚଳିଲେ ଗପୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୈଶାଳିକାରକାବେୟ ମର୍ଗ ଅନ୍ୟତଃ
ନାମ ସପ୍ତେଦଶ ସଗ୍ରୀ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ

(ତପସ୍ୟ)

ପ୍ରଜନସଳିଲା ଫଳ୍ଗୁ ପଢିତପାବନା ।
ପିତୃଲୋକ ଉଦ୍‌ଧାରଣୀ ପୁଣ୍ୟ ସନାତନୀ ।
ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ କୌଶଳ,
ସିକତା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରବାହିତ ପୂର୍ବ ଜଳ ।
ଜନମର ସ୍ତର୍ଯ୍ୟ ସମ ଲୁକ୍କାୟିତ ବାରି,
ତର୍ପଣେ ଭୁଲନ୍ତି ଭକ୍ତେ ବାଲୁକା ବିଦାରି ।
ନନ୍ଦ ବଷେ ମହାଥଙ୍ଗ ହୃଦ ସମାହିତ,
ପ୍ରତି ନିଯୁତରେ ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ମୁଖରିତ ।
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଅପୂର୍ବ ଭାବ୍ୟୁକ୍ତ ଷେଷଧାମ,
ଧର୍ମପିପାସୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦ ମନସ୍ତାମ ।
ମହାଧାମ ଗୟାଣିତ ବିରାଜିତ ଖରେ,
ଗଦାଧର ପଦାଙ୍କିତ ଗୟାସୁରଶିରେ ।
ପୁଲିନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିରାଜିତ ରମଣିଲା,
ପିଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ସମାଗତ ପ୍ରେତଲୁଲା ।
ପଦିତ ଚିଉରେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣେ
ସମାଗତ ପିତୃଲୋକ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ।
ବହୁଦୂର ଦୂରନ୍ତରୁ ଚିରକାଳ ଆର୍ଯ୍ୟ—
ସନ୍ନାନେ ଆସନ୍ତ ସାଧକାକୁ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ।
ପିତା ସୁର୍ଗ, ପିତା ଧର୍ମ, ପିତା ହିଁ ତପସ୍ୟ,
ଏହି ସନାତନ ବାକ୍ୟ ଧର୍ମର ସମସ୍ୟା ।
ଜନକ ଜନମ ଦୁହେଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା,
ଜଗତର ସର୍ବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏହି କଥା ।
ଜନ୍ମଦାତା ରକ୍ଷାକାରୀ ଜନମ, ଜନକ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିସୁରୂପ ପାଳକ ।
ପିତା ମାତା ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ ସେ ତନ୍ୟ,
ରକ୍ଷଷ ପିଶାଚଠାରୁ ଅଧମ ନିଶ୍ଚପୁ ।
ପିତୃଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ଥାନ୍ତି ସୁର୍ଗୁ ରହିଁ
ଆସିବ କେ ଯୋଗ୍ୟ ପୂର୍ବ ପିଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ।

ଶ୍ରୀରମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ପିତା ଆଦେଶରେ
ଅଭୁଲ ସାମ୍ବାଜ୍ୟ ତେଜି ଭ୍ରମିଲେ ବନରେ ।
ସୁର୍ଗ ଗତ ଦଶରଥ ଉଦ୍ଧାର କାରଣ
ଏହି ପ୍ଲାନେ ଥିଲେ କରି ଜାନଙ୍ଗ ତର୍ପଣ ।
ଏକଦା ଶରତକାଳେ ନୈରଞ୍ଜନାକୁଳେ
ଭ୍ରମୁଛୁଣ୍ଡ ଶାକ୍ୟସିଂହ ମନର ଆଳୁଳେ ।
ମାଲାଞ୍ଜନା ନୈରଞ୍ଜନା ବରେ ଖରେ ବେଗେ,
କାମାସକ୍ତ ଲୋକ ଯଥା ମନର ଆବେଗେ ।
ଶରପୁଷ୍ପ ପାଦମଣ୍ଡଳୀ ଧ୍ୟାନମଣ୍ଡ ପାୟ,
ଛନ୍ତି ଉତ୍ତର ଉତ୍କ୍ଷର୍ବାହୁ ଯୋଗୀ ପ୍ଲାନ୍କାପୁ ।
ନିବନ୍ଧ ଲଭିକା ପ୍ଲାନ୍କର କାଣ୍ଡରେ ବେଷ୍ଟିତା,
ସୋହାଗୀ କାମିନୀ ପତିପ୍ରେମେ ପ୍ରପୁଣ୍ଣିତା ।
ଶାରଦ ଶ୍ୟାମଳ ପଦେ ବନ ଆଜ୍ଞାଦିତ,
ପ୍ରବେଶ ତପନ ତେଜ ନ କରେ କିଞ୍ଚିତ ।
ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରସାର କରି ବନ୍ୟ ବିହଙ୍ଗମେ
ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତେ ମର୍ଗ ସପ୍ତମ ପଞ୍ଚମେ ।
ଷ୍ଟରୁତମ ବିହଙ୍ଗମ ପର ଅନ୍ତରାଳେ
ବସି କାହିଁ ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ଵରମୁଖା ଢାଳେ !
ମମୂର ମମୂର ସୁନ୍ଦର କର୍ଣ୍ଣ ନର୍ତ୍ତନ,
ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟ ପରକାଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ !
ବନାନ୍ତେ ଶ୍ୟାମଳ ଶ୍ୟାମିଷେ ଶୋଭା ପାଏ,
ପବନେ ସାଗରେ ଶ୍ୟାମ ତେଜ ଶେଳିଯାଏ;
ଶ୍ୟାମ ଦୂରାଦଳ ବୃଷମୁଳେ ଆଜ୍ଞାଦିତ,
କରିଛୁ ପ୍ରକୃତିଦେବୀ ଶ୍ୟାମ ବିଦ୍ୟାରିତ ।
ନିପତିତ ତତତରୁ ଗ୍ରହୀ ନନ୍ଦମାରେ,
ଶ୍ରେଣୀବନ ଉତ୍କ୍ଷର୍ବାହୁ ନିମ୍ନଶାଖା ଶିରେ ।
ଅଦୁରେ ପବନତର୍ମେଣୀ ଶ୍ୟାମଳ ଉପଳେ,
ଧ୍ୟାନମଣ୍ଡ ପାୟ ଉପବିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରାତଳେ ।
ଉପତ୍ୟକା, ସାନୁଦେଶ, କନ୍ଦର, ଶିଖରେ
ନାନାଶ୍ରେଣୀ ବୃଷଲତା ଶୋଭର ସ୍ତରେଷ୍ଟରେ ।
ଏକାଙ୍କ ସିରାର୍ଥ ମାତ୍ର ସେ ନିର୍ଜନ ବନେ—
ଭୁଲିଛୁ ଉତ୍ସପୁ ସୁଖେ, ବିଶୁରିଲେ ମନେ —

ତେଜି ମୁଁ କାମନା, ଶତ କରିଛି ସମୟ—
ମାସ ମୋ ରହୁଥୁ ଅଧ୍ୟାବଧ ଘେଗଷମ ।
ରହୁଥୁ ଆଧାର ଦେହ ଶନ ଲକ୍ଷାର,
କରିବ ସୁଜନ ଲାଭ ତେବେ କି ପ୍ରକାରେ ?
ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଟେ ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଟ ନ କଲେ ଦର୍ଶଣ,
କରିବା କଠିନ ଲାଭ ଜ୍ଞାନ-ହୃତାଶନ ।
ଶୁଷ୍କ ଦେହେ ଶୁଷ୍କ ମନ କରିବ ଦର୍ଶଣ,
କରିପାରେ ଜ୍ଞାନରୂପ ଆନନ୍ଦ ଦର୍ଶନ ।
କଠୋର ଉପସ୍ୟାବଳେ ପୋଡ଼ି ଦେହ ମନ,
ନ ପୋଡ଼ି ଅନଳେ କୁହେ ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନ ।
ତପୋବକେ କୁଷ୍ଣ ମନ, ଶାନ୍ତି ଅଲୋକିକିକ
ଲବିବ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ହେବ ଦର୍ଶଣ ମାଣିକ୍ୟ ।
ଶାନ୍ତିମୟ ନାହିଁରେ ଶାନ୍ତିମୟ ବନେ
ବସିଲେ ସିରାର୍ଥ ଧାନଯୋଗେ ତୃଣାସନେ ।
କଠୋର ଉପସ୍ୟା ବ୍ରତ କଲେକ ସାଧନ,
ଛ ବରସ କାଳ କର ମୁଦ୍ରିତ ନଯୁନ ।
କଦାଚ ତଣ୍ଡୁଳ ଏକ ଡିଲ ବା ବଦର,
ସଲିଲ ଅନଳ ପାନେ ଦ୍ଵାଲେ ଦେହ ଧରି ।
ପ୍ରଥମ ଏ ଶାତି ମାସ ହମେ ଅନଶନ,
ନ ଥିଲ ଉପାର୍ଥ ମାସ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ଜୀବନ ।
ଶଶର ରହୁଥୁଗ୍ରାମ ପ୍ରବଳ ବାସନା
କଠୋର ଉପସ୍ୟାବଳେ ଶକ୍ତି ବଢ଼ିନା ।
ତପସ୍ୟାରେ ଦେହ ମନ ରହୁଥୁ ମଳନ,
ମତ କରିପଦେ ପଦ୍ମବନ ଶୁନ୍ଦରନ ।
ଶଶର ରହୁଥୁତ୍ୟା ହୃଥନ୍ତେ ନିରୁଦ୍ଧ,
ହେମନ୍ତେ ଶିଶିରପାତେ ଶଶରରେ ବୋଧ ।
ହେଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ—ବହେ ଦ୍ଵେଦ, ପଦ୍ମତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦର
ପ୍ରାବୃତ୍ତ କାଳରେ ଯଥା ବହେ ନିରନ୍ତର ।
ସମାପନ ଗ୍ରହଯୋଗ, ଆମ୍ବାଳନ ଧାନେ
ମର୍ଦ୍ଦ ବୁଦ୍ଧ—ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମନରୁଦ୍ଧିମାନେ ।
ଚରମେ କୁମାର ଯୋଗେ ହେଲେ ଅରେତନ୍ୟ,
ବେଦରେ ପ୍ଲାପିତ ଯଥା ପ୍ରତିମା କାଞ୍ଚନ ।

ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ଵାସ, ରୁଦ୍ଧ ମୁଖ, ରୁଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣପଥ,
ସମସ୍ତ ଶଶର ବାପୁପୁଣ୍ୟ କୁନ୍ତବତ ।
ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବହି କୁମୁଦ ପବନ
ପ୍ରାଣସ୍ତୁ ପୁର—କଲ ବିଲପୁ ରେତନ୍ୟ ।
ଦେଖିଲେ ଦିନେକ ଧାନଯୋଗେ ଶାକ୍ୟମୁନି,
ଅଙ୍ଗଲ ବୋଇଲୁ ପାଶେ ସୁନ୍ଦର ତନୁଣୀ;
“ହା ପୁନ ! ନ ହେବ ସିନ ତୋ ଉପସ୍ୟାବଳ,
ଅସିତ ମହାର୍ଷି ବାକ୍ୟ ସବେବ ବିଫଳ ।
ହେଲ ନାହିଁ ସିନ ବୁଦ୍ଧ ନ ରହିଲ ରାଜ୍ୟ,
ସାପନ ଜୀବନ ସିନା କଲ ବୃଥା କାର୍ଯ୍ୟ ।
ହସ୍ତଗତ—ନ ଭୁଞ୍ଗିଲ ବିଦୁଲ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଅରଣ୍ୟରେ ଜାତ, ଶୁଷ୍କ ଅରଣ୍ୟ ମାଳଣା ।”
ପୁଙ୍କା କଲେ ଶାକ୍ୟମିହ—“ବୋଲ ଗୋ ରମଣି !
କେ ତୁମେ ? କାତର ଶୋକେ ସଜଳନୟମୀ !
ମୁକୁଲକୁନ୍ତଳା ମା ଗୋ ! ଧୂଳର ଧୂସର,
ପୁଷ ପୁଷ ବୋଲ କାନ ଦୁଦଳା କାତର !”
“ଆରେ ମୋ ନୟନମଣୀ !” ବୋଇଲେ ରମଣୀ,
“ସ୍ଵର୍ଗ ଗତା ମାୟାଦେଶ ମୁଁ ତୋର ଜନମ;
ଆସିଛୁ ସିଦିବ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ବିମନା,
ତୋ ନିଷ୍ଠଳ ବ୍ରତ ଦେଖ ଦେବାକୁ ସାନ୍ତୁନା ।”
ଆଶ୍ୱାସି ମାତାକୁ ଯୋଗୀ ବୋଇଲେ ବିନୟେ,
“ନ କର ଜନନି ! ତିନ୍ଦା, ଅଛି ମୁଁ ନିର୍ଜୟେ ।
କର ନାହିଁ ଗର୍ଭେ ମୋତେ ନିଷ୍ଠଳେ ଧାରଣ,
ନିଷ୍ଠଳ ହେବାର କୁହେ ମହାର୍ଷି ବଚନ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ମାତ୍ରଃ, ତବ କୃପାବଳେ
ହେବ ବୁଦ୍ଧ; ଥିବ ମହାଜାତି ଧରାତଳେ ।
ପୃଥ୍ବୀ ବିଦ୍ୱାନ୍ୟ ହେଉ—ସୁମେହ ପଦତ
ହେବ ବିଚଳିତ—ମୋର ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !
ପଡ଼ିଲୁ ରହିଲା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଭୂମି ତଳେ ଖସି,
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳିବା ପାଇଁ ଥିବ ଏଥୁ ବସି ।
ହେଉ ଦେହ ହିନ୍ଦୁ ଭିନ୍ଦ ନାହିଁ ମୋ ଭାବନା,
ନ ଉଠିବି ନ କର ମୁଁ ବ୍ରତ ଉଦ୍ୟାପନା ।”

ନିଶାର ସୁପନ ଛୁପ୍ତା ସମାନେ ଜନମ
ଗଲେ ରୂଳ—ସଥା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟେ ରଜନୀ ।
ଦିନର ଉତ୍ସରେ ଦିନ ଯାଉଅଛି ଭୟ,
ଏକାମନେ ଏକଧାନେ ନବୀନ ସମ୍ମୟାସୀ ।
ଲକ୍ଷ୍ମିବେ ତପସ୍ୟାବଳେ ଦୁଷ୍ଟର ସାଗର,
ତାରିବେ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନନ୍ଦର ।
ତିରୋଧାନ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ, ନିଷ୍ଠଳ ନିଷ୍ଠନ
ଦେହ, ନାହିଁ ବାହ୍ୟ ଦ୍ଵାବ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ନିମିଳିତ ନେବ, ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ଵାସ-ଚଞ୍ଚଳତା,
ଚରୁତଳେ ଅବସ୍ଥା ଅରଣ୍ୟଦେବତା ।
ଦିବସ, ରଜନୀ, ରତ୍ନ, ମାସ, ବର୍ଷ, ଗତ
ଛ ବର୍ଷ ସମୟ ହମଣରେ ଚନ୍ଦବତ ।
ମଳୟ ପବନ, ଝଞ୍ଜା ବାୟୁ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଶିତ,
ପ୍ରକୃତିର ଲୁଳାଷେବେ ଆଗତ ଅଣ୍ଟତ ।
ରକ୍ତମାଂପଣ ଦେହ, ମୁଦ୍ରତ ନୟନ,
ନିଷ୍ଠଳ ନିଷ୍ଠନ ପ୍ରିର ବଲୁକ ଯେମନ ।
ତପତକାଞ୍ଚନକାନ୍ତି ଅଗ୍ନି ମାତ୍ର ସାର,
ସହଜରେ ଅନୁମିତ କଙ୍କାଳ ପ୍ରକାର ।
ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣକାଶ ପଶୁପାଳଗଣେ
ରୂହାନ୍ତି ପିଶାଚତ୍ରମେ ସଭ୍ୟ ନୟନେ ।
ଦୂରନ୍ତ ଗୋପାଳ ଶିଶୁ କେହି ଆନନ୍ଦରେ
ଦୂରେ ଥାଇ ଲୋକୁ ଧୂଳ ନିଷେପ ଦେହରେ ।
ମୃତ ଶବ ଭାଳ ଦ୍ୱାରା ନରେ କେଉଁ ଜନ,
ପଳାଇଲେ ନିରାଶାରେ ଶିଷ୍ୟ ପାଞ୍ଜଣ ।
ତାଙ୍କିଲେ ତମିର ବିଶ୍ଵ-ପ୍ରଦେଶ ଉଚ୍ଚକ,
ଲୁ ପ୍ର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ—ତତ୍ତ୍ଵ ମହିମା ପ୍ରବଳ ।
ଲୁ ପ୍ର ଦୃଷ୍ଟି, ଲୁ ପ୍ର ଶ୍ରୁତି ନିଷ୍ଠା ପ୍ର ଶରର,
ବିଶ୍ଵ ଚରତର ବ୍ୟାପ୍ତ ନିବନ୍ଧ ତମିର ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଜ୍ଞାନପାଦ ପ୍ରବଳରେ
ଜ୍ଞାନକେ ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲ ଗଗନରେ ।
ସେ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ ଯୋଗୀ ବିଶ୍ଵ ଚରତର,
ବିଶ୍ଵର ଅନନ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ, ସୀମା ଯୌଦୟିର ।

ଦେଖିଲେ; ମାତ୍ରକ କାହିଁ ନିବାଶର ପଥ ?
ଅନେକ ବିଶେଷ ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ ତ ତତ୍ତ୍ଵ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ସମସ୍ତ ଆଶା ହେଲ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାୟ,
ଛଥ ବର୍ଷ ତପସ୍ୟାରେ ନ ହେଲ ଉପାୟ,
କେତେ ଆଶା—ମହା ଆଶା ପେଣିଥିଲେ ମନେ,
ଏ ଯୋର ତପସ୍ୟା ପର ଗଲ ଅକାରଣେ !
ବିଶ୍ଵାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ନୁହେ ଆପଣାର ପାଇଁ,
ନିଶିଳ ମାନବ ଅର୍ଥ ସିର ହେଲ କାହିଁ ?
ଏ ଦୋର ତପସ୍ୟା ଯେବେ ଗଲ ଅକାରଣେ,
ସାମଲ ଉପାୟ କାହିଁ ? ବିରୁଦ୍ଧରେ ମନେ—
ନିଗ୍ରଦ ସାଧନା ଅନ୍ୟ ଅଛି କି ଗୁପ୍ତ ?
ଲଭିବ ଯେ ମାଗେ ଯାଇ ନିବାଶର ତତ୍ତ୍ଵ ?
ନିରାଶାର ସହବର ସଂଶୟ ଅଜ୍ଞାତେ
ସଞ୍ଚାରିତ, ବିପ୍ରାରିତ, ଯୋଗୀ ମନ ପ୍ରାନ୍ତେ ।
କନାଚିତ ମୃଗୟୁଥ ମିଳ ମୁଦି ପାଶେ
ଚକିତେ କଣକେ ରୁହି ଚରନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସେ ।
ନିଷ୍ଟେଷ୍ଟ ନିଷ୍ଠନ ଅଙ୍ଗ ଶ୍ଵାଶୁ ସମାନରେ
ବସନ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ଷୁ ଦ୍ର ପକ୍ଷୀ ମସ୍ତକରେ ।
ସଂଶୟ-ମାରଦେ ଜ୍ଞାନ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆହ୍ଲାଦିତ,
ନିଷ୍ଠଳ ତପସ୍ୟା ଯୋଗୀ ମନେ ଅନୁମିତ ।
ଜନକ ଜନମା ମନେ ଦୃଥା ଦେଲି କଷ୍ଟ,
ତେଜିଲି ପ୍ରେୟୁଷୀ ଗୋପା, କଳ ଦେହ ନଷ୍ଟ ।
ଅଶା-ତର୍ଣ୍ଣ ଭସାଇଲି ଅକୁଳ ସାଗରେ
ସଞ୍ଚାର କରିବ ଧନ—ବଞ୍ଚିତ ଶେଷରେ ।
ଅନାଗତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ହସ୍ତଗତ ଧନ
ଅବମୃତ୍ୟୁକାରିତାରେ ଦେଲି ବିପର୍ଜନ ।
ମାୟା ବିନା ଆଶାୟନେ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଛିବୁ ମାତ୍ର ପ୍ରାଣେ କରେ ଲୋକେ ଜ୍ଞାନଅନ୍ତ ।
ସଂପାଦ ମୋହନ ବେଶ ଭସିଲ ନୟନେ,
ବିଶାର ବୀଶ୍ୟ ବୀଶ୍ୟ ପଢ଼ିଗଲ ମନେ ।
ପୂର୍ବ ସୁତ ଏକ ଏକ ହୃଦୟେ ବିକାଶେ,
ପ୍ରକାଶିତ ସର୍ବ୍ୟା ତ ର ଯେମନ୍ତ ଆକାଶେ ।

ପିତାଙ୍କର ଶୋକ ଛବି, ଗୌତମୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ,
ଜୀବନସ୍ଵରୂପା ଗୋପା-ପ୍ରଣୟ ପବିଷ୍ଟ ।
ଆକୁଳ ରହୁଳ ଆହା ! ବହୁତ୍ର କି ପ୍ରାଣେ ?
ଅଛନ୍ତି କି ପିତା ମାତା ପ୍ରାଣେ—କେବା ଜାଣେ ?
କର୍ମିକବସ୍ତୁରେ ବୃଥା ଦେଲ ଶୋକ ଢାଳି,
ଜନକ ଜନମ, ଗୋପା ଲେକ ହୃଦ ଜାଳ ।
କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ? ଦୁର୍ଣ୍ଣ କି ସଂସାରେ
ପ୍ରବେଶିବ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ ଯିବ କି ଆଶାରେ ?
ଜନ୍ମ, ଜର, ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟଧି ପ୍ରୀତି ଯେ ସଂସାରେ,
ମୁକ୍ତ ବନୀ ପ୍ରବେଶେ କି ପୁନଃ କାରାଗାରେ ?
ବୃଥା କି ମାନବ ଜନ୍ମ ? ଯନ୍ତ୍ରଣା ନିବାଶ
ମାର୍ଗ ଶୃନ୍ୟ ? ଏ ପ୍ରକାର ବିଧର ବିଧାନ ?
ନ ହେଲ ମୀମାଂସା ଯୋଗୀ ପଢ଼ନ୍ତେ ସଂଶେଷେ,
ଲକ୍ଷସା, କାମନା କଲେ ପ୍ରବେଶ ହୃଦୟେ ।
ଦେଖିଲେ ସିରାର୍ଥ—ମନୋଦର ନାଶଗଣେ
ବୋଲିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଆସି ମଧୁରବଚନେ—
“ହେ ଯୋଗି ! ନ ବୁଝି ତହୁ ବୃଥାରେ ତପସ୍ୟ
କର, ଦେହ ନଷ୍ଟ ଭୁଲ ଅଛି କି ଭରପା ?
ଶୌଦ୍ଧୀୟ ଶୈଶ୍ଵରୀୟ ଶାର୍ଯ୍ୟ ବିଳାସ ଗୌରବ —
(ତେଜ ଯୋଗ) ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦେବୁଁ ଆଣି ସବୁ ।
ଛ ବର୍ଷ ତପସ୍ୟ କର ଲଭିଲ କି ଫଳ,
ଶଶର କଙ୍କାଳପାର ଯନ୍ତ୍ରଣା କେବଳ ।”
ଅପୂର୍ବ ରମଣୀ ପଞ୍ଚ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର,
ସ୍ତର ସୌଦାମିନୀରୂପା ସ୍ଵର୍ଗ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।
ଶଶକଣ୍ଠ ବାଣୀ କବା ଅପୂର୍ବ ଲବଣ୍ୟ,
ଚଞ୍ଚଳେ ଚହଟି କରେ ଆଲୋକ ଅରଣ୍ୟ ।
ସଜଳେ ସୁବେଶା ଯୋଗୀ କୁଞ୍ଚିତ କୁନ୍ତଳା,
ମୁଣ୍ଡମଞ୍ଜ ନାଶରୂପା ଉଦିତା ଚପଳା ।
ଅର୍ତ୍ତ ଅନାଦୃତବକ୍ଷା ସୁତାମ ରୂପାଣି,
ତାଢ଼ିତ ମୋହରେ ଭେଦ କରେ ହୃଦ ଜାହିଁ ।
ସୁତାର ସେ ତାର କବା କଣାର ଝକାର,
ନିର୍ମଳେ ବୋଲିଲେ ଶାକ୍ୟମିଂହେ ପୁନନ୍ଦାର ।

“ବୃଥା ନିବାଶର ମାର୍ଗ କର ଅନ୍ଦେଶଣ ।
ଆସ କାନ୍ତ ! ଗୃହେ—ସଦେ କରୁଁ ବିଚରଣ ।”
ଅଚେଳ ହିମାଦ୍ରି ସାରୁ ସମାନେ ସମ୍ମାସୀ
ଉପବିଷ୍ଟ ସବ ସୁଖ ଲକ୍ଷସା ଉଦାସୀ ।
ଘରିଲେ ଚିତ୍ତରେ, ଧନ୍ୟ କାମ ପ୍ରଲୋଭନ !
ଆୟତେ ରଖିଛି ପ୍ରାଣିଗଣେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
କାମର ମହିମା ଲକ୍ଷ ଅଛି ଭଲ ଜଣା,
ପ୍ରାଣିନାଶେ ବିପ୍ରାଗ୍ରହି ଜାଳ ପ୍ରତାରଣା ।
କାମନା—କାମର ପନ୍ଥୀ—ମିଶାରଦମ୍ପତ୍ତ,
ଘଟାନ୍ତି ମାନବକୁଳେ ଦୁଃସହ ଦୁର୍ଗତି ।
ମାନବ ପ୍ରବାସ ବୃଦ୍ଧ କାମ ପ୍ରସାଦରେ
ସତ୍ୟ—କିନ୍ତୁ ସବନାଶ ଘଟାଏ ଲୋକରେ ।
କାମୁଁ ଜାତ ଦ୍ରୋଧ—ତହୁଁ ଦରଟ ସବନାଶ,
କରିବ କେ ଜ୍ଞାନ ସେହି କାମ ଅଭିଳାଷ ?
କେତେ ଲୋକଷୟକର ସୁର ଜଗତରେ
ଘଟିଛି—ହେବାରୁ ଲୋକ ଉନ୍ନତି କାମରେ ।
ଅଲକ୍ଷ ପୁଷ୍ଟରେ କାମ ମାନବ ହୃଦୟେ,
ପ୍ରବେଶି ଉନ୍ନତ କରେ କାମନା ବିଷୟେ ।
କାମ ସହିତରେ ମୋହବଶେ ଲୋକଗଣ
ଲଭନ୍ତ ଚରମେ ଜର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମରଣ ।
କି ଭାଷଣ କାମଲାଳା ନ ଦେଖନ୍ତି ଲୋକେ,
ସୁଖ ଭୋଗେ ରତ ସାର ନିପଢ଼ିତ ଦୁଃଖେ ।
ଦଳିଛି କାମକୁ ପଦେ, କି, ଲୋତେ ସମ୍ମତ
ଦେବ ସବନାଶୀ କାମ ବିଷୟରେ ମତ ?
ଆଉ କାମ ପ୍ରଲୋଭନ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ
ନିବନ୍ଧନ କରିବ ମୁଁ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ।
ଧକ ଦୁରଗୁଣ କାମ ! ଧକ ତୋ ବେଶର !
ନ ବୁଝିଲୁ ମୋର ବ୍ୟବସାୟ କି ପ୍ରକାର ।
ସୁଖସେବ୍ୟ କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦେଇଛି ଫୋପାଡ଼ି,
ହେବି ଏବେ କାମଦାସ ତହୁମାର୍ଗ ଛାଡ଼ି ?
ମୋ ଶର୍ପ ତପସ୍ୟ ଫଳ କରିବ ବିପଳ,
ନିଷ୍ଠୟ କାମର ନାହିଁ ଏତାଦୃଣ ବଳ ।

ଜ୍ଞାନସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟରେ କାମ ଅନକାର
ଦୁଷ୍ଟଭୂତ ରମଣୀ ଏ,—ତାର ଅଭିଷାର ।
ଅନୁହିତ କାମ—ପଞ୍ଚ କନ୍ଧା ସହିତରେ,
ଦେଖିଲେ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଏକ ମୁଗ୍ଧ ସମ୍ମଳନରେ;
ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ ବା ରୂପ ଭୟାବହ,
ସ୍ଵାଷଣ କଙ୍କାଳସାର ଜିହ୍ଵା ଲହଲହ,
ବଦନ ବିପ୍ରାର ଆସୁଛି ବା ହ୍ୟାସିବାକୁ ?
ଦୂର ହ—ଦୂର ହ ! ଯୋଗୀ ବୋଲଇ ତାହାକୁ ।
ତହିଁରେ କାମ ତୋତେ ତପସ୍ୟାକଣ୍ଠକ
ମୋ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ହେଉ ଅନର୍ଥକ ।
ବୋଇଲୁ ପିଶାଚ—“ଆରେ ଶାକ୍ୟର୍ଯ୍ୟହ ! ଶୁଣ,
ବାହୁଡ଼ ଆସିବ କେବେ ହେଲେ ଦିନେ ପୁଣ ।
କାମ ନୁହେଁ ମୃତ୍ୟୁ ମୁହଁ ରଖିଥା ମନରେ ।”
ବାଜିଲୁ ଏ କଥା ଯୋଗୀକର୍ଣ୍ଣେ ନିରନ୍ତରେ ।
ଘନିଲେ ସିନ୍ଧାର୍ଥ—ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବ ନିଶ୍ଚପୁ,
ବୃଥା ମୁଁ କି କଳି ଆୟୁ ଦେହ ଅପରୟ ?
ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବାର ପୂର୍ବେ ନିବାଶର ପଥ
ନ କଲେ ମୁଁ ଆହିଷାର ସବ ହେଲେ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ନିରନ୍ତର ଶିଶୁଭନ୍ଦୁ ନିରାଶା-ତମିରେ,
ସହସ୍ର କୁଳଶ ଘଞ୍ଜି ପଡ଼ିଲ କି ଶିରେ !
କରି କି ନ ପାରେ ତତ୍ତ୍ଵମାର୍ଗ ଆବିଷାର,
ମାନବେ ପାଇବେ ପାପ ତାପରୁ ଉଭାର ?
ଅଇଲେ ଏକାଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଓହ୍ନାଇ,
ମିଳିଲେ ସଧୀରେ ଧୀରେ ଯୋଗିପାଶେ ଯାଇ ।
ସୁନ୍ଦର ଶିତନ୍ତ୍ରୀ ଦେବ ଧରିଥିଲେ କନ୍ଦର,
ସ୍ଵର ବାନ୍ଧ ମନୋଯୋଗୀ ହେଲେ ବାଦନରେ,
ଟାଣନ୍ତ୍ରେ ଛିଡ଼ିଲ ଶ୍ଵାସ ଥିଲ ଏକ ତାର,
ଦୁର୍ବଳ ଦଖଲ ତାର ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାର ।
ସୁନ୍ଦର ତୃତୀୟ ତାର ବାଜିଲୁ ସୁତାନେ,
ଦେଲୁ ସୁଧା ତାଳ ପେହେ ଶାକ୍ୟର୍ଯ୍ୟହ କାନେ ।
ଗ୍ରୟାତିଷ ପ୍ରମେ ଇନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ଅନୁହିତ,
ଦୟାୟେ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଛନ୍ତି ଯେହେ ଚିପାର୍ତ୍ତ ।

ଇନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୂନି ବିଶୁଦ୍ଧିଲେ ମନେ,
ଦିଲାସ ଶୁଥରେ ଦେହ ଅବା ନିପୀଡ଼ିନେ
ନ ହେବ ତପସ୍ୟା ସିନ୍ଧି, ଦେହ ସଜୀବିତ
କଲେକ ଅବଶ୍ୟ ଫଳ ଲଭିବ ବାଞ୍ଛିତ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧବାଚକ କାବ୍ୟ ତପସ୍ୟା
ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ

(ସିନ୍ଧି)

ଗତ ରଜମୀ ଅରୁଣୋଦୟ,
ଦିନେ ଅବମା ଆଲୋକମୟ,
ଜଗତର ଲୋକେ ପ୍ରଭାତେ ଆଲୋକେ
ତେତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଲେ ତନ୍ମୟ
ସେ ସମୟେ । ୧ ।

ବହେ ଶୀତଳ ବାୟୁ ପ୍ରଭାତ,
ନବ ଅରୁଣ କିରଣ ଘନ,
କରି ଗୁଞ୍ଜରଣ ମଧୁକରଗଣ
ମକରନପାନେ ଛନ୍ତି ମାତି
ସେ ସମୟେ । ୨ ।

ଧୀରେ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ମେଲି ନୟନ
ରୁହିଁ ଦେଖିଲେ କୁଞ୍ଜ କ ନନ,
ଛିଅ ବର୍ଷ ଗତ ପ୍ରଭାତେ ଏମନ୍ତେ
ତତ୍ତ୍ଵ ଲତା ପୁଷ୍ପ ସୁଶୋଭନ
ସେ କାନନେ । ୩ ।

ପ୍ରାତ ସୁନ୍ଦର ମାଳ ଆକାଶ,
ପ୍ରକୃତିର କି ତମ ବିକାଶ,
ଶିତ ମନୋରମ ବସନ୍ତ କୁତ୍ରମ
ଫୁଟି ଚହଟିଯାଏ ସୁକାସ
ସେ ବନ ରେ । ୪ ।

ନବ ପଞ୍ଜିବେ ତରୁ ବଜ୍ରଶୀ,
ନବ ଯଉବନ ରୂପ ଧରି,
ବିକାଶେ ସର୍ଥାର୍ଥ ମାତ୍ରକ ସିନ୍ଧାର୍ଥ
ରୂପ ଲୁବଣ୍ୟ ଯାଇଛି ସରି
କି ସେ କାଳେ । ୫ ।

ଗତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ତରୁ,
ଗତ ବିଷୟ ଚାତୁଣ ମନ୍ତ୍ର,
ଶଶର ଯେମନ୍ତ କାଷ୍ଟରେ ନିର୍ମିତ,
ନୁହେ ସଞ୍ଚାଳିତ ମାତ୍ର ଅଣୁ
ସେ କାଳରେ । ୬ ।

କର ଚରଣ ଦୁଃଖ ଅତ;
ଉଠିବାକୁ ତ ନାହିଁ ଶକତ,
ନାହିଁ କେହି ସାହା ଧରି ଅବା ବାହା
ଉଠାଇବ ବା ଆସିଏ କଣ
ସେ ସିନ୍ଧାର୍ଥେ । ୭ ।

ଥିଲେ ପାଞ୍ଜଜଣ ଶିଷ୍ୟ ପାଶେ,
ପଳାଇଲେକ ଛୁଡ଼ି ନିରଶେ,
ସିନ୍ଧାର୍ଥ ଏକକ ସାହା ନାହିଁ ଲୋକ,
କିଛି ବୋଲିବେ କାହାରି ପାଶେ
ସେ ସିନ୍ଧାର୍ଥେ । ୮ ।

ବହୁ କାଳରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ
ଉଠି ବସିଲେ ଶଶରଭରେ,
ନୈରଙ୍ଗନା ନାରେ ଯାଇ ଧୀରେ
ସ୍ନାନ କଲେ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ
ସେ ସିନ୍ଧାର୍ଥେ । ୯ ।

ଅନଳରେ କି ଦୁଧା ବର୍ଣ୍ଣଣ
ହେଲୁ, ତେଜିଲେ ଜ୍ଞାନ୍ତ ବସନ,

ନିକଟ ଶୁଣାନ
ଆଣି ଯତନେ କଲେ ଧାରଣ
ସେ ଅଗରେ । ୧୦ ।

ଆସି ବସିଲେ ସେ ତରୁତଳେ,
ତୁମ ପ୍ରତିମା ସମ ନିଷ୍ଠିଲେ,
ଅରଣ୍ୟ ଦେବତା କିଅବା ପ୍ଲାପିତା
ଛନ୍ତି କି ସେ ବିପିନେ ଭରକେ
ସେ ପ୍ଲାନରେ । ୧୧ ।

ନନ୍ଦିକପତି କନ୍ୟା ପୂଜାତା,
ଶ୍ୟାତ ପରିଦ ବଣସପଜାତା
ବେଷ୍ଟିତା ଆଳୀରେ ପୁରୁଷ ଥାଳୀରେ
ପୂଜା ସମ୍ମାରମାନ ସହିତା
ସେ ପ୍ଲାନରେ । ୧୨ ।

ବନଦେବତା ପୂଜିବା ଆଶେ
ଆସି ମିଳିଲେ ସନ୍ୟାସୀ ପାଶେ,
ଦେଖି ଯୋଗିବରେ ଭାଲିଲେ ମନରେ,
ବନଦେବତା ମନକୁ ଆସେ
ଏ ସନ୍ୟାସୀ । ୧୩ ।

ଉନ୍ତୁ ପୂର୍ବକ ନମି ପାଦରେ,
ଥିଲୁ ପାପୁସାନ ସହିତରେ,
ଦେଇ ଉପହାର ନମି ବାର ବାର
ଜଣାଇଲେ ବିନ୍ଦୁ ବାକ୍ୟରେ
ସେ କୁମାରୀ । ୧୪ ।

ଦେନ ଦେବତା ମୋ ନିବେଦନ,
ପ୍ରସ୍ତେ ! ବନ୍ଦଇ ତୁମ୍ଭ ଚରଣ,
ଦାସୀର ସାମାନ୍ୟ ପୂଜା ପାପୁସାନ
କୃପାକଟାଷେ କର ତ୍ରହଣ,
ହେ ଦେବତା । ୧୫ ।

ଯୋଗୀ ବୋଇଲେ, ଗୋ ସାଧୁ ! ସତି !
ଦେବ ନୁହେ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଯତି;
ରହି ଅନାହାରେ ତପସ୍ୟା ଏଠାରେ
କଳି ବହୁବର୍ଷ ଶ୍ରୀରମତି,
ଗୋ କଳ୍ୟାଣି ! ୧୭ ।

ଶୁଧା-ଆକୁଳ ଆଜି ମୋ ପ୍ରାଣ,
ନେଲି ଆନନ୍ଦେ ଏ ପାପୁସାନ,
କରେ ଆଣୀବାଦ,
ରଷା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ
ଗୋ ସୁଣୀଳେ ! ୧୮ ।

ସଖା ସୁଜାତାଦତ୍ତ ଅନ୍ଧରେ
ଯୋଗୀ ଲଭିଲେ ବଳ ଦେହରେ,
ନିକଟେ “ଗୋଚର” ଗ୍ରାମେ ଯୋଗିବର
ଭିଷା କଲେକ ଏଥୁ ଅନ୍ଧରେ
ସେ କାଳରେ । ୧୯ ।

ଫମେ ଯୋଗକ୍ଷମ ହେଲେ ଯତି,
ଦୁଷ୍ମବ କି ଜଗତ ଦୂର୍ଗତି,
ଆଜି ପୁପ୍ରଭୃତେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକାନ୍ତେ
ପୁନଃ ତପରେ ଦେଲେକ ମତ
ସେ କାଳରେ । ୨୦ ।

ସେହି ଅଶ୍ଵତ୍ଥ ବୃକ୍ଷର ତଳେ
ପୂର୍ବେ ଯୋଗାସନ ପେଉଁ ଶ୍ଲକେ,
ସାତ ବାର ପୁଣ କରି ପ୍ରଦଶିଣ
ପ୍ରଶମିତ ସାତ ଥର ମୂଳେ
ସେ ତପସ୍ୱୀ । ୨୧ ।

ଭିଷାଳବଧ ଭୃଣାଶି ଆଣି
ଶୁଭ ଆସନ ପାତିଲେ ପୁଣି,

ପୁନଶ୍ଚ ଯୋଗପ୍ରେ ହେଲେକ, ସମସ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ ତେଜି ସେହି ମହାଜ୍ଞାନ
ସେ ସମସ୍ତେ । ୨୧ ।

ପୂର୍ବମୁଖ ରଜୁକାପୁ ମନେ
ନତ ଅଂସୁଗ ଧରସନେ,
ହଷ୍ଟୋପରେ ହସ୍ତ ଅକରେ ଶ୍ଲାପିତ,
ବେଳ କମଳ କାଞ୍ଚନାସନେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୨୨ ।

ଜଟା ମୁକୁଟ ଶୋଭେ ମସ୍ତକେ,
ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ ନାସ୍ତି ପଲକେ,
ଦେହ ଶର୍ପିବାସ ନାସା ଅନିଶ୍ଚାସ
କର୍ଷେ ଶ୍ରବଣରହିତ ପ୍ରୋକେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୨୩ ।

ଦେହ ଅନଳ ପ୍ରାଣୁ ସମାନେ,
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସେହି ବାହ୍ୟଜ୍ଞନେ,
ପ୍ରଣିଧାନ ବଳେ ତପସ୍ୱୀତ ପଳେ
ଲଭ କଲେ ରୂପୁଷ୍ଟ ସମାନେ
ସେ ଗୋଗୀନ୍ଦ୍ର । ୨୪ ।

ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲକ ଶ୍ଲିର,
ଶୁଷ୍କ ନାଶ ବା ହେଉ ଶଶାର,
ଯାବତ ନିଦାନ ଉଦ୍‌ଦେ ନୁହେ ଜ୍ଞାନ
ଏହି ଆସନେ ରହିବ ଚିର
ମୁଁ ଏହ୍ଲାନେ । ୨୫ ।

ବୃକ୍ଷ ନିଷ୍ଠନ ଶ୍ଲିର କାନନ,
ପ୍ରବ୍ରଧ ପଞ୍ଚପଞ୍ଜୀତ, ପବନ,
ନୈରଞ୍ଜନାସ୍ତୋତ କାନନ ସମସ୍ତ
ଶ୍ଲିର ଅଛି କି ବିଶ୍ଵ ଭୁବନ
ସେ କାଳରେ । ୨୬ ।

କାମ ପରାକିତ ଗତ ଚିରେ,
 ଅବରାକିତ ଚିଉ ସୁଷ୍ଠିରେ,
 ସ୍ଥିରଧ ନିରମଳ ଦର୍ଶଣ ଉତ୍ତମ
 ଆବଲତା ତ ନାହିଁ ତହିଁରେ
 ସେ ମନରେ । ୮୮ ।

ସବିରୁର ବିରକ୍ତ ପ୍ରଥମ
 କଲେ ଧ୍ୟାନରେ ହୃଦୟଗୁଣମ,
 ଭାବିଲେ କି ସତ୍ୟ କି ଅବା ଅସତ୍ୟ
 ତତ୍ତ୍ଵ ଲଭିଲେ ସେ ନମେ ନମେ
 ସେ ଯୋଗୀନ୍ତି । ୩୦ ।

ଆମ୍ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ନିତ୍ୟ ସହିତ,
 ଜଡ଼ ଚେତନ ଉଦ୍‌ଘେ ନିତ୍ୟ,
 ସମ୍ବନ୍ଧବିହୁନ ଉଭ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
 ଯୋଗୀ ଶତ୍ରୁରେ କଲେ ନିଷ୍ଠିତ
 ମେ ମଥିମେ । ୩୧ ।

ଯୋଗୀ ଚିଉରେ ଚିନ୍ତିଲେ ଦୃଢ଼େ,
ପରିବହୀନ ସ୍ମୋରରେ ଜଡ଼େ,

ହୁଏ ରୂପାନ୍ତର ନିତ୍ୟ ଦିରନ୍ତର,
ତାଙ୍କ ଅପ୍ରୀତି ଜନ୍ମିଲ ଜଡ଼େ
ସେ କାଳରେ । ୩୭ ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା ଜଗତରେ
 ନାଶ ଯାଏ ଜଡ଼ ସହିତରେ,
 ସୁଖ ଦୁଃଖମାନ ମନେ ଯେବେ ପ୍ଲାନ
 ଦେବ ନାହିଁ, ମୁକ୍ତ ସହଜରେ
 ନ ଲଭିବ । ୩୩ ।

ମେଘବିନ୍ଦୁକ ଚନ୍ଦ୍ର ସମାନେ
 ଆମ୍ବା ସୁରୂପ ଦେଖିଲେ ଜ୍ଞାନେ,
 ଦିବସ ସମସ୍ତ ହେଲୁ ଧାନେ ଗତି,
 ଦୀର୍ଘକାଳ ପଲକ ସମାନେ
 ସେ କାଳରେ । ୩୪ ।

ଦୁଷ୍ଟଗଲୁ ଅଞ୍ଜନାନିକାର,
 ତିଥେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଯେ ସଞ୍ଚାର,
 ସେ ଜ୍ଞନ ଆଲୋକେ ଦେଖିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ,
 ଖଣି ଗର୍ଭରେ ମଣି ପ୍ରକାର,
 ସେ ଯୋଗୀତା । ୩୫ ।

ପୂର୍ବ ଜନମେ ଥିଲେ ଯେପରି,
 ଗତ ତମିରକୁ ଭେଦ କରି,
 ସୁଗତ, ଦୁର୍ଗତ,
 ନଖ ଦର୍ଶଣ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ସର
 ସେ ଯୋଗୀଙ୍କ । ୩୭ ।

କନ୍ଦୁ ଅଟେ ଦୁଃଖର କାରଣ,
 କର୍ମପଳ ଯେ ଜନ୍ମକାରଣ,
 ଚେଷ୍ଟାରୁ ଯେ ଜାତ କର୍ମପଳବ୍ରତ,
 ଦେହ ମାନସ ଚେଷ୍ଟା କାରଣ
 ଏ ଦେହରେ । ୪୧ ।

ସୁଖତୃଷ୍ଣା ଯେ ଚେଷ୍ଟାକାରଣ,
 ତୃଷ୍ଣାହେଉ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ,
 ଜନ୍ମାଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖଦୁଃଖଚୟ
 ଅନୁଭବକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଜାଣ
 ଏ ଦେହରେ । ୪୨ ।

ବୁଦ୍ଧ କାରଣ ଅଟଇ ବାଜ,
ବୀଜ କାରଣ ବିଷକ୍ତ ହେବୁ,

ଜାତ ଦୃଷ୍ଟ ବୀଜବକ୍ତୃତିରେ,
ଜାତ ବୀଜ ସୁଭାବନ୍ଧିଯୁଗେ,
ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ହିୟା ନିବରନ,
ସବ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ସମାରେ
ଏ ଜଗତେ । ୪୪ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଛି ଯାହା ଜଗତରେ,
 ରୁପ ରସ ଗନ୍ଧ ମନୋହରେ,
 ଉତ୍ତରପୁ ସମୋଗ କରେ ଉପଭୋଗ
 ସୁଷ୍ଠୁ ପରମାଶୁର ମାତରେ
 ସେ ଦବ୍ୟର । ୪୭ ।

ସବ୍ର ସଂସାର ଜ୍ଞାନର ମୂଳ,
ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ ଅବିଦ୍ୟାପକୁଳ,
ରୂପ ରସ ସତ୍ୟ ଦୁହେ ଜାଣ ତତ୍ତ୍ଵ,
ଶତ୍ର ବିକାର ମାତ୍ର ଆକୁଳେ
ସେ ପଦାର୍ଥ । ୪୭ ।

ଏକ ଦେଖଇ ଯାହା ସୁନ୍ଦର,
ଆନ ମଣେ ତାହା ଅସୁନ୍ଦର,
ଅସତ୍ୟକୁ ସତ୍ୟ
ଭ୍ରମ ବିଶ୍ଵାସ ଏହା ଲୋକର
ଏ ଜଗତେ । ୪ ।

ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞନର କେ କରେ ଦର୍ଶ,
ଭ୍ରମେ ରଙ୍ଗକୁ କେ ମଣେ ସର୍ପ,
ଦୁଃଖକୁ ବା ସୁଖ ମଣେ କେହି ଲୋକ
ଏହିପରି କରି ଜ୍ଞନ ଲୋକ
କେ ମାନବ । ୪୫ ।

ମୁଢ଼େ ହୋଇ ରହୁଥୁବିଳାସୀ,
ଆସୁକଣ୍ଠରେ ଲଗାନ୍ତି ପାଶି,
ନ ବୁଝନ୍ତି ବାରେ ତୁଳ କୁତ୍ତିଧୂ ରେ
ଭୁଞ୍ଜେ କଷ୍ଟ ଜୀବ ଅଛିନାଶୀ
ଏ ସଂସାରେ । ୪୦ ।

ଆୟୁ ପଦ୍ମପତ୍ର ବାର ସମ,
ଜୀବ ଅନନ୍ତ ଅଟେ ଅସୀମ,
ଅନନ୍ତ ଯେ ସୁଖ ତହିଁରୁ ବିମୁଖ
ହୋଇ ସୁଖ ଲୋଡ଼େ ଷ୍ଟୁ ଦ୍ରୁତମ
ଏ ସଂସାରେ । ୪୧ ।

ଜୀବ କମାନାଗାରେ ଆବଦ,
ତହୁମାର୍ଗ ଦର୍ଶନରେ ଅନ,
ରହୁଥୁ ବିଲାସ ହୁଏ ଯେବେ ନାଶ,
ମୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ସମକ
ଏ ଜୀବର । ୪୨ ।

ଅବିଦ୍ୟାରୁ ଜାତ ଭ୍ରମ ଜ୍ଞନ,
ଅହଂକାରରେ ହରାଇ ଜ୍ଞନ,
ରହୁଥୁ ଓ ମନ ମୋହେ ହତଜ୍ଞନ
ହୋଇ ଅର୍ଜନ୍ତି ଅଧିମନାନ
ଯେ ଅଙ୍ଗନେ । ୪୩ ।

ମୋହ ଛେଦନ କରେ ଯେ ଲୋକ,
ରହେ ନାହିଁ ପାପର ସମ୍ରକ୍ଷ,

ଜଗତ ଅନିତ୍ୟ ଜାଣି ଜ୍ଞନବନ୍ତ
ଜରା ମରଣୁ ମୁକ୍ତ ସେ ଲୋକ
ଏ ସଂସାରେ । ୪୪ ।

ଶାକ୍ୟିଂହଙ୍କ ହୃଦୟେ ଜ୍ଞାନ
ଜାତ, ଯେପରି ମୁକ୍ତ ନିବାଶ
ଲଭିବେ ମାନବେ ଏହି ବିଶ୍ୱଭବେ,

ଯୋଗ ଏତେକାଳ ସମାଧାନ
ସେ ଯୋଗୀର । ୪୫ ।

ଛଅବର୍ଷ ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
ଲଭ କଲେକ ଜ୍ଞନ ନିର୍ମଳ,
ଏହି ଜ୍ଞନ ଲୋଡ଼ି ରାଜ୍ୟ ସୁଖ ଛାଡ଼ି
ଥିଲେ, ମାନସ ହେଲା ସଫଳ
ସେ ଯୋଗୀର । ୪୬ ।

ଅଲୋକିକ ଚନ୍ଦାର ଅଷ୍ଟତ
ତପସ୍ୟାରେ ଦର୍ଶକାଳ ଗତ,
ତେଜି ସୁଖଚପ୍ର କଲେ ଦେହଷୟ,
କଳ୍ପତରୁ ହେଲା କୁସ୍ମିତ
ସେ ଯୋଗୀର । ୪୭ ।

ଅନାହାର ଅନାତ୍ମତଦେହୀ,
ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା କଷ୍ଟ ସହ,
କଠୋର ସାଧନା କରି ମହାମନା
ଜ୍ଞନ ଲଭିଲେକ ବନେ ରହି
ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ । ୪୮ ।

ହୃଦେ ଚଞ୍ଚଳତା ଆଉ ନାହିଁ,
ଆଶା ତୃଷ୍ଣା ଅନୁରାଗ କାହିଁ,
ଅବିଦ୍ୟାର ଭବ ହୃଦୟ ଅଭାବ
ଏତେ ତପସ୍ୟା ତ ସେଥୁପାଇଁ
ସେ ଯୋଗୀର । ୪୯ ।

ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ହୃଦ ବିମଳ,
ହେଲ ସୁଣୀତଳ ସମୁଦ୍ରଳ,
କେତେ ଜନ୍ମାନରେ ତପସ୍ୟା କଠୋରେ
କଲେ ତଡ଼କାନ ସମଳ
ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ । ୭୦ ।

ନିବାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଜାତ,
ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରରୁପେ ଖ୍ୟାତ,
ସେ ଅଶ୍ଵରୁଥ ବୋଧ- ତୁମରେ ସିଦ୍ଧ
ତଡ଼କାନକୁ କଲେ ଆୟୁତ୍ର
ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ । ୭୧ ।

ମହାକାଳସ୍ତ୍ରୋତ୍ରେ କ୍ଷମଶରେ
ସେ ପରିଷ ନାମ ଜଗତରେ
ମହାଉଚିଷ୍ୟତେ ଅସୀମ ଅନନ୍ତେ
ପୂଜା କରିବେ ଯେ ନାଶନରେ
ସେ ନାମକୁ । ୭୨ ।

ପୁଣ୍ୟ ପରିଷନାମ ଜଗତେ
ନର ନାଶକ ଶ୍ରବଣପଥେ
ମହାସମୀରଣ କରିବ ବହୁନ,
ମୁକ୍ତ ଲଭିବେ ପ୍ରାଣୀ ସମଂସ୍ତ
ଏ ଜଗତେ । ୭୩ ।

ନାମ ପ୍ଲାବି ବିଶ୍ୱ ଚରାତରେ
ଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ମିଳିଲା ସ୍ଵର୍ଗରେ,
ମିଳି ଦେବଗଣ କୁସୁମ ବର୍ଷଣ
କଲେ ସଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ସେ କାଳରେ । ୭୪ ।

ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଲକରେ,
ଶୀଘ୍ରଦେହ ବୁଦ୍ଧି ପଳକରେ,
ମାନସ ସପ୍ତଳ ହୃଦୟ ନିର୍ମଳ

ନେତ୍ର ଉନ୍ନୀଳିତ ଆନନ୍ଦରେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୭୫ ।

ପୂର୍ବପର ଅଛନ୍ତି ଆସନେ,
ଯୋଗୀ ରହିଲେ ଧୀରନୟନେ,
ନବ ଧର୍ମଲୋକେ ଜଗତ ପୁଲକେ,
ଆନନ୍ଦ ଯେହେ ଜୀବଗଣେ
ସେ କାଳରେ । ୭୬ ।

ନିତ ପ୍ରଭ୍ରତେ ଧୀର ପବନ
ବହେ, ଯୋଗୀ ତେଜିଲେ ଆସନ
ନିବାଶର ସୁଖେ ଜଗତର ଲୋକେ
ଯେହେ ଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ମଗନ
ସେ କାଳରେ । ୭୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ସିଦ୍ଧ
ନାମ ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ ।

ଶୋତ୍ରଶ ସର୍ଗ

(ପ୍ରଚୂର)

ନୈରଞ୍ଜନା ତଟପ୍ରିତ ବୋଧତୁମ ମୁକେ
ନିମଜ୍ଜିତ ଧନେ ଯୋଗୀ ସପ୍ତ ଦିବା ନିଶି ।
ଜ୍ଞାନଚନ୍ଦ୍ରାଦୟେ ପଯୋନିଧି ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ,
ଅନନ୍ତ, ଅସୀମ, ନିବାଶର ମହାଲ୍ଲାସେ
ପ୍ଲାବିତ ହୃଦୟ, ଶାନ୍ତ, ଶ୍ରୀର, ସୁଣୀତଳ ।
ଶ୍ରସ୍ତିନ ମହାଶ୍ରୀ ନେତ୍ରେ ପ୍ରପୁନ୍ତ ଜଗତ,
ଜରା, ବ୍ୟାଧ, ମୃତ୍ୟୁ, କଷ୍ଟ, ଅବସାନପଥ ।
ନିବାଶ-ସଙ୍ଗୀତ ଧୂନି ବ୍ୟାପି ଜଗତରେ
ମହାଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ପ୍ରତିଧୂନିତ ସ୍ଵର୍ଗରେ ।

ସେ ମହାସଙ୍କୀତ ଶୁଣି ଆସି ଦେବଗଣ,
ବୋଧତ୍ୱମୁ ମୁଲେ ବୁଝେ ରେଟିଲେ ଭକ୍ତିରେ;
ପ୍ରଣତ ସକଳେ—କଲେ ଜୟ ଜୟ ଧୂନି !
ଆକାଶୁ କୁସୁମ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲା ଘନ ଘନ !
ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସୁଳ୍ଲି ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହଗଣ,
ନିଦାଶର ସମାରୁ ମହାପବନରେ
ପ୍ରବାହିତ ଜଗତର ପ୍ରତି ପ୍ରାଣୀ ପାଶେ ।
ଧାନେ ମର୍ଗ ବୁଝଦେବ, ସମ୍ପୁ ଦିବାନିଶି
ଅଞ୍ଜଳି ଅଞ୍ଜଳି ମହାକଳ ଲଭ ଥନ୍ତେ
ଉନ୍ନୀଳିତ ନେତ୍ରେ ରୁହିଁ ଦେଖିଲେ ଜଗତ,
ଜର ବ୍ୟାଧ ମୁକ୍ତ ହେବା ନିଦାଶର ପଥ ।
ଅବଭୂତ ସ୍ଵାନ ଅନ୍ତେ ମହାଯୋଗୀବର
ବୋଧତ୍ୱମୁମୁଲେ ଏକବିଂଶତି ଦିବସ
ନିଦାଶ ଆନନ୍ଦେ ମର୍ଗ ଭ୍ରମିଲେ ସୁଖରେ ।
ଏକଧାନେ ରୁହିଁ ପୁଣ୍ୟତମ ତୁରୁବରେ—
ସପଳ ଜୀବନ-ତୃଷ୍ଣା ଯେ ପବିତ୍ରବନେ,
ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀନ ତେଜି ପିବେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ?
ନ ଚଳେ ଶଶର ମନ ଗତ ଦିବାନିଶି,
ଚର୍ତ୍ତୁର୍ଥ ସପ୍ରାହ ଅନ୍ତେ ଭ୍ରମିଲେ କାନନେ ।
ପ୍ରତି ବୃକ୍ଷ ସୁଗୀତଳ ଛୁପ୍ତା ଆଶ୍ରୟରେ,
ନୈରଙ୍ଗନା ତଟେ ତଟେ, ତାର୍ଯ୍ୟନବନେ
ପଞ୍ଚାଶତ ଦିବାନିଶି କଲେକ ଯାପନ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ବିବଜ୍ଞତ, ନିଦାଶ ସୁଧାରେ
ଚିତ୍ର ପରିପ୍ରେସ୍, ନାହିଁ ଅନା ଚିନ୍ତା ମନେ ।
ପବିତ୍ର ହୃଦୟ ଶାନ୍ତ ପ୍ରିର ଅବଳକ
ଦେଖିଲେ ମହାତ୍ମି ଦିନେ ତୁରୁବିଲାଗାମେ—
ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶନିବାସୀ ବଣିକୁଗଳ
'ଏତୁରେ' 'ଭେଳିକ' ନାମ ଦୁଇ ସହୋଦର,
ପଣ୍ଡବୁଦ୍ଧବ୍ୟ ପରିପ୍ରେସ ଶକଟ ମାର୍ଗରେ
କର୍ଦମେ ପ୍ରୋତ୍ସହ ଚନ୍ଦ, ବୃଥା ପ୍ରାଣପଣେ
କଲେ ଯହ ଶ୍ରୀତା ବେନି ନ ଉଠିଲା ଚନ୍ଦ ।

ଲେନ୍ଦ୍ରନେ ସହାୟ ବେନି ତାର୍ଯ୍ୟନ ତଳେ
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୁତ୍ତି ଯୋଗୀ ଉପବିଷ୍ଟ ।
ବଣିକ ଯୁଗଳ ଭାତା ଭକ୍ତ ବିନ୍ୟରେ
ଇଷୁ ଆଦ ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ଦେଲେ ଉପହାର ।
ମହାମୁନି ଶାକ୍ୟସିଂହ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ଉପହାର ଦ୍ରୁବ୍ୟ କଲେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ।
ବଣିକ ଯୁଗଳଭାତା ନମି ବୁଦ୍ଧ ପଦେ,
ତଳିଲେ ଶକଟ ସହ ଦେଶେ ନିରାପଦେ ।
ଥୋକେ ଦିନ ଯାନ୍ତେ ଯୋଗୀ ଚିନ୍ତିଲେ ଚିତ୍ତରେ—
କଲେ ମୁଁ ନିର୍ଜନ ବନେ ଜୀବନ ଯାପନ,
ଲଭିତ୍ର ଯେ ମହାରହୁ ଯିବ ଅକାରଣ ।
ଦୁର୍ବାଧ ଗନ୍ଧୀର ଧର୍ମ ଲଭିତ୍ର କଷ୍ଟରେ,
ବୁଝିବ କେ—ଗ୍ରହଣ କେ କରିବ ଜଗତେ ?
ସୁତ ଶ୍ରୁତି-ପନ୍ଦ୍ରାଣ୍ତତ ଏ ନିଦାଶ ଧର୍ମ ।
ପବିତ୍ର ଭାରତ ଷେଷ ଯାଗୟଙ୍ଗ ଧର୍ମେ
ପ୍ଲାବିତ; କେବଳ କାମ୍ୟଧର୍ମପ୍ରଣୋଦିତ ।
କେ ଶୁଣିବ ? କେ ବୁଝିବ ? ମାନବର ଶାତ,
ସହସ୍ର ଦୁଷ୍ଟତ ହେଉ ପ୍ରାଚୀନରେ ପ୍ରିତ ।
ସହଜେ ନୃତନ ଧର୍ମ, ଶୁତ ବିପରୀତ,
ଦୁରୁତ୍ସ, କଠିନ—ଶୁଣି ଲୋକେ ହେବେ ଭାତ ।
ସମସ୍ତ ଜଗତବାସୀ କାମନା ଧର୍ମରେ—
ସୁଖେଭୁଗ, ସୁରଳଭ, ଦଶ, ଧନ, ମାନ
ଲଭିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାଗ ଯଜ୍ଞ ରତ ସବେ ।
ସହଜେ କରିବ କେବା କାମନା ନିରୋଧ ?
ବୁଝିବେ ବା କେତେଜଣ ନିଦାଶର ତତ୍ତ୍ଵ ?
ଆପାତ ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମ କଠିନ ନିତାନ୍ତ ।
ମାତ୍ର ଏହା ବିନା ନାହିଁ ଉଦ୍ଧାରର ପଥ ।
ତୁଳ ଧନ ଲୋଭେ ଲୋକ କରେ ପ୍ରାଣପଣ,
କଷ୍ଟ ମଣେ କରିବାକୁ ମୁକ୍ତ ଅନେକଣ ।
କରିବ ନିର୍ଜନେ ବାସ, ନିଦାଶର ସୁଖେ,
ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ମୁଁ କରିବ ଯାପନ ।

କ୍ଷଣ ପରେ ମହାଯୋଗୀ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
କରଳ କାଳର ସ୍ମୋତ ଅନନ୍ତ ଅସୀମ—
ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରବାଳର ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ,
ଜୀବ ଭୟ ଉଚ୍ଚ ସଦା ଦୂର୍ଣ୍ଣତ ନିପୁତ,
ଜନ୍ମଜଗନ୍ମାଧୁରସ୍ତ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ପୁଣ ଲେଖି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ତଥାପି ତହିଁରେ ମତ ଏ କି ଶିତ୍ତମନା !
କାହିଁ ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ପାନେ ଲବଣ ସଳଳ ?
ଏହି ଦୋର ଆବର୍ତ୍ତନେ ପତତ ମାନବ,
ନ ପାଇ ନିବାଣ ମାର୍ଗ କରେ ହାହାକାର !
ଆଗତ ଓ ଅନାଗତ ସଂଖ୍ୟାଙ୍କତ ପ୍ରାଣୀ
କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର - କରିବେ ସନ୍ତତ !
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଜର ବ୍ୟାଧ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପଡ଼ି
ଅଫଣ୍ୟ ଅଫଣ୍ୟ ଜୀବ ଯାଉଛନ୍ତି ସଢ଼ି ।
କିପରି କରିବି ବାସ ନିର୍ଜନ କାନନେ ?
ଲଭିଛି କି ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ଆପଣା କାରଣେ ?
ହେବି କି ମୁଁ ସ୍ଵାର୍ଥପର ? ଦେଖି ପ୍ରତ୍ୟେଷରେ
ଅଫଣ୍ୟ ଅଫଣ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଯନ୍ତ୍ରଣାସାଗରେ
ଯାଉଛନ୍ତି ଭୟ—ପୁଣି ଯିବେ ଚିରକାଳ !
କିପରି ରହିବ ଏହା ଦେଖି ଉଦ୍‌ବୀନ ?
ଲଭିଛି ବହୁଳ କରସ୍ତ ଯେ ନିବାଣତତ୍ତ୍ଵ,
କରିବି ମୁଁ ବିତରଣ ମାନବମଣ୍ଠଳେ
ଲଭନ୍ତ ପ୍ରାଣି ସ ମୁକ୍ତ ଜଗତରେ ସାର,
ହେଉ ଶକ୍ତି, ହେଉ ଦୂର କଷ୍ଟ ହାହାକାର !
ନବ ଧର୍ମ ଜଗତରେ କରିବି ପ୍ରବୁର,
ଜଗତନିବାସୀ ଜୀବେ ଲଭନ୍ତ ଉଦ୍ଧାର ।
ନାରୂପଣ ତରୁତଳେ ବସିଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ;
ଭାଲିଲେ ଚିତ୍ରର ପୁଣ, ଏହି ମହାଧର୍ମ
ପ୍ରଥମରେ କାହା ପାଶେ କରିବି ପ୍ରଗର ?
ଏପରି ସୁଶୀଳ ହୃଦୟବନ୍ତ ଧର୍ମପ୍ରାଣ,
ହୃଦୟେ ଅପରାହ୍ନ, ମୋଷ ଅଭିଳାଷୀ,

ଅଛି କେବା ଶୁଣିବାକୁ ଏ ଧର୍ମକାହାଙ୍କୀ ?
ବାମ ପୁଷ୍ଟ ରୁଦ୍ଧକର କଥା ପ୍ରଥମରେ
ପଡ଼ିଲୁ ତାହାଙ୍କ ମନେ; କାହିଁ ବାମପୁଷ୍ଟ ?
ବସିଲେ ଧାନରେ, ଜାଣିଲେ ସେ ଯୋଗବଳେ,
ସପ୍ତଦିନ ଗତ ବାମ ପୁଷ୍ଟ କାଳଗତ ।
ଆବତ୍ତ କାଳାମ କଥା ପଡ଼ିଲୁ ମନରେ,
କାହାନ୍ତି ସେ ? ପୁଣି ଧାନେ ବସିଲେ ଯୋଗୀନ୍ତ;
ଜାଣିଲେ ଯୋଗରେ ପୁଣ ତିନିଦିନ ପୂର୍ବେ
ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜୀବଲାଳା ହେଲୁ ଶେଷ ।
ନିରାଶେ ନିଃଶ୍ଵାସ ତେଜି ବସି ତଥାଗତ
ଭାଲିଲେ ବପନ ବାଜ କରିବାର ଷେଷ,
କାହିଁ ଆଉ ଷେଷ ? ବୃଥାପ୍ରାୟେ ସବ୍ୟପନ୍ତ—
କାହାନ୍ତି ସମ୍ପ୍ରତି ? ଅବଗତ ଧାନବଳେ,
କାଶୀଧାମେ ମୃଗଦାୟେ ତାହାଙ୍କ ବସନ୍ତ ।
କରିବେ ଶକ୍ତି ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚ ନବଧର୍ମେ—
ତେଜି ନୈରଜନାତଟ, ତେଜି ବୋଧଦ୍ଵୀମ,
ତେଜି ସେ ସାଧନା ପ୍ଲାନ ପବିତ କାନନ,
ଭବଷ୍ୟତ ମାନବର ଗତମୁକ୍ତଦାତା
ଚଳିଲେ ଏକାଶ ବାରାଣ୍ସୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
ଅତିନମି ମାର୍ଗ କେତେ ପ୍ରତଣ୍ଟ ତପନେ
ତପ୍ତ, ସେଦାପୂର୍ବ ଦେହେ ବିଶ୍ରାମ ସକାଶେ ।
ବସିଲେ ଶୀତଳ ଶୁଦ୍ଧାୟୁକ୍ତ ତରୁତଳେ ।
ଅଜୀବକ ନାମେ ବିପ୍ର ବଦ୍ୟସେ ପ୍ରବଣ,
ଉପସ୍ଥିତ ଦେବଯୋଗେ ସେହି ତରୁତଳେ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଶାନ୍ତମୁକ୍ତି ଅପୂର୍ବ ଲବଣ୍ୟ,
ଦେବପ୍ରତ୍ୟା ପ୍ରକାଶିତ ଯୁଗଳନୟନେ,
ସୁବା ଏକ ଉପବିଷ୍ଟ, ବିସୁଦ୍ଧ ମନରେ
ଯାଇଁ ପାଶେ ଧୀରେ ଧରେ ବସିଲେ ନିକଟେ ।
ପୁତ୍ରା କଲେ,—“ଆୟୁଷୁନ୍ ! ହୃଥ ଦର୍ଶକଙ୍ଗା !
ଦେଖୁଛୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପରୁତ କରିଛ ଗ୍ରହଣ
ନମନବଦ୍ୟସେ— ବୋଲ ଶୁରୁ କେ ତୁମର ?

କେଉଁ ଧାରେ କବା ଦସା କରିଛ ତ୍ରହଣ ?”
 ମେହମନ୍ତୁକଣ୍ଠେ ବୁଦ୍ଧ କଲେକ ଉଡ଼ିର --
 “ନାହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ! ରୁରୁ ମୋର, ଏକାଙ୍ଗ ନିର୍ଜନେ
 ହୋଇଛି ସମୁଦ୍ର, ଆୟା କରୁଛି ନିର୍ମଳ ।”
 ପୁଞ୍ଜିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—“ତେବେ ତୁମେ କି ଆର୍ଯ୍ୟ ?
 “ଅହମେବ”, ବିପ୍ରେ ଦେଲେ ଗୌତମ ଉଡ଼ିର—
 “ଜନ ତେବେ ତୁମେ ?” ଫୋଧେ ପୁଞ୍ଜିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
 “ଜନ ମୁହିଁ”— ଆୟବଳେ ଜଣିଛି ରହୁଥୁ ।
 ବୁଦ୍ଧ ମୁଖୁଁ ଏ ଉଡ଼ିର ଶୁଣି ଆଜାବକ
 ବିପ୍ର ଫୋଧେ ଅର୍ଦ୍ଦମୁଖି—ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦ୍ରାହ୍ମଣ,
 ପଣ୍ଡିତାତ୍ମମାନ, ଅହଙ୍କାର, ତକ୍ଷପ୍ରିୟ ।
 ପୁଞ୍ଜିଲୁ ଦୃଶ୍ୟରେ, “ତୁ ରେ ଯିବୁ ଏବେ କାହିଁ ?”
 “ଯିବ ବାରାଣସୀ—ଚନ୍ଦ୍ରଜାନ, ସତ୍ୟ ଧର୍ମ
 ପ୍ରଭୁ ନିମନ୍ତେ ! ଜ୍ଞାନମୂଳ ଲୋକ ଜାନ—
 ବଧୁରେ ଅମିଷୁ ବାଣୀ କରିବ ପ୍ରଦାନ ।
 କରିବ ଏମନ୍ତ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ,
 ହେବ ତହିଁ ପାପଦଗ୍ଧ ହୃଦୟ ଦ୍ରବିତ ।”
 ଅର୍ଦ୍ଦଚୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରତ୍ୟେ ହେଲେ ଅନଳ ସଯୋଗ—
 ଶୁଣି ବାକ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁଚ, ଗଜିଲୁ ହୋଧରେ,
 ବୋଇଲୁ ଗବିତ ବିପ୍ର—“କି ବୋଲୁ ରେ ମୁଖୁଁ !
 ପାଣ୍ଡତ୍ୟ ! ଅଜନ ! ଦୁରଗୁର ! ନରାଧମ !
 ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ପ୍ରିୟ ନିକେତନ—
 ଜଗତଜନମ ମହାମାୟା ଲାଲାଦୁମି—
 ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦେବତାପୁଞ୍ଜ ବିଶ୍ଵାମର ପ୍ଲାନ—
 ପୂର୍ବବୀରେ ସ୍ଵର୍ଗଧାମ;—ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକେ
 ଯାହା ରେଖୁ ପରଶରେ ହୃଦୟରୁ କୃତାର୍ଥ,
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଦେବତା—
 କାଣୀମାର୍ଗ ରେଶୁପୁଞ୍ଜ ପାପଦିନାଶକ,
 ସମସ୍ତ କଳ୍ପ ଧାସ ଦଢ଼ିଲେ ଦେହରେ,
 ଜଗତେ ଶିକ୍ଷାର ଗୁରୁ ଯେଉଁ ମହାଶାର,
 ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ ତହିଁ ଲୋକେ ? ନିବ୍ରାଧ ! ନିର୍ବୋଧ !
 କି ଜନ୍ମ ରେ ବହୁ ତୋର ? ବାରାଣସୀବାସୀ

ଜନେ ଶିକ୍ଷାରବୁ ଧର୍ମଜାନ ? ଧୂକ ତୋତେ !”
 ଦନ୍ତମୂଳ ଲୋକରମ୍ ବଦନ ବିସ୍ତାର
 ବୁଦ୍ଧ ବିପ୍ର ଅବଜ୍ଞାରେ ହସିଲ ଉଚରେ !
 ଅଞ୍ଚିତମୟାର ହସ୍ତ ବିସ୍ତାର ଗୌତମେ
 ବୋଇଲୁ ଦେଖାଇ ମାର୍ଗ—“ଯାଆ ଏହି ବାଟେ,
 ମୋର ପର୍ବା ଅନ୍ୟ”; ଏତେ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧ ବିପ୍ର
 ଚଳିଲ ଉଚରେ । ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଚଳିଲେ ସେ ପଥେ ।
 ଅପର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷେ ସଙ୍ଗେ ରାଜବାର,
 ବାହୁଡ଼ ଦକ୍ଷଣ ମୁଖେ ଚଳିଲ ହୋଧରେ ।
 ତମେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଯାଇଁ ଭଗୀରଥୀ ଇଟେ
 ଉପମାତ; ବୋଇଲେ ସେ ନାବିକେ ବିନୟେ
 ପାରି ହେବାପାଇଁ । ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧଦେବ ବାଣୀ
 ବୋଇଲୁ ନାବିକ—“ଦିଅ ନନ୍ଦପାରି ପଣ,
 ହେବ ଯେବେ ପାରି ।” ଏହା ଶୁଣି ଶାକ୍ୟପତି
 ବୋଇଲେ, “ନାବିକ ଆହେ ! ଦେଖୁଛ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ଭିକ୍ଷାମାନୀ, ପଣଅର୍ଥ ପାଇବ ବା କାହିଁ ?
 ଦେଖୁଛ ସମ୍ବଲ ମାସ ଭଗ୍ନ ଭଣ୍ଡ କରେ ।”
 ବୋଇଲୁ ନାବିକ ପୁଣି—“ଜାବିକା ମୋହର—
 ବିନା ପଣେ କି ପ୍ରକାର କରିବ ମୁଁ ପାର,
 ତୃତୀ ମୋର ପଣେ କରେ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣ ।”
 ସେକାଳେ ବଳାକାଣ୍ଡେଣୀ ଉଡ଼ି ଶୂନ୍ୟପଥେ
 ଯିବା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୋଇଲେ ନାବିକେ,
 “ଦେଖ ଭାବୁ ! ଗଲେ ପକ୍ଷୀ ହୋଇ ନନ୍ଦ ପାର —
 ତୁମେ କି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ନେଇଅଛ ପଣ ?”
 ଏତେ ବୋଲି ଶାକ୍ୟସିଂହ ମହାଯୋଗବଳେ
 ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗ ଅତିଷ୍ଠମି ଗଲେ ଭଗୀରଥୀ ।
 ତକତ ନାବିକ ଦେଖି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମହିମା,
 ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରତିତ ତାଙ୍କ ପଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
 ନିବ୍ରାଧ ନାବିକ ତୁମେ ନ ବୁଝିଲ ତହିଁ,
 ଅପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀକୁ ଯେବା ଭବସିନ୍ଧୁ ପାର
 କରିବେ, ତୁମେ କି ନେବ ପଣ ତାଙ୍କଠାରୁ ?
 ଅଷ୍ଟମୁଁ ଅମ୍ବୁ ରହୁ ଯାହାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରେ,

ତୁଳ୍ଳ ପଣଅର୍ଥ ବିନା ନ ହେବେ କି ପାର ?
 ଶୁଣିଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ନୃପ ସବ୍ ସମାଗୁର,
 ସେବନ୍ତୁ କଲେକ ଏହି ଆବଦଶ ପ୍ରଗୁର,
 ପଣବିନା ସାଧୁ ସଜ୍ଜ ହେବେ ନମ୍ବ ପାର ।
 ହମେ କେତେ ଦେଶ ଗ୍ରାମ ଗଲେ ଅତିଷ୍ମି,
 ଅବଶେଷେ ଉପମାତ ବାରଣୀ ଧାମେ ।
 ଭାରତେ ବିଧ୍ୟାତ ଖର୍ତ୍ତ ଶଙ୍କର ଅଳ୍ପ—
 ଅର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ଶୋଭେ ସେ ପବିଷ ସ୍ଥାନ,
 ପତିତପାବମା ଗଙ୍ଗା ପାଦେ ପ୍ରବାହିତା,
 ଶଙ୍କର ମସ୍ତକେ କିବା ରୂପରୂପରୁତଳେ
 ମାଳକାନ୍ତମଣିବେଣୀ ବିମଳେ ବିଭାସେ ।
 ଅର୍ଥଶ୍ୟ ସୋପାନଶ୍ରେଣୀ ଜଳନ୍ତ ଉତ୍ତଥ,
 ଅର୍ଥଶ୍ୟ ଅର୍ଥଶ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟପଦ କରେ ଧୌତ ।
 ହର୍ମ୍ୟାବଳ ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଜଳେ;
 ଶ୍ରେଣୀବନ୍ଧ କ୍ଷଣେ ପୁରୁଷ, କ୍ଷଣେ ବା ଚଞ୍ଚଳେ,
 ପ୍ରକାଶିତ ବେନି କାଶୀ ଉର୍ତ୍ତେ ନିମ୍ନଦେଶେ ।
 କେତେ ଶିବାଳ୍ୟ, କେତେ ବିଦ୍ୟାର ମନ୍ଦର,
 ଅର୍ଥଶ୍ୟ ବିପଣୀଶ୍ରେଣୀ, କେତେ ରଙ୍ଗାଳ୍ୟ,
 ଧନିକ ବଣିକ ଗୃହ, କେତେ ହୀଡ଼ାସ୍ଥାନ,
 ସଂଖ୍ୟାଶ୍ରେଣୀ ଅକ୍ଷାଳିକା ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ପଣ୍ଡିତ, ସମ୍ବାଦୀ, ବିପ୍ର, ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକେ
 ବହୁ ଦେଶୁ ସମାଗତ ସାଧୁହା ଜୀବନେ,
 କ୍ଷୟ ବିକ୍ଷୟରେ ଲିପ୍ତ, ବିଦ୍ୟା ଅଛ୍ୟନ୍ତେ ।
 ନିଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥଶ୍ୟ ଜମା ଶାସ୍ତ୍ର ଆଳାପନେ ।
 ଯୋପାନେ, ସେଇକତେ, ଜଳେ, ପୁରୁଷେ, ରଜନ୍ତରେ
 ନିଯୁତା ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋକ କୋଳାହଳ ।
 ଆକଣ୍ଠ ନିମଗ୍ନ ଜଳେ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାଶ୍ରେଣୀ;
 କେ କରେ ମହିମନ୍ୟୁବ; କେ ବା ସୁତିପାଠ,
 ଶଙ୍କର ସହସ୍ର ନାମ, ଜହାନ୍ୟାସ୍ତବ
 ପଢନ୍ତି, ଅର୍ଥଶ୍ୟ ଲୋକ ବସି ଗଙ୍ଗାକୁଳେ
 ମୃତ୍ତିକାଶଙ୍କର ପୂଜା କରେ ଏକ ମନେ ।
 ମହୁରବାହିମା ଗଙ୍ଗା କାଳସ୍ତୋତ ସମ,

ଅବିଶ୍ଵାନ ଗଢି କାଳ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ, କରିବେ ପ୍ରଗୁର
 ନେବ ଧର୍ମ ମହାନାତ ଦୁନ୍ଦ୍ରଦୀର୍ଘାସେ ।
 ଦିବା ଅବସାନେ ଶାକ୍ୟପାତ୍ର ମୃଗଦାୟେ
 ଉପମାତ, ଭେଟିଲେ ସେ ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚଜନେ ।
 ଦୁରୁ ଦେଖି ଶିଷ୍ୟଗଣେ ବିରୁଦ୍ଧଲେ ମନେ,
 ଆସିଛୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ କରି ତପସ୍ୟା ବିପଳ ।
 ମାତ୍ର ଦେଖି କାନ୍ତି ତାଙ୍କ ମହିମାମଣ୍ଡିତ,
 ସୁର୍ଗୀୟ ପ୍ରତିଭା ନେବେ, ଶାନ୍ତ ପ୍ରିରମ୍ଭି,
 ବୋଲିଲେ ବିନଦ୍ୟେ କରି ଚରଣ ବନ୍ଦନ,
 “ଗୁରୁଦେବ ! ଗୁରୁଦେବ ! କର ପଦାପଣ ।”
 ହମେ ଦିବା ଅବସାନ, ସମାଗତା ସନ୍ଧ୍ୟା,
 ପବିଷ ଗୋଧୂଳ ଅଙ୍ଗେ କରି ବିଲେପନ;
 ଯେତିମା ସମାନା ଉପମାତା କାଶୀଧାମେ ।
 ବାଜିଲୁ ମଳଳ ଶଙ୍ଖ, ମଙ୍ଗଳ ଆଳିଶ୍ଵର
 ପ୍ରତି ଦେବାଳଦ୍ୟେ—ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଭଜନ୍ତର
 ତେଜି ସାଂସାରିକ କର୍ମ ସମବେତ ସବେ
 ଗଲିଗୁ ଯୋଡ଼କରେ ଦେବତାମନ୍ଦରେ ।
 ତାକିଲେ ପ୍ରକୃତିଦେବୀ ଶାମ ଆଛାଦନେ
 ଦିବାକାନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣେ ବିଶ୍ରାମ କାରଣେ ।
 ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ହମେ ଶତଶତ
 ପୁଣିଲେ ଅର୍ଥଶ୍ୟ ତାର ସୁମଳ ଆକାଶେ ।
 ସିଦ୍ଧିକ ଅଙ୍ଗନାକୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ନୟନେ
 ରହିଛନ୍ତି କ୍ଲାନ୍ତ ସୁତ୍ର ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରାଣିଗଣେ,
 ଅଥବା ସୁର୍ଗୀୟ ମାଳ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ
 ପ୍ରଷ୍ଟୁତି ସଂଖ୍ୟାଶ୍ରେଣୀ କୁମୁଦ କହାର ।
 ମାରବ ନଗରବାସୀ । ଗୌତମ ଆଶ୍ରମେ
 ବସି ଯୋଗାସନେ, ବେଢି ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚଜନେ,
 ଜଳଦ ମେଦୁର ସୁନେ ଅଥବା ଦେସରେ
 ବୋଲି, “ହେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟରଣ !
 ନ କର ବିତର୍କ, ମୋତେ ନ କର ପରଶା,
 ବୋଲ ମୋତେ ଫେଡ଼ି ସବ୍ଦ, ପ୍ରାଣର ଆକାଶ୍ୟା

କିବା ଭୁନ୍ମାନଙ୍କର ? ଲେଡ଼ି କି ମଙ୍ଗଳ ?
 ଅବା ସୁଖେ ଅଉଳାଷ ? ଦୁଃଖର ନିବାଶ ?
 ନ କର ଯାପନ କାଳ । ହୋଇଛି ମଁ ବୁଢ଼—
 ନିର୍ବାଣର ମହାବୁଦ୍ଧି ହୋଇଛି ପ୍ରାପତ୍ତି ।
 ଆସ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁଗଣ ! କରିବ ପ୍ରଦାନ ।
 ଲଭିଛି ଯେ ଜନମାତୃ ବହୁ ତପସ୍ୟାରେ,
 ଶ୍ରୀପୂର୍ବ ଦେଖା ସବେ କରିବୁ ଗ୍ରହଣ,
 ହେବ ବୁଦ୍ଧ ସବେ, ଦୂର ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ
 ଭୁନ୍ମାନଙ୍କର—ବ୍ରଦ୍ରଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।”
 ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚ କର ଯୋଡ଼ି ବସି ପାଦତଳେ
 ଶୁଣିଲେ ସେ ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର, ହେଲେକ ଦଶି,
 ସେ ମହାପବିଷ ନିଶି ଦୁଃଖ ଗଲ ପାହି ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ନର ନାଶ ତଦବ୍ୟ
 ଆନନ୍ଦରେ ଉପମାତ ମହାଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର,
 ମଧୁରତେ ସମବେତ ମଧୁପ ସମାନେ ।
 ପଣ୍ଡିତ, ନିର୍ଣ୍ଣନ, ମୂର୍ଖ, ଶୁନ୍ମ, ଯୋଗୀ—
 ଶୁଣି ପ୍ରାଣଶାନ୍ତିକର ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ।
 ବ୍ୟାପିଲ ସୁଯଶ ନବଧର୍ମ ପୃଥବୀରେ,
 ଅରୁଣ ଉଦୟେ ବ୍ୟାତ୍ର ଆଲୋକ ଅଚରେ
 ପ୍ରାଚୃତ ଅନ୍ତମେ ଶିତ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ
 ବାରଣସୀ ତେଜି ପୁଣ ମିଳିଲେ ମଗଧେ ।
 ଦିନକରେ ଗନ୍ଧାସ୍ତ୍ରୀ ପବତେ ଗ୍ୟାରେ
 ଉପବିଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧବେଦ । ପଣ୍ଡିତ କାଶ୍ୟପ
 ସୁଦିଶ୍ୟାତ ଅଗ୍ନିହୋମୀ ବସିଛନ୍ତି ପାଶେ ।
 ଜଳିଲ ସମୀପ ବନେ ଘୋର ଦାବାନଳ,
 ସେ ଘୋର ଅନଳ ଦେଖି ବୋଇଲେ ଗୌତମ
 କାଶ୍ୟପ—“କାଶ୍ୟପ ! ଦେଖ ବେଗେ ଦାବାନଳ
 ପବନ ସହାୟେ କି ସାହଶରୂପେ ଦୟା ।
 ନର, ନାଶ ଥିଲେ ମୋହେ ଅଭିଦ୍ୟା ଅଧୀନେ,
 କାମନଳେ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଦରଧିଭୂତ ।
 ଜଗତରେ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ ଅନୁଭବ
 କରେ ଯେତେ, ବୁଦ୍ଧି ପାଏ ଦୁଃଖର କାମନା,

ସଙ୍ଗେ ପଙ୍ଗେ ଦିମାଭୂତ ହୁଏ ଦୁଃଖରାଶି ।
 ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଉଥାଏ ଆବର୍ତ୍ତିତ ।
 ଆସ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଉତ୍ସପୁଷ୍ଟପମ,
 ଶାନ୍ତିବାର ସିନ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହୃଦୟ
 ଉଚନ ବିଦ୍ଵନେ ଅଗ୍ନି ହୁଏ ଦିବାପିତ ।
 ବିଷୟ-ଉଚନ ବିନା କାମନା ଅନଳ
 ନିବାପିତ ସହଜରେ ମାନବହୃଦୟେ ।
 ଲେଡ଼ି ଶାନ୍ତି ? ଲେଡ଼ି ମୁକ୍ତି ? ବିଷୟ ଆସି
 ତେଜି ତେଜ ଉତ୍ସମାର୍ଗ ଜାବର ମଙ୍ଗଳ ।
 କାଶ୍ୟପ ! ନିଶ୍ଚପୁ ଧ୍ରୁବ ! ସତ୍ୟ ! ସତ୍ୟ !
 କାମନା ନିବାଶେ ହୁଏ କଷ୍ଟର ନିବାଶ ।”
 ନବଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ କାଶ୍ୟପ ଦଶି
 ତେଜି ଗ୍ୟା ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶିତ୍ୟଗଣ ସହ
 ମଗଧ ଦେଶର ବାଜଧାମା ବାଜଗୁରୁତ୍ୱ
 ଉପମାତ ହେଲେ ଯାଇ ପାୟୁଷି କାଳରେ ।
 ବେଷ୍ଟିବନେ ଉପମାତ, ବେଷ୍ଟିତ ଶିଷ୍ୟରେ ।
 ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ବିମ୍ବି ସାର ଛନ୍ତି ପାଶେ ।
 ପୁକ୍ଳିଲେ ସେ ବିମ୍ବି ସାର ଅନାଇ କାଶ୍ୟପ—
 “ତେଜି ବୈଦିକ ଧର୍ମ ବୋଲ କି କାରଣେ ?”
 ବୋଇଲେ କାଶ୍ୟପ—“ପ୍ରଭୋ ! ସ୍ଵର୍ଗ, ଅପବର୍ଗ
 କାମନା ଉତ୍ସପୁଷ୍ଟ ସେ ଧର୍ମର ହେତୁ,
 କିପରି ସେ ଧର୍ମ ହେବ କାମନା ନିବାଶ ?
 କାମନା ମାର୍ଗରେ ଶାନ୍ତି ଲଭିବା ଦୁର୍ଲଭ ।”
 ଶୁଣି ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ମହାରାଜ ବିମ୍ବି ସାର
 ଆଗହରେ ହେଲେ ନବଧର୍ମରେ ଦଶି
 ସାରପୁଷ ମୌଦ୍ଗିଳ୍ୟନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁବକ
 ମହାଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ଦଶି ତଷଣେ,
 ଆପଣେ ସମାଟ ପୁଣ ବିପ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ
 ହେବାରୁ ଦଶି, ଧର୍ମ ବ୍ୟାତ୍ର ମଗଧରେ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ବୈଶିଷ୍ଟାବତାରକାବେଦ ପ୍ରଗ୍ରହ
 ନାମ ଶୋଭିତ ସର୍ଗ ।

ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ

(ହସାର ଶୁଣାନ)

ଗୌତମ ମଗନ୍ଦ ଦେଶରେ, ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତରେ ।
ବସି ଅଛନ୍ତି ବେଶୁ ବନେ, ଗୁଲୁରେ ଅଶ୍ୱଥ ଯେସନେ ।
ପିତୃପ୍ରେରିତ ଦୂତ ଜରଣ, ବିନୟେ ନମିଲା ଚରଣେ ।
ସେ ଦୂତ ବାଲ୍ୟ ସହଚର; କପିଳବୟୁ ଦେଶେ

ଘର ।

ବୋଇଲା ଆସି ଯୋଡ଼ି ହାତ, “ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭ
ତାତ
ପେଣିଲେ ଦୂତଦେଶଦେଶେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଲେଡ଼ିବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ସକଳ ଗଲୁ ଅକାରଣେ, ବାହୁଡ଼ି ନ ଅଇଲେ ଜଣେ ।
ସେ ଲୋକଗଣେ ନିରାଶରେ, ବିରାଗେ ଗଲେ
ପ୍ରବୃଜ୍ୟାରେ ।

ଶୈଶବ ବନ୍ଧୁ ଏହି ଦାସ, ଭାଗ୍ୟ ଭେଟିଲା ଆସି ପାଶ ।
ହୃଦୟ ପାଷାଣରେ ବାନ୍ଧ, ଆସିଲୁ ଧାଇଁ କାନ୍ଧ କାନ୍ଧ ।
ବାଜୁଛି ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ଭେଦୀ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣ
ଡେର ।

ଅଛନ୍ତି ଲୋକ ଶୁଣିବାକୁ, ଏଥକୁ ଅଇଲି ଏଠାକୁ ।
କପିଳବୟୁକାମିଗଣେ, କି ଦୋଷ କଲେ ବା ଚରଣେ ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନବ-ଧର୍ମ ସୁଧା, ପାନେ କି ନ ମେଣିବେ
ଶୁଧା ?

ସକଳ ଦେଶବାସୀ ଲୋକ, ଲାଭଲେ ସେ ଧର୍ମ ଆଲୋକ;
ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟ କି ଅନ୍ଧକାରେ, ରହିବ ? କୃପା କର
ବାରେ ।

ଗୁଲଞ୍ଜ ପ୍ରଭୋ ! ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟ, ବିତର ମାନବ-
ସମାଜେ
ନୁନତ-ଧର୍ମ-ସୁଧାବିନ୍ଦୁ, ତମିରେ ଉଦେ ହେଉ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନକ ଜନମ, ସୁରକ୍ଷା ପୁତ୍ର, ଗୋପା ପହି,
ଅଛନ୍ତି ବ୍ୟାକୁଳ ମନରେ, କପିଳବୟୁ ନାଶ ନରେ ।

ରଜାଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ସମୀପ—ନିଭୁବି ଜୀବନପ୍ରାୟ—
ଅନ୍ତିମ କାଳରେ ରଜନ, ଦେଖିବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଦନ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧର୍ମମୂଳପାନ କରଣ ଲାଭିବେ ନିର୍ବାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ! କରୁଣାର ମିଳୁ, ବିତର ତହଁ ଏକବିନ୍ଦୁ,
ଜନକ ଜନମ ଆକୁଳେ, କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ରହୁଳେ ।”

* * * *

ଶିଶିର ବିଗତ ବସନ୍ତ, ବିମଳ ମଳିମା ଦିନେ,
ଶିଶିର ଭାବ୍ୟ ସଙ୍କୁଚିତା—ପ୍ରକୃତ ସମ୍ପତ୍ତି ସଙ୍କୁଚିତା ।
ପ୍ରକୃତଦେଶୀ ସହଚରୀ, ସଙ୍କୁଚିତା ଧରଣୀ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ପରତେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନନେ; ସରତେ, ସାଗରେ,
ଗଗନେ;
ସକଳ, ଶୁଣେ ଶୋଭାରଣୀ, ଅନୟ ଧାରେ ଯାଏ ଭାସି ।
ବୃକ୍ଷ ବନ୍ଧୁର କଶଳପ୍ରେ, ମଣ୍ଡିତ କମଳା ଆଳପ୍ରେ ।
ମଧୁର ଅନିଳ ମଳପ୍ରେ, ଧର ପ୍ଲାବିତ ସୁଧାମଧୁ;
ସେ ସୁଧା ପରଶେ କୁସୁମେ, ମଣ୍ଡିତ ସବଳତା ଦ୍ରୁମେ ।
ପୁଲକେ ତନ୍ତ୍ର ତାରଗଣେ, ଭାସନ୍ତ୍ର ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ପ୍ରକୃତ ଶିଶିର ଭୟରେ, ଗୁପତେ କଳ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
କମଳ, କୁମୁଦ, କହାରେ; ଲୁଗୁକଥିଲେ
ପେଣିକାରେ ।

ଉତ୍ତମ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଲୋକମାନେ, ଯଥେ ରଖନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
ବସନ୍ତ ଆଗମନ ଶୁଣି, ଜଳ ଉପରେ ଦେଲେ ବୁଣି ।
ସମ୍ପତ୍ତି ସାଧୁ ଲୋକ ହସ୍ତେ, ଗନ୍ଧିତ କରନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
କୋକିଳା ବସନ୍ତର ଦୁଷ୍ଟ, ଦେଖି କମଳବନବ୍ୟକ୍ତି ।
ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ ବିପ୍ରାର, କଲ ବସନ୍ତ ସମାଗ୍ରାର ।
ବସନ୍ତେ ପୁଲକିତ ଜନେ, ସାଧକ ଦେବ ଦରଶନେ ।
ବସନ୍ତ ପବନ ସହିତ, ନିର୍ବାଣ ଶିଶେ, ସମ୍ପାଦିତ ।
ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତରେ, ଗୌତମ କପିଳ ନଗରେ ।
ପ୍ରୟୁକ୍ଷ ହେଲେ ଯିବିପାଇଁ; ଅଛନ୍ତି ଲୋକେ ପଛେ ଧାଇଁ ।
ବହୁତ ଦେଶ ଜନପଦ, ବିତର ନିର୍ବାଣ ସମ୍ପଦ,
ମିଳିଲେ କପିଳ ନଗରେ; ନଗର ପ୍ରାନ୍ତରୁ ବନରେ ।
ରହିଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହିତ; ସମ୍ବାଦ ହେଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ।

ମାରବ ଆନନ୍ଦ ବଦନେ, ଭୂଷିତ ଗୌରେକ ବସନେ,
ଉଷାପାତେକ ଅଛୁ କରେ, ଅନନ୍ତ ଆବୃତ ଭସୁରେ ।
ଜଟା କଣ୍ଠ ଶିରେ ଶୋଭେ, ଶଶର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ

ଗୌରବେ

ବିକାଶେ ଦୈବ ଜ୍ୟୋତିଜାଳେ, ଉପନ ମେତ
ଅନ୍ତରଳେ ।'

ଯେ ପୁରବଜ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ପାନେ, ରଜନ୍ତ୍ର—ରତନ ବିମାନେ,
ରହ ମୁକୁଟ ଥଲ ଶିରେ, ଭୂଷଣ କାଞ୍ଚନ ରୁଚିରେ
ଆହା ! ସେ ଉଷାର ବେଶରେ, ବସି ଅଛନ୍ତି

ଅରଣ୍ୟରେ,

ଧୂଳି ଲୁଣିତ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତଗାସ, ହଷ୍ଟେ ବିରଜେ ଉଷାପାତ,
ନଗରବାସୀ ନାଶ ନରେ, ବେଢ଼ିଲେ ଆକୁଳ ମନରେ,
ସକଳେ ମୁଁ ପୂମାଣ ଶୋକେ, କେ ଦେବ ଉଷା ସେ
ଉଷୁକେ ?

କପିଳବସ୍ତୁ ହାତାକାର, ପୂରିଲ ଦନ୍ତନ ଚତୁରାର ।
ନୃତ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ, ଦେଖିଲେ ଶୋକ ଅଭିନୟ,
ଉଷା ଅରନ୍ତ ସିଂହଦାରେ, ଚରଣ ନ ଚଳିଲ ବାରେ,
ହୃଦୟେ ନାହିଁଟି ପ୍ରଦନ, ପଳକବିହୁନ ନୟନ ।

ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହେ, ଶୋକ ସନ୍ଧାପେ ହୃଦ ଦହେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଧୀର ଅତି ଧୀର, ମିଳିଲ ଜନକ କଣ୍ଠରେ
ରଜାଙ୍କ ହଜିଲା ବୁଦ୍ଧି, ବାଷ୍ପଗଢ଼ିବେ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧି,
ସମ୍ବାଦ ହୋଇ ଆପଣାକୁ, ବୋଇଲେ ଯାଇ ପୁଷ୍ପଠାକୁ—
“ସିଦ୍ଧାର୍ଥ !—ସନ୍ଧ୍ୟା !—ଗୌତମ !—

ତୋ ପିତା ଏଡ଼େ କି ଅଧିମ !

ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟାମିକୁ ଅନ୍ତ, ଦେବାକୁ ଏଡ଼େ ଅଭିଜନ ?
କିପ୍ରାର ଉଷା ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ, ମାଗୁଛୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ !

ବାପାରେ !

ବିନୟେ ବୋଇଲେ ଗୌତମ—

“ଏ ବଂଶ ଉଷାରୁଡ଼ି ଧର୍ମ,
ପାଳିବା କଣ୍ଠଧର୍ମ ରାତି, ଏହାହି ସନାତନ ମାତି ।”

ବୋଇଲେ ଶୋକେ ନରନାଥ—

“କି କଥା ବୋଇଲୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?

ମହାଗୌରବ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ, ଜନ୍ମିଛୁ ସେହି ରଜଅଂଶେ,
ଏ ବଂଶେ ବୋଲ କେ ରଜନ, କରିଛି ଉଷା
ଆରଣ୍ଣ ?”

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସୁଷ୍ଣିର ହୃଦୟେ, ବୋଇଲେ ଜନକେ ବିନୟେ,
“ହେ ପିତଃ ! ପୂର୍ବେ ଶାକ୍ୟବଂଶେ, ଜନ୍ମିଲେ ଥୋକେ
ବୁଦ୍ଧ ଅଂଶେ ।

ସେମାନେ ଉଷାବ୍ୟବସାୟୀ, ଥିଲେ ଯେ ମାତି
ଅନୁଯାୟୀ ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପୌତ୍ରକ ସମ୍ପତ୍ତି, ଲଭିଛି ଆହେ ନରପତି !
ଅପାର ସାଧନା ବଳରେ, ସେ ଧନ ଲଭିଛି ମୁଁ କରେ ।

କପିଳବସ୍ତୁ ଜନଗଣ, କରନ୍ତୁ ସେ ଧନ ତ୍ରହଣ ।”

ରାଜା ଆଗ୍ରହେ ଅତିମାତ୍ର, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହୃଦୟ ଉଷାପାତ ।
ଧରି ପଦିଷ ନିଜ କରେ, ସଧୀରେ ଚଳିଲେ ନଅରେ ।

ଏ ଚିତ ଦେଖି ପ୍ରଜାବଣ୍ଟ, କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳରେ ଅତି ।
ସଧୀରେ ପୁନପାଶେ ଯାଇ, ପଡ଼ିଲେ ଚେତନା ହରଇ ।
ଉଠ ମା ! ଉଠ ମା ! ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ବୋଇଲେ, ଆକୁଳେ
ନିତାନ୍ତ ।

ଜନମା ମୁଖକୁ ଅନାଇ, ବସି ଅଛନ୍ତି ପାଶେ ଯାଇ,
ସ୍ଵପ୍ନ ସମାନ ଗଲ ଜଣା, ଜନମା ଲଭିଲେ ଚେତନା ।
ବୋଇଲେ—“କେ ମା ମା ଶବରେ, ତାଳିଲ ଯୁଧା
ମୋ କର୍ମରେ ?

ହେ ନୃପ ! ବୋଲନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ, ଏହି କି ମୋ ପ୍ରାଣ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପରି ଯାଏ ଜଣା, ଅଥବା ଦେବତା ଛଳନା ?

ଆଜକୁ ପାତ ବର୍ଷ ଗତ, ଯାଇଛି ଛୁଟି ଥଥାଗତ,
ବରଷେ ଯୁଗକ ସମାନ, ପରି ମୁଁ କରେଁ ଅନୁମାନ,
ହୃଦୟେ ସାତବର୍ଷ ଜାଣ, ଜୁଢ଼ିଛି ଅଗ୍ନି ଅନିବାଣ,
ଦେଖି ମୋ କଷଣ ନିତାନ୍ତ, ଅସିଲୁ କରିବାକୁ ଶାନ୍ତ ?

କେଉଁ ଦେବତା ଛଳ କର, ଆସିଛ ପୁଷ ରୂପ ଧର ?
ଏହି ତ ମୋ ପୁଷ ବଦନ, ଏହି ତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନୟନ,

ସିଦ୍ଧାର୍ଥପରି ବୋଲ କଥା, ବୋଲନ୍ତୁ ତୁମେ କେ ଦେବତା
ଦେହରେ ଅଛୁ ବୋଲ ଧୂଳ, ଭୁବି କି ମୋ ନେନ୍ତ-
ପିତୁଳ ?

ନ ସହୁ ତୁଳ ପ୍ରାଣୀ-ଦୁଃଖ, ମୋ ପ୍ରତି ହେଲୁ ରେ
ବିମୁଖ ।

ମୋ କଥା ଥିଲାକ ମନରେ ? ଆସରେ ବାପ ଦେଖେ
ଥରେ ।

ବସରେ ପାଶେ ବାପଧନ, ଶୀତଳ ହେଉ ମୋ ଜୀବନ ।
ଗୋପା ରେ ! ଗୋପା ରେ ! ମା-ଆ-ଆ !

ବିଷ ଚିତ୍ତ ଦେଖି ଯାଆ ।

ମୋ ବଧୁ ଯୌବନେ ଯୋଗିମା, କାନ୍ଦେ କୁରଣ୍ଗ
ବିରହିଣୀ ।

ପୁଷ୍ଟ ମୋ ବନେ ଅନାହାରେ, ଭୁମିଶୟାରେ
ତପସ୍ୟାରେ ।

ବସିଛୁ ବଧୁ ପଢି ଧନେ, ବାରଦେ ରୂପକ ସମାନେ ।
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାରାଜ ! ଆଉ ଗୁହରେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ?
ଏ ରାଜପୁରୀ କର ଧ୍ୟସ । ଫୋପାଡ଼ ଦେଉନ୍ତୁ ସମସ୍ତ
କି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୋଦ-ଉଦ୍ୟାନେ ?

ଯିବୁଁ କାନନେ ଆମ୍ବେମାନେ ।

ହେ ନୃପ ଶୁଣ ନିବେଦନ, ରହୁ ଗୁହରେ ମୋ ନନ୍ଦନ ।
ଫୋପାଡ଼ ଦିଅ ଭିଷାପାତ୍ର, ଗୁହରେ ରହୁ ମୋ ସିକାର୍ଥ ।
ପୁଷ୍ଟର ଏହି ବେଶ ଅଉ, ଦେଖିବ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ।
ସିକାର୍ଥ ବସିଛନ୍ତୁ ପୁରୀରେ, ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା ମହାରେ ।
ବୋଇଲେ ରାଜା ଶୁଣୋଦନ —

‘ଗୋ ଦେବି । କାନ ଅକାରଣ ।

ଦେଖ ଏ ଭୁମର ନନ୍ଦନ, ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠେ ନର-ନାରୂପଣ,
ତୁଳାରେ ଗେରୁଆ ବସନ — ସାମାନ୍ୟ ରାଜ-ଆଭରଣ ।
ଏ ଜଟା କିଣ୍ଟର ପରି, ରାଜମୁକୁଟ ନୁହେ ସରି ।
ଏ ଭିଷାପାତ୍ର ସମାନରେ, ଅଛି କି କୋଷ ଜଗତରେ ?
ସଞ୍ଚତ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ, ପାଳିବ ଅନ୍ତର୍ଣ୍ଣୟ ଜୀବନ ।
ଯେ ରାଜ୍ୟ ପାଇଁଛି କୁମର, ଅସୀମ ପୁର ଅନଶ୍ଵର ।
ଏ ମହାରାଜଙ୍କ ମହିମା, ଅତୁଳ ଅନ୍ତର୍ଣ୍ଣୟ ଅସୀମ
ଅଷ୍ଟପ୍ତ ମନ ବିଭରଣ, କରିବ ରକ୍ଷା ପ୍ରାଣିଶାନ ।

କରୁଣା କରି ରେ ସିକାର୍ଥ, ଦେ ତୋ’ ମାତାକୁ
ଭିଷାପାତ୍ର,
ଏ ବୃତ୍ତ ବୃତ୍ତା ପିତା ମାତା-ହୁଅ ରେ ବାପ ପରିଷାତା ।
ଉଭୟେ କାଟି ମାୟାପାଶ, କରିବୁଁ ଯୋରବନେ ବାସ ।
ପାଳିବା ବାନପ୍ରସ୍ତୁ ଧର୍ମ, ଅନ୍ତିମେ ନରପତି କର୍ମ ।”
ବୋଇଲେ ବିନପ୍ରେ ସିକାର୍ଥ—

“ହେ ପିତଃ ! ନିଅ ଭିଷାପାତ୍ର,
ନ ଯାଆ ବନେ ରହ ଗେହେ, ଭୁମର ଜଗନ୍ମହିତ୍ୱେ ଦେହେ
କଠୋର ସନ୍ଧାପ ଦାହନ, ସହିବ ନାହିଁ ଗଲେ ବନ ।
ଆଶ୍ରମ ରଜସିଂହାସନ, ଉଭୟେ ଦେଉନ୍ତୁ ଶ୍ରମଣ ।”
ସମସ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ପୁରବାସୀ; ରଜାନୁଚର, ଦାସ ଦାସୀ,
ବେଷ୍ଟିତ ବୃତ୍ତେ ସେ ସମଗ୍ରେ, ଜନକ ଜନମା ଉଭୟେ ।
କାହାନ୍ତି ଗୋପା ? ମାତ୍ର ଗୋପା,

ଲୁଣ୍ଠିତା ଛୁନା ଲତାରୂପା ।
ଶୟନ ଗୃହେ ପୁଣ୍ୟବିଜ୍ଞା, ଧାନେ ନିମଗ୍ନ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ।
ବୋଇଲୁ ଜଣେ ସହଚରା — “ଉଠୁ ରଜରାଜେଶ୍ଵର !
ବହୁତ ବରଷ ଉତ୍ତରେ, ଅଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେଖ ବାରେ ।
କରନ୍ତୁ ଚରଣ ଦର୍ଶନ, ସାର୍ଥକ ଆପଣା ଜୀବନ ।
ଅରୁପ ବରଣ ପୂଜିତ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦେହମା ମଣ୍ଡିତ ।”
ବୋଇଲେ ଗୋପା, “ନାହିଁ ସଖି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଚିତ୍ତରଖି,
କରନ୍ତୁ ସୁଜ୍ଞର ତପସ୍ୟା, ଲଭିଷୁ ସକଳ ଭରସା,
ମୋହର ହୃଦୟ ଦେବତା ଆସି ବୋଲନ୍ତ ମେତେ କଥା,
ବସି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ, ଧାନ କରୁଛି ମନେ ମନେ
ନୁହେ ତ ସାତ ବର୍ଷ ସହ ! ସାତଶ ସୁଗ ଗଲ ବହି ।
ସମାନେ ମୋତେ ଯାଏ ଜଣା, କରୁଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାବନା ।
ବସି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ, ଓଳଗି ଦେବି ସେ ଚରଣେ ।”
ଶିଷ୍ୟଦୂରଗନ୍ଧ ସହିତରେ, ସିକାର୍ଥ ଗୋପାଙ୍କ ପାଃରେ
ମିଳିଲେ ପୁଣ୍ୟ ତାର ପାଶେ; ପୁଣ୍ୟମା ରେମା ବିକାଶେ
ସେ ଦେବବୁଦ୍ଧ ଗୋପା ଦେଖି, କଣେକ ରହିଲେ ନରେଖି
ସନ୍ତ୍ରିତ, ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ; ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଲଗୁଣ୍ଠିରେ
ବେନି ଚରଣେ ବେନି ହାତ, ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ କଲେ ପ୍ରଣିପାତ୍ର

ଦେଖିଲେ ବୁଦ୍ଧ, ପୂର୍ବ ଗୋପା,
ନୁହେ – ଏ ମୁଣ୍ଡି ଅନ୍ୟରୂପା ।
ଦେହରେ ଗୌରିକ ବସନ, ମସ୍ତକେ ଜଟା ବିଭୂଷଣ,
ଯୋଗିମା ବେଶେ ଛନ୍ତି ବସି, ପ୍ରତ୍ୟେତେ ଯଥା ମୂଳ ଶଣୀ ।
ସୁନ୍ଦର ବିଳାସଭବନ, ସନ୍ଧାପରେ ତପୋବନ,
ମାରବ ବୁଦ୍ଧଦେବ ପ୍ରିର; ନିଷ୍ଠନ, ନିଶ୍ଚଳ ଶଶାର ।
ଶିଷ୍ୟଯୁଗଳ ନିଷ୍ଠନରେ, ଉତ୍ସ କି ପ୍ରତିମା ରୂପରେ ।
ଶ୍ରାପଦେ ଗେ ପାଛନ୍ତି ପଡ଼ି, ପାଦପ ମୁଳେ ପୁନ ଝଡ଼ି ।
ଅଶ୍ଵନ ବର୍ଷୀୟ ରହୁଳ, ପ୍ରିର ତକତ ମନାକୁଳ ।

ଦେଖିଲେ ଗୋପା, ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ,
ସେମନ୍ତ ଅନ୍ୟରୂପର ଆସି ।
କଳେକ ହୃଦୟେ ପ୍ରବେଶ, ନିଶାନକାରେ କୁମୁଦଦେଶ ।
ତ୍ରିମିର ଆଳନ, ମନ୍ଦରେ, ତପନ ପ୍ରବେଶିଲେ ଧୀରେ ।
ସେ ତିଥ ହୃଦୟେ ଅଙ୍କିତ, ମୁଣ୍ଡି ସୁରୁପେ ଅଧ୍ୟୁତ ।
ହୃଦୟ ପଦ୍ମାସନେ ମୂରି, ପ୍ରାପିତ ମନେ କଲେ ପୁତ ।
ଘରିଲେ ଗୋପା ପୁଣି ମନେ, ଏ ମୁଣ୍ଡି ହୃଦୟରେ କେସନେ ।
ଏ ମୁଣ୍ଡି ନର ନାର୍ଯୁଖ, କେମନ୍ତେ ଦେବ ତରଣ ?
ଏ ଦେବ ଜଗତର ପଢି, ତୁଳ ଅବଳା ମାନମତ,
ମୋ ସ୍ବାମୀ ବୋଲିବ କେସନେ,

ଅବା ମୋ କର ପରଶନେ ।

ପ୍ରତ୍ୱଙ୍କ ତରଣ ଦୂପିତ; ହେଲା କି ? ଘରିଣ ଶଙ୍କିତ ।
ରହୁଳ ସୁନାର ପ୍ରତିମା, ନ ବୁଝେ ପ୍ରତ୍ୱଙ୍କ ମହିମା,
କମଳ କୋରକ ବଦନେ, ରହିଲୁ ତକତ ନପୁନେ ।
କୃତ୍ତି ଦେଖିଟ ମାତା ପାଶେ, କାଞ୍ଚନେ ହୃଦକ ବିକାଶେ ।
ପତିତା ବୁଦ୍ଧନୁଳେ ଲତା, ସନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୱଙ୍କ ପୁଷ୍ପ ଯଥା ।
ଗୋପା ପୁନ୍ଦକୁ ଧରି ଅଙ୍କେ ରୁମୁନ କଲେକ ମସ୍ତକେ ।
ନିଜ ଗୋରିକ ବହୁ ଚିର, ପୁଷ୍ପ ମସ୍ତକେ ଧୀର ଧୀର ।
ମଣ୍ଡାଇ ଦେଲେ ରୂପା ଏକ; ଦିନାଇ ଦେଲେକ ଅର୍ଦ୍ଦେକ !
ଦେଖିଲେ ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ,

କୌଳାମୁ ଶରୀରା ଆସି—
ଧରି ସେ ପୁନ୍ଦକୁ ଗଢ଼ିଦେ, ଶୁଆଇ ଦେଲେ ପିତୃ ପଦେ ।

ବୋଇଲେ ପୁଷ୍ପ—“ରେ ନନ୍ଦନ,
ମାଗି ନେ ତୋ ପୈତୃକ ଧନ ।”
ପୁତ୍ରିଲ ଆକୁଳେ କୁମର, “ମାତା ଗୋ ! କିଏ ମୋ ପିଅର
ମୋର ଜନକ ଥିଲେ କାହିଁ ?
ତାଙ୍କ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।”
ବୋଇଲେ ଗୋପା, “ରେ କୁମର !
ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାପୀ ତୋ ପିଅର ।

ଉକ୍ତିରେ ତରଣ ବନ୍ଦନ, କର ଏହାକୁ ଦରଶନ ।
ଅନନ୍ତ ଅମୃତ ସମ୍ପତ୍ତି, ତୋ ପିତା ପାଶେ ରଖିଛନ୍ତି ।
ଜଗତବାସୀ ଲୋକଗଣ, ଲଭୁଅଛନ୍ତି ସେହି ଧନ ।
ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ରେ ବେନିଜନ, ଲଭିବୁଁ ସେ ଅଷ୍ଟପୁ ଧନ ।”
କରୁଣା ମୁଣ୍ଡି ଗୋପା ଦେଖା, ବସିଲେ ସ୍ଵାମିପଦ ସେବି ।
ରହୁଳ ବସିଛନ୍ତି କୋଳେ, ପିତୃବଦନ ରହିଁ ତୋଳେ ।
ବୋଇଲୁ କରଣ ନନ୍ଦନ, ଦେଉନ୍ତି ବାବା, ପିତୃଧନ ।
ହସ୍ତ ବୁଲଇ ପୁଷ୍ପଶିରେ, ଗୋତମ ବୋଇଲେ ସଧୀରେ ।
“ପାଳବ ଧର୍ମରେ ନନ୍ଦନ, ଦେବ ସପତ ଗୋଟି ଧନ ।”
ପାରିପୁଷ୍ପ ସେ ଆଜ୍ଞାମାତ୍ର, ଗୋପା ରହୁଳେ ଭିଷାପାତ୍ର ।
ଦିଅନ୍ତେ, ସଜଳ ନପୁନେ; ଗ୍ରହଣ କଲେ ବେନିଜନେ ।
ପ୍ରଜାବନ୍ଧାଙ୍କ ପୁଷ୍ପ ନନ୍ଦ, କାଳ ତାହାର ମହାନନ୍ଦ,
ଦିବସ ଦିବାହୁ ତାଙ୍କର, ହୋଇଛି ସଜ ବେଶ ବର ।
ଦେଖି ସେ ଏ ସବ ସନ୍ଦେଶ, ଫେ ପାଡ଼ି ଦେଲା ବରବେଶ ।
ଧାର୍ମଶ ଉନ୍ନତ ସମାନ, ଗୌରିକ ବସ୍ତ ପରିଧାନ ।
ଭିଷାପାତ୍ରେ ଧରି କରେ, ବୋଇଲୁ ଗୋପାଙ୍କ ପାଶରେ,
ଗୋ ଦେବ । “ତୁମ୍ହ ନନ୍ଦ ଭାଇ, କୃତାର୍ଥ ଭାତୃଧନ ପାଇ
ହେଉ ତାହାକୁ ଅଧିକାଶ୍ଵା, କରୁନ୍ତୁ ଧର୍ମରେ ଭିଷାଶ୍ଵା ।
ଧୀରେ କୋମଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବ,

ବୋଇଲେ, “ନନ୍ଦ ତାହିଁ ହେବ;
ମାସ ତୁ କର ଏହି ପଣ, ପିତା ଜନମ ବେନିଜନ ।
ଯାବତ ଅଛନ୍ତି ଜାବିତ, ଥରୁ ତୁ ପାଶେ ଉପଗୁଡ଼ିତ ।
ବୁଦ୍ଧ ଜନକ ବୁଦ୍ଧା ମାତା, ସେବିବୁ ପାଶେ ଥାଇ ଭ୍ରାତା ।
ସେବିବା ଜନକ ତରଣ, ପୁଷ୍ପର ଧର୍ମ ସନାତନ ।

ନିବାଶ ଧର୍ମରେ ଉଷ୍ଣତ, ହେବାର ଏ ଅନ୍ତେ ଉଚିତ ।”
ବୋଇଲେ ନନ୍ଦ, “ଦୟାମୟ, ନ ହୃଥ କଠିନ ହୃଦୟ ।
ଜାବରେ ଦୟା ତବ ଧର୍ମ, ନନ୍ଦ ନିତାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧତମ ।
ଆଜହଁ ତୁମେ ହିଁ ନନ୍ଦର, ସଦୟ, ଜନମ ପିଅର ।
ହେ ଦେବ ନନ୍ଦ-ନାରୂପଣ, ପଶିଲ ଶ୍ରାପଦେ ଶରଣ ।
ବହୁତ ଛନ୍ତି ଗୃହରେ ଲୋକେ, ସେବିବେ ଜନମ ଜନକେ ।
ସଦଦା ନନ୍ଦ ଥିବ ପାଶେ, ପ୍ରଭୁ ତରଣ ସେବା ଆଶେ ।”

ଗୋପାକୁ ରୁହିଁ ଧର୍ମରୂପୀୟ,
ବୋଇଲେ, “ଦେବ ! ତୁମକାୟୀ—
ଜନମ ଜନକ ପଦ୍ମରେ, ଖଣ୍ଡ ରହିବ ନିରନ୍ତରେ ।
ତପସ୍ୟାପ୍ଲାନ ତୁମ୍ଭ ଗୃହ, ହେବେ ଶ୍ରାମଣ ଲୋକବ୍ୟହ ।”
ଗୋପା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ, ରହିଲେ ଆପଣା ଗୃହରେ ।
କେବଳ ବୋଇଲେ ରହିଲେ, ପ୍ରଶାନ୍ତରିତେ ଅନାକୁଲେ,
“ଯାଅ ରେ ବାପ ପ୍ରାଣଧର୍କ, କି ଆଉ ବୋଲିବ ଅଧିକ ।
ଥରୁ ପିତାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତରେ, ପୁଣ୍ୟକୁ ସୁଖ ଅନୁସରେ ।
ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ ମେଣ୍ଟନ, କରିବୁ ନାହିଁ କଦାଚନ ।
ତୋ ପିତା ଦେବ ନାରୂପଣ, ଶିଶୁ ଦେବତା ତୁ ନନ୍ଦନ ।
ମୋ ନାରୀ ଜନମ ସଫଳ, ଲଭିଲି ତପସ୍ୟାର ଫଳ ।”
ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ଲାନନ୍ତରେ, ନନ୍ଦ ରହିଲ ପଶ୍ଚାତରେ ।
ପୁଣ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ ଶାନ୍ତ, ସୁଖ;

ବ୍ୟାସ ପଶ୍ଚାତେ ବେନ ଶୁକ ।
ନଗରବାସୀ ସେ ସମୟେ, ଉଦ୍‌ବେଳ ଉଚ୍ଚାସ ହୃଦୟେ
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଚରଣ ପ୍ର ନୃତ୍ତରେ, ନମିଲେ ଭକ୍ତ ବିନୟୁରେ ।
ସୁବକ ବୁଦ୍ଧ ଶତ ଶତ, ନିବାଶ ଧର୍ମ ଅନୁଗତ ।
ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ପଶ୍ଚାତରେ, ବେଳା ଲଞ୍ଛି ତ ରେଙ୍ଗରେ ।
ଗୋପାଙ୍କ ଭବନ ସମସ୍ତ, ମହାଶ୍ରଦ୍ଧରେ ପରିଣତ ।
କପିଳବୟୁରେ ରୋଦନ, ଉଠିଲ ବାରିଦ ଗର୍ଜନ ।
ସକଳ ନେତେ ବହେ ମର, କେବଳ ଗୋପା ଛନ୍ତି ପ୍ଲିର ।
କପିଳବନେ ଥଥାଗତ, ବିଶ୍ରାମେ ଥୋକେ କାଳଗତ ।
ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ କରୁ ସେ ଥାନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ପିପୁର, ଏହାହିଁ ଟ୍ରେଯ୍ୟ ତାକର ।
ଆସି ଅସଙ୍ଗ୍ୟ ନର ନାରୀ, ନିବାଶ ନବ ବୁଦ୍ଧଧାରୀ ।

ହେଲେ ସେ ଦେଶବାସୀଜନ, ଆପଣେ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ।
କୌଶମ୍ଭୀ ଦେଶେ ଅର୍ଥପରେ, ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ସଶିଷ୍ୟରେ
ସେ ପ୍ଲାନେ କଲେକ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଅନ୍ତମ-ଶୟ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ
ଲଭିବା । ଅଇଲେ ବାହୁଡ଼, ଶାକ୍ୟରେ ଶେଷ ରବ ବୁଦ୍ଧ ।
ଯିବା ସମୟେ ସେ ନୟନେ, ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍ଟ ନାରୂପଣେ,
ଶାନ୍ତପୁଲକପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହେ, ନୟନୁଁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ବହେ ।
ଅନନ୍ତ ନିବାଶ ମାର୍ଗରେ, ଚଳିଲେ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍କଳନରେ ।
ପିତା ଅନ୍ତେୟଷ୍ଟିତ୍ୟାମାନ, କଲେକ ବୁଦ୍ଧ ସମାଧାନ ।
ଶାକ୍ୟବନର ନାରୀଗଣେ, ମହିଷୀ ଗୌତମ ଚରଣେ
ବୋଇଲେ କାନ୍ଦ, “ଦୟାମୟ ! ଦେଉନ୍ତୁ ଚରଣ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ।
ଅନାଥା ରମଣୀମଣ୍ଡଳେ, ପମ୍ପିଷ୍ଠ ଶାକ୍ୟ ଗୃହପ୍ଲାନେ ।
କପିଳବୟୁ ଅନାଶ୍ରୟ, ହୋଇଲୁ ଲୋକଙ୍କ-ଆଳୟ ।
ବିଧବାନାରୀ ଧର୍ମ, ମାନ; ରକ୍ଷା କେ କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ?”
ଗୌତମ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ସୁଜଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିମାସନ୍ଧ୍ୟ ।
ଅପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିମା ପାଶୀ, ଗୋପା ସେଥୁରେ

ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାସି ସନ୍ଧ୍ୟାସିମାଗଣେ, ରକ୍ଷି ବିହାର ମହାବନେ
ନିର୍ଜନେ କୌଶମ୍ଭୀ ପଦତ, ସମାଧମର୍ମ ତଥାଗତ ।
କପିଳବୟୁ ସ୍ଵର୍ଗ ଅଂଶ, ହେଲୁ ଶୁଶ୍ରାନ ଶାକ୍ୟବନ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବେୟ ସଂପାରଶ୍ଵରାନ
ନାମ ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ସର୍ଗ

(ମହାପ୍ରଭୁ)

କୌଶମ୍ଭୀ ଦେଶରେ

ଦ୍ୱାରା ସୁଦର

ପ୍ରାଚୁଟ ଆଗମେ—

ନବ କଶଳୟେ

ମୁକୁଳ ପଦତ,

ଶିଖ ସମୁନ୍ଦର ।

ମାଧସା, ମାଳତୀ,

ମହୁର ବୃତ୍ତା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦପ	ପୂର୍ଣ୍ଣ ନବପତ୍ର—	ନବ ମେଘାଲେକେ	ଶବେ କୁମ୍ଭାଟୁଆ,
ନିବାରିବେ ବୃଷ୍ଟି	ଧର ଆଚପତ୍ର ।	ଇଙ୍କାର୍ଷ-ଇନ୍ଦ୍ରିଣୀ	ଚିତ୍ତବନୋଦିଯ୍ପ୍ରା ।
ନିଦାଯେ ଦାବାରୀ	ପଦ୍ମତ ଶଶରେ	ତିନେ ବାୟୁ ଢାଳେ	ବସି ଥାଉଁ ବାସ,
ତାଙ୍କିଥିଲ ଭୟ,	ଅଙ୍ଗାରରାଶିରେ ।	ଦରେ ଡେର ଧନ	କୃପଣ ଉପାସ ।
ସମ୍ପ୍ରତ ଜଳଦ	ଦେଇ ଧୋଇଧାଇ,	ମାରବ କୋକିଳ	ଦାତ୍ୟହଙ୍କ ମେଳ,
କିଶଳୟ ବସ୍ତି	ଦେଇଛୁ ପିନାଇ ।	କେହି ଦୁଃଖେ ମଗ୍ନୀ	କେହି କରେ କେଳି ।
ମଣ୍ଡାର ଦେଇଛୁ	ନାନା ଆଭରଣ,	ଅଳସେ ଗହ୍ନରେ	ଛନ୍ତି ବ୍ୟାଦ୍ରଗଣେ,
ବିଚନ୍ଦ ବିବଧ	ସୁଗର ସୁମନ ।	ଦୁଯେଁୟାଗରେ କେବା	ଯାଏ ଉପାର୍ଜନେ ।
ପ୍ରୁଟୀତା ଶୋଭିତା	ମାଳଶୀ ମଞ୍ଜିକା,	ଦିଲେ ପାଣି ଢଣି	ଭସିବାରୁ ସର୍ପେ,
ଦୟମରୁତା ଶଣ୍ଟି	ତରଳ ଚନ୍ଦ୍ରକା ।	ଆନନ୍ଦେ ଦର୍ଦୁର	ରତ୍ନାନ୍ତି ଦର୍ପେ ।
ବହେ ନିର୍ଝରଣୀ	ଶିଖରପ୍ରସୃତା,	ନକୁଳ ଭୁଜଙ୍ଗ	ଉଭୟ ବିଳରେ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଶୁକ୍ଳ ମା	ଶଣ୍ଟି ରୂପାସୂତ୍ରା ।	ଜଳ ଗହଳରେ	ପଳାନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ।
ଅଥବା ଧର୍ଜନ୍ତି	ଜଟାରୁ ଜାହାଗୀ	ଉଭୟେ ଧାରିତ	ଆମ୍ବରଷାପାଇଁ,
ପ୍ରବାହିତା ବେଗେ,	ହୃଦ ଅନୁଭବ ।	ହିଂସା କରିବାକୁ	ଅବସର କାହିଁ ?
କଳ କଳ ଶବେ	ବହେ ନିର୍ଝରଣୀ,	ତିନେ କଷ୍ଟେ କାକ,	ହୃଜାରେ ଉଳକ,
ସ୍ଵାମୀ ଗୃହ କାନ୍ଦି	ଯାଉଁଛି ନନ୍ଦନା ।	ବିପକ୍ଷ ବିପଦେ	ପୁଲକତ ଲୋକ ।
କାହିଁ ବହେ ବାରି	ଗେଟିକ-ଆବଳ ।	ଗିରି ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—	ବାରିଦ ଗର୍ଜନ,
ପାଦଶୀ ପଦରୁ	ଅଳକ୍ଷ ସଳଳ ।	ମହାତେ ମହତେ	ସିନା ସମ୍ମାଣଣ ।
ନିଦାଯ ନିଃଶେଷେ	ଲଭ ନୃଥା ପାଣି	କାଦମ୍ବିମା କୋଳେ	ଶୋଭେ ବକମାଳା,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ	ମତ୍ତ କେତେ ପ୍ରାଣୀ ।	କାମିନା ନିତମ୍ବେ	ରଜତ ମେଖଳା ।
କାହିଁ ପୁଲକରେ	ଚିତ୍ତ ପୁକ୍ତ ଟେକି	ତିନେ କଷ୍ଟେ କୁଞ୍ଜେ—	ଲୁଚି ଶୁଆ ଶାରୀ,
ଦେଖାଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ	ମୟାରାକୁ କେନ୍ତା ।	ଚିରକାଳ ସୁନ୍ଦର	ଯାଉଁଛି କାହାରି !
କମ୍ପାଇ ଡେଖାକୁ	ନାଚି ନାଚି ଯାଏ,	ବନକୁଞ୍ଜ ତେଜି	ଶୃଗାଳ, ଶଶକ
ଉତେ କେକାରବେ	ପଦ୍ମତ କମ୍ପାଏ ।	ଭ୍ରମନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରେ	ଦଂଶ୍ରେ ମଣକ ।
ମୟାରା ମୋହିତା	ରୂପ କାନ୍ତି ଦେଖି,	ଚମକେ ଚପଳା	ପବତ ଶାସରେ,
ତାଳେ ତାଳେ ନାଚି	ଯାଏ ପୁକ୍ତ ଟେକି ।	କଢୁଛି କାଞ୍ଚନ	କଷଟ୍ଟିପ୍ରସ୍ତରେ ।
ବନେ ଦାବାନଳ	ଯାଇଅଛି ନିଭି,	ସୃଥପତି ସଙ୍ଗେ	ଭ୍ରମନ୍ତ କରଣୀ,
ଚିରି ସ୍ଵାନୋଦକେ	ଉଦ୍ବର ପୁଥିଗୀ ।	ଗେହୁମାଟି ବୋଲି	ବନବିହାରଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ବରହ—	ଦରମ୍ବ ପଳରେ	ମହିଷୀ ମହଲେ	କାମୁକ ନୃତ୍ୟ,
ପ୍ରେମେ ଉନମତ୍ର	ଗଡ଼େ କର୍ଦମରେ ।	ଶତ ଶୁଣ ବଳ	ମାତଙ୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଉତ୍ତର	ତିନ୍ତି ମୃଗଗଣ,	ସୃଥପତି ଜ୍ଞାନ	ରଜାଠାରୁ ବଳ,
ପଟ ପଟ ଶୁଭେ	ହୋତିବାରୁ କଷ୍ଟ ।	ମହିଦିନା ତାର	ରଜ୍ୟ ଯାଏ ଚକି ।

ବୁଦ୍ଧ ଗିରିବର୍ମ୍ଭ କେ ଯିବ ପଦତେ ଛନ୍ତି ଲେକ ମଧ୍ୟ ମାନବ-ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ, ମୃଗପଦାଙ୍କିତ ଧନ୍ୟ ଧର ବ୍ୟାଧ କଣ୍ଠକ, କର୍ଦ୍ମ, ଲୁଚ ଲୁଚ ବନେ ଅଗ୍ରେ ପାଶେ ଦୃଷ୍ଟି ରମକ ପଛକୁ ଦୃଷ୍ଟି ରୋଧ କରେ ଅତି ସାବଧାନେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀହିଂସା ଭୁଞ୍ଜେ କି ସେଲୋକ ପଦତେ ଆକାଶେ ବାର ହେଉ ନାହିଁ ନିଶ୍ଚିଥେ ଶଦ୍ୟୋତେ ହେଲେ ସ୍ଥିର ହେବେ ନାହିଁ କୋଳାହଳ ଯୋଗୀଜନ ଧାନ ଏକାଳେ ମୁକୁଳ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଧାନେ ଗତ ବର୍ଷାକାଳ ବାହାରିଲେ ଧାନ ବୁଦ୍ଧ ନବଧର୍ମ ବ୍ୟାପିଲୁ ଜଗତେ ଏକନାଳା ତ୍ରାମେ ଉରଦାଜ ଗୋଟି ତଳେ ଧର ହଳ ଉଷାପାତ କରେ ଉଷ୍ଣ ଦେଖି ବିପ୍ର ବୋଇଲୁ, “ରେ ଭିଷ୍ମ !”	ଲଭା ଗୁଲୁ ଡାଳେ, ଦୁର୍ଗମେ ସେ କାଳେ ? ତହିଁ ଯିବାପାଇଁ, କାଳ କାହିଁ ? ମାର୍ଗ ଅନୁମାନେ ରଳେ ସାବଧାନେ । ସର୍ପ ପଦେ ଦଳ ଯାଏ ଗଳି ଗଳ । ରଣ୍ଟିଲୁ ଦ୍ରଶ୍ୟରେ, ରୁହେଁ ଥରେ ଥରେ । ଶିରୁ ବହି ନରେ, ପୋତେ କହୁଣୀରେ । ଯାହାର ବେବସା, ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଦଶା ? ଦୋଷିଲୁ ଅନ୍ଧାର, ସବ ଏକାକାର । ଜ୍ଞଳନ୍ତି ପଦତେ, ନନ୍ଦମ ପରତେ । ଲେକଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ, ଉପୟୁକ୍ତ କାଳ । ପଦତେ ନିଜନେ ଥିଲେ ଏକମନେ । ରବଦ ଅଗତ, ତେଜି ଥୋଗତ । କରିବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ, ଶୁଭ ସମାବୁର । ଭୂଯାମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦୁଃଖୀଳ ଦୁର୍ଜନ । କୃଷ କରିବାରେ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ହାରେ । ଉଷାପାତ ବରେ, ଆଧୀର ସୋଧରେ;	“ଦେଖୁ ନାହିଁ ଷେଷ କର ତହିଁ ବଜ କେତେ କଷ୍ଟ ଶସ୍ତ୍ର କାହିଁ ରୁ ଜାଣିବୁ ସେହି ଶଦ୍ୟ କରେଁ ତୋତେ କିପ୍ତି ତାହା ଯେବେ ତୋର ଥାଏ ଆସି କର ମୋହ ପରିଶ୍ରମ ଦିନା ଅନ୍ତି କି କାହାକୁ ହଳଆ ଭଳିଆ ଭିଶ ମାରି ଗୁଲ କାମ କରି କର ତୁ ପେଟ ପୋଷିବୁ ବୋଇଲେ ଗୌତମ, ରୁଷ ବ୍ୟବସାୟ ଭୂମି ଚଷି କରି ଜନମାଇ ଶସ୍ତ୍ର ବୋଇଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ— “ତୁ ହି କୃଷିକାରୀ ? କାହିଁ ତୋ ବଳଦ, ବୋଇଲେ ଗୌତମ, ମୋର ଶସ୍ତ୍ରଷେଷ ଧର୍ମ ହଳ, ମୋର ନିଷାଣ ମୋ ଶସ୍ତ୍ର ଶୁଣିଲୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିପ୍ର ତହିଁ ପଡ଼ି ଦେଲିଲୁ ସନ୍ଧ୍ୟାୟ ଏକଦା ଅଲୁବା ବୁଦ୍ଧ ଧାନେ ମରୁ ଆସି ସେ ତଥର ବୋଇଲୁ ଦୋଧରେ—	କଷ୍ଟରେ କର୍ଷଣ କରୁଛି ବପନ । ଜନମେ ଭୂମିରେ, ଅଳପ ବୁଦ୍ଧରେ ? ଛୁଟୁମ୍ଭ ପୋଷଣ, ଦେବ ଅକାରଣ ? ଶସ୍ତ୍ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତନ, ସହିତ କର୍ଷଣ । ବୋଲ ଏ ସମାରେ ମିଳିବାକୁ ପାରେ ? ଅଟୁ ତୁ ବଳୁଆ, ଘର ଅଳସୁଆ । ମରିବି ଷେତରେ ବସି ବସି ସରେ ?” “ଶୁଣ ବିପ୍ରବର, ଅଛି ମଧ୍ୟ ମୋର । ବଜ ମୁଁ ବପନ କରଇ ଘେଜନ ।” ହଲଇଣ ମଥା, ତୁଙ୍କା ମିଛକଥା । “ବୀଜ, ହଳ, ରୁଷ ?” “ବୀଜ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ, ମାନବର ହୃଦ, ଜ୍ଞାନ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ, ଅମର ଅଷ୍ଟୟ ।” ହେଲୁ ଜ୍ଞାନୋଦୟ । ବୁଦ୍ଧ ପଦତଳେ ପାଷା ଜ୍ଞାନବଳେ । ନିବଢ଼ି କାନନେ ତସର ଭବନେ, ବୋଇଲୁ ଦୋଧରେ । “କି ଏ ରେ ତୁ ? ଆସି ବସିଲୁ ମୋ ଦରେ ?
--	---	---	---

ଦୂର ହୁଆ ନାହିଁ
 କମ୍ପିଲା ହୋଧରେ
 ଧାନ ତେଜି ବୁଦ୍ଧ
 ନେତ୍ର ବହଗ'ଚି
 ଦେଖି ନେବଜେଥାତି
 ଏ ଲୋକ ମାନବ
 ଦେବତା-ଛଳରେ
 ଜାତ କରାଇଲେ
 ଏହି ହସ୍ତେ କେତେ
 ଆଜି ଜାତ ସାମ
 ବୋଇଲା ପ୍ରକାଶି
 “ଜାଣ ଯେବେ ତଡ଼ି
 ବୋଲି ମାନବର
 କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ
 ଜଗତରେ କିବା
 ମୋ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତିର
 ପକାଇବି ମାରି,
 ଖଣ୍ଡ କରି ଫଙ୍ଗ
 ବୋଇଲେ ଟୌତମ—
 “ବହୁତ ମାନବ
 ପାଇଛ କି ସୁଖ
 ମୋତେ ମାରି ସୁଖ
 ନରହତ୍ୟା କରି
 କି ଧନ ଲଭିବ
 ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ
 ଦିନେ ତ କରିବ
 ଫୁଲ୍ସ ହେବ ଦେବ,
 କୁଟୀର, ସମସ୍ତ
 ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯିବ
 ତୁମ୍ଭ ହିଁ ଏକାଜୀ
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶ୍ନ ଘର
 ଧରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ

ପକାଇବି ମାରି,”
 ବୋଲି ଦୁରାଗୁଣ ।
 ମେଲିଲେ ନଧୁନ,
 ସୁଗ'ୀଧ କରଣ ।
 ଦହୁୟ ହେଲା ଧର,
 ନୁହେ କଦାଚିତ ।
 ଆସି ଏହି ସ୍ଥାନେ
 ସାମ ମୋର ପ୍ରାଣେ ।
 ବଧ କଲି ପ୍ରାଣୀ,
 କିପାଇଁ କି ଜାଣି ।
 ତହୁଁ ଦୟୁମ୍ୟପତି,
 କଥା ତୁମ୍ଭେ ଯତି ।
 କିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ ?
 ଲଭିବ ଜୀବନ ?
 ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ସ୍ଵର୍ଗ ?
 ନ ଦେଲେ ହେ ସାଧୁ ।
 ତୋର ଦେବ ଖଣ୍ଡ,
 ନେବି ଲଞ୍ଛଭଣ୍ଡ ।”
 ହସି ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ,
 ବଧିଛ ହସ୍ତରେ,
 ବଧ ମହାପ୍ରାଣି ?
 ଲଭିବ କି ଜାଣି ?
 ପାଇଛ କି ଧନ ?
 ବଧ ମୋ ଜୀବନ ?
 ତୁମ୍ଭ ରୈଶୀ ଧନ,
 ତ୍ୟାଗ ଏ ଜୀବନ ।
 ରହିବ ତ ନାହିଁ
 ଧନ ଯିବ କାହିଁ ।
 ପାପକର୍ମପଳ,
 ଭୁକ୍ତିବ କେବଳ ।
 ଶୁଣ୍ଠ ଉତ୍ତିର—
 ଅଟେ ମାନବର

ଧର୍ମ ପାଳନରେ	ସୁଖ ଜାତ ଜାଣ,
ସତ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଦ୍ଵୁ,	ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବି-ପ୍ରାଣ ।”
ପୁଛୁଲି ତଥିର —	“ବୋଲି ମୋ ଆଗରେ,
ଜନ୍ମ କ୍ଲେଶମାନ	କେଉଁ ଉପାୟରେ
ଅତିକ୍ରମ କରି	ଲଭିବ ନିବାଶ ?
ବୋଲି ଫେଡ଼ି ତଥି	ଚନ୍ଦବେ ଭୁଲେ ଜାଣ ।”
ବୁଦ୍ଧଦେବ ଡକ୍କି—	“କର୍ମଫଳ ନାଶେ
ଜନ୍ମ କ୍ଲେଶ ଦୂର	ହୁଏ ଅନାୟାସେ ।
ଜୀବନ ସାଗର,	ତବ ଧର୍ମବଳେ
ପାର ହେବ ପ୍ରାଣ	ପରିଷ ଶୀତଳେ ।”
ପୁଛେ ଦସ୍ୱ୍ୟ, “ବରୋ !	ଧନ, ଯଶ, ଜୀବି
କରୁଥିବ କିରୁପ ?	ମରଣାନ୍ତେ ସାଧ ?”
ବୋଇଲେ ଗୌତମ,	“ବିଶ୍ୱାସ ଧର୍ମରେ
କଳେ, ଜୀନାଲୋକ	ଲଭ ସହଜରେ ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ	ଲଭ ହୁଏ ଧନ,
ସତ୍ୟ ଲଭ ଯଶ,	ପ୍ରେମେ ମିଷପଣ ।
ଦୃଢ଼ତା, ସଂଯମ,	ବଦାନ୍ୟତା, ସତ୍ୟ,
ଶମା ଯୋଗେ ରେ—	କାଳେ ଦୁଃଖ ଅନ୍ତ ।
ଜନ୍ମ, ଜର୍ବ, ବ୍ୟାଧ	ମୃତ୍ୟୁରତ୍ତ ଆଦି
ହେବ ଅତିକାଳ୍ପନି	ଧର୍ମମାର୍ଗ ସାଧ ।”
ତଥିର ହୃଦୟେ	ହେଲା ଜନୋଦୟ,
ଦୀପ୍ତ ଧର୍ମଲୋକେ	ନିର୍ମଳ ହୃଦୟ ।
ନବ ଧର୍ମ ଦୀଷା	କର ସେ ତୃତୀୟ
ଭିଷ୍ମବେଶେ ଗଲା	ପ୍ରଭୁର କାରଣ ।
ସାଧୁ ପ୍ରକଳ୍ପି	ପ୍ରଶର୍ଣ୍ଣ ଦସ୍ୱ୍ୟ ସନ୍ତ,
ପାଶାଣ କାଞ୍ଚନ—	ରୂପେ ପରିଣତ ।
ଦିନେ ବୁଦ୍ଧଦେବ	ଶାବନ୍ତୀ ନଗରେ
ବିରଜ ବିହାରେ	ଶିଖ୍ୟ ସନ୍ତୁତରେ ।
ମୃତ ଶିଶୁ କୋଳେ	ଗୌତମୀ ଜନମା
ଆସି ବୁଦ୍ଧ ପାଶେ	ଲୁଣ୍ଠିଲା ଅବମା ।

ବୋଇଲୁ, “ହେ ଦେବ ! ନର ନାସ୍ତିଶା !
 ବୃଦ୍ଧକାଳେ ଏହି ଗୋଟିଏ ନନ୍ଦନ ।
 ନିଷ୍ଠୁର ଶନନ କଣ୍ଠିଲୁ ହରଣ,
 କୃପା କର ଦିଅ ଏହାର ଜାବନ ।
 ଏକମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା କର ପୁଷ୍ଟ ଦାନ,
 ନତୁବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହରାଇବି ପ୍ରାଣ ।
 ଦେଉଛି ସଦସ୍ତ,
 ଏକମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟ ଯଶ, ପ୍ରାଣ, ମାନ,
 ଦେଖିଲେ ଗୌତମ କର ପ୍ରାଣଦାନ ।”
 କି କଷ୍ଟ ଯେ ଜାତ କରୁଣ ନପୁନେ,
 ପୁଷ୍ଟଶୋକୁ ବଳ ଶୋକ କିଣ୍ଠି ନାହିଁ,
 ତେଜି ପାରେ ଲୋକ ସବ ପୁଷ୍ଟପାଇଁ ।
 ମାୟାବନ୍ଧ ଜୀବ
 ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସହେ ପୁଣ ପୁଣ ।
 ବୋଇଲେ, “ଗୋ ମାତ୍ର ! କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ,
 କର ପାରେ ତୁମ୍ଭ ଶୋକ ନିବାରଣ ।
 ଅଷ୍ଟଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ମୁଠାଏ ସର୍ପ
 ସେ କୃଷ୍ଣା ଗୌତମୀ ଗୌତମ ଚରଣେ
 ପତତ ବିହଳ ସଜଳ ନପୁନେ,
 ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର,
 ଓଳଗଣ ବୁଦ୍ଧ ପଦେ ବାରମ୍ବାର,
 ସେ କୃଷ୍ଣା ଗୌତମୀ ବୋଲେ ଯୋଡ଼ି ପାଣି,
 “ସାମାନ୍ୟ ସର୍ପ
 ମୁଠାଏ କିପାଇଁ ?
 କରିବେ ଆଦେଶ ଆଣିଦେବ ସବୁ ।”
 ବୋଇଲେ ମାତାକୁ
 “ସାମାନ୍ୟ ସର୍ପପେ
 ସେ ଦୟା ସର୍ପ
 ଯେ ଦରେ ମନୁଷ୍ୟ
 ମୃତ ପୁଷ୍ଟ କୋଳେ
 ଧାର୍ମିଲୁ ସର୍ପପ

ଭ୍ରମିଲୁ ଗୌତମୀ ନଗର ମଧ୍ୟରେ,
 ଲେଉଲୁ ସର୍ପପ ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ ।
 ଆହା ! ଆହା ! ଆହା ! ନିରାଶା ଜନମ,
 ହମେ ଦିବା ଗତ ଆଚୋ ରଜମୀ ।
 ନ ପାଇଲୁ ଗୃହ ନ ପୁଣ୍ଠି କର ନାହିଁ
 ମୃତ୍ତୁ କର ନାହିଁ ଶୋନ୍ତି ସେ ବିଶେଷ,
 କାହା ଘର, ବନ୍ଦୁ ଯେ ଦରେ ପ୍ରବେଶ ।
 ଅଜାଳେ ସନ୍ତାନ ଜନକ, ଜନମ,
 ଶୋକାକୁଳା ମାତା ମରିଛି, ଦୟାଶୀ ।
 ବସିଲୁ କ୍ଷଣେକ ଯାଇ ବନପାଶେ
 ମେଲିଲୁ ତାହାର ଉଦାସେ, ନିରାଶେ ।
 ଦେଖିଲୁ ବ୍ୟାପିଛି ମୁଜ୍ଜାନ ନପୁନ,
 ଯୋର ନିଶ୍ଚିଥ୍ରମୀ ଜଗତେ ମରଣ ।
 ମୃତ୍ତୁରୁପ୍ତାବୁଢି ତମିର ସମାନେ
 ମରିଛନ୍ତି ମରୁଛନ୍ତି ଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ ।
 କେତେ ପୁଷ୍ଟ; ଧରି ଟାଣେ ସୁମ୍ଭ ।
 ଅଳ୍ପସେ ମରଣ ଜନ୍ମିଛି ପ୍ରାନ୍ତରେ,
 ସଂଖ୍ୟାଶୀଳ ଚିତା ଜନ୍ମିଛି ମନରେ ।
 ଯୋର କାଳାନଳ ପୁଷ୍ଟଶୋକାତୁର
 ପୁଷ୍ଟଶୋକାତୁର ଧରିଅଛି ବସି
 ଦୈବ ଦାଣୀ ପର ଶୁଭିଲ ତା କର୍ମୀ,
 “ଜନ୍ମିଛି ପ୍ରଦୟପ ଦେଖ ମୀ ନପୁନେ ।
 ହେବ ଏକ ଏକ ମାନବଜନନ
 ଯାଇଛନ୍ତି ସନ୍ତାନ, ପ୍ରଦୟପ ନିରାଶ,
 ଜଗତର ଲୋକ ସେହିପରି ଜାଣ ।
 ଆମ୍ବକମୀପଳ ଯିବ ତୁମ୍ଭେ ଦିନେ,
 ରହିଛନ୍ତି ଲୋକ ମରଣ ଅଧୀନେ ।
 ଆମ୍ବକମୀପଳ ଭୁଞ୍ଜି ବା ସକାଶେ
 ରହିଛନ୍ତି ଲୋକ ସମାରେ ସୁବାସେ ।
 ଆମ୍ବକମୀପଳ ଯାଥ ଅନୁସର,
 ଆମ୍ବକମୀପଳ ପରିତାପ କର ।
 ନିପୁଣିର ଲୁଳା- ଶେନ ଏ ଜଗତ,
 ବିଶ୍ଵନିପୁନାର ଦିଧାନ ଆୟୁତ ।

ଜୀବ ରଙ୍ଗାଳପ୍ତେ
 ହେଉଛନ୍ତି କାଳ-
 ଦେଖିଲୁ ଗୌତମୀ
 ଗୋର ମୋହାଙ୍କନ
 ପୁଷ୍ପ ବିସର୍ଜନ
 ବୁଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ
 ଶୁଳ୍କବୁଦ୍ଧି ଏକ
 ଥାଏ ଆଶ୍ରମରେ
 ମାସକ ସଂସାର
 ହେଲୁ ନାହିଁ ଦୂର—
 ଧନ, ମାନ, ସୁଖ
 ନିଷ୍ଠତ ହୃଦୟ
 ସାରିପୁଣ ଯେତେ
 ନ ହେଲୁ ଉତ୍ସବ
 ବୁଦ୍ଧମାସ ଗତ
 ନ ହେଲୁ ଉତ୍ସବ
 ଦିନେ ବୁଦ୍ଧଦେବ
 ସହିତ ମିଳିଛି
 ଅହଂକାର କମଳ
 ପୁଣ୍ୟ ଅଶା ସାଧୁ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ
 “ଦେଖ ଦେଖ ବସ୍ତ୍ର ।”
 ଦେଖିଲୁ ସେ ଶିଷ୍ୟ,
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦଳ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରି-
 କମଳପୁ କାନ୍ତି
 ଶୁଣ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ତେଜ ଅନୁଭାଗ
 ଲାଭ ହେବ ଯନ୍ତ୍ରି
 ଉପଦେଶ ଶୁଣି
 ଲଭିଲୁ ସେବନ

କର ଅଭିନୟ
 କବଳେ ବିଲୟ ।”
 ବିଜନ ଅଲେକେ,
 ଜତେର ଲୋକେ ।
 ଦେଇ ବିଶାଦମୀ
 ହେଲୁ ସନ୍ଧ୍ୟାସିମା ।
 ଶିଷ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାର
 ତେଜ ଦର ଦାର,
 ବିଷୟରୁ ମନ୍ତ୍ର
 ବିଷମ ଦୂର୍ଗତି ।
 ଲୋଡ଼ ପ୍ରତିଦିନ,
 ମୋହମାୟାଧୀନ ।
 ଦେଲେ ଉପଦେଶ,
 ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ ଲେଣ ।
 ସବ ବିନ୍ଦୁମନା,
 ହୃଦୟେ ଚେତନା ।
 ଶିଷ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାରେ
 ସରେବରଧାରେ ।
 ଭାସେ ମାଳଜଳେ,
 ହୃଦୟ କମଳେ ।
 ଶିଷ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାରେ—”

“ଦେଖ ଦେଖ ବସ୍ତ୍ର ।” ରୁହିଁ ଏ କାମାରେ
 ଆଗତେ ଯାମିମା,
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦଳ
 ଶାମ ଏହିପରି ।
 ହେବ ଭୟପାର,
 ସକଳ ଅସାର ।
 କର ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ଅନନ୍ତ ନିକାଶ ।”
 ଅଙ୍ଗ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକାର
 ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନସାର ।

ତେଜ ଅନୁଭାଗ
 ରହିଲୁ ସଫରେ
 ଦୂର ଶିଷ୍ୟ ସାନ
 ଶିଖାନ୍ତ୍ର ନିତି
 ନିବୋଧ ସାନଟି
 ଶ୍ରୋକଟିଏ ମଧ୍ୟ
 ଦୋଧେ ବଡ଼ଛଇ
 “ମଠ ହୃଦି ଭୁବି
 ନ ପାରିଲୁ ଶିଖ
 ଶିଖିବୁ ଯେ ଧର୍ମ,
 ମାତ୍ର ସାନ ଭାଇ
 ନବ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମେ
 ନ ଶୁଦ୍ଧିଲ ମଠ
 ଏଥୁଆନ୍ତେ ବଡ଼
 ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲ
 ସାନକୁ ଲେଢ଼ିଲୁ
 ବୋଇଲୁ ସେ ସାନ
 “ଭାତ୍ତେନ୍ଦ୍ର ଯେବେ
 ତେବେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ
 ଥାଉ ବଡ଼ଭାଇ
 ନ ଲଭିଲ ଫଳ
 ରତ ଦାନ ଧାନେ
 ଯାନ୍ତେ ଦିନେ ପ୍ରାତେ
 ଭେଟ ମାର୍ଗେ ବୁଦ୍ଧ-
 ପ୍ରମିତ ଗୁରୁ
 ବୋଇଲୁ ବିନୟେ
 “ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଆଦେଶ
 ରହିଲେ ମୋ ଜେଷ୍ଠ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
 ରହିଛ ମଠରେ
 ଆମତାରୁ ଧର୍ମ
 ଭ୍ରାତା ବାକେୟ କିପ୍ତି

ଅସାର ଜଗତେ
 ପ୍ରବୁଦ୍ଧିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ।
 ବଡ଼ ଦୂର ଭାଇ
 ଆଶ୍ରମରେ ଥାଇ ।
 ପଢ଼ି ଛଥମାସ
 ନ କଲ ଅଭ୍ୟାସ ।
 ବୋଇଲୁ ସାନକୁ
 ଗୁଲି ଯା ଦରକୁ ।
 ଶ୍ରୋକ ଛଥମାସେ,
 ମନକୁ ନ ଆସେ ।”
 ହେଲେ ହେଁ ଅଙ୍ଗନ,
 ଥିଲା ତାର ପ୍ରାଣ ।
 ନ ଗଲ ସେ ଦରେ,
 ଭାଇ ଦିନକରେ,
 ମଠ ଶିଷ୍ୟଗଣେ;
 ନାହିଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ।
 ହୋଇଣ ଦୁଃଖିତ,
 ହେଲୀ ମୁଁ ବଞ୍ଚିତ ।
 ରହିବା ମଠରେ ?
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଦରେ
 ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି,
 ହେବି ଶୁଭବାସୀ ।”
 ମଠ କର ତ୍ୟାଗ,
 ଦେବ ମହାଭାଗ ।
 ଦେବଙ୍କ ଚରଣେ,
 କାରର ବରନେ—
 ହେବାକୁ ସଂସାର
 ହେବେ ମଠାଶା ।”
 “ଆହେ ଉଷ୍ଣବର !
 ଆଦେଶେ ଆମ୍ବର,
 କରିଛ ଗ୍ରହଣ,
 ତ୍ରୀତା ବାକେୟ କିପ୍ତି ।”

ଶୁଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣକରୁ	କରୁଣାନିଧାନ	ନିଃମ୍ବୁ ବାଲୁଣ୍ୟୋ	ଦଶେ ସମୁଜ୍ଜୁଳ,
ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ ଶଣ୍ଡେ	କରଣ ପ୍ରଦାନ,	ଚରତେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଜାତ	ଅଛୁ କି ନା ଜଳ ।
ବୋଇଲେ, ଏହାକୁ	ମଳ ଦୁଇକରେ;	ମଗଧ ରଜନ	ଦିମ୍ବିପାର-ଶଣୀ—
ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶେ	ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ।	ଶେମାଦେଖ ନାମ—	ବେଦେ ପଥା ବାଣୀ ।
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣକ	ମଳନେ ବସନ,	ଏକଦା ମହିଷୀ	ସମ୍ବଧାର ପାଶେ
ହେଲାକ ମଳନ	ବ୍ୟାକୁଳିତ ମନ,	ଉପମ୍ଲିତ ପ୍ରାତିଃ-	ସ୍ଥାନ ଅଭିଲାଷେ ।
ଘଲିଲ ଉଷ୍ଣକ	ବସ୍ତର ଶୁକ୍ଳମା	ସେ କୁଣ୍ଡ ଉପରେ	ପଦ୍ମତେ ବିହାରେ
ଦୂର ହେଲ, ହସ୍ତ	ଲାଗଣ କାଳମା ।	ବସି ବୁଦ୍ଧଦେବ	ଅନନ୍ତ ଧାରାରେ
ଚେତନା ବସିଲା	ତାହାର ହୃଦୟେ,	ଧର୍ମେସୁଧାରଣୀ	ତାକୁଛନ୍ତି ନିତ୍ୟ,
ଏହିପରି ଆୟା	ସମାର ବିଷୟେ	ନର ନାଶ ପ୍ରାଣ	ନିଷାଣ ନମିତ୍ ।
ସମ୍ପର୍କରେ ହୁଏ	ଦ୍ୱିମଶ ମଳନ;	ଫର୍ଣ୍ୟାଣ୍ଟାତ ନର	ନାଶ ସମାଗତ;
ନିର୍ମଳତା ହୁଏଥି	ଯାଏ ଦିନୁଦିନ ।	ଶୁଶ୍ରାଵନ୍ତି ଅଭି-	ନବ ଧର୍ମମତ ।
ଏ ଶୁରୁ ମୁହଁ ହେଲେ	ବୁଦ୍ଧଦେବ ପାଶେ	ମାଗଧ ମହିଷୀ	ଦେଖିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଆସିଣ ବେଇଲେ	ତାହାକୁ ଆଶ୍ରାସେ,	ଧାରିତ ବିହାରେ	ଲୋକ ଲୁଷ ଲୁଷ ।
‘ଦେଖିବ ତ ବନ୍ଧୁ !	ଏ ଶୁକ୍ଳ ବସନ	ତେଜି ମହାମୂଳ୍ୟ	ବସନ ଭୂଷଣ
ମଳନେ ମଳନ	ଦିଶିଲା କେପନ ?	ରଣୀ ନବଧର୍ମ	କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।
କାମ ଚିନ୍ତା ମନେ	ହେଲେକ ଉଦୟୁ	ଚେରିକବସନା	ବିହାର ବାସିମା
କଳଙ୍କିତ ହୁଏ	ଆୟାଟି ନିଶ୍ଚପୁ ।	ରଜରଣୀ ହେଲେ	ମନ ସନ୍ଧ୍ୟାହିମା ।
କାମ, କ୍ଷୋଧ, ମୋହେ	ଆୟା ବିଜନ୍ତିତ	ଥିଲେ ରଣୀ ରାମ-	ଧୌତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ହେଲେକ ଜାଣିବ	ନିଶ୍ଚେ କଳଙ୍କିତ ।”	ଧର୍ମ-ଜଳେ କଲେ	ମନ ପ୍ରାଣ ଧୌତ ।
ଏତେକାଳ ଅନ୍ତେ	ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଉଷ୍ଣକ		
ଲାଭ କଲ ହୁବେ	ବିଜନ ଆଲୋକ ।		

* * *

ପର୍ବତ ପଦରେ	କୁଣ୍ଡ ସମ୍ବଧାର,
ସଞ୍ଚତ ସଳିଲ	ଅବା ସୁଧାଧାର ।
ଶିଖରିଶିଖରୁ	ଆୟି ବାରଧାର
ପଢିତ ସଞ୍ଚତ	କୁଣ୍ଡ ଅନିବାର ।
ସୁଜ ଜଳେ ଦଳେ	ସନ୍ତରେ ଶପଣୀ,
ମାନ୍ଜିତ ଦର୍ପଣେ	ଶୁପୁଚିତ ପର ।
ଦଶେ ଝକ ଝକ	ଚଞ୍ଚଳ ଗମନେ,
ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ପ୍ରଜା-	ପତି କା ଗରନେ ।

ଭଦ୍ରା ରଜଗୃହେ	ଲୋକରେ ପୂଜିତା ।
ପରୋମା ସୁନ୍ଦରୀ	ସେ ଅଧିକାରିଣୀ,
ବିପୁଳ ବିଷୟେ	ହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାହିମା ।
ଭୁକ୍ତ ମଣି ଧନ	କଢ଼ିଷ ଦୁହିତା
ମୁମେଧା-ନୃତ୍ୟ	ଲୋକରେ ପୂଜିତା ।
ମନ୍ତ୍ରାବତୀଦେଶେ	ଅନନ୍ତ ସମ୍ବାରେ
ଅଣ୍ଣଧା ଅନ୍ତରେ	ରହିଲେ ବିହାରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାହିମା ହୋଇ	ସୁନ୍ଦରୀ ଶିକ୍ଷିତା,
ଧର୍ମ ଜନ୍ମା ନାଶ	ଶ୍ରେଷ୍ଠିର ଦୁହିତା ।
ବିଶାଖା ନାମକ	

ତୁଳ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ମଣି	ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି	ପ୍ରଗ୍ରହ-ପ୍ରବାହ	ପଡ଼ିଲ ସାଗରେ,
ହୋଇ ଥେଣ୍ଠ * କଲେ	ଦିହ'ରେ ବସନ୍ତ ।	ବ୍ୟାପ୍ତ ବିଷ୍ଟାରିତ	ଦୀପ ଦୀପାନ୍ତରେ ।
ଶ୍ରାମଣୀ ଉତ୍ତପଳ-	ବଣ୍ଣୀ ନାମୀନାରୀ,	ଶ୍ରୁତିଦିଧ ଜାବ-	ଦାଣ ଯଙ୍ଗମାନ
ଶ୍ରାବନୀ ନଗଣ୍ୟ-	ଶେଷ୍ଟୀର କୁମାରୀ,	କମଣ ଘରତୁ	ହେଲ ଅନ୍ତର୍କାନ ।
ନବନ ଯୌବନେ	ଲବଣ୍ୟ ମହିମା	ଯେତେ ଉପଧର୍ମ	ଥିଲ ଘରତରେ,
ବ୍ୟାପିଲ ତେଜିଣ	ଶ୍ରାବନୀର ସୀମା ।	ୟୁକ୍ତ ତର୍କେ ଉଡ଼େ	ତୃଣ ସମାନରେ ।
କେତେ ରଜପୂତ	ସେ ରୂପେ ମୋହତ,	ଉଦ୍ଭୟତ ସତ୍ୟ-	ସ୍ଵରୂପ ମିହର,
ପରିଣୟ ଆଶେ	ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ।	ସହଜେ ବିଲୁପ୍ତ	ଅସତ୍ୟ ତମିର ।
ମାତ୍ରକ କୁମାରୀ	ବୁଦ୍ଧଦେବ ପାଶେ	ଚତୁର୍ବ୍ରାହିଂଶ	ବରଷେ ପ୍ରଚ୍ଛର
ଉପସ୍ଥିତ, ଧର୍ମେ	ଦାଶର ସକାଶେ ।	କରନେ ପ୍ଲାପିତ	ନବଧର୍ମ ସାର ।
କାଳି ସେ ହୃଦୟକ୍ଷା	ନୃତ୍ୟଗୁହଣୀ,	ଆସମୁଦ୍ର ହିମା-	ଚଳ ଘରତରେ
ଆଜି ସେ ସନ୍ଦରେ	ଦେନା ସନ୍ଧ୍ୟାଯିମା	ଶିଷ୍ୟ ଉପଶିଷ୍ୟ	ବ୍ୟାପିଲେ ଫମରେ ।
ବାରବିଳାସିମା	ନାଶ ଅମ୍ବାପାଳୀ,	ତିର ହିମାଳୟ—	ବଷେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ,
ଦର୍ଶ କରେ ଲୋକେ	ରୂପାନଳ ଜାଳି,	ଅଷ୍ଟଖ୍ୟ ପଦ୍ମତେ	ଖୋଦିତ ପାଷାଣେ,
କମନ କାଞ୍ଚନ	ପରଶି ଅନଳେ	ନବଧର୍ମ ଯଶ	ନବଧର୍ମ ବିଧୁ
ହେଲ ଥେଣ୍ଠ ଦୁଇ	ଉପଦେଶବଳେ ।	ଅଙ୍କିତ, ପ୍ଲାପିତ	ବିହାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ବିଳାସପାଳିତା	ସାଧୀ ସନ୍ଧ୍ୟାଯିମା,	ଆସି ମନୋହର	ମୁକୁଳ ପଦ୍ମତେ
ବିରଳକୁନ୍ତଳା	ବିହାରବାସିମା ।	ଉପନନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧ,	ଭିଷ୍ମକ ସମସ୍ତେ ।
କେତେ ନବୟୁବା	ରତ୍ନପୁରିକାସୀ—	କୌଣସୀ ଦେଶରେ	ଭଗ୍ନ ଦେହ ଶ୍ରମେ,
ମୁକ୍ତିକାମୀ ହେଲେ	ସଫରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।	ବରଷାର ଚତୁ-	ମାସ୍ୟାର ବିଶ୍ରାମେ ।
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପାଦ୍ମ	ମିଳିତ ସଫରେ,	ଦିନେ ତଥାଗତ	ଶର ଶିଷ୍ୟଗଣେ
ମୁଧାଶୀ ଡ୍ରାଙ୍କି	ପ୍ରାଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳରେ ।	ବୋଇଲେ ସଧୀରେ	କରୁଣା ବଚନେ—
ମରଧମଣ୍ଡଳେ	ଉଡ଼େ ମନ୍ତ୍ରଧୂଜା,	ଆହେ ଭିଷ୍ମ ଗଣ !	ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ମମ
ଦେଲେକ ଦେଶିତ	ସବ ରାଜା ପ୍ରଜା ।	କରିଛି ପ୍ଲାପନ	ଲଭି ବହୁ ଶ୍ରମ ।
ସାଗରକଙ୍କଳ	ସମ କୋଳାହଳ	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ତୁମ୍ଭମନଙ୍କର
ମରଧ ବ୍ୟାପିଲ	ଭରତମଣ୍ଡଳ ।	ପ୍ରଗ୍ରହ ଜଗତେ	ଲୋକପରମର ।
ଭୟିଲେ ପ୍ରଗ୍ରହ-	ସ୍ଥୋତ୍ର ଲୋକଗଣ,	କରନ୍ତୁ ମାନବେ	ଧର୍ମୟୁଧା ପାନ,
ନବଧର୍ମ ଏଷା	କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।	ହେଉ ଜଗତରେ	ସନ୍ଦର୍ଭା ନିଷାଣ ।
ମରଧ ଅଯୋଧ୍ୟା,	ତାଁ ପଞ୍ଚନଦେ,	ହେଲେକ ପର-	ଲୋକେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି
ତହୁଁ ଦାଷ୍ଟିତ୍ୟ	ସବ ଜନପଦେ—	ଲଭନ୍ତୁ ମାନବେ	ହେଉ ଦୂର ଭ୍ରାନ୍ତି ।

* ପ୍ରେସ୍—ପ୍ରକଳବନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାସିମା ।

ଉଷ୍ଣ ଗଣ ! ଦୀର୍ଘ ଆଜି ନ ରହିବ, ତିନମାସ ମାତ୍ର ନିଷ୍ପାତି ଜନ, ଦେହ ଜଣ୍ଠି, ଆୟୁ ବ୍ରତ ଅବସାନ,	କାଳ ତଥାଗତ ଜାଣ ଏହା ସତ୍ୟ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଜାଣ, ଲଭିବେ ନିଷାଣ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ, ଲଭିବି ବିଶ୍ରାମ ।”	ଜଣ୍ଠି, ଶିଷ୍ଟ, ଭିନ୍ନ କରି ନ ପାରିବ କରିଛି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲିଛି ଯେ କଥା ଦେଇଛି ଦେବାର ସମ୍ପାର୍କ ସବ୍ଦ ମୁହିଁ ସମ୍ମନେତା ଲଭିବ ସ୍ଵଧର୍ମ ଅଶୀତି ବରଷ ଶକ୍ତିମାନ, ବଳ ସହେ ଭଗ୍ନୀଯାନ ମାତ୍ର ଜାଣ ଦେହ ସମାଧିଷ୍ଟ ଥିଲେ ଅସମାଧ କାଳ ଆପଣାର ମାର୍ଗ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ, ନିର୍ଭର ନ କର ସହଜେ ଅକ୍ଷମ ସତ୍ୟର ଆଲୋକେ ହୃଥ ଅଗ୍ରସର ନ ଲୋଡ଼ ସଦ୍ର ସ୍ଵଧର୍ମ ପ୍ରତାପେ ସାତିଛି ମୋ ଦେହ, ହେବ ଶିକ୍ଷାବଳେ ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ବୋଇଲୁ ସେ କର “ସ୍ଵରେ କି ହେ ଦେବ ! ଅଟ ପ୍ରଭେ ସ୍ତର, ଭାଙ୍ଗି ଯିବ ଦର୍ଶ ହେଲେ ଅସହାୟ, ସଦ୍ର ପ୍ରଭେ “ଉପାୟ ।” ବୋଇଲେ, ହେ ଶିଷ୍ୟ । ଭାଳି ମୁଁ ଭବିଷ୍ୟ ।	ଦେହ ଅଶକତ, କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବବତ । ଥିଲା କରିବାର, ଥିଲା ବୋଲିବାର, ଥିଲା ଯେଉଁ ଧନ, କରିଛି ସାଧନ । ବୁଝିବାର ଭ୍ରାନ୍ତ, ବଳେ ସମ୍ମ ଶନ୍ତ । ବପୁସ ଧର୍ମରେ, ନାହିଁ ମୋ ଦେହରେ । ଆଏ ଚିରଦିନ, ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ । ଆୟୁସ୍ମନେ, କଷ୍ଟକର ମଣେ । ଦେଖି ରୂପ ବନ୍ଧ, ଜଳେ ଯଥା ମସ୍ତ୍ୟ । ଭଗ୍ନୀଦେହ ପ୍ରତି, ନିର୍ଭୟେ ଅନ୍ତରେ । ଦିଶାୟ ଆଶାୟ, ଲଭିବ ସେ ଜୟ । ଥିବ ଶିକ୍ଷା ମୋର, ଏ ସତ୍ୟ ଅମର ।” ଆନନ୍ଦ ତା ନାମ, ଚରଣେ ପ୍ରଣାମ— “ଥିଲେ କି ହେ ଦେବ ! ହେଲୁ କଣ୍ଠରେଧ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ଦେଖି ବୋଇଲେ, “ଆନନ୍ଦ ! ବୋଲିଛି ପୂର୍ବରେ, ପୂର୍ବଲେ କୁଦୁମ
---	--	--	---

ଜଳବିମ୍ବ ଉଠି
 ଭୁତର ସମସ୍ତ
 ହେ ପ୍ରିୟ ଆନନ୍ଦ !
 ମରଣ ହସ୍ତରୁ
 ବୃଥା ଶୋକ ବହୁ !
 ଶୋକର ନିଷାଣେ
 ନିଭୁତେ କାଣ୍ୟପେ
 “ଆସ ମୋର ପାଶେ
 ତୁମ୍ଭ ସହିତରେ
 କରୁଛି କାରଣ
 ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟର
 ଏକକୁ ଆଚେକ
 ମନରେ ରଖିବ
 ଆମ୍ବ ପକ୍ଷ ହୋଇ
 ବୁଦ୍ଧିଦେବ ପଦେ
 କାଣ୍ୟପ ଆଦେଶ
 ଥୋକେ ଦିନ ଅନ୍ତେ
 କୁଣୀ ନଗରକୁ
 ମାର୍ଗ ମନ୍ତ୍ର ଚଣ୍ଡ
 ଅତିଥି ହେଲେକ
 ସେ ଦିନ ମାଂସାନ୍ତ
 ଭିକ୍ଷାନ୍ତ ରୁଦ୍ଧେଷ୍ଟି
 ସଙ୍ଗ ଧର୍ମବିଧ
 ଭିକ୍ଷାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟ
 ବୁଦ୍ଧିଦେବ ହେଲେ
 କଷ୍ଟ କୁଣୀତ୍ରାମେ
 ପାଶେ ଉପଲ୍ଲୁଚ୍ଛ
 ଶାଳବନେ କଲେ
 ମଦ୍ଗଲ୍ଲ ଓ ସାରି-
 ଯାଇଛନ୍ତି ରୁଳି
 ପିତା ଶୁଣୋଦନ
 ପୂର୍ବରୁ ଶାଶର

ମିଶିବ ଜଳରେ,
 ବିଲୟ ଭୁତରେ ।
 ନିଷ୍ଟେ ତୁମେ ଜାଣ,
 ନାହିଁ ପରିଷାଣ ।
 କର ପରିହାର,
 ନାହିଁ ଅଧିକାର ।”
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
 ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ !
 ବସ୍ତ ବିନମୟ
 ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚଯ ।
 ମୋହର ହୃଦୟ,
 ହେଲ ବିନମୟ,
 ଏଥର ପ୍ରସଙ୍ଗ,
 ଚଳାଇବ ସମ୍ମ ।”
 ପଡ଼ି ବାର ବାର
 କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର ।
 ବରଷା ବିଗତ,
 ଗଲେ ତଥାଗତ ।
 ଚଣ୍ଡାଳ ଗୃହରେ
 ଶିଷ୍ୟ ସହିତରେ ।
 ଭିକ୍ଷାମାତ୍ର ସାର,
 ତ୍ୟାଗ କରିବାର ।
 ପାଲିବେ ଶ୍ରମଣ,
 କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାର୍ଗରେ ପୀଡ଼ିତ,
 ହେଲେ ଉପମାତ ।
 ଛନ୍ତି ଶିଷ୍ୟଗଣ,
 ଅନ୍ତମ ଶୟନ ।
 ପୂର୍ବ ବେନି ଜନେ
 ଶମନସଦନେ ।
 ମାତା ପ୍ରଜାବଣୀ
 ତେଜି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଗୌତମୀ, ରହୁଳ,
କାଳଧର୍ମ ଲଭି
ପଦିଷ ରଜନୀ
ଲଭିଲେ ନିଷ୍ଠାଣ
ଗୋପା ତନିଜଣ
ଅଛନ୍ତି ମରଣ ।
ହେଲୁ ସମାଗତ,
ଦେବ ତଥାଗତ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୈକ୍ରାବତାର କାବେୟ ମହାପ୍ରଗ୍ରହ
ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସର୍ବ ।

ଉନିକିଂଶ ସର୍ଗ

(ଅନ୍ୟଲ୍ଲକା)

ବାସନ୍ତୀ ପୁଣ୍ଡିମା ତିଥୁ, ମାଳମ ଆକାଶେ
ତାରବଳୀ, ହରତାଳୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାସେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମାପ୍ଲାବିତ ଧର, ବିଜନ ବିପିନ,
ଶାଳତରୁତଳେ ଶାକ୍ୟପ୍ରିଷ୍ଠ ପମାସୀନ,
ବନଦେବ ସମାନରେ ସ୍ତର ଯୋଗାସନେ,
ଜଟାର କିଶ୍ତ ଶିରେ ମୁଦ୍ରିତ ନଷ୍ଟନେ ।

ତରୁପତି ଛିଦ୍ର ଭେଦ ଶଶାଙ୍କ କିରଣ
ଦେବଅଙ୍ଗେ ନିପତିତ ଚିତ୍ତ ଯେସନ ।

ଦିଭାସେ ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ଦେହେ ପ୍ଲାନେ ପ୍ଲାନେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୃଗୀରେ ଖଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ ସମାନେ ।

ଆନନ୍ଦେ ଆନନ୍ଦ ଶିଷ୍ୟ ତୃଷିତ ନଷ୍ଟନେ
ବିହୁଳ ବିଚେତ ପ୍ରଭୁ ମୁଖ ଦରଣନେ । —

ଉନ୍ମମେଷ ଆକର୍ଷଣବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ନଷ୍ଟନ
ଗମ୍ଭୀର କଣ୍ଠରେ କୁଣ୍ଡ ବୋଇଲେ ବଚନ —
“ହେ ଆନନ୍ଦ ! ଚଣ୍ଡବର ମାଂସାନ୍ତ ଭୋଜନ
କର ଆମେ ଏହି ପ୍ଲାନେ ତେଜିଲୁଁ ଜୀବନ ।

ସାବଧାନ ! କେହି ଯେବେ ବୋଲେ ଏହି କଥା,
ପାଇବ ଚଣ୍ଡାଳ ଚଣ୍ଡ ମନ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଥା ।

ଜାଣ ତ ସୁଜାତାଦର ଅନେ ହେଲୁଁ ବୁଦ୍ଧ,
ଚଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡାଳର ଅନେ ଲଭିଛୁଁ ପ୍ରବୋଧ ।
ବଡ଼ ଧୂମ୍ୟବନ୍ତ ଚଣ୍ଡ, ସୁଜାତା କୁମାର,
ଆମ୍ବ ଜୀବନରେ ଦୁଇଜଣ ହିତକାର ।
ଯାଥ ବସ୍ତି ! ଶିଷ୍ୟ ଡାକିଆଣ ଆମ୍ବ ପାଶ,
ଜୀବନର ଶେଷ କଥା କରିବୁଁ ପ୍ରକାଶ ।”
ସମବେତ ଶିଷ୍ୟଗଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ,
ଆଜ୍ଞାଦିତ ସବ୍ବମୁଖ ବିଷାଦ ଘୁମାରେ ।
ହୃଦୟବେଦନା ଭାସି ଉଠୁଣ୍ଡ ବଦନେ,
ଆଗେଥୁଁ ପଦଭୁଁ ଧୂମ ଉଦ୍‌ଗମ ଯେସନେ ।
ଉପବିଷ୍ଟ ଶିଷ୍ୟବୁନ୍ଦ ଓଳଚି ଚରଣେ
ସେ ଦୋର ନିଶୀଥକାଳେ ପ୍ରଶାନ୍ତ କାନନେ ।
ମାରବେ ବେଣ୍ଟି ଶିଷ୍ୟଗଣ ତଉପାଶେ,
ମାରବେ ଚନ୍ଦମା ତାର ଭାସନ୍ତ୍ର ଆକାଶେ;
ମାରବ କାନନ, ଧର୍ମବାହୁ ଶାଳବନ
ମାରବ, ସଧୀରେ କହେ ନିଶୀଥ ପବନ ।
ମାରବ ନିଷ୍ଠନ ଚରାଚର ଧରାଳି,
ମାରବ ପ୍ରକୃତି ନୈଶ, ହୃଦୟ ନିଷ୍ଠଳ ।
ସୁଧୀର ଗନ୍ଧାର ସର ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ପପାତ,
କୋମଳ ଲହରୀରୁ ହୃଦ ଯଥା ଜାତ ।
ମାରବ ନିର୍ଜନ ବନେ ଶାନ୍ତ ପ୍ରିର ସୁରେ
ବୋଇଲେ ଗୌତମ ଶିଷ୍ୟଗଣେ କୋମଳରେ—
“ଉଷ୍ଣଗଣ ! ଜୀବନର ଲାଳା ଅବସାନ—
କର୍ମଚନ୍ଦ ! ପୃଥ୍ବୀ ତେଜ ଯିବୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଜର, ମୃଜୁ, ବ୍ୟାଧ, କଷ୍ଟ ହସ୍ତ ଲଭି ଶାଶ
କେତେ ସୁଗ ସୁଗାନ୍ଦରେ ଲଭିଲୁଁ ନିବାଶ ।
କରିଛୁଁ ଯେ ଅଭିନବ ଧର୍ମ ଆବିଷ୍କାର,
ଉଷ୍ଣଗଣ ! ଭକ୍ତିଭାବେ କରବ ପ୍ରରୂର ।
ଶିଖାଇବ ନରଗଣେ ନବଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ଵ,
ତାଳ ଧର୍ମସୁଧାଧାର ଶୀତଳ ଜଗତ ।
ଦେବୁଁ କିଛି ଶିକ୍ଷା ଜୀବନର ଅବସାନେ
ସଂଶେପରେ । ଉଷ୍ଣଗଣ ! ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।

ହୃଦୟେ ରୋପଣ କର ଧର୍ମଜନତ୍ବ,
କଳ୍ପତରୁରୁପେ କାଳେ ହେବ ପରିଣାମ ।
କଳ୍ପତରୁପୁରୁଷଙ୍କାଳେ ପୃଥ୍ବୀବାସୀ ନରେ
ଲଭିବେ ନିବାଶ, ଶାନ୍ତି, ମୁକ୍ତି ସହଜରେ ।”
ଏକଧାନେ ଏକମନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଦନ
ପ୍ରିରନେଷେ ପ୍ରିରତ୍ତେ ସ୍ଵବ୍ଧ ଉଷ୍ଣଗଣ ।
ପବିତ୍ର ନୈମିତ୍ତାରଣେ ଶୁଳମୁନ ମୁଖେ
ଶୁଣିଥୁଲେ ଉଷ୍ଣଗଣ ଉପଦେଶ ପୁଣେ ।
ପବିତ୍ର ଭାରତଷେଷେ ଆଜି ଶୁଭ ଦିନ,
ଲଭିବେ ଅମୀଯଶିକ୍ଷା ଶିଷ୍ୟ ସମାସୀନ ।
ଉଗବାନ ତଥାଗତ ଦେବକଣ୍ଠବାଣୀ,
ଲଭିବେ ନିବାଶ ଶୁଣି ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।
ନେଶ ମାରବତା ଶାନ୍ତ ପବିତ୍ର କାନନେ,
ବୋଇଲେ ଗୌତମ, “ଆହେ ଶୁଣ ଉଷ୍ଣଗଣେ !
ସଂଶେପରେ ଦେଉଅଛୁଁ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ,
ଅଙ୍ଗିତ ହୃଦୟେ କର — ଶିତସନ୍ଧିବେଶ ।

୧ । କେ କରିଛି ଏହି ବିଶ୍ଵ, ସଂସାର ସୃଜନ ?
କି ଉପାୟ ? କି ପଦାର୍ଥ ଯେନ ? କି କାରଣ
ଅଗମ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ ସାମନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ—
ନ ଲୋଡ଼ କଳିବ ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ।

୨ । ଏ ବିଶ୍ଵ ଅନାଦି ଅବା ଆଦି ? ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ
ନ କର ଯତନ ମର୍ମ ହେବ ଅବଗତ ।
ତୁମେ ନର ‘ଆମୁତତ୍ତ୍ଵ କିଛି ଜାଣ ନାହିଁ;
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କଥା ଜାଣିବ କିପାଇଁ ।

୩ । ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଏ କଥାରେ—ଯେ ଦିଏ ଉତ୍ତର—
ଉତ୍ତର୍ପୁ ଅଟନ୍ତି ଭ୍ରାନ୍ତ ଜାଣିବ ନିକର ।
ସାମନ୍ୟ ମାନବଜନ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ
ନ ହେବ ସମ୍ମ ଜୀତ ତତ୍ତ୍ଵ ବିଷ୍ପୁରେ ।

ଫଳୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

- ୪ । ଜଗତର ମହାତ୍ମା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରକଳନ,
ନ ପାରିବ ଦେହ ତୁଳ ମାନବନଷ୍ଟନ ।
ଜନ୍ମୀୟ ମାନବନେତ୍ର ଆଶ୍ଵଦରଣନେ
ଅଶ୍ଵମ । ବିଶ୍ୱର ତଥୁ ଜାଣିବ କେସନେ ?
- ୫ । ଅଛି ତୁମେ, ଅଛି ଦେଖ ବିଶ୍ୱରାତର,
ଉତ୍ତର ତଥୁ ଅବିଜ୍ଞେୟ ଅଗୋଚର ।
ସରେତନ, ଅରେତନ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ
କର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ରୂପାନ୍ତର ଦେଖ ଅବିରତ ।
- ୬ । ଦିବା, ନିଶ୍ଚି, ରତ୍ନ, ବର୍ଷ କାଳ ମହାରତେ
ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଗ୍ରହ ଉପରହ ଶୂନ୍ୟ ବହେ !
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅଳ୍ପ୍ୟ ସୃଜନ ନିଯୁତ ଧାବିତ,
ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ମାତ୍ର ହେତୁ ଅବିଦିତ ।
- ୭ । ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜାତ ଶଙ୍କିତ ଅଙ୍କୁର,
ଅଙ୍କୁରରୁ ଜାତ ବୃକ୍ଷ, କୁସୁମ ପ୍ରତ୍ୱର ।
କୁସୁମରୁ ଜାତ ଫଳ, ତହଁ ଶଙ୍କ ଜାତ,
ବାଜୁ ପୁଣି ବୃକ୍ଷ ସ୍ଵଭବରେ ଗତାପ୍ରାତ ।
- ୮ । ମେଘରୁ ପତିତ ଜଳ, ତହଁ ବାଷ୍ପକଣା,
ବାଷ୍ପୁ ମେଘ ଜାତ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟନା ।
ଅନନ୍ତ ଆଜାଶ ମହାରତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିନେ
ଜଳ ମେଘ ବାଷ୍ପ ଜାତ ଦେଖୁଛ ନିଯୁନେ ।
- ୯ । ଜଡ଼ ଚେତନର ସୃଷ୍ଟି ଅସୀମ ଅନନ୍ତ,
ମହାରତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନିଯୁତ ଯାବନ୍ତ,
ସେହି ଭୂତରୀମ ସେହି ଅନନ୍ତ ଚେତନ,
ସ୍ଵଭବ ସମୟ ସୃଜନ ମାତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ।
- ୧୦ । ଏହି ଆବର୍ତ୍ତନମୟ ନିଯୁମ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ
ଜନ୍ମି ଜୀବ ଜର, ବ୍ୟାଧ, ମୃତ୍ୟୁ ଦ୍ରୋଗ କରେ ।
ଯେ ସୃଜନ ସମୟେ ସୃଷ୍ଟି, ସେଥିରେ ବିଲୟ,
ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ କାଳମାତ୍ର କସ୍ତୁମୟ ।

- ୧୧ । କି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହାଧର୍ମେ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରିତି ଲଘୁ
ଦେଉଅଛି—ସବ୍ବବ୍ୟାପୀ, ସବ୍ବ ଶକ୍ତିମୟ,
ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମାତ୍ର ଏହି ଆବର୍ତ୍ତନ,
ଜାଣିବା ମାନବ ପକ୍ଷେ ଅସାଧ କାରଣ ।
- ୧୨ । ଜଗତର ମହାଧର୍ମ ଅନନ୍ତ ରତ୍ନୀଶ୍ୱର
ମଧ୍ୟଗତ ଜୀବ କଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜେ ଦୂର ଦୂର ।
ମହାରତ ଗତ ଜୀବ କରେ ହାହାକାର,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଏଥରୁ ଯହଁ ପାରିବ ଉତ୍ତାର ।
- ୧୩ । ରୂରିଗେହି ମହାସତ୍ୟ କଥା ଉଷ୍ଣଗଣ !
ରଖ ମନେ—(୧) ଅଛି ଦୁଃଖ, (୨) ଦୁଃଖର
କାରଣ, (୩) ଦୁଃଖର ନିରୋଧ, (୪) ଅଛି ନିରୋଧ ଉପାୟ ।
ଦୁଦୟାରେ ଚିତ୍ତ—ପାଷାଣରେ ରେଖାପ୍ରାୟ ।
- ୧୪ । ମାନବ ଜୀବନ ଭାବେ ଦୁଃଖସମୁଦ୍ରରେ,
ଜନମ କାଳରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ଶୈଶବରେ,
ଯୌବନରେ ଅଛି ଦୁଃଖ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ୟ ମରଣେ,
ମହାଦୁଃଖରତ୍ତେ ଆବର୍ତ୍ତିତ ଲୋକଗଣେ ।
- ୧୫ । ଜଗତ ସମାନ ମହାମାନବଜାବନ,
ଆଶାରୂପ ମହାବାୟୁ କଥେ ପ୍ରତିଷ୍ଠଣ,
ନିରୂପା ବାରିଦି, ସମ୍ଭାର ବଜ୍ରଧୂନି,
ବିଘ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରବଳ ଜଳ, ବିପଦ ଅଶନି ।
- ୧୬ । ସୌନ୍ଦର୍ୟ, ଝର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଶର୍ମ୍ୟ, ପ୍ରଣପୁ, ଜାବକା,
କାହିଁ ତୃପ୍ତି ଲଭେ ଜୀବ ? କୋର ମଶାଚିକା ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅତୃପ୍ତି, ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ସକଳ,
ହବ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରାପ୍ତେ ଯଥା ଜ୍ଞାନ୍ତା-ଅନଳ ।
- ୧୭ । କି ସକାଶେ ଦୁଃଖ ? କିବା ଦୁଃଖର କାରଣ ?
କି ସକାଶେ ସହନ୍ତ ବା ଦୁଃଖ ଜୀବଗଣ ?
ଦୁଃଖର କାରଣ ଜନ୍ମ ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ନ ଜନ୍ମିଲେ କିମ୍ବା ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତେ ବା ଲୋକ ।

- ୧୮ । କି ସକାଶେ ଜନ୍ମନ୍ତର କରେ ଜୀବଗଣ ?
ଉଷ୍ଣଗଣ ! ଏକମାସ ଏଥୁର କାରଣ —
ଜନମନ୍ତ୍ର ଜୀବଗଣ କର୍ମପଳ ବଳେ,
ଆମ୍ବଳମେ ଦୁଃଖଘୋଗ କରନ୍ତି ସକଳେ ।
- ୧୯ । ସୁଖ ବା ଦୁଃଖର ହେତୁ କେବଳ ହଁ କର୍ମ,
କର୍ମପଳେ କେ ଦେବତା କେବା କାଠାଧମ,
କର୍ମରେ ଶୁଳକ ଏହି ବିଶ୍ଵ ଚରାଚର,
ଚେତନା ଚେତନ ନୂହେ କର୍ମୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ।
- ୨୦ । କର୍ମପଳେ କେଉଁ ଲୋକ ପୃଥ୍ବୀ ଅଧିପତି,
ଆମ୍ବଳମେ ଜନମାନ ଭୁଞ୍ଗର ଦୁର୍ଗତି ।
କେହି ଜ୍ଞାନ, କେହି ମୁଖ, ଧାର୍ମିକ, ପାମର,
କେ କୁର୍ତ୍ତିତ, କେବା ପାଏ ରୂପ ମନୋହର ।
- ୨୧ । କଲେ କର୍ମ ପଶୁ ପରି ପଶୁଜନ୍ମ ଲଭ,
ଲଭିବ ଦେବତା ଜନ୍ମ ଧର ଦେବଭାବ ।
ଆସୁରକ କର୍ମ ଲଭ ଅସୁର ଜନମ,
ଶାୟ୍ୟକ କର୍ମରେ ହେବ ଶାୟ୍ୟକ ଅଧିମ ।
- ୨୨ । ଅସତେ—ଅସତ, ସତ୍ୟେ—ସତ୍ୟର ମିଳନ,
ସମଧର୍ମୀ ଜଳ କରେ ଜଳ ଆକର୍ଷଣ ।
ପୁଣ୍ୟକର୍ମୁ ପୁଣ୍ୟ ଜାତ, ପାପୁଁ ଜାତ ପାପ,
ସମାନେ ସମାନେ ମେଳ, ସମାନେ ପ୍ରତାପ ।
- ୨୩ । ଉଷ୍ଣଗଣ ! ଯେଉଁ ବଜ କରିବ ବପନ,
ଲଭିବ ସେ ଫଳ କେତେ ନ ହେବ ମେଣଣ ।
ଚାରୁଚାରୁ ପାଳେ ଚାରୁ ପନସେ ପନସ,
ଶର୍ଜୁରେ ଶର୍ଜୁର ଫଳ ଫଳିବ ଅବଶ୍ୟ ।
- ୨୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁଞ୍ଜେ ଅଣ୍ଟାତର କର୍ମପଳ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମପଳ ଭାବାକୁ ସମଳ ।
କଦା ଅଣ୍ଟର ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପାନ୍ତର,
ନିଜ ଶୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧ କର୍ମପଳ ଭୁଞ୍ଜେ ନର ।

- ୨୫ । ଏହି କର୍ମପଳେ ଜୀବ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମନ୍ତରେ
ଅସ୍ତର୍ଣ୍ୟ ଅସ୍ତର୍ଣ୍ୟ ଯୋନି ଭ୍ରମେ ନିରନ୍ତରେ ।
ସତେ ଜୀବ ଯୋର କର୍ମପଳ, ଉଷ୍ଣଗଣ ।
ସମାରେ କାହାର ସାଧ କରିବ ଲାଭନ ?
- ୨୬ । ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ଅତି ଅଳ୍ପ୍ୟ ଯେସନ,
ରତ୍ନ, ଦିବା, ନିଶ୍ଚି, ମାସ ଆହ ବିବର୍ତ୍ତନ ।
ତେସନ କର୍ମର ଫଳ ଅଳ୍ପ୍ୟ ଅପାର,
କାହାର ବା ସାଧ କରିପାରେ ପରିହାର ?
- ୨୭ । ଜଗତରେ କର୍ମପଳେ ଜନ୍ମ ଲୋକଗଣ ।
କିପ୍ରିଁ କର୍ମ ? ଲୋକେ କର୍ମ କରେ କି କାରଣ ?
ଦୁନୀବାର ସୁଖତୃଷ୍ଣା କର୍ମର କାରଣ,
ସୁଖ ଲଳିତାରେ ଲୋକେ କର୍ମେ ନିମଗନ ।
- ୨୮ । କୃଷକ ନିଦାନେ କରେ ଭୂମିକୁ କର୍ଷଣ,
ସିଂହାସନର୍ପିତ ନୃପ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଳନ,
ବଣିକ ସାଗରଗର୍ଭେ ମହାବାର ରଣେ—
ରଣେ କିମ୍ବୁ ସବେ ସୁଖତୃଷ୍ଣାର କାରଣେ ।
- ୨୯ । ପଶୁ, ପଷ୍ଠୀ, କାଠ, ଜଳଚର, ପୁଲଚର,
କରନ୍ତୁ ଆହାର ଅନ୍ଦେଶଣ ନିରନ୍ତର ।
ପ୍ରଣୟ ବିବାଦ ସୁଖଲଳିତାରେ କରେ,
ସୁଖଲଳିତାରେ ହିଂସା କରେ ପରମାର୍ଥ ।
- ୩୦ । ଜାବର ହୃଦୟେ କିପ୍ରିଁ ସୁଖ ଅଭିଲାଷ ?
ମୃଗତୃଷ୍ଣା କି ପଦାର୍ଥ ? କାହିଁ ଏହା ବାସ ?
ଭୃଷ୍ଟାର କାରଣ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ,
ସୁଖେ ଭୃଷ୍ଟେ—ଦୁଃଖେ କଷ୍ଟ ମଣଇ ମାନବ ।
- ୩୧ । ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ସହିତରେ ରହ୍ରପୁଷ୍ଟ୍ୟୋଗ,
ରହ୍ରପୁରେ କରେ ଲୋକ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଘୋଗ,
ରହ୍ରପୁ ବିକଳେ କାହିଁ ଅନୁଭବ ଶକ୍ତି;
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ରହ୍ରପୁର ଚଢି ।

୩୭ । ଜଗତର ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ମନୋହର
ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଓ ମନ ଭୋଗ କରେ ନିରନ୍ତର ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସହିତ ବାହ୍ୟ ବୟସର ସମ୍ବନ୍ଧ
କି ଅଛି ? ଭୂଞ୍ଜଇ କିପ୍ଚା ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ?

୩୮ । କିପ୍ଚା ଅଭିଲାଷ କରୁଁ ନାଶ ରୂପବଣ୍ଣ ?
ନାଶରୁପେ ହୃଦ କିପ୍ଚା ବିଚଳିତ ମତ ?
ସୁନ୍ଦର କୁମୁଦ, ମିଶ୍ରପଳେ ଅଭିଲାଷ ?
ଦେଖୁଛୁଁ ଭୂଞ୍ଜୁଛୁଁ ; ମାତ୍ର ହେତୁ ଅପ୍ରକାଶ ।

୩୯ । ନାଶ ଲାବଣ୍ୟ କି ହୃଦ ଅନ୍ତ ବିମୋହିତ ?
କର୍ଷିକିହ୍ଵାପ୍ରାନ ସ୍ଵାଦୁ ସଙ୍ଗୀତେ ବଞ୍ଚିତ ।
ଉନ୍ନାଦ ନ ବୁଝେ କିଛି ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ,
ମାସକ ଦେଖୁଛୁ ମୋହ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

୪୦ । ଶଶରବିଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
କରେ ଫିପ୍ପା, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତିଦିନ,
ଘଟାଇଲା ଯେଉଁ ମାଁସ ଆମ୍ବର ମରଣ,
ଚଣ୍ଡାଳ ଚଣ୍ଡର ଅଟେ ସେ ମାଁସ ଜୀବନ ।

୪୧ । ପ୍ରାଣୀରେବେ କାଳଭେଦେ କେତେ ରୂପାନ୍ତର,
ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ ଘଟେ ଦେଖୁଁ ନିରନ୍ତର ।
ଦିଷ୍ଟକୃମି ଦିଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ— ଦିଷ୍ଟକୃମି ଦିଷ୍ଟେ
ବଞ୍ଚେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଗଣ ପଞ୍ଚେ କି ସେ ?

୪୨ । ସେହି ଏକ ପଦାର୍ଥରେ ଏକ ଲଭେ ସୁଖ,
ଦେଖୁଁ ଅନ୍ୟଲେକ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିମୁଖ,
ବହୁତ ପଦାର୍ଥ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଆଧାର,
ସୁଖ ଦୁଃଖ_ଅନୁଭବ ଚିତ୍ତର ବିକାର ।

୪୩ । ଅନୁଭବେ କେହି ସୁଖ କରି ସୁରପାନ,
ବର୍ଜନ କରଇ ଅନ୍ୟ ସମ ବିଷ ଜ୍ଞାନ ।
ଏଥୁଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ଚିତ୍ତଗ୍ରାହୀ,
ଆକାଶ_ପ୍ରାଣ ବର୍ଜନେ ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ।

୪୪ । ଉଷ୍ଣଗଣ ! ରଖ ମନେ, ଇନ୍ଦ୍ରପୁଲକସା
ନ ତେଜିଲେ ନାହିଁ କେବେ ଉକ୍ତାର ଭରସା ।
ଯେତେକାଳ ଥିବ ତୁମ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ,
ଜାଣିବ ଏହା ହିଁ ଅଟେ ଦୁଃଖର ନିଦାନ ।

୪୦ । ଭ୍ରମ୍ନ ନିରସନେ ହେବ ଦୁଃଖର ନିରେଧ,
ନ ଲଭିବ ଜନ୍ମ, ଲଭ ତହିଜାନ ବୋଧ ।
ଯେ ଉପାୟେ ଭ୍ରମ୍ନ ଦୂର ହେବ, ଭିଷ୍ମଗଣ !
ବୋଲିବୁଁ ସଂକ୍ଷେପେ ସବ୍ କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।

୪୧ । ଆଠି ଏହାର ମାର—୧-ଶୁଭରତ୍ତ୍ଵସାର,
୨-ସତ୍ୟବାକ୍ୟ, ୩-ସୁପ୍ରକଳ୍ପ, ୪-ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର,
୫-ପୁଣ୍ୟକର୍ମ, ୬-ଶୁଭରୂପ, ୭ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟଧାନ,
ମିଶ୍ରଶାୟ ରୂପେ ହୃଦେ ବ୍ୟାହରତ୍ତ୍ଵସାର ।

୪୨ । କଷ୍ଟଭ୍ରଙ୍ଗେ ଜୀବ କଲେ ଦଶଟି ବେଶର—
୧-ଚୌପ୍ରୟ, ୨ ହିଂସା, ୩-ପିଶୁନତା,
୪-ସଥେଇଆଗୁର, ୫-ପୁରୁଷବସିତା,
୬-ପ୍ରାଣୀହିଂସା, ୭-ମିଥ୍ୟାଗୁର, ୮-ପୁରୁଷବସିତା,
୯-ପ୍ରାଣୀହିଂସା, ୧୦-ବୋଲିବାରମିଥ୍ୟା ।

୪୩ । ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସୁଖରେ ମତ ନୁହ ଭିଷ୍ମଗଣ !
ନ କର ସନ୍ତ୍ଵାପବ୍ରତେ ଦେହ ନିଷ୍ଠୀତନ ।
ମଧ୍ୟମାରେ ଥାଇ—ଦଶ କଷ୍ଟର କାରଣ
ତେଜି ଅଷ୍ଟ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ କର ଆଚରଣ ।

୪୪ । ବିବେକ ଆଶ୍ରୟେ ହୃଦ ଧାନେ ଅଗସର,
ବିଶ୍ଵର ଶଶର ମନ ରଖ ନିରନ୍ତର ।
ସହଜେ ଅବିଦ୍ୟା ଦୂର ହେବ ଜ୍ଞାନୋଦୟ,
କିବା ସତ୍ୟ କି ଅସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନେ ପରିଚୟ ।

୪୫ । ବିରାଗ ଜନ୍ମିଲେ ମନେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସୁଖରେ,
ଦେଖିବ ପ୍ରକୃତିଲାକା ସୁଜ୍ଞାନ ବଳରେ ।
ଉତ୍ଥିତ ଲହୁଶା ସମ ଜୀବନ ସାଗରେ,
ଧାବିତ ଘୌରାଗ୍ୟ ଦୁଃଖ ପର୍ଯ୍ୟାୟନମରେ ।

- ୪୭ । ଏକ ହିଁ ସଳଳ ବହୁ ଲହରୀ ସମାନ,
ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଜୀବ ହୁଏ ଧାବମାନ
ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଲାଲା ଅନନ୍ତ ସାଗରେ
ଲହରୀ ଜୀବନଲୂଳା ଅନନ୍ତ ରୂପରେ ।
- ୪୮ । ଏକ ଜୀବ କାଳଯୋତେ ଅନନ୍ତ ଅପାର
କର୍ମପଳ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ଭଜେ । ବେଳାଭୂମି ପୁରୋ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ଵେଚ୍ଛମାନ,
ଜଳେ ଲୁନ ଜୀବଲୂଳା ଲଭିଲେ ନିରାଶ ।
- ୪୯ । ଏକ ଜୀବ ବହୁ ଜନ୍ମେ ବହୁ ପୁଷ୍ଟ ପରି
ଗ୍ରହିତ କୁସୁମହାର କର୍ମସୂର ଧରି ।
ବିବିଧ ଯୋନିରେ ଜନ୍ମ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
ଛିନ୍ନ କର୍ମସୂରେ ଜୀବ ପୁଷ୍ଟ ଏକାକାର ।
- ୫୦ । ସାଧନା ବଳରେ ଜୀବ ଆସନ୍ତିଅଣ୍ଡାତ
ହେଲେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୂର, ନିରାଶ ନିଶ୍ଚତ ।
ଅନ୍ତିଷ୍ଠ ଜୀବନ ଲଭେ ନିରାଶ ଅଭୁଲ,
ଲୁପ୍ତ ଉତ୍ତପାଦକା ଶକ୍ତି ନିପୁଷ୍ଟ ତଣ୍ଡୁଳ ।
- ୫୧ । ନିଷ୍ଠିଷ୍ଠ ଜୀବନେ ଜନ୍ମ, ଜରା ବା ମରଣ
ହେବ ଲୁପ୍ତ ସ୍ଥଳ ଦୁଃଖ ଲାଲସାକାରଣ ।
ସହଜରେ ଜୀବ ଶିବ ହେବ ସେ କାଳରେ,
ବୁଦ୍ଧି ଲଭିବ ଉଷ୍ଣଗଣ ! ସହଜରେ ।
- ୫୨ । ନିରାଶ ସତ୍ତବ ସତ୍ତବ ପବିତ୍ର ରୂପର,
ଉତ୍ତି ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର, ରୂପ ସତ୍ୟ ତା ପ୍ରାଚୀର ।
ଅଷ୍ଟ ପ୍ରମୁଖ ମହାସତ୍ୟ ଯୌଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଲଭିବେ ସେ ଶୃଙ୍ଖଳ ଭକ୍ଷୁ ଭକ୍ଷୁଣି ବାହ୍ମିତ ।
- ୫୩ । ଯାଅ ଉଷ୍ଣଗଣ ! ରୂପ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ,
ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ନବଧର୍ମୀସ୍ତ୍ର କରେ ।
କର ଦୁଃଖଗ୍ରହ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର,
ବୁଦ୍ଧ, ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ ପୁଣି ନିରାଶ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।

୫୩ । ଶିଖିଲ ସେ ଧର୍ମ କର ପ୍ରମାଣ ଜୀବନେ,
ପ୍ରବେଶ ଦୁର୍ଗମ ମାର୍ଗେ ଚହନ କାନନେ ।
ଭୁଧରେ, ସାଗରେ, ଦେଶେ, ଗ୍ରାମେ, ଲୋକାଳୟେ
ପ୍ରଗ୍ରହ ନିରାଶତତ୍ତ୍ଵ ନିର୍ଭୟାହୃଦୟେ ।

୫୪ । କରିବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କେବଳ,
ବିଳଳିତ ହେବ ନାହିଁ ନ ହେଲେ ସଫଳ,
ସାଧନ ବିଷୟେ କଣ୍ଠ ନ କର ବିରୁଦ୍ଧ,
ମଣିବ କେବଳ କରେ ତୁମ୍ହୁ ଅଧିକାର ।”

X   X   X   X

ମହାନିରାଶର କାଳ ଏବେ ଉପର୍ତ୍ତି,
ନାରବ, ନିଷ୍ଠନ ବୁଦ୍ଧ ନିପୁନ ମୁଦ୍ରିତ,
କଳେ ଜୟ ଜୟ ଧୂନି ମିଳ ଉଷ୍ଣଗଣ—

ଧର୍ମ ମେ ଶରଣ—
ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ—
ସତ୍ୟ ମେ ଶରଣ—

ମହାକଣ୍ଠେ ମହାକଥା ଶାନ୍ତ ସୁଗର୍ଭାର,
ନାରବ କାନନ, ନୈଶ ପବନ ସୁପ୍ରିତ ।
ମିଳିତ ଉଷ୍ଣକଗଣ ପ୍ରାଣେ ମହାକଥା
ପ୍ଲାବିତ—ଚନ୍ଦ୍ରକା ସୁଧା ମହାବନେ ଯଥ ।
ଶାଳ ମହାତ୍ମୁତଳେ ଦେବ ମୁଦ୍ରିମାନ,
ସମାଧୟ ଦୁଇଦେବ ଲଭିଲେ ନିର୍ବାଣ ।
ନୈଶ ନାରବତା ନାଶି ଉକେ ଉଷ୍ଣଗଣ
ଗାଇଲେ ମୌରୀରେ ସବ୍ରେ—
‘ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ’ ।

ଗୁରୁଦେବ ଶେଷ ପଦଧୂଳି ଲେପି ଦିରେ,
‘ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ’—ଉକେ ଗାଇଲେ ଉକ୍ତିରେ ।
ଘୃତଳିପ୍ତ ତୁଳାଶଣ ଲେପି ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ,
ସନାତ ପବିତ୍ର ଚିତା ଚନ୍ଦ୍ରକାଷ୍ଟରେ,

ଥେଇ ଦେବଦେହ ଭକ୍ତ ବିନୟ ସମ୍ମାନେ
ଅନଳ ପ୍ରଦାନ କଲେ ନିଃଶା ଅବସାନେ ।
ଶିଷ୍ୟଗଣ, ଭାରତର ନରପତିଗଣ
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତତାଭସ୍ତୁ କଲେକ ସ୍ଥାପନ ।
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଶିଷ୍ୟ, ନୃପତି ଭକ୍ତରେ
ଥାପିଲେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦନ୍ତ ପବିତ୍ର ମନ୍ଦରେ ।
ଭାରତ ଦସ୍ତିଶ ପ୍ରାନ୍ତ ସାଗର ଗର୍ଭରେ,
ସିଂହଳର ଅଧୀଶ୍ଵର ଭକ୍ତ ବିନୟରେ ।
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ପବିତ୍ର ଆଗାରେ,
ଅଞ୍ଜିତ, ପଠିତ, ସୁତ ପବିତ୍ର ବିହାରେ ।
ଶିରବଜ ହିମାଳୟ ପୁଣ୍ୟ ପଦଦେଶେ
ଜନ୍ମ ଲଭିଥିଲେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶାକ୍ୟବଣେ ।
ମହାନ ମହିମା ବ୍ୟାପ୍ତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ,
ଶାରବେ ଅନନ୍ତକାଳ ମାନବ ସକଳେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ
ଅନ୍ୟଲ୍ଲକା ନାମ ଉନବିଂଶ ସର୍ଗ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ

କି ଶିକ୍ଷା ଲଭିଲ ଗ୍ରହ୍ନ କରି ଅଧ୍ୟବନ ?
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ସ୍ଵକୃତ କର୍ମଫଳ ଲେକଗଣ ।
ହେ ମାନବ ! ଲେଖ ଯେବେ ଆପଣା ମଙ୍ଗଳ,
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ କର କରି ନିର୍ମଳ ।
କର ସାଧସଙ୍ଗ ସାଧୁଗ୍ରହ୍ନ ଅଧ୍ୟବନ,
ସାଧୁମାର ଅନୁସର ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ।
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ନାହିଁ ପରିଷାଣ ପଥ,
ଜଗତର ସର୍ବ ସାଧୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଏହି ମତ ।
ମହାମୂ ମହିଷିଗଣ ସାଧୁ ଉପଦେଶ—
ଏକାନ୍ତ ମନରେ କର ମାନସ ନିବେଶ ।

ଜଗତ ଗରଳ ବୁଝେ ଦୁଇ ସୁଧାଫଳ—
ମନ୍ତ୍ରଗ୍ରହ ପାଠ ସାଧୁ ସଙ୍ଗମ କେବଳ ।
ବୃଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମା ବୋଲିଛନ୍ତି ଏହି କଥା—
ଚିତ୍ତେ ଚେତି ଭାଲ ଏହା ନୁହେଷ୍ଟ ଅନ୍ୟଥା ।
ନାରାୟଣ ଅବତାର ମହିଷ୍ମ ଗୌତମ,
ଆଜନ୍ତୁ ତପସ୍ତୀ ପୂର୍ବଚିତ୍ତ ନରେଉମ ।
ଲଭିବେ ଜଗତବାସିଗଣେ ପରିଷାଣ,
କଲେ ପ୍ରଭୁ ତେଣୁ ଆୟୁଷୁଖ ବଳିଦାନ ।
ଅତୁଳ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସୁଖ ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ
ତେବେ ହେଲେ ଭଷ୍ଟ ଲେକ ଉତ୍ତାର କାରଣେ ।
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳମୟ, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଜରା;
ମାନବାମ୍ବା କର୍ମସୂରେ ଭ୍ରମ୍ଭେ ପରମ୍ପରା ।
ସେ ଉପାୟେ ଲେକଗଣେ ଲଭିବେ ଉତ୍ତାର,
କରିଛନ୍ତି ଶାକ୍ୟସିଂହ ମାର୍ଗ ଆଶ୍ଵାର ।
ଅନିତ୍ୟ ଜୀବନ ଧନ ଜନ ସର୍ବ ଭାଇ—
ଅବିନାଶୀ ମାନବାମ୍ବାନନ୍ଦକାଳପ୍ରାୟୀ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗଭୋଗ ଆୟୁକର୍ମଫଳେ,
ଅନାମୟ ପଦଲଭ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟବଳେ ।
କର ଜୀବେ ଦୟା, ପ୍ରଭୁନାମକୁ ସୁରଣ,
ନିଷ୍ଠଳଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ ପବିତ୍ର ଜୀବନ ।
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ମହାମୂଳି ତଥାଗତ,
ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଚଳ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦାତ୍ତ ପଥ ।
ଏ ମହାପୂରଣ ପ୍ରତିଦିନ ନିଯମରେ
ଅଧ୍ୟବନ କରୁଥିବ ପବିତ୍ର ମନରେ ।
ଅଧ୍ୟବନ କର ଚାହୁଁ ଘର ହୃଦଙ୍ଗମ,
ନ ହୃଥ ଶର୍କରାବାହୀ ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ ସମ ।
ନ କର ସମୟ ନାଶ ଅଳୀକ କାର୍ଯ୍ୟରେ,
ସାମଦଶା ଭାବ ଚଳ ସୁମାତ୍ରାର୍ଗେର ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ

ପୂଜାପୁଲ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ପୂଜାପୁଲ	୫୩୯	କପୋତ ଦମ୍ପତ୍ତି	୫୪୧
ମାନସ ପ୍ରତିମା	୫୩୯	ମଷ୍ଟାଧାମରେ ମିଳନ	୫୪୧
ପ୍ରୋତ୍ସହ	୫୩୭	ବାଟବଣା	୫୪୨
ନୟୁମ ପାଳନ	୫୩୭	ଭାବନା	୫୪୨
ଜଣ୍ଠ ପଲ୍ଲବର ଆଶୀର୍ବାଦ	୫୩୭	ସଙ୍ଗଲ୍ଲଭ	୫୪୩
ଭୁଲିବାର	୫୩୭	ଯୌବନ ଜୀବନ	୫୪୩
ଭୁଲ ପଦେ ସ୍ଥାନ	୫୩୮	ବାକ୍ୟ ସ୍ଥାନ	୫୪୩
ଚିତ୍କର	୫୩୮	ପ୍ରଜାପତି	୫୪୪
ଜନ୍ମଭୂମି	୫୩୯	ସ୍ଵଭବର ନବସ୍ତ୍ରବ	୫୪୪
ଜଗତ ସୁଖମୟ	୫୩୯	ବିଧବାର ଅଭିଶାତ	୫୪୪
ନିବେଦନ	୫୪୦	ଶାନ୍ତି କାନନ	୫୪୫
ଶେଷଦିନ	୫୪୦	ଧର୍ମରଜ୍ୟ	୫୪୮
ସ୍ଵାରକଳ	୫୪୦	ପ୍ରଦ୍ୟମାଳା	୫୫୦

ପୂଜାପ୍ରଳୟ

ପୁନାପୂର୍ବ

କେବଣ କୁୟୁମ ପ୍ରଭୁ-ମନୋରମ
ବୃଦ୍ଧକୁ ମୁଁ ତ ନ ଜାଣେ ।

ମାଳ ରକ୍ତ ପୀତ
ଲୋହିତ ହରିତ
ସଗନ୍ଧ ସନ୍ଦର କେତେ,

ପୁଣି ଚହୁଟଇ ମଧୁ ଗନ୍ଧେ ବାଇ
ବେଶ୍ମିତ ମଧୁପ ସଙ୍ଗେ ।

ଶୁଣଇ ମହାର
ମୁକୁତାର ହାର
ଅଳଙ୍କାରେ ଅଳଙ୍କାର ।

କେମନ୍ତ ନିର୍ମଳ କେମନ୍ତ ସୁତ୍ତଳ
 ରଚନାକୌଣ୍ଡଳ ସୀମା,
 ରୂପ ରସ ବାସେ ଗୁଣରେ ଦିକାଶେ
 ଅପରୂପ ମଧ୍ୟମା ।

ମାନସ ପତ୍ରମା

“ନ ତଥ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଘାତି ତାରକଂ
ନେମା ବିଦ୍ୟୁତ୍ତାନ୍ତୁ କୁତୋଃପୁମଗ୍ନଃ ।
ତମେବ ଭାନୁମନୁଭାତି ସବଂ
ତଥ୍ୟ ଭାଷା ସବମିଦଂ ବିଭାତି ।” ଉପନିଷଦ ।

ବିଶାଳ ଅବନୀ ନର ନଦୀନେ ବିକାଶେ,
ଅଶୁ ରୂପେ ଭାସେ ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ ।
ବିଶୁ ଦ୍ଵିଲ୍ଲାଙ୍ଗର ପତି ଅନନ୍ତ ମହାନ୍,
କି ଆକାରେ ତାଙ୍କ ରୂପ କରିବି ନିର୍ମାଣ ।

ସେ ପ୍ରଭୁ ଇଙ୍ଗତେ ବିଶୁ ସଂସାର ଅସୀମା,
କେଉଁ ଉପକରଣରେ ଗଡ଼ିବି ପ୍ରତିମା ।
ବାକ୍ୟ-ମନ୍-ଅଗୋଚର କଳ୍ପନା ଅଣ୍ଟି,
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ନ ପାଇ ଧାନେ ଅବସନ୍ନ ଚିତ୍ତ ।

ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହାବଳୀ ନଷ୍ଟମଣ୍ଡଳ,
ଚଞ୍ଚଳା ଚପଳାଜ୍ଞାଳା ଜ୍ଞାନକୁ ଅନଳ
ବିକାଶେ ଜଗତେ ଜ୍ୟୋତି ଯାହା ଆଦେଶରେ,
ସେ ସବ୍ବ ଅଣ୍ଟକୁ ବିଭୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶରେ ।

ହେ ମହାନ ମତହୃଦୟ ମାନସଦେବତା,
ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବେ ସବସ୍ଥାନେ ଭୁମ୍ବ ସର୍ବ ।
ନିଶ୍ଚାସେ ଶୋଣିତାଆରେ ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ,
ହୃଦୟମନ୍ତରେ ଶୁଭେ ଗମ୍ଭୀର ଆହ୍ଵାନ ।

ହେ ପ୍ରଭୁ ସଂଯୁକ୍ତାତ କର ମୋର ଚିତ୍ତ,
ଗାଇବି ବିରଳେ ବସି ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସଗିତ ।
ଗୁଣାତ୍ମକ ବିଶ୍ୱାସାତ ସବ୍ବମୂଳାଧାର,
ମାନସପ୍ରତିମା ମୋର ଦେନ ନମସ୍କାର ।

—

ସ୍ତୋତ୍ର

ସଜ୍ଜାଗ୍ରତ ଦୂରମୁଦେତ ଦୈବନ୍ଦୁ-
ସୁତ୍ରସ୍ୟ ତଥେବେତ ଦୂରଜମଂ
ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରେକଂ
ତନ୍ମନେମନଃ ଶିବ ସଙ୍କଳମୟ । ଯଜ୍ଞବେଦ ।

ସେ ଦେବତା ଜାଗରଣେ ଥାନ୍ତି ଦୂରେ ଦୂରେ,
ସ୍ଵପନରେ ଅନୁଭବୁଁ ହୃଦ ଅନ୍ତଃପୁରେ,
ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

ଯାହା ବଳେ ହିୟାବାନ ଜଗତର ଲୋକ,
ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ହୃଦୟ ଆଲୋକ,
ପରମ ଜ୍ଞାନର ସୁଧା ଅନନ୍ତ ମହାନ
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

ହୋଇଛନ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି ହେବେ ଯା କୃପାରେ
ଅଚେତ ଚେତନ ଲୋକ ଜଗତ ସଂସାରେ,
ଅମୃତ ଉତ୍ସରେ ବିଶୁ ସବ୍ବ ସମାଧାନ ।
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

ମନସ୍ତି ତପସ୍ତିଗଣ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ
ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ,
ବେଦବିଦ ସପ୍ତ ହୋତା ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

ତନ୍ମନେମି ଯୁକ୍ତ ଅର ମମାନ ସଂସାର,
ରକ; ଯଜ୍ଞ, ସାମବେଦ ନିଶିଳ ଆଧାର ।
ବିଶୁସୃଷ୍ଟି ମୂଳ ମହାମହେଶ ମହାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

ନିପୁଣ ସାରଥ୍ୟ ଯଥା ରଥର ରୂଳକ ।
ସେଉଁ ମହାଦେବ ବିଶୁସୃଷ୍ଟି ନିଯୁମକ
ସେହି ମହାମହେଶ ଅନନ୍ତ ମହାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ ବିଧାନ ।

—

ନିଯୁମ ପାଳନ

ସୂର୍ଯ୍ୟାଚନ୍ଦ୍ରମୟୌ ଧାତାୟଥା ପୂର୍ବମକଳ୍ପୁତ୍ର
ଦିହ୍ ତ ପୃଥିବୀ ରୂପଶମଥୋ ସ୍ଵଃ ।—ରଗ୍ବଦ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ତାର ଅନନ୍ତ ଗଗନେ,
ସ୍ଵ ସ୍ଵ କଷେ ନିଯୁମିତ ଗତ ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।
ଅନନ୍ତ ଆକାଶମାର୍ଗ ଅନନ୍ତ ଭାସ୍ଵର
ଅବସ୍ଥା ତ ଆକର୍ଷଣ କର ପରମର ।
ଏ ଦିଶ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖ ଅନୁମାନ,
ଜଡ଼ପିଣ୍ଡଗଣଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ମାନ ।
ଗ୍ରହଗତ କଷମାର୍ଗ ବିଷୟ ଭାବନା,
କଲେ ମନପ୍ରାଣ ଅବସନ୍ନ ଯାଏ ଜଣା ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଦର୍ଶ ଦେଖ ହେ ମାନବଗଣ !
କର ନାହିଁ ବିଶ୍ୱପତି ନିଯୁମ ଲଘନ ।

କୀର୍ତ୍ତି ପନ୍ଦିବର ଆଶୀର୍ବାଦ

ସମଧର୍ମୀୟ କେତେ ପତ୍ର ଥିଲେ ସହିତରେ,
ମଣ୍ଡିତ ଶୋଭିତ ହୋଇଥିଲୁଁ ପାଦପରେ ।
କରିଛନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସାଦ,
ଏକାଳ ରହିଛି ଜ୍ଞାନଦଶା ମୁଁ ପୁମାଣ ।
ମାରସ ବିକୃତ ଦେହ ଦିଶା ଅସୁନ୍ଦର,
ଶୀତ ବାତେ କଷମାନ ସର୍ବକଳେବର ।
ବସନ୍ତ ଆଗମେ ନବପଞ୍ଜିବ ସକଳ,
ଦିଶୁଛନ୍ତି ମନୋହର କେମନେ ସୁତଳ ।
ପାଦପର ରସ ବୁଥା କରେଁ ଅପରପୁ,
ହେଉଛି କୋମଳ ପତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଅପରଧ୍ୟ ।
ଆଉ ମୁଁ ଶାଶାରେ ଲଗିଥିବ କି ଆଶପ୍ରେ,
ପ୍ଲାନ ଲଭ ବୁଝି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ କିଶଳପ୍ରେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ ! ଆଶୀର୍ବାଦ ! ନବ ପଦିଦଳ,
ଗ୍ରହପାଦାନେ ହୁଅ ପାହୁ ପାଦପ ସମଳ ।

ଭୁଲିବାର

କାମନା ବାସନା ସେହି ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଶା
ସମାନ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ସବ୍ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭାଷା ।
ଦାରୁଣ ଯାତନା ମନେ ଅଶ୍ରୁନୟନରେ
ସହିତ ସହିବ ଚରିତନ ଜୀବନରେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ କେତେ କଥା ଯାଇଛି ପାପୋର;
ଭୁଲିବାର ନୁହେ ଯାନା ଭୁଲିବ କିପରି ।
ଶୋକାନଳେ ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ସହେ ଯେ ଯାତନା,
କେ ଶୁଣିବ କେ ବୁଝିବ ହୃଦୟ ବେଦନା ।
ମନକଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ,
ସାନ୍ତୁନା ଲଭିବ ପ୍ରାଣେ କାହା ମୁଖ ରୁହିଁ ।
ଅପ୍ରକାଶ ମନକଥା ଦଗ୍ଧ କରେ ପ୍ରାଣ,
ବିଷ୍ଣୁଟକେ ବନ୍ଦ ପୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଭେଦେ ଜାଣ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖେ ସମ୍ଭାଗୀ ଦେଖୁ ନାହିଁ ଜଣେ,
ମାନବ ସ୍ଵଭାବ ସଦା ସ୍ଵାର୍ଥ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣେ ।
ଭୁଲିଲେ ଲଭନ୍ତ ଅବା କ୍ଷଣିକ ସାନ୍ତୁନା,
ଅଙ୍କିତ କଳ୍ପନାମୁଖୀ ହୃଦେ ଯାଏ ଜଣା ।
ଥିଲୁ ମୋର ସୀମନ୍ତମା ହୃଦବିହାରିଣୀ,
ସଞ୍ଜୀବିନା-ମନ ମରୁ-ସୁଧା-ନିର୍ଝରିଣୀ ।
ଅନାହୃତରୁପେ ହୃଦେ କରେ ବିଚରଣ,
ସୁପନେ ବା ଜାଗରଣେ କରୁଛି ସୁରଣ ।
ମାଳମା ଗଗନେ ବନେ ନିକୁଞ୍ଜ-କାନନେ
ଘୟିପାଏ ରୂପଗ୍ରହୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁମନେ ।
ଛିନ୍ଦି ମୋ ଜୀବନଗ୍ରହୀ ଛିନ୍ଦି ତାର ବଣା,
ସମାର ଅସାର ଶୁନ୍ୟମୟ ତାହା ବିନା ।
ଶୁନ୍ୟ ହୃଦସିଂହାସନେ କଳ୍ପନା ପ୍ରତିମା
ବସାଇ କରିବ ଧ୍ୟାନ ରୂପ ମଧୁରିମା ।
କାନ୍ଦିବ ନିର୍ଜନେ ବସି ସହିବ ନାରବେ,
ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନଟା ଯେତେ ଦିନ ଥିବ ଭବେ ।
ଶତିଥିଲ ପଦେ ମଣି ଜୀବନର ସାର,
ମୁଁ ତ କିଛି କରି ନାହିଁ ପ୍ରତିଭପକାର ।

ସୁହସ୍ତେ ଦେଇଛି ତାକୁ ଶୁଆଇ ତୋରେ
ଦେଖିଛି ଆକାଶେ ଉଡ଼ିଗଲା ଧୂମାକାରେ ।
ପୋଡ଼ିଛି ଶଶର ତାର, ଚୋଡ଼ିଛି ମୋ ମନ,
ଦହିବ ମୋ ଦେହ ଦିନେ ମହାତ୍ମାତାଶନ ।
ଜବନ କାଳରେ ଥିଲା ଅଳନ ହୃଦୟ,
ମହାଧାମେ ଶେଷବନେ ମିଳିବୁ ଉଭୟ ।
ଏହି କଥା ପୋଷି ହୃଦେ ଝାନ୍ତି ପ୍ରାଣ ଧରି,
ବାରିଦେ ରୁଚିକ ଆଶା ବନ୍ଦପୂଷ୍ଟ ପରି ।

ତୁମ୍ହୁ ପଦେ ସ୍ଥାନ

ବିଶ୍ଵନାଥ ପ୍ରାଣନାଥ ଅଛୁ କେଉଁପ୍ଲାନେ ?
ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପ୍ତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ ଅନୁଭବେ ପ୍ରାଣେ ।
ସଲିନିମଗ୍ନ ମୀନ ବାର ତା ଜାବନ
ତୁମ୍ହୁ ମହିମାରେ ମଗ୍ନ ମୋ ପ୍ରାଣ ତେସନ ।
ଜଳେ ପ୍ଲଳେ ଶୂନ୍ୟମାରେ ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ,
ତୁମ୍ହୁ ସହା ଅନୁଭବ କରେଁ ହୃଦୟରେ ।
ଜାବର ଜାବନ ପ୍ରସ୍ତେ ! ମହାନ ଜ୍ଞାନର,
ଜଡ଼ିଯୁ ଜନ୍ମିଯେ ସୁଭବରେ ଅଗୋରର ।
ଆନୁମୟ ଅନୁଭବ କେବଳ ଆନ୍ତର,
ଆଧ୍ୟ ନ ଅଧ୍ୟତ୍ମିତ ଅଯୋଗେ ଆଧାରେ ।
ଧାନ ଯୋଗ କରେ ଆନୁପାଣେ ଅନୁଭବ,
ଆନୁମୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆହେ ଭବଧବ ।
ଜଡ଼ର ବିଜ୍ଞାନ ହେବ ଯଦା ମମ ପ୍ରାଣ,
କୃପାକର, ତୁମ୍ହୁ ପଦେ ପାଏଁ ଯେହେ ସ୍ଥାନ ।

ଚିତ୍ରକର

ଆହେ ଚିତ୍ରକର,
ତୁମ୍ହୁ ଚିତ୍ରପଟ ଦେଖି,
କେବଣ ତୁଳୀରେ
ଏ ଚିତ୍ର ରଖିଛ ଲେଖି ।

ଭାଲେ ନିରନ୍ତର
କି ବଞ୍ଚୀବଳୀରେ

ଅସୀମ ଅନନ୍ତ
ଚିତ୍ରପଟର ବିଷ୍ଟାର,
ତହିଁ ହରିତାଳ
ଦୟ ଶଣୀ ଦିବାକର ।

ପଟର ମହିମା
ବଞ୍ଚୀନ ଅସୀମା
ବିଦିଧ ବଞ୍ଚୀ ଚିତ୍ତିତ,
ପୁଣି ପେହି ଚିତ୍ତ
ଦେଖଇଁ ଦିତି
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରବତ୍ତିତ ।

ଯାବନ୍ତ ଜାବନେ
ଦେଖିଲି ନପୁନେ
ଗରନମଣ୍ଡଳ ରୂପୀଁ,
ପ୍ରତି ମୃହୁର୍ତ୍ତରେ
ବିଦିଧ ଚିତ୍ତରେ
ଏକ ଆନେ ଔକ୍ତ ନାହିଁ ।

ମାଳମା ସାଗରେ
ଦରତ ବଞ୍ଚୀରେ
ମୃଥୀମଣ୍ଡଳ ଚିତ୍ତିତ,
ବିଦିଧ କୁସୁମେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲତାଦୁମେ
କୃଷ୍ଣ ମାଳ ଶୈତ ପୀତ ।

ଜାରବ କବିତା
ସମାନେ ବେଷ୍ଟିତା
ଅନନ୍ତ ଚିତ୍ତର ଭାତି,
ଅନନ୍ତ ମହିମା
ନ ପାଇ ତା ସୀମା
ଜାବନେ ନ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ।

ଆହେ ଚିତ୍ରକର
ମହାମହେଶ୍ୱର,
କାହିଁ ଅଛୁ ବିଦ୍ୟମାନ ?
ନ ପାଇ ତଦନ
ହେଉଛି ନିତାନ
ଆକୁଳିତ ମନ ପ୍ରାଣ ।

ଜନ୍ମଭୂମି

କାହିଁ ମୋ ଜନମ ଲାଭ କାହିଁ ଲୁଣ୍ଡ ଦେହ ?
କାହିଁ ମୋର ଲୁଳାପୁରୀ ମଧୁମୟ ଗେହ ?
ଜୀବନ ଜୀବିକା କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍ତାମ ?
ପବିତ୍ର ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁଖମୟ ଧାମ ।

— — —

ଜଗତ ସୁଖମୟ

ମାୟାବାପ ବୈଦାନ୍ତକେ କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁର,
କେବା ତବ କାନ୍ତା ପୁଷ୍ଟ ବିଚିତ୍ର ସଂସାର ।
ନାୟିକ ମତରେ କର୍ମ ଜଗତର ମୂଳ,
କର୍ମସୁଷେ ବଢ଼—କର୍ମେ ବ୍ୟସ୍ତ ନରକୁଳ ।

ମାନବର ଜନ୍ମ ଲାଭ ଦୋର ଶିଥିମନା,
ତହୁଁ ମୁକ୍ତିକାମୀ କରେ କେବଳେ ସାଧନା ।
ଅନନ୍ତ ନରକବାପ ବାଇବେଳ ଶାସ୍ତ,
ପାପିଷ୍ଠ ଆଦମତାରୁ ଜନ୍ମଲାଭ ମାତ୍ର,

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ପାପୀ—ନ ଭଜିଲେ ଶୃଷ୍ଟ,
କୁପିତ ଶିଶୁର ହେବେ ରୁମ୍ବ ପ୍ରତି ରୁଷ୍ଟ ।
ଧାର୍ମିକ ବିବେକ ହେଉ ସକରିତ ଲେକ—
ନ ଭଜିଲେ ଶୃଷ୍ଟ, ଘୋଗ ଅନନ୍ତ ନରକ ।

ନୈପୁଣ୍ୟିକ ମତେ ସୁଖ ଜଗତରେ ନାହିଁ,
ଦୁଃଖର ଅଭାବ ସୁଖ ବୋଲ ସେଥିପାଇଁ ।
ଶାସ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ ଶାକ୍ୟରୀଂହ ମହାବାଣୀ—
ଦୁଃଖାର୍ଥେ ଭାସମାନ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।

ମହାରୀନେ ପ୍ରକାଶିତ କଂପୁରୀଯ ମତ—
ଦୁଃଖ ଯାତନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚଳ ଜଗତ ।
ତେବେ ବୋଲ ଜଗତଟା କଷ୍ଟ-ନିକେତନ ?
ସମ୍ବନ୍ଧାଜନ୍ମିତ ସର୍ବ ମାନବ ଜୀବନ ।

ଦୟାମୟ ପ୍ରେମମୟ ଜଗତର ପତି—
ସନ୍ନିଲେ କି ନର ଘରେୟ କେବଳ ଦୁର୍ଗତି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ଅକୁତଙ୍ଗ ନ ହୃଅ ମାନବ,
ଜଗତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ।

ଧର୍ମଶାୟ ମହାବାକ୍ୟ ଥାଉ ମୋ ମସ୍ତକେ—
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଗୁଛନ୍ତି ଲେକେ ।
ଧାର୍ମିକ ବିବେଳ ଜ୍ଞାନ ସୁଖେ କାଟେ କାଳ,
ତାହାଠାରେ ଅତି ଭୁଲ ଜଗତଜଞ୍ଜାଳ ।

ବାଲେୟ ଜନମର ସ୍ନେହ, ଯୌବନେ ସତିମା—
ପ୍ରୀତିସୁଖ ପ୍ରେମଧାରୀ ଭ୍ରାତା ଓ ଭଗିନୀ ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ପିତା ମାତା ଶିଶ ପ୍ରତିନିଧି—
ସନ୍ନାନ ସକାଶେ ସ୍ନେହକରୁଣାବାଚିଧ ।
ଶୃହ ପରିବାରେ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ,
ନ ପାର କି ଅନୁଭବ ଆମ୍ବଜାବନରେ ?

ଆନନ୍ଦର ଧାର ବହେ ବାହ୍ୟ ଜଗତରେ—
କୁମୁମେ ସୌରଭ, ଜ୍ୟୋତି ରବି ଶଶାଙ୍କରେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ସୁଖ ମୂଳେ ପ୍ରଜନ୍ମ ନିହିତ
ରହିଛି କାହାର କୃପା ଅଛି କି ବିଦିତ ?

ଯେଉଁ ସୁଖ ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ସାଗର କଣିକା
ଗ୍ରହଣେ ମାନବ କାଟେ ଜଗତେ ଜୀବିକା—
ପ୍ରେମମୟ ସୁଧାମୟ ସେ ଆନନ୍ଦସିନ୍ଧୁ,
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ତହୁଁ ଲାଭ ମାତ୍ର ବିଦୁ,

ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ନିତ୍ୟ ଯହୁଁ ପ୍ରବାହିତ,
ତନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କୁ ନ ରହିବ ଯାତନା କିଞ୍ଚିତ ।
ରହ ପର କାଳେ ସୁଖୀ ସେହି ଘର୍ୟବାନ,
ପବିତ୍ର ମନରେ କରେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଧାନ ।

— — —

ନିବେଦନ

ଇହ ପର କାଳେ ପ୍ରତ୍ଯେ ସହାୟ ସମଳ,
ତୁମେ ମୋ ଜୀବନଦାତା ଭରସାର ଶୁଳ ।
କି ଭୟ ? କାହାକୁ ଭୟ ? ଯେବେ ମହେଶୁର—
ପଦେ ସମର୍ପଣ କରେ ଜୀବନ ମୋହର ।
ଦିଅ ଦେହେ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭେ, ଜୀବନ ଦିଅ ବଳ,
ବିପଦ ସମ୍ପଦେ ମନ ନ ହେବ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଯେ ଆମୃପ୍ରସାଦ ସୁଖ ଭୁଷେ ମୋର ପ୍ରାଣ,
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ତୁମ୍ଭ ମହାଦାନ ।
ତୁମ୍ଭ ଦଉ ମନ୍ତ୍ର ଚିତ୍ତେ ଜପିବ ସନ୍ତତେ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଥବ ସଦା ତୁମ୍ଭର ଆୟୁତେ ।
ଜଗତ ଅତିରଙ୍ଗାୟୀ ଜୟ ପରଜୟ,
ସୁଖରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କିପ୍ତି ଦୁଃଖେ କବା ଭୟ,
ସପଳ ଯୁଗଳ କର ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧ
ହେଉ ପ୍ରଭେ ମହାନାମେ ଜୀବନ ସମାଧୁ ।
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ମୁହଁ କଲେ ଅହକାର
ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ପୋଡ଼ି ହେଉ ଗୁରଖାର ।
ଧନ୍ୟ ହେଉ ମୋ ଜୀବନ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଧାରେ,
ଧନ୍ୟ ହେଉ ମୋ ରସନା ତୁମ୍ଭ ନାମ ଗାନେ ।
ପର ଉପକାରେ ହେଲେ ଜୀବନ ଦୁଃଖ,
ହେ ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ! ଦିଅ ପ୍ରାଣେ ଶକ୍ତି ବଳ ।
ଭୁଲି ତୁମ୍ଭ ନାମ ମତି ଯେ ଅସାର ଧନେ,
ନିଅ କାଢି ଭୁଷେ ପଛେ ଯାନନା ଜୀବନେ ।
ନ ଶୁଣିବ ଜଳ ରିପୁ ଅବଦ୍ୟା ମନ୍ତରା,
ନ ହୃଦୟର ସାଧୁ ମାର୍ଗ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ସମସାରପଂଗାମେ ଜୟୀ ହେବ ମହାବଳେ,
ମହାପ୍ରଭୁ, ନିବେଦନ ତବ ପଦତଳେ ।

ଶେଷ ଦିନ

କାଳର ଭୈରବ-ଭେଣ ବାଜେ ନିରନ୍ତରେ,
ମରବ ଆହୁନ ଅନୁଭବୁଁ ଜୀବନରେ ।
ବସନ୍ତର ଅଗ୍ରଦୂତ କୋକଳ କାକଳୀ
ଶମନର ଅନୁଭର ଲେମର୍ମବଳୀ ।
ପ୍ରାଚୃଟ ସୂଚନାକାଶ ଦଦୁ ରନନାଦ,
ଜଣାଏ ଧବଳକେଶ ମରଣ ସଂବାଦ ।
ଜ୍ଞାନ ଅନଳ ରନ୍ଧର ତପନ-ଜୀବନ
ଜଣାଇ କରତ ପରି କରୁଛ ଛେଦନ ।
ଠୁକ୍ଟାକ୍ ଦଶା-ୟନ୍ତ୍ର କରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
କାଟିବା ଜୀବନକାଳ ଶବ୍ଦ ସେନ ମନେ ।
ସଦ୍ବୂପ ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତଣ ଶୁଣି ଶୁଣି,
କେଉଁ ଭରସାରେ ବସିଥାଇ ହୋଇ ତୁନି ।
ସତନପାନିତ ଦେହ ଗୁଲାମିବ କାହିଁ,
ଆସ ଭାଇ, ସଜ ହେଉଁ ଶେଷଦିନ ପାଇଁ ।

ଭାଇ କଳି

ଉଜ୍ଜଳେ ଜନମ ଉଜ୍ଜଳେ ମରଣ;
ଉଜ୍ଜଳ ଅନୁରେ ଜୀବନ ଧାରଣ ।
ପରପର ଭାବ ପୋଷିବୁଁ କିପ୍ତାଳ,
ମାତା ସମ୍ମଳରେ ସବେ ଭାଇ ଭାଇ ।
ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଭାବ ବହିବାର ଜନ—
ମୋ କୁଟୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ସେ ତ ଅନିଶ୍ଚନ ।
କର ଯୋଡ଼ି ତାକୁ ବୋଲୁଅଛୁ ଭାଇ !
ଏକକୁ ଆରେକ ହୁନ୍ଦ ଭୁଲିଯାଇ;
ଆସ କରୁଁ ମାତୃଦେଶର ଉନ୍ନତି,
ଫେଡୁ ଜନଭୂମି ଦୁର୍ଦ୍ଧା ଦୁର୍ଗତି ।
ସେତେ ଦିନ ଭାଇ ନ ହେବ ମିଳିତ,
ନ ମେଣିବ ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଧା କିଞ୍ଚିତ ।

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଜଇନ —
କେବଳ ଧର୍ମରେ ସିନା ଉନ୍ନାଇନ ।
ଧର୍ମ ଜାଣ ଭାଇ ପରକାଳପାଇଁ,
ପୃଥ୍ବୀର ସନ୍ତାନ ଏହା ଭୁଲ ନାହିଁ ।
ଆ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବିଦେଶୀ ନିଶ୍ଚଯୁ,
ନ ଭୁଲ ସେ ଲୋକ ଉଜ୍ଜଳତନୟ ।
ହେଉନ୍ତୁ ବଜାଳୀ ତେଲଙ୍ଗା ମାରୁଟି—
ତୁମ୍ହୁ ଦେହ ଗଡ଼ା ଉଜ୍ଜଳର ମାଟି ।
ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ନାହିଁ ତ ଏ ଦେଶେ,
ବଣ ଅନୁଷ୍ଠମେ ରହିବ ବିଶେଷେ ।
ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟ ଦୁର୍ଦଶା ପଡ଼ିଲେ ଉଜ୍ଜଳେ,
ମିଳମିଶି ଭାଇ ଭୁଞ୍ଜି ବୁଝି ସକଳେ ।
ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ନ ଲଗାଅ କଳି,
ପରିଚୟ ଦିଅ ନିଜକୁ ଉଜ୍ଜଳୀ ।
ସାକ୍ଷେନ ଜର୍ମାନ ଗ୍ରୀକ ଓଲରାଜ,
ଇଂଲଣ୍ଡର ବାସୀ ସମସ୍ତେ ଇରାଜ ।
ଉଜ୍ଜଳେ ଜନମି ବୋଲି ଅନ୍ୟ ଜାତି,
ହାମବଡ଼ା ଏଠା ନିଶ୍ଚଯୁ ଅଖ୍ୟାତି ।
ହିଂସା ଦେଷ ବହି ଦୂଦ ପରମ୍ପର
କଳେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହେବ ଦୁର୍ଦଶା ତୁମର ।
ହେଉ ପଛେ ତୁମେ ଥିଲ ବଡ଼ ଜାତି,
ଏବେ ତ ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶ ପୁଅ ନାତି ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଆଉ ଜନମା ଏମାନେ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥୁତ ସ୍ଵରଗ ସମାନେ ।
ଯେ ବୋଲେ ନିଜକୁ ବିଦେଶୀଯ ଲୋକ—
ନିଶ୍ଚେ ସେହି ଜନ୍ମଭୂମିର ନିଜୁକ ।
ଆସ ଭାଇମାନେ କରୁଛି କୁହାର,
ମିଳମିଶି କରୁଛି ଦେଶ ଉପକାର ।

କପୋତ ଦମ୍ପତ୍ତି

ନିକୁଞ୍ଜ କାନନେ	ଏକ ପ୍ରାଣ ମନେ
କରୁଥିଲେ ବାସ	ମନରେ ଉଜ୍ଜଳାସ
	ଶୂନ୍ୟ ବିଷ୍ଵଗଦମ୍ପତ୍ତି ।
କଲ ଆସି ବଧ	କପୋତକୁ ବ୍ୟାଧ
ଆକୁଳ ଜୀବନେ	କପୋତ ବବଇ କୁଟ୍ଟ,
	କରେ ଅନୁଷ୍ଠଣେ
	ମନୋଦୁଃଖେ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ।

ମହାଧାମରେ ମିଳନ

ପ୍ରଥମ ଜୀବନେ	କାଳେ ବେନି ଜନେ
ନିପୁଣି ନିପୁମେ	ଥିଲୁଁ ଦୂର ଦୂରନ୍ତରେ,
	ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟତମେ
	ସମ୍ମିଳନ ପରମ୍ପରେ ।

ସାହା ସୁଖେ ଦୁଃଖେ	ଏକକୁ ଆରେକେ
ପାଉଥିଲୁଁ ରଙ୍ଗେ	ସମୟୁଷୋତ୍ତରେ ଭସି
	ପ୍ରଣୟ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
	କେବେ ବା ହୋଇ ଉଦାସୀ ।

ଅନ ଭବିଷ୍ୟତ	ମାନବ ସମସ୍ତ
ଥାଏ ଅଚେତନେ	ଜୀବ ସାର କଥା ହୁଡ଼ି—
	ମାୟା ବିମୋହନେ
	ସମ୍ପାରସାଗରେ ବୁଡ଼ି ।

ଥିଲ ନାହିଁ ଭାବ	ଜୀବନର ଭାବ
ସମୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦଶା,	
ସମସ୍ତ ଜୀବନ	ସମାନେ ଯାପନ
	କବି ମନେ ଭରସା ।

ବିଧର ବିଧାନ କେ କରିବ ଆନ
ହୃଦ୍ୟୋଗ ହୃଦ୍ୟୋଗ ବେଦି—
ଆଚେତ ଚେତନେ ଏ ବିଶ୍ୱଭୂବନେ
ଚଳନ୍ତି ନିମ୍ନମ ଦେଇ ।

ହେଲୁଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର
ଲୋକାନ୍ତର ବ୍ୟବଧାନ,
ଜୀବନ ପ୍ରାକ୍ତରେ
ମୁଁ ସଂସାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ବାହୁଦିଣୀ

ପ୍ରବନ୍ଧା

ଅପ୍ରାପ ବେଶ ଶିରେ ଶୁଳ୍କ କେଣ
 ବଳହୀନ ହସ୍ତ ପଦ ।
 ବ୍ୟାଧରେ ଜର୍ଜର ଶୀଣ କଲେବର
 ଲୋଭ ପାଥ୍ଯ'ବ ସମ୍ବଦ ।
 ଚିନ୍ତା ଅନୁଦିନ ହେଲା ନାହିଁ ଛିନ୍ଦ
 ଜଗତର ଆକର୍ଷଣ,
 ଆନ୍ତପ୍ରତାରଣା ଗଲା ନାହିଁ ଜଣା
 ଶେଷ ଦିନ ନିମନ୍ତଣା ।
 ଯୋଡୁଅଛି କର ଆହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର !
 ଶୁଣ ମରମବେଦନା,
 ତୁ ଟାଅ ଜୀବିକା ମରୁ ମର୍ମାଚିକା
 ଅଳୀକ ଭବ ଭାବନା ।

ସଂକଳିତ

ବେଦନା ଜଡ଼ିତ ହୃଦୟେ ଶିଷ୍ଟ
 ଚେତନା ଉପୁଜେ କ୍ଷଣେ ।
 ଆଶାର ପିପାସା କାଳରେ ଲଳଷା
 କୁଆସା ସମାନ ମନେ ।
 ତାହାର ଉଦେଶେୟ ଅଜଣା ପ୍ରଦେଶେ
 କଳ୍ପନାନେଷରେ ରୂପୀ
 କରନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ (ମନର ଉଶ୍ରାସ
 କଷ୍ଟ—) ସଙ୍ଗଲଭ ପାଇଁ ।

ଶ୍ରୀବନ୍ଦୀବନ

ଭୟିଗଲୁ କାଳସ୍ତୁତେ ପୁରାତନ ପ୍ରାଣ,
ଯୌବନର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ପଞ୍ଜାଗ୍ନୀ ନିବାଶ ।
ମହୋଦେଖରେ କାର୍ଯ୍ୟଶେଷେ ଅସୀମ ସାହସେ
ଉମିଛୁ ଭ୍ରମରେ କେତେ ଦେଶେ କାର୍ଯ୍ୟବଶେ ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ଆନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣେ ଶଶିରରେ,
ସୁଖ ଯଶ ଧନ ମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନରେ ।
ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତ ଉଦ୍‌ବିତବ୍ୟ ଥୁଲା ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ,
ଚଞ୍ଚଳ ଘୋବନ ଦିନେ ହେବ ଅବସାନ ।
ଅବିଶ୍ଵାସ ଅଭିମାନ ଥୁଲା ନାହିଁ ମନେ,
ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀ ମଣ୍ୟ-ଥିଲି ବନ୍ଧୁଗଣେ ।
କୁଟିଳତା ପଙ୍କ-ଲିପ୍ତ ନ ଥୁଲା ହୃଦୟେ,
ବନ୍ଧୁଗଣ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବନିମୟେ ।
ସମାଜ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନୁଭାଗୀ
ନ ବୁଝି ବିଷୟ ହୋଇଥିଲି ଆସୁଥ୍ୟାଗୀ ।
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଲଭିଅଛି ବହୁତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ,
ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁଲକସା ।
ସୁଖ ଦୁଃଖେ ଧର୍ମଧର୍ମେ କଲେକ ବିରୂର,
ଘୋବନ ସମୟ ଅଟେ ଜୀବନର ସାର ।

ବାକ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ

ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ମାନବ ପ୍ରଧାନ,
ଲଭିତୁ ତା ଯୋଗେ ପ୍ରାଣୀ-ରଜ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ ।
ସାବଧାନେ କର ସେହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ,
ଅନ୍ୟଥା ମାନବ ଜନ୍ମହେବ ଅକାରଣ ।
ପ୍ରଭୁଦେତ୍ର ମହାକୃପା ଜୀବନର ସାର,
କର ନାହିଁ ତାହା କେବେ ଅପବ୍ୟବହାର ।
ମାନବର ଜ୍ଞାନ-ରାଶି ବାକ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳରେ,
ଆବନ୍ଧ-ସମାଜେ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ପରମରେ ।
ଯେଉଁ ବାକ୍ୟଗୋଟି ହୃଦୟ ମୁଖରୁ ବାହାର,
ସାଧ କି ତାହାକୁ କରି ପାର ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
ତନ୍ମୁକୋଷୁ ଉତ୍ୱ୍ରୀ ବେଳେ ହେଲେ ବହିର୍ଗତ,
ପାରିବ କେ କରି ପୁଣି ତାହା ମଧ୍ୟଗତ ।
ଉଚ୍ଚାରତ ବାକ୍ୟ ତଥା ପବନମଣ୍ଡଳେ,
ମିଶିଯାଏ, ନ ଫେରିବ କଲେ ବା କୌଣ୍ଟଲେ ।

ବାକ୍ୟଗୁଣେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ଦଶ୍ତାଷ୍ଟ,
ବାକ୍ୟଦୋଷେ ହୃଦ ପୁଣି ମାଗ'ରେ ଭିକ୍ଷାରି ।
ବାକ୍ୟ ଉଚାରଣ ଯନ୍ତ୍ର କୋମଳ ରସନା
କର୍କଣ ବଚନ ତହିଁ ସଂପର୍ଗ' କର ନା ।
ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ କେଡ଼େ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ,
ଜୀବନେ ବିଭିନ୍ନ ତାହା ଅନୁଭବ ଲୋକ ।
ବିପଦେ ବା ରୋଗେ ଯେବା ଘେରୁଛି ଯାତନା,
ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ଦେଇ ପାର ତାହାକୁ ସାନ୍ତୁନା ।
ସହଜ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ବାକ୍ୟ-ବିଷ ତାଳ,
ସୁଖ ଶାନ୍ତ ପ୍ରୀତି ନାଶି ଦେଇ ପାର ଜାଳ ।
ଉଦୟ ଯେତେକ ଭାବ ହୋଇଥାଏ ମନେ,
କିମ୍ବା ଲୋକ ତତ୍ତ୍ଵଶୈ ପ୍ରକାଶେ ବଚନେ ।
ବାକ୍ୟ ବୋଲିବାର ପୁଷ୍ଟି କରିବ ବିରୂର,
ଅଛୁଟ କି ନା ଜଣ୍ମାନିଷ୍ଟ ଏଥୁରେ କାହାର ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ଜରି ପାରେ ବଚନ ସଂଯମ,
ଜଗତରେ ପରିଚିତ ସେହି ବିହିଁ ତମ ।

ପ୍ରକାଶକ

ପ୍ରଭୁକେ ଅଚୂଟା କରଣ ଅବମନରେ ଦିକାଶେ
 ସୁଧୀର ସମୀରପ୍ରଭାବେ ପ୍ରଜାତି ଉଳ୍ଳାସେ ।
 କାହିଁ ଆସି ହସି କୁଥୁମ ପାଶେ ମିଳେ ସେକାଳେ,
 ଅଛିନା କାନ୍ମନା ପୂଜକ ଦେବାଳପୈ ସକାଳେ ।
 କେତେ ରଙ୍ଗ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ସେ ବନ୍ଦ ସରଳ ଗଢି;
 ସର୍ବ୍ୟା ଧୂପ ଘେନି ପୂଜକ ଯଥା କରେ ଆରଣ୍ଟି ।
 ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ପୁଷ୍ପ କର୍ଣ୍ଣରେ କହେ ଗୁପତ କଥା,
 କିପାର୍କ ସୁମନ ସହିତ ତାର ଏତେ ମିଠତା ?
 ନିର୍ମଳ ସୁତଳ ମଧୁର ସୁବାସିତ ସୁମନ,
 ତୁହି ତ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗେନ୍ ମିଳନ ।
 ଦେଖିଛି ଆକାଶେ ପଢଙ୍ଗ ! ଉଦେ ବାସର ଧନ୍ତୁ—
 ତୁଳନା ତା ସଙ୍ଗେ ଦେବାଳୁ ତୋର ଚିନ୍ତିତ ତନ୍ତୁ ।

ସୁଭାବର ନବଭାବ

ବସନ୍ତ କାନନ ବିକାଶ ସୁମନ
 ବିଷ୍ଟାରେ ଅପୂର୍ବ ଗନ୍ଧ,
 ନିଦାନ ପ୍ରଦୋଷେ ସମୀର ବିଳାସେ
 ଶାଖିଶାଖା ନୃତ୍ୟଛନ୍ଦ ।

ଶାରଦ ଗଗନ ଚିଉବିମୋହନ
 ଚିତ୍ତିତ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ,
 ବନର ଗୌରବ ଅସେ କେକାରବ
 ଲହୁରୁ ନିଘାତ କର୍ଣ୍ଣେ ।

କୋକଳ କାକଳୀ ବ୍ୟାପ୍ତ ବନସ୍ତୁଳୀ
 ଦିଏ କର୍ଣ୍ଣେ ସୁଧା ତାଳ,
 ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ଟରେ ଗୁଣ୍ଣ ଗୁଣ୍ଣ ସରେ
 ଭମନ୍ତି ବନେ ଭୁଙ୍ଗାଳୀ ।

ହିରଣ୍ୟ କିରଣ
 ବିଷ୍ଟାର ଅରୁଣ
 ଉଷା ଭୂଷା କାନ୍ତ କାନ୍ତ
 କାନନେ ବିଜନେ
 କୁସୁମିତ ବନେ
 ପ୍ରକାଶ ସେ ସ୍ଥିଗ୍ରହ ଶାନ୍ତ ।

ହରିତ ପେଳବ	ପାଦପ ପଞ୍ଜିବ
ବିଷ୍ଟାର ଜଗତବ୍ୟାପୀ	
କନ୍ଧମୁ ସନେ	ଚିତ୍ ସପ୍ତବଣ୍ଟେ
ତୁଳୀରେ ଦେଇଛି ଥାପି ।	
ୟାବତ ଜବନେ	ଦେଖିଲେ ନୟନେ
ତଥାପି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା,	
ନିତ୍ୟ ନବ ନବ	ପ୍ରକୃତିଗୌରବ
ନିତ୍ୟ ନବ ଛନ୍ଦ ଭରା ।	

ବିଧବାର ଅଭିଶାପ

ଦାରୁଣ ନିଦାନକାଳ ଦିବାର୍ତ୍ତ ସମୟ;
ପ୍ରତଣ୍ଡ ପବନ ବହେ ତପ୍ତ ଅଗ୍ନିମୟ ।
କେହି ପଞ୍ଜାଟିଏ ଧରି—ଗାମୁଗ୍ରୁ ଭଜାଇ
ଆସମରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ବିଜଣା ବିହୁଇ ।
ବିରତିଟି ମଧ୍ୟ ଶୋଇଅଛି ଦରକୋଣେ,
ହେଉଛି ଏ ଦରେ ଛଟପଟ ମାତ୍ର ଜଣେ ।
ତେଜିଶାଳେ ଅବା ବାଢ଼ି ଦୁଆରେ ଆଉଜି
ଅଗଣା ପିଣ୍ଡାରେ ଏକାକିମୀ ଆଖି ବୁଜି ।
ପଣନ୍ତ କାନିଟା ପାରି ପଡ଼ିଛି ମାଟିରେ;
ଶୁଣିଲଣି ଜିଭ ଧୂଳି ଉଡ଼ୁଛି ପାଟିରେ ।
ମନିନ ବସନ ମୋଟା ଅଖା ପାଲ ପରି;
ଦିନ୍ଦିଲୁ ଦେହରେ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଆବୋର ।
ତେଲ ହଳଦିରେ ତାର ନାହିଁ ଅଧିକାର,
ଦେହଯାକ କାଟି ଦେଉଅଛି ଶତିଗର ।
ଶୁଣିଲ ଦୁଣିଲ କେଣ ମସ୍ତକରେ ଭରି
ପର ପର ଉଡ଼େ କଷଦିଆ ଖୋଟ ପରି ।
ବିଧାତା ଗଢ଼ିଲେ ଯାକୁ ଲବଣ୍ୟ ମୁରତି;
ଘଟାଇଲୁ କେ ଦୁର୍ମତ ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ଗତି !
ଏଗାର ବରଷ କାଳୁଁ ହେଲଣି ବିଧବା,
ପାଟି ବୁଜି ପଡ଼ିଥାଏ କି କରିବ ଅବା !

ଅଲକ୍ଷଣୀ ବହୁ—ଶାନ୍ତି ଶଶୁର ବିଶୁର
ଦେଲେ ତଡ଼ି, ବାପ୍ଯରେ ପଡ଼ିଛି ବିରୁଣ୍ଡା ।
ଯୋଡ଼ାଏ ଭାଉଜ ସରେ ଅଳପବୟସୀ,
କାଟନ୍ତି ଆନନ୍ଦମନେ କାଳ ହସି ହସି ।
ବିଧବାଟି ଲୁଗିଥାଏ କାମ ପାଇଟିରେ,
ହାଉଡ଼ା ସମାନେ ନାହିଁ କଥାଟି ପାଟିରେ ।
ଅଳପ ପୁଟିର ସହେ ବିଷମ ଗଞ୍ଜଣା,
ପୋଇଲୁ କରନ୍ତା ମଧ୍ୟ ରୂପିଶାକୁ ମନା ।
ଆହା ବୋଲିବାକୁ ତାର କେହି ନାହିଁ ସାହା,
କେବଳ ମାଆଟା ବେଳେ ବେଳେ କରେ ଆହା ।
କେହି ଯଦି ତାକୁ ଗାଳ ଦିଏ ଅଶୁଭାଣୀ,
ମାଆଟା ଆଖିରୁ ଗଡ଼େ ଦୁଇ ଟୋପା ପାଣି ।
କି କରିବ ପୁଅ ବହୁ ଆଉ ସ୍ଵାମୀ ଡରେ
ପାଟି ମୁଦି ହିଥ ଆଡ଼େ ନ ଅନାଏ ଥରେ ।

X   X   X

ଆଜି ଏକାଦଶୀ ତିଥ୍ ତା' ପୁଣି ନିର୍ଜଳା,
ସବୁ କଷ୍ଟ ସବୁ ସହି ପଡ଼ିଛି ଅବଳା,
ଶୁଣିଲୁ ହୃଦୟ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବହୁ ଦିନ,
ଏତେ କଷ୍ଟେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନେତ୍ର ଅଶୁଭାନ ।
କାତରେ ପକାଏ ଉଷ୍ଣ ପବନ ନିଶ୍ଚାସ,
ଅଭିଶାପ ବୋଲି ମୁହିଁ କରୁଛି ବିଶ୍ଵାସ ।
ବାଲିକା ନ ଜାଣେ ତାହା ଦୁର୍ଦଶା କାରଣ,
କରିଛି ବିଶ୍ୱାସ ଏହା ବିଧାତାଲେଖନ ।
(ହିନ୍ଦୁର ଲକନୀ କେଡ଼େ ଦୁଃଖ ସହି ପାରେ,
ବିଦେଶୀୟ ଲୋକେ ଆସି ଦେଖି ଯାନ୍ତୁ ବାରେ ।)
ତାହାର ଯେ ଯୋର ଶମ୍ବୁ ପୂରିଛନ୍ତି ଦେଶେ,
କିପରି ଜାଣିବ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନା ବିଜେଷେ ।
ନ ଜାଣୁ ତା' ପ୍ରତି ଯେବା କଲ ଅଭ୍ୟାସୁର,
ଧର୍ମ ଦରବାରେ ହେବ ସେଥିର ବିଶୁର ।
ବାଲିକା କାହାକୁ ଦିନେ ଦେଇ ନାହିଁ ଶାପ,
ମାତ୍ରକ ମେଣ୍ଟନ ହେବ ନାହିଁ ମହାଶାପ ।

ନାସୁସୁଜା ଜ୍ଞାନଗଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋପାଇ,
ନିତଦୀଷ ବାଲକା ଦଶା ବେଳେ ଦେଖ ରୁହିଁ ।
ସମାଜର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଦଳପତିଗଣ,
ଆଖି ମେଲି ବାଲକାକୁ କର ନିଶାଷଣ ।
ପୁରୁଷଟା ବିଭ୍ରା ହୋଇ ପାରେ ସାତ ବାର,
ଅବଳା ବେଳକୁ ଯେତେ ଶାସ୍ତର ବିରୁଦ୍ଧ । *
ସନାତନ ବେଦ ବିଧ ଶୃଣିଛ କି କାନେ ? *
ମହାଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଟିକିପଡ଼ି ଅଭିମାନେ ।
ମହାର୍ଷିଏ ଯାହା କରିଅଛନ୍ତି ବିଧାନ, *
ତାହା ତ ଶୃଣିଲ ନାହିଁ ବେଳେ ଡେର କାନ ।
ସମାଜର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଶାସ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ଦିଅ କଷ୍ଟ ଲେକେ ଦିଏ ନାହିଁ ଉପଦେଶ ।
ବାଲବିଧବାକୁ ପୋଡ଼ି ଯେଉଁ ଶାସ୍ତର ବାଲେ;
ପୋଡ଼ି ଜାଳ ଭସ୍ତୁ ତାଳ କର୍ମନାଶା ଜଳେ ।
ପାଶାଣ ହୃଦୟ ଜାତି ଧଳ ଧଳ ଧଳ,
ଉଣ୍ଡ ଅହଙ୍କାର ଜ୍ଞାନପୂନ ତତୋଧ୍ୟକ ।
ତ୍ରୁଣହତ୍ୟା ପାପ ପଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗୁର ତାଳ,
କେତେ ନିଷ୍ଠଳଙ୍କ କୁଳେ ଲଗାଉଛ କାଳ ।
କେତେ ବାଲକାର ନାଶି ଇହ ପରକାଳ,
ବଢ଼ାଉଛ ଦିନୁ ଦିନ ଜଟେ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ଏ ହିନ୍ଦୁଜାତର ଫେବେ ନ ହେବ ପଚନ,
ଜାଣିବ ଜଗତେ ଧର୍ମ ଅଛୁ ଅକାରଣ ।

X   X   X

ସହଜେ ଯେ ସଞ୍ଚ ବ୍ରାହ୍ମରାଶୀ ବିଧବା,
ତୁଳା ମୁହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ କି ବୋଲିବ ଅବା ।

ଧର୍ମମାର୍ଗେ କାଟେ କାଳ ସେବା କର ଲୋକେ,
ସେମାନଙ୍କ ପଦଧଳ ପଡ଼ୁ ମୋ ମସ୍ତକେ ।
ତାହାର ତ ଭାଇ ବରୁ ଜଗତ ହସାର;
ଆପଣେ ଉଦ୍ଧର କୁଳ କରିବ ଉଦ୍ଧାର ।
ମାତ୍ର କେତେ ଜଣ ନାଶ ଅଛନ୍ତି ଧରରେ,
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ବଶେ ରଖିପାରେ ।
ମହା ମହାମୁନି ରକ୍ଷି ଯାଇଛନ୍ତି ଟଳି,
ଅଣିଷ୍ଟିତା ବାଲକା କି ଯିବ ତାଙ୍କୁ ବଳ ?
ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଗାଇ ଗଲି କେତେ କଥା,
କରିବାର ନାହିଁ ମୋର କିଛିହିଁ ଯୋଗନ୍ତା ।
ଜ୍ଞାନପୂନ ଧନପୂନ ଦେହେ ନାହିଁ ବଳ,
ବୁଥାରେ କରିଛି ସିନା ନନ୍ଦନ ସମ୍ମଳ ।
ଦେହେ ଥିଲେ ବଳ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କରି ଭିଷା,
ହାତ ଯୋଡ଼ି ସମାଜକୁ ଦେଉଥାନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ।
ଶିକ୍ଷିତ ପୁରୁଷଗଣ ଦେଶର ଭରପା,
ଆଶା ମୋର, ମେଘାଇବେ ବିଧବା-ଦୁର୍ଦଶା ।

ଶାନ୍ତି କାନନ

ରେ ଶାନ୍ତିକାନନ ମୋର ଜୀବନ ସମ୍ମଳ,
ନେବ ତୃପ୍ତ ପ୍ରାଣାଶମ ବିଶ୍ଵାମର ପ୍ଲଳ ।
ନନ୍ଦନ କାନନ ସ୍ଵର୍ଗ ଶୃଣିଛି ପୁରାଣେ,
ତୋହର ମହିମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନୁଭବେ ପ୍ରାଣେ ।
ମୋ ବିଶ୍ଵାସ, ରେ କାନନ ! ତୁହି ପୂତ ପ୍ଲାନ,
ଜାଗରି କରଇ ଭାବ ମହୋତ୍ସମାନ ।

* କୁହସି ଦ୍ୱାରା କୁହ ଦସ୍ତୋ ଶର୍ଷିନୀକୁହାରିପିତ୍ତଂ କରଦିଓ କୁହେପତ୍ତଃ । କୋବାଂ ଶୁଣା ବିଧବେବ
ଦେବରଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟନ ଯୋଗା କୃଶୁକ ସଧମ୍ବୁ ଆ । ଭୁବନେବ ୧୦ମ ମଣ୍ଡଳ—୪୦ ସ୍ତର ।

ଦେବରଃ କୃଶୁକ ଦ୍ୱୀପେଯୋ ବରଃ ଉଚ୍ଚତେ । ନିରୁଃ ଅଂ ଣ । ଶଣ୍ଠଃ ୧୫ ।

* ସାତେଦକ୍ଷତ୍ୟୋନି ସାତ୍ତ୍ଵ ରତ୍ନପ୍ରେୟ ରତ୍ନପିବା ପୌନର୍ଭବେନ ଭର୍ତ୍ତାଶା ପୁନଃ ସମ୍ବାରମହୁତ ମନୁଃ ୫ମ । ୧୭୮ ।
ନନ୍ଦେ ଗତେ ପ୍ରବୃତ୍ତିତେ କ୍ଲୀବେ ବା ପଢ଼ିତେ ପତୋ । ଏତଦଶାୟୀ ନାଶନାଂ ପଢ଼ିରନେୟବିଧୀୟତେ । ପରଶର ।

ପ୍ରଭୁୟଷ ପ୍ରଦୋଷେ କଲେ ଭ୍ରମଣ କାନନେ,
କି ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତିରସ ଉପକାତ ମନେ ।
ପୁଷ୍ପରିଣୀ କୁଳେ ବହି କଲେ ଉପାସନା,
ଆକୁଳ ହୃଦୟେ ଜାତ ଅପୂର୍ବ ସାନ୍ତୁନା ।
ଜ୍ଞାତିତ୍ୟକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଯେ ଜନ ସମାଜରେ,
ତୁହି ତ ସାନ୍ତୁନାଦାତା ସେ ଲେକ ପ୍ରାଣରେ ।
ବିଶ୍ଵଶିଳ୍ପୀ-ଚିତ୍ରକଳା ସମବେତ ପ୍ଲାଳ,
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ଲତା ପଥ ପୁଷ୍ପ ଫଳ ।
ଦିବସେ ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ—ଶୁକ୍ଳ ରଜମରେ,
କୁସୁମ ବିକାଶେ କିବା କୌଣ୍ଠଳ ଏଥୁରେ । *
 ପ୍ରଷ୍ଟୁଟିତ କୁସୁମରେ ପ୍ରଜାପତିଗଣ,
ଉଡ଼ି ବୁଲି କରୁଥାନ୍ତି ଦଧୁ ଆହରଣ ।

 ମଧୁକରଗଣ ପୁଣି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ଵରେ,
ବେଢ଼ିଥାନ୍ତି—ଧନୀ ପାଶେ ଭିଷ୍ମପମାନରେ ।
ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପୁଟେ ପୁଷ୍ପ ନାନା ଜାତି,
ଶେଷାଳି ନିଆଳୀ ମଙ୍ଗୀ କୁନ ଯାତି ସୁଥି ।
ଯେ କାଳରେ କରେ ଗନ୍ଧ ବିଦ୍ରାର କେତେକ,
ଜଣାୟାଏ ପ୍ରଷ୍ଟୁଟିତ କୁସୁମ କେତେକ ।

 ପୁଟିଲେ ଗୋଲପ ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ ନିଆଳୀ,
ସବ୍ରମ୍ଭ ସ୍ଥାନେ ମଣେ ଗନ୍ଧ କିଏ ଦେଲୁ ତାଳ ।
ସୁଗନ୍ଧା ରଜମାଗନ୍ଧା ଦେସି ରତ୍ନରଣୀ,
ନିଶିରେ ଶିଶିରେ ସ୍ବାତା ବନତାକୁରଣୀ ।
ସବ୍ରମ ଆବୁତା ଯଦା ରଜମା ତମିରେ,
ବିଦ୍ରାର କରନ୍ତି ସବେ ଗନ୍ଧ ଅବନୀରେ ।
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଫଳ ଦିନେ ନାହିଁ ଉଣା,
ଜଗତ ହିତରେ ଝରେ କାହାର କରୁଣା ।

କାନ୍ଦିଆ ଜମୀର ଟ୍ରେ କାଗଜୀ ନାରଙ୍ଗ,
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଲଙ୍କାଆମ୍ବ ମାତୁଲଙ୍ଗ ।
ବେଳ ଲିଚୁପିରୁ ଜମ୍ବୁ ପନସ କଦଳୀ,
ସୟଶ କମଳା ଚାତ ସୁଧାରସୁ ବଳ ।
ଜାମରୁଲ କରମଙ୍ଗା ଆତ ନାନାଜାତି,
ପିଜୁଳୀ ସପେଟା ବରକୋଳ ନେଶପାତି ।

 ପାତ ଝଳୁଥାଏ ଯେବେ ଥୋପି ଥୋପି ଡାଳେ,
କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଘ କରେ ବିଷ୍ଟାର ସେକ ଲେ ।
ସୁଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ପୁଣ୍ଣ ଶାକ ମୂଳ ଫଳ,
ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମ୍ବଳ ।
ବାଢ଼ ପାଶେ ପାଶେ ପୁଟି ଉଡ଼େ ତୁଳାରଣୀ,
ପବନ ପ୍ରବାହେ ଯାଏ ଇତସ୍ତତଃ ଭାସି ।

 ଷୁଦ୍ର ଶସ୍ତ୍ରସେଷ ଶଣ୍ଡେ ଉଦ୍ୟାନର ପ୍ରାନ୍ତେ,
ସୁବାଣିତ ଧାନ୍ୟ ଉପୁଜାଏ ବହରାନ୍ତେ ।
ଫଳ ପଥ ପୁଷ୍ପ ଯହିଁ କରେ ନେଷପାତ,
ବିଶ୍ଵପତି ପ୍ରତ ଭକ୍ତ ସହଜରେ ଜାତ ।
ସାଜରୁ ଉଦ୍ଧନ ବୃଷ୍ଟ, ତହଁ ଜାତ ଫଳ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଜମା ରଚନା କୌଣ୍ଠଳ ।

 କାନନର ମଧ୍ୟର ପୁଷ୍ପରିଣୀ ଜଳେ
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପରିପୁଣ୍ଣ ମୀନଦଳେ ।
ଜମା ଧୀର—ଉଚ୍ଛ୍ଵାଳ ଧନୀ ସୁବା ପର,
ଉକ୍କୁଟ ଗମୀର ଜଳେ ଚହଟେ ଶପଣ୍ଟ ।
ମାନବ ଜବନ ପାଇଁ ଯାହା ପ୍ରଯୋଜନ,
ରନ୍ଧିର ଉଦ୍ୟାନେ ପରିପୁଣ୍ଣ ଆୟୋଜନ ।
ଭୁମି ଦେଶେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ଥାଏ ଶିଶୁଜୀବନ,
ପ୍ରାଚୃଟ ଆଗମେ ଧରୁ ଯୌବନ ନବନ ।

* କେବଳ ଯୌନର୍ଥ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ବିଦ୍ରାର ନିମନ୍ତେ ପୁଷ୍ପର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏ ସକଳ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବ ପତଙ୍ଗର ଜୀବନଧାରରେ ଉପାୟ । ପୁଷ୍ପ ରସଜୀବୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ନିଶିରର । ଶତି ଅନ୍ଧକାରରେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ରନ୍ଦ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ସୁଷ୍ମଷନ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତ, ଜମା ଅନନ୍ତ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ସେହି ଷୁଦ୍ରତମ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସଜାଶେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ସଷ୍ଟ ବାତରେ ଫୁଟାଇଥାନ୍ତି । ଏକ ଜଳଜକୁମୁଦ ସୁଷ୍ମଷନ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ; ରକ୍ତକର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ, ଶୁକ୍ଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଫୁଟିଥାଏ ।

ଶରତ ବସନ୍ତ ହିମେ ଶର୍ଷ ପୁଷ୍ଟିରର,
କମଳା କି ମେଲି ବସିଥାଆନ୍ତି ପସର ।

X   X   X

ନୟନ-ରଞ୍ଜନ ପୁଷ୍ପ ସୁମଧୁର ଫଳ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତରଙ୍ଗ୍ୟ ପୁଣ୍ଡି ଭୂମଣ୍ଡଳ ।
ମାନବ ସକାଶେ ପ୍ରଭୁ କରିଛ ସୃଜନ,
ଭୁନ୍ଦର ତ ନାହିଁ ଏଥ ଲେଖ ପ୍ରଯୋଜନ ।
କି କୌଣସି ନିର୍ମିଛନ୍ତି ଫଳପୁଷ୍ପଚୟ,
ନିଶ୍ଚାଶଣ କଲେ ହୃଦ ସ୍ତର ତ ହୃଦୟ ।
ନିତ୍ୟ ଦେଖେ କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନର ଆଶେ
ଆସୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପ ଫଳପାଇଁ ତୋହ ପାଶେ ।
କେବଳ ତ ନୋହୁ ଭୁବି ଶୋଭର ଆଧାର,
ମାନବ ଶିଥର କାଟେ ଯୋଗାଉ ଆହାର ।
ତୋହର ପ୍ରବଳ ଶର୍ଷ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ବାନରେ,
ଯୋଗାଉ ତାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଅକାତରେ ।
ସାଧୁଏ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଶର୍ଷ ଉପକାର,
ତୋହଠାରେ ନିର୍ଦର୍ଶନ ପ୍ରତ୍ୟେଷେ ତାହାର ।
ତୋହର ପ୍ରଶଂସା କେତେ ଗାଇଲା ଉଦ୍‌ୟାନ,
ଆପଣା ଦ୍ରୁବ୍ୟର କେବା କରେ ଗୁଣ ଗାନ ?
ମୋହର ଉଦ୍‌ୟାନ ଭୁବି, ଛି ଛି ! ମିଛ କଥା,
ଘୋଷଣା କରୁ ତୁ ବିଶ୍ଵବିଧାତା ବାରତା ।
ଦୁର୍ବାଦଳଟିଏ କର ନ ପାରେ ନିର୍ମଣ,
କିପରି ବୋଲିବ ଭୁବି ମୋହର ଉଦ୍‌ୟାନ ?
ଦେବତାବାଞ୍ଚିତ ପ୍ଲାନ ଭୁବି ତ ମହାନ,
ତୋତେ ଲଭ ଆପଣାକୁ ମଣେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ପୁଣ୍ଡି କର ମୋ କାମନା ହେ ଶାନ୍ତିକାନନ,
ତୋ ସେବାରେ ଗତ ହେଉ ଅନ୍ତିମ ଜୀବନ ।

ଧର୍ମରକ୍ଷ୍ୟ

ଭୁତସାଶୀ ଇତିହାସ କରୁଛି ପ୍ରମାଣ,
କେତେ ମହାବର ବିଶ୍ଵ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
କେତେ ରାଜା ମହାରାଜ ବିପ୍ରାର ରାଜତ,
ରଖିଥିଲେ କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତ ଆୟୁତ ।
ଜଗତେ ଉସାର ସ୍ତୋତ ମାନବ ରକ୍ତରେ,
ପୋଡ଼ି ଜାଳିଛନ୍ତି କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।
କାହିଁ ସେ ସେମିରମିଷ—ଆଲେକଜେଣ୍ଟର ?
ଇବ୍ରାହିମ ଲୋଦ—କାହିଁ ମାମୁଦ—ବାବର ?
ସେ ଆଲେକଜେଣ୍ଟର ଦିନେ କହିଥିଲେ ଦୁଃଖେ,
ନାହିଁ ଜଣିବାକୁ ପୃଥ୍ବୀ, ଯିବି କେଉଁ ମୁଖେ ?
ହାନିବଳ, ନେପାଳନ ଫରସୀ-ଶଣର—
ସମସ୍ତ ପୁରୋପ ଥିଲ ଯାହାଙ୍କ କିଙ୍କର ।
ମାନବର ସ୍ବାଧୀନତା ଧନ ପ୍ରାଣ ମାନ,
ଅକାରଣେ ହର-ଥିଲେ ଜଗତେ ପ୍ରଧାନ ।
ମାନବ ଜୀବନ ଭୁଲ ସେମାନଙ୍କଠାରେ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବିଦ୍ୟାନ୍ତି ବାରେ ବାରେ ।
ଶିଶୁ ନାଶ ବୃଦ୍ଧ ରୋଗୀ ନ ଥିଲ ବିଶୁର,
ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲ ଲୋକ ଜୀବନ ହିତାର ।
କେତେ ରମ୍ୟ ଉପବନ ଶୋଭନା ନଗରୀ,
ପୋଡ଼ି ଜାଳ କରିଥିଲେ ମରୁଭୂମି ସର ।
ମାନବ ଜୀବନ ଜାଟ ପତଙ୍ଗ ସମାନେ,
ପଦେ ଦଳ ଦେଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସେନାମାନେ ।
ସେମାନଙ୍କ ସିଂହାସନ ରତନମଣିତ,
କୋଟି ମୁଦ୍ରା ହାର ମାଳା ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ ଜଡ଼ିତ ।
ବହୁ ଲକ୍ଷ ସେନା ଥିଲେ ତାହାଙ୍କ ସେବକ,
ଆଦେଶକୁ ରୁହିଥାନ୍ତି କେଟି କୋଟି ଲୋକ !
କାହିଁ ସେ ରାଜତ ଏବେ ରହସ୍ୟାସନ,
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ, କାହିଁ ଗଲେ ସେନାଗଣ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଆଧୁପତ୍ୟ ଚିହ୍ନ,
ପୃଥ୍ବୀ କମ୍ପାଇଥିଲେ ମାସ କେତେ ଦିନ ।

—————

ପ୍ରତ୍ୟେଷ ପ୍ରମାଣ ଦେଖି ବୁଝିଯାଆ ଘର,
ଅଧିର ଆଡ଼ିମର କୁହେ ନିରାପାୟୀ ।
ରଜାଏ ଯେତେକ କରିଥିଲେ ଅତ୍ୟାଗୁର,
ସୁର୍ଗସିଂହାସନ ତଳେ ହେଉଛି ବିଶୁର ।
ଦାୟାମୟ ପ୍ରେମମୟ ଶାନ୍ତିମୟ ପ୍ରଭୁ,
ଅତ୍ୟାଗୁର ତାଙ୍କ ରାଜେୟ ଚଳିବ କି ସବୁ ?
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଦେଖ ଧର୍ମରାଜେୟ ରାଜାଗଣେ,
ତର ଆଧୁପତ୍ୟ ଥବ ଏ ବିଶ୍ଵ ଭୁବନେ ।
କେତେ ଦିନ କରି ଧର୍ମ ସୁମତି ପ୍ରବୁର
ମନୋରାଜେୟ କରିଥିଲେ ରାଜୁ, ବିଷ୍ଟାର ।
ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସମ୍ମାପନା,
ତା ମହିମା ଶେଷ ଦିନଯାଏ ଯିବ ଜଣେ ।
କେ ଥିଲେ ସେମାନେ ? ମହାଶର ? ବଳବନ୍ତ
ଥିଲାକ ଅଭୁଲ ଧନ ? ସେନା ବା ସାମନ୍ତ ?
ବସିଥିଲେ କି ପ୍ରକାର ରହସ୍ୟାସନେ ?
କେତେ ରହ ଲୁଗିଥିଲା ବସନ ଭୂଷଣ ?
କେତେ ଧନ ରହ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧାସରେ ?
କେତେ ଲୋକ ଖଟିଥିଲେ ସେବକ ରୂପରେ ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଥିଲେ ସବେ ତୀର ବସ୍ଥାସା,
ସମ୍ପଦିର ସଂଖ୍ୟା ବୁଝ—ଦାଣ୍ଡରେ ଭିଣାର ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୁଷ୍ପ କେହି, ବଣିକ ସେବକ । *
ସାମାନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଷ୍ପ, କେହି ପର୍ଯ୍ୟଟକ । *

ସେମାନଙ୍କ ସିଂହାସନ ମାନବଦୃଦୟ,
ପୃଥ୍ବୀ ଶେଷଯାଏ ଥବ ଅଷ୍ଟପୁ ଅବ୍ୟୟ ।
ଯାବତ ତନ୍ତ୍ରକେ ଥବ ତାହାଙ୍କ ରାଜୁ,
ପାଳବେ ଅବଶ୍ୟ କୋଟି ଲୋକ ତାଙ୍କ ମତ ।
କେତେ ରାଜରାଜେଶ୍ଵର ତାଙ୍କ ପଦଧୂଳି
କରିବେ ସାର୍ଥକ ପ୍ରାଣ ମସ୍ତକରେ ବୋଲି ।
ତାହାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ କରି ଉଚାରଣ,
କରିବେ ସାର୍ଥକ ଜ୍ଞାନ ଆପଣା ଜ୍ଞାବନ ।
ଥିଲେକ ସେମାନେ କେତେ ସେନ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ?
ଜଣକର ଥିଲେ ବାର ଗୋଟି ମଧ୍ୟଧାରୀ । (୧)
ଜଣକର ଥିଲେ ଏକ ମାସକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, (୨)
ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଥିଲେ ପାଞ୍ଚଟି ଭିଷ୍ମ । (୩)
ଏକ ମହାଶର ସେନା କେତୋଟି ବୈରାଗୀ, (୪)
ରୂପ ପାଞ୍ଚ ସେନା ଥିଲେ ଏକ ରାଜୀ ଲାଗି । (୫)
ମାସକ ଅନ୍ତର୍କାଳୀନ ତାଙ୍କ ସେନାମା,
ଜାତ ହେବେ ଜଗତରେ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାନ ।
କରିବେ ପାଳନ ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ,
ଜଗତେ ଯାବତ ଥବ ମାନବ ସମାଜ ।
ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଦ୍ଵିମଶି ଉନ୍ନତି,
ଦେବ ଦୂର ଲୋକଗଣ ଦୁର୍ଦ୍ରଶ୍ୟ ଦୁର୍ଗତି ।
ପ୍ରାଣୀ ଉପକାର ଭକ୍ତ ପ୍ରୀତ ଥିଲା ଅସ୍ତ୍ର,
ଲୋକର ଲାଙ୍ଘନା ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ।

* ଯିଶୁ ଯୋଗେଷ୍ଠ—ନାମକ ଜଣେ ସାଧାରଣ ସ୍ଵତ୍ରଧରର ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ମହିମଦ ଖଦକ୍ଷ ନାମୀ ଗୋଟିଏ ଧନବଜ୍ର
ନାଶର ଏବ ନାନକ ଗୋଟିଏ ମୁଦି ଦୋକାନର କର୍ମଗୁଣ ଥିଲେ ।

୩) ଚେତନ୍ୟ ଜଗନ୍ମଥ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ସାଧାରଣ ବିପ୍ର ପୁତ୍ର । ରଜପୁନ୍ତ ବୁଦ୍ଧଦେବ ପୌତ୍ରକ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ
ପୁଷ୍କକ ଉତ୍ସାନ୍ଦୁରା ଜୀବକା ନିଷାନ୍ତ କରି ଧର୍ମ ପ୍ରବୁର କରୁଥିଲେ ।

(୧) ଯିଶୁଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ବାରଜଣ ଧୀବର ।

(୨) ମହିମଦଙ୍କର ଧର୍ମମତ ପ୍ରଥମେ ଖଦକ୍ଷ ନାମୀ ଗୋଟିଏ ପୁଣୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

(୩) ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣ ଭିଷ୍ମ ।

(୪) ଚେତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ କେତେ ଜଣ ବୈରାଗୀ ମାତ ।

(୫) ନାନକଙ୍କର ପ୍ରଥମ_ଶିଷ୍ୟ ଧାର୍ମ ଜଣ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମାତ୍ର ଥିଲେ ।

ପାପଶବ୍ଦ ବିପକ୍ଷରେ ସମର ଦୋଷଣା,
କରିଥିଲେ ସବେ ମହାପ୍ରାଣ ମହାମନା ।
କେହି ଶତ୍ରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କଲେ ଅତ୍ୟାରିର;
କରନ୍ତି ତା ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟବହାର ।
ପ୍ରାଣୀର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଆପଣା ଜୀବନ,
ତୁଳ୍ଳ ମଣି କରୁଥାନ୍ତି ନିୟୁତ ଯତନ ।
କରିବେ ସେ ସବାରଜା କାଳିକି ଆହାର,
ସେଥି ପ୍ରତି ଥିଲା ନାହିଁ କିଛିଦ୍ଵି ବିରୂର ।

ବରଞ୍ଚ ପାର୍ଥିବ ଧନେ ଥିଲା ବଡ଼ ଦୃଶ୍ୟ,
ସଞ୍ଚୟୁମ୍ଭ ମେକର ପ୍ରତି ନ ଥିଲା କରୁଣା ।
ଅବିନାଶୀ ମାନବାମ୍ବା କିପରି ଉଦ୍ଧାର,
ଜଗତରେ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ସୁମତି ପ୍ରଗୁର ।
ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଥାପିବାକୁ ମାନବ ହୃଦୟେ,
କରନ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା ନିତ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟେ ।
ସୁରିଲେ ସେ ସବା ମହାରାଜଙ୍କର ନାମ,
ଖଣ୍ଡିବ ଦୁର୍ଗତି, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନ୍ଦ୍ରାମ ।

ଜୟ ଜୟ ଶରୀପୁଷ୍ପ ରେତନ୍ୟ ଗୋସାଇଁ,
ପ୍ରେମିକ ଧାର୍ମିକ ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ କାହିଁ ?
ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ହଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକ,
ମାର୍ଗରେ ଭଣ୍ଠକ, ସାର କୌପୀନ ମାତ୍ରକ ।
ଯେଉଁ ଭକ୍ତିମାର୍ଗ ଦେଖାଇଛ ଲୋକଗଣେ,
ରହିବ ଅନନ୍ତ କାଳ ଅଷ୍ଟ ତୁବନେ ।

ଜୟ ଜୟ ମେଘଦୂଷ ଯିଶ୍ଵ ମହାପାତ୍ର,
ତେଜିଛ ଜୀବନ ଲେକେ କରିବାକୁ ସାର ।
ତୁମ୍ଭ ଦୃଶ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରେ,
ମଣିବେ କୃତ ର୍ଥ ଧରି ଗଲେ ମସ୍ତକରେ ।

ଜୟ ଜୟ ମହନ୍ତି ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ,
ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ କେ ହେବ ବିବାଦୀ ।
ବବ୍ରାର କୋରେଣ ଜୀବ ଖ୍ୟାତ ସମାଜରେ,
ବାନ୍ଧିଅଛି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ନିମାଜରେ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଦୟାର ସାଗର,
ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ରାଜରାଜେଶ୍ୱର !
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖି କରିଛ ତନନ,
ତେଜିଥିଲ ଦାର ସୁତ ଜୀବ ପରିଜନ ।
ମାର୍ଗେ ମାର୍ଗେ ଭ୍ରମ କର ଉଷାନ୍ତ ଜୀବିକା,
ଲୋକଗଣେ ଦେଇଅଛ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଶିକ୍ଷା ।

ଆଶ୍ରୟେ ମହିମା ତୁମ୍ଭ ଧନ୍ୟ ହେ ନାନକ,
ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଧର୍ମରାଜ୍ୟପ୍ରାପକ ।
ନିତାନ୍ତ ଦେଇଦ୍ରୁ ଥିଲ ମାର୍ଗର ଉଦ୍ଧାର,
କେତେ ମହାଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭ ପଦ ସେବାକାଶ ।
ତୁମ୍ଭ ଉତ୍ସର୍ଧକାଶ ଶିଖର ରୁଗଣେ
ଅସାଧ ସାଧନା କର ଶ ସିଲେ ଯବନେ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାମନା ହେ ଶ୍ରମମୋହନ,
ତୁମ୍ଭ ଆର୍ଦ୍ରାବ ଦେଶଉଦ୍ଧାର କାରଣ ।
ବେଦ ମହାବାକ୍ୟ ଉପନିଷଦର ବାଣୀ
ଭୁଲଇ କୁଣିଷ୍ଠ ଦେଉଥିଲେ ଭଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ।
କରିବା ସକାଶେ ଅଞ୍ଜମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର
ଭାରତରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ କରିଛ ପ୍ରଗୁର ।

ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଅଧିକାଶ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରେ,
ପ୍ରଣତ ହେଉଛି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପଦରେ ।
ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ନାମ,
ସେ ନାମ ଉକାରି ସିଦ୍ଧ ହେବ ମନ୍ଦ୍ରାମ ।

ପଦ୍ୟମାଳା

ଖଳ ବୋଲେ, ସର୍ପ ତୁ ତ ଭାରି ପାନ ଦୁଷ୍ଟ,
ପ୍ରାଣିହିଂସା କରୁ ଅକାରଣେ ହୋଇ ରୁଷ୍ଟ ।
ସର୍ପ ବୋଲେ, ମୋ ଦଂଶନେ ମରେ ଜଣେ ପ୍ରାଣେ
ତୋ ଜହାରେ କେତେ ବଣ ଛୁରଣାର ଜାଣେ ।

କେ ମୋ ବନ୍ଦୁ ? ମିଶ୍ରଭାଣୀ ପର ଉପକାଣ୍ଠ,
ଦୃଶ୍ୟ କେ ? ଲମ୍ପଟ ଶତ ସମର୍ଥ ଭଖାରି ।
କିପରି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲୋଡ଼ି, ଯେବେ ଦୁହୁ ଗୁଣୀ,
କିପରି ମହତ୍ତ୍ଵ ରଖ, ଯେବେ ଅଟ ରଣୀ,
ଜ୍ଞାନ ହେବ କିପ୍ତା ଦ୍ଵିତୀଏକ୍ୟ ନାହିଁ ଶୁଣି,
ମଦ୍ୟପ ବୃଦ୍ଧରେ ନିତ୍ୟ ନିଶୀଥେ ଭକ୍ତଣି ।

ମୃଦ୍ଧପାଶରେ ବନ୍ଦ ସବ୍ଦେ, ଅଜ ଯେସନେ ଯୁଧ ସ୍ତରେ ।
ଯେ ଏହା ନ ପାରଇ ଜାଣି, କିପରି ବୋଲ ତାକୁ ଜ୍ଞାନ !
ଉଷର-ଭୂମି ମୁଢି ମନ, ଅର୍କର୍ମା ଉପଳ ଯେସନ ।
ସୁଖଜ ସୁଜାନ ବପନ, କଲେ ତା ଯାଏ ଅନାରଣ ।
ମଧ୍ୟମଷ୍ଟିକା ପିପୀଳିକା, ଦେଖ ତ ଏହାଙ୍କ ଜୀବିକା ।
ତାଙ୍କ ଭଣ୍ଟାର ଦେଖ ଆସି, ଭୁମେ କିପାଇଁ ଉପବାସୀ ?
ଚନ୍ଦନ ବେଣ୍ଟି ଭୁଜଙ୍ଗେ, ସମ୍ବଦ ଜନ୍ମିତ ଆତଙ୍ଗେ,
ଧାଗର ରହର ଆକର, ନିବାସ ପୁଣି ବିଷଧର,

ସମ୍ବେ ବିହଦନିରୟ, ମିଳିତ ଅଛନ୍ତି ଉଭୟ ।
ଜଗତେ ଅଭୁଲ ସମ୍ଭାବି, ଶସ୍ୟଶାଲିନୀ ବସୁମଣୀ ।
ଯେତିକ କର ଉପାର୍ଜନ, ସେତିକ ତବ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ ।
ଜ୍ଞାନ ତାପସ ଶୂର କବି, ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଭବ,
ଲୋଭ ହସ୍ତରୁ ପରିଷାଣ, ପାଇ ନାହାନ୍ତି କେହି ଜାଣ ।
ପ୍ରଭୁ କରୁଣା ବିନା ଲୋକ, ନ ପାଏ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ।
କରୁଣା ଲଭିବା ସକାଶେ, ପ୍ରାର୍ଥନା କର ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରୁଷା ଯେ ଲକ୍ନା, ସେ ପୁଣି ରକ୍ଷଣୀ ସମାନା ।
ଭୁଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ଵେତ ଉଭୟ ଉଭିଦ ବ୍ରଦ୍ଧରୁ ଉଦୟ ।
ଶଶୀରବଶ୍ୟାସୀ ଯେ ଲୋକ, ତା ମନେ ଥାଏନାହିଁ ଶୋକ ।
ଶଶୀର ପାହାକୁ ସଦୟ, କାହାକୁ କରିବ ସେ ଭୟ ?

ଜଗତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ସମ୍ବତି,
ଜଗତେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ କରନ୍ତୁ ବସନ୍ତ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀକୁ ପ୍ରଭୁ କାଣି ଦିଅ ଧନ,
କର୍ମପଳ ଅନୁସାରେ ଯେତେ ପ୍ରଯୋଜନ ।

ହିଂସା କର କିପ୍ତ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଧନ,
ଭୁମେ କିପ୍ତ ବୋଲ କର ନାହିଁ ଉପାର୍ଜନ ?
ଆପଣେ ଅଯୋଗ୍ୟ ଯେବେ ଧନ ଉପାର୍ଜନେ,
ପରେ ହିଂସି ପାପ ଲୁଭ କର କି କାରଣ ?

ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଥାଉ ଜ୍ଞାନ, ହେଉ କୁଳୀନ ଧନବାନ,
ଭକ୍ତି ନ ଥିଲେ ପ୍ରଭୁପଦେ, ବୃଥା ଜୀବନ ସେ ସମ୍ପଦେ
ଗୁଣ ବୁଝେ ଗୁଣିଜନେ, ବସନ୍ତେ କୋକିଳ ଯେସନେ ।
ଅନ୍ତ ବୁଝିବ ଗୁଣ କାହିଁ, ବସନ୍ତେ ସେ ପ୍ରକାରକାଉ ।

ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁ ପ୍ରଯୋଜନ, ଯେ ଲୋକ ହରେ
ଶିଷ୍ୟଧନ ।

ଯେଦିଏ ଶିଷ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ, ତାହାଙ୍କୁ କରେ ମୁଁ ସମ୍ବାନ ।
ରହିବ ଯେପରି ସଙ୍ଗରେ, ଗଣ୍ୟ ହେବଟି ସେ ରୂପରେ
କାର ସରେ ଥିଲେ ମଣି, ତାହାକୁ କାର ମଧ୍ୟ ଗଣି

ବୃଥା ସେ ଗ୍ରହ ଅଧ୍ୟପୁନ, ଯେବେ ନ କର ଆରରଣ ।
ବଳଦ ବହେ ଶିନ୍ଦରାର, ମାଧୁରୀ ନ ଜାଣେ ତାହାର ।
ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭର୍ପୁ ଜ୍ଞାନ—ମାନବ ପଶୁରେ ସମାନ;
ବିଶେଷ ମାନବଙ୍କଠାରେ, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଜାଣିପାରେ ।
ପାଉଁଶ ବୋଲିଲେ ଦେହରେ, ସମ୍ବାସୀ ଯେବେ
ହେବେ ନରେ ।

ପଙ୍କରେ ଗଢ଼ିଲେ ଦୁଷ୍ଟରୀ, ହେବ କି ସାଧୁ ବ୍ରଦ୍ଧଗୁଣ ?
ସବେ ଧାବିତ ସ୍ଵାର୍ଥ ପାଇଁ, ସେହି ମମତା ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ?
ପାଣ୍ଟବେ ପ୍ଲେଟ ଥିଲେ ମନେ, ଭାଷୁ ଭଜିଲେ ଦୁର୍ଯ୍ୟାଧନେ
ପଢ଼ିଲି ନାନା ଦେଶ ଭାଷା, କାହିଁ ତ ନ ପୂରିଲ ଆଶା ।
ହେଉ ପଛକେ ସେ ନିକୁଷ୍ଟ, ମୋ ମାତୃଭାଷା ମୋତେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଦେଖିଲି ବୁଲି ବହୁଦୂର, କାଞ୍ଚି, କାମାଣ୍ୟା କାନଗୁର,
ପାଇଲ ନାହିଁ ଦୂର, ଦର, ମୋ ମାତୃଭୂମିର ମାଧୁରୀ ।

ବାୟସ ବୃଦ୍ଧିନ ବଞ୍ଚେ, ମୁଣ୍ଡକ ବଢ଼ ଖାଦ୍ୟ ସଞ୍ଚେ ।
ସାଧୁଙ୍କ ସଞ୍ଚୟ ଜୀବନ—ପରାର୍ଥ ହୃଦ ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ।
ସ୍ଵରୋଧ ସ୍ଵଜନ ପାଳନ, ବଇର ବିନାଶ ସାଧନ
ଯେ କରେ ଧନ୍ୟ ସେହି ଲୋକ, ଅଟେ ସେ ବଂଶର
ଆଲୋକ ।

ନୃପତି ଯେବେ ଅତ୍ୟାରୁଷ, କଳହପ୍ରିୟା ଦୁଷ୍ଟୀ ନାଶ,
ଅବାଧ ନିର୍ବାଧ ନନ୍ଦନ, ଏହାକୁ କରିବ ବଜନ ।
ଯା ପୁନ ନିର୍ବୋଧ ନିର୍ଗୁଣୀ, ଅସତ୍ତ୍ଵ ମୁଖର ତରୁଣୀ,
ପିତା ପୁରୁଷର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ, ବଂଶ ନାଶର ଏହି ତରୁ ।

ଆୟସମ୍ଭାନ ଆମ୍ବଜନ, ଆହଣା ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଶାସନ,
ଯେ ଲୋକ ଯେତେ ରକ୍ଷା କରେ, ଧନ୍ୟ ସେ ଲୋକ
ସମାଜରେ ।

ଆସିଛ କାହିଁ, ଯିବ କାହିଁ; ରହିଛ କେତେ ଦିନପାଇଁ,
ଏହା ତ ଗଲୁ ନାହିଁ ଜଣା, ଭ୍ରମୁତ ସିନା ହୋଇ ବଣା ।

ସ୍ଵକର୍ମ ଫଳ ଭୁଲେଞ୍ଜେ ଲୋକ, ଦୈବ କେବଳ ଉପଳଷ୍ୟ ।
ଭୂମିରେ ବୁଣିବ ଯେ ଶୟ, ତା ଫଳ କାଟିବ ଅବଶ୍ୟ ।
କିଶ୍ଚରେ ସକଳ ଭୂତରେ, ସକଳ ଭୂତରେ କିଶ୍ଚରେ,
ଯେ ଦେଖେ ସେହିଲୋକଙ୍କିମା, ଅଛୁଟେ କ୍ରିଙ୍ଗ-ତରୁ ଜାଣି ।

କଟୁକଥାରେ ପାଥ ବ୍ୟଥା, କପାଇଁ ବୋଲ କଟୁକଥା ।
ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଦେବ ରଣ, ନେଉଠି ପାଇବ ତା ପୁଣା ।
ଅସାଧ କି ଅଛୁ ଜଗତତ, ସକଳ ଧର୍ମର ଆୟୁତେ ।
ମାନବ ଯାହା କର ପାରେ, କପାଁ ଅସାଧ ଭୁମିତାରେ ।

ସାହିତ୍ୟ ଜାତ ଶୁଭପଳ, ତେଜିଶ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ,
କିପାଇଁ କର ମନ କର୍ମ, ଏହାକି ନୁହେ ମନ୍ତ୍ରଭୁମ ?
ଯାବତ ସମ୍ବଦ ବିପଦ, ଜୀବନ ଯତ୍ନବନ ପଦ,
ଜଗତେ ନୁହେ କହି ପ୍ରିୟ, ଏଥକୁ ବୁଦ୍ଧିକର ପ୍ରିୟ ।

କାନନେ ଯେବେ ଫୁଲ ଫୁଲେ, ମଧୁ ଲୋଭରେ ଅଳ
ସୁଟେ ।
ମଧୁ ନ ଥୁବିଲ ସେ ପୁଷ୍ପର, ଅଳି କି ଅନାଇବ ଥରେ

ଅର୍ଥ ଲୋକର ଅଭିଳାଷ, ତହିଁ ହୃଅନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଦାସ ।
ଅର୍ଥରେ ନ ଥିଲେ ସମ୍ପର୍କ, କେ ପ୍ରଭୁ, ଦାସ କେଉଁ
ଲୋକ
ଘର ଘରରେ ଯେବେ କଳ, ତା ତହିଁ ଦୁଃଖ
କିବା ବଳ ।

ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ ସୋଦରେ, ପ୍ରୀତି କି ଜନ୍ମିବ
ଆନରେ ।
ନାଶୀନୀ ବାରବିଳାସିମା, ଉତ୍ତର୍ପ୍ରେ ଜୀବନଯାତ୍ରିମା ।
ବିଶେଷେ ବାରଙ୍ଗନାଠାରେ, ବଂଶ ବିନାଶ କରିପାରେ ।

ନିପୁତ ମୋ ଶତ୍ରୁ ତରୁକିମାର, ନାହିଁ ମୋ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମବଳ,
ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟ ସକଳ, ପ୍ରଭୁ ମୋ ଭରସା କେବଳ ।
ସତ୍ୟ ମୁଁ ପ୍ରଭୁ ଦୁରବୁଦ୍ଧ, ଅଜ୍ଞନ ମୂଳ ପାପକାରୀ,
ମାତ୍ର ମୁଁ ତୁମ୍ହେ ସ୍ଵର୍ଗ ଜ୍ଞବ, ବୃଥା କି ଏହା ଭାସିଯିବ ?

କେ ବନ୍ଧୁ କେ ଶତ୍ରୁ ତୁମ୍ହର, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକ ଆମ୍ବପର,
ଦେହର ବ୍ୟାଧ ଶତ୍ରୁ ଜାଣ, ବନ୍ୟ ତ୍ରିଷ୍ଟଧ ଦିଏ ପ୍ରାଣ ।
ବଶ ଯେ କରିଛି ମନକୁ, ସେ ଜଣି ପାରେ ଜଗତକୁ ।
ନ ଥିଲେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ, ତୁମେହିଁ ତୁମ୍ହେ ଶତ୍ରୁ ଜାଣ,
ଲୋଭ ଦୋଧକୁ ମନେ ପ୍ଲାନ, ନ ଦିଏ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନବାନ
ତା' ମିଥେ ଜଗତର ଲୋକ, ତାହାର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
ଯା ଖ୍ୟାତି ନାହିଁ ଜଗତରେ, ଲୋକର ମଙ୍ଗଳ ନ କରେ,
ନ ପାଞ୍ଚ ସ୍ଵଦେଶ କଲ୍ପାଣା, ବୃଥା ଅଟଇ ତାହା ପ୍ରାଣ ।
ନ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର, ଅଟେ ବିପଦ ମୁକାଧାର,
ବିରୁଦ୍ଧ ଯେବା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, କମଳା ଥାନ୍ତି ତା
ପାଶରେ ।

କର୍ମସୂରେ ସବ ପ୍ରାଣୀ, ବର ଅନ୍ତର୍ମିଳି ଥିବ ଜାଣି,
କର୍ମ ଯୋଗରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବଡ଼, କର୍ମ ବିହୁନେ ପ୍ରାଣୀ ଜଡ଼
ନ ବରସ ମାଛି ଚନ୍ଦନର, ବିରତି ଖାଦ ନାହିଁ ଗୁଡ଼,
ସାଧୁ ଚିହ୍ନକୁ ସାଧୁ ନରେ, କାହିଁ ଚିହ୍ନିବ ମୁର୍ଗମୁର୍ଗ !
ଧନ ଜନରେ କେହି ଦୁଃଖୀ, କେ ବସି ଘରେ ପୁଷ ମିଶ,
ଅଳ୍ପ ଅଧିକ ସବେ ଦୁଃଖୀ, ଜଗତ ଏହାହି ବିଚିତ୍ର ।

ମଧୁମଷିକା ପିହିଳିକା ସମସ୍ତେ ହୋଇ କର୍ମବଣୀ,
ନିରତେ ନେବୁନ୍ତ ଜୀବିକା, ଧର ସେ ମାନବ ଅଳସ ।
ବିନଶ ଗଲୁ ସେ ପଦାର୍ଥ, ତା ପାଇଁ କରୁଛ ଭାବନା,
ତାହା କି ତୁମ୍ଭର ଯଥାର୍ଥ ? ତେବେ ତ କିପାଇଁ
ଶୋଚନା ?

ସୁନ୍ଦର କମଳେ ଶିଶିର ବିନ୍ଦୁ, ସୁନ୍ଦର ଗଗନେ
ପୃଷ୍ଠିମା ରନ୍ଧୁ,
ତହିଁରୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଉଚ୍ଚଳ, ପର ଦୁଃଖେ ଯେଉଁ
ନପୁନ ଜଳ ।

ଦୁଃଖ ହେଉ ସୁଖ ହେଉ ଯାଇଛି ଯା' କହି,
କି ହେବ ବୃଥାରେ ଆଉ ତାହା କଥା କହି,
ଜ୍ଞାନ ଲୋକ ସବ କାର୍ଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ କରେ,
ମୁଢ଼ ଲୋକ ଅନୁତାପ କରେ ପଣ୍ଡାତରେ ।

ପ୍ରାଚୀର ନିର୍ମାଣକାରୀ ଯାଏ ଉପରକୁ,
ତଡ଼ାଗନନକ ଯାଏ ତଳକୁ ତଳକୁ,
ଜଗତରେ ମାନବଙ୍କ ଲଭ ଏହା ଜାଣ,
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ପ୍ଲାନ ଅବା ନାଚ ପ୍ଲାନ ।

ଆହେ ଧନୀ ଟଳ ଟଳ ହୃଅ ଗରବରେ,
ବୋଲ ବୋଲ କେତେ ଧନ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଘରେ,
ଜଗତରେ ଧନରଶି ପଦକ ପ୍ରମାଣ,
ତୁମ୍ଭ ଘରେ ଥିବା ଧନ ତହୁଁ ବିନ୍ଦୁ ଜାଣ ।

ଧନ ମାନ ପଦ ପାଇ ହୃଏ ଟଳଟଳ,
ନିଶ୍ଚପୁ ସେ ଲୋକ ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖଳ,
ଧନ ମାନ ପଦ ପାଇ ଗବ କରେ ନାହିଁ,
ନିଶ୍ଚପୁ ସେ ଉପୟୁକ୍ତ ସେହି ଦ୍ରୁବ୍ୟପାର୍ବ ।

ଇହ ପରକାଳେ ସୁଖୀ ସାଧୁର ଜବନ,
ଜବନ କାଳରେ ସୁଖୀ ଅଟନ୍ତ ରାଜନ ।
ପାପୀ ଲୋକ ମରବିଷ ନାହିଁ ଲଭ ଷତ,
ଇହ ପର ଦୁଇ କାଳ ତୁମ୍ଭର ଦୁର୍ଗତି ।

ମାତ୍ରଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁଣି ପିତା ଧନଞ୍ଜୟ,
ଆପେ ମଧ୍ୟ ମହାବାର ସ୍ମୃତିଦ୍ୱାତନ୍ତ୍ରୀ ।
ସେହି ଅଭିମନ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧେ ଲଭିଲେ ମରଣ,
ମୃଜୁରୁ ପାଇବ ରଷା ଦବାଳ କେଉଁ ଜନ ।

ଅଯୋଧ୍ୟା ମଥୁରା ପୁରୀ ଯାଇଛୁ ବିନାଶ,
ସଦୁଦେଶ ରଦ୍ଧବ୍ରଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଗଲେ ନାଶ,
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇ କିଛି ନୁହେ ଚିର,
ଏହି କଥା ମନେ ଭାଇ ବୁଦ୍ଧି କର ସ୍ଥିର !

ଆହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଜନକ ଜନମ
ଜଗତାମୀ ଜଗତମ୍ଭା ଜୀବନଦାୟିମା ।
ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଧୁ ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଶ୍ରାଚରଣେ ଦିଅ ପ୍ଲାନ ଆହେ ବିଶ୍ଵପତି ।

ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନେୟ ଯାହା କଲି ଧନଦାନ,
ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନ୍ୟ ମୋତେ କଲା ଅପମାନ ।
ଭୁଲିଯାଏଁ କରିଅଛି ପର ଉପକାର,
ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନ୍ୟ ଯାହା କଲା ଅତ୍ୟାଗ୍ରତ ।

ଦୁଇ ଲୋକରେ ହିତକଣ୍ଠ
ସେ ଅଟେ ରୂପୁରୀ,
ଦୁଇ ଲୋକରେ ସୁଖକଣ୍ଠ
ସେ ଅଟେ ମାଧୁରୀ,
ସନ୍ତାନବଣ୍ଠ ସତ୍ତା ନାରୀ
ସେ ଅଟେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଭନ୍ତପୁଗଣ ବଣକାରୀ
ସେହି ବ୍ରହ୍ମରୀ ।

ପକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ହେ ପ୍ରେମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
ସୁଖର ଆକର
ଶାନ୍ତି ମହା ନିକେତନ,
ଦୋଷ ରୂପେ ଦୁଃଖ
ଦିଅ ଅବା ସୁଖ
ତବ ପଦରେ ଜୀବନ ।

ସଂପିଲି ହେ ପ୍ରଭୁ
ଜଗତର ସବୁ
ଆଶା ଭରସା ନିକର,
ଜ୍ଞାନ ପରିଜନ
ଯତ୍ନ ମାନ ଧନ
ମୁଁ ତୁମର ତୁମେ ମୋର ।

ଧୂଳି

କୃତଙ୍କତା ସ୍ବୀକାର

ଏହି ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ମୁଦ୍ରଣ ବିଷୟରେ
ମୋହର ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରତିମ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଶ୍ରୀମତୀ ପଣ୍ଡିତ ମୃଜୁଞ୍ଜୟ
ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣଙ୍କ ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟୁ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇ କୃତଙ୍କତା ସ୍ବୀକାର କରୁଥିଲା ।

ଲେଖକ

ଉତ୍ସର୍ଗ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା

ଶିକ୍ଷିତ ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତିକାମୀ ମହାମ୍ଵାମାନେ
ଦେଶର ପରଶରଣ; ମୁଁ ଧୂଳମୁଠାଏ ଧରି ବିନାତ
ଘରରେ ସେମାନଙ୍କ ଦାରିଦ୍ର୍ର—ଆଶା ଦୂନା ମୁଠାଏ
ପ୍ରାପ୍ତ ।

ଲେଖକ

ଧୂଳି

ଧୂଳି

ଆରେ ଧୂଳି ! ଦେଖେ ତୋର ଭାବ ଅହଙ୍କାର !
 ସହି ତ ନ ପାରେ କେତେହୁପି ଅତ୍ୟାଗ୍ରର ।
 ପଦ ତଳେ ଥାଉ ପଡ଼ି ଅତି ମରୁଧମ,
 ନିଯୁତ ଦେଖାଉ ପୁଣି ଶ୍ରଷ୍ଟଣ ବିଷମ ।
 ଦେହ-ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦିଏଁ ବାରମ୍ବାର ଝାଡ଼ି,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ପୁଣି ଆୟୁ କାହିଁ ମାଡ଼ି ।
 ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାପିଛୁ ନାହିଁ ତିଳେ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ,
 ବଳ-ପଣୀ ପଣେ ନାହିଁ ଅପମାନ ଜ୍ଞାନ ।

ଧୂଳ ବୋଲେ—“ରେ ମାନବ କୃତ୍ୟୁ ନିତାନ୍ତ !
 ରଖିଦେ ବଡ଼ମା ପାଠି ବୁଝି ରହ ଷାନ୍ତ ।
 ବଡ଼ ହସମାଡ଼େ ଭାଇ ତୋହ କଥା ଶୁଣି,
 ପାଘୋର ଗଲୁଣି ମୋହତୋରେ ଚିରରଣୀ ।
 ଧୂଳର ସମସ୍ତ ଦେହ ଗୋଟା ରୂପାନ୍ତର,
 ଶୁଭ୍ରିଲେ ସେ ରଣ ହେବ କି ଦଶା ତୋହର ।”

ଶୁଣ୍ୟ କାହାନୀ

କାହିଁ—କି ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ମହେଶ୍ୱର ?
 କିବା ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ।
 ବୃଥା ଅକିଞ୍ଚନ ତବ ବୃଥା ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ,
 ଆପଣ ଶଶାର ମନ ତହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ।

ସେ ରୂପ କୌଣ୍ଟଳେ ତବ ଦେହର ନିର୍ମାଣ,
 ନିର୍ମାତା ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
 ପ୍ରକାଶେ ଅନନ୍ତାକାଶେ ଅନନ୍ତ ମହିମା,
 ନିଯୁମିତ ନ୍ୟସ୍ତ ଗ୍ରହ-ନଷ୍ଟତ ଅସୀମା ।
 ସାଗର ଲହୁର କରେ ନିଯୁତ ଗର୍ଜନ,
 ନ ଜାଣ କି କାହା ଆଜ୍ଞା କରେ ସେ ପାଳନ ?
 କଳେ ଶୁଳେ ଶୂନ୍ୟ ଦେଶେ ଯହିଁ କର ଦୃଷ୍ଟି,
 ପ୍ରମାଣ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ କୌଣ୍ଟଳର ସୃଷ୍ଟି ।
 ଜାଗ୍ରତ ନିଯୁନା ଜାଣ ରହି ଅନୁଭାଳେ,
 ନିଯୁମିତ କୁରୁକୁନ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଚିରକାଳେ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା

ବୋଲ କିପୀ ମହାପ୍ରଭୁ ରଖିଛ ମୋତେ ସଂସାରେ ?
 ଧନ ଲୃକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ଦଗ୍ଧ ସଦା ବିଷୟ ଅଶାରେ ।
 ଜଟିଳ ପକ୍ଷିଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ହରି !
 ଦେନ୍ଦ୍ରିୟାଅ ଦେନ୍ଦ୍ରିୟାଅ କର ଧର କୃପା କର ।
 ଶ୍ରୀଷ୍ଟଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେ ପ୍ରକୃତ ନିଯୁନା ମୋର,
 ଅନାୟୁତେ ଅନିଜ୍ଞାରେ ଆକର୍ଷଣ କରେ ତୋର ।
 କିପାଇଁ ପବିତ୍ର ମାର୍ଗେ ହେଲ ନାହିଁ ନିତ୍ୟ ଗତି,
 ହାୟ ହାୟ ତୁମ୍ଭ ବିନା କେ ଶଣ୍ଠିବ ଏ ଦୁର୍ଗତି ।
 ବାସନା ସନ୍ତୋଷ ମୋର ଭଜିବ ତୁମଙ୍କୁ ଚିତ୍ତେ,
 ପଦେ ପଦେ ବିଚଳିତ ପ୍ରବଳ ବିଳାସ ବିତ୍ତେ ।

ଆୟୁଷ୍ମପୁ ପ୍ରତିଷଣ ନ ହେଲ ଚେତନା ଜାତ,
ଯାଏଁ ଭୁଲ ଜବ ଗତି ପ୍ରବଳ ମୋହରେ ଭ୍ରାନ୍ତ
ଦୂର୍ଲଭ ମାନବ ଜନ୍ମ ଦେଲେ ମୋହର ଦୟା କଣି,
କିବାର୍କ୍ ନ କରେ କାର୍ଯ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ସେହି ସରି ?
ମାନବ ସ୍ଵରୂପ ଧରି କରେ ବିଶେ, ବିଚରଣ,
ହୁନ ପଶୁ ସମାନରେ ମାତ୍ର ସବ୍ ଆଚରଣ ।
ହେ ଶୁଭ ଅପାପ ବିଜ୍ଞ ପବିତ୍ର ତୁମର ବିଶ୍ୱ,
ଅପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ ରହିଛି ମୁଁ ଅହନୀଣ ।
ତୁମ୍ଭ ଦଉ ସୁଖେ ସୁଖୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ ବିଶ୍ୱବାସୀ,
ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ଲାଭି କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୱାସୀ
ପବିତ୍ର ସଂସାରେ କିପ୍ତୀ ହୁଏ ପାଏ ଦୁରଶୟ ?
ଦେନ ଯାଥ ଦେନ ଯାଥ ପୃଥ୍ବୀ ହେଉ ଶାନ୍ତିମୟ ।
ଯଦ୍ୟପି ରଖିବ ବିଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ସେହିପରି,
କରେ ନିତ୍ୟ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତବ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ଦିଅ ବଳ ଦିଅ ଜ୍ଞାନ ଆଜ୍ଞା କରି ଶିରେଧାୟ୍ୟ ।
ପବିତ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ନିତ୍ୟ ସାଧୁବ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ।

— — —

ବିଜନ ବାସ

ଦିନ ମାନ ଅବସାନ ଶାନ୍ତି ନିକେତନେ,
ମାରବ ମାନବ ରବ ବିରଳେ ବିଜନେ,
ତରଳ ତିମିର ବ୍ୟାପ୍ତି ଜଗତ ସଂସାର;
ଏଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉପାସନା କରିବାର ।
ଅନାବଳ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଉପଜାତ ମନେ,
ସମାହିତ ତିତି ଭଗବାନ ଶ୍ରାଚରଣେ ।

X X X

ଥିଲ ଦିନେ ନିକେତନେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ
ପୂର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ରିୟ ପରିଜନ ଆମୀଯୁ ବାନ୍ଧବ ।
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଘୋଗେ ଶୋକେ ମିଳି ପରମତର
ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲୁ ଆନନ୍ଦରେ ।

ସେହି ପ୍ରିୟ ନିକେତନ ଏବେ ଶୂନ୍ୟମୟ,
ଅବସାଦ ବିଜନ୍ତି ଉଦ୍‌ଦାସ ହୃଦୟ ।
ଏକାଙ୍ଗ ବିଜନ ବାସ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଲୋକେ —
ନାହିଁ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣଗୁହ୍ବ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆଲୋକେ ।

— — —

କାଠେୟୋଡ଼ି ବନ୍ଦ

ପାଶାଶ ପିହିତ ଅଙ୍ଗ—ତବ କୃଦୀର୍ଷଣ,
ଲଭୁରନ୍ତ ଯୁଗ ଯୁଗ କଟକ ନିବାସୀ ।
ପ୍ରାଚୁଟ ଆଗମେ ଯଥା ଦରତ ଲହରୀ—
ଉନ୍ନତି ଧାବିତା କାଳରୂପା ଉତ୍ସବରୀ ।
ସହର ଉପାଇ ନେବ୍ରୁକବା ଅକିଞ୍ଚନ,
ପୃଷ୍ଠ ପାତି ମହାବେଶ କର ନିବାରଣ ।
ସହସ୍ର ବରଷ ବ୍ୟାପୀ ଅଚଳ ଅଟଳ—
ଭଙ୍ଗକର କାଠେୟୋଡ଼ି ତରଙ୍ଗ ପ୍ରବଳ ।

ନ ଥିଲେ ରଣକରୁପେ ହେ ପାଶାଶସେଭୁ—
କଟକନିବାସୀ ଧନ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ହେତୁ—
କିଏ ବା କରନ୍ତା ରକ୍ଷା କଟକ ସହର—
ହୋଇଯାନ୍ତା ପରିଣତ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତର ।
ଯାଇଛନ୍ତି ମରକତ କେଶରୀ ମହାନ—
ଯୁଗ ଯୁଗନ୍ତର ଥିବ କାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।

— — —

କିଏ ମୋ ଶିଶୁର

କୁରାତିରେ କାଠୁରିଆ ଦେଲୁ ଗଛ ହାଣି,
କରତ ବାରସୀ ଧରି ଗଢ଼ିଲ ବିନାଣୀ,
ନାନାରଙ୍ଗ ବୋଲି ଦେଲୁ ଆସି ଚିଷକର,
ହେବ କି ସେ ମୋ ଆମ୍ବାର ରକ୍ଷକ ଶିଶୁର ?

ପଦକୁ ପାଷାଣ ଖଣ୍ଡେ ଆଣି ପଥୁରିଆ-
ନିହାଣ ହାତୁଡ଼ି ମାରି ମୁଣ୍ଡି କଲା ଠା,
ମଣ୍ଡାଇଲ ପ୍ରତିମାଟି ଦିଶିଲ ସୁନ୍ଦର,
ମୋ ଆସ୍ତା ଉତ୍ତାରକାଣ ସେହି କି ଛଣ୍ଡର ?

ଚକଟି ଗୋବର ପଙ୍କ ମାଟି ଶିଳ୍ପକର,
ଗଢ଼ିଦେଲ ମୁଣ୍ଡିଟିଏ ଦିଶେ ମନୋଧୂର,
ଖେଳନ୍ତି ପିଲାଏ ପଛେ ଘେନ ସେ ପିତୁଳୀ
ନ କରିବ ପୂଜା ତାକୁ ମୋ ଛଣ୍ଡର ବୋଲି ।

ମୋ ଛଣ୍ଡର କଲେ ବିଶ୍ଵଜଗତ ନିର୍ମାଣ,
ମୋ ଜୀବନ ଗତ ମୁକ୍ତିଦାତା ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ।

ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଅବିଦ୍ୟା

ପ୍ରକୃତି ବଣରେ ନିଶି ଦିବସରେ
କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଜଗତରେ;
ହୃଦୟେ ଅବିଦ୍ୟା- ବେନି-ଦେଖା ବିଦ୍ୟା
ବ୍ୟାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିରନ୍ତରେ ।

ଘେନ ନିତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସହଚର ସହଚର—
ଯାହାର ଗାରିମା ପ୍ରକାଶେ ମହିମା
ସେ ହୃଦୟେ ହୃଦୟେଶ୍ଵର ।

ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଅହଂପା ସୁମନ୍ତି
ବିଦ୍ୟାଦେଖା ଦାସ ଦାସୀ,
ହିଂପା ଦେଖ ମୋହ ଦୋଧ ପରଦ୍ରୋହ
ଅବିଦ୍ୟାର ସହବାସୀ ।

ଆସ୍ତାର ନିଭୃତ ନିଳପ୍ତ ସନ୍ତତ
ବେନି ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ—
କରନ୍ତି ନିବାସ କରିବେ ବିଳାସ
ବଳେ ନର ହୃଦୟରେ ।

ଅବିଦ୍ୟା ଗାରିମା ବିଦ୍ୟାର ମହିମା
ଦେବାଗ୍ରାହୀ ପରିଚୟ,
ହୃଦରେ ବିବେକ ଜାଳ ଜ୍ଞାନାଲୋକ
ନରେ ଦିଅନ୍ତି ଅଭୟ ।

ଉଦାସୀ

ସାଇଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି ଯିବେ ଭବିଷ୍ୟତେ,
ମାନବ ଜୀବନ ଭସି ଭସି କାଳସ୍ମୋତେ ।
ନାହିଁତ ନିଶ୍ଚିତ କାଳ ଯିବି କେବେ ଭସି,
ଭଥାପି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀ ।
ମାୟା ମୋହ ପ୍ରେରଣାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ପର,
ନିର୍ଦ୍ଦନ ମୁହିଁ ଅବା ଜଗତେ ଅମର ।
ଆଶାସୁରେ ନିତ୍ୟ ବନ୍ଦ ଅଛି ବିଶେଷରେ,
ସନ୍ତତ ରହିଛି ବ୍ୟସ୍ତ ଜଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ସବାଙ୍ଗେ ହେଲାଣି ବ୍ୟାପ୍ତ ଆସି ମୃତ୍ୟୁ ଗ୍ରୂପ୍‌ପା,
ଶୁନ୍ନ ତ ନ ହେଲା ଦେଖେ ଜଗତର ମାୟା ।
କଣିକ ଆଶ୍ରମ ଜୀବ ପରିଶାମ ଗତ,
ଆସି ମନେ ଯାଏ ଲାଭ ବିଷମ ଦୂରତି ।
ସୁଜାନ ପ୍ରଦାନ କର ଆହେ ମହେଶ୍ୱର,
ସୁରଣ ମୁଁ କରେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ନିରନ୍ତର ।

ଦୂର୍ଜନ ସୁଜନ ପ୍ରୀତି

ପଦାର୍ଥର ଗ୍ରୂପ୍‌ପା ଦେଖି ପ୍ରସତ କାଳରେ,
ତା ପୁଣି ସଂଜାର୍ପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ସମଶରେ ।
ଅପରାହ୍ନ ଶ କାଳ ଗ୍ରୂପ୍‌ପା କମେ ଦର୍ଶାକାର
ଦୂର୍ଜନ ସୁଜନ ପ୍ରୀତି ଜାଣ ଏ ପ୍ରକାର ।

ସାର୍ଥକତା

ହରି ହେ !

ବାସନା ପରାଣେ   ତବ ପଦ ଧାନେ
ଜୀବନ କରିବି ଶେଷ ।

ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ !   ଆୟୁ ଗତ ପ୍ରାୟ
ନ ହେଲା ସାଧନ ଲେଣା ।

ଇହା ଅନୁଷ୍ଠାନ   କରିବି ସୃରଣ
ତୁମ୍ହେ ସୁଧାମୟ ନାମ;
ବାଧା ନିରନ୍ତରେ   ସାଧନ ମାର୍ଗ'ରେ
ମୋ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ବାମ ।

ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ମନରେ   ଚନ୍ଦ୍ରବା କାଳରେ
ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଅଳକ୍ୟର,
ସହସା ଉଦୟ   ବିଚଳିତ ଲୟ
ନିତ୍ୟ ସାଧନ ମାର୍ଗରେ ।

ଉଦ୍‌ଦେଶ ଶୁଶ୍ରାନେ   ପୂର୍ବ ଯୋଗଧାନେ
କାର୍ଯ୍ୟ ଷେଷେ ବିଶ୍ଵାମରେ—
ସକଳ ସମୟ   ରଖିଥିବ ଲୟ
ତବ ପଦ ହୃଦୟରେ ।

ଭୁଲିବ ସକଳ   ତୁମ୍ହଙ୍କୁ କେବଳ
ହୃଦେ କରିବି ସୃରଣ,
ତୁମ୍ହେ କୃପା ବିନା   ସଙ୍ଗ ବୃଥା ସିନା
ନାମ ମହିମା ସାଧନ ।

ଆପଦେ ବିପଦେ   ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ହେ ପଦେ
ସମପି ଲଭିବ ଶାନ୍ତି,
କର କୃପା ପ୍ରଭୁ   ଜୀବନର ସବୁ
ଦୂର ହେଉ ତ୍ରୁମ ଭ୍ରାନ୍ତି ।

ବିଚଳିତ ମତ

ଲୋକ-ଦେଖା-ଡକ୍ଟି
ଧର୍ମ ମାର୍ଗ' କପଟତା—

ଦୂରକର ପ୍ରଭୁ

ଲୀର ହେଉ ସବୁ
ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ।

ଜୀବନ ରଙ୍ଗାଳୟ

ଜୀବନର ରଙ୍ଗାଳୟେ କେତେ ଅଭିନୟ—
ଦଢ଼େ ନିତ୍ୟ ନବ ନବ ପାଏଁ ପରିଚୟ ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ବିଳାସ ସୁଖ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
ବିଳାପ ସନ୍ତାପ କେଉଁ ଦିନ ହାହାକାର ।

ସୁଖଦ କଦାଚ ବନ୍ଧୁ ସହିତ ମିଳନ,
ପରଦିନ ଅଭିନୟ ବିଜ୍ଞେଦ ବେଦନ ।

ସୁଷ୍ପୁ ଦେହ କେଉଁ ଦିନ ଆନନ୍ଦ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ;
ସ୍ଵାପ୍ନ୍ୟ ଭଙ୍ଗ ରୋଗ ଶୟ୍ୟାଗତ ହା ହୃତାଶ ।

ଅର୍ଥ ଯତ ମାନ ଲୀର ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ—
ଧନ ମାନ ନାଶେ କଦା କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ।

କେଉଁ ସୁମଧୁର ଛନ୍ଦ କେଉଁ ନେପଥ୍ୟରେ ?
କରାଉ ଅରନ୍ତି ଅଭିନୟ ହୃଦୟରେ ।

ଜାତ ମୋର ଜୀବନରେ ଅଭିନୟେ କ୍ଲାନ୍ତି,
ସୁମଧୁର କର କୃପା ପ୍ରାଣେ ଲଗେ ଶାନ୍ତି ।

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟୁ ସ୍ଵାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁରୀ

ମହାମହୋପାଧ୍ୟା ସ୍ଵାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁରୀ,
ଉଜ୍ଜଳର ଯୋଗ୍ୟପୁଷ୍ପ ଜନ୍ମାନ ପୁରୀ ।

ପୁଷ୍ପ ମହାରଜାଙ୍କର ଥିଲେ ରଜଗୁରୁ,
ରାଜ ନିକେତନେ ନିତ୍ୟ ବାସ ସେ ହେବୁରୁ ।

ନ ଥିଲୁ ଏମନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଜଣା;
ଅସାମାନ୍ୟ ଭୂପ ନ୍ୟୟଶାସ୍ତ୍ରର ତର୍କଣା ।

ଥିଲେ ଉପଶ୍ରିତ କବି ସମ୍ବୃତ ପ୍ରଗାରେ,
ଅଦିଶୀଘୁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁଣି ବକ୍ତୃତାରେ ।
ଯୌବନରେ ଦାରୁପୁଷ ପ୍ରିୟ ପରିଜନ,
ଏକ ଏକ ଦେନ୍ଦ୍ରିୟାନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଶମନ ।
ସମାର ବିଷପ୍ରେ ହୋଇ ଜୀବନେ ଉଦାସୀ,
ବାହାରିଲେ ଘରୁ ବେଶଭୂଷଣ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ନାନାଶର୍ଥେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀର ବେଶେ,
ଚଙ୍ଗାମେ ଉପଶ୍ରିତ ହେଲେ ଅବଶେଷ ।
ସ୍ଵଭାବର ଲାଲା ଭୂମି ଶୋଘ ନିକେତନ,
ବାସ ତହିଁ ଧନୀ ଜୀମା ବହୁ ମହାଜନ ।
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶର୍ଥ ପୀଠପ୍ଲାନ ଚଙ୍ଗାମ,
ସମ୍ବୃତ ଚର୍ଚାରେ ମଧ୍ୟ ସାରପୁତ ଧାମ ।
ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ଚଙ୍ଗାମ ଧନେ ଜ୍ଞାନେ,
ପ୍ରତିଭାବଳରେ ସ୍ଵାମୀ ବିଖ୍ୟାତ ସେ ପ୍ଲାନେ ।
ସାଙ୍ଗଭୌମେ ଜଣିଥିଲେ ଚେତନ୍ୟ ବିଶ୍ୱରେ,
ଶ୍ରାଵଜଗୋବନ ସାଙ୍ଗଭୌମେ ସେ ପ୍ରକାରେ ।
ଜଣି-ପୁଣି ନାନାଶାସ୍ତ୍ରେ ଅଷ୍ଟଶ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ—
ସେହି ମହାଶର୍ଥ ପ୍ଲାନେ ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
କେତେ ନ୍ୟାୟରହ କାବ୍ୟଶର୍ଥ ବିଦ୍ୟାନିଧି—
ଜ୍ଞାତ ହେଉଥିଲେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ।
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାନିଆଚଙ୍ଗ ଗ୍ରାମ ଅଧ୍ୟସ୍ତ୍ରାସୀ—
କାତ୍ୟାମ୍ବିମା ମହାଦେଶ ଲୋକମୋଷତାଶୀ ।
ତାହଙ୍କ ମନ୍ଦରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଅଧିକାରୀ,
ଥିଲେ ବହୁକାଳ ହୋଇ ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧାରୁଶୀ ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିଷ୍ଯ ମୁକ୍ତ ଲଭ ଆଶେ—
ଭକ୍ତିଭବେ ନିତ୍ୟ ଆୟୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଛନ୍ତି ଚଙ୍ଗାମେ
ଉକ୍ତିଭବେ ପୂଜୁତୁନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ନାମେ ।
ସ୍ଵଦସ୍ତ ଲିଖିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତଳ ଅଷ୍ଟରେ—
ସମ୍ପ୍ରତି ପୂଜିତ କାତ୍ୟାମ୍ବିମା ମନ୍ଦରରେ ।

ଉକ୍ତଳର ଯୋଗିପୁନ୍ତ ଜଣେ ପରବାସେ,
ମହିମାରେ ଖ୍ୟାତ ଚଙ୍ଗାମ ଇତିହାସେ ।
ଦୈତ୍ୟଦେବଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ପ୍ରକାଶ ଉକ୍ତଳେ
ପୁରଙ୍କ ମହିମା ଅଛୁ ବିକାଶ ଚଙ୍ଗଳ । *ଧନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଉକ୍ତଳର ସୁସନ୍ଧାନ,
ଯାଇଛ ଜଗତେ ରଖି କାହିଁ ସୁମହାନ ।

ନିଯୁତି

ପୌରୁଷ ଗୌରବଭବର ମାନବ ଉନ୍ନତି,
ପ୍ରତ୍ୟେଷ ପ୍ରମାଣ କିନ୍ତୁ ନିଯୁତି ଆୟୁତ ।
ମାନବର ଭାଗ୍ୟରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ହସ୍ତରେ—
ନିଯୁତ ରୂପର ନିତ୍ୟ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେଷରେ ।
ଆଜି ଯେବା ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଗୌରବ,
କାଳି ବା ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶା ଗୌରବ ।
କେତେ ଯହ ଅନିଷ୍ଟନ ସୁଖ ଦେଗ ପାଇଁ,
ଅନାବିଳ ସୁଖ ଦେଗ କେ କଲାଙ୍କ କାହିଁ ?
ଦୁର୍ଦଶା ଯାତନା ଦେଗ ନ ଲୋଡ଼େ ମାନବ,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ଦଟେ ଏହି ସବ୍ବ ।
ଧନ ଜନ ପଦ ଖ୍ୟାତ ସହାୟ ସମଦ,
ନିଶାର ସୁପନ ସମ ଶିନାଶ ଆୟୁଦ ।
ମାନବ ମାନସାକାଶେ ଭାସେ ପ୍ରତିରେ ପ୍ରତିରେ,
ଭ୍ରମମାନ ମେଦମାଳା ଯଥା ଆକାଶରେ ।
କେ ନ ଜାଣେ କେ ନ ବୁଝେ ଏ ସବ୍ବ ଅନିତ୍ୟ,
ବାକ୍ୟରେ ଯା ବୋଲେ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିପରୀତ ।
କି ବିଶ୍ୱମୋହିମ ମାୟା ଆବୃତ ଜଗତେ,
ଅଳୀକ ଅସାର ସୁଖେ ଉନ୍ନତ ସମସ୍ତେ ।
ଗୁଣମଧ୍ୟ ଦେଖାମାୟା ସେ କରେ ମେଷ୍ଟନ,
ଏକାନ୍ତ ଆଣ୍ଟିତ ଯେବା ପ୍ରଭୁ ଶାରରଣ ।

* ଚଙ୍ଗାମ—ପୌରୁଷଙ୍କ ନାମ ଚଙ୍ଗଳ ।

ନ କର ପ୍ରତ୍ୟେ ଷରେଙ୍ଗୁର ଶଶରେ,
ଧୂର ସତ୍ୟ ହେବ ତେ ତରେ ବା ଧରେ ।
ଲଭ ଯହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଅନନ୍ତ ଜୀବନେ,
ହେ ଭ୍ରାତ ! ଏତିକି ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା କର ମନେ ।

କାହିଁ ଅଛି ସୁଖ ବୋଲ କେଉଁ ଲେକ
ବୁଝିଲେ କି ଗୁଡ଼ ତେ ?
ଲେଡ଼ି ଲେଡ଼ି ସୁଖ ହେଲେହେଁ ବିମୁଖ
ଜୀବନ କରନ୍ତି ଗତ ।

ବିଦେଶିନୀ ବାଳିକାର ଛ୍ରାୟାଚିତ୍ର

ଏହା କି ତାହାର ଚିତ୍ତ ସନ୍ତତ ଯାହାକୁ ଚିତ୍ରେ,
ଏକାନ୍ତ ଭାବନା କରେ ଜୀବନ ଭାବନା ଚିତ୍ରେ ।
ସେ'କି ମୋତେ କରେ ଚିନ୍ତା ? ବୃଥା ଭାବନା କିପାଇଁ
ଅବୋଧ ବାଳିକା ସେ'ତ ଭାଲିବାର ଶକ୍ତି କାହିଁ ?
ଉଦୟ ବ୍ୟବଧାନ ବୃଦ୍ଧିର ଦୁରନ୍ତର,
ତଥାପି କଳ୍ପନାଚିତ୍ର ହୃଦେ ଭାସେ ନିରନ୍ତର ।
ଯେ ଚିତ୍ତ ଚିତ୍ତ ଅଛି ସୁଭାବରେ ହୃଦୟରେ,
ନୁହେ ତ ଏ ଛ୍ରାୟାଚିତ୍ର ତୁଳନାରେ ସମାନରେ ।
ବ୍ୟର୍ଗ ଏହି ଛ୍ରାୟାଚିତ୍ର ଗଲେ ନେତ୍ର ଅନୁଭାଲେ ।
ହୃଦୟ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ ଚିରକାଳେ ।
କି ମାୟା ରହୁରେ ହୁଲେ ହୃଦୟ ଭିତ୍ତିରେ ମୋର
ଚିପଟ-ମାଧୁରିମା ପ୍ରତିଭାତ ନିରନ୍ତର ।
ନ ଲେଡ଼େଁ ତା ଠାରୁ କିଛି ଉପକାର ଜୀବନରେ,
ଏତିକି ମୋ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଥାଉ ତର କୁଣ୍ଠରେ ।

ସୁଖ ଯାହା ଜଣେ ଜୀବନରେ ମଣେ
ଦୁଃଖ ଆନେ ମଣେ ମନେ,
ନିରବିଳ ସୁଖ ତପନ ଆଲୋକ-
ସମାନ ବୋଲୁ କେସନେ ।

ସୁଖ ଅଛି ଧନେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଜନେ
ବେଳିବୁଁ ଅବା କେମନ୍ତ,
ଯାହାର ବିଜ୍ଞେଦେ ହୃଦୟ ର ଭେଦେ
ଅନଳ ଯଥା ଜୁଲନ୍ତ ।

ସର ମାନ ଖ୍ୟାତ ପ୍ରଭୁର ସମ୍ପତ୍ତି
ଏ ସର୍ବ ନୁହେ ତ ଚିର,
ଦୁଃଖ ଅଗ୍ରଦୂତ ସମାନ ଅଦ୍ଭୁତ
ଦେଇ ଜାଣ ତ ହିର ।

ତାକୁ ବୋଲ ସୁଖ ପରହିତେ ଲେକ
ଆମ୍ବୁଦ୍ଧ ବଳଦାନ,
ସୁଖ ତାକୁ ଜାଣେ ସୁଦେଶ କଣ୍ଠାଣେ
ସମପଣ ଧନ ପ୍ରାଣ ।

ସେ ସୁଖ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଯା ଜୀବନମୟ
ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ସୁଧାତାଳେ,
ଶାନ୍ତି ଦାନ କରେ ଜନ ସମାଜରେ
ଅବଳମ୍ବ ପରକାଳେ ।

ଜଗତର ଲେକ ସୁଖ ଦୁଖ ସୁଖ
ନିତ୍ୟ କରନ୍ତି ଚିତ୍କାର,
ସୁଖର ଭାବନା ସୁଖର କାମନା
ସୁଖ ଜୀବନର ସାର ।

ରାତ୍ରି

ଅବସନ୍ନ ପ୍ରାଣିଶେ ଦିବା ଅବସାନ,
ଲୋଡ଼ିଲେ ବିଷ୍ଟାମ ପାଇଁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
ମାରବ ମାନବ ରବ ସବ କୋଳାହୁଳ—
ଥାରେ ନିର୍ଦ୍ଦୀତ କ୍ଷମେ ଅବମାନଣ୍ଠଳ ।
କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣ କରନ୍ତେ ଶପୁନ,
ନେ କଲା କ ଆଙ୍ଗାଦନ ତମିର ବସନ ।
ପ୍ରସୁତି ପ୍ରକୃତିଦେଖା କୋଳରେ ଶୋଆଇ,
ତମିର ପଣାତ୍ତେ କାନି ଦେଲେକ ଘୋଡ଼ାଇ ।
ସୁଷ୍ପ୍ରୟ ନାଶ କଲେ କର୍ମ୍-କ୍ଲାନ୍ତ ଦେହେ ଲେକ—
ନିର୍ଭାଇ ଦେଲେକ ଦେଖା ତପନ ଆଲୋକ ।
ସୁଖ-ନିଦ୍ରା ପାଇଁ ବହେ ସୁଧୀର ସମୀର,
ନିଦ୍ରାକାଶ ଝିଲ୍ଲିରବ ଶ୍ରବଣ ରୁଚିର ।
ସ୍ଵେତମଧ୍ୟ ମାତାପରି ପାଳନ୍ତୁ ଅବମା,
ନିଯୁତ ନିଶିଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ଜନମା ।

— — —

ଯୋଗୀ

ପୂର୍ଣ୍ଣଶିରେ ଜଟାରଣି—ମୃଗରମ୍ଭାସନ—
କରେ କମଣ୍ଠଳ୍ଳ ଦଣ୍ଡ ବିଭୂତିଭୂଷଣ—
କୌପିନ ମାଷକ ଅବଲମ୍ବ ଦିଗମ୍ବର,
ଗଞ୍ଜିକା ପ୍ରଭବେ ନେଷ ରକ୍ତ ନିରନ୍ତର ।
ଜୀବନ ଯାପନେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭଣ—
ଧନ ଦଉ ବିଦ୍ର ଅର୍ଥେ ଉଦର ପୋଷଣ ।
ପ୍ରକୃତ ଯୋଗୀର ଚିହ୍ନ ନୁହେ ଏ ସକଳ,
ଉଦର ପୋଷଣୋପାୟ ଶତା କେବଳ ।
ଯୋଗୀର ବିଶ୍ୱାସ ଆୟା ପରମାୟା ଅଂଶ,
ଅବନାଶୀ ପରମାୟା ଦେହ ଧୂବ ଧୂଦ ।
ଘୋଗୀ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ ଦେହ କରିବାକୁ ଚିତ,
ଜଗତ ଫ୍ରସାରବାସୀ ସହେ ତାହା ମିଥ ।

ସାଧନର ମନ୍ଦପୁତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୃଦୟ,
ଯୋଗୀ ରୋଗୀ ରୋଗୀ ଜନ ନେଷ ପରଚୟ ।
ଶଶର ସମୟ ଚିହ୍ନ ହେବ ଭୟମାର,
ନିସଙ୍ଗ ଜୀବାୟା ସଦା ତେଜିବ ଫ୍ରସାର,
ଜୀବାୟା ସହିତ ପରମାୟାର ମିଳନ,
ପ୍ରକୃତ ସେ ଯୋଗୀ କରେ ଉପାୟ ସାଧନ ।
ଜଗତ ଫ୍ରସାର ତୁଳ୍ବ-ବିଷୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ପରମାୟା ଲାଗ୍ନେପାୟ ସାଧନ ଭରସା ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଆକର୍ଷଣ ପରମ୍ପରେ,
ଯୋଗୀର ସାଧନା ପରମାୟା ନିରନ୍ତର ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଯୋଗୀପାଶେ ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୌରବ,
ଆୟାଗମ ସୁଧା ହୃଦେ କରେ ଅନୁଭବ ।
ଦିବସେ ଜଗତେ ବ୍ୟାପ୍ତ ତପନ କରଣ,
ଦିନାନ୍ତେ ଏକାନ୍ତେ କରେ ଆୟ ସମ୍ଭରଣ ।
ଜାଗତକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେହ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ,
ଅବନାଶୀ ଆୟା ଲୋଡ଼େ ଅଷ୍ଟପୁ ଆଲୋକ ।

ଜାତ ବିପ୍ରାରିତ ଫେନ ବିଲ୍ଲନ ତରଙ୍ଗେ,
ଜୀବାୟା ବିଲ୍ଲନ ତଥା ପରମାୟା ସଙ୍ଗେ ।
ଫ୍ରସାର ତୁଳ୍ବ ଭାତ ମୁହେ ସେହି ଯୋଗୀ,
ଅଳୀକ ଝଣ୍ଣୟେୟ ଯେବା ନୁହେ ଭୁକ୍ତଭେଗୀ ।

କୀବନର ଗତି

କାହା ଆଦେଶରେ କଳି ଜନମ ତ୍ରହଣ,
ଅନିଛାରେ ଯେନ୍ଦ୍ରିବ ଅବଶ୍ୟ ନରଣ ।
ଜୀବନ କାଳରେ ଦେଖେ ନିପୁନା ନିପୁତ,
ଭବଣ୍ୟତ ଅଗୋଚର ଜୀବନର ଗତି ।

— — —

ମହାକାଳୀ ପ୍ରକୃତି

ଦୈରଶ ପ୍ରକୃତି ମହାକାଳୀ ସୁରୁତିଣୀ,
କଲ୍ୟାଣତାମ୍ବିମା – ନିତ୍ୟା – ନୃତ୍ୟମାଳିମା ।
କାଳ ଶିବ ବନେ ଉତ୍ତର କରଳବେଦନା,
ସବ୍ର ସହାରଣୀ ଶ୍ରମା ଲୋକିତରସନା ।

ଚତୁର୍ବୁଜୀ ଦେଖା ଶାନ୍ତି ଅସି ଏକ କରେ,
ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ତୁନ୍ତି-ନର ଶିର ଶୋଘ କରେ ।
ଅଭୟ ତୃଣ୍ୟ କରେ ଭୟ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ,
ଏହି ମହାମାୟାଧୀନ ଜଗତ ସମସ୍ତେ ।

ଦୟାମୟୀ ମହାଦେଖା କୌବଳ୍ୟଦାମ୍ଭିମା,
ପଷାନ୍ତରେ ଶ୍ରମାରୂପା ସବ୍ରସଂହାରଣୀ ।
କାଳର ସଙ୍ଗିମା କାଳୀ ମହାଭୟକଣା,
ସୁଭର୍ମା ବରଦା ମହ ଦେଖା କ୍ଷମକଣା ।

ପ୍ରକୃତି ପ୍ରସବ କରି ଜଗତ ସଂସାର,
କରନ୍ତି ପାଳନ ଶେଷ ସମସ୍ତ ସଂହାର ।

ନାହିଁ ବଳବାନ ବିଶ୍ୱେ ପ୍ରକୃତିରୁ ବଳ,
ଆପଣା ଶିବକୁ ପାଦେ ଦେଇଛନ୍ତି ଦଳି !

ଜନ୍ମାଇ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ନାଶ ଅବଶେଷେ,
ନରମୁଣ୍ଡମାଳା ଲମ୍ବମାନ ଗଲଦେଶେ ।

କାହିଁ ଛିନମସ୍ତା ଉତ୍ତରଣା ଭୟକଣା,
ମନୋହର ବରପ୍ରତା ଶିବା ଶୁଭକଣା ।

ଜଗତ ଯାବତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ରଚନା,
କି ପଦାର୍ଥ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ କରିବି ଅର୍ଜନା ।

ଛୁଗ ଶିଶୁ ମହିତା ଦେବ ବଳ ଆଣି,
ପ୍ରକୃତି ଯୁପରେ ବନା ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।

କଳା କାଷ୍ଟାରୂପା ପରିମା ପ୍ରଦାମ୍ଭିମା,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଶ୍ରି ସଂହାରଣି !

ସ୍ଵାର୍ଥପର

ଘଟଣା ବିଶେଷେ ହେଲେ ଦେଖିଧର ସଞ୍ଚାର,
'ସ୍ଵାର୍ଥପର' ଅନ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ତିରସାର ।
ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲି ମୁଁ ମନ ମଧ୍ୟ ଭାଳ,
'ସ୍ଵାର୍ଥପର' ଶବ୍ଦ ଗୋଟା ନୁହେ କେବେ ଗାଳି ।

ସ୍ଵାର୍ଥରେ ରୂପିତ ଲୋକ ଜଗତ ସଂସାର,
ସ୍ଵାର୍ଥ ବିନା ନୁହେ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତୃତି କାହାର ।
ଉନ୍ନତିର ମୂଳ ସ୍ଵାର୍ଥ ମାନବ ସମାଜ
ବଢ଼ି ମାତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଁ ସ୍ଵାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଉକ୍ତିରେ ସେ ସେବା କରେ ସଙ୍ଗ ପତି ପଦ,
ସନ୍ନାନ ଜନମା ଠାରେ ସେହର ଆପ୍ନଦ ।
ନାହିଁ କି ପ୍ରଜନ ସ୍ଵାର୍ଥ ଭାବ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ,
ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଆଶା ଜାଗତ ଅନ୍ତରେ ?

ମାତ୍ର ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଯେବା ପର ଉପକାରେ,
ସେ ମହାପୁଷ୍ପ ଧନ୍ୟ ଜଗତ ସଂସାରେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ

ପ୍ରତ୍ୟେ ଅନଳ ସମ ତପ୍ତ ରବିକର,
ଦର୍ପାକ୍ତ ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ମାନବ ନିକର ।

ଦାରୁଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳ କଷ୍ଟର କାରଣ,
କିପାଇଁ ଶିଶୁର କଲେ ଏହାକୁ ସୃଜନ ।

କଷ୍ଟକର ମଣ୍ୟ ଯାହା ଆପାତ ମନରେ,
ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ ପ୍ରତି ଘଟଣା ମୂଳରେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଭାବେ ହୃଦ ବାରଦ ସଞ୍ଚାର,
ଯାହା ଯୋଗେ ପାଏ ରକ୍ଷା ଜଗତ ସଂସାର ।

ପ୍ରକାଶ ହୃଅନ୍ତେ ରବି ପ୍ରତ୍ୟେ କରଣ,
ଉଦ୍ଭବ ଆହାର ଧର କରେ ଆର୍କଣ ।

ଲିରୁଏଇରୁଜମ୍ବ ଆସୁକଦଳୀ ପଣସ ।
ଗ୍ରୀଷମେ ପାଚଇ ନର ଜୀବନ ସବସ୍ତୁ ।
ନ ମଣ ଏହାକୁ ରବି କରଣ ପ୍ରତାପ,
ଜନମା ରନ୍ଧନଶାଳା ଅନଳ ସନ୍ତାପ ।

ୟାଏ-ରହେ

ଫୁଲ ଫୁଟି ପଡ଼େ ଝଡ଼ି ବାସ ଚହଟଇ,
ଜୀବନ ପୋଷଣ ମଧୁ—ଫଳ ଦେଇ ଯାଇ ।
ରୁଲିପାନ୍ତି ସାଧୁ କରି ସୁଜଳ ପ୍ରବୃତ୍ତ,
ଯହା ଆଶ୍ରୟରେ ପାନ୍ତି ମାନବେ ଉଦ୍ଧାର ।
ଯାନ୍ତି ରୁଲି ମେଘମାଳା ବୃଷ୍ଟି କରି ଜଳ,
ଜଗତପ୍ରାଣୀର ଭାବା-ଜୀବନ ସମ୍ବଳ ।
ଲୋକ ସମାଜରେ କରି ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ,
ଦେହ ତେଜି ଯାନ୍ତି ରୁଲି ସାଧୁମହାଜନ ।
ମୃତ୍ତିକାରେ ପଡ଼ି ବାଜ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ସତେ,
ବିଶାଳ ପାଦପ ଜାତ ହୁଏ ଭବିଷ୍ୟତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେତର ଦେଖୁଁ ନଷ୍ଟ ହୁଏବା ତା ଧନ,
ରକ୍ଷା ପାଏ ଅବଶେଷେ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନ ।
ବହିଯାଏ ମାନବର ଆୟୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
ଶୁଭ୍ରଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ରଖି ଏ ଭୁବନେ ।

ମାନବାମ୍ବା ଅବିନାଶୀ

ରୁପାନ୍ତ ଧାରଣ କରେ ଯଦା ବୁଦ୍ଧିସବ୍ବ,
ବିନାଶ ତାହାକୁ ବୋଲେ ନ ବୁଝି ମାନବ ।
ବିନାଶ କିଛିହିଁ ନାହିଁ ବୟସ ଜଗତରେ,
ବିରତ କୌଣସି ଆତ୍ୟାତ ରୁପାନ୍ତରେ ।
ସାଗରୁ ଉତ୍ଥିତ ବାଷ୍ପ ତହୁଁ ବାରିକଣା,
ନିପତ୍ତିତ ପୃଥିବୀରେ ଯାଏ ଜଳ ଜଣା ।

ନାନାରୂପ ବାର ଗଢ଼ ରୁପାନ୍ତ କେବଳ,
ଦେଖ ଚିନ୍ତି ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ନଷ୍ଟ ନୁହେ ଜଳ ।
ଭୁତର ସମ୍ମିଳିତ ମାତ୍ର ଶଶର ଗଠନ,
ବିନାଶ ପଞ୍ଚରେ ବୋଲ ଯାହାକୁ ମରଣ ।
ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ଭିନ୍ନ ସକଳ,
ପଣିଶାମ ରୁପାନ୍ତର ମୃତ୍ତିକା କେବଳ ।
ଜଡ଼ମୟ ଭୁତ ନାହିଁ କାହାର ବିନାଶ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆମ୍ବା ନଷ୍ଟ କର କି ବିଶ୍ୱାସ ।

ସମ୍ବଳ

ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି କରେ ଆମ୍ବାନ ବିନମ୍ବୟ,
ଆସିବ କି ବେଳେ ମମ ମଳନ ହୃଦୟେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଜଞ୍ଜାଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ କୁଟୀର,
ବିରାଜିତ ହୃଦୟ ପ୍ରଭେ ହେଉ ମନ ସ୍ଥିର ।
ବିରାଜ ହୃଦୟ-ସିଂହାସନେ କୃପା କରି,
ନ ପଶୁ ଦୁଷ୍ଟିନା ରଖ ବିବେକ-ପ୍ରହରୀ ।
ତୁମ୍ଭ ନାମ ଗାନେ ହେଉ ଶୁଦ୍ଧ ପୂରି ମନ,
ଅନଳ ପରଶେ ଯଥା ବିମଳ କାଞ୍ଚନ ।
ରୂପୁ ସାର ହୋଇ ଯାଉ ଜନ୍ମପୁଲଳସା,
କରିବ କେବଳ ତୁମ୍ଭ କରୁଣା ଭରସା ।
ସଂପାର ସମ୍ମିଳିତ ବିଭିନ୍ନ କର ତୁଳି ଜାନ,
କର କୃପା ତୁମ୍ଭ ପଦେ ରଖିଥିବ ଧ୍ୟାନ ।
ଆସିଛି ଏକାକୀ ଯିବି ଏକାକୀ କେବଳ,
ଅନ୍ତିମ କାଳରେ ତବ କରୁଣା ସମ୍ବଳ ।

ଚରମଚିନ୍ତା

ଅଶାନ୍ତ ପୁରିର ଦେହ ଜାଗ୍ରତ ରେତନା,
ସମ୍ବଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ର ଗତାନୁଶୋଭନା ।
ଜୀବନ ପ୍ରାଚୀରେ ଭ୍ରମ କ୍ଲାନ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଅବଶ ରହିଥିବ ମୁଖ ଶାନ୍ତ ଅବସାନ ।

ଆଶାର ସୁପନ ମାୟା ମୋହର ଛଳନା,
ଘଙ୍ଗିଲୁ ଜାଣିଲ ବୃଥା ଚିନ୍ତା ବିଦ୍ଧମନା ।
ଯୌବନ ଉତ୍ସବ ଦିନେ ଉନ୍ନତି ଘରରେ,
ଭ୍ରମିଛି ଅଳୀକ ସୁଖ ଉଦ୍ଭବାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
ଭାଗ ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ ମନ ପରିଣାମ ଗତି,
ଉପସ୍ଥିତ ବିଷମରେ ମଗ୍ନ ମତ୍ତ ମତି ।
ଜାହୁଲ୍ୟ ଦୂଷ୍ଟାନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶେ ବିଷ୍ଟାରିତ,
ତଥାପି ଷଣିକ ସୁଖ ଚିତ୍ତ ବିମୋହିତ ।
ସମାର ଅସାର ସୁଖ ପ୍ରମୋଦେ ତନୟ,
ମହାସ୍ଵେତେ ଭୟମାନ ଗତ ସେ ସମୟ ।

ଦିଅ ଦେଖା

ପଠାଇଲ କିପ୍ପା ମୋତେ ବିଷମ ସଂସାରେ ?
କିବା ଅପରାଧ୍ୟକରିଥିଲି ତୁମ୍ଭ ଠାରେ ?
ବୋଲି ଦେଇଥିଲ ଯାହା ଅସିବା କାଳରେ,
ଭୁଲିଛି ସକଳ କିଛି ନାହିଁ ତ ମନରେ ।
ଥାଉ ଆଜି ତୁମ୍ଭକୁ ଯେ ଭୁଲେଁ ବାରମ୍ବାର,
ଆଜ୍ଞାଦନ କରେ ପ୍ରାଣ ସଶୟ ଥିଲାର ।
ଦୟା ! ସେହି ପ୍ରାତି ଭକ୍ତି ଦେଇଥିଲ ମନେ,
ହୁରାଇ ବସିଛି ସବୁ ଅଭିବେଳ ପଣେ ।
କେବଳ ବ୍ୟାକୁଳ ଜଗତରେ ସୁଖ ପାଇଁ,
ପାଇଥିଲି କିଛି ପ୍ରାଣ ତୃତ୍ତ ହେଲା କାହିଁ ?
କରିଥିଲି ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ସହାୟ,
ପଳାଇ ଗଲେଣି ଜଣେ ଜଣେ ହାୟ ହାୟ !
ଅକୁଳ ଅନ୍ଧାରେ ଭୟ ଯାଉଛି ମୁଁ ଏକା,
ଜୀବନ ସହାୟ ପ୍ରଭୁ ଆସି ଦିଅ ଦେଖା ।

ଅତୀତ

ହେ ଅଣ୍ଟାତ ! କାହିଁ କେଉଁ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ—
ବିଲାନ ଅଜଣା ଚର ତିମିର ମଧ୍ୟରେ ।
ଥୁଲ ଦିନେ ସଙ୍ଗେ ବର୍ତ୍ତିମାନ ନାମଧାରୀ,
ତେଜିଛ ସକଳେ ନୁହ ଆୟୁତ କାହାର ।
କେତେ ସୁଖ କେତେ ଦୁଃଖ ହୋଇ ବିଜଡ଼ିତ,
ପୁଷ୍ପାରୁପେ ତୁମ୍ଭ ଦେହେ ରହିଛୁ ଚିତିତ ।
ଜୀବନର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସେ ସବ୍ବ ଘଟଣା,
ସମାହିତ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗେ ଯାଏ ଜଣା ।
ତୁମ୍ଭକୁ ଅନାଏଁ ଯେବେ ଚକରେ କାତରେ
କି ମହାନ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ହୃଦୟରେ ।
ପୃଥିବୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରେମ ଆଳାପନ,
ବର୍ତ୍ତିମାନ ସହିତରେ ଜୀବନେ ବନ୍ଧନ ।
ହେ ଅଣ୍ଟାତ ! ହେ ଅଣ୍ଟାତ ! ତୁମ୍ଭେ ମିଷ ଏକା,
ବେଗେ ବା ବିଲମ୍ବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ହେବ ଦେଖା ।

ଶକୁନ ମନ୍ତ୍ରର

କୁଟିଳ ଶକୁନ ମନ୍ତ୍ରରେ କୁରୁକୁଳ
ତୁଳ କାରଣରେ ହେଲେ ସମରେ ନିମ୍ରିଳ ।
ଅଷ୍ଟଣ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀ ମହାବାର ଜଣେ ଜଣେ
ମଲେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଷ୍ଟୀଛଣୀ ସେନା ରଣେ ।
ଖଳଲୋକ ଯୋଗେ ଦଟେ କି ଉତ୍ତପାତ ଜାଣ
ଦେଖ ରୁହଁ ରାମାୟଣ ଭରତେ ପ୍ରମାଣ—
ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଦାସୀ ମନ୍ତ୍ରର ସକାଶେ
ମଲେ ଦଶରଥ ରାମ ଗଲେ ବନବାସେ ।
କିପାଇଁ ଶିଶୁର କଲେ ଖଳକୁ ସୃଜନ
ସେମାନେ କି ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତପାତ କାରଣ ।

ନାହିଁ ନାହିଁ, ମନେ କର ନିଷ୍ଠୁପୁ ପରତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଅଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜଗତେ ।
ନ ଥିଲେ ମନ୍ଦର କମ୍ବ କୁଟିଳ ଶକ୍ତି
ରମାପୁଣି ଭାରତ କି ପାରନ୍ତ ହେ ଶୁଣି ।

ବିଷ୍ଣୁ ଚତୁଭୁକ

ନିରାକାର ଗୁଣାଧାର ଜଗତ ଜଡ଼ିତ
ସବେନ୍ଦ୍ରପୁ ଗୁଣାଭଷ ଜନ୍ମପୁ ଅଣ୍ଟଇ ।
ଅପାଣି ଅପାଦ ପ୍ରଭୁ ରୂପ ନାହିଁ ଜଣା,
ଥୋକେ ଭକ୍ତ ଚତୁଭୁକ ନ କରନ୍ତି କଳ୍ପଣା—
ଶଙ୍ଖ ଚନ୍ଦ ଗଦା ପଦ୍ମ ଅଛି ତୁମ୍ହ ହଣ୍ଡେ,
କଳ୍ପଣା-ନେଷରେ ଭକ୍ତ ଦେଖନ୍ତି ସମଷ୍ଟେ ।
ଏ ଭୁକ୍ତ ଲେଖକ ଦେଖେ ଧ୍ୟାନେ ଚତୁବାହୁ
ଧରିଛନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ଚନ୍ଦ ଗଦା ପଦ୍ମ ଆଉ,
ତୁମ୍ହ ଶଙ୍ଖ ମହାନାଦେ ଜଗତ କର୍ମି,
ଚନ୍ଦେ କର ଜଗତର ଛେଦନ ଦୁରିତ,
ମହାଗନ୍ଧାଯାତେ ବିଶ୍ୱ ସମାରଣାସନ,
ଶୋଘର ଆଧାର ପଦ୍ମେ ବିଶ୍ୱ ସୁଶୋଭନ ।
ହେ ଅନନ୍ତ ଭୁଜ ଚତୁଭୁକ ବିଶ୍ୱପରତ
ଜଗତ ଦୁର୍ଗତି ଶଣ୍ଟ ନମଷ୍ଟେ ନମଷ୍ଟେ ।

ମାନବ ଧର୍ମ

ଆସିଛ ଜଗତେ କପୀ ନ ଯାଅ ପାସୋର,
ତୁମ୍ହର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା କଲ କି ସେପରି ?
ପଶୁର ସମାନ ସତ୍ୟ ଆହାର ବିହାରେ,
ମାନବ ସୃତନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଆସ୍ତି ବ୍ୟବହାରେ ।

ଏହାର ଜନମ ଜାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହାନ,
କରିବ ଜଗତପାତା ଆଜ୍ଞା ସମାଧାନ ।
ହୃଦୟ ନିର୍ଭରସ୍ତଳ ଲେନ୍ତ ତନ ତନ,
ଯେଉଁ ସବୁ ମହାଭାବ ରହିଛି ପ୍ରକଳ୍ପ ।
ଜାଗତ କରାଅ ତାହା ସବୁ ଏକ ଏକ,
ଦେଉ କର୍ମ ଉପଯୋଗୀ ଯେବନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ।
ପ୍ରଭୁ ଦଉ ମହାକୃପା ହେଉ ପ୍ରପ୍ରେକ୍ଷନ,
କର ତାହାବଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତେ ସାଧନ ।
ଯେ ପବିତ୍ର ସବ ଅଛି ନିହିତ ହୃଦୟେ,
ନ ହୃଅ ଉତ୍ତରବାୟୀ ତାହା ଅପରିଷ୍ଟ ।

ପ୍ରେମ

ପ୍ରେମର ଭିକ୍ଷାସ ସବେ ମାସ ଲୋକ କେତେଜଣ—
କରିଥାନ୍ତି ଜୀବନରେ ପ୍ରେମତରୁ ଅନ୍ତରଣ ।
ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୂର୍ବ ପ୍ରିୟଜନେ ମିଳେ ପ୍ରେମ କଦାଚିତ,
ମାସ ପରଦ ପଦେ ଲୋକ ହୃଦ ତହିଁରୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ବିଜେଦ ଯାହାର ହେତୁ ସେ ପ୍ରେମ କଷ୍ଟର ମୂଳ
କାହିଁ ବା ଅସ୍ତବ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତିଦାନ ଅନୁକୂଳ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ କର ନିତ୍ୟ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ—
ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ବିବରେ କରେ ବିଭୁ ମହିମା ସୁରଣ—
ଧ୍ୟାନ ଭକ୍ତ କର୍ମ୍ୟୋଗେ ହୃଦ ଭକ୍ତ ଅଧିକାଶ,
ଜୀବନ ଶୀତଳ କରେ ପାନେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମବାରି ।
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତ ଉତ୍ସନ୍ମେତ ପ୍ରବାହିତ ଯାହା ପ୍ରାଣେ—
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସେହି ଜଣ ପ୍ରେମର ମାଧୁରୀ ଜାଣେ ।
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ପ୍ରେମୀ ମୁକ୍ତ ପାଏ ସେହିଜନ,
ନରରୂପୀ ଦେବ ସେହି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତା ଜୀବନ.

ଦୁଃଖ

ଦୁଃଖ ତୁ ତ ଶୁଣୋଡ଼ ମିଷ ବୋଲି ଜାଣେ,
କଳି ଅନୁଭବ ଧର୍ମବନରେ ପ୍ରାଣେ ।
ନିରନ୍ତର ଗୁପତରେ ଥାଉ ପାଶେ ପାଶେ,
ଆୟୁ ମୋର ପାପରକୀ ବିନାଶ ସକାଶେ ।
କଲେ ଦେହପ୍ରତି ଅନିଯୁମ ଅତ୍ୟାଗ୍ର
ବ୍ୟାଧ ରୂପ ଧରି କରୁ ଶଶରେ ପ୍ରହାର—
ଅସାର ସମ୍ପଦେ ହେଲେ ଗଢେ ଉନମତି
କରଇ ବିପଦ ରୂପେ ଶିର ଅବନତ ।
ଗଲେ ଅଙ୍ଗନରେ ପ୍ରଭୁ ନାହିଁ ପାସୋର
ଦେଉ ସୁତେନା ଭୟକ୍ରିୟର ରୂପ ଧରି—
ବହୁତ ପ୍ରକଳ୍ପ ଶଶୁ ବନ୍ଦ ରୂପେ ଥାଇଁ
ଆନ୍ତି ପଛେ ପଛେ ତାଙ୍କୁ ଦେଉ ତୁ ଚିହ୍ନାଇ ।
ଆସ ଆସ ନ୍ରିଯୁକ୍ତ ! ଥାଅ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ଦେଉନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଭୁ ସେବାର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।

ବୃଦ୍ଧିର ଭାବନା

ଉପପ୍ରିତ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଅନନ୍ତ ତିମିର ରକ୍ଷି ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ମନଶ୍ରେ;
ବେଳାଭୂମି ପଣ୍ଡାତକୁ ଦେଖୁଛି ଅନାଈଁ
ଅଣ୍ଟତ ଜୀବନମାର୍ଗ ଲୁଚିଗଲ କାହିଁ ?
ନିରନ୍ତର ସମ୍ମନଶ୍ରେ କରୁଛି ଗମନ
ତିମିର ସାଗରେ କେବେ ହେବି ନିମଗନ ।
ଶୁଧ୍ୟାରୁପେ ଯାଏ ଜଣା ଅଣ୍ଟତ ଘଟଣା
ସୁତ୍ତ ବିଦୁଃତର କେବେ ଚଷ୍ଟ ଯାଏ ଜଣା,
ପାର୍ଥବ ଶଶର ସଙ୍ଗେ ପାର୍ଥବ ସମ୍ବଳ
ଥିବ ପଢ଼ିଯିବ ସଙ୍ଗେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ ।
ଏ ଉଭୟ କର୍ମଫଳ ଦେଖୁଛି ସାକ୍ଷାତେ
ଧାଇଁଛନ୍ତି ଶୁଧ୍ୟାରୁପ ଜୀବନ ପଣ୍ଡାତେ ।
ସ୍ଵରଣ ଅକାର ପାପ କର୍ମଫଳମାନ
ଚମକି ତଡ଼ିଲ ପ୍ରାଣ ଦେଖି ବର୍ତ୍ତିମାନ ।

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପକିଣ୍ଡ

ମୁଖ୍ୟବନ୍ଧ

ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ମୂଳ କାରଣ ଏକମାତ୍ର ସନାତନ ବେଦ ଅଟେ । ରଙ୍ଗବେଦ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ସଂପ୍ରଥମ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।

ବୈଦିକ ବିଷୟ ଦୁଇ ଅଂଶରେ ବିଭିନ୍ନ । ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ନିତ୍ୟ-ସତ୍ୟ ବିଶ୍ୱମୂଳାଧାର ବ୍ରହ୍ମରେତନ୍ୟଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଉପାସନାପରିଚିତ ବଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେହି ଅଂଶର ନାମ ଉପନିଷଦ ବା ବେଦାନ୍ତ । ଏହି ଅଂଶଟି ଶମ୍ଭୁରୂପେ ଦାର୍ଢନିକ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ ।

ସମ୍ପତ୍ତି ପୃଥିବୀ ଯାବନ୍ତ ଉନନ୍ତ ସତ୍ୟତମ ଦେଶବାସୀ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଉପନିଷଦ ସ୍ଵରୂପରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସମ୍ଭାନିତ ।

ମାନବସମାଜର ଜ୍ଞାନୋନ୍ନିତ ଓ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଭାବର ଜାଗରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଵରଣାଶାତକାଳ ପୂର୍ବରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହାରାଣ ଧର୍ମର ଯାବନ୍ତ ଗୁରୁତତ୍ତ୍ଵ, ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା-ସମ୍ବଲୀୟ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟମାନ ବିବିଧପ୍ରକାର କୌଣ୍ଠଳ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଯେପରି ବିଶବ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକଲେ ମାନବ ମନ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ ପରିଷ ବ୍ରହ୍ମଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ପୃଥିବୀର ସଂଗ୍ରେଷ୍ଟ ସଂବାଦିସମ୍ବନ୍ଧ ବେଦବିଦ୍ୱିତ ପରଂବ୍ରହ୍ମକ ଉପାସନାପ୍ରଶାଳୀ ବିସ୍ତୃତ ହେବା ହିନ୍ଦୁଜାତିର ପତନର ମୂଳୀଭୂତ କାରଣ ଅଟେ । ଏହି ଜାତି ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବେଦବିଦ୍ୱିତ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଉପାସନାପ୍ରଶାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ ନ

କରିଅଛନ୍ତି, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଜାତିର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଆଶା କରିବା ବିଭିନ୍ନନା ମାତ୍ର ।

କ ଶ୍ରାବ୍ନାନ, କ ମୁସଲମାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମାବଳମ୍ବୀ ଲୋକେ ପଠଇ ଅବସ୍ଥାରୁ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ଧର୍ମଗ୍ରହ ସହିତ ସୁପରିଚିତ ଏବଂ ଅଭ୍ୟସ । ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଯେଉଁ ମଦାଧର୍ମଗ୍ରହ ବେଦ ନାମରେ ହିନ୍ଦୁଜାତ ଗୌରବାନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଜଣ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କରିଅଛନ୍ତି ? କେତେ ଜଣ ବ୍ରହ୍ମଶଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧରେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକିଳ ହେଉଅଛି ? ବେଦଗ୍ରନ୍ଥବିହାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୁଦ୍ଧ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବାସଭବନ ସମାନ ଅପବିତ—ଦୋଷମୟ ଅଟେ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ସରବରତର ଗ୍ରନ୍ଥାଭାବ ଏଥର କାରଣ ଅଟେ ।

କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆମ୍ବେମାନେ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ଉପନିଷଦର ଉକ୍ତଳ ପଦ୍ୟାନ୍ତବାଦ କରିଥିଲୁଁ । ଉକ୍ତଳବାସୀଏ ଆଦରପୂର୍ବକ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଆମ୍ବେମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଗ୍ରୁହୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦର ପଦ୍ୟାନ୍ତବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୱାତ୍ମ ହୋଇଅଛୁଁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସମ୍ପତ୍ତି ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡ ଉପନିଷଦ ପ୍ରତଳିତ ଅଛି, ସେ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରୁହୋଗ୍ୟ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧବାରଣ୍ୟକ ବୃଦ୍ଧତମ ଅଟେ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡିକ ଗ୍ରୁହୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ ପ୍ରକୃତ ଅବକଳ ଅନ୍ତବାଦ ନୁହେ ।

ମୂଳଗ୍ରହର ବିଷୟରୁ ଏପରି କଠିନ ଯେ
ଶଙ୍କର ଭାଷ୍ୟର ସହୃଦୟ ବିନା ଅର୍ଥ ହୃଦୟଜମ
କରିବା ସହଜସାଧ ନୁହେ । ପୁଣି ସେ ସମସ୍ତ
ବିଶଦ୍ଭବରେ ଉଚ୍ଛଳରେ ପଦ୍ୟନୁବାଦ କରିବା
ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ପରି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖମାନଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ ।

ବିଜ୍ଞଦେଶୀୟ ସ୍ଵପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦିକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଶ୍ଵର
କୋକିଳେଶ୍ୱର ଉକ୍ତାର୍ଥୀୟ ଏମ.୬. ମହୋଦୟ ତାଙ୍କର
“ଉପନିଷଦର ଉପଦେଶ” ନାମକ ଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହନୋଗ୍ୟ

ଉପନିଷଦର ଯେଉଁ ଉପାଖ୍ୟାନ ଭାଗ ଅବଳମ୍ବନରେ
ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ଏହି ପୁସ୍ତିକା ଖଣ୍ଡିକ
ସେହିର ପଦ୍ୟନୁବାଦ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତାର୍ଥୀୟ
ମହାଶୟ ଉପନିଷଦର ମର୍ମାର୍ଥ ସାଧାରଣରେ
ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ କିପରି ଅସାଧାରଣ ପରିଶ୍ରମ
ସ୍ଵୀକାରପୂର୍ବକ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହା
ହୃଦୟଜମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କୃତ ଉପନିଷଦର
ଉପଦେଶ ନାମକ ଦୁଇଶଣ୍ଠି ଗ୍ରହ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ
ଅଧ୍ୟନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସବସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ
କରୁଅଛୁଁ ।

୧୦ ଜୁନ, ୧୯୧୭

ମନ୍ତ୍ରି କାଶ୍ୟବ୍ର, ବାଲେଶ୍ୱର ।

ଶ୍ରୀ ପକୀରମୋହନ ସେନାପଣ୍ଡି

ଛେତକେତୁ ଉପନିଷଦ

ଶୈତକେତୁ ଉପାଞ୍ଚ୍ୟାନ

ପୂର୍ବକାଳେ ପୁଣି ଭୂମି ଭରତ ଖଣ୍ଡରେ
ଥିଲେ ଏକ ମହାରଷି ଅରୁଣି ନାମରେ ।
ତାହାଙ୍କର ଏକ ପୁଷ୍ଟ ଶୈତକେତୁ ନାମ,
ବପୁଷେ ଧାଦଶ ବର୍ଷ ସମ୍ବ ଗୁଣଧାମ ।
ମହାରଷି ଅରୁଣି ଦିନେ ପୁଷେ ପାଶେ ରାଜ,
ବୋଇଲେ “ରେ ପୁଷ ! ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିଖ ଯାଇ ।
ପେତେକ ପୁରୁଷ ଥିଲେ ପୃଷ୍ଠେ ଏ ଦଂଶରେ,
ଥିଲେ ଜୀମା ବ୍ରହ୍ମତରୁ ସକଳ ଶାଖରେ ।
ଏବେ ତୁମ୍ଭ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ହେଲଣି ବପୁଷ,
ଗୁରୁଗୁରୁ ବାସ କରି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଯୋଗି ।
କୁଳଯୋଗ୍ୟ ଆଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବନ୍ଦନ ଚରଣ,
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା । କର ଅଧ୍ୟନ ।”
ପୁଷ ଶୈତକେତୁ ପାଇ ପିତାଙ୍କ ଆଦିଦେଶ
ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ଗୁରୁକୁଳେ କଲେକ ପ୍ରବେଶ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶ ବପୁଷରେ ପାଠ ସମାପତ,
କରିଶ ବାହୁଡ଼ି ଗୁରୁହ ହେଲେ ସମାଗତ ।
ମାତ୍ର ପିତା ଦେଖି ପୁଷେ ହେଲେକ ଦୁଃଖିତ,
ହୋଇଛି ସେ ପୁରା ଅନ୍ଧକାରୀ ଅବିମାନ ।
ଶୈତକେତୁଙ୍କର ଥିଲୁ ମନରେ ଧାରଣା,
ଶାର୍ଥାର୍ଥ ସକଳ ଅଛି ଭଲ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।
ସେ ଜଣେ ଅଟକ୍ତ ମହାପଣ୍ଡିତ ଶାଖାରେ,
କେହି ନାହିଁ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ତାଙ୍କ ସମାନରେ ।
ମହାରଷି ଅରୁଣି ବୁଝି ପାରି ଏ ବୃଦ୍ଧନ୍ତ,
ଆପଣା ମନରେ ହେଲେ ଦୁଃଖିତ ନିତାନ୍ତ ।

ବୋଇଲେ ମହାରଷି ଦିନେ ପୁଷେ ପାଶେ ରାଜ,
“ରେ ପୁଷ ! କି ଶିକ୍ଷା କଲୁ ଗୁରୁଗୁରୁ ଯାଇ ?
ଦେଲେ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସେହି ବିଷୟ ପରାଷା,
ଜାଣିବ କରିଛୁ ଶାସ୍ତ୍ର କେତେଦୂର ଶିକ୍ଷା ।
କରୁଛୁ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଲେ ସେଥିର ଉତ୍ତର,
ଜାଣିବ କିପରି ଶିକ୍ଷା ହୋଇଛୁ ତୋହୋର ।
ବୋଲ ପୁଷ, କେଉଁ କଥା ଶୁଣିଲେ ବାରେକ,
ଆନ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ନ ବଳେ ବିବେକ ।
କେଉଁ କଥା ତର୍କେ କଲେ ଥରେ ହୃଦଙ୍ଗମ,
ଜଗତର ସବୁ କଥା ହେବ ବୋଧଗମ ।
କି କଥା ଜାଣିଲେ ଜଣାଯା ଏ ସମ୍ବ କଥା,
ବୋଲ ପୁଷ, ଜାଣ ଯେବେ ଏଥିର ବାରତା ।”
ପିତାଙ୍କ ଅଭୂତ ଧର୍ମ ଶୁଣି ଶୈତକେତୁ,
ମଣିଲେ ଆଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ଅଞ୍ଜାନତା ହେଉ ।
ବୋଇଲେ ସେ ଶୈତକେତୁ ପିତା ମୁଖ ଚାହିଁ,
“ହେ ପିତା ! ଏ ନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କର ନାହିଁ ।”
ବୋଇଲେ ଅରୁଣି ଶୁଣି ପୁଷ କଥାମାନ,
“ହେ ପୁଷ ! ଜାଣିଛୁ ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ଅଭିମାନ ।
କିପରି ବା ଦେବ ଏହି କଥାରେ ପରାଷା,
କରିଛ ଲୌକିକ ବିଦ୍ୟା ମାତ୍ର ଯେଣୁ ଶିକ୍ଷା ।
ଯେଉଁ ମହାବିଦ୍ୟା ଅଟେ ସମ୍ବିଦ୍ୟା ସାର,
ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଜାଣିବ ବା କି ପ୍ରକାର ।
ସେ କଥା ବୋଲିବୁଁ ଏବେ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ,
ପ୍ରକୃତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣ ।
ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ହେବ ଅବଗତ,
ତେବେ ପର ବିଦ୍ୟା ତହିଁ ଜାଣିବ ସମସ୍ତ ।

ଘଟ ଶରୀରାଦି ଯାହା ହେଉଛି ଉପୁନ୍ତ,
ମୃତ୍ତିକା ଅଟଇ ଉପାଦାନର କାରଣ ।*

ମୃତ୍ତିକା ସୁରୂପ ଯେବେ ହେବ ଅବଗତ,
ତେବେ ତ ବୁଝିବ ଘଟ ଶରୀରାଦି ତତ୍ତ୍ଵ ।

କାରଣ ମାତ୍ରକ ଦେଖାଯାଏ କାର୍ଯ୍ୟାକାରେ,
କାରଣ ସୁତନ୍ତ ନୁହେ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ।

ତଥାପି ମାନବଙ୍କର ମୂର୍ଖତାର ଚିହ୍ନ,
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ମଣନ୍ତ୍ର ଯେଣୁ କାରଣରୁ ଭିନ୍ନ ।

ମୂଳ କାରଣକୁ ତ୍ୟକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳକୁ
ମୂଳ ବୟସ ମଣେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥକୁ ।

କାରଣରୁ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର,
ଦେଖି ଲୋକେ ଏପ୍ରକାର କରନ୍ତି ବିରୂର ।

ପ୍ରକୃତରେ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ି କାରଣରୁ ଭିନ୍ନ
ନୁହେ ଏହା—ପାଇବ ଯେ ଏଥୁ ନାନା ଚିହ୍ନ ।

ବିଭିନ୍ନତା ମାତ୍ର ଜାଣ ନାମ ଓ ଆକାରେ,
ମାତ୍ର ଏହା ଏକ—ଜ୍ଞାନିଗଣ ଜାଣିବାରେ ।

ଘଟର ଘଟ ବା କୁମ୍ଭ ଯାହା ନାମ ହୁଏ,
ମାତ୍ର ଜାଣ ଏହା ମୃତ୍ତିକାରୁ ଆନ ନୁହେ ।

ଆକାର ବା ନାମ ମାତ୍ର ପୃଥକ ପୃଥକ,
ମାତ୍ର ଜାଣ ଦୁଇ ବୟସ ଅଟନ୍ତି ଏକକ ।

କୁମ୍ଭକାର କରେ ସିନା ଘଟକୁ ନିର୍ମାଣ,
ମାତ୍ର ଏହା ମୃତ୍ତିକାର ରୂପାନ୍ତର ଜାଣ ।

କୁମୁଦି ହୋଇଛି ଜାଣ ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ,
କେବଳ ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ହୋଇଛି ପ୍ରାପ୍ତ ।

ଯେମନ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜାତ ମୁକୁଟ, ବଳୟ,
ଲୌହରୁ ନିର୍ମିତ ଖଡ଼କ, ଖଣ୍ଡା, ଫରତୟ ।

ହେଲେହେଁ ନିର୍ମିତ ଅଳକାର ଅସ୍ତ୍ରମାନ,
ମାନକ କାରଣ ଏଥୁ ସୁର୍ଣ୍ଣ ଲୌହ ଜାଣ ।

ହେ ପୁଷ୍ଟ, ଏ କଥା ଅଟେ ପରା ବିଦ୍ୟା ଅଙ୍ଗ,
ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥାଲୁଁ ପୂର୍ବେ ଏଥର ପ୍ରସଙ୍ଗ ।”

ଜନକ ବଚନେ ଭୟ ପାଇ ଶୈତକେତୁ,
ବୋଇଲେ, କି ଲୋଡ଼ା ଗୁରୁକୁଳେ ଯିବା ହେତୁ ।

ନିଶ୍ଚପୁ ଆଶ୍ୱର୍ୟ—ମୁହିଁ ଘରୁଣ ଏମନ୍ତ—

ତୁହନ୍ତ ଏହାପ ବୟସରୁ ଅବଗତ ।

ଜାଣିଥାନ୍ତେ ଯେବେ ଏହି ପଦାର୍ଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ,
ଅବଶ୍ୟ ଆମଙ୍କୁ ଦେଇଥାନ୍ତେ ଉପଦେଶ ।

ହେ ପିଛ, ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ, ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଏ କଥାର ଉପଦେଶ କରନ୍ତୁ ପ୍ରଦାନ ।

ସଦ୍ବିଜ୍ଞ ମୁଁ ହେବି ଶୁଣି ଆପଣଙ୍କ କଥା,
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତି ଏହି ଶାସ୍ତର ବାରଚା ।

ବୋଇଲେ ଅରୁଣ ପୁରେ ରୂପୀ ପ୍ରସାଦରେ,
“ଏହି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ ନଷ୍ଟରେ

ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ତରୁ, ଲତା, ପବତ, ସରତ,
ନାମରୂପାମ୍ବକ ସୃଷ୍ଟି ବୟସ ପ୍ରକାଶିତ ।

ବିବିଧ ନାମରେ ପୁଣି ବିବିଧ ରୂପରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବେ ପରମବ୍ରହ୍ମରେ

ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବେ ପରମବ୍ରହ୍ମରେ

କେହି ବୟସ କେହି ନାମେ ଉପାଦି ପୂର୍ବରେ
ନ ଥିଲେ ବିଦିତ—ଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ

ଉପାଦି ଉତ୍ସରେ ନାନା ନାମ ଓ ଆକାରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଜାଣ ଜଗତ ସମସାରେ ।

* ପ୍ରତ୍ୟେକକର୍ତ୍ତମାନରେ ଗୋଟିଏ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଥ ଏ । ଯେ କାରଣକୁ ଅବଳମ୍ବନ କରି କର୍ମଟି ଉପର୍ତ୍ତ ହୁଏ, ସେହି କାରଣଟିକୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପାଦାନ କାରଣ ବୋଲିଯାଏ । ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନରେ ସହାୟତା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କାରଣରେ ଆଶ୍ୟ ତ୍ରହଣ କରିଯାଏ, ତାହାକୁ ନିର୍ମିତ କାରଣ ବୋଲିଯାଏ । ଯଥ—କୁମୁଦକାର ମୃତ୍ତିକାରୁ ଏହା ଘଟନା କରେ, ଏ ଘଟନାରେ ଘଟନା କରେ ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ରହି, ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ, ଖଣ୍ଡିଏ ଯଶ୍ମି; କଳ ଓ ବସ୍ତ ପ୍ରଭୃତର ସାହୁମ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏ ଘଟନରେ ଦେଖିମଣି ପ୍ରତି ଏ ସମସ୍ତ ନିର୍ମିତ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ହୃଥନେ ସବୁ ନାନା ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ,
ରହୁଁ ସୁବିଷ୍ଟୀଭୁତ ହେଲେ ତେବେ ଜାଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପୂର୍ବେ ଏହି ବୟସ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ଥିଲା ନାହିଁ ନାମ ରୂପ ଚିହ୍ନ ।
କେବଳ ପରମବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
ଅପ୍ରକାଶରୂପେ ରହିଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଯେମନ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ପିଣ୍ଡ ଘେନ କୁମରାର
ନିର୍ମାଣ କରଇ ପାଦ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
ସେହିରୁପେ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
କରିଛନ୍ତି ଏହି ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିର୍ମାଣ ।
ମାତ୍ର ଯାହା ଦେଲୁ କୁମରାରର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ବିଶ୍ଵସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ପୁଅକ ନିତାନ୍ତ ।
ଦିଟ ଶରବାଦି ନିର୍ମାଣରେ କୁମରାର
ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ହୃଦ ବିବିଧପ୍ରକାର ।
ସଲିଲ, ମୃତ୍ତିକା, ରଜ୍ଞୀ, ଦଣ୍ଡ, ଦ୍ରବ୍ୟମାନ
ନିମିତ୍ତ କାରଣ କେହି ଅବା ଉପାଦାନ ।
ମାତ୍ର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ବିଶ୍ଵସୀର ସୃଜନ—
ଅଟନ୍ତି କେବଳ ବ୍ରହ୍ମ ଏଥର କାରଣ ।
ନ ଥିବା ସକାଶେ ତାଙ୍କ ସହାୟ ଦୁଃଖୀ,
ଏଥୁପାଇଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନାମ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ।
ବୋଲନ୍ତି ବା କେହି ବିଶ୍ଵସୀନ ପୂର୍ବରେ
ନ ଥିଲ ଅସ୍ତିତ୍ବ କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ,
ସକଳ ଅଭିବାନ୍ତକ ଶୂନ୍ୟ ବା ଅସତ,
ମାତ୍ର ଏହା ସତ୍ୟ ନୁହେ ଜାଣ ଆମ୍ବ ମତ ।
ହେ ପୁଅ, ଯେଠାରେ ଥାଏ ଏକାନ୍ତ ଅଭିବ,
ଭାବାନ୍ତକ ଦ୍ରବ୍ୟ ତହୁଁ ନୁହେ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ।
ଏକାନ୍ତ ଅସ୍ତିତ୍ବନ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଅସତ,
ତହୁଁ ବିପରୀତ ବୟସ ନାମ ଅଟେ ସତ ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିରାନ୍ତକ ନ ବୁଝ ଏହୁପ,
ଅଟନ୍ତି ସେ ଜ୍ଞାନ ଜାଣ୍ଟ ଆନନ୍ଦସ୍ଵରୂପ ।
ଅସତ ପଦାର୍ଥୀ ସତ ପଦାର୍ଥ ଉଭୟ,
ହେ ପୁଅ, ହେବାର ଜାଣ ନିଷ୍ଠେ ଅସମ୍ଭବ ।

ବିଷୟଟି ଅଟକେ ଅତି କରିନ ଗନ୍ଧାର,
ନ ବୁଝି ପାଇବ ବୁଦ୍ଧି ନ କଲେକ ପ୍ରିର ।
ବୟସର ବିଜାଣ ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ ବା କାରଣ
ଉପଲବ୍ଧ ହୃଦ ନାହିଁ, କର ନିର୍ଭାରଣ ।
କାର୍ଯ୍ୟଟି ଉପରୁ ପୂର୍ବେ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଥାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ।
ମୃତ୍ତିକା ନ ଥିଲେ କାହିଁ ଜନମନ୍ତା ଘଟ,
କାରଣରେ ଥାଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରକଟ ।
ନ ଥିଲେ କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ କି ପ୍ରକାର ?
ଏଥକୁ କାରଣ ସବୁ କରିବ ସ୍ମୀକାର ।
କେହି ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏହି କଥାରେ ଆପତ୍ତି,
ଅଭିବରୁ ହୋଇଥାଏ କାହିଁର ଉପରୁ ।
ଦିଟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏକ କର ହେ ଗ୍ରହଣ—
ମୃତ୍ତିକା ଧ୍ୟାନରୁ ହୃଦ ଘନ ସମ୍ପନ୍ନ ।
ମୃତ୍ତିକା ବିନାଶରୂପ ଅଭିବରୁ ଜାଣ,
ତେବେ ତ ହୋଇଛି ଘଟ ଶରବ ନିର୍ମାଣ ।
ବୋଲନ୍ତି ଦେଖାଇ ଯୁକ୍ତ ଥୋକେ ମହାମତି,
ଅସତରୁ ହୃଦ ସତ ପଦାର୍ଥ ଉପରୁ ।
କେହି କେହି ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ଯୁକ୍ତ ଏପ୍ରକାର,
କରନ୍ତି କାରଣ ସବୁ ନିଷ୍ଠେ ଅସ୍ମୀକାର ।
ଘଟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଛଡ଼ା କେହି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
ଦେଇଥାନ୍ତ ବାଜ ପୁଣି ବୃଷତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
ବୋଲନ୍ତି ସେମାନେ ବୃଷ ବାଜରୁ ଉପରୁ,
ବିଷୟ ଦେଖିଲେ ହେବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଷ୍ଠାତି ।
ବାଜଟିଏ ହେଲେ ଏକାବେଳକେ ବିନାଶ,
ତେବେ ସିନା ହୋଇଥାଏ ବୃଷଟି ପ୍ରକାଶ ।
ଆତ୍ମଏବ କର ପାରୁଁ ସହଜେ ନିଷ୍ଠାତି,
ବାଜ ଅଭିବରୁ ହୃଦ ବୃଷର ଉପରୁ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ,
ଅଭିବରୁଁ ଉପରୁ ବୟସ—ଏହି କଥା ଜାଣ ।
ହେ ପୁଅ, ଶୁଣିଲ ସବୁ ବିଷୟ ନିତାନ୍ତ
ଅସଦବାସ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଯୁକ୍ତ ବା ବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଜାଣିବ ସେଥିରୁ ତୁମେ ବିଶେଷତକାର,
ଏହୁପ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସୁକୃତ ନିଜାନ୍ତ ଅସାର ।
କୁମୁଦକାର ଘଟ ଗୋଟି ନିର୍ମାଣ କାଳରେ
ମାଟିର ପେଣ୍ଡୁ ଲାଟିଏ ରଖଇ ଠାଙ୍ଗେ;
ସେହି ମୃତ୍ତିକାରେ ଘଟ କରଇ ନିର୍ମାଣ,
ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ପାଇଛ ତୁମେ ଏଥୁର ପ୍ରମାଣ ।
ଅବଶ୍ୟ ସେ ମାଟିପେଣ୍ଡ ହେବାରୁ ବିନାଶ,
ତେବେ ସିନା ହେଲୁ ଘଟ ଶବର ପ୍ରକାଶ ।
କିନ୍ତୁ ତୁମେ କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୂର,
ପେଣ୍ଡୁ ଲାଟି ହେଲୁ ସିନା ଧ୍ୟେ ଏ ପ୍ରକାର;
ମାତ୍ରକ ମୃତ୍ତିକା ରୂପାନ୍ତରେ ସେ ଘଟରେ
ରହିଛି ନ ହୋଇ ଧ୍ୟେ, ଜାଣିବ ମନରେ ।
ପେଣ୍ଡୁ ଲାଟି ମୃତ୍ତିକାର ଗୋଟିଏ ଆକାର,
ଆକାରଟି ଧ୍ୟେ ସିନା ହେଲୁ ଏ ପ୍ରକାର;
ପିଣ୍ଡର ଆକାର ଗୋଟି ବୁଆ ବୋଲି ଜାଣ,
ମୃତ୍ତିକାହିଁ ଅଟେ ଘଟ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ପିଣ୍ଡ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଧ୍ୟେ,
ନୁହେଷ୍ଟି କାରଣ ଧ୍ୟେ ଜଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
ସୁବ୍ରତୀ ପିଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିମର ଜାଣ,
ଯହୁଁ ଅଳକ୍ଷାରମାନ ହୋଇଛି ନିର୍ମାଣ ।
ଅଳକ୍ଷାର ଉତ୍ସତିର ସ୍ଵର୍ଗହିଁ କାରଣ,
କାରଣ ନୁହେଷ୍ଟି ତହିଁ ପିଣ୍ଡ କଦାଚନ ।
ଏକ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ତାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟ
ଧ୍ୟେ ହୋଇଯାଏ, ଏହା ଜାଣିବ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ସରସ ଜାଣିବ ଏହି ଅମୋଦ ନିଯମ,
କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ ଏଥୁ ହେବା ବ୍ୟତିହମ ।
ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟେ
କାରଣଟି ଧ୍ୟେ ନୁହେ ଜାଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
ସେଣୁ ପରବର୍ତ୍ତୀକାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ପଣ୍ଡାତେ
ଅନୁପରି ଥାଏ, ଏହା ଦେଖୁଛୁଁ ସାକ୍ଷାତେ ।
ତେଣୁ ପିଣ୍ଡାଦର ଧ୍ୟେ ଘଟର ପ୍ରକାଶ
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାର ନ ହୁଏ ବିନାଶ ।

ମୃତ୍ତିକାଟି ଯେଣୁ ରସିଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ,
କିପରି ବୋଲିବୁଁ ସତ ଅସତୁ ଭିଆଣ ।
ଅସତୁ ସତ ଜାତ, ଏହି ଅନୁମାନ
ସୁକୃତ୍ୟ ନୁହେ ଏହା ନିଷ୍ଟେ ବୋଲି ଜାଣ ।
ସଦି ବୋଲ ଘଟ ଗୋଟି ଉତ୍ସତି ପୂର୍ବରେ
ମୃତ୍ତିକା ତ ଥିଲ ନାହିଁ ଦୃତତ୍ଵ ରୂପରେ ।
ଉତ୍ତର—ପିଣ୍ଡର ଆକାର ମଧ୍ୟ ଥିଲିତ,
ମାଟି ଉନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ନୁହେ କଦାଚିତ ।
ହେଉ ପିଣ୍ଡାକର ଅବା ଅନ୍ୟ ଯାହା କିଛି,
ମୃତ୍ତିକାରେ ମୃତ୍ତିକାର ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ରହିଛି ।
ନିମିତ୍ତ ଦେଇକେ ହେଉ ଘଟ ବା ଶରବ,
ମୃତ୍ତିକା ତ କେତେବେଳେ ନୁହେ ଅଭିବ ।
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ଅବସୂବ ଗୋଟି ଧ୍ୟେ,
ଘଟର କାରଣ ଜାଣ ମୃତ୍ତିକା ଅବଶ୍ୟ ।
ପିଣ୍ଡର ଆକାର ନୁହେ ଘଟର କାରଣ,
ମୃତ୍ତିକା କାରଣ ମାତ୍ର ଜାଣ ବିବରଣ ।
ଏହିପରି ବାଜ ବୃକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର କଥା,
ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ରହିଛି ଏକତା ।
ଦେଖିବାରେ ଆସେ, ପର ନୟୁ ହେଲେ ବାଜ,
ସେଥିରୁ ଉତ୍ସନ୍ନ ହୁଏ ଅକୁର ଉତ୍ସିଜ୍ଞ ।
ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଉପାଦାନେ ସେ ବାଜ ଗଠିତ,
ତାହା ନୟୁ ହୋଇ ନାହିଁ ଜାଣିବ ନିଷ୍ଟିତ ।
ରଚିତ ସେ ବାଜ ଗୋଟି ଯେଉଁ ଉପାଦାନେ,
ତହିଁ ବୃକ୍ଷ ଜାତ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣେ ।
ଜାଣିବ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଏହା କର ନିରାକଣ,
ବାଜ ଧ୍ୟେ ନୁହେ ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ସତି କାରଣ ।
ଏଥକୁ ଆପତ୍ତିକାରୀ ଲୋକଙ୍କର ଯୁକ୍ତ—
ସାରବନ୍ଧ ନାହିଁ ଶୁଣିଲ ତ ଆମ ଉକ୍ତି ।
କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ସତି ପୂର୍ବେ କାରଣର ସର୍ବ,
ବିଦ୍ୟମାନ ସର୍ବପ୍ରାନ୍ତେ ବୁଝ ଏହି କଥା ।
ଉତ୍ସତିର ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ,
ଥିଲ ଯେ ଅନୁଭବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ।

ଏହି ସୁନ୍ଦରଙ୍ଗବ ଅବସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣ,
କ୍ଷମେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ଦେଖୁଛି ପ୍ରମାଣ ।
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଉପ୍ରତିର ପୂର୍ବେ ସହି ଭାବରେ ଅଳ୍ପ୍ୟ ।
ମାତ୍ର କଥାଟାଏ ତୁମେ ବିଶେଷ ଭାବରେ,
ସଦ୍ବା ଜାଗ୍ରତ ରଖ ଆପଣା ମନରେ ।
କାରଣ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ ବିଦ୍ୟମାନ,
ମାତ୍ରକ ସେ କାର୍ଯ୍ୟାକାରେ ଥାଏ ନାହିଁ ଜାଣ ।
କାରଣ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଏଟି ଯେ ଯାଏ,
ସେକାଳେ ଅନ୍ତର୍ଭବ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ସେ ଥାଏ ।
ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି କାରଣ ମଧ୍ୟରେ,
ବିଜାଣ ବା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଲୋଡ଼ା ବିଶେଷରେ ।
ଯେ ଉପାୟେ କାର୍ଯ୍ୟଗୋଟି ହେବ ପ୍ରକାଶିତ,
ସମାଦନ ସେ ନୀତିପୁଣି କରିବା ଉଚିତ ।
ନତୁବା ସେ କାହା ବଲେ ହେବ ପ୍ରକାଶିତ ?
ଏଥକୁ କରିବା ଅଟେ ଯନ୍ତ୍ର ଯଥୋତ୍ତର ।
ଉପ୍ରତିର ମୃଦ୍ଦେ ଘଟ ଆଦି ଦ୍ଵିବ୍ୟମାନ,
ଅବଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କିଛି ଥିଲୁ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଯେବେ ସେହି ଆବରଣ କରିବ ଅନ୍ତର,
ଘଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହେବ ନୟନଗୋଚର ।
ଘଟ ମୃତ୍ତିକାରୁ ହେବା ପୁରୋ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,
ମୃତ୍ତିକା ଯେ ପିଣ୍ଡାକାରେ ହୁଅଇ ବ୍ୟାଢଇ ।
ମୃତ୍ତିକା କରନ୍ତେ ପିଣ୍ଡ ଆଜାର ଧାରଣ,
ଘଟ ଆବରକ ଏହା କଲ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ।
ଘଟଟି ଆବୁଦ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ପିଣ୍ଡକାରେ,
ନ ଆସିଲୁ ଏଥୁ ଯୋଗୁଁ ଏହା ଦେଖିବାରେ ।
ଏହି ପିଣ୍ଡରୂପ ଆବରଣ ହେଲେ ଧୂପ,
ଘଟଗୋଟି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଅଇ ଅବଶ୍ୟ ।
ତେଣୁ ଘଟରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ତିକା କାରଣ,
କରିଥିଲୁ ପିଣ୍ଡ ତାକୁ ପୁରୋ ଆବରଣ ।
ମାତ୍ର ଏଥୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ଆପତ୍ତି,
ସେଥୁର ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ ଆମ୍ବେ ବୋଲିବୁଁ ସମ୍ପୁତ୍ତ ।

ବୋଲିବେ ବିପରୀତ ହେ କଥାମାନ,
ପୂର୍ବରୁ ଯତ୍ନ୍ୟପି ଘଟ ଥିଲୁ ବିଦ୍ୟମାନ,
କଲେ ଯେବେ ପିଣ୍ଡରୂପ ଆବରଣ ଧୂପ,
ହୋଇପାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଘଟର ହମଣ୍ଠ ।
ତେବେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଘଟ କରଇ ନିର୍ମାଣ,
ଆବରଣ ଧୂପ ମାତ୍ର କରୁଁ ସମାଧାନ ।
ଘଟ ନିର୍ମାଣର କାର୍ଯ୍ୟ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
କିମ୍ପା ପ୍ରଯୋଜନ ଅଛି ତେବେ କରିବାର ।
ମାତ୍ର ଦେଖୁଁ କୁନ୍ତକାର ଟିଣ୍ଡଗୋଟି ଧୂପ,
କରି ସାର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରଇ ହମଣ୍ଠ ।
କେବଳ କଲେ ଯେ ଧୂପ ପିଣ୍ଡ ଆବରଣ,
ଘଟର ଉପ୍ରତି ହେବ, ଏ କଥା କେସନ ?
ମାତ୍ର ଏ ଆଟାଟି ଗୋଟି ସାମାନ୍ୟ ନିତାନ୍ତ,
ସନ୍ତେଷେ ବୋଲିବୁଁ ଶୁଣ ସେଥୁର ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ ।
ବୁଝ ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଏକ ଘଟ
ପ୍ରଯୋଜନ ଆଲୋକ ଯେ ତାହାକୁ ପ୍ରକଟ ।
ଏହି ଯେ ନୀତିପୁଣି ପ୍ରଦ୍ଵାପକୁ ଆଣିବାର,
କେବଳ କ ନାଶ କରିବାକୁ ଅନ୍ତକାର ?
ନୁହେ କି ତା ଘଟ ପ୍ରକାଶିବା ପ୍ରଯୋଜନ ?
ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି ଦୁଇଟି କାରଣ ।
ଅନ୍ତକାର ନାଶ ପୁଣି ଘଟର ପ୍ରକାଶ—
ପ୍ରଦ୍ଵାପ ଆଣିବା ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟର ସକାଶ ।
ବୁଝ ଏଥୁ ଲୋକଗଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ପାଇଁ
କରିଥାନ୍ତ୍ର ନାନା ଯନ୍ତ୍ର, ସନ୍ଦେହ ତ ନାହିଁ ।
ଯେଉଁ ଯେତେ ଧୂପ ହୋଇଯାଏ ଆବରଣ,
ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କର ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ।
କରିବା ସକାଶେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ
କଲେ ହୁଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ବା ବିଦିତ ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଜାତ ପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟମାନ
କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ।
କେବଳ ତାହାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତର କାରଣ,
କେତେବୁଡ଼ି ନୀତି ହୋଇଥାଏ ପ୍ରଯୋଜନ ।

ସେହି ଦ୍ଵିପ୍ଲାବୁଡ଼ି ଯେବେ ହୃଦ ଉପସ୍ଥିତ,
ସହଜରେ କ'ର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି ହୃଦ ତ ବିଦତ ।
ଏଥକୁ ଏ କଥା ମୁରିର, ଉପୁରି ପୂର୍ବରେ
କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି ରହିଥାଏ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ।
କେବଳ ଅନ୍ତର୍ବ୍ୟକ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ,
ବିବିଧ ଯତ୍ନରେ ତାହା ପ୍ରକାଶକୁ ପାଏ ।
ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ଅସତ୍ତ୍ଵ କେବେ ସତ
ଜାତ ହୃଦ ନାହିଁ, ଏହା ମୀମାଂସିତ ମତ ।
ସ୍ଵର୍ଗପଦାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପୁରି,
କରି ନ ପାରିବ କେହି ଏଥରେ ଆପନ୍ତି ।
ଗୋଟିଏ କାରଣ ସହି ବିବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଅଭିବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ବୁଝନ୍ତି ମନରେ ।
କୁଣ୍ଡଳ ଆକାର ସର୍ପ କରଇ ଧାରଣ,
ସୁର୍ମତିର ନିର୍ମିତ ହୃଦ ଅଳକା କଙ୍କଣ ।
ଦେଖିବାରେ ଆସେ ଏହି ସର୍ବ ପ୍ରତିଷ୍ଠରେ
ଗୋଟିଏ କ'ରଣ ଯୁକ୍ତି ବିବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ସର୍ପର କାରଣ ଭେଦ କୁଣ୍ଡଳ ଯେମନ୍ତ,
ସୁର୍ମତି ପ୍ରକାର ଅଳକାରଦି ଯାବନ୍ତ ।
ସେହିରୁପ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଏ ବୁଝାଣ
ବିବିଧ ଆକାର ବିକ୍ରି କୁଣ୍ଡଳବ୍ୟୁତ କାଣ୍ଠ ।
ବିଶ୍ଵାସୀ ପୂର୍ବେ ଏକ ବୁଝ ବିଦ୍ୟମାନ
ଥିଲେ ମାତ୍ର, ଆଉ କିଛି ଥିଲ ନାହିଁ ଜାଣ ।
ପିଣ୍ଡ ଦ୍ଵାରା ଦଟାଦି ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ,
ମାତ୍ର ଏକ ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ।
ପରମର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରେ ପ୍ରକାରେ
ମାତ୍ରକ ନିର୍ମିତ ସର୍ବ ଏକ ମୃତ୍ତିକାରେ ।
ପିଣ୍ଡ ଘଟ ଦୂର ବୟୁ ସତ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
ମାତ୍ର ଉତ୍ତରପୂରେ ଅଛି ମୃତ୍ତିକାର ବିନ୍ଦୁ ।
ସେହିରୁପ ସ୍ମୃତି ବୟୁ ଏ ବିଶ୍ଵ ବୁଝାଣ,
ଆକାରେ ପ୍ରକାରେ ଘୁଣେ ଅଦ୍ଵୀତ କାଣ୍ଠ ।
ଅଟନ୍ତି ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଜାଣ
ଏକମାତ୍ର ପରଂବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।

ଦେଖୁଁ ଯାହା ନିତ୍ୟ ଜାଣ ଦ୍ୱାରା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି,
ମହିମା ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର ବିଶ୍ଵପତି ଜନ୍ମି ।
ଅନନ୍ତ କୌଣ୍ଠମୟ ବିଶ୍ଵର ଆକାର
ଦେଖି ମଧ୍ୟ ବୁଝାଣକ୍ଷି କରେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର ।
ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଠାରେ ମାନବତ୍ତ ବିନ୍ଦୁ,
ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ନିଶ୍ଚିପ୍ନ ପଶୁଠାରୁ ନୁହେ ଭିନ୍ନ ।
ଅନନ୍ତ କୌଣ୍ଠମୟ ଏ ବିଶ୍ଵବ୍ସାନ୍ତା,
ଦେଖି ଏହା କେ ବୋଲିବ ଅନ୍ତି ଶକ୍ତି କାଣ୍ଠ ?
ଯେ ବୋଲିବ ନିଶ୍ଚେ ସେହି ଲୋକ ଜ୍ଞାନଅନ୍ତର
ନାହିଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନର ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ପୁଣି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ ଉତ୍ତରାପିତ,
ବୁଝ ତ ନିରବୟୁବ ବିନ୍ଦୁର ଅଣ୍ଟାଳ ।
ଏକ ଏବ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଆକାର ବିଶ୍ଵାନ,
କିପ୍ରକାର ତତ୍ତ୍ଵ ଜାତ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ଶୁଣ ବିଶ୍ଵ, ଦେଉଥିବୁ ସେଥର ଉତ୍ତର,
ରଜ୍ଜ ଦେଖି ଜ୍ଞାନ ଜନେ, ଆକାର ସପରି ।
ତେସନ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି କଳ୍ପିତ ବିଶ୍ଵରେ,
ଭ୍ରମ ଜାତ ହୃଦ ପରଂବୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଵପୁରେ ।
ଏକ ବୟୁ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ବୟୁର ଆରୋପ
କରି ଯେହି ଲୋକ ଜ୍ଞାନ କରେ ସେହିରୁପ ।
ଯେମନ୍ତ ରଜ୍ଜକୁ ସର୍ପସ୍ଵରୁପ ଧାରଣା,
ମୃତ୍ତିକାବିଶ୍ଵାନ କରେ ଘଟକୁ କଲ୍ପନା ।
ତେସନ ମାନବ ବୁଦ୍ଧି ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ବୁଝରୁ ସ୍ଵଭବ ବୋଲି ମଣଇ ଯଥାର୍ଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁଜନତ ଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା ଏପରି,
ସହଜେ ନ ପାରେ ବୟୁ ମୂଳତତ୍ତ୍ଵ ଧରି ।
ବାସ୍ତବରେ ନର ନେଥେ ଯାହା କିଛି ଦିଶେ,
ବୁଝପରିଶ୍ଵାନ ବୟୁ ନାହିଁ କିଛି ବିଶେ ।
ରଜ୍ଜଟି ଯେକାଳେ ରଜ୍ଜ ହୃଦ ଅନୁମିତ,
ସର୍ପବୁଦ୍ଧି ସେ କାଳରେ ହୃଦ ତିରେହିତ ।
ଘଟଗୋଟି ହୋଇଥିଲି ମୃତ୍ତିକାଗଠିତ,
ଜାଣିଲେ ଏ କଥା ଘଟବୁଦ୍ଧ ତିରେହିତ ।

ତେସନେ ହେଲେକ ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧିର ସୁରୂପ,
ଜଡ଼ସ୍ଥାଧୀନତା ସହ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଲୋପ ।
ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଅଛ ବୟୁ ପରିମିତ,
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟତିରେକେ ନାହିଁ ବିଶ୍ଵର ଅସ୍ତ୍ରିତ ।
ଯାହା କିଛି ପୂର୍ବସ୍ଥାନେ ଦେଖ ବିଦ୍ୟମାନ,
ସଦ୍ବ୍ୟବୁ ସୁରୂପ ସବ୍ ଏହା କର ଜ୍ଞାନ ।
ଦୁରୁତ୍ତ ରହୁପୁଣଣ ଅବଦ୍ୟ ପ୍ରଭାବେ
ଜନ୍ମାଇ ଦିଅନ୍ତ ନାନା ଭ୍ରାନ୍ତ ନାନା ଭାବେ ।
ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସରକୁ,
ନ ପାରେ କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମିବାକୁ ।
ଘଟ ବା ସୃଷ୍ଟରେ ଯାହା ଆସେ ଦେଖିବାର,
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅସତ ଅବା ମିଥ୍ୟ ବୋଲିବାର ।
କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥାଧୀନ ସହ କିନ୍ତୁମାତ୍ର ନାହିଁ,
ଏହାକୁ ଯେ ମିଥ୍ୟା ବୋଲିପାର ସେଥିପାଇଁ ।
ଘଟ ଶର୍ଵବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣ,
ନ ଥାଏ ଉତ୍ସତ୍ତ୍ଵ ନାଶ ପରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
କାରଣଟି ଘଟ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟର ଆକାରେ,
ଦେଖାଯାଏ, କାରଣଟି ସତ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ।
କାର୍ଯ୍ୟଗୋଟି ମୁହଁ ସତ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକ୍ଷାବେ,
କେବଳ ସେ ରୂପାନ୍ତର ଦିଶେ ଅନ୍ୟଭାବେ ।
କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ଜାତ,
ଏଥକୁ ଅସତ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
ଏକ ବୃଦ୍ଧଶକ୍ତି ମାତ୍ର ବିବିଧ ଆକାରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ଜଗତ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ହିଁ କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ରୂପନ୍ତର,
ଚିର ନିତ୍ୟ ବୃଦ୍ଧଶକ୍ତି ନିଯୁତ ଅଷ୍ଟର ।
ଶକ୍ତିମାତ୍ର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ରକ ହିଁ ସତ୍ୟ,
ଶକ୍ତିରୁ ପୃଥକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟଇ ଅସତ୍ୟ ।
ଯେକାଳେ କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟାକାରେ ପରିଣତ,
ହୁଏ କାରଣର ସହ ତଦା ତିରେହିତ ।
ବରଷ କାର୍ଯ୍ୟର ସହ କରେ ସମୟରେ
ନିର୍ଭର କାରଣ ସହ ପ୍ରତି ସମ୍ପର୍କରେ ।

ଏଥକୁ ସହଜେ କରି ପାରିବ ନିଷ୍ଠତି,
ସବୁଦାର୍ଥ ଦର୍ଶପଦାର୍ଥ ହୁଏଟି ଉପ୍ରତି ।
ଯେମନ୍ତ ଦୃଢ଼ିଲା ମାତ୍ର ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟାସକ୍ତ,
ଦେଖାଦି ଆକାର ତହୁଁ ହୁଏ ଅଭିର୍ୟକ;
ତେସନେ ଗୋଟିଏ ବୟୁ ରୂପାନ୍ତର ଭାବେ
ସମୟେ ସମୟେ ଦେଖାଯାଏ ଠାବେ ଠାବେ ।
ଏକମାତ୍ର ସଦ୍ବ୍ୟବୁକୁ ବିବିଧ ଆକାର
ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ଲୋକେ କରନ୍ତି ବେଶର ।
କରନ୍ତୁ ବେଶର ଅନ୍ୟରୁପେ ଲୋକମାନ,
ସଦ୍ବ୍ୟବୁରେ ସଦ୍ବ୍ୟବୁର ଥାଏ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଏଥରୁ ବୁଝୁଛୁ ଆମେମାନେ ଏହି ତହି,
ଜଗତର କିନ୍ତୁ ବୟୁ ବୟୁ ନୁହେଷ୍ଟି ଅସତ୍ୟ;
କିମ୍ପା କ ସମସ୍ତ ବୟୁ ବୃଦ୍ଧିର ଅଧୀନ,
ଜାଗତକ କେହି ବୟୁ ବୟୁ ନୁହେଷ୍ଟି ସ୍ଥାଧୀନ ।
ଆରେ ଶୈତନେତ୍ରୁ, ଶୁଣ ସେଥି ବିବରଣ,
ସେ ଯେ ଏକ ଅନ୍ତିମୟ ପରମକାରଣ ।
ଏହି ବିଶ୍ଵ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରର ସୃଜନା ସକାଶ
କଲେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ ।
ଯେ ସମସ୍ତ ବୟୁ ଥିଲ ପୂର୍ବ ପ୍ରଳୟରେ
ସୁଷ୍ଣୁଭୁବେ ଲୁନ ଥିଲ ତାହାଙ୍କ ପାଶରେ,
ବୃଦ୍ଧକର ତାହା ଆଲୋଚନା ବା ପରିଷାର,
ତାହା ନାମ ବୃଦ୍ଧ ଇଚ୍ଛା ସଂକଳ୍ପ ବା ଶିକ୍ଷା ।
ଜ୍ଞାନରୂପ ନିତ୍ୟ ପରଂବୃଦ୍ଧ କାମନରେ
ବିଶ୍ଵ ଆଦିଭୂତ ହେଲ ସୁରୂପ ଆକାରେ ।
ଦେଖି ଏପ୍ରକାର ପରଂବୃଦ୍ଧକ କାମନା,
ଚେତନରୂପ ସେ ସେ ଏଥୁଁ ଯାଏ ଜଣା ।

ଯାବଣ୍ଡୁ ନାମ ରୂପ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ
ସେ ନ ଥିଲ ତାଙ୍କ ପାଶେ ବାଜସୁରୁପରେ,
ସେ ସମସ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ,
ଏଥକୁ ସବଜ୍ଜ ତାଙ୍କୁ ବୋଲୁଁ ଆମ୍ରେମାନେ ।
ସଂସାର ଲୋକଙ୍କୁ ଯେହେ ଚାମନା କାମନା,
ବଣୀଭୂତ କରିଥାଏ ଅଛି ଏହା ଜଣା ।
ଥିଲେହେଁ କାମନା ସଦ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ଲୁନ,
ସବାଣିତ ଗୁଣାଣିତ ପ୍ରଭୁ ଚିରଦିନ ।
ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ପ୍ରାଣିବର୍ଗ କର୍ମ ଅନୁସାରେ,
କରନ୍ତି କାମନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବାରେ ବାରେ ।
ଜୀବ ପକ୍ଷେ କାମନାଦି ଆୟୁର୍ଵାଦୁ ଭିନ୍ନ,
କେବଳ ତା ଦେହେତ୍ର୍ୟ ଦ୍ଵୀପାଠୀରୁ ଭିନ୍ନ ।
ସମସ୍ତ କାମନା ଜୀବଗଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ,
ବ୍ରଦ୍ଧଙ୍କ କାମନା କିନ୍ତୁ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ପୃଥକ ।
କର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ସଦ ଜୀବଙ୍କ କାମନା,
ବ୍ରଦ୍ଧଙ୍କର କର୍ମ କରେ, କାମନା ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ।
ବାଜଗୋଟି ଥାଏ ଶକ୍ତିରୁପେ ଅବସ୍ଥିତ,
ନାମ, ରୂପ, ଅବ୍ୟକ୍ତର ତହିଁରେ ନିହିତ,
ବ୍ୟକ୍ତାବସ୍ଥା ଫେରିବେଳେ କରେ ସେ ଧାରଣ,
ନାମ ରୂପ ସଦ ତହିଁ ହୁଏ ଉଚିତନ୍ ।
ଏହି ନାମ ରୂପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ବା ବିକାଶ,
ନାମ ଧରେ ତତ୍ତ୍ଵ ବନ୍ଦ ଭବନ ପ୍ରକାଶ ।
ନତ୍ରୁବା ଯାହାର ନାହିଁ କିଛି ଅବ୍ୟବ,
ବନ୍ଦ ପଦାର୍ଥ କି ଜାତ ତହିଁରୁ ସମ୍ଭବ ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଦିଶୁବ୍ରଦ୍ଧାନ୍ତ ସକଳ
ହୋଇଅଛି ଏବେ ରୂପାନ୍ତରିତ କେବଳ ।
ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ସକଳୁରେ ଏହି ସେ ଆକାଶ,
ସଦ୍ବନ୍ଦମନରେ ହେଲ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରକାଶ ।
ଆକାଶରୁ ବାୟୁଶକ୍ତି—ତହିଁ ଶକ୍ତି ତେଜ,
ଏହି ତେଜ ଦାହକାଶ ଶକ୍ତି ମନେ ହେଜ ।
ପୁଣି କରେ ତେଜ ପାକନ୍ତିଯୁ ସମାଦନ,
ପ୍ରକାଶକ, ଉତ୍ତରଜକ ପୁଣି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ।

ବ୍ରଦ୍ଧ ଜଙ୍ଗାବଳେ ପୁଣି ସେହି ତେଜୁଁ ଜାତ
ହେଲ ଅପ୍ (ଜଳ) ଭୁତୁପେ ଭୁବନେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ଅପରୁପ ଶୁଣାସ୍ତକ, ସ୍ଥିରାଧ ଶୁଳ୍କବର୍ଣ୍ଣ,
ସେହି ଅପ୍ ମଧ୍ୟ ହେଲ ପୃଥିବୀ ଉପନିଃ ।
ନାନାଜାତ ଶବ୍ଦ ସେହି ପୃଥିବୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ,
ଶିର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମବଣ୍ଣ ରୁ ରୁଦ୍ଧ ।
ବ୍ରଦ୍ଧ ତେଜନ୍ୟରୁ ଏହି ରୂପ ହେଲ ଜାତ,
ଅଚେନ ମହାଭୂତ ସକଳ ପ୍ରକ୍ଷ୍ୟାତ ।
ପଶୁ ପଣୀ ଆଦି ନିନ୍ଦଗୋଟି ମାତ୍ର ବଜ,
ହେଲ ଜାତ ଜରପୁଜ ଅଣ୍ଟିଜ ଉଭିଜ
ଜରପୁ ମଧ୍ୟରୁ ଜାତ ସକଳ ମାନବ,
ଅଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲେ ପଣୀ ସର୍ପ ସଦ,
ଭୂମି ଭେଦ କରି ଯାହା ଉଠିଲେ ଉପରେ,
ସେମାନେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଉଭିଜ ନାମରେ ।
ମାୟାଶକ୍ତିଶାଳୀ ପରଂବ୍ରଦ୍ଧ ସନାତନ,
ଅଟନ୍ତି ସେ ଜଗତର ଉପ୍ରତି କାରଣ ।
ଦୂର ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ଯାହା ଥିଲ ପ୍ରକଟିତ,
ମାୟାର ଭିତରେ ଦୂଣି ଥିଲା ଲୁକ୍କାଯୁତ ।
ବ୍ରଦ୍ଧଶକ୍ତି ପ୍ରଭବରେ ସେ ସକଳ ଦୁର୍ବ୍ୟ
ନୃତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ଦୂଣି ହେଲକ ଉଭିବ ।
ସୃଷ୍ଟି ବସୁ ମଧ୍ୟେ ଅନୁପ୍ରବୃଷ୍ଟ ନିହିତ,
ବ୍ରଦ୍ଧତେଜନ୍ୟ ଦ୍ଵୀଂ ଜୀବପଦରେ କଥୁତ ।
ତେଜ, ଜଳ, ଅନୁ ଏହି ତିନି ପରିଣତି,
ସଂସର୍ଗରୁ ଜ୍ଞାନ ଲଭ ଜୀବର ଉପ୍ରତି ।
ତୁମେ ଏବେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପାର ଏ ପ୍ରକାର,
ସଦଜ୍ଜ ତେଜନ୍ୟମୟ ଜୀବର ଆଧାର ।
ପରମାୟା ଜଙ୍ଗାପୂର୍ବ ବୋଲ କିରୂପରେ
ଅନନ୍ତ ଆଧାର କଷ୍ଟମୟ ଶଶାରରେ
ପ୍ରବେଶିଲେ ଜୀବାୟାରେ ଯୁକ୍ତ ଅଭିଲାଷେ
ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘୋଗ କରିବା ସକାଶେ ?
ମାତ୍ର ଯେବେ ମନ ମଧ୍ୟେ କରିବ ବିରୂର,
ସହଜେ ପାରିବ ଜାଣି ଏଥୁ ସନ୍ତୁର ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆପେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜିବା କାରଣେ
ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ କାହିଁରେ ଆପଣେ ।
ଜୀବ ଅଟେ ପରମାତ୍ମା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତି,
ଏ ଶଶର ଅଟେ ତହିଁ ଆଧାରର ପାତ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପେହେ ପଡ଼ଇ ଜଳରେ,
ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା ଦର୍ଶଣରେ,
ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧି ପୁଣି ଭୂତ ସଂସଗ୍ ରେ
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜୀବରୁପେ କଥ୍ଯ ଲୋକରେ ।
ସେଉଁ ମାୟାଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତିମାନ ।
ସେଥିର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁ ବିଜତ୍ତିତ ଜୀନ ।
ତହିଁର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁ କରିଣ କନ୍ତୁନା ।
ଦୁଃଖୀ ସୁଖୀ ବୋଲି ଆପେ କର ବିବେଚନା ।
ବିଶେଷ ବିରୁଦ୍ଧ ଯେବେ କର ନିଜପାଇଁ,
ଜୀବାମ୍ବାର ସୁଖ ଅବା ଦୁଃଖ କିଛି ନାହିଁ ।
ପଡ଼ିଲେ ହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶିର କର୍ଦମ ପକରେ,
ମନନତା ଦୋଷ ପୁର୍ଣ୍ଣ ନ କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଅଥର ପତିତ ରଣ୍ଯ୍ୟ ଦିଶର ମଳନ,
ବୁଦ୍ଧି ସଂସଗ୍ ରେ ଜୀବ ସୁଖଦୁଃଖାଧୀନ ।
ପୁଣି ଭାଲ ଦେଖ ମନେ ଏ ଜଗତେ ଜୀବ
ସତ୍ୟରୁ ସମ୍ଭୂତ ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଜାଣିବ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ସମ୍ଭୂତ ବୋଲି ନାମ ରୂପ ସବ୍ଦ
ନିଷ୍ଠେ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ବୋଲି କର ଅନୁଭବ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ପୃଥିକ ବୋଲି କଲେ ବିବେଚନା,
ସହଜେ ଏ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଯିବ ଜଣା ।
ବ୍ରହ୍ମରେତନ୍ୟକୁ ଯେବେ କର ପରିଚ୍ୟାଗ,
ତେଜିବାକୁ ହେବ ବୟୁ ଅଷ୍ଟ ଭକ୍ତ ଆଗ
ଏଥୁ ଜଣା- ଯାହା ହୋଇ ନାହିଁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,
ସେହି ରୂପ ନାମ ବ୍ରହ୍ମ ବିଲାନ ଆସନ୍ତ ।
ଏହି ଶକ୍ତି ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସଂକଳନରେ,
ଶିବୁତ୍ତକୁତ*ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତ ତେଜ, ଅପ, ଅନୁରେ ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରେତନ୍ୟରେ,
ଶିବୁତ୍ତକୁତ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟ ସହଜ ନେଥରେ ।
ପ୍ରତିକ୍ଷା ଲୋହତ ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯେ ଅନଳ,
ଶବ୍ଦବୁଦ୍ଧକୁତ ରୂପଶକ୍ତି ତେଜ ହିଁ କେବଳ ।
ପୁଣି ତହିଁ ଯାହା ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ଶୁକ୍ଳତା,
ଉପାଦାନଭୂତ ଅପଶକ୍ତି ପୃଥିକତା ।
ପୁଣି ଏଥୁ ଯାହା କିଛି ଦେଖ କୃଷ୍ଣକାପ୍ତା,
ସେଠା ତହିଁ ଲିପ୍ତ ଅନ୍ତି ପୃଥିଵୀ ଶକ୍ତିକାପ୍ତା ।
ଏହି ତନିରୁପ ଯେବେ ହେବ ପରିଚ୍ୟକ୍ତ,
ଅଗ୍ନିର ରହିବ ନାହିଁ ସୁତନ୍ତ ଅସ୍ତିତ୍ବ ।
ଏ ତନି ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ଵ ହେଲେ ଅବଗତ,
ନ ରହିବ ବୋଧଜ୍ଞନ ଅଗ୍ନି ସୁତନ୍ତତ୍ତ୍ଵ ।
ଲୋହିତାଦି ରୂପ ଯାହା ଦେଖୁଛ ଅନଳେ,
ଭୂତପ୍ରସାଦ ସଂଯୋଗରୁ ଉପର୍ତ୍ତ କୌଣସିଲେ ।
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସାଦେ ଏହି ଭୂତପ୍ରସାଦ ସତ୍ୟ,
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଅଗ୍ନିମିଥ୍ୟା ବା ଅସତ୍ୟ ।
ତତ୍ତ୍ଵ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିଦୁ, ଜଳ, ପୃଥିବୀ ପ୍ରଭୁତ୍ବ,
ଏଥୁ ଯାହା ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ଲୋହତ ଆକୃତି ।
ଦେଖ ଯାହା ସେମାନଙ୍କ ଉପାଦାନଭୂତ,
ସେ ସମସ୍ତ ଭୂତପ୍ରସାଦ ଅଷ୍ଟବୁଦ୍ଧ କୃତ ।
ସୁତନ୍ତ ସୁରୂପ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଜାଣ,
ମାତ୍ରକ ରୂପର ଯାହା କରିଲୁ ପ୍ରମାଣ ।
ସଜଳ ପଦାର୍ଥେ ଅଲ୍ୟାଧକ ପରମାଣ,
ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ପୁର୍ଣ୍ଣ ଅଛି ବୋଲି ଜାଣ ।
ତାହା ମଧ୍ୟ ଅଟେ ଶିବୁତ୍ତକରଣର ଫଳ,
ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱାସି ଶିବୁତ୍ତକରଣ କେବଳ ।
ଅଗ୍ନିରେ ସ୍ଵାଧୀନ ସତ୍ୱ ବାସ୍ତବ ପକ୍ଷରେ,
ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଦେଖାଇଲୁ ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ।
ତେସନେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱ ମିଥ୍ୟା ବା ଅସତ୍ୟ,
ସେମାନଙ୍କ ଉପାଦାନ ଭୂତପ୍ରସାଦ ସତ୍ୟ ।

* ଗୋଟିଏ ଭୂତରେ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ଅଂଶ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୁଏ; ମାତି ନିଜ ଅଂଶର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲା । ତନ ଭୂତ ସମ୍ପଦିତ,
ପ୍ରକଳନ ଅବସ୍ଥାର ନାମ ଶିବୁତ୍ତକୁତ ।

ପୁଣି ଏହି ସଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ପ୍ରଦିଷ୍ଟା,
ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଦେଖ ଅନ୍ୟ ଘବ ହେବ ଠିଆ ।
ପୃଥିବୀ ଅଟଇ ଜାଣ ଜଳ ପରିଣତ,
ସେହି ଜଳ ହେଲ ପୁଣି ତେଜରୁ ଉପ୍ତି ।
ତେଜେ ତ ରହିଲ ନାହିଁ ସ୍ଵାଧୀନତା ସତ୍ତା,
ପୃଥିବୀର ପୃଥିବୀର ଜଳର ଜଳର ।
ଏଥୁଁ ବୁଝ ତେଜ ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କେବଳ,
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣର ହୃଦୀନତା ହିଁ ନିଷ୍ଠଳ ।
ଏହାଙ୍କ ସ୍ଵାଧୀନ ସହ ଅଟେ ନାମ ମାସ,
ଯେଣୁ ପୃଥିବୀରେ ରହିଅଛି ସତ୍ୟ ପାତ୍ର ।
ପୁଣି ଦେଖୁଁ ତେଜ ଶକ୍ତି ସ୍ଵାଧୀନତା ସତ୍ତା,
ଅଦ୍ଵିତୀୟ ସତ୍ୱବ୍ରହ୍ମରୁ ହେଲ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ।
ଏଥକୁ ସୁପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି ଅନୁମିତ,
ତେଜ ଶକ୍ତି—ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ପୃଥିବୀ ଅସ୍ତିତ ।
ସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା କରି ହେଉ ଅବଗତ ।
ସ୍ଵଜ୍ଞରୂପ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ରରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ।
ଏକମାସ ସ୍ଵଜ୍ଞରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
ଆନ ସଙ୍ଗ ମିଥ୍ୟ ବୋଲି ହେଉଛି ପ୍ରମାଣ ।
ସ୍ଵଜ୍ଞରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଯେବା ଜାଣିପାରେ,
ଅଜଣା ତାହାକୁ କିଛି ନ ଥାଏ ସଂସାରେ ।
ଯାହାର କାରଣଜ୍ଞନ ହୋଇଅଛି ଜାତ,
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରନ୍ତନ ତାହାର ତ ଜନମେ ନିତାନ୍ତ ।
ଅହେ ପୁଷ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶୃଦ୍ଧା ସକଳେ,
ଏ ପରମାମ୍ବାକୁ ଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
ବୋଲିଥାନ୍ତି, “ଏ କୁଳରେ କିଛି ହିଁ ଅଜକ୍ତ,
ଅତ୍ରିତ, ଅକୁଣ୍ଡ ନାହିଁ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
ଏକ ହିଁ ପରମାମ୍ବାକୁ ଜାଣି ଆମ୍ବୋମାନେ.
ସକଳ ବସୁରୁ ଜାଣିଅଛୁଁ ବିଦ୍ୟମାନେ ।”
ଏ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମବିଦ ଶୃଦ୍ଧବାସିଗଣ —
“ଜଗତରେ ଯେତେ କିଛି ଅଛି ଶୁଳ୍କବର୍ଷ୍ଟୀ ।
ସେ ସମସ୍ତ ଅଟେ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ,
କୃଷ୍ଣବର୍ଷ୍ଟୀ ଅଟେ ପୃଥ୍ବୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ।

ଲେଖିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ତେଜ ଶକ୍ତି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,”
ଏହିପରି ବୋଲିଛନ୍ତି ଶୃଦ୍ଧବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।
ଦୁର୍ବିଜ୍ଞେପୁ ସୃଷ୍ଟି ହେଉ ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
ଉପାଦାନ ସମ୍ପତ୍ତି ଲନେ ଉପରୁ ଯଥାର୍ଥ ।
ତିବିଧ ଅଟଇ ଜାଣ ସେହି ଉପାଦାନ,
ଏଥୁଁ ବାହାରେ କିଛି ବସୁ ନାହିଁ ଜାଣ ।
ଯେତେକ ଅଜକ୍ତ ବସୁ ଅଛି ପୃଥିବୀରେ,
ସମସ୍ତ ସମର୍ଗଜାତ ଯିବିଧ ଶକ୍ତିରେ ।
ଯେତେକ ମାନବ ଢାଣଧାରୀ ବସୁରଣ,
ଏ ଯିବିଧ ଉପଦାନ ଯୋଗରେ ଉପରୁ ।
ଯେତେ କିଛି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହୋଇ ଯିବୃତ୍ତକୁତ,
ମାନବ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଦେହ ହୋଇଛି ପ୍ରସୁତ ।
ହେ ପୁଷ ! ତୁମଙ୍କୁ ଆମ୍ବେ ଦେଇଛୁଁ ବୁଝାଇ,
ବାହ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇ
ପରୁ ଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ଜଳ ପୃଥ୍ବୀ ଉପାଦାନ
ମିଳନ ଯୋଗରେ ହୋଇଅଛିଟି ନିର୍ମାଣ ।
ଆଧ୍ୟତ୍ତିକ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ ମାନବର ଗାସ
ସେହି ଯିବୃତ୍ତ କରଣର ପରିଣାମ ମାତ୍ର ।
ତୁମଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବୁ ତହିଁ ବର୍ତ୍ତିମାନ,
ସମସ୍ତ ବସୁର ମୂଳ ଏକ ଉପାଦାନ ।
ବାହ୍ୟକ ବା ଆନ୍ତରିକ ଉଭୟ ପଦାର୍ଥ
ଉପାଦାନ ଦିତ୍ୟରେ ଉପରୁ ଯଥାର୍ଥ ।
କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ନାମ ଜାଣ ଅବସ୍ଥା ରେବରେ
ଜାତ, ସେଥି ତହିଁ କଥା ଶୁଣି ସଂରକ୍ଷପରେ ।
ସଂରକ୍ଷପେ ବୋଲିବୁ ଆମ୍ବେ ସେଥି ବିବରଣ,
ଆହେ ପୁଷ, ମନ ଦେଇ କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ ଢାଣୀ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରୁଷ୍ୟ,
ଜଂରାଣୀ ପରିପକ୍ଵ କରେ ସେହି ସଙ୍ଗ,
ପାକ ଅନ୍ତେ ହୃଦୟ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ,
ଶୁଳ୍କ ଭାଗ ହୃଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ରଚିତ ।
ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ରସାଦି କମରେ
ମାଂସରୁପେ ଦରିଣି ଦ୍ୱାରା ଶରୀରରେ

ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସବ୍ଦଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମ ଅଂଶ
ପରିଧାକ ଅନ୍ତେ ଜାତ ଯେଉଁ ସାର ରସ ।
ଇନ୍ଦ୍ରମୁନିବହ ଅବସ୍ଥାନ ଦେବୁଭୁତ
ଦେହ ମଧ୍ୟେ ମନକୁ ଯେ କରଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଗୁଣାଶ୍ରଣ ଅନୁସାରେ ରସ ପ୍ରସାରଣ,
ମନ ଉପଚଯ ପୁଣି କରେକ ସାଧନ ।
ଅନ୍ତରେ ରସେ ପୁଣି ଯୋଗୁଁ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ,
ଦେହ-ମଧ୍ୟେ ମନ ଗୋଟି ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ ।
ସେହି ମନ କୁହେ ନିତ୍ୟ ଅବୟବଶିଳ୍ପନ୍ୟ,
ସେଥିର ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ ଆମ୍ବେ ବୋଲୁଆନ୍ତୁଁ ଶୁଣ ।
ଏହି ମନ ବ୍ୟବହିତ ନୟାଳ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣତ;
ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟାପ୍ତ କରଣେ ସକ୍ଷମ,
ତେସନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେଉଁ ଜଳପାନ,
ବିଭକ୍ତ ତା ତିନି ଅଂଶେ ହୋଇଥାଏ ଜାଣ ।
ମୁଖେ ପରିଣତ ହୁଏ ପୁଲତମ ଅଂଶ,
ଦେହରେ ଶୋଣିତ ଜାତ ତା ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ।
ତୃଣୟ ତା ସୂର୍ଯ୍ୟମ ଅଂଶ ମଧ୍ୟେ ଗଣ,
ପ୍ରାଣ ଉପଚଯ ପୁଣି କରେକ ସାଧନ ।
ସେହିରୁପେ ତେଳ ଘର ତୈଜସ ପଦାର୍ଥ
ଦେହ ମଧ୍ୟେ ତିନି ଅଂଶେ ବିଭକ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ।
ପୁଲ ଅଂଶେ ଅସ୍ତି ମଧ୍ୟଅଂଶେ ମଜାଗଣ,
ସୃଷ୍ଟ ଅଂଶେ ବାକ୍ୟ ପୁଣି କରେକ ସାଧନ ।
ତୌଳାଦି ତୈଜସ ଦ୍ରୁବ୍ୟ କରନ୍ତେ ଭକ୍ଷଣ,
ବୋଲନ୍ତ ଯେ ବାକ୍ୟ ମାନବାଦି ଜୀବଗଣ ।
ଏଥକୁ ବିରୁଦ୍ଧ କଥା ବୁଝିବୁ ତନୟ,
ମନ ଅନ୍ତମୟ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ଜଳମୟ ।
ବାକ୍ୟକୁ ଜାଣିବ ତେଜମୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟମାତ୍ର,
ଏହି ସର୍ବ ହେତୁ ହୁର କର ପାହାଦାତ ।
ସମୁ ଦ୍ରୁଗର୍ଭସ୍ତୁ ମୀନ ମକରାଦି ପ୍ରାଣୀ,
ଭୂରେ ଖେତର ପଣ୍ଡ ପଣ୍ଡ ଥିବ ଜାଣି,
କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରମାଣେ ମନ ବାଜଣକୁବିଶିଷ୍ଟ
ଅନ୍ତରୁ ଯେ ପ୍ରାଣବାନ ଦେଖୁତ ସୁଷ୍ଠୁତ ।

ସେଥିର ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ସମାରୂର,
ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ରକରେ କରିଥାନ୍ତି ଆହାର ।
ସବପ୍ରାଣୀ କରିଥାନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ଯଥାର୍ଥ
ବିବୃତ୍ତକୃତ ଅନ୍ତ ଜଳ ତୈଜସ ପଦାର୍ଥ,
ଏଥକୁ ସେ ସବ ମନ ରାଗାଦିବିଶିଷ୍ଟ
କରିଥାନ୍ତି ପରମର ପ୍ରଣୟ ଅନିଷ୍ଟ ।”
ଶୈତକେତୁ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରକାର
ପିତାଙ୍କୁ ବିନୟେ ପୁନ୍ନା କଲେ ପୁନର୍ବାର—
“ହେ ପିତଃ, ଅନାଦି ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ଏକମ୍ବରେ
କରନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠ ଦେଖୁଁ ପ୍ରବେଶ ଉଦରେ,
ସେ ଭୂତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶେ ମନ ବାକ୍ୟମାନ
ପୁଣି ଲଭିଥାନ୍ତି କର ପାର ଅନୁମାନ ।
ଆପଣ ଯେ ବୋଲୁଛନ୍ତି— ତେବେ କି ରୂପରେ
ମନଟି ଗଠିତ ହୁଏ ଏ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ?”
ଏ ପ୍ରକାର ପୁଷ ଶୈତକେତୁ ପ୍ରଣ ଶୁଣି
ହେ ପୁଷ, ଶୁଣ ରେ—ତହୁଁ ବୋଇଲେ ଅରୁଣି ।
“ଦେଇଛୁଁ ଦୃଷ୍ଟିନ୍ତ— ତହୁଁ ହେବଟି ବିଦତ,
ମନୁନଦଣ୍ଡରେ ଦଧ ହେଲେକ ମନୁତ,
ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶ ନବମାତର ରୂପରେ
ଭସି ଉଠି ଉପରକୁ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟଷ୍ଠରେ ।
ନବମାତ ଦୃତରୁପେ ହୁଏ ପରିଣତ,
ତେସନେ ଜାଣିବ ଭୁକ୍ତ ଅନାଦି ସମସ୍ତ
ବାୟୁ ସହଯୋଗେ ପୁଣି ଜଠରାଣ୍ଟିବଳେ
ମନୁତ ଉଦର ମଧ୍ୟେ ହୁଏ ସୁକୌଣଳେ ।
ତହୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶ ହୋଇ ଉତ୍ତର୍କୁ ଉତ୍ତର୍ଥକ
ମନ ଅବୟବ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଣ ମିଳିତ
କରେ ତାହା ମନ ପୁଣି ପୋଷଣ ସାଧନ,
ଏହିରୁପେ ଦେହ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାତ ମନ ।
ଏହିରୁପେ ଜଳ ପୁଣି ତେଜ ସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶରେ
ପ୍ରାଣ ବାକ୍ୟ ପୁଣି ହେଲା ଶଶର ମଧ୍ୟରେ ।
ଆହେ ଶୈତକେତୁ, ଜାଣ ମନ ଅନ୍ତମୟ,
ପ୍ରାଣ ଜଳମୟ ପୁଣି ବାକ୍ୟ ତୈଜନାମୟ ।

ଯେପ୍ରକାର ହୋଇଅଛି ଅନୁମୟ ମନ,
ବୁଝାଇ ବୋଲିବୁଁ ତାହା କର ହେ ଶ୍ରବଣ ।
ସୂଷ୍ଠୁତାକୁ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ସଙ୍ଗ ଭୁଲ ଅନ୍ତ,
ମନର ଶକ୍ତିକୁ କରିଥାଏ ଉପ୍ରାଦନ ।
ଦେହ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାତ ମନର ଯେ ଶକ୍ତି,
ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ଅନୁରପ୍ତ ଉପସ୍ଥିତି ।
ଅନ୍ତିମ ଜାତ ଏହି ଶକ୍ତି ଶୋଭଣ ଅଂଶରେ *
ପରିଣତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାତ ଯେ ଦେହରେ ।
ଏ ଶୋଭଣ ଶକ୍ତି ଯେଣୁ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଥାଏ,
ଜୀବକୁ ଶୋଭଣକଳାମ୍ବକ ବୋଲିଯାଏ ।
ଯେବା ମାନସିକଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ,
ବୁଦ୍ଧି ତାର ପାଇ ଥାଏ ସମର୍ଥ ଆୟୁଷ,
ଜୀବଣର ଦୃଷ୍ଟା, ଶ୍ରୋତା, ବୋନ୍ଦା, ଜୀତା, କର୍ତ୍ତା,
ଅଟନ୍ତି ଯେ ସର୍ବକର୍ମସାଧନେ ସମର୍ଥ ।
ଆହେ ବସ ! ଜାଣିଥିବ ଏଥର କାରଣ,—
ସେମାନେ ଯେ ଅନୁରପ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ,
ଅନ୍ତର ରପ ବିନା ସର୍ବ ଶକ୍ତି ହୁଏ କ୍ଷୟ,
ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଅପରପ୍ତ ।
ଜୀବ ସର୍ବ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତର ରୁହୁଁ ଜାତ ଜାଣ,
ପ୍ରତ୍ୟେଷରେ ଲୋଡ଼ ଯେବେ ଏଥର ପ୍ରମାଣ,
ଆଜନ୍ତି ପନ୍ଦର ଦିନ ରହ ଅନାହାରେ,
ଆସିବ ସକଳ କଥା ତୁମ୍ଭ ଜାଣିବାରେ ।
ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଜଳମାତ୍ର କରି ପାର ପାନ,
କିପ୍ପା କି ଅଟଇ ଯେଣୁ ଜଳମୟ ପ୍ରାଣ ।
ଇଚ୍ଛା କରି ପାନ ଯେବେ ନ କରିବ ଜଳ,
ତେବେ ହେବ ପ୍ରାଣମ୍ବୂପ୍ତ ସକଳ ନିଷ୍ପଳ ।
କାରଣ ବିନାଶ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ବିନାଶ,
ଏହାହିଁ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସୀ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରକାଶ ।”
ଶୈତକେତୁ ଶୁଣି ପିତା ମୁଖୁଁ କଥାମାନ,
ଅନୁମୟ ମନ ଏହା ନେବାକୁ ପ୍ରମାଣ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଦିନ ଅନ୍ତର ଗ୍ରହଣ ନ କରି,
ରହିଲେ ଗୃହରେ ଉପବାସ ବୃତ୍ତ ଧରି,
ଏହିପ ପନ୍ଦର ଦିନ ହେବାରୁ ଆଖିତ
ଶୈତକେତୁ ପିତାଠାରେ ହେଲେ ଉପମାତ ।
ବେଳେ ମହାର୍ଷି ତହୁଁ “ଆର ମୋ ନନ୍ଦନ,
ଯେବଣ ରଗ୍ବେଦ କରିଥିଲୁ ଅଧ୍ୟୟନ ।
ଆବୁଦ୍ଧି କରିବୁ ସେହି ବେଦୁଁ କିଛି ଅଂଶ,
ଶୁଣିବୁଁ ସେ ବେଦ କଥା ବଳିଛି ମାନସ ।”
ପିତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଘୁମ ଶୀଶଯୁରେ—
ପଢ଼ ନାହିଁ ରଗ୍ବେଦର କଥା ମୋ ମନରେ ।
ତେଣ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ ତ ସ୍ଵରଣ,
ବେଳେ ମହାର୍ଷି ଶୁଣି ପୁଷ୍ଟର ବଚନ—
“କାଷ୍ଟ ବିଦ୍ରାକରେ କଲେ ସଂଯୋଗ ଅନଳ,
କେତେଷଣ ଜଳବ ସେ ହୋଇଣ ପ୍ରବଳ,
ସେହି କାଷ୍ଟ ବିଦ୍ରା ଜଳି ଜଳି ଏପ୍ରକାର,
ଅବଶେଷ ଜାଣ ହୋଇ ଯିବ ଭସ୍ତୁସାର ।
ଶେଷେ ଅଗ୍ନିକଣାଟିଏ ଥାଏ ବିଦ୍ୟମାନ,
ମିଞ୍ଚିମିଞ୍ଚି ଜୁଳୁଜୁଲା ପୋକର ସମାନ ।
ତାହାର ଦାହିକା ଦିଦ୍ୟା ଥାଏ ନାହିଁ କିଛି,
ଯେଣୁ ଅନଳର ତେଜ ଉଗ୍ରତା ଯାଇଛି ।
ତେହେ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ଅନ୍ତ ଯୋଗେ ପରପୁଷ୍ଟ,
ଜୀବନର କଳା ମାସ ହେଉଅଛି ଦୃଷ୍ଟ ।
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ମନେ ଆଉ ରଗ୍ବେଦର ସ୍ମୃତି,
ଜାତ ହେଉ ନାହିଁ—ଲୁପ୍ତ ଜୀବନର ଦ୍ୱ୍ୟତି ।
ଯାଇ ଏବେ କର ଇନ୍ଦ୍ର କିଞ୍ଚିତ ଗ୍ରହଣ,”
ଶୈତକେତୁ ପିତାଙ୍କର କଲେକ ଶୈତନ ।
ମନରେ ଉଦୟ ପୁଣି ବେଦ ହେବା ହେତୁ,
ପିତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ କିଛି ଶୈତକେତୁ ।
ଶୈତକେତୁ ମୁଖ ରୁହୁଁ ପିତା ପୁନଦାର,
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣ ତତ୍ତ୍ଵ ସମାଗୁର ।

* ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରୟ-ଶତ, ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ଶତ, ଏହରୁପେ ଶୋଭଣ ଶତ ।

“ହେ ପୁଷ୍ଟ, ଦେଇଛୁ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ଖାଦ୍ୟାତ ପ୍ରମାଣ କଣା ଥିଲ ଯେ ନିତାନ୍ତ,
ସଂଯୋଗ କଲେକ ତହିଁ କିଣି ଶୁଷ୍ଟ ତୃଣ,
ଦ୍ଵିମେ ଦ୍ଵିମେ ତାହା ଜୀଳ ଉଠିବ ଯେ ପୁଣ ।
ତହିଁରେ ଦେଲେକ କାଷ୍ଟ ଯିବ ସବୁ ଜଳ,
ଦ୍ଵିମେ ନମେ ଅଗ୍ନିତେଜ ପଡ଼ିବ ଯେ ବଳ !
ପଞ୍ଚଦଶ ଦିନ ଯେଣୁ ଥିଲ ଅନାହାରେ,
ଶର୍ଷର ବିଶୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲ ଏକବାରେ ।
ମନର କଣିକା ଶକ୍ତି ହେଉଥିଲ ଦୃଷ୍ଟ,
ଅନୁରଷ ପାଇ ପୁଣି ହେଲ ପରିପୁଣ୍ଣ ।
ଦୁଆନ୍ତେ ଏହୁପେ ମନ ଶକ୍ତି ଉପରଥୁ,
ଲୁପ୍ତ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ପୁଣି ହେଲକ ଉଦୟ,
ପ୍ରତ୍ୟେଷ ପାଇଲ ତୁମେ ଏଥୁ ପରିପୁଣ୍ୟ,
ଶର୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ମନ ଅଟେ ଅନୁମୟ ।
ଅନୁରଷୁ ମନ ସବୁ ଶକ୍ତି ପରିପୁଣ୍ୟ,
ବୁଝିଲ ସକଳ ଏହା ପ୍ରତି ରଖି ଦୃଷ୍ଟ ।
ଏହୁରୁପେ ପ୍ରାଣ, ବାକ୍ୟ ଜଳ-ତେଜୋମୟ,
ସହଜେ ଦେଖାଇ ପାରୁଁ ଏଥୁ ପରିପୁଣ୍ୟ,
ସମୁଦୟ ଆନ୍ତରିକ ବାହ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ
ଅନ୍ତ, ଅପ, ତେଜୁ ଜାତ ହୋଇଛି ଯଥାର୍ଥ ।
ଅନ୍ତ, ଅପ, ତେଜ ଏହି ତିନି ଉପାଦାନେ
ସମ୍ମଲନେ ଜାତ ହୋଇଥିଲୁ ଏମାନେ,
ବିଶ୍ଵାଷଣ କଲେ ତୁମେ ପାଇବ ପ୍ରମାଣ,
ଏ ସିବିଧ ମୂଳତତ୍ତ୍ଵ ଅଟେ ଉପାଦାନ ।
ଏକ ଉପାଦାନୁଁ ଜାଣ ବାହ୍ୟକ ବିଷୟ,
ଆନ୍ତରିକ ଉତ୍ସମ୍ଭାବ ହୋଇଛି ଉଦୟ ।
ଏହି ସୃତ ସିଙ୍ଗାନ୍ତର ବିଶେଷ ତାତପର୍ୟ
ନିଷ୍ଠେପୁ କରିବା ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଅଟେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ବିଷୟ ଉତ୍ସମ୍ଭେ ଅଛି ଜାଣୟ ଏକତା,
ଉଭୟେ ହିଁ ଜ୍ଞେପୁ ଅମୃତେତନ୍ୟହିଁ ଜ୍ଞାତା
ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସ୍ଥଳ ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣାନ୍ତକ ଅଟେନ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ।

ଏକ ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପୀ ଶକ୍ତି ସଦସ ସମାରେ
ପ୍ରକାଶ-କରଣାକାରେ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟାକାରେ ।
ଶ୍ରମତ ଶଙ୍କରାଗ୍ୟେ ପ୍ରସ୍ତାପ ବିଶେଷ
କର ଯାଇଛନ୍ତି ଏହି ସିଙ୍ଗାନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।
ଦୃଷ୍ଟ ଚେତନ୍ୟକ କୃତ ପ୍ରାଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,
ଜଗତ ରତନାପାଇଁ ନିୟୁକ୍ତ ଯେ ଶକ୍ତି ।
ସମଭୂତ ହୋଇ ବାହ୍ୟ ବିଷୟ ସମସ୍ତ
ଅନ୍ତର ଉତ୍ସମ୍ଭୁତେ ହେଲ ପରିଣତ ।
ଶକ୍ତିର ସ୍ୟବ ନିବନ୍ଧନ ଚେତନ୍ୟର
ନେଷ୍ଟରେ ପଢ଼ିବ ହୁଏ ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ତର ।
ତାହା ନାମ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଶ୍ନ ବିଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ,
ଗ୍ରାହକ ଉତ୍ସମ୍ଭାବମ୍ଭାବ ନିଷ୍ଠନ ଯାବନ୍ତ ।
ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନରୁ ଜାତ ବିଶେଷ ବିଜ୍ଞାନ ।
ତାହା ଜ୍ଞାନ ସଂସରଗର ଫଳ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଏକମାତ୍ର ଶକ୍ତି ସତ,
ବିଷୟ ଉତ୍ସମ୍ଭୁତାକାରେ ହେଲ ପରିଣତ ।
ଏହି ଭାବ କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୂପ,
ଶଙ୍କରାଗ୍ୟେକ ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗତ ସ୍ମୀକାର,
ଏଥକୁ ଶକ୍ତିକୁ ଏକମାତ୍ର କର ଜ୍ଞାନ,
ବାହ୍ୟ ଆନ୍ତରିକ ଦୂର ବିଦ୍ୟ ଉପାଦାନ ।
ବୃଦ୍ଧାରଣ୍ୟକ ନାମ ଉପନିଷଦରେ
ଏ କଥା ଉତ୍ୱେଶ ଅଛି ବିଶେଷଭାବରେ ।
ବେଦ ସୃତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ଏ ତତ୍ତ୍ଵ ଉତ୍ୱେଶ ଅଛି ବିବିଧ ବିଧାନେ ।
ସୃତିଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହୁପେ ଅଛି ଉତ୍ତ,
ବିଷୟ ମାତ୍ରକେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ,
ଆଧୁଦେବ ଆଧୁଗୌତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତିନି,
ସୃତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଏହି ତିନିଭାଗ ତହିଁ ।
ତତ୍ତ୍ଵ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ବିଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ,
ଅନ୍ତରୁ ଉତ୍ସମ୍ଭାବ ସହାୟ ଯଥାର୍ଥ ।
ଆନ୍ତରୁ ଉତ୍ସମ୍ଭାବ ଅନୁଗ୍ରାହକଭାବରେ,
ଏମାନେ କଥୁତ ଆଧୁଦେବିକ ନାମରେ ।

ତଣ୍ଟ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରାଶ ବୁଢି ପ୍ରାଣ ଦେହପୁତ୍ର
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନାମେ ହୋଇଥାନ୍ତି ଅଭିଷିତ ।
ଅଧିକାର ଆଶ୍ୟରେ ଥାନ୍ତି ଯେ ଆସାନ୍ତି,
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବୟସ ବୋଲି ବୋଲିବ ତାହାଙ୍କୁ ।
ପୁଣି ଜେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ବିଷୟ ସକଳ
ଏମାନେ ଅଟନ୍ତି ଆଧୁରୋତ୍ତମ କେବଳ ।
ବିଷୟ ବା ଜ୍ଞେୟ କ୍ଲାନ୍ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ
ଅବଶ୍ଵିତ ରହିଛନ୍ତି ବିଶିଧ ନାମରେ ।
ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର ମତ ଏହିରୂପ ବୋଲି ଜାଣ,
ଏ ଉତ୍ସରେ ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ଅନ୍ୟ କଥାମାନ ।
ଚେତନ ବା ଅଚେତନ ବିଷୟୀ ବିଷୟ,
ଜ୍ଞାତା ଜ୍ଞେୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଭୟ ଉଭୟ ।
ଜଡ଼ ବା ବିଷୟ ଜ୍ଞେୟ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ
ଅଭିହିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ବିଶିଧ ନାମରେ ।
ଏକମାତ୍ର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପ୍ୟ ଅବିନନ୍ଦ ଶକ୍ତି,
ଅବାନ୍ତର ଭେଦେ ତିନି ରୂପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ କୁ ଏହିରୂପ,
ପଦାର୍ଥବିଭାଗମାନ ଦୟା ଏହିରୂପ ।
ବୃଦ୍ଧଦାରଣ୍ୟକେ ଅଛି ଯେହିରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା,
ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବୁଁ ଯେ ତାହା ଆଲୋଚନା ।
ବୋଲିବୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି—ତାହା ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟ
ବୃଦ୍ଧଦାରଣ୍ୟକ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ କରିଛନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ସେଥିର ତାପ୍ୟର୍ଥ୍ୟ ଯେବେ କରିବୁଁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ,
ପାରିବ ବିଶେଷ ଜାଣି ସକଳ ବିଷୟ ।
ଶ୍ରୁତିରେ ବିଭାଗକିମ୍ବା ଯେହିରୂପ କହିତ,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଥୁଁ ହୋଇପାରିବ ବିଦିତ ।
ଅମୁର୍ତ୍ତି ଓ ମୁର୍ତ୍ତି ବୃଦ୍ଧକର ଦୁଇ ରୂପ,
ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏହିରୂପ ।
ବୃଦ୍ଧକ ଅମୁର୍ତ୍ତି ରୂପ ଆକାଶର ବାୟୁ,
ଅବିଭାଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆଉ ।

ସେ ଅମୁର୍ତ୍ତି ରୂପ ସାରଅଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
ବିଶେଷରେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୋଲିଛନ୍ତି ଶ୍ରୁତି ।
ଆଧୁନିକ ବିଦ୍ୟାଦିଗ ଆଧୁନେବିକ ପଦାର୍ଥ,
ବୃଦ୍ଧକ ଅମୁର୍ତ୍ତି ରୂପ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ବୃଦ୍ଧକର ମୁଖୀ ରୂପ ପୃଥ୍ବୀ ତେଜ ଜଳ
ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ଗ୍ରାହ୍ୟ ଏହି ପଦାର୍ଥ ସକଳ ।
ଏମାନେ ଲୋହିତ କୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣଧାରୀ *
ଭିନ୍ନ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି କାହାର କାହାର ।
ମାର୍ତ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରମଣ୍ଠଳ ଦ୍ୱୟାର୍ଥ ଜ୍ୟୋତିର ଆଧାର
ବୃଦ୍ଧକ ସାରାଂଶ ରୂପ ଏହାଙ୍କୁ ବିଶ୍ଵର ।
ଦେହପୁତ୍ର ପ୍ରାଣବାୟୁ, ହୃଦୟ, ଆକାଶ,
ବୃଦ୍ଧକର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅମୁର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ।
ନପୁନ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକରେ ପ୍ରକାଶ,
ବୃଦ୍ଧକ ଅମୁର୍ତ୍ତି ରୂପ ଅଟଇ ସାରାଂଶ ।
ନପୁନ ଅଟଇ ଯେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ପ୍ରଧାନ,
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର କଥା ତ୍ୟଜ୍ୟ ତହୁଁ ଜାଣ ।
ନପୁନ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର କଥା ବୋଲିଲେ କେବଳ,
ଏଥରୁ ବୁଝିବ ଅନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ସକଳ ।
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୁଖୀ ରୂପ ପୃଥ୍ବୀ, ତେଜ, ଜଳ;
ଶରୀର ନିର୍ମାଣ ହେଉ ଏ ସବ୍ରା କେବଳ ।
ଏ ତିନି ପଦାର୍ଥ ଜାଣ ହୋଇ ଘମଭୂତ,
କରିଥାନ୍ତି ଦେହ ଅବସ୍ଥାବକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଚକ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ଯେ ଅଟେ ସେଥିର ପ୍ରଧାନ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ସାରାଂଶ ବୋଲି ଶୁଣିରେ ପ୍ରମାଣ ।
ଆଧୁନେବିକର ଶୁଳ୍କ ମିଳିତ ସାରାଂଶ,
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଠଳ ପ୍ରକାଶ ।
ପ୍ରତି ଶୁଳ୍କ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଥାନ୍ତି ଭାବ ଦେନି,
ଯେମନ୍ତ କାରଣମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟମୂଳକ ଦେନି ।
କାରଣମୂଳକ ଅଂଶଟି ଅମୁର୍ତ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ୍ୟ,
କାର୍ଯ୍ୟମୂଳକ ଅଂଶଟି ଯେ ମୁଣ୍ଡ ପୁଣି ଦୃଶ୍ୟ ।

* ତେଜ—ଲୋହିତ ।

ଆଧାର ବ୍ୟଙ୍ଗତ କେବେ ଶକ୍ତିର କଳ୍ପନା,
କରିବାକୁ ଅଷ୍ଟମ ଯେ ଏହା ଅଛି ଜଣା ।
ଶକ୍ତି ପୂର୍ବ କରେ ନାହିଁ ଆଧାର ବ୍ୟଙ୍ଗତ,
ପୃଥକ ଭାବରେ କରେ ଏଥରୁ ପ୍ରଣତ ।
ଆଧାର ଗୋଟିକୁ ଜାଣ କାର୍ଯ୍ୟାମ୍ବକ ଅଂଶ,
ସତ୍ୟକୁ କାରଣାମ୍ବକ ଜାଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
ଅମୁର୍ତ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ଜାଣ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ,
ମୂର୍ତ୍ତ ଶ୍ଵରାକାରେ ହୋଇଥାଏ ପରିଣତ ।
ଶକ୍ତିରୁପେ ଥିଲୁ ଯାହା ଅମୁର୍ତ୍ତାବିଶ୍ୱାରେ,
ନମେ ଘନଭୂତ ଶକ୍ତ୍ୟାମ୍ବକ ଜଡ଼ାକାରେ ।
ଆପଣେ ଯେ ଶକ୍ତି ପୂଣି ଶକ୍ତିର ଆଧାର,
ଏକ ସଙ୍ଗେ ଘନଭୂତ ହୁଏ ଏ ପ୍ରକାର ।
ଆକାଶୀୟ ବାୟସୀୟ ଅବିଶ୍ୱା ଯେ ଜାଣ,
ଶକ୍ତିମାତ୍ର ରୁପେ କରି ଥାଏ ଅବିଶ୍ୱାନ ।
ସେହି ଶକ୍ତି ଘନଭୂତ ହେବା ସମୟରେ,
ତେଜରୁପେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ ।
ପୂଣି ସେହି ତେଜ ଶକ୍ତି ହୋଇ ଘନଭୂତ,
ଜଳୀୟ ଭାବକୁ କରେ ଜଡ଼ରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ।
ପାର୍ଥିବ କଠିନ ଭାବ ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ,
ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ— ଘନଭୂତ ଜଡ଼ ସ୍ଵଭାବରେ ।
ତେଜ, ଜଳ, ପୃଥିବୀ ଯେ ଦ୍ଵିଧୟରୁପ,
ମହାଶ୍ରଦ୍ଧର ଯେ ଏହା ଅଟେ ମୂର୍ତ୍ତିରୂପ ।
ଆକାଶ ଓ ବାୟୁ ଯେଉଁ ଦ୍ଵିଧୟ ସ୍ଵଭାବ,
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମୁର୍ତ୍ତ ରୂପ ଏହିପରି ଭାବ ।
ଏଥୁ ଜାଣ ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ଵର ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକ,
କାରଣ ଆମ୍ବକ ପୂଣି ଅଟେ କାର୍ଯ୍ୟାମ୍ବକ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମୁର୍ତ୍ତ ସୃଷ୍ଟିରୁପ ଯେତେ ଜାଣ,
କେବଳ କରଣାମ୍ବକ କର ଅନୁମାନ ।
ତେବେ ଜଣାଯାଏ ଆଧୁଦେବିକ ପଦାର୍ଥ,
ଶ୍ଵର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିନ୍ଦୁ, ଅଗ୍ନିଦୀନ ଯଥାର୍ଥ,
କାରଣ ଆମ୍ବକ ଅଂଶ ତେଜ ଆଲୋକରେ,
ଶିଳ୍ପୀ ହୃଦୟ ଏହା ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।

କାର୍ଯ୍ୟାମ୍ବକ ଅଂଶ ଶ୍ଵରାକାରେ ପରିଣତ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆସଇ ଏହି ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
ଆଧୁନିକ ଦେହେ ଯେତେ କାରଣାମ୍ବକାଂଶ,
ନେତ୍ରାଦ ଜନ୍ମୟ ଶକ୍ତିସ୍ଵରୂପେ ପ୍ରକାଶ ।
କାର୍ଯ୍ୟାମ୍ବକ ଅଂଶ ଦେହେ ଶ୍ଵର ଅବ୍ୟବେ,
ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି ଏହା ଦେଖୁଁ ତ ସବେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହା ଆଧୁଦେବିକ ରୂପରେ,
ଦେଖୁଁ କାରଣାମ୍ବକ ଅଂଶ ସ୍ଵରୂପରେ,
ସେହି ଆଧୁନିକ ଅଂଶ ଦେହର ଜନ୍ମୟ,
କାରଣ ଆମ୍ବକ ଅଂଶରୁପେ ଦର୍ଶନୟ ।
ଏଥକୁ ଶକ୍ତି ହିଁ ଶକ୍ତି ଉପରେ ସନ୍ତୁତ,
ନିପୂର୍ବ ପୂଣି ପ୍ରତିନିପୂର୍ବ କରଣେ ସମର୍ଥ,
ଏଥୁପାଇଁ ପ୍ରାଣିଗଣ ଜୀବିତ କାଳରେ,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହାୟ ଯେ ଜନ୍ମୟପୂର୍ବର୍ଗରେ ।
ଏହା ମଧ୍ୟ ଏ ଶ୍ଵରରେ କର ବିଦ୍ୱବଚନା,
କାର୍ଯ୍ୟାମ୍ବକ ଅଂଶ ଯାହା କଳୁଟି କଳ୍ପନା,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତିରପାନର ବୋଲି ଜାଣ,
ଦେଖିବାରେ ଆସେ ଏଥୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ।
ଜନ୍ମୟ ଯୋଗେ ଯାହା ହୁଏ ଅନୁମିତ,
ସେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଜଡ଼ ନାମେ ପରିଚିତ ।
ଏଥକୁ ଶକ୍ତିରପୂର୍ବୀ କରନ୍ତୁ ପ୍ରମାଣ,
ଜନ୍ମୟ ସକଳ ଶ୍ଵର ବିଷୟ ସମାନ ।
ପ୍ରକାଶ ଅଥବା ଗ୍ରାହ୍ୟ ସକଳ ବିଷୟ,
ଗ୍ରାହକ ବା ପ୍ରକାଶ ଅଟନ୍ତୁ ଜନ୍ମୟ ।
ପ୍ରମାପ ଦେମନ୍ତ ରୂପ ମାତ୍ରକ ଆଲୋକ,
ହେଲେହେଁ—ଅଟନ୍ତୁ ସବ୍ୟରୁପ ପ୍ରକାଶକ,
ଜାଣିବ ତେବେନେ ଶବ୍ଦ ମୁଖୀଦ ବିଷୟ,
ହୁଅନ୍ତି ସଂଶ୍ଲାନ ହେତୁ ଜନ୍ମୟ ସହାୟ ।
ଏକ ବୟସ ଦୂର ରୂପ ଅବିଶ୍ୱା ଧାରଣ,
ଶ୍ଵରବିଶେଷରେ ହିଁତ ଏଥର କାରଣ ।
ଅତେବକ ବୁଝ କୁମେ ଏଥକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିନୀ ଏକ ମାତ୍ର ବ୍ରନ୍ଦଶକ୍ତି ।

ଆଖଭୌତିକ, ଆଖଦେବିକ, ଆଖାୟିକ,
ବିରକ୍ତ ସେ ତିନିଭାବର କଥା ପ୍ରାମାଣିକ ।”
ନହିଁ ଅରୁଣ ପୁଷ୍ଟ ରୂପୀ ପୁନର୍ବାର,
ବୋଇଲେ, “ରେ ପୁଷ୍ଟ, ଶୁଣ ତୁଁ ସମାଚାର ।
ଏ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣର ସଂସରବଶରେ,
“ଜୀବ” ସଙ୍କଳ ବ୍ୟବ୍ହାର ବା ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
ସେତେବିନ ଥାଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ଜାଗତ ବା ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥା ହୁଏ ଅନୁଭୂତ ।
ଅନ୍ତଃକରଣର ଶକ୍ତି ଆମ୍ବାରେ ବିଲାନ,
ହେଲେ, ଜୀବ ହୋଇଯାଏ ସୁଷ୍ଟି ଅଧୀନ ।
ସୁଷ୍ଟି ଅବସ୍ଥା ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ,
ସହିତ ଏକତା ଅଛି, ଦେଖୁଛୁଁ ବେଶରେ ।
ହେବା ଯୋଗୁଁ ଏହି ଅନ୍ତଃକରଣ ସଂସର,
ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନର ଜୀବଭାବ ଘୋଗ ।
ଆମ୍ବା ଗୋଟି ହେ ଅନ୍ତଃକରଣ ପୋଗରେ,
ଦର୍ଶନ ଛବଣ ଚିନ୍ମା କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରେ ।
ଯେ କାଳରେ ହୁଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିଲାନ
ହୋଇଯାଏ ଜୀବ ଗୋଟି ସୁଷ୍ଟି ଅଧୀନ ।
ସେ କାଳରେ ହୋଇଥାଏ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ,
ଏହି କଥା ପଢି ବୋଲି ଜୀବିକ ନିତାନ୍ତ ।
ଜୀବ ନିତ୍ୟ ସମାଦିତ ସୁଷ୍ଟି ଅବସ୍ଥା,
ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ଵମୂଳ ଏଥୁଁ ପାଇବ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଆମ୍ବରେ ପୁଷ୍ଟ, ଏହି କଥା ଦେଖ ଆସିବାରେ,
ଦର୍ଶଣେ ପୁରୁଷ ରୂପୀ ପଡ଼ିବା ଉପରେ,
ଦର୍ଶଣଟି ଦେଲି ଯେବେ ଯିବ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ନିତ୍ୟାଏ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ପୁରୁତ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି ପ୍ରତିବିମ୍ବ,
ସମ୍ବନ୍ଧର ଏ କଥା ବୋଲି ଯେଠେକୁ ବୋଲିଯିବ ।
ତେସନକ ହେଲେ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିନଷ୍ଟ,
ତେଜନ୍ୟ ଯେ ଜୀବ ସଂଜ୍ଞା ତେଜର ସୁଷ୍ଟିଷ୍ଟ ।
ଆମ୍ବସ୍ତୁପରେ ତେବେ କିମ୍ବା ଅବସ୍ଥାନ,
ବୋଇଲୁଁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ଏଥୁର ପ୍ରମାଣ ।

ନିତ୍ୟରେ ଯେବା ଲେ ଜୀବ ସ୍ଵପ୍ନ ଦରଶନ,
କରେ - ଜାଗରୁକ ଥାଏ ଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ।
ତେବେ ତ ଜୀବରେ ସବୁ କଥା ଥାଏ ଜାଣ,
ସୁଖ ଦୁଃଖାଦିର ଅନୁଭୂତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ମୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା ଘୋଗ କରିଥାଏ ଲୋକ,
ଆମ୍ବକୁତ କର୍ମପଳ ସଂହାର ମାପକ ।
ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଥାଏ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ,
ଅବିଦ୍ୟା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆକାରେ ।
ଶର, ପ୍ରତି, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ବିବିଧ ବାସନା,
ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଏହି କଥା ଅଛି ଜଣା ।
ଏ ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥାକୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଵରୂପର ପ୍ରାପ୍ତି,
ଅବସ୍ଥା ଯେ ବୋଲିବାର ଅଟେ ମହାଭାନ୍ତି ।
ଯେଣୁ କି ସ୍ଵପ୍ନରେ ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତି,
ଜାଗରୁକ ରହିଥାଏ ବାସନା ପ୍ରଭୃତି,
ସେହି ଯେ ବାସନାମୂଳକ ବୃତ୍ତି ସମୁଦ୍ର୍ୟ,
ଜାଗତ ଅବସ୍ଥା ବୃତ୍ତି ଭୁଲ୍ଲ ପରିଚୟ ।
ସୁପ୍ତ ବା ଜାଗତାବସ୍ଥା ଉଭୟ କାଳରେ,
ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତି ଗୁଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।
ପ୍ରଗାଢ଼ ସୁଷ୍ଟି କାଳେ ସଂହାର ବିଲାନ,
ହେବା ଯୋଗୁଁ ନୁହେ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଅଧୀନ ।
ଜୀବ ସେକାଳରେ ଆମ୍ବସ୍ତୁପରେ ଏକତା,
ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ରଖ ମନରେ ଏ କଥା ।
ସେକାଳରେ ମନୋବୃତ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସହିତ,
ସଂହର୍ଷ ବିବିଧ ଶୁଭଶୂର କର୍ମଚପ୍ଯ ।
ପମଳରେ - ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିବିଧ ବିଚପ୍ଯ—
ବାସନା ଜଡ଼ିତ ଥାଏ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚପ୍ତ ।
ନାନାବିଧ ବାହ୍ୟଗତ ବିଚପ୍ଯ ବ୍ୟପାରେ,
ନିପୁଞ୍ଜ ସକାଶେ ଥାଏ ପରିଶ୍ରାନ୍ତାକାରେ ।
ସେକାଳେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟାପାରରୁ,
ନିବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି - ଏହା ନ ପୁନ୍ର ମନ୍ତ୍ର ।

ସେକାଳରେ ବାକ୍ୟ ନେତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ;
ବିଲ୍ଲନ ହୃଅନ୍ତ ଅନୁଧିକରଣେ ପ୍ରବଳେ ।
ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଅନୁଧିକରଣ—ବିଶିଧ
ବୃତ୍ତି—ପରିଣାମ ହୋଇଥାନ୍ତ ଥଥାବିଧ ।
ହୃଅନ୍ତ ଏକଟେ ସବେ ବିଲ୍ଲନ ପ୍ରାଣରେ,
ଏ ସବ୍ ବୃଶିତ୍ତ ଭୁମେ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ।
ଲଭିଲେ ଏହୁପେ ସେହି ସବ୍ ଉପରଭି,
ଜାଗରୁକ ଏକମାତ୍ର ଥାଏ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ।
ଆୟାର ବିଜ୍ଞାନ ସବ୍ ହୃଏ ତିରେହୁତ,
ଜୀବ ମାତ୍ର ଆୟାରୁପେ ଥାଏ ଅବସ୍ଥାତ ।
ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟାଧର ହୁଣ୍ଡେ ଆବଶ୍ୟ ସୂପରେ,
ପକ୍ଷୀଟିଏ ଛଟପଟ ପ୍ରାଣବିକଳରେ ।
ଲଭିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ବନ୍ଧନୁଁ ମୋଚନ,
ଉଦ୍ଧି ବୁଲେ ଉତ୍ସୁତଃ କରି ପ୍ରାଣପଣ ।
ଉଦ୍ଧି ଉଦ୍ଧି ଯେକାଳରେ ହୃଏ ପରିଣାମ,
ବରନରୁ ମୁକ୍ତିନ୍ଦ୍ର ନ କରି ନିତାନ୍ତ
ପରିଣାମ, ହୋଇ ପୁଣି ବିଶ୍ଵାମ ନିମନ୍ତେ,
ଫେରି ଆସି ପୁଣି ଭାବେ ବରସେ ବ୍ୟାଧ ହସ୍ତେ ।
ଅନେଥ ପୁଣ୍ଠ ମନେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଯେ ପ୍ରାଣ,
ବିଷୟବାସନା ଜୀବ ସେହିପରି ଜାଣ ।
ଜାଗରିତ ବା ସ୍ଵପ୍ନବିଷ୍ଣୁ ବିଶିଧ ବିର୍ଦ୍ଦୟେ,
ବୈଷୟିକ ସଂସାରରେ ବହୁତ ସମୟେ,
ଅବିଶ୍ଵାନ ଦୂର ଦୂର ହେଲେ ପରିଣାମ,
ମନରେ ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତି ନ ଲଭ ନିତାନ୍ତ,
ନିଜର ବରନ ଶ୍ଵାନେ ବାହୁଡ଼େ ଯହରେ
ପ୍ରାଣଶଳ୍କରୁପଣ୍ଯାନ ବୃଦ୍ଧ ଚେତନ୍ୟରେ ।
ହେ ପୁଣି, ସୁଷୁପ୍ତି କଥା ବୋଇଲୁଁ ଟି ପୁଣ,
ଜୀବ ନିତ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ଶୁଧା କଥା ଶୁଣ ।
. ସେ କଥା ଶୁଣିଲେ ଜାତ ହେବ ଭୁମ୍ବ ଜାନ,
ବୃଦ୍ଧ ଯେ ବିଶ୍ଵାର ମୂଳ ପାଇବ ପ୍ରମାଣ ।
ଆହେ ପୁଣି, ଶୁଧା ସମୟରେ ଜୀବଗଣ
ଯେଉଁ ସବ୍ ଶାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ କରନ୍ତୁ ଉଷ୍ଣତା,

ପୀତ ଜଳେ ରସାଦିରେ ହୋଇ ଦ୍ରୁଷ୍ଟଭୁତ
ଶଶାର ପୋଷଣପାଇଁ ହୃଏ ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତ ସେନାପତି ଶୈନିଗଣେ,
ଅବା ଗୋପାଳକ ଯଥା ଗାନ୍ଧିଗଣେ ବନେ,
ଜଳ ଯୋଗେ ଅନ୍ତ ହୃଏ ତେସନେ ଶୁଳିତ,
ରସାଦିଷ୍ଵରୁପେ ପରିଣତ ଓ ମିଶ୍ରତ !
ବଟ କଣ୍ଠିକାରୁ ଯଥା ଅଜ୍ଞୁର ଉପ୍ତି,
ଅନ୍ତରମୁଁ ଦେହଟିର ସେହିରୁପ ଗଢି ।
ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ତ ଜଳଯୋଗେ ହେଲେ ଦ୍ରୁଷ୍ଟଭୁତ,
ଜଠରାଣୀ ପାକେ ରସ କରଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ସେହି ଅନ୍ତରମୁଁ ଜାତ ହୃଏଟି ଶୋଣିତ,
ଶୋଣିତରୁ ମାଂସ, ମାଂସ ମେଦ ଯେ ଉତ୍ତରଥି,
ମେଦୁଁ ଅସ୍ତି, ତତୁଁ ମଜା, ତତୁଁ ଶୁନ୍ତ ଜାତ,
ନାତ୍ରିକର ହୃଏ ଆର୍ତ୍ତିବରେ ପରିଣତ ।
ଏହିପରି ହୃଏ ଯେବେ ଅନ୍ତର ବିକାର,
ଆର୍ତ୍ତିବ (ଶୋଣିତ) ଶୁନ୍ତ ଜାତ ଏପ୍ରକାର ।
ସେ ଆର୍ତ୍ତିବ ଶୁନ୍ତ ଯୋଗେ ଦେହ ଯେ ଉପ୍ତନ୍ତ ।
ବିଶିଧ ପ୍ରମାଣେ ହୋଇଅଛି ପ୍ରତିପନ୍ନ ।
ଆହେ ପୁଣି, ଦେହ ମୂଳ ଅନ୍ତ କର ଜୀନ,
ଅନ୍ତ ମୂଳ ଜଳ, ଜଳ ମୂଳ ତେଜ ଜାଣ ।
ତେଜ ମୂଳ ସୁଷ୍ଟି ବାୟୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ,
ସେହିପରି ବାୟୁ ମୂଳ ଅଟଇ ଆକାଶ ।
ଅକାଶର ମୂଳ ପରାବ୍ରାତ୍ମା ଭଗବାନ
ସବ୍ ଜୀନମୂଳାଧାର ସବ୍ ଶକ୍ତିମାନ ।
ଏକମାତ୍ର ସତ୍ସରୁପ ପରବ୍ରାତ୍ମା ଜାଣ,
ସେହି ସତ୍ୟ ନିଷ୍ଠ ବୟସୁ କର ଏହା ଜୀନ ।
ଆଉ ସବୁ ବୟସୁ ଅଟେ ମିଥ୍ୟା ବା ବିକାର,
ଏକମାତ୍ର ରାବ୍ରାତ୍ମା ସଦମଳାଧାର ।
ବିନାଶ ସମସ୍ତ ବୟସୁ ହୋଇ ଏକଟିତ,
ସେହି ପରାବ୍ରାତ୍ମେ ରହିଛନ୍ତି ଅବସ୍ଥାତ ।
ମୃତିକା ବିହୀନେ ଘଟ ସର୍ବ ଅସମ୍ଭବ,
ପରାବ୍ରାତ୍ମ ବିନା ସେହିପରି ବିଶ୍ୱ ସବ୍ ।

ଦଟ ଭାଜିଗଲ ଯେହେ ମିଶେ ମୃତ୍ତିକାରେ,
ପ୍ରଳୟେ ମିଶିବ ବିଶ୍ୱ ପରଂବ୍ରହ୍ମତାରେ
ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବିଶ୍ୱର ମୂଳ ଯେଥେ କଥା ଶୁଣ,
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—ପ୍ରାଣିଙ୍କ ତୃଷ୍ଣା କଥା ଦେଖ ଶୁଣ ।
ଜାବ ନିର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ତୃଷ୍ଣା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ
ପରବଂହୁ ବିଶ୍ୱ ମୂଳ ବୁଝିବ ମନରେ ।
ହେ ପୁଷ୍ଟ, ଭୁନ୍ମେ ତ ଏହା ବିଶେଷରେ ଜାଣ,
ତୃଷ୍ଣା ବେଳେ ଜୀବ କରିଥାନ୍ତି ଜଳପାନ ।
ସେହି ଜଳ ଭୁକ୍ତାନ୍ତକୁ ରସାଦ ଆକାରେ
ପରିଣତ କରିଥାଏ, ଆସେ ଦେଖିବାରେ ।
ସେହି ରସ ତାପ ଯୋଗେ ସମତାକୁ ପାଇ
ପ୍ରାଣୀ ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ମିଶିଯାଇ ।
ଏହିରୂପେ ଦେହପ୍ରିତ ତାପଟି ସନ୍ତତ
ରସକୁ ଶୋଣିରୂପେ କରେ ପରିଣତ ।
ହେ ପୁଷ୍ଟ, ବୁଝୁଛୁ ଶୁଣି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସକଳ,
ଦେହମଧ୍ୟର ରସଗୁଲକ ଅନଳ ।
ଦେହ ମୂଳ ଜଳ, ଏଥୁ ପାଉଛ ପ୍ରମାଣ,
ଅନଳ ଶ୍ଵାର ମୂଳ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣ ।
ପ୍ରଦେଶ ତ ଶୁଣିଛ ତେଜ ମୂଳ ଅଟେ ବାୟୁ,
ବାୟୁ ମୂଳ ଆକାଶ ଯେ ଶୁଣିଛ ତ ଆଉ ।
ଅଟନ୍ତି ଆକାଶ ମୂଳ ସଦ୍ବୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ,
ସଦ୍ବୁଦ୍ଧମୂଳାଧାର ବୁଝୁ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ଅନ୍ତ ଜଳ ଆଦିକଚି ସମସ୍ତ ବିକାର,
ସମସ୍ତହିଁ ମିଥ୍ୟା—ମିଥ୍ୟାମୟ ଏ ସଂଘାର ।
ସତିଦଆନନ୍ଦମୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
ସମସ୍ତକ ମୂଳ ବୁଝୁ ପାଇଲ ପ୍ରମାଣ ।
ହେ ପୁଷ୍ଟ, ବିଶ୍ୱର ଏବେ ହୋଇ ଯାବଧାନ,
ଅନ୍ତ, ଜଳ, ତେଜ ବୀଚୁତକୁତ ଉପାଦାନ—
ଯୋଗରେ ମାନବ ଦେହ ହୋଇଅଛି ସୁଷ୍ଠୁ,
ବୁଝୁ ଯାହା ବୋଲୁଁ ଏବେ ରଖି ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ।
ଅନ୍ତ ଆଦି ଭୁକ୍ତବ୍ୟ ଯେତେ ମଦ୍ୟମାଂସ
ଦେହେ ପ୍ରସ୍ତର ସବ ଧାତୁ ରକ୍ତ ମାଂସ ।

ଅତି ସୂଷ୍ଠୁ ଅଂଶ ଯାହା ତହିଁ ଜାତ ପ୍ରାଣ,
ମନ ପୁଣି ବାକ୍ୟ ଶକ୍ତି, ଏହି ତନ ଜାଣ ।
ପ୍ରାଣିଗଣ ଦେହେ ଅନ୍ତରିକ୍ଷପୁ ଆକାରେ
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଏହି ସବ ଜାଣ ଏପ୍ରକାରେ ।
ଯେକାଳରେ ହୃଦ ଦେହ ଶୀଘ୍ର ବିଗଳନ,
ଯେ ରୂପରେ ହୃଦ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ଅନୁର୍ଭବ ।
ବୋଲୁଆହୁଁ ଶୁଣ ଏବେ ସେଥିର ବିଷୟ,
ଆହେ ବସ୍ତି, ଜୀବଗଣ ମୃତ୍ତୁର ସମୟ,
ବାକ୍ୟ ଶକ୍ତି ହୃଦ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଲ୍ଲନ,
ଯେଣୁ ଏହି ଶକ୍ତି ଅଟେ ମନର ଅଧୀନ ।
ସେକାଳେ ମୁମୁଷ୍ଟୁ ଜ୍ଞାନିଗଣ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ
ବୋଲନ୍ତି, “ପାରିବ ନାହିଁ ଏହି କଥା କହି ।”
ବାକ୍ୟକୁ ଏହୁପି ହେଲେ ମନ ଅନୁର୍ଭବ,
ମନ ଦ୍ଵୟା ମାତ୍ର ରହିଥାଏ ଜାଗରିତ ।
ମନ ଦ୍ଵୟାଗୁଡ଼ି ହେଲେ ବିଲ୍ଲନ ପ୍ରାଣରେ,
କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନିଏ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସେ କାଳରେ ।
“ଏହାକୁ ତ ଆଉ କିଛି ଯିବ ନାହିଁ ଜଣା,
ହେଲଣି ଏହାର ଏବେ ବିଲୁପ୍ତ ଚେତନା ।”
ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଚ୍ୟାଗ କରି ମର୍ମପ୍ଲାନ
ଦ୍ଵାରା ହୋଇଯାଏ ତେଜ ଶକ୍ତିରେ ବିଲ୍ଲନ ।
ତେବେବେଳେ ଜ୍ଞାନିବର୍ଗ କରନ୍ତି ଚିକାର,
“ଆହା ! ଆହା ! ଏବେ ମୃତ୍ତୁ ସଟିଲ ଏହାର !”
ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ଶେଷେ ଥାଏ କିଞ୍ଚିତରେ,
ତାହା ମଧ୍ୟ ମିଶିଯାଏ ଆୟ୍ଵା ସହିତରେ ।
ସବଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଜାବ,
ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ଅନ୍ୟ ଦେହ ଧାରଣ କରିବ ।
ଅଜ୍ଞଜନ—ବୈଷୟିକ କାସନା ଯାହାର
ଯାଇନାହିଁ, ବୁଝି ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ସାର ।
ମୃତ୍ତୁର ଉତ୍ସରେ ସେହି ଅଜ୍ଞର ଜୀବନ
ପୁନବ୍ରାଗ ଦେହାନ୍ତର କରଇ ଗୁହଣ ।
ସବ ଶକ୍ତି ଲାଗ ଯହିଁ ସେ ସଦ୍ବୟ ଅନ୍ତ,
ଏକମାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ସେ ସଦ୍ବୁଦ୍ଧ ଚୌତନ୍ୟ ।

ବିଶ୍ୱପଥାରଟି ବଉଞ୍ଚି ତାଙ୍କ ପାଇଁ,
ଦ୍ରୁଷ୍ଟା, ଶ୍ରୋତା, ମନ୍ତ୍ରା ତାଙ୍କ ବିନା ଆନ ନାହିଁ ।
ସେ ସଦବୟୁ ଜଗତର ନିଦାନ କାରଣ,
ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ କରିଅଛନ୍ତି ଧାରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମ ସୂଷ୍ଠୁ ବୟୁ, ବିଶ୍ୱ ସୂଷ୍ଠୁ ସତାମୁକ,
ସେହି ସତ୍ୟ ସେହି ଆମ୍ବା ଜୀବର ପାଳକ ।
ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ସୂଷ୍ଠୁ ପରମ ଚେତନ୍ୟ,
ଆହେ ଶୈତକେତୁ, ତୁମ୍ଭେ ତହୁଁ ନୁହ ଅନ୍ତା ।
ଏହି ଉପଦେଶ ଶେଷଭାବ ଶୈତକେତୁ
ନ ବୁଝି ପାରିଲେ ଆମ୍ବାଙ୍ଗାନତା ହେଉ ।
ଶୁଣିଲେ ସେ ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଜୀବର ସକଳ,
ବାହ୍ୟପିଯୁମାନ ହୋଇ ନିବୃତ ଅଳଳ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଶକ୍ତି ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଲାନ,
ବୁଦ୍ଧ ହୁଏ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିରେ ବିଲାନ ।
ଲୁପ୍ତ ପ୍ରିତି ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ସହିତରେ
ଆମ୍ବା ପୁରାତନ ଦେହ ଗୋଟି ତ୍ୟାଗ କରେ ।
ସୂଷ୍ଠୁ କର୍ମ ସଂଖାର ଯେ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି,
ଲିଙ୍ଗ ଦେହ ସୁଗଠିତ ବୁଝିବ ସହିତ ।
ସଂଖାର ସକଳ ସୂଷ୍ଠୁ ଦେହେ ଥାଏ ଲୀନ,
ଜୀବକୁ କରଇ ସେହି ସଂଖାର ଅଧୀନ ।
ଏକ ଦେହ ତେଜି ଅନ୍ୟ ଦେହ ପୁନବାର
ଧରିଲେ ହେଁ ଥାଏ ତାହା ସହିତ ସଂଖାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ମିଥ୍ୟା ଅନ୍ତର୍ୟସ୍ତ ବିଷୟରେ
ଥାଏ ନାହିଁ, ଏହା ଦେଖାଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ପୂର୍ବର ବାସନା ଅବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଳରେ
ହୃଅନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରପୁରଗଣ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମରେ ।
ଦେଖୁଁ କେହି କେହି ପୂର୍ବ ସଂଖାରରୁ ପୁଣ
ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ହୃଅନ୍ତି ନିଯୁଣ,
ସହଜରେ କେହି ଲୋକ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରେ,
କେହି ଲୋକ ପାରେ ନାହିଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନରେ ।
ସହଜରେ କେହି କବି—ଶିଳ୍ପରେ ନିଯୁଣ,
ନ ପାରନ୍ତି ଥୋକେ ଯତ୍ନ କରି ପୁଣ ପୁଣ ।

ଏହି ଯେ ସଟେ ପୂର୍ବ ବାସନା ବଳରେ,
ବାସନା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥାଏ ଜୀବ ସହିତରେ ।
ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ପୂର୍ବର ବାସନା
ଅନୁସରିଥାଏ, ଏହା ଜ୍ଞାନଗଣେ ଜଣା ।”
ବୋଇଲେହେଁ ଏହି ସବ ଦେଖାଇଣ ହେଉ,
ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ଭଲଭୁପେ ଶୈତକେତୁ ।
ଅନୁରୋଧ କଲେ ପୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ
ବୁଝେଇଦେବାଳୁ ଏହା ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
ଏପ୍ରକାର ଶୈତକେତୁ ଅନୁରୋଧ ଶୁଣି,
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣି ମହିଷ ଅରୁଣି ।
“ଆହେ ଶୈତକେତୁ, ଜ୍ଞାନାନ୍ତ ଜୀବଗଣ,
ଯାହାଙ୍କ ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧ ମୋହରେ ଆଜନ୍ମ,
ଆମ୍ବାର ପ୍ରକୃତ ତହୁ ଯାକୁ ନାହିଁ ଜଣା,
ନ କରେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମତହୁ ବିଷୟ ଘବନା,
ବିଷୟ ବାସନା ବୁଦ୍ଧ କରଣ ଗ୍ରହଣ
ପୁନବାର ଦେହାନ୍ତର କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
ବୁଦ୍ଧରେଇଲେକ ଏହା ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
ବିଶେଷଭାବରେ ବୁଝି ପାରିବ ନିତାନ୍ତ ।
ହେ ପୂର୍ବ, ବିବିଧ ବୃକ୍ଷୀ ମଧୁକରଗଣ
ନାନାରୂପ ପୁଷ୍ପରସ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ,
ଆଶନ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ଯେ ରସ ସମସ୍ତ
ସେହି ସବ ମଧୁରୁପେ ହୁଏ ପରିଣତ ।
ପରିଣତ ମଧୁ ମଧ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା
ରସର ପାର୍ଥକ୍ୟ—ସତ୍ତ୍ଵ ହୋଇଛି ରଚନା ।
କହୁ ତକ୍ତ, ମିଶ୍ର; ଥମ୍, ନାନା ପୁଷ୍ପରସ
ମଧୁରୁପେ ପରିଣତ ଦେଖିଛ ଅବଶ୍ୟ ।
ସୁଷ୍ଠୁପ୍ରି ବା ମୃତ୍ୟ କିମ୍ବା ପ୍ରଳୟକାଳରେ
ମିଳନ୍ତ ଯେ ଜୀବ ଦେହ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟରେ,
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟ ପୂର୍ବକାଳେ ସେହି ସବ ପ୍ରାଣି
ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟରେ ଥିଲେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
ଏରୁପ ନ ବୁଝିବାର ଏହି ଯେ କାରଣ,
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞନ ଲଭ ପୁଦ୍ରେ ସେହି ଜୀବଗଣ ।

ପ୍ରକୃତ ଅବଦିତଜ୍ଞନ ଜନିବା ପୂର୍ବରେ
 ବିଲୁନ ଯେ ହୋଇଥାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟରେ ।
 ସିଂହ, ବ୍ୟାତ୍ର, ମାର୍ଜାରାଶ ହିଁସ୍ତ ଜୀବଶ
 କର୍ମପଳେ ସେହି ଦେହ କର୍ତ୍ତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ ।
 ପୂର୍ବ ସଂଖ୍ୟାରକୁ ଯେତି ମରଣ କାଳରେ
 ପ୍ରବେଶ ଯେ କରିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟରେ,
 ସେ ପୂର୍ବ ସଂଖ୍ୟାର ଭାବ ଦେନେ ଦୂନବାର
 ଉତ୍ତରଥି ହୁଅନ୍ତି ଧରି ଦେହର ଆକାର ।
 ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟରୁ ହୋଇ ସେ ସବ ଉତ୍ତରଥି,
 ଶ୍ଵାସଦ ଶଶବକାରେ ହୁଅନ୍ତି ଗଠିତ ।
 ଜାବ ସବ ସଦ ମୂଳ ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟରେ
 ବିଲୁନ ଯେ ହୋଇଥାନ୍ତି ମରଣକାଳରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟରୁ ପୁଣି ହୁଅନ୍ତି ଉତ୍ତରଥି,
 ବିଶ୍ୱର କାରଣ ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ଅତି ସୂଷ୍ଠ ସତ୍ୟ ବୟୁ ଜଗତର ମୂଳ,
 ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସବ ଜଡ଼ ପ୍ରାଣିକୁଳ ।
 ଆହେ ଶୈତନେତ୍ରୁ, ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତପାଳକ,
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ଛୁନ୍ମୁଖ ଦୁନ୍ମେ ଦୁହଟି ପୃଥକ ।
 ଜାଗାଯିଲୁ କୃଷ୍ଣ ଅଧି ନନ୍ଦ ଯେ ରୂପରେ
 ସୋତରୁପେ ବହି ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି ସାଗରେ ।
 ପୁଣି ସେହି ନନ୍ଦ ଜଳ ଉଠି ବାଣୀକାରେ
 ଉଡ଼ନ୍ତି ଆକାଶ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ମେଯାକାରେ ।
 ବୃଷ୍ଟିରୁପେ ଦୂନବାର ପତିତ ସାଗରେ
 ସେହି ଜଳ ହୋଇଥାଏ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟେଷରେ ।
 ନନ୍ଦମାନେ କଲେ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ,
 ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଚନ୍ଦ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଣ ।
 ସେକାଳରେ କିଏ ଜଙ୍ଗ କିଏ ଗୋଦାବାଣ,
 ଜାଣି ନ ପାରିବ ଯେତେ ଅନ୍ତେଷ୍ଟଣ କରି ।
 ସେହିରୁପ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟରୁ ସବ ପ୍ରାଣୀ
 ଅସିଲେ ହେତୁ ନ ପାରନ୍ତି ମୂଳ ପ୍ଲାନ ଜାଣି ।
 ଜଳରୁ ତରଙ୍ଗ ବୀର ହୋଇଗ ଉତ୍ତରଥି
 ପୁନବାର ସେହି ଜଳେ ହୁଅନ୍ତି ମିଳିତ ।

ଜାବ ମଧ୍ୟ ସଦା ତାହା କାରଣରୁତ୍ତରୁ
 ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟକୁ ପ୍ରାସ୍ତ ହୋଇ ଏହିରୁପ
 ତଥାପି ସେ ମିଶେ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନାଟେ,
 କର୍ମର ବାସନା ଯେଣୁ ଥାଏ ସହିତରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟରେ ମିଶି ଉଠେ ପୁନବାର,
 ବାସନାଯରୁତ୍ତରୁ ଧରି ବିଶେଷ ଆକାର ।
 ସୂଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ହିଁ ଜଗତ କାରଣ,
 ସେହି ସତ୍ୟ ସେହି ଆମ୍ବା କର ନିରୁତ୍ତଣ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ଅତି ସୂଷ୍ଠ ସଦାହୃକ,
 ଆହେ ପୁଷ୍ଟ, ନୂହ ତୁମେ ସେଥରୁ ଦୃଥକ ।
 କର ଏକ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ,
 ଥରେମାତ୍ର କଲେ ତହିଁ କୁଠାର ଆଯାତ,
 ବାରେକ ଆଯାତ ବୃକ୍ଷ ଯାଏ ନାହିଁ ନାଶ,
 ଆଯାତ ପ୍ଲାନରୁ ବହେ କିଞ୍ଚିତ ନିର୍ମୟାସ ।
 ଯୋଜିଯାଏ କିଛିବନ ଅନ୍ତେ କ୍ଷତିପ୍ଲାନ,
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁପରେ ରକ୍ଷା ପାଏ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ।
 ତେରଦାର ଭୂମି ରସ କର ଆକର୍ଷଣ
 ବୃକ୍ଷଗୋଟି କରିଅଛି ଜବନ ଧାରଣ ।
 ସେ ବୃକ୍ଷରୁ ଏକ ଶାଖା ପକାଇଲେ କାଟି,
 ତେବେ ନିର୍ମ୍ଭୁମି ମରି ଶୁଣିଯିବ ସେ ଶାଖାଟି ।
 ମନ ପ୍ରାଣ ଯୁକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ର୍ୟରେ ପ୍ରବେଶିତ
 ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ହିଁ ଜାବ ନାମରେ କଥୁତ ।
 ଜାବଗଣ ଯୋଗେ ଭୁକ୍ତ ଗୃହ୍ୟତ ପଦାର୍ଥ
 ପରିଣତ ରସରୁପେ ଦେଖୁଛ ଯଥାର୍ଥ ।
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶଶର ଅବା ଦୃଷ୍ଟାଦିର ଦେହ
 ସେ ରସରେ ପୂଷ୍ଟି ଲଭେ, ନାହିଁଟି ସନ୍ଦେହ ।
 ଜାବଦେହୁଁ ଏକ ଅଙ୍ଗ ହେଲେକ ବିଜ୍ଞନ,
 ଥାଏ ନାହିଁ ସେ ଅଙ୍ଗରେ ଆୟୋଜନ ଚିହ୍ନ ।
 ଏଥକୁ ସେ ଅଙ୍ଗଗାଟି ହୁଏକ ବିନଷ୍ଟ,
 ପାଉଛ ସବଦା ଏଥୁ ପ୍ରମାଣ ସୁପ୍ରସ୍ତୁ ।
 ଏରୁପ ସପଗ୍ର ବୃକ୍ଷ ଦେହୁଁ ଚେତନ୍ୟାଂଶ
 ଛୁଟିଗଲେ ବୃକ୍ଷ ଏକାବେଳକେ ବିନାଶ ।

ବୃଷଗୋଟି ଶୁଷ୍ଠ ହୋଇଯାଏ ସେ କାଳରେ,
ଯେଣୁ କି ଜୀବମାତ୍ରକୁ ନ ଥାଏ ଦେହରେ ।
ଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖି ଜଣା ଯାଉଛି ସୁଷ୍ମ୍ଭ
ଜୀବହୀନ ହେଲେ ଦେହ ହୁଏକ ବିନଷ୍ଟ;
ସୁଷ୍ମ୍ଭତ୍ତ ଉତ୍ତରେ ଦେହ ଉଠେ ପୁନାବ୍ରତ,
ଯେଣୁ କି ଜୀବମାତ୍ରକୁ ଥାଏଟି ତାହାର ।
କର୍ମ ବାସନାଦି ଯେଣୁ ଥାଏ ତା ସହିତ,
ଏଥକୁ ସେ ଜୀବ ହୁଏ ପୁନର୍ଷ ଉତ୍ତର୍ଥତ ।
ଭୂମିଷ୍ଟ ମାତ୍ରକେ ଶିଶୁ କରେକ ପ୍ରକାଶ
ଉଧ୍ୱାଦିର ଚିହ୍ନ ସ୍ରନ୍ୟପାନ ଅଭିଳାଷ ।
ଏଥକୁ ସେ ଶିଶୁ ପକ୍ଷେ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ,
କରିଥିଲା ପୂର୍ବେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ।
କରିଥିବା ଯୋରୁ ପାନ ଭୋଜନ ପୂର୍ବରେ,
ଅନୁଭବ ଜଳ ତେଣୁ ଜନ୍ମ ମାତ୍ରକରେ ।
ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଏ ବାସନା ପ୍ରବୃତ୍ତି,
ଜନ୍ମାନ୍ତର ସମାହିତ ହିୟା ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ।
ଏକମାତ୍ର ସୁଷ୍ଠୁ ବୟସ ପରମରେତନ୍ୟ,
ଆହେ ଶୈତକେତୁ, ନୁହ ଭୁମେ ତହୁ ଅନ୍ୟ ।
ଆହେ ପୁଷ୍ଟ, ନାମରୁତ୍ତମନ ଅଦିଶୟ,
ଅତି ସୁଷ୍ଠୁ ସତ୍ପଦାର୍ଥ ବିଶ୍ୱପୁନମାୟ ।
ଏପ୍ରକାର ସତ୍ପଦାର୍ଥୁଁ କିରୁପ କିମ୍ବା
ନାମରୁପାମ୍ବକ ବିଶ୍ୱ ହେଲେ ଆବିଭୂତ,
ଏ କଥା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଯୋଗ କଲେକ ବିଶ୍ୟାତ,
ସହଜେ ପାରିବ ଜାଣି ସକଳ ବୃଷ୍ଟନ ।
ଜାଣିବାକୁ ତହୁ ଯେବେ ଲୋଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ—
ଦେଖୁଛୁ ଯେ ବଟବୃଷ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ଭାଗରେ,
ବିଶାଳ ଏ ବୃଷ ଗୋଟି ଆସେ ଦେଖିବାର,
କରିଅଣ୍ଟି ଦେଖ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବିଦ୍ୱାର,
ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଫଳ ଆଶ ତୁମ୍ଭଠାକୁ,
ଦୁଇ ଫଳ କରିଦିଅ ସେ ଫଳ ଗୋଟାକୁ ।”
ଶୈତକେତୁ ପିତା ଆଜ୍ଞା କରନେ ପାଳନ,
ବୋଇଲେ ମହିତ; “କର ଫଳ ନିର୍ମାଣ,

କି ଫଦାର୍ଥ ଦେଖୁଅଛ ଏ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ;”
ଶୈତକେତୁ ମନଯୋଗ କର ବିଶେଷରେ—
ଦେଖିଲେ, ବୋଇଲେ ଅଛି ସେ ଉଚ୍ଚ ଫଳରେ
ବଜ କଣ୍ଠା ଅତି ସୁଷ୍ଠୁ ଅଣୁ ସମାନରେ ।
ପୁନର୍ବାର ମହାର୍ଷି ବୋଇଲେ ପୁଷ୍ଟକୁ,
“ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରିଦିଅ ଗୋଟାଏ ବଜକୁ ।”
ପିତାଙ୍କରେ ଶୈତକେତୁ କଲେ ସେ ପ୍ରକାର,
ତହୁଁ ମହାର୍ଷି ପୁଜ୍ଞା କଲେ ପୁନର୍ବାର ।
“କି ଦ୍ଵୀବ୍ୟ ଦେଖିଲ ପୁଷ୍ଟ ଏ ବଜ ମଧ୍ୟରେ ?”
ବୋଇଲେ ଯେ ଶୈତକେତୁ ତହୁଁ ବିନ୍ଦୁରେ,
“ହେ ପିତା, ଦେଖିଲି ଭଗ୍ନବଜ ମଧ୍ୟେ ରୂପୀ,
କିଛି ହିଁ ପଦ ର୍ଥ ଏହା ମଧ୍ୟେ ଦିଶ୍ୱ ନାହିଁ ।”
ବୋଇଲେ ମହିତ ତହୁଁ, “ଆରେ ଶୈତକେତୁ,
ଦେଖି ନ ପାରୁଛ କିଛି ଅତି ସୁଷ୍ଠୁ ହେତୁ ।
ପରମାଣୁବତ ଅଛି ଏମନ୍ତ ପଦାର୍ଥ,
ଯତ୍ତେ ଏ ବିଶାଳ ବୃଷ ଜନ୍ମିଷ୍ଟ ପଥାର୍ଥ ।
ବୃଷମୂଳ ପୁଷ୍ଟ ଫଳ ଯେତେ କିଛି ଦ୍ଵୀବ୍ୟ,
ଜନ୍ମିଷ୍ଟ ସେ ସୁଷ୍ଠୁ ବଜୁଁ କର ନିର୍ଭାରଣ,
ଏ ବିଶାଳ ବୃଷଟିର ଉତ୍ତପତ୍ତି କାରଣ ।
ଅତିସୁଷ୍ଠୁ ସତ୍ପଦାର୍ଥୁଁ ଜାଣ ପେହିପରି
ଜନ୍ମିଷ୍ଟ ଏ ବିଶ୍ୱ ରୂପନାମାମ୍ବକ ଧରି ।
ପେହି ସୁଷ୍ଠୁସତ୍ପଦାର୍ଥ ଜଗତର ମୂଳ,
ଧରିଛି ଆକାର ସୁଷ୍ଠୁରୁପ ଅବା ପୁଜ୍ଞ ।
ଏ ଜଗତ ଅଟେ ଯେହି ସୁଷ୍ଠୁ ସଦାମ୍ବକ,
ସେ ସୁଷ୍ଠୁ ଚେତନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ନୁହଟି ପୃଥିକ ।
ଆହେ ପୁଷ୍ଟ କେତେ ବୟସ ଥିଲେହେ ପାଶରେ ।
କେବେ କେବେ ଆସେ ନାହିଁ ନମ୍ବନ ଗୋଟରେ,
ମାତ୍ର ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ସନ୍ଧାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ସେଥିର ଅପ୍ରିକ ଦୋର ପାରେ ଅନୁଭୂତ ।
ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କଥା କର ତୁ ଗ୍ରହଣ,
ଆଜି ସନ୍ଧାନ୍ୟ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲବଣ

ଏକ ଜଳପାତ୍ର ମଧ୍ୟ କରିଯ ନିଷେପ
କରିବ କାଳରେ ପାଇ ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟିଷ୍ଠିଷ୍ଠପ ।”
ଶୈତକେତୁ ସେହିପରି ପିତାଙ୍କ ଅଙ୍କରେ
ଲବଣ ନିଷେପ କଲେ ଏକ ଜଳାଧାରେ ।
ପରଦିନ ହାତକାଳେ ଦେଖିଲେ ସେ ମାତ୍ରେ
ଲବଣର ଚିତ୍ର ଥିଲ ନାହିଁ କିଛି ମାତ୍ରେ ।
ବୋଇଲେ ମହିଳୀ ହସି ହସି ଆରେ ସୁତ,
“ଲବଣର ଚିତ୍ର ଦେଖୁ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ତୁ ତ ।
ମାତ୍ର ମିଶି ଯାଇଥିବା ହେତୁ ତା ଜଳରେ
ତାହାର ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ଦେଖୁ ନାହିଁ ତୁ ନେଇରେ ।
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲବଣ ନେଇର ଅଦୃଶ୍ୟ,
ଏହି ଜଳ ମଧ୍ୟ ତାହା ରହିଛି ଅବଶ୍ୟ ।
ସେଥିରୁ କିଞ୍ଚିତ ଜଳ କର ଯେବେ ପାନ,
ଲବଣ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ କର ପାର ଅନୁମାନ ।
ଦର୍ଶନେ ପୂର୍ଣ୍ଣନେ ସତ୍ୟ ନ ପାଇଲ ଜାଣି,
ମାପକ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ବୁଝୁ ଅଛ ରୁଣି ପାଣି ।
ତେବେନ ଦେହର ମୂଳ କାରଣ ପଦାର୍ଥ,
ଏ ଦେହରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି ଯଥାର୍ଥ ।
ଠତକ, ଅନ୍ତ, ଅପ, ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ ବିକାର,
ଦେହଭୂତ ସହିତାର୍ଥ ଦେହମୂଳାଧାର ।
କରନ୍ତୁ ନିଯୁତ ବାସ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ,
ପାରିବ ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ।
ଅଛ ସୂମ୍ନ ସହପଦାର୍ଥ ଜଗତର ମୂଳ,
ବ୍ୟାପକର୍ତ୍ତ୍ଵ ଯେତେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଳ ।
ଜଗତ କାରଣ ସେହି ସୂମ୍ନ ସଦାମୁକ,
ଆହେ ପୁଷ୍ପ ନୁହ ତୁମେ ସେଥିରୁ ପୃଥକ ।”
“ପୁଞ୍ଜ କଲେ ଶୈତକେତୁ, ବୋଲ ଆହେ ପିତା,
କି ରୂପ ଜାଣିବ ପରଂବ୍ରହ୍ମକ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ।
ଦୟା କର ବୋଲ ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ଜାଣିବାକୁ ଜାଣା ମୋର ବଳଛି ନିତାନ୍ତ ।”
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପିତା—“ଶୁଣ ପୁଷ୍ପ ମୋର,
ଯଦି କେହି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ତଥର ।

ଦୁଇ ହାତ ଦୁଇ ଆଖି ବାନ୍ଧ ଅନ୍ତର ବେଶେ,
ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶରୁ ହେନିଯାଏ ଦୂର ଦେଶେ ।
ନିର୍ଜନ ଦୁର୍ଗମ ଭୟକ୍ରମ ଅରଣ୍ୟରେ,
ଛୁତିଦିବ ସେହି ଲୋକଟିକୁ ଏକେଶ୍ୱରେ ।
ସାହାମ୍ବନ ବାଟବଣା ସେ ପୁରୁଷ ଗୋଟି,
କ୍ଷୁଧା ପିପାସାରେ ଶୁଣି ଯାଉଥାଏ ତୋଟି ।
କରୁଥାଏ ଆର୍ତ୍ତିନାଦ ଭୟ ବ୍ୟାକୁଳରେ,
କେହି ଦୟାଶୀଳ ଲୋକ ଏମନ୍ତ କାଳରେ ।
ବନନ ମୋତନ କରିଦିବ ପାଶେ ଯାଇ,
ସ୍ଵଦେଶର ମାର୍ଗ ପୁଣି ଦିଏଟି ଦେଖାଇ ।
ବନରୁ ବାହାର ଯେବେ ସେହି ମନୁଷ୍ୟଟି,
ଆପଣା ଦେଶରେ ମିଳେ ରୂପ ଗୋଟି ଗୋଟି ।
ତାହାର ସକଳ ଦୁଃଖ ହୋଇଯାଏ ଦୂର,
ମନରେ ତା ହୃଦ ଜାତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଚୁର ।
ସେହିରୁପ ଜାଣ ପୂର୍ବ କେହି ମୂଢ଼ିଜନ
ମାୟାମୋହରୁପ ବସେ ଆଚୂତ ନୟନ,
ନିଜ କୃତ କର୍ମପଳ ସ୍ଵରୂପ ତଥର
କୁମାରେ ତାହାକୁ କରିଅଛି ଦେଶାନ୍ତର ।
ରକ୍ତ ମାଂସ କୁମି କାଟ ମୂର ପୁରୁଷରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖଦୁଃଖମୟ ଦେହ ଅରଣ୍ୟରେ ।
କରାଇ ଦେଇଛି ବଳେ ପ୍ରବେଶ ତାହାକୁ,
ସେ ଲୋକ ଅଷ୍ଟମ ଆମ୍ବୁଦେଶ ତହିବାକୁ ।
ମୋହାର ମାନବ ଶ୍ରୀଯୁଦ୍ଧ ପୁର ରସେ
ତୃଷ୍ଣା ପାଶେ ଆବନ୍ଦ ସେ ରଜନୀ ଦିବସେ ।
ବେଳେବେଳେ ବ୍ୟାକୁଳରେ କରେ ସେ ନନ୍ଦନ,
କି ରୂପେ କରିବ ଆହା ଜୀବନ ଧାରଣ,
ବିପଦରେ ନାଶ ହୋଇଗଲୁ କେତେ ଧନ
ଆହା ମରିଗଲୁ ମୋର ସୁନ୍ଦର ନନ୍ଦନ !
ଏପ୍ରକାର କେତେ ରୂପ କରେ ଆର୍ତ୍ତିନାଦ,
ସବଦା ଜଡ଼ିତ ମନେ ବ୍ୟକୁଳ ବିଷାଦ ।
କେହି ଜାମା ଲୋକ ଯେବେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ
ଦୈବ ଯୋଗେ ଭେଟ ପାଇ ତାହା ସହିତେର ।

ଜୀବନର ଅନିତ୍ୟତା ବାସନାର ଦୋଷ
ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ତାକୁ ସମସ୍ତ ହମଣଃ ।
ତେବେ ସେ ଅଞ୍ଜାମ ହୋଇ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନୟକୁ
ଦୋର ମୋହମାୟାଜାଲୁଁ ହୁଏଟିବିମୁକ୍ତ ।
ତେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ଲଭେ ସେ ବିଶେଷ,
ଦୂର ହୁଏ ତାହା ମନ୍ତ୍ର ସର୍ବ ଦୁଃଖ କେଣ ।
ଆବର ତା ଦେହ ଗୋଟି ସେ କର୍ମ୍ୟୋଗରେ,
କର୍ମକ୍ଷୟ ହୋଇଗଲେ ଜୀବନ ନାଶରେ ।
ସେକାଳରେ ସେ ପୁରୁଷ କରେ ମୁକ୍ତ ଲଭ,
ପରଂବୃଦ୍ଧ ସତ୍ପଦାର୍ଥେ ପାଏ ସେହି ଠାବ ।
ସେହି ପରଂବୃଦ୍ଧ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ସଦାମୂଳକ,
ଶୈତକେତୁ, ନୂପୁ ତୁମେ ସେଥରୁ ପୃଥକ ।
ପୁରୁଷର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ,
ଜ୍ଞାନିଗଣ ତାହା ପାଶେ ହୋଇ ଏକମେତ ।
ପରୁରନ୍ତ ତାକୁ—ମୁଁ ତ ପିତା, ଭ୍ରାତା ଜାଣ,
ମତେ କି ପାରୁଛୁ ଚିହ୍ନ ତୁହି ବର୍ଣ୍ଣମାନ ?
ମୁମୁଷ୍ଟୁ ଲୋକର ବାକ୍ୟ—ମନେ, ମନ — ପ୍ରାଣେ,
ପ୍ରାଣ — ତେଜେ, ତେଜ ପୁଣି ସତ୍ସୁରୂପ ସ୍ଥାନେ ।
ମିଳିତ ନ ହୁଏ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ସେହି ଲୋକ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ପାରେ ପୃଥକ ଦୃଥକ ।
ବିଲ୍ଲନ ହେଲେକ ସବ୍ ତେଜ, ସେହି ପ୍ରାଣୀ
ସେ କାଳରେ କାହାକୁ ସେ ନ ପାରଇ ଜାଣି ।
ଜ୍ଞାମା ବା ଅଞ୍ଜାମା ଲୋକେ ସକଳେ ସମାନ,
ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଲୂପ୍ତ ହୁଏ ଭୂତ ଉପାଦାନ ।
ଅଞ୍ଜାମା ସେ ଲୋକ ଥାଏ ବାସନାଜଡ଼ିତ,
ବୃଦ୍ଧ ଚେତନ୍ୟରୁ ପୁଣି ହୁଏ ସେ ଉତ୍ଥିତ ।
ବାସନାର କର୍ମ ଅନୁରୂପ ସେହି ଜନ
ପୁଣ ସେହି ଦେହାନ୍ତର କରେକ ଗ୍ରହଣ ।
ଯାହାର ଏକାହୁଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏଇ ଜାତ,
ବୃଦ୍ଧ ଚେତନ୍ୟରେ ମିଶିଯାଏ ସେ ନିତାନ୍ତ ।
ଯାହାର ବିଲୂପ୍ତ ଅଛୁ ବାସନାଭିଳାପ,
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧଧାମେ କରେ ସେହି ବାସ ।

ତା ବାସନା ନାଶେ ଜ୍ଞାନସୁରୂପ ପାବକ,
ତାହାର ଅଦେତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପରିପକ୍ଷ ।
ସମସ୍ତ ବାସନା ଯେ ଲୋକର ହୁଏ ଧ୍ୱଂସ,
ପରଂବୃଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଲଭେ ସେ ହମଣଃ ।
“ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ମୁହିଁ, ଏଥୁ ପ୍ରତିପଳ
ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ବି ଦିନେ ଏକାକୀ କେବଳ ।
ଏ ପ୍ରକାର ବୋଧ ଜାଣ ଦେଇବନ୍ୟ କଥା,
ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭୂତି ତଥୀଁ ନ ଜନ୍ମେ ସବଧା ।
ଏମନ୍ତ ଯାହାର ବିଷ୍ଣୁନ୍ତର ବୋଧଜ୍ଞାନ,
ଦେଇଜ୍ଞାନ ଦେବବୁଦ୍ଧ ଅଛୁ ତାର ଜାଣ ।
ସେମାନେ ଅଦେତଜ୍ଞାମ ସେମାନଙ୍କ କଥା
ବିଶ୍ୱରଜ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମକର ନାହିଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା ।
ବିଶ୍ୱର ସବ୍ ସ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଵରୂପ ବା ଶକ୍ତି
ଅନୁଭବ ଥାନ୍ତି ସେହି ସବ୍ ମହାମତି ।
ସେ ସଦ୍ବସ୍ତୁ ଅଛି ସ୍ଵର୍ଗ ଜଗତରମୂଳ
ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସବ୍ ଜଡ଼ ପ୍ରାଣୀକୁଳ ।
ସେହି ସତ୍ୟ, ସେହି ଆହ୍ଵା, ସେହି ମଦାମୂଳ,
ଶୈତକେତୁ ନୁହ ତୁମେ ସେଥରୁ ପୃଥକ ।”

ଦିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

(ନାରଦ, ସନତ୍କୁମାର ସଂବାଦ)

ଏକବା ମହିଷୀ— ସନତ୍କୁମାର ପାଶରେ
ମିଳିଲେ ନାରଦ ଆସି ଭକ୍ତି ବିନୟୁରେ,
ବିଶେଷ ଭାବରେ କର ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଦନା
ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଉପଦେଶ କଲେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ପୁଞ୍ଚା କଲେ ଶୁଣି ସନତ୍କୁମାର ମହିଷୀ,
ହେ ନାରଦ କି କି ବିଦ୍ୟା ଅଛି ତୁମେ ଯୋଗି
ବୋଇଲେ ନାରଦ ଆହେ ମହାରୂପ ଶୁଣ,
“ରୂପବେଦ, ଅଥ୍ୱବେଦ, ସାମବେଦ ପୁଣ

ଯଜୁଷେଦ, ରତ୍ନହାସ, ପୁରାଣ, ଗଣିତ,
ପିତୃଲେକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେ ବିଦ୍ୟା କଥତ ।
ଚର୍କଶାସ୍ତ୍ର, ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର, ଅଧିକ ବିଜ୍ଞାନ,
ସର୍ପାଦି ଚିକିତ୍ସା, ନୃତ୍ୟ କଳା ବିଦ୍ୟାମାନ,
ଜ୍ୟୋତିଷ, ଚିକିତ୍ସାଧ୍ୟ, ବିଜ୍ଞାନ କଲ୍ୟାନା
ଏ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର କରିଅଛୁ ଆଲୋଚନା ।
ଏ ଅଧିକ ବିଦ୍ୟାସବୁ କରିଛି ଆୟୁତ,
ମାତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ ପର ବିଦ୍ୟା ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ।”
ନାରଦଙ୍କୁ ରୁହିଁ ସନତକୁମାର ମହିତ
ବୋଲିଲେ, “ଶିଖନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ଆମୁଠାରେ ବସି ।
ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟା କରିଅଛ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ,
ପର ବିଦ୍ୟା ଦେବୁଁ ଶିକ୍ଷା, ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ନାମ ରୂପାବ୍ୟକ ଏହି ବିକାଶ ଜଗତ
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆବିଭୂତ—ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଶିତ,
ବ୍ରହ୍ମକ ସହରେ ଏହି ଜଗତର ସହ,
ବ୍ରହ୍ମତାରୁ ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଜଗତ ଭିନ୍ନତା ।
ନାମ ମାତ୍ର ଅଟେ ବେଦ ଶାହାଦି ଯେତେକ,
ନାମ ଅଟେ ବ୍ୟୁତ ପର-ରୂପକ ମସକ ।
ନ ଥିଲେ ପଦାର୍ଥଜନ କି ହେବ ନାମରେ ?
ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଜାଣ ନାମ ମାତ୍ରକରେ ।
ବାକ୍ୟ ଗୋଟିକର ଜାଣ ନାମ ପ୍ରତିନିଧି,
ନାମ ଅବା ବ୍ୟୁତ ନୁହି ବ୍ରହ୍ମବ୍ରହ୍ମପେ ସିନ୍ଧି ।
ନାମ ଅବା ବ୍ୟୁତ ବୋଲ ସମସ୍ତ ବିକାର,
ବିକାଶ ନୁହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ ଏହା ସାର ।
ବିକାଶ ମାତ୍ରକେ କାର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରହ୍ମଦୀର୍ଘ କାର୍ଣ୍ଣି,
ବିକାର ଅଣ୍ଡାତ ବ୍ରହ୍ମ କର ନିରୂପଣ ।
ନାମକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କରୁଥିବ ଧ୍ୟାନ,
ନାମ ଧରି ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟୁତ କର ସମାଧାନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରି ଆବୃତ ହେଲେ ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରଳେ,
ତା ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୃଦ ଧର ଏକ ଡାଳେ ।
ସେହିରୁପ ନାମ କର ଜ୍ଞାନ ସହାୟରେ,
ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ସହଜରେ ।

‘ଅସତ୍ୟ ବ୍ୟୁତକୁ ଧରି ସତ୍ୟ ବ୍ୟୁତଜ୍ଞନ,
ହୋଇ ପାରେ ସହଜରେ ଏହା ତୁମେ ଜାଣ;’
ଯେତେକ ବିରୂପ ବ୍ୟୁତ ଅଛୁ ଜଗତରେ,
ତହିଁରୁ ଆରମ୍ଭ କର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରେ,
ବିଶେଷଭାବରେ କଲେ ହେଉ ଅନେକଣ,
ଦିମେ ଅଛି ସୃଷ୍ଟେ କରିପାରେ ଆରୋହଣ ।
ନାମ ରୂପ ଯେ ସତ୍ୟତା ଆପେକ୍ଷିକ ପାପ,
ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ବୁଝ ଏହି ମାତ୍ର ।
ଏକମାତ୍ର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟତା ଉପର,
ନାମରୂପ ସତ୍ୟତା ଯେ କରଇ ନିର୍ଭର,
ବ୍ରହ୍ମମାତ୍ର ନିରାପେକ୍ଷ ବ୍ୟୁତ ସତ୍ୟତା,
ସ୍ଵାଧୀନ ଭାବରେ ନାହିଁ ଜାଣ ଏହି କଥା ।
ଯାହା କିଛି ଦେଖ ତୁମେ ନାମ ରୂପମାନ,
ବ୍ରହ୍ମରୂପ ବୋଧର ଦାର ମାତ୍ର ଜାଣ ।
ଏହି ନାମରୂପ ଏକମାତ୍ର ହିଁ ସହାୟ,
ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗ ପ୍ରବେଶିବା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ।
ନିଶ୍ଚିପ୍ର ନିଶ୍ଚିପ୍ର ନାମରୂପାଦି ବିକାର,
ସବୁ ମିଥ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମତହୁ ଜାଣ ଏହା ସାର ।
ନାମତାରୁ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ—ବାକ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟର,
ଉତ୍କାରିତ ହୃଦ ଏହା ଜାଣ ମୁଦିବର,
କାର୍ଯ୍ୟତାରୁ କାରଣକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ,
ତେଣୁ ନ ମଠାରୁ ତ୍ରେଷୁ ବାକ୍ୟ କର ଜ୍ଞନ ।
ବାକ୍ୟଯୋଗେ ରଙ୍ଗବେଦର ଶକ ଯାବନ୍ଧାୟ;
ଉତ୍କାରିତ ହୋଇଥାଏ ଏହା ଦର୍ଶନୀୟ ।
ଜଳ ପୃଥ୍ବୀ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆକାଶ ପବନ,
ବାକ୍ୟ ଯେତେ ଶକ ସବ କର ଉତ୍କାରଣ,
ବାକ୍ୟ ବିନା କେହି ପଦାର୍ଥ ପରିଚୟ,
ନ ହୃଦୟକୁ ତୁମେ ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିପ୍ର ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ତହୁ କରିବ! ଗୋରର,
କେବଳ କରଇ ବାକ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର ।
ସେ ବାକ୍ୟ ଗୋଟିକୁ ତୁମେ ଆହେ ମହାମନା,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଵରୂପରେ କରିବ ଭାବନା ।

ଯେଉଁମାନେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟ ଉପାସକ,
ଜାଣନ୍ତି ଯେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟାମ୍ବକ ଲୋକ,
ବାକ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନୁଃକରଣ ଚିନ୍ତାବୁଢ଼ି,
ଚିନ୍ତାବୁଢ଼ିଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଙ୍ଗାର ପ୍ରବୁଢ଼ି,
ସ୍ମୀପୁ ଜଙ୍ଗାବୁଢ଼ି ଯୋଗେ ଏ ଅନୁଃକରଣ,
ବାକ୍ୟର ଗୁଳନା କରିଥାଏ ଅନୁଃକରଣ ।
କରିବ କି – କରିବ କି ନାହିଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ,
ରୂପ ବିଷୟ କରି ପ୍ରଥମେ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ତେବେ ସିନା ଚିନ୍ତା କରିଥାନ୍ତି ଠଳକମାନେ,
କରିବା ଉତ୍ତରେ ଚିନ୍ତା ତେବେ ସାବଧାନେ ।
ବାକ୍ୟଟିର ନାମ କରିଥାନ୍ତି ଉଜାରଣ,
ନାମ ସଙ୍କଳପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିରୂପଣ ।
ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ମୁହିଁ ପଢ଼ିବି ନିଶ୍ଚିପ୍ତ,
ଏପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ହେଲେ ମନରେ ଉଦୟ,
ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠା ତେବେ କରି ଉଦ୍‌ଘାଟନ,
ପୁସ୍ତକ ଲିଖିତ ଶବ କରୁଁ ଉଜାରଣ ।
ଏଥକୁ ଜାଣୁଛୁଁ ନାମ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ,
ସକଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି କେବଳ ।
ସେମାନେ ଯେ ସଙ୍କଳନ କରଣ ଆଶ୍ରୟ,
ପ୍ରକାଶେ ସମର୍ଥ ନିଜ ଦିପାର ବିଷୟ ।
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଆଦି ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
ସମସ୍ତଫଳକଳ୍ପକ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ । *

ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ବାଯୁ ଅନୁଶାସ ଜଳ,
ତେଜ ଆଦି ଜାତ ବୁଦ୍ଧ ସଙ୍କଳନ କେବଳ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଏକଷରେ ହୃଦ ବୃଦ୍ଧି ପାତ,
ସେହି ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗେ ହୋଇଥାଏ ଅନ୍ତ ଜାତ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଶୋଣିତ ଯେ ଅନୁରସ ପରିଣତ,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ନଶାଣିତୁ ହେଲେ ଜୀବର ଉପ୍ରଭି ।
ସେ ଜୀବର ଜାତ ନନ୍ଦ ଅବା ଦ୍ଵିପୂମାନ,
ଦ୍ଵିପୂମଳ ସ୍ଵର୍ଗ ଆଦି ଲୋକମାନ ଜାଣ ।

ସକଳୁ ହିଁ ସବ ମୂଳଦ୍ଵବ୍ୟ ଆୟୁତନ,
ସକଳକୁ ବୁଦ୍ଧ ବୋଲି କର ନିରୂପଣ ।
ରୂପ ଭାବନା ଧ୍ୟାନ ଯେମାନେ କରନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କ ହୋଇଥାଏ ଧ୍ୟ ବଲେକେ ଗତି ।
ଏ ‘ଚିତ୍ତ’କୁ ସକଳରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣ,
କରନ୍ତି ଚିତ୍ତରେ ଲୋକେ ସକଳ ସନ୍ନାନ ।
ଏହି ଚିତ୍ତ ସବରୁପ ବୋଧର ଆଶ୍ରୟ,
ଚିତ୍ତ ଯୋଗେ ଜଣାଯାଏ ସକଳ ବିଷୟ ।
ନ ଥିଲେଟି ପୂର୍ବାତର ସନ୍ନାନ ସାମର୍ଥ୍ୟ,
ତାହାର ସକଳ ଜ୍ଞାନ ଅଟେ ଜାଣ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଅତେବ ସଙ୍କଳାଦି ସକଳ ବିଷୟ,
ଅବସ୍ଥାନ ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତି ଚିତ୍ତର ଆଶ୍ରୟ ।
ବହୁଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ଯେବେ ନୁହ ଚିତ୍ତବାନ,
କେଉଁ ଲୋକ କରିଥାଏ ତାହାକୁ ସନ୍ନାନ ।
ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ଚିତ୍ତବାନ ଲୋକ କଥା,
ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଲୋକେ ଏହା ଜାଣିବ ସବଥା ।
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ବୁଦ୍ଧ ବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା,
ଲଭିବା ଅକ୍ଷୟ ଲୋକ ଅଟେ ସମ୍ବାଦନା ।
ଏ ଚିତ୍ତରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣ ଧ୍ୟାନ ଏକାତ୍ମତା,
ଲଭିପାରେ ସେହି ଦେବୀ ଦମ୍ପତ୍ତ ସବଥା ।
ମହିଳା ଲଭର ହେତୁ ଜାଣ ଏକାତ୍ମତା,
ସାହାର ତଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ କାହିଁ ତା ଭବୁତା ।
ଅଭଦ୍ରେ ଯେ କରିଥାନ୍ତି ବିବାଦ କଳନ୍ତ,
ପରମର ଦେଶ ହିଂସା ଆଦି ଅହରତ ।
ଅଟନ୍ତି ସୁଶୀଳ ଧୀର ପ୍ଲିରିଚିତ୍ତ ଲୋକ,
ଏ କଥା ସଚରତର ଦେଶୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ପୃଥିବୀ ପଦତ ଅନୁଶାସ ବ୍ୟାମାନ,
ପ୍ଲିର ଚିତ୍ତ ଭାବେ ଯେହେ କରୁଛନ୍ତି ଧ୍ୟାନ,
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ବୁଦ୍ଧ ବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା ।
ତେବେ ବୁଦ୍ଧାନନ୍ଦ ପ୍ରାଚି ନିଶ୍ଚେ ସମ୍ବାଦନା ।

* ବୁଦ୍ଧ ସଙ୍କଳନ ବିଷୟ ସ୍ମୃତି

ଏହି ଏକାଗ୍ରତାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ,
ଜ୍ଞାନ ବିନା ଏକାଗ୍ରତା ବିଭିନ୍ନନା ଜାଣ ।
ଜ୍ଞାନ ଅଛି ବୋଲି ବେଦ ଆଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଁ ଅତି ମାସ ।
ବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରଦ୍ଧ ବୋଧେ କଲେ ଉପସାନା,
ସକଳ ପଦାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ଵ ଯିବ ତେବେ ଜଣା ।
ସେ ବିଜ୍ଞାନଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାକୃତିକ ବଳ,
ଅନ୍ତରୁ ଗ୍ରହଣରୁ ଜାତ ହୁଏ ସେ କେବଳ ।
ଜ୍ଞେୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ବୋଧ ଶକ୍ତି ଜ ତ ସେହି ବଳେ,
ଦେହ ସଞ୍ଚାଳନ ନିୟମ କରୁ ଯେ କୌଣସି ।
ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତିଠାରେ ଜ୍ଞାନ ପରାଭବ,
ପ୍ରକୃତି ଆଶ୍ରୟେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ଯେ ସବୁ ।
ଜଗତରେ ତନ—ବିଶ୍ୱ, ଚେତନ୍ୟ, ପ୍ରକୃତି
ମିଶ୍ରିତରେ ଧରିଛନ୍ତି ସକଳ ଆକୃତି ।
ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଜାତ ଅନ୍ତରୁ ଗ୍ରହଣ ଜନିତ,
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ନିୟମ ତତ୍ତ୍ଵ ସମାଧିତ ।
ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିବଳେ ପୃଥ୍ବୀ ଆକାଶ ।
ଶିର ସିନ୍ଧୁ ପାବଣୀଯ ବିଧୂତ ବିକାଶ,
ଆନ୍ତରିକ ଶକ୍ତି ହେଉ ଅବା ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତି,
ଦୂର ଶକ୍ତି ବଳ ନାମେ କଥ୍ଯତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଏହି ଶକ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଜାଣ ନିରନ୍ତର,
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ନିୟମ ଗୋଟି କରେକ ନିର୍ଭର ।
ଶକ୍ତିହିଁ ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଲ ଏହା ଜଣା,
ଏ ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରଦ୍ଧିରୂପେ କରିବ ଭାବନା । *

* ଏକମାତ୍ର ଅନ୍ତରେ ବଳର କାରଣ,
ଅତେବଳଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଅନ୍ତରୁ ।
ତାପ—ଏକ ବଳ, କିନ୍ତୁ ତାପର ବର୍ଣ୍ଣନ,
ନିମନ୍ତେ ଜାଣିବ ଉପାଦାନ ପ୍ରୟୋଜନ ।
କାଷ୍ଟାଦି ନ ଦେଇଲେ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ନାହିଁ,
ପ୍ରୟୋଜନ ଅନ୍ତରୁ—ଦେହ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ।

ମନଶକ୍ତି—ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ କାରଣ
ଅନ୍ତର ଦୂର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ହୁଏ ପ୍ରୟୋଜନ,
ବାହାରେ ଦେଖୁଛ ଯେତେ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି,
ଉପାଦାନ ଯୋଗେ ହୋଇଥାଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଅନ୍ତର ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶକ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ଅବୟବ ପୋଷଣକାରକ ।
ମାନବ ସଦ୍ୟପି ଅନ୍ତର ନ କରେ ଆହାର,
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ନ ଥାଏ ତାହାର ।
ଅନ୍ତର ଯେ ବ୍ରଦ୍ଧ ବୋଲି କଲେ ଉପସାନା ।
ସବ ଶକ୍ତି ତାହା ବଣୀଭୂତ ସମ୍ବାଦନା ।
ଅନ୍ତଠାରୁ ଜଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିର୍ଭାରଣ,
ପାର୍ଥିବ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି—ଜଳହିଁ କାରଣ ।
ଶକ୍ତିର ଆଧାର—ଶକ୍ତି ଯେକାଳେ ଉଦୟ,
ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଜଳ ଭାବୋଦୟ ।
କଠିନ ହୁଏଟି ଜଳ ଭାବ ଯେ କାଳରେ
ସମ୍ଭୂତ ହୁଏ ତତ୍ତ୍ଵ ପାର୍ଥିବଭାବରେ ।
ଅନ୍ତର କାରଣ ଜଳ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ,
ସୁରୁଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ହୁଏ ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟ ଉଦୟ ।
ଜଳ ପରମାଣୁ ସବ ହେଲେକ ସହତ
ପୃଥ୍ବୀ ପରମାଣୁ ରୂପେ ହୁଏ ପରିଣତ ।
ପୃଥ୍ବୀ ଆକାଶ ଦେବ ମାନବ ଦିମ୍ବତ
ପଶୁ ପଣୀ କାଟ ଆଦି ତୃଣ ବନସ୍ବତ ।
ସମସ୍ତ ଜଳୀଯ ପରମାଣୁର ବିକାର
ଏ ଭାବେ ସୃଜିତ ସବ ଜଗତ ସଂସାର ।
ଅପଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରଦ୍ଧିବୋଧେ କଲେ ଉପାସନା
ଦୂର ହୁଏ ସବରୂପ ଦେଇକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ଜଳଠାରୁ ତେଜ ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣ,
ତେଜ ଶକ୍ତିଠାରୁ ବାୟୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ଜ୍ଞାନ,
ବାୟୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅଛି ଆକାଶରେ
ପରମରେ ଧୃତ—କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସୁମରେ ।

* ମାନବ ଦେହ ଓ ଜନ୍ମୟୁଦ୍‌ଧରେ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତେବଳ ଶକ୍ତିହିଁ ମୂଳ ଅଟେ ।

ଆକାଶ ଶକ୍ତି ଯେ ବାୟୁଶକ୍ତି ପରିଣତ
ଉଦୟ ଅତ୍ୟନ୍ୟ ରୂପ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ଶକ୍ତି କରିଥାଏ ଆମ୍ବପ୍ରକାଶ ସେକାଳେ
ପ୍ରଦନ ରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଯେ ସେକାଳେ ।
ପ୍ରଦନ ହେଲେଟି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଶବାକାରେ,
ଶବାକାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୃଦ ପ୍ରଶାକାରେ ।
ଆଶବିଳ ଗତି ଯୋଗୁଁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ତେଜ,
ତାହାର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର କଳ ନାମେ ହେଜ ।
ଯେ କାଳରେ ହୃଦ ତାପ ଦ୍ୱାସ ଅବା କ୍ଷୟ,
ତାହାର ଗୁଣରେ ଜାତ ଜଳର ଉଦୟ ।
ଜଳର ସହତାବସ୍ଥା ପୃଥବୀରୁ ଜାଣ,
ଏହିରୂପ ମୂଳତରୁ କର ପରମାଣ ।
ଏକ ସ୍ଵର୍ଗ ଆକାଶଟି ହୋଇ ଦମ୍ଭୁତ
ଶୁଳ୍କ ପୃଥ୍ବୀ ଅନ୍ତିମ ଆଦି କରେକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଆକାଶାଦି ପଞ୍ଚ ଶକ୍ତି କଥା ଗଲା ଜଣା,
ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ କର ଉପାସନା ।
ଏହି ଉପାସନା ପଳେ ଏ ଶକ୍ତି ସକଳ
କରିବେ ତୁମର ଜାଣ ବିଧାନ ମଙ୍ଗଳ ।”
ନାରଦ ଶ୍ରୀବଣ କରି ଏତେ ଉପଦେଶ
ମନ ମଧ୍ୟେ ଆଲୋଚନା କଲେକ ବିଶେଷ ।
ପୁଜ୍ଞାକଲେ ପୁଣି ସନତ୍ର କୁମାରକୁ ଘର୍ହି,
“ଆକାଶରୁ ବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥ କି ନାହିଁ ?
ଆଏ ଯଦି ଦିଅ ମୋତେ ସେଥି ଉପଦେଶ,
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ କର ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ବିଶେଷ ।”
ବୋଇଲେ ମହାର୍ଷି ସନତ୍ରକୁମାର ସୁମତି,
“ଅଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠବ୍ୟକ୍ତ ତାହା ନାମ ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି,
ସେହି ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ଥିବାଯୋଗୁଁ କର ଜ୍ଞାନ,
ଶୁଭିଶ, ତାବତ ଦ୍ୱାସ ଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଆହେ ସୌମ୍ୟ, ଜାଣ ଅନୁର୍ଜନତ ଉପର
ବାହ୍ୟକଗରର କରେ ଅସ୍ତ୍ର ନିର୍ଭର ।
ବିଷୟୀର ଜ୍ଞାନେ—ଜ୍ଞେୟ ବିଷୟ ଅସ୍ତ୍ର,
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ବିଷୟରେ ଶକ୍ତି ଅନୁମିତ ।

ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ବିନା କେହି ନ ବୁଝିବ କଥା,
ସବୁ ଚିନ୍ତା ମନ ମଧ୍ୟ ହୃଦୟରୀ ଅନ୍ୟଥା ।
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ବିନା କାହୁଁ ଉପରିବ ଜ୍ଞାନ,
ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନେ ସାହା ସ୍ଵର୍ଗ ହିଁ ପ୍ରଧାନ;
ତରୁ ଲତା ପଶୁ ପଶୀ ପୁଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନମାନ
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତିବଳେ ଜାତ ଏ କଥାରେ ଜ୍ଞାନ ।
ଦୃଢ଼ବସ୍ତ୍ର ଆକାଶରୁ ଦ୍ୱାସ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି କରାଏ ଯେ ସେଥି ପରିଚୟ ।
ଚିନ୍ତାକୁ ପୃଥବୀରୂପେ ଜଗତରୁ ପ୍ରାଣୀ,
ନ ଥିଲେ ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ପାରନ୍ତୁ କି ଜାଣି ?
ସମ୍ମର୍ଶ ଦେଖିଲ ଏକ ଲୋକ ରୂପବାନ,
ପାଇଲ ଗୋଟିଏ ପୁଣ୍ୟଗର ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳେ ଯାହା କଳ ଅନୁଭବ,
ଚିନ୍ତିଲ ଅମୂଳ ପୁଷ୍ଟ ଅମୂଳ ମାନବ ।
ଗତ କାଳ କଥା ଯେବେ ନ ଆନ୍ତା ମନରେ
ଜାଣି କି ପାରନ୍ତ ଏହି କଥା ସହଜରେ ?
କିଏ ଦେଲୁ ଆଣି ଗତ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନେ ?
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ମୂଳାଧାର ଜାଣ ଏହି ପ୍ଲାନେ ।
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ଜାଣ ସବ୍ରକାଳେ—ବିଷୟରେ
କରଇବା ଦିଏ ଚିତ୍ର ମନସପଟରେ ।
ବାହ୍ୟକ ବା ଆନ୍ତରିକ ଯାବନ୍ତ ବିଷୟ
ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ବଳେ ସବ୍ର ପାର୍ତ୍ତ ପରିଚୟ ।
ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ବୋଲି ମଣ ଯେହି ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି,
ଭାବନା ତାହାଙ୍କୁ କର ମନେ ରଖି ଭକ୍ତି ।
ଏହି ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ପୁଣି ମାନବ ମନରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ ଆଶା କାମନା ଉପରେ ।
ଆଶା କାମନାହିଁ କରେ ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ପୋଷଣ,
କାମନାହିଁ କରେ ସ୍ଵର୍ଗଶକ୍ତି ଜାଗରଣ ।
କାମନାକୁ କର ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ ଉପାସନା,
ତେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତ ବାସନା ।
ସ୍ଵର୍ଗ ବା କାମନା ଯାହା କିଛି ଅନୁମିତ ।
ସମସ୍ତହିଁ ଅଛି ପ୍ରାଣ-ଶକ୍ତିରେ ଗ୍ରହିତ ।

ଏଥରୁ ଜାଣିବ ସବ୍ରତେସୁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଧିନରେ ସମସ୍ତେ ଚଲନ୍ତି ।
ଆହେ ବସ୍ତି, ନାମତାରୁ କାମନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
ଯାହାକିଛୁ ବୋଲିଅଛୁ ଜାଣ ସେ ସମସ୍ତ ।
ସମସ୍ତ ବିଧୂତ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସ୍ମୃତିରେ
ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଅଛି ପରମପରେ ।
ରଥଚନ୍ଦ ଅର ଗୁଡ଼ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଯଥା
ଗ୍ରଥୁତ ଥାଆନ୍ତି—ଜାଣ ସେହିପରି କଥା ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମେରୁଦଣ୍ଡ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କର,
ନାମାଦି ଯାବନ୍ତ ବୟସ ଅଟେ ଏହିଁ ଅର ।
ବ୍ରହ୍ମଚରେତନ୍ୟର ଅନୁକଳନ ଯୋଗରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସ୍ଵରୂପରେ,
ଏହାହିଁ ଆକାଶ ଶବ୍ଦ ଜଡ଼ର ଯେ ଗତି,
ଉଭିଦର ପ୍ରାଣତିପ୍ତି ବୁଝ ହେ ସୁମତି ।
ଏହାକୁହିଁ ଜାଣ ପ୍ରାଣିରାଜ୍ୟ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି,
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଜାଣ ଶେଷ ଅରବାକ୍ଷି ।
ସୃଷ୍ଟିମୂଳେ ଯାହା ହେଲା ଜ୍ଞାନର କଳ୍ପନା,
ସ୍ମନନ ସ୍ଵରୂପେ ଅଭିଦ୍ୟନ ଗଲା ଜଣି ।
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅନୁକଳନ ରୂପରେ
ବିଶ୍ଵର ସମସ୍ତ ହିୟା ସମାଦନ କରେ ।
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି—ନୀତି ସୁତ୍ୱାତ୍ମି କାଳରେ
ଦେହିକ ସକଳ ହିୟା ସମାଦନ କରେ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ହିୟା କୁହେ କବର ଆୟୁତ
ଜବର ଅଙ୍ଗିତେ ହିୟା କରେକ ସମସ୍ତ ।
ଦେହର ବର୍ତ୍ତନ ହିୟା ପୋତଣ ଧାରଣ
ରସ ଶୋଣିତାଦି ଜବ ଦେହେ ସଞ୍ଚାଳନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଅଧ୍ୟାନ ପ୍ଲାନକୁ ନିର୍ମାଣ
ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଶକ୍ତି
ପ୍ରାଦୁର୍ଗାବ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଜାଣ ହେ ସୁମତି !
ପ୍ରାଣ ହିଁ ଆଦିତ୍ୟ ଅଗ୍ନ୍ୟାଦିର ଶକ୍ତି ରୂପେ
ହିୟା ସମାଦନ କରେ, ଜାଣ ଏହିହୁପେ ।

ଜଡ଼ିଯୁ ଦୈତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧାୟ ନିଯ୍ୟା ମୁଖ
ପ୍ରାଣ ଅନୁକଳନର ଶକ୍ତି ଥାଏ ସ୍ମୁଲେ ।
ଦିବିଧ ପଦାର୍ଥମାନ ଦିବିଧ ଆକାରେ
ପ୍ରାଣର ସହତାବସ୍ଥା ଯୋଗୁ ଧରିବାରେ ।
ଦେହ ଶୋଟି ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଯେବେ ପ୍ରାଣ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ସମସ୍ତ ହିୟା ଲେପ ପାଏ ଜାଣ ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ମରଣକାଳୀନ
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମଧ୍ୟେ ହୋଇଥାଏ ଯେ ଶିଳ୍ପନ ।
ପ୍ରାଣବ୍ରହ୍ମ ଏ ଧାରଣା ରଖେ ଯେ ସମାଦି,
ବୋଲନ୍ତ ସେ ମାନବକୁ ଲୋକ ‘ଅତିବାତା’ ।
ନାରଦ ଯେ ଶୁଣି ସମ୍ବନ୍ଧକୁମାର ବର୍ଣ୍ଣନା,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଗଲ ତାଙ୍କୁ ଜଣି ।
ବିରୁଦ୍ଧିଲେ ତହୁଁ ସମ୍ବନ୍ଧକୁମାର ମନରେ
ନାରଦ ଅଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମତ୍ତୁ ବିଷୟରେ ।
ଅଟନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ବିକାର ଅଣ୍ଟାଇ
ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ଅଭିନାଶୀ, ଆକାର ରହିଛି ।
ପ୍ରାଣ ପରିମାଣାତ୍ମକ ପୁଣି କ୍ଷପୁଣିଳ,
ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅପରିଣାମୀ ସତ୍ୟ ଅନାବଳ ।
ସମସ୍ତ ବିକାରଙ୍ଗତ ଅଟନ୍ତି ସେ ସତ୍ୟ,
ପରିଣାମୀ ଅନ୍ୟ ବୟସ ଯାବନ୍ତ ଅସତ୍ୟ ।
ପରିଣାମୀ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମର ତୁଳନା
ହୋଇ ନ ପାରଇ କଦାଚିତ ସମ୍ବନ୍ଧନା ।
ପ୍ରାଣ ବ୍ରହ୍ମ ଆମ୍ବେ ଏହା ବୋଲିଅଛୁ ସତ୍ୟ,
ନାରଦ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ ଏହି ପୃଥିକରୁ ।
ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ଉଦ୍ଘାସିତ ହେବା ଯୋଗୁ ଜନେ
ପ୍ରାଣକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲ ଏହି ଅନୁମାନେ ।
ପ୍ରକୃତ ପଷ୍ଠରେ ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତ ଯେ ପ୍ରାଣ
ଆଲୋଚନା କରି ସମ୍ବନ୍ଧକୁମାର ଏମାନ ।
ବୋଇଲେ ନାରଦେ ପୁଣି କରି ସମ୍ବେଧନ
“ହେ ନାରଦ ! ବୋଲୁ ଶୁଣ ତହୁଁ ବିବରଣ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଲୋକ ସର୍ବ ବିକାର ଅଣ୍ଟାଇ,
ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ତଥା ଅଛି ବିଶେଷ ବିଦିତ ।

ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ସେହି ନ ଲାଭେ ସନ୍ନୋଧ,
ଯେଣୁ କି ଅନିତ୍ୟ ବୟସ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଧୂଂସ ।
ପରମ କାରଣଠାରୁ ପୃଥକ ଭାବରେ
ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ରହିବାକୁ ଯେ ନ ପାରେ ।
କେବଳ ଜାଣିବ ପରଂବ୍ରତ୍ମୁ ଯେ ସ୍ଵାଧୀନ,
ସାବନ୍ତ ବିକାଶ ବୟସ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନ ।
ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ପରିଚୟ
ଦେଇଥାନ୍ତି—ଦେଖୁଛ ତ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ବିଷୟ ।
ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମବୋଧ ମାର୍ଗଦାର ସୁରୂପରେ
ଅଛନ୍ତି ବିକାଶ ବ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବ ଜଗତରେ ।
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞନ ଲଭିବାକୁ ଏମାନେ ହିଁ ପାପ,
ଏମାନଙ୍କ ସତ୍ୟତା ଯେ ଆପେକ୍ଷିକ ମାନ ।
ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ ଜାଣି,
ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ମାନ ଜ୍ଞାନ ।
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞନ ଲଭପାଇଁ ହୃଦ ଅଭିଲାଷୀ,
କାହିଁ ସେ ଜାଣିବ ତତ୍ତ୍ଵ ଯେ ମୁହଁତେ ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ।
ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେ ଲୋକ କରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନନ
ସେହି ଲୋକ ଅଟେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମପରାଯ୍ୟନ ।
ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ଷିପ୍ତୀ କରି ସମ୍ପାଦନ
ଉକ୍ତିରେ ଆଶ୍ରୟିତ ପାଶେ କରିବ ଗମନ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପାଶରେ ବସି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ,
ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ କର ଯହ ସଥୋତ୍ତତ ।
କରନ୍ତି ମାନବେ ଯହ ସୁଖ ଲଭପାଇଁ,
ବ୍ରହ୍ମନନ୍ଦ ବଳ ସୁଖ ଜଗତରେ ନାହିଁ ।
ସଜତ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ସୁଖାଧାର,
ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରେ ଜାଣିବ ଅସାର ।
ଅଷ୍ଟୟ ଅକ୍ୟୟ ସୁଖ ଲଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
କରିବ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ।
ମ.ଟ ଦେଖୁଁ ପରିମିତ ସୁଖ ଲଭପାଇଁ,
ଅଞ୍ଜନୋଜମାନେ ଦିବା ନିଶ୍ଚିନ୍ତି ଧାଇଁ,
ତୃଷ୍ଣାବୃତ୍ତ ହୁଏ ମାତ୍ର ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ,
ନିତ୍ୟ ଭୂମାନନ୍ଦ ଲଭ ହୁଏ ପରମାର୍ଥ ।

ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ତୃଷ୍ଣା ଦୁଃଖର କାରଣ,
ପରିତୃଷ୍ଟ ଆମ୍ବା—ଲାଭେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ବ୍ୟାପ୍ତ ଦେବା ଜଗତର ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ,
ତାହାହିଁ ଅଟନ୍ତ ଭୂମା ତାହାହିଁ ଅନନ୍ତ ।
ଜହିୟ ଉତ୍ସବୁ ଯୋଗେ ଯାହା ଅନୁମିତ
ଅଟେ ସେ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ତ ପୁଣି ପରିମିତ ।
ଭୂମାପଦାର୍ଥକୁ ଜାଣ ଅସୀମ ଅମୃତ,
ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ଅନ୍ତ ପୁଣି ମର୍ମ୍ୟ,
ଆମ୍ବମହିମାରେ ଭୂମା ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ନୃତ୍ତନ୍ତ ଅବଦ୍ୟା ଯୋଗେ ସେହି ପରିଚିତ ।
ଯେକାଳେ ଅତ୍ରେ ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଜଣାୟା ତହିଁ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମ ଆଜାଦିତ ।
ଯେକାଳେ ମନରେ ହୁଏ ଏ ଭାବ ଉଦୟ,
ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକେ ଦିବ ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚୟ ।
ବ୍ରହ୍ମମୟ ଏହି ବିଶ୍ୱ—ତେବେ ଜଣାୟା ଏ,
ଆଉ କିଛି ନାମ ରୂପ ଅସ୍ତିତ୍ବ ନ ଥାଏ ।
ମାନବ ମହିମା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋ ଅଣ୍ଟରେ,
ପ୍ରଭୁପଣ ଯାଏ ଜଣା ଧାନ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହାତ୍ମା ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ,
ଆପଣା ଉପରେ ଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଅନନ୍ତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ସାନ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ
ଉତ୍ସବୁ ତଭାବେ ରହିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
ପୂର୍ବେ ବା ପଣ୍ଡିମେ କିମ୍ବା ଦଶିଶେ ଉତ୍ତରେ
ସର୍ବତ୍ର ସେ ବିଦ୍ୟମାନ ସମାନଭାବରେ ।
'ମୁହଁ' ଏହି ଚିରିଟିର ଅଟଇ ଯେ ଅର୍ଥ,
ଜାଣିବ ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମସୁରୂପ ପଦାର୍ଥ ।
ତେଣୁ 'ମୁହଁ' ଉତ୍ୱେ ନିମ୍ନେ ଦଶିଶେ ଉତ୍ତରେ
ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଥାନ୍ତି ପୂର୍ବ ପଣ୍ଡିମରେ ।
ଏହି ଭୂମା ଚେତନ୍ୟକୁ ଆମ୍ବା ବୋଲି ଜାଣ,
ସେ ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ସର୍ବପ୍ରାନେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଆମ୍ବା ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ପୃଥକ୍ଭାବେ ସର୍ବ,
ନାହିଁଟି କାହାର ଦିପ୍ତାକଳାପ ଉନ୍ନତା ।

ଏହିଭାବେ ଯେଉଁ ଲେକ ଆହୁରୁ ଯେ ଜାଣେ,
ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକେ ଆମ୍ବରୁ—ତାହା ଜୀବନେ,
ତାହାଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତି ଆମ୍ବ'ରେ ପ୍ଲାଟିଛି
ଜାଣନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବୟସ ଆହୁରେ ଜଡ଼ିଛି ।
କମିଶା-କାଞ୍ଚନେ ଅନୁରକ୍ତ ମୂର୍ଖଗଣ,
ସୃଜନ ଅଟଇ ଜୀମାଗଣ ଆଗରଣ ।
ପାର୍ଥିବ ସକଳ ଦ୍ଵବ୍ୟ ଖୋଗେ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ତାଙ୍କ ସବ୍ ପ୍ରୀତି ଆହୁରେ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ରୀୟତି ।
ବିଷୟ ଆନନ୍ଦେ ରତ ଲୋକସାଧାରଣ,
ଜୀମାଏ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ଆମାରେ ରମଣ,
ଜୀମାଙ୍କ ପାବତ ଥାଏ ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଭୂଞ୍ଜନ୍ତି ସେ ଉତ୍ସନ୍ନକେ ସ୍ଵର୍ଗସୁଖମାନ ।
ଦେହତ୍ୟାଗେ ନୁହନ୍ତି ସେ ଆନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟୁତ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସେ ଉତ୍ସନ୍ନକେ ଅତୁଳ ବିଭୂତି ।
ଦେହ ତେଜି ଲୁହନ୍ତି ସେ ସ୍ବାଧୀନତା ମୁକ୍ତି
ଦେହେ ବୋଧ ହେଲେ ଆତ୍ମା ନ ଭୁଞ୍ଜେ ବିଭୂତି ।
ପ୍ରୀତି ଯାର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିକାଶ ପଦାର୍ଥେ
କିପରି ଜନ୍ମିବ ତାର ପ୍ରୀତି ପରମାର୍ଥେ ।
ଜନ୍ମିଯୁ ଦ୍ଵାର୍ଥ ପ୍ରତି ଧାବିତ ଯା ମନ,
ସେହି ଦ୍ଵବ୍ୟ କରଇ ତାର ଆତ୍ମା ଆକର୍ଷଣ ।
ନ ଲଭ ପାରଇ ସେହି ମୁକ୍ତି ସ୍ବାଧୀନତା,
ନାରଦ ! ନିଷ୍ଠପୁ ଜାଣିଥିବ ଏହି କଥା ।
ଏହୁପି ଅଦେତ ଜୀବ ଜନ୍ମିଛି ଯାହାର
ଜାଣିପାରେ ସେହି ଲେକ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ସାର ।
ଆମ୍ବାରୁ ଉତ୍ସନ୍ନ ହୋଇ ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ଆତ୍ମାରେ ବିଲାନ ହୁଏ ଜାଣ ସେ ଯଥାର୍ଥ ।
ଅତ୍ରବାଧ ମାନବେ ଜୀବ କରନ୍ତି ଏସନ,
ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରୁ ହୁଏ ଆତ୍ମାର ଉତ୍ସନ୍ନ,
ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ହୁଏ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ
ଏ ଭାବ ଜନ୍ମିଲା ତାର ସହଜ ଜୀବନରେ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ପ୍ରାଣ ଜୀମାଏ ଜାଣନ୍ତି,
ଆତ୍ମାରୁ ଯେ ଜାତ ଆଶା ଆତ୍ମାରୁ ଯେ ସୃତି

ଆତ୍ମାର ଜନ୍ମ ଛି ତେଜ ସଲିଲ ଆକାଶ,
ଆତ୍ମାରେ ସେ ସବ ପୁଣ ହୋଇଯିବ ନାଶ ।
ଆତ୍ମାରୁ ହିଁ ଜାତ ଧ୍ୟାନ ସକଳ ବିଜ୍ଞାନ,
ଆତ୍ମାରୁ ଜନ୍ମ ଛି ବିତ୍ତ ବାକ୍ୟ ନାମ କର୍ମ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଯେ ଜାତ ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜ ସବ ଧର୍ମ ।
ବିଶେଷରେ ଏହି କଥା ଜାଣେ ଯେଉଁ ଲେକ,
ଜାଣନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ନୃତ୍ୱ ପୃଥିକ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଗ ତାପ ଜୀମାଙ୍କ ନେଷରେ
ଜଣାୟାଏ ସବ କଥା ସମାନ ଭାବରେ ।
ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ସର୍ବ ବୟସ ସେ ଆତ୍ମାରେ,
କିଛି ହିଁ ଅପ୍ରାପ୍ତ ରହେ ନାହିଁ ତାଙ୍କଠାରେ ।
ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମା ଥିଲେ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବରେ,
ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ବିବିଧ ରୂପରେ ।
ଯେଉଁ ସମୟରେ ହେବ ପ୍ରଳୟ ଜଗତ,
ଆତ୍ମା ପୁଣି ହେବେ ଏକଭୂରେ ପରିଣତ ।
ବିଷୟ ପାର୍ଥିକ୍ୟ ବୋଧ ଅବଦ୍ୟ ପ୍ରଧାନ
ବିଷୟ କାମନା ଆମ୍ବପ୍ରାପ୍ତ ଦିନ୍ତ ଜାଣ ।
ମନର ଅବଦ୍ୟା କିମ୍ବା ବିଷୟ ବାସନା
ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ପାଏ ଜଣା ।
ଆମ୍ବପ୍ରାପ୍ତି ବିଦ୍ୟ ଦୂର ହୁଏ ସେକାଳରେ,
ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନ ମନେ ଉଦ୍‌ଦେହ ହୁଏ ସହଜରେ ।
ମନ ମଧ୍ୟ ଦୂର କର ବିଷୟ କାମନା
ଉଦ୍‌ଦୟ ସହଜେ ହୁଏ ସୁଜ୍ଞନ ପ୍ରଚୁର ।
ବିଷୟ କାମନା ରାଗ ହେଷରେ ରୂପିତ
ସେହି ରୂପନାରେ ମନ କରେ ନିଷ୍ଠାଜିତ,
ସେହି କର୍ମ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି କାମନାରେ
ବିରୂପିତ ହୁଏ—ମିଶି ପାରିବୁଁ ଆମ୍ବରେ ।
ଅବଦ୍ୟା ଓ କାମ କର୍ମ ତିନି ମଳନତ ।
ଏ ଉପାୟେ ହୁଏ ଦୂର ବୁଝିବ ସବଥା,

ଅବଦ୍ୟା କାମ ଓ କର୍ମ ଦୃଦୟର ଗନ୍ଧି,
ଅଟନ୍ତି ଯେ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ମାରେ ପରିପନ୍ନୀ ।
ଏ ଦୃଦୟରୁ ଯେବେ ହୁଏ ବିଦୁରିତ,
ସେ କାଳେ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଏହିରୁପେ କଲେ ଅନ୍ୟକରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ
ବିଶ୍ଵ ପ୍ରତିମୁଖି ହୁଏ ଅନ୍ୟ ରୁପେ ବୋଧ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମରୁପେ ଯାଏ ଜଣା,
ପ୍ରତି କର୍ମ କରେ ବହୁମାୟିର ସୂଚନା ।
ସେ କାଳରେ ଶକ ମୁଖ୍ୟ ଏ ବିଷୟ ସବ୍ବ
ପୃଥକ ଭାବରେ ହୁଏ ନାହିଁ ଅନୁଭବ ।
ସହଜରେ ସାଗ ଦେଖ କାମନା ରୁଳିଛ,
ନ ଦୃଅନ୍ତି ଭୁଲ ଲୋଭ ଦେଖ ବିମୋହିତ ।
ସେ କାଳରେ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ,
ହୁଏ ଅନ୍ୟକରଣର ଅବଦ୍ୟା ବିନାଶ ।
ମନୁ ପଙ୍କିଳତା ଯେବେ ହୋଇ ଯାଏ ଦୂର,
ଅନ୍ୟକରଣ ଯେ ହୁଏ ନିର୍ମଳ ରୁଚିର,
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତେବେ ନିର୍ମଳ ମନରେ,
ପଡ଼ିଣ ଚିତି ହୋଇଯାଏ ସହଜରେ ।
ସେହି ଚିମ୍ବଗୋଟି ଅଟେ ଯେବଣ ଆକାର,
ଏହା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଜାଣ ସମାରୁ ।
ଲୋଡ଼ିଥୁଲ ଯେଉଁ ଆୟୁଦିଦ୍ୟା ଉପଦେଶ,
ଏହାହିଁ ସେ ବିଦ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣିବ ବିଶେଷ,
ନିପୁତ ଅଭ୍ୟାସ ଧାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗରେ,
ଏହି ବିଦ୍ୟା କର ଅନୁଶୀଳନ ମନରେ ।
ମନୁ ଦୂର ହୋଇପିବ ଅବଦ୍ୟାରକାର,
ସହଜେ ପାରିବ ଲଭି ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।”
ନାରଦ-ମହାତ୍ମି ସନ୍ଦର୍ଭମାରଙ୍ଗଠାରୁ,
ଏହିରୁପେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାରୁ ।
ଆଲୋଚନା କରି ପୁଣ ହେଲେକ ନିପୁଣ,
ବୁଝିଲେ କି ବ୍ୟୁ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗୁଣ ।

ତୃତୀୟ ପରିଚେତ

(ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷନ ସମ୍ବାଦ)

ପୁରାକାଳେ ଦେବବଜ୍ର ସହସ୍ରଲୋକନ,
ଆୟୁରମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର ବିଶେଷନ,
ବିନାଶ ଭାବରେ ଯାଇ ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ,
ଉପଷ୍ଠିତ—ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବା ସକାଶେ ।
ଉଭୟ ପୋଷଣ କରି ମନେ ଧର୍ମରୁଦ୍ଧ,
ବ୍ରହ୍ମ ଚର୍ମ୍ୟ ଯୋଗେ ପୁଣି କରି ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ।
କଲେକ ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଚରଣ,
ଆପଣା ଆପଣା ଅଭିପ୍ରାୟ ନିବେଦନ ।
ବ୍ରହ୍ମ କି ପଦାର୍ଥ ? କିବା ଆତ୍ମାର ସ୍ଵରୂପ ?
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତି—ଜଣାଇଲେ ଏହିରୁପ—
ଆହେ ଉଗବାନ୍ ! ବୋଲି ଅଛନ୍ତି ପୂର୍ବରେ,
ଜରବିରହିତ ଆତ୍ମା ଅବିର ପାପରେ ।
ମରଣ ଅଣତ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ତୃଷ୍ଣ୍ଣା ବିରହିତ,
ସତ୍ୟକାମ, ସୁସଂକଳ୍ପ, ଶୋକବିରହିତ ।
ଏପରି ଆତ୍ମାକୁ କରିବାକୁ ଅନେକଣ
ଆପଣଙ୍କ ସେ ଆଦେଶ କରଣ ସ୍ମୃତି ।
ସେହି ଆତ୍ମଭୂତ କଥା ଜାଣିବା ସକାଶେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଷ୍ଠିତ ଆପଣଙ୍କ ପାଶେ ।
ଏ ଉଭୟ ଏ ପ୍ରକାର କରନ୍ତେ ବିନାଶ,
ବୋଲି ଅରମ୍ଭିଲେ ତହଁ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
‘ ଶୁଣ ବୋଲୁଁ ଆହେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଆହେ ବିଶେଷନ !
ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥଙ୍କ ସବ ବିବରଣ,
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଜାଣିବ ମନରେ
ବିଶ୍ଵବାସନ ସବ ତେଜି ଯୋଗୀବରେ,
ଜନ୍ମମୃବର୍ଗଙ୍କୁ ପୁଣି ରଖି ଆୟୁତରେ
ବ୍ରହ୍ମପଦାର୍ଥଙ୍କୁ କରିଥାନ୍ତୁ ଅନେକଣ
ସକଳ ପଦାର୍ଥଠାରୁ ସହି ସାରଧନ ।

ଅବଗତ ହେଲେ ବୃଦ୍ଧ, ପଦାର୍ଥର ଭାବ
ବିଶୁର ସମସ୍ତ ବୟସ ହୋଇ ପାରେ ଲଭ ।
ଯେ ଲୋକ ହୃଦୟରେ ଆଚ୍ଛାଦନ ଅବଗତ
ସର୍ବ ଲୋକ ହୋଇଥାଏନ୍ତି ତାଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ।
ସେ ବୃଦ୍ଧ, ପଦାର୍ଥ ଜାଣ ଅମୃତ ଅଭୟୁ,”
ଶୁଣିଲେ ଯେ ବିଶେଷନ ବାପବ ଉଭୟ ।
ମାତ୍ର ପ୍ରଜାପତି ଦେଲେ ଦେଉଁ ଉପଦେଶ
ଜାଣି ନ ପାଇଲେ ତାହିଁ ମର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ବିଶେଷ ।
ସେମାନେ ବିଶୁରକଲେ ଏହୁପ ମନରେ,
ମନୁଷ୍ୟର ଛୁପା ଯାହା ପଡ଼ଇ ନେଥରେ ।
ସେହି ଛୁପା ଗୋଟି ବୃଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ଅଟନ୍ତି
ଏହା ବୁଝି ପୁଞ୍ଚା କଲେ—“ଆହେ ପ୍ରଜାପତି !
ପରିଷାର ଖଣ୍ଡଗେ ଜଳେ ମାନବର ଛୁପା ।
ପଡ଼େ ଯାହା, ଅଟେ ତେବେ ସେହି ବୃଦ୍ଧକାପୂ ?”
ଏହା ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି ବୋଇଲେ ବଚନ
“ନେଥ ମଧ୍ୟ ଥାଇ ଯେବା କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ,
ସେ ବୃଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ବୁଝନ୍ତି ଉଭୟ,
ଅଟନ୍ତି ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅନ୍ତର ଅଭୟୁ ।”
ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷନ ଦୁହେଁ ବାକ୍ୟର ସଙ୍ଗତ
ବୁଝି ନ ପାଇନ୍ତେ ତହୁଁ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
ଏକ ପାଷେ ଜଳ ରଖି ବୋଇଲେ ଉଭୟପୁ,
ଏ ଜଳରେ କି ଦେଖୁଛ ବୋଲ ଏ ସମପ୍ରେ ।
ବୋଇଲେ ଉଭୟପୁ ତେଣୁ ଆହେ ଭଗବାନ !
ଲୋମ ନଶ ଶୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗ ନିଜ ମୁଣ୍ଡିମାନ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଅଛି ଦେଖୁଛୁ ଜଳରେ,
ଏହି ଆମୁପଦାର୍ଥ ଯେ ବୁଝି ହୁଁ ମନରେ ।
ପୂର୍ବରୁ ଯେ ବୁଝିଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବିଶେଷନ,
ଅଟନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଆମୁନାରାଯୁଣ ।
ତେଣୁ ଆପଣାର ଛୁପା ଦେଖି ବେନିଜନେ
କହୁଛି ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କଲେ ମନେ ମନେ ।
ପ୍ରଜାପତି ତହୁଁ ମନେ କଲେକ ବିଶୁର,
ଏମାନଙ୍କ ହେଲୁ ନାହିଁ ଭ୍ରମ ପରିଷାର ।

ବୋଇଲେ ପୁନଶ୍ଚ ବେନିଜନେ ପ୍ରଜାପତି,
“କର ଏହିପର ଯାହା ବୋଲୁଛୁ ସମ୍ପଦି ।
କେଣ ଲୋମ ନଶ ଶୃଷ୍ଟ କରିଣ ଛେଦନ
ପରିଧାନ କରି ଦିବ୍ୟ ବସନ ଭୂଷଣ ।
ଜଳ ମଧ୍ୟ ପୁନବ୍ରାର ଦେଖ ନିଜ କାପୁ,”
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଥିଲ ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟ ।
ବସନ ଭୂଷଣମାନ କରି ପରିଧାନ,
ଦେଖିଲେ ଜଳରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
କରିବା ନିମନ୍ତେ ନଶ ଲୋମକୁ କର୍ତ୍ତନ
ହେଲୁ ସେହି କଥାଟିର ତାପ୍ରୟ୍ୟ ଏସନ—
ନଶ ଲୋମ ଯେତେବେଳେ ଥିଲ ଶଶାରରେ
ସେଥୁ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଥିଲ ଯେ ଜଳରେ ।
କର୍ତ୍ତନ ହୃଦୟରେ ସେଥୁ ଛୁପା ପୁନବ୍ରାର,
ନ ଆମିଲ ଜଳ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଦେଖିବାର ।
ଏଥକୁ ସେମାନେ କରି ପାରିଲେ ଯେ ଛୁର
ନଶ ଲୋମ ସମାନରେ ଅପ୍ଲାୟୀ ଶଶାର ।
ଶଶାର ଅଥବା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଏ ଉଭୟ,
ନୁହନ୍ତି ଯେ ଆମୁଜାଣ ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ,
କେବଳଟି ଏହା ନୁହେ ସୂଖ ଦୁଃଖମାନ,
ଅପ୍ଲାୟୀ ଶଶାର ସମ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
ପ୍ରଜାପତି ଆଲୋଚନା କରି ଏହା ମନେ,
ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷନେ,
ନଶ ଲୋମ ଶୃଷ୍ଟ ଆଦି କରିଣ ଛେଦନ,
ପରିଧାନ କରି ପୁଣି ବସନ ଭୂଷଣ ।
ଜଳ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିବାକୁ,
ସେହିପର କରି ଦୁହେଁ ଅଇଲେ ସେଠାକୁ ।
ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶରେ ପୁଣି ବେନିଜନ,
ଜଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କଲେକ ଦର୍ଶନ ।
ନଶ ଲୋମ ଶୃଷ୍ଟ ହୁନ ଆପଣା ଶଶାର,
ବସନ ଭୂଷଣଯୁ କି ସୁନ୍ଦର ଚୁବିର,
ଦେହ ଅନୁରୂପ ଛୁପା ଦେଖିଣ ଜଳରେ,
ବିଶୁର କଲେକ ଦୁହେଁ ଆପଣା ମନରେ ।

ଜଳଶୁତ ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ଆସୁମାନଙ୍କର,
ଅଟନ୍ତି ପରମ ଆସ୍ତା ଅଜର ଅମର ।
ଏହା ଦେଖି ପ୍ରଜାପତି ବୁଝିଲେ ସୁଷ୍ଠୁ,
ଏମାନଙ୍କ ମନୁ ତ୍ରୁମ ହୋଇ ନାହିଁ ନଷ୍ଟ ।
ଏ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଜାପତି ବିଗୁରିଲେ ମନେ,
ଉପଦେଶ ଦେବୁଁ ନାହିଁ ଆଉ ବେନି ଜନେ,
ଦେଖୁଆଛୁଁ ଏମାନେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ନିରୋଧ ।
କେତେବୁଦ୍ଧିପେ ହେଉ ନାହିଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞନ ବୋଧ ।
ମାତ୍ର କିଛି କାଳ ମନେ କଲେ ଆଲୋଚନା,
ପ୍ରକୃତ ଯେ ଆତ୍ମତ୍ତ୍ଵ ଯିବ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।
ତେଣୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ଆଉ କିଛି ଉପଦେଶ
ଉଭୟେ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ।
ବିରୋଚନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ସ୍ମୃଜାତି ମଧ୍ୟରେ,
ଦେହାତ୍ମା ବାଦର କଥା ବିଶେଷଭାବରେ ।
ଜଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଆଉ ଚେତନ୍ୟ ନାହାନ୍ତି,
ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଜନ୍ମିଥିଲା ଭ୍ରାନ୍ତି,
ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ମତ କଲେ ବିଶେଷ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଶଶର ହିଁ ଆତ୍ମା ଏହି କଥା ବାରମ୍ବାର ।
ଦେହକୁ ବିଶେଷ ସହ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଇହ ପର ଦୂର କାଳେ ନାର ଶୁଭ ସର୍ବ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଛନ୍ତି ଏପକାର,
କରିଥାନ୍ତ ଏକାଦେଲେ ଆତ୍ମା ଅସୀକାର ।
ଜଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଆଉ ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତ୍ରିର
ସୀକାର କରଣେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ଅଞ୍ଚଳ ।
ଦେହଟିକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞନ କରନ୍ତି ଯେମାନେ,
ସେମାନେ ଅସୁରଧର୍ମୀଁ ବୁଝ ଅନୁମାନେ ।
ଏଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ବାହୁଡ଼ିବା କାଳେ ନିଜାଳୟେ
ପୁନ ପୁନ ଚିନ୍ତା କଲେ ଆପଣା ହୃଦଯେ,
ପ୍ରଜାପତି ଦେଇଥିଲେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ
ସେଥିରୁ ଏକାଂଶ ସତ୍ୟ ବୁଝିଲେ ବିଶେଷ ।
ଭାଲିଲେ ଯେ ମନ ମଧ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ଶଶର
ବସନ ଭୂଷଣ ମୁଢକ୍ତ ଦିଶଇ ରୁଚିର,

ସେଥ ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ପଡ଼ିଥାଏ ଯେ ଜଳରେ
ବସନ ଭୂଷଣ ଯେବେ ନ ଥାଏ ଦେହରେ,
ଦୂର ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ହେବ ପୃଥକ ପୃଥକ
ହସ୍ତ ପଦ ଛିନ୍ନ ଯେବେ କରେ କେହି ଲୋକ
ସେହିପରି ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ପଡ଼ିବ ଜଳରେ
ଦେହ ଯେବେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏକାବେଳକରେ ।
ଦେହ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିବିମ୍ୟ ହେବଟି ବିନଷ୍ଟ,
ଏଥକୁ ବୁଦ୍ଧାନ୍ତ ଜଣାୟାଉଛି ସୁଷ୍ଠୁ ।
ନୁହନ୍ତ ଯେ ଆସ୍ତା—କେହି ଗୁପ୍ତ ବା ଶଶର,
ଯେଣୁ ଆତ୍ମା ଅବିନାଶୀ ଶୁଭ ସହି ପ୍ଲିର ।
ଏତେକ ବିଗୁର ଇନ୍ଦ୍ର ଆପଣା ମନରେ
ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେଲେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପାଶରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖିଥିଲେଟି ଗୁପ୍ତରେ
ପ୍ରକାଶ କରିଣ ସବ୍ ପ୍ରଜାପତିଠାରେ
ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଉପଦେଶ କଲେକ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଇନ୍ଦ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି ମହାମନା ।
ବୋଇଲେ ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ତୁମେ ନ ମଣ ଆଶ୍ରୟେ,
ଆଉ କିଛିକାଳ ଯାଇ କର ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵୀୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵୀୟ କର ସମାପତ
ପ୍ରଜାପତିଠାରେ ଯାଇ ହେଲେ ସମାଗତ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଶୁଣ ହେ ବାସବ
ନିଦ୍ରାରେ କରଟି ଯେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନ ଅନୁଭବ ।
ସେହି ଅନୁଭବ କରେ ନାନା ହିଁ ପ୍ଲାମାନ,
ତାହାକୁ ହିଁ ତୁମେ ବ୍ରହ୍ମଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ।
ଅଟନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମାବ୍ରହ୍ମ ଅନୁତ ଅଭ୍ୟ,
ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ଆନନ୍ଦର ଅତିଶୟ ।
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଗୁହେ ଏହି ଉପଦେଶ ଶୁଣି,
ମାତ୍ର ମାର୍ଗେ ମନେ ଆଲୋଚନା କଲେ ପୁଣି ।
ହେଲେହେଁ ଦେହର ସ୍ଵପ୍ନ ପୁରୁଷ ଅଧୀନ
ମାତ୍ର ସେବେ ଶଶରଟି ହୁଏ ନେତ୍ରସ୍ନାନ ।
ସ୍ଵପ୍ନ ପୁରୁଷ ତ କରିଥାଏ ହିଁ ପ୍ଲା ସବ
ପୁଣି କରିଥାଏ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ

ସୁଧୂପୁରୁଷ ତ କେରେ ହୁଏ ନାହିଁ ଅଛି,
ପୁଣି ଅଛି ଦେହ ସଙ୍ଗେ ସୁତ୍ତନ୍ତ ସମ୍ଭବ ।
ଦେହ ନାଶେ ନୁହେ ସୁଧୂପୁରୁଷ ବିନାଶ,
ଦେଖୁଛି ଏଥର ଅଛି ସୁତ୍ତନ୍ତ ନିବାପ ।
ଦେହପୁରୁଷ ଦୋଷ ଅବା ଅବସ୍ଥା ସହିତ
ଲିପ୍ତ ନୁହେ—ଏହା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ଅନୁମିତ,
ଦେହର ବୃଦ୍ଧତା ଜର ଅବା ବିକଳତା
ସହିତ—ସୁଧୂର ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଏକତା ।
ପୂର୍ବେ ଥିଲ ଜଣା ଦେହଚାଟି ଦେଲେ ନାଶ
ତାହା ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥାଏ ଛୁପ୍ତାର ବିନାଶ,
ମାସ ଏବେ ଦେଖୁଅଛି ଏ ସୁଧୂପୁରୁଷ,
ସହିତରେ ଅଛି ଏକ ଗୁରୁତର ଦୋଷ ।
ଶଶାର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଏହି ଦୁଧାମ୍ବର
ନ ଘଟେ ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଆସେ ଦେଖିବାର ।
ମାତ୍ରକ ଦୁଧାମ୍ବର କରେ ନିଯ୍ମା ଆରତିଶ
ପୁଷ୍ଟ ନଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି କରେ ସୁଧାମ୍ବା ନନ୍ଦନ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରେଟି ବିସ୍ତର,
ପ୍ରଜାପତି ବୋଲିଛନ୍ତି—ଆମାଟି ଅମର ।
ଅଶୋକ ଅଜର ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିଛନ୍ତି,
ସୁଧୂପୁରୁଷ ତ ଆମା ନିଷ୍ଠ୍ୟ ନୁହେନ୍ତି ।
ଏ ସଙ୍ଗ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ବାସବ ମନରେ
ବାହୁଡ଼ି ମିଳିଲେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପାଶରେ ।
ପ୍ରଜାପତି ବାସବଙ୍କୁ ଦେଖି ସମାର୍ପିନ
ବୋଇଲେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କର କିଛିଦିନ ।
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସାର ପୁଣି ମିଳିଲେ ଦେବେଶ
ପ୍ରଜାପତି ଦେଲେ ଏହିରୂପ ଉପଦେଶ ।
ଗାଢି ସୁଷ୍ଟୁତିରେ ବୈଷ୍ଣୋକ ଜନ୍ୟ ଜନ
ସେ ଆନନ୍ଦ ସମୟକୁ ଦ୍ରଢ଼ ବୋଲି ଜାଣ ।
ନେତ୍ର ଯେ ଦେଖିଛି ଯାକୁ ସ୍ଵପ୍ନେ ନିଯ୍ମାଳୀ,
ସୁଷ୍ଟୁତି ସମୟେ ସେହି ଥାନ୍ତି ଅନାବିଳ ।
ସମ୍ମୁଖୀରେ ସତ୍ସୁରୁତିପ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ
ପ୍ରଭୁସୁ, ଅନୁତ ତାଙ୍କୁ ଆମା ବୋଲି ଜାଣ ।

ପ୍ରଜାପତି ଉପଦେଶ ଶୁଣିଲେ ବାସବ
ମନରୁ ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ କିନ୍ତୁ ଗଲ ନାହିଁ ସବ୍ବ,
ଦେଖିଲେ ବୀଷବ ଏଥୁ ମଧ୍ୟ ଅଛି ଦୋଷ,
ସୁଷ୍ଟୁତି ଅବସ୍ଥା ବ୍ରହ୍ମ ନୁହେନ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ।
ସୁଷ୍ଟୁତିକାଳରେ ସତ୍ସୁରୁତି ବିଦ୍ୟମାନ
ଥାନ୍ତି—ତେବେ କିପା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ଅହଂଜନ ।
ଜାଗତ ଅଥବା ସୁଧୁ ଅବସ୍ଥା ସମାନ
ସୁଷ୍ଟୁତିକାଳରେ ଥାଏ ନାହିଁ ବ୍ସୁଜନ,
ସୁଷ୍ଟୁତିକାଳରେ ଆତ୍ମା ହୁଏଟି ବିନଷ୍ଟ,
କିପାଇଁ ବୋଲିବୁ ନାହିଁ ଏ କଥା ସୁଷ୍ଟୁତି ।
ଅଥବା ଏ କଥା ବୋଲୁଛନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି
ଆତ୍ମାଟି ଅମୃତ ଅବିନାଶୀ ସଦାଗତି ।
ଏତେକ ବିରୁଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ
ମିଳିଲେ ପୁନଶ୍ଚିକା ଲଭିବା ସକାଶେ ।
ହୁଅନ୍ତେ ବାହୁଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଉପସ୍ଥିତ,
ମନେ ମନେ ପ୍ରଜାପତି ହୋଇ ଆନନ୍ଦିତ ।
ବୋଇଲେ ସେ ପ୍ରଜାପତି ଆହେ ମଘବାନ
ତୁମ ବିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜାଣ ।
ଆଉ ଥୋକେ ଦିନ ଯେବେ କର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ
ତେବେ ତ ବୁଝିବ ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟ ଆଶ୍ରଯ୍ୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଣି କିଛିଦିନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କର
ମିଳିଲେ ସେ ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶ ସୁମରି
ବୋଇଲେ ସେ ପ୍ରଜାପତି ଆହେ ମଘବାନ
ଆମାର ବିନାଶ ନାହିଁ ନିଶ୍ଚେ ଏହା ଜାଣ ।
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଧର୍ମଶିଳ ଅଟେ ଏ ଶଶାର,
ଜନ୍ମିଲେ ଅବଶ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେ ଏହା ରିର ।
କେବଳ ଶଶାର ନୁହେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସହିତ,
ଆମା ନୁହେ—ଦେହ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସମାନ,
ସମସ୍ତେ ଗଲେହେଁ ଆତ୍ମା ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଆତ୍ମାର—ଶଶାର ମନ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସହିତ
ଭେଗ ଅଧିଷ୍ଟାନରୂପେ ଥାନ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ।

ଏ ଆତ୍ମାର ସ୍ଵେଚ୍ଛା ପାଇଁ—ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ନ,
ତେଜ, ଅପ, ଅନ୍ତ୍ୟେ ଗେ ଶଶର ରଚିତ ।
ଆୟ ଚେତନ୍ୟ ଯେ ଏହା ଶଶର ମଧ୍ୟର
ଜାଗରୁପେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତ୍ର ନିରନ୍ତରେ ।
ଆୟା ଯେ ନିରବଦୂଷ ପୁଣି ଅଶଶର,
ଅଜ୍ଞାନତା ହେତୁ ବୋଲୁଁ ଆତ୍ମାକୁ ଶଶର ।
ଦିଷ୍ଟପୁ ସଯୋଗେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ତାହା ଜାତ,
ଆତ୍ମାଟ ପ୍ରକୃତପଷେ ନ ଭୁଞ୍ଜେ ନିଜାନ୍ତ ।
ଆତ୍ମା ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ ବୋଲି ଯାଏ ଏହା ଜଣା,
ମାତ୍ରକ ଜାଣିବ ଏହା ଅବୋଧ କଲୁନା ।
ଆମ୍ବମାନେ ଯାହା ବୋଲୁଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ପାପ
ମାତ୍ର ତାହା ଧର୍ମଧର୍ମ ଫଳାଫଳ ମାତ୍ର ।
ଆତ୍ମାର ବିଶେଷ କିଛି ଧର୍ମଧର୍ମ ନାହିଁ
ସୁଖ ଦୁଃଖଭୋଗ ଆତ୍ମା ବୋଲିବୁଁ କିପ୍ପାଇ,
ନିମ୍ନଲ ନିରବକିନ ଆନନ୍ଦକୁ ଜାଣ
ଆତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ବୋଲି କର ଜ୍ଞାନ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସମ୍ପଦ ଯେ ବୋଧ
ଆତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ନୁହେ କର ବୋଧ ।
ଦିଷ୍ଟପୁ ସହିତ ହେଲେ ସଯୋଗ ବିଯୋଗ
ମନ ଓ ଉତ୍ସବ ସୁଖ ଦୁଃଖ କରେ ଭୋଗ ।
ମଯୋଗ ବିଯୋଗ ନାହିଁ ଆତ୍ମରେ ତନ୍ୟର
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରବରେ ଥାନ୍ତ୍ର ଏହା ଜ୍ଞାନ କର ।
ଯେ ସମୟେ ପ୍ରକୃତରେ ଜନ୍ମେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ଥାଏ ନାହିଁ ଜାଣ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥେ ଜାଣ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ
କେବଳ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ ହୋଇପାରେ ।
ଶଶର ଉତ୍ସବ ଯେତେକାଳ ଶିଦ୍ୟମାନ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ତେତେକାଳ ଜାଣ ।
ଶୁଳ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହ ନାଶ ଶଶର ବିନାଶେ
ଆତ୍ମାର ସ୍ଵରୂପ ସେହି ସମୟେ ବିକାଶେ ।
ସେ କାଳରେ ବୈଷୟିକ ବିଶେଷ ବିଶେଷ,
ପ୍ରକାରର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଶ ।

ନ ଥୁଲେହେଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ ସେ କାଳରେ
ଆତ୍ମାର ଯେ ଧ୍ୟାନ ହୁଏ ନ ବୁଝ ମନରେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଥାଏ ନାହିଁ ଏହା ବୋଲିବାର
ବୁଝି ହେବ ନାହିଁ ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ସାର ।
ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ମାନବଗଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୋଗରେ
କରନ୍ତୁ ଯେ ସିଂ୍ହା ସମାପନ ସେ କାଳରେ
ସେଥି ଫଳସ୍ଵରୂପରେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଶ ।
ଏହି କଥା ମନ ମଧ୍ୟେ କରିବ ବିରୁଦ୍ଧ
ବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣ ବୋଲୁଁ ପୁନର୍ବାର,
ଏପରିକାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ବୁଝିବ ମନରେ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯେ ଦିନିଥାଏ ନିରନ୍ତରେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ହୋଇଥାଏ ଉପର୍ତ୍ତି ବିନାଶ
ପୁଣି ଜାଣ ରୂପାନ୍ତର ସ୍ଵରୂପେ ପ୍ରକାଶ ।
ନୁହନ୍ତୁ ଏମାନେ ଆୟାସ୍ଵରୂପ ସମାନେ
ଆୟାର ସ୍ଵରୂପ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୁଝ ଜ୍ଞାନେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା କିଛି ଅଟେ ବୈଷୟିକ
ଜାଣ ଏହି ଆୟାଟିର ଆନନ୍ଦ ଆଂଶିକ
ସୂର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଵରୂପ ବସ୍ତୁ କରିବା ପ୍ରକାଶ,
ପ୍ରକାଶିତ ଦୁର୍ବ୍ୟ ନୁହେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିକାଶ,
ଆୟାର ସ୍ଵରୂପ ତେହେ ଆନନ୍ଦକୁ ଜାଣ
ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦରୁ ହୁଏ ନାହିଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ବିଷୟକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦେଖୁଛ ଯାବନ୍ତ
ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯେବା ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ
କରିଥାଏ ସେ ଲୋକକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—ବୋଲି ଜାଣ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବୃଦ୍ଧାନନ୍ଦ ଅଂଶ
ବୋଲି ଜାଣେ—ତାକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲିବ ଅବଶ୍ୟ
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵାଧୀନ,
ଏପରିକାର ବୁଝିବାର ଅଜ୍ଞାତାର ଚିନ୍ତା ।
ଘଟାଦି ଅସ୍ତିତ୍ବ ନାହିଁ ମୃତ୍ତିକା ବ୍ୟଙ୍ଗତ
ବୃଦ୍ଧାନନ୍ଦ ବିନା ନାହିଁ ସୁଖର ଅସ୍ତିତ୍ବ,

ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସମାନରେ ଜାଣ
ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ରସ ବିଷୟ ବିଜ୍ଞାନ
ସମ୍ବଲ ସକଳ ସଙ୍ଗେ ବୃଦ୍ଧକ ସହିତ
କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ ପରଂ ବୃଦ୍ଧକ ବ୍ୟଙ୍ଗତ ।
ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେତେକ ପ୍ରକାର
ସେ ଅଖଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବଲ ତାହାର,
ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରସ ଗନ୍ଧ ସ୍ଵାଧୀନ ପୃଥକ
ଏ କଥା ଯେ ବୋଲେ ତାକୁ ମଣ ଅଞ୍ଜଲେକ ।
ଏଥୁଁ ବୁଝ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୁଝୁ ଯାହା କିଛି
ତାର ପରଂ ବୃଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବଲ ରହିଛି,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦ୍ଵିପୂର୍ବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୃଦ୍ଧଶକ୍ତି,
ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ ସେହି ସୁବୁଦ୍ଧ ସୁମତି ।
ସେ ଅଖଣ୍ଡ ନିତ୍ୟ ବୃଦ୍ଧଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞାନ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦ୍ଵିପୂର୍ବେ ପରିଚୟ ଦିଏ ଜାଣ ।
ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କର ସୁଖ ଦୁଃଖ
ସ୍ଵାଧୀନ ଭାବରେ ଥାନ୍ତି—ମଣେ ଅଞ୍ଜଲେକ ।
ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନର ନେତ୍ରେ ବିଷୟର ଚିତ୍ର
ପ୍ରତିଭାତ—ନିତ୍ୟ, ଶୁଣ, ପରମ ପବିତ୍ର
ବିଷୟ ସ୍ଵାଧୀନ ସହ ଜ୍ଞାନ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର
କରିଥାନ୍ତି,—ଯେଣୁ ବୃଦ୍ଧ ସବ୍ୟମୂଳାଧାର ।
ବିଷୟ ମୂଳରେ ସବ୍ୟକଳେ ସବ୍ୟାନେ
ବୃଦ୍ଧପତ୍ର ଅନୁଭବ ଥାନ୍ତି ଜ୍ଞାନମାନେ,
ଏହୁପିକ ଜ୍ଞାନର ଜାଣ ସମସ୍ତ କାମନା
ଆଲବ୍ଧ ଅପର୍ଣ୍ଣ ରହେ ନାହିଁ ଅଛି ଜଣା ।
ଯେଣୁ ବୃଦ୍ଧତାରୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ବିଷୟର
କାମନା କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ଜ୍ଞାନ ନର
ସେହି ମହାୟ ରୂପକ ସମସ୍ତ କାମନା
ବୃଦ୍ଧକାମନାର ଅନୁଭୂତି ଥାନ୍ତି ଜଣା ।
କେବଳ କଲେକ ବୃଦ୍ଧପ୍ରାଣୀର କାମନା
ସୁଲଭ ତାତାରେ ସବ୍ୟ ବୁଝୁ ଅଛି ଜଣା ।
ଏପରି ପୁରୁଷ ବୃଦ୍ଧତାରୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ
ବିଷୟେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ।

ନ ହେଲେକ ତେବେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ନିର୍ମଳ
ନ ହେଲେକ ସହିତ ବିଶେଷ ପ୍ରବଳ
ଶୁଣ ସହି ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ ନ ହେଲେ ମାନବ
କାମନା କରିବା ବୃଦ୍ଧଶକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ।
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ମଳ,
ସେମାନେ କରିଛୁ ବୃଦ୍ଧ କାମନା କେବଳ ।
ବୃଦ୍ଧବସ୍ତୁ ନିରାପେତ ପୃଥକ ଅନ୍ତର
ବିଷୟ ନାହିଁ— ଏହା ଜାଣନ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ।
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରଚର ଅଛି ତାକୁ ଜଣା
କିପାଇଁ କରିବେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କାମନା ।
ସବ୍ୟ ଯୁଗେ ହେବା ଯୋଗୁଁ ବୃଦ୍ଧ ଅନୁଭୂତି
ହୁଏ ତାଙ୍କ ସବ୍ୟ କାମନାର ପରିଚ୍ଛି ।
ଜାଗ୍ରତ ସୁଷ୍ଟୁତି ସମ୍ପଦ ସମସ୍ତ କାଳରେ
ଆତ୍ମା ଅବଶ୍ଵିତ ଥାନ୍ତି ସମୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ।
ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥାରେ ବାହ୍ୟ ବିଷୟ ଯେ ସବ୍ୟ
ଇମ୍ବେଲ୍ ଯୋଗରେ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭବ
ହୋଇଥାଏ ଜାଣ ପୁଣି ସମ୍ପଦ ଅବସ୍ଥାରେ
ବାହ୍ୟରହିଯାଦି ଥାନ୍ତି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆକାରେ ।
ମାତ୍ରକ ବାସନାୟକ ଯେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ
ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥାରେ କରୁଥାଏ ସଂରଣଣ,
ଏଥକୁ ବାସନାମୟ ବିବିଧ ବିଷୟ
ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ।
ଆହେ ଦେବରାଜ ଶୁଣ ସୁଷ୍ଟୁତି କାଳରେ
ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଯେ ଥାଏ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବରେ,
ମାତ୍ରକ ଥାଏଟି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିର ବିନାଶ
ଏକାଳେ ହୁଏହି ନାହିଁ ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ।
ଉପଶାନ୍ତ ଥାନ୍ତେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ କେବଳ
ଜ୍ଞାନ ଅନୁଭୂତି ନୁହେ ବିଷୟ ସକଳ ।
ରହି ଯାଇଥାଏ ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ
ଏହିପରି ତିନି ଅବସ୍ଥାର କଥା ଜାଣ ।
ଆତ୍ମରେ ତନ୍ୟଙ୍କୁ ଜାଣ ଯାବନ୍ତ ପ୍ରକାର
ଜ୍ଞାନ, ଦ୍ଵିପୂର୍ବ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସକଳ ଆଧାର ।

ଖଣ୍ଡଜୀନ ଦିପ୍ତା ସୁଖ ଦୁଃଖାଦି ବିଷୟ
ସେ ଅନନ୍ତ ଜୀନ ଦେଇଥାଏ ପରିଚୟ ।
ସାଧାରଣ ଆଧାର ସେ ସୁଷ୍ଟି କାଳରେ,
ମାତ୍ର ଅବସ୍ଥା ରହିଥାନ୍ତି ଶରୀରରେ ।
ବିଶେଷତଃ ଅନୁଭୂତି ତାହା ଅନୁଦ୍ଦିତ
ରହିଯାଇଥାଏ ଜାଣ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ।
ତେଣୁ ଯେତେବେଳ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଦି ସର୍ବ
ରହିଥାଏ—ସୁଖ ଦୁଃଖ ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଦି ଗାଢି ସୁଷ୍ଟି କାଳରେ
ମୁର ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ବିଲାନ ଭବରେ ।
ତେଣୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ କିଛି ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା,
ଯେଣୁ ସେ କାଳରେ ଥାଏ ବିଲୁପ୍ତ ତେତନା
ଶରୀର ଥିଲେହେଁ ତିନି ଅବସ୍ଥା ସହିତ
ଆମ୍ବାପୁରୁଷ ସେ ରହିଥାନ୍ତି ଅବସ୍ଥା
ଅଙ୍ଗନତା ହେଉ ବୋଲୁଁ ଆମ୍ବାକୁ ସଂପାଦ
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ସେହି ଥାନ୍ତି ନିରହାଶ ।
ରଜ୍ଞରେ ସର୍ପର ଜୀନ ଶୁକ୍ରରେ ରଜତ
ଜୀନ ଜନ୍ମେ—ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରମୁ ଫଟଇ ଏମନ୍ତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଦି ଶର ପ୍ରଶର୍ଣ୍ଣ ସୁଖ ଦୁଃଖ,
ଅନୁଭବ କରିଥାଏ ବୁଦ୍ଧିଦୋଷେ ଲୋକ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଦି ଜାଣ ସ୍ଵଭବ ଅଭୂତ,
ବ୍ରହ୍ମ ସରୁପକୁ କରି ରଖନ୍ତି ଆବୃତ ।
ବ୍ରହ୍ମସରୁପକୁ ଶର ପ୍ରଶର୍ଣ୍ଣରୁ ପୃଥକ
ଅଙ୍ଗନପଶରେ ବୋଧ କରିଥାଏ ଲୋକ,
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ କେବେ ପ୍ରଶର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ
ଅଟନ୍ତି ପଦାର୍ଥ ସବ ଜାଣ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
ଆକାଶ ସ୍ଵରୂପ ଅତିରିକ୍ତ ଅବସ୍ଥା,
ପବନର ନାହିଁ କରି ପାର ଅନୁଭବ,
ମେଘ ବିଦ୍ୟତର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଆକାର
ନାହିଁ ଅନୁଭବ କରି ପାର ଏପ୍ରକାର;
ବର୍ଷଣାଦି ପ୍ରଯୋଜନ ହେଲେ ସମାପତ
ଆକାଶେ ବିଲାନ ହୋଇଯାନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ।

ବର୍ଷଣାଦି ପ୍ରଯୋଜନ ସାଧନ ସକାଶେ
ସେମାନେ ସେ ଆକର୍ତ୍ତାର ହୃଦୟ ଆକାଶେ,
ଶୀତରୁ ଅବସାନେ ତପନ ଉତ୍ତରପେ
ପ୍ରବଳ ପବନ ବହେ ହଟିକା ପ୍ରତାପେ,
ମେଘ ରୂପ ଧରେ ହଟ୍ଟୀ ପଦ୍ମ ଆକାର,
ତପଳା ତମକ ଯାଉଥାଏ ବାରମ୍ବାର ।
ଏପ୍ରକାର ଯାଏ ଦେଖା ବରଷା କାଳରେ
ବରଷାନେ ସଂବର ମିଶି ଯାନ୍ତି ଆକାଶରେ ।
ଜାବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସଂସାର ଦଶାରେ
ଦୋଳେ ମୁଁ ଅମୁକ ମୋର ଆଳୟ ସେଠାରେ,
ଅମୁକର ପୁଷ୍ପ ମୁହିଁ, ମୋ ବୟସ ଏତେ
ଏ ପ୍ରକାର କଥା କହି ହେଉଥାଏ କେତେ ।
ମାସକ ଜାଣିବ ଏହା ଅବଦ୍ୟାର କାର୍ଯ୍ୟ,
ଅଙ୍ଗନତା-ପଳ ବୋଲି କର ମନେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ପ୍ରକୃତ ଅହେତ ଜୀନ ହେଲେ ମନେ ଜାତ
ଆମ୍ବା ଦେହଧର୍ମୀ ନୁହେ ବୁଝେ ସେ ନିତାନ୍ତ ।
ମେଘ ଯଥା ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ବର୍ଷା ଅବସାନେ,
ମରଣାନ୍ତେ ଜାବ ରଥା ଯାଏ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାନେ ।
ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁଟି ଜାଣ,
ଜଡ଼ାଣତ ଗୁଣାଣତ ବୋଲି କର ଜୀନ ।
ପୁରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁରୁଷ ବା ସ୍ଵପ୍ନ ପୁରୁଷ
ମଧ୍ୟ ସେ ନୁହନ୍ତି ଜାଣ ସୁଷ୍ଟି ପୁରୁଷ,
ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ଜାଣ ଅଟନ୍ତି ପୃଥକ,
ତାହାଙ୍କୁ ସେ ଜାଣେ ସେହି ବିଶେଷଜ୍ଞ ଲୋକ ।
ପ୍ରକୃତରେ ଜୀନମର କରେ ସେ ମାନବ,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ରହେ ନାହିଁ ଅବଦ୍ୟା ସଂସକ ।
ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଦି ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ବାର ସମ୍ପର୍କ
ନ ରହେ—ସେ କାଳେ ଜାବ—ମୁକ୍ତ ଲଭେ ଲୋକ
ସେକାଳେ ଜାବର ଅନ୍ତରକରଣ ବିଶ୍ଵର
ଦେହାଦିରେ ରହିଥାରେ ନାହିଁ ଆମ୍ବାବୋଧ,
ବିଷୟ ପାର୍ଥକ୍ୟବୋଧ ହୁଏ ତରେହିତ,
ଏକାବେଳେ ହୋଇଯାଏ ପରିଶୂନ୍ନ ତତ୍ତ୍ଵ ।

ମଧ୍ୟପ ମାନବ ସଥା ଉନ୍ନତି କାଳରେ
ବୋଲିଥାଏ କରିଥାଏ ଯେତେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ,
ନିଶା ଶୁଣିଗଲେ ପୃଷ୍ଠି ପୂର୍ବର ବିଷୟ
ସମସ୍ତ ତାହାର ମନେ ନ ହୁଏ ଉଦୟ
ଅଧିଦ୍ୟ ବସ୍ତାରେ ଜୀବଗଣର ତେସନେ
ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କ ଅନୁଭବ ଥିଲା ମନେ,
ଶୁଣିଯାଏ ସେ ସମସ୍ତ ମୁକ୍ତଅବସ୍ଥାରେ,
ପରଂକୁତ୍ତ ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖେ ସର୍ବଠାରେ ।
ବ୍ରଦ୍ଧ ଅନୁଭୂତି କିନା ଅନୁଭୂତି ଆନ
ଥାଏ ନାହିଁ ଅନୁଭୂତି ସେ କାଳରେ ଜାଣ,
ପଦାର୍ଥ ଅନୁଭ ବୋଧ—ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ
କାମନା ପଦାର୍ଥକର—ଲେଡ଼େ ନାହିଁ ମନ,
ସେକାଳେ କାମନା ମାତ୍ର ବ୍ରଦ୍ଧବିଷୟମ୍,
ସେହି କାମନା ହିଁ ଜାବ ଆନନ୍ଦବାୟମ୍,
ସେ କାଳରେ ହୁଏ ଚୈତବୋଧ ଅନୁହିତ,
ଅନୁହିତବୋଧ ସେ ଏକାବଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ବିବିଧ ଅଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ତେବେ ବିବିଧ ଲୋକରେ—
ବ୍ରଦ୍ଧଙ୍କ ବିଭୁଦ୍ଧିରେ ଉପଲବ୍ଧ କରେ,
କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଥା ରଥ ଆକର୍ଷଣ
ସମ୍ପୁକ୍ତ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି ଅଶ୍ଵଗଣ ।
ତେସନେ ଶଶର ରଥେ—ଜାବ କର୍ମଫଳ
ଭେଗ ପାଇଁ—ୟୁକ୍ତ ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
ରଜା ସଥା ମନ୍ତ୍ରଗଣେ ରଜ୍ୟ ଅଧିକାରେ
ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି—ଏହା ଆସେ ଦେଖିବାରେ,
କରନ୍ତି ଶଶର ତେଷେ ଜାବଙ୍କୁ ପ୍ରଦୂତ
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ଆଦି ବ୍ୟାପାରେ ନିଯୁକ୍ତ ।
ଜାବର ବିଦ୍ୟାନଶ୍ରୀ (ମନ) ଭେଗପାଇଁ,
ହିୟା ଶକ୍ତି (ପ୍ରାଣ) ଦୁଇ ଗୋଟି ଦେଖ ରୁହିଁ ।
ଆତ୍ମା ବା ଜାବର ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତି ଜାଣ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଂଶ କର ଜାନ ।
ବ୍ରଦ୍ଧିତେଜନ୍ୟ ଯେ ତମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରୋଗରେ
ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ରୂପ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।

ତାହାଙ୍କ ଉପାଧ ଭୂତ ନିର୍ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—
ରୂପ ଉପଲବ୍ଧ ଦାରତ୍ରପେ କଥମୟ,
ଏହିରୁପେ ଆନ ଆନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
ବିଷୟର ଉପଲବ୍ଧ ସାଧନ୍ତି କେବଳ,
ଯେଉଁ ବୟସ ଦେହେ ଥାଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗରେ
ବିଷୟର ଜାନ ଲଭିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ—
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ଜାବ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
ତାହାଙ୍କର ପ୍ରପୋଜନ ସାଧନ୍ତି କେବଳ ।
ଗନ୍ଧବିଜନର ପାଇଁ ଥାନ୍ତି ଦ୍ଵାଶେନ୍ଦ୍ରିୟ,
ବାକ୍ୟ ଦ୍ଵିୟା ସମ୍ପାଦନ ପାଇ ବାଗୁନ୍ଦ୍ରିୟ,
ଶ୍ରବଣ ସାଧନ ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶ୍ରବଣ,
ଚିନ୍ତାବିଦ୍ୟା ପାଇ ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ମନ,
ଆତ୍ମାର ସ୍ମରପ ଜାନ ବୁଝ କଥା ସାର—
ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳ ଜାନ ଉପଲବ୍ଧ ଦାର,
ଅନୁଭବରଣର ବୃତ୍ତି ବିଶେଷତ୍ତବରେ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳ ରହିଅଛନ୍ତି ଦେହରେ ।
ଅନୁଭବରଣ ହିଁ ତେବେ ହେଉଛି ଗୋତର
ସଙ୍ଗମନ ଉଦାସୀନ ବ୍ରଦ୍ଧୁ ଚୈତନ୍ୟର,
ସକଳ ବିଷୟ ବୋଧ—ଅଟନ୍ତି କାରଣ,
କାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହାରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରପୋଜନ ।
ସ୍ମୃତି ଯଥା କରିଥାନ୍ତି ବିକାର୍ତ୍ତ ଆଲୋକ
ଚର୍ଚିଦିଗ, ଉତ୍ତର, ଅଧୋବ୍ୟାପୀ ସବଲୋକ
ଆଲୋକିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଆଲୋକ ଯେ ଦାନ—
କରିଥାନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି ସ୍ମୃତି ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏବିଷୟ ଯାଏ ଜଣା ଏହି ତତ୍ତ୍ଵସାର
ସ୍ମୃତିକର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଆଲୋକ ଦେବାର,
ତେସନେ ଜାଣଇ ଯେବା ଅନୁଭବରଣରେ
ସାବଣ୍ୟ ମନନାଦି ଜାନ ଲାଭ କରେ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟ ବୋଧ କରେ ଯେ କଲ୍ପନା
ଜାନ ସ୍ମରପ ଯେ ଆମ୍ବା—ତାକୁ ଯାଏ ଜଣା ।
ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ ଆଦି ଦ୍ଵିୟାର ସାଧନ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ କରିଥାନ୍ତି ସମ୍ପାଦନ,

କେବଳ ଆମାରେ ସବ୍ ଇନ୍ଦ୍ରୟ ଚାଲିଛ
ଜୀନ ରୂପ—ଶକ୍ତିରୂପ ହେଲେ ଅନୁମିତ
ଅନ୍ତଃକରଣ ଆତ୍ମାର ଦୈବ ଚଷ୍ଟୁ ରୂପେ
କଥ୍ଯତ ହୁଅନ୍ତି—କଥା ଜାଣ ଏହି ରୂପେ
ଯେଣୁ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷର ସେ ଅନ୍ତଃକରଣ
ଶୁଭସତ୍ତମୟ ଏହା କର ନିରୂପଣ,
ରାଗ, ଦେଷ ଆଦି ମନ୍ତ୍ରନାତା ବିରହିତ
ପୁଣି ସେ ସଂକାଳ ବ୍ୟାପ୍ତ ସ୍ଵରୂପେ କଥ୍ଯତ,
ଶୁଭ ଅନ୍ତଃକରଣର ସମସ୍ତ କାମନା
ବୃଦ୍ଧ ପରାର୍ଥରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟତ ଯାଏ ଜଣା,
ବୃଦ୍ଧବ୍ୟତିରକ୍ତ ଜାଣ ଅନ୍ୟତ ବିଷୟ
ସେ ଅନ୍ତଃକରଣ ମଧ୍ୟ ନ ହୁଏ ଉଦୟ
ସେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଲଭିତନ୍ତି ଏହି ଭାବ
କରନ୍ତି ସେ ସବ୍ବଲୋକ ସବ୍ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଲଭ ।
ସେ ଲୋକ ସର୍ବଭୂତାତ୍ମା ହୋଇଯାନ୍ତି ଜାଣ,
ବୋଇଲୁଁ ଭୁମଙ୍କୁ ଆକୁତତ୍ତ୍ଵ କଥାମାନ ।

ଆହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ହେଉ ତୁମ ମଙ୍ଗଳ ଅଶେଷ,
ଦେବଲୋକେ ଫେରିଯାଅ କରିଛୁଁ ଆଦେଶ ।
ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶରେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେବଲୋକେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।

ପ୍ରଜାପତିପାଶେ ଆସିଥିଲେ ଦୁଇ ଜଣ
ସୁରପତି ଇନ୍ଦ୍ର, ଦୈତ୍ୟପତି ବିରୋଚନ ।
ବୃଦ୍ଧତତ୍ତ୍ଵ ଜୀତ ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜୁପାଣି,
ଦୈତ୍ୟପତି ବିରୋଚନ ନ ପାରିଲେ ଜାଣି ।

ଅସୁରସୁଦାବୟକ୍ତ ଯେଉଁ ଲୋକଗଣ
ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ବୃଦ୍ଧତତ୍ତ୍ଵ ବିବରଣ
ମାନବର ଆମା ପରଂବୃଦ୍ଧ ଅଂଶ ଭାବ
ବୃଦ୍ଧଜୀବ ନ ଜନିଲେ ମୁକ୍ତ ନାହିଁ ଲଭ ।

ବୃଦ୍ଧର ଉତ୍ସନ୍ନ ଆତ୍ମା ବିଲାନ ବୃଦ୍ଧରେ,
ଅଳ୍ପିକ କାମନା ଦେନି ଭ୍ରମେ ଜଗତରେ,

କାମନାକୁ ତେଜି ବୃଦ୍ଧାଶ୍ରିତ ହେଲେ ଜୀବ,
ସେକାଳରେ ଜୀବଗେଟି ହୃଦ ସଦାଶିବ
ଚିନ୍ତ ପରଂବୃଦ୍ଧ ପଦ ହେ ଭ୍ରାତା ସକଳ,
(ବୋଲ ସବେ) ଓଁ ତୃସତ୍ ବୃଦ୍ଧ କୃପା ଦ୍ଵା କେବଳ ।

ତ୍ରୁଟ୍ର ପରିଚ୍ଛେଦ

ଜାନଶୁଭ ସମାନ

ଜାନଶୁଭ ନାମେ ଏକ ଥିଲେ ନରପତି,
ସତ୍ୟବାଦୀ ଦାନଶୀଳ ବୃଦ୍ଧଜୀବ ପତି ।
ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ସବ୍ବାନେ ମାର୍ଗପାଶେ
ପାହୁଶାଳା ଥାଏ ପଥିଥିଲେ ପଥକ ସକାଶେ ।
ପାହୁଶାଳା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ଘେଜନ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ,
ପଥକେ ସେ ସବ୍ ପାଥିଥିଲେ ସହଜରେ ।
ଯେଉଁ ପ୍ଲାନେ ଯେକାଳରେ ପ୍ରବେଶ ପଥକ,
ପାଏ ଭୋଜ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟମାନ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଧିକ ।
ରାଜାଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତ ବ୍ୟାପିଗଲୁ ଭାରତରେ,
ଶୁଣାୟାଏ ଖ୍ୟାତ ପ୍ରତିଲୋକର ମୁଖରେ ।
କୁସୁମ ସୁଗନ୍ଧେ ତତ୍ତ୍ଵିଗ୍ରହ ସୁବାସିତ,
ତପନ ତାପରେ ପଥା ପୃଥ୍ବୀ ଆଲୋକିତ,
ପୃଥ୍ବୀ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା ରାଜା କର୍ତ୍ତିରଣି-
ଶାୟନ କରନ୍ତି ସବ୍ ଭୁଭରତବାସୀ ।
ଜାନଶୁଭ ଏକଦିନ ରଜମା ଯୋଗରେ
ଦେଖିଲେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ଶୟନ କାଳରେ —
ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସରୋବର
ତାହା କୁଳେ ଭ୍ରମିଲୁଛି ରାଜା ଏକଶ୍ରୀର,
ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥାଇ ବାଯୁ ସୁଶୀଳ,
ଦୁର୍ଗପ୍ରତ୍ୱାନ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ହଂସ ଏକ ଦଳ
କାହିଁ ଉଡ଼ି ଆସି ପଡ଼ିଗଲେ ସରୋବରେ,
ସନ୍ତରଣ କରୁଥାନ୍ତି ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।

ସେଥି ମଧ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ହଂସ ପରିଚାରେ
କପୋପକଥନ ହେଉଥାନ୍ତି ଏହୁପରେ—
ଜାନଶ୍ରୁତି ଏହିପରି କଲେ ଅନୁମାନ
ବୋଲୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ହେ ଏହି କଥାମାନ—
ଗୋଟିଏ ବୋଲୁଛି—ଜାନଶ୍ରୁତି ନରପତି
ପାହୁଶାଳା ଆଦି କେତେ କଣ୍ଠି କରିଛନ୍ତି,
ମାତ୍ରକ ଦରିଦ୍ର ରୈକୁ କଣ୍ଠି ମହିମାରେ
ରାଜାଙ୍କର କଣ୍ଠି ସବୁ ତାଙ୍କ ଯାଇପାରେ ।
ଆଉ ଆଉ ଯେତେ ହଂସ ଥୁଲେକ ସେ ଜଳେ
କଲେ ସେହି କଥା ଅନୁମୋଦନ ସକଳେ ।
ପରଦିନ ପ୍ରାତିକାଳେ ରାଜା ଜାନଶ୍ରୁତି
ବସିଛନ୍ତି—ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଅମାଟ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ।
ବୋଲେ ନୃତ୍ୟ ଗୁହଁ ସନ୍ଧାନଦିଗଣେ,
ଯେ ବିଚିତ୍ର କଥାମାନ ଦେଖିଲେ ସୁପନେ ।
ରୈକୁ ନାମେ ଲେକ ରାଜ୍ୟ ଅଛି କିବା ନାହିଁ—
ସନ୍ଧାନ ଲେଡ଼ିଲେ ଏହା ଜାଣିବାର ପାଇଁ ।
ବରତିଲେ ରୂପ ତହୁଁ ରଜ୍ୟ ଉତ୍ସପାଶେ,
ରୈକୁ ନାମେ ଲେକଟିକୁ ସନ୍ଧାନ ସକାଶେ
ଦୂତମାନେ କ୍ଲାନ୍ତ ହେଲେ ଖୋଜି ପ୍ଲାନ ପ୍ଲାନ,
କାହିଁ ନ ପାଇଲେ ମାତ୍ର ରୈକୁର ସନ୍ଧାନ ।
ଦେଖିଲେ ସହସା ଏକ ଦୂତ ଦିନକରେ,
ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ଗ୍ରାମ ପଶ୍ଚିମପରିଗରେ,
ଥୋକାଏ ବିନାଣୀ ଦେନ ବାରପି ନିହାଣ
ଶକ୍ତ ଗୋଟିଏ କରୁଅଛନ୍ତି ନିର୍ମାଣ ।
ନିଚାନ୍ତ କୁଣ୍ଡିତ ତହୁଁ ଥିଲ ପୁରୁଷେକ,
ପରିଚିତ୍ୟ ଦେଲୁ ତାହା ନାମ ଅଟେ ରୈକୁ ।
ବାହୁଡ଼ି ସେ ଦୂତ ରୈକୁ ଆକାର ପ୍ରକାର
ବୁଝନ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ସର୍ବ ଦେଲୁ ସମାଗୁର ।
ରାଜା ନାନା ଉପହାର ସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ
ସେ ରୈକୁ ପାଶରେ ଯାଇଁ ହେଲେ ଉପଶ୍ରିତ ।
ପ୍ରଥମରେ କରି ତାଙ୍କୁ ବିନ୍ଦୁ ଅନେକ
ପୁଞ୍ଜା କଲେ, ଆପଣଙ୍କ ନାମ କି ହେ ରୈକୁ ?

ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପହାର ନାନା ଧନ
ଅଣିଥାନ୍ତି, କୃପା କରି କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ।
ବୋଲନ୍ତ କଥାଏ ମୋତେ ଆହେ ମହାମନା ।
ଆପଣ କରନ୍ତୁ କେଉଁ ଦେବ ଉପାସନା ?
ମାତ୍ର ରୈକୁ କଲେ ମନ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ,
ରାଜା କରୁଛନ୍ତି ଧନ ସକାଶେ ଗୌରବ ।
ବୋଲଲେ ସେ ଫେଡ଼ି, ଆହେ ଶୁଣନ୍ତୁ ରାଜନ ।
ଉପହାର ଦ୍ରୁବେୟ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏହା ସର୍ବ ନିଅ ବାହୁଡ଼ାଇ
ନ ହେବ ସବୁଷ୍ଟ ଏହା ଉପହାର ପାଇ ।
ରାଜା ଜାନଶ୍ରୁତି ତହୁଁ ବିଷ୍ଣୁରିତରେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଉପହାର ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସହିତରେ ।
ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟ ହେଲାକ ଧାରଣା—
ଅଟନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୈକୁ ମହାମନା ।
ସେ କାଳରେ ମଶୁଖିଲେ ଘରଖୟ ଲେକ,
ବୁନ୍ଦିବିଷୟକ ଚିନ୍ତା ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଏଥକୁ ସକଳେ ଧାଉଁଥାନ୍ତ ଗୁରୁତାକୁ,
ବୁନ୍ଦିବିଷୟକ ଉପଦେଶ ପାଇବାକୁ ।
ଜାନଶ୍ରୁତି ରୈକୁ କଥା ନ ଗଲେ ପାଷୋରି,
ପ୍ଲିର କଲେ ସୁଧା କଥା ଆଲୋଚନା କରି ।
ବିଶେଷରେ ରୈକୁ ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମିକ,
ସୁଧା ବୁନ୍ଦାନ କେତେ ନୁହେଷ୍ଟ ଅଳୀକ ।
ବିରୁଦ୍ଧରେ ରୈକୁ ଦେବକୃତ ଉପଦେଶ୍ଵା,
ଯିବେ ତାଙ୍କ ପାଶେ କଲେ ପୁନବାର ଚେଷ୍ଟା ।
ଆନ ଦିନେ ଉପହାର ଦେନ ଅଧିକରେ
ଗଲେ ରୈକୁ ପାଶେ—ନେଲେ କନ୍ୟାକୁ ସଙ୍ଗରେ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିମାତବାହୀ ରାଜା ଜାନଶ୍ରୁତି
କଲେକ ରୈକୁକୁ ଯାଇ ନାନାରୂପ ପୁଣି ।
ବିଶ ଦେବେ କନ୍ୟାଟିକୁ ରୈକୁ ସହିତରେ,
ଏହୁପ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୋଟି କଲେ ବିନ୍ଦୁରେ ।
ଦେଖିଲେ ସେ ରୈକୁ ଗୁହଁ ରାଜାଙ୍କ ନନ୍ଦମ,
ପରମାସ୍ତୁଦର୍ଶ ସଥା ପୁଲ କମଳିମା ।

କମମାୟ କାନ୍ତି ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା ସହିତ
ଅଙ୍ଗନାର ଅଙ୍ଗୁ କରୁଥିଲୁ ଆଲେକିତ
ବିଶେଷ ଅଟନ୍ତ ରୈକୁ ଦରତ୍ତ କୁଣ୍ଡିତ,
ଗୁହମ୍ବାନ ପୁଣି ଜାତି କୁଟୁମ୍ବରହିତ,
ଏ ସମସ୍ତ ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଜାନଶ୍ରତିଯୁତା
ଜନକ ଆଦେଶେ ହେଲେ ବିବାହେ ପ୍ରସୁତା ।
ଏପ୍ରକାର ପୁଣି ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
ପୃଥିବୀରେ ଦେଖିବାର ବିରଳ ନିତାନ୍ତ ।
ଦେଖି ରୈକୁ ରଜ୍ୟପୁରୀ ନିରଅଭିମାନ,
ରଜାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ନାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ ।
ବ୍ରଦ୍ଧିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଥିଲା ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣା,
ଆରମ୍ଭିଲେ ନରରତି ପାଶେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନା;
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ରୈକୁ, ଆହେ ନରପତି !
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ଦେଖୁଛନ୍ତି—
ସମସ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟର ପରିଣାମ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ,
ଏକମାତ୍ର ପଦମାନ ଫିରେଧାନ ପ୍ଲାନ ।
ସେହି ପବନକୁ ତେଣୁ ବୋଲିବ ସବର୍ଗ,
ଯେଣୁ କି କରନ୍ତି ଗ୍ରାସ ବାୟୁ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ବର୍ଗ ।
ପ୍ରକ୍ରିତ ଅଗ୍ନି ଯେବେ ହୁଏ ନିର୍ମାପିତ,
ଅବଶେଷେ ହୁଏ ସେହି ବାୟୁରେ ମିଳିତ ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଦୁହେଁ ଯେବେ ହେବେ ଅସ୍ତ୍ରମିତ,
ପବନ ମଧ୍ୟର ହୋଇଯିବେ ଅନୁହିତ ।
ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ସପେ ଜଳ ହେଲେ ବାଷ୍ପାକାର
ପବନରେ ପରିଣତ ଆସେ ଦେଖିବାର ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଜଳ ତିରେଧାନ
ସମସ୍ତ ଚଳନାତ୍ମକ ନିଯୁ ବେଳି ଜାଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ତାର, ପ୍ରଳୟ କାଳରେ,
ପରିଣତ ହୋଇଯିବେ ତେଜୋସ୍ଵରୂପରେ ।
ସେହି ତେଜୋ ବାୟୁରୁପେ ହେବ ପରିଣତ,
ବାୟୁ ଯେ ପ୍ଲନନାତ୍ମକ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ପ୍ଲନ-ଅବଶ୍ୱାନ୍ତର ତେଜୋକୁ ଯେ ଜାଣ,
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ତାର, ଅଗ୍ନି, ଜଳମାନ

ସମସ୍ତ ପ୍ଲନନାତ୍ମକ ବାୟୁ ପରିଣାମ,
ପ୍ଲନରୁ ଅବିଭାବ ତେଜୋ ଜଳ ଗ୍ରାମ ।
ଜନ୍ମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତିର ମାତ୍ର ଫିରେଧାନ ପ୍ଲାନ,
ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି—ନିଶ୍ଚେ ଏହା ଜାଣ ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ନିଯୁ ଗ୍ରାସ କରେ ପ୍ରାଣ,
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ ଦେଖ ଏଥର ପ୍ରମାଣ ।
ମାନବ ଯେକାଳେ ହୁଏ ନିଦ୍ରାର ଅଧୀନ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୂର ନିଯୁ ହୁଏ ପ୍ରାଣରେ ବିଲାନ ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ନିଯୁ ମୂଳ ପାଣଶକ୍ତି,
ତାହା ଯେ ପ୍ଲନନାମ୍ବକ ବୁଝ ନରପତି ।
ପ୍ଲନର ତାରତମ୍ୟ ଚଷ୍ଟାନ୍ତ ନିଯୁ,
ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହୋଇଥାଏ କଥା ଚିନ୍ତନୀୟ ।
ହେ ରଜନ ! ଚଷ୍ଟାନ୍ତ ରହୁଥୁ ସକଳ
ପ୍ରାଣର ଅବଶ୍ୱାନ୍ତର ଜାଣିବ କେବଳ ।
ଆଧୁଦେବିକ ଯେ ବାୟୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରାଣ,
ଦୁଇଟି ସରଗ ଏହା ନିଶ୍ଚେ ବୋଲି ଜାଣ ।
ସ୍ଵରୂପ ବିରୁଦ୍ଧେ ଆଧୁଦେବିକ ପଦାର୍ଥ,
ପ୍ଲନ ନିଯୁର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଯେ ଯଥାର୍ଥ ।
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନିଯୁ ଯେ ସମସ୍ତ
ପ୍ଲନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ଆଧୁଦେବିକ ଯେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବାୟୁ ସବୁ
ପ୍ଲନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କର ଅନୁଭବ ।
ଆହେ ନରପତି ! ଜାଣ ସବୁ ବୟୁ କଥା
ନିଯୁତ୍ତିକ ପ୍ଲନର ଦିନଭୂତ ବିଷ୍ଣୁ,
ପ୍ଲନ ଶକ୍ତିରୁ ତେଣୁ ବୟୁ ସମୁଦ୍ରପୁ
ଆତ୍ମନଭ କରିଛନ୍ତି ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ।
କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଭୂମି ପ୍ଲନର ପୃଥିକ
କରନେବା ଚେଷ୍ଟା ସର୍ବ ଜାଣ ନିର୍ଥକ ।
ପ୍ଲନରୁ ବ୍ୟତିରକ୍ତ ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ
କରିବା କ୍ଷମତା ନାହିଁ ଜଣିବେ ରଜନ !
ଘଟଟି ମୃତ୍ତିକାମୟ ଜାଣ ମୃଦାନ୍ତକ,
ମୃତ୍ତିକାରୁ କରିବ କି ଘଟକୁ ପୃଥିକ ?

କୋର୍ଣ୍ଣୁ ପୃଥକ କର ନ ପାର କାର୍ଯ୍ୟକୁ,
କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସର ଯେଣୁ ଥାଏ କାରଣକୁ ।
ଆଖୁଦେବିକ ସେ ବାୟୁ ଆଖାତୁକ ପ୍ରାଣ
ଉଠିପୁରେ ପ୍ରନାଚୁକ ଉଠିପୁରେ ସମାନ,
ଆଖାତୁକ ପୁଣି ଆଖୁଦେବିକ ପଦାର୍ଥ
ଏକ ପ୍ରନାନ୍ତୁ ଜାତ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ପ୍ରନାନ ହଁ ନାନାଭାବେ ବିଶିଷ୍ଟପ୍ରକାରେ
ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନ ଅନ୍ଧବ୍ୟକ୍ତ କର,
ସେହି ପ୍ରନାନକୁ ବୃଦ୍ଧିଶକ୍ତି ବୋଲି ଜାଣ,
ବୃଦ୍ଧିଶକ୍ତିରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କର ଜନ ।
ନତୁବା ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟ ପୃଥକ ପୃଥକ
ଅନ୍ଧବ୍ୟାର କାର୍ଯ୍ୟବଣେ ମଣିଆନ୍ତି ଲୋକ ।
ସବୁଦ୍ଵାରେ ଦେଖ ବୃଦ୍ଧି ସତ୍ୟହଁଙ୍କ କେବଳ,
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବା ଜନ ଅଜ୍ଞାନତା ଫଳ ।
ଏହୁପି ଏକାମ୍ବାଦୋଧ ଲଭ କଲେ ଲୋକ
ଲଭ କରେ ସହଜରେ ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ ।
ବିଷୟ ବୈଶାଖ୍ୟବଳେ ବୃଦ୍ଧିଙ୍କ ଦର୍ଶନ
ସବୁଦ୍ଵାନେ ସଙ୍କଳନେ କରେ ସେହି ଜନ ।
ହେ ରଜନ ! ବୈଷୟିକ ପ୍ରଚୃତି ସମସ୍ତ
ବିଷୟପ୍ରାପ୍ତିର ପାଇଁ କାମନା ଯାବନ୍ତ ।
୧ ସମସ୍ତ ଏକାବେଳେ କରି ପରିହାର
ବୃଦ୍ଧିଶକ୍ତିମାନକୁ କର ସାର ।
ନତୁବା ନ ହେବ ଦୂର ଅନ୍ଧବ୍ୟା କାମନା,
ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ଜାଣିବେ ଏହା ଆହେ ମହାମନା !
ମାତ୍ରକ ଯାବନ୍ତ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ବିଷୟ
ବୃଦ୍ଧିଶକ୍ତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ।
ଏହି ସାରତତ୍ତ୍ଵ ମନେ ନ କଲେ ଧାରଣା
ଜାତ ହେବ ନାହିଁ ବୃଦ୍ଧି ବିଷୟ କାମନା ।
ଏଥକୁ ସବୁଦା ପ୍ରତି ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବିକାଶ ଯେ ଜାଣିବ ମନରେ ।
ଏପ୍ରକାର କର ଯେବେ ଭାବନା ନିଷ୍ଠା
ଦେଉଦୃଷ୍ଟି ଏକାବେଳେ ହେବ ଅପରାତ ।

ସନ୍ତନେ ଅଭେଦଦୃଷ୍ଟି ହେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠତ,
ଯେଣୁ କ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ବୃଦ୍ଧି ବିରହିତ ।
ବୃଦ୍ଧି ଉପଲବ୍ଧ ହାର ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳ
ରନ୍ଧୁପୁରେ ସବ ଜନ ଜନ୍ମଇ କେବଳ ।
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଯୋଗେ ବାହ୍ୟବ୍ୟ ସବ
ଦର୍ଶନ ଏକଭାଷବେ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ପ୍ରକାଶ କଲୁଁକ ଯେଉଁ ସବ ବିବରଣ
ଏହାନ୍ତି ହରବର୍ଗ ବିଦ୍ୟା ଜାଣିବେ ରାଜନ ।
ହେ ରଜନ ଶୁଣ ବୋଲୁଁ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଏକ
ଥିଲେ ଦୁଇ ରଷି ଅଭିପ୍ରତାଣୀ, ଶୌନିକ;
ଏକଦା ଅତିଥ ଏକ ମିଳ ତାଙ୍କ ପାଶେ
ପ୍ରମାଣ କଲା ବୃଦ୍ଧିତନ୍ତ୍ର ଜାଣିବା ସକାଶେ ।
କେ ଦେବତା ଛନ୍ତି ସବ ଭୁବନ ପାଳକ
ବିଶ୍ଵବୃଦ୍ଧିଶକ୍ତିର ସବ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଯୁମକ ?
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଅଗନ୍ତି, ଜଳ, ବାକ୍ୟ, ଚକ୍ର, ମନ
ସମସ୍ତଙ୍କ ସେ ଦେବତା କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ,
ସେ ଦେବତା ଅବସ୍ଥିତ ବିଶିଷ୍ଟ ଆକାରେ
ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ନିଷ୍ବାଧ ନ ପାରେ ।
ଅତିଥ ପ୍ରମାଣରେ ଦେଲେ ଶୌନିକ ଉଡ଼ିର —
ଅନ୍ତର୍ନ୍ତ ଦେବତା ଏକ ବିଷୟପ୍ରାପ୍ତର ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଜଳ, ଅଗନ୍ତି, ରୂପ ଦେବତାଙ୍କୁ
କରନ୍ତି ସେ ଗ୍ରାସ ପୁଣି ସୃଜନ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ।
ସେ ରୂପ ଦେବତା ପୁଣି ପ୍ରାଣ ସୁରୁତରେ
ଅବହିତ ରହିଛନ୍ତି ମାନବ ଦେହରେ ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି କରନ୍ତି ସେ ଗ୍ରାସ,
ସେମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ଭାର କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ।
ସେହି ମହାଦେବତାଙ୍କୁ ରହିଗଣିଶା
ମହାପରାମ୍ଭମୀରୁପେ କରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ସେ ଦେବତା ମହିମା ଯେ ଅସୀମ ଅନ୍ତର,
ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ବିଶ୍ଵ, ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ,
କରନ୍ତି ସକଳ ସେହି ଭକ୍ଷଣ ସୃଜନ
କେବଳ କର ନ ପାରଇ ତାହାଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଣ ।

ସେ ଦେବତା ପ୍ରକାଶିତ ଅର୍ଥାଦି ଅକାରେ
ଯାହା ବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ଏ ବିଶ୍ୱଫ୍ଳମାରେ,
ଏକମାତ୍ର ଜଣିବ ସେ ବିରାଟ ପୁରୁଷ,
ସୃଜକ ନାଶକ ସେହି ବିଶ୍ୱର ଆଯୁଷ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ରୈକୁ—ଆହେ ଶୁଣ ନରପତି
ଯେଉଁ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଆମ୍ବେ ବୋଇଲୁ ଦ୍ଵାରା,
ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କ କଥା କଲୁଁକ ବର୍ଣ୍ଣନା,
ସେ ବିରାଟପୁରୁଷଙ୍କୁ କରୁଁ ଉପାସନା ।
ରାଜା ଜାନଶୁତି ଶୁଣି ଏହି ଉପଦେଶ
ଆପଣାକୁ ମଣିଲେ ସେ କୃତାର୍ଥ ବିଶେଷ,
ଆପଣା କନ୍ୟାକୁ କଲେ ରୈକୁଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ,
ଏକ ଜନପଦେ ନିବେଶିଲେ ବାସଶ୍ଵାନ ।
ସେହି ଜନପଦ ଗୋଟି ଉତ୍ତରକାଳରେ
ରୈକୁପର୍ଣ୍ଣା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ଜଗତରେ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବୈଶ୍ୱାନର ବିଦ୍ୟା

ଏକଦା ପ୍ରାଚୀନଶାଳ, ରନ୍ଧ୍ରଦୁୟମ୍ନ, ଜନ,
ବୁଢ଼ିଲ ଓ ସତ୍ୟଯଙ୍କ ଗୃହୀ ପାଞ୍ଜଣ ।
ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମାରୂପ ଜାଣିବା ସକାଶେ
ମିଳିଲେ ଅରୁଣ ପୁଷ ଉଦ୍ଧାଳକ ପାଶେ ।
ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା
କରୁଥିଲେ, ମାତ୍ର ଉଦ୍ଧାଳକ ମହାମନା
ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଥିଲା ନାହିଁ,
ବୋଲି ନ ପାରିଲେ କିଛି କଥା ସେଥିପାଇଁ,
ମାତ୍ର ପରମା ଶ୍ରିଥିଥିଲେ ଉଦ୍ଧାଳକ
ଜନପଦ ଅଛି ଏକ କେକପୁ ନାମକ,
କ୍ଷମିତ୍ତ କୁଳରୁ ଜାତ ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି
ଥିଲେ ସେହି ସୁବିଶାଳ ଦେଶେ ଅଧିପତି ।

ବୃଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଭଲରୁପେ ଥିଲା ତାଙ୍କୁ ଜଣା,
ଏପ୍ରକାର ଲୋକମାନେ କରନ୍ତି କଲ୍ପନା ।
ଉଦ୍ଧାଳକ, ଗୃହୀ ପାଞ୍ଜ ଜଣଙ୍କ ସହିତ
ଅଶ୍ୱପତି ପାଶେ ଯାଇ ହେଲେ ଉପମ୍ପିତ ।
ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୃଦୟେ
ଯଥାଦିଧ କଲେ ଅଭିବାଦନ ବିନ୍ଦୁ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବାସଶ୍ଵାନ
ଦେଇଥିଲେ ନାନାରୂପ ଶାବ୍ୟ ଦ୍ଵାରାମାନ ।
ସେକାଳରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟେ ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି
ଶ୍ୟାତ ଲଭିଥିଲେ ବୋଲି ସୁଶାସନ ଅଛି ।
ତାହାଙ୍କ ଶାସନେ ରାଜ୍ୟବାସୀ ପ୍ରଜାଗଣ
କରୁଥିଲେ ମହାନରେ ଜୀବନ ଯାପନ,
ରାଜ୍ୟରେ ଅଧର୍ମରୂପ ଥିଲା ନାହିଁ ଜଣେ,
ଉପଦ୍ରବ କରୁଥିଲେ ନାହିଁ ଦସ୍ତଂଗଣ,
ବ୍ୟବସାରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଥିଲେ ଧନବନ୍ଧ,
ଥିଲେ ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁରୂପ ଆଗୁରେ ନିରତ ।
ପରଦିନ ଅଶ୍ୱପତି ପରମ ଉତ୍ସାହେ
ଅତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣି ନିଜ ପାଶେ,
ଦିନାତିଥିବରେ ପୁଜା କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ,
କି ସକାଶେ, “ଆଗମନ ହେଲା ଏ ପ୍ଲାନକୁ ।”
ଅତିଥି ସକଳେ ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କ ବରନ
ଜଣାଇଲେ ତାଙ୍କ ଆଗମନର କାରଣ ।
ତେଣୁ ଅଶ୍ୱପତି କରି ବହୁତ ସମ୍ମାନ,
ପୁଜା କଲେ ଜଣ ଜଣ କରି କଥାମନା ।
“ହେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ କର ଆପଣ ବର୍ଣ୍ଣନା,
କି ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମେ କରିଥାନ୍ତି ଉପାସନା ?
ବିଦ୍ୱାର ବୋଲିଲୁ ସବ୍ବ ଆହେ ମହାମନା,
ବୋଲିବି ତଣ୍ଟ୍ରାତେ ଥିବ ଯାହା ମୋତେ ଜଣା ।”
ବୋଇଲେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ---“ହେ ନରପାଳକ,
ପରଦୃତ୍ୟମାନ ଯାହା ଦେଖୁଛ ଦ୍ୱ୍ୟଲୋକ,
ବୃଦ୍ଧଙ୍କାନେ ତାଙ୍କୁ ନିତ୍ୟ କରେ ମୁଁ ଭାବନା,
ସେହି ବୈଶ୍ୱାନର ଆତ୍ମା ଆହେ ମହାମନା ।

ଏହା ଶୁଣି ଅଶ୍ଵପତି କଲେକ ବିରୁର,
ଏହାଙ୍କ ଅଜଣା ବୈଶାନର ସମାରୂର ।
ଅଉବ୍ୟକ୍ତ ଯେବା ଶଶ୍ର ପ୍ରତି ପଦାର୍ଥରେ
ବୃଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ବିଶ୍ଵ ସ୍ଵରୂପରେ ।
ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ କରିଛନ୍ତି ଅଜ୍ଞାଦିତ
ସେହି ବୃଦ୍ଧ ବୈଶାନର ନାମେ ଅଭିହିତ ।
ଏହି ଶୁଳ ବିଶ୍ଵ ବୃଦ୍ଧ ବିରାଟ ସ୍ଵରୂପ
ମନରେ ବିରୁର ମଧ୍ୟ କରିବ ଏରୂପ ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ବିଶ୍ଵର ତାବତ
ଶୁଳ ପଦାର୍ଥକାରରେ ଅଛି ପରିଣାତ,
ତାହାଙ୍କୁ ପୁରୁଷତ୍ତ୍ଵରେ କଲେକ କଳୁନା
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ଦେହରୂପେ ପିବ ଜଣା ।
ଏହି ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କୁ କର ଜ୍ଞାନ.
ମହାଦେବ ବୈଶାନର ବୃଦ୍ଧ ଉଗବାନ ।
ମାସକ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ ଏକ ଅଂଶ ଧରି
ବୈଶାନର ବୃଦ୍ଧରୂପ ଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ କରି
ବାସ୍ତବ ପକ୍ଷରେ ବିଶ୍ଵ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ବିରାଟରୂପ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ବୃଦ୍ଧ ନୂହନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ,
ମାସକ ପଦାର୍ଥ ସଂଖ ଅଟେ ବୃଦ୍ଧ ମୟ ।
ପରଂବୃଦ୍ଧ ଶୁଳରୂପ ଅଟେ ଏହି ବିଶ୍ଵ,
ବୈଶାନର ପରଂବୃଦ୍ଧ ସେହି ଜଗତଶ ।
ବୋଇଲେ ସେ ଅଶ୍ଵପତି ହେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ !
ଏହି ଯେ ଦେଖୁଣ୍ଡ ବିଶ୍ଵ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ର ବିଶାଳ
ବୃଦ୍ଧାଶ୍ର ଏକ ଅଂଶ ଜାଣନ୍ତୁ ଦ୍ୟଲେକ,
ନିରନ୍ତର ବିଦ୍ୟମାନ ସେ ଶ୍ରାନେ ଆଲୋକ,
ସନ୍ଦର ତେଜରେ ଥିବା ସକାଶେ ପ୍ରସାଦ
ଦ୍ୟଲେକେ ସୁତେଜା ନାମେ ତେଣୁ ଅଭିହିତ ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପୁରୁଷ ତୁଳପେ କଲେକ କଳୁନା
ଦ୍ୟଲେକ ମସ୍ତକ ସ୍ଵରୂପରେ ଯିବ ଜଣା ।
ଏଥକୁ ଦ୍ୟଲେକ ପରବୃଦ୍ଧଙ୍କର ଅଂଶ,
ଏରୂପ ବିରୁର ମନେ କରିବ ଅବଶ୍ୟ ।

ଆଂଶିକ ସ୍ଵରୂପ ଯାହା ଅଟେ ଅଉବ୍ୟକ୍ତ,
ତାହାକୁ ବୋଲୁଛ ତୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ।
ବୈଶାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ଏକ ଅବୟବ
ଦ୍ୟଲେକ, ଏପରି ମନେ କର ଅନୁଭବ ।
ଏପରି ସେ ଲୋକ କରେ ଦ୍ୟଲେକ ଭାବନା,
ଅନାଭାବ ତାହା ଦରେ ଯ.ଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
ଅପ୍ରିୟ ଦଟନା ତାହା ପରେ ଦରେ ନାହିଁ,
ନିରତେ କରିବ ବୃଦ୍ଧ ଧ୍ୟାନ ସେଥିପାଇଁ ।
ସମ୍ବେଦନ ପୁତ୍ର କଲେ ପୁଣି ଅଶ୍ଵପତି,
ପରଂବୃଦ୍ଧ ଉପାସନା ଜ.ଭାବ କରନ୍ତି ?
ସେ କଥା ଆପଣ ମୋତେ ବୋଲନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାର
ବୋଇଲେ ସେ ସମ୍ବେଦନ ଆହେ ଦଣ୍ଡଧାରା ।
ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଏହି ତପନ ଦେବଙ୍କ
ବୈଶାନରରୂପେ ଧ୍ୟାନ କରିବ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ।
ବୋଇଲେ ନୃତ୍ତି ଶୁଣି ଆହେ ଜ୍ଞାନବାନ
ଅବୟବ ବିଶେଷକୁ କର ବୃଦ୍ଧ ଜନ ।
ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବହୁରୂପ ବୋଲିଥାନ୍ତି ଲୋକେ,
ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯେଣୁ ଏହାର ଆଲୋକେ,
ବହୁରୂପାମ୍ବକ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ମଣନ୍ତ୍ର ଏରୂପ,
ବୈଶାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ନୟନ ସ୍ଵରୂପ ।
ଶୁଳରୂପେ ଅଉବ୍ୟକ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ଅବୟବ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ର କର ଅନୁଭବ ।

X X X

କନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟମ୍ନ ଦେଲେ ରଜା ପ୍ରଭୁରେ ଉତ୍ତର,
ପବନଙ୍କୁ କରେ ଜନ ବୃଦ୍ଧ ବୈଶାନର ।
ବୋଇଲେ ନୃତ୍ତି, କନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟମ୍ନ ଶୁଣ ଆଉ
ନାନାଦିଗ ସଞ୍ଚରଣୀକ ଅଟେ ବାୟୁ ।
ବୈଶାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରାଣରୂପେ ଜଣା
ଏପରି ମନରେ କର ପାରିବ କଳୁନା
ଏହା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧଶୁଳ ବିକାଶ ଆଂଶିକ
ପୂର୍ଣ୍ଣବୃଦ୍ଧ ନୁହେ ବାୟୁକଥା ପ୍ରାମାଣିକ ।

X X X

ବୋଇଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜନ କର ଅବଧାନ,
ଆକାଶକୁ ବୈଶ୍ଵାନର ରୂପ କରେ ଧାନ ।
ବୋଇଲେ ନୃପତି ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମ୍ଭିନ୍ଦୁ କେବଳ
ବ୍ୟାପ୍ତି ଗୁଣମୂଳକ ଏହି ଆକାଶମଣ୍ଡଳ,
ବୈଶ୍ଵାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ଶରୀର କଳ୍ପନା
କରି ପାର—ଉଲରୂପେ ଅଛି ଏହା ଜଣା,
ଅଂଶକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରିବା ବିଶ୍ଵର,
ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଜାଣିବ ଏହା ବୁଦ୍ଧିର ବିକାର ।

x   x   x   .

ବୋଇଲେ ବୁଦ୍ଧିଲ, ଆହେ ଶୁଣ ନରବର,
ଜଳକୁ ମୁଁ ଜ୍ଞାନ କରେ ବ୍ରାହ୍ମବୈଶ୍ଵାନର ।
ବୋଇଲେ ନୃପତି—ଜଞ୍ଜି ହୁଏ ଅନ୍ତର ଜାତ,
ଅନୁରୂ ବିଶ୍ୱର୍ଥ୍ୟ ଜାତ ଜାଣିବ ନିତାନ,
ବିଶ୍ୱର୍ଥ୍ୟ ଯେ ଜଳ ଶୁଣ ବୁଝ ଅନୁମାନେ,
ଅବଗତ ଛନ୍ତି ଏହା ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶିମାନେ
ଯାବଣ୍ୟ ବିଶ୍ୱର୍ଥ୍ୟର ହେତୁଭୂତ ଜଳ
ତଥାପି ନୁହେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମବୁଦ୍ଧପ କେବଳ ।
ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ପୁରୁଷରୂପେ କଲେକ କଳ୍ପନା
ଜଳକୁ ଯେ ମୂରାଶ୍ୟରୂପେ ଯିବ ଜଣା ।
ଆଶିନ ବିକାଶ ମାତ୍ର ଥାଏ ଏହି ଜଳ
ଧାନ କରିପାର ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଵରୂପ କେବଳ ।

x   x   x

ବୋଇଲେ ଅରୁଣ ପୁଷ୍ଟ ଆରୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ଯେତୁପ ଭାବେ ଶୁଣନ୍ତି ରଜନ ।
ପୃଥିବୀ ଅଟନ୍ତି ପରଂବ୍ରାହ୍ମ ବୈଶ୍ଵାନର,
ଅଶ୍ରୁପତି ଶୁଣି ଦେଲେ ସେଥିର ଉତ୍ତର ।
ଆପଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ନାହିଁ ବିଶେଷରେ ଜ୍ଞାନ,
ପୃଥିବୀ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ବାସସ୍ଥନ,
ସମସ୍ତ ଆଶ୍ରୁଭୂତ ଅଛି ଏହା ଜଣା,
ବୈଶ୍ଵାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଦରେ କଳ୍ପନା,
ବିରାଟ ପୁରୁଷଙ୍କର ଏକ ଅବ୍ୟୁବ,
ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ନୁହଇଟି କର ଅନୁଭବ ।

ଏଥକୁ ବିଶ୍ଵର କରୁଅଛୁ ଅନୁମାନେ,
ବିରାଟପୁରୁଷେ ଜାଣିନାହିଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ଏକ ଏକ ଅବ୍ୟୁବେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧିଅଛ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସବେ,
ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରାହ୍ମାଣ୍ଟ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି,
ମୃଥବ୍ୟାଦି ତାଙ୍କ ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗର୍ଥି,
ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗ ଧର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନା
କରିବାର ନୁହଇଟି ସ୍ଵର୍ତ୍ତ ବିବେଚନା
ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶିମାନେ ବୁଦ୍ଧିଥାନ୍ତି ଏହିରୂପ—
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ସ୍ଵରୂପ
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଶ୍ଵାଳ ବିଶ୍ୱାକାରେ
ତାହାଙ୍କୁ କଳ୍ପନା ଯେବେ କର ଦେହାକାରେ
ତାହାଙ୍କର ଅଂଶ ବିଶ୍ୱ ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ତାଙ୍କ ରୂପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିବିଶ୍ଵ ସକଳେ,
ହେଉଛନ୍ତି ବିଶୁକିତ ତାହାଙ୍କର ବଳେ ।
ଶ୍ଵାଳ ବିଶ୍ୱାକାରେ ଶକ୍ତିରୂପେ ପରିଣତ,
ଚେତନ୍ୟସ୍ଵରୂପେ ଅନୁପ୍ରବନ୍ଧ ତେମନ୍ତ ।
ହୋଇପାରେ ଶ୍ଵାଳବିଶ୍ୱ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟଦି ସହିତ,
ଚେତନ୍ୟର ଅବ୍ୟୁବ ସ୍ଵରୂପ କଳ୍ପନି ।
ଜାବ ଚେତନ୍ୟର ଯେହେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଶ୍ଵାନ,
ବିଶ୍ୱକୁ ସେପରି କର ପାର ଅନୁମାନ ।
ଅତେବ ଏହିବିଶ୍ୱ ତାହାଙ୍କର ଗାତ୍ର,
ବିଶ୍ୱର ପଦାର୍ଥ ସବ୍ବ ବହିରଙ୍ଗ ମାତ୍ର ।
ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱ ନୁହେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣଅଭିବ୍ୟକ୍ତ
କେବଳ ଜାଣିବ ତାଙ୍କ ଏକ ମାତ୍ର ଶକ୍ତି ।
ବିଶ୍ୱକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କର ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନ,
ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମକ୍ରମାନ ।
ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ତନ୍ତ୍ର ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗରେ କଳ୍ପନା
କର ଯେବେ ବିଶ୍ୱ ସେହି ରୂପ ଯିବ ଜଣା,
ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟାଦି ସହିତ ପରତୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱ,
ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରାହ୍ମ ଚେତନ୍ୟଙ୍କ ଜାଣ ଏକ ଅଂଶ ।

ଅପୁଣ୍ଡ ଏ ବିଶ୍ୱ ତେଣୁ ଜାଣିବ ମନରେ,
ବୃଦ୍ଧ ଚେତନ୍ୟ ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସପୁର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ।
ବ୍ୟଷ୍ଟ ଭବେ ଅବା ଜାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବରେ,
ବିଶ୍ୱର ପୁର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ଲିର ନ କର ମନରେ ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ କିପାଇଁ କର ପୁରୁଷ କଳ୍ପନା,
ବିବେଚନା କଲେ ଏଥୁ ହେଉ ଯିବ ଜଣା ।
ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନର ବିକାଶ,
ସେମାନେ କେବଳ ପାନ ଘେଜନର ଦାସ ।
ପୁରୁଷ ବା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ୟ ରୂପ ଜ୍ଞାନ,
ପାର୍ଶ୍ଵ ଯେ କରି ବୃଦ୍ଧ ଅନୁଭବ ଧ୍ୟାନ ।
ପୁରୁଷ ଜନ୍ମପୁ ଅନ୍ତର୍ଜିକରଣର ଶକ୍ତି
କରି ପାରେ ଅନୁଭବ ବୃଦ୍ଧ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଘୋଦର୍ପ୍ୟ ଧୂଣି ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଏଶ୍ୟର୍ପ୍ୟ,
ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଆଶ୍ୟର୍ପ୍ୟ ।
ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମଧ୍ୟ କେବଳ ମାନବ
ଜ୍ଞାନବଳେ ସେହି ସବ୍ବ କରେ ଅନୁଭବ ।
ପୁରୁଷ ଯେ ଶୈଖ ଏଥୁପାଇଁ ଯାଏ ଜଣା
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ କରନ୍ତି ଯେଣୁ ପୁରୁଷେ କଳ୍ପନା,
ଏହି କଳ୍ପନାର ଅଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆରେକ,
ବିଶ୍ୱାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନକୁତ ସଙ୍କଳ ମୂଳକ ।
ବୃଦ୍ଧ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଆଦି ଜ୍ଞାତା ସ୍ଵରୂପରେ,
ବିବାଚିତ ଥୁଲେ ଜାଣ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମରେ ।
ବିରାଟ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଜାଣ;
ଆହୁର ବୋଲୁଛୁଁ ଶୁଣ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ପୁରୁଷର ଯେଁସଙ୍କଳ ପ୍ରାଣ ବାକ୍ୟ ରୂପେ,
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଅନୁକଳନ ସ୍ଵରୂପେ ।
ଫର୍ମଧ ନାମରେ ପୁଣି ବିବିଧ ରୂପରେ,
ଏ ବିଶ୍ୱ ଗଠନ କଲା ଜାଣ ସ୍ଵରୂପରେ ।

ସେହି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି, ପ୍ରାଣରୂପ ଉଦ୍ଭବରେ,
ପ୍ରାଣୀ ବାଜ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଵରୂପରେ । *

ଆଦିଜ୍ଞାତା ସେ ପୁରୁଷ, ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନରେ
ଏହି ବିଶ୍ୱ ଉଭାସିତ ଜ୍ଞେପୁ ସ୍ଵରୂପରେ,
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଏହି ଜ୍ଞାତ ଜ୍ଞେପୁ ଭାବ,
ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷ ଭାବ ବୃଦ୍ଧ ନିତ୍ୟ ଭାବ ।

ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ପୁରୁଷରୁପେ କରିବା କଳ୍ପନା!,
ଆରେକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ଯାଏ ଜଣା ।
ଲୋକରେ ସୁବିଧା ହେବ ବୃଦ୍ଧ ଉପାସନା,
ଏହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ଲୋକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାସନା । (୧)

ବିଶ୍ୱାସା ପୁରୁଷଙ୍କର ତୌଃ ମସ୍ତକ (ଅପ୍ତ),
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଳି ମେଷ ଦିଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ଶ୍ରୋତ୍ସ,
ପୃଥ୍ବୀ ତାହାଙ୍କ ପଦ, ପବନ ଯେ ପ୍ରାଣ,
ଏହୁପ କଳ୍ପନା ଯୋଗେ କର ବୃଦ୍ଧେ ଧ୍ୟାନ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଜରୁପେ କଲେକ କଳ୍ପନା,
ସହଜେ ଆୟୁତ୍ର ହୁଏ ବୃଦ୍ଧ ଉପାସନା ।

ଅବଶେଷେ ବ୍ୟଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ହୁଏ ତିରେହତ,
ହୁଏ ଯେ ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତି ହୁଦେ ଉଭାସିତ ।

ଏହୁପ ଭାବନା କରିଥାଏ ଯେଉଁ ଲୋକ,
ତାହା ହୁଦେ ବୃଦ୍ଧରୂପ ହୁଏ ଜାଗରୁକ,
ବିଶ୍ୱାସା ଭାବନା କଲେ ଏହୁପଭାବରେ,
ମିଶିଯାଏ ନିଜ ଆୟୁତ୍ର ବିଶ୍ୱ, ସହିତରେ,
ସହଜେ ଅଦ୍ଵେତଜ୍ଞାନ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ପୁରୁଷ ସ୍ଵରୂପ ବୃଦ୍ଧ, ଏଥକୁ କଳ୍ପନା ।

କଲେ ନିତ୍ୟ ଦେଖାନର ପୁରୁଷେ ଭାବନା,
ଜୀବର ସକଳ ଦୂର ହୁଏ ଦୁର୍ବାବନା ।

* ଜନ—ପ୍ରାଣର ଶେଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ । କାରଣ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମାନବ ଦେହଟୁ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମାଣ କରି ନ ହେଲେ ଜନ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୧) ନିକୁଷ୍ଟ ପରାର୍ଥ ପ୍ରତି ଛଳକୁ ପରାର୍ଥ ଆରୋପ କଲେ ଯେ ଛଳରେ ଅବଳମ୍ବନ ବସ୍ତି ତିରେହତ ହୋଇ ଆରୋପେ ବୁଝାର ପ୍ରାଧନ୍ୟ ଥାଏ, ତାହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାସନା ବୋଲିଯାଏ ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

(ଇନ୍ଦ୍ରପୁର୍ବ କଳହ)

ପୁରାକାଳେ ସତ୍ୟକାମ ଜବାଲାନନ୍ଦନ,
ଗୋଶ୍ରୀ ତି ଇଷିକୁ ବୋଲିଥିଲେ ବିବରଣୀ—
ଦେହପୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣ ବିବାଦର କଥା,
ସମସ୍ତ ବିଷୟ—ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ।
ଚଷୁ କର୍ଷ୍ଣ ନାସିକାଦି ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳେ,
ପରପର ଦନ୍ତ କଲେ ରହି ଦେହପୁଲେ,
ପ୍ରତ୍ୟକ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଆପଣା ଗୌରବ,
ବୋଇଲେ ବିଷ୍ଟାର ନିଜ ମହିମା ଦୈତ୍ୟବ ।
ବୋଇଲେ ନଯୁନ—ମୁହଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସବୁଠାରୁ,
ଶଶର ଚଳଇ ମୁହଁ ସିନା ରହିବାରୁ,
ଉକ କର୍ଷ୍ଣ ନାସିକାଦି ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସମସ୍ତ,
ପ୍ରକାଶିଲେ ନିଜ ନିଜ ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ଏହୁପି କଳହ କରି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣେ
ଗଲେ ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ ମୀମାଂସା କାରଣେ ।
ବୋଇଲେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି,
ଜଣାଯିବ କାହା ଦେହେ ଅଛି କେତେ ଶକ୍ତି ।
ଏକ ଏକ କରି ଛୁଡ଼ି ଯାଉନ୍ତୁ ଶଶର,
ଜଣାଯିବ ତାହା ରହି ପାରେ କି ନ ପୁଣିର ।
ଦେହ ରହି ନ ପାରିବ ଯାହା ଅଭିବରେ,
ତାହାକୁ ଜାଣିବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ମଧ୍ୟରେ ।
ପ୍ରଜାପତି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣେ,
କଲେ ଯନ୍ମ ଆମ୍ବୁଦ୍ଧକ ପରାଶା କାରଣେ ।
ପ୍ରଥମରେ ବାରିହୃପୁ ଗଲେ ଦେହ ଛୁଡ଼ି,
ବସ୍ତରାନ୍ତେ ପୁଣା ତହିଁ ଅଙ୍ଗଲେ ବାହୁଡ଼ି,
ପୁଞ୍ଚା କଲେ ସମସ୍ତକୁ, ମୋହ ଅଭିବରେ,
ବୋଲ ବୋଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଥିଲ କି ରୂପରେ ?
ଜଣାଯାଏ ଏହିପରି ମୋ ଅବିଦ୍ୟମାନେ,
ମୃତକଳ୍ପ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।

ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣେ ଶୁଣି ଏ ଭାରତ,
ନାହିଁ, ଦେହର ତ ହୋଇ ନାହିଁ କିଛି ଷତ ।
ଶଶରଟି ଥିଲ ସତ୍ୟ ମୁକ ସ୍ଵରୂପରେ,
ବିଷୟ ଯଟି ନାହିଁ ଆମ୍ବୁଦ୍ଧକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ଆଦି ଦେତେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ
ସ୍ଵଜନରେ ଚଳିଥିଲା ନ ମଣ ଆଶ୍ରୟ ।
ବାରିହୃପୁ ଏତେ କଥା ଶୁଣି ସେ କାଳରେ,
ପୁନର୍ବାର ପ୍ରବେଶିଲ ଯାଇଣ ଦେହରେ ।
ଏଥୁଆନ୍ତେ ଏକ ଏକ ନେତ୍ର ଶ୍ରୋଷଗଣ,
ଦେହ ପ୍ରତିଗଲେ ଏକ ବରଷ କାରଣ ।
ବାହୁଡ଼ି ଶୁଣିଲେ ସର୍ବେ ତାଙ୍କ ଅଭିବରେ,
ଦେହ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଥିଲ ସମ୍ମୁଖୀୟ ରୂପରେ ।
ସକଳ ଶେଷରେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କଲେ ପୁଣିର,
ପରାଶା ନିମନ୍ତେ ଛୁଡ଼ିଯିବାକୁ ଶଶର,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯିବାପାଇଁ କରନ୍ତେ ଉଦ୍‌ଦେୟାଗ
ବୋଇଲେ ଶତକାର କରି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁର୍ବ
ନାହିଁ ନାହିଁ ଛୁଡ଼ିଯାଅ ନାହିଁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତୁମ ଅଭିବରେ ଦେଖୁଁ ଦଟିବ ଦୁର୍ଗତି ।
ଛୁଡ଼ିଯିବାପାଇଁ ତୁମେ ତୁଆନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ଆମ୍ବେମାନେ ସର୍ବେ ହୋଇ ପଡ଼ୁଆଛୁଁ ମୃତ ।
ଗଲ ଜଣା ସର୍ବିତ୍ତେ ଅଟେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତାହା ଅଭିବରୁ ଘଟେ ଦେହର ଦୁର୍ଗତି ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସହାୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳେ
ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଇନ୍ତି ରହି ଦେହ ପୁଣେ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବିନା ହେବ ଶଶର ବିନାଶ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳେ କଲେ ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ସକଳେ
ଦେହରେ ରହିବୁଁ ଆମ୍ବେ ବୋଲ କାହା ବଳେ ?
ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ—ଜଗତର ପ୍ରାଣିଗଣ
ଯେଉଁ ଅନ୍ତ ପାନ ନିତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।

ପୁଷ୍ଟିଲଭ କର ତୁମେ ସେହି ଅନ୍ତ ପାନେ,
ତୁମର ଆଶ୍ରୟେ ରହିଥିବୁଁ ଆମେମାନେ ।
ଜଣାଗଲୁ ପାଠ କରି ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନ
ଦେହ ରକ୍ଷାକାରୀ ଏକମାତ୍ର ଅଟେ ପ୍ରାଣ ।
ସୀଗର୍ଭ ଶୋଣିତ ସଙ୍ଗେ ଶୁଦ୍ଧର ମିଳିଛି
ହେବା ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ତର୍ହେ ହୁଏ ଅବସ୍ଥିତ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବିନା ପୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟକର,
ବିନା ପ୍ରାଣ ନ ହୁଏ ଯେ ଗଠନ ଦେବର
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ଉତ୍ତପ୍ତି ପୂର୍ବେ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣ
ସଞ୍ଚାର କରଇ ଏହା ନିଶ୍ଚୟରେ ଜାଣ ।
ଯେଉଁକାଳେ ରେଣ୍ଟେ ହୁଏ ଶୁଦ୍ଧର ପତନ,
ସେହିକାଳୁ କରେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ପୋଷଣ ।
ଏ ହେତୁରୁ ବଯୁକ୍ଷମେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଜ୍ୟୋତି,
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରୀୟଗଣଠାରୁ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କରି ରସ ରକ୍ତର ଘୂଲନା
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ହ୍ଲାନର କରେ ଗଠନ ସୁରନା
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେକ ସମନ,
କରନ୍ତି ନେଷାଦି ସ୍ଵର୍ଗ ଦିପ୍ତି ସମ୍ମାଦନ ।
ଏ ସମସ୍ତ କାରଣରୁ କର ମନେ ଜ୍ଞାନ
ସଦଠାରୁ ଚେଷ୍ଟା ଜ୍ୟୋତି ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରାଣ ।
ଯେତେ କିଛି ଦେଖୁଅଛ ଦିପ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରୀୟର
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଉପରେ ଯେ କରୁଛି ନିର୍ଭର,
ମନ ଅନୁଭବରଣକୁ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ
ଅଟନ୍ତି ଯେ ଏହି ସବା ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ଆଶ୍ରୟ ।
ମନର ଉପରେ ତେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ବର୍ଗର
କରେଟି ବିଷୟ ବର୍ଗ ଅନ୍ତରୁ ନିର୍ଭର ।
ଏହି ଅନୁଭବରଣର ସଙ୍କଳ୍ପାନୁସାରେ
ନିଯୁକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରୀୟବର୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ,

ମାତ୍ର ଜାଣ ମନ—ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟେ
ଦିପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧର କରେ ସକଳ ବିଷୟେ ।
ସବୁରୁପ ସାଧାରଣ ଦିପ୍ତିର ଆଶ୍ରୟେ
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ଯେ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ
ଅନ୍ତ ପୁଣି ଅତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପୋଷକ,
ଅନ୍ତ ପାନେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପୁଷ୍ଟର ସାଧକ,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅନ୍ତପାନ କରନ୍ତେ ଗ୍ରହଣ,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କରେ ତେଣୁ ଗଠନ ପୋଷଣ ।
ଏଥପାଇଁ ଶ୍ରୀ ତିଶାସ୍ତ୍ରେ ରହିଛି କଥତ,
ଅନ୍ତ ପାନେ ହୁଏ ଦେହ ରକ୍ଷିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
ଅନ୍ତ ପାନେ ଲଭେ ପ୍ରାଣ ପୁଷ୍ଟ ପୁଣି ତୁଷ୍ଟି,
ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ବର୍ଗର ଜାତ ସୁତୃତ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ।
ବୁଝୁ ଅଛୁଁ ଦେଖି ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଗୋଟି କରେ ଦେହର ଗଠନ ।
ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଅଧୀନ,
ସେମାନଙ୍କ ନ ପ୍ରାଣ ନୁହେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵାଧୀନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦନ୍ତ ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଛ ଆକାରେ,
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଦିପ୍ତିରେ,
ଏହି ପ୍ରାଣ ଫିରୁବାରୁ ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରକାରେ,
ଅଗି ସୂର୍ଯ୍ୟାଦିର ଦିପ୍ତି ହେବାକୁ ନ ପାରେ,
ବ୍ରହ୍ମର ଦ୍ୱିତୀୟ ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତତ୍ତ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସବ ବ୍ରବ୍ଦ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ତେଣନ୍ତିର ଶକ୍ତି ରୂପାନ୍ତର ପ୍ରାଣ,
ବ୍ରହ୍ମ ଅଧିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଣ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣ ।
ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଦେଖ ପଦାର୍ଥ ଯେତେକ,
ସମସ୍ତର ମୂଳ ବ୍ରହ୍ମ ତେଣନ୍ତି ହିଁ ଏକ ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ତେଣନ୍ତିରୁ ଜାତ ଏ ବିଶ୍ୱପଥାର,
ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ତେଣନ୍ତି ଲାନ ହେବ ପୁନବାର ।

ଓଁ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହରିଃ ଓଁ

ବ୍ୟାକ୍ତିଶାନା°
ସାହିତ୍ୟପରିଚି

ବାହୁଣାନା^୦ ସାହ୍ୟ ପତ୍ର

ଗାନ୍ଧୋଥାନ ମନ୍ତ୍ର

ବୃଦ୍ଧଗାୟସୀ ।

ଓ

ଭୁର୍ବ୍ରଦ୍ଧ ସ୍ଵ

ତତ୍ତ୍ଵ ସବିତ୍ତୁର୍ବରେଣ୍ୟ

ଭରେ । ଦେବସ୍ୟ ଧୀମତ୍ତ

ଧ୍ୟେୟ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଗ୍ରେଦୟାତ ।

— — —

ଓ

ଲୋକେଶ ଚୈତନ୍ୟ-ମୟାଧଦେବ
ମାଙ୍ଗଳ୍ୟ ଦିଷ୍ଟୋ ଭବଦାଜୁମୈବ ।

ନିତାୟ ଲୋକସ୍ୟ ତବ ପ୍ରିୟାର୍ଥ
ଫ୍ରାରୟାମାମନ୍ତ୍ରଭିତ୍ତିୟେ ।

— — —

ସ୍ତ୍ରୀନକାଳୀନ ମନ୍ତ୍ର

ପାପୋହୁ^୦ ପାପକର୍ମାହୁ^୦

ତାପାତ୍ମା ଦାପସମ୍ବଦ୍ଧ ।

ଶାନ୍ତି ମା^୦ ପୁଣ୍ୟନାଶ

ସର୍ବପାପହରେ ହର୍ଷ ।

— — —

ଅପବିଦ୍ୟ ପବିଷ୍ଟୋ ବା ସର୍ବବିଶ୍ୱା ଗତୋଧି ବା
ସଃ ସୁରେତ ପୁଣ୍ୟକାଷଂ ସ ବାହ୍ୟାଭ୍ୟନ୍ତରଃ ଶୁଣି ।
ସ୍ତ୍ରୀନ ଉତ୍ସରେ ଶୁଭାସନରେ ବସି ତିନି ଥର
ଗାୟସୀ ପାଠ କରିବ ।

— — —
ଅଥ ଘାନା^୦

ଶଂ ନୋ ଦେବ ରତ୍ନଶ୍ଵର
ଆପୋ ଭବନ୍ତ ପ୍ରୀତିୟେ ।
ଶଂ ଯୋ ରତ୍ନପୂନ୍ତ ନଃ ।

— — —
ଅଥ ନମସ୍କାର ମନ୍ତ୍ର

ଓ^୦ ନମସ୍ତେ ଶରଣ୍ୟ ନମସ୍ତେ ବରେଣ୍ୟ
ନମସ୍ତେ ଜଗତ୍ପାଳକ^୦ ସ୍ଵପ୍ରକାଶ^୦ ।

ନମସ୍ତେ ଜଗତ୍ତର୍ହ ପାତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ

ନମସ୍ତେ ପର^୦ ନିଶ୍ଚଳ^୦ ନିର୍ବିକଳ^୦

ଭୟାନା^୦ ଭୟ^୦ ଭାଷଣ^୦ ଭାଷଣାନା^୦

ଗତି ପ୍ରାଣିନା^୦ ପାବନା^୦ ପାବନାନା^୦ ।

ମହୋତ୍ତେ^୦ ପଦାନା^୦ ନିପୁନ୍ତୁ ଭମେକ^୦

ପରେଷା^୦ ପରେ^୦ ରଷଣ^୦ ରଷଣାନା^୦ ।

ବୟ^୦ ଭ୍ରା^୦ ଧୂରମୋ ବୟ^୦ ଭ୍ରା^୦ ଭଜମୋ

ବୟ^୦ ଭ୍ରା^୦ ଜଗତ୍ସାକ୍ଷିତ୍ତପ^୦ ନମ ନଃ ।

ସଦେକଂ ନିଧାନଂ ନିରଳମୂର୍ତ୍ତିଶଂ

ଉବାହୋଧପାଠଂ ଶରଣଂ ବୁଜାମଃ ।

ଅସତୋ ମା ସଦ୍ଗମୟ

ତମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ

ମୃତ୍ୟୋର୍ମହିମାତଃଂ ଗମୟ ।

ଆବିରାଶର୍ମ ଏଧ

ରୁଦ୍ଧ ପତ୍ରେ ଦକ୍ଷିଣଂ ମୁଖଂ ତେନ ମାଂ ପାହି ନିତ୍ୟୋ ।

ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଉତ୍ତରେ ଭୁମିରେ ମସ୍ତକ ଲଗାଇ ତିନି
ଥର ନମସ୍କାର କରିବ ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକାଳରେ ଉପାସନା

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣା ସମୟରେ ଆଚମନ କରି କୁଶାସନ କିମ୍ବା
କମ୍ଳାସନରେ ବସିବ । ବୃଦ୍ଧା ଏବେ ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗଳୀ
ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞେପବାତ ରଖି ବାମ ହସ୍ତକୁ କୋଳରେ
ରଖିବ । ଉପବାତ ନ ଥିବା ଲୋକେ କେବଳ ଯୋଡ଼ିଛୁଟ୍ଟ
ହେବେ । ତହିଁ ଉତ୍ସରେ ରଷ୍ଟ୍ର ମୁହିତ କରି ଦେହଶୁଦ୍ଧି
ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବ । ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ
ପର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିବ ।

ଓଁ—ଭୁଃ—ପୁନାତ୍ର ଶିରସି ।

ଓଁ—ଭୁବଃ—ପୁନାତ୍ର ନେଷ୍ଟପ୍ରୋଃ ।

ଓଁ—ସୁଃ—ପୁନାତ୍ର କଣ୍ଠେ ।

ଓଁ—ମହଃ—ପୁନାତ୍ର ହୃଦପ୍ରେ ।

ଓଁ—ଜନଃ—ପୁନାତ୍ର ନାଭ୍ୟାଂ

ଓଁ—ଚପଃ—ପୁନାତ୍ର ପାଦପ୍ରୋଃ ।

ଓଁ—ଶଃ—ପୁନାତ୍ର ପୁନଃ ଶିରସି ।

ଓଁ—ସତ୍ୟ—ପୁନାତ୍ର ସବ୍ଦଃ ।

ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ଉତ୍ସରେ ତିନି ଥର ବୃଦ୍ଧଗାୟୁଷୀ ପାଠ
କରିବ । ଗାୟୁଷୀ ପାଠ ଉତ୍ସରେ ପରଂବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରୋତ୍ସହ
ପାଠ କରିବ ।

ପରଂବୃଦ୍ଧପ୍ରୋତ୍ସହମ्

ନମୋଧିଷ୍ଠନନାଥାୟ—ନମୋଧିମୃତ ନମୋଧିରୟ !

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିନନ୍ଦବାମନ ନମୋଧନନ୍ଦାଷ୍ଟ୍ରାୟ ତେ ।

ନମୋଧନିତିଗତେ ତୁଭ୍ୟୋ ନମପ୍ରେଷିତକାରଣ !

ଅରୁପାୟ ନମୋଧନାଥବନୋଧମତାରଣ !

ନମୟୁଭ୍ୟୋ କାତରଣାୟ କୃପାଦଧେ !

କରୁଣାନିଧିପ୍ରେ କନ୍ତୁତରେ କଳ୍ପନାଶନ !

ନମୋ ଗୁଣନିଧାନାୟ ଗତିନାଥାୟ ତନ୍ମୟ !

ତିନ୍ନାମଣେ ତିଦାନନ୍ଦ ନମଶ୍ଶ୍ରିରସଙ୍ଗେ ନମଃ

ନମପ୍ରେ ଜଗଦାଧାର ଜୀବାନଂ ଜୀବନାୟ ଚ ।

ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତପାଳନ ତେ ନମଃ ।

ନମୟୁଭ୍ୟୋ ଦୟେଶାୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟଭଞ୍ଜନାୟ ତେ ।

ଦନ୍ତବନ୍ଦୋ ଦର୍ଶହାରିନ୍ଦରହାୟ ଦୁଲ୍ଲଭାୟ ଚ ।

ନମୋ ଦେବାୟ ଦନ୍ତାନାଂ ପାଳକାୟ ନମୋନମଃ ।

ଦୟାମୟାୟ ତେ ଧର୍ମରଜାୟ ଧ୍ୱନି ନିତ୍ୟ ଚ ।

ନମୟୁଭ୍ୟୋ ନିରୁପମ ନିଷ୍ଠଳଙ୍କ ନିରଞ୍ଜନ !

ନମପ୍ରେ ନିର୍ବିକାରାୟ ପିତ୍ରେ ପାତେ ନମୟୁତେ ।

ପରାସର ପରବ୍ରହ୍ମନ ପାଷଣ୍ଟବନନାୟ ତେ ।

ନମଃ ପ୍ରସ୍ତୁବଣ ପ୍ରୀତେର୍ନମଃ ପତିତପାବନ !

ପୁଣ୍ୟାଳୟ ପରିଷାତ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣ ଧନାୟ ଚ ।

ନମଃ ପ୍ରେମନ୍ଦ୍ରବନାୟ ପରିଷାପ୍ରେ ପରେଶର !

ପ୍ରସ୍ତେ ପ୍ରସନ୍ନବଦନ ପରମାମ୍ବନ୍ ପ୍ରଜାପତେ !

ନମୋ ଦିଶପତେ ବୃଦ୍ଧନ ବିପଦ୍ବାରଣ ତେ ବିଶେ !

ବିଜୟାୟ ବିଧାତିପ୍ରେ ନମୋ ବିଦ୍ୱବନାଶନ !

ନମୋ ଉକ୍ତବହ୍ରମାୟ ନମୋ ଭୁବନମୋହନ !

ଉବନ୍ ଉବାବ୍ୟକ୍ରାନ୍ତରିନ୍ ଉବଭୁତିହରାୟ ଚ ।

ନମପ୍ରେ ମଙ୍ଗଳନିଧେ ନମପ୍ରେ ମହିମାର୍ଣ୍ଣବ !

ମୁକ୍ତିଦାତିର୍ମହାନମୋଷଧାମେ ମୃଜୁଞ୍ଜ୍ଯାୟ ତେ ।

ନମୋ ନମୟୁ ଯୋଗେଶ ଶାନ୍ତେରକର ଶୁଦ୍ଧ ଚ ।

ଶାନ୍ତିବାସ ସ୍ଵରଗରାଜୁସ୍ମୟମ୍ଭୋ ସ୍ଵପ୍ରକାଶ ତେ ।

ନମଃ ସଦଗୁରବେ ସବ୍ରତସାଧୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଚ ।
ସବ୍ରବ୍ୟାଧିନ୍ ସର୍ବମୂଳାଧାରୀପ୍ରାୟ ନମୋନମଃ ।
ନମୋଧ୍ୟ ସର୍ବାର୍ଥାପ୍ରାୟ ନମୋଧ୍ୟ ସର୍ବସାକ୍ଷିଣେ ।
ସୁଧାସିନ୍ନେ ସିଦ୍ଧିଦାତଃ ସୁଖସ୍ଵେଚ୍ଛମୟାପ୍ରାୟ ଚ ।
ନମଃ ସ୍ରୁଷ୍ଟି ନମଃ ସର୍ବଶକ୍ତିମଂଷ୍ଟେ ନମୋନମଃ ।
ସନାତନାପ୍ରାୟ ସତ୍ୟାପ୍ରାୟ ନମଃ ସର୍ବୋତ୍ତମାପ୍ରାୟ ଚ ।
ହୃଦୟାଭିରଞ୍ଜନାପ୍ରାୟ ହୃଦୟେଶ ନମୋନମଃ ।
ନାମାନେୟତାନି ଶୃଦ୍ଧନନ୍ଦଃ ପତତଃ ମାଂ ସମୁଦ୍ରର ।
ଇତି ଅଷ୍ଟାଉରତ୍ନତନାମା ବ୍ରହ୍ମପ୍ରୋପ୍ତେ
ସମାପ୍ତଃ ।

— — —

ଅଥମହାମାୟ ପ୍ରୋପ୍ତେ

ଜୟ ଦେବ ପରାର୍ଥେ ଉଲ୍ଲିପୁକ୍ତିପ୍ରଦାଯିନ୍ତି ।
ଜଗନ୍ନାତି ମହାବିଦେୟ ମାତଃ ସର୍ବାର୍ଥସାଧକେ ।
ଉବ୍ରତରହରେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳେ ଜଗନ୍ନାତି ।
ବିମୂଳମତ୍ତଜୀବାନାଂ ପାପସଙ୍କଟବାରିଣି ।
ବରଦେ ଶୁଦ୍ଧଦେ ଲୋକପ୍ରସ୍ତୁତେ ଜୀବିତେଶ୍ଵର !
ମାନବାନାଶ ଦେବାକାଂ ତରକଳ୍ୟାଣଦାୟିକେ ।
ପ୍ରସନ୍ନବଦନେ ବିଶ୍ଵଜନ୍ୟେଷ୍ଟ ଦୟାମୟେ !
ବିଚିତ୍ରବୁଣସମନେ ଶିବେ ସନ୍ତାନବହୁଲେ !
ନମୋ ବିଶ୍ଵମୁରେ ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମାଣ୍ଡୋଭାରକାରିଣି ।
ଚେତନ୍ୟମୟି ବିଶ୍ଵାଦେୟ ମହେଶ୍ଵି ଜଗଦାମ୍ଭକେ ।
ବହୁତା ନିରକାର ଭୁଂ ହି ଭୁବନମୋହନୀ ।
ଉକ୍ତମନୋରମେ ଦେବ ମହାଜନୟୁଦୂର୍ଲିଙ୍ଗେ ।
ବିଜ୍ଞାନଦନ୍ତରତା ଭୁଂ ସକିଦାନନ୍ଦରୂପିଣି ।
ବାଗୀଶ୍ଵର ନମ୍ୟୁଭ୍ୟ ଜ୍ଞାନଦେବବତାଂ ବରେ ।
ପରେଣି ପରମପ୍ରଜ୍ଞେ ଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧିପ୍ରଣୋଦିନ ।
ସୁଖଦେ ମୋଷଦେ ମାତରନଦାତି ପରାପ୍ରାୟରେ ।
ରାଜରାଜେଶ୍ଵର ଭୁଂ ହି ସବ୍ରବ୍ୟାଧାପନାଶିନୀ ।
ବୃହାଣ୍ମେଷୁ ବିଦେଶୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେଣ ସମ୍ପିତେ ।

ଚରଣଶ୍ରିତଭୁତ୍ୟାନାଂ ଭୁଂ ନିଃସୁଖବର୍ଣ୍ଣି ।
ନିର୍ବାନବଦିପନେଷୁ ବରାର୍ଥୀପ୍ରଦାୟିକେ ।
ଦିଶାକେ ଭବଦୁସ୍ତାରେ ଜନମା ନାମ ସମ୍ବଳଃ ।
ଦୋରମୋହାରକାରେଷୁ ଦିବାଜ୍ୟାତିବିକାଶିନୀ ।
ପାପାଇହତଭୂତାନାଂ ଭୁଂ ସିତାପହର ଶୁଭେ ।
ଭଗବତୋୟ ନମ୍ୟୁଭ୍ୟ ଦୂରଦୂରନବାସିନୀ ।
ନିଃଶ୍ଵାସେ ଶୋଣିତାଧାରେ ପ୍ରାଣରୂପେଣ ସମ୍ପିତେ ।
ସବ୍ରବ୍ୟାଧିନି କଲ୍ପଣି ତଦ୍ୟନସ୍ଵରୂପେ ସଙ୍ଗ ।
ଅଭୁଲଗୁଣଶାଳିନୀ ନମ୍ସ୍ତେ କଳ୍ପାନ୍ତିକେ ।
ସବାଧସ୍ତି ସବଙ୍କେ ଭୁଂ ସବ୍ରବ୍ୟାଧାରୀପିଣୀ ।
ଶ୍ଵାବରେ ଜଙ୍ଗମେ ନିତ୍ୟ ଶକ୍ତିରୂପେଣ ସମ୍ପିତେ ।
ନିଶିଳପ୍ରାଣିନାଂ ପୁଂଷାଂ ଧନଧାନ୍ୟବିଧାୟିନୀ ।
ନମ୍ସ୍ତେଶିଳଧାରିଣେୟ ଦିବ୍ୟରୂପେ ବରନନେ ।
ମୁମୁକ୍ଷୁସାଧକାନାଶ ତପ୍ୟସିକ୍ଷି ପ୍ରଦାୟିକେ ।
ଆନନ୍ଦମୟ ମାତ୍ର୍ୟ ଉଲ୍ଲିପୁତ୍ତିରୂପିଣି ।
ଶୋକଦୁଃଖାପହାରିଣେୟ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାୟାମାତନି ।
ରୁଦ୍ରମୁଣ୍ଡେ ମହାଶକ୍ତେ ଦୁର୍ମାତ୍ରାସୁରନବାଶିକେ ।
ଭଗବୁଦ୍ଧପୂମର୍ତ୍ତ୍ୟାନାଂ ଭୁଂ ହି ପତତପାଦିନି ।
ଅଚିନ୍ତ୍ୟକ୍ରମରୂପେଣ ସବ୍ରବ୍ୟରୂତେ ବିରାଜତେ ।
ଅନାଦେୟ ଅମ୍ବ କ ଅମ୍ବ ମାତରିଜ୍ଞାସ୍ଵରୂପିଣି ।
ଜାବନ୍ତୁ କ୍ଷୟସିଦ୍ଧିଷ୍ୟ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦପ୍ରବର୍ଣ୍ଣିକେ
ଅନ୍ତର୍ୟାମିନି ଯୋଗେଣି କ୍ଷେମକର କୃପାମୟି ।
ନମ୍ସ୍ତେନନ୍ଦରୂପିଣେୟ ଅଭ୍ୟେ ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ ।
ଅଦ୍ଵିଷ୍ଟେ ଦୁରାର୍ଥେ ପାଷଣ୍ଡଦଣ୍ଡ କାରିକେ ।
ଦିବ୍ୟାଙ୍ଗି ଦିବ୍ୟାବଶେୟ ସ୍ଵରୂପେ ଚିତ୍ତମୋଦିନି ।
ଚିଦାକାଶସ୍ଵରୂପା ଭୁଂ ସାଧୁ ହୃଦୟରୂପିଣି ।
ଜରମଣରଫଳିତି ଶଙ୍କର ପ୍ରକୃତେ ପରେ ।
ତେଜୋମୟି ପବିତ୍ରାତି ନିଶିଳକ ସ୍ଵରୂପିଣି ।
ଅନନ୍ଦଦେ ପୁଣ୍ୟଦେ ମାତ୍ର୍ୟ ଗଧମ୍ବପ୍ରବତ୍ତିକେ ।
ବେଦାଗମେଷୁ ତନ୍ଦେଷୁ ଜ୍ଞାନରୂପେଣ ସମ୍ପିତେ ।
ଦିଶ୍ୱାସୁଶୁରିଶରନାଂ ବିପଦ୍ ଭାତିବନାଶିନୀ ।
ଚନ୍ଦ୍ରପି ପ୍ରତିଶାଦାତି ଅମୃତାନନ୍ଦଭରିଣି ।

ଛୁଂ ହିଂ ଜ୍ଞାନଂ ବଳଂ ପୁଣ୍ୟ ଶାନ୍ତିପୌଷ୍ଟିଗ୍ରାଣ୍ୟଦାୟୁକେ ।
 ଛୁଂ ହି ମମଧନଂ ପ୍ରାଣପ୍ରତ୍ୱାନ୍ ହି ସବ୍ ସ୍ଵରୂପିଣୀ ।
 ନମତ୍ତେ ଜଗତ୍ତାରିଣୀୟ ଶାନ୍ତିକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ପୁରେଶୁର ।
 ଛୁଂ ହି ବେଦା ବିଧୁତ୍ତନ୍ ମନ୍ତ୍ରଦଜନସାଧନଂ ।
 ଛୁଂନାମସ୍ଯୁରଣୋର୍ଗାନେର୍ଜୀବନ୍ତୁ କିମ୍ବି ଲଭ୍ୟତେ ।
 ବିଚରକଞ୍ଚନେ ପନେ ମାତ୍ରସ୍ତ୍ର କରୁଣାକଳା ।
 ଦେହ ପଦସରେଜ୍ ମେ ମରୁମରନ୍ଦରେଶିର୍ ।
 ତବ ପଦାରବିଦେଷୁ ପ୍ରଣାମି ପୁନଃପୁନଃ ।
 ——————
 ଇତି ଶ୍ରାମହାଦେବାପ୍ରତ୍ୟାପଂ ସମାପ୍ତଂ ।

ଅଥ ଯକ୍ତୁର୍ବଦୋକ୍ଷ ଧ୍ୟାନଂ

ସପର୍ଯ୍ୟଗାକୁ କ୍ଷମକାୟମବଣ-
 ମୟାବରଂ ଶୁଭମପାଦବିକମ୍ ।
 କରମୀଜାପୀ ପରଭୂତ ସ୍ଵପୂନ୍-
 ଯୀଆତଥଚୋର୍ଧ୍ଵାନ୍ ବ୍ୟଦଧା-
 ଜାଗ୍ରତ୍ତର୍ୟଃ ସମାଭ୍ୟଃ ।

ସଜ୍ଜାଗ୍ରତୋ ଦୁରମୁଠେତ୍ର ଦେବନ୍ତରୁ ସ୍ଵପ୍ରସ୍ଥ
 ତଥେବେତ୍ର । ଦୁରଙ୍ଗମଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରେକଂ-
 ସ୍ତରମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ସେନ କର୍ମଶ୍ୟପପୋ ମନୀଷିଣୋ ଯଙ୍ଗେ କୃଣ୍ଣନ୍ତି
 ବିତଥେଷୁ ଧୀରଃ । ଯଦପୂର୍ବଂ ଯଷମନ୍ତଃ ପ୍ରଜାନାଂ
 ତନ୍ମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ସତ୍ତ୍ଵପ୍ରଜାନମ୍ଭତ ତେତୋ ଧୃତିଶ୍ଵ ଯଜ୍ଞଜ୍ୟୋତିରନ୍ତ
 ରମୃତଂ ପ୍ରଜାୟ । ଯସ୍ତାନ୍ ରତ୍ନ କଞ୍ଚନ କର୍ମ କିପୁତେ
 ତନ୍ମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ସେନେବଂ ଭୂତଂ ଭୂବନଂ ଭବିଷ୍ୟତ ପରିଗ୍ରହତ
 ମନ୍ତ୍ରତେନ ସବ୍ । ସେନ ଯଜ୍ଞପ୍ରାୟତେ ସପ୍ତହୋତା
 ତନ୍ମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ସ୍ଵପ୍ନିନ୍ଦ୍ରିୟ ମାମଯଜ୍ଞଂ ସି ଯସ୍ତିନ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ରଥନା
 ଭବ ବାରଃ । ଯସ୍ତିଂଶ୍ରୀତଂ ସବମୋତଂ ପ୍ରଜାନାଂ
 ତନ୍ମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ସୁପାରଥରଶ୍ଵାନବ ପନ୍ମନୁଷ୍ୟାନେମାପୁତେହ
 ଶଶୁରବାଜିନ ଜବ । ହୃତ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠଂ ଯଦଜରଂ ଜବଷଂ
 ତନ୍ମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମୟ ।

ଅଥ ନମୟାର ପ୍ରୋତ୍ସହ

ଓଁ ଯୋ ଦେବୋାଗ୍ରୋ ଯୋଧପ୍ରୟୁ ଯୋ ବିଶ୍ୱଂ
 ଭୂବନ ମାବିବେଶ । ଯ ଓଷଧୁଷ୍ମ ଯୋ ବନପ୍ରତିଷ୍ଠାତ୍ମେ
 ଦେବାୟ ନମୋନମଃ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତି
 ହରଃ ଓଁ
 ବ୍ରହ୍ମକୃପା ହି କେବଳଂ ।

ସମବାୟୁ-ରଣ-ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ

ସମବାୟୁ-ରଣ-ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ

ସଂକଷିପ୍ତ ଜ୍ଞାନବ୍ୟ

ଶିଶୁରଙ୍କ ଅଂଶୁ ଜଗତରେ ନରପତି,
ଲୋକସମାଜରେ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ।
ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣଶ ପାଳିବାର,
ନ୍ୟାୟରେ କରିବେ ଦୋଷାଦୋଷର ବିଚ୍ଛର ।
ନ କଲେ ନୃପତିଗଣ ପୃଥିବୀ ଶାସନ,
ଶ୍ରୀନୀ ଭିନ୍ନ ହୋଇଯିବେ ଜାଣ ଲୋକଗଣ ।
ଧର୍ମପରାପୂଣ ଜ୍ଞାନ ନୃପତି ସକଳ
ନିଯୁତ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ।
ଅନ୍ୟ ପରେ ସେହିପରି ସାଧୁ ପ୍ରଜାମାନେ
ରାଜାଙ୍କୁ କରିବେ ମାନ୍ୟ ଦେବତା ସମାନେ ।
ଯେ ଉପାୟେ ହେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି,
ରାଜାଏ ବିବଧରୂପ ବିଧାନ କରନ୍ତି ।
ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ରାଜେୟର ବର୍ତ୍ତମାନ
ପ୍ରବୃତ୍ତ କଲେ ଏକ ନୂତନ ବିଧାନ ।
ଉଷ୍ଣବିଷପୁକ ଗ୍ରାମ୍ୟସମିତି ତା ନାମ,
ପ୍ରଚୁରିତ ହେବ ଉତ୍କଳରେ ଟାମ ଗ୍ରାମ ।
ସର୍କାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଅଣ୍ଟବ ମହତ,
ଯେଶୁ କ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତ ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କ ବ୍ରୁତ ।
ହିଂସପରେ ଶୁଣ ସେହି ସମିତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ପଶୁତେ ବୁଝିବ ଏହା ଅର୍ଥ ସବିଶେଷ ।
ଯେପରି ପ୍ରଜାଙ୍କ ହେବ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ମତ,
ପୁଣି ହେବ ଯେ ଉପାୟେ ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି,
ମାନ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହେବ ଯେହେ ଉପକାର,
ସମିତି ସାହାଯ୍ୟ ହେବ ଧିଧୁ ଏ ପ୍ରକାର ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ହେବ ବସ୍ତାର ଦେଶରେ,
କିମରି ସମିତି ସର୍ବମାନେ ପରମାର
ପାରିବେ ସାହାଯ୍ୟ କରି, ଶିଖିବେ ଏଥୁରେ ।
ଶିଖିବେ ପୁନଶ୍ଚ ଏଥୁ, ରଖନ୍ତୁ ମନରେ ।
କୃଷି ଜମି ଯେ ଉପାୟେ ହେବ ଫଳବଣ୍ଣ,
ଠୀକା ଯୋଗେ ହେବ ଗୋରୁବଣ୍ଣର ଉନ୍ନତି ।
ଅପବ୍ୟୁକ୍ତ ନ କରିବେ ଲୋକେ ନିଜ ଧନ,
କରିବେ ସୁମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଚରିତ ଗଠନ ।
ବୃଥା ଯହିଁ ନ କରିବେ ଧନ ଅପବ୍ୟୁ,
ବରଅ ପାରିବେ କରି କିଞ୍ଚିତ ସଞ୍ଚୟ ।
ବୋଇଲୁ ସଂକ୍ଷେପେ ଏବେ ଏହି ବିବରଣ,
ବିପୁତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ପରେ କରିବ ଶ୍ରବଣ ।

ବାରଗୋଟି ଶିଷ୍ୟାର ପ୍ରଶ୍ନାଭ୍ରତ
୧ । ସମିତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଶିଷ୍ୟ—ଶିଷ୍ୟ ପୁଜା କଲୁ ଗୁରୁଙ୍କ ବୁଝି,
କଥାଏ ପୁରୁଷ ବୋଲି ଗୋପାଳ;
ସମିତି ନାମ ଯେ ଯାଉଛି ଶୁଣା,
ଏ ବିଷୟ କିଛି ନ ଗଲୁ ଜଣା ।
ଏହି ସମିତିର କିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
କିବା ସେ ଲୋଡ଼ଇ ବୋଲି ବିଶେଷ ।

ଗୁରୁ—ଶିଷ୍ୟ କଥା ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଗୁରୁ,
ବୋଲିବୁଁ ସେ କଥା ଯାହା ପରିଚାର ।

ଯେ କଥା ନ ବୁଝି ଦେଉଛୁ ବଣା,
ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଆମଙ୍କୁ ଜଣା ।
ସମିତିରେ ଯେତେ ଥିବେଟି ସଭ୍ୟ,
ସେମାନଙ୍କ ହେବ ପେପର ଲାଭ;
ଯେ ଉପାୟେ ହେବେ ରତ୍ନରୁ ମୁକ୍ତ,
ବଢ଼ିବ ତାହାଙ୍କ ଧନ ବହୁତ;
ଯେପରି କରିବେ ଧନ ସଞ୍ଚୟ,
ସମିତି ତାହାର କରେ ଉପାୟ ।
ସମିତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ଅସଲ—
ଲୋକଙ୍କର ହେବ ଯେପରି ଭଲ ।

୨ । ମୂଳଧନ

ଶିଷ୍ୟ—ଶିଷ୍ୟ ପୁଢା କଲା ବିନୟ କରି,
ପାଇବେ ସମିତ ଏହା କିପରି ?

ଗୁରୁ— ଏକ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ସମିତ ସଭ୍ୟ,
ଚଳାଇବେ ନିଜ କର୍ମକୁ ସବେ ।

ଶିଷ୍ୟ—ସଭ୍ୟ ଅନ୍ୟତାରୁ କି ଉପାୟରେ
ପାଇବେଟି ରତ୍ନ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ?

ଗୁରୁ— ଅଳପ ସୁଧରେ କିପରି ରତ୍ନ
ସମିତିକୁ ମିଳେ ଶୁଣ କାରଣ ।
ପିଲାଟିଏ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶ ଟାଣ,
ସହଜରେ ଘାଙ୍ଗି ପାଇବ ଜାଣ ।
କୋଡ଼ିଏ ବାଉଁଶ ବନା ଗୋପ୍ରରେ
ହାତ ପରା ଜନ୍ମ ଘାଙ୍ଗି ନ ପାରେ ।
ଖାତକ ପାଶରୁ ସୁଧ ବହୁତ
ମହାଜନ ନିଏ ଏହା ଜାଣ ତ ?
ବୁଝିଛ କି ତୁମେ ଏଥୁ କାରଣ ?
ଖାତକର ଯେବେ ଘଟେ ମରଣ,

ଆବା ଦର ଛୁଡ଼ି ଗଲେ ଚଳାଇ,
କିମ୍ବା ଦିଏ ଯେବେ ଟଙ୍କା ଠକେଇ,
ମହାଜନ ଟଙ୍କା ବୁଡ଼ି ନିଶ୍ଚପୁ,
ଏଥରେ ନାହିଁଟି କିଛି ସଂଶୟ ।
ଏକ ଗ୍ରାମେ ଥିବା ଲୋକ ଯାବତ
କେହି କାହାଠାରେ ନୁହେ ଅଜ୍ଞାତ ।
ପରମର ମିଳ ସବୁ ରଇତ
କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ମିଳିତ,
ରଣ ଟଙ୍କା ଦେନି ଜଣକ ପାଇଁ
ଆନ ଜଣେ ଲଗା ହେଲେଟି ଯାଇ,
ଟଙ୍କା ନଷ୍ଟ ହେବା ନ ଥାଏ ଭପୁ,
ଏହା ତୁମେ ଜାଣିଥିବ ନିଶ୍ଚପୁ ।
ଏଥକୁ ସମିତ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ
ଟଙ୍କା ରଣ କର ପାଇର ଅଳ୍ପରେ ।
ସମିତିରେ ସଭ୍ୟ ଥାଏ ଯେ ନର,
ଇଂରାଜିରେ ତାକୁ ବୋଲେ ମେମୂର ।

୩ । ଦାୟୀତ୍ବ

ଶିଷ୍ୟ—ମେମୂର ସମିତ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ
କେତେ ପରିମାଣେ ହେବେଟି ଦାୟୀ ?

ଗୁରୁ— ମେମୂର ହେଉ ବା ହେଉ ସେ ଅନ୍ୟ,
ସମିତ ତା' ଠାରୁ କଲେକ ରଣ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମୂର ସେ ରଣ ପାଇଁ
ସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ ରହିବେ ଦାୟୀ ।

୪ । ସତର୍କ ବା ସାକ୍ଷାନତା

ଶିଷ୍ୟ—କିପରି ବିପଦୁଁ ମେମୂରଗଣ
ପାଇବେଟି ରକ୍ଷା ବୋଲ ଆପଣ ?

ଗୁରୁ—ଯେତେ ଉପରିଧ ନିଯମାବଳୀ
ସମିତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆସୁଛି ଚଳି,

ସେ ସମସ୍ତ ଶିଖ ଚଦମୁଖରେ
କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପାରେ ।
ଅଣିଷ୍ଠିତ ହେଲେ ମେମ୍ବର କେହି,
ସେ ଆନ ପାଠୁଆ ପାଶକୁ ଯାଇ ।
ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ନିଯୁମାବଳୀ
କିନିଯେ କରିବ ତା'ଠାରେ ଅଳି ।

ଶିଷ୍ୟ—ଉପଦିଧ ଅବା ନିଯୁମାବଳୀ
ମେମ୍ବରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରେ କି ଭଳି ?

ଗୁରୁ—ଅବଶ୍ୟାସୀ ଯେବା, ବୋଲେ ନିଯୁମ,
ନ ଦେବ ତାହାକୁ ମେମ୍ବର କାମ,
ଯେଉଁ ସକାଶେ ଟି ନେବେ ସେ ରଣ,
ସେଥିରେ ହିଁ ଖର୍ତ୍ତ କରିବେ, ଶୁଣ;
ଏହି ଭାବେ ରଣ ହେବ ଯେତେକ,
ଉଦେଶ୍ୟ ଥୁବଟି ଲାଭଜନକ;
ଜାଣିଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ରଣ ନିମିତ୍ତ
ସଥାର୍ଥ ଜୀମିନ ଦେବା ଉଚିତ;
ସବୁ ମେମ୍ବରଙ୍କ ଏକଯୋଗରେ
ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ରଖ ମନରେ;

୫ । ରଣ ପରିଶୋଧ କିଷ୍ଟି

ଶିଷ୍ୟ—ରଣ ପରିଶୋଧ ହେବ କିପରି ?
ବୋଲିବା ହେଉଛୁ କରୁଣା କରି ।

ଗୁରୁ—ଯେଉଁ ବାବଦରେ ମେମ୍ବରଗଣ
ଖର୍ତ୍ତ କରିଥିବେ ଟଙ୍କାକୁ ଜାଣ,
ସେଥିରୁ ହୋଇବ ଯେବଣ ଆୟ
ତଢ଼ୁଗ ଶୁଭିବେ ରଣ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଶିଷ୍ୟ— ଏ କଥା ଛିରଟି ହେବ କିପରି ?
ବୋଲିବା ହେଉଛୁ କରୁଣା କରି ।

ଗୁରୁ—ଶିଳ୍ପୀ, ବେବହାରୀ, କୃଷକମାନ,
ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଧାନ ।
ଶିଳ୍ପୀ, ବେବହାରୀ ଲୋକଙ୍କ ଜାଣ,
ସବୁବେଳେ ଆୟ ହୁଏ ସମାନ ।
ସେମାନଙ୍କ ଯାହା ଅଟଇ ଦେଇ
କରିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ଆଦୟ
ମାସିକ ବା ତିନି-ମାସ କିଷ୍ଟିରେ ;
ଅସୁରିଧା ନାହିଁ ଜାଣ ଏଥିରେ ।
ରଣୀମାନଙ୍କର କେବଳ ଆୟ
ହୁଅଇ ଫର୍ମଲ ମଳା ସମୟ ।
ସେମାନେ ଟି ତିନି ପ୍ରକାରେ ରଣ
କରନ୍ତି, ବୋଲୁଛୁଁ, ସେ କଥା ଶୁଣ ।
ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର ରଣ କାରଣ,
କହୁଛି ସେ କଥା, କର ଶ୍ରବଣ ।
ଲଙ୍ଗଳ, ବିହନ କଣିବା ପାଇଁ,
ବଳଦ ପୋଷିବା ସକାଶେ କେହି,
ସେ ରଣ ଆଣନ୍ତି କୃଧକଗଣ
ଗୁରେ ଖରଚ ସେ ସବୁ ଜାଣ ।
ରଣୀଙ୍କର ଆୟ ହୁଅଇ ଥରେ,
ଫର୍ମଲ ଅମଳ କଲ ବେଳରେ,
ତହିଁଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ଏ ରଣ ଶୁଭିବେ ଦିନା କଷ୍ଟରେ ।
ଏ ପରେ ଦିନୟ ଶ୍ରେଣୀର ରଣ ।
ବିଶ ଶ୍ରାବ ଦର ନିମିତ୍ତମାନ,
ଅଥବା କାହାର ଗୁଡ଼ ନିର୍ମାଣ
ଏ ସବୁ ନିମିତ୍ତ କରନ୍ତି ରଣ ।
ରେଜା ଦେଶା ସବୁ ସୁର୍ଖେ ପାଇଁ,
କଣିବାକୁ ଗାଡ଼ି ବଳଦ କେହି,
ବିପଦରେ ପଡ଼ି କେହି ବା ପୁଣ
ରଣ ଲୋଡ଼ ଥାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ।
ଏ ସବୁ ରଣକୁ ଖାତକ ଭାଇ
ଦୂଇ ତିନି ବର୍ଷ ସୁର୍ଖିବ ହାଙ୍କ ।

ତୃଷ୍ଣୟ ଟେଣୀର ଶୁଣ ବୃଦ୍ଧିନ୍ତ,
ବେଣି କର୍ଜ ପରିଶୋଧ ନମିତ୍ତ,
କୁଅ ଅବା ବନ୍ଧ ତୟାର ପାଇଁ,
କଣିବାକୁ ଜମି ଅପର କେହି
ରଣ କଲେ ତାର ଲଭ ଅନେକ,
ରୂର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷେ ଶୁଭେବ ଲେକ ।

ଶିଷ୍ୟ—ଶିଶ୍ରୁତ କିମ୍ବା ଶ୍ରାଵ ନମିତ୍ତ
ନିତାନ୍ତ କି ରଣ ଦେବା ଉଚିତ ?

ଗୁରୁ—ବେହସାବ ଖର୍ଚ କର ଏଥରେ
କେତେ ଲୋକ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଦେଶରେ !
ଯଦି ନ କରିବ ଏହାକୁ ବନ୍ଦ
ସମିତିର ଜାଣ ହୋଇବ ମନ ।
ମାସକ ଏ ସବୁ ନମିତ୍ତ ପାଇଁ
ଅକ୍ରୁ ହେଲେ ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ଅଟଇ ।
ରଣ ପରିମାଣ କର ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ପଞ୍ଚାଏତମାନେ ଦେବେ ନିଶ୍ଚମ୍ପୁ,
ମାସକ ନ ଦେବେ କଦାଚ ବେଣି,
ରଣିଥୁବ ମନେ ଏହା ବିଶେଷ ।
ରଣି ଥିବ ମନେ ଏହା ନିଶ୍ଚତ
ଏଥୁରେ ଯେ ଲଭ ନାହିଁ କିଞ୍ଚତ ।
ମନରେ ରଣିବ ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ
ଏଥୁ ନଷ୍ଟ ହେବା ନୁହେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।

ଶିଷ୍ୟ—ରଣ ଶୁଭେବାକୁ କିଷ୍ଟି କିପାଇଁ
କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ଗୋପାଇଁ ।

ଗୁରୁ—ମେମ୍ରଙ୍କ ରଶୁ ମୁକ୍ତ ସକାଶ
ସମିତି ବିଶେଷ କରେ ପ୍ରୟାୟ ।
ମହାଜନମାନେ କୌଣସି କିଷ୍ଟି
ଧାର୍ଯ୍ୟ ନ କରନ୍ତୁ କାରଣ ଅସ୍ତ୍ର ।

ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ଏ ଅଭିପ୍ରାୟ
କପର କରିବେ ବେଣି ଆଦାୟ,
ମିଛ ହିସାବରେ ଅସଲ ସୁଧ
ଦେଖାଇ କରନ୍ତୁ ଲୋକକୁ ବୋଧ;
ପରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଉଣା ବଳେ
ରଇତର ଜମି ନିଅନ୍ତ ହେଲେ ।
କିଷ୍ଟି ମେମ୍ର ସୁବିଧା ମତେ
ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ କର ପରତେ ।
ମୂଳ କଳନ୍ତର ହିସାବ ବୁଝି
ବିନା କଷ୍ଟରେ ସେ ପାରଇ ଶୁଭେ ।
ସମିତିରୁ ଯଦି କରିଣ ରଖି,
ସୁଧ ମାତ୍ର ଦେବେ ଖାତକଗଣ,
ଆବସ୍ଥା ତାଙ୍କର ନ ହେବ ଭଲ,
ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଅଚଳ ।
ସୁଅ ଗୁଲୁଥିବା ନଦୀରେ ପାଣି
ଅଟେ ହିତକର ଏ କଥା ଜାଣି
ସମିତି କରିବେ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ,
ଲଗାଇବେ ପୁଣି ସେ ସମୁଦ୍ରାୟ ।
ମେମ୍ର ଠାଙ୍ଗର ରଣର ଟଙ୍କା
ପଡ଼ି ରହିଗଲେ ବହୁତ ଶଙ୍କା ।
ସୁଅ ନ ଥିବାରୁ ପୋଖରୀ ପାଣି
ସ୍ଥାପ୍ୟ କରିଥାଏ ଲୋକଙ୍କ ହ୍ରାନି ।

ଶିଷ୍ୟ—ପୁଣି କଥାଟାଏ କରେଁ ପ୍ରଶନ,
କେଉଁ କେଉଁ ପୁଲେ ମେମ୍ରଗଣ
ସବୁ କିଷ୍ଟି ଟଙ୍କା ହିସାବ କର
ଏକାବେଳେ ଦେବେ ଆଦାୟ କର ?

ଗୁରୁ—ଗୋଟାଏ ପରିପାଳି ଥିଲେ ତାଙ୍କର,
ଏକାବେଳେ ଟଙ୍କା ଦେବେ ନିକର ।
ଯାହାର ଅଧିକ ପରିପାଳି ଥିବ
କିଷ୍ଟି ହିସାବେ ସେ ରଣ ଶୁଭେବ ।

ଏଥର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କହୁଛି ଶୁଣ ।
ରବି ଫ୍ରସଲ ଓ ଶାରଦ ଧ'ନ
ଏ ଦୂର ଫ୍ରସଲ ଯାହାର ଥିବ,
ଦୂର କିନ୍ତିରେ ସେ ରଣ ଶୁଣିବ,
କିନ୍ତି ଅଧେ ଟଙ୍କା ଫରୁଣେ ଦେବ,
ବେଶାଖରେ ଆଉ ଅଧେ ଶୁଣିବ ।
ଫ୍ରସଲ ଅମଳ ହେଲା ମାସକେ,
ସବ ନ ଶୁଣୁଣ୍ଟ ରଣ ଜାତକେ,
ପରେ ହୁଏ ଶନ୍ତା ଫ୍ରସଲ ଦର,
ଏଥପାଇଁ କଷତି ହେବ ତାଙ୍କର ।
ପାଇଲେ ସେମାନେ ବେଶି ସମୟ
ଆଉ ଆଡ଼େ ଟଙ୍କା କରିବେ ବ୍ୟୟ ।

୭ । ମେମ୍ବର ନେବା ଓ ବାହାର କରି ଦେବା

ଶିଷ୍ୟ — କିପରି ନୂତନ ମେମ୍ବରମାନ
ବଞ୍ଚି ହେବେ ବୋଲି ବିଧ ବିଧାନ ।

ଗୁରୁ — ପଞ୍ଚାଏତମାନେ ସବ୍ରା କରିଣ
ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପାରିବେ ଜାଣ ।
ସମିତିର ରୂପଣି ମେମ୍ବରେ
କାହାକୁ ନୂତନ ସଭ୍ୟ ପଦରେ
ନେବାକୁ ଆପନ୍ତି କରନ୍ତି ଯେବେ,
ସମିତି ତାହାକୁ ନ ନେବ କେବେ,
ନେବା ପ୍ରବେଶିକା ଫିୟ ସମସ୍ତ ।
କଷଣେ ତାହାକୁ ଦେବ ଫେରସ୍ତ ।
ନୂତନ ମେମ୍ବର ନେବା କାଳରେ
ମେମ୍ବର ସକଳ ସାବଧାନରେ
ସମେତି ତାହାର ତା ଆଚରଣ
ଦେଖିଣ କରିବେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ ।
ଯାହାର ଅଛଇ ଉତ୍ତମ ଗୁଣ
ସେ ଲୋକକୁ ଯେବେ ଦେବଟି ରଣ,

ପାରୁପରିଯନ୍ତେ ସେ ଥାଏ ଲଗି
ଆପଣାର ରଣ ଶୁଣିବା ଲଗି ।
ମାତ୍ର ଜାଣ ଯେବେ ଖରାପ ଲୋକେ
ହଜାର ତାଙ୍କର ଥାଉ ପଛକେ,
ଦିନା ଜୁଲୁମରେ ଦେବାକୁ ରଣ
କେବେ ନା ସେମାନେ ବଳାନ୍ତି ମନ ।
ଶୁବ୍ର ହୃଦୀଆର, ମେମ୍ବରଗଣ,
ବାହୁ ନେବା ଗୁରୁଚରଣି ଜାଣ ।
ଉପ୍ରୁକ୍ତ ଲୋକ ନେଲେକ ବାହୁ
ବିପଦର ଶଙ୍କା ନ ଥାଏ କାହିଁ ।

ଶିଷ୍ୟ — ମେମ୍ବରମାନେ କି ଇଷ୍ଟପା ଦେଇ
ପଦଟିକୁ ଛୁଡ଼ି ପାରିବେ ଯାଇ ?

ଗୁରୁ — ଇଛା କଲେ କେହି ଛୁଡ଼ି ସେ ପାରେ
ମାତ୍ର ତାର ଛୁଡ଼ି ଯିଦା କାଳରେ ।
ସମିତିର ଥିବା ରଣ ସକାଶ
ଦାୟୀ ରହିବ ସେ ଦୂର ବରଷ ।

ଶିଷ୍ୟ — ମେମ୍ବର ଯଦ୍ୟପି ମନ ହୃଦୟ
କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ତାକୁ ପାରିବୁଁ ଦେଇ ?

ଗୁରୁ — ବିଧ ନ ମାନିବା ଯୋଗରୁ ପୂଣ,
କ୍ଷମତା ଥାଉଣୁ ନ ଶୁଣେ ରଣ,
କିବା ସମିତିର ଯତ୍ନଜନକ
କାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ କରେ ସେପରି ଲୋକ ।
ପଞ୍ଚାଏତମାନେ ସେ ମେମ୍ବରକୁ
ଜରିମାନା ଅବା ବାହାର ତାକୁ,
କରିଦେଇ, ପରେ ମେମ୍ବରମାନ
ସାଧାରଣ ସବ୍ରା କର ଆହ୍ଵାନ,
ସେମାନଙ୍କ କରିଥିବା ବିଷୟ
ମଞ୍ଜୁର ଯେ କରି ନେବେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ମେମ୍ରକୁ ବିଦା ଦେବା ପସ୍ତାବେ
ସଭାର ଯେତେକ ମେମ୍ର ଥୁବେ ।
ତହିଁ ବାରପଣି ସମ୍ମତ ଦେଲେ
ମେମ୍ର ବାହାର ହୋଇବ ଭଲେ ।

୭ । ସାଧାରଣ ସଭା

ଶିଷ୍ୟ—ସାଧାରଣ ସଭା ଷମତା କଣ
ସେଥିର ବୃଦ୍ଧିର ବୋଲି ଆପଣ ।

ଗୁରୁ— ଚାନ୍ଦାଳ ଷମତା ଅଛି ଏହାର
ପଞ୍ଚମାନେ ଅନୁଗତ ତାହାର ।
ସମିତିର ଥୁବେ ଯେତେ ସଦସ୍ୟ
ଅନ୍ୟନ ତାହାର ପଞ୍ଚମ ଅଂଶ
ହାଜର ନ ଥିଲେ ସଭା ଶୁଳକରେ,
ସାଧାରଣ ସଭା ହୋଇ ନ ପାରେ ।
ନିତାଳ ପଣ୍ଡର ବରଷେ ଥରେ
ସଭା ବସିବଟି ରଖ ମନରେ ।
ସଭାର ବିଶେଷ ଷମତାମାନ
ନିମ୍ନରେ କଢ଼ିଛି, କର ଶୁଣନ ।
ପଞ୍ଚମ୍ବୁଦ୍ଧାରକ, ସରପଞ୍ଚ ଏକ,
ତହାବଧାରକ ପୁଣି କେତେକ,
ଏହିମାନେ ଜାଣ ପ୍ରତି ବର୍ଣ୍ଣରେ
ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇବେ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ।
ସୁରଣା ମେମ୍ର ଏହି ସଭାର
ପୁଣି ମୁକରର ହେବାକୁ ପାରେ ।

- (୯) ଆସନ୍ତା ବର୍ଷକୁ ଯେ ପରିମାଣ
ସମିତି କରିବ ରଖ ଗ୍ରହଣ,
ଯେ ବିଷୟ ପ୍ଲିର ହେବ ସଭାର ।
- (୧୦) ରଖି ଆଉ ଅମାନତ ଉପର
ନିଆ ଯିବ ଯେଉଁ ସୁଧର ହାତ
ସଭାର ସେ କଥା ହୋଇବ ହୁଏ ।

(୪) କେତେ ବେଶି ରଖି ମେମ୍ର ଲେକେ
ନେଇ ପାଇବେଟି ଏକାବେଳକେ ।
ତହିଁ ହେବ ଏହି କଥା ନିଷ୍ଠିଷ୍ଠ,
ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ଆନ ବିଷୟ ।
ସରପଞ୍ଚ କିମ୍ବା ଆନ ଗୁରୁ
କରିବେ ଯଦ୍ୟପି ମନ ବେଭାର ।
ସାଧାରଣ ସଭା ଗୁହଁବେ ଯେବେ
ସେମାନଙ୍କୁ ହେଲେ ତଡ଼ି ପାଇବେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମ୍ର କି ପରିମାଣ
କରି ପାଇବଟି ରଖ ଗ୍ରହଣ ।
ସାଧାରଣ ସଭା ସୀମା ଏଥର
ସାବଧାନେ ଯଦି ନ କରେ ପ୍ଲିର,
ପଞ୍ଚମାନେ ନିଜେ ଅଧିକ ରଖି
ନେଇ ଯିବେ ଏହା ନିଷ୍ଠିଷ୍ଠ ଜାଣ ।
ପଞ୍ଚକର ସବୁ ଷମତାମାନ
ସାଧାରଣ ସଭା କରଇ ଦାନ,
ତେଣୁ ସଭା କରି ନିୟମମାନ
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ପରିଶୁଳନ ।
ପଞ୍ଚମ୍ବୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ
ଯେତେବେଳେ ଇଛା ମେମ୍ର କେହି
ପଞ୍ଚମାନଙ୍କର ସଭାଶୁଳକରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ ବିନା ବାଧାରେ ।

ଶିଷ୍ୟ—ପଞ୍ଚମ୍ବୁଦ୍ଧ ସଭା କି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତି ଏକଥା ଥରେ ।

ଗୁରୁ—ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଏ ପୁଣି
ରଖ ଦେଇଥାଏ ନିୟମ ଜାଣି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନରେ ମାସକୁ ଥରେ
ସଭା କରିଥାନ୍ତି ପଞ୍ଚ ମେମ୍ରର ।
ସଭା ଦିବସରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ
ସମାଧା କରିବା ଅଟେ ଉଚିତ ।

ସର୍ବ ସାକ୍ଷାତରେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ହେଲେ
ବିପଦର ଟଙ୍କା ନ ଥାଏ ଭଲେ ।

୮ । ଗଛିତ ପାଣି

ଶିଷ୍ୟ—ସମିତିର ଧନ ବଢ଼େ କପର
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ କରୁଣା କର ।

ଗୁରୁ ସମିତି ଶକ୍ତା ସାତେ ଚାଆର
ବାଣୀକ ସୁଧରେ ନେଇ ଉଧାର,
ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ଓ ଦଶ ଅଣାରେ
ରଣ ଦିଏ ସେହି ଟଙ୍କା ୧୦ପରେ;
ତେଣୁ ଶତକର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ଲଭ ତିନି ଟଙ୍କା ଦିଅଣା କରେ ।
ଏହି ଲଭ ଟଙ୍କା ସମିତିର ଥାଏ,
ତାହା ପୁଣି ସେହି ରଣେ ଖଟାଏ ।
ଏହି ଲଭେ ବଢ଼େ ସମିତି ପାଣ୍ଡ,
ସଭ୍ୟମାନେ ତାକୁ ନ ନେବେ ବାଣୀ ।
ଥୋକେ ମୂଳଧନ ରହିଛି ଯାହା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମ୍ପର ଜାଣିବେ ତାହା;
ମୂଳଧନ ଯଦି ବଢ଼େ ପ୍ରବୁର
କମାଇ ପାଇନେ ସୁଧର ହାର ।
କମାଇବା ପୁଣି ଅତି ସରର
ନୁହର ଉଚିତ ସୁଧର ହାର;
ମୂଳଧନ ତେଣୁ, କଲେ ଏପରି,
ବଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ ବିଶେଷ ଦେଇ ।
ସମିତିର ଅମାନତି ଟଙ୍କାର
ଅଳପ ଥବାକୁ ସୁଧର ହାର,
ଏହାହାର ଲଭ ହୁଏ ଅଶେଷ,
ମୂଳଧନ ବଢ଼ିଯାଏ ବିଶେଷ ।
ଏଣୁ ଅମାନତ ପାଇବା ପାଇଁ
ମେମ୍ପରମନଙ୍କୁ ଧରିବ ଯାଇଁ ।

ରଣେ ଖଟାଇଲେ ସେ ମୂଳଧନ,
ତହିଁରୁ ମିଳଇ ଯେ ସୁଧମାନ ।
ସେ ସମ୍ପ୍ର ମିଶେ ମୂଳ ଧନରେ,
ତେଣୁ ମୂଳଧନ ବଢ଼େ ସତ୍ତରେ ।
ସବୁ ମୂଳଧନ ନ ଦେଇ ରଣେ
ଗଛିତ ରଣିବ କିଛି ଯତନେ;
ରୁରିପଣିରୁ ସେ ନ ହେବ ନ୍ୟନ
ଡାକ୍ୟରେ ତାକୁ ରଣିବ ଜାଣ ।
ସଦର ବେଙ୍କଟି କୌଣସି କାଳେ
ଦେଇ ଥିବା ରଣ ମାତି ବସିଲେ ।
ଯେବେ ସେ ଲୌଣସି ବିପଦେ ପଡ଼େ,
ଏ ଗଛିତ ପାଣ୍ଡ ସମିତି ଲେଡ଼େ ।

୯ । ଅମାନତ ବା ଉପୋକିଟ୍

ଶିଷ୍ୟ—ଅମାନତ ହାର କି ଉପକାର
ହୁଅଇ ବୋଲନ୍ତୁ ଗୁରୁ ମୋହର ।

ଗୁରୁ—(କ) ବିଭା ଗ୍ରାନ୍ଥ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ
ଅମାନତ ଟଙ୍କା ବିନା ଆୟୁଷେ
ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବେ ମେମ୍ପରେ,
ସେମାନଙ୍କ ଏହା ଲାଗେ ହିତରେ ।
(ଖ) ଅମାନତ-ଟଙ୍କା ସୁଧର ହାର
ଅଳପ ଥିବାକୁ, ଜାଣ ନିଜର,
ମୂଳଧନ ବଢ଼ିଯାଏ ସତ୍ତର,
ସମିତିର ହୁଏ ଏ ଉପକାର ।

୧୦ । ସମିତି ସଂଘ (Union)

ଶିଷ୍ୟ—ଜାମିନ ସକାଶେ ହୋଇଣ ଗଢ଼ା
ସମିତି-ସଂଘଟି କିରୁପ ଲେଡ଼ା ?

ଗୁରୁ—କେନ୍ତେ ଧନାଗାର ପାଶରୁ ଜାଣ
ସମିତି ଗୁଡ଼ିକ ପାଆନ୍ତି ରଣ ।

ପକ୍ଷୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଏକ ଆରେକର ଭଣର ପାଇଁ
ସେମାନେ ସଦ୍ୟପି ହୋଇଣ ଦାୟୀ
ପରଷ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳନ୍ତ ଯାଇ,
ସମିତି-ହୃଦ ଯେ ତାକୁ ବୋଲଇ ।
କେନ୍ତୁ ଧନାଗାରେ ଯେ ଅଂଶମାନ
କୌଣସି ସମିତି କରେ ଗ୍ରହଣ;
ତା ଉପରେ ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଲିଖିତ
ସେ ମୂଲ୍ୟର ଦଶଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଅବଶିଷ୍ଟ ସମିତିର ରଣପାଇଁ
ସେ ସମିତି ଜାଣ ରହିବ ଦାୟୀ ।
ଅଂଶ ଦଶ ଚୂଣ ଯେତେ ହୁଆଇ
ତା ଅଧିକ ରଣ ନ ନେବ କେବି ।
ପରଷ୍ପର ପାଇଁ ଥିବାରୁ ଦାୟୀ
ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେଖିବ ଯାଇ ।
ଯେତେ ରଣ, କେବି ଶୁଣେ ପାରିବ,
ସେଥିରୁ ଅଧିକ ଯଦି ସେ ନବ,
ସେ ସମିତିକୁ ଯାଇ ନିଶ୍ଚଯ୍ୟ ଜାଣ,
ବାଧା ଦେବେ ବାକି ସମିତିମାନ ।
ଅନ୍ୟ ସମିତିର ପରିଦର୍ଶନ,
ନିଜ ରଣ ପାଇଁ ଜାମିନ ପୁଣି,
ଏହୁପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମିତିର ହେବ
ଦୁଇଗୋଟି ଜାଣ ବିଶେଷ ଲାଭ ।

୧୧ । କେନ୍ତୁ ଧନାଗାର ବା ସଦର ବେଙ୍କ୍

ଶିଷ୍ୟ—କେନ୍ତୁ ଧନାଗାର ଅଛି କିପ୍ପାଇ,
କି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ତାର ବୋଲ ଗୋପାଇଁ ।

ଗୁରୁ—ମହାମା ମଧ୍ୟ ଥିବେ ଯେତେକ
ଧନଶାଳୀ ଆଉ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ,
ସେମାନେ ସମିତିଗଣ ସହିତ
ଅଂଶୀ ସୁରପରେ ହେଲେବ ଯୁକ୍ତ

ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପରିଦର୍ଶନ,
ମୂଳଧନ ପୁଣି ସାହାୟ ଅନ୍ୟ
ପାଇବେ ସମିତିରୁ ନିକର,
ଏଥରୁ ଉଦୟ ଏ ଉପକାର ।

ଶିଷ୍ୟ—କେବଣ ଉପାୟେ କିରୂପ ଭାବେ
କେନ୍ତୁ ଧନାଗାର ଧନ ପାଇବେ ?

ଗୁରୁ—ଅଂଶିଦାରଗଣ, ସମିତିବୃତ୍ତ
କେନ୍ତୁ ଧନାଗାରେ ଅଂଶ ବାବଦ
ଦେଇଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ,
ଧନାଗାର ପୁଣି ପାଏ ଯେତେକ
ଧାର କର ଅବା ନିଜ ଲାଭରୁ,
ଧନାଗାର ପାଣି ଜାତ ସେଥିରୁ ।
ଏ ପାଣିରେ କିନ୍ତୁ, କହୁଛି ମୁହିଁ,
ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଜମାରୁ ନାହିଁ ।
ଧନୀ ଲୋକଠାରୁ କରିଣ ରଣ
ଅବା ଆମାନତ କର ଗ୍ରହଣ,
ମୂଳଧନ ଅଧିକାଂଶ ତାହାର
ସଂଗ୍ରହ କରଇ ଧେ ଧନାଗାର ।
ଧ୍ୟାନ୍ୟ ତାରିଖରେ ଯେତିକି ଦେଯୁ
ମେମ୍ରିମ୍.ନେଟ୍ ଦେବେ ନିଶ୍ଚଯ୍ୟ,
ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେବ ସୁହି,
ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ, ଜାଣିଥିବାଟି,
ଧନାଗାରେ ଲୋକ ଦିଅନ୍ତି ଟଙ୍କା,
ସେମାନଙ୍କ ମନେ ନ ଥାଏ ଶଙ୍କା
ଜାଣି ରଖିଥିବେ ସବୁ ମେମ୍ରିରେ,
ଅନ୍ତିର ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ
ସଦ୍ୟପି କରନ୍ତୁ ମନ ରିପୋର୍ଟ,
ବକେଯା ଟଙ୍କା ବା ବଢ଼େ ଉତ୍ତର,
ଟଙ୍କା ଦେଇଥିବା ଲୋକ ନିକର
ଫେରଇ ମାଗିବେ ଟଙ୍କା ତାକର;

ଆଉ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଲେକଗଣ
ନାରଜ ହେବେ ନିଶ୍ଚଯ ଜାଣ ।
ସବୁ କାରବାର, ରଖ ମନରେ
ଦିଶ୍ୟାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।
ଥରେ ମାତ୍ର ହେଲେ ସୁଖ୍ୟାତି ନଷ୍ଟ,
ସମିତି ଦୁର୍ଦଶା ଦିନେ ଉଛଟ ।

ଶିଷ୍ୟ—କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ରହିଛି ଯାହା
କିରୁପେ ରୂପେ ହୃଅଳ ତାହା ?

ଗୁରୁ—ଡାଇରେକ୍ଟର ବା ପରିଗ୍ରଳକ
ନିୟମ ହୃଅଳ ଜାଣ କେତେକ ।
ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧକ ସମିତିଗଣ
ମନୋମାତ୍ର କର ଥାଆନ୍ତି ଜାଣ ।
ଜାଣିବ ସମିତିରୁଢ଼କ ପାଇଁ
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ଅଛିଟି ରହି ।
ଠକାଇଲେ ତାକୁ ସମିତିଗଣ,
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ହୋଇବ ଭଗ୍ନ,
ଧନାଗାର ସଙ୍ଗେ ସମିତି ଯେତେ
ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବେ, କର ପରତେ ।

୧୭ । ସରକାର ବାହାଦୁର

ଶିଷ୍ୟ—ସରକାର ପୁଣି ସମିତି ପାଇଁ
କି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ବୋଲି ଗୋସାଇଁ ।

ଗୁରୁ—ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଅଛି ବିଧାନ ,
ରାଜା ଯେ ଅଟନ୍ତି ପିତା ସମାନ ।
ପିତା ଜନ୍ମ ଦିଏ ପାଲେ ନୃପତି,
ଏଥକୁ ଉଭୟେ ପିତା ଅଟନ୍ତି ।
ପିତା ଯେହେତୁ ଲୋଡ଼େ ପୁଷ୍ଟ ମଙ୍ଗଳ
ରାଜା ତେହେତୁ ଲୋଡ଼େ ପ୍ରଜା କୁଶଳ ।
ବୁଝିଲେ ଯେ ଆମମାନଙ୍କ ରାଜା
ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଜା,

ଏ ଦେଶ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜା ସକଳ
କରି ବସିଲେଣି ରଣ ସମ୍ବଲ,
ସେମାନଙ୍କ ହିତ କମନା କରି
ସମିତିରୁଢ଼କୁ କରିଲେ ଜାଣ ।
କେନ୍ଦ୍ର, ଧନାଗାର, ତ୍ରୀମ୍ୟ ସମିତି
କୁଚିତ ପ୍ଲଲରେ ପାଇ ଥାଆନ୍ତି
ସରକାରଠାରୁ ରଣ ଦାଦନ;
କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ,
ଜମା ଖକ୍ ପୁଣି ଦେଖିବା ପାଇଁ
ରେକିଷ୍ୟୁର ଆଦି ଅଛନ୍ତି ରହି ।
ରେକିଷ୍ୟୁର ପଦ ବୁଝି ପାରନ୍ତି
ସମିତିର ସଭ୍ୟ ମନ ଅଟନ୍ତି
ସେହି ସମିତିକୁ ଦେବେ ଉଠାଇ,
ଯେଉଁ ରଣ ପ୍ରଜା ଥିବେଟି ନେଇ
ସରକାରଙ୍କର ଆଇନ ବଳେ
ସେ ସବୁ ଆଦାୟ ହୋଇବ ହେଲେ ।

ସରକାରଙ୍କର ପାଇ ଶାସନ
ଉତ୍ତମେ ଚଳାଇ ସମିତିଗଣ,
ଏ ବିଷୟ ଦେଖି ଧନ ସକଳ,
ଦିଶ୍ୟାସ ତାଙ୍କର ହେବ ପ୍ରବଳ,
ସେମାନଙ୍କ ଥିବା ସଞ୍ଚିତ ଧନ
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାରେ ଦେବେଟି ରଣ ।

ଟଙ୍କା କିଛି ଥିଲେ ଭୁଲ ହାତରେ,
ପୋତିପକାଇଛ କିପାଇଁ ଘରେ ?
ରୈର ଡକାଇତ ବହୁତ ଭୟ,
ଦିନ ରାତି ମନ ନାହିଁଟି ଥିଲୁ ।
ସମିତିକୁ ଦେଲେ ସେ ଟଙ୍କା ରଣ,
କଳନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ପାଇବ ପୁଣ,—
ଭଲକରି ମନେ ରଖ ନିଶ୍ଚଯ,
ଏଥରେ ନାହିଁଟି କିଛି ଫଶ୍ୟ

ପରିଷିଷ୍ଟ-କବିତାବଳୀ

ସ୍ତ୍ରୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ ଗୁରିଗୋଟି କଥା	୭୭୯	୨୫ ସାଦର ଆହାନ	୭୮୬
୨ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ	୭୭୯	୨୬ ମାନବାୟାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟାମା	୭୮୩
୩ ଉଦ୍‌ଭବ କବିତା	୭୮୧	୨୭ ଚନ୍ଦ୍ର କଳଙ୍କୀ	୭୮୪
୪ କ୍ଷୀଣ ପୂଣ୍ୟ	୭୮୧	୨୮ ଆୟାର ମିଳନ	୭୮୪
୫ ଉଛୁଳର ବିଗତ ଗୌରବ	୭୮୧	୨୯ ସୁର୍ଗୀୟ ଅବ୍ୟକ୍ତି ଅଜିଜ୍	୭୮୫
୬ ଉଛୁଳ ଜନମର ଆହାନ	୭୮୨	୩୦ କବିୟୁଗଳ	୭୮୫
୭ ପାର୍ଵତୀଙ୍କା	୭୮୨	୩୧ ମିଳନାଶା	୭୮୬
୮ ରଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର	୭୮୩	୩୨ ଛନ୍ଦାରନ ଜନ୍ମଭୂମି	୭୮୭
୯ ଆୟାର ମିଳନ	୭୮୩	୩୩ ମୋ ଜନମ ଜନ୍ମଭୂମି	୭୮୭
୧୦ ଚିତ୍ତକର	୭୮୪	୩୪ ବାମତ୍ତାର ସୁର୍ଗୀୟ ମହାରଜା	୭୮୭
୧୧ ଖଳ ଏବଂ ସର୍ପ	୭୮୪	ସର୍କିତାନନ୍ଦ ସିଭୁବନ ଦେବ	୭୮୭
୧୨ ଭବ ଭବନା	୭୮୫	୩୫ ସୁର୍ଗତ ସର୍କିତାନନ୍ଦ ସିଭୁବନ ଦେବ	୭୮୮
୧୩ ଭୁଲିଯା ଏଁ	୭୮୫	୩୬ ସୁର୍ଗୀୟ ହେମଚନ୍ଦ୍ର	୭୮୦
୧୪ ତ୍ରୀଷ୍ଣ	୭୮୫	୩୭ ସୁଜାତା	୭୮୦
୧୫ କନ୍ତକରେ ନୃତନ ଜଳ ଓ ନୃତନ ରୁଷ	୭୮୬	୩୮ ଶନିବାର	୭୮୦
୧୬ ନିଶ୍ଚିଥ ଧାନ	୭୮୬	୩୯ ରେଲବାଇ	୭୮୧
୧୭ ଯାଞ୍ଜବଳକ୍ଷ୍ୟ ମୈଷେୟୀ ସମାଦି	୭୮୭	୪୦ ବୁଡ଼ାହରିଣ କଥା	୭୮୧
୧୮ ରୂପୀର ଆନନ୍ଦ	୭୮୭	୪୧ କର୍ମପଳ	୭୮୧
୧୯ ସମବଜାର ଦରବାର	୭୮୮	୪୨ ଅନନ୍ତ ମିଳନ	୭୮୧
୨୦ କୌଳିକ ଧର୍ମ	୭୮୯	୪୩ ଶିଷ୍ଟାର୍ଥୀ ବିଦେଶୀ ଉଛୁଳ ଯୁବକ	୭୮୩
୨୧ ସୁର୍ଗୀୟ ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରତ୍ନ ବାହାଦୁର	୭୯୧	୪୪ ଶେଷ ବାସନା	୭୮୩
୨୨ ହୃସ୍ତନା ହେନା	୭୯୧	୪୫ ଆୟ ସମର୍ପଣ	୭୮୪
୨୩ ଚିନ୍ତା ଚିତା	୭୯୨	୪୬ ବୃତ୍ତସ୍ୟ ବଚନଂ	୭୮୪
୨୪ ଜାବନେ ସଫଳ	୭୯୨		

ପରିଶିଷ୍ଟ

କବିତାବଳୀ

(ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରୁ ସଂଗ୍ରହାତ)

କାଳାନୁକ୍ରମେ ସଞ୍ଚିତ

ଗୁରିଗୋଟି କଥା

କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ହେ ଶିଶୁର,
ଏହି ଶୁଣେ କଥା ମୋର ।
ଦିଅଟି ରଖିଥୁବି ମନେ,
ଦିଅଟି ଭୁଲିବି ଯେପନେ ।
ସକଳ କରିଛ ସୃଜନ,
ସକଳ କରିଛ ପାଳନ ।
ସକଳ ଦେଖୁଛ ନଦୀନେ,
ଏକଥା ମୋର ଥାଉ ମନେ । ୧ ।

ଜୀବନ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଳି,
ସୈତି ମମତା ମାୟା ଘେନି ।
ଯେତେକ ଅରଜିଲି ବିତ,
ସଙ୍ଗେ ତା ନ ଯିବି କିଞ୍ଚିତ ।
ନିଶ୍ଚପୁ ଯିବି ତ୍ୟାଗ କରି,
ଏ କଥା ନ ଯାଏଁ ପାପୋର । ୨ ।

ଯାହାର କଳ ଉପକାର । ୩ ।
ଯେ ଲୋକ କଲା ଅତ୍ୟାରୂର । ୪ ।
କର କରୁଣା ଆହେ ହରି
ଏ କଥା ଯାଏଁ ମୁଁ ପାପୋର ।
ଉ: ସା: ୨ୟ-ଶର ୮ ସଂଖ୍ୟା (ଶ୍ରୁଦ୍ଧ-୧୩୦୭)

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ବର୍ଜନାପୁ ଶ୍ଵାନ
ଶରଶ୍ୟାଗତ ଶାନ୍ତିଦେବକୁ ଧର୍ମପୁନ ଯୁଧସ୍ଥିର ପ୍ରଶ୍ନ
କଲେ, “ହେ ପିତାମହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ କେଉଁ ଶ୍ଵାନରେ
ସବଦା ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ କେଉଁ ଶ୍ଵାନକୁ ପରିତ୍ୟାଗ
କରନ୍ତି ?”

(ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ମ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ)

ଯୁଧସ୍ଥିର ଉବାଚ

ଆହେ ପିତାମହ ମୋତେ ବୋଲିଛୁ ବିସ୍ତାର
କରୁପ ପୁରୁଷ ଅବା କି ପ୍ରକାର ନାହି,
ଯାହାଠାରେ ଦାସୀପରି ହୋଇ ଅନୁଗତ
ପଦ୍ମାଲପ୍ନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାସ କରନ୍ତି ସନ୍ତତ ।

ଶାନ୍ତି ଉବାଚ

ଏ ବିଷୟେ ହୋଇଥିଲ ଯେପରି ଘଟନା,
ଆମଙ୍କୁ ପୂର୍ବର କଥା ଯାହା ଅଛି ଜଣା;
ରୁକ୍ଷୁଣୀ ଯେ କଥା ବାସୁଦେବ ସାକ୍ଷାତରେ
କମଳାଙ୍କୁ ପୁରୀ କରଥିଲେ ସମାଦରେ,
ବିଷ୍ଟାରା ସେ ସବ କଥା ବୋଲିବୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଶୁଣିବିଅ ହୋଇ ଶୁଣ ଆହେ ନରପତି ।
ଶାନ୍ତିମୁଁ ସାକ୍ଷାତେ ଦିନେ ରୁକ୍ଷୁଣ ନନ୍ଦନ
ପୁରୀକଲେ କମଳାଙ୍କୁ ହୋଇ କୌତୁକିନା ।

ଆଗୋ ପଢାସନେ ଆଗୋ କମଳବରଣି,
ଜଗତ ପୃଜନେ ନାରପୁଣ ବିଳାସିନି,
ସିଲେକେଶ୍ଵରଙ୍କ ଜାପ୍ଯେ ମହାଷ୍ଟ କଳୁନେ,
ପରୁରବ କିଛି କଥା ବୋଲିନ୍ତି ଏଷଣେ ।
ଇହଲେକେ କି ପ୍ରକାର ମାନବ ପାଶରେ
ଓଡାର୍ଧୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ମୀ ରହାଦି ରୂପରେ
ରଜତ କାଞ୍ଚନ ଗଜ ତୁରଗ ସହିତ
ନିରନ୍ତର ଘ୍ରେ ରହିବେ ଥାଅ ଅବସ୍ଥିତ ।
ପୁଣି ଯାଆ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଲୋକଠାକୁ,
କୃପା କରି ଏହି କଥା ହେବ ବୋଲିବାକୁ ।
ଏହିରୂପ କଥା ପୁଜା କରନ୍ତେ ରୁକ୍ତି ଶୀ,
ବୋଇଲେ ଶ୍ରାକୁଷ୍ଠ ସାକ୍ଷାତରେ କମଳିମା ।
ଶୋ ସୁଭର୍ମେ ଯାହା ପୁଜା କଲ ବର୍ତ୍ତମାନ,
ବୋଲିବୁଁ ବିଷ୍ଟାର ଶୁଣ ହୋଇ ସାବଧାନ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ଅନଳସ, ଦଶ, ଅନ୍ତେଧନ,
କାର୍ଯ୍ୟଦର୍ଶ, ନିତେତ୍ରୁପ୍ତ, ଧର୍ମପରାମୃଣ,
କୃତଙ୍କ, ପ୍ରତିଦିନ୍ତିତ, ଅଧ୍ୟମନେ ରତ
ଏପରି ପୁରୁଷଟାରେ ଥାଏ ମୁଁ ସନ୍ତର ।
ଯେବଣ ପୁ ରୂପ ପୁଣି ରୁହେ କାର୍ଯ୍ୟଷମ,
ନିଷ୍ଠୁର ବଚନପ୍ରାପ୍ତି; କୃତଦ୍ୱା ଅଧମ,
କଳ୍ପ ଚରିତ, ଶୁ ରୁଜନ-ଦେହକାଶ,
ରୈର, ଅଧାର୍ମିକ, ଲୋକ ଦେଖୀ, ଦୁରଗର୍ବା,
କରେ ଯେବା ପରଧନ, ନାଶ ଅନ୍ତିଲାପ,
ଏ ପ୍ରକାର ଲୋକଠାରେ ନ କରେ ମୁଁ ବାସ ।
ଅଳ୍ପ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପବଳ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ଜନେ,
ଯେମାନେ କରନ୍ତି ଫୋଧ ଅତ୍ୟଳ୍ପ କାରଣେ ।
ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କରେ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ତିଲାପ,
ସଙ୍କଦା ଏ ଲୋକଠାରେ ନ କରନ୍ତି ମୁଁ ବାସ ।
ଯେ ଲୋକ ନ କରେ ଆମ୍ବ-ଉନ୍ନତି-କାମନା,
ତାହାଠାରେ ରହିବାକୁ ନ କରୁଁ ବାସନା ।
କ୍ଷମାଶୀଳା ସତ୍ୟବଣ୍ଟ ସରଳା ଯେ ନାଶ,
ସେ ଧାର୍ମିକା ନାଶ ଅଟେ ଆମ୍ବ ପରିଚାର ।

ଯାହା ଦର ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ,
ପିଣ୍ଡାର ଯାହା ଦର ନୁହେଁ ପ୍ରତିବିନ ।
ଲଜ୍ଜାମାନ ପୁଣି ପତ-ଅପ୍ରିୟବାଦିମା,
ମଳିନା କୁବେଶା ପୁଣି କୁଳକଳଙ୍ଗିମା ।
ଆଏ ନାହିଁ ଯେ ଅବଳା କୁଳକୁ ଆଦର,
ଏପରି ନାଶକୁ ଆମ୍ବେ ଯାଉଁ ତ୍ୟାଗ କର ।
ପତିବ୍ରତା ସତ୍ତା ଅଳଙ୍କାର ବିଭୂଷିତା,
ପୁଣିକା ସୌଭଗ୍ୟପୁନ୍ନା ମୋକେ ପ୍ରଣ୍ୟିତା,
ବ୍ରତ ଆରଧନା ଯେ ବା କରେ ଅଭିଳାଷ,
ଏ ପ୍ରକାର ନାଶଠାରେ କରୁଁ ନିତ୍ୟ ବାସ ।
ଅପରିଷା ଦୟାପୁନା ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ଶପୁନା,
ଏ ପ୍ରକାର ରମଣୀକୁ ନକରେ କାମନା ।
ସବ୍ରବଧ ଯାନେ, କନ୍ୟାଗତେ ପୁଷ୍ପବନେ,
ସୁରପୁନେ, ବୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ ମେଘେ, ବିଭୂଷଣେ ।
ବିକସିତ ପଦ୍ମ, ଗଜଯୁଥେ, ଆସନରେ,
ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ୟେ, ଶାରଦୟେ ନଷ୍ଟନରେ ।
ସରସିଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସରେବରେ, ଆଗୋ ସତି,
ଜଙ୍ଗାପୂର୍ବ କରୁ ଆମ୍ବେ ସବଦା ବସନ୍ତ ।
ହଂସନାଦିତ କୌଞ୍ଚୁଥ ସୁଶୋଭିତ,
ତପସ୍ତି-ସେବତ ତଟେ ତରୁ ବିରାଜିତ ।
ବନ୍ୟଜନ୍ମ ତୃପ୍ତ ଲଭିଥାନ୍ତି ଯାହା ମରେ,
କରୁଁ ଆମ୍ବେ ବାସ ଯେହି ସରେବର ଶାରେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବତା ପୂଜା ପାନ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ଲାନେ,
କରନ୍ତି ଯେ ପ୍ଲାନେ ବାସ ସତ୍ୟରୁତମାନେ
ଯେଉଁଠାରେ ହେଉଥାଏ ଦବିଷ ଉଲ୍ଲାସ,
ଆଗୋ ଦେବି କରୁଁ ଆମ୍ବେ ତହିଁ ନିତ୍ୟବାସ ।
ସନ୍ତର ପଠନେ ରତ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଗଣ,
ଦିନମୀ ସୁଜ୍ଜମା ଦାତା ଯେ କଷମିଷ୍ଟ ଜନ ।
କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁରକ୍ତ ଯେଉଁ ବୈଶ୍ୟଗଣେ,
ନିଷ୍ପତ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର ଦାସ ପଣେ ।
ସ୍ଵକର୍ମେ ନିରତ ଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ସବ ନର,
ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବାସ କରୁଁ ନିରନ୍ତର ।

ଦେ ପୁରୁଷ ଠାରେ ବାସକରୁଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ମୋଷ ଲାରେ ସେହି ଜନ ।
ବିଶେଷ ଜାଣିବ ଆଗୋ ପ୍ରୟୁବନ୍ତ ସତି,
ନାରୟୁଣଠାରେ ଥର୍ମ ହୋଇଁ ମୁଖ୍ୟମଣ୍ଡା ।

(ଉଃ ସା: ୪୯' ଗ୍ରୂ ପଞ୍ଚମୀ ଆଘାତ ୧୩୦୭)

ଉଦ୍‌ଭବତ କବିତା

ନ ବସେ ମାଛୁ ଚନନରେ,
ବିରାତି ଖାଏ ନାହିଁ ଗୁଡ଼ ।
ସାଧୁ ଚହନ୍ତି ସାଧୁ ନରେ,
କାହିଁ ଚହିବ ମୁଖ୍ୟ ମୁଡ଼ !
ଧନ ଜନରେ କେହି ଦୁଃଖୀ,
କେ ବସି ଭାଲେ ପୁଷ ମିଶ,
ଅନ୍ତୁ ଅଧିକେ ସର୍ବେ ଦୁଃଖୀ,
ଜଗତେ ଏତିକି ବିରିଷ !
ମଧୁମର୍ଦ୍ଦିକା ପିଠିକା,
ସମସ୍ତେ ହୋଇ କର୍ମବଶ
ନିରତେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଜାବକା,
ଧକ ଯେ ମାନବ ଅଳସ ।
ଦିନାଶ ଗଲ ଯେ ପଦାର୍ଥ
ତା ପାଇଁ କରୁଛ ଭାବନା,
ତାହା କି ତୁମ୍ଭର ଯଥାର୍ଥ ?
ତେବେହେଁ କିପ୍ପାଇ ଶୋଚନା ।

(ଉ. ସା. ୫୨ ଭାଗ, ଭାବ, ୧୩୦୮)
ଶ୍ରୀ ଧୂର୍ମଚିତ୍ତ ।

ଶୀଘ୍ରପୁଣ୍ୟ

ସତ୍ୟ କି ସେ କଥା ଅବା ଦେଖିଛୁ ସ୍ଵପନେ ?
ଅବା ମାୟା ମୁଖ୍ୟ ଭାବିଯାଇଛି ନୟନେ ?
କବିରର ଭାଷା ନୁହେଁ ନିଶ୍ଚପୁ ! ନିଶ୍ଚପୁ !
ପାଇନା କି କରି ଏବେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ !
ଆସେ ଯାଏ ନିତ୍ୟ ମନେ ଅପାର ବାସନା
ହେବ ଅବା ସେହିପରି ଏକ ବିଢ଼ମ୍ବନା !
ଦେବତା ଛଳନା ଏହା ବୋଲିବି କିପରି ?
ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ କେବେ ଥୁଲି ଦୋଷ କରି
କଲୁନାର ମୁଖ୍ୟ ନୁହେ ଅଛି ଭଲ ଜଣା !
କରିବ କି ଅପ୍ରତ୍ୟୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ଘଟନା ?
ଜାଣିଲି ପେତିକି ଥିଲା ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ଯେତିକି ମାତ୍ର ସୁକୃତ କେବଳ ।
ଘଟେ ଏହା ଶୀଘ୍ରପୁଣ୍ୟ ମାନବ ଭାଗ୍ୟରେ,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବ ଭାଲ ଏକଥା ମନରେ ।

(ଉ. ସା ୮୮ ଭାଗ ୧୬ ପଞ୍ଚମୀ, ଆଲଗ୍ନନ୍ଦ ୩୧୧)

ଉଜ୍ଜଳର ବିଚାର ଗୌରବ

ଇତିହାସର ପ୍ରକାଶ ଯେ ଶ୍ରାବ୍ତିପୁ ୧୭୦୩ ସାଲରେ
ବକ୍ତ୍ଵାର ଶିଳ୍ପୀ ସତର ଜଣ ମାତ୍ର ଅଣ୍ଟାରେସ୍ତା
ସହାୟତାରେ ବଜାଦେଶର ତାତ୍କାଳୀନ ସ୍ବାଧୀନ
ଭୂପତି ଲକ୍ଷଣ ସେନଙ୍କୁ ପରାକିତ କରି ବଜାଦେଶ
ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେହି ଇତିହାସରେ ଅଛି ଯେ
୧୭୪୩ ଶ୍ରାବ୍ତାବ ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ବଜାର ଶାସନ-
କର୍ତ୍ତା ତୁଗନ ଖାଁ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଶିକ୍ଷିତ ଦୈନ୍ୟ ଯେନି
ଉଜ୍ଜଳ ଆନ୍ଦମଣ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରବିଶିଆ ଦୂର୍ଗମ୍ଭିତ
ଅତାଇଶତ ମତ ପାଇକ ହସ୍ତରେ ସମ୍ମୁଖୀରୁପେ
ପରାକିତ ହୋଇ ପଳାପୁନ କଲେ । ଉଜ୍ଜଳ ଘଟନା

ଉପଲବ୍ଧର ଦିନମୁଣ୍ଡିତ ଫୁଲ ପଦ୍ୟଟି ଲଖିଛି ହେଲା ।
ଲେଖକର ପ୍ରାର୍ଥନା ଉଚ୍ଛଳବାସିଗଣ କୃପା କରି ଥରେ-
ମାତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତୁ ।

ଅଛି ତ ଉଚ୍ଛଳଦେଶ କାହାନ୍ତି ସେ ସରେ !
ବୁଦ୍ଧି ସରର କାହିଁ ଅଣିତ ତମିରେ ।

(ମୁକୁର ଗାଁମ ସଂଖ୍ୟା ଷାଢ଼ୁ ୧୯୯୫)

ସ୍ଵପ୍ନଦଶ ସେନ୍ୟ ଦେନି ଶିଳଜି ବକ୍ତ୍ତିପୁର,
କରିଥିଲେ ବଙ୍ଗ ସିଂହାସନ ଅଧିକର ।
ଉଚ୍ଛଳୀୟେ କଲେ ଯେଉଁ ବିନ୍ଦମ ପ୍ରକାଶ,
ତାର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ଦିଏ ରତ୍ନହାସ ।
ବଙ୍ଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବର ଖାତ୍ର ତୁଳନ,
ରଘୁବରୀଆର * ଦୁର୍ଗ କଲେ ଆନନ୍ଦମଣି ।
ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଦେଇନ୍ୟ ଥିଲେ ସଙ୍ଗତରେ,
ଶିଥିତ ଯବନଗଣ ପ୍ରବଳ ସମରେ ।
ଆରମ୍ଭିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଗପୁତ୍ର ଶଣ୍ଠାଇଛେ,
ଆରୁପରି ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଭୁବନ୍ଦିନ୍ୟ ଚିତ୍ରେ ।
ପ୍ରଭାର ଦୁଇକ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ,
ପଛଦୁଞ୍ଚା ଦେଇଗଲେ ଉଚ୍ଛଳୀୟ ବରେ ।
ମଣିଲେ ଯବନ ସେନା ହେଲା ଯୁଦ୍ଧ କିଣା,
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଆରମ୍ଭିଲେ ଶାନା ପିନା ।
ସାର୍କ ଦୁଇଶତ ମାତ୍ର ଶଣ୍ଠାଇଛେ ବର
ବାହାରିଲେ ଦୁର୍ଗ ପୁଣି ଦେନି ଶନ୍ତିଗ ଫର ।
ପଦାତି ଦେଇତ ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ଚଞ୍ଚାଶତ
ଦିନକୁ ଆନନ୍ଦମଣି କଲେ ରହସ୍ୟ ।
ନବାବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଲକ୍ଷ ଶିଷ୍ଟିତ ସଇନି,
ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମିଦ୍ରଶ୍ୟ ଶଣ୍ଠାଇଛେ ଗଲେ କଣି ।
ତୁଳନ ଖାତ୍ର ଭୁବନ୍ଦିନା ଦେନି ଅବଶେଷେ
ବିରସ ବନ୍ଦିନ ବାହୁଦୁର୍ଗରେ ବଙ୍ଗଦେଶେ ।

ଉଚ୍ଛଳ ଜନନୀର ଆହ୍ୱାନ

ଆରେ ମୋ ସନ୍ଧାନେ	ରିଅପମାନେ
ସହେ ମୁଁ କେତେ ଯାତମା,	
ନ ଭାଲିଲ ବେଳେ	ଲୋକ ଅବହେଲେ
	ପାଉଛି କେତେ ରଞ୍ଜନା ।

ହୋଇ ଛିନ୍ଦି ଭନ	ସୁଜାପ୍ରାପ୍ତ ନିହା
	ଦେହୁ ପକାଇଛ ପୋଛୁ,
ଅରେ ମୋର ସୁତ	ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତ
	ନ ପାରେ ମୁହିଁ ମୁହୁରୁ ।

ଦଶିଶ ଉତ୍ତରେ	ପଣ୍ଡିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ରହିଲ ରେ ଥୋକେ ଥୋକେ,	
ହୋଇ ହୀନମାନ	କେତେ ଅପମାନ
	କରନ୍ତି ବିଦେଶୀ ଲୋକେ ।

ଯେ ଅଛ ଉତ୍ତରେ	କେବେ ତ ଆଦରେ
	ଦଶିଶ ଭାଇଙ୍କୁ ଥରେ,
ନ କର ସଞ୍ଚୁଳା	ସଦା ଅଦବେଳା
	ପଣ୍ଡିଲ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ।

* ବିଜ୍ଞାନେତା ଯବନମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗରୁ ଦେଶରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଚ୍ଛଳର ସ୍ଥାପିତ ନୃପତ ଲକ୍ଷ୍ମିଆ ମୁକୁନଦେବ
ଦୟଦେଶ ଦୁର୍ଗ ଦିନିଃସି କଥାଥିଲେ । ଏହି ଦୁର୍ଗ ଦାଳେଶ୍ଵର ଜିନ୍ହା ଉଦ୍ଦିଗ ସୀମାବନ୍ତୀ ସୁରମ୍ପିରେଖା ନଦୀ କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଉଚ୍ଛଳର ବିଶକ ଗୌରେ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଭଗ୍ନ ପ୍ରତିପ ଓ ଯୋର ଜଙ୍ଗଲରୁତ ହୋଇ ପ୍ରତିନି ଭବରେ
ପଢିଥିବୁ ।

(ମୁକୁର ଗାନ୍ଧି-ଭାଗ; କାନ୍ତିଳ-ମାର୍ଗଶୀର ୧୩୧୫)

ଦୀର୍ଘକୀତ

ପାର୍ଦ୍ଧମାଣ ହୁଆ—ଲେକ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ
ମାତ୍ର ଏହା ଅନ୍ଧିଶାପ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନିଦାନ ।
ପର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରାନ୍ତ ଜଗାର ଯନ୍ତ୍ରଣା—
ପ୍ରତ୍ୟସେ କି ଏହା ଲେକେ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ?
ଜୀବନ ପ୍ରବାହେ କଷ୍ଟ ଆବର୍ତ୍ତି ସଙ୍କୁଳ
ପାର୍ଦ୍ଧମାବନରେ ଘଟେ ଯାତନା ବହୁଳ ।
କେତେ ପ୍ରିୟ ପରିଜନ କେତେ ପ୍ରିୟଦ୍ଵାବ୍ୟ
ପାର୍ଦ୍ଧମାବନରେ ଅନୁହିତ ହୁଏ ସବ୍ ।
ସବ୍ ସବ୍ ସୁନଃ ପୁନଃ ପୁନଃ ବିଛେଦ ଯାତନା
କେତେ ଆମ୍ବକୃତ ପାପ ଗତାମୁଶୋରନା ।
ଗୁରଖାର ଚିନ୍ତାସାର ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନ,
ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣେ ବୋଲୁ କିବା ପ୍ରଫୋଜନ ?

ପବ୍ଲ ବିଷୟରେ ହେବା ଅନ୍ୟ ଗଳଗ୍ରହ—
ନୁହେଁ କି ନରକ କଷ୍ଟ ଭକ ଭୟାବହ ।

(ମୁକ୍ତିର ୨ | ୧୧-୧୨ ସଂଖ୍ୟା)

ପାଲୁଗୁନ ଓ ଚେତ୍ର (୧୯୧୫)

ରାଧାନାଥ·ରାୟ୍ଚ ବାହୁଦର

ଆସ ଦେବକନ୍ୟାଗଣ ଦେଇ ହୁଳହୁଳି,
ଯାଉଛନ୍ତି ରଧାନାଥ ନେଉଠୁ ଫଣୋଳି
ଶାପତ୍ରସ୍ତ୍ର ଦେବତା ସେ ଆସିଥିଲେ ମଞ୍ଜୁ,
ଯାଉଛନ୍ତି ସ୍ଵୀପୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସମାପତ ।
ଦିବାଜିତ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ମହାକବିଗଣେ,
ସମାଦରେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ବସାଅ ଆସନେ ।
ଥିଲେ ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁଣୀଳ ମାନବ ସମାଜେ,
ମାତ୍ର ଲଭ ପୃଷ୍ଠୀ ଅମରତ୍ର ସ୍ଵୀପୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ସ୍ଵଭବରେ କଢ଼ିଷିତ ମାନବ ଚରିତ,
ରଧାନାଥ ଆମ୍ବା ଥିଲା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପଦିଷି ।
ମାନବସମାଜେ ଥିଲା ଧରି ଦେବବଳ
ପଙ୍କରେ ପଙ୍କଜ ଯଥା ସ୍ଵଭବେ ନିର୍ମଳ ।
ଗାଆନ୍ତ ଉତ୍କଳବାସୀ ରଧାନାଥ ନାମ,
ମରଧାମ ତେଜି ଯାଉଛନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଧାମ ।

(ମୁକୁର ଶ୍ରୀ ଭାଗ, ଶ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା; ଆପାତ ୧୯୭୩)

ଆମ୍ବାର ମିଳନ

କେତେ ଦିବାନଶି ମାସବର୍ଷ ଭୟିଗଲୁ ପ୍ରକୃତି ନିପୁଣେ
ନ ଗଲୁ ପାଦୋର ଜଣାଯାଏ ପର ଚିତ୍ତ ଝଣ୍ଡିତ ହୁଲୁ ମରମେ ।
ଯେବେ ସେ ପାଶରେ ନୟନଟେବେ ଥିଲୁ, ଏତେ
ତାହା ପାଇଁ ।
ବସି ଏକାନ୍ତରେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଭାଲିଛି ତ ମନେ ନାହିଁ ।

ନେଷଅନ୍ତରାଳେ ଗଲ ସେ ଯେଜାଳେ ସେ ଦିନ
ଭାଲେ ଏସନ
ଜଡ଼ଗଲ ଶ୍ରୀ ଏବେ ଅବିନାଶୀ ଆଖାରେ ଆଖା ମିଳନ।
(ମୁକୁର ୪୫' ଭାଗ, ୬ମ ଓ ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା; ୧୯୭୭)

ଚିତ୍ରକର

ଆହେ ଚିତ୍ରକର ଭାଲେ ନିରନ୍ତର
ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ରପଟ ଦେଖି,
କେବଣ ତୁଳିରେ କି ବର୍ଣ୍ଣାବଳିରେ
ଏ ଚିତ୍ର ରଖିଛ ଲେଖି ।

ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି ଦିଗନ୍ତ
ଚିତ୍ରପଟର ବିଷ୍ଟାର,
ତହିଁ ହରିତାଳି ଚିତ୍ର ତାରବଳି
ଦାତ୍ର ଶଣୀ ଦିବାକର ।

ପଠର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ ଅସୀମ
ବିଦିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରିତ,
ପୁଣି ସେହି ଚିତ୍ର ଦେଖଇ ବିଚିତ୍ର
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ବିବରିତ ।

ସମୟ ଜୀବନେ ଦେଖିଲି ନପୁନେ
ଗଗନମଣ୍ଡଳେ ରୁହିଁ,
ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିବିଧ ଉତ୍ତରେ
ଏକ ଆନେ ଝିକ୍ୟ ନାହିଁ ।

ମଳିମା ସାଗରେ ହରିତ ବର୍ଣ୍ଣରେ
ପୃଥ୍ବୀମଣ୍ଡଳେ ଚିତ୍ର,
ବିଦିଧ କୁସୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲତା ଦୁମେ
କୃଷ୍ଣ ମଳ ଶୈତ ପୀତ ।

ମାରବ କବିତା ସମାନେ ବୈଷ୍ଣ୍ଵିତା
ଅନନ୍ତ ଚିତ୍ରର ଭାତି
ଅନନ୍ତ ମହିମା ନ ପାଇଣ ସୀମା
ଜୀବନେ ନ ଲୁହେ ଶାନ୍ତି ।

ଆହେ ଚିତ୍ରକର କେଉଁ ଦେଶେ ଦର
କାହିଁ ଅଛ ବିଦ୍ୟମାନ
ନ ପାଇ ତଦନ୍ତ ହେଉଛି ନିତାନ
ଆକୁଳତ ମମ ପ୍ରାଣ ।

(ମୁକୁର ୫ମ ଭାଗ, ୪୫' ଓ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା;
ଶ୍ରୀବଣ୍ଣ ଓ ଭାଦ୍ର ୧୯୭୮)

ଖଳ ଏବଂ ସପ୍ତ

ଖଳ ବୋଲେ ସପ୍ତ ତୁ ତ ଭାରି ପାକ ଦୁଷ୍ଟ !
ପ୍ରାଣୀହିଂସା କରି ମନେ ମଣୁ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
ସପ୍ତ ବୋଲେ ମୋ ଦଂଶରେ ମରେ ଜଣେ ପ୍ରାଣେ
ତୋ ଜିହ୍ଵାରେ କେତେ ବଣ ଛୁରଖାର ଜାଣେ ।
(ମୁକୁର ୫ମ ଭାଗ, ୪୫' ଓ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା; ୧୯୭୮)

ଉଚ୍ଚଭାବନା

ଥିଲା ତ ଜୀବନେ ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ,
.ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଅନୁଭୂତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ବିଳାସ ।
ଥିଲ ଯେବେ ଉପସୂତ୍ର ଅର୍ଥ ଉପାର୍କ୍ଷନେ,
ଦେଖିଥିଲେ ଉତ୍ତରାଶେ ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ମୋ ଆଳୟ,
ଶିଶୁ ପୁଷ୍ପ କନ୍ୟା ମିଶ୍ର ଭାଷା ସୁଧାମୟ ।
ଭାଲିଥିଲେ ମନେ ମନେ ସୌଭାଗ୍ୟ କାଳରେ,
ଏହିପରି ଚିରଦିନ ଯିବ ସମାନରେ ।

ମନର ଉତ୍ସାହ ଶାନ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଶର୍ଷରେ,
ବିଲ୍ଲନ ସମସ୍ତ ଭୂତ ଅନନ୍ତ ତମିରେ ।
ଜରୁଗଣ୍ଠ୍ରୀ ଦେହ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିଛ,
ରୋଗର ଆଧାର ଦୁଃଖ ଦାତର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ଟିଛ ।
ଗଲେ କାହିଁ ପ୍ରିୟଜନେ ମିଳ ବନ୍ଧୁମାନ,
ଅମିଷୁ ବିହୀନ ପୁଷ୍ପ ମଧୁପ ସମାନେ ।
ସୁଧାମୟ ଘରେଥିଲେ ଯେଉଁ ଶିଶୁରଣ,
ପୂରିତ ବଦନେ ଏବେ କର୍କଣ ବଚନ ।
କରିଛୁ ଯନ୍ମରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଉପକାର,
ପ୍ରତି ଉପକାର ଥାଉ ଲୁଭ ଅତ୍ୟାବୁର ।
ପ୍ରେମାଳାପେ ବନ୍ଧୁଗଣେ ବସୁଥିଲେ ପାଶେ,
ଲୋଡ଼ିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖାଇଁ ବାସେ ।
କେତେ ବା ନ ହାନ୍ତି ଲୋକ ବିଶାଳ ସଂସାରେ,
ଆଉ ତ ଆଦର ବାକେୟ କେହି ନ ପରୁରେ ।
ନିଦୋଧ ନିଦୋଧ ! ! ତୁଙ୍କ ସୁଖେ ଉନମତି,
ଥିଲି-ନାହିଁ ଭାଲ ସବ୍ କାଳର ଆୟୁତ ।
ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏହା ଶୁଭ ସମାବୁର,
ଯାଇଛୁ ସେ ସବ୍ ଯାହା ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ।
ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରୀତି ହେବୁ ମାୟାମୟ ଗ୍ରହୀ,
ଆତ୍ମରନ୍ତା ମାଗେ ସର୍ ଥିଲେ ପରିପରୀ ।
ସାଧୁହେ ନିଶୀଥେ କରେ ପ୍ରଭୁପଦ ଧାନ,
ପାଥୁଁ ବ ଯାବନ୍ତ ସୁଖ ହୁଏ ତୁଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ।
ଯେଉଁ ଅନାବିଳ ସୁଖ ଏବେ ଅନୁଭବ,
ଅତି ତୁଙ୍କ ମହା ତୁଙ୍କ ପାର୍ଥିବ ବିଭବ ।
ସମାନ ମୋ ପକ୍ଷେ - ଜୀବନର ବିତ୍ତ ବିତ୍ତ
ସୁଖର ମାଧୁରୀ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରାର ଭ୍ରତ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଘୋଗାଘୋଗ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବିକାର,
ଆୟୁଷ୍ମାଦ ହିଁ ସବ୍ ସୁଖ ମୁଲାଧାର ।
କାର ବିନିମୟେ ଲୁଭ ଅମୁଲ କାଞ୍ଚନ,
ଜପୁ ଜପୁ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ସନାତନ ।
ତଥାର ମନରେ ଉଦେ ନିଯୁତ ଭାବନା,
ଜୀବନଟା ଶନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ପରି ଯାଏ ଜଣା ।

ଅହୋ ହୋ ? ଜାଣିଲି କିପୀ ଆକୁଳ ଜୀବନ,
ହରଇ ବସିଛୁ ଏକ ଅପାର୍ଥିବ ଧନ ।
ସେହି ତ ଜୀବନେ ଥିଲା ସୁଖ ନିର୍ଭରଣୀ;
ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମୟୀ ଆନନ୍ଦଦାୟୀମା ।
ଅତୁଣ୍ୟ ବିଲୋପ ଏବେ ଅନନ୍ତ ତମିରେ
ବିରଳେ ଭାବର ବସି ଭସି ନେଷନରେ ।
ସେ ସହାନୁଭୂତ କଥା ଅନାବିଳ ପ୍ରୀତି,
ସେହି ସୁଧାମୟ ବାଣୀ ଜଣି ସ୍ଵର୍ଗ' ଗୀତ,
ଉଦାସ ଜୀବନେ ଅନୁଭବେ ସେ ଚରିତ,
କେ ଅଙ୍ଗନ ଜଗତରେ ଅଛି ଅବସ୍ଥିତ ।
କେତେ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ଅଛି କେଉଁ ହୁାନେ
ମାନବ ଜଣିତ ବିଦ୍ୟା ସ୍ଵପ୍ନରେ ନ ଜାଣେ ।
ସେ ଶୁଣାଇଛି ଶୈଷ ହେଉ ଏ ଜୀବନ
ତବପଦେ ମହାପ୍ରଭୁ ଏହି ନିବେଦନ ।

(ମୁକୁର ୪ମ ଭାଗ, ୭୪ ପତ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ ୧୯୮୮)

ଭୁଲିଯାଏ

ଭୁଲିଛି ଯା ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆନନ୍ଦ ଯନ୍ତ୍ରା
ଭୁଲ ଯାଏଁ ଜୀବନର ବିଗତ ଘଟଣା ।
ବିତ୍ତିଛୁ ଜୀବନେ ଯେତେ ପର ଉପକାର
ସୁରଣ କରିବି ନାହିଁ ତାହା ପୁନର୍ବାର ।

(ମୁକୁର ୭ ଭାଗ, ୫, ୭ ପତ୍ର, ଭାଦ୍ରି, ଆଶ୍ୱିନ ୧୯୯୯)

ଗ୍ରୀଷ୍ମ

ପ୍ରତଣ୍ୟ ଅନଳ ସମ ତପ୍ତ ରବିକର,
ଦାଁନ୍ତ ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ମାନବ ନିକର ।
ଦାରୁଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମମକାଳ କଷ୍ଟର କାରଣ,
କିପାଇଁ କଷ୍ଟର କଲେ ଏହାକୁ ସୃଜନ ?

କଷ୍ଟକର ମଶୁ ପାହା ଆପାଠ ମନରେ,
ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ ପ୍ରତି ଦଟନା ମୂଳରେ ।
ତ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରସବରେ ଦୃଏ ବାରିଦ ସଞ୍ଚାର,
ଯାହା ଯୋଗେ ପାଏ ରଖା ସକଳ ସଂସାର ।
ପ୍ରକାଶ ଦୁଆନ୍ତେ ରବ ପ୍ରତଣ୍ଟ କରଣ,
ଉଭୀଦ ଆହାର ଭୂମି କରେ ଆକର୍ଷଣ ।
ଲିଟ୍ ପିରୁ ଜାମୁ ଆନ୍ଦ କଟଳୀ ପଣସ,
ତ୍ରୀଷ୍ଟରେ ପାରଇ ନରଜିବନ ସବସ୍ତୁ ।
ନ ମଣ ଏହାକୁ ରବିକରଣ ପ୍ରତାପ,
ଜନମ ରତ୍ନଶାଳା ଆନନ୍ଦପ୍ରମାତ୍ର ।

(ଉ. ସା. ୧୬ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା; ଜେୟସ୍ତ, ୧୯୯୫)

କଟକରେ ନୃତ୍ୟ ଜଳ ଓ ନୃତ୍ୟ ଛାତ୍ର

ଆଷାଡ଼ ପ୍ରଥମଘରେ କାଠପୋଡ଼ୀ ବରେ
ପରଶେ ନୃତ୍ୟ ସ୍ଥୋତ୍ର ମନ୍ଦାଦ୍ଵାନ୍ତା ଛନ୍ଦେ,
ନାମ ଦିଗଦିଗନ୍ତରୁ ଅସି ଭାବି ଭାବି
ନାମ ଛନ୍ଦେ ନାଚି ନାଚି ଯାଏ ଘୋଣରାଣି ।
ବୃଥା କୁହେ ଫୋଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଲଳ ସ୍ଥୋତର,
ବହୁତ ଉଷ୍ଣର ଭୂମି କରିବ ଉଷ୍ଣର ।
ତ୍ରୀଷ୍ଟ ଅବକାଶ ଅନ୍ତେ ଶିଷ୍ଟାର୍ଥୀ ପ୍ରବାସୀ
କାଠପୋଡ଼ୀର ଶିରେ ସମବେଳ ଅନ୍ତି ।
ସାନ୍ଧ୍ୟସମୀରଣ ପେବି ଶିଳାସ୍ତରୁ ଶିରେ
ମନ ଆନନ୍ଦର ଭୁମିରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
ଦେଶେ କୃତିଷ୍ୱ-ରାଶିକାଣ୍ଡ ନବଜଳ
ଶିଷ୍ଟାର୍ଥୀ କରିବେ ଦେଶ କୁଳକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ।
ନବ ଜଳ ନବ ପ୍ରାପ ଉଚ୍ଛଳ ଭୂଷଣ,
ଆଷାଡ଼ ପ୍ରଥମଘରେ ଶୁଭ ଆଗମନ ।

(ଉ. ସା. ୧୭ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା; ଜେୟସ୍ତ, ୧୯୯୫)

ନିଶ୍ଚିଅ ଧ୍ୟାନ

ସୁଷୁପ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ମରବ ରଜମା,
ସନ୍ନାନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦ୍ଵୋତ୍ତ ନିଦ୍ରାତା ଧରଣୀ ।
ଶୀତଳ ନିଃଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଧୀର ପ୍ରବାହିତ,
କଦାଚିତ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଅନୁମିତ ।
ସମ୍ଭାବ ପ୍ରଳାପ ସମ ଜମ୍ବୁକ ଉଚ୍ଛ୍ଵୁଳେ,
କଦାଚ ହୃଦ୍ଦାର ନାଦ ହୃଦେକ ହୃଦେକ ହୃଦେକ ।
ଅନନ୍ତ ସାଗର ମାଳ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଫେଣମୟ ତାରବଳୀ ହରିତାଳ ଭାଷେ ।
ଜଳେ ଶୁଳେ ଶୂନ୍ୟଦେଶେ ସର୍ବେ ଅତେଜନ
ଜାଗ୍ରତ କେବଳ ଆତ୍ମଦଶୀୟ ଜ୍ଞାନ ଜନ ।
ଅଜ୍ଞାନ ପକ୍ଷରେ ନିଶା ଜାଗ୍ରତ ସମ୍ପର୍ମୀ,
ହେବି ପୋରୀ କରେ ଯାତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁ ପଦ ନମି ।
ହେ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ବିଶ୍ୱପତି ଭଗବାନ,
ନିଶିଳେ ବିରଳେ କରେ ତୁମ୍ଭ ପଦ ଧ୍ୟାନ ।

(ମୁକୁର ୭ । ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା)

* ଯାଜ୍ଞବଳକ୍ୟ ମୌଦ୍ରେୟୀ ସଂବାଦ

ଜାତଶାରୀ ଯାଜ୍ଞବଳକ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ଗର୍ହଷ୍ଟେୟ,
ଇଚ୍ଛା କଳେ ଗୃହ ତେଜି ଯିବେ ବାନଦ୍ରୟେୟ ।
କାତ୍ୟାୟମା ମେଦେୟୀ ଯେ ତାଙ୍କ ଦେନ୍ତ ନାଶ,
ବୋଇଲେ ଉଭୟେ ପାଶେ ରାର ବ୍ରହ୍ମରୂପ ।
ଆହେ ପ୍ରିୟବନ୍ଦିଗଣ ଶୃଣ ମୋ ବିଚନ,
ଯିବି ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାଶ୍ରମେ ବାଣୀ ଦେଇ ଧନ ।
ମୋହର ଗୃହରେ ଅଛି ଯେତେକ ସମ୍ପଦ,
ସମାନ ଭାଗରେ ବାଣୀ ନିଅ ବେଳ ସତ୍ତା ।
ବୋଇଲେ ମୌଦ୍ରେୟୀ - ନାଥ ଏ ପାଥ୍ୟ' ବ ଧନେ,
କରିପାରେ କିଛି କାଳ ସମ୍ମୋଗ ଜୀବନେ ।

*ବୃଦ୍ଧବାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷତ୍ତରେ ଉତ୍ତର ଯାଜ୍ଞବଳକ୍ୟ ମୌଦ୍ରେୟୀ ସଂବାଦ ଭାବାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଅନୁବାଦ ନୁହେ ।

ପୃଥ୍ବୀ ସମସ୍ତ ଧନ ଦେବ ଯେବେ ନାଥ,
ଅମରତ୍ତ ନ ଲଭିବ ଜୀବନେ ନିତାନ୍ତ ।
ଅଷ୍ଟୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା ଜାଣ ଭଗବାନ,
କୃପା କର କର ମୋତେ ସେହି ଧନ ଦାନ ।
ବୋଲିଲେ ମହିଷ୍ମି ଯାଙ୍କବଳ୍କ୍ୟ ଏହା ଶୁଣି,
ବୋଲିଥିଲ ପୂର୍ବେ ଏବେ ବୋଲୁଆଛ ଦୁଣି ।
ଆମ୍ବ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅନୁକୂଳ ଯେଉଁ କଥା,
ବୋଲିବ ତୁମଙ୍କୁ ଆଗୋ ଶୁଣ ପଢିବତା ।
କେବଳ ଯେ ପତି ପ୍ରୀତି ସାଧନ ସକାଶେ,
କରେ ନାହିଁ ସେବା ନିରନ୍ତର ଥାଇ ପାଶେ ।
ପତିବୃତା ମଧ୍ୟ ଲୋଡ଼େ ଆତ୍ମାର ମଙ୍ଗଳ,
ତେଣୁ ସ୍ଵାମୀ ସେବେ କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ନିର୍ମଳ ।
ରମଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ କରିଥାଏ ପତି,
ଆତ୍ମାପ୍ରୀତି ସାଧନରେ ଥାଏ ତାର ମନ୍ତ୍ର ।
ପିତା ଯାହା ମୈତ୍ର କରିଥାନ୍ତି ପୁରୁଷଙ୍କେ,
ଅନୁଭବ ଥାନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖ ମନେ ମନେ ।
ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ଧନ ଉପାର୍ଜନ,
ନ କରନ୍ତି ଲୋକ --କରେ ତୋଷିବାକୁ ମନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରିଥାନ୍ତି ଲୋକଗଣ,
କେବଳ ଆତ୍ମାର ପ୍ରୀତି ସାଧନ କାରଣ ।
ଲୋକ ଯାହା କରିଥାନ୍ତି କ୍ଷମିତ୍ୱକୁ ପ୍ରୀତି,
ସେହିପରି ଆମ୍ବ ପ୍ରୀତି ଜାଣ ପୁର୍ବ ମାତ୍ର ।
ବିଶେଷ ଜଗତେ ପ୍ରିୟବୟୁ ନ ହିଁ ଜାଣ,
ଆମ୍ବପ୍ରୀତି ପାଇଁ ଲୋକେ ଥାନ୍ତି ଯହିବାନ ।
ସେଉଁ ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରୀତି ଲଭେ ସେଉଁ ଜନ,
ଦେହି ପଦାର୍ଥଟି ତାର ପ୍ରିୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏଥକୁ ଯହିଁରେ ଲଭ ଆତୁତ୍ୱଜ୍ଞାନ,
ସେପରି ବେଦାର୍ଥ' ପାଠ କର ଜ୍ଞାନବାନ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ କରିବ ଲଭ ବେଦାର୍ଥ' ଛାବଣେ,
କରିବ ଯହିଁରେ ତାହା ଧ୍ୟାନ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
ଶ୍ରୀବଣ ମନନ ଧ୍ୟାନ କର ନିରନ୍ତରେ,
ଆମ୍ବତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲଭିଥାନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ମରେ ।

ଆମ୍ବାର ସାଷାତ କାର ତୁପ ହେଉଁ ଜ୍ଞାନ,
ତାହା ଲଭ କର ସର୍ବ ଲଭଇ ବିଦ୍ୱାନ ।
ଆମ୍ବାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ସକଳ ଦ୍ରୁବ୍ୟରେ,
ଏଥକୁ କାହାକୁ ତୁଳ ନ ମଣ ମନରେ ।
ଅନେୟ ଯଦି ତୁଳଜ୍ଞାନ କର ମୁଖ୍ୟପଣେ,
ଆପଣ ଆମ୍ବାକୁ ହୁଳ କଲ ହେଜ ମନେ ।
ଜଗତରେ ଯାହା କିଛି ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସମୁଦୟ,
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବ ତାହା ସବ ଆମ୍ବମୟ ।
ଆମ୍ବ ବ୍ୟତିରକ୍ତ କିଛି ଜଗତରେ ନାହିଁ,
ହେତୁ ଜ୍ଞାନ କିଛି କର ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ।
ଆତ୍ମାର ଦ୍ଵଦ୍ବୁଦ୍ଧ ଏହି ଜଗତ ସଂସାର,
ଅବସ୍ଥାର ସବ ତହିଁ ଲ୍ପୁ ଜାଣ ସାର ।
ଜଗତ ଯାବନ୍ତ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ହୁଏ ଅନୁଭୂତି,
ସମସ୍ତ ଜାଣିବ ଆମ୍ବଶକ୍ତି ବା ବିଭୂତି ।
ଆତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ଲଭିପାରେ ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟବାନ,
ସବ ଜ୍ଞାନ ସେହି ଲଭିଅଛି ବୋଲି ଜାଣ ।
ଜଳର ବୁଦ୍ବୁଦ୍ଧ ଫେଣ ଜଳର ବିକାର,
ହଣ୍ଡର ଅଂଶରୁ ଜାତ ଜଗତ ସଂସାର ।
ନାମ ରୂପାମୂଳ କଗତର ବସ୍ତୁ ସର୍ବ,
ହଣ୍ଡର ଅଂଶରୁ ଜାତ କର ଅନୁଭବ ।
ବହୁ ବ୍ୟତିରକ୍ତ ଜଗତରେ କିଛି ନାହିଁ,
ବହୁମୟ ଏ ସଂସାର ଜାଣ ସେଥିପାଇଁ ।
ବାହୀ କୃପ ପୁଷ୍ପରାଣୀ ଦେତେ ଜଳାଶୟ,
ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ଏକ ସମୁଦ୍ର ଆଶ୍ରମ୍ୟ ।
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ସବ ବେଦ ବାକ୍ୟ ମତେ,
ବହୁହିଁ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଜଗତେ ।
ସେନର ଲବଣ ଖଣ୍ଡ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ,
ବିଲାନ ଥରୁଣ୍ୟ ଥାଏ ଲୋକ ନୟନରେ ।
ଅତୁଶ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଜଳେ ସେନର ଲବଣ,
ଅନୁଭବ ପ୍ରତି ବିନ୍ଦୁ କଲେ ଆସ୍ତାଦନ ।
ତଦୁପ ବିଜ୍ଞାନ ତନ ଆତ୍ମ ଦେହାଦିରେ,
ବ୍ୟାପ୍ତ ଛନ୍ଦ ଯାଏ ଜଣା ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ।

ଦେବ ମାନବାଦି ଘବେ ହେଉ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,
ଭୂତ ସବ୍ ବୃଦ୍ଧି ଘବେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଶନ୍ତ ।
ଏ ମହା ମହିମାନ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତ ଅପାର,
ଓଡ଼ପ୍ରୋତ ଘବେ ବ୍ୟକ୍ତ ଜଗତ ସଂସାର ।

ଉପାଧ ବିନାଶେ ଦେହ ମାନବାଦି ନାମ;
ବିନଷ୍ଟ ମାତ୍ରକ ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମାବାମ ।
ଗୋ ମେଷେୟ ! ଏହି ଆୟ ତତ୍ତ୍ଵ ଉପଦେଶ
ଶୁଣିକରି ପରବ୍ରହ୍ମ, ମନକୁ ନିଦେଶ ।

ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଯାଏ ନାଶ ଜଗତର ଧନ,
ଇହ ପରକାଳେ ବୃଦ୍ଧି ଜୀବନ ଜୀବନ ।

ବୋଇଲେ ମେଷେୟ—ନାଥ ଉପାଧ ନାଶରେ;
ଆତ୍ମା ନାମ ରୂପ ନାଶ ଯାଏ ସହଜରେ ।
ଯେ କଥା ବୋଇଲେ ମନେ ଲଗୁଛି ଅନର୍ଥ,
ବୃଦ୍ଧିର ବୋଲକୁ ମୋତେ ଏଥୁ ଗୁଡ଼ ତତ୍ତ୍ଵ ।

ବୋଇଲେ ଯେ ଯାଞ୍ଚ ବଜ୍ରକ୍ ଶୁଣ ଗୋ ମେଷେୟ,
ଯେ କଥା ବୋଲିଛି ତହିଁ ଗୁଡ଼ ଅର୍ଥ ଏହି ।

ମୁଢିପଣେ ହେଲେ ମନେ ଦେଇ ଘବ ଜାତ,
ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଘବ ଜନ୍ମର ନିତାନ୍ତ ।

ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ପୁର୍ବ ଆଦି ଗୁଣ ସବ୍,
କର୍ମେତ୍ରପୁ କରେ ପୃଥିକରେ ଅନୁଭବ ।

ଦେଇ ଘବେ ବିମୋହିତ ହୃଦ ଯେବେ ମନ,
ଅନୁଭବେ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ଜନ୍ମେତ୍ରପୁ ଜୀବନ ।

ମାତ୍ରକ ଅଦ୍ଵେତବାଦୀ କରେ ଅନୁମାନ,
ସମସ୍ତ ଜନ୍ମେ ମୂଳେ ବୃଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟମାନ ।

ତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ହୃଦ ମନରେ ଉଦୟ,
ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରାତାତ୍ମ ଗୋଟି ସବ୍ ବୃଦ୍ଧିମୟ ।

ଜଳେ ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧିମୂଳେ ଆୟ ସମର୍ପଣ,
ଜଗତ ସଂସାର ତାହାଠାରେ ତୁଳ ଧନ ।

ଅନୁଭବ ଆତ୍ମ ଆତ୍ମା ପରବନ୍ଦମୟ,
ତେ ମେଷେୟ ! ପ୍ରିୟ କର ଆପଣା ହୃଦୟ ।

ଆତ୍ମମୟ ପରମାତ୍ମା ଜୀବନେ ମରଣେ,
ଲୟ ରଖ ଆତ୍ମଚିତ ତେଜି ତୁଳଧନେ ।

ତୁଳ ଧନେ ମମତ୍ର ଯେ ତିତିର ବିକାର,
ଜ୍ଞାନ ମତେ ବୃଦ୍ଧି ପଦ ଜୀବନର ସାର ।
ଆସ ଦେବି, ତେଜି ଏବେ ଭଙ୍ଗୁର ସମତ୍ର,
ନିରନ୍ତରେ ରଖ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମଗତି ।

(ମୁଲୁର । ୭-୩ୟ ସଂଖ୍ୟା)

ରୂପୀର ଆନନ୍ଦ

ପହଳି ଆଷାଢ଼ ପାଣି ଘର କାମ ଭିଡ଼,
କତି ଦେଇ ରୂପିପାଶେ ବାନ୍ଧଦେଲ ହିଡ଼ ।
କାଦୁଆରେ ଲଟପଟ ଦେହଗୋଟା ଝାଳ,
କୋଡ଼ି ହାତେ ନ ହିଁ ବେଳ ବାନ୍ଧବାକୁ ବାଳ ।
ଦୁଇଟା ବଳଦ ବିଲ ନିକଟ ହିଡ଼ରେ,
ଚରୁଥୁଲେ ଚଷା ଯୋଗଦେଲ ଲଙ୍ଗଳରେ ।
ଦରବୁଡ଼ା ବଳଦଙ୍କ ଦେହେଁ ନାହିଁ ବଳ,
ଚଷାମନ ଜାଣି କାହୁଁ ଓଟାରିବେ ହଳ ।
ଚଷାଠାରୁ ନିର୍ବାତିଆ ମାଡ଼ ଗାଳ ଖାଇ,
ମଠ ମଠ ଗୁଲିଛନ୍ତି ମୁଣ୍ଡକୁ ଫଳ ।
ରତ ରତ ବେଳ ଅଛି ହଳକଣ୍ଠ ଧରି,
କିପରି ବିଦୁଡ଼ା କାମ ପିବ ଆଜି ସରି ।
ଫୁଲ ସଞ୍ଜବେଳେ ଚଷା ନିଶ୍ଚାସେ ପକାଇ,
ପଇଟି ଛିଣ୍ଠିଲ ଦେଲ ହଳକୁ ପିଟାଇ ।
କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ବାନ୍ଧ ପୁଆଳୀ ଲଙ୍ଗଳ,
ବଳଦ ପିଠିରେ ସାର ପାଞ୍ଚରେ ବଳ ।
ବାହୁଡ଼ ଅଳଳ ଘରେ ଧୋଇ ଗୋଡ଼ ହାତ,
ପେଜୁଆ ପେଜୁଆ ଉତ୍ତତ୍ତ୍ଵ କଂସେ ଘର ।
ଲୁଣ ଟିକାଟାଏ ମାର ପାଇ ଦେଲ କସି,
ଆଉ ଦେଇ କଂସା ଘର ଖାଏ ବସି ବସି ।
ଗୋଡ଼ ମୁହଁ ଧୋଇ ବସି ପକାଇ ନିଶ୍ଚାସେ,
ଧୂଆଁ ପଥ ନିଆଁ ବଡ଼ ଥୁଆ ଥୁଲାପାଶେ ।

ଶାଳପଦେ ମୋଡ଼ି ପିକାଟିଏ ପତନରେ,
ନିଆଁ କୁ ଧସଇ ଓଟାରିଲ ଆନନ୍ଦରେ ।
ଅଧକଂସା ପ୍ରସାଦରେ କଂସା ଏ ତୋରଣୀ,
ଦରଣୀ ତା ସେବା କଲ ଲୁଣ ହୁଲେ ଆଣି ।
ଧନୀ ସାର ଦୁଇଜଣ ବସିଲେ ଆନନ୍ଦେ
ଚଷା ବାଲେ ଏ ବରସ କାଟିଲ ସୁଜ୍ଜଦେ ।
ଦେଇଛୁ ମିଥୁନ ଗାର ଖରଟିଆ ବୁଣା ।
ପ୍ରାସ୍ତି ଭରଣ ଧାନ ପୋଷେ ନାହିଁ ଡଣା ।
ରଙ୍ଗ ଧଢ଼ି ଶାଢ଼ୀକୁ ତେ ଥାଲ ରଙ୍ଗା ବଡ଼,
ଏଥର କଥାରେ ହେବନାହିଁ ନଡ଼ିବଡ଼ ।
ସାଉକାର ବାପୁଡ଼ାଟା ହୃଦ ଫର ଫର,
ଖଳା ମୁଣ୍ଡେ ମାପି ଦେବ ମୂଳ କଳନ୍ତର ।
ଘରଣୀ ବିଶୁର କଲ ତେବେ ଜଣେ ମୁହିଁ
ଆନନ୍ଦରେ ହେଲେ ଦୁହଁ ମୁହଁ ରୁହଁରୁହଁ ।
ଯେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲ ଦୁହଙ୍କ ମନରେ
ଥିବେ ନାହିଁ ବିତ ଲକ୍ଷପତି ସୁପନରେ ।

(ମୁକୁର ୭—୫୮ ସଂଖ୍ୟା ।)

ୟମରାଜାର ଦରବାର

ୟମରାଜା ବସିଛନ୍ତି ରହ ସିଂହାସନେ,
ଚିତ୍ତରୁପ୍ତ ପାଞ୍ଜି ଧରି ତାକେ ପାପିଗଣେ ।
ବିକଟାଳ ରୂପ ଯମରାଜା ଦୁଇମାନ,
ତାଳଗଛ ପରି ଉଚ୍ଚ କୁଳ ପରି କାନ ।
ଆକିପଟ ପରି ଆଖି ମୂଳା ପରି ଦାନ୍ତ,
ଲହ ଲହ ଜିର ତାଙ୍କ ଲମ୍ବ ଦେଉଦାତ ।
ବାନ୍ଧବନ୍ଧୁ ପାପିଗଣ ଚମ ଦିନ୍ଦରେ,
ଦୁମ୍ଭାନ୍ମ ପିଟୁଛନ୍ତି ମୁଣ୍ଡଳ ବାଡ଼ରେ !
ଉଦ୍‌ଭବଲେ ପାପିମାନେ ଯମରାଜା ଆଗେ,
ରାଜଦଣ୍ଡ ଟେକି ଦୁଇ ଠିଆ ପଛଭାବେ ।
ଚିତ୍ତରୁପ୍ତ ନଥ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି କୁରି ପାଟି,
ୟମରାଜୁ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଗୋଟିଗୋଟି ।

ଲୋକେ ଗାଳିଦିଏ ରାମା ଭାର ବଦରଣୀ
ହୁକୁମ ତା ପ୍ରକି ହେଲ, ଦିଅ ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ।
ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମବାବୁ ଭାର ତାକ ନାମ,
ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ି ଦିଏ ନାହିଁ ଦାମ୍ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପମରଜା ହୋଇ କମ୍ପମାନ,
ସାଥ ଜଣେ ଲୋକ : 'ର ମୋଡ଼ ଦୁଇ କାନ ।
ରକ୍ଷିତୁଲ ମାଷ୍ଟର ଗୋଟେ ପିଲାଗଣେ ମାରେ,
ହୁକୁମ—ତାହାକୁ ଠିଆ ରଖିବ ଖର୍ବରେ !
ରଙ୍ଗରେଜୀ ପଡ଼ୁଆ ଗୋଟେ ଥାଏ ଶାଶୁୟରେ,
ମାଆବୁଡ଼ୀ ଅଛି ଘରେ ନ ପରୁରେ ଥରେ ।
ତାହାର ମାମଲା ଫରସି ରୂପେ ରୂପେ,
ଚଢ଼ି ଏ ଓଲଟ ଗଧ ବୁଲୁ ଦାଣେ ଦାଣେ ।
ଗଧା ଟୋପି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ମୋଡ଼ କାନ,
ଲେଖିଦିଅ ଏ ଲୋକଟା ଭାର ବେଇମାନ ।
ସରାସର ଖପି ମକଦମା ସବୁ ଶେଷ,
ପୁଲିଶରୁଲଣି କେଶ ହେଲ ଦରପେଶ ।
କଙ୍କାଳୀ ଗୋଟାଏ ପାପୀ ପେଟ ବିକଳରେ,
ସିନ୍ଧିକାଠି ଧର ଗୈର କରେ ଲୋକ ଘରେ ।
ଦୋସର ଆସାମୀ କବି ଭାର ବଦମାସ,
ଅଣ୍ଠୀଳ କବିତା ଲେଖି କରେ ସେ ପ୍ରକାଶ ।
ଦୁହଙ୍କର ହାତଛନ୍ଦା ଏକ ହାତକଡ଼,
ରୁରିଟା ବିକଟ ଦୁଇ ଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ।
ମାମଲର ହାଲ ବୁଝି ଯମରାଜା ଶୋଦ,
ବୋଇଲେ ସଜିନ କେଶ ଦୋହରା ସମ୍ପ୍ରଦ ।
ନଥ ଗୋଟା ପଡ଼ା ହେଲ ରୁରିଷ୍ଣା ପ୍ରାୟ,
ଜୁରୁମାନଙ୍କର ସବୁ ହେଲ ଏକ ରାୟ ।
ଏ ଅନ୍ତେ କୋଟରୁ ହେଲ ରାୟିଟା ପ୍ରକାଶ,
'ନଟ ଚିଲ୍‌ଟି' ଅନରେବି ଗୈରଟା ଖଲସ ।
କବି ପ୍ରତି କୋଟ କଲେ ଆବେଶ ପ୍ରଗୁର,
ତତଳା ତେଲରେ ତାଲୁ ଭାଜି ଭାଜି ମାର ।
ଯୋରିଷ ମାଲପା ଇତ୍ତୁଥୁବ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା,
ପଟାପଟ ପିଟୁଥୁବ ପିଠରେ କୋରଡ଼ା ।

ହାତଗୋଡ଼ ଏକସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧ ଲୁହାକଡ଼ି,
ଭାଜି କର ଚେଙ୍ଗମାଳ ଠର ଚଢ଼ିଛନ୍ତି ।
ରିଗରସ ଇମ୍ପି ଜନ୍ମ ହେବ ଛଅ ମାସ ।
ଫରଳ ଜାମିନେ ଶେଷେ ପ'ଇବ ଖଲୀସ ।
ପୂର୍ବ ଅତ୍ତାଇଶ ଟଙ୍କା ହେବ ଜରିମାନା,
ବସିବ ଦୁଆରେ ତାର ପିଉନଟି ଥାନା ।
ମନଃକଷ୍ଟେ କବି ଗୁଡ଼ ବିକଳରେ ରହି
ବୋଇଲ ଯମକୁ ବିନୟୁରେ ହାତଯୋଡ଼ି ।
ଧର୍ମ ଅବତାର ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ଦେଶରେ
କବି ପାଏ ଦଣ୍ଡ, ରୈର ଯାଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ।
ବୋଇଲେ ବୁଝାଇ ଯମ ମନେ ବହି ରେଷ,
ଶୁଣି ଶୁଣି କବି ତୋର ହେଲା କେତେ ଦୋଷ ।
ରଷା କରିବାକୁ ସିନା ରୈରଟା ଜାବନ,
ରୈରଇ ଆଣିଲୁ ଅନ୍ୟଦୟ କିଛି ଧନ ।
ଜଣକ ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷତି, ବଞ୍ଚିଗଲ ଜଣେ,
ଖଲୀସ ତାହାକୁ ଆମ୍ବେ ଦେଲୁଁ ଏ କାରଣେ ।
ହେଲେ—ସିନା ଗଲ ଜଣେ ଲେକର ସମ୍ପତ୍ତି;
ମାସ ଲେକ ସମାଜର ହେଲା ନାହିଁ କ୍ଷତି ।
ଅଦିବେଶୀ ଲେକ କେତେ ତୋ କବିତା ପଡ଼ି
ମହାପାପ କରିଛନ୍ତି ନରକରେ ଦଢ଼ି ।
ତରଳ ସୁବକ କେତେ ପଡ଼ି ତୋ କବିତା,
ଦେଖ ଯା କରେଣି ବୁଢ଼ିଚୂଡ଼ି କଳୁଷିତା ।
ଜାଣ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ କରିଅଛୁ ଅପଦ୍ରବ୍ୟ,
ସୁବକ ସୁବଦ୍ଵା ନଷ୍ଟ କଲେଣି ଚରିତ ।
'କୋଇ ହେ' ଡାକନ୍ତୁ ଦୂରେ ଅଇଲ ସେଠାକୁ,
ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ସେନିଗଲ କବିଟାକୁ ।
ଅଧେନ୍ଦ୍ରିକେଟ ଟ୍ରୁ, କପି ଯମ ଅପିସ୍ତ୍ର
ଅଣାଗଲ— ପଡ଼ି ଯିବ ସନ୍ଦେହ ମନରୁ ।

(ଶ. ସା. ୨୭ ଭଗ ତୃତୀ ପଣ୍ଡ୍ୟ)

ଶ୍ରୀ ଦରବାର ଟାଇପର

— — —

କୌଳିକ ଧର୍ମ

ଜଗତ ବହୁବ୍ୟସନ୍ତି କୁଳଧର୍ମ ସନାତନାଃ
ତନୁବାୟୁସ୍ୟ ହାତାହି ମାର୍ଜାର ବନ୍ଧନଂ ଯଥା ।
ରାମା ତନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାପତ୍ର ଶ୍ରାବ ଦିବସରେ
ଜଳପାନ ଦହି କଣି ରଖିଥିଲ ଘରେ ।
ପୋଷା ଶଙ୍କୀ ବିରାତିଟା ଆଚିକା ଗଡ଼ାଇ
ବ୍ରାହ୍ମଣେଜମା ଦହିଟିକି ଗଲ ଖାଇ ।
ତହିଁ ଆର ବରଷରେ ସେହି ବିରାତିଟା
ହାଣି କୁଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗ ଖାଇଗଲ ଗଜାପିଠା ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଧ୍ୟକ କିଛି ନେଲେ ଜଳପାନ,
କେହିରୁପେ ପିତୃରୁପେ ପାଇଗଲେ ପାଣି ।
ତୃଣୟ ବରଷ ରାମା ଅଗଣା ଖୁଣରେ
ବିରାତିକୁ ଧର ଆଣି ବାନ୍ଧନ ଆଖରେ ।
ଥୋକାଏ ବରଷ ଯାଏ ତନ୍ତ୍ରୀ ଏହିପର
ଶ୍ରାବ ଦିବସରେ ବାରେ ବିରାତିକୁ ଧର ।
ମଲଣି ସେ ତନ୍ତ୍ରୀ ରାମା ମଲଣି ବିରାତ,
ତାହା ପୁଅ ହିତ୍ତଲେକେ ଦେବ ପିଣ୍ଡ ବାଢ଼ି ।
ଗଲ ପୁରୋହିତ ପାଶେ ଆଣିବ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ଜଣାଇଲ ଆପଣାର କୌଳିକ ଅବସ୍ଥା ।
ତାହାକୁ ଅଜଣା ଶ୍ରାବଦିନରେ ବିରାତ
କିପ୍ପା ଯାଏ ବନ୍ଧା— ଏଠା କୁଳପଥ ଧାଡ଼ି ।
ବୋଇଲେ ପିଟାଇ ପୋଥ ବିଶୁ ମହାପାଦେ,
“ନ ତ୍ୟଜେତୁ କୌଳିକ ଧର୍ମ” ଲେଖା ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରେ
ମେଣ୍ଟି ତ ପାରିବୁ ନାହିଁ କୁଳଧର୍ମ ଧାଡ଼ି,
ନ ଥିଲେ ତୋ ଦରେ ଲୋଡ଼ି ଆଣିବୁ ବିରାତ ।
ବିରାତ ନ ଗଲେ ବନ୍ଧା ହେବନାହିଁ ଶ୍ରାବ,
ଯେଉଁଠାରୁ ହେଲେ ଖୋଜି ବିରାତିଟା ବାର ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପୁରୋହିତେ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ହୁ ଜ୍ଞାନ !
ସମ୍ବାଦ ରଖିଛ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସମ୍ବାଦ !
ଯେଦିନ ଆପଣମାନେ ବାନ୍ଧବେ ଦୁରୁଷ
ଲକ୍ଷ୍ମିଭଣ୍ଡ ହୋଇପିବ ସୁତିଶାସ୍ତ୍ର ଲୁଗ ।

(ଶ. ସା. ୨୬ ଭଗ, ୮ ପଣ୍ଡ୍ୟ, ମାର୍ଚ୍ଚିନ୍ଦିର ୧୯୯୦)

ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ରାଯୁ ମଧୁସୂଦନ ରାତ୍ର ବହାଦୁର

କେତେ ଉପସାର ଫଳେ ଉଜ୍ଜଳଜନମ
ଲଭିଥିଲେ ଏକମାନ ପୁଷ୍ପ ରୁଣମଣି ।
ଉଜ୍ଜଳରେ ଯାହା ନାମ ଖ୍ୟାତ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ,
ସେ ମଧୁସୂଦନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵର୍ଗଧାମେ ।
ରୁଳିଶ ବରଷ କାଳ ତାହାଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣେ,
କରିଛୁ କିଞ୍ଚିତ ରୁଣ ଅନୁଭବ ପ୍ରାଣେ ।
ଦିନେହେଲେ ମଧୁ କହି ନହିଁ ମିଥ୍ୟାକଥା,
କେତେବେଳେ କାହା ମନେ ଦେଇ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ।
ପର ଉପକାର ପାଇଁ ସତ୍ୟହିଁ ଜୀବନ—
ବାକ୍ୟର ଢୁଣ୍ଣାଙ୍କ ତହିଁ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ।
ନ୍ୟାୟର କାଠିନ୍ୟ ପ୍ରେନ ସ୍ଥିରତ ମଧୁରିମା—
ସାରଳ୍ୟ ସୌଜନ୍ୟ ଲଭିଥିଲେ ଶେଷସୀମା,
ଉଜ୍ଜଳ-ଆକାଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣତତ୍ତ୍ଵ ଥିଲୁ ଉଛୁଳୁ,
କଳଙ୍କ କାଳମା ତାକୁ ନ ଥିଲୁ ତ ଛୁଲୁ ।
ଏକପହାଁ ବୃତ୍ତେ କିମ୍ବା ସନ୍ତାନ ବାସିଲେ—
ସବ୍ରତ୍ୟାଗୀ ହେବା ପର ଉପକାର ଛଳେ
ପ୍ରଗାଢ଼ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଜୀବନ ପରସେବା ବୃତ୍ତେ—
ଦେଶ ଉପକାରେ ଲାଗି ରହିବା ସନ୍ତତେ—
ଏକାନ୍ତ ରିଶ୍ଵରନିଶ୍ଵା ଧର୍ମ ଆଚରଣେ—
ସେ ମଧୁ ସମାନ ଆଉ ଦେଖି ନାହିଁ ଜଣେ ।
ଶଶର ଗଠିତ ସତ୍ୟ ମାନବ ଆକାରେ,
ସମସ୍ତ ଦେବତା ଧର୍ମ ଥିଲୁ ତାହାଠାରେ ।
ଯାବତଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ—
ପରହିତ ବୃତ୍ତେ କରିଛନ୍ତି ସମର୍ପଣ
ଅତିଥି ସେବାରେ ମଧୁବଣ ପ୍ରତି ଜଣେ
ଆନନ୍ଦରେ ଯହ କରିଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣପଣେ ।
ମଧୁ ଧର୍ମପହାଁ ପତିପରାପୁଣୀ ସଣ୍ଠ,
ଦେବପୁନ୍ତ କନ୍ୟା ଭୁଲ୍ୟ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ।
ଉତ୍ତକଳେ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମମାଜ ମଧ୍ୟରେ
ସେ ମଧୁସୂଦନ ଥିଲେ କେନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରୂପରେ ।

ମଧୁର ଆବାସ ଗୃହ ମହିରୀ ଆଶ୍ରମ,
ପ୍ରକୃତରେ ଥିଲେ ମଧୁ ମହାରଷି ସମ ।
କନ୍ଦିବ ଉକଳେ ସାଧୁ ଦୟାକୁ ଶର୍ଵାନ,
ପରସେବାବୁଣୀ ଦାତା ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଧାନ ।
ସତ୍ତା ସାଧୁଗଣ ସମାବେଶ ଏକାଧାରେ
କଦାଚିତ ଜଗତରେ ଆସେ ଦେଖିବାରେ ।
ମଧୁର ସ୍ଵଭାବ ଯେହେଲେ କରିବ କଲୁନା
ଅଭାବ ମାନବଲେକେ ଦେବାକୁ ଭୁଲନା,
ଉଜ୍ଜଳର ରତ୍ନାପେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟରେ
ଶବ୍ଦିତ ରହିବ ମଧୁନାମ ନିଶ୍ଚପୂରେ ।
ମଧୁପ୍ଲାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା କେବେ ସମ୍ବାଦନା—
କେତେ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ଶିଶୁରଙ୍କୁ ଜଣା ।
ଦରଦ୍ର ଉଜ୍ଜଳ ଭାଷା ମଧୁଠାରେ ରଣୀ
ଏକ କଥା ଥିଲେ ମଧୁ ସବ ଶୁଣେ ଶୁଣୀ ।
ମୋହର ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ,
ତାହା ବିନା ମୋତେ ଏବେ ଅସାର ଜୀବନ ।
ଦୟାମୟ ଜଗନ୍ମତି ହେ ଭୂତଭାବନ ।
ମଧୁପରିବାରେ ଶାନ୍ତି କରନ୍ତୁ ଶ୍ରାପନ ।

(ପଃ ସା ୭୩ ଭଗ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୌଷ-୧୯୭୦)

ହୃସ୍ତନା ହେନା

ହେ ନବନ ଅଭ୍ୟାଗତ ହେ ହୋହନା ହେନା
ସତ ଏ ଦେଶର ବନେ ପୁଲ ପୁଟେ ନାନା । ୧ ।
ତଥାପି ଭୁନ୍ଦକୁ କରେଁ ବହୁତ ଆଦର
ଉପଦେଶ୍ଵା ଗୁରୁ ଶେଷ ଜୀବନେ ମୋହର । ୨ ।
ଆସିଛ ଜାପାନ ଦେଶୁଁ ବହୁଦେଶ ଭ୍ରମି
ଭୂତଙ୍କ ଯାନଶା ତସ୍ୟାଂ ଜାଗଞ୍ଜି ସମୟମୀ । ୩ ।
ରଜନୀ କୁସୁମରାଣୀ ଦେଲ ଏହି ଜୀନ
ନିଶ୍ଚିଥେ କରନ୍ତୁ ଜୀମ ଉପାସନା ଧାନ । ୪ ।

ପଦିଷ ସୌରତମୟୀ ତୁମଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣେ
ଗୁଣ ତବ ଅନୁଭବେ କଲୁଛି ପ୍ରାଣେ । ୫ ।
ଯେ ଅନନ୍ତ ସନ୍ତତ୍ତ୍ଵେ ପାଇଛ କଣିକା
ହୃଦୀଁ ତବ ସହିତରେ ସେ ଚରଣେ ବିକା । ୬ ।
ନରହୃ ଜୀବନେ ମୋର କଳଙ୍କ କାଳିମା
ହେଉ ଗୋ ଆଦର୍ଶ ତବ ଗନ୍ଧାଧୂରିମା । ୭ ।

(ମୁକୁର ଟ୍ରାନ୍, ୪୩୯ ସଂଖ୍ୟା ଶ୍ରବଣ ୧୯୧୯)

ଚିନ୍ତା-ଚିତ୍ତା

ଦେହ ସହ ନିତ୍ୟା ସହଚର୍ଣ୍ଣ ଚିନ୍ତା-ଚିତ୍ତା,
ଜୀବନ ମରଣେ ମିଷ୍ଟରୁପା ପରିଚିତା । ୧ ।

ଚିନ୍ତାର ପ୍ରସ୍ତବ ଦେହେ ନିଷ୍ଠୁତ ଜୀବନେ
ବିଚରଣ କରେ ନାନାରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନେ । ୨ ।

କି ଶ୍ରବରେ ଚିନ୍ତା ପଞ୍ଜେ ଜୀବନ ସବର
ଆଶ୍ରୁ ପରମାଣୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କୁମୁଦର ଗନ୍ଧ । ୩ ।

ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ନେତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟଷେଷରେ ଜୀବନ
ଯଥା ଗନ୍ଧ ବିନା ପୁଷ୍ପ ଶୋଭା ଅକ'ରଣ । ୪ ।

ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତବରେ ଜୀବନ ଧାବିତ
ପବନେ ବାରିଦ ଇତ୍ସୁତ୍ତଃ ସଞ୍ଚାନିତ । ୫ ।

ଚିନ୍ତା ଜ୍ଞର ଦେହ ଜୀବନର ଅବସାନେ
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦୟ କରିମାଳା ରବି ଅନୁର୍ଧାନେ । ୬ ।

ଜୀବନାନ୍ତ କାଳେ ଚିତା ଶରୀର ସଜିମା
ବିଜନ୍ମ କରି ପଞ୍ଚରୁତ ସମ୍ମଳନା । ୭ ।

(ମୁକୁର ୮ । ୪ । ୫ ଟ୍ରାନ୍, ଭାବୁ ୧୯୧୯)

କୀରନେ ସଫଳ

ହେ ହରି ! ଜୀବନ ସ୍ଥାନୀ ତୁମେ ତ ସବସ୍ତୁ—
ବିଶ୍ଵରେ କି ଅଛି ଦେବ ବୋଲିବ ନିଜସ୍ତ ?
ତୁମର ତ ଦଉ ପ୍ରତ୍ୟେ ଶରୀର ଜୀବନ—
ଦେହ ରକ୍ଷାକାରୀ ଅନ୍ତ ସଳିଳ ପବନ—
ସମ୍ପଦ ବିପଦ କାହୁଁ ଭୋଗ ପରିବାଣ—
କାହୁଁ ଆସେ ଯାଏ କାହିଁ ହେ ଦେବ, ଏ ପ୍ରାଣ ?
ଜୀନ ବୁଦ୍ଧି ବଳ ସବ ଜୀବନ ସମ୍ବଳ —
ନରର ପଦାର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଦତ୍ତ କେବଳ ।
ଅୟାଚିତ ଶ୍ରବେ ଦେବ ପାଇଛୁ ତ ସବ—
କି ଅଛି କରିବ ପ୍ରାଣ ବିଳାପ ବା ଗଢ଼ ?
ଆହେ ସବମୟ ପିତଃ ! କରିବ ପ୍ରାର୍ଥନା—
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରପୋଜନ କିବା ଯାଉନାହିଁ ଜଣା ।
ହେ ଜୀବନ ସ୍ଥାନୀ ! ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା କେବଳ —
ତୁମର ବିଧାନ ହେଉ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

(ଉଃ ସା ୨୭ରାତ୍ରି ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ପୌଷ ୧୯୧୯)

ସାଦର ଆହୁତ୍ୟ

ଆସ ଆସ ଆହେ	ଉଜ୍ଜଳ ସାହିତ୍ୟ
କରିଯୋଡ଼ି ବିନୟୁରେ	
କରେ ନିମନ୍ତଣ,	ହେ ସାହିତ୍ୟଧନ,
	ଦେଖାଦିଅ ଉଜ୍ଜଳରେ ।

ତୁମର-ସେବକେ	ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକେ
ଆଶାନେଷେ ଛନ୍ତି ରୂପୀ	
ନୂତନ ବର୍ଷରେ	ନୂତନ ବେଶରେ
	ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ।

ତମିର ଆଜାଶେ	ଚନ୍ଦ୍ରମା ବିକାଶେ
ପୃଥ୍ବୀ କରେ ଆଲୋକତ,	
ଉତ୍କଳ-ସାହର୍ଯ୍ୟ	ହେବ ପ୍ରକାଶିତ
ସାଧୁବାକୁ ଜନନ୍ତି ।	
କୁପୁଷ୍ପମଣ୍ଡଳେ	କାତରେ ଆକୁଳେ
ଜନମ ଉତ୍କଳ ଭାଷା	
କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବାକୁ	କେବଳ ଭୂମଞ୍ଜୁ
କରି ବସିଛନ୍ତି ଆଶା ।	
ଶିକ୍ଷିତ ସନ୍ତାନେ	ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମାନେ
କରିଲେଣି ପ୍ରାଣ ପଣ	
ଶକ୍ତି ଧନ ବ୍ୟୟେ	କରିବେ ନିଷ୍ଠାପ୍ରେ
ତୁମ୍ଭ କଷ୍ଟ ବିମୋଚନ ।	
ଆସ ଆସ ଦେବ,	ଉତ୍କଳରେ ହେବ
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ପ୍ରଗ୍ରହ,	
ଉତ୍କଳମଣ୍ଡଳେ	ଶୁଣାଅ ସକଳେ
ନବ ନବ ସମାଗ୍ରର ।	

(ଡ. ସା. ୧୮ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା; ବୈଶାଖ ୧୩୧୯)

ମାନବାମ୍ବାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟାନ୍ତି

ଅନ୍ତର୍ଧାନ ମାନବ-ଆମ୍ବା ସ୍ଵର୍ଗଦାର ପାଶେ,
ଉଦ୍‌ବ୍ରାତନ୍ତ୍ର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ ସକାଶେ ।
ଉଦ୍‌ବ୍ରାତନ୍ରାଶେ, କଞ୍ଜିଦଣ୍ଡଧାସ ଦ୍ୱାରା,
ପ୍ରବେଶକୁ ଖଟୁନାହିଁ ଭରସା କାହାରି ।
କୁଳଶ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷନାଦେ ସ୍ଵର୍ଗ ଦ୍ୱାରାଗଣେ
ପୁଙ୍କା କଲେ ମାନବାତ୍ମାଗଣେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ପ୍ରବେଶିବ ସ୍ଵର୍ଗ କବା ଆଣିଛ ସମ୍ବଲ ?
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଆମ୍ବ ପାଶେ ବୋଲି ସେ ସକଳ ।

ସାହସରେ ଆଗଭରି ଏକ ମୁସଲମାନ
ବୋଇଲୁ ସଲମ କରି, ହଜୁର ଦାରବାନ !
ନିମାନ କଣ୍ଠି ପ୍ରତିଦିନ ପାଞ୍ଚଥର
ପ୍ରଭୁ ମଣି ଏକ ମହନ୍ତି ପଦ୍ମମର ।
ପୁଙ୍କା କଲେ ଦାରୁ ଉଚେ, ଆହେ ମୁସଲମାନ !
କରଇ କି ମଣୀହଙ୍କୁ ପୃଥ୍ବୀରେ ସମ୍ମାନ ?
ଶ୍ରାଚେତନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଛନ୍ତି ତ ସଙ୍ଗରେ ?
ଶ୍ରାବ୍ୟନ୍ତ ନାନକେ ପୂଜିଛ ତ ଉକ୍ତଭରେ ?
ବୋଲେ ମୁସଲମାନ—ନାହିଁ, ସେମାନେ କାପର
କଣ୍ଠି ସମ୍ମାନ ମହନ୍ତି ପଦ୍ମମର ।

X   X   X

ସାଥ ମୁସଲମାନ, ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ କିଛି କାହିଁ—
ତୁମ୍ଭପରି ଆତ୍ମା ପାଇଁ ନୁହେଁ ସ୍ଵର୍ଗ ବାଜ୍ୟ ।
ପୁଙ୍କା କଲେ ଦାରୁ ପାଶେ ରାଇ ଆନ ଜଣ—
ବୋଲ ବୋଲ ମାନବାତ୍ମା ତୁମ୍ଭ ବିବରଣ ।
ବୋଲେ ଏକ ଆତ୍ମା ହାତଯୋଡ଼ି, ଆହେ ଦାରି !
ବୈଷ୍ଣବ ମୁଁ ଥଳ ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଭେକଧାରୀ ।
ମୁଣ୍ଡିତ ମନ୍ତ୍ରକ ମାତ୍ର ଥିଲା ଶିରେ ଶିଖା,
ଭଲରୂପେ ଗୁ ରୁଚାରୁ ନେଇଥିଲା ପଣା ।
ପିନ୍ଧଥିଲ ଗଲେ ମୋଟା ତୁଳସୀର ମାଳ
କାଟିଛି ଭିକ୍ଷାରେ ଖବନଟା ଚିରକାଳ ।
ରାଧେକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହା ମାରୁଥିଲ ଦେହଯାକ,
ତିଳକ ଭୂଷଣ କରୁଥିଲ ଶିର ନାକ ।
ପିନ୍ଧଥିଲ ବହିବାସ ଭତରେ କୌପୀନ
'ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମ' ଜପେ ଚିରଦିନ ।
ବୋଇଲେ ଦାରିଏ ବଜୁନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଗମ୍ଭୀରେ,
ତୁମ୍ଭର ଚିପିତ ଦେହ ପଡ଼ିଛି ମାଟିରେ ।
ସେ କୌପୀନ ବହିବାସ ତୁଳସୀର ମାଳୀ
ସମାଧ ଭତରେ ଦେଇ ଆସିଛ ତ ତାଳ ।
ମହନ୍ତି ଯାଶୁ ବୁଝେ ଆସିଛ ପାସୋର
ପ୍ରବେଶିବ ସ୍ଵର୍ଗରାଜେୟ ସମ୍ପଦ କିପରି ?

X   X   X

କେ ହେ ତୁମେ, ଆସିବୋଲ ଆତ୍ମା ବିବରଣ ।
ଧୂଥିରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଥିଲ ଜାନ୍ମି ଆପଣ ।
ରଦ୍ବାରେ ଚିତ୍ତଜାରେ କରିଛି ଉଜନା,
ବାଇବେଳ ପଢ଼ି କରେ ଯୀଶୁ ଉପାସନା ।

x   x   x

ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମପାଇଁ ମୁହଁହଁ ସ୍ଵର୍ଗରଜ୍ୟ
ବୁଲିଯାଆ, ଏଥୁ କିଛି ନାହିଁ ତୁମ କାର୍ଯ୍ୟ ।

x   x   x

ବୋଇଲେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦାଶ, ମାନବାତ୍ମାଗଣ !
ଉଳରୁପେ ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ବିବରଣ,
ରୁହିଁ ଦେଖ ତୋରଣରେ ଯାଇଅଛି ଲେଖା
ବଜ୍ରାଷ୍ଟରେ, ଉଳରୁପେ ଯାଉଅଛି ଦେଖା,
ଭ୍ରାନ୍ତ ଭ୍ରମ୍ଭ ମାନବାନ୍ତା ଉଜାର କାରଣେ
ଯାଇଥିଲେ ପୃଥିବୀର ସ୍ଵର୍ଗ ଦୂରଗଣେ ।
ମହମଦ ଶିଖାଇଲେ ବିଶ୍ୱାସର ମର୍ମ,
ଯୀଶୁ ପ୍ରେମ, ଶ୍ରୀ ଚେତନ୍ୟ ଭକ୍ତମାଗ୍ରୀ ଧର୍ମ;
ଶିଖାଇଲେ ମାନବଙ୍କୁ ଗୌତମ ବୈରାଗ୍ୟ
ଛିଶୁର ପ୍ରେରିତ ଏହି ସବ ମହାଭାଗ ।
ଜଣକୁ କରିବ ଯେବେ ତୁମେ ଅୟିକାର,
କେବେ ନ ପାଇବ ସ୍ଵର୍ଗରଜ୍ୟ ଅଧିକାର ।
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଏହି ରୁଚି
ଦିନା ଏଥୁ ଅଧିକାର ନାହିଁଟି କାହାର,
ବିଦେଶ ଘବକୁ ଭୁଲି ଧର ଉପଦେଶ,
ତେବେ ତ କରିବ ସ୍ଵର୍ଗରଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ।
ବିଶୁର କରିବ ପରପର ଯେଉଁ ଲୋକ,
ନିଶ୍ଚିଜାଣ ତାହାପାଇଁ ଜ୍ଞାନ ନରକ ।

(ଉଦ୍‌ଦେଶ ଭାଗ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ଜେୟସ୍ତ ୧୩୧)

ଦେବକଳଙ୍କୀ

ସୂର୍ଯ୍ୟରେ କାଳମା ଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳଙ୍କ
କେବଳ କଳଙ୍କୀ ଚନ୍ଦ୍ର କିପ୍ତ ବୋଲେ ଲୋକ ?
ତେଜସ୍ଵୀ ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକେ ଥାନ୍ତି ଶଙ୍କି
ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପାହୋର ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲନ୍ତି କଳଙ୍କୀ ।

(ମୁକୁର ୯ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ଜେୟସ୍ତ ୧୩୧)

ଆୟାର ମିଳନ

ଯେ ଯାଏ ସେ ଯାଏ କେବେ ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼
ତେବେ କିପ୍ତ ପାହାକାର ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ାକୋଡ଼ । ୧ ।

ଯେ ବାନ୍ଧନ ନିକେତନ ସୁଧାସିନ୍ଦ୍ର ତଟେ
କିପାଇଁ ଆସିବ ପୃଥ୍ବୀ ଜଞ୍ଜାଳ ନିକଟେ । ୨ ।

ସହଜେ କରିଛି ଲୋଭ ଦେବତା କୌବଲ୍ୟ
ଇଚ୍ଛାରେ କି ଭୁଣ୍ଡେ ପୁଣି ପୃଥିବୀ ବୈକଲ୍ୟ । ୩ ।

ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଦେଖ ଯାହା ଜଗତସ୍ଥାରେ
ବିତିଛୁ ସେ ଲଭ୍ୟାଏ ଦ୍ଵିଦିନ ଉତ୍ସାରେ । ୪ ।

ପ୍ରାଣରେ ବିତିଲ ଅବା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ
କଳ୍ପିତ କାଳମା ଧୂଣି ଲୋଡ଼େ କି ସେ ଲୋକ । ୫ ।

ତେବେ କି ସେ ଭୁଲାଣି ଆମ ବନ୍ଧୁଗଣେ
ତାହା ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ସଦା କାନ୍ଦେ କି କାରଣେ ? ୬ ।

ଆୟାରେ ଆୟାରେ ପରମପର ଆକର୍ଷଣ
ମିଳିତ ବିଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଜଗତବନ୍ଧନ ।

(ମୁକୁର ୯ ୪, ୫ ଶ୍ରୀବନ୍ଦ୍ର, ଭାବ୍ୟ ୧୩୧)

ସୁର୍ଗୀୟ ଅବଦୂଲ ଅଜିଜ୍

[ସୁର୍ଗୀୟ ଅଜିଜ୍ ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ ଜଣେ
ଜନପିପାୟୁ ଯୁବକ ଅସ୍ରପ୍ତ ଅଳି ମହାଶୟଙ୍କର
କନଷ୍ଟ ଭ୍ରାତା ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅକାଳ ଦିଦ୍ୟୁଗରେ
ଏ କବିତାଟି ଲିଖିଛି ।]

ଦୟାମୟ ଜଗନ୍ନାଶ କରୁଣାନିଧାନ
ଆଶ୍ରୟେ ମଣେ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟର ବିଧାନ ।
ସୁଦୃଶ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରବିନୋଦକ
ଗୋଲମ୍ କୁଦ୍ରମ କିପ୍ତ ବେଷ୍ଟିତ କଣ୍ଠକ ?
ଉଳ୍ଳାସେ ମାଳାକାଶେ ବାରିଦ ପଟଳ,
ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ କରିଛି ଆଶା ଲଭିବାକୁ ଜଳ,
ସହସା ଭାଷଣ ଆହା କୁଳିଶ ନିପାତ —
ନିଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଶାରେ ମଧୁତ୍ର ପ୍ରାଣାନ୍ତ !
ଦୟାମୟ, ଦେଖି ତବ ଏହି ସବ କାର୍ଯ୍ୟ,
ନ ବୁଝି ନିର୍ଗୁଡ଼ ମର୍ମ ମଣେ ଆଶ୍ରୟେ ।
ସ୍ମୃଜନ ପାଳନ କର କେଉଁ ସ୍ମୃତ ଧରି —
ଶୁଦ୍ଧପ୍ରାଣୀ ମାନବ ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?
ଦିଅ ହେ ବୁଝାଇ ତରି ତୁମ୍ହ କାର୍ଯ୍ୟ ସବ —
ଲଭିବ ସାନ୍ତୁନା ପ୍ରାଣେ ଆହେ ଜୀବଧରବ ।
ଗ୍ରହଣ କରିବ ଆଜ୍ଞା ମସ୍ତକ ନୁଆଁଇ,
ହେଉ ନିଦାରୁଣ କଷ୍ଟ କିଛି ତନ୍ତ୍ର ନାହିଁ ।
ବିଳାପ କରୁଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାପାଇଁ,
ଉଜ୍ଜଳେ ମସଲେମ୍ କୁଳେ ତାହା ସମ ନାହିଁ ।
ଏମେ, ବି-ଏଲ୍, ପଢ଼ିଥିଲ ନବନ ବୟସେ —
ଆଶାନେଷେ ରୁଦ୍ଧିଥିଲେ ଜ୍ଞାତିଏ ହରଷେ ।
ଥିଲ ସେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମେଧାବି ନିତାନ୍ତ,
ସୁଶୀଳ ସରଳ ସାଧ ବିମାତ ସୁଶାନ୍ତ ।
ସୁଜାତ ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଜନ୍ମଭୂମି ଭକ୍ତ,
ବାରି ତା ହୃଦୟବିନ୍ଦୁ ଗୁଣର ସୁବ୍ୟନ୍ତ,
ସନ୍ତ୍ରିୟ ମିତାରୂପ ପ୍ରିୟମଦ ଧୀର,
ରୁଜଭକ୍ତ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟାବର,

ଆଶା ଥିଲ କରିଥାନ୍ତା ବଣକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ —
କରନ୍ତେ ଗୌରବ ଲଭ ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ।
ଅବଦୂଲ ଅଜିଜ୍ ଆହା କାହିଁ ଗଲୁ ରୁଳି,
ଜ୍ଞାନବିନ୍ଦୁ କୁଟୁମ୍ବକ ହୃଦ କରି ଖାଲି ।
ଲଭିଥିଲୁ ସବୁର ସାଧୁରୁଣ ସୀମା,
ଆହା ! ଥିଲୁ ଜନମର ନପୁନପ୍ରତିମା ।

ଭ୍ରାତାର ହୃଦୟଧନ ଜ୍ଞାତିର ଆଶ୍ରୟ —
ଦୁଃଖାନଳେ ଦଗ୍ଧିଭୂତ ସମସ୍ତ ହୃଦୟ ?
କେତେ ଆଶା ଥିଲେ ପେଣି ପୁତ୍ରର ଦୀଆଶ,
ଆହା ରେ ସମସ୍ତ ଆଶା ଦେଇଗଲୁ ସାରି ।
ସୁର୍ଗପୁରେ ଗଲୁଗୁଳି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆହାନେ,
ହେଉ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋହପ୍ରାଣେ ।

(ର. ସା. ୧୯୩ ଭାଗ, ୧ମ ପର୍ଯ୍ୟା, ବୈଶାଖ ୧୯୬୧)

କବିଯୁଗଳ

ଉଜ୍ଜଳର ବେନିପ୍ରାନ୍ତେ ଛନ୍ଦ ବିଦ୍ୟମାନ
ଜନମାର ପଦତଳେ ସୁଗଳ ସନ୍ତାନ ।
ସୁକବି ଲେଖକ ଗଜାଧର ଚିନ୍ତାମଣି
ଲେଖକ- ସମାଜେ ଶ୍ୟାତନାମା ତାଙ୍କୁ ଗଣି ।
ଏକପୂର୍ବ ହସ୍ତେ ଅଛି ଶବ-ପୁଷ୍ପହାର
ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ମହାମୂଳ୍ୟ ଭାବ-ଅଳକାର ।
ଅପୂର୍ବ ଦେଖିଲ ତାଙ୍କ ମନ୍ଦର ଯୋଜନା
ଘବର ଗାନ୍ଧୀଯେ ଭୁଲ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଯାଏ ଜଣା ।
କି ଦୁର୍ଗ୍ୟ କବି ଲର ସମାନ ନିର୍ଦ୍ଦନ
'ଅନ୍ତରଜାତ ଚମକାର' ବିଚଳିତ ମନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଶୁଭଚତ୍ରେ ନରନ୍ତର
କବିତା ଦୁରଜନା ପାଇଁ କାହିଁ ଅବସର ?

ଛନ୍ତି ଉକ୍ତଳରେ ବହୁ ଜ୍ଞାନ ମହାଜନେ
ସହଜେ ପାରିବେ ପୋଷି କରି ବେନିଜନେ ।
ଦୁଆନ୍ତା ବିଶ୍ୟାତା ଜନ୍ମଭୂମି ଅଭିଗ୍ନି
କରିବା ସମ୍ଭାବେ ଯଶେ ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିମା ।

(ମୁକୁର ୧୦ମ ଭାଗ ପ୍ରାବଃ; ୪୰୍ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୦)

ମିଳନାଶା

କି ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିଲା ତାହା ସହିତରେ ?
ଆକୁଳ କାତର କିପ୍ପା ପ୍ରାଣ ନିରନ୍ତରେ ?
ମାତୃଗନ୍ଧୀ ସଙ୍ଗେ ସେ ଯେ ନ ଥିଲା ତ ଆସି,
ପ୍ରଥମ ଜୀବନେ କାହିଁ ଥିଲା ପରବାସୀ ।
କି ଶୁଭ ମୁହଁରେ ଏକମିତି ରୂପ ନେଇ !
କାହିଁ ସେ, କାହିଁ ମୁଁ, କାହିଁ ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଷେଷ !
ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଗଲ ତେଜି କଳୁଷ ସମ୍ପର୍କ,
ଅପରିଷିତ ପାପେ ରହେ ନାହିଁ ମଧ୍ୟପର୍କ ।
ଦୁଦୟ କୁଟୀରେ ଥିଲା ମାଣିକ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି,
ତିର ଅନିକାରମୟ ନିରବାହୁ ଦୁୟତି ।
ଦୁଦୟେ ତ ଅଛି ଶିର ଶୋଣିତବାହିମା,
କିପ୍ପା ଜଣାଯାଏ ହୁସ୍ତ ଶିଳାଶ୍ରୀ ଜଣି ।
ଜଣାଇବି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଦୟ ବେଦନା,
ଏହେ ପୃଥ୍ଵୀଗୋଟା ଶୁନ୍ୟମୟ ଯାଏ ଜଣା ।
ପରାପ୍ର ମାନ୍ଦୁଛି ଦୁଦୟ ବିସୁଦ୍ଧି ପ୍ରଭାବ,
ଜାଗରିତ ନିଷ୍ଠ ନିଷ୍ଠ ନବ ନବ ଭାବ ।
କି ଭରିଯା କି ଅଶୀରେ ଅଛି ତାକୁ ବୁଝି,
ଭୁଲିବାର ମୁହଁରେ ସେ ତ ଦିନକର ପାଇଁ ।
ବିଜ୍ଞାନ ହେଲେହେଁ ଜଡ଼େ ଜଡ଼ର ବନ୍ଦନ,
ଅଛେଦ୍ୟ ଅରେଦ୍ୟ ଆହ୍ଵା ଆହ୍ଵାର ମିଳନ ।
ଜାଣି ଧୂବ କିପ୍ପା ନିତ୍ୟ ଆକୁଳ ଜୀବନ ?
“ଦୁରତ୍ୟ୍ୟ ଦେଖି ମାୟା” ସମାର ଗହନ ।

ନିଶ୍ଚପୁ ଜନିଏ ଆଶା ପୋଷିଥାନ୍ତି ତିରେ—
ବିଧାତା ବିଧାନ ମୁହଁ ଜଗତେ ଅହିତେ ।
ଅନୁଭବ ନ କଲେଟି ବିଜ୍ଞେଦ-ସନ୍ଦାର,
ମିଳନ-ମାଧୁସ୍ନା ବୋଲ କାହିଁ ଯିବ ଜଣା ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା ଦୃଦେ କରିଣ ସୁରଣ,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତର କରୁଅଛି ସମୟ ଯାପନ ।
ଯେ ଅଳକ୍ୟସୂଚ କରେ ନିତ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ
ଅବଶ୍ୟ ଦଢ଼ିବ ତାହା ସହିତ ମିଳନ ।

(ଉ. ସା. ୧୯୩୭, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ମାର୍ଚ୍ଚିର ୧୩୧୦)

ଜିନ୍ଦ ଭିନ୍ଦ ଜନ୍ମଭୂମି

ରୁରିଆଡ଼େ ପଡ଼ିଅଛି ଉନ୍ନତି ତହଳ—
ନିଦ୍ରିତ କି ରହିଥିବ ଉକ୍ତଳ କେବଳ ?
କେ ବୋଲେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଛନ୍ତି ଉକ୍ତଳ ବାସିଏ ?
ଏମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ କଥା ବୁଝିଲ ବା କିଏ ?
ପୁରୁଷୁଜ ପରି କଟା ଯାଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
ଜୀବନ ବିକଳ ହେଉଛନ୍ତି ଲଖିଭଣ୍ଡ ।
ମୁଣ୍ଡଟା ରହିଲ ପାଶେ ଆଉ ପାଶେ ଗୋଡ଼—
ଅଲଗା ରହିଲ ବାହୁ ଲଗୁନାହିଁ ଯୋଡ଼ ।
ବରଷକେ ଥରେ ଦେଉଅଛ ଶଞ୍ଜି ଶଞ୍ଜି—
ଅନଳରେ ନାଶିବଠି ପଡ଼ିଯାଏ ଭାଞ୍ଜି ।
ଦେବେଣି ଏ ଦେଶେ ଜାତ ଅଣି ମାକୁମାରେ
ସଞ୍ଜୀବନା ମନ୍ଦେ ମାତା ଅଙ୍ଗ ଶଞ୍ଜି ପାରେ ।
ଅଛି ସୁଧାଘଣ୍ଡ-ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ
ପୁଷ୍ଟ ମିଳ ପଡ଼ ଯାଇ ତାହାଙ୍କ ପଦରେ ।
ମହାଦେବେ ଲଖିଭଣ୍ଡ କରୁଛି ସିପୁର
ଜାଣ ନିଶ୍ଚେ ଦେବ ଦିନେ ତାହା ଗଢ଼ରୁ ।
ସଜ ହୋଇ ବସିଥାଅ ଅଣି ମାକୁମାରେ
ବେଳ ଉଣ୍ଠି ଆଜ୍ଞା କର ହୁକିଯିବ ପାରେ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଯେତେକାଳ ନ ହେବ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ
ଜାଣ ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭ ସବ ଯହ ଯିବ ଭାଙ୍ଗି ।
(ମୁକୁର ୧୦ମ ଭାଗ ପୋଷି. ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୦)

ମୋ ଜନମୀ ଜନ୍ମଭୂମି

ଜନମ ଜନମଭୂମି ବନେ ତବ ପଦେ,
ରହିଛି ମା ତବ କୋଳେ ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ।
ରକ୍ତମଃସ ସମବେତ ଶଶର ଆକୃତି
ଜନମ ଗୋ ତବ ପରମାଣୁର ବିକୃତି ।
ଜନ୍ମିଛି ଜୀବନେ ରହିଅଛି ତବ କୋଳେ,
କରିଛି ଧାରଣ ପ୍ରାଣ ତବ ଅନୁଜଳେ ।
ମୋ ଗର୍ଭଧାରଣୀ ମାୟା ମମରୁ କଟାଇ,
ଗଲେ ତେଜି ଶୈଶବରେ ତୋ କୋଳେ ପକାଇ
ଧରିଛ ମା କୋଳେ ଧରିଥିବ ଚିରଦିନ ।
ମୋ ପ୍ରତି ତ କେତେ ହୋଇନାହଁ ସେହିହୀନ ।
ଯେବେ ଜଡ଼ ଦେହ ଗୋଟି ହେବ ପ୍ରାଣଭୂନ
ଅଣୁ ପରମାଣୁ ହେବ ତୋହ ଦେହେ ଲୁନ ।
ଭୁନ୍ଧର ଗୌରବେ ହେବ ଲୋକରେ ପ୍ରକିଳ
ହେବ ତବ ଦୁର୍ଦଶାରେ ଲଞ୍ଛିତ ନନ୍ଦିତ ।
ତବସତ ରହିଅଛି ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
ନିରନ୍ତରେ କରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଆକର୍ଷଣ ।
କାର୍ଯ୍ୟବଳେ ମନେ ଆସେ ଦେଶ ଦେଶନ୍ତରେ
ଭ୍ରମଣ କରିଛି ବହୁଥର ଜୀବନରେ ।
ଆସ ଯହିଁ କହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶାରେ
ମନପ୍ରାଣ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଭୁନ୍ଧତାରେ ।
ଦିଗ୍ବିରଣ୍ଣନ ଶଙ୍କ ଯଥା ରୁହଁ ଉତ୍ତରକୁ
ରୁହଁ ରହିଥାଏ ପ୍ରବାସରେ ମୁଁ ଭୁନ୍ଧକୁ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତ ଅଧିମ ସନ୍ତାନେ
ମିଶୁ ଭୟ ତବ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଅବସାନେ ।

(ମୁଦ୍ରର, ୧୦ମ ଭାଗ ୧୯୬୧ ସଂଖ୍ୟା
ଫଲଭୂମି ଓ ରେଟ୍ ୧୩୦)

ବାମଢାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ୩ସତିଦାନନ୍ଦ ବିଭୂବନଦେବ

ସହସା ଦାରୁଣ ବାର୍ତ୍ତା ଉଚ୍ଛଳେ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଶା ସତିଦାନନ୍ଦ ତେଜି ଗଲେଣି ସଂସାର ।
ବିଷଳପ୍ର ଶରସମ ଭେଦେ ମର୍ମପୁଳୀ,
ଭ୍ରମଣ ସମାଦ କିବା ଅଛି ଏଥୁବଳ ।
ବାମଢାରେ ସବେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ମୃତପାୟ ?
ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ !
ନଗର ଉଚ୍ଛ୍ଵଳ ଥୁଲ ଚଞ୍ଚଳା - ଆଲେକେ,
ଛିନ୍ଦି- ମୂଳ ତାର ବ୍ୟାପ୍ତ ଅନ୍ଧାର ପଲକେ ।
ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦର କୋଳାହଳ
ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହଁତ୍ରିକେ ରୋଦନ କେବଳ ।
ହାୟ ! ହାୟ ! ଏ କି ବଜ୍ର ସହସା ନିପାତ -
ଉଚ୍ଛଳର କାର୍ତ୍ତିପ୍ରମୁ ହେଲ ଭସ୍ତୁପାତ ।
ସେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ମୃତି ଲକିତ ସୁଠାମ—
ହାୟ ! ହାୟ ! ତାହାର କି ଭସ୍ତୁ ପରିଣାମ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣରତ୍ନ ଅସ୍ତ୍ରମିତ ନିଶୀଥ ଆକାଶେ,
ସହଜେ କି ଏହି ବାର୍ତ୍ତା ବିଶ୍ୱାସକୁ ଆସେ ?
ସେବନ ଦେଖିଛି ତାଙ୍କୁ କର୍ମଠ ଚଞ୍ଚଳ —
ସୁଧାଜିଣି-ବାଣୀ-ମୁଦ୍ରା-ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ।
ହାୟ ! ହାୟ ! ନିଷ୍ଠତର କି ବିରତା ଗତି—
ମୁହଁତ୍ରିକେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସକଳ ସମତି,
ବାଣୀବର ପୁର ହାୟ କାବ୍ୟ-କୁଞ୍ଜିଟିକ,
ଗଲ ଉତ୍ତି ଏଥୁ ବଳ କଷ୍ଟ କି ଅଧିକ ।
ହାୟ ! ହାୟ ! ଗଲ ନିର୍ମି ମଙ୍ଗଳ ଆଳନି,
ତମିରେ ଆଳନ ବାଣୀ-ନିକୁଞ୍ଜ ସମ୍ମତି ।
କେତେ କବି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପରମ ଆଶ୍ରୟ
ସଖ୍ୟାଶ୍ରଦ୍ଧା ଲୋକ-ପ୍ରାଣ ଭରସା-ଆଳୟ ।
ଭୁନ୍ଧର ଉତ୍ସବ ପାଇଁ କେତେ ନବ କବି,
ଲଭିଛନ୍ତି ଦେଶ ମଧ୍ୟେ ଉନ୍ନତ ପଦବୀ ।

—

ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍‌ଗାତା ଦେବ କରୁଛ ପ୍ରସ୍ତାନ,
କେ କରିବ ମାତୃଭାଷା ପଞ୍ଜ ସମାଧାନ ।
ହେ କବାନ୍ତ୍ର ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟାବଳୀ ମୁକ୍ତାହାର,
ଲୋକଙ୍କେ ବିରାଜିତ ଥିବ ଅନିବାର ।
ତୁମ୍ଭର ଅଷ୍ଟର ଜାଣି ଅଷ୍ଟର ଭାବରେ,
ବ୍ୟାସ୍ତ ଥିବ ଚରକାଳ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।
ଥିଲୁ ସାରସ୍ଵତ-କୁଞ୍ଜ ତୁମ୍ଭ ରାଜଧନୀ,
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ସମାଗତ କବିଜ୍ଞାମ ।
ହେ ମହିମାମୟ ! ମହାପ୍ରାଣ ରାଜରୁ ?
ଉଜ୍ଜଳ ତୁମ୍ଭର ନାମ ହେଉଥିବ ଘୋଷି ।
ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ଲକ୍ଷ୍ୟପୁଲ,
ଜ୍ଞକଳ ପ୍ରମାଣ ଏଥୁ ଲାଗୁ ଉଜ୍ଜଳ ।
ଯାପନ କରିଛ ଦିନ ବିଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନେ,
ଶିଖାଇଛ ନାନାଶିଳ୍ପ ଦେଶବାସିଗଣେ ।
ଧନେ-ମାନେ-କୁଳେ-ଶୀଳେ-ଶାସ୍ତ୍ରାଳ୍ୟପନେ
କରିଛେ, ସାହୁତ୍ତେ, ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭପରି ଜଣେ ।
କି ଉଦାର କି ମହାନ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ—
ସାଧାରଣେ ଖ୍ୟାତ କବା ଦେବ ପରିଚୟ ।
ହେ ସିଦ୍ଧବନଦେବ, ତ୍ୟାଗ କରିଛ ତୁବନ,
ଅମରମଣ୍ଡଳେ ଲଭିବାକୁ ସିଂହାସନ ।
ବୃଥା ଦୂହେ ଧର୍ମଶାୟ କଥା ଆପ୍ତ ବାଣୀ,
ମଣ୍ଡନ କରିଛ ସ୍ଵର୍ଗ ରାଜେୟ ରାଜଧାନୀ ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ଲାନ ଦୂହେ ଏ ମର ଜତେ,
ସମ୍ପ୍ରତି କରୁଛ ଲଭ ପଦବୀ ଶାଶ୍ଵତ ।
ବିନ୍ଦମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପାଶେ ଲଭିଛ ଆସନ,
ପାଶେ ବିରାଜିତ ମହା ମହା କବିଗଣ ।
ହେ କବାନ୍ତ୍ର ! ହେ ବଜଣି, ହେ ନରରନ୍ତ୍ରଦେବ,
ବିଳାପ, ମରାପ, ତୁମ୍ଭପାଇଁ କିବା ହେବ !
ଅକାଳେ କରିଛ ଲଭ ମାନବ-ନିଯୁତି,
ଏତିକି ମାସକ କଷ୍ଟଦାୟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ରଙ୍ଗା ଅମର ଆହ୍ଵାରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣତେଉ ଏହି ମାସ ଯାତ୍ରା ତାଙ୍କଠାରେ ।

(୧୦ମ ଭଗ, ଫଲଗୁନ ଓ ଚେତ୍ର ୧୯ ଓ ୨୦ ପଖ୍ୟା)

୩ ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ଦ୍ଵିତ୍ତବନ ଦେବ

କି ଭାଷଣ ବାର୍ତ୍ତା ଆଜି ଲୋକରେ ପ୍ରଗ୍ରହ,
ଶ୍ରୀ ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ତେଜି ଗଲେଣି ସଂସାର ।
ସହସ୍ର କୁଳିଶ ଶବ୍ଦ ସମାନ ଭାଷଣ,
କଳାହାଣ୍ତି ବାମଢାରେ ସହସା ପତନ ।
ହୃଅନ୍ତେ ଦାରୁଣ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଗ୍ରହ ଉଜ୍ଜଳେ,
ସ୍ତ୍ରୀର ସକଳ ଲୋକ ଚକିତ ବିକଳେ ।
ହେ ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ଦେବ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା,
କି ଭାଗାରେ ପ୍ରକାଶିବ ଗୁଣର ଗାରିମା !
ବିଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନେ ଲଭିଥିଲୁ ନିପୁଣତା,
ବିଜ୍ୟାତ ସମସ୍ତ ଦେଶେ କବିର ଯୋଗ୍ୟତା ।
ଆସିଥିଲୁ ସ୍ଵର୍ଗର୍ଚ୍ୟତ ଦେବତା ନିଶ୍ଚିପ୍ତ,
ସମ୍ବବ ତ ଦୂହେ ଏହା ମାନବ ହୃଦୟ ।
ଜଞ୍ଜାଳ ଜଗତ ଦୂହେଁ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ଲାନ,
ଅସମୟେ ପ୍ରଭୁତାରୁ ପାଇଲ ଆହ୍ଵାନ ।
ରହିଛ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାଇ ଦେବତା ମଣ୍ଡଳେ—
ମାନବର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯାହା ତପସ୍ୟାର ଫଳେ ।
ହେ ରାଜଣୀ ! କରି ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଉପକାର
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆହ୍ଵାନେ ତ୍ୟାଗ କରିଛ ସଂସାର ।
ମରୁଛନ୍ତି ଲୋକ—ଏବେ ମନ୍ତ୍ର ଆପଣ,
ବିଳାପ ସନ୍ନାପ ତୁମ୍ଭପାଇଁ କି କାରଣ ?
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଦାରୁଣ କ୍ଲେଶ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ,
ଏଥପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ମୁଖ୍ୟ-ଦୁଃଖ ବିଦାରକ ।
ଥିଲୁ ସଂଖ୍ୟାଶତ ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ସହ୍ୟ,
ତୁମ୍ଭ ନାମ ପୃଷ୍ଠା କରୁଥୁବେ ହାୟ ହାୟ !

ଆଦର୍ଶ ନୃମୁଦି ଥିଲ ନିଶିଳ ଉଚ୍ଛଳେ,
ପୁନସମ ପାକୁଥିଲ ପ୍ରକୃତି ମଣ୍ଡଳେ ।
ସ୍ଵଦେଶବସ୍ତ୍ରଳ ଥିଲ କବି ନରପତି,
ଥିଲ ତୁମ୍ହ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତୃଦୂଷାର ଉନ୍ନତି ।

ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଥିବ ଶିଦ୍ୟମାନ ତିରକାଳ,
ପୁର୍ଣ୍ଣ କରି ନ ପାରିବ କାଞ୍ଚିନାଶୀ କାଳ ।
ସଦମାୟୀ ଛେଦ ରୂଳଗଲ ସୁକୁମରେ,
ଦେଉଥିବା - ଥିବ କାଞ୍ଚି-କଳାପ ଦେଶରେ ।

ମଣ୍ଡଳର ରଜ୍ୟବ୍ୟାପୀ ଟେଳଫୋନ୍ ତାର
ମୁହଁର୍ଭୁର୍ଭିକେ ପାଇବାକୁ ରଜ୍ୟ ସମାଗ୍ରର ।
କେତେ କଳ କାରଣାନା ଲଇଛ ସ୍ଥାପନା,
ଆଶ୍ରୟ, ଅନାଶ୍ରୟ ଯାହା କରନ୍ତି ରୂଳନା ।

ନାନାବିଧ ବିଦ୍ୟାଳପ୍ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଜଧାନୀ,
କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ସମାଗତ ଜ୍ଞାନ ।
ଥିଲ ଗୁଣୀ, କରୁଥିଲ ଗୁଣର ଆଦର,
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଗୁଣୀ ପାନ୍ତି ସମାଦର ।

ତୁମ୍ହ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିବାକୁ ଦେଖିନାହିଁ ଜଣେ,
ତୁମ୍ହ ପଟାନ୍ତର ତୁମ୍ହେ ବୋଲି ଏକା ମଣେ ।
ଯେତେ ତୁଳିଲେକ ହେଉ, ତାହା ସହିତରେ,
କଥାଦ୍ଵାରା ହେଉଥାନ୍ତି ସମାନ ଘରରେ ।

ଏକ କଥା, ଥିଲ ସଦଗୁଣରେ ନିପୁଣ,
ପାଉନାହିଁ ଭାଷା ଗାଇବାକୁ ତୁମ୍ହ ଗୁଣ ।
କବିତ୍ର ସାହିତ୍ୟରକ୍ତ । ଶିଳ୍ପାଦି ସହିତ,
ଉଚ୍ଛଳର ଉଚ୍ଛିତ୍ୱମାନ ବାମଢା ବିଦିତ ।

କବିତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ରଜଭାତାଏ ନିପୁଣ,
ହେ ସକିଦାନନ୍ଦ ତୁମ୍ହ ସଂସରର ଗୁଣ ।
ଦେଶବ୍ୟାପୀ ରଜମାର୍ଗ କରିଛ ନିର୍ମାଣ,
ତୁମ୍ହର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରମାଣ ।
ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନେ ତୁମ୍ହ ନିପୁଣତା ହେଉ,
ନିର୍ଦର୍ଶନ ନିର୍ମାଣେ ଶିଳାମୟ ଘେରୁ ।

ବାମଢାର କାର୍ବଗାର ଦେଖି ଯାଏ ଜଣା,
ଦୋଷୀର ରରମଶୋଧ ବିଚିତ୍ର କନ୍ତୁନା ।
ବୟାବ୍ରିଦ୍ଧ ପାଉଛନ୍ତି ନାନାରୂପ ଶିକ୍ଷା,
ସତରମ ଥାଇ ଯେତେହୁ ପାଳିବେ ଜନ୍ମିକା ।

କି ମହିରୁ ଦେଖାଇଛ ପ୍ରତିପାଳନରେ,
ଆଦର୍ଶ ନୃମୁଦି ଥିଲ ଉଚ୍ଛଳ ଦେଶରେ ।
ରୂଳଗଲ ଦେବ ମାୟା ନମ୍ବୁ କଟାଇ,
ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁ ପ୍ରଜାଗଣ ଖୁବାଇ ଖୁବାଇ ।

ହେ ଦେବ କଟାଇ ଲାଭ ସତ୍ୟ ଦିବ୍ୟଧାମ,
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାଷରେ ଚିରଙ୍ଗିତ ଥିବ ତୁମ୍ହ ନାମ ।
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁତ୍ତଳଦେବ ପ୍ରଥମ ଉନ୍ନତି
ସୁଚନାର ପରକାଷ୍ଟା ଲାଭିଛ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମହାରୁରୁ ପିତାଠାରୁ ପାଇଥିଲ ଶିକ୍ଷା,
ଉତ୍ତିଷ୍ଠ ହୋଇଛ ଦେଇ ସେଥିର ପଶାଷା ।
ତୁମ୍ହର ସଂସର ଗୁଣ ଅଣାବ ବିଚିତ୍ର
ରଜଧାନୀବାସୀ ସବେ କର୍ମଲଚରିତ ।

ବିନୟ ଶିଷ୍ଟତା ମିଶ୍ରଭାଷା ସୁଷ୍ଠନକଳା
ଉପାଦାନେ ବାମଢାର ରଜବନ୍ଧ ତିଳା !
ଧନୀ ମାନୀ ରଜ୍ୟଶୂର ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଯଶ,
ଗର୍ବ କରିନାହିଁ କାହା ହୃଦୟ ପରଶ ।

ପିତା ଯୋଗା ପୁଷ୍ପ ଦିବ୍ୟ ଶଙ୍କର ସୁମତି
କରନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ପର୍ଦନ୍ତିବା ବିଶ୍ଵପତି ।

ବିଦାନ ସୁଣୀଳ ଧର୍ମପରମୟ ଜ୍ଞାନ
ଅଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ହୃଦ ଅଛୁ ଜାଣି ।
ଅପୁ ପ୍ରକ୍ରିକିତ ଅପଶିଖାର ସମାନ
କରିବେ ଉଚ୍ଛଳରଜ୍ୟ ମଙ୍ଗଳବିଧାନ ।

କାମ ତାର ଉଚ୍ଛଳର କଳ୍ପନା ବିଧାନେ
ଦୟାମୟ ପ୍ରତ୍ନୀ ତାଙ୍କ ରଖନ୍ତୁ କଳ୍ପନା ।

(ଡଃ. ସା ୧୬ଶ ଭାଗ, ୧୬ଶ ସଂଖ୍ୟା ଟେଲି ୧୯୯୩)

ସୁର୍ଗୀୟ ହେମଚନ୍ଦ୍ର

ହେମରତ୍ନ ! ଏହି କରେ ଶେଷ ପଣଶାମ ?
 ନିଶ୍ଚୟ ଉଜ୍ଜଳମାତା ପ୍ରତି ବିଧ ବାମ ।
 ଛଞ୍ଚ ବର୍ଷକାଳ ରହିଥିଲୁ ବିଲଚରେ,
 ବୁଝି ବସିଥିଲୁ ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ନଯୁନରେ ।
 ଯୋଗ୍ୟପୁଷ୍ଟ ଆସି ଦେଶ କରିବୁ ଉଜ୍ଜଳ,
 ହା ବିଧ ! ମୁହଁରେ ହେଲା ସକଳ ବିଷଳ !
 ତାଳ ଦେଇଥିଲେ ଭ୍ରାତା ସବ ଉପାର୍ଜନ,
 ରେ ହେମ ! କେବଳ ତୋହ ଶିଖାର କାରଣ ।
 କେତେ ଆଶା କି ଭରମା ଥିଲେ ମନେ ବାନ୍ଧ,
 ଜୀବନ କାଟିବେ ଚିରକାଳ କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ।
 ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିଥିବ ମନେ ତୋହ କଥା,
 ପକାଇ ନିଶ୍ଚୟ ଦୃଶ୍ୟ ନୁଆଁଙ୍ଗିବେ ମଥା ।
 କି କୁଷଣ ବାବୁ ଚଢ଼ିଥିଲୁ ମାଲୋଜାରେ,
 ମୁହଁରୁଣ୍ଠିକେ ଶେଷ ତେଲ ସବୁ ପାରବାରେ ?
 ଉଜ୍ଜଳ ଜନମା କୋନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ମାଣିକ୍ୟ
 ଭୁବିଗଲ, ଏହାଠାରୁ ଦୁଃଖ କି ଅଧିକ !
 ହେମ ରେ ! ଲେଖକ ମନ ଘବ ଜାଣୁ ନାହିଁ,
 କେତେ ଆଶା ଭରପାରେ ଥିଲ ବାଟ ବୁଝି ।
 ଶୁଣିଥିବ ତାହା ନେତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ଅଶ୍ରୁଧାର,
 ନିରବାର ନୁହେ ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦର ଗାର ।

(ଉ. ସା. ୧୯ଶ ଭାଗ, ୧୦ଶ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୩)

ସୁଜାତା (୧)

ସୁଜାତା ସୁଜାତା ! (୧) କେରେ ନୟନ ପିତୁଳି !
 ସଦ୍ୟ ପ୍ରତି ପାରିଜାତ ଆଣିଛି କେ ତୋଳି !
 ଏ ରୂପ ଏ ଗୁଣ ନର ଲୋକ ଅସମ୍ଭବ,
 ଏକାଧାରେ ପବିତ୍ର କରୁଣା ଉତ୍ସବ ।
 ନାନାବିଧ ଶାଦ୍ୟ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଳି —
 ସୁଦୃଶ୍ୟ ସୁର୍ଗୀୟ ସୁଧା ଦେଇଛି କେ ତାଳି ।
 ନିରଞ୍ଜନା (୩) ସେହିମୟୀ ନିର୍ମଳ ବରଣା
 ତୋ ହୃଦୟେ ଏ କରୁଣା କାହାର ପ୍ରେରଣା ?
 ଏ କିଏ ରେ ଭାବୁ ଭାବୁ ! (୪) ସଂଗେ ସହଚର୍ଷ,
 ସୁମିଷ୍ଠ ପାମାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାପ ଅଛି ଧର ?
 ଲଭିତ ସୁର୍ଗୀୟ ଆର୍ଣ୍ଣାଦ ସହଜରେ —
 ଅଷ୍ଟି ଚର୍ମପାର ନିଃସହାୟ ଜୀବନରେ ।
 ଦେଇ ଶାଦ୍ୟପେଣ୍ୟ ଅଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ମନେ,
 ଅନାବିଳ ଯଶୋରଣ୍ଣି ଲଭିତ ଭୁବନେ ।

(ଉ. ସା. ୧୯ଶ ଭାଗ, ୧୦ଶ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୩)

ଶନିକାର

ଯେତେ ବାର ପୃଥ୍ବୀରେ ଅଛି ଦେଶୀ ଆଉ ବିଦେଶୀ
 ହିସାବ କରି ଦେଖିବଳି, ସାତଟାରୁ ରୂପେଁ ବେଶି ।
 ଏହି ସେ ହେଲ ସାତଟା ବାର ସବୁ ନୁହେ ସମାନ,
 କେବୁ ଦିଏ ଲାଭ ଘର, କେବୁ କରେ ଲୋକସାନ
 ରବିବାରଟା ସବୁଠୁଁ ଭଲ ନିଶ୍ଚୟ କଥା ଜାଣ,
 କରଣୀ ମାଣ୍ଡର ଥକା ମେଣ୍ଟ, ରେବାଉଥାନ୍ତି ପାନ ।

- (୧) ଅଷ୍ଟି ର୍ମେ ସାର ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସୁଜାତା ମିଶାନ ଭୋଜନ କରଇଥିଲେ ।
- (୨) ସୁଜାତା—ବିଶେଷଣ; ସୁଜାତା—ନାମ
- (୩) ନିରଞ୍ଜନା—ଫଳମୁ ନମ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ।
- (୪) ଭାବୁ—ବିଶେଷଣ । ଭାବୁ—ନାମ ।

ସବୁଠେ ନିଜଣା ଶନି ବାରଟା ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ ଜାଣି,
ପରତେ ତାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ନାହିଁ ମୋ ପରି ଯେତେ ଜ୍ଞାମ ।

ତସ୍ୟ ପ୍ରମାଣ୍—

ଶନିବାର ବାରବେଳା ଆସିବାରୁ ମାଡ଼ି
ବାରବେଳ, ସନା ପ୍ରଭୁ ଦେଲେ କାମ ଛୁଡ଼ି ।
ପ୍ରଭୁ ଦେଖାଦେଖି ସେହିଦିନୁଁ ଅଦ୍ୟାବଧ
କରେଇ ହାଇସ୍ତୁଲ କାମ ବନ ଅଧାଅଧି ।
ଦେଖିଲ ଶୁଣିଲ ନୁହେ ଅଙ୍ଗେ ନିଷା କଥା,
ଶନିବାର ବାରବେଳା ହେଲା ବିରେ ମଥା
ଥରେ ମୋତେ ଶନିସପ୍ତା ଯେହିଥିଲୁ ଆସି,
ହେଲା ସର୍କି ଜୁର ମରୁଥିଲି କାଣି କାଣି,
ଟଙ୍କା ସୁନା ଗୋରୁ ଗାହି ଥିଲେ ଘରେ ଭାରି,
ବିକି ଭାଙ୍ଗି ଖାଇଦେଲା ଗଲ ସବୁ ସରି ।
ଶନିବାରେ ନ ଜନ୍ମିବ ନ ମରିବ ଆଉ,
ହେଲେ ପରେ ଯେତେ କାମ ତୁମ୍ହି ହାତେ ଥାଉ ।
ଜନ୍ମହେଲେ କୋଣ୍ଠି ଦେଖି ଆସିବ ଜ୍ୟୋତିଷ
କହି ବୋଲି ଦେଇ ତାକୁ କିଞ୍ଚିତ ବକ୍ଷିସ
ଶନି ଗ୍ରହଟାକୁ ଦେବ କୋଣ୍ଠିରୁ ଉଠାଇ
ଖବରଦାର ଭୟ କର ମନେ ରଖ ଭାଇ !
ତେବେ ସୁନ୍ଦା ରହିଯିବ ଗ୍ରହ ଗୋଟା ଆଠ
କାମ ଅଟକିବ ନାହିଁ, ଚଳିଯିବ ପାଠ,
ଶନିବାରେ ନ ମରିବ ଯେତେ କାମ ଥାଉ,
ବିଦ୍ରୂ ବ୍ରୁତ ଭଲ କାମ ନ କରିବ ଆଉ,
ଶନିବାରେ ମଲେ ଲାଗେ ଗୋଟା ଏ ପୁଷ୍ପର
ତାହାକୁ ତଢ଼ିବା ଜାଣ ନିହାତି ଦୁଷ୍କର ।
ନିହାତି ମରିବା ଯେବେ ହେବ ଦରକାର,
ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଠିକ୍ କରି ଦେବ ଭଲ ବାର
ଲୋକହିତାର୍ଥୀପୁ କଲି ଏକଥା ପ୍ରକାଶ,
ଜ୍ଞାନଏ କରିବେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସ ।
(ଇ. ସା. ୧୦ଶ ଭଗ, ୫ମ ସଂଶ୍ଲେଷଣ, ଭାବୁ ୧୩୨୩)

ରେଲବାଇ

ଅବିଶ୍ଵାନ୍ତ ଧାଇଁଏହି ଦେଖ ରେଲବାଇ
ପାସେଞ୍ଚରେ ଚଢ଼ିଯାଉଅଛନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ ।
ଆଶ୍ରମ୍ୟ ଏ ପାସେଞ୍ଚରଙ୍କର ଆଚଣ,
ରେଲରେ ରହିବେ ଜାଣୁଛନ୍ତି କେତେଷଣ,
ତଥାପି କଳହ କରୁଛନ୍ତି ମରପରେ,
ଯେମନ୍ତ ରହିବେ ରହିବନ ଏ ରେଲରେ !
ଧଳ ଧଳ ଯାଏଇକର କି ସ୍ଵର୍ଗପରତା,
ଦୁଇଦର୍ଶ ପାଇଁ କିପ୍ପା ଏ ମୟା ମମତା ?
ଟିକକ ଜାଗାର ପାଇଁ କିପ୍ପା ଧରାଧରି,
ରହିବାକାଳ ରେଲଗୋଟା ଥିବ କି ତୁମ୍ହରି ?
ଏକ ଇଷ୍ଟେପନେ ନିଶ୍ଚୟ ଦଢ଼ିବ ଓହ୍ଲାଇ,
କାହିଁ ଯିବ ତୁମ୍ହେ, କାହିଁଯିବ ରେଲବାଇ !
ଏକ ଦଙ୍କେ ବସି ସବେ ପ୍ରେମ ଆଳାପରେ
କାଳ କି କଟିବ କାହିଁ ସୁଖ ସ୍ଵଜନରେ ?
କେତେ ପାସେଞ୍ଚର ସଙ୍ଗେ ବସିଥିଲ ଭାଇ,
ଦେଖୁଛ ତ ଗଲେ ଜଣ ଜଣକେ ଓହ୍ଲାଇ ।
ଓହ୍ଲାଇଗଲେଣି ତୁମ୍ହି ସଙ୍ଗୀ ଯେତେ ଲୋକ,
ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଅଛି କି ସମ୍ପର୍କ ?
ତୁମ୍ହେଟି ଓହ୍ଲାଇଯିବ ଭଲଭୁପେ ଜାଣ,
ତେବେ କିପ୍ପା ଏ ରେଲଟା ପାଇଁ ଏଡ଼େ ଟାଣ ?
ଜାଣିଆଅ ପହଞ୍ଚିଲେ ତୁମ୍ହି ଇଷ୍ଟେପନେ
ରହି ନ ପାରିବ ଜଣେ ବୁଝିଆଅ ମନେ,
ଟିକଟ ଖଣ୍ଡିକ ବାନ୍ଧିଛ ତ ଭଲ କର ?
ନୋହିଲେ ପୋଲିସ ନିଶ୍ଚୟ ଦେନ୍ଦିଯିବ ଧରି ।

X X X X

ପୃଥ୍ବୀ ରେଲେ ଚଢ଼ିଅଛ ଯେତେଜଣ ଭାଇ,
ଜଣ ଜଣକର ସବେ ଯିବେଟି ଓହ୍ଲାଇ ।
ଯାଇଛନ୍ତି ଆସୁଛନ୍ତି କେତେ ପାସେଞ୍ଚର,
ଦେଖି ଦେଖି ନ ଜନ୍ମିଲ ତେବନା ତୁମ୍ହର ।

କପ୍ତା ଏତେ କକ୍ଷ ଦନ୍ତ ଏତେ ବିଡ଼ିମନା,
ସବୁ ଛୁଡ଼ି ଯିବ ରୂଲି, ଅଛି ଭଲ ଜଣା ।
ଭାଇ ଭାଇ ମିଳିମିଶି ପ୍ରେମ ଆଳାଟରେ,
କେତୋଟା ବା ଦିନ କଟିଯିବ ସୁଜ୍ଜନରେ ।
ରଖିଛ ତ ବାନ୍ଧ ଧର୍ମ-ଟିକଟ ସଙ୍ଗରେ ?
ଲେଡ଼ା ହେବ ମାସ ସେହି ଖଣ୍ଡିକ ଶେଷରେ ।
ଏ ରେଳ ପେ ରେଳ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଭେଦ ଏତେକ—
ସେ ରେଲେ ପକାଇ ଯିବ ଲଗେନ ଯେତେକ ।
ଧର୍ମର ଟିକେଟ ଯେବେ ନ ଯିବଟି ଧର,
ଶମନ ପୁଲୀସ ଠୁକ୍କି ଦେବ ଆଜ୍ଞା କର ।

(ଉ. ସା. ୧୦ଶ ଭରା ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଖ୍ୟା, ଆଖ୍ଵିନ ୧୦୧୦)

ବୁଢ଼ାହରିଣ କଥା

ବନ ଏକପାନ୍ତେ ବୁଢ଼ା ହରିଣ ଗୋଟିଏ
ପଡ଼ିଆଏ ଏକୁଟିଆ, ପରୁରେ ବା କିଏ ।
ଭେଣ୍ଡିଆ ହରିଣେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଚିଲାମାରି
ଧନ୍ତିଆ ବୁଢ଼ାକୁ କିଏ ଯାଇଛି, ପରୁର ।
ଦାସ କିଆଶାଟି ରଖିଥିଲ ସେ ଆଗୋଳ
ବୁଢ଼ନ୍ତ କାଳକୁ କର ତେତିକ ସଙ୍ଗାଳ ।
ବାଧକା ପଡ଼ିଛି ବୁଢ଼ା ପଡ଼ିଗଲ ଡାକ,
ସଞ୍ଜୋଳ ଅଇଲେ ତାର ଗୋଢ଼ୀ ମୃଗୟାକ ।
କିଆଶରୁ ଦାସ ରୂପିନେଇ କଲେ କଲେ ।
ବୁଢ଼ା ହରିଣକୁ ବେଢ଼ି ବସିଲେ ସକଳେ ।
ସାନ କିଆଶାଟି ଯହଁ ସରଗଲ ଦାସ,
ଲୋଡ଼ିଲେ ଯେ ଯାହା ବାଟ, କେ ରହିଛି ପାଶ ।
ବକୁଆ ଭେଣ୍ଡିଆଟିଏ ପଡ଼ିଥିଲ ଟାକି,
ରୂପିଦେଲ କିଆଶରେ ଯାହାଥିଲ ବାକି ।
ଉଳ ହେଲ ବୁଢ଼ା ଦେଲ ଦାସକୁ ଅନାର୍ଜ
ହାୟ ! ହାୟ ! କେରେ ସୁଜା ପଥପାଇଁ ନାହିଁ ।

ଭାଲୁ, ବାଧକା କେଳେ ମୋର ଜୀତିଗଣେ
ନ ଆସିଲେ ଥାନ୍ତି ମୁହିଁ ସୁଖରେ ଜାବନେ,
ବିଶୁରିଲ ଦାସ ପୁଣି କଥୁଁ ନିବ କାଳି,
ସୁଖ ରାମ ଦୁଃଖେ ରାମ ଦିନ ଯିବ ରୂପ ।

(ଉ. ସା. ୧୦ଶ ଭରା ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଖ୍ୟା, ପୌଷ ୧୩)

କର୍ମପଳ

ଯାହା ତୋର କୁହେଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ବ୍ୟାର୍ଥ ସେଥିପାଇଁ
ଲଭ ଆଶେ ଦୁରାଶାରେ ନିତ୍ୟ ଅଛୁ ଧାଇଁ । ୧ ।
କେତେ ମୁଖ କେତେ ଲଭ ନିଯୁତ କାମନା
ପାରିଛୁ କି ଲଭ ସବୁ ? ନ ହେଲ ତେତନା । ୨ ।
ତେତିକି ତୋ ପ୍ରାପ୍ୟ ନିଜକୃତ କର୍ମପଳ
ଅଧିକ ଲେଡ଼ିବା ଜାଣ ଦୁରାଶା କେବଳ । ୩ ।
ପ୍ରଭୁଦେଇ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ ବୁଝୁମନେ
ତେତିକିରେ କିପ୍ପା ଶାନ୍ତି ନ ଲଭ ଜାବନେ ।
ଅରଜିଲ ବିଦେ ମାସ ତୋର ଅଧିକାର
କରିବେ କି ପ୍ରଭୁ ତୋହ ପାଇଁ ଅବିରୁଦ୍ଧ । ୪ ।
ବର୍ତ୍ତିମାନ କର୍ମପଳ ଲଭ ଭବିଷ୍ୟତେ
ଏହି କଥା କର ଯେବେ ହୃଦୟେ ପରିଚିତ । ୫ ।
ପରିଷ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ସେହିପରି
ଆସୁକୃତ କର୍ମପଳ ଯାତି ଦେବେ ହରି । ୬ ।

(ମୁକୁର-୧୧-୧୧୧, ଫଲିଗୁନ—ଚେତ୍ର ୧୦୧୦)

ଅନନ୍ତ ମିଳନ

ନିରାକାର ବିଶ୍ୱାଧାର ଅନନ୍ତ ମହାନେ,
ଅନୁଭବେଁ ଅନୁମାନେ ଷୁଦ୍ଧତମ ପ୍ରାଣେ ।
ଦିଦ୍ୟୁଷମ ମହାଭାବ ହୃଦେ ଯାଏ ଝଳି,
ଆନମଗ୍ନି, ମାସ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ପଡ଼େ ବଳି ।

ଜଡ଼ ଦେବେ ଅବନାଶୀ ଆସ୍ତା ସମ୍ମିଳନ,
ଧାଏଁ ମନ ଉଚ୍ଛର୍ଵ, ଜଡ଼ କରେ ଆଜର୍ଣଣ ।
ସେ ଅଖେସୁ ତନାଶକ ଅନନ୍ତ ମହାନେ,
ନ ଲୋଡ଼ ଶାନ୍ତି ଲଭେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣେ ।
ତଦନ୍ତ ଚିତ୍ତ, ତଥାପି ଧାରିତ,
ଆଜର୍ଣଣ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ଅପ୍ରମିତ ।

୫ ଧୂ ଅନନ୍ତ ହରି ଥାଅ ଏହିପରି,
ଲୋଡ଼ ବିତ୍ତ୍ୟ ଅବିରତ ନ ପାରେଁ ବା ଧର ।
ବିନାଶୀ ଶଶରେ ପ୍ରିତ ଅବନାଶୀ ପ୍ରାଣ,
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ କାଳ କରିବ ସନ୍ନାନ ।
ଲଭୁତ୍ତ ସନ୍ତୃତ ମାତ୍ର ଜୀବନେ ସାନ୍ତୁନା,
ଗତି ମୋ ଅନନ୍ତ ମାଗେଁ ସମ ଯାଏ ଜଣା ।
ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ଗତି ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ ଅନନ୍ତ କାଳରେ ।
(ଉ. ସ. ୦୩ ପ୍ରକାଶ—୧୨୩୫୪ ତେଷ—୧୩୧୪)

କରିବ ଦେଶର କେତେ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ
ତୁମ୍ହ ଯୋଗେ ହେବେ ଧନ୍ୟ ଦେଶବାସିଗଣ ।
ତରିତ—ଶଶୁରନିଷ୍ଠା-ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିବଳେ
ମାନବ ଅସାଧ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଭୂମଣ୍ଡଳେ
ଦୟାମୟ ମହାପ୍ରଭୁ କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ,
ହୁଅ ସାର୍ଦ୍ଦିମାନ କମ୍ପିବାର କାର୍ତ୍ତିମାନ ।

(ଉ. ସା. ୧୬ ପ୍ରକାଶ, ୧୯ ସଙ୍କ୍ଷେପ, ବୈଶାଖ ୧୩୧୪)

ଶେଷବାସନା

ପଳକେ ହୃଦୟେ ମହାଜ୍ୟାନ ଯାଏ ଝଳି
ଧରୁଁ ଧରୁଁ ମନଦେବ । ଯାଅ କାହିଁ ଚଳି ।
ନିଯୁତ ବାସନା ପ୍ରସ୍ତ୍ରେ ! ପୋଷି ରଖେଁ ପ୍ରାଣେ,
ଅନାୟତ ବିଚଳିତ ମନ ତୁମ୍ହ ଧନେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ପ୍ରକୃତି ମନ ନ ଆସିଲୁ ବଶେ—
ହେବ ପ୍ରିର ପିତଃ ତୁମ୍ହ ପବତ ପରଶେ ।
ନ ପାରିଲି ପ୍ରିର କରି ବିଚଳିତ ମନେ,
ନିମେଷକେ ଆସେ ଭ୍ରମ ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
ବିରଜ ହେ ଦେବଦେବ ! ହୃଦୟେ ସନ୍ତୃତ,
ଅବାଧ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ନ ହେବ ଆୟୁତ ।
ସଂସାରସାଗରେ ପ୍ରାଣ ଯାଉ ଭାସି ଭାସି
ଧୂବତାରାତ୍ରପେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଭୂତ ହୁଅ ଆସି ।
ପ୍ରାଣରାମ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ତରମ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବିଭ୍ରାନ୍ତ ନ କରୁ ମନେ ଅସାର ବାସନା ।
ବିବେକ ଆଦେଶ କର ହୃଦ୍ବାରେ ଥାଇଁ—
ସୁମତି ମାର୍ଗରେ ନେଇ ଜୀବନ ବଢ଼ାଇ
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାକୁ ପ୍ରାପ୍ତଣ ରଖୁଁ ସୁରତ୍ତରେ,
ଅସାର ବାସନା ପ୍ରଶ୍ନ ନୋହୁ ହୃଦୟରେ ।
ସାଧବ ତୁମର କ ଯ୍ୟାମ ପାଳିବ ଆଦେଶ—
ଲକ୍ଷ୍ୟରଜି ତୁମ୍ହ ପଦେ ପ୍ରାଣ ହେଉ ଶେଷ ।
(ଉ. ସା. ୧୬ ପ୍ରକାଶ ୨ୟ ସଙ୍କ୍ଷେପ, ଜେଣ୍ଟ୍ ୧୩୧୪)

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଦେଶୀ ଉତ୍କଳଯୁଦ୍ଧକ
ହେ ଉତ୍କଳ ଦେଶବାସୀ ନବ ସୁବାଗଣ !
କରୁଛ ବିଦେଶେ ରହି ଜୀନ ଉପାର୍ଜନ,
କି ଦାୟିତ୍ବ କି କର୍ତ୍ତ୍ବ୍ୟ ଅଛୁ ତୁମ୍ହ ଶିରେ—
କି ବୋଲିବ ବୁଝିପାର ସହଜ ବୁଝିରେ ।
ତୁମ୍ହ ଯୋଗେ ଜ୍ଞାତ ଯଶ ଲଭିବାର ପାଇଁ
ଗୁରୁଜନେ ଦେଶବାସୀ ରହିଛୁ ରୁହିଁ ।
ଜନକ ଜନମଙ୍କର ନମୁନପ୍ରତିମା
ଅଛ ଦୁରେ ପ୍ରାଣେ ତାଙ୍କ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ସୀମା ।
ସେମାନଙ୍କ କେତେ କଷ୍ଟ ଉପାର୍ଜନ ଧନ
ତାଙ୍କ ଦେଉଛୁ ତୁମ୍ହ ଶିକ୍ଷାର କାରଣ ।
ପୋଷିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ଆଶା ଭର୍ଯ୍ୟାକେବଳ,
ସ୍ଥବିର କାଳରେ ହେବ ଜୀବନ ସମ୍ବଲ ।
ଦେଶବାସିଗଣେ ପ୍ରାଣେ ପୋଷିଛନ୍ତି ଆଶା,
ଲଭିବ ଉନ୍ନତ ତୁମ୍ହଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ।

ଆମ୍ବୁଦ୍ଧମର୍ତ୍ତଣ

ହେ ଅନ୍ତିଥି ! କଦାଚିତ ବିନା ଆହ୍ଵାନରେ
ବିରାଜିତ ହୃଦ ମନସ୍ତାନ ହୃଦୟରେ ।
ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣେ ଧାଏଁ କରି ସମ୍ମାନ,
ହାୟ ! ହାୟ ! କାହିଁ ହୋଇଯାଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦାନ ।
ହେ ବରୋ ! ଉକ୍ତରେ କଦା କର ନିମନ୍ତଣ
ପାରିଦିଏଁ ବସିବାକୁ ହୃଦୟେ ଆସନ,
ନୟନ ନିରିଷେ ହାୟ କାହିଁ ଯାଏ ରୂପି,
କୁଠିର ଆସନ ଶିନ୍ୟ-ଛଦ୍ମଥାଏ ଗାଲି ।
ହେ ଗୁରୋ ! ଦେଇ ତ ନାହିଁ ଉପସ୍ଥିତ ଶିକ୍ଷା,
କିପ୍ପା ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କରୁଛ ପରିଶା ?
ହେ ପ୍ରହରି ! କିପ୍ପା ତୁମ୍ହି ନ ଦିଅ ତେତାଇ
ଆମ୍ବୁଦ୍ଧକ କରିବାକୁ ସାମାଜିକ ଆଜ ?
ହେ ଅନନ୍ତ ଦେବଦେବ ! ମୁଁ ତ ଶିଦ୍ଧପ୍ରାଣୀ,
ଅଞ୍ଜେଯ ବିଧାନ କାହିଁ ପାରିବ କା ଜାଣି !
ସମ୍ରତ୍ତଣ କରି ମନ୍ତ୍ରାଣ, ସାଧାରାର !
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦିଅ ଦେବ ଦଶ ପୁରସ୍କାର !

(ଡି. ସା. ଗଣ ଭାଗ, "ସ୍ବ ପଞ୍ଜୀ, ଆଶାଚ ୧୯୧୪)

ବୃଦ୍ଧମ୍ୟ ବଚନଂ

(ଉକଳସାହିତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଉପରେ ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ୧୦
ପୁସ୍ତକରେ 'ସ୍ଵର୍ଗ ମୋହନ' ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବଳରେ ପଣ୍ଡିତ
ମୁଖୁକୁମ୍ବ ରଥ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ ଅଶରେ ଶାନ୍ତି
କାନନରେ ଉତ୍ସମ୍ପତ୍ତି ଦେବା ମମୟରେ ହୃଦୟବି ଗୋଟିଏ
ନିର୍ଜନ ପ୍ରାନରେ ବସି ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତାଟି ଲେଖିଥାଏ ଶିଶୁମ
କହୁଥିଲେ । ମୋତେ ଦେଖିଲୁଯାଏ ତ ହର କୋହି ନିଧ ଉପୁକ
ଗଲ ପରି ହଠାତ ଅପନରୁ ଉଠି ଯେହମୟ ରାତ୍ରି ପ୍ରସରଣରେ
ଆକର୍ଷଣ ପୁକ୍କକ ପାଖରେ ବସଇ ସେହି କବିତାଟି ପଢ଼ି
ଶୁଣାଇଲେ ! × × × ମୁଁ କବିକ ଅନୁମତିଦିନେ ଉକ୍ତ
ସଦ୍ୟଲିଖିତ, କବିତାଟି ଦେଖି ପରେ ଶିଖିଥିଲି । ଆଜ
ପଠମନଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହି ବହୁମୂଲ୍ୟ "ବୃଦ୍ଧମ୍ୟ ବଚନଂ"
ଆବୁଦ୍ଧି ଦେଉଥି ।"

ବାକ୍ୟ ଉତ୍ସରଣ କରି ମାନବ ପ୍ରଧାନ,
ଲଭିତ୍ତି ତା ଯୋଗେ ପ୍ରାଣି ମଞ୍ଜେ ଶ୍ରେସ୍ତ ଘ୍ରାନ ।
ସାବଧାନେ କର ସେହି ବାକ୍ୟ ଉତ୍ସରଣ,
ଅନ୍ୟଥା ମାନବଜନ୍ମ ହେବ ଅକାରି
ପ୍ରଭୁତ୍ତିରେ ମହାକୃପା ଜୀବନର ସାର
କର ନାହିଁ ତାହା କେବେ ଅପବ୍ୟକ୍ଷ
ମାନବର ଜ୍ଞାନର୍ଥି ବାକ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗଳରେ
ଆବେ, ସମାଜେ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ପରିଦ୍ରବ ।

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଗୋଟି ହୁଏ ମୁଖ୍ୟ ବାହାର,
ସାଧ କି ତାହାକୁ କରି ପାର ପ୍ରତ୍ୟାମାର ।
ତନ୍ତ୍ରକୋଷ୍ଟ ଉତ୍ସ୍ମୀର୍ବଳ ବେଳେ ବର୍ଣ୍ଣଗ୍ରହକ,
ପାରିବ କେ କରି ପୁଣି ତାହା ମଧ୍ୟରତ ?
ଉତ୍ସରିତ ବାକ୍ୟ ତଥା ପବନ ମଣ୍ଡଳେ
ମିଶ୍ରିଯାଏ, ନ ଫେରିବ କଳ ବା କୌଣ୍ଡଳେ ।
ବାକ୍ୟଗୁଣେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ଦଣ୍ଡଧାର
ବାକ୍ୟଗୁଣେ ହୋଇପାରେ ବାଟର ଭିକାଶ ।

ବାକ୍ୟ ଉତ୍ସରଣ ଯନ୍ତ୍ର କୋମଳ ରସନା,
କର୍ତ୍ତା ବଚନ ତହିଁ ସମ୍ପର୍କ କରନା ।
ନିଷ୍ଠାର ବଚନ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦାୟକ,
ଜୀବନେ ବିଦ୍ରିତ ତାହା ଅନୁଭବ ଲୋକ ।
ଶିଥିତେ ବା ରୋଗେ ଯେହୁ ଭ୍ରେଗୁଣ୍ଠ ଯାତନା
ମିଷ୍ଟବାକ୍ୟ ଦେଇପର ତାହାକୁ ସାନ୍ତୁନା ।
ସହଜ ମାନବ ଧ୍ୱାଣେ ବାକ୍ୟବିଷ ତାଳ,
ଦୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାତି ନାଶି ଦେଇପାରେ ଜାଳ ।
ଉଦୟ ଦେଇବେକ ଭବ ହୋଇଥାଏ ମନେ,
ଶିତ୍ର ସିନ୍ଧୁ ତଷ୍ଠେତେ ତା ପ୍ରକାଶେ ବଚନେ ।
କଥା ବୋଲିବାର ପୂର୍ବେ କରିବ ବିଶ୍ଵର
ଅଛି କିବା ଉତ୍ସାନିଷ୍ଠା ଏଥରେ କାହାର ।
ଯେଉଁ ଲୋକ କରିପାରେ ବଚନ ପ୍ରଯମ
ଜଗନ୍ନାରେ ପଢ଼ିବିତ ସେହି ବିଜ୍ଞାନ ।